Sc.15.pl.5.

37
23 C
11

COMMENTARIA
R.P.F. AMBROSII CATHARINI POLITI
SENENSIS, EPISCOPI MINORIENSIS,

IN

OMNES DIVI PAVLI,

ET ALIAS SEPTEM CANONICAS EPISTOLAS,

AD SANCTISS. D. N.

IVLIVM. III. PONT. MAX.

Quid in his Commentarijs præſtitum ſit, cum ad intelligentiam Apoſtolicæ & catholicæ doctrinæ, Tum ad confutationem hæreſum, præſertim recentiorum, indicabit primum ipſius Autoris Præfatio: comprobabit autem deinceps ſyncerum ſtudioſi Lectoris in toto opere legendo iudicium.

Cum ſummi Pontificis, & Illuſtriſs. Senatus Veneti Priuilegio, ad Decennium.

Venetijs, in officina Eraſmiana Vincentij Valgriſij

M D L I.

17

AD SANCTISSIMVM D. N. IVLIVM TERTIVM PONT. MAX. COMMENTARIORVM IN omnes epiſtolas B. Pauli Apoſtoli, & ſeptem canonicas, R. P. F. Ambroſij Catharini Politi Epiſcopi Minorien.

PRAEFATIO.

QVÒD TAM MVLTA CVM VETERVM, TVM RECENTIORUM in Epiſtolas B. Pauli commẽtaria, quæ proſtant, nõ me deterruerint quin ego noſtra quoque illis adiungerem, Siquis mihi ob hoc dũtaxat uitio, aut uituperio uerterit, uideat ne mecum ſimul innumerabiles, & quidem grauiſsimos autores uituperet. Nam quot fuerunt qui in omni genere diſciplinarum non contenti priorum ſtudijs, etiam ab illis tractata retractauerunt? Qui ſi eam ob cauſam deterriti fuiſſent, nihil haberemus ſiue artium, ſiue ſcientiarum perfectum. Siquidem longitudine temporum, & plurimorũ opera ac labore omnes artes atque ſcientiæ incrementum perfectionemque ſuam paulatim ſuſcepere. Nulli enim autorum unquàm adeò fœlices extiterunt, ut in quauis ſubiecta materia ita cuncta tractauerint, ita ſingula idoneè, perſpicuè, exactè, ac ſine ullo penitus errore expenderint atque explicauerint, ut ueniẽtibus meditandi noua, & interdum etiam meliora inueniendi atque cudendi locum omnem præcluſerint. Quocirca, cùm (ut habent uera philoſophorum prouerbia) facilè ſit inuentis addere, & circa difficilia uerſari ſæpius ac ſpeculari non ſit inutile, & in aliorum erratis deprehendendis multò quàm in noſtris omnes ſimus oculatiores: tantò minus hæc poſteriorum diligentia in ſanctarum ſcripturarum interpretatione iure poteſt reprehendi, quãtò hæ propter magnam ſui obſcuritatem, & ſenſuum ſublimitatem atque fœcunditatem, & malè illas tractantium peruerſitatem, multò maiore indigent animaduerſione. Quã ob rem ſi dixerim multitudinem ſcribentium non modò me à ſcribẽdo non deterruiſſe, uerùm etiam plurimum incitaſſe, minimè à ueritate diſceſſerim. Nam ſi noſtræ ætatis tractatores ſpectemus (qui numerus hodie multus eſt) eorum longè maior pars hæretici ſunt, qui illud Principis Apoſtolorum oraculum ſuo facto uerum fecere, dicentis, Eſſe in his epiſtolis quædam difficilia intellectu, quæ indocti atque inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras ſcripturas, ad ſui ipſorum perditionem. Hoc autem ſi unquàm, nunc potiſsimum apparet. Quis igitur neget operæpretium fuiſſe has hæreticorum redargui deprauationes, cùm iam & uulgatæ ſint, & à multis paſsim legantur? Hoc uerò à me magna ex parte effectum eſſe, non ſomniculoſus lector facilè poteſt animaduertere, & (quod pulchrũ eſt) ſanè perſpicere uel ex ipſis eiſdem locis eos iugulari atque proſterni, quibus illi maximè contra nos & impudentiſsimè innituntur. At iſtud qui ſcripſere priores, indicare non ualuerũt, cùm nec hæ quæſtiones

olim mouerentur, nec omnes iſtorũ fallaciæ atque argutiæ obiectarentur. Non enim negamus ſi aut illi maiores in hæc noſtra tempora incidiſſent: aut ſuis ipſorum temporibus agitatæ hæ controuerſiæ fuiſſent, quin ualuiſſent proculdubiò & luculẽtius, & abſolutius id præſtare, quod nos elaborauimus. B. ille Auguſtinus tametſi in uarijs ſuis opuſculis cuncta ferè illarum epiſtolarum loca tractauerit, non tamen perpetua edidit commentaria: neque contra hos qui nũc nati ſunt, ſed contra Pelagianos hæreticos, quibus iſti maximè aduerſantur, & in aliud extremum ſeſe præcipitant, potiſsimũ diſſeruit: quanquã etiam hos ſæpenumerò, ſed uarijs in locis ſparſim, ſuis ſententijs perſtringit. Quæ autem in Tomis D. Hieronymi adiecta ſunt ad ipſas epiſtolas commentaria, non eſſe Hieronymi pelagiana hæreſis, quæ ibi aſtruitur, ſatis declarat. Vnde quidam non iniuria Pelagium eius operis autorem credidere. B. autem Ambroſius, utpotè conciſus & breuis nec diſputator, locũ reliquit alijs. B. Chryſoſtomus, ut ſolet, non tam commentator ad ſtudioſos, quàm concinnator ad plebem: nec tam dogmatum, quàm morum doctor apparet. Denique res ipſa palàm atteſtatur, nũquàm quicquàm tam enucleatè patefactum fuiſſe in Eccleſia, ſicut ea quæ in controuerſiam adducta, doctorum diſputationibus hinc inde ſæpius uerſata ſunt, & ad minutum expenſa, præſertim ſi cum hæreticis actũ ſit. Nam eò uſque profuit contentio, ut pleraque in Catholicorũ libris obiter offenderentur, quæ doctos pariter ac pios offenderẽt, niſi poſteriorum diſputationibus ueritas illuxiſſet. Quam ob rem hoc pacto illos interdum D. Auguſtinus excuſare ſolet, quòd non exactè tunc rem tractarint, cùm de ea nulla eſſet in eccleſia exorta cõtentio. Et re uera hæreticorum diſceptationes ſemper acuerunt noſtrorum ingenia, & argumẽta mouentes dederunt locum inquiſitioni atque inuentioni ueritatis, incenderuntque multos ad ſtudia & ſcrutationem ſcripturarum. Nam ob hoc ipſum (ut eleganter idem Auguſtinus admonet) permittit DEVS uenire hæreticos, ut per illos exerceantur Catholici, euadantque multò peritiores, & aduerſarios glorioſè proſternant. Hoc à nonnullis noſtra ætate fœliciter eſſe præſtitutum, liuidus ſit qui neget. Extant enim præclaræ D. Ioãnis epiſcopi Roffenſis & Martyris diſputationes, quibus Lutheranas & Oecolampadianas blaſphemias ita doctè atque eleganter excuſsit, ut nemo prudens non illas dignas anathemate ſanè perſpiciat. Ioannes item Cochlæus Germanus, qui iam perpetuos triginta annos fortis in acie ſtetit aduerſus iſtos eccleſiæ hoſtes, ita illos perſtrinxit, eorumque inſaniam & uenenoſam doctrinã, ſpurcamque uitam, ac mores ſacrilegos ita traduxit, ut æqui & candidi animi lector pleniſsimè perſuaſus euadat. Verùm non erat hic locus ut omnes qui cum laude aduerſus hæreticos ſcripſere, recẽſerem: hoc ſolummodo ad rem attinebat. Quia hæretici in commentarijs ſuis ad ſcripturas, & præſertim ad Paulum, ſuos illos diſſeminarunt errores, iccircò hoc à pleriſque deſiderabatur, ut & noſtri quoque haberent in cõmentariis, quò ex ipſa ſcriptura reſponderetur illis, & confutarentur, dum uerior Apoſtoli ſenſus commodius declaratur. Nam (quod ſilentio præterire non ualeo) etiam

leo) etiam ex noſtris, qui poſt ſubortas hæreſes ſua edidere commentaria, non defuerunt qui in pleriſque à catholica ueritate receſſerũt, hæreticis in quibuſdam fauentes: & nonnulli qui dum Lutheranos ſcopulos deuitant, in pelagianos & alios peregrinos errores incurrunt. Quam ob rem cum ad confutandum aliena, tum ad confirmandum noſtra, denique ad aperiẽdum in pleriſque locis uerũ ac germanum ſenſum Apoſtoli qui multos la tebat, id oneris mihi ſumere non inutile ſum arbitratus, nihil eorum quæ ad hanc rem pertinerent pro uiribus prætermittens. Legi enim ueterũ pariter & nouorum expoſitiones. Conſului ut ueram lectionem deprehenderem, & græcos codices, & eruditorum annotationes, qui circa ueritatem literæ laborarunt. Et licet ego ueterem ac uulgatam editionem omninò magis probem, atque illam interpreter: non tamen adeò durus eſſe uolui, ut ſi quid fortè emẽdatius in antiquis, aut græcis codicibus uiderim, illud deſpexerim, cùm planè nouerim hàc in re à pleriſque in utràque partẽ peccari. Caietanus nuſquàm, ne latum quidem unguem, à codicibus græcis, qui nunc extant, recedit: tametſi nonnũquàm & in hoc fallatur, putans ita haberi in græcis, cùm ita nõ habeatur. Eraſmus etiam in multis iure fuit reprehenſus, quod nec ille ualuit inficiari. Vnde & quintam fabricauit editionem, necdum tamen omninò fidelem. Et iam illud extra controuerſiam eſt, græcos codices & olim & hodiè in multis inter ſe non conuenire, ſicut nec etiam latini conueniunt: quod diligentia multorum tandem compertum eſt. Illud ergo præcipuè mihi curæ fuit, uerũ Apoſtoli ſenſum pro uiribus explorare, aſſequi, proferre, ac ſimul oſtendere nullum magis cum noſtræ ætatis hæreticis pugnare, quàm Paulum ipſum. Nec fuit in animo ſemper uarias textus lectiones adducere, niſi ubi opus eſſe perſpicerẽ. Nec cunctorum libuit expoſitiones recitare, aut expẽdere: ſed ex pluribus illam ubique deligere, quæ ſyncerà, & ex mẽte autoris dignaque Apoſtolico ſpiritu uideretur: denique talis, quæ ſua luce non ſocordi lectori facilè poſſet ita ſe commendare, ut ſi fortè aliæ occurrant, ſola collatione meritò deſpiciendas atque explodendas eſſe pernoſcat. De ſtylo autem ac dictione, ſelectiſque uerbis, fateor me non admodum fuiſſe ſolicitum, tenens illud Apoſtoli: Non in doctis humanæ ſapientiæ uerbis, ſed in doctis ſpiritus. Abundè enim omnibus me ſatisfacturum putaui, ſi ita ſermonem temperarem, ut neque eruditi meritò faſtidire, nec alij de cultu nimio conqueri ualerẽt, quo minus res ipſa intelligi ac ſpectari queat. Cæterùm, maleuolos & uitiligatores, qui quæ non intelligunt, uituperant, & occaſiones quærũt garrientes in angulis, ac detrahentes fratri ſuo gratis, iam nihil moror. Iam diu enim in his obcallui, & cauſam meam, ideſt, ueritatem commendaui Deo. Non enim propter hoc oportet quenquàm abſterreri ab opera utili ac ſtudioſa, cùm ſit ſcriptum: Qui uentos obſeruat, nunquàm feret. Nam quæ Magiſter quidam noſtri nominis detractor in ſua quadam apologia, & ſuis ad Romanos commentarijs, parum religioſè ac minus doctè aduerſum nos & ſcripta noſtra effutiuit, non ſunt mihi uiſa digna quæ in noſtris rememorarentur. Etenim iam in Expurgatione noſtra, & in Diſceptationibus ad

bus ad illum, arbitror eſſe ita diſcuſſa & confutata, ut ſeſe ac ſua tuēdi nullus ſit penitus ei locus relictus. Quod cùm ille iam ſanè (ut opinor) perſpexerit, ſignificauit mihi per literas, conſtitutiſsimum ſibi eſſe ne uerbum ullum quandiu uixerit, eorum quæ in illum reſcripſerim ſe lecturum. Quin etiam ne ullum quidem uerbum Expurgationis noſtræ quam miſi ad illū, aduerſus ea quæ in me & doctrinam noſtram ille olim calumnioſè, inſcitè, ac ſophiſticè diſſeruerat, ſe legiſſe aſſerit. Quòd ſi res ita uerè ſe habet, (quanquàm quis hoc credat?) & ſtat ſententia, ne ullam lineam (ut eius uerbis utar) ſcriptorum meorum ſe uelle legère, & hoc pacto ipſe ſibi & aliis coram DEO ſatisfacere arbitratur: mihi quoque ſatisfactum eſſe confiteor. Bene ualeat ergo, & nos ad rem noſtram, unde digreſsi ſumus, redeamus. Quòd ſi quid aliud fortè per humanam incuriam, aut ignorantiam, ſiue imperitiam mihi exciderit, quod ſit ulla in parte à ueritate alienum, ſyncerè & coram DEO proteſtor nolle me illud quouis modo aſſerere, uel defendere: ſed cùm primùm mihi idoneè oſtenſum fuerit, ingenuè reſpuere ac damnare, ſicut in cunctis, quæ iam ſunt edita, ſcriptis meis ſemper animo candido ſum proteſtatus; ut & ego & libri etiam noſtri ſemper catholici ſint. Nam ut apud B. Auguſtinum legitur, Romanus Pōtifex librum Cœleſtii, ubi pelagiana hæreſis commendabatur, catholicum ob hoc tantum pronunciauit, quòd uir ille eam hæreſim inter illa poſuit, de quibus ſe dubitare & inſtrui uelle, & literis Pontificis conſentire profitebatur. Si igitur ea proteſtatio hæretici libellum ubi error manifeſtè inerat, & pernicioſus, & Pontifici notus, in foro tamen Eccleſiæ catholicum fecit, donec ille ſe ipſum hæreticum prodidit: quid de noſtris pronunciare debeat æquus cenſor, in quibus (DEO gratia eſt) nihil poſſe arbitror à quoquàm quantūuis maligno reperiri, quod uel ſcripturis, uel eccleſiaſticis diffinitionibus, uel communi Catholicorum doctorum conſenſui aduerſetur? Si quid autem aliud fortè aut ineptum, aut ſuperuacaneum imprudentius exciderit, meritò ſe inhumanum prodet qui humanæ conditionis immemor, & ſe ipſum ignorans, non ducat dignum uenia eum, qui cùm plurima non ineptè tractauerit, aliquo fortè in loco humani quidpiam perpeſſus ſit. Quis enim etiam nobilium tractatorum non errauit aliquando? Quis omnibus, ac per omnia ſatisfecit? Detritum eſt iam in ore uulgi, ſed uerū prouerbiū: Quandoque bonus dormitat Homerus. Satis mihi ſit, & animum ſemper habuiſſe candidum, & de uigiliis noſtris aliorum potius profectum, quàm meam gloriam in hoc mundo pro ſcopo mihi, teſte DEO, propoſuiſſe. Reliquum ergo erat ut id operis alicui dicarē. At cui, rogo, niſi cui potiſſimum debetur? Quis autem cui magis debeatur, quoquo uerſum ſpectemus, fingi aut excogitari poteſt, niſi tu unus, IVLI PONTIFEX MAXIME? Si enim ad me reſpicio, quid eſt ex me quod tibi non debeam? Nam cùm tu omnium Dominus ſis & Pater, mihi tamen præ multis etiam peculiarius & Pater, & Dominus es. Non igitur hæc tibi quaſi diſcipulo donari dixerim, & ſi aliquando hoc fueris, dum adoleſcens iuris ciuilis ſapientiæ operam dares. Nam poſtquàm penè à teneris ad rerum adminiſtrationem

euocatus,

euocatus, & præclariſsimis dignitatibus decoratus,longè me anteuertiſti, & nunc in eum aſcendiſti gradum, quo nihil excelſius ſpectatur in terris, par eſt ut hæc tibi tanquàm Domino,ac Patri, & Magiſtro dicentur: qua dicatione,te illam dignè probante atque acceptante, quodammodo ſacra fiant,& metum irreligioſis buccis incutiant, ne auſint tanto in terris numini oblata & ſanctificata uiolare. Prætereà res ipſæ quæ ibi tractantur,religioſæ,difficiles,arduæ:De Angelis:De peccato originali:De lege:De fide:De operibus:De cæremoniis:De Euangelio: De iuſtificatione:De prædeſtinatione:De Eccleſia:De ſacrificio:De ſacramentis:De ordinibus:De pſeudoprophetis,& pſeudoapoſtolis: De aduentu Antichriſti, & gloriæ magni DEI & Domini noſtri IESV CHRISTI: De reſurrectione mortuorũ & iudicio æterno:denique de præceptis,& uirtutibus, & uitiis:Res, inquam,ipſæ, & quæ de his diſputationes occurrunt,neminem aliũ in terris reuiſorem ac probatorem ſibi poſcebãt,quàm te qui Petri fidem & cathedram tenes,& hac in re nec falli quidem potes, nec fallere. Non eſt hæc adulatio, ſed ſimplex noſtræ fidei profeſsio. Quod enim orauit pro Petro Dominus,ne illius fides deficeret, ſed aliquando conuerſus confirmaret fratres ſuos,hoc ad tuam iſtam excelſam ſedem extẽdi, nemini unquàm qui à Spiritu DEI ſapientiam hauſerit,dubium fuit. Hoc diuturnus in orbe Chriſtiano uſus ab ipſius Eccleſiæ exordiis,cùm maiores cauſæ(& potiſsimum quæ ſunt fidei)& cognoſcendæ & decidendæ ad tribunal tuũ ſemper delatæ ſint,ualidiſsimè cõprobauit. Quam ob rem rogo te Beatiſsime PATER, quòd & te,me tacente,facturum ſpero,quia & me amas, & noſtras uigilias non contemnis, ſi quando ab urgentioribus uacaueris negotijs,& firmiore fueris ualetudine,ne graueris hæc noſtra percurrere. Non enim dubito per egregiam ingenii tui perſpicaciam, & iudicii præſtantiam,& eam quam tibi DEI Spiritus intelligentiam ſuggeret,ſicut ipſe Apoſtolicã ſedem tenes,ita etiam Apoſtolicas,ut decet, ſententias plenas ſapientia ac uita penetrabis,planeque agnoſces ad docendum, ad arguendum,ad corripiendum,ad erudiendum,ut perfectus ſit homo DEI in iuſtitia,& ad omne opus bonum inſtructus,nihil excogitari poſſe aptius, nihil uiuum magis & efficax,quàm tanti Apoſtoli cœleſtis doctrina:ut meritò uel ipſi eius æmuli faterentur epiſtolas quidem eſſe fortes & graues:& ipſe de ſe illud prædicare non timuit:Etſi imperitius ſermone, non tamen ſcientia. Quod autem de epiſtolis D. Pauli dico, etiam de ſeptem quatuor Apoſtolorum canonicis aſſero,quarum etiã enarrationes iis B.Pauli commentariis adiunxi,ut iuſtus Tomus compleretur. Vna enim ibi fides agnoſcitur,unus ſpiritus, una doctrina, quam Dominus ipſe IESVS CHRISTVS dignetur inſerere in cordibus noſtris, ut quæ nunc per ſpeculum in ænigmate cernimus,reuelata eius gloria in cœlis, & in ſempiternis illis ſæculis contemplemur, Amen. Vale ſemper fœlix Beatiſs. PATER.

INDEX TOTIVS

operis ordine alphabetico cõpendioſè uerborum ac rerũ præcipuarũ ſummá cõplectens, quæ paſſim ſuis locis declarantur. Primus numerus, paginam: Secundus, columnam indicat. Columnæ autem ob ſummam ſententiarum & ferè perpetuam colligationẽ in breuiores partes, citra intelligentiæ & integri ſenſus iacturam, diſtribui non potuerunt. Aequus Lector boni conſulat.

A

ABBA.

ABBA PATER CLAMANT ueri Chriſtiani in Spiritu ſancto, pagina .78. columna. 2.
Abba Pater duo uocabula, quibus uocatur Deus ab Apoſtolo Paulo, ut omnium gentium et linguarum eſſe Deus & Pater declaretur, ibid.
Abba nomen Hebræum. p.ibid.

ABRAHAM.

Abraham ex fide æternorum iuſtificatus eſt, pag. 41. col. 2. & p.284.c.1.
Abraham fuit typus & exemplum iuſtificationis. p.46. c.1. & p 47.c.2. & p.284.c.2.
Abraham quomodo ex operibus iuſtificatus, & quomodo per fidem acceperit repromiſsionem, p. 47.c.2. item p.48. & 49.c.1. & p.50.c.2. item p.284.c.1.
Abraham fuit ſingularis quidam typus totius uitæ hominis Chriſtiani, p.288.c.2.
Abrahæ fides commendatur, p.50.c.1. & 2.
Abrahæ ueri filij, ad quos ſpectat cœleſtis promiſſio, quinam ſint, p.90.. & p. 91.. item p.284.c.1.
Abrahæ benedictio data fuit ad omniũ prorſus gentium ſalutem, modo fidem illius imitarentur, p.287.c.2.
Abrahæ promiſſiones factæ plures & diuerſarum rerũ, p.288.c.1. & 2.

ABVNDARE.

Abũdare in ſuo ſenſu quid uerè ſignificat, p.126. c.2.
Abundare antiquitus eò plus ſolebant Prælati, quò abundantius in pauperes conferebant, p.463.c.2.

ABVSVS.

Abuſus Prælatorum multi, p.445.c.2.
Abuſus in ordinãdis ad ſacros ordines paſſim & ſine ullo delectu, p 389.c.2. & p.436.c.2.
Abuſus in diſpenſandis & conferendis eccleſiaſticis indulgentijs, p.377.c.1.
Abuſus in cantu indecenti & officijs eccleſiaſticis reprehenditur, p.386.c.2. & item. p.340.c.1.
Abuſus maximè deteſtandus in templis Dei tempore ſupplicationis ſolemnium, ubi iam non conuenit populus ad diuinum cultum, ſed ad ſtrepitum, p.426.c.1.
Abuſus religioſorum & regularium circa ſplendida & ſuperba ædificia, 414.c.2.
Abuſus Aulicorum etiam eccleſiaſticorum in turpitudine indumentorum & uanitate paganos & milites ſeculares ſuperantium, p.199.c.1.
Abuſus turpiſſimus mulierum impudiciſſimo ornatu ſeſe componentium taxatur & uituperatur, ubi adhibetur elegans B. Chryſoſtomi increpatio in huiuſmodi uanitatẽ chriſtianis moribus indignam, p.430.c.2. et ſeq.
Abuſus circa ornamenta muliebria ex Iſaia ſeuerè à Deo caſtigatus comprobatur, p.433.c.1. & 2.
Abuſus pictorum circa imagines, quas nudis membris indecentiſsimè pingunt in aris & præcipuis Dei templis taxatur, p.645.c.2.

ACCEPTIO PERSONARVM.

Acceptio perſonarũ quæ uitio uertitur, propriè quænam ſit, p.24.c.1.
Acceptio perſonarum nulla erit in cœlis, p.344.c.1.
Acceptio perſonarum uituperatur, p.566.c.1.

ADAM.

Adam qua ratione dicatur forma futuri, p.57.c.2.
Adam in quo ſtatu ante peccatum, p.73.c.1.
Adam accepit gratiam & dona ſpiritualia per Chriſtum ante peccatum, p.213.c.1.
Adam in ſtatu innocentiæ habuit reuelationem circa myſterium de Chriſto, p.174 & p.213.c.1.
Adam pro ſe et poſteris dona differẽtia accepit, ſcilicet iuſtitiam originalem, & gratiam, p.35.c.1. & p.55.c.2.
Adam promiſit accepta dona ſe conſeruaturum pro ſe & pro filijs ſuis, p.55.c.2.
Adam quomodo fuerit ille inſipiens qui dixit in corde ſuo: Non eſt Deus, p.34.c.2.
Adam terrenus et animalis quomodo dicatur, p.212.c.2. p.153.c.1.
Adam quomodo totum mundum in ſeipſo intelligebatur continere, p.53.c.2.
Adæ peccatum nullo modo dicendum eſt fuiſſe à Domino Deo intentum, p.59.c.2.
Adæ dominatus in creaturas poſt peccatum longè diuerſus à priore dominatu, ſi in iuſtitia & obedientia perſeueraſſet, p.191.c.1.
Adæ peccatum quod intrauit in mundum, & per peccatũ mors, quodnam fuerit, p.53.c.2.
Adæ peccatum tranſijt actu, remanſit reatu, p.54.c.1.
Adæ peccato nullo modo, nec pro ullo temporis momento ſubiacuit ſanctiſsima Dei Mater, ibid.
Adæ peccato (ne illud incurreret) in gratiã Filij præſeruata eſt B. VIRGO ad ſenſum ſcripturarum, p.135.c.1.
Adam non fuiſſe ſeductum à ſerpente, ſed Heuam mulierem tractatur, p.433.c.1.
Adam peccante omnes peccauerunt, p. 39.c.1. & p.51. c.2. & p.55.c. 2. item p.56. & 382.c.1.
Adam peccante etiam nos omnes peccauiſſe recta interpretatione dicimur, p.56.c.1.
Adam proſtrato & uulnerato etiam nos eius filij uulnerati ſumus: quo in loco exponitur pulchra illa parabola dè homine qui deſcendens de Ieruſalem in Iericho incidit in latrones &c. p.38.c.2. & p.55.c.1. & 2.
Adam moriente omnes mori, & Chriſto reſurgẽte omnes uiuificari, quomodo intelligatur, p.209.c.2.

AMBITIO.

Ambientes prælaturas & ſacerdotia eccleſiaſtica taxantur, p.569.c.2.p. 512.c.1.p.513.c.2.

Ambientes Epiſcopatus, excidentes poſt à gloria concu incidunt in laqueum diaboli, p.436.c.1.

AMEN.

Amen, quid ſignificet, p.2.c.2.

Amen dicitur Chriſtus, p.20.& p.221.c.2.

AMICITIA.

Amicitia mundi repugnat amicitiæ Dei, p.623.c.1.

Amicitia quæ ex mundo eſt, tria mala habet, ibid.

Amicitia omnis gaudet mutuo conuictu, p.645.c.2.

Amicitia huius mundi inimica eſt Dei, p.574.c.2.

AMOR.

Amor rerum omnium fons & origo, p.631.c.1.

Amor Dei Patris ſummus erga homines in ſola Chriſti cruce & acerbiſſima morte, nobis perfectè oſtenſus & expreſſus eſt, p.146.& p.147.c.2.

Amor ſui ipſius radix eſt & peruerſitas malorum omnium & flagitiorum, p.72.c.2.

Amor Dei, & amor carnis & ſui ipſius quomodo adhuc infit homini ſpirituali, p.71.c.1.

Amor, Chriſtianus quantam ſimplicitatem habere & ſeruare debeat, p.587.c.2.

Amor & dulcis ſermo maiorum & ſeniorum mirificè incendit ingenuos adoleſcentium animos ad ſubeundos uarios labores, p.452.c.2.

Amore filiali, non autem ſeruili obtemperant Deo qui uerè ſunt filij eius, p.78.c.2.

ANATHEMA.

Anathema propriè quid ſignificet, p. 89.c. 1.& p.196.c.2.

Anathema quandoq; in bonam, ſed ſæpius in malam partem ſumitur, ibid. & p.196.c.2.

Anathema eſſe quo B. Paulus optauit p. 89.c.2.

Anathema cur imprecatur Apoſtolus non diligenti aduentum Domini, p.217.c.2.

ANGELVS.

Angelus quid ſit, p.5.c.1.

Angeli uocatur Dij & Domini in ſcripturis, p.180.c.1.

Angeli Deo propinquiores uocantur altitudo, p.88 c.1.

Angeli habent ſuum modū loquendi, p.200.c.2.

Angeli ſeptem præ ceteris electi, p.446.c.2.& p.491.c.1.

Angeli ſinguli ſingulis hominibus ad ſalutem aſſignati, p.94.c.2.& p.494.c.2.

Angeli ſpectatores actionum noſtrarum, p.124.c.2.

Angeli orantibus aſſiſtunt, p.191.c.1.

Angelorum natura, gratia, & dignitas, p.491.c.1.

Angelorum quidam mittuntur à Deo immediatè, quidā aūt per ſuperiores Angelos, p.258.c.2.

Angelorum caſus & lapſus hiſtoria explicatur, p.604.p.2.& ſeq.

Angelorum Saluator Chriſtus, quomodo dicatur, p.356.c.1.

Angelorum miniſterio gentiles multi illuminati ſunt, & ſalutem adepti, p.16.c.2.& p.105.c.1.& p.293 c.2.

Angelorum quadam æmulatione per accidens poteſt impediri quorundam ſalus, p.88.c.1.

Angelis reuelatum Chriſti uenturi myſterium, quem adorare iuſſi ſunt, p. 138.c.2.& p.356.c.1.item p.454.c.1.& p.466.c.1.

Archangelus Gabriel unus ex hierarchia ſuprema, p.258.c.1.& p.495.c.1.

Archangeli Michael, Gabriel, & Raphel tres ex ſeptem primarijs principibus, p.495.c.1.

Archangeli ſummi quandoq; mittuntur, ibid.

ANIMA.

Anima eſt forma corporis, cui dat uitam, p.212.c.2.& p.213.c.1.

Anima Chriſtiani in luctu quaſi uidua ſtare debet, donec redeat Sponſus cœleſtis, p.300 c.2 & p. 431.c.2.

Anima pro ipſo homine non rarò ſumitur in ſcripturis ſanctis, p.118.c.2.

Animæ ineſt ſpiritus ſuperbiæ, ibid.c.1.

Animæ immortalitate poſita neceſſariò ſequitur mortuorum reſurrectio, p.290.c.1.

Anima & ſpiritus appellatione, una & eadē res prorſus ſignificatur, p.511.c.2.

Animæ iuſtorum in gratia decedentium protinus beatitudine cœleſti fruuntur, p.232.& 352.c.1.

Animarum zelus magnum ſacrificium, p.184.c.1.

ANTICHRISTVS.

Antichriſtus qualis futurus, p.490.c.2.

Antichriſti origo & miracula, p.411.c.1.

Antichriſti mortem non ſtatim conſequetur extremi iudicij dies, ibid.

Antichriſti per Chriſti ſpiritum miraculoſa interfectio Iſaia, Daniele, et Apoſtoli pphetia oſtēditur, p 410.c.2.

Antichriſti præcurſores noui hæretici, quorum blaſphemia in Chriſti Vicarium retunduntur, ibid.

Antichriſti miniſter inſignis Lutherus, exemplo à uoto caſtitatis petito oſtenditur, p.640.c.1.

Antichriſti multi mox exoriuntur, ubi Chriſti gratia maximè prædicatur, p.624.c.1.

Antichriſti præcurſores Simon Magus, Hebion &c. ibid.

APOCRYPHA.

Apocrypha quædā citare nō imminuit ſcripturarum ſanctarum autoritatem, p.646.c.1.

APOSTATA.

Apoſtata comparatur cani & ſui pecudi. p. 609.c.2.

Apoſtatas & deſerentes uitam ſpiritualem intelligit Apoſtolus eos, qui nequeunt renouari ad pœnitentiam, ex loco epiſ. ad Hebr. p.318.p.2.& ſeq.

APOSTOLVS.

Apoſtolus propriè quid p.504.c.1.

Apoſtolus primarius & omnium eminentiſſimus à Patre immediatè miſſus, Chriſtus, ibid.

Apoſtolus fidelis quid facere teneatur, p.504.c.2.

Apoſtoli electi quaſi rutilantia ſydera ad teſtificandum luci, & fundandam fidem, p.279.c.2.

Apoſtoli poſt Chriſtum, ſunt aliorum credentium fundamentum, p.324.c.1

Apoſtoli fuerunt in benedictionibus præcipui ratione apoſtolatus, qui habuerunt primitias Spiritus, p 82.c.1.& p.309.c.1.& p.314.c.2.item. 317.c.1

Apoſtoli delibatio ſancta ex maſſa Iſraelitarū, p.110.c.2.

Apoſtoli dicuntur cœli, p.107.c.1.

Apoſtoli de ſua præſenti gratia certi, p.153.c.2.& ſeq.

Apoſtoli editis miraculis fidem euangelicam ueram eſſe comprobabant, p.149.c.2.

Apoſtoli non poterant errare in doctrina, p.279.c.2.& p.371.c.1.

Apoſtoli multa ad cæremonias pertinentia conſtituerūt, quæ per traditiones ad nos deuenerunt, p.44.c.1.& p.196.c.1.

Apoſtoli uotũ caſtitatis potentiſſime, B. Auguſtino teſte, uouerunt, p.170.c.2.

Apoſtoli poſtquàm electi ſunt ad Apoſtolatum, nunquàm re coniugij uſi ſunt, p.136.c.1. & p.170.c.2. p.182. c.1. & p.165.c.2.

Apoſtoli poteſtatem habebãt eorũ ſumptibus uiuẽdi, quibus predicabant, p.182.c.1. & 2.

Apoſtolorũ miſſio immediatè à Deo, p. 5.c.1. p. 533. c.2. & p. 258.c.1.

Apoſtolorum proprium munus non fuit baptizare, ſed euangelizare, p.144.c.2. & ſeq.

Apoſtolorum iuriſdictio in populos, unde oriebatur, p.244.c.2.

Apoſtolorum ſtatuta omninò ſeruanda, tanquàm à Spiritu ſancto ſancita, p.173 c.2.

Apoſtolorum traditiones per hæreticos ſpernuntur, & à populis deſeruntur, p 604.c.2.

Apoſtolorum poteſtas in criminoſos, p.161. c.2. & p. 317.c.2. p. 642.c.1.

Apoſtolorũ legatio quid in ſumma cõtinebat, p. 234.c.1.

Apoſtolorum ſanctitas, qualis, p.308.c.1.

APOSTOLATVS.

Apoſtolatus Chriſti eminentiſſimus, p.504.c.1.

Apoſtolatus uarios eſſe gradus, p.4.c.2. & ſeq. & p.133.c.2. item p.258. & p.504.c.1.

Apoſtolatus illorum duodecim Apoſtolorum quãdo perfectus fuit, p.5.c.1.

ARMA.

Arma lucis quænam ſint, p.124.c.2.

Armatura Dei, qualis, p.345.c.1.

ARTES.

Artes liberales & ſcientias minime damnandas, contra quorundam commentum, p.147.c.2. & p. 379.c.2.

AVLICVS.

Aulici qui gloriam mundi ambiunt, quàm miſeri tandem inuenientur, p.187.c.2.

Aulicorum genus miſerum taxatur, p.344.c.2.

Auxilium Dei aßiduum nobis ad uitanda peccata neceſſarium, p.613.c.1.

B

BAPTISMVS.

BAPTISMVS *Chriſti, & baptiſmus Ioannis diuerſi,* p.289.c.2.

Baptiſmus aquæ, ſpiritus, & ignis, p.157.c.2.

Baptiſmus per aquam quomodo mundet animam à peccatis, p.341.c.1. p.596.c.1. & 2.

Baptiſmus continet fidei & totius religionis noſtræ profeßionem, p.143.c.2.

Baptiſmus nonnunquàm pro cruce & afflictionibus accipitur, p.211.c.1.

Baptiſmi forma à Chriſto tradita omninò ſeruari debet, p.144.c.1.

Baptiſmi effectus à Deo immediatè procedunt, ibid.

Baptiſmi doctrina explicatur, & eius utilitas, p.60.c.2. & ſeq. & p. 293.c.1. item p.385. c.2.

Baptiſmi regeneratio nos facit mẽbra Chriſti, p.198.c.1.

Baptiſmi myſterio, mors, ſepultura, & reſurrectio Domini ſignificantur, p. 60.c.2. & ſeq. item p.143.c. 2. & p.306.c.1. & p 334.c.2 item p.381.c.2.

Baptiſmi ſacramentum ſuſcipienti dat Deus iuſtitiæ donum in ueſte candida ſignificatum, & is recuperat amiſſam Dei imaginem, p.31. p.385.c.2.

Baptiſmo tollitur omninò peccatum originale ut iam non dominetur, contra hæreticos, p.62.c.1. & 2. & p.280.c.1. item p.542.c.1.

Baptiſmo communiter non extinguitur concupiſcentia, ſed ad meritum relinquitur, p. 62.c.2. p.63.c.1. & p.301.c.2.

Baptiſmum ſuſcipienti, ut ſancti doctores tradunt, imprimitur character, p.222.c.1.

Baptiſmum liberum eſſe dogmatizarunt quidam recentiores hæretici, p.270.c.1.

BEATVS & BEATITVDO.

Beatus homo cui non imputatur peccatum, intelligitur in ſpe, non in re, p.46.c.2.

Beatum eſſe qui credit, etiam ſi in peccato ſit, dogmatizant Lutherani, p 47.c.1.

Beatitudo qua non imputatur peccatum, propriè de orig. peccato intelligenda, p.46.c.2. & p.47.c.1.

Beatitudinum tria genera cõplectitur Propheta ex pſal. Beati quorum &c. p.46.c.2.

BENEDICERE & BENEDICTIO.

Benedicere Dei eſt re ipſa benefacere, p.309.c.1.

Benedici minorem à maiore, quomodo propriè intelligatur, p.523.c.2.

Benedictiones dicuntur dona, p 309.c.1.

Benedictiones legis gratiæ, nõ ſunt terrenorum bonorum quales Moſaicæ, ſed cœleſtium, p.309.c.1.

BLASPHEMIA.

Blaſphemia quid ſit, p.34.c.1.

BONVM.

Bonum duobus modis conſideratur, p.168.c.1.

Bonum pro honeſto & commodo quandoque accipitur etiam à ſcriptura, ibid.c.2.

Bonũ ſuiipſius eſt diffuſiuum, p.314.c.1.

Bonum æmulandum, ſed bene, p 590.c.1.

Bonum quodcunque in nobis eſt, habet initium ab ipſo Domino Deo, p 349.c.2.

Bonum ſummũ eius naturæ eſt ut dare ſemper uelit, non accipere, p.314.c.1.

Bonũ facere corã Deo ex nobis quaſi ex nobis nequaquã poſſumus, p.226.c.1. & p.470.c 2.

C

CAEREMONIAE.

CAEREMONIAE *ad obſeruantiam moraliũ inſtituta,* p.44.c.1.

Cæremoniæ multis de cauſis neceſſariæ, p.44. c.1. & p.413.c.1.

Cæremoniæ non reſpuuntur à lege fidei in nouo teſtamento, ſed potius admittuntur & præcipiuntur, p.44. c.1. & p.191.c.2. & p.413.c.1.

Cæremoniæ multæ quæ in eccleſia ſeruantur, ab Apoſtolis per traditionem acceptæ fuerunt, p.44.c.1. & p.413.c.1.

Cæremoniæ legis Moyſi erant figuræ Chriſti uenturi, p.44.c.2. & p.382.c.2.

Cæremoniæ legis Moyſi per aduentũ Chriſti omninò ceſſarunt, & nũc mortiferæ factæ ſunt, p.273.c.1.

Cæremoniarũ tradendarũ negociũ cõmiſit Chriſtus ſummo Præſuli, quem ſui loco reliquit in eccleſia, p.44.c.1. & p.413.c.1.

Ceremoniarum multitudine quaſi ſub iugo premebantur Iudei, à quo Chriſtus eos liberauit, p. 170. & 198. c. 2.
Ceremoniarum tradendarum curam commiſit Chriſtus ſuo Vicario, p. 44. & 413. c. 1.
Ceremoniarum multitudo potius ſuffocat opera ſpiritus & ſpiritum ipſum quàm adiuuet, p. 198. 2.
Ceremonijs quaſi quibuſdam uinculis, in officio olim continebantur Iudei, p. 44. c. 1.

CARO.

Caro Chriſti cur dicitur facta nobis ſignum noſtrae ſalutis, p. 150. c. 1.
Caro Chriſti glorificata qualis ſit, p. 159. c. 1.
Caro Chriſti & Matris una & eadem caro, ac propterea perfectè glorificata, p. 494. c. 1.
Caro pro homine, p. 36. & 61. & 73. c. 2.
Caro & ſanguis quid plerunq; apud B. Paulum ſignificare ſoleant, p. 267. c. 1.
Caro dicitur homo exterior, p. 63. c. 1. & p 61. c. 2.
Caro ex ſui natura ad ſeruiendum peccato propenſiſſima, p. 72. & ſeq. & p. 101. c. 2.
Caro potens ad captiuandum interiorem hominem, niſi uigilet & reſiſtat, ibid.
Caro nihil boni ex ſe poteſt, p. 37. & p. 77. item p. 302. c. 1. & ſeq.
Caro noſtra quomodo et quatenus à nobis curāda, p. 125. c. 1. & p. 301. & 341. c. 2. & ſeq.
Carnis gloria, p. 588. c. 1.
Carnis opera, p. 302. c. 1.
Carnis gloriatio quae uituperanda eſt, in quo potiſſimum conſiſtat, p. 148. c. 2.
Carnis prudentia, quae mors apud B. Paulum dicitur, quo modo intelligatur, p. 77. c. 1.
Carnis primogenituram non ſolet conſiderare Dominus Deus, p 96. c 2.
Carnis appetitum non ſequūtur qui ſunt in Chriſto, p. 75. & p. 77. c. 1. & p. 301. c. 2.
Carni hominis etiam ſpiritualis non ineſt perfectus in hac uita Dei appetitus, p. 69. c. 2.
In carne eſſe quid ſignificet, p. 66. c. 2. 77. & item p. 148. c. 2.

CATHOLICVM.

Catholica doctrina de iuſtificatione breuiter exponitur, contra Lutheranos, p. 273. c. 1. & 2.
Catholica doctrina cū lutherana cōparatur, p. 265. c. 1.
Catholica doctrina de iuſtificatione magnificat gratiam & beneficium Chriſti, contra Lutheranos, p. 48. c. 2.
Catholicè duo tenenda, Alterum quòd Deus uult omnē hominem ſaluum fieri: Alterum, quòd fides aeternorum & charitas Dei eſt remedium neceſſariū ad ſalutē, p. 29. c. 1.

CHARACTER.

Character inuiſibilis imprimitur in baptiſmo, p. 222. c. 1. & c. 2. & p. 516. c. 1.
Character Patris propriè dicitur Filius, non autem Spiritus ſanctus, p. 489. c. 1.

CHARITAS.

Charitas propriè quid, p. 41. c. 1.
Charitas eſt donum iuſtitiae, per quod formaliter iuſtificamur, p. 102. & p. 129 c. 1. & p. 165. c. 2. item p. 299. c. 1.
Charitas non eſt ſine fide & ſpe, donis infuſis, ibid.
Charitas in Deum & proximum eſt ſumma & implementum totius legis, p. 42. c 1. & p. 68. c. 2 ſupra, & p. 122. c. 2. & p. 123. c. 1. & p. 301. c. 1.
Charitas in Deū requiritur maior à Chriſtianis, quā olim à Iudaeis, p. 42. c. 2. in fine. & c. ſeq.
Charitas Dei quae efficit ut ſpes noſtra non confundatur, eſt ea qua Deum diligimus, p. 52. c. 1.
Charitas Dei erga nos ab eius beneficijs conſpicitur, potiſſimū in Chriſto ad mortē pro nobis tradito, p. 42. c. 2.
Charitas Dei erga nos immenſa oſtenſa eſt in Chriſto crucifixo, ibid. & p. 146. c. 2.
Charitas Dei amittitur in multis propter uarias tribulationes. p. 87. c. 2.
Charitas eſt uia excellentior omnibus ad caelum promerendum, p. 200. c. 1. & p. 202. c. 2.
Charitas dat uitā omnibus alijs uirtutibus, p. 299. c. 1.
Charitas ab effectibus eius cognoſci poteſt, p. 201. c. 1.
Charitas in omni noſtra actione tanquàm dux eſſe debet, p. 115. c. 1. & p 176. c. 2. & p. 200. c. 1. & p. 202. c. 2. & p. 216. c. 2. & p. 386. c. 1.
Charitas, qualis eſſe debeat, p. 115. c. 1. & p. 187. c. 1. & p. 419. c. 2.
Charitas honorat in fratribus Chriſtum, p. 215. c. 2.
Charitas eſt finis legis Moſeos, p. 419. c. 1.
Charitas Dei infuſa in homine, eſt arrha uitae aeternae, p. 94. c. 2. & p 222. c. 2. & p. 316 c. 1.
Charitas nihil habet proprium, ſed omnia communia, p. 139. c. 1. & 2. & p. 140. c. 1. & p 199. c. 1.
Charitas quomodo illuſtrior redditur & feruētior, p. 13. c. 1. & p. 122. c. 2.
Charitas ſine gaudio eſſe non poteſt, p. 129. c. 1.
Charitas potiſſimum reſpicitur ad obtinendam aeternam ſalutem, p. 200. c. 1.
Charitas in caelo perficietur, p. 201. c. 2. & c. ſeq. & p. 202. c. 2.
Charitatis effectus admirabiles, p. 115. c. 2. & p. 117. c. 2. & p. 199. c. 1. & p. 201. c. 1. & 2.
Charitatis os per quod ipſa efficaciter loquitur, ſunt opera bona, p. 104. c. 1.
Charitatis mundanae effectus, peccata ſunt. p. 115. c. 2.
Charitatis operibus teguntur uenialia peccata quae aſſiduè admittuntur, p. 46. c. 2.
Charitatis debitum nunquàm extinguitur, ſed potius augetur, p. 122. c. 2.
Charitatis lex omnes prorſus aſtringit, p 94. c. 2.
Charitatis unio in eccleſia ob priuatos doctores non deſerenda. p. 142 c. 1.
Charitatis ordo uetus, contra uulgi opinionē, p. 89 c. 1.
Charitatis opera ſunt ſatiſfactoria pro poenis peccatorum poſt primam gratiam, p. 46. c. 1. & p. 47. c. 1.
Charitatem communicare non poſſunt nobiſcum niſi boni, p. 200. c. 2.
Charitatem debemus omni conatu aemulari, expetere, & flagitare ſuper omnia alia dona, p. 200. c. 1. & p. 202. c. 2. & p. 386. c. 1.
Charitate ſocia omnia noſtra fieri debent, p. 216. c. 2.
Charitate deficiente nihil ſufficit ad ſalutem, p. 200. c. 1. & c. 2. & p. 201. c. 1. & p. 386. c. 1.

CHRISTVS.

Chriſtus qua ratione dicatur fuiſſe miſſus à Patre, & rurſum rediſſe ad Patrem, p. 76. c. 1. & p. 210. & p. 331. c. 2.
Chriſtus eſt principale ſubiectum omnis prophetiae ac totius ſcripturae, p. 6. & p. 207. c. 2.
Chriſtus eſt ſumma totius legis Moyſi, p. 42. c. 1.
Chriſtus eſt ueluti liber in quo docemur quid nos agere debeamus

debeamus, p.314.c.1.& .2.
Chriſtus dicitur ſermo, mandatum, lex, & pactum in cordibus noſtris digito Dei ſcriptum, p.104.c.2.
Chriſtus ſtabiliuit legem ſuam euangelicam duobus modis, exemplo ſcilicet operando, & uerbis prædicando atq; iubendo, p.42.c.2.& p.45.c.1.
Chriſtus eſt finis legis, p.30.& p.101.& p.102.c.2.
Chriſtus quomodo dicitur præcognitus à Deo Patre & quare, p.85.c.1.
Chriſtus ab initio prouiſus à Patre atq; decretus pro ſalute totius mũdi, p.29.et p.312.c.1.
Chriſtus quo modo intelligatur occiſus ab origine mundi, contra cuiuſdam hominis deliri commentum, noſtris temporibus ſparſum, p.39.c.2.
Chriſtus etiã Adã non peccante ueniſſet, p.7.p.151.& p.132.& p.355.c.1.& p.373.c.2.
Chriſtus eſt Dei Filius uerus & naturalis, p.86.c.2.
Chriſtus dicitur primogenitus quatenus homo, & unigenitus quatenus Deus, p.85.& 372.c.2.
Chriſtus quõ ſimpliciter Dilectus, p.314.c.2.p.372.c.1.
Chriſtus de tribu Iuda ex ſanctiſſ. Virgine, contra apocryphas hiſtorias, p.525.c.2.
Chriſtus quõ factus Patri ex ſemine Dauid, p.7.c.1.
Chriſtus prædeſtinatus fuit & quo pacto, p.7.& 151. et 355.& 373.c.1.
Chriſtus cur dicitur ueniſſe in mundum in ſimilitudinẽ carnis peccati, p.76.c.1.& p.258.& 355.c.2.
Chriſtus aſſumpſit miſerias et pœnas peccati in carne ſua ſed non ipſum peccatum, p.76.c.1.& p.258.c.2.
Chriſtus deponens quod iure ſibi debebatur, inde perſoluit quod nos iniuſtè rapuimus, p.76.c.1.& p.355.c.2.
Chriſtus miſſus eſt pro ſalute omnium hominum, p.42.& 93.& p.96.c.1.& p.104.c.2.& p.312.c.1.
Chriſtus à Patre cõſtitutus mediator omnium hominum, non Iudæorum tantum, p.78.c.2. & p.93.& 96.c.1.& p.104.c.2.
Chriſtus ſumpſit perſonam omnium noſtrum, & reatum omnium peccatorum, p.287.c.1.& p.193.c.2.
Chriſtus principalis mediator, redemptor, paſtor, & magiſter omnium noſtrum, p.143.c.2.
Chriſtus ſolus eſt ſummus propheta, p.6.c.1.
Chriſtus primarius Apoſtolus, ſacerdos, hoſtia, & rex, p.4.c.2.p.336.p.487.c.1.
Chriſtus appellatur, Amen, p.20.& p.221.c.2.
Chriſtus uerum & primarium caput eccleſiæ, p.143.c.2.& p.318.c.0.
Chriſtus eſt lapis ſummus, & unicum fundamentum, cui omnia aptari debebant, p.101.c.2.& p.124.c.1.
Chriſtus eſt tabernaculum Dei uiuum, p.47.c.1.
Chriſtus eſt Sol mundi, p.123.c.2.
Chriſtus eſt gloria Patris, p.7.c.1.
Chriſtus oſtenditur uerus Deus, p.6.c.2.p.78.et 90.& 186.& 258.c.1.& p.332.& 488.c.2.& p.493.c.1.& 2.& p.505.c.2.
Chriſtus quomodo minoratus ab Angelis, p.497.c.2.& p.498.c.1.& 2.
Chriſtus ea deliberatione ſeipſum morti tradidit ut pro omnibus prorſus ſatisfaceret, p.43.& 93.c.1.& p.95.& 104.& 233.c.2.
Chriſtus per ſuum ſanguinem ſatisfecit pro nobis Deo, Diabolo, peccato, & morti, p.39.& p.372.c.1.
Chriſtus eſt uerus medicus noſtrorum morborum & medela, p.37.c.2.
Chriſtus quõ factus peccatũ pro nobis, p.234.c.5.
Chriſtus corpus ſuũ i ultima cœna ſacrificauit, p.194.c.1.
Chriſtus per mortis paſſionem, gloria maiore & corona potitus eſt. p.74.c.2.& p.356.c.1.
Chriſtus fuit mẽſa parata in ſalutẽ Iudæorũ, p.109.c.2
Chriſtus ſolus tollit mundi peccatum originale, p.250.c.2.& p.260.c.1.
Chriſtus offertur oibus hominibus ad ſalutẽ, p.59.c.2.
Chriſtus per reſurrectionem factus glorioſus, ut iam non dicatur homo, p.258.c.2.& ſeq.
Chriſtus meruit ut ſanctorum merita poſſent alijs applicari & prodeſſe, p.243.c.2.p.144 p.251.c.1 p.375.c.2.
Chriſtus redemit nos à dominatu carnis, p.78.c.1.
Chriſtus qua ratiõe dicatur homo de cœlo cœleſtis, p.213.c.1.& p.330.c.2.
Chriſtus qua ratiõe dicatur deſcẽdiſſe de cœlo, p.335.c.2.
Chriſtus dicitur pater noſter et mater, p.296.c.2.
Chriſtus quõ ſalubriter inuocetur, p.104.c.2.
Chriſtus tribus modis poteſt in omnibus hominibus conſiderari, p.43.c.2.
Chriſtus quo modo nobis appropinquat. p.103 c.1.
Chriſtus eſt Samaritanus qui curauit ſpoliatum à latronibus & uulneratum, p.38.c.2.
Chriſtus proximus noſter, in quo omnes facti ſumus proximi, p.43.c.1.
Chriſtus ipſe mendicauit, p.240.c.1.
Chriſtus, ut homo, peculiariter Dominus dicitur, p.10.c.1.& p.127.c.2.& p.180.c.1.
Chriſtus cur in terris agens noluit iudicare in cauſis ſecularibus, p.164.c.1.
Chriſtus non uenit innouare ciuiles leges, & ſeculares conſtitutiones, ibid.
Chriſtus ut homo, dicitur traditurus regnum Deo & Patri, p.210.c.2.
Chriſtus quo ſenſu dixerit ſediẽ iudicij neſcire, p.149.c.1.
Chriſtus eſt uera promiſsionis terra Abrahæ promiſſa, p.48.c.2.
Chriſtus eſt terra uiuentium, p.89.c.2.
Chriſtus myſticus dicitur ipſemet cũ tota eccleſia, p.198.& 376.c.1.
Chriſtus myſticus quõ et quando ſcinditur, p.143.c.1.
Chriſti incarnatio Angelis ante tempora ſecularia fuit reuelata, p.138.c.2.& p.356.& 454.& 466.c.1.
Chriſti ſanctitas qualis, p.507.c.2.
Chriſti ſanctificatio & generatio duplex fuit quatenus homo, p.7.p.258.p.372.c.2.
Chriſti infirmitas in carne non erat abſq; magnis diuinæ potentiæ ſignis, p.150.c.1.
Chriſti lex propriè quid, p.303.c.2.
Chriſti beneficium non niſi credentibus applicatur, p.38.c.2.& ſeq.& p.251.c.1.
Chriſti ad peccatum Adæ antidotum, p.492.c.2.
Chriſti gratia & donum quo modo ſuperauit ipſius Adæ peccatum, p.57.c.2.& ſeq.
Chriſti ſtatuta in euangelio expreſſa firmiſſime ſeruanda ſunt, nec poteſt in his ab homine diſpenſari, p.173.c.2.
Chriſti omnia facta non ſunt ab omnibus imitanda, p.193.& p.298.c.2.
Chriſti membrũ eſſe nequit qui fide caret p.198.c.2.
Chriſti membrum eſſe non deſinit qui charitatem amiſerit, modo fidem retineat, quõ intelligatur, ibid.
Chriſti eſſe peculiariter dicuntur perfecti, p.302.c.2

Chriſti merita ad omnia anteriora tempora ſe extenderunt, p. 39. & 315.c. 2.

Chriſti incarnatio, & reſurrectio, duo articuli, quibus continentur reliqui, p. 102. c. 1.

Chriſti oblatio quō facta prius pro ſuis, tum pro populi peccatis, p. 527. c. 2.

Chriſti morte locupletatus eſt mundus, p. 110.c. 2.

Chriſti aduerſus diabolum uictoria, p. 501.c.2.

Chriſti oſſa non comminuta quid, p. 142.c.1.

Chriſti ſepulchrū quō glorioſum, p.133.c.1.

Chriſti mors & ſepultura quid in nobis ſignificet, & requirat, p. 216.c.2.

Chriſti mors & reſurrectio in baptiſmo ſignificatur & operatur, p.60.c.2. p.61.c.1.& p.334.c.2.

Chriſti mors & reſurrectio quomodo profuit ad remiſſionem peccatorū, & iuſtificationē noſtram. p.50.c.2.

Chriſti caro per reſurrectionem, qualis, p. 259.c.1.

Chriſti humanitas quo pacto intelligatur aſcendiſſe ſuper omnes cœlos, p 331.c.2.

Chriſti eminētia præ Angelis.p.490.c.1.et p.494.c 2.

Chriſti aduētus ad iudiciū ſciri à nobis nō poteſt, p.401. & p.407.c.2. p.408.& 409.& 412.c.1.

Chriſti aduentum certa quædam ſigna præcedent quæ nōdum apparent, p.412.c 2.

Chriſto tria precipuè aduerſabantur tempore primitiuæ eccleſiæ, p. 380.c.2.

Chriſto conformari debet in uia, qui cōformis eſſe cupit in patria, p.361.& p.456.c.2

Chriſto uariè ſubiecta ſunt omnia, p.318.c.1.

Chriſtum ſpiritualiter fuiſſe uerū Iudam. p.30.32.c.1.

Chriſtum legiſlatorem fuiſſe impiè negant noui hæretici Lutherani, p. 271.c.2.p.577.c.1,

CHRISTIANVS.

Chriſtianus in gratia exiſtens duplicem uitam uiuere dicitur, p. 154.c. 2.

Chriſtianus in gratia exiſtens, quomodo dicatur malū facere inuitus, p.70.c.1.& 2. & p.301.col. 2.

Chriſtianus poſt gratiam acceptā imputatur de neglegētia ſi pugnare negligat, ibid.& p.71.c.1.

Chriſtianus quomodo dicatur ſeruire mente lege Dei, carne autem legi peccati, p.73.& p.75.c.1.

Chriſtianus ſentit diſſidiū inter carnē et ſpiritum, p.70, c.1.& p.301.c.2.

Chriſtianus qualem ſtatum aſſequutus ſit in nouo teſtamento, p.74 c.1.& 2.item p.76.c. 2.

Chriſtianus non tenetur ad perfectionem illam primi ſtatus innocentiæ, p.74.c. 2.

Chriſtianus à Iudæo quid differat, ibid.

Chriſtianus qua ratione deterioris uel melioris ſit conditionis nunc, quàm fuiſſet in primæuo ſtatu, p.74.c.2,

Chriſtianus in hoc ſtatu lugere debet, p.116.c.1.p.300. & p.371.c. 2.

Chriſtianus gaudere debet in ſpe, non in re, p.116.c.1.

Chriſtianus ad maiorem perfectionē tenetur, quàm olim Iudæi & Gentiles, p.124.& p.281.c.2.

Chriſtianus unde habet occaſionem magnam luctus, & gaudij, p.337.c.1.

Chriſtianus cur debeat ſe omnibus exiſtimare inferiorem, p.354.c.1.&.2.

Chriſtianus generat filios ut homo & Adæ filius, non ut renatus, p.55.c.2.

Chriſtianus quibus facetijs uti pōt, p.336.c.2.

Chriſtianus liber eſt à ſeruitute legis, non à modo ſeruiendi, p.66.c.2.& p.281.& p.301.c.1.

Chriſtiani hominis perſonam induit B.Paulus, ut declaret ſtatum eius ſub gratia. p.69.c.1.& 2. & p. 70. & p.71.& 72.& p.282.c.1.

Chriſtiani dicuntur ſancti. p.263.c.2.& p.308.c.1.

Chriſtiani ſi à gratia excidunt, in deteriorem ſtatum ſe conijciunt, p.63.& p.205.c.2.

Chriſtiani peccatores famoſi uitari debent, p.162.c.2.

Chriſtiani peccatores famoſi debent ab eccleſia excommunicari, p.163.c.1.

Chriſtiani non debent per iudices infideles ſuas cauſas ciuiles dirimere, p.163.& p.194.c.2.

Chriſtiani qui ſunt ueri fratres in Chriſto, à litigijs forenſibus abſtinent p.164.c.2.& p.165.c.1.

Chriſtiani, qua ratione ueri Iudæi dicantur. p.30.c.1.

Chriſtiani qui in uarijs ſtatibus inueniuntur, quo pacto ſe gerere debeant, p.177.c.1.

Chriſtiani ueſtitu laſciuo utentes notantur. p.199.c.1.

Chriſtiani non capaces myſteriorum, debent gerere ſe ad modum ignorantis, p.206.c.2.

Chriſtiani exiſtimare ſe debent peregrinos in hoc mundo, p.231.c.2. & p.232.c.1.& p.582.c.2.

Chriſtiani quo pacto debeant ſe metiri, p. 244.c.2. & p. 304.c.1.& p.354.c. 2.

Chriſtiani ſunt Sponſa Chriſti, p.245.c.2.

Chriſtiani multi iam peccatis reſiſtere ſua culpa non poſſunt, p.302.c.1.

Chriſtiani pauci ſunt qui agant ueram peccatorum ſuorū pœnitentiam, p.302.c.1.

Chriſtiani qui docentur, tenentur temporalia ad ſumptus ſuis doctoribus ſubminiſtrare, p.304.c.1.

Chriſtianorum duplex generatio in Chriſto & ſanctificatio, p.8.c.1.

Chriſtianorum conuerſatio iam non debet eſſe cum hoc mundo, p.162.c.2.

Chriſtianorum ſtatus in Chriſto exiſtentium, uitam nouā ac puram requirit, p.62.& p.63. & p.78.c.1. & p.113.c.2.& p.282.c.1.

Chriſtianorū peccatū grauiſſimum, qui præbent occaſionē blaſphemandi religionē, p.31.c.1.& p.164.c.2.

Chriſtianorum error qui in exteriori baptiſmo & nomine tantum confidunt, p.32.p.185.& p.117.c.1.

Chriſtianorum charitas maior requiritur, quàm olim Iudæorum, p.42.c.2.& p.43.c.1.& p.281.c.2.

Chriſtianorum facti ſunt proximi per Chriſtum omnes homines, p.43.c.1.

CIBVS.

Cibus & potus ſpiritualis animæ eſt corpus Chriſti in ſacramento altaris, p.187.c.1.

Cibus ſolidus Chriſtianorum quis ſit, p.588.c.2.

Cibus ſumi non debet à Chriſtianis, niſi prius oratione illum benedicant: quo ſumpto etiam gratias Deo agere tenentur, p.189.c.1.& p.439.c.2.

Cibi omnes mundi ſunt fidelibus. p.125.c.1.& p.128. c.2.& p.131.c.1.& p.181.c.1.& p.383.c.1. & p. 439. c.1.

Ciborum delectum non improbat Apoſtolus, ut hæretici calumniantur, p.126. & p. 131.c.2.& p. 383.c.1. & p.440.c.1.

Ciborū delectus eccleſiaſticus defenditur, p.181. & p. 181.c.1.& p. 382.c.2.

Ciborum libertate non ſunt ſcandalizandi fratres infirmi in fide, p.128. & p. 129.c.2.& p. 181.c.1.

&

& p.188.c.2. & p.189 c.1.
Ciborum delectus qua ratione ab eccleſia ſancta ſeruetur, p.181.c.1.
Ciborum delectus eccleſiaſticus obſeruandus ſub pœna peccati, etiam ceſſante ſcandalo infirmiorum, in quoſdam hypocritas Lutheranos, ibid.

CIRCVNCISIO.

Circunciſio quā uim habuit, p.31.& p.299.c.1.
Circunciſio obligabat olim Iudæum ad totius legis obſeruantiam. p.31.c.1.& p.298.c.2.
Circūciſio uera in ſpiritu, qualis, p.32.c.1.et p.41.c.2.& p.47.& p.299.c.1.& p.319.c.2.& p.381.c.1.
Circunciſio quandoq; accipitur à B. Paulo etiam pro cœlibatu, p.175.c.1.
Circunciſio poterat tolerari in Iudæo chriſtiano in eccleſia primitiua, p.269 c.2.& p.270.c.1.
Circunciſio non erat neceſſaria homini chriſtiano ad ſalutem, p.269.c.2.
Circunciſio nullo modo erat toleranda in homine gentili Chriſtiano, p.269.& p.298.c.2.
Circunciſio Iudorum Chriſtianorum an ſit eis mortifera, p.270.c.2.
Circunciſio nunc eſt iam nedum mortua, ſed etiam mortifera, p.270.c.1.
Circunciſionē eſſe etiam nunc liberam homini Chriſtiano dogmatizat Lutherus & ſectatores p.270.c.1.
Circunciſione carnali ſtultè gloriabantur Iudæi, p.68.c.2.& pag.299.c.1.

CLAVES.

Clauis ſcientiæ eſt Romani Pontificis, p.278.c.1.
Clauis ſcientiæ non conſiſtit in ſola notitia ueritatis, ſed cōtinet etiam poteſtatem decernendi, p.278.c.1.
Clauium poteſtate dimittuntur peccata poſt baptiſmum commiſſa, p.47.c.1.

CLERICVS.

Clerici non ſubiacent poteſtati ſæculari, p.118.c.2.
Clerici, an poßint legitimè uti gladio ſæculari, p.119.c.1.& 2.
Clericorum peccatum graue, qui turpißimè ac inhoneſtiſſimè ueſtibus utuntur, p.199.c.1.

COELVM.

Cœlum tertium quodnam ſit, p.248.c.1.
Cœli quomodo diſſoluentur, p.494.c.1.
Cœlorum uſus poſt iudiciū, quis nā futurus, p.494.c.1.

COELIBATVS.

Cœlibatus commodior ad ſeruiēdū Deo pluribus rationibus oſtenditur, p.168.c.1.& p.176.c.2.& p.177.c.1.& 2.& p.178.c.1.
Cœlibatus eſt ualdè meritorius, p.168.c.1.& 2.& p.178.c.1.
Cœlibatus donum multi ab initio habuerunt, ſed non ſeruarunt, p.170.c.1.
Cœlibatus donum habere quomodo quis cognoſcatur, p.170.c.1.
Cœlibatus donum datur uolentibus, & à Deo petentibus, p.170.c.1.
Cœlibatus ſtatum ſemper probarunt & tradiderunt oēs eccleſiæ, et sācti patres tam græci, quā latini, p.170.c.1.
Cœlibatus fuit in eccleſia ſeruatus ab initio, nec eſt recens inuentio, in hæreticos, ibid. & p.394.c.1.
Cœlibatus fuit à Chriſto inſtitutus, & ab ipſis Apoſtolis ſeruatus, p.170.c.2.
Cœlibatum multi in eccleſia re ipſa ſeruant, p.170.c.1.
Cœlibatum matrimonio anteponit B. Paulus, p.175.c.2. ſuprà & prope finem, & p.177.c.1.& 2. & p. & p.179.c.1.

COGNOSCERE & COGNITIO.

Cognoſcere Deum quid importet. p.17.c.2.
Cognoſcere in Deo, dicitur probare & diligere, p.85.c.1.& p.108.& p.176.c.2.
Cognoſcere aliquando accipitur pro habere gratiam, p.217.c.1.
Cognoſcere philoſophorum, non fuit uerè & abſolutè cognoſcere, p.385.c.2.
Cognoſcere pro probare, & non cognoſcere pro reſpuere, p.234.c.1.
Cognitio ſola ueritatis in intellectu non ſatis eſt ad bene operandum, p.17.c.1.
Cognitio ueritatis poteſt eſſe in intellectu, & tamen nō diligi à uoluntate, p.17.c.2.
Cognitio propriæ inſcitiæ eſt initiū ſapientiæ, p.18.c.1.
Cognitio diuinorum magna in primo parente Adam fuit ante lapſum, p.73.c.1.
Cognitio quam hic in uia habemus de Deo, ualdè imperfecta, p.202.c.1.
Cognitio quā habebimus in cœlis, qualis, p.202.c.1.

CONCILIVM.

Conciliū non ſemper conuocatur ad decidendum dubia, ſed propter hæreticos ad cōfirmandū apud infirmos quæ certa ſunt in eccleſia, p.270.c.2.
Concilium legitimum habet omnem autoritatem, quia à Petro, qui in eo eſt, tanquàm à capite proficiſcitur, p.278.c.2.
Concilia à Papa congregantur, probantur, reprobantur &c, p.279.c.1.

CONCVPISCENTIA.

Concupiſcentia quo pacto per legem agnoſcitur, p.37.& p.49.c.2.& p.67.c.1.& 2.
Concupiſcentia dicitur peccatum, & quare, p.37.et p.62.& p.69.c.2.& p.342.c.1.
Concupiſcentia in renatis in Chriſto non eſt peccatum, ſed exercitiū ad meritum, p.38.c.1.& p.62.& c.2. p.63.& p.75.c.1.& p.76.c.2.
Concupiſcentia in non renatis peccatū eſt. p.38.c.1.
Concupiſcentia in non renatis dominatur, p.37.& p.56.c.2.
Concupiſcentia etiam in homine renato ſecundum communē gratiā omninò extingui non poteſt, p.62.c.2.& p.63.c.1.et p.301.c.2.
Concupiſcētia non poterat cognoſci peccatum per legem corruptæ naturæ, ſed opus erat lege ſcripta, p.49.et.p.56.c.2.& p.67.& p.67.c.1.& 2.
Concupiſcentia carnis non poteſt ab homine omninò prohiberi, p.56.c.2.
Concupiſcentia tanta eſt, ut ei non conſentire ut oportet, nequeat homo abſq; gratia Dei et auxilio, ibid.
Concupiſcentia eſt de cuius fomite loquitur B. Ioannes Apoſtolus, ubi ait: Si dixerimus quòd peccatum non habemus &c, p.62.c.2.
Concupiſcentia in renatis ne ſuperet, eſt in eorum poteſtate per Chriſti gratiam, p.62.c.2.& p.63.c.1.& p.301.c.2.
Concupiſcentia quæ malum quoddam eſt, propriè uiget in carne renatorū, p.62.c.2.et p.63.c.1.& p.69.c.2.
Concupiſcentia quomodo dicatur ſine lege mortua, & quod per legem reuixit, p.67.c.2.& p.68.c.1.

CONFITERI & CONFESSIO.

Confiteri uere & acceptabiliter corã Deo, quid habet momenti, p.32.c.1.& p.103.c.2.& p.104.c.1.
Confiteri peccata ſua eſt indicare ſeipſum, p.196.c.1.
Confeßio ſacramentalis requiritur ad remißionem peccatorum poſt baptiſmum, p.46.c.2.
Confeßio ſacramentalis requiritur ante ſumptionẽ ſacramenti Euchariſtiæ, p.195.& p.196.c.1.
Confeſſio peccatorum eſt remedium ad effugiendam Dei uindictam, p.196.c.1.
Confeſſio ſacramentalis ex loco B. Iacobi Apoſtoli defenditur. p.581.c.1.
Confeſſionum auditores quomodo pœnitẽtias confitentibus iniungere debeant, p.252.c.1.

CONSCIENTIA.

Cõſciẽtia bona affert certitudinẽ gratiæ, p.220.c.1.
Conſcientia quo pacto illaqueatur, p.178.c.1.
Conſcientia noſtra quando conteſtetur nobis in Spiritu ſancto, p.89.c.1.
Conſcientiæ uis quantam efficaciã habeat, p.28.& p.220.& p.192.c.1.
Conſciẽtiæ error facit legẽ errãti, p.528.et p.180.c.2.
Conſcientiæ bonæ magna ſecuritas, p.220.c.1
Conſcientiæ ſuæ legitimè exploratæ teſtimonium ſatis eſt homini iuſto ad quietem coram Deo, p.220.c.1.et 2.

CONSILIVM.

Conſiliũ dedit Dominus de uita monaſtica, p.170.c.2.
Conſilium non eſt leui de cauſa mutandũ, p.221.c.2.
Conſilium mutare ratione ſuadẽte ſapientis eſt, ibid.
Conſilium uoluntatis Dei quale, p.316.c.1.
Conſilia Spiritus ſancti & non ſolùm præcepta obſeruãs liberior eſt à lege, p.302.c.1.
Conſiliorum mutatio in Sanctis uiris non eſt miranda, nec uituperanda, p.221.c.1.

CORPVS.

Corpus Chriſti figuratum fuit in manna, p.185.c.1.
Corpus Chriſti uerè continetur ſub ſpeciebus panis & uini in Euchariſtia, p.187.c.1.& 2.
Corpus Chriſti non frangitur, ſed ſpecies, ibid.
Corpus Chriſti non licet ſumere niſi ieiunis, p.193.c.2.
Corpus ſuum iam tenebat in manibus quando dixit, Hoc eſt corpus meum &c. p.194.c.2.
Corpus Chriſti an teneantur omnes qui ſacris interſunt, accipere, ibid.
Corpus Chriſti ſumere non debet conſcius ſibi peccati mortalis, niſi prius confiteatur, p.195.c.1.
Corpus Chriſti glorificatum quale, p.259.c.1.
Corporis Chriſti myſtici membra potiora ſubminiſtrant uirtutẽ inferioribus, p.333.c.2.
Corporis Chriſti membrum non decet ſub capite ſpinoſo fieri delicatum, p.361.c.1.
Corporis myſtici harmonia, p.329.& p.333.c.2.
Corporis myſtici eſt ut nobiliora ac fortiora membra pro debilioribus patiantur, p.219.c.1.& p.376.c.2.
Corpora Chriſtianorum ordinata ſunt ad ſeruiendũ Chriſto, cuius ſunt membra, p.166.c.1.
Corpora noſtra informantur & uiuificantur ab ipſa anima, p.213.c.1.
Corporum noſtrorum reſurrectio deſcribitur, p.209. & ſeq. uſq; ad. 215.

CREATVRA.

Creatura mundi dicitur homo, p.57.c.1.& 2.
Creatura noua dicitur homo regeneratus, p.80.p.233.c.2.& p.306.c.1.
Creatura noua in Chriſto eſſe omninò debet, qui uult uitã æternam conſequi, p.306.c.1.
Creaturæ expectatio quid, p.80.c.2.
Creaturæ intellectualis eleuatio in altiſſimum finem eſt ſupra naturam eius, ibid.
Creaturæ omnes cur dicantur congemiſcere cum ipſo homine, p.81.c.2.
Creaturarum ſtatus qualis fuiſſet, ſi primus homo non peccaſſet, p.80.c.1.
Creaturarum contemplatione cognoſcitur Deus, p.17.& p.146.& 147.c.2.
Creaturas Deo præferre eſt habere plures Deos & Dominos, p.150.c.1.

CRVX.

Crux Chriſti eſt cui fides nrã debet inniti, p.545.c.1.
Crux uia eſt et uirtus ad ſalutẽ, p.145.c.2.et p.146.c.1.
Crux Chriſti ſupremam Patris charitatem erga nos declarauit, p.146.c.2.
Crux eſſe debet gloria noſtra, p.306.c.1.
Crux res ſtulta mũdo & infirma, p.145.et p.146.c.2.
Crucis notitia efficacior eſt quàm creaturarum, ut conuertantur homines ad Deum, p.147.c.2.

D

DAEMON & DIABOLVS.

Daemon nõ poteſt facere rem ſibi oblatam uel mũdam uel immundam, p.180.c.1.
Dæmones nouerũt Chriſtũ incarnandũ, p.151.c.1.
Dæmones flectere genua Chriſto cõpelluntur, p.356.c.1.
Dæmones fatentur IESVM eſſe Dominum, ſed non ſalubriter, p.197.c.1.
Dæmones habent inter ſe ſuos ordines ad ruinam noſtram ſolicitandam, p.345.c.1.
Dæmones uocantur tenebræ & profundum à B. Paulo, p.88.& p.372.c.1.
Dæmones hunc aerem caliginoſum incolunt, donec omnes in infernũ trudantur, p.319.c.1.& p.345.c.2.
Dæmones à ſanctis iudicabũtur pfecto iudicio, p.164.c.1.
Dæmonum fides an ſit Dei donum, p.568.c.2.
Dæmonum maximum ſtudium, ut nobis ſuadeant per gratiam nos nõ eſſe roboratos, p.74.c.2.
Dæmonum inſidijs nullus poteſt ſuis uiribus abſq; armis Dei reſiſtere, p.345.c.1.
Dæmonum milites hæretici, p.74.c.2.
DIABOLVS maiorem nunc habet poteſtatem in nos, quàm in primæuo ſtatu habuiſſet, p.74.c.2.
Diabolus quænam tela habeat, p.402.c.1.
Diabolus ex parte ſua nos iniuſtè poſſidebat, p.92.c.2.
Diabolus perditam poteſtatem tum recuperat, cum Chriſtianus eius tentationibus cedit, p.319.c.1.
Diabolus ſanguinem noſtrũ ſitiens, omni conatu quærit ſegregare homines à corpore eccleſiæ, p.224.c.1.
Diabolus dicitur eorum Deus qui diligunt hoc præſens ſeculum, p.228.c.2.
Diabolus impugnat eccleſiam modo per tyrannos, modo per hæreticos, p.246.c.1.
Diabolo quõ detur locus ab homine, p.335.c.2.

DEFVNCTI fideles.

Defunctorum ſuffragia commẽdantur, p.211.c.1.
Defunctis prodeſſe ſuffragia & orationes uiuentium defenditur contra impudentiam atq; inſcitiã Bullingeri hæretici ſacramentarij, p.104.c.1. & ſeq.

Deus

DEVS.

Deus uerè eſt, quī ex ſe uno eſt id quod eſt, p.180.c.1. & p. 295.c.1.
Deus uerus eſt unus, p.180.c.1.
Deus non eſt uiolator naturarum & ordinum rerum à ſe creatarum, p.193.c.1.
Deus an uiſus fuerit facie ad faciem à Moſe & Iacob. p.202.c.1.& p.631.c.2.
Deus cognoſcetur à Beatis in cœlo per lumen gloriæ immediatè, p.202.c.2.
Deus quicquid poteſt, etiā facit, ſi decēs ſit fieri, p.142.c.1.p.307.c.2.
Deus ſolus uerè immortalis, p 424.c.1.
Deus eſt ſaluator omnium hominum, & maximè fideliū, quo pacto rectè intelligitur, p.441.c.1.& 2.
Deus cur zelotes dicatur, p.574.c.2.
Deus cur dicatur ſpecialiter quorūdā Deus, p.11.c.1.et.1
Deus potiſſimum eſt Deus ipſius Chriſti, p.352.c.1.
Deus uult omnibus ſalutem, nec uult quenquā perire, p.92.c.2.p.8.& p. 95.c.2. in fine & ſeq. item p.97. 312.c.1.& p 427.c.1. & p. 428.c.2.
Deus non uult peccatum, ut eſt peccatum & malum, p.59.c.1.
Deus ſolus ex immenſa ſua bonitate nouit ex malo bonū elicere, p.112.c.2.
Deus non uult iuſtitiam uindicatiuam ob quam laudetur, niſi præcedant demerita, p.93.c.1.
Deus quomodo dicatur aliquando facere malum & peccatum, p.19.c.2.& ſeq.
Deus uocat omnes homines ad ſalutem, etiā qui non ſunt de prædeſtinatis, p.93.c.2.arg.13.& p.95.c.1.
Deus quo prouidit mūdo ad ſalutē ante legem, p 57.c.1.
Deus neminem ad incredulitatē inducit, p.112.c.2.
Deus nemini deeſt ad ſalutem, ut poſſit eā aſſequi, p.94.c.1.& p.97.c.1.& p.197.c.2.& p.200.c.1.et p.312.c.1.& p.428.c.2.& p.446.c.1.
Dei ſanctitas qualis, p.307.c.2.
Dei inuiſibilia quænam ſint, & cur numero plurali dicta, p.17.c.1.
Dei cognitio quam Philoſophi habuerunt, qualis, ibid. c.2.& p.146.c.2.
Dei eloquia quæ ſint propriè, p.32.c.2.& p. 53.c.1.
Dei ſapientia & Dei ſtultitia declarātur, p.146.c.2.
Dei prouidentia in eccleſia erga primatū Petri, p.121.c.1.& p.278.c.1.
Dei bonitas & ſeueritas ſimul conſideranda, non autē ſeiungenda, p.166.c.1.
Deo ſoli ſacrificium debetur, p.180.c.1.
Deū ſolūmodo per effectus eius cognoſcere poſſumus in hoc mundo, qui ſunt duplicis generis, p.147 c.2.
Deum eſſe, includit illius prouidentiam, p. 11.c.1.& p.17.c.1.& p 41.c.2.
Deum, non Iudæorum tantum eſſe Deum, ſed & gentiū, includit illius prouidentiam erga omnes ad æternam ſalutem, p.41.c.1.& ſeq.& p.42.c.1.
Deum tenemur omnes diligere ut datorem gratiæ ac beatificatorem, p.94.c.1.arg.21.
Deum aliquando pœnitet uel punire, uel remunerare homines, p.162.c.1.

DII.

Dij dicuntur quandoq; Angeli in ſcripturis, p.180.c.1.
Dij dicuntur uiri magni in ſcripturis ſanctis, p.180.c.1.& p.295.c.1.
Deos plures ſibi faciunt quicunque creaturas ipſi Deo præferunt, p.180.c.1.

DIACONVS.

Diaconi ordinati fuerunt in miniſterium altaris, non mēſarum & aborum, p 349.c.1.& p.436.c.2.

DIES.

Dies & lux dicitur comparatiuè ad tempus quando Chriſtus uenit, p.123.c.2.
Dies propriè & abſolutè dicitur tempus futuri ſæculi, p.124.c.1.
Dies ſalutis dicitur tēpus euangelicæ gratiæ, p.234.c.2.
Dies ſecundi aduētus Domini copioſe tractatur, p.407.c.2.& p.408.per totū.& p.412.c.1.& .2.
Dies mala dicitur dies iudicij extremi, p.345.c.2.
Diem iudicij ſæpius meditari quàm ſit utile p.366.c.2.& p 412.c.1.& p.541.c.2.
Diem aduentus Domini ad iudicandum ſcire, niſi reuelatione, nō poſſumus, p.401.c.2.& p.408.et p.412.c.1.
Dierum obſeruantia ſecundum legem habebat myſteria recondita, p.294.c.1.

DIGAMVS & DIGAMIA.

Digamia eſt malum, licet non ſit peccatū, p.172.c.1.
Digamia eorum eſt, in quibus poteſt aliquando diſpenſare eccleſia, p 173.c.2.& p 435.c.1.
Digamia cur impedit ne quis eligatur in Epiſcopum, p.435.c.1.

DILECTIO.

Dilectio nrā erga Chriſtū qualis eſſe debet, p.347.c.2.
Dilectio proximi includit dilectionem Dei, p.122.c.2.& p.123.c.1.
Dilectio proximi plenitudo legis, p.123.c.1.& 655.c.2.
Dilectione uera ſeipſum amare non poteſt qui Deum nō diligit, p.123.c.1.

DIVITES & DIVITIAE.

Diuites tenentur ſubuenire pauperibus, p.240.c.2.& p.480.c.1.
Diuites non debent exiſtimare diuitias, quibus abundant, ſuas eſſe, p.480.c.1.
Diuites reprehenduntur, utpotè oppreſſores pauperum, p.566.c.1.
Diuitum ſtatus infœlix & periculoſus, p.577.c.2.
Diuitum propria præcepta, p. 451.c.1.
Diuitiæ euangelij ad quos pertineant, p.377.c.2.
Diuitiæ Chriſti ſunt bona cœleſtia, p. 325.c.2.
Diuitijs incumbere homo extimulatur uehementer à Dæmonijs, p.145.c.1.

DOMINVS.

Dominus abſolutè eſt IESVS in gloriā Dei, p.356.c.1.
Dominus peculiariter dicitur Chriſtus ut homo, p.10.c.1.& p.627.c.2.& p.680.c.1.
Domini quomodo erga ſeruos ſe gerere debeant, p.344.& p.387.c.2.
Dominis carnalibus quatenus obediendum, p.387.c.2.

DONVM.

Donū Dei quodnā habuerunt philoſophi, p.17.c.2.
Donum duplex habuit Adam pro ſeipſo, & pro tota ſua poſteritate, p.35.c.1.
Donum iuſtitiæ orig. in Adam amiſimus, p.55.c.1.
Donum per Chriſtum ſuperat Adæ peccatum, p.57.c.2.
Donum iuſtitiæ per quod formaliter iuſtificamur, eſt ipſa charitas, p.102.c.2.
Donum cur maius detur uni quàm alteri, eſt quæſtio infinita, & ſatis eſt uoluntas Dei pro rōe, p.197.& 98.c.2.

Dona

Dona Dei quæ propriè dicantur, p. 212. c. 1. & p. 197. c. 2.
Dona diſtribuens Dominus poteſt citra reprehenſionem præponere quem uoluerit, p. 24. c. 1 & 197. c. 2.
Dona Dei ob quem finem quærenda ſunt, p. 204. c. 1.
Dona æqualia dare omnibus non erat bonum, p. 198. c. 2. & p. 200. c. 1.
Dona ſpiritualia, licet ad ſalutem minime neceſſaria, expeti ac poſtulari non uetat Deus, ibid.
Dona ad ſalutem neceſſaria dare Deus cogitur petentibus ex ſua bonitate, ibid.
Donorum appellatione in ſcripturis intelliguntur, quæ ſupra naturã donantur, p. 53. c. 1.
Donorum ſpiritualiũ diuerſi gradus et ordines in eccleſia, p. 197. c. 1. & 2. & p. 457. c. 2.
Donis Dei bene utentes, licet nõ ſint prædeſtinati, poſſunt facere certam ſuam electionem, p. 98. c. 2.

E

ECCLESIA.

ECCLESIA unde dicatur, p. 139. c. 2.
Eccleſia Romana eſt caput ac magiſtra omnium eccleſiarum, p. 1. c. 1.
Eccleſia Rom. quantum ad dogmata ſemper permanſit illibata, p. 341. c. 2.
Eccleſia illuminatur & regitur aſſiduè à Spiritu ſancto in ijs quæ ad cultum Dei pertinent, p. 44. c. 1.
Eccleſia in perſona ſummi Præſulis habet facultatem inſtituendi cæremonias pro temporum uarietate neceſſarias, ibid. & p. 192. c. 1.
Eccleſia eget cæremonijs, quas ex parte ab Apoſtolis traditas accepit & ſeruat, p. 44. & p. 192. c. 1.
Eccleſia habet delectum ciborum & ieiunia ad ueritatem euangelij, in hæreticos, p. 130. c. 2. & 131. c. 1.
Eccleſia quamuis una ſit catholica, plures tamen eccleſiæ ſunt ſub illa, p. 119. c. 2.
Eccleſia corpori humano comparatur, p. 114. & p. 198. & p. 199. c. 1.
Eccleſia fuit figurata in Sara, p. 91. c. 1.
Eccleſia Chriſti in quo conſiſtat, p. 161. c. 1.
Eccleſia eſt ueluti quoddam ſtabularium, p. 38. c. 2.
Eccleſia non iudicat de occultis, p. 162. c. 2.
Eccleſia habet poteſtatem conſtituendi iudices in cauſis ſæcularibus, p. 164. c. 1. & 2.
Eccleſia per hæreticos exercetur in patientia, ſapientia, charitate &c. p. 193. c. 1.
Eccleſia eſt corpus Chriſti, p. 198. c. 1.
Eccleſia primitiua miniſtros habuit ſupplentes locũ idiotarum in reſpondendo, p. 240. c. 1.
Eccleſiæ uerum & primariũ caput Chriſtus, p. 143. c. 2. & p. 318. c. 1.
Eccleſiæ proprium eſt ſanctificari, p. 139. c. 2.
Eccleſiæ particulares debent ſe habere ad modum unius perfecti corporis, p. 199. & 329. c. 2.
Eccleſiæ miniſtri ea debent intelligere, quæ in eccleſiaſticis officijs leguntur, p. 204. c. 1.
Eccleſiæ conuentus, quo fine fiant, p. 192. c. 2.
Eccleſiæ conſuetudo maximam uim habet ad conuincendos hæreticos & contentioſos, p. 191. & 208. c. 2.
Eccleſiæ conſuetudo pijs mentibus ſatis eſſe debet ad quietem, etiam ſi alia teſtimonia non extarent, p. 191. c. 2.
Eccleſiæ iudicium & excõmunicationis ſentẽtia in ſolos fideles extenditur, p. 163. c. 1.
Eccleſiæ magnis rationibus intereſt, ut habeat dominia temporalia, p. 119. c. 2.
Eccleſiæ uniuerſalis doctrina falſa eſſe nõ poteſt, p. 208. c. 2. & p. 278. & 437. c. 1.
Eccleſiæ autoritate opus fuit B. Paulo, ut eius prædicatio coram alijs probaretur, p. 279. c. 1.
Eccleſiæ doctrina declarantur multa & probantur ad reddendos certos populos, ibid.
Eccleſiæ ignota dogmata non debent temerè à quoquàm affirmari, p. 331. c. 1.
Eccleſiæ primitiuæ erãt quædam opportuna, nunc meritò non ſeruanda, p. 332. c. 2.
Eccleſiæ determinationi quilibet ſtare debet, p. 364. c. 1.
Eccleſiæ cantus qualis eſſe debet, p. 386. c. 2.
Eccleſiæ deformatio ac reformatio quibus in rebus potiſſimum conſiſtat, p. 447. c. 1.
Eccleſiæ appellatione quãdoq; Prælatus eius intelligitur, p. 267. c. 2. & p. 377. c. 1.
Eccleſiæ ſanctitas qualis, p. 308. c. 1. & 341. c. 2.
Eccleſiam uocat Apoſtolus unius domus familiam chriſtianam, p. 217. c. 2.
Eccleſiã ſ. cur nomine matris appellemus. p. 296. c. 2.
Eccleſiam quando unita eſt, uocat Apoſtolus ædificationẽ & templum Dei, p. 419. c. 1.
Eccleſiam honoramus nomine Tetragrãmatõ, p. 419. c. 1.
Eccleſiam docere poſſe contra uerbum Dei, & ita errare dogmatizat impius Lutherus, p. 263. c. 1.

ELECTIO & ELECTI.

Electio uarijs modis accipienda eſt in ſcripturis, p. 310. c. 2. & p. 311. c. 1. & 2. & p. 391. c. 2. & p. 456. & 583. c. 2.
Electio prædeſtinatorum ante mundi conſtitutionẽ mera eſt gratia, p. 90. c. 2. & p. 98. & 109. c. 1. & 309. c. 2. & p. 311. c. 1. & p. 315. c. 2.
Electio B. Mathiæ quo ſortis genere fuit, p. 115. c. 2.
Electionis excellentis gratia nullo modo à nobis cauſam habere poteſt, p. 98. c. 1.
Electionis uoce non ſemper prædeſtinatio intelligitur apud ſcripturas, p. 391. c. 2.
ELECTI perire finaliter nõ poſſunt, p. 84. & 85. c. 2. & 87. c. 1. & 2. & p. 312. c. 2.
Electi ſunt prædeſtinati ad conformitatem Chriſti primò in paſſionibus, tum in gloria, p. 85. c. 2.
Electi in Iſrael ſignificati ſunt, p. 91. c. 2.
Electorum prærogatiua multiplex, p. 84. & 85. c. 2. & p. 311. c. 1. & 2. & p. 312. & 314. c. 2. & p. 317. c. 1.
Electorum uocatio ſpecialis, & ſecundum propoſitum Dei efficax, p. 84. c. 2.
Electorum fides præcipua, p. 445. c. 2.
Electorum typũ tenuit B. Ioannes Euangeliſta, p. 91. c. 1. & p. 311. c. 1.
Electis quomodo omnia cooperantur in bonũ p. 84. c. 2.

ELEEMOSYNA.

Eleemoſyna quomodo facienda, p. 114. c. 2. & p. 239. & p. 242. c. 1.
Eleemoſyna uocatur iuſtitia, & quare, p. 242. c. 1.
Eleemoſyna eſt inſtar ſeminis ad fructificandum uitæ æternæ benedictionem, ibid.
Eleemoſyna amore Dei ſeruis eius oblata, eſt ſacrificium illi acceptiſſimum, p. 242. c. 2.
Eleemoſynis pauperes recreare ac reficere quam magnã parit fiduciam in die iudicij, p. 217. c. 1.

EPISCOPVS.

Epiſcopus in ſua eccleſia reſidere debet, p.417.c.2. & p.463.c.1.
Epiſcopus ſic alijs proſpicere debet, ut interim ſeipſum nõ negligat, p.441.c.1.
Epiſcopũ omnis mercatura dedecet, p.46ſ.c.1.
Epiſcopi in eccleſia primitiua ordinabantur, antequã ſuſciperent certarũ curã eccleſiarum. p.349.c.1.
Epiſcopi à Papa creantur & confirmantur, & ubi opus eſt exauctorantur, p.229.c.1.
Epiſcopi hæretici nullo pacto tolerandi, ſed ſunt grauiſſimè puniendi, p.446.& p.449.c.1.
Epiſcoporũ dignitas ſuos gradus habet, p.349.c.1.
Epiſcoporum dignitas ſacerdotio præſtat tũ ordine, tum iu
Epiſcoporum reſidẽtia an ſit de iure diuino, p.418.c.1. riſdictione, p.467.c.1.& 2.
Epiſcoporum non reſidentia, innumera mala parit in eccleſiis p.418.c.1.
Epiſcoporum prima cura circa doctrinas falſas uerſari debet, p.418.c.2.
Epiſcoporum conditiones quæ requirantur, p.434.c.2.& p.435.& 436.c.1.& 2.& p.468.c.1.& 2.& p.474.c.1 & 2.
Epiſcoporum poteſtas probitate bonorum morum pluri mum corroboratur, p.472.c.2.
Epiſcoporum legitima reſidentia à ſacris Canonibus determinatur, p.470.c.1.
Epiſcoporum eſt legere et ſcrutari ſcripturas. p.441.c.1.

EPISTOLA.

Epiſtola ad Rom. cur cæteris antepoſita, p.1.c.1.
Epiſtola ad Rom. per modum argumenti quid contineat oſtenditur, p.10.c.1.& 2.
Epiſtola ad Rom. referta eſt ſumma doctrina & ſententijs profundiſſimis cum de fide, tum de moribus, p.10.c.2.
Epiſtola ad Galatas docta & difficilis, p.217.in arg.
Eplã ad Gal. ſcripſit B. Pauli manu propria, p.305.c.1.
Epiſtola ad Timotheum utraq; digna quæ à Prælatis ediſcatur & obſeruetur, p.416.in arg.
Epiſtola ad Hebræos defenditur, & illius autor uerus B. Paulus à Caietani cauillis, p.491.& p.532.c.2.
Epiſtolæ ad Hebræos autor B. Paulus Apoſtolus, p.484. in præfa. & p.486.c.1.& 2.& p.496.c.1.& p.531.& p.557.c.2.
Epiſtolam ad Hebræos hebraicè ſcriptã fuiſſe, p.531.c.2.
Epiſtola B. Iudæ defenditur, p.643.in præfa.
Epiſtola canonica B. Ioannis Apoſtoli ſecũda & tertia cõtra nouos magiſtros defenditur, p.638.in præfa.
Epiſtolam B. Iudæ quidam indoctè reijciunt, quòd in ea citentur apocrypha, p.157.& 646.c.1.

ERASMVS.

Eraſmus Arianorum patronus, p.437.c.2.
Eraſmus notatur de mutatione ordinis epiſtolarum Apoſtolicarum, p.1.c.2.
Idẽ notatur de interpretatiõe uocis ;LATRIA; p.12.c.1.
Eraſmus ineptè excuſat ſuam temeritatem immutatæ lectionis ad Theſſ. de reſur. mort. p.214.c.2.
Eraſmus ut hoſtis diuinitatis Chriſti notatur, p.90.c.1.
Eraſmus ſubdolè ſuſcitauit pelagianam hæreſim de peccato originali, p.54.c.1.
Eraſmus reuocat in dubium an primæ epiſtolæ canonicæ autor fuerit B. Iacobus Apoſtolus, p.558.
Eraſmus dolis & fabulis plurimum nititur incautos decipere, p.475.c.2.
Eraſmus immeritò atq; iniuria reprehendit B. Hieronymum circa matrimonium, p.168.& p.169.c.2.
Eraſmus circa diuortium ſcandaloſè ſcripſit, p.173.c.2.
Eraſmus nimium audax circa matrimonia clandeſtina refellitur, p.178.c.2.
Eraſmus exoſam habuit uirginitatem, p.176.c.2.
Eraſmus inter uaniloquia & impia reponit ſententias ab eccleſia deciſas, p.420.& 474.c.2.
Eraſmus perpetuus nouitatũ amator, p.260.c.1.
Eraſmus iniuria taxauit B. Paulum de imperitia linguæ græcæ, p.204.
Eraſmus peſtifera colloquia edidit, quibus multi ad ruinã corrumpuntur, p.211.c.2.
Eraſmus in ſuum uſum ubi lubet uſurpat B. Hieronymi autoritatem, p.261.c.1.

ESAV.

Eſau qua reprobatione fuerit reprobatus abſq; proprijs demeritis, p.96.c.1.& 2.
Eſau nunquàm in propria perſona ſeruiuit Iacob, ſed in perſona tantum poſterorum, ibid.c.2.
Eſau quam ob cauſam fuerit poſtmodo typus reprobatorum à uita æterna, p.97.c.2.

EVANGELIVM.

Euangelium quid, p.5.c.2.
Euangelium uerum unicum eſt, duas habẽs partes, p.361.& 364.& 473.c.2.
Euangelium ſalutem æternam non promittit abſolutè, ſed cum operum conditione, in hæreticos, p.364.c.2.
Euangelium tempore tribulationum & perſequutionũ potiſſimum creuit, p.311.c.1.
Euangelium ut curſum ſuum habeat, indiget orationibus eccleſiarum, p.347.c.1.
Euangelium cur dicatur uerbũ abbreuiatum, p.101.c.1.
Euangelium promiſſum ab initio mundi, p.5.c.2.
Euangelium continet integram totius perfectionis noſtræ doctrinam, p.101.c.2.
Euangelium prædicare erat munus & officium propriũ Apoſtolorum, p.194.c.2.
Euangelium mutilant hæretici, p.364.c.2.
Euangelij prædicatio eſt quoddam ſacrificium, p.133.c.2.
Euangelij ſumma in articulo reſurrectionis mortuorum continetur, p.207.c.1.
Euangelij prædicatio eſt firma & conſtãs, p.121.c.2.
Euangelij prædicatio eſt uerbum reconciliationis hominum cum Deo, p.234.c.1.
Euangelij prædicatio confirmata fuit à Deo per ſigna & prodigia multa, p.218.c.2.
Euangelij prædicatio non ad ſolos Iudæos, ſed prorſus ad omnes gentes dirigitur, p.9.c.1.
Euangelij miniſtratio quæ dicitur ſpiritus et iuſtitiæ, miniſtrationẽ legis antiquæ antecellit, p.226.c.2. et 227.c.1.
Euangelij tempus eſt tempus acceptabile, p.234.c.2.
Euangelij lex non tollit iura naturalia & gentium, nec improbat gladium ſecularem, ſed confirmat, p.118.& 290.& 448.& 476.c.1.

EVCHARISTIA.

Euchariſtia continet uerum corpus & uerum ſanguinem Chriſti, in hæreticos, p.187.c.2.
Euchariſtiæ myſterium tractatur, p.187.c.1. et 195.c.1.
Euchariſtiæ ſacramentum accipientibus promittitur indiſtinctè uita æterna, p.94.c.2.arg.18.

EXCOECATIO.

Excæcatione digni ſiunt, qui tenebras magis quàm lucem diligunt

diligunt, p.228.& p.411.c.2.
Excæcationem iure merentur, qui diuinæ ueritati ſcienter reſiſtunt, p.415.c.1. et p.418.c.1.

EXCOMMVNICATI

Excõicari debẽt Chriſtiani pctõres famoſi, p.163.c.2.
Excommunicati ſunt heretici ipſo iure, p.262.c.1.

EXEMPLVM

Exẽplũ ſynceræ cõuerſionis in B. Paulo oſtẽditur, p.2.c.2.
Exempla maximam uim habent ad ædificationem, uel ad ſubuerſionem, p.181.c.1.
Exempla probæ uitæ longè efficacius & uiuacius mouẽt quàm nuda uerba, p.591.& 592.c.2.

F

FAMA

FAMAM *bonam quo fine debent quærere homines Chriſtiani.* p.367.c.2.

FIDES

Fides uariè accipitur in ſcripturis, p.19.c.2.
Fides eſt radix omnium bonorum operum. p.585.c.2.
Fides ſemper neceſſaria fuit omnibus ad ſalutem conſequendam, p.15.& p.29.c.1. & p 441.c.2.
Fides per quam poterant ſaluari Gentiles, erat duorum articulorum reliquos implicitè continentium, p.15.c.1. & p.29.& p.105.& p.441.c.2.
Fides explicita de Chriſto non exigebatur neceſſariò ad ſalutem antequàm prædicaretur, p.29.p.105.c.2.
Fides Chriſti quomodo neceſſaria ad iuſtificationẽ, p.38. & p.103.c.2.
Fides quam requirit Deus ab homine impio, ut eũdẽ iuſtificet, q̃lis, p.15.c.2.p.46.c.1.p.273.p.320.p.341.c.2.
Fides Iudæorum ſub lege non omninò explicita, p.15.c.1. p.185.p.292.c.2.
Fides Chriſtianorum in nouo teſtamento explicita, p.15.c.1.p.29.p.105.p.292.col.2.
Fides Romanorum quomodo in uniuerſo mundo annunciabatur, p.11.c.2
Fides impij quæ imputatur ad iuſtitiam, non eſt opus meritorium iuſtificationis. p.46.c.1.& p.320.c.2.
Fides eſt neceſſaria omninò ut quis uerè membrum Chriſti efficiatur, p.198.c.2.
Fides quænam requiratur in homine ad primam iuſtificationem aſſequendam, p.47.c.1.& p.273.c.2.
Fides non gignit perfectam cognitionẽ, p.202.c.1.
Fides & patientia, non fides tantum, requiruntur ad hæreditandum promiſſiones, p.48.c.1.& p.510.c.2.
Fides ſola non reddit hominem ſaluum ſalute perfecta, p.75.c.1.p.103.c.2.p.165.& p.186.& p. 217. & p. 299.& p.565.c.1.
Fides, dũ ſimpliciter dicitur, pro fide diuina intelligitur apud Theologos. p.79.c.2.
Fides Chriſtiana in perſequutionibus & anguſtijs ſemper illuſtratur. p.84.c.2.
Fides eſt per quam aptamur in Chriſtum, & per eam per dilectionem operantem cõſummamur, p.101.& p.103.c.2.& p.399.c.1.
Fides nutritur uerbo Chriſti. p.105.c.1.
Fides quõ gignatur in corde hominis, p.105.c.1.& c.2.
Fides quã neceſſariò requirat externam prædicationem, p.105.c.1.c.2.
Fides fundamentum atque baſis totius ædificij ſpiritualis, p.514.& p.13.c.1.
Fides quo pacto purificet corda, p.341.c.1.
Fides in ſcripturis abſolutè, pro uiua fide, p.349.c.1.
Fides cur non ſit omnium hominum, cum tamen Deus uelit omnes fieri ſaluos. p.413.c.1.
Fides Chriſti ſanguine defenditur, p.635.c.2.
Fidei definitio, & eius effectus fuſè explicantur. p.545. & ſequent.
Fidei ſubſtantia manet et amiſſa charitate, p.569.c.2.
Fidei noſtræ robur in potentia Dei inniti debet, non in ſapientia hominum, p.145.c.1.& p.149.c.2.
Fidei noſtræ principia probauit Deus per ſigna innumera & prodigia, p.149.& p.218.c.2.
Fidei donum quod particulariter quibuſdam donatur in eccleſia, quale ſit, p.197.c.2.& p. 201.& p.230.c.1.
Fidei catholicæ obiectum eſt quodcunque reuelatum in eccleſia Dei, p.197.c.2.
Fidei obiectum eſt promiſſio æternorũ, p.284.c.1.
Fidei finis ſunt opera bona, p.461.c.1.
Fidei Chriſtianorum & Iudæorũ differẽtia, p.517.c.1.
Fidẽ ſolã hñs nõ eſt iuſtus corã Deo, p.201.& 299.c.1.
Fidem infuſam qui ſe habere credit, an poſſit id certò cognoſcere, p.253.c.1.
Fidẽ abnegant & deſerunt duo hominũ gñã, p.425.c.1.
Fidem unius articuli amittens, totam fidem amittere conuincitur, p.299.c.2.& 630.c.1.
Fide uiua ſtamus, p.207.c.1.& 216.c.1.& 223.c.1.
Fide facti ſumus liberi & filij Dei, p.223.& 293.c.1.
Ex fide eſſe Ieſu Chriſti quid, p.40.c.1.& 284.c.1.

FILIVS

Filius dilectionis Chriſtus, qua ratione dicatur, p.378.c.1.
Filius adoptiuus non dicitur Chriſtus, ſed naturalis. ibid. & p.16.c.2.
Filius hominis qua ratione Chriſtus dicatur, p.497.c.2.
Filij Dei dicuntur diuerſimodè, p.294.c.1.
Filij Dei ſunt omnes homines in potentia, ibid.
Filij Dei efficiuntur quicũq; credũt in Chriſtũ, p.293.c.1.
Filij quo pacto debent obedire parentibus, & qualis obedientium merces, p.341.c.2.
Filiorũ Dei eſt condonare ſibi factas iniurias, p.116.c.1.

FORNICATIO

Fornicatio omnis reprobatur tanquàm mortale peccatũ, p.164.c.1.& p.166.& p 396.c.2.& p.456.c.1.
Fornicatio eſt innaturalis & illicita, p.566.& 836.c.1.

G

GAVDIVM

GAVDIVM *perfectum nulli datur in hac uita, nec etiam ipſis iuſtis,* p.235.c.2.
Gaudium ſemper ſequitur charitatem, p.129.c.1.
Gaudium Chriſtianorum eſt unus ex præcipuis Spiritus ſancti fructibus, p. 129.c.1.& 235.c.1.
Gaudium Chriſtianorum admiſtum eſt timore quodam ſancto. p.366.c.2.
Gaudium uerum debent æſtimare Chriſtiani cum in uarias tentationes inciderint, p.560.c.2.
Gaudium & lætitia uiris euangelicis adeſt, cum eorum diſcipuli proficiunt, p.640.c.1.
Gaudium Chriſtianorum eſt in ſpe non in re, donec appareat eis Chriſtus, p.120.c.1.& 2.
Gaudio uero dilatatur homo quando concipit ſpem bonorum æternorum, p.236.c.1.
Gaudio magno tum demum abundant uiri ſancti cum in uarijs tribulationibus conſtituuntur, p.119.c.1.

Generatio

GENERATIO.

Generatio Chriſti duplex quatenus homo, p.7.c.2.
Generatio Chriſtianorum duplex, p.8.c.1.

GENTES & GENTILES.

Gentes quomodo dicerētur eſſe abſq; fide, p.322.c.2.
Gentes quō mortuæ & ſine Deo dicebantur, p.50. & p.148.c.1.p.322.c.2.
Gētes nō fuerūt derelictæ abſq; aliqua de Deo cognitione p.16.& p.165.c.2.& p.334.c.1.
Gentes per Angelos à Deo illuminabantur, p.14.c.2. et p.18.c.1.& p.28.c.2.& p.29.c.1.& p.165.& p.293.col.2.
Gentes non fuerunt à Deo derelictæ in puris naturalibus, ſed habuerunt aliquod Dei auxilium ſpeciale, p.16.& p.165.c.2.
Gentes quo pacto poterant per gratiam cōſequi ſalutem, p.18.& p.29.& p.74.& p.441.c.1.
Gentes quomodo inexcuſabiles, p.18.c.1.& p.34.c.1.& p.334.c.1.
Gentes promptiores ad fidem quā Iudæi, p.40.c.2.
Gentes quo pacto faciebāt naturaliter ea quæ legis ſunt, p.27.c.2.& p.28.& p.29.c.1.
Gentium fides neceſſaria ad ſalutem erat duorum duntaxat articulorum, p.15.c.1.& p.29.c.2.& p.34.& p.441.c.2.
Gentium error duplex in Idolis colendis, p.19.c.1.
Gentium uiæ, quales, p.73.c.2.
Gentium plenitudo nondum ingreſſa eſt in Chriſtum, p.111.c.2.
Gentibus nunquā fuit præcluſa uia ad ſalutē, p.15.& p.29.& p.441.c.1.
Gentilis perſonam induit Apoſtolus, ut narios ſtatus exprimeret, p.68.c.1.
Gentiles in ſcripturis nomine beſtiarum deſignantur, p.13.c.1.
Gentilium philoſophorum error & peccatum in cognitione ſui, p.18.c.2.
Gentilium errores circa mores, p.30.c.2.
Gentiliū plurimos per Angelorum illuminationes ſaluos factos eſſe, p.29.c.2.& p.293.c.2.

GLORIA & GLORIATIO.

Gloria iuſtorum in cœlis maior erit, quàm per ſtatū innocentiæ fuiſſet, p.74.c.2.
Gloria carnis explicatur, p.148.c.2.
Gloria mundi ſuos ſectatores præcipitat, p.157.c.2.
Gloria mundi inanis et caduca, ibid. & p.247.c.1.
Gloria & laus operum noſtrorum bonorū, Deo & Chriſto debetur, p.12.c.2.
Gloriam propriam prædicare eſt inſipientia, p.245.c.2.& p.247.c.1.
Gloriam inanem mirum in modum natura amamus, p.249.c.1.
Gloriam propriam quantum fugere debeant ſancti Dei homines, p.249.c.1.
Gloriā futurā quæ à Deo eſt quærere debemus, p.358.c.1.
Gloriam cum Chriſto participare non poterit, qui ſocius non uult eſſe paſſionum eius, p.361.c.2.

GRATIA.

Gratia quid ſit apud B.Paulum, p.8.& p.140.& p.584.c.1.
Gratia quō regnet per iuſtitiam, p.60.c.1.
Gratia cum peccato ſtare non poteſt, ſed per peccatum amittitur, in Lutheranos, p.63.c.1.& 70.c.2.& 78.c.2.
Gratia quomodo cum tempore ſanat totum hominem, p.72.& p.230.c.1.
Gratia Dei confertur etiam nō præleſtinatis alioqui inaguſtaretur Dei miſericordia, p.94.& 95.c.1.
Gratia Dei nemini illam nolenti negatur, p.113.c.2.
Gratia ad ſalutē cur non detur omnibus æqualiter, p.94.& 97.c.1.& p.423.c.2.
Gratia eſt arrha & pignus uitæ æternæ, p.94.& 222.c.2.& p.316.c.1.
Gratia Dei poteſt fruſtrà recipi, p.234.c.2.
Gratia Dei ſemper eſt à nobis imploranda, p.138.c.1.
Gratia habitualis non ſatis eſt ad perſeuerandū in bono ſine ſpeciali Dei auxilio, p.249.c.1.
Gratia prima nō datur ex meritis, p.111.c.2. et 112.c.1.
Gratia & dona Dei non uti peccatum eſt, p.442.c.1.
Gratiæ appellatione in ſcripturis ea intelliguntur quæ ſupra naturam nobis gratuitò donantur p.53.c.1.
Gratiæ donū in Adā quid operabatur, p.35.c.1.
Gratiæ præſentis certitudo in homine iuſto aſſeritur, p.78.& p.79.c.1.& 2.et p.195.c.1.et p.184.c.1.et 185.c.2.
Gratiæ inhærentis ſignum certum oſtēditur, p.384.c.2.
Gratiarum actio quid ſit, p.11.c.1.
Gratiarum actio eſt actus religionis & pars orationis præcipua, ibid.
Gratiarum actio eſt quædā tacita ſupplicatio ad obtinēdum beneficiorum augmentum, p.100.c.1.
Gratiarum actiones gratæ ſunt Deo, & per Chriſtum acceptæ, p.220.& 340.c.1.
Gratiarum actiones requirit à nobis Deus pro beneficijs datis, p.220.c.1.& p.306.c.2.& p.384.c.1.

H

HAERES.

HAERES Patris cœleſtis uerus Chriſtus, cui hæreditas ipſo iure debebatur, p.79.c.2.
Hæres Dei Chriſtus quo iure, p.487.c.2.& p.489.c.1.& 2.
Hæredes ſumus nos in Chriſto per adoptionem ſub conditione, p.79.c.2.

HAERESES.

Hæreſis fermè ſemper in malā partē ſumitur, p.193.c.2.
Hæreſis quid ſignificet, p.193.c.2.
Hæreſes quo pacto afferant utilitatem eccleſiæ, p.192.c.1.& p.205.c.2.
Hæreſes eſſe, non eſt neceſſe ſimpliciter, p.193.c.2.

HAERESIARCHA & HAERETICVS.

Hæreſiarcharū fructus quō cognoſci poſſunt, p.246.c.2.& p.338.c.1.
Hæreſiarcharum tria præcipua ſcelera, p.602.c.1.
Hæreſiarcharum ueritatem impugnantium intentio & finis, p.156.& p.191.c.2.
Hæreſiarcharum peccatum, & eorum tandem in inferno ſupplicium quàm magnum, p.156.c.2.& p.358.
HAERETICVS qui uerè cenſeatur, p.260.& p.475.& p.477.c.1.
Hæretici quibus epithetis ſignificentur, p.477.c.1.
Hæretici ad diſputandum coram imperita multitudine nō admittendi, p.456.c.2.
Hæretici ſuo gladio ſe iugulant, cum de legitima uocatione ad functiones eccleſiaſticas loquuntur, p.4.& 259.c.2.
Hæretici aſtutè & mendaciter aſſerunt ſe doctrinam antiquæ eccleſiæ inſtaurare, p.5.c.2.& 598.c.1.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Hæretici recentiores elegãtiæ ſermonis et floribus rhetori cæ plurimum ſtudent, p.145.c.1 & p.378 c.2.
Hæretici doloſe diſſimulãt loca ſcripturarum quibus penitus iugulantur, p.62.c.1.& 79.c.2.& 305.c.1.
Hæretici gaudio phantaſtico in ſuis paſſionibus afficiuntur, p.372.c.2.& p.391.c.2.
Hæretici aliqui omne iuramentum damnant, p.12 & p 268.c.1.
Hæretici calumnioſè eccleſiam reprehendũt ob uſum imaginum, p.19.c.1.& 2.
Hæretici per occaſionem afferunt utilitatem eccleſiæ, p.193.c.1.& 2.
Hæretici ſunt milites Diaboli, p.74.c.2.& p.193.c.2. & p.145.c.2.& p.246.c.2.
Hæretici multipliciter errant non diſtinguendo, ſed omnia permiſcendo, p.45.c.2.& p.48.c.1.& p.321.c.2.
Hæretici callidè damnant uſum gladij in Magiſtratibus, p.128.c.1.
Hæretici non poſſunt loqui in Chriſto, cùm ſint extra eccleſiam, p.223.c.1.
Hæretici ſuos errores prætextu ſcripturarum defendere nituntur, p.260.& p.262.c.2.
Hæretici ipſo iure excõmunicati, p.272.c.1.
Hæretici noui impudẽter ſe euãgelicos iactãt, p.261.c.1.
Hæretici abutũtur dicto Pauli: Si nos, aut Angelus etc. ib.
Hæretici faſcinãt oculos infirmorũ in fide, p.283.c.1.
Hæretici iure à magiſtratu ſæcularis, in corpus puniũtur, p.298.c.1.& p.395.& 475.c.2.& p.477.c.1.
Hæretici peccato detractionis deditiſſimi, p.301.c.2.
Hæretici ob malã quorundã Chriſtianorũ uitã occaſionẽ accipiunt negãdi effectus gratiæ in alijs rectè uiuẽtibus, p.302.c.1.
Hæretici nõ poſſũt autãti eccleſiæ ſe opponere, p.206.c.1.
Hæretici meritam perſecutionẽ patiuntur, p.395.c.2.
Hæreticorum multi nõ tã heretici, quã athei, p.457.c.1.
Hæreticorũ libros legere periculoſum, p.477.c.2.
Hæreticorum error de pace, p.9.c.2.& p.51.c.2.
Hæreticorum aſtus circa delectum ciborũ, p.181.c.1.
Hæreticorũ errores circa ſacramẽtũ Altaris, p.197.c.2.
Hæreticorum commentũ eſt uetare nuptias, & quorundã ciborum eſum cõtra Apoſtolum, p.131.et 440.c.1.
Hæreticorum fugienda conſortia, p.35.c.2.& 260.c.1.
Hæreticorum fides eſt potius opinio, p.289.& 479.c.2.
Hæreticorum uaria & inconſtans doctrina, p.333.c.1.
Hæreticorum doctrinam cur recipiũt multi, p.383.c.1.
Hæreticorum impudicitia taxatur, p.367.c.2.
Hæreticorum blaſphemia in Chriſti Vicariũ, p.410.c.1.
Hæreticorum uocibus non eſt utendũ, p.451.c.2.
Hæreticorum ſemper fuit proprium reijcere, quæ quaſi digito in ſcripturis non oſtendũtur, p.222.& 413.c.1.
Hæreticorum calumnia contra eccleſiam circa delectum ciborum refellitur, p.130.& ſeq. item 440.c.1.
Hæreticorũ recentiorũ ſacrilega matrimonia, p.169.c.2.
Hæreticorũ callida inuentio in uotũ caſtitatis, p.170 c.2.
Hæreticis mirificè & occulto modo fauet Satan, & facundiam ſubminiſtrat. p.438.c.1.& 2.
Hæreticis nullo pacto eſt communicandum. p.338.c.1.

HEVA.

Heua ſola peccante non corruiſſemus, p.55.c.1.
Heua quomodo in Adam continebatur, ibid.
Heua qua in re nobis nocuerit, ibid.
Heua in ſtatu innocẽtiæ alio modo Adæ ſubdebatur, quàm nũc mulier ſub poteſtate uiri, p.195.c.1.

HISTRIO.

Hiſtriones, Mimi, & circunforanei homines minime ſunt tolerandi, p.402.c.1.

HOMO.

Homo quot modis accipitur in ſcripturis, p.258.c.2.
Homo animalis, & homo nequam, p.153.& 162.c.1.
Homo carnalis, qui carni conſentit, p.69.& 154.c.2.
Homo carnalis & ſpiritualis quomodo differant in faciendo malum, p.70.c.2.
Homo totus cenſetur ſecundum eam partem quæ ſuperat, p.69.& 154.& 282.c.2.
Homo carnalis dum patitur & deſperat, iam experitur pœnas tanquã arrham inferni, p.80.c.2.
Homo in ſtatu naturæ lapſæ plenus ignorantia, ut nihil boni poſſit abſq; ſpeciali Dei auxilio, p.17.& 18.c.1.& p.28.c.2.& 35.c.1.& p.73.& 154.c.2.& p.285.c.2.
Homo natura mẽdax, p.53.c.1.& 263.c.2.& 264.c.1.
Homo ex ſe nihil eſt, p.304.c.2.
Homo mendax quis ſit propriè, p.264.c.1.
Homo qui ſtudet hominibus placere, quàm grauiter peccet, & quàm grauiter punietur, p.264.c.1.& 2.
Homo Spiritu Dei carens dicitur caro p.302.c.2.
Homo creatura mundi, & finis omnis creaturæ, p.17.c.1. & 2.& p.80.c.2.
Homo interior & exterior, quid, p.63.c.1.& p.71. & 230.c.2.& p.328.c.1.
Homo nouus non eſt ſub lege, p.280.c.1.
Homo ſpiritualis quomodo ſtudere debet interiori ſuæ renouationi, p.230.c.2.& p.328.c.2.
Homo ſpiritualis nõ poteſt ſimul de facto ſeruire legi Dei, & legi peccati, p.73.c.2.
Homo ſpiritualis quomodo nõ operatur peccatum, p.69. & 70.c.2.& p.71.c.1.
Homo ſpiritualis quõ poteſt cadere à gratia, & lethaliter peccare, p.71.c.1 & 2.& p.72.c.1 & p.301.c.2.
Homo nouus in Chriſto quõ relictus in ſeruitute corruptionis, et anxius ob expectationem futurorũ bonorum. p.80.c.2.& p.81.c.1.& 2.& p.211.c.2.& 232.c.1.
Hominis appellatione quid plerunq; in ſcripturis intelligitur, p.65.& 154.c.2.& 264.& 303.c.1.
Hominis uarij ſtatus in Adam, ſub Moſe, & in Chriſto, p.66.c.1.& 2.& p.67.& 73.& 154.c.2.et p.282.c.1.
Hominis uoluntas cenſetur totus homo, & quare, p.73. & p.113.c.2.
Hominis eſt ſe præparare ad gratiam, ſed non abſq; Dei gratia & auxilio, p.98 c.2.
Hominis eleuatio in altiſſimum finem ex dono eſt, non ex naturæ debito, p.82.c.2.
Hominis prærogatiua præ Angelis per incarnationem Verbi, p.502.c.1.

HOSPITALITAS.

Hoſpitalitas in Epiſcopo cõmẽdatur et requiritur, p.435. c.2.& p.468.c.1.& c.2.
Hoſpitalitas citra delectum non omnibus nec paſſim exhibenda, p.116 c.1.
Hoſpitalitatis officium ſemper fuit commendatiſſimum, & magno præmio dignum, ibid.

HVMILITAS.

Humilitas radix ſapientiæ, p.414.c.1.
Humilitas uera Chriſtiani & profunda, nobilis eſt et non confunditur, p.229.c.2.
Humilitatis dogma nouum ac peruerſum cuiuſdã auctoris nouæ ſectæ notatur, p.355.c.1.& p.422.c.2.

Humilitas

Humilitas factorũ unde oriatur, p.325. & 354. & 421.c.1.
Humilitas B. Pauli laudatur, p.216.c.1. & p.325.c.2.

I

IACOB.

Iacob & Eſau myſterium explicatur, p.91. & p.99.c.2.
Iacob electus fuit ut ex eo Chriſtus naſceretur, p.91. & p.96.c.2.
Iacob fuit typus electorum, p.91.c.2. & p.97.c.1.
Iacob fuit electus ex mero Dei beneplacito, p.96.c.2.
Iacob quo pacto uidit Deum facie ad faciem p.201.c.1.

IACOBVS MINOR APOSTOLVS.

Iacobus minor Apoſtolus autor primæ epiſtolæ inter canonicas, p.118.
Iacobus iſte eſt cuius meminit B. Paulus in epiſtola ad Galatas, p.268.c.1.
Iacobus poſt Petrum ſecundus habebatur, p.208.c.1.
Iacobus Ieroſolimitanam rexit eccleſiam, ibid.
Iacobi ſanctitas magna & admirabilis autãs, p.208.c.1.
Iacobi epiſtola canonica, p.558 in præfa.
Iacobi epiſtola cur prima inter canonicas. p.275.c.2. & p.558. in præfat.
Iacobi epiſtola ad confutationem hæreticorum ſcripta, p.570.c.2. & p.571. & p.572. & p.573. & 574.c.1.
Iacobi Apoſtoli ſententia de iuſtificatione ex operibus bonis, de qua iuſtificatione intelligatur, p.47.c.2.

IDOLA.

Idola quam ſtultè à gentilibus adorabantur, p.19.c.1.
Idola gentium adorare, cur à Deo prohibitũ, p.176.c.2.
Idola multi ſibi faciunt dominos temporales, p.107. & p.190.c.1.
Idola gentilium qua ratione nihil eſſe dicãtur, p.129.c.2.
Idolorum cultum quæ pœna ſequatur, p.19.c.2. & p.188.c.1.
Idolorum ſeruitus eſt quædam auaritia, p.162.c.2. & & p.317. & p.385.c.1.
Idolis immolata aſſici non poterant, p.180.c.1. & 2. & p.188.c.1.

IDOLOLATRIA.

Idololatria eſt quædam inobedientia, p.34.c.2.
Idololatriæ crimen commiſerunt Iudæi reprobando Chriſtum, p.107.c.2.
Idololatriæ rei ſunt qui principes terrenos Chriſto uero principi præferunt, p.107.c.1. & p.180.c.1.

IEIVNIVM.

Ieiunium commendat Apoſtolus, p.235.c.1. & p.382.c.2.
Ieiunium requiritur in ſtatu luctus in quo ſumus, p.100. & p.382.c.2.
Ieiunium odio habent hæretici, p.364. & p.382.c.2.
Ieiunium & fructus eius à Chriſto commendãtur, p.382.c.2. & p.383.c.1.
Ieiunium habet ſuam in cœlis mercedem, p.383.c.2.
Ieiunium non eſt illa exercitatio corporalis, quæ ad modicum utilis eſt, p.440.c.1.
Ieiunia ab eccleſia inducta ad carnis caſtigationem, ſeruanda ſunt, p.300. & c.2.
Ieiunia indicere non eſt nouum in eccleſia, p.381.c.2.

IESVS.

IESVS nomen cœleſte ac myſterioſum, p.3.c.2. & p.4.c.1. & p.317.c.2. & p.356.c.1.
Ieſus nomen uenerandum, etiam ex ſacri canonis pontificij præcepto, p.4.c.1.
Ieſus nomen diuinum eſt, & ſoli Deo in ueritate conueniens, p.356.c.1.
Ieſus abſolutè eſt Dominus in Dei gloriam. p.356.c.1.
Ieſu nomine hæretici abutuntur, p.4.c.1.
Ieſum eſſe dominum non poteſt cognoſcere humana intelligentia, aut ſapientia, p.197.c.1.
Ieſum eſſe Dominum quo pacto quis dicat ſalubriter, p.197.c.1.

IGNORANTIA.

Ignorantia quæ excuſat à peccato qualis ſit, & quatenus excuſet, p.421.c.2.

IMAGO.

Imaginem Dei per peccatum amiſſam recuperat homo per baptiſmum, p.385.c.2.
Imagines ſanctorum dici nõ poſſunt nihil eſſe, p.179.c.2.
Imaginibus Chriſti & ſanctorum quomodo utantur in eccleſiis Chriſtiani, p.19.c.1.

IMPIVS & IMPIETAS.

Impiorum qualis innouatio, p.82.c.1.
Impietatis nomine quid intelligatur, p.16.c.2.

INDVLGENTIAE.

Indulgentiæ quæ pro pœnis peccatorum dantur, meritis Chriſti et ſanctorum innituntur, p.251. & 377.c.1.
Indulgentiarum theſauri diſpenſatio credita eſt Romano Pontifici, p.377.c.1.
Indulgentiarum diſpenſatio non caruit abuſibus, ibid.

INFERNVS.

Inferni ſupplicijs an fuerint aliquæ animæ per Chriſti deſcenſum liberatæ, p.331.c.1. & ſeq.
Inferni ſupplicijs mancipati, quõ Deũ laudẽt. p.20.c.1.

INGRATITVDO.

Ingratitudo in Deum meretur, ut quod datum fuerat auferatur, p.210 c.1. & 308.c.2.
Ingratitudo filiorum in parentes taxatur, p.251.c.1.

INVIDIA.

Inuidia res ſtulta & diabolica, p.581.c.2.
Inuidia uno caret homo uerè ſpiritualis, p.21.c.2.

IRA.

Ira Dei de cœlo, quæ ſit, p.16.c.1.
Ira Dei æterna propriè in euangelio reuelatur, p.16.c.1.
Ira quo pacto citra peccatum concedatur, p.335.c.1.
Ira bona, qualis, p.335.c.1.
Iræ filij natura quo pacto omnes ſimus, p.320.c.1.
Iræ filij in die iudicij erunt tantummodo, qui ex proprio eorum peccato rei inuenientur, p.59.c.1.

ISAAC.

Iſaac fuit typus filiorum Dei ad quos pertinet uera promiſſio, p.90.c.2. & p.91. & p.259.c.2.
Iſaac uerus, eſt Chriſtus, ibid.

ISRAEL.

Iſrael uerus ſunt tantummodo qui electi & prædeſtinati ſunt, p.90. & p.91.c.2.
Iſrael fuit talis ſecundum electionem Dei, non ſecundum carnem, p.91.c.2.
Iſrael uerus cur non comedit de neruo, p.91.c.2.

IVDAEVS.

Iudæus carnalis ſub lege & peccato, reſpectu gentilis qualis erat, p.68.c.2. & p.74.c.1.
Iudæi nomen olim honorabile, p.10.c.1.
Iudæi perſonã induit B. Paulus ut explicaret ſtatum eius ſub lege, p.67.c.2. & p.68.c.1. & 2. & p.69.c.1.

Iudæi in ſcripturis nomine hominum deſignantur, p.123.c.1.
Iudæi uerè, qui ſint, p.30.& p 32.c.1.
Iudæi quantum præſtabant gentibus per legem, p 30.& p.32.c.2.& p.33.& p.74.c.1.& p.89.c.2.
Iudæi non minus indigebant gratia Chriſti ad ſalutem, quàm gentes, p.34.c.1.& p.36.c.2.& p.40.c.1.
Iudæi cur inexcuſabiles facti ſunt, p.34.c.2.
Iudæi ex lege Moſeos nullum habebant proximum, niſi qui ex eorum gente erat, p.43.c.1.
Iudæi quodammodo per Moſen ſanctificati, p.185.c.1.
Iudæi à Moſe admonebantur per uelamen, ut in Chriſtum intenderent, p.227.c.1.& 2.
Iudæi qualem Meſſiam expectent fruſtrà, p.133.c.2.
Iudæi ante Chriſti aduentum erant ueluti pueri ſub pædagogo, p.293 c.2.
Iudæi Chriſti inimici, uocantur canes, p.359.c.2.
Iudæi grauius facinus admiſerunt negantes Chriſtũ, quàm olim ſub Moſe idololatrantes, p.89.c.1.
Iudæi abuſi ſunt propria prærogatiua, p.90.c.1.
Iudæi tandem conuertentur ad fidem Chriſti, p.91.c.2.& p.111.& p 227.c.2.
Iudæi quomodo ſcandalum acceperunt à Chriſto, & eius prædicatione, p.101.c.1.& 2.
Iudæi non habent amplius uerum Paſcha, p.262.c.1.
Iudæorum cognomen quando inceperit, p.50.c.2.
Iudæorum præeminẽtia ex electiõe Dei fuit tam in pœnis quàm in gaudijs, p.24.c.1.
Iudæorum gloriatio quo pacto excluſa eſt per legem fidei, p.40.c.1.& 2.
Iudæorum error de iuſtificatione ex operibus legis abſq; fide Chriſti, p.40.c.2.& 41.& 101.& 102.c.2.& p.110.c.1.
Iudæorum error exiſtimãtium ſalutem ad ſeipſos tantũ pertinere, p.42.c.2.
Iudæorum terra promiſſa quàm anguſta, p.41.c.1.
Iudæorum populus intendit & aſpirat ad ſola bona præſentia & terrena, p.122.c.1.
Iudæorum prærogatiua magna propter Chriſtũ ex eorum ſemine natum, p.90.& p.111.c.1.
Iudæorum falſa intelligentia circa ueros Abrahæ filios, & ueros Iſraelitas, p 90.c.1.
Iudæorum ſtulta & inſipiens gloriatio in circunciſione carnali, p.68.c.2.
Iudæorum populus trifariam diuiſus, p.190.c.1.& 2.
Iudæorum crimen in negando Chriſtum uerum Meſſiam, fuit crimen idololatriæ, p.107.c.2.
Iudæorum crimen maximũ fuit occiſio Chriſti, p.110.c.2.
Iudæorum aliqui licet non receperint Chriſtum, non propter eà fuerunt omninò reprobati p.109.& 110.c.1.
Iudæorũ duritia et perfidia notatur, p.32.c.1.et p.106.c.2.et p.108.c.1.et p.538.et 505.c.2.

IVDICARE & IVDICIVM.

Iudicare debet ſeipſum Chriſtianus, ne à Domino Deo iudicetur, p.196.c.2.
Iudicare ſeipſum, pro extollere, p.129.c.1.& ſeq.
Iudicare uenturus uiuos & mortuos quomodo Chriſtus intelligatur, p.597.c.2.
IVDICIVM duplex, poteſtatis ſcilicet, & iudicium comparationis, p.31.et p.163.c.2.
Iudicium authoritatis, & ſcientiæ, p.278.c.1.
Iudicium poteſtatis ſolius eſt Dei, p.31.& 163.c.2.
Iudiciũ cõparationis aliquot exẽplis illuſtratur, p.31.c.2.
Iudicium ſpirituale in regno ſpirituali, p.163.c.2.
Iudicium temporale in regno temporali, ibid.
Iudicij ultimi forma tangitur, p.210.c.2.
Iudicij ultimi diem præcedet conflagratio mũdi, p.215.c.1.
Iudicij extremi tempus quando erit, p.407.et ſeq.
Iudicij extremi conſtitutio non propter infideles & hæreticos, uel pueros, ſed propter Chriſtianos, p.262.c.2.
Iudicij extremi diem ante oculos ſemper habere deberemus ac metuere, p.133.c.1.& 366.c.2.
Iudicia legis Moſeos cur populo Hebræo data: & quo ſignificabãt iudicia futura in Chriſto, p.44.c.2.et 45.c.1.
Iudicia ſecularia non improbat lex fidei, licet non ſint legis fidei & charitatis, ſed ſæpe falſa, & ſemper imperfecta, p.44.c.2.& p.45.c.1.& p.163.c.2.
Iudicia temeraria notantur, p.108.c.2.& p.109.& p.126.& p.158.c.1.& ſeq.

IVRAMENTVM.

Iuramentũ quo prohibitum, p.12.c.1.& p.578.c.2.
Iuramentũ eſt res religioſa & utilis, p.12.c.1.& p.122.c.2.& p 268.& p.521.c.1.
Iuramentum aſſumere quomodo liceat aliquando etiam cũ merito, p.12.c.1.& p.222.c.2.& p.268.c.1.
Iuramentum ut ſit iuſtum, quatuor præcipuè concurrere debent, 2 8.c.1.
Iuramentum Dei ſignum puræ, certæ, & immobilis uoluntatis eius, p.121.c.1.

IVSTIFICARE, & IVSTIFICATIO.

Iuſtificare pro prõnũciare aliquem eſſe iuſtum, p.158.c.1.& p.27.& p.200.c.2.
Iuſtificari factores legis, intelligitur apud Deum: in hæreticos, p.26.c.2.& p.27.c.1.
Iuſtificatio noſtra per chriſtum ſolum fit, & Spiritũ eius p.102 & 165.& 283.c.2.
Iuſtificatio tribus modis accipitur, p.27.c.1.
Iuſtificatio hominis impij in Simõe Petro figuratur, p.15.c.2.p.37.& p.273.c.1.& 2.
Iuſtificatio prima quæ fit in baptiſmo ad curſũ, nullo modo ex operibus, quaſi meritorijs, p.37.c.1.& p.40.c.2.et p.46.c.1.& p.275.c.1.& 2.& p.282.c.2.et 284.c.1.& p.320.c.2.& p.473.c.2.
Iuſtificatio ſecunda poſt baptiſmum quæ fit ad coronam, fit ex operibus in charitate patratis, p.37 c.1.et p.40.c.2 & p.47.c.2.et p.49.c.1.et p.103.c.2.& p.273.et p.254 et 299.c.1.et p.473.c.2.
Iuſtificatio prima gratis quo ad nos, ſed nõ quo ad Chriſtum, p.39.c.1.et 165.c.2.
Iuſtificatio prima, ut quis eam aſſequatur, quidnã præter fidem requirit, p.47.c.1.et 273.c.2.
Iuſtificatio noſtra prima eſt quædam reſurrectio ſecundum ſpiritum, p.50.c.2.
Iuſtificatio per Chriſtum operatur in homine remiſſionẽ peccatorum, & facultatem implendi legẽ. p.279.c.2.
Iuſtificationis doctrina apud B. Paulum & Iacobum una & eadem traditur, p.568.& 569.c.1.& 2.
Iuſtificationis gratia et donum põt amitti p.106.c.1.

IVSTITIA.

Iuſtitia Dei qua iuſtificatur impius, quomodo intelligatur p.14.c.2.& p.18.& 46.c.1.& p.102.c.2.& p.273.c.1.& 2.& 361.& p.303.c.1.
Iuſtitia originalis fuit donum naturæ integræ, p.55.c.2.
Iuſtitia conſummata in paucis conſiſtit, p.101.c.1.
Iuſtitia omnis in dilectione conſiſtit, p.68.c.2.
Iuſtitia originalis non reſtituitur in baptiſmo, p.90.c.1.

Iuſtitia

Iuſtitia Dei dicitur populus iuſtus, p. 234. c. 1.
Iuſtitia pro charitate ſumitur in ſcripturis, p. 129. c. 1. & 265. c. 2. & p. 362. c. 1.
Iuſtitia legis ueteris et iuſtitia ex fide Chriſti, qua ratione differunt, p. 102. & p. 360. & p. 362. c. 2.
Iuſtitia quæ ab Apoſtolo damnatur, qualis, p. 101. & p. 361. c. 1. & p. 372. c. 2.
Iuſtitia Dei qua unicuiq; ius ſuum tribuit, quænam ſit declaratur, p. 22. & p. 39. c. 2.
Iuſtitiæ originalis donum in Adam quidnam efficiebat, p. 35. & p. 70. & p. 73. c. 1.
Iuſtitiæ originalis Deo eſſemus debitores, ſi Chriſtus pro nobis non perſoluiſſet, p. 46. 2.
Iuſtitiæ perfectio exigebatur ab homine in primæuo ſtatu innocentiæ, p. 73. c. 5.
Iuſtitiæ euangelicæ præmium, uita æterna, p. 102. c. 2.
Iuſtitiæ legis Moſaicæ præmium, uita tēporalis, ibid.
Iuſtitiam acceptò ferre alicui ſine operibus, de qua iuſtitia intelligatur, p. 46. c. 2.
Iuſtitiam nobis inhærentem negant Lutherani et noui hæretici, p. 48. & 265. & 273. c. 1.
Iuſtitias noſtras eſſe tanquā pānum mēſtruatæ quomodo intelligēdum, p. 25. & p. 40. c. 2. & p. 46. c. 1.

IVSTVS.

Iuſtus ſimpliciter ille eſt intelligendus, qui coram Deo eſt iuſtus, p. 25. & p. 26. c. 2.
Iuſtus rectè operans poteſt reſpicere ad præmium uitæ æternæ, p. 24. & p. 363. c. 2.
Iuſtus à bono quid differat, p. 52. c. 2.
Iuſtus quantò perfectior, tantò mœſtior ob mala quæ contra Deum fieri uidet, p. 89. c. 1.
Iuſtus non ſolùm ſibi debet eſſe iuſtus, ſed etiam proximo ut impleat omnem iuſtitiam, p. 132. & p. 256. c. 1.
Iuſtus in hac uita, quamuis ſe iuſtum certiſſimè ſciat, non propterea coram alijs ſe iuſtificare poteſt, p. 158. & p. 210. c. 2.
Iuſto lex non eſt poſita, quomodo intelligatur. p. 118. c. 1.
Iuſtum non eſſe quenquàm, quo pacto intelligendum, cùm multi re uera iuſti fuerint, p. 36. c. 1.
Iuſti pronunciabuntur à Deo illi tantū, qui legem ſeruauerint, p. 27. c. 2.
Iuſti in die iudicij mirificè comendabuntur à Deo & Angelis eius. p. 585. c. 1.
Iuſti ſumus formaliter per donum iuſtitiæ nobis infuſæ et inhærentis, non per imputationē, in hæreticos, p. 273. et p. 299. p. 361. & p. 363. c. 1.
Iuſti in hac uita habent pacem apud Deū, ſed adhuc imperfectam, ut quæ poteſt excidere, p. 51. c. 1.
Iuſti in hac uita habent legem, ſed non eis aduerſantem, p. 118. & p. 281. c. 1. & p. 302. c. 2.
Iuſtorum conſolatio interna, quam ſoli qui iuſti ſunt, nouerunt, p. 113. c. 2. & p. 219. c. 1.
Iuſtorum in hoc mundo duplex uita, p. 154. c. 2.
Iuſtis nullus nocere poteſt, p. 594. c. 2.

L

LATRIA.

Latriæ cultus ſoli Deo debetur, p. 12. & p. 20. c. 1. & p. 113. c. 2.
Latriæ cultus eſt ſacrificium, p. 190. c. 1.

LEX.

Lex uariè in ſcripturis accipitur, p. 36. & 204. c. 2.
Lex Moſeos qua ratione dicatur lex peccati, & mortis, p. 75. c. 2. & p. 226. & p 227. c. 1.
Lex Moſeos fuit litera occidens, p. 226. c. 2.
Lex Moſeos non extinxit peccatū, p. 10. c. 2.
Lex Moſeos qua ratione iram operabatur, p. 49. & p. 67. c. 2. & p. 68. c. 1.
Lex Moſeos ad quid præcipuè data fuerit: p. 59. c. 1. et 2. & p. 67. c. 2. & p. 68. c. 1. & p. 74. & p. 285. c. 1. & p. 291. c. 2.
Lex neque Moſeos, neque naturæ ſatis fuit ad tollendum peccatum, p. 54. c. 2. & p. 57. & p. 292. c. 1.
Lex Moſeos adueniente Chriſto ceſſauit, functa officio
Lex Moſeos quo pacto non erat ex fide, p. 41. c. 2. & p. 49. c. 1. & p. 285. c. 2. & p. 286. c. 1.
Lex Moſeos ut Moſeos, per omnia ceſſauit, p. 272. c. 2.
Lex Moſeos cur Moſeos dicatur, p. 289. c. 2.
Lex Moſeos quo pacto per euangelium non deſtruatur, ſed per omnia ſtabiliatur, copioſè oſtēditur, p. 42. et ſeq.
Lex Moſeos prophetabat et imperabat, p. 42. c. 1.
Lex iudiciorum per Moſen cur populo Hebræo data, p. 44. c. 2.
Lex Moſeos in ſumma continebat dilectionem Dei & proximi, p. 42. c. 1. & p. 68. c. 2. & p. 419. c. 1.
Lex fidei quæ eſt charitas, reddit mandata non ſolū poſſibilia, uerùm etiam facilia, p. 43. & p. 281. c. 2. & p. 634. c. 1.
Lex ueterum cæremoniarum potius dicenda eſt ceſſaſſe et impleta, quàm ſoluta & deſtructa, p. 44. c. 1. & c. 2.
Lex amoris perfecta ſi ſeruetur, non indiget iudicijs, p. 44. c. 2.
Lex fidei non habet iudicia in hoc tempore, ſed ſeruantur in futuro, p. 45. c. 1.
Lex quomodo uerè impletur, p. 65. c. 1. & 2. & p. 281. c. 1.
Lex quibus dominari dicatur, p. 65. c. 2. & p. 66. c. 1. & 2. & p. 281. c. 1.
Lex per ſe non poterat facere ut homo iuſtè operaretur, p. 75 & p. 102. & p. 226. & p 281. c. 2.
Lex quo pacto per carnē fruſtrabatur ſuo fine, p. 75. c. 2. p. 38. c. 2. & p. 44. c. 1. & p. 226. & p. 272. c. 2.
Lex operum, & lex fidei, quo modo intelligantur, et quid inter ſe differāt, p. 40. & 42. c. 1. et p. 43. & p. 102. c. 2 & p. 281. c. 1. & 2.
Lex fidei dicitur lex ſpiritus, & lex charitatis, et lex perfectæ libertatis, p. 40. c. 1. & p. 75. & p. 281. c. 1.
Lex cur dicatur ſancta, iuſta, & bona, p. 68. c. 1.
Lex fidei & gratiæ poſita eſt iuſto ad ampliorem et perfectiorem iuſtificationem, p. 118. & 281. & 420. c. 1.
Lex iuſto non eſt aduerſa, p. 302. c. 2.
Lex Chriſti propriè eſt lex charitatis, p. 303. c. 2.
Legis ueteris decreta per Moſen tradita quænam dicantur, p. 323. c. 1. & 2. & p. 382. c. 2.
Legis Moyſi præcepta per ſe conſiderata quem finē habuerunt, p. 273. c. 1.
Legis effectus in homine cui dominatur, p. 66. & 75. c. 2.
Legis finis Chriſtus, p. 101. & 102. c. 2. & p. 285. c. 1.
Legē quomodo per omnia ſtabiliuit Chriſtus, p. 42. c. 2.
Legem non eſſe iuſto poſitam, quomodo intelligēdum ſit, p. 118. & p. 420. c. 1.
Legem in uno mandato tranſgrediens, qua ratione omniū reus conſtituitur, p. 566. c. 2.
Eſſe ſub lege apud B. Paulum quam uim habeat, p. 63. & p. 65. c. 2. & p. 281. & 302. c. 1.

LIBER.

Liber uitæ continet non ſolùm nomina prædeſtinatorũ, uerùm etiam omnium fidelium, p 366.c.1.& 2.
Liber uitæ talis eſt, ut de illo poſſint deleri qui non ſunt prædeſtinati. p.366.c.1.& ſeq.
Libros Machabæorum & hiſtoriam trium Puerorum canonizat B.Paulus, p. 550.c.1.
Libros hæreticorũ legere quã periculoſum, p.477.c.2.

LIBERATIO & LIBERTAS.

Liberatio duplex, à malo iam incurſo, & à malo alioqui incurrendo, p.535.c.1.
Libertas Chriſtiana, qualis, p.229.& p.298.& p.300.c.2.& p.591.c.1.
Libertas B.Pauli, qualis erat, p.124.c.1.
Libertas carnis eſt præcipuum fundamentum Lutheranæ doctrinæ, p.609.c.2.
Libertas inſana hæreticorum noſtri temporis notatur, p.118.& p.120.& p.265.c.1.& p.300.c.2.

LIBERVM ARBITRIVM.

Liberum arbitrium oſtenditur, p.356.c.2.
Liberum arbitrium niſi illuſtretur & roboretur à gratia & charitate, nihil poteſt ad ſalutem, p.98.c.2.
Liberum arbitrium per efficacem illam uocationem ab Electis non aufertur, ſed omninò efficacius ſtatuitur & confirmatur, p.86.c.2.
Liberum arbitrium abſq; gratia & auxilio ſuperno non poteſt rectè operari, p.226.& p.265.c.1.& p.357.c.2.
Liberũ arbitrium damnat Lutherus p.265.c.1.
Liberi arbitrij & gratiæ doctrina catholica, contra Lutheranos, p.53.& p. 208.c.1.& p.248.c.2.& p.357.c.1.
Liberi arbitrij eſſentia in quo conſiſtat, p.86.c.2.
Liberi arbitrij defenſores Pelagiani, et deſtructores Manichæi refelluntur, p.226.c.1.

LIMBVS.

Limbus locus eſt, ubi detinebantur ànimæ iuſtorũ defunctorum ante Chriſti aduentum, p.39 c.2.
Limbum expoliauit Chriſtus, quando in cœlum aſcendit, p.330.c.2.

LINGVA.

Lingua, à quibus abſtinere debet, p.594.c.1.
Lingua & uerbo diligere, non idẽ ſignificãt, p.628.c.2.
Linguam domari non poſſe, uel poſſe, quonam modo intelligatur, p.572.c.1.

LIS.

Lites uituperantur, p. 165.c.1.
Lites & ſi aliquando ſint licitæ, ut plurimum tamen minimè expediunt, p.166.c.1.

LOCVS.

Locus B.Iob: Si ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea, exponitur p.254.c.2.
Locus Pſalmi: Delicta quis intelligit, diſcutitur, ibid.c.1.
Locus Salomonis: Nemo ſcit utrum odio, an amore dignus ſit, diſcutitur, p.253.c.2.

LVTHERVS & LVTHERANI.

Lutherus ueluti ſemen ſerpentis contumelioſè de ſanctiſſima VIRGINE loquitur, p.294.c.1.
Lutherus fatetur ſe non libenter interpretari ſententias Pauli aſſerentes uitam æternam pro præmio bonorum operum reddi, p.305.c.1.
Lutherus fatetur ſe docere cõtra doctrinã eccleſiæ ſanctæ, & ſanctorum Patrum, p.263.c.1.& 2.
Lutherus quàm ineptè oſtendat ſe purum euangeliũ prædicare: locus conſideratione digniſſimus, ibid et p.268.c.1.
Lutherus ſi diligenter eius doctrina inſpiciatur, potiſſimũ ſatagit ut ſibi tanquàm Apoſtolo abſque ulla alia probatione contra eccleſiam credatur, p.263.c.2.
Lutherus damnãs alios hæreticos illegitimè prædicantes, ſemetipſum egregiè damnat. p.259.c.2.
Lutheri & ſectatorum blaſphemia in ſtigmata ſanctiſſimi Patriarchæ Franciſci. p.306.c.2.
Lutherani dedignãtur operari ſpe cœleſtis præmij, p.83.c.1.
Lutherani prætextu Chriſti, quem ſolum ſe uenerari ſimulant, eius miniſtros ſpernunt, p.143.c.1.
Lutherani immeritò accuſant & calumnioſè Catholicos circa iuſtificationis doctrinam, p.82.c.2.
Lutherani faciunt etiam nũc licitam circunciſionem, & alias legis cæremonias, p.273.c.1.
Lutherani ſoluunt homines ab omni lege, p.281.c.1.
Lutherani ſuperbiſſime atq; impudentiſſime æquales ſe faciũt B.Paulo ĩ poteſtate prædicãdi, p.262 et 267.c.2.
Lutheranorum doctrina cũ catholica confertur, p.264.c.2.& p.265.c.1.& 2.
Lutheranorum doctrina fallax de iuſtificatione detegitur cõtra ſpiritum eccleſiæ, & ſententias ſanctorum Patrum, & præſertim B.Auguſtini, p.48.c.1.et p.273.c.1.et 2.
Lutheranorum hæreſis, qui docent peccatum originale in renatis non eſſe ſublatum, p.62.c.2.& p.63.& p.280.& p.342.c.1.
Lutheranorum doctrina de libero arbitrio erroribus referta, p.53.& 265.c.1.& p.356.c.2.
Lutheranorum magna impudentia negantium ſe prædicare ut hominibus placeant: cum reuera nihil aliud agant, p.225.c.1.& p.264.& 265.c.1.& 2.
Lutheranorũ ſpes & fiducia de ſalute, quàm uana, p.83.& p.357.& p.506.c.1.
Lutheranorum hæreſis circa ſacerdotium, p.590.c.1.
Lutheranorũ error circa traditiones eccleſiæ, p.261.c.1.
Lutheranorum error pernicioſiſſimus prædicatores inſtituentium illegitimè, & eos ad prædicandum mittentium, p.506.c.1.& p.259.c.2.
Lutheranorũ mulieres ſacrilegæ admonẽtur, p.577.c.2.

LVX & LVMEN.

Lux ſumma eſt ipſe Deus, p.658.c.1.
Lux dicitur tempus gratiæ, poſtquàm iam Chriſtus ſaluator uenit, p.123.c.2.
Lux frequenter uocatur apud ſcripturas id quod eſt uerè lucidum, p.618.c.2.
Lucis arma quænam ſint, p.524.c.2.
Lumẽ naturale à lumine fidei præſupponitur, p.379.c.2

M

MAGISTRATVS

MAGISTRATVS ſæcularis nõ habet ius mittẽdi prædicatores ad prædicandũ uerbum Chriſti, in Lutheranos, p.106.c.1.& p.259.c.2.
Magiſtratus ſæcularis per euangelium non impeditur ne poſſit exercere gladium in delinquentes, p.218.c.1.& 2.

MAGNANIMVS.

Magnanimus quis uerè ſit, p.21.c.1.
Magnanimus ſine Dei gratia nullus eſt uerè, ſed inflatus potius & tumidus, ibid.
Magnanimus in lege Chriſti hoc habet, ut bene precetur inimicis & perſequutoribus, p.116.c.2.

Maledictum

MALEDICTVM & MALVM
Maledictum legis antiquæ, & maledictum euangelij, qua ratione differunt, p.285.c.2.
Maledictũ peccati Adæ & maledictũ legis, p.286.c. 2.
Malum non ſemper accipitur pro peccato, ſed pro incommodo & minus honeſto, p.168.c.2.
Malum de proximo cogitare an liceat, & qñ, p.201.c.2
Mala ex mundo tria præcipua, p.623.c.1.
Mala non eſſe facienda ut eueniant bona, p.33.c.2.

MANDATVM
Mandatum nouum, & mandatum uetus, quomodo intelligantur, p.621.c.2.
Mandatum dilectionis nedum per Chriſti legem deſtruitur, ſed pfectius ex omni parte roboratur ac ſtabilitur, p.42.c.2.&.43.c.1.
Mandatum illud; Non concupiſces; in hac uita impleri poteſt cum Dei gratia, p.123.c.2.
Mandata Chriſti in nouo teſtamento perfectiora omninò legis Moſaicæ mandatis, p.43.c.1.&.2.
Mandata Dei eſſe impoßibilia, aſſerunt hæretici, p. 27.c.1.& p.45.&.49.&.76.&.103.c.2.& p.141.c.1.&.p.329.c.2.
Mandata tradere & exigere impoßibilia, iniuſtitia eſt, nec bonitati Dei conueniens. p.34.& 43.c.2.
Mandata Dei per Chriſti gratiam ſunt poßibilia, p.34.&.43.&.76.&.103.c.2.&.p.141.c.1.&.p.329.& 350.c.2.&.p.353.c.1.&.p.371.c.2.&.531.c.1.& p.583.c.2.

MARIA DEI MATER
Maria eſt ſemen Dauid, de quo natus eſt Chriſtus, p.7.c.1.
Maria mundi appellatione nõ comprehenditur, p.54 c.1.
Maria in originali peccato minime concepta ex priuilegio ſpeciali creditur ab eccleſia Rom. & ab omnibus alijs eccleſijs, cuius etiã celebratur conceptio, p.54.c.1.& p.58.c.2.& p.381.c.1.
Maria quõ ab originali peccato liberata, p.135.c.1.
Maria cur non fuerit à morte corporis preſeruata ibid.
Maria ſingularis Chriſtianorum aduocata, p.83.c.1.
Maria fuit figurata in Sara tanquàm mater omnium credentium in Chriſtum, p.91.c.1.& p.296.c.2.
Maria miro modo cooperata eſt Chriſto Redemptori ad ſalutem mundi, p.250.c.2.&.536.c.1.
Maria per excellẽtiã; Mulier; uocatur, p.294.c.1.
Maria ſingulariter Domina dicitur, p.487.c.1.
Mariæ ſanctitas qualis, p.507.c.2.
Mariam afficere contumelia non perhorruit primogenitus Diaboli Lutherus, p.294.c.1.

MARTYR
Martyrum uerorum & hæreticorum differentia, p.395.c.2.& p.372.c.1.

MATRIMONIVM
Matrimonium eſſe unum ex ſeptem ſacramentis eccleſiæ defenditur, p.342.c.2.
Matrimonium legitimè contrahitur, ſi mas & fœmina mutuò conſentiant, p.178.c.2.
Matrimonium damnare eſt hæreticorum proprium p.440.c.1.& p.455.c.2.
Matrimoniũ quõ præceptũ à Deo, p.168.c.1.&.169.c.1
Matrimonium cur utilius cœlibatu ab initio, p.169.c.1.
Matrimonium inter fratres eſſe omninò turpe, etiam Philoſophus ipſe cognouit, p.169.c.1.
Matrimonium in ſtatu gratiæ, quomodo bonum, ibid.
Matrimonium contrahere non poſſunt qui caſtitatem uouerunt, in Lutheranos, p.169.c.2.&.170.per totum.
Matrimonium contrahere tenentur laici qui continere uel nolunt, uel non poſſunt, p.171.c.1.
Matrimonium Chriſtianorum nullo modo admittit pluralitatem uxorum, ibid.
Matrimonium dicitur quædam ſeruitus, p.174.c.1 &.2
Matrimonium inter fideles contractum non ſoluitur, ſi poſteà alter coniugum labatur in infidelitatẽ, p.176.c.1.
Matrimonium inter fidelem & infidelem contractũ non ualet, & eius diuortium permittit Apoſtolus, p.174.& 176.c.1.& p.178.c.2.
Matrimonium contrahere cum hæretico, licet ratum ſit, eſt tamen peccatum, p.176.c.1.
Matrimonium contrahere inter diſpares cultu prohibitũ eſt & iure naturali & diuino, p.178.& p.236.c.2.
Matrimonij duo ſunt fines poſt Adæ peccatũ, p.169.c.2.
Matrimonij regula à Chriſto data, de matrimonijs fidelium intelligitur, p.174.c.2.
Matrimonij uinculis ligati qua ratione liberti Chriſti ab Apoſtolo dicantur, p.175.c.2.
Matrimonij debitum an poßit ab altero coniugum citra peccatum recuſari, p.172.c.1.
Matrimonij diuortium facere, an aliqua de cauſa liceat, examinatur, p.172.c.2.&.173.c.1.
Matrimonij incommoda, p.168.&.177.c.1 &.2
Matrimonia quæ nunc eſſent illicita, cur à principio mũdi tolerabantur, p.169.c.2.
Matrimonia infidelium ſunt immunda, nec habent Deum aßiſtentem, p.174.c.1.&.175.c.2.
Matrimonia infidelium quõ ualida, p.175.c.2.
Matrimonia clandeſtina rectè & magna ratione ab Eccleſia irritarentur, p.178.c.2.

MELCHISEDEC
Melchiſedec fuit uerus homo, licet ob myſterium dicatur ſine patre & ſine matre &c. p.526.c.1.

MENDACIVM
Mendacium officioſum ſitne quandoq; licitum, p.34.c.1.
Mendacium per errorem prolatum, non eſt propriè mendacium. p.264.c.1.
Mendacium officioſum quandoque à Deo premiatur, quatenus officioſum, p.277.c.1.
Mendacium ẽ homo, ut homo eſt, p.33.c.1.&.264.c.1.

MENS
Mens dicitur homo interior, p.65.c.1.& p.71.c.2.& p.73.c.1.

MERCES & MERCENARIVS
Merces in cœlo conſtituta eſt operibus bonis in hæreticos p.155.c.1.& p.184.& p.344.co.2.& p.543.c.1.
Merces quo pacto uerè dicatur reddi unicuique ſecundum ſuum laborem, p.155.c.1.
Mercedem in cœlo non habent, niſi qui ſponte & uoluntarij operantur, non autem qui inuiti & ſolummodo ad euitandam pœnam, p.183.c.2.
Mercedem uberiorem habebunt, qui ea amplius operantur, ad quæ minime obligabantur, p.183.c.2.
Mercedem promittens, opus prius exigit, p.204.c.1.
Mercenarij boni, ſpe præmij cœleſtis operantur, p.363.c.1.&.c.ſeq.& p.371.c.1.
Mercenarij mali notantur, p.183.c.2.&.361.c.1.

MERITVM
Meritum bonorum operum eſt uita æterna, p.23.& p.24.c.1.& p.25.c.1.&.2.& p.231.c.1.
Meritum noſtum quodcunque apud Deum, præſupponit gratiam

gratiam eius ac liberalitatem. p. 25. c. 1. & p. 350. c. 2. & p. 353, c. 1. & p. 357. c. 2.
Meritum Chriſti cum delicto Adæ cõfertur, p. 58. c. 1.
Meritum Chriſti pro omnibus hominibus comparatum, p. 58. c. 2. & p. 96. c. 1. & p. 375. c. 2.
Merita noſtra uel demerita in donis Dei gratioſis non expenduntur, p. 96. c. 2.
Merita Chriſti nobis applicata faciunt nos mereri etiam de condigno, p. 132. c. 2.
Merita Chriſti operātur ut Sanctorum merita pro alijs proſint, p. 143. c. 2. & p. 144. c. 1. & p. 251. c. 1. & p. 376. c. 1.
Merita bonorum operum ad retributionem uitæ æternæ ab Apoſtolo aſſeruntur, p. 155. c. 1.
Merita Chriſti ut homini proſint, neceſſe eſt ut illi applicentur, p. 251. c. 1. & p. 374. c. 1.
Merita Chriſti non niſi credentibus applicantur, p. 38. c. 2. & p. 39. & p. 376. c. 1.
Merita Sanctorum, merita Chriſti iure optimo dici poſſunt, p. 376. & p. 377. c. 1.
Merita iuſtorum in gloriam & laudem Dei cedunt, p. 350. c. 2. & p. 357. c. 2.
Merita æſtimare ſolius Dei eſt, p. 515. c. 1.

MINISTER

Miniſter Chriſti uerus per omnia debet quærere illius gloriam, p. 153. c. 1.
Miniſter baptiſmi idoneus eſt quilibet, p. 144. c. 5.
Miniſtri Chriſti non ſunt ſpernendi prætextu Chriſti, contra Lutheranos. p. 141. c. 1. & p. 216. c. 2.
Miniſtri Chriſti quid de ſe ſentire debent, p. 159. c. 1.
Miniſtri uerbi Dei & ſacramentorum honorificè ab omnibus tractandi ſunt, p. 359. c. 1.
Miniſtrorum uerbi & ſacramentorum eccleſiaſticorum auaritia notatur, pag. 369. co. 1.
Miniſtris Dei oblata, Deo oblata dīr, p. 369. c. 1.

MIRACVLA

Miraculum ſummum, conuerſio peccatoris, p. 266. c. 1.
Miraculorũ teſtimonijs probare debent ſuas reuelationes, qui aſſerunt ſe illas à Deo habere. p. 265. c. 2.
Miracula nulla faciunt noui hæreſiarchæ, p. 412. c. 2.
Miracula Antichriſti qualia, p. 411. c. 1.

MISERICORDIA

Miſericordia Dei magna, qualis, p. 584. c. 2.
Miſericordia Dei ſemper ſuperat iudicium illius, & iram atq; uindictam. p. 100. c. 2.
Miſericordiæ Dei ſuper ſe certi ſunt, qui à mundo Chriſtum ſequentes ſe auellunt. p. 306. c. 1.
Miſericordiæ abundantia uult potius laudari Deus, quā exercitio iuſtitiæ, p. 92. c. 1.
Miſericordiam præcedit dilectio. p. 100. c. 2.

MISSIO

Miſsio legitima ad prædicandũ à Deo eſt, p. 108. c. 1.
Miſsio cuiuſquam ad prædicandum legitimè non poteſt à ſeculari magiſtratu proficiſci. p. 106. c. 1. & . 259. c. 2
Miſsio quæ à Deo eſt, uel eſt immediatè, uel mediatè per homines. p. 258. c. 1. & p. 5. c. 1. & p. 133. c. 2.

MONACHVS

Monachorum ſtatus & uita inſtituta fuit ab ipſo Chriſto non ab hominibus, p. 170. c. 2.
Monachorum ſtatus, eſt ſtatus perfectionis chriſtianæ. p. 170. & p. 289. c. 2. & p. 394. c. 1.
Monachorũ regulas impiè dānant Lutherani. p. 267. c. 1
Monachorum regulas à Papa probantur, uel improbantur. p. 279. c. 1.
Monachorũ uita in eccleſia primitius floruit, p. 394. c. 1
Monachorum quænam mendicitas defendi debeat, p. 414. c. 2. & p. 448. c. 2.

MORS

Mors animæ & corporis propter peccatum originale introducta. p. 53. c. 2. & p. 58. c. 1.
Mors animæ fuit priuatio datæ gratiæ, & iuſtitiæ originalis, p. 53. c. 2.
Mors ſecunda quæ eſt æterni ignis, non datur in pœnam peccati originalis, p. 56. c. 2. & p. 58. c. 1. & p. 92. c. 2.
Mors ſecunda eſt eorum pœna peccatorum, quæ propria uoluntate committuntur, p. 64. c. 1. & pag. 68. c. 1. & pag. 73. col. 2.
Mors quo modo intrat per ſenſus corporis. p. 72. c. 2
Mors corporis quo pacto rectè ſomno comparatur. p. 123 c. 2. & p. 399. c. 1.
Mors eſt uox æquiuoca in ſcripturis, p. 217. c. 2.
Mors qua ratione p Chriſti mortē deſtruetur, p. 210. c. 2
Mortis regnum, quale, p. 58. c. 1.
Mortis regnum uſque ad extremum iudicium duraturum, p. 58. c. 1. & p. 215. c. 2.
Mortis timore multa faciunt homines. p. 88. c. 1.
Mortis amicorum cauſa lugere licet. p. 399. c. 1.
Mortem corporis nemo omninò euadet, p. 209. c. 2. & p. 214. c. 2. & p. 215. c. 1. & p. 399. c. 2.
Mortem obeuntes in Chriſto, etiam in Adam quo ad corpus aliquo modo moriuntur, p. 209. c. 2.
Mortem non timet, qui Dei legem & præcepta obſeruat. p. 215. c. 2. & p. 502. c. 1.

MOSES

Moſes cur exauditus eſt rogans pro populo, & B. Paulus minime. p. 89. c. 1.
Moſes quo pacto uiderit Deum facie ad faciē. p. 202. c. 1
Moſes auctor legis quam promulgauit, p. 289. c. 2.
Moſes fuit mediator ueteris teſtamenti. p. 291. c. 2.
Moſi non obediunt Iudæi, ſi chriſti fidem non recipiunt: quia de illo teſtificatur, p. 102. c. 1.

MVLIER

Mulier abſolutè per antonomaſiam dicitur Beatiſsima Virgo MARIA. p. 294. c. 1.
Mulierem, & non uirum, fuiſſe ſeductam, quomodo intelligitur. p. 433 c. 1.
Mulieres Deo uacantes in ſtatu uirginitatis aut caſtitatis, poſſunt quandoque ex diſpenſatione docere in Eccleſia, p. 206. c. 1. & p. 432. c. 1.
Mulieres quatenus debeāt ſubdi ſuis maritis. p. 340. c. 2
Mulierum ornatus modeſtus eſſe debet. p. 430. c. 2.
Mulierum abuſus in ueſtimentis deteſtandus, p. 439. c. 2 & p. 431. per totum. p. 563. c. 1.
Mulierum nimius & ſuperfluus ornatus, an ſit mortale peccatum. p. 432. c. 1
Mulieribus coniugatis non licet docere in Eccleſia, p. 206. & p. 432. c. 1.

MVNDVS

Mundus quomodo ſaluari poterat ante legē. p. 57. c. 1.
Mundus per mortem Chriſti diues factus eſt. p. 110. c. 1.
Mundus per Chriſtum reconciliatus eſt cum Deo Patre ab ira antiqua. p. 110. c. 2.
Mundus ante Chriſti aduentum erat ueluti puer ſub pædagogo. p. 293. c. 2.
Mundus habet ſuas ætates ad ſimilitudinē hominis Chriſti. p. 293. & p. 326. c. 2. & ſequ. n.

Mundus unus tantum. p.319.c.1.

Mundus plerunque in ſcripturis in malam partem accipitur, & quot ſignificet, p.319.c.1.

Mundi totius Saluator Chriſtus, non unius partis mundi tantum. p.93.c.2.arg.11

Mundi gloriam quærẽtes, amittunt cœleſtem, p.157.c.2

Mundi gloria quàm uana & caduca, p.157.c.2.

Mundi conflagratio uniuerſalis erit ante diem iudicij extremi. p.211.c.1.

Mundi elementa dupliciter intelliguntur. p.293.c.2.

Mundi ætas matura, dicitur plenitudo tẽporis, p.293.c.1.

Mundo exiiſſe debent Chriſtiani, p.162.c.2

Mundo frui, & in cœlis regnare, impoßibile, p.116.c.1.

MYSTETIVM

Myſterium ſummũ dicitur incarnatio Verbi Dei p.138. c.2. & p.110.c.1. & p.324.c.2. & p.315.c.1.

Myſterium incarnationis Filij Dei lumine naturali nõ poteſt apprehendi. p.150. & p.311.c.1. & .2.

Myſteriũ incarnationis notum fuit Angelis ab initio ante caſum malorum. p.138. & 326.c.2. & p.356.c.1. & p.454 & p.464.c.1.

Myſterium incarnationis Verbi Dei eſt, in quo relucet integra ac perfecta Dei ſapientia. p.110.c.1.

Myſteriũ Chriſti reuelatũ Adæ ante pctũm. p.174.c.2

Myſterium Chriſti totum patefactum eſt in eius morte & reſurrectione. p.207.c.2.

Myſterium incarnationis Verbi Dei quibus fuit inſinuatum. p.325.c.1.

Myſterium incarnationis quo pacto Angelis innotuit, p.326.c.1.

Myſterium incarnationis Verbi Dei quo pacto in matrimonio primorum parentum præfiguratum fuit. p.342. c.2. & p.343.c.1.

Myſterium fidei intelligitur calix ſanguinis Chriſti, pag.436.col.1.

Myſteria cœleſtia uerbis humanis non poſſunt idoneè exprimi. p.248.c.2.

N

NATVRA

NATVRA *dupliciter diſtingui ſolet, in integrã, & corruptam,* p.37.c.2.

Natura rectè & integrè conſtabat per donum iuſtitiæ originalis. p.55.c.1. & p.73.c.1.

Natura fuit corrupta in Adam. p.13.c.2.

Natura quæ nobis inſunt, non dicuntur dona in ſcripturis. p.52.c.1.

Naturæ humanæ non debebatur altißimus finis, id eſt, cœleſtis beatitudo. p.82.c.2.

Naturæ lapſæ ſtatus deſcribitur. p.35.c.1.2. & .73.c.2.

Naturam humanam ſtatuere, & gratiam Chriſti deſtruere, eſt Pelagianum. p.28.c.2.

Naturas rerum uiolare non eſt Dei, p.193.c.1.

NEGARE

Negare ſeipſum Deus cur non poteſt. p.416.c.2.

Negare Chriſtum, eſt negare totam fidem, p.624.c.2.

Negare Deum cenſentur non ſolùm qui dictis negant, ſed qui factis turpiter uiuunt. p.34.c.2. & .460.c.1.

NOX

Nox dicitur tempus ante Chriſti aduentum. p.123.c.2.

Noctis tempore multa fiunt licitè, quæ clara die fieri decenter nequeunt, p.124.c.2.

NVPTIAE

Nuptiæ unde dictæ, p.190.c.2.

Nuptiæ ut ſanctæ & legitimæ defenduntur, contra Tacianum ueterem hæreticum. p.305.col.1.

Nuptias probat & honorat Eccleſia, p.131.c.1.

Nuptias apoſtatarum monachorum, & aliorum qui caſtitatem uouerunt, improbat & deteſtatur Eccleſia, ibid.

Nuptias quo ſenſu uidetur damnaſſe S. Hyeronimus, in quoſdam imperitos perperàm intelligentes, p.168.c.2.

O

OBEDIRE

OBEDIRE *ſuis Prælatis tenentur prorſus omnes Chriſtiani,* p.557.c.1.

Obedire parentibus quo pacto tenentur filij, p.343.c.2.

Obedire Dominis quo modo debent ſerui. p.344.c.1.

OBLATIO

Oblationes quæ miniſtris Dei porriguntur, Deo offerri cenſentur. p.369.c.1.

ODIVM

Odij appellatione quandoque remißior dilectio ſignificatur. p.96.c.2. & p.97.c.1. & co.2.

Odio uitiorum multi ſe in zelum rapi putant, cum reuera hominem ipſum oderint. p.572.c.1.

OMNIS

Omnes homines ob primum peccatum rei coram Deo p.36.c.2. & p.320.c.1.

Omnes in Adam peccauerunt. p.39.c.1. & p.55.c.2. & p.56.c.1. & p.320.c.1.

Omnes natura propter antiquum peccatum læſi ſumus, & facti peccatores, p.52.c.2.

Omnes homines cur aſtrinxit Deus ad præceptum charitatis obſeruandum, p.94.c.2.arg.21

Omnes homines eſſe à Deo ordinatos ad ſalutem & poſſe ſaluari, clarè & potenter oſtenditur uel ex unico loco illo B. Pauli: Deus uult oẽs homines ſaluos fieri, &c. p.95.c.2.in fine & in ſequenti, & p.312.c.1. & pag.417. & pag.428.

Omnes homines omninò morientur morte corporis, p.209.c.1. & p.214.c.2. & p.211.c.1. & p.116.c.1.

Omnes homines per Chriſtum reſurgent, etiam infideles, p.209.c.2. & p.215.c.1.

Omnium hominum Mediator miſſus à Patre Chriſtus, p.78.c.2. & p.93.c.1.arg.9. & c.2.arg.11. & p.96.c.1. & p.312.c.1.

Omnibus hominibus prorſus offertur Mediator Chriſtus, & eius merita idoneè ad ſalutem. p.38.c.2.p.58.c.2. & .93.c.1. & .2. & 95.c.2. & p.378.c.1.

Omnibus Chriſtianis proponuntur indifferẽter paſtores ad ſalutem. p.94.c.2.arg.20.

Omnibus poßibilitatem ſalutis non concedere ex parte Dei, inducit multa ac magna abſurda. p.95.c.1. & .2. & p.378.col.1.

OPERA

Opera bona quibus rationibus uitam mereantur æternã, oſtenditur. p.25.c.1. & ſeq. & p.231.c.1. & .305.c.1.

Opera bona qua ratione ſint utilia Deo. p.25.c.1.

Opera hominis adhuc impij & iniuſti nullo modo merentur primam iuſtificationem. p.37.c.1. & p.40.co.2. & p.282. & p.357.c.2.

Opera hominis iam iuſtificati perficiunt iuſtificationem

ad coronam & meritum uitæ æternæ. p. 37. c. 1. & pag. 40. c. 2. & p. 47. c. 2. & p. 49. c. 1. & p. 103. c. 2. & p. 184. & p. 321. & p. 472. & 473. c. 2.
Opera legis fideli, quo fine fiant à iuſtis. p. 41. c. 1. & p. 102. & p. 184. c. 2. & 371. c. 1.
Opera bona implent fidem, & quomodo, p. 50. c. 2.
Opera bona qua ratione noſtra dicuntur. p. 58. c. 1. & p. 248. c. 2. & p. 357. c. 1.
Opera bona ſpem uiuam pariunt, p. 51. c. 1. & 52. c. 1.
Opera præuiſa dicere cauſam eſſe prædeſtinationis, eſt hæreſis pelagiana, p. 86. c. 1.
Opera quæ ab Apoſtolo dānātur, quenā ſunt, p. 101. c. 2.
Opera & bona & mala quandoque appellatione oris ſignificantur, p. 104. c. 2.
Opera tenebrarum notantur, p. 124. c. 2.
Opera ſupererogationis ampliorem mercedem in cœlo habebunt, p. 183. c. 2.
Opera mortua quænam ſint, p. 517. c. 2.
Opera facta ſolo timore ſeruili nullam in cœlo mercedem habent, p. 283. c. 2.
Opera noſtra ut ſint ualida coram Deo, debent eſſe formata charitate, p. 201. c. 1.
Opera bona in genere an fiant ex uera charitate plerunque neſcimus, p. 201. c. 1.
Opera ſatiſfactoria pro defunctis fidelibus commendantur, p. 211. c. 1.
Opera hæreticorum in ſpecie bona quidem apparere, at eſſe uerè bona non poſſunt, p. 338. c. 1.
Opera bona pariunt confidentiam in die iudicij. p. 345. c. 2.
Opera uerè bona nemo poteſt facere abſque Dei auxilio ſpeciali, p. 357. c. 2.
Operum bonorum mercedē repoſitā in cœlo ab Apoſtolo manifeſtè aſſeritur, in Lutheranos, p. 155. c. 1. & p. 183. & 215. c. 2. & p. 242. c. 1. & p. 344. c. 2.
Operum bonorum fructus in hac uita eſt augmentum gratiæ, & in cœlo gloria, p. 371. c. 2.
Operum meritis ſalutem noſtram conſequimur, contra hæreticos nouos, p. 357. c. 1. & 406. c. 1.
Operibus legis non iuſtificari quemquam, quomodo intelligatur. p. 40. c. 2.
Operibus bonis poſſunt ſibi facere certam ac firmam electionem ſuam qui non ſunt electi ſumma prædeſtinatorum electione, p. 98. & p. 378. co. 2.

ORARE & ORATIO

Orare debemus ſpiritu & mente, p. 204. c. 1.
Orare animo & corpore decenter compoſito debemus, in eos qui hac parte ſunt negligentiores, p. 327. c. 2.
Orare quàm ſit neceſſe ut Diaboli inſidijs & tentationibus reſiſtere poſſimus, p. 146. c. 1.
Orare quàm ſit neceſſe ad impetrandum & obtinendum Chriſti auxilium, p. 512. c. 2.
Orare tenentur populi pro ſuis ſuperioribus, p. 219. c. 2. & p. 347. & 426. c. 1.
Orare ſicut oportet, cur neſcire dicamur, p. 83. c. 1. & p. 84. co. 1.
Oratio quanto cum timore & humilitate fieri debet: & quàm pauci ſint ueri oratores. p. 346. c. 2.
Oratio perfecta quibus circunſtantijs fulciri debet, ibid.
Oratio requirit puritatem manuum, p. 430. c. 1.
Oratio eſt pars præcipua gratiarum actionis, p. 11. c. 2. & p. 346. c. 2.
Orationis neceſſitas & fructus, p. 367. c. 1. & 425. c. 2.
Orationis aſſiduitas & locus conueniens qualis, p. 12. c. 2. & p. 346. c. 1. & 429. c. 2. & p. 430. c. 1.
Orationē debet præcedere præparatio aīæ, p. 346. c. 2.
Orationem noſtram Deo offerimus uelut fidei noſtræ proteſtationem, p. 79. c. 2.
Oratione noſtra id petere debemus, quod ſit ſecundum uoluntatem Dei, p. 84. c. 1.
Orationes publicæ & communes pro cauſis communibus & grauibus requiruntur, p. 219. & 425. c. 2.
Orationes & petitiones cum magna fide, & ſine hæſitatione eſſe debent, p. 561. c. 2.
Orationes eccleſiæ cur quibuſdā nō proſunt, p. 426. c. 2.

ORDO

Ordo diuinæ prouidētiæ pro hoīm reparatiōe, p. 285. c. 1.
Ordo Epiſcoporum, p. 349. c. 1.
Ordo diaconatus, p. 349. c. 1.
Ordo nō ſemper indicat dignitatem, p. 259. & 275. c. 1.
Ordine ſeruato facienda ſunt omnia in Eccleſia. p. 183. & p. 206. c. 2.
Ordinationes clericorum quanta circunſpectione fieri debent, p. 389. c. 2.

OTIVM

Otium quàm fugiendum, p. 415. c. 1. 2.
Otio quidā malunt quàm honeſtis exercitijs uacare, ibid.
Otio aliorum perſpecto plerunque remiſſiores fiunt bene operantes, p. 415. c. 2.
Otio uacare non dicitur, qui exercitijs ſpiritualibus deditus eſt, licet manibus non laboret, p. 414. c. 2.

P

PACTVM

PACTVM inter Deum & Adam quodnam interuenerit ſtatim ab initio, p. 55. c. 2. & 56. c. 1.
Pactum inter Deum & hominem lapſum nullum eſt antequàm ingrediatur homo per fidem in Chriſto ad militandum, p. 98. c. 2.
Pactum & ſignum pacti dicitur circunciſio, p. 288. c. 2.
Pactum dicitur Chriſtus, ibid.

PANIS

Panis ſpūalis eſt corpus Chriſti in Euchariſtia. p. 187. c. 2.
Panis ſpiritualis quid in nobis operetur, ibid.
Panis erat iam conſecratus quum dixit Chriſtus: Accipite, & manducate. Hoc eſt corpus meum &c. p. 194. c. 1.
Panes propoſitionis cur ſanctificabantur, p. 180. c. 1.

PAPA Vide pontificem Rom.

PARABOLA

Parabola Samaritani qui curauit ſemiuiuum relictum à latronibus, exponitur, p. 38. c. 2.
Parabola de eo qui eſt proximus noſter, p. 43. c. 1.
Parabola talentorum exponitur, p. 97. c. 1.
Parabola zizaniorum ſummatim exponitur, cōtra prauum hæreticorum ſenſum, p. 118. c. 1.
Parabola uineæ, p. 155. c. 1.

PARADISVS

Paradiſi cœleſtis incolæ una lingua loquētur, p. 205. c. 2.

PASCHA

Paſcha Chriſtianorum Chriſtus crucifixus, p. 162. c. 1.
Paſcha Chriſtianorum iugiter immolatur, ibid.
Paſcha non habent recentiores hæretici, ibid.
Paſcha Iudæorum ceſſauit, ibid.

PASTOR

Paſtor eccleſiaſticus in peccato mortali exiſtens an ſit paſtor, & an ſit capax donorum ſpiritualium, p. 198. c. 2.

Paſtor fidem amittens deſinit eſſe paſtor, p.198.c.2.
Paſtor quodnam proprium & debitũ officium exercere teneatur, p.154.c.2.
Paſtores proponuntur omnibus indifferenter, p.94.c.2
Paſtores ueri eſſe poſſunt, qui non ſunt de numero prædeſtinatorum, in hæreticos, p.94.c.2.
Paſtores debent docere oues ſibi commiſſas, p.332.c.2.
Paſtores licitè accipiunt ab ouibus ſubſidia ad uitæ ſuſtentationem, p.182.& .183.c.1.& p.304.c.2.
Paſtores non debent quærere quæ ſua ſunt, p.359.c.1.
Paſtores ſummoperè uitare debent omnem auaritiæ ſuſpitionem, præſertim in miniſtrandis ſacramẽtis, p.250.c.1
Paſtores ſeueriſſimè coget Deus ad reddendam rationem omium perditarum, p.94.c.2.& p.128.c.1
Paſtores boni maxima donabuntur gloria & præmio in cœlo, p.358.c.1.

PATER

Patres de educatione liberorum admonentur, p.344.c.1
Patres probi merentur à Deo dona pro filijs, p.453.c.1.

PATIENTIA

Patientia Dei multi abutuntur in ſuam ipſorum perniciem ſempiternam, p.507.c.1.
Patientia magnum eſt ſignum, quo oſtenditur quis ſit uerè ſeruus Dei, p.249.c.2.

PAVLVS Apoſtolus

Paulus erat ciuis Romanus. p.1.c.2.
Paulus quando, & quare nomen mutauit, p.2.c.1.& .2.
Paulus eximiæ ac mirificæ conuerſionis exemplar, p.2.c.2.& p.266.c.1.
Paulus fuit typus eorum qui ſyncerè ad Deum conuertuntur, p.2.c.2.
Paulus qua ratione ſeruus Chriſti dicatur. p.3.c.2.
Paulus apoſtolatum excellentem ac dignitate quadam præcipuum habuit, p.5.c.2.& .258.c.1.& .324.c.2
Paulus ſegregatus in euangelium, quibus modis, p.5.c.2
Paulus fuit peculiaris Gentium prædicator, p.9.& pag.267.c.1.& p.271.c.2.
Paulus cur Deum uocat Deum ſuum, p.15.c.1.& .2.
Paulus quo ſpiritu præditus, p.12.c.1.& .2.
Paulus accenſus deſiderio communicandi dona ſpiritualia fratribus, p.13.c.1.
Paulus iniquè calumniam patiebatur, p.35 c.2.& ſeq.
Paulus talis erat, & eius prædicatio tam efficax, ut ei credere tenerentur quibus prædicabat, p.45.c.1.
Paulus quanta charitate plenus oſtenditur, pa.89. col.1.& pag.184.c.1.
Paulus non optabat ſeparari à gratia Chriſti per peccatum, ſed à gloria & commodo proprio, ob aliorum ſalutem, p.89.c.1.
Paulus cur non exauditus eſt à Deo pro Iudæis, cùm Moſes ipſe fuerit exauditus, p.89.c.1.
Paulus unus erat ex numero prædeſtinatorum, p.118.& pag.324.c.2.
Paulus quo pacto nolebat ſcire niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum, p.149.c.2.
Paulus fuit eloquens eloquentia Spiritus ſancti, p.153.& p.246.c.1.
Paulus dicitur pater eorum Chriſtianorum, quos ad fidem Chriſti conuertit, p.160.c.2.
Paulus zelo animarum flagrans oſtenditur, p.184.& p.189.c.1.& p.245.& p.247.c.2.
Paulus fuit peritus linguæ græcæ, contra Eraſmi calumniam, p.204.c.1.
Paulus ſolicitudinem magnam pro neceſſitatibus pauperum Chriſtianorum ſuſcipiebat, p.216.c.1.
Paulus humilitate conſpicuus commendatur, p.216.c.1.& p.325.c.2.
Paulus duplici charactere, ſcilicet baptiſmi & ſacerdotij fuit à Deo ſignatus, p.222 c.1.& .2.
Paulus quo pacto ſyncerè fungebatur munere ſuo in euangelio prædicando, p.228.c.1.& .2.
Paulus non ſolum uerbo, ſed & exemplo prædicabat, p.234.co.2.
Paulus non placebat hominibus, niſi quatenus ad eorum ſalutem erat utile, p.264.c.2.
Paulus an uerè & non ſimulatè reprehẽderit Petrum de obſeruatione legalium, p.273.c.2.& ſeq.
Paulus fuit pater & mater eorum quos ipſe genuit in Chriſto, p.296.c.2.
Paulus quo pacto intelligatur fuiſſe ſine querela in Iudaiſmo, p 360.c.1.
Pauli ordo in docendo commendatur, p.113.c.1.
Paulo quantum debeant gentiles. p.134.c.2.
Paulo fuerit ne uxor aliquando, p.136.c.1.& p.172.& p.182.c.1.& p.365.c.2.& ſeq.

PAX

Pax Chriſtianorum duplex, p.9.c.2.& p.51.c.1.
Pax Dei oritur ijs qui à mundo Dei amore, Chriſtum ſequentes, ſe liberant, p.306.c.2.
Pax Dei ex bonis operibus uenit. p 368.c.1.
Pax quam neceſſaria ſit Chriſtiano, p.256.c.1.
Pax Chriſtiana in quo conſiſtit, p.256.c.1.
Pax mundi falſa, ibid.& p.306 c.1.
Pax ſequitur charitatem. p.584.c.1.
Pax quatenus poſſit haberi cũ malis hominibus, p.117.c.1.
Pax cum hæreticis nullo modo habenda, ibid.
Pacis Dei effectus, pacata conſcia, p.567.& .386.c.1.
Pacis recta uia eſt Chriſtus. p.35.c.2.
Pacis amator Spiritus ſanctus, p.256.c.1.

PECCARE & PECCATVM

Peccare, peccatum habere, & reum eſſe peccati, quid differant, p.62.c.2.
Peccare non coguntur, qui ſunt ſub gratia, p.60.& .72 c.1.& p.301.c.1.
Peccatum originale fuiſſe unum, & dignum uenia in poſteris, nec eſſe cauſam reprobationis à regno Dei: & quã pœnam meruerit, oſtenditur multis & efficaciſſimis argumentis, quæ ponderari omninò debent, p.92.& ſeq. per totum, & item p.100.c.1.& 310.c.2.& p.374.c.1.
Peccatum originale quid propriè, p.53.c.1.& .55.c.2.
Peccatum originale quo modo intrauit in mundum, pag.54.c.1.& p.55.c.2.
Peccatum originale ſimpliciter uocatur peccatum in ſcripturis, & quare, p.46.c.2.
Peccatum originale Eccleſia ſancta fatetur propagatione à parentibus in filios transfundi, & negat imitatione contrahi: contra Pelagianos, p.55.c.2.& 56.c.1.
Peccatum originale quo pacto per legem cognoſcatur, & quo imputabatur, p.37.& p.49.& .56.& .67.c.2.
Peccatum originale nobis non imputatur, cùm ingredimur in Chriſtum, p.46.c.2.
Peccatum originale non erat neceſſarium, nec ullo modo (ſicut nec ullũ aliud peccatũ) fuit à Deo intentũ. p.59.c.2
Peccatũ iuſtè fuit damnatũ in carne Chriſti, p.76.c.1. 2.
Peccatum dicitur factus Chriſtus figuratè, p.234.c.1.
Peccatum in carne, quomodo appelletur, p.162.c.1

Peccatum ſæuiendo

Peccatum ſæuiendo per homines in Chriſtum, quomodo ius ſuum perdidit, p. 75.c.2.
Peccatum aliquando permittit Deus in pœnam peccati, p.19.c.2.& ſeq & p.21.& p 99.c.1. & p. 186.c.2.
Peccatum quibus uerè & magis imputabile, p.16.c.2.& 24.c.1.& p.67.& p.123.& p.357.c.2.
Peccatum ad mortem quid, p.617.c.1
Peccatũ quo prædeſtinatis cooperetur in bonũ, p. 85.c.1.
Pctũm detractionis ſit directò cõtra charitatẽ, p.301.c.1
Peccatum nulla lege uetitum non debet imputari, p.56. & p.215.& p. 49.c.2.
Peccatum ſine lege mortuum, quomodo per legem reuixerit, p.67.c.2.& p.68.c.2.
Peccatum non regnare in noſtro mortali corpore, quomodo intelligatur, p.62.c.2.& p.72.c.1.
Peccatum ſimul cum Dei gratia conſtare non poteſt: contra Lutheranos, p.63.c.1.& p 63.& p.70.c.2.& p. 74.& p.78 c.2.
Peccatum eſſe omne quod non fit ex fide, oſtenditur, pag. 130.& p.286.c.1.
Peccatũ nõ uult Deus ut pctũm eſt, p.59.c.1 &.562.c.2
Peccatum uitare iam ſua culpa non poſſunt multi mali Chriſtiani, p.302.c.1.
Peccato ſubeſſe, qd ſit, p.34.c.2.& p 60.c.1.&.68.c.2
Peccatorum præteritorum aliquando meminit Deus, ſi homo in eadem relabatur, p.107.c.2.
Peccatorum remiſsio per Prælatos in Eccleſia duplex, pag.224.col.5.
Peccatorum uitãdorũ præſentaneũ remediũ, p.620.c.2
Peccatorum uaria perpetratio, uarium quoq; correctionis genus requirit, p.303.c.2.
Peccatorum alienorum reatum & pœnas debent in ſe aſſumere uiri ſpirituales, ibid.
Peccata uenialia charitatis operibus aſsiduè teguntur, pag.46.col.2.
Peccata poſt primam iuſtificationem commiſſa, quomodo dimittantur, p.39.&.46.c.2.&.47.c.1.
Peccata iuſtorum in hac uita purgantur, ad uitãdum futurum iudicium, p.598.c.2
Peccata publica publicè arguenda, p.272.c.2.
Peccata occulta occultè ſunt corripienda, p.301.c.1.
Peccata leuia ex qbus Deus indignatur ex pis, p.71.c.1.

PELAGIANVS

Pelagius ſuſcitauit errorem Iudæorum de iuſtificatione, pag.102.c.2.
Pelagianus negat peccatum originale, p.54.c.2.
Pelagianus eſt qui aſſerit gratiam non eſſe neceſſariam ad bene agendum, p.28.c.2.
Pelagiani ab Eccleſia damnati, p.56.c.1.
Pelagiani gratiam uocabant id quod naturaliter nobis ineſt. pa.52.c.2.
Pelagianorum argumenta contra peccatum originale refelluntur, p.54.c.2.& p.55.c.1.& 2.& p.56.c.1.
Pelagianorum hæreſis aſſerit operum bonorum præſcientiam eſſe cauſam prædeſtinationis, p.86.c.1.

PERFECTIO

Perfectio hominis duplex, p.362.c.1.
Perfectio abſoluta cui nihil addi poſsit, non conceditur ulli in hac uita, pag.363.col.2.
Perfectio hominis multiplex, p.364.c.1.& p.377.c.2. & p.516.c.1.
Perfectio chriſtianæ uitæ quibus partibus abſoluitur, pag.472.col.1.
Perfectionẽ cõſequutus in Chriſto qs dicatur. p.377.c.2.

PERSEVERANTIA

Perſeuerantiæ donum eſt duplex, p.94 c 1.
Perſeuerantiæ donum nemini negat Deus, ibid.

PETRVS Apoſtolus

Petrus caput & fundamentum eccleſiæ, p.582.c.1.
Petrus cur & quando nomen mutauit, p.2.c.2.
Petrus quo modo eſt typus hominis iuſtificati, p.15.c.2.
Petrus fuit uerè Chriſti Vicarius, princeps Apoſtolorũ, & caput totius eccleſiæ ac paſtor, p.119.&.265.c.2. & pag.268.c.1.
Petrus quo pacto erat reprehẽſibilis, p.272.c.1
Petrus non potuit amittere fidem, poſtquàm fuit pontifex, pag.276.co.1.
Petrus non potuit errare in fide, ibid.
Petrus quo pacto præbuit occaſionem erroris infirmis in fide, p.276.c.2.
Petrus nedum non peccauit ſua illa incircunſpectione, uerùm etiam meruit, p.277.c.1.
Petrus non ſimulauit obſeruantiam legalium ut Paſtor uniuerſalis intendens docere & obligare fideles ad obſeruantiam illam, p.278.c.1.
Petrus multipliciter conſideratur, p.178 c.2.& ſeq.
Petri primatus oſtenditur & defenditur contra hæreticos, p.267.c.2.& 275.c.1.& ſeq. per totum.
Petri primatus fuit ſemper præſuppoſitus in Eccleſia, ueluti principium ab omnibus conceſſum, p.276 c.1.
Petri priuilegia explicantur per concluſiones, ibid.
Petri error non fuit fidei, ſed cuiuſdam incircunſpectionis, p.277.co.1.
Petri ſedis propria quæ ſint, p.279.c.1.
Petro moriente, non interijt Dei prouidentia in Eccleſia, ſed poteſtas eius in ſucceſſores tranſiuit, p.121.c.1.
Petro quomodo ſe comparat Paulus, p.279.c.2.

PHARAO

Pharao exemplum reprobatorum ex propria contumacia ac duritia, p.99.c.1.
Pharao ſua duritia promeruit etiam obdurari à dño, ibid.
Pharaonis obduratio à Deo qualis fuerit, ibid.

PHILOSOPHIA & PHILOSOPHVS

Philoſophia uera non aduerſatur fidei, p.379.c.1.
Philoſophia uera ab Apoſtolo non damnatur, p.379.c.2.
Philoſophi, quo pacto poterant cognoſcere Deum, & ſalutem æternam conſequi, p.16.c.2.&.18.c.1,
Philoſophi per elementa mundi inſtruebantur, & alios docebant, p.146.c.1.& p.379.c.2.
Philoſophi mali damnantur ab Apoſtolo, p.379.c.1.
Philoſophorum error in cognitione ſua, p.18.c.1.&.2.
Philoſophorum nullum conſecutum eſſe ſalutem, durum nimis & acerbum uidetur, p.18.c.2.
Philoſophorum ſapientia non penetrauit uiſcera miſericordiæ Dei erga nos, p 147.c.2
Philoſophorum ſapientia neminem adducebat ad perfectum, p.147.c.2.
Philoſophorum fallacia unde erat, p.379.c.2.

POENA

Pœna peccati originalis non eſt in nobis mors ſecunda ignis æterni. p.56.c.2.& p.58.c.1.& p.92.c.2.arg.3. & p.95.c.1.arg.23.& p.100.c.1.& p.374.c.1.
Pœna peccati originalis in filijs Adæ, eſt tantummodo amiſsio & priuatio donorum, quæ per illum ſi ſtetiſſet, illis obuenirent, p.55.c.2
Pœna pcti non ſp cũ culpa remittitur, p.46.et.260.c.2

Pœna debet

Pœna debet cõmẽſurari nõ ſecũdũ durationẽ actus delicti, ſed cum pſona offenſi, & cũ uolũtate offẽdẽtis, p. 26. c. 1.
Pœna longè leuiori puniuntur qui minorem habuerunt cognitionem, p. 17. c. 2.
Pœnam æternam rectè meretur quicunque peccat in Deum, p. 26. & 45. & p. 64. c. 1.
Pœnæ à Prælatis Eccleſiæ inflictæ ſubditis, in quem finem infligantur, p. 101. c. 2.
Pœnæ conuenientia cum ipſo peccato, p. 20. c. 1. & 2. & pag. 161. c. 2.

POENITENTIA

Pœnitentia tangitur aliquando Deus uel puniendi homines uel remunerãdi pro uaria eorũ mutatione, p. 112. c. 1
Pœnitentia mutationem morum requirit per ſatiſfactionẽ & opera afflictionis, p. 241. c. 2. & p. 252. c. 1.
Pœnitentiæ ſacramento abſoluuntur indiſtinctè quicunque confitentur peccata ſua, & non ponunt obicem abſolutioni, p. 94. c. 2.
Pœnitentiæ ſacramento dimittuntur peccata poſt primã iuſtificationem commiſſa, p. 46. c. 2. & p. 47. c. 1.
Pœnitentiæ publicæ cum magna utilitate in Eccleſia primitiua inſtitutæ fuerunt, p. 255. c. 2.
Pœnitentiæ publicæ quantum ualerent ad deterrendos homines à peccatis, p. 251. c. 2. & 252. c. 1.
Pœnitentiam agere parati benignè ſuſcipiendi ſunt & cõſolandi ne ruant in deſperationem, p. 224. c. 1.
Pœnitentiam ueram ac ſyncer am ad delenda peccata commiſſa pauci agunt, p. 302. c. 1.
Pœnitentiam ueram ac ſynceram agentes quidnam tandem acquirant, p. 302. c.

PONTIFEX ROMANVS

Pontifex Rom. multipliciter cõſiderari poteſt, p. 278. c. 2
Pontifex Romanus aliquando intelligitur nomine eccleſiæ, p. 377. col. 1.
Pontifex Romanus habet ab ipſo Chriſto clauẽ ſcientiæ ad ligandum & ſoluendum, p. 278. c. 1.
Pontifex Rom. docens aliquid de cathedra ac mandans id eſſe credẽdũ ex fide, nõ põt errare, p. 277. c. 2. et. 278. c. 1
Pontifex Romanus an poſsit aliquando diſpenſare in his quæ ſunt diuini iuris, p. 431. c. 2.
Pontifex Rom. an errare poſſet in fide citra fidei iacturam in aliis, p. 277. c. 1. & 2.
Pontifex Romanus cur mox ad pontificatum aſſumptus nomen mutet, pag. 2. c. 2.
Pontifex Romanus quo pacto debet eſſe & infirmus & potens erga gregem ſuum, p. 252. c. 2
Pontifex Romanus qui eſſet hæreticus, ipſo iure non eſt Papa, p. 262. c. 2. & p. 277. c. 2.
Pontifex Romanus qui latenter eſſet hæreticus, poteſt ſe gerere pro Papa donec hæreſis manifeſtetur & deponatur, p. 277. c. 2.
Pontifex Romanus an iure tenere poſsit terrenam poteſtatem, p. 119. c. 1. & 2. & p. 164. c. 1.
Pontifex Romanus per Dei prouidentiam accepit regnum temporale, p. 120. c. 1.
Pontifex Romanus eſt rex loco Chriſti, & Vicarius eius in ſpiritualibus, p. 129. c. 1. & p. 590. c. 1. & 2
Pontifex Romanus habet iuriſditionem eccleſiaſticam ſuper omnes Chriſtianos, p. 119. c. 1.
Pontificis Romani poteſtas à Spiritu & ore Chriſti eſt, p. 120. c. 2.
Pontificis Romani uoci & decretis obedire debent principes uerè Chriſtiani, p. 121. c. 1.
Pontificis Romani primatus qua Dei prouidentia in eccleſia conſtitutus, p. 121. c. 1. & p. 277. c. 2.
Pontificis Romani conditiones, & propria priuilegia explicantur, p. 279. c. 1.
Pontifici Romano quam ob cauſam aſsiſtant Cardinales, pag. 275. col. 2.
Pontifici Romano quando obſiſtere poſſunt & debent Cardinales, p. 275. c. 2. & p. 276. c. 1.
Pontifici Romano credita eſt diſpenſatio theſauri indulgentiarum, p. 377. c. 1.
Pontifici Romano detrahunt, & eundem impiè blaſphemant Lutherani & hæretici noui, p. 419. c. 1.

POTESTAS

Poteſtas prælatorum Eccleſiæ, qualis ſit, p. 223. c. 1. & p. 255. c. 2. & 244. c. 1.
Poteſtas ſacrificandi corporis Chriſti data fuit Apoſtolis à Chriſto in ultima cœna, p. 194. c. 2
Poteſtas remittendi peccata poſt baptiſmum commiſſa eſt in Eccleſiæ prælatis uice Chriſti, p. 214. c. 1.
Poteſtas à Deo ordinata eſt non ad dominium, ſed ad miniſterium, p. 121. c. 2.
Poteſtas in Prælatis eccleſiæ non negatur à Chriſto, ſed abuſus damnatur, p. 120. c. 1. & p. 121. c. 2
Poteſtas ſecularis non debet cauſas ſpirituales ſibi arrogare, p. 118. c. 2. & p. 121. & p. 164. c. 1.
Poteſtas ſecularis poteſt concurrere in eundem hominẽ cum eccleſiaſtica, p. 119. c. 1. & 2. & p. 164. c. 1.
Poteſtas terrena & poteſtas cœleſtis, ſecularis & eccleſiaſtica, inuicem comparantur, p. 120. c. 1. & 2.
Poteſtas ſecularis gladiũ i delinquẽtes exercẽs iure agit, nec id repugnat Euãgelio, i quoſdã hæreticos, p. 118. c. 1
Poteſtas ſecularis & eccleſiaſtica quem finem queque habeat, indicatur, p. 120. c. 1. & p. 163. c. 2.
Poteſtas ſecularis à iure naturali eſt, & conſequenter à Deo, p. 121. c. 1.
Poteſtas ſecularis ptãti ſpũali ſub ſeruire dẽt, p. 164. c. 1
Poteſtas ſecularis legitima põt eſſe in paganis, p. 120. c. 2.
Poteſtati ſeculari qua parte ſubditus eſt homo, pag. 118. & pag. 120. c. 2.
Poteſtati ſeculari nemo poteſt ſe ſubtrahere, ſed executioni poteſtatis bene uiuendo, pag. 118. c. 2.
Poteſtati ſeculari non ſubduntur Clerici, in hæreticos, pag. 118. col. 2.
Poteſtati non eſt reſiſtendum, p. 120. c. 2.
Poteſtate ſua non debet quiſquam contra iuſtitiam abuti, p. 184. c. 1

PRAEDESTINATIO

Prædeſtinatio Chriſti qualis, p. 7. c. 1. et. 2. & 311. & p. 373. & p. 587. c. 1.
Prædeſtinatio electorum in Chriſti prædeſtinatione fundatur, p. 86. c. 2. & 311. c. 1.
Prædeſtinatio quid efficiat in electis, p. 85. c. 2.
Prædeſtinatio cauſam non habet præſcientiam bonorum operum: contra Pelagianos, p. 86. & 310. c. 1.
Prædeſtinatio eſt cauſa ſalutis electorum, ibid.
Prædeſtinatio quo pacto differt à præſcientia, p. 95. c. 2.
Prædeſtinationis ratio & ordo, p. 86. c. 1.
Prædeſtinati ſunt præordinati ad conformitatem Chriſti primum in uia, tum in patria, p. 85. c. 2.
Prædeſtinati ſunt immobiliter ordinati ad regnum æternum, p. 85. & 86. & p. 311. c. 2.
Prædeſtinati dicuntur fratres Chriſti modo quodam excellenti, p. 85. c. 2.

Prædeſtinati non poſſunt excidere à regno Dei, p. 86. c. 2 & pag. 87. c. 1. & 2. & p. 253. c. 2. & 457. c. 1.
Prædeſtinati proſunt alijs non prædeſtinatis, p. 86. c. 1.
Prædeſtinati nulli periculo ſuccumbunt, p. 86. c. 2.
Prædeſtinati in Chriſto tanquàm in fundamento, ſunt & ipſi aliorum fundamenta, p. 88. c. 1. & 2. & 311. c. 2.
Prædeſtinati in tunica Chriſti ſignificantur, p. 88. c. 2.
Prædeſtinati qui non ſunt, etiam uocantur ad ſalutem, ut eam conſequantur, p. 93. c. 2.
Prædeſtinati pauci ſunt, p. 312. c. 1.
Prædeſtinati uocati ſunt certa & efficaci uocatione, cui nihil obſtare poßit, p. 86. c. 1.
Prædeſtinatorum gradum omnibus dare nõ erat decens, p. 87. c. 1 & p. 113. c 1.
Prædeſtinatorum numero non comprehenſi, ex Dei præcepto etiam tenẽtur illum diligere ut datorem gratiæ & gloriæ, p. 94. c. 2.
Prædeſtinatorum numero nullus ſcire poteſt ſe eſſe comprehenſum, p. 253. c. 2. & p. 255. c. 1.

PRAEDICATOR

Prædicator dicens, & nõ faciens, grauiori pœna dignus cenſetur, p. 13. & 134. c. 1. & p. 184. c. 1,
Prædicator legitimus ſperni à nemine poteſt, qui Chriſtũ ipſum non ſpernat, p. 106. c. 1.
Prædicator ſapiens quem ordinem exemplo B. Pauli ſeruare debet, p. 123. c. 1. & p. 205. c. 2.
Prædicator uice Chriſti nemo poteſt à ſeipſo conſtitui, contra hæreticos, p. 106. c. 2
Prædicator qui ſe iactat miſſum à Deo inuiſibiliter, tenetur oſtendere ſignum certum ſuæ miſsionis, contra recentiores hæreticos, p. 106. c. 1.
Prædicator non poteſt mitti à ſecularibus Magiſtratibus, in Lutheranos, p. 106. c. 1. & 250. c. 2.
Prædicator Catholicus nõ debet loqui prohibẽte proprio prælato, p. 295. c. 2.
Prædicator euangelicus debet eſſe conſtans & firmus in doctrina, pag. 221. c. 1.
Prædicator bonus debet dicere puram ueritatem, & qua conſideratione, p. 235. c. 1
Prædicatoris ſapientis officium, p. 13. c. 2.
Prædicatoris Catholici themata prædicanda, quæ ſint, pag. 422. col. 1.
Prædicatoris Chriſtiani fructus eſt, non propria gloria, ſed diſcipulorum profectus, p. 13. c. 2. & p. 106. c. 2. & p. 131. c. 2. & ſeq.
Prædicatoris crucis Chriſti gloria eſt, non erubeſcere ob euangelium, p. 14. c. 1. & p. 220. c. 1
Prædicatoris officium nemo debet aſſumere abſque legitima miſsione, p. 105. c. 2.
Prædicatores Catholici calumnijs affecti, quo pacto ſe conſolari poſſunt, p. 34. c. 1.
Prædicatores boni quinam ſint, deſignantur, p. 106. c. 1. 2
Prædicatores Lutherani à Diabolo miſſi, p. 106. c. 2.
Prædicatores Catholici admonentur quo pacto ſe gerere debeant. p. 133. c. 2. & ſeq. & p. 228. c. 1. & p. 234. & pag. 393. col. 2.
Prædicatores euãgelij licitè poſſunt accipere aliquid pro eorum ſuſtentatione p. 182. & p. 216. c. 1. & 304. c. 2.
Prædicatores qui auaritiæ ſtudent, reprehenduntur, p. 216. c. 1. & p. 250. c. 1.
Prædicatores tria potiſsimum dedecẽt, p. 392. c. 2.
Prædicatores inuicẽ æmulatiõe certãtes, notãtur p. 351. c. 2
Prædicatorum uerorũ gloria quàm magna erit in cœlo, pag. 358. col. 1.
Prædicatorum ſanctorum ſermo debet eſſe ſimplex, non affectatus, p. 246. c. 1.

PRAEDICATIO

Prædicatio externa per hominem, an neceſſariò ad gignẽdam fidem requiratur, p. 105. c. 1. & 2.
Prædicatio uaria pro uario mundi captu, à Deo ordinata pag. 105. c. 2.
Prædicatio euangelica implebitur aliquando in quouis terrarum loco, p. 107. c. 1.
Prædicatio euangelij tunc eſt perfecta, quùm moribus ſermo non repugnat, p. 128. c. 1. & 234. c. 2.
Prædicatio Euangelij innumeris ſignis & prodigijs confirmabatur ad oſtendendam eius ueritatem. p. 218. c. 2.
Prædicatio fructuoſa eſt honeſta cõuerſatio, p. 398. c. 1.

PRAELATVS

Prælatus bonus caſtigãdo ſubditos q̃d quærit. p. 223. c. 1.
Prælati munus & officium deſiderare quàm periculoſum. p. 253. & p. 414. c. 2.
Prælati non debẽt abuti poteſtate ſua. p. 160. & 244. c. 1 & pag. 255. col. 2.
Prælati admonentur de conuiuijs ſumptuoſis, & de eleemoſynis tenuibus, p. 219. c. 1.
Prælati non ſint plus æquo præcipites ad ultionem in delinquentes. p. 223. c. 1. & p. 344 c. 1.
Prælati Eccleſiæ habent iuriſdictionem à Chriſto remittẽdi peccata uice Chriſti, contra hæreticos. p. 224. c. 1
Prælati noſtrorũ temporum admonentur de zelo & cura eccleſiarum, p. 247. c. 2. & 369. c. 1. & 378. c. 2.
Prælati quõ infirmi & fortes eſſe debent erga gregem, & pctõres redarguere, p. 252. et. p. 255. c. 2. & 338. c. 1.
Prælati de malis operibus fugiendis admonentur, & quõ non debent quærere quæ ſua ſunt, p. 344. c. 2. & 402. c. 1. & p. 369. c. 1.
Prælati tenẽtur reddere rationem ſuarũ ouiũ p. 357. c. 1
Prælati quãto ĩ pretio habẽdi ob miniſteriũ, p. 402. c. 2
Prælatorum ambitioſorũ quã infelix ſtatus, p. 128. c. 1.
Prælatorũ pctũm quã graue, p. 129. et. 235. & 404. c. 1
Prælatorum præſentiũ uita quãtũ diſtat à uita B. Pauli, p. 159. & 160. c. 1. & p. 344. c. 2.
Prælatorum poteſtas bonis moribus corroboratur: & qualis ſit in ſubditos, p. 223. & 244. c. 1. & 472. c. 2.

PRAEMIVM

Præmium iuſtitiæ ex operibus legis Moſeos, uel iuſtitiæ propriæ, quale, p. 102. c. 2.
Præmium iuſtitiæ ex fide, quale, ibid.
Præmium bonorum operum reſpuunt Lutherani, p. 83. c. 1. & p. 363. c. 2. & 371. c. 1.
Præmium quõ ſit nobis interim abſconditum, p. 344 c. 2

PRAEPVTIVM

Præputium quid, p. 31. c. 1.
Præputium duplex carnis & ſpiritus, p. 322. c. 1.
Præputium ſignificat rebellionem & contumaciam quã natura ex primo parẽte cõtrahimus, p. 322. & 381. c. 1
Præputium aliquando accipitur ab ipſo B. Paulo pro ſtatu matrimonij. p. 175. c. 1
Præputium uocabantur gentiles à Iudæis in dedecus & contumeliam, p. 322. c. 1.

PRAESCIRE, & PRAESCIENTIA,

Præſcire, ſumitur in bonam partem apud ſcripturas, pag. 583. co. 2.
Præſcire Dei eſt prædiligere: unde præſciti dicuntur prædilecti, p. 85. c. 1. & p. 108. c. 2.

Præſcitus

Præſcitus impropriè dicitur qui eſt reprobatus, p. 85.c.2.
Præſcientia bonorum operũ nullo modo eſt cauſa prædeſtinationis: in Pelagianos. p. 86.c.1. & p. 310.c.1.
Præſcientia Dei nihil ponit in rebus, p. 95.c.2.
Præſcientia bonorum operum conſequitur, non præcedit prædeſtinationem in mente Dei, p. 3 4.c.2.
Præſcientia Dei de contingentibus quo modo ſit nobis cogitanda, p. 421.c.1.

PRESBYTER

Presbyteri nomen etiam ad Epiſcopos extendebatur in eccleſia primitiua, p. 349.c.2.

PRIMOGENITVS

Primogeniti ius quodnam erat. p. 153.c.1.
Primogeniti ſecundum carnem non ſunt in conſideratione apud Deum, p. 96.c.2.
Primogeniti Dei ſunt, quos Deus ſibi facit ex gratia & prædilectione, p. 96.c.2.

PRINCEPS

Princeps ſecularis non poteſt iudicare in cauſis ſpiritualibus, p. 118.c.2. & p. 121.c.1. & 164.c.1.
Princeps ſecularis nõ habet poteſtatẽ i clericos, p. 118.c.2.
Princeps laicus non habet eccleſiaſticam ſpiritualem poteſtatem, p. 120. & p. 121. & p. 164.c.1.
Princeps qui tyrãnicè dominatur, deſcribitur, p. 121.c.1.
Princeps tyrannus an poßit à priuato homine occidi, pag. 122.c.1.
Princeps tyrannus audiendus, modo non imperet aliquid cõtra fidẽ & Dei legẽ, p. 121.c.2. & 112. & 473.c.1.
Principes ſeculares heretici noſtri temporis de duobus notantur, p. 118.c.2. & p. 121.c.1.
Principes ſeculares plerũq; inſolẽtes in Põtifices, p. 110.c.1.
Principes ſeculares inſtituti ſunt ab hominibus, Deo tñ approbãte, p. 120.c.2. & 121.c.1. & p. 163.c.2.
Principes ſeculares, ſi ſe inter oues Chriſti computant, audire debẽt uocẽ paſtoris ſui ſpiritualis, p. 121.c.2.
Principes ſeculares quando dicãtur non regnare à Deo, & non probari, p. 120.c.2.
Principes ſeculares non reprobat Chriſtus, ſed eorum abuſus, p. 121.c.2.
Principes ſeculares quo pacto ſe gerere debeant, ut rectè impleant munus ſuum, p. 122.c.1.
Principes boni quo pacto exigere uectigalia, & ad quem uſum debeant, p. 122.co.1. & 2.
Principes mali potenter tormenta patientur, p. 122.c.2.
Principes loco parentum populis eſſe debent, p. 122.c.2.
Principes ſeculares de conuiuijs & eleemoſynis admonẽtur, p. 217.c.1.
Principes ſeculares à Papa poſſunt deponi, p. 279.c.1.
Principes quo modo non debent quærere quæ ſua ſunt, pag. 559.col. 1.

PROMISSIO

Promißio nobis facta per Chriſtum, duplex, p. 294.c.2.
Promißiones carnales Iudæis factæ, figurabant etiam dona ſpiritualia, p. 90.c.1.
Promißiones Dei ſunt firmæ, & infallibiles. p. 221.c.2.
Promißiones Dei erga nos ſunt fundatæ in Chriſto, ibid.
Promißiones factæ Abrahæ fuerunt plures ac diuerſæ, pag. 288.c.1.

PROPHETA & PROPHETIA

Propheta quid ſit, p. 6.c.1.
Prophetæ magni aliquando in ſuis iudicijs decipiuntur, pag. 108.col. 2.
Prophetæ falſi noſtræ ætatis notantur, p. 403.c.2.
Prophetæ falſi abutuntur Apoſtoli dicto: Verbum Dei non eſt alligatum, p. 455.c.2.
Prophetarum uarij gradus, p. 9.c.1.
Prophetia etiam pro interpretatione ſcripturarum, p. 6.c.1. & p. 199.c.2. & p. 203.c.1. & 332.c.2.
Prophetiæ materia & prĩcipale ſubiectũ Chrus, p. 6.c.2.
Prophetiæ unde probandæ, p. 403.c.2.

PROXIMVS

Proximi mandatum de dilectione, per Chriſtum accepit perfectionem & quomodo. p. 43.c.1.
Proximum nullũ habebant Iudæi ex lege Moyſi, niſi qui eſſet illius gentis, p. 43.c.1.

PVERI

Pueri qui ante rationis uſum decedunt, non uenient ad iudicium diſcußionis, p. 25.c.2. & 231.c.2.
Pueri qui baptizati decedunt, quibus operibus ſalutem æternam conſequuntur, p. 25.c.2.
Pueri qui ſine baptiſmo deceſſerint, non patientur æterni ignis pœnas, p. 25.c.2. & p. 55. & 58.c.1. & 232.c.2.
Pueri qui abſque ſacramento decedunt, qualem ſtatum habebunt, p. 55. & p. 58.c.1.
Pueri ex Apoſtolica traditione in remißionem peccatorum baptizantur, p. 55.c.1.
Pueri parentum infidelium cur inuitis parentibus non debeant baptizari, p. 174.c.1.
Pueri nati ex impari matrimonio, poſſunt baptizari propter parentem fidelem, p. 174.c.2.
Pueri nati ex parentibus fidelibus, cur ſancti dicantur etiam ante baptiſmum, p. 174.c.1.
Pueri ex fidelibus nati, ſpeciali prouidentia propter parentes reſpiciuntur à Deo. ibid.
Pueri & recentes nati in fide cauere ſummoperè debent à faſcinatione hæreticorum, p. 283.c.1.

PVRGATORIVM

Purgatorium expoliauit Chriſtus quãdo in cœlũ aſcendit, p. 130.c.2. & p. 331.c.1.
Purgatorium in inferorum parte eſſe ponitur, p. 331.c.1.
Purgatorium aſſeritur, p. 337.c.1.

R

REGNVM

REGNVM temporale, & ſpirituale quomodo diſtinguãtur, & quid cuique propriũ, p. 163.c.2.
Regnũ Dei quibus negetur, p. 165.c.2.
Regni temporalis leges tranſgrediens, contra legem Dei peccat, p. 163.c.2.

RELIGIO & RELIGIOSI

Religio Angelorum dicitur lex Moſeos, p. 81.c.1.
Religio Chriſtiana potens eſt ad ſatiſfaciendum omnibus aduerſus ſe obiectis, p. 565.c.1.
Religio Chriſtiana immeritò blaſphematur à Vulgo propter peccata religioſorum, p. 31.c.1. & p. 64.c.2.
Religionis res ad ludũ traducere, ut Eraſmus fecit, eſt peccatum maximum, & inexcuſabile, p. 211.c.2.
Religionis uera fructibus paulatim ſpoliantur, qui eam ſcurrilibus colloquijs prophanant, ibid.
Religionis ſanctæ inſtitutionem, quam profitentur ueri Monachi, damnat Lutherus, p. 165.c.2.
Religionis profeſſores, qui frigidè orant & precantur Deum, notantur, pag. 346.col. 2.
Religionis uoluntariæ electio, id eſt, à proprio arbitrio inuenta, non autem à Deo uel à Spiritu ſancto per eccle-

ſtam tradita,ſuperſtitio eſt, p.381.c.2.& ſeq
Religioſi uagi reprehenduntur, p.565.c.2.

RENOVATIO

Renouatio noſtra perfecta in Chriſto non fit uno momento,ſed paulatim, p.230.&.334.c.2.
Renouationi interioris noſtri hominis aſsiduè & diligenter ſtudere debemus, ibid.

REPROBATIO

Reprobatio mentis,& in reprobum ſenſum tradere apud B.Paulum quid, p.28.c.1.
Reprobatio quorundam in uia à Deo ob ingentia peccata,p.25.c.1.& p.99.c.1.& p.411.c.1.&.2. & pag. 416.c.2.& p.464.c.1.
Reprobatio ad æternam mortē nō ſic eſt ſine eā propriorum peccatorum:ſicut electio eſt ſine cauſa bonorum operum p.92.c.5.& p.96.c.1.& p.97.c.1.& p.99.c.1. & p.194.&.457.c.2.
Reprobatio à regno ad mortem æternam abſque conſideratione demeritorum,tanquā hæreſis dira ſupra modum ac impia refellitur, p.92.c.1.&.310.c.2.
Reprobatio à regno Dei non uenit propter originale peccatum,p.92.93.94.95.per totum:& p.96.c.1. & p.310.c.1.& p.374 c.1.
Reprobatio à regno Dei prædicata propter peccatum originale tantum, ſcandalum parit, & iam olim Galliarum eccleſias conturbauit, p.95.c.1.2.
Reprobatio Eſau de qua dicitur: Eſau odio habui,nō fuit reprobatio à uita æterna:quenam aūt fuerit oſtenditur, p.96.c.1. &.2.
Reprobatio Eſau prædicta, neq; iuxta ſenſum literalem, neque ſecundum allegoriam probat cuiuſquam à regno cœleſti reprobationem, ibid.

RESVRRECTIO

Reſurrectio Chriſti, p.7.c.2.
Reſurrectio oim mortuorū in Chriſto cōtinetur, p.8.c.2
Reſurrectio in nobis fit aliquo modo per iuſtitiam nobis inhærentem, p.10.c.2.
Reſurrectio Chriſti quo pacto operatur iuſtificationem noſtram, p.50.c.2.
Reſurrectio futura conſolatur fideles, p.400.c.2
Reſurrectio corporum noſtrorum tangitur, p.78.c.1.
Reſurrectio Chriſti continet reſurrectionem omnium hominum,p.208.c.2.& p.309 c.2.
Reſurrectio non fuit perfecta eorum qui Chriſto moriēte ſurrexerunt. p.209.c.1.
Reſurrectio uniuerſalis futura eſt per Chriſtum, etiam infidelium, ibid.
Reſurrectio mortuorum ſuadetur, p.212.c.1.
Reſurrectio corporum glorioſa non continget impijs & damnatis hominibus, p.213.c.2.
Reſurrectionis Chriſti dies in ſcripturis dicitur; Hodie; p.491.c.1.& p.513.c.2.
Reſurrectionis Chriſti articulo omnia euangelij continentur,quem ſciri ab omnibus maxime eſt neceſſe, p.207. c.1.& p.230.c.2.& p.399.c.1.
Reſurrectionis futuræ ordo deſcribitur.p.210.&.255. & 400.col.1.
Reſurrectionis corporum beatorum qualitas & dotes explicantur, p.211.c.2
Reſurrectionis Chriſti articulum ſummoperè Apoſtoli et efficaciſsime prædicauerunt, p.230.c.2.
Reſurrectionis corporum articulum coguntur fateri,qui animam eſſe immortalem credunt, p.209.c.1.

S

SACERDOS

SACERDOS obligatur ad celebrandam miſſam, pag.114.col.2.
Sacerdos decentiſsime & conuenientiſsime perpetuam caſtimoniam nouet, p.171.c.1.&.455.c.2.
Sacerdos licitè uiuit ex oblatis in Eccleſia, p.183.c.1.
Sacerdos debet operari ſacra tā quàm opus propriū,ibid.
Sacerdos à multis cauere debet ut ei illicita,quæ fortè licita ſunt laicis, p.136.c.2.
Sacerdos & rex quatenus aſſerendus omnis Chriſtianus pag.590.c.1.

SACERDOTIVM

Sacerdotium Chriſti quomodo æternum, p.527.c.1.
Sacerdotium Chriſti quantam eminentiam habet oſtenditur,p.521.& ſequentibus.
Sacerdotium ad omnes pertinere dogmatizauit Lutherus hæreſiarcha, p.590.c.1.

SACRAMENTVM

Sacramēta nouæ legis quomodo uim habeant ſpirituale, pag.533.col.1.
Sacramentum Baptiſmi, Vide Baptiſmum.
Sacramentū Euchariſtiæ, Vide Euchariſtiam.
Sacramentum pœnitentiæ, Vide cōfeſsionem & Claues.
Sacramentum matrimonij, Vide Matrimonium.
Sacramentum ordinis, Vide Ordinem.
Sacramentum extremæ unctionis defenditur & declaratur,pag.579.col.1.& ſequentibus.

SACRIFICIVM

Sacrificium corporis Chriſti quā ſit uenerandū,p.171.c.2
Sacrificium Altaris noui teſtamenti dicitur iuge ſacrificium,& quanta reuerentia ſumendum, ibid.
Sacrificium Altaris longa diſputatione defenditur,contra Lutheranos,p.538.& ſequent.
Sacrificium Melchiſedech defenditur, p.514.c.1.
Sacrificium offertur ſoli Deo, p.180.c.1.
Sacrificium magnum,zelus animarum, p.184.c.1.
Sacrificium complectitur confeſsionem laudis & gratiarū actionis pro creatione & redēptiōe noſtra,p.180.c.1.
Sacrificij conficiendi poteſtatem dedit Chriſtus Apoſtolis ſuis in ultima cœna, p.194.c.2
Sacrificia idolis à gētibus immolata nec ſanctificare,nec inquinare poterant, p.180.c.1.

SALVS

Salus Chriſtianorum duplex, p.14.c.2.
Salus quæ eſt in hac uita non ea firmitate nititur, ut ab ea non poſsit homo excidere,in Lutheranos,p.14.& 51.c.2 & p.186.c.1.
Salus præſentis uitæ adhibito timore mirū in modū cuſtoditur p.186.c.2.& p.317.c.1.
Salus multorū ad maiorē Dei gloriā pertinet,p.89.c.2
Salutis uia nemini unquàm clauſa fuit, p.15.&.97.c.1. & pag.104.co.2.
Salutis gratiā poterat cōſequi mūdus ante legē,p.57.c.2
Salutis exhibendæ cauſa uocat omnes Deus,etiam qui nō ſunt prædeſtinati,p.93.c.2.&.95.c.1.&.2.&.104.c.2
Salutē certā nobis charitas uerè comparat, p.340.c.1.
Salutē noſtrā operamur etiā nos:in hæreticos, p.317.1.
Salutē negare poſſe ab omnibus obtinere,ſed eius aſſequēdæ poſsibilitatem non concedere,quàm multa inducat & magna abſurda, p.95.c.1.&.2

Sanctitas

SANCTITAS.

Sanctitas uariè accipitur, p.174.c.1.
Sanctitas idē eſt quod mundit_ia,p.9.c.2.et p.6.c.1. et p. 163.c.2.
Sanctitas uarios habet gradus, p.307.& p 503.c.2.

SANCTIFICATIO.

Sanctificatio Chriſti duplex ſecundum humanitatem, p.7.c.2.
Sanctificatio Chriſtianorum duplex, p.8.c.1.
Sanctificatio uariè accipitur, p 174.c.1.
Sanctificatio pro candidatione & adaptatione ad recipiē dum ſanctificationem, p.174.c.1.& p.175.c.1.

SANCTVS.

Sanctus quid propriè ſignificet, p.503.c.2.
Sanctus dicitur quilibet Chriſtianus iuſtus, ibid.
Sancti conſiderādi ſunt ſub Chriſto quaſi uicarij magiſtri, & uicaria capita, p.143.c.2.
Sancti uiri cùm in zelum Dei rapiuntur, tacitè contra ſcelera uindictam flagitant, p.109.c.1.
Sancti proſunt alijs non ſolùm per modum exempli, ſed etiam per modū meriti,p.144.& p.219.c.1.& p.250. c.2.& p.251.c.1.& p.375.c.2.& ſeq.
Sancti iudicabunt reliquum mundum aſſidentes cum Chriſto, p.163.c.2.
Sancti uiri quo fine aliquando ſe extollunt, p.218.c.1. & p.225.c.1.
Sancti uiri interdum mutant conſilia, idque ex Dei ipſius uoluntate, p.221.c.1.
Sancti qua ratione dicantur pueri fidelium ante baptiſmum ſuſceptum, p.174.c.1.
Sācti qua ratione dicāt ſe eſſe primos peccatores,p.412. c.2.& p.413.per totum.
Sancti in cœlis pro nobis intercedunt, p.416.c.1.
Sancti rationabiliter coluntur ac uenerantur in terris, p.480.c.2.
Sanctorum canonizatio ad ſolum Romanū Pontificem ſpectat, p.279.c.1.
Sanctorum iam beatorum ſuffragia ſunt à nobis imploranda,in Lutheranos, p.135.c.1.
Sanctorum merita pro alijs à meritis Chriſti uigorē ſuum & ualorem habent, p.143.c.2.& 251.c.1.& 375.c.2.
Sanctorum merita multis modis alijs proſunt, p.251. & 376.c.1.
Sanctorum communio quid importet, p. 219.& p.354. c.1.& p.376.c.2.& 588.c.2.
Sanctorum uirorum ſuaſiones non ſine ſpiritu Dei adiuuante fieri ſolent, p.179.c.1.

SATISFACTIO.

Satiſfactio aliqua pro pœnis temporalibus à nobis requiritur ob peccata poſt baptiſmum admiſſa,p.46.c.2.& p. 47.c.1.& p.251.c.2.& p.260.c.2.et 265.& p.376. c.2.& p.597.c.1.
Satiſfactio nobiliorum Chriſti membrorum prodeſt alijs, p.376.per totum.

SCANDALVM.

Scandalum quo pacto ab offendiculo differt. p.128.c.2. & p.129.c.2.
Scandalum fratribus præbere quam ſit fugiendū, p.129. c.2.& p.181.c.1.

SCIENTIA.

Scientia quid differat à ſapientia, p.197.c.1.
Scientia quo pacto dicitur inflare, p.279.c.2.
Scientia quam habemus hic in uia cedet ſcientiæ quæ erit in patria, p.201.c.2.& p.202.c.1.
Scientiæ rectus uſus oſtenditur, p.180.c.2.
Scientiæ naturales non ſunt damnādæ, ut quidam fecerūt, p.147.c.2.& p 379.c.2.

SCIRE.

Scire ea tantum dicitur magiſter & doctor, quæ uult alios docere, p.149.c.1.
Scire ſolummodo Ieſum Chriſtum crucifixum, quid B. Paulo erat, p.149.c.2.
Scire aliquid ſe exiſtimantes, quales ſunt, p.179 c.2.
Scire, quando quis uerè dicatur, p.180.c.2.
Scire tantum quiſq; dicitur, quantū operatur, p. 371.c.2.

SCRIPTVRA.

Scriptura ſacra tantum pro ſcriptura abſolutè habetur, p.132.c.1.
Scriptura eſt ueluti ſpeculū, in quo poteſt homo ſe ipſum contemplari, p.564.c.2.
Scripturæ ſanctæ plures ſimul etiam literales ſenſus recipiunt,p.16 c.2.& p.261.c.1.
Scripturæ manifeſtè teſtantur bona opera iuſtificationem & ſalutem operari, p 48.c.1.
Scripturæ ſanctæ admittunt figuram & hyperbolem, p.11.c.2.
Scripturæ ſanctæ antiquæ per aduentum Chriſti illuminatæ fuere, p.150.c.2.
Scripturæ ſanctæ qua fide ſint legendæ, ne in periculoſos errores labamur, p.187.c.1.
Scripturæ ſacræ non ſunt legendæ in eccleſia communi idiomate,in hæreticos, p.204.c.1.
Scripturæ ſanctæ non ſunt ab omnibus, præſertim à uulgo tractandæ, p.393.c.1.& 2.
Scripturæ quo pacto continent omnia neceſſaria ad ſalutem, p.413.c.2.
Scripturarū quænā ſit cōueniēs interpretatio, p.603.c.2.
Scripturarum lectio cum fide mirificè animam nutrit, p.607.c.2.
Scripturarum ſanctarum interpretatio præponitur dono linguarum, p.203.c.1.& 2.& p.204.c.1.& 2.
Scripturarum ſanctarum interpretatio propria eſt fidelium, p.204.c.2.
Scripturarum ſanctarum cognitio ædificat intelligentem, p.204.c.1.& 2.
Scripturarū myſticus ſenſus plurimi faciēdus, p. 218.c.2. & p 297.c.1.
Scripturarum diuerſarum ſententias quō licet cōgregare, & in teſtimonium adducere, p.236.c.2.
Scripturarum prætextu hæretici ſuos errores defendere nituntur, p 260.c.2.& p. 262.c.2.
Scripturarum maieſtati non conueniebat, ut in nouo teſtamento cuncta exprimerentur quæ debeant obſeruari, p.413.c.1.
Scripturarum intelligentia facilè ſe aperit fidelibus, p.460.c.2.
Scripturarum ſanctarum excellentia & autoritas, p.6. c.1.& p.132.c.2.
Scripturarum firmitatem & illibatam autoritatem, & quænam ſint, ab eccleſiæ auctoritate habemus, p.6.c.1. & p.279.c.1.
Scripturarum ſanctarum cum charitate mutua collatio multum conſolationis affert, p.13.c.2.& p.132.c.1.
Scripturarum ueteris teſtamēti utilitas oſtenditur, p.186. c.1.& p.460.c.2.
Sripturarum uiua interpretatio eſt uita ſanctorum, p.181.c.1.

p.181.c.1.& p.383.c.2.
Scripturarum quidam interpretes duobus modis cõtrarijs aberrant, p.203.c.2.
Scripturarum literis non ſunt cõmiſſa omnia, quæ in eccleſiis ſeruantur, p.63.c.2.& p.196.c.1.& p.413.c.1.
Scripturarum appellatione intelligitur quandoque uox Dei, p.99.c.1.
Scripturas abundantiſſimè citant pleriq;, ut eruditi apud uulgus uideantur, ibid.
Scripturas approbare uel improbare, atq; illas cum auctoritate interpretari, eſt Romani Pontificis proprium, p.179.c.1.
Scripturas interpretari dedignantur quidam, p.199.c.2.

SECVLVM.

Seculum quot modis accipitur, p.20.& p.424.c.1.& p.113.c.2.& p.260.c.1.& 319.c.1.
Seculi huius filij dicuntur qui non ſunt in Chriſto, p.260.c.1.& p.319.c.1.

SEMEN.

Semen Abrahæ Chriſtus principaliter, p.90.& p.288.c.2.& p.289.c.1.
Semine Abrahæ comprehenduntur ſolummodo qui Chriſti fidem recipiunt, p.90.& p.91.c.2.& p.293.c.1.

SERVVS & SERVITVS.

Seruus hominum fit qui non poteſt ferre iniuriam, quin eã nõ uindicet, p.166.c.1.
Seruus quo pacto tenetur obedire domino ſuo, p.344.c.1.
Seruitus mala, & ſeruitus bona, p.305.c.1.
Seruitus Chriſtiani uera eſt libertas, p.3.c.2.& 63.c.1.& p.301.c.1.
Seruitus quædã eſt matrimoniũ, p.174.c.1.et p.175.c.2.
Seruitutis diuerſa genera explicãtur, p.3.c.1.et 2.
Seruitute non omninò liberantur Chriſtiani, ſed à modo ſeruiendi: contra Lutheranos, p.66.c.2.& p.301.c.1.

SOMNVS.

Somnus ſæpe pro morte, quandoq; etiã pro ocio & negligentia capitur, p.123.c.2.

SPES.

Spes eſt arduorum & difficilium, p.512.c.2.
Spes iuſtorum de ſalute ſua unde oriatur, p.51.c.2.& p.52.& p.116.& p.132.& p.133.c.1.
Spes iuſtorũ innititur operibus bonis, p.51.c.2.& p.52.& p.132.& p.133.c.1.& p.374 & 384.c.2.
Spes uera & uiua quæ nõ confundit, & quæ cõmendatur in ſcripturis, deſcribitur, p.52.& p.133.c.1.
Spes uera & theologica eſt eorum quæ non uidentur, p.82.& p.281.c.2.
Spes aliquando accipitur pro obiecto ſperato, p.82.c.2.
Spes uiua non poteſt meſſe Lutheranis. p.53.c.1.
Spes ſanctorum uirorum cõfirmatur conſideratione præteriti auxilij à Deo iam habiti, p.219.c.2.
Spe, non re ſalui facti ſumus in hac uita, p.14.et p.51.c.2.

SPIRITVS.

Spiritus ſanctus probatur Deus, p.151.c.2.& p.167.c.1.& p.509.c.2.
Spiritus ſanctus procedit à Patre & à Filio, p.78.c.1.
Spiritus amoris & libertatis eſt proprius Chriſtianorũ, p.78. ibid.
Spiritus ſanctus duo conteſtatur ſpiritui eorum, in quibus habitat, p.79.c.1.
Spiritus ſanctus quo pacto in orationibus adiuuat infirmitatem noſtram, p.82.c.1.& p.84.c.1.
Spiritus ſanctus habet ſuam eloquentiam, p.153.c.1.
Spiritus ſanctus quo modo dicatur eſſe in nobis, p.167.c.1
Spiritus ſanctus eſt nexus & amor reciprocus Patris & Filij, p.218.c.2.
Spiritus ſanctus ducit hominem ad bonum tum præcipiendo, tum conſilia dando, p.302.c.1.
Spiritus ſanctus quos fructus parit, p.302.c.2.
Spiritus ſanctus quo modo contriſtetur propter peccata, p.331.c.2.
Spiritus timoris & ſeruitutis proprius erat eorum qui ſub lege erant, p.78.c.2.
Spiritus ardoris & zeli pro Dei gloria non eſt omnium, p.108.c.2.
Spiritus ſoporis & ſpiritus compunctionis effectus, p.109.c.2.
Spirituũ probandorũ doctrina traditur, p.403.c.1.& 2.
Spiritum ſanctitatis præcipuum, unde certa ſalus contingit, Deus donauit eccleſiæ in perſona prædeſtinatorum, p.87.c.1.
Secundũ ſpiritũ ambulare, p.73.c.1.& p.301.c.1.
In ſpiritu eſſe quid ſignificet, p.77.c.2.

SVPERBIA.

Superbia mater hæreſum atq; ſchiſmatum, p.10.c.1.
Superbia quo pacto à charitate uincatur, p.117.c.2.

SYNAGOGA.

Synagoga unde dicatur, p.151.c.1.
Synagoga figurata fuit in Agar ancilla, p.91.c.1.
Synagoga quo meruit expelli cum filijs ſuis, p.91.c.1.
Synagoga Iudæorum erat cum aliquo honore ad ſepulchrum efferenda, p.276.c.2.

T

TEMPLVM.

TEMPLVM Dei uiuum ſunt Chriſtiani, p.157.c.1.& p.167.c.1.& p.216.c.2.
Templi Dei corruptores, à Deo grauiter puniuntur, p.157.c.1.

TEMPVS.

Tempus gratiæ ſub Chriſto, & noui teſtamẽti dicitur dies azymorum, p.162.c.1.
Tempus ante Chriſti aduentum comparatione temporis præſentis, dicitur nox, p.123.c.2.
Tempus poſt Chriſti aduentum in carne, comparatione futuri ſæculi dicitur propriè diluculum, p.124.c.1.
Tempus futuri ſæculi propriè dies dicitur, ibid.
Tempus huius uitæ breue, p.177.c.1.
Tempus acceptabile dicitur præſens ſtatus gratiæ euangelij, p.234.c.2.
Tempus aduentus Chriſti ad iudicium, p.407.c.2.& p.408 per totum.& p.409.c.1.
Tempus aduentus Chriſti nõ poſſumus ſcire, p.412.c.1.
Temporis iactura quantum cauenda, p.141.c.1.
Temporis noſtri ætates ſunt obſeruandæ pro legum & morum conuenientia, p.169.c.1.
Tempori ſe accõmodare eſt magnæ uirtutis. p.115.c.2.
Tempora ſecularia, & tempora æterna, p.138.c.2.

TENEBRAE.

Tenebræ dicuntur ignorantia & peccatum, p.124.c.1.

TENTATIO.

Tentatio duplex, altera ſalutaris ad probationem: altera ad pœnam peccati damnoſa, p.186.c.2.
Tentatio data in pœnam peccati à nullo ſuperari poteſt, p.186.c.1.

Tentationes oriri ſanctis ſupra uires aliquando permittit Deus, ſed per gratiam ſubſtentantur, p.219.c.2.
Tentationes quibus remedijs ſuperentur. p.449.c.1. & p.563.c.1.

TERRA.

Terra promiſſionis promiſſa Abrahæ ſecundum ſpiritũ fuit Chriſtus, p.48.c.1.
Terra uiuentium eſt Chriſtus, p.69.c.2.
Terræ Iudææ toti fuit prædicatum euangelium, p.106. c.1. & p.107 c.1.
Terræ cõbuſtio & innouatio, et illius uſus qualis, p.494. c.1. & 612.c.2.

TESTAMENTVM.

Teſtamentum uetus erat carnale & bonorum præſentium, p.89.c.1.
Teſtamentũ nouũ ſpirituale, in terra uiuentiũ, ibid.
Teſtamentum ſemel factũ nemo poteſt (excepto teſtatore) irritare, p.188.c.1.
Teſtamentum nouum iureiurando fuit confirmatum, p.289.c.1.
Teſtamẽti noui miniſtratio, eſt ſpiritus et iuſtitiæ, p.216. c.2. & p.217.c.1.
Teſtamenti noui gloria gloriam ueteris teſtamenti longè ſuperauit, p.216.c.2. & p.227.c.1.
Teſtamenti ueteris autor cur dicitur Moſes, p.289.c.2.
Teſtamẽti noui autor dicitur Chriſtus, p.289.c.2.
Teſtamenti noui promiſſio eſt cœleſtis & ſempiternæ hæreditatis, p.189.c.1.
Teſtamenti ueteris mediator fuit Moſes, p.291.c.2.
Teſtamenti ueteris & noui collatio ex typo Agar ancillæ, & Sara libera, p.197.c.1. & 2. & p.529.c.2.

TIMOR.

Timor Dei multiplex, p.35.c.2.
Timor quem Chriſtianus ſemper habere debet, quid efficiat, p.586.c.2.
Timor Dei uerus non poteſt ineſſe homini in puris naturalibus exiſtenti. p.35.c.2.
Timor Dei ſanctus qui permanet in ſeculũ ſeculi, qualis, p.36.c.1.
Timor bonus filiorum commendatur, p.238.c.1. & 2.
Timor pœnæ in lege antiqua, p.78.c.2.
Timor fugiendæ mortis quanta facit homines perpeti, p.88.c.1.
Timor ſanctus in Chriſtianis eſſe debet, ne à gratia Chriſti ſua culpa decidant, p.111. & p.186. c.1. & c.2. & p.234.c.2. & p.356.c.2. & ſeq.
Timor ne amittatur gratia Dei, eſt cuſtos ſalutis. p.186. c.2. & p.357.c.1.

TRADITIONES.

Traditiones Apoſtolorũ habet eccleſia circa cæremonias, quæ in nouo teſtamento expreſſæ non habentur, p.44. & p.192.c.1. & p.196 & p.413.c.1. & p.490.c.2.
Traditiones Apoſtolorum admittunt diſpenſationem, p.173.c.2.
Traditiones Apoſtolorum cur ſeruandæ ſunt, p.173.c.1.
Traditiones eccleſiæ commendãtur in ſcripturis noui teſtamenti, p.266.c.2. & p.413.c.1.
Traditiones non ſunt temerè reſpuẽdæ, p.266.c.2. et ſeq.
Traditiones S.Patrũ ſpernunt hæretici, p.267.c.1. & p.379. & p.397.c.2.
Traditiones eccleſiæ negans, etiam ſcripturam ipſam in dubium uertit, p.397.c.2.
Traditionum neceſſitas, p.413.c.1.
Traditionum autoritas quàm ſit ueneranda, p.397.c.2.
Traditionum autoritate ſublata, omnia incerta remanent, p.397.c.2.
Traditionum eccleſiaſticarum inſtitutio non eſt hominum, in blaſphemos hæreticos, p.397.c.2. & p.398. & p.413.c.1.

TRIBVLATIO.

Tribulationes reddunt hominem iam iuſtum, magis adhuc aptũ ad recipiendum auxilium Dei, p.249.c.1.

TRINITAS.

Trinitas perſonarum in diuinis oſtenditur, p.156.c.2.
Trinitatis opera ſunt indiuidua, p.259.c.1.

TRISTITIA.

Triſtitia cordis poteſt cadere in hominem perfectum, contra Stoicos, p.89.c.1.
Triſtitia perfecta & dolor non eſt in hominibus iuſtis, p.235.c.2.
Triſtitia quæ parit pœnitentiam ad ſalutem commẽdatur, p.238.c.1.

V

VAS & VASA.

VASA in contumeliam non facit Deus, ſed ipſi peccando faciũt ſe tales, p.99.c.1. & p.100.c.1. & p.457.c.1.
Vaſa miſericordiæ præparãtur à Deo ad gloriã, p.100.c.1

VELAMEN.

Velamẽ quod Moſes ponebat ſuper faciem ſuam, quid Iudæis indicabat, p.227.c.1.
Velamen ſacrum ſacris uirginibus dari ſolitum, quid ſignificet, p.190.c.2.
Velamen ſuper capita ſua prophetando & orando quinam ponere ſolebant, p.190.c.1.
Velamẽ ſuper caput mulieris quid ſignificet, p.190.c.1.2.
Velamen ſuper capita ſua congruè adhuc ponunt Iudæi increduli dum orant, p.190.c.1. & p.217.c.2.

VERITAS.

Veritas Dei quo pacto in mẽdacio cõmutetur, p.20.c.1
Veritas Dei pro fidelitate ſeruandarum promiſſionum, quandoq; accipitur, p.33. & p.132.c.2.
Veritas Dei quõ abundat in mendacio noſtro, p.33.c.2.
Veritas ſemper omnibus anteponenda, p.142.c.2.
Veritas Chriſti diſplicet mundo, p.264.c.1.
Veritatem dicere in Chriſto Ieſu, quid, p.88.c.2.
Veritatem dicere & facere, non idem, p.618.c.2.

VIA.

Via ad quærendum Deum, duplex, p.146. & p.147.c.1.
In uia Dei non proficere quã ſit periculoſum, p.350.c.1.

VIDVITAS.

Viduitas præfertur matrimonio à B. Paulo, p.172. c.1. & p.179.c.1.
Viduitas uoto perficiebatur, p.443.c.2.
Viduitatem profitentes mulieres quid præſtare debeant, p.444.c.1.
Viduitatem ſuadet B. Paulus, potius quàm matrimonii, p.179.c.1.

VIGILANTIA.

Vigilantia, præceptum utiliſſimum, nec ab re ſæpius repetitum, p.216.c.2.
Vigilantiam in euangelio Chriſtus ſæpiſſime comẽdauit, p.401.c.2.
Vigilantiam requirit prouidentia ſalutis noſtræ ad reſiſtẽdum

dum diabolicis tentationibus. p.197.c.1.& ſeq.

VIRGO & VIRGINITAS.

Virgo Chriſti dicitur ſacta corpore & ſpiritu, p.177.c.2.
Virgo per ſacrū uelamē quid profiteatur, p.190.c.2.
Virginitatis ſtatus in iuuēculis, ſicut uiduitatis in uetulis, p.445.c.1.
Virginitatis uotum indicatur, p.178.c.1.
Virginitatem ſuadet B. Paulus potius quàm matrimoniū, p.176.c.2.
Virginitatē oderunt hæretici, p.176.c.2.

VIRTVS.

Virtus Dei per euangelium quibus, quō, et quando ad ſalutem obueniat, p.14.c.2.
Virtus crucis Chriſti ad confundendam mundi ſapiētiam in rebus abiectis poſita, p.145.c.1.
Virtus ſapientiæ Dei in myſterio abſcondita, p.150.c.2.
Virtus & laus uiuæ fidei, p.634.c.1.& 2.
Virtus Chriſti quō in infirmitate perficitur, p.149.c.1.

VITA.

Vita noſtra in Chriſto eſt abſcōdita, licet interim fidei oculo uideatur, p.384.c.2.
Vita æterna indignum ſe conſtituit, qui in ipſius uitæ autorem & datorem credere renuit, p.282.c.2.
Vita æterna nobis in manibus Angelorum promiſſa ante tempora ſecularia, p.454.c.1.
Vita æterna quæritur & redditur bonis operibus, contra Lutheranos, p.23.& p.24.c.2.& p.25.c.1.& 2.& p.89.c.2.& p.305.c.1.per totum.& p.451.c.2.
Vita æterna tribus bonis potiſſimū perficietur, p.23.c.2.
Vita incipientium in uia ſpirituali, quo diſcretionis ordine dirigenda, p.622.c.2.
Vita æterna perſeuerantibus uſq; in finem in bonis operibus redditur, p.25.& p.294.c.2.& p.305.& p.462.c.1.& ſeq.
Vita cœlebs ad perfectionem & ſtrictiorem cū Deo adhæſionem, quantum conferat, p.168.c.1.
Vita æterna cur nobis dari non debuit niſi primùm laborantibus in fide, ſpe, & charitate, p.81.& p.83.c.2.
Vita æterna quomodo dici poteſt & donū eſſe, & præmium, p.64.c.2.& p.50.c.1.
Vita æterna aliquo noſtro certamine per Dei gratiam lōgè pulchrius & glorioſius cōparatur, quàm ſi gratis illā acciperemus: & hac uia uerius illuſtratur Chriſti gloria: in hæreticos, p.585.c.1.
Vita æterna ob infirmitatem noſtram, non poteſt à nobis ut dignum eſſet, deſiderari, p.83.c.1.&.2
Vita æterna nobis promiſſa eſt, data interim charitate pro arrha & pignore, p.94.c.2.
Vita æterna indiſtinctè promittitur omnibus ſacramentū Euchariſtiæ non indignè ſumentibus, p.94.c.2. arg.18.
Vita æterna in cœlis homini parata, eſt omninò ſupra fines naturæ eius, p.82.c.2.
Vita æterna datur in præmium iuſtitiæ quæ eſt ex fide IESV Chriſti, p.102.c.2.
Vita prædicatorum quàm pura eſſe debeat ab omni crimine, & ſermo ab affectatione, p.134.c.1.
Vita æterna latroni à Chriſto non ſine aliquibus operibus promiſſa, p.16.c.1.
Vita recentium hæreticorū ad unum à B. Iuda Apoſtolo expreſſa, p.645.c.2.

VOCATIO.

Vocatio B. Pauli ad Apoſtolatum fuit à Deo, nō à ſeipſo, contra hæreticos, p.4.c.2.
Vocatio Chriſtianorum in libertatē, quænam ſit: & quā impudenter hæretici in carnē transferāt, p.300.c.1.et 2.
Vocatio Dei prima ad ſalutem non poteſt eſſe ex meritis, ſed tātum ex dono, p.112.c.1.& p.267.c.1.
Vocatio omnium hominum ex parte Dei ad dandam ſalutem oſtenditur, ēt non prædeſtinatorū, iuxta ſenſum parabolæ decem talentorum, p.93.c.2. & 97.c.1.p.313.c.1.
Vocatio electorum ſpecialis & ſecūdum Dei propoſitum efficax, p.84.c.2.& p.85.c.1.& p.86.c.1.
Vocatio prædeſtinatorum tam potens eſt, ut nihil ei reſiſtere poſſit. p.86.c.1.
Vocationis ſuæ ſtatu unuſquiſq; contentus eſſe debet, & in eo fructificare Deo, p.175.c.1.
Vocationis ſuæ terminos nemo debet trāſgredi, p.114.c.1
Vocationem nullam à Deo habens nō præſumat fungi officio in eccleſia, p.4.c.2.& p.106.c.1. & p.114.c.1. & p.151.c.1.& p.205.c.2.
Vocationes multæ ſunt ad diuerſa officia in eccleſia, p.86.c.1.
Vocationes uariæ ſunt et multiplices, ad uarios uiuendi ſtatus in Chriſto, p.175.c.1.
Vocationes Dei in eccleſia primitiua, longè magis quàm nunc efficaces, p.175.c.1.

VOLVNTAS.

Voluntas Dei quam fieri petimus in oratione dominica, qualis, p.113.c.2.
Voluntas hominis cenſetur totus homo, p.63.c.1.& p.113.c.1.
Voluntatē Dei quando uerè dicatur probare Chriſtianus homo, p.113.c.2.
Voluntatem ſuā integrè debet homo ſacrificare ac deuouere Deo, p.113.c.1.

VOTVM.

Votum caſtitatis emittere non eſt à ratione alienum, nec ſeruare impoſſibile, cōtra hæreticos, p.170.c.2.et 171.c.1.
Votum perpetuæ caſtitatis conuenientiſſimè uouere debent ſacerdotes, p.171.c.1.
Votum Virginitatis commendatur, p.178.c.1.
Vota caſtitatis & paupertatis & obedientiæ inſtituit ipſemet Chriſtus, p.170.c.2.
Vota monaſtica commendātur, p.239.c.2.
Vota monaſtica eſſe recentem quandam Monachorum inuentionē callidè in uulgus ſparſerāt hæretici, p.170.c.2.
Vota regulariū nudis uerbis damnāt Lutherāi, p.267.c.1.
Vota augent rationem meriti, p.444.c.2.

VVLGVS.

Vulgus iniquè peccata hominum transfert in leges ipſas, p.38.c.1.& p.164.c.2.
Vulgus temerè & falſò ait primam charitatem incipere à ſeipſo, p.89.c.1.

Z

ZELVS.

Zelotes Deus cur dicatur, p.574.c.2.
Zelus quo prouocatus Deus contemptores tandem ſubſannabit, p.142.c.2.
Zelus animarum magnum ſacrificium, p.184.c.1.
Zelus amantium proprius, p.107.c.1.& 2.
Zelus B. Pauli pro ſalute animarū, p.184.c.1.& p.189.c.1.& p.245.c.2.& p.247.c.2.
Zelus magnus pro religione non eſt omnium, p.108.c.2.
Zelum Dei habēt aliqui, ſed nō ſecūdū ſciētiā, p.102.c.1.

FINIS.

COMMENTARIA EIVSDEM IN EPISTOLAM BEATI PAVLI AD ROMANOS.

PAVLVS ſeruus IESV CHRISTI, uocatus Apoſtolus, ſegregatus in euangeliũ Dei, quod ante promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus ei ex ſemine Dauid ſecundum carnẽ, qui prædeſtinatus eſt filius Dei in uirtute, ſecundũ ſpiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorũ IESV CHRISTI domini noſtri, per quem accepimus gratiã et apoſtolatum ad obediendum fidei in omnibus gẽtibus pro nomine eius, in quibus eſtis & uos uocati IESV CHRISTI: omnibus qui ſunt Romæ dilectis Dei, uocatis ſanctis, gratia uobis et pax à Deo Patre, & domino noſtro IESV CHRISTO.

Cur epiſtola ad Rom. cæteris in ordine anteponatur.

ANtequàm ad horum uerborum interpretationem accedamus, nõ infructuoſè quæritur ratio, cur hæc epiſtola cæteris omnibus anteponatur, cum conſtet eam nonnullis alijs eiuſdem autoris poſteriorem fuiſſe, nec tamen ſine Spiritusſancti ſuggeſtione ſic eſſe ordinatas credibile eſt. Dicimus ergo quòd ordo temporis, quo ſcriptæ ſunt, non erat idonea ratio ad conſtituendum epiſtolarũ ordinem, ut iuxta illius temporis ordinem aptarentur. Nihil enim inde ſcientiæ, nihil doctrinæ hauriretur: ſed magis dignitatis ordo, ordo doctrinæ, ordo deniq; congruentiæ, quæ ex alia maiori cauſa oriatur, attendi debuit. Diximus igitur primũ, dignitatis ordinem hoc poſtulare. Eccleſia enim ſancta Spiritu ſancto edocta atq; inſtructa, poſtquã iam erant Iudęi reprobati, et primogeniturã amiſerant, & ad Gentes uerbum Dei iam erat tranſiatũ, inter epiſtolas, quas ad ſeptem Gentiũ eccleſias ſcribit Apoſtolus, illam meritò cenſuit præponendam, quæ ad Romanã eccleſiam dirigebatur, propter ſummam dignitatem illius Vrbis & autoritatẽ, ut quæ diuina prouidentia decreta erat caput omnium eccleſiarum, ac totius orbis, ubi ſedem ſuam Dominus, & doctrinę cathedrã iam collocarat, unde haurire omnes atq; excipere deberent à Petri ore rectam fidei confeſſionem. Quẽadmodum igitur hæc propter dignitatem omnibus præfertur, ita illa quæ ad Hebręos propter indignitatẽ ultimum ſibi locum uendicat: q̃m interim ſpreti ſunt Iudæi atq; neglecti, donec Gentium intret plenitudo. Nam tũ demum & ipſi reuertentur, & veritatem agnoſcent. Vnde iure à ſeptem eccleſijs præceduntur, in quibus ſeptem eccleſijs ſignificatur Gentium plenitudo, quæ Spiritumſanctum primò debuit accipere, & exinde ſaluum fieri Iſraelem, qui Spiritus hoc ſeptenario numero, propter illius ſeptem diſtincta dona, ſignificatur. Quapropter & B. Ioannes ſuam Apocalypſim ad ſeptem eccleſias Aſiæ mittit, ut Iudæi intelligantur excluſi, quos ita in hoc epiſtolarum ordine negligit Spiritusſanctus, ut etiam præcedant illorum epiſtolam, perſonarũ epiſtolæ, etiam quæ ad Philemonem priuatum hominem ſcribitur: q̃m ipſi Spiritumſanctũ contriſtarunt, ſeſeq; indignos conſtituerunt ſalutis æternæ vſq; ad vltimũ temporis. Itaq; dignitatis ordo & autoritatis primùm popoſcit, ut hæc epiſtola alias omnes anteiret.

Pro dignitate Rom. eccleſiæ

Cur epiſtola ad Hebræos cæteris poſtponatur.

Quod epiſtola ad Roma. tractet fidei fundamẽta, & quæ ſint illa.

Fauit et ordo doctrinæ, utpote quę prima fidei noſtræ tradat fundamenta, ſtatum videlicet hominis in natura, lege, & gratia: in qua quidem diuerſorum ſtatuum notitia ferè vniuerſa theologia conſiſtit, & Dei notitia ſimul & noſtri: quod eſt vnicum ac certum ſalutis noſtræ principium & radix. Vnde pręclara illa & nunquam ſatis laudata. B. Auguſtini ſententia. Nouerim me, inquit, nouerim te, oratum eſt.

Quomodo Paulus erat ciuis Romanus.

Ordo deniq; congruentiæ idem requirebat. Erat enim primùm ipſe B. Paulus ciuis Romanus, ex Tharſo Cilicię oriundus, cuius loci ciues, ipſorum Romanorũ beneficio, Romani quoq; ciues effecti erant. Nihil ergo mirum ſi hoc Spiritus intendit, ut homo Romanus doctrina ſua primũ Romanos curet inſtituendos, quibus & proprium dedit ſanguinẽ, quo in ea Vrbe fuſo compleuit ſuum teſtimonium. Adde quòd ipſe idem Apoſtolus doctor Gẽtium fuit à Spiritu ſancto ordinatus. Gentium ergo caput, quod erat Roma, pręhonorari debuit. Quãobrem congruum fuit, vt & Romani primi de uerbo ſalutis, et de præceptoris ſui doctrina gauderent.

Neq; uerò exiſtimandum eſt parum referre in ſcripturarum collocatione, quem quæq; locum obtineat. Id enim D. Hieronymus intelligens, uehementer in eos indignatur, qui B. Petri epiſtolas, epiſtolę B. Iacobi præponere de proprio ſenſu, & contra ordinem ab eccleſia Dei præſtitutum, tentarunt. Quocirca non immeritò quidam Eraſmum notarunt, qui & hunc ordinem peruertere molitus eſt, præferens B. Petri epiſtolam illi, quæ eſt B. Iacobi, licet ipſe more ſuo, tanquàm calumniam, hanc accuſationem rejiciat. Cum autem omnis epiſtola de more præferre titulum ſoleat ante tractatum, hæc autem præcipuè titulum habeat plenum, & ex omni parte perfectũ, libuit ſuper eo paulò accuratius contemplari. Lector attende.

P*Aulus ſeruus* IESV CHRISTI, *uocatus Apoſtolus. etc.* Tria ſunt, quibus titulus perficitur. Notificatio perſonæ ſcribentis. Notificatio eorũ ad quos ſcribitur: & Salutatio. Q̃m uerò perſonæ

notificatio à tribus principaliter fit, videlicet à nomine proprio: deinde à ſtatu: tertiò ab officio, hæc tria pulchrè in hoc titulo licet inſpicere. ait ergo: *Paulus*. Ecce nomen. deinde addit: *ſeruus* IESV CHRISTI. Ecce ſtatus. adiungit: *uocatus Apoſtolus*. Ecce officium. Sed de ipſo quidem nomine duo non fruſtrà, neq; infructuoſè quæruntur, tametſi quidam moroſi, parumq; in ſacra lectione uerſati, hæc tanquàm ſuperflua faſtidiant. Primum eſt, quo tempore nomen hoc fuerit illi impoſitum, ut Paulus uocaretur, cum ſcripturæ illum, antequàm eius narretur conuerſio, Saulum nominent. Non deſunt pleriq;, qui aſſeuerant illum ab initio fuiſſe binomium, ut tanquàm Hebræus Hæbreo nomine; Saulus; uocaretur: Latino autem & Romano; Paulus; cum eſſet ipſe ciuis Romanus. Poſſet quidem hæc opinio facilè admitti, niſi ſcriptura illum à certo quodam tempore Paulum uocare inciperet, anteà uerò ſemper Saulum. Sicut enim Abraham, qui primò Abram dictus eſt, ex eo quòd & nomen mutatum fuit, uocatus eſt Abraham, & non antè: ita uidetur de ipſo Paulo conueniens, ut ex eo tempore nomen illud acceperit, ex quo cœpit eo nomine uocari, non antè. Non igitur ab initio fuit illi nomen; Paulus. Quamobrem ſummus pontiſex Damaſus, qui & uerſibus eius honorauit ſepulchrum, ut Romæ legebatur, putauit à die ſui baptiſmatis ſic illum fuiſſe nominatum. Verùm huic opinioni ſimiliter obſtat, quòd multo tempore poſt baptiſmum ſemper Saulus, nunq; Paulus uocatus eſt. Itaq; D. Hieronymus in ea fuit ſentētia, ut exiſtimaret ab illius Pauli Sergij proconſulis inſigni conuerſione nomen illud fuiſſe comparatum: quod & B. Auguſtinus probauit aliquando, tametſi non in hoc acquieuerit, ſed alibi aliter ſcripſerit.

Quãdo, et quare mutatũ fuerit nomen Apoſtolo, ut Paulus uocaretur.

Verùm ſi in gratiam ueritatis diſſerere conceditur, prępoſterum omninò uidetur, cũ qui excellat, à minore nomen honoris accipere. Nam uter (quæſo) maior, Paulus Apoſtolus IESV CHRISTI, an uerò Paulus proconſul? Quis prętantior, qui conuertit, an qui conuertitur? Nomina enim & inſignia homines obſcuri à claris nobilibusq; uiris ſibi quærere ſolent, non è diuerſo. Præterea & illud ualde reſragatur, quòd & ſcriptura ante conuerſionem illius Proconſulis, Paulum appellauerit. Quare perſpicuum eſt, priuſquàm ad fidem ueniſſet Paulus Sergius, Apoſtolum noſtrum Pauli nomine appellatum fuiſſe. Ait enim ſcriptura de illo Sergio, quòd iuſſit accerſiri Paulum, & Barnabam. Quamobrem ego exiſtimo tunc illi mutatum fuiſſe nomen, quando ille in Apoſtolatum fuit ſolemniter per orationes, & ieiunia, et manuum impoſitiones aſſumptus cum Barnaba, & ſegregatus ad Gentes. Non enim fuit à principio in facie eccleſiæ miſſus à CHRISTO, ſed poſtmodo Spiritusſancti iuſſu declaratus fuit, & ſegregatus in Gentes. Et meritò quidem tunc accepit nominis mutationem: nam factus eſt quodam modo alius, & mutatus de terra in cœlum. Ob eam cauſam non audet Propheta uocare Apoſtolos terræ nomine, ſed cœlorum, aiens. Cœli enarrant gloriam Dei. Quare et Petro dedit hoc nomen Dñs, ut Petrus uocaretur, nimirũ cum in apoſtolicum gradum euexit illum, ut eſt apud Marc. 3. c. etſi aliter B. Chryſoſtomus, et Auguſtinus aliquando exiſtimauerint, quorũ prior dixit hoc illi nomen impoſitũ fuiſſe à Dño, cum dixit ei: Tu uocaberis Cephas; alter uero tunc, cum fuit illi dictum: Tu es Petrus, & ſuper hanc petrã ædificabo eccleſiam meam. Sed B. Marcus euangeliſta dirimit quæſtionem, & id quod dicimus probat. Similiter enim & filios Zebbedæi tunc alio nomine honorauit, quando deſignauit Apoſtolos. Hinc mos inualuit, ut culmen Apoſtolicum conſcendentes, uidelicet Beatiſsimi Papæ, urbis Romæ Epiſcopi, nomen mutēt, cum (ut ipſi loquuntur) intronizantur. Verũ in B. Paulo mutandi nominis etiam alia fuit ratio. Vocabatur enim anteà Saulus, quòd eſt nomen Hebræum, Gentibus ipſis parum admodũ plauſibile. Nam Gentes ueteri odio Hebręos, quaſi prorſus ſuperſtitioſos ac ſuperbos, proſequebantur, ut qui à ritibus cultuq;, quę ſuis idolis exhibebant, longiſsimè recederent. Debuit igitur nomen Gentibus nõ odioſum, ſed iucundũ, ſibi aſciſcere, quùm ipſe doctor Gentiũ à Deo eligeretur. Fuit porrò in promptu, ut illi Romanum nomen imponeretur, cum (ut diximus) ciuis Romanus eſſet, & Roma caput Gentium: ex quo nomine facilem ſibi aditum ad maiorem gratiam conciliaret. Siquidem Paulus propriè Romanum nomen eſt ac celebre, propter inſignes uiros, qui eo nomine ſunt uocati.

Actuum. 13.

Cur mutatum fuerit nomen Apoſtolo.

Cur & quando mutatum fuit nomen Petro.

De mira conuenientia nominis Pauli.

Quòd uerò hoc nomine; Paulus; uocaretur, ualdè inſuper & per omnia congruit primi ſtatus ſui mutationi, ob ſingularem, excellentem, & mirificam conuerſionẽ ſuam. Conuerſio enim quæ uera eſt & ſolida, animi dilectionem ſummiſsionemq; requirere conſueuit, ut is qui conuertitur, paruulus fiat, & modicus in oculis ſuis, dicente Domino: Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruulus iſte, non intrabitis in regnum cœlorum. Debent enim quicunq; CHRISTVM Dominum profitentur, paruuli ſimplicitatẽ induere, ſicut ipſemet Paulus ait. Malitia paruuli eſtote. Et B. Petrus: Quaſi modo geniti infantes lac rationale & ſine dolo concupiſcite. Et quid (obſecro) diſcriminis ſtatueretur, ſi loco eius quod dixit Dominus; paruulus; ſubſtitueretur; Paulus, & diceremus: Niſi efficiamini ſicut Paulus iſte? Qui certè typus fuit, et uerum exemplum omnium, qui ſyncerè ad Deum conuertuntur. Vera enim conuerſio in illo uerbo inſpicitur, quod proſtratus ipſe ex toto corde protulit. Quid me uis facere? Et uide quàm congruè (ut perfectam omninò conuerſionem agnoſcas) de Saulo factus eſt Paulus, ideſt, de lupo ouis, de inquieto quietus. Nam Paulus, ſi gręcum ethymon reſpiciamus, quietum ſignificat, ἀπὸ τῆς παυλῆς, quod eſt quies. Saulus uerò inquietum, ἀπὸ τοῦ σαλεύειν, quod eſt quatere, commouere, coagitare, fluctuare. Factus eſt item de diſsipatore,

De eximia ac mirifica Apl'i conuerſione.

Matth. 18.

2. Cor. 14.

1. Pet. 2.

tore & deſtructore, ædificator & operator eccleſiæ, qui ut ſapiens archytectus fundamentum poſuit, & plus cæteris omnibus laborauit: cui rei conuenit ſimiliter hoc nomen, Paulus; ſi ethymologia ab hebraico uerbo, Paal: quod eſt operor, recipiatur. Aliqui aiunt Paulum hebraicè ſignificare, os tubæ. Quę res etiam illi uehementer quadrat. Nam per illius os, quaſi per Spiritusſancti tubam, Dominus ubiq; terrarum euangelium perſonuit. Hæc de nomine Pauli.

Seruus IESV CHRISTI. Hic à ſtatu ſe notum facit, quoniam ſeruum ſe profitetur, ſed IESV CHRISTI. Miror aũt hoc in loco Caluini hæretici temeritatem, qui ſolus audet mutare hanc uocem, *ſeruus* IESV CHRISTI: Et eius loco ſupponit, miniſter CHRISTI. Quid hic prudens uir ſentiat de eiuſmodi hominibus, niſi eos eſſe amantes nouitatum abſq; ullo fructu? Certè gręcè legitur δοῦλος, ideſt, ſeruus, & IESV CHRISTI, non CHRISTI. Sed mittamus rem non dignam uel cogitatione, & ſenſum Apoſtolicũ inueſtigemus.

In audaciam nouorum magiſtrorum.

De dignitate Chriſtiani ſtatus, & nobili ſeruitute.

Dixit quidã ex Iuriſconſultis. Deterrima eſt conditio ſeruitutis, quæ eſt maxima capitis diminutio apud Iuriſperitos. Vnde & in Eſau ſtatus inferior deſignatus eſt per hoc, quod dictum eſt. Maior ſeruiet minori. Tamen ut plenius hæc intelligas, eis, qui ignorat. Sciendum eſt, ꝙ ille propriè dicitur ſeruus, quicunq; non ſui, ſed alterius gratia eſt, ut ait Philoſophus. Naturaliter ergo quicũq; alio indiget, eius quodã modo ſeruus eſt. Cum aũt nulla creatura ſit ſibiipſi ſufficiens, ſed alia indigeat, maxime autẽ Dei beneficijs foueri (ſolus enim Deus nullius eget) relinquitur, nihil præter Deum qui ſummè liber eſt, uera & ſumma libertate potiri poſſe, ut nulli ſeruiat. Ait creatura de Deo. Bonorũ meorũ non indiges. et: Oia ſeruiũt tibi. Porrò creaturarum quę deo ſeruiunt, aliæ quidem naturali inſtinctu ei ſeruiunt: alię uerò & uoluntate. De prioribus tractare non eſt præſentis inſtituti. Earum ergo quę uoluntate ſeruiunt, quædã quidem liberè: quædam uerò coactè ſeruiunt. Quũ uerò coactè ſeruire, poenam habet: quia quod nobis chariſsimum eſt opprimitur, nempè ipſa libertas, quam mirum in modum diligimus, ideò huiuſmodi coacta libertas, quæ in ſeruitutem redacta eſt (ut ſic) miſeriã habet. Paulus uerò noſter non coactè, ſed liberè ſeruus erat.

Gen. 25.

De diuerſis generibus ſeruitutis.

Amplius, Earũ quæ ſeruiunt uoluntate non coactè, quædam quidẽ ſeruiunt ſuperiori, cui parêre debent, ut natura poſcit & ratio: Quædã uerò inferiori, & innaturaliter, & propter culpã. Et prima quidẽ ſeruitus nihil miſeri habet: at ſecunda prorſus eſt miſerrima. Verbi gratia. Si peccato ſeruias, ſi Diabolo, ſi contra Deũ facis, et contra rationem: quonjã ſubdis te inferiori atq; indigniori te, & a debita erga ſuperiorem ſeruitute te ſubtrahis, miſerrima hæc prorſus ſeruitus eſt, eoq; futura miſerior, quò magis ſpontanea fuerit. Seruire igitur IESV CHRISTO ſponte, quia non innaturale eſt, ſed ſecũdum Deum & rationem, non ſolùm non eſt miſerum, ſed ualdè beatum, & eò beatius, quò magis ſpontaneum. Ipſe enim nos iure poſſidet, qui nos pretio magno (ut ait Paulus) redemit. Empti eſtis, inquit, pretio magno, & non eſtis ueſtri. Imò per hanc ſeruitutem in illum liberati ſumus ab illa miſerrima atq; indigniſsima ſeruitute, quæ erat peccati, & Diaboli, ſicut ius erat ob culpã noſtram. Vnde ſcriptum eſt. A quo quis ſuperatus eſt, eius et ſeruus eſt. et: Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. & rurſum ibidem. Si Filius uos liberauerit, uerè liberi eritis. Ergo in conditione, in qua eſt creatura, cum nequeat ſumma eſſe libertas, tunc non eſſe ſeruitus dicitur, ſed libertas, quũ nulli rei quę ſit infra nos, aut etiam æqualis nobis, ſubijcitur. Talis aũt eſt qui CHRISTI ſeruus eſt, qui uincit mundum, et nulli ſubiectus eſt, niſi Deo, & hoc libenter. Nam ſi cuiq; alij ſubditus eſt, propter Deum ſubditus eſt, ideo reuera potius ipſi Deo. Vnde duo, quæ oneroſam admodum miſeramq; faciunt ſeruitutem, et illã in primis cuius deterrima eſt conditio, in hoc ſeruitutis genere locum minime habent, coactio, uidelicet, & innaturalitas, ut quùm quis ſeruit inferiori, aut pari: nam hoc innaturale eſt.

1. Cor. 6.

2. Pet. 2.

Ioan. 8.

Chriſtiana ſeruitus uera eſt libertas.

Accedunt ad hanc nobilem ſeruitutem etiam dignitates. Nam qui ſic ſeruiunt, non ſolùm liberi (ut dictũ eſt) facti ſunt ab inferioribus, et ęqualibus, ſed etiam domini inferiorũ: ut propterea illud uerum eſſe experiãtur. Seruire Deo, regnare eſt: & amplius, efficiuntur amici Dei, & filij. Vnde dixit Dominus. Iam non dicam uos ſeruos, ſed amicos. Et cum ſimus per eius ſpũm adoptati in filios Dei uiui, rectè filij Dei et nominamur, & ſumus. Sic ergo & ipſemet CHRISTVS uocatus eſt ſeruus, de quo ſcriptum eſt. Ecce ſeruus meus quem elegi: qui tamen omnium erat liberrimus, utpote dilectionis Filius. Per hãc ergo non deterrimam, ſed optimam pulcherrimæ, fœliciſsimæ, ingenuiſsimæq; ſeruitutis conditionem, ſeipſum facit nobis notum Apoſtolus, & inſinuat: qui & alibi de ſeipſo teſtatur his uerbis. Vos ſcitis à prima die, qualiter fuerim uobiſcum per omne tempus, ſeruiens Domino cum omni humilitate, et lachrimis, & tentationibus &c.

Ioan. 15.

Iſa. 42.

Act. 20.

Dignitas ergo huius ſeruitutis elicitur à perſona, cui ſeruitur, nimirum IESV CHRISTI, cuius ſe ſeruum profitetur, & ex quo talis ſeruitus magno honore digna habetur, quæ his nominibus accipienda eſt, IESVS, &, CHRISTVS: quę ſunt nomina magni ponderis. Nã IESVS, ideſt, Saluator, cęleſte nomen eſt, ab Angelo prius uocatum, quàm conciperetur, conuenientiſsimum quidem operi quod perfecit: quia operatus eſt nobis ſalutem in medio terræ. Et quidẽ hoc congruentiſsime, ut per quem factus erat mundus in prima conditione per ſapientiam atq; omnipotentiam, per eundemmet repararetur per inſipientiam & infirmitatẽ, quæ à ſummo erga nos amore proceſsit. Illa nanq; ſua inſipientia atq; infirmitate, delicta à nobis noſtra abſtulit, & in ſe tranſtulit punienda. Vnde & ipſemet ait: Deus tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea à te non ſunt abſcondita. Non erubeſcant in me, qui expectant te Domine, Domine uirtutum. Non

De nomine IESV.

Pſal. 68.

confundantur ſuper me, qui quærunt te Deus Iſrael. Quod eſt dicere. Nemo ſcandalum patiatur à ſtultitia Crucis et infirmitate: qui ſalutem expectant à Domino, requirant illam; quoniam hæc inſipientia in illo ſummam habet ſapientiam. Eius enim erat reparare, cuius fuit condere, & non alterius.

De decentia Redemptoris.

Cum ergo per ipſum, & in ipſo, & propter ipſum, condita eſſent à Patre uniuerſa, decuit ut & per ipſum, & in ipſo, & propter ipſum inſtaurarentur dilapſa. Quo factum eſt ut hoc nomen IESVS, meritò ſit ſuper omne nomen, ſummaq́ ueneratione dignum, ut in illo omne genu flectatur.

Quod nomen IESV ſit uenerandum etiã canonis precepto.

Extat & iuſtiſsimũ Pontificis decretum, quo mandatur, ut ad hoc nomen, IESVS, omnes inclinarent caput. Verum quàm multi ſunt, qui irreuerenter et audiunt hoc ſanctiſsimũ nomen, & pronunciant? Nonnulli etiam non ſine frequenti blaſphemia. Neq; illud minus Deo diſplicet, q͞ plerię hoc ſanctiſsimo nomine abutuntur ad

Hypocriſis hæreticorum.

ſuam hypocriſim contegendam, quales ſunt hęretici, qui cum nudis uerbis eum ſexcenties ferè in una & eadem pagina confiteantur, impietate tamen ſua, & profeſsione falſorum dogmatum ſunt Antichriſti.

De hoc nomine: Chriſtus, & eius ſignificatione.

CHRISTVS, aut cognomen eſt, aut agnomẽ nomini proprio adiunctum, quo declaratur eius excellens gratia, cui non ad menſuram datus eſt ſpũs. CHRISTVS enim grecè, idẽ eſt quòd, vnctus latinè; Hebraicè dicebatur Meſsiach. Vnde & ſcriptum eſt: Spũs Domini ſuper me, eo quòd unxit me, euangelizare pauperibus miſit me. et alibi: Vnguentũ effuſum nomen tuum. et: De eius plenitudine omnes accepimus. et: Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lętitiæ prę participibus tuis, hoc eſt, præ his, qui ipſius gratiæ participes fiunt. Hoc enim unguentum, & oleum, ſignificant gratiam & dilectionem ſpũs.

Iſa. 61. Cant. 1. Ioan. 1. Pſal. 44.

CHRISTVS Sacerdos, Rex, & Propheta.

Conſueuerunt aũt ungi Pontifices, Sacerdotes, Reges, ac Prophetæ, quemadmodum ex ſacra ſcriptura traditur, ut de Aaron & filijs, de Dauid, et Salomone, denique de Eliſæo: quia ſpecialiter in hoc CHRISTVM ſignificarunt. Nam huiuſmodi genus hominũ pollere gratia ſuper alios decet, cum per illos in alios deriuet. Pontificis enim & ſacerdotis eſt, mediatoris officium facere inter Deum offenſum, & homines qui offenderunt. Regis eſt paſcere; & prophetę eſt docere. Vt autem ad hæc officia ſit quis idoneus, neceſſe eſt ut ſupra modum communem abundet gratia. Quis enim idoneus mediator ad conciliandum inimicos principi, niſi qui plurimũ gratia ualeat apud principem? Et quis eſt rex idoneus, niſi cui adfuerit multa ſapientia ad regendum? quæ ſapientia eſt à gratia, & Dei dono. Similiter quisnam alios probè ualeat perdocere, niſi cui adſit ſciẽtia exundanter ac ſapientia? Sed & hæc ſunt dona Dei. Itaq; unctione opus eſt his, ad quos hæc munera pertinent. Quæ tria fuerunt eximiè ac eminenter ipſius CHRISTI. Alij poſt illum huiuſmodi donorum participes fiũt: unde & qui prope ipſum fuerunt excellentiores alijs, excellentius & ipſi quoque Chriſti præ alijs appellati ſunt, non tam quia typus fuerunt ueri CHRISTI, quàm quia participarunt de eius oleo abundius. Vnde & ſcriptũ eſt. Nolite tangere Chriſtos meos. Et Dauid pepercit Sauli, eò quòd eſſet Chriſtus Domini. CHRISTVS igitur noſter fuit eminenter CHRISTVS: quia Pontifex, Rex, & Propheta ſummus, cuius ſe Paulus ſeruum profitetur, ut hinc ſtatũ ſuæ ſeruitutis eſſe optimũ declararet: ſicut de hmõi ſeruis Regina Sabba Salomoni dixit. Beati ſerui tui qui ſtant coram te, et audiunt ſapientiam tuam. etc. Hactenus de ſtatu.

Pſal. 104. 3. Reg. 10.

Vocatus Apoſtolus. Poſtquàm & à nomine, & à ſtatu ſe iam inſinuauit, modo (quod minime prętermittendũ erat) ab officio declarat, quòd erat Apl's. Ait enim, *Vocatus*, ideſt, uocatione Apoſtolus. Non enim ſua ſponte auſus eſt hanc rapinam facere, ſicut nunc multi faciunt, rapientes ea quæ ad illos minime pertinent.

De uocatiõe B. Pauli ad Apoſtolatum contra nouos hæreticos.

Et quod intolerabilius eſt, ipſimet hoc deteſtantur, cum ad hæc ſcripturarũ loca deſcendunt, cum tamen in hęc arrogantiſsime, & impudentiſsime committant, ut agnoſcere ualeas in eis frontem meretricis: & hoc ſanè iuſtè, ut damnationem ore proprio conſequantur. Sciebat B. Paulus, quòd nemo accipere quicquàm à ſeipſo poteſt, niſi fuerit illi datum de cęlo, ut B. Ioannes baptiſta prædixerat. Nam & ipſemet dixit. Nec quisq; aſſumit ſibi honorem, niſi is qui uocatus eſt ut Aaron. Oportebat ergo ad hoc officiũ per uocationem aſcendere. Vnde ait de Apoſtolis B. Marcus. Vocauit quos uoluit. Vt intelligeres, q͞ hæc uocatio non ex meritis, aut dignitate illorũ fuit, ſed ex mera uoluntate ac dignatione: Et fecit ut eſſent duodecim. Quo in loco, ut intelligas officij excellentiã, id ſonat hæc uox, Apoſtolus: quod miſſus. Miſsio autem dignitatem habet, tum à mittente, tum à re ac negotio, ad quod quiſq; mittitur. Quare quę à Deo miſſio eſt, illa eſt digna præ cęteris, quæ nõ ſunt à Deo.

Ioan. 3. Heb. 5. Marc. 3.

De dignitate Apoſtolatus, et uaria miſsione.

Verum eorũ qui miſsi ſunt à Deo, unus excellenter miſſus fuit à Deo Patre immediatiſsime, & ille quidem non ad quodlibet miniſterium, ſed ad ſumma munera et præſtantiſsima, nempe ad redimendum genus hominum, & legem illi dandam. Hic fuit CHRISTVS filius eius. Ideircò uocatur eminẽtiſsime Apoſtolus ab ipſo B. Paulo. Conſyderate, inquit, Apoſtolum & pontificem confeſsionis noſtræ IESVM.

Heb. 3.

Poſt hunc B. Ioannes Baptiſta de hominibus inſigniter miſſus eſt. De quo dicitur. Fuit homo miſſus à Deo. Sed tamen non ſicut CHRISTVS, audiens ipſiſsimam Patris uocem. Vnde ipſe Baptiſta dixit. Deum nemo uidit unq̃. Vnigenitus Dei filius, qui eſt ſinu Dei Patris, ipſe enarrauit. Et ille quidem miſſus fuit, ut CHRISTVM indicaret, eiusq; uiam præpararet, quod fuit magnũ & egregium munus, illi datum ſoli. Vnde et Angelus uocatus eſt. Poſt CHRISTVM uerò & B. Ioannem, prę cæteris omnibus electi ſunt duodecim principales Apoſtoli uerbo CHRISTI, ad euãgelium propagandũ. Hoc enim nomine ipſe uocauit illos, ut B. Lucas teſtatur, licet unus eorum

Ioan. 1. Marc. 1. Luc. 6.

rum

rum ab hoc munere ſua perfidia exciderit Iudas,
in cuius locum Matthias ſubrogatus eſt: & tunc
fuerũt Apoſtoli uerè, ex quo dictum eis fuit. Si-
Ioan. 20. cut miſit me uiuens Pater, & ego mitto uos. et
Marci ulti. iterum. Euntes in mũdum uniuerſum, prædicate
euangelium omni creaturæ. Nam anteà non ha-
buerunt poteſtatem prædicãdi, niſi in Iudæa: &
nec ibi uoluit ab eis prędicari ſe eſſe CHRISTVM.
Itaq; uerus eorũ apoſtolatus poſt reſurrectionẽ
incœpit, quãdo in uniuerſum orbem miſsi ſunt.
Poſt hanc uerò miſsionẽ, fuit illa inſignis B. Pau-
li in apoſtolatũ electio per CHRISTVM, qui di-
Actuum. 9. xit. Vas electionis eſt mihi iſte, ut portet nomen
meum coràm gentibus, & regibus, & filijs Iſrael.
De nobili Apoſtolatu B. Pauli Cui poſtmodo & Barnabas adiunctus eſt per
Spũmſanctum, ut non fuerint ij gradu inferiore,
quàm cæteri per CHRISTVM uocati: quia & ij
ſimpliciter Apoſtoli instituti ſunt, de quibus ma-
Act. 13. nifeſtè iuſsit Spũſſanctus. Segregate mihi Saulũ,
& Barnabam, in opus ad quod aſſumpſi eos. Et
cum ſacratus eſſet numerus duodecim, qui uoca-
tus fuit prius, etiã ſacratus eſt numerus quatuor-
decim poſtmodo. Nã ille ter quatuor: hic decẽ
& quatuor cõplectitur, ut ſignificetur in utroq;
numero perfecta euangelij lex & ſtabilis, tribus
finiri uirtutibus, fide, ſpe, & charitate: & in illa
contineri decem pręcepta legis, atq; perfici. T 2

Tertius ordo eſt eorũ, qui licet ad idem opus
miſsi fuerint à Deo, non immediatè tamen, neq;
abſolutè in omnem terram, ſed per ipſos Apoſto-
los, eorumq; ſucceſſores: ideò non uendicarũt ſi-
bi hoc nomen abſolutè, ſed cum adiuncto. Voca-
ti ſunt enim quidam à B. Paulo, Apoſtoli eccle-
ſiarum, uidelicet certarum eccleſiarũ, ad quas mit-
tebantur. Vt B. Dionyſius, Apoſtolus Galliarum
dicitur: et ita de alijs dicendum. Vnde ut ab ijs
B. Paulus ſegregaret Chriſti Apoſtolos, ideſt, il-
los qui à uoce CHRISTI erant electi, ſupra mo-
dũ, ideſt, eminenter, Apoſtolos appellauit. Nam
2. Cor. 12. horũ erat præ cæteris, & principaliter ſigna face-
re: quiá eorum erat ſtatuere fidem. Vnde B. Pau-
lus qui par illis erat, negat ſe ſuperatum ab eis in
omni patientia, in ſignis, prodigijs, & uirtutibus.

Extremus ordo (quod pertinet ad miſsionẽ)
eorum eſt, quicunq; poſt promulgatum euange-
lium mittuntur à prælatis ſuis ad exponendum
ipſum euangeliũ, & ad prędicãdum, non promul-
gandum, quales ſunt Epiſcopi, & qui in eccleſijs
chriſtianis à præpoſitis miſsi concionantur, &
agunt Eccleſiaſten. Verum hoc nomen nemo,
pręter primos, poteſt iure ſibi tribuere abſolutè,
ut uocetur Apls, etſi miſsi fuerint omnes à Deo.
Angelus quid ſignificet. Sicut nec omnes qui nunciant, dicuntur Angeli,
ſed qui à Deo, et qui de cœlo nunciant, dicuntur
Angeli: licet uox ipſa non aliud, quàm ſimpliciter
nuncium ſignificet. Scriptura tamen hac uoce, ſa-
cerdotes, & inſignes aliquos uiros, & præpoſi-
tos honorat, uocans Angelos, ut apud Malachiã
de B. Ioanne Baptiſta legitur: & de Epĩs ſeptem
eccleſiarũ, ad quos loquitur Dñs per Dilectum
diſcipulum in Apocalipſi. Et idem ſentiẽdum eſt
de hac uoce; Euangeliſta; quę peculiariter ad eos,

qui euãgelia ſcripſerunt, accommodatur: cum *Quid. euangeliſta.*
tamen et Euangeliſtæ dici poſſent plerìq; alij: &
utrunq; teſtatur B. Paulus ad Eph. et ad Timoth. *Arrogantia hæreticorum.*
Hic uelim cogitare hęreticos (ſi fieri poteſt) quiſ-
nã ſit qui eos mittat: et cogitare, q indoctum uul-
gus poſſunt quidẽ fallere, ſed non ipſum Deum,
nec eos quos edocuerunt ſcripturæ ſanctæ.

Segregatus in euangelium Dei. Qui ſegregatur, ab *De ſegregatione B. Pauli.*
aliquo ſegregatur, cui prius hærebat. A tribus er-
go ſegregatus fuit B. Paulus, ut totus euangelio
incumberet. Primùm à ſynagoga Iudæorum, cui
prius nimium pernicioſè iungebatur. Vnde ipſe
aiebat. Cum autem placuit ei qui me ſegregauit *Gal. 1.*
ab utero matris meæ, & uocauit per grãm ſuam,
ut reuelaret Filium ſuum in me, ut euãgelizarem
illũ in gentibus etc. Secundo ſegregatus fuit à cæ-
teris Apoſtolis, ut cum Barnaba iret ad Gentes.
Sic enim dixit Spũſſanctus: Segregate mihi Sau-
lum, & Barnabã. Tertio ſegregatus fuit ab omni
alio negotio, ut expeditiſsimè legatione euangeli-
ca fungeretur: quod ipſemet affirmat his uerbis.
Non.n. miſit me Dñs baptizare, ſed euãgelizare. *1. Cor. 1.*
In euangelium Dei. Euangeliũ eſt bonum nunciũ, *Euangelium quid, & eius ſumma utilitas*
quod uenit à Deo benedicto. Et uerè bonum nũ-
cium, à quo tria bona nobis ſummatim afferun-
tur. Primum eſt, ſummi mali depulſio: Alterum,
ſummi boni adeptio: Tertium, modus, quo hæc
obtinuimus, ſummè amabilis atq; acceptabilis.
Et hinc quàm longa tela extendi poſſet, o bone
IESV, ad uulnerandã tui amore animã piam.

Quod ante promiſerat. Ne quid nouum & ſuſpe- *De promiſsione Euangelij antiquiſsima.*
ctum uideretur afferre, id primum cõmemorat,
fuiſſe, ſcilicet, multo tẽpore anteà promiſſum. Nã
hæc ſeries diuinæ erga eccleſiã prouidentiæ con-
feſtim ab ipſa conditione mundi ad hæc uſq; tẽ-
pora, continuis traditionibus, nobis per Patres
innotuit. Optimus enim & clementiſsimus Pater
nullum reliquit fluere temporis ſpacium in or-
be terrarum notitia euangelij uacuũ. Vnde my-
ſteriũ ab initio Adæ commendatũ eſt de CHRI-
STO, & Eccleſia, ſicut docet Apoſtolus ad Ephe-
ſios ſcribens: quanq; reuera antequã ueniret, ac
ſeipſum manifeſtaret & explicaret, plurimis fuit
abſconditum, ſicut in eadem epiſtola teſtatur. Et
hoc eſt quod tenaciſsimè nos in fide debet reti-
nere conſtantes, uidelicet iſta admirabilis cate-
na temporum, unde & CHRISTVS ab origine
mundi, et in quauis ætate notus fuit. Quare Mo- *Deuter. 32.*
ſes. Memento, inquit, dierum antiquorum, cogi-
ta generationes ſingulas. Interroga patrem tuũ,
& annunciabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi.
Hæc ſi conſideraſſent, non fuiſſent ſcandalum
paſsi illi, qui in CHRISTVM obijciebant. Quæ *Marc. 1.*
eſt hæc doctrina noua? Non enim quodcunq;
eſt nouum cuipiam, nouum eſt abſolutè. Hic ue- *Aſtus hæreticorum.*
rò nota aſtum hæreticorũ, qui cum noua quæ-
dam obtrudant, non tamen tanquàm noua com-
mendant, ne inuidiam incant, & ſuſpitionem, q
ſint nouatores. Aiunt enim ſæpenumero: Olim
ſic erat, mendaciter tamen, & calumnioſè, atq; ca-
uilloſè. Hic obiter admoneo: alibi etiam probo,
præcipuè in lib. de conſideratione tẽporum.

1.Reg.9.
Propheta quid

Per prophetas ſuos. Prophetæ olim dicebantur Videntes,& ſecundũ ſcripturas intelligitur, non de uiſione quę eſt à uirtute hominis,& eſt eorum quæ poteſt ipſe homo, uel ſenſu, uel intellectu perſpicere,ſed eorũ quæ uim ſenſus excedunt,& ſunt omnino ſupra captũ hominis:quia uidẽtur lumine ſuperiore. Vnde legimus: Plurima ſupra ſenſum oſtenſa ſunt tibi. Ideò hæc uox:propheta; ſic accipitur propter ſubiectam ſcripturę materiã,quæ eſt de his quæ ſupra ſenſum ſunt. Porrò uarij ſunt prophetarũ gradus, quemadmodũ item ſunt diuerſi uidẽdi modi,alius alio dignior ac nobilior. CHRISTVS ſolus eſt ſummus Propheta,qui in Deo limpidiſsime uidit ſemper, & quæ uidit annunciauit, in quo prophetæ ſignificatio completur. Vnde eminenter in ſcripturis Propheta dicitur,qualem ſe eſſe negauit B. Ioannes Baptiſta, qui tamen pluſquàm propheta uocatus eſt. Sciendum tamen eſt, quòd ij propriè ac peculiariter prophetæ dicũtur, qui de CHRISTO pronunciarunt,& ita hoc in loco intelligit Apoſtolus. Vnde Dominus. Lex & prophetæ uſq; ad Ioannem. Dicitur nihilominus propheta,qui interpretãdi ſcripturas habet facultatem: quia eodem, quo factæ ſunt,ſpiritu exponi debent. Quamobrem B.Petrus ait. Hoc primũ intelligentes, quòd omnis prophetia ſcripturæ propria interpretatione non fit. Non enim uoluntate humana allata eſt aliquando prophetia,etc. Et de huiuſmodi prophetia dicitur. Cum defecerit prophetia, diſsipabitur populus. Et iuxta hunc intellectum hortatur nos B. Paulus ad æmulationem,ut expetamus hoc prophetiæ donum, potius quàm loqui linguis,idq; propter ædificationem eccleſiæ. Dixit autem hic, *per prophetas ſuos*, ne arbitrarentur aliquid illum conficti in ijs allaturũ,quæ erat eis annũciaturus,cum in prophetis,qui multò antè ſcripſerant,hæc eadẽ haberẽtur. Vnde & Dominus Iudęos hortabatur, ut ſcrutarentur ſcripturas: qm̃ illæ de ipſo loquebantur. Quare rectè B.Hieronymus: Ignorantia ſcripturarum eſt ignorantia CHRISTI. Et bene ait, *prophetas ſuos:* quia & Diabolus etiã ſuos habet prophetas, ſicut quidam dixit. Ero ſpiritus mendax in ore prophetarũ. Et Dominus aduerſus iſtos Diaboli prophetas conqueritur. Ipſi currebant, & ego non mittebam eos.

Eccl'ici. 3. — *Solus CHRISTVS ſũmus Propheta.* — *Qui proprie in ſcripturis dicantur prophetæ.* — *Matth. 11.* — *Epiſtola. 2. cap. 4.* — *1.Cor. 14.* — *Ioan. 5.* — *3. Reg. 22.* — *In pſeudoprophetas.*

Proprietates ſanctarum ſcripturarum,quibus ab alijs diſtinguuntur.

In ſcripturis ſanctis. Ne quis diceret: Et unde habemus hos eſſe Dei prophetas? Ecce, cõmendata ſunt eorũ oracula ſcripturis,& his quidẽ ſanctis, ideſt,mundis,firmis,& ab alijs ſegregatis,utpote puriſsimę,atq; irrefragabilis autoritatis,et ueritatis,et ſuper quas diuinę prouidentię oculus ſemper fuit intẽtus,ut illibatiſsimæ perſiſterent: & iã tunc promulgatæ erãt in Gentes,apud quas etiã autoritas illarũ præualebat. Quòd ſi quis quęrat. Et unde habemus, ꝙ ſcripturæ ſint ſanctæ? Reſpondetur,eas eſſe ſanctas,quas ſummus Pontifex eſſe ſanctas decernit,& eccleſia in hoc ordine recipit. Neceſſaria autem fuit ſcriptura ſancta in eccleſia Dei, ut in his quæ ſupra captum noſtrũ erãt,fideliter humana regeretur infirmitas,et certò ſciretur quid credendũ,quid faciendum,quid deniq; à nobis ſperãdum. Nunc uerò multi ſunt, qui nobis ſuas prophetias obtrudunt,quæ à ſcriptura nullam prorſus accipiũt commendationẽ, & tamen uolũt nos ijs cogere ut credamus. Sed non habẽt certam uerarum prophetiarũ notam, quæ eſt materia eius. Nõ enim loquunt̃ de CHRISTO, nec eas probauit eccleſia, ideò ſequitur.

De filio ſuo. Hęc eſt materia,& principale ſubiectũ omnis prophetiæ,& totius ſcripturę. Nã de CHRISTO loquitur uniuerſa,& ad ipſum cuncta redigũtur,& ipſi prophetæ ſpecialiter,& non de regnis hominũ atq; imperijs uaticinantur,niſi quòd his olim utebãtur tanq; inuolucris quibuſdã & figuris,& illi populo carnali, qui ſic primò erat alliciendus. Et nota,quòd certus filius per articulũ deſignatur,ut ſcias eum eſſe quẽ Pater ſanctificauit,ut in eo cęteri quodã modo insererentur. Nã & ſingularis hęc appellatio, ꝙ ſingulariter filius Dei dicat̃,non competit in ullũ alium,ꝙ in ipſum CHRISTVM,teſte Apl'o ad Heb.cap.1. Et cum ita ſit, Iudei tamen adhuc uelamen habẽt, & nonnulli Chriſtianorũ,qui ita nudam ſæpe ſequuntur lr̃am,ut ſpiritus oculum amittant. Hinc ſignum habes ad diſcernẽdos prophetas,ut omnis qui non conducat & promoueat ad CHRISTVM,& eius fidem,uanus,et ſuſpectus tibi ſit. Ego enim Dominus, (ait Spiritusſanctus) docens te utilia. Sed mundus tales facit,qui ad illos ait. Loquimini nobis placentia. Et Dominus ob hoc permittit: quia ſunt homines curioſi, maximeq; de rebus fluxis & temporalibus ſolliciti, & facile ſuſtinent deceptionẽ. Quare ſpiritui nequã dicenti: Egrediar,& ero ſpiritus mendax in ore prophetarum, Reſpondit: Decipies,& præualebis. Egredere, & fac ita.

Nota. — *Nota diſcretionis prophetarum.* — *Iſa. 48.* — *Cur permittantur à Deo pſeudoprophetæ.*

Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundũ carnem. Manifeſtè per hoc adiectũ, *ſecundum carnem*, reſoluit quod obijci poterat. Quõ factus eſt,qui non habet cãm?ie de quo habemus in ſymbolo: Genitũ,non factũ? Reſpondebitur,id in ſymbolo negari ſecundum naturam diuinam: qm̃ VERBVM non eſt factum. Hoc uerò quòd ſit factus ſecundum carnem,ideſt,ſecũdũ humanam naturam, admittimus: Nam ex tempore prodijt homo. Quare nihil eſt abſurdi de eadem perſona prędicari oppoſita,ob diuerſas naturas in eodẽ ſuppoſito conſiſtentes. Carnis autem appellatione hic totus homo ſignificatur. Vnde dicitur: VERBVM caro factum eſt. et: Videbit omnis caro ſalutare Dei. Et hic eſt locus ubi ſatis palàm oſtenditur CHRISTVS non purus homo,ſed etiam Deus. Cur uerò dixit, ei? B.Ambroſius interpretatur de Patre, quòd factus eſt ei filius. Hoc B. Thomas non ſatis probat, uidelicet modũ hunc dicẽdi: CHRISTVS factus eſt Patri filius. Neq; hunc admittit. Homo factus eſt Deus,quẽ tamen nonnulli recipiũt,& probãt. Ego uerò non operæpretiũ duco de uerbis hic eſſe contendendũ. Qui rem capiunt,facile ſenſum intelligunt, poſſuntq; eũ ſeparare, qui admitti ualeat, ab ijs qui abſurdi ſunt. Si enim hoc dicto. Homo factus eſt Deus;

Luc. 3. — *Chriſti diuinitas.*

Deus; intellexerimus hoc factũ eſſe per illã, ſcili-
cet carnis aſſumptionem, & unionem naturarũ in
uno ſuppoſito, ut homo ſit filius Dei, et Deus, ue
rus eſt ſenſus. Sin autẽ intelligimus, quòd homo
aliquis iam exiſtens homo, ſit factus Deus, uideli
cet poſtq; eſt homo, non eſt ueritas in hoc dicto.
Quòd uerò illa oratio non poſsit ſenſum priorẽ
recipere, ego quidem aſſerere non auſim. Et ipſe
B. Thomas concedit hanc: Filius hominis prę de
ſtinatus eſt filius Dei. Qui tamen ſermo eandem
pati uidetur difficultatem, ſi paulò ſubtilius diſpi
ciatur. Sed hæc ſunt ſcholaſticorum.
Chriſtus eſt gloria Patris. Alia expoſitio eſt. *qui factus eſt ei*, ideſt, in eius
gloriam: quia caput CHRISTI Deus. Nam in
eo omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ Patris
Col. 2. ſunt abſconditi. Nullum enim aliud opus Dei
magis oſtendit omnipotentiam, ſapientiam, &
bonitatẽ eius. Et nulla creatura ſuo quouis ope-
re, ita glorificauit Deũ, ſicut CHRISTVS Patrẽ
per obedientiã. Quamobrẽ nunq; Pater carere
uoluiſſet tali filio, etiam ſi Adam non peccaſſet,
quemadmodũ peculiari tractatu expoſuimus.
In græcis tamen exemplaribus, quæ circunferun
tur, non legitur, ei; Quæ lectio ſi uera ſit, quod
quidem ad hanc Iſam attinet, ſuperiores expoſi-
tiones ſuperuacaneas reddit.
Quod uerò dr̃. *factus ex ſemine Dauid*; habet quæ-
ſtionẽ. Nam ſi ex ſemine Dauid, quõ ex Spũſan
cto? & quõ non in peccato? Omnis enim qui ex
ſemine uiri prodit, peccator conſtituitur, ſicut ha
bet doctrina ſanctorũ. Non ſum neſcius quid ab
alijs reſponderetur, nempe, quòd non immediatè
uenit CHRISTVS ex ſemine Dauid. Vera qui-
Quid ſit ſemen Dauid. dem eſt hæc expoſitio. Mihi tamen magis placet,
ut ipſam immaculatiſsimã VIRGINEM intelli
gamus ſemen Dauid, ex qua natus eſt CHRI-
STVS, cum & ipſe CHRISTVS dicatur ſemen
Abrahę, & ſemẽ VIRGINIS. Et bene dixit; *Ex
ſemine Dauid ſecundum carnem*: quia Beatiſsima VIR
GO ſolã carnem miniſtrauit. Ipſe autem Spũſſan
ctus suppleuit uirtutem formatiuã, quæ eſt in ſe-
mine uiri. Sicut enĩ prima mulier fuit ex primo ui
ro Adam ſecundũ carnem, quia de carne uiri eã
Deus eduxit: ita ſecũdus Adã fuit ex VIRGINE
ſecundũ carnem. Meminit autem non ab re Apo
ſtolus ipſius Dauid ob factam illi promiſsionem:
De fructu uentris tui ponam ſuper ſedem tuam.
Qui prædeſtinatus eſt filius Dei. Primũ, quod lati-
nè legitur, *prædeſtinatus*, Grecè abſq; ꝑpoſitione le
gitur, ὁρισθέντος, ideſt, definiti, aut, deſtinati, uel (ut
ſcholia græca habẽt) declarati. Quo in loco cum
multi multa dicãt & uaria, ego breui quod ſentio,
exponam. Non eſt dubiũ quòd CHRISTVS ab
initio fuit prędeſtinatus, aut deſtinatus, ſeu defi-
nitus à Deo filius ſuus, non ſecundũ diuinam na-
turam, quæ prædeſtinationem nõ recipit, aut de
De prædeſtinatione Chriſti. ſtinationem ullam. Quę enim æterna ſunt, præde
ſtinari, aut deſtinari nõ poſſunt, ergo (ut uerè ait
Nota. B. Thomas) ſecundum naturam humanam præ-
deſtinatus fuit. Quid igitur hactenus prohibet ſu-
ſcipere CHRISTVM fuiſſe deſtinatũ, aut deter-
minatum, ſeu etiam prædeſtinatum filiũ Dei, cũ

uerè ſic fuerit, inſpecta humana natura, quam de
creuit Dñs ſibi unire? Sed addit, *in uirtute*. Nã in
hoc fuit prædeſtinatio, ut eſſet filius Dei in uirtu-
te. Vbi prudens lector debet aduertere, de ſcri- *Duo ſpiritus*
pturis ſanctis nõ unã elici CHRISTI ſanctificatio *sãctificationis.*
nem, ſed duas: ſicut et nos q ſanctificati iam, aliã
expectamus. Ipſe ergo ſecundum primam ſan-
ctificationem, quùm uenit in mundum, uenit in
forma ſerui, in infirmitate, exinanitus, humilia-
tus, Deus abſconditus, uir dolorum, & experiẽs
omne tentationũ genus, & mortem tandem, ip-
ſamq; acerbiſsimam; non clamans, non conten-
dens, ſed mutus, & nõ aperiẽs os ſuum, & ſicut
agnus coram tondente ſe obmutuit. Quare ſecũ
dum hunc ſanctificationis ſpiritum non poteſt di
ci prædeſtinatus in uirtute. Sed uenit poſterior
ſanctificatio, quam reſpexit prima prædeſtinatio
Dei Patris. Nõ enim ab initio uoluit Deus ut ſic
adueniret nobis CHRISTVS infirmus, ſed in ſuo
decore & potentia: & ad hoc fuit principaliter
prędeſtinatus à Deo. Quòd autèm aliter factũ eſt,
propter peccatum fuit: quod peccatum prędeſti
nationem quidem hanc non ſuſtulit, ſed in aliud
tempus reiecit, quod Dei cõſilium ab initio fuit,
ſi tamen interueniret peccatum. Vnde ut & hoc
declararet, adiecit.
*Secundũ ſpiritũ ſanctificationis ex reſurrectione mor
tuorum*, ideſt, eo ſpiritu, quo ipſe à mortuis reſur
rexit. Ex tunc enim uerificatur hic ſermo perfe
ctè, quòd fuerit filius Dei in uirtute, uidelicet, à
die reſurrectionis eius, quando accepit gloriam
ſuam. Prius enim fuit filius hominis in infirmita-
te. Nã duplex fuit CHRISTI generatio paſsi-
ua, etiã ſecundũ carnem cõſiderati. Vna quidem *Duplex Chriſti*
cũ de VIRGINE natus eſt, de qua generatione *generatio.*
ſcriptũ eſt. CHRISTI autem generatio ſic erat:
Cum eſſet deſponſata mater eius &c. Secun- *Matth. 1.*
da uerò cum à mortuis reſurrexit, de qua ſcri-
ptum eſt, teſte B. Paulo ad Hebr. 1. Dominus
dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.
Vtraq; igitur generatio ſuam habuit ſanctifica-
tionẽ. Prima enim generatione ſanctificatus fuit
per unionem naturarũ, & ſecundũ animam per
gratiã Spiritus ſancti, non autem ſecundum cor
pus, quod fuit paſsibile & mortale, infirmum &
inglorium, pecatũ factum & maledictũ propter
nos, teſte Apoſtolo ad Gal. 3. & de hac ipſa pri-
ma ſanctificatiõe Dominus aiebat. Quem Pater
ſanctificauit, uos dicitis quia dęmoniũ habet? Se-
cunda autẽ, quæ plena fuit ſanctificatio, fuit ex
reſurrectione mortuorum, quando accepit glo-
riam ſuam, & factus eſt forma perfectionis no-
ſtræ. Nam illi ſumus conformandi in gloria, ut
ait inferius Apoſtolus de prædeſtinatis Quos, in- *Rom. 8*
quit, prædeſtinauit conformes fieri imagini filij
eius. Et hanc ipſe ſanctificationem intelligi uo-
luit, cum dixit: Ego pro eis ſanctifico meipſum, *Ioan. 17.*
ut & ipſi ſancti ſint in ueritate. Quia omnis noſtra
ſanctitas in eius ſanctitate fundata eſt, & ab ea ue
nit. Dixit autem ſe id facere, quod paulò poſt erat
facturus, tradendo uidelicet ſe morti, ut ſic iſtam
ultimam ſanctificationem mereretur, quam ta-
men

men à Patre petebat, tametſi ita eſſet prædeſtinatum, dicens. *Ioan. 17.* Pater glorifica Filium apud temetipſum gloria, quā apud te habui autequàm mundus fieret, ideſt, quod initio de me erat apud te, uidelicet, de mea gloria; quo modo gloria filij eſt gloria patris. Vnde etiā ipſe pro nobis orauit Patrē. Sanctifica, ait, eos in ueritate: ſermo tuus, ideſt, uerbum tuum, ueritas eſt, ſanctificans in tui gloriam eccleſiam tuā, ut reddas eam glorioſam, hoc eſt, illo poſteriore ſimili ſancticationis ſpiritu ita glorifices eam, ut non habeat maculā, aut rugam, aut quicq̄ huiuſmodi, ſed ut ſit ſancta & immaculata. *Duplex generatio ſpiritualis Chriſtiani, et ſanctificatio.* Nam & nos ipſi configurati illi, duplicem habemus generationem ſecundum ſpiritum. Prior eſt ſpiritualis cōmuniter in baptiſmo; propter quod ſcriptum eſt. Niſi quis natus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto &c. & B. Petrus: Regenerauit nos in ſpem uiuam. Poſterior eſt in *Matth. 25.* reſurrectione, ſicut ſcriptum eſt. In regeneratione cum ſederit Filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ. Vnde etiam duplex eſt ſanctificatio noſtri. Prima, qua ſanctificamur in prima generatione noſtra, & reſurgimus ſpiritualiter à peccato. *1. Cor. 6.* Et de hac ſcriptum eſt. Sed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis. *Col. 3.* Et ad Col. Si conſurrexiſtis cū CHRISTO, quæ ſurſum ſunt quærite: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Secūda erit in communi reſurrectione corporum, quādo aſsimilabimur perfectæ reſurrectioni ipſius CHRISTI: quādo præcipitata erit mors in ſempiternū, & implebitur illud quod ait Apoſtolus, *Eph. 5.* uidelicet, quòd CHRISTVS tradidit ſemetipſum pro eccleſia, ut illam ſanctificaret, uidelicet primò ſanctificans eam lauacro aquæ in uerbo uitæ, ut demum fieret perfecta ſanctificatio. Quapropter addidit: Vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam, nō habentē rugā, aut maculā, uel q̄d tale, ſed ut ſit ſancta. & immaculata. Sic ergo deſtinatus, aut prędeſtinatus eſt Dn̄s ſanctificari, ut eſſet filius Dei tandē in uirtute, ſicut ſcriptū eſt. Dixit Dominus Dn̄o meo ſede à dextris meis. Quod factum eſt in reſurrectione ſua. Tunc enim, quia ſecundò (ut diximus) genitus eſt perfectè, accepit fortitudinem, & decorem, & gloriam, & honorem, & ſapientiam: addam, non ego, ſed Dilectus diſcipulus, etiā diuinitatē. *Apoc. 5.* Hoc uerò regius Pſaltes in ſpiritu pręuidēs, etiam præcinebat in pſalmo illo: Dominus regnauit, decorem indutus eſt, indutus eſt Dominus fortitudinē, & pręcinxit ſe uirtute. Et denuò: Dominus regnauit, exultet terra, lætentur inſulæ multæ. Et rurſum: Dominus regnauit, iraſcantur populi. Vide igitur ut procedit rectè & ſine ſcrupulo, iuxta hunc ſenſum, ſermo Apoſtoli, quòd IESVS à Deo Patre deſtinatus, ſeu prędeſtinatus eſt, uidelicet ſecundum eam partem, quæ ſubijciebatur prædeſtinationi; & prædeſtinatus quidē ut eſſet Filius Dei ī uirtute: quanquàm ad tēpus ſit paſſus, interim in infirmitate exiſtens, abſconditus in forma ſerui, exinanitus, humiliatus, uir dolorū, uermis deniq̄, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. Id uerò diſpenſatiuè propter neceſſarium noſtrę redemptionis opus.

Quod uerò adiecit, IESV CHRISTI: doctè adiectū eſt: Quamuis nō me lateat D. Auguſtinū ānotare hūc ſermonem, quaſi durum, & excuſare eo, quòd hic ſit mos ſcripturæ, ſingulari plurale adiūgere. Sunt & qui admonent ex gręca litera poſſe legi, IESV CHRISTO Domino noſtro; ut cum ſuperioribus hoc pacto iungantur, de filio ſuo IESV CHRISTO &c. Mihi tamen uidetur Apoſtolus longè illuſtriorem ſenſum porrigere; Quia enim in IESV CHRISTO, omnium mortuorum reſurrectio continetur (Nam eo reſurgēte. & nos reſurrectionē in illo certiſsimè adepturi ſumus ſua die) nihil duri habet hic ſermo, ſed id exprimit, quod uerisſimum eſt, nempe IESV CHRISTI reſurrectionē, eſſe mortuorū reſurrectionem: *Quæ ſit reſurrectio mortuorum IESV CHRISTI.* quia eius reſurrectio cauſa eſt reſurrectionis omnium. Hinc enim doctè ipſe B. Paulus *1. Cor. 15.* alibi euincit uniuerſalem reſurrectionem, uidelicet à capite CHRISTO, qui reſurrexit. Ergo & membra reſurgent, ne caput ſine membris exiſteret: quod haberet neſcio quid mōſtri ſimile. Nō me etiam latet diuerſis modis hunc locum ab alijs exponi, quos non libet inſectari. Ego eam intelligentiam attuli, quæ & planior uidetur, & totam myſterij rationem, uidelicet, incarnationis, & crucis manifeſtat.

Per quem accepimus gratiā et apoſtolatum. CHRISTVS. n. eſt uelut caput, unde membra uigorē accipiunt. Propterea eſt ſcriptū: Aſcendens CHRISTVS in altum captiuā duxit captiuitatem, accepit dona in hominibus. Hoc eſt, quæcunq̄ dona nos habemus, illi data ſunt pro nobis accipienti, ut ex illo in nos fluant: quomodo & nos in ipſo, & ipſe in nobis eſt. Vnde & apoſtolatum Pauli ipſe dominus accepit, ſed in Paulo. Ipſe enim eſt in omnibus, qui ſunt eius. Dicit autem, *accepimus*, non; accepi, ne ſe ſingulariter prædicaret in eo, quod erat pariter alijs commune. *Quid eſt Gratia.* Per gratiam intellige cœlitus demiſſum & infuſum nobis inhærēs donū, quo gratioſi corā Deo ſtatuimur, ſtatumq̄ Chriſtianitatis ingredimur, & cādidamur ad gloriā ęternā. De quo dono Dominus Samaritanę dixit. O ſi ſcires donū Dei. Et paulopoſt: Aqua, quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in uitam æternam. Hoc eſt donum quod contemnunt hæretici, quia illud amiſerūt: & ideò exponentes hunc locum, aliò hanc uocem torquēt. Per apoſtolatū uerò officiū intellige, quod iam ſuperius declarauimus. Nec oportuit mutari hanc uocem iam receptiſsimam, & eius loco reddi, legationem, ſicut quidam ex nouitijs fecerūt. *In eos qui ut loquantur latine, nō exprimunt quod erat exprimendum* Licet enim ſit eadem ſignificatio ex ipſa prima impoſitione, tamen non ſic eſt ex uſu. Nam apoſtolatus maxime hoc apoſtolicum officium ſignificat. Legatio uerò etiam ad prophana extēditur. Sunt autem quædam uoces, ſiue grecæ, ſiue hebreæ, quæ ad peculiarem ſignificationem reſtringūtur, & ideò propter receptū diuturnumq̄ uſum ſeruari debēt: ut eſt hoc nomen, Chriſtus. Quod ſi latinè reddi oporteret, diceremus, Vnctus: quod nullus doctor unq̄ auſus eſt.

Ad obediendum

Ad obediẽdum fidei. Hic finis Apoſtolatus,ut obe
diatur fidei. Licet autem quidam,fidei obedien-
tiam ad aſſenſum ſolum his quæ de fide prędicã
tur,reſtringãt: mihi tamẽ magis placet ut dica-
mus,tunc demum obedire hominem fidei,quùm
facto complet ea, quę mandantur in lege fidei.
Quid ſit obedi-re fidei. Nam qui CHRISTVM ore confitentur, factis
autẽ negant,aſsimilantur homini inſipienti,iuxta
parabolam Domini, qui ædificat domum ſuam
In hæreticos. ſuper arenam. Finis igitur prædicationis non eſt
credere tãtum,ſed etiam operari ſecundũ fidem:
id quod ſæpius Doctor noſter inculcat.Hic.n.fi
nis uniuerſæ ſcripturę eſt,ut ſit perfectus homo
dei in iuſtitia, ad omne opus bonum inſtructus,
ne ſimus in eodem gradu cum dæmonibus, qui
credunt,imo deteriore:nam illi cum hoc ꝙ cre-
dunt (quod ad pudorem multorum Chriſtiano
rum dici poſſet) etiam contremiſcunt.

In omnibus gentibus,hoc eſt,inter omnes gentes,
in, pro:inter;plerumq; uſurpatum in ſcripturis
inuenitur. Et uidetur eſſe tropus Hebręorũ pro
Cõtra Iudeorũ prius.Nec ab re dixit,*inter gentes.* Primò quidem
perſuaſionẽ ex ut hęreſim agnoſcerent Iudæi,qui arbitrabantur
tenſum eſt euã ſe ſolos eſſe populum Dei,tanq; cui ſoli eſſet da
geliũ in gentes ta lex Dei,et prophetæ.Deinde ut animaret no-
ſtros,ideſt,gentes,& intelligerent,quòd in CHRI
STO IESV non eſſet Iudæus,neq; Gręcus, ſed
noua creatura: ideoq; ſine lege manifeſtari illis
Iſa.49. CHRISTVM. Vnde & ſcriptũ erat,tanq; dictũ
CHRISTO à Patre:Parum eſt ut ſis mihi ſeruus
ad ſuſcitandas tribus Iacob,& feces Iſrael cõuer
tendas.Eccè dedi te in lucem gentium,ut ſis ſa-
lus mea uſq; ad extremũ terræ. Hoc ergo quod
annunciare deberet omnibus gentibus, peculia-
re fuit B. Pauli præ alijs.Vnde ipſe in fine iſtius
epiſtolæ,ſe ibi prædicaſſe,ubi anteà nullus præ-
dicauerat,gloriatur:& quòd ab Ieruſalem uſque
ad Illiricum repleuerit euangelium CHRISTI.
Gal.2. & alibi:Qui operatus eſt,inquit,Petro in apoſto
latum circuncifionis,operatus eſt & mihi inter
2.Tim.4. gentes. Denique de ſemetipſo ait:Dominus mihi
aſtitit, & confortauit me, ut per me prædicatio
euangelij impleatur, & audiant omnes gentes,
ſcilicet Romani, ad quos etiam mei apoſtolatus
amplitudo extenditur.

Pro nomine eius,ideſt,ad glorificationem nomi-
nis eius,nẽpe, IESV CHRISTI. Ad hoc enim
electus fuit,ut portaret nomen eius inter gentes,
Act.9. dicente Domino:Vas electionis eſt mihi iſte, ut
portet nomen meum coram gentibus & regi-
bus.&c.Et cũ audis nomen: IESVS; non ad nu
dum uocis ſonum,ſed ad eius iucundiſsimam ſi-
gnificationem debes attendere,ꝙ ipſe uerè eſt ſa-
lus noſtra.Quidam legunt,de nomine eius, ut ſi-
gnificetur de quo eſſet fides,& in quo nomine ſal
Act.11. ui ſimus.Non eſt enim aliud nomen datum ſub
cœlo,In quo nos oporteat ſaluos fieri.

In quibus eſtis & uos,ideſt,inter quos eſtis & uos
ſcilicet ſerui,tanq; ab eo redempti,& è manu Dia
Quid eſt eſſe boli liberati: Aut, IESV CHRISTI diſcipuli,
Chriſtianum. unde ſeipſum exponens ſubdit.*uocati* IESV CHRI-
STI. Innuit nomẽ,quo primum cœperũt Anthio
chiæ uocati fideles, nempe,Chriſtiani,iuxta Iſaię
uaticinium:Et ſeruos ſuos uocabit nomine alio. *Iſa.65.*
Idẽ eſt enim Chriſtianus,quod CHRISTI ſeruus
atque diſcipulus.

Omnibus qui ſunt Romæ(longè melius,qui Romę
eſtis)*dilectis Dei,uocatis ſanctis* Hic explicato offi-
cio ſuo,& eius dignitate atq; præſtantia, incipit
notificare perſonas ad quas ſcribit,uidelicet, ad
eos qui erant Romę,non omnibus tamen,ſed di
lectis Dei,ea ſcilicet dilectione,qua ille prior di-
lexit nos,unde uenit uocatio:quia quos diligit,
etiam ad ſanctitatem uocat.Non enim ideò uo-
cat,quia ſancti ſimus,ſed cõtrà, ut ſancti ſiamus,
ideſt,mũdi corde à labe pecati. Sanctitas enim id *Sanctitas quid*
eſt quod munditia. Nam horum eſt uidere Deũ,
ut ipſe dixit. Beati mundo corde: quoniam ipſi *Matth.5.*
Deum uidebunt.Id autem fit primũ fide,quemad
modum legitur.Fide purificans corda. *Salutatio B.*

Gratia uobis & pax. Ecce nunc poſtremo loco *Pauli & Chri-*
genus ſalutationis.Gratia primũ,ideſt, illud do- *ſtiana.*
num,quo grati ſumus,& à Deo uenit ad nos gra
tis,ideò ait:*a Deo Patre.* Illi enim primùm ratione
principij,aut etiam ratione paternitatis,tribuitur
omnium donorum & bonorũ largitio. Vnde B.
Iacobus.Omne donum perfectum,& omne da- *Iac.1.*
tum optimum deſurſum eſt,deſcendens à Patre
luminum. Niſi per; Patrem;uelis totam Trinita-
tem intelligere.Nã & ipſa Trinitas pater noſter
eſt:utrunq; enim conuenit.Gratiam igitur pręca
tur illã,de qua audierat: Sufficit tibi gratia mea. *2.Cor.12.*
addit,*& pax*,quod eſt ultimum poſt conſequutã
fœlicitatẽ, ſicut legimus. Qui poſuit fines tuos pa *ps.147.*
cem.Plena eſt ergo ſalutatio, quę & fœlicitatẽ,&
medium ad illam conducens habet. Latini dice-
bant; ſalutem;& quæ eſſet uera ſalus,& quo pa-
cto acquireretur,ignorabant. Græci dicebant,
εὖ πράττειν, quod eſt,bene agere.Sed nec uiam
ad hoc,nec modum habebant.Pax autem de qua *Pax CHRISTI*
loquimur,duplex eſt.Prima in uia,& hæc in ſpe: *duplex.*
ſecunda in patria,& illa in re. Vnde legimus di-
ctum fuiſſe diſcipulis à CHRISTO iterum. Pax
uobis,ideſt,poſt dies octo,quę dies octauam ſi-
gnificat,per quam abſoluta beatitudinis perfe-
ctio deſignatur. Pax aũt nõ poteſt eſſe malis,pec
catoribus,& impijs.ſcriptum eſt enim: Non eſt
pax impijs.& iterum:Non eſt pax oſsibus meis *Iſa.57.pſ.73.*
à facie peccatorũ meorum.Imò nec ab huiuſmo-
di poteſt agnoſci uera pax:quia pax CHRISTI
exuperat omnẽ ſenſum. At iſti(ut exprobrat in
eos Sapiẽs)in magno uiuentes inſcitiæ bello,tot *Sap.14.*
& tam magna mala pacem appellant.Sed in pa-
ce CHRISTI non eſt turbatio, non eſt ſcanda- *Pax falſa mun-di.*
lum.Prophęta nanque ait:Pax multa diligenti-
bus legem tuam,& non eſt illis ſcandalum.Et ip-
ſe Dominus:Pacem meam do uobis, pacem re
linquo uobis. Non quomodo mundus dat,ego
do uobis. Iuſtum,ait alius,non cõturbabit quic-
quid ei acciderit. Hæc igitur eſt pax Dei, quæ
exuperat omnem ſenſum.Excludendus eſt tamẽ *Nota*
nouus Lutheranorum error,qui pacem,quæ eſt
uiæ,ita perfectam prędicant,ut in ſola fide inniten
tes,ſecuritatẽ ei de futura beatitudine adiungãt,
quod

quod certè nimium eſt,& nimia ſeductio.

Error Lutheranus de pace

Et domino noſtro IESV CHRISTO. Frequens hæc appellatio,& quæ CHRISTO propriè conueniat,ut dominus uocetur. Nam licet communi dominatione,ut Deus uerus,potiatur, & gaudeat cum Patre,& Spiritu ſancto:attamen & ipſe CHRISTVS. ut homo, dominus peculiariter dicitur. Vnde idē B. Paulus ait, quòd eū Pater conſtituit hæredem, ideſt, dominum,uniuerſorum:& per illum uoluit ad nos effluere, tanq̄ à capite, magna & pretioſa dona. Ipſe enim ſic dicitur pax noſtra,& iuſtitia noſtra, quia per illum accepimus & promerentem nobis ac dantem. unde illi dictum eſt: Sede a dextris meis,ut dominus fieret. Non eſt autem dubiū,Patri quoq; hoc tribui,& Spiritui ſancto, ut uterq; uocetur dominus. Sicut .n. ſcriptum eſt de Patre & Filio: Dixit dominus domino meo, ita & de Spiritu ſancto: Diuiſiones miniſtrationum ſunt,unus autem dominus,ideſt,Spiritus,de quo dixerat. Et cum ita ſit,ut & Pater & Filius & Spiritus ſanctus domini ſint,non tamen tres domini,ſed unus. CHRISTVS autem,ut homo,unus dominus omnium: quia omnia acquiſiuit ſuo pretioſiſsimo ſanguine,ac meruit.

CHRISTVS peculiariter Dominus,et quare

1,Cor. 12.

ARGVMENTVM.

EPISTOLAE.

CVM ROMAE IAM PLVRES cùm ex ipſis Gētibus,tum ex Iudęis fidem CHRISTI ſuſcepiſſent,magnum inter eos erat ortum diſsidiū, ab eo uerò concitatum,qui ſeminare diſcordias non ceſſat,Satanam dico. Excuauerat enim Malignus ille utriuſq; gentis arrogantiam, atq; ſuperbiā. Nam hûc ferè tendit ſemper: tum quia uidet hoc uitium lætale eſſe, & capitale, ac ſummum: tum quia probè meminit ſe per hoc olim collapſum,& per illud primos noſtros parētes magno malo noſtro ſupplantaſſe: et deniq;, quia in hoc natura omnes ſumus mirum in modum propenſi labaſcere, tanquā hæredes patris noſtri Adę. Extimulauit ergo Iudæos primum, quòd ipſis data eſſet lex,& iam dudum eſſent populus Dei electus: Vnde & uolebant cęrimonias legis ab omnibus obſeruari, ut gloriarentur in carne. Animo enim ægro ferebāt,Gētes ſibi exęquari,& in ſtatu gratiæ pares eſſe. Econtrariò autem excitabatur ſuperbia Gentium, quæ deſpiciebant iſtorum inſipiētiam,ut potè tum edoctę, quòd in CHRISTO iam ceſſauerant illæ cærimonię,& data erat omnibus libertas atq; liberatio ab illa ſeruitute. Sed in hoc non parum errabant,quod non miſerebantur infirmis,& imperitis Iudæis: neq; longiſsimam eorum in illis ritibus aſſuetudinem conſyderabant, à qua tam facilè non poterant auelli.

Superbia et arrogātia matre diſcordiæ, & ſchiſmatum

Error Iudæorū

Error gentiū

Apoſtolus igitur ſeſe medium, ut eos inuicē conciliaret,ponens, pulchram hinc occaſionem nactus fidei noſtræ fundamenta tradēdi, Primū illud ſtatuere ſatagit,omnes tam Iudęos q̄ Græcos,ſeu Gētes (nam per Gentes & Græcos,intelligit omnes qui non eſſent Hebræi) inueniri peccatores coram Deo,& ſub lege,& ſub peccato, & indigere gloria & iuſtificatione Dei, tū propter antiquum peccatum,quo pariter inuoluti ſumus omnes tam Iudæi, quàm Græci,tum ob delicti ipſius potentiam: quo factum eſt,ut nec Græci legē naturalē ſeruarint, nec Iudæi legem Moſeos: ꝓpter quod deterioris cōditionis ipſi cōſtituti ſunt, tanq̄ qui certius didiciſſent,& ſciuiſſent,quæ ſeruāda eſſent,cum per legem haberent boni ac mali declaratam rationem,& infœlices peccati effectus. Admonet igitur Iudæos primùm de remedio uero,quòd non ſit illis alius ad ſalutem aditus,aut ingreſſus,quàm per fidem IESV CHRISTI: & quòd non erat illis confidendum in operibus legis,aut ulla legis ui abſq; fide: quia nō ex lege poterat eſſe iuſtificatio coram Deo, ſed ira potius (quod plus ſatis probat) atq; hic ſimul inſinuat,quòd dura illa legis onera ceſſauerāt. Adiicit & in illos,quod propterea multi illorū offenderant,& excæcati erāt: quia uolebant ſuam ſtatuere iuſtitiam,ideſt,iuſtificari ex operibus legis, non credentes in CHRISTVM. Vnde ipſe pro illis uenerat in tātum charitatis affectum, ut optaret fieri anathema pro eis. Porrò ne aliqua fortè deſperatione frangerentur,mox reuelat,quòd cæcitas contigit in Iſrael non in totū,ſed ex parte. Ideo multi poterant ſubleuari,ſi ueritatē agnoſcerent atque amplexarentur, ac ſimul intelligerent quinam eſſent uerè filij Abrahæ, & ueri Iſraelitæ. Anunciat inſuper aliquando electionem forè ſaluam.

Nota.

In Adā non minus peccatores Iudæi quàm Gētes.

Lex Moſeos nō extinxit peccatum,ſed auxit

Ingreſſum primū in CHRISTVM non opera legis dāt ſed fides

Quantū autem ad Gentes attinet,oſtendit atq; extollit eorum uocationem,honorans miniſteriū ſuum,ut ipſos Hebræos ad ſalutarem æmulationem prouocaret. Hic prędeſtinationis admiſcuit myſteriū, & in eius profunda deſcēdens, rapitur in exclamationē illam. O' altitudo diuitiarū &c. Obiter tamen Gentiles admonet, ne ſeſe aduerſus Hebręos extollerent, ſed fidem cautè & cū timore teneant,miſereantur infirmis,& à caſu illorum diſcant,ne quando ſimiliter iraſcatur Dominus in ipſos,& ipſi quoq;,ſicut & illi,cadant. Præterea hortatur promiſcuè omnes,ut idem (ſi fieri poſsit) ſentiant. Sin autem,retineant charitatem ſemper & concordiam,& Iudæus non iudicet fratrem ſuum: & Gentilis non ſpernat Infirmum in fide,pro quo CHRISTVS mortuus eſt. Denique ad alias communes exhortationes, & charitatis officia inuicē debita, & inuicem impendēda deſcendit,ſicut & in cæteris diuinis ſuis epiſtolis facere conſueuit. Tum claudit epiſtolam, indicans ſe plenum deſideriorum in commendationibus,& ſalutationibus ultrò citroq; datis. Igitur uniuerſa epiſtola referta eſt ſumma doctrina, ſententijs profundiſsimis,cum ad dogmatum fidei, tum ad bonorum morum ſalutarē reformationē. At cum hic,ut in alijs diuini huius Doctoris epiſtolis,pleraq; inſint intellectu (uel ipſo B. Petro teſte) difficilia, Lector diligenter attende,

Primum

PRimum quidem gratias ago Deo meo per IESVM CHRISTVM pro omnibus uobis, quia fides ueſtra annunciatur in uniuerſo mũdo. Teſtis enim mihi eſt Deus, cui ſeruio in ſpiritu meo in euangelio Filii eius, quòd ſine intermiſsione memoriã ueſtri facio ſemper in orationibus meis, obſecrans ſi quo modo tandem aliquando proſperũ iter habeam in uoluntate Dei ueniẽdi ad uos. Deſydero enim uidere uos, ut aliquid impartiar uobis gratiæ ſpiritualis ad confirmandos uos, ideſt, ſimul conſolari in uobis per eam, quæ inuicem eſt, fidem ueſtram atq; meam. Nolo enim uos ignorare, fratres, quia ſæpè propoſui uenire ad uos, & prohibitus ſum uſque adhuc, ut aliquem fructum habeam in uobis, ſicut & in cæteris gentibus. Græcis & barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum: ita quod in me promptum eſt & uobis, qui Romæ eſtis, euãgelizare. Non enim erubeſco euangelium. Virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credẽti, Iudæo primũ & Græco. Iuſtitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem, ſicut ſcriptũ eſt: Iuſtus autem ex fide uiuit.

Abac. 2.

SApientiſsimus Apoſtolus non antè ingreditur tractatum, nec erumpit in uerba doctrinæ, quàm præmiſſo quodam prooemiolo diſponat lectores, beneuolos eos, dociles, atq; attentos reddens, pręſertim qui nondum eos de facie nouerat, & ſi de illis quædam iam orta eſſet à fama celebris notitia. Ait ergo.

Prooemiũ Epiſtolæ.

Primum quidem gratias ago. Gratiarum actio, eſt collati beneficij confeſsio cum benefacientis laude. Sic enim plerumque confeſsio capitur in ſcripturis, ut ibi. Cõfiteor tibi Pater cęli & terre &c. Eſt autem gratiarũ actio in Deũ actus religionis, & pars orationis, & quidem præcipua. Impudenter enim denuò petit, qui de acceptis iam beneficijs non agit prius gratias. Et tamen quis hac in parte coram Deo nõ peccat? Hiſtoria de decem leproſis mũdatis id nos apprimè docet, quorum unus tantum rediit, ut gratias ageret, & ille quidẽ erat alienigena. Et hæc cauſa eſt, teſte B. Bernardo, cur ſæpenumerò quod petimus, nõ impetramus. Ingratitudo enim animum benefacientis reſtinguit, ne effluat ulterius ſicut ſcriptũ eſt. Ingrati ſpes ſicut glacies hibernalis tabeſcet.

Matth. 11.

De actione gratiarũ quàm ſit neceſſaria.

Sap. 16.

Deo meo. Quamq; Deus, omnium eſt Deus, qui creauit, gubernat, & poſsidet uniuerſa (nam Deũ eſſe, eius prouidentiam includit) quorundam tamen peculiariter dicitur Deus; propterà quod ſpeciali in eos prouidentia feratur, dum eos præ alijs curat, ut uerſa uice nihil magis illi curent, quàm ipſum: quia ſicut ipſe eſt uerè ſummũ omnium bonum, ita ſuper omnia ab eis accipitur honoratur, colitur, & glorificatur. Propterea Dominus frequenter ingeminat: Deus meus, Deus meus. Et ſcriptura Deum Abrahæ, Deum Iſaac, Deum Iacob uocat. Sic Deus Danielis dictus eſt. Et Eliſęus dixit: Vbi eſt Deus Eliæ etiam nunc? Iuxta ergo hanc cõſiderationem uocat Apoſtolus Deum ſuum, tum quia Deus magnis, & ſpecialibus donis illum honeſtauerat, tum uerò quia ille ex eo tempore nihil duxit Deo, illiuſq; obedientia dignius: Imò cætera omnia ut ſtercora reputauit, ut uerè, & ex toto ſpiritu diceret: Mihi uiuere CHRISTVS eſt, & mori lucrum. Item gloriabatur in tribulationibus, & cruce propter illum: & eius ſtigmata in corpore ſuo portabat. Ecce igitur quomodo conuenienter eum uocat Deum ſuum, propter mutuam charitatem.

Cur ſuum Deũ uocat Paulus

Philip. 1.

Per IESVM CHRISTVM. Aut hoc referas ad id quod dictum eſt; *Deo meo*, ut intelligas quòd per IESVM CHRISTVM hoc factum eſt, ut eſſet Deus illius: quia ipſe fuit propitiatio, & pax noſtra cum Deo: Vel referas ad id quod dicit; *Gratias ago*: Nam per eũ habemus acceſſum ad Deum, & per eum recipimus dona, & deniq; per eum dignè pro donis illis acceptis gratias agimus. Vnde ſancta mater Eccleſia ferè omnẽ orationem ſuam ſic terminat: Per Dominum noſtrũ IESVM CHRISTVM. Et hic nota, ut captat beneuolentiam, exponens de quibus, & de qua re gratias agat, nempe, *pro omnibus uobis*, ut charitatem ſuam in illos inſinuet. Et expone, *pro omnibus uobis*, ideſt, aut loco ueſtri: aut potius, ſuper omnes uos, ſeu de omnibus uobis: ut ipſi intelligãtur eſſe quaſi materia, pro quã gratias ageret, in eo quòd donum fidei acceperant à Deo. Vnde addit.

Quia fides ueſtra annunciatur in uniuerſo mũdo. Hoc igitur eorum donum erat fides, de quo dono eſt gratiarum actio, & preſertim quia id ſpargebatur in alios in uniuerſo mundo; ob famam tantæ Vrbis. Sic enim uidebat impleri uerbum Domini per omnes prophetas: & quod prædixerat CHRISTVS ipſe in parabola de grano ſynapis, & de fermẽto farinæ in ſatis tribus. Magnũ enim donũ eſt fides, cum ſit omnium uirtutum radix & fundamẽtum: ſed maius eſt charitas. Quod uerò ait: *In uniuerſo mundo.* Per hyperbolem hoc dictũ quidam aiunt, à qua figura non abhorrent ſacræ litteræ, ut cum legimus: Si ſcribantur per ſingula quæ fecit IESVS, arbitror nec ipſum mundum capere poſſe eos, qui ſcribẽdi ſunt, libros. Ego uerò potius dixerim, quòd hic ſermo ſuam idoneè habet ueritatem per hoc, quòd annunciari, connotat tractum temporis, & illius actionis. Non.n. dixit, quòd annunciata eſſet, ſed quòd annunciabatur. Quod quidem ſatis uerum erat, cũ occiperet annunciari in nõnullis orbis partibus, quod erat decretum annunciari in uniuerſo orbe. Nã & Præcone inchoante denunciare quicq; in Vrbe, nõ falsò dicitur: Præco per totam urbem denunciat. Poteſt & aliquo modo dici ſatis annunciari in uniuerſo mundo, cum in ea Vrbe, quæ mũdi caput erat, & ad quam cõfluebant omniũ nationum plurimi, annunciabatur.

Admittit Scriptura figuras et tropos dicendi.

Teſtis enim mihi eſt Deus. Iuſiurandum eſt hoc, licet quidam negent, & dicant. B. Paulum aſſerere, nõ

B. Paulus iurat religioſe

autem

autem iurare. Habent enim quidam hæreticorũ pro re abſurda, quòd B. Paulus iurauerit, cũ Dominus dixerit: Ego autem dico uobis, non iurare omninò. At uerò alibi manifeſtè iurat Apoſtolus, teſtemq́; Deum inuocat in animã ſuam. Quod autẽ afferunt, Deum præcipere non iurare omninò, oſtendũt ſe nõ intelligere Dominicũ ſenſum. Ipſe enim eo dicto: Non iurare omninò, Hebręorum inſcitiam notare uoluit, qui non habebant pro iureiurando, quod ſeruari deberet quãcunq; atteſtationem, ſed eam tantum, qua Deum atteſtarentur, afferentes ex lege: Reddes Deo iuramenta tua; quare paſsim iurabant per creaturas. Dominus autem ibi hoc deteſtatur, & prohibet: ut intelligas ibi prohibitum potius omne iuriſiurandi genus, cum temerè fieret, quàm quòd omninò non iuraretur, cum opus eſſet, maxime cum iuſiurandum ſit actus religionis, & poſsit etiam cum merito fieri, quando uallatur circunſtantijs ſuis, id eſt, ueritate, & charitate, cum tamen res ipſa talis ſit ponderis & momenti, quæ poſtulet, aut ſuadeat iuſiurandum, ut perſuaſio fiat rei, præſertim ad uitam ſpiritus cõducentis. Sic enim iuramentum eſt res religioſa. Irreligioſum autem eſt, ſi uel falſum, uel temerè iuratur, ubi neceſsitas nulla, nulla utilitas, timor nullus. Propter quod ſcriptum eſt: Nominatio Dei non ſit aſsidua in ore tuo, & nominibus Sanctorum ne admiſcearis. & paulopoſt: Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga. Vide ibi in iuramento quid prohibeatur. Apoſtolus autem in cauſis maximis, & ita poſtulante neceſsitate, & cum religione magna, Dominum inuocabat teſtem, & ſic iurabat etiam cum merito ac uirtute. Superſtitioſè igitur quidam hæreticorum omninò iuſiurandum deteſtantur, ut prohibitum à CHRISTO quaſi malum, cum non dixerit malum eſſe Dominus, ſed à malo. Verùm hac de re proprio loco fuſius.

Matth. 5. — *2. Cor. 1.* — *Iuramentũ res religioſa, quod neceſsitas, ſiue utilitas, et ueritas, et charitas etiam meritorium faciunt*

Cui ſeruio in ſpiritu meo &c. Græcè λατρεύω, unde latria, quæ ſoli Deo debetur: quamq; Grãmaticulus quidam obſtet, & uelit λατρεύειν, à δουλεία non differre, ſed nõ audimus illum. Placet magis hoc uerbũ dici à τρεῖν, quod eſt tremere, & λα, particula, quæ uehementiam ſignificat: ut hinc maxime ille cultus, qui Deo debetur, accipiatur. Vnde ſcriptum eſt: αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Quod uerò addit, *in ſpiritu meo*, hoc eſt, in donis meis, quę à Deo per Spiritum eius accepi. Nam quilibet ſpiritũ ſuum, id eſt, propria dona ſpiritus habet. Vnde dicitur ſpiritus lenitatis, ſpiritus manſuetudinis: de quo ſpiritu dictum eſt filijs Zebedęi. Neſcitis cuius ſpiritus filij eſtis. Et idem dicitur ſpiritus zeli & iuſtitię, quo Phinees, & Helias, & B. Ioannes Baptiſta agebantur. Nam de Ioanne dicitur, quòd uẽturus erat in ſpiritu, & uirtute Heliæ. Helias autem ſpiritum zeli habuit, quo occidit pſeudoprophetas, continuit cœlum à pluuia, & reſtitit Achab. B. Ioannes eodem zelo teſtificatus eſt CHRISTO, exterruit Phariſæos, & corripuit Herodem. Eſt & ſpiritus timoris, reuerentiæ, humilitatis, quo B. Petrus, & Cẽturio euangelicus agebantur, cum ille dixit: Recede à me, quia homo peccator ſum. & alter: Non ſum arbitratus me dignum, qui uenirem ad te. Sic B. Ioſeph iſto ſpiritu actus cogitat relinquere MARIAM ſanctiſsimã coniugem ſuam. Eſt etiã ẽcõtrariò, ſpiritus confidentiæ, quo Cananæa, & Zachæus præditi fuerunt. Eſt rurſum ſpiritus ſapientiæ: eſt & ſpiritus doctæ inſipientiæ, & ſanctæ cuiuſdam ebrietatis amore CHRISTI, quẽ Dominus aliquando oſtendit, dum ea ageret, quæ quaſi furentis uideri poterant mundi hominibus. Vnde & ſui uolebãt eum cõprehendere, ut apud B. Marcum legitur. Eo ſpiritu efferbuit B. Franciſcus, & quidam alij, qui uelut ebrij (diuina tamen dilectione) quædam moliebantur, quę ſapiẽtia huius mundi, & prudentia carnis minus probaret. Hunc uerò ſpiritum quidam noſtrę ætatis homines uoluerunt imitari, idq; ineptè admodũ, neſcientes quòd non imitatione quæritur, ſed infuſione ſuperna accipitur. Spiritus autem B. Pauli multiplex erat, ob multa & excellentia dona, uidelicet humilitatis, charitatis, zeli, miſericordię, patientiæ, tolerantiæ, ueritatis, ſapiẽtiæ, ſcientię, conſilij, fortitudinis, reliquorumq́; donorum, quibus fuit abundãtiſsime refertus. Sic nimirum exigebat egregium illius apoſtolatus officiũ, in quo maxime ſeruiebat Domino. Vnde ipſemet ait: *In euangelio Filij eius*. Hoc enim ſuo ſpiritu agebatur, & impellebatur ad euangelizandum. Vnde cum eſſet Athenis, & uideret tãtã ciuitatẽ idololatrię deditam, ait de illo ſcriptura: Incitabatur ſpiritus eius in ipſo &c.

Eraſmus notatur. — *Deut. 6.* — *Spiritus Pauli* — *De uarijs ſpiritibus ſanctorũ* — *Nota.* — *Marc. 3.* — *Contra quoſdã infœliciter agẽtes ſe ſuo ſpiritu ut appareãt, nõ agũtur* — *Act. 17.*

Quòd ſine intermiſsione memoriam ueſtri facio ſemper in orationibus meis. Non pertinere ad iſtum locum uidetur illa quæſtio, quã hùc afferunt aliqui: utrũ ſine intermiſsione orandum ſit. Non enim ipſe hìc dixit, ſe ſine intermiſsione orare, ſed quòd cũ orabat, ſine intermiſsione memoriam illorum faciebat. Græca tamen uox, qua uſus eſt Apoſtolus, προσευχῆς, attentionem & aſsiduitatem quandam ſignificat. Nam hoc exigit uera oratio, quę eſt perfectorum, ut ſit attenta & aſsidua, quantũ fieri poteſt. Proditũ eſt litteris, crebras olim fuiſſe ſed breues, & quodã modo iaculatas monachorum orationes. Qui uerò perfectiores erant, diuturnius eis orare licebat. Et hoc eſt quod nunc meritò deſideratur apud Chriſtianos, cum uix ullum tẽpus unq̃ magis orationes ab Eccleſia ſic fluctuante ac periclitante exegerit.

De aſsiduitate ac prolixitate orationis.

Obſecrans ſi quo modo tandem aliquando proſperum iter habeam in uoluntate Dei ueniendi ad uos. Legitur græcè, δεόμενος, quod eſt deprecans, & non obſecrans, ne fiat uis in ratione illius uocis; obſecrare; quaſi per ſacra obteſtari, ut quidam faciunt. Perpende autem ut plenè explicat deſiderij ſui uehementiam, dum ait *ſi quo modo tandem aliquando*. Qui enim uehemẽter aliquid cupit, primùm illud uellet omni modo aſſequi, ideo ait; *ſi quo modo*. Deinde impatiens eſt moræ, unde addit: *Tandem*. Tertiò nihilominus longanimis eſt in expectando, unde adiecit: *Aliquando*, ac ſi dixerit. Modo id mihi detur aliquando conſequi, contentus ero. Nec

tamen

tamen præcipitanter illud optabat, & inconſi-
deratè,ut pleriq; faciunt,ſed iter proſperum ex-
pectabat. Verùm cum nihil ſit proſperum, quod *Contra obſeruantes tempora & momenta à ſtellis.*
non ſit in uoluntate Dei, illam Dei uoluntatem
non(ut inſipientes quidã)horoſcopo uenabatur,
neq; ſtellis captabat opportunũ tempus profici-
ſcendi,ut ſtulti & à ſpiritibus erroris decepti fa-
ciunt,ignorantes quàm ſit hoc uanũ,& quàm diſ
pliceat ſummo Deo. B. aũt Paulus orationibus
opportunũ,circa hoc,Dei beneplacitum ueſtiga
bat,et obſeruabat,ut iret in uoluntate Dei. Vnde
& exauditus eſt tandẽ.Nam data fuit illi fœlicіſ-
ſima Romam proficiſcendi occaſio, cũ eſſet uin
ctus catenis propter CHRISTVM. Prouocauit
enim ad Cęſarẽ,ut impleretur uerbum Dei dicen
tis: Vt portet nomen meum coram gentibus,& *Actuum. 9.*
regibus, & filijs Iſrael.et: Oſtendam illi, quanta
oporteat illũ pro nomine meo pati.Et ecce nunc
in eius gloriam ueneramur catenas illas, unde &
magna ſigna ac prodigia olim (teſte B.Grego-
rio)ficbant,quę ob infidelitatẽ noſtram ceſſarũt.

Deſydero enim uidere uos. Gręca uox, ἐπιποθῶ, ue
hemens quoddã et ardens deſyderium ſignificat.
Hactenus eos beneuolos ſtuduit reddere. Et no-
ta(quæſo)deſyderij cauſam,ait: *ut aliquid impar-*
tiar uobis gratiæ ſpiritualis. Nam græcè, χάρισμα, le- *Nota quid præcipuũ ac fermè ſolũ cogitant uiri ſpirituales & deſiderãt.*
gitur, ideſt, donum. Eccè omne uiri deſyderiũ ad
ſpiritualia tendentis,et ad communicandum illa.
Tenebat enim Dñi ſententiam ueriſſimam,quam
ipſe nobis manifeſtauit. Beatius eſt dare, quàm
accipere. Nam bonũ (ut B.Dionyſius teſtatur) *Actuum. 20.*
ſuiipſius eſt effuſiuum. Volebat.n.impartiri eos
de ſpiritu ſuo:quia ſic iſtituit Dominus,ut eſſent
Apl'i,et doctores,per quos alij inferiores inſtrue
rentur. Sic inter nos initur amicitia, & alitur,&
creſcit,cum inuicẽ beneficijs aſtringimur. Sic &
charitas,quæ non niſi quædã amicitia eſt, dum
mutuis fouetur & exercetur officijs atq; obſe-
quijs,illuſtrior redditur atq; feruẽtior. Vehemen
tius aũt cupiebat eos præſenti ſermone docere,
quàm per epl'am:cum propter illam uiuæ uocis
energiam(Nam uiua & uera uox,uultus, geſtus
docentis ſpiritũ quendam habent, et quoddam
uiuum ualens plurimum ad ſuadendũ,& mouen
dum)Tum ꝙ multa plerunq; exiſtunt,quę literis
tutò committi nec poſſunt,nec debent. Adde ꝙ
occurrunt conferẽti ſæpe dubia,et difficultates,
quæ non ita ſcribenti occurrũt,ut præoccupet,
& declaret.Itẽ multa ſunt,quæ non niſi à præſen
te magiſtro commodè explicãtur.Deniq; epiſto
læ,præſertim inter eos qui longo locoꝝ ſpacio
ſeiunguntur,antequàm reddantur,plerunq; uol-
uitur annus,nec eſt ſemper accinctus ad iter Ta-
bellarius,et non rarò ẽt intercipiuntur. Sequitur.

Ad confirmandos uos, hoc eſt. ſimul conſolari in nobis,
per eam,quæ inuicem eſt,fidem ueſtram atq; meam. Mo-
deſtè loquitur. Non.n.ſpondet fidei doctrinam,
ſed confirmationẽ in ea. Siquidem ea præditi ſu
perbia ſumus omnes natura,ut uix uel quę igno
ramus,doceri patiamur. Vnde rectè quidam:Cur *Horatius.*
neſcire pudens prauè,quàm diſcere malo? Rem
igiť odioſam molliore ſermone tẽperauit, aiens;
hoc eſt, conſolari in nobis. Nã in confirmatione eiuſ *Nota gaudium quod ex fide et collationibus ſpiritualibus uenit.*
dem ſententiæ et ueritatis, eoꝝ potiſſimum quæ
ad fidẽ attineant,plurima eſt conſolatio,cum plu
rimi in eandem concurrunt ſententiam:qm̃ chari
tas congaudet ueritati,et ei ueritati, quæ tam ſa
lutaris eſt,nimirum æternoꝝ. Hoc perſentire illi
diſcipuli ceperunt,qui dicebant. Nonne cor no- *Luc.ulti.*
ſtrum ardens erat in nobis,dũ aperiret nobis ſcri
pturas? Hinc tantus in primitiua eccleſia feruor:
qm̃ erant perſeuerantes in doctrina Apl'orum,et
ſcrutabantur ſcripturas,et probabant rem ita ſe
habere,ſicut audiuerant. Tales quęrit,et diligit,et
promouet Spũſſanctus. Sic.n.ait ſcriptura. Ego *Prou. 8.*
diligentes me diligo,& qui mane uigilauerint ad
me,inuenient me.Qui malunt hoc in loco legere;
cohortationẽ; potius quàm;conſolationem,non
intelligunt in uoce iſta; conſolationis; cohorta-
tionem quoq; intelligi,quam ad Heb.ipſe Apo-
ſtolus appellat uerbum ſolatij.

Nolo autem uos ignorare fratres, quia ſæpe propoſui
uenire ad uos,&c. Occurrit hic tacitæ obiectioni,
quæ hinc õ terat. Si tantopere, Paule,deſiderabas
ad nos uenire,quid ergo obſtitit? Reſpondet, Id
quidem ſe propoſuiſſe in animo,ſed prohibitum
fuiſſe uſq; ad illũ diem. Non tamen affert cauſam
prohibentem,quæ facile ſubintelligi poteſt,vcz,
ipſe Spiritus, qui aliarum eccleſiarum ædifica-
tionem,et confirmationem per illum prius exige
bat. Nam aliquando Phrigiæ et Galatiæ regio- *Act. 16.*
nes pertranſiens,admonitus fuit à Spiritu,ne ibi
euangelizaret. Et tendens aliquando in Bithi- *Nota quõ particulari prouidentia Dei dirigebatur prædicatio Apoſtolica.*
niam,prohibitus eſt à Spiritu, et diuertere coa-
ctus eſt in Macedoniam. Ad Theſſalonicenſes ta
men ſcribit,cum deſiderio ſimili teneretur,et ſe
mel & iterum impeditum ſe fuiſſe à Satana. Sed
illud etiam permiſit Deus ad aliquod bonum,
quod ſæpenumerò non cogitamus.

Vt aliquem fructum habeã in uobis. Fructus docto
ris non eſt ꝓpria gloria,ſed eſt profectus diſcipu
li. Nã doctor eſt uelut quidam agricola ſpargens
ſemen,quod eſt uerbum;diſcipulus uerò eſt uelut
terra,quę recipit ſemen:et tunc fructus eſt,cum
de ſemine illo accepto egreditur ubertas bonoꝝ
operum,quæ ſunt in uerbo tanq; in ſemine,non
actu,ſed potentia Prius tñ præparat terram,uer
tens illã uomere,quod eſt corda ſcindere,et eoꝝ
duritiam,ut capiant uerbũ ſalutis:puta,ꝙ homo
repletur multis miſerijs,& quòd moriendum eſt
omninò,et omniũ quæcunq; geſſerimus,redden
da ſtricta ratio,etiã uerbi otioſi. His et ſimilibus *Quis ſit uerus fructus doctoris.*
incipit terra cordis noſtri quodam modo ſcindi
& conteri. Et cũ ſic euerſa eſt, tunc appoſito ſter
core,ideſt,propriæ utilitatis notitia, poteſt faci-
le iaci ſemen,quod eſt uerbum Dei, ipſe uidelicet
CHRISTVS pro nobis crucifixus, qui & de-
precatur pro ſalute noſtra, & interpellat apud
Deum Patrem:quod & cuſtodiri debet ac ſerua
ri ſarculo exhortationum & collationum,ne cre
ſcentibus herbis noxijs, ſpinis,ac tribulis,ideſt,
uoluptatibus,& erroribus, et neceſſitatibus hu-
ius ſęculi,ſuffocet. Sic ergo fit fructus per præ-
ceptorem, quod illi eſt ſummè gratum, ut di-

 xerit.

xerit dilectus: Maiorem hac non habeo gratiam, quàm ut uideam filios meos in ueritate ambulare. Et Apoſtolus de talibus ait: Vos eſtis corona mea, & gaudium meum in Domino.

Philip. 2.

Sicut & in cæteris gentibus, Græcis ac barbaris. Latenter prouocat ad æmulationē Romanos, proponens ꝙ & alibi apud alias nationes fructū uerbi retulerit. Hoc in loco per Græcos intelligit eos, qui literis & moribus cultiores erant, apud quos uigebant gymnaſia philoſophorū. Quod ſanè mirum uideri poterat, ſuperbam illam Græcorum ſapientiā euangelicæ prædicationi collum ſubmiſiſſe. Oppoſuit aūt Græcis barbaros, ideſt, populos ferociores et immites, quod erat longè difficilius eos edomuiſſe. Verùm hoc effecit B. Paulus, imò Deus per B. Paulum, qui apud Arabes fuit prędicans, & apud Græcos, et proficiens in uerbo Dei, ut uerum fieret illud Iſaiæ uaticinium: Lupus habitabit cum agno, & pardus accubabit cum hœdo.

Doctrina chriſtiana quō omnes alias ſuperauit.

Iſa. 11.

Sapientibus & inſipientibus debitor ſum. Vocat ſapientes, qui ingenio pollebant; & ſtudiis literarū profecerant: qui tamen indigebant magiſtro, ut fidē ediſcerent, & per eā uerè ſaperent, ſicut ſcriptum eſt. Prou. 1. Audiens ſapiens ſapientior erit. Nam hæc propriè dicuntur audiri, quæ non niſi auditu diſci, & capi poſſunt: ut ſunt ea quę ſunt fidei, quæ uerè ſapientem reddunt. Vnde B. Paulus: Fides ex auditu, auditus per uerbum Dei. Et Iſaias: Quis credidit auditui noſtro? Et Dñs per Moſen: Audi Iſrael, Deus Deus tuus ego ſum. Ergo econtrariò, inſipientes uocat, qui nullis honeſtis literarū ſtudiis & diſciplinis imbuti erant. Nā & CHRISTVS in ſuam doctrinam hos recipit, qui fecit omnes dociles Deo, ut prępſcriptū erat. Nā in CHRISTO non eſt Iudæus, aut Græcus, Barbarus, aut Scytha, ſed noua creatura.

Nota pro ſapientia chriſtiana.

Rom. 10.

Ita quod in me promptum eſt & uobis qui Romæ eſtis euangelizare. Emphaſim habet iſta nominatio tantæ ac tam ſuperbæ Vrbis. Nam Roma idem eſt quod excelſa. Ponit ergo tacitè illos, ad quos ſcribebat, inter ſapientes, gratiā captans & beneuolentiā, ſed non inter ueros ſapientes, ſed mundi tm̄: ut oſtendat eos etiā indigere doctrina per auditum. Promptum aūt ſibi eſſe ait (quod ad ſe pertinet) illis etiam euangelizare, cum id in mandatis haberet: Vę mihi, inquit, ſi non euangelizauero. Eſt autem euangelizare, ea quæ de CHRISTO ſunt, annunciare: quare addit.

Nota de excellentia urbis Romæ, ab ipſo nomine.

1. Cor. 9.

Non enim erubeſco euangelium. Quod tamē multi tunc erubeſcebant, propter opprobrium crucis: Et nunc non deſunt partim irridētes, partim erubeſcentes. At B. Paulus idipſum gloriā reputabat, ſicut eſt reuera: ſciebat enim dictum. Qui me erubuerit, & ſermones meos, erubeſcere illum faciam coram Patre meo. Quare nūc multò magis quoſdam miramur, qui cognita euangelii dignitate, malunt nihiloſecius doctores eſſe ſcholaſticæ diſciplinę, et logicæ ac philoſophię, quàm uerbi Dei prædicatores, & tamen prædicatorū nomine gloriantur. Adiecit ergo rationem, cur nullum ex euangelio pudorem contraheret.

Prædicatio crucis non erubeſcenda.

Nota.

Virtus enim Dei eſt in ſalutem, omni credenti. In ſalutem, inquit, non quanlibet, ſed uerā, & eximiam ſalutem. Non cuilibet tamen, ſed credēti, ideſt, recipienti euangeliū per fidem, & dilectionem. Sicut medicina uirtutem habet ad ſanandum, ſi tamen recipiatur. Neq; uerò ſic in ſalutem, ut continuò ſaluus ei ſit re ipſa, ut ait hęreticus. Spe enim ſalui facti ſumus. Propter quod ſcriptum eſt: Qui crediderit, non feſtinet, ac ſi dixerit: Adhuc grandis illi reſtat uia. Hęc aūt dicimus aduerſus perniurioſam Lutheranorum ſectam, qui unà cum fidei apprehenſione, ſimul & ſalutem apprehendi inexterminabiliter docēt, ſtulte quidem ac pernicioſè. Hîc uerò incipit Apoſtolus latēter, miroq; artificio, de proœmio in tractatum deſcendere, et explanare prouidentiam Dei erga omnes homines, non tamen ſine ordine, vnde ait.

Contra Lutheranam doctrinam.

Iudæo primum & Græco. Græci appellatione hîc quenlibet alium compræhendit, qui non eſt Iudæus. Vnde et Romani eo uocabulo comprę hendebantur, propterea quod (ut exiſtimo) eo tempore maxime communis erat græca lingua. Ait autem, *primùm Iudæo*, ne in eorū odium uideretur loqui, tacens ueritatem quæ erat pro eis, ut ſic eos ſibi cōciliaret, quos prę cipuè habebat infeſtos. Nā uerè hîc erat ordo. Ipſi enim Iudęi prius uocandi erant: quia ſalus, ideſt, CHRISTVS, ex Iudæis erat, ſicut dixit Dñs Samaritanæ: et ipſis primū promiſſus fuit, unde ſcriptum erat: Exibit lex ex Sion, et uerbum Dñi de Ieruſalē. Sed quia illi repulerunt, ideò primogeniturā amiſerunt. Et hîc eſt finis proœmii, & initium tractatus epiſtolæ, ubi incipit uirtutem euangelii uniuerſalem in Iudæos & Græcos enarrare.

Iudæorum uocatio prior.

Mich. 5.

Iuſtitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem, ſicut ſcriptum eſt: Iuſtus autem ex fide uiuit. Primùm tacitè innuit differentiā quæ eſt inter legē, et euangelium: qm̄ iuſtitia Dei, non qua iuſtus ipſe Deus eſt, et reddet unicuiq; iuxta opera ſua, ſed qua nos (ut rectè ait B. Auguſtinus) iuſtos facit, hæc eſt iuſtitia quę in euangelio reuelatur. In lege aūt non erat reuelata, ſed claudebatur in ea tanq̃ in uelamine. Vt aūt probet ꝙ uirtus in ſalutē contineatur in euāgelio, non aūt in lege, hoc primum ſumit, quòd hæc iuſtitia Dei reuelatur in euangelio, tanq̃ ſic arguēs. Virtus in ſalutem eſt iuſtitia Dei, quæ appræhenditur per fidē: non apprę henditur aūt niſi fuerit reuelata (Fides. n. reuelationi innititur) reuelatur aūt maxime in euangelio: Ergo ibi talis eſt uirtus in ſalutē. Hæc uerò iuſtitia donū Dei eſt inhærens cordi noſtro, infuſum deſuper per ſpiritū CHRISTI, cui Dæmones inuident: et ideò inſtruūt ſuos, ut illud negent, aut fio crifaciant. Eſt igitur hoc donū iuſtitiæ quodam modo ipſe CHRISTVS, qui (ut Apl's ait) factus eſt nobis ſapientia, et iuſtitia, et ſanctificatio, et redemptio, ſi tn̄ fide recipiatur. Sic enim quodam modo CHRISTVM nobis concipimus per fidem uiuam, ut illum demum nobis per charitatis opera, & paſſiones, parturiamus, ac pariamus. Quid enim eſt fides, niſi ſuſceptio eorū quę ſperantur? Eterna aūt hæc ſunt, quæ interim nō uidemus,

Hic incipit tractatus epiſtolæ.

Quid ſit iuſtitia Dei. Nota propter hæreticos.

uidemus, ſed ex reuelatiõe habemus, et ſpe. Quid aũt ſperatur niſi CHRISTVS uita noſtra? Nam ipſe eſt qui reuelatus eſt in euangelio: qui à ſęculis fuit abſconditus, et ſub uelaminibus contectus, et à ꝓphetis plerunq; ſub figuris, et enygmatibus prænunciatus. Ipſe eſt qui manet in æternum iuſtus noſter, & iuſtitia ſempiterna. Ipſe charitate concipitur, quæ ex fide accipitur, ideò ait.

Prima expoſitio.
Nota de fide implicita & explicita.

Ex fide in fidem. Quod multipliciter exponi poteſt. Et primo, ex fide, vtz. implicita, quę erat Gẽtium, et Iudæorũ, in fidem explicitã, quę eſt Chriſtianorum. Neq; n. fuit Gentibus clauſa unquàm ad ſalutem uia, quam cõſequi prorſus abſq; fide eſt impoſſibile. Gentium ergo fides erat duorum duntaxat articulorũ, uez, quòd Deus ſit, et habẽs prouidentiam: Et quòd inquirentiũ illum ſit remunerator. In quo articulo cęteri continẽtur implicitè, ut B. Thomas eleganter docuit. Hebręorũ uerò fides aliquantò plenior erat, ſed nec ipſa omninò explicita. Ipſi.n. ex fide de CHRISTO uenturo, prouecti ſunt in fidẽ de illo exhibito. Non enim erant olim ſine fide Iudæi ueri, & de CHRISTO, quem uenturum credebant, & in illo ſperabãt, iuxta factas Patribus ꝓmiſſiones. Sed quęuis harum fides, præ illa quæ nobis eſt reuelata, uix dicitur fides in ſcripturis. Nam ipſimet Iudęi ſua improbitate uerificantes ſcripturas, illã fidem nobis explicarunt, cũ in cruce mactarunt Agnũ noſtrum, uerum ſacrificiũ. Vnde ceſſit prior eorum fides tanq; imperfecta, ſequenti perfectę. Sic hæc perfecta noſtra fides cedet tandem uiſioni: quando uidebimus illum in gloria facie ad faciẽ.

Duo fidei articuli primi ac præcipui, et omni tempore neceſſarij, ut explicitè credantur.

Secunda expoſitio.

Secundo poteſt intelligi, *Ex fide in fidem*, hoc eſt, ex fide prædicantis, in fidem recipientis. Hic eſt enim ordo diuinæ prouidẽtiæ, ut primoribus Eccleſiæ, ſcz, Prophetis, et Apoſtolis primò reuelet quæ fidei ſunt, ut ſic deinde in alios reuelatio propagetur. Quare Iſaias dixit: Quis credidit auditui noſtro? et brachium Dñi cui reuelatum eſt? et Apl̃s noſter Paulus ait. Habentes aũt eundem ſpiritum fidei, ſicut ſcriptũ eſt. Credidi, propter quod locutus ſum: & nos credimus, ꝓpter quod & loquimur. Nam quibus prius reuelatum eſt, non ob hoc tñ illis reuelatum eſt, ut ipſi crederẽt ſoli, uerùm ẽt ut in alios fidem ſuã extenderent.

2. Cor. 4.

Tertia expoſitio.
Hic nota fidem Iudæorum.

Tertio poteſt intelligi, *Ex fide in fidem*, ideſt, ex fide terrenorũ bonorum per Moſen promiſſorũ in antiquo pacto, & teſtamento in Agno ueteri conſecrato, in fidẽ cœleſtiũ, quę in nouo et æterno teſtamento conſecrato in CHRISTI ſanguine compręhenſa ſunt, et promiſſa in uero Agno. Vnde rectè ait: Ex fide in fidem: quoniã uetus illa fides, de qua ſcriptum eſt. Crediderunt Deo et Moyſi ſeruo eius, quæ erat terrenorũ bonorum, ceſſit huic nouæ de CHRISTO, qua in eum creditur, qui promittit æterna. De qua fide ipſe dixit. Niſi credideritis quia ego ſum, moriemini in peccatis ueſtris.

Exod. 14.

Ioan. 8.

Quarta expoſitio.

Poſſemus etiã quarto modo intelligere, *Ex fide in fidem*, ideſt, ex fide eorum quæ contigerunt CHRISTO, in fidem eorũ quæ contingent nobis. Ipſe enim typus eſt noſtri: qm̃ & nos reſurgemus, ſicut & ille reſurrexit: & coronabimur, ſicut & ille coronatus eſt. Nam & ob hoc pręceſſit fides terrenorũ bonorum, ut ſicut uiderunt Iudæi tum demum eos obtinuiſſe promiſſionem terrenorũ, qui crediderunt, & non tentauerunt Deum, ſed eius præcepta ſeruarunt: ſic & qui crediderint euangelio, & qui fuerint obedientes in ſpiritualibus, ij demũ requiem ſempiternã obtinebũt.

Quinta expoſitio.

Quinto poteſt intelligi, *Ex fide* Dei, qua ipſe quod ꝓmiſit, effecit, mittendo Filium ſuũ, *in fidem* Iudæorũ, & eorum qui ſicut crediderunt promiſſionibus, ita ipſam exhibitionẽ fide acceperunt.

Sexta expoſitio.

Occurrit ſexta & nouiſſima expoſitio, quæ hunc habet ſenſum. Homo.n. impius & iniuſtus, cum ſe diſponit ut fiat iuſtus, primùm credit adhuc in pręputio exiſtens, fide ſua, ideſt, actu credulitatis, qui procedit ab ipſo adhuc lõge exiſtente, licet excitetur ea fides in illo à Deo miris modis. Et ex hac fide ſua homo accipit hoc donum iuſtitiæ, et charitatis, & gratię, quod non aduenit ſine dono fidei infuſæ. Hæc enim fides eſt donũ Dei, & ſic procedit ex fide in fidem, ideſt, ex fide ſua, ideſt, actu priore iformi, nec ex habitu procedente, in fidem, quæ Dei donum eſt formatum charitate. Quod totum ego alias figuratũ eſſe in Simone Petro & agnoui, et latius declaraui. Simon enim, quod eſt paternum nomen, ſignificat conſenſum, qui ex nobis uenit, fauente Deo, quẽ prębemus auditui fidei. Petrus uerò, quod eſt nomen à Deo et CHRISTO, ſignificat ſuperius donum fidei, & lumen, unde homo confirmatur: et ſic ex fide in fidẽ proceditur, ſicut ex Simone in Petrum. Cum aũt omnes hæ expoſitiones in ſe ueræ ſint, et uerba ipſa Apoſtoli illas minime reſpuãt, non uideo cur ulla ſit reſpuenda, cum ſcriptura ſancta plures ſimul, etiã literales ſenſus recipiat, et intentos à Spũſancto autore. Nam ſi ueri ſunt, & nihil ueri poteſt Spiritum ueritatis præterire, cur (quęſo) non eos intendat ſpiritus? Sequitur ergo.

Nota hæc.

Nota.

Sicut ſcriptum eſt: Iuſtus aũt ex fide uiuit. Locus in Abacuch, ubi hebraicè (ut quidam uolũt) legitur. Iuſtus autẽ ex ſua fide uiuet. Etſi quidam legant; Iuſtus meus, ideſt, Iuſtus coram mè Deo, non coram hominibus. Nam hic tm̃ qui coram Deo eſt iuſtus, ſimpliciter iuſtus eſt. Et ideò B. Paulus nõ curauit adijcere, ly, meus, ſed ſimpliciter dixit; iuſtus; quamq; reuera in codicibus hebraicis, qui nunc leguntur, non eſt, ly, meus, ſed legitur: Iuſtus ex ſua fide uiuet: quia impij hoĩs fides eſt principium pietatis, diſponens ad recipiendã gratiæ uitam, quæ eſt à Deo, nec datur hæc uita abſq; fide noſtra; ideò dixit: Ex ſua fide uiuet. Gratia.n. & ueritas eſt qua uiuimus, et interim uitã gratię habentes, expectamus beatam ſpem, ideſt, glorię uitam. Qm̃ uerò gratia ex fide noſtra uenit, ideò ex fide nr̃a dicimur uiuere: quamq; et in fide, quam cũ ſpe, et charitate infundit nobis Deus, dicimur uiuere, ſicut dixit Apl̃s. Quod aũt in carne nunc uiuo, in fide uiuo Filij Dei. Sed non ꝓpter ipſam fidẽ tñ, ſed multo fortius propter charitatẽ, quę ſurgit ex fide, uiuimus. Et hæc in hæreticos dici-

Gal. 2.

mus, qui perſpicuè contra ipſum B.Paulum (in
quo tamen fidere ac niti ſe fingunt)primas defe-
runt fidei,charitate poſthabita:cũ & fides, et om
nis uirtus,ſi quã habeant uitam, à charitate(ip-
ſo Apoſtolo teſte) mutuentur.Sed hæc latius &
paſsim ſuis locis declarabuntur. Annotandũ in-
terim,ꝙ Septuaginta hũc locum ſic interpretati
ſunt:Iuſtus aũt meus ex fide mea uiuet, decepti
(ut B.Hieronymus exiſtimat)elementorum ſimi
litudine.Porrò mirum uidetur,quòd idẽ B. Hie
ronymus dicat hunc locum à B.Paulo iuxta Se
ptuaginta citatum. Quod tamen nec in græcis,
nec in latinis codicibus nunc inuenitur.

Reuelatur enim ira Dei de cœlo ſuper
omnem impietatẽ et iniuſtitiam hominum
eorum qui ueritatem Dei in iniuſtitia deti-
nent:quia quod notum eſt Dei,manifeſtum
eſt in illis.Deus.n.illis manifeſtauit. Inuiſibi
lia.n. ipſius,à creatura mundi,per ea quæ fa
cta ſunt intellecta,conſpiciũtur, ſempiterna
quoqꝫ eius uirtus & diuinitas: ita ut ſint in-
excuſabiles.Quia cum cognouiſſent Deum,
non ſicut Deum glorificauerũt, aut gratias
egerunt : ſed euanuerunt in cogitationibus
ſuis,& obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.
Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti
ſunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibi-
lis Dei, in ſimilitudinem imaginis corru-
ptibilis hominis,& uolucrum,& quadrupe
dum,& ſerpentium.

Officia legis duo, præmiare & punire.

Sicut legis eſt, præmium proponere facienti
bonum,ita eiuſdem legis eſt,etiam pœnas,et ſup
plicium indicere præuaricãti. Vt noſcas igitur,
ſaltem à poſteriori,iuſtitiã Dei in euangelio eſſe
reuelatã,qua iuſti efficimur ad acquirendã uitam
æternam,adiecit,quòd in eodem euangelio reue

Quæ ſit ira Dei de cœlo. Nota.

latur ira,ideſt,uindicta Dei, contra eos qui nolũt
iuſtificari,aut qui in accepta iam iuſtitia non ſte-
terunt.Hinc enim elicitur ualidiſsimũ argumen-
tum,quòd in eo manifeſtè perfecta ira Dei reuela
tur:quoniam in hoc eſt iudicium, quia lux uenit
in mundum,& dilexerunt homines magis tene-
bras,quàm lucẽ, hoc eſt,æterno ac perfecto ſup
plicio,æquiſsima Dei ſententia,digni ſunt : quia
tantum donũ ſibi oblatum uel recuſarunt,uel in
illo non profecerũt.Quare ut hanc Dei iram ſum-
mam,& non quãlibet iram intelligeres,addit: *de
cœlo*, quæ apparebit in die nouiſſimo.Multę nan
que ſunt & uariæ Dei iræ, & furores,quos licet
in ueteri lege cernere,quibus tamen tũc homines
temporaliter feriebãtur.Talis fuit cataclismus ab
initio,& terribilis illa quinqꝫ ciuitatum cõflagra
tio.Tales fuerunt plagæ Pharaonis,& Ægyptio
rũ. Tales & in lege Moſeos fulminabantur.Qua-
re clades filiorũ Iſrael, quibus in deſerto ira Dei
ſæuiente ſæpenumerò ſunt affecti, ac deinde ca-
ptiuitates multæ,non ueniebant ab ira Dei perfe
cta illa,quę de cœlo ueniebat.Nam nulla earꝫ de
cœlo talis patuit,qualis eſt illa futura,quando au
diens:Ite maledicti in ignem æternũ.Hęc ira non
eſt reuelata in lege,ſed in euangelio Dei. Quòd ſi
prophetæ hanc iram p̃nunciarunt(ut certe prę-
nunciarunt)non ita tamen apertè ſicut in euange
lio,neqꝫ quaſi eſſet ira hæc ex lege. Eſt enim non
ex lege ira hæc de cœlo,ſed ex euangelio. Nam
multa,quæ ad euangelium pertinent, prius fue-
runt per prophetas prædicta tanquàm euangeli-
ca,& à Domino ipſo profecta,non ex Moſe.

Hæc aũt ira Dei reuelatur *ſuper omnem impieta-
tem,& iniuſtitiam hominum eorum,qui ueritatem Dei in
iniuſtitia detinent*. Per impietatẽ intellige id,quod
eſt contra Deum; ut infidelitas,idolatria,blaſphe
mia,& omne ſacrilegiũ. Per iniuſtitiam uerò etiã
omne quod in proximum infertur iniuſtè. Et in
his duabus concluditur omne peccatũ,quod ta-
men eſt imputabile illis tm̃, qui ueritatem Dei in
iniuſtitia detinent,ideſt,qui contra conſcientiam
agunt,& contra id quod ſentiunt,et ſciũt,aut ſci
re debent de Deo,operantur:à qua impietate, &
iniuſtitia poſſunt (Deo fauente)ſe auertere.Sci-
tur enim,& ſciri debet de Deo ab omnibus,illum
eſſe omnium Deum & Dñm,& qui ea requirat à
nobis quæ recta ſunt,& quæ ſibi debent, & pro-
ximo:quæ ſi negligamus,nõ ſumus excuſabiles.
Qm̃ uerò Gentes non ſunt derelictæ abſqꝫ hac de
Deo cognitione, præcipuè autem eorꝫ maiores,
qui ingenio pollebant,& ſapientiã profitebantur
(nõ enim omittebat Deus eos per ſuos Angelos
illuminare)ideò hos primùm taxat Apl's,ut inde
poſſit confidentius ad Iudæos ſe conuertere, &
ſic oſtendere quòd omnes fuerant ſub peccato,
& indigniſſimi gratia Dei, ita ut nullus haberet
cauſam ſeſe extollendi aduerſus alterũ, nec Gen
tilis aduerſus Iudæum,nec Iudęus aduerſus Gen
tilem.Ait ergo de Gentibus.

Accuſatio aduerſus Gentes.

Quid ab omnibus ſciri debeat de Deo.

Quia quod notum eſt Dei manifeſtũ eſt in illis. Hoc
notũ eſt Dei,ſeu noſcibile de Deo, quòd ipſe eſt
prima cauſa,principium omniũ, ſummè potens,
ſummè ſapiens, ſũmè bonus,ſummè iuſtus,ſũmè
perfectus,non mutabilis,ſed abſqꝫ ulla mutabili-
tate ſempiternus:et alia quæ huiuſmodi ſunt, de
quibus facile elicitur, ꝙ ipſe ſolus erat dignus
ſummo cultu ac ueneratione. Ne aũt hanc mani-
feſtam de Deo notitiã arbitraretur quiſqꝫ uenire
à lumine tm̃ naturali,ſine aliquo diuino afflatu,et
auxilio ſuperaddito, ſtatim adiecit: *Deus enim illis
manifeſtauit*. Licet.n.ex his quæ poterant ex hoc
creaturarꝫ libro uidere,potuiſſent (qui ingenio
perſpicaces erant) ea coniectare de Deo quę di
ximus,non tñ firmiter his hęrere tanqꝫ rei mani
feſtæ, niſi intus per Angelos adiuti fuiſſent. Nam
omnis noſtra cognitio, circa eius in nos proui-
dentiã ex his quæ uidentur,non eſt euſqꝫ firma,
quin poſſet nonnullis apparẽtibus ècontrario ra
tionibus,et Dęmone adiuuãte labefactari,ſi Deus
omninò relinqueret noſmetipſos nobiſipſis. Apl's
ergo declarans modum,quo nouerunt:& ut hinc
etiã acciperes quid de illo potuerunt noſſe,ait,ꝙ
Deus lucis ſuę beneficio ac participatione, qua
participatur omnis intellectus naturaliter,& per
media obiecta,quæ ſunt ipſius creaturæ,illis ma
nifeſtauit ea, quæ de ipſo naturaliter noſcibila
erant,

Quod philoſophi etiam habuere cognitionem de Deo ſufficientem ad quærendum illum.

Etiam philoſophos non reliquit Deus in puris naturalibus ſine auxilio ſpeciali.

erant, adiuuãdo naturę lumen intrinſecus eo modo, quem ipſe nouit. Alioquin ſi ſibiipſis, & ſuæ tantùm ſolertiæ dimiſsi fuiſſent ſæculi ſapientes, nec ſic Deum cognouiſſent. Nam de cunctis filiis Adæ, ſi ſibiipſis relicti fuerint, meritò dicitur:

Pſal. 13.

Non eſt intelligens, non eſt requirẽs Deum. Homo enim ſi in ueteri peccato relinquitur, nec ſpeciali auxilio adiuuetur à Deo, etiam ex his creaturis, & cunctis quæ uidentur, non poterit conſtanter colligere, quæ ſunt debita erga Deum pietatis officia: cui ſentẽtiæ ex doctrina B. Auguſtini conſentit D. Anſelmus hoc in loco, cuius uerba ſunt hæc: Deus, inquit, illis manifeſtauit, ideſt, nõ ſolùm naturalis ratio profuit, ſed Deus quotidie adiuuit, ne ſola natura ſufficere uideretur. Iudæis aũt multa etiam ſupra ſenſus captum oſtendit Deus, in quo exultare poterãt prę Gentibus, & cantare. Notus in Iudęa Deus: etc.

Inuiſibilia enim Dei per ea quæ facta ſunt intellecta, conſpiciuntur. Vocat inuiſibilia Dei, quęcunq; ſunt illi intima. Nam quodcunq; Dei eſt, Deus eſt. Vnde ſicut ipſe eſt inuiſibilis, ita & inuiſibilia ſunt, quæ ſunt eius. Inuiſibilia autem dico nobis: alioquin ſuapte natura ipſe Deus, qui ſumma lux eſt, ſummè eſt uiſibilis. Et ideò quæ ſunt illi intima, ſummè ſunt uiſibilia: ſed propter imbecillitatem uiſus noſtri, ipſe, & quæ ſunt eius, ut ſapientia, bonitas, potentia, & reliqua omnia, nobis inuiſibilia ſunt. Habitat. n. ipſe lucem inacceſſibilem. Nam cum ipſe ſit lux, & ſumma lux, conſequentiſſimè uiſibilis eſt, & ſummè uiſibilis. In eo uerò quòd noſtri intellectus acies eſt tenuiſſima ac debiliſſima, & infirmiſsima ad ſuſtinendam tantam lucem, inacceſsibilis, & inuiſibilis nobis eſt, & in luce ſua quodam modo, quaſi in tenebris obuolutus, nobis deliteſcit. Sapienter aũt plurali numero dicit Apoſtolus. *Inuiſibilia Dei*. Quamq; enim omnia quæ Dei ſunt, ſunt ipſe Deus, & conſequẽter res una ſunt, eaq; ſimplicißima: quia tamen hæc una res æquipollet multis, & eminentiſsimè, Deus eſt omnia: ideò rectè Apoſtolus plurali numero dixit. *Inuiſibilia* Quod uerò addit: *à creatura mundi*, uel expone, ab ipſa creatione (nã hanc expoſitionem etiã fert græca litera) uel melius, ab ipſo homine, qui mundi creatura dicitur: qm̃ ipſe eſt finis omnis creaturæ, & in eo etiam quodã modo omnis creatura continetur. Hic eſt enim, nempe ſolus homo, qui per ea quæ facta ſunt intellecta, intelligere potuit quæ Dei ſunt, & non alia creatura. Licet enim inuiſibilis ſit Deus ipſe in ſe, non tñ ut in creaturis relucet, aut reſplendet aliquo modo: ſicut Sol qui directò non poteſt à nobis his oculis cerni, ſed ex reſplendentia cernitur, tametſi hęc cõparatio ſit debiliſſima. Et bene dicit.

Creatura mundi quid eſt potiſsimũ in ſcripturis.

Per ea quæ facta ſunt intellecta. Quoniam ſi bene intelliguntur quæ facta ſunt, quod tunc eſt, quando cauſæ cognoſcuntur, non dico tñ materiam & formam, ſed efficientem quoq; & finem, tunc uenitur in aliquam Dei cognitionem: & inuiſibilia Dei, non quid ſint, ſed quòd ſunt, conſpiciuntur in ipſis creaturis quaſi in ſpeculo, & in ænygmate; neq; quòd ſint eo modo quo appręhẽdimus, ſed quòd ſunt quodam modo eminentiſsiſimè. Siquidem nihil eorũ quæ nouimus, & per quæ Deum noſcimus, repræſentare poteſt illum nobis uti eſt, cum quicquid eſt extra illum, in immenſum excedatur ab illo. Non eſt uerò nouum in ſcripturis, creaturæ appellatione hominẽ intelligi, ſicut dixit Dominus: Prædicate euangeliũ omni creaturæ. Nam & homo quodam modo omnis creatura eſt, qui de omni creatura aliquid participat, & (ut diximus) propter illum ſunt omnia mundi huius.

Marci ulti.

Sempiterna quoq; eius uirtus, ideſt, ipſa omnipotentia ſempiterna, quę de cœlis maxime agnoſcitur, qui infatigabiliter mouentur: ut hinc infinitum Dei uigorem Philoſophus collegerit. *& diuinitas*, hoc eſt, ſuperexcellentia. Vnde & cœlum dicitur diuum & diuinum, et heroes multi diui et diuini: quoniam longè alios ſuperexcellunt uirtute.

Ita ut ſint inexcuſabiles: quia cum cognouiſſent Deum, *non ſicut* Deum *glorificauerũt, aut gratias egerunt.* Hîc oſtendit Apoſtolus mundum miſerum & infęlicem: primùm per hoc, quòd Gentiles non profecerunt in ſuo naturæ libro, etiã Dei auxilio confirmati in notitia ueritatis: quoniam magni philoſophi defecerunt, qui minime probarũt ipſo opere, quod probabant intelligentia, ac ſermone. Si igitur illi magis illuſtrati à Deo, et electi ut illuſtrarent alios, prolapſi ſunt, quid putandum eſt de imperita multitudine, & uulgo reliquorum hominum, qui per illos ducebantur? Nam ut ex illis conijcias reliquos: Cum enim ipſi nouiſſent Deũ, ideſt, eum in ſe ſummè pulchrum et excellentem, cuius prouidentia, ac ſapientia cuncta ſunt condita, & gubernantur (hoc eſt enim uerè noſſe Deũ, nam ſcripturæ, ut alibi ſæpius declaro, in hac notitia, quòd eſt Deus, concludi uolũt & notitiam prouidentię eius) Cum ipſi, inquam, hanc Dei haberent notitiam, ac propterea intelligerent illum eſſe colendum, & glorificandũ cum omni laude, ſancto timore, debita quoq; gratiarũ actione, nec tamen id præſtiterunt, redditi ſunt inexcuſabiles, & meritò. Qui enim cognouerunt ab eo eſſe omnia bona, & dona, quæ hominibus euenire poſſunt, & quæ ipſimet acceperant, ac de ijs inſuper longè meliora atq; fęliciora ſperare poterãt, non egerũt tamen gratias, ut debuerant, profectò ſeſe inexcuſabiles prorſus conſtituerunt. Neq;. n. pari pœna plectuntur minores, qui non ita cognoſcunt, ſicut maiores. Nemo igitur dicat. Satis eſt noſſe, ut operemur. Ecce philoſophi nouerunt, et non ſecerunt quod bonũ erat. Nihil enim prohibet intellectum capere quidem ueritatem, uoluntatẽ uerò ob arbitrij libertatem, quæ ĩn ea eſt, & propter imperiũ, quo cæteris imperat animę potentijs, non ſequi agnitã ueritatem. Poteſt etenim non probare ut finẽ, quod ei ut finis ab intellectu proponitur. Poteſt item non probare ut bonũ ad finẽ, id quod ſit tñ uerè bonum ad finem: quanq; ipſum finẽ iam notum, & adeptũ non poſsit ſpernere, aut reĳcere. Voluntas autem hominis, quæ naturaliter erga carnem afficitur, etiã naturaliter ipſius petulãtijs ſuccumbit dominante peccato,

Quare philoſophi inexcuſabiles.

Sola notitia ueritatis non ſatis eſt ad bene agendum.

donec homo Dei gratia non illuſtratur. Accedente autem gratia peccatum non dominatur, niſi illi noſmetipſos ſubijciamus.

Qua uia poterant philoſophi æternam ſalutẽ conſequi.

Sed hoc in loco dubium oritur. Si enim homo ſine gratia Dei nihil boni agere ex ui liberi arbitrij poteſt, & philoſophi gratiam non habuerũt, nec illam ullo ſuo facto promereri poterant: quomodo ſunt ex hoc ſolo inexcuſabiles, quòd non ignorauerunt ueritatem, cum etſi illam ſcirent, facere tamen non potuiſſent? Licebitne dicere, quòd ex ui lib. arbitrij poterant facere, ideſt, glorificare Deum, & gratias illi agere, ac proptereà implere legem naturæ? Hoc non uidetur catholicum. Dicere autem, potuiſſe eos uitare ſingula, licet non collectim; nihil eſt. Ecce quęro de hoc: Aut poterant ſine gratia glorificare Deum, & dignas ei gratias agere (quæ res continet totam iuſtitiam) Aut non. Si annuas, in eum incidis errorem, qui creditur ab eccleſia reprobatus: quoniam hoc per ſolam naturæ uim, abſq; gratia Dei, fieri nequaquàm poteſt. Si neges: Quomodo ergo redditi ſunt inexcuſabiles? An fortè uerum erit, quod iſti noui hæretici blaſphemantes aſſeuerant, uidelicet, Deum à nobis exigere impoſsibilia, ut ſi non fecerimus, puniat nos ęternis supplicijs? At hoc non eſt diuinæ clementiæ & æquitatis. Credimus ergo nec philoſophos fuiſſe Dei auxilio deſtituendos, ſi agnoſcentes debilitatem ſuam, petijſſent à Deo fortitudinem operandi per gratiam ſuam, quam ut ſupplices poſtularẽt, ipſa ratio, & angelicæ inſpirationes proculdubiò (ut par eſt credere) depoſcebant. Sicut enim Deus illuminauit eos, ut intelligerent quid eſſet eis faciendum ad ſalutem, ita non defuiſſet in præbendo opportunum (quo ea facere poterant) auxilium, ſi popoſciſſent. Quapropter id quod inſequutum eſt explicat, aiens.

Sed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Vanitas eſt, quod non eſt finis, neq; conducit ad finem. Eorum igitur cogitationes, tanquàm hominum cogitationes quæ uanæ ſunt, in hominum gloria ſuam ipſorum fęlicitatem conſtituerunt. Ideò uani redditi ſunt à fine, ideſt, ab ea gloria, quę à ſolo Deo eſt, exciderunt: unde meruit inſipiens cor eorum obſcurari. Obſcuratur autem cor prauo & indebito affectu, quo prohibetur, ne ad uerum finem poſsit aſpicere. Et quia obtinuerunt gloriam ab hominibus, etiam ſapientiam ſibi falſa perſuaſione arrogarunt, in quo pariter turpiſſimè deſipuerunt. Nam honor propter uirtutem eſſe debet. Neq; enim uerus reputatur honor, niſi ipſa uirtus, cui iure debetur, præſens adſit. Sed ipſi honorẽ propter ſe appetentes, non curarunt de uera uirtute ac ſapiẽtia: Imò quòd ab alijs honore afficiebantur, ex eo ſe ſapientes eſſe arbitrati ſunt, non perſpicientes uerum ſapientiæ probatorem non eſſe hominem, qui falli poteſt, ſed Deum, qui neq; falli, neq; fallere nouit: Vnde addit.

Summum ſtultitiæ.

Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Nam hoc ſummum eſt ſtultitiæ, putare te, cum uehementer deſipias, plurimùm ſapere: & contrà, initium ſapientiæ eſt agnitio propriæ inſcitiæ, & inſipientiæ. Non eſt autem remediũ ei qui ſe putat ſapere, niſi primùm diſcat ſe deſipere, ut ait Apoſtolus. Si quis, ait, uidetur ſibi eſſe ſapiens, ſtultus fiat, ideſt, ſtultum in primis ſe agnoſcat, ut ſit ſapiens. Hoc peccatum fuit Angeli, præſumere ſe ſapere ſupra Deum ſuum; vnde ſtultiſsimũ ſe reddidit, & obſcuratũ eſt aurum, & color optimus immutatus. Hic ergo philoſophorum ſummus error, de ſapientiæ, ſcilicet, ac ſcientiæ perſuaſione gloriari. Licet enim quidam illorũ eſſent ironici & diſſimulatores, & contra humanã gloriam diſputantes, tamen (ut uerè quodam in loco Cicero ait) uel eo ipſo eam quærebant, quòd illius contemptores uideri ſtudebant: cuius rei perſpicuum oſtendebant inde argumentũ, quùm de induſtria ſuis in libris & nomen proprium inſcribebãt, ut uel ſic clari & illuſtres redderẽtur.

1. Cor. 3.

Peccatum Angeli.

Et quàm facilè, & miſerè (Bone Deus) in hoc genere inſipientiæ peccat homo, & non uno modo. Nam quidã ſibi arrogant quod non habent, & pluſquàm habeant oſtendunt, & ſemper augent. Quidam uerò & ſi quid habeãt, ipſi tamen quid, & quantũ eis deſit, nec agnoſcunt, nec cogitant: & non metiuntur ſeipſos ex re ipſa & ueritate, ſed comparatione ſola imperitiorum. Non ſecus atq; illi ſolent facere, qui in aliqua turri excelſa collocati, ſi deorſum deijciant oculos, celſi admodum, præ his qui repunt in terra, eſſe ſibi uidentur. Qui ſi ſurſum uerſa uice ſpectarent, & cum ijs ſe conferrent qui ſunt longe ſuperiores, quiq; cogitatione atq; auiditate in ſupernis habitant, profectò nanos ſeſe & pygmæos, quin & formicarum ſimillimos magnitudine ipſa ęſtimarent. In utroq; ergo errarunt philoſophi. Primò enim ſibi, quod non habebãt, arrogarunt: deinde ſeipſos in eo quod habebãt, non uera regula metientes, ut dictum eſt. Et ideo ſuo merito neſcierunt, quid ſibi ad ueram ſapiẽtiam deeſſet, quam à re ipſa debebant metiri in ſeipſis, non in comparatione ad uulgus, & inde ſeriò de uero fine ſuo cogitare, & de his quæ ad illum ducunt, quem cũ per ſe non potuiſſent cognoſcere, petijſſent à Deo, & ipſe oſtendiſſet eis. Sunt autem qui uerè accipiunt, ſed perinde ac ſi non acceperint, gloriantur, nullas Deo gratias agentes, ſicut Diabolus: quo errore etiam philoſophi lapſi ſunt. Hęc autem licet proculdubiò ita ſe habeant, ſicut teſtatur Apoſtolus, non eò tamen uſq; ſeuerè mihi intelligenda uidentur, quæ penitus omnes philoſophos concludant ita ſuccubuiſſe, ut nullus eorum ſit adeptus ſalutem, ſintq; facti prorſus omnes rei ſecundæ atq; æternæ mortis. Durũ nimis hoc, atq; acerbum uidetur. Quare ob iſtam cauſam hic locus fortè intelligendus eſt de maiori illorum parte, quemadmodum ea quæ in ſeq. cap. cum aduerſus Iudęos inuehitur. Nam de Socrate & Platone meliora fortaſsis dignum eſt opinari, quàm quę Apoſtolus generaliter hîc in philoſophos obijcit. Verùm cũ uenitur ad hæc particularia, ſolius Dei eſto iudicium, uel eorum qui à Deo certam reuelationem habuerint.

Facilis & frequens error hominis in æſtimatione ſuiipſius.

Et mutauerunt

Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei *in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis,& uolucrum,& quadrupedum,& ſerpẽtium.* Voluit Apoſtolus hîc à ſcelere ſtultiſsimo, eorum probare inſipientiam, tanquàm à fructu ipſius. Omnis enim arbor à fructu cognoſcitur. Scelus autem fuit mutare gloriam Dei, ideſt, gloriam quæ Deo debetur, aut, quæ in ipſo Deo eſt, qui ſolus eſt incorruptibilis ex ſe ipſo, & eã ponere in ſimilitudine imaginis, ideſt, in ſimulacro, ubi erat ſimilitudo, uel imago corruptibilis hominis, & nedum hominis, ſed & uolucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Nam horum omnium imagines colebant etiam diuinis honoribus: quo facto nihil certè poterat excogitari ſtultius. Et de huiuſmodi imaginibus certum eſt: quoniam & adhuc Iouis, Saturni, Iunonis, Veneris, & aliorum idola extãt. Nec tamẽ id ſatis erat eorũ ſtultitię, niſi & beſtiarum adderẽt adorationem, & eorum imaginum, ut de Æſculapij ſerpẽte tradunt hiſtoriæ. Babylonij ſerpentem draconem adorabant: Ægyptij appem beſtiam uaccę ſimilem, & columbam, & turturem. Alij idola coracina, alij ouem, nonnulli hircum, quidam arietem. Romani idola omnium gentiũ, quas bello ſuperabant, recipiebant in cultum. Et hæc erat illa Gręcorum magna ſapientia, pariter & Romanorum, quæ nihilominus tantis prætonijs celebratur, qua nihil ſtultius (ut iã dixi) poterat excogitari. Queritur enim Dominus aduerſus hanc gentem adeò inſipientem per Iſaiam dicens: Cui aſsimilaſtis me? Et alibi: Incommunicabile nomen, lignis & lapidibus impoſuerunt.

Miranda cæcitas, atq; inſania philoſophorũ, & gentiũ

Iſa. 40
Sap. 4.

Sed noſtra ætate è ſepulcris redierũt hypocritę quidã, & falſi magiſtri, qui hoc ſacrilegium idolatrię Chriſtianis impingunt, quaſi illi adorent & uenerentur imagines, & ligna, & opera tandẽ manuum hominum. Qua in parte egregios ſe ſycophantas produnt. Etenim Chriſtiani utuntur imaginibus & figuris non ut eas colant, aut ullo modo uenerentur ſiſtentes in eis, ſed ut quod uerè colendum eſt & adorandũ, per illas recolatur; & ad illas adoratio eiusmodi fiat. Hoc autẽ non eſt colere ſimulachra, ſicut illi faciebant, quorum error in duobus conſiſtebat, uidelicet, & in colendo ipſas imagines, & ſimiliter quòd putarent Deos eſſe, qui illis imaginibus repræſentabãtur. Nam & in eis eſſe uim diuinam putabant, fallentibus ita Dæmonijs, dum reſponſa per eas redderent: quamuis non dubitem, idolorum ſacerdotes multoties in reddẽdis oraculis fefelliſſe miſerũ uulgus. Quare & ipſas imagines uerè colebãt, & in ipſis uim eſſe diuinam exiſtimabãt, quorũ neutrum ullus uerè Catholicus facit. Obijciunt, prohibitũ eſſe omnino, ne qua ſit uiperetur, aut pingeretur imago. Sed hæc prohibitio finẽ habet adiũctum, uidelicet, ad colendum illam & adorandũ. Non enim ex ſe peccatum erat fingere quicquã, aut ſculpere ſimulachrum; alioqui cur erant ſculpti Cherub ſup propitiatorio? Et cur alias imagines licebat iuſſu legis effingere? Adde, tunc iſta fuiſſe prohibita, qñ meritò poterat de idololatria oriri facilis ſuſpitio in illa cæcitate mundi, quùm falſorum Deorum ubiq; cultus uigebat. At nũc iam mundi oculos aperuit CHRISTI lux, niſi excœcauerimus noſmetipſos. Nec eſt contumelioſum Deo, ſi illum colamus in imagine, ut falsò nos arguit Caluinus quidam, qui ſe in hæreſiarcam huiuſmodi maledicẽtijs extulit, eò quòd per eam craſsè (inquit) maieſtatem imaginamur. Nã uerè ipſe craſsè imaginatur, & calumnioſè obiectat. Non enim adeò craſsi ſumus, ut putat, ſed ex imagine qualis qualis eſt, uenimus in cognitionem, ſeu recordationem Dei, & operum ſuorum, quæ frequenter oſtendunt picturæ, ut glorificemus eum, & agamus, & habeamus illi gratias pro modulo noſtro. Neq; uerò putamus talem eſſe Deum ſecundum diuinitatem, qualis in imagine apparet. Et tamẽ ſi craſsè imaginari Deũ piaculum eſt: quæro ego ab hoc ſapienti uiro, ac cenſore, An non & ipſe craſsè Deum imaginatur, ſi quãdo de illo cogitat? Imò in ſcripturis ipſis, nonne aſsimilatur multoties Deus creaturis ſenſibilibus? Recolat infœlix homo, quomodo apud Danielem deſcribatur Pater, & apud Ezechielem, & alios prophetas, & dicat nobis homo blaſphemus, utrum illi Angeli craſsè Dei maieſtatem reuelabãt? O' uerè miſeros, qui Eccleſiam matrem ſuam docere pręſumunt. Prætereà, CHRISTVS ſecundum humanitatem talis pingitur, qualis erat, nimirum uerus homo: quamobrem omni ex parte peccat calumniator iſte & reprehẽſor. Sed ad rem noſtram, ut uideas tãto ſacrilegio dignos fructus, quos philoſophi illi, & mũdi ſapientes ex cœcitate mentis reportarunt:

Calumnioſa reprehẽſio hereticorum circa uenerationem imaginum.

Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum in immunditiam, ut cõtumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis. Qui commutauerunt ueritatẽ Dei in mendacium: & coluerunt, & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedictus in ſecula, Amẽ. Propterea tradidit illos Deus in paſsiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum immutauerũt naturalem uſum, in eũ uſum qui eſt contra naturam. Similiter autem & maſculi, relicto naturali uſu fœminæ, exarſerũt in deſideriis ſuis in inuicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedem (quam oportuit) erroris ſui in ſemetipſis recipientes.

Propter quod &c. Tradidit autem illos in immunditiam, dimittendo eos in ſuis immundis cogitationibus, & concupiſcentijs, propter flagitiũ tam infandę abominationis, ideſt, idololatriæ. Scriptum eſt enim: Infandorum idolorum cultura, omnis mali cauſa eſt, & initium, & finis. Sic Deus dicitur facere malum & peccatum, cum dimittit hominem ſuomet ſe regendum arbitrio, qui non poteſt ex ſe ſolo ullum bonum patrare. Deus enim qui poteſt prohibere peccatũ, ne fiat, & adiuuare hominem ut caueat, & non prohibet, nec adiuuat ad cauendũ: imò permittit, imò & interdũ ponit (ut ſancti doctores dicũt) offen

Quã pœnã ſecum ferat cõtẽptus Dei, et idololatria.

ditula

dicula, occaſiones peccatorũ, incitationeſq; per angelos malos ad ſcelera, ut admittant ea, nõnullo modo uidetur poſſe dici cauſa peccati, ſed nõ ut eſt peccatum, ſed ut eſt pœna peccati. Hoc.n. pacto peccatum à Deo eſt, & bonum eſt: quia ut pœna conſideratur quæ à iuſtitia eſt. Cum ergo peccatum pariat peccatum, facilè conficitur reſtis, & funis fortiſsimus, quo homo ſtrangulatur, & in barathrum inferni pręcipitatur. Vocat autẽ immunditiã, fortè ſpecialem lapſum carnis, quem mollitiem uocant. Vnde ait.

Vt contumelijs afficiant corpora ſua in ſemetipſis. Verè enim afficitur contumelia corpus noſtrum in nobis ipſis, cum illud per hæc feculenta ita fœdamus, ut dedignetur illic habitare Spiritusſanctus. Hoc enim uno peccato corpus coinquinatur: quia quod eſt membrum CHRISTI, obligatur meretrici, ut alio in loco Apoſtolus nobis manifeſtè declarat.

1. Cor. 6.

Qui commutauerũt ueritatẽ Dei *in mendaciũ*. Rectè legitur græcè: in mendacio: non in mendacium. Quomodo enim ueritas Dei uerti poteſt in mendacium? Commutatur autem ueritas Dei in mendacio, quando quod propriè Deo debetur, trãsfertur arrogando illud creaturæ, quæ coram Deo mẽdaciũ eſt, ut legitur: Omnis homo mẽdacium: & iterum. Vt quid diligitis uanitatẽ, & quęritis mendacium? Sic ergo fecerunt illi, quia *coluerunt, & ſeruierunt creaturæ, potius quàm creatori, qui eſt benedictus in ſecula, Amen.* Et uide dignam peccato pœnam, ut qui ſpreuerunt Deum, etiã ſeipſos ſpernerent, & inſuper afficerent contumelia, belluarum uitam agentes immundam. Exprimit autem contemptum Dei in hoc, quòd cultum & latriam, ab ipſa creatura Creatori debitam, qui ſolus eſt, & ideò benedictus in ſæcula, ipſi creaturę reddiderunt, quæ nihil eſt ex ſeipſa. Benedictum Deum uocat in ſæcula, ideſt, glorioſum in æternum, quod omne ſæculũ ambit, cui omnis creatura dat gloriam. Et ſi enim multi, dum in uia ſunt, blaſphement illum, certè de hoc ſumitur glorificatio Dei: qui longanimis, & bonus in ſuſtinẽdo illos, per hoc interim agnoſcitur. Qui autẽ iã damnati ſunt in inferno, dum illũ blaſpemant, laudem illi ſuo modo dicunt: quia iuſtitiam ipſius commendant. Credendum uerò, non eſſe exiguã eis tormentorum partem, dum rabiem ſuam nequicquam ſic exercent, Deo interim ridente, & irridente illos ineffabiliter. *Seculum* autẽ ſignificat certã durationis periodũ, & maxime illam quæ ſumma eſt, ſiue huius, ſiue alterius uitæ. Itaq; ſæculum, uitæ durationem ſignificat. Et quia duratio uitæ huius finita eſt, etiam ſæculum finitum eſt. Alterius autem uitæ ſæculum, infinitum eſt: quia & uita ſine fine. Hoc igitur modo ſæculum intelligitur, ubi Dominus dixit: Non dimittetur neq; in huc ſæculo, neq; in futuro. Dicitur & ſæculum ſæculi, & ſęcula ſęculorum, quæ ſunt pręſtantiora, ut æuum reſpectu temporis, & æternitas etiam reſpectu æui: ſicut dicitur cœlum cœli, cœli cœlorum, Deus deorum, canticum canticorum, tropo hebraico. Nonnulli ſæculum mille annis finiunt: alij centum annis, quæ pręſumitur uita hominis longęua. Vnde dictum eſt carmen ſæculare, quod canebatur in ſacrificijs centeſimo quoq; anno. Aſtrologi, qui multa ſuo ingenio fingunt, ſcilicet hoc illis dãte ſuo Mercurio, aut ſtella fixa, triginta annis ſæculum clauſerunt.

Pſ. 115. & 4.

Nota cõuenientiã pœnæ cum peccato

Damnati blaſphemãtes Deũ laudant illũ, et ſeipſos macerant.

Seculum quid

Matth. 12.

Amen, uox hębraica, ſignificans cõfirmationẽ: quæ & optantis eſt, ut hîc apud Apoſtolum. Eſt item promiſsionis, & ueritatis nota, & atteſtantis illam ſummam & primam Veritatem. Et ſic uſus eſt frequenter CHRISTVS, qui & ea uoce ſignificatus eſt, Dilecto dicente: Hoc dicit Amen, qui eſt teſtis fidelis. Et in eius honorem mãſit hęc uox in ſua lingua.

Amen quid

Apoc. 3.

Propterà tradidit illos Deus ĩ paßiones ignominiæ etc. Specialiter nunc declarat, quod in genere dixerat de immunditia. Et primò ponit ignominioſiſſimum ſcelus, & infandum cõtra naturam, ideſt, non modo contra rationem hominis naturalem, ſed contra uniuerſalis inſtinctum naturæ: Alioquin ſi ratio attenditur, omne peccatum eſt contra naturã. Et bene uocat paſsiones ignominiæ; quia per has etiã infra bruta animantia ſeſe deijcit miſer homo. Et uide iuſtitiam congruam dignámq; peccato. Tu homo infœlix, qui Deo prætuliſti creaturam, nonne cõgruè fit, ſi etiam infra bruta te ipſum in tantã ignominiã præcipites? Et hinc patere poteſt, quibus tenebris obuoluantur Turcę, qui ſub lege illa Mahumetis ſpurciſsima uiuunt, & hoc inſigne flagitium (ut fertur) nõ habent pro ſcelere, ut ſint inexcuſabiles: quos etiam uel animalia bruta damnabũt. Illud porrò ad cõmendationem diuinæ iuſtitiæ notandum, quòd plerumq; homines qui ſunt elati & ſuperbi, & impij, & ſęcularibus imbuti diſciplinis, hoc ſpurciſſimo & immaniſsimo ſcelere tenẽtur captiui, atq; fœdãtur. Verũ quidẽ eſt, fœminas primũ (ut aiũt quidam) dediſſe huic nephãdę operationi initiũ: poſtmodum creuit audacia, & mares ſimiliter fecerunt, ut Apoſtolus hic uidetur innuere. Et ut declararet hoc peccatum eſſe pœnam ſuperius cõgruam, adiecit.

Peccatum contra naturam.

Nota hæc omnino.

Et mercedem, quam oportuit &c. hæc eſt merces, ut inhonorantes propriũ corpus, exturbent Spiritum ſanctum inhabitantem in ſeipſis. Congruentia uerò talis pœnæ magis exprimitur, per id quod ſubſequitur.

Et ſicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, ut faciãt ea quæ nõ cõueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, cõtentione, dolo, malignitate, ſuſurrones, detractores, Deos odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inuentores malorum parentibus non obedientes, inſipientes, incompoſitos, ſine affectione, abſq; fœdere, ſine miſericordia. Qui cum iuſtitiã Dei cognouiſſent, non intellexerunt: quoniam qui talia agunt digni ſunt morte, non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.

Et ſicut

Et, pro quia, ſepenumero in ſcripturis.

Et ſicut non &c. Dictio; *et*; frequẽter in ſcriptura tropo hebraico capitur pro; quia; & ita puto hoc in loco accipiendam, ut ſit ſenſus. Quia non probauerunt, ſcilicet facto ipſo, ſe noſſe Deum, quẽ tamen intellectu conceperant & nouerãt, ob eam cauſam ſunt dimiſsi & traditi in reprobum ſenſũ. Sic enim græcè legitur, ut propterea Deus ſimiliter dicatur non probare ſe noſſe illos, & dignitatem illorum quam fecit ipſe, excellentius eis ingenium, & animam meliorem donans, dũ poſt modo propter eorum tanta ſcelera permitit tale eorum ingenium & intellectum, tenebris adeò denſis, per ſubtractionem lucis, & auxilij ſui, obſcurari, ut perpetrarent tanta ac tam uehementer abſurda. Et propriè reproba mens eſt, quæ tãtos fecit in malo progreſſus, ut mala uelut bona probe, unde omnis conflatur iniquitas: quia ſi lux, quæ in te eſt, tenebræ ſint, ipſæ tenebræ quantæ?

Iniquitas et iniuſtitia idem.

Repletos omni iniquitate Græcè, iniuſtitia, quę eſt omne peccatum; ſicut econtrariò iuſtitia eſt omnis uirtus.

Fornicatio

Fornicatione. Hæc omnem uenerei delicti ſpeciẽ complectitur. Thobias enim Dixit filio ſuo: Attende tibi ab omni fornicatione. Et hoc uitiũ primò nominat, uel quia cõmune pluribus, uel quia indignum ſapiente.

Malitia

Malitia; πονηρία: Quæ eſt inueteratũ uitium, & cõnaturale factum, cũ quis de induſtria exquirit etiam laborans, male agere, ita delectatur in malo. Et eſt proprium Diaboli epitheton, à quo in oratione Dominica petimus liberari, dicentes. Sed libera nos à malo, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Auaritia

Auaritia, Vitiũ eſt, quo quis ſibi de bonis terræ plus æquo concupiſcit: magnũ ſanè uitiũ & capitale. Nam omnium malorum radix eſt, teſte B. Paulo. Et ſcriptura ait: Auaro nihil ſceleſtius. Eſt .n. quoddã idololatriæ genus ipſa auaritia, qua ſe homo indigniſsime ſubijcit uili metallo. Vnde rectè poſt malitiam ſequitur auaritia: quia tota malitia in auaritia eſt. Eleganter enim dixit quidam. Quid non mortalia pectora cogis, auri ſacra fames?

Eccleſ. 10.

Nequitia

Nequitia, Græcè; κακία; ideſt ignauia, aut deſidia, ab ἐκκακεῖν, quod eſt deficere, & laſſari, uidelicet, à bono: huius oppoſitum; ἀρετὴ; ideſt, uirtus, quæ fortiter & cum delectatione operatur honeſtum. Concluſit aũt perfectam iniuſtitiam in his, uidelicet in malitia, & nequitia: ſicut contrà, omnis bonitas in faciendo bonum, & declinando à malo conſiſtit. Per nequitiam enim declinamus à bono: per malitiam uerò etiam operamur malũ. Sed hæ indiuiduę ſorores ſunt. Omnis enim nequam & ocioſus, malus eſt.

Inuidia

Plenos inuidia. Rectè ſequitur ad nequitiam inuidia: unde oculus nequam. Et qui frugi, eſt inuidet ignauus, cum ſe illi comparat, quaſi bono illius opprimatur. Eſt enim inuidia uitium anguſti animi, unde ſcriptum eſt: Paruulum occidit inuidia. Magnanimus autem, ut ait Philoſophus, nõ inuidet, quia parui æſtimat ea, quæ multi magni faciunt, & ipſe ſibi ſufficiens eſt. Hæc à Philoſopho dicuntur quidẽ, & ex parte uerè, ſi modo magnanimũ dare poſſet humana philoſophia: ſed illum non dat niſi ſola gratia. Qui autem ex philoſophia magnanimus eſt, inflatus eſt, & intumeſcit. Præterea, homo nunq̃ ſufficiens erit ſibi ſine gratia Dei: quia ea ſunt uerè bona, quæ ſunt ſpiritualia, & ſola hæc magni ſunt æſtimanda. At uerè ſpiritualis non inuidebit illa alteri, cum ſciat ſe participare de illis: potius congaudebit ſicut mẽbrũ eiuſdẽ corporis alteri mẽbro. Si igitur fueris ſpiritualis, ò pie lector, non habebis ullã inuidẽdi cauſam. Aut enim non erunt uerè bona, & hoc noſces, nec erit cur inuideas; Aut uerè bona, & erunt ſimiliter tua: quia charitas facit omnia cõmunia. Et ideò nec ſic poteris inuidere.

Homicidiũ ſæpe ab inuidia.

Homicidio, Quod ex inuidia ſæpè ſequitur. Tale fuit homicidium primum Dęmonis. Tale & illud Caim. Tale quo in Ioſeph fratres eius flagrabant. Tale quod principes Iudæorum in CHRISTO admiſerunt. Sciebat enim Pilatus (ait Euangeliſta) quòd per inuidiam tradidiſſent eum. Magnũ itaq; peccatũ inuidia, & diabolicum, unde odia non rarò & homicidia naſcuntur.

Contentio

Contentione. Hæc ſit uerbis inuicem altercando, dum quiſq; pertinaciter uult & mordicus ſuas partes defendere. Eſt tamen quædam ſtudioſa contentio, quæ ſi moderata fuerit, poteſt eſſe ſine culpa, cum utilitas ſcilicet, aut neceſsitas id exigit; & dum quilibet putat ſe, quod uerum eſt, tueri. Sic contendebat B. Paulus reuincens Iudæos, ut in Act. legitur. At ubi nulla neceſsitas, utilitas nulla, & pręſertim cum non adeſt ueritas, omnis contentio uitioſa eſt, qualis eſt illa Sophiſtarum, qui comparandæ inanis gloriolæ gratia contendunt: aut etiam perfidorum, qua ueritatem conantur opprimere. Et ab hac nos, qui uerè Chriſtiani & haberi & eſſe uolumus, debemus omni ſtudio cauere. Nam in magnã Domini laudem ſcriptum eſt: Non clamabit, neq; contendet. Quoniam uerò hæ contentiones maxime ab eodem inuidiæ fonte deſcendunt, poſt inuidiæ commemorationem ſunt poſitæ. Nam ob hoc de fratribus Ioſeph ſcriptum eſt, quòd non poterant ei quicq̃ pacificè loqui.

Iſa. 42.

Dolus.

Dolo. Dolus eſt, cum aliud agitur, & aliud agi ſimulatur: quod eſt eorum, qui apertè nocere aut non audent, aut non ualent.

Malignitas.

Malignitate. Gręcè; κακοήθεια; quæ eſt quædam morum peruerſitas: quia non poſſunt, qui ea tenentur, pacificè & manſuetè cum proximis loqui, agere, & conuerſari. Et quia horum uaria ſunt & peſsima officia, declarans ea, ſubdit.

Suſurratio.

Suſurrones. Hi ſunt qui maledictis, & tacitis accuſationibus ſeparãt amicos, dum ea de uno deferunt ad alterum, quæ nata ſunt inuicem parere diſsidia, addit.

Detractio.

Detractores. Hi ſunt qui improbè de abſente loquuntur, ut eius famam obſcurent, aut etiam infamem illum reddant: quales ſunt qui in ſilentio mordent ut ſerpentes. Vt autem deteſtetur eiuſmodi peccata, quæ ſocietatem lædunt humanam, & contra amicitiam & charitatem militant, addit.

Deo odibiles.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Odium Dei *Deo odibiles.* Græcè tamen legitur: θεοστυγεῖς Quod ſignificat etiam Dei oſores:& hoc magis placet. Faciebat enim catalogum delictorum, inter quæ hoc inſigne flagitium collocat, uidelicet, odiſſe Deum, quod non poteſt eſſe, niſi à mente corruptiſsima. Qui enim malè agit, ideſt, malitia & electione conſtanti probat malum quaſi bonum, hic eſt qui odit lucem: quia ab illa arguuntur mala eius opera, unde Dominus. Me
Ioan. 7. odit mundus: quia teſtimonium illi perhibeo, quòd eius opera mala ſunt. Nemo enim qui peccatum diligat, facile patitur lumen, à quo manifeſtatur atq; arguitur.

Cõtumelia *Contumelioſos.* Græcè; ὑβριστὰς; ideſt, iniurioſos. Nam contumelia propriè, eſt iniuria quæ fit uerbis, à contemnendo dicta, ut uolũt Iuriſconſulti.

Superbia *Superbos.* Hi ſunt ſuperbi, qui appetunt ex ſcelere alijs ſupereminere quouis modo. Græca uox; ὑπερηφάνους; iactantiam quandam ſignificat, & oſtentationem, quæ propriè ſuperborum eſt, unde ſequitur.

Elatio *Elatos.* Hi ſunt qui ſeſe efferunt, efferrique ab alijs gaudẽt, & in cœlum laudibus extolli: quod à ſuperbia deriuat.

Inuentio ſcelerum. *Inuentores malorum.* Fuerunt qui nouos cruciatus, & horribilia omnium crudelitatum genera adinuenerunt. Alij inauditas blaſpemiarũ ſpecies protulerunt. Nonnulli etiam in tantam fœdarũ cogitationum lapſi ſunt turpitudinem, ut nouos libidinem exercendi modos, libris etiam editis, excogitauerint. Quos qui imitantur, Dei benignitatem, qui ad pœnitentiam expectat, ſibi in iracũdiam uertunt. At ipſi hanc diſsimulationem arbitrantur infirmitatem, perinde ac ſi neſciat Deus, uel nequeat uindicare. Et ignorant infœliciſsimi, quòd ſi ad inuenienda noua ſcelera fuerunt ipſi ingenioſi, multò minus ſit Deo defuturũ ingeniũ ad exquirenda noua & ſpectatu digna ſupplicia.

Inobediẽtia erga maiores *Parentibus non obedientes.* Quod eſt grauè crimẽ, contra primũ ſecundæ tabulæ præceptũ, quod habet promiſsionem uitæ non ſolùm præſentis, ſed & futuræ, ut ſcriptura teſtatur. Huic delicto capitalis pœna, ideſt, præciſio uitæ adijcitur: ut quale eſt præmium ſeruanti hoc mandatum, par ſit econuerſò & æqualis pœna nõ ſeruanti. Qui enim eum à quo uitam accepit, ſpernit: uitam iure amitere debet.

Inſipiẽtia *Inſipiẽtes.* Qui neſciũt quò tendãt, nec prouidẽt nouiſsima: cõtra quos Propheta: Vtinã, inquit, ſaperẽt, & intelligerẽt, ac nouiſsima prouiderẽt.

Incõpoſitio *Incompoſitos*, mente uidelicet, & corpore: qui temerè, & inordinatè, pretermiſſa omni rationis lege, beluarũ more atq; impetu feruntur. Hoc uitium ei opponitur uirtuti, quam Græci, εὐταξίαν eleganter uocant, noſtri modeſtiam ac temperantiam, à qua & habitus, & ſtatus, & inceſſus, & deniq; omnes corporis geſtus & actus (ut D. Ambroſio placet) moderationem accipiunt.

Crudelitas. *Sine affectione.* Hinc omne malum, omnis impietas, & crudelitas. Sunt enim tales, qui ſolùm ſeipſos amant, unde ait.

Fœdifragium *Sine fœdere.* Aut quia nolunt cuiq; ullo fœdere iungi: aut quia fœdera uel pacto inita, uel natura inſita, frangunt.

Sine miſericordia. Quod eſt innaturale. Nam homo ex alterius miſeria & calamitate naturaliter mouetur ad miſericordiã: quãq; Tetrici, & Stoici, uitio potius dent hanc affectionem, quaſi ſit mollities quædam animi. Verùm hæc non humana eſt hæreſis, ſed ferarum atrocitas. Nam qui ſe hominem agnoſcit, nihil à ſe humani alienum putat, & non poteſt hunc recipere ſpiritũ. Eſt ergo eorum qui cum nolint eſſe homines (quorũ eſt his affectionibus permoueri) feras hac parte (ſi non quid peius) ſe conſtituunt. Porrò duplex eſt miſeria, uel pœne, uel culpæ: & utriq; debetur miſericordia in hoc mũdo, ut qui eam, dum uiuit, non fecerit proximo, non ſit illam poſt obitum cõſequuturus à Deo. Sicut enim miſericordes à Deo dicuntur beati: quoniam miſericordiam conſequentur, Ita infœlices, qui non fecerint miſericordiã: quoniam nec ipſi eam, qua ſummopere indigebunt, conſequentur. Deniq; ait. *Sæuitas.* *Cõtra ſtoicos.*

Qui cũ iuſtitiam Dei cognouiſſent &c. Vulgata lectio habet quæſtionem, quia ſupponit quòd ij cognouerint Dei iuſtitiam, & tamen non intellexerint, eos, qui talia agunt, dignos eſſe morte. At hæc pugnare inuicem uidentur, niſi exponas: Nõ *intellexerunt*, ideſt, uoluntate ac facto ipſo non probauerunt ſe intelligere, quod tamen intellectu cõceperant. Dicitur enim rectè is non nouiſſe, qui quod nouit, nõ probat. Hoc in loco iuſtitia Dei non intelligitur, ut ſupra, pro dono quo iuſtificamur, ſed pro illa Dei uoluntate, qua unicuiq; ius ſuum tribuit. Ne quid autem diſsimulem, longè magis mihi placet græca lectio, quæ ſic habet. *Qui cum iuſtitiam Dei cognouiſſent, quòd qui talia agũt, digni ſunt morte, non ſolùm ea faciunt, ſed etiam conſentiunt facientibus.* Facilè autem procedit ſic litera, & ſine ullo ſcrupulo: ut rectè cõcluſum eſſe probet, quòd ſint inexcuſabiles, qui Dei iuſtitia cognita, & ipſi malum perpetrant, & facientibus etiam conſentiunt, quos tamen ipſi ut maiores, & conſilio, & exemplo debebãt erudire. Vbi notandum, Quod cum maiores conſentiunt peccatoribus, uidentur quodã modo probare peccatum, & ita dicere malum bonum, quod Væ æternum meretur.

Cap. II.

PRopter quod inexcuſabilis es ô homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, teipſum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Scimus enim, quoniam iudicium Dei eſt ſecundum ueritatem in eos qui talia agunt. Exiſtimas autem hoc ô homo, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudiciũ Dei? An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis cõtemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secũdum autem duritiam tuam & impœnitens cor,

thesaurizas

theſaurizas tibi iram in die iræ,& reuelationis iuſti iudicii Dei,qui reddet unicuiq; ſecūdum opera eius.Iis quidem qui ſecundū patientiam bonis operis,gloriam & honorem & incorruptionem quærunt,uitam æternā. Iis autem qui ſunt ex contentione, qui non acquieſcunt ueritati,credunt autem iniquitati,ira & indignatio. Tribulatio, & āguſtia in omnem animam hominis operantis malum,Iudæi primum & Græci. Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum,Iudæo primùm & Græco.Non enim eſt acceptio perſonarū apud Deum. Quicūq; enim ſine lege peccauerunt; ſine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerunt; per legem iudicabuntur. Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum,ſed factores legis iuſtificabuntur.

Accuſatio in Iudeos.

PRopter quod &c. Hic proculdubiò nacta occaſione ab increpatiōe,qua ſuperius uſus eſt in Gentes,conuertitur nunc ad Iudæos Apoſtolus, quorum proprium erat hoc,nimirum Gentes iudicare ob earum impietatem,& iniuſtitiam,uolens oſtēdere,illos minime eſſe idoneos, qui poſſent iudicare & damnare Gentes ob earum impietatē(ut dixi)& ſe illis ea ratione præferre, q̄ ipſi acceperint à Deo legem;Eò quippe damnabiliores ſe,quàm illas oſtendebant,quòd cum legem bonam,& ſanctam recepiſſent, eius tamē legis erant præuaricatores;ait ergo: O *homo*,ideſt, ò Iudæe, qui te hominē putas,& pre cęteris tete efferes,tanq; Gentes ſint belluę extra Dei prouidētiam reiectæ. Vocabantur.n.gentes in ſcripturis,beſtiarum nominibus,quæ erant immundæ: & his notis ſolebant nos Iudæi deſignare. Vnde & ipſemet Dominus nōs canes uocauit, dicens: Non eſt bonum ſumere panem filiorum,& dare canibus.Oſtendit etiam B.Petro linteum beſtijs immundis plenum,per quas uoluit gentes ſignificare.Iudæi uerò in lege frequenter hoc nomine; homo;deſignabātur,ut paſsim in Leuitico patet.Ergo in Iudæos ſermonem ſuum conuertens Apoſtolus, ſicut ſuperius Gentes arguendo,maiores eorum,ideſt, philoſophos increpauit: ſic nunc aduerſus maiores Iudæorum dirigit hanc reprehenſionem , ut ex illis coniectaremus quales erant reliqui.In hos igitur tanq; in unum inuehitur,cum omnes,aut ferè omnes,ijsdem uitijs rei tenerentur. Tu(ait)homo,ideſt,o tu, qui ſaltem homo ob legis doctrinam eſſe debueras, & ab alijs tanq; a belluis differre:Tu, inquā,alios iudicans,condemnandus ipſe es, nec ullam honeſtam potes prætendere legitimę excuſationis rationem:quia multò clarius quàm illi,nouiſti ueritatem Dei,& nihilominus eam in iniuſtitia detines.Quare tātò etiā magis inexcuſabilis es, quòd cum in eodem crimine uerſeris,alios tamen non uereris iudicare.At reuera eò ipſo quòd alterum iudicas,temetipſum condemnas:cuius ſubdit rationem,aiens:*Eadē enim agis quæ iudicas*,uel potius, *qui iudicas*.Sic enim rectè habet,ut *qui*;non *quæ*; legamus:quod perſpicuè in græca lectione patet. Non enim peccata tantum,quę (cum nota ſunt) iudicare licet,ſed etiam ipſos homines iudicabāt Iudæi,quod non licet.Hoc enim ſolius Dei iudicio eſt reſeruandum.Vnde optimè ſequitur.

Matth. 15.
Act. 10.

Attendant doctores & prædicatores, qui dicunt & non faciant.

Scimus enim,quoniam iudicium Dei eſt ſecundum ueritatē in eos qui talia agūt. Videlicet nos Iudæi,qui ex lege ſapimus,per ipſam nimirum legem inſtructi, ſcimus,quòd Deus iudicat ſecundum ueritatem in eos qui talia agunt,perſonas in iudiciò non accipiens,ſed ut res ipſa,& factum cuiuſq; poſtulat,ſicut ſcriptum eſt:Reddet unicuiq; ſecūdum opera ſua.Gētes aūt hoc nō ita dilucidè norant, Vnde amplius urgens in Iudæos,adiecit.

Exiſtimas autem ò homo , qui iudicas &c. Rurſus hominē appellat.Efficaciſsima ſanè cōfutatio aduerſus impudentiam,& iniquitatem huiuſmodi hominum , qui alios eorundem criminum reos agunt,quibus ipſi implicantur,atq; tenentur : ac ſi dixerit. Quod tu in alijs tam acutum cernens perſpicis,& iudicas:cum idem in te ſit,id non uidebit Deus?Quòd ſi uidebit,nō etiam iudicabit? An fortè tu Deo perſpicacior,aut tu illo iuſtior? Ergo qui plantauit aurem nō audiet?aut qui finxit oculum non conſiderat?Dices;Quur ergo patitur Deus ,cur non confeſtim uindicat?Audi,

Patientia & lōganimitas Dei nō eſt contemnenda,quia irritatur & exaſperatur nimis.

An diuitias bonitatis eius &c. In illos uim iſta habent, qui ab impunitate animantur ad peccandum,& aiunt: Peccaui, & quid mihi accidit triſte?Et non conſyderant diuinæ bonitatis diuitias,nec id quod ſequitur,quod tamen maximo cum tremore eſſet ponderandum,ait.

Secundum autem duritiam tuam &c. ideſt, Quē admodum auarus,qui paulatim theſaurum congregat,ut tandem multis congeſtis ad ſummum diuitiarum perueniat: Ita tu paulatim tibi ab aſsiduitate peccandi per duritiam, congregas tibi iram in die iræ,& reuelationis iuſti iudicij Dei : quia tunc omnibus apparebit in maieſtate. Interim tamen erit particulare de ſingulis iudicium in animam cuiuſq;,qui ex hac uita excedat.Iuſtū uerò uocat iudicium ex eo quod ſequitur.

Qui reddet unicuique ſecūdum opera eius. Declarat autem quomodo ſecundum opera cuiuſq; futurum ſit iudicium,eò quòd his qui in patientia boni operis,gloriam & honorem, & incorruptionē quærunt,id reddetur quod quæſierunt,ideſt,uita æterna,quæ his tribus concluditur , uidelicet, gloria primùm,quæ eſt animæ & corporis claritas ab ipſa Dei uiſione procedens,in cuius lumine uidebimus lumen: Fulgebunt enim iuſti ſicut Sol.Deinde honor aderit:quia ab impijs ſegregati,computabimur inter filios Dei uiui:& ſicut angelis Dei,ita erit nobis honor coram diſcumbentibus angelis. Aderit & incorruptio,ideſt,impaſſibiltas,& omninò immortalitas ab omni noxio. Et hæc erit bonorum operum retributio. Et contrà in prauos,ideſt,in eos qui ſunt ex contentione,nec acquieſcunt ueritati,uel non recipientes illam,aut illa recepta præuaricantes. Vnde

Vita æterna queritur & redditur bonis operibus. Audiant Lutherani.

additur

additur: *& credunt*, ſeu potius obediunt, *iniquitati*: redditur ſimiliter iuſta retributio, quæ eſt indignatio, & ira Dei. Hæc prima biga diuinæ iuſtitiæ. Primùm enim Deus quaſi ſecum fremens animo, indignatur in hominem qui illum cõtemnit: tum iraſcitur, id eſt, animo meditatur uindictã. Et quia nõ in uanum cogitat quicq; Deus, ecce exequutio præſto adeſt, tanquã ſecunda biga, quæ primã ſequitur, uidelicet tribulatio & anguſtia. De tribulatione quidẽ Sophonias propheta ait:
Sophon. 1. Vox Dei domini amara: tribulabitur ibi fortis. De anguſtia autem loquitur, quæ ſignificat nullum fugæ relinquendum locum ab ipſa preſſura, nec ullam euaſionem. Apud B. Iacobum legitur: Nunquid clamorem illius audiet Dominus, cũ uenerit ſuper eum anguſtia? Adiecit autem.

In omnem animam operantis malum, Iudæi primùm & Græci. Ne ſibi blandirẽtur Iudæi, primos illos nominat. Sicut .n. primi uocandi erant ad præmiũ, ſi fideles fuiſſent, propter gratiam Dei olim in illos profuſiorem: ita contrà, abundantiore ſupplicio afficiendi quàm Gẽtes, ſi tantam gratiam recuſarent. Et ſic non eſt perſonarum acceptio apud Deum. Nam quod illi nobis in præmio prælati erant, ex iuſtitia erat, iam poſita illorũ prærogatiua ex Dei gratia. Et ſimiliter quòd in pœnis primi ſint, ex iuſtitia eſt: quia magis ingrati ſunt inuenti, cum magis fuiſſent honorati. Quòd autem à principio priores electi fuerunt, non facit acceptionem perſonarum: quia acceptio perſonarum in iudicio reprehenditur, & ubi iuſtitiæ debitum reddendum eſt, uituperatur, non autem in donis: quia principi licet præponere quem uoluerit, aut cui uoluerit honorẽ exhibere. Ideò ſcri-
Deut. 10. ptum eſt: In iudicio non accipies perſonam: unde ſequitur.

Quicunq; enim ſine lege peccauerũt, ſine lege peribũt. Gentes iſtæ erant ſine lege, quæ ſine lege dicuntur peccaſſe, & ſine lege perire: & hoc intelligitur de lege ſcripta. Perierũt aũt ſine lege, quoniã nec lex ſcripta, nec Moſes accuſauit, aut damnauit eas, ſicut Iudæos qui per ipſam legem iudicabuntur, quoniã legem Dei per Moſen audierunt.
Ioan. 5. Vnde Dominus dixit: Nolite putare quòd ego uos accuſaturus ſim apud Patrem: eſt qui uos accuſet Moſes, in quo uos ſperatis. Moſes enim remittebat eos ad CHRISTVM, ut audirent eũ: quod ipſi nõ fecerunt. Sunt uerò quidam, qui ex hoc Apoſtoli dicto putant mitius eſſe agendum cum Iudæis, quia iudicandi dicũtur, q̃ cum Gentibus, quę perire dicuntur. Sed hoc primùm contra Apoſtolum uidetur, qui primos conſtituit Iudæos in iudicio, ſiue ad præmia, ſiue ad ſupplicia. Deinde pro hoc facit ratio: quia idem peccatum propter maiorem notitiam, magis erit imputabile Iudæo, quàm Græco. Et ridiculum eſt ex eis uerbis, uidelicet; perire; & iudicari, capere illam differentiã, quia idem eſt hic iudicari quòd cõdemnari, & ſic perire. Quare & B. Auguſtinus meritò reprobat illã opinionẽ, & expoſitionem.

Hac uerò declaratione illius tritæ ſententiæ: Quòd redditurus eſt Dominus unicuiq; iuxta opera ſua, inuictiſsimè expugnantur ab Apoſtolo hæretici, qui negant bonis operibus, aut bonorum operum meritis, reddi uitam æternam. Nã contra hoc manifeſta eſt Ipſius Apoſtoli expoſitio huius ſententiæ, qui per patiẽtiam boni operis quæri uitam æternam declarat. Aiunt, non dicere Apoſtolum quòd eam uitam opera mereãtur. Sed non animaduertunt uim illã uerbi, quod eſt, reddere: in qua includitur uis meriti. Id enim propriè redditur, quod debetur: tametſi non deſint alia loca, ubi merces exprimitur operum. Quòd ſi merces, ergo debitum, ac meritum. Quę cum ita ſint & adeò clara, miror hominũ impudentiã & arrogantiam, qui hæc uolunt ſuis fucis obtegere. Adde, quòd etiam in alio dogmate retunduntur, quo negant hominem poſſe intendere ad præmium operando, cum hic dicat Apoſtolus de iuſtis, eos per patientiam boni operis quærere uitam æternam. Nemo enim quicq; quærit, ad quod non intendit. Dominus item dixit: Primùm quærite regnum Dei. Quod ſi dicãt (ut quidam eorum à ueritate coacti tãdem dicunt) principaliter quærendam eſſe Dei gloriam, non bonum noſtrum, nihil aduerſus nos dicunt. Sed cũ bonum noſtrum coniunctum ſit cum gloria Dei, cuius uoluntas eſt ut ſancti & beati ſimus, nõ eſt inhoneſtum id quærere, id ſperare, & ad illud anhelare, quod nobis propoſuit pro præmio Deus ad gloriam ſuam.

Cauillus hæretici. um.

Error hæreticorũ cõfutatur

Occurunt tamen plura contra iſtam ueritatẽ: Quòd Dominus reddet unicuiq; ſecundum opera ſua. Primo enim uidetur contra illam Iſaiæ ſententiam: Vniuerſæ iuſtitiæ noſtrę tanq̃ pannus menſtruatæ. Secundo quod idem Apoſtolus ait: Non ſunt condignæ paſsiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Tertio. Pueris non redditur ſecundũ eorum opera. His enim datur uita æterna, qui cum facto de ceſſerunt: alij uerò qui ſine ſacramento ſupplicium æternum, qui tamen nihil mali egerunt. Quarto, Accidit eſſe nonnullos, qui plurima bona egerunt, & quia in ultimo uitæ ſpiritu lapſi ſunt, condemnãtur. Cõtra uerò alij, qui ſemper mala perpetrarunt in uita, & in ultimo uitæ ſpiritu conuerſi, recipiunt uitam æternam, ut de latrone legitur: quorum ſi computarentur bona opera, inuenirẽtur plura eſſe eius qui damnatur, quàm qui ſit ſaluus. Quinto, Si proponatur aliquis multo tempore in bonis operibus inſudaſſe, & alius pauciore, pares tamen ſiunt in præmio & mercede, ut probatur ex parabola operariorũ apud B. Matthęum. Quinimò qui breuiore tempore laborarunt, nec tantos ſubſtulerunt agones, nonnunq; maiore præmio donantur. Sexto, Videtur quibuſdam incõgruum, ut qui momento temporis trãſgreſsi fuerint, puniãtur ęternο ſupplicio. Non enim hoc uidetur fieri ſecundum opera, eò q̃ momẽtanea ferè ſunt. Quæ aũt comparatio æterni cũ momentaneo? Tu uerò, ſyncere lector, ut hæc profundius intelligas, audi primò ueritatẽ: quia ea intellecta, uidebis omnia hęc argumẽta per ſe facile ſolui, atq; euaneſcere.

Argumenta quòd nõ reddat Deus unicuiq; ſecundũ opera ſua.

Sciendũ

Reſolutio argumentorum, & doctrina de meritis, & ualore operum.

Sciendum eſt ergò ualorem operum æſtimari uel ab ea utilitate, quam ipſa opera afferunt ei cui operamur, uel alioqui à ſui (ut ita dicā) pretioſitate, uel à pacto, quia ſic eſt conſtitutum & placitum, uel à gratia perſonæ, uel à principio unde fiunt, & propter quod fiunt. Si igitur operum penſemus utilitatem, certè opera noſtra coram Deo, nullius ſunt ualoris. Quid enim dedimus illi, & retribuetur? ut ait ſcriptura. Et iterum: Cum feceritis hæc omnia, dicite ſerui inutiles ſumus. Si uerò penſentur opera ut pretioſa de ſe, & ſecundum ſui ſubſtantiam, certè nec poſſunt ſic æquare æternum gloriæ pondus, à quo in immenſum exceduntur. Et ſecundum hanc conſiderationem ait Apoſtolus: Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et iuxta hanc inſpectionem, dicimus beatitudinem non eſſe purè mercedem operum, ſed etiam donum. Si uerò conſideretur pactum, quo æſtimantur ipſa opera à Deo, rectè dicitur merces ipſa beatitudo, & reddita operi, quod opus æquiualens illi eſt, non quidem ex ſe, ſuiq; ſubſtantia, ſed ex pacto (gratioſo tamen & liberali) quo tanti eſt æſtimatum. Vnde quòd tale pactum fecerit nobiſcum Deus, gratiæ fuit et munificentiæ. Quòd autem poſt pactum retribuat ſecundum illud ipſis operibus, iuſtitiæ eſt.

Rom. 8.

Et ſecundum hanc conſiderationem habes parabolam de operarijs, qui conducuntur in uineam ut operentur. Neq; enim aliud ibi conſideratur, quod faciat mercedis debitū, niſi pactum ipſum. Vnde dicitur: Nonne ex diurno denario conuenisti mecum?

Matth. 20.

Hoc tamen inſuper aduertendū eſt circa utilitatem: quia Dominus accepta habet ea, quæ inuicem exhibemus, miſericordiæ & charitatis officia, perinde ac ſi eſſent ſibi facta, iuxta pollicitationem eius: Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis; poſſumus etiam audacter dicere, quòd noſtra opera ex charitate facta proximo propter Deum, etiam æſtimantur tanquàm utilia Domino, et ſic meritoria mercedis, & retributionis magnæ, & Deo dignæ, propter quem illa fecimus, et cui primùm facimus, cum in alios propter illum aliquid impendimus. Nam magnificẽ & excellentis Domini, pro paruis magna retribuere. Et apud hūc ipſum noſtrum Apoſtolum, qui ſeruit Deo, & abſtinet ſe ab omni immunditia, uocatur uas utile ipſi Domino.

Matth. 25.

2.Tim. 2.

Si autem conſideretur gratia perſonæ, & uis ſpiritus mouentis ac perficientis opera, etiam ipſa opera æquant beatitudinem: quia filij Dei ſumus in CHRISTO, & ut filij Dei agimur à Spiritusancto. Æquant autē non æſtimatione, quaſi tantum ualeant, ſed uirtute: quemadmodum eſt uis in ſemine ad producendum arborem. Et ſecundum hoc dicit Apoſtolus: Si filij, ergo hæredes. Nam filijs ipſo iure debetur hæreditas; ſi modo compatimur, ut et conglorificemur. Conſiderãtur ergo ſic opera à ſacris doctoribus, ex principio unde fiūt, & propter quòd fiunt: quia principium eſt charitas & gratia, qua Deo iungimur. Deus enim eſt charitas, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et ob eā potiſſimum cauſam dicimus, bona opera eſſe æquiualentia præmio, & æternæ mercedi: quoniam habent quodammodo principium Deum ipſum: quia donū gratiæ participatio quædam eſt Spiritus. Hoc non agnoſcunt hæretici: unde illis dona Dei in nobis inhærentia nihil ſunt. In qua re plurimū aberrant. Ex his tamen facile licet ſoluere omnia, quæ ſuperius contrà producta ſunt.

Rom. 4.

1.Ioan. 4.

Nam ad primū, Quòd omnes iuſtitiæ noſtræ ſint tanquàm pannus menſtruatæ. Reſpondetur paucis (licet uarijs modis poſſemus aliter reſpondere, attamen ſolutionē non legi promptiorem) locū Iſaiæ loqui de operibus iniuſti hominis, & adhuc in natura lapſa exiſtentis. Si quis minus hoc mihi credat, repetat ſuperiora nō ita remota prophetæ uerba, quæ clarè hoc innuunt. Ecce, inquit, tu iratus es Domine, & peccauimus, in ipſis fuimus ſemper, & ſaluabimur. Et facti ſumus ut immundus omnes nos, & quaſi pānus menſtruatæ uniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. Et cecidimus quaſi folium uniuerſi, & iniquitates noſtræ quaſi uentus abſtulerunt nos. Non eſt qui inuocet nomen tuum, qui conſurgat & teneat te. Hæc profectò non niſi de hominibus extra gratiam (niſi magna uis adferatur literæ) poſſunt intelligi.

Iſa. 64.

Ad ſecundum uerò: Non ſunt condignæ paſſiones etc. Dicimus uerū eſſe, etiam de filijs Dei, ſecundum tamen operum ipſorum utilitatem, & ſubſtantiam; non autem ſecundum pacti tenorem, et (quod magis eſt conſiderandū) ſecundum Dei gratiam, qua ſunt informata ipſa opera.

Et ad tertium, Quòd pueri nihil ſint operati, fatemur: ſed de his non loquitur Apoſtolus (quia iſti non ueniunt ad iudicium diſcuſſionis) uerùm de his tantùm, qui operari potuerunt. Et tamen CHRISTVS pro illis ſupplet opera, ut nec illi ſine operibus uitam æternam obtineāt. Præterea, ſi uerum amamus, nec illi ſine ſuis paſſionibus conſummantur. De quo alibi locutus ſum fuſius. Nec putamus æterno igni tradendos pueros, qui ſine ſacramento diſceſſerint: quod eſt impium, & crudele dogma, licet hoc inueniatur à quibuſdam doctoribus dictum, coactis tamen ſic dicere, magis in obſequium ſcripturarum, quæ id porrigere uidebantur, quàm ex proprijs, & ulla urgenti ratione. Scripturæ autem ſi non exactè conſiderentur, frequenter porrigere quædam uidentur, à quibus ſpiritus ueritatis longè abeſt. Et ideò non ab re dixit Dñs: Scrutamini ſcripturas. De qua re etiā particularem tractatū edidimus.

Pro pueris abſq; baptiſmo decedentibus.

Ioan. 5.

Ad quartum dicimus, Ex pacto ſic iuſtè fieri contra illum qui deſinit operari: quia dixit Dñs. Qui perſeuerauerit uſq; in finem, hic ſaluus erit. Et per Ezec. Si iuſtus auerſus fuerit à iuſtitia ſua, omnium iuſtitiarū eius non recordabor. Et ſimiliter de impio, et iniquo dicitur. Quòd ſi auerſus fuerit ab impietate et iniquitate, omnium impietatum et iniquitatum non recordabitur Dñs. Ecce igitur quō iuxta pactum ſuum facit Dñs in propoſito caſu. Perſeuerãtia coronatur, & finis ago

Matth. 24.

Ezech. 18

nis conſideratur, ut reddatur corona: non.n.ſuffi
cit bene incipere. Nã et ſic eſt in curſu ad metam:
ſic eſt et in certamine campeſtri, qui tandẽ ſupe
Ezech. 18. rauerit, in fine ille coronatur. Vnde per Ezech.
conqueritur Dñs, quòd hæc uia non diceretur
æqua, cum ſit æquiſſima, cui et iuſtitia, et miſeri-
cordia admiſcetur. Adde ſimiliter pro illo qui cę
perit in fine uitę: quia eſt illi animus bene operan
di etiã perpetuò, imputatur hoc illi quaſi factum.
Neq; ille latro ſine operibus exceſſit. Non.n.ſine
opere fuiſſe dicendus eſt, qui in cruce confeſſus
eſt CHRISTVM, tam ignominioſo mortis ge-
nere à principibus condemnatum. Item adde, ꝙ
tantò magis ingratus ille inuenitur, qui diu bene
operatus eſt, ſi non perſtitit: quia ex gratia Dei
bene anteà operatus eſt, et ex propria malitia re
ceſſit à bono, & à Deo.

Ad quintum dicimus. Si qui minus laborãt, et
tantundẽ accipiunt, quantum multũ laborantes,
id ex gratia Dei eſt et bonitate, qui poteſt alĳ,
quẽ magis diligat, ſupererogare, modò alius non
fraudetur de pacto. Vnde ait: An oculus tuus ne
quam, quia ego bonus ſum? Et dicitur ei facere ſe
cundum opera: quia eadẽ prorſus opera, facta
ab eo qui gratioſior fuerit, fiũt ponderoſiora ad
prēmiũ. Sic.n. dabit unicuiq; ſecundũ ſuum labo
rem, ut cęteris paribus ratio de labore habeatur.
Matth. 20. Quanq; in euangelio illo potius illud eſt poſitum,
ut intelligantur omnes pares, quantũ attinet ad
beatitudinem. Omnes.n. beati aliquo modo pares
ſunt: quia oẽs ſimiliter Deum uident, licet alĳ in-
tenſius, alĳ remiſſius uideant. Vnde cęteris pari-
1. Cor. 3. bus, qui plus laborauit, plus accipiet, ut ait Apſt.

Ad ſextum dicitur, ꝙ pœna non debet com
menſurari ſecundũ durationem actus delicti, ſed
cum perſona offenſi, et cum uolũtate ipſius qui
offendit. Deus ergo cũ ſit immenſus, & infinitæ
bonitatis, offenſus eſt: & qui offendit (quod ex
ſe fuit) per ſuam impotentiam in illud ſe conie-
cit, ut perpetuam haberet uoluntatẽ auerſam à
Deo, meritò ad æternam duratione pœnã iuſtè
ſe truſit, utpotè æterni reus delicti. Deniq; qui
ſpreuerunt æternum bonũ, nonne etiam æterno
digni ſunt malo? Siquidem prætulerunt momen
tanea æternis, & caduca immortalibus.

Non enim auditores legis iuſti ſunt apud
Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. Cũ
enim gentes quæ legem non habent, natu-
liter ea quæ legis ſunt, faciunt, eiuſmodi le-
gẽ non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſten
dunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis,
teſtimonium reddente illis conſcientia ip-
ſorum, & inter ſe inuicem cogitationibus
accuſantibus, aut etiã defendentibus, in die
cum iudicabit Deus occulta hominum, ſe-
cundum euangelium meum, per IESVM
CHRISTVM.

Magna illa Iudæorum præſumptio, quam de
lege conceperant, primũ frangitur hac ſententia.
Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum. Gloria-
bantur enim mirum in modum Iudæi ob datam *Hic damnantur*
ſibi à Deo legem, qui & in populum peculiarem *Iudæi manifeſ-*
eos adoptauerat, magniſq; prærogatiuis, & do- *tè, & Luthe-*
nis ornauerat: nihili aut parum cogitantes, an *rani opera bo-*
grati legem implendo fuiſſent, perinde ac ſi au- *na ſpernentes.*
dire legem ſatis eſſet. Tales exiſtunt hac noſtra
ætate Lutherani, qui totam ſuam gloriam in
CHRISTO reponunt (ad ſubterfugiendos ope
rum labores) cuius ſe dicunt apprehendiſſe iuſti-
tiam ſola fide, et ut filĳ iam ſuæ ſalutis & hære-
ditatis certi, habere pacem, nec ulterius eſſe ſub
illa lege. Apoſtolus ergo & Iudæos tunc, & Lu-
theranos nunc, ſimul redarguens, ait.

Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum. hoc *Legem ſolùm*
eſt, Non in eo ꝙ auditur lex, ac fide recipitur, *audire non iu-*
continuò eſt inde apud Deum iuſtificatio: ſed in *ſtificat, ſed fa-*
eo ꝙ opere completur lex, inde uenit uera iuſtifi *cere.*
catio: quod uerbis ita claris exprimit, ut clario-
ribus explicari non potuerit, ſubiungens: *Sed fa-
ctores legis iuſtificabuntur.* Et tamen inſurgũt in nos
Lutherani, & dicunt. Si factores legis iuſtifica-
bũtur, quid eſt ergo ꝙ ipſemet Apoſtolus econ
uerſô, ac tantopere contendit, omnẽ carnem non
iuſtificari corã illo? Vnde & omninò legem ope
rum deſpicit. Itaq; (aiunt) quòd hîc ait, iuſtifica-
buntur; non de uera iuſtificatione intelligi neceſ-
ſe eſt, ſed de apparenti, ideſt, iuſti reputabuntur
apud homines. At hoc non eſt exponere, ſed de-
ſtruere. Dicitur enim hîc apertiſſimè, habentibus
aures, ꝙ iuſtificabuntur apud Deũ. Hoc autem
quo pacto, ſi nõ in ueritate? Alĳ ergo dicunt: Iu
ſtificabũtur, ideſt, iuſtitiam aliquam exercebunt,
non tamen per quam ſint grati coram Deo. Et
ad eum ſenſum parabolam de Publicano intelli-
gunt, qui præ Phariſæo legitur reuerſus in do-
mum ſuam iuſtificatus. Quæ expoſitio minime
placet: quia etiã uim affert literæ. Et primò qui-
dem, quia in ſcripturis nuſquàm legitur, quenq;
pronunciari iuſtum abſolutè, quin de uera co-
ram Deo iuſtitia intelligatur: ſi ſecus, aliquid ad-
ditur. Secundo, quia hoc in loco ex ui ipſa ſermo
nis, uera, & quæ apud Deum eſt, exprimitur iu-
ſtificatio: dum dicitur.

Non enim auditores legis iuſtificabuntur apud Deum,
ſed factores legis iuſtificabuntur. Quòd.n. ait, ſed fa-
ctores legis etc. cum, ly, ſed; ſit aduerſatiua parti-
cula, ut officium ſuum faciat, & aduerſetur dicto
ſuperiori, neceſſe eſt retineat omnem ipſius dicti
conditionẽ. Quia ergo ſuperius habetur: Audi-
tores legis non iuſtificabuntur apud Deũ, opor-
tet ſequens dictum aduerſatiuum, quod eſt, Sed
factores legis iuſtificabũtur, ſimiliter intelligere,
apud Deum. Etenim hunc ſermonẽ. Non.n. audi
tores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores le
gis iuſti ſunt apud homines, quis probaret ut cõ
gruum? Id enim non aduerſatur ſuperiori dicto,
contra quod eſt uis aduerſantis particulę. Porrò
iuſtificari apud Deum, quid eſt aliud quàm habe
ri, & pronunciari iuſtũ ab eo, qui iudicat ſecun-
dum ueritatem? Non leges in uniuerſa ſcriptura,
aliquem dici iuſtum apud Deum, & non intelligi
hoc de uera iuſtitia, cui redditur æterna uita. Ter
tio, ipſe

tio, ipſe Dñs hoc expreſſè uidetur probare, vcz, ꝙ factores legis iuſtificabuntur apud Deum, & ad uitam æternam, quia dixit: Si uis ad uitã ingredi, ſerua mandata. Et cum diceretur ei. Quæ? reſpondens, tñ ea quæ in lege ſcripta erant, commemorauit. Et alibi, homini ſcribę roganti eum: Magiſter quid faciendo uitam ęternã poſſidebo? reſpondit: In lege quid ſcriptum eſt? quõo legis? et cum reſpondiſſet. Diliges dñm Deum tuum, &c. dixit ei Dominus. Hoc fac, & uiues. Atqui ridiculum eſſet dicere, ut aiunt hæretici, ꝙ nemo poſſit ſeruare mandata legis cũ gratia Dei. Nam ſi hoc eſſet, decepiſſet ergo CHRISTVS homines rogantes, quid faciemus, & uitam æternã poſſidebimus? eo modo reſpondens, ut ſcz facerent, quæ ſcripta eſſent in lege, ſi ea facere non poſſent. Quod abſit, ut de tanto Magiſtro ſuſpicemur. Non me latent hæreticoꝝ ad hæc loca cauillationes, & fugę ridiculæ, indignę equidem quę in diſceptationem uenire debeant: præſertim uerò hoc in loco, poſtq̃ alibi de his copioſiſſimè ſcripſimus. Ergo factores legis uerè iuſtificabũtur, & apud Deũ, et ad uitam æternam promerendã.

Matth. 19.

Luc. 18.

Quomodo autem reſpondeatur ad ea quæ ex oppoſito adducuntur, ꝙ ex operibus nemo iuſtificatur, audi. Si rem ſubtiliter (ut oportet) conſyderes, longè aliud eſt dicere: Factores legis iuſtificabuntur apud Deũ, & aliud: Ex ipſius legis operibus, aut, ex ipſa lege, et ui legis iuſtificari ſine fide. Illud enim prius ait Apľs, & uerum eſt. Poſterius uerò falſum eſt, quod & ipſemet Apoſtolus reprobat. Non.n. erat illis antiquis pręciſa uia ſalutis, quæ ueniebat primũ ex fide CHRISTI uenturi, in quo, & per quem iuſtificabũtur (ſicut & nos) coram Deo. Deinde ex operatione eoꝝ, quæ in lege ſcripta erant. Quæ quidẽ opera qui uerè erãt iuſti, non ex ui legis faciebant: quia uis ipſa legis timor erat, non amor: ſed ex ipſa fide, quæ per dilectionem operabatur, ipſa vcz dilectione faciente opera, et ſic ipſis etiã data erat perfecta iuſtificatio. Nã ſi pueri circunciſi ſaluabantur ſine operibus ullis proprĳs, quõo non etiã multò magis maiores, adiungentes opera legis, ideſt, opera in lege ſcripta, quæ ex fide, et per dilectionem facta ſalutẽ afferebant, & iam non legis opera, ſed fidei dici poterãt? Sed hæc latius ſunt explicanda ſuo loco inferius.

Reſolutio quæſtionis.

Verùm aliud eſt quod mouere poteſt, et urget acrius. Si enim non poteſt facere legẽ homo, niſi iam iuſtificatus fuerit apud Deum, cur (quæſo) dicit Apľs: Factores legis iuſtificabuntur, cũ iam fuerint iuſtificati? Quòd ſi dè illa iuſtificatione, quæ fit per opera, intelligitur, de qua ſcriptũ eſt: Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc, cur ſaltem non dixit: Factores legis iuſtificantur, & non: iuſtificabuntur: reſeruando hoc in futurum?

Apoc. 22.

Reſpondeo. Tripliciter accipitur iuſtificatio in ſacris ſcripturis. Vnò modo pro illa, qua quis ex non iuſto fit iuſtus. Alio modo pro illa, qua quis ex iuſto fit magis iuſtus. Et neutro iſtoꝝ modorum hîc, meo iudicio, accipitur. Eſt ergo tertius modus, cum quis ſententia iudicis abſoluitur ab obiectis, et pronunciatur iuſtus. Et quia hoc fiet aliquando à ſummo Deo, et dño noſtro IESV CHRISTO, de hac proculdubiò iuſtificatione intelligendũ eſt, quod ait hîc Doctor noſter: Factores legis iuſtificabunť, hoc eſt, qui iuſtificati ſunt, & aſſiduè operantur bene, tandem aliquando, poſtq̃ perſeuerauerint uſq; in finem, pronunciabuntur iuſti, et tales apud Deum coram omnibus gentibus magna cum eoꝝ gloria apparebunt in ueritate: quia ſententia Dei erit in ueritate.

Iuſtificatio tribus modis accipitur in ſcripturis.

Non præteribo hoc in loco aduerſus hæreticos, qui deſpiciunt legem et opera, qui ex hoc Apľi loco conuincuntur irrefragabiliter: ait enim exertè Apľs. Factores legis iuſtificabuntur apud Deum. Quid ad hoc reſpondeãt? Audi (rogo te) bone lector, unum ex illis Caluinũ, ut rhetoricè agit nobiſcum. Habent.n. huiuſmodi regulas, ut cũ ſe premi ueritate perſenſerint, tunc maxime oſtẽtent ſe bene ualere, et nos deſipere. Audi, inquam, hominem ſua uerba reſonantem. Qui hoc loco (inquit) abutuntur ad erigendam operũ iuſtificationẽ, etiam pueroꝝ cachinnis ſunt digniſſimi. Proinde ineptum eſt, et extra locũ, hûc longas de iuſtificatione quæſtiones ingerere ad ſoluendum tam futile cauillum. Tãtum enim urget apud Iudęos Apľs illud, de quo meminerat, legis iudicium, ꝙ non poſſent per legem iuſtificari, niſi legem impleant: ſi tranſgrediãtur, paratam mox eſſe in illos maledictionẽ. Nos uero nõ negamus pręſcribi in lege abſolutam iuſtitiã, ſed quia omnes tranſgreſſionis conuincuntur, quęrendã eſſe dicimus aliam iuſtitiã. Quin ex hoc loco argumentari licet, neminem operibus iuſtificari. Si.n. ſoli ĳ qui legẽ implent, per legem iuſtificantur, ſequitur nullũ iuſtificari, quia nullus reperitur, qui iactare queat legis complementũ: hæc ille. Tu autem uide ut conatus eſt illudere, et uim noſtri argumenti, quã ueram ſentiebat, uafrè prætere ire. B. Paulus ait: Factores legis iuſtificabuntur. Hæc aũt eſt aſſertiua oratio, non habens conditionem: et continet duo, inueniri nimirum qui fecerint legem, et hos eſſe iuſtificãdos. Si enim nulli poſſent facere legem, nunquàm dixiſſet: Factores legis iuſtificabuntur. Imò uerô ne illum ſenſum à ueritate alieniſſimum quis acciperet, ſtatim probat dari factores legis, aiens.

Caluini cauillus.

Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt, faciunt etc. Hic.n. uult manifeſtè oſtendere, ꝙ gentes poterant adhuc iuſtificari coram Deo, & facere quæ legis erant, ne quis diceret, ꝙ ſolùm perire poterant, ſi naturæ legem tranſgrediebantur, non aũt ſaluari, ſi facerent legem. Incongruũ omninò id eſſet, nec ſecundũ eam ęquitatem, qua clementiſſimus Deus & Pater miſericordiæ uti & abundare prædicatur. Ait ergo, ꝙ & ipſæ gentes non erant penitus ſine lege, quam faciendo merebantur ſalutem. Probat aũt hoc dicens: Quòd cũ illa gentes operabãtur naturaliter quę legis erant, ideſt, quę ſcripta erant in lege, ipſe profectò ſibiipſis erant lex: quia oſtendebant opus legis ſcriptũ in cordibus ſuis. Id enim opus eſt legis, pręcipere bonum ut fiat, et uetare malũ

Quomodo gentes iuſtificari poterant apud Deum.

 ne fiat,

ne fiat,& hoc propter Deum. Loquitur ergo de
moralibus legis,id eſt,de decalogo,& ijs quæ ad
illud explendum pertinent. Hoc uerò legis opus
impreſſum erat,et eſt, in cordibus omniū, quod
tūc non obſcurè legitur,et tunc oſtenditur, quū
fit per ipſa opera. Qui.n.ex gentibus iuſta facit et
recta, cōfidens ꝙ deus benefaciētes afficiet prę-
mio,indicat ſe habere hanc notitiā,et legem cor
di impreſſam naturaliter. Legē dico iuſti & iniu
ſti,boni et mali. Non placet autē quòd dicamus
(ut ait B.Ambroſius)opus legis,ideſt,ipſam fi-
dem:qm̄ fides non eſt opus legis,ſed opus Dei,ut
Ioan. 6. ait Dn̄s. Hoc eſt opus Dei, ut credatis. Alioqui
rectè diceretur, ꝙ ex operibus legis homo iuſtifi
Quomodo in cordibus gentiū fuerit ſcriptū legis opus catur,ſi inter legis opera admiſceret fides. Quòd
ſi quæras: Vnde probas,in gentibus hoc opus le
gis,quod eſt præcipere bona,et uetare mala,eſſe
ſcriptum natura in cordibus earū? Nam quidam
putarunt bonos mores non tam à natura eſſe, q̄
ex hominū placitis,et conſuetudine, ut Protago
ras,& alij ex contentioſis quidam,in quos & alij
philoſophi diſputarūt,& Cicero ipſe in lib.offic.
B.autem Paulus ut hoc probet, unum & maxi-
mum argumentum profert,aiens.

Teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum. Ve-
rū eſt.n.tritum illud prouerbiū. Conſcientia mil-
le teſtes. Eſt.n.conſcientia cognata quædā ſcien-
tia,cuiq; aſſiſtens de operibus proprijs,ob inditū
naturale lumen,à quo uel probat,uel reprobatur
2.Cor. 1. quodcunq; agimus. Vnde Apl̄s noſter in ea con
fidēs,aiebat: Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium
Iob. 27. conſcientiæ noſtrę. Et Iob ait: Non reprehendit
1.Ioan. 3. me cor meū in omni uita mea. et Dilectus: Si re-
prehenderit nos cor noſtrū,maior eſt Deus cor-
de noſtro,et nouit omnia. Si non reprehenderit
nos,fiduciam habemus ad Deum. Quia tn̄ in hoc
mundo poteſt offuſcari conſcientia noſtra paſ-
ſionibus,ſed aliquando clara fiet,addidit. *& inter
ſe inuicem cogitationibus accuſantibus, aut etiā defenden
tibus.* Hic uim ſynderesis oſtendit et conſcientiæ
ex naturali lumine,quo uelimus nolimus,accuſa
mus mala,defendimus bona: quæ uis conſciētię
(quę perturbata eſt dū peccatum admittit)poſt
modo illa paſſione ſemota,conſurgit,accuſat,et
damnat factū. Hac primus homo reprehēſus, co
gnouit ſe nudū. Hac Iudas correptus dixit: Pec
caui tradens ſanguinem iuſtū. Et Caim: Maior eſt
iniquitas mea, q̄ ut ueniam merear. Sequitur.

In die,cum iudicabit Deus occulta hominum. Videtur
hoc totum referri ad diem iudicij. Tunc enim ac
cuſabit,uel defendet hominem ſua conſcientia.
Quāuis Origenes id ad pręſens hoc tēpus trahat;
& uerum eſt. Nec.n.ſi diligenter homo ſua inte-
riora ſcrutetur,poterit ſeipſum latere.

Secundum euangelium meum. Euangeliū ſuum uo
cat, tanq̄ ſibi creditum ad diſpenſandū,idq; per
IESVM CHRISTVM: quia non ab homine,neq;
Gal. 1. per hominē accepit,ſed per IESVM CHRISTVM.
Aut ſi mauis, referas ad id quod ſcriptum erat.
Cum iudicabit Deus occulta hominum,ſcz. per
IESVM CHRISTVM,cui omne iudicium datū eſt.

Sed nunc quæſtio adhuc urget: Quonā modo
gentes potuerunt naturaliter non ſolùm bonum
noſſe & malū,uerum etiam ipſam legem facere,
et ita ſaluari,ut hîc textus ſatis clarè uidet innue
re, ubi ait: Cum.n.gentes naturaliter quæ legis
ſunt, faciunt: etc. At hoc Pelagianum eſt,qui ſta
tuebat naturam,et CHRISTI gratiam deſtrue-
bat,quam etſi prodeſſe diceret,negabat tamē eſſe
neceſſariam. Contra quem arguit B.Auguſtinus,
quàm fęliciſſimè illū expugnans. Nam primò: Si
lex Moſeos non adducebat quenq; ad perfectū,
ut ait Apl̄s, multò minus lex naturæ. Secundo Heb. 7.
ſcriptū eſt: Non eſt aliud nomen datum ſub cœ- Actuum. 4.
lo,in quo nos oporteat ſaluos fieri. Et Apl̄s. Sine Heb. 11.
fide impoſſibile eſt placere Deo. Reſpondemus
primùm, ꝙ gentes,etſi naturaliter haberent noti-
tiam Dei,et boni & mali,concurrente tn̄ auxilio
Dei,qui per Angelos confirmat prædicationem
naturæ in nobis,attamen non poterant legē na-
turæ implere naturaliter,ideſt,in ſua natura cor-
rupta per uim naturæ: quia licet naturę lex oſten
deret quid eſſet bonū,et quid eſſet malum,& ipſi
appręhenderent fauente Deo,hoc tamen non ſa
tis erat,cum uis liberi arbitrij non poſſet ad bo-
num etiam oſtenſum,niſi informatū eſſet gratia.
In quo errarunt Pelagiani,et ex ſcholaſticis non-
nulli,qui non animaduerterūt, ꝙ homo interior
in natura lapſa et corrupta,carni ſubditus eſt, &
concupiſcentiæ,quæ dominatur(ut Paulus teſta
tur)et à qua opprimitur,eiuſq; dominationi ſer-
uit,et mundi illecebris et blandimentis obſequi-
tur,à quibus diſtrahit,et Dęmonis tyrannidi ſub-
ijcitur,à quo ducitur quò ille uult:et conſequen-
ter non poteſt uelle operari bonū,dum uult po-
tius gratificari carni et mundo,totus auiditate et
affectione ipſe caro exiſtens,quo fit ut nolit intel
ligere ut bene agat. Neq;.n.uis illa naturæ poteſt
ueſtigādo reperire,et quieſcere in diſcretione bo
ni et mali. Et de concupiſcentia,quæ nobis innata
eſt,non poterat homo,niſi prius edoctus à Deo,
certò ſtatuere,an eſſet peccatū, quemadmodum
cap. 7. uberius ſuo loco dicturi ſumus. Falſa eſt
ergo,et admodum deteſtanda hæreſis pelagiana,
& pernicioſa opinio, confidere ſcilicet in natu-
ræ uiribus, ijſq; ſperare etiam legem naturalem
ſeruari poſſe ſine alia ſuperinfuſa gratia,et ita con
ſequi regnum æternum, ut inueniatur CHRI-
STVS gratis crucifixus.

Quare ob iſtam obiectionem uariè exponitur
iſtud,quod ait hic Apoſtolus,quòd gentes face
rent naturaliter quę legis erant. Nam hoc ſuppo
nere uidetur. Itaq; aliqui intelligūt, gentes aliqua
legis præſcripta feciſſe, ſed non omnia,cum lex
nequaquàm poſſit impleri naturaliter,hoc eſt,ex
naturalibus uiribus. Sed hoc minime placet: quia
qui tales exiſtūt,nulla ſunt uera laude digni, nec
uerè dici poſſunt facere quæ ſunt legis. Qui enim
unius præuaricator eſt mandati, uniuerſæ legis
(teſte B.Iacobo) præuaricator cenſetur. Quam-
obrem B. Auguſtinus & Ambroſius aiunt,hîc
Aplm̄ de gentibus loqui, quæ ad fidem CHRI-
STI peruenerunt. Verùm,quomodo de his re-
ctè dici poteſt,eas naturaliter quæ ſunt legis, fa-

cere,

cere, cum ex fide & gratia faciant, euangelio ni-
mirum ipſo monſtrante quæ ſunt legis? Scio ab
eis exponi, naturaliter; ideſt, ex ui liberi arbitrij,
ſanati tamen gratia CHRISTI. His ego tantis
uiris non libenter contradico. Poteſt fortaſſis, &
congruĕtius intelligi; Apoſtolum de ijs gentibus
habere ſermonem, de quibus cęperat ab initio lo
qui, quibus nondum erat euangelium promulga
tum. Nam eas demũ cum Iudæis comparabat;
& de his uerũ eſſe poterat, quòd naturaliter quæ
legis erant, faciebant, ideſt, natura ipſa dictantę
atq; monſtrante loco legis ſcriptæ, non tamen ſi-
ne lumine diuino internè infuſo, & doctrina per
Angelos miniſtrata, & confirmata, cui ſi creda-
tur, fides inſuper & gratia licet occulta, deſuper
infunditur. Et propterea de huiuſmodi dicitur,
quòd faciebant, quæ legis erant. Faciebãt autem
ex fide & charitate ſuperueniente, cum obtempe
rabant (Deo ſemper iuuante) ijs, quæ uice legis
ſcriptæ natura monſtrabat.

Gentes potuiſſe ſalutem adipiſci: non tamẽ ſine fide.

Quòd ſi dicat quis, quomodo erat fides in
gentibus, cum ſcriptum ſit: Fides ex auditu, audi
tus autem per uerbum Dei, uidelicet reuelatũ &
prædicatum? Tu ergò qui id reſcire cupis, audi.
Dominus Deus, qui cogitat cogitationes pacis,
et non afflictionis, prouidit de remedio ab ini-
tio, quo mundus ſaluus fieri poſſet. Hoc autem
remedium fuit in CHRISTO benedicto: unde ue
riſſimum eſt, non eſſe ullũ aliud ſub cœlo nomen,
in quo nos oporteat ſaluos fieri. Nec uerò putan
dum eſt, in eorum tm̃ gratiam, qui poſt CHRI-
STI aduentum extiterint, paratum fuiſſe & pro-

2. Tim. 2.

poſitum remedium, cùm ſcriptum ſit: Deus uult
omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem ue
ritatis uenire. Et ꝙ Deus, eſt omnium Deus, non
Iudęorum tm̃ (ut falſò illi ſibi perſuaſerant) ſed et
Gentium. Neq; etiam dicendũ, quòd huius nomi
nis, in quo eſt ſalus, notitia explicita exhiberetur
omnibus, cũ non eſſet adhuc reuelatum. Duo tñ
tenenda ſunt catholicè. Primùm eſt, quòd Deus
uult omnem hominẽ ſaluum fieri, cum nulli unq̃
pręcluſerit uiam ſalutis. Præcluſiſſet autẽ, ſi non
propoſuiſſet remediũ omnibus applicabile. Illud
ergo propoſuit. Secundũ, quòd remedium eſt
fides æternorum, & charitas Dei, ut ex charitate
fiant opera bona. Et de fide quidẽ clara eſt Apo
ſtoli ſententia. Sine fide impoſſibile eſt placere
Deo: qui prius dixerat, Fide aptata eſſe ſæcula
uerbo Dei. Dixit ſæcula, ut non unum, aut alterũ
tãtùm intelligeres, ſed omnia huius temporis ſæ-
cula. Vnde cæpit ab initio mundi enumerare ſan
ctos, dicens: Fide, plurimã hoſtiam prę Cain ob-
tulit Abel Deo, per quam teſtimoniũ conſequu-
tus eſt eſſe iuſtus. Fide Enoch tranſlatus eſt. An
te tranſlationem enim teſtimoniũ habuit placuiſ-
ſe Deo. Poſtmodo deſcendit ad Noe, deinde ad
Abrahã, & Saram, & alios uſq; ad Dauid, et Sa-
muel. Ergo et Gentibus Deus quæ credenda ne-
ceſſariò illis erãt, prædicauit. Quomodo autem?
Audi. Oportet n. accipi, ꝙ non omnia quæ ſunt
modo fidei, tenebatur olim omnis ætas credere:
quia quæ fidei ſunt, paulatim ſunt reuelata. Sunt
enim quidam certi articuli principales, qui fidei
ſummã continent, & in quibus cæteri oẽs conti
nẽtur implicitè. Et ij duo ſunt, qui olim gentibus
ſatis erant, à quibus Deus non aliud exigebat:
quia non aliud reuelabat. Hos autem duos fidei
articulos uigilanter Apoſtolus explicat dicens,
Credere enim oportet accedentem ad Deũ, quòd *Heb. 11.*
eſt, & quòd inquirẽtibus ſe remunerator ſit, ideſt,
ꝙ habet & ſeruat in alia uita remunerationem,
& talem, ut remuneret eos qui inquirunt eum, ui
delicet optimis ſtudijs, & operibus bonis charita
tis. Hi autẽ articuli prædicantur intus à natura,
per hæc quæ uiſibilia ſunt. Nam ex hoc creatu-
rarum libro elicitur, nonnullam Dei de nobis eſſe
curam, & prouidentiã. Confirmatur autem ſic à
natura prædicata, intus ab Angelis. Vnde & B.
Dionyſius ait, Quòd plurimi gentilium per Ange
lorum illuminationes ſalui facti ſunt: quoniam il
lam naturæ p̃dicationem ſecreto & interno lu-
mine comprobando confirmarunt. Vnde reci-
pientes illi à Deo fidem, quę certos illis eos arti-
culos reddidit, & conſequenter ſpem, & charita
tem (quantum poterant) legis mandata etiam ex
charitate ſeruarunt. Quæ certè ſententia & pieta
te innititur, & ratione: quam multi capientes, à
multa animi anxietate liberantur, in quem profe
ctò ſe alij conijciunt, qui mordicus tenent, expli
citam de CHRISTO fidem ab omnibus exigi,
omniq; tempore exactam eſſe. Verum hac de re,
proprio tractatu fuſius egimus.

Quod uerò ab initio obijciebatur. Fides ex au *Nota, fidem uariè apud Paulum accipi.*
ditu: auditus aũt per uerbum Dei. Et iterum: Quo
modo audient ſine prædicante? Intelligendũ eſt
de fide explicita de CHRISTO, & pro eo tem
pore, quo eã exigere uolebat à nobis Deus. Tunc
enim oportuit eam prædicari, et prædicatã reci-
pi. Sed anteq̃ prædicaretur, non exigebatur. Vn
de & Cornelius ante agnitionẽ & confeſſionem *Act. 10.*
CHRISTI, pronũciatur à ſcriptura iuſtus ac ti-
mens Deum cum omni domo ſua, faciẽs eleemo-
ſynas multas plebi, & deprecans Deũ ſemper, cui
& Angelus tam præclarũ præbet teſtimonium,
ut ei dicat. Orationes tuę, & eleemoſynę tuæ aſcẽ
derunt in memoriam in conſpectu Dei. Quomo-
do aũt hoc, niſi & ipſa perſona fuiſſet Deo gra-
ta? Et qũo potuiſſet eſſe grata, niſi fidelis fuiſſet
coram illo? Quoniam ſine fide impoſſibile eſt pla
cere Deo. Vnde B. Petrus eo in loco ait: In ueri-
tate comperio, ꝙ non eſt acceptor perſonarum
Deus: ſed in omni gente qui timet eum, & facit
iuſtitiam, acceptus eſt illi. Et ijs omnibus ẽt illud
adijcimus, ꝙ qui fidem habet illoꝝ duorum arti-
culoꝝ explicitam, etiam de cęteris omnibus ha-
bet implicitam fidem, ut docet B. Thomas: quia
in eo ꝙ quis credit remunerationem bonoꝝ ope
rum apud Deum, implicitè etiam credit mediato
rem, per quem Deus remunerat. Vide acute &
pie lector, quo pactò quæ uideri poterant ob
quandam falſam perſuaſionem difficilia, & ob-
ſcura, illa perſuaſione poſtpoſita, reddita ſunt
adeò facilia & clara, ut ſit euidens ſignum com-
pertæ ueritatis, quæ facit hominem quieſcere.

Si autem tu Iudæus cognominaris,& requieſcis in lege,& gloriaris in Deo , & noſti uoluntatem eius, & probas utiliora inſtructus per legem : confidis teipſum eſſe ducẽ cœcorum,lumen eorũ qui in tenebris ſunt, eruditorem inſipientium,magiſtrum infantium,habentem formam ſcientiæ & ueritatis in lege,qui ergo aliũ doces,teipſum non doces? Qui prædicas non furandum,furaris? qui dicis non mœchandum,mœcharis? Qui abominaris Idola,ſacrilegium facis? Qui in lege gloriaris , per præuaricationem legis Deum inhonoras? Nomẽ enim Dei per uos blaſphematur inter gentes , ſicut ſcriptum eſt. Circũciſio quidem prodeſt, ſi legem obſerues: ſi autẽ præuaricator legis ſis, circunciſio tua præputium facta eſt. Si igitur præputium iuſtitias legis cuſtodiat:nonne præputium illius in circunciſionẽ reputabitur? Et iudicabit id quod ex natura eſt præputium,legem cõſummans,te qui per literam & circũciſionem præuaricator legis es. Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt, neq; quæ in manifeſto in carne eſt circunciſio,ſed qui in abſcondito Iudæus eſt,& circunciſio cordis in ſpiritu,non litera,cui laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt.

Perſtat in Iudæum , qui iudicabat Gentes, & potentius illum reuincit,dicens. *Ecce*, uox eſt demonſtrantis rem præſentem. Vulgata æditio habet loco; *Ecce*; illam coniunctionem; *ſi*; facilis lapſus in græca ſcriptione. Ego amplector hanc lectionem,quam græci codices habent,ut commodiorem. *Ecce tu Iudæus cognominaris*. Erat honorabile tũc hoc nomen,Iudæus, quo nomine omnis Iſraelita uocabatur,à Iuda illo filio Iacob. Non ꝙ omnes ex eo deſcendiſſent , ſed quòd electus fuit præ cæteris,de cuius germine naſceretur CHRISTVS:quo factum eſt,ut omnes ab eo cognominarẽtur Iudæi,ſicut erat in prophetia: Iuda te laudabunt fratres tui. Vnde et omnis terra Iſrael,uocata eſt Iudæa: quanquàm ſpiritualiter Iudas,ipſe CHRISTVS fuerit,quem uerè fratres Apoſtoli collaudarunt. Vnde & uerè Iudæi ſunt , qui cũ CHRISTO cœleſtem Patrem confitentur,et ipſius & noſtrum,ſicut ille aiebat. Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem ueſtrum : Deum meum, & Deum ueſtrum. Vnde et qui Chriſtiani dicuntur,hoc nomine eum laudant,ſi tamen cum nomine rem ipſam teneant. Nonnulla tamen (etiam ſecundũ carnem) ea cognominis gloriatio fuiſſet, ſi non tantùm gloriati eſſent in carne,nec ſecluſiſſent ſpiritum,et uerũ Iudam,ut uerè concinerent, Notus in Iudæa Deus : in Iſrael magnum nomen eius. Ioſephus ait à Iuda Machabbæo primũ habuiſſe initium, ut tota illa gens denominarentur Iudæi, ſed non placet: Nam multò anteà eo cognomine denominati ſunt ,ut patet 4.Reg.c.25. &.1.Eſd.5. et Nem.4. &. Heſter,3.8.9.16. Item

Iudæi uocabulũ unde, & cur honorificum.

Gen. 49.

Ioan. 20.

Ierem.10.et Dan.13. Dicendum eſt ergo,ut mihi uidetur,quòd à tempore captiuitatis babylonicæ cœpit eſſe iſta cognominatio,ut ſtaret gloria Iudæ,& firmaretur prophetia illa. Non auferetur ſceptrum de Iuda,et dux de femore eius. Stabat ergo regnum Iud[illegible]iam in captiuitatibus illis prioribus,& hon[illegible] illius,uſq; ad Herodẽ Aſcalonitam: cuius rei ſignum eſt,ꝙ ab eo ſunt denominati,qui erant ex alĳs tribubus. Addit.

Gen. 49.

Et requieſcis in lege. Quia lex à Deo eſt,& explicat tibi finem tuum,qui eſt CHRISTVS. Finis enim legis CHRISTVS ad iuſtitiam omni credenti. Non enim quieſcit homo , donec inueniat ſuiipſius finem,quem lex naturæ non certò monſtrabat,ſicut illa Moſeos ut dixerit Dñs: Scrutamini ſcripturas , quia uos putatis in ipſis uitam æternam habere. Illa enim uerè eſt finis.

Rom. 10.

Ioan. 5.

Et gloriaris in Deo , tanquàm tibi peculiariter fauente,& tecum loquente, ut poſſes dicere. Non eſt alia tam grandis natio, quæ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut Dominus Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. Et iterum : Non fecit taliter omni nationi , & iudicia ſua non manifeſtauit eis.

Pſal. 147.

Et noſti uoluntatem eius , ſcilicet quoad mores,et ad ea quæ facienda ſunt,utpotè magis ad finem conferentia.

Et probas utiliora inſtructus per legem. Legis enim in prophetis: Ego Dominus docẽs te utilia. Hæc igitur non ita ſcire poterant , qui in ſolo lumine naturali ambulabãt. Quare circa mores tãta erat inter eos controuerſia, ut penè in principĳs ipſis diſſentirent. Nam eximĳ morum magiſtri Socrates et Plato,etiam in nonnullis turpiter errarunt . Volebat enim hic communes eſſe uxores: & de inceſtis non benè docebant . Vſuras uerò communiter concedebant. Et diuortium improba licentia laxatum,non coercebatur: Quanq; et hoc quoq; permitteret lex Moſeos , ſed ad eorũ duritiam. Debes & inter hæc reponere , quæ ad cultum diuinum pertinebant,in qua re gentes ſuperſtitioſiſſimè agebant.

Iudæi propter legem & prophetas multò præſtabant gẽtibus.

Confidis te eſſe ducem cœcorum. Diſtinctè loquitur. Quia enim ſunt quos oportet magis ducere,quã docere, ut ipſi per ſe ambulent: quoniam naturæ prauè ad hoc diſpoſiti ſunt, & ideò ſunt indociles,propterea de ĳs ait. Confidis te eſſe ducẽ cœcorum. Et ſunt qui poſſunt uidere ad ambulandum,modo admoueatur lucerna, ut recedant tenebræ,et uideant. Et ex his quidam ſunt inſipientes,qui & finem ignorant,& uiã qua tenditur ad illum,quos oportet erudiri . Quidam uerò debiles,& non apti continuò ad ſolidum cibum. Et hi ueluti infantes lacte primùm alendi ſunt,ut quaſi per elementorum traditionem inducantur in arcana ſapiẽtiæ. Erant ergo illi Rabbini , qui tales ſe eſſe præſumebant,ut cœcos ducere poſſent,& tenebroſos illuminare , & inſipientes erudire , & infantes docere,utpotè habentes formam in lege,ideſt,rationem,ſiue modum ad formandum alios in ſcientia ac ueritate legis. His igitur Rabbinis dicitur ſub numero ſingulari,ut intelligantur omnes,

tur omnes, quaſi unus.

Qui ergo alium doces, teipſum non doces? Pronunciãda ſunt hæc omnia cũ aſſertione, ac deſpectu. *Qui prædicas non furandum, furaris?* Furti appellatio in ſcripturis omnẽ fraudem ſignificat, qua quis cum aliena iactura fit iniuſtè locupletior. Et mœchia ſimiliter ad omne fornicationis genus extenditur. Sacrilegiũ uerò propriè compilationẽ rei ſacræ ſignificat: quod græca uox manifeſtius indicat, *ἱεροσυλεῖς*. Extendunt tamẽ ſcholaſtici hoc uocabulum ad ſignificandũ quoties quid iniuriarum in ſacrum & dicatum Deo infertur, ſiue in perſonam, ſiue in rem, ſiue in locum: unde affinitatem quandam habet cum peccato idololatriæ. Vtrobiq; enim cõtemnitur Deus, & Dei cultus: quanq; & auaritia, qua hæc ſacrilegia admittebãt, quædam erat idolorũ ſeruitus. Concludit ergo Apoſtolus tandem id quod uolebat, ſcilicet, quòd uana erat Iudæorum gloriatio ex lege, cum legis eſſent præuaricatores, & conſequenter magis Dei contemptores, quem talibus præuaricationibus inhonorabant. Et addit (ut grauaret illos acerbius) quòd propterea apud gentes blaſphemabatur nomen Domini, ut ait ſcriptura apud Ezech. Et uerè ſic accidit, ut uulgus peccata hominum etiam in leges ipſas transferat. Sic enim nunc per monachos, & ſacerdotes, & Chriſtianos malos, qui ſuo exemplo cæteros deprauant, blaſphemantur religioſorum ordinum patriarchæ, & inſtitutiones ipſorum Patrũ; & ſimiliter ſacerdotium, & ipſemet CHRISTVS. Quod licet iniquè fiat, tamen graue eſt peccatum eorũ, qui præbent occaſionem, ſicut hic Apoſtolus cũ tanta deteſtatione exprimit.

Nota peccatũ & errorẽ uulgi.

Audiant mali Chriſtiani et ſacerdotes.

Circunciſio quidem prodeſt, ſi legem obſerues. Quia poterant ſe iactare de circũciſione, quæ olim fuit data Abrahæ, per quam ſegregabantur à cæteris, ut eſſent populus Dei peculiaris, etiam ſecundum ſpiritum, eò quod haberent promiſſionem uitæ factam Abrahæ, qui credidit Deo dicenti: Noli timere, ego protector tuus, & merces tua multa nimis: ita ut uiderentur omnes incircunciſi à gratia & ſalute excluſi, etiam ad hoc reſpondet Apoſtolus duabus rationibus. Prima quòd nec propterea poterant gloriari, cum eſſent præuaricatores legis. Quia circũciſio illa tum demũ proderat, cum ſeruabatur lex, cum lex ſolùm ad circunciſos pertineret, tametſi ueniret circũciſio ex Patribus, ut ait Dominus, apud Ioan. Altera, quòd neq; hoc ualebat ad excludendos omnes alios à ſalute, ſeu à potentia adipiſcendæ ſalutis, ob id quòd non eſſent filij circunciſionis. Quo in loco primùm aduerte, Apoſtolũ loqui ſecũdum priorem ſtatum, quando uigebat lex, & circunciſio. Quicunque enim circuncidebantur, ſtatim uniuerſæ legis faciendæ debitores conſtituebantur, alias ſubdebantur maledicto legis, ut teſtatur ad Galatas Apoſtolus noſter. Et credibile eſt in ipſis conceptis uerbis, & in ſolemnitate circunciſionis hoc ipſum exprimi conſueuiſſe: ſicut & nos in baptiſmo nomen damnus, & fidem profitemur, & renuntiamus ſatanæ, & omnibus pompis eius, & accipimus donũ iuſtitiæ (quod in ueſte candida ſignificatur) ad quod conſeruandum obligamur. Quicunq; igitur ſoluebat legem, quo modo poterat in circunciſione confidere in qua inibatur pactum ſeruandæ legis? Vnde rectè ait, quòd circunciſio illa non ſeruanti legem, in præputium conuertitur. Præputium uerò ſignificat obtuſionem auris, & obturationẽ. Græce *ἀκροβυστία*, à *βύω*, i. ſepio & obturo aures, unde cõtumacia & inobediẽtia ſignificatur, & ignoratio diuinæ legis ac præcepti: in quo ſtatu erant Gentes naturaliter ob antiquum peccatum. Vnde et ipſæ præputium uocabantur, ut ſic à circunciſione (qua uoce Iudæi appellabantur) diſtinguerentur: Addit.

De ui circunciſionis.

Gen. 15.

Gal. 5.

Quòd ſi præputium iuſtitias legis cuſtodiat &c. Vide ut in manu noſtra eſt immutare id, quod natura ſumus. Ecce ergo, ſicut circũciſio in præputiũ euadit, ſi circunciſus legem non ſeruet; ita quod eſt natura præputiũ in circunciſionem computatur, ſi legis iuſtitias faciat. Appellatur natura præputiũ, qui non erat Iudæus. Nam qui ex illo populo erant, natura Iudæi dicebantur. Sic dixit Apoſtolus: Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores. Et hinc adipiſcitur etiam quandã iudicij autoritatem, ſi id quod eſt natura præputiũ legis iuſtitias obſeruet, qua poteſt Iudæum præuaricatorẽ legis cõdemnare. Eſt enim quoddam iudiciũ non quidem poteſtatis (nam hoc ſolius Dei eſt & CHRISTI) ſed, ut uocant, iudiciũ comparationis. Hoc autem tunc locum habet; cũ ij qui minus tenentur aliquid facere, eò quod minus donorũ acceperint, nihilominus tamen faciunt. Tales enim quodã modo ſuo facto, & ſua adepta gloria, iudicabunt eos, qui magis tenebantur facere, cũ plus donorũ accepiſſent, nec fecerunt tamen. Hoc iudicij genere regina Auſtri, & Niniuitæ cõdemnabũt Iudæos, ut ait Dominus. Vocat autẽ præuaricatores illos legis per literã & circunciſionem, quia litera legis eos obligabat ad ſui obſeruantiam, qui ſponte ipſimet, Moſe pronunciante, ſe ſubdiderunt legi, eaque omnia ſe facturos aſtrinxerunt, quæ legis erant, & dixerunt, Amen, ſuper benedictionibus, & maledictionibus. Vnde non facientes quæ legis erant, ex ipſa ui legis præuaricatores conſtituebantur, & proinde ſub maledicto. Et ſimiliter per circunciſionem, in qua (ut diximus) legis ipſius obſeruantiam promittebant. Vnde idem Apoſtolus ait: Teſtificor omni circuncidenti ſe, quòd debitor eſt uniuerſæ legis faciendæ. Nam inde accipiebant à Deo, unde poſſent cuſtodire. Verũ quoniam multi craſſi erãt, & manebant in carne, ſolùm quæ carnis erant conſiderantes, quæ autem ſpiritus nõ uidebant, nec adhuc hodie uident, idcircò eos docet Apoſtolus (ſi uelint capere) quinam eſſent uerè Iudæi, & quæ uera circunciſio, & ait.

Gal. 5.

Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt &c. Quod ſic interpretari oportet. Cum enim dupliciter intelligatur Iudæus, & ſecundum carnem in manifeſto, ideſt, deſcendens ex illo Iuda, uel fratribus

eius,

Nota qui uere Iudæi erant, et quæ uera circūciſio.

eius,qui fuit filius Iacob:etiam ſecundū ſpiritū in occulto,ideſt,deſcendens ex uero Iuda,ideſt, confeſſore CHRISTO,qui bonam confeſſionem fecit coram Pilato,& Anna & Caypha, ut patiens ſe innocentē ab iniquis iudicari, mereretur acipere iudiciū:propter quod dixit. Ex hoc autem erit filius hominis ſedens à dextris uirtutis Dei.

Marc.14.

Cum(inquam)hoc pacto dupliciter Iudæi intelligantur,qui ſecundum carnem ſunt, ij ſunt qui ex Abraham uenerūt per carnem. Qui autem ſecundum ſpiritum,hi ſunt qui uerè credunt ſicut Abraham fidelis, & ipſo opere obedientes,ſicut ille,cōfitentur Domino quoniam bonus,quoniam in ſæculum miſericordia eius.Cōfiteri enim ſolū uerbo,nō autem etiam opere & facto,non eſt confiteri uerè & acceptabiliter coram Deo.Modo ſi quęramus quinam uerè,ideſt, coram Deo,Iudæus reputabitur,an qui in manifeſto tantum Iudæus fuerit, hoc eſt, ſecundum carnem tantum:An qui in occulto ſecundum ſpiritum? Audacter Apoſtolus docet(ſi uellent capere)non eum,qui carne tantum Iudæus eſt, Iudæum eſſe,ſcilicet,uerè & coram Deo:neq; eam quæ tantum in carne eſt,uel in litera (quod idē eſt) circunciſio, circunciſionem eſſe,ut ſimiliter intelligas coram Deo:Sed qui in occulto,ideſt, in ſpiritu,in interiori homine Iudæus eſt, quicquid ille ſit ſecundum carnem, hic uerè Iudæus eſt coram Deo. Et quæ in ſpiritu eſt, ſcilicet,ipſius cordis,non pręputij carnalis,circūciſio:hęc circūciſio uera eſt,quoniam habet laudem à Domino,illa uerò ab hominibus:quia homines uident quæ foris ſunt & apparent,Dominus autē intuetur cor. Et ipſe quidē Deus ſpiritus eſt, & ideò quæ ſunt ſpiritus diligit,& coli uult & adorari in ſpiritu & ueritate. Caro autem non prodeſt quicq̃,nec apud Deum conſideratur,nec regnum Dei poſsidere poteſt,nec ſubijci legi Dei.

In Iudæorum duritiam.

Sed ò miſeri Iudæi, qui adhuc hæc in tot annorum curriculis non percipiunt,ſed gloriantur in carne,circunciſionem ſuam efferentes, cum ſecundum ſpiritum ipſi ſit merum præputiū,habentes clauſas aures ad uerbum fidei,quod eſt ſpiritus initium. Sed quoties,obſecro, exprobratum eſt in eos hoc uitium,quòd eſſent incircūciſi corde,& auribus? Vnde Moſes. Circūcidite(inquit)

Deut.10.

præputiū cordis ueſtri.Et Ieremias ſimiliter ait: Circūcidimini Domino,& auferte præputia cordium ueſtrorum,uiri Iuda.

Iere.4.9.6.

Quocirca conqueritur Dominus apud eundem prophetam,omnem domum Iſrael incircunciſam eſſe corde. Et alibi idem:Incircunciſæ ſunt aures eorum, & audire non poſſunt.Sed & Ezechiel hanc duplicem circūciſionem notat,uidelicet cordis,& carnis. Vnde & B.ſtephanus hoc in illos obiectat,aiens:Dura ceruice & incircuncifi corde & auribus, ſemper Spiritui ſancto reſtinſtis.

Act.7.

Sed utinam hic eſſet Iudæorum error tantum,& non etiam Chriſtianorum,cum plerięq; baptiſmum ſolùm ſecundum literam gerant, & in eo confidant,contemnentes uerum baptiſmum cordis. Vnde neſcio an uerendum ſit,ne multi paganorum magis tali baptiſmo baptizati ſint,quàm multi Chriſtianorum,eò quòd illi magis euangelica præcepta cuſtodiant,& euangelij iuſtitias,ita ut eos ſint iudicaturi,cum patebit ueritas.De qua re ego alibi proprio tractatu. Neq; tamen putādum eſt,propterea antiquam illam carnis circunciſionem inanem fuiſſe atq; ſuperfluam, ſicut nec eſt ſuperfluus baptiſmus ſecūdum literam. Homines.n. quia carnales ſunt,indiguerunt etiam ſacramentis,quę ſecundum literam & carnem aptata,declararent nobis ea quæ Dominus ſpiritualiter operari dignatur in cordibus noſtris. Et ut ait B. Auguſtinus,neceſſaria ſunt ad unum religionis cultum ab omnibus obſeruandum.

Cap. III.

QVid ergo amplius Iudæo eſt? aut quæ utilitas circunciſionis? Multum per omnem modum. Primùm quidem:quia credita ſunt illis eloquia dei.Quid enim ſi quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuit? Abſit. Eſt autem Deus uerax,omnis autem homo mendax, ſicut ſcriptum eſt:Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis,& uincas cum iudicaris. Si autē iniquitas noſtra iuſtitiā Dei commēdat, quid dicemus? Nūquid iniquus eſt Deus qui infert iram? (Secundum hominem dico)Abſit: Alioquin quomodo iudicabit Deus hūc mundum? Si enim ueritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipſius:quid adhuc & ergo tanquā peccator iudicor, & nō (ſicut blaſphemantur:& ſicut aiunt quidam nos dicere)faciamus mala, ut ueniant bona? quorum damnatio iuſta eſt.

QVoniam ex dictis uidebatur(male tamen colligentibus) ſequi,nullam eſſe præcellentiam Iudæi reſpectu gentilis, ſi ſolùm obſeruatio mandatorum beatum faciebat, & ita gentilis ſicut Iudæus poterat illa ſeruare natura dictāte,oſtendit id perperam colligi: quoniam multa erat utilitas & circunciſionis,& à lege, per omnem modum,ideſt,omninò multò pręcellebat Iudęus.Et id quod erat præcipuū declarat,dicēs.

Que ſint eloquia Dei, & quō differant a uerbis & literæ Moſeos. Nota

Primùm,quia credita ſunt illis eloquia Dei. Quę ſunt autem eloquia Dei,niſi beneplaciti ſui de CHRISTO uenturo cæleſtis reuelatio? in quo benedicendi eſſent omnes, & inſtaurandi in amicitiam Dei.Vbi nota,quòd eloquia Dei uocat ea, quæ promiſsionem habebant uitę æternæ. Vnde ſcriptum eſt. Eloquia Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum, purgatum terræ, probatum ſeptuplum. Dixerunt Iſraelitæ ad Moſen.Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur:loquere tu nobis,& audiemus. Et Dominus iterū dixit Moſi: Hęc dices filijs Iſrael. Vos uidiſtis quòd de cælo locutus ſum uobis. Non facietis Deos argēteos,nec Deos aureos facietis &c.Et ſequitur:In omni loco, in quo fuerit

memoria

memoria nominis mei, ueniam ad te, & benedicam tibi. Hæc igitur erant de cœlo eloquia ſecũdum ſapientiam ſpiritus intellecta. Non aliud. n. annunciabant quàm CHRISTVM, & uerũ Dei cultum, non in Iudæa ſolùm, ſed in omni loco, in quo eſſet ſacrificium, & holocauſtum, & pacificum acceptabile. CHRISTVS etiam aliquando

Ioan. 5.

dixit: Si literis Moſeos non creditis, quomodo uerbis meis credetis? Et alibi ipſemet declarat, quòd uerba ſua erant ſpiritus & uita, & non promiſsiones carnales. Et diſcipulis ait: Vos mũdi eſtis propter ſermonem meum. Hoc igitur eſt ſummum, quod habuerunt Iudæi ex eis eloquijs præ Gentibus; uidelicet, promiſsionẽ CHRISTI, & dona conſequentia Spiritus ſancti: propter quod & filij uocati ſunt, ſi modo crederent, ut ſcriptũ fuit. Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes. Et ad incredulos: Vos autem ſicut homines moriemini, & ſicut unus de principibus cadetis. Vnde Apoſtolus inferius: Quorum adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentũ, & legiſlatio, & obſequium, quorum patres, ex quibus eſt CHRISTVS &c. Gentes ergo cum in ſuo naturæ libro eſſent relictæ, ut per uiſibilia ueſtigarent inuiſibilia, & inde CHRISTVM quærerent (ſi fortè ualerent attrectare) multò inferioris erant conditionis quàm Iudæi, qui ex Dei eloquijs proficere & facilius & ualidius poterant: quod tamen multi eorum non faciebant. Sequitur.

Quid enim ſi quidam illorum non crediderunt? Commendat Apoſtolus diuinam tanti beneplaciti firmitatem, quæ non retraxit manum gratiæ ſuæ propter quorundam infidelitatem, in quos conqueritur Dominus per prophetas, ut in incredulos & ſubuerſores, unde ſcriptum eſt. Non crediderunt uerbis eius, & pro nihilo habuerunt terram

Pſal. 105.

deſiderabilem. Propriè enim uerba Dei (ut diximus) ſunt, quæ de CHRISTO loquebantur, & ſalutem ueram oſtendebant. His uerbis nõ crediderunt, ſed Dominum ad iracundiam prouocauerunt. & occiderunt prophetas, & omnes qui annunciabant de aduentu Iuſti. Nec tamen Deus eſt ita irritatus, ut deſineret eſſe fidelis in uerbis ſuis, ſed miſit Filium ſuum ſicut promiſerat: quia ipſe eſt uerax, omnis autẽ homo mendax, ſcilicet ut homo eſt. Si autem uerax eſt, hominis id excedit conditionem, & tunc ex gratia habet. Græcè legitur ſic:

Deus fidelis

Homo mendax

Eſto autem Deus uerax, hc ſi dixerit: Id ſentiamus & ſtatuamus de Deo, & de nobis, nempè quòd nos mendaces ſumus, & ipſe fidelis eſt, ut iuſtificetur ipſe in ſermonibus ſuis, quos implet ex parte ſua: & ut uincat cum iudicatur, aut cum iudicat, ſicut aiunt haberi in hebræo. Sed B. Paulus ſequutus Septuaginta, dicit: Cum iudicatur, ipſe nimirum Deus. Eraſmus tamen hebraicam uocem ait eſſe ambiguam ad paſsiuam, & actiuam ſignificationem: quod uerius eſſe exiſtimo. Iudicatur autem à perfidis, quià propria iniquitate metiũtur illius immenſam bonitatem, dicentes. Non faciet: Non parcet: Non curat. Tunc ergo uincit, cum oſtendit diuitias bonitatis ſuæ,

pluens dona abundè, & ſeruans promiſſa fideliter. Et hæc uictoria patebit in iudicio æterno, quod faciet in nouiſsimo die. Sequitur.

Si autem iniquitas noſtra iuſtitiã Dei commendat &c. Erant qui ex B. Pauli prædicatione magnificantis bonitatem Dei, qui ex peccatis hominum nactus erat occaſionem ſuæ gloriæ, falſam concluſionem eliciebant, uidelicet, eſſe peccandum, ut inde maior Dei gloria ſequeretur, qui non contineret uel offenſus miſericordias ſuas: & ipſa Dei iuſtitia, qua uidelicet ipſe iuſtus erat, commendabatur, eò quòd appareret mundo. Ex quo etiam uidebatur ſequi, quòd eſſet iniquus iram, ideſt, uindictam inferens in perfidos & malos, quorum perfidia reſultabat in gloriam eius. Proteſtatur tamen Apoſtolus hæc ſe dicere ſecundum hominem, ideſt, ſecundum cogitationem mendacis & corrupti hominis, & rem iudicantis ſecundum carnem materialiter, non formaliter, & neſcientis ſeparare quod eſt per ſe, ab eo quod eſt per accidens. Vnde primò tanquam exhorreſcens dictum nephandiſsimum, ait: *Abſit.* Et interimens illam ipſorum concluſionem, addit.

Calũnia in Apoſtolum.

Alioqui quomodo iudicabit Deus hunc mundum? Vis argumenti eſt in hoc, Mundi iudicium extremum, ſummum eſſe iudicium. Ergo eſt ſummi iudicis. Ergo eſt eius, in quem cadere iniquitas non poteſt, Alioqui quis emendaret? Non poteſt enim error in ſumma Veritate inueniri, ſicut nec in Ente ſummo quicquam paſsiuæ potentiæ, aut accidentis, ita nec in ſummo iudice iniuſtitia. Porrò quia ex interempta eorum concluſione, nondum data erat ad eorum argumentum reſponſio, iterum recolligit argumentum, ut planius ſoluat, & ait.

Deus iudex nõ poteſt eſſe iniquus, quia ſummus.

Si autem ueritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipſius &c. Ideſt, ſi fidelitas Dei, qua ſe ueracẽ oſtendit ſeruando promiſſa, *in meo mendacio*, ideſt, per meum mendacium, ideſt, infidelitatem. Induit enim hîc Apoſtolus perſonam peccantis, & infidelis Deo. Si ergo, ait, ipſa Dei fidelitas *abundauit*, ideſt, excelluit, ob id quòd poterat ſine iniquitate non ſeruare infideli datã fidem, iuxta commune dictum. Frangenti fidem, fides frangatur eidem: & ſi hæc abundantia bonitatis eius, qui reddidit non promerentibus quod promiſit, reſultauit in gloriam eius, *Quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor*, ſupple tu, & non potius uerum ſit illud, quod quidam aiunt (blaſphemantes tamen) nos dicere: Faciamus mala, ut ueniat bona? Et ſubdit: *Quorum damnatio iuſta eſt*, ideſt, damnatio eorum qui faciunt mala, ut eueniant bona, non ſolùm ſi hac mente non facerent, ſed etiã ſi illa mente facerent, ideſt, ut bona inde peruenirent, Iuſta tamen eſſet. Vbi nota quòd licet nõ uideatur Apoſtolus adhuc reſoluere argumentum, in ipſa tamen ui uerborum implicitè continetur reſolutio: quoniam ut manifeſtè falſum dimittit id, in quo ſuſtentabatur concluſio hæc, nempe, facienda eſſe mala, ut eueniãt bona. Suſtentabatur enim in hoc, quaſi ex malo poſsit procedere bonum: quod eſt impoſsibile, niſi per accidens.

Nõ ſunt faciẽda mala ut eueniant bona.

Ex malo

Ex malo enim per ſe, non niſi malum procedit. Quod autem per accidens eſt, non conſideratur à legiſlatore, ſed id quod per ſe eſt. Non intelligas ergo hanc ſententiam: *Quorum damnatio iuſta eſt*, in eos dictam eſſe, qui blaſphemabant Apoſtolum, calumniam in eum iacientes. Diſputabat enim Apoſtolus de ueritate morum, non de meritis calumniantium, ideò potius paralogizantes redarguit, quàm minetur calumniantibus. Adde quòd blaſphemia in ſcripturis propriè eſt, quæ à creatura in Deum eſt; & ab inferiore in ſuperiorem, cum derogatur illius gloriæ, & maieſtati. Quoniã uerò Apoſtoli fungebantur legatione pro Deo (ut B. Paulus ait) omnis contemptus, & iniuria in eos, tanq̃ in Deum facta computabatur: & ideò erat penè blaſphemia.

2. Cor. 5.

De mendacio officioſo.

Nec illud omninò prætereundum eſt, Si non ſunt facienda mala, ut eueniant bona, nec officioſum mendacium dicendum eſſe ob quodcunq; bonum. Vnde non excuſarentur à peccato, nec Iacob, neq; obſtetrices illæ ægyptiæ, nec Iudith, & alij, qui cum ſancti eſſent, & commendationem habeant à ſcripturis, in hæc tamen mendacia & prudenter, & conſultò uenerunt. Sed hæc quæſtio alium ſibi proprium locum poſtulat. Fuerunt enim qui officioſum mendacium nõ eſſe peccatum exiſtimarunt ex doctrina Platonis, in quam ſententiam B. Hieronymus inclinare uidetur, & B. Chryſoſtomus ĩ illo pulcherrimo lib. de ſacerdotio. Interim ad ſolatium piorum illud animaduertendum eſt, non defuiſſe calumniatores tanto Apoſtolo etiam in doctrina: ut diſcamus & nos pati, ſi quando etiam cum calumnia obtrectatores noſtri, nos de doctrina reprehenderint, ne hac in parte ſimus Apoſtolis fœliciores.

Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquã. Cauſati enim ſumus Iudæos & Græcos, omnes ſub peccato eſſe, ſicut ſcriptum eſt: Quia non eſt iuſtus quiſquam: non eſt intelligẽs: non eſt requirens Deum. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum. Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſè agebant, uenenum aſpidũ ſub labiis eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt: ueloces pedes eorum ad effundẽdum ſanguinem. Contritio & infœlicitas in uiis eorum, & uiam pacis non cognouerunt: non eſt timor dei ante oculos eorum.

In Chriſto, nõ præcellunt Iudæi, ut minus egeant ſaluari per fidẽ quàm Gentes.

Oſtenſa prærogatiua Iudæorum per legem, et eloquia Dei olim illis credita, & circunciſionem mandatam, ut eſſet populus Dei peculiaris, Nũc uult oſtendere, quòd in CHRISTO & in euangelio non præcellunt, ſcilicet, ut illi putabant, qui Iudicabant gentes, putantes non poſſe illas ſalutem aſſequi, niſi & ipſæ fierent ſub Moſe & lege, & tranſirent in eorum coloniam, non cogitantes quòd in CHRISTO non eſt Iudæus, neq; Græcus, ſed noua creatura. Incipit ergo poſt quæſtionem poſitam, cùm ait: *Quid ergo? præcellimus eos?* Et poſtquam reſpondit, *nequaquam*, probare reſpõſum ratione: quoniã reſpectu CHRISTI, omnes inueniuntur ſub peccato, tam Iudæi quàm Græci, & aliquo modo etiam magis Iudæi. Eſſe autem ſub peccato, idem eſt quòd habere peccatum, ideſt, concupiſcentiam dominantem, à qua indigebãt liberari per CHRISTVM omnes, & ſic pares erant. Quòd autem omnes eſſent ſub peccato, inde accipit, uidelicet, ab effectu: quia maiores tam in lege naturæ, quàm Moſeos, non reſtiterũt illi peccato, ſed in profundũ malorum uenerunt, ſicut ſuperius primo & ſecũdo cap. præcauſatus eſt Apoſtolus utrunq; populum, uidelicet, Iudæos & Græcos in maioribus eorum, ut inde minores colligere liceat. Nã accuſando maiores, & minores ſimul accuſantur. Si enim lex naturæ, aut Moſeos, fuiſſet ſatis ad tollendum peccatum, profectò non inuenta fuiſſet (ſaltem in maioribus eorum) tanta tranſgreſsio & contumacia, ut ſupponit Apoſtolus. Supponit autem, illos qui ſeruarunt legem naturæ & Moſeos (quales fuerunt quos commendat ſcriptura) nec ad naturam attinuiſſe, nec ad Moſen, ſed ad CHRISTVM & gratiam: non enim erant ſub lege, ſed ſub gratia. Neq; uerò in hoc erant inexcuſabiles, quòd peccauerint ſub eis legibus exiſtentes, ſed in hoc, quòd cũ illis uia eſſet ad ſanitatem per CHRISTVM, uiam tamen illam non curarũt; ideò inexcuſabiles redditi ſunt. Non enim iniuſtus eſt Deus, qui exigat impoſsibilia ab homine. Nam quod erat impoſsibile homini per legẽ, reddebatur illi poſsibile per CHRISTVM, quem lex ipſa & prophetæ Iudæis oſtẽdebant. A gentibus autem non exigebatur explicita fides de CHRISTO, ſed ſatis erat implicita, ad quam poterant peruenire natura intus prædicante, & Angelis bonis cõfirmãtibus Dei prouidentiam, quòd inquirentibus ſe remunerator eſſet futurus, ſicut ſuperius diximus. Poſt hoc autem ſubijcit probationem à ſcriptura ſumptam, & ſubdit.

Non eſt iuſtus quiſquam &c. In pſalmo autem, ad quem reſpicere uidetur Apoſtolus, non ſunt hæc uerba in litera, ſed in ſententia, legitur enim: Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus, ideſt, Adam pater noſter, in corde ſuo, ideſt, in uoluntate ſua contumaci, & operante malum, dixit: Non eſt Deus. Eſt enim idololatria quodam modo non obedire: facto ſiquidẽ ipſo negatur Deus & bonus, & iuſtus: dicit enim qui peccat. Nõ puniet Deus, non uindicabit: quod eſt quodam modo negare Deum, cui iuſtitia negatur, & ueritas. Ex eo autem Adæ inſipientis peccato declarat Pſalmiſta quid inſequutum ſit, nimirum quod ſequitur.

Vis peccati orig.

Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudijs ſuis, ideſt, ex eo peccato id conſequutum eſt, ut omnes homines corrupti, & abominabiles facti ſint in ſtudijs ſuis. Et inducitur Deus tanquã proſpiciens de cælo, ut uideret, eſſet ne aliquis intelligens, aut requirens Deum: & reſpondetur.

Omnes

Omnes declinauerunt &c. Et hoc non eſt aliud, quàm non eſſe iuſtum quenq̃,nec intelligentem, aut requirentem Deum. Quanq̃ & hoc ab Iſaia, prædictum fuit. Non eſt,inquit, qui inuocet nomen tuum,qui conſurgat & teneat te. Nam cum duo eſſent dona,quibus honorauit nos Deus in patre noſtro Adam, Primum,iuſtitia illa originalis,qua & inferiores animæ uires reprimebãtur à parte ſuperiori,ideſt,à ratione,ne contumaciter rebellarẽt, & ipſa ratio Deo ſubdebatur: Alterũ uerò Gratia,qua ad cœleſtia promouebatur ut filius,& ſpem hęreditatis habebat: nato peccato, & ſubtractis illis donis,factum eſt ut omnis iniuſtitia uigeret in nobis:quoniam & mens alienata eſt à Deo, & à mentis imperio inferior ſenſitiua pars rebellauit,ut ad ſe illã attraheret, idq; meritiſsimè. Qui enim ſuperiori non paret,dignum ſe conſtituit ut inferiori ſubdatur: quod eſt ſanè innaturale,ſi naturam rectam cõſideremus. Hoc enim nunq̃ fecit Deus , cuius opera ſunt perfecta. Ergo hoc tam peruerſum atq; præpoſterũ, à peccato uenit. Vnde benè ſequitur.

Iſa. 64.

De impotentia naturæ.

Non eſt intelligens, aut requirens Deum, ideſt, ex eo quòd corrupti inuenti ſunt omnes homines propter peccatum,ipſo iuſtitiæ dono amiſſo,& abominabiles redditi amiſſa gratia, hinc eſt quòd nõ poterat inueniri faciens bonum,nec unus quidẽ. Quod autem dicit,non eſſe qui Deum intelligeret,ſic oportet accipi: quia ex puris naturalibus (Deo non auxiliante)non poterat homo aſſequi talem de prouidentia Dei cognitionem, uidelicet ipſum Deum eſſe finem hominis, & fœlicitatem eius,ſicut reuera eſt. Et ideò nullus poterat Deum inquirere ut eo potiretur: quia non erat pactum Dei ullum tale manifeſtum cum hominibus. Quis enim unq̃ inquiſiuiſſet, quod ignoraret? Solã autem fide hanc de Deo notitiam conſequimur, uidelicet & Deũ eſſe,& remuneratorẽ inquirentium ſe, ut docet Apoſtolus: Et hinc ſequitur.

Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt. Fieri.n. non poteſt,quin homo amet aliquid. Extincta autem fide & ſpe cœleſtium,oportuit terrenum eſſe quod amaret,& ſic declinare oculos,& ſtatuere in terram propter concupiſcentiæ pondus, quo trahitur anima ad inferiora,& creſcit pondus indies,etiam hoc pacto inutiles omnes conſtituti ſunt:quia nec ſibi,nec proximo utilitatem afferre ualebant ullam ueram,quæ ad ueram ſalutem faceret. Nec item Deo:quanq̃ Deus in ſe nihil utilitatis ab homine conſequi poteſt, qui nullius boni indiget. Et ſic iterũ rectè cõcluditur. *Non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum.* Et quoniam non operãtes bonũ,neceſſe eſt corruere in barathrum iniquitatis,iccircò additur.

Sepulchrum patens eſt guttur eorum. Hoc autem ad intemperantiam pertinet. Per guttur enim omnẽ carnis libidinem intelligimus,quæ appoſitè comparatur patenti ſepulchro , quod feculẽtam carnem quodam modo concupiſcat,& uoret. Vnde & græcè ſarcophagon dicitur. Sunt qui per guttur intelligunt internas cogitationes prauas, quæ ſi proferantur,quaſi ſepulchrum patens,fœtorem emittunt foras intolerabilem:quæ intelligentia non mihi uidetur eſſe reprobãda. Quod uerò ait.

Linguis ſuis doloſè agebant, Ad iniuſtitiam eleganter refertur,per quã nocemus proximo, & tum maxime id lingua agimus,dũ promittimus fraudulenter,aut promiſſa negamus,aut falsò accuſamus,teſtificamur,iudicamus,& alijs multis modis decipimus in cõmercijs,& diſtributionibus.

Venenum aſpidum ſub labijs eorum. Hoc ad malam doctrinam pertinere uidetur. Nam aſpidum uenenum eſt inſanabile,cuius contactu tabeſcit caro,& obſtupeſcens homo in ſtuporem lætiferũ conijcitur. Hoc diligenter attendant, qui cum hęreticis conuerſantur: tales enim fiunt. Remediũ eſt ergo præſentaneum , ut protinus fugiãt. Vel poteſt hoc aptari ad odium , quo alter alterum pluſquam hoſtiliter inſectatur & diabolicè ad perniciem: unde ſequitur.

Conſortium cũ hæreticis fugiendum.

Quorum os maledictione plenum eſt. Eſt enim ira quædam potẽs,omniumq; irarum peſsima, qua maledici fiunt & amari,qui ea inuaduntur. Quæ aũt hactenus citauit Apoſtolus,ex. 5.&.9.&.13. Pſalmo accepta ſunt.

Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Ex Iſaia citatum eſt. Et euidenter homicidij peccatũ exprimitur. Et quod ait: pedes ad effundẽdũ,nõ ſolùm corporis,ſed etiam animę pedes intelligas, ideſt,affectus cordis, quibus etiam homicidium completur coram Deo , licet non ſequatur factum,ſi modo perfectus conſenſus adſit: & pulchrè ſequitur,

Animæ ſuos pedes habet.

Contritio & infœlicitas in uijs eorum. Quicunq;.n. finem quemlibet ſibi præſtituunt in rebus humanis,anteq̃ illum aſſequantur,ſępius in medio curſu conteruntur,& deficiunt. Vnde conqueri tandem coguntur,& cum gemitu dicere: Ambulauimus uias difficiles. Quod ſi etiam aſſequantur, & infœlices ſunt:quia falſo bono delectãtur, quo uelociter priuantur, & miſerè. Opponit aũt uijs eorum,quas ambulabant,& in quibus erat cõtritio & infœlicitas,uiam pacis,quam nõ cognouerunt. Pax enim ſequitur fœlicitatem. Nõ cognouerunt autem(inquit)quia nec ex ſe ipſis poterant cognoſcere. Via enim ad pacem & fœlicitatem,erat CHRISTVS & ipſe pax noſtra, à cuius notitia longè aberãt , in eiuſmodi & delictis & miſerijs perſiſtentes,tanquàm ſedentes in tenebris & umbra mortis.

Sap. 5.

Non eſt timor Dei ante oculos eorum. Hoc ex nono pſalmo acceptum eſt:quod ad omnem Dei timorem aptari poteſt,ſcilicet,quo timetur ut potens inferre malũ,aut auferre bonum. Sed hi timores ex proprio procedunt amore , quo homo malũ ſuum exhorret,& bonum ſuum concupiſcit. Nã homo in puris naturalibus nõ poteſt inferni pœnas metuere,quas ignorat: aut amiſsionem paradiſi,de quo non cogitat. Nec poteſt timere aliquam pœnam temporalem à Deo, quem non curare noſtra exiſtimat. Non eſt autem dubium, quòd timorem illum ſanctum , qui permanet in

De timore Dei

ſæculum

ſæculum ſæculi, qui ex amore Dei oritur, quo timore timetur Deus ut pater, ut bonus, ut iuſtus, ut dignus omni cultu, & obſequio, & reuerentia, nullus poterat tunc habere, cum nullus illum ut patrem noſceret, & adhuc nullus eſſet bonus & ſapiens, ut quæ Dei ſunt, non quæ hominum, diligeret: & de hoc timore præcipuè uerum eſt hoc. *Non eſt timor Dei ante oculos eorum.* Hic timor conſummatio eſt ſapientiæ, ut inquit ſcriptura, & in hoc eſt uerus Dei cultus, quo meretur homo exaudiri, ut ait Apoſtolus de CHRISTO, quòd exauditus eſt pro ſua reuerentia, ideſt, quia timore Domini repletus eſt, & reueritus eſt Deum.

Eccli. 21.

Heb. 5.

Queſtio quo pacto ſit uerũ neminem eſſe iuſtum.

Verùm circa prædicta incidit quæſtio, uidelicet, quonam modo uerum ſit nullum eſſe iuſtũ, cum multi in ſcripturis de iuſtitia commendentur? Ad hoc facile reſpõdetur: quoniam ſcripturæ illæ manifeſtè loquuntur de filijs hominum, ideſt, de natura hominis, qualis eſſet, ſi ſibi relinqueretur, quæ ſatis apparet in his, qui adhuc homines manẽt, ideſt, in ſtatu naturę amiſſa iuſtitia, & non recuperata gratia per CHRISTVM. Quod ut intelligeremus, introducitur Deus reſpexiſſe ſuper filios hominum, ut uideret num ullus eſſet eorum, qui intelligeret, aut requireret Deũ: & nullus prorſus inuentus eſt. Qui autem tales non fuere (fuerunt enim multi non tales) uel ex Iudæis uel ex gentibus, ex gratia Dei aſſequuti ſunt ut tales non eſſent, nõ ex ſeipſis: & ideò cõputandi ſunt cum alijs ſecundum naturam, ut filij hominum. Itaque ſecundum gratiam non iam filij hominum, ſed filij Dei cenſendi ſunt. Nam omnes homines proculdubiò tales fuiſſent, quales deſcribuntur à ſcriptura, uiſi ab ipſo Deo, qui uidet omnia futura ut ſunt in cauſis, quùm certæ & determinatæ ſunt cauſæ ipſæ ad futurum certum. Iudicium enim datur ſecundum naturam rei; ſicut medicus rectẽ dicit ægrotum ſanandũ, ſi hoc uidet i cauſis: licet fortè ex alio accidẽte non ſanetur. Sic omnes homines dicũtur fuiſſe iniuſti, ex eo ꝙ tales ex ſui natura fuiſſent niſi gratia p̄ueniſſet. Nec aliter intelligi poteſt hæc ſcriptura, & multæ ſimiles, quas (quia non intelligunt hæretici) longè aberrant à ueritate: & ſimiliter nõnulli ex noſtris, qui hoc in loco etiam hærẽt: ideò uariè exponitur, & non aptẽ. Verùm tribus uerbis cuncta diſſoluit B. Auguſtinus dicẽs: Hic uerus eſt intellectus: quia nemo intelligitur bonum feciſſe, niſi ille monſtrauerit. Ideòq; rectè dicitur, nullum feciſſe bonum: quia quod fecit quiſq; bonum, non ipſe, ſed gratia Dei ſecum fecit. Ipſe autem ex ſe, non niſi malum feciſſet.

Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, iis qui in lege ſunt loquitur, ut omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mũdus Deo: quia ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo. Per legem .n. cognitio peccati. Nunc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata à lege & prophetis. Iuſtitia autem Dei per fidem IESV CHRISTI, in omnes, & ſuper omnes qui credũt in eum. Non enim eſt diſtinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quæ eſt in CHRISTO IESV, quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionẽ iuſtitiæ ſuæ, propter remiſſionem præcedentium delictorum, in ſuſtentatione Dei, ad oſtenſionem iuſtitiæ eius in hoc tempore: ut ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eum, qui ex fide eſt IESV CHRISTI. Vbi eſt ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legem? factorum? Non: ſed per legem fidei. Arbitramur enim iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis. An Iudæorum Deus tantum? Nonne & gentium? Immò & gentiũ: Quoniam quidem unus eſt Deus, qui iuſtificat circunciſionem ex fide, & præputiũ per fidem. Legem ergo deſtruimus per fidem? Abſit: ſed legem ſtatuimus.

Scimus etc. Occurrit Iudęo, qui fortè diceret hãc ſcripturam, quæ omnes ſub peccato ponit, non attinere ad Iudæos, ſed ad gentes tantum. Vt autem contra hoc probet, ſumit: Quòd quæcunq; ſcriptura loquitur, non ad gentes, ſed ad Iudæos loquitur, qui ſunt in lege. Cui propoſitioni ſi & hoc adiunxeris, quòd ſcriptura eos, ad quos loquitur, conſtituit ſub peccato (quod Apoſtolus qui alloquebatur Iudæos inſtructos in lege, ut per ſe manifeſtum tacet) planiſſimè ſequitur, & ipſos ſub peccato exiſtere. Nam illis promiſſus fuit Redemptor, & Saluator à ſeruitute Diaboli & peccati, ut omnes prophetæ, & præſertim Iſaias, teſtificantur. Hic tamen nota, legis appellationem ad totam ueterem ſcripturam ſignificandã extendi. Nam quandoq; pro ſola ſcriptura Moſeos accipitur, & quãdoq; pro ea ſola parte, quę legem continet, ut prudens lector ex uarijs ſcripturæ locis poteſt addiſcere: quod & diligenter in loco eſt obſeruandum. Sequitur.

Vt omne os obſtruatur, ideſt, Ex hoc conſequitur, neminem poſſe mutire coram Deo, & de ſua iuſtitia ſe iactare. *Et ſubditus fiat*, gręcè ὑπόδικος, ideſt, obnoxius, aut reus, *omnis mũdus*, ſeu potius, totus mundus (Non enim ſunt plures mundi) Deo, ideſt, non ſolùm gentes, ſed etiam Iudęi: quia omnes caro facti ſumus, abſq; uerbo Dei & ſpiritu: Vnde ait.

Quia ex operibus legis, non ſolùm cæremonialibus, uerum etiam quibuſcunq; operibus (tametſi quidam ex noſtris aliter exponant, ſed non exactè conſiderantes, ſicut fecit poſtmodo B. Auguſtinus) *non iuſtificabitur omnis caro coram illo*, ideſt, nulla caro iuſtificabitur, ideſt, nullus homo ut eſt in puris naturalibus, ex operibus legis. Caro enim appellatur homo natura: quoniam natura quæ ſunt carnis diligit. Hic igitur exiſtens iniuſtus, nullo erga Deum tenetur affectu propter carnem, unde legimus: Qui in carne ſunt, Deo

B. Aug. de ſp. lit.

Rom. 8.

placere

placere non poſſunt. Spiritus enim eſt qui uiuificat. Et ideò per ſpiritum uiuificatur homo, ideſt, per gratiam & charitatem, quæ dicitur lex ſpiritus, non per opera quæcunq;, quaſi meritoria primæ iuſtificationis quæ fit in baptiſmo: quia primam gratiam nullus poteſt mereri. Alioqui ſi per opera acciperetur ſpiritus, gloriari poſſet homo in ſemetipſo, & non inueniretur reus & ſubditus Deo, & miſericordiæ illius non indigeret: contra quod Apoſtolus uehementer diſputat, & inuehitur. Et doctè ea loquitur, quæ caro non poteſt intelligere, quia caro eſt. Intelligat ergo ſpiritualis homo, quòd non iuſtificatur caro per legem, ſed per fidem: quia ſpiritus eſt qui iuſtificat.

Nota, & cape hæc, acute lector, & à multis quæſtiõibus explicaberis.

Spiritus autem ex fide eſt, non ex lege: quia nec lex eſt ex fide, ut ait Apoſtolus. Quid eſt non eſſe ex fide, niſi quòd non ſequitur, ſed præcedit fidem? Ab ipſo tamen ſpiritu caro mortificatur, ut qui accipit ſpiritum, non ſit iam ulterius caro, ſed ſit ſpiritus coram Deo, ut docet ipſe. Qui adhæret Deo, unus ſpiritus eſt. Et Dominus. Qui natus eſt ex carne, caro eſt. Et qui natus eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt.

1.Cor. 6.
Ioan. 3.

Qui ergo manet in carne, non eſt iuſtitia Dei in illo, ut coram Deo iuſtificetur, nec facultas ulla ad promerendum ſpiritum. Vnde Dominus ait. Non permanebit, ſeu non iudicabit, aut non rixabitur ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt. Homo igitur qui non eſt iuſtificatus ſpiritu, caro eſt. Quamobrem ut iſta caro iuſtificetur, & in ſpiritum euadat, Deo ſuperno adiutore eget. Deus autem non mouetur carnis operibus: quamuis opera illa carnis eſſent etiam opera legis. Vocat autem legis opera non ex eo tantùm quod in lege præciperentur, ſed potius quòd fierent uirtute legis, animo ſcilicet mercenario, & timore ſeruili, non ingenuo liberaliter, & ex amore diuino. Nam hæc demum ſunt opera quæ Deo grata ſunt, ut hic ſit in opere iuſtificationis rectus ordo. Primùm audit homo quæ proponit Deus de CHRISTO ſuo: tum de noſtro ſtatu & conditione. Cui auditui ſi credit, gratis Dei iuſtitiam, hoc eſt, charitatem ex fide adipiſcitur, per quam charitatem, ſiue iuſtitiam, ipſa fides poſt modo amanter operatur ac liberaliter (ſicut oportet) ad perfectam & abſolutam iuſtificationem. Vt intelligas, quòd illa ſolummodo opera, quæ poſt acceptam fidem facta fuerint, iuſtificant amplius iam iuſtificatum ex fide. Qui enim iuſtificatus eſt, ad curſum iuſtificatus eſt: ut ſicut iuſtificatur ex fide ad curſum, ſic ex ipſo curſu iuſtificetur ad coronam, hoc eſt, ex operibus bonis perueniat ad requiem. Non igitur excluduntur hoc in loco bona iuſtificati hominis opera, quę ex ſpiritu procedunt et ex fide, ad augendam iuſtificationem, & tandem promerendam uitam æternam, quæ opera Deo ſummoperè placent: ſed excluduntur opera hominis adhuc in carne exiſtentis, & in proprijs uiribus confidentis. Damnat enim Apoſtolus apertè uanitatem illam Iudæorum, & pernicioſam eorum præſumptionem, qui confidunt in operibus legis abiecta fide: ac ſimul docet ueram hominis conditionem, quòd ſuapte natura caro ſit. Et hoc eſt quod primum agnoſcere debemus & fateri, uidelicet, nos eſſe reos, et ſub peccato & morbo, indigentes miſericordia Dei, & ſanitate: ut ſic deinde nobis commodè medicus, & medela monſtretur, ac propinetur. Hęc eſt IESVS CHRISTVS, in quem credentes iuſtificamur primùm ex fide, quia ex hac fidei noſtræ profeſſione inclinatur ille ad ſanandum nos per Spiritumſanctum, infundens in corda noſtra in lauacro uitæ, gratiam & charitatem ſuam, qua à macula et contagione peccati mundamur, grati facti Deo, ut ſic deinde inuocantes eum per bona opera, perfectè iuſtificemur ad meritum uitæ æternæ, et ſic tandem obtineamus ſalutem.

Nota quenam ſint opera quæ iuſtificant, & quæ non.

Hæc ſunt quæ nolunt capere hęretici, ad quę tamen ſi non perturbato animo attenderent, & diligerent magis ueritatem, quàm gloriam ſophiſticam, procul dubiò nobiſcum ſentirẽt: quia res iam patefacta eſt, & iungeremus dexteras. Sequitur.

Per legem enim cognitio peccati, aut potius (ut græca uox ſignificat) *agnitio peccati.* Arguit potenter Apoſtolus, quòd lex non induceret iuſtificationem, quia non tollebat peccatum, ſed magis hoc faciebat, ut agnoſceretur. Et dixit; agnitio; Quia quod ab initio cognoſcebatur, recognoſcitur: & quòd ex tot & tantis miſerijs noſtris poterat quodam modo coniectari, aut ſuaderi, per ipſam legem à Moſe traditam clarè agnoſcitur.

De utilitate legis Moſeos, & fine.

Neq; uerò erat poſſibile hominem habentem peccatum, & conſequenter odium Dei ſuper ſe, ſic odioſum Deo exiſtentem, poſſe ſe iuſtificare. Et peccatum uoco concupiſcentiam carnis dominantem, quæ ex peccato naturaliter ineſt homini, & ad peccatum trahit illum. Dico naturaliter, ſignificans non bonam & integram, quæ fuit à Deo ab initio, ſed malam & corruptam naturam, quæ à peccato noſtro conſecuta eſt. Lex autem ſolum hoc efficiebat, ut peccatum agnoſceretur, ideſt, uitium nobis inhærens & dominans. Agnoſcebatur autem hoc ipſo, quòd prohibebat lex homines concupiſcere. Prohibebat enim hoc tanquàm malum, & peccatum ex ſe, & conſequenter tanquàm innaturale. Et cum homo ſentiat uim concupiſcendi in ſemetipſo inſitam atq; innatam, ita ut non ualeat non concupiſcere, manifeſtè comprehendit, hoc uitium natura in ſe ineſſe, unde hæc neceſſitas uenit. Quoniam uerò Deus & natura, quæ à Deo eſt, non poteſt eſſe autor uitij, cognoſcit hoc uitium eſſe naturale, non quidem ſecundum naturam à Deo conſtitutam, ſed ad quam per peccatum decidimus. Deus enim neminem coniecit unquàm in neceſſitatem peccati. Ipſe.n. condidit hominem rectum, ſed is qui plus uoluit ſapere, quàm oporteret, immiſcuit ſe infinitis quęſtionibus, ut teſtatur ſcriptura ſãcta. Videns igitur hanc malã naturam homo in ſeipſo, ex ui legis cogitur confiteri eã ueniſſe à peccato, non à Deo. Et iccircò ipſa uocatur peccatũ: quia defectus eſt, & à peccato eſt, & ad peccatũ cogit.

Quare uocetur peccatum concupiſcentia.

Et adhuc habere illam, non renatis peccatum eſt: quia tenentur non habere ex primo pacto in Adam, quo tenebantur retinere iuſtitiam illam primæuam. Quicunq; igitur fomitem habet (quilibet autem naturaliter habet) in peccato eſt aſſiduè. Vnde ſcriptum eſt: Si dixerimus quòd peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & ueritas in nobis non eſt. Verùm quia ab hoc debito liberamur per gratiam Dei, iam non imputatur ad peccatum homini in gratia exiſtenti: quia illi non eſt peccatum, ſed conuertitur chriſtiano in exercitium ad meritum, ut pugnet & ſuperet. Quòd autem ipſa caro concupiſcat, ſi eius concupiſcentias non ſequimur, nihil habet damnationis, propter Agnum Dei CHRISTVM, qui aſſiduè mundat ſanctificatos aqua ſua per iuge ſacrificium in ſanguine, quo tollit aſſiduè peccatum mundi.

1. Ioa. 1.

Nunc autem ſine lege iuſtitia Dei *manifeſtata eſt*, ideſt, nunc autem iuſtitia Dei, ideſt, CHRISTVS, qui eſt iuſtitia noſtra: Aut iuſtitia Dei, ideſt, ipſum iuſtitiæ donum, quod nobis obtinuit CHRISTVS, & nobis offertur ſine lege, hoc eſt, abſq; Moſaicæ legis obſeruantia. Hæc inquàm iuſtitia, manifeſtata eſt, uidelicet, à ſeipſa, & à prædicatione Apoſtolica, ſine lege, ideſt, ut non conferat quicquàm lex, ideſt, legis obſeruatio, ad hanc iuſtitiam agnoſcendam, & accipiendam. Non enim dicebant Apoſtoli, neq; CHRISTVS prędicantes. Facite legem, & iuſtificabimini: ſed dicebant. Credite euangelio, & induemini iuſtitia ex alto, & ſic intrabitis ſub lege, non Moſeos, ſed CHRISTI: & tunc facietis legem, & ampliorem facietis iuſtificationem ueſtram. Quod ergo ait: Iuſtitia Dei ſine lege manifeſtata eſt, quantum attinet ad gentes, haud dubium eſt, quòd ſine lege hæc iuſtitia illis eſt manifeſtata, cum legem non haberent. Quoad Iudæos autem etiam uerum eſt: quia lex iam ceſſauerat, legitimè functa officio ſuo: quod fuit oſtendere morbum, & medicum, & medicinam, quæ erat hæc ipſa Dei iuſtitia. Manifeſtata autem fuit miraculis, & prodigijs, & admirabili ac ſubita conuerſione gentium.

Error hæreticorum.

Hæretici per Dei iuſtitiam intelligunt CHRISTI iuſtitiam, ideſt, qua ipſe CHRISTVS iuſtus fuit, & quam ſe apprehendere putant fide, & aiunt uocari iuſtitiā Dei, uel quia ſola illa placet Deo: uel quia Deus illam ipſis largitur credentibus. Sed mirum quòd hæc iuſtitia nunquàm dicatur iuſtitia CHRISTI, ſicut dici debuiſſet in eum ſenſum, ſed ſolūmodo dicitur iuſtitia Dei. Inſuper nouum eſt atq; inauditū à ſæculo, quòd homo alterius iuſtitia, non ſua ſibi inhærente, denominetur iuſtus.

Hæc igitur uia iuſtificationis aperta eſt omni carni ſine ope legis, ut lege poſtpoſita, quæ non medebatur, ſed potius extimulabat uulnus & irritabat, fide primùm inniteremur: quę iam apertè nobis & morbum, & medicinam inſinuat, unde ſanemur, Indicans nobis totum myſterium in homine, qui deſcendens de Ieruſalem in Ierico, incidit in latrones: & cum exſpoliatus, ac penè confectus eſſet, ab omnibus præteritur, præterquàm a Samaritano noſtro, cuius unguento fouetur, & cuius humeris portatur ad hoſpitium, ut ibi perfectè curetur. In eo homine nos omnes contineri, & ſignificari perſpicuum eſt, qui in primo parente Adam proſtrati, ſpoliati, & uulnerati ſumus. Qui nos præterierunt, fuerunt patriarchæ & prophetæ, & Moſes & Aaron, qui non poterant nos ſanare. Nam & ipſimet nobiſcum pariter fuerunt uulnerati, & ſanari indigebant. Samaritanus autem CHRISTVS eſt, qui ſolus miſericordia motus, factus eſt nobis proximus. Hic uinum infundit, & oleum, ideſt, charitatem & fidem: & alligat uulnera noſtra ſuis ſacramentis, & imponit ſuper ſe in humeros ſuos, portans et delens in carne ſua peccata & onera noſtra, & debita, & facit nos quieſcere in diuerſorio. Hæc eſt eccleſia, in quam uelut uiatores diuertimus. Ibi eſt ſtabularius, cui cura de nobis committitur, in quo eccleſiæ ſignificantur prælati. Si igitur tales nos eſſe, nobis ipſa fides monſtret, uidelicet, ægrotos, & ſanari indigentes, & per illam non ignoremus proximum noſtrum Samaritanum, id confitentes obtinemus proculdubiò uinum, & oleum, quo ſanamur abſq; ipſa lege, illa nimirum iam ceſſante, accedente uero medico, qui etiam dixit: Lex & prophetæ uſq; ad Ioannem. Nam hic eſt CHRISTVS noſter, & uſq; ad illum duratura erat lex illa: non dico lex abſolutè, ſed lex illa Moſeos. Et bene dixit Apoſtolus, *manifeſtata*: quia, licet prius etiam eſſet talis iuſtitia, occulta tamen erat, & paucis agnita. Nondum enim erant dociles Deo. *teſtificata à lege, & prophetis*, in figuris tamen & enigmatibus: & multis item locis ſatis apertè, niſi oculos clauſerimus.

Expoſitio parabolæ Samaritani.

Matth. 11.

Iuſtitia autem per Dei *fidem* IESV CHRISTI. Nam hoc ſolum nomen eſt ſub cœlo datum hominibus, in quo nobis eſt ſalus conſtituta. Et bene dicit; per fidem IESV CHRISTI; uidelicet, qua illi creditur. Non eſt enim ſatis ad hanc iuſtitiam aſſequendam, credere Deo, & Moſi ſeruo eius, niſi credatur Deo, & CHRISTO filio eius. Aut per fidem IESV CHRISTI, ideſt, de IESV CHRISTO, ut ſit ipſe materia quæ proponitur credenda, uidelicet ipſum eſſe Redemptorem, Mediatorem, & Saluatorem noſtrum. Nam in illo eſt ſumma & uera benedictio, quā ſperamus: unde ſequitur.

In omnes, & ſuper omnes, qui credunt in eum. In omnes, inquit, ideſt, erga omnes, non Iudæos tantū, ſed etiam gentes. Nam omnibus offertur CHRISTVS. Et ſuper omnes, ac ſi dixerit: Etſi in omnes hæc Dei iuſtitia ſit manifeſtata, qui uult omnes homines ſaluos fieri (quia prompta eſt ex parte ſua omnibus exhiberi) his tamen ſolis cum efficacia obuenit, qui credunt in eū: unde ſequitur.

Non enim eſt diſtinctio, uidelicet Iudæi & Græci, ſicut olim erat quantum ad legem, quæ erat ſola Iudæorum. Et reddit cauſam. *Omnes enim peccauerunt, & egent gloria* Dei, uidelicet, quantum eſt ex ſeipſis,

ex ſelpſis,& eorum natura: Alioquin multi iam erant in gloria, nec ea indigebant. Peccauerunt autem omnes in Adam peccante: quod & apparuit ex proprijs cuiuslibet peccatis, quæ ex illo primo exoriebantur, ut radice omnium.

Iuſtificati gratis. Si iuſtificati gratis, quomodo indigent gloria Dei, quam (in ſpe ſaltem) ſunt aſſequuti iam iuſtificati? Reſpondebit aliquis: In ſpe ſunt aſſequuti, non in re, ut etiam indigere dicatur, quicunq; nondum ſit eam re ipſa aſſequutus. Nos autem potius per eam uocem græcam δικαιούμενοι: quæ eſt participium præſentis temporis, interpretamur diſpoſitos ad iuſtificationem, ut dicamus quòd acceperũt eam facultatem poſſe iuſtificari gratis abſq; ullis prorſus operibus. Ne etiam dicas: quomodo uerum eſt, quòd omnes qui peccauerunt, & egent gloria Dei, gratis iuſtificati ſint de facto, cum multi non iuſtificentur? Poterat ergo ſic uerti, *Qui gratis iuſtificantur*, hoc eſt, illi indigẽtes gloria Dei, id quod habent capacitatis ad iuſtificationem, gratis habent. Et intellige gratis reſpectu ipſorum: quia cum adhuc impij eſſent, in hanc gratiam uenerunt per fidem abſq; operibus. Non tamen omninò gratis reſpectu CHRISTI, qui meruit pro illis, ut eos redimeret, & conciliaret Deo ſua gratia, & operibus, & condignis meritis: unde ait.

Quomodo gratis iuſtificamur.

Per gratiam ipſius, per redemptionẽ quæ eſt in CHRISTO IESV etc. Aptentur ſingula propriè. Primò enim redemit nos à ſeruitute Diaboli, & peccati, & mortis. Secundò propitiauit nos (ut ita dixerim) Deo, & hoc in ſanguine ſuo, ſeu per ſanguinem ſuum, modò credamus: quia ſolùm credentibus applicatur hoc beneficium, nobis ſanguinis ſui pretiò comparatum. Ille enim ſanguis ſatisfecit Diabolo ſitienti illũ iniuſtè, ut iuſtè prædam ſuam amitteret. Satiſfecit & peccato: quoniam à peccatoribus, qui erat ſine peccato, iniuſtiſſimè punitus eſt: ut ſicut ipſum peccatum auſum eſt ius accipere in innocẽtem, ita meritò ius quod habebat ſuper nocentes, hoc ipſa iuſtitia poſcente amitteret. Satisfecit & morti, cum per eius ſanguinis effuſionem, innocenter defecit ipſa uita, & mortua eſt pro nobis, ut hunc tantum mortis auſum iure uindicaret: ut quia auſa eſt in illum, in quem non habebat ius, irruere, meritò illud amitteret imperium, quod iure in alios habebat. Deniq; ſatisfecit & Patri, cuius etiam nos ſerui eramus, ut eſt apud Ieremiam. Quia fecerunt (ait) irritum pactum meum, ego dominatus ſum eorum. Et iam dictum eſt, quòd ſubditus factus eſt totus mũdus Deo. Satiſfecit autem Filius Patri pro nobis, quùm obedienter in eius gloriam effudit ſanguinem ſuum, ut ſic ſua obediẽtia inobedientiæ noſtræ reatum, quem in patre noſtro Adam contraxeramus, dimitteret. Meritò ergo ſanguinis efficacia oſtenſa eſt, cum ſimul cum ipſo ſanguine, aqua munda effluxit à latere. Vnde ſanctificata eſt Eccleſia, quam redemit: ut ſic dignè exhiberetur Deo immaculata, non habens rugam, aut quid tale.

Nota cõgruentiã redemptoris ac redemptionis noſtræ.

Ierem. 31.

Hæc autem ſic ordinata ſunt, *ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ*, ideſt, ipſius Dei, qua ipſe iuſtus eſt. Sic enim exigebat iuſtitia nato peccato, ut eſſet qui pro peccato ſatiſfaceret Deo uolenti facere miſericordiam. Et hoc uoluit nobis Deus oſtendere, ut appareret iuſtus, ſimul & bonus. Tũc enim uerum factum eſt, quod ait Pſalmiſta. Miſericordia & ueritas obuiauerunt ſibi: iuſtitia & pax oſculatæ ſunt.

Propter remiſſionem præcedentium delictorum. Nota hoc prudens lector. Vocat præcedentia delicta, quæ præcedũt fidem, & hanc Dei iuſtitiam, quæ donatur nobis: & præcedunt propitiationem, & primam conciliationem. Nam peccata quæ hanc iuſtificationem ſequuntur, non eodem modo purgantur. Semel enim habemus crucifixum CHRISTVM ad delendum penitus cuncta, ſicut ipſe ſemel eſt mortuus. Poſtmodum uerò, hoc eſt, pro delictis factis iam ſuſcepta iuſtificatione, habemus eundem aduocatum apud Patrem, ut remittantur illa nobis, non ſine ſupplicio tamen aliquo noſtro. Non enim uoluntariè peccantibus relinquitur ulterius talis hoſtia pro peccato, ſicut à principio. Qua de re tamen fuſius ſuo loco dicemus. Et aduerte, quòd ſimili modo poteſt intelligi de delictis præcedentibus aduentum CHRISTI. Et ne quis conturbaretur quærens, quomodo CHRISTVS fuerit propitiatio pro ijs, qui præceſſerunt aduentum eius, cum uideantur mortui in peccatis, nec potuiſſe participare de pretio ſanguinis nondũ effuſi? Reſpondet Apoſtolus.

Nota hec.

Quomodo purgantur peccata poſt primã iuſtificationẽ.

In ſuſtentatione Dei, ut oſtenderet iuſtitiam ſuam in hoc tempore. Et ſenſus eſt, quòd Deus ſuſtentauit delicta priora, & præcedentia propitiationis effectum, in hoc quòd in iudicium illa non adduxit. Suſtentauit autem illa, donec uenit plenitudo temporis, & fieret propitiatio extendens ſe ad anteriora quoq; tempora: quia CHRISTI merita à Deo prædeſtinata ac præuiſa, quadam (ut ita dicam) retrotractione etiam antiquioribus profuerunt. Propterea ſcriptũ eſt, quòd Agnus patitur ab origine mundi: & non ſicut habet quædam phanatica illuſio, qua neſcio qui dæmones docent, quòd CHRISTVS realiter exiſtens, non ſecundum carnem tamen, ſed ſecundum animam, ſiue mentem paſſus eſt: quæ hęreſis magis eſt contemnenda & obuoluenda ſilentio, quàm argumentis refellenda. Oſtenſa eſt autem iuſtitia Dei in eo tempore, quando uenit & uerè paſſus eſt: quia tunc apparuit deletum peccatum, & ſic ſatiſfactum fuit Deo, ut & iuſti qui præceſſerunt, interim donec pro illis, et omnibus cum effectu pretium ſolueretur, detinerentur extra paradiſum, ne poſſent uidere gloriam & regnũ Dei, antequàm ipſius glorię Autor intraret in ſuam. Seruabantur enim in limbo, nullis tamen doloribus afflicti, ſed in maxima ſpe uenturi ad eos Redemptoris. Sequitur.

Apoc. 13.

Vt ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eum qui ex fide eſt IESV CHRISTI. Tropus eſt, ac ſi diceret planius. Hæc ſic ordinata ſunt, ut ſit ipſe iuſtus, ideſt, ut talis cunctis appareat, qualis reuera eſt, uidelicet,

Ipſe Deus iuſtus:quoniam ex iuſtitia puniuit pec
catum in carne CHRISTI,quę data eſt pro mun
di uita. *Et iuſtificans*. Deus enim eſt qui iuſtificat,
ſed non abſq; iuſtitia : quia enim puniuit delictũ
in Filio, ideò iuſtè uoluit iuſtificare credentem,
unde ait. *Eum qui eſt ex fide* IESV CHRISTI. Et
hic eſt tropus. Dicitur enim ille eſſe ex fide,qui
quodam modo ſic renatus, nouam eſſentiam na
ctus eſt:& nouus homo effectus,iã peccato mor
tuus eſt,et uiuit Deo,ſiue Iudæus fueris,ſiue Grę
cus: unde ſubdit.

Vbi eſt ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. Concludit er
go in Iudæum id quod uolebat, & iam dixerat,
uidelicet,in CHRISTO Iudæum non prçcellere,
ut excludat eum,qui tamen in lege & Moſe prę-
cellebat:quoniam illi ſoli populo lata erat. Quia
igitur fide aduentante ceſſauit lex,excluſa eſt glo
riatio Iudæi:quoniam ſucceſſit lex fidei,quæ ad
omnes pertinet : ideo ait.

Per quam legem? excluſa eſt gloriatio tua, o Iu-
dæe? *Factorum?* ſiue operum,& reſpondet, *Non,ſed*

Nota uerã intelligentiã legis operum, et legis fidei.

per legem fidei. Opponit(ne erres ò lector) legem
operum,legi fidei in hoc,quòd lex operum (quę
erat Moſeos)ſolùm opera iubebat,ſed non adiu-
uabat ut fierent; & tamen niſi fierent,conſtitue-
bat homines ſub maledicto. Lex aut fidei ea eſt,
quæ licet ipſa etiam exigat opera,attamen illa ip
ſa opera per dilectionẽ operatur,et facit ea. Nam
per legem fidei datum eſt homini,ut ualeat iuſtè
operari. Senſus ergo Apoſtolicus eſt,Iudæi glo-
riationem excluſam eſſe,non propter legẽ, quæ
edicebat opera nihil mandans de fide, tanquàm
illam perfeciſſet gentilis abſq; gratia,& non Iu-
dæus,cum æquè eſſent & Iudæi ſub peccato,nec
poſſent facere legem:ſed gloriatio Iudæi excluſa
iam erat per ipſam legem fidei, quæ non ad eos
ſtãtùm pertinebat, uerumetiam ad gentiles,et po
tens erat ipſa facere ut perficeretur,ut propterea
dixerit Apoſtolus:In CHRISTO IESV neq; cir

Gal. 5.

cunciſio aliquid ualet,neq; præputium,ſed fides
quæ per dilectionem operatur. Et alibi alijs uer-
bis idem Apoſtolus dixit:Circunciſio nihil eſt,et

1.Cor. 7.

præputium nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorũ
Dei. Hæc ergo perfectior de CHRISTO fides,
quæ communiter ab Iudæo & à Gręco exigitur
ad iuſtificationẽ, fecit excludi gloriationẽ Iudęi,
qui omnem(quam habebat) gloriam ex lege ha-
bebat,ignorans quòd neminem unquàm ad per-
fectionem adduxit lex illa,cũ non daret ſpiritum
in corde. Spiritus autẽ eſt qui uiuificat, qui non
datur niſi ex fide. Ergo lex fidei, quæ etiam lex
ſpiritus,& lex charitatis,& perfectæ libertatis di
citur,quæ complectitur eloquia Dei ſalutaria, et
non lex operum (tametſi etiam eſſent eius legis
præuaricatores Iudæi) excludit gloriationem Iu
dæorum:quia lex fidei infunditur,& ſculpitur in
corde;lex operum manet in tabulis lapideis. Ideò
lex fidei facit opera per dilectionem,quæ res im-
plet iuſtitiam, & facit hominem Deo gratum, &
dignum uita æterna. Hoc autem impoſſibile fuit
legi operum. Non enim ſpiritus uiuificans, et po
tentiam donans ad operandum,ex lege Moſeos
accipiebatur,quæ ſolùm carnali populo præci-
piebat opera,ſed ex lege fidei, ut meritò dicatur
lex ſpiritus uitæ:quia per eum ſpiritũ oritur uir-
tus ad operandum. Lex enim operum,quæ in ta
bulis lapideis extrinſecus ſcripta eſt,non immu-
tabat hominem natura corruptum, & ideò non
operabatur quicquàm boni in eo,ſed magis exul
cerabat uulnus: & eatenus operabantur qui ſub
lege erant,quatenus habebant uirgam incutien-
tem timorem:& quatenus continebat promiſſio
nes bonorum temporaliũ,aut minas pœnarum.
Vnde quæcunq; opera ex lege proficiſcebãtur,
inueniebantur ueſtita dilectione propria, & ſine
dilectione Dei. Quamobrem habebant fortè ali
quid gloriæ, ſed coram hominibus. At coram
Deo,erant uelut pannus menſtruatę:quia debita
pietate carebant,& debita iuſtitia,quæ ex chari-
tate ſola eſt, ut ſit meritò acceptabilis corã Deo.
Hoc igitur in loco impegerunt Iudæi, quia uiri-
bus proprijs quæſiuerunt iuſtitiam,& non inue
nerunt portam iuſtitiæ, quæ eſt fides, per quam
ingredimur in CHRISTVM omnes. Ideò ex-
cluſa eſt maxima eorum gloriatio:imò maxima
confuſione aſperſi ſunt. Superati enim ſunt à gen

Gentes promptitudine fidei Iudæos anteuerterunt.

tibus hac parte:quia promptiores fuerunt ad fi-
dem,quod tamen minus debuit eſſe. Vnde Do-
minus Centurionem illũ admiratus, dixit : Non
inueni tantam fidem in Iſrael. Et ad Cananęam.
O mulier,magna eſt fides tua : fiat tibi ſicut uis.
Concludit ergo Apoſtolus,& ait.

Arbitramur enim hominem iuſtificari per fidem ſine
operibus legis. De primo ingreſſu in CHRISTVM

Nota.

manifeſtè loquitur,qui eſt per primam gratiam,
qua conciliamur Deo,& renaſcimur. Hæc gra-
tia, quæ donum Dei eximium eſt & ſupernatu-
rale,non poteſt quouis modo operibus ullis tri-
bui,nõ ſolùm illis quæ lux naturæ indicabat,ſed
neq; illis,quæ iuſſit Deus per Moſen. Nec diſtin-
guendum eſt,ut dicamus hîc ſolùm de cærimo-
nialibus loqui Apoſtolum,ut quidam uolunt. Lo
quitur enim & de moralibus,imò de illis maxi-
me,ut rectè docet B. Auguſtinus: quoniam ope
ra legis etiam moralia,non ſunt uia ad iuſtifica-
tionem primã,ſed humilitas fidei. Per hanc enim
intramus in portã iuſtitiæ,quæ eſt CHRISTVS,
ut inſiti in eo per ſpiritum, operari poſſimus,&
operemur. Non ergo ait, quòd iã fide ſuſcepta,
& per fidem accepto dono ſpiritus, hoc eſt, gra-
tia & iuſtitia,non ſit poſtmodo operandum, &
non ſint facienda opera, quæ lex mandabat, ut
impleatur fides ad iuſtificationem perfectam(ut
ait Frater Domini) cui debetur ſalus & uita ęter
na. Hoc, inquam, nullibi dixit Apoſtolus, aut
ulla ſcriptura; quod tamen nunc hæretici blatte
rant. Eſt enim falſum,erroneum,& improbabiliſ

Quæ differentia inter opera fidei, et opera legis: & legem operum, & legem fidei.

ſimum dogma,cui refragatur uniuerſa ſcriptura.
Nam lex fidei iubet opera, ſed opera fidei,non
opera legis, ideſt, iubet opera iuſtitiæ Dei, non
opera humanæ iuſtitiæ. Hæc enim opera(ut ſæ-
pe dictum eſt,& neceſſariò ſæpius adhuc repe-
tendũ)fiunt uel timore illius pœnę,quam lex mi-
natur,uel amore temporalis præmij, quod illa
pollicebatur

pollicebatur, ſeu mundanæ glorię. At fidei opera à charitate ueniũt, quæ eſt Spiritusſancti quędam participatio, & fiunt amore Dei Patris, & CHRISTI Redemptoris noſtri, in ſpe cœleſtium bonorum, non autem temporalium. Hæc ſæpiſſimè inculcanda ueniunt propter hæreticos. Siquidem & ipſemet Apoſtolus crebrò repetit, animaduertens magnam in his (cùm rectè intelliguntur) & fructuoſam doctrinam conſiſtere. Ob eam ergò rationem diſtinxit B. Paulus legem fidei à lege operum, per has notas: *fidei* & *operum*: non quia in utraq; lege non ſimiliter edicantur opera, ſed quia per utranq; legem non ſimiliter fiebant opera. Nam lex operum, ut B. Auguſtinus declarat, dictabat tantùm, & mandabat ea fieri. Lex autem fidei etiam impetrabat ut fierent. Lex operum præmiſſa erat, ut indicaretur homini morbus ſuus, & expertò cognoſceret quòd non poterat ea facere (ut oportebat) dignè Deo, quia infirmus. Lex fidei uenit, ut agnita infirmitate, homo conuerteret ſe ad medicum & medelã; & ſic ſanaretur per fidẽ: quia per eam uenit charitas deſuper (ut diximus) ſanans, & robur habens ad operandum, ſicut oportet, amore Dei, ut ſit uerum Domini dictum. Credenti, omnia ſunt poſſibilia. Quod uerò dixerat; *arbitramur*, notandum eſt, quòd eo uerbo autoritatẽ apoſtolicam indicabat, & in ea ſententiã ſuam ſtatuebat. Erat enim Apoſtolus CHRISTI, cui tenebantur credere propter ingẽtia ſigna ac teſtimonia Apoſtolatus ſui in uirtutibus, & prodigijs. Nec enim ſe ſolum adducit, ſed etiam coapoſtolos, qui erant eius ſententiæ, dicens: Arbitramur, ac ſi expreſſius dixerit. Non ego arbitror, ut priuatus homo, ſed ut Apoſtolus edoctus à Deo. Non ſum enim ſolus, ſed alij idem docent. Noluit tamen propter duriores, hoc dictum carere rationibus, & argumentis: adiunxit ergo.

Nunquid Iudæorum Deus tantùm? Nonne & gentium? Imò & gentium: quoniam quidem unus eſt Deus qui iuſtificat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem.

Magna ratio pro misericordia Dei in omnem hominẽ.

Probat quòd non eſt iuſtificatio ex lege, ſed ex fide: quia lex ad ſolos Iudæos pertinebat, & ſic illis ſolis Dñs Deus ſalutem procuraſſet. Et ſic Iudæorũ tantùm eſſet Deus, & non Gẽtium: quod eſt manifeſtè falſum, cum æquè crearit omnes, et miſit redemptionem pro omnibus. Nec hîc dicat aliquis, Gentes potuiſſe iuſtificari per legem naturæ inditam menti. Nam hoc Iudæi non admittebãt, contra quos diſputabat B. Paulus: imò uolebant ſola illa lege, quæ complectebatur etiã cærimonias, fieri iuſtificationem, & ſine obſeruatione cęrimoniarum non eſſe iuſtificationem, et ideò excludi Gentes ab illa. At quænam, rogo, fuiſſet Dei prouidentia tam coanguſtata in unam gentem ſolummodo? cuius tota terra in longitudinem uix ad centum ſexaginta miliaria extendebatur: in latitudinem autem ab Ioppe ad Bethleem uſq;, ad quadraginta ſex, cui & eremus eorum barbarorum, qui Baracei dicebantur, uaſtiſſima iungebatur, ut teſtatur B. Hieronymus. Cũ igitur Deus non Iudæorum tantum eſſet Deus, ſed etiam Gentium, Gentibus quoq; ad ſalutem prouidere debuit, & ſic ꝓuidit: ut ſicut eſt Deus, omnium prorſus ipſe conditor, ita eſſet ſimiliter omnium abſq; exceptione Redemptor. Vnus igitur exiſtens Iudæorũ Deus pariter & Gentium, & non plures dij ac diuerſi, unus nimirum Iudęorum, et alter Gentiũ, ſed unus omnium, ipſe idem uolens ſalutem omnium (quemadmodum par et æqualis omnium conditio depoſcebat) *iuſtificat circunciſionem*, id eſt, circũciſos, ex fide, nempe explicita de CHRISTO. Quædam enim de CHRISTO fides circunciſionem præcedebat, cum illa eſſet fidei ſignaculum. Addit, *& præputium per fidem*, quæ ſimiliter erat de CHRISTO. Itaq; cum primùm quis credit, circunciditur ſpiritu, et deſinit eſſe præputium: & ſic præputium præcedit fidem, & iuſtificatur ex fide ſolum, ſeu per fidem aduenientem. Circunciſio autem fidem aliquam ſequebatur: unde Dominus de illa dixit, quòd nõ erat ex Moſe, ſed ex patribus: quia Abrahæ data fuit, qui multos ante Moſen annos fuerat, ac ſi expreſſè dixerit, quòd ex fide erat, nimirum data Abrahæ iam fideli, & de fide commendato. Lex autem Moſeos non erat ex fide. Non enim habebat æternorum bonorum promiſſionem. Fides uerò eſt ſperandarum ſubſtantia rerum. At quæ ſperantur, æterna ſunt. Cum igitur lex non eſſet ex fide, uidelicet CHRISTI, quę habet promiſſiones æternas, ideò non poterat coram Deo iuſtificare. Abraham autem ex fide æternorum iuſtificatus eſt, cum illi ſit dictum. Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Hoc argumento utitur Apoſtolus ad Gal. ubi ait, Legem non eſſe ex fide. Non ſum neſcius alibi Apoſtolum (ut rectè notat B. Auguſtinus) uti huiuſmodi particulis; ex fide, et; per fidem; in eum ſenſum, ut dixerit Gentes ex fide, & Iudæos per fidem iuſtificari. Sequitur.

Ioan. 7.

B. Aug. de ſp. & lit. c. 29.

Legem ergo deſtruimus per fidem? Abſit: ſed legem ſtatuimus. Poterat uideri indoctis, & malè Apoſtolica uerba interpretantibus (ut hæretici faciunt) quòd per eius doctrinam, quæ adeò fidem commendabat, & legem operum deprimebat, deſtrueretur lex Dei, quæ iubebat ea quæ erant ſancta, & ſecundum ſpiritum Dei: ita ut ſi hæc non fierent, ſed ſolummodo crederetur Deo, ſaluus fieret homo. Sed non ita eſt. Tm̃ enim abeſt (ait) ut deſtruamus diuinam legem per fidem, ut etiã ſtatuamus eã. Dominus quoq; eandem ſententiam dixit, cum ait: Non ueni ſoluere legem, ſed adimplere: quoniam zelus Iudæorum erat pro lege. Et uiri inuidioſi et maligni captabãt hinc ex induſtria occaſionem ad mouendũ in CHRISTVM rudis plebis animos & furorem. Nam et hoc mouerunt in B. Stephanũ: idem in B. Paulũ. Verùm quoniam hoc longiore indiget declaratione, & in hoc articulo magna continetur doctrina, diligenter animaduertere debet prudens lector. Primùm circa ipſam legem de tenore eius, ut uideamus utrum deſtruatur, an uerò potius ſtatuatur, ac impleatur per CHRISTVM, et euangelium, & fidem eius.

Matth. 5.

Attende lector hanc doctrinã, quomodo lex non deſtruitur ſed ſtatuitur per fidem.

Tota ergo lex illa duo faciebat, nempè, prophetabat,& imperabat. Vnde Dominus de lege inquit. Prophetæ & lex uſq; ad Ioannem prophetauerunt. Summa autẽ totius legis hęc erat. Audi Iſrael: Dñs Deus noſter. Deus unus eſt. et: Diliges Dñm Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua,& ex tota mente,& fortitudine tua: et proximum tuũ ſicut teipſum. Nam ad hoc mandatum perficiendum, tendit quodcũq; ſcriptum fuit in lege, & à propheus. Quapropter Domi-

Officia legis tria.

nus hoc nos docens ait. In his duobus mandatis uniuerſa lex pendet,& prophetæ. Et apud B. Marcum legimus, ipſum Dominũ poſt pręmiſſam doctrinã unius Dei & ſanctæ Trinitatis, hęc duo pręcepta commendaſſe. Primum uidelicet, quod eſt dilectio Dei: & huic proximum, quod eſt dilectio proximi. Scriba quidam probans doctrinam hanc, reſpondit. Magiſter, bene in ueritate dixiſti: quia unus eſt Deus, & non eſt alıud præter eum,& ut dılıgatur ex toto corde, ex tota anima,& ex tota fortitudine:& diligere proximum ſuum, ſicut ſeipſum, magis eſt omnibus holocauſtomatibus, et ſacrificijs: hęc Scriba. Et ſub-

Marc. 12.

dit euangeliſta. Ieſus autem uidens quòd bene reſpondiſſet, dixit. Non longe es à regno Dei. Et nemo audebat eum amplius interrogare: hæc B. Marcus. Quare autem non audebant eũ amplius interrogare? niſi quia uidebant, quòd manifeſtè probabat legem,& non deſtruebat, ſed ſua etiam doctrina ſtatuebat eam, ut non poſſent quicq̃ aduerſus eum cauſari.

Prophetia legis.

Summa autẽ eius quod prophetabat lex, erat ipſe CHRISTVS, cui prophetiæ erat adiunctũ mandatum, ut ipſum audirent. Sic enim legimus dictum illi populo à Moſe. Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis ſicut me, ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus, ipſum audies, ut petiſti à Domino Deo tuo in Oreb, quando concio congregata eſt,& dixiſti. Vltrà non audiam uocem Domini Dei mei,& ignem hunc maximum non amplius uidebo, ne moriar. Et ait Dominus: Bene omnia loquuti ſunt. Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tibi,& ponã uerba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem uerba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor exiſtam. Hæc eſt ſumma prophetici ſermonis ipſius legis: quam utinam miſeri Iudæi uellent capere, aut poſſent.

Diſcutiamus ergo nunc ſingula: et uideamus primùm, nunquid CHRISTVS deſtruxerit legem, quoad doctrinam propheticam de unitate & trinitate Dei, quæ illis uerbis probabatur, ut alibi latius declaratum eſt, et nunc ſumo pro explorato atq; comperto. Et certè Dominus hanc ipſam doctrinam ſtabiliuit, oſtendens ſe eſſe Deũ cum Patre & Spiritu ſancto, & Deũ eſſe unum, habentem de omnibus curã:& ideò non eſſe tantum Iudæorum, ſed etiam gentium. Vnde declarauit, ſe non miſſum pro ſalute illius populi tm̃, ſed pro ſalute omnium: primò tamen pro ſalute illius populi. Quare hæc doctrina legis non deſtruebatur per CHRISTVM, ſed confirmabatur, declarabatur,& opere complebatur. Quocirca cùm putabant Iudæi ad ſe tantùm pertinere ſalutẽ,& non extendi ad omnes gentes, error erat, inuidia erat, contra doctrinã legis erat. Quapropter in Iſaia Pater introducitur ſic ad Filium lo-

Iſa. 49.

quens. Parum eſt ut ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas tribus Iacob,& feces Iſrael conuertẽdas: dedi te in lucem gentium, ut ſis ſalus mea uſq; ad fines terrę. Non nũc ergo deſtruitur lex, ſed ſtatuitur, cum ſalus (iuxta legis doctrinam) extenditur ad omnes fines terræ. Et cũ per prophetas prænunciaſſet etiam legem ipſam ceſſaturam,& nouo teſtamento per CHRISTVM ſubintranti locum daturam, non hoc fuit deſtruere legem, ſed ueracem illam reddere,& implere. Sic enim per Ieremiam ſcriptum erat. Ecce dies ueniunt, dicit Do-

Ierem. 31.

minus,& conſummabo ſuper domum Iſrael etc.

Iuſsiones legis.

Sed nũc de ſumma eius, quod imperabat lex, uideamus, Nunquid Dominus deſtruxerit, an uerò potius eam ſtatuerit, atq; impleuerit. Legiſlator enim duobus modis ſtatuit legem: Primùm quidem facto & exemplo: Secundo autem dicto ac iuſſu. Et circa primum haud dubiũ, quòd Dominus factus ſub lege, per omnia legem ſeruauit: quia non eſt inuentus dolus in ore eius. Vnde ipſe aiebat. Quis ex uobis arguet me de peccato?

Ioan. 8.

Et iterum: Quia quæ Dei placita ſunt facio ſemper. De ſecundo autẽ etiam patet: quoniam ipſe interrogatus. Quid faciendo, uitam æternã poſſidebo? in hunc modum reſpondit: In lege quid ſcriptum eſt? quomodo legis? Et cum ille reſpondiſſet: Diliges Dominum Deũ tuum ex toto corde tuo,& ex tota anima tua,& ex omnibus uiribus tuis,& ex tota mente tua, & proximum tuũ ſicut teipſum, dixit ei Dominus: Hoc fac,& uiues. Eccè quomodo non deſtruit, ſed confirmat legẽ et ſtatuit. Primũ quidem exemplo, deinde uerbo: propterea, quia quod dictum erat prius per famulum Moſen, nunc dicitur per ipſum Dominũ ore ſuo proprio. Moſes enim famulus erat, tametſi fidelis in domo. IESVS autem filius patrisfamilias, & Dominus domus: quia & ipſe cum Patre ſuo fabricauit eam. Quare firmius oportet eſſe uerbum per os Filij & Domini annũciatum, quam per os famuli. Et ideò lex non deſtruitur, ſed ſtatuitur CHRISTI uerbo.

Quoad ſummam uerò legis, quæ eſt mandatum dilectionis, tantùm abeſt ut deſtruatur lex, ut etiam omni ex parte maximè roboretur, ac ſtabiliatur. Et primò quidem circa mandatum dilectionis Dei conſiderandũ eſt, per CHRISTVM nos ad hoc perficiendum latius atq; intẽſius obligari. Cum enim charitatis noſtræ ratio ſit charitas Dei, ut ait Dilectus: In hoc eſt charitas, non

1. Ioan. 4.

quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quia ipſe prior dilexit nos: charitas autem Dei erga nos à beneficijs eius metienda ſit, & in ipſo CHRISTO iam nobis explicato atq; extenſo in cruce, comperta ſit illa charitas omninò immenſa, & nulli comparanda dilectioni: quia miſit Filium ſuum propitiatorem pro peccatis noſtris, Cum hęc ita-

quam

quam,ita ſeſe habeant,robatur profectò maxime & perficitur hoc charitatis præceptum, quoad ipſum CHRISTVM, in quo exercuit Pater ſummum charitatis ſuæ, qui dedit nobis Filium dilectionis ſuæ,ut ſuis uulneribus noſtra uulnera ſanaretur,ſua morte reſtitueremur in uitam: & (ut ait Dilectus)in hoc apparuit. charitas Dei in nobis.Ob eam cauſam tantò nunc amplius charitatis erga ſe à nobis exigit: & ſic perficitur lex quantum ad hoc primum & maximum mandatum pertinet. Perficitur autem ad ſummum per ipſum CHRISTVM ,qui mandatum Patris expleuit in cruce,animam reddens pro nobis.

Adhęc lex iſta,quoad mādatū de proximi dilectione,perfectionem accepit.Nam & illud etiam magis confirmatū eſt,& declaratum,& impletū: quoniam Iudæi ex lege Moſeos,ut Moſeos erat, nō cognoſcebāt ullū ſibi proximū,niſi eſſet illius gētis Iudaicæ. Vnde Dñs hoc præceptum quatenus à Deo datum eſt,& facit ad regnū cœleſte, uolens extendere,dixit:Audiſtis quod dictū eſt. Diliges proximū tuum,& odio habebis inimicū tuum.Ego aūt dico uobis: Diligite inimicos ueſtros &c.Hoc enim per IESV CHRISTI mortem & paſsionem factum eſt,ut inimici noſtri in illo conſtituti ſint proximi noſtri: quoniam pro illis paſſus eſt CHRISTVS.Paſſus eſt enim pro omnibus,cum omnes inimici eſſemus. Præterea illum ſcribam,qui uolens iuſtificare ſe ipſum rogauit:Quis eſt meus proximus?eleganti & admirabili quadam parabola docuit ipſemet CHRISTVS,ſe eſſe omnium hominū proximū,& cōſequenter omnes nos inuicem proximos,in quibus ipſe eſt aliquo modo,ſiue per dilectionē,ſiue per fidē.Deniq; per hoc,quòd eſt paratus omnibus in ſalutem,facti ſunt nobis proximi omnes homines: & hoc fuit legem ſtatuere,& legem implere ſuo exemplo & facto.Siquidem in ipſo lex ipſa perfecta conſpicitur:& ſecundum quod ipſe fecit nobis,etiam ut nos inuicem faciamus,mandat,quod eſt,ut(ſi ſit opus)ponamus animā noſtram pro mutua ſalute.Hoc eſt,inquit,manda-
Ioan. 15. tum meum,ut diligatis inuicem,ſicut dilexi uos.

Ad hæc.Quicquid aliud erat mandatū in lege, erat quodammodo acceſſoriū ad eorum duorū mandatorū principalium obſeruantiam. Vnde patet in huiuſmodi,à Domini decretis ſuperari decreta legis :quoniam Dominus ea præcipit, quæ maxime faciunt ad perfectam Dei & proximi dilectionem. Scimus enim, nos à Deo tantò magis diſiungi charitate,quantò arctius cum iſtis inferioribus coniungimur.Sunt autem tria natura,quæ nos à Deo uehemēter ſeiungunt, quia non ſunt à Patre,ſed à mundo,& à peccato, nimirum concupiſcentia carnis,concupiſcentia oculorum,& ſuperbia uitæ.Ad tria autem hæc mitiganda & reſtinguenda,multò magis Incomparabiliter conducunt noua CHRISTI ſiue conſilia, ſiue pręcepta,quàm illa uetera Moſeos.Ecce quātum attinet ad concupiſcentiam carnis, audiuimus ab eo uocem,nunq; in ea ueteri lege expreſ-
Matth. 5. ſam. Beati qui lugent,quoniam ipſi conſolabuntur.Luctus enim concupiſcentiæ carnis aduerſus eſt.Et alibi:Sunt eunuchi,qui ſe caſtrauerunt *Ib.d.c.19.*
propter regnū Dei.In ea uerò lege dictum erat. Nō erit infœcūda & ſterilis in terra tua:& quòd *Exod. 23.*
in gaudio & lætitia,& in rerum temporaliū abūdantia ſeruirent Domino Deo ipſorum.Et circa concupiſcentiam oculorum Dominus intonuit: *Matth. 5.*
Beati pauperes,ſiue mendici, ſpiritu: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorū.et: Si uis perfectus *Ibid.c.19.*
eſſe,uade & uende omnia que habes,& da pauperibus,& ueni ſequere me. Illis autem dictum fuit.Omninò mendicus & indigens non erit inter *Deut. 15.*
uos.Et circa ſuperbiam uitæ,inimicorum perſequutio & uindicta mādabatur.Oculum pro ocu *Exod. 21.*
lo,dentem pro dente.Dominus autem ait nobis: *Matth. 5.*
Si quis te percuſſerit in unam maxillam,porrige ei & alteram. &:Quicunq; te angariauerit mille paſſus,uade cū eo duo millia.Mittimus autē nōnulla,quæ licenter Iudæi ſibi uendicabant in illa lege:ut erat uxorū pluralitas,& diuortia,& cōcubinatus,& alia multa,quæ in lege perfecta debuerunt uetari,nec ullo modo permitti.

Verùm illud potiſsimum conſiderandū, quomodo lex maximè per CHRISTVM impleta fuit.Ecce cū lex illa eſſet ſpiritualis,& præciperet carni, ideſt, homini(in quo erat dominatus peccati & carnis)ea quæ ſunt ſpiritualia, impoſsibile homini reddebatur implere illam: quia illa lex nō imprimebatur in cordibus.At lex fidei,quę eſt charitas,infuſa eſt cordibus p Spiritū ſanctū, & ideò reddit mandatum non ſolùm poſsibile homini,ſed etiam facile: quicquid dicant hæretici, qui fingunt laborem in præcepto, & crudelitatem atq; iniuſtitiam ponunt in Deo, quaſi in lege gratiæ præceperit impoſsibilia, ut miſericorditer condonaret peccata.At nos id,quod maximè pertinet ad laudem diuinæ gratiæ, & ad gloriam Dei,aſſerimus,quòd ille regenerauit nos in ſpe uiua,& ſic fortes reddidit,ut poſſemus nobis comparare ſalutem:In quo magna eſt medici gloria.Finis enim legis erat charitas, quam ipſa lex pręſtare non poterat.

Quomodo lex poteſt impleri, cuius mandata Chriſtiano non ſunt grauia.

Cum ergo data ſit nobis charitas,neceſſe eſt credere non fruſtrà datam eſſe:eſſet autē fruſtrà; ſi legem non poſſet implere,ac per hoc odiū Dei potius parere,& CHRISTVS hoc pacto ſit peccati miniſter,ſicut erat lex,ut oporteat quæ deſtruximus,iterum ædificare:quod ut eſt abſurdū dictu,ita & ſummopere deteſtandum.Hoc enim uehementer deteſtatur Apoſtolus ad Gal.Igitur cum uerè lex fidei præſtet,quod lex illa non poterat,hoc non eſt aliud, q̄ ſtabilire atq; implere legem:quia illud maximū,quod illi legi deerat, ſupplet,uidelicet,ut poſſet impleri, quemadmodum iam ſuperius dictum eſt, & ſæpius dicetur inferius propter hæreticos.Nam lex illa morbū tantum oſtendebat,& indicabat medelam.Fidei autem lex etiam ſanat à morbo,afferens ſecum medicinam.

Verùm dicet quis.Et ſi uideam legem(quantum attinet ad moralia præcepta)non ſolùm nō deſtrui,ſed ſtatui atq; impleri:quantum tamē at-

tinet

De cærimonijs legis quomodo non deſtruātur.

rinet ad cærimonias & iudicia, ſolui uidetur atq; deſtrui: Nec tamen eſt uerum. Nam quùm quid decretū eſt ad tempus & cautū, poſt illud rempus magis ceſſare dicendū eſt, quàm deſtrui. Et quùm loco eius quod ceſſat, aliquid melius ſubſtituitur, non tam dicitur ſolui, q̃ impleri. Quam rem ut exemplis oſtendamus, illud ſciendum, cærimonialia præcepta eſſe propter obſeruantiam moralium condita, & propter illa prima dilectionis mādata: nam fundamentū in eis habēt. Quia enim diligēdus eſt Deus, ideò & colendus debito cultu. Exigit aūt ratio, ut in colendo obſtruātur modi peculiares, quales ſunt perſonæ, loca, & tēpora, & res ſiue inſtrumenta ad cultū apta: quæ omnia debēt à prophanis eſſe remota. Quamobrem, cærimoniæ ſemper, ratione ipſa docente, multis de cauſsis exiſtimatæ ſunt ab omnibus ſapientibus neceſſariæ. Nunc autem ſi quæramus, Sit'ne lex ſoluta circa cærimonias? poſſumus reſpondere: Si conſideremus cærimonias in genere, & non in particulari aut has, aut illas, manifeſtum eſt, legem Moſeos non eſſe ſolutam per legem fidei: quoniam lex fidei non reſpuit cęrimonias, imò admittit, imò etiam præcipit per euangeliū, partim per id quod cū eſſet iam adulta eccleſia, CHRISTVS hoc negocium tradendi cærimonias commiſit ſummo Præſuli. Vnde multa de his ab Apoſtolis per traditiones accepimus, & poſtmodo à ſucceſſoribus proditę ſunt. Patefactis enim myſterijs, & inſtructa melius eccleſia, facilius fuit inuenire aptas cultui diuino cęrimonias ſecundum tempus. Nam & Spiritus ſanctus iuxta promiſſa CHRISTI, illuminat, & aſsiduè ſuggerit eccleſiæ ſuæ, quę conueniant, & neceſſaria ſint. Quare nō ſoluitur lex circa cęrimonias, ſi cærimonię in genere conſiderentur.

Si uerò conſiderentur cęrimoniæ, & earum rationes in illis certis & particularibus cęrimonijs, neq; ſic (ſi propriè loqui uolumus) deſtructā eſſe legem dicemus, ſed impletam potius. Nam multas & duras admodum fuiſſe cærimonias illas, quibus ille populus grauabatur, illud erat in cauſa, ut per eas, cum adhuc puer eſſet, quaſi quibuſdam uinculis contineretur, ne ſe ad laſciuos, & nefandos gentium ritus cōuerteret, & ad idolorū culturam. Quæ ratio cum ceſſauerit adueniente illo, qui diſrupit imperium Diaboli, & ad eius lucem tenebræ euanuerūt, nō mirum ſi ceſſauit etiam illa tanta cærimoniarum multitudo, tanquam reddita inutilis illi populo eo tempore, qui iam creuerat, & à pueritia exceſſerat, nec indigebat uinculis illis & pedagogo, ut contineretur i officio, cū apparuit benignitas et humanitas Saluatoris noſtri Dei. Nam & uſq; ad tempus illud datæ ſunt, ut B. Paulus ad Gal. eleganter declarat. *Gal. 4.* Itaq; cum uenit ſignatum, ceſſaſſe potius illas, q̃ deſtructas eſſe, dicendum eſt. Quinimò paulò adhuc ſubtilius conſiderantes, etiam impletā fuiſſe legem, quoad hæc, aſſerimus: quoniam loco ſeruitutis, libertas acceſsit: & loco duritiæ, lenitas. Sicut adueniente perfecto doctore, & facto docili diſcipulo, qui iam adoleuit, ceſſare debet duritia pedagogi, & uirga eius. Legis enim perfectio in libertate eſt, non in ſeruitute, ſcilicet cum noſtra ſponte aptamur diſciplinæ, non aūt quū potius metu & formidine. Adde quòd ſpiritus à multitudine cærimoniarum obruitur potius, quàm iuuatur.

Adhæc, illę cærimoniæ (inquantū tales erāt) ſignificationem quandam habebant ad doctrinā ſpiritualem de CHRISTO. Nam hæc eſt principaliſsima cęrimoniarum utilitas, uidelicet ſignificatio. Significatio autem illa erat futurorū, quę de CHRISTO promiſſa erant, ita ut omnes illæ cæremoniæ figuræ eſſent CHRISTI uenturi. Veritate igitur adueniēte, quę erat CHRISTVS, debuerunt omninò ceſſare. Nam figura debet cedere ueritati: ac per hoc non deſtruitur lex, ſed impletur ipſa quidem. Et quod in ea reperitur uacare, non deſtruitur, ſed ceſſat. Adde, ſi quæ ſignificabant, uenturum CHRISTVM cærimoniæ, adhuc manſiſſent in obſeruantia, manifeſtū mendacium (quod præſertim in cultu Dei abominandum eſt) continerent. Et ideò ceſſauerunt ſuapte ſponte, & non ſunt ſolutæ, aut deſtructæ: imò per hoc lex impleta rectè dicitur, cum quod promiſſum fuit à Deo, exhibitum eſt. Qui enim ſi dei legem habet impreſſam in corde: iam CHRISTVM ipſum ueniſſe, & uigere in ſemetipſo ſentit, & dicere poteſt cū Apoſtolo. Viuo ego, iam non ego; uiuit autem in me CHRISTVS. Non igitur oportet eum, qui iam rem tenet, reſpicere ad figuram, quæ enunciat quod promiſſum eſt: neque umbram ſequi, qui tenet corpus. Et hæc quoad cærimonias attinet.

De iudicijs legis quomodo nō deſtruātur.

De iudicijs autem, quoniam illa iudicia magis reſpiciebant negocia ſecularia, & unum illum Iudæorum populū, ut metu iudiciorū, & promiſſione terrenorum bonorum abſtinerent ab iniuria in proximum, & ſeruarent pacta inuicem, ut & illa eorum reſpub. ſaluaretur, cum dominante peccato nulla congregatio poſsit diutius ſtare abſq; iudicijs, Ratio manifeſta eſt, cur debuerūt ceſſare iudicia. Lex enim perfecta amoris nō indiget iudicijs, ſi modo ſeruetur. Quod autem ſeruari ualeat, iam datum eſt ipſa ui legis, quę eſt ipſamet charitas: Si uerò dixeris. Inueniuntur non pauci, qui excidunt à charitate. Verum eſt hoc quidem: ſed hîc prouiſum eſt per charitatem, & correctionem fraternam uſq; ad iudicium excōmunicationis. Hoc non ſatis eſſe aſſeuerabis: quia adhuc debacchantur homines, ſi eis impunè liceat peccare. Reſpondetur, à lege iſta charitatis dimitti eos, qui huiuſmodi ſunt, ad iudicia ſæcularia. Nam indignū erat, legem Dei, quæ habebat ſuum finem uitam æternam, & quæ non uni populo, ſed orbi dabatur uniuerſo, tractare de ſæcularibus, & uniformiter ſub unius gentis legibus aſtringere omnes gentes. Hoc certè neq; ex dignitate legis erat, neq; ex prudentia legiſlatoris. Deus igitur qui dedit per Moſen iudicia illi genti, ſuccurit eo tempore eorum imperitię & ignorantiæ, qui neſciuiſſent ſe regere, neq; uiuiſſent ſine iudicijs durare. At cum mundus cœpit

magis

magis ſapere,& per CHRISTI lucem facti ſunt
homines longe prudentiores,hoc negotium ſta-
tuendi moderandiue iudicia terrena reiecit in il-
los,& illa etiã ſua doctrina probauit. Vnde dixit:
Luc. 12. Quæ ſunt Cæſaris Cæſari. Et cuidã dicẽti: Magi
ſter dic fratri,ut mecum diuidat hæreditatem,re
ſpondit. O homo quis me conſtituit arbitrũ in-
ter uos? Et adulteram non liberauit,niſi per æqui
Ioa. 8. tatem legis. Non enim dixit,lapidibus illam non
eſſe obruendam,ſed confirmauit hoc quidem il-
lam mereri, quod erat legis, iniquũ tamen eſſe,
ut peccatrix à peccatoribus lapidaretur, & ab
ijs qui longè magis erãt legis præuaricatores. Ab
ſonum enim erat,ut tales in alios legis ſeuerita-
tem exercerent. Lex ergo Dei uiuentis, & fidei,
non habet iudicia in hoc tempore, ſed ſeruantur
in futuro, quando ueniet cõſummatio ſæculi: li-
cet quilibet cum ex hoc ſæculo eripitur, ſentiat
particulare iudicium ex parte,& iam noſcat cer-
tò futurum. Et in hac lege,eiuſq; iudicijs uerè im
plentur iudicia huius ſæculi,que ſunt ſæpenume
rò falſa,certè ſemper imperfecta. Falſa,inquam,
quia ſæpe homines falluntur in iudicando,qui ea
tantũ reſpiciũt quę apparẽt: non autem reſpiciũt
neq; intueri ualent ſecreta cordis. Et ſæpè inſu-
per fallunt: quia etiam nonnunquam ſe corrum-
pi ſinunt uel muneribus,uel gratia,uel acceptio-
ne perſonarum,uel odio, aut quauis alia de cau
ſa. Ideò lex fidei ſuo iudicio emendabat cuncta
falſa iudicia. Dixi itẽ imperfecta illa iudicia, etiã
ſi uera fuerint: quoniam nec eſt punitio, nec re-
muneratio pro meritis. Nam peccatum quod eſt
contra Dei maieſtatem,& ipſius charitatis præce
ptum,nõ ſatis punitur ab homine in hac uita, cũ
ſit dignum æterno ignis ſupplicio. Ideò ſupple-
tur iudicium per legem fidei,& ſic perficitur lex,
quod attinet etiam ad iudicia. Mitto,fuiſſe in illis
iudicijs ſimiliter ſignificationem futuri, quæ ad-
ueniente ueritate ceſſare debuit. Sed hæc de figu
ris conſideratio,ad illud legis officium pertine-
bat, quòd debuit prophetare de CHRISTO.
Nam tota lex & in doctrina,& præceptis, & in
rerum geſtis,erat prophetia futuri ſtatus,qui erat
creãdus per CHRISTVM,& ſub illo. Nam om
nia in figuris contingebant illis,ut ait Apoſtolus.

Summa doctrinæ, quòd lex nõ deſtruitur, ſed perficitur per fidem.

Quocirca (ut in uniuerſum colligamus) con-
cludimus, quòd ex omni parte p CHRISTVM
lex illa Dei ſtatuebatur,& implebatur, cum quæ
lex in obſcuro docebat,patefacta ſunt in conſpi
cuo. Et cum illud quod à patrefam, edicebatur
per ſamulum,edictum eſt poſtmodo per filiũ &
dominum domus. Et cum quod edictum fuit uni
populo,edicitur uniuerſo mundo. Et cum ipſa
lex,quæ ſcripta erat in tabulis, non dans effica-
ciam qua perfici poſſet, ſcribitur in cordibus,ut
ualeat impleri: ut quod timore fortaſſe (& uix)
fiebat,poſsit amore fieri. Et quod amore terreno
rum,amore cæleſtium. Et cum multa imperfecta
quæ tolerabantur,& conniuentia quadam Dei
licebant,nec imputabantur,emendata ſunt. Et cũ
quæ ad perfectionem dilectionis faciunt, ſunt in
troducta,& cum quæ erant ſeruilis ſtatus ſubla-
ta ſunt,& quæ libertati conueniunt,reſtituta. De
niq; cum quæ promiſſa erant, exhibita ſunt: &
quæ ſignificata figuris,ipſa pręſente ueritate cõ
ſpicua facta ſũt. Vt ſic famulus cedat filio & Do
mino,& orbis particula Vniuerſo, & impoten-
tia potentiæ,& perfecto imperfectũ,timor amo
ri,terrena cœleſtibus,ſeruitus libertati, figura de
niq; ueritati,et umbra corpori. Quid amplius, ob-

Hereticorum proprium nihil diſtinguere,ſed permiſcere omnia.

ſecro te acute lector,deſideras? Error autem hæ
reticorum ubiq; in hoc deprehenditur,qui nun-
quam diſcernunt legem à lege, opera ab operi-
bus,iuſtificationem à iuſtificatione: quam tamen
diſcretionem neceſſariò uarij ſtatus admittunt:
de quibus etiam paſsim dicetur.

Cap. IIII.

QVid ergo dicemus inueniſſe Abra
ham patrem noſtrum ſecundum
carnem? Si enim Abrahã ex ope-
ribus iuſtificatus eſt,habet gloriã
ſed non apud Deum. Quid enim dicit ſcri-
ptura? Credidit Abraham Deo, & reputatũ
eſt illi ad iuſtitiam. Ei autem qui operatur,
merces non imputatur ſecundum gratiam,
ſed ſecundum debitum. Ei uerò qui nõ ope
ratur,credenti autem in eum qui iuſtificat
impium: reputatur fides eius ad iuſtitiam ſe
cundum propoſitum gratiæ Dei,ſicut & Da
uid dicit beatitudinem hominis, cui Deus
accepto fert iuſtitiam ſine operibus: Beati,
quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorũ
tecta ſunt peccata. Beatus uir,cui non impu-
tauit dominus peccatum. Beatitudo ergo
hæc in circunciſione tantum manet, an etiã
in præputio? Dicimus enim quia reputata
eſt Abrahæ fides ad iuſtitiam. Quomodo er
go reputata eſt? In circunciſione, an in præ-
putio? Non in circũciſione, ſed in præputio.
Et ſignum accepit circunciſionis, ſignaculũ
iuſtitiæ fidei,quæ eſt in præputio,ut ſit pater
omnium credentiũ per præputiũ,ut repute
tur & illis ad iuſtitiam. Et ſit pater circunci-
ſionis,non iis tantũ qui ſunt ex circunciſio-
ne,ſed & iis qui ſectantur ueſtigia fidei, quæ
eſt in præputio patris noſtri Abrahæ.

Q*Vid ergo dicemus &c.* Excluſa gloriatione Iu-
dæorum,quam à lege & Moſe ſibi arroga-
bant,qua ſibi ſolis uiam iuſtificationis uen-
dicabãt,nũc eã quoq; molitur Apoſtolus exclu
dere,quæ ab Abraham ueniebat,qui eorum pa-
ter dicebatur,& meruit accipere circunciſionem
ac benedictionem ſibi,ac ſemini ſuo. Ait igitur:
Si excluſa eſt gloriatio Iudæorum,ut non præ-
cedant gentes, quid ergo inuenit pater noſter
Abram ſecũdum carnem,ideſt,qui fuit pater no
ſter ſecundum carnem: Aut,Quid inuenit ſecun
dum carnem,ideſt,peculiariter pro ſuis filijs,ſua
iuſtitia & circunciſione & obedientia? Reſpon-
det ergo Apoſtolus,eo ſuppoſito, quòd Abra-
ham

ham propoſitus fuit quaſi typus & exemplum iuſtificationis, ut inde in cæteris ratio iuſtificationis acciperetur. Ait ergo ſubtiliſsimè reſpondens. *Si enim ex operibus etc.* Manifeſtè loquitur de initio iuſtificationis Abrahę, & primùm excludit uiã, quam humana ſuperbia ſibi præſumit, unde putabatur uenire prima iuſtificatio, qua ex iniuſto fit quis iuſtus, nimirum ab operibus, negãs Abraham ab operibus iuſtificatum fuiſſe coram Deo, licet coram hominibus fortè propter aliqua ſpecioſa opera iuſtus fuerit habitus.

Iuſtitia duplex humana, & diuina.

Eſt igitur iuſtitia humana, & iuſtitia Dei. Illa ex humanis uiribus eſt, & eſt tanq̃ pannus menſtruatæ: hæc ex Dei dono deſuper, quæ infunditur, & donatur gratis, quam nemo poteſt ſibi ullis operibus ac meritis comparare. Quòd igitur nõ fuerit Abrahã ex operibus iuſtificatus, probat à ſcriptura, quę ait: Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Senſus ſcripturę eſt, quòd illa fides, qua credidit Abraham Deo dicenti ſibi: Egredere de terra tua &c. et: Ego protector tuus, & merces multa nimis. Illa, inquam, fides, non autem præcedentia ulla bona opera, fecit ut Abraham acciperet donum iuſtitiæ à Deo, quo eſſet uerè iuſtus coram eo, & operari poſſet iuſtitiam. Nec illud fecit fides, quaſi illud ipſa mereretur: ſed reputata eſt ei illa fides, ideſt, acceptata à Deo gratioſè ad iuſtitiam, hoc eſt, ad hunc effectum, ut iuſtitiæ donum conſequeretur. Vis autem argumenti in hoc eſt: Homo qui ſuis operibus meretur, non indiget ut reputetur ei quicq̃ gratioſè, ad id conſequendũ quod meruit. Abræ autem illa fides ex gratia reputata eſt in hunc finem. Ergo non ex operibus meritoriè iuſtificatus, ſed ex fide gratioſè: & hoc eſt quod ait. *Ei aũt qui operatur &c.* ac ſi dixerit. Hæc eſt rei natura, ut homini operanti, ex debito reddatur merces, nõ autem imputetur ex gratia. At illa Abræ fides imputata eſt ei ex gratia: non ergo ex debito, & conſequenter non ex operibus. Vnde ait,

Gen. 15.

Nota uim argumenti, pro imputatiõe iuſtitiæ.

Ei autem qui non operatur, ideſt, qui nõ habet opera meritoria: aut cuius opera non conſiderantur ad meritũ, *credenti autem in eum qui iuſtificat impium,* hic eſt Deus, qui iuſtificat impiũ, & hoc abſque meritis: quia impius non habet merita, *imputatur fides eius ad iuſtitiam,* ideſt, illa ipſius impij fides acceptatur à Deo quaſi opus iuſti, & promerentis illam ueram iuſtitiam, qua uerè iuſtificetur: cum reuera fides illa non ſit iuſti opus, ac propterea nec promerentis quicq̃. Ideò dicit, imputari; quaſi ſit iuſti, *ſecundum propoſitum gratiæ* Dei, ſeu beneplacitum, hoc eſt, ex gratia, quæ ex beneplacito Dei uenit, non ex merito: quoniam illa fides non eſt opus meritorium, cum ſit adhuc hominis impij. Si autẽ iam iuſtificatus quis fuerit, etiã actus fidei, qui ex iuſtitia & charitate poſtmodo procedunt, ſunt meritorij; ut propter eos augeatur iuſtitia: quemadmodũ B. Auguſtinus, & omnes theologi docẽt. Quod ergo dicit hic, *credẽti in eum,* non ſic accipitur, tanq̃ ille actus fidei ex charitate infuſa deſcenderit. Non enim ſic ſemper intelligimus in ſcripturis, ut patet de principibus qui dicuntur & ipſi credidiſſe in CHRISTVM: & tamen non confitebantur, diligentes magis gloriam hominum, quàm gloriam Dei. Quod aũt dicit de imputatione ex gratia, & non ex debito, probat ex pſalmo Dauidis beatificantis hominẽ, cui Deus accepto fert iuſtitiam ſine operibus, ideſt, à quo poſſet Dominus exigere iuſtitiã, quã tenebatur habere, & tamen non exigit, ſed accepto fert, dimittens illi peccatum: & ideò perinde ac ſi non peccaſſet, non imputat ei quòd non habeat illam iuſtitiam, cuius erat debitor (ſicut & omnes debitores eramus) & propterea iuſtificat eum gratis ſuperna iuſtitia indignũ, quaſi dignũ. Et hęc eſt una hominis beatitudo, ideſt, unus modus, quo beatur homo in ſpe tamen, non in re. Et ponit uerba pſalmi.

Ioan. 12.

Nota.

Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates &c. Beatitudinum duo genera inducit ex Propheta Apoſtolus ut diuerſa Et primum eſt, quùm remittuntur iniquitates: quo dicto uidetur ſignificari gratia, quæ ex pœnitentia & confeſsione uenit ad remiſſionem peccatorum: quæ peccata ſunt præuaricationes, quæ hominem extra Dei gratiam mittũt, unde iniquitates uocauit Propheta. Propterea Dominus apud B. Matth. Vt ſciatis, inquit, quia Filius hominis habet poteſtatem remittendi peccata &c. Et apud Ioa. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Et accedit etiam huic beatitudini, quùm teguntur peccata, quæ ſunt errata minora, per opera charitatis aſsiduè. Aut etiam (ſi magis placet) quia in remiſsione peccatorum, ubi ſemper culpa remittitur, non remittitur tamẽ ſemper pœna, ſed manet, niſi per opera ſatisfactionis, quæ ſunt opera charitatis, operiãtur, iuxta illud: Charitas operit multitudinẽ peccatorum. Ideò adiecit: *& quorum tecta ſunt peccata.* Hactenus ergo de actualibus peccatis loquutus eſt, & non ad rem noſtram.

Nota pro intelligentia uerborum pſalmi.

Matth. 9.

Ioan. 20.

Verùm alia eſt beatitudo, qua homo beatur in hoc, quòd non imputatur ei peccatũ. Et hoc procùldubiò de originali intelligitur, quod ſimpliciter in ſcripturis uocatur peccatum: quia unũ eſt, quo omnes tenemur. Et hanc beatitudinem ex Propheta affert Apoſtolus, ut doceat, hominem ab imputatione illius peccati tum liberari atque abſolui, cum incipit credere per CHRISTVM deletum eſſe, & hoc acceptat, ſibiq; applicat. Vnde mirificè loquitur ibi Pſalmiſta dicens. Beati homo, ſiue Adam, ideſt, qui adhuc in Adam eſt peccator, beatus ſi fide ſua hoc ſibi comparet, ut naſcatur Deo. Quod ipſe idem apoſtolus declarans ait.

Beatitudo ergo hæc in circumciſione tantum manet, an etiam in præputio? hoc eſt, Beatitudo iſta, qua fides ad iuſtitiam imputatur, utrum ad exiſtentes in præputio ſpectat, an uerò ad circumciſos? Et ut determinaret quæſtionem & ſolueret, conuertit ſe ad typum & exemplum Abrahæ, & ſubdit.

Dicimus enim quia reputata eſt Abræ fides ad iuſtitiã. Quomodo ergo reputata eſt? ideſt, in quo ſtatu erat Abraham, quùm illi imputata eſt fides ad iuſtitiam?

tiam *in circunciſione:* ideſt, nunquid tunc demum quando fuit circunciſus, ut ſic poſsis aliquid prætendere ob circunciſionem tu, qui ex circunciſione es: *an in præputio:* ideſt, an tunc, quùm exiſteret adhuc in carne & præputio, nondum factus pater circũciſorum, cum ipſemet non eſſet circunciſus, ut relinquatur ſpes iuſtificationis etiam incircunciſis. Et reſpondet, negans in circunciſione fidem illi imputatam fuiſſe ad iuſtitiam: affirmat aũt in præputio. Qui locus maximè iugulat hæreticos, [In hæreticos.] eorumq; dictum, quo nolunt imputari peccata poſt baptiſmum propter fidem, non aduertentes quòd hæc beatitudo, qua non imputatur peccatum, eſt propriè de peccato originis, & ijs quæ primam iuſtificationem præcedunt: quę beatitudo accipitur in præputio, & nõ poſt iuſtificationẽ, ad quã poſtmodo pertinet alia beatitudo, qua remittuntur ijs peccata per claues, & per opera charitatis, qui poſt primam iuſtificationem, & acceptam gratiam præuaricati ſunt.

Prętereà notandum, quòd non ſufficit impio, ut ſic iuſtificetur per primam iuſtificationem, nuda fides, ſed oportet inſuper non eſſe dolum in ſpiritu eius, ſi uelit non imputari ſibi, ideſt, oportet ut ingrediatur in pactum bona fide, cum pœnitentia anteactæ uitæ, & animo obtemperandi Deo, & ita permanere, quò ſit perpetuò beatus. Ille enim uerus eſt Iſraelita, in quo dolus non eſt. Et Dauid dixit. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Hic eſt CHRISTVS, tabernaculum Dei uerum & uiuum. Et reſpondet. Qui ingreditur ſine macula, ideſt, qui fide pura in CHRISTVM ingreditur, non habens dolum. Et qui (poſtq̃ ſcilicet ingreſſus eſt) operatur iuſtitiam: quia nihil eſt damnationis ijs, qui ſunt in CHRISTO IESV, qui non ſecundum carnem ambulant, ſed ſecundum ſpiritum. In ijs enim dolus nõ eſt, & ijs prodeſt hæc beatitudo. Et hoc ĩ hęreticos, qui docẽt etiam beatos eſſe qui ſunt in peccato, modo credant, cum habeant in ſeipſis dolum, & non donum Dei. Probat autem eo tempore quo adhuc erat incircunciſus Abram, iuſtificatum illum fuiſſe, dicens.

Et ſignum accepit circunciſionis, ideſt, quia accepit circunciſionem in ſignum. Frequẽter (ut ſuperius iã monuimus) in ſcripturis, *&*, capitur pro; quia, *ſignaculum iuſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio.* Græcè, σφραγῖδα, hoc eſt, ut ipſa circunciſio eſſet nota quædam illius iuſtitiæ, quam ex fide acceperat. Sicut enim in circunciſione illa amputabatur petrino cultro, quod in illo membro uidebatur eſſe ſuperfluum in carne: ita illa iuſtitia, quæ uenit ex fide, eſt ueluti quoddam CHRISTI cultrum, per quã deciditur ille fomitis fluxus, qui eſt in præputio, ideſt, in homine carnali. Quod uerò ait: Quæ eſt in præputio, refertur ad fidem, ideſt, ad illum fidei actum, ſiue illam credulitatem, quę fuerat in præputio. Sic enim græca uox ſonat. Illum enim actum fidei nondum circunciſi, hoc eſt, nõdum iuſti, Deus imputat ad iuſtitiã. Quod ergo ait. *Et ſignum accepit &c.* manifeſtè ſic exponẽdum eſt: quia accepit, &, pro quia: ut palàm fiat, eum ante circunciſionem iam fuiſſe iuſtificatum per fidem, quam poſtmodo circunciſio ſignificauit. Sequitur.

Vt ſit pater omnium credẽtium per præputium, ideſt, ex hoc quòd ipſe credidit in præputio, & iuſtificatus eſt in illo, inſequutum eſt, ut ſit propoſitus pater omnium credentium per pręputium, ideſt, credentium in ſtatu præputij, ut norint qui in tali exiſtũt ſtatu, ſe illuminari atq; adiuuari à Deo poſſe ſine lege, ut credant: & hanc ſuam ipſorum fidem etiam illis imputatam iri ad iuſtitiam, ſicut Abrahæ. Sic enim oſtẽdere uoluit Deus, quòd ex lapidibus poterat facere filios Abrahæ. Credere autem illi dicuntur per præputium, qui non adiuti lege & circunciſione, ſola perſuaſione prædicationis euangelij CHRISTI adducuntur ad fidem: quoniam (ut eleganter hîc ait B. Anſelmus) fides præcedit iſto caſu iuſtitiam, non iuſtitia fidem: ita ut ex hac fide donetur iuſtitia, & nõ ex iuſtitia fides.

Et ſit pater circunciſionis &c. ideſt, circunciſorũ, non tamen omnium, ideſt, non eorum qui circũciſi tantum fuerint carne, quos uocat Apoſtolus ſuo tropo; ex circunciſione; dicens iuxta ueritatem græcæ lectionis, quæ longè melius ſic ſe habet, *His qui non ſunt ex circunciſione tantum, ſed qui etiã incedunt per ueſtigia fidei*, hoc eſt, non ijs qui ſolùm ſunt circunciſi carne, ſed qui, cum ſint circunciſi carne, incedunt etiam per ueſtigia fidei, ideſt, ſic ambulant ut fides monſtrat, & iubet. Et hæc eſt obedientia fidei, abũdare ſcilicet in operibus bonis. Siquidem hæc iam iuſtificati hominis opera, perficiunt iuſtificationem ad æternam ſalutem. Et de hac ſecunda iuſtificatione, qua homo perficitur ad meritum uitæ æternæ, loquutus eſt B. Iacobus dicens, Quòd Abrahã iuſtificatus eſt ex [Iac. 2.] operibus offerens Iſaac filium ſuum ſuper altare. Tunc enim manifeſtè iam iuſtificatus erat Abraham ex fide, & ſignaculum fidei circunciſionem acceperat: & tamen non profuiſſet illi ſua fides, niſi ipſo opere obediens Deo, ſuam fidem perfeciſſet. Quare non nobis eſt typus tantum Abraham in eo, quòd credidit à principio, ut ex iniuſto fieret iuſtus, ſed multò magis in eo quòd operatus eſt poſt adeptam iuſtitiam, ut ex iam iuſto fieret amplius iuſtus: ut ſimiliter & nos ſimus perfectè filij eius non ſolùm credentes, uerum etiam poſt fidem ac per fidem operãtes, ſicut dixit Dominus. Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. [Ioan. 8.] Qui enim dicit ſe in CHRISTO manere, debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambulare. Non [1. Ioa. 2.] enim ſatis eſt hoc in ſe recipere, & dicere: Ego uado, niſi quod promiſſum fuerit, reipſa fiat: ſicut docet Dominus in parabola. Talis fuit Abraham qui opere impleuit fidem: & nõ quia credidit ſolùm accepit repromiſsionẽ hæreditatis, ſed quia cum fide, ea quæ lex & uerbum fidei imperauit, eſt exequutus, ideò repromiſsione potitus eſt. Vnde ipſemet Apoſtolus de Abraham ait, Quòd lõganimiter ferens adeptus eſt repromiſsionem. [Heb. 2.] Quapropter hortatur Hebræos ut ad eius, et alio

rum

rum imitationem ſe ipſos compararent, qui fide & patientia, non fide tantum, ſed fide & patientia, hæreditarũt promiſsiones. Vbi (quæſo te bone lector) uide ꝙ perpetuò, uel hoc in loco, iugulentur hæretici, in quo tamen ipſi maximè inniτuntur. Et idem eſt de cæteris ſcripturæ teſtimonijs iudicium, quæ ſibi fauere arbitrantur. Ipſiſmet enim præcipuè refelluntur, quæ tamen illi ad ſtabiliendam ſuæ opinionis rationem afferre ſolenc. Eſt autem operæpretium inſanas eorum & poſitiones & expoſitiones ad hunc locum adiũgere, ut diſpiceat pius lector & iudicet.

Lutheranorũ errores circa iuſtificationẽ deteguntur, et refelluntur.

Primùm, dicunt nullum hominem uerè iuſtificari, & iſtum eſſe apud Deum, dici tamen in ſcripturis nos iuſtificari in hunc ſenſum, hoc eſt, nos reputari iuſtos, non autem uerè eſſe, reputari autem ſolùm per CHRISTI iuſtitiam nobis imputatam ac donatam, modo credamus: quia fides illam iuſtitiam apprehẽdit, & facit nobis eam imputari. Negant ergo iuſtitiam inhærẽtem, qua uerè iuſtificamur coram Deo: qua ualeamus etiam promereri ampliorem iuſtitiam, & tandem ſalutem. Et hunc ſenſum hauriunt ex hoc Apoſtoli, loco ubi ait, quòd fides reputata eſt Abrahæ ad iuſtitiam, ideſt, fides apprehendit iuſtitiam CHRISTI, qua una reputamur iuſti coram Deo. At huic tam abſurdę expoſitioni plurima repugnãt. Primùm hic Apoſtoli uerba, quę manifeſtè torquentur in eum ſenſum accepta. Non enim idem eſt, fidem reputari ad iuſtitiam, quod eſt, fide apprehendere iuſtitiam, qua reputeris iuſtus, licet iuſtus non exiſtas. Deinde repugnat proprietas uocum. Iuſtificari enim propriè, eſt fieri iuſtum, nõ reputari. Et ſimiliter eſſe iuſtum, non ſignificat reputari, & tamen non eſſe. Tertiò repugnant ſcripturæ, quæ nulla tergiuerſatione eludi poſſunt, quæ & bona opera, & merita operum, iuſtificationem & ſalutem teſtantur operari, ut planè pateat doctrina hæreticorum plena (ut anteà diximus) confuſione, non diſtinguentiũ ſtatum impij à ſtatu iuſti: nec legẽ Moſeos, quæ erat iniuſto tradita, à lege CHRISTI, quæ data eſt iuſto. Et cõſequenter confundũt opera iuſtificati cũ operibus impij. In his eorum omnis fallacia. Impius. n. nullis ſuis operibus iuſtificari poteſt, ſed mera gratia: ut de Abrahã ab initio dicitur, Quòd credidit, & imputata eſt ei fides ad iuſtitiam. Iuſto autem dicitur, ut iuſtificetur adhuc: ſicut dictum eſt Abrahæ. Ambula mecum, & eſto perfectus. Vnde et iuſtificatus eſt ex illo inſigni opere: quia poſtꝗ eſt iuſtus factus, obtulit filiũ ſuum in altari. Fuit. n. opus illud iam iuſti opus. Tunc. n. acceperat iuſtitiã Dei ĩ corde, ut poſſet operari fortia ac mereri. Sic dictũ fuit Apoſtolis, nimirum iam iuſtis: Niſi abundauerit iuſtitia ueſtra pluſquàm ſcribarum, & phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.

Gen. 17.

Mitto quòd hęc eorum doctrina repugnat ſpiritui eccleſiæ, & ſanctorũ ſententijs, & præcipuè B. auguſtini, quod nec ipſi inficiantur. Illud maximũ eſt, quod eiuſmodi doctrina perſpicuè extenuat bonitatem, & gratiam CHRISTI, quam tamen ipſi fingunt ſe amplificare. Siquidem longè maius eſt, eius beneficio obtinere & eſſe iuſtum, & poſſe operari iuſta ac mereri, quàm id ſolummodò, uidelicet, reputari iuſtum, & non eſſe, ſed ſolùm alienis inniti meritis. Verùm de his in opuſculis noſtris latius egimus. Duximus enim hic habendam eſſe commentariorũ rationẽ, quæ fuſiorem interpretationem non ferunt.

Non enim per legem promiſsio Abrahæ, aut ſemini eius, ut hæres eſſet mũdi: ſed per iuſtitiam fidei. Si enim qui ex lege, hæredes ſunt, exinanita eſt fides, abolita eſt promiſſio. Lex enim iram operatur. Vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio. Ideò ex fide, ut ſecũdum gratiam firma ſit promiſsio omni ſemini, non ei qui ex lege eſt ſolùm, ſed & ei qui ex fide eſt Abrahæ, qui pater eſt omniũ noſtrum, ſicut ſcriptum eſt: Quia patrem multarum gentium poſui te ante Deum, cui credidiſti: qui uiuificat mortuos, & uocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Qui contra ſpem in ſpem credidit, ut fieret pater multarum gentium, ſecundum quod dictum eſt ei: Sic erit ſemen tuum, ſicut ſtellæ cœli, & arena maris. Et non eſt infirmatus in fide: nec conſiderauit corpus ſuum emortuum (cum iam ferè centum eſſet annorum) & emortuam uuluam Saræ. In repromiſsione etiam Dei non hæſitauit diffidentia: ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo, pleniſsimè ſciens, quia quæcunqꝫ promiſit Deus, potens eſt & facere. Ideò & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Non eſt autem ſcriptum tãtum propter ipſum, quia reputatum eſt illi ad iuſtitiam: ſed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui ſuſcitauit IESVM CHRISTVM dominum noſtrum à mortuis, qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.

Non enim per legem &c. Poſt iuſtificationem facta eſt promiſsio Abrahæ terræ peregrinationis ſuæ, ut haberet eam in ſempiternum, dicente illi Domino: Dabo tibi, & ſemini tuo terram peregrinationis tuæ, & omnem terram Chanaam in poſſeſsionem æternam, eroqꝫ Deus eorum. Hæc terræ promiſsio, niſi ſpiritualiter intelligatur (ut Iudæis declarauit B. Stephanus) uana inuenietur. Vnde & Apoſtolus ad Hebr. de Abrahã, & alijs prophetis ait: Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti non acceptis repromiſsionibus, ſed alongè eas aſpicientes, & cõfitentes: quia peregrini ſunt & hoſpites ſuper terram. Qui enim hæc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere. Ergo ne uana ſit illa promiſsio facta Abrahæ, ac propterea ne mẽdax ſit ſcriptura, cum ipſe nihil bonorum carnalium obtinuerit in uita, cogimur intelligere per illam terram CHRISTVM noſtrum cum toto ſuo corpore, quòd eſt eccleſia, quæ & mundi no

Act. 7. Heb. 11.

mine

mine uocatur, cuius hęres deſignatus fuit Abra-
ham, et ſemen eius, ideſt, CHRISTVS, et qui ſunt
in CHRISTO. Et hæc terra eſt, quæ meritò terra
peregrinationis noſtrę dicitur: quia in eo uiatores
cõſemur tanquam in typo et exemplo, quod reliquit
nobis imitandũ, & in quo debemus ambulare. In
illo.n. ambulauit Abraham ſecundum ueſtigia,
quę fide accepit, ideſt, ueſtigia bonorum operum, et
patientię CHRISTI. Vidit enim paſſionem eius
in ſpiritu, & conformatus eſt illi. Rectè ergo dici-
tur, promiſſam illi fuiſſe hanc hæreditatẽ, non ex
lege, ideſt, ſi faceret legem (quoniam non fuit data lex
Abrahę) ſed per iuſtitiã fidei. Audi hæretice, per
iuſtitiã fidei, hoc eſt, ſi faceret uerè opera bona,
quæ fiunt ſolũmodo per iuſtitiam, quę dicitur
fidei: quia obuenit nobis ex fide. Fuit.n. illi dictũ.
Ambula corã me, & eſto perfectus. Hæc nimirũ
ſunt edicta fidei, ambulare coram Deo & CHRI
STO per bona opera ſicut ille ambulauit, & no-
bis ſequẽdi ſe reliquit exẽplum. & adiecit: Cuſto
di pactum meũ: quod erat acceptę circũciſionis.
Et ſignificabat debitum conſeruandę atque augen
dæ iuſtitiæ, quã fide acceperat, & circunciſione
ſignificata fuit: quod fit ambulando corã illo bo
nis operibus obediẽtię, quibus creſcit iuſtitia Dei
in nobis, & fit meritoria ſalutis. unde dixit Dñs:
Niſi abundauerit iuſtitia ueſtra plusquam ſcribarũ
& phariſęorũ, non intrabitis in regnum cœlorum,
ut paulo ante citauimus. Hæc hæreticus cautè
prę terit, gaudens de ſua ſemel apprehenſa per fi
dem iuſtitia, quæ illi non inhæret tñ. Sequitur.

*Si enim qui ex lege heredes ſunt, exinanita eſt fi-
des &c.* Eſſe aliquem ex lege (ex tropo dicendi) eſt
eſſe in ſtatu, in quem lex poteſt aliquem colloca
re. Qui autẽ tales ſunt, non poſſunt eſſe hæredes
promiſſionis factę Abrahæ: quoniam lex habuit
ſuas promiſſiones carnales. Quòd ſi ij qui ſunt ex
lege, uenirẽt ad hæreditatẽ Abrahæ promiſſam,
exinanita eſſet fides. Nam ſi lex ſatis erat ad hoc,
quid faceret fides? At fide iuſtificatus eſt Abrã:
et fide poſtmodo perfecit opera et placuit et ambu
Heb. 11. lauit coram Deo. Vnde Apl's de illo: Fide, ait, qui
uocatur Abrahã, obediuit in locum exire, quem
accepturus erat in hæreditatem, et exijt neſciens
quò iret. Fide demoratus eſt in terra promiſſionis,
tanquam in aliena, in caſulis habitando cum Iſaac, et
Iacob cohęredibus repromiſſionis eiuſdem. Ex-
pectabat.n. fundamenta habentem ciuitatem, cu
ius artifex et cõditor Deus. Ecce quomodo fide
ipſe tanquam pater eccleſię, cognouit futura ciuitatis
Dei bona, cuius artificem et conditorem Deum
ipſum per IESVM CHRISTVM oculis fidei ui
debat. Vnde & per obediẽtiam fidei meruit eius
obtinere poſſeſſionem. Probatũ eſt igitur ſatis,
ſemini Abrahę, cui fuit facta repromiſſio hæredi
tatis unà cũ ipſo Abraham ſub eadẽ conditione,
vez, ex fide, non potuiſſe contingrre hęreditatẽ
ex lege, quę non erat ex fide, eo quod ſi ex lege (quę
ex fide non erat) fides exinanita intelligeretur, et
conſequenter etiã fuiſſet abolita illa promiſſio fa
cta Abrahę, et ſemini eius, ſi ex lege tñ penderet:
quoniam nulli poſſet obuenire, cum nullus faceret le-
gem, nec poſſet facere abſque fide: et hoc noliit ca
pere hęretici. Ipſi.n. intelligũt abſolutè, neminem
poſſe facere legẽ. Et nos dicimus, neminẽ poſſe
facere legem abſque fide iuſtificante. Sic B. Auguſti
nus et uniuerſa eccleſia ſemper ſenſit.

Lex enim iram operatur, eo quòd operatur pręua
ricationem perfectam, quæ prę ſupponit expreſ
ſum mandatũ, et eius notitiã, quapropter ſubdit:
Vbi enim non eſt lex, nec preuaricatio. Si.n. lex non
fuiſſet, peccatũ internæ concupiſcentię non fuiſ-
ſet conſideratũ tanquam tranſgreſſio imputabilis, ac
propterea non conſtituiſſet hominẽ coram Deo
prę uaricatorem: quoniam lex naturalis, quæ cum ho-
minis natura corrupta oritur, non poteſt docere
concupiſcentiã eſſe peccatum, cum illam uideat
eſſe naturalem, utpotè ex ipſius carnis natura ue
nientẽ. Et nemo potuiſſet diuinare, hoc naturę ui
tium ueniſſe ex peccato antiquo, ac propterea ha-
bere imputationem. Lege aũt adueniente, et edi
cente. Non concupiſces, et non obtẽperante per
ullã uim legis hoïe, lex quidẽ ipſa conſtituebatur
operatrix irę, propter mandatum, et propter doctri
nam peccati: quoniam inueniens hominẽ non obtempe
rantẽ, conuincebat eum preuaricatorem, cum ei per
legem innotuiſſet eſſe malum concupiſcere, ſicut
latius declarabitur. Et propterea concludit.

Ideò ex fide, ut ſubaudias, nõ ex lege, uenit hęre
ditas. Et adijcitur: *ut ſecundum gratiam*, ideſt, ut ex
gratia fieret hoïs inſtauratio ad merita cõparan-
da, non ex meritis. Quoniam iuſtificatio ex mera gratia
promiſſa erat, et non ex operibus, fidẽ aut ipſam
iuſtificationem præcedentibus, *firma ſit promiſſio*.
Non.n. firma fuiſſet promiſſio, ſi præmium hęredi
tatis urniret à lege ſine fide prius iuſtificãte: quia
(ut dictũ eſt) ſine fide lex nõ poterat impleri. Lex
aũt ut iuſtificet, ſui implemẽtum depoſcit. Cape
iſta, pie lector, et cognoſces hęreticos in his locis
mirificè allucinari: *omni ſemini.*, melius, toti ſemi-
ni, ne contra Apl'i doctrinam plura ſemina intel Gal. 3.
ligamus. Vnum eſt.n. ſemen CHRISTVS, in quo
oẽs concludunt, qui ſunt ex fide, ſiue ſint ex gen
tibus, ſiue ex Iudęis. In CHRISTO enim neque cir
cunciſio conſideratur, neque præputium, ſed no-
ua creatura. Vnde bene ſequitur.

Non ei qui ex lege eſt ſolum. Quod ait; *ei*; noli re-
ferre ad ſemẽ: quia nõ ſunt plura ſemina (ut dixi)
ſed ad hominẽ, ut ſit ſenſus. Non tñ homini Iu-
dęo, ſed et ei qui ex fide eſt Abrahæ, ideſt, ẽt illi
qui licet non ſit Iudęus, ſit tamen fidelis, ſicut fuit
Abrahã: ut ſic benedictio reſpiciat totũ ſemen,
& non partem ſeminis tñ, quę pars erant Iudæi:
quoniam Abraham cõſtitutus fuit omniũ gentium pa
ter, non ſolummodo Iudęorum: quare addit.

Qui eſt pater omnium noſtrũ &c. Inde enim pro-
batur pater omnium tam Iudæorum, quàm gen
tium, quia ſcriptura dicit. *Quia patrem multarum
gentium poſui te.* Si pater multarum gentium, non
ergo tantum Iudæorum, qui erant tñ una gens.
Quod autem ſequitur: *ante Deum*, ſiue corã Deo,
cui credidiſti, adiunctum eſt ab Apoſtolo illi anti-
quæ ſcripturæ, ita ſuggerente illi Spirituſancto.
Eſt autem ſenſus; quòd hæc paternitas Abrahæ

erat decreta ab ipſo Patre æterno coram Filio ſuo, cui ipſe credidit, ideſt, coram Domino IESV CHRISTO. Nam uerba illa. Noli timere Abrã: ego protector tuus, & merces tua magna nimis: uerba filŋ Dei ſunt. Et ſecundũ hanc literam probatur CHRISTVS eſſe Deus. Græcè legitur; cui credidit, & tunc ſunt uerba ipſius Apoſtoli, quæ interpoſuit quaſi ſua. Sed uereor ne corrupti ſint codices græci ab hæreticis: quoniam ſecundum aliam literam CHRISTVS probatur Deus. Quia uerò dicit conſtitutum eſſe Abraham patrẽ multarum gentium ante Deum, cui ipſe credidit, ne quis miraretur, quoniam eo tempore (quoad uixit Abraham) hoc non uidebatur, & durum uideri poterat, quòd ſobolem generaret extraneã iam defunctus: ad hoc reſoluendum tendunt ea uerba, quòd hæc coram Deo facta ſunt, ideſt, in mente Dei ac prædeſtinatione, & eius uirtute, *qui uiuificat mortuos*, ut poſſit illos excitare filios ipſi Abrahæ, faciẽdo imitatores eius, ac per hoc imitatione filios. Quod ergo ait. *Qui uiuificat mortuos*, intelligit ipſas gentes, quæ erant mortuæ Deo, ſine illius prouidentiæ notitia erga ſeipſas. Eos enim uiuificauit Dominus per fidem, & fecit Abrahæ filios, qui imitati ſunt illum in fide, et in operibus fidei. *& uocat ea quæ non ſunt, tanquàm ea quæ ſunt.* Et hoc item ad ipſas gentes pertinet, quæ Dei uocatione excitantur, ut ſint quæ non erant prius. Dicebãtur autem non eſſe, quia non reſpiciebantur à Deo ſicut Iudæi, qui dicebãtur eſſe, eò quòd ſub peculiari Dei prouidentia detinebantur. Sed Deus Pater per CHRISTVM facit omnes dociles Deo; & ita uocauit ea quæ nõ erant, ideſt, gentes, potens illas ſtatuere, ſicut ea quæ erant, ideſt, Iudæos, quorũ bonam partem eorum perfidia fecit ut non eſſent. Vnde Apo-

1.Cor.1, ſtolus ad Corinth. Deus, inquit, elegit infirma, ſtulta, & ignobilia mundi, & ea quæ non ſunt, ideſt, ipſas gentes, ut quæ erant fortia, et nobilia, & habentia ſapientiam mundi, deniq; illa quæ erant, ideſt, ipſos Iudæos perfidos, confunderet, atq; fermè ad nihilum redigeret. Sequitur.

Qui contra ſpem in ſpem credidit, ideſt, illud credidit, & ſperauit poſſe fieri à Deo, quod erat extra omnem ſpem ex ui naturę. Et hîc laudatur Abrahæ fides, per quã dignus factus eſt apud Deum fieri pater multarum gentium. Dixerat enim illi iam centenario Deus: *Sic erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cœli, & harena maris. & non eſt infirmatus in fide &c.* Nota hiſtoriam, cum illi dictum eſſet, ex Sara futurum illi ſemẽ, non debilitatus eſt fide, nec à ſpe iſta deiectus eſt, tametſi ad centum fermè annorum ætatem perueniſſet, & Sara uxor dupiici de cauſa infœcunda eſſet: quonam & natura ſterilis erat, & inſuper ætate confecta. Deſierãt enim in ea fieri muliebria, & nonagenaria erat, et quando concepit, erat propemodum centenaria. Et uide (quæſo) miram congruentiam. Nam meritò, & iure optimo factum eſt, ut ſicut ille credidit, ſperans quod per naturam ſperari non licebat circa filios carnis, quos acquiſiuit non ex ui carnis, ſed diuina, propter fidem: ita etiam contra rei naturam haberet eos filios ſecũdum ſpiritum, qui ſecundum ſpiritum mortui, nihil erãt coram Deo.

In repromiſsione etiã Dei non hæſitauit diffidentia etc. Hæc ꝓmiſſio illa eſt, qua dixit explicitè: In Iſaac erit tibi ſemen. Et commendatur, quòd non hæſitauerit diffidentia, uel (ut græcè legitur) non diſquiſiuit perfidia & incredulitate, cũ fuit illi poſtmodo mandatũ, ut immolaret filium. Non enim ratiocinatus eſt ſecum dicens: Quomodo hoc fieri poteſt, ut de Iſaac, quem modo immolare iubeor, ueniat populus Dei? Sed dans gloriã Deo, confitendo in animo omnipotentiam eius, obediuit illi, in tam grandi præcepto, *pleniſsimè ſciens*, hoc eſt, certa fidei perſuaſiõe, ꝙ Deus eſſet ſummè potens, qui faceret quæcunq; promiſit. Vnde & reputatum eſt illi ad iuſtitiam, hoc eſt, iſto facto corroborauit, & confirmauit primam iuſtificationem, qua fides reputata eſt ei ad iuſtitiam. Per opera enim impletur fides: & fide implentur opera, ut & ipſa aliquo modo imputentur ad iuſtitiam: quoniam propter gratiam ualent, & meritoria ſunt. Quæ tamen gratia aduenit nobis propter fidem, quæ eſt imputata ad iuſtitiam: ita ut propter radicem gratiæ, quæ eſt ex fide, cuncta dici poſſint aduenire nobis gratioſè et imputatiuè: quia à principio fides imputata eſt ad iuſtitiam. Hanc confeſſionem ſi facerent hæretici, non eſſet (hac parte dumtaxat) ulla cum eis contentionis ratio.

Non autem ſcriptum eſt propter ipſum &c. Hîc apparet quod diximus, uidelicet, propoſitum nobis fuiſſe Abraham exemplum, ut modum inde iuſtificationis noſtræ intelligeremus: quia ſcriptura non propter ipſum ſolùm ea narrauit de illo, *ſed etiam propter nos*, ut ſimili modo intelligamus, reputatum nobis iri ad iuſtitiam, ſi crediderimus in eũ, qui ſuſcitauit IESVM CHRISTVM dñm noſtrum à mortuis, *qui traditus eſt propter delicta noſtra*, ideſt, ex eius morte conſequuti ſumus extinctionem peccatorum noſtrorum; nam & ille ob hoc mortuus eſt: *& reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.* Sicut enim mors eius fuit mors peccati, quo grauabamur, ita reſurrectio eius & uita noua, fuit reſurrectio noſtra, et noua uita noſtra: ut quodam modo reſurgentes à peccato, & iuſtificati per ipſum, uiuamus Deo in operibus bonis. Eſt enim iuſtificatio in nobis, quædam reſurrectio ſecundum ſpiritum, & præcedit eam, quæ (etiam ſecundũ carnem) erit glorioſa in cœlis: ſed hæc interim per gratiã eſt. Vnde bene canit eccleſia ſancta. Qui mortem noſtram moriendo deſtruxit, & uitam reſurgendo reparauit.

Cap. V.

IVſtificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, per quẽ habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtã, in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Non ſolùm autem, ſed & gloriamur in tribulationibus,

nibus,ſcientes quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio uerò ſpem. Spes autem non confundit:quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritumſanctum,qui datus eſt nobis. Vt quid enim CHRISTVS, cum adhuc infirmi eſſemus, ſecundum tempus pro impiis mortuus eſt? Vix enim pro iuſto quis moritur: Nam pro bono forſitan quis audeat mori. Commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis:quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, ſecundum tempus CHRISTVS pro nobis mortuus eſt. Multò igitur magis nunc iuſtificati in ſanguine ipſius,ſalui erimus ab ira per ipſum. Si enim cum inimici eſſemus,reconciliati ſumus Deo per mortem Filii eius:multò magis reconciliati,ſalui erimus in uita ipſius. Non ſolùm autem,ſed & gloriamur in Deo per dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, per quem nunc reconciliationem accepimus.

REpetens iterum de modo iuſtificationis,incipit manifeſtare ſtatum iuſtificati. Modus enim iuſtificationis fuit gratis,ex fide tamen. Status autem iuſtificati,eſt ſtatus pacis cum Deo. Ex iuſtitia enim pax uenit,quæ eſt fructus ſpiritus: propter quod ait.

Iuſtificati ergo ex fide pacem habemus ad Deum. Sic enim græcè legitur, *habemus*, & non, *habeamus*, ut habēt pleriq; codices,quod mihi magis placuit: quanquàm audio eſſe & antiquos codices græcos, ubi legitur, habeamus. Hîc non pugnabo: utraq; enim lectio poteſt ſuſtineri. Hæc autem omninò mihi magis probatur. Primùm quidem, quia uera eſt ſententia,iuſtificatos pacem habere ad Deum. Nec ab hæreticis eſt nobis metuendum,qui hoc in loco quaſi uictores geſtiunt, ob eam,quam ſibi falſò fingūt,ſalutis à pace ſua certitudinem,non conſiderantes miſeri aliā eſſe atq; aliā in ſcripturis pacem,perfectam,ſcz,et imperfectam Perfecta eſt,quam res ipſa largitur. Imperfecta uerò,quam res pollicetur,quemadmodum mox declarabitur. Secundò placet græca lectio, cum hoc in loco Apls adhuc ſuo more doceat, nec dum ad hortationes deſcēderit:quod tamē poſteà facturus eſt. Et docet quidem à iuſtificatione uenire pacē:quia homo ingreſſus in CHRISTVM, nouit Deum ſibi ob remiſſionem peccatorum eſſe placatum, & pacatum:cum etiam dona ab eo perceperit,quibus gratioſus effectus, poteſt in uia mandatorū incedere,ad perfectum tendere, ac tandem perfecta pace potiri ſua die. Eſt enim pax uiæ,& eſt quoq; pax patriæ. Hæc firma, ſecura, atq; perfecta eſt. At illa eiuſmodi eſt,quæ poſſit excidere,imò uerò quæ non rarò excidat: nec ſecuritatem habet de futuro, nec in ſe perfectionem hoc tempore,quo uiuimus. Contra quam ueritatem peſſimè docēt hæretici. Addit autem Mediatorem pacis huius,dominū noſtrum IESVM CHRISTVM, per quem habuimus acceſſum per fidem in gratiam iſtam, in qua fide,ſiue gratia,ſtamus. Fides enim eſt radix gratiæ,per quam erecti ſtamus coram Deo. Iccirco rectè dicimur & uerè, ſtare in fide, ſicut alibi B. Paulus: Tu fide,inquit,ſtas. uide ne cadas. Neq; minus uerè dicitur, nos etiam gratia ſtare. Hoc & B. Petrus conteſtatur,dicēs hanc eſſe uerè Dei gratiam:in qua & ſtatis, inquit. Itaq; uolens Apoſtolus huius celſitudinem ſtatus oſtendere, ſubiunxit.

Quam pacem afferat prima iuſtificatio,contra hæreticos.

Et gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Ecce quid ex iuſtificatione actum,quamue inde utilitatem conſequuti ſumus & honorem,nempe ut ualeamus tanq; filij Dei gloriari,ius habentes in hęreditate ipſius CHRISTI. Magna profectò hæc & ſingularis gloriatio,quòd ſimus filij Dei,& ob id ſperare poſſimus hæreditatem filiorum unà cum ipſo Filio ſuo unigenito. Magna, inquam, hæc gloriatio,modo ſit ſobria,modo eas conditiones habeat,quas ipſa requirit:non autem ſit nuda & deſtituta, & talis, qualem porrigunt noui hæretici(quos lubet fiduciarios appellare)qui ſolam extollunt fidem,quam & fiduciam uocant, qua una & ſola putant ſe Dei gloriam apprehendere:qui quidem aduertere nolunt,nos per fidem ſaluos eſſe interim in ſpe, & nondum in re. Grandis enim nobis adhuc & laborioſa uia ſupereſt,multis expoſita periculis,in quę facile incidimus,ſi cum timore magno & tremore ſalutem noſtram negligimus operari,inuocato ſemper Dei auxilio.unde ſubdit.

Non ſolùm autem, ſed & gloriamur in tribulationibus &c. Et hic pergit ijs obuiam, qui ſtultè in ſua fide & fiducia gloriantur,non intelligentes quid ſit illa ſpes,per quam inceditur uſq; ad interiora uelaminis,& quonam modo oriatur in cordibus noſtris,& coaleſcat:ac ſi dixerit manifeſtius. Nemo exiſtimet noſtram hanc de ſpe gloriæ filiorum Dei inanem eſſe & uanam gloriationē, quia filij eius facti ſumus. Siquidem & Angeli, qui corruerunt,aliquando filij Dei fuerunt, & item pleriq; alij,qui tamen præuaricati ſunt,& à ſpe ſua exciderunt:quoniam nos non in hac una re gloriam noſtrā collocamus, quòd ad ſublimem illum filiorum Dei honorem et gradum conſcenderimus,uerùm in hoc potius gloriamur,q hanc noſtram ſpem firmam tenemus & ſolidam, & per opera bona in perſeuerantia uſq; in finem, facimus illam nobis certam: unde ait.

In tribulationibus. Tribulatio eſt uelut materia, ſuper qua homo patiēs exercetur. Porrò ſi nulla extaret tribulatio,quę nam relucere poſſet patientiæ uirtus? Patientia uerò probationem per modum meriti operatur. Nam is qui patitur,meretur probari à Domino,qui cum ſit iuſtiſſimus, non poteſt id, quod uerè probandum eſt, non probare, præſertim quia ipſe ſic ordinauit, ut probaretur. Eſt enim tentatio,& quaſi quædam militia, uita hominis ſuper terram. Vnde & Frater Dñi. Beatus uir qui ſuffert tētationem,quo- Iac. 1.

niam cum probatus fuerit,accipiet coronam uitę,quam repromiſit Deus diligentibus ſe.Oportet ergo(ut B.Petrus confirmat) contriſtari nos in hoc mundo uarijs tentationibus, ut probatio fidei noſtræ multò ſit pretioſior auro,quod per ignem probatur. Sic ſic,inquam,probatur fides, & illa eſt quæ uerè exit in fiduciam,nimirũ quæ ex patientia conſequuta eſt probationem: hæc eſt enim non uulgaris,ſed apoſtolica prędicatio. Oportet per multas tribulationes intrare in regnum Dei.

1. Pet. 1.

Act. 14.

Verùm hîc occurrit ſcrupulus: quoniam B.Iacobus uidetur dicere oppoſitum,uidelicet,quòd probatio fidei patientiam operetur,non patientia probationẽ. Sed ibi manifeſtè probatio fidei pro ea tribulatione capitur,qua probatur fides. Quanquàm & illud dici poſſit,quòd etiam probatio patientiam operatur. Nam homo patiens, qui ſe uidet probari à Deo,magis ad patientiam animatur. Nec eſt nouum,idem eſſe alterius & cauſam & effectum, ſecundum aliud atq; aliud genus uel modum cauſæ,ut dilucidè philoſophi declarant. Probatio autem hæc diuina,operatur ſpem: quia Dominus in eo quem probat, ex patientia creat ſpem uiuam. Vt hic planè uideas qualis ſit,& unde oriatur ſpes noſtra,ſcilicet,non ex ſola fide,ſed quę ex patientia in tribulationibus,& perſequutionibus, & perſeuerantia boni operis uenit. Et hæc eſt uera ſpes & uiua, quam commendant ſcripturæ. Vbi ergo ſunt iſti fiduciarij,qui in ſola fide nitũtur? & nihilominus contra ueram fidem docent, nihil minus habentes quàm fidem, qui à doctrina eccleſiæ recedunt, uolentes ſuam ſtatuere,quæ etiam ratione,& iudicio prorſus caſſa eſt. Quis enim nec arans,nec ſerens,nec triturans,poterit ex terra fructũ cum ratione & prudentia ſperare? Quid enim eſt quod legimus. Qui ſeminant in lachrymis,in exultatione metent? Euntes ibant,& flebant mittentes ſemina ſua. Venientes autem uenient cum exultatione portantes manipulos ſuos. Hæc eſt igitur uiua ſpes,quæ non confundit,ideſt,non ſuffundit hominem pudore: ſicut accidit ei, qui fruſtratur de concepta ſpe,cum id quod ſperat, non uenit. At noſtra ſpes non eſt talis: & ratio eſt.

De uera ac uiua ſpe.

Quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritumſanctum,qui datus eſt nobis. Charitatem Dei intelligit B.Auguſtinus,qua nos Deũ ipſum diligimus,& rectè: quãquàm aliter hæretici(ut Caluinus)qui aiunt B. Auguſtinum in hac expoſitione eſſe allucinatum. Et non uidet miſer & infœlix Caluinus,in hac expoſitione B.Auguſtini etiam illorum expoſitionẽ, qua intelligunt de dilectione Dei erga nos, eleganter comprehendi. Nam ipſa Dei charitas,nimirum qua illum diligimus,quia fundata eſt in charitate ſua, qua ipſe diligit nos,certa fidei luce peſpicit immenſam illam Dei benignitatem, qua adeò dilexit nos, ut etiam cum inimici eſſemus,dederit pro illo tempore Filium ſuum noxæ pro nobis. Arguit ergo homo dilector Dei in hac luce fidei, & dicit. Si hoc fecit mihi Deus cum non eſſem filius, ſed inimicus illi, quid mihi faciat modo,cum ſim iam filius dilectionis,& dilector? Quam uim argumenti ipſe Apoſtolus declarans,adiecit.

Vt quid enim cum adhuc infirmi eſſemus &c. pro eo quod nos legimus; ut quid enim; græcè legitur, Adhuc enim, nec redditur alius ſenſus. Significat nanq; Apoſtolus,quòd ſi CHRISTVS mortuus eſt pro nobis cum eſſemus infirmi,hoc eſt, ægroti,& impij,quales ſumus natura omnes propter antiquum peccatum,licet ad tempus (propterea quòd hoc malum decreto Dei futurum erat temporale,donec ueniret medicina) multò meliora de ſalute nunc ſperare poſſimus, quàm ſumus ſanati,& reconciliati, & facti pij. Quod ut magis declaret,adiungit.

Vix enim pro iuſto quis moritur &c. Non me latet quoſdam aliter exponere,quos non reprehendo: ſed non uiſi mihi ſunt in mentem Apli penetraſſe. In hoc eſt uis argumenti ad cognoſcendã immenſam & incomparabilẽ Dei bonitatem,quòd ipſe mortuus eſt pro inimicis & impijs,cum uix reperiatur qui uel pro iuſto uelit mori,ideſt, pro homine innocente,& reddente ius ſuũ unicuiq;. Hic eſt enim iuſtus ſecundum iuſtitiam quæ eſt uirtus quædam particularis,& in commercijs requiritur. Vix ergo quiſquam moritur pro huiuſmodi iuſto,licet inueniatur,qui pro bono forſan uelit mori,ideſt,pro eo,à quo beneficium acceperit. Bonum enim hic pro liberali accipitur. Vnde dixit Dominus: Maiorem charitatem nemo habet,quàm ut animã ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Conſideretur ergo CHRISTI erga nos charitas: quoniam ille non pro bonis mortuus eſt,à quibus beneficium receperit, quod aliquis fortè auſit: nec pro iuſtis,quod uix ullus: ſed pro iniuſtis(quod certè ſuperat omnem creatam bonitatem) nõ dubitauit mortem oppetere. Si hoc igitur iam fecit,ut mortuis uitam ſua morte daret,& eos ſaluaret ab ira iam concepta,quõ non multò facilius ſuperaddet nobis uitam ſua uita, ipſe in æternum uiuens,ut ſalui ſimus ab ira futura? Nam quid eſt facilius? Non enim oportet eũ aſſiduè mori. Vna ſiquidem morte ſanctificat nos in æternum, niſi denuò ſpontè ac uoluntariè prolabamur. Sequitur.

Inter iuſtum et bonũ quid intersit.

Ioa. 15.

Non ſolum autem, ſed gloriamur in Deo etc. Ne quis autem inſipienter,& uanè gloriaretur in ſpe gloriæ filiorum,& ſimiliter in tribulationibus ſuis, unde ſpes illa coaleſcit,addit. *Non ſolum autem &c.* Nam origo bonorum,de quibus poſſimus gloriari,Deus eſt,qui per Mediatorem Filium recepit nos in ſinũ gratiæ ſuæ,ſibi per eum reconciliatos: ut ſic,quicunq; gloriatur,in Domino glorietur,ut ſit illi laus & gloria. Vbi eſt aduertendum,quòd etſi quæcunq; ſunt bona ſiue naturalia,ſiue ſupernaturalia, ea cuncta accepimus à Deo,non tamen æquè omnia quæ habemus, dona dicuntur,& æquè noſtra. Nam quæ naturaliter nobis inſunt,uix dicemus dona. Non enim ſic loquuntur ſcripturæ,& hęc magis noſtra dici poſſunt,tanquàm quodam modo naturæ noſtræ debita. Et iccircò ſi ijs benè uteremur,non

Nota de uera gloriatione.

Nota propter Pelagianos.

male

male gloriari poſſemus in nobis, quòd bene illo, quod erat noſtrum, uſi eſſemus. At quę ſuperuenerunt, & acceſſerunt nobis ſupra naturam gratioſè & ex dono ab ipſo Deo, hæc minus noſtra dicuntur, & uerius dona ſunt. Et ideò ſi ijs bene utimur, & per illa quædam meliora meremur, nõ debemus gloriari ex nobis, quaſi à nobis hęc uenerint. In qua re multum aberrarunt Phariſæi & Pelagiani, qui gloriabantur, quaſi ex uiribus naturæ potentes. Vnde ſuũ arbitrabantur opus, ſi quod facerent bonum. Illis igitur dicitur. Quid

In Lutheranos.

gloriaris, quaſi non gratioſè acceperis? Lutheranis autem, qui nihil omninò nobis tribuunt, niſi malum, dicitur. Cur nõ permittis, Lutherane, me in Domino gloriari? Ego enim non mihi aſcribo, quod non eſt meum. Scio quòd non ego ex me, ſed gratia, quæ eſt in me, operatur: quæ tamẽ mihi dono data, effecta eſt mea, & per illam operans ego operor, & opus meum eſt: quanquàm ex gratia ſentio auxilium Dei aſſiduum & externum.

De gratia & libero arbitrio breuis doctrina.

Quare cum ex gratia mihi inhærente, & ipſo Deo adiuuante, bonum aliquod operor, gaudeo, & congratulor mihi: quia uerè illud ego operor ex meo libero arbitrio, gratia tamen informato. At quia gratiã, & inſuper adiutorium habui à Deo, ſine quo nihil potuiſſem operari bonũ, confiteor ingenuè, & glorior, non in me tantùm, ſed in Deo, qui hæc omnia operatus eſt in me: & qui uelle bonum, et perficere pro bona uoluntate dedit mihi per donũ gratiæ & auxilium, quod ipſa gratia ſuo iure depoſcit. Qui enim diligitur, dignus eſt fauore ab eo qui diligit, ad finem ad quem diligit. Quapropter dictum eſt .B. Paulo.

2.Cor.12.

Sufficit tibi gratia mea. Hæc eſt catholica doctrina de libero arbitrio, & operibus bonis, ut gratia liberum arbitrium non auferat, ſed ſtatuat, & perficiat, & ad omne opus bonum promptum, ac paratum reddat.

Propterea ſicut per unum hominem peccatum in hunc mũdum intrauit, & per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Vſq; ad legem enim peccatum erat in mundo, Peccatum autem nõ imputabatur, cum lex non eſſet, Sed regnauit mors ab Adam uſq; ad Moyſen, etiam in eos qui non peccauerunt, in ſimilitudine præuaricationis Adæ, qui eſt forma futuri. Sed nõ ſicut delictum ita & donum. Si enim unius delicto multi mortui ſunt: multò magis gratia Dei & donum, in gratia unius hominis IESV CHRISTI in plures abundauit. Et non ſicut per unum peccatũ, ita & donum. Nam iudiciũ quidẽ ex uno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Si enim unius delicto mors regnauit per unum: multò magis abundãtiam gratiæ et donationis & iuſtitiæ accipientes, in uita regnabunt per unum IESVM CHRISTVM. Igitur ſicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem: ſic & per unius iuſtitiam, in omnes homines in iuſtificationem uitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi: ita & per unius obeditionem, iuſti conſtituentur multi. Lex autem ſubintrauit ut abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia: ut ſicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iuſtitiam in uitam æternam, per IESVM CHRISTVM dominum noſtrum.

Quoniam uerò dixerat reconciliationem factam cum Deo, & per IESVM CHRISTVM, quod ſupponebat irã, & indignationem Dei aduerſum nos, nec iræ cauſam ſatis declarauerat, hîc oſtendit peccatum omnium noſtrum, et modum liberationis ab eo peccato congruentiſſimum: ait ergo.

Propterea ſicut per unum hominem &c. Dura quidem conſtructio literæ, & quiddã neceſſariò ſupplendũ eſſe uidetur. At ſenſus ipſe non ita obſcurus eſt. Ego enim ſic ordinarem. Propterea, ut hîc ſiſtatur, et fiat punctus (ut græci codices habent) & referatur ad ſuperiora, ac ſi dixerit. Propterea reconciliationem accepimus per IESVM CHRISTVM, quia (ſupple tu) erat conueniens per unũ hominem inſtaurari eos, qui per unũ hominẽ perditi ſunt: unde ut id exprimeret, ſubdidit.

Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccauerunt etc. Ita ẽ cõuerſo debuit intrare iuſtitia per unum, & per iuſtitiam uita, et ita intrare uita in omnes homines, in quo omnes iuſti & obedientes fuiſſe intelligimur, qui fide in illum ingredimur. Sed expendantur ſingula diligenter.

Per unum hominem, id eſt, Adam, *peccatum intrauit in mundum*. Quodnam peccatum fuit hoc, quod intrauit in mundum? Certè illud quod admiſit ipſe Adam: quoniam in ipſo quodam modo continebatur uniuerſus mundus, & ab ipſo pendebat. Cum enim poſteri omnes naturam ab eo eſſent accepturi, congruum erat ut & quæ naturæ quodam modo debebãtur, per illum acciperent. Illo igitur peccante intrauit peccatũ, & per peccatum mors, vez, debita illi delicto: quæ mors pertinet ad mortem tum corporis (cuius debitũ tunc incurrimus) tum etiam animæ, quæ fuit priuatio gratiæ & iuſtitiæ. Intrauit autem & peccatum & mors in mũdum, quaſi in unam maſſam, ut ſic in ſingulos homines, qui ex illa educerentur, ipſum peccatum penetraret. Nam (ut rectè Theologi docent) in Adam primùm intelligitur corrupta natura: ita ut particulares homines eã naturam participantes, inueniantur peccatores, eò quòd in mundum, id eſt, in illam maſſam intrauit peccatum, & inquinata eſt uniuerſa. Quicũq; ergo de illa accipit, etiam inquinatus inuenitur.

Nunquid autem de hoc contaminato mundo

 eſſet

eſſet ſpeciali quadam gratia ſubducta beatiſſima VIRGO, ut mundi appellatio (ob ſingularẽ prę- ſeruationem) minime illam contingat, ac proptereà non Inuoluatur cum cæteris in peccato antiquo, nequaquàm erat in primis fidei noſtræ cunabulis tractandũ. Ideò ſermonem ſuum ita temperauit Apoſtolus, ut nihil prorſus afferat præiudicij aduerſus ueritatem illam, quam de immaculata eius conceptione unà cum eccleſia ſancta tenemus: nec uerbis quidem eius (ſi rectè intelligãtur) uaieamus argui. Dicit enim B. Paulus, intraſſe peccatum in mundũ. Nos autem dicimus, hac mundi appellatione non comprehendi illam B. VIRGINEM, iuxta intellectũ ſcripturarum, in quibus frequentiſſimè uox iſta, mundus, ſignificat gratia Dei uacuos. Vnde Dominus de diſcipulis ſuis ait: Mundus eos odio habuit, quia non ſunt de mundo, ſicut ego et non ſum de mundo. Quod ergo dedit diſcipulis Dominus ex tempore, ut eos de mũdo ſubduceret, hoc non dederit dilectiſſimæ Matri ſuæ, ac Sponſæ, ut nunquàm cum ijs, ab initio creationis illius, qui eſſent de mundo computaretur? Nec illud obſtat, quod addunt. Peccatum & mors pari paſſu incedunt, ut quem apprehendit mors, etiam peccatum apprehendit: quia per peccatum mors, & ita mors intrauit in omnes, in quo omnes peccauerunt. Reſpondetur enim nõ eſſe huiuſmodi ordinem in ipſo Apoſtolo, uidelicet. In quem mors intrauit, in eum quoq; intrauiſſe peccatum, ſed e conuerſo: In quem peccatum, in eum & mors. Alioqui & CHRISTVS mortuus eſt, & tamen non intrauit in eum peccatum. Et qui liberantur ab eo peccato, nihilominus moriuntur. Quid ergo mirum ſi & illam mori oportuit, quæ præſeruata fuit à peccato? Non enim placuit Deo (ſicut nec erat decens) illam præſeruari à morte, quã præſeruauit à peccato: quemadmodũ nec ullum eorum quos liberauit à peccato, uoluit liberare à morte. Præſeruatio autem quędam liberatio eſt. Si enim mortuum eſt caput, etiam mori membra decentiſſimum fuit. Verùm quoniam quęſtionem hanc copioſè in noſtris opuſculis & accuratè tractauimus, ad ea remittendum lectorem noſcendæ ueritatis cupidum, duximus: quam certe ueritatem illic (ſolutis in contrarium argumentis) ſententijs, & rationibus, atq; autoritate eccleſię ita corroborauimus, ut ij ſoli minimè perſuadeantur, qui perſuaderi dedita opera nolunt. Hîc habenda fuit inſtituti noſtri ratio, ut ipſa breuitate, quoad fieri poſſet, lectorem ab omni faſtidio liberaremus.

Ioan. 7.

De immaculata conceptione B. uirginis.

Sed quæſtio eſt, quonam pacto illud peccatũ intraſſe dicatur in mũdum, cũ fuerit actus quidam, qui ſtatim tranſijt? Reſpondemus, quòd licet peccatum illud tranſierit actu, manebat tamen ſemper reatu ante oculos Dei reſpicientis Adam ut peccati autorem & reum, in quo cõtinebatur mundus. Ipſe enim Adam qui peccauit (quãtum in eo fuit) non deſtitit à peccato: & ita mundus, qui fuit in illo, ſub eo peccato inuoluitur. Vnde & peccatum illud Adę, peccatum mundi dicitur. Sicut B. Ioannes baptiſta dixit. Ecce agnus Dei ecce qui tollit peccata mundi.

Peccatum Adæ tranſijt actu, remanſit reatu.

Verùm aliter hunc locum interpretati ſunt Pelagiani, qui negarũt originale peccatum, non ualentes penetrare ſapientiam Dei, nec acquieſcere diuinis ſententijs, & communi eccleſiæ ſenſui à maiorum traditionibus accepto. Aiebant enim: Quo pacto fieri poteſt, ut illud peccatum in poſteros tranſeat, aut poſteris noceat? Nam anima quæ uenit à Deo, & ab illo in corpora noſtra infunditur, quomodo non innocẽs uenit? Cum igitur non peccet qui generatur, nec qui generat, nec Deus qui generationi dat incrementum, unde, & per quas (aiebant) rimulas poteſt intrare iſtud peccatum inter tot innocentiæ præſidia? Illud inſuper uehementer obijciebant de paruulis, tanq; uehemẽter abſurdum, ipſos innocentes non debere ob patris peccatum æternę flammę plecti ſupplicijs. Addebant, hunc locum de peccato illo originali non poſſe intelligi: quoniam non per unum, ſed per duos potius, & primò quidem per mulierem exordium habuit peccatum. Quapropter ita hunc textum intellexerunt, ut dicerent, per unum hominem peccatũ intraſſe in mundum, non contagione & natura, ſed exemplo & imitatione: quoniam omnes ferè homines imitati ſunt illum, actualiter peccando. Sicut & diabolus dicitur pater præuaricantium eorũ, qui imitati ſunt illum: & Abraham pater credentiũ. Vnde Dominus: Vos ex patre diabolo eſtis. Et quod ſequitur, *Et per peccatum mors*: de morte gratiæ tantum interpretati ſunt, non de morte corporis.

Error Pelagianorum.

Ioan. 8.

At quoniam hæc hæreſis meritò iam damnata eſt atq; exploſa, non eſſet ad diſceptationem iterum reuocanda, niſi Eraſmus eam (ſicut & pleraq; alia) ſubdolè ſuſcitaſſet. Et nihilominus utile eſt ſemper ſcire ſolutionem eorum, quę illi obijciebant: quoniam & in aliorum mentem cadere poſſunt quàm facillimè, quę huiuſmodi ſunt. Nã quædam ab illis in nos obiecta & magni ponderis & momenti uiſa ſunt B. Auguſtino, ut penè ſit faſſus neſcire ſe illa reſoluere. Nos igitur hîc ſtrictim nonnulla attingemus.

Et primum quãtum ad illud attinet, quod ipſi aiunt circa ſenſum Apſi, illum ſenſiſſe nõ de peccato quod contagione contrahimus, ſed quod imitatione uoluntate noſtra cõmittimus: utrunq; irrationabiliter aſſerũt. Quod enim aduerſus nos primũ pro ratione afferunt, illud eſt, q ſi de trãſfuſione peccati per contagionem ſenſiſſet Apſs, non dixiſſet: Per unum hominem, ſed per duos homines. Nã prior fuit mulier in peccando. Sed id commẽti ipſos prius iugulat. Etenim ſi de peccati trãſfuſione per imitationem loquebatur, pari (imo maiori ratione) de peccato mulieris loqui debebat, quæ prior, & grauius peccauit, & fuit occaſio peccati Adæ, qui illam eſt imitatus. Vnde rectè ſcriptura ait. A muliere initium peccati, & per illum omnes morimur. Cũ igitur hoc eorum argumẽtum retorqueatur in illos, ut non poſſint hiſcere: noſtrum nunc eſt per illud ipſum confirmare noſtra.

Reſolutio argumentorum Pelagij.

Eccli. 27.

Dicimus

Dicimus ergo peccatum illud, quod eſt trāſfuſum & nocuit mundo, fuiſſe ipſius Adæ peccatum, & non Heuæ. Si enim peccaſſet tantum Heua, nō corruiſſet uniuerſa poſteritas, nec ipſa quidem Heua amiſiſſet illam originalem iuſtitiam. Eatenus autem nocuit nobis, ut naturæ & gratiæ dona amitteremus, quatenus illa ſuo peccaſo adduxit uirum ad peccatum: imò ipſamet Heua in Adam peccante inuenta eſt peccatrix. Quare rectè dicitur, per unum hominem peccatū intraſſe in mundum, ſub quo mundo & Heua concluſa eſt, cum & ipſum uiri peccatum illi nocuerit, ut ipſa quoq; amitteret iuſtitiā illam, qua noſtra natura rectè conſtabat & integrè: licet anteà proprio peccato perſonalem gratiam amiſiſſet. Hoc autem erat ratione pacti, quod in ſolo Adā poſitum erat, nec abſq; ratione: ſicut ego latius in opuſculis declaraui. Quare euaneſcit hæc aduerſum nos argutatio, ut patet in eiuſdem B. Auguſtini epiſtola ad B. Hieronymum.

Nota hæc acute lector.

Verùm argumentum de pueris quod obiectabant, quo etiam multis & magnis anguſtijs angebatur B. Auguſtinus, & fatebatur ſe non habere quicq; certi in promptu, quod reſponderet, maioris eſſet ponderis, ſi nos etiam admitteremus (quod nimis facile aliquando ipſe B. Auguſtinus ſibi perſuaſit) uidelicet, à ſolo Adæ peccato deberi filijs ſupplicium ſecundæ atq; æternæ mortis. Quod ut eſt horribiliſsimum dictu, ſi ad immenſam Dei bonitatem reſpiciamus & ſummā æquitatem, ita certè falſiſsimum. Nos ergo cum omni ſchola reſpondemus, ſummum æternæ & ſecundæ mortis ſupplicium, quod eſt ſulphur & ignis, non manere eos, qui ſolùm cum originali peccato decedunt: quorum pœnam tantummodo eſſe carentiam diuinæ uiſionis Innocentius tertius doctè & eleganter declarauit. De qua re & nos particulari tractatu diſſeruimus. Nunc ſatis ſit hoc inde ſumpſiſſe, quòd pueri non plectātur illa crudeliſsima pœna, imò ab omni pœnā ſenſus immunes ſunt. Hoc tantū ferēt (ſed æquo animo) quòd non uidebunt gloriam Dei: nec tamen carebunt ſua fœlicitate, quæ deceat hanc noſtram naturā, qua homines ſumus, pollentes ingenio, & ratione. Et hæc ſatis quantum ad argumētum de pueris. Nam & hoc ipſum de pueris reiectatur in illos. Certum eſt enim quòd pueri baptizantur in remiſsionem peccatorum: & hoc ex apoſtolica traditione eſt compertiſsimū, quod & uſus perpetuus eccleſiæ ſemper habuit, cui qui reſiſtit, ſemetipſum condemnat. Cum igitur imitatione nō habeant peccatum pueri ullum, hoc neceſſariò ſupereſt, ut illud habeant ex contagione.

De pœna originalis peccati.

De ſtatu puerorū qui abſq; gratia et ſacramento decedūt

Quod uerò cum tanta deriſione proferebant, inquirentes per quas rimulas hoc peccatum ingrederetur cum tot innocētiæ præſidijs, facile reſolutum patet habenti aures. Scimus enim, & cōſtanter credimus, animarum creatorem eſſe Deū, qui animas creando non peccat. Et ſcimus illum etiā qui generatur, non peccare dum generatur, aut quia generatur. Et concedimus, patrem cum generauit, concumbendo fortè nō peccaſſe: quia rem nō illicitam, imò etiam à Deo imperatam fecit, & cum omni debita circunſtantia. Et mater ſimiliter non peccauit concipiens puerum, & pariens: quanq; etiam ſi peccarent, non noceret animæ filiorum ad mortem: quia proximorum peccata parentum in ſobolem non tranſeunt, ſed illud primi patris noſtri peccatum duntaxat. Et cū his omnibus, quæ facile fatemur, nihilominus dicimus, quòd qui concipitur & naſcitur, peccator concipitur & naſcitur coram Deo: non propter nouum aliquod peccatum, ſed propter illud antiquum, quod quilibet noſtrum peccauit in patre Adam, exiſtens in illo peccante, & comedente. Vnde & creditur cum illo comediſſe, & peccaſſe quilibet noſtrum, ſecūdū pactū, & intellectum Dei. Neq; uerò id mirum eſt (ſi hæc ſanè capiantur, & conſiderentur) ita euenire, propter rationabile pactum quod inijt nobiſcū Deus, ipſo Adā pro nobis paciſcente ac recipiente: ut ſimul accipiamus, eatenus in illo nos dici peccaſſe, quatenus filij peccatoris per naturam, quam ab eo accepimus, conſtituimur, ut tantum modo ea per illud peccatum amiſerimus, quæ cōueniebant naturæ integræ, quam ab eo (ſi ſtetiſſet) eramus accepturi. Illo igitur non ſtante, ſed pręuaricante & cadente, non poſſumus iure cōqueri, ſi & nos tāquàm filij inobedientis patris, ac per hoc inobedientes, in illo & cū illo cecidimus, & eo caremus, quod per illum & propter illū, ſi fuiſſet obediēs, erat nobis obuenturum. Eo igitur ipſo quòd ſumus filij pręuaricatoris, qui promiſit retinere accepta dona pro ſe, & filijs ſuis, nec retinuit tamē, peccatores & odio digni conſtituimur coram Deo. Sed ijs donis dūtaxat fraudamur ex ciſt à pacto, quæ dona nobis per illum obueniebant. Sicut econuerſò, ſi ipſe obediens fuiſſet, conſtituti fuiſſemus iuſti coram Deo per illum, & dilecti ad accipiendū omne donū in ipſo nobis decretū. Quid igitur habet incongrui, ſi nos qui eius obedientia obediētes & iuſti cōſtiti fuiſſemus ad acquiſitionem donorum, per hoc ſolum quòd patris iuſti & obedientis fuiſſemus inuenti filij, modo nunc conuerſo, inobedientes & iniuſti cēſeamur ad ea dona amittenda, cum naſcamur & concipiamur patris iniuſti & inobedientis filij?

Quid ſit uere peccatū originale.

Sed dicet aliquis: Ego generor à patre Chriſtiano, qui liberatus eſt ab ipſo peccato, & inuenitur in CHRISTO filius Dei, & non amplius filius Adæ, ac propterea nec irę filius: Quomodo ergo ex eo naſci poteſt filius iræ, & filius Adæ? Reſpondemus, quòd qui eſt Chriſtianus, ut homo generat, & non ut Chriſtianus: & ſecundum illam partē generat, quæ uenit ab Adam, & adhuc uitium habet, & eſt quodam modo odioſa Deo: quia in illa eſt malū, ſicut ait Apoſtolus inferius. Scio enim (inquit) non habitare in me, hoc eſt, in carne mea bonum. Et ipſe Dominus hoc ipſum docens, dixit: Filij huius ſeculi nubunt, & traduntur ad nuptias: ut intelligamus homines ſecundum illam partem generare, ſecūdum quā ſunt filij huius ſæculi, id eſt, ſecundum carnem. Et ideò tanquam filij Adæ, & non tanquā filij Dei generant.

Quomodo pater Chriſtianus traſfundit peccatū originale in ſobolem.

generant. Et ſic tanq̃ iræ filij, & non filij reconciliationis habẽtur. Donec enim uiuimus, filij Adę ſumus ſecnudum iſtum hominem, qui foris eſt, donec corrumpatur, & penitus moriatur: & ſic efferbuerit atq; exarſerit ira Dei.

Sed aiunt. Quomodo peccaſſe in Adam intelligimur, cum non eſſemus tunc, quùm ipſe peccauit? Et nos dicimus: Quomodo decimatus fuit Leui in lumbis Abrahæ, qui pro illo dedit decimas Melchiſedech, cum Leui tunc nondum eſſet? Eramus ergo in lumbis Adæ cum illud peccatũ peccauit, & peccante illo etiam nos peccaſſe cenſiti ſumus, quatenus in ipſo, & in pacto donorũ, continebamur. Et hæc ſatis nunc ad ea, quæ Pelagiani mouebant contra peccatum originale.

Nota, Quomodo dicamur omnes in Adam peccaſſe.

Non poſſunt item ipſi ſe defendere in eo, quod aiunt hîc loqui Apoſtolum de peccato imitationis, etiam alia ratione. Nõ enim dixiſſet: Per unũ hominem peccatum intraſſe in mũdum, & in omnes homines: quoniam (ut ipſimet fatentur) multi uixerunt abſq; peccato, quos de iuſtitia commendat ſcriptura. Et de pueris, citra controuerſiam eos imitatione non peccaſſe, conceditur. Quomodo igitur ipſi inueniuntur peccatores? Nam B. Paulus (ut mox uidebimus) aſſeuerat & peccatũ & mortem regnaſſe etiam in eos qui non peccauerunt (quales ſunt ipſi pueri) in ſimilitudine præuaricationis Adæ. Inſuper cum dicat pertranſijſſe peccatum & mortem, de certo quodam peccato, & certa morte loquitur, ut & ipſi articuli græci indicant. Non ergo poteſt de imitationis peccato intelligi. Non enim propriè peccatum illud & mors à primo parente pertranſijt, ſi nos imitatione peccaremus; ſed nouum eſt noſtrũ peccatum, & mors, quę ſingulis peccatoribus ob propria delicta aduenit.

Prætereà, dicet inferius Apoſtolus, iudicium fuiſſe ex uno peccato in condemnationem. & iterum: Quòd unius delicto mors regnauit per unũ. At ſi imitatione multi peccarent, non ueniret iudicium ex uno peccato, ſed ex multis: neq; regnaret mors delicto unius, ſed multorũ. Addo, multos fuiſſe qui peccãdo nec de Adæ peccato quicquàm intellexerunt, neq; de ipſo quidem Adam cogitauerunt, qui minime dici poteſt ſuggerere peccatum, ſicut de diabolo dicitur. Quamobrem non propriè dicuntur imitatione peccaſſe, aut ſuggeſtione. Non deeſſent pleraq; alia argumenta aduerſus hunc dicendi modum efficaciſsima, ſed cum per ſe ſit inepriſsimus, ſatis ſuperq; ex ſuperioribus confuratur: præſertim cum uigeat in Pelagianos eccleſiæ ſanctæ definitio, quæ confitetur originale peccatum propagatione transfundi, & negat imitatione contrahi: & ex hoc potiſsimum loco damnat aliter opinantes, quemadmodũ in concilio Mileuitano conſtat, à ſum. Põtificibus hac in parte cõprobato. Quare nos iam ſuperius dictis contenti ſimus. Quoſdam tamen eſſe non ignoramus, qui iſta floccifaciũt, & qui mendacijs adinuentis etiam defendere hæreticorum partes conantur, ut & ipſi aliquid eſſe uideãtur. Eraſmus enim huic temeritati dedit initium, contra quem ſatis in noſtro tractatu diximus.

Pelagiani ab eccleſia damnati

Vſq; ad legem enim peccatum erat in mundo: ſed peccatum non imputabatur, cum lex non eſſet. Locum hũc uariè interpretantur tractatores, & reuera difficultatibus non uidetur carere. Nam ſi de actuali peccato eſt ſermo, & Apoſtolus dicat illud fuiſſe in mundo uſq; ad legem datam, primò non eſt admodũ peruium, quid ad rem propoſitam hoc attineat: neq; ſatis eſt aperta non imputationis ratio ex eo tantum, quòd nondum extaret lex illa Moſeos. Erat quippe naturæ lex, ex qua poterant & agnoſcere peccatũ, & quod improbè agẽtibus imputabatur peccatum. An non docuit ipſemet Apoſtolus ſuperius, eos qui ſine lege peccauerunt, ſine lege perire? Sed aiũt quidam, quòd non imputabatur ab ijs qui erãt inſipientes: quãuis Deus ipſe, quem nihil latere poteſt, imputaret. Verùm nec hoc quidẽ ſatisfacere debet: quia etiam poſt promulgatam Moſeos legem non defuerunt inſipientes, qui non imputabãt peccatum. Præterea, non propter paucos, eoſq; inſipientes, dixiſſet Apoſtolus abſolutè, quod peccatũ non imputabatur. Adde quòd gręcè legitur abſolutè, tanquam regula *Sed peccatum non imputatur, cũ lex nõ eſt:* quæ lectio (ut ita dixerim) magiſtralior eſt, ut ſic indicet rei naturam & cõuenientiam, quæ eſt, nõ debere imputari peccatum non exiſtente lege, quæ illud prohibeat: quod & ſuperius dixerat. Vbi non eſt lex, nec præuaricatio.

Locus difficilis, et attentione dignus.

De originali ergo peccato loquitur hîc B. Paulus, in quo totus mundus ignarus inuoluebatur. Et de hoc planius dicitur, quòd erat uſq; ad legẽ. Non enim ex illa lege uenit, cum ex Adam proceſſerit, ſed potius ex illa lege manifeſtatum eſt. Erat autem, & debacchabatur per uarias concupiſcentias ante legem, abſq; imputatione tamen. Nam quodcunq; ueniebat ex eo peccato ex neceſsitate fomitis impellentis, non erat æquum ut imputaretur tanq̃ nouum peccatum, quod parit ſecundam & ęternam mortem. Erat tamen illa prima mors ſuper homines ex ueteri peccato: unde ait.

Sed regnabat mors ab Adam uſq; ad Moſen, etiam in eos qui non peccauerunt &c. Ne autem putares, peccatum illud penitus non fuiſſe imputatum, adiecit, quòd regnabat illa mors (de qua iã dixerat) quæ ab illo peccato uenerat. Regnauit autẽ uſq; ad Moſen, ex eo quòd tunc apparuit peccatum, & ſignificata eſt medela peccati: ut inciperet illa mors amittere regnum. Nam tunc populus ille accepit legem, qua dictum eſt: Nõ concupiſces. Non enim poterat homo ex lumine quod habebat à natura, ſatis coniectare concupiſcentiã eſſe peccatum, ut inferius docet ipſe Apoſtolus, dicens: Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret. Non concupiſces. Quid eſt dicere, neſciebam concupiſcentiam, niſi, neſciebam eius rei malitiam? Cum enim concupiſcere carni, ſit ei naturale, nec poſsit homo fręnare illam ne concupiſcat: imò nec poſsit abſq; gratia, & gratiæ auxilio non conſentire illi concupiſcenti, proculdubiò non poterat diuinare hoc eſſe malum, quod

Nota.

ſibi

ſibi à natura ineſſe perſpiciebat. Quod enim naturale eſt, neq; laude, neq; uituperio dignum eſſe Philoſophus docuit, & ratio uidebatur confirmare. Tametſi alia parte, cum ad ſuperiorem hominis partem reſpiciebat, rei indignitatem cogebatur agnoſcere: ſi tamen poterat in his tenebris cernere concupiſcentiæ legem eſſe improbam, & indecoram tantæ creaturæ, quanta eſt homo. Sed qui poterat ſcire unde ueniſſet? Et ideò miſer homo non ualebat agnoſcere peccatum, niſi doceretur per legem, & a Deo deſuper. Et cum non poſſet agnoſcere eſſe peccatum, non poterat nec quidem cogitare (nedum optare) remedium. Et ſic regnabat in eum peccatum, & eius mors uſq; ad Moſen: quo tẽpore & noſci, & ſimul cœptũ eſt illi obuiari.

Nota de prouidentia Dei. Verùm hîc magnum exoritur dubium: dicet enim mihi quis. Ergo Deus uſq; ad Moſen dimiſit in eo peccato mũdum abſq; remedio, ut proptereà nullus potuerit habere ſalutem, & liberationẽ ab ea morte? Abſit. Sed dicimus, quòd quę erant remedia, non ueniebant ex lege naturæ, niſi in eis qui per eam legem ita proficerent, ut per Angelos internam huius rei illuminationem mererentur, & uenirent uſq; ad eam, quã lex Moſeos dabat, notitiã. Nam tũc ſibĳpſis erãt lex: quanq̃ uix etiam poterãt uenire ad limpidam originem cognoſcẽdæ mortis & uitẽ naturæ, niſi uel traditione maiorum, uel certa reuelatio illius peccati ueniſſet a Deo, quæ perpaucorum erat. Cum igitur nõ eſſet publicè datum remediũ, neq; publicè illius peccati retecta notitia, rectè dictũ eſt, quòd mors regnabat etiam in eos qui non peccauerũt, *in ſimilitudine præuaricationis Adæ*, ideſt, in eos qui non peccauerunt actualiter per ſeipſos, ſicut fecit Adam, quales ſunt habẽdi ipſi pueri. Itaq; mũdus uſq; ad legem paſſus eſt graſſationem illius peccati: quàuis multi ab illo fuerint liberati, qui pertinuerunt potius ad legem gratiæ, quàm ad legem corruptæ naturæ.

Sunt tamen qui ſic exponunt. *Regnauit peccatũ in eos qui non peccauerunt*, nimirum peccatum Adę. Redditur autem ratio, quare in eos regnauerit, cũ ipſi non peccauerint: quoniam *in ſimilitudine præuaricationis Adæ*, ideſt, in ea præuaricatione ſimiles inuenti ſunt ipſi Adæ, tanq̃ in quo omnes continebamur, & ſimiles illi facti ſumus, eius præuaricationis participes. Hæc expoſitio uera eſt in ſe. An uerò eam ferat litera, ipſe lector iudicet. Siue autẽ hæc, ſiue ſuperior expoſitio eligatur (nam utraq; in idem recidit) notabis hîc differentiam temporũ: hanc etenim Apoſtolus indicare uolebat. Ante legem derelictus eſt mundus ſine doctrina illius peccati, ne fieret imputabile, cum nõ eſſet tempus adhuc indicãdi remedium. Poſtmodo per legem indicatum eſt peccatũ, ſimul & remedium. Deniq; uerò per euangelium omnibus ultrò propinatum eſt. Non me latet B. Ambroſium legere hunc locum abſq; negatione, & hoc magis probare. Dicit enim regnaſſe mortem etiã in eos qui peccauerunt in ſimilitudine præuaricationis Adæ. Sed quis dubitare poterat, quòd in illos qui actualiter peccarunt, ſicut Adam, regnauerit mors? Cur autem dixiſſet Apoſtolus etiam in eos qui peccauerunt? cur dixiſſet: etiam; tanq̃ eſſet magis dubitabile, & minor ratio, ut deberit mors regnare in illos? Quare prior lectio melior ueriorq; uidetur, niſi fortè illud, *etiam*, abundet, & non ſit in textu.

Quod autem dicitur Adam eſſe forma futuri, ſic intelligitur, uel quòd in illo figurati ſunt poſteri, qui cenſentur cum illo peccaſſe: Vel (quod magis placet) quia ille fuit quodam modo typus, ad quem Deus futurum Adam, ideſt, ipſum CHRISTVM redemptorem noſtrum aptauit, ſed conuerſo modo, nempe: Vt ſicut ille perdidit, Ita CHRISTVS ſaluos faceret. Ille inobedientia & peccato: CHRISTVS obedientia & iuſtitia. Ille guſtando dulcem fructiferi ligni cibum: CHRISTVS guſtando ligni ſterilis amarum. Et ſic facile eſt inuenire alias huius antidoti admirabiles congruentias. Addit tamen.

Sed non ſicut delictum, ita & donum &c. ne putaremus per omnia conuenire typum: ideò hic declarat excludi Adam priorem à ſecundo Adam: quoniam non tantum nocuit ille, quantum profuit iſte. Vnde ait.

Si enim unius delicto multi mortui ſunt, multò magis gratia Dei & donum, in gratia unius hominis IESV CHRISTI *in plures abundauit.* Græcè uerius legitur, in multos, nõ in plures. Eſt ergo dictum Apoſtoli, quòd licet unius delicto multi mortui, tamen gratia Dei, ideſt, donum illud iuſtitiæ, propter gratiam unius hominis IESV CHRISTI, abundauit in illos multos, hoc eſt, uis gratiæ in bonũ exceſſit uim delicti, quod erat in malum. Hîc uerò nota quòd non audet aſſerere omnes mortuos per Adam, ſed dixit, multos: fortè uolens ſeruare ſe ab immaculatiſſima VIRGINE Dei Matre. Nec alienũ uideri debet, ſi ita (Spiritusſancto autore) proſpectum eſſe futuris quęſtionibus exiſtimaremus. Porrò declarans in quo excelſerit gratia, ait:

Et non ſicut per unum peccatum, ita & donum. Credo hoc in loco, *et*; (ſicut ſolet) accipi pro; quias ut declarentur dicta ſuperius, & ſic hic ſenſus. Quòd enim gratia & donum multò magis abundauerit, hinc probatur: Quia non ſicut per unum peccatum (ſupple tu) meritò ueniebat iudicium in omnes, ita per CHRISTVM ab eo tantũ peccato uenit meritũ iuſtificationis in omnes. Nos .n. a multis delictis illi peccato ſuperadditis meruit CHRISTVS iuſtificare. De merito enim hîc loqui uidetur Apoſtolus, & non de facto, cũ ſeipſum declarans dicat.

Nã iudicium quidem ex uno in condemnationem. Nõ audet dicere fuiſſe pronunciatam damnationẽ, ſed quòd ſecundum meritum iudicium erat ſic diſpoſitum ad condemnationem, propter illud unum tantum delictum. Donum autem ex multis delictis ad iuſtificationem, hoc eſt, donum Dei per CHRISTVM diſpoſitum fuit ut daretur, nõ ad iuſtificationem tantũ ab illo delicto, ſed à multis delictis. Et ſic patet qũo meritũ CHRSTI ad *Nota de gratia Chriſti, ſi conferatur cũ peccato Adæ.*

bonum,

bonum, extendat ſe ad plura peccata, cum deme
ritum fuerit tantum ex uno peccato. Non me la-
tuit græcè hũc locum aliter legi, uidelicet: Et nõ
ſicut per unum peccatorem. Sed noſtra lectio
mihi uidetur uerior, ut ſit ſenſus, Magis etiam de
facto profuiſſe, quod habuit CHRISTVS in me
ritis pro nobis, quàm obfuerit quod ex demeri-
tis Adæ de facto contigit aduerſum nos: quod
& probat ſubdens.

Si enim unius delicto mors regnauit per unum &c. Ec
ce quomodo obfuit peccatum illud: quia mors
regnauit per illud peccatum in multos. Sed econ
uerſò, uide quomodo qui acceperũt abundantiã
gratiæ & iuſtitiæ, habeant uitam, in qua multò
magis regnant per unum. Ecce, expendamus cõ-
ditionem mortis illius, & regni eius, quæ mors
accidit ob peccatum: & conferamus cum illius
uitæ conditionibus, & regni eius uitæ, quæ no-
bis confertur per CHRISTVM. Mors enim il-
la non erat perfecta mors, nimirum ſecunda illa,
quę aufert omnem uitam, ideſt, uitam gratię bea
tam, & uitam hominis fœlicem, ut homo eſt. Illa
enim mors quæ ex illo peccato nobis accidit, &
ſi amputat uitam gratiæ, non tamen uitæ huma
næ ſuã aufert fœlicitatẽ. Ideò pueri (ut iam dixi
mus) etiam ſi in eo peccato moriantur, ac pro-
pterea non ſit illis aditus ad uitam ęternam, tamẽ
non carebunt humana fœlicitate, ſicut credibile
eſt. At uita beatorum perfectiſsima erit, omnem
concludens fœlicitatem. Adhæc regnum illius
mortis fuit temporale regnum. Regnauit.n. uſq;
ad Moſen (ſicut declaratum eſt) & cœpit deſtrui
oſtenſo morbo, & indicato remedio, & hoc ma-
gis in aduentu CHRISTI. Quòd ſi etiam regna-
uit in multis, in eos, in quos regnauit, habuit tem
porale regnum, ſcilicet, uſq; ad iudicium. Nam
tunc mors ex illo peccato ueniens eliminabitur
in ſempiternum: nec erunt tunc ulli filij iræ, niſi
qui ex nouo & proprio peccato rei inuenientur
æterni delicti. Nam pueri qui deceſſerint abſq;
gratia Dei, & ipſi quoq; inſtaurabuntur: & ſi non
ad gloriam in cœlis, ad ſuam tamen fœlicitatem
in terris, ut nonnulli Theologorum non temerè
crediderunt, & ſic non penitus filij iræ inuenien-
tur. Poſſumus autem hoc in loco (cum de acci-
pientibus abũdantiam gratiæ, & donationis iuſti
tiæ ſermo eſt) intelligere de his, qui pręcipui ſunt
acceptores donorum ſecundum Spiritus abun
dantiam, qui & prędeſtinati ſunt coram Deo: qui
bus ita diſpoſitum eſt regnum, ut nullo modo ab
eo diuelli poſsint ob eximiam gratiam, quam de
creuit eis impartiri Deus per IESVM CHRI-
STVM. Sequitur.

*Igitur ſicut per unius delictum in omnes homines in cõ
demnationem.* Poſtq̃ declarauit in quo typus exce
datur, nunc in quo conueniat exponitur. Et pri-
mò quoad meritum: Secundo quoad effectum.
Et de merito quidẽ ait, Quòd ſicut per unius de-
lictum in omnes homines in condemnationem.
Ecce hîc manifeſtè deeſt uerbum (quia de merito
loquebatur, non de facto) quia condemnatio il-
lius peccati ſuſpenſa eſt propter decretam repa-
rationem. Erat autem huius delicti meritum, ut
ſententia in omnes homines procederet ad con-
demnationem: nec propterea ſequitur, quòd ita
de facto fuerit. Vnde quidam ex hoc loco ineptè
inferunt, Beatiſsimã VIRGINEM ſubiacuiſſe
illi peccato. Ineptè inq̃, ſiquidem nõ aliud hîc pro
batur, niſi quòd meruit ſubiacere, ut Adæ filia:
quod nemo negat. Sicut econuerſò, cum dicitur:
*Sic per unius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificatio-
nem.* Apparet enim de facto per CHRISTI iuſti-
tiam non omnes fuiſſe iuſtificatos. Ergo de me-
rito loquiť Apoſtolus, ut ſit uerus ſermo ipſius.
Nam ſi quod dicitur, in omnes homines, cum de
Adæ peccato eſt ſermo, ſimpliciter (ut uis uerbo
rum ſignificat) intelligitur: ſic profectò debet pa
riter intelligi, cum eſt ſermo de CHRISTI iuſti-
tia, illud idem quod dicitur, *In omnes homines.* Nam *Nota hæc, quõ*
hoc reſtringere ad regeneratos tantum, ſiue ad *Apoſtolus nõ*
prædeſtinatos, apertè uiolat literam, & deſtruit *de facto loqua*
conuenientiam typi. Apoſtolus enim æqua lan- *tur, ſed de me-*
ce iſta diſponit, uidelicet delictum Adæ cũ iuſti- *rito.*
tia CHRISTI, quòd ſicut illud delictũ in omnes
homines, ita hæc iuſtitia in omnes homines. Sed
iuſtitia nõ de facto in omnes homines, ſed de me
rito: ergo & delictum de merito, ut ſimiliter de
utraq; dictum uerificetur. Quia ſicut meritum
Adæ per delictum extendebatur in omnes, ita
CHRISTI meritum per iuſtitiam extendebatur
in omnes, modo in omnes applicaretur. Quòd ſi
non applicetur omnibus, per ipſum non ſtetit:
ſicut nec per Adam ſtetit, quo minus applicare-
tur ſui delicti meritum in omnes. At nos cũ om-
nibus pñs credimus, ſanctiſsimam Dei Matrem
per eximiam CHRISTI filij eius Domini noſtri
gratiam fuiſſe exemptam. Per gratiam, inquam,
non per naturam: ne quis calumnietur, nos illam
facere CHRISTO filio parem, qui ex ſuipſius
natura hoc habuit, ne ulli prorſus peccato poſſet
ſubiacere: Mater uerò ex gratiæ dono in gratiam
Filij, ut decentiſsimum erat. Sed nos de hac re ali
bi. Nam cum de efficacia peccati Adæ, & iuſti-
tię CHRISTI loqui uoluit Apoſtolus, addiecit.

Sicut enim per inobedientiam unius hominis etc. Ecce
hîc, quõ multos opponit multis. Non enim di-
xit, omnes conſtitutos peccatores per Adam, ſed
multos. Et ſimiliter per CHRISTVM, non om-
nes cõſtitutos iuſtos, ſed multos. Loquitur enim
manifeſtè de ijs, qui effectu ipſo conſtituti ſunt
tales, hoc eſt, uel peccatores per Adam, uel iuſti
per CHRISTVM. Nam de CHRISTO Iſaias
palàm ait: Iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruos meos *Iſa. 53.*
multos. Sequitur.

Lex autem ſubintrauit ut abundaret delictum. Quo-
niam dixerat, legem non ſolùm nõ iuſtificare co
ram Deo, ſed iram etiam operari: & hoc uideba-
tur pertinere ad ſuggillationem Dei, qui rem ne-
dum inutilẽ, ſed inſuper noxiã per ſeruum ſuum
Moſen introduxerit: hîc aperiens Dei prouiden- *Nota ad quid*
tiam, diuinum cogitatum plenum miſericordiæ *data fuerit lex*
& æquitatis detexit. Ait ergo: *lex autem ſubintra-
uit*, ideſt, quaſi latenter & obiter irrepſit, tanquã
non ad rem faciens, hoc eſt, ad ipſam iuſtificatio-

nem,

nem,quod tamen erat intentum Dei principale; ſed hoc fuit,ut abundaret delictum. Ad talem.n. finem ualuit illa,& hoc Dei ordinatione factum eſt,non ut huiuſmodi eſſet finis legis, uidelicet, peccatum,ſed abundantia gratiæ,quæ ſuperabūdaret,ubi abundaſſet delictum: quod accidit Iudęis,quibus data eſt lex.Ipſi enim ſupra modum ob acceptā legem conſtituti ſunt peccatores:ideò abundauit in eis delictum.

Qūo Deus uelit peccatum.

Nec metuendum eſt cōfiteri Deum uelle peccatū,ut & B.Auguſtinus ait. Non quia ipſe uelit peccatum,ut eſt peccatum & malum, ſed ut bonum eſt,puta,ut eſt uel pœna peccati, & uindicta in reprobos (ſic enim intenditur à Deo,& bonum eſt,non malum)aut ut ipſum peccatum eſt occaſio ad bonum in dilectis & electis ſuis,ut cedat in gloriam ſuam.Et ſic Deus uult interdum, atq; intendit peccatum hoc pacto,dum id præcipit,quod uidet hominem non facturum, qui tamen putat ſua ſuperbia ſe poſſe facere,ut agnoſcat miſeriam ſuam, & certò compertum habeat ſe non poſſe facere,& ſic humilietur,& confiteatur, & deprecetur,ut conſequatur miſericordiā, & facultatem faciendi.Sic non ſolùm permiſit negare Petrum,ſed etiam uoluit , & hoc intendit, derelinquens eum propriæ fortitudini & uiribus ob præſumptionem eius , idq; meritiſsimè . Sed factum fuit miſericorditer,quo ille ſeſe, & infirmitatem ſuam agnoſceret,& humiliaretur,& cōfiteretur,& conuerteretur,& ſanaretur,& diſceret erga alios eſſe miſericors. Et hac prouidentia uſus eſt Dominus erga mundum ad domandam eius ſuperbiam.Dimiſit enim illum ingredi uias ſuas ; ut reipſa uideret,ſe nihil boni poſſe facere ſine illo,ſed plurimum mali. Et Iudæorum populo,quem peculiariter dilexit,etiam ut magis abūdaret delictum,per legem prouidit,ut peccatum concupiſcētiæ agnoſceret,ideſt, morbum ſuum: ut miſer homo nolens tranſgredi,& nihilominus tranſgrediens,uerè recognoſceret ſuam infœlicitatem,& curreret ad medicū & medelam:& tunc abundaret miſericordia Dei.

Attamen ſunt qui exhorrent confiteri, Deum quouis modo intendere peccatum, & uolunt ly; ut:conſecutiuè, non cauſaliter accipi. Et non uident quòd ſi Deus præcipiat alicui quicquàm quod ille non poteſt efficere , ex ipſo præcepto conſequenter peccatum uult,& intendit. Non dico quòd ipſa lex intendat hoc:quia non eſt legis intendere malum,ſed bonum:quanq; lex ipſa nō intendat quicq;,ſed legis autor.Non autem poterat lex impleri,ſine gratia CHRISTI:gratia autē non ueniebat ſine confeſsione peccati.Confeſsio autem non exculpebatur abſq; cognitione ipſius peccati.Cognitio autem propter ſuperbiam hominis,non poterat prouenire abſq; præuaricatione & trāſgreſsione.Præuaricatio autem & trāſgreſsio non erat abſq; lege.Ergo de induſtria data eſt lex,ut peccatū inualeſceret , & hoc homo agnoſceret,& humiliaretur.Ergo non intēdit peccatum Deus,ut peccatum,& ut deordinatio eſt, ſed in remedium propter conditionem hominis

Nota hæc diligenter.

malam & proteruam,ut conſtitueretur in diſpoſitione ad accipiendam miſericordiam:quod ſola facit agnitio, & confeſsio peccati,[& humilis proſtratio ſuiipſius coram Deo. Tūc enim accurrit,& effundit ille miſericordiam ſuam, ut eſt in parabola de filio prodigo. Neq; tamen ſic uſus eſſet peccato noſtro Deus ad bonum,niſi in eum ſtatum homo ſemetipſum cōiecıſſet, ut iam eſſet neceſſarium ad ſalutem apparere peccatum , & conſequenter peccare , ut per hoc magis pateret infirmitas:& nos aliquando agnoſceremus noſipſos infirmos , &(ſicut diximus)curreremus ad medicum & medelam. Nam(ut rectè inquit B. Thomas)etſi morbus corporalis medelam poſſit ſuſcipere etiā ipſo ægroto neſciente , aut etiā inuito,non ſic tamen eſt de morbo animæ ſpirituali,qui uenit ex culpa propria contra Deum . Niſi enim homo infirmus morbum animæ ſuæ agnoſcat,& pœniteat,& oblatam recipiat : imò etiam petat medelam , honorans medicum , non ſaluabitur.Sic ergo neceſſarium fuit ut abundaret delictum,& ſic legem dari,qua lata fierent tranſgreſsiones,& agnoſceretur ſtatus morbi : & ita deſideraretur medicus & medela, & conſequenter ſic legitimè obueniret ægrotantibus ſalus. At abinitio,cū eſſet homo in ſtatu integro, nequaq; neceſſarium erat peccatum,nec à Deo fuit ulla de cauſa intentum , ut rectè docet B.Auguſtinus. Vnde quod canitur in eccleſia . O uerè neceſſarium Adæ peccatum,Non eſt abſolutè intelligēdum,ſed ex ſuppoſitione,ideſt neceſſariū ad oſtēſionem diuini illius excellentis erga nos amoris, quæ oſtenſio non fuiſſet , niſi Adam peccaſſet. Sed oſtenſio illa non erat conueniens,niſi peccato poſito,& peccatum illud nullo modo tūc erat deſiderabile,nec dignum ut à Deo quouis modo intenderetur,ad oſtenſionem illam ſuæ miſericordiæ.Quis enim ſapiens pater intendat filij exiſtentis in iuſtitia,& non proterui, cōtumaciā,ut oſtēdat ſuā erga illū miſericordiā? Aut quis intendat periculum ullum eius qui bene habeat, ut liberet eum ab illo? Proculdubiò inconuenienter talia & cogitantur,& dicuntur.At iam facto filio rebelli,& contumace & proteruo,& hoc non ex patris prouidentia & deliberatione , ſed mala illius uoluntate,poteſt quidem pater conſultò, & de induſtria,nec ſine prudentia,talem filium dimittere ut incidat in pericula,& miſerias:imò & occaſiones honeſtas ea ratione præbere, ut ſeſe tandem cognoſcat,& reuertatur,& reſipiſcat, & imploret ueniā, & indulgentiam paternam,& obtineat. Hoc igitur fuit conſilium diuinum (exortò iam à culpa noſtra peccato) ut per legem creſceret, ut ſic agnoſceretur,& ueniam mereretur, & gratię abundantiam. Vnde ait.

Differētia inter morbū corporis & aīæ, & hominē medicū, & Deū medicum.

Adæ peccatum quomodo neceſſarium.

Vt ſicut regnauit peccatū in mortem,ita et gratia,etc. Non eſt dicendum,*in mortem*,ſed,*in morte*:quia peccatum & infirmitas illa non erat ad mortem iam parato Redēptore : ſed dicit, *in morte*,ideſt, in illa priore morte,quæ non erat perfecta,ſicut declarauimus.Regnum enim illius peccati erat in ipſa morte gratiæ,uſq; ad aduentum medici . Moſes

enim

enim non fuit medicus, ſed fecit potius ut per legem inualeſceret peccatum, & morbus peccati. Solùm in lege prophetauit de illo, per quem mactãdum erat peccatum, & ipſa mors, & loco peccati & mortis, reſtituenda iuſtitia, & uita gratiæ, quæ regnaret ad uitam æternam per ipſam iuſtitiam, & per IESVM CHRISTVM Dominum noſtrum. Quo in loco conſydera ſtatum, in quo poſiti ſumus per CHRISTVM: quia prius regnabat peccatum in morte, ut non poſſemus nõ peccare. Nunc regnat gratia per iuſtitiam, ut nõ cogamur peccare, niſi dederimus noſtra ſponte manum peccato. Et quidam etiam propter eximiam gratiam Dei, peccare non poſsint ad mortem.

Nota ſtatum in quẽ peruenimus per Chriſtum.

Cap. VI.

QVid ergo dicemus? Manebimus in peccato ut gratia abundet? Abſit. Si enim mortui ſumus peccato, quomodo adhuc uiuemus in illo? An ignoratis fratres, quia quicunq; baptizati ſumus in CHRISTO IESV, in morte ipſius baptizati ſumus? Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem: ut quomodo CHRISTVS ſurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. Hoc ſcientes, quia uetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, ut deſtruatur corpus peccati, ut ultrà non ſeruiamus peccato. Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato. Si autem mortui ſumus cum CHRISTO, credimus quia ſimul etiã uiuemus cũ illo: ſcientes quod CHRISTVS reſurgens ex mortuis, iam nõ moritur: mors illi ultrà nõ dominabitur. Quòd enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quòd autẽ uiuit, uiuit Deo. Ita & uos exiſtimate, uos mortuos quidem eſſe peccato, uiuentes autem Deo in CHRISTO IESV.

QVoniam ex Apoſtoli doctrina malè acceptа, quidam prauas conſequentias colligebant, & aiebant. Si commendatur gratia Dei ex abundantia peccati, ergo peccandum eſt, & non eſt ſuſcipienda medicina, ſed manendum eſt in peccato, ut abundet gratia. Reſpondens B. Paulus, primùm abominans talem cõcluſionem, ait: *Abſit*. Tum affert rationem, ut inualidum argumentum oſtendat, dicens.

Qui enim mortui ſumus peccato, quomodo adhuc uiuemus in illo? ut ſit ſenſus. Qui in bono ſtatu exiſtunt, non debent intendere in malum, ſed quieſcere à malo: nec debent ſperare uitam in eo, unde eſt per ſe mors. Prius enim quàm reciperet homo gratiam Dei, cum eſſet in ægritudine, & uiueret peccato (quod ſuper eum iuſtè dominabatur) Dei benignitas interim procurabat illi uitã, licet perſiſteret in illo peccato, quin & peccatum peccato adderet, nec aliter facere poſſet. Subſtentabat autem illud peccatum Deus, ne in ſuum effectũ (qui eſt mors ſecũda) erumperet, uſq; ad exhibitionẽ medicinæ in mente diuina iam pręparatę, & uſq; ad recuperationem ſanitatis, tanq; conniuens interim, & diſsimulãs delicta. Nam corã Deo quodam modo uiuebat adhuc homo (quanquàm infirmus) quia poſitus erat in eo ſtatu, ut acciperet medelam ſua die, paratam ſibi ab ipſo Deo. Ergo ubi iam uenit gratia, & reddita eſt ſanitas per medicum & medicina, minimè peccandũ eſt, ut gratia abundet: ſicut nec ab initio, cum eſſet natura integra intendit Deus peccatũ hominis, ut oſtenderet abundantiam gratiæ. An ullus unq; peritus & fidelis medicus conſulet homini proſpera corporis ualetudine utẽti, ſeſe ut crapulæ dedat, ęgritudinemq; incurrat, quò ſuæ in eum artis exercẽdæ poſtmodo habeat occaſionem? Hoc ſane uir prudens nunq; committet. At poſtq; is qui ſanus erat, in grauem aliquem morbum propria culpa inciderit, quædam ei de induſtria indulget, imò etiam præbet (quę aliàs per ſeipſa eſſent noxia) eò quòd nouit per medicinã, quam parauit, illa omninò uomitanda, ſeu eijcienda quocunq; alio modo: nec poſſe aliter euacuari, niſi plura ſic fuiſſent ſimul congeſta. Recepta uerò iam ſanitate per medelam, ſapiens medicus non iam permittit ægroto ut quicq; tentet, quod ad diſtemperantiam humorum faciat, ac denuò ægritudinem inducat: imò hoc ipſum inſtantiſsimè prohibet, ne fortè etiam in peiorem conditionem recidat. Et hanc prudentiam CHRISTVS nobis ad huius rei doctrinam manifeſtauit, quùm hominem illum, quẽ ſanauerat ab infirmitate, offendens in templo, dixit. Ecce ſanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi contingat: quoniam recidiui grauius ac periculoſius poſtmodo laborant. Hanc doctrinam noui hæretici omninò ignorant: ſed perinde docent, ac ſi ſemper homo in priori ſtatu maneret, nihil ſanitatis in baptiſmo recipiens, nec ullum Spiritus donum. Sequitur.

An ignoratis fratres, quia quicunque baptizati ſumus etc. Mirabili doctrina hoc ipſum nobis Apoſtolus ex typo oſtendit, in quo ut id cernas, aduerte diligenter, eos qui baptizantur CHRISTI Baptiſmo, in CHRISTVM IESVM baptizari, id eſt, quodam modo induere illum, ut in eo maneãt, ſicut de illo nobis myſtica ſignificatione declarat ſcriptura. Cũ igitur baptizamur in illum, non niſi in illum crucifixum, & mortuum baptizamur: quoniam in mortem ipſius baptizamur, hoc eſt, ipſam eius mortem, ac ſepulturam illa immerſione commemorantes & ſignificantes. Hoc autem non aliud eſt, niſi profiteri effectũ ſuæ mortis in nobis, qui eſt mors peccati. Ergo quicunq; baptizamur ſic in CHRISTVM intrantes, ita morimur peccato, ſicut ille mortuus eſt ad delẽdum illud. Et ſicut à corruptibili uita illa, quę erat quędam mors, liberatus fuit moriendo: ſic & qui in illum ingreditur, debet effici liber à priore conuerſatione, qua ſatisfaciebat peccato. Et ſicut ſepultus eſt ille poſt mortem, & tres dies manſit uſque ad reſurectionem,

Nota pulcherrimũ typũ in baptiſmo conditionis Chriſtianæ.

ad reſurrectionem:ſic & ſepulrum oportet mane re corpus peccati, quod eſt caro hæc noſtra putida, condita tamen aromatibus, ideſt, odore bonorum operum, & ſpe reſurrectionis futuræ, donec appareat illa perfecta reſurrectio:& interim reliquum temporis, abiectis prioribus deſiderijs, uiuamus Deo. Vnde declarans hęc, ipſemet ait.

Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, ut ſicut idem CHRISTVS reſurrexit per gloriam Patris, non ad ueterem uitam, ut ulterius ſatiſfaciat peccato (quod fecit ſemel) ſed in uitam nouam, incorruptibilem, glorioſam, ut uiuat Deo in ſempiternũ, nunquàm moriturus. Sic & nos poſt extinctionem peccati, debemus in uitam nouam reſurgere, ſine corruptione peccati ambulantes cum illo inculpabiliter & innocenter, quadraginta dies, ideſt, perpetuum uitæ noſtræ tempus, uſq; ad aſcenſionem cum illo, ſicut poſt reſurrectionem ille fecit cum diſcipulis ſuis. Tantundem enim temporis nobiſcum manet Dominus, ut nobis illuceat.

Quoniã ſi complantati (melius coinſitiĩ, ut habet græca uox) *facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus.* Nam perinde ac ſi infereremur in corpore CHRISTI ad nouam uitam, in ipſo baptiſmo commorimur præteritæ uitæ, quæ fuit in peccato:ut ſicut ille reſurrexit in gloria, ſic & nos aliquando cũ illo. Nam quod inſitum eſt, & manet in eo in quo eſt inſitum, ab eo accipit uigorem uitæ, & eius uitam meritò conſequitur. Et amplius declarans, addit.

Hoc ſcientes, ideſt, hoc ſcire debentes, *quòd uetus homo noſter*, Ipſe Adam, in quo eramus omnes, *crucifixus eſt* nimirum cum CHRISTO in eo corpore. Et propterea nos extincti ſumus, quatenus peccatores eramus cũ illo, & in illo:quia CHRISTVS illum hominem, & nos omnes poſuit in carne ſua, ut ſic cum illa deſtrueretur totum corpus peccati, & omnis eius uis, ita ut non ſit nobis neceſſe ulterius ſeruire peccato:quoniam regnum ſuum perdidit.

Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato, ideſt, CHRISTVS qui ſe peccatorem conſtituit pro nobis, & reum, ſoluto debito per mortem, & unam ſuipſius hoſtiam, iuſtificatus eſt à peccato, ſcilicet, ut non teneatur amplius ad ſoluendum, & ſic moriendum pro illo, quod ſemel fecit. Vnde iuſtus eſt factus, ut uiuat Deo. Sic & omnis qui in illo eſt baptizatus, inuenitur mortuus cum illo, & ſic iuſtificatus eſt à peccato: quoniam peccatum nullum ius in eo habet, ut iure ualeat dominari, cum ſit ſolutum illud debitum.

Quodnam ius habuit peccatũ in homines. Vbi nota, peccatum habuiſſe ius in ipſum CHRISTVM, & in nos, ſed uario modo. In CHRISTVM quidem uolente illo habuit ius afficiendi eum morte, ut pro peccatis noſtris ſatiſfaceret. Hoc enim ille in ſe recepit uolũtariè mandante Patre. In nos autem uelimus nolimus, habuit ius ut teneret obnoxios ſibi ad fructificandum donec ſibi ſatiſfieret. Et ſicut CHRISTVS moriens ſemel, iuſtificatus eſt à peccato:quia ſatiſfecit illi, neq; redijt rurſus in priorem conditionem, ut amplius eſſet moriturus, ſed excitatus eſt ut uiuat Deo: ſic qui in illo ſemel iuſtificatus eſt, in eandem conditionem tranſfertur, tanquàm iuſtificatus à peccato, ut non debeat ulterius ſeruire peccato, ſed Deo, & in gloriam eius:cum in eius gloriã excitatus fuerit. Sicut CHRISTVS, qui, ut reſurrexit ex mortuis, iã non fuit amplius morti obnoxius:quia ſemel ſoluit (ut diximus) quod peccato quodammodo debebatur. Ergo in hoc typo ſimiliter conſiderandi ſumus, ut tales inueniamur, quales eſſe debemus, uidelicet, in CHRISTO propter peccatum moriente, mortui peccato:& in CHRISTO reſurgente & uiuente propter Deum, ſimiliter & nos ex reſurrectione à peccati, mortiſq; dominio liberati, uiuamus ſeruientes Deo, & uiuentes illi.

Si autem mortui ſumus cum CHRISTO, *credimus*, ideſt, fide tenemus, *quòd ſimul uiuemus cum illo.* Hic uita gratiæ:in cœlis uita gloriæ, de qua uita hîc intelligit. *Scientes quòd* CHRISTVS *reſurgens ex mortuis, iam non moritur &c.* Oſtendit typum commutationis noſtri ſtatus ipſum Dominum, ut in qua conditione ſimus, intelligamus. Ille enim ſemel mortuus eſt pro peccato. Sic & nos debemus ſemel mori pro peccato in baptiſmo:& ita non amplius peccare, ſed Deo uiuere, ſicut ille. Quod ipſemet apertè declarat, ſubdens.

Sic & uos exiſtimate &c. Clara eſt litera. Illud ſolum notandum, quòd ubi nos legimus: Quòd mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel. Græcè melius legitur. Quod mortuum eſt peccato: & intelligitur de corpore CHRISTI. Nam illud uerè mortuum eſt peccato, ad extinguendum illud. Sed ſenſus idem eſt. Hanc eandem doctrinam nobis tradit B. Petrus. CHRISTO igitur, inquit, paſſo in carne pro nobis, & uos eadem cogitatione armamini: quia qui paſſus eſt in carne, deſiit à peccatis, ut iam non deſiderijs hominum, ſed uoluntati Dei, quod reliquum eſt uiuat temporis. Ecce ut CHRISTVM proponit nobis tanquàm peccatorem, & peccatorum typum gerentem: qui poſtquàm paſſus eſt in carne pro peccatis deſiit à peccatis, ideſt, deſiit eſſe mortalis & paſſibilis, ſeruiens illo modo peccato, quò ſatiſfaceret ei. Factus eſt autem poſtquàm peccato ſatiſfecit, impaſſibilis, & immortalis ut Deo ſeruiat, non ulterius peccato, propter quod ſemel eſt mortuus. Eadem igitur cogitatione armandi ſunt omnes qui baptizantur, uidelicet, ut intelligant ſe fuiſſe peccato obnoxios:qui et ſeruiebãt concupiſcentijs eius, uſq; ad mortem illam, quam profitentur in baptiſmo cum CHRISTO. Poſtquàm uerò iam ſatiſfecerunt debito, quo ſeruire peccato cogebantur, & ad nouam uitam promoti ſunt, permanere debent in ea, & non implicari denuò ſub eadem miſerrima ſeruitute:ſed diligentiſſimè præſtantiam noui ſtatus conſiderare, & in eo permanere. Vnde Magnus ille et ſanctiſſimus Pontifex Leo. Agnoſce ò homo dignitatem tuam, & diuinæ conſors factus naturæ, noli in ueterem uilitatem degeneri conuerſatione redire.

1. Pet. 4.

F Non

Non ergo regnet peccatũ in ueſtro mortali corpore, ut obediatis concupiſcentiis eius. Sed neq; exhibeatis mẽbra ueſtra arma iniquitatis peccato: ſed exhibete uos Deo, tanquàm ex mortuis uiuẽtes: & mẽbra ueſtra, arma iuſtitiæ Deo. Peccatũ enim uobis non dominabitur. Non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia. Quid ergo? Peccabimus, quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit. An neſcitis, quoniã cui exhibetis uos ſeruos ad obediendũ, ſerui eſtis eius cui obeditis, ſiue peccati ad mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiam? Gratias autem Deo quòd fuiſtis ſerui peccati, obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi eſtis. Liberati autem à peccato, ſerui facti eſtis iuſtitiæ. Humanum dico, propter infirmitatem carnis ueſtræ. Sicut enim exhibuiſtis membra ueſtra ſeruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra ueſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Cum enim ſerui eſſetis peccati, liberi fuiſtis iuſtitiæ. Quem ergo fructũ habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Nunc uerò liberati à peccato, ſerui autem facti Deo, habetis fructum ueſtrũ in ſanctificationem, finem uerò uitam æternam. Stipendia enim peccati mors: gratia autem Dei uita æterna, in CHRISTO IESV domino noſtro.

Exhortatio ad perſeuerãtiam in noua uita.

Non ergo regnet peccatum &c. Hactenus hic locus confundit aduerſarios, qui negant ſublatum baptiſmo originale peccatum: & aiunt nobis adhuc dominari, ut non ualeamus non peccare damnabiliter, ſed ſolùm non imputari nobis peccatum. At ex apoſtolica iſtius loci doctrina nouus colligitur Chriſtiani hominis ſtatus, à quo uita pura & immaculata in CHRISTO exigitur: quã ſi renatus homo pręſtare minime poſſet, longè fit ſtatus iſte deterior priore, in quo peccati abundantia ſuperabundantiam gratiæ inuenit. Hęc autem gratiæ abundantia nedum præuaricanti in hoc nouo ſtatu non promittitur, ſed contrà, poenarum potius abundantia. Non euſq; ſtupidi ſunt hæretici, ut hæc abſurdiſſima non uideant. Itaq; neſcio qua fronte, eandem cum noſtra interpretationem ad hunc locũ afferunt (nec enim tergiuerſatione ulla poteſt hic locus in alium ſenſum torqueri) ſed quaſi non inde iugulentur, callidè diſſimulant. Sed ĳs miſſis, rem noſtram proſequamur.

Hæreticorũ dolus, cum premuntur claris ſcripturæ teſtimoniĳs.

Poſtquàm nos de ſtatu, in quo per gratiam ſumus, erudiuit Apoſtolus, uidelicet, inſiti in CHRISTO, in morte & ſepultura peccati, & in reſurrectione nouæ uitæ: unde ſequitur quòd iã excitati à mortuis, & ſecundũ uitam gratiæ facti ſani, non debemus ulterius relabãtes ſperare abundantiam gratiæ, ad hoc ita nos hortatur.

Non ergo regnet peccatum, &c. ideſt, fomes & concupiſcentia, quam uocat peccatum: quia ex peccato deſcendit, & in ea peccatum agnoſcitur. Non enim omninò extinguitur per baptiſmum, & communem gratiam: nec tamen uerè eſt peccatum, nec ullam peccati rationem habet cum adeſt gratia, quæ non poteſt eſſe ſimul cum peccato, licet peccati nomen hæc concupiſcentia retineat: quia ex peccato uenit, & ad peccatum urget, & omninò morbus eſt & uitium, in quo antiquum peccatum conſpicitur. Non autem uerè eſt peccatum, quia eſt in carne, non in mente: nec imputabile eſt ĳs qui ſunt ſub gratia, qui illi non conſentiunt uoluntate. Sublatũ eſt enim debitum habendi primam iuſtitiam: ſublatum, inquám, per CHRISTVM.

Quòd concupiſcentia quæ eſt in carne naturalis, uerè non eſt peccatum.

Hæc diligenter animaduertere debet prudens lector, propter nouã et inſanam hęreſim, quę docet per baptiſmum non eſſe ſublatum peccatum. Prudentiſſimè igitur hortatur Apoſtolus dicens. *Non ergo regnet peccatum:* et non dixit. Non habeatis illud, ideſt, talem fomitem & concupiſcẽtiam, ut noui fatui dogmatizant, qui ponunt in baptizato hoc peccatum etiam imputabile, quãquàm non imputetur. At B. Paulus ait: *Non regnet,* ideſt, & ſi pugnet, & ualeat, non tamen præualeat aduerſus ſpiritum. Nam ne ſit, & ne pugnet (ſecundum communem gratiæ ſtatum) impoſſibile eſt. Vnde dixit dilectus. Si dixerimus quòd peccatũ non habemus, noſipſos ſeducimus, & ueritas in nobis non eſt: proculdubiò de hoc fomite et concupiſcentia intelligens, ut planè procedat illa ſententia. Non ergo in uoluntate noſtra eſt ne ſit, aut ne pugnet, ſed ne ſuperet: hoc in noſtra eſt poteſtate, per gratiam CHRISTI tamen, quã Dominus nulli negat, niſi ĳs qui proprio delicto illa ſeſe indignos conſtituerũt, et exciſi ſunt à CHRISTO. Sed qui manet in Deo non peccat, licet habeat peccatũ, ut ait idem Dilectus. Aliud eſt enim peccare: aliud peccatũ habere: et aliud reum peccati teneri. Habere enim poteſt quis peccatum, & nõ peccare, nec peccati reum teneri: quoniam habere peccatũ, eſt eſſe in ea conditione concupiſcendi: cui ſi non conſentimus, nõ peccamus, nec ulli damnationi ſubĳcimur. Vnde Apl's declarat ubi non debeat regnare peccatum, nimirum.

Lutherana hæreſis.

Notá.

In ueſtro mortali corpore: quia in corpore, & in carne propriè hoc malũ eſt, quod repugnat menti: ut apertè ipſemet docet ſeq. c. ubi ait habitare hoc malum in carne: Et declarat quomodo regnet peccatum hoc, ſcilicet concupiſcentĳs eius obediendo per conſenſum mentis. Vnde B. Iacobus. Vnuſquiſq; tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Deinde concupiſcẽtia cum conceperit, parit peccatum: peccatum uerò cum conſummatum fuerit, generat mortem. Vnde B. Paulus cauens ne concipiat concupiſcentia hæc, & tandem pariat, ait.

Iac. 1.

Neq; exhibeatis membra ueſtra arma, ideſt, inſtrumenta *iniquitatis peccato,* ideſt, ipſi concupiſcẽtię. Et per membra intelligit omnia organa ſiue animæ, ſiue corporis, quibus utitur anima ad aliquid agendum, aut faciendum: *Sed exhibeatis uos,*

ideſt,

idest,uoluntatem ueſtram, *Deo tanquàm ex mortuis uiuentes*, ideſt,ſicut dignum eſt eos facere, qui ex mortuis ſurrexerunt,ne ulterius moriantur.Hoc enim facere ſumma diligentia debent,nimirum, cauere poſtmodo periculum mortis,à quo ſemel euaſere,cùm,ne in illud iterum incidant,poreſtatem acceperint,imò & obligationem contraxerint.Quo in loco nota,ꝙ uoluntas cenſetur totus homo:quia eſt regina & domina.Et qualis illa eſt,talis homo cenſetur,ſiue bonus,ſiue malus. Ideò primum dicit. *Exhibete uos*, ideſt (ſicut diximus) uoluntatem ueſtram.Nam cæterę potentiæ et uires hominis obſequuntur illi:ideò addit. *Et membra ueſtra arma iuſtitiæ* Deo. Eleganter arma iuſtitiæ armis iniquitatis oppoſuit.Nam per iuſtitiam,omnem uirtutem intelligit,qua Deo, & proximo ſuum ius tribuitur, uidelicet, pietas & æquitas.Et contrà,per iniquitatem,intelligit omne uitium.Sic & Deum,cui ſeruiendũ eſt,opponit peccato,ideſt,concupiſcẽtiæ,cui ſeruiunt inimici Dei : quia ſapientia carnis eſt inimicitia in Deum. Ne quis uerò pugnandi laborem fruſtrà ſuſcipi ob uictorię adipiſcendæ difficultatẽ,obiiceere poſſet, hoc remouet Apoſtolus , & militis chriſtiani animum certa ſuperandi pollicitatione crigit:dicens.

Peccatum enim uobis non dominabitur.Loquitur autem hîc de iſto malo & peccato,tanꝗ ſit aliquid extra nos,& aduerſarium nobis : quoniam eſt in carne,non in mẽte Caro autem(quæ homo exterior dicitur)alter quidam homo cẽſetur à mente,quæ dicitur homo interior apud B.Paulũ,qui renouatur de die in diem . Exterior autem homo de die in diem corrumpitur: quia ſecum uitium habet, quo ſemper pugnat aduerſus interiorem hominem. Non enim quandiu iſtius uitæ mortalis curſum tenemus,etiã in baptizatis,extinguitur.Quamobrem non dixit ; non *erit*; quia in baptiſmo non tollitur:nec dixit; non imputabitur,tanꝗ ſit imputabile poſt adeptam gratiam homini humiliato,& cõfitenti miſeriã ſuam:ſed dixit, *non dominabitur*:quia per gratiam & auxiliũ Dei poteritis ei reſiſtere ne prævaleat , quod ſatis eſt militanri ſub CHRISTO:unde adiecit.

Non enim eſtis ſub lege ſed ſub gratia.Eſt homo ſub lege,cùm ita ei peccatum dominatur,ut nequeat reſiſtere concupiſcentiis eius:& niſi minis,ac terroribus legis terreretur,omninò etiam in exteriora facta erumperet.Sub gratia uerò eſt, qui ſpiritu Dei actus,eius amore frangit has improbę concupiſcentię uires,ne in actum prodeãt:quia charitas Dei foras mittit timorem.Rurſum Apoſtolus ne quis ignauus audiẽs ſe eſſe ſub gratia, hinc ad peccandum caperet occaſionem,tanquàm indulgentiam facile conſecuturus, hoc argumentũ adducit,quo excitari poterant ignaui ad nequitiam , aiens .

Quid ergo? peccabimus, quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? quod abominans reſpondet .

Nota cõtra nouum hæreticorũ dogma. *Abſit. An neſcitis,quoniam cui exhibebis uos ſeruos ad obediendum &c.* Directò hæc Ap'li doctrina confundit nouorum hęreticorũ dogma,qui Dei gratiam cũ peccato poſſe conſtare prædicant:quoniam,ſecundũ Apoſtolicam doctrinam,qui peccant in gratia Dei exiſtentes.amittunt eam,et rurſus fiunt ſerui peccati . Quiſquis enim ſe exhibet ad obediendũ alicui,eius ſeruus fit,ſiue peccati; ideſt,ipſius concupiſcentiæ, per quam peccauit; cuius finis eſt mors,ſiue obeditionis,ideſt, præcepti diuini,cui obediuit:cuius finis eſt iuſtitia:quoniam in ea obediẽtia iuſtificatio perficitur. Nam *Ad Tit. 2.* in hoc apparuit gratia Dei (ut idem ait)omnibus hominibus erudiens nos ,ut abnegantes impietatẽ,& ſęcularia deſideria,ſobriè,& iuſtè,& piè uiuamus in hoc ſæculo.Quæ ſi nõ facimus,in deteriorem nos ſtatum coniicimus,ſicut B.Petrus *2.Pet. 2.* teſtatur.Melius erat illis,inquit,non cognoſcere uiam iuſtitiæ,quàm poſt agnitã retrorſum conuerti ab eo,quod illis traditum eſt, ſancto mandato Sequitur .

Gratia autem Deo, ſupple tu, *eſt*, aut debetur; *quòd fuiſtis ſerui peccati:obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ,in quam traditi eſtis.* Clarus eſt ſenſus.Non enim agit gratias Deo,quòd fuerint ſerui peccati, ſed quòd cum prius eſſenr ſerui peccati,illa turpiſſima ſeruitute repudiata,obediuerũt ex corde in eam formam,ſiue in eum typum doctrinæ,qui fuerat illis oſtenſus , et is accipitur in CHRISTO. Ipſe enim exemplũ dedit nobis,ut *Ioa. 13.* quemadmodũ fecit,ita & nos faciamus.In quem typũ traditi iam erant Romani per B. Petri prędicationem & Barnabæ,qui aute B.Paulum Romã iam peruenerant:etſi impudẽtiſſimi quidam hæretici negent hoc tam conſtans, totq; ſæculis iam receptum,totq; ac tantis ueterum autorum teſtimoniis confirmatum,atq; eorũ reliquiis,quę perpetua obſeruantia cuſtoditę ſunt,cunctis hominibus perſuaſum.Sed audi eorũ rationem:quia *Nota confidentiam impudentiſsimam hæreticorum.* hoc,inquiũt,non habetur in ſcripturis:quaſi ſcripturis debuerint omnia committi.Quo argumento quid frigidius? Probatur enim illo argumento , nullibi mortuum eſſe B.Petrum: quoniam ſcripturæ non dicunr nobis quo ſit in loco mortuus,licet dicant illum moriturũ.O ceruices malleo dignas.Sed redeundo ad rem. Dicit obediuiſſe eos in eam formam doctrinæ, in quã erant traditi:quia ſyncera fide illam ſuſceperãt,et moribus poſt inceperunt profiteri. Gratias autem agit Deo de tãto accepto beneficio:quia à Deo uenit ſalutaris hæc ſtatus mutatio: unde ait.

Liberati autem à peccato,ſerui facti eſtis iuſtitiæ. Ac ſi dixerit.Non uobis hoc accidit ex uobis.Non enim liberaſtis uoſmetipſos à peccato,ſed liberati eſtis per CHRISTVM ab hac indigna ſeruitute peccati(propter quod gratias agimus)et intraſtis in ſtatum ingenuę libertatis,ut ſeruiatis iuſtitiæ longe maiori alacritate,quàm hactenus peccato ſeruieritis : ſequitur.

Humanum dico propter infirmitatem, ſeu, propter ægritudinẽ *carnis ueſtræ*. Poteſt hoc referri ſimul & ad ſuperiora,& ad inferiora. Ne enim uideretur B. Paulus in eorum proprium uituperiũ hæc obiectare, rem humanam uocat:non quin ſit in ſe turpis,ſed quòd communis ex naturæ uitio,et

F ij contigit

contigit omni homini. Nam cui non contigit, ſupra hominem & ex gratia fuit. Quod aũt hominis eſt, non uidetur ferè culpabile, niſi in parente noſtro, ideò excuſationẽ habet: quia hæc ſeruitus accidit propter infirmitatem, ideſt, ægrotationem carnis ueſtræ, quæ trahit uoluntatem in obſequium ſui. Vnde ait.

Sicut enim exhibuiſtis membra ueſtra ſeruire &c. Inſtrumenta uoluntatis, quibus illa operatur malum uel bonum, uocat mancipia: ſed cum ad malum exercentur, ſunt mancipia peccati, ſiue iniquitatis: & hoc prohibet fieri Apoſtolus. Contrà autem, iubet ut exhibeãt ea mancipia iuſtitiæ ad ſanctificationem. Et per iuſtitiam intelligit infuſum deſuper Dei donum, per cuius exercitiũ adijcitur cordi ſanctificatio, ideſt, mundificatio, qua dignus homo conſtituitur uiſionis diuinæ.

Cum enim ſerui eratis peccati, liberi eratis iuſtitiæ. Quem ergo fructum &c. Exponit eorum priorem ſtatum, qui erat ſeruitus peccati: & conſequẽter libertas ab imperio iuſtitiæ. Et fœditatẽ illius ſtatus indicat à fructu: quia arbor à fructu cognoſcitur. Et fructum quidem taces propter honorem aurium: ſigno tamen ſatis oſtendit turpitudinem eius, ſubiungens.

In quibus nunc erubeſcitis. Erubeſcimus enim de turpitudine. Et dicit, *nunc*, ideſt, in ſtatu reſipiſcentiæ & gratiæ: ut indicaret quanta olim licentia, & ſine ullo pudore peccabant, ut qui indignitatem peccati non agnoſcerẽt: & hoc miſerrimum erat: ſequitur.

Nam finis illorum mors eſt. Nunc uerò liberati à peccato &c. Mortem dicit finem eorũ, qui immunditiæ & iniquitati ſeruiunt, quod de ſecunda morte intelligitur: et fructus peccati eſt ipſa iniquitas completa. Et eorum contrà qui ſeruiunt iuſtitię, fructum ait eſſe ſanctificationẽ: quia aſſiduè per bona opera mundantur, ut fiant digni conſpectu

Matth. 5. Dei, ſicut ille dixit: Beati mũdo corde: quoniam ipſi Deũ uidebunt. Propter quod ait Apls: *Finem uerò uitam æternam*, hæc eſt aũt uita æterna, uidere Deum patrẽ, et quẽ miſit IESVM CHRISTVM.

Stipendia enim peccati mors. Gratia autem Dei uita æterna. Differentia eſt inter præmium peccati, & præmium uirtutis. Nam peccato aliud præmiũ non eſt, niſi ſtipendiũ: uirtuti uerò etiam donum: quia uirtutis donũ eſt. Stipẽdium aũt hic uocat, grecè obſonium, quod eſt uiliſſima merces. Nam olim ſolis obſonijs contenti erant milites, quæ pro uictu dabantur, & ſtipendia dicebantũ. Eleganter autem dixit, peccati obſonium eſſe mortem. Nam cum obſonium paratum ſit ad uitam hîc ſuſtinendam: econtrario illîc pro merito peccati mors obſonium erit. Hoc in lenticula Eſau ſignificatum eſt, propter quam ipſe irreuocabiliter ſtatum & prærogatiuam dignitatis amiſit: ſic eſt mors in olla. Sed econuerſò, donũ Dei, quod manet ſeruientes iuſtitiæ, eſt uita æterna, quæ eſt in CHRISTO IESV dño noſtro, ut ſit, α, et, ω, principiũ et finis, uia et uita, gratia et gloria.

Porrò hic eſt locus, in quo nituntur hæretici, & dicunt, quòd gratia Dei eſt uita æterna, ideſt, per gratiam habemus uitam æternam. Aut ipſa uita æterna, gratia eſt. Quod ſi eſt gratia, ergo nõ ex operibus, alioqui gratia iam non eſt gratia, iuxta doctrinã Apoſtoli. Sed ad hoc reſpondet B. Auguſtinus, ꝙ uerè bonis operibus redditur uita æterna, ſicut euidentiſſimè dicunt ſcripturę. Et tamen quia & ipſa bona opera pertinent ad gratiam, rectè dicitur & ipſa uita æterna eſſe gratia: quod eſt ueriſſimum. Sed hoc in loco legitur, donum Dei, & declaratur, donum illud quod ijs datur qui iuſtitiæ ſeruiunt, eſſe ipſam uitam æternam, ut per antitheſin reſpondeat ſtipendio peccati, quod eſt mors æterna. Nec prohibet uitam æternam, & donum eſſe ſimul & ſtipendium, & mercedem, cum & reddatur operibus, & nihilominus in immenſum excedat ualorem operũ, ſi ſecundum ſui ſubſtantiam conſyderẽtur. Nam tanti opera noſtra æſtimari, ex gratia eſt. Quare idem glorioſus doctor Auguſtinus doctè concedit, quòd ſi Apoſtolus uitam ęternam uocaſſet ſtipendium, non erraſſet: tametſi donum uocans, lectorem admoneat, omnia tandem ad gratiam Dei debere referri.

Argumentum hæreticorum, quod ſoluit B. Auguſtinus in lib. de lib. arb. & gratia.

Cap.. VII.

AN ignoratis fratres (ſcientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore uiuit? Nã quæ ſub uiro eſt mulier, uiuente uiro alligata eſt legi. Si autem mortuus fuerit uir eius, ſoluta eſt à lege uiri. Igitur uiuente uiro, uocabitur adultera, ſi fuerit cũ alio uiro. Si autem mortuus fuerit uir eius, liberata eſt à lege uiri, ut non ſit adultera, ſi fuerit cum alio uiro. Itaq; fratres mei, & uos mortificati eſtis legi per corpus CHRISTI, ut ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit, ut fructificetis Deo. Cũ enim eſſemus in carne, paſſiones peccatorũ, quæ per legẽ erant, operabantur in membris noſtris, ut fructificarent morti. Nunc autẽ ſoluti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in uetuſtate literæ. Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Sed peccatum non cognoui, niſi per legem. Nam concupiſcẽtiam neſciebam, niſi lex diceret? Non concupiſces. Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem uiuebam ſine lege aliquando. Sed cum ueniſſet mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus ſum, & inuentum eſt mihi mandatum quod erat ad uitam, hoc eſſe ad mortẽ. Nam peccatum occaſione accepta per mãdatum ſeduxit me, et per illud occidit. Itaq; lex quidem ſancta: & mandatum ſanctum, & iuſtũ, & bonũ. Quod ergo bonum eſt, mihi factũ eſt mors? Abſit. Sed peccatum, ut appareat

peccatum,

peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem, ut fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatũ. Scimus enim quia lex ſpiritualis eſt: ego autẽ carnalis ſum, uenundatus ſub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Nõ enim quod uolo bonum, hoc ago: ſed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio, conſentio legi, quoniam bona eſt. Nunc autẽ iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Scio enim, quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum. Nam uelle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio. Non enim quod uolo bonũ, hoc facio: ſed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Inuenio igitur legem uolenti mihi facere bonũ, quoniam mihi malũ adiacet. Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in mẽbris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Infœlix ego homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per IESVM CHRISTVM dominum noſtrum. Igitur ego ipſe mente ſeruio legi Dei: carne autem legi peccati.

AN *ignoratis etc.* Etſi locus hic difficilis uideatur, ſicut reuera eſt. Neq; enim ullius interpretis expoſitio ad ſatiſfactionẽ quadrare uidetur. Attamen, cum Dei gratia explicare illum tentabimus. Putamus enim (ſi liceat aliquando inſipienter loqui) nos, per Dei gratiã, ſenſum Apoſtoli penetraſſe. Primùm autẽ ut explicemus, ſtatuere oportet, quid hic probare intendat Apoſtolus. Et certè non aliud, quàm ſtatum eius, qui eſt ſub gratia, eſſe nouum, et longè diuerſum ab illo ſtatu, qui dicitur ſub lege, et alia huic ſtatui cõuenire: ut non miremur, ſi qua alteratio conſpiciatur facta de lege. Supponit autẽ primùm, eſſe tunc quempiam ſub dominatu legis, quando ille præuaricator eius eſt. Et hoc erat neceſſe obſeruare, dũ homo inueniebatur ſub dominatu peccati. Oportebat enim uel erũpere contra legem, uel ſolis minis et terroribus legis in officio contineri: quod non erat implere legem, quæ ex Dei amore dilectionẽ præcipiebat. Quapropter qui à malo abſtinet ſolo pœnę metu, ſeruiliter operatur, non ſecundum uirtutem: quia reuera malus eſt adhuc, & ideò ſub lege. Nam (ut rectè ait Philoſophus, et experientia probat) qui iam prauus eſt ac turpis, non bonis ac placidis ſermonibus facile amouetur à proſequutione mali et turpitudinis, ſed uerberibus magis, tanquàm iã brutum animal effectum: ſeruit ergo legi. Sub gratia uero eſſe, non eſt aliud, quàm liberatum eſſe à peccato per legem charitatis internam, & ſic habere facultatem ſeruiendi Deo de corde puro, & conſciẽtia bona, & fide non ficta.

Quid ſit eſſe ſub lege, et ſub gratia.

In primum ſtatum uẽtum eſt per legem, qua cognoſcitur peccatum, nec ſanatur uoluntas, quæ ob peccatum Adæ carens fręno iuſtitiæ, non poteſt liberaliter ſeruire Deo. In ſecundum uerò ſtatum redacti ſumus per CHRISTVM, in quo ſanata uoluntas libenter ſe exercet in operibus iuſtitiæ. Et prætereà, iuxta primum ſtatum dicimur eſſe in Adam, qui dicitur uetus homo. Et iuxta ſecundum ſtatũ dicimur eſſe in CHRISTO, utpote exſpoliati ueteri homine Adam, & induti hoĩem nouum, qui ſecundũ Deum creatus eſt in iuſtitia, et ſanctitate ueritatis. Ex his fiebat, ut quandiu peccatum in homine dominabatur, lex etiã (quæ data erat homini talem peccati dominatũ patienti) dominaretur illi. Tunc.n. lex dicitur dominari homini, cum illũ deprehendit tranſgreſſorem: aut ſaltem cum illum uiolenter cogit ad officia legis. Et hoc non eſt uerè facere legem. Nemo.n. poteſt duobus dominis ſeruire ſeruitute liberali. Nã oportet aut unũ diligere, et alterum odio habere: aut uni hærere, et alterum contemnere, quemadmodum in euãgelio teſtatur ſumma Veritas. Poſtmodo uerò cum per nouum hominem liberatur ſeruus peccati à peccati ſeruitute, conſequẽter à ſeruitute talis legis eripitur, ita ut lex illi ulterius (niſi propria et noua culpa) non dominetur. Nã quodcunq; erat legis ad ſeruitutẽ pertinens et ad dominatũ, extinctum eſt et euanuit, ſcz. impotentia illa ſeruandi legem, et ipſius legis odium.

Quòd autem hoc ſit conueniẽs, & adhuc probetur ex doctrina ipſius legis, Apoſtolus doctè & ſubtiliter incipit manifeſtare. Et primùm quidem ſumit hoc tanq; per ſe notum ex lege. Quòd lex in homine dominatur, quanto tempore uiuit ipſe homo, cui datur lex. Nulla ſiquidẽ eſt in mortuũ dominatio. Vt autem ad rem noſtram aptè accommodetur eiuſmodi ſententia, aduertendũ eſt, hominis appellatione in ſcripturis, plerunq; eum hominẽ intelligi, qui ſeruus eſt peccati, et ſua ſponte ſuccumbit libidini, talem agens uitam, qua libenter uiuit peccato: quia citra ullam repugnantiã mouetur ad omnem nutum concupiſcentiæ, cum ſit carnalis et caro. Huic ergo meritò eſt data lex iubens illi contraria, ideſt, quæ ſunt ſancta, et ſpiritualia, quæ ille nõ poteſt perficere, ut ſic meritò dominetur ei lex: quæ tũc dominari (ut diximus) cenſetur, quũ inuenit hominem peccatorẽ. At poſtquàm talis homo legis præuaricator, aut ſaltẽ ingratis et ſeruiliter operans, mortuus fuerit, non amplius uiuens peccato, ſed liberatus fuerit ab illo: continuò & liberatur à legis iugo et dominatu. Moritur autem homo, et extinguitur uita hominis (uita nimirũ peccato libenter ſeruiens) cum quis renaſcitur in CHRISTO, uetere homine crucifixo in illo: quia per Spiritũſanctum innouatur ut iam ei placeãt quę ſunt legis bona, et ſancta, et ſpiritualia. Et ob id liberatur, ut ea libenter ac liberaliter facere ualeat. Hæc præmiſit Apoſtolus, quæ et cupit non neſciri, maximè ab ĳs qui cognitionẽ legis profitebantur. Vnde ait.

An ignoratis fratres, Scientibus enim legē loquor etc. Fratres eos appellat, ad parandos ſibi in re difficili animos beniuolos. Iudæi enim uix ullis rationibus adduci poterant, ut crederent Moſaicā legem, in qua maximā ſuam præ cæteris nationibus gloriam repoſuerāt, locum aliquando alteri legi, ideſt, euangelicæ daturam. Quod Apoſtolus exemplo ab ipſa lege petito nunc illis perſuadere conatur, aiens.

Nota totā expoſitionē pro intelligētia ſcripturarum.

Nam quæ alligata eſt uiro mulier &c. Oportet autē ſic aptare hæc ad propoſitum, ut agnoſcamus et uirum & mulierē, & uiri legem. Attende, lector, quia hæc ſubtilia ſunt. Vir eſt interior homo, ſuperior pars: mulier eſt caro, & dicitur apud B. Paulū homo exterior. Lex uiri ſuper illa, eſt quę conuenit ei, ut ſcz, honeſtè ſe habeat, & operetur quę bona ſunt, & iuſta, & multa quidē alia, quę ad affligendam carnem dura ſunt nimis & oneroſa. Hæc erat lex Moſeos in primo ſtatu peccati; quæ lex imperabat contraria carni, & conſequenter contraria homini, qui afficiebatur carni, cum eſſet adhuc in Adā, imponens multa onera ſeruilia, & inſupportabilia. Venit ergo uir iſte ad CHRISTVM, & per baptiſmū mortuus eſt ille homo interior, crucifixus in carne CHRISTI, & euaſit in nouam creaturam: uiua tamen remanſit mulier, ideſt, homo ille exterior. Sic uocemus eam carnem, quæ non inuenitur mortua cum uiro in baptiſmo: quia non auſertur ab illa fomes, qui uita quædam eſt ad peccatū. Inuenitur ergo mulier libera à primo uiro defuncto, & conſequenter ab illa lege illius uiri: & inuenitur copulata alteri uiro, qui eſt ille homo interior, cuius uita eſt CHRISTVS, & ita inuenitur ſubiecta legi noui uiri, cui non dominetur lex, ſicut dominabatur priori uiro. Hoc autem, videlicet, quòd mulier liberetur à lege primi uiri, non poteſt dici factum cum adulterio, cum ſit mortuus uir ille prior. Et ideò ſuſcipit legem alterius uiri, ideſt, alteri uiro conuenientem: ita ut inueniatur nouus homo mortificatus legi, & eius dominationi, quemadmodum ſuperius erat ſumptū. Licet autem non uideatur conuenire hęc aptatio ſuperiori dicto: ſiquidem in eo, à morte eius cui dominetur lex, arguitur & concluditur extinctio dominationis. Hoc autem exemplo contrà. Nā à morte uiri, qui dominatur mulieri, concluditur liberatio mulieris à lege eius. Si hoc tamen rectè intelligatur, in idem recidit: ſolum aliud quiddam nunc adiungitur, quod minus erat ſuperiore dicto declaratum. Erat enim ibi conſyderatus homo cui dominabatur lex, ſecundum partem tantùm ſuperiorem, quæ moritur. Et nunc hîc additur mulier, ideſt, caro, quæ nō moritur, ut ſeruiat Deo per baptiſmū, ſed uiuit. Vnde uidebatur (ſaltem quantum ad illam) legem illam antiquā debere adhuc uiuere. Sed non ita ſe ueritas habet: quoniam mulier per ipſum uirū recipit eius medio illam legem. Itaq; ſi uir mortuus eſt, & conſequenter mortuus legi, ita ut dominatū lex non habeat in uirum mortuum, nec habebit etiam in mulierem eius: quia illa mulier mediante uiro legem accepit, quo mortuo, libera facta eſt à lege illa uiri. Et q̄m legitimè coniuncta eſt alteri uiro ſine ullo prorſus adulterio, illius quoq; alterius uiri, cui iungitur, legem recipere debet: quæ quidem lex nouo uiro minime dominatur, qui uolens ipſi legi ſe ſubijcit. Eſt enim lex ſpiritus uitę, lex amoris ac libertatis. Vnde ipſe potius per illam legem dominatur mulieri, ideſt, carni ſuæ, ut æquum eſt. Hoc enim totum declarans doctor noſter in ipſis Chriſtianis, tanquàm in exēplo et figura, adiecit.

Cum enim eſſemus in carne, paſsiones peccatorū etc. Homo erat in carne, quando mens & ratio ſuperior erat addicta carni, ſubtracta illa iuſtitia originali & gratia, tāquàm uir qui maleſuadæ, ac blandidicæ mulieri auſcultat. Hoc.n. meritò fuit ob illud peccatum, quo cecidit primus homo, uoci uxoris obediens magis quàm uoci Dei. In membris igitur talis hominis per carnē corrupti, ideſt, in omnibus inſtrumētis eius, quibus ipſe operatur: paſſiones ipſæ peccatorum, ideſt, paſſiones concupiſcentiarum, quas lex ipſa excitabat, inueniens carnem contumacem, operabantur omnem efficaciam, ita ut homo ea inſtrumenta haberet promptiſſima in omnem lapſum concupiſcentiæ, unde fructificabant morti, et propterea lex mortis nuncupabatur. Quanquàm græcè legitur, morientes, aut mortui, non mortis: ut ſit ſenſus. Quòd morientes, ſiue mortui, uidelicet, in CHRISTI morte, ſoluti ſumus à lege. At nunc (inquit) ideſt, poſtquàm homo uetus in CHRISTI corpore extincto, ſimul etiā extinctus eſt: ſoluti ſumus à lege illa dominante, ſub qua detinebamur: quia lex dominatur homini donec uiuit. Et in hunc finē ſoluti ſumus ab ea lege, ut ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in uetuſtate literę. Audiant hæretici, minime nos abſolutè liberos à legis ſeruitute, ſed à modo ſeruiēdi. Sub lege enim euangelica conſtituti, etiam ſeruire tenemur, ſed in nouitate ſpiritus. Vocat autem uetuſtatem literæ, quæ iam inde debuit interire. Nā quod ueteraſcit, prope interitum eſt. Et dicimus debuiſſe interire, quoad ea ſcilicet quæ ſunt pœnarum, et præmiorum carnalium in lege ueteri, & cærimoniarum, & figurarum, quæ iam adueniente charitate ſpiritus, qui aſpicit ęterna: & ueritate CHRISTI, qui apparuit mūdo, ceſſare debuerunt atq; euaneſcere. Nam perfecta charitas expellit timorem: & ueniens ueritas iam non admittit figuras. Item libertas ſpiritus ſoluit illiberalia uincula. Et hoc eſt ſeruire in nouitate ſpiritus.

Chriſtianos nō eſſe à lege liberos, ſed à modo ſeruiēdi, in hæreticos.

Nunc eſſet uidendum, quomodo uerum ſit, quòd mulier ſit alligata uiro ſecundum legem, quandiu uiuit uir. Quid enim ſi tempore legis factum eſſet diuortium? Et prætereà: Nonne liberatur à lege uiri mulier, ſi uir commiſerit adulterium, ſaltem ne teneatur uiro circa debitū coniugij? Sed Apoſtolus hîc quid eſſet ex regula cōſiderauit (ut rectè ait Caietanus) non exceptiones: quanquàm ſunt quidam exactores nimis duri, ita ut ex pumice ſuccum uelint exprimere. Certè hic locus nihil ſtringit contra diuortium, &

præſertim

præſertim quia Apoſtolus loquebatur ſecundum legem, quando etiam quoad uinculum permittebatur diuortium. Sequitur.

Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Mouet ſibi quęſtionem Apoſtolus: An lex ſit peccatum. Appellauerat enim illam legem Moſeos, legem mortis: quoniam operabatur trāſgreſsiones, quę frutificabant morti. Quare uidebatur, legem eſſe peccatum, & ipſum legiſlatorem Deum peccaſſe dando illam. Quoniam uerò blaſphemũ hoc erat, mox cũ horrore reſpondit: Abſit. Et ut oſtēderet, quòd Deus, & lex non intendebant ultima intentione trāgreſsiones illas, quæ occaſionaliter proueniebant à lege Iudęo carnali data, ſed illud potius, ut ex tranſgreſsionibus illis homo peccatũ ſuum, ideſt, naturę uitium agnoſceret, ut cognito morbo, de medico CHRISTO, & de medicina (quæ erat eius gratia) cogitaret, quæ per fidem accipiebatur, adiecit.

De effectu legis Moſaicæ.

Sed peccatum non cognoui niſi per legem. Nam concupiſcentiam neſciebam &c. Hìc primùm abſq; controuerſia apparet, Apoſtolum Iudæi carnalis ſub lege, & nondum in gratia exiſtentis, perſonā induere: cui data fuit lex ad agnoſcendum naturæ morbum, qui apud Apoſtolum concupiſcētia, & peccatum uocatur. Ait ergo: *Cōcupiſcentiam neſciebam*, ideſt, non cognoſcebam iſtam uim, quæ eſt in carne rationi contrariam, ueniſſe ex peccato, & ita eſſe rem uitioſam: neq; id unquàm potuiſſem exiſtimare, cum ſentirem eſſe naturalem, & de uentre matris exire, & comitari uſq; ad mortē. Hanc igitur concupiſcentiam uitium eſſe nunq; coniectaſſem, niſi lex diceret: Non concupiſces. Hoc enim illa dicēte, ego qui uidebā me non poſſe nō cōcupiſcere, & interim doctus ex lege, qua nouerā Deum fidelē eſſe, & abſq; ulla iniquitate, iuſtũ & rectum, coactus ſum intra me dicere: cur ergo hæc lex mihi illud Imperat, quod non poſſum efficere? Hem, deprehenſa cauſa eſt. Malum ergo in me eſt, non in lege, nec in Deo. Lex enim iuſta, & ſancta, quæ prohibet quod eſt malum, uidelicet, concupiſcere. Conſentire enim neceſſariò per ipſam legem hoc ipſum me docentem compellebar, malum ſcilicet & turpe eſſe, & aduerſarium Deo, concupiſcere. Et expertus in me hanc ineſſe malitiam, quia caro dominabatur menti cogens illam ad concupiſcendum, confeſtim deprehendi uitium in natura mea, & rem indignam, & innaturalem, & preter diuinæ prouidentiæ ordinem, ut quod natura ſuperius eſt atq; longè nobilius, ordine immutato ſubdatur inferiori. Cernimus .n. (ut quidam eleganter dixit) cuiq; optimo dominatum ab ipſa natura cũ utilitate infimorũ datũ.

Cicero.

Hactenus Apoſtolus, ut doceret quid conferret illa lex Iudæis, nimirum, cognitionem peccati. Qua in parte melioris erat conditionis Iudęus, quàm paganus, qui cum non eſſet de primo peccato (unde manat iſta inordinatio) à lege inſtructus, cogebatur uel ignorare turpitudinem concupiſcentiæ ſuæ, & fateri non eſſe indecoram homini: Vel ſi meliore rationis luce illuſtraretur, incuſare naturam. In quam audaciam nonnulli

Nota diuerſos ſtatus hominis exiſtentis ſine lege, in lege Moſeos, et in lege Chriſti

uenire auſi ſunt. Quidam uerò naturam incuſare uriti, ſomniarunt in homine ſanitatem, & ipſius noſtræ naturæ potentiam ita extulerunt, ut ea ab homine in hoc ſtatu corrupto effici poſſe defenderent, quæ ad dignitatem tantæ creaturæ iudicarũt pertinere. At Iudæus inſtructus à lege, ueniens in hanc meditationem, ab ipſo Deo uetari hanc concupiſcentiam, & uetari eam tanquàm malum & peccatũ, & cum uideret (ſi ſeipſum decipere nollet) quòd non poterat, propter innatā carnis malitiam, non concupiſcere, ſubitò cognouit peccatum, ideſt, uitium in natura. Dicere enim homini fomitem dominantem habenti. Non concupiſces, perinde eſt ac dicere. Noli habere iſtũ fomitem ad concupiſcendum cogentem, uidelicet, ipſam radicem peccati, & perfectæ concupiſcentię: quoniam malum eſt. Ecce quomodo illa, quæ ab hiſtoria, & prophetis habebat Iudæus de peccato originis, & de iſto morbo naturæ lapſę, poterat accipere melius in ſemetipſo per experientiam: & agnoſcere, ſi ſe ad hoc præceptum, Non cōcupiſces, aptaſſet. Apoſtolus enim quia rei naturam docebat, indutus Iudæi perſonam, dixit ſe per hoc præceptum legis cognouiſſe peccatum, & per illud præuaricatorem ſe eſſe conſtitutum. Quo in loco (ut penetres mentem Apoſtoli) non intelligas illum narrare de ſe hiſtoriam, & hæc dicere de ſeipſo, quaſi ita fuerit, ſed propter id quod ex natura rei debebat eſſe ex rerum cauſis. Ecce igitur quomodo lex non erat peccatum. Non enim ipſa faciebat, ſed inueniebat peccatũ in homine. Et ad hoc data erat, ut uel ſic homo ſuperbus id agnoſceret experiendo, quod nunquā audiendo recepiſſet. Itaq; non erat is legis finis, ut hominem ad ea facienda, quæ minime poterat, aſtringeret: ſed ut ſuperbus tandem agnoſceret rectum illud & integrum, quod naturæ optimè a deo ab initio conditæ conueniebat. Et ſic certa & (ut ita dicam) palpabili experientia, hanc in ſua natura lapſa impotentiam perſentiret, & confiteretur tantum uitium nequaq; ex Deo eſſe, cuius omnia ſunt opera perfecta, ſed ab aliquo nouo peccato noſtro. Hoc autem nunq; ſuperbus homo audiendo ſolùm, & non etiam in ſe experiundo, crediidiſſet. Quare de ipſo ſecundum carnem Iudæo loquens, & eo qui Iudæus manere uellet, oſtēdit Apoſtolus legis effectum ex ſe, cuius erat iram inducere atq; mortem: quia lex dedit uitam peccato, ut ex peccato poſſet mortem immittere. Vita peccati ad inducendam mortem, eſt peccati per legem Dei cognitio. Quicunq; enim uoluntatis domini ſui ignarus, contra illam quippiam admittit, non perficit peccatum dignum quo uapulare debeat multis. Cum ergo ea lege promulgata, ueniſſet iam peccati agnitio, qui legis non parebat præceptis, præuaricator proculdubiò conuincebatur, & ita coram Deo moriebatur: quia peccatum illud (quod dum ignoraretur, mortuũ erat) exuſcitauit & reuiuiſcere fecit. Et ob eā cauſam lex illa homini in ea perſiſtere uolenti, iram operabatur & mortem Et hoc eſt quod ipſemet Apoſtolus ſubiecit, aiens.

Sine

Nota huius capitis uniuerſã expoſitionem, ex qua magna doctrina.

Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem uiuebam ſine lege aliquãdo. Ecce uides quomodo Apoſtolus induit nunc perſonam Gentilis, & in natura lapſa exiſtentis, cum tamen illud ipſi Apoſtolo minime conueniret, qui nunq̃ fuit ſine lege: ſed ſeipſum more ſuo, modo in Iudæũ, modo in Gẽtilem doctrinæ gratia transferens, dixit, Quòd in ſe ſine lege exiſtente, peccatum erat mortuum: quia non habebat homo ſine lege exiſtens, huius uitij notitiam. Non enim excitabatur ad concupiſcendum per legem prohibentem, que illi diceret: Non concupiſces. Et ideò hoc peccatum non habebat in eo, qui ſine lege erat, ſuam ad pariendam mortem efficaciam, & iram Dei perfectam. Non enim imputabatur, cum nulla eſſet lata lex, quæ illud indicaret. Et ideò homo uiuere dicebatur, qui non incurrebat quaſi nouus præuaricator ſecũdam mortem, propter ignorantiam. Ideò ſuperius dixit: Lex iram operatur. Vbi autẽ nõ eſt lex, nec pręuaricatio, ſcilicet perfecta. Et poſt modo: Vſq; ad legem peccatum erat in mundo. Peccatum autem non imputabatur, cum lex non eſſet, uidelicet iſta: Non concupiſces. Ecce ergo quomodo in perſona Gẽtilis ait Apoſtolus. Ego uiuebam ſine lege aliquando: & (ut ſæpe dixi) uita hæc erat reſpectu ſecundæ mortis, quæ uenit à peccato actuali, quæ mors adueniente lege & mandato accidit: quia & ipſum peccatum reuixit. Quàm doctè dixit: *reuixit*; Reſpectu enim initij eius in Adam, cum ipſum peccatum natũ eſt, & quandiu eius notitia manſit, peccatum uiuebat. Sed cum uideret ipſemet Dominus Deus gentes omnes ingredi uias peſsimas, & eas de ſuo malo deſideraret erudire, huius peccati tantiſper paſſus eſt ſubintrare ignorãtiam: & ſic mortuum uidebatur peccatum, in ipſa ignorantia tanq̃ tumulo quodam uſq; ad legem ſepultum. Lege autem adueniente & illud patefaciẽte, reuixit. Vnde ait.

Ego autem mortuus ſum (ſcilicet ego Iudæus) *& inuentum eſt mihi mandatum quod erat ad uitam, hoc eſſe ad mortem.* Mihi, ait, nempe Iudæo carnali & uolẽti manere in meo iudaiſmo, & ſub ipſa lege, inuentum eſt (tanq̃ de improuiſo) inferens mihi mortem, non ex ipſius mandati natura quod erat bonum, & intẽdebat uitam. Quamobrem igitur? Audi Apoſtolũ. *Nam peccatum occaſione accepta per mãdatum &c.* hæc uerba facile ex ſuperioribus dictis poſſunt intelligi, ut concludatur, uitium nõ fuiſſe in lege, ſed in homine: & quòd lex ipſa præcipiendo extimulans uitium, & mẽti dans ipſius uitij intellectum, hæc in Iudæo operabatur, iram uidelicet, & mortem ſecundam. Nec tamen hoc intendebat lex, cuius finis bonus erat: quoniam lex Moſeos præcipiens ex intentione Dei, erat data, ut hac experientia (ſicut ſæpiſsime dictum eſt) patefaceret uitium Iudæi carnalis, ut cognoſceret per carnis uim erumpentem contra mandatum, animæ morbum, quo reddebatur inualida ad perficiendam legem. Hac autem notitia accepta, iret ad medicum & medicinam, quæ illi oſtendebatur, ut ex carnali Iudæo, Iudæus efficeretur ſpiritualis per uerum Iudam. Poſtq̃ uerò hoc edocuiſſet lex ipſa, uidelicet, morbum & medicum, functa erat abundè ſuo officio, ut quod illa (utpotè in tabulis ſcripta) præſtare non poterat, illam et ipſa CHRISTI lex, lex, inquàm, ſpiritus uitæ ſuperueniẽs in corde impreſſa efficeret. Itaq; lex ipſa quidem ſancta erat, id eſt, illibata, & munda, ut ab eius mandatis conſpicere licet. Ipſa enim primùm prohibebat concupiſcentiam: deinde habebat mandatum dilectionis Dei, quod ſanctum eſt. Purificat enim cor hominis cum ibi imprimitur: & in ea dilectione conſiſtit omnis iuſtitia. Qui enim diligit, implet legem. Et ideò mandatum iuſtum: quia iuſta præcipie, ut exſoluantur quæ alteri debentur. Et ideò bonum: quia non uult quæri quæ ſua cuiuſq; ſunt, ſed quę alterius. Bonum enim eſt diffuſiuum ſuiipſius. Quare lex præcipiens dilectionẽ (nam ad hoc referuntur omnia in lege ſcripta) non eſt ex prudentia carnis, ſed ſpiritus. Et hoc eſt quod ait.

Scimus enim quia lex ſpiritualis eſt: ego autem carnalis ſum, uenundatus ſub peccato. Quod enim operor nõ intelligo. Non enim quod uolo &c. Hæc ſi cum ſuperioribus coniungantur, manifeſtè indicant hactenus Apoſtolum Iudæi perſonam retinuiſſe, cum nihil appareat, quo uideri poſsit eam mutaſſe. Cui ueritati etiam fauet quod nunc addit. *Scimus quia lex ſpiritualis eſt.* Hoc enim dixit plurali numero, tanq̃ Iudæus ſciens hæc ex lege, modeſtè deferens aliis, qui idem ex lege poterant ſcire, & inde probare utiliora, utpote inſtructi per legẽ. Inſtruebatur ergo per legem Iudæus, primò ipſam legẽ eſſe ſpiritualem. Erat enim ſcriptum: Lex Domini immaculata, conuertẽs animas. *pſal. 18.* Deinde inſtruebatur, quòd ipſe erat carnalis, uenũdatus ſub peccato. Hoc Iſaias dicit: Gratis uenundati eſtis, & ſine argẽto redimemini. *Iſa. 52.* Et iterũ: omnis caro fœnũ uerè fœnũ eſt populus. Quis iſte populus, niſi Iudęus ille populus ſub lege & Moſe carnalis, donec perueniret ad CHRISTVM: Hoc & Ieremias cõfirmat: *Ierem. 9.* Omnes gẽtes (inquit) habẽt pręputiũ. Omnis autem domus Iſrael incircuncisi ſunt corde. Et illi miſeri gloriabantur in circuncisione carnali. Et ideò ſcrutatores legis poterant illud reſcire, quòd lex ipſa quidem erat ſpiritualis, ſpiritualia pręcipiens, & contra carnem dicens: Non concupiſces. Et quòd ipſe Iudæus neceſſariò concupiſceret, etiam nolens. Et cum ad ſummum efficaciæ legis perueniſſet, inueniebatur adhuc carnalis: quia uoluntatem habebat ſubiectam magis carni, quàm Deo, nondum redemptus, ſed in promiſsione redemptionis exiſtens: quia charitas nondum ei diffuſa erat in corde. Vnde reſpectu Gentilis, erat tanquàm incontinens reſpęctu intemperati, ut declarat Philoſophus in ethicis. Et ideò dixit.

Quod enim operor non intelligo. Talis eſt incontinens, qui noſcit in genere, & in uniuerſali quod decet, & tanquàm bonum uellet ipſum decens. At poſtmodum in particulari à concupiſcentia ſeductus, non applicat uniuerſale, ut intelligat id quod agit non eſſe bonum. Si enim attenderet, nunq̃ illud operaretur, ſicut rectè dicitur. Nemo attendens

dens

dena ad malum, operatur. Ideò nõ intelligit quod operatur: quia in ipſa praxi decipitur, obnubilatus mente à concupiſcentia quaſi blandidica pellice, & ſuccumbit. Et hoc pacto nõ intelligens operatur. Aliqui exponunt: Non agnoſco, ideſt, non probo ſecundum rationem: & ferè in idem recidit. Vnde ſubdit.

Non enim quod uolo bonum, hoc ago: ſed quod odi malum, illud facio, Abſq; dubio conſentiens & abſtractus (ut dictum eſt) à concupiſcentia & deceptus, cum ſim carnalis, & carni ſubiectus, tanq; non intelligens: quia quod odi in uniuerſali per intellectum, perpetro ſeductus in particulari per affectũ: quia caro non permittit me rectè ſyllogizare practicè. Et bene adiecit.

Si autem quod nolo, illud facio: conſentio legi, quoniam bona eſt. Ecce quouſq; tēditur Iudaica perfectione, quę ex lege, nimirum, quòd homo carnalis ſecundum intellectum illuſtratus, & eruditus per legē, noſcat quæ bona ſunt, & ad uerum bonum conferentia (Verum aũt bonum eſt adhærere Deo) & tamen illa bona, & conferentia non faciat, ut poſsit quidem docere, non tamen facere, & ideò inconuenienter imò impudenter docere. Et proptereà ſuperius dixerat Iudęo etiã erudito & docto. Ecce tu Iudęus cognominaris, & requieſcis in legē, & gloriaris in Deo, probans utiliora inſtructus per legem &c. Hactenus non puto quen quàm poſſe dubitare circa hanc expoſitionem, qua & Gentilis, & Iudæi ſtatus diligentiſsimè ſimul ac doctiſsimè ab Apoſtolo (paucis tamen) declaratur.

Sed quia reſtabat ut declararet ſtatũ gratię, ad hoc deſcendit ſumens Chriſtiani perſonam, quã ipſe uerè per baptiſmum induerat: non tamen uoluit de ſe ipſo loqui, ſed de ſtatu ipſo Chriſtiani hominis. Hoc non animaduerterũt plerīq;, & tamen ex eius uerbis poterat facillimè colligi: Dixit enim.

Nunc autem non adhuc ego operor illud, Nunc, ideſt, in tempore gratiæ, quãdo ſtatum gratiæ ſum aſſequutus. Hoc importat illud aduerbium temporis; *Nunc*, ſicut egregiè quodam in loco animaduertit, & notauit B. Auguſtinus. Eſt autem apud B. Paulum; *Nunc* nota certa temporis, & ſtatus gratię: unde ipſe idem ſuperius. Nunc ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt. Et iterũ: Multo magis nũc iuſtificati in ſanguine ipſius &c. Et iterum: Nũc exhibete membra ueſtra. Et iterum: Nunc ſoluti ſumus à lege mortis in qua detinebamur. Et ſequẽti cap. Nihil nũc damnationis eſt ĩjs qui ſunt in CHRISTO IESV. Et iterum: Nunc autem miſericordiam cõſequuti eſtis. Sunt & alia plurima loca in alijs eiuſdem epiſtolis, quibus hoc quod dixi facile comprobatur. Et uide conſequentiam textus. Prius dixerat indutus Iudæi perſonam. Sed cum ueniſſet mandatum, ſcilicet, legis, quod olim uenerat per Moſen, peccatum, ideſt, uis illa concupiſcentiæ reuixit. Et hîc ait. Nunc ego non iam operor, ideſt, cum uenit tempus gratiæ, etſi concupiſcentia carnis ſuum officium faciat, ego tamen non ulterius operor illud, ideſt, cũ ſim ſpiritualis, mẽte non conſentio. Et ſic ſi quid caro ipſa operatur, ego non adhuc, ſeu non amplius, operor illud ſicut prius, cum carnalis eram dilector carnis pluſq; Dei. Ideò autem nõ operor: quia nõ uolo, nõ conſentio. Spiritualis.n. homo non ſolũ nõ cõſentit, ſed nec poteſt cõſentire peccato, ut ſpiritualis. Qui enim huiuſmodi eſt, ex Deo genitus eſt, & non peccat, nec poteſt peccare, ut ait Dilectus. Eſt enim arbor bona, quæ non poteſt facere fructus malos. Poteſt bene fructificando frigeſcere, & non reddere bonos fructus, ſi minus curetur, ac nutriatur. Sed malum inde uenire, eſt impoſsibile: quia ibi nec quicq; eſt uitij, nec eius eſt ſuſceptibile. Quod enim ſupra naturã eſt, ex Deo eſt, & quædam eius participatio. Et ideò ſi fiat malum, non facit ipſe, quia nunq; concordat. Qui autem carnalis eſt, conſentit ille quidem in particulari (ut iam dixi) ſed ſpiritualis nequaq;. Et ideò hanc differentiam primùm conſtituit inter Iudęũ & Chriſtianum, illum qui eſt ſub lege, & illũ qui eſt ſub gratia. Carnalis faciens quę ſunt carnis, ipſe facit ea: quia carnalis conſentit. Spiritualia uerò dum ſpiritualis eſt, non conſentit: & ideò non facit ea. Vnde & totus homo cenſetur ſecundum eam partem, quæ ſuperat. Quo fit ut ſpiritualis non dicatur eſſe in carne, ſed in ſpiritu. Vnde Apoſtolus adixit. Qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. 1.Ioan. 3.

Quod ſi roges. Vnde ergo uenit peccatum & malũ, quod ex me progreditur, ſi ſpiritualis ſum? Reſpondeo. Ex peccato quod habitat in te, hoc eſt, ex fomite in carne tua, & concupiſcentia carnis. Hanc uoco peccatum: quia uitium eſt à peccato originem trahens, & ad peccatum extimulans. Hoc igitur uitiũ, eſt id quod in homine ſpirituali operatur malùm, cum operatur. Spiritus.n. ipſe nunq; cõſentit, ſed mens, quæ deprauari ſe ſinit à concupiſcentia mala, quæ eſt in carne: ut ait Apoſtolus.

Scio enim quod nõ habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum. Quid eſt bonũ? Ipſe Deus, & quicquid participat de Deo. Et ipſe Spiritus eſt Deus. Ergo qđ cunq; participat de Spiritu Dei, bonũ eſt. Et Spiritus Dei eſt amor, & appetitus Dei. Qui ergo huius appetitus particeps eſt, habet bonum habitãs in ſe: ſed in carne hominis etiam ſpiritualis, in hac uita, non eſt talis appetitus. Non eſt enim illa adhuc ſpiritualis, ut uelle poſsit quæ ſunt Dei, ſed uult quæ ſua ſunt, & quæ ſunt mundi huius, quæ nec placent Deo. Vnde ipſe dicet ſeq. c. Iſtam carnis prudentiam eſſe inimicitiam quandam inter nos & Deum: quoniam ipſa inimicitiæ radix eſt. Et hîc dicit; *ſcio*: ſuperius autem dixerat: *ſcimus*: more ſuo, cum de carnali ſeipſo, tanq; perſonam Iudęi ſuſtinente, loqueretur: & non dixit; ſcio: quia quod ſciebat, ex lege in chartis ſcripta (quæ & alijs cõmunis erat) ſciebat. Nũc uerò, quia quod ſciebat, ex lege Dei ſcripta in corde ſuo ſciebat, et in ſeipſo experiebatur, dixit; *ſcio*; quia homo ſpiritualis, cuius perſonam ſuſtinebat, habet in ſe ſtatim iſtam cognitionem, quòd in carne ſua non habitat bonũ, ideſt, participatio Spiritus ſancti, ut illa

ur illa etiam bonum appetat: quia ſtatim ut mens eſt imbuta Spiritu & iuſtitia, ſentit in ſemetipſa diſcordiam inter ſpiritum & carnem: ideò Apoſtolus in perſona talis ait.

Velle quidem mihi adiacet, perficere autem bonum non inuenio, hoc eſt. Cum ſim ſpiritualis, uideo quòd uelle bonum, quod mihi non eſt innatum natura, ſed eſt à ſuperueniente Spiritu ſuperadiectum in uoluntate mea, adiacet quidem mihi: quod tamē dum uolo perficere externis bonis operibus (ſic enim perficitur charitas quæ uult bonum) nō inuenio. Nam cum uenitur ad particularem operationem, ad quam requiruntur organa & inſtrumenta corporis, quibus bonum quod uolo poſsit perfici, experientia comprobo nullo pacto me eſſe idoneū ad perficiendum. Nam tunc perficitur bonum, cum quod uult uolūtas, & ipſa membra pari alacritate ut id exequātur, concurrūt. In hac autem exequutione experior quidem ſpiritum promptū, carnem autem infirmā. Et hoc eſt quod aliâs ipſe dixit. Spiritus & caro ſibi inuicē aduerſantur, ut non quæcunq; uultis illa faciatis. Multū enim per hoc certamen de bono (quod alioqui fieret) minuitur, ſi hoc bellum non intercederet. Vult enim plerunq; orare ſpiritus, & caro uult dormire, aut quieſcere, aut comedere & bibere. Vult ille feriari à carne, & excedere Deo: At illa triſtatur quæ nellet ludere, & ſpectaculis ad ſenſū parans oblectari. Indicit ſpiritus ſilentium carni, ieiunium, luctum: & illa protinus murmurat, quæ in riſum, & uoluptates uarias magis erūpere geſtit, & in defenſionem & uindictā ſalit. Quòd ſi uerberes & caſtiges ex alia parte fit infirma ad bonū, ut nec ſic perficere queas illud κατόρθωμα, ideſt, rectum illud ac decorum, quod homini in illo ſtatu integro, in quo cum Deus collocarat, conueniebat. Et hoc propter hanc inter ſpiritum & carnem inextinguibilē (niſi morte) pugnam. Neq; uerò ſic erat à principio: quoniam in carne erat bonū; quæ nullo modo rebellaſſet ſpiritui, ſed fuiſſet tunc illa metaphorica iuſtitia, quā uiderunt quidem philoſophi, ſed ad eam non attigerunt, qua uires animæ ita componebantur, ut inferiores eſſent expeditæ & aptatæ obtemperare ſuperiori parti, ideſt, menti & rationi. Sed hanc iuſtitiam & tranquillitatem, in qua primus noſter parens Adam fuit conditus, cuius & nos hæredes ordinati eramus, illo ſuo antiquo peccato irrecuperabiliter amiſimus. Nec enim in baptiſmo nobis reſtituitur, ſolùm renouamur in parte ſuperiore mentis: quia ibi Spiritus adueniens recipitur. Mens autē ipſa purificatur, quia Deo coniungitur: & conſequenter à carne abſtrahitur, ut ſemper meminerimus peccati antiqui, & humilemur coram Deo, & in hac infirmitate proficiamus, qui in multitudine fortitudinis non profecimus, ſed defecimus ac cecidimus. Nam & per hanc infirmitatem & pugnam coacti ſumus ad Deum ſuſpirare, poſcentes eius auxilium in tāto diſsidio, & inteſtino malo, & prælio, ne ſuccūbamus, ut ipſe Apoſtolus deſuper admonitus faciebat.

Nota diſidiũ etiã in homine qui eſt ſub gratia.

Hanc uerò pugnam inter ſpiritum & carnem, nō poſſunt noſſe, niſi qui ſpirituales ſunt; quia in eis eſt Spiritus qui penetrat ſenſum Apoſtoli: quoniam in ſe ipſis experiuntur, quæ ille docet. Carnalis quidē aliquid fortè ſuſpicari poteſt, ſed uix ſentire atq; probare: quia & facile carni conſentit, & dat manus. Vnde & qui magis ſpirituales ſunt (quia unaquæq; pars magis conatur propter antiperiſtaſin) magis etiam cognoſcunt: Et cum perficere ſummoperè appetant illud, ἀγαθὸν, ideſt, bonum egregium, & abſolutum, non autem perficiunt: quia diligunt maximè, etiam plurimum dolent. Non autem dico, nullū eos opus bonum facere (ut hæretici aiunt) ſed non illud bonum abſolutum, ſicut uellet Spiritus, ut etiam ſæpe quod nolunt malum, illud faciant, non tamē lætale, ſi ſancti fuerint & confirmati. Ideò non dicit Apoſtolus, πονηρὸν, ſed, κακὸν, uolēs magis defectum, ac uitioſitatem, quàm malitiam, aut malignitatē denotare. Nam illud propriè ſonat uox, ſicut clariſsimus oratorum aduertit. Spiritualis ergo etiā malū, quod nō uult, facit ſicut & carnalis. Sed in hoc à carnali differt, primùm circa latitudinem. Carnalis enim complebit homicidium, adulterium, & huiuſmodi, ſaltem corde. At hæc facere non eſt uiri ſpiritualis. Nam cum primùm hæc agit homo ſpiritualis, deſinit eſſe ſpiritualis. Fit enim ſeruus peccati, & diaboli. Porrò quæ cōiunctio CHRISTO cum Belial? & quæ ſocietas lucis ad tenebras? Itaq; anathematizādum eſt dogma illud, quod noui hæretici ſuſcitarunt, eſſe in homine peccatore & crimino ſo gratiam Dei: contra quos Dilectus clariſsimè ait. Si quis diligit mūdum, non eſt charitas Dei in eo: quia nec diligit Deum, nec diligitur à Deo. Iniquos enim odio habet Deus. Spiritualis ergo manens ſpiritualis, non facit hæc: quia concupiſcētiæ malæ non conſentit: ideò peccatum non perficit. Facit autem aliquod malum: quia deficit à perfecto, & offendit in multis, niſi extrinſecus adiuuetur a Deo. Quin & ulterius dico, ſi dimittatur tentationi, non erit potens reſiſtere, quominus & ipſe quoq; grandia admittat crimina. Ideò dulciſsimus, & noſtræ ſalutis cupidiſsimus Magiſter prouidit, ut quilibet oraret, & diceret. Et ne nos inducas in tentationem. Nam ſatis inducit in tentationē, quum permittit hoſtes inuadere, & ſuas omnes artes intendere, nec adiuuat.

In hæreticos qui gratiã cũ crimine ponũt

Spiritualis ergo ſic deficiens in bono propter certamen carnis & contumaciam, ſi ad malum, quod caro facit, non conſentiat, ipſe illud nō operatur qui reſiſtit, & non exhibet ad iniquitatem arma iniquitati. Ideò hæc petulātia carnis, & hoc eius malum non imputatur ei in culpam: quia illud facit caro mulier, non uir: niſi fortè quid negligentiæ ei poterit imputari, quòd minus prouiderit. Poteſt enim in homine ſua ſocordia hoc donū Spiritus eſſe ſegne, & frigeſcere. Vnde cuidā dictum eſt. Suadeo tibi emere aurum ignitum. At homini carnali bene imputatur: quia non poteſt excuſare ſe, & dicere. Ego non operor illud. Si n. carnalis eſt, ſuccumbit carni. Et idcircò cum illa cōcordans, & inſtrumenta permittēs ad malum atq; *Apoc. 3.*

exhibens,

exhibens, operatur illud. Spiritualis autem non: quia non conſentit, ſed cohibet arma corporis, ne perficiat caro quod uult. Non eſt tamen ſine culpa homo, qui ſuo libero arbitrio gratia Dei adiuto, facere quę ſunt ſuę partis negligit. Eſt enim in homine ſpirituali mens informata ſpiritu, ſed non perfectè contenta ab illo. Inuenitur quippe in uoluntate & amor Dei, quo homo ſpiritualis eſt: & adhuc nonnullus amor naturalis carnis, quo uoluntas æquè prona inuenietur in illam, ſi parũper auertatur à ſpiritu. Nec ſolùm carnis inuenitur amor, ſed amor ſuiipſius etiam naturalis, qui ſi in officio non continetur per charitatem Dei, reddit hominem fermè dæmonem & Satanã. Nã & ſi ſpolietur anima carne, adhuc tamen amabit ſeipſam: ſicut & dæmones ſine carnis appetentia peccauerunt: quia ſeipſos dilexerunt magis quã Deum. Et licet amor Dei in homine qui eſt ſub gratia, ſit potentior (quanuis imperfectus) quàm carnis amor, & quã ille amor ſui proprius, ſi charitas ſuas uires exerceat: attamen ſi per carnem excitetur uolũtas ad malum, & à propria ſuperbia diabolo inſtigante & urgẽte, & ille amor Dei non excitetur, & currat ad arma ſua, quę ſunt humilis ac deuota oratio, ac deprecatio aſsidua, procuidubiò ſuccumbet homo ſub carne conſentiens illi: & tunc operabitur illud malum, qua parte ſpiritualis eſt & mente, & uoluntate. Non tamen hoc faciet ipſe ſpiritus, & ſic non ille homo ſpiritualis, ut eſt ſpiritualis, qui ſic perſiſtens, aut potius qui ſic conſideratus, peccare non poteſt. Mens igitur poſita quodam modo inter ſpiritũ & carnem, ſi carni conſentiat in crimen moritur, & Spiritus Dei recedit ab illa: quia Deus indignatur, & ſubtrahit ab illo gratiam & donum Spiritus, per quod eſt uita, & uera uita. Si uerò conſenſerit non in crimen, ſed in aliud leue peccatum, patietur detrimentum aliquod: & licet non moriatur, indignabitur tamẽ ex parte Deus: quia nõ ſic adiuuabit negligentem, & ſocordem uoluntatem non ſic proteget: & fortè etiam mittet in tentationem, & dereinquet, & erit caſus. Tunc ergo nõ immunis erit homo Chriſtianus à peccato cõcupiſcẽtiæ carnis, uel quùm cõſenſerit, uel quùm plus æquo illi indulſerit, uel nõ uigilans fuerit ſuper illam caſtigando & cohibendo, & aduertendo ne uires accipiat fortiores, & intumeſcat. Et hìc uide quomodo bene de homine carnali, Iudæo tamen, non dicit Apoſtolus, quòd ipſe non operaretur illud malum, quod oderat etiã faciẽs: ſed dicit, quòd nõ intelligebat quod operabatur. Operabatur enim, ſed non intelligens. Non intelligere autem quod operaris, non eſt non operari, ſed eſt operari: non tamen ex malitia, ſed ex errore & infirmitate. Spiritualis autem dum in hoc ſtatu perſiſtit, talis eſt ut non operetur ipſe malũ. Dilectio enim malum nõ operatur. Et ſic uerum eſt, quòd qui diligit, ſeruat mãdata. Quamobrem concludens tandem Apoſtolus, dixit.

Amor Dei in homine, & itẽ amor ſui

Rom. 13.

Inuenio igitur legem mihi uolenti facere bonum, quòd malum mihi adiacet. Etſi enim ſpiritualis ego ſum, informatus gratia in parte meliore, quæ eſt ſuperior hominis: habeo tamẽ inferiorem, in qua malum ineſt, quod illi quidem innatum eſt. Mihi uerò, licet iã ſpirituali adiacet, & obturbat me, quò minus ualeam intendere ĳs quæ Dei ſunt, ut oporter, ac totis uiribus illi inſeruire.

Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem, qui eſt mens. Cum autem eram olim in carne, non poteram condelectari legi Dei, licet eam accepiſſem, & cognouiſſem bonam. Eram inquã in carne: quia non liberatus ab eius dominatu, & illecebris, cui magis ſeruire libebat: quoniam nondum mihi aderat ſpiritus uitæ. Nunc autem quando mens mea aſperſa eſt charitate Dei, condelector cum ipſo Spiritu ſancto in hac lege ſua, quę eſt lex amoris & charitatis. Congaudet enim charitas ueritati. Charitas ergo quæ in me infuſa eſt, facit me amantem ſuæ legis, & deſiderantem eius implementum: quia ſic uideo me lucrari perfectionem meam, quæ eſt adhærere Deo meo. Unde ſurgit delectatio de ipſa lege, quæ eſt medium ad perfectionem obtinendam. Et quamuis ita ſit:

1. Cor. 13.

Video tamen aliam legem in membris meis &c. Haud dubium taiẽ eſſe legem in mẽbris, ideſt, in inſtrumentis carnis, quæ data ſunt ut obediant menti: quæ lex repugnat legi ſpiritus, que eſt in mente. Omnis homo ſpiritualis hæc in ſeipſo ſentit, & aſsiduè experientia probat.

Et captiuantem me in lege peccati. Hæc uerba magnum habent dubium, unde pauci ſeſe ab eo explicarunt. Dubium autem eſt, quomodo conueniant huic homini ſpirituali, cui (Apoſtolo teſte) non dominatur peccatum. Et nũc uidetur de ſeipſo dicere, qui erat uas electionis, quòd captiuabatur à lege carnis in legem peccati: quod non eſt aliud quàm dominari peccatum, & hoc contingere etiam tanto Apoſtolo.

An Chriſtianus dici poßit captiuus peccati in lege noua.

Hic locus hęreticis uidetur in ſpeciem quidẽ ualdè fauere, ut adhuc in gratia exiſtentes, captiui teneantur à peccato. Tu uerò benigne lector audi. Primùm reuera nihil loquebatur de ſe ipſo Apoſtolus, niſi quatenus ſub illa ſpiritualis hominis communi perſona cõprehendebatur: & quod erat proprium ſtatus illius, tanq̃ doctor ac magiſter, non quid in ſe, aut in quouis particulari homine eſſet, enunciauit. Non enim hiſtoriam (ut diximus) tradebat, ſed doctrinã. Et ideò nõ quid de facto efficeret lex mẽbrorum in quolibet, manifeſtabat, ſed quid eſſet innata efficere, niſi obuiã iretur Nec ſuperius dicitur, non dominari peccatum, quaſi non ualeat uincere, & ſic dominari: ſed dixit exhortans iam CHRISTI Spiritũ adeptos. Exhibete uos Deo tanq̃ ex mortuis uiuentes; & membra ueſtra arma iuſtitiæ Deo. Peccatũ enim uobis non dominabitur. Vide quomodo non dixerit: Non eſt tale, ut non ualeat dominari. Nam per CHRISTVM reuera non ſic liberati ſumus à potentia carnis, quin poſsimus denuò captiui fieri, ſed dixit: Non dominabitur, retinens conditionem prædictam, uidelicet, ſi exhibueritis uos Deo tanq̃ ex mortuis uiuentes, & membra ueſtra arma iuſtitiæ Deo: quod poſſunt, qui ſub gratia ſunt conſtituti. Alioqui periculum eſt, ne denuò

eis dominetur peccatum. Et ſimiliter non dixit, quòd iſta caro haberet ſubiectam mentem: quod eſſet non ſolùm repugnare illi, ſed dominari. Sed dixit, nos habere legem membrorum, atq; carnis repugnantem legi mentis: ut ſint quaſi duo hoſtes inuicem ad certamen inſtructi, nondum tamen alter ſub altero. Adhuc enim iſtam legem carnis ſentimus (quia bellua eſt) eſſe tantæ temeritatis ut uelit: & tātæ fortitudinis, ut etiam ualeat captiuare non ſpiritum quidem ipſum, ſed mentem, & hominem etiam afflatum ſpiritu, in lege peccati & mortis. Etenim denuò dominaretur, niſi legitimè certet homo in illam, & opponat ſeſe illi per arma ſpiritus. Et ideò admonebat Apoſtolus: Exhibete uos Deo, tanq̃ ex mortuis uiuētes. Quid eſt dicere, tanq̃ ex mortuis uiuentes? niſi tanq̃ illi, qui ſemel à morte liberati, debent fieri cautiores, & diligentiores, ne iterum incidant in eandem mortem: cum ſit nunc in noſtra poteſtate non ſuccumbere, ſi tamē caueamus. Caueamus autem timore, & præparatione, & medelis conſeruatiuis ſanitatis, & à morbo præſeruatiuis. Et ideò addidit.

Et membra ueſtra arma iuſtitiæ Deo. Membra noſtra ſunt, quæcunq; ſunt inſtrumenta in corpore, ut ſenſus interni, & externi, oculi, aures &c. Sunt igitur hæc omnia arma iuſtitiæ legendo, audiendo, loquendo, meditando, orando, & reliqua deniq; faciendo, quæ imperat charitas. Sic enim faciendo, peccatum, ideſt, cōcupiſcentia, quæ alioqui captiuum redderet, nō dominabitur. Et ideò hîc dicit; *captiuantē*; quia (quod in ſe eſt) hoc facit: & potēs eſt etiam efficere, eò quòd ſemper eſt in pugnam parata, & ſemper ſtimulat, ſemper excitat, niſi magna cum attentione & uiolentia opprimatur, retundatur, caſtigetur. Et ideò dicit ueritatis ſaluberimæ Magiſter: Oportet ſemper orare, & nunq̃ deficere. & iterū: Orate ne intretis in tentationem. Similiter & alijs remedijs eſt utendum. Vnde & ipſe Apoſtolus in exemplum noſtrū aie-
[1. Cor. 9.] bat: Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo: ne fortè qui alijs prędicauerim, ipſe reprobus efficiar. Et B. Petrus cum ad iuſtitiæ opera cohortaretur: Hęc, ait, facientes, non peccabitis aliquādo: aut, non labaſcetis. Verè magna eſt hæc miſeria, eſſe in hoc ſtatu bellum tam aſsiduum, tamq; inteſtinum: ut non fruſtrà dixerit ſæpe Dominus, Vigilate. Propterea adiecit Apoſtolus.

In fœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? infœlix, aut potius, miſer ego homo, qui nō poſſum perficere in hac uita bonum illud perfectum & abſolutum, quod in alio ſtatu naturæ integræ potuiſſemus. Nunc uerò nos impedit ipſa conditio ſtatus noſtri: quia habemus hoſtes admodum fortes, mūdum, carnem, Diabolum, qui conualuerunt ſupra modum in nos, Et ideò dixit; *Ego*; ſcilicet ſpiritualis. Et adiecit; *homo*; ut ſignificaret quòd ita eſt homo ſpiritualis, ut in hac noſtra uita etiam adhuc ſit homo, ideſt, in carne exiſtens, & in iugi cum illa diſsidio, eiuſq; ferens pondus. Quamobrem adeſt periculum, ne denuò in captiuitatem adducatur, ut etiam ſanctorum ſit in bello ſuperari metuentium uox iſta.

Quis me liberabit de corpore mortis huius? Omnia membra carnis conficiūt corpus mortis: quoniā ſi quodlibet conſideremus, undiq; intrant per ea in animum quæ inferunt mortem. Ecce ſcriptum [Ier. 9.] eſt: Aſcendit mors per feneſtras ueſtras. Videt homo mulierem, & ſubrepit concupiſcentia: cui ſi conſentitur, gignitur mors. Audit auris uerbū ſuſurij, & detractionis: & hinc etiam conflatur mors. Guſtat homo, & bibit in uino luxuriam; & hoc eſt mors. Deniq; quoduis obiectum mūdi huius ſecum mortis habet fomenta. Et ideò periculum eſt undiq;, & ubiq;: quia ſemper inimici ſunt præſtò: ſemper ſunt parati & accincti domi, non tantum foris. Et inimici hominis domeſtici eius, ait Dominus noſter. Apoſtolus igitur talis hominis perſonam adhuc retinens, & tot periculorum occaſiones uitare cupiens, quibus mortem incurri intelligebat, in illam exclamationem erupit, tanquàm qui in hac uita nullū à quouis homine poſſet expectare alicuius remedij ſolatium. Infœlix (inquit) ego homo, quis me liberare poterit de iſto corpore mortis? Et mox declarat quis ſit uerus & ſolus tantarum ęrumnarum liberator: non naturæ lex, non ipſius Moſeos. Quid igitur?

Gratia Dei *per* IESVM CHRISTVM. Dices: An non recipiſti iam gratiam? Recepi: Cur igitur non es liberatus à principio? Quia nondum (inquam) eſt tempus perfectæ liberationis. Non .n. eſt hoc præſentaneum remedium, licet ſit certū. Hæc enim gratia medicina morbi, quaſi fermentum eſt in maſſa poſitum, & indiget tempore ad fermentandum totam maſſam. Oportet ergo ut fermentetur & ipſa caro: ſed non poteſt hoc fieri, niſi & ipſa prius corrumpatur, ut ſic totus homo liberetur. Et ideò uerè ipſa gratia liberabit nos perfectè, quæ iam incepit: quoniam gratia eſt q̃ ſumus in Deo. Gratia quoq; eſt quòd maneamus in illo. Et ipſa deniq; eſt, in qua Spiritus deprecatur pro nobis gemitibus inenarrabilibus: & orat redemptionem corporis noſtri, ut perficiatur inchoatū erga nos ſuum opus in CHRISTO. Neq; uerò poteſt non exaudiri Spiritus CHRISTI bonus in bonis, ac trementibus eum, & expectantibus aduentum eius, & regnum Patris.

Scio quòd & aliter legitur locus iſte in gręcis, uidelicet: Gratias ago Deo meo p̃ IESVM CHRISTVM. Nec inde alienus ſenſus colligitur. Nam uerè ita conueniebat Apoſtolo, ut ageret gratias peculiaris gratiæ ſuę memor, qua certus erat futuræ liberationis, nullo modo dubitās ſe eſſe chariſsimum Deo per CHRISTVM, & quòd mundus erat ſibi crucifixus, & ipſe mundo. Gratias igitur agebat in ſpiritu, tanq̃ qui iam illud recepiſſet, quod ſpe certiſsima ſe recepturum ſperabat. Et in ea gratiarum actione uoluit ſubintelligi reſponſum, tanq̃ in actu exercito (ut dicunt logici) iuxta illum ſenſum quem porrigit latina lectio, ideſt, quòd omnis homo qui eſt in CHRISTO, debet agere gratias per CHRISTVM: quia hoc malum ad tempus eſt, & interim Spiritum habet ſuæ ſpei arrabonem: quoniam liberabitur tandē

aliquando

aliquando ab iſto corpore mortis, ſi modo ſentiat gratiam eius in ſe, quam uerè ille ſentit, quem Deus dignum fecit aliquid pati pro CHRISTO iniuſtè, ut habeat fortiorem illam ſpem quæ non confundit, quam ſentiebat in ſemetipſo tantus Apoſtolus: unde & aſſiduas agebat gratias. Sed ad rem rediens, concluſit ille tandem ſtatum ſpiritualis hominis manentis in gratia, his paucis.

Igitur ego ipſe mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati. Homo materialis, qui non intelligit modum doctrinæ, dicet. Qui fieri poteſt ut idem homo ſeruiat legi Dei, & legi peccati? cum ueritatis Magiſter dixerit. Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, et: Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur. Sed nō attēdit illis uerbis (ut iam dixi, et ſæpius inculcandum eſt) conditionē hominis ſignificare uoluiſſe Apoſtolum, ut intelligeret prudens lector, quòd homo etiam ſpiritualis in CHRISTO, ſecundum inchoatam iuſtitiam ita ſe habet, ut ſecundum mentem ſit paratus ac diſpoſitus ſeruire legi Dei, ideſt, Spiritui, & imperio charitatis. Secundum carnem uerò ſit diſpoſitus ad ſeruiendum legi peccati. Non autem quòd ita ei de facto contingat. Non eſt enim poſſibile eundem de facto poſſe hæc officia partiri, ut ex parte ſeruiat legi Dei, & ex parte legi peccati: ſtultiſſimum eſt hæc putare. Homo enim in CHRISTO exiſtens, nulli peccato debet ſeruire, cum hæc ſibi inuicem aduerſentur, ſicut ſuperiori capite declaratum eſt. Nam qui mortuus eſt, peccato mortuus eſt: & ita iuſtificatus à peccato, ut non ſit ulterius ſub illo. Deſtrui enim debet corpus peccati, ut non ulterà ſeruiamur illi.

Hæc Apoſtolus, quātum ad hoc caput pertinet, cuius egregiam doctrinam, ſi (ut mihi uiſus ſum) apprehendi, Benedictus Deus: ſin autem cogitens alij meliora, paratus ſum libenter audire.

Summa doctrinæ ualde pulchræ & neceſſariæ ex hoc capite.

Interim ſummabo uarias conditiones, & proprietates uariorum ſtatuum, quas Doctor noſter Apoſtolus gentium doctè, ac paucis perſtrinxit, in quibus poſt peccatum inuentus eſt homo miſer, & infœlix. Verùm hoc non ſatis ſciri poteſt, niſi primi quoq; ſtatus conditio ſciatur, in qua erat homo ante peccatum. Nam hinc melius cognoſcetur illius ſtatus conditio, ad quem redactus eſt homo poſt peccatum, ſequeſtrata omninò lege, & ſpeciali auxilio Dei, quem dicimus ſtatum naturæ lapſæ. In ſtatu igitur primæuo ante peccatum inueniebatur homo in magna diuinorum notitia, & indutus ueſte gratiæ, & ueſte iuſtitiæ, qua mens erat ſub Deo compoſita, caro ſub mente, corpus ſub anima; & conſequenter exigebatur ab eo perfectio iuſtitiæ, quam proculdubiò potuiſſet facile præſtare in eo ſtatu exiſtens. Nihil enim erat ei repugnans, quo minus hoc poſſet, propter eminentem ſcientiam, & claram diuinorum notitiam, & expeditam membrorum facultatem, quæ erant arma ad perficiendam omnem iuſtitiam promptiſſima. Neq; enim in mentem hominis rectè de ſummo & optimo opifice Deo ſentientis uenire debet tam iniqua cogitatio, ut ab initio creaturam ad imaginem & ſimilitudinem ſuam conditā reliquerit in tanta ad uirtutes comparandas difficultate, quantam nunc uel Chriſtiani experimur. Et utinam omnes ueram illius ſtatus cognitionem haberemus, & eius qui poſt eſt inſequutus per peccatum. Illa enim nihil efficacius puto ad efficiendum nos uerè erga Deum gratos, & humiles, & ad confitendum illum ſummè bonum in omnibus uijs ſuis, & ſanctum in omnibus operibus ſuis. Neq; enim pereuntiū delectatur multitudine, qui cogitat cogitationes pacis, & nō afflictionis. At nos ſumus admodū ad ſubmurmurādum propenſi, qui natura fugimus laborem, & delitias ſectamur, quæ fuiſſent in hoc primo ſtatu.

Verùm cecidit miſer homo, & amiſit ſcientiæ dona, & iuſtitiam illam & gratiam: & redditus eſt non iam carnalis, ſed omninò caro ipſa, ſicut uocant eum ſcripturæ. Comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. *Pſal. 48.* Non intelligens, non requirens Deum: ita ut poſſit comparari homini intemperato, qui malum omnino ignorans faciat quaſi bonum, corrupta mente. Porrò hoc iam non imputetur ei: quia beſtia eſt: ita ut uiuat non reſpectu primæ, ſed ſecundæ mortis, quæ ſolùm à proprio actuali peccato procedit. Vnde exiſtimo propter hoc dixiſſe Apoſtolum de his, qui dimiſſi ſunt à Deo huic ſtatui, tanquàm ſine ulla ſua ſpeciali prouidentia. Qui, inquit, in præteritis generationibus *Act. 14.* dimiſit gentes ingredi uias ſuas, uidelicet, ut pateret ſtatus ille, in quem poſt peccatum redacti ſumus. Nam illæ merito dictæ ſunt gentium uiæ, quæ peſſimæ erāt, & ducentes in baratrum profundum malorum, propter naturalem omnium pronitatem ad malum, iuxta cuiuſlibet deſideria. Et ideò dictum eſt. Non permanebit: aut po- *Gen. 7.* tius, non iudicabit, uel (ut quidam non irrationabiliter uolūt) non irritabitur Spiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt. Quod idem uidetur eſſe, ac ſi dixiſſet. Non imputabo eis peccatum, nec in æternū illos propter hoc puniam, quia caro ſunt: quod eſt dicere, ſunt pluſquàm carnales. Ideò maluit punire temporaliter, ut uel ſic aliquam exculperet ab ijs pœnitentiam, qui non abſq; aliqua ſua culpa dimiſſi ſunt: & hoc ex magna miſericordia, ne eos in æternum damnaret. Et ſic exponit eum locum eleganter B. Hieronymus in heb. quæſt.

Alius autem legis ſtatus qui poſt ſtatum naturæ corruptę eſt inſequutus, fuit ille, in quē euectus eſt populus hæbreus, in quo longè clariorem de prouidentia Dei acceperunt notitiam, ita ut magna cum gloriatione canerent: Notus in Iudęa Deus: in Iſrael magnum nomen eius. & iterū: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Erat enim ſtatus notitiæ, reſpectu tamen gentium: quoniam Iudæi erant illuminati de bono & malo, & de prouidentia & uoluntate Dei, ſicut dixit Apoſtolus de Iudæo. Et noſti uoluntatem eius, probans utiliora inſtructus per legem. Ex qua notitia inuitabatur ad fa- *Rom. 2.*

ciendum bonum, & ad fugiendum malum. In eo ergo ſtatu exiſtens homo, factus eſt melioris conditionis, quàm ſi fuiſſet dimiſſus ſibiipſi: & hoc propter notitiam à lege acceptã. Ignorantia enim pars erat peccati non minima, ita ut homo lapſus diceretur caro & bellua: quia id faciebat, & id probabat, quod placeret carni. Iudæus aũt iam non caro (carnalis homo tamen) quia ſecũdum rationem & legem inſtructus, id probabat quod erat bonum, licet non faceret, cum eſſet uoluntate carnalis, propter inhabitans in eius carne peccatum, & dominans menti nondum compoſitæ per iuſtitiam, & gratiam. Peccare enim cogebatur obnubilato per carnem intellectu, cum ad obiectum particulare, quod placeret carni, deſtenderetur: & ſic etiam ipſe perfacile intemperatus efficiebatur.

Erat ergo Iudæus in deteriore ſtatu ex parte, quàm eſſet homo in natura lapſa: quia accepto mandato ne concupiſceret, magis irritabatur caro ad concupiſcendum: & concupiſcens actu, grauius efficiebatur peccator. Quod ſanè factum eſt à Deo non in eius malum, ſed bonum, uidelicet, ut per legem noſcens ſe carnalem, & natura iniuſtum, & incontinentem, non maneret in lege, ne præuaricator fieret, ſed curreret ad CHRISTVM, quem ipſa lex indicabat, ut ſpiritu uiuificaretur, & lex illa imprimeretur in corde, quæ erat ſcripta in tabulis, cum ſciret ex ipſa lege
Sap. 8. (ſicut ſcriptum reliquit Sapiens) Quòd nemo poteſt eſſe continens, niſi Deus det, & hoc per CHRISTVM. Teſtificatur enim lex iuſtitiæ Dei, quæ ſcribitur in cordibus noſtris per CHRISTVM: ſicut idem Apoſtolus dixit. In hunt autem ſtatum poterant uenire etiam gentes, quibus ipſa natura prædicabat bonum, & malum: Deũ prouiſorem, & remuneratorem mortalium, ſi prædicationem naturæ recepiſſent, ſicut & nonnulli receperunt. Verùm gentes non tam facile acceſſum habebant ad CHRISTI notitiam, ſicut Iudæi legis beneficio inſtructi. Non ergo datus eſt Iudæis ille ſtatus, ut in illo manerent: ſed ut cognito morbo ad medicum currerent, & uenirent in ſtatum gratiæ, qui eſt nouiſſimus ſtatus ab omnibus alijs differens.

A ſtatu autem primæuo hic noſter ſtatus differt: quia in illo erat clarior diuinorum notitia. Nos autem ambulamus uidentes quaſi per ſpeculum in enygmate. Amplius in illo ſtatu fuiſſemus in ea iuſtitia, qua continebatur pars inferior ſub ſuperiore, & ſuperior ſub Deo. Nunc uerò habemus eam contumacem, ut ſæpius declaratum eſt. Et ob eam cauſam non tenemur ad illud omninò rectum ac perfectum, ad quod eramus obligati in primo pacto, cum eramus innocentes: modo confiteamur obligationẽ. Non enim exigit à nobis Deus impoſſibilia.

Differt & hic ſtatus à ſtatu Iudæi, ſicut differt ſtatus continentis à ſtatu incontinentis. Eſt quidem & in nobis peccatum, ſicut in Iudæo, ideſt, concupiſcentia in carne: ſed non dominatur menti niſi uelimus, & demus ultrò manus, non repugnantes cum armis gratiæ, quæ ſunt, uigilantia, oratio, ſacramẽta, caſtigatio corporis, & alia huiuſmodi. Si autem reſiſtamus legitimè, non dominatur. Præualet enim quæ eſt in mente lex charitatis, ita ut poſſimus continere. Non autem in eam uenimus temperantiam & moderationem, ut æquemur ſtatui illi, qui fuiſſet ante peccatum. Nam tunc non ſolùm erat in mente gratia iungens Deo ſuperiorem partem: uerùm & adfuiſſet illa iuſtitia, qua iungebatur pars inferior ſuperiori, ne eſſet contumax, ſed quadam impreſſione ſileret obtemperando edicenti.

Et ideò quod ad hoc pertinet, uidelicet, quantum ad conſummationem iuſtitiæ, in deteriore ſtatu modo ſumus, quàm fuiſſemus ante peccatũ. Sumus enim in difficiliori propter peccatum menti repugnans in bono & optimo, ut periculum etiam ſit expugnationis non negligendum. Multi enim expugnantur & pereunt, eundo poſt concupiſcentias ſuas. Deinde uix eſt in hoc mundo, propter tam grauem carnis ſarcinam, mundi & diaboli pugnam, qui peſectè (ut par eſſet) inſiſtat in bono, & perficiat illud, & auertatur à neceſſitatibus, & irrumpentibus cogitationibus, & malis, & morbis, & innumerabilibus uitæ huius incommodis. Maiorem prætereà habet poteſtatem in nos Diabolus, quàm in primæuo ſtatu habuiſſet. Itaq; peccatum reddidit difficiliorem uirtutis uiam, & minus certam q̃ anteà fuiſſet.

Attamen in hoc melioris ſumus conditionis, quòd hunc magis arduũ agonem magiſq; acrem ſuperantes, etiam maiora promeremur in cœlis gaudia, ſicut promptum eſt credere. Nam & ipſemet Dominus noſter & caput IESVS CHRISTVS, propter mortis acerbiſſimæ cruciatum gloria maiore, & corona potitus eſt. Maior ergo uictoria, & illuſtrioris triumphi dignior eſt futura ratio, ſi frangantur ac ſuperentur unà cum ſuo rabido exercitu numeroſiores hoſtium copiæ, quàm ſi pauciores ac infirmiores leuiori pugna fugarentur & proſternerentur. Hoc non ignorãt ipſi dęmones, quibus maximum eſt ſtudium, ut ſuadeant nos ſemper eſſe infirmos, & ea fortitudine per nouum ſtatum minime eſſe roboratos, qua poſſimus tantis (quantæ nos circunſtãt) tentationum fluctibus reſiſtere. Et ad huius rei ſidem faciendam armarunt ſuos milites nouos noſtræ ætatis hæreticos, qui prædicant hominem etiam in CHRISTO exiſtentem, peccatorem adhuc inueniri, & non qualicunq; peccato, ſed lætali, & ad mortem imputabili. Quod iniquiſſimum, & contra CHRISTI gratiam excogitatum dogma, Apoſtolus ſeq. cap. initio clariſſima ſententia damnabit.

Cap. VIII.

NIhil ergo nunc damnationis eſt iis qui ſunt in CHRISTO IESV, qui non ſecundum carnem ambulant. Lex enim ſpiritus uitæ in CHRISTO IESV, liberauit me à lege peccati

cati & mortis. Nam quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, ut iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecũdum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Qui enim ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt: qui uerò ſecundum ſpiritum ſunt, quæ ſunt ſpiritus ſentiunt. Nam prudentia carnis mors eſt: prudentia autem ſpiritus uita & pax. Quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo. Legi enim Dei non eſt ſubiecta: nec enim poteſt. Qui autem in carne ſunt Deo placere non poſſunt.

Heretici noui hoc i loco proſternuntur.

N*ihil ergo etc.* Quod primum ait: *Nihil*, hoc uno uerbo iugulauit hæreticos: quod ut planè perſpicias, attende. Stet igitur B. Pauli hęc inuicta ſententia, quæ uelut ſagitta coniecta, oculos iſtorum excœcet. Loquens de ijs qui ſunt in CHRISTO per fidem, ait: *Nihil ergo*. Quid eſt quod ait, *Ergo?* Vnde (quæſo) educitur iſta concluſio, niſi ex proxima ſententia, quam dixerat deſcribens ſpiritualem uirum in CHRISTO, quem figurauit in ſemetipſo dicens. Igitur mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati? Ac ſi diceret, ut uerè dicit. Quia mente ſeruio legi Dei, id eſt, quia ſic ſum per gratiam diſpoſitus ad ſeruiendum legi Dei, nihil nunc damnationis habeo, id eſt, nullam damnationem: quia peccatum non eſt in me ullum, id eſt, in mente mea, ubi iam nulla eſt macula: quia ex fide mihi cor eſt purificatum, & gratis iuſtificatus ſum dono Dei. Itaq; ſatis eſt mente purificatum eſſe ad iuſtificationem meam coram Deo, qui mentem reſpicit, & dicit: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum uidebunt. Non enim obſtat ſi in hoc ſtatu ſeruiam legi peccati, id eſt, ita ſim diſpoſitus ſecundum carnem ad peccandum: quia diſpoſitio hæc mala iam purgata eſt, & non eſt ipſa peccatũ, cum peccatum ſit actus. Item non ex carne procedit peccatum, ſed ex uoluntate. Modo ergo uoluntas per ſpiritum reſiſtat carni, & non ſequatur concupiſcentias eius, nihil mihi erit damnationis. Et ideò bene ſequitur.

Matth. 5.

Iis qui ſunt in CHRISTO IESV, *qui non ſecundum carnem ambulant, ſed ſecũdum ſpiritum*, id eſt, qui incedendo in hac uita mortali, affectibus & operibus non obtemperant appetitui carnis, ſed ambulant ut boni æmulatores Abrahæ per ueſtigia fidei, obediendo legi ut filij Dei, qui Spiritu Dei aguntur, & mouentur ad fructus ipſius Spiritus perficiendos, qui ſunt charitas, gaudiũ, pax, etc. quæ qui agunt, non habent legem aduerſam & minitãtem, ut ipſemet B. Paulus teſtatur. Nã qui ſunt CHRISTI, carnem ſuam crucifigunt cum uitijs & concupiſcentijs ſuis. Et ideò nihil damnationis eſt ijs qui eiuſmodi ſunt. Nam unde poteſt prouenire in eos tali diſpoſitione præditos damnatio? Non equidem ex antiquo delicto, quod damnatum eſt, & interemptum in carne CHRISTI data pro noxa. Nec ex ui legis: quia aduerſus huiuſmodi qui faciunt legem, & non ambulant in concupiſcentijs carnis facientes eius deſideria, non eſt (inquit Apſs) lex, ſcz, damnans eos, ſed potius commendans: quia inuenit illos facientes quæ ſunt legis. Et hoc eſt quod ait.

Gal. 5.

Lex enim Spiritus uitæ in CHRISTO IESV *liberauit me à lege peccati et mortis.* Lex Spiritus, eſt lex charitatis, quæ eſt infuſa per Spiritum ſanctum in cordibus noſtris, unde anima noſtra uiuit coram Deo: quia uitã accepit, ut ſeruire poſſit Deo. Hęc ergo lex Spiritus, unde eſt uita, liberauit me (ait Apſs in perſona Chriſtiani) à lege peccati et mortis, id eſt, ab antiqua lege, quæ cum eſſet in tabulis, & iuberet mihi exiſtenti carnali ſpiritualia, non ualenti ea perficere propter carnis imperiũ, erat iſto modo mihi miniſtra peccati, & mortis. Itaq; ab ea liberati ſumus per hanc legem Spiritus uitæ nobis infuſam, modo maneat hæc lex in nobis: quod erit ſi nos maneamus in CHRISTO IESV. Manebimus autem in illo, ſi dilexerimus illum, in quo ſumus omnes: & iccircò debemus nos ipſos in illo inuicẽ diligere. Ipſe enim eſt uitis noſtra, de qua hic Spiritus uitę tanquàm de radice dimanat in nos: de cuius uitali humore tanquàm palmites haurimus, ſi modo in ea uite permaneamus. Permanebimus autem, ſi non conſenſerimus carni, ſed fecerimus mandata Dei. Vt oſtendat autem quõ per hanc legem Spiritus uitæ liberemur à lege peccati & mortis, adiecit.

Nam quod impoßibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem. Senſus eſt, quòd lex quæ poſita erat homini animali & carnali, & contumaci, & iniuſto, cum ipſa iuberet ſpiritualia, & ea quæ carni moleſta ſunt, non poterat efficere per ſeipſam quod ſuæ intẽtionis erat, uidelicet, ut homo perficeretur in actibus iuſtitiæ. Homo enim malus, & ſentiens legis uim & iuſſum, & non ualens obedire, imò per legem tantò magis excitatus ad reſiſtendum (quoniam ſemper ob innatam malitiam & ſuperbiam nitimur in uetitum) tranſgrediens legem, ſupra modum fiebat peccator & præuaricator: quoniam etſi lex ipſa ex ſe eſſet fortis, & fortia iubens, infirmabatur tamen per carnem. Nam caro quæ legem recipiebat, non tamen in ſeipſa ſcriptam, ſed in tabulis lapideis, inueniebatur ipſa mente fortior: ita ut lex ſuo ſine fruſtraretur, qui erat, ut homo eſſet perfectus in iuſtitia, faciens iuſta coram Deo. Hoc eſt ergo quod dicit legi fuiſſe impoſſibile, nimirum, ut faceret hominem iuſtum coram Deo, & operãtem bona, ſcz, obſtãte peccato, quod erat in carne, & dominabatur homini ne poſſet etiam uolens, iuſſa legis perficere, quæ reddebatur infirma hac parte propter carnem, id eſt, propter illum dominatum carnis. Quomodo ergo quod erat impoſſibile legi, perfectum ſit, explicat, & ait.

Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudine carnis peccati, ſupple tu, hoc effecit. Frequens enim eſt Apoſtolo omittere uerba, quæ poſſunt facile ſubaudiri. Et uide (quæſo) Dei conſilium, in quo

maxima miſericordia & iuſtitia illius elucet. Ipſe enim perſpiciens non eſſe legis defectū, ſi ei non obtemperaretur, ſed hominis, idq; propter ius quod habebat peccatum in hominem cui dominabatur, ſecundum illam diuinæ legis regulam: Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati: uoluit homini ſuccurrere, & illum liberare ab hoc peccati dominatu. Noluit autem hoc facere cum aliqua ipſius legis iniuria, ideſt, noluit à ſua poſſeſſione peccatum expellere, niſi rurſum aliquod ius naſceretur aduerſus ipſum. Ergo ad hoc miſit Filiū ſuum, ſcilicet, ad tollenda peccati iura: quoniam miſit illum in ſimilitudine carnis peccati. Miſiſſe autem tunc dicitur Pater Filium, quando decreto illius ipſe Filius aſſumpſit humanam carnem, infirmam, corruptibilem, caducam. Nam ſic dicitur ipſe exijſſe à Patre: quoniam ſic exinanitus, gloriam, quæ decebat illum (utpote Filium Dei unigenitum) abiecit à ſe. Vnde & redijſſe ad Patrem poſtmodo dictus eſt, cùm gloriam ſuam accepit, & indutus eſt uirtute, ut ſedere dicatur ad dexteram Patris.

Ioa. 16.

Quid eſt ueniſſe CHRISTVM *in ſimilitudine carnis peccati.*

Venit ergo in ſimilitudine carnis peccàti: non quia non uenerit in uera carnis noſtræ ſubſtantia, ſed quia cum carnē acciperet, noluit accipere inſitum in carne noſtra peccatum, & in uniuerſa maſſa naturæ. Accipiens tamen conditiones pœnales in carne ſua, quæ nobis à peccato uenerūt, ut erat corruptibilitas, & paſſibilitas, & mortalitas, uerè habuiſſe dicitur & aſſumpſiſſe carnem ſimilem carni peccati. Sic dicitur ueniſſe in ſimilitudine hominū, et habitu inuentus ut homo. Quo genere dicendi non negatur uera in eo hominis ſubſtantia, quę ex tali forma & materia reſultat, ideſt, anima, & corpore tali: ſed declaratur illum non fuiſſe hominem ſecūdum conditiones illas, quæ humanæ naturæ propter peccatum debebātur, inter quas erat dominatus peccati.

Philip. 2.

Fuit autem ſimilis alijs hominibus: quia miſerias & pœnas peccati (ſine peccato tamen) in ſe aſſumpſit, & ideò habitu inuētus eſt ut homo. Et ſic in ſeipſo cœpit diſſoluere iura peccati, cū ipſe iniuria, quod ad ſe attinebat, in ſua carne pœnas antiquo peccato debitas cœpit luere, & Deo reſtituere ſuam gloriam, quam nos rapuimus. Nos enim diuinum illud neſcio quid rapuimus, quùm parentes noſtri ab initio appetiuerunt dijs eſſe ſimiles. At IESVS tum hoc debitum Patri reſtituit, quùm diuinas conditiones ſibi conuenientes, ideſt, illam gloriam quaſi Vnigeniti à Patre, à ſeipſo abiecit, & ſe exinaniuit, atq; formam ſerui immeritò ſubſtinuit, ut hoc efficeret, quod lex non poterat, vcz, iuſtificationem noſtram. Nam & hoc pacto effectum eſt quod ſequitur.

Et de peccato damnauit peccatum in carne. Veniens IESVS in hunc mundum abſq; peccato (ut dictum eſt) ſed aſſumptis pœnis peccato debitis, cœpit habere hoſtem ipſum peccatum, cum quo & conflixit, & de quo triūphauit. Mundus enim ab eo peccato impulſus reſtitit euangelio & ueritati, quam CHRISTVS prædicabat: & ſic ab illo ipſo peccato fuit indigniſſimè ſummaq; iniuria crucifixus. Peccatum igitur (à quo iſte tantus auſus fuit) quia extendit iura ſua in eum, in quē nullum prorſus ius habebat, meritò perdidit ſua iura, quæ in uniuerſum mundum meritò habebat. Nam illud CHRISTI opprobrium, quod paſſus eſt à peccato, longè præponderauit illi debito, quod ipſe mūdus peccato debebat. Sic igitur Deus benedictus, & per omnia iuſtus, hanc iniuriam à peccato uenientem cernens in Filio ſuo, & in illa benedicta ſuæ carnis hoſtia, quam ipſe obtulit pro peccato in ipſa carne Filij ſui ſumma iniuria damnata, ſummo iure damnauit peccatum, ut hoc pacto, de ipſo peccato damnatio ipſius peccati mirifica æquitate proceſſerit.

Quicunq; igitur inuenitur in CHRISTVM regeneratus, et per baptiſmum in illo configuratus morti eius, gerit quidē in ſe, hoc eſt, in carne ſua peccatum, ſed damnatum: quoniam non dominatur ulterius. Non enim inuenit ulterius hominem peccatorem, in quem ius habeat: quia mortuus eſt homo uetus in carne CHRISTI, & nouus excitatus eſt, qui non agnouit peccatum, ſed eſt conditus in iuſtitia & ſanctificatione ad ſeruiendum Deo, & gloriæ eius. Tales ſunt qui renati ſunt, effecti noui & in ſpiritu & in carne: quoniam membra ſumus corporis CHRISTI de carne eius, & oſſibus eius. Non quòd in carne noſtra non ſit malum adhuc, cum & in carne CHRISTI fuerit malum, licet non peccatum: ſed quòd hoc malum non eſt nobis ulterius in pœnam & peccatū, ſed in exercitium ac meritū. Sicut fuit CHRISTO ſuum malū carnis, factum propter nos maledictum, quem oportuit pati, & ita intrare in gloriā ſuam. Tales & nos, qui hanc carnem in hoc penè ſimilem ſuæ carni habemus, quam oportet à nobis caſtigari, tanquàm inimicam, donec perfectè moriatur, ut fiat quaſi ſemen futuræ incorruptionis & gloriæ,

Hactenus pro huius loci explanatione: Etſi me nō lateat alios aliter exponere, ſed ego illud protuli, quod magis placuit. Videat lector alios ſi libeat, & ſemotis (quæ rectum iudiciū impediunt) prauis affectionibus diiudicet. Non eſt enim mihi in animo cuncta quæ ab alijs dicuntur uel improbare, uel ſaltem recenſere. Quod & ſi facere cuperem, citra magnum animi tædium fieri non poſſet, qui à contentionibus libenter abhorreo.

Ad rem igitur noſtram redeundo, Dicimus hoc Dei conſilium fuiſſe, ut iſto pacto iuſtificatio legis impleretur, uidelicet, damnato peccato, & omni eius iure ab illo ſublato, & conſequenter illius tyrānide. Dick autem legis iuſtificationem, ideſt, illam quam imperabat, & intendebat lex, cum diceret homini: Non concupiſces. Et hîc uides, acute lector, ſatis redargui nouos hæreticos, qui nolunt poſſe impleri à nobis iuſtificationem. Et attende in quibus dicat impleri, & quomodo ait.

In nobis, hoc eſt in Chriſtianis iuſtificatis ſpiritu & fide. Sed quia hoc non ſatis erat aduerſus hæreticos, adiecit: *Qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum.* Hi enim demū ſunt;

in quibus

In hæreticos, quomodo poteſt impleri lex.

in quibus impletur deſiderata legis iuſtificatio, uidelicet, qui ambulant ſecundum ſpiritum, non ſecundum carnem, ideſt, qui non quæ carni placent, cuius opera manifeſta ſunt, ut immunditia, auaritia, libido, ſuperbia, & huiuſmodi alia, ſed quæ ſunt ſpiritualia agunt, facientes fructus ſpiritus, qui ſunt opera charitatis, & patientiæ, & reliquarum uirtutum, quæ inde, hoc eſt, à Spiritu ſancto proficiſcũtur, per media tamen ipſius Spiritus dona: ſequitur.

Qui enim ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt. Oſtendit hoc in loco Apoſtolus, CHRISTVM ambulantibus ſecũdum carnẽ nihil prodeſſe. Ratio uerò eſt: quia ĳ, ſcz, ſunt ſecundũ carnem. Hoc enim ſupponit: quia eſſe ſecũdum carnẽ, eſt eſſe carnalem, ideſt, habere in ſe principiũ ducens uolentem ad ea quæ ſunt carnis. Vnde uſitato in ſcripturis more loquendi, dicuntur eſſe carnales, uel ex carne, uel ſecundum carnem. Et qui tales ſunt, ſapiunt quæ ſunt carnis, ideſt, ea iudicant bona, & his afficiuntur, & hæc eligunt, quæ ſunt carnis, ideſt, quæ carni placent, ut obiecta propria. Hæc autem ſunt carnis, quę temporalia ſunt, & morti ſubiecta, ut ſic mortem afferant, meritò digna morte in illo, qui illa elegit, & contempſit immortalia & cœleſtia: unde ſubdit.

Nam prudentia carnis mors eſt. Ideſt, mortem affert. Vt hic ſit abſolutus Apoſtoli ſenſus. Qui ſecundum carnem ambulant, non iuſtificãtur per CHRISTVM. Probatur: Quia ſi ſecundum carnem ambulant, ſecundum carnem ſunt. Et qui ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt. Et cum cuiq; meritò id reddendum ſit, quod ſapit, ideſt, quod elegit (quę autem ſunt carnis ſunt mortalia) Concludẽdum igitur eſt, huius prudentiæ meritum eſſe ipſam mortẽ: ut illi amittantq; cœleſtia, & ſimul priuentur terrenis, qui ita ſapiunt. Et hoc inde eſt: Quia prudentia iſta carnis eſt inimicitia aduerſus Deum, ideſt, cauſa, qua nos illam ſequentes, inimici conſtituimur, eò quòd iſta caro non eſt ſubiecta legi Dei, ſed odit illam. Nec enim poteſt ſubiecta eſſe: quia huius naturæ eſt caro. Caro enim, ut caro eſt, ex ſeipſa ſemper cõcupiſcet quæ ſunt carnis, niſi reprimatur à ſpiritu. Vt ergo non concupiſcat, mortificare illam oportet. E diuerſò autem cuncta contingunt ſecundum Spiritũ ambulantibus: quia iſti ex Spiritu ſunt, & ex Deo: & ita ſapiunt quę ſunt Spiritus, & quæ ſunt Dei. Spiritus enim eſt Deus, & charitas, quæ non poteſt amare quæ ſunt mundi: quoniam qui uult amicus fieri, Dei inimicus (ut teſtatur Dilectus) conſtituitur.

Prudentia autem Spiritus, uita & pax etc. In his qui non ſequuntur uoluntatem carnis, prudẽtia Spiritus eſt uita, quæ eſt gratia Dei, à qua gloria eſt, & perfecta uita & æterna. Inde enim uenit pax, quæ ſuperat omnem ſenſum.

Qui autem in carne ſunt, Deo placere nõ poſſunt. Eſſe in carne (ut iam dictum eſt) non eſt aliud, quàm ipſi carni ita affici, ut homo in omnibus ei conſentiat, & finem ſuum in ea ponat. Et idem uidetur eſſe ſecundum carnem. Talis ergo exiſtens in carne, ſiue ſecundum carnem, cum illi conſentit, & iam non moleſtè tolerat eius petulãtiam, imò ea libenter delectatur, Deo placere non poteſt: quia caro inimicitia eſt in Deum. Nec poteſt ſubĳci legi Dei, ea quæ carnis naturæ repugnant, præcipienti.

Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi tamen Spiritus Dei habitat in uobis. Si quis autem Spiritum CHRISTI non habet, hic non eſt eius. Si autem CHRISTVS in uobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum: ſpiritus uerò uiuit propter iuſtificationem. Quòd ſi Spiritus eius qui ſuſcitauit IESVM à mortuis, habitat in uobis: qui ſuſcitauit IESVM CHRISTVM à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora ueſtra, propter inhabitantem Spiritum eius in uobis. Ergo fratres, debitores ſumus, non carni, ut ſecũdum carnem uiuamus. Si enim ſecundum carnem uixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicunq; Spiritu Dei aguntur, ii filii Dei. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore: ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus: Abba Pater. Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filii Dei. Si autẽ filii, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem CHRISTI: Si tamen cõpatimur, ut & conglorificemur.

Vos autem etc. Oſtendit Aplſ, quòd qui erãt iam candidati in CHRISTO per fidem, non erant amplius in carne, ideſt, ſubiecti & addicti carni, ſed in Spiritu hærentes illi, ſi modo Spiritus habitaret in eis, ideſt, ſi non fuiſſet exturbatus è templo ſuo, propter obedientiam carni rurſus datam. Quod & notandũ eſt aduerſus eos qui aiunt ſtare gratiam Dei etiam in criminoſis: ſed B. Paulus oppoſita in tales ſententia ait.

Si quis autem Spiritum CHRISTI *non habet, hic non eſt eius*, uidelicet CHRISTI, ſeu ipſius Spiritus, qui non poſſidetur ab eo, nec regitur. Poſſent fortè ſe excuſare, & dicere ſe intelligere de gratia prædeſtinationis, quæ quouis prædeſtinati peccato non tollitur. Sed quia iſti aliam gratiã non agnoſcunt, imò etiam flocciſaciunt: ideò meritò repræhẽduntur, nec ſe defendere ulla excuſatione poſſunt.

Si autem CHRISTVS *in uobis eſt, corpus quidem*, ſcilicet ipſius CHRISTI, *mortuũ eſt*, ideſt, eſt res mortua: *νεκρὸν* græcè, ideſt, cadauer, *propter peccatum*, ideſt ad deſtructionem peccati. Et ideò per hoc ſimul caro noſtra mortificata eſt peccato, *Spiritus autem uiuit propter iuſtificationem*. Spiritus enim noſter iuſtificatur propter adhærentiã ipſi Spiritui Dei, & CHRISTI. Quid autem eſt hic Spiritus Dei, & CHRISTI, niſi Dei charitas, & amor, qui noſtro ſpiritui iungitur nexu indiſſolubili, niſi per noſmetipſos illum à nobis diſſoluerimus?

Si ergo Spiritus eius, ideſt, Dei Patris, *qui* Pater, *ſuſcitauit* IESVM *à mortuis habitat in nobis.* Ipſe enim Deus & Pater qui à mortuis ſuſcitauit IESVM Dilectum ſuum & Vnctũ oleo, de cuius plenitudine et nos oportet accipere. Suſcitauit autem reſpectu corporis ipſius, ſecundum quod erat ipſe mortuus: Ipſe, inquàm, idem Deus Pater *uiuificabit et mortalia corpora ueſtra propter inhabitantem Spiritum eius in uobis.* Spiritus enim Dei ille bonus qui habitabat in corpore illo CHRISTI mortuo, & non dereliquit illud in infernis, ſed ſuſcitauit, ſi in nobis habitet, uiuificabit etiam mortalia corpora noſtra aliquando. Corpus enim noſtrum nunc quaſi cadauer ad tempus relinquitur, ſuo die ſuſcitandum à Spiritu, ſicut accidit corpori CHRISTI: eius enim membra ſumus. Faciet igitur hoc Deus Pater per Spiritum ſuum, cum apparuerit CHRISTVS uita noſtra. Tunc enim & nos integri apparebimus cum illo in gloria. Hoc uerò in loco agnoſce eundem Spiritum dici Spiritũ Dei, & CHRISTI, ut CHRISTVM agnoſcas Deum. Et ſimiliter Patris & Filij Spiritũ, ut ab utroq; proceſſionem eius intelligas.

Ergo fratres debitores ſumus non carni &c. Concludit Apoſtolus id quod uolebat, poſt ortam nobis & datam CHRISTI gratiam, per quã mortuum eſt peccati regnum, debitores nos eſſe non carni, ubi eſt regnum peccati & mortis, ſed Spiritui. per quem liberati ſumus à lege carnis, & redempti à captiuitate peccati, & erepti à ſeruitute diaboli. Nam qui redemptus eſt, eius qui redemit ſeruus eſt. CHRISTVS autem & Spiritus eius nos redemit à dominatu carnis. Illius igitur ſerui ſumus, & illi ſeruire debemus in ſpiritu noſtro. Vnde meritò nos ſi rurſum ſeruierimus carni, & dereliquerimus fontem uitæ, moriemur, ſcilicet ſecunda, & ęterna morte. Sicut econtrariò, retinentes Spiritum, per quem facta carnis mortificantur (quia fortis eſt ut mors dilectio) uiuemus, ſcilicet æterna & perfecta uita. Ipſe enim Spiritus, cui hæremus amore, uita eſt. Eccè rurſum ut probatur, quòd per peccatum exturbatur & eliminatᷣ à nobis Spiritus & gratia Dei. Simul quippe peccatum, & gratia ſtare nequeunt: quẽadmodum nec ſimul ſtant mors, & uita. Et ideò non ſola fides poteſt ſaluum reddere, niſi per dilectionẽ operetur quę præcepit Dominus Deus in ſua noua lege. Nam cũ fide ſtat ut ſeruiamus carni: licet hoc aduerſarij uel negent, uel cauillis & tergiuerſationibus ſuis excuſent, dum fidem aliam ſecundum ſubſtantiam aſſerunt eſſe iuſti, aliam cum à iuſtitia recedit. Sed nec ſic ſibi conſtant, ſed nec conſtare poſſunt, qui ſunt ueritate uacui. Ideò difficile eſt ualdè illos modo hâc, modo illâc elabẽtes, necq; curantes an ſecũ pugnent, apud uulgus oſtendere redargutos. Et tamẽ continuò hoc idem Apoſtolus docet, aiens.

Per peccatum Spũs Dei expellitur, et gratia aufertur à nobis.

Quicunq; enim Spiritu Dei aguntur, ij filij Dei ſunt. Probat ijs tantùm fore uitam, qui Spiritu Dei facta carnis mortificauerint: quoniam tales Spiritu Dei ad hoc faciendũ aguntur. Illi autem qui Spiritu Dei aguntur, filij Dei ſunt: qui præceptis paternis libẽtiſſimè obtẽperant, liberati à terrore legis, & minis aſſiduis. Et hoc declarat, ſubdens.

Non enim accepiſtis iterum ſpiritum ſeruitutis in timore. Spiritus ſeruitutis erat in lege antiqua, quo pœnæ formidine inducebatur odium peccati. Eleganter enim dixit quidam. Oderunt peccare mali formidine pœnæ. Sed alio ſpiritu nos afflati ſumus, qui eſt ſpiritus adoptionis filiorum Dei, ſpiritus libertatis filijs conueniens, qui efficit ut amore, non timore obſequamur: et ob pietatem, non proprij commodi gratia. Hoc uerò patet, quoniam hoc Spiritu acti,

Horatius.

Clamamus Abba, Pater. Tres linguas duobus his uocabulis complexus eſt. Nam Abba, hebręum: Pater, græcum atq; latinum. Vt oſtendat hanc adoptionem non ad Hebræos tantùm pertinere, ſed ad omnes gentes. Nam & CHRISTVS ſic orauit ad Patrem. Abba Pater, ut oſtenderet illum omniũ eſſe Patrem: & ſeipſum pro omnibus conſtitutũ à Deo Patre clementiſſimo omnium Mediatorem. Pro omnibus, inquam, non pro ſolis tantùm Iudæis, ſed etiam pro gentibus. Ob hoc myſterium his tribus linguis cõſcriptus fuit titulus crucifixi. IESVS NAZARENVS REX IVDEORVM, ideſt, eorum qui ſecundũ ſpiritum ſunt Iudæi. Et ne quis uanum putaret ſomnium, quòd ſimus Filij Dei, adiecit.

Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei, ideſt, conteſtatᷣ ſpiritui noſtro, & confirmat hanc perſuaſionem ſpiritui noſtro.

Ex hoc loco ortę ſunt etiã inter Catholicos nouę diſputationes. Nam ſi conteſtatur Spiritusſanctus ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei (quod proculdubiò eſt per acceptam & inhærentẽ gratiam & charitatem) conſequenter teſtatur, quia per charitatem filij Dei ſumus, ut ait Dilectus: Videte, inquit, qualem charitatem dedit nobis Deus, ut filij Dei nominemur & ſimus. Teſtatur hoc ergo nobis Spiritusſanctus. Quòd ſi atteſtationi eius habemus fidem, certi ergo erimus de accepta gratia, & hoc certitudine fidei. Quod tamen dum nonnulli uerbo inficiantur, multa hoc diſputatione diſcutientes, ui tamen ueritatis (ut mihi quidem uidetur) coacti, re ipſa confitentur. Fatentur Spiritumſanctum atteſtari filijs, ꝙ ſunt filij: & neceſſe eſt fateri illos, ꝙ qui ſunt filij, hanc atteſtationem, ne ſit fruſtrà, recipiant.

Verũtamen hîc eſt quæſtio, utrũ qui eam Spiritus atteſtationem recipiunt, fidéne an uerò opinione recipiant, uel etiam euidentia. Euidentiam autem nullus ponit. Præter fidem uerò, & opinionem, & euidentiã, non uideo quicquàm aliud fingi poſſe. Et quidem non arbitror ullos qui ſeriò cogitauerint, dicturos opinionem ex atteſtatione Spiritus gigni, ſed fidem: ut non ineleganter ibi docet Caietanus. Quid prohibet ergo dicẽ hanc certitudinem fidei, quæ à teſtimonio Spiritus conflatur?

Reſpondẽt quidã, Primùm non poſſe dici certitudinem: quia etſi certũ ſit per ſcripturã, quòd ipſe Spiritus ſanctus id teſtatur filijs ſuis, attamen non eſt certum illis quibus teſtatur, quòd ipſe ſit

Spiritus

Spiritus qui teſtetur. Nõ enim ſe illis inſinuat eſſe teſtem. Quod certè dictum ſuam ſecum fert abſurditatem. Cur enim teſtetur, niſi ut teſtimonio ſuo fides habeatur? Et quomodo habetur teſtimonio fides, niſi declaretur ſimul perſona teſtificantis fide digna, cum ueritas teſtimonij ab ipſa teſtis conditione accipiatur? Itaq; Spiritus ſanctus cõteſtificans, niſi ſe teſtantem inſinuet, iam non teſtatur. Inſinuat ergo, & in ipſo teſtimonio ſemetipſũ oſtendit loquentem: quod totum fide capi oporteret, non opinione: Alioqui iniuria teſtimonio fieret ac teſti. Inauditum quippe eſt, quæ diuino teſtimonio ſuggeruntur, ea non eſſe accipiẽda fide, ſed opinione, ut ſuper his dubitare oporteat, ac formidare.

Dicunt: Inſinuat ſe quidẽ Spiritus, ſed per cõiecturas, in quibus poteſt eſſe fallacia. At nũquid (rogo) eſt hoc ſe inſinuare, ac uerè teſtificari? Certe miror poſſe hoc uiros doctos admittere: niſi quòd ſubſtinere iã coguntur quod excidit ſemel.

Sed ut hanc nimis ineptam tergiuerſationem et fugam prorſus excludamus, oppono illis B. Ambroſium, qui tanq; illam præuidiſſet, docuit Spiritum ſanctum non ſolùm teſtari quòd ſumus filij Dei, uerumetiam quòd ipſe idem Spiritus ſanctus eſt qui hoc teſtatur. Eius uerba hæc ſunt. Qui ſpiritu, inquit, facta carnis mortificat, uiuet. Nec mirum ſi uiuat, cũ filius Dei fiat, qui habet Spiritum Dei. Adeò filius Dei, ut non accipiat ſpiritũ ſeruitutis, ſed ſpiritum adoptionis filiorũ, euſq; ut teſtimonium ſpiritui noſtro ſanctus Spiritus reddat, quòd ſumus filij Dei. Teſtimonium autem hoc, eſt Spiritus ſancti, quòd ipſe eſt qui clamat in cordibus noſtris Abba Pater, ſicut ad Galatas ſcriptum eſt. Sed & illud grande teſtimoniũ quòd filij ſumus Dei: quia ſumus hæredes Dei, cohæredes autem CHRISTI. Hæc ille.

B. Ambroſius epiſtola 22. lib. 5.

Nota.

Gal. 4.

Poſſem & pleraſq; alias ſanctorum Doctorum ſententias ad hoc corroborãdum proferre, quas prudens in re clara prætermitto. Ecce idem prorſus docet glorioſus Doctor Auguſtinus in ſer. de uerb. Apoſtoli. Nõ ſpiritus noſter, inquit, reddit teſtimonium ſpiritui noſtro, quia ſumus filij Dei: ſed Spiritus Dei, arra, reddit teſtimonium pro ea re quæ nobis promiſſa eſt &c.

B. Aug. in ſer. 13. de uerb. Apoſtoli.

Quare nullius eſt momenti quorũdam euaſio dicentium. Admittimus eſſe fidem huic teſtimonio, ſed dicimus humanã fidem, nõ diuinam. Hîc quæſo, quamobrem? Date nobis diſtinctionis huius notam. Aiunt: Fides humana eſt eorum, quæ conſtãt humana autoritate. Et fides diuina eſt eorum, quæ conſtant autoritate diuina. Si ergo ita eſt, & uolunt ij ſibijpſis cõſtare, nec loqui pugnãtia, hac ſua ipſorũ doctrina cõuincuntur. Impoſſibile eſt enim ulla humana autoritate cuiq; eſſe perſuaſum, & conſtare ſe eſſe filiũ Dei: quoniam hoc obiectum eſt eorum, quę humanam excedũt cognitionem: & ſine fidei lumine certa eſſe nequaquàm poſſunt.

Præterea, hoc in loco Apoſtolus ipſe manifeſtè dicit, nos Spiritus ſancti teſtimonio inniti in huiuſmodi cognitione. Credo autem in Spiritus ſancti teſtimonio ineſſe non humanam, ſed diuinã autoritatem. Itaq; profectò nõ uideo quomodo, aut qua uia elabi poſſunt, qui ſecus docent. Caietanus hanc notitiã, fidei eſſe notitiam eleganter docet. Puto autem de fide diuina illum intellexiſſe, non de humana. Sic enim Theologi intelligunt, cum ſimpliciter & abſolutè loquuntur de fide. Quin etiam alibi idẽ Caietanus declarat expreſſè, ſe de notitia fidei infuſæ intellexiſſe in re propoſita. B. Bernardus hoc idem multis in locis docet. Verùm hanc totam materiam alibi tractauimus uberioribus uerbis.

Vnũ hîc addam, quòd cum iubeãtur filij Dei dicere Abba, Pater, & ita quilibet in oratione profiteatur. In oratione autem (ut aiũt ſancti Doctores) contineatur fidei noſtræ proteſtatio: & (ut quidam ſummus Pontifex eleganter dixit) legẽ credendi lex ſtatuit ſupplicandi, duriſsimum eſſet Chriſtianos omnes iuſſos orare, & dicere. Pater noſter, & hoc, quòd ſit eorũ pater, neminem penitus ex fide noſſe, ſed opinione. Erit ergo proteſtatio, & profeſsio in oratione omnium Chriſtianorum, & nõ ex fide, ſed opinione. Quod eſt abſurdiſsimum, & contra ipſum uerum eccleſiæ ſpiritum. Redeamus ad Apoſtolum noſtrum, qui colligit ex teſtimonio Spiritus nos eſſe filios Dei Patris & hæredes, & CHRISTI cohæredes. Sed illius uerba audiamus, ait.

Si autẽ filij & heredes, ſcilicet uitæ æternæ. Hæc eſt enim hæreditas, quã CHRISTVS moriẽs nobis reliquit ut Deus: & ipſe eam primus accepit poſt mortem ſuſcitatus ut uerus hęres, cui ſuo iure debebatur. Nos uerò adoptione hęredes, & ita cohæredes CHRISTI: Si tamen ſimul patimur, ut & ſimul regnemus. Hoc dicit propter multos, & ferè omnes, qui libenter uolunt regnare cum CHRISTO: pati autem cum illo minime gentiũ. Et hic ẽt locus in hęreticos, qui ſola fide apprehẽdi regnum cœlorum prædicant: & nihil tribuunt hac in parte patientiæ propter CHRISTVM, & bonis operibus, argumentãtes ex B. Paulo. Si filij, ergo hæredes. Et quod ſubiecit, de induſtria omittẽtes. Si modo, ait Apoſtolus, compatimur, ut & conglorificemur. Nota modum loquendi, quo omnes eorum gloſſæ frangũtur. Ipſi aiunt. Nos non negamus oportere ſequi fidẽ bona opera, & crucem. Verũ neq; operibus, neq; cruci reddi gloriam uitę æternę. At hoc profectò à uerbis ipſis Apoſtoli confutatur Non enim dixit tantũ. Si modo cõpatimur, ſed adiecit, Vt cõglorificemur: manifeſtè uolens compaſsioni reddi conglorificationem. Quare cum ad hæc loca ueniunt hęretici, aut diſsimulant, aut ſuis quibuſdam ſtrophis ac pręſtigijs, quę illos Diabolus docet, lectorem nõ uigilantem abducunt. Sciunt enim quòd hæc adiectio B. Pauli. Si modo compatimur, cõturbat carnẽ, cui ipſi eius iam mancipia facti, placere, & morẽ gerere ſtudẽt. Etenim oẽs ſumus natura tales, ut uelit quilibet ſedere in regno Dei, & hoc fœminea auiditate flagitat à CHRISTO. Sed quid ait ille? Poteſtis bibere calicẽ, quẽ ego bibiturus ſũ? Hic eſt locus ſuſpirij, quẽ hęretici fugiunt.

Nota in hereticos.

Exiſtimo

Exiſtimo enim quòd non ſunt condignæ paſsiones huius temporis, ad futurā gloriā quæ reuelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura ſubiecta eſt non uolens, ſed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe: quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim, quòd omnis creatura ingemiſcit, & parturit uſq; adhuc. Non ſolùm autem illa: ſed & nosipſi primitias Spiritus habētes, & ipſi intra nos geminus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis noſtri. Spe enim ſalui facti ſumus. Spes autem quæ uidetur, non eſt ſpes. Nam quod uidet quis, quid ſperat? Si autem quod non uidemus, ſperamus, per patientiam expectamus. Similiter autē & Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram. Nam quid oremus (ſicut oportet) neſcimus: ſed ipſe Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſideret Spiritus: quia ſecundum Deum poſtulat pro ſanctis.

Exiſtimo enim quòd non ſunt condignæ paßiones huius temporis. Probat quod dixerat, uidelicet, quòd ut filij accipimus hæreditatem Dei: ne quis putaret per ſuam paſsionum tolerantiam, ſe illam lucrari condignè, ex illa conditione poſita: Si tamen cōpatimur, ut & conglorificemur: quaſi paſsionibus noſtris tanta gloria debeatur. ait ergo: *Exiſtimo.* Eſt ſermo fiduciæ, ideſt, confidenter aſſerentis ob patentem ueritatem, ut ultra hanc exiſtimationem non ſit aliud exquirendum probationis teſtimonium. Dicitur enim quodam tropo. Exiſtimo Deum homine eſſe maiorem: Aut cœlum maius terra, & quæ huiuſmodi ſunt. Cum igitur non ſint condignæ paſsiones noſtræ ad futuram gloriam per ſe, quibus hæreditatem obtineamus, iam ſequitur quòd illā ut filij accipimus, adoptati per gratiā CHRISTI, ut hac tāq; forma tales paſsiones formatæ (quoniam à filijs proficiſcūtur & ex amore CHRISTI) iam efficiantur condignæ gloria illa cœleſti.

Ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, aut in nos, ut legitur græcè: Quoniam nunc tecta manet, ſicut mãſit in CHRISTO quoad carnem, cū eſſet in hoc mortali corpore. Accipimus enim eā nunc fide: tunc uidebimus facie ad faciem. Interim hoc momentaneum & leue tribulationis noſtræ operatur nobis immenſum æternæ gloriæ
2. Cor. 5. pondus, ut teſtatur alibi Apoſtolus. Et quòd omninò hoc futurum ſit, oſtendit dicens.

Nam expectatio creaturæ &c. Græca uox anxiam quandam expectationem ſignificat, ut ingens deſiderium, & appetitus creaturę ſignificaretur. Vnde colligitur, talē expectationem, cum ſit ex deſiderio cœlitus indito, fruſtrà nō futuram. Profundè uerò loquitur Apoſtolus, & proponit de creatura id, quod abſq; dubio cerni poteſt, eam uidelicet uehementi cœleſtis gloriæ deſiderio angi. Et nunc ſe habet tanq; parturiēs mulier, quæ cū acerbis partus doloribus audiſsimè expectat futurā prolem, tantiſper ſe macerans & affligens, donec nato puero maſculo poſsit lætari. Declaremus hæc omnia.

Appellatione creaturæ hîc intelligo hominem, nec hominē nudū gratia, ſicut uox quãdoq; ſignificat, ut quùm dixit Dominus; Prędicate euangelium omni creaturæ, ſed hoc in loco hominem ſignificat in CHRISTO regeneratū, qui dicitur noua creatura. Quare & græca lectio ipſo articulo certam creaturam notare uidetur, & certā quandam anxiam expectationē: ſic enim legitur. ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως, ac ſi dixerit. Illa anxia expectatio illius creaturæ, quam ſcilicet genuit CHRISTVS Dominus creans illā, & ipſe in ſua doloroſa parturitione & nimia anxietate Crucis parturiuit, non aliud expectat, quàm illam futurā gloriam, quæ eſt filiorū. Expectat autem eā quaſi ſibi, qui filius effectus eſt, debitam.

Senſus ergo eſt (ut etiam latius manifeſtetur) quod noua creatura per CHRISTVM, quia facta eſt Dei filius renatus in CHRISTO, cum non — *Quæ ſit expectatio nouæ creaturæ.* — ſit liberata à paſsionibus in hoc mundo, ſed ſubiecta illis, in ſpe eſt, & uiuit. Non abſq; expectatione, inquā, ſicut reliqui qui patiuntur, ſed nō expectant, utpote non exiſtentes in CHRISTO: In illis enim non eſt ſpes. Et ideò anxietas eorū non includit expectationem futurorum bonorū, ſed deſperationem magis. Habēt enim pœnas quaſi arram inferni, ut poſſint etiam ſperare deteriora. Sed creatura Dei in CHRISTO non ſic. Quas enim patitur pœnas uelut expectans, patitur propter futurū fructum. Hoc ergo creaturæ nomine hic Apoſtolus utitur ad ſignificandam nouam creaturam, quæ per CHRISTVM generata eſt. Nam & alibi hoc declarās, ait: Si qua ergo noua creatura, Vt ſit ſenſus, quòd quicunq; inuenitur in CHRISTO, noua eſt creatura: quia genitus eſt per reſurrectionem in eo. Et alibi ait: In CHRISTO IESV neq; circuncifio, neq; præputium, Gal. 6. ſed noua creatura. B. Iacobus etiam amplius audet, dicens. Voluntariè enim genuit nos uerbo ue- Iac. 1. ritatis, ut ſimus initium (aut ſignificantius) primitiæ quædā creaturæ ipſius. Et in Apoc. de CHRISTO dicitur, Quòd ipſe principium eſt creaturæ Dei.

Et licet omnis creatura, Dei creatura ſit (quia à Deo creata & condita) tamen magis propriè Dei creaturam dicimus hominem, qui creatus eſt ad Deum, ut Deo uacare poſsit & debeat. Tales ſumus nos (Deo gratia ſit) qui creati ſumus ad imaginem & ſimilitudinem Dei CHRISTI in operibus bonis, ut & nos ſimiliter ambulantes in illis, reddamur conformes illi, qui creauit nos in ſemetipſo. Hæc.n. creatura uocatur homo nouus, qui creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate. Et hic demum eſt in quo reponitur ſpes, & expectatio reuelationis gloriæ filiorū Dei. Quod & magis probare intendens, ait.

Vanitati

Vanitati enim creatura ſubiecta eſt nõ uolens. Ex hoc enim, quòd iſta creatura, ideſt, hic nouus homo, ſubiectus eſt uanitati non uolens, probatur quòd expectat reuelationẽ filiorum Dei. Etſi enim liberatus ſit per CHRISTI gratiam à ſeruitute peccati & Diaboli, non tamen à ſeruitute corruptionis, & mutabilitatis. Quandiu enim in iſta fragili carne ſumus, multis indignis, quæ ad rem nõ pertinẽt, ſubdimur: imò quæ nos à ueri contemplatione plurimum auocant, & in ſeipſis nihil præter uanitatẽ habẽt. Vnde magnus Eccleſiaſtes meritò conqueritur, & aperiens os congeminat: Vanitas uanitatum, & omnia uanitas. Cuius pater di-
Eccl. 1. xerat: Veruntamen uniuerſa uanitas omnis homo uiuens. Veruntamen in imagine pertranſiuit
Pſal. 38. homo, ſeu, uir: ſed & fruſtrà conturbatẽ. Theſaurizat, & ignorat cui congregabit ea. Et nũc quę eſt mea expectatio? nonne Dominus? Ac ſi dixerit: Hæc mutabilitas & corruptibilitas circa hominẽ dum in hac uita eſt, facit ipſum uniuerſam eſſe uanitatem. Sed uir qui in CHRISTO eſt, ambulãs in his uanitatibus, pertranſit: quia in umbra & imagine, & in multis tumultuatur fruſtrà, & congregat ignorãs cui congreget. Et quia ab iſta uanitate liber nullus eſt, nec ille quidem qui eſt in CHRISTO (quia nõ in re cõſequutus eſt ſalutẽ dũ hîc agit, ſed i ſpe) ideò creatura Dei ſubijcitur huic uanitati non uolens, in ipſa tamen ſpe, quæ habet expectationem certam bonorum. Quapropter Pſaltes aiebat: Et nunc quæ eſt expectatio mea? nonne Dominus? Et ſubſtantia mea apud te eſt, ideſt, quod expectabile eſt & ſperandum, in te eſt: quia tu uita es incõmutabilis & æterna.

Nota hæc ſubtilia. Itaq; rem ita ſe habere, ideſt, eſſe iſtam creaturam cum tali expectatione, quæ non fruſtrabitur eã, probat Apoſtolus mirè ſubtiliter ex hoc, quòd homo in CHRISTO ſubditur huic uanitati non uolens. Cur enim non uolens? niſi quia hæc uanitas non eſt ei conueniens, utpote iam facto filio Dei? Si non illi conueniens, ſed eſt quodammodo uiolenta, non poterit ergo durare: quia nullum uiolentum perpetuum. Quòd autem non uolens creatura Dei ſubdatur corruptioni huic & mutabilitati, poteſt oſtendi in B. Petro in
Matth. 17. transfiguratione Domini. Ipſe enim quaſi ex hoc mundo & eius uanitatibus liber, ait: Bonum eſt nos hîc eſſe. Tales omnes ſumus, qui uolentes patriam, nollemus uiã: Nec hoc pacto peregrinari, ideſt, tam durè tantiſq; ſudoribus, placet. Vnde & idem Pſaltes ibi hoc recognoſcens, dixit. Exaudi Domine orationem meam, auribus percipe lachrimas meas: quoniam aduena ego ſum apud te & peregrinus, ſicut omnes patres mei. Itaq; peregrini eſt durare donec uiã conſummet, & expectare ut perueniat ad metam: et interim ſufferre multa, quæ inferuntur aduenis. Creatura .n. Dei uiator eſt in terra, & peregrinus. Hoc ſignificauit illud dictũ Helię à Domino: Surge, comede: gran-
Luc. 12. dis enim adhuc tibi reſtat uia. Vnde & Dominus uigilantiam ſuadens, dixit: Et uos ſimiles hominibus expectantibus Dominum ſuum, quando reuertatur à nuptijs. Verùm quia uideri poterat perperam factum, talem ac tantam Dei creaturã uanitati eſſe ſubiectam, cum iam cõfeſsi ſimus & docuerimus, id eius non conuenire dignitati, & eſſe rem quodam modo uiolentam, quam & ipſa recuſat non uolens; Reſpondet huic tacitæ obiectioni Apoſtolus dicens.

Sed propter eũ qui ſubiecit eam in ſpe, hoc eſt, Licet hoc ſimpliciter æquum non ſit, uidelicet, ut tot uanitatibus ſubijciatur creatura Dei non uolens, tamen rem totam conſideranti, non eſt iniquum, ſed rationabile. Hoc enim ſic ordinatum eſt propter eum qui ſubiecit eam, ideſt, propter CHRISTVM, qui ſubiecit eam in ſpe: quoniã nos etiã ipſum adegimus ad humanas miſerias, ut quod ſuum erat in re, fieret in ſpe. Gloriam enim ſuam per paſsiones obtinuit, & lucratus eſt: ſic illi ſtatuente Patre propter nos, ut nos eximeret à peccato. Itaq; non eſt mirum, nec inconueniẽs, ſi nos propter CHRISTVM hæc ad tempus patimur, ut conformemur illi, qui propter nos etiam decidit ipſe à ſua gloria ad tempus, ut conformaretur nobis. Nec eſt nouum ut ex uno inconuenienti dato plura ſequantur. Nam ille fuit in cauſa horum inconuenientium, qui primò inconuenienter agens, primum inconueniens introduxit. Hic autẽ non fuit Dominus, ſed Diabolus inſtigator, & homo illi obtemperans. Igitur CHRISTVS, ſiue Deus Pater ꝑ ipſum, ſubiecit nos iſti uanitati, in ſpe tamen: ut ſicut corruptioni & mutabilitati ſubiectus ipſe Dominus obtinuit gloriam ſuã, ſic & nos obtineremus noſtram. Nulla enim ratione decebat, ſeruum & famulum melioris eſſe conditionis, quàm fuerat Magiſter & Dominus. Fuit ergo conueniens iſta ſubiectio, ſed ad tẽpus, non autem in perpetuum. Et ob eam cauſam certa eſt hæc noſtra expectatio. Cur autem certa eſt? Audi plenam ſolatij rationem.

Quia et ipſa liberabitur à ſeruitute corruptionis. Nota copulã; *et*; ac ſi dixerit. Sicut ipſius creaturæ Creator CHRISTVS liberatus eſt ab ea ſeruitute corruptionis, cui ſubiecerat illum Deus Pater propter ipſam creaturã: Ita & ipſa creatura, quæ ad ſimilitudinem eius ab eo ſubiecta eſt uanitati, etiam ad ſimilitudinẽ eius liberabitur ab iſta ſeruitute corruptionis, & aſcendet in libertatem gloriæ filiorum Dei. Quod ut facilius crederemus, protinus adiunxit.

Scimus enim quòd omnis (melius, tota, uel uniuerſa) *creatura ingemiſcit & parturit etc.* Melius (ut gręcè legitur) congemiſcit & cõparturit, uidelicet ſimul cũ creatura Dei, q eſt homo genitus in CHRISTO, effundit gemitus ſuos in hac uanitate, & neceſsitate corruptionis. Et reuera nihil uanius eſſet uiſibili creatura, ſi cœli, & qui cœlos mouent, eſſent ſolummodo propter iſta inferiora, ut naſcantur & moriantur, ſicq; uoluantur res in æternum. Etenim hoc quaſi ludus quidam eſſet puerilium exercitiorum ſimillimus. Quare ſtatuendum eſt, à Dei ſapiẽtia eſſe alieniſsimũ tale factum. Nam et homo, cuius gratia ſunt cuncta quæ uidentur, cui omnia ſeruiunt, miſerrima eſſet creaturarum: & *1. Cor. 15.*
illi ante omnes qui ſunt in ipſo CHRISTO, &

Chriſtum

CHRISTVM arctiori uitæ coniunctione ſequũ-
tur. Vnde ipſemet Apoſtolus dicebat: Si in hac
uita tantum in CHRISTO ſperantes eſſemus, ſu-
mus miſerabiliores omnibus hominibus.

Hæc ergo uanitas & corruptio (qualis eſt mo-
do in uniuerſa creatura) accidit propter peccatũ
hominis. Dignus enim fuit ut omnis creatura poſt
illum, multò magis quàm prius in uanitatem &
corruptionem ueniret. Eſt enim omninò probabi
le, quòd longè compoſitius ſe habuiſſet in alio ſta
tu reliqua creatura, ſi homo in ſua innocentia, in
qua conditus fuit, permanſiſſet: licet ignoremus
quo modo. Porrò, ſcimus quòd hanc uanitatem
& corruptionem excutiet tandem à ſe cuncta ui-
ſibilis creatura: ita ut futuri ſint cœli noui, & ter-
ra noua, & nihil ulterius nec orietur, nec occidet;
ſed omnis creatura ſeruiet Deo perpetuò, & quę-
libet ſuo modo. Nam impij atq; iniuſti habebunt
ſuas parturiones, non à gemitibus tamen, ſed à ri
ſibus quos elegerunt. Vnde & ipſi liberabuntur
ab iſta corruptione, & quodam modo innouabũ
tur, ſed in deterius: & quod parturierũt ſuo riſu,
parient ſibi, uidelicet extremum fletum perpetuò
duraturum, iuxta uerbũ Veritatis. Væ uobis qui
ridetis, quoniam flebitis. Ignorarunt enim aliud
illud uerbum: Beati qui lugent, quoniã & ipſi cõ
ſolabuntur. Et item illud: Qui ſeminant in lachri-
mis, in exultatione metent. Et nota acutè lector,
quàm pulchrè in gemitu afflictiones minime de
ſe diligibiles, & in parturitione effectum partus de
ſideratum ſignificauit. Quo exemplo etiam Do-
minus uſus eſt ad diſcipulos ſuos, aiens. Mulier cũ
Ioã. 16. parit triſtitiã habet: cum autẽ pepererit, iam nõ
meminit præſſuræ propter gaudium, quia natus
eſt homo in mundo. Sequitur.

*Non ſolùm autem illa: ſed nos ipſi primitias Spiritus ha
bentes &c.* Ne quis putaret Apoſtolum, & alios
eius ordinis uiros, qui erant maiores in CHRI-
STO, minime ſub hac uanitate comprehendi,
tanq; excedentes conditionem creaturæ Dei, ait.
Non ſolùm autem, ſic Græcè legitur: & deeſt, *illa*, ut
ſit ſenſus. Non ſolùm autem hoc dico de creatu
ra Dei, quæ eſt in CHRISTO ſecundum quan-
dam communem gratiam & effuſionem Spiritus,
quæ eſt ſuper omnem carnẽ: ſed & de nobiſipſis
idem aſſero, qui habuimus primitias Spiritus, ut
ſcilicet per nos in alios effunderetur. Nos inquã,
etiam interius ſumus gementes & flentes in ual-
le hac lachrymarum, & miſeriarũ. Geminus enim
quaſi parturientes adoptionem filiorum Dei, quę
nondum conſummata eſt, nec cõſummari poteſt
Phil. 1. in hoc tempore. Vnde illa uox. Nõ quòd iam ac
ceperim, aut perfectus ſim. Ego me nondum arbi
tror comprehendiſſe. Sequor autem ſi quo mo-
do comprehendam. Et interim alia eius uox qua-
ſi partus & gemitus: Cupio diſſolui, & eſſe cum
2. Co. 5. CHRISTO. Et alibi: Non cupimus exſpoliari, ſed
ſuperueſtiri. Et hoc eſt habere redemptionẽ cor-
poris, quod erit in extrema die. Interim autẽ ea
ratione expectare oportet: quoniam non adhuc
re ſalui facti ſumus, ſed ſpe, quæ ſolicitam expe-
ctationem ſecum habet. Huius autem tantæ an-
xietatis cauſa & ratio inde accipitur, quia in rem
magnoperè arduam tendit. Vera nanq; & theo-
logica ſpes, de qua loquimur, non eſt eorũ quæ
uidentur. Porrò omnis creatura eleuatur in finem
ſibi deſtinatum à Deo iuxta modum ſuum, id eſt,
ſecundum quod extendi poteſt. Intellectualis au
tem creatura inuenitur eleuabilis in altiſsimum fi-
nem, qui eſt ſupra fines naturæ ſuæ. At cum ta-
lis finis iam non ſit aliquod debitum, tanq; natu-
ra exigente illum, ſed ſit donum: conueniens fuit
ut hoc ſapientiſsimo ordine res componeretur.
Primùm quidem ut crederet, licet non uideret. Si
enim uideret, iam eſſet finem ſuum conſequutus:
quia in uiſione conſiſtit gloria, quæ expectatur.
Sed quia non erat conueniens haberi ſine aliquo
merito: ideò interim debuit credi, ut abſconditũ.
Debuit etiam deſiderari ut deſiderabile, ac ſpera-
ri ut tale arduum, ad quod tamen liceat pertinge-
re expectando in deſiderio multo ac gemitu. Nõ
enim danda erant hæc tam ſublimia dona non
credenti, aut non ſperanti, id eſt, uehemẽter ac ma
gnoperè deſideranti, & in multa patientia expe-
ctanti. Propter quod ipſemet Apoſtolus in epiſto
la ad Heb. dixit, Cupimus autem unũquemq; ue- Heb. 6.
ſtrum eandem oſtẽtare ſolicitudinem ad expletio
nẽ ſpei uſq; in finem, ut non ſegnes efficiamini;
ſed imitatores eorum, qui fide & patientia hære
ditant promiſsiones. Talis enim eſt qui ſperat: ſi-
quidem ſpes non eſt abſq; deſiderio, cum id quod
ſperatur, magnum quiddam eſt & ſummè optan
dum. Nec eſt ſine expectatione ac gemitu cum
patientia, ut iam diximus. Quod etiam pro-
bat dicens.

Spes autem quæ uidetur, non eſt ſpes. Nam quod uidet Quæ ſit ſpes
quis, quid ſperat? Spem hic accipit pro obiecto ſpe uera, & quorũ
rato, ſicut & aliâs dixit. Expectãtes beatam ſpem.
& ſenſus eſt. Cum uera ſpes ſit inuiſibilium, & cõ
ſequenter eorum quæ maximè bona ſunt, & ita
uerè ardua, dignum eſt ut per gemitum ea & per
patientiã expectemus: quia quæ huiuſmodi ſunt,
ſub ſpe includuntur. Nam quæ uidentur, quomo
do ſperari poſſunt, cum non ſint ardua ſed tem-
poralia (ut ipſemet Apoſtolus declarat) quæ au-
tem non uidentur ſint æterna? Vnde dixit: Non 2. Cor. 5.
contemplantibus nobis quæ uidẽtur, ſed quę nõ
uidentur. Quæ enim uidentur, temporalia ſunt;
Quæ autem nõ uidentur, ſunt æterna. Propterea
in hæc propriè cadit ſpes propter ſui magnitudi-
nem: quia excedunt menſuram naturæ noſtrę, ut
ſic uerè ſint ardua, & ipſius propria ſpei: quam
Apoſtolus alibi hortatur retinendam, quaſi an- Heb. 6.
chorã animę tutã ac firmam, et incedentẽ uſq; ad
interiora uelaminis. Vnde non dicitur anima, quę
iã eſt beata, ſperare ſui corporis cõiunctionẽ (te-
ſte B. Thoma) Iam enim uidet hoc non ut arduũ,
ſed ut ſibi debitum apprehendit: nec poteſt inge-
miſcere & parturire. Spes igitur exigitur à nobis,
ut obtineamus. Nam cum excedant noſtram in-
firmitatem, exigunt à nobis deſiderium, ſuſpiriũ,
expectationem, orationem, obſecrationem, patiẽ
tiam; ut uel ſic etiam digni aliquo modo efficia-
mur potiri. Hæc enim docemur orando poſtu-

lare;

lare. Santificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum. Et ad noſtrā ſingularem ADVOCATAM profitemur hanc expectationem & deſiderium plenum gemitu, & clamore, & ſuſpirijs, dicentes. Ad te clamamus exules filij Heuę. De hac ſpe nō poſſunt habere ſermonem hæretici, quia ſcilicet iam certò poſsident, & ſola illis fides ſatis eſt. Dedignantur autem operari in ſpe præmij, quod non agnoſcunt, imò etiam uilipendunt.

Similiter autem, & Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram. Vidimus quòd ad rationē ſpei exigebatur, rem quæ ſperatur, eſſe arduam nobis, & conſequenter inuiſibilem & æternam. Hæc enim ſunt nobis ardua, non quæ uidentur, & temporalia ſunt. Et uidimus quòd & Deus, ut aliquo hęc merito obtineremus, exigit à nobis horum bonorū deſiderium, quę ſupra nos ſunt. Sed in hoc eſt defectus ex parte noſtra: quoniam non poſſumus deſiderare bona illa (ut dignum eſſet) ſecundum ſui ipſorum excellentiam, nec etiam rectè & congruè orare. Nam cōgruè oramus & petimus, quę nobis ſunt nota. Tantum enim appetimus, quantum uerè noſcimus. Nam appetitus ſequitur cognitionem. Cum igitur ignoremus quod oramus & petimus, uidelicet, cœleſtem patriam, quam tamen ſcire conueniret, ad hoc ut congruo deſiderio in tātum ferreremur bonū. Ideò adiecit Apoſtolus, quòd huic defectui ſubuenit ſupplens pro nobis Spiritus bonus, qui adiuuat infirmitatem noſtram, ut poſtulet pro nobis gemitibus inenarrabilibus, & ait.

Quomodo Spiritus poſtulet pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Similiter & Spiritus, ideſt, ſicut Spiritus ſanctus conteſtatur ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei, ſimiliter etiam ut (ita dicam) orat nobiſcū, ut obtineamus plenam adoptionem filiorum Dei. Nos enim non ſumus fortes cum Deo, ut poſsimus expugnare illum, & de ſua manu tanq̃ eripere hęc adeò grandia, ſcilicet, per conueniens rei deſiderium, & congruum: ideò ſuccurit ille Spiritus benignus & miſericors, qui fertur ſuper aquas benignitate, & charitate immenſa, ſatagens conſummare & perficere opera, ad quæ creatura per ſe metipſam eleuari non poteſt. Ideò & adiuuat ſupplens per gemitus ſuos inenarrabiles, & inuiſibiles pro nobis, id quod nobis deeſt, ad obtinendū illa bona inenarrabilia & inuiſibilia, quæ ſunt filiorum Dei. Neq; turbetur quiſq̃ (obſecro) cum audit Spiritum ſanctum gemere. Nā ad hoc excludendum adiecit Apoſtolus, quòd ij gemitus erant inenarrabiles. Gemit enim ſuo modo, non noſtro. Sic & dicitur contriſtari. Nolite, inquit, contriſtare Spiritum ſanctum. Sic dicitur quòd eſt tactus dolore cordis intrinſecus Deus: quę omnia caſtè & ſanctè interpretanda ſunt, & non ut hæretici negantes Spiritum ſanctum Deum, aut aſſerentes Deum ueteris teſtamēti malū eſſe.

Eph.4. *Gen.6.*

Non me latet aliter ab alijs communiter eorū hunc locum exponi, ſed parum (ut mihi uidetur) illuſtri ſenſu: imò & cui litera ipſa minime congruit. Volunt enim ſignificare Apoſtolum, quòd homo orans neſciat quid debeat petere: ſed ipſe Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram, intus docens quid petere debeamus, & faciens etiam ut nos petamus illud gemitibus inenarrabilibus. Primùm hic ſenſus parum uidetur aptari ad id quod ait Apoſtolus: imò cum de ſpe & expectatione creaturæ, quæ eſt in CHRISTO ſermonem habeat, & ita de filijs Dei, qui eius Spiritu aguntur, manifeſtè de ijs qui id nouerunt quod eſt petendum, loquitur. Iſtos enim proponit in uehementi regni cœleſtis deſiderio. At hoc eſt quod petendum eſt, & quod ipſum deſiderium docet eos cum gemitu & feruore petere.

Preterà, nimium eſſet etiā ſic in genere de omnibus, qui huiuſmodi ſunt, dicere, eos neſcire quid orandum ſit. Nonne ipſi ſancti admoniti à CHRISTO, ſciunt quid debeant petere, & quomodo, cum & ipſi alios modum orandi doceāt?

At ipſe Apoſtolus (aiunt) errauit, petens amoueri à ſe ſtimulum carnis, qui tamen illi datus erat ad uirtutum cuſtodiam, ne ſe extolleret. Sed nūquid et Dominus ipſe errauit, qui petijt ut à ſe trāſiret calix ille, quem tamen illi propinabat Pater ad eius maiorem gloriam? Abſit. Dices: At CHRISTVS repoſuit illud in Patris uoluntate. Rectè id quidem: Sed putamus Doctorem gentium non omnia ſimiliter repoſuiſſe in uoluntatem Dei? *2.Cor.Co.12.*

Adde nō fuiſſe dicēdū, quòd Spiritus coadiuuat infirmitatibus noſtris (ſic enim græcè legitur) ſed dicere potius debuiſſet, ſpiritus noſtri ab eo corrigi in orando errorem. Neq; diceret ſimpliciter, Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: ſed addidiſſet, quidnā illud ſit aliud quod poſtulat, unde noſtri erroris appareat correctio. Itaq; non placuit hæc intelligentia, quam tamen ſi quis uelit defendere, non ero contentioſus. Planior autem mihi eſt ſenſus, quem iam expoſui, & ad id de quo agebatur, longè accommodatior.

Cùm enim cerneret Apoſtolus in ſpe & expectatione filiorum Dei, contineri debitum orandi ut neceſſarium (quoniam non eſt conueniens obtineri tam excellens donum, ſi non fuerit ſummè deſideratum, & orationibus feruētiſsimis poſtulatum) Et quia planè cognoſcebat, qui uiderat arcana Dei, quantum ad deſiderij uehementiam, & conſequenter ad intētionem orationis faciat, ſcire quid ſit, & quātum donum illud in cœlis repoſitum: quoniam nemo alacriter currit propter brauium, quod ignorat, & nemo fortiter certat pro corona, quam non uidit. Cum enim uidit, & conſiderat donum propoſitum eſſe pretioſiſsimum, tunc proculdubiò uehemēter agitur, & impellit ſeipſum in curſum & in agonem. Quia ergo ſciebat Doctor noſter quòd illud pro quo certamus, nemo ſcit donec accipiat, quia ambulamus in fide, non in ſpecie, & abſtracti ſumus à cogitatione cœleſtium propter multas carnis infirmitates, Ideò propter hanc rei ignorantiam, & miſerias atq; infirmitates corporis (corpus enim corrumpitur, & aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem) minus ardenter, quàm oporteret, aduentum regni Dei deſideramus, & ſic minus quoq; frequenter oramus, ut adueniat: Ideò ait, quòd ipſe Spiritus di-

uinus

uinus ſupplet, coadiuuans infirmitatibus iſtis, poſtulans (ut dictum eſt) gemitibus inenarrabilibus pro nobis. Græcè legitur, ὑπερεντυγχάνει, quod ſignificat quandam ſuperintendentiam & principalitatem in oratione, ut oratio noſtra per illum perfecta, exaudiatur à Patrę, qui ſcrutatur corda, & nouit quid Spiritus in eis exiſtens pro eis deſideret. Ipſe enim Spiritus eſt quaſi mater apud illum poſcens pro filijs, qui poteſt omnia ſuperabundanter facere, & amplius etiam (ut alibi docet

Eph. 3.

Apoſtolus) quàm petimus, aut intelligimus, ſecundum uirtutem quæ operatur in nobis. Hæc eſt Spiritus ſancti uirtus, quæ tacitè operatur in nobis ſupra id quod petimus, & quod intelligimus. Qui ergo ſcrutatur corda Deus, ſcit quid deſideret Spiritus pro nobis, qui nimirum Spiritus latet in corde noſtro, & iungitur media charitate Deo. Scit autem deſiderium Spiritus: quia unum eſt cũ illo. Aut (quod magis placet) ſcit quid deſideret Spiritus, hoc eſt, noſcit approbãs & exaudiens eius petitionem: quoniam ipſa eius petitio eſt ſecundum Deum pro ſanctis, ut ſit exaudibilis. Nam tunc exaudimur, cum ſecundum Deum poſtulamus, ut fiat illa eius bona uoluntas, beneplacens & perfecta, de nominis eius ſanctificatione in nobis, quo nos inuocato quotidie ſanctificamur orantes.

Nec turbetur quis, cum audit Spiritum ſanctũ poſtulare & intercedere, aut interpellare pro nobis, cum & hoc habeamus de ipſo CHRISTO: quanq̃ dici poteſt quòd hoc facit CHRISTVS ſecundum quod homo eſt. Nec tamen abſurdum eſt dicere, quòd illa bona & optima uoluntas Dei quodam ineffabili modo interpellet ſe ipſam pro ſua creatura, uelut mater. Sicut & anteq̃ eſſent res eductæ in ſuas naturas, dicitur Spiritus ſanctus circũlatus ſuper aquas ad modum gallinæ

Gen. 1.

cubantis: quia uolebat (ut diximus) participem facere creaturam ſuæ bonitatis, quod erat quodã ineffabili modo tanq̃ eniti & parere, aut orare ſe ipſam, & exorare à ſua bonitate, ut rerum fines & perfectiones produceret. Sed iſta capere non eſt omnium.

Scimus autem quoniã diligentibus Deũ, omnia cooperantur in bonum, iis qui ſecundum propoſitũ uocati ſunt ſancti. Nã quos præſciuit, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis Filii ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinauit, hos & uocauit: & quos uocauit, hos & iuſtificauit. Quos autem iuſtificauit, illos & magnificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio nõ pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat? Quis eſt qui condemnet? CHRISTVS IESVS qui mortuus eſt, imò qui & reſurrexit, qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis? Quis ergo nos ſeparabit à charitate CHRISTI? Tribulatio, an anguſtia, an fames, an nuditas an periculum, an perſecutio, an gladius? ſicut ſcriptum eſt: Quia propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. Sed in his omnibus ſuperamus propter eũ qui dilexit nos. Certus ſum enim, quia neque mors, neque uita, neque angeli, neque principatus, neque uirtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neq; creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in CHRISTO IESV domino noſtro.

Scimus enim &c. Vult Apoſtolus oſtendere hoc in loco Electorum pręrogatiuam, quæ eſt, nihil mali eis nocere poſſe: ſed omnia cooperantur eis in bonum. Quid eſt quod ait, *omnia*: niſi etiam iſtã corruptibilitatem & infirmitates? Ita ut & ipſe B. Paulus libenter gloriaretur in eis, & in tribulationibus, & perſecutionibus. Vt ſit ſenſus, Quòd filijs Dei relictæ ſunt huiuſmodi infirmitates: non tamen relictæ ſunt ab re, ſed ad conſummationẽ ſpei, ut ſit expectatio eorum probata corã Deo, & ſic omnia cooperentur eis ad bonum, ideſt, ad ſalutem, ſicut triticum à zizanijs adiuuatur.

Quibus, et quo modo, omnia cooperantur in bonum.

Veniũt hęretici, & impugnãt fideles: et hoc facit ad manifeſtationẽ probatorum. Veniũt pſeudoprophetæ: & hi eos qui ſunt ueraces commendãt. Tyrannorum perſecutio quid aliud fuit, quã Martyrum probatio, & exaltatio? Philoſophorũ argumentationes fuerunt ad gloriam doctrinæ Piſcatorum. Magorum ars diuinam probauit uirtutem in ſanctis Dei, & eorum miraculis, ut fateri cogantur. Digitus Dei eſt hîc. Sic illuſtratur fides noſtra in perſequutionibus & anguſtijs. Et hoc pacto omnia cooperãtur in bonum, etiam quæ aduerſa uidentur: non omnibus tamen, ſed ijs tantũ qui diligunt. Neq; tamen adeò omnibus qui diligunt Deum, cum hæc multis officiant, & cedant in malum: quoniam non perſiſtunt in dilectione. Sed ijs procuidubiò qui per Dei propoſitũ uocati ſunt ſancti, ideſt, quos Deus propria deliberatione, & ſpeciali quadam uocatione uocauit ad hoc, ut ſint ſancti, ideſt, firmi & perfecti. Quodcunq; enim uocat Deus huiuſmodi propoſito, illud fit quod uocatione uult fieri. Vocat autẽ nõ ſanctos, ſanctos. Ecce ergo ſanctos illos eſſe oportet, quia uocauit. Ipſe eſt enim de quo dicitur: Dixit & facta ſunt. Qui ergo ex propoſito uocati ſunt ſancti à Deo, erunt abſq; ulla dubitatione ſancti: quoniam Dei propoſitũ ineſſicax eſſe non poteſt. Et hos certè non cõturbabit quicquid eis acciderit: ſed omnia cooperãtur eis in bonũ, ideſt, ipſæ etiam perſecutiones, & tentationes. Quidã dicunt, etiam peccata. Sed non inueni in ſcripturis ſanctis hac nota; omnia; comprehendi peccatum, quod nihil eſt. Apoſtolus dixit. Omnia mi-

Electorũ prerogatiua.

hi licent, & non exiſtimo ſub eo quod ait; omnia; uoluiſſe peccatum includere. Peccatum enim pro-

1. Cor. 9.

priè & per ſe non operatur ad bonum, ſed ad malum. Ex malo enim per ſe, non poteſt niſi malum procedere.

Non inficior tamen Deum ipſum hoc operari in Electis ſuis, ut illi etiam ex peccatis proficiant, ideſt, occaſione accepta à peccatis reddantur humiliores, prudentiores, cautiores. Exemplum poſſemus aſſignare aptiſſimum in B. Petro, qui ante lapſum lõgè erat ad magnifica quędam de ſuis uiribus ſibi promittendum ardentior, quàm facto periculo poſteà fuerit. Ita ut non ſolùm peccatum illud ei profuerit, ſed & multis quoq; aliĳs, qui eo admoniti ſummiſſius de ſe ſenſerunt, quàm ſenſiſſent nullo tali caſu propoſito. Et ille inſuper didicit (iuxtà uerbum CHRISTI) confirmatus, etiam fratrum corda nutantia confirmare. Idem accidit B. Thomæ, cuius in credendo duritia de pectoribus noſtris duritiam ſuſtulit. Quare rectè B. Gregorius aiebat, ſibi plus Thomam qui tardè credidit, profuiſſe, quàm Magdalenam, quæ facile & citò credidit.

Quod uerò prædicarunt quidam noſtri ſæculi pſeudoprophetæ, prædeſtinatorum peccata eſſe uirtutes, & præſcitorum uirtutes uitia eſſe, neſcio an ſit magis pernitioſum, quàm ſtultum: cum pernitioſum eſſe non poſſit tale dogma, niſi apud ſtultiſſimos, quibus hoc placeret. Et eſt indignum prorſus confutatione.

Hîc tamen annotandum, in græcis qui nunc circunſeruntur codicibus, deſiderari uocabulum iſtud, *ſanctis*; in quibus ſimpliciter legitur: *Qui ſecundum propoſitum uocati ſunt*: ſed parum aut nihil intereſt. Hoc admiſcet Apoſtolus, ut differentes eſſe uocationes cognoſcas, uidelicet, prædeſtinatorum, quæ uocatio ſecundum propoſitum dicitur, quia firma & ſine pœnitentia, ut inferius declaraturus eſt: Sine pœnitentia enim ſunt dona Dei & uocatio. Eſt uerò alia communis uocatio, & hæc non talis eſt. Vt autẽ latè pateat hæc differentia, pergit.

De uocatione ſpeciali Electorum & prædeſtinatorum.

Nam quos præſciuit, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis Filĳ ſui. Probat omnia cooperari in bonum huiuſmodi uocatis ſanctis ex propoſito, ex eo quòd tales Deus pręſciuerit. Quid eſt pręſciuerit, niſi prædilexerit? Hoc enim ſæpe eſt in ſcripturis, præſcire Dei, ſeu prænoſcere. Ita B. Petrus uocat Electos ſecundum præſcientiam, ſeu præcognitionem Dei Patris: quoniam quos eligit, diligit, & ante alios diligit. Vnde & præſcitum, ſeu præcognitum uocat Dei Filium ante mundi conſtitutionem: quoniam eximia dilectione Deus illũ prætulit omni creaturæ. Quod ergo ſcire & noſſe, ſignificet diligere, & probare: ſicut neſcire, & non noſſe, èContrariò ſignificat reprobare, & odio habere, frequens eſt in ſcripturis. Legimus.n. in pſalmis. Nouit Dominus uiam iuſtorum. Et iterum: Nouit Dominus dies immaculatorum. Et de Electis Apoſtolus ait. Nouit Dominus qui ſunt ſui. Et ipſe Dominus in die irę dicturus eſt quibuſdam: Neſcio uos. Diſcedite à me operarii iniquitatis.

1. Pet. 1.

Quid ſit preſcire Dei i ſcripturis.

Luc. 13.

Probatum eſt ergo ſatis ſuperius dictum, Ex propoſito uocatis ſanctis omnia cooperari in bonum, quandoquidem iſti tales pręſciti ſunt, ideſt, prædilecti, vcz, ante alios, & ante quęlibet eorum opera: quia in hoc prædilecti, ut faciant opera, & omnia eis cooperentur in bonum. Nã eorum prædilectio non eſt ad tempus, nec ad certum quodlibet bonum, ſed uſq; in finem, ſicut Dilectus teſtatur de CHRISTO IESV, qui cum dilexiſſet ſuos, ideſt, eos quos elegerat cum Patre ante mundi conſtitutionem in ſemetipſo, uſq; in finem dilexit eos, ideſt, perpetua dilectione ad beatitudinem perfectam. Vnde & hîc ait Apoſtolus.

Ioan. 13.

Quos prædilexit, eos & prædeſtinauit, ideſt, ad hoc prædilexit ut prædeſtinaret eos, firma ſcilicet & immobili prædeterminatione, *ut eſſent conformes imaginis Filĳ ſui*, hoc ẽſt, ipſi Filio ſimiles, qui eſt perfecta Dei Patris imago. Hæc uerò Electorum ad hanc cum illo conformitatem prædeſtinatio, complectitur non ſolùm conformitatem, quæ erit in patria, uerum etiam illam quæ præuia debet eſſe in uia (quod nolunt hæretici intelligere) ut qui primò ſecundum finem deſtinantur ad gloriã, etiam primò ſecũdum tempus deſtinentur ad laborum tolerantiam & mundi ignominiam: ut qui magis configuratus illi in anguſtĳs, etiam magis configuretur illi in delitĳs et gaudĳs, ut alibi idẽ Apoſtolus declarat, ubi ait. Si fuerimus ſocĳ tribulationum, erimus et conſolationũ. Si ſuſtinebimus et corregnabimus. Et paſſim in euangelio commendatur iſta cum capite noſtro conformitas in uia, ſi uelimus cum illo affluì delitĳs in patria. Hæc ſunt crebrò ob Hæreticorum uerſutiam, & temporum præſentium nequitiam inculcanda. Clara eſt.n. Redemptoris noſtri ſententia. Quicunq; uult poſt me uenire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Addit euangeliſta Lucas; quotidie; & hanc uiam ſequendi caput optimè Apoſtoli intellexerunt, qui apertiſſimis uerbis, & nulla interpretatione egentibus prædicabant. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Fratres primùm uocat hos immobiliter prædeſtinatos, ſicut dicit Dñs. Nunciabo nomen tuum fratribus meis. Et Magdalenę dixit. Vade ad fratres meos. Et ipſe eſt primogenitus ſecundum ſpiritũ ſanctitatis, qui eſt ex reſurrectione mortuorum IESV CHRISTI, ſicut ſcriptum eſt. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sicut etiam hunc locũ nobis expoſuit Apl's dicens. Et nos uobis annũciamus eam, quę ad patres noſtros repromiſſio facta eſt. Ipſam hanc Deus adimplebit filĳs ueſtris, reſuſcitans IESVM, ſicut & in pſalmo. 2. ſcriptum eſt. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sic ergo ſecũdũ hunc ſpũm eſt primogenitus, propter quem etiam nos ſimiliter generabimur in illo: alioqui unigenitus eſt ſecundum diuinam naturam.

Quõ CHRISTVS ſit primogenitus in multis fratribus.

Non me latet apud Scholaſticos aliter & contraria prorſus ſignificatione accipi, *præſciri*, ita ut præſcitum eum uocent, qui ſit reprobus propter mala opera. Sed hoc impropriè ualdè, &

præter ſcripturarum ſenſum. Nec etiam me fugit aliquos ſic hunc locum exponere, ut faueant Pelagianis, qui à præſcientia bonorum operum diuinam dixerunt oriri prædeſtinationem, ut illos prædeſtinauerit Deus, quos præſciuerit bona opera facturos, accepturos ſcilicet gratiam, & bene illa uſuros: ita ut & gratiã ſecundum bona opera diſpenſari prædicarent. Quod eſt abſurdum, & contra Apoſtolum paſſim, & contra ipſam rei euidentiam: quia multis dari uidemus gratiam, qui tamen non bene ea utuntur. Et contrà multis negari, qui fortè bene uſi eſſent: ut ſunt pueri qui abſq; baptiſmo decedunt. Quis enim nouit utrum illi bene eſſent acturi? Et quis præſumeret dicere, quòd nulli eorum accepiſſent gratiam, nec bene illa uſuri fuiſſent ſi uixiſſent, & oblata illis fuiſſet gratia, & facultas eam retinendi? Commenta ſunt profectò iſta phantaſtica, & cerebroſorum hominum.

Pelagianorum error refellitur.

Addo, quòd nec ipſa Apoſtoli oratio hanc intelligentiam patitur. Non enim per id quod ait; Quos præſciuit; poſſumus hoc accipere, ideſt, quorum opera fore bona præſciuit: non magis quàm ſi alius econuerſò exponeret; Quos præſciuit, ideſt, quorum opera præſciuit fore mala. Nam præſcire aliquem, non ſignificat præſciri eius opera: imò (ut iam dixi) eſſe à Deo præſcitum, Scholaſtici potius in malam partem accipiunt. Itaq; nullo pacto eſt ferenda hæc opinio, quæ iam non eſt opinio, ſed hæreſis: quam in proprio tractatu fuſius ſum proſecutus. Nam B. Paulus abhorret ubiq; ab hoc dicto, gratiam uidelicet ex meritis dari, aũt propter opera quàmuis præuiſa. At collatio gratiæ ſub ipſius prædeſtinationis propoſito continetur. Itaq; uniuerſaliter dicendum eſt, gratiam ſiue prædeſtinati, ſiue non prædeſtinati, nulli ex operibus, aut meritis etiam præuiſis conferri: Alioqui gratia iam non erit gratia. Ratio igitur prædeſtinationis eſt prædilectio. Et prædilectionis ratio, eſt beneplacitum Dei: quia ſibi in eis complacuit. Quia igitur prædilexit hos Deus, ideò prædeſtinauit. Et quia prædeſtinauit, ideò & uocauit. Diſponit enim ſua ſapientia ſuauiter omnia. Liberè quippe trahendi ſunt homines ad cœleſtia, & modo illorũ naturę conuenienti, qui libero potiuntur arbitrio. Et iccircò uocandi prius erant propoſita eis fide, ut per eam ingrederentur in militiam, & opera charitatis exercentes, contendant ad brauium fœlicitatis æternæ. Et hæc eſt uocatio, de qua hîc loquitur.

Prædeſtinationis ratio et ordo.

Sunt tñ aliæ uocationes ad officia et miniſteria, ut ad apl'atum, ad ſacerdotium, ad epiſcopatũ, & huiuſmodi. Vocationem aũt iſtam (de qua eſt ſermo) ſequitur iuſtificatio: quia prædeſtinatorũ uocatio certa eſt, & efficax: & huic generi uocationis nullus reſiſtit. Apoſtolus de illa tali uocatione tanquàm experientia edoctus, alibi dixit: Qui uocatione ſancta uocauit nos: ita ut iuſtificatio neceſſariò conſequatur uocationem. Iuſtificationem uerò ſequitur magnificatio, quæ eſt torũ maximè, qui ex propoſito uocati ſunt ſancti: iuxta quod dixit Dominus. Qui fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cœlorum. Sic & magnus uocatus eſt B. Ioannes ab angelo priuſquàm naſceretur. Græca tamen uox habet, *glorificauit*.

Eph. 1.

Matth. 5.

Sed ſunt qui cum talem uocationem audiunt huiuſmodi eſſe, cui non poſſit reſiſti: & talem iuſtificationem, à qua tandem non ualeãt excidere qui prędeſtinati ſunt, putant per hoc liberum auferri arbitrium, cum potius ſtatuatur, & ualidius fiat per certitudinem luminis, et per adiectum robur fortitudinis. Etenim certius, ac longè libẽtius (qui electi ſunt) reſpondent uocationi, & accipiunt gratiam: & potentius iuſtificati, liberrima & firmiſſima atq; conſtantiſſima uoluntate abſq; ulla penitus coactione tendunt in gloriam. Falſa eſt enim quorundam perſuaſio, putantium liberi arbitrij eſſentiã in hoc conſiſtere, uidelicet, ut poſſit quodlibet bonum refutare, quantumuis bonum appareat: & eligere ac proſequi malũ. Sed non ita ſe res habet. Non enim liberũ arbitrium eſt poſſe tendere in malum. Siquidem iſtud eſt creaturæ defectus. Nullus enim malum unquàm eligeret, niſi haberet ſpeciem boni. Deus ergo eorum quos prædiligit, mentem ſic illuminat, eorumq; uoluntatem ita ſanat, ut rectè iudicent quod eſt bonum, bonum: & quod malum, malum. Igitur ante oculos poſito illis aliquo obiecto ad ſalutem, quantò uehementius mouentur, tantò & liberius: quoniam promptiſſima uoluntate bonum ſuum quiſq; proſequitur. Deus eſt enim qui hoc in illis magna prouidentia, & cura effecit. Vnde concludens nihil poſſe obſiſtere his prædilectis, quò minus aſſequantur, quod pro illis intendit Deus, ait.

De natura liberi arbitrij.

Quid ergo dicemus? ideſt, Quid proferemus, quod obſtare poſſit huic ualidæ prędeſtinatiõi? Et ut oſtendat cunctas uires humanas minimè poſſe, adijcit. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Et ut etiam probet ipſum Deum hoc facere, & eſſe pro illis, addit ſignum & argumentum grande: Quoniam prædeſtinatio iſtorũ fundatur in prædeſtinatione CHRISTI, & meritis eius. Nam (ut alibi dixit) in CHRITO prædeſtinati ſunt. Et licet obſtare uideretur prædeſtinationi peccatum, proponit mortem Filij ad hoc expiandum, & reſtituendam omnem gratiam, & omne donum perditum: unde ait.

Perſuaſio prædeſtinationis.

Qui proprio Filio ſuo non pepercit, Dicit, *proprio Filio ſuo*, ideſt, uero & naturali. Nos.n. non ſumus ueri filij præ illo: quia adoptio eſt imitatio quædam ueritatis. Ideò fictionem eam uocant LeguleI. Quapropter & B. Ioannes uerum Filium uocat IESVM. Declarat autem quomodo non pepercerit proprio Filio ſuo Deus, utpote quem tradidit pro nobis omnibus. Hîc ait, pro nobis omnibus indifferenter: ſed & multò magis pro talibus Electis. Et ideò ſequitur.

Quomodo non etiam cum illo nobis omnia donauit? Senſus eſt. Si tradidit illum pro nobis, nulla eſt ratio, ut putemus aliquod doni genus excogitabile (decẽs tamen) non eſſe donatum nobis cum illo.

illo. Quamobrem hoc quod ait: *omnia*: compre-
hendit proculdubiò hunc Spiritū ſanctitatis prę
cipuum, unde certa ſalus contingit, qui erat exi-
mię in CHRISTO, ut ex illo plenè multi accipe
rent, ideſt, ſecundum illam immutabilem præde-
Iſa. 50. ſtinationē, iuxta CHRISTVM: ſicut ſcriptum
erat. Stemus ſimul, & quis eſt aduerſarius meus?
Si enim hoc non feciſſet, certè non donaſſet no-
bis omnia, ideſt, omne genus donorum, quæ do-
nare poterat, & erant decentia in ueritate, iuxta
Dei ſummam bonitatē. Arguit ergo Apoſtolus
à re difficiliori, quam pro nobis fecit Deus etiā
inimicis, ut quod eſt facilius credamus. Nā cum
tradiderit Filium in necem, & eum dimiſerit cru
ce necandū, in quo erant omnia, & hoc fecit pro
toto mundo: quomodo non libentius etiam do
norum omnium illius participauerit ipſum mun
dum, in Electis ſaltem? Siquidem Deo moleſtius
eſſe debuit (ut ita loquamur) tradere Filium pro
nobis, quàm cum illo donare nobis omnia quæ
filij ſunt, cum ex dono nihil ſibi depereat. Intelli
go autem omnia, quorum tamen capaces eſſe-
mus ex decentia. Ne quis dicat. Cur ergo non fe
cit quēlibet eſſe uerè Deum, ſicut fecit illum? Re-
ſpondetur, quoniam hoc indecens erat. Vnum
enim oportuit eſſe Solē, non plures: nos autem
ex eo Sole participare, ſecundum menſuram in il
lo unicuiq; noſtrum deſtinatā, ut ſit corpus, ſuis
membris rectè diſpoſitum, & proportionatum,
ne ſint plura capita, & plura colla, aut nimis mul
tæ manus, & ita de cæteris. Et ſic reſpondetur di
centi. Cur non prædeſtinauit omnes? Non enim
decebat, & ſatis eſt, quòd omnes gaudent præde
ſtinatione: quoniam prædeſtinati proſunt alijs.
Maiorum nanq; gloria redundat etiam in mino-
res: quia unum corpus omnes ſumus in CHRI-
STO. Sequitur.

Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Poſſunt hæc
omnia legi interrogatiuè, ut probet iſtos electos
& immobiliter prędeſtinatos, non poſſe à gloria
excidere. Sumit enim quodcunq; poſſit in eos
torqueri, ſiue peccata eorū, ſiue accuſatores, aut
iudex condemnans. Vnde ſupponens peccata,
rogat. Sed quis erit accuſator? *Deus qui iuſtificat?*
ac ſi dixerit, minimè credendum eſt, ut qui iuſtifi
cet, accuſare uelit. Rurſum interrogat.

Quis eſt qui cōdemnet? Nunquid CHRISTVS *etc.*
ac ſi item dixerit. Nequaquàm ille condemnatu-
rus eſt, qui mortuus eſt ob peccatum noſtrum,
ut ipſum extingueret ne cōdemnaremur: & qui
reſurrexit propter iuſtificationē noſtram, & qui
ſedet ad dexteram Dei, ut poſſit alijs dare uitam,
& facere illos ſecum cōſedere in cœleſtibus. De-
niq; et qui īterpellat pro nobis, ſicut et alibi Apo
Heb. 9. ſtolus dicit. Introiuit in ipſum cœlum, ut appa-
reat nūc uultui Dei pro nobis, ideſt, maximè pro
prædeſtinatis. Vnde primo pro illis (ut teſtatur
Ioan. 16. B. Ioannes) rogauit, ſed non pro illis tantùm, ſed
& pro ijs qui credituri erant per illos.

Poteſt et alio modo legi, ut quaſi per ironiā re
ſpondeatur. Et primo interrogans. Quis eſt accu
ſator aduerſus Electos Dei? Reſpondeat ironicè,
Deus qui iuſtificat: ac ſi dixerit. Ille, ſcz, accuſabit
(ſi credere dignū eſt) qui confert iuſtificationem,
ut idem qui iuſtificat, accuſet: Et ita interroganti:
Quis eſt qui condemnet? Reſpondeat, CHRI-
STVS qui mortuus eſt: ſimiliter per ironiam, vcz,
condemnabit: Sed hic modus mihi non placet.

Eſt et tertius modus intelligendi, & hic magis
placet, ut non ſint interrogationes, neq; reſpon-
ſiones interrogationum, id quod ſequitur, *Deus
qui iuſtificat*. Et item illud: CHRISTVS IESVS,
ſed ſint poſitiones, unde colligatur impoſſibili-
tas damnationis hoc pacto. Deus eſt qui iuſtifi-
cat Electos ſuos, quis ergo accuſabit, Deo uide-
licet iuſtificante? Item: CHRISTVS IESVS
eſt qui mortuus eſt pro nobis &c. quis ergo con
demnabit: Ipſe enim eſt iudex. Quòd ſi quis dixe-
rit. Nonne poſſunt ij excidere à gratia, & chari-
tate Dei, ut per hoc condemnentur? Reſpondet:
Nequaquàm. Et oſtendit inefficaciam omniū cau
ſarum, quæ poſſent putari idoneę, quibus homo
à gratia ſeparari poſſet. Et ait.

Quis ergo nos ſeparabit à charitate CHRISTI? *tri
bulatio, an anguſtia? etc*. Quia multi abalienantur
à charitate CHRISTI ꝓpter tribulationes, ideſt,
preſſuras & puncturas quaſlibet, ſiue in animam,
ſiue in corpus, ſiue etiā in bona externa: & præ-
ſertim cum non uidetur eſſe inde exitus, aut ef-
fugium, quin incurratur malum aliquod, ut ſic
tribulationem ſequatur anguſtia: quemadmo-
dum illa ſancta mulier dicebat. Anguſtiæ mihi Dan. 13.
ſunt undiq;: & elegit potius turpiter mori, quàm
incidere in manus Dei uiuentis. Sic Elias, et Apo
ſtolus noſter in tales uenerunt anguſtias, ut eos
uitæ ſuæ tæderet. Et unicuiq; reſponſum eſt à
Deo uerbum conſolationis plenum. Ideò non
proficiunt anguſtiæ, nec tribulationes aduerſus
Electos Dei, & qui eò adducūtur, ut cupiant ana
themata eſſe à CHRISTO propter fratres.

Adiecit & particulares ex omni parte tribu-
lationes. Et primo famem, deinde nuditatem, quę
ſunt miſeriæ in corpus à paupertate. Deinde quę
ab inimicis inferuntur, ut perſequutio, gladius,
periculum: quanquàm & periculum aliunde ue-
niat, ut à mari, à tempeſtate, & alijs caſibus. Pro-
fert & de ſcriptura pro his teſtimonium.

Quoniā propter te mortificamur tota die, ideſt, aſſi
duè acerbos mortis dolores ꝑpetimur, idq; pro-
pter te, ideſt, propter iuſtitiam, & eius amore. Iu-
ſtitia autem CHRISTVS eſt. *Aeſtimati ſumus ſicut
oues occiſionis*. Bene dixit, oues occiſionis; ut &
ipſorum manſuetudinem declararet (Nam ouis
eſt animal manſuetum, & manſueta ad uictimam
ducitur) & aliorum ſimul opinionem de illis,
quàm uili eos facerent, qui putarent aræ deſti-
nandos ueluti nocentes, & quos Deus abomina-
retur uiuos. Verùm ait B. Paulus.

Sed in his omnibus ſuperamus. Ecce certitudo ui-
ctoriæ: quoniam qui tales ſunt à Deo prędilecti,
nulli ſuccumbunt periculo, ſed lucrum & uicto-
riam reportant illuſtriorem ex preſſuris, & perſe
cutionibus, quas libentiſſimè tolerant. Sed cuius
amore hoc faciunt? *propter eum qui dilexit nos*

ideſt,propter Dei charitatem. Poteſt enim intelligi Deus diligens,ut cauſa huius uictoriæ : ſicut aliâs Apoſtolus gratias agit Deo,qui dedit uictoriam per IESVM CHRISTVM dominum noſtrum. Poteſt etiam Deus ipſe & diligens & dilectus,ſignificari ut cauſa finis agonis et uictoriæ. Et poſt hæc in ſpiritu exultans procedit.

Certus ſum quòd neq; mors,neq; uita etc. Græcè,confido,aut,perſuaſus ſum. Et ponit mortem ut omnium terribiliũ ultimum:& uitam,ut præcipuũ apppetibilium,quæ maximè poſſunt hùc atq; illúc mentem mouere. Quid enim non faciunt homines timore mortis,& amore huius uitæ? Adiecit & Angelos,qui ſunt chorus ultimus ultimæ hierarchiæ,qui mittuntur:& fortè complectitur Archangelos,chorum proximè ſuperiorem eiuſdem hierarchię,iuxtà B.Dionyſii doctrinã. Non tamen aſcendit ſuperius:quia ij ſunt maximè qui intendunt ſuper nos,particulariter exequẽtes ſuperiorum ſcita atq; decreta.

Hîc poſſet rogare aliquis. Quomodo uerò poſſunt ij beati Angeli ſtudere,ut ſeparent electos à CHRISTO? Reſpondetur, non perinde loqui Apoſtolũ quaſi ita uerè ſit,ut id curẽt,ſed ad exprimẽdam rem illis,etiam ſi conarentur,impoſſibilem. Quanquàm nihil abſurdi,ſi fortè Angelus curans alterius ſalutem,per accidens aduerſus alterum ex nobis militet. Quilibet enim dum ſuum ex Domini mandato curat,poteſt per accidens & per occaſionem,eſſe detrimento ſaluti alterius. Inueniũtur enim apud Danielem ob iſtam gratiam certaſſe inuicem. Quid(quæſo)mirum,ſi quidam Angelorũ quando B.Paulus perſequebatur eccleſiam, ut tuerentur ſuos , conſequenter in ipſum B.Paulum militarent? ſed quia ipſe erat de electis, taũdem emerſit. Adiecit.

Neq; *inſtantia, neq; futura,* uidelicet, uel aduerſa, uel proſpera. Inſtãs enim quod imminet ſi ſit aduerſum,poteſt abundãtiore triſtiuia hominem ſuperare. Inſtans uerò proſperum , in ſocordiam & ſuperbiam adducere. Futurum aduerſum , metu afficere & deterrere. Futurum autem proſperum ad ſe allicere,& ita dimouere à charitate Dei. Aut fortè(ut exiſtimo)per inſtantia intelligit quæ accidunt in hoc ſæculo, ſiue ſecunda ſint,ſeu aduerſa. Per futura autem,ea quæ prædicantur de alio ſęculo,quę aut ſperantur,aut metuũtur. adiecit: Neq; *fortitudo,* ſed hoc deeſt in græcis codicibus.

Neq; *altitudo,neq; profundum.* Per altitudinem ſpirituales creaturas intelligit Deo propinquiorrs. Et per profundum,illas de paradiſo Dei eiectas, ideſt,dæmones. Nulla igitur tãdem creatura(inquit)poterit nos ſeparare à charitate Dei, qua ſcilicet ipſe dilexit nos,ut nos uerſa uice eum perſeuerando diligeremus. Hæc.n.eſt in CHRISTO IESV domino noſtro:quia,ut alibi de huiuſmodi electis ait. Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionẽ. Eſt enim optimè collocatus ordo in hoc ędificio,ut qui propinquiores ſunt Deo in CHRISTO IESV, conſtituti ſint immediatè tanquàm in proximo fundamento,ut et ipſi ſint fundamenta aliorum,in quibus alij ſuperædificentur. Vnde ipſemet de nobis aiebat. Superædificati ſuper fundamentum Apoſtolorũ & prophetarum,ipſo ſummo angulari lapide CHRISTO IESV, Et apud B.Petrum. Et ipſi tanquàm lapides uiui ſuperædificamini &c. Hi enim in tunica CHRISTI quæ non ſcinditur,mihi uidentur ſignificari. Vnde Dilectus de ijs,qui abſcindebantur,ait. Ex nobis exierũt,ſed non erant ex nobis. Si enim fuiſſent ex nobis,utiq; manſiſſent nobiſcum . Sed ut manifeſti ſint,quòd non ſunt omnes ex nobis,ut ſit ſenſus. Quidam qui conuerſi erant,& ſpirituales uidebantur et doctores in eccleſia,& defecerunt apoſtatantes à CHRISTO (nam de ijs loquebatur) prodierunt ex nobis:quanquàm græcè legamus, ἐξῆλθον, ideſt,exierunt,quod poteſt dupliciter intelligi,uel ut ſignificet,prodierunt: quia à doctrina Apſorum uenerant in fidẽ:uel ut ſignificet q̃ ab ipſa doctrina,quam ſemel imbiberãt,et conſequẽter à Chriſtianorũ conſortio exierũt,cuius rei cauſam manifeſtat, dicens. Sed non erant ex nobis,hoc eſt,non erant imobiliter prędeſtinati,ſicut nos. Si .n. tales fuiſſent, utiq; nobiſcum manſiſſent. Quare Deus uoluit,perpetrato priùs peccato,eorum caſum permittere , ut cognoſceretur,quòd non omnes ſunt electi:ut diſcamus & nos cauere, & non omnibus credere, ſed probare diligenter ſpiritus , utrum ex Deo ſint. Nam à fructibus ſæpe cognoſcuntur.

Eph. 1. et. 2.

1.Pet. 1.

1.Ioa. 2.

Cap. IX.

VEritatem dico in CHRISTO IESV, non mẽtior,teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in Spiritu ſancto: quoniam triſtitia mihi magna eſt , & continuus dolor cordi meo. Optabam enim egoipſe anathema eſſe à CHRISTO pro fratribus meis , qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ:quorum adoptio eſt filiorum,& gloria , & teſtamentum , & legiſlatio , & obſequium,& promiſſa:quorum patres ex quibus eſt CHRISTVS ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula , Amen.

INtentio Apoſtoli,ut mihi uidetur, eſt declarare ſtatum Iudæorum & Gentium ex meritis peccatorum,& gratiæ CHRISTI, hoc eſt,reprobationem & excæcationem Iudæorũ ex parte iam factam à Deo ob eorum incredulitatem, & ob iſtud tantò magis electas eſſe Gẽtes per gratiam Dei,ne ipſi ultra uanè gloriarentur aduerſus illas. Neq; ob hoc Deum fuiſſe reprehẽdendum, tanquàm non fidelem in promiſſis,aut quaſi acceptorem perſonarum,& quicquàm agẽtem iniquè. Et incipit(ut rem molliat) à dolore proprio ſuo ex hac re accepto. Id uerò teſtificatur proteſtando ſe ueritatem dicere in CHRISTO, & non mentiri:quia conteſtificatur illi etiam conſcientia in Spiritu ſancto . Dicere autẽ ueritatem in CHRISTO IESV eſt dicere ſecundum ſapientiam & in charitate,ſecundum circunſtantias debitas.

debitas. Non enim ſemper neceſſarium eſt & bonum uera loqui. Vnde pleriq; loquuntur ueritatem, ſed non in CHRISTO, ut cum proximi ſcelus reuelant propter odium, ad infamiam, ad ſeditionem, et huiuſmodi. Conteſtificatur etiam tunc conſcientia in Spiritu ſancto, quando non obſcurata prauis affectionibus, ſed in lumine Spiritus, uerum oſtendit. Quod certè norunt, qui habent animam depuratam, & ab huiuſmodi prauis affectionibus liberam.

Maxima charitas B. Pauli erga Iudæos.

Proteſtatur autem non ſolùm triſtitiam & dolorem, uerum etiam triſtitiæ dolorisq; magnitudinem et aſſiduitatē: ita ut optaret eſſe anathema à CHRISTO. Et dicit, *cordi meo*. Quia triſtitia et dolor eſt à conſtrictione cordis: ſicut econtrariò, lætitia & delectatio cor dilatare ſolent. Sileant ergo Stoici, qui in hominem perfectum non cadere triſtitiā ſomniabant. Non uiderūt iſtud unquam, neq; in hoc ſtatu habere poteſt ueritatem: quia quantò quis perfectior & ſcientia & charitate, tantò eſt ob ea mala & flagitia triſtior, quę uidet in mundo contra honorem Dei à peruerſis admitti. Tali triſtitia penè abſorbebatur Apoſtolus, niſi quieuiſſet tandem in prouidentia Dei, eius bonitatem conſiderās, qui de maximis malis ſumma bona nouit elicere. Talis triſtitia erat illa Ieremiæ, qui optat dari capiti ſuo aquā, ut fleat diē ac nocte interfectos populi ſui. Non enim eſt triſtitia hæc deſiccans oſſa: quia uenit à charitate.

Neq; uerò per hoc quod optat ſe anathema à CHRISTO pro fratribus, putare debes id fuiſſe contra charitatem, tanquàm optauerit ſeparari à gratia CHRISTI propter aliquod peccatū. Abſit hoc omnino: ſed ſolummodo renūciabat bono proprio, quod conſiſtit in uiſione Dei ac fruitione, ut ſic cō plures animæ fratrū ſaluæ fierent, & illud ad maiorem Dei honorem pertinere exiſtimabat, iuxta illud: In multitudine populi dignitas regis. *Prou. 14.* Neq; eſt contra charitatē, quę non (ut uulgus temerè ait) incipit à ſeipſo. Non enim à ſeipſo incipit uera charitas, ſed à Deo, qui præferendus eſt omnibus. In Deo igitur Apoſtolus putabat hoc eſſe multò dignius, ut multos lucrifaceret Deo, etiam cum ſui abiectione, qui non faciebat animam ſuam ſibi præ Deo pretioſam. Et in hoc erat pretioſior, qui tanto feruore ſtudebat glorię Dei. Sic & Moſes optabat, imò & hoc petebat, ſe deleri de libro uiuentiū propter illum populum, niſi ei remitteretur peccatum: qua de cauſa indulſit ei Dominus. Sed nō auditus eſt B. Paulus, & exauditus eſt Moſes: non quia Moſes maior B. Paulo, ſed quia grauius facinus admiſerūt negantes CHRISTVM ſub B. Paulo, quàm qui in idololatriæ crimen incurrerunt ſub Moſe. O miſeri & infoelices Iudæi, qui ſpreuerunt, & adhuc hodie ſpernunt ſanguinem teſtamenti.

Anathema quid propriè ſignificet.

Hic annotandum apud Hebręos (B. Hieronymo teſte) anathema ſignificari extremam deteſtationem; propriè tamen ſuſpenſionem ac ſeparationem quandam. Et in malam partem hæc uox plerunq; accipitur, quanquàm & in bonā: ut per anathemata ſignificentur ſuſpenſa tēplis & facellis donaria, aut quęuis dicata & ſacrata Deo. Sic & ſacer & ſacrum in malam partem interdū accipiuntur pro execrando et deteſtabili, iuxta quā ſignificationem dixit quidam. Auri ſacra fames. *Vergilius.* Et alius. Inteſtabilis & ſacer eſto. *Iuuenalis* Idem huius uocis uſus apud Hebræos, quæ maledictionem & benedictionem ſonat. Ideò latinus interpres honeſti ſermonis cauſa, ſic uertit uerba uxoris Iob execrabilia. Benedic Deo & morere, pro maledic. Similiter & in. 1. Reg. in literis Iezabel inuenitur. Benedixit Deo & regi, pro maledixit.

Non ſum neſcius à quibuſdā locum hunc minimè ſic exponi, qui negant ſe induci poſſe ut credāt, in eam ueniſſe cogitationem Apoſtolum, cui unicum erat illud deſiderium: Cupio diſſolui, & eſſe cum CHRISTO. Et non conſiderant, quòd Moſes etiam in eam cogitationem manifeſtè uenit, qui tamen maximo deſiderio petebat oſtendi ſibi gloriam Dei. Etenim non erat contra charitatem iſta cogitatio, ſed ex ſumma charitate, ſi fieri potuiſſet. Et licet eſſet deſiderium contra bonum proprium, tamen non contra charitatem, quæ non quærit quæ ſua ſunt, ſed quæ IESV CHRISTI, à quo uidebat infinitam gentem ſegregari. Sed intellexit quòd Deus in locum ſegregatorum Iudæorū in zelo ſuo uocabat alias gentes multas, & quieuit. Nam & ad hoc miniſterium ipſe uocatus fuit, ut eſſet Apl̃s ad gentes.

Pro fratribus meis, ut Iudæus loquitur ſecundum carnem, uocans fratres more ſcripturę, in qua peculiariter Iudæi inuicem fratres uocabantur: Sicut & poſt CHRISTVM, fratres dicuntur inuicem Chriſtiani. Vocat & cognatos ſecundū carnem, ut magis declararet: quia ex Abrahā omnes. Item Iſraelitas: quia ex Iacob, qui & Iſrael appellatus eſt. Addit.

Prerogatiuæ Iudæorum.

Quorum adoptio eſt filiorum. Non dicit, eſt filiorum ex parte ipſorū, quum exciderint ab ea propter perfidiam: quoniam qui crediderunt, ij ſoli nacti ſunt poteſtatem filios Dei fieri. Erat ergo adoptio eorum pręcipua ex parte Dei in deſtinatione quadam eius, ſi uidelicet crederent, & inde uera illius adoptionis ſequebatur gloria.

Et teſtamentum. Græcè legitur teſtamēta, ut intelligamus duo teſtamenta. Primum erat carnale teſtamentum bonorum pręſentiū in terra carnali: Alterum ſpirituale futurum in CHRISTO, qui eſt terra uiuētium. Et de hoc ſcriptum erat: Feriam Iſrael pactum nouum: addit. *Ierem. 31.*

Et legiſlatio. Legē Moſeos intelligit, ob quam non parum gloriari ſolebant Iudæi. Et reuera iure ac meritò præ cæteris populis gloriari poterant, ſi tamen eam perficere uoluiſſent, aut potuiſſent. unde exprobrans in eos Dominus, aiebat. *Ioan. 7.* Nonne Moſes dedit uobis legem, & nemo ex uobis facit legem?

Et obſequium, aut cultus potius, quod ad diuinum cultū pertinet in omnibus cærimonijs, quæ datæ illis fuerunt, non autem gentibus, ut uerum Deum uero cultu & religione recognoſcerent.

Et promiſſa. Multa erant promiſſa particularia, ſi legem ſeruarent, ſi obedirent parentibus, & hu

iuſmodi. Et erãt promiſſa carnalia, ſub eis tamen etiam ſpiritualia intelligebantur dona, ut idem Apoſtolus declarat, promiſſionem utriuſq; uitæ intelligens ijs eſſe factam, qui ſuos parentes honorarent. Demum ponit honorabiliſſimum Iudæorum, propter quod fuerunt electi primi ad hæc tanta bona, uidelicet, quòd ex eorum patribus deſcendit CHRISTVS ſecundum carnem, qui eſt Deus benedictus in ſæcula: dixit.

Quorum patres ex quibus eſt CHRISTVS. Quia principaliter patribus fuit hoc datũ, Abrahę maximè & Dauidi, ob ſingulares illis factas promiſſiones. Et in hoc fuit magna eorum prerogatiua, qua tamen ipſi abuſi ſunt, ut per Malachiam
Malac. 1. conqueratur Dominus. Dilexi uos dicit Dominus, & dicitis. In quo dilexiſti nos? Nonne Eſau
Deut. 4. frater erat Iacob &c. Et in Deuteronomio ait. Dilexi Patres tuos, inquit, et elegi eorum ſemen, qui
Oſee. 9. eſt CHRISTVS. Et per Oſeam. Quaſi poma ficulneę eius uidi patres eorum. Quantum autem hoc fuerit, quòd CHRISTVS ex eis deſcenderit, continenter declarat, dicens.

Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula, Amen. Quid clarius ut audias CHRISTVM Deum? Et eñ uenerunt diabolici uiri qui interpretati ſunt, hîc eſſe doxologiã, & peruertunt hunc locũ mutatis punctis, in ſuam ipſorum perniciem. De qua re, quia latius particulari libello ſcripſi, & hic locus adeò clarus eſt, ut nequeat obſcurari, non libet diſſerere. Si de quo loquor neſcit lector, palã nomino, Eraſmus eſt, diuinitatis CHRISTI non obſcurus, ijs qui puros oculos habẽt, hoſtis: licet ſubdolè ſuo more ſtudeat perfidiam contegere.

Non autem quòd exciderit uerbum Dei. Non enim omnes qui ex Iſrael ſunt, ii ſunt Iſraelitæ: neq; qui ſemẽ ſunt Abrahæ, omnes filii. Sed in Iſaac uocabitur tibi ſemen: id eſt, non qui filii carnis, ii filii Dei: ſed qui filii ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine. Promiſſionis enim uerbum hoc eſt: Secundum hoc tempus ueniam, et erit Saræ filius. Non ſolùm autẽ illa, ſed & Rebecca ex uno concubitu habens Iſaac patris noſtri. Cum enim nondum nati fuiſſent, aut aliquid boni egiſſent, aut mali, ut ſecundum electionẽ propoſitum Dei maneret: non ex operibus, ſed ex uocante dictum eſt ei. Quia maior ſeruiet minori, ſicut ſcriptum eſt: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui.

Ex dictis poterat ab imperitis colligi, excidiſſe uerbum Dei, hoc eſt, ueritate caruiſſe eas promiſſiones ſalutis, & iuſtificationes à peccato, quæ ore prophetarum certò erant pronunciatæ Iudæis. Hoc enim fuit promiſſum filijs Abrahæ, & Iſraelitis quaſi electis Dei. Nã de Iſrael ſcriptum fuit per Moſen hoc egregium benedictionis genus. Beatus es tu Iſrael. Quis ſimilis tui popule, qui ſaluaris in Domino? ſcutum auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ. Negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis. Et per Ieremiam. Dominus ait ad Iſrael. In charitate perpetua dilexi te. *Iere. 31.* Igitur ex pluribus ſcripturarum locis habebant Iudæi laudes filiorum Abrahæ & Iſraelitarum, ut canerent. Semen Abrahę ſerui eius: filij Iacob electi eius. Ita quòd Abrahæ ſemen (qui fuit ſeruus, ideſt, cultor Dei) uidebatur eſſe ſolũ, cui promiſſum erat. Et filij Iacob, qui fuit electus eius, uidebantur ſoli ad electorum numerum pertinere.

Docet Apoſtolus in quo fallãtur Iudæi, nõ intelligẽtes ſcripturas.

Sed errauerunt miſeri Iudæi, oculo carnis cogitantes, quotquot naſcerentur ex Abraham ſecundum carnem, eos omnes in ſemine computandos, & ſic fore amicos Dei, non intelligentes qua in re uera cum Deo amicitia conciliaretur: quod poſtmodo CHRISTVS declarauit aiens. Ioan. 15. Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quę ego pręcipio uobis. Rurſum etiam ſibi perſuaſerant eſſe omnes Iſraelitas ſecundum ſpiritum ſcripturarum, qui uenirent ab Iſrael ſecundum carnem: ſimiliter non intelligentes notam à CHRISTO datam uero Iſraelitæ, cum dixit de Nathanaele. Eccè uerè Iſraelita, in quo dolus non eſt. Oportet enim hoc ex dono Dei uenire, non ex carne. Electio enim meræ eſt gratiæ, non ex acceptione perſonarum. Hunc ergo locum uolens Iudæis declarare B. Paulus, in quem etiam uſq; in hodiernum diem impingunt, poſtquàm negauit excidiſſe uerbum Dei, cum hoc ſit impoſſibile, quia Deus ipſe eſt uerax: omnis autem homo mendax, doctè ac ſapienter (quod etiam multũ facit ad intelligendas ſcripturas) adiecit.

Non enim omnes qui ex Iſrael ſunt, ij ſunt Iſraelitæ, ſiue Iſrael, ut Græcè legitur. *neq; qui ſemen ſunt Abrahæ, omnes filij: ſed in Iſaac uocabitur tibi ſemen. etc.* Cum enim audimus, *Sed in Iſaac uocabitur tibi ſemen*, debemus intelligere excluſum eſſe Iſmaelẽ cum filijs ſuis, ut non intelligatur filius Abrahæ, nec pertinere ad promiſſiones, cum tamen filius eſſet ſecundum carnem. Hoc autem fuit ut agnoſceremus iſtam filiationem non debere ſecundum carnem, ſed ſecundum Dei uoluntatem intelligi, qui non complacet ſibi in carne, ſed in ſpiritu. Spiritus enim eſt Deus, & tales adoratores quærit, qui Spiritus ſint: quoniã ij filij eius ſunt. In Iſmaele igitur & filijs deſignati fuerũt omnes ex Abraham deſcendentes etiam per Iſaac, qui tamen ſecundum carnem fuerunt filij, non ſecundum ſpiritum. Hi autem non inueniũtur filij Dei: quia filij Dei non ſunt ex uoluntate carnis, ſed ex Deo per fidem. Quotquot enim CHRISTVM recipiunt per fidem, ij filij Dei efficiuntur: & ij ſolùm computantur in ſemine, hoc eſt, in Iſaac, in quo CHRISTVS uerum Dei ſemẽ ſignificatus eſt: quia in eo continentur omnes qui ſunt eius. Et ij ſunt qui naſcuntur ex libera. Qui autem ex Iſmaele ſunt, ex ancilla ducunt originem, ideſt, ex ſynagoga, quæ generat in ſeruitutem, quibus non debetur hęreditas. Cum enim ſint filij carnis, carnalibus ſunt donis contẽti. Sed hæreditas debetur Iſaac & filijs eius, qui ex libera ueniunt, ideſt, ex Eccleſia, quæ in libertatem filiorum generat nos per legem ſpiritus, fidei, et gratię, ſiue charitatis & iuſtitiæ Dei. Quæ lex Spiritus (ut

Nota pro uera intelligẽtia ſcripturarum.

iam

iam dictum eſt)liberat nos à lege peccati,& mor
tis.Et quàm pulchrè hoc myſterium ſignificatur
in litera,ut filij Dei ſignificētur in Iſaac:ut & eorū
origo originem imitetur ipſius Iſaac, qui non ue
nit ex uolſitate carnis,ſed ex promiſsione,& uo-
luntate Dei.Sara enim ſterilis erat nonagenaria,
imò penè centenaria(ut uolunt quidam)cum pe-
perit,& deſierant ei fieri muliebria. Vnde & riſit
Gen. 18. occultè,cū audiuit promiſsionem, dicens:Poſtq̃
conſenui,& dominus meus uetulus eſt,uolupta
ti operam dabo. Quare nō carnis filius Iſaac, ſed
promiſsionis cenſetur:ac per hoc datus fuit fidei.
Credidit enim Abraham Deo promittenti illum.
Sed & Sara,in qua in primis ſignificata eſt Bea-
tiſsima VIRGO,& eccleſia,credidit.Vnde & idē
Hebr. 11. Apoſtolus:Fide Sara ſterilis uirtutem in conce-
ptione ſeminis accepit,etiam prẹter tempus ætа-
tis: quia fidelem credidit eum qui repromiſerat.
Et hîc ait.

*Promiſsionis enim uerbum eſt hoc. Secundum hoc tem-
pus ueniam,et erit Saræ filius.* Agnoſce(quæſo te acu
te lector)totum typum:quoniam Iſaac ſignificat
omnes qui in CHRISTO,aut in quibus CHRI
STVS fuerit per gratiam. Hi autem naſcuntur ex
Sara,ideſt,Domina, ſeu principe ac matre multa
rum gentium.Hęc eſt enim MARIA uerè mater
noſtra benedicta. Venit enim Deus, ideſt, Spiri-
tus ſanctus ſuper eam ſecundum tempus illud.
Rectè græca lectione tēpus aptū notatur, κατὰ
τὸν καιρὸν τοῦτον, ideſt,ut locus citatus habet,in
feruore diei inualeſcente ſole,nimirū in Spiritus
ſancti feruore,quo & illa correpta eſt,& conce-
ptus eſt Iſaac CHRISTVS myſticus, riſus Pa-
tris: & non ita dudum parturiuit, & poſt enixa
eſt eum ſub cruce:& ibi facta eſt uerè Mater mul
tarum gentium,quæ ſub ligno inuenientur fide-
les. Sed ſpecialiter aſsignatus eſt ei filius Ioannes
Dilectus,qui eſt typus Electorum. Tunc fuit illud
tempus,quando Dei benignitas in feruorem ue-
nit,quo feruore & incaluit Domina noſtra, &
princeps noſtra VIRGO MATER, & conce-
pit & peperit uerū Iſaac IESVM CHRISTVM,
riſum noſtrum.Et hæc eſt etiam Eccleſia gentium
illorū,qui ex fide ſunt IESV CHRISTI.Et hęc
eligitur tandem ut libera,electa Agar ancilla cū
filio ſuo.Agar enim eſt illa ancilla ſynagoga, quæ
habet uirum Moſen & legem,& ſeruit in carne,
& carni:quæ cum uidet partū ſuum,intumeſcit,
& gloriatur,& ſuperbit aduerſus ſterilem,eamq́;
contemnit. Ob eam cauſam meruit expelli cum
filio ſuo, ut ſit peregrina & aduena,ſicut nomen
Agar hebraicè ſonat.Dico autem aduenam, ſeu
peregrinam à domo Domini,ab eccleſia ſepara-
tam, ſicut ſcriptum eſt. Lætare ſterilis, quæ non
paris:erumpe & clama quæ non parturis: quia
multi filij deſertæ,magis quàm eius quæ habet ui
rum.Hoc autē meruit:quia glorioſa nimis & ſu-
perba in plenitudine uteri ſui, ideſt, in patribus,
patriarchis,& prophetis,quos conceperat & pe
pererat,facta eſt inſolēs aduerſus Dominam ſuā,
ideſt, Virginem benedictam Eccleſiam, ſpernens
etiam partū eius benedictū,ideſt,CHRISTVM,
& eos qui in illo.Quocirca eius filius Iſmael ſe-
rus homo,intractabilis,duræ ceruicis,eijcitur fo Eph. 2.
ras cū ancilla ut peregrinetur, ideſt, Ille populus
Iudæorum alienatus eſt interim à conuerſatione
Iſrael,& factus eſt hoſpes teſtamentorum, ut ait
Apoſtolus:pro quo tamen orans Abraham tan-
dem exauditur. Nam & ipſi aliquando chariſsi-
mi futuri ſunt propter patres. Ecce igitur ut ex
primo typo probati ſunt ueri filij Abrahæ,non
qui ſecundum carnem,ſed qui ex promiſsione.
Promiſsio autem eſt duntaxat credētibus: ut ſic
uideas eos demum ueros Abrahæ filios, qui ex
fide fuerint,& non ſolùm iuxta carnem. Nūc ſu
pereſt ut declaret uerè Iſraelitas(ideſt,electos,qui
in Iſrael ſignificati ſunt)ſimiliter non eſſe attendē
dos ſecundum opera,aut ſecundum quāuis aliā
cauſam,ſed ſecundum merum Dei beneplacitum
per alium typum:ait ergo.

Non ſolùm autem,ſed & Rebecca &c. ideſt, Non ſo
lùm autem in Sara noſcuntur filij Dei, quia ex
ea demum naſcentes computantur in ſemine:ue-
rum etiam in Rebecca poſſunt intelligi, qui ſunt
electi.Et declarat typum: Quia cum Rebecca in
utero ex uno patre Iſaac haberet binos Eſau &
Iacob,cum nondum nati eſſent, aut aliquid boni
egiſſent aut mali,dictum eſt.Maior ſeruiet mino-
ri.Quod certè iuxta literam ſignificat(ut ipſamet
docet)quòd in utero Rebeccę inueniebātur duo
filij,unde duo populi erant oriundi,quorum ma
ior,qui Eſau Idumæus, ſeruiturus erat minori,
ideſt,populo Iſraeli,ad certum tempus. Quod ue
rificatum eſt tempore Dauid. Hoc autem in my-
ſterio fuit,ut agnoſceretur propoſitum excellen-
tis gratiæ non ex operibus cuiuſquam,ſed ex ele
ctione Dei & uocatione procedere. Siquidem
nullus eorum operatus erat quicq̃ boni aut mali,
ut per hoc poſſet uel eligi,uel reprobari. Electus
eſt autem Iacob,ut ex eo CHRISTVS prodiret
Deus noſter:unde populus eius maioribus debuit
gaudere prærogatiuis, cum ipſe tamen non eſſet
maior,ſed Eſau. Vnde ſi carni dādum erat illud,
non minus,imò magis ad Eſau pertinebat ius il-
lud,quod erat primogenituræ,ſi caro fuiſſet con
ſulenda.Ergo Iſraelitæ,ſiue, Electi illi uerè ſunt,
qui intelliguntur in Iacob,qui fuit Iſrael ſecundū
electionem Dei,non ſecundum carnem. Iacob.n.
ex illa electione nactus eſt illud,ut ſit Electorum
typus.Nec tamen anteà Iſrael uocatus eſt, quàm
emarcuerit illi neruus. Et hoc ſignificauit propria
rū uiriū mortificationem & ipſius carnis, in qua
fidebant Hebræi,ut ex tunc fieret fortis cū Deo.
Vnde ueri Iſrael filij de neruo non comedunt:
quoniam qui uerè ſunt Iſraelitæ non fidunt in ſe
metipſis,ideſt,in neruo & robore proprio, ſed in
uirtute Dei:& tunc uincunt Deum,& ſunt fortes
luctando cum illo.

Acceperunt autē quidam ex hoc loco occaſio Hic refellere
nem ad cogitandum ualdè iniqua. Putarunt enim incipit Autor
hinc educi,ſic ſe habere prædeſtinationis cauſam opinionem de
ac reprobationis,ut dicerent,Deum ab initio in maſſa perditio
mente ſua quoſdam elegiſſe,ut potirentur tandē nis
aliquando ſecum regno ſuo, idq́; nullis bonis eo

rum

rum operibus conſideratis aut meritis. Nõ quòd non ſint futura eorum bona opera, ſed quòd nõ propter illa prædeſtinauit: imò quia prædeſtinauit, & opera conſequuntur & merita, tanq̃ prædeſtinationis effectus. Alios uerò, ideſt, reliquos non ſic electos, Deum ab eo regno reprobaſſe, ſimiliter abſq; conſideratione ac merito operum ipſorum. Hanc uerò hæreſim ex hoc præcipuè loco accipiunt: quoniam ſicut hic dicitur de Iacob, qui eſt electorũ typus, quòd ex Dei propoſito & mera gratia fuit dilectus ex mero beneplacito, non ex operibus, ſed ex uocante: ſic oportet ſtatuere de Eſau, fuiſſe illum odio habitum & reprobatum à Deo, deſtinatũq; ad æternam mortem, anteq̃ quicq̃ mali ageret: ideòq; ſimiliter nõ ex operibus, ſed ex mero Dei beneplacito. Nam pariter de utroq; dicitur: Anteq̃ quicq̃ boni egiſſent, aut mali: ut intelligeremus ita reprobatum Eſau, ſicut electũ Iacob. At Iacob electus fuit abſque ulla operũ cõſideratione: ergo ſimiliter & de Eſau dicẽdũ. Quod adiuuatur ex eo, quoniã ipſemet Apoſtolus uolẽs in hoc facto iuſtificare Deũ ab iniquitate, & defendere, producit omnipotentiam, & ſuperexcellentiſsimam dominationem Dei dicens. O homo, Tu quis es, qui reſpondeas Deo? An nõ habet figulus poteſtatẽ facere aliud quidem uas in honorem, aliud uerò in contumeliam? Sicut inferius explicabimus.

Verum quoniam hæc opinio, quam excitarunt Lutherani & prædicant, dira eſt ſupra modum, & manifeſtè impia, quæ Deum conſtituit punientem antequàm appareat quouis modo ullũ coram eo peccatum: ut eam tuerentur illi, retulerunt hoc totum in originale peccatum, per quod omnes conſtituti ſumus peccatores. Nam cum omnes inueniamur in Adam tanq̃ una maſſa perditionis & iniquitatis, nulla eſt apud Deum iniquitas, ſi ex illa maſſa quoſdam eripit, & euehit in ſalutem, reliquos autem dimittit. Non enim punit quenq̃ ſine peccato, ſaltẽ illo antiquo. Verùm hanc opinionem proprio tractatu ita idoneè à me eſſe confutatam exiſtimo, ut nihil ex aduerſo, quod appareat alicuius momenti, reſponderi poſsit. Hic ſolùm capita colligam.

Primum argumentum diſputationis cõtra opinionem de Maſſa perditionis.

Primum eſt, Illud peccatum (niſi uelimus nos nobis ipſis crudelitatem ultrò accerſere) erat dignum miſeratione in omnibus, ac præſertim in poſteritate: quoniam non propria uoluntate peccauimus nos, ſed uoluntate parentum: quod peccatum illi inſtigatione Diaboli patrauerunt. Si autem (ut Dominus dixit) omne peccatum & blaſphemia remittetur, cur non multò magis peccatum hoc, quod uix habet rationem in nobis peccati?

Arg. 2.

Secundo, Si Deus uoluit & in iuſtitia laudari & in miſericordia, cur non magis in parte miſericordiæ? Ac prætereà, cur tam paucos eripuit ab ea perditione, & non longè plures à his quos dimiſit? Ipſimet enim fatentur, quòd reprobi ſunt multò innumerabiliter plures, quàm electi. Nunquid igitur Deus uoluit magis laudari in parte iuſtitiæ, quàm in parte miſericordiæ? Sed ubi erit illa eius tantoperè decantata in ſcripturis miſericordia? Et miſerationes eius (aiunt ſcripturæ) ſuper omnia opera eius.

Arg. 3.

Tertio, Quas pœnas (rogo) dabimus pro illo peccato? Si ignẽ perpetuum, qui paratus eſt Diabolo & angelis eius, ut iſti noui dogmatiſtæ aiũt, nonne hoc durum ualdè & impium, & contra ſcripturam, quæ ait: Filius non portabit iniquitatem patris? Anima quæ peccauerit ipſa morietur. Sin autem pœna peccati originalis in nobis, eſt carentia uiſionis diuinæ, & ab hac pœna non uult Deus plures eripere: cur ergo ſinit eos uenire in hanc uitam? Nunquid ſolùm ut peccent, & habeat unde puniat eos acerbius, uidelicet, illa ignis gehennæ? Si enim non ſunt eruti ab eo peccato, profectò ueniunt in hunc mundum non niſi ad peccãdum finaliter, certi de ampliore damnatione ſua, & ſine ulla ſpe melioris conditionis. Hoc autem quàm ſit æquum, qui non fuerit prorſus amens, facilè diſcernet.

Arg. 4.

Quarto, Natura illius peccati repugnat iſti diuiſioni maſſæ. Eſt enim unum illud peccatum, & eſt naturæ potius quàm perſonarũ. Nõ ergo debuit eius peccati redemptio diuidi in perſonas.

Arg. 5.

Quinto, Etſi nos iure per illud peccatum eramus ſub poteſtate Diaboli, tamen nos ille non iure ex parte ſua poſsidebat. Vnde dignus erat, à quo auferretur omninò quoad omnes dominatio, & nõ quoad paucos tantum.

Arg. 6.

Sexto, Quod uehementer conſiderandum eſt, nos à corpore cõtrahimus hoc peccatum, ut etiã proptereà coinquinetur anima: quia ſecundum corpus deſcẽdimus ab Adam, unde uenit ipſum corpus. At cur reſpectu animæ, quæ uenit à Deo, non magis ualeat ad deprecandum Deum pro liberatione corporis? An magis ualebit pars indignior carnis, quæ uenit ab Adam, ad coinquinãdum totum hominem, quàm pars illa animæ ſuperior, quæ uenit à Deo, ut non reſpiciatur ſaltẽ ad redemptionem, ne intereat opus Dei propter opus hominis, ſed potius opus hominis propter opus Dei? An non hoc ſibi Dabit Deus? Hem ſentis ne lector argumentum? Si ſentis, bene eſt.

Arg. 7.

Septimo, Si Adam radix peccati, qui fuit cauſa ruinæ omnium, reparatus eſt, & ab eo peccato ſaluus factus, & à cæteris etiam, ſi quæ poſtmodo ipſe contraxit, ut dicit ſciptura: Nonne multò magis debuerunt ab ipſo peccato liberari, qui fuerunt in ipſo peccato propter ipſum? Si enim radix peccati accepit redemptionẽ, cur non & rami, qui à radice ſunt peccatores?

Arg. 8.

Octauo, Reſpiciamus ad ſummum Patrẽ Deũ, patrẽ miſericordiarum, & Deum totius conſolationis, & quæ de illius miſericordia in ſcripturis ſanctis dicuntur. An nõ de illo dicitur, quòd omnium miſeretur? Et quòd nihil odit eorum quæ fecit? Et non uult aliquem perire? Et patiens eſt, longanimis, expectans ad pœnitentiam, & innumeris ingratiſsimis, ſceleratiſsimis, & immaniſsimis tribuit miſericordiam & uitã, & iuſsit parci indiſtinctè omnibus, non ſolùm ſepties, ſed etiam ſeptuageſies ſepties, hoc eſt, toties quoties? Et

nunc

nunc dicemus illum multis & innumerabilibus non remittere unum peccatum, quod tamen nullus poſterorum ſua uoluntate admiſit? Quis hoc ferat dici de Patre, ſupra quàm poſsit quiſquã cogitare, dementiſsimo? Et cũ hoc ita ſit, iſti tamen ſunt qui ſe iactant prędicare miſericordiam Dei, & gratiam. Saltem facerent in hac Dei prouidentia, ut eſſent numero uaſa miſericordiæ plura. At ipſi econtrariò, multò plura faciunt uaſa iræ, quę abſq; proprio ipſorũ peccato ſed ſolùm alieno, damnationi ſubiecta ſint.

Arg. 9. Nono, Reſpiciamus ad Filium Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, & conſideremus quòd VERBVM caro factum eſt. Si caro factũ eſt, & de carne noſtra & oſsibus noſtris, profectò cõſanguinitas contracta eſt cum carne noſtra tota, nõ cũ illo, aut cũ illo. Id aũt quare? niſi ut tota caro ſanctificaretur? Eleganter enim dixit ſanctiſimus Leo Papa. Communem naturam aſſumpſit, ut communem omnium cauſam ſuſciperet & adiuuaret. Et hoc eſt certè quod tam luculenter dixit Apoſtolus, 1. Tim. 2. unum eſſe Deum, & unũ mediatorem Dei & hominum hominem CHRISTVM IESVM, qui dedit ſemetipſum redemptionẽ pro omnibus. Dixit mediatorẽ Dei & hominũ, nõ illorũ aut illorũ, ſed hominũ: ut per hoc quòd homo erat, communem hominum cauſam ab illo ſuſceptã declararet. Vnde & adiunxit de illo Apoſtolus: Qui, ait, dedit ſemetipſum redemptionem pro omnibus.

Arg. 10. Decimo, Conſideremus eius merita. Aut enim in meritis habuit ſatis ad omnium redemptionẽ, autem non. Si quis dicat: Non ſatis habuiſſe, blaſphemat. Sin ergo habuit ſatis, cur igitur noluit ea merita expendi in omnes, & cunctis applicari? Nunquid inuidit ſibi ipſi, ne benignitate uteretur erga omnes, ut impenſum pretiũ ſanguinis, quod ſatis erat ad ſoluendum pro omnibus, noluerit niſi pro paucis eſſe impenſum? Nunquid hoc faceremus nos qui ſumus mali? Equidem nõ puto. Quãtò igitur minus ille qui eſt optimus, & ipſamet bonitas? Sed dicet qs. Voluit laudari Deus in iuſtitia: Quaſi uerò non hoc iuſtè deberetur ipſi CHRISTO, quod merita eius etiam ſuperabũdanter, & in immenſum promeruerant. Satis ergo hac parte de iuſtitia laudatur Deus, quòd miſeretur nobis propter CHRISTVM. Quanquã friuolum eſt omninò quod affertur, nimirum uoluiſſe Deum in oſtenſione iuſtitiæ ſuæ laudem ſibi tribui: quaſi hac poſita ſentẽtia, Ab ipſo CHRISTO omnes redemptos eſſe, defuturus eſſet omnipotẽti Deo modus excercẽdi iſtam iuſtitiam, cũ non omnes credant euangelio; & eorum qui credunt, multi (non ſicut credunt) operantur, ſed cõtra Dei uoluntatẽ, ut dignos ſeſe conſtituant æterna morte. Itaq; nõ defuiſſet laus iuſtitię Dei, ſi tamen illam Deus cõcupiſceret. Sed uerè non uult Deus uindicatiuam iuſtitiam, niſi pręcedant digna merita: Neq; attinet ad gloriam eius, uelle habere quos puniat. Sed hoc ad laudem eius attinet, ut tunc demum puniat, cum homo ſeſe punibilẽ reddiderit. Nec ſic tamen adhuc punit, ut non multa utatur miſericordia in ſubſtinendo, in parcendo, donec inueniat in homine pertinaciam, & fixam mundi dilectionem, & cœleſtium bonorũ contemptum. In hoc eſt enim iudicium, ait, quia uenit lux in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem. Ioa. 1.

Arg. 11. Vndecimo, Si ille Adã eſt forma futuri, ideſt, CHRISTI: & ille Adam (quãtum ex ſe fuit) perdidit omnes: cur non etiam CHRISTVS (quantum ex ſe fuit) non dederit ſemetipſum pro omnibus? Apoſtolus enim eſt qui dixit. Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem: ſic & per unius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationẽ. Et hoc diceremus, ſi non expreſſum fuiſſet clarius in ſcripturis. Sed quid latius, quàm quòd ipſe eſt propitiator (ut ait Dilectus) pro peccatis noſtris, non ſolùm pro noſtris, 1. Ioa. 2. uerum etiam pro totius mundi? Ipſe.n. eſt Agnus Dei, qui tolit peccatum mundi. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, & per eum reſtitueret uitam mundo. Alioqui quomodo dicitur abſtuliſſe peccatum mundi, ſi tam paucis uitam reſtituit, & tam multos reliquit in ea maſſa pditionis? Et quomodo dicitur quòd deleuit chyrographum decreti, quod erat contrarium nobis, & affixit cruci (ut ait Apoſtolus) ſi tãtũ de chyrographo illo deleuit aliqua nomina relictis alijs innumerabilibus?

Arg. 12. Duodecimo, Si CHRISTVS non pro omnibus mortuus eſt, ergo non erit omnium reſurrectio. Si enim peccatum illud manet adhuc in multis, etiã mors eis dominabitur. Sed hoc repugnat Apoſtoli doctrinæ, qui dixit. Sicut in Adam omnes moriuntur, ſic in CHRISTO omnes uiuificabuntur.

Arg. 13. Decimotertio, Reſpiciamus ad dona Spiritus. Primo enim non eſt dubium, quòd Dominus uocat paſsim omnes. Et certum eſt, quòd quos uocat, non ſunt omnes prædeſtinati, cum ſint pauci electi, & multi uocati. Ad quid ergo uocat illos non prædeſtinatos? Certè ad nuptias uocat, ut ueniant, & fruantur nuptijs, ſicut eſt in parabola. Et tamen (ut habet hæc opinio) reliquit eos in maſſa perditionis: & ſic non uult ut nuptijs potiantur, ad quas tamen uocauit eos. Deceptor igitur eſſet Deus, quod horreo uel cogitare.

Arg. 14. Quartodecimo, Queritur etiam Deus aduerſus illos, qui uocati non reſponderũt, iuxta quod ſcriptum eſt. Quia uocaui, & renuiſtis: extẽdi manum meam, & non fuit qui aſpiceret: deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis: ego quoq; in interitu ueſtro ridebo. Prou. 1. Quomodo autem hoc faciat Deus aduerſus eos, quos ipſe prius relinquẽdo in maſſa perditionis, neglexit?

Arg. 15. Quintodecimo, Quomodo poteſt Deus eis nolle ſalutem, quorum tamen ſalutem magno deſiderio ſitire deſcribitur? Vtinam, inquit, ſaperẽt, & intelligerent, & nouiſsima prouiderent. Deut. 32. Et Dominus ad Iſrael. Vtinã attendiſſetis mãdata mea, Iſa. 48 facta fuiſſet ſicut flumẽ pax tua, & iuſtitia tua ſicut gurgites maris.

Decimoſexto,

Arg. 16. Decimoſexto, Veniunt & multi uocati, & ſuſcipiunt baptiſmum, & confertur in eo gratia, & intrant in CHRISTVM. Si hoc eſt uerum, ergo liberati ſunt ab originali peccato. Quomodo ergo derelicti in maſſa perditionis?

Arg. 17. Decimoſeptimo, Si confert gratiā Deus ijs nō prædeſtinatis: aut cōfert eam ita ut uelit eos poſſe in ea manere ſi uelint, aut non. Si primum, nō ſunt ergo relicti in maſſa perditionis. Si alterū, An non eſt hæc mera deriſio, & eluſio ſine cauſa, quòd Deus quibuſdam conferat gratiam, & nolit eos permanere in illa?

Addam & hic liberè, gratia ueritatis, & ad inſtruendum lectorem, non ad eleuandam autoritatem ſanctiſsimi & doctiſsimi uiri B. Auguſtini, quem multum ueneror, & cui tantū tribuo, quantum ulli ex doctoribus, & tractatoribus ſcripturarū auſim concedere: qui tamen primus & unus iſtud de maſſa perditionis commentum induxit, & ſuadere conatus eſt. Ipſe enim ſentiens ſe dicere dura nimis, inducens contra ſe argumentum quod modo diximus: fatetur ſe ſolutionem neſcire. *In libr. de cor. & gr.* Hæc enim eius ſunt uerba. Hîc autem, ſi a me quæritur, cur eis Deus perſeuerantiam non dederit, qui eam, qua chriſtianè uiuerent, dilectionem dedit, me ignorare reſpondeo. Sed cur ignorabat tantus uir cauſam? niſi quia eſſe effectum ſupponebat, qui uerè non erat: & conſequenter habere cauſam non poterat, quam tamen ille quærebat. Supponebat enim quòd Deus nollet hominem non prædeſtinatum, cui dederat gratiam, poſſe perſeuerare: quod eſt incredibiliſsimum. Et ideò ipſemet ſibi ipſi minime conſtans, in eodem libro, de eo loquens qui accepit gratiā, quòd in ea nō perſeuerauit, illi imputat, & non Deo: quia potuiſſet (inquit) perſeuerare ſi uoluiſſet. Ergo non fuiſſet relictus in maſſa perditionis: hæc eius uerba ſunt. Iuſtior uidetur excuſatio dicentium. Nō accepimus audientiam, quàm dicentium, non accepimus perſeuerātiam: quoniam dici poteſt homini, In eo quòd audieras & tenueras, in eo perſeuerares ſi uelles: hæc ille. Agnoſce bone lector, quanta ſit uis ueritatis.

Cæterum, ſi ea ſit quæſtio. Quare nō omni homini dedit Deus perſeuerantiam, uidelicet, illam, qua omninò ſint perſeueraturi, ita ut excidere non ualeant? In promptu eſt ratio: quia non eſt debitum, imò etiam nec eſſet pulchrum, ſi omnibus æqualis daretur gratia. Quiſque tollat quod ſuū eſt, & uadat. Satis eſt hoc, quòd nemini Deus deeſt ad ſalutem, ut eam ualeat aſſequi. An oculus noſter nequam, quoniam ille eſt in alios ualdè bonus, modo ſit etiam nobis bonus eſt? Quòd enim ad maiores gratiæ gradus & ſummos non omnes perueniant, non eſt abſurdum. Imò abſurdum, ſi omnes eſſemus pares in tanto corpore, *Plinius iunior* quod eſt eccleſia. Vnde quidā rectè: Æqualitate nihil inæqualius. Et ipſe Apoſtolus hanc litem di- *2. Tim. 2.* rimit, aiens. In magna domo ſunt non ſolùm uaſa aurea, & argentea: ſed & lignea, & fictilia. Itaq; quiſq; timeat, & ſeruet ſeipſum in ſua ſorte cum *Apoc. 3.* poteſt, & audiat dictum à Domino: Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Et dum hoc audit, certò ſciat quòd poteſt tenere, cui iubetur ut teneat. Nam gratia & charitas infuſa, eſt arra & pignus uitæ æternæ, ut ait Apoſtolus. Dabit ergo Deus arram & pignus, & non quod ſub arra & pignore repromittitur? Abſit.

Decimooctauo, Habemus & à Spiritu ſancto Euchariſtiæ ſacramentum, quod multi accipiunt, & promittitur eis indiſtinctè per illud uita æterna. Qui manducat me, & ipſe uiuet propter *Ioa. 6.* me, & non morietur in æternum. Hoc autē quomodo uerum eſſet in ijs, qui ſunt relicti in maſſa perditionis? Adhæc, & de ſacramento pœnitentie nonne habemus, quòd abſoluuntur indiſtinctè quicunq; confitentur peccata ſua, & non ponunt obicem abſolutioni? At quomodo poſſunt abſolui, qui in illa maſſa perditionis permanerent, non abſoluti à peccato originali? *Arg. 18.*

Decimonono, Nonne Angeli ſingulis hominibus (ut habet catholica ueritas, & pietas) aſsignātur? Et hoc quamobrem, niſi ut ſint miniſtri ſalutis, ſicut ſcriptum eſt: Nonne ſunt omnes adminiſtratorij ſpiritus, in miniſterium miſsi propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis? At hoc minime congruit cum maſſa perditionis, ſi Deus ſcilicet nollet ſalutem his, quos inde noluit liberare. *Arg. 19.*

Vigeſimo, Pugnat hæc opinio cum alijs multis diuinis beneficijs, & prouidentijs, quas Dominus pro omnium ſalute indiſtinctè prouidit. Cur enim proponuntur paſtores indifferenter omnibus? Et cur requirit Deus ſanguinem perditorum de manu ipſorum? Si enim Deus uult illos perdi, imò iam illos eſſe perditos, quid amplius curari etiam uult ne perdantur? Quòd ſi Dei deliberatione perdantur, quomodo exigit eorum ſanguinem ab alijs, quaſi illorum culpa perditi fuerint, qui tamen ſalui eſſe illorum cura non poterant? Incōſtantiſsima ſunt hęc, & apud rectè cogitantē abſurdiſsima. Adde, quòd paſtores, qui proponūtur ouibus, poſſunt eſſe de non prędeſtinatis, & ſic non attinere ad regnum Dei. Et quàm (obſecro) prouidè factum eſſet, ut per hos curarentur oues, qui in ſcientia & prouidētia Dei ipſi ſint extra gregem? Et hinc uenit quorundam meritò damnata opinio, qui dixerunt, non eſſe uerè paſtores & prælatos, qui non fuerunt in numero prædeſtinatorum. *Arg. 20.*

Vigeſimoprimo, Dominus omnes aſtrinxit ad præceptum dilectionis & charitatis, quod eſt (ut rectiſsimè B. Thomas exponit) teneri nos atq; obligari diligere Deum ut datorem gratiæ, & beatificatorem. At non prędeſtinati ad hoc minime obligati eſſent, ad quos pertinere non poſſet gloriæ promiſsio. *Arg. 21.*

Vigeſimoſecundo, Si tam multi ſunt relicti in maſſa illa perditionis, profectò non poſſunt dici uiatores. Non eſt enim uiator, qui non eſt deſtinatus ad patriā, & ad terrā promiſsionis: Quod neſcio an quiſquam concedere auſit. *Arg. 22.*

Vigeſimotertio, Si conſideremus rationem iudicij futuri: in omni loco ſcripturarum inuenimus quenlibet, qui damnatur, non propter originale *Arg. 23.*

peccatum

peccatũ damnari,ſed propter actualia peccata:
quoniam ab originali omnes(ſi uoluerint)libera
ti ſunt per CHRISTVM. Quòd ſi noluerint,ipſo-
rum peccatum fit actuale, propter quod pereũt.
Mitto hic pueros,qui non concluduntur in futu
ro iudicio. Nam iam factum eſt de his iudicium,
quemadmodum alibi copioſè probaui.

Adhæc, Nulli qui eſſent in inferno,eſſent ibi re
uera ob proprium actuale peccatũ, ſed propter
originale,à quo non fuerunt liberati,utpote reli-
cti in maſſa perditionis. Sed originale nõ ſatis eſt
ad æternæ geennæ cruciatus infligẽdos: quoniã
igne inferni & uerme non poſſunt torqueri,qui ui
debunt ſe non ob ſuam malitiam perdidiſſe re-
gnum Dei,quod adipiſci nunq̃ ualuerunt, cũ ad
illud nunquàm aptati fuerint.

Arg. 24. Vigeſimoquarto, Magna conſequuntur hanc
opinionem abſurda. Et primum, quia anguſtat
nimium gratiam Dei,& miſericordiam efficacem
ex parte ipſius: & rem ita conſtituit,ut unus gra-
dus eorum qui poſſunt cogitari,deſit in prouidẽ
tia Dei. Cum enim ponant primum gradum præ
deſtinatorum,ideſt,eorum qui per prouidentiam
Dei non poterunt non ſaluari: Et deinde eorum
qui reprobati ſunt,& ſaluari non poſſunt. Ille mo
do gradus deeſt,nimirum eorum qui & ſaluari ſi
mul ac damnari poſſunt,quorum aliqui ſaluẽtur,
aliqui damnẽtur. Sed non eſt bonũ ut iſte gradus
deſit, quẽ in Angelis fuiſſe B. Auguſtinus ponit.

Aliud eſt abſurdum,& quidem magnum,quod
dum omnes bonæ mentes audiunt, rem iam actã
eſſe uident,& exitum iam determinatum unicui-
que,uidelicet,Quoſdam prædeſtinatos ad uitã,re
liquos autem relictos in maſſa perditionis. Si.n.
res ſe ita haberet,iam nec ſalus nec perditio pen
det ex futuro, & ex nobis, ſed ex decreta olim
apud Deum ſententia. Dicet enim quis non im-
prudẽs ratiocinator. Aut ego inter prędeſtinatos
ſum: Aut inter eos qui nõ ſunt prædeſtinati. Si in
ter primos,iã nõ poſſum deficere,ſaluus ero om-
ninò. Sin autem non in eo numero ſum, actũ eſt
de me. Et cum ſit in promptu prudenti uiro,nõ ſe
temerè in eo numero poneret:quantam hæc cogi
tatio afferat bonis mentibus anxietatem & ama
ritudinem,ĳ queunt noſſe,qui ueniunt in hãc co
gitationem,quę profectò(cũ ſic prædicatur præ
deſtinatio)confeſtim exoritur,& conturbat mul-
torum animos, ac præſertim piorum. Quam-
obrem B. Proſper & Hilarius non ab re datis epi
ſtolis admonuerũt B. Auguſtinũ de hac opiniõe,
quę iudicabatur ſcãdaloſa: et quę prędicata,ptur
bauerat omnes Galliæ pręſules,cũ propter crude
litatem,quæ mox continere uidebatur,tum etiã
quòd noua eſſet,& nunquàm à ſanctis Patribus
anteà cogitata.

Prædicatione Maſſæ conturbatas quondã omnes Galliarũ eccleſias.

Neq; obſtat quod à quibuſdam reſpondetur,
& (ne quid diſsimulem)etiam ab ipſomet B. Au
guſtino,idẽ uidelicet abſurdũ ſequi ex Dei prę-
ſcientia,quam tamen nemo negat. Si enim pręſci
uit Deus(aiunt)aliquem damnandum, & alium
ſaluandum: ergo aliter non poteſt euenire,quàm
præſciuit. Sed multũ profectò intereſt inter præ
ſcientiã,& prędeſtinationẽ,& ſimiliter reproba-
tionem. Nam pręſcientia nihil ponit in rebus: ſed
uidet Deus ut ſeſe res habet,& eo modo quo ſe-
ſe res habet. Ideò.n. uidet Deus,quia ita res eſt: nõ
aũt ita eſt,quia Deus uidet,ut Origenes inquit: ita
quòd non ſequatur ita eſſe ad uidere Dei, ſed ita
ipſum uidere ſequitur ad ita eſſe. Vnde illius prę-
ſcientia nullam ponit in rebus neceſsitatem. Cõ-
trà autem eſt de prædeſtinatione,& reprobatio-
ne. Nam quia prędeſtinatus ponitur quiſquam,
ideò ſaluabitur. Et quia immobiliter prædeſtina
tus,ideò etiam & immobiliter ſaluabitur. Simili-
ter de reprobato: quia enim reprobatus, ideò nõ
ſaluabitur,nec poterit ſaluari. Itaq; facile retundi
tur hæc iſtantia de prę ſcientia, ſi quis rectè ca-
piat,& illud bene intelligat quod ait B. Thomas,
uidelicet,Ea quæ præſciuntur à Deo contingen-
tia futura,non pręſciuntur in cauſis,ac propterea
non præſciuntur ut futura. Sed de his in noſtris
opuſculis fuſius diſputauimus.

Differentia inter præſciẽtiã & prædeſtinationem.

Tertium ex tali opinione ſequitur abſurdum
hoc. Nam malę mentis homines, & qui ſunt ad
malum diſpoſiti,uehementer ac incredibiliter gau
dent de hac hæreſi: & ita facillimè argumẽtantur.
Si ad hũc modũ ſe habet prędeſtinationis ratio,
bonum eſt pro nobis,præclarè nobiſcum agitur.
Nam ſi ſumus ex illis qui ſunt prędeſtinati,quic-
quid egerimus, ſalui erimus: quia Deus id iam
decreuit. Voluntati autem eius quid eſt quod re
ſiſtat? Poſſumus ergo interim gaudere & lætari.
Lætari ſimiliter & gaudere oportet, etiam ſi in
aliorum numero ſumus relicti in maſſa: quoniã
non eſt bonum,ſi reprobati ſumus,ut in hac uita
inſuper maceremur. Satis ſuperq; macerandi ſu-
mus in alia uita ſempiterna. Vnde concludunt.
Comedamus ergo & bibamus interim, & frua-
mur bonis quæ uidemus,nec nos prætereat flos
temporis: coronemus nos roſis,antequàm marce
ſcãt &c. Eiuſmodi nos hiſce auribus audiuimus
ex ore perditorum,cum tales prędicationes ſpar
gerentur in uulgus. Illam ergo opinionem quæ
pios quidem conturbat,impios autem exhilarat,
poterit quiſpiam pius probare? Abſit.

Vigeſimoquinto, Si nihil aliud eſſet quàm Arg. 25.
quod B. Paulus tã expreſſè dixit,& ratione eo-
uſq; potenti uallauit, opinor poſſet ſatis eſſe ĳs,
qui non affectatè iurarint in uerba magiſtri.
Ait enim B. Paulus. Obſecro igitur primùm om
nium fieri obſecrationes, orationes,poſtulatio-
nes,gratiarum actiones,pro omnibus hominibus,
pro regibus,& omnibus qui in ſublimitate ſunt 1. Tim. 2.
conſtituti,ut quietam & tranquillam uitam aga-
mus in omni caſtitate,& pietate. Hoc enim bonũ
eſt,& acceptũ coram Saluatore noſtro Deo,qui
uult omnes homines ſaluos fieri,& ad agnitionẽ
ueritatis uenire. Vnus enim Deus,unus & Media
tor Dei & hominum homo CHRISTVS IE-
SVS, qui dedit redemptionem ſemetipſum pro
omnibus: hæc Apoſtolus. Quid(quæſo te uerita
tis amator)quid inquam dici poterat clarius ac
manifeſtius? Non hoc in loco dicit,ſufficere me-
ritum CHRISTI pro omnibus,ſed de facto tra-

Verba Apoſtoli clara,quibus tamẽ uim aliqui inferunt.

diū illum pro omnibus. Et uide ut bene congruit ratio ipſi præcepto. Præcipit ut fiant orationes pro omnibus. Et ſubditur ratio: Quoniam Deus uult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Et huius uoluntatis ſubdit rationem ualidiſsimam dicens: Et unus Mediator Dei & hominum, ideſt, inter Deum & homines, homo CHRISTVS IESVS, qui dedit redemptionem ſemetipſum pro omnibus. Verè neſcio ſi quid plenius dici poterat, ad id quod defendimus comprobādum. Cum enim audis Mediatorem, debes meminiſſe inimicitiæ, quæ erat inter Deum & inter homines, non illos aut illos, ſed inter omnes homines, quaſi unum: quoniam contra uniuerſam naturam noſtrā iratus erat Deus: & ideò non erat facienda diuiſio perſonarum. Vnus autē dicitur fuiſſe Mediator, ut ab eo cauſa omniū ſuſcepta declararetur. Et adijcitur, hūc Mediatorem hominem eſſe, ut intelligeres quòd ſtabat pro tota natura, & ſic pro omnibus hominibus, & non pro parte hominum. Quod ut amplius etiam declararet, adiunxit. Qui dedit ſemetipſum pro omnibus. Nunc tędetq; pigetq; commemorare ad hunc locū agglutinatas gloſſas, quibus profectò nedum exponitur, ſed laceratur, ſed deſtruitur. Si cui fortè uidere libeat, requirat in Opuſculis noſtris.

Hactenus autem arbitror ſatis dictum ad euertendam hanc opinionem ſatis quidem duram & diram. Sed nunc reſpondēdum his Apoſtolicis ſententijs. Sunt enim qui rectè quidem ſentiunt de re ipſa, & facile cōfitentur prędeſtinationē nō eſſe ex meritis bonis, ſed à gratia. Reprobationē autem non poſſe eſſe niſi ex meritis malis. Sed ipſi interim ad hunc locum non reſpondent, ubi ſicut de Iacob dicitur, illum non quia fecerit aliquid boni, electum fuiſſe: Ita de Eſau, non quia fecerit ipſe aliquid mali, eſſe odio habitum, ac per hoc reprobatum.

Nos ergo pro explanatione loci huius, cū ijs agentes, qui ita hunc textum exponūt, ut reprobationem probent uenire non ex proprijs demeritis (& ſi primo auditu ita eſt abſurdum, ut etiā quolibet proferente, & quanuis magnæ authoritatis, non reddatur credibile) Quærimus tamē ab eis primùm, utrum ſcripturam iſtam proferāt ad hoc propoſitum iuxta ſenſum literæ, an iuxta allegoriam. Si enim hunc ſenſum ex litera accipiūt, ut plurimi nō aduertentes ad ſcripturam faciūt, & uolunt quòd Eſau ex illis uerbis iuxta literam fuerit reprobatus à Deo reprobatione æterna, anteq̄ quicquam mali feciſſe intelligeretur, ut notitia peccati ſequatur huiuſmodi reprobationē, propterea quia ſcriptum eſt; Eſau odio habui, & Apoſtolus adiūgit: Antequā quicq̄ boni aut mali egiſſent. Falluntur ij proculdubiò & aberrant q̄ longiſſimè, & contra id quod hñt expoſitū apertūq; in locis proprijs. Etenim in hoc fuit odium Dei aduerſus Eſau, quòd licet ipſe eſſet primogenitus, deberetur q; illi ſecundum carnem ius primogenituræ, etiā uideri poterat, quòd & hoc ei magis deberetur, uidelicet, ut ex eo CHRISTVS

Nota quodnā odiū ac reprobatio fuerit Eſau

naſceretur, & conſequenter ex eo prodire deberet populus dignior, qui potius imperaret, quàm ſeruiret. Mero tñ Dei beneplacito, et iuxta propoſitum electionis ſuæ, electus eſt Iacob, & alter ab hoc dono reprobatus. Et ſic uerisſimū fuit quòd iſta electio Iacob non ex meritis ſuis, nec reprobatio Eſau ex demeritis eius proceſsit, ſed ex mero Dei beneplacito, qui non aſtringebatur carnali iuri in huiuſmodi: imò ne fideremus in carne, plerūq; id egit Dñs, ut minor eligeretur. Sic placuit Abel præ Cain, ut loco Abel ſufficeret Seth, ex quo CHRISTVS. Sic Iſmael eiectus eſt, & electus Iſaac. Sic Iacob electus repulſo Eſau. Nā & Iudas filius Iacob non fuit maior inter fratres. Et nihilominus de illo prophetatū eſt: Iuda te laudabunt fratres tui. Sic & Ephraim benedicitur à Iacob benedictione dexteræ. Vide igit dictū illud: Maior ſeruiet minori, nō eſſe dictum propriè de perſona ipſius Eſau, qui certè nunq̄ ſeruiuit Iacob in mundo iuxta literam. Sed ſicut reſpondit Dominus conſulenti Rebeccæ matri, quòd duæ gentes erant in utero eius, & duo populi ex eius uentre diuidendi, & populus alter alterum ſuperaturus erat, ita quòd maior ſeruiturus erat minori. Quod certè fuit, quia populus Idumæus, qui de Eſau uenit, ſeruiuit Iſraelitis, ſicut ſcriptū fuit. In Idumeam extendam calciamentum meum. Et hoc eſt quod propheta Malachias dixit. Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Quod manifeſtiſsime his uerbis exprimit. Onus uerbi Domini ad Iſrael in manu Malachiæ prophetæ. Dilexi uos dixit Dominus, & dixiſtis: In quo dilexiſti nos? Nonne frater Eſau erat Iacob, & dilexi Iacob, Eſau autem odio habui? Vide igitur quòd non loquitur de dilectione, aut odio perſonarum æterno, ſed de illa electione Iacob, qua ſignificati ſunt Iſraelitæ ſecundum carnem, & facti ſunt Domini alterius gentis. Vnde ſequitur. Et poſui Seir mōtes eius in ſolitudinem, & hæreditatē eius in dracones deſerti. Itaq; in huiuſmodi, quia ſunt gratioſa, & nullum præſupponunt debitum, non expēduntur merita uel demerita. Potuit enim Deus abſq; iniuria Eſau, nolle prodire ex eius ſemine, tametſi maior eſſet. Hoc enim ius carnale non erat in conſideratione apud Deum quoad gratias ſpirituales, ſed apud homines. Erat enim ſpirituale donum hoc, uidelicet quòd CHRISTVS ex illo deſcēderet, nequaq̄ debitum carni, ſed ſuper omne debitum. Etſi enim primogenitus eſſet Eſau reſpectu Iſaac, qui carnalis erat pater, non tamē reſpectu Dei, qui quos prædiligit, etiam eligit in filios: & ij ſunt illius primogeniti. Vnde legimus: Primogenitus meus Iſrael dicit Dominus. Senſus igitur literalis minime fauet ijs, qui hanc tam ſæuam reprobationem inde commenti ſunt.

Gene. 49.
Ibid. 48.
Malach. 1.

Hic dicent fortè, quòd myſticè, & ſecundū typum hoc accipitur, uidelicet, quòd ſicut in Iacob intelliguntur uocati ſecūdum propoſitum ipſius gratiæ ad uitam, ita quidem ut non ex meritis eius hoc factum intelligatur: ſic & ſimiliter in Eſau intelligātur deſtituti à uocatione ipſius gratiæ ad uitam, ac per hoc odio habiti in finē uſq;,

non

Quomodo Deus, talentorum ſimilitudine, omnibus proui derit ad ſalutē.

non conſideratis eorum demeritis. Sed non ad hoc extenditur hic typus iuxta ſenſum Apoſtoli & ſcripturæ, ſed duntaxat circa ea, quæ ſunt amplioris gratiæ: quia non omnes ſimiliter uocati ſunt & electi, ſicut ij, qui intelliguntur ſub Iacob, v.g. (ut planè hæc accipiantur) Dominus per CHRISTVM ſubuenit omnibus, ſed ijs quidem magis, ijs autem minus: ut quoſdam reliquerit in talento uno, alijs dederit duo, alijs quinq; ut unuſquiſq; poßerit operari per hæc ad uitā æternam. Abſit enim ut quenquàm ſine demeritis in hoc reprobet, ut omninò illi præcludatur aditus ad uitam.

Sed accidit, ut qui unum duntaxat talentum habuit, ideſt, qui non eſt ſeminatus uerbi ſemine, ſed relictus eſt tantùm in lumine naturali, conqueri ualeat, & dicat ſe eſſe habitum odio à Domino, tanquàm ſeuero & auſtero, qui uelit etiam metere ubi non ſeminauit, atq; addat: Cur ſeminaſti illic, uidelicet, in his qui acceperunt duo talenta, & quinq: in me autem non feciſti ſemen, quod eſt ſeruum me facere quodā modo aliorum, qui plura acceperūt, à quibus ego mendicare cogor. Nā qui minus ſapiunt, naturaliter ſapientiorū ſerui ſunt ut rectè ait Philoſophus.

Sed Dominus ei reſpondebit dicens. Non quia tu quicquàm mali merueris: et ſimiliter non quia ille quicquàm boni egerit, ideò tu dignus es habitus hoc odio præ illo (ſi tamen eſt odium uerè) ſed quia mihi ita placuit, uidelicet, illi dare amplius ſupra merita ſua, & tibi non dare. Neq; te tamen omninò deſerui, cui talentū dedi, ut poneres illud ad menſam ſub uſuris, ut ego ueniēs exigerem illud & uſuras, et tu ſaluus quoq; fieres.

Vide ut rectè reſpondeās typus: neq; tamen cogimur intelligere æternā reprobationem: Conſideràmus ſolum uarietatem eorū qui ſaluari poſſunt. Nam cum omnes aliquo modo uocentur ad uitam: Alij quidē ſunt quibus natura prædicat quædam, unde ualeant ad ea quæ ſunt gratiæ (Deo illuſtrante ac fauente) peruenire. Alij uerò prædicante illis lege Moſeos: Alij uerò euangelio CHRISTI. Sicut à lege Moſeos multi prohibiti ſunt, ita à lege CHRISTI, ut maneant in pura lege naturæ, & abſq; iactu ſeminis. Et tamen ab eis exigitur ut producant fructum, hoc eſt, ut & ſemen ipſum ſibi quærāt, quod poſſent (ut diximus) iuuante Deo. Adiuuaret autem & illos Deus, qui nulli deeſt ad ſalutem, cum uelit omnes homines ſaluos fieri: licet non æquè prouiderit omnibus, ut dictum eſt. Non enim omnes ſtigmata IESV in corpore ſuo portant, mortui & crucifixi penitus mundo, ut clauis charitatis habeant confixos omnes humanos affectus.

Et hæc dicta ſunt ab Apoſtolo ut doceret, non eſſe propterea increpandum Spiritum Dei bonum, quoniam nonnullos elegerit hac ſumma dilectione, ut nihil poſſet eos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in CHRISTO, ut præ ijs cæteri uideantur (quadam loquendi conſuetudine) derelicti, & tanq; odio habiti. Solemus enim ſi quem ab amico nobis præferri cōſpicimus, tacitè ſubindignari, et quaſi inde nos odio haberi colligere: præſertim ubi illius amoris peculiaris nulla nobis cauſa apparet. Sic & eiuſdem patris filij dicere ſolent, Pater me odit, cū erga minimum natu oſtēdit maiora amoris indicia. Sic conqueſtus eſt ſeruus ille nequàm in euangelio, quòd Dominus fuiſſet auſterus in illum. Nec eſt nouū etiam in euangelio ſic accipi odio haberi. Dominus enim dixit. Si quis uenit ad me, & non odit Patrem ſuum, & matrem ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Hîc certè odium non accipitur pro odio uero, niſi ut poſtponatur pater & mater Deo. Sic & alibi, ubi ait. Nemo poteſt duobus dominis ſeruire: aut enim unum odio habebit. Non eſt enim neceſſe ſi alterum diligat, ut alterum contemnet, & odio habeat: niſi hoc pacto, quòd promptitudine & amore in ſeruiēdo præfert eum, quem plus diligit.

Odiū uariè accipi in ſcripturis.

Quō Eſau ſit reprobatorum typus.

Non me latet alia de cauſa Eſau tenuiſſe reprobatorum typum: non quidem ex natiuitate, ſed ex improbitate ſua, & prauitate: eo quòd ius primogenituræ commutauit, quam pro lenticula, & ruffa offa repudiauit; ut meritò dictus ſit Edom, conuerſus in terrenum Adam. Nam qualis terrenus, tales & terreni. Itaq; reprobatio ſimpliciter cuicunq; contigit ex proprio peccato: ſicut & primogenituræ amiſſio contigit Eſau ob impatientiam ſuam, & contemptum. Dixit enim: En morior, quid mihi proderunt primogenita? Sic procedunt qui peccant contra Deum, ſpem cœleſtis hæreditatis recuſantes pro terrenorum poſſeſſione. Et tamen ſecundum carnem ſemper Iacob detulit illi, & adorauit eum, & uocauit Dominum ſuum. Et ideò oportet ſpiritualiter ea uerba, & prophetiā interpretari. Verùm proſequamur rem noſtram.

Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? Abſit. Moyſi enim dicit: Miſerebor cuius miſereor, & miſericordiam præſtabo, cuius miſerebor. Igitur non uolētis, neq; currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Dicit enim ſcriptura Pharaoni. Quia in hoc ipſum excitaui te, ut oſtendam in te uirtutem meam, & ut annuntietur nomen meum in uniuerſa terra. Ergo cui uult miſeretur, & quem uult indurat. Dicis itaq; mihi: Quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis reſiſtit? O homo, tu quis es qui reſpōdeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit: quid me feciſti ſic? An non habet poteſtatē figulus luti ex eadē maſſa facere aliud quidem uas in honorem, aliud uerò in contumeliam? Quod ſi Deus uolens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patiētia uaſa iræ aptata in interitum, ut oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ in uaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam? Quos & uocauit nos, non ſolùm ex Iudæis, ſed etiam ex gentibus: ſicut in Oſee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem

meam:& non dilectam, dilectam:& non miſericordiam conſecutam, miſericordiã conſecutam. Et erit in loco, ubi dictum eſt eis: Non plebs mea uos, ibi uocabũtur filii Dei uiui. Iſaias autem clamat pro Iſrael: Si fuerit numerus filiorum Iſrael tãquàm arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. Verbum enim conſummans & abbreuians in æquitate: quia uerbum breuiatum faciet Dominus ſuper terrã. Et ſicut prædixit Iſaias, niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus.

Quia uidebat Apoſtolus humanam ſapiẽtiam non quieſcere, ſed iniquiſſimè iudicare Deũ quaſi iniquum, proponit hoc, & exhorret more ſuo. Et ſcripturam profert uindicantem illum ab iniquitate, oſtendẽtemq; primò, quòd Deus hoc facit: quia quorundam miſeretur, & quorundam non. Secundò, q; hoc habet in ſua poteſtate, ſcilicet, gratiã abſq; ulla iniquitate facere cui uoluerit. Ait ergo primò, dixiſſe Dominum Moſi.

Miſerebor, cuius miſereor. Græcè ſic legitur. Miſerebor, cui miſereor:& commiſerabor cui commiſereor, ut ſit ſenſus. Cuius animo propoſuero miſereri ac benefacere, illius de facto miſerebor, & illi benefaciam. Hoc eſt enim miſereri, animo affici erga indigentem ad conferendum beneficia & dona. Et cui propoſuero commiſerari, uidelicet dimittendo peccata, illi cõmiſerabor.

Vide hîc ergo, q; ſuam uult eſſe Deus electionẽ miſericordiæ & miſerationis, tam in conferendo dona, quàm in dimittendo peccata. Nam & hoc, ideſt, peccata dimittere, eſt conferre donum. Quamobrem in ueteri ſcriptura dicitur. Miſerebor cui uoluero, & clemens ero in quem placuerit: Quãquàm & alij aliter transferãt ex hebræo, ut tamen ſit idem ſenſus. Et loquebatur de magna Dei miſericordia, quæ eſt Electorũ perfecta uſq; in finem, quãdo noſcit eos Dominus ex nomine, ſicut ibi dicitur Moſi eam precanti. Et hãc poſcebat Dauid, vcz, remiſſionẽ peccati, ac perfectam perſeuerantiæ gratiam. Non quòd Deus ullum ſine culpa ſua derelinquat: ſed quòd non omnes æquali, & illa potenti manu ſua ducat in finem, ut nequeant excidere. Et hîc rectè ſequitur.

Non eſt uolentis neq; currentis, ſed miſerentis Dei. De gratia igitur hac excellentis electionis, loquitur quam nullus mereri poteſt neq; uolẽdo, neq; currendo, ideſt, neq; uoluntati, neq; operibus noſtris debetur: quia Deus nemini obligatur. Obligatio enim ſupponit iuſtum, aut diſtributiuũ, aut commutatiuum. Verùm quæ iuſtitia cogit Deum dare nobis ſeruis & miſeris, & nihili in conſpectu ſuo? Nunquid in ſeruum & hoſtem, cadit obligatio diſtributiuæ iuſtitiæ? Et quid commercij inter nos & illum? Ergo eligere ad hanc ſublimem gratiam, neq; uolentis neq; currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Brauiũ tamen quod promittitur curenti & ſuperanti:& donum quod ſimiliter agonizanti proponitur, dici poteſt etiam uolentis et currentis, aut ſuperãtis: quia in poteſtate ſua eſt, ſi uicerit, poſtquàm ſic eſt in pactis tranſactum. At inter Deum & hominem pactum nullum eſt, antequàm ingrediatur homo per fidẽ, & fiat candidatus miles. Hoc autem ex mera gratia eſt, & Dei propoſito:& hoc nulli prorſus negatur, modo exerceat quod dabitur illi talentum, aut talenta. Non enim per hoc negatur, non eſſe hominis ſeſe diſponere & præparare ad gratiam, ut prouocet eam ſibi, & miſericordiam, non tamen ut debitã cuiuis præparationi ac diſpoſitioni: quanquàm & in hac diſpoſitione adiuuatur à Deo, ſine quo nec id poſſet.

Eſt hois præparare ſe ad gratiã, ſed non abſq; auxilio et motiõe Dei.

Amplius non eſt abſurdum (nam & hoc eſſe uerũ non dubito) quòd nonnulli bene utentes Dei donis, etſi non ſint de illis certa & firma electione ac uocatione electis & uocatis, poſſunt tamen ſibi ſuam electionem facere certam ac firmã bonis operibus, ſicut teſtatur Princeps Apſorum, ubi dicit. Quapropter fratres magis ſatagite, ut per bona opera certam ueſtrã uocationem & electionem faciatis. Hæc enim facientes, non peccabitis aliquando. Sic enim abundanter adminiſtrabitur uobis introitus in æternum regnum Domini & Saluatoris noſtri IESV CHRISTI.

Nota. 2. Pet. 1.

Sunt qui exponunt. Non eſt uolentis, ſcilicet uelle, neq; currentis, ſcilicet, currere: quæ expoſitio mihi quidem nimis torta uidetur, nec ſatis attinere ad quæſtionem hîc propoſitã, ubi non agitur quatenus homo ualeat ſuis uiribus, ſed quòd quicquid ualet (ſi etiam facit) non promeretur cum Deo, priuſquàm ſit pactum initum & ſtatutum. Certum eſt autem quod alibi dicitur: Deus operatur in nobis uelle ac perficere pro bona uoluntate. et iterum: Non ſumus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Et CHRISTVS: Sine me nihil poteſtis facere. Et alibi: Nec uiri eſt ut ambulet & dirigat greſſus ſuos. Quę omnia intelligenda ſunt ſecũdum efficaciã, & circa particularia, quæ nos mouẽt ac promouent in ipſum Deũ, & ſunt opera quæ à nobis fieri uult Deus.

Philip. 1. 2. Cor. 3. Ioã. 15. Ierem. 10.

Hæc certè nos ſine illo non poſſumus operari. Et certiſſimum in huiuſmodi eſſe debet, quòd niſi intellectus illuſtretur deſuper, lippus erit in hoc per ſe, neſciens finem quò ſit eundum, nec uiam quã. Et ſimiliter niſi uoluntas, quæ trahitur atq; premitur ab obiectis præſentibus, quæ ſunt temporalia, fortior fiat per gratiam & charitatem, et alia adminicula: nihil poterimus à nobis ipſis uel mouere, uel promouere ad ſalutem. Et nihilominus cum ijs omnibus eſt in nobis principium uolẽdi bonum, ſed in uniuerſali & confuſè: ad quod ſemper ſpiritus deprecatur & tenderet, ſi particulariter noſcet atq; probaret, et fortior factus eſſet per fidem, & uirtutem gratiæ Dei, quæ purificat corda. Sed ad rem propoſitam redeundo.

Nota.

Cum oſtenderit Apoſtolus Deum impendere miſericordiam illam electionis inſignem cui uoluerit, ut aliud ſimiliter oſtẽdat, vcz, Quòd Deus etiã non uult interdum quibuſdã peccatoribus

parcere,

parcere, inducit ſcripturam dicentē Pharaoni.

In hoc ipſum excitaui te, ut oſtendam in te uirtutem meam etc. Quo in loco nota, non abſq; cauſa hoc exemplum poſitũ in eum, qui ob duritiam ſuam promeruerit quoq; eam à Domino obdurationem, quæ fuit in negando illi lumen, & fortitudinem gratiæ, qua poterat ſine dubio cor illius immutari & frangi, & de lapideo carneum reddi: & amplius in excitando per occaſiones oblatas ad ſæua & impia. Sunt uerò quidam scioli, qui hũc modum loquendi non capientes, non ſine tacito reprehenſionis aculeo, ut incongruum annotãt, quòd ſcriptura dicat Pharaoni, cũ illud non ſcriptura, ſed Deus dixerit anteq̃ ſcriberetur, ignorantes elegantiam, ut per ſcripturam intelligamus Dei uocem ſcripturis commendatam, per quas etiã aſſiduè loquitur Deus. Non enim unus eſt tantùm Pharao; ſed omnes qui illum imitantur, adeò ut Dominus contemnat eos atq; induret, Pharaones ſunt, quibus loquitur Deus talia per ſcripturam. Sed qui uirtutem ſcripturarum ac myſteria ignorant, quæ non intelligunt, ſæpe damnant. Verùm audiamus terribilia Dei uerba in Pharaonem: ait.

In hoc ipſum excitaui te, ut intelligamus quòd nõ ſolùm dimiſit illum ſibi, uerùm etiam ea proponebat, quæ illum ad peiora prouocabant: idq; pręuidebat Deus & uolebat; imò & hoc intendebat, v cx, ut magis obduraretur. Qua de re ſequebatur oſtenſio potentiæ & uirtutis Dei in illum, ut ſic glorificaretur ipſe Deus in uniuerſa terra. Neq; hoc iniquum, cum tot peccatis, tantaq; contumacia pręcedente, hoc ipſum abundè promeruiſſet.

De induratiõe Pharaonis.

Ingrauauerat enim ſemetipſum prius Pharao multa inobedientia et contumacia, antequàm Dominus id proponeret firmitèr aduerſus illum. Lege ſcripturam, & cognoſces quòd uſq; ad plagam ulcerũ non eſt dictum: Indurauit Dominus cor Pharaonis. Verũ id tunc demum fecit, poſtquàm iam multoties erat ſpretus ab illo. Poterat enim nõ facere, ſed conuertere illum ſi uoluiſſet; Noluit aũt: quia iam plus nimium meritus erat ille, cui non eſſet parcẽdum: & ideò elegit potius in illum oſtendere magnificentiã maieſtatis ſuę, & regio iure uti. Quare bene ſequitur.

Ergo cuius uult miſeretur, v cx, ſumma miſeratione: *& quem uult indurat,* ſcilicet extrema reprobatione. Hoc autem non niſi pręcedentibus demeritis. Sic & pro Iudæis reprobatis Iſaias: Quare, ait, errare nos feciſti Domine de uijs tuis? Indurasti cor noſtrum ne timeremus te.

Iſa. 63.

Vnde orauit ad Deum tãquàm ab ipſis auerſum. Conuertere propter ſeruos tuos. et iterum: Conuertere Domine, & conuertemur. Iis autem à quibus non eſt adhuc auerſus Deus, ipſe potius dulce uerbũ profert, dicens. Conuertimini ad me, & ſalui eritis. Rurſum etiam hos inuitat: Quærite Dominum, & ſalui eritis. Quærite faciem eius ſemper. Quærite eum dum propè eſt. In alios uerò: Quęretis me, & non inuenietis. Et alibi ad priores: Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filij lucis ſitis. Vnde & conquerebatur: Si ueritatem di-

Ioan. 8.

co uobis, quare non creditis mihi? In alios uerò, Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua &c.

Iſa. 6.

Et de quibuſdã legimus, quòd non poterãt credere, quia ſcriptum eſt per Iſaiam, hoc eſt, ita à Domino deſtinatum, ob eorũ peccata & duritiam. De quibuſdam uerò alijs ſcriptum eſt: Et crediderunt quotquot erant præordinati ad uitã æternam.

Act. 13.

Hæc uerò diximus, ut diuerſos diuerſorũ hominum ſtatus agnoſceremus eorum qui adhuc uidentur eſſe in uia, ſed ex parte non ſunt: quia iam ſunt in Dei diſcretione iudicati, ſiue miſericorditer et benignè ut uiuant, ſiue iuſtè ac ſeuerè præcedentibus delictis, ut in æternum moriantur & pereant: Licet poſſit Deus non obſtantibus illis demeritis, eos conuertere. Nam & miſericordiã facit aliquando etiam perſequentibus ſe, & in ipſo perſequutionis articulo, ut contigit B. Paulo. Sed quia carnales homines indignè de Deo cogitantes atq; cenſentes, putãt abſurda: Ideò introducit hominem tanquàm aduerſus hæc garrientem, & ait.

Dicis itaq; mihi, Quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis reſiſtit? Et ſenſus eſt. Si Deus obdurat, quid adhuc conqueritur in eos qui prauè agunt, quos ipſe uolens obdurauit, & nemo eſt qui poſſit eius uoluntati reſiſtere? Videtur ſcriptura frequenter admirari huiuſmodi obduratos, nec id ſine querela, ut eſt illud: Tota die expandi manus meas ad populum incredulum, & cõtradicentem mihi. Verùm ad hoc reſpondet Apoſtolus, & primò quidem non reſoluendo, ſed interimendo quæſtionem ob altitudinem ac maieſtatem Dei, aiens.

O homo. Tu quis es ut reſpondeas Deo? Nunquid dicit figmentum &c. Pulchra ſimilitudine primum obſtruit os audentis in Deum, eundem figulo aſſimilans: nos autem luto, iuxta Iſaiæ conceptum, qui ait. c. 64. Et nunc Dñe pater noſter es: nos uerò lutum, & fictor noſter tu, & opera manuum tuarũ omnes nos.

Pro uera intelligentia Apoſtolicæ diſputationis.

Iterũ alibi idem dicit, quod hîc Apľs. Vę qui contradicit factori ſuo, teſta de ſamijs terræ. Nunquid dicet lutum figulo ſuo: Quid facis? & opus tuum ſine manibus eſt? Et appoſitè ſubiunxit.

Iſa. 45.

Ex eadem maſſa, oſtendens nos omnes, qui ex Adam deſcendimus, unam eſſe peccati & irę maſſam, atq; ideò lutum: ut figulus ex eo poſſit facere quodcunq; uelit. Propter quod et apud Ieremiam Dominus. Sicut lutum in manu figuli, ſic uos in manu mea domus Iſrael. Neq; tamen hæc aſſimilatio attingit ueritatẽ. Siquidem Deus magis eſt dominus figmẽti, quàm figulus luti incomparabiliter. Non enim figulus facit lutum, ſed ex luto tantùm figurat, utẽs materia creata. At quicquid eſt in nobis, à Deo eſt, & Dei uerè. Senſus ergo Apoſtoli eſt, non quòd Deus ita faciat, ſicut figulus facit nemine reprehendẽte, qui aliud quidem uas facit in honorem, & aliud in contumeliã ex mera eius uoluntate, ac beneplacito. Abſit ut ita de Deo exiſtimemus, ſicut pleriq; hunc locũ acceperunt: quoniam nullum contumeliæ uas ipſe facit, ſed nosmetipſi nos facimus.

Hic igiť uerior eſt ſenſus, ut B. Chryſoſtomus
latè declarat, & nonnulli doctorum græcorꝫ, uo
luiſſe Aplm hòc exemplo hominis temeritatem
compeſcere, ſupponendo quòd ſi etiam Deus ita
faceret, qui eſt dominus omnium, non habens ſu
pra ſe dominum, aut legem ullam, nullus poſſet
iure contradicere, cum nullum ius ſit inter figu-
lum & lutum. Quia uerò non ita facit Deus, ſed
uoluit nobiſcum agere, tanquàm ille cum quo
poſſit contendi iudicio: poſtq̃ Apoſtolus oſten-
dit quòd Dominus nõ teneretur reſpondere no
bis interrogantibus, ſed nos teneremur ſilere, di-
gnatur reſpondere pro Deo, ut ipſum uindicet
ab omni uel apparenti iniquitate, & ſubdit.

Quòd ſi Deus uolens oſtendere iram etc. Ne quis er
go putaret ipſum Dominum facere, ſicut facit fi-
gulus, uaſa contumeliæ, ſeu, iræ, ut ſic uelit oſten
dere iram aduerſus illa, hoc in loco uult idicare,
quẽlibet peccando facere ſe uas iræ: & cum ad-
huc non eſt plenum, ideſt, perfectum, & ita perfe
ctẽ aptatum in interitũ, Dominus ſuſtinet ipſum
in multa patientia, ideſt, longanimitate. Græcẽ le
gitur, μακροθυμία, ut tandem in eum qui ſpernit
illius benignitatem, iram oſtendat: & ſic tãquàm
iuſtus glorificetur, cum tandem punit hominem,
qui tandiu expectatus noluit ſe auertere ab iniu
ſtitia & impietate. Illud etiam alia ratione facit,
nimirum ut oſtẽdat diuitias glorię ſuæ ac magni
ficentiæ in uaſa miſericordiæ, quę præparauit in
gloriam. Nam ex oppoſito melius oppoſitum
agnoſcitur. Gaudebunt.n. ualdè uaſa miſericor-
dię, quũ uidebunt quod poterat illis contingere,
imò quòd debebat ex peccato ſuo: & ſimul conſi
derantes iram Dei in eos, quibus noluit parcere,
ſed obdurauit potius ex meritis tamen eorꝫ pro-
prijs. Collige igitur ex uerbis ſenſum, quo Deus
ab omni iniquitate meritò uindicatur: ait enim.

*Quòd ſi Deus uolens oſtendere iram, & notam facere
potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia uaſa iræ,*
ſupple tu, quæ mira benignitate expectabat ad
pœnitẽtiam, iuxtà illud. An ignoras quoniam be
nignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Et ad-
dit, *aptata in interitum.* B. Auguſtinus legit, perfe- *Quomodo iu-ſtificatur Deus in omni opere ſuo.*
cta in interitum: nõ quia ipſe Deus aptauerit, ſeu
perfecerit: neq; quòd in Adam fuerint ſic aptata
& perfecta, quoniã nec de eo peccato loquitur,
nec illud peccatum aptauit nos, nec perfecit ad
interitum ſecundæ mortis; de qua eſt hîc ſermo.
Nec enim de talibus dicitur, quòd ſuſtentati ſint
in multa patientia: ſed ipſamet uaſa ad hunc inte
ritum ſeſe aptauerunt, & perfecerunt. Si ergo
(inquit) Deus illa ſuſtinuit in multa patientia, uo
lens (ſupple tu, ſi non conuerterentur) oſtendere
in illa iram ſuam: & in uaſa miſericordiæ diuitias
glorię ſuæ, quæ præparauit ad gloriã. Et eſt ſup-
plendum quippiam, ab ipſo Aplo quadam indi
gnatione ſancta ob zelũ Dei prętermiſſum. v. g.
Quid potes reſpõdere, ò homo, ut arguas Deũ?

Et nota quàm congruè de uaſis miſericordiæ,
& quàm ſapienter dixit; Quæ præparauit in glo
riam. De uaſis autem iræ, non dixit; Quæ prępa-
rauit in interitum, ſed dicit; aptata in interitum;
& quod Dominus ea ſuſtinuit in multa patien-
tia: non ergo ipſe aptauit. Græcè legitur, κατηρ-
τισμένα, ideſt, quæ adduxit ſeu attulit, ut legit B.
Auguſtinus, ut ſit ſenſus pro iuſtificatione Dei ſu
per his, Quòd Dñs ſuſtinendo patienter, protu-
lit illa tanquàm ad oſtenſionem atq; exemplum:
quoniam ſua malitia obduruerunt. At ipſe tan-
dem obduratos oſtentauit in gloriam ſuam, & in
aliorum doctrinã, ut perditio ſua ipſorum ſit ex
illis ipſis: auxilium uerò à Deo, quemadmodum
ſcriptum eſt. Superat autem miſericordia ſemper
iram Dei; ut ob hoc legamus puniri peccata pa-
rentum in tertiam & quartam generationem, mi
ſericordiam autem extendi in multa milia. Vaſa
autem miſericordię electa dicit, non ſolùm ex Iu
dæis, ſed etiam ex gentibus, ne putarent Iudæi ſe
ſolos habere Deum.

Et pro gentibus affert prophetiam Oſeæ. De-
ſunt tamen in græcis uerba illa: *Et non miſericor-
diam conſequutam, miſericordiam conſequutam.* Ego ue
rò puto ſic omnia rectè habere, quemadmodum
habent latini codices: quia ex propheta cap. 2. et
3. hæc omnia eliciũtur. Nam. c. 2. poſt multa pul
chra ad gentiũ uocationem attinẽtia, ita legitur,
Et miſerebor eius, quæ fuit abſq; miſericordia.
Et dicam nõ populo meo: Populus meus es tu.
Et. c. 3. Et dixit Dñs ad me. Adhuc uade, & dilige
mulierem dilectam amico, & adulteram, ſicut di-
ligit Dominus filios Iſrael. Ecce ut eleganter et mi
ſericordia Dei, & dilectio in gentes ab eodẽ pro-
pheta exprimitur. Apoſtolus autem rectè præ-
mittit dilectionem ante miſericordiam: quia na-
tura præcedit dilectio miſericordiam. Eorꝫ enim
miſeremur, quos dilectione proſequimur. Quod
autem addit.

Et erit in loco ubi dictũ eſt eis: Non plebs mea uos etc.
accipitur ex eodem propheta. c. 1. Et poſt teſti-
monium redditum de uocatione gẽtium, reddi-
tur etiam de Iudæis per Iſaiam, qui ait.

Si fuerit numerus filiorum etc. Sed hîc dubiũ. Nam
Iſaias uidetur afferre numerum grandem filiorũ
Iſrael, tanq̃ per hoc faciens difficultatem ſalutis
in paucis, qui reliquiæ dicti ſunt: fortè quia fue-
rũt iuxta oculos humanę ſapientię ignobiliores,
& infirmiores alijs. Maiores.n. ideſt, principes ſa-
cerdotum, et ſcribæ, et phariſæi, penè omnes in
perfidia permanſerunt. Sed hoc, vez, numerum
eſſe magnum, magis uidebatur inducere miſeri-
cordiam Dei, ſaltẽ erga quoſdam, ne tota gens pe
reat. Sed hic mihi uidetur ſenſus: tametſi nume
rus eſſet grãdis, tamen ſolas reliquias eſſe ſaluan
das, ideſt, paucis de innumerabilibus. Quod uix
credibile uideri poterat, ut tã multi relinqueren-
tur: ſed reddit cauſam paucitatis, dicens.

Verbũ enim conſummans et abbreuians in iuſtitia etc.
ideſt, Deus conſummãs uerbum, ideſt, perficiens *Cõtra Iudæos, qui noluerunt intrare per anguſtam portã.*
illud per Spiritum ſuum per fidem, ac ſpem, &
charitatem perfectam, ac ueritatem, etiam abbre
uiauit ipſum, ut pauciores contineret, cum requi
reret iuſtitiam hanc perfectã: quia pauci ſunt qui
perfectionem iuſtitiæ uelint aſſequi. Ideò breuia-
uit Deus uerbum, quod eſt CHRISTVS: quia in

eo pauci

eo pauci remanſerunt ex illis Iudæis tantiſper reliquiæ, ut prædictum erat, ita ut puer paruulus poſſet numerare.

Quoniam faciet Dominus uerbum abbreuiatum ſuper terram, illam uidelicet terram Iudæam. Nec me iaſet euangelium dici uerbum abbreuiatum etiam reſpectu legis: quia in eo amputata ſunt multa ſuperflua, quæ data erant illi populo uelut puero, & elementis indigenti, quibus ad CHRISTVM uenire poſſet. Nam & conſummata iuſtitia conſiſtit in paucis. Et hoc etiā fuit in cauſa, quòd pauci remanſerunt in uerbo. In omnibus enim paſſi ſunt ſcādalum. Et primo, in cærimonijs & decretis, quæ erant ſine numero, à quibus non poterant deſueſcere, ut à ſabbato, à circunciſione, à baptiſmatibus, abſtinētijs, & alijs multis. Secundò à fide, & auditu CHRISTI: Abhorruerunt enim à Crucifixo. Tertiò à ſpe æternorum: Ipſi enim magis ad carnalia, & tēporalia aſpirabāt. Quartò à charitate: Non enim potuerunt ſuſcipere dilectionem inimicorum in CHRISTO, & chriſtianam manſuetudinem, & ueram cordis humilitatem, ac patientiam. Quia ergo uerbū iſtud tantę erat perfectionis ut paucos admitteret, ideo adiectum eſt.

Quæ cauſæ perditionis Iudæorum.

Niſi Dominus Sabaoth, ideſt, exercituū, uel uirtutū, *reliquiſſet nobis ſemen*, uidelicet, ex abundanti miſericordia ſua, *ſicut Sodoma facti eſſemus etc.* quæ penitus abſumptæ ſunt igni. Semen autem de quo ait Iſaias, quod relictum eſt à Deo, fuit Senatus Apoſtolicus, de quo apud eundem dicitur: Semen ſanctum erit, quod ſteterit in ea. Eam uerò uocem *Sabaoth*, noluit transferre Apoſtolus. Forſaſſè quia quiddam habebat in propria lingua natiuum, quod non facile in aliam transferri poterat. Verba aūt Iſaiæ aliquantò habent aliter, cum apud noſtram uulgatam æditionem, tum uerò apud alios, qui (ut aiunt) iuxta ueritatem hebraicam interpretati ſunt. Veruntamen ſenſum accepit Apoſtolus, quem egregiè in uerbis illis planè ij cernunt, qui beatos habent oculos.

Quid ergo dicemus? Quòd gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam, apprenderunt iuſtitiam: iuſtitiam autem quæ ex fide eſt. Iſrael uerò ſectando legem iuſtitiæ: in legem iuſtitiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, ſed quaſi ex operibus. Offenderūt enim in lapidē offenſionis, ſicut ſcriptum eſt. Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcandali: & omnis qui credit in eum, non confundetur.

Concludit ex ſupradictis Iudęorum errorem, quos ipſe lugebat, & pro quibus optabat fieri anathema: ac ſimul prudentiam gentium, quę ubi oſtenſam ſibi ueritatis uiam uiderunt, in uiam ſalutis intrarunt. Ait enim de illis, quòd non ſectabātur iuſtitiam, uidelicet, illam quæ erat ex fide, eò ꝙ non eſſet eis data lex quaſi pedagogus ad ſectandū illam: & item lege naturali, in qua erāt, abuſi erant. Ideò in eos apparuit Dei miſericordia uocantis illos, ut & Iudæos. Sed illi apprehenderunt iuſtitiam: Iſrael uerò non apprehendit eā, tametſi illam ſectaretur. Et ratio fuit: quia eam ſectabantur iuſtitiam, quam lex non dabat, ſed tm̄ indicabat. Nā lex, cui ſtudebant, erat ut pedagogus ducens ad CHRISTVM, & ita ad legem iuſtitiæ. Ipſi autem uolentes ſemper manere ſub pedagogo, non peruenerūt ad ipſam ueram libertatem: *quia non ex fide*, ideſt, non contenderunt apprehendere hanc iuſtitiam ex fide, ſed contempſerunt Redemptorē ac Mediatorem, per quem eruebantur à peccato, & conciliabantur Deo, ut ita liberati poſſent ei inſeruire. Innitebantur autem in meris operibus, & propria iuſtitia, ideſt, quā ex uiribus proprijs aſſequebantur. Non hic enim damnātur opera, & fiducia in operibus, niſi in ijs operibus quæ abſq; fide ſunt. Ideò rectè ſubſequitur.

Offenderunt enim in lapidem offenſionis, non recipiēdo illum, ſed negando: cum tamen unicum eſſet fundamentū, in quo omnia aptari debuerunt, ut peruenirent ad iuſtificationē. Aptamur enim per fidem, & conſummamur per eam, quę per dilectionem operatur. De hoc lapide Iſaias clamat: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularē, pretioſum, in fundamento fundatum. Qui crediderit non feſtinet. *Iſa. 28.* Apoſtolus dicit: *& omnis qui credit in eo*, ſiue ſuper eo (ut græcè legitur) fundatus & manens, *nō confundetur*. Sic.n. Septuaginta interpretati ſunt. Sed hebraica ueritas habet: Non feſtinet, & eſt idem ſenſus: ac ſi dixerit. Non prætereat hunc lapidem ſine honore, nequando incidat in illum, & offendatur, & confundatur: ſed expectet per ſpē, quæ (ut diximus) habet patientiā operum.

At Iudæi feſtinabant uolentes ſubitam redemptionem ſuam: et de Cruce non poterant ſuſpicari bonum, ſed dicebant. Quis oſtendit nobis bona? Hoc euenit duobus illis in Emaus eūtibus diſcipulis, feſtinantibus in hac redemptione. Putabamus, aientes, quòd eſſet redempturus Iſrael. Nonne hic agnoſcis Iudaicam feſtinationem? Ergo conſilium prophetæ eſt ibi, illos qui credunt, non debere feſtinare, ſed in ſpe patienter expectare: quoniam ſpes non confundit. Ideò hunc egregium ſenſum acceperunt Septuaginta ex eo dicto: Non feſtinet, ideſt, credens permaneat perſeuerādo in ſpe, quę intrat in interiora uelaminis, & ita non confundetur: ſpes enim expectantiū non confundit. Quidam uerò aliunde ſumptā hanc Apoſtoli ſententiam arbitrantur, ex eodem tamen propheta, qui alibi ait. Dominū exercituum ipſum ſanctificate: & ipſe pauor ueſter, & erit uobis in ſanctificationem: ac ſi dixerit. Qui crediderit, non confundetur. In lapidem *Iſa. 8.* autem offenſionis, & petram ſcandali duabus domibus Iſrael: in laqueum et in ruinam habitantibus Ieruſalem, ut offendent ex eis plurimi, & conterentur, & irretientur, & capientur. Hæc ex illo Propheta, quæ ſunt uerba terribilia, & æternæ confuſionis plena, quam à nobis auertat Dominus Deus per IESVM CHRISTVM in fide, & ſpe, & dilectione, Amen.

Cap. X.

FRatres, uoluntas quidem cordis mei & obſecratio ad Deum fit pro illis in ſalutem. Teſtimoniũ enim perhibeo illis, quòd æmulationem quidem Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam. Ignorantes enim iuſtitiam Dei, & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Finis enim legis, CHRISTVS, ad iuſtitiam omni credenti. Moyſes enim ſcripſit: quoniam iuſtitiam quæ ex lege eſt, qui fecerit homo, uiuet in ea. Quæ autem ex fide eſt iuſtitia, ſic dicit. Ne dixeris in corde tuo: quis aſcendet in cœlum? id eſt CHRISTVM deducere. Aut quis deſcendet in abyſſum? hoc eſt CHRISTVM à mortuis reuocare. Sed quid dicit ſcriptura? Propè eſt uerbum in ore tuo, & in corde tuo. Hoc eſt uerbum fidei, quod prædicamus: Quia ſi confitearis in ore tuo dominũ IESVM, & in corde tuo credideris, quòd Deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Dicit enim ſcriptura: Omnis qui credit in illum non confundetur. Non enim eſt diſtinctio Iudæi & Græci. Nam idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim quicunq; inuocauerit nomen domini, ſaluus erit.

FRatres etc. Apoſtolus uolens hoc in loco monere Hebræos qua in parte peccarent, uez, in IESVM Saluatorem, præmiſſa bona ſua erga illos uoluntate (quoniam orabat pro eorum ſalute) incipit lenius radicem peccati manifeſtare, quæ erat error, uerùm pernitioſus, niſi homo ab eo deflecteret, ait ergo.

Teſtimonium enim perhibeo illis, quòd æmulationem, (ſiue zelum) *Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam*, ſicut & ipſe Apoſtolus olim habuerat. Vnde & id poterat de illis teſtari, quòd hac in re ſibi ſimiles eſſent. Quòd uerò oſtendit ſe exiſtimare, & benignius de fratribus cogitare (ut ſolent amici Dei miſericordes in fratres) ad eorum conuerſionem procurandam ualebat plurimum. Tribuit ergo Apoſtolus hoc peccatum huic illorum radici, uidelicet, zelo Dei, ſed non recto: quia uera ſcientia deſuit. Non enim ibi timere debuerunt, ubi non erat timor: nec illud damnare, quod erat ad ſalutem. Hanc illorum ignorantiam expreſſit Dominus dicens: Putabunt ſe obſequium præſtare Deo. Apoſtolus igitur hoc illis teſtatur, ut uerus teſtis, qui fuit in eodem errore. Vnde ab illo ereptus poterat efficaciſſimè teſtari, ſicut eſt in prouerbio uulgi: Erutus è ſepulchro nouit quid ſit eſſe mortuum. *Ioa. 16.*

Pandit ergo errorem illorum hunc fuiſſe, nimirum ignorare iuſtitiam Dei, id eſt, ueram illã iuſtitiam, qua corã Deo iuſtificamur. Hęc eſt CHRISTVS iuſtus noſter, receptus per fidem, & dilectionem. Ipſa dilectio & charitas diffuſa in cordibus noſtris per Spiritumſanctum, eſt donum illud iuſtitiæ, per quod formaliter iuſtificamur liberati à peccato. Ignorãtes igitur hanc iuſtitiam conati ſunt ſtatuere propriam, id eſt, à proprijs uiribus prodeuntem. Nam ſuis factis, et operibus à lege mandatis, putauerunt ſe poſſe placere Deo, & ita quaſi ex debito mercedem repoſcere abſq; fide Mediatoris. Hic fuit error, & in hunc impegerunt confidentes in propria iuſtitia, quam & Pelagius uoluit reuocare iam mortuam, & in inferis conditam, & deſtruere gratiam CHRISTI: quæ tamẽ iuſtitia ſi fiat, nihil habet præmij apud Deum. Quoniam tales in hac ſua iuſtitia confidentes, id eſt, in ui operum ex nudo libero arbitrio factorũ, non ſunt ſubiecti iuſtitiæ Dei, id eſt, illi iuſtitiæ quæ uenit à Deo per CHRISTVM, per quem tantùm iuſtificamur coram illo: & non ex operibus legis Moſaicæ, ſed ex fide, & ex operibus fidei. Sed dicũt. Si parebo Moyſi ſatis erit mihi, putantes continuò ſe Moyſi paruiſſe, ſi fortè facerent opera quæ ille iuſſit: non aduertentes legem & Moſen fuiſſe pedagogum ad CHRISTVM, & ad iuſtitiã perfectam, ut CHRISTVS finis ſit legis, qui à lege indicatus eſt, & à prophetis teſtificatus. Vnde eſt iuſtitia uera, credenti tamen in illum, per quem uera eſt illa iuſtificatio.

Probat autem hanc duplicem iuſtitiam à mercede ualdè diuerſam. Nam quid mercedis acciperent à lege, ſi fortè facerent opera legis, Moſes ipſe dixit. Erat enim duplex merces facienti legem, Vna quæ per Moſen & ex ui legis, & ex ipſa ui operum proueniebat. Et hæc erat uita temporalis, & proſperitas in illa, & gloria ex hominibus, quę cõpetit in eos qui apparẽt iuſti, & ſine querela in tribunalibus. Et hãc expreſſit Moſes dicẽs.

Iuſtitiam quæ ex lege eſt, qui fecerit homo, uiuet in ea: Ac ſi dixerit, eam uitam habebit, quam lex continet in ipſa litera. Hæc autem temporalis eſt. Aut iuxtà græcam ueritatem & hebraicam: *Faciens ea uiuet in illis*; ut ſit ſenſus, quòd uiuet ea uita, quam debent ipſa mandata dare, ſi fuerint obſeruata. Hæc autem uita non aliud eſt quàm uita temporalis cum proſperitate, & gloria, quæ in quauis repub. debetur bono ciui, & de illa benemerito. Sed altera erat uita, quæ non ex potentia legis ſcriptæ, ſed ex gratia per ipſum CHRISTVM ueniet: & ideò hæc non ſine fide CHRISTI contingebat. Erat enim à Deo qui iuſtificabat, & gloriam, et uitam reddebat æternam operanti in ſpe futurorum bonorum, propter CHRISTVM. Hoc erat præmium ſeruantium legem in fide. Et huiuſmodi mercedem lex ipſa quodãmodo continebat intus per ſpiritum latẽtem ſub litera, non autem dabat ui ſua. Verba aũt Moſeos de mercede iuſtitiæ, quam dabat lex, ſumuntur ex Leuit. ubi legitur: Cuſtodite leges meas atq; iudicia, quæ faciens homo, uiuet in eis. Similis ſententia eſt apud Ezech. 20. cap.

Quid habebat præmij iuſtitia legis Moſaicæ.

Præmium iuſtitiæ fidei eſt lucrari CHRISTVM.

Leuit. 18.

At iuſtitia quæ eſt ex fide, aliter loquit, id eſt, aliter admonet. Sic enim dicit: *Ne dixeris in corde tuo quis*

tuo quis aſcendet in cœlũ? ideſt, ad deducendũ CHRISTVM inde nobis, qui ſaluet nos? *Aut quis deſcendet in abyſſum*, ideſt, ad deducendum illum ab inferis? Quod ut planius intelligamus, duo ſunt articuli præcipui. Primus ſcilicet & ultimus, in quibus cæteri continentur. Primus eſt incarnationis CHRISTI, quòd VERBVM deſcẽderit ad nos, & factum fuerit homo. Et circa hũc increduli homines, qui ignorant immenſam Dei bonitatem, & benignitatem, metientes eam ex ſemetipſis, qui habẽt uiſcera ferrea & ſine amore, imò plena amore ſuipſorum, in deriſionem hanc incidentes, & blaſphemantes dicunt. Quis aſcendit in cœlum, ut rogaret & excitaret Deum, & inde nobis deduceret CHRISTVM? Ac ſi opus fuiſſet aliquem noſtrum illûc acceſsiſſe, qui Deum de noſtra miſeria certiorem faceret, ut ſic adduceretur ad mittendum Filium ſuum. Sic enim irridebant ſapientes, qui & corde impio ſiniſtra quædam de Deo, meditabãtur, quaſi circa cardines cœli tantũ ambularet, nihil noſtra conſiderans.

Eſt & ultimus articulus reſurrectionis CHRISTI, in quo omnes etiam ſubintelliguntur reſurrecturi. Nam ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in CHRISTO omnes uiuificabuntur. Hũc autem articulum ſic irrident irriſores, qui & irridebuntur, & cum quadam ironia & incredulitate rogabant: *Quis deſcendit in infernum*, ideſt, ut ad hoc illum inde reuocauerit? Tales enim non credunt reſurrectionẽ, qui dicunt. Non eſt agnitus, qui ſit reuerſus ab inferis. Proptereà admonet iuſtitia Dei, quæ eſt ex fide, hominem fidelem, & de Deo rectè ſentientem, aiens: *Sap. 2.*

Ne dixeris in corde tuo etc. hoc eſt. Eſto fidelis, & uiues uera uita Verbi æterni: *quoniam prope te eſt uerbum in ore tuo, et in corde tuo. Hoc eſt uerbum fidei*, ideſt, ipſe CHRISTVS prope te eſt: quia appropinquauit tibi ut agnoſcas, & credas in corde tuo, & lucreris illum. Appropinquauit autem oſtendens quanta fecerit eius & Patris amor, cum oblatus fuerit ab eo, & ipſe ultrò ac lubens ſeſe obtulerit ad crucem pro tua ſalute. Appropinquauit, inquam, ipſe docens ueritatem euangelicam, & cõfirmans nõ ſolùm ſermonis efficacia, uerùm etiã ſignis maximis, & prodigijs atq; portentis. Appropinquauit autem cordi tuo per lumen fidei, per gratiam & charitatem, ut inde poſſet exprimi ipſius oris confeſsio, uidelicet, per opera: quia ipſe ſua gratia, animæ uires non ſolùm ad intelligendum, uerùm etiam ad faciendũ & operãdum ſecundum iuſtitiã fidei, reddidit fortiores, ut omnes eſſent dociles Deo, & mererentur æternũ præmium. Dixit autem primo, *in ore tuo*: quanquàm ſecundum ordinem naturæ, primò debuerit dicere: *in corde*: quia ex corde procedunt quæ ex ore emittũtur. Hoc autem fecit, ut intelligamus quid ipſe præcipuè uelit ex nobis, nimirum ut inuocemus eum bene operãtes: cui rei ipſe adeſt adiuuãs nos Spiritu ſuo. In his duobus eſt tota lex, credere, uidelicet, & confiteri. Vnde & ſequitur.

Hoc eſt uerbum fidei quod prædicamus (uidelicet nos Apoſtoli) *quia ſi confitearis in ore tuo Dominum IESVM*, ſcilicet inuocans illum, & faciẽs opera. Nã hoc eſt plenè confiteri in ore quòd IESVS eſt Dominus, ut mox oſtendemus. Alioqui ſi intelligas in ore, uidelicet lingua tantum, habes cõtrariam Dilecti diſcipuli præceptionem dicentis. Filioli, nõ diligamus uerbo, neq; lingua: ſed opere, & ueritate. *Quid eſt ſcripturæ confiteri in ore.*

Et ſi corde credideris, quòd Deus ſuſcitauit illum à mortuis, ſaluus eris. Corde enim creditur ad iuſtitiam etc. Hic locus maximè pertinet ad expugnationem hæreticorum, ubi clarè probatur, iuſtitiam fidei, qua coram Deo iuſtificamur, eſſe illam quæ implet legem charitatis, quæ eſt inſcripta in cordibus noſtris. Et hoc eſt dicere, *Prope eſt uerbũ in ore tuo &c.* Moſes apertè hoc explicat, cuius uerba hęc ſunt: *Deut. 30.* Mandatum hoc quod ego tibi præcipio hodie, nõ ſupra te eſt, neq; procul poſitum, nec in cœlo ſitum, ut poſſis dicere. Quis noſtrûm ualet in cœlum aſcendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus, & opere compleamus? Neq; trans mare poſitum ut cauſeris & dicas. Quis ex nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos uſq; deferre, ut poſsimus audire, & facere quod præceptum eſt? Sed iuxta te eſt ſermo ualde in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illũ. Hæc Moſes aduerſus iſtam hæreſim, quæ dicit mandatum ſupra nos eſſe, ut nequeamus illud complere. At Moſes ait. Nõ ſupra te eſt, neq; procul poſitum: ita ut nõ poſsint cauſari, & dicere. Non audiuimus, non ualemus complere: Sed uerbũ & ſermo Dei, ideſt, ſermo & præceptum dilectionis, eſt prope in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illud. Nota uerbum hæretice; Eſt prope in ore tuo, & in corde tuo (inquit Apoſtolus) ut facias illud, ideſt, ut operibus exequaris, quæ complent iuſtitiam coram Deo. Vnde bene ſequitur. *Contra hæreticos.*

Corde enim creditur ad iuſtitiam &c. Duo ergo manifeſtè exigit Apoſtolus, ut quis ſaluus fiat. Primum, cordis fidem: Alterum, oris confeſsionem. Cuiuſuis autem horum effectum declarat: quia cordis fides ad iuſtitiam, ideſt, ut quis primum iuſtificetur coram Deo, requiritur. Non enim eſſet iuſtus ex operibus, ſi nõ eſſent facta ex fide. Oris uerò confeſsio ad ſalutem conducit: quia iuſtificatus & operans, & in iuſtitia exiſtens, ſalutem ſibi tandem parat. Alioqui ſi ſola cordis fides ſatis ſit homini etiam operari ualenti, ad plenam iuſtificationẽ cui debeatur ſalus, ut iſti blatterãt, Quid igitur oris cõfeſsio inſuper exigitur ad cõſequendã ſalutem? Et ſi intelligas oris tantũ cõfeſsionẽ, quæ exigitur ad ſalutem, ut uerba ſonant, quod quis debeat ore exprimere, quod corde credit: hoc uerè parum eſt, imò nihil. Nam ſcriptum eſt: Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum. Neq; adhuc talis confeſsio ſemper exigitur, ſed (ut ait B. Thomas) pro loco, & tempore. Operari autem quæ iuſta ſunt, omni tempore exigitur. Et hoc eſt quod ait: *Matth. 7.*

Ore autem confeſsio fit ad ſalutem. Quia ore confitetur homo quod credit, quando exterius per opera fidem implet. Ideo B. Iacobus in eum qui gloriabatur de ſola fide ſine operibus, uolens

oſtendere

oſtendere neceſsitatem huius confeſsionis, quæ eſt per opera quæ apparent, aiebat. Tu fidem ha
Iac. 2.
bes: ego opera habeo. Oſtende mihi fidem tuam ſine operibus, & ego oſtendam tibi ex operibus fidem meam. Ex fructu enim arbor cognoſcitur. Fidei autem fructus ſunt opera, quę dicuntur cõ
Pſal. 115.
feſsiones oris. Sic enim ſcriptum eſt. Credidi, propter quod loquutus ſum. Si enim in lege fidei cõſtituta atq; indicta ſunt charitatis opera, quomodo poterit homo oſtendere ſe crediſſe, qui cõtempſit ſecundum fidem operari? At contrà, Qui fecerit opera fidei, id eſt, ea quæ fides iubet, hoc ipſo, id eſt, ex his operibus oſtendet fidem ſuã.

Et quàm pulchrè (obſecro) per oris cõfeſsionẽ ſi
Nota
gnificata ſunt charitatis opera, quæ manant extrinſecus. Quoniã enim os uultus naturaliter datum eſt ad exprimendos conceptus, qui intus latent, quo ore maximè utimur ad manifeſtandũ homini quod ſentimus in corde circa ueritatem & falſitatem: etiam debuit dari ſuum os uoluntati, & amori interius latenti, ut ſeſe per opera ipſa ipſi amori atteſtantia, manifeſtare poſſet: & hęc ſunt opera charitatis. Ideò & hæc uoluntas & amor habet os ſuum, unde exprimatur, uidelicet, ipſa opera, quæ fiunt apertè per arma corporis: quia lingua non ſatis exprimit, neq; ſatis oſtendit affectus, qui ſunt intus (cum ſimus ſæpe mendaces) niſi comitentur opera in neceſſitatibus, ut optimè B. Iacobus declarauit dicens. Si frater, aut ſoror, nudi ſint, & indigeant uictu cotidiano, dicat autem aliquis ex uobis illis: Ite in pace, calefacimini, & ſaturemini: non dederitis autẽ eis quę neceſſaria ſunt corpori, quid proderit? Ac ſi dixerit. Non eſt hæc illa oris confeſsio, quæ requiri-
Pro cõfirmatione ſuperiorum
tur ad ſalutem. Vnde & dixit: Oſtende mihi fidẽ tuam ſine operibus, ut neceſsitatem operum requirat: quoniam ex illis uenit ſalus. Et in hũc ſen-
Marc. 7.
ſum dixit Dominus. Quę ex ore procedũt, de corde exeunt, id eſt, cordis affectu, ut ſunt cogitationes malę, homicidia, adulteria &c. Vide ergo ut ea planè, quæ alijs membris exercẽtur, quàm ore & lingua, ut ſunt furta, & fornicationes, & adulteria, dixit tamen ex ore prodire. In hũc ſenſum (ut
Matth. 12.
opinor) intelligenda eſt illa ſententia. Ex ore tuo iuſtificaberis, & ex ore tuo condemnaberis. Ec
Ibid. c. 15.
item illud: Hic populus labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Etenim per labia intelliguntur opera quælibet exteriora: quæ quia nõ habebant charitatis influxum (non enim fiebant amore Dei, ſed ex propriæ gloriæ & commoditatis affectu) ideò non placebant Deo: quoniam cor eorum longè erat per abſentiam charitatis.

Nec quenq; cõturbare debet, quòd uerba Moſeos uidentur diſcrepare ab Apoſtoli uerbis ſecũdum literam: idem prorſus eſt utriuſq; ſenſus. Commendãs enim Iudæis Moſes, ut declarat Apoſtolus noſter, hanc fidei iuſtitiam, dicit. Mandatum quòd ego tibi præcipio hodie, non ſupra te eſt: aut (ut quidam uolunt) non occultum eſt à te, neq; procul poſitũ &c. Hic annotare debes quod mandatum illud de quo ait, & ſermo fidei de quo dicit, B. Paulo explicante, non eſt aliud niſi Dominus IESVS, qui eſt noſtra iuſtitia. Et ipſe dicitur ſermo, & mandatum, & lex, & pactum in cordibus noſtris ſcriptum digito Dei, quod ſeruare & implere debemus faciẽdo, quod in illo clauditur, charitatis præceptum. Hoc eſt quod dicit conformiter ad ea quæ iam expoſita ſunt, quòd ille ſermo eſt ualdè in ore, & in corde noſtro, ut faciamus illum, id eſt, ut opere compleamus, & ex fide. Nam ſic in nobis naſcitur & formatur CHRISTVS. Item annotãdum quòd more hebraico, dicitur illud eſſe trãs mare, quod eſt apud inferos. Cætera expoſita ſunt. Quòd autem fides iuncta confeſsioni oris, ſalutem pariat, affert ſcripturam dicentem.

Omnis qui credit in eum non confundetur. Propheta dixit, Non feſtinet, quod (ut diximus) idem eſt, ac ſi dixiſſet: Perſeueret in opere iuſtitiæ, ſperans quòd Dominus implebit illud, & ita non confundetur: quia fides iuncta confeſsio inuenietur ad ſalutem. Et cum dicat ſcriptura: Omnis qui credit in eum &c. patet neminem à ſalute excludi: unde ait.

Non enim eſt diſtinctio: quod & ratione potẽtiſsi-
Pro benigna Dei prouidẽtia erga uniuerſos
ma probat, *Nam idem Dominus omnium.* Hic eſt CHRISTVS; qui pro omnibus uenit, & pro omnibus paſſus, factus eſt omnium Dominus. Et ne diceres, non poſſe, aut nolle eum tandem omnibus dare ſalutem, etiam qui inuocant illum, præoccupat dicens: *Diues in omnes qui inuocant illum*, ut intelligas per merita ſua ita illum abundaſſe, ut poſſet omnibus ſalutem præbere: & per uoluntatem ſuã id potius uelle. Vnde ait: *Diues in omnes:* ſuperius dixerat. Nunquid Iudæorum Deus tantum? Imò & Gentium, ut ſummi Patris prouidentiã quoad ſalutem, non defuiſſe etiam Gentibus intelligeres. Nunc IESVM dicit ſimiliter omnium Dominũ: quia ſanguinis ſui pretio redemit omnes, exequutus ſcilicet Dei Patris prouidentiam, quæ reſpiciebat omnes. Hoc enim erat opus Patris, quod Filius uenit perficere, uidelicet, ſalus omnium: ſi modo uoluerimus per inuocationem ipſius eam obtinere. Vnde & ſcripturam adiecit:

Omnis enim quicunq; inuocauerit nomen Domini ſal-
Quõ reuera inuocetur Dominus.
uus erit. Nomẽ enim Domini, IESVS eſt: IESVS autem ſalus eſt. Si ergo IESVM inuocas ſalutẽ tuam, ſaluus eris. Non enim datum eſt aliud nomen ſub cœlo hominibus, in quo nos oporteat ſaluos fieri. Sed non inuocatur (ut ſæpe propter hæreticos dicendum eſt) dicendo tantum Domine, Domine, ut ſtulti putant, ſed operando, ſuſtinendo in patientia multa; & uſq; in finem perſeuerando, ſicut ſcriptum eſt: Expecta Dominum uiriliter age, & confortetur cor tuum, & ſuſtine
Pſ. 26.
Dominum.

Quomodo ergo inuocabunt eũ, in quẽ nõ crediderunt? Aut quomodo credẽt ei quem nõ audierũt? Quomodo autem audiẽt ſine prædicante? Quomodo uerò prædicabũt, niſi mittantur? ſicut ſcriptum eſt: Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Sed non omnes obediunt

Euangelio

euãgelio Iſaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui noſtro? Ergo fides ex auditu: auditus autem per uerbum CHRISTI. Sed dico. Nunquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Sed dico: Nunquid Iſrael nõ cognouit? Primus Moyſes dicit: Ego ad æmulationẽ uos adducam in non gentẽ, in gentem inſipientẽ: in iram uos mittam. Iſaias autẽ audet & dicit: Inuentus ſum à non quærẽtibus me: palàm apparui iis qui me non interrogabãt. Ad Iſrael autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem.

Quomodo ergo etc. Apoſtolus hoc in loco perſuadere uult, Dominum nõ defuiſſe ex parte ſua, quominus inuocari poſſet hoc nomen Domini IESV explicitè, ut per hoc conſtituat contumaces Iudæos, qui non inuocarunt, ait ergo. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt?* Impoſsibile eſt enim inuocare ut IESVM, ideſt, ut Saluatorem, quem non credas afferre ſalutem. Fides ergo præcedit inuocationem, ut inuocatio pòſt poſsit inuenire ſalutẽ. Quia uerò fides ex auditu eſt, ſubdit.

Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? In græcis non legitur, *ei*, ſed ſubintelligitur: quia fides innititur uerbo CHRISTI, ſicut mox dicet. Fides ex auditu: auditus per uerbum Dei. Nam ſatis dicitur audiri CHRISTVS, cum auditur prædicator CHRISTI nomine euangelium explicans. Etenim CHRISTVS in eo loqui cenſetur, ut qui prædicatorem illius audierit, & CHRISTVM audiſſe dicatur. Qui uos audit (ait) me audit. Et B. Paulus ait. An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur CHRISTVS? Quia ergo auditus eſt à CHRISTO, uel ab eo, qui CHRISTI nomine annunciat, ideò adiicitur.

2. Cor. 13.
Luc. 10.

De neceßitate prædicationis.

Quomodo autem audiẽt ſine prædicante? Sed uidetur q; ſine prædicante poſſet quis credere. Nã quomodo crediderũt patriarchæ & prophetæ? Item de Petro dictum eſt. Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi. Adhæc multi gentilium ſalui facti ſunt per reuelationes Angelorum, ut ait B. Dionyſius. Et præter hoc, poteſt quis audire quæ ſunt fidei ſermone priuato abſq; prædicante, & ita credere.

Reſpondeo (attende lector) Dominus Deus omnipotens licet idem multis modis operari ualeat per omnipotẽtiam ſuam, pro ſapientia tamẽ ſua operatur in creaturis ſuauiter, ideſt, iuxta ipſarum naturam: neq; hunc ordinem uult prætermittere, niſi ex magna neceſsitate. Vidit igitur naturale homini eſſe per auditum doceri. Auditum autem dico, qui eſt à uoce hominis: quia hic eſt ſenſus diſciplinæ, ut rectè ait Philoſophus. Ideò ea quæ ſunt fidei uoluit hoc modo accipi Dominus, uidelicet, per auditum, & ab homine. Id uerò quod deeſt ad formandã interius lucẽ, qua quis aſſentiat auditis, quia hoc ab homine fieri non poteſt, ipſe Deus tacitis Angelorum inſpirationibus, et illuminationibus ſupplet: aut ſi ſit opus per Spiritum ſuum, & ita formatur fides in homine. Sicut enim uult hominem plantare, & rigare terram, ſi inde fructum capere uelit, ipſe autem per ſolis radium & ſyderum calores cum cæteris influxibus facit coaleſcere: ſic & in fructu fidei, uult quòd homo uel plantet docendo, uel riget exhortando, & utrumq; pertinet ad docentis officium. Lux autẽ ueri ſolis, qui eſt Spiritus ſanctus, cum aſtrorum, ideſt, Angelorum miniſteriis internis influentibus, faciunt incrementum, ut & inde proueniat dignus fructus. Fuit autem neceſſe patriarchis olim, & prophetis p Angelos hæc, quæ ſunt fidei, manifeſtari, ut ipſi cæteris pro ratione temporis reuelarent: ſicut et poſteà reuelatum fuit Apoſtolis per ipſum Deum in carne, ut & ipſi cæteris prædicarent. Sic enim neceſſarium fuit: quia quæ ſunt fidei homo ex ſe ipſo noſſe non poterat.

Hec ſunt diligẽter notanda.

Ergo hic ordo debuit eſſe egregius & mirabilis, ut ante CHRISTI aduentum Deus loqueretur per Angelos in aures patriarcharum & prophetarum, ut ipſi ſibiipſis tenerent, & literis commendarent poſteris. Non enim adhuc erat capax mundus integræ fidei, de qua hîc Apoſtolus: ideò nondum inſtituta fuit uera & clara fidei prædicatio. Adueniente uerò CHRISTO, decuit ipſum per ſemetipſum explicare legem, & euangelium Apoſtolis & diſcipulis, ut & poſt modo diſcipuli prædicarent iactis iam eccleſiæ fundamentis. Vnde B. Petrus licet à Patre reuelationem accepiſſet, hoc tamen fuit media CHRISTI prædicatione: quoniam Pater luminum ea, quæ à CHRISTO audiuit Petrus, lumine ſuperinfuſo in eius corde ſtabiliuit: & hoc fuit reuelare. Quod & fecit cæteris omnibus, qui CHRISTVM ſuſcepere per fidem: quanquàm non æquè lucidè & perſpicuè.

Quòd uerò olim multi ſalutem conſequerentur etiam ex gentibus abſq; prædicante, & ideò non ſine fide, non mirũ eſt: quia fides illa erat duorum articulorum tantum, quos explicat Apoſtolus, & natura ipſa quaſi intus clamans prædicat omnibus, uidelicet, quòd Deus eſt, habens prouidentiam creaturarum: Et quòd inquirentibus ſe remunerator ſit. Illa ergo fides horũ articulorũ, quæ etiam intus cõfirmatur per Angelos, pro eo tempore ſatis erat: quia non ultra reuelatum erat. Quare neq; neceſſaria fuit prædicatio. At ubi ueniente temporis maturitate placuit Deo multa de CHRISTO iuſtitia noſtra, & pace manifeſtare, redditis nobis docilibus diuinorum, reuelata illa ſunt ad omnium ſalutem, ut propterea fides horum plenior meritò requiratur. Et quia naturaliter homo ad horum notitiam peruenire non poterat, oportuit eſſe huiuſcemodi prędicationem, ut iuxta ſuæ modũ naturæ diſceret, & ad Deum accederet, ideſt, per fidem, quę ex auditu eſt à uoce hominum: ut & ob hoc ipſe homo primùm illam prædicauerit.

Quòd ſi quidam quaſi priuatim abſq; prædicatione publica audierunt, & crediderunt, non hic

tamen

tamen communis modus eſſe debuit: ſed decuit rem tãtæ ueritatis & dignitatis publicè, & publico modo, ideſt, ſolemniter per prędicationem manifeſtari. Quoniam CHRISTVS hæc loqui debet in cathedra ſua, & ibi annũtiare, & docere, & exhortari. Loco enim CHRISTI (ut iam diximus) eſt prędicator. Quapropter ſtatuta eſt eouſq; horrenda pœna non audiẽtis pręconem CHRISTI, ut tolerabilius futurum teſtetur Dominus Sodomæ peccatum in die iudicij: quia CHRISTVS ipſe ſpernitur in prædicante, qui CHRISTI uerbis annũtiat ueritatem, & uice eius legatione fungitur, ut ait Apoſtolus. Ideò quod annuntiat, debet eſſe in publico, & certo atq; eximio modo (ut eſt dictum) uidelicet per prædicationẽ. Sed quis adeò temeratius, qui nomine CHRISTI annunciare auſit, niſi CHRISTVS miſerit illum? Ideò rectè ſequitur.

Luc. 10.

2. Cor. 5.

Cõtra hoc auſi sũt, & audẽt oẽs heretici.

Quomodo autem prædicabunt, niſi mittantur? uidelicet à Domino, aut qui eius loco fungitur in terris. Vide igitur ut hæc ſeſe ordine ſubſequuntur. Primò enim exigitur fides. Et quia hæc ex auditu eſt, prædicatore opus eſt ſedẽte in CHRISTI cathedra. Et quia nemo poteſt ſe conſtituere prędicatorem, & nomine ac uice CHRISTI prædicantem, niſi ab eo mittatur, ideò neceſſaria oſtenditur eſſe miſsio. Quod certè nouos iſtius ſæculi blatteratores percutit, & proſternit. Oſtendant (quæſo) quiſnam miſerit eos? Nemo enim à ſe ipſo mittitur. Quòd ſi Deus inuiſibiliter illos mittit, oſtẽdant nobis ſignũ: quanq; etſi darent ſignum, nulla fides eſt habenda ſigno. Etenim certi iam ſumus illos à ſpiritu contentionis prodijſſe, qui ſe ab eccleſia ſegregarunt, & uias Domini rectas non ceſſant peruertere, atq; euangeliũ Dei: quanuis impudenter ſe iactent euangelicos. Sic enim oportuit, ut qui ſeſe ipſos mittunt, etiam ſeſe efferant in cœlum, ut in profundum lapſu grauiore ruant. Sed quia pudebat eos, & uidebant ſe committere in ſcripturas, quæ perſpicuè prohibent ſine miſsione neminem legitimè prædicare poſſe, docuerunt, ad plebes & magiſtratus ſæculares pertinere ius mittendi. Quam poteſtatem illi libenter uſurparunt: quo factum eſt, ut ſic falſi prædicatores ſecurè ſeminarint ſcelus, & ſacra prophanis commiſcuerint. Oſtendit autem Apoſtolus neceſſariam miſsionem à ſequenti dicto prophetæ,

Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Iſaiæ ſunt hæc uerba. Quàm pulchri ſuper montes pedes euangelizantis pacem, euangelizantis bona. Et Naum primo cap. Ecce ſuper montes euangelizantis & annunciantis pacem. Hæc loca ad CHRISTVM primò & præcipuè ſpectare non eſt dubium, cui ſpecioſiſsimi fuere pedes in mõtibus, uidelicet Thabor, & Siõ, & Oliueti. Quare ſpecioſi eius pedes? quia ſcilicet non propriam gloriam prædicabat: neque quod ſuum erat, ſed quod erat Patris quærebat. Non enim ſponte ſua, ſed à Patre miſſus uenit, ut operaretur ſalutem noſtram per puriſsimam nouam legem, quam tradidit in monte Thabor ipſe puriſſimus, & ſumma puritas. Item per ueritatem doctrinæ, quam uidebat in monte Sion, ut ſpeculator ſummus. Deniq; per miſericordiã, quam meditabatur in monte Oliueti. Tales ergo ſunt pedes eius, qui excellenter miſſus, & ſolum quæ à Patre audit, hæc profert. Apoſtolus ergo ea quę primò & maximè de CHRISTO dicuntur, etiam ſecundum ſpiritũ ad eos pertinere perſpexit, qui miſſi à CHRISTO, & purgati affectibus, ſolum quę audiunt IESV CHRISTI, ea proferunt: & tales ſunt in quibus ipſe CHRISTVS loquitur. Nam de Apoſtolis dixit. Sicut miſit me uiuens Pater, & ego mitto uos. Hi ſunt qui in monte Thabor aſcenderunt cum illo, ut purgarentur: & in montem Sion, ut ſpecularentur ſuper Ieruſalem ſanctam: & in montem Oliueti, quia fuerunt uiri miſericordiæ. Nam ipſe IESVS ſumma dignatione lauit eorum pedes, & abſterſit linteo ſuo, ut pulchri eſſent, & ſpecioſi in prępáratione euangelij pacis, non quærentes quæ ſua ſunt, hoc eſt, mũdanum honorem, gloriam, & ſtipendia pinguiora, & honoratiores cathedras, ſed ſolùm Dei & CHRISTI gloriam, & animarũ ſalutem. At horum nouorum magiſtrorum qui non ſunt miſsi à Deo: imò qui ſunt miſsi ab ipſo Diabolo, & quę ab eo audiunt illa proferunt, quàm lutei pedes, quàm feculenti, quàm putidi ſunt, qui ſola inanis gloriolę cupiditate allecti, ut uideãtur eſſe aliquid, currũt non miſsi: & quò tandem currunt non uident, uidelicet, in barathrum confuſionis æternæ, quò & unà ſecum multos pertrahunt.

Notẽt prædicatores qui uolunt eſſe uerè euangelici.

Ioa. ult.

Sed non omnes obediunt euangelio. Iſaias enim dicit etc. Sẽſus eſt, quòd iuſtificatus eſt Deus ex parte ſua: quia prouidit prædicatores Iudæis, ſignis, prodigijs, & uirtutibus magnis. Quòd ſi eorum plurimi noncrediderunt, nec obedierunt euangelio, ipſis imputandum eſt, non Deo: ſicut cõqueritur Iſaias dicens in perſona Apoſtolorum contra gentem illam plenam perfidiæ.

Quis credidit auditui noſtro? tanq; diceret, ferè nemo, & (ut quidã dixit) Vel duo uel nemo, ideſt, paucisſimi comparatione tantæ multitudinis. Et dicit, *auditui noſtro*, ideſt, ijs ſcilicet quę audiuimus, nimirum à Deo.

Ergo fides ex auditu: auditus autem per uerbum CHRISTI. Ex dictis hoc ſequitur, quòd fides exigit auditum, & auditus uerbum Dei expreſſum. Hic eſt CHRISTVS IESVS, qui per ſe & ſuos Apoſtolos prędicauit euangelium. Quare ut omnem illis excuſationem auferret, ſubdidit.

Sed dico. Nunquid non audierunt? Et quidem in omnem terram &c. Declarat Apoſtolus contumaciam Iudæorum qui audierunt, & noluerunt obedire: quia iam apparebat impleri prophetia illa. In omnem terram exiuit ſonus eorũ. Cuius intellectus proculdubiò (ni fallor) hic eſt. Quia enim Dominus ita ordinauerat, ut prius prædicaretur uerbum in Iudæa, & deinde in Gentibus, & ita factũ fuit: oſtendit iam prædicatum fuiſſe in Iudæa, cũ iam in fines terræ protenderetur, ut quod prius dicitur: *In omnem terram exiuit ſonus eorum*, pertineat ad Iudæam terram tantũ. Ideò græcè, ut hęc certa terra ſignificaretur, legitur: τὴν γῆν: quòd

Pro intelligentia, In omnẽ terrã exiuit ſonus eorum.

ſi de

ſi de tota terra loquutus fuiſſet, quòd ſonus eorũ exiuit in omnem terram, quid oportebat etiam addere: *Et in fines orbis terræ uerba eorũ?* Sed hoc ſatis fuit Apoſtolo, obſtruere Iudæorum os: & oſtẽdere uerificatum utriuſq; prophetæ uerbum, & Dauid in primis dicentis: In omnem terram exiuit ſonus eorum, uidelicet, in Iudæam ſonum eorum exiuiſſe, prædicante B. Petro, & alijs (ut teſtatur Lucas in Act.) per totam Iudæam & Gallileã, & Samariam. Et deinde Iſaiæ, qui declarauit non fore fidem auditui, ut ſic tandem excæcari mererentur.

Superflua igitur eſt ea quæſtio ex illis uerbis: Vtrum per uniuerſum terrarum orbem extẽſa tunc fuerit euangelica prædicatio. Hic enim nõ de tota terra (ut diximus) ſermo eſt, ſed de Iudæa, in prioribus uerbis. Poſt hæc uerò nõ aliud dicit, niſi quòd Apoſtolorum uerba protenſa erãt uſq; ad fines orbis terræ: quod & uerum erat uel tunc. Neq; enim dixit, ad omnes fines, uel in quemuis terrarum locum: Quod tamen aliquãdo completum iri tandem ſperamus. Sed ſunt quidã qui penè auſi ſunt Apoſtolum hic reprehendere, quod ſcripturam de cœlis loquentem, & de eorum curſu & linea, ad apoſtolicam prædicationem detorſerit. Dixi, penè: quoniam ſubtacitè ipſo facto id poſſumus interpretari. Sed ij non habuerunt Spiritum Dei, qui non ualuerunt intelligere, nõ eſſe prophetarum, aut ſpiritus prophetici propriũ, docere nos cœlorum itinera, ac nõ potius ipſius ſalutis uias, quas monſtrat apoſtolica doctrina. Nam uerè ipſi Apoſtoli fuere cœli, qui enarrarũt gloriam Dei. Nam quantò ipſi maiorem gloriam Dei annunciando enarrarunt, tantò & conuenientius dicti ſunt cœli: ac de illis magis loqui uoluit Spiritus per ea uerba prophetæ, quàm de iſtis cœlis, quos oculis corporis cernimus aſſiduè ſuos motus & circulos perficere. Sequitur.

Cõtra proteruiã Iudæorum.

Sed dico, Nunquid Iſrael non cognouit? Primus Moyſes &c. Hic proponit quæſtionẽ Apoſtolus pro Iſraelitis, quòd fortaſſe non cognouerunt ueritatem euangelij, & propterea non crediderunt, ut ſic reddãtur excuſabiles. Et loquitur de principibus ac maioribus, quos nomine Iſrael uult intelligi. Sed ad hoc contrà, obijcit teſtimonium prophetarum, primò Moſeos, deinde Iſaiæ, & ait. *Primus Moyſes*, uidelicet reſpectu Iſaiæ qui fuit poſterior, *dicit: Ego ad æmulationem uos adducam in non gentem.* Hic locus ex Deut. c. 32. accipitur, ubi legitur: Ipſi me prouocauerunt in eo qui nõ erat Deus, & irritauerunt in uanitatibus ſuis. Et ego prouocabo eos in eo qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos. Quod ergo Apoſtolus dicit: Ego uos ad æmulationem adducam, Moſes dixit eo uerbo, Ego prouocabo illos. Nã hic eſt mos amantium proprius, prouocare in zelum, et ſic irritare: ut quando is q ſe deſeri animaduertit, ipſe quoq; ab amato ad alium trãſferat amorem ſuum, & ſeipſum ab illo primo amore explicet. Et tum demum magna fit & acris irritatio, quando ij qui anteà amabantur, in rerum inopia conſtituti non uulgaribus ab amore beneficijs afficiebantur, quæ cum amittunt, ad uehementem æmulationem prouocantur. Et in hoc magnus exoritur cruciatus, quùm uident ad alios transferri bonũ, quod ipſorum erat: præſertim ſi non ſit recuperandi locus. Hinc ille eiulatus Eſau, cum amiſit primogenita: neq; pòſt ualuit cõſolari, quia erãt abſq; reuocatiõe amiſſa. Et ideò ſcriptura ait: Dura ſicut infernus æmulatio. *Cant. 8.* Hic eſt uerus malorũ ſpirituum infernus, qui uident ſummum ipſorum cœlum ubi erant creati, translatum in poſſeſſionem noſtram. Item quod Moſes dixit; In eo qui non eſt populus. B. Paulus dicit; In non gentem: Vide ut nõ dignat populi & gẽtis nomine eos, qui uidebantur a Dño derelicti ſicut feræ beſtiæ.

Benigna etiam irati Dei conſilia.

Et licet ita fuerint irritatores Dei, ut Deus ad aliam gentem, quæ non erat gens, ſeſe tranſtulerit, tamen clemẽtiſſimus Pater hoc fecit ad prouocandum eos ad æmulationem, ſi quo modo ſaltem ita irritati ad priſtinum amorem reuerterentur, & ſupplices ab eo aliquam ſaltem benedictionem, uel ſecundo poſt alios loco, acciperent: ſicut Eſau qui tandem impetrauit illam à Patre. Adiecerunt: *In gentem inſipientem*, quales erant gentiles, qui nec ſuum finem, nec uiam ad illum cognoſcebant. Hæc autem æmulationis & zeli pœna uerè congrua eſt, & digna peccato dimittentis amantem. Vnde quidam ſecundum carnis prudentiam conſulẽs miſero, aiebat: Si illa Phedria, & tu Pamphilam continuò. Ex hac ergo prima autoritate probatur, quòd Iſrael cognouit Dominum, & ſtultiſſimè irritauit ſpernendo illum, & prouocando in Dijs falſis, ut ob iſtam cauſam etiam & ſperni mereretur, quemadmodũ ſcriptũ eſt. Væ qui ſpernis: nonne & tu ſperneris? *Iſa. 33.*

Verùm quæſtio eſſe poteſt, quoniam Moſes hæc uidetur dixiſſe de peccato idololatriæ quod admiſerunt, non autem de peccato quo reprobarunt CHRISTVM. Sed & ibi fuit idololatriæ peccatum: quia reprobato CHRISTO dixerũt. Non habemus regem niſi Cæſarem. Hũc ſibi optarunt pro Deo, & conſequenter omnes Romanorum Deos. Tales hodie multi non deſunt, etiã in mundo præſtantes, qui hæc Idola ſibi præſtituerũt, ut habeãt pro uerò Domino reges terræ, & præponant eos CHRISTO: quod uehemẽter Deo diſplicet. Quid eſt enim aliud hoc quàm idololatria uera? Vnde additur: Et irritauerunt eum in uanitatibus ſuis, præferentes ſcilicet temporalia æternis. Quanq; nihil prohibet etiam illud (tametſi præteritum) idololatriæ peccatum ueniſſe in recordationem tunc: quoniam Deus admonuerat aduerſus relabentem, dicens: Omnium peccatorum eius recordabor. Vt ſic & peccatum idololatriæ illius populi, & omnia alia peccata rememorata ſint coram Deo. Attulit & ſecundò Iſaiã, qui gentium uocationem prædixerat ob zelum illum, & efficaciam uocationis: quoniam inuentus eſt ab ijs qui non quærebant illum, & palàm apparuit his qui non interrogabant. Hoc autem non potuit eſſe, niſi quia reprobatus fuit à ſuis: quod & oſtendit per eundem Iſaiam, qui ait.

Tota die expandi manus meas ad populum &c. Expoſitio hæc

ſio hæc manuum licet intelligatur ad literam de ea quæ facta eſt in Cruce, ubi ſumma perfidia cõtradictum eſt ei, & amaritudine fellis potauerunt eum blaſphemantes crudeliter, & horribiliter in eum dicentes: Si filius Dei es, deſcende de cruce, ſignificat tamen principaliter beneficẽtiam Dei, quam per ſigna & miracula, & uirtutes, quas operabatur, oſtendit ſanando omnes non ſolùm corpore, ſed anima, ſi apprehendiſſent eum fide. Et hoc prædicauit B. Petrus dicens: Deus Pater unxit IESVM Spiritu ſancto, qui pertranſijt benefaciendo, & ſanãdo oẽs oppreſſos à Diabolo. *Act. 10.*

Patet autem ex hiſtoria euangelica, quòd cognouerunt principes reſurrectionem CHRISTI à militum teſtimonio, quos ſubornarunt, & multa pecunia corruperunt, ne ueritatem manifeſtarent. Et à ſigno quod fecit B. Petrus, quando ſanauit claudum in porta templi in nomine IESV CHRISTI, ut ipſe in eos conſtanter obiecit, aiens: Et in fide nominis IESV, hunc quem uidetis & noſtis, confirmauit nomen eius, & fides quæ per eum eſt. Vnde dicebant inuicem: Quid faciemus hominibus iſtis? quoniam notum factũ eſt ſignum omnibus habitantibus Ieruſalem: manifeſtum eſt, & non poſſumus negare. Verùm audi, quæſo, conſilium quod capiunt. Sed (aiunt) ne amplius diuulgetur in populũ, comminemur eis ne ultra loquãtur in nomine hoc ulli hominum: Ecce conſilium; O cæcam perfidiam, quæ in tantam dementiam inducit homines, ut prudẽter cõſtituant ſe, θεομάχους. Sed ad rem. Per has igitur manus ſuas ita extenſas, quibus & potentiam diuinam oſtendit, & benignitatem immenſam, demonſtrauit illos hæc nouiſſe, & ſpreuiſſe. *Act. 4.*

Cap. XI.

DIco ergo: Nunquid Deus repulit populum ſuum? Abſit: Nã & ego Iſraelita ſum, ex ſemine Abrahã, de tribu Beniamin. Non repulit Deus plebem ſuam quam præſciuit. An neſcitis in Elia quid dicit ſcriptura? quemadmodũ interpellat Deum aduerſum Iſrael? Domine, Prophetas tuos occiderunt, & altaria tua ſuffoderunt, & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi diuinum reſponſum? Reliqui mihi ſeptem milia uirorum, qui non curuauerũt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore, reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin gratia iam non eſt gratia. Quid ergo? Quod quærebat Iſrael hoc non eſt conſecutus, electio autem conſecuta eſt: cæteri uerò excæcati ſunt, ſicut ſcriptum eſt: Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis, oculos ut non uideant, & aures ut non audiant, uſq; in hodiernum diem. Et Dauid dicit: Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueũ, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem illis. Obſcurẽtur oculi eorum ne uideãt, & dorſum eorum ſemper incurua.

DIgo *ergo &c.* Hoc in loco Apoſtolus, ne quis putaret ob illud inſigne nefas, prorſus abiectum à Deo totum illum populum Iſraeliticum, quod uidebatur contra ſcripturas, quæ certam illi populo ſalutem promittere uidentur, manifeſtat benignam Dei prouidẽtiam: & docet primũ non fuiſſe repulſos à Deo illos, qui præſciti erant, ideſt, præcogniti dilectione ac prædeſtinatione. Hoc enim eſt quod ait.

Non repulit Deus plebem ſuam quam præſciuit, hoc eſt, prędilexit, ac propterea prędeſtinauit. Et hoc etiã in ſeipſo oſtendit, dicens. *Nã et ego Iſraelita ſum ex ſemine Abrahæ, de tribu Beniamin*: Ac ſi dixerit: Etiam ego inter alios multos non ſum repulſus, qui tamẽ ſum Iſraelita, & filius Abrahæ, & ex tribu Beniamin, quæ poſt Iudam erat nobilis. Et uerè quòd & ſeipſum dederit in exemplum, ualdẽ quadrat: Quoniam illius uocatio manifeſtũ fuit argumentum, ipſum de electis fuiſſe, qui in ipſo perſequutionis feruore proſtratus eſt, & uocatus.

An neſcitis in Elia quid dicit ſcriptura? quemadmodum interpellat &c. Hîc primò nota dicendi modum: In Elia quid dicit ſcriptura. Nam ſcriptura non eſt iſtud loquuta in Elia, ſeu per Eliã, ſed potius de Elia. Quare quidam exponunt. In Elia, ideſt, de Elia. Alij: In Elia, ideſt, in libro de Elia ſcripto, qui eſt liber regum, præcipuè de rebus Eliæ geſtis et prophetarum tractãs. Poteſt dici, & fortè melius (ut mihi quidem uidetur) quòd ſcriptura illa, quę narrat illam Eliæ cogitationem, in ipſo Elia tanquàm in exemplo loquebatur nobis, oſtẽditq; q̃ ſæpè fallãtur quicunq; tales ſunt, qualis tũc erat ille, putantes Dominum reliquiſſe totum Iſrael. Sed Elias à ſcelerum magnitudine perſuadebatur. Nam magnum fuit Domini prophetas occidiſſe, de quibus tamen ipſe dixerat: Nolite tangere CHRISTOS meos, & in prophetis meis nolite malignari. Et iterum: Qui uos tangit, tangit pupillam oculi mei. Maius etiam ſcelus commemorat, uidelicet. *Altaria tua ſuffoderunt*; quorum loco ſuffecerunt aras idolorum. Sic & Iudei qui reprobarunt CHRISTVM uerum altare, & ſacrificiũ, & Sacerdotem, & Prophetam ſummum. Vnde credi ſatis facile poterat, Dominum Deum totũ illum populum reprobaſſe. Audẽtius autem paulò uerbum illud loquutus eſt Elias. *Pſ. 104.* *Zach. 2.*

Et ego relictus ſum ſolus. Excuſatur tamen inde, quia cæteri non apparebant. Non enim omnibus idem erat ſpiritus, ut ſeſe in zelo manifeſtarent, ueritatemq; palàm defenderent. Quare hinc inde in huiuſmodi iudicijs erratur: Primùm ab ijs qui ſeſe præ cæteris ſuo zelo oſtentant. Iudicãt enim alios, qui taciturnitate & patientia quaſi probare ſceleratorum flagitioſa facta uidẽtur: quia nõ ſimili zelo rapiuntur, ut opponant ſeſe tyrannis, & uiris magnis, contra iuſtitiam, & Dei honorem agentibus, ut uel in faciem reſiſtant eis. Et non cõſiderant, non eſſe omnium ardorem illum, ut ualeãt dicere: Zelus domus tuæ comedit me. Tum *Magni prophetæ in ſuis cogitationibus decipiuntur aliquando.*

uerò

uerò econuerſo erratur ab iis, qui in hunc zelum non rapiuntur à Spiritu. Nam et hi eos qui rapiũtur, iudicãt fortè temeritatis nomine. Sed priores excuſabilius errãt. Illud hîc nota, quòd Apls ipſe ait, Eliam interpellaſſe Dñm aduerſum Iſrael. At hæc uerba in loco citato non leguntur. Sed id ſatis dici uidetur, quod ex uerbis facile elici poteſt. Sancti enim uiri cum in zelum et ardorẽ rapiuntur propter iuſtitiam, ſcelera et flagitia mundi commemorantes, uindictam tacitè ſatis flagitãt. Cum igitur in hoc ſuo iudicio deciperetur Elias: audiuit à Deo reſponſum hoc ad mitigandum talem querimoniam.

Reliqui mihi ſeptem millia uirorum etc. Reliqui ait: Vnde et reliquiæ dictæ ſunt. Nã relinquere ſibi, idem eſt quod non permittere quoſdam perire, et à ſua protectione et gratia exire in peccatũ & ſcelus, ſicut alios: et ſic excipere de multis paucos propria ſuiipſius contẽplatione. Quod uerò quidam dicunt, per ſeptem millia uirorum intelligi numerum indeterminatũ: quia ſeptennarius hic numerus perfectionis eſt, non improbo. Non tñ puto maiorem populi partem ſeruatam exceptãq; à Deo, ſed paucos de innumerabilibus.

Ante Baal. Erat aũt Baal idolum, quod ſibi proponebant colendum, ſeducti pdicatione pſeudoprophetarum, à quibus cõmendabatur. Hic notandũ ubi ſcriptura dicit: relinquã; futurum tẽpus ſignificans: Apls in prçteritum uertit aiẽs; *Reliqui mihi*; ut imobilitas propoſiti Dei gratioſi declaretur: quod eo tempore apparebat iam factum uerum. Concludit ergo, Quẽadmodum ſcriptura tẽpore Eliæ declarauit ſeruatos fuiſſe multos præter ipſius exiſtimationem: ſic & B. Pauli tẽpore ſimiliter factũ fuiſſe præter multorum opinionem. Vnde reliquias eſſe factas à Deo ſecundũ electionem gratioſam; & iccircò non ex opibus, declarat aiens.

Si autem gratia iam non ex operibus: alioqui gratia, iam non eſt gratia. Vide igitur illam electionẽ gratioſam fuiſſe, non propter opera præcedentia.

Quid ergo? Quod quærebat Iſrael etc. Hic. n. uidetur ſatis manifeſtè (quod & B. Ambroſius uidit) ab Aplo diſtributum in tres partes illum populum, imò à Deo ita eſſe diuiſum. Vna igitur illius pars dicatur, quæ non eſt aſſequuta quod quærebat, vez. iuſtificationem, eo q ſuo eam igenio quçreret et induſtria quaſi per opera, non ſeſe humilians CHRISTO, nec uolens agnoſcere gratiam per illum neceſſariam. Hanc aũt partem non eiectam omninò fuiſſe ſatis innuit Apls. Poterat. n. ſi uellet, reſpicere ad Deum, et ad CHRISTVM eius conuerti, et ſalutem cõſequi. Nam propter hoc erat ẽt prçdicatio, ut uenirent ſaltẽ ad æmulationem Gentilium, quos uidebant continuè in CHRISTVM intrare, ac tãta uelocitate. Altera pars pertinuit ad reliquias, ideſt, ad eos quos prænouit Dñs gratioſè in hoc, ut non permiſerit eos excidere. Tertia uerò pars eorum fuit qui manſerũt in numero excæcatorum, quibus dedit Deus ſpiritũ compunctionis. Apud Iſaiam legitur: Miſcuit uobis ſpiritum ſoporis. Alius autẽ uidetur ſpiritus ſoporis, qui ſepelit in quietẽ: et alius ſpiritus compunctionis, qui extimulat in dolorem quieti contrariũ. Sed à compunctione uehementi fit torpor tandem: ſicut quùm obſtupeſcunt ſenſus à ſuperexcellenti ſenſibili. Tales ſunt excæcati et ſtupidi, qui iam non ſentiunt. Ideò declarans hunc ſpiritum compunctionis, ſubdit,

Populum Iudæum in tres partes diuiſum

De reprobatione partis Iudæorum.

Oculos ut non uidrant, et aures ut nõ audiant, oculos & aures cordis intelligit, *uſq; in hodiernũ diem.* Hoc amplius addit de ſuo, innuens eſſe aliquando ab hoc ſopore liberandum illum populum: non tamen nunc aperit quando, ſed mox dicet, uidelicet poſtquàm intrauerit plenitudo gẽtium. Producit et Dauid teſtimonium dicentis.

Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum. Menſa eorum fuit CHRISTVS, Phaſe eorum, Agnus igne Spũſſancti torridus in ligno crucis. Fuit autem coram illis: quia ipſi uiderunt in quẽ compunxerunt. Hçc illis parata menſa in ſalutẽ, conuerſa eſt in laqueũ: quia illa infirmitas decepit eos, et illaqueauit tanquàm nodum faciens pedibus eorum, ideſt, malis affectibus, quibus aſtringerẽtur increduli.

Et in captionem, ſeu uenationẽ. Hoc de ſuo addidit Apls. Nam apud Pſal. non eſt uox iſta, ſed ſenſus erat, et rei ueritas manifeſta. Sic. n. Diabolus uenatus eſt, et cœpit eos proponens indigna crucis, ut non poſſent ea uia agnoſcere Saluatorem.

Et in ſcandalum. CHRISTVS etiã dixit diſcipulis. Vos omnes ſcandalum patiemini in me in iſta nocte. Sed non fuit eorum ſcandalum ad caſum perfectum, ſicut Iudæis, quibus uerè Petra hæc percuſſa & perforata, ſcandalo fuit perfectè.

Et in retributionem illis. Et hoc erit ſummum eorum ſuppliciũ, cum uiderint omnium delitiarum ſibi primò paratã menſam ad alios trãslatam eſſe: atq; ſeipſos, quos magis oportebat recipere et ueſci, ab ea turpiter et ſuo merito reiectos, ut ſic eis ſit in ignem perpetuum & uermem. Hæc eſt illa menſa, quam parauit paterfam. filio prodigo. Et illa quæ uocata eſt cœna magna, & prandiũ magnum, quod primores eorum ſpreuere.

Obſcurentur oculi eorum etc. Non eſt hæc mala imprecatio et dira deuotio, ſed enunciatio eius quod erat futurum. Prophetat. n. Dauid, quod uiderat in decretis Dei iam ſancitum propter iuſtitiam: cui quaſi præbens aſſenſum in modũ optantis illud exprimit. Dorſum eorum ſemper incuruandũ prophetat: quia hoc futurum erat, ut ab oneribus legis ac terrenorum nõ eſſent in libertatem chriſtianam ſubleuandi atq; erigendi.

Dico ergo: Nunquid ſic offenderũt, ut caderent? Abſit. Sed illorum delicto, ſalus eſt gentibus: ut illos æmulẽtur. Quòd ſi delictũ illorũ diuitiæ ſunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium, quãtò magis plenitudo eorum? Vobis. n. dico gentibus: Quandiu quidem ego ſum gentiũ Apoſtolus miniſterium meum honorificabo, ſi quomodo ad æmulandum prouocem carnẽ meam, & ſaluos faciam aliquos ex illis. Si. n. amiſſio eorum, reconciliatio eſt mũdi: quæ aſſumptio niſi uita ex mortuis? Quòd ſi delibatio ſan-

cta eſt, & maſſa. Et ſi radix ſancta, & rami. Quòd ſi aliqui ex ramis fracti ſunt: tu autẽ cũ oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es: noli gloriari aduerſus ramos, Quòd ſi gloriaris: non tu radicẽ portas, ſed radix te. Dicis ergo. Fracti ſunt rami ut ego inſerar. Bene, propter incredulitatẽ fracti ſunt: Tu autem fide ſtas. Noli altũ ſapere: ſed time. Si enim Deus naturalibus ramis nõ pepercit: ne fortè nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem, et ſeueritatem Dei. In eos quidẽ qui ceciderunt, ſeueritatem: in te aũt bonitatem Dei, ſi permanſeris in bonitate. Alioquin & tu excidêris. Sed & illi, ſi non permãſerint in incredulitate, inſerentur. Potens eſt.n. Deus iterum inſerere illos. Nam & ſi tu ex naturali exciſus es oleaſtro, & cõtra naturam inſertus es in bonam oliuam, quantò magis ii qui ſecundum naturam inſerentur ſuæ oliuæ?

Dico ergo: Nunquid ſic offenderunt etc. Agnoſce homo benignitatem Dei admirabilem. Multi ex Iudęorũ populo offenderunt in hunc lapidẽ IESVM CHRISTVM. Sed quidam imprudẽter, uel per ignorantiã, ſectantes quidem legem iuſtitiæ. At cum in operibus proprijs eã arbitrarentur conſiſtere, tñ in eis poſuerunt confidentię, ut nullam aliam legem expectarent ad ſalutem parandã eſſe neceſſariã. Et ob eam cauſam nõ agnouerunt uiã ueræ iuſtitię, & ſic non intrauerũt in nouam ſub CHRISTO legem euãgelicam. Et hi quidem ſic offendẽtes, non meruerunt caſum perfectũ, ideſt, ut perfectè exciderent ab hac gratia, vcz, ut non poſſent intrare. Meruerunt autem ut eorũ delicto, expeditior uia fieret Gẽtibus ad intrandũ: & ipſi interim ad æmulationem poſito ante oculos tali exemplo prouocarentur. Deus.n. Opt. Max. per hanc eorũ offenſionem, ſe ad Gentes uertẽdi occaſionem accepit, & ut conuerteret̃ ratio prouidentiæ ſuæ: ita ꝙ qui maior erat, efficeretur minor, et haberet acriores ſtimulos ad æmulandũ. Sequit̃.

Quòd ſi delictum eorum delitiæ ſunt mundi etc. Hæc quæ dicebat in Iudæos, pertinebant ad gloriam Gentium non modicã. Ideò ipſis Gentibus proteſtatur ſe hoc dicere, & quidem conuenienter; cum eſſet conſtitutus Gẽtium Aplũs. Quare pertinebat et ad illum miniſteriũ ſuum honorare. Honorabat uerò exaltationem Gentiũ prędicando, & ita proficiendo, ut interim hac opportunitate ad æmulationem poſſet prouocare carnem ſuã, vcz, Iudęos, ac per hoc aliquos ex illis (et eos ſaltem, qui non omninò ceciderãt) in ſalutem reducere. Et ad hoc inducit ſuaſionem, qua duo ſupponit. Primùm, ꝙ delictum illorum factũ eſt diuitiæ mundi. Delictum autẽ illud eſt, quò crucifixerũt CHRISTVM: unde datus eſt ſanguis pro mundo in redemptionem. Hoc nanq; pretio locupletatus eſt mũdus pauper et debitor, qui non habebat unde ſolueret. Secundò, Supponit ex diminutione eorũ factas eſſe diuitias Gẽtium, ex

De prouidentia Dei.

eo ꝙ Dñs irritatus ab eis minorauit eos, ideſt, minores fecit, ut eſſent ſub ipſis Gentibus, quibus propenſior magiſq; beneuolus factus eſt. Hoc autem non fuiſſet, ſi Iudæi ſtetiſſent, qui primi ſemper fuiſſent in donis. His igitur ſuppoſitis, ꝙ eorũ minoratio facta eſt amplitudo ac diuitię Gentium. Quantò (inquit) magis eorum plenitudo, uidelicet, ſi occaſione accepta æmulationis in gentes, uenirent et ipſi ad fidem? Nonne & hoc pertineret magis ad gloriã Gentium? Vnde ait.

Si enim amiſsio eorum reconciliatio eſt mundi, Quæ aſſumptio niſi uita ex mortuis? Si amiſſio eorũ, ut dictum eſt, per occaſionem fuit reconciliatio mundi: quia Dominus irritatus conuertit ſe ad Gẽtes, quid erit aſſumptio, vcz, eorum, niſi uita ex mortuis? Multò minus eſt reconciliari, quàm reuiuiſcere. Mũdus autem dicitur reconciliatus ab ira antiqua per CHRISTVM, qui non offenderat ſicut Iudæi in CHRISTVM, ſed uiuebat adhuc aliquo modo: licet in Adam inueniretur ſub ira, ideſt, ſub inimicitia Dei. Iudæi aũt qui inſigni ſcelere offenderunt, non iã ꝗ reconciliari, ſed reuiuiſcere dicẽtur, ſi rurſum aſſumantur: quia peccatũ illud tam grande meruit perfectam mortem.

Vide ergo ut egregiè loquit̃. Si (inquit) perditio Iſrael facta eſt reconciliatio mũdi, quid futurũ putamus ex aſſumptione ipſius Iſrael? Certè non tã reconciliatio dicẽda erit, quã uita ex mortuis. Hoc uerũ eſt gaudium illud magnũ, & ſymphonia in domo patriſſam. quãdo dicet. Oportet dic̃ feſtum agere, et gaudere: quia qui perierat, inuentus eſt: et qui mortuus erat, reſurrexit.

Quòd ſi delibatio ſancta eſt etc. Nunc nacta occaſione admonere uult Gentes, ne iniquè glorientur aduerſus Iudęos. Et oſtendit magnum hac in parte inſtare periculum. Primò quidẽ non ita reprobatos eſſe Iudæos, ut non poſſent reaſſumi: qm̃ ipſa maſſa, vcz, totus ille populus Iudæorum, ſanctus adhuc erat. Et ſanctum uocat, non prophanum coram Deo, hoc eſt, non omninò reprobatum, niſi ex parte, ut dicet. Hoc aũt ſic probat. Nam ſi quod à Domino delibatũ fuit ex eo, ideſt, electum inde ſumma dilectione, & tanquàm delibatum, ideſt, ſuo guſtu probatũ, fuit ſanctum, vcz, ipſi Apoſtoli, et cæteri qui crediderunt Spiritu ſancto pleni, qui tamen ex ea maſſa excepti fuerunt ad certiſſimã gratiam: Ergo & ipſa maſſa erat ſancta, unde delibatio hæc deprompta eſt. Alioqui nõ delibaſſet ipſe Deus de maſſa immunda. Secundò ad idẽ probãdum, arguit ꝙ radix ſancta, ideſt, Patriarchę, unde iſte populus tanq̃ ex radice propagatus eſt. Sic igitur radix ſancta, Ergo & rami ſancti: quia continet̃ur in radice, & adhuc a radice non ſunt exſecti, ut igni deſtinent̃.

Tum oſtendit, ꝙ ob fractionem aliquorum ramorum, qui deſecti ſunt ex Iudæis ab ipſa radice (& loquitur de omninò perditis, ac reprobatis) non debent uanam Gentes de hoc gloriationem captare, ſed doctrinam timoris potius: quia meminiſſe debent, ſe eſſe tanq̃ oleaſtrum inſertum ramis bonæ oliuæ, & ita ſocios factos radicis & pinguedinis ipſius oleæ, in qua ſunt inſerti. Itaq;

Doctrina ad Gentes ab exẽplo Iudæorum.

animaduertant

animaduertant diligenter non eſſe ſibi propterea gloriandum aduerſus ramos, qui adhuc ſuſtinentur in oliua naturales: quia ſi pergat quis gloriari, metuendum eſt illi ne radix amplius non influat in eum de pinguedine ſua. Nõ enim ramus radicem, ſed radix ramum portat.

Dicis ergo: Fracti ſunt rami, ut ego inſerar etc. Occurrit tacitæ obiectioni quorundam inſolentiũ hominum, qui modum tenere neſciunt, cum illis aliquid melioris conditionis arriſerit: quod Agar ancillæ Abrahæ contigit, quę ex nouo fructu cępit aduerſus Dominam ſuam inflari. Potuiſſet.n. facile in mẽtem uenire huiuſmodi cogitatio, fractos ad eum finem Iudęos, ut in eorũ locum Gentiles insererentur, & propterea gloriari poſſe aduerſus Iudæos repudiatos. Hanc uerò noxiam perſuaſionem excludit Apſs: qui etſi non neget Gentes propter incredulitatem Hebręorũ ad fidem fuiſſe uocatas, ęquale tñ minatur imminere periculum, niſi cũ magno metu conſideret Gentilis ſe ſimili à Deo ſententia fractum iri, ſi inſoleſcat in ſocios, ut uice uerſa qui inſitus eſt, abrumpatur: et qui abſciſus, iterum inſeratur. Ac ſi dixerit. Quare fracti ſunt illi, niſi ob incredulitatem? Et tu quare inſertus es & manes, niſi fide, quæ fuit à Deo, & Dei donum eſt? Ergo noli altum ſapere, hoc eſt, Noli gloriari aduerſus illos, tanq̃ ipſe tua uirtute ſtes (Hoc eſt enim altum ſapere) Sed time, ne & tu ſimiliter excidaris: quia ſi naturalibus ramis non pepercit, multò minus tibi qui ſyluestris eras, parcet æquiſſimus Deus.

Vide ergo bonitatem & ſeueritatem Dei etc. Apoſtolus ab eo quod Dominus conſueuit facere, uez. & benignitatẽ, et ſeueritatẽ inferre in quos uoluerit ex peccatoribus, ſolicitè curat continere Gentes in timore: qm̃ Deus non ſolùm exercet benignitatem erga immerentes, uerum & ſeueritatem in eos qui demerentur, ſi fortè in bonitate non permanſerint. Conſideranda eſt nanq; ſimul Dei bonitas, & ſeueritas, nõ altera ſine altera: quia periculoſa eſt talis ſeiunctio. Vtranq; aũt hoc in loco oſtendit. Primùm quidem in Iudæis, qui meritiſſimè experti ſunt, ſeueritatem: Et in gentibus, qui nullis meritis, benignitatem. Et ſubinde ipſius Dei potentiam inſinuat, qui non ſolùm poterit facere exciſionem gentiũ: uerùm etiam potens eſt efficere ut denuò inſerantur rami fracti, ſi tñ non permanſerint in incredulitate. Idq; ſic probat.

Bonitatem Dei nunquàm à ſeueritate ſeiungendam.

Hoc iam fecit in gentibus Deus, ut quę non erãt naturaliter de oliua, ſed de oleaſtro, insererentur in bonam oliuam. Quantò igitur magis hoc facere poterit in ramis naturalibus, qui ſunt Iudæi? qm̃ ut et philoſophi, et iuriſconſulti inquiunt, Res de facili redit ad naturam ſuam. Comparat Gentes oleaſtro, quoniã non uerus charitatis liquor ex eis procedebat, cũ eſſent natura filij iræ. Qui autem natura Iudæi erant, mũdificati erant ab eo contagio. Quamobrem quaſi natura uidebantur eſſe oliua bona, propterea quod CHRISTVS ex eis prodijt uera oliua ſecundum naturam. Vnde alibi Apoſtolus. Nos natura Iudei, et non ex gentibus peccatores.

Gal. 2.

Veùm hîc occurrere dubium poteſt. Quõ rectè dicitur de his ramis, qui iam exciſi ſunt, illos iterum inſerendos, cum impoſſibile hoc factu uideatur? Faciliimè hęc quæſtio ſolui poteſt: Imò iam eſt in euãgelio ſoluta ab ipſo Dñõ, cum mirarentur diſcipuli, putarentq; ex uerbis illius, diuitem in regnum cœlorũ intrare non poſſe. Quibus hęſitantibus ipſemet ſatiſfecit, aiens. Quę ſunt hominibus ĩpoſſibilia, Deo ſunt poſſibilia: quemadmodũ orans in horto ut tranſiret à ſe calix paſſionis, teſtificatus eſt. Pater, inquit, omnia apud te ſunt poſſibilia Et has ſolutiones facile de ſcripturis licet colligere.

Nolo.n. uos ignorare fratres myſterium hoc, ut non ſitis uobis ipſis ſapiẽtes: quia cœcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo gentiũ intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret, ſicut ſcriptum eſt: Veniet ex Sion, qui eripiat, et auertat impietatem à Iacob. Et hoc illis à me teſtamentũ, cum abſtulero peccata eorũ. Secundum euangeliũ quidem inimici propter uos: ſecundum electionem aũt chariſſimi propter patres. Sine pœnitentia.n. ſunt dona Dei & uocatio. Sicut.n. aliquãdo & uos non credidiſtis Deo, nunc aũt miſericordiã conſecuti eſtis propter incredulitatem illorũ: ita et iſti nunc non crediderunt in ueſtram miſericordiã, ut et ipſi miſericordiam conſequantur. Concluſit.n. Deus omnia in incredulitate, ut omniũ miſereatur. O altitudo diuitiarũ ſapientiæ et ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, et inueſtigabiles uiæ eius. Quis.n. cognouit ſenſum Domini? Aut quis conſiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi honor et gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

Nolo enim uos &c. Reuelat hîc Apoſtolus myſterium, ideſt, diuini conſilij arcana, ne ſibiipſis ſint ſapientes, ideſt, ne ſibiipſis temerè Magiſtri ſint, putantes ſe penetrare Dei conſilia & iudicia, quæ nemo poteſt intelligere, niſi ab eo inſtructus fuerit. Myſterium autem hoc fuit, quòd illa cœcitas, ſiue ſtupiditas, & quædam inſenſibilitas (græcè enim legitur πώρωσις) ex parte contigit in Iſrael, hoc eſt, non omnibus, neq; perpetuò: ſed donec intraret gentium plenitudo, uidelicet, in CHRISTVM. Vnde patet nondum intraſſe omnes gentes. Nam ſi iam intraſſent, etiam Iudæi ad fidem uenirent. Sic & ad Corinth. pronunciat, tandem aliquando conuertendos eſſe Iudæos, & auferendum uelamen. Affert autem ad hoc probandum ſcripturam Iſaiæ.

Iudæi ad fidem CHRISTI aliquando conuertendi.

Veniet ex Sion qui eripiat, et auertat impietatem à Iacob. At nos in noſtra æditione ita legimus. Et timebunt qui ab occidente nomen Domini: et qui ab ortu ſolis, gloriam eius, cum uenerit quaſi fluuius, quẽ Spiritus Domini cogit. Et uenerit Sion

Redemptor,& his qui redeũt ab iniquitate in Iacob,dicit Dominus. Hoc fœdus meum cum eis. Spiritus meus qui eſt in te,& uerba mea quæ poſui in ore tuo,non recedent de ore tuo,& de ore ſeminis tui, dicit Dominus,amodo uſq; in ſempiternum. Ex his autem uerbis colligit eum ſenſum Apoſtolus. Porrò dubitatio eſt,quomodo dixerit: Et ueniet ex Sion,cum ſcriptura dicat, Illum potius ad Sion eſſe uenturum. Et quomodo dixerit teſtamentum,cum ibi dicatur fœdus. Sed hoc ultimum nihil eſt:quoniã hebraica uox; Berith,communis eſt ad fœdus,& ad teſtamentum.Illud uerò quod ait:Ex Sion,declaratio eſt (ut exiſtimo) animi uenientis:q̃m ex Sion, pro ipſa Sion uenturus eſt,qui ueniet.Et Eliam fortè innuit,aut potius Dominum IESVM in Elia, & alijs:quia hoc teſtamẽtum eſt cum Iudæis.Spiritus meus qui eſt in te,uidelicet,in ipſo Domino IESV,non recedet de ore tuo,& de ore ſeminis tui &c. Hoc autem non uerificaretur quoad Iudæos,ſi omninò fuiſſent à ſalute exciſi.Receſſiſſet enim penitus ab eis Spiritus Dei,& IESV CHRISTI: ſed contra hoc prænunciat propheta. Et licet iuxtà euangelium,cui non crediderunt, fieri debuerint omnes inimici Dei propter ipſas gentes,ut locum primum gentes acciperent:quia ipſæ gentes fuerunt in credendo promptiores,quę minus promptæ eſſe debebant. Iuxta electionem tamen,ideſt,iuxtà prænotitiam Dei & gratiam, illa gens debet reuocari:quia ſunt chariſſimi propter patres. Vt hic aliquã electionis rationem conſideremus: quoniam patrum merita filijs in hoc proſunt.Et ne quis dicat, quòd peccata eorum pòtuerũt hanc Dei benignitatem extinguere,poſtquàm credere euangelio recuſarũt,cuius talis lex eſt,Qui crediderit & baptizatus fuerit,ſaluus erit:qui uerò non crediderit condẽnabitur: Reſpondet Apoſtolus dicens.

Sine pœnitentia enim ſunt dona Dei,& uocatio, hoc eſt,Non pœnitet Deum circa ea quæ benignè diſponit donare: nec in ijs irritatur à peccatis noſtris,ſed irreuocabiliter obſeruat. Semper autem pœnitet rigoris ſui & ſeueritatis,ſi emendemur. Ideò dicit; *dona* (ideſt,quę merè dona ſunt) *& uocatio*; ſunt ſine pœnitentia. Vocatio enim non poteſt eſſe niſi ex dono, non autem ex merito. Ergo ſenſus eſt, ac ſi dixerit. Non ita econuerſo cogitationes uindictæ,uel cogitationes remunerationum ſunt ſine pœnitẽtia,donec uiatores ſumus:quoniam pœnitet Deum de malo quod cogitauit facere in peccatorẽ,ſi conuertatur peccator.Et ſimiliter pœnitet de bono,quod cogitauit facere iuſto remunerationis gratia,ſi iuſtus à iuſtitia(ut Ieremias & Ezechiel teſtãtur) receſſerit.

Ezech. 33.

Quòd autem Deus ſic faciat in donis,quæ Iudæis ex propoſito deliberauit conferre, et non ex merito(nam illa ſunt magis propriè dona) oſtendit ex ipſo facto,quod erga gentes fecit. Nam miſericordiã illæ ſunt conſequutæ,non ex aliquo illarum proprio merito,ſed ex mero Dei beneplacito:quanq̃ ad hoc beneplacitum etiam per occaſionem inductus ſit ab incredulitate Iudæorum,ob quam ſunt repudiati: unde ait.

Sicut enim & uos aliquando non credidiſtis Deo &c. Et hic agnoſce (quæſo) benignam Dei clementiam,qui ex omni malo ſemper bonum aliquod ſolet elicere.Ex incredulitate enim Iudæorum electæ ſunt gentes olim incredulæ,ut fide ſtatuerentur in CHRISTO. A Iudæis autem tantiſper receſſit Dominus,dum æmulatione in gentes prouocati,recognoſcant quem deſeruerunt,& ſupplices ueniam poſtulent,miſericordiamq; ſicut et illæ,tandem aliquãdo conſequantur.Et tunc fiet unum ouile & unus paſtor.Quod clariſſima ſententia probat Apoſtolus,ſubiungens.

Ex malo bonũ elicit elemẽtia Dei.

Cõcluſit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium miſereatur. Omnes, inquit,concluſit, non ſingulos:ſed omnes,ideſt,utramq; gentem. Concluſit autem,non quia ipſe ad incredulitatem induxerit,ſed quia potẽs obuiare,non obuiauit,ſed permiſit. Vnde aliquo modo dicitur feciſſe Dominus,ſed ex merito noſtro, & ad bonum,uez,ut oſtenderet diuitias miſericordię ſuæ in eos,quos ſeruare uoluit. Et quia ſuper huiuſmodi poſſent moroſi facere numeroſas quæſtiones,ſicut illi dicebant de Lazaro.Non poterat qui aperuit oculos cæci nati,facere ut hic non moreretur? Reſpondet Apoſtolus,atq; obſtruit os hominis impudentis atq; arrogantis,exclamans.

Quomodo Deus oẽs ſub incredulitate concluſerit.

O altitudo diuitiarum etc. Non hic agit Apľs, ut oſtẽdat nullas eſſe beneplacitorum Dei rationes, cum iam attulerit nonnullas: ſed in hominem ſuperfluè diſquirentem,& de omnibus etiã particularibus ſibi cauſam reddi exigentem,quaſi deſtomachans prouocat ad abyſſum diuinorũ conſiliorum. Si enim humana lex de humanis ita præſcribit, Non omniũ quę à maioribus noſtris conſtituta ſunt,ratio reddi poteſt:non quidẽ negans (ut quidam falſo putãt)eſſe rationem,ſed rationem non poſſe reddi,Quantò magis eorum quæ Dñs ipſe excelſus cogitat & ſtatuit? Cum exaltatę adeò ſint uiæ eius à uijs noſtris, & cogitationes eius à cogitationibus noſtris:ut non tam diſtet cœlum à terra,quàm uię et cogitationes illius à noſtris.Quapropter nihil mirũ ſi non comprehendat mortalium quiſq; uias eius & iudicia,quę tamen ſunt ſummæ æquitatis pleniſſima,quæ et iocunda appellat Pſalmiſta.Probat quę dicit,ex eo quod uidemus, aiens.

Quis enim cognouit ſenſum Domini? etc. Duo dicit, Primum,Dei cõſilia neminem nouiſſe. Alterum, Deum nulli eſſe obligatum,ut debeat quicq̃ retribuere: quia nullus prior dedit ei,ut poſſit quiſpiam prætendere,Deum cogi ad retribuendum, & nõ habere in manu liberrimè cui uoluerit plus donare.Et concludit ex ratione.

Quoniam ex ipſo, tanquàm ex principio efficiente,ueniunt omnia. *Et per ipſum*, ut ſubſtentante permanent. *Et in ipſum*,ut in finẽ uertuntur,ideſt, in eius gloriam.Ideò pro ſua gloria poteſt ea tandẽ diſpenſare ut lubet. Neq; ulli tamen facit iniuriam creaturæ,aut naturæ: quia non ex hoc gloriam ſuam quærit,qui eſt clementiſſimus & mitiſſimus erga nos: cum econtrariò nos ingratiſſimi

mi & ſæuiſſimi ſimus in illum. Vt obſtruatur omne os impium & blaſphemum,& ſit ei gloria,cuius iudicia ſunt pij cordis exultatio & lætitia in ſæcula, Amen.

Cap. XII.

Obſecro itaque uos fratres per miſericordiam Dei, ut exhibeatis corpora ueſtra hoſtiā uiuentem, ſanctam,Deo placentem , rationabile obſequium ueſtrum. Et nolite cōformari huic ſæculo:ſed reformamini in nouitate ſenſus ueſtri;ut probetis quæ ſit uoluntas Dei bona,& beneplacens, & perfecta.

Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter uos:Non plus ſapere quàm oportet ſapere,ſed ſapere ad ſobrietatem:& unicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei.Sicut enim in uno corpore multa membra habemus,omnia autem mēbra non eundem actum habēt:ita multi unum corpus ſumus in CHRISTO,ſinguli autem alter alterius membra.Habentes autem donationes ſecūdum gratiam quæ data eſt nobis differentes:ſiue prophetiam, ſecundum rationem fidei : ſiue miniſterium , in miniſtrando:ſiue qui docet,in doctrina : Qui exhortatur,in exhortando.Qui tribuit, in ſimplicitate.Qui præeſt,in ſolicitudine. Qui miſeretur,in hilaritate.

Obſecro &c. Poſtquàm abundè ſatis de doctrina fidei,& myſterijs oēs inſtruxit Apoſtolus,nunc exhortationis negocium appoſitiſſimo loco ſibi ſumit:& non ut pleriq; faciunt,qui ante perſuaſionem,concitare animos ſtudent in affectus.Quod ſi fortaſſis faciāt,parum id tamen durat.Tale quid à comœdijs ſolet accidere, quarum perſonas dum audiūt ſpectatores, in uarios mouentur affectus. At ubi dictū eſt.Valete,Plaudite:qualis quiſq; domo acceſſit,talis domum reuertitur.Itaq; cum Dei iudicia ad miſericordiam & gratiam tandem reduci prædicauerit,ut concluderet ideò permitti incredulitatem omnium ab ipſo Deo,ut omnium miſereatur: Nunc per hanc Dei miſericordiam,imò per eius miſerationes,quæ ſunt miſericordiæ effectus,Incipit exhortari tam Iudæos quàm Græcos,qui has miſerationes iam acceperant,rogando.

Vt exhibeatis corpora ueſtra hoſtiam uiuentem &c. Corporis uoce,ſolet Apoſtolus nonnūquàm intelligere totum quod eſt hominis, quod eſt tanquàm corpus quoddam habens multa organa quaſi membra, quæ ſunt animæ potentiæ exeuntes in actus uarios:& inter ea eſt caput,uidelicet, ipſa ratio,quæ debet mouere cætera. Cum igitur homo ſit ſuiipſius Deo debitor,debet totum corpus ſuum exhibere huiuſmodi hoſtiā,ſibi quidem mortuam Deo autem uiuentem, ideſt,ſacrificare ſeipſum,ſuamq; uoluntatē,in qua ipſe maxime eſt,& qua regitur,ei holocauſtum Domino

Quid per corpus ſoleat Apoſtolus intelligere.

reddere.Hoc autem tum demum præſtat,quando ſe totum Deo,& propter Deū,ſincera, prompta,atq; hilari uoluntate deuouet. Et tunc eſt hoſtia uiuens,quando fides,& ipſa Dei charitas uitam dat illi uoluntati. Nam tunc eſt ſancta,ideſt, munda,& ideò bene placens Deo . Sanctus enim ipſe eſt eminētiſſimè,& ſancta diligit,qui ait.Sancti eſtote:quoniam ego ſanctus ſum. *Leuit. 20.*

Et ut declararet quid ſit hoſtia hæc , exponatq; quod dixit,hoſtiam uiuentem,ſanctam,Deo placentem,addit appoſitiuè, *rationabile obſequium ueſtrum* ſeu rationale ſeruitium,ſiue latriam ueſtrā. Eſt autem latria cultus,quo ſoli Deo ſeruimus, recipientes eum ut ſummum Dominum:cui ſoli excelſus honor,& filialis timor,& prompta debetur obediētia Nam cęteris inferioribus perſonis poſt illum,& propter illum,hæc debentur.

Et nolite conformari huic ſæculo &c. Quia ſapientia ſæculi contraria eſt Deo. Et accipit ſæculū, pro hominibus huius ſæculi,qui manent in operibus ueteris hominis, diligentes hoc ſæculum. ſicut alibi dixit . Demas me reliquit , diligens hoc ſæculum, ideſt uitam carnalem. *Sæculum pro uita carnali.* *2. Tim. 2.*

Sed reformamini in nouitate ſenſus ueſtri &c. ſeu mentis ueſtræ.Homo.n. omnis renatus in CHRISTVM , exuit ueterem hominem,& indutus eſt nouum:ad cuius exemplum ſe debet reformare omni ſtudio ac diligentia, & non abuti gratia Dei,quæ nunq; deeſt uolenti illam, atq; petenti. Oportet enim ſerio conſiderare, nouum hominē creatum eſſe in iuſtitia,& ſanctitate, hoc eſt, ad hoc ut ſit ſanctus,& iuſtus: ſicut ille (ad cuius typum formatus eſt)ſanctus eſt & iuſtus , qui & iuſtitias diligit,& cum puris & mūdis eſt requies eius.Bene autem ſequitur.

Vt probetis quæ ſit uoluntas Dei,*bona, beneplacens, & perfecta.* Non poteſt probare homo bonā Dei uoluntatem, ideſt, benignam & beneplacentem ac perfectam,quæ eſt iuſtificatio & ſanctificatio noſtra per fidem de CHRISTO,& ſubſequentia fidem opera(quam uoluntatem fieri petimus in oratione Dominica)niſi ſe totum deuouēs Deo, ſpernat quę terrena ſunt. Probat enim tunc homo hanc Dei uoluntatem,quando conſenſu & iudicio approbat , guſtum accipiendo & ſolatium ſuauiſſimum:quod norunt ſoli qui guſtant, & illud ex ſpiritu poſſunt proferre. Quam bonus Iſrael Deus ijs qui recto ſunt corde. Adeſt enim talibus mirifica intus conſolatio ſolidæ ſpei,& potiſſimum in tribulationibus et perſequutionibus. *Pſal. 72.*

Non deſunt aliqui, apud quós aliter legatur hic locus, nempe in hunc modum: *Vt probetis quæ ſit uoluntas* Dei , *quod bonum, quod beneplacens,quod perfectum.* Et reperiuntur qui interpretati ſunt de bono & perfecto, quod bene placet Deo,referētes ad mandatum legis nouæ comparatum ad ueteris legis iudicia , & cærimonias, præcepta non bona,utpote in quibus non erat uita. Qui ſenſus minime eſt reprehendendus : & ipſa gręca litera(ut notant eruditi)porrigit hāc lectionem. Porrò quacunq; lectione utaris,ipſa litera poteſt eundem ſenſum recipere.

*Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi,omnibus qui ſunt inter uos:Non plus ſapere quàm oportet ſapere:*aut præter quàm oportet. Sapit autem homo præter neceſſitatem,eum officium non ſuum,ſed alterius audet exercere. Vt ſi quis eſt ſubditus, prælati autoritatē ſibi uſurpet ac præripiat. Aut ſi doctoris,aut prophetæ munus,cum non ſit iuſſus docere aut miſſus,uelit obire: & ita de alijs. Sapiat ergo unuſquiſq; ad ſobrietatē,ideſt,temperanter : ut quiſq; ſe contineat intra ſuos fines & terminos , quos ſibi præſtituit menſura fidei, ſuo modo . Nam fides eſt fundamentum & baſis totius ædificij ſpiritualis , ſuper quam fidem & alia dona Spiritus fundantur Non autem effunditur Spiritus in ſingulos abſq; menſura. Solus CHRISTVS eſt,cui non ad mēſuram datus eſt ſpiritus. Menſura igitur fidei nihil aliud eſſe uidetur,quàm quod cuiq; datum eſt chariſmatum diuinitus ad fidei complementum in uniuerſo,ut conſummetur totum corpus eccleſiæ. Hāc uerò menſuram nemo debet ſua autoritate ſupergredi. Et hoc eſt optimum præceptum ad ſeruādam unitatem,& pacem in eccleſia Dei.

Fidei menſura in quo cōſiſtit.

Neq; uerò intelligas, dona unicuiq; data eſſe ſecundum proportionem fidei ſuæ,ideſt, ut qui magis credat,etiam magis loquatur linguis,aut exhortetur,uel prophetet, uel tandem præcellat in quouis alio miniſterio: ſed ſicut iam diximus. Sunt enim qui multa fide pollent,quibus tamen non eſt data autoritas aliqua,aut poteſtas. Vt ſic fruſtrà uideas iſtari nouos hæreticos,qui ſibi ſumunt officia docendi & exhortandi : quia dicunt ſe præſtare fide & ſpiritu,dantes teſtimonium ſibimetipſis. Id autē ut uerbis claris ac magnificis , ita factis turpiſſimis atq; nequiſſimis. Quaſi uerò hoc de ſemetipſo teſtificari non ſit in poteſtate cuiuslibet. Et item quaſi non ipſi ſoli et elati atq; inflati hoc ſibi auſint uſurpare.

Et ne quis diceret ipſum Apoſtolum in primis hoc præceptū non ſeruare, qui audeat alios ut ſuperior monere,non exiſtēs ſuperior, præoccupauit hoc ab initio & ſui facti rōnem reddit:

Dico autem per gratiam quæ data eſt mihi, ac ſi dixerit . Ego fidei menſuram mihi tributam non excedo. Hoc enim talentum accepi uerus Apoſtolus per gratiā Dei, ut docere poſſem omnes, & exhortari .

Sicut enim in uno corpore multa membra &c. Pulchro & accōmodatiſſimo exemplo tandē oſtendit quod præmonuerat, proponens eccleſiam quaſi quoddam humanum & organicū corpus, in quo turpe eſſet,ſi pes uellet manus officium exercere,aut oculus aurium,aut naris os,& ecōuerſo. Sic ergo exiſtimare debet homo, eccleſiā CHRISTI quaſi unum corpus:ſingulos autem quaſi membrum membro iunctum, ita ut unum iuuetur ab alio . Quandoquidem cum ſint uarij actus corporis,nō omnes actus ſunt unius membri:ſed quodlibet habet ſuum proprium ab alijs diſtinctum. Sic etiam eſt in membris eccleſiæ donationes ſunt differentes,ut eſt prophetia,quę datur iuxta menſuram fidei,ideſt,ſecundum proportionem fidei,ſcilicet,ut id non excedat,quod attinet ad communem utilitatē:quia debent omnes contineri in fide propter meritum. v.g.

Sunt quædam quæ Deus continet in pectore ſuo,ne pandat ea,quia non eſt utile:ut futura reſtitutio Iſrael,dies iudicij, olim & incarnationis myſterium. Horū enim ignorantia conducit ad robur fidei,& fructum : quia in oratione robuſtior efficitur,ut Abrahæ fides,qui ignorauit cō ſiliū Dei,cum iuſſus eſſet immolare filium ſuum. Sicut ergo prophetiæ eſt non excedere proportionem fidei, ideſt, ut per eam innoteſcant quæ ſeruauit ſibi Deus,nolens reuelare: ita nec in alienis à fide,& ædificatione eccleſiæ uagari. Addit.

Siue miniſterium in miniſtrando. Miniſterium uocat,quod ex officio incumbit:ut cibum quis & uictum ſiue corporalem,ſiue ſpiritualem egenti ſubminiſtret,in quod opus B. Stephanus, & alij ſex diaconi electi ſunt. Hoc autem opus exercere debet actu,ut qui miniſteriū habet, miniſtret: alioqui reprehenſione dignus erit. Contra illos qui irrationabiliter putant ſacerdotem non obligari ad ſacrificandum:ut ſic fruſtrà ad hoc ſacro ſanctum miniſterium ſe uoluerint conſecrari, quod euidens ipſa ratio minime patitur. Addit.

In ſacerdotes non celebrātes.

Siue qui docet in doctrina, ideſt:qui præfecti ſunt ad docēdum,in docendo. Et propterea Apoſtoli noluerunt miniſtrare menſis , ut ait ſcriptura. Non enim erat æquum propter cibum corporis deſeri cibum mentis. *Act. 6.*

Qui exhortatur in exhortando, Similiter intelligit præpoſitos ad exhortandū. Docemur enim quæ neſcimus,ut ea ſciamus. Exhortamur uerò ſcientes,ut quod iam ſcimus,opere compleamus.

Qui tribuit in ſimplicitate. Tribuit uerò in ſimplicitate,qui quodcunq; officium,dum commembro ſuo exhibet, gratis exhibet, & hilariter: ita ut oculus gratiam retributionis tēporalem non reſpicias, ſed æternam.

Qui præeſt in ſolicitudine. Hoc proprium paſtoris,ut ſumma cura de ſuis ouibus ſit ſollicitus ne quid illis deſit:ne quę uagentur,aut caulas exeāt: ne lupus ueniat & carpat ouem : aut aliqua inſertis morbida,cuius contagione perdantur cæteræ, ut mox remedium adhibeat præſentaneū.

In hoc anxiè debet uigilare paſtor:& non ſolùm de lana,lacte,corio,& carnibus,& ſanguine, ut faciunt hodie plurimi. At harum rerum prohibetur ſolicitudo,quæ tamen apud pleroſq; eſt potiſſima. Ait enim Apoſtolus. Nihil ſoliciti ſitis. Et de ſeipſo cum plurimis intenderet,& preſſus eſſet,ait. Præter ea quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium eccleſiarū. Quis infirmatur,et ego nō infirmor? etc.

Et hoc in loco debemus conſiderare nos paſtores tales ne ſimus, an uerò ab his conditionibus diſtemus quàm longiſſimè,neq; expectare ut incidamus in manus Dei uiuentis,qui ſanguinem animarum de manu noſtra , quibus commiſſæ ſunt,ſeuerè requiret.

Admonitio ad prelatos.

Qui miſeretur in hilaritate. Homo per eleemoſinā miſeretur:quod nō debet facere in triſtitia,& animo ægro

mo ægro ſed cum dulci aliqua commiſerationis ſignificatione ipſo uultu & uerbis: ſicut aliàs monet idem Apoſtolus. Hilarem enim datorem diligit Deus. Et cui multum fuerit, multum tribuat. Cui minus, hoc ipſum libenter impartiatur. Et ita inſtruebat Thobias filium ſuum.

Dilectio ſine ſimulatione. Odientes malū, adhærentes bono. Charitatem fraternitatis inuicem diligentes: honore inuicem præuenientes. Solicitudine non pigri, ſpiritu feruentes, Domino ſeruientes. Spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi inſtantes. Neceſsitatibus ſanctorum communicantes, hoſpitalitatem ſectantes. Benedicite perſequentibus uos. Benedicite, & nolite maledicere. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Idipſum inuicem ſentientes. Non alta ſapientes: ſed humilibus conſentientes. Nolite eſſe prudentes apud uoſmetipſos. Nulli malum pro malo reddentes. Prouidentes bona non tantùm coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus. Si fieri poteſt, quod in uobis eſt, cū omnibus hominibus pacem habentes. Non uoſmetipſos defendentes chariſsimi: ſed date locum iræ. Scriptum eſt enim: Mihi uindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potū da illi. Hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius. Noli uinci à malo, ſed uince in bono malum.

Dilectio ſine ſimulatione &c. Poſtquàm inſtituere cœpit hominem Dei Apoſtolus ſecundum priuata officia, & peculiares actiones, ne qs proprios fines tranſiens labefactare poſſet ordinem donorum particularium, quę minimè paſsim omnibus conferuntur: Nunc illum pariter uult inſtruere circa communia officia, quæ propter charitatis communicationem & nexū, quo in CHRISTO colligati ſumus, ad omnes pertinēt. Dilectio enim ſeu charitas omnium uirtutū regina eſt, & in omni noſtra actione prima & potiſsima tanquàm dux eſſe debet. Nam dilectione cōpaginamur, & efficimur unius corporis membra, membrum de membro ſub uno capite noſtro CHRISTO: & conſeruamur impenſis mutuò officijs. Et ob eam gratiam à dilectione primùm incipit B. Paulus, quam nullo pacto uult eſſe ſimulatam aut fictam: Sed ſynceram, integram, apertam de corde puro, & fide non ficta. Hæc enim dilectio in nobis efficit, ut malum odio proſequamur, ideſt, peccatū. Efficit aūt ut hæreamus bono, ideſt, uirtuti, quæ una nos bonos poteſt reddere, ut ſecundum eam uerè dicamur boni. Hęc efficit ut diligamus nos inuicem dilectione fraternitatis, ideſt, tanquā fratres non carne, ſed in CHRISTO. Omnes.n. fratres ſumus in illo, & ſub illo capite noſtro.

De præcepto dilectionis, & eius laudibus.

Neq; deſinit quis eſſe frater, ſi ad aliquem præ cæteris gradum ſublimiorem conſcenderit. Hoc nos docuit magnus ille patriarcha Ioſeph, qui in ampliſsimo honorū faſtigio collocatus, nō eſt ueritus fratres ſuos (alioqui de ſe peſsimè meritos) hoc dulciſsimo nomine ad amorem prouocare. Ego ſum, inquit, Ioſeph frater ueſter. An non & Dominus IESVS Deus uerus dignatus eſt ſeruos ſuos, quos pretio ſanguinis redemit, uocare fratres? Et non eo quidem tempore, quando uariorum laborum & tentationum habebat ſocios, ipſe in rerum omnium egeſtate conſtitutus (Tūc enim leui pudore poſſumus omnes appellare fratres & amicos) ſed eo tempore, cum iam per crucis paſsionem gloria & honore erat à Patre coronatus, & omni in cœlo & in terra poteſtate donatus, tunc fratris nomen dedit. Vade (ait Magdalenæ) ad fratres meos, & dic eis &c. Hoc in eos dictum ſit, quibus ſi quid nouæ dignitatis ſiue eccleſiaſticæ ſeu ſæcularis acceſſerit, mox inflati cæteros ſpernunt, uel eos quibuſcum tamen fuit illis aliquando non uulgaris neceſsitudo. Hoc facere non nouit charitatis, quæ ſuum poſſeſſorem ita inſtituit, ut ſit ſollicitus præuenire fratrem honorādo, in quo recognoſcit & reueretur Dominū noſtrum & Redemptorem IESVMM CHRISTVM, & Patrem omnium. Hæc ſolicitudinē parit, & pigritiam omnem expellit, ut omnibus prodeſſe ualeat. Res eſt (ait quidam) ſollicitii plena timoris amor, ut ſic pro dilecto impigrè operetur. Hæc facit hominem feruere ſpiritu, ideſt, charitate Dei. Hæc deniq; efficit ut amara fiāt dulcia, labor fit requies, tribulatio ſolatiū, luctus gaudium: grauia omnia facit dilectio leuia & ſuauia. Quare Micheas propheta: Indicabo tibi (inquit) o homo, quid ſit bonum, & quid Deus quęrat à te: Solicitè ambulare cum Deo tuo. Dilectio mundi habet quidem & ſuum feruorem, ſed inuidiæ, iræ, ambitionis, auaritiæ, libidinis. At noſtra ignem ueri zeli ſecum portat propter honorem Dei accenſum, & ad ſalutē proximi, ut poſsit fidenti animo dicere: Quis ſcādalizatur, & ego non uror? Hæc præterea facit nos uerè ſeruire Domino, ideſt, non ad oculum & coactè, ſed ſeruitio latriæ, ut intelligit B. Thomas, quod debemus ipſi Deo. Et tamen græcè legitur hic: δουλεύοντες: ut potius, δουλείαν, quàm λατρείαν ſignificet.

Gen. 45. *Ioan. 20.* *Mich. 6.*

Hic notandum, etſi communiter latini codices habeant: *Domino ſeruientes*, quam lectionem ſequitur B. Hieronymus: in græcis tamen legitur. *Tempori ſeruientes*; Et hanc lectionem amplectitur B. Ambroſius. Neq; uerò paruę eſt uirtutis, poſſe tempori ſeſe accomodare, & inde occaſiones capere ad ea facienda, uel intermittenda quæ expediunt. Sic enim didicimus facto & uerbo fuiſſe à Domino obſeruatum, & Diſcipulis in exemplum relictum. Nam feceſsit aliquando, ſeq; abdidit. Interdū uerò contrà, apparuit coràm, & ultrò ſe obtulit. Quod cum mirarentur diſcipuli, rogarentq;: Modo, inquiunt, quærebant te Iudæi lapidare, & tu iterum uadis illuc? Quibus ipſe reſpondit: Nonne duodecim ſunt horæ diei? Sic & aliàs dixit eis. Nunc qui habet ſacculum tollat, & peram &c. Varia enim tunc erant tempora; & ab

B. Hieronymus ad Marcellam. *Ioa. 11.*

anterioribus

anterioribus differentia, & aliud exigentia: iuxta
illud. Hęc ętas aliam uitam, alios mores poſtulat.
Vnde tempus nubendi, & tempus abſtinendi ab
amplexibus. Nec ſolùm differebant ab anterio-
ribus, uerùm etiam à futuris. Vnde in primitiua
eccleſia quædam tolerabantur, uel obſeruaban-
tur, quæ minime nunc conuenirent. Quia uerò tē
pus Dominici aduentus maiorem exigebat luctū,
& tolerantiam tribulationum, ideò ſubdit.

Spe gaudentes. Non eſt enim bonum interim re
gaudere: quia hæc præſentia bona non ſunt uerè
bona, ſed ad futura oportet ſe præparare: quod
fit luctu & imitatione capitis noſtri per uiam cru
cis. Hoc nolunt intelligere hæretici, & homines
mundi huius, qui uolūt ducere in bono dies ſuos.
Iob. 21. Et ignorant miſeri, quòd in puncto ad inferna de
ſcendent, ut teſtatur B. Iob. Impoſsibile eſt (ait B.
Hieronimus) hîc gaudere cum mundo, & poſteà
Matth. 5. in cœlis regnare cum CHRISTO. Beati dicun-
tur qui lugent: Væ autem denunciatur ijs qui ha
Luc. 6. bent ſuas in hac uita cōſolationes, & qui rident.
At ueri Chriſtiani habent gaudium ſuum non in
re, ſed in ſpe propter certitudinem futurorū bo-
norum. Quò fit ut æquo animo tolerent præſen-
tia incommoda: nec perturbantur admodum ob
perſequutiones huius ſæculi, quibus ſciūt facilio
rem ſterni uiam ad beatam requiem: propterà
ad hoc eos exhortans, addit.

In tribulatione patientes. Quod facit & ſpes. Hæc
aūt ſeſe (ut dictum eſt) conſequuntur. Spes, pro-
batio, patientia tribulatio. Si enim non ſit tribula
tio, ubi patientia? Et ſi non ſit patientia, ubi proba
tio? Et ſi nō probatio, ubi ſpes? Et in his omnibus
oratio ſemper inſtare debet: quoniam debet eſſe
ſine intermiſsione, quantum patitur humana fra
gilitas, & ideò adiecit.

Orationi inſtantes. Verùm quia tunc erant inter
Chriſtianos, qui omnibus renuntiauerant quæ
poſsidebant, & ideò indigebant humanis admini
culis ad hanc uitam mortalem ſuſtinendam, &
hoc erat non exiguum pietatis opus, ideò & ad
hoc hortatur.

Neceßitatibus ſanctorum communicantes. Nō ſuper-
fluitatibus, & ad uoluptatem. Neſcio uerò unde
B. Ambroſius legat: Memorijs ſanctorū, pro eo
quod nos legimus, neceſsitatibus ſanctorum.

Hoſpitalitatem ſectantes: Hoſpitalitatis officiū &
in ueteri & in nouo teſtamento fuit maximo in
uſu, & commendatiſsimum. Nam CHRISTVS
in ſe recipit collatum, quod hoſpitibus impendi-
tur. Abraham meruit Angelos hoſpitio excipere.
Non tamen careret periculo ſi nullus adhibere-
tur delectus. Itaq; erga fratres exerceri debet, &
domeſticos fidei potiſsimum. Nam B. Hierony-
mus fidei defenſor acerrimus, cauebat ne ullos
exciperet hoſpitio, qui hæreticorum partes fo-
uerent. Talibus.n. nec Aue, nec Vale dicendū eſt.

Benedicite perſequētibus uos benedicite etc. Opportu
nè hortatur Apoſtolus qm iam atrociſsimi erant,
& futuros nouerat, aduerſus eccleſiam perſequu-
tores, ne quis maledicat, ideſt, mala imprecetur,
ſed bona etiam optet perſequentibus, ac maledi-
cētibus. Et uehemēter hoc admonet iterādo: quia
uidebat rem homini ualdè difficilem, & propriè
Chriſtiana magnanimitate dignam, ut etiā quis
benedicat perſequutoribus, & maledicentibus. Et
quod ad ſocietatem retinendam ualdè pertinet,
commēdat ſtudium conformandi ſeſe alteri per-
quàm neceſſarium Vnde ait.

Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Sūt
enim qui in CHRISTO gaudent: quia ipſe ad-
huc ſponſus cum eis eſt. Et ſunt qui flent, utpote
à quibus eſt ablatus ſpōſus. Nos ergo docet ut ijs
cōformemur in cōuerſatiōe, ut omnibus fiamus
omnia, ſicut CHRISTVS deſcendit ad infirmita
tes noſtras. Hoc ergo quod dictum eſt. *Gaudere cū
gaudentibus*, intelligitur per obſequiū, & ceſsionē
in mores aliorum, quantum fas eſt, ut non ſimus
alijs auſteri & tetrici, ſicut nobis ipſis. Nam &
CHRISTVS in hoc noſtris ſe infirmitatibus ac
commodans, manducauit & bibit cum peccato-
ribus, & publicanis. Hoc tamen fecit ut eos lu-
crifaceret, non ex uoluptate, ſed potius grauiter
& moleſtè, quod ad ſe pertinebat. Sic & nos de-
bemus facere, noſtrum ſcilicet rigorē aliquando
in gratiā aliorum relaxātes. Quod aūt ſequitur.
21 *Flere cum flentibus*, non ſociabiliter ſolùm, ſed
etiam promptè, & ex corde faciendum eſt. Sed
qui non poteſt ex corde, faciat ſaltem ſocietatis
iure ob charitatem Subleuatur enim afflictus, ſi
compatiētem ſibi amicū inuenerit. Hoc enim in-
dicio, amicum quaſi moleſtiæ partem in ſe ſuſci-
pientem iudicat, & conſolationem inde accipit,
Quilibet enim gaudet amari, præſertim ab ami-
co: quod tunc oſtenditur maximè, cum afflictio
unius fit alteri communis. Iccircò B. Iob ait: Fle- *Iob. 30.*
bam quondam ſuper eo, qui afflictus erat. Et quia
ſuper huiuſmodi quæ ad uitam bene beateq; du-
cendam conducunt, idem ſentire ad concordiæ
ſtabilitatem ualet plurimum, addit.

Hoc ipſum inuicem ſentientes. Nimirum cum gu-
ſtu & approbatione, quæ opere fit, cum inuicem
impendimus, & inuicem adiuuamus, & ſubleua-
mur. Sed ſunt pleriq; qui nolunt cum alijs conue
nire in ſententijs, ut aliquid eſſe uideātur, & ſper
nunt alios humiliores. Id uetat Apoſtolus dicens.

Non alta ſapientes. Ille enim altum ſapit, qui uult
alijs ſupereminere & ſuperexcellere, uel propter
opes, aut potentiam, uel nobilitatem, aut ſapien-
tiæ, uel ſcientiæ præſumptionem, ideò adiecit.

Sed humilibus conſentientes, ideſt, infirmioris atq;
infimioris ſortis hominibus ſeſe accommodā-
tes. Græcè enim, συναπαγόμενοι. Et hoc intellige,
quantum fas eſt, & circa ea quæ non concernūt
pietatem. Non intelligo autem (ut nōnulli expo
nunt) de rebus uilibus, ut ſcilicet tūc intelligatur
quis conſentire humilibus, quando ad humilia
opera ſe inclinat. Nam Græca uox, ταπεινὸν, ho
minem abiectum & humilē ſignificat, uel ob pau
pertatem, uel genus, uel conditionē quoquo mo
do. Sunt & qui altum ſapiunt: quia ſibiipſis uiden
tur prudentes: & hoc prohibet alens.

Nolite eſſe prudentes apud uoſmetipſos. & addit: *Nul
li malum pro malo reddentes*. Quod eſt iniuſtum in

lege

lege CHRISTI. *Prouidentes bona non tantum coram Deo, ſed etiam coram hominibus.* In græcis deſiderantur ea uerba; Non tantum coram Deo, attamẽ non malè ſupplentur. Sunt enim interdum ſimultates inter homines, qui uix oſtendunt ſerenam faciem, ſed quodam tumore animi ſeipſos decipientes, dicent in fratrem ſuum: Valeat. Ego quidem coram Deo illi parco: non autem libet eum alloqui, aut ſigna amicitię ulla oſtendere. Verùm oportuit apud homines etiam prouideri bona, ut in exterioribus quoq; mutua noſtra charitas appareat, ne qua detur occaſio iudicĳ mali, & ſimultatibus. Vnde ſequitur.

Si fieri poteſt, quod ex uobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. Ait ergo, ſi fieri poteſt: quoniam plerũq; homines ex malignitate id fieri nõ permittunt, eò quòd aduerſus Dei gloriam, & eccleſiæ ædificationem pugnant: & peruerſè conãtur obſcurare fidei ueritatem, & probos mores corrumpere. Cum ĳs ergo non eſt habenda pax, quandiu tales eſſe perſeuerant: ſed illis reſiſtendũ eſt conſtantiſsimè, & uehementiſsimè. Cum cæteris uerò quanuis iniurioſis & malis, quantum eſt ex nobis, quærenda eſt omni modo pax, non tamen amicitia & familiaritas: ſed pax, ideſt, concordia. Et quia unus eſt modus magnus ineundi, aut ſeruandi hanc pacem, ſcilicet, quando ab iniurĳs & probris minime nos ipſos defendimus, ideò ſubiungit.

Non uos defendẽtes chariſsimi, ſed date locum iræ. Dat autem locum iræ homo, quando nõ reſiſtit. Suo enim impetu ipſa ira nihil reſiſtentiæ inueniens, euaneſcit. Sicut uidemus fulgura & tormenta bellica, quùm nihil fortè offendunt, in quod ualeant exercere uires, nullam faciunt impreſsionem. Et hîc nota prohiberi etiam defenſionem (cuius eſt propellere quod ex aduerſo intenditur malum) ab Apoſtolo: quàmq; ultionem (cuius eſt malum pro illato malo inferre, & quod aiunt, retaliare) magis uox græca, quàm defenſionem uidetur ſonare, cui conſonat id quod ſequitur.

Mihi uindictam & ego retribuam. Sed quia in defenſione animus eſt plerunq; ad uindictam, eadem uox & ad defenſionem extenditur, & ideò dixit: Sed date locum iræ, ut etiam ipſa defenſio non conſideretur. Eſt uerò duplex defenſionis genus. Alterum mera cautio, & cuſtodia ſui abſq; ullo proximi damno. Et hæc nunq; exiſtimata eſt ſimpliciter illicita. Alterum uero cum ita te defendis, ut noceas: quod interdum ipſo facto euitari non poteſt. Et tamen Chriſtianus reuera omnem etiam propriam ſui defenſionem abĳcere debet, ſi uelit chriſtianè agere. Neq; uerò propterea improbatur defenſio, quę uallatur debitis circũſtan-
1.Cor.10. tĳs. Sed, ut ait Apoſtolus, Cum liceant omnia, nõ tamen omnia expediũt. Quare illud coniectandũ, quid magis conducat ad finem, qui eſt charitas, quæ eccleſiæ ædificationem depoſcit, & illud eligatur & fiat. Qua de re uberius apud B. Matthæum proprio loco diſſerui.

Sed ſi eſurierit inimicus tuus ciba illum. Perpẽde hîc quantam in homine uerè Chriſtiano uult Apoſtolus abundare charitatem, ut non ſolùm ultionẽ & defenſionem, quæ ultionis habeat ſpeciẽ, prohibat: ſed inſuper erga inimicos benificentiã impẽdendam pręcipiat, qua mirabilem effectũ ad ędificatonem productum iri aſſeuerat, ſubiungens.

Hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius. Caput enim hominis iniuria afficientis, eſt ſuperba mens, & iniurioſa: quæ ſi contrà beneficĳs afficiatur, quaſi carbonibus uaſtatorĳs conſumitur. Hæc ſententia eſt ad literã Salomonis Prouerb. 25. Eſt enim ignis quidam charitas, omnem malum tumorem comburẽs & uaſtans: & ita uincit, ut qui hoſtis erat & inimicus, in amicum euadat & fratrem, per charitatem comparatum. Quẽ ſi reſiſtendo uoluiſſet alter prouocare, fratris animam amiſiſſet. Inter ſuperbos enim ſemper ſunt iurgia. Vnde rectè ſequitur.

Noli uinci à malo. Vincitur homo à malo, qui propter illud irritatus amittit patientiam charitatis, & benignitatem. Charitas enim patiens eſt, quæ nec agit perperam. Ergo concludit.

Sed uince in bono malum, ideſt, per bonum uince malum. Bonum enim eſt ſuipſius diffuſiuum. Sic uincitur malum frequenter. Nam & humilitas ſuperbiam deprimit: & patientia iram frangit: & benignitas odium extinguit: & miſericordia crudelitatem emollit. Et ita de reliquis, quæ ſeſe ad alterum habent, uirtutibus ſentiendum.

Cap. XIII.

OMnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non eſt.n. poteſtas niſi à Deo. Quæ autem ſunt, à Deo ordinatæ ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. Nam principes non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem nõ timere poteſtatem? Bonum fac: & habebis laudẽ ex illa. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malum feceris, time. Non enim ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt, uindex in iram ei qui malum agit. Ideoq; neceſsitati ſubditi eſtote: non ſolùm propter iram, ſed etiam propter cõſcientiã. Ideo enim & tributa pręſtatis. Miniſtri.n. Dei ſunt, in hoc ipſum ſeruiẽtes. Reddite ergo omnibus debita: Cui tributũ, tributũ: cui uectigal, uectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquã debeatis, niſi ut inuicẽ diligatis. Qui enim diligit proximũ, legem impleuit. Nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Nõ falſum teſtimonium dices, Non cõcupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc uerbo inſtauratur: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio. Et hoc, ſcientes tempus: quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere. Nunc enim propior

eſt noſtra ſalus, quàm cum credidimus. Nox
præceſsit, dies autem appropinquauit. Abi-
ciamus ergo opera tenebrarũ, & induamur
arma lucis. Sicut in die honeſtè ambulemus:
non in comeſſationibus, & ebrietatibus nõ
in cubilibus, & impudicitiis: non in conten-
tione & æmulatione. Sed induimini Domi-
num IESVM CHRISTVM, & carnis curã
ne feceritis in deſideriis,

OMnis anima &c. Inſani quidam hæreticorum
putant, & docent repugnare euãgelio, ſtul-
la ſit poteſtas quæ delinquentes puniat: propte-
reà quòd Dominus IESVS uetuit eradicare zi-
zania. Verùm callidè hoc quidem: cum tali do-
gmate ſibi primùm conſulere ſtudeant. Quid.n.
malam eorum cauſam efficacius iuuare poteſt,
quàm ſcelerum prædicare impunitatem? Et quid
aliud poſſunt flagitioſi, ac ſupplicijs omnibus di-
gni, cõminiſci, quàm ab ſe depellere quicquid ad-
uerſus inſanum dogma, cui mordicus hęrent, face
re uideatur? Dicunt ſe eſſe in lege libertatis: & li
In hereticorũ libertatem. bertatem uocant peccandi licentiam, & liberam
laſciuiendi poteſtatem, & quodcunq; libet agẽdi,
& uiuendi impunè ut lubet. Dicunt. Nõ eſt iuſto
lex poſita, non intelligentes quid dicant. An nõ
Adæ poſita fuit lex, quo tempore maximè erat
in iuſtitia? Nunquid & Angeli Dei fuerunt ſine le
ge, cum omnes ab initio eſſent iuſti? Et nunquid
B. Paulus erat ſine lege, qui ſe profitetur eſſe in le
1. Cor. 9. ge CHRISTI, & nihilominus erat iuſtiſsimus?
Ignorant miſeri, uel uerius ignorare uolunt, quid
eſt illud, quod ab Apoſtolo dicitur. Lex non eſt
poſita iuſto. Non enim Apoſtolus ibi ſimpliciter
legis naturam declarabat, tanquam ei repugnet poni
iuſto: cum reuera lex euangelica detur iuſtificato,
ac per hoc iuſto. Ad eum tamẽ finem datur, ut ca
Quid eſt, legẽ non eſſe poſitam iuſto. ueat ne fiat iniuſtus, ſed potius ut fiat amplius iu-
ſtus. Apoſtolus ergo illo in loco non abſolutè de
lege, ſed de certa lege loquebatur, nimirum de le-
ge illa Moſeos: & narrabat factũ, uidelicet, quòd
illa lex non fuit poſita iuſto, ſicut lex fidei & gra-
tiæ, quæ poſita eſt iuſto. Et ideò poteſt hæc imple
ri, non autem illa. Sed quid ad rem, quòd lex non
ſit iuſto poſita? Nunquid propterea qui legis fue
rint tranſgreſſores, puniri non debent?

Aiunt: Pręcepit Dominus ne auellerentur ziza
nia, ſed ut ſinerẽt ea creſcere uſq; ad meſſem. Sed
nec locum illum intelligunt. Dominus enim ibi nõ
alloquitur mundi principes, præcipiens eis ut nõ
puniant, & ita ſeruent zizania: imò ſupponit illos
qui punire poterant & debebãt, dormiuiſſe, eiſq;
dormientibus, hoc eſt, mala & ſcelera permitten-
tibus, priuatos quoſdam in zelo non ſecundũ ſciẽ
tiam excitatos, qui optabant fieri ſibi poteſtatẽ
huiuſmodi zizania euellendi: quibus Dominus
reſpondet, zelum illum non eſſe ſecundum ſapiẽ
tiam Dei: quoniam ſi illa zizania tollerentur, ſi-
mul triticum auferri poſſet. Quo in loco nõ aliud
notandum, quàm aliud eſſe forum iudicij homi-
num, qui ſtatim patrato ſcelere uindicãt ſuis poe-
nis: Aliud uerò forũ Dei qui expectat ſua die ad
iudicandũ. Itaq; non uetãtur huius ſæculi princi
pes per euangelium non uti gladio ſuo in tempo-
re ſuo, ſed admonentur Dei zelatores, ne immo-
dico, & non ſecundum ſcientiam zelo, nimis pr̨
properè diuinam expetant uindictam ante ſuum
tempus: quoniam aliud eſt Dei iudicium, aliud
hominum. Qua de re & alibi fuſius. Interim ſatis
eſt, quòd hic Apoſtoli gladio iugulantur hæreti-
ci, cum ait.

Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.
Cum enim dicit; *omnis anima:* nullam excipit: Ita
ut uelit etiam Chriſtianos ſubdi externis domina
tionibus, quando Dominus Deus tales poteſta-
tes dederit. Nam per omnem animam, intelligi-
mus omnem hominem. Scimus autẽ quòd quę-
cunq; euangelium loquitur, ijs qui ſub euangelio
ſunt, loquitur. Dicit; *omnem animam;* potius quàm,
omnem hominem, fortè quia in anima ſpiritus eſt
ſuperbiæ, qui eleuatur aduerſus poteſtates. Et di-
cit *animam:* quia homo ſubditus eſt poteſtati in eo
quòd animalis. Spiritualis enim non eſt ſub hac
lege, quæ eſt timoris, ſed ſub amore. Homo er-
go ſpiritualis liber eſt, ut eiuſmodi eſt, & Spiritu
Dei agitur. Et tamen quia poteſt effici carnalis &
animalis, ideò nullus homo poteſt ſeipſum exi-
mere à poteſtate, ſed ab executione poteſtatis.

Igit ipſa anima comprimi debet ac ſubdi, ut be
ne agẽs eximatur à ui & timore legis. Et hoc in lo
co agnoſce ordinem ab Apoſtolo ſeruatũ. Pri-
mò enim eos docet qui maiora aut ſunt, aut eſſe
uidentur membra in eccleſia, uidelicet, aliorum
miniſtros, diſpenſatores uerbi Dei, & ſacramento
rum, ut ordinatè quiſq; ſe habeat, non egrediens
fines ſuos, & nihil ſibijpſi arrogans non uocatus.
Secundo ordinauit omnes iuxta communia cha
ritatis præcepta. Hic ergo tertio ordinat ſubie-
ctos erga ſuperiores in poteſtate, & de ſeculari
poteſtate eſt ſermo.

Quare Principes noſtri tẽporis hęretici in duo *Duo pernitioſi*
bus pernitioſiſsimè peccant: Tum quòd cauſas *hereticorũ er-*
ſpirituales ſibi arrogant, quod eſt deteſtandum: *rores et auſus.*
Tum uerò quòd ſibi uiros in ſortem Domini aſci
tos, ideſt, clericos, ſuæ ſubdunt iuriſditioni: quia
hîc legitur. Omnis anima poteſtatibus ſublimiori-
bus ſubdita ſit: & non uident ex his uerbis nequa
quam concludi, quod uolunt. Oportebat enim
prius eos probare, quòd reſpectu clericorum illi
ſint poteſtates, & tunc eorum ſubiectionem cõ
cludere. Alioquin, Si omnis anima debeat ſubdi
cuilibet poteſtatem habenti, cur ergo rex Anglię
non imperat Francis & Germanis? niſi quia non
eſt poteſtas uniuerſalis, neq; locorum, neq; perſõ
narum. Ergo quod dicitur, Omnis anima ſubda
tur poteſtatibus, hoc intelligendum eſt cum pru-
dẽtia: ut quæuis anima illi obediat, quẽ ſibi agno
ſcit, uel agnoſcere debeat, habere ſuper ſe legitimã
poteſtatem. Quòd autem in clericos poteſtatẽ
habeat ſæcularis princeps, hoc proculdubio ne-
gatur: neq; ex hoc loco educitur quouis modo.
Illud item propter importunos conſiderandũ
eſt, An poſsint eccleſiaſtici uiri, ideſt, qui altari

ſeruiunt

An poſſint eccleſiaſtici gladio uti.

ſeruiunt, huiuſmodi iuriſditiones ſalua & integra Chriſtiana lege habere, & exercere ſanguinis effuſionem. Qua in parte, etſi apoſtolicæ ſedis hoſtes pertinaciſsimè contendant, non poſſe concurrere in eundem hominem utranq; poteſtatem. Nos tamen ſi conſulimus, quod iam dudum factum uidemus, & rectè factum cenſemus, certè plurimos ſanctos ſummos Pontifices dominatum hunc, & terrenam habuiſſe & exercuiſſe poteſtatem perſpiciemus. Hoc autem contra euangelicam legem ab eis factum aſſeuerare, durum ſanè eſt uel cogitare, cum inter hos ſummos Pōtifices numerētur qui honeſtè, & inculpabiliter ſanctam uitam duxerunt. Non deſunt tamen pleriq; quibus non ſufficit quod ſatis eſt, ne dicam nimium. Sunt enim qui (ut dixi) magno in eccleſiam odio, uel Pontificum moribus irritati, hunc gladium omninò negant, & auferunt ab eccleſiaſticis. Et ſunt contrà, qui ſiue id per adulationem faciant, ſiue per nimiam ſimplicitatem, aiunt ad ſummum Pontificem de iure pertinere omnem totius orbis terræ dominationē, etiā temporalem: cum ſit ſummus CHRISTI in terris Vicarius. Domini autē eſt terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & qui habitant in eo. Addunt CHRISTVM dixiſſe: Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo.

Verùm ridicula hæc profectò, quæ neq; ipſimet Pontifices auderēt aſſerere. Si enim ita eſſet, nulli ergo uerè terrarum Domini eſſent in temporalibus, ſed ſolus Pontifex dominus eſſet, & cæteri (etiam quoad temporalia) ſub illo. Et ubi uerbū illud CHRISTI: Regnum meum non eſt de hoc mundo? *Ioa. 18.* Et iterum: Filius hominis non habet ubi caput ſuum reclinet. *Luc. 9.* Quòd ſi regnum hoc terrenū ad ipſum attinebat ut homo erat, cur igitur fugit ne regem illum cōſtituerent? Et cur unicè duobus fratribus litigantibus petenti ut iuberet fratri, ſecum uellet diuidere hæreditatem, reſpondit: Homo, quis me conſtituit iudicem, aut diuiſorem inter uos? *Ibid. 12.* Hic enim locus maximè uidetur cogere, ut fateamur non fuiſſe illi datam rerum humanarum & ſæcularium quæſtionum iuridicam cognitionem, & iuriſditionem.

Quòd autem Papa ſit Vicarius CHRISTI, quid habet momenti, ut credamus data eſſe illi ad regendum omnia regna mundi in temporalibus? Imò id potius efficit, ut perſuadeamur ei nō data: quoniā CHRISTVS abiecit ea, & ut homo erat, in mundo non habuit. Poſt reſurrectionem enim dicitur, datam illi fuiſſe omnem poteſtatem. Ipſe autem in hoc mūdo ſubiectus fuit ſæcularibus poteſtatibus. Sui ergo illius regni Vicariū reliquit Papam, quod ſibi à Patre datum fuit, cum in terris nobiſcum ageret, nempe, regnum ſpirituale ſuper oues, quæ illum ſequerentur, atq; illi ſemetipſas propria uoluntate ſubijcerent. Cuius regni finis eſt uita æterna. Alioqui ſi abſolutè ſit Vicarius CHRISTI ſecundum omnem poteſtatem, quam CHRISTVS habet, erit etiam poteſtatem habēs in cœlis ſuper Angelos & Beatos: quod eſt ridiculum.

Ergo in paſtura ouium conſiſtit hic uicariatus Papæ, qui eccleſiaſticam iuriſditionē ſuper oues habet, quæ tamen ſe illi ſubdiderunt baptiſmi profeſsione. Non eſt autem eius iudicare de ijs quæ foris ſunt, ſicut ait Apoſtolus: quoniam de his quæ foris ſunt iudicare, Domini eſt. *1. Cor. 5.* Hoc perpetui uſus ratio ſatis probat. Nunquàm enim Papa poſſedit orbem terrarum. Nec propterea negatur quin ſummus Pontifex poſsit eſſe rerum temporalium Dominus: ſed hoc tātum aſſeritur, hoc illi dominium minime datum quaſi Pontifici immediatè à CHRISTO, ſed illud habet quaſi unus quilibet hominum, ad quem humano aliquo iure obueniat talis poteſtas: nec alio iure ipſe Pontifex prætendit. Nam cum rogatur quo iure poſsideat illam uel illam ciuitatem, aut prouinciam, oſtendit iura, ideſt, titulos locorum legitimos quæ poſsidet, & quibus dominatur. Non ergo negamus has ambas poteſtates in unum hominem poſſe concurrere.

At qui hoc in loco nobis obſiſtunt, obijciunt. CHRISTVS noluit eam, ſed ſponte abiecit: imò etiam oblatam ſibi ab hominibus, fugiendo recuſauit. Igitur ſi quis debeat imitari CHRISTVM, quis magis quàm eius Vicarius? Reſpondemus, CHRISTVM hac parte (ſicut nec i pleriſq; alijs) non fuiſſe omnibus exemplo. Alioqui non eſſet ullum iuſtum regnum, ſi ad ſui exemplum cogere omnes uoluiſſet abijcere dominationem.

Aiunt. Sed exemplum dedit ſaltem clericis, qui dicunt: Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei. Mihi autem potius uidetur dediſſe exēplum illius ſtatus, quem ipſe uita & moribus profeſſus eſt, ut in paupertate & abiectione ſui ipſius in hoc mundo, multi expeditius ſeruiāt Deo. Quamobrem quod obijcitur de B. Petro, penes illum neq; aurum neq; argentum fuiſſe, perinde ac ſi ille præſcripſiſſet ſucceſſoribus, illis ſimiliter non licere aurum & argentum poſsidere, nedum habere dominationem ac poteſtatem in populos, ſimili modo eliditur. B. Petrus nō ex eo quòd CHRISTI Vicarius, fuit pauper in hoc mundo, ſed ex eo quòd omnibus quæ erāt mūdi huius, renunciarat prius, tanq; CHRISTI peculiaris diſcipulus, quo propius Dominum ſequeretur; idq; propter regnum cœlorum, & meliorem reſurrectionem.

Si quis autem dixerit (ſicut ſunt non pauci qui aſsiduè dicunt) tales debere eſſe ſummos Pontifices. Non inficior, ſaltem in uoto. Et nihilominus intereſt eccleſiæ habere hæc dominia temporalia propter maximas cauſas. Vna eſt, ut melius regantur populi, & iuſtius, & tranquillius ſub eis, quàm ſub hominibus huius ſæculi. *Eccleſia ob magnas cauſas habet temporalia dominia.* Veriſimile eſt enim Vicarium CHRISTI, ut eccleſiaſticum uirum, maiore ſapientia & clementia recturum, quàm homines ſæculares. Et reuera magis credita eſt illi diſpenſatio, & requiſita cura & gubernatio, quàm ſit oblata dominatio: ut eſſent potius adminiſtratores, quàm Domini. Nō quòd non habeant gladij poteſtatem, ſi opus fuerit, ut cæteri Domini: ſed quoniam non animum dominandi gerere debent, ſed ſeruiendi, ſicut dictum eſt illis.

illis. Scitis quòd reges gentium dominantur eorū, & qui exercent poteſtatem in eos, benefici uocātur. Vos autem nō ſic, ſed qui maior eſt ueſtrum, fiat ſicut minor: & qui præceſſor, ſicut miniſtrator. Quo in loco non regimen aut poteſtas, uel ſuperioritas negatur, ſed poteſtatis abuſus: quoniā reuera qui ad regendum uocantur, ut patresfa. & ut paſtores & miniſtri Dei eſſe deberent, non ſicut Domini & Tyranni.

Luc. 22.

Alia cauſa (nec priore fortaſsis minor) cur Pontifices acceperunt huiuſmodi regnum temporale, fuit particularis prouidentia Dei, cui placuit ut hic dominatus ſuffragaretur ſpirituali poteſtati, quę illo maximè indiguit noſtris ſæculis, qū creuit inſolentia Dominorum, ac Principum huius ſæculi: atq; refriguit obedientia & reuerentia in CHRISTVM, quem principes ſæculi rarò recognoſcunt in illo qui uices eius gerit in terris. Niſi enim fuiſſet hæc temporalis poteſtas, profectò & hoc ſpirituale regnum extinctum eſſet. Niſi uerò Dominus condianis illud & nouis miraculis fulciri uoluiſſet, ſed non uult cogi Deus ad aſsidua miracula. Quanq; nun me latet grandi illum miraculo & ſuſtentaſſe: & nunc etiam in tanta hominum cæcitate, & prælatorum incuria, ſuſtentare hoc ſpirituale regnum. Et ſperamus ab eo adhuc ſuſtentatū iri uſq; ad ſęculi cōſummationem.

De uſu & poteſtate gladij.

Non me item latet, ijs piè & catholicè poſitis, uidelicet, in unā & eandem perſonā poſſe utrāq; poteſtatem concurrere, ſpiritualem & temporalem, hanc tamen ſupereſſe quæſtionem: An ſcilicet hæ rectè ualeant ab uno exerceri. Quo in loco (fateor) audire alios malim. Video enim pericula hic eſſe magna & grauia: nec ualdè decere Petrum educere alterum gladium è uagina. Ex altera parte incidunt ſæpe tempora, quando & hoc fortè ſit opportunum. Aberratum eſſe tamen in hanc partem plurimum à pleriſq;, inficiari non ualeo. Sed non hic locus tractandi quæ huiuſmodi ſunt. Illud tantum dicam, eſſe abſq; dubio prorſus peſtiferum, intolerabile, atq; omninò improbandū dogma, putare in homine ſæculari eſſe eccleſiaſticam ſpiritualem poteſtatem, idq; poſſe legitimè defendi. Sunt enim hæ poteſtates inuicem ſeparatæ: & nemo ſibi quanlibet poteſt ad nutum uſurpare. Et aliud ſentire ac docere, ſeditioſiſsimum eſt & horribiliſsimum. Quod tamen præſumptum fuiſſe ſceleroſiſsimè noſtro ſæculo à crudeliſsimo rege his noſtris oculis perſpeximus. Deus & Dominus uidebit: imò iam animaduertit in illum mortuum. Sequitur.

Notatur Henricus. 8. rex Angliæ.

Quæ autem ſunt, à Deo ordinatæ ſunt: Sic legitur in latinis. At melius in græcis ſic habetur: Quæ autē ſunt poteſtates à Deo, ordinatę ſunt. Duę igitur ſunt poteſtates, ſicut & duo regna, quæ duos habēt fines: & unus inferior ad alterum ſuperiorem eſt ordinatus. Eſt enim terrena poteſtas & animalis. Et eſt cœleſtis ac ſpiritualis: quia & regnū terrenum eſt, ac cœleſte. Finis cœleſtis, eſt uita cœleſtis ac æterna. Finis autem terreni, eſt uita terrena ac pacifica. Iſtę ergo poteſtates ſunt à Deo hoc pacto ordinatæ, ut altera alteri deſeruiat, & ſuam quæq; originem habeat. Si enim terrena, ſit de terra: ſi cœleſtis, à cœlo. Ideò Papæ poteſtas de cœlo eſt à Spiritu CHRISTI. At regum terræ poteſtas eſt ab hominibus, Domino tamen approbante quod homines rectè ac legitimè faciunt. Et ſicut dignius eſt cœlum terra: ita cœleſtis poteſtas dignior terrena. Cum igitur ita ſit, omnē poteſtatem à Deo eſſe, non ex permiſsione tantum, ſed ex eius ordinatione, rectè concluditur.

Pro germano ſenſu apoſtoli & ſententia circa quā utranq; poteſtatem.

Itaq; qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt &c. nimirum æternam. Et ut intelligamus nō eſſe eis reſiſtendum, adiecit optimam rationem, cum ſcilicet hæc poteſtas ſit rectè à Deo ordinata, nempe ad compeſcendū deterrendumq; homines ab operibus malis, non autem à bonis. Et propterea nemo bonus (ut ipſe egregiè declarat) & iuſtus poteſt conqueri: quia nullus iuſtus ſubditur poteſtati: quin laudem potius habet ex illa. Etenim leges flagitioſis hominibus pœnas ſolummodo conſtituunt, & operibus malis. Principes autem legum exequutores ſunt, ut ipſarum miniſtri, uindices in male agentes. Ergo nō ſub lege erit, nec ſub principe quidem homo iuſtus, ſed laudem referet potius rectè operans, & præmium. Quòd ſi nullum aliud, certè illud non paruam homini probo comparat gloriam, quòd nulla in eum animaduerſio, nulla ex lege ſæuit ira, ut ſic probetur iuſtus. Et hoc eſt qđ Apoſtolus uiuis uerbis explicat. Vnde iuſtificatur Deus in prouidentia ſua, & corripiuntur impij, qui ut malè ac turpiter agāt, quęſitis coloribus ſubtrahere ſe ſtudent à poteſtate. Quamobrem rectè ſequitur.

Ideoq; neceſsitati ſubditi eſtote, nō ſolùm propter irā, ideſt, uindictam ipſam, *ſed etiam propter conſcientiā*, hoc eſt, quia ita iuſtum eſſe conſcientia dictat, agnoſcens in hoc Dei prouidentiam & ordinationem, contra quam agere ſcelus eſt, & quàm maximum. Adiecit etiam rationem, cur hoc faciendū ſit, neceſſariò cogentem, aiens.

Miniſtri enim Dei ſunt. Quoniam ipſis tributa pręſtantur, quaſi honoraria miniſtrorum: aliâs iniuſtè illa exigerent, quod non eſt dicēdum. Hoc.n. Apoſtolus ut rem certam ſumit. Et ne quis prauè hoc quod ait; miniſtros Dei; acciperet: quia uerius Dei ſunt miniſtri illi, qui diſpenſant uerbum & ſacramenta, adiecit.

In hoc ipſum ſeruientes, uidelicet, ut ſint timori malis, & laudi bonis. Vnde non ſunt huius officij incapaces, etiam qui uerò Deo non ſeruiunt. Si ſecus dicamus, Nulla eſſet igitur, aut fuiſſet unquā poteſtas inter paganos legitima: quod quidē eſt abſurdum fateri, imò & contra euāgelium, & Domini uocem probantis reddendum eſſe Cæſari cenſum. Nec illud aduerſus regnum CHRISTI eſt & euangelium, uidelicet, ſi regnent etiam pagani ſuper nos, poſtq; ita Deo placuerit propter iram contra peccata noſtra: aut ſecundum alia ſua iudicia, quæ ſunt abyſſus multa.

Cōtra principes uſurpātes ſibi eccleſiaſticā poteſtatem.

Ex hoc autem loco agnoſcant ſchismatici, ſiue ij principes exiſtant, ſiue reges, qui ipſi ſint, & quatenus eorum poteſtas extendatur, ut non ſu-

pra

pra modum ſuper filios Dei,& poteſtates eccleſiæ ſemetipſos inſtantes extollant, cognoſcentes de uiuris & matrimonijs, & alijs cauſis: & inſuper audentes diſpenſare uerbum & ſacramentum, & inſtituere ſacerdotes & epiſcopos, & ſuis impijs & execrandis decretis diuinas omnipotentis Dei leges peruertere: quoniam ipſi in hoc ipſum tantum ſunt Dei miniſtri (teſtimonium dante Apoſtolo, quem tamen ipſi proferunt pro ſe contra ſe) ut exerãt gladium in ſubditos ſibi male agentes, & laude præmioq; bonos afficiant. Ergo ſi ſeipſos inter oues CHRISTI eius ſanguine redemptas computant, audiant ſui paſtoris uocem, cui commendati ſunt verbo Dei. Nam ei ſoli indiſtinctè dicitur. Paſce oues meas: non has, aut illas, ſed oues meas ait. Hoc nulli regum terræ dictum eſt unquàm, ſed ſoli Petro, quem ſui loco relicturus erat Dominus ad regendum populum, quem ſanguinis ſui pretio creaturus erat, & in illo regnaturus per uitæ & ſanctitatis puritatem ſub noua lege ſpiritus. Ergo & eis ſimiliter qui in Petri locum & cathedram ſuccederent, ne Dei neceſſaria erga eccleſiam prouidentia unà cum moriente Petro interiret. Hoc tamen non uerentur aſſerere hæretici, uerè viri Belial, qui omne CHRISTI iugum conantur à ſe excutere. At quid magis confuſum dici aut fingi poſſet ſtatu chriſtiano, ſi nullum uiſibilem haberet in terris ſupremum iudicem, qui aſſiduè emergentes cauſas dirimeret, quiq; ea quæ credenda ſunt indubitata fide, & quæ ad probos mores ſpectant, determinaret? Vide qua excuſatione obtegere errorem ſuum ſtuduit Saul, cauſatus populum, abſente Samuele, dilapſum, ut ſic imolare coactus fuerit. Vt inde capiamus quàm neceſſariò Vicarium ſui loco CHRISTVS prouiderit, ne populus ſine capite rueret in omnē errorum confuſionem.

Verùm ſubdubitabit aliquis, Quo pacto ſint omnes terrenæ poteſtates à Deo, & earum exercitium, cum de quibuſdam dictum ſit. Ipſi re- *Oſea. 8.* gnauerunt, ſed non ex me: principes extiterunt, *Luc. 22.* & non cognoui. Et Dominus in euangelio. Principes gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem exercēt, benefici uocantur. Nos autem diligenter debemus animaduertere, quòd terrena politia eſt de iure naturali: quia homo naturaliter eſt animal ſociale. In omni autem ſocietate requiritur ut ſit lex, quæ ad conſeruandam ſocietatem diſponat: & doceat quæ ſeruanda ſint, & econuerſo quæ uitanda. Et ad legis cuſtodiam & exequutionem oportet etiam eſſe legem uiuam, quæ eſt ipſe princeps gladium portans, ac per ipſum gladium redigens cuncta (quando res ita poſtulat) per coactionem, & uindictam. Cum igitur à iure naturali ſit regia poteſtas, conſequens eſt ut & à Deo ſit, à quo ius ipſum naturale egreditur, quod ratio naturalis docet, ac ſtatuit.

Poteſtas à Deo, electio perſonæ ab hoībus. Igitur poteſtatem eſſe à Deo ordinatam, planè cernitur. Quòd autem ille uel ille ſit in poteſtate, hoc ab hominibus eſt. Et icircò poteſt in hoc eſſe error, & malum, uidelicet, ut indignus, aut minus idoneus erigatur in regem. Ac ipſa quidem poteſtas bona eſt: quia ad bonum eſt, & propterea eſt à Deo. Quòd ſi illa homo abutatur in malum, hoc non eſt à Deo, ſed ab hominis malitia, quam improbat ipſe Dominus. Bene igitur Apoſtolus noſter qui ait. Omnis poteſtas eſt ab ordinatione Dei. Et de his malis, qui indignè & non legitimè dominationem & poteſtatem ſibi uſurparunt, uerè ac meritò Dominus ait. Ipſi regnarunt, & non ex me. Principes extiterunt, & non cognoui, ideſt, non probaui. *Quas poteſtates negat Deus ſe noſſe.*

De his aūt qui poteſtatem habētes abutuntur poteſtate, & exercēt illam ueluti Domini, non ut reges, & non ut paſtores, qui tanquàm patres populi eſſe deberent, dixit Dominus. Principes gentium dominantur eorum: non quidem poteſtatem reprobans, ſed abuſum & exercitium malum, non cognoſcentium ab ipſo Domino ordinatas poteſtates non ad dominium, ſed ad miniſterium. Nam ſicut parentes (ut diximus) deberent eſſe, & ut paſtores. Vnde & olim reges paſtores uocabantur: & qui præcellebant, patres patriæ uocari gaudebant, probantes hoc nomine ſaltem id quod eſſe deberent, tametſi non eſſent.

Ac quoniam frequenter accidit, ut tyrannicè dominentur: ideò dixit Dominus. Principes gentium dominantur eorum. Et Samuel Iſraelitico populo regiam legem, ſæuitiæ ac tyrannidis fore plenam expoſuit his uerbis. Hoc erit ius *1. Reg. 8.* regis qui imperaturus eſt uobis. Filios ueſtros tollet, et ponet in curribus ſuis, facietq; ſibi equites, & præcurſores quadrigarum ſuarum, & conſtituet ſibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum ſuorum, et meſſores ſegetum, & fabros armorum et curruum ſuorū. Filias quoq; ueſtraa faciet ſibi unguentarias, et focarias, & panificas. Agros quoq; ueſtros, et uineas, & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis. Sed & ſegetes ueſtras, & uinearum redditus addecimabit, ut det eunuchis & famulis ſuis. Seruos etiā ueſtros et ancillas, & iuuenes optimos et aſinos auferet, et ponet in opere ſuo. Greges quoq; ueſtros addecimabit, uoſq; eritis ei ſerui. Et clamabitis in die illa à facie regis ueſtri, quem elegiſtis uobis: & non exaudiet uos Dñs in die illa, quia petiſtis regem.

Verum hic ſubintrat quæſtio. Nūquid Tyrannis huiuſmodi, qui ſibi iniuſtè ui, aut metu, uſurparunt imperium, parendum ſit. Et item poſſit ne quis detrectare edicta talium, aut interdicta? Affirmationi uidetur contradicere, quod in concilio Conſtan. determinatum fuit, licet gloſſa defendatur, ſed inepta. Etenim uerba Concilij hæc ſunt. Quilibet tyrannus poteſt & debet licitè & meritoriè occidi per quemcunq; uaſallum ſuum, etiam per clanculares inſidias, & ſubtiles blanditias, uel adulationes &c. Hæc eſt poſitio quæ ibi damnatur. Nec in damnatione diſtinctio ſit inter tyrannum & tyrannum, ut Caietanus commentus eſt: imò iuxta uim uocis, & communem eius atq; uſitatam acceptionem, magis de tyranno uſurpatore regni deberet intelligi (quia hic

L uerius

An poſsit tyrannus impune occidi.

uerius eſt tyrannus) quàm de eo qui iuſtè obtinuit, licet iniuſtè ſe gerat. Certè ſi hæc diſtinctio fuiſſet digna quæ in conſiderationem uenire deberet, non eam tacuiſſent Patres in eo Concilio.

Quare puto hanc opinionem eſſe noxiam, & ſeditionis parentem, & iam aliquando eiuſmodi fructus quibuſdam in locis peperiſſe.

In quæſtione igitur propoſita, cum non ſit priuati iudicare de principibus, utrum iure, an iniuria regnent: Et cum Dominus propter peccata populi faciat regnare hypocritam, ut ait ſcriptura, ita ut etſi ille non iuſtè imperet ex parte ſua, iuſtè tamen ſub eius tyrannide plectitur populus propter peccata propria: Et cum mandatum ſit nobis indiſtinctè obedire principibus etiã dyſcolis, ideſt, grauibus, & difficilibus, & hoc ſancti uiri fecerint, & Dominus IESVS etiam in exemplum noſtrũ ijs poteſtatibus humiliter ſeſe ſubiecerit: Non dubito dicẽdum, etiam his parendum eſſe. Parẽdum, inquàm, in ijs tãtùm quę non ſunt contra Deum, ideſt, contra fidem, & fidei legem. Tunc enim illud B. Petri ſuccurrat. Oportet obedire magis Deo, q̃ hominibus.

Iob. 14. *1. Pet. 2.* *Act. 5.*

Neq; uerò puto cuiquàm priuato licere occidere tyrannum quemlibet, ſi in pacifica ſit poſſeſſione ſui dominatus, & ſit armatus, & cuſtodias habens regnet, ac metu gladij ſit in pace, & populus ei honorem exhibeat. Nam cum Dominus tentaretur à Iudæis, liceret ne cenſum dare Cæſari, hoc argumento eorum malignitatem retudit. Dixit enim: Oſtẽdite numiſma cenſus. Et cum oſtendiſſent. Cuius, inquit, hæc ſuperſcriptio? Et confitentibus illis eſſe Cæſaris, tanquàm ex hoc illos conuicerit, dixit. Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Ac ſi dixerit. Vos confitemini in publica moneta, quæ erat exhibenda pro cenſu, Cæſarem eſſe ueſtrum in temporalibus principem, illi ergo date honorem & tributum, & cætera quæ illius ſunt ueſtra confeſſione. Quòd ſi dixiſſent. Nos ui ac metu iſta cogimur confiteri: reſpondiſſet Dominus. Agatis hoc cum illo, ut cum iudice ſuperiore. Non ſum enim ego cõſtitutus iudex ſuper uos: quia regnum meum non eſt de hoc mundo. Ad meas oues nunc eſt cura mea: de his quæ ad iura ueſtra ſpectant, aliud & alibi erit iudicium, & animaduerſio. Et hæc ſatis nunc ad quæſtionem propoſitam. Sequitur.

Matth. 22.

Reddite ergo omnibus debitum &c. Conſtituta ergo rationibus poteſtate terrena, & oſtenſa iuſta ratione exigendi tributa ut iuſtè debita, & cætera quæ debentur maioribus, & ijs qui ſunt in poteſtate, incipit hortari ad hæc dicens. Reddite ergo omnibus debitum. Hoc enim datur ob miniſterium: quia princeps eſt Dei miniſter, ut & pœnis malos, & præmijs ac laude bonos afficiat. Et ob hoc meminiſſe debent principes officij ſui, & ut id agant ad quod inſtituti ſunt, uidelicet, ut bonos laudent, & malos corripiant: et ut ob hoc ipſum tributa capiant, & non ad gloriam, & luxuriam ſuperexcedentem, ut etiam pluſquàm oporteat exigant, & onerent ſubditos importabiliter. Vectigal enim iuſtè exigitur: quia non abſq; impenſis ſecura itinera, & trãſitus à latronibus poſſunt immunes haberi, & alia prouideri, quæ ad quietem reipub. attinent, & ad decorem faciunt.

Vnde & hic uidendum ab optimo principe, ne ſint immodica uectigalia, & tributa: & ut hoc fiat, propter quod ſunt inducta. Qua in re peccare, ualdè graue eſt, tum quia in multitudinem peccatur: tum uerò quia in pauperes. Neque enim uno tantùm modo committitur latrocinium: imò inſignes latrones maximè & plerunq; (de malis loquor, et bonos ſemper cum omni honore excipio) ſunt principes, qui cum iudicent et mulctent alios minores qui talia agunt, ſeriò cogitare debent, ſe iudicẽ habere in cœlis qui uidet omnia, & idem erit teſtis & iudex, & potẽtes potenter puniet, ac torquebit, ait ſcriptura. Timor etiam debetur ſuperioribus, ut anima timeat nec inſoleſcat. Animam dixit, non ſpiritum. Debetur & ſuperioribus honor: & hic non tàm principibus, quàm parentibus & maioribus. Siquidem principes loco parentum eſſe deberent. Et ob eam cauſam olim in repub. Romana, qui rectè, & ex pietate adminiſtrabant, Patres patriæ dicebãtur. Porrò ut rem omnem tandem abſolueret Apoſtolus pulchrè dixit.

Sap. 16.

Nemini quicquàm debeatis, niſi ut inuicem diligatis, Quodcunq; enim debitum ſoluendo extinguitur, excepto charitatis debito, quod quantò plus ſoluitur, tãtò etiã contrahitur arctius et augetur magis: ut cui multum amãdo benefeceris, etiam plurimum benefacere uelis. Talis eſt amicitiæ conditio & natura, ut cui magis debeas, etiam magis debere uelis. Nam & dare & accipere beneficia, eſt amicitiæ conſeruatio & augmentum. Commendans autem dilectionem hanc, dicit.

Pro dilectione proximi.

Qui enim diligit proximum, legem impleuit. At quomodo, cum etiam dilectio Dei, imò hæc potiſſimum exigatur, quandoquidem hoc eſt ſummum mandatum? Reſpondetur, Apoſtolum hic loqui de dilectione proximi ordinata, quæ eſt ad Deũ, & propter Deum, ſicut ſcriptum eſt. Ordinauit in me charitatem. Vnde bene dicit, *Impleuit*; quia non ſatis eſt diligere Deum, niſi & diligas proximum propter ipſum. Conuincitur enim dilectio non plena, quæ ita terminatur in Deum, ut tantùm in illo ſolo quieſcat. Sed illa eſt plena & impleta, quæ in ipſum proximum quoq; extẽditur propter Deum, quem uerè ſe diligere multò magis oſtendit, ut debet. Nam ſi hoc propter illud, magis illud. Verùm quia erga Deũ uix exercere poſſumus charitatis officia, cum longè abſit à uiſu noſtro, & ipſe nullius indigeat: iccircò ut comprobaret dilectionem erga ſe noſtram, mandauit unicuiq; de proximo ſuo, ideſt, ut proximo impendamus noſtri erga illum amoris debita officia. Vnde & B. Ioannes optimè dixit. Si proximum quem uidemus, non diligimus, quomodo Deum quem non uidemus, diligemus? Ac ſi dixerit. Dilectio oſtenditur, imò et nutritur officijs. Officia autem illi nequeunt exhiberi, qui longè à nobis abeſt. Igitur ſi Deum quem uidemus

Cant. 2. *1. Ioa. 4.*

demus in proximo non diligimus, quomodo illum diligemus in ſeipſo, qui remotiſſimus eſt à conſpectu noſtro?

Quòd autem ſit implementum legis, dilectio proximi, probat: quia quæcunq; lex mandat, ut: *Non adulterabis, Non occides etc. In hoc uerbo inſtaurantur*, ideſt, tanquàm ad ſummam reducuntur, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.* Sed quæritur, Quamobrem ait Apoſtolus: Et ſi quod eſt aliud mandatum: quaſi neſciuerit, nunquid eſſet aliud.

Et cur omittit de parẽtum honoratione, quod erat primum ſecundę tabulæ mandatum? Et cur non ordinatè enumerat, quæ enumerat, ponens primo: Nõ adulterabis. et deinde: Non occides?

Et cur de prima tabula uerbum nullum? An (quæſo) primæ tabulæ reſoluuntur in dilectionem proximi, ac non magis in dilectionem Dei?

Portò, cur tanquàm uno præcepto concludit, quæ uidentur duo eſſe, uidelicet, Non concupiſces rem, et: Non concupiſces mulierem. Apoſtolus uerò ait: Non concupiſces?

Reſpondeo ad ſingula: & ad primum. Cum B. Paulus non hîc uellet adamuſſim docere legis præcepta, ſed obiter tãquàm aliud agenti occurreret de his loqui, non curauit uel numerum ponere, uel ordinẽ. Et oſtẽdit ſe quaſi neſcire, quod non erat opus docere: nos hîc ſuo exemplo docens, non eſſe omnia omni loco & tempore ad amuſſim exponenda, quæ obiter diſſerẽti occurrunt: ſed ex his tantùm accipiendum, quantum ad rem propoſitam ſatis ſit. Et hoc contra illos qui in infinitũ quæſtiones quæſtionibus annectere non ceſſant: & uolunt ſingula minutatim expendere, ut lectorem confundant, quẽ per multas digreſſiones uerè confundũt, & à re principaliter propoſita auertunt.

De parentum honoratione iam dixerat: Cui honorem, honorem. Quòd uerò cætera mandata recapitulari dixit in illud de dilectione proximi, ita accipiendũ eſt, ut ſentiat de mandatis non primæ, ſed ſecundæ tabulæ. Vel etiàm primæ tabulæ mandata quodam modo rediguntur ad dilectionem proximi, ut declarat B. Catherina Seneñ. Deniq; concupiſcentiæ peccatum rectè diſtinguitur in duo præcepta, propter diuerſa obiecta quæ concupiſcuntur, & faciunt diuerſas ſpecies concupiſcentiæ. Nam altera carnis eſt concupiſcentia, altera oculorum.

B. Catherina Senen. in dialogo ſuo.

Deniq; concludit Apoſtolus, dilectionẽ proximi, ſeu proximo, iuxta gręcam literam, malum non operari. Et quòd plenitudo legis eſt dilectio, ſicut declaratum eſt. Cui autem dubiũ, quòd qui diligit proximum, nõ operatur malum? quia quodcunq; malum excogitari poteſt, aut contra proximum eſt, aut in ſeipſum. Qui autem diligit proximum ſicut ſeipſum ut oportet, diligit Deũ ſuper ſeipſum, & ſuper proximum, & omnia illi ordinata ſunt, ut non ualeat operari malum, intelligendo ſub opere malo ẽt contineri non operari quod bonum eſt. Non enim poteſt diligere proximum, qui ſeipſum non diligit. Nec ſeipſum poteſt diligere, qui Deum non diligit. Hoc enim ipſo quòd Deum non diligit, uerisſimè ſeipſum odit, quem tenetur poſt Deũ diligere, & in Deo. Vide ergo quomodo plenitudo legis eſt dilectio.

Quõ plenitudo legis ſit dilectio.

Hîc annotandum, perſpicuè intentionem Apoſtoli eſſe, hoc mandatum: Non concupiſces impleri poſſe, quanquàm ſecus aliquando doceat B. Auguſtinus, locum iſtum aliter quàm oporteat, intelligens. De quo tamẽ alibi latius. Si enim hoc præceptum non poſſit impleri, quomodo uerificatur quod ſupius dixit, CHRISTVM ueniſſe, ut iuſtificatio legis impleretur in nobis?

Præceptum illud: Non cõcupiſces, impleri poſſe.

Et hoc ſcientes tempus. Oportet hîc ſupplere, ut ſic intelligas. Et hoc, uidelicet quod dixi: Nemini quicquàm debeatis, niſi ut inuicem diligatis, debetis exequi & implere, non ſolùm propter ea quæ dicta ſunt, quæ uera ſunt: ſed etiam ſcientes tempus (καίρον græcè legitur) id eſt, tẽporis opportunitatem & occaſionẽ. Non enim omnia omni tempore æquè conueniunt. Tempus dormiendi noctè: tempus uigilandi, cum dies apparet. Vnde bene ſubditur.

Quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere. Hoc ergo ſcientes, ideſt, ſcire debentes ab ipſa nimirum lucis apparitione. Pro huius autem loci intelligentia ſciendum eſt, ſomnum metaphoricè ſæpe in ſcripturis intelligi, nec uno tantùm modo. Nam qui mortui ſunt, dormire dicuntur, ut mors ſomni nomine intelligatur, ſicut dixit Dominus: Lazarus amicus noſter dormit: ſed uado ut à ſomno excitem eum. Mors enim hominum cum eiuſmodi non ſit, quę totius hominis deſtruat cõpoſitum, propter animam quæ immortalis eſt, et propter ſpem reſurrectionis corporis: & quia ſic dormientes operari ultrà non ualent ad meritum, rectè ſomno comparatur ſecundum fidem, quia ueniet qui ab hoc ſomno excitabit. Hic eſt qui & Lazarum excitauit, quinimò & ſemetipſum, qui & de ſe dixerat: Ego dormiui, & ſoporatus ſum, & exſurrexi, quoniam Dominus ſuſcepit me. Et in hunc modum ſomnus accipitur in ueteri ſcriptura, ut cum dicitur: Cum dederit dilectis ſuis ſomnum.

Dormire quid ſit in ſcripturis.

Pſal. 126.

Alio modo capitur ſomnus, & intelligitur reſpectu operarum, quæ à nobis in hac uita exiguntur ab ipſo Domino, ut idem ſit dormire, quòd non operari. Et contrà, uigilare, idem eſt quòd operari. In quo ſenſu nobis dicitur. Vigilate: quia neſcitis diem neq; horam. Hoc enim uerbo iubet ut operemur, ſicut & alibi exprimit: Operamini dum dies eſt. Veniet nox quando nemo poterit operari. Ergo dormire dicũtur, qui non operantur præcepta Dei. Et ſiquidem hoc noctu agunt, minus malum eſt, propterea quòd excuſari poſſunt à defectu lucis. Sic enim fuiſſe in nocte dicuntur, qui præceſſerunt aduentũ CHRISTI ueri Solis, qui & de ſe ait. Ego ſum lux mundi. Et in Sapientia cap. 6. loquuntur tales. Sol intelligentiæ non eſt ortus nobis. Ergo cum iam CHRISTVS aduenit, non eſt hora noctis, ſed diei & lucis, ſi cum elapſo iam tempore conferatur. Olim erant figurarum & umbrarũ plena omnia: quibus obtecta ueritas, in his non elucebat

Matth. 25.

Ioã. 9.

Ibid. c. 8.

At poſtquàm CHRISTVS nobis ortus eſt, iam in reſurrectione ſua diluculum tempus uenit, ut ſurgamus à ſomno pigritiæ & nequitiæ, & induamus ueſtes uerarum uirtutum honeſtas et nuptiales. Lucis enim ſplendor, qui per euangelium corda noſtra illuſtrauit, uetat ne dormiamus ultrà in operibus tenebrarum, ſed epulemur manducantes ſanctè cibum, qui roborat ad perfectam operationem. Manducantes inquàm dignè, ne infirmi efficiamur & imbecilles, ac dormiamus, ſicut faciunt multi, teſte Apſo. Bene ergo ſequitur.

Nunc enim propior eſt noſtra ſalus, quàm cum credi-
De tẽpore gratiæ aliam uitã et alios mores poſtulante. *dimus &c. Nox præceſsit etc.* Licet quidam legant: nox proceſſit, ſed rectè ſe habet; *præceſsit.* Et pro intelligentia ſciendũ eſt, tria tempora eſſe diſtinguẽda. Primum quod ante CHRISTVM pręceſſit. Secundum poſt CHRISTI aduentũ pręſentis ſæculi. Tertium eſt futuri ſæculi. Primùm ergo tempus dicitur noctis: quia non clarebat tunc Sol ueritatis et iuſtitiæ. Secundum uerò duos habet reſpectus, alterum ad tempus quod præceſſit, alterum ad id quod ſequetur in futuro ſæculo. Si igitur conferatur cum priore tempore, reſpectu illius dicitur dies: & ita hic accipit Apoſtolus. Si uerò conferamus eum futuro ſæculo, poteſt adhuc dici nox: quia lux iſta gratiæ, quæ nobis interim effulget, eſt inſtar tenebrarum reſpectu futuræ lucis in gloria, & illius luminis gratioſi & glorioſi. Vnde Dominus hoc tempus
Luc. 2. per uigilias noctis diſtinguit. Et paſtores dicun-
1. Pet. 1. tur cuſtodire uigilias noctis. Et B. Petrus ſermonem propheticum quaſi lucernæ aſſimilat lucenti in caliginoſo loco, hoc tẽpus huius noctis adhuc indicans. Quare & hoc tempus rectè diluculo comparatur, quaſi de nocte aliquid, & de die
1. Cor. 13. ſimiliter participãs. Videmus.n. nunc per fidem, & non per ſpem, ſed per ſpeculum in enygmate
Iob. 7. aliquo. Vnde Iob ait: Viſitas eum diluculo, et ſu-
Oſeæ. 6. bito probas illum. Et Oſeas: Quaſi diluculũ præparatus eſt egreſſus eius: ideò rectè ait Apſ.

Nunc, ideſt, quando apparuit gratia Dei in Filio ſuo, *propior eſt noſtra ſalus, quàm cum credidimus.* Cœpit enim aliquo modo Iudæis appropinquari ſalus, cum cœperũt credere Meſſiæ uenturo, & gloriabantur dicentes. Nulla eſt tam grandis natio, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt nobis. At nondum erat tẽpus ueræ & perfectæ appropinquationis per fidem, & uberiorem gratiam, ſed quando clama-
Matth. 3. re cœpit magnus Præcurſor: Appropinquauit regnum Dei. Et ipſe etiam CHRISTVS, et Apoſtoli ipſi idẽ prædicarunt: & ſic expanſum eſt illuſtriſſimum in toto orbe euangelium. Tunc nox præceſſit, ideſt, euanuit: tunc dies appropinquauit, quia (ut diximus) in diluculo erat. Non igitur uera nox, ſed nec adhuc perfectus dies: ſed expectatur poſt hoc ſæculum. Eſt nihiloſecius tempus ſurgendi à ſomno & operandi appoſitũ & commodum. Vnde congruè ſequitur.

Abijciamus ergo opera tenebrarum. Opera tenebrarum ſunt opera ignorantiæ, & peccati. Nam tenebræ dicuntur ignorantia, & peccatum. Opera tenebrarum ſunt etiam opera malorum dæmoniorum, & peruerſorum hominum, qui & ipſi uocantur tenebræ. Sicut dixit Dominus. Hęc eſt ho *Luc. 22.*
ra ueſtra, & poteſtas tenebrarum.

Et induamini arma lucis. Arma lucis ſunt fides, ſpes, charitas, uigilantia, perſeuerantia, & huiuſmodi. In his.n. honeſtè ambulamus, *ſicut in die*, ideſt, decenter, quemadmodum exigit ipſum diei & lucis tempus. Multa enim fiunt nocte licitè, quæ facilè condonantur propter temporis conditionem. Induetur homo nocte ueſtibus uilibus, fortaſſis & laceris, quibus illum puderet uti illucente die. Et ob eam cauſam cum dies ſuccedit, ſumit elegantiores, nitidiores, & pretioſiores. Sic enim ſeruatur honeſtas, & perſonæ decorũ. Talis erit homo nouus in CHRISTO, ſcilicet, indutus ueſtibus nuptiarum, ideſt, clarioribus uirtutibus fide, ſpe, & iuſtitia perfecta: quia dies eſt. Et his ueſtibus honeſtè ambulabit: quoniam honorabilis eſt ſponſus, & amat ſponſam, in qua iam nõ ſit macula neq; ruga. Habet.n. ille diuinus Sponſus elegantes ſecum formarum ſpectatores, nimirum Angelos, qui neſciunt noctem, & nocturnas abominantur inhoneſtates. Alibi etiam Apoſto-
lus dicit eleganter in hunc ſenſum. Qui dormiũt, *1. Theſſ. 5.*
nocte dormiũt: & qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt. Perinde ac ſi dixiſſet, eos qui decenter & honeſtè dormiunt, nocte ſolitos eſſe dormire. Nox enim ad quietem & laboris remiſſionem ordinata eſt. Et ſimiliter qui ſunt, ebrij honeſta ebrietate, ſunt nocte ebrij, non die. Nos autem qui diei ſumus, ſobrij ſimus, induti loricam fidei, & galeam ſalutis. Hæc enim ſunt arma lucis: unde proſequitur declarans opera tenebrarum.

Non in comeſſationibus. Græcè κώμοις, ideſt, ſuperfluis conuiuijs. Comos enim Deus erat temulẽtiæ. *Et ebrietatibus.* Hæc ſunt opera noctis, quę & in noctem peccatorum inducunt, uidelicet, exceſſus in comeſtione & potu, cui rei multum ſeruiunt aſſiduè epulantes & ebrij, quos hîc notat Apoſtolus. Et quia hinc ſequuntur cæterę libidines, bene ſequitur. *Non in cubilibus et impudicitijs.* Et quia opera tenebrarũ et carnis ſunt etiã ad contentiones, & æmulationes, & ipſi in huiuſmodi tunc paſſim peccabant, rectè & opportunè addit. *Non in contentione, & æmulatione*, ut hinc accipiat occaſionem ſequentis exhortationis.

Sed induimini dominum IESVM CHRISTVM.

Hic opponit omnibus tenebrarum operibus indumentum domini IESV. Qui enim induit illũ, omnia quæ ſunt ueteris hominis exuit, & quę ſunt noui induit. Hæc indumenta ſunt heroicæ ſummæ uirtutes, lucidæ & conſpicuæ, tum quia Dominum ipſum reſpiciunt oculo alto ac ſublimi: tum etiam quia & ipſum proximũ. Qui enim CHRISTVM induunt, lucem induunt, & lux fiunt alijs ad rectum iter mandatorum Dei.

Et quia poſſet quis dicere. Ita ne debemus prorſus ſpernere corpus noſtrum, nec illud tueri? Aut negligere pariter propagationem debemus: quia dicit non in cubilibus? Abſit. Sed audi quid adiungit. *Et carnis curam ne feceritis in deſiderijs*, ſiue concupiſcentijs.

concupiſcentijs,ideſt,nolite tueri ac curare carnem, ita ut erumpat illa contumax in concupiſcentias improbas. Ac ſi dixerit, haſtenus curandam eſſe, quatenus ſobrietas patitur, & cuiuſq; ſtatus conditio, ut ſcilicet ſeruiat caro ſpiritui, ſpiritus autem Deo.

Cap. XIIII.

INfirmum autem in fide aſſumite,non in diſceptationibus cogitationũ. Alius enim credit manducare ſe omnia. Qui autem infirmus eſt,olus manducet. Is qui manducat, non manducantem non ſpernat:& qui non manducat,manducãtem non iudicet. Deus enim illum aſſumpſit. Tu quis es,qui iudicas alienum ſeruum? Domino ſuo ſtat aut cadit. Stabit autem: Potens eſt enim Deus ſtatuere illum. Nam alius iudicat diem inter diem,alius autem iudicat omnem diem. Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundet. Qui ſapit diem,Domino ſapit:& qui manducat, Domino manducat.Gratias enim agit Deo. Et qui non manducat: Domino non manducat, & gratias agit Deo. Nemo.n.noſtrum ſibi uiuit, & nemo ſibi moritur. Siue enim uiuimus,Domino uiuimus:ſiue morimur, Domino morimur. Siue ergo uiuimus, ſiue morimur, Domini ſumus. In hoc enim CHRISTVS mortuus eſt,& reſurrexit:ut & uiuorum & mortuorum dominetur. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare ſpernis fratrem tuum? Omnes enim ſtabimus ante tribunal CHRISTI: ſcriptũ eſt enim. Viuo ego dicit Dominus: quoniã mihi flectetur omne genu: & omnis lingua confitebitur Deo. Itaq; unuſquiſq; noſtrum pro ſe rationem reddet Deo.

I*Nfirmum autem in fide &c.* B.Paulus hoc in loco ad eorum contentiones deſcẽdit, quę ab improbis & peſtiferis procedebant æmulationibus,dum non rectè conuenirẽt Iudęi & Gentiles,ſed alteri in alteros inflarentur aut ſpernendo immiſericorditer,aut iudicando inſipienter, ſuperbè autem ex utraq; parte. Erant enim Gentiles qui credebant,ideſt, ex fide reputabant (Ideò eſt uox græca πιστεύει,ideſt,credit) manducare omnia,ideſt,credit non eſſe in fide CHRISTI ullam ciborum diſcretionem, ut alius eſſet immundus,alius uerò mundus. Et uerè nulla eſt diſcretio:quia omnis creatura Dei mũda. Nam munditia & immũditia à duobus eſſe poteſt,Aut natura,Aut prohibitione. Non quidem natura, cum omnis creatura Dei bona ſit. Non ulterius prohibitione: quia iam lex in huiuſmodi quæ erant elementa & umbrę futurorum,ceſſauerat, & locum dederat CHRISTO,qui poteſt mundare omnia,quod lex non poterat.Sed non omnes habebant hanc ſcientiam, Ideò & tunc erant infirmi in fide qui metuebant,ubi omnis timoris ceſſauerat ratio: & uolebant ſemper manere in legis lacte & elementis. Quare à multis ciborũ generibus abſtinebant,eos diſcernẽtes iuxta legis præſcripta.Et ij manducabant olera, onde ſpernabantur à Gentibus tanquàm inſipientes,& qui neſcirent fidei ueritatem.Illi uerò contrà iudicabãt Gentes quaſi legis temeratores, idq; imperitè,cum lex ſuum uigorem iam amiſiſſet. Quamobrem Apoſtolus occurrens huiuſmodi diſceptationibus,Primò ſatagit, ut ſuccurrat infirmo in fide,ne contemnatur:quia Dominus non contemnebat illum, ideò ait.

Infirmum autem in fide aſſumite, aut ſuſcipite,ut legit B.Auguſtinus, ſiue ſuſtentate miſericorditer. Tales debemus eſſe in illos,qui infirmi ſunt in fide. Non enim extra fidem ſunt,qui licet ueritates fidei non omnes habeant,tamen quę ſunt manifeſtè determinata recipiunt. Firmitas autem fidei intelligitur ſecundum intenſionem in corde, qua ſuſcipiuntur credenda. Talis fuit fides Abrahæ, qui contra ſpem in ſpem credidit pleniſſimè perſuaſus de omnipotẽtia Dei. Vnde qui eſt infirmus in fide ſecundum intenſionem,etiam plerunq; eſt ſecundum extenſionem,eorum uidelicet quę credenda ſunt ſecundũ ueritatem. Nam fides parum intenſa intus (quia caret luce monſtrante limpidè ueritatem) non facilè ac benignè admittit omnia quæ proponuntur,ſed oportet captiuare intellectum:cuius rei non indigent qui fide pollẽt,& iam firmi ſunt.Nam ij penè uident quæ credunt,& facilliſmi ſunt ad credẽdum omnia:quia in eis eſt dilectio Dei, quæ abijcit affectus inordinatos, unde & clarius lumen habent interius. Propterea & de charitate dicitur, quòd credit omnia.

Pro pace eccleſiæ tolerandos eſſe infirmos.

1.Cor.13.

At Iudæi illi ſuiipſorum & ſuæ gentis amantes,aſpergebantur tenebris huius affectus,& infirmi erant adhuc in fide,non tamen omninò reprobi,ſed tolerati ad tempus in ſua infirmitate, aſſumendi à Deo,Itaq; ſuſcipiendi erant ad tempus,& non ſpernendi,quoaduſq; ſecuris ad radicem poneretur,ideſt,donec perfecta fieret determinatio ab Apoſtolis,& per illam abſciſſio illorũ foliorũ legis,quæ ſine fructu erant & ſucco ueritatis.Et ideò p̄hibet ne illi ueniant in diiudicationes diſceptationum. Quilibet enim diiudicabat ueritatem eſſe in parte ſua:unde contẽtiones oriebantur, quæ Chriſtianos minime,et potiſſimum initio naſcentis eccleſiæ,decebant. Quamobrem admonet Apoſtolus,ut Gentilis mãducans non ſpernat Iudæum non manducãtem. Et non manducans Iudæus Gentilem manducantem non iudicet:quia Deus aſſumpſit illũ ut filium per euangelium in CHRISTO.Aſſumpſit autem inſerendo in oliuam bonam,& in radicem non legis,ſed patriarcharum & Abrahæ fidelis,in quo ueluti in typo fides incœpit.Fide enim ab initio iuſtificatus eſt,& non ex operibus legis. Vnde & in gratiam chriſtianæ trãquillitatis et concordiæ,quę inde perturbabatur,excandeſcens,rectè corripit temeritatem iudicantis,& ait.

Reprehenditur iudiciũ Iudæorum in Gentes.

Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum? Vt oſtendat non ſolùm peccatum falſi, ſed etiam illegitimi iudicij, utpote ab eo, ad quem iudicare non attineat. Ideò dicit: Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum, cum non ſis paſtor, aut dominus eius: ac propterea non tibi ſtet aut cadat, ſed domino ſuo? Græcè legitur proprio Domino. Hic eſt CHRISTVS Creator noſter ac Redẽptor, cui ſtamus, & cadimus. Poteſt autem, imò & præcepto euãgelico obligatur, frater fratrem admonere & corripere; ſed fraternè & modis debitis, & non ut ſuperior etiam iudicare. Sed ne uideatur Apoſtolus concedere in ea libertate manducandi eſſe peccatum, addit.

Stabit autem: Potens eſt enim Deus ſtatuere illum, ſiue ſtabilire. Nota ut à potentia concludit effectum. Et benè conſequitur penes Deum tñ, ut quod poteſt facere, etiam faciat, quoad beneficentiam & miſericordiam pertinet, quando ex parte noſtra non ponitur obex, aut res non ſit per ſe indecẽs. Sic & ſuperius argumẽtatus eſt de Iudæis, quòd ſi non permanſerint in incredulitate, & ipſi inſerentur. Id autem quamobrem? quia, inquit, potens eſt Deus inſerere illos.

A legis ueteris obligatiõe abſoluuntur Chriſtiani, non à luctu euangelico.

Annotandum eſt autem hoc in loco, ea quę dicit Apoſtolus hic & alibi de cibis, malè ſeruire hæreticorum uentri & ingluuiei, qui abſtinentiã & omnem ciborum delectum prætextu carnalis ſuæ libertatis improbant. Non enim Apoſtolus quenq; à Chriſtiano luctu ſoluit, ſub quo ieiunia continentur: ſed ſolũmodò ab obſeruãtia ueteris legis, & ne dicatur ullus cibus immundus. Nam per CHRISTVM cuncta ſunt munda, ſi modò qui manducat fuerit mundus. Verùm alia quæſtio eſt de abſtinẽtia & luctu, quem qui non probant, ſtatum ueri Chriſtiani improbant, & crucis CHRISTI nolunt eſſe participes. Et qua tandem fronte? ſperabunt ſe poſſe æternæ conſolationis eſſe participes? Ipſemet.n. Dominus dixit? Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.

Nam alius iudicat diem inter diem &c. Apoſtolus proſequitur eandem exhortationem, adiungens alium caſum, quòd quidem iudicabant diem ad diem. Et quidam iudicabant oẽm diem. Eſt enim propoſitio caſus qui accidebat, & non redditio rationis ſuperioris dicti. Vnde græcè non legitur. *Nam alius*, ut uideatur connecti ſuperiori dicto, tanquàm redditio rationis, ſed legitur. *Alius quidem iudicat &c.* Iudicare diẽ ad diem, erat cenſere aliquem diem alij diei præferendum ſuapte natura. v.g. Iudicabant ſabbatum, et alias legum ſolennitates, & neomenias, & quæ legis erãt onera, etiam libertate CHRISTI iam exorta, perpetuò ſeruanda eſſe & portanda, ac ſi ſerui perpetuò futuri eſſent, & nunq; liberãdi per CHRISTVM. Hæc tamen eorum fides ſimiliter & error, ad tempus fuerunt illis permiſſa, ut non præcipitarentur qui erant infirmi in fide. De qua tamẽ re conqueritur Apoſtolus ad Galatas. Dies (inquit) obſeruatis, & menſes, & tempora, & annos, uidelicet, in lege præſcriptos. Sed hoc dicebat gentibus: quoniam etſi ad tempus tolerati

Quid eſt diem inter diem iudicare.

Gal. 4.

ſunt Iudæi, qui hæc ſeruari debere putabant, excuſante illos conſuetudine ac lege: Ipſæ tamen Gentes non erant tolerandæ in eo, à quo paulò poſt erant ablactandi Iudęi, ſed nondum tempus maturum aduenerat ſtatuendi, & decidendi hanc ueritatem, ne multi eorum adhuc infirmi in fide inciderent in ſcandalum, & perderentur.

Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundet. Hanc B. Pauli admonitionem ad ſedanda utriuſq; partis diſſidia, quidam ineptè intelligentes, crediderunt factam unicuiq; ab illo circa hoc liberam poteſtatem ſtatuendi quod magis placeret, & ſic in ſua deliberatione permanẽdi: imò ut abundaret qlibet in ſuo ſenſu, id eſt, abũdantius hęreret. Et hoc intelligendum eſſe in ijs quæ ad fidem non ſpectant, docuerunt. Sed hoc longè abeſt ab apoſtolico ſpiritu, ut talia ſcilicet moneat quę duritiam pariunt, & ſunt ad confirmationem falſitatis, & contentionum præbent fomenta: cum econtrariò præcipiatur. Ne innitaris prudentiæ tuæ. Et præterea, Iſta quęſtio in re propoſita, erat de pertinentibus ad ueritatem euangelij, & ſic ad fidem per ſe: licet nondum exigeretur à Iudæis ut res fidei propter infirmitatem eorum. *Prou. 3.*

Quid ſit in proprio ſenſu abũdare.

Igitur alia eſt expoſitio, nimirum debere unũquenq; in ſuo ſenſu abundare in gloriam Dei, uidelicet, ut quod credit, ad Dei gloriam illud ordinet. Mihi aliquando, antequàm græca conſuluiſſem, non diſplicuit hic ſenſus, ut uideatur Apoſtolus ita admonuiſſe, non quidem ut quiſq; retineret ſenſum ſuum, ſed ut manens in ſuo ſenſu abundaret, uidelicet, charitate in proximum ad ædificationem, non ad deſtructionẽ, ne per contentionem uinculum charitatis ſolueretur. Et hoc eſt abundare apud B. Paulũ, ut ubi ait. Quoniam æmulatores eſtis ſpirituum, ad ædificationem eccleſiæ quærite ut abundetis. *1. Cor. 14.*

Hic quidem ſenſus in ſe eſt utilis in morum diſciplina. Sed aliud profectò hoc in loco ſenſit B. Paulus: quia nullum hîc uerbum legitur quo ſignificetur abundare, ſed poſitum eſt πληροφορείσθω, hoc eſt, ſatisfaciat, aut confidat, ſeu pleniſſimè perſuaſus ſit. Nam & interpres ſupra, cum de Abrahę firma fide loqueretur Apoſtolus, uerbum πληροφορηθεὶς uertit, pleniſſimè ſciens.

Hic ergo ueriſsimus eſt huius loci ſenſus, quòd quilibet qui in ſenſu ſuo manet, ita debet manere, ut reuera ſit perſuaſus, & ſatisfaciat ſaltem ſibi ipſi, hoc eſt, ut uideat ne zelo nimio, & contentionis ſtudio uelit cuſtodire poſitionem ad uictoriam: & ne coram alijs ferat confuſionem ignorãtiæ, ea pertinaciter defendat, in quibus tamen ſibi ipſi non ſatisfacit. Nam ut quidam rectè ait. Leuis eſt ei conſolatio, qui in ſemetipſo conſcientia teſte cõfuſus eſt, licet ab alijs ignoretur. Nam & ſcietur aliquando cum maiore confuſione, & fortaſsis iam ſcitur à pleriſq;. Oportet ergo ut qui uult cuſtodire ſententiam ſuam in ſuo ſenſu, uerè ſic ſe habeat intus in conſcientia, ut ſit certus? ſe ſimpliciter ambulare. Cui ſi aliquando patuerit ueritas, ſit paratus decedere de ſententia, & oblatam amplecti ueritatem. Et in hoc interim

ſatisfaciat

ſatisfaciat ſibiipſi, ideſt, conſcientiæ ſuæ, certò ſciēs id quod tenet, apparere ſibi uerū, etſi fortè ſit falſum. Id enim interdum ſiue per humanā ignorantiam ac tenebras, ſiue propter rei difficultatē & obſcuritatē non licet diſcernere. Qui igitur ſic errat nō affectatè nec pertinaciter, ſolummodo falſus colore ueritatis (quia hoc humanę conditionis eſt) dignus eſt uenia. Quis enim tanta unquàm fœlicitate prædita nominari potuit, ſeu etiam poteſt, qui in nullum ſit lapſus errorem? Autores ſacræ ſcripturæ ſemper excipio. Id ergo uigilanter quiſq; attendat, ne adſit malitia, aut ſtudium contentionis, & cupido gloriolæ: & ſe huius animi eſſe certitudinem habeat.

Quid obſeruādū ſit in diſceptationibus circa theologicas quæſtiones

Et hic eſt elegans & pulcherrimus Apoſtoli hoc in loco ſenſus, quem utinam amplectaremur omnes. Non equidem eſſent tot opinionum turbæ, non tot contentiones, quæ chriſtianam charitatem, ſi fortè non ſcindunt, certè non parum diminuunt. An non quod Patrum noſtrorum multis lachrimis ac ſudoribus ædificatum eſt, huius inobſeruantia præcepti labaſcit, & in interitum tendit? Vtinam hoc uerùm non eſſet plus ſatis. Nam quanta ſunt diſsidia nata in eccleſia ob iſtū zelum? Et quot ſectę propter uarios à ſingulis ordinibus ſelectos a doctores? Inde Thomiſtæ, & Scotiſtæ præcipui uigent, qui aluerunt acres inter ſe cōtrouerſias, dum plus ualet Doctoris apud unūquenq;, quàm ueritatis autoritas, & eccleſiæ ſanctæ perſeuerans diuturnus uſus. Nā de immaculata conceptione immaculatæ VIRGINIS Matris Dei, & alijs huiuſmodi, quot exorta ſunt ſcandala in eccleſia Dei? Et utinam finis aliquando. Ergo ut per omnia confirmetur hæc exhortatio, ne ſenſuum diuerſitas diſsidium pariat charitatis, addit ſuaſionem ex dictis, & ait.

Qui ſapit diem, Domino ſapit. Et qui manducat, Domino manducat. In græcis legitur etiam illud. Qui non ſapit, Domino non ſapit. Et commodè quidem. Similiter: Qui mā ducat, Domino manducat. Et ſic ècōtrario: Qui non manducat, Domino non mā ducat. Nam quiſq; gratias agit Deo. Diximus diē ad diem iudicare, non eſſe aliud, quàm diem ſuper aliam diem eſſe obſeruabilem ſua nobilitate ac dignitate. Idem eſt etiam ſapere diem, ideſt, probare & præferre. Et mā ducare, nihil aliud eſt, quàm putare liberè poſſe ſumi quemcūq; cibum, etiam à lege antiqua uetitum. Senſus ergo eſt. *Qui ſapit diem*, ideſt, probas obſeruātiam dierū, *Domino ſapit*, hoc eſt, propter Dominum obſeruat, tanq; ſeruiens Domino, putans in hoc ſe obſequium præſtare Deo. Et ſimiliter qui nō ſapit diē Domino non ſapit, cōfidens quòd Deus nolit huiuſmodi diſtinctiones. Et ſimiliter accidit in mā ducantibus: quia Domino, ideſt, propter Dominum quilibet id agebat, cū gratias ageret. Et hoc Apoſtolus ponit eſſe uniuerſaliter apud illos, qđ ex debito debere eſſe prædixerat, & quod inuicem quiſq; debebat eſſe perſuaſus de altero. Quo ſtante, meritò ceſſare deberent contentiones: quia unuſquiſq; in unum tēdebat, ideſt, in laudem Dei, & parum intereſſet (donec fert Deus) an quis obſequatur illi uno modo, an uerò alio, ſi tamen putat certo modo ſeruiens, gratiorem ſe illi fore. Omnia tamen abſq; proximi offendiculo agat.

Nemo enim noſtrū ſibi uiuit, & nemo ſibi moritur &c. Quia nullus eſt iam ſuę poteſtatis ſuiq; iuris poſt quàm redēptus eſt à CHRISTO, ut teſtatur etiā alibi Apoſtolus: Empti enim eſtis pretio magno, & non eſtis ueſtri &c. Vnde non ſibi debet uiuere, nec ſibi mori, ideſt, ſuo arbitrio in commodū ſuum, & in gloriam ſuam. Loquitur enim de corporis uita & morte: quia Dominus, uitæ noſtræ & mortis noſtræ eſt Dominus. Illius enim ſumus ſiue uiuentes, ſiue morientes. Nam in hoc CHRISTVS reſurrexit, ut dominetur uiuis & mortuis. Non eſt factus ille Dominus ſolummodo uiuentium, ſed mortuorum: quia regnum eius æternum eſt, & ſuper omnes.

Sed quomodo dicetur Dominus mortuorū & uiuorum, cum CHRISTVS ipſemet in euangelio dixerit: Deus non eſt Deus mortuorum, ſed uiuentium? Reſpondetur, quòd Dominus Deus benedictus non poteſt eſſe Deus mortuorū, ideſt, eorum qui perfecta morte eſſent mortui, ideſt, ſecūdum animam & ſecundum corpus, ut putabāt hæretici. Nam mortui uox in ſcripturis eſt ualdè ęquiuoca, iuxta uariam hominum acceptionem. Vnde dicit Dominus. Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos. Non obſto etiam, ſi quis mortuos eos intelligat, qui cum CHRISTO per baptiſmū mortui ſunt: quia iam illi non uiuunt, ſed uiuit in eis CHRISTVS. Alij autem dicuntur uiuere, qui adhuc ſunt in ſuæ carnis poteſtate, qui ſimiliter & CHRISTO uiuūt, qui & uiuis & mortuis dominatur. Etenim uiuentes & morientes acquiſiuit: ita ut & qui uiuunt, Domino uiuant ad eius gloriam, ſed alio modo quàm illi mortui, qui crucifixerunt carnem ſuam cum uitijs & concupiſcentijs ſuis, ut ait ad Gal.

Luc. 20.

Mortui uox æquiuoca in ſcripturis.

Cum uerò notum eſſet, quoſdam eorum non ambulare ſecundum hanc doctrinæ formam, ſed ex Iudęis erant, qui iudicabant arroganter & imperitè gentiles: & ex gentibus qui ſpernebant immiſericorditer Iudæos infirmos, ideò aduerſus omnes addit. *Tu autem quid iudicas fratrem tuum? Aut tu quare ſpernis fratrē tuum? Omnes enim ſtabimus etc.* Et pro hoc affert ſcripturam dicentem. *Viuo ego dicit Dominus &c.* Verba autem ſcripturæ pulchra ſunt admodum, & Apoſtolicam de CHRISTO doctrinam confirmantia, apud Iſaiam. In memetipſo iuraui. Egredietur de ore meo iuſtitiæ uerbum, & non reuertetur: quoniam mihi incuruabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. Apoſtolus dixit: Viuo egò dicit Dominus. Et in Iſaia: In memetipſo iuraui. Expreſſit .n. Apoſtolus iuriſiurandi modum, quo Deus utitur in ſcripturis. Item quod Iſaias dixit: Et iurabit omnis lingua per nomē meum. Apoſtolus dixit: Confitebitur Deo, nimirum ipſi CHRISTO. Quia iuramentū eſt ſpecies confeſſionis diuinæ, & ſub religione comprehenditur. Cur igitur omninò prohibent iſti hæretici iuramentum, cum in prophetia ſit, q per illud confitemur ipſi Deo? Licet enim ipſe Pa-

Iſa. 45.

ter

cer loquatur dicens. Egredietur de ore meo Verbum iuſtitiæ, id eſt, CHRISTVS iuſtitia noſtra, & non reuertetur, id eſt, non ceſſim ac retrorſum redibit abſque fructu: quoniam mihi incuruabitur omne genu. Id enim erit ante tribunal CHRISTI: quia qui curuabunt ſe ante CHRISTVM, etiam ante Patrem ſe curuabunt. Quandoquidem tunc clarificabitur à Patre in cœlis, ſicut ipſe clarificauit Patrem in terris. Et unuſquiſque, uidelicet eorum qui priuati ſunt, nec gerunt perſonam intendentis uel ſpeculatoris, ut ſunt prælati & magiſtri, reddet ante tantum tribunal de ſe rationem. Prælati autem & de ſe & de aliis, qui illorum regimini ſubiiciuntur. Quod ſi diligenter perpenderent hodie multi, non tanta facilitate (ne dicam ſimonia & ambitione, per fas & nefas) ad eccleſiaſtica ſacerdotia irruerent, nulla ratione habita ętatis, eruditionis, probitatis uitæ atque integritatis, quæ tamen ſumma in iis qui præſunt, pro dignitate gradus neceſſariò exigitur. Itaque compeſcit unumquenque Apoſtolus, ne propter conſeruum & confratrem nimiam curam ſuſcipiat, & ſuprà quàm deceat. At quantum, obſecro, hac in parte peccatur, cum reperiantur non pauci qui ſolicitè curant aliena, & quæ ad ſe minime pertinent: propria uerò miſerè negligũt. Porrigit ergo huic malo remedium Apoſtolus, & ſubiũgit.

Non ergo amplius inuicẽ iudicemus. Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculũ fratri uel ſcandalum. Scio, & confido in domino IESV, quia nihil cõmune per ipſum: niſi ei qui exiſtimat quid commune eſſe, illi commune eſt. Si enim propter cibũ frater tuus contriſtatur: iam non ſecundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo CHRISTVS mortuus eſt. Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum. Non eſt enim regnum Dei eſca & potus: ſed iuſtitia, et pax, & gaudiũ in Spiritu ſancto. Qui .n. in hoc ſeruit CHRISTO, placet Deo, & probatus eſt hominibus. Itaque quæ pacis ſunt, ſectemur: & quæ ædificationis ſunt, inuicem cuſtodiamus. Noli propter eſcam deſtruere opus Dei. Omnia quidem ſunt munda: ſed malum eſt homini qui per offendiculũ mãducat. Bonum eſt non mãducare carnem, & non bibere uinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut ſcãdalizatur, aut infirmatur. Tu fidem habes penes temetipſum, habe coram Deo. Beatus qui non iudicat ſemetipſum in eo quod probat. Qui autem diſcernit, ſi manducauerit damnatus eſt: quia non ex fide. Omne autem quod non eſt ex fide, peccatum eſt.

Non ergo amplius &c. Concludit ex dictis B. Paulus, non debere illos ulterius mutuis iudiciis rixari, quoniam hoc eſſet iudicare de ſecretis cordis: Sed ut illud potius iudicẽt, hoc eſt, rectum cẽſentes probent, ſeu conſtituant, non eſſe ponendum fratri offendiculum, aut ſcandalum. Offendiculum eſt, quo aliquis in uia detinetur, ne ultrà progredi ualeat. Et ſcandalum, quo offendentes ſæpe cadunt. Qui enim ſpernit, ponit offendiculũ: quoniam qui ſpernitur, triſtitia afficitur: unde ſæpe retrahitur à ſeruitio Dei, ac per hoc ſæpe corruit: ita ut offendiculum uertatur ei in ſcandalũ.

Contra gentes quæ ſpernebãt infirmos Iudæos.

Verùm ne taceret quod erat ſecundum ueritatem: quò aliqui ex illius teſtimonio errorem recognoſcerent, & ita non paterentur offendiculũ, aut ſcandalum, dixit.

Scio & confido in Domino IESV, id eſt, perſuaſus ſum, ita ut fidenter ualeam dicere in Domino IESV: quia in eo certior factus ſum. Aut, quia hæc fuit uirtus IESV, uidelicet, mundificãdi omnia. Certus inque ſum, *quòd nihil cõmune eſt per ipſum*, mel ius. *per ſe*, id eſt, ſuapte natura nihil eſt immũdum. Id enim eſt hîc commune quod immundũ, prophanum, non ſanctum. Quoniam omnis creatura Dei bona eſt, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. In latinis legitur. Nihil commune per ipſum, uidelicet, IESVM, qui mũdauit omnia. Sed priori ſenſui magis congruit quod ſequitur.

Niſi ei qui exiſtimat quid commune eſſe, illi commune eſt. Ac ſi dixerit, Per ſe quidem & ſuapte natura nihil eſt commune, ſed exiſtimatione fit commune: quia error conſcientię facit legem erranti. Quod enim putat quis eſſe contra Deũ, & facit, peccat: quia quod ex ſe eſt, paratum ſe oſtendit facere contra Deum, quo animo iniquus conſtituitur. Addit etiam, ut ſuadeat nõ eſſe in huiuſmodi infirmitate ſpernendum fratrem: quoniam non is ambulat ſecundũ charitatem, qui fratrem triſtitia afficit: quia firmum membrum infirmo membro triſtitiam inferre non ſolet, ſed blãdè palpat & fouet. Adiecit pocentiſsimam atque efficaciſsimam parſuaſionem, inquiens.

Error cõſcientię peccatum parit.

Noli cibo tuo perdere illum, pro quo CHRISTVS *mortuus eſt.* Ac ſi diceret: Non facis aliquid magnum, ſi per modicam abſtinentiam cuiuſpiam cibi curas obſequi fratri tuo, cum tanti fuerit ille apud CHRISTVM, ut nõ dubitauerit ipſe pro eo mortem oppetere. Perdebatur autem Iudæus infirmus, ſi Gẽtilis coram Iudæo uſus eſſet ſua libertate e õmedendi ſine diſcretiõe. Primò quia ob hanc iniuriam ſeparabat ſe Iudæus à communione fidelium, & blaſphemabat CHRISTVM cũ ſua eccleſia, & ita peribat. Tum uerò quia ex ipſa contentione naſcebatur apud eos, qui foris erant, occaſio deridendi eccleſiam, in qua eſſent huiuſmodi diſsidia, & ita blaſphemandi chriſtianam doctrinam, ac legem: ideò adiecit.

Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum, præcipiens ne detur occaſio iis qui foris ſunt, blaſpemandi bonum noſtrum, id eſt, bonum eccleſiæ commune, quod eſt CHRISTVS, & per illum ineffabilia Spiritus ſancti dona. Vel bonum noſtrum, id eſt, euangelicam doctrinam, quæ per contentiones Chriſtianorum, dum alius quidem unum, alius itẽ aliud ſentit & prædicat, uituperatur nõ abſque blaſphemia, cum ſit doctrina Dei. Et ideò magnũ

eſt

eſt prælatorum peccatum, qui ſuo peſsimo exē
plo dant occaſionem hęreticis & ſchiſmaticis cō
temnendi,& blaſphemandi eccleſiam Dei. Et ne-
quis diceret quòd in abſtinendo,uel non abſtinē
do conſiſteret ſalus & regnum Dei,reſpondet.

Non eſt enim regnum Dei eſca & potus . Et hoc eſt
1.Cor.8. quod aliâs alijs uerbis declarauit,dicens:Eſca au
tem non commendat nos Deo. Neq; enim ſi non
māducauerimus,uidelicet, amittemus gratiā Dei.
Neq; ſi manducauerimus, abūdabimus. Voluit
oſtēdere quòd non in ijs de ſe cōſiſtit regnū Dei,
quæ ſunt adminicula uel ad bonum, uel ad ma-
lum ob circunſtantias,& finem ipſum:& ideò ni
ſi ſint præcepta ab eccleſia, manent inter indiffe-
rentia.Sunt enim hæc iudicanda ſecundum chari
tatem,quæ edificat:& item ſecundum ea quę in-
de ſequuntur,ut ſic cenſeantur uel bona, uel ma-
la.Nam hoc eſt regnum Dei,uidelicet,

Iuſtitia,& pax,& gaudium in Spiritu ſancto . Per iu
ſtitiam intellige legem charitatis . Hæc eſt enim
perfecta iuſtitia,ut rectè ait B.Auguſtinus:Dili-
ges Dominum Deum tuū ex toto corde tuo &c.
Gal.5. Alibi Apoſtolus dixit, quòd fructus ſpiritus
ſunt charitas,gaudium, pax &c . Hîc ergo dicit
iuſtitiam pro charitate.Neq; poteſt eſſe ſine gau
dio charitas: quia ſpem ſecum habet poſſidendi
dilectum,quem hîc uidet oculo fidei,unde pax in
corde gignitur. Sic enim gauiſi ſunt diſcipuli ui-
ſo Domino.Audierunt enim:Pax uobis. Diffuſa
eſt(ut diximus)diligenti Deum ipſa charitas per
Spiritum ſanctum inhabitātem in nobis. Porrò
magna eſt differentia inter gaudium & gaudiū,&
Gaudij & pacis differentia. inter pacē & pacē.Eſt gaudiū & pax ex mundo,
& eſt ex Deo , & Spiritu ſancto.Ac tātò hęc pax
et gaudiū perfectius,quantò præſtat carni Spiri
tus,& terrenis ſupereminent cœleſtia. Apoſtolus
ergo ut idem ſuadeat,in eſca & potu non conſiſte
re regnum Dei:quia ijs utimur ad charitatē Deo
oſtendendam tanquàm inſtrumentis,adiecit com
modiſsimè.

Qui enim in hoc ſeruit CHRISTO.In ijs, inquit,
quæ pertinent ad proximi ædificationem,uel cō
firmationem,obſequendo illi . Et dicitur ſeruire
CHRISTO:quia eccleſia tota CHRISTVS eſt.
Et ob eam cauſam græcè præponitur articulus,
CHRISTO. Cum ergo ſeruiens & miniſtrans
CHRISTO,placeat Deo,iam optimè ſequitur &
ex ordine,quòd faciēs in gratiam proximi(quod
eſt infirmari cum illo obſequij gratia)*placet Deo:*
Math.9. Ipſe enim Deus miſericordiam uult, & nō ſacri-
Ioan.17. ficium.Et CHRISTVS dixit:Volo Pater,ut ubi
ego ſum,illic ſit & miniſter meus. Et alibi : Quod
uni ex minimis mei feciſtis,mihi feciſtis. Vnde cō
cludit egregiè.

Itaq; quæ pacis ſunt ſectemur &c. Vt non deſtrua-
tur opus Dei,quod eſt ipſius eccleſiæ conſtru-
ctio,propter eſcam,ideſt,propter obſeruationes
illas,quæ circa eſcam ſunt uel edendo,uel abſti-
nendo. Non enim propter eſcam eccleſia eſt, ſed
eſca propter eccleſiam. Et ne quis obijceret. An
non mihi licet manducare?An non CHRISTVS
mundauit omnia ? Cur igitur libertas mea perire
debeat propter ſtomachum fratris? Reſpondet.
Verè omnia ſunt mūda. Et hac cōſideratione ti-
bi manducare licet.Verùm quia māducando hęc
munda,cōtingit fratrem tuum infirmum offendi,
pro quo CHRISTVS mortuus eſt,malū tibi red-
ditur manducare iſta,tametſi mūda : quia tu nō
miſereris fratri tuo infirmo. Quamobrem bonū
redditur non manducare carnem, & non bibere
uinum:neq; quid aliud in quo frater offenditur,
ut ſic deſiſtat ambulare in uia Dei. Aut ſcandali-
zatur,ut ſic cadat & ruat Aut infirmatur,ut pro
pterea tepidè proſequatur iter,qđ cepit in CHRI
STO.Et ne quis ueritatem rei opponeret,quę ui
detur eſſe manifeſtanda , & errores minime eſſe
fouendos, quod fieri hac ſimulatione uidebatur,
mirè reſpondet Apoſtolus ijs præclariſsimis uer-
bis,conſulens mirabiliter utriq; parti,& ait.

Tu fidem habes,ideſt,Tu doctus es in re fidei,pla
nè perſpiciens tibi licitum eſſe comedere,Sed
hanc fidem *penes temetipſum habe coram Deo*,ne no-
ceas infirmo fratri.Et hoc ſemper eſt faciendum
circa ea quæ tolerat eccleſia:quoniam diſsimulā
da ſunt,& cædendum eſt infirmitati uſq; ad tem
pus,quo res pateſiat.At tunc non eſt ultrà diſsi-
mulandum,ſed prædicandum liberè,& ſequendū
audacter quod ſanxit eccleſia . Non enim omnia
quæ ſunt fidei ſemper,& ab omnibus exiguntur,
ſed tolerat eccleſia uſq; ad tempus propter infir-
mos.Neq; in eiuſmodi obſequijs eſt ullum men-
daciū,aut uera ſimulatio,ſed tectio magis & oc-
cultatio ueritatis . Quod quidē eſt licitum:imò et
tempore & loco exigitur. Agnoſce uerò ſanctā
ſancti huius uiri aſtutiam,qui dum pro infirmo ui
detur ſuadere compaſsionem, eadem opera ueri
tatem aperiendo,hoc agit ne ſit infirmus.Et ſimul
eum qui ſpernit infirmum,corripit de immiſeri-
cordia,& tenui charitatis affectu,ait.

Beatus qui non iudicat ſemetipſum in eo quod probat.
Aliqui exponunt , à B. Paulo beatificari illum ,
qui non iudicat, ideſt, non damnat ſemetipſum
in re quam probat,uidelicet,eſſe bonam . Sed q̃
ridicula, obſecro,hæc beatificatio.Quis enim eò
uſq; ſtultus,ut ſemetipſum damnet , in eo quod
probet non eſſe damnabile?Occurrerēt multa cō
tra hunc tam frigidum ſenſum,quæ non libet ex-
plicare.Sunt & alij ſenſus , quos (quia manifeſtè
non quadrant)non cenſui operæpretiū eſſe pro-
ſequi uel recitare.

Hic enim(ni fallor)uerus,& apoſtolico ſpiri- *Quid ſit uerè*
tu dignus eſt ſenſus,beatum eſſe non iudicare ſe- *ſeipſū nō iudi-*
metipſum etiam in bonis. Licet enim,& bonum *care in ijs quæ*
eſt iudicare quæ bona ſunt,bona eſſe,non tamen *probamus.*
ſeipſum bonum eſt propterea iudicare: quod fit
per elationem, alijs ſeſe pręferendo propter ſciē-
tiam quæ inflat,quia iudicium Dei eſt:ac ſi dixe-
rit. Beatum eſt ſe ſummiſſè gerere,& humiliter ſe
habere,& non proprio iudicio ſe aduerſus proxi
mum extollere etiam in cauſa bona,ſed miſereri
fratri,& relinquere iudicium Deo:quod pauci fa
ciunt.Dicat ergo homo cum B.Paulo , ſi tamen 1.Cor.4.
poteſt: Nihil mihi conſcius ſum.Sed & hoc mox
adijciat ex illo:Sed non in hoc iuſtificatus ſum:

qui

qui autem me iudicat, Dominus eſt. Vide igitur hoc in loco, iudicare ſeipſum ſignificare cum autoritate, & tanquàm ſecernere ſe ab alijs proprio iudicio, quod eſt ſuperbum, tametſi probet quæ uerè probanda ſunt, nec erret. Nam id eſt probare, tanq̃ experimento rem certò ac planè noſſe. Sed nõ in hoc quiſq; probatus eſt, quòd ſeipſum commendet, ſed ſi commendetur à Deo. Multa enim ſunt, in quibus offendimus omnes. Vnde bonum eſt ſemper ſibi timere etiam in tutis, & cõſentire ſine peccato fratri ſuo. Et qui id agit, beatus. Et hæc dixit Apoſtolus homini ueritatẽ ſoẽti, nec diſcernenti, uidelicet cibum à cibo. In eũ uerò qui diſcernebat, adiungit.

Omne quod nõ eſt ex fide peccatũ eſt, quõ intelligatur.

Qui autem diſcernit, ſi mãducauerit damnatus eſt, quia non ex fide. Omne autem quod non eſt ex fide, peccatũ eſt. Hic locus difficilis eſt multis, propterea quòd nõ ſanè capiant, quomodo manducans cum opinione peccati, dicatur id facere non ex fide, cum fidei ueritas id permittat. Quare ſunt qui hîc: fidẽ; exponant, conſciẽtiam: quod uerè nouum eſt ac inauditum. Damnat hunc intellectum B. Auguſtinus in Pelagianos diſputans. Et ſimpliciter uerum eſſe putat, peccatum eſſe quodcunq; non eſt ex fide. Certiſsimum uerò eſt non eſſe ex fide, qđ facio cõtra conſcientiam putans eſſe malum, tametſi non ſit malum.

Quod ut apertius uideas, bone lector, conſiderare debes, quòd fides edicit quædam principia, & ex his edicit multa particularia. Principia quæ edicit fides ſunt. u.g. Diliges Dominum Deũ tuũ. &: Serua mandata eius. Qui autem putat ſe cum peccato manducare, ſi manducat, iam nõ facit ex hac fide: quia oſtendit ſe non diligere, & non curare ut mandata ſeruet. Licet ergo reſpectu huius particularis, quod fuit manducare, non ſit cõtra fidem, ideſt, contra legem fidei: quia lex fidei dicit eſſe licitum manducare: Tamen in eo quòd ipſe putat prohibitũ, facit cõtra fidem in eo, qđ fides dictat eſſe parẽdum Deo, & conſcientia intus dicit illi ſe non parere. Ergo facit contra fidẽ, ſeu præceptum illud; Deo eſſe parendũ. Licet nõ contra illud de non manducando, quod iam non eſt ulterius, & ceſſauit.

Sed illud multis durum uidetur, Omne quod non eſt ex fide, eſſe peccatum. Non enim dubitauit B. Auguſtinus ſæpenumerò hanc Apoſtoli ſententiam uſurpare ad probandum, omnem infidelium actũ eſſe peccatum. Quod pleriq; non probant, & exponunt B. Auguſtini, & huius loci uerba non ad mentem autorum, ſed ad propriam uoluntatem. Hactenus hoc in loco cum B. Auguſtino concludo, imò cum Apoſtolo indiſtinctè: Omne qđ non eſt ex fide, peccatũ eſt. Modo hoc intelligamus in homine qui tenetur habere fidẽ, & de actibus humanis, qui à ratione proficiſcunt. Nam fricans barbam, aut quid aliud animale faciens, non oportet ut ex fide faciat: quoniam nec à conſilio & ratione tale factum proficiſcitur.

Illud uerò nõ omittendũ propter hæreticos, q ex hoc loco, et alijs paucis ex Apoſtolo et ex euãgelio, contra abſtinẽtiam & chriſtianum luctum, & delectum ciborum ac ieiuniorum mouentur: et prædicant eccleſiam contra Apoſtoli ſententias, & ipſius CHRISTI, habere delectum ciborũ, & indicere ieiunia. CHRISTVS enim dixit. Non quod intrat in os coinquinat animam, ſed quod exit ex ore. &: Manducate quæ apponuntur uobis. Apoſtolus etiam hîc dicit. Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia & pax &c. et: Nihil eſt immundum per ſe. Item: Omnia munda mũdis. & alibi: Spiritus manifeſtè dicit, quòd in nouiſsimis diebus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris, prohibentes nubere, abſtinere à cibis quos Deus creauit &c. Hæc enim & alia, ſed ijs ſimilia, adducunt ut decipiant parũ in ſacris literis inſtructos.

De cibis & delectu ciborum contra hereticos.

Quamobrem ſciẽdum eſt primùm, Dominum in euangelio illo nihil prorſus contra abſtinentiã eſſe loquutum, ac ciborum delectum: ſed contra quãdam Phariſæorum ſtoliditatem, uaniſsimãq; ſuperſtitionem de lotione manuum, quam præcipiebant fieri ante & poſt cibi ſumptionem, perinde ac ſi ex manuum immunditia cibus ille manibus tractatus illotis contaminaretur, & ita manducatus ipſe cibus coinquinaret animam: quod eſt inſanum uel cogitare. Vnde ipſe dixit diſcipulis: Adhuc & uos ſine intellectu eſtis? Non intelligitis quòd omne quod intrat in os in uentrẽ uadit, & in ſeceſſum emittitur &c. Et concludit: Nõ lotis autem manibus manducare non coinquinat hominem. Alioqui ſi illo in loco prohibuiſſet ciborum delectum, ſoluiſſet legem ante tempus, quam tamẽ uenerat adimplere. Et B. Petrus inobediens fuiſſet, ſi non comediſſet quæcunq; indifferenter iuxta Domini mandatum: uel Deo mẽtitus eſſet, cum ab eo poſt reſurrectionem inuitatus manducare quæ prohibita erant à lege, reſpõdit. Abſit Domine, quia nunq̃ manducaui omne commune & immundum. Quare Dominus in primo loco docuit non inquinari cibum, ita ut coinquinet animam à manuum immunditia. Et alio in loco non prohibet ciborum delectum, ſed admonet diſcipulos ut ſumant de omnibus eis appoſitis, quę tamen non eſſent contra legis mandatũ: hoc enim præſupponebat. Nam tunc nondũ gentibus prædicabant, ſed Iudæis, qui non apponebant in menſis, niſi quæ licita erant & munda ſecundum legem.

Marc. 7.

Act. 10.

Voluit autem Dominus, qui omnia diſponit planè ac ſuauiter, illos ciborum non habere delectum per abſtinentiam apud hoſpites, ſicut habebant domi ipſo Domino docente. Et hoc ne moroſi eſſent apud alios, & rem nouam, quæ facile poſſet offendere imperitos, ingererent. Satis erat hoc ſeruare, ideſt, habere luctum chriſtianũ apud ſemetipſos. Nam erant etiam prohibiti tunc ne prędicarent Dominum eſſe CHRISTVM. Quòd ſi hoc pacto non intelligatur ille locus, non ſuccurrit alius, in quo poſsit homo quieſcere, intellectus. Apud Apoſtolum autem hîc & alibi, non prohibetur ciborum delectus, qui propter CHRISTVM ad edomandum corpus, uel cum illo lugendum aſſumitur, & indicitur ab ipſa eccleſia:

Sed

Sed prohibetur tantum ille delectus qui erat ex lege,ut quidam cibi cenſerentur immundi. Nam cum aduentus CHRISTI mundificaſſet omnia, non poterat ulterius (niſi ſuperſtitioſè) diſtingui cibus à cibo, quaſi ille mundus, ille immundus: quoniam per ſe omnes cibi mundi ſunt, niſi prohibitione Dei fiant immundi. Cum illa ergo Dei prohibitio ceſſaſſet per CHRISTVM,& omnia munda eſſent,factum eſt ut ſit ſuperſtitio,aliquos cibos dicere communes,ſeu immundos.

Et uerisſimum eſt, in eſca & potu non eſſe ſitum regnum Dei. Et quod eſca non commendat nos Deo: quoniam in ipſo uel mãducare, uel nõ manducare,non conſiſtit principaliter uita noſtra ſpiritualis,ſed in obſeruantia mandatorum Dei: hæc eſt iuſtitia. Itaq; an manducare,uel non mãducare ſit bonum,debet cenſeri non per ſe,ſed ab eo,nimirum ſi attineat ad iuſtitiam,& charitatem & pacem,& gaudium in Spituſancto. Si enim cũ proximi ſcandalo manducas,nõ rectè facis:quia hoc nõ eſt ex iuſtitia & charitate,neq; ad pacem attinet. Quantò ergo magis ſi manducas contra præceptum eccleſiæ ad caſtigationem corporis ordinatum,& ut nos membra lugeamus cum capite noſtro CHRISTO? Nam dicere ieiunia eſſe prohibita in lege CHRISTI, & conſequenter delectum ciborum,qui comprehenditur in ieiunijs,quid eſt aliud quàm damnare ipſum in primis CHRISTVM, B. Ioannem Baptiſtam, Apoſtolos,omnes ſanctos,omnes patriarcharum regulas,& uerbum ipſius Domini,qui de Apoſtolis prædixit,quòd ablato ab eis ſponſo lugerent, & ieiunarent? Itẽ dicere à CHRISTO non fuiſſe indicta ieiunia indicto luctu,& ab ipſo beatificato,quid eſt aliud quàm ſeparare uelle membra à capite,& non intelligere eccleſiam eſſe uiduam? De qua re & proprium Tractatum feci.

Deniq; quod blaſphemantes adijciũt, à B. Paulo in ea prophetia ſugillatã eccleſiam, cum ait: Spiritus manifeſtè dicit &c. mendacium eſt impudens,& blaſphemia. Non prohibet eccleſia nuptias,ſed probat & honorat. Prohibet autẽ ſacrilegas nuptias apoſtatarum monachorum,& miniſtrantium altari circa corpus CHRISTI:& iubet Domino reddi uota, quæ uouiſtis, miſeri,& p̄fidè poſtmodo perfregiſtis mẽtiti Spiritui ſancto. Nec eccleſia iuſsit nos abſtinere à cibis quos creauit Deus,quaſi eſſent immundi,& non creatura Dei. Hoc enim,hoc inquã,deteſtatur Apoſtolus eo in loco,quod erat Manichæorũ,& Tacianorum inſanum dogma,qui abſtinere iubebãt à certis cibis,quos negabant eſſe à uerò Deo, ſed ab autore Diabolo. Cõtra quos Apoſtolus ad literã diſputat,ut nihil reijciatur per ſe immundũ, ſed cum gratiarum actione percipiatur. Verùm non propterea luctum chriſtianum prohibet & 2.Cor.11. ieiunia,qui & in his ualdè gloriatur dicens. In ieiunijs multis &c.;& caſtigat corpus ſuũ,& in ſeruitutẽ redigit, ne fortè ipſe alijs prædicãs, reprobus efficiatur carne laſciuiente, ac ſpiritum ſuperante. Et hæc ſatis ad exploſionem nouæ doctrinæ eorũ,qui audẽt contra matrem ſuã eccleſiã.

Cap. XV.

Debemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. Vnusquiſq; ueſtrum proximo ſuo placeat in bonum ad ædificationem. Etenim CHRISTVS non ſibi placuit: ſed ſicut ſcriptum eſt. Improperia improperantium tibi, ceciderunt ſuper me. Quæcunque enim ſcripta ſunt,ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt: ut per patientiam & conſolationem ſcripturarũ ſpem habeamus. Deus autem patientiæ & ſolatii,det uobis idipſum ſapere in alterutrum ſecũdum IESVM CHRISTVM: ut unanimes, uno ore honorificetis Deum & Patrem domini noſtri IESV CHRISTI. Propter quod ſuſcipite inuicem, ſicut & CHRISTVS ſuſcepit uos in honorem Dei. Dico enim CHRISTVM IESVM miniſtrum fuiſſe circuncisſionis propter ueritatem Dei ad confirmandas promisſiones patrum:gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum,ſicut ſcriptum eſt. Propterea confitebor tibi in gentibus Domine, & nomini tuo cãtabo. Et iterũ dicit:Lætamini gẽtes cum plebe eius. Et iterum: Laudate omnes gentes Dominum, & magnificate eum omnes populi. Et rurſus Iſaias ait:Erit radix Ieſſe, & qui exurget regere gentes, in eum gentes ſperabunt. Deus autem ſpei repleat uos omni gaudio & pace in credendo: ut abundetis in ſpe, & uirtute Spiritusſancti.

PRoſequẽs Apoſtolus exhortationẽ ſuam, omnibus quę obijci poterant, ſatisfacere curat. Poterat enim aliquis in fide iam firmior,& eius zelo(ne ſuam integritatẽ propter infirmos minus retineret)ſuccenſus obijcere:Ergò ne relinquenda erit perpetuò fidei ueritas in gratiã imbecilliorũ? Huic ergo cogitationi tanquàm mitisſimus & ſapientisſimus magiſter occurrit Apoſtolus,& qua ratione faciẽdum ſit, manifeſtius explicat,dicens.

Debemus autem nos firmiores &c. Debemus, inquit,quia charitas id exigit tanquàm debitum. Et hîc nota,quòd inter firmos i fide ſe ponit B. Paulus:quia ſic uerè erat,& ſic debebat ſe oſtendere, cum eſſet magiſter gentium. Et uerè hic eſt charitatis ordo,quæ compago quædam eſt membrorum in unum corpus,ut membrum nobilius ignobiliori conſentiat, & quoad licet cõpatiatur:& non ſibiipſi quiſq; placeat,ideſt, non ſibi placens homo ſatisfaciat,ut ſuis donis contentus contẽnat cæteros tanquàm ſibi ſufficiẽs,& quaſi aliorum ad ſe non pertineat ſalus.

Sed unusquiſq; ueſtrum, inquit, *proximo ſuo placeat in bonum ad ædificationem*. Dicit in bonum: quia in malum non licet neq; aſſentari,neq; aſſentiri. Aut melius. In bonũ(ut gręca uox τὸ ἀγαθὸν innuere uidetur)

uidetur)ideſt,ad perfectionem ſummam,quæ ex omni parte reſultat. Non enim ſatis eſt cuiq; ſibi iuſtum eſſe niſi & miſerẽdo proximi ſui,impleat ſic omnem iuſtitiam. Nã qui ſibi eſt iuſtus, minus eſt iuſtus. Quare dictum fuit B Ioa. Baptiſtæ: Sic nos decet implere omnẽ iuſtitiam. Et quia id maximè perſuadetur exẽplo ipſius CHRISTI, qui eſt caput noſtrum, ideò adiecit.

…itatio Chri… infir… matori… præcipitur

Etenim CHRISTVS non ſibi placuit &c. cum tamen ſufficeret ſibi ipſi, noluit eſſe contentus proprio bono ſuo, ſed ut perfectiora operaretur, nõ ſolùm ſubſtinuit noſtras infirmitates, uerùm etiã aſſumpſit improperia aduerſus Deum facta, ut illa in ſeipſo puniret, ſicut ſcriptum eſt. *Improperia improperantium tibi ceciderunt ſuper me.* Hæc eſt uox CHRISTI ad Patrem in pſalmis, ut ex hoc exemplo, qui ſunt CHRISTI meliora membra, diſcant quomodo & ad ipſos pertineat implere omnẽ iuſtitiam. Vnde ſequitur.

Quæcunque enim præſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam præſcripta ſunt. Noſtram, ait, eorum pręſertim qui ſunt maiores in CHRISTO, atq; illi propinquiores. Et uocat quæcunq; præſcripta, ſcripturas ſolùm ueteres ſanctas. Nam alia ſcripta nõ accipit pro ſcriptis, cum non ſint ſancta, ideſt, inuiolabilia, neq; ſancta contineant, ideſt, uitam eternã: ſed mortalia, & ferè errorum plena omnia. Hę igitur ſcripturæ maximè ad uerã noſtrã doctrinam præceſſerunt, uidelicet, ut fiat homo per has perfectus in iuſtitia, ad omne opus bonũ inſtructus.

De utilitate ſcripturarum.

Et nota in ſcripturis duo maximè ſimul iungi, à nobis capienda. Nam ſeſe mutuò ſuſtinent, & neutrum ſine altero ſtare poteſt. Vnum eſt, patiẽtia in ſuſtinendo promptè ac perfectè uſq; in finẽ. Alterum conſolatio propter ſpem æternorum. Hæc eſt enim quæ maximè operatur in nobis patientiam. Sine ullo quippe ſolatio quis unquàm pateretur? Et quis in paſsionibus perdurare poſſet? Solatium autem eſt à ſpe futurorum bonorũ. Et ſine patientia quî poteſt eſſe ſpes? Optat autem Apoſtolus ut hoc inuicem ſapiant, ideſt, hoc ſe ſentire facto ipſo inuicem oſtendant. Hoc ſanè eſt uerè ſapere in agendis, uidelicet, applicare ſciẽtiam facto, ut id agas, quod agendum eſſe ſcientia ſeu prudentia monſtrat. Et quia id ſine Spiritu Dei eſſe non poteſt, bene precatur illis Apoſtolus, dicens.

Deus autem patientiæ, & ſolatij. Ipſe nimirum clementiſsimus Pater, qui in afflictionibus patientiã & ſolatium donat, infundendo ſuam in cordibus noſtris charitatem, cum ſit Pater miſericordiarũ, & Deus totius conſolationis, *det uobis id ipſum ſapere inuicem ſecundum* IESVM CHRISTVM, ideſt, ſicut ipſe IESVS exemplo monſtrauit. Quod ut magis declaret, addit.

Propter quod et ſuſcipite inuicem, ſicut & CHRISTVS ſuſcepit uos in honorem Dei. Suſcepit nos CHRISTVS eò quod ſuper ſe poſuit iniquitates omnium noſtrum, & lauit, & terſit nos, & exhibuit nos Deo lotos in gloriam ipſius Dei. Et cum dicit, *inuicem*, hoc certè uult, ut Iudęus gentilem, gentilis autem Iudæum aſſumat, ſubſtineat, erigat: quia CHRISTVS utrunque ſuſcepit in honorem Dei: quod probat dicens.

Chriſtus ad Iudeos uenit propter promiſsionẽ, ad Gẽtes miſericorditer.

Dico enim CHRISTVM IESVM *miniſtrũ fuiſſe circuncisſionis*, ideſt, populi circuncisſi ſuſcipiendo eius culpas, & detergendo, & hoc *propter ueritatem Dei*, uidelicet, ut oſtẽderetur Deus uerax: quia id promiſerat olim patribus, Abrahæ, & ſequentibus ex illo. Gẽtibus uerò apparuit ex mera miſericordia: quia nihil illis fuit promiſſum. Non.n. per legem aut prophetas locutus eſt cum eis Deus. Neq; tamen putandũ eſt, non ueniſſe ad Iudęos CHRISTVM ex miſericordia, licet uenerit ex ueritate propter promiſsionem: quia & ipſa promiſsio ex miſericordia fuit. Similiter non eſt putandum, ad gentes illum non ueniſſe ex ueritate, propter promiſsionẽ: quia & ipſa promiſsio ex miſericordia fuit. Nam etſi illis ſpecialiter non promiſerit, decreuit tamen in ſeipſo, & quaſi ſibi ipſi promiſit: quia non erat tantum Deus Iudæorum, ſed & gentium. Et tamen eluxit copioſius miſericordia eius in gentes, quibus nihil promiſerat, quàm ueritas in Iudæos, quibus promiſerat: Alioqui uniuerſæ Domini uiæ miſericordia & ueritas. Hoc autem quod ait de gẽtibus, probat ex Pſalmiſta, & primò ex eo loco ubi legitur.

Quid ẽ Chriſtũ Patri cõfiteri.

Propterea confitebor tibi in gentibus &c. Hæc eſt uox CHRISTI, qui pollicetur confeſsionẽ ſuã Patri in gentibus. Confiteri autem CHRISTVM Patri in aliquo, eſt ſua merita illi applicare. Eſt.n. mos ſcripturarum ita loqui, ut manifeſtent myſterium: quoniam per CHRISTVM omnia conſequimur, & eius merita nobis applicata, faciunt nos mereri etiam de cõdigno. Niſi enim ipſe cõfiteretur Patri in nobis, nihil nobis prodeſſet omnis noſtra confeſsio. Sic dicitur & in nobis accepiſſe dona: quia ſe fecit unumquenq; noſtrum & cuiuslibet perſonam induit. Propterea & confeſsio noſtra tantummodo eſt in eo ualida, & ſua in nobis: quia ipſe pro ſalute propria cõfiteri nõ indigebat. Quod enim ei ſuo iure debitum erat, propter nos abiectum, iterum acquiſiuit. Vnde & ſic legitur in euangelio iuxta græcam ueritatẽ. Qui in me confeſſus fuerit coram hominibus, cõfitebor & ego in eo coram Patre meo. Producit & alium ſcripturæ locum manifeſtiorem ex cantico Deuter. ubi legitur.

Lætamini gentes cum plebe eius, ſiue cum populo eius, qui erat Iudęorum populus. Quanq̃ B. Thomas hunc locum citet ex Iſaia cap. 35. niſi fortè corruptè legatur. Quidam putant deſumptum teſtimonium ex Pſalmo. 67. ubi legitur. Exultent & lętentur gẽtes: quoniam iudicabit populos in æquitate. Sed certè hic locus non conuenit cum uerbis quæ citat Apoſtolus: quoniam ſingulari numero ait populum, non populos. Manifeſtè autem uides ex loco illo Deuter. applicatas fuiſſe gentes populo Iudæo, ideſt, electis illis, qui non ſunt repulſi, ſed ſteterunt in CHRISTO propter electionem: aut qui quauis alia gratia applicuerũt ſe CHRISTO. Nos tamen legimus in eo loco. Laudate gentes populum eius. Et noui interpretes aliter. Et tamen in eundem ſenſum recidit

quæuis

quę uis lectio. Nec enim populum Dei gentes laudare poterant, niſi cū illo ſuſceptę eſſent à CHRISTO. Adiecit & ex alio pſalmo.

Laudate omnes gentes Dominum, & magnificate eum omnes populi, ſeu potius collaudate, ſeu adlaudate, ut græca lectio habet; omnes populi, ſiue gentes, ſiue Iudæi. Soli. n. Iudæi non ſunt oēs populi, ſed unus populus. Addit & Iſaię teſtimonium.

Erit radix Ieſſe, & qui exurget regere gentes: in eo gentes ſperabunt. Sic ferè habet Septuaginta tranſlatio. Et adhęret. Et erit requies eius honor. B. Hieronymus ad ueritatem hebraicam ſic trāſtulit. In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum. Et quod Septuaginta dixerūt. Et requies eius honor. B. Hieronymus dicit. Et erit ſepulchrum eius glorioſum. Idem autē prorſus eſt ſenſus. Nam Septuaginta & Apoſtolus expoſuerūt quod dicitur. Qui ſtat in ſignum populorum. Radix enim Ieſſe CHRISTVS ex puriſſima VIRGINE: quia erectus in crucem uelut quondam æneus ille ſerpens, quem iuſſus eſt Moſes erigere; qui ſtetit in ſignum omnium populorum, & gentium, ut omnes gentes ad eum aſpicientes à morſibus ſerpentiū ſaluarentur. Hoc ipſemet Dominus expreſſit. Sicut Moſes, ait, exaltauit ſerpētem in deſerto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipſo non pereat, ſed habeat uitā æternam. Quod uerò Apoſtolus ait. Ioã. 3.

Et in eo gentes ſperabunt. Ibi habetur. Ipſum gentes deprecabuntur, et meritò. Qui enim deprecatur eum, ſpem ſuā in eo conſtituit. Et quod dixerunt Septuaginta. Et erit requies eius honor, ſepulchrum eius reſpicit, quod fuit honorificum, & eſt adhuc. Ideo dicit B. Hieronymus. Et erit ſepulchrum eius glorioſum: quia ua cuum cadauere, propter excellēs reſurrectionis decus: et propter myſterium, quia corpus peccati ita extinctū eſt, ut iam nuſq̃ appareat. Quod autē ſequitur.

Deus autem ſpei repleat uos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis in ſpe, et in uirtute Spirituſſancti. Quidam putant hoc abundare, eo quòd in græcis non inueniatur hoc in loco, ſed in fine epiſtolæ, nec hic aptè cohærere aiunt eiuſmodi deprecationem. Sed qui hoc exiſtimant, magno in errore uerſantur. Conuenit. n. hęc deprecatio appoſitiſſimè, quæ & in pleriſq; gręcis reperitur. Nam ad ſeruanda monita ſuperiora, inuocat Deū ſpei, quem ſuperius, patientiæ & ſolatij Deum uocauit. Spes enim hos habet aſſiduos ſecum comites, ut ſit uera ſpes, uidelicet, patientiam expectationis ob ſolatium futurorum & cœleſtium bonorū. Vnde homo repletur gaudio & pace credens Deo, ut ſic abundet erga proximum per officia charitatis in ſpe retributionis æternæ; quam reddet Deus ſuperabundantem, coagitatam, ſupereffluentem in ſinum eorum, qui eius amore inflammati, omnia ſua ſtudia, omnes labores, & cogitationes, exequendis diuinæ legis mandatis applicarunt per aſſiſtentiam uirtutis Spirituſſancti, quæ facit eos fortiter & libenter tolerare omnia, ſicut alibi de ſeipſo teſtatur aiens. Omnia poſſum in eo qui me confortat. Philip. 4.

Certus ſum autem fratres mei et ego ipſe de uobis: quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione, repleti omni ſcientia, ita ut poſsitis alterutrum monere. Audacius autem ſcripſi uobis, fratres, ex parte, tanquam in memoriam uos reducens, propter gratiam quæ data eſt mihi à Deo, ut ſim miniſter CHRISTI IESV in gentibus, ſanctificans euangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta & ſanctificata in Spiritu ſancto. Habeo igitur gloriam in CHRISTO IESV ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non effecit CHRISTVS in obedientiam gentium, uerbo & factis, in uirtute ſignorum & prodigiorum, in uirtute Spiritus ſancti. Ita ut ab Ieruſalem per circuitum uſq; ad Illyricum repleuerim euangelium CHRISTI. Sic aūt prædicaui euangelium hoc, non ubi nominatus eſt CHRISTVS, ne ſuper alienum fundamentum ædificarem: ſed ſicut ſcriptū eſt. Quibus non eſt annuntiatum de eo, uidebunt: & qui non audierunt de eo, intelligent.

Certus ſum &c. Excuſat prudenter exhortationis ſuæ fiduciam, & modeſtiam ſimul inſinuat. Primùm quidem ſe non admonuiſſe eos, quaſi non bonos, aut quaſi boni ignaros, cum de ipſis certū ſe eſſe aſſerat, ideſt, perſuaſum, quòd eſſent repleti omni bonitate & ſciētia, ita ut poſſent uel alios monere: ſed ſe fuiſſe audacem non tam ad docendum quæ neſcirent, q̃ ad memorandum quæ ſcirent: quia data erat illi gratia à Deo, ut eſſet miniſter CHRISTI in gentibus, ſanctificans, ideſt, ſacrum faciens euangelium: unde & ſe miniſtrum uocauit euāgelij. Græcè enim legimus, λειτουργὸν, ſacrę rei miniſtratorē: et ἱερουργοῦντα, ideſt, ſacrificum: quia ad hoc euangelium prædicauit, ut fieret oblatio gentium accepta & ſanctificata in illo. Eſt ergo res ſacra euangelij prædicatio. Nam qui prædicatione apoſtolica inſtructi crediderant euangelio, erant tanquàm oblatio; quæ ſanctificata eſt ab omni immunditia per miniſtros, ac per hoc Deo accepta: quoniam ſecundum Dei uoluntatem & ordinem. Et hoc contra eos qui nullum ordinem conſiderant in eccleſia: nec ſciunt quòd quidam immediatè ſtatuuntur per CHRISTVM, ut fuerunt maiores ſancti, Patriarchæ & Apoſtoli. Et alij ſtatuuntur per iſtos maiores: et non ęqualiter omnes ſunt in CHRISTO. Et propterea etiam imploramus interceſſiones ſanctorum & ſuffragia: quod & ad maiorem CHRISTI gratiam facit.

Hoc in loco conſiderent attentius præcones uerbi Dei, quales eſſe illos deceat, qui rem tam ſacram adminiſtrant, & pro CHRISTO legatione funguntur. Hoc res ipſa monet, nimirum ut & ipſi primùm puri ſint, & ſermo eorum purus & purè euangelicus. Dico ipſos puros ab omni peccato, & ab omni ſorde, ut purè exhibeant quod eſt Dei, non turpis lucri gratia, aut inanis *Admonentur prædicatores uerbi Dei.*

gloriæ cupiditate: ſed ſolùm Dei uoluntatem,& animarum ſalutem cogitantes & appetentes. Et prætereà imunes ſint à peccato, ne ſermo eorum condemnet eos:& ut fructuoſus ſit, ne quod oratio ædificauerit, turpe exemplum deſtruat, memores diuini uerbi: Peccatori dixit Deus. Quare tu enarras iuſtitias meas,& aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu uerò odiſti diſciplinam: proieciſti meos retrorſum. Si uidebas furem, currebas cum eo:& cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundauit malina: & lingua tua concinnabat dolos. Sedẽs aduerſus fratrem tuũ loquebaris: & aduerſus filiũ matris tuæ ponebas ſcandalum. Hæc feciſti,& tacui. Exiſtimaſti iniquè, ꝙ ero tui ſimilis: Arguã te,& ſtatuam cõtra faciẽ tuam. Verba integra placuit hîc proferre terribilia, ut qui dicẽdi gratia ualent, uideant ne ea abutantur ad propriã ſibi gloriam comparandam: magis ſolicitè inquirentes an bene audiant apud uulgus, quàm ſtudeant primi ipſi illud facere, ad quod faciendum alios exhortãtur. Sunt.n. pleriq; eiuſmodi: et item non pauci cauponantes uerbũ Dei. Indignum eſt enim ualde ac præpoſterũ, nec (ut arbitror) abſq; crimine, ſi Eccleſiaſtes hoc officium cum crimine exerceat. Non enim ab re hoc miniſterium ſacra res, & ſacrificium uocatur ab Apoſtolo. Ergo non niſi à mundis tractari debet. Sermo etiam concionatoris eccleſiaſtici debet eſſe purus ab omni fuco affectatæ eloquentiæ, & ab omni prorſus mendacio: deniq; ab omni doctrina quæ non ſit uerè utilis,& ad rem non faciat. Sequitur.

Pſal.49.

Habeo igitur gloriam in CHRISTO IESV *ad Deum.* Quia dixit gratiam quam habuit à Deo in prædicatione euangelij, nunc dicit gloriã quam habebat in ijs, qui ſua opera ac miniſterio conducebãtur ad Deum. Et ne quis putaret eum fruſtrà atq; arroganter iactare ſeipſum, addidit.

De ſeipſo prædicat Ap̃lus, propter ædificationem.

Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non effecit CHRISTVS *&c.* Vt hîc notes CHRISTVM in illo effeciſſe ac per illum, ut obedirent fidei gentes: & quæcunq; ipſe operatus eſt, *uerbo*, inquit, *& factis* prædicando,& ſermonem confirmando ſignis & prodigijs, quæ facta ſunt per illum, non in uirtute dæmonũ (ut calumniatores et impij obiectabant) ſed Dei uirtute ad confirmationem euangelicæ ueritatis. Prodigia uerò ſunt quædam excellentia ſigna,& ſua magnitudine & raritate admiranda.

Ita ut ab Ieruſalem uſq; ad Illiricum, ideſt, ab ipſa Ieruſalem,& ijs quæ ipſam circumadiacent, repleuerim euangelium Dei, uſq; ad Illiricum mare, quod Adriaticum uocant. Euangelium autem Dei, quod ſagenæ comparatur, & nihil aliud eſt quàm regnum Dei, tum repleri dicitur, quùm piſces huius mundi in illud per fidem ingrediuntur. Et ut in ſpiritu ſuo adhuc illud extolleret,& ſemetipſum in illo, addit.

Matth.13.

Sic autem prædicaui euangeliũ &c. Græcè, φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι, ut ſit ſenſus, quòd cum quadam animi celſitudine,& quadam ſancta ambitione uoluit ibi prędicare, ubi nullus ſemen ieciſſet, ne ſuper alienum fundamẽtum ædificaret, ſed ſicut erat præſcriptum per Iſaiam prophetã: *Quibus non eſt annuntiatum de eo, uidebunt &c.* Hæc expectant cæci Iudæi uerificanda. Nos autem ante oculos cognoſcimus magna ex parte uerificata per B. Paulum maximè, cui gratias agere debent omnes gentes,& poſt CHRISTVM ſalutem illi ſuam referre acceptam. Gratias tibi ſanctiſſime doctor noſter Paule, Amen.

Propter quod & impediebar plurimum uenire ad uos: & prohibitus ſum uſq; adhuc. Nunc uero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens ueniendi ad uos ex multis iam præcedentibus annis, cum in Hiſpaniam proficiſci cœpero, ſpero quòd prætereũs uideam uos,& à uobis deducar illuc, ſi uobis primùm ex parte fruitus fuero. Nunc igitur proficiſcor in Ieruſalem miniſtrare ſanctis. Probauerunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes ſanctos, qui ſunt in Ieruſalem. Placuit enim eis: & debitores ſunt eorum. Nam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt gentiles, debent & in carnalibus miniſtrare illis. Hoc igitur cum conſummauero,& aſſignauero eis fructum hunc, per uos proficiſcar in Hiſpaniam. Scio aũt quoniam ueniẽs ad uos, in abundantia benedictionis euangelii CHRISTI ueniam. Obſecro ergo uos fratres per dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, & per charitatem Sancti ſpiritus, ut adiuuetis me in orationibus pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus qui ſunt in Iudæa,& obſequii mei oblatio accepta fiat in Ieruſalem ſanctis, ut ueniam ad uos in gaudio per uoluntatem Dei,& refrigerer uobiſcum. Deus autem pacis ſit cũ omnibus uobis, Amen.

Propter quod &c. Textus hic facilis eſt intellectu. Solam habes hiſtoriam, quæ ex parte comprobatur ex Actis Apoſtolorum ca.19. Nam B. Paulus poſtquàm Corinthi eccleſiam ſtatuit,& Theſſalonicæ,& Epheſi,& in ijs quæ circuniacebant ciuitatibus, propoſuit ire Ieroſolymam, ut miniſtraret neceſſitatibus ſanctorũ de collectis, quę congregauerat in Achaia,& Macedonia pro illis: & cogitabat ex Ieruſalem ſe poſſe proficiſci in Hiſpaniam,& obiter Romam petere, ut inde in Hiſpaniam iret: quod & illi contigit. Nam in Ieruſalem captus, traditus eſt gentibus. Ipſemet enim ad Cæſarem prouocauit: & Romæ mãſit prima hac uice biennium, ut teſtatur B. Lucas in Actis. Sed & rurſus reuerſus eſt in Ieruſalẽ, ac nouiſſimè iterum Romam,& capite truncatus ob egregiam fidei cõfeſſionem, meruit coronam iuſtitiæ à iuſto iudice.

Itinerarium Pauli.

Non eſt autem ſilentio prętereundum, non ſine cauſa ab B. Paulo commemoratum, fuiſſe in

ciuitate Ieruſalem ſanctos CHRISTI pauperes, qui ex mendicata ſtipe uiuebant, pro quibus etiã ipſe laborabat, ſicut promiſerat Apoſtolis. Vnde & collectas fecit Corinthi, & Theſſalonicę (et ſortè alibi) pro illis. Et ait, quòd ipſimet probauerũt hoc, id eſt, bene complacuit illis hoc facere. Ius enim erat ut qui largirentur ſpiritualia, retribueretur eis obſonium. Et hoc ad tollendum quorundam errorem, qui non arbitrantur debitum; propterea ſcilicet quòd apud homines ius, et exactionem non habet. Verũ exiget aliquando Deus multa, quæ non putamus: & cum non erimus ſoluendo, recludemur in carcerem nunquàm inde exituri. Spondet autem Apoſtolus, quòd poſtquàm aſſignauerit fructum iſtum: aut ſi magis placet, obſignauerit, id eſt, fideliter reddiderit, et quaſi ſigillo cautelam accipiens rectè dati. Quo etiam in loco nos ſuo exemplo admonet, cautè procedendum eſſe in huiuſmodi, ut poſſit reddi ratio ſemper bonæ diſpenſationis. Nam & multi Iudæ inueniuntur, qui non fideliter cuſtodiunt & diſpenſant. Inueniuntur item calumniatores non pauci, qui etiam bene diſpẽſantium arrodunt famam. Qui quidem ſi deeſſent, bonũ eſt tamen fideli, & infideli diſpenſatori, ut rationes eius uideantur. Fideli quidem ut probetur fides: infideli autem ut cogitans ſe redditurũ rationem, metuat, & curet inueniri ac probari fidelis, ſi non ex uirtute, ſaltem ex metu & pudore.

Scio autem quoniam ueniens ad uos in abundantia benedictionis euangelij CHRISTI *ueniam. Obſecro ergo uos &c.* Hic etiam clarus eſt Pauli Apoſtoli ſenſus. Vocat autem abundantiam benedictionis euangelij, amplitudinẽ prædicationis ad perſuaſionem, ob eminentem ſcientiam. Petit autem & orationes eorum, ut liberari poſſit à quibuſdam incredulis Iudæis, excæcatis, & imperſuaſibilibus. Et hoc ob ingẽs periculum, quod ipſe ſpiritu præuidebat ibi fore ab illis in ſeipſum, propter conceptam rabiem diabolicam. Vt hinc colligamus efficaciſſimũ in hæreticos argumentum, imploranda eſſe à nobis ſanctorum iam beatorũ ſuffragia. Nam ſi Apoſtolus orationes uiatorum requirit: quantò nos magis eorũ qui iam extra omne peccandi periculũ, aſsiſtunt Dei throno, & cum lõgè maiori erga nos charitate, quàm cum hîc agerent in terris afficiũtur? Etſi enim ſint extra omnem paſsionem (ait B. Bernardus) non exuerunt tamen erga nos compaſsionem.

Pro ueneratione ſanctorum.

Notandum inſuper eſſe quandam à malo liberationem, in quod non incurrimus, ſed nõ abre metuimus incurrere. Et hoc in eos dictum, qui falſò putant Beatiſſimã Redemptoris noſtri Matrem non potuiſſe à peccati originalis macula antè liberari, quàm eo peccato fuiſſet contaminata. Quaſi uerò liberatio eſſe non poſſit, imò ſingularis liberatio in hoc, ut quæ debebat iure aliquo incurrere, ex gratia & priuilegio datum ſit ei ne incurreret. Sed hæc nimis nota ſunt, non ꝓteruis.

Duplex liberatio, à malo iã incurſo: & itẽ alioquin incurrendo.

Claudit tandem Apoſtolus epiſtolam per imprecationem pacis, ſicut incepit per ſalutationẽ pacis: quia à Deo omnia, & in Deum omnia. Ipſe α, &, ω, cui gloria in ſæcula, Amen. Cætera non uidentur ad tractatum epiſtolæ attinere. Sunt enim ſalutationes & commendationes, quæ de more attexuntur in calce epiſtolarum. Verùm quia ego puto & has nõ uacare doctrina ac myſterijs, propter eos qui huiuſmodi delectantur, quæ mihi occurrerunt meditanti, non grauabor annectere, rogans benignum lectorem, ut æqui boniq; conſulat, & omnia in meliorem partem ſemper accipiat.

Cap. XVI.

COmmendo autem uobis Phœben ſororem noſtram, quæ eſt in miniſterio eccleſiæ, quæ eſt in Cenchreis: ut eam ſuſcipiatis in Domino dignè ſanctis: & aſſiſtatis ei in quocunq; negotio ueſtri indiguerit. Etenim ipſa quoq; aſtitit multis, & mihi ipſi. Salutate Priſcam & Aquilam adiutores meos in CHRISTO IESV (qui pro anima mea ſuas ceruices ſuppoſuerunt, quibus non ſolus ego gratias ago, ſed & cunctæ eccleſiæ gentium) & domeſticam eccleſiam eorum. Salutate Epænetum dilectum mihi: qui eſt primitiuus eccleſiæ Aſiæ in CHRISTO IESV. Salutate Mariam, quæ multum laborauit in nobis. Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos & concaptiuos meos, qui ſunt nobiles in Apoſtolis, qui & ante me fuerunt in CHRISTO. Salutate Ampliatum dilectiſſimum mihi in Domino. Salutate Vrbanum adiutorem noſtrũ in CHRISTO IESV, & Stachin dilectum meum. Salutate Appellen probum in CHRISTO. Salutate eos qui ſunt ex Ariſtoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui ſunt ex Narciſſi domo, qui ſunt in Domino. Salutate Tryphænem & Triphoſam, quæ laborant in Domino. Salutate Perſidem chariſſimã, quæ multum laborauit in Domino. Salutate Rufum electũ in Domino, & matrem eius & meã. Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Hermã, Patrobam, Hermen: & qui cum eis ſunt, fratres. Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & ſororem eius, & Olympiadem: & omnes qui cum eis ſunt, ſanctos. Salutate inuicẽ in oſculo ſancto. Salutant uos omnes eccleſiæ CHRISTI.

C*ommendo autem uobis Phœben &c.* Hæc mulier, quam ſororẽ ſuam uocat Apoſtolus, fuit (ut aiunt) huius epiſtolæ tabellaria: ut uideas quibus tabellarijs & curſoribus uterentur ad fidei fundamenta deferenda. Et hanc Phœben putant quidam fuiſſe uxorem Pauli: Licet ex aduerſo alij pertinaciter nimium (ut mihi uidetur) negent Pau-

lo uxorem fuiſſe,contra nonnullorum grauiſſimorum autorum teſtimonia,non temerè renuncianda.Hoc.n.in epiſtola teſtatur B.Ignatius,& magnus doctor Clemens Alexandrinus.Quid autem præiudicij ſit chriſtianæ fidei:aut quid fauere poteſt hæreticis,ſi ita fuerit? An non uxorem habuit B. Petrus antequàm CHRISTVM ſequeretur? Illud ſolum nequaquàm concedendum,quod iſti carnales patroni extorquere uolunt,eos poſt conuerſionem uſos re coniugij,ſed uixiſſe cœlibes. Quapropter ſororem uocat, & 1.Cor. 9. de illa dicit.An non habemus poteſtatem mulierem ſororem circunducendi,ſicut & cæteri Apoſtoli,& fratres Domini,& Cephas? Quòd autem ab uſu carnali coniugij abſtinuerit B.Paulus,ipſemet probat ad Corinthios cap. 7.Porrò ſi quis aliter exiſtimet de B.Paulo,& omninò agamon eum aſſeueret,obſecro ut quiſq; in ſuo ſenſu (ſal ua ſemper charitate) abundet.

Myſticè Phœbes hęc ſignificare poteſt fidem, quæ eſt lux uitę purificans corda.Nam Phœbes idem eſt quòd lux uitæ,lucida,pura,purgans.Et propterea Sol Phœbus dictus eſt,& Phœbe Luna,quę noctis tenebras,in quibus nos uerſamur, expellit.Hanc.n. fidei uirtutem Apoſtolus præcipuè in hac epiſtola commẽdat,& ſic poſtulabat neceſſitas in gratiam Iudæorũ. Hæc eſt,ſine qua non poteſt eſſe cuiquàm ſalus,cum ſit fundamentum cæterarum uirtutum. Hæc aſtitit multis,& maxime B.Paulo,in quo humilitas ſignificatur. Eſt enim ſocia humilitatis, & ſoror indiuidua ipſa de CHRISTO Saluatore noſtro fides.

Salutate Priſcam. Hęc Priſcilla dicta eſt. *Et Aquilam.* Hic uir eius fuit,& Iudæus genere. Quidam dubitant,quomodo potuerunt eſſe Romæ eo tẽpore iſti,quo Claudius regnabat,qui iuſſerat omnes Iudæos Roma ſecedere. Sed facilis eſt reſponſio. Siquidem tunc potuit eſſe reuocatum mandatum. Vel potuit homo ille nummis redemiſſe domicilium illius Vrbis:aut fauore, ſeu aliqua iuſta de cauſa ibi eſſe ſecurè. *Adiutores meos in* CHRISTO IESV. In his autem rectè poteſt intelligi lex ipſa priſca, & ſacerdotium antiquum. Nam duo hæc uerè aſtiterunt adiuuantes humilitatem fidei,& ipſi B.Paulo cooperantes, ei teſtificando.Vnde & cunctæ eccleſiæ gentium uiris huiuſmodi multũ debent. Et bene per Aquilam illud inutile teſtamẽtum intelligi poteſt, non dans panem uerum. Nam,ἄχυλος, glandem ilicis ſignificat. Habebant & tunc domeſticã ſuam eccleſiam à gentibus ſegregatam,ob cęrimoniales glandium obſeruantias. Nondum enim reciſa,ſed recidenda paulopoſt erant illa infructiferæ ficus & inanis folia.

Salutate Epenetum. In hoc laude dignos aſſerere uoluit, qui citò primi ad lumen fidei ueniunt, qualis fuit iſte,factus B.Pauli primitiuus i Achaia fructus.Nam & Dominus Centurionem mirificè laudat,quoniam citò et magna fide credidit. Epænetus autem laudabilem ſignificat.

Salutate Mariam, quæ multum laborauit in nobis. In hac,compunctionis & amaritudinis lachrymas laudat,quæ à peccato ueniunt, tanquàm à ſalute non uacuas.Maria enim amarum mare,uel amaritudinem ſignificat.

Salutate Andronicum,& Iuniam cognatos & concaptiuos meos etc. Hi erant gentis Iudaicæ,& fortaſſe de ſeptuaginta diſcipulis,quos etiam honorifico nomine Apoſtolorum dignatus eſt appellare B.Paulus.Ideò ante ſe fuiſſe illos in CHRISTO cum eorum non parua laude teſtificatur. Magnũ enim donum eſt,& plurimi faciendum, à principio ſeruire Deo,iuxta illud: Bonũ eſt uiro cum Tren. 3. portauerit iugum ab adoleſcentia ſua. Fuerunt autem concaptiui in ſanctis ac fœlicibus uinculis aliquando cum Apoſtolo.Et in his ſignificantur qui propter fidẽ uiriliter ſuſtinent, & omnem in paſſionibus peccatorum deponunt ęruginem. Nam Andronicus uirilem:Iunias autẽ ęruginantem animum(ut quidam uolunt)ſignificant.

Salutate Ampliatum dilectum meum. Græcè Amplian.In hoc fidei profectum agnoſco in charitate,quæ ſe extendit uel ad inimicos.Et ad hoc hortabatur Corinthios Apoſtolus,aiẽs. Os noſtrum 2.Cor. 6. patet ad uos (ait) o Corinthij.Cor noſtrum dilatatum eſt.Eandem autem habentes remunerationem,dilatemini & uos etc.

Salutate Vrbanum adiutorem noſtrũ in CHRISTO IESV: *et Stachin dilectum meum.* In Vrbano lenitas quædam deſignatur,quæ mirum in modum aĉtuuas prædicantem & exhortantem. Et ob eam cauſam ſæpenumerò eam commendat Apoſtolus,cui prę cæteris peculiariter aſtitit.Stachis autem ſpicam & fruticem quẽdam ſignificat Marrubio ſimilem.Græcè autem ſtachen legimus. Eſt gutta quædam odorifera:& in hoc nomine poſſumus ſanctarum exempla uirtutum intelligere, quæ odorem ſuauem emittũt,& mirabili aſſenſu probantur ab omnibus bonis.

Salutate Appellen probum in CHRISTO. Appelles idem quòd abigens & expellens. In quo hominem abigentem immunda & peſtifera poſſumus intelligere,qui non ſolùm ab hæreſibus, uerùm etiam ab hæreticis abhorret,non ducens dignos eſſe illos,Aue,ne ſit particeps eorũ operum prauorum: quoniam qui ſalutat,minus (quàm par eſſet)ab hoſtibus catholicæ fidei abhorret,& ſic quaſi conſentiens uideri poteſt.Hunc ergo talem probum eſſe oportet,ſicut decet eum qui corripit alios improbos, atque abigit.

Salutate eos qui ſunt ex Ariſtoboli domo. In his,optimè conſulentes & prudentes intelligimus: ad quod rectè præſtandum multa exiguntur, prudentia in primis,ſolertia,meditatio,rerum multarum experientia, & huiuſmodi. Ideò dicit. In Ariſtoboli domo.

Salutate Herodionem cognatum meum. In hoc fortè iuxtà ethymon uocis,eminentia uirtutum ſignificatur:aut canticum fortium, & uiriliter ſe habentium. Nam & illi heroes dicuntur,qui ea gerere ſoliti ſunt, quæ fines communis naturæ & fortitudinis tranſeunt.

Salutate eos qui ſunt ex Narciſſi domo. Narciſſus florem ſignificat. In ijs agnoſco illos qui perfectionem

ctionem iuſtitiæ amplectuntur in paupertate,&
obedientia,tanquàm floridi Nazaræi,imitantes
perfectè CHRISTVM non in uia tantùm com
munium mandatorum,ſed ſtrictiorum conſilio-
rum,quę ſunt ueluti totius euãgelici ſtatus amœ
niſſimi coram Deo flores. Ideò adiecit, *Qui ſunt
in Domino.* Quia qui deſerunt eum, contemptibi-
1.Reg.3. les ſunt & ignobiles,ut teſtatur ſcriptura.

*Salutate Tryphænen & Triphoſſam,quæ laborant in
Domino.* In ijs(ut indicant ipſa nomina) innuit il-
los qui delicatè & delitioſè ſe habent in miniſte-
rio pauperum CHRISTI, & effundunt largiter
unguentum miſericordiæ uerbis & factis.

Salutate Perſidem chariſſimam. In hac intelligo di
ſcretionem ſanctã,quæ diuidit & diſtribuit uni-
cuiq; iuxta debitum:quæ debet aſſociari Triphę
næ & Triphoſſę. Nam Perſes ſi ad hebraiſmum
reſpicimus,ſignificat frangẽtem ac diuidentem.

Salutate Rufum. Rufus ſorbentem græcè ſigni-
ficat.Et in eo ſacrificos intelligo,qui eligũtur ex
plebe ad ſorbẽdum CHRISTI ſanguinem apud
matrem ſuam eccleſiam, gaudentes ſe eſſe parti-
cipes calicis & paſſionis Domini.

*Salutate Aſyncritum,Phlegontem, Herman, Patrobã,
Hermen,et qui cũ eis ſunt fratres.* In Aſyncrito quoſ-
dam incomparabiles,& qui iudicari nequeũt,in-
tellige. Per Phlegontem ardentes zelo,& inflam
matos charitate.In Herma,quod eſt ſubſtentacu
lum,& supponitur naui ne marceſcat in terra,pa
tientiam aut ſubſtinentiam perfectorum, qui eos
qui terrenis hærent,ſubſtentant.In Patroba pa-
ternalem patris affectum ijs iunctum. In Herme
interpretem ad pacificandũ,ſi qua malè habeant.
Et ij alios fratres ſecum habent,omnes boni ope
ris in charitate coadiutores?

*Salutate Philologum, & Iuliam,Nereum, & ſororem
eius,& Olimpiadem, & omnes qui cum eis ſunt ſanctos.*
In Philologo,ſermonis diuini & rationis aman-
tem conſidero.In Iulia,eos qui lanuginoſi adhuc
& primę barbę ſunt,ad quos attinet audire,non-
dum loqui,ut bene copulentur Philologo. Ne-
reus magnum ſignificat:& hic eſt qui facit,et non
docet ſolùm,cui ſoror applicatur notitia ſui, &
humilitas,quæ dicit ei Quid habes,quod non ac
cepiſti? Adijcitur ei & Olimpias,quod uiri eſt no
men,& ſignificat excelſa meditãtem,ut poſſit di
cere.Conuerſatio noſtra,ſeu politia,in cœlis eſt.

Salutate inuicem in oſculo ſancto. Oſculũ, pacis eſt
ſignum & charitatis.Sãctum dicit,ideſt, purum,
non ſimulatum,quale fuit oſculum Iudæ prodi-
toris.Erat ergo mos inter fratres,ideſt,inter Chri
ſtianos oſculari ſe inuicem,& hoc oſculi ſymbo-
lo declarare pacem,quem reliquit nobis Domi-
Ioa.14. nus in teſtamento ſuo,cũ dixit.Pacem meam do
uobis,pacem relinquo uobis. Quanquàm & qui
hoſpitio excipiebant,priſco more oſculabantur
Luc.7. hoſpitem. Vnde Dominus conqueritur in Pha-
riſæum, ſibi ab illo oſculũ minimè datum. Erat
& conſuetudo in ſacrificio oſculum pacis cũctis
porrigere,qui aſtabant ſacroſancto Miſſæ ſacri-
ficio,cum ſacerdos precabatur pacem per Agnũ
Dei:qui mos etiã nunc ex parte apud quoſdam,
præſertim apud religioſos ſeruatur.

Salutant uos omnes eccleſiæ CHRISTI. In hac
poſtrema illis oblata ſalutatione agnoſcitur om-
nium deſiderium,qui ſunt in eccleſia, qui per cha
ritatem congaudẽt omnibus benè ambulantibus
in uia Dei. Quantam enim exiſtimare debemus
fuiſſe Chriſtianis lætitiam,ubi primũ ſignificatum
eſt,Romanos ipſos ad fidẽ repudiatis idolis,qui-
bus Vrbs referta erat,concurrere:Magnum ſa-
nè gaudium exteris nationibus hęc fama detulit,
præſertim cum & ſperarent mitius futurum im-
perium, cui chriſtiani principes progreſſu tem-
poris tandem præficiendi erant.

Rogo autẽ uos fratres, ut obſeruetis eos
qui diſſenſiones & offendicula , præter do-
ctrinam quam uos didiciſtis,faciunt : & de-
clinate ab illis.Huiuſmodi enim CHRISTO
Domino non ſeruiũt,ſed ſuo uentri , et per
dulces ſermones & benedictiones ſeducunt
corda innocẽtium. Veſtra enim obedientia
in omni loco diuulgata eſt. Gaudeo igitur
in uobis:ſed uolo uos ſapiẽtes eſſe in bono,
& ſimplices in malo. Deus autem pacis
conterat Satanam ſub pedibus ueſtris uelo-
citer.Gratia domini noſtri IESV CHRISTI
uobiſcum. Salutat uos Timotheus adiu-
tor meus,& Lucius,& Iaſon,& Soſipater co
gnati mei. Saluto uos ego Tertius qui ſcri-
pſi epiſtolã in Domino. Salutat uos Caius
hoſpes meus, & uniuerſa eccleſia. Salutat
uos Eraſtus arcarius ciuitatis,& Quartus fra
ter. Gratia Domini noſtri IESV CHRI-
STI cum omnibus uobis, Amen. Ei autẽ
qui potens eſt uos confirmare iuxta euan-
gelium meum,& prædicationẽ IESV CHRI
STI,ſecundum reuelationem myſterii tem-
poribus æternis taciti(quod nunc patefactũ
eſt per ſcripturas prophetarum , ſecundum
præceptum æterni Dei ad obeditionem fi-
dei)in cunctis gentibus cogniti,ſoli ſapienti
Deo per IESVM CHRISTVM, cui honor
& gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

Rogo *autem uos fratres &c.* Optimus hic neceſſa
riæ exhortationis ſermo,ad cauẽdum ab ijs,qui
zizania ſerunt per falſam doctrinam : quia qui
eiuſmodi ſunt,non Deo ſeruiũt,ſed proprio uen
tri. Hi enim dulcedine ſermonis, & blandis qui-
buſdam benedictionibus ſeducunt corda inno-
centium,ideſt,ſimpliciũ,qui facile credunt,& obe
diunt omnibus. Vnde laudat eos, quia obedie-
bant facile,ut erat notum. Attamen admonet
ne ita ſint in credendo faciles & benigni, ut non
ſint ſimul ſapientes,ideſt,uideant quibus obediãt.
Nam ſapientia,& ea prudentia quæ habet cau-
telam , ſeruit in bono : neq; oportet hominem
in hoc eſſe ſimplicem,uidelicet,ad recipiendum
malum , ſed tantùm in non inferendo,aut non re
ferendo malum per iniuriam,aut(quod aiunt) re
taliationem. Et hoc eſt quod dixit.

Sed uolo uos ſapientes eſſe in bonum, & ſimplices in malum. Quod dominus IESVS alijs uerbis expli-
Matth. 10. cuit. Eſtote, inquit, prudentes ſicut ſerpentes, &
ſimplices ſicut columbæ. Quod ſi ita fiet, Deus
(inquit) Sathanam zizaniorum ſeminatorem cõ-
teret abſq; ulla mora ſub pedibus ueſtris.

Gratia Domini noſtri IESV CHRISTI *uobiſcum.* Iterum ſalutat in fine ut plenus feruenti charitate erga eorum progreſſum in uia Dei, ad quem augendum imploranda eſt ſemper Dei gratia, poſtquàm undiq; hoſtibus, mundo, carne, diabolo, & falſis prophetis, ita ſumus circũdati, ut magno ſit opus timore, & auxilio Dei aſſiduo.

Salutat uos Timotheus adiutor meus & Lucius, & Iaſon, & Soſipater, cognati mei &c. In Timotheo honorem Dei intellige, qui fuit adiutor B. Pauli. Hũc enim ſemper præ oculis habuit. Lucius lucem: Iaſon, medicinam: Soſipater ſaluans patrem ſignificat. Hi ſunt cognati Apoſtoli, & cum illo nati, quando induit CHRISTVM baptizatus, qui patri Adæ ſalutem obtulit. His applicatur Tertius, qui ſcripſit hãc epiſtolam, ut nullius officiũ ſine munere eſſe apud Deum intelligas. Adiungitur Caius hoſpes B. Pauli. Caius Dominum priſca lingua ſignificat. Hic eſt CHRISTVS hoſpes noſter. Adiungitur & Eraſtus arcarius, ſiue iconomus ciuitatis. Hic eſt Spiritusſanctus uerè optimus, & uerè diſpenſator in eccleſia. Quod iterum in ſalutatione manifeſtat, dicens.

Gratia Domini noſtri IESV CHRISTI *cum omnibus uobis Amen, Ei autem qui potens eſt &c.* Apoſtolus hîc claudit epiſtolam, ſicut incœpit, per ſalutationem. Sed quęſtio eſt de conſtructione huius loci, quomodo grammaticè dicatur. *Ei autem ſoli ſapienti Deo, cui gloria &c.* Non enim ullum uidetur eſſe uerbum, cui cõnectatur quod dicitur, *Ei autem &c.* Niſi fortè intelligas hoc iungi ſalutationi, ut ſit ſenſus. Gratia domini noſtri IESV CHRISTI cum omnibus uobis, Ei autem &c. ideſt, in eum, aut in gloriam eius: quoniã in illum omnia recidere neceſſe eſt.

Et hîc nota, quòd Apoſtolus uidetur loqui ad eos, tãquàm non ſatis confirmatos in fide & gratia, iuxta ſuum euangelium, & prædicationem quam habebat de IESV CHRISTO, iuxta reuelationem myſterij, ideſt, VERBI Dei incarnati & paſſi pro nobis, qui & reſurrexit. Hoc autẽ myſterium fuit tacitum temporibus æternis. At quæ uocat (quæſo) æterna tempora? Melius interpretaretur; tẽporibus ſæcularibus; ideſt; temporibus, quæ à ſæculo cucurrerunt, ſicut aliâs dicit, Ante tẽpora ſęcularia: ut hîc innuatur, quòd ante tempora ſæcularia non fuit tacitum, ſed reuelatũ in cœlis & promiſſum, uidelicet ipſis Angelis, qui & iuſſi ſunt adorare illum. Quod myſterium ſicui placet uidere uberius explicatum, & rationibus atq; ſcripturis comprobatũ, legat quæ peculiari tractatu in noſtris opuſculis continentur, & ſui eum laboris minime pœnitebit.

Illud etiam hîc notandum, Deum præcepiſſe manifeſtari hoc myſterium ijs diebus, quod & per prophetarum ſcripturas uoluit agnoſci, ita ut ſcripturæ propheticę lucem habuerint magnam ad implementũ ſui, quæ prius non intelligebantur: & nunc ſunt ita claræ, ut niſi quis excœcauerit ſeipſum, aut dignum ſe conſtituerit excœcatione, de omnibus quæ ad CHRISTVM manifeſtandum in carne ueniſſe pertinent, non poſſit ullus dubitare. Qua in re miſerãda apparet Iudæorũ hodie uiuentium pertinacia, qui expectãt, quod nulla ratione expectari, nec ullis ſcripturis rectè intellectis, poteſt. Sed non eſt omniũ fides, nec omnes obediũt euangelio, quod tamen omnibus exhibetur. Gratias Deo per

IESVM CHRISTVM

Amen.

COMMENTARIA IN PRIOREM EPISTOLAM B. PAVLI AD CORINTHIOS.

PAVLVS uocatus Apoſtolus IESV CHRISTI per uoluntatē Dei, & Soſthenes frater, Eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi, ſanctificatis in CHRISTO IESV, uocatis ſanctis: cum omnibus qui inuocāt nomē domini noſtri IESV CHRISTI in omni loco ipſorum & noſtro, Gratia uobis & pax à Deo Patre noſtro, & domino IESV CHRISTO.

HACTENVS eſt ſalutatio, quam mos per epiſtolam ſcribēdi ſolet exigere: & eſt chriſtiana hęc & ſalutaris ſalutatio, B. Paulo admodum familiaris. Porrò pauló uberior fuit illa, qua ad Rom. uſus eſt, quæ ordine rectiſsimè collocato primum locum meruit & obtinuit. Cum .n. minus eſſet Romanis notus, & gratia illa inſignis ei data à Deo & doctrina non ſatis pro dignitate patêret, ſicuti in ipſo titulo latius ſpaciari. Hic tamen ſui Apoſtolatus mentionem facere nō prętermittit, ut ea quę ſcripturus erat, acciperent Corinthij tanquàm ueram CHRISTI Apoſtoli doctrinam. Addidit.

Per uoluntatem Dei, Per hanc ſe uocatum, ſiue inſtitutum Apoſtolum prædicat, ut non ſolùm Dei ſingularē erga ſe benignitatem declararet, uerùm etiam ut innuat neceſsitatem docendi ac prædicandi: quia Deus illum ad tātum elegerat officiū, & non ipſe ſemetipſum temerè, ut pleriq; faciunt, ingeſsit. Vnde dicturus eſt inferius: Vę mihi ſi nō euangelizauero. Neq; uerò in donis alia eſt quærenda ratiò, quàm mera ipſius donantis uoluntas.

Et Soſthenes frater. Soſthenen adiungit quaſi cōſcribentem epiſtolam hanc & conſalutātem, cum tamen minime ſit dubium, eam B. Pauli ſpiritu dictatam fuiſſe: ſed humilis Apoſtolus, & totus charitate plenus, quæ nihil reputat ſuū ab alijs ſeiunctum, ſed facile cōmunicat omnia, etiam Soſtheni tribuit, quod à ſe erat. Quia tā probabatur atq; cōfirmabatur à Soſthene, etiam adiunxit illū, quò firmiora eſſent & acceptiora quæ docebat. Hic nempe Soſthenes Iudæus erat, & princeps ſynagogæ Corinthiorum, cooperator Apoſtolorum ad fidem, & euangelij complementum: qui quidē apprehenſus eſt, & malè acceptus coram Gallione proconſule. Interpretatur autem Soſthenes, potenter ſaluans, aut robuſtè. Hoc enim habebat ſecum Apoſtolus, in quo erat ille potens, & propugnator ad ſaluandum.

Salutat autem eccleſiam Dei illam, quæ erat Corinthi. Licet enim una ſit omnium eccleſia catholica, plures ſunt tamen ſub illa, & omnes Dei eccleſiæ appellantur: quæ & uocatæ ſunt collectæ in CHRISTO. Nam eccleſia, à καλῶ dicitur, *Eccleſia & ſynagoga quid* quod eſt uoco: Synagoga uerò congregatio eſt. Vnde congruè cognomen hoc in Iudæis remanſit, quod ſolam collectionem notat, quaſi ſpontaneam & naturalem: ſicut populi ſua ſponte congregantur. At Eccleſia collectionē ſignificat, quæ per uocationem ſupernam eſt: & ea ad Chriſtianos pertinet, qui uocatione uenientes ſignificantur. Ideò adiecit.

Sanctificatis in CHRISTO IESV, *uocatis ſanctis.* Nam hoc ſolius eccleſiæ Dei ſponſæ eſt, non ueteris ſynagogæ, ut ſit illa ſanctificata lauacro aquæ in uerbo uitę, ut teſtatur ad Epheſios.

Cū *omnibus qui inuocāt nomen* Domini *noſtri* IESV CHRISTI, Vt non intelligas hanc epiſtolā mitti omnibus, qui inuocant nomen Domini: ſed referatur ad illud, *uocatis ſanctis*, ut indicet quòd non ſoli erant in hac ſorte uocationis, cum eſſent alij in orbe terrarum, qui inuocabant nomen Domini. Nam ij ſoli ſalui fiunt, cum nō ſit aliud nomē *Act.4.* datum ſub cœlo, in quo nos oporteat ſaluos fieri, quemadmodum teſtatur in Act. B. Petrus.

In omni loco ipſorum, & noſtro. Non hîc arbitror de diœceſi & iuriſditione loqui Apoſtolum, ſed ut indicet charitatem nihil proprium habere, ſed communia omnia. Et quòd non Iudæorum loca tantum erant, ubi inuocaretur nomen Domini, ſicut illi putabant: ſed omnis locus eſt ſanctificatus per IESVM CHRISTVM, ut ibi poſſimus eleuare puras manus. Vnde ad hæc officia totus mundus ſanctificatus eſt. Verba deinde ſalutationis adiecit, *Gratia uobis & pax &c.* Quæ declaranda ſunt, ut in ſuperiori quæ ad Romanos.

Gratias ago Deo meo ſemper pro uobis, in gratia Dei quæ data eſt uobis in CHRISTO IESV: quia in omnibus diuites facti eſtis in illo, in omni uerbo & in omni ſcientia (ſicut teſtimonium CHRISTI confirmatum eſt in uobis) ita ut nihil uobis deſit in ulla gratia, expectantibus reuelationem domini noſtri IESV CHRISTI, qui & confirmabit uos uſque in finē ſine crimine, in die aduentus domini noſtri IESV CHRISTI.

Fidelis Deus, per quem uocati eſtis in ſocietatem filii eius IESV CHRISTI domini noſtri.

Gratias ago &c. Hic incipit epiſtola, quæ & ipſa (ut decuit) non caret procemio, ut reddātur dociles & beneuoli ad ſuſcipiendam doctrinam. Argumentum autem epiſtolæ perſtringam commodius poſt procemium. Volens ergo primùm oſtendere ſuam erga illos charitatem, ut ſic animos eorũ ſibi amicos cõciliaret, inſinuat quomodo Deo gratias agat pro illis. Gratiam autem uocat donum illud excelſum, quo grati ſimus Deo, quod χάρισμα appellant ſcripturæ, eò, quòd gratis abſq; ullo prorſus merito donatur.

Vide autem ut ſuo more à gratiarum actione incipit Apoſtolus, ut patet in omnibus epiſtolis, exceptis illis quæ ad Galath. & ad Titum & ad Hebræos: quoniam illę procemio carebant, cęteræ initium habent à gratiarum actione & benedictione, quæ nihil aliud eſt q̃ gratiarum actio. Ne autem in ſeipſo quis glorietur, dicit gratiam illis datam, non autem eorũ meritis acquiſitam. Data autem fuit in CHRISTO IESV: quia ipſe pro nobis meruit. Et ſecundum menſuram donationis CHRISTI, quatenus quis inuenitur in illo, accipit ex illius donis. Et ut uehementius iterum ſibi illos conciliet, commendatione utitur, dicens eos eſſe diuites in omnibus. Græcè ἐν παντί. Hoc quidam exponunt; in uniuerſo; ut ſit ſenſus, quòd non ſinguli, ſed omnes ſimul abundarent: quanq̃ quod unus habet, etiam alius habet, propter charitatem, quæ facit omnia communia. Non tamen de tẽporalibus bonis erat ſermo, ſed de ſpiritualibus his, quę faciunt ad ſalutem. Nam cui ad hũc finem nihil deeſt, ille diues uerè dici poteſt.

De effectu charitatis, omnia communia facientis

Ita ut uobis nihil deſit in ulla gratia, ſiue dono. Nã græcè χαρίσματι legitur. Et dicit diuites illos factos in illo, nimirum in CHRISTO. B. Thomas exponit, ideſt, propter illum. Vera quidem expoſitio in ſe: At uis uerborum ſignificat, eos qui ſunt CHRISTI, eſſe in eo per Spiritum tanquàm inſiti, & de Spiritu eius aſsiduè attrahẽtes. Sic rami habent à radice, à qua fluit omnis in ramos humor: & à uite, à qua accipiunt palmites, & quod habent, ab illa habent, alius quidem palmes plus, alius minus. Quidam uerò huic uerbo; *in illo*; adiũgunt, ſi perſeuerauerint. Verùm hoc eſt addere, non exponere. Declarat autem diuitias ipſorum eſſe in omni uerbo & ſciẽtia. Diuitis eſt etiam poſſe aliorum ſuccurrere indigentiæ, quod eſt illius tantummodo qui abundauerit.

In omni uerbo, & in omni ſcientia. Parum eſt habere uerba, ideſt, uerborum facundiã, niſi ſimul adſit ſcientia ad docẽdum alios. Nec admodũ proderit ſcientia, niſi adſit & facultas uerbi ſcientiã exprimentis atq; tradẽtis. Perficitur ergo doctor ijs duobus: & qui ita perfectus erit, ſibi ſimile poterit ex parte ſua ſine impedimento generare. Et propterea rectè ſubditur.

Sicut teſtimonium CHRISTI confirmatum eſt in uobis. Hoc uariè exponitur. Mihi autem hic ſenſus uidetur & uerus & planus, ſcilicet ut dixerit: Ita uos eſtis diuites, uidelicet ad propinandum uerbum euangelij, & teſtimonium hoc confirmandũ in alijs de CHRISTO, ſicut eſt in uobis confirmatum: quod certè fuit in omni uerbo, & in omni ſcientia. His enim duobus, uidelicet, uerbo & ſcientia quæ perficiunt doctorem, ualdè potens Apoſtolus genuit illos in CHRISTO. Sed pro infirmioribus addita ſunt ſigna & prodigia, ut qui ipſo puro ſermone euangelij ueritatem capere non poterant: miraculis ante oculos editis fidem amplecti cogerentur. Sequitur.

Ita ut nihil uobis deſit in ullo dono, quod ſcilicet ad ædificationem aliorum pertineat. Nec enim hoc dixit ſimpliciter illis nihil deeſſe, quippe eũ deeſſet uita ęterna, ſed quòd nihil deerat *expectantibus reuelationem Domini noſtri* IESV CHRISTI, hoc eſt, exiſtẽtibus in ſtatu fidei & ſpei, ſiue in ſtatu gratiæ, qui eſt ſtatus uiatorum, qui adhuc laborant & gemunt expectãtes beatam ſpem. Etenim ſimiles ſunt expectantibus Dominum ſuum, quando reuertatur à nuptijs: qui interim peruigilant, ut cum uenerit & pulſauerit ianuam, confeſtim aperiant ei: Tunc enim erit reuelatio IESV CHRISTI Dei & domini noſtri, qui manifeſtè ueniet, & non ſilebit. Quod uerò ſequitur,

Qui & confirmabit uos uſq; in finem ſine crimine, miram uidetur continere promiſsionem. B. Thomas admittit, ab Apoſtolo indicari illos eſſe ſeruandos abſq; mortali peccato: tale nanq; peccatum eſt crimen. Et hoc obiter contra hæreticos, qui negant poſſe hominem uiuere abſq; crimine. Quidam alius, imò & B. Auguſtinus, intelligit cõfirmandos in fine, non qui interim non peccarẽt, ſed quòd in fine, ideſt, in aduentu CHRISTI inueniendi eſſent abſq; peccato. At certè durum uideri poteſt, admittere omnes Corinthios fuiſſe prædeſtinatos. Et hoc etiam durius, Apoſtolo id per reuelationem fuiſſe nulla neceſsitate poſtulãte indicatum, quod potius impediuiſſet ſuſceptã circa illos ſolicitudinẽ. Deniq; ſi & hoc daremus, adhuc illud planè maneret abſurdum, quòd hoc eis Apoſtolus manifeſtaret. Ex hoc enim nihil aliud quàm ſecuritatem ſocordiæ matrem, præſertim in imperfectis, creaſſet. Quare nihil contingit abſurdi ſubintelligere hîc tacitam conditionẽ, uidelicet. Confirmabit uos Deus: ſi et uos perſeuerauerîtis, & niſi uos obicem ex aduerſo poſueritis gratiæ, ſed ambulaueritis perſeuerantes in pręceptis eius. Sic exponit hunc locum B. Chryſoſtomus, & rectè. Hunc quoq; ſenſum expreſsit B. Petrus, qui poſt tradita charitatis præcepta, hæc adiunxit: Humiliamini igitur ſub potenti manu Dei, ut uos exaltet in tempore uiſitationis. Sobrij eſtote & uigilate &c. poſt ſubiunxit: Deus autem omnis gratiæ, qui uocauit uos in æternam ſuam gloriam in CHRISTO IESV, modicum paſſos perficiet, fulciet, confirmabit, ſolidabitq;. Vocat autem diem Domini, illum iudicij ſupremum diem, quando iam operari non licet. Nam uſq; in diem illum (quia nobis operari licet) dies noſtri dicuntur, & tempus noſtrum: quia illo uti poſſumus

1. Petr. 5.

Pro benignitate Dei, qui cõfirmat perſeuerãtes.

poſſumus,ut rectè & ſolicitè operantes mercamur in illo. At in illa die Deus dicitur accipere tẽpus,& iudicare iuſtitias. Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo,ait Pſalmiſta. Vnde & ipſemet dixit: Operamini dum dies eſt, ueniet nox quando nemo poterit operari. Et Apoſtolus noſter: Dum tempus habemus operemur bonum. Heu quantũ eſt iacturæ in temporis amiſsione, quo ut nihil uelocius,& eius naturæ ut nunquã quod abiit redire ualeat: ita nihil pernicioſius,ſi fruſtrà fluere permittitur. At quis adeò ſapiẽs, ut hoc cõſideret? Vt uerò comprobaret Apoſtolus dictum,uidelicet Deum eos confirmaturum,ſi ſibiipſis non defuerint,addidit.

Ioa. 9.

Gal 6.

Fidelis Deus per quem uocati eſtis in ſocietatem &c. ac ſi manifeſtè dixerit: Vocauit Deus uos ad ſocietatem Filii ſui,ideſt,ad gloriam futuram, quã promiſit uocatis. Sed primò uocati eſtis in ſocietatem,ut patiamini cum illo: quoniam ſi compatiemur,& conregnabimus. Ipſe enim Deus fidelis eſt,qui non deficit in promiſsis. Faciet ergo ex parte ſua: & ideò confirmabit uos,ſi modo manſeritis in Filio,uidelicet ſocii paſsionum, ut poſsitis etiam eſſe ſocii reſurrectionis & gloriæ. Illud hic annotandum, quòd dixit eos uocatos per Deum,nimirum Patrem,ut hinc expugnẽtur hæretici illi,qui inde ſumebant Filium eſſe Patre inferiorem,quia dicitur Pater per illum feciſſe omnia. Et hic dicit Apoſtolus per Patrem uocatos eſſe Corinthios. Quid ergo? An Pater Filio minor an uerò ſeipſo? O miſeram cæcitatem. Vę iis qui non acquieſcunt ueritati. Notãdũ & illud aduerſus nouos hæreticos,qui cum neminem uelint eſſe abſq; crimine,habent hîc tamen Apoſtolum è diametro ſibiipſis aduerſantem: qui clarè ait Deum confirmaturum illos ſine crimine uſq; in finem. Quid ergo uociferantur, à nullo poſſe legẽ impleri? Et quid neceſſe eſt imputata illa iuſtitia,quam callidè excogitarunt, ſi noua peccata & crimina iuſtitiam nobis inhærentem, quæ eſt arra uitæ,non auferunt?

Nota ſuperiora aduerſus hæreticos.

Obſecro autem uos fratres, per nomẽ domini noſtri IESV CHRISTI,ut idipſum dicatis omnes,& non ſint in uobis ſchiſmata. Sitis autem perfecti in eodem ſenſu, & in eadem ſentẽtia. Significatum eſt enim mihi dę uobis fratres mei, ab iis qui ſunt Chloes, quia contentiones ſunt inter uos. Hoc autẽ dico,quod unuſquiſq; ueſtrũ dicit: Ego quidem ſum Pauli: ego autem Apollo: ego uero Cephæ: ego autem CHRISTI. Diuiſus eſt CHRISTVS? Nunquid Paulus crucifixus eſt pro uobis? Aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Gratias ago Deo meo quòd neminem ueſtrum baptizaui,niſi Criſpum & Caium: ne quis dicat, quòd in nomine meo baptizati eſtis. Baptizaui autem & Stephanæ domũ; cæterum neſcio ſi quem alium ueſtrum baptizauerim. Non enim miſit me CHRISTVS baptizare,ſed euangelizare: non in ſapientia uerbi,ut non euacuetur crux CHRISTI. Verbum .n. crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt: iis autem qui ſalui fiunt, id eſt nobis,Dei uirtus eſt. Scriptum eſt enim: Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo.

Obſecro autẽ uos &c. Hîc incipit tractatus huius epiſtolæ mira doctrina refertæ: quam poſſumus ſummatim pro commodiore expoſitione,in decem particulas diuidere.

Diuiſio totius epiſtolæ.

Prima continet miſerrimæ ambitionis exprobrationem ac deteſtationem: Vnde ſchiſmata inter illos & ſectæ oriebantur. Et propterea hortatur ad ſanctam illam & amabilem unionem,quã myſterium baptiſmatis continebat. Habet ergo & contrariam omninò ambitioni doctrinã Crucis, in qua eſt uera & diuina uirtus ad ueram & ſempiternam gloriam.

Secunda habet inuectiuam in flagitium infandi concubitus, & deteſtationem omnis fornicationis: quo uitio non obſurè plurimum laboraſſe Corinthii uidentur.

Tertia cõtrouerſias,& lites forẽſes uituperat, & reprehendit,tanquàm CHRISTI ſeruis indignas,ac pręſertim quę apud infideles agerentur: quod redundabat in opprobiũ teneræ adhuc fidei. Nam inter illos charitatis iura,& non rerum fluxarum lucra uigere uolebat.

Quarta tractat matrimonii iura,& conditiones tales,ut optaret omnes ſibi(ſi fieri poſſet)in uita cœlibatus pares ob uarias anguſtias, quas ille matrimonii ſtatus ſecum affert. Ex oppoſito chariſsimum Deo,& pretioſsimum caſtitatis donũ & uirginitatis ſummis laudibus extollit, ut Chriſtianus homo & corpore & animo ſit Dei ſeruitio totus mancipatus.

Quinta libertatem quæ eſt in noua lege CHRISTI declarat: uerùm ob ſcandalum proximi nõ eſſe illa utendum,ſed abſtinendum uel à licitis,ne infirmi in fide,qui tam facile à priſcis ritibus abduci non poterant,periclitarentur obiecto illo liberioris uitæ exemplo.

Sexta ſuperſtitionem in orando ac prophetando, quam in uelando caput uiri obſeruabant: & contrà,mulieres quæ non uelando caput orabãt, uituperat: atque ne in poſterum fiat,prohibet. Et hîc incipit nonnulla adiicere ad præparationem Euchariſtiæ,quo dignè ad ſalutẽ ſumatur.

Septima de donis Spiritus tractat,ordinatè à Deo diſpoſitis ad eccleſiæ ædificationem: & ad omnium utilitatem ita ordinatè exercendis,ut membrum unũ alterius mẽbri officium & peculiarem functionem non uſurpet, ne corpus optimè à Deo compactum, uiolato ordine,monſtri ſimile reddatur.

Octaua æmulationem ſanctam ſuadet,& meliorum chariſmatum deſideriũ. Et hîc ita extollit præſtantiam charitatis,ut cæteras omnes uirtutes & dona,nihil iuuare ad æternam uitam aſſeueret,ſi non in primis ipſius charitatis ſocietate fulciantur, quam uel in futura uita præcipuè regnaturam

gnaturam teſtatur : quia nunquàm excidet.

Nona præfert donũ prophetię dono linguarum à fructibus ipſius prophetiæ ſiue interpretationis, quæ plurimum ualet ad eccleſiæ ædificationem, ad doctrinam, & afflictorum cõſolationem, quæ omnia præſtare illi non poterant, qui lingua tantummodo loquebantur.

Decima ſuadet reſurrectionem uniuerſæ carnis futurã. Poſtremo adhortatur ad eleemoſinas & collectas, ſicut in pactis cum Apoſtolis continebatur, ad releuandam CHRISTI pauperum ſanctorum inopiam.

Quantum ergo attinet ad primam particulam in prædictis uerbis, Apoſtolus primò hortatur obſecrando dulciter per nomen dulciſsimũ IESV CHRISTI, ad unionẽ & conſenſum in dogmatibus: quoniam ex diſſenſione ſchiſmata naſcũtur & hæreſes, pulcherrimam eccleſiæ unitatẽ turpiter & pernicioſiſsimè diſcerpẽtes: Vnde ait. *Vt idem dicatis omnes*. Græcè τὸ αὐτὸ, quod certũ quiddam, & iam determinatũ ſignificat, in quod ut concurrant omnes, admonet. Nam iſtud ne ſint ſchiſmata, eſt neceſſe, uidelicet idem dicere ac proferre. Sed quia nemo uerè dicere aliquid cenſetur, niſi & ita eſſe in ipſo animo ſentiat : iccircò ut idem dicant, oportet ut pariter idem ſentiant: quare adiecit.

Pro unitate fidei.

Sitis autem perfecti in eodem ſenſu, & in eadem ſententia. Græcè ſic legitur, ἐν τῷ αὐτῷ νοΐ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ, id eſt, in eadem mente & eadem ſententia. Et per mentem intelligo cogitationẽ, dũ res inquiritur meditando, & iam noſcitur ex principijs concluſio. Per ſententiam uerò iudicium & confirmationem notitiæ: ut ſic tria hæc perſtringatur, uidelicet idem noſſe : & idem ſapere, hoc eſt, ſententia idem comprobare : ac demum idem dicere & proferre. Hoc ſi fiat, iam ceſſant omnes ſchiſmatum occaſiones. Non me latet alios aliter hoc pro ſuo quenq; ſenſu exponere, nec inter ſe tamen conſtare. Ego uerò quod uerius mihi uiſum eſt, breuiter expoſui. Ne aũt fortè dicerẽt: Quorſum hæc ad nos B. Paule? ſubiecit, non ab re hæc ſe illis propoſuiſſe, uelut medelam malo quo laborabant: ait ergo.

Quid mẽs, quid ſententia hic ſignificet.

Significatum eſt enim mihi de uobis fratres &c. Fratres uocat, ut dulciter, & in ſpiritus lenitate admoniti, facilius correctionis medelam ſumant. *Ab ijs qui ſunt Chloes*. Chloes autem aut locum, aut certè mulierem ſignificat. Verùm duo uidetur hîc agere Apoſtolus, quæ non ſatis probari ſolent. Alterum quòd delatores manifeſtat: Alterũ quòd fidem ſe habere oſtendit talia aſſerentibus abſq; alia certiore notitia. Sed utrunq; excuſatur, quùm crimẽ publicum eſt: Et quùm qui deferũt, non cauent nomina propria (ſi opus fuerit) exprimi: quæ duo hoc in loco deprehendebantur. Et tamen neminem proprio nomine deſignat.

Exponit autem ſchiſma natum eſſe, quòd dicerent. *Ego quidem ſum Pauli &c*. Ac hoc nullo uidetur uituperio dignum, ſi quiſq; afficiatur erga ſuum doctorem: cum & quilibet in religione & in doctrina, eligat ſibi ducem quem ſequatur, idq; nemine uituperante. Imò & eccleſia ipſa probauit hos ordines & doctrinas. Sic enim alius B. Dominici ordinem, alius B Franciſci amplectitur. Et in doctrina, alius quidẽ B. Thomã ſequitur: alius Scotum, uel alium quemlibet.

Prætereà (& id eſt accuratius conſiderãdum) eos etiam uidetur reprehendere, qui dicebant ſe eſſe CHRISTI. Nam & hos cum alijs, quos reprehendit, enumerat. Qui tamen minime uituperandi erant, ſed potius commendatione digni, ut qui primario capiti hærerent, & in eo gloriarentur: quod ab omnibus uidetur eſſe faciendum.

Vt igitur primo ſcrupulo ſatisfaciam, primùm quoq; lector nouerit, quoſdam eſſe, qui negant à Corinthijs ea dici de B. Paulo, & Cepha & Apollo: ſed illud B. Paulum in ſe figuraſſe & Apollo, & Cepha, quod de quibuſdam alijs audierat, qui ſeſe conſtituerant ſectarum uariarum capita. Et hoc ex illius proprijs uerbis colligi poſſe uidetur paulò inferius, ſcilicet cap. 4. Porrò hanc nominũ commutationẽ addunt, prudenter in ſe, & Apollo, & Cepham eſſe factam, ne ſi nominaſſet qui ſe faciebant capita illorum, magis eos irritaret: quin potius exemplo hoc, in quo B. Paulus etiã ſeipſum uidetur contemnere (qui tamẽ erat omnium illorum Magiſter) deponerent ambitionẽ.

At mihi hęc expoſitio minime probatur: tum quia hîc ſimpliciter rem ut ſe habebat, deſcribit, quòd aliqui ſcilicet ita dicerent: *Ego ſum Pauli &c*. Et conſtanter in hoc uidetur perſiſtere, ſemper perſonam propriam exinaniens, ut mox uidebimus: Tum uerò cum nõ ſit putandum, ſi Corinthij ulla faciebãt ſibi ſectarũ capita, ab eis Apoſtolos omninò excluſos, & potiſsimũ ipſum B. Paulũ, ut nullus eorum diceret. Ego ſum Pauli, quẽ tamen primum patrem habuerunt in CHRISTO, ut ipſemet teſtatur: Per euangelium, ait, ego uos genui. Et ſi qua regnaret inter eos ambitio, quem poterãt ſibi caput ſeligere B. Paulo pręſtãtius in ſignis, prodigijs & uirtutibus, & in omni genere ſanctitatis & doctrinæ? in quibus tamen maximè gloriari ſolent, qui ſectas amant.

Quod autem inferius uideatur aliter dicere, ſi rectè inſpectùm fuerit, iam nõ ita uidebitur, ut eo in loco clarè oſtendam. Vera ergo & iuſta fuit illa reprehenſio. Neq; ob id negamus licere cuilibet ſequi ducem ſuum, ſiue ad imitandam uitam, ſiue ad doctrinam, modo ſit ille probatus. Eatenus tamen hoc facere licet, quatenus fert & ipſa ueritatis dignitas, cui ſemper primus deferendus eſt honor: & ipſa unio charitatis, id eſt, ne prętextu Ducis aut Magiſtri relinquatur fidei ueritas: aut ſcindatur unitas, quæ eſt ex charitate in capite ipſo noſtro ſummo & uero CHRISTO. Quod utinam illi obſeruarent & facerent, qui dicunt. Ego ſum Franciſci: Ego uerò Dominici. Et iterum: Ego ſum Thomæ: Ego uerò Scoti &c. Magna profectò diſsidia ob eiuſmodi ęmulatiões ſeuit Diabolus in Eccleſia : quia unuſquiſq; non tam ueritatem, quàm gloriam propriam diligit. Quare copioſum hæc materia nobis ſubminiſtrares ſermonem, aduerſus illos qui eiuſmodi ſunt,

Notẽt fratres

ſed

ſed qui habent purgatas aures, ſub paucis ijs multa contineri intelligunt: ſatis ſit admonuiſſe.

Quod uerò ſecundo loco obijciebatur, Apoſtolum reprehēdere eos qui aiebant: Ego ſum CHRISTI, plerique reprehenſos negant. Non. n. quaſi illi ſimiliter non rectè dicerent, commemorati cum alijs ſunt, qui non rectè dicebant: uerũ contrà potius, quia rectè ij dicebant, tanquam ex oppoſito collocati ſunt, ut præ iſtis alij iudicentur.

Cur reprehendātur corinthij illi, qui ſe eſſe Chriſti dicebāt

Tu uerò acute lector diligentius conſidera, Nũ uerius, & ad literam & ſenſum Apoſtoli aptius dicatur, etiam iſtos fuiſſe ſuo modo notatos, tanquàm nimis ſapientes, & in aliam partem peccātes: quoniam CHRISTI prætextu contemnebant miniſtros eius, ut miniſtros, quos nihili faciebant. Quod peccatum noſtris redijt temporibus, apud Lutheranos potiſsimũ regnans, qui CHRISTVM ſolũ ſpretis illius mēbris ſuſcipiunt, ſi modo ſic ſuſcipiũt. Nā ita ſuſcipiũt, ut qui ſub CHRISTO duces fuerint, ſanctos Dei ueros omninò floccifaciāt: quorũ exempla & traditiones (quas humanas conſtitutiones uocant) prorſus cōtemnunt. At hoc non erat ſuſcipere CHRISTVM,

Luc. 10.

qui dixerat. Qui uos accipit, me accipit: & qui uos ſpernit, me ſpernit. Tales erāt fortaſsis ex Corinthijs quidam, qui & hoc factioſè dicebant. Ego ſum CHRISTI, nomen CHRISTI quaſi uelamen malitiæ, & clypeum patrocinij ſuſcipientes, ut ab alijs ſe ſegregarent, nolētes ſeruare traditiones Apoſtolorum. Sed neſcit Rex pacificus patrocinium præbere contentioſis.

Nec quenquam mouere debet, ſi B. Paulus uideatur ſe præferre cæteris, dum prius ſe nominat, quàm Apollo & Cepham. Hic enim à ſe incepit tanquam ab indigniore, ita ut uelit gradatim ad ſublimiores aſcendere: quod plus ſatis uel ex eo patet, quia ultimo poſt Cephā loco nominat CHRISTVM principem tamen & caput omnium.

Diuiſus eſt CHRISTVS? &c. Hic B. Paulus uult oſtendere horum ſchiſmatum inconuenientiam, idque à duobus. Et primùm quidem, quia ſic diuiditur CHRISTVS: ideò cum deteſtatione ait. *Diuiſus eſt* CHRISTVS? Scimus. n. CHRISTVM in ſe ſcindi non poſſe: ſed tunc ſcindi dicitur, cum corpus eius, quod eſt Eccleſia, ſcinditur, ſiue ab eo corpore ſeparetur caput, ſiue inter ſe membra diſgregentur & diſcerpātur. Sicut autem illud corpus CHRISTI non eſt paſſum ſciſſuram, ſed ſeruatum eſt integrum (iuxta uaticinium illud: Os non comminuetis ex eo) Sic &

Exod. 12.

indignum cenſetur diuidi corpus eius myſticum, ideſt, eccleſiam. Nam corpus myſticum debet figurari uero corpori, quod eſt typus.

Secundò reprobat ſectas huiuſmodi, in quibus quilibet ſibi caput conſtituit ſuo modo: quia per hoc negligitur uerum caput, quod eſt CHRISTVS. Verè enim tunc ſcinditur CHRISTVS corpus myſticum, quando non conſideratur caput cum membris, uti faciebant illi qui aiebant. Ego uerò CHRISTI, quaſi opponētes ſe illis qui dicebant; Ego ſum Pauli. Ab utriſque ſiquidem diuidebatur CHRISTVS. Primò ab ijs, qui CHRISTVM ſolum cōſiderabant: quia à capite CHRISTO ſegregabant membra. Alij uerò, qui B. Paulũ & alios efferebant, contrario modo diuidebant CHRISTVM: quia à membris ſegregabant caput, & monſtroſè plura capita conſtruebant.

Eſſe autem uerum & primarium caput ipſum CHRISTVM, probat: quia ipſe ſolus pro cunctis eſt crucifixus, & reſurrexit: quemadmodum abſolutè & perfectè totum hoc in baptiſmo repręſentatur. Eius enim paſsione fluit omnis effectus in nos aduerſus peccatum, ut peccato moriamur, & reſurgamus uiuentes in illo induti nouum hominem, qui per crucem illius & mortem creatus eſt, ut creſcat in operibus iuſtitię, & ſanctitatis: atque ideò caput noſtrum ipſe eſt, propter quod adhuc uehementius urgens, ait.

Nunquid Paulus pro uobis eſt crucifixus, ut ſcilicet illum uobis caput cōſtituere debeatis? Et quod ita ſit, etiam probat dicens: *Aut in nomine Pauli baptizati eſtis?* Grecè tamen legitur; in nomen Pauli. Vis autem rationis hæc eſt. Cum in baptiſmo profeſsio ſit fidei noſtræ, ideò eum noſtræ ſalutis autorem debemus credere, cuius nomē explicatur in baptiſmo, in quod nomen baptizamur. In baptiſmo autem nullius hominis nomen exprimitur, niſi ſanctæ TRINITATIS, ſicut erat forma tradita à CHRISTO uera: quanquàm eo tempore baptizarent etiam in nomine CHRISTI, quò hoc ſanctũ nomē glorificaretur, ut patet in Act. Apoſt. Ideò caput ſalutis omnium CHRISTVM eſſe, fatendum eſt. Contra quod uidebātur illi moliri, qui ſibi diuerſa capita ſtatuebant.

Sed hinc aliquot exoriuntur nō infructuoſæ quęſtiones. Prima, Videtur alibi B. Paulus dicere, ſe adimplere ea quæ deerant paſsionum CHRISTI in carne ſua, pro corpore eius quod eſt eccleſia. Et item ſtigmata IESV ſe portare aſſerit: & mori continuè, & tradi beſtijs, & perſecutionibus pro ſalute aliorum, & omnia ſuſtinere propter electos, ut ipſi ſalutem conſequātur. Quomodo ergo ita eſt pro nobis crucifixus CHRISTVS, ut excludantur B. Paulus & cæteri, qui poſuerunt animam ſuam pro alijs? Secunda quęſtio eſt. Quomodo baptizarent tunc in nomine CHRISTI, cum data eſſet alia baptiſmi forma, uidelicet. In nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti? Tertia eſt, quomodo B. Paulus uerè dixerit ſe nomine ſuo non baptizare, ſed CHRISTI: cum baptiſmus conferatur à ſacerdote dicente. Ego te baptizo &c.

Col. 1.

Ad primam reſpōdeo, CHRISTVM eſſe principalem Mediatorē & Redemptorem noſtrum: ut quicũque poſt illum nobis operatur ſalutem, à meritis CHRISTI habeat: atque ideò ille principaliter habendus eſt ſemper pro paſtore, & magiſtro, & capite. At qui ſub eo ſunt mediatores, etiā ſub eo cōſiderādi ſunt quaſi uicarij magiſtri, & uicaria capita, cum & ipſi ſint redempti ab illo. Et hoc modo nulla oriuntur ſchiſmata, ut ipſemet Apoſtolus paulò inferius docebit.

Non ſum neſcius quoſdam ſcholaſticos aliter

ter hoc reſoluere, ſi modo reſoluũt. B. enim Thomas aliquando uidetur dicere, paſsiones ſanctorum & B. Pauli profuiſſe alijs per modũ exẽpli, & non per modum meriti. At nos putamus etiã per modũ meriti: quia & hoc CHRISTVS meruit, ut quidã inſignes uiri, & nobiliora ipſius poſt ſe membra, mereri ſimiliter poſſent pro alijs; ut ſic adimpleantur paſsiones CHRISTI myſtici, in quo illi ſunt præcipuè, qui proximiores illi fuerunt, & dicere poterant: Imitatores noſtri eſtote, ſicut & nos CHRISTI. Verùm iſtud differamus in loco proprio tractandum uberius.

De forma baptiſmi.

Ad ſecundam dicimus, Licuiſſe olim ad CHRISTI gloriam manifeſtandam & diuinitatem, baptizari in nomine CHRISTI, ita diſpẽſante Deo. At nunc neceſſariò eſt obſeruanda forma à CHRISTO data: quanquã nonnulli ſecus putant, qui uel nunc baptiſmum cõferri poſſe in nomine CHRISTI ſentiunt, aientes uirtualiter in hoc nomine totam Trinitatem cõtineri. Sed periculoſa eſt huiuſmodi opinio: quia in his quę pro forma requiruntur, in propria forma data complendus eſt actus, ut aiunt Iuriſconſulti. Quare nõ arbitrarer excuſari poſſe à magno præſumptiuus peccato, qui ſic auderent baptizare.

De miniſtro baptiſmi.

Ad tertiam dicimus: Qui dicit, Ego te baptizo in nomine Patris &c. non ſuo nomine baptizat, aut in ſuum nomen: ſed planè exprimit quo nomine baptizet, nimirũ. In nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. Et declarat ſe miniſtrum eſſe tantum eius actus, qui ſenſibiliter agitur, & eius merſionis ſub aquis. Nam gratia, & cæteri ſpirituales effectus procedunt ab ipſo Deo immediatè, qui ità promiſit atq; ſtatuit, non autem à miniſtro, aut per miniſtrũ. Et iccircò in baptiſmo quilibet idoneus miniſter eſt quia nudum factum ab eo exigitur abſque iuriſdictione, quod non eſt in abſoluendo, aut retinendo peccata.

Græcorũ error

Superſtitioſè ergo mutarũt formę uerba Græci, nolẽtes dicere. Ego te baptizo, ſed: Baptizetur ſeruus CHRISTI, ne miniſter authoritatem profiteri uideatur, quę CHRISTI eſt. Quaſi uerò B. Paulus hîc non teſtificetur ſe nonnullis baptiſmũ cõtuliſſe. Si hoc uerũ eſt quòd baptizauerit: cur non poterit dicere. Ego te baptizo? Nam & Euãgeliſta ait. Quanquàm IESVS non baptizaret, ſed diſcipuli eius. Itaq; ſuperflui fuerunt in hoc Græci, licet uerè & illo modo cõferrẽt baptiſmũ. *Ioa. 4.* Attamen in hac re (quemadmodũ in alijs multis) plus ſapere uoluerunt quàm oportebat: quos cũ noui hæretici imitentur, deberent ſimul ad infœlicem præſumptionis eorum exitum attendere. *Notẽt hæretici*

Gratias ago Deo meo quòd neminem ueſtrum baptizaui ero. Gaudet Apoſtolus & gratias agit Deo, nullam à ſe occaſionem huic errori oblatam, quã illi accipiebant à baptiſmo, ut quicunq; ab aliquo baptizaretur, illi hęreret ut patri & magiſtro, quaſi ille in proprio baptizantis nomine eſſet baptizatus. Quapropter profitetur à ſe neminem illorum baptizatum, *niſi Criſpum.* Criſpus hic erat Iudæus & archiſynagogus, de quo in Actis Apoſtolorum, *Et Caium*, qui fuit eius hoſpes ut ipſe teſtatur in epiſtola ad Romanos. *Baptizaui autem & Stephanæ domum.* Viri nomẽ eſt Stephanas, & probabile eſt etiam in illa domo fuiſſe pueros: & hoc contra Anabaptiſtas.

Cæterum neſcio ſi quẽ alium baptizauerim. Cauta eſt hæc & prudens locutio, hominiſq; ad multa intẽti, qui facilè etiam poſsit aliquorum obliuiſci, quę ad rem non pertineant. Homines enim erant adhuc Apoſtoli, nec in omnibus prorſus dirigebãtur à Spiritu ſancto: ſed in his quæ ad fidẽ erant neceſſaria, & ad Deum attinebant.

Non enim miſit me CHRISTVS baptizare, ſed euangelizare. Quidam hæc uerba intelligunt, comparatione: quia etſi miſſus fuerit ad utrunq; ſub illis uerbis: Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos &c. principaliter tamen ad prædicandum. Mihi tamen expeditius ac uerius illud uidetur ut dicamus, non fuiſſe re uera propriũ Apoſtolorum officium baptizare per ſemetipſos, ſicut nec miniſtrare menſis, id præſertim nõ cõueniebat B. Paulo, qui totus in euangelij prædicatione occupari debebat. Illud autem mandatum: Baptizantes eos, &c. intelligendum eſt commodè, uidelicet per alios, ſicut & CHRISTVS dictus eſt baptizare, qui per diſcipulos ſuos baptizabat, cũ ipſe non baptizaret, teſte Ioãne. *Matth. ult.*

Quid interſit inter officiũ baptizãdi, et euãgelizandi.

Quòd ſi quis dixerit. Quare non pari ratione intelligatur & aliud præceptum de euangelizando, uidelicet ut per alios poſſent euangelizare? Nam apoſtolus inferius dicturus eſt. Væ mihi ſi non euangelizauero. Reſpondeo, quia rei natura non fert, ut per alium id fiat, quæ declarat hoc officiũ indelegabile fuiſſe in ipſis Apoſtolis, quorum electa erat perſona propter autoritatem & notitiam. Iſtud autem locum non habet in baptiſmo, cuius quilibet (ut diximus) idoneus eſt miniſter. Quare Valentinianus Cæſar minus prudenter baptiſmum ea ratione diſtulit, ut à B. Ambroſio baptizaretur, qui interim ſine baptiſmo defunctus eſt. Nec prudenter Conſtantinus magnus, qui in Iordano flumine baptizari uolebat (ſi modo quod tradiderunt quidam uerum eſt) qui ſimiliter morte præuentus nõ ualuit. Vnde fertur in Bithinia baptizatus. Nec enim aqua illa Iordanis, potius quàm quæuis alia: aut miniſter ille potius quàm ille, confert ad baptiſmum. Spiritus enim CHRISTI eſt, qui uerè baptizat.

Quòd ſi quis nõ fuerit ita perſpicax, ut ualeat hæc officia diſcernere, uidelicet quænam ſint in quibus electa ſit induſtria pſonæ, acquieſcat exẽplis. De CHRISTO enim legitur quòd deſtinatus fuit à Deo ad baptizandum, ut B. Ioannes teſtatur, dicens. Ille baptizabit Spiritu ſancto: & tamẽ nõ baptizabat per ſe, ſed per diſcipulos ſuos, ut teſtatur B. Ioannes. Miſſus itẽ fuit ad prædicandum, ſicut ipſe dixit ex Iſaia. Spiritus Domini ſuper me, eo quòd unxerit me, ad prædicandum Gentibus miſit me. &c. Et hoc per ſe ipſum uoluit exequi in tota Iudæa, ſicut ipſemet dixit. Oportet me & alijs ciuitatibus prædicare, quia et ad hoc miſſus ſum. Sed ad alias gentes Apoſtolos miſit. Similiter & B. Petrus qui miſſus erat *Matth. 3.* *Iſa. 61.* *Luc. 4.*

baptizare,

baptizare non per ſe, ſed per alios baptizabat. *Act. 10.* Ideò iubet baptizari Cornelium, ut legitur in Act. Et iuſſit eos (ait ſcriptura) baptizari in nomine domini IESV CHRISTI. Miſſus uerò prædicare, hoc per ſeipſum fecit, & alios etiam miſit ad prędicãdum. Quãobrem dicit ſe electum à Deo, per cuius os audiant Gentes uerbum euãgelij, & credant. Miſſi erant & Apl'i ad miniſtranda alia ſacramenta, & hoc tamen per alios faciebãt. Ideò crearunt ſeptem illos primos diaconos, & poſtmodo etiam presbyteros, ut ipſi liberius poſſent inſtare uerbo doctrinæ, & orationi.

Pro uirtute ueritatis Crucis.

Non in ſapientia uerbi, ut non euacuetur crux CHRISTI. Quia contentiones & rixæ, et ſectarũ conuenticula fiebant etiam propter ſapientiã uerbi; quoniam qui docebant, utebantur tali ſapientia ad alliciendum homines dulcedine uerbi, qualis erat apud Græcos, qui plurimum arte illa pollebant: ideò B. Paulus exemplo ſui tacitè arguit illos: & nacta hinc occaſione exponit prouidentiam Dei, qui uirtutem ſuam poſuit in abiectis, & ijs qui crucem ſaperent, hoc eſt, crucis uirtutem intelligerent, ac præ ſe uita ac exemplo ferrent.

Hîc ergo incipit alia primę diuiſionis particula, ubi intẽdit Apoſtolus extollere humilia & infirma crucis, ad extinguendam ambitionem, quæ unioni maximè eſt inimica. Inducẽs ergo ſemetipſum (ut diximus) in exẽplum, ait ſe ad prędicandum euangeliũ fuiſſe miſſum, non quidẽ in ſapientia uerbi, id eſt, non pompoſè ac rhetoricè cũ magno uerborũ apparatu atq; elegantia, et quæſitis coloribus, ſeu figuris, et iuxta pręcepta ſapiẽtum mũdi, ut prędicaret ſemetipſum, et ſermonis magis quàm ueritatis potẽtia homines attraheret. Non enim placuit Deo ea uia, noui ſtatuũ ueritatem aperire. Et huius diuinę prouidentię rõnem ſubdit.

Vt nõ euacuetur crux CHRISTI, id eſt, ut ſuus honor daretur cruci, qua debet noſtra fides, ob latentem eius uirtutẽ, inniti. Quòd ſi in ſapiẽtia uerbi prędicaſſent Apl'i, iam fidelium propagatio non aſcriberetur Dei uirtuti ſub humilitate Crucis latenti, ſed ipſi potius potentiæ uerbi, humana ſapientia atq; facundia compoſiti. Et ob eã cauſam prędicantis potius eſſet honor, quàm Crucis prędicatę: et gloria daretur linguę, non ipſi Cruci. Et hoc illi pſeudoapoſtoli uehementer affectabãt, vnde conflabant illæ ſectę. Quo artificio iamdudũ multi hypocritę uſi ſunt, et fermè hęretici oẽs, qui linguæ fidunt et aſtutię proprię.

Heretici elegãtiæ ſermonis, et floribus rhetoricis ſtudent.

Nam (ut uerũ fateamur) noui hęretici plurimũ in dicendo pollẽt; et pręterquàm quòd dogmata prędicant per ſe ſatis grata carni, operã diligentiſſimã inſuper nauant, ut ea plauſibilibus uerbis, ornatis et comptis porrigant, cum eleganter ferè oẽs loquantur. Non ſic tamẽ inſtructi pectore, ſicut eruditi lingua. Contrà uerò de ſeipſo teſtatur Apoſtolus. *2. Cor. 2.* Si imperitus, inquit, ſermone, ſed non ſcientia.

Quãobrem conſydera mecum prudens lector, prouidentiam Dei. Placuit. n. per Crucẽ, rem ſtultam, rem infirmam atq; ignominioſam, ſaluos facere credentes. Et ob hoc etiam placuit inuenire ſtultos, infirmos atq; abiectos corã oculis mundi homines, qui non ſolùm Crucem ſubirent, ſed etiam prędicarent ſtulta, et infirma Crucis. Adiecit et prędicationis modũ, ut eſſet ſimiliter humilis et abiectus, et Crucẽ redolens: ut ſic tria hęc, quæ prędicationem explebant, conuenirent. Primũ res prędicata, id eſt, CHRISTVS crucifixus. Tum et ipſi prędicãtes, qui ſimiliter erant crucifixi mundo. Et tertiò, prędicandi modus conformis, ſcz abſq; ſapientia mundi. Vt per hęc tria uilia et abiecta pateret uirtus CHRISTI et Dei, latens in omnibus abiectis & humilibus, per quæ excelſa ac fortia triumphauit.

Verbum enim Crucis etc. Rei prædicatę uirtutem oſtendit, ne quis obijceret hanc Crucẽ uerè ſtultitiã eſſe. Ait ergo crucem ijs ſolùm qui pereunt, ſtultitiam eſſe, id eſt, ijs qui diligunt pereuntia, et ita ſeipſos aptarunt ad interitũ, ut in ſtatu perditionis exiſtant. Nonne qui amat mundũ, & quæ in illo ſunt, amat peritura? Ille ergo perit aſſiduè, cui aſſiduè perit tempus fruſtrà conſumptum, et abſq; reſipiſcentia. Nam quantò magis appropinquat extremus dies, tantò celerior imminet ei interitus. His igitur uerbũ Crucis eſt ſtultitia. At uerò *ijs qui ſalui fiunt, id eſt, nobis Dei uirtus eſt*, Id eſt, ijs qui ſperant futura & expectãt (ut decet) crux eſt uia ad ſalutẽ. Spe enim ſalui facti ſumus. Verbũ Crucis uirtus Dei eſt, id eſt, potentia Dei ad ſaluandũ. Et ij ſunt qui ſalui fiunt: quos ipſos quaſi digito demonſtrat adijciens, *nobis*, ipſum eccleſię corpus intelligens, uocatum atq; mũdatum. Producit autem & ad hoc ſcripturam dicentem.

Sapiẽtia mũdi proſtrata eſt à ſapientia Crucis.

Perdam ſapientiam ſapientium, et prudentiam prudentium reprobabo. Eſt apud Abdiam. c. 1. Perdam ſapientes de Idumęa, & prudentiã de monte Eſau. Iſaias ait: Peribit. n. ſapientia à ſapientibus eius: & intellectus prudentium eius abſcondetur. Senſum ergo ex prophetis Apl's elicuit more ſuo, nõ uerba. Dixerat. n. per Iſaiam Dñs: Eò quòd appropinquat populus iſte ore ſuo, & labijs glorificat me, cor autem eorũ longe eſt à me, & timuerunt me mandato hominũ & doctrinis. *Iſa. 29.* Ideò ecce ego addam ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi et ſtupendo. Peribit. n. ſapientia à ſapientibus eius, & intellectus prudentium eius abſcondetur. Horum uerborũ hic eſt ſenſus, ut Dominus in euangelio docet, et hoc in loco Apl's. Quoniam ille Iudæorũ populus abuſus erat donis Dei magnis, quibus illum erexerat in uirtute ſignorũ, et in doctrina, et in miſerationibus multis, & iam penitus cor auerterat ab illo, et ſolùm in exterioribus eũ cęrimonijs colebat, addens pręterea ſuperſtitiones plurimas: ideò conueniẽs fuit mutare pactũ cum toto mundo. Nã cum minime profeciſſet primo modo in his quæ magna apud homines uideri poterant et fortia, et iuxta humanam ſæculi prudentiam admiranda, quæ ea ſolet quæ huiuſmodi ſunt magnificare; ideò magno et ſtupendo miraculo fecit mundum proficere ſub ſtultitia Crucis, & per hãc ſtultitiam, ſapientiam mundi perdidit. Et quæ uideri poterant lucra, perſpicacioribus oculis cognita ſunt eſſe detrimẽta. Et econuerſo, Crucem CHRISTI eſſe ue-

rum et ſempiternum lucrū. Etenim hęc eſt lex cru-
Act. 14. cis certiſſima. Per multas tribulationes oportet intrare in regnū Dei. Hoc ſæculi ſapientia probare non poteſt. Ideò perit ſapiētia hæc, quæ uincitur à ſtultitia crucis. Dixit aūt Iſaias: Intellectus prudentiū abſcondetur: quia confundetur quùm uiderit ſtultitiam Crucis adeò potenter loqui, ut nulla ualeat ſapientia mundi prævalere. Et hoc eſt reprobari à Deo, ſicut ait Apl's ſenſum ipſum eruens, & uerba omittens.

Vbi ſapiens? Vbi ſcriba? Vbi inquiſitor huius ſæculi? Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mūdi? Nam quia in Dei ſapientia non cognouit mundus per ſapientiam Deū: placuit Deo per ſtultitiam prædicationis, ſaluos facere credētes. Quoniam & Iudæi ſigna petunt: & Græci ſapiētiam quærunt. Nos autem prædicamus CHRISTVM crucifixum: Iudæis quidem ſcādalum, Gentibus autem ſtultitiam: ipſis autem uocatis Iudæis atq; Græcis CHRISTVM Dei uirtutem, & Dei ſapientiam. Quia quod ſtultū eſt Dei, ſapientius eſt hominibus: & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus.

Vbi ſapiens? ubi ſcriba &c. Iſaias pro ſapiente, literatum dixit: ſicut qui philoſophiæ literis imbuti erant, literati dicebantur. Et pro ſcriba, ponderantem uerba legis dixit: quod ad Iudæū pertinet legis peritum, qui uerbo℞ magis quàm ſpiritus ponderator erat et ſcrutator, qui quidem ſpiritus ſub uerbo℞ cortice latebat. Sed ĳ omnes ad reuelationem ſtultitię crucis euanuere: quia ſapientia Crucis oſtēdit eos partim uanos, qui per illam ſuam ſapientiam non parabant ſibi aditum ad æterna bona, quæ prorſus ignorabant: partim uerò falſos, cum in multis articulis primis, & in ipſis foribus turpiter aberrarent.

Quod uerò Apl's dixit, *Vbi inquiſitor huius ſeculi?* Iſaias dixit: Vbi doctor paruulorum? Et uide ſenſum quàm doctiſſime ab Aplo erutum. Qui enim paruulos docet, ab elementis incipit. Sic philoſophi docebant diuino℞ rudes & ignaros per elementa mundi huius. Docebant nimirū per ea quę
Quid inquiſitor ſeculi. facta ſunt, inuiſibilia Dei ſpēculātes. Et ĳ propriè uocantur inquiſitores huius ſæculi, ideſt, inueſtigatores naturæ, unde accipiunt elemēta ad intelligentiam diuino℞. Sed hi omnes ſtulti facti ſunt aduenientе luce huius ſapiētiſſimę et ſaluberrimę ſtultitiæ Dei crucifixi. Quāobrem rectè Apl's.

Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi? Et uerè ſtultam reddidit, cum per ſapientiā illam non ſolùm finem noſtrū non quærimus, ſed ab eo longè recedimus. Sapientia.n. huius mundi non indicat nobis uerum finem noſtrum, qui eſt adhęrere Deo, nec uiam ad illum monſtrat. Atqui ſapientis eſt proprium, ſuas oēs actiones ad finem ordinare. Iuſtificat aūt conſilium Dei, qui ſic ſtatuit.

Nam quia in Dei ſapientia non cognouit mundus &c. Attende ergo, ô homo, ad conſilium Dei & uias eius. Eſt.n. ſapientia Dei, & eſt ſtultitia Dei apud B. Paulum: & hæ ambę utiles uiæ ad inquirendū ipſum Deū. Sapientia Dei eſt, qua is cognoſcitur in rerum creatione & creaturis, quę in numero pondere, & mēſura conſiſtunt. Contēplamur enim cœlos, & cœlo℞ lumina, et curſus ſyderum: & ſapienter cuncta ibi eſſe diſpoſita probamus. *Sap. 11.* Speculamur & quæ ſub cœlo ſunt elementa, maria & terram, terrenaq; arcanas diuitias perſcrutamur, et diuerſa animaliū corpora, et uarias rerū naturas. Et in his oibus Dei ueſtigia, et umbrā quandā aſpicimus. Et ipſum cōiectamus Deum, & eius admiramur, & ueneramur ſapiētiam. Sed in hac ſapientia nihil profecerūt philoſophi apud Deum: quandoquidem noſcentes illum, non glorificauerunt, ſicut decebat. Nec primus homo parens noſter, qui ualdè eadem Dei ſapientia excelluit. Nam rectus eſt à principio cōſtitutus, et magnis ac mirabilibus ornatus donis, qui & ipſe *Eccli. 7. et. 17* euanuit cogitans, & appetens à ſeipſo maiora.

Videns igitur Deus nihil utilitatis hominē per hanc ſapiētiam percepiſſe, mutauit rationem docendi, & ſtultus propter nos factus, nouum nobis diſcendi modum dedit, vcz, ut per ſtultitiā ſuam, qua coniecit Filium ſuum in crucē, cognoſceremus immenſam eius uirtutem, & ſapientiam, & bonitatem: & ita proficeremus in uia Dei noua. Quis.n. non ſtultū putet, ſinere Deum ſe tradi, et mori uelle, iuſtum pro iniuſtis, & ſic infirmari uirtutem ipſam, & ſtultam effici ſapientiam, & æternum Patris VERBVM, unde omne eloquiū uenit, fieri infantem et obmuteſcere (ſicut ſcriptum eſt) tanq; eſſet agnus, & ſicut ouis quæ ad uictimam ducitur, aut tōdetur? Et hæc omnia in medelam ęgritudinum noſtra℞ conuertere, hoceſt, inſigne hominum peccatum in ſanitatem & uitam.
Quis unquàm homo iuxta ſapientiam ſuam hęc faceret, aut facta probare poſſet, tanquàm facta ſapiēter? Hæc tamen omnia tam ſtulta in oculis noſtris, atq; adeò infirma paſſus eſt Deus noſtri gratia. Vnde per huius ſtultę rei, ideſt, crucis pręedicationem bene complacuit Deo (græcè enim εὐδόκησεν legitur) ſaluos facere credentes, ut uel ſic inueniretur ab ĳs, qui crederent tantam eius eſſe bonitatem, ut ad hanc tam inſignem ſtultitiam adigeret ſemetipſum. Porrò ſtultitiā dico iuxta cor & iudicium ſapientis mūdi, & ignorantis elementa conſtitutionis eius, & pacta. Nam iuſtum erat ut qui crederent, & fidem haberent huic ſtultitię (ſicut ſunt paruuli, facti & minimè ſapientes excelſa) ſalutem inde ſoli illi caperent, ideſt, qui crederent bonitatem Dei. Nam propter eius bonitatē hæc facta ſunt, quam nulla mundi ſapientia poterat coniectare. Non.n. tanta bonitas reperitur in nobis. Verùm ſic Patrem miſericordiarū agere decuit, ut prius amando nos tam miſerè, et (ut ita dicam) tam perditè, amorem noſtrum, qui duriſſimi ſumus, cōciliaret atq; attraheret ad ſeipſum. Et tamen nec ſic profuit multis utriuſq; gentis, quia incredули fuerunt bonitati Dei.

Quoniam et Iudæi ſigna petunt. Vide ut uerè ſtulti ipſi qui tot ſigna habuerunt, & inde non profecerunt. *Et Græci ſapientiam quærunt.* Et hîc ſimiliter

liter uide quam ſtultè, qui de ſapiẽtia ſua euanuerunt: & iccircò ex eoꝝ meritis id euenit, ut prædicatio CHRISTI crucifixi, in quo apparuit infirmitas & ſtultitia Dei, Iudæo quidem fuerit ſcandalo, qui petebat ſigna, & delectabatᷓ in magnis & mirabilibus, ſicut aſſuetus erat uidere fortia Dei. Vnde & aiebant: Magiſter uolumus à te ſignum uidere de cœlo: & in Suffixum cruci clamabant. Si filius Dei es, deſcende de cruce. Et iterum. Alios ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluũ facere. In deſiderio ergo rerum fortium miſer Iudęus infirmus ipſe factus eſt, qui offendit in petram. Græco autem fuit ſtultitia: quia Dei ſapientiam quærebat in creaturaꝝ ſpecie, in qua tamen infœliciter profecerat, ut qui in maximos incurrerat errores. Igitur ſtultus meritò factus eſt ſapiens Græcus in auditu ſtultitiæ Crucifixi, quam nolebat accipere: quia hanc eius uirtutem non capiebant miſeri Epicurei & Stoici, qui prædicante Aplõ dicebant: Quid uult ſeminiuerbius hic dicere? Nouorum dæmonioꝝ uidetur annũtiator eſſe. Vide ergo ut digna meritis receperunt, ut quęrentes fortia Dei, infirmarentur: & quærentes ſapientiam Dei, ſtulti fierent. Quaſi uerò non maior Dei ſapientia ac potentia apparuerit in hac ſua ſtultitia atq; infirmitate, per quæ tam admirabiliter ac potenter reſtituit mundum collapſum, quàm in omni reliqua ſapiẽtia ſua ac uirtute, qua ab initio creauit omnia.

Matth. 12.

Quid propriũ Iudæorum, & Græcorũ quominus diſpoſiti erãt ad euangelium.

Act. 17.

Ideò ait: Etſi CHRISTVS crucifixus Iudæis reprobis ſcandalum fuerit, & Græcis perditis ſtultitia: quia uocationem hanc noluerunt audire, iccircò manſerũt Iudæi & Gręci, ideſt, unuſquiſq; eoꝝ in ſua propria dementia, illi ſcandalum capientes, quia ſigna quærunt: iſti dementationem, quia ſapientiam uolebant, quam non reſpiciebant in cruce. Attamen *Ipſis uocatis Iudæis atq; Græcis &c.* ideſt, Ipſis qui uocationẽ Dei agnouerunt per fidem, & ideò exuerunt iudaiſmum et gręciſmũ, ideſt, non quærentes ulterius ſigna, uel ſapientiam ſæculi à Deo, ſed in hac Dei ſtultitia acquieſcentes, & ſibi bene complacentes, & iam non Iudæi neq; Græci, ſed unum in CHRISTO, vcz. Chriſtiani: Iis, inquã, Apoſtolus teſtatur factum eſſe CHRISTVM *Dei uirtutem, et Dei ſapientiam.* Quia cum infirmamur cum illo credentes, ideſt, dum compatimur, & ſecũdum hanc fidem humiliamur, eligentes crucem ſimiliter facti ſtulti in illo, & cum illo, nihil aliud nos ſcire iudicantes quàm IESVM, & hunc quidẽ crucifixum, Tunc demum inuenimur & potentes, & ſapiẽtes in eo. Vnde Apoſtolus dixit. Cum infirmor, tunc potens ſum. Et iterum. Si quis inter uos ſibi uidetur ſapiens, ſtultus fiat ut ſit ſapiens. Sed quis dabit mihi ut iſta quæ dico & ſcribo, etiam perfectè probem: Illi.n. perfectè probant, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Sentiunt nãq; qui eiuſmodi ſunt, in ſeipſis fortitudinem Spiritus. Congruè autem ſequitur.

2. Cor. 12.

Quia quod ſtultũ eſt Dei, ſapientius eſt hominibus etc. Dei enim ſtultum, & Dei infirmum CHRISTVS eſt crucifixus. Et hoc ſapientius eſt & fortius, quã omnes homines, ideſt, quàm ſit fortitudo & ſapientia omnium hominũ, quę ab ipſo, & aliis per ipſum expugnata eſt. Ipſe.n. omnibus eum recipientibus factus eſt potentia & ſapientia, ut potenter perducant ſeipſos in illo ad ueram uitam, quæ ipſe eſt, qui euacuauit omnẽ ſapientiam: & de omni terrena & dæmoniaca potentia triumphauit in Cruce, in qua ſub pedibus ſubiecit ſibi omnia. Hoc autem fecit illi propterea Deus, quia ſeipſum ſubiecit omnibus infirmando ſe, ac ſtultum faciendo propter ipſum, ideſt, propter gloriam Patris, ut qui clarificauerat Deum Patrem, dignus fieret clarificari ab eo.

Pro ſtultitia crucis.

Hic autem Apoſtoli locus fuit ſcandalo quibuſdam, qui perperàm intelligentes, aut de induſtria ſic intelligere uolentes, uituperarũt artes et ſcientias naturales, uolẽtes oſtendere illas uanas & noxias, imò & falſas: quoniam Apſs id uidetur hoc in loco dixiſſe. Sed uani profectò illi & falſi, & noxiæ doctrinæ inuentores, mentẽ Apoſtoli non attigerunt, quæ talis erat. Quòd cum Deus uno modo noſci poſſet in hoc mũdo, non quidem per ſeipſum, ſed ſolùm per effectus & opera ipſius, quæ duplicis ſunt generis. Quędam ſecundum ſapientiam facta, ut quæ pertinent ad creationem rerum, in quaꝝ diſpoſitione & ordine mirifica Dei apparet ſapientia. Quædam uerò quæ pertinent ad redemptionem, in quaꝝ diſpoſitione ac modo apparet potius huic mũdo ſtultitia quædam Dei, cum per Filij infirmitatem & crucem operatus ſit redemptionem noſtrã. Dicit ergo Aplſs homines ad ſuam ſalutem plus profeciſſe per hanc poſtremam notitiã, quæ eſt ex fide, de hoc quod ſtultè uidetur Deus feciſſe, quàm per notitiam eorum quæ ſapienter ab ipſo facta ſunt, quæ ex naturali ratione conquiritur.

In uituperatorer artium, & ſcientiarũ naturalium.

Hic ergo non abſolutè uituperatur notitia ſapiẽtiæ Dei quaſi non ſit bona, ſi quis ea bene utatur, hoc eſt, notitia eorum quæ ſapienter fecit Deus, unde nonnulla de Deo acquiritur notitia, eſſe illum ſcilicet, & eſſe principiũ omnium & finem, & reliqua quæ ex hoc creaturarum libro licet conijcere: ſed uituperatur notitia hæc comparata cum notitia fidei, qua cognoſcitur potentia crucis. Nam hæc crucis notitia multò efficacior fuit ad ſcientiam diuini erga nos amoris pariendam, ut & nos econuerſò afficeremur Deo, & noſceremus immenſam eius bonitatem, quàm omnis philoſophorum ſapientia, quæ ad uiſcera miſericordiæ Dei noſtri, & ad illam eius admirabilem φιλανθρωπίαν non attigit. Quia ergo in illa Dei ſapiẽtia non profecerũt homines, nec glorificauerunt Deum, neq; gratias egerunt, ſed euanuerũt in cogitationibus, putantes ſe ſapere, ſtulti facti ſunt. Contrà uerò accidit à notitia crucis. Ideò factum eſt ut per hãc ſtultitiam crucis, ideſt, per imitationem CHRISTI in cruce, uituperata ac reprobata ſit illa philoſophorum ſapientia, quæ ad perfectum neminem adducebat, etiam ſi caruiſſet erroribus, & elationis uitio. Quantò igitur magis cum aberratum ſit grauiter & à pluribus, & in multis, & redditi ſint potius elati per

illã homines & inflati ac ſuperbi, quàm uerè ſapientes? At innumeri per hanc crucis ſtultitiam regnum cœlorũ expugnarunt. Magnum hoc profectò argumentum pro potentia fidei.

Videte enim uocationem ueſtram fratres, quia non multi ſapientes ſecundũ carnem, non multi potentes, non multi nobiles: ſed quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, ut confundat ſapientes. Et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia. Et ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt, ut ea quæ ſunt deſtrueret: ut non glorietur omnis caro in conſpectu eius. Ex ipſo autem uos eſtis in CHRISTO IESV, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio: ut (quemadmodum ſcriptum eſt) Qui gloriatur, in Domino glorietur.

Dei conſilium ad exaltandum crucis gloriã.

Ecce alia probatio de Dñi prouidẽtia qui cruci aptauit omnia, & ipſos crucis prædicatores. Nam qui primò uocati ſunt, erant penè omnes illiterati, imbecilles, obſcuri, idiotæ, ac piſcatores, contra tria quæ ſapit mundus, ſapientiam, potentiam, nobilitatem. Vnde & mirabantur ſacerdotes & ſcribæ (ſicut ait ſcriptura) Petri & Ioannis conſtantiam, cum ſcirent eos eſſe homines idiotas & abſq; literis: ait ergo.

Act. 4.

Videte enim uocationem ueſtram, ideſt, uidete uos ipſos qui uocati eſtis, & hinc Dei prouidentiam conijcite: *Quoniam non multi ſapientes &c.* Aliqui tamen etiam ex illis electi ſunt, ut Dionyſius, Sergius Paulus, & alij qui literarum peritia erant apud ſuos celebres. Sed ſtulta mundi elegit Dominus, & infirma & contemptibilia, & ea quę non ſunt, ut confundat ſapientia & fortia, & nobilia, & illa quæ ſunt.

Sed hic fortè dicet aliquis. Quare Deus uoluit iſta confundere? Nonne uenit ad ſaluandum, non autem ad perdendum? Reſpondeo, ob hoc Deum uoluiſſe hæc confundere, ut quia ex ijs nõ poterat ſperari ſalus, ad ea potius oculos conuerterent homines, unde eſt uera ſalus. Eſt enim confuſio quę ducit ad gloriam. Cõfundere ergo ſapientes & potentes & nobiles, non erat aliud, quàm ipſam ſapientiam, & potentiam, & nobilitatem, ſtulta eſſe tandem, & infirma, & ignobilia oſtentare, ut hoc agnoſcens homo ſapiens, et potens, & nobilis, ſtultus fieret, ut tandem illuceſceret ei uera gloria. In hoc ergo clariſſimus fuit & omni admiratione dignus Crucis triumphus, cũ per hanc ſtultitiam ſapientes in primis comprehenſi ſunt, & captiui facti ſuã ipſimet ſponte ſua contempſerunt ſapientiam. Tum & reges multi potentiſſimi, & principes proſtrarunt pariter ſemetipſos ante crucem.

Eccli. 4.

Dicit *& ea quæ non ſunt*, per quæ intellexit Gentes, quæ ideò inter ea computauit quæ non ſunt; quia corã Deo non erant, utpote ſine fide, & conſequenter (ut alibi inquit) ſine Deo in hoc mundo, hoſpites teſtamentorum. Iudæi autem inter ea quæ erant computabãtur, cum eſſent populus Dei electus. Sed quia in hoc nimium glorioſus non dedit (ut par erat) gloriam Deo, ob eam cauſam per eos qui non erãt deſtructus eſt, ideſt, per Gentiles, qui applicati ſunt Deo CHRISTO: & ita factum eſt ut qui non erant, eſſent; & qui erant, caderent ſuamq; amitterẽt gloriam, & meritò Deus hæc & iuſtiſſimè ita euenire permiſit. Quare obſtruitur os omni homini, ne poſſit ullus in ſeipſo gloriari, ſed in Dño & Redemptore ſuo. Et hoc ſubdidit Apoſtolus, aiens.

Eph. 2.

Vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius, ideſt, nulla caro ſiue Iudæus, ſiue Græcus, ſiue Romanus. Gloriatur aũt caro, quando ea quæ ſunt carnis homo effert. Ipſe enim tunc carnis perſonam induit, & dicitur eſſe in carne & carnalis. Eſſe autem Iudæum carnalẽ quid erat? Similiter, eſſe nobilem, potentem in hoc mũdo, & eiuſmodi, quid erat, niſi gloria carnis & ſuperbia huius uitę? Sed omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tãquàm flos fœni. Et ideò qui hæret carni, & unũ cum illa efficitur, peribit ut caro: quia in carne computabitur, tanquàm factus & exiſtens ex carne. Caro enim & ſanguis non poſſidebunt regnum Dei. Qui uerò hęrebit Domino quid eſt, niſi unus ſpiritus cum eo in CHRISTO, qui eſt Verbũ Dei? Verbum autem Domini manet in ęternũ: et ideò ipſe quoq; manebit. Vnde egregie ſequitur.

Gloriari in carne quõ quis dicatur.

1. Cor. 15.

Ex ipſo autem uos eſtis, uidelicet, ex Deo, & conſequẽter non ex carne. Et mediũ illud per quod ſumus ex Deo, & non ulterius ex carne, addit.

In CHRISTO IESV, tanquàm palmites in uite: *qui factus eſt nobis ſapientia.* Nã per illum noſcimus finem noſtrum eſſe uitam æternam: & diligimus ipſum, et uiam ſcimus. Ipſe.n. uia eſt, ueritas, & uita. Factus eſt etiã iuſtitia noſtra: quia per ipſum iuſtificamur coram Deo, & ex fide, & per opera quæ facta ſunt in ipſo, uidelicet in fide & dilectione eius. Factus item eſt ſanctificatio noſtra: quia per ipſum, & eius internum infuſum donum iuſtitię in cordibus noſtris, ſanctificati ac mundi facti ſumus coram Deo ab omni macula, & ita digni uidere illum. Item factus eſt redemptio noſtra, vcz. à captiuitate Satanæ, et peccati. Et cũ hæc omnia non ſint à carne, ſed à Deo per CHRISTVM & in illo, pulchrè ſequitur.

Vt quemadmodum ſcriptum eſt: Qui gloriatur &c. In Domino, inquit, glorietur, non in carne, nec de ijs quæ ſunt carnis: nec in ſemetipſo quaſi non acceperit, ſed in Domino qui eſt CHRISTVS, in quo ſumus & ſtamus, per quem habemus digniè omnia, ſi tamen manſerimus in illo. Locus tamen citatus apud Ieremiam aliter habere uidetur. legitur enim: Qui gloriatur, in hoc glorietur, ſcire & noſſe me. Sed eſt idem ſenſus, ſi bene percipitur. Præmiſſum enim erat: Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua: & non glorietur fortis in fortitudine ſua: & non glorietur diues in diuitijs ſuis: ſed in hoc glorietur qui gloriatur, ſcire et noſſe me. Quia ego ſum Dominus faciens miſericordiam & iudiciũ in terra &c. Quid ergo aliud hæc uerba ſignificãt, quàm qui gloriatur, in Domino

Quæ ſit bona & rationabilis gloriatio.

mino glorietur,non in carne?Qui enim de ſapientia ſua,& fortitudine ſua,et diuitijs ſuis gloriatur, nonne in carne gloriatur?Sapientia.n.hominis et fortitudo,& diuitiæ,carnis ſunt bona.Ideò dixit propheta; ſua; &; ſuis. Qui rurſum gloriatur ſe ſcire & noſſe Deum in hoc quod caro non cognouit,uidelicet,quòd ipſe eſt faciens miſericordiam & iudicium,& iuſtitiam in terra,quæ ſunt dona Dei & ex Deo,& ſunt, ipſe CHRISTVS noſtra miſericordia,& iudiciũ,& iuſtitia noſtra, nonne in Domino gloriatur?Qui ergo dicit: Nõ gloriaris de his quæ ex teipſo,ſed de his quæ à me accepiſti per Dñm tuum IESVM CHRISTVM,nonne ſatis dicit. Gloriare in Domino tu qui gloriaris?Nam in illo habes omnia,non in te ipſo:quia qui in illo ſunt, ij ſoli à Deo reſpiciuntur,ut digni donis. Ergo hoc in primis tibi fatendũ eſt. Vide igitur ut ea doctiſſimè Apoſtolus exprimit de ſcripturis ſcrutatus illas,quę prima facie nemo perſpiceret: & illud eſt propriè ſcrutari ſcripturas.

Cap. II.

ET ego cum ueniſſem ad uos fratres,ueni non in ſublimitate ſermonis,aut ſapientiæ,annuntians uobis teſtimonium CHRISTI. Non enim iudicaui me ſcire aliquid inter uos,niſi IESVM CHRISTVM,& hunc crucifixum.Et ego in infirmitate, & timore, & tremore multo fui apud uos.Et ſermo meus,& prædicatio mea,nõ in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ uerbis, ſed in oſtenſione Spiritus & uirtutis:ut fides ueſtra non ſit in ſapientia hominum,ſed in uirtute Dei.

ET *ego &c.* Hic Apoſtolus in exemplo ſui perſiſtens,quo declararet uirtutem chriſtianæ prędicationis et ſuæ,non ſitam eſſe in uerbis pompoſis ſapientiæ humanę,dicit ſe ad illos non ueniſſe his armis inſtructum,uidelicet,uerbis ſublimibus à præceptis rhetorũ manantibus,aut à ſapientia mundi ꝓfectis,quę quidem ex elementis huius mundi deriuat in his,qui contẽplantur creaturas.Siquidem,ut dictum eſt, in ijs parum profecit mundus:ſed ea ſimplicitate annunciauit teſtimonium,ut oſtenderet ſe inter eos nihil ſcire,niſi IESVM CHRISTVM, & hunc quidem crucifixum,& bene ait.

Non enim iudicaui me &c. Homo enim magiſter & doctor iudicat ſe ea ſcire,quę eſt paratus alios docendo,proferre.Nam ſcientis eſt poſſe docere. Et ea neſcire dicitur magiſter, quæ non uult alios docere,etſi ipſe quidem ſibi ſciat.Sic enim et
Marc. 13. CHRISTVS dixit ſe neſcire de illa die,quoniam non erat paratus illam alijs manifeſtare. Neſciuit ergo ut doctor,et ut magiſter.Sic & illud in-
Ioa. 15. telligitur:Quæcunq; audiui à Patre meo nota feci uobis,ideſt,quęcunq; audiui ad manifeſtandũ. Vnde illud apud Comicũ: Neſcias quod ſcis,ſi ſapis,hoc eſt, ad modum neſcientis te geras non prodendo alijs.Sic ergo cætera B. Paulus iudicauit,ideſt,conſtituit ſe neſcire, quandoquidem ad modum neſciẽtis decreuit ſe habere circa illa, quoad illos tamen,& propterea adiecit.

Inter uos. Nam quoad alios etiam oſtẽdebat ſe multò plura ſcire.Contendit enim diſputans cum Epicureis & Stoicis,idq; non poterat niſi ex ele *Act. 17.* mentis mundi huius,oſtendẽdo ea non ſatis eſſe ad notitiam ueri boni,& finis noſtri. Quod autem iudicauit inter illos ſe nihil aliud ſcire,quàm IESVM & hũc crucifixum,intellige non ſolùm *Quid ſit ſcire* de doctrina uerbi,uerùm etiam facti & exempli, *IESVM cru* conformando ſe illi in opprobrijs crucis, humi- *cifixum.* lians ſe coram illis,& geſtans ſtigmata IESV in corpore ſuo.Hoc fuit iudicare tm̃ ſcire IESVM CHRISTVM,& hunc crucifixum. Sciuit aliquando & B.Petrus IESVM, dum confitetur *Matth 16.* eum Dei uiuentis filium,& dum prohibet ſibi ab eo lauari pedes,et dum uindicare gladio illum ſatagit à miniſtris tenebrarũ,amputans auriculam Malcho.Sed nondum nouerat IESVM crucifixum,qui latentem crucis uirtutẽ ignorabat. Vnde & exhorret eam,et fugit,& negat: Homo,inquit,non noui hominem.Et bene dicit ex parte, quia nondum nouerat hominẽ,nondum contemplatus erat in ea crucis ſtultitia ſapientiam.At B. Paulus iam edoctus quãta oporteret pati pro nomine eius,iam nouerat Crucifixũ, & conſtituerat ſe id ſolum noſſe apud Corinthios.

Et ego in infirmitate. Ecce,figuratum ſe CHRISTO in cruce oſtendit, tãquàm nihil poſſet aduerſus illos,cum tamen poſſet plurimum,utpote CHRISTI uiuentis miniſter:ſed maluit in infirmitate eſſe inter illos. Orat enim,obſecrat,triſtatur,flet,uritur,& quę timoris atq; tremoris ſunt patitur. Et hoc fuit ueniſſe non in ſublimitate,ſed in infirmitate:unde ait.

Et timore,ac tremore &c. Tremor eſt corporis,timor eſt animæ,propter maximas turbas Corinthi excitatas à Satana,& miniſtris eius,ut patet in *Act. 18.* Act. Vnde alibi:Foris pugnæ,intus timores, ui- *2.Cor. 7.* delicet,propter falſos fratres, qui etiã magis officiebant ouibus CHRISTI, quàm hoſtes qui aperta fronte ueniunt.

Et ſermo meus,inquit,familiaris & priuatus: *& prædicatio mea*, ſcilicet publica,non fuit *in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ uerbis*,: *ſed in oſtenſione ſpiritus*, qui ſcz per me loquebatur, ſicut promiſerat Dominus. Ego dabo uobis os & ſapientiam,cui *Luc. 21.* non poterunt reſiſtere oẽs aduerſarij ueſtri. Non enim uos eſtis qui loquimini,ſed Spiritus Patris ueſtri qui loquitur in uobis: *& uirtutis*, quoniam ſigna faciebãt Apoſtoli & prodigia,quæ ſermonem confirmabant iuxta promiſſa Domini.Et ita *Marc.ult.* diſpoſuit Dominus ſapienter,ut apparerent principia fidei non eſſe ex mundo,ſed ex Deo, quod probat. *Vt fides ueſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in uirtute Dei*, ideſt,ut non habeat fides humanum fundamentum,ſapientiam hominum,ſed diuinam.Spiritus enim erat qui per eos loquebatur,& qui faciebat prodigia ad confirmationem eorum, quæ ab Apoſtolis de CHRISTI myſterijs prædicabantur.

Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam uerò non huius ſæculi: neq; principum huius ſæculi, qui deſtruuntur. Sed loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinauit Deus ante ſæcula in gloriam noſtram: quam nemo principum huius ſæculi cognouit. Si enim cognouiſſent, nũquàm Dominum gloriæ crucifixiſſent. Sed ſicut ſcriptum eſt: Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus iis qui diligunt illum. Nobis autẽ reuelauit Deus per Spiritum ſuũ.

Spiritus.n. omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum ſcit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? ita & quæ Dei ſunt nemo cognouit, niſi Spiritus Dei.

Occurrens hîc Apls, ne quis fortè de prædictis malè colligeret, illum nihil aliud penitus ſcire, & de nulla re alia loqui poſſe, quàm de hac ſtultitia, quæ ſcilicet erat prædicare CHRISTVM crucifixum: & conſequenter ne apoſtolica doctrina ſolùm uideretur in hoc conſiſtere, nec de ſummis cauſis poſſe diſſerere, ac rationes in medium proferre, quod eſt tamen ſapientiæ proprium. Ne quis, inquam, hoc ſibi falſò atq; imprudenter perſuaderet, adiunxit.

Sapientiam autem loquimur inter perfectos, ideſt, inter eos qui in CHRISTO non ſunt paruuli, ſed confirmati iam ſunt in illo atq; conſummati: quibus mundus erat crucifixus, & ipſi uiciſſim mũdo. Vos autem paruuli adhuc eſtis, qui nondum poteſtis recipere altiora ſapientiæ Dei ſacramenta. Sapientiam autem hanc, quam loqui ſe ait inter perfectos, declarat non eſſe ſapientiam huius ſæculi, neq; principum eius, quę colligitur ex his (ut diximus) quæ uidentur: & per ſe nihil boni hominibus oſtendit talis ſapientiæ ſtudium, niſi ſęculare bonum. Quo fit ut huius ſæculi principes & ſapientes deſtruantur cum ſua potentia & ſapientia, ſicut deſtruitur illis ſuus ipſorum finis, qui eſt mundi gloria, aut potentia, aut uoluptas, & alia huiuſmodi falſa & caduca bona, cum ſuis ſectatoribus peritura.

Quæ ſit ſapiẽtia Dei in myſterio. *Sed loquimur Dei ſapientiam in myſterio.* Myſteriũ uocat incarnationis Dei. Quod rectè myſterium dicitur, ſiue ſacramentum: quoniam eiuimodi ſacrum arcanum continet, quod lumine naturali non ualet apprehendi. At in eo eſt integra perfectaq; Dei ſapientia. Vnde alibi ait: In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei abſconditi. Quia ergo abſconditi, ideò myſterium. Occultata eſt enim Dei ſapientia ſub illa carne fragili et infirma diſpenſatiuè, & ad tempus: & facta eſt caro illa ſignum ſalutis noſtræ. Sic enim oſtenſum

Luc. 2. eſt paſtoribus. Et hoc uobis ſignum (dixit Angelus) inuenietis Infantem pannis inuolutum, & poſitũ in præſepio. Quare enim VERBVM æternum & ſapientia Dei facta eſt infans? Et cur his pannis inuoluitur, & hac uili carne noſtra? Et cur in præſepio ſternitur, nec eſt ei locus in diuerſorio, quem tamen cœlum cœlorũ capere non poteſt? Hæc certè ſalutis noſtræ ſunt ſigna, quã uenit operari in medio terræ. Iccircò ſapientia Dei eſt in myſterio abſcondita.

Sed nunquid ſolùm ſtulta ſunt Dei in ea, & non magnalia quæ multò magis ualeãt prædicari? Naſcitur Infans, ſed ea die melliflui facti ſunt cœli, & omne cor exhilaratum eſt. Solus infœlix damnatorum in tanto Natali tremuit infernus. Veſtitur Infans uilibus pannis in terris: & interim ſua gloria ueſtiebat angelos in cœlis. Ponitur in præſepi ſordido: ſed illi canunt Angeli adorantes, Gloria in excelſis Deo. Nam quid (rogo) tam humile, tamq; abiectum in ipſo CHRISTO fuit, quod non haberet mirificum ſuæ ſapientiæ ac uirtutis, & celſitudinis teſtimonium? B. Ioãnes baptiſta typum gerens hominis captiui ſub manu Herodis diaboli, & Herodiadis adulteræ carnis noſtræ, quæ de peccato eſt orta, ad illum mittit duos ex diſcipulis, ut noſcãt eum ueram eſſe Dei uirtutem, & ueram ſapientiam. Mandat enim ut quærant ab eo: Tu es qui uenturus es an alium expectamus? Et ille reſpondit. Cœci uident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes euangelizantur. Et beatus qui non fuerit ſcandalizatus in me. Quinam (rogo) ĩj duo diſcipuli, quos mittit Ioannes ut diſcant quæ ſunt CHRISTI, niſi duo ſenſus, per quos ratio maxime colligit ſciẽtiam, nimirum uiſus & auditus? Ideò dixit Dominus: Ite & renunciate Ioanni, ideſt, rationi & intellectui, in quo eſt lumen ad iudicandum, quæ audiſtis & uidiſtis. Cœci uident, &c. Hoc enim oculus poterat conteſtari de illis ſignis. Auris autem, quę eſt ſenſus diſciplinę, etiam teſtari poterat: quia pauperes euangelizabantur, ideſt, capaces reddebantur euangelĳ, qui erant pauperes, hoc eſt, non fidentes proprio ſpiritui, propriæq; ſapiẽtiæ, ſed emendicantes à Domino ſapientiam. De ĳs ergo nonne ratio captiui hominis & in carcere detenti, colligere poterat, in eo qui talia faciebat eſſe uirtutem Dei, qui tot ſigna operabatur? Et item in illo eſſe ſapientiam Dei, quæ pauperes euangelizabat, hoc eſt, idiotas capaces conſiliorum Dei faciebat, et ęternę uitę? Matth. 11.

Poſſemus diſcutere CHRISTI geſta, & acta circa illum, ad comprobandum non fuiſſe talem in eo infirmitatem abſq; ſumma potentia. Si enim moritur, corruptionem tamen nullam nouit. Si ſepelitur mortuus, reſurgit in ęternũ uicturus. Si acerbè patitur, compatiũtur ſecum & terra & cœlum, & omnium maximum luminare, recognoſcentes Creatorem ſuum, & ſuo modo condolentes. Quare eleganter dixit quidã ex noſtris. Si credis uilia, crede & mirifica. Vocat tamen abſconditam hanc ſapientiam Apoſtolus: quia non in ſe apparebat, cum eſſet contecta ſub uaſe fictili. Vnde & Deus abſcõditus appellatus eſt, & quaſi theſaurus abſcõditus in agro, Licet in effectibus magnis ac mirificis ſeſe oſtenderet. B. Auguſtinus. Iſa. 45. Matth. 13.

Dicit

Sapientia Dei quomodo prædeſtinata.

Dicit præteteà & hanc ſapientiam, de qua tractabat inter perfectos, fuiſſe prædeſtinatam ante ſæcula in gloriam noſtram. Non enim prædeſtinata fuit ut eſſet, quæ ab eterno fuit (æternorum enim nulla eſt prædeſtinatio) ſed ut eſſet in carne, & ad gloriam noſtrā. Et hoc ante ſęcula: quia hoc eſt initium uiarū Domini Dei excelſi, & primū atq; præcipuum quod uoluit Deus, & probauit inter omnia opera ſua ut dignum ſe, & in quo ſibi iure complacuit: quia in illo reliqua omnia prorſus ſunt condita, & propter illū, in quo nos inuenimus fuiſſe perfectos, ingredientes & egredientes, ideſt, contemplantes ſecreta diuinitatis. Et ad humanitatem etiam reſpicientes: in quibus duobus eſt uitæ noſtræ perfectio, & gloria noſtra: quia hæc eſt nobis uita noſtra IESVS CHRISTVS. Non ergo prędeſtinata fuit hęc ſapiẽtia primùm in redemptionem noſtram, ſed in glorificationem. Quia uerò interceſſit peccatū, ideò diſpenſatiuè operata eſt modo admirabili etiam redemptionem.

Prima Chriſti prædeſtinatio ad gloriam noſtrā, nō ad redēptionem.

Quam nemo principum huius ſæculi cognouit. Sed hìc primò, Quomodo uerum iſtud eſt, neminem principum huius ſæculi cognouiſſe CHRISTVM, cum non obſcurè contrarium in parabola uineæ uideatur ubi dicitur. Agricolæ autē uidentes filium dixerunt. Hic eſt hæres: uenite, occidamus eum. Ad hoc autē quidam reſpondet, per principes huius ſæculi, dæmones hoc in loco eſſe intelligendos. Quaſi uerò non multò certius dæmones CHRISTVM nouerint, & eundem Dei eſſe ſapientiam, & illam etiam prædeſtinatam in gloriam noſtram. Ob hoc enim quia ſcierunt, conceperunt dolorem, & pepererunt iniquitatē ſuam. Quare melius diceretur, à mundi principibus, ut tales erant, ideſt, ut ſapientes ac mundi principes, hanc ſapientiam minime cognitam, ut ſit formalis ſermo: quoniam ſapientia humana & ſæculi potentia, non prouehit hominem ad hanc notitiam, ſed fides quæ eſt paruulorum: nō autem eorū qui in oculis ſuis ſunt ſapientes. Vnde Dominus dixit: Confiteor tibi Pater Domine cœli & terrę, quia abſcōdiſti hæc à ſapiẽtibus & prudẽtibus, & reuelaſti ea paruulis. Poteſt etiā dici, quòd non de ſapientia dicitur, ſed de gloria, & nulli principū huius mundi illam gloriam patefactam fuiſſe, ad quam nos eramus ab initio ordinati in CHRISTO, ut bene ſubdatur.

Marc. 12.

Qui principes mūdi nō cognorūt gloriā Dei

Matth. 11.

Si enim cognouiſſent, ſcilicet eam gloriam, *nunquā Dominū gloriæ crucifixiſſent*, ideſt, illum per quē omnes adepturi erant gloriā. Vnde & ipſe Rex gloriæ dicitur. Et dicūtur multi principes apud Apoſtolum, homines ſapientes ex mundo, quorum eſt regere mundum. Quod autem non cognouerint illam gloriam principes mundi, probat per illam Iſaiæ ſcripturam dicentem.

Iſai. 64.

Quod oculus non uidit, nec auris audiuit. Vbi uide quā ſapienter loquatur Apoſtolus, & quàm doctè. Ex duobus enim pręcipuè (ut iam ſuperius diximus) ſenſibus, notitiam acquirimus & diſciplinam, uidelicet, ex uiſu & auditu. Sed nec oculus uidit, nec auris audiuit, uidelicet ab homine doctore & magiſtro, gloriam hanc, ut intellectus eam capere poſsit. Et ſimiliter doctè dicit.

Modus intelligēdi naturaliter

Nec in cor hominis aſcenderunt. Nam quæ naturali modo intelliguntur, per aſcenſum ueniunt, nimirum à ſenſibus inferioribus ad ſenſum communē, inde ad phantaſiam & cogitatiuam uſq; ad mentem, per organa huiuſmodi media aſcendendo ſemper, donec pura fiat intelligentia ab intellectu agente depuratis phantaſmatibus. Iuxta hoc Dominus dixit: Cogitationes aſcendunt in corda ueſtra. Et de gloria iſta, que eſt Dei Patris notitia, dixit ſimiliter. Neq; ſpeciem eius uidiſtis, neq; uocem audiſtis. Non eſt enim nobis uiſibilis, nec ſenſu auris perceptibilis: quia nullum edit ſonum.

Luc. ult.

Ioa. 5.

Sic ergo ait Apoſtolus. Nec oculus uidit; nec auris audiuit, nec in cor hominis &c. etſi locus aliquantulū aliter uideatur habere apud Iſaiā, ubi ſic legimus. A ſæculo non audierūt, neq; auribus perceperunt. Oculus non uidit Deus præter te, quæ faciet expectanti eum. Et alius item aliter. Nam & Rabbini ſecum diſsident: & tamen in hunc unum ſenſum ut omnes conueniant, eſt neceſſe, ſcilicet A ſæculo, ideſt, ab hominibus ſæculi per lumen naturale, nō eſſe datum nobis ut cognoſcere poſſemus autorē glorię IESVM CHRISTVM, qui ſit ſalus, & ſpes, & expectatio noſtra, ſummaq; & æterna fœlicitas. A Deo, ideſt, ab ipſo CHRISTO, talem notitiam accipimus.

Quamobrem iuxta communē literam inquit: Nō uidit oculus abſq; te, ideſt, abſq; tui magiſterio & reuelatione. Aut ſi dixeris, præter te; intellige illum ſolum ſciuiſſe & uidiſſe, quæ præparauit expectantibus ſe. Et ſi legis, expectantibus eum; ſiue, expectanti eum (ut ueritas hebraica declarare uidetur) manifeſta eſt Patris & Filij perſonarum diſtinctiō. Et ſenſus eſt, quòd nemo nouit præter ipſum Patrē, quæ præparauit CHRISTVS IESVS expectantibus ſe. Quidam uerò interpretatus eſt in hūc ſenſum, quòd nemo uidit alium Deum, præter illum qui eſt uerus Deus, qui ſic faciat expectanti ſe. Sed à ſenſu Apoſtoli ualdè remotus eſt hic ſenſus, qui nec faceret quicquam ad rem propoſitam, cui hanc ſententiam Apoſtolus accommodauit. At ne quis diceret. Si ergo nulla eſt huius gloriæ notitia, quid ergo fruſtrà laboramus, quò inquiramus eam? Reſpondet Apoſtolus & ſatisfacit, ſubijciens.

Pro diuinitate Chriſti.

Nobis. a. reuelauit Deus per Spiritū ſuum, ideſt, nobis Apoſtolis præcipuè, & ſummis uiris, per quos hoc ipſum alij docendi erant. Reuelauit autem Deus, *per Spiritum ſuum*, qui ſcrutatur omnia etiam profunda Dei: ad tollendam dubitationem, quomodo hic ſpiritus noſter ſcire poſſet. Et hinc manifeſtè probatur Spiritus ſanctus eſſe Deus. Primò quia Spiritus Dei dicitur, ut ſit quiddā Dei intimum. Spiritus enim ex intimis eius qui ſpirat, uenit. Tum quia eſt perſona, ut & alibi probatur, cum dicitur: Baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti & alibi: Alium Paracletum dabit uobis. et iterum: Cum autem uenerit Spiritus ille ueritatis, qui à Patre procedit, ille uos docebit omnia. Si igitur aliquid Dei intimū eſt,

Pro diuinitate Spiritus ſancti

nium de quibus haberi poteſt ſermo ſeu tractatus, quedam eſſe humana, quædam uerò diuina. Et illa quidem humana, carnalia ſunt & temporalia. Hæc uerò diuina, ſpiritualia ſunt & æterna. Sicut ergo re ipſa hęc inter ſe magnoperè diſtāt: Ita oportet uc& ſermo qui de illis habetur, & eloquētia, multò ſit diuerſa à uerbis ad humanā perſuaſionē artificio rhetorico excogitatis. Attamē neceſſe eſt utramq; materiā explicari doctis uerbis, ſed tractandæ ipſi materiæ proprijs, ut quæ ſunt humana & carnalia habeāt ſua docta uerba, illa uidelicet quæ à carne & ſanguine, & à ſpiritu hominis doceantur & probentur, ut placeant hominibus. Quæ uerò diuina & ſpiritualia ſunt, ſimiliter habeant ſua docta uerba, ſed ipſo Spiritu doctore, qui eſt caſtus, ſanctus, ſimplex, uenerandus ſine fuco ullo, & quæſito colore, aut humana & affectata induſtria.

Notent qui ſtudēt ſeculari eloquentiæ.

Non ergo negat Apoſtolus ſe habere doctrinam in uerbis, cum eſſet prædicator eximius & dux uerbi, ut ait ſcriptura: tantum negat ſe habere talem doctrinam, qualis conficitur ab humana ſapientia & arte: quoniam non loquebatur humana & carnalia, ſed diuina & ſpiritualia. Ob eā cauſam opus erat illum eiuſmodi habere uerba quæ docebat Spiritus, ut eſſent conuenientia materię. Nam proportionabiliter ſe habere debebant res & uerbum. Ideò de re ait. *Spiritualibus*, uidelicet rebus, *ſpiritualia*, uidelicet uerba *cōparantes*. Et hinc habes reſolutam quæſtionem illam, An B. Paulus ualuerit dicendi ſcientia. Valuit enim ſcientia illa quæ eſt ſecundum Spiritum, qui docet elō- quia caſta, quę ſunt argentum igne examinatum, ne quis error, ne qua uanitas, ne quod mendaciū inſit; probatum terræ, purgatum ſeptuplum. Terræ autem probatur hęc eloquentia mūda: quia in corde humano ſeritur, recipitur, & probatur, quando tenaciter cuſtoditur, & nulla tentatione excutitur. Et meritò probatur terræ: quia etiam ſeptempliciter probatum eſt, ideſt, à Spiritu ſancto; qui hoc numero ob ſeptē dona deſignatur.

Act. 14.

An B. Paulus ualuerit eloquētia.

Redit uerò ad rem Apoſtolus, oſtendens non ob id minus uera eſſe quæ loquitur, ſi ea multi nō percipiant, cum ſint ſpiritualia. *Animalis autem homo* (inquit) *non percipit ea quæ ſunt* Dei. Animalem autem uocat eum qui ſecundum carnem ſapit ea quæ ſunt carnis, cui quæ ſunt in ſe uera & bona, ſtulta ſunt. *Et non poteſt intelligere*: quia non habet Spiritum, qui eſt regula probandi quęcunq; & iudicandi. Nā Spiritu examinantur omnia ſecundum ueritatem, ut ſic rectè probentur quæ probari debent. Animalis autem homo cum hoc Spiritu careat, & ita hac regula, qua examinātur omnia ſecundum ueritatem, ideſt, iuxta id quod placet Spiritui, & probat ab ipſo qui eſt Spiritus ueritatis, non poteſt rectè intelligere, nec uerè iudicare. Quæ ut exemplis utcūq; illuſtremus. Dicet animalis homo: Quis deſcēdit de cœlo, & annunciauit nobis quæ ibi aguntur? Aut quis rediit ab inferis, inde in cœlum iturus? Et ſic concludit, Comedamus & bibamus: cras enim moriemur. Sed longè aliter ſpiritualis uiri ſententia, qui diiudicat omnia, uidelicet quæ cadunt ſub iudiciū Spiritus. Hic enim nouit finem, & diſcernere poteſt quę ad finem conducunt, & quæ abducunt ab illo: & quæ item ſunt ſpiritualis, & quæ ſunt animalis hominis. Ipſe enim ſtat in arce collocatus, ut poſsit & de inferioribus perſpicuè iudicare. Non autem contrà iudicari poteſt ille ab animali: quoniam animalis inferior eſt, & non nouit ſenſum Dei, ut ueriſsimè addiderit. *Et ipſe à nemine iudicatur.*

Quid ſit, Animalis homo.

Non putes autem hoc contrarium illi præcepto Domini: Nolite iudicare, & non iudicabimini. Non enim hic eſt ſermo de iudicio particularium uel hominum, uel geſtorum quæ ignorantur, nec attinēt ad cognitionem noſtram, ſed ſolius Dei. Sed eſt ſermo de diuinis placitis, quę tradita ſunt nobis ne ignorarentur, ſed ut omninò à nobis ſcirentur: quia eorum notitia neceſſaria eſt ad æternam nobis comparandam ſalutem.

Matth. 7.

Quis enim nouit ſenſum Domini etc. ac ſi dixerit nullus, niſi ipſe reuelauerit: *aut quis inſtruxit*, uel quis inſtruet *eum*? quaſi conſiliarius à latere, aut à ſecretis? Qui enim inſtruit, ut intelligat & magis ſapiat quàm qui inſtruitur, eſt neceſſe. Tandem teſtatur B. Paulus de ſe & ſuiſimilibus, illos habere ſenſum CHRISTI, uidelicet Spiritu ſancto reuelante ad firmitatem euangelicę doctrinę.

Hic autem pro ueriore huius loci intelligētia, reſoluenda eſt quæſtio, cum ait Apoſtolus. *Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum ſuum*. et item. *Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed Spiritū Dei ut ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis, quæ & loquimur &c.* Vtrum ſic intelligenda ſint iſta uerba, ut pertineant peculiariter ad Apoſtolos, ut ipſi ſoli poſſēt dicere: Nobis reuelauit Deus. et: Nos Spiritum qui ex Deo eſt, accepimus. Crediderim ſanè ad eos peculiariter atq; eminenter ſermonem illum pertinere: licet ad omnes Chriſtianos extendi aliquo modo ualeat. Nam & illis quoq; eſt reuelatum, & Spiritum Dei accipiunt. Sed utrum & quod ſequitur: Vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis, ſic intelligere ſingulariter oporteat, ut quiſq; Chriſtianus ſic accipiat ſpiritum, ut intelligat quæ ſibi donata ſunt. Quod ſi uerum eſt: Quicunq; ergo habet charitatem, ſciret ſe illam habere, ideſt, donum illud cœleſte. At hoc multis non dicendum eſſe, uidetur. Et ideò nonnulli hunc locum accipiunt de donis gloriæ, quæ ſperamus in futura uita beata. Nam hæc cuncti Chriſtiani ſciunt per fidem. Alij uerò hunc locū ad Apoſtolos tantum ſpectare putant, quos aiunt peculiariter fuiſſe per reuelationem inſtructos de ſua gratia. Ego uerò ſecundū ipſum literæ filū magis probo, B. Paulum tam loqui de donis gratiæ, quàm de donis gloriæ. Et de ſe ac maioribus ſibi ſimilibus hoc dicit, qbus erat manifeſtiſsima Spiritus reuelatio; quanq; & ipſa notitia ſe contineret intra latitudinem fidei. Non enim erat conueniens, primos gratiæ prædicatores ignorare hoc donum quod prędicabant, & in ſemetipſis nō certò illud experiri, & eius admirabiles effectus. Vnde non tam prophetica reuelatione, quæ non eſt

immanens

immanens,quàm aſsiſtenti lumine aſsiduo hoc ſciebant.Et aliud putare (ut ego quidẽ exiſtimo) eorum eſt,qui & ſcripturas non ſunt ſcrutati, & qui ſe Dei munificentiã extenuare nõ ſentiunt. Non enim exiguum eſt donum, cum donaueris, etiam manifeſtum id facere cui dones: ut quem interim gaudere de dono, & agere debitas gratias ac referre commonefacias.

Cap. III.

Et ego fratres non potui uobis loqui quaſi ſpiritualibus,ſed quaſi carnalibus. Tanquam paruulis in CHRSITO lac uobis potum dedi, non eſcam.Nondum enim poteratis,ſed nec nunc quidem poteſtis. Ahuc enim carnales eſtis. Cum enim ſit inter uos zelus & contentio,nonne carnales eſtis,& ſecundum hominem ambulatis?Cũ enim quis dicat: Ego quidem ſum Pauli:alius autẽ. Ego Apollo, nonne homines eſtis?Quid igitur eſt Apollo?Quid uerò Paulus? Miniſtri eius cui crediſtis,& unicuiq; ſicut Dominus dedit. Ego plantaui,Apollo rigauit:ſed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat eſt aliquid,neque qui rigat: ſed qui incrementum dat Deus. Qui aũt plantat & qui rigat, unum ſunt. Vnuſquiſque autem propriá mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem. Dei enim ſumus adiutores.Dei agricultura eſtis,Dei ædificatio eſtis.

ET Ego *fratres &c.* Occurit cõquerentibus & conquirẽtibus:Si ſapiẽtiam Dei noras, cur nobis eã non prædicaſti? Reſpondet,ſe nõ potuiſſe id facere propter eorũ tenuiſſimũ captũ,ut qui adhuc eſſent paruuli in CHRISTO,& carnales:quibus lacte primùm opus fuit, ideſt,qui indigebant erudiri primis fidei elementis,ut inde ad ſumma perducerentur,quæ appellat eſcam & ſolidum cibum,fortioribus fidei dentibus mandendum.Sic prius ſe geſſit ipſe Dominus erga Apoſtolos, quibus dixit: Multa habeo
Ioā.16. uobis dicere,ſed non poteſtis portare modo. Et hoc diligenter cõſiderare debent pleriq; magiſtri & prædicatores,qui ut uideantur coram imperita plebe,ſublimia ſublimiter tractãt, nullũ habentes rerum & perſonarum,quibuſcum loquũtur,delectum.Adiecit aũt Apoſtolus. *Sed nec nunc quidem poteſtis.* Et cauſam exponit. *Cum enim ſint inter uos zelus & contentio,* ſiue lis.Græcè additur, & diſſenſiones,ſiue diſsidia. *Nonne carnales eſtis,& ſecundum hominem ambulatis?* Huiuſmodi affectus, ideſt,zelus & contentio,ex carne ſunt, non ex Spiritu,& impediunt hominem ab intelligen-
Gal.5. tia ſpiritualium:quod & alibi declarat,dicens.Manifeſta autem ſunt opera carnis,inter quæ annumerantur æmulationes & cõtentiones,iræ,rixæ, diſſenſiões & ſchiſmata,& alia quę ex carne oriũtur. Vnde qui hæc agunt, carnales eſſe dicuntur: quia homo qualis ſit,ex operibus dignoſcit,uelu ti arbor ex ipſis fructibus.

Duplex igitur uiget appetitus in homine, carnis & ſpiritus. Si carnis deſideria ſequitur, & opera carnis procedũt,carnalis eſt.Et dicitur ambulare ſecũdum hominem:quod perinde eſt atq; ſecundum carnem,ideſt, ſecundum appetitũ carnis.Nam homo ſecundum id quod eſt homo, cũ primùm naſcitur,ſine gratia Dei eſt, & ideò ſuapte natura carnalis eſt:aut potius ſecundum ſcripturas,caro eſt,cuius affectibus ducitur, & nihil diuinum ſapit,nec eſt bellum inter carnem & ſpiritum. Vbi primùm uerò notitiam Dei aſſequitur, mox incipit uelle ea quæ ſunt ſpiritualia. Repugnat autem ei ipſa caro,à qua ſi ſuperetur, tunc carnalis dicitur:quia ambulat ſecundum carnem. Si uerò ſuperet ſpiritus, tunc ſecundum Deum qui ſpiritus eſt,facit opera ſpiritus, & non carnis,Spiritu Dei actus tanq̃ filius Dei in ſecundo Adam genitus,qui eſt factus in ſpiritum uiuificãtem;non in primò,qui eſt factus in animam uiuẽtem, ita ut homo duplicem uitam uiuat. Nam ſecũdum corpus quod animatur ab anima,homo eſt,& anima uiuens: quia per animam uiuit corpus,uita tamen mortali & corruptibili. At ſecũdum ipſam animam,quæ informatur à Deo per gratiam,& ſic unitur Deo qui eſt ſpiritus uiuificans,non iam homo,ſed Dei filius eſt,& uita uiuit ſpirituali, & non morietur inæternum: quia uerbum Domini,in quo hic homo eſt inſitus,manet inæternum.

De ſtatu & cõditione hominis.

Oſtendit autem propterea ortas æmulationes, & ſectas inter eos, quia alius dicebat: Ego ſum Pauli,alius:Ego ſum Apollo &c.Et ſic diuidebãt CHRISTVM in corpore ſuo, quod eſt eccleſia, quos reprehendit,& arguit aiens: *Nonne homines eſtis?* Græcè legitur. Nonne carnales eſtis? Sed latina lectio(meo iudicio)eſt uerior, & iuxta ſenſum Apoſtoli doctior,qui per hominem intelligit eum,qui ſecundum carnem ambulet. E contrà,qui ſecundum ſpiritum ambulat, iam non ſit homo,ſed ſupra hominem,tanq̃ in ſtatu diuino & altiori conſtitutus: proſequitur.

Cõtra æmulationem ſectarũ

Quid igitur eſt Apollo? quid uerò Paulus? Quia illi euehebant homines propter gloriationem carnis,ſupra quàm ferret eorum gradus, oſtendit quatenus ipſi eſſent amplectendi, nimirum quantũ eorum indicabat officium.Erant aũt miniſtri CHRISTI,cui crediderant:ideò tanquàm miniſtri ſuſcipiendi erant, & non altius opinione propria & fauore promouendis,quaſi ſalutis autores Si igitur conſiderandi erant ut miniſtri Dei, non erant diſcernendi ab illis,quis eorum eſſet maior uel inferior,ſi à donis erat facienda diſcernendi diſtinctio:quia hoc Dei erat,qui ſolus uerè ſciebat quãtum unicuiq; eorum contulerat. Et ſimiliter qui retributurus erat unicuiq; ſecundum opera ſua & laborem, ſi ab opere adhuc erant iudicandi. Non erat autem propterea putandus ullus eorũ caput,cum miniſtrantes non opus ipſi quidem perficerent, ſed Deus per CHRISTVM.

Verũ rogabit aliquis,Nõne Paulus plantauit, ideſt, iecit ſua prædicatione fidei fundamenta?

Apollo

Apollo autem rigauit, ideſt, ſuper eo quod plantatum erat, ſcripturarum confirmationes & exhortationes ad uitam adiecit, ac per hoc quaſi aquam uiuam fundens, adiuuit plantata & promouit? Hæc uera eſſe non inficiamur. Sed quid prodeſſent, niſi lux ſolis intus & calor uim plantatis daret, rigataq; coaleſcere & germinare, ac fructum reddere faceret? Qui ergo plantat & qui rigat, nihil eſt per ſe ad fructũ, ſed ſolus Deus, qui intus agens per arcanum lumen facit ſemen iactũ & rigatũ affigi cordi, & uitam præbere. Quare qui plantat & qui rigat, unũ ſunt: quia in unũ tendunt, uidelicet operantes non ſibi, ſed CHRISTO & Deo, & ob id nequaquam ſe ſcindi patiũtur. Itaq; qui Paulum ſequi optaret, ſi ſe ab Apollo ſecerneret, iam talis Paulũ, qui cũ Apollo unũ eſt, non ſequitur, ſed proprium ſibi idolum conſtituit, quod ſibi in Paulo fabricat. Hoc utinã nõ facerent hac tempeſtate multi, qui cũ magno populorum ſcandalo idola ſibi uaria conſtituũt. Qui audit & legit, intelligat.

Contra hereticos pro mercede operum.

Illud uerò interim hoc in loco audiant hæretici. Quomodo Apoſtolus dixerit claris uerbis, & nullã tergiuerſationem admittentibus, *Vnuſquiſq; propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem.* Quid igitur audent in tanta hypocriſi ſolam iactare fidẽ, & gratiam: & omninò tollere opera, & operum merita? Si enim merces eſt operi ſtabilita atq; conſtituta: Ergo non pura gratia. Alioqui ſi pura eſt gratia, neq; eſt merces operi, ut arguitur ex B. Paulo. Sed eſt merces operi, ut hîc patet ex Apoſtolo perſpicuè. Ergo quæ ipſi in nos immeritò obiectant, meritò retorquetur in illos.

Quo pacto retribuitur unicuiq; ſcdm ſuum laborem.

Neq; tamen exiſtimet quiſquàm, Deum plus laboranti & diuturnius operanti, iuxta noſtram exiſtimationem præmium reddere. Ipſe enim ęſtimator eſt operum ac laborum ęquiſsimus. Et certũ eſt ſtudioſos uiros ac perfectos minus in opere aliquo bono laborare, quàm qui nondũ ſolidos progreſſus fecerunt. Ideò labor perfectiorum non quidem maior, ſed pretioſior apud Deum. Similiter gratioris atq; acceptioris perſonæ idẽ labor acceptior eſt, quàm minus gratę. Et ſic labores uniuscuiusq; ęſtimat non ſolùm ſecundũ ipſius laboris magnitudinem, ſed ſecundum ualorẽ operis. Nemini autem dubiũ eſſe debet quin (cæteris omnibus paribus) plus laborans, & uberiores Domino fructus reddens, plus etiam ſit remunerationis accepturus. Quod uerò in parabola habetur, omnes operarios pares factos, intelligendũ eſt quoad præmium ipſum ſubſtantiale æternæ uitæ, quod dabitur omnibus: quãquàm alij plus, alij minus eodem fruentur. Etenim apud Deum in cœlis diuerſæ mãſiones ſunt ut, apud B. Ioan. teſtatur ipſemet Dominus.

Ioa. 14.

Dei enim ſumus adiutores: Dei agricultura eſtis &c. Declarat ueluti quodam typo rem præſentem, nempe ipſos quidem Corinthios, non ſecus ac reliquum eccleſiæ corpus, eſſe quaſi agriculturã quandam ſiue agricolationem Domini, uidelicet in quibus quaſi in cãpum iaciebat ſemen ſuũ Dominus ad culturã: Vel erãt quaſi ędificatio quędam. Nam & ædificio comparatur ipſa eccleſia.

Ipſi autem Apoſtoli miniſtri erant, adiutores & operatores cũ Deo. Neq; euſq; deſipere nos putent Lutherani, ut credamus Deũ cooperatoribus ullis egere, quem uerè cõfitemur omnia ſine ullo penitus alicuius adminiculo facere poſſe. Sed cũ ſit immenſæ & propẽſiſſimæ in creaturas ſuas bonitatis, ita fieri uoluit, quò ſuam illam bonitatem communicaret, & aliquot ſibi (quantum tamen fas erat) ſimiles efficeret in opere diuiniore, quod eſt alios creare & ſeruare. Et hoc uehemẽtiſsime ad gloriam illius, & ad nobilitandum genus noſtrum pertinebat, propter caput ipſum CHRISTVM, cui mẽbra connecti conueniebat tali capite digna.

Secundum gratiam Dei quæ data eſt mihi, ut ſapiens architectus fundamentum poſui, alius autem ſuperædificat. Vnuſquiſq; autem uideat quomodo ſuperædificet. Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt CHRISTVS IESVS. Siquis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam: uniuſcuiſque opus manifeſtũ erit. Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur: & uniuſcuiuſq; opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur: ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem.

Explicatur locus Apoſtoli difficilis.

Secundum gratiam Dei quę data eſt mihi &c. Locus hic difficilis uiſus eſt multis, ita ut B. Auguſtinus magnopere in illo interpretando titubauerit. Attamen ut mihi uidetur, hunc locum magis interpretes ſuis commentis obſcurarunt, quàm ipſa litera ferebat. Dicam igitur liberè quod ſentio. Quoniam iam fundata Corinthi eccleſia, ad eam conſeruandam conſtituerat Apoſtolus prædicatores & doctores, qui cõtinuè docendo ad eius corroborationem multa ſuperædificarent, oſtendit quomodo in hoc debeant ſe gerere, ne ipſi detrimentum patiantur. Proponit autem à ſe, ut à ſapienti architecto, primum fundamentum poſitum, ideſt, fidei principia, ſuper quibus alij ualeãt ſuperędificare: Videre autem illos oportere, quomodo ſuperædificent. Et primùm intelligant, ſi uelint ſuperædificare, ideſt, ſuper datum poſitumq; iam fundamentum, quod eſt CHRISTVS, ædificare: illis non eſſe licitum aliud ponere fundamentum, cum nullum ſit aliud. Quod ſi tentarent efficere, non tam id eſſet ſuperædificare, quàm prorſus deſtruere, atq; denuò illud ipſum conſtruere, quod ſtare nulla ratione poſſet, dicente Domino: Omnis plantatio quam nõ plantauit Pater meus cœleſtis eradicabitur. *Matth. 15.*

Qsid per aurum intelligat ſcriptura.

Deinde debent animaduertere, ſuper hoc fundamentum ædificari poſſe aliquid auri, aut argẽti, ſeu lapidum pretioſorum. Per *aurum* aliquid ſapienter dictum de diuinis poſſumus intelligere.

Nam

Quid per argẽtum Nam in auro ſapientia intelligitur. Per *argentum* aliquid eloquenter, & ad hanc uitam traducendam ſpectans, quo ſit modo uiuendum, quàm honeſtè ac candidè. Et per *lapides pretioſos* poſſunt ſin- *Quid per lapides pretioſos.* gulæ uirtutes intelligi: præcipuè autem illæ quæ oculis Dei fuerint ſpectabiles, ut fides, ſpes, charitas, humilitas, obedientia, patientia, paupertas, miſericordia, cordis munditia, & huiuſmodi quæ pretioſę ſunt uirtutes, & Deo gratiſsimę, quibus cœlum nobis comparamus.

Poteſt etiam contrà, ſuper hoc ſundamentum *Quid per lignum* poni lignũ, fœnum, ſtipula. Per *lignum* intelligi poteſt mundanum aliquod, ſpectabile illud quidem oculis mũdi huius, quaſi arbor uenuſta. Nã ſcriptura frequenter arborem appellatione ligni intelligit. Et ij ſunt qui tanquàm fucum plantant in domo Domini, uel philoſophiæ mundane, uel humanæ eloquentiæ, quibus uti parcè debemus, *Quid per fœnum.* quatenus ſat eſt, & ad rem faciunt. Per *fœnum* intellige carnale aliquid. Omnis enim caro fœnũ, ut erant Iudæi, qui ſecundum carnem uolebant placere, affectu carnis ducti ſectam ſuam mordicus retinentes. Tales ſunt hodierno die hæretici noui, re ipſa docentes carnalia. Comedamus & bibamus, quia in libertatem ſumus uocati. Per *ſti- *Quid per ſtipulam* pulam* intellige omnẽ carnis huius gloriam, quę ſicut ſtipula eſt, & flos fœni. Deniq; quæuis opinio falſa, poteſt fœni, uel ſtipulæ appellatione uenire.

Ergo huiuſmodi ſuperædificationes *dies Domini declarabit*, illa proculdubiò dies extremi iudicij, et dies Dñi: quando deſierimus eſſe uiatores. Declarabũtur aũt per ignẽ: *quia in igne reuelabitur*. Et uocat ignem, duram illam atq; exactam examinationem ſecundum ueritatem, quã nullus effugiet: & quam nullus poterit ullo eludere dolo, aut ulla pollicitatione, uel pecunia corrumpere. Hic ergo ignis probabit opus uniuſcuiuſq;. Et ſiquidem manſerit opus illud ædificatum: quia erit aurum, argentum, aut lapis pretioſus, accipiet mercedem ſuam, quæ erit probatio & commendatio Dei, unde ingẽs & ſumma lętitia ac gloria erit ſuperędificãti. Sin autem arſerit illud opus: quia lignum, fœnum, ſtipula apparebit, ipſum quidem opus detrimentum accipiet, quia explodetur & reprobabitur. Ipſe autem qui fecerit illud, non ob hoc peribit (ſi fundamentum tenuerit) ſed ſaluus erit. At non omninò abſq; ulla conditione ſaluus. Nam & ipſe ſaluabitur, *quaſi per ignem*, ideſt, ignis probatione: quoniam examinabitur qua id menſe egerit, an per ignorantiam, an uerò malitioſè, aut per affectionem, utpotè nimis addictus magiſtris, ac ſectis: uel etiam ſibijpſi ſtudens, & gloriæ ſuæ. Si enim ab ijs immunis inuenietur, ſaluus erit: quia igne probatus euadet.

Cui autem dubium, magnos & præclaros doctores ſcripſiſſe & ſenſiſſe pleraq;, quæ non ſtabunt in illo examine, ſed detrimẽtum aliquod patientur, ipſi tamen ſalui abſq; dubio: quia propter humanam conditionem lapſi ſunt errore humano. Exempli cauſa. Beatus ille & inſigniter uir doctus Thomas noſter ſenſit de conceptione Beatiſsimæ VIRGINIS ſecus quàm nunc celebrent Rom. eccleſia, & reliquę prorſus omnes eccleſiæ Dei. Quia tamẽ illud ita ei uiſum eſt uerum, & humanè, imò piè errorem incurrit, haud dubiũ quin non ſolùm non peccauerit, ſed etiam in zelo ſuo meruerit. Quare non abſq; imperitia & iniuria à quibuſdam fictum fuit, illum ſanctiſſimũ uirũ, ſimul & B. Bernardum, neſcio qua propter id macula in iudicio fore notandos. Abſit. Non enim contra fundamentum ſunt illi quicquàm auſi: neque aliud quàm quod eis uerum apparebat, mente bona docuerunt. Et non ſicut nunc pleriq; fa- *Notent hæc cõtentioſi* ciunt ſectatorũ, qui erroribus huiuſmodi ad ſectas fouẽdas delectari uidentur. Quot uerò etiã malitioſè, quales ſunt hæreſiarchæ, qui in pleriſq; (ut ego quidem exiſtimo) nec ea credunt, quæ conantur defendere. Sed poſtq̃ ſemel errare cœperunt, uel ad comparandam ſibi gloriam nouas poſitiones induxerũt, mordicus uolunt eas cuſtodire, ne ipſi cum dedecore à ſua gloria excidãt: & non cõſiderant ſe ob hoc ipſum uerius & turpius cadere. Nec enim igni probationis, ſed tandem igni damnationis & ſupplicij æterni ſubdentur miſeri, in perpetuum cruciandi.

Hic mihi uiſus eſt planus ſenſus, nec libuit aliorum commenta refellere. Prudẽti lectori relinquitur liberum ea amplexandi iudicium, quę ad mentem Apoſtoli uicinius accedere uidentur. Maniſeſtè enim hoc in loco de igne examinante atque probãte loquitur. Si noſtra hęc expoſitio minus lectori placet, non contendo. Teneamus & nos fundamentum, & nihil contentioſè agentes, ſed ſynceritati ſtudentes, ſubdamus ſemper intellectum (per gratiam Dei) in obſequium Spiritus, qui declarat dubia in eccleſia. Quod ſi obſeruauerimus, etiam ſi aberrauerimus in quibuſdam (ut fert humana conditio) ſaluos nos tandem iri uel per ignem ſperare poterimus.

Neſcitis quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in uobis? Siquis autem templum Dei uiolauerit, diſperdet illum Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis uos. Nemo ſe ſeducat. Siquis uidetur inter uos ſapiens eſſe in hoc ſęculo, ſtultus fiat, ut ſit ſapiens. Sapientia enim huius mũdi, ſtultia eſt apud Deum. Scriptum eſt enim: Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum. Et iterum: Deus nouit cogitationes ſapiẽtium: quoniam uanæ ſunt. Nemo itaque glorietur in hominibus. Omnia enim ueſtra ſunt, ſiue Paulus, ſiue Apollo, ſiue Cephas, ſiue mundus, ſiue uita, ſiue mors, ſiue præſentia, ſiue futura. Omnia enim ueſtra ſunt: uos autem CHRISTI, CHRISTVS autem Dei.

Vult hoc in loco Apoſtolus & ipſos qui ſe faciebant ſectarum principes, & ea ratione multos à ueritate ſeducebant: Et ſimiliter qui ſectabãtur illos, & in illis gloriabantur, deterrere. Primũ igitur oſtendit quantum illud contineat mali, auertere ſcilicet hominem à fidei fundamentis: quod eſt uiolare cor, & mentẽm hominis à Deo

auertere

auertere. Vnde præmittit dicens, *Neſcitis quia templum Dei eſtis?* Templum idem eſt quòd ſacra Dei domus propter inhabitantem Deum, ut ipſemet explicat, *et Spiritus Dei habitat in uobis?* Ipſe Spiritus ſanctus inhabitator huius templi hoc in loco manifeſtè declaratur eſſe Deus.

Si quis autem templum Dei uiolauerit, diſperdet illum Deus. Græcè legitur φθείρει, & φθερεῖ, id eſt, corrumpit & corrumpet. Hæc.n. tanto ſacrilegio digna eſt pœna. Nam ipſum Dei ſanctum templum eſt; uiolare autem ſancta hāc pœnam meritò (etiam penes paganorum leges) luere debet, ut uiolator ipſe perdatur. Nā et ſi quis ciuitatis muros, quos ſanctos faciūt, uiolauerit, ipſe perditur, hoc eſt, capite plectitur. Quæ lex ſi ſeruatur in muris, et in templis lapideis & manufactis, quātò id magis de uiuis Dei templis, quæ manu & digitis ſuis fabricata ſunt, quæ ſumus nos, qui fide & dilectione ſuſcipimus ipſum CHRISTVM? ideò ait.

Nemo ſe ſeducat. Alloquebatur maiores; qui alios ſeducere, atq; ad ſe, & ſuas partes trahere nitebantur, ut ex ipſis, quaſi ex peculiaribus & ſibi deditis ſectatoribus gloriam acquirerent. At hoc erat ſeipſum ſeducere; quia per illud Dei inimici conſtituebantur, tanquàm uiolatores templi ſui. Vnde eos admonet, & ſalubre dat conſilium, dicens.

Si quis uidetur inter uos ſapiens eſſe. Ille autem uidetur ſibi ſapiens in hoc ſæculo, qui ambitione et faſtu quærit regere alios. In hoc.n. apparet, talem exiſtimare ſe ſapientem, cum ſit ſapientis regere. Sed ex falſa hac de ſeipſo perſuaſione uenit ſeductio. Quamobrem huic malo hæc ſola eſt medicina, ut, *ſtultus fiat*, id eſt, ut ſubdatur & permittat ſe regi, & ſic ſapiens fiat. Nemo uerè ſapiēs eſſe poteſt, niſi qui prius ſtultus fuerit: quoniā ſic in lege CHRISTI decreto Dei ſtatutum eſt. Sic pauperes diuites fiunt: ſic eſurientes implētur: ſic infirmi potentiam quærunt. Quo in loco conſiderent ſeipſos ambitioſi, qui quærūt prælationes, et præſertim regulares, qui magis profitentur contemptum mundi: & ſapientiſſimæ ſtultitiæ ſtatū non deſerant, ſi ab ipſo ſapientiſſimo iudice cupiunt haberi uerè ſapientes.

Qui uerè eſt ſapiens.

Sapientia enim huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. Adiuuat autē exhortationem, ut non præſumant ſapere iuxta ſæculi ſapientiam, ſecundum quam quilibet uellet aliis eſſe maior, eiſq; dominari. Sed hæc ſapientia ſtultitia eſt apud Deum, quia ſcriptum eſt: *Comprehendam ſapientes in aſtutia ipſorum.* Græcè legitur: Qui comprehendit ſapientes in aſtutia ipſorū. Et ſic legitur apud B. Iob. Et hic nota, quòd dictum Eliphaz amici Iob, qui tamen non probatur à Domino, in authoritatē affertur, non quia ab eo dictum, ſed quia in ſe uerum. Nam ex ore inſipientis nihil prohibet, quin aliquod dictum ſapiens proferri poſſit. Vnde & ex apocryphis quædā afferuntur, non quia probentur autores, ſed quia probātur dicta. Neq;.n. omnia quæ in apocryphis leguntur, apocrypha protinus cenſeri debent. Qua de cauſa nullus conturbari debet, ſi in epiſtola B. Iudæ quædam legātur, quæ in apocryphorum Autorum libris reperiuntur. Sed ad rem noſtram redeundo.

Iob. 5.

Pro epiſtola B. Iudæ.

Comprehendit ergo Deus ſapientes, ucz, mundi, in ſua aſtutia. Quomodo in ſua aſtutia? hoc modo, Cū illud ipſum ad quod ipſi tendunt per aſtutiam (nam aſtutia malum finem coniectat) eſt cauſa ſuæ ipſorū perditionis, & eſt ipſorum malum. Hoc aliquo illuſtremus tali exemplo. Qui gloriam amat, & ad eam comparandam omne ſuum ſtudium intendit, ab ea gloria tandem perditur: quia dum falſam quærit gloriā, & uera gloria fraudatur, & quam quæſiuit, nō habet. Quòd ſi quid gloriæ adipiſcatur in mūdo, illa ſicut flos fœni eſt, qui hodierno die olet, & cras in clibanū mittitur. Sed hæc Aulici ignorant & derident, qui & deridebūtur, & ſerò ſapient, quùm apertis oculis, quos nūc fumo uanitatis oppletos habēt, cogētur uſurpare illam ſcripturæ ſententiam, ad maximam eorū gloriam qui per Crucis ſtultitiā ſapientes redditi ſunt, expreſſam: Ecce, inquient, quos aliquando habuimus in deriſum, & in ſimilitudinem improperij. Nos inſenſati uitam illorū æſtimabamus inſaniam, & finem illorū ſine honore. Ecce quō computati ſunt inter filios Dei: & inter ſanctos ſors illorū eſt. Hæc ſunt Sapientiæ uerba, quę qui habet aures audiēdi audire debet, ne tādem ueniat in illam ſpiritus cōminatam anguſtiam ad perpetuos ignis cruciatus pferendos.

Vtinā hæc intelligerent mūdi ſapientes ut inciperent uere ſapere.

Sap. 5.

Dominus nouit cogitationes ſapientium &c. In pſal. legitur, cogitationes hominum. Nam de hominū ſapientia loquitur, qui (ut homines ſunt) non ſapiunt quæ Dei ſunt: quia nec finem uerum reſpiciunt, nec media, quę probentur à Deo, aptant ad finem. Itaq; uanæ ſunt: quia inanes & inutiles cogitationes eorum. Addit ob hanc rem, ut et eos admoneat qui tales ſectabantur, aliud conſilium.

Nemo itaq; glorietur in hominibus, ſcz, ut homines ſunt, in eis ſuum bonum reponens. Nam uos ex Deo pendere debetis, poſtq; & ipſe omnia ſubdidit uobis. Licebit autem gloriari in eis, ut in miniſtris CHRISTI. Quandoquidē ſic gloriari, non eſt in hominibus, ſed eſt gloriari in Deo, qui tales tantæq; dignitatis uobis miniſtros prouidit: & gloriari in CHRISTO, qui tales elegit. Nam ea ratione qua miniſtri ſunt, minores ſunt uobis in hoc tempore: quia maior eſt qui recumbit quàm qui miniſtrat, ut ipſemet ſummus Magiſter teſtatur: unde & egregiè ſubdit.

Luc. 22.

Omnia enim ueſtra ſunt, ſiue Paulus, ſiue Apollo etc. id eſt, eorum quæ ad ueſtram ſalutem ſunt à Deo diſpoſita, omnia ueſtra ſunt. Et primò quidē ipſi Dei miſtri, Paulus, Apollo, Cephas, ad ſpiritualia miniſtranda. Deinde mundus, ad ſuppeditandum carnalia, & quæcunq; ad uitam corporis tuendam ſunt neceſſaria. Deinde uita, ad laborandum, & regnum æternū bonis operibus promerendum. Tum mors, ad finem laborū ac requiem, & uitam nouā eamq; ſempiterna fœlicitate ſtabilitam. Sic præſentia, ucz, dona, quibus ad illam beatitudinem aſſequendā utimur. Sic futura, ſcilicet ipſa beatitudo, qua tandem iuſtè curſu uitæ tranſacto fruemur. Et cum hæc omnia eorum eſſent, ipſos tamen CHRISTI eſſe dicit, non hominum;

Quomodo omnia ſunt piorū

O minum;

mimum. CHRISTVS enim redemit eos, qui & illis miniſtrans, tandem meruit recũbere, ut omnibus dominaretur, ſicut ſcriptũ eſt. Omnia ſubiciſti ſub pedibus eius. CHRISTVS *autem* Dei. Quia & illi qui ſubiecit ei omnia, ſubijcietur, cui gloria in ſæcula.

CAP. IIII.

SIc nos exiſtimet homo ut miniſtros CHRISTI, & diſpenſatores myſteriorum Dei. Hîc iam quæritur inter diſpenſatores, ut fidelis quis inueniatur. Mihi autem pro minimo eſt ut à uobis iudicer, aut ab humano die. Sed neq; meipſum iudico. Nihil.n.mihi conſcius ſum: ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Qui autem iudicat me, Dominus eſt. Itaq; nolite ante tẽpus iudicare: quoadusq; ueniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit cõſilia cordium: & tunc laus erit unicuique à Deo.

BEatus Paulus ne omninò ſpernerentur miniſtri Dei, quia dixit Dominus: Qui uos ſpernit, me ſpernit: & contrà, ne ſupra quàm eſſent, ipſimet miniſtri extollerentur, ait. *Sic nos exiſtimet homo ut miniſtros*, ideſt, tanquàm iconomos ſeu diſpenſatores ſacramentoꝝ Dei. Qui.n.uerba diſpenſat, etiã ſacramenta multa diſpenſat, quæ in uerbo Dei continentur. Hęc ſunt ſacra arcana, quibus homo primò initiatur, & tum demum deificatur. Id aũt ab iconomo requiritur quod reliquum, nempe ut det rationem reſidui, ideſt, ne quid ſibi quæſierit, aut retinnerit uel honoris, uel gloriæ, aut quid hoꝝ: ſed ut omnia cedant in lucrum & gloriam Domini. Ipſe autem ſtipendio ſuo ſit contentus. Sic.n.inuenietur fidelis diſpenſator in diſpenſatione dati ſibi muneris, & adminiſtratæ prouinciæ.

Mihi autem pro minimo eſt ut à uobis iudicer. Quoniam nonnulli eoꝝ adhærentes nouis magiſtris, uidebantur ſpernere Apoſtolum, & poſtponere ipſum alijs, & (quod erat nequius) obtrectare de illo calumnioſè, dixit hoc pro minimo ſe habere, & nihili facere, ſi ab illis, *uel ab humano die* iudicaretur. Et uocat humanum diem, cognitionem humanam, aut tẽpus in quo eſt hominis iudiciũ; & ſilet diuinum, quod tãdem aliquando habebit ſuam diem, ideſt, diuinam lucem, quando reuelabuntur abſcondita tenebrarum.

Pro germana huius loci expoſitione.

Sed neq;, inquit, *meipſum iudico*: quia non eſt meũ iudicare meipſum. *Nihil.n.mihi conſcius ſum, ſed nõ in hoc iuſtificatus ſum.* Quia à ſententia ueri iudicis ꝓcedit uera iuſtificatio coram alijs, ut quis ab omnibus comprobetur iuſtus. Non.n.innocentia ſatis eſt ad hoc iuſtificationis genus. Et de hoc iuſtificationis genere quæ fit à iudice, clarè hîc (niſi uelimus proteruire) loquitur Apoſtolus, propter illud quod conſequenter adiungit.

Qui autem iudicat me Dominus eſt. De illa autem diiudicatione quæ fit per diſcuſſionem & quæſtionem (ut uocabulũ indicat) hoc intelligendum eſt. Cum uerò ait; *Dominus eſt*; Excludit eoꝝ iudiciũ, ſub quo ipſe non erat conſtitutus, utà quibus poſſet iudicari. Neq; tamẽ ſibiipſi arrogare audet iudicium, quod eſt Domini. Animaduertat igitur lector non contentioſus, hunc locum nihil attinere ad comprobandum, Neminem ſcire poſſe ſit ne in gratia Dei, ad quod tamen ſæpenumerò adducitur. Sed ad hoc tñ ualet, nemini licitum eſſe ſeipſum iudicare, ut coram alijs appareat iuſtus, etiam ſi fuerit re uera iuſtus, & hoc ipſe certò nouerit: quia non poteſt alijs oſtẽdere arcana ſui cordis. Concludit ergo, admonẽs eos ne uelint ante tempus iudicare quicquam. Et quodnam ſit iſtud; *ante tempus*, declarat. *Quoadusq; ueniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum*; ideſt, ea quæ tenebris occultantur in cordibus hominum tenebroſis. Nam & plerunq; quædam uel odioſè, uel ambitioſè aguntur, quæ tamen cum extrinſecus habeãt faciem et colorem uel pietatis uel iuſtitiæ, ab hominibus (externa tñ, & quę parẽt intuentibus) uerè iudicari non poſſunt. Sed omnia illa manifeſtabuntur illa die, ficta ne an uera fuerint. *Et tunc laus erit unicuiq; à Deo.* Niſi laudem capias pro retributiõe digna, ita ut & in malam partem trahatur; oportebit illud quod ait; *unicuiq;* ad eos tantũ aptare, qui promeruerint uerã laudem.

Notandum.

Hæc autem fratres transfiguraui in me, & Apollo, propter uos: ut in nobis diſcatis, ne ſupra quàm ſcriptum eſt, unus aduerſus alterum infletur pro alio. Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Iam ſaturati eſtis: iam diuites facti eſtis: ſine nobis regnatis. Et utinam regnetis, ut & nos uobiſcum regnemus.

Hæc autem fratres transfiguraui &c. Ex hoc loco (ut. 1. cap. iam attigimus) quidam accipiunt, Corinthios non de Paulo et Apollo uerè ea dixiſſe: Ego ſum Pauli: Ego uerò Apollo: ſed ita in ſe Apſs transfigurauit (aiunt) & Apollo, quæ dicebãt de alijs ſectaꝝ capitibus, idq; docendi gratia, ne ſi illos expreſſis nominibus corripuiſſet, potius exacerbaſſet. Sed hoc meo quidem iudicio uanũ eſt. Poterat.n.ſuppreſſis illoꝝ nominibus, abſq; hac falſa perſonaꝝ ſuppoſitione, idẽ admonere, ſermonem in hunc modũ temperãs. Significatũ eſt mihi unũquenq; ueſtrum inflari pro alio aduerſus alterũ: quo dicendi genere mox utetur. Et ſimiliter cætera eoꝝ taxare crimina, citra cuiuſq; peculiaris perſonæ priuatã appellationem.

Neq; præterea oportebat ſe excuſare, in ſuo illos nomine minime fuiſſe baptizatos, qui et neminem eoꝝ baptizauerat, ſi de illo non dicebãtur talia. Mirum deniq; (ut iam arguimus) uideri poteſt, cum tales inter eos & eo modo uigerẽt factiones, ita leuiorum doctoꝝ fuiſſe ſtudioſos et amantes omnes Corinthios, ut eorum nemo ad Paulum conuerteretur & Apollo, qui tamẽ re uera erant primi illorum magiſtri & patres.

Ergo quod dicit Apoſtolus ſe tranſfiguraſſe in ſe & Apollo, non de eo dicit, quod ipſi dicebant

de alijs, quaſi illa transfiguraſſe de ſeipſis dicta, quæ de alijs dicta erant, ſed hoc ad ea refertur quæ de ſeipſo & Apollo ſuperius dixerat: Quid eſt Paulus? Quid eſt Apollo, niſi miniſtri per quos credidiſtis, ſiue eius cui credidiſtis? Et in ſe & Apollo transfiguraſſe, nihil eſt aliud quàm ſe & Apollo (de quibus talia uerè dixit) conſtituiſſe figuram & typum, unde illi deberent diſcere, caperentque ueritatis doctrinam. Vt ſicut ipſi nõ pluris ſe faciebant quàm æquum eſſet, ita & illi perinde facerent, ac per hoc ne inflaretur quiſquàm exaltando ſuũ doctorem aduerſus alium: ſed omni ſtudio darent operam, ne ob eiuſmodi diſſenſiones ſcinderent eccleſiam. Ideò ait.

Vt in nobis, uidelicet, tanquàm in exẽplo & forma, *diſcatis ne ſupra id quod ſcriptum eſt*, nimirum in euangelio, ubi CHRISTVS tales uocat diſpenſatores & ſeruos, ſentiatis, uidelicet de uobis ipſis. Aut ne ſupra quàm ſcripſi ego de me & Apollo, ſentiatis de uobis, ſed quod nos de nobis ſentimus, idẽ uos de uobis ſentiatis, qui nõ eſtis aliud quàm miniſtri CHRISTI, ſicut & nos, & nihil eſſetis ex uobis. Et quatenus miniſtri eſtis, unum eſtis: & illis quibus miniſtratis, hac parte minores eſtis, et pro aliorũ gloria, non pro ueſtra. Reddituri quippe eſtis rationẽ de reſiduo coram Deo, ſi quid fortè ꝓ uobis ſumpſeritis. Recepturi enim eſtis mercedem ſecundum fidelitatem ueſtram, et laborem. Hæc ſunt quæ in nos transfigurauimus, ut typus ueſtrúm ſimus. Si ergo tales uos eſſe reputaueretis, non illud efficiet, *ut unus aduerſus alterum infletur pro alio*, ideſt, non erunt ſectæ inter uos & ſciſſuræ, ut quis intumeſcat de ſuo doctore, & pro eo zelet aduerſus alterũ, quod merum eſt ſchiſma: unde ſequitur.

Locus uariè expoſitus.

Quis enim te diſcernit? Scio hunc locum uariè exponi. Sed hic mihi proprius & germanus ſenſus uidetur: *Quis te diſcernit?* ideſt, Quis ab alio te ſeiungit quo minus unum ſitis, ſicut ſunt diſpenſatores Dei? Non enim opinione hominũ id fieri poteſt, ut quis alium à ſe disiungat, ſed autoritate maiorum, & ante omnes ipſius Dei: ſicut diſcernuntur hęretici & ſchiſmatici à Deo per Pontificem in autoritate decernentem ac diſcernentem, ſegregando ab eccleſia inobedientes & contumaces. Quòd ſi aliquod donũ habes, quo præcellis alterum, nunquid ob hoc diſcernere teipſum potes? Abſit: propter quod dicit.

Quid enim habes quod non accepiſti? Quid enim aliud eſt teipſum diſcernere ab alijs, quàm inflari & gloriari in donis, quaſi ea non acceperis? Tu enim uis ea conuertere in tuam gloriam, quæ tñ data tibi ſunt ad aliorum ædificationem, & ſalutem. Quare B. Paulus indignabundus meritò adijcit in eos faſtidioſos, qui ſic ſeipſos diſcernebãt.

Iam ſaturati eſtis &c. Saturatos uocat: quia putabant ſe ulterius nulla indigere diſciplina. *Iam diuites facti eſtis*, ſimul diuites appellat: quia præſumebant ſe tanquàm abundantes, poſſe etiam alijs ſubuenire docẽdo. Et quoniam id faciebant cũ æmulatione, ideò ait: *Sine nobis regnatis*, quia ſubijciebant ſibi ſectatores. At cum illud non eſſet regnare, ſed ſchiſma & tyrannidem fouere, meliorem illis mentem precatur, quoddã permixtum metu deſiderium oſtendendo, & ait.

Et utinam regnetis, ut & nos uobiſcum regnemus. Nã in uero chriſtiani ſtatus regno regnant omnes: quia amoris uinculo charitas ligat omnes, & neminẽ excludit, niſi qui non obtẽperant eccleſię.

Puto enim quòd Deus nos Apoſtolos nouiſſimos oſtendit tanquàm morti deſtinatos: quia ſpectaculum facti ſumus mundo, & Angelis, & hominibus. Nos ſtulti propter CHRISTVM: uos autem prudentes in CHRISTO. Nos infirmi, uos autem fortes. Vos nobiles, nos autem ignobiles. Vſque in hanc horam & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur, & inſtabiles ſumus, & laboramus operantes manibus noſtris. Maledicimur, & benedicimus. Perſecutionem patimur, & ſuſtinemus: Blaſphemamur, & obſecramus. Tanquàm purgamenta huius mundi facti ſumus, omnium peripſema uſque adhuc.

Puto enim &c. Tametſi alij aliter hunc locum exponant, mihi tamẽ uerior hic uidetur Apoſtoli ſenſus, ut uoluerit indicare Dei circa hoc in eccleſia prouidẽtiam, qui dedit illis Paulum, & (ut innuit pluralis numerus) etiam Barnabam ſimul. Vocat uerò ſe & Barnabam nouiſſimos Apoſtolos: quia poſt alios fuerunt ſegregati à Spiritu ſancto, ut ſcriptum eſt: Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus, ad quod aſſumpſi eos, uidelicet, ut eſſent miniſtri uerbi, & myſteriorum Dei in gentibus, quos præcipuè IESVS uoluit eſſe ſibi ſimiles in paſſionibus, & in abiectione: ut per illos & eorum merita alij ſubleuarentur. Et hoc declarauit Corintijs, ne abuterentur illa eorum abiectione & humilitate, quaſi non eſſent ſummi, et pares cum alijs diſpenſatores.

Act. 13.

Puto enim &c. Non eſt opinantis aut dubitantis dictum, ſed modeſtè loquentis, & ait: *Nos Apoſtolos nouiſſimos*, ſeipſum in primis commemorans cum Barnaba, qui (ut diximus) fuerunt nouiſſimi in Apoſtolatu, *Deus oſtendit tanquàm morti deſtinatos*, ut publicè mactandos, uelut ſceleratos quoſdam homines in oſtenſionẽ alijs: ideò ait.

De uita Apoſtolica.

Quia ſpectaculum facti ſumus mundo &c. His enim duabus creaturis, ideſt, Angelis & hominibus finitur mũdus: quia cætera propter homines ſunt. Et hi hoc theatrum ſpectare ualẽt, & eius ſummã conſyderare anguſtiam, ex qua tamen fœliciſſimum tandem exitum conſequuturi erant, qui patiebantur. Et ut hanc ſui ipſorum oſtenderet abiectionem, & deſtinationem ad aram uelut ouium occiſionis, addit particulariter.

Nos ſtulti propter CHRISTVM, quia ſcilicet ea facimus, quæ ſapientia mundi arbitratur ſtulta eſſe, ut eſt ſpernere diuitias, abijcere uoluptatẽ, mũdi conculcare gloriam, & ſaturari opprobrijs & contumelijs. A quibus uirtutibus quantũ ſit aliena Prælatorũ uita, ipſi uiderint. Et tamen lau-

Diſcant hinc Prælati.

di nobis & autoritati uertimus, quòd in Apoſtolorum locum regēdis eccleſijs ſucceſſerimus. Ad lautas epulas, & palatiorum apparatum & ornamenta, uirtutes prælatorum relegatæ noſtris temporibus uidētur. Et utinam hîc ſaltem ſiſteretur, nec interuenirent opera tenebrarum. *Vos autem prudentes in* CHRISTO, non ironicè (ni fallor) ſed quia CHRISTVS factus eſt exemplum omnibus etiam infirmis, qui ſubire altiſſima paupertatis, & extrema patientiæ nequeunt. Et ijs interdum ſe conformauit portās loculos, & puluinari utens in naui: quæ uidentur humanæ prudentiæ, quam CHRISTVS in infirmis non improbauit. Ideò qui tales ſunt, dici poſſunt prudentes in CHRISTO addit.

Nos infirmi, uos autem fortes. Vocat ſeipſos infirmos, quaſi abſq; authoritate & poteſtate uel ſubijciendi ſibi illos, uel ab eis accipiendi aliquid: quia non abutebantur ea poteſtate, ſicut hodie faciunt multi epiſcoporum: & quidam ex Corinthijs olim faciebant, quēadmodum in altera epiſtola conqueritur aduerſus eos, dicens illis minoribus ex Corinthijs: Suſtinetis ſi quis uos in ſer- (2.Cor.11.) uitutem redigit, ſi quis deuorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur, ſi quis in faciem uos cedit, quaſi nos infirmi fuerimus in hac parte &c. *Vos nobiles, nos autem ignobiles*, hoc eſt, ſine honore. Et hoc in eundem ſenſum. *Vſq; in hanc horam & eſurimus &c.* Ac ſi dixerit. Non ſemel quidem, aut bis hoc contigit, ſed aſſiduè uſq; in hanc ipſam horā. Et primò corporis paſſiones ſignificat, quoad neceſſaria uictus, quod magnum eſt: tum quoad ueſtitum. Adiungit & iniurias in corpus: unde ait. *Et colaphis cedimur.* Addit & peregrinationis incommoda, qui non haberent ſedes aliquas certas. *Et inſtabiles ſumus*, hoc eſt, palantes & uagabundi incertis ſedibus. Et quod maius eſt, in tot laboribus & incommodis, uictum inſuper manibus proprijs quæritamus. Nam quidam in parte beatitudinis conſtituit rem labore non partam, ſed abſq; ſudore relictam.

Pro paſſionibus Apoſtolorum & Pauli.

Maledicimur, & benedicimus &c. Hæc addit quæ perfectę erant & chriſtianæ manſuetudinis, uidelicet reddere pro maledictis benedicta, & patientiam perſequutionibus opponere, & obſecrationes blaſphemijs. Blaſphemia enim erat, quam admittebant in Dei Apoſtolos increduli, uituperantes quod erat Dei in illis.

Tanquàm purgamenta huius mundi facti ſumus. Concludit poſtremò omnem ambitionem conculcandam, dum factos ſe ait tanquàm purgamenta, ſiue excrementa totius mundi, quæ ad hoc tantùm ſunt, ut emittantur, & ſint; *peripſema*, ideſt, quicquid eſt ſuperfluum, abiectum, & nauſeabundum, ut proijci debeat. Tales enim ſe eſſe in oculis mundi huius præ ſe ferebant Apoſtoli, præſertim B. Paulus. Sequitur.

Non ut confundam uos hæc ſcribo, ſed ut filios meos chariſſimos moneo. Nam ſi decem millia pædagogorū habeatis in CHRISTO: ſed non multos patres. Nam in CHRISTO IESV per euangelium ego uos genui. Rogo ergo uos, imitatores mei eſtote, ſicut & ego CHRISTI. Ideò miſi ad uos Timotheum, qui eſt filius meus chariſſimus, et fidelis in Domino, qui uos commonefaciat uias meas, quæ ſunt in CHRISTO IESV, ſicut ubique in omni eccleſia doceo. Tanquàm non uenturus ſim ad uos, ſic inflati ſunt quidam? Veniam autem ad uos citò, ſi Dominus uoluerit: & cognoſcam non ſermonem eorum qui inflati ſunt, ſed uirtutē. Non enim in ſermone eſt regnum Dei, ſed in uirtute. Quid uultis? In uirga ueniam ad uos, an in charitate, & ſpū manſuetudinis?

Non ut confundam uos &c. Nulla eſt maior humanæ ſapientiæ confuſio, quàm cum aduerſus eam ſtultitia Crucis opponitur, in eos præcipuè qui etſi CHRISTVM profiteātur, non perfectè tamen ambulant ſecundum illam, quo fit ut huiuſmodi exprobrationem ferre non poſſint. Vnde Apoſtolus ſapienter ait, ſe non ob iſtam cauſam id agere, ſcilicet quò illos confunderet, hoc eſt, gratia excutiendi pudorem & uerecundiam ab agnitione ſuæ ipſorum arrogātiæ, ſed admonendi ut filios chariſſimos, uidelicet, ne in ſui detrimentum abuterentur iſta abiectione & humilitate Apoſtoli præceptoris ſui ac patris, quā oportebat eum præ ſe ferre. Probat autem eos eſſe filios aiens. *Nam ſi decem millia pædagogorum*, ideſt, multos pędagogos *habeatis in* CHRISTO, *tamen non multos patres*: quia ipſe primus genuerat eos in CHRISTO per euāgelium. Vocat pædagogos præ ſe, illos quibus ipſe curam plebis commiſerat, quæ recens nata erat in Domino.

Rogo ergo fratres &c. Cum igitur eſſent eius per euangelium filij, magna cum pietate rogans admonet, ſeu exhortans, ut tāquàm ueri & obedientes filij patrem uelint ſeipſum imitari, quia & ipſe erat CHRISTI, ut ueri omnium genitoris, imitator. Quod ut lubentius facerent, teſtatur ſe ad eos miſiſſe Timotheum, ſuum ſimiliter chariſſimum filium & fidelē in Domino, ut ipſe qui iam imbiberat uias eius, commonefaceret illos de eis, quoniam erant in CRHISTO. Sicut. n. CHRISTVS ambulauit, & ipſe ambulabat. Et ſicut docebat in eccleſia, ita faciebat: ut non ſolùm ſermone, ſed & opere potens eſſet. Concordabat enim lingua cum corde, & opera cordi reſpondebant, & cor ipſum Deo.

Tāquàm non uenturus ſim ad uos ſic inflati ſunt quidā. Quia omnibus fiebat omnia Apoſtolus, in ędificationem tamen: Ideò ipſe mutans nunc quodammodo ſeipſum ab infirmitate, & in potentia ſe erigens aduerſus quoſdam qui ſe efferebant inflati, tanquàm ipſe Apoſtolus nūquàm eſſet ad eos uēturus, incipit comminari ſeuerioribus uerbis, & ait. *Veniam autem ad uos citò, ſi Dominus uoluerit &c.* Se ad eos uenturum denunciat, ſi Deus permiſerit. Hanc uerò conditionem, etiam ſi tacitè ſubintelligi facillimè potuiſſet, non tamen

frustrà

fruſtrà exprimitur, ut oſtendat quæ cogitabat ſe cogitare ſecundum Deum. Et comminatur ſe probaturum uirtutem eorum qui inflantur, non ſermonem: quãdoquidem uerba quæ rerum & uirtutum pondere carent, inania ſunt: quia regnum Dei, ideſt, eccleſia CHRISTI, non eſt in ſermone, ideſt, non conſiſtit in meris uerbis & diſerto ſermone, ſicut nec ui ſermonis conflata eſt: *ſed in uirtute*, uidelicet Spiritusſancti. Sic enim fundata eſt, & ſic conſiſtit. *Quid uultis? In uirga &c.* Hoc in loco ſignificare uult Apoſtolus animum ſuum, qui ut eſt promptus uti uirga in contumaces, ſi opus fuerit, ita etiam ſe futurum promptiorem ad manſuetudinem & indulgẽtiam erga obtemperantes. Optionem autem illis præbet, ut eligant utrum uelint, An ſpiritum poteſtatis, qui grauis eſt, et ita grauis ut nihil ſit in terris grauius: an uerò ſpiritum manſuetudinis & lenitatis, quo nihil bonæ menti amabilius.

Cap. V.

OMninò auditur inter uos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes: ita ut uxorem patris ſui aliquis habeat. Et uos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, ut tollatur de medio ueſtrum qui hoc opus fecit. Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu, iam iudicaui ut præſens, eum qui ſic operatus eſt, in nomine domini noſtri IESV CHRISTI, congregatis uobis, & meo ſpiritu cum uirtute Domini noſtri IESV, tradere huiuſmodi hominem Satanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſaluus ſit in die Domini noſtri IESV CHRISTI.

Non eſt bona gloriatio ueſtra. Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit? Expurgate uetus fermentum, ut ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis azymi. Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt CHRISTVS. Itaq; epulemur, non in fermento ueteri, neq; in fermẽto malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & ueritatis.

HIC ſecunda incipit epiſtolæ particula, ubi primò inuehitur in uitium fornicationis inceſtuoſæ, & obiter omnis fornicationis: unde ueluti exhorreſcens ait. *Omninò auditur*, tanquàm ex omnibus locis diuulgaretur fama illius flagitij, ut non temerè fides haberetur tantæ famæ. Et deteſtans illud atq; exaggerans, ait: *& talis fornicatio, qualis nec inter Gentes* nominabatur. Nam nephaſtæ olim atq; inceſtæ hę nuptię dicebantur propter honorem aurium, ne particularis turpitudo cogitaretur. Vxore.n. patris quidam abutebatur, nec exprimitur id ſceleris patre uiuente perpetratum fuiſſe: licet quidã id ex eo arguant, quia uocat uxorem patris. Nõ ulterius enim eſſet (aiunt) eius uxor, qui non uiueret. Quaſi uerò non eo modo loquendi utantur omnes, etiam ſcripturæ ipſæ, quæ illum uocãt patrem, qui olim erat, & ita filium, & matrẽ & uxores. Nec enim ueriſimile eſt hoc à Corinthio, patre uiuente, factum fuiſſe. Alioqui & hoc Apoſtolus expreſsiſſet ad maiorem criminis deteſtationem, & ad incutiendum horrorem. Quicquid tamen ſit, res ſemper ſceleroſa fuit & abominabilis, etiam apud Gẽtes, cum patris uxore rem habere, uel ipſo patre defuncto: Quamuis Caietanus aliter, nimium certè licentioſè, doceat.

Contra inceſtuoſum concubitum.

Et uos inflati eſtis, & non magis luctum &c. Conqueritur Apoſtolus, quòd in tanto delicto inflarentur illi, qui ſectas congregabant: & propterea huiuſmodi homines non ſolùm non puniebant, uerum etiam ad ſe alliciebant, quo ab illis fouerentur & prædicarentur, cum magis eos pellere atq; abs ſe mari & terra abigere debuiſſent, & ita luctum aſſumere. Nam & ſi iuſtitia Propoſitum cogat aliquos à grege ut peſtiferos abĳcere, charitas tamen cogit lugere illos dum eĳciuntur, ut ſic deplorati tollantur de medio: ſicut & Dauid luxit filium, quouſq; de medio ſublatus eſt.

Ego quidem abſens corpore, præſens autẽ ſpiritu etc. Hic ſignificat in quo illi defecerunt, ſe ſupplere: quia debebant hominem damnare, & non dãnarunt. Ideò ſignificat ſe nunc hoc ipſum facere cum illis. Per hanc igitur ſcripturam, quia in ſcripturis ferenda eſt damnationis ſentẽtia, quùm iuridicè & ex more proceditur, dãnauit hominem hac pœna miraculoſè, uidelicet, ut ſub tortore Satana affligeretur ſecũdum carnem tantùm. Cum autẽ præſens iudicantis perſona requiratur dum ſententiã profert, ideò excuſat corpore quidem ſe abſentem eſſe, ſpiritu tamen præſentem proteſtans, & ſic tanquàm pręſentem in ſpiritu ſe proferre ſententiam. Porrò cum Chriſtianorum iudicium debeat habere aſſiſtentes, & comprobantes ſententiam pronunciantis, ſubdidit. *Congregatis uobis, & meo ſpiritu.* Quoniam uerò talem ſententiam non poterant alĳ exequutioni mandare, niſi aſſiſteret uirtus Domini, ſubiunxit. *Cum uirtute Domini.* Poſtremò cũ pœnæ inflictæ debeant eſſe medicina, potius quàm uindicta, ideò in quẽ finem hanc tulerit ſententiam explicat, aiens à ſe traditum hominem Satanæ in interitum carnis, *ut ſpiritus ſaluus fiat, in die Domini noſtri* IESV CHRISTI. Et uocat interitum carnis illud Diaboli flagellũ, quo affligebat crudeliter illius carnem. Et pœna ipſa quidem fuit & peccato, & tempori congrua. Peccato primùm, quia æquum eſt ut per quæ quis peccat, per ea etiã plectatur. Peccauit caro per diabolum, & per diabolum caro plectitur: quia illa pœna ueniebat à potentia diuina latente, ad aſtruendam apoſtolicam authoritatem. Sic enim B. Petrus puniuit Ananiam & Sapphiram. Et ipſe B. Paulus Elimam magũ. Sic fieri oportebat in initio fidei (rarò tamen) ad terrorem & exemplum malorũ, donec ſtatueretur fides & ſtabiliretur. Quòd uerò quidam comminiſcuntur de excõmunicatione, longè abeſt ab intellectu literę, hoc eſt, à propria uerborũ ſignificatione, quam ſemper tueri debemus, niſi ſenſus reſultet fortaſſis abſurdus.

Autoritas Apoſtolica & poteſtas.

Act. 5. et. 13.

Non eſt bona gloriatio ueſtra. Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit? Apoſtolus contra eos qui ob id gloriabãtur, quòd plurimos haberent ſectatores, parcentes ob eam gratiam uirgæ iuſtitiæ, ne ſe redderent illis odioſos (ſicut et nunc multi faciunt) ne minueretur diſcipulorum numerus, hoc ipſo primò oſtendit non eſſe bonã huiuſmodi gloriationem, tacens rationem quæ erat in promptu: quia non eſt uera gloria quæ uenit à malis hominibus. Et adijcit, cum toleratur homo morbidus, eius contagione omnes contaminari: non ſecus ac fermentum totam maſſam fermentat, ad ſe trahens, & de ſuo impartiens toti maſſæ. Et ſicut eſt iſtud in fermento malitiæ & nequitię, ita eſt in fermento fidei & charitatis, quando multa uis ſpũs eſt in eo. Vnde eos admonet.

Expurgate uetus fermentum, hoc eſt, ueteris hominis peccatum dominans in membris noſtris, donec per CHRISTI gratiã expurgetur. Nam adueniente nouo homine, ueterem oportet expelli. Nouus autem homo uenit, ſi illi præparẽtur uiæ ipſius Domini, quæ ſunt miſericordia & ueritas. Miſericordia enim exigit confeſſionem propriæ miſeriæ, ac implorationem diuinæ pietatis ac clementiæ. Et ueritas laudem requirit, ut laudetur qui uerax eſt & fidelis in omnibus uerbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis. Et ſic fiet, *ut ſitis noua conſperſio*, uidelicet, facta hac expurgatione, quam quiſq; tenetur facere, ex qua reſultabit nouus homo: unde ait.

Sicut eſtis azymi, Omnes facti ſumus azymi in CHRISTO, ideſt, uenerunt dies azymorum, qui dies habent ſtatum gratiæ & tempus, ad quod peruenimus, quando omne fermentum expurgãdum eſt a nobis: *quoniã Paſcha noſtrum*, iam nõ eſt ille agnus carnalis, ſed CHRISTVS *immolatus*. Iudæis quidem perijt ſuũ paſcha, nec habent nouum, quod iugiter imolatur. Hæretici ſimiliter non habẽt paſcha, qui non ſunt azymi, ſed in omni immunditia accedunt ad agnum, noctu cũ ſacrilega concumbentes, & mane ſacrificantes, ſi modo ſacrificare dici ualeant. Sunt & qui nihil penitus ſacrificant, nec ullum omninò habent paſcha: nec poſſunt audire quod ſequitur, & quod ad fideles tantum pertinet.

De ſtatu chriſtiano.

Itaq; epulemur, ideſt, feſtiuum agamus diem epulando, *non in fermento ueteri*, ideſt, non ſecundum ſtatum, in quo eramus in ueteri homine exiſtentes, quando peccatum regnabat in nobis: *neq; in fermento malitiæ & nequitiæ*. Ego commutando dicerem, *nequitiæ & malitiæ*, ſicut uerius habet gręca lectio. Sermo enim in ſignificatione debet creſcere. Hominem autem nequam, græcè κακὸν, diceremus hominem remiſſum, et ceſſantem à bono. Malitioſum uerò, hoc eſt, πονηρὸν, etiam induſtrium & laborioſum ad malum. Et hoc eſt Diaboli proprium. *Sed in azymis ſynceritatis, & ueritatis*. Reprobatur ergo uetus fermentum, ideſt, uigor fomitis, & ignorantia, quæ à ueteri peccato ſunt, unde oritur & nequitia & malitia. Et contrà probantur azymi ſynceritatis & ueritatis, contra ignorãtiam & tenebras priores, & contra uelamina figurarum. CHRISTVS enim ueritas eſt, ideſt, uerum bonum nobis promiſſum à Deo, cui aduenienti umbræ & figuræ ceſſarunt.

Scripſi uobis in epiſtola, Ne commiſceamini fornicariis. Non utique fornicariis huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis ſeruientibus: alioquin debueratis de hoc mũdo exiſſe. Nunc autem ſcripſi uobis, non commiſceri. Si is qui frater nominatur inter uos, eſt fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiẽs, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cum eiuſmodi nec cibũ ſumere. Quid enim mihi de iis qui foris ſunt iudicare? Nonne de iis qui intus ſunt uos iudicatis? Nam eos qui foris ſunt, Deus iudicabit. Auferte malum ex uobiſipſis.

Scripſi uobis in epiſtola &c. Scripſerat B. Paulus aliam ad Corinthios epiſtolam, quam non habemus. Et in illa ſignificauerat, ne cum fornicarijs cõmiſcerentur: quod ipſi non ſatis intelligebant. Putabant enim Apoſtolum uetuiſſe de ijs ſolùm, qui adhuc erant infideles non initiati baptiſmo. Vnde ipſe hunc eorum intellectum corrigens, quem ſuæ mentis fuiſſe negat, declarat hac epiſtola ſe non dixiſſe omninò de fornicarijs huius mundi; aut auaris, aut huiuſmodi. Nam & tales, ideſt, auari ac rapaces, fornicarij ſpiritualiter dici poſſunt. Auaritia enim eſt quædam idolorũ ſeruitus: quia per eam præfertur creatura Creatori, & quodam modo colitur atq; honoratur ſupra Deum. Non ergo de ijs ſe loquutum dixit Apoſtolus, de quibus nullum eſſe oportuit cuiquam dubium. In profeſſione enim euangelij clarũ erat, cum talibus nullum poſſe haberi commercium, nec licere commiſceri. Et hoc eſt quod ait.

Alioqui debueratis de hoc mundo exiſſe. Et accipit exire de mundo in eum ſenſum, quo non eſſe in mundo dicuntur à Domino, quorum conuerſatio non eſt cum hoc mundo, ideſt, cum mundanis, ſed omnis ſpes in Deo uiuente, & in cœlis. Non ergo prohibuit illis Apoſtolus per literas, conuerſationem & commixtionem cum his qui non eſſent Chriſtiani. Nam hoc iam ipſa profeſſio chriſtianitatis effecerat. Declarans itaque ſe ſenſiſſe de Chriſtianis, qui illis delictis erant implicati, ait.

Ioa. 17.

Nunc autem ſcripſi uobis, ideſt, poſtq; iam eſtis in lege CHRISTI, ſcripſi uobis ne cõmiſceamini. *Si is qui frater nominatur inter uos*. Fratres propriè ſecũdum ſpiritum dicimur omnes, quotquot ſumus baptizati, & CHRISTVM induimus. Si quis autem horum fornicator fuerit, & his uitijs infectus quæ hic narrantur, eſt uitandus (ſupple tu) ſi hæc conſtent in facie eccleſiæ ut iam nota, & quaſi inueterata. Nam de occultis nõ eſt iudicium, niſi ſolius Dei: neq; ſtatim ex uno lapſu talis eſt homo cenſendus, niſi perſeueret in delicto. Nam de illis alibi iubet, ut in ſpiritu lenitatis arguantur. Ergo famoſos peccatores hîc notat, quos uult uitari. Quidam tamen hũc textum deſtruentes

Gal. 6.

Caietanus.

ſtruentes, quia non intellexerunt, auſi ſunt etiam facere diſcrepantem Apoſtolũ à ſententia CHRISTI, circa rõnem & cauſam excõmunicationis.

Quid enim mihi de iis qui foris ſunt iudicare? Adiungit autem Apoſtolus rationem, quare nõ dicat de aliis, *qui foris ſunt*, ideſt, extra eccleſiam: & manifeſta eſt, uidelicet, quoniam excommunicari legitimè ii non poſſunt, cum non attineant ad forum & iuriſditionem eccleſiæ: neq; in communione unquàm fuerunt, ut excommunicari, ideſt, a communione priuari ualeant. Sunt enim ipſo iure iudicati antiqua ſententia: Qui non credit, iam iudicatus eſt, ait ipſemet Dominus: & item iudicandi de nouo peccato à Deo, qui ſpreuerunt bonitatem eius communionẽ offerentis in ſalutem.

Ioa. 3.

Auferte malum ex uobiſipſis. Concludit igitur, iubens ut auferant malum à ſemetipſis, eos excludendo qui ſuo contagio poſſent alios perdere, & ſuauem chriſtianæ puritatis odorem apud infideles in fœtorem conuertere: cum debeat lux noſtra coram illis apparere, ut uidẽtes opera noſtra bona glorificent Deum Patrem qui in cœlis eſt, per IESVM CHRISTVM Redẽptorem omniũ.

Cap. VI

AVdet aliquis ueſtrum habens negotium aduerſus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos? An neſcitis quoniá ſancti de hoc mundo iudicabunt? Et ſi in uobis iudicabitur mundus, indigni eſtis qui de minimis iudicetis? Neſcitis quoniam Angelos iudicabimus? quantò magis ſæcularia? Secularia igitur iudicia ſi habueritis: contẽptibiles qui ſunt in eccleſia, illos conſtituite ad iudicandum. Ad uerecundiam ueſtram dico. Sic non eſt inter uos ſapiens quiſquá, qui poſsit iudicare inter fratrem ſuum? ſed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles? Iam quidem omninò delictum eſt in uobis, quòd iudicia habetis inter uos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare nõ magis fraudem patimini? Sed uos iniuriam facitis & fraudatis: & hoc fratribus. An neſcitis quia iniqui regnũ Dei nõ poſsidebunt? Nolite errare. Neque fornicarii, neque idolis ſeruientes, neque adulteris, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neq; ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnũ Dei poſsidebunt. Et hæc quidam fuiſtis: ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri IESV CHRISTI, & in Spiritu Dei noſtri.

A*Vdet aliquis ueſtrum &c.* Hic incipit quarta præſentis epiſtolæ particula, ubi tangit in quibus peccabant, litigia nimirum & forenſes controuerſias inter ſe habẽtes. Vnde primò in ipſos actores indignatur, qui conueniebant fratres apud ethnicos iudices, & conſequenter iniquos, ac proptereà indignos qui iudicarent: quia æquitas in iudicante requiritur, quæ apud infideles, & chriſtiani nominis inimicos inueniri non poterat. Non ergo Chriſtiani eſt cauſam ſuam proſequi apud magiſtratus infidelium, cum proprios habeant iudices. Ideò ait. *Et non apud ſanctos?* Et ſanctos uocat Chriſtianos, ideſt, mundos per aquam baptiſmatis. Quod uerò legimus: Apud iniquos, græcè habetur ἐπὶ ἀδίκων, ideſt, ſub iniuſtis. Et ut eos ab hac indignitate deterreret, & Chriſtianorum dignitatem extolleret, addit.

An neſcitis quòd ſancti de hoc mundo iudicabunt. Iudicabunt enim ſancti nationes, ſiue mundum, aſsidentes cum CHRISTO iudice. Neq; uerò intelligas iudicium comparationis tantum, ſed etiã poteſtatis: Alioqui nihil ualeret hoc Apoſtoli argumentum. Non inquam ualet, ut ſi comparatione meæ iuſtitiæ proſpicitur ratio condemnationis in alium iniuſtè agentem (Hoc eſt enim cõparationis iudicium) iccircò etiam habeam in ſæcularibus iudicium auctoritatis & iuriſditionis, quod tamen uult probare B. Paulus. Ergo de iudicio poteſtatis loquitur, de quo etiam dixit Dominus: Sedebitis & uos iudicantes duodecim tribus Iſrael. Et hoc eſt quod hîc ait.

Pro iuriſditione eccleſiæ.

Luc. 18.

Et ſi in uobis iudicabitur mundus, indigni eſtis qui de minimis iudicetis? Si in uobis, ideſt, ſi per uos. Tropus eſt hebraicus: ſicut dicitur. In manu potenti, ideſt, per manum potentem. Licet enim ſummus iudex ſit ſolus CHRISTVS, per ſuos tamen qui eum ſequuti fuerint, etiam iudicabit. Sed qua ratione ualet argumentum, ex eo quòd tunc iudicabunt ſancti mundum de peccato, ideò & nunc iudicare ualeant ſæcularia? Nam CHRISTVS iudicum omniũ ſummus dixit litigantibus, & eius iudicium poſcẽtibus: Quis me conſtituit iudicem, ſeu diuiſorẽ inter uos? Quare ſciendũ quòd Apoſtolus non arguit iudicium actuale ſæculariũ ex iudicio ſpiritualium, ſed habilitatẽ huius iudicii.

Luc. 12.

Pro cuius rei intellectu ſciendum eſt, Sicut duo ſunt regna, & duę reſpublicę: ita duo eſſe iudicia. Alterum iudicium ſpirituale, & aduerſos eos qui contra maieſtatẽ diuinam, & regnum eius, & pacem ſpiritualem admittunt uiolando charitatis præcepta. Alterum eſt contra eos qui admittunt contra hominum ſcita & placita, quæ regni terreni ſtabilitatem ac pacem ſpectant: quanquàm qui in hoc deliquunt, etiam in regnum Dei delinquunt. Per ipſum enim reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt, ait ſcriptura. Et ipſe Dominus probat hæc regna, & uult eorum leges & iura obſeruari. Et tamen hæc ipſa regna diſtinguuntur fine. Quodlibet enim ſuum finem habet. Et primum quidem regnum habet finem ſuũ ſpiritualem, ſcilicet uitam æternam, fœlicitatem in cœlis. Alterum uerò carnalem & temporalem finem, uidelicet uitam tranquillam & pacificã mũdi huius. Ideò ſunt etiam iudicia ęternorum, & iudicia ſæcularium. Et ſic quodlibet debet habere ſuos proprios iudices. Atqui nũc cõſtat ſanctos iudicio illo grauiori, uidelicet in regno Dei, iudicaturos

Duplex iudiciũ ſpirituale, et tẽporale.

Prou. 8.

caturos

caturos nationes, ut quibus ipſe CHRISTVS iudicium quaſi aſſeſſoribus ſuis daturus eſt. Si ergo iudicabunt in iudicio ſummo de æternis præfecti iudices, quomodo poſſunt indigni æſtimari qui de ſecularibus, & multò uilioribus cauſis iudicare debeant? Si ſimiliter (ſupple tu) præficiantur iudicio, ab his qui poſſunt præficere. Omnis nanq; iuſta collectio & reſp. põt ſibi præficere proprios iudices. Vnde non dixit CHRISTVS ſe incapacem & inhabilem ad iudicandum, ſed tantum dixit, ſe non eſſe conſtitutum & electum ad illud iudicij genus ſæculare, ſicut oportebat ad hoc ut poſſet iudicare. Nec. n. tũ decebat de rebus hominum illũ ſibi ſumere iudiciũ, ad quod exercendũ ſecundum diſpoſitionem paternam nõ uenerat. Venerat quippe ſaluum facere mundum, non autem iudicare. Nec item uenerat ciuiles innouare leges, & ſæculares conſtitutiones, & iura, quæ prohibent priuatis iudicium, quantũuis ſanctis & peritiſsimis. Regnum autem illius non erat ex hoc mundo, uidelicet, ſæculare: & quantũ ad illud pertinebat, perinde ſe gerebat ac quilibet alius priuatus. Idcò dixit: Quis me conſtituit iudicem &c.

Et hoc aduerſus illos miſeros hæreticos, qui nõ ſolùm hæc inuicem ſæparant, uidelicet, regna & iudicia ſpiritualia ex una parte, & iudicia ſæcularia ex altera parte (quod rectè quidem facerent) ſed etiam faciunt ita oppoſita & incompatibilia, ut negent ſpiritualibus licere ſæcularia diſcernere, & iudicare: quod eſt peruerſum. Cõtrà potius dicendum erat, ſæculares ſpiritualium cauſarum non eſſe legitimos cognitores & Iudices: quãuis hoc ſibi contra fas & ſacrilegè uſurpent. Præpoſterum enim eſt & indignum facinus, ſummo ipſi Iudici uehementer odioſum. Spiritualis autem iudicat omnia, & à nemine iudicatur. Debet autem ſæcularis poteſtas ſubſeruire ſpirituali poteſtati. Et hîc Apoſtolus dixit expreſſè, eum qui ſit ad iudicium æternum idoneus, multò magis ad ſæculare eſſe idoneum. Quod tum rectè facturus eſt, cum ad hoc legitimè præponetur. Et quæ *ſecularia* dixit interpres, græcè βιωτικὰ optimè dicuntur, ideſt, bona huius ſæculi, quæ ad ſuſtentandam ærumnoſam hanc uitã ſunt neceſſaria, pro quibus tamen miſeri tanto ſtudio contendimus.

Neſcitis quoniam Angelos iudicabimus? Nedum homines improbi à ſanctis iudicabuntur, uerũ etiam ipſi Angeli mali, qui & ipſi in illa die referent iudicium ſuum perfectum & abſolutum, cum eijcientur in tenebras extremas, ſempiternũ illorum, & prauorum hominum carcerem. Si ergo Angeli ſubijcientur ſanctorum iudicio de rebus ſpiritualibus, quantò magis de ſæcularibus congruit, ut in eccleſia poſsint eſſe iudicia, quibus dirimantur Chriſtianorum controuerſiæ & lites? Eſt autẽ argumentum à maiori ad minus. Itaq; quid in poſterum facto ſit opus docet. & ait.

Locus uariè expoſitus.

Secularia igitur iudicia ſi babueritis &c. Etſi locus hic uariè exponatur, mihi tamen hic ſenſus uidetur proprius, ut Apoſtolus quaſi cum ſtomacho, & ad pudorem eorum qui hæc ignorabãt, loquutus, eſſe ſcilicet poteſtatem hanc in eccleſia iudicandi, quaſi obijcientibus & interrogantibus: Quos igitur nobis præficiemus ad iudicandum? ſic ſtomachoſè reſpondeat. Si habeatis talia negocia (quæ minime tamen habere deberetis) *conſtituite contemptibiles*, hoc eſt, eos qui ſunt infimi, *in eccleſia* (ſupple tu) potius quàm eatis ad iudicia infidelium. Vnde ait: *Ad uerecundiam ueſtram dico*, non quod ita uelim fieri.

Sic non eſt inter uos ſapiens quiſquàm qui poßit iudicare &c. Vide ut indicat ſtomachum: neq; à contemptibilibus eſſe iudicandũ ſe ſtatuiſſe, ſed illud ad confuſionem eorum dixiſſe. Adiũgit enim; *ſic*, quaſi diceret. Sic manet pauper & exhauſta ueſtra eccleſia, ut non ſit prorſus ſapiens ullus inter uos, qui poſsit iudicare inter fratrẽ, ſed ſit opus contemptibiles præficere? Græcè legitur ἀνὰ μέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. i. in medio fratris ſui, ut ſingulare ſit pro plurali poſitum, ac ſi dixerit: in medio fratrum. Obiurgatione igitur utitur hîc Apoſtolus, & hic uidetur mihi eius planus ſenſus: Malo ut contemptibiles qui ſunt in eccleſia iudicent (ſi ſit opus) inter uos, quàm eatis ad infideles eorum requiſituri iudicia. Quòd ſi hoc uobis indignum uidetur, non deſunt tamen in eccleſia ſapientes, qui poſſunt hoc munus obire, ne ſit neceſſe apud infideles iudicari.

Qua in re duo reperiebantur non leuia mala. Et primum, adeſſe fratri cum fratre litigiũ: quod non eſt proprium Chriſtianorum, & uerorum in CHRISTO fratrum. Et alterum, hoc apud infideles agitari, qui ſcandalizabantur facilè uidentes iudicia illa, & conſequenter errata & delicta Chriſtianorum, ut ſic occaſione oblata & capta, blaſphemarent nomen Domini, in religionẽ obiectantes (ut faciunt craſsi homines & inconſiderati) quod ueniebat ex prauitate hominum, nõ ex lege Chriſtianorum. Imò uerò tum potiſsimum legem commendare deberemus: q̃m ſi obſeruaretur, nulla penitus extarẽt eiuſmodi iurgia. Oriũtur autem, quoniam legis bonæ præceptis non parent homines. Quanquàm non ſolùm propter ſcandalum dixit hoc Apoſtolus, uerùm etiam propter ipſum decorum, quaſi in eccleſia Dei ſancta deeſſet talis poteſtas, quæ tamen erat apud infideles & paganos, de uera religione & charitatis præſtantia non ita inſtructos. Inſuper annotandum, non reprobari hîc iudicia infidelium, cũ & ipſi habeant poteſtatem à Deo: nec uetat quo minus obediant ſuis præſidibus, quando illi uocarent in ius, & eſſent ſub eorum iuriſdictione. Sed hoc tantum prohibet, ne ipſi ſua ſponte prouocẽt atq; accedãt ad eos, apud quos litigent, cum habeant ipſi meliorem à Deo in hoc ipſum poteſtatem. Non me præterit ſuperiorem locum aliter à B. Bernardo exponi in libro ad Eug. de cõſ. At quod mihi magis placuit, enarraui.

Iam quidem omninò delictum eſt in uobis, quòd iudicia habetis inter uos. In Græcis legitur, ἥττημα, quod non uidetur ſonare delictum, ut Eraſmus notat: ſed reuera etiam delictum ſignificat, & ita pleriq; eruditi aſſerunt: ſignificat & diminutionem. Nã

ἥττω

ἐντ[ελ]ῶ ſignificat uinco, & ἐντ[ελ]ῶμαι uincor. Quoniam enim in eo qui uincitur diminutio eſt, ideò & diminutionem ſignificat, ſeu damnum & detrimentum, propterea quia maior eſt qui ſuperat. Significauit ergo Apoſtolus alium ab alio ſuperari aliquo delicto inferendo damnum uel iniuriam, ut hinc inter eos lites excitarētur: quia qui uincebatur, pati non poterat. Quare corripit eos primùm, in quos damnum uel iniuria inferebatur, & ſalutare dans eis conſilium, ait:

Quare non magis iniuriā accipitis? Sex ſapienter & patienter ſuſtinentes ad uitādā maiora pericula.

Notẽt litigatores Chriſtiani.

Quare non potius fraudem patimini? ideſt, damnum ex fraude illatum, ſupple tu, potius quàm uindicare uelitis per litem. Et in alios qui damnū & iniuriam inferebāt, obijcit. *Sed uos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus.* Vt hinc ſumere liceat, etſi omnem iniuriam & omne damnum improbet Apoſtolus, quod in quēlibet infertur, illud tamen maximè deteſtatur, quod in fratrem, hoc eſt, in Chriſtianum infertur.

Quid hac noſtra corrupta ætate diceret Apoſtolus, cum uniuerſa eccleſia fermè ſit litibus, & multiplicibus obruta controuerſiis, & cauſis ita implicatis, ut uix explicandę uni aut alteri cauſæ aliquot anni ſatis eſſe uideantur? Sunt aliqui qui non uerentur defendere, hoc ad eccleſiæ gloriam facere. Qui parum certè cogitāt quanta ex iudicijs & litibus mala, incōmoda, & peccata denīq; naſcātur. Quis etenim enumerare poſſet in quantis peccatur ab ipſis Iudicibus, Aduocatis, Procuratoribus, & ab ijs quorū mutuę lites uix unquàm exitum inuenire poſſunt: niſi fortè uel cū altera pars, uel utraq; non rarò ad inopiam redacta, cogitur experiri & probare, quàm utile erat Apoſtoli pręſens conſilium Quare, inquit, nō magis iniuriam ab à initio aliquam & fraudem patimini, quàm ingredi dubium & periculoſiſſimum litiganlli campum? Sit tamen (quod eſt omni deteſtatione proſequendum) apud Chriſtianos prę cęteris nationibus, litigijs in utroq; foro plena ſunt omnia. O bone Deus, quis tādem aliquando hęc perpendet, ut corrigat? Quæ ſubſequitur ſententia, ſatis eſſe deberet ád deterrendos homines ab hac improbitate contentionū & litium, ait.

An neſcitis, quia iniqui regnum Dei non poßidebunt? Et de ijs loquitur qui perſeuerant in iniquitate. Si enim ſe ab iniquitate auertunt, perinde eſt coram Deo, ac ſi non fuiſſent iniqui. Omniū, ait Dominus, iniquitatum eius non recordabor. Vel dicas potius ab Apoſtolo delicti meritum declarari, quod eſt, iniquos (eo quòd iniqui ſint) priuari regno Dei. Et ideò ſi perſtiterint in iniquitate, etiam de facto priuabuntur: quod ne illis contingat, ſeriò admonentur his uerbis.

Nolite errare; ac ſi dixerit. Nolite putare, q̄m ſitis Chriſtiani, & ſub gratiæ ſtatu conſtituti, ideò uobis licitum eſſe male agere, & in ſola fide præſumere. Hic enim eſt error ad perniciem ducens & interitum. *Neque fornicarij, neque idolis ſeruientes &c.* Et hic rurſus omnis fornicatio reprobatur tanquàm mortale peccatum contra eos qui ſimplicem fornicationem nō eſſe peccatū docere auſi ſunt. Adiungit & ebrioſos, non eos quidē qui aliquando fortè inebriantur, ſed qui ſtudent ebrietati & uinolentiæ. Tales ſunt epulones, & qui uētri ueluti Sardanapaliſtæ quidam ſeruiunt.

Et hæc quidam fuiſtis, ſcilicet aliqui ueſtrum, nō oēs. Nā & inter gētes inueniebantur homines iuſti, & bene morati. Neq; enim penitus ita erant à Deo derelictæ, ut nullus inter eos exiſteret, qui temperatè & honeſtè in ſuo ſtatu uiueret, & ſic charus Deo, Deo tamen interius iuuante, & per Angelorum miniſterium: quemadmodum in epiſtola ad Rom. iàm declarauimus. *Sed abluti eſtis*, à peccato per baptiſmum. *Sed ſanctificati eſtis*, adiūcta mundítia per donum Spiritus ſancti, quod eſt donum iuſtitiæ, ſiue charitatis quo iuſtificamur, unde ait. *Sed iuſtificati eſtis*, pp̄ ſanctitatē adiunctā. Et hoc nō ex uobis, ſed *in nomine* Domini *noſtri* IESV CHRISTI. *et in Spiritu* Dei *noſtri*, ſiue p̄ Spiritum Dei noſtri. Ipſe CHRISTVS eſt Deus noſter, per cuius Spiritū ſumus iuſtificati, & ſanctificati in nomine ſuo, ideſt, in laudem gratiæ ſuæ. Nam ex meritis ſuis data eſt ei redemptio noſtra, & ſanctificatio, & iuſtificatio, qui nos redemit ſanguine ſuo pretioſo. Gratias illi reddamus, & gloriam in ſecula.

Omnia mihi licent: ſed non omnia expediunt. Omnia mihi licent: ſed ego ſub nullius redigar poteſtatē. Eſca uentri, & uenter eſcis: Deus autem & hunc & has deſtruet, Corpus autem non fornicationi, ſed Domino, & Dominus corpori. Deus uerò & Dominū ſuſcitauit, & nos ſuſcitabit per uirtutē ſuam. Neſcitis quoniam corpora ueſtra, membra ſunt CHRISTI? Tollens ergo mēbra CHRISTI faciam membra meretricis? Abſit. An neſcitis, quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt enim (inquit) duo in carne una. Qui autē adhæret Domino: unus ſpiritus eſt. Fugite fornicationem. Omne enim peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus eſt: qui autē fornicatur, in corpus ſuum peccat. An neſcitis, quoniam membra ueſtra templū ſunt Spiritus ſancti, qui in uobis eſt, quem habetis à Deo, & non eſtis ueſtri? Empti enim eſtis pretio magno: glorificate & portate Deum in corpore ueſtro.

Hoc in loco præoccupat Apoſtolus, ſi quis eū uellet arguere, minus rectè ab ſe reprehēſos eos, qui in iudicio uindicāt ſibi illatas iniurias, & fraudes, cum hoc minime ſit in euāgelio prohibitū, ac propterea ſit licitum, & ait. Quanuis omnia, uidē licet, quæ non ſunt peccatum, liceant: Attamen non omnia expediunt, ideſt, non omnia ſunt utilia, nec conducūt ad ædificationem, & iterum ait.

Nō quecūq; licēt faciēda, cū non expediant

Omnia mihi licent: ſed ego ſub nullius redigar poteſtatē. O pulcherrimum & CHRISTI ſeruis neceſſariū documentum.

documentum. Verè is ſeruus eſt, qui non poteſt ferre iniuriã, quin eam non uindicet. Fit enim cõtinuò ſeruus hominum, ideſt, aduocatorum & iudicum, & multarum rerum, quarum ferre dominatum ualdè eſt indignum. Qui autem fert iniurias & fraudes, fit dominus omnium, & illorum qui iniuriam inferunt. Hoc non intelligit animalis homo. At qui uerè ſpiritualis eſt, certò uidet.

Sunt qui græcam literam ſic potius interpretentur. Omnia mihi licent, ſed ego non ab ullo fiã licentioſus. Et tamen græca ipſa litera fert ſenſum priorem, qui longè eſt illuſtrior.

Eſca uentri, & uenter eſcis &c. Vt rem corã Deo uilem exponeret, hoc addidit: & ideò non eſſe ualdè in hæc incũbendum, nec in gratiam horum admodũ laborãdum, ut adigatur homo & ad litigia βιωτικῶν, ideſt, eorum quibus indigemus ad uitam. Oſtendit uerò finem horum non eſſe magnifaciendum ob ſui uilitatem: quandoquidem eſca datur uentri ad ſaturitatem, & uenter datur eſcis ut eas excipiat: & utrunque tandem deſtruetur: quia in cœlis non indigebimus cibis iſtis. Quamobrem parum de illis (ſi uerè saperemus) eſſemus ſolliciti; quoniam Dei prouidentia non deeſt ijs qui obediunt & fidunt, ac primò quærunt regnum Dei, & iuſtitiam eius. *Corpus autem non fornicationi, ſed Domino &c.* hoc eſt. Ne quis exiſtimaret corpus eſſe deſtruendũ, ſicut uẽter, quoniam in alia uita non recipiet eſcas: ex ipſo fine ad quem ordinatum eſt corpus, indicat non ſic futurum, ſed Deum habere rationem & curam corporis noſtri, ut non oporteat hoc pacto illi prouidere, uidelicet per litigia; quæ etſi licita ſint cum uerè fiunt, non expediunt tamen. Probat autem curam Dei ergà noſtrum corpus ex hoc; quod corpus non eſt ordinatum fornicationi, *ſed Domino*, ideſt, IESV CHRISTO. Cum autem illud non ordinetur fornicationi, cõſtituitur innaturalis, & conſequenter illicita fornicatio. Ex hoc uerò quòd ordinatur Dño, ideſt, ut Domino ſeruiat, nimirum CHRISTO, cuius ſeruitio eſt mancipatum, tanquàm ab eo redemptum, & eius effectum membrum: uice uerſa intelligitur ordinatus corpori Dominus, ut illud ſeruet & cuſtodiat ſibi in æternum.

Deus uerò & Dominum ſuſcitauit &c. caput noſtrũ. Et nos, ſcilicet eius membra, *ſuſcitabit per uirtutem*, ſeu per potentiam ſuam, cui nihil reſiſtit, nullaque repugnat difficultas, & prompta adeſt uoluntas.

Neſcitis quoniam corpora ueſtra membra ſunt CHRISTI? Et quia CHRISTI membra, ideo ipſe ea ſuſcitabit. Sunt autem corpora noſtra membra CHRISTI: quoniam ipſi tanquàm capiti adiuncta, & quæſita prius ab illo, & ad ſe attracta, ut ipſe dixit. Cum exaltatus fuero à terra, omnia tra- Ioa. 12.
ham ad meipſum. Sunt ergo illius membra per acquiſitionem, per renouationem, & annexionẽ ui Spiritus ſancti cum illo. Sumus enim ſpirituali modo ex carne eius & ex oſſibus eius: ita ut agnoſcat ipſe hoc corpus noſtrum tanquã ſuum. Et ſicut corpus illius fuit obnoxium perſoluendo delicto noſtro dum fuit in uita, ita & noſtrum ſit, aliter tamen atq; aliter. Illius quidem propter paſsionem abſq; peccato, ideſt, abſq; ulla ex fomite rebellione: noſtrum uerũ non ita. Sed ſicut fuit liberatum illud facta ſolutione peccato per mortem: Ita & noſtrum liberabitur aliquando, quando ſoluerimus & nos ſimiliter debitum ipſi peccato, cum omninò corpus noſtrum mortificabitur. Solutio enim debiti huius eſt propter acquiſitionem gloriæ: ut ſicut CHRISTVS innocens ſe debitorem conſtituit propter nos, ut ſic hoc debito exſoluto intraret in gloriã: ſic & nos ſoluti à peccato per ipſum, conſtituamur tñ debitores mortis ipſi peccato, ut hoc debito perſoluto, intret prius quidem ipſe ſpiritus in gloriam, & ſua poſtea die cũ redimetur, intret etiã corpus.

Tollens ergo membra CHRISTI *faciam membra meretricis?* Manifeſta Apoſtoli ſententia: Quòd homo fornicator ex ipſo facto corpus facit obnoxium. Quoniam ex coniunctione illa naturaliter contrahitur hoc debitum, ut non ſit corpus ulterius proprium: Ita ut in hanc perplexitatem ſe coniecerit fornicator, ut corpus quidem ex natura facti, ipſi meretrici obligatum inueniatur, & tamen peccet quoties reddit hoc debitũ: quoniam non aſsiſtente, nec legitimè approbãte, imò reprobante Deo illam copulam, factum eſt. *Huius loci expoſitionẽ attẽdat lector.*

An neſcitis: quoniam qui adhæret meretrici unum corpus efficitur? Erunt enim (inquit) duo in carnẽ unam. Sed nunquid in hoc citato loco eſt ſermo de meretrice? Non profectò. Sed quia illa copula ex ſui natura illud habebat, ideò & in meretrice conſtituit illud debitum, quod poteſt conſtituere, uidelicet, ut qui illi coniungitur, iam obligetur ut nõ poſſit eſſe alterius. Et rurſum non poſsit etiam illius eſſe, quãtum pertinet ad uſum, ſine peccato: quia non probat illam copulam Deus. Hæc ſunt notãda; quoniam æquiſsima ſunt & ueriſsima, licet nõ planè capiantur à multis. *Nota lector.*

Qui aũt adhæret Domino, unus ſpiritus eſt. Homo hæret Deo per charitatem, & ſic efficitur unus ſpiritus, ut obligatus ei ſit in perpetuum. Si unus ſpiritus, etiam una caro cum illo: quæ ſi aufertur ab illo (quod ſit per fornicationem, unde illud cõtrahitur debitum) etiam ipſius ſpiritus colligatio diſſoluitur. Indignatur quippe Spiritus habere ſocietatem in aliqua re turpi & illicita cum mortali homine. Nõ enim decet idem membrum eſſe CHRISTI & meretricis: Vnde iubet.

Fugite fornicationem. Indiſtinctè omnem fornicationem, ideſt, omnem copulam quæ non ſit probata à Deo (quemadmodũ matrimoniũ eſt probatum) uetat. Nam quicunq; nõ ſolùm tetigerit, ſed uiderit mulierem ad concupiſcendum, iam mœchatus eſt in corde ſuo, ut ait Dominus. Et hic locus iterum facit contra hæreticos, qui dixerunt ſimplicem fornicationem carere peccato. Et quod B. Paulus hic ſine diſtinctione protulit, & ipſemet CHRISTVS, illi ſuis diſtinctionibus & uanis commentis inficiunt & corrumpunt, ſed magis ſeipſos in ſuam ipſorum perniciem. *Omnẽ copulam carnis legitimè nõ copulatorũ, eſſe illicitã.*

Omne enim peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus eſt. Hæc ſententia ualdè difficilis uideri po-

Quõ ſolus fornicator peccet in ſuũ corpus.

reſt ignorantibus legem Dei, & naturæ in homine. Quomodo enim non peccat in ſuum corpus heluo & ebrioſus, & qui alio quouis peccato deſtruunt membra ſui corporis, ſed is ſolummodo qui fornicatur? Hic uariè à uarijs dicitur. Sunt enim qui dicant omne peccatum, præter fornicationem, eſſe extra corpus: quoniam complectur abſq; corporis delectatione; ut eſt ſuperbia, auaritia, ira, inuidia &c. Sed eſt inſtãtia de peccato gulæ & ebrietatis, & odoratus, & auditus; & uiſus, niſi uelint & hæc ad fornicationẽ pertinere. Quare alij, inter quos & B. Auguſtinus (teſte B. Thoma) dicunt actum fornicationis eſſe in corpus: quia anima in acto illo omninò ſubijcitur carni. Sed par eſt ratiò in gulæ peccato, licet non tanta adſit uehementia. Alij dicunt in corpus: quia eſt contra uxorem fornicantis, quæ eſt unum corpus cum illo qui fornicatur. Quod non placet. Quid enim ſi quis uxorem non habeat, & fornicetur? Alij, ut B. Auguſtinus rurſum, intelligunt de fornicatione ſpirituali. Sed hoc lõgè abeſſe uidetur ab Apoſtolico ſenſu, qui ex uerbis accipiendus eſt iuxta communem ipſorum acceptionem. Alij dixerunt fornicatorem peccare in corpus, corrumpendo & coinquinando illud contra uſum rationis. Vnde dictum eſt: Nolite fieri ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus. Sed qui id afferunt, nõ occurrũt inſtãtijs, quæ poſſunt de alijs peccatis obijci. Nam & uoraces corrumpunt corpus contra rationem.

Locus difficilis explanatur

Mihi igitur hoc ſingulare de fornicatione præ cæteris delictis uidetur; quod & ipſemet Apoſtolus iam declarauit, uidelicet: Cũ ſint corpora noſtra templum Spiritus ſancti, confeſtim ut tradimus illa meretrici, efficiuntur unum cum ipſa ex ipſius copulæ natura (ut diximus) & per hoc auferimus ius Spiritus ſancti quod habet in corpus, & illud (quantum in nobis eſt) transferimus in meretricem ad eius uſum ex debito: & ſic inhonoramus corpus noſtrum, & afficimus iniuria per hanc indigniſsimam commutationem, ut quod eſt Spiritus, tradamus in poteſtatẽ inimici. Propterea urget iterum Apoſtolus & ait.

An neſcitis quòd membra ueſtra tẽplum ſunt Spiritus ſancti? Quem dixit Deum, modo dicit Spiritũ ſanctum, ut intelligamus Spiritum ſanctum eſſe Deum. Spiritus ſanctus dicitur eſſe in nobis medio illo gratiæ dono. Nam & ſi Deus impleat omnia, & omnia Deo plena ſint, ut quidam dixit, ſpeciali tamen quodam modo per gratiam dicitur in nobis eſſe. Nam hoc dono multò magis ei aſsimilamur, per quod filij eius nominamur, & ſumus.

Hæc pauci conſiderãt, pauciores intelligũt.

Quem habetis à Deo, & non eſtis ueſtri. Verè nullus eſt ſui iuris: quia Redemptoris omnes ſumus, cui nullus poteſt pretium reſtituere, ut ſe ualeat in libertatem uindicare, adeò magnũ illud eſt pretium, quo redempti omnes ſumus. Concludit igitur.

Glorificate, & portate Deum in corpore ueſtro. Græcè deeſt illud; portate, ſolum dicitur, Glorificate Deum in corpore ueſtro. Verùm additur; Et in ſpiritu ueſtro quæ ſunt Dei. Admonet nos ergò Apoſtolus, ut glorificemus Deũ in corpore noſtro, illud ſcilicet ſeruando templum dignum maieſtate ſua, ut non habeat ſocium in dominio, niſi quem probet. Sic & glorificanda ſunt in ſpiritu noſtro quæ ſunt eius, nimirum precioſa illa dona quæ nobis donauit, ut ſeruemus ea illibata in aduentum Domini, ut tum agnoſcat Spiritus ſanctus quę ſua ſunt, & non eijciat nos foras, tanquã non habentes ueſtem nuptialem.

Sed ad ſuperiora redeundo. Non quieſcent aliqui, ſed dicent. Quomodo corpus efficitur meretricis, cum iſta copula ſit à Deo prohibita? Primùm (ut meipſum ab iſtis expediam) dicam ſi uolunt contradicere, & perpetuò contendere; Cũ ipſo Apoſtolo litigetis, qui hoc manifeſtè dicit, & hoc probat ex uerbo Dei. Erunt duo in carne una. Sin uolunt diſcere, audiant & cognoſcãt rei ipſius æquitatem. Illa carnalis copula quæ inter uirũ eſt & mulierem, ſecũdum rationem naturalem debet eſſe duorum, & non pluriũ: Et in perpetuum, non ad tempus. Dico in perpetuum non ſecundum actum, ſed ſecundum debitũ; quoniam ut nata eſt copula illa naturaliter, debet eſſe coniugium & indiſſolubile, niſi per mortem: ita ut quicunq; alia mente copulentur, peccent: quia hanc præſtare mentem debent. Quicunq; ergo non hac mente copulantur, ut ſit uerum coniugium (ſicut deberet eſſe illa uiri & fœminę copula) in eam conditionem ſe ponunt ut habeatur contra illos, ac ſi uerum coniugium eſſet, in hoc ut naſcatur obligatio corporum, nõ quoad hoc ut licitè poſsint coniungi ſimul, ſed quoad hoc, ut non poſsint eſſe alterius. Hoc enim omnes merẽtur ex ipſo facto. Verùm quoniam periculũ eſſet graue nimis, ſi iſti arcerentur à matrimonijs, & cogerentur contrahere cũ meretrice, ideò indulgentia factum eſt, ut poſsit quilibet fornicantium contrahere, non tamen cum conſanguineis alterius: quoniam affinitas in eorum odium durat, quemadmodum iura canonica docent. Sicut enim qui importunè poſt ſolutam legem circumciditur, quod facere non deberet, conſtituit ſe nihilominus debitorem uniuerſæ legis faciendæ, tanquàm ſi legitimè circuncideretur, quia hoc ſecum ferebat illius ſacramenti natura: Sic & qui copulam init cum muliere (licet illegitimè) quam debuit inire legitimè, in ſui odium, & quatenus ad ſui odium pertinet, obligauit ſe mulieri, & infecit corpus ſuum: et uice uerſa mulier uiro. Sed non omnes capiunt hoc uerbum: Et tamen æquiſsimũ eſt, & ex apoſtolico ſenſu.

Ius Dei et naturæ circa carnalẽ copulam.

CAP. VII.

DE quibus autem ſcripſiſtis mihi: Bonum eſt homini mulierem nõ tangere. Propter fornicationem autem unuſquiſque ſuam uxorẽ habeat, & unaquæque ſuum uirum habeat. Vxori uir debitum reddat: ſimiliter autem & uxor uiro: Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed uir. Similiter autem &

uir

uir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier. Nolite fraudare inuicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, ut uacetis orationi: & iterum reuertimini in idipſum, ne tentet uos Satanas propter incontinentiam ueſtram. Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperiũ. Volo autẽ omnes homines eſſe ſicut meipſum. Sed unuſquiſq; proprium donũ habet ex Deo, alius quidem ſic, alius uerò ſic.

Conſuluerant Corinthij Apoſtolum circa iura matrimonij, quomodo illis implicari deberent, aut ab eo abſtinere. Ad qđ reſpondet, primò proponens fundamentum & radicẽ, unde elicitur penè reſolutio omnium quæſtionum. Dicit ergo indefinitè ſeu uniuerſaliter. *Bonum eſt homini mulierẽ nõ tangere.* Pro cuius faciliori declaratione ſcire conuenit; Bonum duobus modis conſiderari. Primo, ut finis: alio modo, ut aliquid conducens ad finem. Si igitur quæras, Vtrũ mulierem non tangere, ſit illud bonum quod eſt finis: Reſpondemus. Minimè: quia bonum quod finis eſt, illud eſt de quo Propheta

Pſal. 72. teſtatur. Bonum mihi eſt adhærere Deo. Quodcunq; igitur facit ad hanc adhæſionem, ut fiat, aut quò facilius fiat, non eſt bonum quod eſt finis, ſed eſt bonum ad finem, quod utile dicitur.

Quia igitur inter cætera quæ plurimum conducunt homini ad hanc cum Domino adhæſionem, eſt non obligari coniugio, ut probatur: hoc ergo facere bonum eſt homini, hoc eſt, utile. Quod autem cœlebs hominum uita ad illud uerò bonum mirificè conferat, hac ratione probatur. Homo enim in hoc ſtatu adhæret Deo per gratiam, ſeruiendo illi ex charitate, & internè & externè, ideſt, animo, & corpore, & actione. Ani-

Pro cœlibatu, et uita caſta. mo autem primùm: deinde corpore: tum actione. Animus autẽ tantò liberius ſeruit Deo, quãtò magis eſt alacer, uegetus, & explicatus ab ijs carnalibus curis & deſiderijs, à quibus aliâs detineri poſſet. Sed nihil eſt quod magis deijciat animum ab arce uirtutis ſuæ, imò magis rationẽ ac mentis opus abſorbeat, quàm illa res, ideſt, congreſſus ille carnalis coniugij. Vnde & naturaliter, ununquenq; in eo opere pudet: Ergo &c.

Secũdo, quo ad corpus ſeruus eſt quilibet addictus coniugi. Vnde corpore ſeruire non poteſt perfectè Deo. Ideò & Cicero pulchrè rogãti, cur repudiata Terẽtia alterã nõ duceret, reſpõdit ſe nõ poſſe ſimul uxori, & philoſophiæ operã dare.

Tertio, quoad actiones & curas domeſticas, ipſius uxoris, & domus, & filiorum, tot ſunt curæ quæ ipſum animum obruunt, ut impoſſibile ſit his oneratum curis & preſſum anguſtijs, ſui ipſius meminiſſe, & diuinis toto corde incumbere.

Quarto, quia abſtinentia hæc propter Deum aſſumpta, cum ſit aduerſus carnem, ualdè eſt meritoria, tanquàm ſacrificium quoddam & liturgia. Ergo cõducit ad hæſionem maiorem & ſtri-

Eccl. 26. ctiorem. Propter quod ſcriptum eſt. Omnis ponderatio non eſt digna animæ continentis. Probatum eſt ergo idoneè hoc eſſe bonum.

Sed ſubinferet quis. Si hoc eſt bonum, uidelicet mulierem non tangere: Ergo mulierem tangere, tanquàm bono oppoſitum, eſt malum. Sic. n. uidetur argumentari B. Hieronymus, quem arguit Eraſmus, immeritò tamen atq; iniuria, licet fingat ſe uelle eum tueri: quaſi neceſſarium fuerit tanto Doctori talis uiri patrocinium, cum ipſemet B. Hieronymus & explicatiſsimè, & optimè, & ueriſsimè ſit loquutus. Sed dicet quis. Vera eſt ergo argumentatio hæc in re propoſita. Si ſe abſtinere ab uxore eſt bonum: ergo non abſtinere, & ita uxorem accipere, eſt malũ. Quòd ſi malum eſt: ergo eſt peccatum. Quòd ſi eſt peccatũ: ergo non licet coniungi cum uxore. Non enim licet facere quod eſt peccatum. Igitur reprobauit nuptias Hieronymus, contra ipſum Apoſtolum ſtatim, & per totũ caput. Ad quod ipſe reſpõdẽs, ait Sycophantas eſſe, qui aiunt eum damnare nuptias, nec intellexiſſe quid ſcripſerit: quoniam nõ continuè quod malum eſt, etiam peccatum eſt. Nam illud malum quod opponitur bono utili, nõ eſt peccatum, ſed eſt malum, ideſt, nõ eſt utile nec commodum, utpote non ita conducens ad illud uerum bonum, ideſt, ad finem, ſicut conducit abſtinere à nuptijs. Et tamẽ non eſt damnabile: quia licet non conducat ad illud, nõ ob id omninò contrarium eſt illi adhæſioni Dei, quæ eſt per charitatem & gratiam. Poteſt enim & homo alligatus uxori etiam adhærere Deo. Sicut ergo bonum accipitur pro commodo, & pro honeſtate, ita & malum huic bono contrarium, accipitur pro incommodo, & minus honeſto. Sed nõ omne quod incommodum eſt, peccatum mox dici poteſt: licet malum quoddã ſit. Multa enim toleramus in hac uita incommoda, gratia neceſſitatis, quæ non parum abducunt nos à bono illo perfecto, quò minus pfectè hæreamus Deo, quæ tamen nõ ſunt peccata: imò ſi patienter ferimus, conducunt etiam ad meritum.

Sed ſunt nunc hæretici, qui e diuerſo nobis obſiſtunt, obijcientes matrimonium eſſe præceptũ à Deo. Nihil autem præciperetur nõ ſolùm quod eſſet malum, ſed quod non eſſet bonũ & ſanctum.

Diſputatio in hæreticos pro cœlibatu et uirginitate. Reſpondetur, quærendo primùm. Vnde uos hoc præceptum educitis? Aiunt: Quia dixit Dominus ab initio. Creſcite & multiplicamini, & replete terram. At idem dixit Deus etiam cæteris animantibus. Quemadmodũ igitur nõ fuit præceptum cæteris animantibus, cuius capacia non erant: ita dici forſan poſſet, non fuiſſe præceptũ hominibus. Ita liceret eludere futile eorum argumentũ, ſi uellemus (ut ipſi non rarò faciunt) proteruire. Verùm quia ueritatem amamus, & cognoſcimus: fatemur ibi præceptum fuiſſe, nec tamen militare aduerſum nos ſcripturam illam. Præcepit ergo utriſq;, & hominibus, & cæteris animalibus: ſed ea ratione, qua eorum quodlibet erat capax præcepti. Sic dicitur & aquis præcepiſſe Dominus ne tranſgrederentur fines ſuos, hoc eſt, illam indidit aquis naturam. Hominibus

autem

autem qui natura alio modo erant præceptu capaces, illud præceptum fuiſſe iuxta illorum naturam, non eſt negandum. Et quidem ab initio illis primis parentibus præceptum erat ob neceſſitatem quia oportuit eſſe hominum propagationem ad cultum Deo rerum omnium conditori perſoluendum. Itaq; non negatur ſuiſſe bonum, imò melius tunc coniugium, propter publicam neceſſitatem, ut eſſent numeroſiores Dei cultores, ſicut hominum natura poſcebat, qui ex propagatione multiplicantur. Ergo hæc neceſſitas præbebat excuſationem incommoditatibus: illa ceſſante, res redit ad ſuam naturalem honeſtatem, & ad ſtatum Deo uacandi liberiorem.

Declaro quod dixi: Propter illam neceſſitatem replendi terram, tolerabatur etiam inter fratres germanos ab initio coniugium, qua neceſſitate ceſſante, & hoc ſimul ceſſare debuit: quoniam natura pudendum eſt, & rationis lege prohibetur. Nam & Philoſophus ex ipſo naturæ inſtinctu, inter fratres turpe eſſe matrimonium cognouit. Attamen propter neceſſitatem multa tolerata ſunt, quæ alioqui turpia ex ſe erant, & mala. Et ideò multi grauiter errarunt, non obſeruantes tempora, & ipſum rerum decorum, & quod Salomon ſapientiſſimè ſcriptum reliquit: Omnia tempus habent. Tempus amplexandi, & tempus abſtinendi ab amplexibus.

Dicet autem quis: Nonne etiam nunc eadem eſt coniugij neceſſitas, ſi non ad propagandum, tamen ad conſeruandam propagationem? Fateor eſſe neceſſe. Subinferet protinus: Ergo oportet & aliquos nubere. Hoc pariter admitto. Bonum eſt igitur. Haud inficior: ſed addo non eſſe bonum abſolutè ei, qui ſeſe in illam ſeruitutem conijcit. Cum enim ſatis ſit quoſdam & multos hoc facere, homini qui non fecerit, bonum erit, ideſt, melius illi erit & commodius, ut per alios ſatiſfiat huic neceſſitati. Subdamus exemplum. Eſt bonum in ciuitate ædificare domos, afferre ligna, & alia ad comedendum & bibendum, ac cætera parare neceſſaria: quæ ſi deeſſent, nemo uiuere poſſet. Sed bonum eſt mihi & illi, ne id per nos ipſi faciamus, quin potius incumbamus ſtudijs longè melioribus, quùm non deſunt alij qui hoc faciant. Et ideò non dixit Apoſtolus in uniuerſum. Bonum eſt neminem habere uxorem (hoc enim falſum: quia periret mundus) ſed bonum eſt homini particulari. Sicut enim bonum eſt in corpore eſſe multa & uaria membra, oculos, aures, collum, brachia, manus, pedes, & alia uel ignobiliora. Sic bonum eſt in eccleſia inueniri membra diuerſa, ſicut & diuerſi ſunt ſtatus, & diuerſæ actiones, & aliæ alijs nobiliores atque præſtantiores.

Nec eſt metuendum ne periclitetur mundus. Hoc Iouinianus olim metuere uidebatur, quem glorioſus ille Doctor Hieronymus ita egregiè confutauit, ut nihil amplius deſiderari deberet. Sed ij libros ſanctaſq; inſtitutionum non legunt, & legi à ſuis reformidant, ne appareant eorum ſordes in mētibus priſcorum hæreticorum olim hæſiſſe, in quibus iſti corpore & animo uolutant.

Plures enim ſemper inuenientur, qui deteriorem partem (in tanta naturæ corruptione) eligent. Propterea dixit Dominus: Non omnes capiunt uerbum iſtud. *Matth. 19.* Vera igitur & declarata reſultat hæc propoſitio & ſententia: Bonum eſt homini mulierem non tangere. Quod B. Hieronymus ad tactum quemlibet trahit, propter periculum. Quia qui tetigerit picem inquinabitur ab ea. *Eccli. 13.* Quod pariter reprehendit Eraſmus & immeritò, cum & uox ipſa illud ſignificet, & nihil abſurdi ſit in ſenſu. Nam ſi ſimplex tactus negatur bonum eſſe, etiam quòd ulterius eſt, multò magis negabitur, ut minus bonum.

Propter fornicationem autem unuſquiſque uxorem ſuam habeat, & unaquæque uirum ſuum habeat. Hîc te conuenio pie lector: quia hæretici in his B. Pauli uerbis præcipuè innituntur. Tu uerò conſidera, matrimonium ante peccatum ſolummodo propter ſobolem fuiſſe ordinatum, & conſtitutum ſacramentum. Poſt peccatum autem adiectum eſt, ut ſit in remedium peccati, propter uim fomitis in homine & impetum, qui non poteſt ſe continere. Ex quo ſumunt peruerſi & ſpurci hæretici, etiam monachos & clericos in ſacris conſtitutos, & altari addictos, habere hanc facultatẽ matrimonij contrahendi: quia ubi uiget ratio & finis legislatoris, ipſa quoq; legis debet uigere diſpoſitio. Si quis enim continere ſe non ualeat (inquiunt) cur illi hæc licentia negabitur? Adde Apoſtolum uniuerſaliter loquutum eſſe, cum dicat: Vnuſquiſq; propriam uxorem habeat: & unaquæq; proprium uirum. Ecce, aiunt, nemo penitus excipitur. Et hic eſt eorum Achilles, quo freti, cum ſuis ſacrilegis concubinis conquieſcunt: & ad contrahendas nuptias ſe mutuò inuitant, quæ non matrimonij à Deo probati dignitate, ſed ſceleris grati dæmonibus ſunt ſocietate conciliatæ atq; coniunctæ.

Nota Achillem hæreticorũ & prætextum ad ſacrilegas nuptias.

Vt ergo appareat hanc doctrinam eſſe ſacrilegam & (bona omnium pace) porcorum, qui conculcare margaritas conſueuerũt. Primò quæro ab eis. Si unuſquiſq; debet habere uxorem ſuam, & unaquæq; uirum ſuum. Cur igitur multi excellentiſſimorum Sanctorum & Sanctarum non ſeruarunt hoc præceptum, cum ſint tamen ipſi ad ſeruanda præcepta ſemper reliquis omnibus promptiores? Ecce maximus ille Dei præcurſor & amicus B. Ioan. Baptiſta non habuit uxorem, & innumerabiles poſt illum Sancti, & Patriarchæ, & Epiſcopi, & Monachi. Nunquid inuenti ſunt omnes hi tam celebres uiri, apoſtolici iſtius præcepti uiolatores? Perpende, quæſo, iſtorum laſciuorum aſtutiam: quoniam hoc expreſſè non audent præ pudore dicere, nouã commenti ſunt diſtinctionem, & dixerunt tanq̃ ex Apoſtoli doctrina loquentes, in eccleſia inueniri qui habent hoc donum, ut ualeant continere, ad quos hoc præceptum non pertinet: quoniam datum eſt ob periculum fornicationis, quo ceſſante periculo (quod ceſſat ex dono) ipſum etiam præceptum ceſſat. Eſto. Nunc item ulterius ab eis peto. Quomodo poterit ſcire quis

ſe habere hoc donum, aut non habere? Aiunt:. Experientia ipſa.Qui enim continent,habent:qui autem non continent,non habent. Hîc quæro denuò. Nunquid ergo qui habent hoc donum, non poſſunt non continere? Si annuunt. Quicunq; igitur continuit,non ualuit non continere. Quòd ſi id concedunt, ſoli iſti ſunt qui paradoxum loquuntur,& omni exploſione ſunt digniſſimi.Multi enim fuere qui continere potuerunt, & non continuerunt.Vnde & reprehenduntur à Sanctis uiris,& ab ipſo Apoſtolo,qui uiduas illas damnationi ſubdit,quæ nupſerũt,& primam *1.Tim. 5.* fidem uoto aſtrictam, irritam fecerunt.

Non ergo hinc educitur notitia doni huius, utpote qui non continet,propriè dicatur non habere donum: ſed ſatis eſt ſi poſſit continere uolens, & ea faciens quæ ad continentiam ſeruandam deſiderantur. Nec enim uult tentari Deus. *Nota.* Nec ad explorandum utrum quis hoc donum habeat, oportet ſe exponere tentationi,ut habitare cum mulieribus:aut etiã (ut audio quoſdam noſtro ſæculo feciſſe) ſimul dormire,ut certò cognoſcerent haberent ne membra mortificata. Hoc apertè eſt tentare Deum. Ille igitur donum habet,qui ſi uult,& operam dederit,uigilando & ieiunando, corpus caſtigando, humiliter orando,& in primis diligentiſſimè occaſiones fugiendo,poteſt cum Dei auxilio continere. Eſſe autem multos qui hæc ſeruando, contineant: proteruus,perfidioſus,& gratiæ Dei inimicus ſit qui negauerit: quoniam experientia teſte conuincitur.Datur enim hoc donum uolentibus:& ſi non ſit omnium (ut ait Dominus) hoc tamen ob eam cauſam eſt,quia non omnes capere uolunt.Cum enim natura carnales ſint homines,& magis appetant quæ ſunt carnis,quàm quę ſunt Spiritus, inde efficitur, ut non oẽs illud capiant, ad quod Spiritus ipſe inuitat.

Hanc doctrinam ueram & ſanam,omnes Sancti & glorioſi Doctores tam græci,quàm latini, ſemper tradiderunt, quorum ſententiæ (ſi colligere fuiſſet operæpretium)iuſtum equidem uolumen confeciſſent.Tantùm unam B.Chryſoſtomi proferam exponentis uerbum illud CHRISTI. Non omnes capiunt uerbum iſtud &c. Ideò,inquit, nõ omnes capere poſſunt,quia non omnes uolunt.Palma propoſita eſt: qui concupiſcit gloriam,non cogitet de labore. Nemo uinceret,ſi omnes periculum timerent. Ex eo ergo quòd quidam à propoſito continentiæ cadunt, nõ debemus circa uirtutem caſtitatis fieri pigriores.Sicut & qui in pugna cadunt,non exanimãt cæteros.Quod ergo dicit: Quibus datum eſt, illud oſtendit:quia niſi auxilium gratiæ acciperemus,nihil nobis ualeret. Hoc autem gratiæ auxilium uolentibus non denegatur. Dicit enim Dominus:Petite,& inuenietis &c.

Sed ut de regularibus ipſis primùm dicamus: Certum eſt ipſos libera uoluntate ſe uoto aſtringere. Et hunc fuiſſe morem in eccleſia ab initio ad hunc uſq; diem ſeruatum,nemo niſi impudentiſſimus poteſt inficiari.Quod cum ita ſit,Oportet duorum alterum fateri.Primum, A quocũq; ſic emittitur uotum, ab eo poſſe illud ſeruari: quod eſt contra iſtos. Aut certè hunc uouendi morem eſſe à ratione alienum, admittere cogeremur,utpote uotum eius rei,quæ non ſit in poteſtate noſtra.Et hoc eſt ad quod tandem deuenerunt ij perfidi,& hoſtes eccleſiæ Dei,& omnis puritatis inimici. Et quidem ab initio, ut inuidiam à ſe depellerent,ne uiderentur aduerſus S. *Hereticorũ callida inuentio.* Patres dogmatizare, ſpargebant in uulgus hæc uota eſſe recentia,abhinc quadringentis fermè annis excogitata, & nullo modo de ſcripturis ſanctis elicita. Quod tam luculẽtum eſt mẽdacium, ut nemo homo qui oculos habeat,quiq; lubens ac prudens falli nolit,facilè non cernat.

Ecce in primis CHRISTVS Dominus teſtimonium perhibet Eunuchis,qui ſe caſtrauerunt propter regnum Dei. *Matth. 19.* Quid eſt autem ſe caſtrare propter regnum Dei,niſi amputaſſe ſibi facultatem nuptiarum? Hoc autem quo pacto ſit,niſi uoto? Quod coactus eſt ibi fateri ipſe Caietanus ui ueritatis,tametſi cœpiſſet contra ſanctam doctrinam,& ipſum B.Thomam, uilificare uota, & negare indictum eſſe à CHRISTO eiuſmodi continentiæ & uirginitatis uotum.

Præterea,cum Dominus teſtetur iam eo tempore extitiſſe tales Eunuchos, quos putabimus fuiſſe de præcipuis,niſi ipſos Apoſtolos? B.enim *B. Auguſt. in pſal. 75.* Auguſtinus manifeſtè dixit de Apoſtolis, quòd illud uotum potentiſſimè uouerunt. Sed iam nec B.Auguſtino credunt,qui eò cœcitatis atq; arrogantiæ ſunt redacti miſeri, ut nulli credant, niſi ſibiipſis ſolis.Non enim B.Auguſtinus ea dicebat quaſi de propria doctrina,ſed quia erat cõmunis omnium perſuaſio,atq; traditio. In ea ſententia B.Hieronymus,Ambroſius,Chryſoſtomus,Baſilius,Cyrillus erant.Sic omnes doctores ſenſerunt, & ſancti Pontifices Apoſtolicæ ſedis probarunt:ſic ipſe deniq; uetuſtiſſimus ab ipſius eccleſiæ incunabulis mos perpetuò cuſtoditus firmiſſimè declarauit.

Et ut radicem attingamus,Dominus ipſe procul dubiò fuit,qui non ſolùm exemplo, ſed etiã uerbo hunc ſtatum,qui dicitur perfectionis ſtatus,inſtituit,cum uocauit peculiares diſcipulos, ſe ut ſequerentur. At illa perfecta ſequela,ut declarat Dominus,non poterat eſſe abſque derelictione bonorum,& patris, & matris, & uxoris,& ſuæ propriæ uoluntatis:idque non animi præparatione tantùm(ut uolunt hæretici:quãquàm hoc ſatis ſit remanentibus in ſtatu communi) uerùm etiam re ipſa, & ipſo facto amputando ſibi poteſtatem per uotum.Si ergo hunc ſtatum Dominus introduxit, conſequenter tribuit etiam facultatem, ut qui illum ritè profeſſus fuerit,ualeat in eo permanere. Eſt aũt generale conſilium illud Dñi.Si uis perfectus eſſe,uade,& uende omnia quæ habes,& da pauperibus *Matth. 19.* & ueni,ſequere me. Non enim illi uni iuueni tũ hoc dixit:ſed (ut omnes interpretes unanimiter, & magno conſenſu expoſuerunt) generaliter,& ſimpliciter omnibus,quibus nõ repugnet hic ſta

tus

tus, dicitur. Si uis perfectus eſſe &c. Vnde & de B. Antonio legitur, cum hoc uerbum audiſſet, accepiſſe perinde ac ſi ſibiipſi dictum fuiſſet.

Non eſt igitur bona nec legitima excuſatio dicentium, Recedo: quia continere non poſſum. Reſpondebitur enim illi: Potuiſſes profectò ſi uoluiſſes, non tamen ex tuis uiribus, ſed ex auxilio & fauore Dei, qui tibi non defuiſſet ſi implorasses, poſtquã te ad hoc uitæ genus adhortatus eſt. Et hoc B. Auguſtinus creberrimè repetendo docuit aduerſus ſalaces iſtos homines uoluptatũ

B. Auguſtinus pro uotir.

amatores, puritatis animi apertos hoſtes. Ipſe enim tractans uerba illa B. Pauli ad Timoth. Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Hoc refert, inquit, de quibuſdam qui uouerunt, & non reddiderunt. Et addit. Nemo frater in monaſterio poſitus dicat: Recedo, cum non ſoli qui ſunt in monaſterio ſint peruenturi ad regnum cœlorum; & illi qui ibi non ſunt, ad Deum non pertinent. Reſpondetur ei: Sed illi non uouerunt. Tu uouiſti, tu retrò aſpexiſti. Meminiſſeq; debent uxoris Loth, quæ liberata à Sodomis, in uia poſita retrorſum aſpexit, ibi remanſit. Sed non eſt hic locus recitandi innumerabiles doctorum ueterum ſententias. Alibi hac de re proprio libello diſſerui.

Hic & illud addendum de ſacerdotibus, & ſeruientibus altari, cum iuge ſit tam ſacrum ſacrificium ac uenerandum, omniq; mentis & corporis reuerentia ac puritate ſuſcipiendum, decentiſſimum eſſe & conuenientiſſimũ, eos qui huic tanto miniſterio in ipſo altari deſeruiunt, etiam perpetuam caſtimoniam profiteri. Qua de re eleganter, nec minus ſubtiliter cõſiderauit Origenes, ſic

Origenes.

aiens. Vereor dicere aliquid quod ex ſermonibus Apoſtolicis intelligi datur, ne fortè uidear aliquos contriſtare. Nam ſi oratio iuſti eſt ſicut incenſum in conſpectu Dei, & eleuatio manuum eius ſacrificium ueſpertinum. Dicit autem Apoſtolus his qui in coniugio ſunt: Nolite fraudare inuicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, ut uacetis orationi, certum eſt impediri ſacrificium indeſinens in his, qui neceſſitatibus coniugalibus deſeruiunt. Vnde mihi uidetur, quòd illius ſolius ſit offerre ſacrificium, qui indeſinenti & perpetuę ſe deuouerit caſtitati: hæc ille. Inſuper annotandum contra Caietani doctri- quod ait Apoſtolus. Vnuſquiſq; ſuam uxorem habeat, & unaquæq; ſuum uirum: ut intelligas non eſſe Chriſtiani hominis ſimul pluribus uxoribus admiſceri. Nam quælibet debet habere uirum propriũ. Sic enim græcè legitur, τὸν ἴδιον, idest, proprium. Et hic nota etiam eſſe præceptum, cum dicatur, ἐχέτω, imperatiuo modo.

Pluralitas uxorum.

Imperat enim Apoſtolus non ualentibus continere, ut ducant uxorem, ne fornicentur. Quod præceptum utinam ſeruaretur: non autem illud admitteretur, ut qui ſemel profeſſi ſunt uoto propter CHRISTVM caſtrari, rurſum hæreticorum autoritate atque poteſtate deteſtanda aptarentur ad nuptias. Proſequitur Apoſtolus.

Vxori uir debitum reddat &c. Debitum coniugij notum eſt, quòd citra peccatum recuſari nequit, niſi fortè adulterio ius illud exigendi uel reddendi fuerit amiſſum: aut ſpontanea & legitima relaxatione, religionis gratia, & alijs caſibus, qui à Summiſtis latius notantur, ſuſpenſum.

Vxor ſui corporis poteſtatem non habet &c. Prius de uxore dixit, quia re uera natura ipſa docet corpus uxoris magis affici ut ſit uiri, quàm econuerſo: quanquàm re uera & corpus uiri ſit etiã uxoris. Et hoc quantum pertinet ad rem matrimonij: ita ut ſæpe multum peccetur à uiris, qui tam diuturno tempore à ſuis uxoribus abſunt. Quare Apoſtolus non ab re cauſam interponit unam iuſtam, qua (ex conſenſu tamen) licitum eſt ceſſare ab illa opera coniugali, nimirum ieiunium & orationem. Vnde ait.

Nolite fraudare inuicem, niſi fortè ex conſenſu &c. Verùm aduerte etiam quid adijciat propter periculum. *Et iterum reuertimini in idipſum, ne temptet uos Satanas propter incontinentiam ueſtram.* Dignus eſt omni circunſpectione & ponderatione hic locus. Quia plerunque ſub ſpecie boni, coniuges aliquando ſibi inuicem debitum remittunt, illorum imitari uolentes exemplum, qui actu Spiritu Dei hoc fecerunt. Attamen in ea re ſæpenumero eſt deceptio. Non enim hominis eſt ſeipſum ab eo ſtatu abſtrahere, quem ſemel elegit, niſi Spiritus Domini impulerit: quoniam Satan plerunque ſe admiſcet. At poſtquàm uirtutis colore ſeparauit, iterũ tentat, & inuenit incontinentes. Verùm quoniam & hoc bono ſpiritu fieri poteſt, ideò Apoſtolus cautiſſimè addidit.

Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium, ac ſi expreſſius dixiſſet. Non impero ne abſtineatis, cum hoc eſſet melius: ſed metuens uobis, indulgeo & uobis: quia ſi eſtis incontinentes, tentabit uos Satanas, nec reſiſtetis: unde ait.

Volo autem, ideſt, uolo omnes homines eſſe continentes, ſicut ego ſum. *Volo*, inquit, pro; *uellem: Sed unuſquiſq; proprium donum habet ex Deo: unus quidem ſic &c.* ideſt, alius in coniugio, alius uerò in uiduitate, alius in cœlibatu dona propria habet, in quibus ambulet, & ita ſe gerat, ut ſalutem tandem conſequatur æternam. Vbi ſatis oſtendit Apoſtolus non continentiam tantùm, ſed etiam coniugatorum caſtitatem eſſe Dei donum.

Dico autem non nuptis & uiduis, Bonum eſt illis ſi ſic permanſerint, ſicut & ego. Quòd ſi ſe non continent, nubant: Melius eſt enim nubere quàm uri. Iis autem qui matrimonio iuncti ſunt præcipio, non ego, ſed Dominus: uxorem à uiro non diſcedere. Quòd ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut uiro ſuo reconciliari. Et uir uxorem non dimittat. Nam cæteris ego dico, non Dominus: Si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et ſi qua mulier habet uirum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa, non dimittt uirum.

Sanctificatus eſt enim uir infidelis per mulierem fidelem : & ſanctificata eſt mulier infidelis per uirum fidelem. Alioquin filii ueſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt. Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat. Nō enim ſeruituti ſubiectus eſt frater, aut ſoror in eiuſmodi. In pace autem uocauit nos Deus. Vnde enim ſcis mulier, ſi uirum ſaluum facies? Aut unde ſcis uir, ſi mulierem ſaluam facies? Niſi unicuiq; ſicut diuiſit Dominus. Vnumquenq; ſicut uocauit Deus, ita ambulet, & ſicut in omnibus eccleſiis doceo. Circunciſus aliquis uocatus eſt? non adducat præputium. In præputio aliquis uocatus eſt? non circuncidatur. Circunciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt: ſed obſeruatio mandatorum Dei. Vnuſquiſque in qua uocatione uocatus eſt, in ea permaneat. Seruus uocatus es? non ſit tibi curæ. Sed & ſi potes fieri liber, magis utere. Qui enim in Domino uocatus eſt ſeruus, libertus eſt Domini. Similiter qui liber uocatus eſt, ſeruus eſt CHRISTI. Pretio empti eſtis, nolite fieri ſerui hominum. Vnuſquiſque ergo in quo uocatus eſt fratres, in hoc permaneat apud Deum.

Dico autem &c. Superius ſcriptum eſt nuptis, nunc uerò ad non nuptos, ſeu uiduos, ſiue mares, ſiue fœminas; & ait innuptis & uiduis: *Bonū eſt ſi ſic permanſerint &c.* Hinc accipiunt B. Paulum fuiſſe inconiugatum. Quidam etiam uirginem uolunt: quod ex hoc, & ſuperiore loco colligūt. Sed nullibi rectè colligitur illum uirginem fuiſſe, nec inconiugatum quidem, ita ut nunquàm habuerit coniugem: quin potius contrà, cum hîc ſcribat uiduis, quos uult manere ſicut ſeipſum. Volebat enim eos manere caſtos in coniugio & uiduitate. Nam ſuperius uult omnes homines ſicut ſeipſum: & alioquebatur matrimonio iunctos, innuens ſe abſtinere etiam uiuente uxore, ita ut uiduus cenſeretur re ipſa: quia quantum ad opus coniugij pertinet, talis erat: quod mihi magis placet. Nam quòd uxorem habuerit, compluribus teſtimonijs perſuadetur, & argumentis, ut ſuperius ad Romanos iam attigimus.

Vtrum Paulus fuerit coniugatus.

Quòd ſi ſe non continent, qui uidui ſunt, aut uiduę, *nubant. Melius eſt enim nubere quàm uri.* Nubere promiſcua uox, etiam ad uiros hoc in loco attinens. Vri eſt ardore concupiſcentiæ cum damno uirtutis ſuperari, id eſt, cū peccato. Et melius, quod minus malum eſt, ſermone conſueto dici ſolet, innuendo malum eſſe digamiam: & licet in peccatū non imputetur, malum eſt tamen, quæ nunquàm probata eſt à ſapientibus, nec à Gentibus quidem. Videtur enim neſcio quid habere petulantiæ & procacitatis. B. Chryſoſtomus (& redactum eſt in Decret.) ita ait. Secundam accipere ſecundum apoſtolicum præceptum licitum eſt: ſecundum autem ueritatis rationem fornicatio eſt. Sed cum permittente Deo publicè & licenter committitur, fit honeſta fornicatio. Nam naturalis quædam ratio dictat, ut una unius ſit & non plures: & ita econuerſo unus ſit una contentus.

His autem qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio &c. Hîc nihil excipit nec fornicationis cauſam, nec ullam aliam. *Quòd ſi diſceſſerit*, quacunq; de cauſa, ēt fornicationis (ut uolunt) cum Apoſtolus nihil diſtinguat, *manere nuptam.* Quomodo dicit manere innuptam, quæ adhuc habet uirum? Sed innuptam uocat, quæ non fruitur nuptijs, ſicut ſe ſuprà poſuit inter innuptos & uiduos, quia non utebatur matrimonio: *aut uiro ſuo reconciliari*, ſi nolit manere innupta. *Et uir uxorem non dimittat.* Neq; hîc excipit cauſam fornicationis, quam tamen Dominus manifeſtè excipit. Quare factus eſt quæſtionibus locus, ait enim: His qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio, non ego, ſed Dominus, uxorem à uiro non diſcedere. Hoc enim eſt quod dixit Dominus apud B. Marcū. Et ſi uxor dimiſerit uirum ſuū, & alij nupſerit, mœchatur. *Marc. 10.* Vnde non ſolùm uidetur prohiberi ne alij nubat, uerùm etiam ipſe diſceſſus.

Diſputatio circa diuortium.

Sed nunquid hoc omninò ut non liceat ei ex cauſa fornicationis diſcedere, aut alia de cauſa, ut ſi maritus ſit ueneficus, & ab eo metuat uitæ ſuæ, aut aduerſus fidem moliatur quicquàm, aut quouis alio modo ſit intolerabilis? Qua in re non uidetur aliquid expreſſum in ſcripturis in proprio caſu. Et quidem quoad fornicationis ſcelus, de uiro hoc habemus expreſſum in ſcripturis in proprio caſu, licitum ei eſſe dimittere uxorem. De uxore uerò econtrario non habemus. Sed ſi æqualis eſt & par uiri & uxoris conditio, ut uoluit B. Auguſtinus, & Pōtifices ſuis decretis confirmarūt, profectò expedita res eſt, ita licere uxori, ſicut & uiro. Non defuere tamen uiri grauiſſimi qui contrarium ſunt arbitrati, inter quos B. Ambroſius. Illud equidem certum eſt, olim in dimittendo ſe inuicem parem cauſam non fuiſſe. Nam à muliere poſſe dari libellum repudij uiro, ſicut uir uxori dare poterat, nuſquàm conſtat in ſcriptura ſacra. Item quòd mulier pluribus uiris copulari poſſet, nulla lex, uel conſuetudo permiſit, ſicut de uiris. Dominus etiam uiro conceſſit apertè dimiſſionem fornicariæ: de uxore autem uerbum nullum. Nec dicat quis: Voluit hoc intelligi in eo, quod de uiro dictū eſt. Id enim eſt quod negatur. Neq; conuenienter deducitur conſequentia à uiro ad uxorem in huiuſmodi. Magis enim id exprimi debuit, de quo magis poterat dubitari, ut inde id concluderetur, de quo minus. Quinimò cum legem nouam traderet, qua declarabantur ea, in quibus antiqua illa lex deficiebat: In antiqua autem nūquàm permiſſum eſſet repudium uxori, & ipſe Dominus legislator circa hoc tacuerit, planè uidetur nihil immutare in fœmina uoluiſſe.

Quòd ſi hoc uerum eſt, non licere uel propter fornicationem uxori à uiro diſcedere, uel propter quamlibet aliam cauſam, duriſſimum ualdè uideri poteſt. Quid enim ſi tales ſint ſimultates,

quibus

quibus uitæ periculum immineat? Non dubitandum quin iſto caſu liceat ſecedere, & implorare præſidia, aut remedia ex publico. Et propter fornicationem uiri, non dubiũ quin illa poſſit ei negare ſui corporis copiam, qui ſe indignum coniugij iure conſtituit, cui contumeliam fecit. Quęritur ergo de ſenſu Apoſtoli hoc in loco: An liceat mulieri diſcedere à uiro ex cã fornicationis.

Non de redditione ſolùm debiti ago, ſed de diſceſſione. Apoſtolus enim adhibito præcepto prohibet diſceſſionem. Sed nunquid in omni caſu? Non arbitror ſanè. Nam ſi necis eſſet periculum, aut ſi eam uellet in adulterium cogere, & perfidiã, aut ad inſigne aliquod turpe facinus adigere: non tenetur manere cũ illo. Sed quid ob fornicationẽ uiri? Licebit ne ei ſaltem diſcedere ab eo, tanq̃ qui per adulterium amiſerit corporis eius facultatẽ? Hoc certè mihi uidetur: Quod & fortaſſis dicere Apoſtolus ijs uerbis uoluit. *Quòd ſi diſceſſerit &c.* Præcepit enim primò non diſcedere: & id ui pręcepti intelligi debet, & ſubaudiri; abſq; cauſa legitima; Subdit: *Quòd ſi diſceſſerit.* Cum ſimpliciter hoc dicat, intelligo etiã ſimpliciter quauis ex cauſa, ſiue legitima & rationabili, ſiue non, *manere innuptam, aut uiro ſuo reconciliari.* Non tamen per hæc uerba intelligas, penes mulieris arbitrium & poteſtatem repoſitum, utrum malit, ſed quòd alterum horum faciendũ eſt, iuxta exigentiam cauſę. Si enim habet iuſtam diſceſſiõis cauſam, manere innuptam, ſi nolit reconciliari: aut reconcilietur, ſi nolit manere innupta. At ſi abſq; cauſa iuſta receſſerit, reconciliari omninò debet, præſertim ipſo uiro petente. Et hic uidetur Apoſtoli ſenſus, ſi & eius uerba, & ſimul id quod eſt æquum, conſyderemus.

Sed nunc ſeſe offert quæſtio de uiro, de quo ait ſimpliciter Apoſtolus. *Et uir uxorem non dimittat.* nec adiecit: *Quòd ſi dimiſerit* &c. Prima igitur occurrit quæſtio, an hoc quod ait: Non dimittat, intelligendum omninò ſit etiam in cauſa fornicationis. Certè Dominus contrà dixit: & ipſe B. Paulus conteſtatur ſe ex Domini ſententia loqui, non ex ſua ipſius propria. Subintelligenda igitur eſt manifeſtè illa exceptio, quam fecit Dominus de fornicatione. Sed illud omninò magis torquet, quare de uiro non adiecit: Quòd ſi dimiſerit, maneat uiduus, aut abſtineat ab alijs nuptijs, aut reconcilietur, ſicut hoc de muliere dixit. Mirabile iſtud eſt. Neq; ad ſatiſfactionem ſatis eſt dicere, data iſta lege de uxore, contineri tacitè eandem de uiro legem, eò quòd non ad imparia iudicentur. Nam hoc (ut diximus) inconuenienter dicitur: quoniam inconueniens eſt docere legem uiri ex lege mulieris, etiam ſi non ad imparia iudicarentur, ſed contrà potius: præſertim cum manifeſtè in lege antiqua ad imparia iudicarentur. Etenim mulier ſtrictiori lege tenebatur ipſi uiro, quàm mulieri uir. Ideò tantò magis erat hoc de ipſo uiro aperiendum.

Quamobrem B. Ambroſius aliter hũc locum intellexit, uiro concedens ſecundas nuptias uxore adultera uiuente, ſed non mulieri. Hanc opinionem B. Auguſtinus ſcripto reprehendit, cuius ſententiam Canones pontificij pòſt ſunt ſequuti. Pro ea uerò B. Ambroſij ſententia facit, quoniam Dominus de uiro tãtùm loquutus eſt, quando cauſam fornicationis excepit. Deniq; (ut tandem finiam) totus hic locus eſt admodum difficilis. Itaq; libenter ego ſententiã eccleſiæ abſolutam intelligerem. Scripſi tamen de hac re alibi accuratius. Neq; hîc tacebo, Eraſmũ parum ſobriè, imò ualdè petulanter de his in annotationibus ſuis ſcripſiſſe, quæ certè igni tradenda eſſent propter multorum ſcandalum.

Nam cæteris ego dico, non Dominus &c. Qui ſunt iſti cæteri, quibus ſe dicere ait, & non Dominus? Oportet igitur ut à ſuperioribus pẽdeat hæc declaratio. Dixerat enim: *Iis autẽ qui matrimonio &c.* Nunc conſequenter ait: *Cæteris autem:* proculdubiò eos ſignificari oportet, qui non ſunt matrimonio iuncti. Porrò cum inchoatũ proſequatur ſermonem de matrimonio iunctis, ideò referri hoc ad ſuperiora eſt neceſſe, ubi dixit. Dico autem non nuptis & uiduis, ut nunc declaret ſe illis talia dixiſſe: non quaſi expreſſè à Domino accepiſſet, ſed illa ſuo ſpiritu admonuiſſe. Non ergo poteſt hoc inferioribus, quę ſtatim ſubnectit, aptari, licet id quidam uelint: quoniam de ijs qui matrimonio iuncti ſunt agit, ut manifeſtè patet. Niſi fortè ꝓ non matrimonio accipit illud, quod erat apud infideles: ſed non placet hęc euaſio. Superioribus igitur dictis aptari debet.

Quid eſt aũt quod ait ſe dicere, non Dominũ, cum alibi dicat: An experimẽtum quæritis eius qui in me loquitur CHRISTVS? Et inferius: Puto autem quòd & ego ſpiritum Dei habeam. Sed animaduertendum eſt, Etſi B. Pauli iuſſa ac præcepta cuſtodiri deberent, iuxta uerbum Domini: Qui uos audit, me audit (etenim credendũ erat eos à Spiritu ſancto inſpirari ac regi) Nonnihil tamen intereſt inter ea quæ ſic ab Apoſtolis, & illa quæ in euangelio à Domino ſunt explicatè & expreſſè ſtatuta: quoniam firmiſſimè ſeruanda ſunt hæc, & non eſt hominis ſuper eiuſmodi definitis diſpenſare. Non ſic eſt autem de his, quę poſtmodo per ipſos Apoſtolos tradita ſunt. Nõ enim ea firmitate tenenda ſunt, tametſi parẽdum ſit illis omninò. Vnde apparet de digamis diſpenſare eccleſiam: quanquàm Apoſtolus de his aliud ſanxerit. Atqui non ita eſſet, ſi Dominus ipſe ſanxiſſet, ut egregiè notat B. Thomas, quod quidam non aduerterunt.

Nota hæc prudens lector.

Si quis frater uxorem habet infidelem &c. Hîc B. Paulus incipit nouis caſibus, qui tunc frequenter accidebant, occurrere. Et nonnulli putant conſilium hoc eſſe, non præceptum, quod eo tempore magis ualebat. *Et ſi qua mulier fidelis &c.* ſimiliter hoc eſt conſilium. *Sanctificatur enim uir infidelis per mulierem fidelem.* Sed quomodo ſanctificatur infidelis manens? Non hîc dicam aliorũ commenta; cum (ut uerum ingenuè fatear) nec ullum quidẽ legerim, in quo conquieſcere poſſem. Illud ergo quod meditatione ſum ex Dei gratia aſſequutus (ſi tamen uerum eſt) proferam.

Sciendum eſt ergo, Omne matrimonium infidelium eſſe immundum: quoniam matrimoniũ eſt propter prolem Deo generandam. At matrimonium infidelium, quoad hoc, à Deo deſpicitur in pœnam parentum, qui non intendunt generationis fructum reddere Deo uero. Quare neq; eorũ prolem reſpicit Deus, ut à talibus procedit. Quapropter nec inuitis illis baptizanda eſt: quia dimittit illos in puris naturalibus, & ita in immunditia ſua, & parentum. At ſi unus ex coniugibus ſaltem fidelis fuerit, etiam alter coniunx, quoad hoc, ſanctificatur, ut qui naſcũtur inde liberi, non ſint coram Deo habendi ut immundi, id eſt, ut liberi infidelium, ſed ut fidelium. Quo in caſu partus ſequitur parẽtem fidelem, & ita coram Deo habetur: & poteſt alter parens eum baptizare, &
Gal. 2. ratus eſt baptiſmus. Sic Timotheus fuit circunciſus propter matrem Iudæã, ut Iudæus. Titus autem minimè, quia Gentilis erat. Nemini enim dubium eſſe debet, reſpici à Deo filios fidelium oculo ſpecialis prouidentiæ, propter patres fideles: ob quam cauſam etiam ſancti dicuntur & mundi, id eſt, propter patres ipſos mundos. Sed non eſt hæc actualis mũditia, quæ aduenit adepta gratia, ſed quædam potius ad gratiam præcedẽs (ut ita dicam) candidatio: ſicut ſolent aptari ſacrificia præuijs quibuſdam expiationibus, antequàm uera fiant, ut de pane & uino patet in ſacroſancto Miſſæ ſacrificio, quæ canes mordaces noui hæretici, & rabidi per illos dæmones, ſuis morſibus lacerant, non intelligentes hæc genera ſanctificationis. Sic aquæ ſanctificatæ dicuntur contactu corporis CHRISTI, ut poſſint ſordes peccatorum noſtrorum abluere.

Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat. Non enim ſeruituti ſubiectus eſt frater, uel ſoror, in huiuſmodi. Permittit ergo Apoſtolus diuortium inter hos diſparis cultus, ſi infidelis uelit recedere: ita quòd frater uel ſoror, non ſint alligati ſeruituti, ſcilicet coniugali, quæ nimirum talis eſt, ut uir non habeat corporis ſui poteſtatem, ſed mulier; & contrà. Et iterũ, quanto tempore uiuit uir, alligata eſt mulier legi uiri, ita ut ſi alteri uiro adhæreat, ſit adultera: ſed in huiuſmodi non eſt talis ſeruitus. Quid eſt dicere, *in huiuſmodi*, niſi in infidelitate manentibus, & nolentibus cohabitare? Quo in loco miror admirantem Caietanum hunc locum debere ad eiuſ-
Caietanus. modi ſenſum intelligi, cũ certè aliter commodè intelligi non poſſit. Sed hic ipſummet audiamus.

Et non ſolùm miror (inquit) ſed ſtupeo quòd CHRISTO clarè excipiente cauſam fornicationis, torrens doctorum non admittit illam mariti libertatem: Paulo aũt non clarè dicente interpretata ſit ſolutio coniugij, ex cauſa alia ab explicata à CHRISTO, & ſola excepta. Quia tamen antiquo eccleſiæ uſu ſenſum cõmunem textus huius firmatũ credo, & textus capax eſt huius ſenſus communis, ideò dicendum eſt, quòd Dominus in euangelio non communem utriq; coniugi, ſed marito propriam tradidit libertatis legem, ut textus ipſe manifeſtè dicit. Paulus autem communem, utriq; coniugi legem libertatis promulgat, autoritate proculdubiò diuina, qua ſeparari poteſt quod Deus cõiunxit, iuxta uerbũ Dñi de cõiugio nõ Chriſtianorũ, ſed ab initio mundi inſtituto. Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet. Et propterea diuerſę libertatis cauſæ aſſignantur: à Domino quidem cauſa propria marito: à Paulo autem cauſa utriq; coniugi communis. Imparem enim Dominus iudicat maritũ et uxorem quoad fornicationem: quia impar eſt ſecundum naturalem horrorem, & repugnantiam ad certitudinem patris prolis. Infidelitas autem, quę ad animam ſpectat, paris cenſetur iuris in utroq; coniuge à Paulo. Et hæc dicta ſint ad ſatiſfaciendum quæſtioni de contrarietate doctrinæ Pauli ad doctrinam CHRISTI. CHRISTVS enim ſolam fornicationis cauſam excipit, Paulus autẽ alteram docens cauſam, docet non eſſe ſolam fornicationis cauſam. Paulus dico, ut communiter exponitur: quia ut dictũ eſt (ut textus ſonat) Paulus non ſonat ſolutionem coniugij. Hæc Ille.

Vbi manifeſtè licet uidere plura digna annotatione. Primum quod ait CHRISTVM clarè excepiſſe cauſam fornicationis, & tamẽ torrens Doctorum nõ admittit iſtam mariti libertatem. Hoc in loco miranda eſt potius eius admiratio: quia ex illa Domini exceptione fornicationis, quæ clara eſt, non clarè conſequitur iſta mariti libertas. Deinde & hoc etiam admiramur, quòd dixerit Paulum non clarè eſſe loquutum, cũ tam expreſſè dicat, Non enim ſeruituti ſubiectus eſt frater aut ſoror in huiuſmodi. Si non eſt ſeruituti ſubiectus, ergo liber. Tertio etiam illud fruſtrà miratur, Apoſtolum alium caſum adiungere, quando liceat ſolui matrimonium, cum Dominus unam tantùm cauſam fornicationis excipiat. Non enim uidit à Domino regulam dari de matrimonijs ratis, id eſt, fidelium, non autem infidelium, de quibus non eſt uerum uerbũ illud. Quos Deus coniunxit: quoniam Deus illorum matrimonijs non aſſiſtit. Fideles aũt & gratioſi coram Deo fuerunt primi illi coniuges, ut B. Thomas docet. Ego uerò etiã Chriſtianos fuiſſe exiſtimo: quoniam myſterium CHRISTI reuelatum fuit Adæ, quod & fide recepit: ſicut nec idem. S. Doctor negat. Quarto & illud notandum in huius doctrina, iuxta Domini ſententiam imparem eſſe cauſam mulieris circa diuortium: quaſi ei non liceat ob fornicationem, id quod uiro. Hoc dico, quoniam torrens Doctorum ei mirum in modũ aduerſatur. At quoniam de his omnibus particulari tractatu abundè diſſeruimus, ad noſtras in illum annotationes lectorem remittimus.

Nunc ad rem redeundo, Satis eſt modo declaraſſe, ſi infidelis manere uelit cum fideli, ſanctificatum eſſe coniugium per ipſum fidelem. Sin autẽ uelit diſcedere, liber fidelis efficitur: ita ut poſſit ad alia uota tranſire, & nouas legitimè contrahere nuptias. Sed ponatur quòd Infidelis coniux cohabitaret, ſed nolit ipſe frater, id eſt, fidelis: nũquid poteſt? Aiunt quod poteſt, ſed melius ſi nõ faciat, quando eſt ſpes reducendi illum. Quod n. docuit B. Paulus, ſeruandum fuit fortaſsis in eo

feruore

feruore Spiritus, quando fermentum bonum erat longè, quàm nunc ſit, potentius.

In pace autem uocauit nos Deus. Confirmat ſuperius dictum, non diſcedendum à coniuge tametſi infideli, ſi uelit cohabitare: quoniam in pace uocauit nos Deus, hoc eſt, ut ſit pax (quantum fieri poſsit) ad omnes, etiam infideles: niſi fortè præiudicium per talem pacē immineat ueritati: quod nō erit, ſi infidelis uelit cohabitare. Et addit etiā ad perſuadendum rationem.

Vnde enim ſcis mulier ſi uirum ſaluum facies &c. Nā ſanctificatus eſt uir propter coniugium, quod habet cum fideli. Et ideò ad gratiā Dei magis (Deo fauente) diſpoſitus eſt: & in hoc ſanctificatus eſt. Hoc uerò dixi, ſi econtrario quis fortè diceret: Vnde ſcis mulier, ſi te uir attrahet ad infidelitatem? Addo ſuperiorem etiam rationem ſatis fuiſſe, uidelicet: In pace uos Dominus. Notādum eſt enim uocatiōes eo tempore extitiſſe fortes, & efficaces, ut facilius traheretur infidelis ad fidem per fidelem, quàm fidelis ad infidelitatē per infidelem. Deus enim qui uocat in pace, ipſe idem ſeruat in ea pace, & facie prouentum, ne obſit illa pax, ſed magis fructificet Deo. Quare adijcit.

Niſi unicuiq; ſicut diuiſit Dominus &c. Senſus eſt. In hoc deprehenditur rei poſsibilitas, ſi iuxta ordinationem, & diuinam donorum diuiſionē quis agat, & ita in eo ſtatu ambulet, in quo Dominus eum uocauit. Si cui nō eſt datum uirginitatis donum, ſed matrimonio iunctus fuerit, eo ſtatu cōtētus uiuat, & in eo quieſcat ac fructificet: nec ſua ſponte quærat ſtatum, ad quem non eſt uocatus à Domino, ut aſcendat in eū. Vberius enim fructificabit in eo, quàm in alio qui eſſet ſupra uires ſuas, ad quem non uocatur à Domino. Atque ideò multi fructuoſius uixerunt in uita ſæculari, quàm uixiſſent in uita regulari. Nam & hoc experientia certa notum eſt de multis, qui cum bene in ſęculo uiuerent, ad religionem tamen ſuo ipſorum proprio ſtimulo, & amore quodam ſpirituali inconſideratè, minuſq; prudenter adducti, potius retroceſſerunt: & tepidiores in religione effecti ſunt, quàm eſſent prius in ſæculo: & nonnulli etiam miſerè tandem exciderunt.

Loci huius notāda expoſitio

Circuncisus aliquis uocatus eſt. Vocat circūciſum qui in caſtitate uocatus eſt: & huic conſulit, *Non adducat præputium*, ideſt, non ineat coniugium. Niſi ita hunc locum intellexeris, uix puto declarari poſſe, quonam pacto poſſet circuncisus adducere præputium. Mirum quòd Caietanus hîc uelit Apoſtolum monere Iudæos, ut circuncidant filios ſuos: quod uel dictu eſt abſurdiſsimum, nec iam diſputatione, ſed exploſione dignum.

In præputio aliquis uocatus eſt, ideſt, in feruore aut exercitio carnis & libidinis, ita ut cōtinere uel nolit, uel non poſsit, *non circuncidatur*, ideſt, non caſtretur, quia ad continentiam nō cogitur, ſed ducat uxorem, ne uratur.

Circunciſio nihil eſt: & præputium nihil eſt &c. ac ſi dicat. Neq; hoc, neq; illud ſaluum facit hominē, *ſed obſeruatio mandatorum* Dei, uel in hoc, uel in illo ſtatu, ideſt, uel in circunciſione per continentiam, uel in præputio per indulgentiam coniugij.

Seruus uocatus es. Quicquid alij dicant hic (ut breui abſoluam) mihi uidetur proculdubiò ſenſus, ut loquatur Apoſtolus de ſeruitute matrimonij, ſi quis i eo ſtatu ſit uocatus: Nō *ſit tibi curæ*, ideſt, noli perinde eſſe anxius ac ſolicitus, quaſi nequeas in eo ſtatu proficere, & ſalutem tuam operari & conſequi. *Sed & ſi potes fieri liber, magis utere.* Si potes (inquit) fieri liber, hoc eſt, ſolui ab uxore, ſcilicet illa uolente & cędente iuri ſuo quod habet ſuper corpus tuum. Et tum demum in pace ſolutus uiuas, non tamen ut & denuò alij alligeris, ſed ſis prorſus liber, quò melius Domino & expeditius ſeruias, *magis utere*, ideſt, hoc potius elige. Et uide differentiam inter uocatum in pręputio, & uocatū in ſeruitute, ut intelligas neq; obſtare ſeruitutem illam, quo minus ualeant ſalutem adipiſci. Etſi, quia melius eſt liberum eſſe à ſeruitute coniugij, conſulat ut (ſi fieri id poſsit) faciat, nempe liberet ſe ab ea tam dura lege coniugij.

Eſſe ſeruū Domini et libertū quid ſignificet

Qui enim in Domino uocatus eſt ſeruus, libertus eſt Domini, ideſt, qui uocatus eſt in Domino exiſtēs ſeruus, ideſt, coniugio alligatus, eſt libertus Domini. Quomodo libertus, niſi quia à miſera illa ſeruitutis conditione, qua anteà tenebatur, per eam uocationem ereptus eſt? Nam qui liberatus eſt ſeruus exiſtēs, libertus eſt eius qui liberauit eum, & debet operas patrono ſuo. Sed magis placet alius ſenſus, qui huiuſmodi eſt. Homo qui uocatur à Domino, ita uocatur ut pretio redēptus; & ita ipſo iure ſeruus eſt CHRISTI & Domini redimentis tam ſecundum animam, quàm ſecundum corpus. Verùm quia non uult CRISTVS cuiuſq; ſeruum iniuria ab illo eripere: Inuenit autem hominem quem uocat, iam alligatum coniugio, ita ut corpus ſit coniugis, contentus eo pacto eſt, ut ſit ſibi ſicut libertus, quem alioqui uerē ſeruum de iure habere poſſet, ideſt, ratas habet et gratas certas ſibi exhibitas operas, ut ſaluus ſit. Et hic eſt uerior intellectus.

Similiter qui liber uocatus eſt, à uinculo matrimonij, *ſeruus eſt* CHRISTI. Non hîc uocat libertum, quaſi certis operis tantummodo addictū, ſed omninò ſeruum: quia holocauſtum eſt, omninò illi ſe dedens toto animo, & toto corpore. Et ob eam cauſam conſulit ne uelit alligari, & ſeruitiū CHRISTO debitum minuere ac partiri, ideò ait. *Pretio empti eſtis: nolite fieri ſerui hominum*, cuius ratio eſt: quia indignum eſt pro ſeruitio CHRISTI Redemptoris, cui noſmetipſos debemus totos, eligere ſeruitium hominum, carnale uidelicet, & ob id longè indignius. Vnde concludit.

Vnuſquiſq; ergo in quo uocatus eſt fratres, ideſt, in eo ſtatu in quo uocatus eſt ut ſit frater, ideſt, Chriſtianus, *in hoc permaneat*. Hæc eſt regula. Sed ad eorum pleniorem tractatum conſyderāda eſt diuerſitas caſuum. Si enim ambo permaneant infideles in matrimonio, ex doctrina Apoſtoli immundi ſunt: quia etſi matrimonium ualidum ſit ſecūdum leges hominum, non tamen coram Deo ratum, ſiue ſanctum. Si uerò contracto iam inter infideles matrimonio, alter eorum conuertatur

ad fidem,

ad fidem, tũc habet locum apoſtolica diſtinctio. Aut uult infidelis permanere: Aut non. Si prius, conſulitur fideli, ut cõſentiat ob rationes iam datas: quia ſanctificatur coniugium per alterum fidelem, & ſpes eſt conuerſionis infidelis. Si autem nolit cum infideli permanere, non cogitur fidelis, multò minus ſi nolit infidelis. Et his caſibus, fidelis ſolutus & liber efficitur.

Eſt alius caſus, Quando inter fideles ab initio eſt cõtractum matrimonium, ſed alter labitur in Infidelitatem. Et eo caſu, iura dicunt manere matrimonium quoad uinculum: quoniam hoc ab initio ratum fuit: Licet aliter cuidam ſummo Põtifici aliquando uiſum fuerit. Quare indoctè admodũ Eraſmus exploratum ait ſe habere, iſto caſu quoad uinculum matrimonium ſolui, è diametro pugnans contra manifeſtam ueritatem, & põtificios Canones, ut patet de Diuort. c. ult. Quare apud doctores exploratum eſt, in hoc caſu coniugium ipſum minime ſolui.

Alius caſus, Quando fidelis ab initio contrahit cum infideli. Hoc enim matrimonium nequaquã ualet, ut inferius paulò poſt uidebimus. Nõ autem hoc in loco appellatione infidelis, uenit hæreticus. Nam catholicus cum hæretico coniuge poteſt legitimè contrahære, ut conſtet quidem matrimoniũ, tametſi peccet catholicus qui id ſciens, contrahit, cum omnis hæreticus ſit excommunicatus. Volunt etiam Canones appellatione infidelis concludi catechumenũ ante baptiſmum, cum nullis adhuc fidei chriſtianæ ſacramẽtis ſit initiatus, nec in conſortium admiſſus.

De uirginibus autem præceptum Domini non habeo: conſilium autem do, tanquã miſericordiã cõſecutus à Domino, ut ſim fidelis. Exiſtimo enim hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſsitatem: quoniam bonum eſt homini ſic eſſe. Alligatus es uxori? noli quærere ſolutionem. Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem. Si autem acceperis uxorem, non peccaſti. Et ſi nupſerit uirgo, non peccauit. Tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi. Ego autem uobis parco. Hoc itaque dico fratres: Tẽpus breue eſt. Reliquum eſt, ut & qui habent uxores, tanquã non habentes ſint: & qui flent, tanquàm non flentes: & qui gaudent, tanquàm non gaudentes: & qui emunt, tanquã non poſsidentes: & qui utuntur hoc mundo, tanquàm non utantur. Præterit enim figura huius mundi. Volo autem uos ſine ſolicitudine eſſe. Qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt quæ Domini ſunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori: et diuiſus eſt. Et mulier innupta, & uirgo, cogitat quæ Domini ſunt, ut ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Quæ autẽ nupta eſt, cogitat quæ ſunt mũdi, quomodo placeat uiro.

De uirginibus. Ex hoc loco ſatis colligitur, hactenus Apoſtolum de uirginibus non eſſe loquutũ, ſed uel de coniugatis, uel uiduis: niſi uelis illum ſuperfluò uerba iactaſſe. Nunc ergo de uirginibus loquens, ait nullum ſe habere à Deo ſpeciale præceptum, ſed tantum conſilium dare: *Conſilium autem* (inquit) *do, tanquàm miſericordiam conſequutus &c.* Hoc enim quod miſericordiam conſequutus ſit, innuit illũ aliquando in miſeria fuiſſe. Conſilium autem dat, ne quis in eandem miſeriã incidat, à qua ipſe fuerat ex miſericordia liberatus. Nam à cõiugio, quo (ut quidã putãt) fuit aliquãdo illaqueatus, liberatus eſt: nunc conſulit uirginibus ne ſe illaqueari permittant, ſi modo poſſint continẽdo permanere. Aliqui exponũt ſic, Tãquàm miſericorditer hoc eſſet aſſequutus, ſcilicet ut eſſet fidelis. Miniſter enim erat & diſpẽſator, à quo exigebatur ut bona fide conſuleret. Aliqui eliciunt ex hoc loco Apoſtolum fuiſſe uirginem. Sed id ex eius uerbis nullo pacto queuns (meo quidem iudicio) conuincere. *Vnde probent aliqui Apoſtolũ fuiſſe uirginem.*

Exiſtimo enim hoc bonum eſſe propter inſtantem neceßitatem. Hæretici, & anteſignanus eorum Eraſmus, qui facto & doctrina uirginitatem oderunt, excuſant ſe ab hac Apoſtoli doctrina, quam ab illo traditam pro eo tẽpore aſſerũt, quo erat fundandum euangelium CHRISTI, & tunc iſtud protulit conſilium, nequaquàm daturus illud hoc tempore, ideò ibi ait: *Propter inſtantem neceßitatem*, ideſt, propter præſentem euangelij promulgandi neceſsitatẽ. Ita etiam exponit conſilium CHRISTI. Sunt eunuchi qui ſe caſtrauerunt propter regnum Dei, ideſt, propter prædicationem. Sic aiunt iſti: & cum hoc tamẽ uolunt iuuari à B. Petro, quem habuiſſe uxorẽ proferũt. Ab ijs itaq; querendum eſt: Cur ergo Petrus gratia prædicationis, eam in illa neciſſitate non dimiſit? *Cõtra hæreticos.*

Dicent fortè, Verum eſſe Petrum reliquiſſe eã gratia prædicationis, quod ad thorum attinet. Quod ſi fatentur: qua ergo fronte illi non habẽtes uxorem, ducunt, non obſtante prædicationis ſuæ munere, ac inſtante neceſſitate fundandi euangelium CHRISTI, quod (ut uolunt) erat iam abolitum? Siquidem prędicãdi euangelij gratia Apoſtoli qui habebant uxores, eas reliquerunt: Iſti autem non habentes, ducũt. Corrumpunt nihilominus planum CHRISTI uerborum ſenſum. Nõ enim regnum cœlorum ſignificat ibi prædicationem, ſed præmium regni cœlorum. Nondum ſiquidem ab eis prædicabatur euangelium. Et quod hîc dicit, *propter inſtantem neceßitatem*, perperàm, & extraneè exponunt, ac peregrinè. B. Thomas exponit neceſsitatem inſtantem, ideſt, præſentem: quia matrimonium ſequitur neceſsitas multarum rerum ad uitam traducendam neceſſariarum.

Mihi uidetur hic eſſe ſenſus Apoſtoli, qui ab ipſomet explicatur inferius, ubi ait: Tempus breue eſt. Neceſsitas enim eſt id quod dixit Dominus Marthæ: Vnum eſt neceſſarium, hoc eſt, ſeruitium Dei, intendere Deo: iſtud eſt neceſſe ad uerã uitam. Hoc autem eſt neceſſariũ, ſiue hæc inſtans

neceſsitas

neceſsitas,quæ tantò magis urget,quantò eſt tēpus ad operandū breuius.Quia ergo mundi ætas creuerat,& breue relinquebatur tempus ad operandum,cenſet hoc eſſe bonum Apoſtolus,ut totus homo ſeruetur ſeruitio Dei(ſi fieri poteſt)nō dimidius.Sic.n.& noſtra ætas diminuta eſt in hac mūdi ſenectute,& breue tēpus habemus,ut oporteat tantò attentius ac feruentius operari,quantò minus temporis ſupereſt.Nam hoc rerum naturæ eſt proprium,ut in fine ſemper magis ferueat opus.*Quoniam bonum eſt homini ſic eſſe.* Per quod minus ſit diſtractus ab hoc Dei ſeruitio.

Alligatus es uxorī: noli quærere ſolutionem. Hîc cōſilium iam dictum explicatur:& tamen ſi contingat,& ſine periculo fornicationis liceat,poſſe ſolui hominem & liberari,hoc eligibilius eſſe & magis ſalutare Apoſtolus iam teſtatus eſt.

Solutus es ab uxore: noli quærere uxorē. Vide quàm explicatè conſulit nobis Apoſtolus. Norent hæc Apoſtati uxorati,& pudeat eos tandē ſi fieri pōt.

Si autem uxorem acceperis,non peccaſti. Vndiq; cōtra hæreticos agit Apoſtolus,in illos qui prohibebant nuptias. *Tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi.* Quæ tribulatiōes ſunt innumeræ à coniugio uenientes.*Ego autem uobis parco*,ideſt,nō ea præcipio,quæ nec Dominus ipſe præceperit: ſed uobis in fide infirmis indulgeo.

Hoc itaque dico fratres,tempus breue eſt. Declarat more ſuo ſeipſum,nimirum quod dixit; propter inſtantē neceſsitatem;quoniam à temporis breuitate uenit,ut inſtare rebus ad ſempiternam patriam facientibus oporteat. *Reliquum eſt, ut & qui habent uxores,tanquàm non habentes ſint.* Quod maximè erit,ſi ualeant continere:aut ſaltem ne propter eas auertantur à ſeruitio diuino, aut minus,quàm fieri poſsit, auertantur. *Et qui flent*, propter temporales afflictiones & egeſtates,*tanquàm non flentes*,propter tolerantiam & conſolationem in CHRISTO: alioquin erumperet deſperatio. *Et qui gaudent*:quia habent abundè unde uiuant,*tanquàm non gaudentes*:cū non oporteat in his finem conſtituere non duraturis. Sepenumero enim ſecundæ res animū frangunt, & auertunt à cogitatione uerorum bonorum,quæ non hîc ſunt,ſed in ſæculo futuro. *Et qui emunt, tanquàm non poſsidentes*:ne cum magno fletu tandē priuētur præſentibus,& futuris melioribus. *Et qui utuntur hoc mundo,tanquàm non utantur.* Non utitur autem,qui nō figit in ijs animum quibus utitur, ſicut dixit quidam.Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. *Præterit enim figura*,ideſt,ſpecies & pulchritudo apparēs,*huius mundi*, quæ aſsiduè fluit, & quaſi flos agri decidit.Tempus enim conterit omnia:& interim mutationibus ſubiecta ſunt omnia,ut nimis apparet id conſyderare uolentibus. Caietanus legit, tanquàm non abutantur; ut abuſus intelligatur prohibitus.Et nō animaduertit in ui uerborum potius eſſe permiſſus. Si enim debeo eſſe tanquàm non abutens, permittor ergo eſſe abutens:ſed edicitur mihi,ut me habeam ad modum non abutentis.Nec uidit quòd hoc in loco,abuti; ſignificat uſu conſumere, nec accipitur in malum partem.

Volo aut uos ſine ſolicitudine eſſe. Explicat ſui conſilij(uidelicet de abſtinendo à coniugio)rationē, & ait:*Volo*,pro uellem. *Qui ſine uxore eſt &c.* Clara eſt litera,ſolum id quod adijcitur: *Et diuiſus eſt*; habet difficultatem,& græci codices uariant. Nā ij noui omnes legunt.Diuiſa eſt mulier & uirgo, ſiue uxor & uirgo.Crederem hāc ueram eſſe B. Pauli lectionem,& nihilominus interpretem nō aberraſſe,ſed ſenſum uno iſto uerbo reddidiſſe. Nā homo coniugatus uerè diuiſus eſt: quia multis externis actionibus diſtrahitur,& ſeruit mundo ex parte,ita ut non poſsit eſſe Deo totus deditus. Et hoc eſt quod ait:Diuiſa eſt mulier,& uirgo. Pro cuius dicti intelligentia ſciendum eſt,hominem qui ſic per coniugium diuiſus eſt, habere carnem ex parte quaſi uxorem ad malū allicientem,ſiue ad illecebras mundi. Ex parte uerò habet eam quaſi uirginē:quia etiam à Deo redemptam,& Deo dicatam, & ad eius ſeruitium datam ſociam:ideò diuiſus eſt homo.Quo loquēdi tropo exiſtimo hîc uſum eſſe Apoſtolum. Nota.

Et hinc accipe pie lector,quàm conueniat ſacerdotibus copula,quæ à Deo diſtrahit. Non me latet B.Hieronymum uariè hunc locum & legiſſe,& interpretatū eſſe:Et ſimiliter alios. Nec item ſum ita mei amans,ut non putem facile poſſe contingere,alios hanc meam expoſitionē nō probaturos, tametſi mihi placeat. Vnuſquiſq; in huiuſmodi fruatur ſuo ſenſu,modo abſit proteruia & aſſerendi temeritas.

Et mulier innupta, et uirgo,cogitat quæ Domini ſunt, ut ſit ſācta et corpore et ſpiritu. Sēſus eſt facilis.Quod enim dixit de uiro,etiam de fœmina probat. Et ſanctam uocat corpore & ſpiritu. Audiant Lutheranæ mulieres ſacrilegæ, quæ utranq; (ſi tamen eam unquàm habuere)mentis & corporis, amiſerunt ſanctitatem,expoſitæ excucullatorum libidini(repudiato cœlibatu)& carnis fæci.

Porrò hoc ad utilitatem ueſtram dico, non ut laqueum uobis iniiciam, ſed ad id quod honeſtum eſt, & quod facultatē præbeat ſine impedimento Dominum obſecrādi. Siquis autem turpem ſe uideri exiſtimat ſuper uirgine ſua, quòd ſit ſuperadulta,& ita oportet fieri,quod uult,faciat. Non peccat,ſi nubat. Ná qui ſtatuit in corde ſuo firmus,non habens neceſsitatem, poteſtatē autem habens ſuæ uoluntatis, & hoc iudicauit in corde ſuo ſeruare uirginem ſuam, bene facit.Igitur & qui matrimonio iūgit uirginem ſuam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Mulier alligata eſt legi, quanto tempore uir eius uiuit. Quòd ſi dormierit uir eius,liberata eſt à lege. Cui autē uult nubat,tantum in Domino. Beatior autem erit ſi ſic permanſerit ſecundum meum conſilium. Puto autem quòd & ego Spiritum Dei habeam.

Porrò

Porrò hoc &c. Laqueus eſt quando conſcientia accipit quippiam pro malo & peccato, quod eſt de ſe licitum. *Sed ad id quod honeſtum eſt &c.* ideſt, faciliorem doceo uiam ad curſum, ſiue ad palmam uitæ beatæ ac ſempiternæ obtinendam: quoniam quò honeſtius quis intēdit, magis Deo placet. Græcè ſignificantius res exprimitur paucis. Significatur enim quædam iugis aſsidentia, uelut ea beatiſsimæ Magdalenę ad pedes Dñi.

Si quis autem turpem ſe uideri exiſtimat ſuper uirgine ſua, quòd ſit ſuperadulta, & ita oportet fieri, quod uult faciat: non peccat, ſi nubat. Hic locus ualdè, meo iudicio, difficilis eſt intellectu. Et tamen eius ueriorem expoſitionē me docuit B. Hieronymus: nec alium ſenſum (ni uehementer fallor) uidetur admittere. Alloquitur Doctor noſter uirum habentem carnem ſuam uirginem, hoc eſt, non alligatā cõiugio, ſed ſuperadultam, ideſt, iamdudum potentem ad exercenda nuptiarum munera. Huic dat conſilium, ſi exiſtimat ſe turpem uideri ob ſuperadultam iam ſuam uirginem, ideſt, ſi putat eſſe ſibi opprobrium, non coniunxiſſe carnem cū carne, ideſt, non dediſſe operam generationi: *& ita oportet fieri,* quia continere non poteſt: *non peccat ſi nubat,* ideſt, ſi nuptias contrahat. Vtitur enim uerbo; nubere; promiſcuè etiā ad uiros aptans. At græcè legitur, γαμείτωσαν, ideſt, nubāt, ſeu iungantur matrimonio. Et mirum quòd loquitur plurali numero: ſed hoc propterà eſt, quia loquebatur de homine & de carne ſua, quam uirginis nomine appellauit, ac ſi dixerit: Ipſe cum ſua carne nubant.

Locus obſcurus explicatur.

Nam qui (græcè melius: Qui autem) *ſtatuit in corde ſuo firmus &c.* Hîc eregione contra eum qui tale habet nubendi deſiderium, opponit eum qui uult ſeruare carnē ſuam in uirginitate. Et hoc ſtatuit in corde ſuo, & firmus: quia firmum habet & immobile propoſitum hac de re per uotum Deo, *non habens neceſsitatem:* quia nulla eſt ad illum purioris uitæ ſtatum neceſsitate adductus, ſed mera uoluntate. Item qui habeat poteſtatem ſuæ uoluntatis: ut ſcilicet nō ſit alligatus alteri, & ſit cõpos mentis, & ſui circa hoc iuris: *bene facit.* Audiat oſor uirginitatis ſacrilegus hæreticus, & qđ inferius dicitur. *Melius facit,* quæ ſententia corrūpi non poteſt, etſi in eiuſmodi locis contaminandis ſint à dæmonibus inſtructiſsimi hęretici.

Igitur & qui matrimonio iungit uirginem ſuam, bene facit &c. quia non ſolum non peccat, ſed etiā peccandi occaſionem à ſe, cum non poſsit continere, per matrimonij uſum amouet. *Et qui nō iungit, melius facit:* quia ſeruat ſuam uirginitatem, & ut Angelus Dei in omni mūditia ſeruit Deo. Hic mihi uidetur uerus ſenſus, quem & B. Hieronymus in lib. contra Iouinianum probat: licet communiter intelligatur de patre, aut aliquo alio cuſtode, qui habet domi uirginem, & ad eū pertinet eā locare nuptui. Sed durè nimis in hūc ſenſum procedit litera. Nā ad uirginitatem puellę nō patris, ſed proprium ipſius puellæ uotum atq; propoſitum deſideratur, præſertim ſi fuerit ſuperadulta. Neq; nocet puellę uirginitati, ſi ex neceſsitate pater eam non locat, modo ipſa in corde ſuo uoluntariè conſentiat uirginitati. Et tamen iuxta hunc ſenſum requiritur, patrem id non ex neceſſitate agere, ſed ex ſpōtanea uolūtate. Quin etiā patre ſeu cuſtode inuito ac nolente, ſi ipſa uelit manere uirgo, ſatis erit. Et mirabile eſſet profectò, ab Apoſtolo de uolūtate ipſius puellę in hoc negotio nullam prorſus factam mentionem, quę tamen maxime requirebatur, & ſola ſufficiebat. Quamobrem nullo modo mihi ſit ueriſimile hūc eſſe Apoſtoli ſenſum.

Verùm contendit ex hoc loco multis uerbis Eraſmus, non debere matrimonium conſiſtere cum ijs, qui in poteſtate parentum ſint, illis inuitis. Mouetur præter hunc locum etiam ratione: quoniam apud Iudæos (inquit) non ualebat, quod tamen nullo citato loco aſſerit. Et ego neſcio an hoc habeatur expreſſum in ullis ſcripturis. Exaggerat quòd per temulentiam & lenocinia plerunq; hæc matrimonia concilientur. Nos hoc fieri poſſe fatemur, & cum ita fiūt, etiā deteſtamur: & inſuper tales ſtatutis pœnis debere puniri aſſeueramus. Nam clandeſtina coniugia, & ijs modis cõciliata, certis pœnis in Canonibus puniuntur. Attamen ſi uerè mas & fœmina conſentiant, tunc legitimè contrahi coniugiū ſacri Doctores non dubitant, quorum non erat temerè contemnenda autoritas.

Eraſmi audacia retunditur.

Quæ autem præterea ipſe Eraſmus in B. Thomam arguit, nullius ſunt ponderis. Poſſet tamen eccleſia procul dubiò ſtatuere, talia matrimonia inter tales non eſſe rata abſq; conſenſu patentū, niſi plenæ puberratis eſſent, ideſt, decē & octo, aut uiginti annorū. Hoc mea ſētētia melius eſſet. Nā ſi per Pōtificios canones irritatur matrimoniū inter cõſanguineos in quarto gradu, qđ alioqui honeſtè contraheretur, niſi eſſet canonica prohibitio: Cur (quęſo) per nouos Canones irritari non ualeant eiuſmodi matrimonia, quæ ex inhoneſtiſſimis cauſis contrahuntur, & inhoneſtè, & aduerſus Canones? Equidem nullam uideo rationem, pręter ſophiſticam aliquam & ineptam.

Mulier alligata eſt legi &c. Hoc idem dictum eſt in epiſtola ad Rom. & expoſitum. Et uocat uiri legem, qua illi ſubditur iure coniugij. Et, ut mihi quidem uidetur, etiam illam Dei primæuam ſententiam in Heuam, qua uiro ſubiecit illam, eiuſq; dominatui ac poteſtati poſt peccatum, & iuſsit ut ad illum eſſet appetitus eius. Hæc ergo lex durat uiuente uiro. Vnde poſt mortem licet ei nubere, *ſed in Domino:* hoc eſt, fratri, uidelicet Chriſtiano, & non infideli. Hîc notat Caietanus eſſe primū textū in nouo teſtamēto, ubi prohibentur nuptiæ inter diſpares cultu. Neſcio uerò cuius rei gratia id notarit, niſi uelit (Apoſtolo non uetante) licita fuiſſe talia cõiugia, quod eſt falſum: quia & iure naturali, & diuino prohibita fuerunt. Aduerſatur enim hæc diſparitas cultus quàm maximè tribus illis matrimonij bonis, uidelicet, fidei, proli, & ſacramento. Quamobrem & in ueteri teſtamento ſcriptum erat. Non accipias uxores de filiabus alienigenarum filijs tuis: quod præceptum

Exod. 34.

ptum quia tranſgreſſus eſt ſolummodo, in idololatriam eſt impulſus. Eſdras item ſeparauit coniugia cum huiuſmodi inita. Deniq; quæ dilectio, quæ conuentio fidelis cum infideli eſſe poteſt?

Beatior autem erit, ſi ſic permanſerit &c. Hîc oſtendit longè melius eſſe uiduæ continere, quàm ad nuptias iterum redire, quanuis ei liceat nubere: ſed beatior erit, ſi manſerit innupta. Et uide quã fuerit uehemens & perpetuus ad perſuadendum uirginitatis & continentiæ ſtatum Apoſtolus. Et ne quis arbitraretur hęc ab eo dici humano quodam conſilio, & non ipſomet Spiritu ſancto inſtructore, ſicq; facilius ea ſpernerentur quæ conſulebat, præſertim cum & naturæ corruptioni, & ad libidinem promptitudini repugnarent, ait.

Puto autem quòd et ego Spiritum Dei *habeam.* Vt intelligamus etiam ipſa quæ non à Domino iubentur, ſed à ſanctis eius famulis utiliter ſuadẽtur, eodem Domino inſpirante ſuaderi. Neq; eſt uerbũ; *puto*; dubitationis (teſte B. Auguſtino) qui hunc locũ ſic exponit. Homines de ijs rebus, quas certas habent, aliquando increpatiuè dubitant (ideſt, uerbum dubitationis ponunt) cum corde nõ dubitẽt. Velut ſi indigneris ſeruo tuo, & dicas: Cõtemnis me? Conſidera, forſitan dominus tuus ſum. Hinc & Apoſtolus ad quoſdam cõtemptores ſuos loquens, ait. Puto autem quòd & ego Spiritum Dei habeo. Qui dicit; puto; dubitare uidetur: ſed ille increpabat, non dubitabat.

B. Auguſtinus in loc.

CAP. VIII.

DE IIS AVTEM QVAE IDOlis immolãtur: Scimus quòd omnes ſcientiam habemus. Scientia inflat, charitas uerò ædificat. Siquis autem ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cognouit quemadmodum oporteat eum ſcire. Siquis autem diligit Deum, hic cognitus eſt ab eo. De eſcis autẽ quæ Idolis immolãtur, ſcimus quia nihil eſt Idolum in mũdo: & quòd nullus eſt Deus, niſi unus. Nam etſi ſunt qui dicantur Dii, ſiue in cœlo ſiue in terra (ſiquidem ſunt Dii multi, & Domini multi) nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illo: & unus Dominus IESVS CHRISTVS, per quem omnia, & nos per ipſum. Sed non in omnibus eſt ſcientia. Quidam autem cum conſcientia uſq; nunc Idoli, quaſi idolothytum mãducant: & conſcientia ipſorum, cum ſit infirma, polluitur. Eſca autem nos non commendat Deo. Neque enim ſi manducauerimus, abundabimus: neque ſi non manducauerimus, deficiemus.

DE *his autem &c.* Hîc eſt ſexta pars, quæ tractat de licẽtia edẽdi, & de idolothyto, & ait. *De his autem quæ idolis immolantur.* Hîc figi debet pũctus, ut ſubaudias quaſi dictum ab Apoſtolo, ſic ſentio: hæc eſt doctrina mea & (qua uobis tandẽ ſatisfaciam) ſententia.

Scimus quòd oẽs ſcientiã habemus. Scientia inflat etc. Pro ſolutione quæſtionum, & ad inquirendam prudentiam. Primùm præmittit, omnes fuiſſe ſcientia prȩditos circa ea quȩ ſacrificãtur idolis, & teſtatur ſe ſcire unà cũ alijs, ne ipſi ſolos ſe eſſe arbitrarentur qui illud ſcirent. Loquitur autẽ de Iudæis, qui erant inſtructi per legem, & de eorũ maioribus ſibique (quoad hoc) ſimilibus: ideò illos ſibi coniungit. Nam alijs ipſemet fatetur non adfuiſſe hanc ſcientiam, ſicut paulò inferius uidebimus. Secundo ait. *Scientia inflat: charitas autem ædificat.* Dicit ſcientiam inflare, quod uerum eſt quidem ex ſeipſa. Inflare autẽ propriè non ſignificat ſuperbire (hoc enim ſcientia ex ſe nõ facit) ſed ſignificat implere aliquem, re tamen uana ex ſe, quoad Deum, ſicut ſcriptum eſt: Vanitas uanitatum, & omnia uanitas. Quantò ergo plura ſcimus, tantò pleniores ſumus & inflatiores: cumq; noſcimus nos ſcire, ſubitò inflamur. Ecce proprius ſcientiæ effectus, quo ſi abutamur, etiam ſuperbimus, & inſultamus in proximũ noſtrum. Charitas uerò humilitatis cuſtos, ædificat: quia eſt ad alterum iuuandum ſemper parata, nõ ad offendendum. Non enim quærit quȩ ſua ſunt. *1. Cor. 13.*

Quid eſt quod dicitur, ſciẽtia inflat.

Siquis autem exiſtimat ſe aliquid ſcire &c. Infert ex præmiſſis primò circa ſcientiam, quòd ſi quis exiſtimat ſe ſcire quicquàm (quod eſt eorum proprium qui ſe habent ad modum ſcientum, qui uidentes ſeſe inflatos, magnifaciunt ſemetipſos, & alios deſpiciunt) de hoc tali nondum poteſt dici eum cognoſcere quicq̃, ſicut oportet cognoſcere: quia oportet eum ſcire, eam notitiam non eſſe ſibi datam ad deſpiciendum alios, qui neſciunt. Omnia enim quæ ſunt nobis data, ſicut ſcientia, & huiuſmodi, ad edificationem data ſunt, nõ ad deſtructionem. *Si quis autem diligit Deum, hic cognitus eſt ab eo &c.* Deus illa dicitur cognoſcere, quæ ipſe probat. Et ſenſus eſt, non qui ſcit, illum probari à Deo, ſed q diligit, ille probatur à Deo: ut ſcientiæ uſum metiri à dilectione Dei debeamus, & ſic erit bonus uſus, & ſcientia bona. Dilectio. n. Dei, illam etiã includit quȩ eſt, & quæ ſe extenderet debet erga proximum.

His ergo præmiſſis uenit ad quæſtionem. *De eſcis autem quæ idolis &c.* Ecce igitur ſcientia, quæ erat communis maiorum, & quæ inflat, uidelicet de idolo, quod nihil erat. Dicitur autem nihil eſſe idolum: quia res quȩ per illud repreſentatur, uana eſt, nuſquã eſt, nihil eſt. Vnde hebraicè idola ſignificantur ea uoce, quæ uanitatem ſignificat. Nos enim pro re reprȩſentata reprȩſentantem accipimus. Quod capere nolunt ij, qui negant eſſe adorãda Sanctorum ſimulachra, quaſi & ipſa nihil ſint. Quod falſum eſt, cum ſint honorabilia CHRISTI mẽbra, & Spiritus ſancti templa. Nam ideò prohibebantur adorari idola: quia qđ ex illis repreſentabatur nihil erat, ideſt, nihil adorabile, ſed potius abominabile, nec reſtabat niſi opus hoĩum. Ideò deteſtabilis erat talis adoratio.

Idolũ quid ſit

De adoratione imaginum

Tacet autem Apoſtolus quod hinc conſequitur, uidelicet, quòd ſi idolũ nihil eſt, conſequitur

ut quod

Videte autem ne, forte &c. Ecce quomodo charitas uſum ſcientiæ moderaſ. Infirmos uocat, in quibus nõ ſubeſt ſcientia, & qui putãt idolothyſum eſſe aliquid: & modũ quo offendi poſſunt, declarat. *Si quis enim uiderit &c.* ideſt, ſi quis infirmus uiderit te hominem ſciẽtificum recumbere in idolio, ideſt, ubi idolothyta mãducantur, recũbere, ſcilicet, manducantem, *Nonne conſcientia eius cum ſit infirma, ædificabitur ad manducandum*? ait, ædificabitur, ſcilicet, exemplo ante oculos poſito. Exemplum eſt enim maximè quod ædificat, dum trahit alios ad idem faciendum. Et uocat idolothyta: quia illis infirmis idolothyta ſunt, ideſt, affecta; propter errorẽ in conſcientia propria contractum. *Et peribit infirmus.* Vocat infirmum, ut miſericordia dignum, quem tamen tu ſciẽtia tua abutens perdis. Fratrem etiam uocat, ut illud factum grauius exaggeret. Et ut etiam uehementius adhuc exaggeret, addit: *propter quem* CHRISTVS *mortuus eſt.* Si enim propter illum mortuus eſt ipſe CHRISTVS, factus infirmus & frater noſter, & ſeruus, cum eſſet Dominus fortis & ſapiens, quantò magis tu frater cum fratre tuo debes etiam fieri infirmus, et ita ſapere? Alioquin *ſic peccantes in fratres, in* CHRISTVM *peccatis.* Hoc inde accipitur, quòd pro eis CHRISTVS eſt crucifixus, quorũ uos ſaluti obſtatis.

Contra ſcandalizantes infirmos.

Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum. Eas, ſcilicet, carnes nõ manducabo, quarum occaſione ipſe frater meus infirmus poteſt accipere ſcandalum; putans eſſe malum manducare, & nihilominus ædificari per me ad manducandum cum conſcientia mala, ſcilicet errante, quæ damnat. Ex hoc loco ſumunt quidam ex hæreticis elegantiores hypocritæ, occaſionem oſtentandi ſuam charitatem, quia & angeli Satanæ transfigurant ſe in angelos lucis. Ipſi enim primùm ſe habere ſcientiam profitentur. Nos autem qui præcepta de delectu ciborum ſequimur, eſſe infirmos, & qui facile ualeamus ſcandalizari. Quapropter pleni manſuetudine & charitate admonent ſuos, qui nobiſcum conuerſantur, caueant, ne nos ſcandalizent propter ſuam libertatem. Etſi.n, inquiunt, iſta ſecundum euãgelium liceant, nulliuſq; hominum poſſit hanc eis libertatẽ adimere: Attamen ſolũ propter ſcandalum abſtinẽdum eſſe præcipiunt. Qui cum ſibiipſis uideantur eſſe ſapientes, neſciũt (aut potius neſcire uolunt) multò eſſe diuerſam rationem circa delectum ciborum, illam in qua infirmi in fide innitebantur, quæ erat ſuperſtitioſa, ab ab ea ratione quæ mouit eccleſiã ad præcipiendamà certis cibis abſtinentiã. Non.n. ſicut ſuperſtitioſi faciebant, facimus nos, qui oẽm creaturã Dei eſſe mundã, & propter CHRISTVM ſanctificatam nouimus, modo cum gratiarũ actione percipiaſ. Sed quæ poteſt eſſe gratiarũ actio contra inſtituta eccleſiæ? Adeſt.n. ratio huius maceratiouis carnis, à nobis ſuſceptę præcipiente ità Eccleſia ꝓpter Caput, cũ quo poſſimus ſua die lætari. Hoc oẽs ſancti Dei ſeruarunt, quorũ uita quid aliud eſt, quàm uiua ſcripturarũ interpretatio?

Aſtutia hæreticorum.

CAP. IX.

NON SVM LIBER? NON SVM Apoſtolus? Nonne CHRISTVM IESVM Dominum noſtrũ uidi? Nonne opus meum uos eſtis in Domino? Et ſi aliis non ſum Apoſtolus, ſed tamen uobis ſum. Nam ſignaculum Apoſtolatus mei uos eſtis in Domino. Mea defenſio apud eos qui me interrogant, hæc eſt: Nunquid non habemus poteſtatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus poteſtatem ſororem mulierem circunducendi, ſicut & cæteri Apoſtoli, & fratres Domini, & Cephas? Aut ego ſolus & Barnabas non habemus poteſtatem hoc operandi? Quis militat ſuis ſtipendiis unquam? Quis plantat uineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid ſecundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi: Non alligabis os boui trituranti. Nũquid de bobus cura eſt Deo? An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos ſcripta ſunt: quoniam debet in ſpe qui arat arare: & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi. Si nos uobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt ſi nos carnalia ueſtra metamus? Si alii poteſtatis ueſtræ participes ſunt, quare non potius nos? Sed non uſi ſumus hac poteſtate. Sed omnia ſuſtinemus, ne quod offendiculum demus euangelio CHRISTI.

NOn ſum liber &c. Hîc B. Paulus exemplo ſuiipſius confirmat ſuperiorem doctrinam, & ait (ut habet græca lectio) primò, *Non ſum Apoſtolus?* Ex hoc enim ſequebatur, quod ut Apl's poterat de eorũ obſoniis uiuere, quibus uerbũ Dei miniſtrabat, iuxta datam Dñi licentiã. *Non ſum liber?* quia uocatus in libertatem, ut non teneret ſub pędagogo et legis illius uinculis. *Nonne* CHRISTVM IESVM *dominũ noſtrum uidi?* quod magnum fuit in carne immortali, à quo accepit apl'atum, Spiritu ſancto id poſtmodo aperiente manifeſtè, cum dixit. Segregate mihi Paulum & Barnabam &c. *Nonne opus meum uos eſtis in Domino?* Hoc eſt quod ſuperius ait, ſe per euãgelium eos genuiſſe, ut ſe Apl'm probet. *Et ſi aliis non ſim Apl's.* Erat quidẽ & aliis Apl's, uerũ quia inſigniter illis, ita dixit: Licet aliis non eſſem, *ſed tamẽ uobis ſum*, quod ab effectu probans ait. *Nam ſignaculum apl'atus mei uos eſtis in Domino etc.* Vide ut ſemper quũ neceſſarium eſt illi ſemetipſum efferre, ac ſua dona prędicare, conſueuit dicere; in Dño. Ait ergo, Signum ſiue ſignaculum ſui apl'atus fuiſſe ipſoſmet Corinthios, unde certò cognoſci poſſet Apoſtolus.

Mea defenſio apud eos, qui me interrogant, hæc eſt. Erant qui dubitabant an ipſe B. Paulus Apoſto-

ſus inde eum non eſſe exiſtimãtes: quia de duodecim non erat, nec illius miſſio erat omnibus manifeſta. Ipſe uerò hoc ab effectu oſtendebat, & eo præſertim quem fecit in Corinthijs. *Nunquid non habemus poteſtatem manducandi & bibendi?* Videlicet apud eos, quibus miniſtramus uerbũ, & cætera ſpiritualia? Hìc incipit ad rem propoſitam ſui ſpecimen & exemplum inducere, qui cum multorum haberet poteſtatem atque licentiam, tamen propter euangelij maiorem atque uberiorem prouentum abſtinebat.

Nunquid non habemus poteſtatem ſororem mulierem &c. Loquitur (ut nonnulli uolũt) de ſua uxore, quam ut expeditius diſcurreret prædicando, non ducebat ſecum, ſicut cæteri Apoſtoli, & fratres Domini. Et quod magis mirum uidebatur, etiam Cephas ille princeps Apſotum, qui illud ſibi permittebat. Vocat autem ſororem (ut exiſtimo) quæ erat uxor: quia iam ut ſorore, non ut coniuge utebatur. Vel quia hebræa, aut etiam forte ſoror, in eo tamen gradu, quo licebat per legem habere illam coniugem. Vtebantur autem alij Apoſtoli miniſterio mulierum ad multas cõmoditates, quas generoſo quodã animo B. Paulus prætermittebat. *Aut ſolus ego & Barnabas non habemus poteſtatem non operandi*, ideſt, ſoli nos cogimur operari manibus noſtris, ut nobis quæramus uictum? Quaſi dicat eſſe abſurdum in eodẽ gradu & officio exiſtentibus, illud alijs licere & nõ nobis, ut autem ratione à ſimili ducta probet illa omnibus eſſe licita, ait.

In ſuperſtitioſos, qui nolunt aliquid accipi pro ſeruitio ſpirituali.

Quis militat ſuis ſtipendijs unquàm? Stipendia ſunt obſonia. Et Dei ſeruum, ideſt, prædicatorem militi comparat. Eſt enim miles CHRISTI, qui pugnat pro Domino, ut auferat prædam hoſti dæmoni. Quamobrem non debet carere ſtipendio ſuo. *Quis plantat uineam &c.* Agricola eſt prædicator, præſertim qui primus fidẽ plantat, & uerbũ Dei, uitem ueram, in cordibus hominũ, qualis fuit B. Paulus, qui fundamentum poſuit & plantauit: licet primus & principalis ſit Deus, qui dat incrementum. *Aut quis paſcit gregem &c.* Etiam ſe paſtori aſſimilat: quia nos Domini grex ſumus, illi autem etiam oues ſub paſtore magno CHRISTO, nihilominus & paſtores uicarij eius erant.

Nunquid ſecundum hominem hæc dico? ideſt, ijs ſolum exẽplis, & humanis perſuaſionibus? an non inſuper ex proprijs probare poſſum ut Theologus? *An & lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi: Non alligabis os boui trituranti.* Volebat lex bouẽ comedere paleas, in quibus laborabat triturando: & ideò prohibet alligari os boui trituranti. Sed non propter boues facta eſt lex illa, qua proſpiceretur bobus: ſed propter ipſos homines, ut inde diſcerẽt quid in ſeipſis eſſet rationabile, ſi qui ad modum bouis in eccleſia triturarent, ut erant Apoſtoli, qui frumentum ex paleis, ideſt, ex carnali litera pro alijs educebant, unde iuſtum erat eos etiam ex ipſis paleis, hoc eſt, bonis carnalibus paſci. Quod aũt hic ſit elegans, & proprius ſenſus Spiritusſancti in eo legis antiquæ mandato, probat ex eo quòd ſequitur.

Nunquid de bobus cura eſt Deo? ideſt, talis cura, ut propter boues condat Deus leges? Ridiculum. Curat.n. Deus huiuſmodi animalia per eos, quibus ſeruiũt. Indignum quippe Deo eſſet ſtatuere pro illis quicq̃. Nã ſeruitium quod nos ex eis capimus, illud ipſum nos abũdè docet, eis eſſe prouidendum, ne ſeruitio ipſo priuemur. *An propter nos utiq; hoc dicit?* Hic eſt ſenſus, Quòd uerè propter Apoſtolos eorũq; ſucceſſores facta eſt lex illa de bobus. Et aſſignat etiam rationẽ: quoniam eſt æquum & conueniens, Dominum prouidiſſe ſeruis ac miniſtris ſuis ex labore ipſorum temporalia, quibus & promiſit æterna. Alioqui qua in ſpe ambularent, qui uiderent in minoribus & uitæ neceſſarijs ſe deſtitutos? Tunc ergo laborant in ſpe cœleſtium, quando ſibi à Domino prouideri de neceſſarijs in hac uita confiderant: quod eſt iam participare quodammodo ſpem ſuam, hinc nacti occaſionem ſperandi fructum uerum. Quoniam ſi Deus Dominus prouidet corpori, quod uilius eſt, quantò magis animæ, quę longè eſt præſtantior? Et ſi in uia, quantò magis in patria? Adijcit & huius diuiuæ prouidentiæ conuenientiam, dicens.

Si nos uobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt ſi carnalia ueſtra metamus. Hìc incipit noua ratione oſtendere, eos iure ac meritò accipere carnalia, qui in ſpiritualibus deſeruiunt, ac ſi dixerit. Cum multò plus ſit ſemẽ noſtrum ſpiritualium, quàm ſit ueſtra carnalium meſſis (Vocat carnalia, quæ uitam ſuſtinent carnis) Quid magnum eſt ſi pro ſpiritualibus ſeminatis metamus carnalia?

Si alij poteſtatis ueſtræ, ideſt, facultatum ueſtrarum, *participant, cur non potius nos?* Supple, cum nos ſimus primi fundatores, & non illi? Quidam exponunt. Si alij participant poteſtate, quã habent in uos accipiendi ſumptus. Alij uerò exponunt ſic: Si alij qui ſunt in poteſtate participant ueſtri, hoc eſt, bonorum ueſtrorum, quantò magis nos? Idem in re ſenſus, ſed uerba his expoſitionibus male aptantur. Melior ergo eſt prima. *Sed non uſi ſumus hac poteſtate.* Ipſe enim et Barnabas laborabant proprijs manibus pro uictu, & neceſſitatibus corporis. *Sed omnia ſuſtinemus &c.* ut & alios hoc, noſtro exẽplo doceamus.

Neſcitis, quoniam qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt, edunt? Et qui altario deſeruiunt, cum altario participant? Ita & Dominus ordinauit iis qui euangelium annuntiant, de euangelio uiuere. Ego autem nullo horum uſus ſum. Non autem ſcripſi hæc, ut ita fiant in me. Bonum eſt enim mihi magis mori, quàm ut gloriam meam quis euacuet. Nam & ſi euangelizauero, non eſt mihi gloria. Neceſſitas enim mihi incumbit. Væ.n. mihi eſt, ſi non euangelizauero. Si enim uolens hoc ago, mercedem habeo: ſi autem inuitus, diſpenſatio mihi credita eſt. Quæ eſt ergo merces mea? ut euangelium prædicans, ſine ſumptu ponam

euangelium

euangelium, ut non abutar poteſtate mea in euangelio. Nam cũ liber eſſem ex omnibus, omnium me ſeruum feci, ut plures lucrifacerem. Et factus ſum Iudæis tanquàm Iudæus, ut Iudæos lucrarer. Iis qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, cum ipſe non eſſem ſub lege, ut eos qui ſub lege erant, lucrifacerem. Iis qui ſine lege erant, tanquam ſine lege eſſem (cum ſine lege Dei non eſſem, ſed in lege eſſem CHRISTI) ut lucrifacerem eos qui ſine lege erant. Factus ſum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus ſum, ut omnes facerem ſaluos. Omnia autem facio propter euangelium, ut particeps eius efficiar. Neſcitis quòd ii qui in ſtadio currũt, omnes quidem currũt, ſed unus accipit brauium? Sic currite ut comprendatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet: & illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego igitur ſic curro, non quaſi in incertum: ſic pugno, non quaſi aerem uerberans. Sed caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo: ne fortè cum aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar.

Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur &c. Probat idẽ quod ſuperius autoritate legis, quæ ſacerdotibus ſacra operantibus de ſacrario prouidebat. Nec poteſt hic locus intelligi (ut quidã expoſuere) de artificibus qui reparant templa, & manu laborant in templis conſtruentes. Repugnat enim manifeſtè græca lectio, quæ ait, οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι. Neſcitis quòd qui ſacra operantur, & non dicit in ſacrario operantur. Operari ergo ſacra eſt proprium ſacerdotum, qui ob eam rem de ſacrario uiuebant. *Et qui altario deſeruiunt.* De diaconis uerificatur, qui aſſiſtentes ad obſequium ſacerdotis, etiam cum ſacerdote de ſacris manducant. *Ita & Dominus ordinauit iis qui euangelium annunciant, de euangelio uiuere*, ideſt, ex ipſa euangelii opera uictum accipere ex iuſtitia: quia æquum eſt ſeminantes ſpiritualia, ſtipendiis non deſtitui temporalibus, ut in ſpe coronæ alacrius etiam laborent.

Sed hoc in loco exoritur quæſtio, Quomodo liceat pro ſpiritualibus accipere carnalia, cum dixerit Dominus: (Matth. 10.) Gratis accepiſtis, gratis date. Et B. Petrus Simonẽ duriſſimè obiurgauerit, (Act. 8.) quia uoluit pecuniam dare. Et habemus etiam exemplum Eliſæi & Giezi. (4. Reg. 5.) Sed aliud eſt uendere & emere ſpiritualia: aliud pro ſuſtentatione uitæ aliquid accipere, idque à Deo ac Dei ordinatione: quam difficultatem explicaui plenius propria quæſtione propter moleſtos. *Ego tamen nullo horum uſus ſum.* Vt id perſuaderet quod intendebar, uidelicet propter offendiculum etiam à licitis abſtinẽdũ eſſe, et aliquid de ſuo iure remittendũ, *Non autem ſcripſi hæc ut ita fiant in me.* Hic amplius declarat à nobis iam dictum, nempe Apoſtolum iſta ſcripſiſſe ad confirmandam eam doctrinam quã tradiderat, propter fratres eſſe abſtinendum ab omni licentia ſeu poteſtate offenſionem infirmis porrigente. Remouet enim hoc quod fortè poterant credere, ne hæc ipſe ſui gratia dixiſſet ad anticipandum eorum animum, & obſequium in his: ideò dixit ſe nõ proptereà ita ſcripſiſſe in gratiam ſui peculiarem; & adiungit, *Bonum eſt enim mihi magis mori, quàm ut gloriam meã quis euacuet. Nam ſi euangelizauero &c.* Mira loqui uidetur Apoſtolus, quaſi nulla debeat gloria implentibus præcepta Domini. Ergo nihil acceperunt gloriæ Apoſtoli propter prædicationem? quia & illi pariter acceperunt de ea ſpargenda mandatum. Et quomodo ergo aliâs ipſemet dixit: Vnuſquiſq; mercedem accipiet à Domino ſecundum ſuum laborem?

Reſpondetur. Homo electus à Deo, qui habet aliquid in præcepto, ſi id agat ut ſeruus, non ſponte, facit quod debet. Dominus enim eſt qui iuſſit, & ut ſeruus inutilis cenſeri debet, uitans tantùm pœnam præuaricationis. At is non habet gloriationem in opere quod fecit: quoniam mandatò à Domino accepto tenebatur illud facere. Homo enim qui facit id quod tenetur, quid gloriationis habet? Væ illi ſi non feciſſet: nam multis uapulaſſet. Propter quod dixit Apoſtolus: *Væ enim mihi eſt ſi non euangelizauero*, & ſubdit.

Si enim uolens hoc ago, mercedem habeo. Quia uerò paulò ſeuerius uidebatur inficiari, nullam eſſe facienti mandata Dei gloriationem, reſpondet repoſitam illi eſſe mercedem, qui fecerit mandatum *uolens*, ideſt, non tãtùm ſeruiliter ad ſubterfugiendam pœnam (aliâs non facturus) ſed pura obligatione extimulatus ad faciẽdum. Tales enim ſunt mercennarii mali, & in timore ſeruili adhuc conſtituti. Sed non talis Apoſtolus noſter qui uolẽs omnia faciebat. Signum aũt certiſſimum quòd uolens faceret, ex eo capitur: quoniam prædicabat etiam ſine ſumptu, qui illi tamen debebatur; & quem potuiſſet honeſtè petere aut rogare. At cum illud minime fecerit: ideò mercedẽ huius rei ſe uberiorem habere ſperat, ut qui ſyncerè ac libenter præcipienti Domino ſit obſequutus. *Si autem inuitus*, ideſt, ob eam tantùm cauſam agens, quia mandatum eſt: & ſolummodo ne Dominũ offendã id facio, aliâs non facturus, tunc *diſpenſatio mihi credita eſt*, ideſt, perinde tractabor à Deo, atq; ſeruus diſpenſator tractari ſolet: qui eum ratio ſolam hanc uim habet, & locum, ut ſi fideliter egerit non condemnetur: non tamen ut accipiat præmium, qui ea fecit, ad quæ facienda ipſa obligatione aſtringebatur.

Nota locũ difficilem.

Quæ eſt ergo merces mea? Reſpondet iſtam nimirũ eſſe, *ut euangelium prædicans, ſine ſumptu ponam euangelium.* Videri per hoc Apoſtolus ipſe poſſet, huiuſmodi mercedẽ aliis Apoſtolis detrahere, quos ea poteſtate uſos ſuperius declarauit: ipſe autẽ nullo pacto, de qua re inſuper gloriatur. Sed abſit ut alios iudicare uoluerit. Neq; hæc doctrina in eorum detractionem traditur, quaſi illi non

ſponte euãgelizauerint, ſed propterea inuiti, quòd uterentur ea poteſtate. Nam à B. Paulo id quodammodo exigebatur, ut fidem inueniret tanquàm Apoſtolus, in euangelio: cum apud maleuolos non uideretur eſſe ex magnis eccleſiæ columnis, & propter ſuſcitatam à pſeudoprophetis multam æmulationem, ut ipſe declarat. Non autem minus idem feciſſent alij Apoſtoli, ſi ad maiorem euangelij fructum atq; utilitatem id fore uidiſſent. Abſtinuiſſent etenim & ipſi libenter ob incrementum euangelij, ſcientes & ipſi optimè non quodcunq; licet, etiam expedire. Alioqui abuſi fuiſſent poteſtate illa, quæ non dabatur in euangelij demiſſionem, ſed ſuſtentationẽ, ut cui poſſent expeditius incumbere, ideò ait. *Vt non abutar poteſtate mea.* Fuiſſet enim illud abuti, ſi ſumptum exigendo, ſuam euangelio autoritatem ademiſſent. Et in hoc erat gloriatio eius egregia, qui hoc ſignum dabat perſpicuè de ſua liberrima in euangelizando uoluntate citra ullam penitus coactionem. Scio Caietanum aliter exponere, quod tamen mihi magis placuit, protuli.

Nam cum liber eſſem ab omnibus. Probat ſe nulla in re abuſum eſſe poteſtate, ſed prouentum euangelij procuraſſe, uel omnem libertatem iuſtam ſibi adimens. Libertatem uocat chriſtianæ legis à iudaica ſeruitute: quoniam ipſe inter omnes electus erat in libertatem propter ſcientiam de ceſſatione legis certiſſimam: quod quidem ab initio non ita erat omnibus cognitum. *Omnium me ſeruum feci*, uidelicet, Gentilium & Iudæorum, indulgens eorum moribus quantum fas erat, & morem illis gerens: quoniam inde lucrum non paruum accedebat euangelio.

De charitate B. Pauli eximia

Et factus ſum Iudeis tanquàm Iudeus &c. Non negat ſe Iudæum eſſe ſecundum carnem, ſed non iam ſecundum legem: quod ut magis explicet, addit. *Iis qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem.* Qui enim ſe Iudæos dicebant, ſub lege eſſe ſe profitebantur. Et his B. Paulus obſequebatur, quatenus licebat, ad eorum lucrum. *His qui ſine lege erant, tanquàm ſine lege eſſem.* Gentes intelligit, quæ legem Dei ſcriptã non habebãt, ſicut Iudei. Et his ſe conformabat B. Paulus gentiliter uiuens, ut illos ad CHRISTVM adduceret, cum ipſe non eſſet omninò ſine lege, ſed in lege CHRISTI: quæ licet liberaret à uinculis legis Moſeos: attamen exigebat dilectionem proximi ampliorem. Ipſe tamen imperfectis multa propter infirmitatem remittebat, quò illos Deo lucrifaceret.

Factus ſum infirmis infirmus &c. ideſt, ignaris myſteriorum tanquàm ignarus. Hi enim ſunt infirmi in fide, qui ignari ſunt legis, & trepidant: quia non ſunt quaſi poſſeſſores uirtutis legis, cuius finem & rationem ignorant. *Omnibus omnia factus ſum, ut omnes facerem ſaluos.* Græcè melius; ut omninò aliquos ſaluos facerem. Magnum ſacrificiũ zelus animarum. Nam ſui ad omne hominum genus accommodatio (quãtum licet) mirè facit ad attractionem, & ad aliorum conciliandam beneuolentiam, unde potiſſimum eſt ueritatis perſuaſio ad finem ſubſequentem. *Omnia autem* (inquit) *facio propter euãgelium*, quatenus ſine impedimẽto impleri poſſet, ut particeps eius efficiar. Nã maxime eius particeps efficitur, qui pro illo ſolicitè curat, & totum ſe ei deuouet.

Neſcitis, quòd qui in ſtadio currunt &c. Admonet hîc eos ut expeditè ſe extendant ad palmam. Quemadmodum enim ijs qui in ſtadio ſunt, non ſatis eſt eſſe ſcriptos et paratos ad curſum, ut brauium capiant, ſed datur in curſu ſuperanti: ita & in curſu ſpirituali unus accipit, in quo uno continentur omnes qui, ut primi ſint, contendunt. Nam qui in CHRISTO ſunt, omnes quaſi unus cenſentur. *Sic currite ut comprehendatis.* Etiã alia ſimilitudine hortans, ait, *Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet*, etiam licitis: imò uerò & ijs quę prodeſſent corpori, ut uoluptuoſis: & hoc quidem ad coronam corruptibilem obtinendam. At nos pro incorrupta certamus. Et iſta eiuſmodi ſunt, quæ magis conſiderationem requirunt, quàm expoſitionem.

Ego quidem ſic curro, non quaſi in incertum: Ne quis diceret. Inſanis Paule, qui nullo propoſito tantorum laborum præmio incertus curris & uagaris, ſed ait. Imò certus ſum de brauio legitimè currentibus à Domino reddendo. *Sic pugno non quaſi aerem uerberans*, ſed magis aereas poteſtates, quibuſcum erat illi colluctatio ac acerrimum bellum, ut alibi teſtatur. *Sed caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo.* A corpore enim, & per medium corporis, omnis eſt in nos conflictus. Corpore noſtro ad noſtram ruinam dæmones utuntur tentantes, & ipſe mundus. *Ne fortè cum alijs prædicauerim &c.* Homo enim qui prædicat, ſi ea quæ prædicat non facit, reprobus eſt uel ſuo teſtimonio, ipſa uidelicet prædicatione ſua, quæ illum condemnat, dum aliter uiuit ac docet: quod tamen multi non cogitant. Quin ſæpius qui elegantius loqui ad plauſum populorum uidẽtur, rarius domi cum corporis caſtigatione uitã degere ſolent, quibus ſatis eſt ſi concurſum uideant & turbam audientiũ. Sed ij maiorem damnationem ſibi acquirunt, qui cum alios rectè doceant, eorum tamen cum uita propria pugnat ſermo, quo ſententiã referent ad ſupplicium æternum. Prima enim prædicatio in prædicantis uita relucere debet, ut maiores ſint in regno cœlorum, quemadmodum ait ipſe Dominus.

Hæc in hæreticorum dogma, de apprehẽſione CHRISTI per fidem ſolã.

CAP. X.

NOLO ENIM VOS IGNORARE fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt: & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari. Et omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt: & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt (Bibebant autem de ſpiritali, conſequente eos Petra: Petra autem erat CHRISTVS) Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo. Nã proſtrati ſunt in deſerto. Hæc aũt in figura facta ſunt noſtri, ut non ſimus concupiſcentes malorum,

tes malorum, ſicut & illi concupierũt. Neq; idololatræ efficiamini, ſicut quidã ex ipſis, quemadmodum ſcriptum eſt: Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Neque fornicemur, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt: & ceciderunt una die uiginti tria millia. Neque tentemus CHRISTVM, ſicut quidam eorum tentauerunt, & à ſapientibus perierunt. Neque murmuraueritis, ſicut quidam eorum murmurauerunt: & perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Scripta ſunt autẽ ad correptionem noſtrã, in quos fines ſæculorum deuenerunt. Itaq; qui ſe exiſtimat ſtare, uideat ne cadat.

NOlo enim &c. Proſequitur idem argumentum Apoſtolus, ne edantur idolothyta: non ſolùm propter ſcãdalum, ſed etiam ad idololatriam uitandam. Iccircò cum idololatris omnem communicationem prohibet. Hinc autẽ commodè exorditur.

Nolo autem uos ignorare fratres. Docet eos ne confidant in ſolo baptiſmo, tanquàm propter baptiſmum ſint à Deo in peccatis tolerãdi, ita ut eis impunè peccare liceat. Hoc autem monet maiorum exemplo, ne putarẽt Corinthij (ſicut & hodierno die plerique falſò ſibi perſuadent) apprehendiſſe CHRISTVM per fidem, ſatis eſſe ad ſalutem. Id enim & B. Auguſtini tempore quidam arbitrabantur, falſi propter quaſdam B. Pauli ſentẽtias male intellectas, quapropter ſcripſit ille librũ de fide & operibus. Et hic Apoſtolus ait.

Quoniam Patres noſtri omnes. Vocat patres, maiores qui ex Aegypto aſcenderant ad terrã repromiſſionis, *Sub nube f. erunt*. Deus.n. in egreſſu eorum parauit eis nubem, ut luceret per diem & uiam oſtenderet, & columnam ignis per noctem. *Et omnes mare tranſierunt.* Hæc patent in libro Exo. ca. 13. et 14. *Et omnes in Moſen baptizati ſunt in nube & in mari.* Hoc intendit Apoſtolus, quòd iſti mundificati & ſanctificati ſunt in Moſen: non dicit in CHRISTVM, quia rem exponit ut figuram. Nam literaliter ſanctificati ſunt in hoc, ut per Moſen ducem eſſent digni terra illa promiſſionis. In hoc enim quodammodo geniti fuerunt, & facti populus Dei: quia crediderunt Deo, & Moſi ſeruo eius. Sic & nos etiam qui ſpiritualiter in baptiſmo noſtro generamur, & credimus Deo, & CHRISTO filio eius.

Sed ne quis putaret eis defuiſſe cibũ ſpiritualem, quo & nos uegetamur, ſubdit. *Et omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt &c.* Loquitur de manna, quod ſignificauit corpus Domini, et in eius ſignificatione etiam illi ſuſtinebantur nondũ habentes ueritatem: quia eam nondum ferre poterant. Erant enim ſub lacte adhuc: quo tempore non erat congruum coqui hœdum, ſicut ſcriptũ erat, Nõ coquas hœdum in lacte matris. Coquitur hœdus, quùm CHRISTVS in cruce aſſatus immolatur. Loquitur et de aqua Petræ, ubi fuit contradictio. *Bibebant autem de ſpirituali,* in uelamine tamen & implicita fide in Moſen, *de Petra conſequente eos*, id eſt, de CHRISTO futuro, cuius præuiſa merita etiam illis profuerunt. *Petra autem erat* CHRISTVS. Non dicit de Petra illa, quòd eſſet CHRISTVS, ſed de eo quod ĩtelligebatur in illa. Illa igitur petra erat CHRISTVS, non quæ ſignificabat, ſed quæ ſignificabatur in illa materiali. Et uerè dicit eãdem eſcam ſpiritualem, qua nos paſcimur: & eundem potum ſpiritualem, ſcilicet quo nos potamur. Licet illi in figura acciperent, & implicita fide: nos in ueritate & fide explicita, uelatũ tamẽ adhuc, ſicut erat manna illud. Itaq; non placet quouis modo ut dicas, Ideò ſpiritualem eſcam & potum dici, quia authore Spiritu miraculoſè deſcendebat. Sed ob hoc dicuntur eſca & potus ſpiritualis: quia ſpiritualẽ alimoniam præbebãt, non in ſeipſis, ſed Dei uirtute in illis exiſtente: ſi tamen ex fide, & in ſpe æternorũ ipſi accepiſſent: propterea ſubiunxit. Eccli. 11.

Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo. Quandoquidem & ſi ipſi ad illud iter baptizati fuerint, & digni habiti qui uiam ingrederentur: et adhuc prouiſum illis fuerit de uiatico in eſu & potu, tamen Deus non ſibi complacuit in maxima illorum parte: quoniam non elegit eos electione illa certa: Ita ut ex infinita propemodum illa multitudine, quę ex Aegypto liberata deſertum intrauit, duo tantùm promiſſionis terram ingrederentur ac poſſiderent, Ioſue ſcilicet & Caleph. Qua hiſtoria, uelut ex figura, accipienda eſt doctrina de uera terra cœleſtis promiſſionis, ut non quotquot baptizati fuerint aqua, & cibati fuerint & potati corpore & ſanguine IESV CHRISTI, hi omnes ſint illam ingreſſuri: ſed ſimiliter eueniet iſtis atq; illis euenit.

Nam proſtrati ſunt in deſerto &c. Et hæ fuerunt figuræ ad doctrinam noſtram, *ne ſimus concupiſcentes malorum.* Hinc enim principium malorũ, nimirum à concupiſcentia, quæ eſt radix omniũ peccatorum. *Neq; idololatræ efficiamini &c.* Notæ ſunt hæ hiſtoriæ. Illud tãtùm quæſtionẽ mouet, quod hîc dicitur cecidiſſe uiginti tria millia, cum uetus ſcriptura habeat uiginti quatuor millia. Vnde quidam putant hunc locum eſſe corruptum. At cum omnes codices tam græci, quàm latini concordent, melius eſt integram ſeruare literam, ſi fieri poteſt. Itaq; alij dicunt, in maiore numero contineri & minorem. Sed hoc minime hîc recipiendum eſt: quia quoties ad exprobrationem aliquid dicitur (quemadmodum hoc in loco Apoſtolus faciebat) plenus atque integer numerus exprimendus eſt. Mihi igitur magis placet, ut teneamus ab Apoſtolo uerè ſcriptum, una die. 23. millia occiſa fuiſſe. At uetus quidem ſcriptura (ut eſt etiam ueriſimile) non non una die dicit hoc factũ, ſed primò iuſſos ſuſpendi principes, deinde iuſſos occidi, & tum numeratis omnibus extitiſſe uiginti quatuor milia, ſed una die, quando magnus fuit furor. 23. millia tantum fuiſſe, facile ſubſtineri poteſt, id quod ait Apoſtolus: non enim ab re addidit, una die.

Neq; tentemus CHRISTVM, *ſicut quidam ex eis tentauerunt*, nimirum CHRISTVM. Ipſe enim erat ille qui loquebatur ad eos. Vnde apud Iſaiā. Ego, inquit, qui loquebar, ecce adſum. Et quia Deus erat, qui loquebatur: CHRISTVS igitur

In Arianos.

Deus erat. *Neque murmurueritis, ſicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore.* Hic erat ignis, qui Domini iuſſu poſt interfectionem Core & Dathan & Abiron, ſęuit in ducētos quinquaginta uiros, qui offerebant incenſum. Hęc autem omnia figurarum plena, contingebant illis: non tamen ut ad figurā tantum ſeruirent ea contingebant, ſed ex certis cauſis & meritis, quibus ipſe Deus eſt uſus pro nobis, & protulit in exemplum, ut in his quaſi in figuris diſcamus, & teneamus ueram uiuendi normam: unde ait.

De fructu ueterum ſcripturarum.

Scripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſeculorum deuenerunt. Hoc primū aduerſus eos militat, qui ſcripturas ueteres reijciunt, quaſi minime neceſſarias: cum tamē maxime propter nos ſint, *in quos fines ſeculorum deuenerunt*, ideſt, in quos nouiſſima lex & ętas peruenit. Inuitat igitur ut inde capiant inſtructionem: & ne fidāt eis, in quibus non impletur ſalus, ut ſunt pura ſacramenta: quia ſine charitate, & bonis operibus, nihil prodeſt baptiſmus, nec fides. Vnde & concludit.

Itaq; qui ſe exiſtimat ſtare, nimis fidens ac ſine timore, & deſpiciens alios: *Videat ne cadat*, ideſt, caueat à caſu, qui ei proximus impēdet. Nihil enim eſt quod magis mereatur caſum, quàm in ſeipſo fidere, & alios ſpernere, nulloq; timore teneri. Et hoc in loco non obſcurè ad maiores illos inter Corinthios ſermonem hunc dirigit, qui putabāt ſe ob ſcientiam & libertatem nouam præ cæteris ſtare, quaſi eis eſſent licita omnia, nulla ferè habita ratione offenſionis infirmiorum in fide: qui tamen ab eis tanquàm à perfectioribus, ſuſtentari ex charitatis lege debebant.

Tentatio uos non apprehendat, niſi humana. Fidelis autem Deus eſt, qui non patietur uos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed faciet cum tentatione etiam prouentum, ut poſſitis ſuſtinere. Propter quod chariſſimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Vt prudentibus loquor: Voſipſi iudicate quod dico. Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis CHRISTI eſt? Et panis quem frangimus, nónne participatio corporis Domini eſt? Quoniam unus panis, & unum corpus multi ſumus, omnes qui de uno pane, et de uno calice participamus. Videte Iſrael ſecundum carnem: Nónne qui edunt hoſtias, participes ſunt altaris? Quid ergo? Dico quòd idolis immolatum, ſit aliquid: aut quòd idolū ſit aliquid? Sed quòd quæ immolāt gentes, dæmoniis immolāt, & non Deo. Nolo aūt uos ſocios fieri dæmoniorum. Non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum. Non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum. An æmulamur Dominum? Nunquid fortiores illo ſumus? Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, ſed non omnia ædificāt. Nemo quod ſuum eſt, quærat, ſed quod alterius.

Prouidens Apoſtolus eorum ſaluti, quæ ualdè in timore conſiſtit, ne quis derelinquat à Deo, qui tum maxime deſerit, quùm ita poſtulātibus hominum peccatis, inducit in tētationem ad puniendam temeritatem, dixit. *Tentatio uos non apprehendit niſi humana.* Humana tentatio eſt, quę ex humana fragilitate deſcendit. Et hac tentatione homines probari oportet, ad probationem quidem, non autem in pœnam. Hæc tentatio non ſolùm non eſt noxia, ſed ſalutaris admodum, & utilis. Et illa eſt de qua dicitur: Qui non eſt tentatus, quid ſit? Eſt uerò alia tentatio, quæ eſt in pœnam peccati: & hæc eſt quam fugere debemus. Nam de hac dicitur: Orate ne intretis in tentationem. Quapropter ab ipſo ueritatis Magiſtro relicta eſt nobis in oratione inſtructio illa cotidie repetenda. Et ne nos inducas in tentationem. Huic enim tentationi nullus reſiſtit: quia Deus æquiſſima ſentētia eum, qui ob duritiam & contemptū in illam incidit, derelinquit. Tentatus eſt &. B. Petrus, qui de ſeipſo præſumens ſibi uidebatur fortis, & nunquàm negaturus. Non autem tentationi reſtitit, ſed ſuccubuit: quia præſumpſit in ſeipſo, & propterea meruit à Deo deſtitui.

Differētia inter tentatiōes.

Eccli. 34.

Luc. 22.

Monet igitur Apoſtolus ut timeant ne in tentationem mittantur: ubi ſatis oſtendere uidetur, ad illam uſque diem eos non fuiſſe aliam tentationem expertos, quàm humanam, quæ dari ſolita eſt ad probationem, non autem ad caſum, & ruinam: qualis eſt illa, quando homines tradūtur ob ſcelera ſua in reprobum ſenſum, & diabolicas cōtra Deum cogitationes & blaſphemias.

Fidelis autem Deus, qui non patietur uos tentari ſupra &c. Fidelem uocat Deum, quia quod incipit, etiam perficit: & ex parte ſua nunquàm deficit à promiſſis. Promiſit autem, cum nomen dedimus, iuuare nos uſque in finem. *Sed faciet etiam cum tentatione prouentum &c.* Senſus eſt: Quoniam tentatio exercet hominem ad patientiam, inde erit exitus bonus. Siquidem poteritis Deo adiutore ſuſtinere: qui dat uim ac fortitudinem ne uincat inimicus. Qui dat gratiā, ut in certamine mereamur. Qui dat perſeuerandi conſtantiam, ut uictoriam tandem ex omnibus tentationibus & tribulationibus cum læuitia reportemus.

Propter quod chariſſimi mei, fugite ab idolorum cultura. Hoc potiſsimum in illis metuebat B. Paulus, ut ſatis innuit. Neq; enim iam erat hæc humana tentatio. Vbi enim eſt tumor & arrogantia, nec acquieſcit homo ſanis ſermonibus, & maiorum præceptis: hic certè non humanā patitur tentationem. Eſt enim ſuperbia Satanæ hæc, qua Deus prouocatus ſinit hominem in barathrum flagitiorum corruere. Nimis enim amando ſententiam ſuam, aut inuidendo melioribus uſq;

ad

ad præſcindendæ cõmunionis, & condendi ſchiſmatis, uel hæreſis ſacrilegium peruenire, diabolica eſt præſumptio, ait B. Auguſtinus.

Vt prudentibus loquor: Vosipſi iudicate quod dico. Rem manifeſtat, ipſos propter ueritatem perſpicuam conſtituens arbitros, ut prudentes. *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis* CHRISTI *eſt?* Vocat calicem benedictionis: quia in eo, & per eum benedicimur omnes, quicũq; de eo participamus. Dicit, *cui benedicimus*, uidelicet conſecrando. Dicit inſuper eſſe communicationem ſanguinis CHRISTI, nõ in ſigno, ſed in efficacia: quia quicunq; ſumit, communicat in CHRISTI ſanguine, quo alitur participãs ſalutem ut membrum CHRISTI uiuum.

Et panis quem frangimus, nimirum panis ſpiritualis, cuius ſpecies franguntur poſt benedictionem, ideſt, conſecrationem, ſumentes ſiue dantes. Fractio ipſa eſt ſpecierum, nõ corporis CHRISTI. Et tamen dicitur panis: quia ſub illis continetur Dñs & latet, & ſemper eſt poſt benedictionem. Hic ergo panis factus nobis cibus. *Nonne communicatio corporis* CHRISTI *eſt?* uidelicet accipientibus illũ. Operatur enim hoc in nobis dignè & cum frequentatione ſumẽtibus, inuiſibiliter: unde ſubdit.

Quoniam unus panis, & unum corpus multi ſumus. Nota quàm uerè dixerit *unus panis*; & nõ plures. Ideò multi qui de illo edunt, in unum iunguntur, & unum corpus fiunt: quemadmodum ex multis granis unus panis, & ex multis membris unũ efficitur corpus. Magnum certè pietatis ſacramentum: magnum ſignum unitatis: & arctiſsimũ charitatis inter nos uinculũ. Qui uult uiuere (ait B. Auguſtinus) habet unde uiuat. Accedat, credat, incorporetur, uiuificetur. Non abſcedat à compage membrorum: non ſit putre membrum, quod ſecari mereatur. Nõ ſit diſtortũ, de quo erubeſcat. Sit pulchrum, ſit apertum, ſit ſanum, hæreat corpori. Viuat Deo de Deo. Nunc laboret in terra, ut poſteà uiuat in cœlo. Hunc itaq; cibũ & potũ, ſocietatem uult intelligi corporis & mẽbrorum ſuorum, quod eſt ſancta eccleſia in prędeſtinatis, & uocatis, & iuſtificatis, & glorificatis ſanctis & fidelibus eius. Quorum primum iam factum eſt, ideſt, prędeſtinatio. Secundum & tertiũ, & factum eſt, & fit, & fiet, ideſt, uocatio & iuſtificatio. Quartũ uerò nunc in ſpe eſt, in re autẽ futurum eſt, ideſt, glorificatio. Vnde bene ſubditur.

Omnes enim de uno pane, et de uno calice participamus. Patet igitur per panem non intelligi ſpecies, quæ multę ſunt & uariæ, ſed panem uerum & uiuum, contentum tamen ſub illis ſpeciebus. Et ſimiliter calicem uocat ſanguinem, qui uerè eſt in calice, non qui ſolùm ſignificatur, ut noui hæretici blaſphemantes aſſeuerant.

Quo in loco conſiderandum prudenti lectori (in re præſertim grauiſsima, & exploratiſsima atq; compertiſsima in eccleſia) quàm ſit periculoſum uelle diſquirere paulò curioſius de cauillis hæreticorum. Qui enim non accedunt ad ſcripturas cum plena fide eorum quæ docet, & ſemper docuit eccleſia Dei ſancta, facile hi mittuntur in tentationem, ac permittuntur decipi à Satana, & per ſophiſticas eius argutias deludi. Ecce uenerunt noua uiperarum genimina, qui negare auſi ſunt in ſacramento Altaris non eſſe uerũ corpus, & uerum ſanguinem Domini. Alÿ uerò eſſe quidem, ſed eſſe ſimul cum pane. Volunt enim manere panem, & ibi eſſe eum corpore: contra quos eccleſia ſancta Dei determinauit. Nunc rẽ uide mirabilem, ut intelligas quales ſunt ſcripturæ, & qualem requirunt lectorem, cum uerba CHRISTI & B. Pauli ita ſint poſita, ut quiſque exiſtimet ea ſtare pro ſua ſententia. Ecce qui dicunt non eſſe ibi corpus CHRISTI, abutuntur hoc Apoſtoli loco: ait Apoſtolus. Panis quẽ frangimus. At corpus CHRISTI nõ frangitur. Non ergo panis eſt corpus CHRISTI. Eſt igitur ibi panis, & non corpus CHRISTI. Similiter & Lutherani, qui uolũt ibi cum corpore CHRISTI adeſſe & panem cõmunem: Ecce (inquiũt) quia de pane dicitur quòd frangitur. At ſpecies panis nõ ſunt panis, & ipſum CHRISTI corpus non frangitur.

Pro ueritate corporis et ſãguinis Chriſti in ſacramento

Nota.

Tu autem lector Catholice, uide iniquitatem. Quęro enim ab illis: Quomodo de pane communi uerificatur quòd eſt communicatio corporis CHRISTI? Et quomodo multi ſumus unus panis? Et quomodo participamus omnes de uno pane? cum ſi de communi pane intelligant, plurimi ſint panes, non unus. Cum igitur rigorem uerborum ipſimet uiolent, & ad nouas gloſſas oporteat eos recurrere, cur non potius conſentiunt cum eccleſia, & cum traditionibus Patrum, & Sanctorum doctrinis? præſertim cum à modo loquendi hominibus conſueto non abhorreat illorum expoſitio. Dicitur enim frangi panis, imò & CHRISTI corpus frangi, & manducari: quia & ſpecies franguntur, & ipſummet corpus ſpiritualiter frangitur & mãducatur, cũ ſumitur fide, & de Spiritu eius ac plenitudine quiſq; ſuam partem trahit. Nam & ipſe Dominus dixit: Hoc eſt corpus meum, quod pro uobis frangitur. Illud omninò ſummæ impudentiæ fuit, quod enixus eſt Oecolampadius, ueterum ſentẽtias ad ſuã execrandam impietatem detorquere. Sed ab Epiſcopo Roffenſi glorioſiſsimo noſtræ ætatis Martyre uerè & elegantiſſimè confutatus eſt.

Epiſcopus Roffenſis Martyr

Videte Iſrael ſecundum carnem. Addit & aliud exẽplum, ut ex multis fortius et efficacius concludat. Vocat Iſraelem ſecundum carnem illum populum, quatenus conſiderabatur iuxta carnale ſacrificium, non iuxta ſpirituale, & ait. *Nonne qui edunt hoſtias participes ſunt altaris?* Quid eſt dicere, participes ſunt altaris, niſi quòd quodammodo ſimul conſecrantur, & à prophanis diſtinguũtur, ut immunitates ab altari accipiãt, tãquàm ſignati Deo cum altari, ut quod offertur altari, eorum cedat ſubſtentationi? Hoc enim patebat in Iſraele adhuc carnali, qui hoſtias offerebat iam uanas & odioſas Deo, ut per Iſaiam teſtatur.

Quid ergo? Hìc à ſemetipſo inquirit, quid ex his uelit concludere: quoniam malus quidam ſenſus poterat accipi facta concluſione ex præmiſsis:

ideò

ideò illum excludit, & bonum deinde aperit. *Dico quòd idolis immolatum ſit aliquid?* quaſi dicat: Minime. Non eſt enim ulla poteſtas idolis data afficiendi ſacrificia, ac per hoc nec ſacrificantes, ſicut eſt penes Deum. Deus enim per CHRISTVM ſanctificauit omnia. *Sed quòd quæ immolāt gentes, dæmonijs immolant, & non Deo:* ac ſi dicat. Hæc eſt mea tandem ſententia, ipſas Gentes ſemetipſas prophanare, dū immolāt dęmonijs, & non Deo: quoniam ſe ipſas huiuſmodi immolatione à Deo ſeparant, qui meritò irritatur uidens ſuum honorem idolo tribui, quod nihil eſt. Quare illæ elongatæ à uero Deo, traduntur dæmonijs (quibus ſacrificant) Dei iuſto iudicio, ut in ipſo ſuo peccato puniantur, & pereant.

Maximū et periculoſiſsimum peccatum eſt Idololatria.

Nolo autem uos participes eſſe dæmoniorum. Quod certè eſſet immolando illis: aut etiam de immolatis cōmedendo cum Gentibus. Nam in eo facto etiam profeſsio erat participationis. *Non poteſtis calicē Domini bibere etc.* Aduerſantur enim dæmones Deo. Et cū ita ſit, neceſſariò euenit, ut qui unius eſt particeps, ab altero ſit alienus.

An æmulamur Dominum? id eſt irritamus ad æmulationem, illum perinde prouocantes atq; in amore fieri ſolet? Amans enim tunc ualdè prouocatur, quando ab amato, qui alteri ſe adiungit, deſeritur. Cogit enim amantem ut & aliū ipſe quoque inueniat, cui ſe adiungat: ut ſimiliter econtrariò irritet eum qui prouocauit. Et in huiuſmodi altercatione atq; æmulationis pugna, ſemper uincit qui eſt fortior. Ille autem fortior, qui minus indiget amato: & poteſt abſq; illo non minus fœliciter uiuere, ideò ait B. Paulus. *Nunquid fortiores illo ſumus?* ut poſsimus audacter eum prouocare, quaſi non indigeamus illo, & ipſe potius noſtri indigeat? Aut quaſi nequeat ſibi alios adoptare in odium noſtri? Hoc tamen & ipſe facere conſueuit, ſicut ſcriptum eſt. Ipſi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & ego prouocabo eos in eo qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos. Hæc Dominus in Cant. Deut.

Omnia mihi licent. Quid eſt: Omnia mihi licēt, niſi (ut iam dictum eſt) quę non ſunt mala ex ſe, ut comedere idolothyta? *Sed non omnia expediunt:* quia non cōferunt ad ædificationē proximi, & maximè fratris infirmi: ideò apertius declarans, ait. *Omnia mihi licent ſed non omnia ædificant,* quod tamē præcipuè intendere debemus: *Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius,* id eſt, non quærat libertatem, quæ ſua eſt: quia in ea conſtituit nos Dominus. Nec quærat quod alioquin ſibi deberet, reuerentiam, honorem, ut ſibi deferantur tanquā ſcienti & ſapienti. Hæc non debet quærere qui rectè ſapit in CHRISTO: ſed quiſq; quod alterius eſt, quærat. Hæc autem à maioribus debentur inferioribus, doctrina, conſilium, exemplum, compati, & infirmari, cum ſimus membra unius corporis, & ſub illo capite CHRISTO, qui non ſibi placuit, ſed propter nos factus eſt infirmus, egenus, & opprobrijs expoſitus, & tandem acerbiſsimæ mortis cruciatibus interfectus.

Omne quod in macello uænit, manducate: nihil interrogantes propter conſcientiā. Domini. n. eſt terra & plenitudo eius. Siquis uocat uos infideliū ad cœnā, & uultis ire: omne quod uobis apponitur, manducate: nihil interrogātes propter conſcientiā. Siquis aūt dixerit. Hoc immolatū eſt idolis: nolite mā- ducare propter illum qui indicauit, & propter conſcientiam. Conſcientiam autem dico: non tuam, ſed alterius. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conſcientia? Si ego cum gratia participo: quid blaſphemor pro eo quod gratias ago? Siue ergo manducatis, ſiue bibitis, uel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Sine offenſione eſtote Iudæis, & gentibus, & eccleſiæ Dei: ſicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis, ut ſalui fiant.

Omne quod in macello &c. propter conſcientiam, ſcilicet alicuius infirmi aſſiſtentis ne lædatur, ſi appareat quid immolatum, ut inferius declaratur. Et ratio eſt, quia *Domini eſt terra &c.* ac ſi dixerit. Nihil poteſt eſſe ob id affectum idolo, quia idolo ſacrificatum ſit: quoniam Dominus terrę iam nō eſt Satan; ſed CHRISTVS. *Si quis uocat uos infidelium &c.* Nota, Non illis prohiberi ne ualeant cum infidelibus commiſceri in cœnis. At hoc fuit in primitiuo illo feruore, ut pſpecta illi Chriſtianorū honeſtiſsima uita in parſimonia, & ſermone ſancto, ad fidē traherentur: quanq; nec prohibeat nunc, niſi cum Iudæis perfidis, propter eorū in cibis ſuperſtitionē. Vnde & propter hoc prohibebať olim Iudæis inire amicitias & conuiuia cū idololatris. *Omne quod uobis apponitur manducate &c.* expone ut ſupra. *Si quis autem dixerit: Hoc immolatum eſt idolis &c.* Oportet duo iungi ne edar, uidelicet eſſe hominem indicantem, propter quē debeat abſtinere: & cōſcientiam alicuius, quę ex eo facto lędatur, dum ædificatur ſimiliter ad comedendum quod eſſe malum putat. Alioqui non ſatis eſſet id ſcire, ſi alius non malè edificaretur. Propter quod ſubdit, *conſcientiam autem dico, non tuam, ſed alterius.* Tuam, id eſt, qui ſcis immolatum, & idola nihil eſſe. *Alterius*, id eſt, infirmi in quo nō eſt hæc ſcientia. 2 ſ. q. 1. c. Oēs

Vt quid enim libertas mea iudicatur ab alia conſcientia? Senſus eſt: Quòd non debet libertas mea ab aliena conſcientia in ſe pati detrimentum, ut minus ſim liber in ueritate. Et hoc eſt qd ait, *iudicatur?* quoniam aliena conſcientia non poteſt mutare de ipſa re iudicium. Et tamē cum hoc rectiſsimè ſtat, ut charitate urgente non debeam ud libertate mea, propter conſcientiam alterius. *Si enim ego cum gratia participo, quid blaſphemor pro eo quod gratias ago?* Oſtendit manducare huiuſmodi de ſe non eſſe peccatum, ſed potius peccatū erat ignorare, & ex ignorātia blaſphemare eum quaſi male agentem, qui non male agit, cum gratias agat uero Deo, & ita dicere bonum, malum: quod eſt

blaſphemia

blaſphemia in Deum,ſaltem materialiter. Hæc autem adiecit ut infirmos doceret, & ab ea ignorātia ac ſuperſtitione amoueret. Nota & hoc in loco,gratiarum actionem in ſumptione cibi fuiſſe de more,& ex debito.Quod à me ea ratione dicitur,ut uereātur Chriſtiani omnes, ſed in primis Prælati,cibum antè ſumere,quàm benedictione aliqua ſanctiſicauerint,& demum ſumpto cibo, gratias Deo omniū largitori agant,ne cibus immundus remaneat.Scio enim à multis etiam qui maiores uidentur,hac in parte peccari. Et tamen qui in menſa ſunt digniores, ad conſecrationem & gratiarum actiones referendas iure ac meritò debent eſſe primi, & non ſinere per inferiores id fieri,ſi honoris diuini,& grati erga Deum animi eſſe uelint.Dignior enim & maior debet in Deo laudando eſſe feruentior.Ad quod hortatur paſſim omnes Apoſtolus,& ait.

Omnis noſtra actio in gloriā Dei dirigi debet.

Siue ergo manducatis,ſiue bibitis,uel aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite. Hoc eſt præceptū quod ſeruari debet ab omnibus & in omnibus, ut ſaltē uirtualiter habeat quis in animo ſe uelle in gloriā Dei facere quæcunq; faciat: quia omnis noſtra actio in illud diſponi & tendere debet,ut glorificetur Deus,& non aduerſariæ poteſtates. Nam ob hoc damnatur idolothytūm eſus, qui in gloriam dæmoniorum fieret. *Sine offenſione eſtote Iudeis & Gentibus.* Hic monet non utendum libertate,quando poſſet ex ea porrigi ſcandalum, *Iudeis* quidem propter ſuas religiones ex lege, tametſi iā ceſſaſſent: *et Gentibus*,ne cogerentur ad iudaicos ritus: *Et eccleſiæ Dei*,ne cū idololatris uideātur participare. *Sicut et ego per omnia omnibus placeo.* Quid eſt autem quod alibi ait: Si hominibus placerem,CHRISTI ſeruus non eſſem: Sed ibi homines(ut homines ſunt)accipiuntur.Hic illis ſe placere ait, qui recti ſunt ſenſus. Quanq; hic proculdubiò uerior ſenſus eſt, Ea ratiōe Apoſtolus omnibus placebat,quia omnium ſe moribus accommodabat,& quantum in ſe erat,nihil præbebat occaſionis, quominus placere deberet: quin econtrariò ſe potius inclinans(ut fas erat)in obſequium omnium. Vnde declarat quo animo ita erga omnes ſtudioſè ſe gerebat,non quaſi aſſentator aliquis,aut auaritiæ deditus, uel ad inanem gloriam aſpirans,& ait:

Non quærens quod mihi utile eſt,ſed quod multis,ut ſalui fiant, æterna & fælicisſima ſalute.Ecce quomodo placebat,nimirum ex charitate,& propter ſalutem aliorum. Talis eſt charitas,quæ non quærit quæ ſua ſunt:ſed quæ ſunt IESV CHRISTI. Ne aūt uideretur leuioris alicuius magiſtri ſectator, & nō potius illius,in quo ſunt oēs theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Patris abſconditi (quoniam ſubditi prælatos non tenentur in omnibus ſequi, ſed in quibus illi CHRISTVM imitantur)ideò rectè concludit Apoſtolus; & utrunq; complectitur aiens. *Imitatores mei eſtote,ſicut et ego CHRISTI*. Et eſt exhortatio ut infirmentur cum infirmis,ſicut ipſe B.Paulus in hoc ipſo imitās CHRISTVM,infirmabatur. Nam CHRISTVS hoc primum & maximè fecit. Pertinent ergo uerba hæc ad ſuperius caput,ut quod ſequitur. Laudo autem uos,ſit ſequentis capitis initium.

CAP. XI.

LAVDO AVTEM VOS FRAtres,quòd per omnia mei memores eſtis,& ſicut tradidi uobis præcepta mea tenetis. Volo autem uos ſcire,quòd omnis uiri caput, CHRISTVS eſt: caput autem mulieris, uir. Caput uerò CHRISTI,Deus. Omnis uir orās aut prophetās uelato capite,deturpat caput ſuum. Omnis autem mulier orans aut prophetās non uelato capite,deturpat caput ſuū. Vnū enim eſt,ac ſi decaluetur. Nam ſi nō uelatur mulier,tondeatur. Si uerò turpe eſt mulieri tonderi aut decaluari,uelet caput ſuū. Vir quidem non debet uelare caput ſuum: quoniam imago & gloria Dei eſt:mulier autem gloria uiri eſt. Non.n.uir ex muliere eſt,ſed mulier ex uiro. Etenim non eſt creatus uir propter mulierem:ſed mulier propter uirū. Ideò debet mulier uelamen habere ſupra caput ſuum,& propter Angelos.Veruntamen neque uir ſine muliere, neque mulier ſine uiro in Domino.Nam ſicut mulier de uiro, ita & uir per mulierem. Omnia autem ex Deo. Vosipſi iudicate: Decet mulierem nō uelatam orare Deum?.Nec ipſa natura docet uos,quòd uir quidem ſi comam nutriat, ignominia eſt illi.Mulier uerò ſi comam nutriat,gloria eſt illi:quoniam capilli pro uelamine ei dati ſunt.Siquis autem uidetur cōtentioſus eſſe,nos talem conſuetudinem nō habemus, neque Eccleſia Dei.

HIc incipit ſeptima pars,ubi de cærimonia quadam ſuperſtitioſa tractat,qua utebantur Corinthij in orando ac prophetando.Quo in loco neſcio utrum lector in aliorum expoſitionibus cōquieſcat.Ego quod mihi uerius uiſum eſt,liberè proferam.

Admoniturus Corinthios hac de re Apoſtolus,cœpit eos laudare generaliter. Et ſecundū codices græcos ita legitur. *Laudo autem uos fratres, quòd omnia mea meminiſtis. Et ſicut tradidi uobis, præcepta mea tenetis.* Senſus eſt apertus. Laudat eos ob tenacem præceptorum eis ab Apoſtolo traditorum memoriam. *Volo autem uos ſcire*. In primis docet: quoniam admonitionem,ueritatis doctrina debet ſēper præcedere in re nō ſatis nota. *Quòd omnis uiri caput*,CHRISTVS*: caput autē mulieris,uir: caput aūt* CHRISTI *Deus*.Caput ratione dignitatis & gubernationis. Non enim dubiū quin uiri caput ſit CHRISTVS,ex quo,& per quem omne donum & gratia effluit,quaſi ex capite in membra.Ita & mulier ſubdita eſt uiro, maximè poſt antiquum illud ſuum peccatum, ut caput eius uir indicetur.Hinc uerò ſequitur.

Omnis uir orans, aut prophetans uelato capite, deturpat caput ſuum. Egregiè expreſsit latinus interpres ſententiã dicẽs, *uelato capite.* Grȩcè habet κατὰ κεφαλῆς ἔχων, ideſt, ſuper caput habens, uidelicet ponens aliquid ut oret, ſeu prophetet ſolemniter.

Priſca ceremoniarũ in eccleſiis obſeruãtia

Quo in loco reprobatur quidam Iudæorum & Gentilium ritus, quo utebantur prophetantes ſeu orantes, ideſt, diuina proferentes: quoniam uelabant capita ſua: quo etiam nunc meritò iuxta ſuam fidem utuntur, cum illis nondum uenerit caput eorum CHRISTVS. Contrà autem obſeruabatur in mulieribus, quæ ſparſis crinibus orabant: ſicut etiam Plutarchus ſcribit hunc morem in funeribus obſeruari ſolitum. Nam luctum ſuum uiri agebant uelato capite. Mulieres uerò ſparſis crinibus plorabãt defunctos: qui mos adhuc etiam quibuſdam in locis hodie ſeruatur.

Sed B. Paulus hanc ſuperſtitionem in orando & prophetando auferre ſatagit: quoniam in publicis orationibus, & prophetiarum expoſitionibus, utendum eſt cȩremoniis cõuenientibus propter ſignificationem. Itaque primũ de uiro orante & prophetante admonet, non debere illum uelare caput ſuum, quia deturpat illud. Quomodo uerò illud deturpat? quia ſcilicet in capite ſuo debet Dei gloriam ſignificare. Significat autem gloriam Dei, dum illum ſuum eſſe conditorem indicat, ſeque ad illius imaginem conditũ. Et hoc maximè oſtenditur in capite: quoniam ibi potiſsimum ſenſus uigent, & inde apparent quæ ſunt ipſius mentis latentia. Si igitur uelit uir uelare caput ſuum, hoc facto quaſi Dei imaginem deturpat: & ſuum myſticum caput, quod eſt CHRISTVS, non uult efferre & apertè cõfiteri. Vnde & Iudæi cõgruè ex antiquo more adhuc orãt uelato capite & prophetant, oſtendentes hoc ſigno nondum eſſe reuelatam ſibi gloriam Dei. Nã illis nondum eſt reuelatus CHRISTVS.

At contrà eſt omninò in muliere: Iſpa. n. debet uelare caput ſuũ orans & prophetans. Quid ita? Et cur tanta inter uirum & mulierem differentia? Reſpondetur: quia mulier non uelans, turpat caput ſuum. Etenim non uelando oſtendit ſe ſine poteſtate eſſe, & ſine uiro: & ita minimè ſub ordine, quem illi præſtituit Deus cum illam ſubiecit uiro, & ideò deturpat caput ſuum. Sicut enim uir, quod eſt propriæ gloriæ ſibi ab ipſa natura datum, uelando deturpat: quia in ſuæ gloriæ obnubilatione (quæ ſignificatur in capite ſuo) etiã gloria Dei obnubilatur: Ita uice commutata mulier, quod eſt ſuȩ gloriæ, non uelando deturpat caput ſuum. Gloria autẽ mulieris eſt, eam ſubiectam eſſe uiro: quod oſtendit uelando caput ſuũ. Quare & natura ipſa uidetur hoc docere. Maſculo autem ipſi turpe eſt naturaliter nutrire comam. Nam ſi faciat, probro illi & uituperio uertitur: quoniam non oportet uiris ad decorum ſui capitis addere ullum uelum, ſi fortè cæſaries deficiet. Faciunt. n. ut dicantur effœminati, quia ſic ſe faciunt fœminas, & ideò deturpant caput ſuum.

At mulieri non eſt turpe nutrire comam, quã dedit ei natura pro uelamine & gloria. Cõſequẽs igitur eſt ut debeant fœminæ etiam iſto ſigno cȩremoniali conſentiendo naturæ, uelare caput ſuũ orando, & prophetando, in hoc profitentes ſe habere uirũ & poteſtatẽ eius ſuper ſeipſas. Vnde & olim cum dabantur nuptui, uelabant caput: & ipſæ quoque nuptiæ ab obnubendo dictȩ ſunt, unde & nubere. Eſt & in ſcriptura ueteri de Rebecca, quæ ubi primũ agnouit uirũ ſuũ Iſaac, citò obuoluit pallio caput, profitens ſe eſſe ſub uiro, & non oſtentãs gloriam propriam in capite, aſſiſtente & præſente uiro. Quæ innuptæ ſunt, comam interim oſtentant. Quæ uerò uirginitatem profitentur, etiam tondentur, abiicientes à ſe gloriam, quã natura eis indidit à uiro. Et dum ſacrum aſſumunt uelamen, profitentur ſacrum cũ CHRISTO coniugium, in quo eſt ſignum quòd ſpreto mortali coniuge & uiro, nouum ſibi ſpõſum CHRISTVM Dominum aſciſcunt. *Gen. 24*

Omnis autem mulier orans, aut prophetans non uelato capite, in quo eſt profeſsio poteſtatis uiri, *deturpat caput ſuum.* Quia non eum profitetur uirum, quẽ debet. *Vnum enim eſt* (hoc eſt) *idẽ eſt ac ſi decaluetur*, aut, ac ſi radatur. Mulier igitur non uelata orans ita deturpat caput ſuum, quod eſt uir, ſicut proprium caput deturpat & raſa: quo facto quid turpius quidue magis ridiculũ uideri poſſet, cum gloria mulieris ſit coma? Oſtentans autẽ gloriam propriam in capillis, deturparet caput ſuum, in quo indicaret ſe non eſſe ſub uiri poteſtate. Et huic indignitati prȩbet remediũ ſubiungẽs,

Nam & ſi non uelatur mulier, tondeatur, hoc eſt, ſi mulier nolit uelari, cum non debeat oſtẽtare propriam gloriam in capillis, hoc ſaltem ſeruet ut tõdeatur: quo caſu non oſtentabit propriam gloriam, ſed alienam. Verùm quoniam turpe eſſet mulieri tonderi ſeu radi, illi quæ uirum habeat, iccircò rectè ſequitur. *Vir quidem non debet uelare caput ſuũ.* Et ratio eſt, quia uelamen uiro, pro gloria uiri eſt: ſicut contrà, capilli uelantes ſunt gloria mulieris natura. Vir ergo in uelando caput ſuum, oſtentat gloriam ſuam, & eam quȩ Dei eſt occultat: & qua ratione fieri non debeat, aperit. *Quoniã imago & gloria Dei eſt*, quam non debet abſcondere uelando caput ſuum. Cum enim creatus eſt uir, dictum eſt: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ideſt, ut ſit aliquo modo imago noſtra. *Mulier autem gloria uiri eſt*: quia immediatè ex uiro eſt producta, dictumq; fuit. Non eſt bonũ eſſe uirũ ſolũ: Faciamus adiutoriũ ſimile ſibi. Neq; per hoc negatur mulier eſſe ad imaginẽ Dei; cum ſit ſimile uiro: ſed oſtenditur ſubordinatio iſta ac dignitas, ut & ipſa ad imaginẽ Dei ſit: quoniam uir eius, cũ quo ipſa eſt quodammodo unũ, imago eſt Dei, & ipſius CHRISTI.

Subtilia hęc piũ lectorẽ & prudẽtẽ requirunt.

Nõ enim uir ex muliere, ſed mulier ex uiro. Quod eſt clariſsimum in ipſa ſcriptura ſancta. Quo in loco ea refellũtur, quæ de ſopore Adam aliter docuit Caietanus, ipſe proculdubiò hac in parte magis in ſoporem coniectus. Et ſimiliter refelluntur quȩ alius quidam Platonicas ſequẽs fabulas ſcripſit, uidelicet ab initio creatum uirum ſimul cum muliere in una maſſa, ſed à Deo poſtmodo ſectos

fuiſſe:

fuiſſe: ita ut non fuerit ſucceſsiua creatio Heuæ ex uiro. Quæ omnia ſunt contra hunc locum maniſeſtè. *Etenim non eſt creatus uir propter mulierem, ſed mulier propter uirum.* Vt quoniam ex uiro ipſo ſumpta eſt in principio, ſit uiri dignitas: & ipſe ſit etiam cauſa finalis mulieris. *Ideò debet mulier uelamen habere.* Græcè ἐξουσίαν, id eſt, poteſtatem, quæ per illud uelamen indicabatur, *ſupra caput ſuum.*

Sed hîc reſtat ſcrupulus certè non prætereundus. Si enim (ut poſitum eſt) gloria uiri mulier eſt, uir autem eſt gloria Dei: Cur mulier uelare caput ſuum debet, ut ſic uiri in ſe poteſtatem oſtentet, uir autē nō debeat uelare caput ſuum, ut ſic oſtēdet in ſe poteſtatem CHRISTI? Si enim caput eſt mulieris uir, & ideò illa debet uelare ſuum caput, Cur uir non uelabit caput ſuum, quò ſe ſub poteſtate recognoſcat, cū CHRISTVS ſit caput eius?

Reſpōdetur ex ipſo Apoſtolo, ipſā rei naturā hanc diuerſitatem conſtituere. Quiſq; enim iuxta modum ſuum obſeruat ſuperiorem & honorat. Si ergo naturale eſſet uiro nutrire comam, ſicut eſt mulieri, pari modo glorificare deberet CHRISTVM ſuum caput, ſicut mulier uirum ſuum, uidelicet uelando proprium caput. At uerò cū natura turpe ſit uiro uelare caput: iccirco abſq; uelamine coram Deo apparere debet uel orans, uel prophetans. Quòd autem uiro turpe ſit uelare caput, probatur: quia turpe eſt illi naturaliter nutrire comam. Mulieri autem hoc nedum turpe, ſed gloriæ illi eſt, & magno decori.

Subrepit & alia quæſtio. Nam uidetur uir adeptus poteſtatem in mulierem propter peccatum, & non natura. Sic enim habetur in ſententia Domini. Sub uiri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. Reſpōdetur: Alius dominatus nunc eſt qui in pœnam ei datus eſt, quàm qui fuiſſet prior. Honorabilis enim ille tunc fuiſſet: nunc uerò mulier quodam modo ancilla eſt. Sic etiam poſt peccatum, dominus eſt homo beſtiarum, qui tamen anteà alio dominatu fuiſſet eorum dominus. *Et propter Angelos:* Quidam intelligunt ſacerdotes. Ego uerò ipſos Dei Angelos, qui aſsiſtunt oranti, & inſtruunt, & perferunt orationes ante Deum, qui intelligunt has (ut ita dixerim) indecentias. Sed animalis homo hæc nō percipit, neq; credit.

Veruntamen neq; uir ſine muliere, neq; mulier ſine uiro in Domino. Remouet illud Apoſtolus, quod aliqui fortè potuiſſent ex hac eius doctrina cogitare, uidelicet, Cū gloria uiri ſit mulier, & uiri CHRISTVS, non pertinere ipſam mulierem ad CHRISTVM. Sed Abſit. Etenim ut in Domino inuenitur uir non ſine muliere (quia non erat bonum uirum eſſe ſolum) ita & mulier nō ſine uiro. *Nam ſicut mulier de uiro ita & uir per mulierem.* Mulier ab initio de uiro fuit, & ſemper poſtmodo de uiro: quia ex uiri ſemine omnis mulier producta eſt. Et tamen uir ipſe per mulierem, uidelicet in poſteritate: quia præter primum, nullus poſteà extitit uir, qui ex muliere non uenerit. Mihi tamen longè magis placet, ita intelligi. Sicut in primo Adam accidit, ut carnalis mulieris natiuitas fuerit per uirū: ita in ſecundo Adam, carnalis eius natiuitas eſſet per mulierem. Quod ad mulierum gloriam plurimum facit, ut mereretur & iſte ſexus inueniri in Domino. *Omnia autē ex Deo.* Vir ſcilicet & mulier: ideò debent in illum tēdere, & decenti ordine adduci in CHRISTO ad illum.

Vos ipſi iudicate. More ſuo admonet, ut conſulās uel ipſam naturam in unoquoq; docentem. Græcè melius; In uobis ipſis iudicate, & ſicut ipſa natura uos docet; *Decet mulierem non uelatā orare Deū?* Nam hoc eſſet in ſuperbia orare, & non profiteri ordinem Dei in ſe: cū ſe ſub uiro eſſe in ea actione minime profiteretur, ſed quaſi nulli ſubiectā. *Nec ipſa natura docet uos, Quòd uir quidē ſi comam nutriat,* uel ſi comatus fuerit: quod tunc eſt, quando comam nutrit, ignominia eſt illi & dedecus. *Mulier autem ſi comam nutriat:* aut, ſi ſit comata, *gloria eſt illi: quoniam capilli pro uelamine ei dati ſunt.* Quo certè ſigno ſuperior habetur doctrina, ne quiſq; orans mutet quod à Deo inſtitutum eſt, & inſitū illi natura: ſed ſuam eo modo profiteatur ſubiectionem, quo ipſa natura poſtulat. Vir quidem oſtendat ſe CHRISTO ſubiectum, non deturpādo caput ſuum: & iccircò non uelando illud. Mulier aūt ſimiliter non deturpādo caput ſuum, ac per hoc ſicut natura poſtulat uelando.

Et hæc notanda ſunt in hæreticos, qui nihili faciunt cæremonias, ſed fingunt ſe nobis neruū prædicare pietatis, quem ipſimet ignorant. Nam perinde ac ſi deſierint eſſe homines, & iam angeli Dei effecti, non curant hæc conſilia, utpote hærētes per Spiritum Deo, ſiue cum corpore, ſiue extra corpus, neſciunt. Illud tamen interim certum eſt, corpus eos deuouiſſe concubinæ, ſcilicet ut expeditius Deo abſq; cæremonijs ſeruire poſsint. Sed extra dignam in illos ironiam: Videant ergo ſi habent oculos, quanti hæc faciat Apoſtolus, quæ tamen non niſi ad cæremonias attinēt. Continens tamen ſeria, & omni obſeruatione digniſsima, quia & ab ipſis Angelis ſpectamur: & tanta uehementia hæc commendat Apoſtolus, ut etiam addat.

In cōtēptores cæremoniarū.

Si quis autē uidetur contentioſus eſſe, nos talē conſuetudinē non habemus, neq; eccleſia Dei, ſiue, eccleſiæ Dei, ut græci codices habent. Nota lector, & alliga uerba hæc Apoſtoli cordi tuo, quò te ab infinitis importunarum quæſtionum turbis tutò explices. Ecce in quo tandem argumento ipſe reſides contra contentioſos: certè nō alio (quia nec aliud erat ualidius) quàm in conſuetudine eccleſiæ fundato. Quodq; eſt adhuc mirabilius, animaduertēdum, non ea ſolùm quæ obſeruat eccleſia eſſe ſuſcipienda, uerùm etiam quæ non obſeruat, omninò eſſe fugienda. Et uocat hîc contentioſum (φιλόνεικος græcè legitur) id eſt, amatorem & cupidum uictoriæ. Tales ſunt hæretici, qui gloriam ſuam pro fine ſtatuunt ſuæ contentionis. Quo fit ut nihil à ueritate moueantur, etiam ſi illam perſpicuè nouerint: Imò contra agnitam ueritatem perpetuò contendunt ſola ea ratione, qua apud ignaros uiciſſe uideri poſsint. Nonne hæc B. Pauli ſententia pro conſuetudine eorum quæ obſeruat & colit Eccleſia, ſatis eſſe deberet pijs mētibus

Nota pro autoritate eccleſiæ.

ad ſatiſfactionē, & ſi ſcripturarum teſtimonia & ſanctorum Patrum ſententiæ non extarent. Quã multa ſunt quæ perpetuo uſu uigent in eccleſia, potiſsimum circa ſacramenta, delectum ciborũ, cæremoniarum decorum, tam in ueſtimẽtis, quã uaſis ad cultum diuinum idoneè perſoluendũ inſtituta? Hæc ab Apoſtolis inſtituta, à ſ. Pontificibus pro conditione temporum aucta, ab ipſis Catholicis religioſè ſeruata, qua poſſunt ratione defendi efficacius, quàm à cõſuetudine & perpetuo uſu eccleſiæ, quam regit Spiritus ueritatis? Vim Apoſtolici argumenti ſentiunt hæretici, qui nec de ea re diſputare tandem uoluit, ſed concluſit dicens. Nos talem cõſuetudinẽ non habemus, neq; eccleſia Dei, ut ſcilicet non diſſerentis ſolertia, ſed præcipientis attendatur autoritas. Et hoc in contentioſos, quos gloriæ cupiditas cogit, ut uictoriæ poſtponant ueritatem. Ideò ij proprio uocabulo apellari debent contentioſi.

Occurrit autẽ de ſuperioribus nonnulla quæſtio: Quoniam ſupponit B. Paulus mulierem non dum orantem, uerùm etiam prophetãtem, & hoc in eccleſia: Qui tamen inferius ait: Mulieres in eccleſiis taceant. Quæſtionis autem huius ſolutio ſeruabitur ſuo proprio loco paulò inferius.

Queſtio de raſura barbæ in clericis.

Eſt uerò & nata quæſtio de barbis noſtro tempore noua conſuetudine geſtari ſolitis: Ecquid ſit decentius in clericis ac prælatis, utrũ geſtare barbam, an uerò radere. Quo caſu ſi naturam primò conſulimus, credo decẽtius eſſe uniuerſaliter, uiro geſtare barbam: hoc enim uirile ſignũ eſt. Patet enim in uiris barbam natura pullulare & creſcere, non in fœminis. Si ſpectamus exempla maiorum, haud dubium in primis de ipſo Domino qui barbam geſtauit. Idem creditur & de Apoſtolis. Nam ut Epiphanius teſtatur contra hæreſes, hoc ipſi Apoſtoli inter canones tradiderunt, ne raderemus barbam. Eſt in canone concilij Carthagin. Clerici neq; comam nutriant, neque barbam radant, licet in libro Decretalium uerbũ illud; radant; raſum ſit. Illud certum eſt, eccleſiam orientalium & Græcorum & Afrorum, eam habuiſſe conſuetudinem ſemper geſtandi barbã. Sed pleriq; moleſtiæ gratia tonderi uolunt.

Epiphanius lib. 3. to. 2.

Hoc autem præcipio non laudans, quòd non in melius, ſed in deterius cõuenitis. Primùm quidem conuenientibus uobis in eccleſiam, audio ſciſſuras eſſe inter uos, & ex parte credo. Nam oportet hæreſes eſſe: ut & qui probati ſunt, manifeſti fiant in uobis. Conuenientibus ergo uobis in unũ, iam nõ eſt Dominicam cœnam manducare. Vnuſquiſq; enim ſuam cœnam præſumit ad mãducandum. Et alius quidem eſurit, alius autem ebrius eſt. Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum? Aut eccleſiã Dei contemnitis, & confunditis eos qui non habent? Quid dicam uobis? Laudo uos? in hoc non laudo. Ego enim accepi à Domino quod & tradidi uobis: quoniam Dominus IESVS in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit: Accipite & manducate: Hoc eſt corpus meum, quod pro uobis tradetur: Hoc facite in meam cõmemorationem. Similiter & calicem, poſtquam cœnauit, dicens: Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine. Hoc facite, quotieſcunque biberitis, in meã commemorationẽ. Quotieſcunq; enim mãducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec ueniat. Itaque quicunque manducauerit panẽ, & biberit calicem Domini indignè: reus erit corporis & ſanguinis Domini. Probet autẽ ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit, non diiudicãs corpus Domini. Ideò inter uos multi infirmi & imbecilles, & dormiũt multi. Quod ſi noſmetipſos diiudicaremus, non utique iudicaremur. Dum iudicamur autẽ, à Domino corripimur, ut non cum hoc mũdo damnemur. Itaque fratres mei, cum cõuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Siquis eſurit, domi manducet: ut non in iudicium conueniatis. Cætera autem, cũ uenero diſponam.

Hoc autem præcipio &c. Hic octaua pars de conuenientia ad ſumendum Euchariſtiam. At cũ res eſſet grauiſsimi momenti ac præiudicij, duo proteſtatur, quibus excitat legẽtium animos. Alterũ ſe ea præcipere quæ deberent facere, & à quibus cauere, unde ait. *Hoc autem præcipio:* Alterũ ſe nequaq; ea laudare, quæ ea in re inordinatè obſeruabant, cum ſuperius eos commendaſſet & laudaſſet. At non in hoc, unde ſubdit: *Non laudans.* Quid autem ſit hoc quod non laudat, declarat. *Quod non in melius, ſed in deterius conuenitis,* ſenſus eſt: Conuenire uos in unum ad ſumendam gratiã & panem cœli, non tendit in melius, nec prodeſt, ſicut prodeſſe deberet. Conuentus enim eccleſiæ fit ad bonum, ut per multos magis glorificetur Deus. Quod enim publicè fit & cõmuniter ſimul à multis, magis placet Deo, quàm ſi priuatim ac particulatim fieret. At ueſter cõuentus magis nocet, & in deterius cedit. Cauſam autẽ huius rei cum ipſo facto mox explicat.

Alij autem ita exponunt: Hoc autem præcipiens, uidelicet de uelamine (ut dictum eſt) Non laudo quòd non in melius &c. ut per hoc uelint eſſe præceptũ ab Apoſtolo, licet παραγγέλλων, nõ ſolùm præcipere, ſed etiam monere ſignificet.

Primùm quidem conuenientibus uobis in eccleſiam audio ſciſſuras eſſe inter uos, & ex parte credo. Superius uidetur omninò fuiſſe perſuaſus de ſciſſuris, quæ erant inter eos concitatæ. Cur hîc ergo ait: *Et ex parte credo?* Niſi fortè, & ſi noſſet eſſe ſciſſuras, de quibus ſupradixerat: Ego ſum Pauli, Ego Apollo &c. non tamen poterat omninò credere,

dere tanta inter eos extare diſsidia,ut uel in ipſis eccleſiis,& præcipuè in ſynaxi manifeſtarentur. Ideò uniuerſam hanc eorum inſolentiam hoc in loco complectitur,dum ait: *Conuenientibus ergo nobis in unum &c.* Et hoc ex parte credebat,ſapienter id quidem. Plerunq; enim ij qui aliorum errata & peccata deferunt, ea exagggerare , & de ſuo aliquid addere ſolent , maliuolentia quidem non pauci:immodico etiã fortè zelo aliqui. Cur autem fuerit ad credendum adductus , ad Dei prouidentiam aſpiciens, declarat.

Nam oportet hereſes eſſe. Græcè dicitur, in uobis. Iſta autem neceſſitas, non eſt ſimpliciter et nudè intelligenda , ſed ſupponenda eſt ex diuina permiſſione. Poſita enim eorum inclinatione, & deliberata uoluntate , Deiq; obſiſtere nolentis permiſſione,iam huius effectus abſoluta neceſſitas conſequitur . Neque propterea qui iniquè agunt,quiq; tranquillum eccleſiæ ſtatum labefactare non metuunt,excuſantur:quia & ſponte faciunt,& anteà in eorum erat poteſtate poſitũ ne facerent. Nec eſt incuſandus Deus qui permittit,cum illius non ſit rerum ordinem & naturas uiolare. Et quodcunq; ipſe malum euenire ſinit , ob aliquod bonum permittit ꝙ ſapientiſſimè & clementiſſimè. Omnes enim (teſte B. Auguſtino) inimici eccleſiæ, quocunq; excœcentur errore, uel malitia deprauentur, ſi accipiunt poteſtatem corporaliter affligendi, exercent eius patientiam. Si tantummodo male ſentiendo aduerſantur, exercent eius ſapientiam. Vt autem etiã inimici diligantur, exercent eius charitatem, ſiue cum eis ſuadibili doctrina, ſiue terribili agatur diſciplina. Multa quippe ad fidem catholicã pertinentia, dum hæreticorum callida inquietudine exagitantur, ut aduerſus eos defendi poſſint , & conſiderantur diligentius, & intelligũtur clarius, & inſtantius prædicantur: & ab aduerſario mota quæſtio, diſcendi exiſtit occaſio. Quapropter multi ut ueritatem Dei uideant & gaudeant, per hæreticos de ſomno excitantur. Vtendum ergo ſapienter iſtius diuinæ prouidentiæ beneficio, non ut hæreticorum probentur errores, ſed ut catholicam diſciplinam aduerſus illorum inſidias aſſerentes, uigilantiores & cautiores ſimus, licet eos ad ſalutem reuocare non poſſimus. Multi enim qui optimè poſſunt ſcripturas dignoſcere & pertractare, latebant in populo Dei, nec aſſerebant ſolutionem quæſtionum, cum calumniator nullus obſtaret. Ideò diuina prouidentia multos diuerſi erroris hæreticos eſſe permittit, ut cum nobis inſultant, & uel quæ ignoramus interrogant, excutiamus pigritiam, & diuinas ſcripturas noſſe cupiamus. Et hæc diuinæ prouidentiæ tribuenda eſt diſpoſitio: non quia ipſa peccatores facit, ſed quia ita ordinat cũ peccauerint. Vnde rectè ſubdit rationem Apoſtolus, aiens.

Vt & qui probati ſunt manifeſti fiant in nobis. In hæreſibus enim qui probi ſunt & à Deo probati, manifeſtantur cum ſe opponunt hæreticis, & ſemper præualent. Caietanus non intelligit hunc locum de hæreſibus, ut ſumitur à Theologis: quoniam non oportebat apud eos (inquit) eſſe tales hæreſes. At hoc eſt contra communem aliorum expoſitionem, & ſenſum: imò contra ipſum Apoſtolum manifeſtè, ut apparebit inferius, cum eſſent inter eos, qui & reſurrectionem mortuorum negarent. Et ridiculum eſt, quòd moueatur ex uerbo græco, cum; hæreſis; ſignificet propriè ſectam: quaſi uerò hæreticorum non ſint ſectæ, & hæretici non ſint (ut ita dicã) ſectarij. Quem igitur ſignificauit, quando dixit: Hæreticum hominem poſt primam & ſecundam correctionem deuita? Certè ex uocis proprietate, hæreſis ſignificat electionem, qua quis alicui opinioni hæret: quæ uox frequenter, & uſitato apud Catholicos loquendi more, fermè ſemper in malam partem ſumitur. Et hoc in loco ita ſumi debet, cum addat, *Vt qui probati ſunt manifeſti fiant*, contra ipſos ſcilicet hæreticos inſurgẽdo. Et hoc eſt magnum bonum, quod prouidentia Dei nobis ab hæreſibus procurat. Suppoſita enim hæreticorum malignitate, per quos ſua uenena propinat Satan , & ſuam inſtruit aciem: Deus ex oppoſito uiros eccleſiaſticos & Catholicos præparat, qui eos prodant, & oſtentent, & ipſorum pernitioſam doctrinam glorioſè producant, & oſtentui ponãt. Melius eſt enim manifeſtari hæreticos quàm latere: quoniam magis dum latent officiunt. Sed hæc omnia in hac noſtra ætate mirificè licet agnoſcere.

Conuenientibus ergo nobis in unum, iam non eſt Dominicam cœnam manducare, uidelicet ſectas habendo, ac ibi fouendo, contra Dominicæ cœnæ rationẽ, quæ præcipuè unitatem exigit cordiũ in CHRISTO. Declarat autem iſtas illorum diuiſiones, quas credibile eſt ueniſſe propter hæreſes.

Vnuſquiſq; enim ſuam cœnam præſumit ad manducandũ, ideſt, quilibet ſine altero præoccupans uult manducare, non idem ſentẽtes. Et quoniam etiam ditiores afferebant lautiores atq; abundantiores pro ſeipſis epulas, ideò ait. *Et alius quidem eſurit: alius autem ebrius eſt*. Hinc accipitur, qui olim cõmunicabant, uolentes cœnam Dominicam repræſentare ex illa deuotione, uerè cœnabant, & non ſumebant Euchariſtiam ieiuni. Hinc efferuntur hæretici, & uituperant traditiones eccleſiaſticas quaſi nouas, poſtquàm noſtro tempore minimè ita fiat. Quaſi uerò Apoſtolus laudet illum morem, quem acerrimè reprehendit, ut ex quo multa inconuenientia ſequerentur. Vtinam æqui arbitri iudicent quid ſit melius. Verũ miſcere cœnam cum cœna: & prius corpori quàm animæ ſatiſfacere; An uerò prius ſumere cibum animæ et ſalutis, & auferre iſtas occaſiones ad confuſionẽ & præſumptionem aptas. Nec enim omniũ quæ fecit Dominus etiã nobis in exemplum exhibuit. Alioquin & circũcidi deberemus, et quadraginta dies abſq; ullo penitus cibo tranſigere, & mortuos ſuſcitare, et infinita miracula edere. Cœnam ergo illam fecit Dñs, ut impleret quæ legis erant, & nunc antiquata ſunt. Error igitur eſſet & peccatum, ſi nos uellemus ſimili modo ante ſacrificium, & eſum ueri Agni cœleſtis, agnũ ueterem

Antiquus mos conueniendi ad Euchariſtiam.

carnis mãducare, aut quicquàm illius loco. Quin ea conſuetudo parũ admodum durauit, & ut ex uerbis B. Auguſtini colligere perſpicuè licet, ab ipſiſmet Apoſtolis fuit emendata, cuius tempore nulla penitus eccleſia communicabat nõ ieiuna, ſed eius uerba audiamus, qui poſtq̃ liquidò in euangelio patére ait, Diſcipulos corpus & ſanguinem Domini non accepiſſe ieiunos, ſubiũxit dicẽdo contrà nouos iſtos ſapientes. Nunquid tamẽ propterea (inquit) calumniandum eſt uniuerſæ eccleſiæ, quod à ieiunis ſemper accipitur? Ex hoc enim placuit Spirituiſancto, ut in honorem tanti ſacramenti in os Chriſtiani prius Dominicũ corpus intraret, quàm cæteri cibi. Nam ideò per uniuerſum orbẽ mos iſte ſeruatur. Neq; enim quia poſt cibos dedit Dominus, propterea pranſi aut cœnati fratres ad illud ſacramentum accipiendũ accedere debent: aut ſicut faciebant, quos Apoſtolus arguit, & emendat, menſis ſuis iſta miſcere. Nãq; Saluator quo uehementius commendaret myſterij illius altitudinem, ultimũ uoluit hoc infigere cordibus & memoriæ Diſcipulorum, à quibus ad paſſionẽ digreſſurus erat. Et ideò non pręcepit quo deinceps ordine ſumeret, ut Apoſtolis, per quos eccleſias diſpoſiturus erat, ſeruaret hunc locum, hæc ille. Ecce ipſemet Apoſtolus incipit illum morem reprehendere, aiens.

B. Aug. ad Ianu. lib. 1.

Nunquid domos non habetis ad manducãdum & bibendum? ſcilicet, ut ibi poſſitis carnalibus epulis expleri? *Aut eccleſiam Dei contemnitis?* Eccleſia contemnitur, quando unitas non diligitur: & cũ alius alij ſeſe præfert, & quaſi ſe eo facto ab alijs ſegregat. *Et confunditis eos qui non habent?* Confunduntur enim iſta comparatione obiecta. Nam pauper iuxta diuitem poſitus confunditur, ideſt, pudore magno ob penuriam afficitur.

Quid dicam uobis? Laudabo uos? etc. ac ſi dicat. Quãquam laudem uos in multis, in hoc tamen laudare non poſſum. *Ego enim accepi à Domino &c.* ac ſi dixerit. Non fictum eſt hoc à me, ſed Dominus mihi hoc reuelauit. *Quoniam Dominus IESVS in qua nocte*, uocat noctem, tempus illud quãdo Dominus egit myſterium: quoniam erat ueſpera, & dies inclinabat in noctem, *tradebatur*: quia tunc ualdè meditatus eſt exequutioni mandandam eius proditionem Iudas: & ab eo tunc re ipſa apoſtatauit. *Accepit panem*, ſcilicet communem panẽ, & azymum, cum iam dies eſſent azymorũ, contra Græcorũ opinionem. *Et gratias agens*, ideſt, cum egiſſet gratias. Ita enim græci ſermonis uis exprimitur. Et ideò ſi nolimus proteruire, iã Dominus ſacrificarat; hoc enim fuit gratias agere. Iſtud dico propter hæreticos, qui negant CHRISTVM ſacrificaſſe in cœna, ut ex hoc periclitetur quod ſcriptum eſt: Tu es ſacerdos in æternũ ſecundum ordinem Melchiſedech. *Fregit, & dixit: Accipite & manducate.* Erat ergo iam conſecratus panis. & de eo dixit: Accipite & comedite, & non de pane communi, qui iam ulterius nõ erat: & ſpiritualem acceptionem & comeſtionem potius (quæ fide fiebat) illis uerbis ſignificabat, q̃ ſenſibilem. Neq; eſt credibile quouis modo uoluiſſe mutuò eos manibus ſuis cibum illum ſanctũ accipere, & ſibi tradere illas ſpecies, ſed proprijs manibus ipſemet IESVS communicauit eos: licet quidam aliter putent quàm ineptiſſimè.

Hoc eſt corpus meum, quod pro uobis frangitur. Ità.n. habetur in græcis: & hac forma etiam nũc, ideſt, his uerbis: Hoc eſt corpus meum, quod pro uobis frangitur, Græci utũtur, & congruè quidem. Eleganter enim ſignificatur, quòd aſſiduè ſui corporis fractio eſt in eccleſia, ſicut expoſitum eſt, ſcilicet in ſacramento. Imò tunc re ipſa, nempe in illa die cœnę incœpit, cum deſuper permiſſa eſt aduerſarijs omnis poteſtas in dominum ſæuiendi.

Nota hæc.

B. Lucas ait: Quod pro uobis datur, ſimiliter in pręſenti. Et de ſanguine dixerunt B. Matthęus & Marcus ſimiliter in pręſenti. Qui pro uobis effunditur, ut hoc ſemper fieri in eccleſia intelligeremus cõmemorando, unde & effectus eius continuus eſt. Erat ergo iam corpus CHRISTI, quãdo dixit illa uerba. Hoc eſt corpus meum. Et hoc poſito & recepto, ceſſant infinitæ quæſtionum ambages, & pleraque abſurda.

Hoc facite in meam commemorationẽ. Hîc dedit eis poteſtatem conficiendi ſacrificiũ, cum iuſſit hoc eos facere: & præceptum eſt ut faciant, ideſt, ut ſacrificent, idq; faciãt in ſui commemorationem, in commemorationem inquàm ſuæ mortis, nimirum immenſi ſui erga nos amoris, quẽ oſtendit in illa morte, ad quam pro nobis ſe obtulit: quæ res hoc myſterio commemoratur, ut eius ſacrificij fructus in hoc nouo ſacrificio capiatur. Quare grauiter (ut ad Rom. iam monuimus) peccant, & contra Domini præceptum, ſacerdotes & epiſcopi qui non celebrant, aut ferè nunquàm celebrant, ut fruſtrà tantum miniſterium & poteſtatem acceperint. Quòd uerò omnes qui ſacris interſunt, teneantur ſacramentum accipere (ut aiunt hæretici) nimium eſt. Nam & eccleſiæ Dei hunc morem iam à ſæculis non habent: nec eſt pręceptum CHRISTI de hoc ullum expreſſum. Quod enim dixit: Mãducate ex hoc omnes: et, bibite ex hoc omnes, etſi dici poteſt quòd ad Apoſtolos directus fuit hic ſermo: attamen uolumus etiam ad omnes pertinere, ut omnes teneãtur aliquando manducare, & bibere ſacramentaliter, et non quoties aſſiſtunt ſacris. Vel ſi etiam fateamur, quoties aſſiſtunt ſacris omnes teneri ad manducandum ac bibendum, intelligendum eſt de manducatione & potu ſpirituali, non ſacramentali. Etenim quilibet tenetur quàm aſſiſtit, & celebrari uidet hoc ſacrificium, & edi à ſacerdote, fide ac deſiderio, & auiditate accipere, & ſe membrum CHRISTI profiteri. Quod eſt manducare & bibere ſpiritualiter. Idq; ſatis eſt, donec loco, & tempore ab eccleſia pręſtituto, etiam ſacramentaliter manducet.

Notent ſacerdotes qui nunquàm aut, ferè nunquàm ſacrificant.

Similiter & calicem, uidelicet accepit, *poſtquàm cœnauit*, cœnam, ſcilicet, agni ueteris, *dicens: Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine.* Calix eſt nouum teſtamentum: quia complectitur ſanguinem, in quo eſt nouum teſtamentum. Vt qui crediderit & potauerit ex eo, filius Dei intelligatur,

& hæres

& hæres inſtitutus in CHRISTO. *Hoc facite quotieſcunq; biberitis in meam commemorationem.* Et quæ ſit commemoratio declarat. *Quotieſcunq; enim manducabitis panem hunc,* Panem hunc dixit, ut ſignificaret cœleſtem panem unũ eſſe, de quo omnes participamus. *Et calicem bibetis,* ideſt, ſanguinem qui continetur in calice. Non enim bibitur calix, ſed quod eſt in calice bibitur: *mortem Domini annunciabitis,* illud ſcilicet maximum beneficiũ, quùm dedit ſemetipſum in mortẽ pro nobis: *donec ueniat,* ideſt, donec in aperto ſe nobis oſtendat in ptãte ac maieſtate, ut fruamur pfecto gaudio.

Itaque quicunq; manducauerit panem hunc, & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Hoc uidelicet modo reus: quia non acceptat pro ſe mortem, quam Dominus paſſus eſt pro illo: quo fit ut ſit ei mortuus gratis. Et hoc eſt occidiſſe illum: ut rei conſtituantur eius mortis, quibus gratis mortuus inuenitur. Omnes.n. occidimus eum, ſed non omnes rei ſumus mortis: ſed ij ſoli qui eius mortem non accipiunt in ſalutem, ſed contemnũt. Hi, inquam, ſunt rei corporis & ſanguinis IESV: quia mortuum fruſtrà, & illum fruſtrà fudiſſe ſanguinem ſuum uolunt: quem ipſi ſatis effuderunt, cum pro illis effuſus fuerit. Iure igitur qui ſic contemnit CHRISTI mortem, eius mortis fit reus. Contemnit autem ille qui indignè ſumit: ideò ait.

Caietanus.

Probet autem ſeipſum homo, et ſic de pane illo edat, & de calice bibat. Hinc accipit Caietanus, quòd non tenetur quis confiteri peccata ſua ante Euchariſtiæ ſuſceptionem, etiam conſcius ſibi de peccato mortali. Satis eſt enim, inquit, pbare ſeipſum, quod exigit Apoſtolus. Probat autem ſeipſum ſatis, quem peccati pœnitet, & cõteritur. Hoc dogma tanquàm nouum, atq; admodum pernitioſum multi meritò reiecerunt. Ego uerò hac de re in Annotationibus ad hominem latius ſcripſi.

Quo pacto quis probet ſeipſum

Nunc ad rem, illud ſolum commemoro, id commerui uel ex hoc iſto loco reprobari: Quoniam tunc uerè probat ſeipſum homo, quãdo ea facit, ex quibus probatus redditur. Nemo autem in mortali peccato exiſtẽs poteſt iudicare ſeipſum, & eſſe mediator inter ſe & Deum: quæ res pertinet ad probationẽ. Et uerè male contritus oſtenditur, qui cum poteſt habere Dei iudicium per ſacerdotem, ſuo ſeipſum iudicio probat, ſi hoc tamen ſit probare.

Qui nã indignè Euchariſtiæ ſacramentum ſumant.

Nam quemadmodum ſi cui diceretur, ut omnia ea faceret quæ ad probandũ aurum requirerentur, non ſatis ei eſſet ſi ſolo probaret aſpectu, aut tactu, aut pondere, ſed opus inſuper eſſet incude & igne, & ſi quis alius probãdi modus uel per ſe, uel per alium exigeretur: Ita in re propoſita, ut ſit quis probatus, requiritur & confeſſio, & ſacramentalis abſolutio.

Et uana eſt illa diſtinctio, qua aiunt poſſe quidem hominem ſumere dignè, et ſimiliter indignè: & tertiò, nec dignè nec indignè. Et huiuſmodi eſſe illum qui ſe per ſeipſum ſic probat ſuo iudicio. Nouitium eſt enim commentum hoc, inuenire ſcilicet medium in propoſito inter dignum & indignum. Equidem dari medium nõ arbitror, ſed eum dignũ eſſe puto, quicunq; non ſit indignus. Nec ab Apoſtolo expectare fas eſt, ut uelit ad rẽ uanam inuitare hominem: ita ut legitimè probatus, & iuxta ipſius præceptum accedens, poſſit non recipere gratiam. Dominus enim dixit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Modo B. Paulus exigit, ut probet ſe homo. Poteſt ergo probare ne indignè accipiat, ac propterea dignè.

Ioa. 6.

Sed extiterunt aliqui, quibus dum uideretur poſſe hominẽ (ſi hic locus ad eũ ſenſum intelligeretur) de ſua præſenti gratia certiorem fieri, hũc ſenſum admittere recuſarũt. Si enim poteſt quis probare ſeipſum, ita ut inueniat ſe dignum: poterit ergo ſcire in ſe CHRISTVM inhabitare per gratiam: quod tamen ut abſurdũ reijciunt. Quaſi uerò id Apoſtolus non alibi prædicet, & ipſe Dominus. Sed de hac re aliàs ſcripſi. Volo tamen ut lector nouerit, Caietanũ in eadẽ pagina hîc ſibi ipſi aduerſantẽ, qui ad illa uerba. Itaq; quicunq; manducauerit panem hunc &c. in hunc modum ſcripſit. Declarat aliam particulam uerborum Domini, ſcilicet, manducate, & bibite. Declarat autem diſtinguendo duplicem manducandi et bibẽdi modum, uidelicet dignè, uel indignè. Et hinc ſumũt Theologi diſtinctionem illam de manducatione, ſeu bibitione ſacramentali, uel ſpirituali. Et uerè hinc habetur quòd aliqui manducant, & bibunt ſacramentaliter tantùm, quos Paulus appellat manducare uel bibere indignè. Aliqui uerò ſumunt ſacramentaliter & ſpiritualiter, qui hîc appellãtur manducantes, ſeu bibẽtes dignè. Hæc ille, aduerſus quem hoc inde dilemma colligitur.

In Caietanum.

Quilibet qui ſumit Euchariſtiam, Aut ſacramentaliter tantùm manducat: Aut etiam ſpiritualiter. Quæro igitur de iſto qui nõ indignè. Si dicis, Sacramentaliter tantùm manducat: ergo indignè (ut ipſemet confiteris) quod eſt tamen contra poſitum. Aut etiã ſpiritualiter: ergo dignè, quod infringit tuammet doctrinam, quàm paulò poſt tradis Caietane. Et reuera ſic accidit ijs qui per anfractus diſcurrentes, à recta decedunt.

Qui enim manducat & bibit indignè, iudiciũ ſibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. Quidnã eſt iudicium ſibi manducare ac bibere, niſi damnationem æternam? Et hoc quamobrem, niſi quia qui ita manducat & bibit, non diiudicat corpus Domini? Et quid eſt non diiudicare corpus Domini, niſi neſcire quid ſit illud corpus, quod ſumitur in ſacramento, & quid ſignificet? Significat autem unionem per fidem & charitatem in illum, quam in illo myſterio proteſtamur. Quæ res cum deprehendatur non eſſe in ſumente, quid aliud eſt quàm mentiri Deo, & rem Dei, omni tamen ueneratione dignam, contemnere?

Ideò inter uos multi infirmi, non acquirentes ſcientiam. *Et imbecilles,* non potentes reſiſtere tentationibus: *Et dormiunt multi,* ſomno negligentiæ. Aut (quòd peius eſt) ſomno mortali culpæ ſoporiferæ. Quod eſt ualdè notãdum: quoniam accedentes, & tractantes hoc ſacramentum indignè, tales fiunt. Sed econuerſò accidit his qui dignè.

Vtinam hodie nō hæc nimis uera eſſent. Nō me latet hunc locum exponi ab aliis de infirmitatibus corporis, & de ſomno mortis: quibus non obſto. Nunc ſaltem ſpiritualiter ueriſſimum eſt quod dico, & uehementer dolendum.

Quod ſi noſmetipſos diiudicaremus, nō utiq; iudicaremur. Sed quis ad ſeipſum iudicandū idoneus? Eſt quoddam iudicium autoritatis, de quo mentionē ſuperius fecit Apoſtolus. Qui me iudicat Dominus eſt, quod eſt ſolius Dei. Hic uerò locus pertinet ad iudicium, quod diſcuſſionis uocant: quaſi diceret. Si quis bene et diligenter conſcientiam ſuā diſcuteret, & ſemetipſum uerè accuſando, iudicandoq; dignum morte confiteretur, & tamen imploraret miſericordiam: hic certè non iudicaretur. Mihi non diſplicet ita exponere Apoſtolum, ut loquatur de iudicio quod eſt per mutuam confeſſionem inuicem: non ut quiſq; ſemetipſum iudicet, ſed alter ab altero. Et hoc eſt noſmetipſos iudicare. Alioqui quo pacto (quæſo) Deus dignatur ignoſcere, quod in ſeipſo homo dedignatur agnoſcere? Peccata ſiue parua, ſiue magna, impunita eſſe nō poſſunt: quia aut homine pœnitēte, aut Deo iudicāte plectuntur. Ceſſat autem uindicta diuina, ſi conuerſio præcurrat humana. Amat enim Deus pœnitentibus parcere, & eos qui ſemetipſos iudicant, non iudicare. Quod ſi faceremus, non utiq; iudicaremur. Effugeremus.n. diuinum iudicium, iudicati iam prius per noſmetipſos: quod declarat etiam amplius. *Dum diiudicamur enim*, ſcilicet inuicem, *à Domino corripimur*, cuius uicē tenet in eccleſia ſacerdos, qui iudicat abſoluens, atq; imponēs ſatiſfactionis pœnam: *Ne cum hoc mundo damnemur.* Mundum uocat mundanos homines, ideſt, mundi amantes, quos manet extremum iudicium, cui reſeruantur. Sancti autem & probi uiri hîc in mundo ferunt iudicium Domini. Et ſic incipit (ut teſtatur Apoſtolorum Princeps) à domo Dei iudicium.

Itaq; fratres mei cum conuenitis ad manducādum etc. ut non in iudicium conueniatis, uidelicet, manducantes indignè facto inter uos charitatis uinculo.

Cætera autem cum uenero diſponam. Quænam ſint hæc cætera, non aperit. Et hoc contra recentiores noſtræ ætatis ſapientes, qui uolūt omnia quę fecerunt Apoſtoli eſſe mādata literis, & non potius multa abſq; ſcripto, & quaſi per manus nobis tradita, quæ etiā neceſſe eſt cuſtodiri, & obſeruari ab eccleſia, quùm longiſſima conſuetudine firmata ſunt.

CAP. XII.

De SPIRITVALIBVS AVTEM, nolo uos ignorare fratres. Scitis autem quoniam cum gētes eſſetis, ad ſimulachra muta prout ducebamini, euntes. Ideò notum uobis facio, quòd nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema IESV. Et nemo poteſt dicere; Dominus IESVS: niſi in Spiritu ſancto. Diuiſiones uerò gratiarum ſunt: idem autem Spiritus. Et diuiſiōes miniſtrationum ſunt: idem autem Dominus. Et diuiſiones operationum ſunt: idem uerò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; autem datur manifeſtatio Spiritus ad utilitatem. Alii quidem per Spiritum datur ſermo ſapientiæ: alii ſermo ſcientiæ, ſecundum eundem Spiritum. Alteri fides in eodem Spiritu. Alii gratia ſanitatum, in uno Spiritu. Alii operatio uirtutum: alii prophetia: alii diſcretio ſpirituum: alii genera linguarum: alii interpretatio ſermonum. Hæc autem omnia operatur unus atq; idem Spiritus, diuidens ſingulis prout uult.

De *ſpiritualibus &c.* Hîc nona pars, ubi loquitur quatenus utendum ſit ſpiritualibus donis, quæ tunc maxime apparebant, ut linguis loqui, prophetare, & huiuſmodi: quoniam circa hæc etiam plurimū errabant, ſicut peruium eſt errare imperitis, & qui non ſunt rectè ab iis inſtructi, qui Spiritus canones tenent, & qui non ad prudentiam carnalium hominum ducuntur: ait ergo.

Nolo uos ignorare fratres, ideſt, non permittam hanc in uobis ignorantiam, unde error pernicioſus contra unitatem eccleſiæ manat, quæ cum maxima diligentia ſarcta tecta ſeruari debet. *Scitis autem, quoniam cum gentes eſſetis &c.* Latini codices non habent perfectam conſtructionem, ſicut habet græca lectio in hūc modum. Scitis, quòd gentes eratis ad ſimulachra muta, ut ducebamini, abducti. Non ab re uerò primo loco eorū ſtatum & uiā commemorat, cū eſſent gentes, quæ ibant ad ſimulachra muta non ſuo proprio ſpiritu impulſi, ſed ut ducebantur, uidelicet, à ſacerdotibus & maioribus, & ab impulſu diaboli interiore. Voluit autem ſignificare, Quemadmodum olim erat eis ſpiritus malus in malum impellens: ita nunc datum eſſe eis nouum & bonum Spiritum Dei impellentem in bonum. Quod ut cognoſcerent, & ualerent iudicare, primò ſtatuit fundamentum ſolidum, & ait.

Ideò notum uobis facio, quòd nemo in ſpiritu Dei loquens, dicit anathema IESVM. Anathema autem ſignificat quid ſepoſitum & ſegregatum, tāquàm execrabile. Frequentius enim in malam partem: & in hanc ſignificationem hoc in loco ſumitur. *Et nemo poteſt dicere dominū* IESVM: ſic habet græca lectio, melius q̄ latina, quæ dicit. *Nemo poteſt dicere, Dominus* IESVS. Poteſt enim uel diabolus ipſe dicere materialiter hæc uerba: & poſſunt à quolibet proferri, & nunc etiam à multis inimicis crucis CHRISTI proferuntur, idq; crebrò repetita. Sed reuera non eſt aliquid enunciare, ſic dicendo. Dicere enim Dominus IESVS, cuiuslibet eſt linguam habentis: quia neq; affirmatio eſt, neq; negatio. Sed dicere Dominū IESVM, ideſt, dicere quòd IESVS eſt Dominus (quoniam hoc uerum eſt, nec ſciri ualet, niſi reuelatione) ideò nō poteſt contingere, *niſi in Spiritu ſancto.*

Et aduerte

Dicere, quid propriè ſignificet.

Et aduerte quod hîc; dicere intelligitur, non cum quis ſolo uerbo externo profert, ſed interno, dum mente approbat quod dicit, tanquàm uerum. Nam hoc eſt propriè dicere, ut quidam Iuriſconſultus eleganter docet. Non enim uerè quis cenſetur illud dicere, quod mente prius non cogitauerit, & ut uerum approbauerit. Naturaliter nanq; interpres cordis eſt lingua. Ecce Spiritusſanctus non poteſt male teſtari de Domino, quod ſit Anathema, quippe qui eſt Spiritus ueritatis: Et (quod maius eſt) nullus ſpiritus poteſt impellere ad hanc confeſſionem, quòd Dominus eſt IESVS, niſi Spiritusſanctus, ut intelligas humanam intelligẽtiã, aut ſapientiã ad hoc non ſe extẽdere.

Verùm occurrit hîc dubiũ, cum Diaboli confiteantur illum Dominum, ut nemo debet dubitare. Nunquid ergo in Spirituſancto etiam illi? Poteſt hoc quidem concedi: quoniam omnis ueritas à quocunq; dicatur, à Spirituſancto eſt. Et nihiloſecius dici poteſt, quòd dicere Dominum IESVM, etiam probando ſic eſſe, dupliciter poteſt contingere. Vno modo ſola probatione intellectus: quod faciũt dæmones. Altero uerò modo etiam uoluntate probante, ideſt, cum reuerentia & ſummiſſione: hoc autẽ ipſi facere non poſſunt. Et hoc tamen eſt planè & perfectè dicere IESVM Dominum. Et ſic intelligi oportet (ni uehementer fallor) hoc in loco.

Diuiſiones autem gratiarum ſunt, ſed idem Spiritus qui donat. Hanc doctrinam induxit Apoſtolus uolens occaſiones ſchiſmatum, & ſectarum radices euellere, ut quilibet contentus ſit dono & ſorte ſua: ideò ait. *Diuiſiones gratiarum*, ſiue donorum *ſunt*, ac ſi diceret. Non omnia data ſunt omnibus. Vnus enim ſolus fuit, cui non eſt datus Spiritus ad menſurã. Et unus Spiritus inuenitur largitor gratiarum. Si enim diuerſi eſſent donatores, poſſet iuſta eſſe cauſa ſectarum, ut quiſq; pro ſuo autore doni æmularetur. *Et diuiſiones miniſteriorum ſunt.* Verè plura ſunt miniſteria in eccleſia, ut miniſterium uerbi, prædicationis, & uariæ diſpẽſationis ſacramentorũ. Et tamen idẽ eſt Dominus, cuius imperio hæc miniſtrantur. *Et diuiſiones operationum ſunt.* Vox græca ſignificat efficaciam quandam in operatione, quam Deus concedit nonnullis, qui incũbunt ſpiritualibus exercitiis, *Idem uerò Deus.* Vide hîc quomodo quem appellauit Spiritum, eũdem & Dominum uocat & Deum, *qui operatur omnia in omnibus*, non in ſingulis omnia, ſed in omnibus: quia totum corpus eccleſiæ habet omnia: Membra autem pro ſuo captu atq; officio. *Vnicuiq; autem datur manifeſtatio Spiritus ad utilitatẽ.* Sunt ſpiritualia dona, quæ peculiariter ſerui ac ancillæ Dei habent, ut ſibi habeãt, non ut manifeſtent, qui in corde dicunt: Secretũ meum mihi. Et ſunt alia quæ Deus uult etiã manifeſtari ad utilitatẽ eccleſiæ: propter quod dixit.

Ioa. 3.

Vnicuiq; datur manifeſtatio Spiritus ad utilitatem. Et hoc exemplis oſtendens, ſubdit. *Alij quidẽ per Spiritum datur ſermo ſapientiæ &c.* Differt à ſapientia, ſcientia: quia ſapientia uerſatur in notitia cauſatum, & diuinorum, Scientia uerò eſt eorum quæ educuntur ex illis. *Alteri fides in eodem Spiritu.* Non loquitur de fide, quæ eſt omnibus cõmunis, quæ habet obiectũ quodcunq; reuelatum eſt in eccleſia, ſed loquitur de fide quadã practica, qualis fuit illa Petri, quando ſuccinxit ſe, & ambulauit ſupra mare: quæ quidem fides eſt præcipuè ſanctorum, & propter huiuſmodi fiũt miracula. *Matth. 14.*

Alij gratia ſanitatũ, ſiue dona ſanationum: peruius eſt ſenſus. *Alij operatio uirtutũ*, aut potius efficaces operationes potentiarum. *Alij diſcretiones ſpirituũ.* Hoc magnum eſt donum, quo inſpirationes cœleſtes ab infernis dignoſcuntur. *Alij uerò interpretatio ſermonũ.* Græcè linguarum, ut diſtinguatur donum loquendi à dono interpretandi. Loquebantur n. etiam non intelligẽtes quæ loquerentur: & illud Angelorum miniſterio fiebat. Nam & poſſeſſi à dæmonibus ſæpè ita faciunt.

Hæc autem omnia operatur unus et idem Spiritus, diuidens ſingulis prout uult. Ne putares Spiritumſanctum alligari meritis noſtris ad hanc donorum & gratiarum diſtributionem, dixit. *Diuidens ſingulis.* Græcè priuatim aut particulariter, unicuique prout uult: ut nulla alia exquirenda ſit ratio, niſi benigna eius uoluntas, cur illi donet illud, & non alij: quia ipſe Dominus eſt. Satis eſſe nobis debet, quòd neminem (niſi qui nolit) excludit ab aliquo dono Deus ad ſalutẽ idoneo. Vnde in parabola: An non licet mihi quod uolo facere? ſcz de meo. *Matth. 20.* An oculus tuus eſt nequã, quia ego bonus ſum? Quòd ergo non tibi, ſed alij hoc donet: illius uoluntas pro ratione eſt. Quòd uerò non omnibus omnia: Ecce rationem efficacem affert à ſimilitudine corporis humani, in quo inæqualitas pulchritudinem parit admirabilem.

Sicut enim corpus unum eſt, & membra habet multa: omnia autem membra corporis, cum ſint multa, unũ tamen corpus ſunt: ita & CHRISTVS. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue gentiles, ſiue ſerui, ſiue liberi: & omnes in uno Spiritu potati ſumus. Nam & corpus non eſt unum membrum, ſed multa. Si dixerit pes: Quoniã non ſum manus, non ſum de corpore: non ideò non eſt de corpore? Et ſi dixerit auris: Quoniam non ſum oculus, nõ ſum de corpore: non ideò non eſt de corpore? Si totum corpus oculus: ubi auditus? Si totum auditus: ubi odoratus? Nunc autem poſuit Deus membra unumquodq; eorũ in corpore, ſicut uoluit. Quòd ſi eſſent omnia unũ membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus. Non poteſt aũt dicere oculus manui: Opera tua nõ indigeo. Aut iterum caput pedibus: Non eſtis mihi neceſſarii. Sed multò magis quæ uidentur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſariora ſunt. Et quæ putamus ignobiliora membra eſſe corporis, iis honorem

abundantiorem circundamus. Et quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honeſtatem habent. Honeſta autem noſtra, nullius egent: Sed Deus temperauit corpus, ei cui deerat, abundantiorem tribuēdo honorem, ut non ſit ſchiſma in corpore: ſed in idipſnm pro inuicem ſolicita ſint membra. Et ſi quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra. Siue gloriatur unū membrum, congaudent omnia membra. Vos autem eſtis corpus CHRISTI, & membra de membro.

Sicut enim corpus unum &c. Hoc magis cōſideratione, quàm explanatione dignum eſt. Si.n.conſiderarretur, non erraretur in multis: nec eſſet in eccleſia confuſio, neq; tanta facilitate naſcerentur ſchiſmata. *Omnia autem membra corporis cum ſint multa unū tamen corpus ſunt: ita & CHRISTVS.* ideſt, ita eſt CHRISTVS myſticus, ſcilicet unū corpus, & multa membra. Quo in loco notandum diligenter, Si uniuerſa eccleſia conſideretur ſeorſum à CHRISTO, & eius reſpectu, corpus eius dicitur, ſicut corpus dicit̃ reſpectu capitis. Si aūt cum ipſo CHRISTO capite cōſideratur eccleſia, illud totum corpus cum CHRISTO, etiam dicitur CHRISTVS: quia CHRISTVS nobiliorem partem totius corporis tenet. Totū enim à nobiliore parte denominatur. Nā & qui Paulum dicit, omnes eius partes, ex quibus conficitur, dicit: quaꝝ tamen nulla eſt Paulus. Ita eſt CHRISTVS myſticus, qui conſtat ex capite, qui eſt ipſemet CHRISTVS Dei Filius & VIRGINIS, & ex ipſius membris, qui ſumus nos. At ne uideretur aliquid fictum & nouum, declarat quo pacto hęc unio fiat membroꝝ cum capite, & ait.

Nota de corpore CHRISTI myſtico et mēbris eius.

Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati ſumus. Sicut enim unum corpus uno ſpiritu unum eſt, & uiuit (quia ſpiritus uitæ colligat inuicem cūcta membra) ita & CHRISTVS hoc myſticum corpus per unum ſpiritum conflatur, quo unitur & uiuit. Et hoc quia fit in baptiſmo, ideò ſequitur. Baptizati ſumus in unum corpus, cū unus ſit Spiritus. Sic enim intramus omnes in CHRISTVM, & naſcimur. *Siue Iudæi, ſiue Gentiles. ſiue ſerui, ſiue liberi.* Ponit hæc duo diuerſa genera, in quibus maxime diſcrepantia uidebatur, ne poſſent coire in unum. Primum propter legem Moſeos, quæ diuidit Iudæos à Gentibus. Secundum propter legem mundi, quæ ſeparat à ſeruis liberos. Sed CHRISTI lex quæ eſt charitas, coniūgit omnia: & omnibus legibus ſuperior exiſtēs, debet pręhonorari. *Et omnes uno Spiritu potati ſumus*, ideſt, eandem doctrinam imbibimus, quæ eſt cibus & potus animæ.

Ex hoc loco grauis exoritur quęſtio. Videtur enim Apoſtolus non admittere inter CHRISTI mēbra, niſi eos ſolos qui nati ſunt per baptiſmū, accipiētes ibi Spiritum regenerationis, ſi modo eodem Spiritu potentur. Qui igitur mortali delicto tenentur, non ſunt membra CHRISTI, nec pertinēt ad corpus eius. Si autem non ſunt membra CHRISTI, non pertinent ergo ad illos hæc dona Spiritus, ut uidetur ſentire, imò & docere Apoſtolus, ut etiam Caietanus notat. Quòd ſi ita eſt: Paſtor ergo malus, non erit paſtor. Et ita dona alia, quæ gratis data uocātur, non autem gratum facientia, non poterunt conuenire cum peccato: quod eſt contra theologiam ſcholaſticoꝝ, imò & ſanctorum Patrum.

Nos igit̃ hoc in loco breuitati (more noſtro) ſtudentes, Dicimus quencūq; natum ex Spiritu, ſiue re ipſa baptizatus ſit, ſiue ex uoto baptiſmi quouis modo renatus ex Spiritu, membrum eſſe CHRISTI: quia per Spiritum unitus eſt illi. Si uerò ad baptiſmum fictè accedat non habens fidem, tunc non poteſt dici CHRISTI membrum propriè: quia ſpiritus fidei quo uiuitur, nō eſt in illo: ſolūmodo obtinet characterem. Non tamen propterea credibile eſt pertinere ad corpus CHRISTI tāquàm membrum, ita ut illi donet Deus aliquod ſpirituale bonum ad utilitatem eccleſiæ. Si autem iam incorporatus CHRISTO per fidem & Spiritū Dei, delinquat, et mortali peccato contaminetur, nondum tamen deſinit eſſe CHRISTI membrum, licet ſpiritus charitatis non ſit in eo. Nec eſt incōgruum ſi habeat miniſterium aliquod in eccleſia, quamdiu fidem non negauerit: nec eſt incapax aliquorum ſpiritualium donorum, etſi interim ipſe non ſit particeps potus ſpiritualis. Qui ſi omninò fidē amittat, non arbitror poſſe illum dici membrū CHRISTI, & conſequenter nec cenſeri prælatus uerè poteſt, nec paſtor.

Sine fide nō eſt ullus mēbrum CHRISTI.

Nam & corpus non eſt unum membrum, ſed multa. De corpore organico loquitur, quod propter diuerſa, quorum indiget, officia, habet etiam membra plura & diuerſa, quibus utitur ut proſpiciat ſibi, & unum mēbrum indiget alio. *Si dixerit pes, Quoniā non ſum manus etc.* Solatur minores & infirmos, ne uelint ſe extra corpus CHRISTI ob id exiſtimare, quòd eis non ſit datum aliquid nobilioris muneris. *Si dixerit auris, Quoniam non ſum oculus &c.* Per aurem auditores, per oculum doctores itellige. *Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi odoratus?* Cū ſint hęc neceſſaria.

Nunc autem poſuit Deus membra &c. Ait, *Nunc autem*, ideſt, in tempore nouæ gratiæ: aut eſt tropus loquendi. Nunc autem, pro eo ac ſi dixerit, Hoc iam cōſtituto, neceſſaria eſſe uaria membra propter uarios actus neceſſarios, non ſit tibi quæſtio, quare fecit hoc membrum aurem potius quàm oculum: quia hîc ſola uoluntas eſt pro ratione, aliâs nunq; quieſceres. Si enim & illud quod rogas, feciſſet: eadē ſemper reuolueretur quæſtio. Nec dicas, Melius eſſet omnia membra idem eſſe, & idem poſſe: Reſpondet enim. *Quòd ſi eſſent omnia unum membrum, ubi corpus?* uidelicet, organicum, quod ad rerum decorem, qui membrorum uarietate reſultat, deſideratur. *Nunc autem*, uidelicet, conſtituendum eſt iam hoc ut bonum. *Multa quidem membra, unum autem corpus*, eſſe ſcilicet oportuit, ut ſibi inuicem ſeruirent.

Non poteſt autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo. Mirabiliter loquitur Apoſtolus, & ad magnam perſuaſionem. Per oculum quidem, contemplatiuos: & per manum, actiuos deſcribit, duo uitæ genera. Et per caput Præſidentes: et per pedes, ſubditos & exequutores, duo alia genera. *Sed multò magis quæ uidentur membra corporis infirmiora.* Vocat infirmiora minus actiua, quibus minus utimur, & magis patiũtur recipiendo, ut uẽter & huiuſmodi. Quidã Ethnicus apud Liuiũ cõparauit uentri Patritios Romanos. *Et quæ putamus ignobiliora &c.* quia ornatu illa putamus indigere, ut honorentur. *Et quæ inhoneſta ſunt noſtri abundãtiorem honeſtatem habẽt.* Quoniam operiuntur ut pudẽda, & magna etiam diligentia: ſed nunc turpiſsimè & inhoneſtiſsimè. Quæ enim occultauit natura ut turpia, homo infœlix arte oſtentat ad impudicitiam, ita ut Pagani longè honeſtius ueſtiant, quã noſtri. Et nedũ milites hac in parte peccant, & omnes promiſcuè artifices, & ipſi pueri: ſed (quod deteſtandum eſt) & qui eccleſiaſticas dignitates uſurpant, & animarum curam habent: quos non pudet uel caligis ita conſciſſis, ita minutis & tenuiſsimis undiq; intextis partibus ad pudenda uti, ut uitiorum ſe illecebris, & cupiditatum lenocinijs dedidiſſe iudicari poſsint. Sed me pudet horũ meminiſſe: eos utinam meretriciam quaſi diſciplinã puderet profiteri. *Honeſta autẽ noſtra nullius egent,* Talia honoris ornamenta non requirunt: quin potius honorem natiuum, ſuamque dignitatem ingenuam amitterent. Satis enim ex ſe decora ſunt. Et hæc ait, ut ſimiliter fiat in corpore myſtico optimè ſuis partibus conſtituto, ne ullum mẽbrum ab alio membro deſpiciatur.

Sed Deus temperauit corpus, ei cui deerat, abundãtiorem tribuendo honorem, ut non ſit ſchiſma in corpore. Vide quo pacto euitetur ſchiſma in corpore. Si mẽbra inuicem ſe honorent: & quæ magis infirma ſunt, etiam magis quodam modo honorentur, ut quæ ſunt nobiliora etiam pro illis ſolicitẽtur: unde ait. *Sed in idipſum*, ideſt, in unum finem, in gloriam & honorem Dei in CHRISTVM, ut cõſeruetur unio. *Pro ſe inuicem ſolicita ſint membra*, ad conſeruationem totius corporis, & ſingulorum membrorum. *Et ſi quid patitur unum membrũ, compatiuntur omnia membra &c.* O ſancta Charitas, quę id agit in corpore CHRISTI myſtico, quod uidemus Deum in naturali corpore conſtituiſſe. In hoc enim cognoſcimus, an uerè bona membra ſimus, ſi miſeremur compatientes de miſeria fratrum, ſi gaudeamus congaudentes de eorum bono, quaſi noſtro. Qui enim amat, nihil eſt in corpore quod non habeat. Tolle inuidiam, & tuum eſt quod habeo. Tollam & ego inuidiam, & meũ eſt quod habes. Liuor ſeparat, charitas iungit. Nunquid ſibi ſoli uidet oculus? Et manui uidet & pedi, & cęteris membris omnibus. Habemus Spiritum ſanctum ſi amamus eccleſiam: quã amamus, ſi in eius cõpage & charitate cõſiſtimus: ait ergo.

Attende ſi hoc experiaris in te lector.

Vos autem eſtis corpus CHRISTI, *& mẽbra de mẽbro.* Voluit hac exhortatione dicere, debere illos inter ſe ſic ſtatuere, quaſi eſſent unũ corpus CHRISTI, & multa membra: licet uerè non eſſent totũ corpus, & omnia membra, ſed ex parte. Voluit enim inſtruere particulares eccleſias, quæ ſe debent habere ad modum unius perfecti corporis, iuxta reſpectus ad inuicem. Si legatur; & mẽbra de mẽbro; intellige ex uno illo eximio membro, quod eſt ipſe CHRISTVS, omnes nos alios, qui illi nomen dedimus, intelligi debere.

Et quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia, Primùm Apoſtolos, ſecundò Prophetas, tertiò Doctores, deinde Virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes ſermonũ. Nunquid omnes Apoſtoli? Nũquid omnes Prophetæ? Nũquid omnes Doctores? Nunquid omnes Virtutes? Nunquid omnes gratiam habent curationum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Aemulamini autem chariſmata meliora. Et adhuc excellentiorẽ uiam uobis demonſtro.

Et quoſdam quidem poſuit Deus in eccleſia, primũ Apoſtolos. Ideò ait; primùm Apoſtolos: quia ipſi fuerunt electi ad promulgandum euangelium, & plãtandam fidem. *Deinde Prophetas*, quos puto eſſe interpretes ſcripturarum, & concionatores eccleſiaſticos. *Tertio Doctores* qui in ſcholis docẽt. Vt agnoſcamus longè nobilius eſſe prophetare, ideſt, ædificare populos interpretando ſcripturas, quã docere in ſcholis. Hoc quidã Magiſtri in quibuſdã regionibus non obſeruant, ſed abundãtiorem ſibi honorem & gloriam obuenire putãt, ſi doceant logicam, aut philoſophiam, & totũ ętatis curſum in huiuſmodi diſciplinarum inuolutis quæſtionibus conterant. *Deinde uirtutes*, hi ſunt qui faciunt ſigna & prodigia. *Exinde gratias curationum*: quoniam curabant & ſanabant infirmos. *Opitulationes.* Sũt & hæc dona, quibus cum quadam peculiari oſtenſione aliqui ſunt præditi, ut adiuuent & opitulentur cum magna promptitudine, infirmis ſubuenientes multis modis. Subinde *Gubernationes*. Hoc ad Præpoſitos uidetur pertinere, qui præſunt alijs, & gubernant: tametſi Caietanus ad miniſtros trahat temporalium bonorum, & ſeptem Diaconos primos ad hoc ordinatos fuiſſe exiſtimet, ut non fuerint uerè Diaconi ad altaris miniſterium ordinati. Quod eſt contra ſenſum eccleſiæ, & traditiones maiorũ. Licet neſcio quid quod eſt apocryphum, quaſi in ſexta ſynodo tractatũ, quidam accipiant, ut hoc inopinabile tueantur. *Genera linguarum.* Quibus loquebantur etiã ipſi Apoſtoli Dei, quæ fuerunt in prima euãgelij prædicatione neceſſaria, ne ob ſermonis imperitiã impediretur uerbũ Crucis. Hoc uerò donum ultimo loco ponit, ut Corinthij illius auidi intelligerent non eſſe illud maximum, quod tamen ipſi maximum putabant. Gloriabantur enim aliqui, delectati illa uarietate linguarũ, quæ neſcio quid plauſibile, præſertim apud Græcos, habere uidebatur. Sed abſq; charitate nihil

Notandũ

hil

hil proderat. In græcis deſideratur quod adiectum eſt in latinis. *Interpretationes ſermonum*. Quid autem ſit interpretari, dicturus eſt paulò inferius.

Nunquid omnes Apoſtoli? Nũquid omnes prophetæ? etc. Hîc manifeſtè cõcludit Apoſtolus ex dato exẽplo congruentiſsimo, non omnia dona eſſe omnium. Nec(ut ait quidam) omnia poſſumus omnes. Et hoc totum diligenter conſiderare, ad ſedandas diſſenſiones in eccleſia, & ad tollenda inter Chriſtianos ſchiſmata plurimum cõfert. Nam ſi omnes haberent hæc omnia, iam non eſſent quibus hæc officia ſeruirent. Ideò pulchrum & neceſſarium eſt ut habeant alĳ, quod non habent alĳ: & alĳ rurſum alia. Quatenus unuſquiſq; quod ipſe habet, cæteris non habentibus miniſtret, ut ſit lõgè arctius in corpore myſtico charitatis uinculũ, dum unumquodq; membrum alterius membri neceſſariam ſibi conſiderat amicitiam.

Aemulamini autem chariſmata meliora. Hic decima pars ſequitur, ubi expoſita doctrina de diſpoſitione Dei circa dona ſpiritualia, inſtruit quæ dona quis, ut ea habeat, magis debeat ęmulari, hoc eſt, ęmulatione quadam conquirere ut poſsideat. Verùm hoc in loco ſeſe ingerit quæſtio. Si enim Deus ipſe Spiritus diſtribuit prout uult dona hęc, quõ ęmulatione poſſunt obtineri? Præterea. Nunquid non eſt improbrum ambire Apoſtolatum, aut prælaturam? Reſpondemus primùm, nõ loqui Apoſtolum de miniſterĳs huiuſmodi, ſed de donis quæ poſſunt abſque peccato ſancta quadam æmulatione ambiri, ut gratia interpretandi ſcripturas, uel linguarum donum. Et licet Deus ipſe partiatur dona quædam pro uoluntate, nihil tamen obſtat quin poſsint quędam oratione & pĳs ſtudĳs impetrari.

Sed audiamus ipſum Apoſtolum. Primò quidem in genere dicit ęmulanda eſſe meliora. Secũdo, quod optimum eſt oſtendit, & illud ſectandũ eſſe. Non enim quia ſuo arbitratu Deus dona diſtribuit, idcircò prohibet ea expeti, & quodam pio deſiderio ambiri ac poſtulari. Nã & illis uult magis ea tribuere(licet non cogatur) qui maiori ſe affectu præparant, & petunt inſtãtius. Hoc autem animaduertẽtes diſcipuli rogarunt: Adauge
Luc. 17. nobis fidem. Et Spiritus ſanctus adueniens inue-
Act. 2. nit Apoſtolos congregatos, expectãtes atq; petentes ſuperna & cœleſtia dona. Non autẽ oportet turbari hominẽ ſi petat huiuſmodi chariſmata, nõ tamẽ accipiat. Cõſiderare potius debet nõ eſſe utile uel ſibi, uel eccleſiæ: & Deum in ĳs non cogi orationibus, ſicut cogitur dare alia quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria: quia ſe daturũ ſua ipſius bonitate promiſit, ſi petantur.

Et adhuc excellentiorem uiam uobis demonſtro, ideſt, ad cœlum promerendum hæc uia eſt omnibus excellentior: quam non ſolùm poſſumus, uerùm etiam debemus(quoad fieri poteſt) per omnem expetendi & efflagitandi conatum ęmulari. Nam uel hæc una ſatis: ſine hac autem nulla ſufficit ad ſalutem. Et quænam ſit hæc pręſtãtior uia mox oſtendet, nempe charitas, quæ ſupereminẽtiſſimum locum in omnibus ſcripturis obtinet. Non ad eam aſpirãt niſi boni, hanc nobiſcum non communicant mali. Poſſunt communicare baptiſmum, cætera ſacramenta, orationem, templorum parietes, publicos conuentus: charitatem(dum mali ſunt) communicare nobiſcũ nõ poſſunt. Nã qui operatur iniquitatem, an poteſt is habere charitatem? Quanta ergo ſit charitas, ab ipſomet Apoſtolo audiamus, quæ ſi deſit, fruſtrà habẽtur cætera: ſi adſit, rectè habẽtur omnia.

CAP. XIII.

SI LINGVIS HOMINVM LOquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum uelut æs ſonans, aut cymbalũ tinniens. Et ſi habuero prophetiam: & nouerim myſteria omnia, & omnem ſcientiam: & ſi habuero omnem fidem, ita ut montes transferam: charitatem autem nõ habuero, nihil ſum. Et ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas: & ſi tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt. Charitas patiens eſt: benigna eſt. Charitas non æmulatur: non agit perperam: non inflatur: non eſt ambitioſa: nõ quærit quæ ſua ſunt. Non irritatur: non cogitat malum: non gaudet ſuper iniquitate: congaudet autem ueritati. Omnia ſuffert: omnia credit: omnia ſperat: omnia ſuſtinet. Charitas nũquam excidit. Siue prophetiæ euacuabuntur: ſiue linguæ ceſſabunt: ſiue ſciẽtia deſtruetur. Ex parte enim cognoſcimus: & ex parte prophetamus. Cum autẽ uenerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Cum eſſem paruulus, loquebar ut paruulus: ſapiebam ut paruulus: cogitabam ut paruulus. Quando autem factus ſum uir, euacuaui quæ erãt paruuli. Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte: tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Nunc autẽ manent Fides, Spes Charitas: tria hæc. Maior autem horum eſt charitas.

Si linguis hominum loquar & Angelorum. Eſt modus quidam loquendi etiam Angelis, quo ſibi inuicem ſuos manifeſtant conceptus. Hoc enim eſt eorum colloquium. Et cum ille ſit modus loquendi dulciſsimus & facundiſsimus, proponitur ut optabile quiddam. *Charitatẽ autem non habeã, factus ſum uelut æs ſonans, aut cymbalum tinniens.* Quoniam reddit ſonum alieno impulſu, & ſine mente & ſpiritu proprio, & non in ſui, ſed in aliorum ſolatium. Hoc dictum eſt propter eos qui æmulabantur loqui linguis, ut agnoſcerent non eſſe quid magnum & expetendum, tanquàm ualdè ſibi utile, præ charitate.

Laus Charitatis tanquã præcipuæ uirtutis.

Et ſi habuero prophetiã, et nouerim myſteria omnia, et

omnem

omnē ſcientiā. Dicit, *ſcientiam*: non ſapientiam: quia non eſt ſine charitate ſapientia. *Etſi habuero omnē fidem.* Dicit: *omnem fidem*, id eſt, perfectam fidem, totam, integram, & illam quæ eſt particulare donum, de quo ſuperius actum eſt: ideò declarans ait, *ita ut montes transferā.* Audiant ergo qui ſola nos fide iuſtificari docent, ita ut qui credāt, apud Deum mox iuſti pronuncientur. At Apoſtolus non ita docet, ſed ait: *Charitatem autem non habuero, nihil ſum.* Theologicè loquitur, iuxtam ſubiectam materiam. Nullus enim hominū eſt aliquid coram Deo ſecundum eſſe ſpirituale, niſi habeat charitatem. Deus enim charitas eſt.

Occurrit autem hic quęſtio ex euāgelio: quoniam B. Paulus, ut quis ualeat montē uirtute fidei trāsferre, prægrandem ad hoc fidem uidetur requirere, cum ſic loquatur. Etſi habuero omnē fidem, ita ut montes transferam. Dominus autē ad hanc rem præſtandam uidetur requirere modicam fidem, utpote ad grani ſinapis magnitudinem, quemadmodū apud B. Lucam legitur. Sed non eſt modica fides, quæ eſt uelue ſinapis granum, quin magna potius & perfecta. Vnde Dominus regnum cœlorum grano ſinapis, ob infinitā uirtutem, appoſitiſſimè comparauit.

Et ſi diſtribuero in cibos pauperū etc. Ecce quòd omne opus ualidum & acceptabile corā Deo, oportet eſſe charitate formatum. Quo fit ut non ualeamus nos ualorem operū ponderare: quandoquidem an ſiant ex uera charitate plerūq; neſcimus. Quā tamē ut ab eius fructibus noſceremus, ſubdit. *Charitas patiens eſt.* Gręcè, longanimis eſt. Qui enim uehementer diligit, etiam in longū patitur, fortiter, & ęquo animo tolerat. Iacob propter dilectionem uiſi ſunt anni, in ſeruitio tamen diutiſſimo, pauci. *Benigna eſt.* Benignus eſt, qui bene agit, alijs bona prouidens. *Charitas non æmulatur,* mala æmulatione per inuidiam. *Charitas non agit perperā,* id eſt, non inconſideratè, non incompoſitè, non inordinatè, ne diſpliceat dilecto. Sola charitas eſt, quam mala conſcientia non pungit, quia non agit perperā. Inter opprobria ſecura eſt, inter odia benefica. Inter iras placida eſt, inter inſidias innocens, inter iniquitates gemens, in ueritate reſpirans. *Non inflatur.* De ſcientia, cuius proprium eſt inflare hominem. *Non eſt ambitioſa.* Græca uox id ſignificat ac ſi dixiſſet. Nō eſt impudēter procax: & ideò bene ſenſum uidit interpres. Nam ambitioſi procaces ſunt, & ſine modeſtia & uerecundia inſolenter petulantes.

Non quærit quæ ſua ſunt. Sed quę Dei & proximi. Quærit aūt quæ ſua ſunt, qui quæ ſibi debentur, tantum proſpicit & curat. Charitas primùm quæ Dei ſunt curat, certò ſciens quòd quæ ſibi debentur, curabit Dominus. Vnde ipſemet. Ego non
Ioa. 8. quæro gloriam meam, id eſt, mihi debitam, eſt qui quærat & iudicet. Magnum profectò & certiſſimum charitatis ſignum, cum ſe neglecto aut poſt habito, uacat homo propter Deum ſyncerè proximo ſuo. *Non irritatur.* Iniurijs, & contumelijs, & conuicijs. Sicut CHRISTVS cui in cruce pendēti inſultabant & obiectabāt. Si filius Dei eſt, deſcendat de cruce. Sed charitas illum cruci aptauit, & ideò non ualuit uerbis illis inſigniter irritatorijs irritari. *Non cogitat malū.* Quid eſt non cogitat malum? Niſi quòd ibi malum non exiſtimat, ubi illud non uidet, ne homines, & incertam eorum mentem iudicet: ſed omnia interpretatur ac uertit in bonum. Nam malum de alio cogitare, niſi certò uideatur, aut probabili ſaltem & conſtanti coniectura, uel eſt quia non diligitur (unde facile de eo quem non diligimus, mala cogitamus, quia etiam ea uellemus) uel eſt quia nos mali ſumus, & quod nobis conſcij in nobis deprehēdimus, illud idem de alijs exiſtimamus.

Non gaudet ſuper iniquitate. Si quis patiatur iniuſtitiam dolet: nec tam uicem illius qui patitur dolet, quàm in gratiā eius qui infert iniuriam: quia id longè eſt deterius. *Congaudet autē ueritati.* Puto hîc per ueritatem ſignificari iuſtitiam, cui cōgaudet charitas, ut ſuperiori dicto aduerſetur. De iniquitate enim non gaudet: quia de illi oppoſito gaudet, hoc eſt, de iuſtitia, ſi quis nimirum puniatur de malo, aut præmietur de bono. Lętabitur enim iuſtus cum uiderit uindictam. Poteſt etiam uniuerſaliter intelligi de ueritate, quæ charitate diligenda eſt. Dico autem de ueritate eorum quæ ſunt Dei. Nam hæ ueritates maximè à charitate probantur. *Omnia ſuffert:* quia expectatione fœlicitatis æternæ, nihil duri ferre recuſat. Quid enim charitate fortius? Non quidem ad uindicandas, ſed ad non curandas iniurias. Nam omnia tolerat in præſenti uita: quia *omnia credit* de futura. Et *ſuſtinet omnia* quæ hic immittuntur: quia ſperat omnia quæ ibi promittuntur. Quod nos legimus; *ſuffert*; exprimitur uerbo græco, στέγει, quod ſignificat dura ſufferre. Et differt à; *ſuſtinere*; Gręcè, ὑπομένει; quo & quædā permanētia in ferēdo ſubintelligitur. Dicit etiā *omnia credit,* uidelicet poſſibilia, ut poſſibilia: & uériſimilia ut talia. Credit autē, quia inducit intellectū ad credendum. Et ratione ſubiectæ materiæ puto loqui Apoſtolum de diuinis, & præſertim de diuina bonitate. Quæcunque enim in ſcripturis leguntur, ea omnia facile credit charitas.

Charitas nunquā excidit. Quomodo nō excidit charitas, cū perdatur quolibet mortali peccato? Sed non eſt hic Apoſtoli ſenſus, qui naturam charitatis uult ſignificare. Nam cum alia dona deficiant in patria, ubi non erit fides, nec ſpes, ipſa tamen charitas tantum abeſt ut excidat, ut etiam ibi creſcat, augeatur, & omninò perficiatur.

Siue prophetiæ euacuabuntur. In cœlis nō erit opus prophetia: quia reuelata facie contemplabimur maieſtatem. Prophetia aūt non dicit uiſionē faciè
ad faciē (etſi olim propheta diceretur uidens) ſed 1. Reg. 9.
continetur intra terminos uiatoris. *Siue linguæ ceſſabunt.* Non quòd non ſimus loquuturi in paradiſo, ſed abſq; linguarum dono: quia una erit omnium lingua, quam tenebunt omnes. *Siue ſcientia deſtruetur.* Loquitur de ſcientia quæ ex principijs fidei habetur. Tunc enim principijs melioribus exiſtentibus deſtruetur illa, & eius loco melior naſcetur & clarior ſcientia.

Ex

Ex parte enim cognoſcimus, uidelicet per fidẽ, quæ perfectam cognitionem non gignit: quia eſt argumentum non apparentium. *Et ex parte prophetamus.* Per ſpiritum prophetiæ, qui addit ad notitiã fidei, non dans tamen uiſionem perfectam. *Cum autẽ uenerit quod perfectũ eſt, euacuabitur quod ex parte eſt.* Vocat eſſe ex parte, non quod ſecundum ſui ſubſtantiam imperfectum eſt, ſed quod in ſui ſubſtantia quidem perfectum eſt, non tamen eſt perfectum reſpectu alterius cognitionis, quæ eſt alterius ſpeciei, aut ordinis. Et ideò ſcientia & fides, quam hic habemus de diuinis, non eſt futura in patria. Nam uiſio ſuccedens non erit propriè ſcientia, nec fides, ſed aliud à fide & ſcientia. Fides enim ut maneat fides, ne ſit uiſio eſt neceſſe, ſed modus noſcendi præ uiſione imperfectus. Et ideò abiecta hac imperfectione, in qua ſaluatur ſubſtantia ipſius fidei, etiam ipſa fides tollitur. Idem eſt de ſcientia. Charitas autẽ nunquam excidit, cuius ſubſtantia perficitur in patria, & nunc non eſt perfecta. Nec dicitur charitas non excidere, quòd ſemel accepta non poſsit amitti, ſed eo modo, quo iam dictum eſt.

Cum eſſem paruulus, loquebar ut paruulus &c. Hoc exemplo docet ſuperiorem concluſionem: & clarum eſt exẽplũ, ut oſtendat quòd aliter loquitur paruulus, eo quòd aliter cogitat & aliter ſapit, quàm uir maturus. Ille enim habet conceptus confuſos & implicatos, minimeq; diſtinctos. Non ſecus nobis hîc accidit quòd nec cogitare, nec ſapere, & ideò nec loqui poſſumus digna Deo, dum in hoc corporeo habitaculo ſumus, uelut in caliginoſo loco, per lucernam in tenebris aliquid uidentes. At cũ erimus perfecti & in conſpectu ueri Solis, alia erit notitia noſtra, & alia loquela.

Videmus autem nunc per ſpeculum in ænigmate, ideſt, in obſcuritate. Quid eſt id quod uidemus nũc, niſi Deum, & quam ſperamus in eo fœlicitatẽ? Sed ſub nube illam uidemus, non facie ad faciem: & quaſi per ſpeculum, ideſt, per argumenta ex uiſibilibus & ſenſibilibus collecta, in quibus aliquo modo elucet Deus ipſe uelut in ſpeculo, & illa nobis oſtendunt illum eſſe, & habere prouidentiam hominum ſpecialem. Hęc argumenta colligimus non ſolùm ex his quæ in mũdo ſunt naturaliter, ſed multò magis ex his quæ acciderunt ex Dei prouidẽtia de Filio ſuo, & lumine fidei ad illa attingimus. *Tunc autem facie ad faciem.* Sed nũquid non uidebat Moſes Dominum facie ad faciem, &
Gen. 32. Iacob ſimiliter, qui hoc ait. Vidi (inquit) Dominum facie ad faciem? Ego puto neminem eorum uidiſſe Deum, & Dei ſubſtantiam facie ad faciem, ſed Angelos in quibus apparebat Dominus, ſicut
De uita æterna & cognitione Dei. B. Dionyſius teſtatur. De qua re alibi erit ſermo.

Nunc cognoſco ex parte, ideſt, imperfectè, & ualde imperfectè: *Tunc autem cognoſcã ſicut & cognitus ſum.* Cogniti ſumus nos à Deo in ipſius Dei lumine, qui in ſe ipſo uidet cuncta. Nihil enim eſt extra illum, quod ex illo non prodierit, & quod non in illo maneat excellentius: quoniam ſubſtentatur per eius uoluntatem. Sic igitur & nos tũc cognoſcemus Deũ: quia participabimus lumine illo ſuo per lumen gloriæ, quo & roborabitur acies oculorum mentis noſtræ, ut coniuncti Deo per illud lumen, uideamus illud beatiſsimum lumen ſuum, non per alia media: & ideò facie ad faciem. *Sicut & cognitus ſum*, ab eo: quanquàm infinita erit differentia notitiæ ſuæ & noſtræ etiam tunc. Ipſe.n. cuius uiſio eſt ipſemet Deus, omnem ſuam immẽſitatem comprehendit & uidet. Hoc autem de ulla creatura nefas eſt dicere: quoniã nullius creaturę uiſio (quantumuis beata) eſt ipſe Deus. Sed hæc ſubtiliora, ſcholaſticorum ſunt.

Nunc autem manent, fides ſpes, charitas, tria hæc: maior aũt horum eſt charitas. Eant nunc hæretici prædicantes ſolam fidem. Et eius uirtutem & efficaciã audeant præponere uirtuti charitatis ad æternam ſalutem nobis comparandam. Quod ait ergo; *Nunc*; ſignificat ſtatũ gratiæ in quo ſumus. In hoc enim ſunt tres iſtę de cœlo uirtutes, quarum duę poſt hunc ſtatum excident. Sed quæ maior eſt, nimirum ipſa charitas, manebit & perficietur. Illa.n. non nouit niſi creſcere, magisq; ac magis creſcere. Si enim amamus quem non uidemus, quomodo amaturi ſumus cum uiderimus? Non ſatiat animã, cui uera & certa ſedes eſt æternitas. Æternũ aũt ardentius diligitur adeptũ, quàm deſideratũ. Nullũ aliud canticũ docet nos Deus, niſi fidei, ſpei, & charitatis, ut fides noſtra firma ſit in ipſo quandiu non illũ uidemus, credentes in eum, quẽ non uidemus, ut gaudeamus cum uiderimus, & fidei noſtræ ſuccedat ſpecies lucis eius. Vbi iam nobis non dicetur: Crede quod nõ uides, ſed gaude & exulta quia uides. Itaq; dilectione ad illud eſt nobis aſpirandum, illiq; inhærendum, ut pręſente perfruamur à quo ſumus, quo abſente nec eſſe poſſemus.

CAP. XIIII.

SECTAMINI CHARITATEM: æmulamini ſpiritualia: magis autem ut prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, ſed Deo. Nemo enim audit. Spiritus autem loquitur myſteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & cõſolationem. Qui loquitur lingua, ſemetipſum ædificat: qui autem prophetat, eccleſiam Dei ædificat. Volo autem omnes uos loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior eſt qui prophetat, quàm qui loquitur linguis: niſi forte interpretetur, ut eccleſia ædificationem accipiat. Nunc autem fratres, ſi uenero ad uos linguis loquens, quid uobis prodero, niſi uobis loquar aut in reuelatione, aut in ſcientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Tamen quæ ſine anima ſunt uocem dantia, ſiue tibia, ſiue cithara: niſi diſtinctionem ſonituum dederint, quomodo ſcietur id quod canitur, aut quod citharizatur? Etenim ſi incertam uocem det tuba, quis parabit ſe ad bellum?

Ita & uos per linquam niſi manifeſtum ſermonẽ dederitis: quomodo ſcietur id quod dicitur? Eritis enim in aerà loquentes. Tam multa, ut puta, genera linguarũ ſunt in hoc mundo, & nihil ſine uoce eſt. Si ergo neſciero uirtutem uocis, ero ei cui loquar barbarus: & qui loquitur, mihi barbarus. Sic & uos, quoniam æmulatores eſtis ſpirituum, ad ædificationem eccleſiæ querite ut abundetis. Et ideò qui loquitur lingua oret ut interpretetur. Nam ſi orem lingua, ſpiritus meus orat: mens autem mea ſine fructu eſt. Quid ergo eſt? Orabo ſpiritu, orabo & mente: Pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Cæterum ſi benedixeris ſpiritu, qui ſupplet locũ idiotæ, Quomodo dicet, Amen, ſuper tuã benedictionem? Quoniam quid dicas, neſcit. Nam tu quidem bene gratias agis: ſed alter non ædificatur. Gratias ago Deo meo quòd omnium ueſtrum lingua loquor. Sed in eccleſia uolo quinq; uerba ſenſu meo loqui, ut & alios inſtruam, quàm decem millia uerborum in lingua. Fratres, nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote: ſenſibus autem perfecti eſtote. In lege enim ſcriptum eſt. Quoniam in aliis linguis, & labiis aliis loquar populo huic: & nec ſic exaudiẽt me, dicit Dominus. Itaq; linguæ in ſignũ ſunt nõ fidelibus, ſed infidelibus: prophetiæ autem non infidelibus, ſed fidelibus. Si ergo conueniat uniuerſa eccleſia in unum, & omnes linguis loquantur: intrent autẽ idiotæ, aut infideles, nonne dicent, quòd inſanitis? Si autem omnes prophetent: intret autẽ quis infidelis uel idiota, cõuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus. Occulta enim cordis eius manifeſta fiunt: & ita cadens in faciem adorabit Deũ, pronuntians quòd uerè Deus in uobis ſit.

S*Ectamini charitatem &c.* Cõcludit ex ſuperioribus Apoſtolus, charitatem eſſe ſectandã. Sectamur autem illam rectè & iuſtè operando. Et illam tantò magis meremur apprehendere, quãtò operibus bonis magis ſtudemus. Et hoc ſi de dono ipſo intelligamus, poſſumus etiam intelligere de operibus charitatis, quæ tũc ſectamur, cum & nos illa operamur, quæ CHRISTVS, & alij ſancti & filij Dei prius operati ſunt. *Aemulamini ſpiritualia*, uidelicet dona, per deſiderium, & parando uos ut illis uti poſsitis, ſed ad ædificationem, non ad oſtentationẽ. *Magis autẽ ut prophetetis.* Quod intelligitur de prophetia ſcripturę, ideſt, de eius interpretatione & apertione. Ait *magis*: reſpectu aliorum donorum, ac pręſertim doni linguarum. Vt igitur præſtantiam prophetiæ commonſtret, ſubdit.

De præſtantia prophetiæ collatæ ad donum linguarum.

Qui enim loquitur lingua, ideſt, per donum, *non hominibus loquitur, ſed Deo.* Etenim ſcripturas in eccleſiis enunciabant ut miniſtri, quas tamen eo ſolo dono nõ poterãt interpretari: quia diuerſum erat linguę donum ab interpretationis dono. Et ob id loquebãt Deo, cũ uulgus non intelligeret, ſed ipſe Deus. *Nemo enim audit*, ideſt, nemo eſt qui aſsiſtat & audiat ut diſcipulus. *Spiritus enim loquitur myſteria.* Senſus eſt, quòd in ſcripturis ſanctis eſt latens Spiritus, qui loquitur myſteria & arcana, ſiue ſecreta quæ nõ intelliguntur, niſi ſit Angelus Dei, uel propheta interpres. Vnde ſapienter Eunuchus ille cũ legiſſet Iſaiam, & interrogaretur à Philippo, An quæ legebat intelligeret, reſpondit, Quomodo poſſum intelligere (inquit) ſi non aliquis oſtenderit mihi?

Act.8.

Quo in loco eruditionem capere debet lector, ſacras ſcripturas, ut penetrentur earum arcana, Spritu ſancto indigere inſtructore. Nec enim is credendus eſt intelligere, qui ſolam literę ſuperficiem intelligit, & quæ ſub ea latent non introſpicit. Quamobrem in omnem partem peccatum eſſe à nonnullis perſpeximus. Fuerunt enim qui ita ſenſum de ſuperficie literæ eruere uoluerunt, ut quod ibi ſub litera contineretur myſterij, contempſerint. Et hi quidem cum Iudęis conſentiũt: utrique.n. arcanorum ſciẽtia defraudant ſemetipſos. Alij uerò contrà, qui penè contempta litera & hiſtoria, ſolùm allegorias meditati ſunt, quæ non plenam intelligentiam præſtant. Notitia enim hiſtoriæ plurimum confert ad illuſtrandum allegoricos & ſpirituales ſenſus. Verùm hęc exemplis magis poſſent & illuſtrius manifeſtari, niſi hoc alterius eſſe negotij.

Duobus modis cõtrarijs in interpretatione ſcripturarum aberratur.

Qui autem prophetat, hominibus loquitur &c. Qui autem loquitur linguà, ſemetipſum ædificat. Sed quomodo ſi non intelligit? Reſpondeo. Non ſine fructu charitatis illum relinquit Spiritus: & interdũ ſuggerit & reuelat myſteria etiam idiotis, ſi boni & humiles fuerint & ſimplices. *Qui autẽ prophetat, eccleſiam ædificat*, uidelicet reſerando myſteria.

Volo autem omnes uos loqui linguis &c. Volo, pro uellem. Quod & probat. *Nam maior eſt qui prophetat &c.* Et hoc propter ſuam intelligentiam & doctrinam in alios: *Niſi fortè interpretetur.* Tunc .n. concurreret & prophetiæ donum, *ut eccleſia ædificationem accipiat.* Quod maximè ſpectatur. *Nunc autem fratres &c. aut in reuelatione*, Manifeſtans quæ accepi; *aut in ſciẽtia*, De acceptis etiam ſyllogizãs, & nouas concluſiones educens: *aut in prophetia.* Hæc eſt donum interpretationis ſcripturarum: *aut in doctrina*, circa mores. Sic enim puto hãc uocem hîc intelligi. *Tamen quæ ſine anima ſunt.* Quod ait, *tamen*, pro eo eſt quod diceremus; quin etiã: *Siue tibia, ſiue cithara &c. Ita & nos per linguam &c.* ideſt. Ita uos eſtis linguæ dono tantum utentes, niſi manifeſtum dederitis ſermonem interpretãdo, *eritis in aera loquentes*, hoc eſt, fruſtrà: quia ſolus aer ſentiet percuſſionem uocum, quãta ui aut quanto flatu emittantur. *Tam multa utputa genera linguarũ ſunt in hoc mundo, et nihil ſine uoce eſt*, ideſt, nihil eorum quibus datum eſt per uocem ſignificare, ut ſunt homines, eſt ſine uoce. Habet enim unaquæq; gens idioma ſuum.

Si ergo

Si ergo neſciero uirtutem uocis, ero ei qui mihi loquitur barbarus: & qui loquitur, erit mihi barbarus. Ita habetur in græcis, & melius (ut uidetur) & ſenſus eſt planus. Barbarus enim hoc in loco is dicitur, qui linguæ differt uarietate, ut non intelligatur. Quilibet enim qui non intelligitur, barbarus eſt illi qui audit: ut & Poeta quidam dixit. Barbarus hîc ego ſum: quia non intelligor ulli, cum tamen eſſet Romanus. *Ouidius.* *Sic & uos, quoniā æmulatores eſtis ſpirituum, ad ædificationem eccleſiæ quærite ut abundetis.* Hortatur, ne ob uanitatem & curioſitatem quærāt hæc dona, ſed ad ędificationē eccleſiæ, ut abūdēt. Nam is qui habet & bene utitur, dabitur ei, & abundabit, ut poſsit etiam in alios effundere. Hoc apud B. Paulum eſt abundare. Vult ergo ut quęrant, & docet quomodo, oratione uidelicet: unde ſubdit. *Et ideò qui loquitur lingua, oret ut interpretetur.* Scriptum eſt enim: Petite & accipietis.

Nā ſi orem lingua, nō intelligēs, *ſpiritus meus orat*, qui infirmus exiſtēs adiuuatur à Spiritu ſancto, & in hoc ædificor: *Mens autē mea ſine fructu eſt*, quę nō capit myſteriū. *Quid ergo eſt? orabo ſpiritu &c.* Præfert ergo orationem & pſalmum utroꝗ modo prolatum, uidelicet & ſpiritu & mente.

Cæterum ſi benedixeris ſpiritu, ideſt, ſolùm lingua loquens in publicis orationibus & laudibus. *Qui ſupplet locū idiotæ.* Hinc apparet in eccleſia, & olim inſtitutos fuiſſe miniſtros altaris qui ſeruirent, & idiotarum locum ſupplerent non intelligētium, & reſponderent pro tota illiteratorum eccleſia.

Vnde & eleganter ſumitur, non conuenire, ut myſteria, & ſacræ literę communi idiomate in eccleſia recitentur. *In miniſtris eccleſiæ requiritur ſcientia.* Miniſtri enim iam eo tempore pro aliis reſpondebāt. Miniſtri ergo deberent eſſe eruditi, & quæ agantur in tanto miniſterio ſcire. Qua in re quantum peccetur totus mundus clamat, & nemò audit. *Quomodo dicet, Amen etc.* Cōſidera ut olim conueniebant in eccleſiis canendo & pſallendo, & inuicem reſpondendo, ut nunc quoꝗ fit. *Nam tu quidem bene gratias agis: ſed alter non ædificatur.* Et hinc nota ædificationem eſſe in intelligendo, & in reſpōdendo benedictionibus.

Gratias ago Deo: hîc ſe in exēplū proponit, *quòd omnium ueſtrum linguis loquor*. Non enim una tantum lingua erat in Corintho, cum ibi eſſet numerus Epiſcoporum, ut patet in ſalutatione. Græcè legitur: *magis quàm uos omnes*, ut aduertas Apoſtolum hoc in loco gloriari de ſua linguarum cognitione ſuper alios. Et hoc contra Eraſmum, qui conuincere inſcitiam B. Pauli, quo ad linguā græcam contendit, B. Hieronymo fretus, cuius tamē uarium hac de re & inconſtans iudicium aſſerit, & ab eius obiectis ſæpenumerò defendit B. Paulum. Ego uerò etiam ab obiectis Eraſmi defendi poſſe Apoſtolum non dubito, ſed nō eſt operæpretium in his inſiſtere. *Sed in eccleſia uolo quinꝗ uerba &c.* Eo quòd mens fructū deberet recipere. Sunt qui illa quinque Apoſtoli uerba dicunt eſſe Pentatheucum. Mihi magis placet, ut ſit quidam loquendi tropus, quaſi dicat pauca quæ ipſe intelligam, & quæ ab aliis quoꝗ cum opus fuerit, intelligi poſsint. *Fratres nolite pueri effici ſenſibus*, in delectu boni & mali. Nā pueri pleruꝗ leuius bonum maiori anteponere ſolēt. Hoc dicit Apoſtulus ne prophetiæ, ne ipſius charitatis donum, dono linguarum (quod eſt inferius) uelint poſtponere. *Sed malitia paruuli eſtote.* Non inuidendo, nō perperam agendo, aut digēdo deteriora. *Senſibus autem perfecti eſtote*, ut ſciatis uerè diſcernere.

In lege .n. ſcriptū eſt: Quoniā in aliis linguis &c. Primùm quod ait eſſe ſcriptū in lege, habetur apud Iſaiam. Frequentiſsimè legis appellatio ad uniuerſam ſcripturam ueterem extenditur. Deinde conſidera, & ſi ibi alia ſint uerba, ſenſum tamen apoſtolicum (quem hîc legimus) uerum eſſe Apoſtolica conuincit authoritas. Ibi legitur: In loquela enim labii, & lingua altera loquetur ad populū iſtum. Vbi Iſaiæ uerba, quæ in propria dicebat perſona, ab Apoſtolo uertuntur, ac ſi Deus in perſona ſua dixiſſet, qui uerè dixerat Iſaiæ. Vocat ibi loquelam labii, quæ non intelligebatur, ut eſſet ſola uox non cordis, ſed labii, ita ut non intelligerent. Et quod ait; Altera lingua, ſignificat uariis linguis. Et quod hîc ait; Et nec ſic exaudiēt me: ibi ſtatim legitur. Et noluerunt audire. Hac autem authoritate uoluit Apoſtolus eos inſtruere, Quemadmodum Iudæi uocem quidem audiētes non profecerunt, quia medullas myſteriorum non nouerunt: Ita lingua loqui ſine intellectu, tādem infructuoſum & uanum eſt.

Sed dicet quis: Cur igitur eſt hoc linguarū donum à Deo, ſi non prodeſt? Reſpondet ipſemet Apoſtolus, & ait. *Itaque linguæ in ſignū ſunt non fidelibus, ſed infidelibus &c.* Declarat conſilium Domini in dono illo linguarum: quoniam minabatur Iudęis breui eos à ſeipſo deſerēdos, ſeꝗ ad gētes conuerſurū, cū prædicaret eis CHRISTVM quem occiderant, niſi conuerterentur: ac ſi diceret, ſe non ignorare linguas, ut poſsit conuerti ad alloquendum gentes. Sed nec hoc ſigno intellexerunt miſeri & infideles Iudæi. Quare linguæ donum, quatenus ſignum erat, & res admiratione digna, non erat niſi pro infidelibus, & nō quibuſcunꝗ, ſed Hebræis tantum, ſicut patet in ea ſcriptura. Prophetia autem pro fidelibus data eſt ad ædificationem. Quocirca tantò magis, & cū ęmulatione quadam ſancta uacare debebant huic miniſterio prophetandi.

Si ergo conueniat eccleſia &c. facilis eſt ſenſus. *Si autē omnes prophetent &c.* quoniam mirabilis eſt ſcriptura. Omnes enim arguit, omnes iudicat: Eſt .n. ſermo Dei uiuus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens uſꝗ ad diuiſionem animæ & ſpiritus, compagum quoꝗ & medullarum, & nulla creatura eſt inuiſibilis in conſpectu eius. *Hebr. 4.* Hic proculdubiò eſt CHRSTVS: & talis eſt ipſa ſcriptura. Vnde congruè ſequitur. *Occulta enim cordis eius manifeſta ſiunt etc.* Ecce fructus prophetiæ comparatione linguæ, nempe ædificatio mirifica, eo quòd uerbum Dei cor recipere uolentis penetrat, & immutat.

Quid ergo eſt fratres? Cum conuenitis, unuſquiſque ueſtrum pſalmum habet, do-

ctrinam

ctrinam habet,apocalypſin habet; linguam habet; interpretationem habet: Omnia ad ædificationem fiant.Siue lingua quis loquitur ſecundum duos,aut ut multum tres, & per partes, & unus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in eccleſia: ſibi autem loquatur,& Deo. Prophetæ autem duo, aut tres dicant, & cæteri diiudicent. Quòd ſi alij reuelatum fuerit ſedenti, prior taceat. Poteſtis enim omnes per ſingulos prophetare:ut omnes diſcant,& omnes exhortentur. Et ſpiritus prophetarum prophetis ſubiecti ſunt.Non enim eſt diſſenſionis Deus,ſed pacis: ſicut & in omnibus eccleſiis ſanctorū doceo. Mulieres in eccleſiis taceant. Non enim permittitur eis loqui,ſed ſubditas eſſe:ſicut & lex dicit.Si quid autem uolunt diſcere, domi uiros ſuos interrogent. Turpe eſt enim mulieri loqui in eccleſia. An à uobis uerbū Dei proceſſit, aut in uos ſolos peruenit? Siquis uidetur propheta eſſe,aut ſpiritualis,cognoſcat quæ ſcribo uobis:quia Domini ſunt mandata.Si quis autem ignorat,ignorabitur. Itaq; fratres,æmulamini prophetare: & loqui linguis nolite prohibere. Omnia autem honeſtè,& ſecundum ordinem fiant in uobis.

Quid ergo eſt fratres, ideſt, quid concludendum tandem ex hac de linguæ dono diſputatione?

Cum conuenitis unuſquiſq; ueſtrum pſalmū habet &c. Loquitur(ut opinor) de maioribus ut ſolet:& dicit eos pſalmum habere ad pſallendum, doctrinam ad docendum,& ſic de reliquis. *Omnia ad ædificationem fiant*. Non fruſtrà, & inordinatè, *Siue lingua quis loquitur &c.* Senſus eſt, Qui pollebant dono linguarum,legebant hebraicè ſcripturam in diuinis: & Apoſtolus uult hoc fieri à duobus,aut ad ſummum à tribus,nec uno tempore,ne ſit confuſio: & unum ex eis interpretari,quod perinde erat ac prophetare.

Si autem non fuerit interpres,taceat in eccleſia, ille uidelicet qui habet donum linguarum: *ſibi autem loquatur & Deo*:ſibi inquit,ideſt priuatim,ſicut dici ſolet.Mihi & muſis:quia donū linguæ eſt ineſſicax in eccleſia ad ædificationem ſine interprete.

Prophetæ autem duo,aut tres dicant,& cæteri diiudicent. Quod maxime uellem in eccleſijs ſeruari,ut eſſent docti iuxta Epiſcopum, qui poſſent diiudicare peophetantes,num rectè,& ad Spiritum ueritatis interpretarentur. Profectò non tot ſcandala & hæreſes pateretur eccleſia. Dicit,*duo aut tres*: Non enim bonum eſt eſſe multos Magiſtros,ut admonet B.Iacobus. Nolite plures Magiſtri fieri. *Quòd ſi alij reuelatum fuerit ſedenti, prior taceat*. Erant tunc repentinæ reuelationes, quibus illi prophetæ illuſtrabantur,& ijs cedendum erat: quoniam Spiritus eo tempore occaſionem nactus, ſuggerebat multa utilia.

Iac. 3.

Et hic nota,quòd prophetantes ſtabant, ut & moris eſt. Audientes autem ſedebant: contra quem morem uidi ego adoleſcens quēdam multæ famę prędicatorem,dū concionareť,ſedentē.

Hoc autem ex loco fundant aliqui ſuam inſignem arrogantiam, uolentes prædicare etiam non miſſi à prælatis, eo prætextu quòd dicant habere ſe reuelationes à Deo. Sed nihil hoc eis fauet,tum quòd in illo primæuo eccleſiæ feruore (ut dixi) erant dona illa in eccleſia, & patebant: quæ nunc ceſſarunt.Et ideò non extenditur hoc olim permiſſum ad particulares caſus,ſi qui modo accidant. Nam quilibet pro arbitrio dicere poſſet ſibi eſſe reuelatum:Et ita ordo eccleſiaſticus facile contemneretur. Prętereà,nullus eorum pro libertate hæc præſumebat. Erant enim & illi ſub cenſoribus,qui audiebant & diiudicabant: propter quod ſequitur.

Contra audentes prædicare. abſq; miſſione

Poteſtis enim omnes per ſingulos, ideſt,ſigillatim, *prophetare,ut omnes diſcant,& omnes exhortentur*. Vide ut eſt larga manus in hoc B. Pauli. Et conſidera duos prophetantium & prædicantium effectus. Primus eſt docere ueritatem; Deinde exhortari ad exercitium uirtutum. Quæ duo ſunt ſemper coniungenda.Parum enim prodeſt optima quæq; ſcire,niſi opere ipſo efficiantur, quæ nouerimus. Alioqui bonum ſcienti (ait B.Iacobus)et non faciēti,peccatum eſt illi.Et Apl'orum Princeps. Melius,inquit, erat illis uiam ueritatis non nouiſſe, quàm poſt agnitam retrò conuerti ab eo,quod illis traditum eſt, ſancto mandato. Ac contrà, ignorantia mandatorum eſt mater totius negligentiæ,& torporis in uia Dei.Quam ut excuteret à nobis Deus permiſit hæreſes nouas,aut populi uarietate opinionum excitati,docentur tandē,quæ prius non ita clarè patebant in ſcripturis.Nam qui pietatem amant et ueritatem,non ſolùm hæreticorū erroribus non inuoluuntur,ſed conſtantiores in fide reddunť:neq; ſe patiuntur à recta euangelij uia, quæ per paſſiones & uarios laborum ſudores alacriter conficienda eſt,propoſitis uoluptatum fallacium uijs abduci,quæ in interitum ſempiternum ſuos ſequaces trahunt perpetuò cruciandos.

Iac. 4.

2.Pet. 2.

Et Spūs prophetarum prophetis ſubiecti ſunt.Græcè, ſubijciūtur.Sed credo melius haberi latinè,& falſatū eſſe in græcis,uel ab ijs qui nolebant Spiritū ſanctum eſſe Deum:uel ab ijs qui metuebāt à tropo,ſi diceretur Spiritus,qui eſt Deus, ſubijci prophetis. Sed nihil erat metuendum. Ne quis enim obijceret:Spiritus cogit me loqui,cum fortè ab eccleſia prohiberetur: aut cum non eſſet illi locus dicendi ſine turbatione eccleſiæ. Reſpondet Apoſtolus,quòd Spiritusſanctus in hoc ſubijcitur prophetis. Audiat hoc quicūq; inuito, & prohibente Prælato, præſertim ſummo Pontifice, audet loqui. Neque aſſerat ſe à Deo miſſum,nec poſſe continere Spiritum, quo agitur.Reſpondetur enim illi ex B.Paulo,Spiritum Dei turbas excitare non poſſe,qui neminē prorſus à capite ſeparat. Audi quid Apl'us addat.

Non enim eſt diſſenſionis Deus, ſed pacis. Nec te hoc in loco moueat lector,ſi uideatur Apoſtolus

dicere Spiritum ſanctum prophetis ſubijci: quia hoc non ita ſimpliciter de perſona illa diuina intelligendum eſt, ſed in illo dono quoad uſum. Nam Deus ipſe, ſcilicet Spiritusſanctus, non eſt diſſenſionis Deus, ſed pacis. *Sicut in omnibus ecclesijs doceo.* Græcè deeſt; doceo. Et tamen bene habet. Si tamen deſit, ſenſus hic erit: Sicut in omnibus ecclesijs ſeruandum eſſe doceo.

Mulieres in ecclesijs taceant. Græcè legitur. Mulieres ueſtræ, ut intelligas de coniugatis eum mulieribus loqui, quas iubet tacere. Vnde non obſtat quod ſuperius dixerat, & nos in hac locum explicare quæſtionem diſtulimus. Mulier orans
Nota. aut prophetans. Non enim de nuptis ibi erat ſermo, quæ habent uirum. Nam de ipſis lex loquitur, quòd debeant eſſe ſubditæ uiris ſuis. Et inferius dicet: Domi uiros ſuos interrogent. Aliud ergo eſt de mulieribus, quæ Deo in ſtatu uirginitatis uacant, aut caſtitate. Nec enim ſexus ille priuatus eſt dono prophetiæ, etiã in lege CHRI
Ioel. 2. STI. Vnde ſcriptum eſt: Prophetabunt filij ue
Act. 21. ſtri, & filiæ ueſtræ. Et in Act. Apoſtolorum legitur de filiabus Philippi diaconi quæ prophetabant: quæ non ab re expreſſo nomine ſunt à ſacra ſcriptura uirgines appellatæ. Et in euangelio
Luc. 2. Anna prophetiſſa uidua multo tempore ſine uiro (quia continentiam prophetia quàm maxime requirit) hæc loquebatur omnibus qui expectabant redemptionem Iſrael. Ex quo facile conijcere licet, quales prophetias hæretici noſtro tempore accipiant, ſcortis in carne immerſi. Ipſi enim cum ſuis uenerandis connubijs & copulis prophetant admirabiliter, inuita etiam eccleſia.

Præterea, Dicimus mulieres non poſſe ex officio hoc facere, & ordinariè. At ſi cui eſſet reuelatum particulariter, & in loco: non eſſet prohibenda ne loqueretur ſaltẽ ſuis mulieribus, & inter pares ſermonem habendo, ut fit in monaſterijs ſacrarum uirginum. *Non enim permittitur eis loqui,* cum hoc ſit Prælatorũ, Doctorum, & Superiorum munus proprium & officium, *ſed ſubditas eſſe* uiris ſuis propter diſciplinam, & uerecundiã quæ illas ante omnia decet, ſicut & lex dicit. Sub uiri poteſtate eris. Nec ſolum excluduntur à publico docendi exercitio, ſed inſuper à poteſtate & actu quærendi per modum diſputationis in conuentu uirorum. Aliud eſt ſi cum patribus & uiris ſpiritualibus in confeſſione, & de rebus ad ſpiritus fructum pertinentibus loquantur.

Si quid autem uolunt diſcere, domi uiros ſuos interrogent. Et hoc etiam propter honeſtatem, cuius rationem ſubdit. *Turpe eſt enim mulieri loqui,* ſcilicet, docendo, aut interrogando, ſicut conſuetudo erat, *in eccleſia,* in conuentu publico. Turpe autem illud dicitur, quod dedecet: ueluti ſi membrum aliquod in corpore uellet officium alterius membri uſurpare, ut ambulare manibus, uel ſcribere ore, uel pedibus, & huiuſmodi.

Hæc poſſunt meritò in hæreticos obiectari. *An à uobis uerbum Dei proceſſit?* Hîc uidetur tacitè arguere alios, qui aliter introducta noua conſuetudine obſeruari uolebant. Primùm derogat eis authoritatem per hoc, quòd ſermo Dei & promulgatio euangelij non cœpit ab illis, ut uoleant noua introducere, atq; decernere: quod eleganter & uerè in hæreticos obijci poteſt. *Aut in uos ſolos peruenit?* Hîc ſecundus aduerſus illos arguendi locus, qui non ſolùm non ualent dicere. Nos ita accepimus à CHRISTO, & ipſe conſtituit nos primos miniſtros uerbi: Sed nec dicere poſſunt ad ſeipſos tantùm perueniſſe apoſtolicam doctrinã, cum manifeſtè Apoſtoli alijs in eccleſijs iuberent aliter obſeruari. Et ob eam cauſam neque ut primi autores, neque ut ſoli acceptores uerbi, ualebant autoritatem ullam prętendere. Nota hæc diligenter pie lector: quoniam ex his confunduntur hæretici, eorumq; impudens audacia apertiſſimè retunditur, qui non ſecus noua ſeminant, ac ſi eſſent ipſi primi Euangeliſtæ, & Apoſtoli: aut quaſi ad illos tantùm peruenerit apoſtolica doctrina.

Si quis uidetur propheta eſſe, aut ſpiritualis, cognoſcat &c. Facile enim erat cognoſcere à Domino eſſe quæ prędicabat Apoſtolus: quandoquidem & lex, & ratio ipſa ea probabat. Et tamen penes duo hominum genera hanc notitiam certam reſidere poſſe declarat. Primò ſi fuerit aliquis propheta: quia hic à Deo ſpiritualiter docetur. Vel ſi fuerit homo ſpiritualis, qui facile diiudicat omnia: quia regulam habet in ſemetipſo intus. Charitatis enim lumen præbet docens ordinẽ: et quæ decora ſunt ab indecoris rectiſſimè diſtinguit.

Si quis autem ignoret, ignorabitur, cum ſit craſſa ignorantia, quæ minimè excuſat. Verum græcè legitur. Si quis autem ignorat, ignoret. Et melius meo quidem iudicio. Nam elegãs hinc & illuſtris ſenſus habetur: Si quis ignorat, ignoret, id eſt, gerat ſe ad modum ignorantis, non ſe intromittat ubi non eſt neceſſe, iudicans quæ ipſe neſcit: ſed ſequatur alios, qui ſunt principes & duces talium, & in ſua ſimplicitate & debiliori captu ſaluet animam ſuã. Hoc autem conſequetur, ſi cum humilitate ahæreat ijs quæ eccleſiæ ſanctæ conſuetudo, & maiores in ea docent.

Itaque fratres, æmulamini prophetare, tanquàm utilius chariſma & excellentius ad ſui & proximi ædificationem. *Et loqui linguis nolite prohibere.* Non pariter dixit hoc æmulandum, quoniam non tanti faciendum erat: ſed neq; prohibendum, cum nequaquàm eſſet ſuperſtitioſum, utpote Dei donũ: & ideò non omninò inutile, uel habenti propter ſeipſum, uel in ſignum propter alios. *Omnia autem honeſtè & ſecundum ordinem fiant in uobis.* Hic eſt finis totius præſentis doctrinæ circa materiam ſpiritualium donorum, ut ſcirent quæ meliora, & quomodo illis utendum, non ambitioſè ſcilicet, ſed ordinatè, cum pace & tranquillitate eccleſiæ.

CAP. XV.

NOTVM AVTEM VOBIS FAcio, fratres, euangeliũ quod prædicaui uobis, quod & accepiſtis, in quo & ſtatis, per quod & ſaluamini,

uamini, qua ratione prædicauerim uobis, ſi tenetis, niſi fruſtrà credidiſtis. Tradidi enim uobis in primis, quod & accepi: Quòd CHRISTVS mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundum ſcripturas. Et quia ſepultus eſt: & quia reſurrexit tertia die, ſecundum ſcripturas. Et quia uiſus eſt Cephæ, & poſt hoc undecim. Deinde uiſus eſt pluſquam quingentis fratribus ſimul, ex quibus multi manent uſque adhuc: quidam autem dormierunt. Deinde uiſus eſt Iacobo: deinde Apoſtolis omnibus. Nouiſſimè autem omnium tanquam abortiuo, uiſus eſt & mihi. Ego enim ſum minimus Apoſtolorũ, qui non ſum dignus uocari Apoſtolus: quoniam perſecutus ſum eccleſiam Dei. Gratia autem Dei ſum id quod ſum: & gratia eius in me uacua non fuit, ſed abundantius illis omnibus laboraui. Non ego autem, ſed gratia Dei mecum. Siue enim ego, ſiue illi, ſic prædicauimus, & ſic credidiſtis.

MOdo peruenimus ad partem præſentis æpiſtolę undecimam, ubi perſtringit Apoſtolus totius ferè euangelij, quod illis prædicauerat, ſummam, eiuſq; efficaciam. Hoc autem neceſſariò coactus eſt repetere ob quoſdam exortos hęreticos, qui mortuorum reſurrectionem negare iam cæperant: aitq;: *Notum autem uobis facio, fratres, euangelium &c.* Verè illud euangelium eſt maximè, quod ad reſurrectionem attinet: quia quicquid eſt euangelij in hoc articulo continetur: & hoc ſciri à cunctis maximè neceſſarium. Ideô ſequitur: *Quod prædicaui uobis.* Si enim hunc articulum reſurrectionis non prædicaſſet tam neceſſarium, in quo ſalus, & integra ferè fides noſtra conſiſtit, quæ eſt ſperãdarum ſubſtantia rerum, Quid (obſecro) prædicaſſet? *Quod accepiſtis*, ſcilicet fide: *In quo & ſtatis.* Stare ſignum eſt ſanitatis, & uirium. Stamus autem ſpiritualiter per fidem uitam, iuxta illud. Nunc fide ſtatis. Et iterum: Qui ſtat, uideat nę cadat. *Per quod & ſaluamini*, ideſt, per quod euangelium receptum ſalutem ęternã conſequimini. *Qua ratione*, ſeu, quo ſermone, *prædicauerim uobis.* Poteſt hoc referri uel ad ſuperius: Notum uobis facio; quo ſermone, ideſt, qua ſermonis efficacia, aut qua ratione, aut qua de cauſa prædicauerim uobis: Vel ad id; *Si tenetis:* ut ita ordines. Si tenetis qua ratione etc. Sed uidetur fruſtrà dici. Notum facio uobis, ſi tenetis. Si enim tenebant, ideſt, rememorabantur, quid oportebat rurſum ſignificare? Sed poterãt tenere quidem fide in confuſo, non tamen meminiſſe particularia: uel ad maiorem impreſſionem. Superior autem interpretatio uidetur uerior. *Niſi fruſtrà crediſtis:* quia fruſtrà ille crediſſe dicitur, qui non perſeuerat, & non tenet quod credidit. Aut qui & ſi reliqua crediderit, hunc tamen articulum ſolum non tenet, ſicut

Articulus reſurrectiõis maxima pars euãgelij.

erant inter eos nonnulli qui de eo titubabant.

Tradidi enim uobis in primis quod & accepi. Ac ſi dixerit. Non mea ſomnia, ſed quod accepi, nimirũ ab ipſo Domino. *Quòd* CHRISTVS *mortuus eſt pro peccatis noſtris*, ideſt, ad delenda peccata noſtra, ſatiſfaciens ſua morte pro nobis ad deſtructionem peccati. Et quò id credibilius faceret, addidit. *Secundum ſcripturas*, ideſt, ſecundum prædictionem ſcripturarum, quas oportebat impleri. Plenæ enim ſunt ſcripturæ ad hunc articulum comprobandum, quòd CHRISTVS ſemel oblatus eſt ad deſtructionem peccati. Secundò ſine peccato apparebit in maieſtate ad iudicandũ. Etenim & ipſemet dixit. Nonne oportuit CHRISTVM pati, & ita intrare in gloriam ſuam? *Luc. 24.* *Et quia ſepultus eſt.* Et hoc ad myſteriũ attinet: quia etſi mortuum ſit peccatum, adhuc manet tamen cadauer, nempe corpus peccati, & caro peccati, à qua ſe liberari Apoſtolus in perſona chriſtiani hominis implorabat, aiens. Quis liberabit me de corpore mortis huius? Ecce in quo eſt ſpes. *Et quia reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas*: quia ſecundum eas impoſſibile erat eum teneri doloribus mortis, ut in Act. teſtatur B. Petrus. *Act. 2.*

Vide hîc acute lector, quàm diligenter morti & reſurrectioni adiectum eſt ſcripturarum teſtimonium: quia in his totum eſt myſterium CHRISTI, & certiſſimum ſignum, mortis in illum non fuiſſe imperium propter illius aliquod peccatum, ſed propter noſtrum. Vnde & cum oportuit mori, & reſurgere, ut nos peccato moreremur, & uiueremus poſteà Deo in illo. Quòd ſi quæras, ubi de morte & reſurrectione in ſcripturis probetur. Ecce paſſim oſtendi poteſt in pſal. & apud Iſaiam, & cæteros prophetas, tum in figuris, tum in prophetia manifeſta, ſicut in Act. docet B. Lucas per Apoſtolorum prædicationem, quæ recitare longum nimis eſſet, & ſuperfluum.

Et quia uiſus eſt Cephæ. Prętermittuntur mulieres, quibus apparuit Dominus: quia teſtimonium legitimum & efficacius eſt uirorum. Apud B. Lucam legitur, quomodo apparuit Dominus Simoni Petro. *Luc. ult.* *Et poſt hoc undecim.* Græcè legitur duodecim. Quòd ſi ita legendum eſt, non eſſet accipiendum dictum, eos fuiſſe duodecim, cum iam eſſet abſciſus Iudas, ſed fuiſſe de duodecim; ideſt, de collegio eo numero præfinito. Sicut diceremus collectos Decemuiros, etiam ſi nouem tantùm collecti eſſent eius magiſtratus, qui diceretur Decemuiri.

Deinde uiſus eſt pluſquàm quingentis fratribus ſimul. Græcè legitur; ſemel. Nam duodecim illis ſępius uiſus eſt, ut apud B. Ioannem & alios Euangeliſtas uidere licet. Ego igitur exiſtimo cum aſſumptus fuit, iſtud fuiſſe. *Ex quibus multi manent uſq; adhuc.* Vt rem non eſſe fictam magis perſuadeat, erant enim teſtes multi de uiſu. Et quia res manifeſta tunc erat, non fuerunt ſoliciti noſtri Euangeliſtæ ſpecialiter narrare nomina. *Quidam autem dormierunt*, fœlici ſomno concepta ſpe reſurrectionis & ſempiternæ beatitudinis.

Deinde uiſus eſt et Iacobo. Neq; hoc habet in ullo

euangelio: ſed nec in Apocriphis, ubi legitur, Quòd iurauit ſe non comeſturum panem, donec eum uideret. Id enim non uidetur conſonum, nec ipſi euangelio. Iam enim ipſe uiderat prima die manifeſtè, cum eſſet ex duodecim. Nominauit autem Iacobum propter ſanctitatis famam et autoritatem, ut qui Ieroſolimitanam eccleſiam rexerat, & poſt Petrum ſecundus habebatur, unde & ex Act. licet eius maximam dignitatem colligere, & ex ipſo B. Paulo ad Gal.

Deinde Apoſtolis omnibus. Fortè uoluit & B. Mathiam complecti, cum dicat, *Apoſtolis omnibus.* Si ordinatè recenſet Apoſtolus has apparitiones, difficile eſt eas rectè colligere ex ſcripturis. Et fortè per id quod dixit; *Deinde*; non notat ordinem temporis, ſed narrationis. Quicquid tamen ſit, parum hoc admodum ad rem ſpectat.

Nouiſſimè autem omnium tanquàm abortiuo uiſus eſt et mihi. Abortiuum ſe humillimus Apoſtolus uocat, quaſi cum dolore expreſſum, & immaturũ partũ. Vnde ſequitur. *Ego enim ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus uocari Apoſtolus: quoniam perſecutus ſum eccleſiam Dei.* Ecce cur indignum ſe eo nomine uocet, propter maximum in perſequendo Dei eccleſiam peccatum. Vbi notandum, cum his qui reuertuntur ad gremium eccleſię, et reuera conuertuntur, non eſſe inconueniẽs ita agere, ut ẽt ualeãt recuperare priores gradus.

Sed gratia Dei ſum, id quod ſum. Mera profectò gratia, quam non ſolùm nullum præceſſit meritum, ſed econuerſò multa demerita. Iccircò factus eſt ille tantopere prædicator gratię. Nec minus etiã fuiſſet, ſi ab initio fuiſſet innocens: quoniam & hoc ad gratiam pertinuiſſet. *Et gratia eius in me uacua non fuit*, ideſt, inanis, & ſine fructu. *Sed abundantius illis omnibus laboraui*, exercendo dona gratiæ. Nec intelligas eum ſolum plus laboraſſe, quàm illi omnes ſimul, ſeu collectiuè. Hoc enim nimium eſſet. *Non ego autem, ſed gratia Dei mecum.* Græcè ἡ σὺν ἐμοί, ideſt, quæ mecum, ſupple eſt, aut quæ mecum laborauit. Et ita intellexit interpres, & uerum eſt: Ne ſit locus hæreticis, qui bene acta ſoli tribuunt gratiæ Dei, & non ſimul libero arbitrio, quaſi gratia ſit aliquod ſeparatũ à libero arbitrio, & non inhærens forma. Nã reuera liberum arbitrium (quod eſt uoluntas) informatum charitate & gratia, facit opera. Alioqui quæ maneret laus operanti? & quodnam iudicium expectaretur? Legi tamen in quibuſdam græcis codicibus, ἡ εἰς ἐμέ, ideſt, quæ in me, uel erga me, aut quæ perfecta eſt in me. Sed parum differt à priore: quãquã prior minus ſcrupuli habet.

Contra hæreticos.

Siue enim ego, ſiue illi, ſic prædicauimus: & ſic credidiſtis, uidelicet CHRISTVM reſurrexiſſe, ut ſic qui aliter dicunt, prædicationi apoſtolicæ contradicãt. Quòd aũt aliqui contradicerẽt, enarrat,

Si autem CHRISTVS prædicatur, quòd reſurrexit à mortuis: Quomodo quidam dicunt in uobis, quoniam reſurrectio mortuorum non eſt? Si autem reſurrectio mortuorum non eſt: neque CHRISTVS reſurrexit, Si autem CHRISTVS non reſurrexit: inanis eſt prædicatio noſtra: inanis eſt & fides ueſtra. Inuenimur autem & falſi teſtes Dei: quoniam teſtimonium diximus aduerſus Deum, quòd ſuſcitauit CHRISTVM: quem non ſuſcitauit, ſi mortui non reſurgunt. Nam ſi mortui non reſurgunt: neque CHRISTVS reſurrexit. Quòd ſi CHRISTVS non reſurrexit, uana eſt fides ueſtra. Adhuc enim eſtis in peccatis ueſtris. Ergo & qui dormierunt in CHRISTO perierunt. Si in hac uita tantũ in CHRISTO ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.

Si autem &c. Negabant quidam reſurrectionẽ mortuorum, contra quos in hunc modum Apoſtolus argumentatur. Si autẽ CHRISTVS prædicatur, uidelicet ab Apoſtolis, & in eccleſia Dei, nempe ut articulus fidei, quòd reſurrexit à mortuis. *Quomodo quidam dicunt in uobis &c.* ac ſi expreſſius dixiſſet: Quæ tanta arrogantia & præſumptio, contra Apoſtolorum prædicationem audere dogmatizare? Supponit enim apoſtolicam prædicationẽ fallam eſſe non poſſe. Et uerè idipſum credendum eſt, ea quæ uniuerſaliter in eccleſia magno conſenſu prædicantur, falſa eſſe non poſſe. Poſt hanc uerò rationem ab autoritate, quæ in rebus fidei eſt fortiſſima: propter eos tamen qui malunt ratione perſuaderi, inſuper argumentatur Apoſtolus, & ait.

Si autem reſurrectio mortuorum non eſt, neq; CHRISTVS reſurrexit. Derideret aliquis logiculus iſtud argumentum, & carperet, non intelligens theologicum eſſe argumentum, & in eos qui aliquid concedebant. Rectè enim ſequitur: Quia CHRISTVS reſurrexit, ergo & nos reſurgemus: hoc poſito, quòd ipſe ſit caput noſtrum. Siquidem monſtroſum omninò eſſet caput, ſi ſuis membris careret. *Si autem CHRISTVS non reſurrexit, inanis eſt prædicatio noſtra &c.* quia tota ſpes illa reſurrectionis noſtræ uana eſt. Fũdatur enim in reſurrectione CHRISTI. *Inuenimur autem & falſi teſtes Dei &c.* Nam aduerſus Deum teſtimonium dicunt, qui ex parte Dei quicquàm teſtificantur, quod ipſe Deus non dicit. Faciunt .n. tales (quantum ad illos pertinet) mendacem Deũ, qui ſumma tamen eſt ueritas, nec mentiri poteſt.

Nam ſi mortui non reſurgunt, neque CHRISTVS reſurrexit. Quia prædicabatur CHRISTVS primitiæ reſurgentium, ideò ualet argumentum. Si mortui non reſurgunt: ergo neq; CHRISTVS. Sicut econtrariò: Si CHRISTVS reſurrexit, ergo & cæteri reſurgent: quoniam unum corpus cenſemur oẽs cum illo. *Si autem CHRISTVS non reſurrexit, uana &c.* Etenim reſurrectio illa CHRISTI etiam noſtram reſurrectionem à peccatis, et nouam uitam ſignificauit, ad comparandam illam æternam in cœlis.

Ergo & qui dormierunt in CHRISTO, ſcilicet, credentes in illum (hoc eſt enim dormire in CHRISTO) *perierunt*: quia non inueniri poſſunt reſurgere,

gere, ſi CHRISTVS non reſurrexit. Quo in lo-
Nota hoc. co nota apoſtolicæ ſententiæ eſſe ſecundum ue-
ram & theologicam doctrinam, quam nec philo-
ſophi, nec proterui ualent inficiari. Quicunq; po-
nit animam immortalem, neceſſe etiam illi eſt ad-
mittere reſurrectionem. Et econuerſò. Qui negat
reſurrectionem, etiam negare animæ immortali-
tatem, quales erant Sadducæi. Nam animas po-
nere à ſuo corpore, cui natura afficiuntur, ſepara-
tas, ac propterea perpetuò uiduas: talis nō eſt ex
philoſophis bene inſtitutis, qui naturalia deſide-
ria non poſſunt, nec debēt, fruſtrà eſſe concedere.

Si in hac uita tantùm in CHRISTO *ſperantes ſu-
mus &c.* Aliud argumentum pro reſurrectione:
Et ſenſus eſt. Si ſperamus in CHRISTO ſolum-
modo quatenus uixit ille hāc uitam, & nos eius
imitatores pariter uiuimus, ut in illo ſimus illiq;
conformemur, certè *miſerabiliores ſumus omnibus
hominibus*, cum ipſe omniū nouiſſimus factus ſit.
Et ſublata ſpe reſurrectiōis (quę nobis aufertur,
ſi ille non reſurrexit) nihil nobis aliud reſtat, q̄
fuiſſe miſeros ſemper, & in peccatis etiā manſiſſe.

Et hîc conclude (quicquid aliter hoc in loco
dicat Caietanus) B. Paulum rectè & ſecundum
ueritatem concluſiſſe in aduerſarios reſurrectio-
nem negantes: quia negabant etiam animam im-
mortalem, ut erant Epicurei & Sadducæi. Quē-
Act. 23. et 25. admodum apparet in Act. Apoſtorum.

Nunc autē CHRISTVS reſurrexit à mor-
tuis, primitiæ dormientium. Quoniam qui-
dem per hominem mors: & per hominem
reſurrectio mortuorum. Et ſicut in Adā
omnes moriuntur: ita & in CHRISTO om-
nes uiuificabuntur. Vnuſquiſque autem in
ſuo ordine. primitiæ CHRISTVS: Deindè
ii qui ſunt CHRISTI, qui in aduētum eius
crediderunt. Deinde finis, cum tradiderit re-
gnum Deo & Patri: cum euacuauerit omnē
principatum, & poteſtatem, & uirtutem.
Oportet autem illum regnare donec ponat
omnes inimicos ſub pedibus eius. Nouiſsi-
mè autem inimica deſtruetur mors: Omnia
enim ſubiecit ſub pedibus eius. Cum autem
dicat: Omnia ſubiecta ſūt ei, ſine dubio præ-
ter eum, qui ſubiecit ei omnia. Cum autem
ſubiecta fuerint illi omnia: tunc & ipſe Fi-
lius ſubiectus erit illi, qui ſubiecit ſibi om-
nia, ut ſit Deus omnia in omnibus.

Nunc autem &c. ideſt, At hoc certum eſt, & no-
ſtræ fidei fundamentum iam conſtitutum: CHRI-
STVS *reſurrexit à mortuis primitiæ dormientium.* No-
ta neruum rationis. Supponit enim Apoſto-
lus ipſum ſemper eſſe caput noſtrum, & ideò fa-
ctus eſt primitiæ dormientium: Vt ſi caput ſur-
rexit, membra ſint ſurrectura die ſua. Si enim il-
læ primitiæ: ergo & fructus qui ſecūdò poſt pri-
mitias ueniunt, uenturi ſunt. Nec putandum
eſt eos qui ſurrexerunt Domino moriente, reſur-
rexiſſe perfecta reſurrectione: ne tam magnum,

tamq; ſingulare donum detur minoribus, quod
non eſt datum Apoſtolis, nec illi magno præcur-
ſori, & amico Sponſi Ioanni Baptiſtæ.

*Quoniam quidem per hominem mors, & per hominē
reſurrectio mortuorum.* Docet rei congruentiam: &
eſt ſenſus. Cum uenerit mors per hominem, etiā
per hominem decuit eſſe reſurrectionem mor-
tuorum. Nam CHRISTVS quod per Adam
corruerat, uenit reparare. *Et ſicut in Adam omnes
moriuntur: ita & in* CHRISTO *omnes uiuificabūtur.*
ſcilicet per reſurrectionem. Quare miror illos
qui putant non morituros quoſdam, cum hîc in
Adam mori omnes palàm dicat, & uerbis eouſq;
claris Apoſtolus, & reſurrecturos omnes.

Non me latet hunc locum uariè, & (ut liberè
loquar) meo iudicio ſatis malè exponi ac tracta-
ri cum uiolatione proprietatis uerborū, & apo-
ſtolici ſenſus. Eſt enim ſermo hic de reſurrectio-
ne mortuorum quoad corpus, & non de uita
animæ: ne quis impingat propterea quòd non
omnes uerè uiuificantur in CHRISTO, uita ſci-
licet animæ. Quod ſi uerum eſt, quomodo ſimul
uerum erit omnes mori in Adam, cum ſcriptura
dicat de bene morientibus, eos mori in CHRI-
STO? Si in CHRISTO, quomodo ergo in Adā?
Quandoquidem more ſcripturæ, mori in CHRI-
STO, & mori in Adam opponuntur.

Reſpondeo, difficiles propterea eſſe interdum *Quomodo in*
ſcripturas, quod idem dictum iuxta diuerſos re- *Adam omnes*
ſpectus diuerſas patitur intelligentias. Quicunq; *moriuntur, et*
enim moritur quoad corpus, in Adam moritur: *in Chriſtò oēs*
quia quoad corpus, ideſt, quoad corporis affli- *uiuificentur.*
ctiones, inter quas maxima eſt & ultima mors,
non ſumus renouati. Vnde & qui de Chriſtia-
nis naſcuntur, non continuò Chriſtiani ſunt, niſi
baptizentur: quia ſecundum carnem naſcuntur,
quæ adhuc eſt caro peccati & mortis. Nec uerò
ſi iam Chriſtiani ſumus, morimur propterea in
Adam, quaſi adhuc inimico Deo, ſed in Adam ut
parente, à quo accepimus carnē. Nam & CHRI-
STVS, cuius membra ſumus, dignatus eſt ſub
Adam eſſe hac parte quoad mortem: quia car-
nem in ſimilitudine peccati ab illo accepit. Sed cū
reſurrexit, liberatus eſt ab ea conditione, ut nul-
lo modo ſit in Adam, ſed primitiæ reſurgentiū.

Nos ergo interim donec adueniat plena reſur-
rectio, quæ perfecta erit regeneratio, etiam ſi ſi-
mus in CHRISTO quoad corpus (quia de eius
carne & oſſibus conſtituti ſumus) nihilominus ſu-
mus in illo ſecundum quod ipſe erat mortalis, et
conſequenter etiam ipſe in Adam, abſque pecca-
to tamen. Et ideò qui in CHRISTO moriuntur,
in Adam quoq; moriuntur: & hoc ipſo reddunt
debitum, & liberantur, ut in CHRISTO uerè re-
ſurgant ac perfectè. Qui autem in CHRISTO
non moriuntur, ut ſunt infideles & peccatores,
in illo tamen etiam ipſi uiuificabuntur, ſcilicet ui-
ta corporis: quia peccatum Adæ recepit pœnas
ſuas, & per CHRITVM omnes debent recipe-
re corpus proprium, & cum illo iudicari, ut
quiſq; recipiat prout geſſit in corpore, ſiue bo-
num, ſiue malum.

S iij Quod

Quòd ergo etiam damnati recipiunt corpus, beneficio CHRISTI habent, & non in Adam: quia bonum eſt eſſe cum corpore, licet illis non ſit futurũ bonum, qui acerbius tunc cruciabuntur. Sed hæc ſupplicia illi ſibiipſis ſua culpa procurarunt. Vera eſt ergo & indubitata ſententia, & ſine ullo ſcrupulo procedens. Sicut in Adam omnes moriuntur: ita & in CHRISTO omnes uiuificabuntur, uita ſcꝫ corporis. CHRISTVS enim ſua morte omnia traxit ad ſeipſum, & lucratus eſt: ita ut in illo, quantum attinet ad hanc recuperãdi corporis partem, omnes eſſe penitus cenſeantur. Attamen multi extra illũ (quod pertinet ad gratiam & ſalutem) inuenientur.

Vnuſquiſq; in ſuo ordine. Erit nanq; aliquis ordo in ipſa reſurrectione: & hunc exponit, aiens. *Primitiæ* CHRISTVS. Quomodo, quæſo, primitiæ CHRISTVS, qui iamdudum ſurrexit à mortuis, qui nec item uidetur ad eam pertinere reſurrectionem, de qua hic loquitur Apoſtolus? — *Locus difficilis*

Reſpondeo, CHRISTI nomine eos ab Apoſtolo intelligi, qui unà cum CHRISTO futuri ſunt ad iudicandum, quaſi Sponſus & Sponſæ unum cum illo, pro quibus orauit primùm, ut ipſi unũ eſſent in Patre, & in ſeipſo, de quibus ad Theſſa. ait: Qui in CHRISTO ſunt, reſurgent primi. Deinde nos qui uiuimus &c. ſicut ſuo loco exponetur. Primitiæ igitur reſurgentiũ erunt illi præcipui, qui apparebunt cum ipſo Domino in gloria eximia & claritate. Nam de ijs potiſſimum dixit. Et claritatẽ quam dediſti mihi, dedi eis, ut ſint unũ, ſicut & nos unum ſumus. — *Ioa. 17.* Poſt has igitur primitias reſurgẽt alij, de quibus ſubiunxit Apoſtolus, ut habet græca lectio longè uerior.

Deinde qui ſunt CHRISTI *in aduentu eius.* Pie lector attende, & ſi placet recipere, audi: Omnes iuſtos & pios reuera Chriſtos eſſe, quatenus in iuſtitia permanent. At cum ante iudicium, minime ſit certum generaliter quinam ſint permanſuri (exceptis ſolummodo electis, quos nouit Deus, & qui ſunt ante aduentum illum cogniti, & probati quòd ſunt CHRISTI) ideò hîc ait illos qui inuenientur eſſe Chriſti, non quidem ſimpliciter, ſed in aduentu eius: quia tunc Iudicis ſententia manifeſtè cognoſcentur iuſtificati, ij tales futuri ſunt in ſecundo reſurgentium ordine.

Deinde finis. Quidam de iniuſtis hoc exponunt, qui poſtremo reſurgent. Niſi fortè hîc agatur de reſurrectione iuſtorum ad gloriam, & ſecundum hoc expone: *Deinde finis*, uidelicet erit huius ſtatus & huius militiæ, unde & bene connectitur.

Cum tradiderit regnum Deo & Patri. Ad huius loci declarationem, qui eſt difficilis intellectu, ſciendum eſt, CHRISTVM poſſe conſiderari ut eſt Deus, et ut homo eſt. — *Nota locum difficilem.* Et iuxta primã cõſiderationem, ſemper habuit regnum cum Patre, nec ullo tempore illud ab eo accepit. Nam ab æterno quicquid habuit Pater, habuit & Filius. Igit hac conſideratione non poteſt dici CHRISTVS accepiſſe ex tempore, aut traditurus unquàm regnũ Patri ſuo: ſed huiuſmodi omnia quæ ſic dicuntur, aptantur illi quatenus homo fuit, ſubiectus Deo & Patri ſuo. De quo primũ dicitur, — *Ioa. 16.* quòd receſſit à Patre: quia uenit in mundum in iſta carne humilis, exinanitus, ut ſeruus, non ut Filius unigenitus. Deinde dicitur quòd recedens à Patre dimiſit gloriam ſuam, ac regnum quod ſibi debebatur: quia cum de iure eſſet ſuper oẽs, ſeipſum demiſit ut eſſet ſub omnibus. Et hoc fuit uerè dimittere regnum. Et tertiò de illo dicitur, quòd receſſit de mundo, & iuit ad Patrem ut acciperet regnum, quod acquiſiuit per uictoriam Crucis. Et ideò nũc regnare dicitur: quia ipſe gubernat eccleſiam, imperando omnibus qui ſunt in cœlo, & qui in terra. Quartò de eodẽ dicitur, quòd reuerſurus eſt in mundum, non ut maneat, ſed ut iudicet mundum: quia Pater omne iudicium dedit Filio. Tunc erit omnium reſurrectio, & tunc finis. Et tunc quinto loco erit quod B. Paulus dixit, Quòd reddet regnũ, ideſt, eccleſiam, Deo & Patri ſuo, quã non ſolùm acquiſiuerit ſanguine, uerùm etiam congregauerit, inſtruxerit, pauerit, direxerit, & euexerit uſque in cœlum ad fruendum Deo in æternum.

Et tunc finis erit regni ſui, ideſt, huiuſmodi regni ſui, *Cum euacuauerit omnem principatum, & poteſtatem, & uirtutem.* Non enim erit ultra regimen uel malorum Angelorum, uel bonorum erga impios uel pios. Et nota per principatum & poteſtatem & uirtutem (quam grecè δύναμιν, ideſt, potentiam dixit) comprehendi omnia regentiũ, uel imperantium, uel exequentium munera.

Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius. Inimici ergo CHRISTI, qui ponendi ſunt ſub pedibus eius, non deputabuntur omnes illi qui damnationem meruerint, ſed illi ſpecialiter & maxime qui impugnauerint eum & doctrinam eius, ut fuerunt perfidi & blaſphemi. Cæteri ad ſiniſtram ſtatuẽtur, & iudicabuntur. Illi uerò ut iam iudicati, ſolo ſitu & loco cognoſcentur. Erunt enim ſub pedibus CHRISTI. Sicut & econuerſò, qui erunt cum CHRISTO iudicantes, non expectabunt iudiciũ: quia & ipſi iudicati inuenti ſunt in hoc mundo. Non hîc agam aduerſus eos, qui CHRISTVM uenturum exiſtimant, & regnaturum mille annis: quorum dogma iam olim exploſum eſt & damnatum, licet nunc quidam deliri homines audeant iterum excitare. Non enim oportet ob quemlibet proferentem ſolicitari, cum & hic locus ex Apoſtolo, & aliæ multæ ſcripturæ, huic hæreſi nimis apertè aduerſentur.

Nouiſſimè autem inimica deſtruetur mors. Inimicam mortem appellat, quia deſtruit hominem: quę & in ipſum CHRISTVM (ipſo tamẽ uolente) uim ſuam exercuit, tametſi nullum ius haberet in illũ: ſed ob hanc iniuriam tandem & illa deſtruetur. Vocat & nouiſſimam inimicam, quia uſq; in mũdi finem inſultat: aut quia eſt pœna peccati, ut primus inimicus ſit peccatum. *Omnia enim ſubiecit ſub pedibus eius*, ſcilicet CHRISTI. Si omnia, ergo & mortem ipſam, & ius & imperium mortis. *Cum autẽ dicat: Omnia ſubiecta ſunt ei &c.* Ne quis ſtultè argumentaretur ex uerbis, Patrem eſſe ſubie-

ctum

ctum Filio. Nam qui ſubiecit ei omnia Pater, Dominus erat omnium, non potens ſe illi ſubijcere. *Cum autem ſubiecta fuerint illi omnia &c.* Tunc CHRISTVS filius ſubiectus erit Deo Patri: non quòd ea parte qua Deus, fuerit unquàm, aut futurus ſit Patri ſubiectus, neq; ſecundum quòd homo nõ fuerit ſemper ſubiectus. poſtquàm fuit: ſed(ſicut diximus) quia ceſſabit regnum militiæ, & illa adminiſtratio ſibi data. *Vt ſit Deus omnia in omnibus.* Quia ad ipſum maximè reſpiciet omnis creatura abſq; medio. Non enim tũc indigebimus mediatore, aut aduocato.

Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis: ſi omninò mortui non reſurgũt? Vt quid & baptizãtur pro illis? Vt quid & nos periclitamur omni hora? Quotidie morior propter ueſtram gloriã fratres, quã habeo in CHRISTO IESV domino noſtro. Si ſecundum hominem ad beſtias pugnaui Epheſi: quid mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgunt? Mãducemus & bibamus: cras enim moriemur. Nolite ſeduci. Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Euigilate iuſtè, & nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidam habent. Ad reuerentiam uobis loquor.

Alioquin quid facient &c. Miræ ſunt circa hunc præſentem locum expoſitiones: quàm autẽ quadrent, uiderint alij. Quidam enim horum occaſione uerborum etiam hæretica crediderunt, quòd pro ijs qui abſq; baptiſmo defuncti eſſent, poſſẽt uiuentes baptizari, ita ut proſit illis defunctis: qđ eſt falſiſsimum & abſurdiſsimum. Hęc eſt igitur expoſitio, quam & alibi ſcripſi, quæ mihi uidetur ueriſsima: Vt hinc intelligantur ij, qui faciũt opera ſatisfactoria, & ieiuniorum, diſciplinarum, & aliarum afflictionum circa corpus. Nam hic baptiſmus dicitur ignis & ſpiritus, quo Dominus dixit ſe baptizandum, Crucem pro nobis accipiẽs: quo & prædixit baptizandos Apoſtolos, cum ait. Vos autẽ baptizabimini Spiritu ſancto nõ poſt multos hos dies. Clarus igitur ſic redditur ſẽſus loci huius. Vnde rectiſsimè cõcludit, Si omninò mortui non reſurgunt, ut quid baptizantur pro illis? Et ipſe de ſeipſo addit: quia & ipſe maximè pro eis patiebatur, & pro ſalute propria.

Locus à nemine idoneè expoſitus.

Luc. 12.

Act. 1.

Vt quid et nos periclitamur omni hora? Hic uide cõtra hæreticos etiam ipſis Manibus infeſtos, quomodo proſunt ſuffragia pro defunctis. *Quotidie morior propter ueſtram gloriam.* Græcè legitur; per noſtram gloriationem, quã habeo in CHRISTO IESV Domino noſtro. Vt ſermo ſit iurantis, teſtanuiſq; gloriationem illam, quã habet in IESV CHRISTO, propter quam & moriebatur quotidie. Mihi tamen magis placet latina lectio, ut quæ ad rem propoſitam magis quadret. Nullo enim opus erat hic iuramẽto, cũ illud palàm appareret.

Pro ſuffragijs pro defunctus

Si ſecundum hominem in beſtias pugnaui Epheſi &c. Clara ſententia, ac ſi dixerit, Ego autem in ſpe reſurrectionis feci, & non ſecundum hominẽ, ideſt, non pro gloria mundi huius, ſed pro mea & alio rum ſalute, & gloria uera. De hac uerò pugna mirum eſt quòd nihil meminerit B. Lucas in Act. cũ tamen res uideretur memoratu digniſsima. Sed paucis ille uerbis multa perſtrinxit, cum dixit, Nõ quaslibet uirtutes faciebat Dominus per manus Pauli. *Manducemus & bibamus: cras enim moriemur*, ac ſi dixerit: Optimum eſſet & ſaluberrimum iſtud mãducandi ac bibendi conſilium, ſi mortui nõ reſurgerent. Nã ita illi conſuiunt qui non credũt reſurrectionem, ſed animam hominis unà cũ corpore ipſo interire docent, ut ſunt Epicurei. Eſt autem locus ex Iſaia. 22. cap.

Act. 19.

Nolite ſeduci: Corrũpunt bonos mores colloquia mala. Ex Menandro poeta ſententia, quę ueriſsimà eſt: ut & ſi quis ab initio non loquatur ſeriò & ex corde, ſed ludo & ioco contra ea quæ ſunt fidei (ut fit à pleriſque, qui uolunt uideri excellere ſapientia) talibus tamen colloquijs ipſe corrumpitur: quia non eſt ludendum de Sanctis. Et iccircò Eraſmi Colloquia, quibus hæc ſententia uериſsimè & appoſitiſsimè conuenit, uitãda ſunt, & igne cremanda tanquàm ueneni plena, & inſtigatione Dæmonis ad pernicïem iuuentutis edita. Tametſi ille uafer & callidus ſimulator, & ſanctorũ tam in terra adhuc uiuentiũ, quàm in cœlis iam beatorum obtrectator, excuſans ſeſe dixerit. Ego iocabar: ludens feci. Senſit iam tandem (ut credo) & ſentiet in perpetuum miſer, quid momenti habuerit illa coram Deo excuſatio. Neq; ij excuſabuntur, qui legunt huiuſmodi peſtifera colloquia, uel eo prætextu, quòd ſeſe oblectent in iocis & argutiolis illis, quæ proculdubiò ſenſim pectus chriſtianum labefactant, & uera pietate ſpoliant. Quapropter aduerſus tales peſtes ſapientiſſimè, & admodum opportunè ſequitur.

De Eraſmi colloquijs.

Euigilate iuſti. Græcè; iuſtè; & melius. Eſt adhortatio ne ſocordia torpeãt: ſed ut euigilẽt, & hoc iuſtè, ideſt, quemadmodũ exigit iuſtitia Dei, quæ eſt in corde piorum. *Et nolite peccare*, ideſt, habete odio peccatum. Quod ſi fieret, non tam facile peccaremus, quia id caueremus quàm diligentiſsimè. *Ignorantiam enim Dei quidam habent.* De maioribus eum loqui exiſtimo, qui pre alijs ſibi aliquid temerè eſſe uidebantur, & regere alios uolebant, unde addit. *Ad reuerẽtiam uobis loquor*, ſiue ad erubeſcentiam, ideſt, ut eos pudeat ignorantiæ ſuæ. Nam ignorare quę ſcire debet homo, pudorem incutit, cum obijcitur. Attendant Præpoſiti & Epiſcopi, qui nihil minus norunt, quàm diſciplinam chriſtianam.

Sed dicet aliquis: Quomodo reſurgunt mortui? Quali autem corpore uenient? Inſipiens tu, Quod ſeminas, non uiuificatur, niſi prius moriatur. Et quod ſeminas: non corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum, ut puta tritici, aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corpus ſicut uult: & unicuique ſeminum proprium corpus. Non omnis caro, eadem caro: ſed alia hominum, alia pecorum, alia uolucrum, alia autẽ

piſcium

piſcium. Et corpora cœleſtia, & corpora terreſtria. Sed alia quidem cœleſtium gloria, alia autem terreſtrium. Alia claritas Solis, alia claritas Lunę, & alia claritas ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in claritate: ſic & reſurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione: ſurget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate: ſurget in gloria. Seminatur in infirmitate: ſurget in uirtute. Seminatur corpus animale: ſurget corpus ſpirituale. Si eſt corpus animale: eſt & ſpirituale, ſicut ſcriptum eſt. Factus eſt primus homo Adam in animam uiuentem: nouiſsimus ADAM in Spiritum uiuificantem. Sed non prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale: deinde quod ſpirituale. Primus homo de terra, terrenus. Secũdus homo de cœlo, cœleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Igitur ſicut portauimus imaginẽ terreni, portemus & imaginem Cœleſtis. Hoc autem dico fratres: quia caro & ſanguis regnũ Dei poſſidere non poſſunt: neque corruptio incorruptelam poſsidebit.

Sed dicet aliquis: Quomodo reſurgunt mortui? Quali autem corpore uenient? Duæ ſunt quæſtiones, quarum prima rem quaſi impoſsibilem uidetur ſup-
Ioa. 6. ponere, ſicut illi dicebant. Quomodo poteſt hic dare nobis carnem ſuam ad manducandum? Ita iſti dicunt: Quomodo reſurgunt mortui? Adhoc autem reſpondet Apoſtolus.

Inſipiens tu: Quod ſeminas, non uiuificatur, niſi prius moriatur. Hac ſimilitudine illud ſuadere uult quod uidetur impoſsibile, ut res ſemel mortua iterum ad uitam redeat. Sed ita apparet in ſemine; quia ut ad uitam ueniat, ipſum prius mori oportet. Vnde nos in hoc mundo ſumus per uerbũ Dei tanquàm ſeminati, & eo modo loquitur euangelium in parabola ſeminis. Et mira eſt ſimilitudo: quia uerbum Dei, quod manet in æternum, & uitam habet in ſemetipſo, uigorem habet ad uiuificandum. *Et quod ſeminas*, hoc dicit reſpondẽs ad ſecundam quæſtionem, quæ rogabat: Quali corpore uenient? Indicat autem nouã futuram qualitatem reſurgentium corporum: non autem aliã ſubſtantiam, contra antiquã hæreſim. *Deus autem dat ei corpus ſicut uult &c.* Græcè: ut uoluit; uidelicet ab initio naturã rebus ſtatuendo. Poterat .n. ex ſemine grani facere oriri lactucam, & fuiſſet lactucæ ſemen: ſed ipſe naturę Author cuilibet ſemini propriam naturam indidit.

Nõ omnis caro, eadem caro: ſed alia hominum, alia pecorum: alia autem uolucrum alia piſcium. Hic cauilloſi
Legis intentio potius quã uerborum ſeueritas cõſiderãda dicere poſſent: quoniam piſces ſunt caro, non licebit in quadrageſima de his comedere. Sed alia eſt caro piſcium, & ideò licet edere: quia non eſt eadem cum pecoribus & uolucribus. Et ridicula argumenta ſunt, quæ in legis uoluntatem inſiliũt, dum uerbis ſuperſtitioſè innituntur. *Et corpora cœleſtia, & corpora terreſtria*, ſupple ſunt. *Sed alia quidem cœleſtium gloria*, quæ eſt ex ſpecie ſeu forma, ut patet. *Alia terreſtrium.* Quæ eſt obſcurior ferme incomparabiliter. *Alia gloria Solis, & alia gloriæ Lunæ, & alia eſt gloria ſtellarum.* Vt etiã inter cœleſtia agnoſcas differentiam. Per ſolem CHRISTVM, per lunam MARIAM, per ſtellas Sanctos intellige. *Stella à ſtella differt in claritate*, ſeu in gloria, ut & inter Sanctos etiam gloriam non parem eſſe agnoſcas, unde ait. *Sic & reſurrectio mortuorum.* Erunt igitur illa corpora omnia glorioſa: ſed aliqua differentia erit nihilominus in claritate. Sic & multæ manſiones, diuerſas in una uita ęterna ſignificant dignitates. Aliter enim ibi lucebit coniugalis caſtitas aliter uiduitas, aliter ibi lucebit ſancta uirginitas. Diuerſę lucebũt, ſed omnes tamen ibi erunt. Splẽdor diſpar: cœlum commune. Vt autem declararet quod erit omnium commune, ſubdit.

Seminatur in corruptione, uidelicet homo, aut corpus eius, dum ſeminatur corruptibilis eſt, & ita ſemen iacitur in re corruptibili. Surgit in incorruptionem. Et hæc eſt una dos, uidelicet corporis incorruptibilitas. *Seminatur in ignobilitate, reſurgit in gloria* Corpus enim noſtrum nũc eſt tenebroſum & obſcurum: tunc lucidum erit, & glorioſum. Et hæc alia dos claritatis. *Seminatur in infirmitate, reſurgit in uirtute.* Hæc eſt dos agilitatis, ut uocant Scholaſtici. *Seminatur corpus animale, reſurgit ſpirituale.* Theologi hanc dotem uocarunt ſubtilitatem: unde habet potentiam admirandam ad penetranda cuncta corpora iſta craſſa. Verùm quia hæc longè abſunt ab humana experientia, & uix credibile eſt homini, eſſe poſſe eiuſmodi ſpiritualia corpora, ſubiecit Apoſtolus.

Dotes corporum beatorũ.
Incorruptibilitas.
Claritas
Agilitas
Subtilitas.

Si eſt corpus animale, eſt & ſpirituale. Bene ſenſum expreſſit latinus interpres: licet quodã tropo hebraico dicatur. Eſt corpus animale, eſt & ſpirituale, ut ſignificetur quod dictum eſt: Si eſt illud, & hoc eſt. Theologicum eſt argumentum propter perfectionem uniuerſi; ne quid cogitabile deſit uniuerſitati. Non enim eſſet (ſi quid cogitabile deeſſet) uniuerſitas. Probat autem ita eſſe teſtimonio ſcripturæ dicentis in principio libr. Gen.

Factus eſt primus homo Adam in animam uiuentem. Significatur hac ſententia, primum illum hominem ex natura ſuæ creationis factum fuiſſe in animam, ideſt, ut anima ſit ſicut forma, cuius gratia eſt materia, ut ſic inde uitam accipiat, & fiat corpus animale. Anima enim ipſi corpori dat uitam. Et B. Paulus citat ſenſum ſcripturæ Geneſeos, quaſi diceret. Hoc de primo homine legimus, quod & ad uniuerſum genus ex eo futurũ pertinet, uidelicet, quòd *Factus eſt in animam uiuentem*, ut ſit animalis & terrenus: ut per hoc intelligamus alium deeſſe hominem ſpiritualem. *Qui factus eſt in Spiritum uiuificantem*, ideſt, propter ſpiritum, ut ab ipſo ueram ipſe homo accipiat uitam ſpiritualem: & ſit ſpiritualis, & non carnalis uita: & ſit ſempiterna, & non temporalis. Vnde ad illud probandum addit egregiè.

Nouiſsimus Adam in ſpiritum uiuificantem. Hic eſt

Chriſtus

CHRISTVS Saluator noſter & Dominus. Non hoc dicit, quaſi Adã caruerit gratia, & fuerit Spiritu ſancto deſtitutus. Ipſe enim gratiam & dona ſpiritualia accepit: non tamen habuit ea ex ſe, ſed participauit ipſe de ſecundo Adam CHRISTO. Nam cum cognouit myſterium, tum & Spiritũ accepit, & gauiſus eſt in CHRISTO & eccleſia. Sed hoc capere non eſt omnium.

Sed nõ prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale, deinde quod ſpirituale. Mirè declarat Dei prouidentiã in effectu eius. *Primus homo de terra terrenus*, hoc eſt, de terra loquens, & de terra ſapiens: *Secundus homo de cœlo cœleſtis.* Græcè legitur: ſecundus homo ipſe Dominus de cœlo. Tamẽ noſtra lectio uerior uidetur: quanquam idem ſenſus ex utraque reſultat. Duplex aũt oritur hic difficultas. Prima, Si primus homo non intelligitur niſi ſecundum corpus & animam ſimul, & magis ſecundum animã, ut uidetur conueniens: equidem nec de terra eſt, nec terrenus dici debet, ſed cœleſtis: quia animis (ut quidam dixit) eſt cœleſtis origo. Secunda difficultas eſt: quia ſecũdus homo CHRISTVS, quoad carnem, de terra fuit ex VIRGINE, ſicut ſcriptum eſt. Veritas de terra orta eſt. Alioqui in errorem incideremus Valentini, qui dixit CHRISTVM attuliſſe corpus de cœlo, propter huiuſmodi ſcripturas, quas noluit ſanè intelligere.

Quamobrem ſciendum eſt, hominem ex humo dictum. Nam & hebraicè Adam nihil aliud eſt, niſi terra rubra. Item ſciendum quòd ſecundũ hãc maximè partem conſideratur, & eſſe dicitur, quę materia eſt, & quam nos maximè uidemus & experimur, & ſcimus: quoniam ex terra & limo ſumus. Propterea ſcriptura dicit: Formauitque Deus hominem de limo terræ. Audi hominem formatum de limo terræ, & ſtatim ſubiecit: Et inſpirauit in faciem eius ſpiraculum uitæ. Et hinc hominem maximè conſideratum ex principiis materię intellige. Et ſubditur: Factus eſt primus homo Adam in animam uiuentem. Quia propter ipſam animã eſt corpus, & corpus propter eam uiuit, ut quę illud animat: ut ſicut corpus terrenum eſt, ita anima terrena ſit, ueluti forma, quam conuenire decuit propriæ materiæ nõ origine, ſed quia immerſa corpori terreno, nec habẽs officium animæ niſi in corpore terreno, cui aptata debeat æquari. Et hoc ueriſsimum quidem eſt ſecundum ſtatum naturalem & animalem. Et ita factus eſt homo terrenus, & perſona ex iſta coniunctione carnis & animæ: & ſic non niſi de terra, quia nõ uenit de cœlo. Nunquàm enim fuit in cœlo ille primus homo Adam terrenus.

At ſecundus homo qui eſt CHRISTVS, de cœlo uenit. Quomodo? quia Verbum Dei erat. Hic enim ſemper erat, & quando uenit, & quando iunctum eſt animæ & carni. Non hoc primò fuit intentum, ut anima carnem uiuificaret, ſed ut anima & caro uiuificaretur per ſpiritum, & ſpiritui ambo ſeruirẽt. Et ad hoc factus eſt homo: & ita factus eſt in ſpiritum uiuificãtem. Quanquam ueriſsimum eſt, quod per animam eius uiueret corpus eius: anima tamen magis propter ſpiritum, ut ad ſe corpus potius traheret, faciẽns illud ſpirituale, quàm econuerſo, ut ſolùm corpori daret eſſe uiuens. Et tamen propter diſpenſationem redemptionis dimiſſa eſt caro CHRISTI paſsionibus, minime illi naturalibus ſecundum modũ naturæ ſpiritualis. Hoc ſæpe uoluit exprimere mirabiliter B. Hilarius, quem aliqui non intelligẽtes, hęreticum ex eius uerbis & peſsimum ſenſum acceperunt. Oſtendit autem Dominus qualis eſſet iuxta propriam ſuam ſibique debitam naturam, quando à mortuis reſurrexit: cui de iure debebatur illa gloria. Et uide ut egregiè ſequitur.

Spiritus ad ui tam animæ & corporis datus

B. Hilarius à quibuſdã per peram intelle ctus.

Qualis terrenus, tales & terreni. Et qualis Cœleſtis, tales & cœleſtes. Ex illis enim duobus, duplicem quoque contrahimus natiuitatem. Ex primo, terrenam: ex ſecundo, cœleſtem. *Igitur ſicut portauimus imaginem terreni:* quia propter peccatum propriis naturalibus redditi ſumus, & terrenis operam dedimus, ſicut ille. *Portemus & imaginem Cœleſtis*, ſcilicet nunc liberati à peccato. Græcè legimus: portabimus; ut ſit ſenſus. Et ſicut portauimus imaginem terreni, id eſt, ſicut in hac uita propter neceſsitates & conditiones uitæ, & naturæ noſtræ corruptibilis, & uariis expoſitæ laboribus & doloribus, & tandem morti, portauimus imaginem terreni propter peccatum, cui ſatisfaciendum erat: ſic poſt mortem portabimus imaginẽ Cœleſtis, id eſt, ad imaginẽ & ſimilitudinem eius erimus in gloria perfecta per redemptionem & glorificationem corporis noſtri.

Hoc autem dico fratres: quia caro et ſanguis regnũ Dei poſsidere non poſſunt. Hinc alium errorem collegerunt quidã, uolẽtes alia nos corpora accepturos, quàm hæc quæ nunc habemus. At hoc contra ſcripturas apertas, & euidẽtiſsimum Iob teſtimonium pugnat aientis: Et in carne mea uidebo Deũ Saluatorem meum. Igitur dicendum, carnem & ſanguinem ab Apoſtolo uocari hominem, quatenus eſt ex Adam terrenus: ut intelligamus oportere nos habere in hac uita imaginem Cœleſtis, i. carnem ſeruientem Spiritui, ue filiĩ Dei. Hęc enim caro merebitur immutari, & poſsidere regnum Dei. Et dicit: poſſidere: pro hęreditare, ut uox gręca oſtendit: quia hęreditate capiemus terrã, ut fratres CHRISTI, & filiĩ Dei, illius hæredes, cohęredes autẽ CHRISTI. *Neque corruptio incorruptelã poſsidebit.* Corruptionem appellat carnem noſtrã peccato corruptam. Et per incorruptionem intellige reſurrectionem & præſeruationem perfectã, mortalitatis & omnis paſsibilitatis expertẽ. Impiĩ enim & peccatores non pertinent ad hanc reſurrectionem, licet non ſint in perpetuum morituri & extinguendi penitus: ſed non ſubſtentabũtur ſpiritu ſuo. Caro enim nõ prodeſt quicquã, ſed Spiritus Dei eſt qui uiuificat. Omnis autẽ caro fœnum. Sed ita Deus efficiet potentia ſua, ut corpora eorum nunquàm corrumpantur: ſicut facies & multis inſenſibilibus, quod declarans tãquàm myſterium & arcanum, ait.

Ecce myſterium uobis dico: Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur.

bimur. In momento, in ictu oculi, in nouiſsima tuba. Canet enim tuba: & mortui reſurgēt incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc, induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem: tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt mors in uictoria. Vbi eſt mors uictoria tua? Vbi eſt mors ſtimulus tuus: Stimulus autem mortis, peccatum eſt. Virtus uerò peccati, lex. Deo autem gratias, qui dedit nobis uictoriam per dominũ noſtrum IESVM CHRISTVM. Itaque fratres mei dilecti, ſtabiles eſtote & immobiles, abundantes in opere Domini ſemper: ſcientes quòd labor ueſter non eſt inanis in Domino.

Nota uerã & germanam lectionem.

Ecce myſteriũ uobis dico: Omnes quidē reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. Duplex hîc lectio, imò triplex. Vna eſt præſcripta, quam habent latini codices, & quam B. Ambroſius ſequitur. Alia eſt: Omnes quidem dormiemus, ſed non omnes immutabimur, & parum hæc diſtat à priore, imò eundem porrigit ſenſum: quia ſi omnes dormiēt, etiam omnes reſurgent. Tertia eſt. Omnes quidem non dormiemus: ſed omnes immutabimur. Et hanc amplectuntur quidam noui, quæ tamen & falſa eſt & periculoſa, nec poteſt (niſi proteruè) ſuſtineri. Sed uideamus quibus ipſi argumentis adducantur, & quibus contrà rationibus occurratur eis, & ſatisfiat. Deinde quibus etiam conuincantur. Primò igitur pro hac lectione adducunt ita haberi in græcis codicibus. Et nos dicimus, aliter habere latinos omnes, qui ex græcis fluxere. Quòd ſi græci codices conſulendi ſunt, dicimus quòd in græcis uetuſtiſsimis codicibus etiam olim inueniebatur uaria lectio. Nam tripliciter legitur græcè, quemadmodum ex commentarijs ad hãc epiſtolam patet, qui nomine B. Hieronymi inſcribuntur: tametſi B. Hieronymus alibi duas tantum lectiones in græcis eſſe admoneat. Hoc autem ex B. Ambroſio reuincitur, qui proculdubiò ex græcis tertiam, quã habemus, ſequitur lectionem: quanq; non admodũ de iſta cõtendimus. Quæro igitur cur hanc deteriorem eligant potius, corrigentes latinã, cũ illa iam antiquata eſſet, & propemodum eam neſciebamus? Si enim ex græcis reparãda erat, hoc fortè excuſare poſſet, ſi ſaltem græci codices omnes in unam illam cõſentirent. At hoc in primis falſum eſt. Dicent fortaſsis, penes maiorē partem græcorum codicum ita haberi. Sed reclamat B. Hieronymus, qui in epiſtola ad Mineriũ & Alexandrum contrà prorſus teſtatur, uidelicet communem lectionem hanc in græcis fuiſſe. Omnes quidem moriemur, ſed non omnes immutabimur. Reclamat & B. Auguſtinus, qui non niſi hanc unam ſolam admonet haberi in græcis. Quapropter & in libr. 2. retractat. cap. 2 ?. emendauit, quodam in loco à ſe dictum futuros aliquos qui minimè eſſent morituri. Origenes hanc noſtrã ſequitur lectionem: Didimus ſimiliter. Quòd ſi quidam Theodorus Heracliotes, & neſcio quis Apollinarius aliam magis probabant (ut B. Hieronymus docet) quid ad nos? quãdo etiam ſe excuſat tales à ſe adductos uelut authores, qui non erant ulla autoritate digni, quos etiã cõtemnere uidetur B. Hieronymus. Neq; tamen ſi in aliquã exiſtimatione fuiſſent, tanti eſſe debent, ut faciant præiudicium aliorum autoritati, & communi lectioni. Sed quidã ijs inauditis nominibus, propter antiquitatis honorem, nimis ſubterrentur. Nec me latet B. Chryſoſtomum iſtis fauere, qui falſa lectione deceptus eſt, & rem (ut ſæpe fieri ſolet) non exactè ita conſiderauit.

Nõ ergo rectè temeritatem ſuam circa immutatam lectionem excuſat Eraſmus propter græcos codices, aiens (& non ſemel) agere ſe interpretem, & profiteri ſe ex fide uertere quod habetur in græcis. Nam cum latini, uerſi nimirum ex græcis, reclament: & græci item inter ſe non conſentiant, & à probatis & fidelibus autoribus communis lectio in græcis alia eſſe perhibeatur, profectò iam non eſt hoc uertere fideliter ex græcis, & interpretem agere (ut ait) ſed iudicem, & aliorũ ſententię doctiſsimorũ ſine ratione detrahere: quod eſt illi in frequenti conſuetudine. Etenim teſte B. Hieronymo, Acatius quidam Cæſarien. Epiſcopus in quęſtione hac, quam ſibi propoſuit, ſic ait: Dicamus (inquit) primùm de eo quod magis in pluribus codicibus inuenitur. Ecce myſterium uobis dico: Omnes quidem dormiemus, ſed nõ omnes immutabimur &c.

Secundò, Dicturi forſitan ſunt, noſtram lectionem conſtare non poſſe, qua dicitur: Omnes quidem reſurgemus, ſiue omnes dormiemus. Aiunt enim in aduentu Domini reperiendos uiuos multos, quos continget non mori. At hoc illud ipſum eſt, quod nos falſum eſſe confidenter aſſerimus, & contra ſcripturas ſatis manifeſtas, & omninò ſine ratione; quin & contra rationes ad perſuaſionem ualidiſsimas non proteruis mentibus. Sed non hîc hac de re diſſerendi locus: in ea quæ ad Theſſa. (largiente Deo) dicemus.

Oēs homines aliquãdo inueniētur mortui.

Hîc tantum ex eis uolo, prius ut ipſi lectionē ſuam ſtatuant. Et quidem in ſuis codicibus græcis (ut proferũt) ita legitur, πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα. Quod ita uertēdum eſt ad uerbum, ſicut & quidam uertunt: Omnes quidem non dormiemus. Hoc uerò iuxta proprietatem ſermonis ſignificat nullos dormituros: quod eſt, nullos morituros. Neq; enim ſic poſitum eſt in Græcis; Nõ oēs dormiemus: quod declararet, Aliquos quidē non morituros, ſed eſt; Omnes non dormiemus; quod (ut dixi) ſignificat, Nulli dormient. Manifeſtum eſt enim apud logicos inter hæc diſcrimen: & iuxta ueram ſermonis proprietatem, quam & ipſæ ſcripturæ ſemper ſeruarunt. Igitur iuxta eorum lectionem, Nulli morituri ſunt. Sic enim cum dicitur. Non eſt impoſsibile apud Deũ omne uerbum, id ſignificatur: Nullum uerbum eſt impoſsibile. Et nõ iuſtificabitur omnis caro corã

illo

illo, ideſt, Nulla caro iuſtificabitur. Similiter multæ aliæ huiuſmodi ſententiæ explicantur.

Adhæc, Quomodo dicere poſſet Apoſtolus: Non omnes dormiemus, cum Dominus ipſe dicat.

Matth. 25.

Dormitauerunt omnes, & dormierunt? Et infinitę ſunt ſcripturę de morte, quę nõ parcet cuiquam. Adde quod ſi uniuerſalis conflagratio mundi ante iudicium futura eſt (ut oẽs fatentur) quis (quæſo) in tanto incendio uiuus ualeat ſupereſſe? Et quomodo uerũ eſt quod dicitur. Nõ omnes dormiemus, ſed omnes immutabimur, cũ nõ ſit futura omnium immutatio, teſte ipſo Apoſtolo, qui ait. Mortui reſurgẽt incorrupti, & nos immutabimur? Non dicit; Et immutabuntur; nec dicit. Omnes immutabimur: quoniam nec illud uerum erat.

Adhæc, Si de his qui non morientur dixit B. Paulus. Et nos immutabimur. Quomodo uerum eſt de ipſo Apoſtolo, quòd non ſit mortuus, cũ ſe inter illos annumeret qui immutabũtur, & nõ morientur? Et quomodo hanc anſam prudens dediſſet exiſtimandi uicinum iudicium, & imminere diem Domini, cum ipſe reſolutionem ſui corporis ſciret, & de illa ſæpe loquutus fuiſſet?

Plura ſunt alia præter hæc, quæ poſſunt obĳci contra iſtam intelligentiam, quibus non arbitror poſſe, niſi perperam, reſponderi: uel illud quod ipſe Apoſtolus tam clarè ait. Sicut in Adã omnes moriuntur: ita in CHRISTO omnes uiuificabuntur. Et reuera qui non moritur, non reſurgit. Et qui non moritur & non reſurgit, non eſt membrũ CHRISTI. Deniq; quis auſit ullũ ab iſto communi debito excipere, ſi neque CHRISTVS, neq; ſanctiſsima MATER eius, neque B. Ioannes baptiſta, neque Apoſtoli & inſignes Patriarchæ & Prophetæ excepti ſunt? Sed obĳciunt de Henoc & Elia, & nonnulli de Dilecto diſcipulo. Nos autem hos fatemur (ſi non ſunt mortui) morituros tamen omninò, & morte quidẽ illuſtri & precioſa ut in Apocalypſi ipſe Dilectus perſpicuè teſtatur habentibus oculos.

In momento, in ictu, ſiue nictu oculi, celeritatem indicat reſurrectionis. Sicut enim dicto creauit ut ſubitò eſſent cuncta: ita erit quodammodo in reſurrectione, *in nouiſsima tuba &c.* Hæc tuba Dei idem eſt (ut quidam exponit) quod uox Archangeli, de qua idem Apoſt. 1. ad Teſſ. 2. In uoce Archangeli &c. Ille enim erit tuba Dei, & putatur Michael.

Quid eſt immutatio Beatorũ.

Et mortui reſurgent incorrupti, ideſt, immortales non amplius morituri. Et per hoc excluditur ordo temporis in reſurrectione, non tamen ordo dignitatis. *Et nos immutabimur*. Nos ſcilicet pĳ & iuſti immutabimur per dotes reſurrectionis, de qua immutatione loquutus eſt ſuperius; ne ſine cauſa aliter atque aliter eadem dictio in eodem etiam contextu, nullo cogente indicio, ſed mero noſtro arbitrio & uoluntate accipiatur.

Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionẽ, quod erit commune bonis & malis per communem reſurrectionem. *Cum autem mortale hoc induerit incorruptionem, tunc fiet ſermo*, ideſt, apparebit uerus & uerificabiſ, *qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt mors in uictoria. Vbi eſt mors uictoria tua? &c.* Victrix mors facta eſt ex peccato: quia habuit imperiũ in omnes. Hęc autẽ uictoria tunc auferetur; quia non erit ulterius neq; lex, neq; peccatum, neque mors. *Stimulus autem mortis peccatum eſt*. Quia mors per illud nos pungit: ut ſit ſenſus. Peccatũ eſt cauſa mortis: quæ mors urget nos tanquã ſtimulus quidam dicens. Meritò hæc pateris, quia peccaſti. Peccato autem ceſſante, mors aculeum non habet: quia qui in Domino moriuntur, nõ tam moriuntur, quàm dormiunt. *Virtus autem peccati lex*. Quòd peccatum habeat hanc potentiam, ut mors ſit nobis ſtimulus, à lege eſt, quam peccator eſt præuaricatus. Vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio iuſtè oſtendi poteſt.

Deo autem gratias, qui dedit nobis uictoriam per Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM. Hic Apoſtolus manifeſtè uult, quòd etiam in hoc mundo nonnulli potiuntur uictoria aduerſus mortem: quoniã legi parent, & euitant peccatum. Quo fit ut his nullus ſtimulus ſit ipſa mors: ſicut accidit B. Paulo, qui diſſolui cupiebat, & eſſe cum CHRISTO: quod & multis uiris optimis contingit.

Remediũ unicũ contra ſtimulũ mortis.

Quare benè ſequitur. *Itaq; fratres mei dilecti, ſtabiles eſtote & immobiles*, uidelicet in fide & charitate, ut euitetis ſtimulum mortis, *Abundantes in opere Domini ſemper, ſcientes quòd labor ueſter nõ eſt inanis in Domino*. Opus Domini eſt opus quodcunq; ipſe precepit tendens in ſalutem. Et hoc opus & labor in eo non eſt fruſtrà, cui datur pro mercede uita æterna.

Cõtra hæreticos negantes mercedẽ & merita.

Hoc eſt opus Dei, quod dedit Pater CHRISTO Filio ut faceret. Hoc opus eſt ſemper faciendum, ſicut ille fecit, & dixit. Quę placita ſunt ei facio ſemper.

Io. 8.

Dicitur autem opus Domini, non ſolùm quia præcipitur à Domino, uerùm etiam quia ipſe Dominus illud nobiſcum operatur per gratiam ſuam & auxilium: & quia etiam fit in eius gratiam, & hoc facit ut nõ ſit labor inanis, & ideò ait: *Labor ueſter non eſt inanis in Domino*. Cõtra uerò ipſe male ĳs euẽturũ minatur qui fuerint auari, & non diuites in Deum. Sententia item clariſsima pro retributione bonorum operum apud Deum, aduerſus hæreticos.

CAP. XVI.

DE COLLECTIS AVTEM quæ fiunt in Sanctos, ſicut ordinaui eccleſiis Galatiæ, ita & uos facite. Per unam ſabbati, unuſquiſque ueſtrum apud ſe ſeponat, recondens quòd ei bene placuerit: ut non cum uenero, tunc collectæ fiant. Cum autem præſens fuero, quos probaueritis per epiſtolas, hos mittã perferre gratiam ueſtram in Ieruſalẽ. Quòd ſi dignum fuerit ut ego eam, mecum ibunt.

Veniam autem ad uos cum Macedoniã pertranſiero: nam Macedoniam pertrãſibo. Apud uos autem forſitan manebo, uel etiã hyemabo: ut uos me deducatis quocunque iero. Nolo enim uos modo in tranſitu uidere.

re. Spero

re. Spero enim me aliquántulum temporis manere apud uos, ſi Dominus permiſerit. Permanebo autem Epheſi uſque ad Pentecoſten. Oſtium enim mihi apertũ eſt magnum & euidens, & aduerſarii multi. Si autem uenerit Timotheus, uidete ut ſine timore ſit apud uos. Opus enim Domini operatur, ſicut & ego. Nequis ergo illum ſpernat. Deducite autem illum in pace, ut ueniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus. De Apollo autem fratre, uobis notum facio: quoniam multum rogaui eum, ut ueniret ad uos cum fratribus: & utique non fuit uoluntas eius ut nunc ueniret. Veniet autẽ cum ei uacuum fuerit.

DE *collectis autem &c.* Erant autem hæ collectæ ſubſidia ſanctorum pauperum qui erant Ieroſolimis. Nam ut in Actis Apoſtolorum legitur, B. Paulus & Barnabas hoc ſibi onus ſumpſerunt, ab eccleſiis gentiũ impetrare aliquid elemoſynarum ad ſuſtentationem eorum qui erant Ieroſolymis Chriſtiani, ubi propter Iudæos, crucis CHRISTI acerbos inimicos, non poterant mendicando uictum quærere, & tamen pauperes erant. *Sicut ordinaui in eccleſiis Galatiæ.* Memor ſuæ obligationis & charitatis. Ecce quomodo B. Paulus pro alijs ſolicitè collectam faciebat, pro ſe autem nihil. Quo in loco non leuiter punguntur prædicatores uerbi, qui pro ſe collectas diligentiſsimè faciunt, pro alijs autem parum, aut nihil. Vnde uerendum eſt ne illis dicatur: Accepiſtis mercedem ueſtram. Quanquã nõ ignorem (ut ſuperius meminimus) Deum ordinaſſe prædicantibus euangelium, de euangelio uiuere: ſed omnis auaritia & procacia ac petulantia abijcienda erat.

In prædicatores auaros.

Per unam ſabbatorum, ideſt, primã, tropo hębraico. Hæc erat dies Dominica. *Vnuſquiſque ueſtrum apud ſe ſeponat &c.* Senſus eſt facilis. Et gratiam uocat beneficentiam & munus: quia liberaliter et gratis erat dandum, & cum omni puritate. *Quòd ſi dignum fuerit ut ego eam &c.* Non enim omnia decent omnes. Vnde uidebatur non eſſe Apoſtolicum talia exequi, propter dignitatem officij, quæ eſt ſeruanda, ſed & in loco humilitatis gratia demittenda: ideò præditus ſumma humilitate Apoſtolus & ardenti charitate ſeipſum ſubiecit. *Veniam autem ad uos, cum Macedoniam pertranſiero &c.* Nihil hîc obſcurum, niſi quòd neſcimus plerũque tempora, quando hæc acta fuerunt. Quod uerò ait: *Vſque ad pentecoſten*. Non dubito quin de feſto dicatur, licet quibuſdam ſine cauſa, & abſque ulla prorſus ratione (niſi ſtudium fuerit contradicendi & abolendi feſta) aliud uideatur, & exponunt, quòd uolebat ibi manere quinquaginta dies.

Oſtium enim mihi apertum eſt magnum & euidens, & aduerſarij multi. Et ſanè conuenit: Vbi enim Deus parat milites ſuos, etiam diabolus armat ſuos, & tunc tempus eſt militiæ ac prælij, non torporis ac deſidię. *Si autem uenerit Thimotheus, uidete ut ſine timore ſit apud uos.* Erat mirum in modum timidus ille dilectus Apoſtolo, ſicut ipſe ad illum ſcribens clarè innuit. *Opus enim Domini operatur ſicut et ego*, ſcilicet in ſalutem animarum. Hoc eſt opus Domini, ut credamus in CHRISTVM, & credẽdo uitam adipiſcamur ęternam. *Ne quis ergo illũ ſpernat.* Si opus Domini ſpernendum non eſt, nec ille qui illud operatur contemnẽdus eſt. *Deducite*, ideſt, dimittite *illum in pace, ut ueniat ad me.* *De Apollo autem fratre &c.* Hîc nota quòd etiam Apoſtolo non morigebantur interdum uiri magni. *Veniet autem cum ei uacuum fuerit.* Grecè ὅταν εὐκαιρήσῃ, ideſt, quando opportunum fuerit.

Vigilate, ſtate in fide, uiriliter agite, & confortamini. Omnia ueſtra in charitate fiant. Obſecro aũt uos fratres, noſtis domũ Stephanæ, & Fortunati, & Achaici: quoniã ſunt primitiæ Achaiæ, & in miniſterium ſanctorum ordinauerunt ſeipſos: ut & uos ſubditi ſitis eiuſmodi, & omni cooperanti & laboranti. Gaudeo autẽ in præſentia Stephanæ, & Fortunati, & Achaici: quoniam id quod uobis deerat, ipſi ſuppleuerunt. Refecerunt enim ſpiritum meum & ueſtrum. Cognoſcite ergo qui eiuſmodi ſunt. Salutant uos omnes eccleſiæ Aſiæ. Salutant uos in Domino multum Aquila & Priſcilla, cum domeſtica ſua eccleſia, apud quos & hoſpitor. Salutant uos omnes fratres. Salutate inuicem in oſculo ſancto. Salutatio: Mea manu Pauli. Siquis non amat dominum noſtrũ IESVM CHRISTVM, ſit anathema maran atha. Gratia domini noſtri IESV CHRISTI uobiſcum. Charitas mea cum omnibus uobis in CHRISTO IESV, Amen.

Vigilate &c. Domini eſt præceptum uigilantia ſæpius (nec ab re) repetitum, quia ſenſus debemus habere aſsiduè experrectos ad uitandũ malum, & operandum bonũ, & obſeruandum inimicorum inſidias multiplices & à dæmonibus, & ab hominibus ſtructas. Fides uerò eſt in qua ſtamus, & uiriliter agimus. Hæc exhortatio ex Pſalmo collecta eſt uigeſimo ſexto: Expecta Dominum, uiriliter age, & confortetur cor tuũ, & ſuſtine Dominum. Expectamus Dominum uigilando, & ſtando in fide. Viriliter agimus, pugnãdo & reſiſtendo fortiter tentationibus. Confortatur autem cor, & ſuſtinet Dominum expectãs bene operando. *Omnia ueſtra in charitate fiant.* Nihil enim tũc fiet perperàm, ſed cuncta ordine, & ad honorem Dei, & ædificationem proximi.

Obſecro autẽ uos fratres noſtis domum Stephanæ &c. ſunt primitiæ Achaiæ. Qui primi uenerunt ad fidem in eo loco. Et quod ait, *ordinauerunt ſeipſos*, intellige quòd accinxerunt ſe ad illud opus, ut miniſtrarent de ſuis facultatibus temporalia ſanctis. Ne quis fatuus hinc colligat, quòd in officijs & ſacris ordinibus quilibet ualeat ordinare ſeipſum:

quod eſſet rectiſſimum eccleſiæ ordinem confundere: imò & ſeipſum. Et uerè magnam ſibi comparat in die Iudicij fiduciam, qui in hac breui uita ſolicitam erga pauperes curam gerit: quia chriſtiani nominis non facit ſola dignitas Chriſtianum: nihilq; prodeſt quòd aliquis Chriſtianus uocetur in nomine, ſi hoc non oſtendit in opere. Scriptum eſt enim: Fides ſine operibus mortua eſt. Iudicium enim ſine miſericordia fiet ei qui miſericordiam proximo non impenderit. Nam quid aliud audituri ſunt qui ſtatuentur ad ſiniſtram, niſi: Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare? Sitiui, & non dediſtis mihi potum? Nudus fui, & non cooperuiſtis me? Vbi nec illi qui ad dexteram erunt, ideò regnum accipient, quia nunquàm peccauerũt: ſed quia peccata ſua mundare eleemoſynis ſtuduerunt. Et illi qui ad ſiniſtram erunt, non ideò mittuntur ad ignem, quia peccatores fuerunt: ſed quia peccata ſua eleemoſynis redimere noluerunt. Ac ſic & illos largitas ſola glorificabit: & iſtos ſola ſterilitas condemnabit. Itaq; huiuſmodi ſanctis exercitijs dedidetant ſeipſos, & ſua, generoſi iſti Chriſtiani; quos ita Apoſtolus commendat, ut præcipiat eis eſſe parſdum, & omnibus in uinea Dñi laborãtibus. Quod utinam ſeriò conſiderarent & Prælati, & alij potẽtes in ſæculo, & diuites, qui tam profuſè in conuiuijs (ad nauſeam ferè ferculorum uarietate & multiplicitate extructis) ſumptus faciunt maximos, quibus poſſent ali innumeri pauperes, fame & frigore pereuntes. Ait igitur de iſtis Apoſtolus.

Refecerunt enim ſpiritum meum & ueſtrum. Non aperit quibus in rebus refocillauerint illum, in ſpiritualibus, ne an in præſentia ipſa, ſeu potius de ſuis facultatibus: quod poſtremum uidetur eſſe uerisſimilius, cum Apoſtolus ipſe eſſet longè opulentior & paratior ad corroborandos illos circa ea quæ erant ſpiritus, & perſeuerantiæ in illo ſancto charitatis opere, ut pro temporalibus redderet ſpiritualia. Et ut prudenti quadam arte Corinthios ad æmulationem animaret, addidit.

Cognoſcite ergo qui eiuſmodi ſunt. Cognoſcere per gratitudinem, & ut eos honore proſequantur iubet, poſtquàm loco ueſtri ſupplent, quæ uos ipſos, & præſenti ſeruitio, & opibus præſtare æquum erat. Sciendum hic inſuper haberi in græcis, hanc epiſtolam per illos fuiſſe miſſam.

Salutant uos omnes eccleſiæ Aſiæ. Aſiã uocat non eam quæ maior appellatur, & quam diuidunt Geographi ab Europa & Africa, ſed intelligit minorem illam Aſiam, in qua erant ſeptem illæ eccleſiæ, ad quas ſuam Apocalypſin ſcripſit Dilectus diſcipulus.

Salutant uos in Domino multum Aquila & Priſcilla. De his fit mentio in Act. cap. 18. qui meruerunt excipere tãtum Apoſtolum in ſuis ædibus, & ſimul etiam manibus laborare. Fœlix ſanè tali hoſpite domus, quæ in eccleſiam conuerſa eſt, & templum Spiritusſancti. Veriſimile enim eſt, omnes illius familiæ ſanctis moribus fuiſſe ornatos, quorum etiam nomine ſalutem dicit Corinthijs Apoſtolus: *cum domeſtica* (inquit) *ſua eccleſia*, per eccleſiam, totam familiam intelligens. Græcè tamen deſideratur, quod additum eſt (nec quidem male) *Apud quos & hoſpitor*. Nam hoc uerum eſt, & expreſſè habetur in Act. in eõdem iam citato capite.

Salutatio: Mea manu Pauli. Salutationem manu propria ſcribebat, non ſolùm quæ eſſet ſui erga illos amoris indicium, uerum etiam ad teſtificandam ſuam eſſe epiſtolam, ne falſi fratres poſſent ementiri ad fallẽdos ſimpliciorum animos. Hoc autem pro indicio obſeruandum ſignificabat, quemadmodum ipſe ad Theſſ. teſtatur.

Si quis non amat Dominũ noſtrum IESVM CHRISTVM *ſit Anathema, Maran atha.* B. Hieronymus duas dictiones eſſe docet, *maran*, ideſt, Dominus *atha*, uenit, temporis præteriti, ut quidam uolunt. Redditur uerò cauſa, quur anathema ei imprecetur, qui non diligit: quia ſcilicet Dominus noſter iam uenit, nimirum in humilitate, & cum omni benignitate, non ad iudicandum, ſed ad ſaluandum quod perierat: ut nulla ſit penitus excuſatio non diligenti. In tantis ærumnis & doloribus, & morte tandem per Crucem decreuit ad nos uenire Dominus, ut ſi quos facilitas creationis ad amandum non moueret, extrema illa noſtræ redemptionis difficultas ad redamãdum prouocaret. Pretium noſtrum ſanguis CHRISTI eſt, qui eos ueritate ſumma iudicabit, quos tam immenſa miſericordia redemit: & ſempiterno illos anathemate feriet, qui eruti de poteſtate tenebrarũ, diabolicæ iterum ſeruituti ſe ſubiecerunt, et ſanguinem teſtamenti ſpreuerunt. Quod à uobis auertere dignetur, qui cum Patre & Spiritu ſancto regnat in ſæcula ſæculorum, Amen.

Gratia Domini noſtri IESV CHRISTI *uobiſcum &c.* Clara ſunt uerba, & iam ſunt à nobis in prioribus epiſtolis expoſita.

Benedictus Deus.

COMMENTARIA

IN POSTERIOREM EPISTOLAM B. PAVLI AD CORINTHIOS.

PAVLVS Apoſtolus IESV CHRISTI per uoluntatem Dei, & Timotheus frater, eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi, cum omnibus ſanctis qui ſunt in uniuerſa Achaia, Gratia uobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino IESV CHRISTO.

HAnc epiſtolam ferunt miſiſſe B. Paulum ex Troade per Titum. Eius argumentum eſſet difficile breuibus perſtringere, quoniam uaria admodum continet. Summabitur autem (ut ita dicam) capitulatim. Porrò nihil hoc in loco uidetur annotandum, niſi quòd ut in ſuperiore epiſtola adiunxit ſibi Soſthenem, tanquàm coautorem epiſtolæ: ita in hac adiungit ſibi Timotheum. Per illam potenter ſaluans (hoc enim ſignificat Soſthenes) per hanc uerò pro ſalute iam adepta honorificans Deum. Nam hoc ſignificat Timotheus. Hoc diximus, quoniam in priore in criminoſos quoſdam, obiurgationes & animaduerſiones præmiſit ad pœnitentiam, tanquàm pharmaca ſalutaria. In hac uerò poſteriore, de fructu pœnitentiæ gratulatur honorificans Deum. Et quia multa etiam de ſe in ſui commemorationem prædicat: intelligere lector debet, ꝙ illa non ex ſe proferebat, & in ſui gloriam: ſed Timotheus, ideſt, honor Dei, qui ſibi erat chariſſimus, cogebat eum. Etenim proprium eſt ſanctorum uirorum, ſe interdum extollere, non quidem libenter, ſed coactè: non ſui gratia, ſed ad ædificationem aliorum, & gloriam Dei & honorem: ideò Timotheum ſibi ſocium aſciſcunt. Hæc autem in eorꝫ gratiam dicta ſint, quos myſtici ſcripturarum ſenſus delectant, qui & ſi apud contẽtioſos facile ſpernũtur, qui plus quàm pietas poſtularet ad ſolam literam ſemper prouocant: ualent tamen plurimum ad ſolatium animi, & ad morum probitatem formãdam. Imò uerò ſunt pleraꝗ; in ueteri teſtamento hiſtoriæ, quę ſi nullis condiantur huiuſmodi myſticis ſenſibus, inſipidæ & parũ dignitatis habere æſtimari poſſunt, & quæ ad noſtram utilitatẽ nihil conducant: & tamen figurę erãt & propter nos ſcriptæ. Sed de his aliâs. Hic quantum ad literam ſpectat, nihil noui non alibi iam expoſitum.

Benedictus Deus & Pater Domini noſtri IESV CHRISTI, Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra: ut poſſimus & ipſi conſolari eos, qui in omni preſſura ſunt, per exhortationem qua exhortamur & ipſi à Deo: quoniam ſicut abundant paſſiones CHRISTI in nobis, ita & per CHRISTVM abundat conſolatio noſtra. Siue autem tribulamur, pro ueſtra exhortatione & ſalute: ſiue conſolamur, pro ueſtra conſolatione, & ſalute: quæ operatur tolerantiam earundem paſſionum quas & nos patimur, ut ſpes noſtra firma ſit pro uobis: ſcientes quoniam ſicut ſocii paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis.

Benedictus Deus &c. A gratiarum actione incipit pro more ſuo. Id eſt enim benedicere Deum, quod eſt agere illi gratias. *Et pater Domini noſtri* IESV CHRISTI. Frequenter in epiſtolis ſuis nominat B. Paulus Patrem & Filium, non ut excludatur, ſed ut ſubintelligatur Spirituſſanctus: quia Patris & Filij nexus eſt communis, & reciprocus amor. *Pater miſericordiarum*, ideſt, fons & origo omnium miſericordiarum, quæ à ſęculo ſunt. *Et Deus*, ideſt, autor *totius*, ſiue omnis *conſolationis: qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra.* De ſeipſo loquitur B. Paulus. *Vt poſſimus & ipſi conſolari eos, qui in omni preſſura ſunt.* Nulla eſt tam grata tamꝗ; iucunda afflictorum conſolatio, quàm illa quæ ab afflictis uenit, uel qui iam pericula euaſerunt: aut qui in tribulationibus conſtituti etiam gaudent. Nam & ij uerius et magis compatiuntur. Vnde apud quendam,
Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.
Per conſolationem, qua et ipſi conſolamur à Deo. Deus amicis peculiaribus, quia grauiſſima patiuntur, non ſolum uberiorem conſolationem subminiſtrat: uerumetiam excellentiore modo, ac certiore,

tiore, uidelicet per ipſos Dei angelos internè miris modis, quos nos ignoramus. Vnde & ipſi certiſſimi fiunt de dilectione Dei in ſe, & cum Pſalmiſta aiunt. Secundum magnitudinem dolorum in corde meo conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam.

Siue autem tribulamur pro ueſtra exhortatione & ſalute: ſiue conſolamur pro ueſtra conſolatione & ſalute. Græca lectio clarior ſic habet. *Siue autem tribulamur, pro ueſtra conſolatione & ſalute: ſiue autem conſolamur, pro ueſtra conſolatione ac ſalute.* Ergo tribulationes & afflictiones B. Pauli cedebant in conſolationem, ac ſalutem illorum. At quo pacto de afflictionibus Apoſtoli conſequebant illi conſolationem, niſi quia hoc eſt corporis myſtici, ut maiora ac potiora membra patiantur pro minoribus atque indignioribus membris, ut cum ipſis remiſſius agatur? & hæc eſt communio ſanctorum. Sic ait ille de Domino noſtro IESV CHRISTO; quòd factus eſt egenus, ut illius inopia nos qui inopes & miſeri eramus, diuites efficeremur. *Quæ operatur tolerantiam earundem paßionum, quas & nos patimur.* Verè abſque aliqua ſpirituali conſolatione nullus quicquam poſſet libenter tolerare. Quinimò niſi ſuperexcellat conſolatio tribulationem, nemo diu patietur aduerſa. Illa igitur cõſolatio, qua per B. Pauli tribulationem & conſolationem conſolabantur Corinthij, cauſa erat, ut & ipſi Corinthij tolerarent eaſdem, ſiue eiuſdem generis paſſiones. *Vt ſpes noſtra firma ſit pro uobis.* Ecce unde alitur & roboratur ſpes, nimirum in tolerantia ac patientia, ut quantò quis duriora patit, tantò eius ſpes fiat ſolidior. *Scientes quòd quemadmodum ſocij paßionum eſtis: ſic eritis & conſolationis.* In hoc eſt enim Dei iuſtitia: ut pro modo non ſolùm gratiæ, uerumetiam laboris, & patientiæ retribuat: contra hæreticos.

De conſolatiõe ſanctorũ in tribulationibus.

In hereticos.

Non enim uolumus ignorare uos fratres, de tribulatione noſtra quæ facta eſt in Aſia: quoniam ſupra modum grauati ſumus ſupra uirtutem: ita ut tæderet nos etiã uiuere. Sed ipſi in nobiſmetipſis reſponſum mortis habuimus, ut non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo, qui ſuſcitat mortuos, qui de tantis periculis nos eripuit & eruit: in quem ſperamus, quoniam & adhuc eripiet, adiuuantibus & uobis in oratione pro nobis: ut ex multarum perſonis facierum, eius quæ in nobis eſt donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis. Nam gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quòd in ſimplicitate cordis & ſynceritate Dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei conuerſati ſumus in hoc mundo: abundantius autem ad uos. Non enim alia ſcribimus uobis, quàm quæ legiſtis & cognouiſtis. Spero autem quòd uſque in finem cognoſcetis, ſicut & cognouiſtis nos ex parte: quòd gloria ueſtra ſumus, ſicut & uos noſtra in die Domini noſtri IESV CHRISTI.

Non enim uolumus uos ignorare de tribulatione &c. Tribulatio, quam ſe pertuliſſe in Aſia ſignificat, non ſatis nota eſt nobis. Quæcunque autem fuerit illa, cum tam inſigniter citetur ab ipſomet B. Paulo, ualdè magnam fuiſſe oportuit, qua ſupra modum ſe grauatum fuiſſe prædicat, ac ſupra uirtutem, ſeu ſupra uires. *Ita ut tæderet nos etiã uiuere.* Aliqui uertũt: *Ita ut deſperaremus etiam de uita.* Primum dictum, ſcilicet ſupra modum & ſupra uires afflictum fuiſſe illum, uidetur ab ipſomet Apoſtolo reprobari, cùm dixerit: Fidelis Deus, qui non patietur uos tentari ſupra id quod poteſtis. Nunc autem ponit tentationem ſupra modum, ac ſupra uires. Sed reſpondetur, quòd amicos & electos ſuos ſupra eorum uires tentat Deus: non tamen ſimpliciter ſupra uires habita diuini auxilij ratione, quo conſiderato, non eſt ſupra uires tentatio. Hoc autem facit Deus, ut illi perfectè ſe agnoſcant, qui non poſſent tanta perpeti, niſi Dei præſentaneũ adeſſet auxiliũ.

De exceßiuis tentationibus ſanctorum.

Sed ipſi in nobismetipſis reſponſum mortis habuimus, ut non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo qui ſuſcitat mortuos. Reſponſum mortis eſt inualeſcentia illa, & tribulationis apprehenſio, quæ opprimit hominem ad necem uſque, niſi ſuccurrat Dominus. Sentiebat enim B. Paulus ſe non poſſe reſiſtere per uigorem uenientem à morte. Et in hoc reſponſo per hanc concertationem uenit prouentus, iuxta illud: Sed faciet cum tentatione prouentum, ut poſſitis ſubſtinere. Etenim didicit ipſa experientia teſte, non eſſe fidendum in proprijs uiribus, ſed in Deo, qui mortificat, & uiuificat: deducit ad inferos, & reducit. *Qui de tantis periculis nos eripuit.* Græcè, de tanta morte, aut de tantis mortibus. *In quem ſperamus, quòd & adhuc eripiet.* Si iam eripuit, dedit ſpem futuri, quòd & eripiet: quoniam perfecta ſunt Dei opera. Et hæc eſt confirmatio fidei, & ſpei ſanctorum, conſiderare præteritas gratias, et euaſiones. *Adiuuantibus & uobis in oratione pro nobis.* ſunt enim effectus plurimi uenientes à Deo, qui exigunt orationes, & non priuatas tantùm, ſed etiam Chriſtianorum communes: qualis eſt liberatio eorum qui ſunt Præpoſiti eccleſiis, ſicut erant Apoſtoli. Vult enim ſapientiſſimus Deus, ut quę ad rem publicam & communionem pertinent, ea communiter ab omnibus adiuuentur. Sic eſt mos eccleſię ſanctiſſimè inſtitutus, ut oretur pro Papa, & Antiſtitibus, & Imperatore, & Regibus: quoniam publicas illi perſonas ſuſtinent, unde multa & bona & mala poſſunt prouenire, ut hæc prohibeat Deus, illa promoueat. Neq; enim fruſtrà meminit ſcriptura factam ſine intermiſſione orationem dum B. Petrus ſeruaretur in carcere. Quantum uerò noſtris temporibus refrigueerit populorum erga ſuos paſtores amor & reuerentia, utinam non pateret plus ſatis: ita ut orationes ſubditorum uerſæ ſint in detractiones & contemptum aduerſus Prælatos.

Act. 12.

Nota.

 Vnde

Vnde minime mirum ſi propter peccata uulgi permittat Deus regnare hypocritas. Pro qualitate enim ſubditorum diſponuntur actus regentium, ait Magnus ille Gregorius.

Vt ex multarum perſonis &c. Perturbata aliquantulum uidetur huius loci ſententia: quæ proculdubiò hæc eſt. Reddit rationem quamobrem uelit eos qui multi erant, pro ſe orare ut eripiatur ab illis mortibus. Hæc autem eſt, ut à multis perſonis agerentur gratię, pro dono ſibi per orationem collato, id eſt, liberationis ſuæ, & tolerantiæ ſuæ. Sciebat enim gratas Deo eſſe gratiarum actiones: & tantò gratiores, quantò a pluribus redderentur, qui beneficia acceperint. Vnde ut rem ualdè abſurdam oſtendit in euangelio Dominus de illis decem leproſis mundatis, quorum unus tantum redierat, qui gratias egit. Et uerè communis multorum eſt hæc erga Deũ ingratitudo: uitium profectò peſſimum, Deo & hominibus infeſtiſſimum. Sicut enim gratitudo & gratiarum actio, eſt quædam tacita ſupplicatio, ut quæ accepimus dona conſeruentur, et augeantur: ſic econuerſò, ingratitudo cauſa eſt, ut nedum quod oratur, impetretur, ſed & quod eſt datum, meritiſſimè auferatur.

Pro debitis gratiarum actionibus.

Nam gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Non eſt difficile uidere connexionem huius loci cum ſuperiore, ſi retineatur quod diximus, B. Paulum hactenus dixiſſe cauſam ſuam eſſe cauſam communem, & propterea intereſſe omnium ut orarent, & obſecrarent, & gratias agerent pro ſua ipſius ſalute. Nunc id probans ait. *Nam gloria noſtra*, ſeu gloriatio noſtra, *hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quòd in ſimplicitate cordis &c.* De teſtimonio conſcientiæ, non ſolùm ſcripturæ ſanctæ, & ſacri doctores, uerùm etiam Ethnici prædicarunt excellenter, quanta in eo conſiſtat mentis pacatio, & quanta tranquillitas, & quanta fortitudo, & gloria: unde quidam dixit. Hic murus aeneus eſto, nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa. Eſt & cuiuſdam ſapientis celebris ſententia, quam & plerique magni autores uſurparunt, eã ut ueriſſimã comprobantes: dixit enim. Hæc eſt ſumma boni, mens quæ ſibi conſcia recti eſt. Vnde B. Auguſtinus, ſi quis Ethnicos repudiet (qui tamẽ in multis, quę prudenter ac ſapienter cogitarunt atque literis mandauerunt, temerè non ſunt ſpernendi) in lib. contra Secundinum ait. Senti de Auguſtino quicquid libet: Sola me in oculis Dei conſcientia non accuſet. Ecce quomodo in hoc ſolùm quieſcebat, ſi conſcientia propria non accuſabatur. Quî autem potuiſſet, niſi certitudinem ſerena conſcientia afferret? Quin ille etiam Dilectus ait: Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. Sed qualem fiduciam? Audi quod ſequitur: Et quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata eius cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita coram eo facimus. Hæc ille, qui teſtimonium perhibet ueritati. Vnde clarè accipitur, in conſcientia (ſi tamen rectè diſcutiatur) non eſſe deceptionem. Verùm plurima ſunt pro hac ſententia de certitudine & pace, quam reddit homini iuſto bene explorata, & ignara peccati conſcientia.

Pro ſecuritate à conſcientia bona.

1. Ioa. 3.

Sed turbantur quidam, cum aliâs dixerit B. Paulus: Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Qui certè locus (ſi ueritas præferenda ſit humanis commentationibus) planũ habet ſenſum, & longiſſimè ab eo remotum, qui diſſideat à ſententia noſtra. Loquebatur enim (ſicut eo in loco declarauimus) B. Paulus de iuſtificatione uera & perfecta, & cũctis perſpicua, quando proferetur iudicium à iudice qui non decipitur: & iuſtificabuntur ab eo, hoc eſt, iuſti pronunciabuntur, qui uerè inuenti erunt iuſti. Hæc iuſtificatio non contingit à ſola ipſius priuati hominis conſcientia: ſed expectandus eſt uerus & legitimus iudex, & tempus pręfixũ, quùm reuelabuntur abſcondita tenebrarum, ut ibidem clarè explicat ipſemet Apoſtolus. Nam in conſcientia noſtra quid ſit, quidue lateat, nemo alius uidet. Et ideò nullus plenè iuſtificat apud alios, etiam ſi ſit ipſe iuſtiſſimus, & ſeſe iuſtiſſimũ eſſe certiſſimè ſciat. At quia homini ſatis eſt conſciẽtia ſua, & teſtimonium conſcientiæ ſuæ legitimè exploratæ, atque probatæ: ideò et hoc ſatis eſt illi interim, ut glorietur in corde coram Deo: humiliter tamen & ſobriè, in Domino ſcilicet, Spiritu etiam internè conteſtificante, ſicut gloriabatur Apoſtolus. Quæ quidẽ gloriatio nondum eſt perfecta, quandiu poteſt excidere homo, & mentem in hac uita mutare.

Sed uide nunc qua de re teſtimonium fuerit conſcientiæ, *Quòd in ſimplicitate cordis, & ſynceritate Dei conuerſati ſumus in hoc mundo*, hoc eſt, non duplici animo ut hypocritæ, ſed ſyncerè. Nec cuiuſcunq; ſynceritatis, ſed diuinæ, quæ ex Deo eſt. Adiecit. *Et in gratia Dei*: ac ſi dixerit, non ſperãs, aut confidens in hominibus, ſed ſolùm in protectione diuina: & ſic ſolebat antiquitus dici. Et hûc ſpectat quod legimus in Actis, quùm recedente Barnaba cum Marco, fratres dicuntur proficiſcentem Paulum tradidiſſe gratiæ Dei, hoc eſt, uotis & orationibus commendaſſe illum diuinæ protectioni & gratiæ. Cùmque talem fuiſſe conuerſationem ſuam in hoc mundo dixiſſet, addidit: *Abundantius autem ad uos*, ſeu erga uos. Apud eos enim ita ſe geſſit, ut nullam dederit uel malignis occaſionem detractionis, ut patet in ſuperiore epiſtola: Et nunc ait. Act. 14. et. 15

Non enim alia ſcribimus uobis, quàm quæ legiſtis, & cognouiſtis: Græcè melius legitis & cognoſcitis. Legebant enim aſſiduè in ſcripturis: & cognoſcebant de Domino IESV CHRISTO per lumen fidei, & ut B. Ambroſius ait, per miracula & ſigna, & prodigia, quæ faciebat Deus per manus B. Pauli. *Spero autem quòd uſque in finem cognoſcetis &c.* Senſus eſt, Quòd ſimus nos gloriatio ueſtra, & uos noſtra (Nam gloria patris & magiſtri, eſt gloria filiorum & diſcipulorum, & econtrariò) ſpero uos cogniturus perfectè in die Domini, ſicut nunc ex parte iam cognouiſtis: quia præ illa cognitiõe quæ tũc erit, omnis hæc

noſtra

noſtra in prçſenti uita mortali cognitio ex parte eſt, hoc eſt, tenuis & imperfecta ualdè.

Et hac confidentia uolui prius uenire ad uos, ut ſecundam gratiam haberetis: & per uos tranſire in Macedoniam, & iterum à Macedonia uenire ad uos, & à uobis deduci in Iudæam. Cum ergo hoc uoluiſſem, nunquid leuitate uſus ſum? Aut quæ cogito, ſecũdum carnem cogito, ut ſit apud me; Eſt; & ; Non? Fidelis autem Deus: quia ſermo noſter qui fuit apud uos, non eſt in illo; Eſt; &; Non; ſed eſt in illo; Eſt. Dei enim Filius IESVS CHRISTVS, qui in uobis per nos prædicatus eſt, per me, & Syluanum, & Timotheum, non fuit in illo; Eſt; &; Non; ſed; Eſt; in illo fuit. Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt, in illo; Eſt; Ideò & per ipſum, AMEN, Deo ad gloriam ueſtram.

Qui autem confirmat nos uobiſcum in CHRISTO, & qui unxit nos Deus: qui & ſignauit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus noſtris. Ego autem teſtem Deum inuoco in animam meam, quòd parcẽs uobis non ueni ultrà Corinthum: non quia dominamur fidei ueſtræ, ſed adiutores ſumus gaudii ueſtri. Nam fide ſtatis.

Et hac confidentia &c. Hîc Apoſtolus ſignificat, quòd in hac confidentia ac perſuaſione, utpote qui apud illos cognitus eſſet ut pater, ac magiſter bonus, ac propterea cum honore ac reuerentia ſuſcipiendus, uolebat proficiſci ad illos, ut ſecundam haberent gratiam. Vocat ſecundam gratiam, reſpectu prioris gratiæ, qua per euangelium eos genuerat, ac formarat tunc paruulos in CHRISTO. Volebat enim operari in illis pro augmento gratiæ ac ſtabilimẽto. Et hoc uocat ſecundam gratiam. Narrat quomodo uolebat per eos ire in Macedoniam: & rurſum è Macedonia redire ad illos. In ſuperiore tamen epiſtola dixit, quòd iturus Macedoniam nolebat per eos tranſire: ex quo uidetur quòd hanc uoluntatem tranſcũdi per illos (de qua hic eſt mentio) habuerat B. Paulus antequàm ſcriberet ad illos priorem, & mutauerat. Nec eſt mirandum eſſe in ſanctis mutabilitatem conſiliorum, ob multa improuiſa quæ illis occurrunt, præſertim apud eos qui peculiari Spiritusſancti uoluntate ad ſalutem uariorũ hominum diriguntur. Contingit .n. ſæpenumerò multa tractantibus ac uaria, ut iuxta opportunitates mutẽt ſententias. Verũ quia ignari negociorum hanc ſententiæ mutationem poſſent inconſtantiç & leuitati tribuere, idq; præſertim in ſanctis uiris, adiecit.

Cum ergo hoc uoluiſſem &c. Grçcè ſignificantius: *Cum ergo hoc deliberaſſem, num leuitate uſus ſum? Aut quæ delibero, ſecũdum carnẽ delibero, ut ſit apud me; Eſt; & ; Non;* ac propterea leuitas? Difficilis hic locus uidet, & obſcurus. Mihi tamen eius uerus ſenſus hic uidetur. Cùm duo uitia in conſilio de mutanda ſententia poſſint interuenire: Alterum leuitas, quùm quis nõ ex graui cauſa recedit à priori ſententia, ſed leui uento hâc illâc circunfertur: Alterum uerò pertinacia, quæ eſt dementis & ambulantis ſecundum carnem, qui quod ſemel ſtatuit, & libet, etiam ratione ſuadente atque urgente ut mutet, non tamen uult mutare, ſed; Eſt; ſemel prolatum, uult ut ſit; Eſt: &; Non; ſemel prolatum, uult ut ſit; Non. Sic enim habet græca lectio: Eſt eſt, & Non non. Vtrunque autem uitium à ſe B. Paulus hoc ſermone depellit, ac ſi clarius dixiſſet. Quòd non uenerim, cum tamen me uenturum deliberaſſem, non fuit leuitas in mutando conſilium, ſed ex cauſa graui illud mutaui. Et quod deliberaui me uenturum, non deliberaui ſecundũ carnem, id eſt, ut ex libitu meo uenirem: ſed deliberationes meas uolui ſemper eſſe poſitas in uoluntate Dei, non in mea: ut quod in lucrum ſpirituale magis ceſſerit, illud faciam tandem. Ipſemet enim in priore epiſtola hoc exprimit, ubi apertè conſilium ſuum in Domini manum reiicit, aiens: Si Dominus permiſerit.

Duplex in mutanda ſententia peccatũ.

Ne autem exiſtimarent, quæ in Dei nomine prædicauerat, & promiſerat in uerbo Domini, ea eſſe ſimiliter huius generis, nimirum mutationi ſubiecta, cõmodè addidit. *Fidelis autem Deus.* Scilicet in uerbis & promiſſionibus ſuis. Illius enim deliberationes, quas prædicaui uobis, non ſunt hominis deliberationes, ſed Dei qui eſt fidelis, & nulli ſubiectus uanitati. Vnde & prædicatio diuinarum promiſſionum debet eſſe ſimiliter conſtans, & nulla ex parte nutare. Quare ait: *Quia ſermo noſter qui fuit ad uos, non fuit fuit; Eſt; &* Non, id eſt, uarius & inconſtans. Nos enim conſtanter affirmauimus quod uerum eſt, & immutabile de IESV CHRISTO Domino & Redemptore noſtro: Vnde ait.

Prædicator euãgelij debet eſſe conſtans & uerax.

Dei enim filius IESVS CHRISTVS, qui in uobis per nos prædicatus eſt, per me, & Syluanum, & Timotheum, nõ fuit; EST, &; NON; ſed; Eſt; in illo fuit. Quotquot enim Dei promiſſiones in illo; Eſt; & in illo; AMEN; Deo ad gloriam per nos. Sic habet græca lectio: & ſenſus eſt, quòd omnes Dei promiſſiões ſunt fundatæ in ipſo; Eſt; quod eſt Deus. Ego ſum qui ſum, inquit, ille. Et non poteſt negare ſeipſum. Non eſt enim mutatio ulla in Deo, qui æternus eſt. Quid autem eſt promiſſio Dei, niſi Deus ipſe promittens? Si igitur non mutabilis Deus, nec ipſa Dei promiſſio: adiecit. *Et in ipſo AMEN.* Hîc nominaliter ponitur; AMEN; & ſignificat CHRISTVM, in quo omnes Dei erga nos promiſſiones fundantur. Nam AMEN & ueritatẽ, & firmitatem ſignificat. Ipſe autem Veritas eſt, & Verbum Dei, quod manet in æternum; cui data ſunt omnia à Patre. Nam & per illum omnia condidit, & collapſa inſtaurauit: & confirmauit illi hoc fœdus in ſempiternum.

Amen eſt Chriſtus.

Ne mireris, lector, cùm dico; AMEN; poni hîc nominaliter, & ſignificare CHRISTVM. Id .n. apertè indicat Dilectus in Apocalypſi ubi ait: Et Angelo Laodicæç eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit

Apoc. 3.

AMEN, teſtis fidelis & uerus. Quod autē ſequi-
tur: *Deo ad gloriam per nos:* Clarè ſignificat quòd
illæ promiſsiões omnes fundatæ in CHRISTO
reſultant in Deū ad eius gloriam. *Per nos* (inquit)
quia per Apoſtolos & prædicatores uerbi mini-
ſtros, efficaces fuerunt in iis qui crediderunt, &
obtemperauerunt euangelio.

Qui autē confirmat nos uobiſcū in CHRISTVM.
Dixerat B. Paulus Dei promiſsiones ad illos per-
tinere per miniſterium ſuum, eo quòd ipſo offe-
rente Dei pollicitationes & dona, & ipſis accepta-
tibus, unde ſermo fit admixtus fide, oritur effica
cia promiſsionum, & conglutinatio fundamen-
torum, ideſt, ipſorum cum ſuperædificatis lapidi
bus. Ne autem male intelligerent hęc fieri abſque
Deo, addit: *Qui & ſignauit nos.* Græcè σφραγι-
σάμενος, hoc eſt, qui ſimul coniunxit nos, & quo-
dammodo concluſit, ac ſigillauit in illum:

Et qui unxit nos Deus (ſupple tu) is fuit qui hæc no-
bis effecit per unctionem ſuam, ideſt, per donū
Spiritus qui uenit à CHRISTO, qui dicitur Vn-
ctus eximiè, ut de eius plenitudine omnes acce-
Cant. 1. perimus: unde Sponſa. Oleum effuſum (inquit)
nomen tuum. Per id ergo quod ait; *Nos:* includit
& illos, ſeruato tamen cuiq; ſuo ordine. Vnde
Propheta: Ecce quàm bonum, & quàm iocundū,
habitare fratres in unum. Sicut unguentum in ca
pite, quod deſcendit in barbam barbam Aaron:
Quod deſcendit in oram ueſtimenti eius: ſicut
ros Hermon qui deſcendit in montē Sion. Quo-
niam illic mandauit Dominus benedictionem &
uitam uſq; in ſæculum. Hoc pſalmo egregiè oſtē
ditur Dei ſapientia & ordo, quomodo unguen-
Pro ordine in eccleſia Dei tum quod eſt in capite omniū CHRISTO, ideſt,
gratia CHRISTI per illum ueniens, prius deſcē
dit è capite in barbam, ideſt, in Apoſtolos & Euā
geliſtas, in quibus Dei barba, ideſt, fortitudo co-
gnoſcitur, quæ per barbam Aaron deſignatur.
E barba autem in oram ueſtimentorum deſcen-
dit. Per oram autem ueſtimentorum Aaron, in-
telligit populos fide illi conglutinatos, & com-
participes unguēti ſancti. Eſt & alia pulcher-
rima ſimilitudo de rore Hermon, qui eſt mons, &
ſignificat maledictū & anathema. Hic fuit CHRI
STVS mons, maledictum & anathema pro nobis
factum ad tēpus, & ex parte. Et hinc omnis ros
benedictionis, qui effluit in montem Sion, quæ
eſt eccleſia perfectorum: ut tota Hieruſalem par-
ticeps fiat benedictionis. Quoniam illic mandauit
benedictionem Dominus, & uitam æternam: quia
extra eccleſiam non eſt ſalus. Hęc facit Deus per
CHRISTVM in gloriam ſuam, qui fecit ut ex tā
to maledicto, tanta exoriretur benedictio.

Pro charactere in baptiſmo *Et ſignauit nos.* Signamur nos omnes in baptiſ-
mo ſancto, inuiſibili quodam ac ſpirituali ſigno,
quod characterem uocant Scholaſtici. Quod ſi
hæretici derideant, quaſi ſcholaſticorū ſit commen-
tum, non eſt magnopere curādum. Hoc enim
hæreticorū ſemper fuit propriū, ea reiicere quæ
quaſi digito in ſcripturis non oſtenduntur. Nam
hæc de charactere doctrina non tantum eſt recen-
tium Scholaſticorū, ſed & priſcorum Patrū, cū
id B. Auguſtinus expreſſè ponat in lib. cōtra Par
menianum. 2. Nec eſt uerisimile illum de ſuo ca-
pite excogitaſſe, ſed traditione accepiſſe, & à ſcri
pturis iuxta ſenſum eccleſiæ. Baſilius magnus
eius meminit in eo ſermone quo exhortatur ad
ſanctum baptiſma. Hoc eſt ergo quod hic ait:
Et ſignauit nos. Quod & ratio comprobat manife-
ſta. Si enim ſignantur ſerui hominum quibuſdā
etiam inuſtionibus: & legitimi milites habent
certa ſuorum Ducum ſigna, ut cognoſcatur cui
militant: Quid miri eſt, aut cur non ſit rationi cō
ſentaneum, ut & qui dant nomen in baptiſmo, &
efficiuntur ſerui & milites Dei ſub duce CHRI-
STO, aliquo ſpirituali ſigno in perpetuum teſti-
monium inurantur, uel ad gloriam ſuam, ſi per
manſerint fideles, uel ſi ſecus, in opprobrium ſem
piternum? Signati ergo erant Corinthii cha-
ractere baptiſmi. Apoſtolus autem etiam ſuper-
addito charactere ſacerdotii, & magni atq; apo
ſtolici epiſcopatus ſignatus eſt: qua gratia unctus
fuit à Deo. Sunt uerò de charactere ſcholaſti-
cæ quæſtiones, quas nunc dedita opera miſſas fa
cimus, tanquàm alienas ab hoc præſenti noſtro
commentariorum inſtituto.

Et dedit pignus: aut melius iuxta græcam lectio-
nem, *arrabonem Spiritus.* Hoc eſt donum gratiæ, ſi-
ue charitatis ac iuſtitiæ, quod à Spiritu ſancto in-
funditur. Et eſt pignus, imò arrha, pars uidelicet
præmii futuræ uitæ perfectæ: Inchoatur enim
hîc quaſi in arrha præmium futuri ſæculi: quod
qui non ſtatuunt, frigidè militabūt. Caietanus hāc
unctionem & arrham ad Apoſtolos contrahit,
exponens hoc pacto: Ecce (inquit) quartum do-
num, quo profitentur ſe habere certitudinem fu-
turæ fœlicitatis æternę, habendo in propriis cor
dibus ſpiritualē arrham. Arrha enim tam ſpōſis,
quàm negotiatoribus datur in ſecuritatem con-
tractus. Certitudo ergo ſpei tanta diffuſa eſt in
eorum cordibus, ut cognoſcāt ſe habere arrham *Caietanus pro certitudine gratiæ.*
Spiritus ſancti de æterna fœlicitate. Cum his ſi-
quidem donis, non ſtat uaria prædicatio, ut cla-
rè patet. Hæc ille. Quæ adieci, ut ea cōſiderēt, qui
gratiæ certitudinem negant eſſe poſſibilem.

Ego autem teſtem inuoco Deum in animam meam.
Hoc manifeſtum eſt iuſiurandum: contra eos qui
omninò prohibent iuramentum. Neceſſariò au- *Iuſiurādum B. Pauli.*
tem ab Apoſtolo adhibitum eſt ad faciendam fi-
dē, propter obloquutores, & pſeudoprophetas,
qui ut ſeipſos extollerent, autoritate ipſius in pri
mis B. Pauli depreſſa, ſectatores ſibi conciliare
moliebantur. Et rationem cur ſe ad eos non con-
tulerit, tanto roboratam iureiurando reddit,
Quòd parcens uobis non ueni ultrà, ſiue hactenus, *Co-
rinthum.* Significauerat eis in alia epiſtola, profe-
cturum ſe in Macedoniam, non tamen per Corin
thum. Hic ſuæ moræ cauſam affert, nimirum ut
illis parceret, ideſt, ne manum ad uirgam cogere-
tur mittere. Sunt enim pleraq;, quorum animad-
uerſionem præſentes prætermittere non poſſu-
mus: abſentes autem prudenter interdum lon-
giuſculè moram trahimus, ne per nos ipſos animad
uertere cogamur, cùm tamen ſpes eſt reſipiſcen-
tiæ.

Inſtructio prælatorum.

tiæ, ſed alia leniore uia. Et hoc eſt notandum ad doctrinam prælatorum quorundam, inter quos etſi reperiantur non pauci, quos nullus domus Dei zelus tangit, exiſtūt tamen aliqui plus ęquo præcipites ad ultionem delinquentium.

Non quod dominamur fidei ueſtræ &c. Declarat Apoſtolus ſuam ergà illos poteſtatem non eſſe deſpoticam, quàm habent Domini in ſeruos & mancipia ſua: ſed politicam, quæ eſt Regum & Magiſtratuum in ciues. Non enim illi ſerui eius erant, niſi per charitatem, ſecundum quam oportet nos inuicem ſeruire: unde ait. *Nam fide ſtatis:* Quia enim fide ſtatis, ideò ingenui eſtis, & liberi coram Deo, adepti hanc conditionem per fidem, facti nimirum filij Dei. Ergo Prælati, quibus in ædificationem Deus poteſtatē dedit, conſiderandi ſunt tanquàm adiutores ad perfectionem tabernaculi Dei uiuentis: in quo commune eſt gaudium omnium, qui ſuperædificātur. Ideò ait: *Sed adiutores ſumus gaudij ueſtri:* Videlicet ut gaudium ipſum; quod cœptum eſt in uia, perficiatur tandem: quod erit cum facie ad faciem uidebimus in cœleſti patria.

CAP. II.

STATVI AVTEM HOC, ipſum apud me, ne iterum in triſtitia uenirem ad uos. Si enim ego contriſto uos, & quis eſt qui lætificet, niſi qui contriſtatur ex me? Et hoc ipſum ſcripſi uobis: ut non cum uenero, triſtitiam ſuper triſtitiam habeā, de quibus oportuerat me gaudere: confidens in omnibus uobis, quia meum gaudium omnium ueſtrum eſt.

Nam ex multa tribulatione & anguſtia cordis ſcripſi uobis per multas lachrymas: non ut contriſtemini, ſed ut ſciatis quam charitatem habeam abundantius in uobis. Si quis autem contriſtauit me, non me contriſtauit, ſed ex parte: ut non onerem omnes uos. Sufficit illi qui eiuſmodi eſt, obiurgatio hæc quæ fit à pluribus: Ità ut è contrario magis donetis, & conſolemini: ne forte abundantiori triſtitia abſorbeatur qui eiuſmodi eſt. Propter quod obſecro uos, ut confirmetis in illum charitatem. Ideò n. & ſcripſi uobis, ut cognoſcam experimentum ueſtrum, an in omnibus obedientes ſitis. Cui autem aliquid donaſtis, & ego. Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui, propter uos in perſona CHRISTI, ut non circumueniamur à Satana. Non enim ignoramus cogitationes eius.

STatui autem hoc ipſum &c. Apud ſe inquit ſic ſtatuiſſe murato conſilio, nolle iterum in triſtitia uenire. Triſtitiam uerò intellige communem, tam ſuam, quam illorum: unde ait. *Si enim ego contriſto uos, quis eſt qui me lætificet, niſi qui contriſtatur ex me?* Erāt contriſtati Corinthij de terribili ſupplicio illo, quādo Satanę tradidit inceſtuoſum. Apoſtolus autem ex ea re non minore triſtitia ſe affectum teſtatur, & indigere conſolatione. Sicut patri non rarò euenire ſolet, qui dum uerberat filium peccantem, nonnunquàm grauiorem ipſe dolorem ſentit: nec alia poteſt ratione conſolationem accipere, niſi ſeipſum filius corrigat. Sic B. Paulus non ſe lætificari poſſe ſignificat, niſi ab eo quem ipſe contriſtauerit, aut potius qui triſtitiam acceperit. Vbi non obſcurè oſtendit, non eſſe Præpoſito finem ſuæ intentionis ultimum, ſcilicet contriſtare ſubditum ſuum, ſed emendationem eius uelle: unde lætificaretur et ipſe.

Pro prælatis qui cum auſteritate & potentia imperant.

Et hoc ipſum ſcripſi uobis. Quid iſtud eſt quod ait ſe illis ſcripſiſſe? niſi quòd non erat tunc uenturus ad illos, quia nolebat contriſtari: ſed expectabat emendationem eunctorum perfectam, qui erant in crimine, ne cogeretur uenire in poteſtate & uirga. Recole de ſuperiore epiſtola minas illas. Tanquàm non uenturus ſim ad uos, ſic inflati ſunt quidam? Veniam autem ad uos citò ſi Dominus uoluerit. Et cognoſcam non ſermonem eorum qui inflati ſunt, ſed uirtutem. Quid uultis? In uirga ueniam, an in charitate, & ſpiritu manſuetudinis? hæc ibi. Nunc ſe alium quodammodo inſinuat. *Vt non cum uenero triſtitiam habeam.* In latinis adijcitur, *ſuper triſtitiam.* B. Ambroſius legit: Ne cùm ueniſſem, triſtitiam haberem. Senſus eſt ergo planus: Ideò ſcripſi uobis me noluiſſe uenire in triſtitia, ut interim uos ita geratis, ut cùm uenero inueniam uos emēdatos: & ita cum lætitia, non cum triſtitia, ueniam.

Nam ex multa tribulatione, & anguſtia cordis ſcripſi uobis per multas lachrymas &c. Oſtendere uult hoc in loco Apoſtolus ſe non delectari triſtitia, & pœnis in eos ob crimina infligendis: tametſi in priore epiſtola paulò ſeuerior uideri potuiſſet, tradendo illum hominem Satanæ: quo facto (ut eſt ueriſimile) contriſtauit nonnullos. Hic omnem ſtudet remouere ſiniſtram opinionem, ubi maximam exprimit triſtitiam ſuam, dum teſtificatur ex multa tribulatione, & contritione cordis ſe ad eos ſcripſiſſe cū multis lachrymis. Non enim ut dominator ſe gerere cupiebat ad uindictam, ſed ut adiutor fidei ad pœnitentiam ſalutarem: & ut pater miſericors, qui non tam ſacrificium, quàm miſericordiam deſiderat. Ideò illa ſcripſit ità durè anteà, non ut contriſtarentur, ſed ut noſcerent ſuam erga illos charitatem ampliorem, tanquàm pij patris, qui filiorum ſalutarem cupit emendationem.

Si quis autem contriſtauit me. In græcis non legitur, me: rectius quidem. Simpliciter ergo ait: *Si quis autem contriſtauit*, ideſt, ea fecit, quæ triſtitiam ingerunt & dolorē (ſatis innuit illum inceſtuoſum) *Non me contriſtauit: Sed ex parte*, ideſt, Non me ſolum: quia ego ſum pars eorum quos contriſtauit. Contriſtauit enim omnes bonos, & amantes honoris CHRISTI. *Vt non onerem oēs*

nos:

uos: Si enim me unum ſolum (uobis omnibus excluſis) aſſererem ab eo contriſtatum, hoc eſſet onerare uos oẽs, quaſi probãtes tam enorme delictũ, & nullam triſtitiam de malo concipientes.

Sufficit ei qui eiuſmodi eſt, obiurgatio hæc quæ fit à pluribus &c. Quia plerique, & maiores (ut decebat) iam increpauerant eum, uult Apoſtolus hoc illi ſufficere ad emendationem: ita ut deberent minores ei condonare & ſolari, ne plus nimiò uel ſpretus, uel conuicijs poſt mutatam uitam laceſſitus, abſorberetur abundantiore triſtitia, quæ tandẽ trahit in deſperationem. Vnde obſecrat confirmari in illo charitatem. Nihil enim tam ualidum ad cõfirmandam in alio charitatẽ, quàm mutuæ erga illum charitatis oſtenſio. Et hoc ait ſe ſcripſiſſe, ut experiretur an illi eſſent obedientes in omnibus. Adiecit quòd & ſi quid illi donauerũt, hoc eſt, ſi quid criminis remiſerunt parcentes delinquẽtibus, et ipſe donauit. Et quodcunque ipſe donauit, ſi quid aliquando ulli donauit, propter eos fecit, ideſt, in eorum gratiam & utilitatem, ad conſeruandam concordiam & pacem.

In hæreticos negãtes iuriſdictionem in eccleſia. *In perſona* CHRISTI, hoc eſt, ſubſtinens perſonam CHRISTI. Et hoc contra illos, qui negãt poteſtatem remittendi peccata in eccleſia in perſona CHRISTI. Quo in loco aduertat acutus lector, duplicem eſſe peccati remiſſionem in eccleſia, Prima eſt abſque iuriſdictione in baptiſmo: quia ibi homo mori dicitur in CHRISTO, & ſic ſatisfacere peccato. Secũda uerò eſt de qua hîc B. Paulus, quæ fit autoritate data nobis à CHRISTO, quæ eſt iuriſdictionalis in perſona CHRISTI: hoc contra hæreticos.

Vt nõ circumueniamur, ſiue occupemur, ut græca uox ſonat, *à Satana.* Hæc enim eſt circumuẽtio Satanæ, ut poſſit mactare oues, primò illas diſpergẽdo: quod fit ſi immodica duritia tractentur ſubditi, unde apoſtaſiã meditantur. Dum. n. in ouili manent, ideſt, in cõmunione, uix habet facultatẽ Satanas: quia propter orationes & ſolatia inuicem colligati retinentur. Et frater qui adiuuatur à fratre,
Prou. 18. eſt tanquàm ciuitas firma, ut ait ſcriptura. Denique ait ſe nõ ignorare cogitationes Satanæ: donũ profectò magnum eſt, ut poſsint euitari, atque eludi technæ eius multiplices. Hoc autem certum eſt, inter alia quæ in nos omni conatu molitur, illud eſſe primũ, diſpergere & ſegregare à cõgregatione eccleſiæ, & particularium ouilium. Tunc enim ſubitò & ex improuiſo irruit, mactat, & ſanguine noſtro, quem ſummopere ſitit, impletur: nunquam tamen ad ſaturitatem. Et hæc norunt regularium congregationes: quoniam maximè in his erratur.

Cum uoniſſem autem Troadẽ propter euãgelium CHRISTI, & oſtium mihi apertum eſſet in Domino: non habui requiem ſpiritui meo, eo quòd non inuenerim Titũ fratrem meum: ſed ualefaciẽs eis profectus ſum in Macedoniam. Deo autem gratias, qui ſemper triumphat nos in CHRISTO IESV, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco: quia CHRISTI bonus odor ſumus Deo, in iis qui ſalui fiunt, & in iis qui pereunt. Aliis quidem odor mortis in mortem: aliis autem odor uitæ in uitam. Et ad hæc quis tam idoneus? Non enim ſumus ſicut plurimi adulterãtes uerbum Dei: ſed ex ſynceritate ſicut ex Deo, coram Deo in CHRISTO loquimur.

Cum ueniſſem autem Troadem propter etc. Narrat Apoſtolus aduentum ſuum ad Troadem, & ipſius profectionis cauſam, nimirum ad euangeliũ annunciandum: & uiam ſibi datam ad hoc efficiendum, ſcilicet oſtium apertum in Domino. Et tamen (quod mirandum eſt) teſtatur ſe non inueniſſe requiem ſpiritui ſuo, eo quòd non inueniſſet ibi Titum fratrem ſuum: quod uidetur non ſatis cauſæ fuiſſe ad diſcedendum inde, patefacto præſertim ſibi ad prædicandum oſtio. Quapropter ſubaudiendum eſt, hoc illum feciſſe propter aliquam aliam urgentem neceſsitatem, ad quam indigebat ipſo Tito ad quoddã opus melius. Nã & quædam leuioris momenti bona plerũque relinquenda ſunt ad promouenda meliora. Videtur autem hoc totum in eorum gratiam dicere, proptereà quòd expectabat Titum à Corinthijs, quẽ ad inuiſendos illos miſerat, ex cuius præſenti ſermone poſteà reſcire fideliter poſſet, quomodo illi ſeſe haberẽt. Ergo profectus in Macedoniã illum ibi recepit. Sed hoc Spiritu Dei actus fecit: quoniam in Troade habuit uiſionẽ illã pro Macedoniis, ut illûc ad euangelizandum properaret. *Sed ualefaciens eis profectus ſum in Macedoniam.* Credo ad Philippenſes, unde hanc fertur ſcripſiſſe epiſtolam.

Deo autem gratias, qui ſemper triumphat nos in CHRISTO IESV. Triumphare eſt celebrare uictoriam ducendo captiuos ad oſtentationem. Quia ergo Paulus fuit aduerſarius Deo, & CHRISTO, cum captiuus factus eſt (licet uolens) & ſeruiret Deo militans illi: triumphari ſe aſſiduè dicit à Deo, dum fœlicisſimam captiuitatem ſuam oſtẽtabat. *Et odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco.* Quæ enim Dei ſunt, uidelicet quòd eſt miſericors, quòd eſt uerax, non conſpiciuntur niſi in effectibus, quos fecit in CHRISTO & per CHRISTVM in Apoſtolis ſuis: qui fuerũt quaſi odor illarum uirtutum Dei, & CHRISTI ad refocillandum genus humanum: unde ait.

Quia CHRISTI *bonus odor ſumus* Deo. Sicut odor emittitur ex agitatione, & confricatione rei, in qua inſit uirtus odoris: Item cũ res ad ignẽ ponitur ut aduratur, uelut thus, & quæ ſunt huiuſmodi, tunc odor excitatur. Ita ex tribulatione ſanctorum, & ignita prædicatione, extra funditur odor uirtutum per ueritatem, per patientiã, per charitatis feruorem, in manſuetudine & benignitate, & reliquis effectibus charitatis admirandis, qui ſũt bonus odor ipſi Deo, ideſt, ad eius gloriam: qui quidem odor diuerſa & contraria operatur,

ratur in diuerſis, uidelicet ut ipſe declarat, *in his qui pereunt, & in his qui ſalui ſunt &c.* ideſt, in his qui aptati ſunt ad perditionem: & in his qui aptati ſunt ad ſalutem: quæ quidem aptatio à nobis

Qui propriè dicuntur perire. eſt. Si enim bonum odorem oblatum & inſpiratū non admittimus, ſed excludimus & reijcimus, aptamus noſmetipſos ad perditionem. Et tunc dicimur perire: quia hoc prudentes eligimus & uolentes. Et fit nobis odor ille bonus in mortem gratiæ, in mortem nimirum illam ſecundam & ſempiternam, & meritò: quia agnoſcentes odorē bonum, aut ualentes agnoſcere, non tamen probauimus. Quòd ſi ecōuerſò illum recipimus, admittimus, ac probamus, fit *odor uitæ in uitam*, ideſt, uitæ gratiæ in uitam gloriæ Et hoc nobis concedat per ſuam miſericordiā dominus Deus noſter.

Et ad hæc quis tam idoneus? Licet græcè non legatur; *Tam*, uerùm non malè ſuppletur. Proculdubiò autem B. Paulus ſe idoneum ad hæc uoluit inſinuare: quoniam ille fuit (ſicut Dominus Deus ſuus IESVS) in ſignum cui cōtradiceretur, ut effunderet odorem ueritatis euangelij in patientia ſua, & oſtenſione ſpiritus, in ſignis, & prodigijs, & uarijs uirtutibus: unde ait. *Non enim ſumus, ſicut plurimi.* Græcè; *multi*: Et in quibuſdam legitur; *cæteri*; quod non ita placet: niſi hîc intelligas cōmendari apoſtolicam tantum prædicationē. Et per cęteros intelligas non CHRISTI Apoſtolos, nec ab Apoſtolis miſſos: ſed alios qui ſe ſuo arbitratu & electione conſtituebāt tales. Illi enim erāt *adulterantes*, ſiue cauponantes, *uerbum* Dei: quoniā ſicut caupones malum uinum apponunt pro bono, quod per admixtionem aliquam inficiunt, ut ſic illud uēdant peregrinis & hoſpitibus, non ſecus pſeudoapoſtoli illi faciebant. Hos nunc egregiè imitantur hæretici noui, qui fidem ſolam prędicant carni: & loco durioris, ſed ſalutaris pœnitentiæ & contritionis, CHRISTI paſſiones

Contra nouos prædicatores carni placentes gratis donatas omni tempore uulgo obtrudunt, nulla diſtinguentes tempora, quæ ante baptiſmum fluxerunt, & quæ & poſt baptiſmum receptum inſequuntur. Hoc uerò callidè quidem agunt, ut placeant carni: quia & ipſi gloriam in carne appetentes, à ſemetipſis loquuntur, & à ſpiritu erroris, non ex ſpiritu ueritatis. Sed nō ſic noſter Doctor; non ſic: ſed (ut ipſe inquit) *ex ſynceritate ſicut ex Deo, coram Deo in* CHRISTO *loquimur.* Contra illam infectionē, & cōtaminatam pſeudoapoſtolorum doctrinam oppoſuit ſuam ſynceritatem, quę in hoc probatur, quùm quis non ex ſe loquitur, ſed ex Deo, & Spiritu eius: ut prædictū fuit.

Matth. 10. Non enim uos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris ueſtri qui loquit in uobis: & addit.

Coram Deo: tanquam ſemper cernentes Dei præſentiam, qui uidet omnia: id quod non faciunt pſeudopsopbetæ. In CHRISTO quoniam homo in eccleſia exiſtens, in CHRISTO quoque exiſtit, qui in eccleſia eſt, & in medio noſtrûm, & continens nos omnes, qui mēbra ſumus corporis eius. Hoc autem non poterant dicere pſeudoapoſtoli, qui iam ab eccleſia erant ſegregati: quoniam illis contradicebant ipſi Apoſtoli ueri, & explodebant eos. Tales noſtra ætate ſunt noui magiſtri, qui ſeſe in totius eccleſiæ cenſores propria autoritate, ideſt, temeritate erexerunt.

CAP. III.

INCIPIMVS ITERVM noſmetipſos commendare? Aut nunquid egemus, ſicut quidam, commendatitiis epiſtolis ad uos, aut ex uobis? Epiſtola noſtra uos eſtis, ſcripta in cordibus noſtris: quæ ſcitur & legitur ab omnibus hominibus, manifeſtati quoniam epiſtola eſtis CHRISTI miniſtrata à nobis, & ſcripta non atramento, ſed Spiritu Dei uiui: non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Fiduciam aūt talem habemus per CHRISTVM ad Deum. Non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt: qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti, non literæ ſed ſpiritus. Litera enim occidit: ſpiritus autem uiuificat.

BEatus Paulus uolens à ſe depellere, quod apud omnes uitio datur, uidelicet quòd *iterum*, ideſt, hac ſecunda epiſtola inceperit ore proprio ſe laudare, & commendare inſinuando ſe alijs per cōmemorationem propriarum uirtutum, cùm ſcriptum ſit. Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua: *Prou. 27.* oſtendit primum ſe non imprudenter facere, ſed prudenter, hoc eſt, ſciens qua ratione ſit adductus: non equidē inanis alicuius cupiditate gloriæ (quod eſt pleriſque propriū) ſed mera charitate coactus, & diuini honoris zelo inflammatus. Ait ergo: *Aut nunquid egemus, ſicut quidam.* Innuit non defuiſſe qui tali artificio famam ſibi & honorem mendicarent, *commēdatitijs epiſtolis ad uos, aut ex uobis?* Quod perinde eſt ac ſi dixerit: Nūquid ego adeò ſum ignobilis CHRISTI Apoſtolus, & ea nominis penuria laborans, ut egeam commendatitijs aliorū ad uos in gratiā mei literis, aut ueſtris ad alios, quibus ad aliquē fauorem mihi pateat aditus? quemadmodum facere illi ſolent, qui per huiuſmodi literas commendationes conciliare ſibi procurāt: ac ſi dixerit manifeſtè. Ego non me commendo uobis, ea dicendo quæ uos ipſi neſciatis: aut etiam quæ neſciat mundus, ut ſic indigeam ab alijs ad uos, & à uobis ad alios literis comendatitijs.

Quòd autem non indigeret iſtis comendationibus per epiſtolas atramento ſcriptas, quæ pereunt, & parum probant, hoc per epiſtolam uiuam & manērem ſuadet, aiens. *Epiſtola noſtra uos eſtis, ſcripta in cordibus noſtris.* Quod ut ſubtilius intelligamus (quoniam metaphoricus ſermo eſt) non eſt dubium, quin epiſtola ea ſit, quæ ſcribitur

bitur

bitur, ut mittatur legenda. Dicit ergo primũ fuiſſe illos ſuam ipſius epiſtolam, ſcriptã in ſuo corde à Deo, quos ab eo acceperat tanquam ſignatos, atq; ſcriptos in corde ſuo ad ſaluandũ eos propter immenſam charitatem, qua illos amplectebatur, ita Deo ſcribente. Et quia illam multis modis foris oſtendebat, dicit: *quæ ſcitur & legitur ab omnibus hominibus.* Et indicans quomodo eſſet miſſa iſta epiſtola, ut poſſet legi ab omnibus, addit; *Manifeſtati*, hoc eſt, in eo quòd manifeſtemini, ut ſermo græcus potius ſonat. *Quòd eſtis epiſtola* CHRISTI, *miniſtrata à nobis*. Quoniã & in uobis, ideſt, in cordibus ueſtris ſcripſit Deus legem ſuam per miniſterium noſtrum.

Et ſcripta, non atramento. Quandoquidem Dominus IESVS, qui per miniſterium noſtrum ſcripſit hanc ſuam epiſtolam, ſcripſit eam non atramento, ideſt, non liquore illo atro, & hominum manu compoſito, qui obliteratur, & corrumpitur: *ſed Spiritu Dei uiui*, qui æternus eſt & efficax in nobis. Ideò dixit; *uiui*, quia per uitam potẽtia eius ſumma ſignificatur. Vnde ſæpius legimus iuramentum, Viuit Dominus: in quo potentiam teſtificatur. Spiritus enim eſt uitæ, & ipſe totus uita eſt: & ita omnipotens. Et hoc etiam erat eius proprium iuramentum. Viuo ego. *Non in tabulis lapideis*, ſicut illa uetus lex olim, quæ ſcripta fuit in tabulis lapideis: ſed non proficiebat, quoniam infirmabatur per carnem rebellem. Oportebat ergo mortificari carnem, & ita ſcribi in tabulis cordis carneis: quod fecit Spiritus ſanctus in illis, infundens eis charitatem, accepto per fidem CHRISTI euangelio.

Fiduciam autem talem habemus &c. Hîc incipit rationem reddere, cur tam liberè de ſe loqueretur & in ſui laudem, aiens quòd illam tantam fiduciã habuit *per* CHRISTVM, ipſo nimirum miniſtro omnium donorum. Nam propter illũ, & per illum, omnes participes ſumus gratiæ & uirtutis ſuæ, ſecundum menſuram fidei. Et nõ ſolùm dicit per CHRITVM habere ſe talem fiduciam, uerum etiam *ad Deum*, ideſt, in Dei gloriam, & non ſuam propriam: unde & bene ſequitur.

Non enim ſumus ſufficientes, ſiue idonei, *cogitare aliquid ex nobis quaſi ex nobis: ſed ſufficientia*, ſiue idoneitas, *noſtra ex Deo eſt.* Multa habemus ex nobis quaſi ex nobis: quia naturalia eorum principia ſunt in nobis. Sed ut bonũ faciamus corã Deo, & ſi ſit ex nobis, non tamen ex nobis: quia non ex natura, aut inſitis natura uiribus in nobis: ſed ex Dei gratia & fauore procedit, & conſequenter à principio (licet intrinſeco) tamen informato gratia quę eſt Dei donum, & deſuper uenit.

Quo in loco iugulantur & qui liberum arbitrium negãt (ut Manichæi) quòd fatetur Apoſtolus ſufficientiam cogitãdi ex nobis: Et ſimul proſternuntur qui tantum libero tribuunt arbitrio, ut abſq; gratia & auxilio ſuperno uelint ipſũ poſſe rectè operari. Et ideò dixit; *quaſi ex nobis*: *Qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti, non literæ, ſed ſpiritus*, ideſt, non ad docendum tantũ quæ ſunt diuinæ ueritatis per literam, ſed ad hoc ut accipiatis donum Spiritus, ut quam audiſtis legem, poſsitis perficere. *Litera enim*, ideſt, doctrina legis ſcripta alibi quàm in corde, *occidit*: quia nemo illam ſeruat, nec enim poteſt, ut alibi declarauimus. *Spiritus autem uiuificat*: quia dat uires ad faciẽdum, unde uenit uita. Scio aliter exponi hunc locum à quibuſdam: ſed ſenſum germanum explicui, quem magis probauit B. Auguſtinus in libro de Spiritu & litera.

Quòd ſi miniſtratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria, ita ut non poſſent intendere filii Iſrael in faciem Moyſi, propter gloriam uultus eius, quæ euacuatur: quomodo non magis miniſtratio ſpiritus erit in gloria? Nam ſi miniſtratio damnationis in gloria eſt, multò magis abũdat miniſterium iuſtitiæ in gloria. Nã nec glorificatum eſt quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam Si enim quod euacuatur, per gloriam eſt: multò magis quod manet, in gloria eſt. Habentes igitur talem ſpem, multa fiducia utimur. Et nõ ſicut Moyſes ponebat uelamen ſuper faciem ſuam, ut non intenderent filii Iſrael in faciem eius, quod euacuatur: ſed obtuſi ſunt ſenſus eorum. Vſque in hodiernum enim diem idipſum uelamen in lectione ueteris teſtamenti manet non reuelatum: quod in CHRISTO euacuatur. Sed uſque in hodiernum diẽ cum legitur Moyſes, uelamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Cum autem conuerſi fuerint ad Deum, auferetur uelamen. Dominus autem Spiritus eſt. Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Nos uerò omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandẽ imaginem trãſformamur à claritate in claritatem, tanquàm à Domini Spiritu.

Quòd ſi miniſtratio mortis etc. Nota eſt hiſtoria, quam hîc commemorat Apoſtolus. Nam cùm Moſes accepiſſet à Domino tabulas legis in mõte, & deſcendiſſet ut eas legeret populo, uiderũt filij Iſrael, & ipſe Aaron, cornutam faciem eius, ideſt, gloriæ radios, & claritatẽ prodire ex uultu illius, ita ut metuerent etiam accedere ad illum. Quo facto ſignificare uoluit Spiritus ſanctus, ad miniſtrationem diuinorum teſtimonium Dei requiri, ut ea quæ miniſtrabantur, diuina eſſe propter apparentem gloriam intelligerentur.

Si hoc igitur in miniſtratione illius legis, quæ ceſſare debuit (cùm non eſſet æterna) per aduentum legis æternæ: & ideò eius gloria erat euacuanda adueniente maiore gloria: Quantò ergo magis miniſtratio nouę legis debuit eſſe in gloria, ideſt, in excellenti teſtimonio ſignorum, & prodigiorum, & Spiritus ſancti illuminantis corda: imò etiam ſenſibiliter uenientis, ſicut fuit in eccleſia primitiua: Et hoc dixit ad oſtendendum, non

Præſtantia legis nouæ præ illa ueteri.

magnopere

magnopere mirandum, ſi uideri poterat Apoſtolus ſeipſum commendare. Non enim hoc erat ſe commendare, ſed ad id quod quàm latiſsimè patebat eorum oculos conuertere: ne in luce meridiana cæcutirent, aut lippirent.

Diuerſa legis & euãgelij miniſtratio.

Nam ſi miniſtratio damnationis in gloria eſt: multò magis abundat miniſterium iuſtitiæ in gloria. Ponit differentiam inter miniſtrationem legis, & miniſtrationem euangelij. Nam legis miniſtratio, erat miniſtratio damnationis: quia lex poſita iniuſto & contumaci, non poterat operari niſi damnationem, ut quæ operaretur præuaricationem in homine malo. Omnes autem erant mali. Miniſtratio autem euangelij, erat miniſtratio iuſtitię, quę infundebatur credenti in Dominum IESVM. Et ob eam cauſam decuit ut lex noua euangelicæ iuſtitiæ ſuperaret ueterem in oſtenſione uirtutis diuinæ, & gloriæ. *Nec enim glorificatũ eſt quod claruit in hac parte. propter excellentem gloriam.* Senſus eſt, illam legis gloriam, præ excellenti gloria euangelij, quodammodo non fuiſſe gloriam: quoniam à maiore ſydere obſcuratur minus, & meritò. Vnde ait: *Si enim quod euacuatur, per gloriam eſt: multò magis quod manet, in gloria eſt.* Ita enim debet excedere gloria noui teſtamenti gloriam ueteris, quantò quod manet, ideſt, quod eſt perpetuum, illud excedit quod ceſſat & euaneſcit.

Habentes aũt talem ſpem, multâ fiducia utimur, ideſt, habentes ſpem non temporalium, ſed æternorũ per glorioſius & firmius Dei teſtamẽtũ, utimur multa fiducia. Græcè, παῤῥησίᾳ, hoc eſt, libertate loquendi ampla pro gloria Dei & CHRISTI, nunc ex magna parte manifeſtata. *Et non ſicut Moſes ponebat uelamen ſuper faciem ſuam, ut non intenderent filij Iſrael in faciem eius, quod euacuatur.* Rurſũ nota eſt hiſtoria, quomodo Moſes miniſtrans illam legem, apparuit cornuta & radiante facie filijs Iſrael. Sed cùm loquebatur eis, ponebat uelamen ſuper faciem ſuam, ſignificans illis, ut nõ intenderent in faciem eius quod euacuatur, ideſt, in illam priorem gloriam: ſed expectarent aliam uenientem, ideſt, ut non intenderẽt in literam, ſed in ſpiritum: nõ in Moyſem, ſed in CHRISTVM: non in carnalia, ſed in ſpiritualia: non in temporalia, ſed in æterna. Nã hæc manent: illa euacuãtur.

Loci difficilis ac ſubtilis expoſitio.

Græci quidam codices non dicunt in faciem, ſed, in finem: ut ſit idem ſenſus. Nam finis obſeruantiæ illius legis, erant bona terræ quæ promittebantur, ad quæ intendebat ille populus, & nũc etiam intendit, & totus inhiat: contra quam ipſe Moſes cupiditatem eo uelamine admonebat, tãquàm ſi diceret. Gloria mea nulla eſt: ueniet fortior me, quẽ debetis audire, qui eſt ipſe uera imago Dei, & gloria eius. Non ego ſum illa imago Dei, ſed ille: & ille eſt gloria Dei, quæ non habebit uelamen. Aſsiduè quippe magis ac magis manifeſtabitur: & qui manifeſtabũt eum Apoſtoli ſui, ſine uelamine manifeſtabunt. At illi miſeri Iudęi nihil horum intelligebant. *Sed obcæcati ſunt ſenſus eorum*: ſiue obcæcatæ ſunt mẽtes eorum ab illa gloria carnis, cui nimium pertinaces ſtudebant.

Nam uſque in hodiernum diem idipſum uelamen in lectione ueteris teſtamenti manet, non reuelatum. Senſus eſt, Ipſum uelamen quo Moſes operiebat faciem ſuam, ad quam intendebant, & propterea non poterat cerni gloria Dei, manere ipſis Iudęis adhuc non reuelatum: quia non intelligunt quid ſibi uelit impediente Moyſe, ad quem reſpiciunt, cum ipſe tamen aliter per uelamen illud, admonuiſſet. Nam quia non effulſit illis euangelicũ lumen, per quod euacuatur uelamen, & tollitur uelut figura per ueritatem, manet uelamen, quod in ſolo CHRISTO euacuatur: quia per illum perit omnis gloria Moſeos. Et ob eam cauſam ab eis obſeruari in hodiernum diem puto, ut dum legũt Moſen, uelentur Rabbini in ſynagogis eorum.

Sed quare (dicet aliquis) non effulſit eis euãgelicum lumen? Reſpondetur, nõ hoc eſſe ab ipſo euangelio, quaſi parum gloriæ haberet. Aut quia prædicatores eius ponant uelamen in faciẽ ſuam: ſed quia ipſi non intelligentes myſterium uelaminis, uelamen ipſum poſitum habent in cordibus ſuis. Hoc autem uelamen affectio eſt carnis. Quapropter non poſſunt auertere oculos à Moſe, & conuertere ad CHRISTVM, quãdiu terrenis lucris & commodis ſunt intenti. Declarauit enim per Moſen Deus medio illo uelamine, illã gloriã ueteris teſtamẽti, in quã miſeri Iudæi intẽdunt, eſſe quaſi uelamen illis, ne queant intendere in euangelium, in quo eſt uirtus Crucis. Non n. poſſunt ſimul concurrere duo fines, temporalium ſcilicet bonorum, & æternorum.

Cùm autem conuerſi fuerint ad Dominum, auferetur uelamen. Hoc autem ſi prius conuertatur Dominus ad illos (quod aliquãdo tandem erit) & aliquo modo oſtẽdat illis poſitum ob oculos illud uelamen, quo impediuntur ne poſsint credere. *Dominus autem Spiritus eſt.* Vult probare ſublatum iri ab eis uelamen, quando cõuerſi fuerint ad Dominum. Ratio autem eſt: quia Dominus Spiritus eſt. Et qui conuertitur ad Dominum, Spiritus fit, & filius Dei, cui patent omnia. Et ſpiritus eſt qui reuelat diuina: eiq; reuelantur diuina, qui de illo participat. Non eſt enim ſeruus, ſed filius; neque eſt ulterius ille puer, qui penè nihil diſtat à ſeruo, ſed grandioris ætatis acceſſu liberatus à pedagogo (nẽpe à Moſe & lege priſca, unde clamare iam didicit Abba Pater) ſentit, & in ſeipſo tandem cum magna animi exultatione experitur ueritatem illam, quam ſummæ ueritatis Magiſter CHRISTVS protulit: Si Filius uos liberauerit, uerè liberi eritis. Liberat autem per Spiritum ſuum ſanctum. Ideò dicit. *Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas.* Etenim homo Spiritu Dei afflatus, nõ eſt ulterius homo ſub lege dominante & pedagogo: ſed ſub Spiritu, ſub gratia; amore, non timore faciens quæ ſunt diuinæ legis.

Ioã. 8.

Nos uerò omnes, ideſt, nos ſiue Iudæi, ſiue Gręci, qui interim credidimus in IESVM: *reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes*, ſiue contemplantes: quia non habemus uelum carnis oppoſitum, *in eãdem imaginem transformamur*: quoniam efficimur ſpiritus, ſicut ille eſt Spiritus. Qui enim ex Deo natus eſt & adhæret Deo, ſpiritus eſt. Ideò ſubdit:

à claritate

A claritate in claritatem, tanquàm à Domini Spiritu, uel à Domino Spiritu. Ipſa enim gloria Dei eſt quæ facit nos lucem de tenebris. A gloria ergo, & ex conſortio gloriæ etiam nos glorioſi efficimur, & in hoc mũdo illuſtrati gratia, quę eſt arrha quędam gloriæ: & in alio mundo perfecta gloria, qua tũc illuſtrati, longè magis, ſimiles ei erimus.

CAP. IIII.

IDEO HABENTES HANC adminiſtrationẽ, iuxta quod miſericordiam conſecuti ſumus, nõ deficimus, ſed abdicamus occulta dedecoris, nõ ambulantes in aſtutia, neq; adulterãtes uerbum Dei; ſed in manifeſtatione ueritatis commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram Deo. Quòd ſi etiam opertum eſt euangelium noſtrum, in iis qui pereunt eſt opertum: in quibus Deus huius ſeculi excœcauit mentes infidelium, ut nõ fulgeat illis illuminatio euãgelii gloriæ CHRISTI, qui eſt imago Dei. Non enim noſmetipſos prædicamus, ſed IESVM CHRISTVM dominum noſtrum. Nos autem ſeruos ueſtros per IESVM: quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere, ipſe illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ claritatis Dei in facie CHRISTI IESV.

Ideò habentes hanc miniſtrationem, iuxta quod miſericordiam conſecuti ſumus. Græcè: ſicut miſericordiam conſecuti ſumus. Totum tribuit miſericordiæ Dei B. Paulus, non ſolùm dimiſſa ſibi peccata, uerùm etiam quòd promotus fuerit ad tantam apoſtolatus ſublimitatem, ut poſſet adeò glorioſè fungi miniſterio euangelii Dei. *Non deficimus*: uel non delaſſamur, non ignaui ſumus, quicquàm omittentes eorum quæ ſunt apoſtolici muneris. *Sed abdicamus (ſeu abdicauimus) occulta dedecoris.* Vide ne hic ſit ſenſus, Quòd in prędicatione CHRISTI crucifixi perfecta, quæ tunc eſt, quùm nõ ſolũ ſermone, ſed facto & moribus prædicatur, multa ſunt quæ occultè hominem tẽtant ut delaſſetur, & omittat prædicationẽ: quoniam quæ Crucis ſunt, probro & dedecore uidẽtur afficere hominem; quæ certè homo ſecundũ carnis prudentiam, non facile admittit. Nã quis lubenter patitur unquàm (niſi magno ſpiritu ferueat) ſeipſum contemni? Sed B. Paulus hæc occulta, quæ intus animum pungunt, ait à ſe iã abdicata eſſe. Non enim erubeſcebat euangelium. Poteſt etiã ſic intelligi, ut per occulta dedecoris, ſiue turpitudinis, accipiamus temporalia lucra, ſiue gloriæ, ſiue aliorum bonorum carnis ac mũdi, ad quæ pſeudoapoſtoli aſpiciebant, & aſpirabant: quæ ut poſſent conſequi, falſam ac fallacem doctrinam uulgo gratam prædicabant. Et ideò ſubiunxit.

Non ambulantes in aſtutia, neque adulterantes, ſiue dolo inficientes, *uerbum Dei: ſed in manifeſtatione ueritatis commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram Deo.* Magnã de ſe ipſo prædicat uitæ innocentiam, & cordis rectitudinem in miniſterio euangelii. Et nota quod ait, *coram Deo*: ac ſi dixerit, quòd nullus homo poterat ex uera cõſcientia, quæ coram Deo patet, illum reprehendere in ulla re. Poterãt autem multi contra conſcientiã incuſare illum, & falſò calumniari: quod accidit omnibus piis, & piè in CHRISTO uiuentibus, & ſtudentibus chriſtianæ ueritati. — De pura B. Pauli prædicatione

Quòd ſi etiam opertum eſt euangelium noſtrum, in iis qui pereunt eſt opertum. Dixerat manifeſtatam à ſe CHRISTI gloriam, ſicut & ab aliis Apoſtolis, nullo ad faciem obuoluendam uelamine adhibito. Modò reſpondet obiectioni, quæ fortaſsis fieri à quibuſdã poterat, uidelicet: Si eouſq; eſt glorioſa prædicatio tua, Paule, quid eſt in cauſa cur non omnes uident hanc tam perſpicuam gloriã, quam tu abſq; uelamine oſtendis? Conſtat enim multos eſſe qui non credunt euangelio. Reſpondet, euangelium quidem opertum eſſe multis, nõ ex uelamine ullo, quod afferrent euangelizantes, (ſicut accidebat Moyſi) ſed ex prauitate, ac cæcitate quam habent illi, quibus uelatum eſt: quoniã ii ſunt qui pereunt, hoc eſt, qui ſua ſponte aptati ſunt ad interitum & perditionem. Et propterea quem illi ſequantur, & cui pareant, ſpretis CHRISTI Apoſtolis, aperit inquiens.

In quibus Deus ſeculi huius excœcauit mentes infidelium. Dura cõſtructio, ſed ſenſus clarus. Deus ſeculi huius Satanas eſt, ideſt, eorum eſt Deus qui diligunt hoc ſeculum, etiam conſpecta luce, ſicut dixit Dominus. Venit lux in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Verè enim CHRISTVS Dominus eſt omnium, qui redemit omnes de poteſtate diaboli. At ſi rurſum homo non uult inde erui ac liberari, rurſum fit Satanas illius occupator & dñs. Et qui eiuſmodi ſunt, efficiuntur digni excœcatione, ut nõ poſſint uidere lucem, etiam ſi uelint: propter quod ait: *Vt nõ fulgeat eis gloria euangelii* CHRISTI, ideſt, gloria prædicatiõis, unde poſſent coniectare de ueritate euangelii à claritate prædicationis, quam comitabantur innumera ſigna & prodigia. *Qui eſt imago Dei.* Vnde decuit ut primum, ac plurimum in illo, & per illum Dei gloria manifeſtaretur: quod fecit ipſe innumerabilibus ſignis & miraculis, & doctrina, ut teſtatus eſt ipſe, quùm dicto uertit aquã in uinum. Et quũ illuminauit cæcum à natiuitate: & quũ excitauit mortuum Lazarũ quatriduanũ: & quũ apparuit in gloria ſua in mõte ſancto: & quùm uox Patris intonuit: & quàm multis aliis modis glorioſè manifeſtauit ſe ipſum & ante & poſt reſurrectionem: quæ gloria comitata eſt etiam apoſtolicam prędicationẽ. — Ioã. 3.

Non enim noſmetipſos prædicamus ſed IESVM CHRISTVM, *Dominum*. Græcè ſic legitur, & benè:

bene:& ſenſus eſt. Thema & tenor prædicationis noſtræ non ſumus nos, aut noſtra gloria, ſed IESVM CHRISTVM eſſe Dominum, quia creator ac Redemptor noſter. Vide quàm frequenter Apoſtolus ſuam integritatē commemorare cogitur, propter eos qui ſe capita conſtituebant. Ipſe uerò nedum principatum ſibi uſurpabat, ſed ſe uel patrem, uel ſocium & etiã ſeruum oſtendebat in CHRISTO, unde ait. *Nos aũt ſeruos ueſtros*, ut potē miniſtros ab eo electos, in ſalutem ueſtrã. *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere*, hoceſt, ille Deus qui dixit: Fiat lux, cùm tenebræ eſſent ſuper faciem abyſſi, & continuò fecit ut ſplendeſceret lux: ille, inquam, Deus *illuxit in cordibus noſtris*. Noſtris, inquit, primùm, qui electi ſumus ad teſtificandum luci quaſi rutilantia ſydera, ab ipſo Sole & uera luce lumen recipientia. Quæ corda noſtra erant prius tenebroſa: ſed Deus excitauit lucem, quæ fulgeret in illis, *ad illuminationem ſcientiæ claritatis*, ſiue gloriæ Dei, hoceſt, ita illuxit, ut corda noſtra per illud lumen informarentur ſcientia gloriæ Dei, illius, inquam, gloriæ quam accepit CHRISTVS qui Deus eſt, & illam nobis eſt pollicitus.

In facie CHRISTI IESV, Melius (ut mihi uidetur & emendatius) in perſona CHRISTI IESV. Nam in ipſo IESV reſedit primùm omnis gloria, ad quem aſpicientes, uidemus & Patrem: unde ille dixit. Philippe, qui uidet me, uidet & Patrem meum. (Ioã. 14.) In illo enim ſunt omnes diuitiæ, & omnes theſauri ſcientiæ & ſapientię Dei Patris abſconditi.

Habemus autem theſaurum iſtum in uaſis fictilibus, ut ſublimitas ſit uirtutis Dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur. Aporiamur, ſed nõ deſtituimur. Perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur. Humiliamur, ſed non confundimur. Deiicimur, ſed non perimus. Semper mortificationem IESV CHRISTI in corpore noſtro circunferẽtes, ut & uita IESV manifeſtetur in corporibus noſtris. Semper enim nos qui uiuimus, in mortem tradimur propter IESVM: ut & uita IESV manifeſtetur in carne noſtra mortali. Ergo mors in nobis operatur: uita autem in uobis.

Habemus autem theſaurum iſtum &c. Theſaurum uocat Apoſtolus gratiam illuminationis ad euangelizandum. Vaſa item fictilia uocat corpora noſtra, quæ de terra ſunt, corruptioni obnoxia. Cum ergo theſaurus iſte in his fictilibus uaſis oſtendatur ab eius effectibus magnis: planè apparet excellentiam illius potentiæ, licet ſit in nobis, non tamen eſſe ex nobis, ſed ex Deo. Probat autem aſſiſtentem uirtutem in ſe, non à ſignis ſolùm & prodigijs. quæ faciebat Deus per ipſum, ſed multò magis ab efficacia, & effectibus charitatis ſuæ & fidei, quæ erant longè maiora miracula. Ait ergo,

In omnibus tribulationem patimur: ſed non anguſtiamur. Quod ait; *in omnibus*; poteſt accipi pro; *Vbique*; aut pro quouis tempore ac momento, aut in quauis re. Et quod dicit; *Non anguſtiamur*; ſignificat in preſſuris ac tribulationibus animum & cor non potuiſſe conſtringi: contrà quàm ipſius rei natura poſtulabat. Quis enim tam ſtupidus natura eſſe poteſt, ut in tribulationibus gaudeat? Et tamen ille dilatabatur amplius: ueluti ignis quidam, qui dum extimulatur, & comprimitur, excitatur potius, & ſcintillat ardentius. *Aporiamur. ſed non deſtituimur.* Etiam homo Dei in magnis perturbationibus uenit aliquando in quaſdam aporias, hoc eſt, anxias dubitationes & ſolicitas, quid nam agere debeat, animaduertens undiq; mala impendere, & pericula. *Sed non deſtituimur.* Græcè, *non* ἐξαπορούμενοι, quod eſt ſuperari tædio: & non malè dixit interpres. Non deſtituimur: Propterea enim minimè ſuperabatur, quia non deſtituebatur, ſcilicet conſilio & fauore diuino, ut ſuperius primo capite dictũ fuit. *Perſecutionem patimur: ſed non derelinquimur.* Adiuuamur nanq; à Deo ut poſſimus perferre. *Humiliamur, ſed non confundimur.* In græcis communiter hoc non reperitur: licet ſit ſanctiſſimè dictum, & rectè ſeſe habeat. Etenim uera & profunda humilitas nobilis eſt, & non fert ſecum confuſionem. Secus in humilitate parum ingenua accidit, quæ parit animi deiectionem & languorem: unde & pudore confunditur homo, uelut qui ſuccumbens in cauſa, perdit omnem reſpondendi, aut ſui defendendi fiduciam. *Deijcimur, ſed non perimus.* Deijcimur, inquit, ab hominum conſortio, ut nemo faueat nobis. Et tamen non perimus: quia Deus & angeli eius nos benignè excipiunt, & dulciter interius fouent.

Semper mortificationem IESV CHRISTI *in corpore noſtro circunferentes; ut & uita* IESV *manifeſtetur in corporibus noſtris*, ſiue in corpore noſtro. Hîc mortificationem pro morte accipit B. Ambroſius. Et ſenſus eſt, ab eis fuiſſe repræſentatam quodammodo in corpore ipſorum CHRISTI mortem, & uitã. Sicut. n. in illo CHRISTI corpore, cum eſſet mortuum, uita erat, ideſt, illa diuinitas, unde potuit ſemetipſum ſuſcitare: ita in corpore B. Pauli per multas paſſiones aderat uis mortis (etenim mortuus omninò fuiſſet, ſi ſuis tantũ uiribus uoluiſſet inniti) ſed uita CHRISTI manifeſtata eſt, quæ erat in eo, ſuperans omnem uim mortis. Quoniam ne ſuccubuerit morti, uita CHRISTI, hoc eſt potentia, & uigor qui erat in eo, hoc effecit: unde dixit. Viuo ego, iam non ego: uiuit aũt in me CHRISTVS. *Semper enim nos qui uiuimus, in mortem tradimur propter* IESVM. Ait; nos qui uiuimus; Quare dicit, nos qui uiuimus? Quis enim dubitaturus erat de eius uita? Et quis item ignorabat, ſemel mortuos non poſſe denuò tradi in mortem? Exiſtimo illum ob id ſe uiuentem appellare, propterea quòd natura animo præditus erat excelſo, & ferociter atque intrepidè quæcunq; pericula ingrediebatur, qui debebat etiam comprimi per afflictiones,

ctiones & tribulationes, ut recognoſceret ſe talia ex ſua uirtute tolerare nequaquàm poſſe. Quòd autem talis fuerit B. Paulus, quæ ante fecerat aduerſus CHRISTVM teſtantur, dum ſpiraret plenus minarum & cædis in diſcipulos Domini, ui & uiolentia trahẽs per domos, tanquàm rapax quidam leo: quæ natura deprimẽda erat, in exercitijs tamen Deo gratiſſimis. Ob hoc igitur tradebatur in mortem, & quidem frequenter (ſicut poſtmodo dicet) ut & uita IESV, qui eripiebat eum de mortibus illis, manifeſtaretur in ſua fragili carne & mortali.

Ergo mors in nobis operatur, id eſt, Etſi morimur tã ſæpe, id effectus bonos in nobis operatur, humilitatem, & notitiam noſtri, & Dei omnipotentiam, per quam non ſuccũbimus mortibus. *Vita aũt in uobis*, ideſt. Quòd uerò uiuimus, non ſuccumbentes tot & tantis mortibus per IESVM, & prædicamus eius gloriam, non tam ſermone, quàm tenore uitæ, operatur in uobis, ſcꝫ fidem ueritatis, ut credaris nos eius eſſe miniſtros, qui & Spiritu eius agimur, qui uera uita eſt: & ita credentes ꝓferatis fructũ imitationis ſalutarem.

Habentes aũt eundem ſpiritũ fidei, ſicut ſcriptum eſt; Credidi propter quod locutus ſum. Et nos credimus, propter quod & loquimur: ſcientes quoniam qui ſuſcitauit IESVM, & nos cum IESV ſuſcitabit, & conſtituet uobiſcum. Omnia enim propter uos, ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione abundet in gloriam Dei. Propter quod non deficimus: ſed licet is qui foris eſt noſter homo corrumpatur, tamen is qui intus eſt, renouatur de die in diẽ. Id enim quod in præſenti eſt momentaneũ & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ uidentur, ſed quæ non uidentur. Quæ enim uidentur, temporalia ſunt: quæ autem non uidentur, æterna ſunt.

Habentes autem eundem ſpiritum fidei &c. Eſt ſpiritus fidei inter dona Dei: qui non ad hũc ſolum finem datur homini, ut ipſe ſibi tantum habeat, ſed ad utilitatem & ædificationem eccleſię, ſicut ipſemet B. Paulus ſuperiori epiſtola docuit: Vnicuiq; datur manifeſtatio Spiritus ad utilitatem. Et inter illa dona quæ enumerauit, ponitur. Alij fides in eodem Spiritu. Et non loquitur ibi de communi dono fidei, ſed de particulari quodã & excellenti, ut quicunq; illud habet, manifeſtet alijs. Ideò hoc in loco dicit, quòd habẽs eundem ſpiritum fidei, quem habuit ille qui dixit: Credidi propter quod locutus ſum; etiam ipſe credidit, propter quod & loquitur: quoniam ſpiritum illum fidei (ut diximus) non ad illius tantum utilitatem, ſed ad eccleſiæ quoque utilitatem Deus illi donauerat.

Scientes, quòd qui ſuſcitauit IESVM: & nos cum IESV ſuſcitabit, & conſtituet uobiſcum. Hinc apparet, quàm de morte ſua certus fuerit, utpotè qui ſuſcitandum ſe ait. Quare defendere non poſſumus, Apoſtolum ea in exiſtimatione de ſe fuiſſe, ut uiuus expectaret tempus extremi iudicij: quod tamen opinantur aliqui. Et in hoc articulo reſurrectionis, penè continentur cuncta quæ fidei ſunt, ſi accuratè & uerè intelligatur. Si enim IESVS Redemptor noſter reſurrexit, ergo mortuus erat. Si mortuus, ergo & natus, et indignè mortuus. Si enim dignè, non reſurrexiſſet. Ergo mortuus propter peccata noſtra. Ergo & nos reſurgemus. Hæc & multa alia ſub hoc articulo cõprehendũtur, quæ prudẽtibus colligenda relinquimus. Et ob eam cauſam hũc articulũ maximè prædicauerunt & efficaciſſimè Apoſtoli, in quo apparuit CHRISTI gloria, ut quæ paſſus eſt ignobilia, glorioſa meritò reddita ſint.

Omnia enim propter uos &c. id eſt, gratiam hanc eximiam illuminationis & fidei quam habemus, propter uos habemus: ut iſta gratia abundans in nobis, exundet in uos in gloriam Dei, per gratiarum actionem, quæ fieri debet à multis.

Propter quod non deficimus &c. Dicit ſe non deficere, ideſt, non delaſſari. Nec id tam de corpore intelligit, quàm de animi uigore, qui ſemper creſcebat in dies: Vnde ait. *Sed licet is qui foris eſt homo noſter*, id eſt, ille homo qui apparet exterius (& intelligit partem ſenſitiuã) *corrumpatur*: quia de die in diem tendit in interitum; *tamen is qui intus eſt*, ipſe intellectus informatus Spiritu ſancto, *renouatur de die in diem*, propter aſſiduam ſanctificationem, quæ ab operibus bonis procedit.

Porrò, iſta renouatio non momento uno fit ipſius conuerſionis (ait B. Auguſtinus) ſicut momento uno fit illa in baptiſmo renouata remiſſione omnium peccatorum. Neq; enim uel unũ quãtulumcunq; remanet, quod non remittatur. Sed quemadmodum eſt aliud carere febribus: aliud ab infirmitate, quæ febribus facta eſt, reualeſcere. Itemq; aliud eſt infixum telum de corpore demere; aliud uulnus, quod eo factum eſt, ſecunda curatione ſanare, Ita prima curatio eſt, cauſam remouere languoris: quod per omnium fit indulgentiam peccatorum. Secunda, ipſum ſanare languorem, quod fit paulatim proficiendo in renouatione huius imaginis. In hac quippe imagine tunc perfecta erit Dei ſimilitudo, quando Dei perfecta erit uiſio. Ad quam peruenient qui renouari de die in diem per cordis munditiam, & pia charitatis opera ſeduiò ſtudent. Relictus eſt nobis excolendus animus, quaſi ager ſpinis, & luxuriantibus ramis arbor, aſſiduè à ſummo Patre purganda ut fructum plus afferat. Alioqui ſi manum refugiat cœleſtis Agricolæ, non ſolùm non renouabitur de die in diem, ſed areſcet, & in ignem mittetur, quemadmodum Dominus teſtatur, & ardet. At contrà, qui fructum cultoris ſui labore dignum reddiderit, & talentum ad auctiorem negociationem diligẽter dederit, merebitur maiora adhuc accipere et digniora, ut

qui

qui habet, etiam abundet, augente ipſo Domino donum bene ſeruatum à nobis, & quo bene uſi ſumus ad lucrum, ita ut ueniat perfecta innouatio, ac perpetua, quæ neſcit interitum: Vnde ait.

Id .n. quod in præſenti eſt momentaneum ac leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Vide contra hanc nouam Lutheranã hæreſim, quòd per uiam & merita paſſionum ingredimur & obtinemus cœlum: ita ut præmij magnitudo & amplitudo ſupra modum excellat, atque excedat huius temporis paſſiones, non tantum quà momẽtaneæ ſunt, ſed quòd etiam leues ſint. Ipſum autem præmiũ glorioſum ponderis immenſi eſt, & in æternum duraturum. Et illud itidem nota, ad obſtruendum os aduerſariorum potentiſſimum, quàm clare B. Paulus dicat, hoc momẽtaneum & leue tribulationis operari in nobis hoc tantum præmiũ. Quo autem operatur, niſi meritoriè? Ex ui tamẽ gratiæ & pacti: ſed alibi ſeparatim hanc materiam tractaui uberius. Hic eſt locus cui nequeunt hæretici reſpondere. Nobis ergo (inquit B. Paulus) operatur hoc immenſum & æternum gloriæ pondus, leuis & momentanea tribulatio: nobis, inquam, *nõ contemplãtibus quæ uidentur*, & temporalia ſunt, hoceſt, qui non habemus in conſyderatiõe & pretio, aut pro ſcopo noſtro, ea quæ ante oculos conſpiciũtur: *ſed quæ non uidentur*, cùm hæc ſint æterna. Ad hæc autem aſpicimus ut ad ſcopum & uerum finem noſtrum, in quo eſt uera, ac ſempiterna beatitudo, ad quam per tribulationes cõmemoratas forti & alacri animo contendimus, iuuante illo qui pugnantibus dat fortitudinem IESVS CHRISTVS dux noſter, & magnificus triumphator.

Contra negantes merita.

CAP. V.

SCIMVS ENIM, QVONIAM ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactã, æternam in cœlis. Nã & in hoc ingemiſcimus, habitationem noſtram quæ de cœlo eſt, ſuperindui cupientes: ſi tamen ueſtiti, & non nudi inueniamur. Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo ingemiſcimus, habitationem noſtram quæ de cœlo eſt ſuperindui cupientes: ſi tamen ueſtiti, & non nudi inueniamur. Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo ingemiſcimus grauati: eo quòd nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri, ut abſorbeatur quod mortale eſt à uita.

Qui autem efficit nos in hoc ipſum, Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus. Audentes igitur ſemper & ſcientes, quoniam dum ſumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino (Per fidem enim ambulamus, et non per ſpeciem) Audemus autem & bonam uoluntatem habemus, magis peregrinari à corpore, & præſentes eſſe ad Dominum. Et ideò contendimus ſiue abſentes, ſiue præſentes placere illi. Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal CHRISTI: ut referat unuſquiſq; propria corporis prout geſsit, ſiue bonum, ſiue malum.

S*Cimus enim &c. huius habitationis.* Longè melius: *huius tabernaculi*, iuxta græca uocem σκήνους, qua mox utetur interpres, & eadẽ eſt uox græca: ut declaremur adhuc nos eſſe peregrini à Domino, & uiatores, & non habere hic manentem domum, cum tabernaculum audimus. Et loquitur de carne noſtra, quæ eſt quaſi quoddam ſpiritus noſtri tabernaculum, qui in eo ambulat cum CHRISTO ad Deum: ait ergo. Tametſi hoc tabernaculum Sancti ſpiritus, quod eſt corpus noſtrum, diſſoluatur: Scimus *quòd ædificationem ex Deo habemus*, uidelicet in ſpe, licet nondum in re. Habemus enim arrham in ipſo CHRISTO: quia ipſe eſt uerus Salomon, qui ædificauit ſibi domum, *domum non manufactam*, ſed uerbo ſuo *æternam in cœlis*. Reparabũtur enim corpora noſtra, ut fiant domus noſtræ indiſſolubiles, & æternæ: non in hoc mundo, ſed in cœlis. *Etenim in hoc ingemiſcimus*, ideſt, in hoc corporis tabernaculo exiſtentes, crebros gemitus & ſuſpiria trahimus. Aut dicamus: *Etenim in hoc*, ideſt, propter hoc gemimus nunc, *habitationem noſtram*, uel domiciliũ noſtrum, quod eſt de cœlo, id eſt, gemitu & expectatione ſperantes, illud parturimus: ſicut ad Romanos dixit: Ingemiſcimus adoptionem filiorum Dei. *Cupientes ſuperindui*, ut qui modo ueſtiti gratia ſumus, ſuperinduamur et gloria. *Si tamen ueſtiti, & non nudi inueniamur*, hoc eſt, modo dum hinc excedimus, inueniamur nõ priuati gratia, quæ prima ſtola eſt & ueſtis nuptialis, ut ſimus digni apparere ante faciem Sponſi ad recipiendum ſecundam ſtolam gloriæ.

De noſtro gemitu.

Etenim exiſtentes in hoc tabernaculo ingemiſcimus grauati, ſicut ſcriptum eſt: Corpus quod corrumpitur aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Declarans autem in quo eſſet cauſa doloris & gemitus, adiungit: *Eo quòd nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri.* Homo enim natura diligit carnem ſuam: & tantum abeſt ut uellet diſſolui, ut etiam uellet ſuperindui, hoc eſt, habere carnem ueſtimento nouo perennitatis, & gloriæ conſutam. Videns autem neceſſariam eſſe diſſolutionem, non poteſt non ingemiſcere ſecundum amorem carni debitum. Sed cum adſit ſpes futuri ſuperindumenti, quieſcit homo: quia uidet ſe fore deſiderij ſui compotem, ſcilicet, quòd ſuperinduetur, *ut abſorbeatur quod mortale eſt à uita*. Verè cum apparuerit CHRISTVS uita noſtra, & nos apparebimus cum illo in gloria: & tunc induet hoc mortale immortalitatem, propter tam proximum con-

Sap. 9.

ſortium & contubernium, quod erit nobis cum ipſa uita, ante cuius conſpectum non poterit ſtare mors, nec apparere quicquàm mortale.

Qui autem effecit nos in hoc ipſum, Deus. Senſus eſt, nos in hac expectatione, & ſtatu ſpei, à Deo conſtitutos eſſe propter CHRISTVM. Nam ſi ille ꝑpter nos ingemuit, et mortē guſtauit acerbiſſimam; quid magnum ſi & nos tantiſper propter illum gemimus, imò propter gloriam noſtram in illo? *Qui & dedit nobis pignus Spiritus.* Ipſe Dñs, cuius prouidentia factum eſt ut ſimus gementes, non reliquit nos ſine intelligentia ſuæ bonæ & propenſæ erga nos uoluntatis, quæ fuit ut per hunc gemitum parturiremus, & pararemus nobis uitam ęternam. Nā & iſtud uerbo ſuo promiſit: & propterea dedit nobis pignus Spiritus, ideſt, arrham uitæ, quæ eſt donū charitatis excidere neſcientis. Ecce quàm paſſim probatur præſentis gratiæ certitudo.

Audentes igitur ſemper. Supplendum eſt, ſumus: bona ſcilicet audacia, propter ſcientiæ certitudinem. Auſum autem ſuum uocat illū, quem habebat in prædicatione conſtanter aſſeuerans euangelium. A plenitudine enim ſcientiæ ueniebat: addit. *Et ſcientes, quòd dum ſumus in hoc corpore peregrinamur à Domino. Per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem.* Hoc eſt, quia dum in carne

Exo. 33. ſumus, Deum uidere non poſſumus. Nemo (inquit ille) uidebit me & uiuet. In uia enim ſumus

De ſtatu hominum. ambulantes per fidem, quæ eſt eorum quæ non uidentur: *& non per ſpeciem,* quæ facie ad faciem intuetur. Itaq; ob id rectè à Domino peregrinari dicimur, tanquàm abſentes ab illo: quamuis ad illum deſiderio cordis tendētes. Hoc ergo B. Paulo confidentiam ſuppeditabat & auſum, ut nullas quantumuis atroces pertimeſceret mortis minas: qui, cū CHRISTVS ei eſſet uita, per mortē ſuam ſciebat ſe illum lucrari. Itaq; cōſtitutus inter utranq; uarij deſiderij cogitationem, aut peregrinari à Domino, & eſſe in carne: aut pręſentem eſſe ad Dominum, & peregrinari à corpore: procul dubiò multò eligibilius illud ſtatuit, uidelicet peregrinari à corpore, & præſentem eſſe apud Deum. Et ob illud deſiderium ſubdidit:

Audemus autem & bonam uoluntatē habemus. Hoc eſt, magis placet, & ut charius probamus, *magis peregrinari à corpore, & præſentes eſſe ad Dominum.*

De beat. animarū ſtatim poſt mortem. Hic locus efficax ad probandum, animas ut ſtatim ſoluuntur à corpore, Domini præſentia frui, neq; ulterius ab eo peregrinari: modò hinc euaſerint innocentes. Et ob eam gratiam B. Paulus magna induſtria ac ſollicitudine operam dabat, gratum ſeſe Deo reddere. *Et ideò* (inquit) *contendimus ſiue abſentes, ſiue præſentes placere illi.* Id eſt, Contendimus & in hac peregrinatione, & cùm peregrinationem hanc abſoluerimus, placere illi: ſubtacitè inſinuans, nos nō poſſe illi placere poſt hanc peregrinationem, ſi prius peregrinātes non

Luc. 12. placuerimus. Ille enim eſt aduerſarius noſter in uia, cum quo oportet conſentire: alioqui ad iudicem nos trahet, ſententiam noſtram meritis noſtris dignam laturos. Propter quod ait.

Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal CHRISTI, ut referat unuſquiſque propria corporis, prout geſsit, ſiue bonum, ſiue malum. Hic locus ualdè conſiderandus, ut intelligamus futurum iudicium non ſeſe in pueros extendere, qui nec boni quicquàm, nec mali geſſerunt in corpore: ſed aliorum adultorum uitam diſcutiet, qui facultatem ſui liberi arbitrij habuerunt.

Quòd enim pueri qui abſq; lauacro decedūt, neq; ſupplicio afficiantur, ſicut neque honore & gloria æternæ uitæ, poſt ea quæ ad Rom. adduximus, hoc in loco placuit elegans teſtimonium Magni Gregorij Nazianzeni, qui ob excellentē doctrinam, Theologi cognomentum promeruit, afferre: qui dum de talibus pueris loqueretur, quos in tertio genere hominum non baptizatorum computarat, in hunc modum ſecurè pronunciat. Tertios autē (inquit) neq; pœna, ſeu gloria à iuſto Iudice arbitror affectum iri tanq̄ non ſignatos, noxa tamen carentes, magiſq; damnum patientes, quàm committētes. Non enim quicunq; ſupplicium haud meretur, ideò iam honore dignus eſt; quemadmodum neq; qui non honorandus, ideò puniendus erit. Hæc ille. *Greg. Nazian. in oratione de ſancto lauacro* Vnde manifeſtè apparet hanc ſententiam non ſolùm non repugnare ſcripturis, nec olim communi ſenſui eccleſiæ aduerſari (cum tam inſignis Theologus eam tam ſecurè doceat) uerumetiam optimis rationibus communiri, quas facile homo benigni iudicij & in promptu habere poteſt, & comprobare. Ipſa equidem pietas per ſe ipſa omnibus perſuadere deberet. Quid enim contra legem per corpus peccauerunt pueri?

B. Auguſtinus in Ser. de omnibus ſāct. Addo & B. Auguſtinum, qui & ſi aliter aliquando de pueris docuerit, ut ad Rom. monuimus, loquens tamen de generali omnium iudicio, manifeſtè ab eo excludit nedum pueros, ſed & paganos, & Iudæos, & hæreticos. Ait enim poſt quædam etiam contra maſſam facientia, Et hoc conſiderate, inquit, fratres pro qua re mittuntur in ignem ęternum. Non. n. illis dicendum eſt: quia homicidia feciſtis, adulteria commiſiſtis: quia alienam ſubſtantiam rapuiſtis. Sed hoc ſolum audituri ſunt. Quia eſuriui, & non dediſtis mihi manducare. Rogo uos fratres. Nolite hæc tranſitoriè cogitare: nec credatis quòd hoc de Iudæis tantùm, aut paganis, uel hęreticis fuerit dictum. Sed definitiſſimè credite: quia hoc Chriſtiani & Catholici, qui in malo opere pſeuerare uoluerint, audituri ſunt. Ad iudicium enim non ueniunt nec pagani, nec hæretici, nec Iudæi: quia de ipſis ſcriptum eſt. Qui non credit, iam iudicatus eſt &c. hæc ille.

Et contrà, Quàm æquum eſt, ut quod in corpore deliquimus, & luamus in corpore: & quod in corpore bene geſſimus, & in corpore remuneremur: ut & corpus etiā particeps fiat uel pœnarum, uel præmij. Nam per corpus & mala patramus, & bona agimus: quoniā ſine corpore nihil prorſus in hac mortali uita agere poſſumus. Siquidem & ipſe intellectus indiget phantaſmatibus, quæ ſunt à corpore.

Scientes

Scientes ergo timorem Domini, hominibus ſuademus: Deo autem manifeſti ſumus. Spero autem & in conſcientiis ueſtris manifeſtos nos eſſe. Non iterum commẽdamus nos uobis, ſed occaſionẽ damus uobis gloriandi pro nobis: ut habeatis ad eos qui in facie gloriantur, & non in corde. Siue enim mente excedimus, Deo: ſiue ſobrij ſumus, uobis. Charitas enim CHRISTI urget nos, æſtimantes hoc: quoniá ſi unus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt: & pro omnibus mortuus eſt CHRISTVS. Vt & qui uiuunt, iam non ſibi uiuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & resurrexit. Itaque nos ex hoc neminem nouimus ſecũdum carnem. Et ſi cognouimus ſecundum carnem CHRISTVM: ſed nũc iam non nouimus. Si qua ergo in CHRISTO noua creatura: uetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua. Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliauit ſibi per CHRISTVM, & dedit nobis miniſterium reconciliationis. Quoniam quidẽ Deus erat in CHRISTO mundum reconcilians ſibi, non reputans illis delicta ipſorum: & poſuit in nobis uerbum reconciliationis. Pro CHRISTO ergo legatione fungimur, tãquàm Deo exhortante per nos. Obſecramus pro CHRISTO, reconciliamini Deo. Eũ qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo.

Scientes ergo illum timorem Domini, ideſt, cũ ſciamus quæ contingent in illa die, die iræ, & calamitatis, & miſeriæ ſempiternæ malia, & eorum timorem habeamus: *hominibus ſuademus. Deo autem manifeſti ſumus.* Senſus eſt: Cum ſuaderet hominibus, habebat ante oculos illam diem, qua reddet unuſquiſq; pro ſe rationem: ita ut timeret Dominum, & nun ſuaderet quicquàm doloſè, & cum fraude: quod eſt ab omni uero pdicatore faciendum. Et ob eam mentis rectitudinem, Deo ſe manifeſtum eſſe ait. *Spero autem & in conſcientijs ueſtris manifeſtos nos eſſe.* Hoc ſperabat, quia ſic inter eos ſe geſſerat, ut aliud exiſtimare nec illi, nec ipſemet meritò poſſent. Et addit.

Nota quid est optimi prædicatoris.

Non iterum commendamus nos uobis, ſed occaſionem damus uobis gloriandi pro nobis &c. Quod ego de me iſta dico, non iactabundus commendationis meę gratia facio: ſed ut dem uobis occaſionem gloriandi de nobis, qui pater ſum & magiſter ueſter in CHRISTO, Apoſtolus, & ſegregatus in euangelium Dei ad gentes, probatus tot ſignis & prodigijs, ut nec magnis Apoſtolis (qui uidentur eſſe columnæ eccleſiæ) cedere ulla in re debeamus. At hoc de ſeipſis prætendere nequeunt, qui tentant uos ſeducere. Quamobrem hoc nũc facio, ut habeatis hæc de me aduerſus illos qui gloriantur *in facie*, hoceſt, in apparentia uerborum, *& non in corde*, qui apertè ſeipſos produnt: quia nullum oſtendunt ſuæ miſſionis argumentum, ſicut nos oſtendimus iam, & cum opus eſt, ſemper parati ſumus oſtendere.

Siue enim mente excedimus, Deo: ſiue ſobrij ſumus, uobis. Hic mihi huius loci germanus uidetur ſenſus, ac ſi apertius dixiſſet: In hoc ſermone qui eſt de nobis, ſiue hoc dicamus rapti mente, Deo hoc dicimus, id eſt, in gloriam eius qui nos mouet, & per nos loquitur. Siue ſobrij ſumus, id eſt, ſiue ſpiritu noſtro loquimur ex prudentia propria: uobis tamen hoc facimus, nimirum ad ueſtram utilitatem. Cur aũt ſe ita gerat, optimè ſubiungit, aiens. *Charitas enim* CHRISTI *urget nos* etc. Hoc eſt, CHRISTVS dedit pro omnibus uitã ſuam huius ſæculi, ut inueniret aliam meliorem. Tales ergo omnes debent eſſe qui ſunt in illo, & illius charitatis exemplo urgeri, ut perdãt in hoc mundo & ipſi uitam ſuam: & non ſibi uiuant ulterius, ſed Deo & CHRISTO, ut in futuro ſæculo inueniant ipſam. Vnde bene ſequitur.

Et pro omnibus mortuus eſt CHRISTVS, ac ſi dixerit: Certè pro omnibus mortuus eſt CHRISTVS: *ut etiam qui uiuunt* noua uita, propter eius reſurrectionem: *iam non ſibi uiuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit.* Videlicet ut ipſi mortui peccato in morte CHRISTI, & reſuſcitati ſpiritu in eius reſurrectione, uiuant ipſi Domino, ſeruientes illi, & ad gloriam eius.

Itaque ex hoc, ideſt, poſthac, ſiue poſtquàm in CHRISTO ego ſum mortuus mihi, & reuixi Deo: *neminem nouimus ſecundum carnem*, quod eſt, carnali notitia, & affectione. *Et ſi cognouimus ſecundum carnem* CHRISTVM, *ſed nunc non nouimus.* Senſus eſt: Quando perſequebatur CHRISTVM, carnaliter cognoſcebat CHRISTVM affectu carnali: & ideò non cognoſcebat uerum CHRISTVM, qui cognoſcendus erat ſpiritualiter, hoc eſt, non ex affectione terrena et carnali. Etenim Iudæi omnes profitent ſe noſſe CHRISTVM in ſcripturis, & ſperant uenturũ, ſed carnaliter noſcunt: quia putant eum temporaliter regnaturum, & reſtituturum illam gẽtem, ideſt, ipſos Iudæos ſedibus ſuis, & in hoc ſolummodo omnis illorum ſpes repoſita eſt. Iſtam igitur de CHRISTO notitiam, quam prius habebat B. Paulus, dicit ſe abieciſſe. Et quare, niſi quia iſtæ cogitationes ſunt animales, & carnem ſapiunt, et adhuc ſunt ueteris hominis?

Si quis ergo in CHRISTO (ſubaudi) eſt; *noua creatura* (iterũ ſubintellige) eſt, ut ſit ſenſus: Quicunq; eſt in CHRISTO (quod eſſe per fidem & ſacramentum acquiritur) eſt noua creatura. Et ideò ego Paulus, non ſum ille qui olim eram Saulus, ſed noua creatura: ut non iam ſapiant mihi quæ tunc probabam, quæ nunc reputo eſſe uelut ſtercora. *Vetera tranſierunt: ecce facta ſunt omnia noua.* Qui ergo per Spiritum ſanctum renouati ſumus, ſecundum prudentiam Spiritus debemus ſapere. Et hoc ſi uerè ſentimus in nobis, ſignum certum eſt renouationis noſtræ.

Omnia autem ex Deo, ideſt, quæcunq; obuenerunt nobis donorum, & gratiarũ ut tales ſimus,

ex Deo profecta ſunt. *Qui nos reconciliauit ſibi per* CHRISTVM. Hoc primùm, quod magnũ fuit. *Et poſuit in nobis uerbum reconciliationis*, ideſt, uerbũ euangelij, ut per me miniſtrum etiam reconcilientur ſibi multi. *Pro* CHRISTO *ergo legatione fungimur, tanquàm* Deo *exhortante per nos*, ſiue (ut quidam uolunt) obſecrante. Legati enim de ſenſu & nomine mittentis accepta mãdata loquuntur. Et ut quid loqueretur declararet, ait.

Obſecramus pro CHRISTO, *recõciliamini* Deo. Iſta uerba non tam mihi uidentur exhortantis, quàm enunciantis, ac narrantis id quod erat ſuæ legationis, uidelicet, obſecrare pro CHRISTO, ut homines reconciliarentur Deo. Nam de Corinthijs iam certum erat, illos eſſe Deo reconciliatos: unde ſuam illis exhortationem mox facturus reſeruat. Pergit autem tenorẽ exprimens, & ſummam digniſſimæ legationis ſuæ.

Eum qui nõ nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit &c. CHRISTVM non cognouiſſe peccatum ait Apoſtolus, hoc de noticia facti intelligens, nõ de noticia ſpeculatiua. Nam quæ reſpuimus, non cognoſcere dicimur, hoc eſt, nõ probare. Et Deũ feciſſe illum peccatum more ſcripturarum dicit, & tropo illarum proprio: quoniam in illo poſuit peccata omnium noſtrum, & illud præſertim originale, unde reliqua tanquàm ex radice oriuntur. Cum ergo ſic factus fuerit peccatum in corpore ſuo, crucifixo & mortuo corpore, intellectum eſt crucifixum ſimul ac mortuum peccatum eſſe: & hoc, *ut nos efficeremur iuſtitia* Dei. Impediebat. n. peccati lues ac reatus, ne poſſemus fieri iuſti. Oportuit igitur tolli peccatum: quo ſublato, nihil poſteà obſtitit amplius, quod (ne iuſtificaremur) impediret, propter reſurrectionẽ Domini. Nã quẽadmodum ille reſurrexit uitam accipiẽs nouam, poſtquàm ſatisfecit peccato per mortem: ſic & nos per acceptam iuſtitiam reuiuiſceremus, & noua creatura efficeremur ad ſeruiendum Deo.

Dixit etiam iucunda figura, CHRISTVM factum fuiſſe peccatum, qui nec nouerat peccatum: & nos per illum factos eſſe iuſtitiam Dei, qui eramus peccatum. Et hoc in loco accipit Dei iuſtitiam pro populo iuſto: ſicut nonnũquàm circunciſionem pro populo circũciſo. Hic eſt mos ſcripturæ, & frequens eſt per nomina (quæ logicis uocantur abſtracta) ſignificari res ipſas illa qualitate affectas: ſicut hic iuſtitia ſignificat iuſtos: & tenebræ alibi, tenebroſos: & lux, afflatos luce, ut cùm dicitur. Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino.

CAP. VI.

DIVVANTES AVTEM exhortamur, ne in uacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim: Tẽpore accepto exaudiui te: & in die ſalutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies ſalutis. Nemini dantes ullam offenſionem ut non uituperetur miniſterium noſtrum. Sed in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros, in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in uigiliis, in ieiuniis, in caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in ſuauitate, in Spiritu ſancto, in charitate non ficta, in uerbo ueritatis, in uirtute Dei. Per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris. Per gloriam & ignobilitatem: per infamiam & bonam famam. Vt ſeductores, & ueraces: ſicut qui ignoti & cogniti. Quaſi morientes, & ecce uiuimus. Vt caſtigati, & non mortificati. Quaſi triſtes, ſemper autẽ gaudentes. Sicut egentes, multos aũt locupletantes. Tanquã nihil habentes, & omnia poſſidentes.

Diuuantes autem exhortamur, ne in uacuum gratiam Dei *recipiatis*. Lõge melius, *receperitis*. Nunc enim incipit inſtruere eos ad uitam rectã, et chriſtianis moribus dignam, quam illuſtrabat Apoſtolus charitate eximia: & promouebat publicis ad omnes p̃dicationibus ſuis, exhortationibus priuatis: & in primis uitæ probitate, & omnium uirtutum exemplis, quas mox enumeraturus eſt. Et loquitur ad eos qui iam receperant gratiam, quos ſedulò monet ut ſic agant, ne in uanum eam receperint, & fruſtrà. Et quod ait, *exhortamur*, optimè poſitum eſt: tametſi uox ſignificet etiam obſecrationem, et conſolationem. Vt intelligas exhortationes habere tanquàm ſocias, obſecrationes & conſolationes. Et ita eſt certè, quando ſapienter fiunt ac prudenter. Adiuuantes autem dixit, tanquàm diceret: non dominantes, ſicut ſuperius dixit. Non dominamur fidei ueſtræ, ſed adiutores ſumus gaudij ueſtri ſcę, & coronę, quę manet expectãtes CHRISTVM.

Ait enim: Tempore accepto exaudiui te: & in die ſalutis adiuui te. Hic locus eſt apud Iſaiam cap. 49. Vbi ille propheta de tempore aduentus CHRISTI loquitur ad eos qui agnoſcerent eum, quando in tempore placito & accepto ipſi Deo, per CHRISTVM exaudiuntur, & adiuuantur ad ſalutem. Vnde B. Paulus hoc tẽpus declarans aduenisse, addit. *Ecce nunc tempus acceptabile: Ecce nunc dies ſalutis.* Quod ait; Nũc; more ſuo tempus euangelicæ gratiæ deſignat, quod quidem uerè eſt tempus acceptabile coram Deo: quando lux eſt in mundo, & ubique illucet omnibus lucem amantibus ueritatis.

Nemini dantes ullam offenſionem. Sic eſt cõſtruendum: Nos ita ſumus adiutores ueſtri in exhorando, ſicut decet eos qui hoc munus adminiſtrant, uidelicet ut ipſi ſint inculpati, & nullam dent in quauis re occaſionem, per offenſionem ullã cuiquàm obtrectandi. *Vt non uituperetur miniſterium noſtrum.* Occaſionem magnam ad uituperãda mi-

niſteria

Attendāt prælati eccleſiarū. niſteria bona præbent male adminiſtrantes. Nā cùm malus apparet miniſter: etiam ipſum miniſterium, & officium uituperant idiotæ, & carnales. Et hoc eſt nunc ſcandalum mundi. Heu, heu, uæ nobis, qui non aperimus oculos. Non autem talis erat Apoſtolus noſter: quem utinam imitaremur ſeriò monentem, ut poſtulat noſtri muneris obligatio, ait. *Sed in omnibus exhibeamus:* Longè melius; exhibemus, ſiue; commendamus; *noſmetipſos ſicut Dei miniſtros*. Et ecce in quibus ſit uera & laude digna commendatio, nimirum.

In multa patientia, in tribulationibus, in neceſsitatibus: quæ multæ ſunt huius uitæ. *In anguſtijs, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in uigilijs, in ieiunijs.* Hìc B. Paulus inter alia, quibus uoluit commendare ſeipſum & miniſterium ſuum, addidit; *in uigilijs, & ieiunijs*. Quid eſt ergo quod

Contra nouos hæreticos, & carnales Chriſtianos. iſti dicunt: Eſca non commēdat nos Deo; niſi ut deſtruant ieiunia? O caro, o fœnum, o gloria ueſtra tanquàm flos fœni, qui cupitis placere carni, & cōmendare uos fœno, quod hodie eſt, et cras in clibanum mittitur. *In caſtitate, in ſcientia.* Nam miniſtratorem euangelij oportet eſſe pudicum et ſcientem. *In longanimitate.* Hìc uidetur ſignificare longam expectationem, qua ad reuocādos à peccatis homines per pœnitētiam utebatur, ut uerus clemētis Patris imitator, cuius hoc eſt propriū, miſereri ſemp. & parcere: niſi nos noſtra duritia obduruerimus. *In ſuauitate*, ſeu benignitate ſuaui, & amabili morum facilium dulcedine. *In Spiritu ſancto*, quo erat plenus tanq̃ uas electionis, *In charitate non ficta*: qualis eſt multorum, qui per dulces ſermones & benedictiones fingunt ſe Antonios & Macharios, & ſpiritu lenitatis repletos: & his ſimulationū coloribus decipiūt imperitos. *In uerbo ueritatis*, non adulterantes illud. *In uirtute*, ſeu potentia *Dei*, propter ſigna & prodigia quæ faciebat ad confirmandā prædicationē euāgelij.

Per arma iuſtitiæ à dextris, & à ſiniſtris. Arma iuſtitiæ ſunt fides, & ſpes, id eſt, ueritas ſperandarū rerum, & quod ſub ſpe continetur, etiam ſtudiū bonorum operum: quod uilifaciunt miſeri noui magiſtri, in quo tamen uera Chriſtianorū gloria, & Capitis imitatio conſiſtit, & fiducia ad expectādam in cœlis fœlicitatem peracta uiriliter hac militia. *A dextris & à ſiniſtris:* quoniam tentationes Diaboli tales ſunt, ut aliquando à dextris aggrediatur, aliquando à ſiniſtris. Verbi gratia: Tentauit CHRISTVM Diabolus primò, ne ſe ipſum defereret eſurientem, ſed pararet ſibi cibum, & uiueret, ne alioqui tentaret, in prouidētia Dei nimium confidens. Hoc fuit petere illum à ſiniſtris: ſed nō præualuit. Cœpit ergo inſidioſè illum econuerſò tentare à dextris, ut nimium de diuina prouidentia confideret, quùm in pinnaculū templi ſublato ſuadet, ut ſe mittat deorſum. Hoc autem quid erat aliud, quæſo, niſi à dextris petere hominē? Sed armis ueritatis ſuperatus eſt ille Malignus & à dextris, & à ſiniſtris.

Sunt enim uirtutes ferè omnes in medio extremorum, quæ ſunt uitia, poſitæ; atq; illud uitiū quod magis eſt finitimum uirtuti magiſq; ſimile, poteſt à dextris collocari, in quo longè decipimur facilius: ut eleganter et uerè dixerit quidam: Decipimur ſpecie recti. Reſpectu quippe liberalitatis, prodigalitas, quæ cum illa ſimilitudinem habet aliquam, poſſet à quibuſdam exiſtimari uirtus. Et ſimiliter auaritia ad parſimoniā comparata: & ita de reliquis.

Per gloriam & ignobilitatē. Commendat prædicatorem & euangeliſtam, quùm miro ardore, & in ſpiritu predicat uerbum Dei, & ſignis confirmat atq; prodigiis, & uita bona: unde gloriā acquirit apud multos (Talis erat interdum Paulus) Commendat rurſus eundem & ignobilitas, quùm forti & inuicto animo ſuffert opprobria indignè illata: ut quùm ſcioli aiebant. Quid uult ſeminiuerbius hic dicere? &: Nouorum dæmoniorum uidetur annunciator. *Act. 17.* Et quùm loquutus eſſet Paulus ad eos, quidam (ut B. Lucas teſtatur) irridebant, & quidam dixerunt: Audiemus te de hoc iterum. Vnde addit. *Per infamiam & bonam famam.*

Vt ſeductores, uel impoſtores, *& ueraces.* Non eſt legendū coniunctim, ut ſit ſenſus, A diuerſis quidem hominibus exiſtimatum fuiſſe ut ſeductorē ſimul ac ueracem: licet & hoc ueriſsimū eſſet, cū non deeſſent qui de illo talem conceperant falsā opinionem, ut quādoq; uerax in quibuſdam eſſet, in alijs autem ſæpe impoſtor. Sed is eſt uerus ſenſus, illum, cum tamen eſſet in uita & doctrina omninò uerax, habitum tamen à malignis & iudicatum ſeductorem & impoſtorem, uel qui nouā aduerſus Deorum cultum afferret prædicationem. Hoc autem cōuicij excipere eorum eſt proprium, qui ueritatem ipſam apud impios prædicant, & intrepidè defendunt.

Sicut qui ignoti, & cogniti. Ille non noſcitur à Deo, qui minimè probatur ab eo. Sunt qui probantur quidem à Deo, ſed non apparet illa probatio: quia in hoc mundo abiecti ſunt, ſicut fuit Dominus. Vnde propheta: Nec reputauimus eū: ſed *Iſa. 53.* reputauimus eum quaſi leproſum, & percuſſum à Deo &c. Talis B. Paulus imitator Domini ſui & capitis IESV CHRISTI.

Vt caſtigati, & non mortificati, hoc eſt, Nos tanquàm caſtigati propter peccata, quorum ſupplicia ferimus in hac uita, non tamen morte affecti ſumus. *Quaſi triſtes: ſemper autem gaudentes.* Quoniam non eſt in ueris iuſtis perfecta triſtitia & dolor: ſicut nec perfectum gaudium. Ipſi interim uelut dolentes ſunt, & triſtes: gaudent nihilominus in ſua triſtitia ſemper. Nam etſi de peccatis ſuis & aliorum triſtentur & doleant, in Dei tamē miſericordia pro ſe ipſis, & in eius iudicijs rectis atque iucundis pacati conquieſcunt.

Sicut egentes, & multos locupletantes. Verè non ſunt egentes, qui propter CHRISTVM egent: quoniam ſpiritualibus bonis abundant, ut alios locupletes faciant: & indigentiæ illorum opportunè ſemper ſuccurit Dominus. *Tanquàm nihil habentes: & omnia poſſidentes.* Verè omnia poſsidet, qui CHRITVM in corde ſuo habet; licet uideatur egenus carnalibus oculis, Græcè tamen legitur; κατέχοντες; quod poſſemus etiam uertere, cōtinentes.

tinentes, & quaſi incumbẽtes. Vt ſit ſenſus, quòd homo qui diuitias, & omnia mũdi & fortunæ bona ſpernit propter CHRISTVM: ipſe incumbit, & inſidet omnibus ut dominus & uerè poſſeſſor, qui ab eis non poſsidetur. Hęc experiuntur qui uerè ſapiunt in Domino, quæ amatoribus ſæculi uidentur deliramenta.

Os noſtrum patet ad uos, ò Corinthii: cor noſtrum dilatatum eſt. Non anguſtiamini in nobis. Anguſtiamini autem in uiſceribus ueſtris. Eandem autem habentes remunerationem (tanquàm filiis dico) dilatemini & uos. Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? Aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio CHRISTI ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Quis autẽ conſenſus templo Dei cum idolis? Vos enim eſtis tẽplum Dei uiui, ſicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos: & ero illorũ Deus, & ipſi erũt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum, & ſeparamini (dicit Dominus) & immundum ne tetigeritis: & ego recipiã uos, & ero uobis in patrem: & uos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens.

Os noſtrum patet &c. Os eſt cordis interpres. Dilatato autem corde ad effundendum, oportet & ipſum os ſimul patẽre. Ex cordis enim abundãtia os (ut teſtatur Dominus) loquitur. Et ſignificat amorem & gaudium intus conceptum, ſe nõ poſſe retinere, ſed cogebatur ut illud effunderet. *Non anguſtiamini in nobis &c.* Non eſt hoc uerbum exhortationis: ſed enunciat id quod eſt, uidelicet, nullam illos habere cauſam cur ſeſe anguſtent, ideſt, animo depreſsi ſint in Paulo, ideſt, propter Paulum: ſicut anguſtantur filij de patre ignobili: & diſcipuli ob magiſtrum imperitum, & indoctũ. Ergo quòd anguſti eſtis animi (ſi tamen eſtis) nõ ex Paulo eſt magiſtro & patre ueſtro: ſed ex uobis, & uiſceribus ueſtris, qui tantum patrem & magiſtrum non imitamini, & potius quæ ſunt carnalia concupiſcitis, quæ animum anguſtãt, & efficiunt ne certò ſperentur æterna. Vnde ait.

Eandem autem habentes retributionem. Græcè deeſt uerbum, habentes: ſed rectè ſuppletum eſt. Senſus eſt: Cùm ſit uobis eadem retributio (*ut filijs dico*) Ibi enim neceſſe eſt eſſe filios, ubi pater, cùm filij patrem imitantur: ſicut filii Abrahę, Abrahæ promiſsiones adipiſcuntur: *dilatamini & uos.* Dilatatur autem homo tunc uero gaudio, quando uerè concipit ſpem æternorum. Tunc enim liber efficitur, & nullas patitur anguſtias. Quod tum demum euenit, quùm incipit ſpernere temporalia, & pati tribulationẽ pro CHRISTO. Tunc ſpei certitudo dilatat cor, & ſtabile reddit.

Nolite iugum ducere cum infidelibus. Hîc prohibet conſortia coniugij cum infidelibus, ne fidelis cũ infideli coniungatur: & ratio redditur. *Quæ enim* (inquit) *participatio iuſtitiæ cum iniquitate?* Siue cum iniuſtitia? Vt fideles pro iuſtis habeat, propter fidem: infideles pro iniuſtis, quia fide carẽt. *Aut quæ ſocietas luci ad tenebras?* Infideles ergo tenebræ ſunt: lux autem fideles. *Quæ autem conuentio* CHRISTI *ad Belial?* Gręci Beliar legunt. Quidam rationem hanc aſsignant, quòd nullum græcis uocabulum deſinat in; l; Quæ ratio eſt admodum leuis. Non enim græcum eſt hoc uocabulũ: & poterat integrè recipi, & proferri in græca lingua. Quicquid ſit in cauſa; *Belial*; ſignificat abſq; iugo, deſertorem, & contumacem: quod fuit Luciferi proprium, qui primus defecit à uoluntate ac mãdato Dei. Huic rectè opponitur CHRISTVS, qui quæ placita erant Deo, ſemper fecit. Cum ergo fidelis membrum ſit CHRISTI: infidelis erit membrum Diaboli. Itaque ſicut caput CHRISTVS non conuenit cum capite diabolo: ita nec membrum CHRISTI cum mẽbro Diaboli debet conuenire.

Matrimonium cũ infideli prohibetur.

Aut quæ pars fideli cum infideli? Coniugij enim fructus ſunt filij, de quibus uterq; coniugum debet participare. Sed non poteſt participare fidelis ſimul cum infideli, & eandem dulcedinem capere: quoniam ij fructus ſunt, quatenus Deo generantur. Infidelis autem hoc guſtare non poteſt.

Quis autem conſenſus templo Dei cum Idolis? Vos enim eſtis tẽplum Dei uiui &c. Hoc ipſo probat tale genus coniugij eſſe deteſtabile, uidelicet cum idololatris. Videtur enim fidelis quodam modo conſentire cum Idolo, conſentiens cum idololatra. Hoc autem nimis abſurdum: quia fidelis eſt templum Dei. Idq; probat per ſcripturam: quoniam Deus inhabitat in nobis, & nobiſcum ambulat, ut ipſemet pollicitus eſt dicens: Ego uobiſcũ ſum omnibus diebus uſq; ad conſumationem ſæculi. *Et ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus.* Hactenus ex leuitico. 26. acceptum eſt. Quod ſequitur, partim de Iſaia, ut hoc: *Propter quod exite de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus, & immundum nolite tangere.* Quia ego, qui ſum Dominus ueſter, ſum ipſa mũditia: uos qui uultis ſanctificari, exite de medio impiorum & infidelium, & ſeparamini: & immundum ne tetigeritis. Nos apud Iſa. ſic legimus, ubi poſtquàm promiſit aduentum Domini etiam ad gentes, ut fiant populus eius, & ipſe earum Deus, ait: Recedite, recedite, exite inde: pollutum nolite tangere &c. Sequitur. *Et ego recipiam uos, & ero uobis in patrem: & uos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens.* Hoc ex Ieremia cap. 31. licet uerba non omninò ſint eadẽ: ſenſus tamen idem. Vnde & à B. Paulo admonemur, licitum nobis eſſe uarias congregare ſcripturarũ ſentẽtias, modò in teſtimonium adducãtur aptè, & ad ſenſum ipſius ſcripturæ aperiendum: non autem temerè & abſq; iudicio. In quo tamen à pleriſq; erratur, qui multitudine potius quàm pondere paſsim eas citant, quò eruditiores apud indoctum uulgus uideantur.

Matth. ult.

CAP. VII.

HAS ERGO HABENTES promiſsiones, chariſsimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus: perficientes ſanctificationem in timore Dei. Capite nos: Neminem læſimus, neminem corrupimus, neminem circumuenimus. Non ad condemnationem ueſtram dico. Prædiximus enim quòd in cordibus noſtis eſtis ad commoriendum, & ad conuiuendum. Multa mihi fiducia eſt apud uos: multa mihi gloriatio pro uobis. Repletus ſum conſolatione: ſuperabundo gaudio in omni tribulatione noſtra.

Nam & cum ueniſſemus in Macedoniã, nullam requiem habuit caro noſtra, ſed omnem tribulationem paſsi ſumus: foris pugnæ, intus timores. Sed qui conſolatur humiles, conſolatus eſt nos Deus in aduentu Titi. Non ſolùm autem in aduentu eius, ſed etiam in conſolatione qua conſolatus eſt in uobis, referens nobis ueſtrum deſiderium, ueſtrum fletum, ueſtram æmulationem pro me, ita ut magis gauderem. Quoniam etſi contriſtaui uos in epiſtola, non me pœnitet. Etſi pœniteret, uidens quòd epiſtola illa (etſi ad horam) uos contriſtauit: nunc gaudeo, non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam. Contriſtati enim eſtis ſecundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim ſecundum Deũ triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur: ſæculi autem triſtitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipſum ſecundum Deum cõtriſtari uos, quãtam in uobis operatur ſolicitudinem? ſed defenſionem, ſed indignationem, ſed timorem, ſed deſiderium, ſed æmulationem, ſed uindictam. In omnibus exhibuiſtis uos incontaminatos eſſe negotio.

Has ergo habẽtes promiſsiones &c. Videlicet quia ſumus populus Dei, templa Dei, filij Dei, manet nos æterna filiorum hæreditas: quæ tamen datur mundis corde. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus.* Inquinamentũ carnis eſt per fornicationem: & inquinamentum ſpiritus per omnia peccata, quibus adhibetur cõſenſus. *Perficientes ſanctificationem in timore Dei.* Dei eſt in nobis inchoare ſanctificationem ex fide abſq; meritis ullis noſtris: ſed noſtrum eſt, per gratiam Dei tamen, mereri per bona opera perfectionem ſanctificationis, quæ perficitur ab ambulantibus in timore Dei, ſicut aliâs dicit: Cum timore ac tremore ſalutem ueſtram operamini. Philip. 2.

Capite nos, ideſt, ſuſcipite me in uiſceribus ueſtris ut patrem, & ut præceptorem ac doctorem, ac munificum erga uos in dilatatione cordis. Non enim cauſa ulla eſt uobis, cur id facere non debeatis: quoniam *neminem læſimus: neminem corrupimus: neminem circumuenimus.* Minus eſt lædere, quàm corrumpere. Et quod adijcit, *circumuenimus*, ſignificat non ſe iniuſtitiam feciſſe ullam per dolum ac fraudem, ut de alterius iure quicquàm ſurripueris. *Non ad condemnationem ueſtram dico*, ideſt, nõ hoc exprobro in uos, quaſi horũ nomine me accuſetis, ut propterea cõdemnare uos uelim ueluc calumnioſos. *Prædiximus enim uobis, quòd in cordibus noſtris eſtis ad commoriendum & conuiuendum.* Per hoc oſtendit ſe nõ habere amarum erga illos animum, quibuſcum & uitam & mortem uult habere communem: ſed hæc ait proferre ſe ex fiducia potius, ut ipſi recognoſcerent qualis eſſet erga illos. Et item quò uehementius diligerent & obſeruarent, addit. *Multa mihi gloriatio pro uobis*, melius, de uobis: *repletus ſum conſolatione ſuperabundo*, ſiue exundo, *gaudio in omni tribulatione noſtra.* Oſtendens autem quam tribulationem paſſus fuerit, & in quantis uerſatus periculis, ut illi aliqua ſaltẽ cõmiſeratione erga ſeipſum, mouerentur, qui de illis illorumq; ſalute cogitandi finem nullum faciebat, ſubdidit.

Nam & cum ueniſſemus &c. Non dicit de ſpiritu quòd non quieuerit, ſed tantum de carne quę patiebatur, & non quieſcebat propter tribulationes, interim forti exiſtente ſpiritu, qui promptus eſt ſemper in his qui uerè amant: ſed caro infirma tanta perferre ſæpe non poteſt, quanta uellet ſpiritus. Declarat autẽ quales tribulationes, *foris* (inquit) *pugnæ: intus timores*, intelligit pugnas quæ inferebantur à paganis, qui erant foris, ideſt, extra eccleſiam: & intus timorem, propter ſuſpitionem falſorum fratrum. *Sed qui conſolatur humiles, conſolatus eſt nos Deus in aduentu Titi.* Erga humiles Dei dignatio eſt, ut eos conſoletur. Et ne intelligant ſolùm accepiſſe ſe conſolationem propter Titi præſentiam, addit. *Non ſolùm autem in aduentu eius*, ſiue præſentia: ſed etiam in conſolatione, *qua conſolatus eſt in uobis*, ideſt, in ea conſolatione, quam ipſe accepit per uos, *referens nobis ueſtrum deſiderium* proficiendi in melius: *ueſtrum fletum*, ob commiſſa in Deum peccata, & propter me inde à uobis contriſtatum: *ueſtram æmulationem pro me*, reſiſtendo falſis prophetis, qui uobis illuſerant, & à uera doctrina euãgelica abducebant. Nõ loquitur autem uniuerſaliter de omnibus (ne ſit ſibi ipſi contrarius) ſed de illorum plurimis. Nam in aliquos nonnulla ſcribit, quæ minus cum his conueniunt. *Ita ut magis gauderem.* Credo ſubaudiẽdum, de eo quòd contriſtauerit eos per epiſtolã, quæ poterat iudicari aliquãtò ſeuerior, ab ijs ſcilicet qui non apprehendunt iuſtitiam illam, quæ neceſſariò in omnibus uerarum & perfectiorum religionum initijs exercenda eſt. Quod ex facta in Ananiam & Saphiram ultione latè patet: ne Act. 5.

fundamenta

fundamenta iam corruere incipiant, dum p rimũ iaciuntur. Fructus enim & timor inde oritur ad maiorem diuinorum præceptorum obſeruantiam, ut eo in loco teſtatur ſcriptura. Vnde ait.

Quoniam etſi contriſtaui uos in epiſtola non me pœnitet: quia uidi fructum tandem, & emendationẽ. Ex quo facile conijcio uos maiori odio peccatũ habituros, & uigilantiores ne in poſterum ſeducamini à Satana & eius miniſtris. *Etſi pœniteret*, melius, etſi pœnituerit. Significat enim quòd iã cœperat pœnitere: & reddens rationẽ, adijcit. *Video enim quòd epiſtola illa (etſi ad horam) uos contriſtauit*. Et in hoc ualuit ad deſideratum finem. *Nunc gaudeo: non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam. Contriſtati enim ſecundum Deum*. Eſt.n. triſtitia quę ducit ad Deum: & eſt triſtitia quę parit mortem, ut mox ipſe dicet. Quoniam ergo ſuis utilis illis hæc triſtitia, iccircò ait.

Vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ.n. ſecundum Deum triſtitia eſt pœnitentiam in ſalutem ſtabilem, græcè; *impœnitendam operatur. Seculi autem triſtitia mortem operatur*: quoniam caret ſpe diuinæ miſericordiæ. Illud interim notandum in hæreticos, quòd triſtitia quæ ſecũdum Deum eſt, ideſt, quę ex odio uitiĵ, & uirtutis amore procedit, pœnitentiam parit in ſalutem, hoceſt, pœnitentiam ſalutiferam, quam reſpicit Deus ad delenda peccata. Iſti autem, Luthero doctore, eiuſmodi pœnitẽtiam uituperant, & ſoli fidei innituntur. Sed audi efficaciam eiuſmodi fructuoſæ triſtitiæ.

Ecce enim hoc ipſum ſecundũ Deum contriſtari uos, quantã in uobis operatur ſolicitudinẽ, ſiue ſtudium: *ſed defenſionẽ*, hoc aduerbium: *ſed*; pro, quinetiam, accipitur. Defenſionem dixit interpres, quod græcè Apologiam dixit B. Paulus: ut poſſimus etiã interpretari, excuſationem. Idq; fortè ad hũc locũ commodius: *ſed indignationẽ*, uidelicet bonorum contra peccata: *ſed timorẽ*. Bonus eſt timor omnium filiorum, quũm paterfa. iratus cõſpicitur, ne quid agat quis quo ille acerbius offendatur: *ſed deſideriũ, ſed æmulationẽ, ſed uindictam*. Deſiderium ait emendationis (ut diximus) & boni operis in futurum, & ęmulationẽ itidem boni, ſed cum oculo recti zeli, non pręter ſcientiã accenſi. Et uindictam, pro præteritis delictis. *In omnibus*, ſiue ubique, aut per omnia & omninò. *Exhibuiſtis*, ſiue commẽdaſtis, *uos incontaminatos eſſe in negotio*. Et hæc fuit excuſatio ſiue defenſio, de qua ſuperius; & loquitur de iniuria illata à fratre in fratrem, quæcunq; fuerit illa, in qua erant plurimi innocentes,

Igitur etſi ſcripſi uobis, non propter eũ qui fecit iniuriã, nec propter eum qui paſſus eſt: ſed ad manifeſtandã ſolicitudinẽ noſtrã, quam habemus pro uobis coram Deo. Ideò conſolati ſumus. In conſolatione autem noſtra abundantius magis gauiſi ſumus ſuper gaudio Titi, quia refectus eſt ſpiritus eius ab omnibus uobis. Et ſiquid apud illum de uobis gloriatus ſum, non ſum confuſus. Sed ſicut omnia uobis in ueritate loquuti ſumus. ita & gloriatio noſtra quæ fuit ad Titum, ueritas facta eſt. Et uiſcera eius abundãtius in uobis ſunt, reminiſcentis omniũ ueſtrum obedientiam, quomodo cum timore & tremore excepiſtis illũ. Gaudeo quòd in omnibus confido in uobis.

Igitur etſi ſcripſi uobis, non propter eũ &c. Supplendum eſt; ſcripſi. Nec facile eſt (ni fallor) intelligere quidnam illud ſit quod ſcripſerit, & de qua iniuria ſentiat, An de illius qui cum patris uxore ſe polluit, ut aliqui exponũt: an uerò de alio quopiam, qui aliam iniuriam intulit. Quicquid ſit, ea quæ ſcripſerat, non propter illos (ſupple tu) tantum, ideſt, qui fecit & qui paſſus eſt iniuriam, ait ſe ſcripſiſſe: *ſed ad manifeſtandã ſolicitudinẽ noſtrã, quã habemus pro uobis corã Deo*. Græcè emẽdatius & uerius. *Sed ad manifeſtandã ſolicitudinem ueſtrã de nobis, ad uos, corã Deo*. Vt ſit ſenſus. Volui per illa excitare uos, ut manifeſtaretis ueſtrũ ſtudiũ quod habetis de nobis, in his quæ ad uos pertinẽt, *corã Deo*, ideſt, ut uideret hoc Deus facto ueſtro. Nã in ſcripturis quaſi neſcire ea dicitur Deus, quę nõ exeunt in effectum. Vnde & tentare dicitur ſanctos, ut uideat an ſint ſeipſo digni. *Ideò conſolati ſumus*, ideſt, cõſolationem recepimus: quia probauimus uos, & uidimus ſtudium erga nos ueſtrum mirum in modum propenſum. *Quæ ſcire dicatur Deus.*

In conſolatione autẽ noſtra etc. Plana ſunt omnia. Et quod ait de gloriatione ſua, quæ fuit ad Titũ, ſenſum habet clarũ. Ipſe enim prædicauerat optima de Tito. Vnde illa prædicatio ueritas facta dicitur: quia ita (ut prædixerat) euenit. Nam cũ quippiam futurum prædicitur, tum demum dicti ipſius ueritas fieri dicitur, quando res per dictum ſignificata efficitur. Et *uiſcera eius*, uiſcera ſcilicet dilectionis, *abundantius in uobis*: melius in uos, ideſt, erga uos. *ſunt, reminiſcentis omniũ ueſtrũ obedientiã, quomodo cũ timore*, non coacto & ſeruili, ſed ſpontaneo, & qui filios decet patrem reuerentes: *& tremore*, etiam corporis geſtu oſtenſo; admoniti ab illa illius quondam inceſtuoſi corruptione, ne pari uos ultio tangeret: *excepiſtis illũ* à me miſſum ad utilitatem ueſtram, & remiſſum cũ omni de uobis ſatisfactione.

Gaudeo quòd in omnibus confido in uobis. Græcè; cõfidimus uobis: Et ideò gaudere ſe dicit: quia cõfidentia illa non fruſtrabatur. Et hinc ſumit occaſionem ad perſuadendum alia & maiora, poſtquàm intelligebat reuera & peccatores ad meliorem frugem ſe recepiſſe, & omnes tandẽ ad obſequendum ſalutaribus monitis paratos eſſe.

CAP. VIII.

NOTAM AVTEM FACImus uobis, fratres, gratiam Dei quæ data eſt in eccleſiis Macedoniæ: quòd in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipſorum fuit: & altiſſima paupertas

eorum

eorum, abundauit in diuitias ſimplicitatis eorum. Quia ſecundum uirtutem(teſtimonium illis reddo)& ſupra uirtutem uoluntarii fuerunt, cum multa exhortatione obſecrantes nos, gratiam & communicationẽ miniſterii quod fit in ſanctos. Et non ſicut ſperauimus, ſed ſemetipſos dederunt primum Domino, deinde nobis per uoluntatem Dei: ita ut rogaremus Titum, ut quẽadmodũ cœpit ita & perficiat in uobis etiã gratiam iſtam. Sed ſicut in omnibus abũdatis fide, & ſermone, & ſciẽtia, & omni ſolicitudine, inſuper & charitate ueſtra in nos: ut & in hac gratia abũdetis. Non quaſi imperans dico: ſed per aliorum ſolicitudinem, etiam ueſtræ charitatis ingenuum bonum comprobans.

N*Otam &c. In multo experimento tribulationis*: aut, in multa probatione. Qui enim tribulantur à mundo, probatur à Deo. *Abundantia gaudij ipſorũ fuit*. Nam maiore gaudio abundant ſancti Dei homines, cũ in uarijs tribulationibus uerſantur ac probantur(Deo in neceſsitatibus ſubminiſtrante illis gaudium ſpei, quod eſt magnum)quàm peccatores, qui omnia quæ uolunt, obtinent in hac uita.

Et altiſsima paupertas, ſiue mendicitas (græcè habetur πτωχεία) *abundauit in diuitias ſimplicitatis eorum*. Apud B. Paulum hoc in loco ſimplicitas, ut mihi uidetur, ſignificat animi uirtutem, quæ eſt qua quis non plus appetit in hoc mundo, quã neceſſe ſit, & ſatis pro uiatico, non ſe onerãs duplicibus in peregrinatione: ut ſperet beatitudinem à Deo non in hoc mundo, ſed in futuro ſæculo, tanquàm aduena & peregrinus. Et in hac ſimplicitate conſiſtit uirtus paupertatis. Et qui tales ſunt, uerè diuites ſunt: quia æternorum ſpes (ut diximus) maior eſt lucro totius mundi. *Quid eſt ſimplicita chriſtiana.*

Quia ſecundũ uirtutem(teſtimoniũ illis reddo) & ſupra uirtutẽ uoluntarij fuerunt cũ multa obſecratione rogantes nos, gratiã & cõmunicationẽ miniſterij quod fit in ſanctos. Grçcè additur uerbũ; *ſuſcipere*; Et eſt ſenſus, quòd ipſi adeò fuerunt promptæ uoluntatis, ut multa obſecratione, ſiue obteſtatione, obſecrarint Apoſtolum, ut uellet ſuſcipere gratiam illorum, hoceſt, beneficium eleemoſynarũ, quod appellat communicationem miniſtrationis, quæ fiebat in ſanctos, pro quibus curabat Apoſtolus. Et addit quòd hanc gratiam non ſolùm ſecundũ potentiam, ideſt, ſecundum quod erat in facultatibus eorum ad exercendum opus miſericordiæ, ſed ultra hanc potentiam ita etiam dederunt, ut nihil penitus ſibi aſſeruarent, Et ideò ſubdit.

Et non ſicut ſperauimus. Sperabamus enim de bonis ſuis eleemoſynam, & illam quidem largam & pinguẽ eos eſſe facturos. Et ecce ipſi dederunt omnia, etiam ſemetipſos uoluntariam paupertatem profitentes: *ſed ſemetipſos* (inquit) *dederunt primũ Domino, deinde nobis per uoluntatẽ* Dei, Hîc manifeſtè(niſi quis uelit proteruire)ad uerborũ proprietatẽ loquitur de uita perfecta, quã illi experti uerũt relinquẽdo omnia propter CHRISTVM, & dedendo manus ſuas in manus prælatorum. Vnde ait; dederunt ſemetipſos: ſicut moris eſt in profeſsionibus Regularium offerre ſemetipſos, ideſt, propriam uolũtatem, & omne obſequium, primùm Domino: deinde nobis per uoluntatem Dei. Nam uouens, & in manu prælati promittẽs, poſt Deum illi ſeipſum promittit ex uoluntate Dei: quia ſic uoluit, & ſic inſtituit Dominus, & ſic inſpirat quos peculiariter diligit. *Nota pro uotis monaſticis* Et hoc nota, tu pie lector, aduerſus impios iſtos & ſeductores, qui uota ſanctiſsima, & ſtatum iuſtitiæ perfectiorem improbant, pleni prudentia carnali, quę eſt inimica Deo. Non me latet alios, quos legerim, non perueniſſe ad hunc ſenſum, cui tamẽ mirificè uerba ipſa ſeruiunt, nec aliò (niſi fallor) ſine uiolentia trahi queunt. Ideò dixi, nota tu pie lector, quia nõ omniũ eſt intelligẽtia. Impij enim deridẽt, qui & ridebuntur.

Ita ut rogaremus Titũ, ut quemadmodũ cœpit, ita & perficiat erga uos gratiã iſtam. Verè gratia eſt & miſericordia, intrare ſtatum hunc perfectionis, quem commendauerat etiam Titus Corinthijs, & iam inchoauerat in quibuſdam. Vnde rogabatur à B. Paulo ut etiã perficeret quod cœperat, Vel fortè quidã ſe in eam uitam iam contulerãt, ut probarentur, & uiderent num poſſent perdurare: ſicut & hodie obſeruatur. Et noſtri ubi ad ordinem recipiunt aliquem, hæc uerba proferũt: Qui cœpit Dominus, ipſe perficiat. Hoc eſt ergo quod Apoſtolus hortatur, nimirum ut quod cœpit, perficiat, plenum ſcilicet uotum ab eis, qui parati erant, recipiendo.

Sed ſicut in omnibus abundatis fide, & ſermone, & ſcientia, & omni ſolicitudine, inſuper & charitate ueſtra in nos, ut in hac gratia abundetis. Quod ait; *ſed ſicut*; Illud: *ſed*; abundare uidetur. Senſus tamẽ planus eſt. Hortatur enim ut curent, quemadmodum in cõmunibus gratijs abũdant, ita & in hac gratia quoque ſtudeant abundare. Et hoc *non imperans dico*, non ex imperio, ſed ex conſilio. Eſt enim cõſiliũ, non præceptum, illum ſtatum profiteri. *Sed per aliorũ ſolicitudinẽ etiã ueſtræ charitatis ingenuũ bonum cõprobans* Quod nos legimus nunc mendoſè; ingenium bonum; credo interpretem uertiſſe, ingenuum bonum. Græcè enim eſt γνήσιον, hoceſt, uerum, germanum, liberale, nõ fictum. Nam multi fictè profitentur: & quidã etiã rerũ penuria domi oppreſſi. Et ad hoc prouocabat eos, ad æmulationem Macedonum. Et certè iſtud planè conuenit uouentibus, qui ſe totos liberaliter donant Deo, holocauſtum facientes ad imitationem Domini, quem illis proponit uelut iſtius ſtatus primarium profeſsorem & ducem, & ait.

Scitis enim gratiam domini noſtri IESV CHRISTI: quoniam propter uos egenus factus eſt, cum eſſet diues: ut illius inopia uos diuites eſſetis. Et cõſilium in hoc

do,

do.Hoc enim uobis utile eſt,qui non ſolum facere,ſed & uelle cœpiſtis ab anno priore. Nunc uerò & facto perficite:ut quemadmodum promptus eſt animus uoluntatis, ita ſit & perficiēdi ex eo quod habetis. Si enim uoluntas prompta eſt,ſecundum id quod habet accepta eſt,non ſecundum id quod non habet. Non enim ut aliis ſit remiſsio, uobis autem tribulatio. Sed ex æqualitate, in præſenti tempore ueſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat,ut & illorum abundantia ueſtræ inopiæ ſit ſupplementum: ut fiat æqualitas, ſicut ſcriptum eſt. Qui multum non abundauit: & qui modicum, non minorauit.

Quòd Chriſtus ipſe mēdicauerit.

Scitis enim gratiā Domini noſtri IESV CHRISTI:*quoniā propter uos egenus.* Græcè, ἐπτώχευσε, ideſt,mendicauit(contra eos qui CHRISTVM mendicaſſe inficiantur)*cum diues eſſet,ut illius inopia uos diuites eſſetis. Et conſiliū in hoc do.Hoc enim utile eſt uobis.* Ecce quòd conſilium eſt, non præceptum.

Matth. 19.

Sic enim dictū eſt illi: Si uis perfectus eſſe. Si uis, inquit:ac ſi dixerit. Nō te cogo:nō iubeo:nō impero:ſed ſi uis. Quòd ſi ſemel uolueris & uoueris, nō licebit tibi aſpicere retrò & reuerti. Quod .n. ſemel placuit,& uoto uouiſti,non poteſt amplius diſplicere. Cōtra quod tamē & faciūt,& docēt hæretici. *Qui non ſolū facere, ſed et uelle cœpiſtis ab anno priore.* Mirum quomodo dicat,non ſolum cœpiſtis facere,ſed & uelle ab anno priore:quaſi minus ſit facere,quàm uelle. Sed ſic intelligendum eſt: Non ſolùm cœpiſtis modo facere, ſed etiam uelle ab anno priore:tanquàm hoc factum modo,iam habuerit longo tempore uoluntatē. Sic enim accidit multis,qui non temerè aggrediūtur hunc ſtatum uitæ perfectioris.

Nunc uerò & facto perficite,uidelicet quod nūc incœpiſtis facere, perficite, ideſt(ut expoſitum eſt ſuperius)ſolemniter & bene. *Vt quemadmodū eſt promptus animus uoluntatis*,ideſt,uolendo, *ita ſit & perficiendi*. Nam in hoc maximè declaratur uoluntas prompta,ſcilicet ipſo facto. *Ex eo quod habetis.* Mihi uidetur hîc B. Paulus dicere uoluiſſe,quòd illi tantum debebant exhibere, quantum habebant ut poſſent exhibere & dare, & nō ſupra uires. Qui enim non habet ſpiritum mancipandi ſe & tradendi religioni,& omnia relinquēdi propter CHRISTVM,non hoc ei ſuademus, nec dicimus quidem ut faciat:unde ait,

Si enim uoluntas prompta eſt, ſecundum id quod habet accepta eſt,non ſecundum id quod non habet. Vt ſit ſenſus: Quòd etſi uoluntas ſit prompta, & tamen non habet in facultate ut poſsit dimittere omnia, aut plura,non eſt accepta & grata Deo:ſed tantum ſecundum id quod habet:quoniam tunc eſt diſcreta oblatio. Et ob id legitur,quòd omnis oblatio in ueteri teſtamento ſale condiebatur.

Non enim ut alijs ſit remiſsio,uobis aūt tribulatio: ſenſus eſt. Qui non uidebantur ſibi eo ſpiritu accenſi ac ſtabiliti,ut profundam paupertatem ſufferre poſſent, ſicut illi qui donabant omnia, non debent ſe exponere illi periculo & tentationi,ut tribularētur ipſi alijs refectionē curātes: *ſed ex æqualitate*, hoc eſt, ita rem temperare,ut fieret æqualitas:quod declarans ait. *In præſenti tempore ueſtra abundantia*, uidelicet bonorum temporalium, *illorum ſuppleat inopiam*:quoniam inopes illi ſunt temporalium bonorum. *Vt et illorum abūdantia*,uidelicet ſpiritualium donorum,*ſuppleat ueſtrā inopiam*,eorundem:*ut fiat æqualitas,ſicut ſcriptum eſt. Qui multum non abundauit: & qui modicum, non minorauit.* Hoc ex Exodo accipit, quùm Dominus pluit Māna. Dicitur enim hoc de filijs Iſrael,quòd dum colligerent Manna,alij quidem plus,alij minus:plus tamen colligentes,non inueniebant amplius:nec qui minus parauerant,recipiebant minus:ſed ſinguli quantum edere poterant. In illo Manna ſine ullo dubio intelligitur quidem panis corporis,ſicut reuera erat ille:animæ uerò, ſicut erat ille quē ſignificabat:quia in illo Manna, bene dictū CHRISTI corpus animæ noſtræ cibus ſignificabatur. Sicut ergo tunc Dei mira uolūtate fiebat,ut qui plus colligebant,non haberent plus, ſignificante Spiritu ſancto quòd illi debebant de ſua ſuperabūdantia ſupplere his qui minus colligebant,ut fieret æqualitas:Ita deberet intelligere omnis Chriſtianus, ut ſuperabundantiā ſuā ſiue ſpiritualium,ſiue tēporaliū conſideret nō ſuam eſſe,ſed aliorū egentiū, propter debitū charitatis,quæ facit cuncta cōmunia. Sed ò ſurdas plurimorū circa hoc aures. O quantū auaritiæ ſemper in terris. Et tamen hoc erit iudicium: Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare etc. Quis ſapiens,& cogitabit nouiſsima?

Gratias autem ago Deo,qui dedit eandem ſolicitudinem pro uobis in corde Titi: quoniam exhortationem quidem ſuſcepit, ſed cum ſolicitior eſſet,ſua uoluntate profectus eſt ad uos. Miſimus etiam cum illo fratrem noſtrum,cuius laus eſt in euāgelio per omnes eccleſias. Non ſolū autem:ſed & ordinatus eſt ab eccleſiis comes peregrinationis noſtræ,in hanc gratiam quæ miniſtratur à nobis ad Domini gloriam, & deſtinatā uoluntatem noſtram. Deuitantes hoc, ne quis nos uituperet in hac plenitudine, quæ miniſtratu à nobis in Domini gloriam. Prouidemus enim bona,non ſolùm coram Deo:ſed etiam coram hominibus. Miſimus autē cum illis & fratrem noſtrum,quem probauimus in multis ſæpe ſolicitum eſſe:nūc autem multò ſolicitiorem. Confidentia multa in uos,ſiue pro Tito qui eſt ſocius meus, & in uobis adiutor:ſiue fratres noſtri Apoſtoli eccleſiarum gloriæ CHRISTI. Oſtenſionem ergo que eſt charitatis ueſtræ,& noſtræ gloriæ pro uobis,in illos oſtendite in facie eccleſiarum.

Gratias

Gratias aũt ago Deo, qui dedit eandem ſolicitudinẽ, ſc. quã ego habeo erga uos, eã habet et Titus: *quoniã exhortationẽ quidẽ ſuſcepit,* qua illi pſuaſi ut ueniret ad uos. *Sed cum ſolicitior eſſet, ſua uolũtate,* hoc eſt, ultrò & ſuamet ſponte pfectus eſt ad uos. *Miſimus & cum illo fratrem noſtrum, cuius laus eſt in euangelio per oẽs eccleſias.* Lucam intelligit, ut alij interpretati ſunt, quibus ualdè aſſentior: etſi quidã abſq; ratione obſiſtant. Laus aũt Lucæ fuit in enarratione euangelij peſpicua, copioſa, et eleganti ſupra alios. *Non ſolum aũt, ſed etiam ordinatus eſt ab eccleſiis comes peregrinationis noſtræ.* Et hoc nota, ut cognoſcas quõ omnia olim ordinatè fiebant, & communi omniũ conſenſu, ut comites et ſocios haberent & magni & diuini prędicatores, ordinatos et aſſignatos ab eccleſiis, ideſt, à plãtis eccleſiarum. Ordinatus aũt fuit *cum hac gratia quæ miniſtratur à nobis ad ipſius Domini gloriam, et promptam uoluntatem ueſtram.* Dicit (ni fallor) Lucam fuiſſe ordinatum cũ illa gratia, ſcz, ut ſubijceret Deo pauper & nudus abiectis omnibus: de quo nõ eſt fas dubitare, cũ ipſemet talem fuiſſe eccleſię primitiuæ cõmunem uitam in Actis teſtet. Nec eſt uerisimile illũ ea perfectione uoluiſſe carere, quã laudat in alijs, et lugente B. Paulo non ſimul lugere uoluiſſe. Dicit ergo Apſ, q hæc gratia miniſtrabatur ab eis ad Dñi gloriam, et ad promptã uoluntatem eorum, ideſt, ut ipſi compotes fierent deſiderij ſui: tanquã diceret, non eſſe facile, recipiendum aliquẽ, niſi promptã, ex Spiritu Dei oſtendat in hac re tã ardua & difficili uoluntatẽ. Alioqui aliter faciẽtes, rarò proficiunt. Et in hoc multum erratur à prælatis, qui nimis citò ueſtiunt: ſicut et ab alijs qui nimis prę̨cipitanter manus ſine perſonarum delectu imponunt. Sed non ſic B. Paulus, non ſolùm propter illos qui recipiuntur, ſed propter ſcandalum aliorum publicum: unde ait.

Nota cõtra ſuperiores regularium qui citò recipiunt.

Deuitantes hoc, ne quis nos uituperet in hac plenitudine, ſiue abundantia miniſtrata à uobis. Eſt n. ea profeſſio quaſi gratię plenitudo. Certè abundantia grandis eſt, pauperẽ, et cęlibem, et humilẽ ſeruire Deo. Et tamẽ hoc ſtudemus ſic agere, ut id fiat ſine ullo uituperio noſtro, ſcz, ut non paſſim & abſq; idonea probatione quoslibet recipiamus. Hoc. n. non placet Deo: & prudentia præditi homines non probant. Et cum multi non proficiẽtes deficiunt, ſcandalũ afferunt multis: & bonũ noſtrum pter eos blaſphemat: unde ait.

Prouidemus. n. bona non ſolùm coram Deo, ſed etiã coram hominibus, ne ex malo quod accidit, uituperet miniſteriũ. Non me latet alios expoſitores referre hęc omnia ad collectas, quibuſcũ non contendo. Quod aptius mihi uiſum eſt ad literam, quodq; multò eſt pręſtãtius, et dignius intellectu, ppono. Lector ipſe quod malit, eligat. Equidem uerba ipſa Apſi noſtro ſenſui mirificè conueniũt.

Miſimus aũt cum illis fratrem noſtrum, quẽ probauimus in multis ſæpè ſolicitum eſſe: nunc aũt multò ſolicitiorem. Hũc quem ſimul cũ Tito & Luca miſſum ait (quia non nominatur ab Apſo) ignoramus. Quidam Timotheũ arbitrantur. Alij, quod magis mihi placet, Apollo. Reddit aũt rationem, quare & hunc aliũ ſpecialiter miſerit, nempe quia probatus et ſolicitus, ſiue diligens erat: et tũc etiam diligenter operatus eſt ad profectum eorum. Addit adhuc & rationem miſſionis dicens.

Confidentia multa in uos etc. Hoc eſt, propter confidentiam multã, quam de uobis habeo, *ſiue pro Tito etc. ſiue fratres noſtri Apoſtoli eccleſiarum gloria* CHRISTI. Durior quidẽ literæ conſtructio, niſi addatur aliquid, puta *ſiue* pro his qui ſunt *fratres noſtri,* apſi eccleſiarum, ideſt, ab eccleſiis ordinati & miſſi, et ſunt gloria CHRISTI. Reliquorum clarus eſt ſenſus. Hortatur planè illos, ut erga eos quos miſit, ita ſe ſummiſſè et honeſtè gerant, ut prębeant teſtimoniũ eccleſiis ſuæ ipſorum charitatis: et q ipſe B. Paulus non falsõ gloriatur in illis, quos tanquàm filios per euangelium genuerat, & in eo inſtruxerat.

CAP. IX.

NAM DE MINISTERIO quod fit in ſanctos: ex abundanti eſt mihi ſcribere uobis. Scio. n. promptum animum ueſtrũ, pro quo de uobis glorior apud Macedones. Quoniam & Achaia parata eſt ab anno præterito: & ueſtra æmulatio prouocauit plurimos. Miſimus aũt fratres, ut ne quod gloriamur de uobis, euacuetur in hac parte, ut (quemadmodũ dixi) parati ſitis: ne cũ uenerint Macedones mecũ, & inuenerint uos imparatos, erubeſcamus nos, ut non dicamus uos in hac ſubſtãtia. Neceſſarium ergo exiſtimaui rogare fratres, ut præueniãt ad uos, & præparent repromiſſam benedictionem hanc paratam eſſe: ſic quaſi benedictionem, non quaſi auaritiam.

Nam de miniſterio quod fit in ſanctos etc. Ex his uerbis rectè conſideratis ſatis patere põt, ſuperioris capitis non habitũ fuiſſe ab Apſo de hac miniſtratione ſermonẽ: ſed de illa pfecta, quã explicauimus. *Scio. n. promptum animum ueſtrũ etc. Et ueſtra æmulatio*, ideſt, æmulatio quæ ex uobis ad alios procedit, *prouocauit plurimos* ad imitandũ uos, ut idem facerent, de ſuis facultatibus largientes in uſum pauperum. *Miſimus autem fratres etc. et non dicamus uos in hac ſubſtantia:* deeſt; gloriæ; ſiue gloriationis. Et eſt ſenſus facilis, et ppterea in re clara non duximus eſſe laborãdum ad ſcrutanda quęlibet uocabula: quò uerius augerent commẽtaria, q illuſtrarentur. Hortatur Apſ, ne qui illos laudauerat in hac ſubſtantia, ſiue in hoc argumento gloriationis, q eſſent liberales et benefici, erubeſcere poſtmodo cogeret, ſi aliud facto ipſo appareret. *Neceſſarium ergo exiſtimaui rogare fratres etc.* Vocat benedictionẽ illam eleemoſynam, quam congregabant pro ſanctis qui erant in Iudæa, modo eſſet largiore manu porrecta: alioqui auaritiam appellat, ſi tenuis ſit & parca, & ob id parua mercede digna. Quod probat exẽplo admodũ claro, et uel ipſis agricolis perſpecto.

Hoc autem dico: Qui parce ſeminat, parce & metet, & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictiõibus & metet. Vnuſquiſq; prout deſtinauit in corde ſuo: non ex triſtitia aut ex neceſſitate. Hilarẽ enim datorem diligit Deus. Potens eſt aũt Deus omnem gratiam abundare facere in uobis: ut in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, ſicut ſcriptum eſt. Diſperſit dedit pauperibus: iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi.

Pro eleemoſynarum largitione.

Hoc autem dico, Qui parcè etc. Vide & nota contra nouos hæreticos, eleemoſynã inſtar ſeminis eſſe ad fructificandũ illam benedictionem, quam declarabit Dñs illa die dicens. Venite benedicti Patris mei, percipite regnum paratũ uobis à conſtitutione mundi. Eſuriui.n. et dediſtis mihi manducare. *Vnuſquiſq; &c. Hilarem.n. datorem etc.* Senſus eſt clarus. Prius reſpicit animũ Deus, deinde munus, ut ſcriptura teſtaẽ de Abel. Reſpexit (inquit) Deus ad Abel, & ad munera eius. Sic animũ uiduę mittẽtis in gazophilatiũ intuitus eſt: & ꝓbauit pluſq; alios, qui lõgè plus immiſerunt, ſi nõ ipſum aĩm, ſed datũ ſpectes. Deus aũt nõ cõſiderat quantũ, ſed ex quanto quiſque amore largitur.

Potens eſt autẽ Deus, oẽm gratiã abundare facere etc. Hic B. Paulus oſtendit Dei erga illos prouidentiam, qui ſunt affluenter propter Deum benefici. Et eo argumento utitur tanq; ualido, ut probet, Deum facturũ eos abundare, ut ẽt ualeant plus erogare. Probat enim hoc medio: quia potẽs eſt Deus hoc facere. Vt ſi ſit potens, ẽt faciat. Valet certè argumentũ, cum ratio urgeat, qua conſiderata, ita facere debeat. Non.n. poteſt eſſe ingratus Deus, qui nullis ẽt noſtris meritis præcedentibus dat omnibus abundanter, nec improperat. Valet ergo ſemper hoc argumentũ. Poteſt Deus facere: ergo facit, cũ ſe offert talis decentia, ut facere debeat. Si.n. ipſe dat affluenter, et non improperat, quõ non multò magis etiam reddet? Siquidẽ de homine benefico ſcriptũ eſt. *Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſæculũ ſæculi.* Hoc eſt, iuſtitia talis reſpicitur à Deo in ſæculum ſæculi, in ęterna retributione, tanq; ſemen uitę æternę. Vocat autẽ iuſtitiam, quæ ex miſericordia fit: quia ad hanc miſericordiã obligauit nos CHRISTVS, cui debitũ reddimus. Quod multi non cogitãt.

Qui autem adminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem ad manducandum præſtabit, & multiplicabit ſemen ueſtrum, & augebit incremẽta frugum iuſtitiæ ueſtræ: ut in omnibus locupletati, abũdetis in omnem ſimplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo. Quoniam miniſteriũ huius officii non ſolum ſupplet ea quæ deſunt ſanctis: ſed etiam abundat per multas gratiarũ actiones in Domino, per probationem miniſterii huius glorificantes Deũ in obedientia confeſſionis ueſtræ in euangelio CHRISTI: & ſimplicitate cõmunicationis ueſtræ in illos, & in omnes, & in ipſorũ obſecratione pro uobis, deſiderantium uos propter eminentem gratiam Dei in uobis. Gratias ago Deo ſuper inenarrabili dono eius.

Qui autem adminiſtrat ſemen etc. Quia eleemoſyna quæ eſt quædã iuſtitiæ exercitatio, et iuſtitia dicitur, eſt (ut dixi) quaſi ſemen mercedis ęternę, iuxta quod ſcriptum eſt: Seminãti iuſtitiam merces fidelis. Hoc aũt ſemen adminiſtratur homini à Deo, à quo ſunt omnia bona, et diſtribuuntur omnibus pro arbitrio et uoluntate ſua, ſaltem permiſſiua. Vnde & ille qui adminiſtrat ſemen ſeminanti, nimirũ ipſe Deus, *etiam panem ad manducandum præſtabit*, ideſt, ſubminiſtrabit ut ualeat ſeminans ſeminare, ſicut ſuppeditant homines ſeruis et colonis ſuis. Deus aũt qui etiam ſuperat in ĩmenſum beneficientiã hominum, quid acturus eſt? *Multiplicabit* (inquit) *ſemen ueſtrũ*, ideſt, bona tẽporalia, ut in dies poſſit homo abundantius ſeminare. Et conſequenter *augebit incrementa frugum iuſtitiæ ueſtræ*: qm̃ copioſiorem dabit in alia uita mercedẽ, ut homo lucreẽ & in hoc, & in alio ſæculo ꝓ opera iuſtitiæ. Sic habenti dabiẽ, et abũdabit. Græcè hęc leguntur in modo precatiuo, ut B. Paulus ſit qui precẽ dicẽs. Multiplicet ſemen ueſtrũ: Augeat incremẽta frugum iuſtitiæ ueſtrę. Sed idẽ ferè reſultat ſenſus. Verior tñ uideẽ lectio noſtra, et planior: q̃a Deus ſemꝑ hoc facit aliquo modo in bonis uel tẽporalibus, uel ſpũalibus.

Et hic habes non ſolùm bona opera ualere ad augmentum mercedis, uerùm ẽt ad ipſam mercedem uitæ, contra ſteriles et miſeros hæreticos. *Pro meritis operum.* *Vt in omnibus locupletati*, ideſt, in tẽporalibus et ſpĩritualibus. Græcè tñ eſt ἐμ παντί, hoc eſt, ubiq; in terra ſc. et in cœlo: *Abundetis in oẽm ſimplicitatem.* Iam dictum eſt, quid ſit eſſe ſimplicẽ, quod eſt habere animum uacuum cupidine terrenoꝝ, ne rerum fluxaꝝ onere preſſus minus ſit diſpoſitus ad conſcendendũ cœlum. Hunc uerò animũ hñt, qui abũdant donis ſpiritualibus. *Quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo.* Significat illa ſimplicitate acceptã fieri eleemoſinam, ut dictum eſt. Qui tribuit in ſimplicitate. Et conſequenter operatur etiã acceptationem placidam gratiaꝝ actionis, quas Deo referunt ſerui Dei, qui hmõi eleemoſynam receperũt, et corpore reſocillati ſunt ad ſeruiendũ promptius ipſi Deo. Vnde et hoc magnũ bonũ conſequitur ex eleemoſyna: addit.

Quoniam miniſterium huius officij. Gręcè legitur, λειτουργίας, hoc eſt, ſacrificij. Nã pro uictima & ſacrificio accipitur corã Deo, quod eius amore impenditur. Sed tum demum uerum eſt ſacrificium, cum per ſanctos offertur Deo: unde ait. *Quoniam miniſterium oblationis huius*, ſiue *ſacrificij*, non ſolùm ſupplet neceſſitates ſanctoꝝ, ut ſic habeat eleemoſynę rationem, ſed ẽt abundat ut fiat etiam ſacrificium & oblatio Deo. Nam quod ſeruis & ſanctis Dei hoc nomine offertur, pro quo & ipſi gratias agunt, ipſi Deo offerri intelligitur, & acceptatur à Deo. *Nota hæc.* Nam per gratiaꝝ illarum actiones magis probatur à Deo huiuſmodi miniſterium: quoniam Deus per eos glorificatur.

Glorificantes

Glorificantes Deum in obedientia confeßionis ueſtræ in euãgelio CHRISTI in uobis. Eccè pro qua re agã tur gratię Deo, nimirũ pro obedientia ſiue ſubie ctione eorũ, quam facto ipſo confitebãtur ſe debere in euangelio CHRISTI. Nam perſuaſi à prędicatoribus euangelij hoc præſtabãt. Et ideò maius erat eorum meritum ab ipſa obedientiæ promptitudine commendatũ. Glorificabatur er go Deus per ſanctos in illa obedientia iſtorũ qui tribuebant, & in illa ſimplicitate, qua communicabãt ſua bona ſanctorũ neceſſitati, & alijs etiam pauperibus. Glorificabatur autem in ipſorũ (uidelicet ſanctorũ) gratiarum actione & obſecratione pro illis: quia ſancti precabantur, ut retribueretur illis uita æterna pro temporalibus, quæ ipſi largiebantur. Sic enim decebat Deum ex ſua immenſa bonitate facere, cuius amore dabãtur, præſertim hoc deſiderantibus ſanctis ſuis: quoniam ſancti Dei deſiderabant ſocietatem ipſorũ in cœlis, qui illorũ inopiæ ſuccurrebant in terris. Et hoc deprecabantur, & accẽdebantur hoc deſiderio: quia uidebant excellentem gratiam, quam Deus effuderat ſuper illos. Nam feruentius prouocamur orare pro eis, in quos uidemus propenſam Dei charitatem & gratiam. Deniq; pro tantis bonis erumpit Apl's in gratiarum actionem dicens. *Gratias ago Deo ſuper inenarrabili dono eius:* quia multæ proueniũt utilitates & bona ex uno bono obedientiæ, ſcz. confeſſionis euangelij, gratiarũ actionis, glorificationis Dei, obſecrationis ſanctorũ, deſiderij eorundem pro ſalute cõmuni.

CAP. X.

IPSE AVTEM EGO PAVlus obſecro uos per manſuetudiné & modeſtiam CHRISTI, qui in facie quidem humilis ſum inter uos, abſens aũt confido in uobis. Rogo auté uos, ne præſens audeam per eam confidentiam, qua exiſtimor audere in quoſdá, qui arbitrantur nos tanquàm ſecundum carnem ambulemus. In carne enim ambulantes, non ſecundum carnem militamus. Nam arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt: ſed potentia Deo, ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei: & in captiuitatem redigentes omnem intellectũ in obſequium CHRISTI: & in promptu habentes ulciſci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit ueſtra obedientia.

BEatus Paulus hîc uidetur mutare uocem, propter quoſdam contumelioſos & inſolentes, qui de illo iniquiſſimè & odioſè ſentiebant, putantes illũ ambulare ſecundũ carnem, non ſecundũ Deum. Spargebant aũt in uulgus fortiorem longè illum eſſe in abſentia & in epiſtolis quàm in præſentia, & in ſermone. In hos ergo ipſe incipit ſancto quodam ſtomacho indignari.

Ipſe autem ego Paulus. Perpende loquẽdi modũ ad exprobrationem, tanquàm ſi diceret (imò ſeipſum declarat) egometipſe, ego inquàm Paulus, & non alius, qui (ut dicitis) in facie & in præſentia ſum humilis, abſens uerò *confido in uos,* ideſt, aduerſus uos per epiſtolas, tanq; meipſum magnificans ſupra modum. Ego rurſum ille Paulus, de quo uos talia prædicatis quicunq; eſtis. *Obſecro uos per manſuetudinem & modeſtiam* (ſiue moderãtiam) CHRISTI. Et pulchra eſt hæc obſecratio: quoniam immodeſtè & inhumaniter atq; arroganter illi de eo tale & tam iniquũ ferebant iudiciũ, cum omnia haberent ad aliud ſentiendũ oppoſita, tam in uita, q; in doctrina. Quem ut ab eis errorem auferret, et ad rectum iudiciũ faciendum transferret, obſecrat eos conteſtans ipſam CHRISTI manſuetudinem & modeſtiam. Græcè ἐπιείκειαν, ideſt, moderantiam, et æquitatem bonam, ut ſe aptent ad illam, et uelint fieri æqui cenſores. Et explicãs obſecrationem ſuam, addit.

Rogo *autem uos ne præſens audeam,* ideſt, ne ita cogatis me, ut quam confidentiã oſtendo in literis, etiam præſens exerceã, *per tam confidentiam* (ſiue illa confidentia) *qua exiſtimor audere in quoſdam, qui arbitrantur nos,* ideſt, ita iudicant nos, *tãquàm ſecundum carnem ambulemus,* qui & pernicioſè falluntur. *In carne n. ambulantes, non ſecundum carnem,* hoc eſt, ſecundũ carnis libidinem ac petulantiã, *militamus.*

Nam arma militiæ noſtræ non carnalia, ſed potentia, ideſt, ualida Deo. Apl's apertè uoluit oſtẽdere quõ ſe gereret aduerſus delinquentes, qui non utebatur ad puniendum contumaces gladio ſæculari, ſed armis Spiritus Dei: quæ ſunt ualida et potentia, non ad ſubdendum hominẽ homini, ut fit armis hominũ, ſed ad ſubijciendum Deo in gloriã eius, unde ait. *Ad deſtructionem munitionum.* Innuit ſectas, quas mali & pſeudoapl'i cogebant in Paulũ, *conſilia deſtruentes,* ideſt, quibus armis deſtruimus hominũ conſilia, & deliberationes non ſecundum Deũ meditatas, *& omnem altitudinem.* De ſuperbis & ceruicoſis loquitur. *Extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei.* Vocat ſcientiam Dei, reuelatam ſcientiam, quę ex Deo eſt: ſicut iuſtitiã Dei, iuſtitiam infuſam à Deo. *Et in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium* CHRISTI. Intellectus, ſiue cogitatio hominis captiua ducit, quùm conuincitur. Conuincebat aũt B. Paulus, & alij Apl'i poſt CHRISTVM, intellectum & cogitationes hominũ, per euidentia ſigna & prodigia. Vnde ad obſequiũ CHRISTI redigebantur, qui tñ non pertinaciter repugnabãt, ita ut mererent obcęcationem. *Et in promptu habentes ulciſci oẽm inobediẽtiam* ſuo tempore: nimirũ, *cum fuerit impleta ueſtra obedientia.* De obediẽtia eorũ loquitur, quos ſupius huius uirtutis nomine cõmendauit. Et uertens ad eos ſermonẽ, qui aduerſabantur ueritati, et non ſibi ab Apl'ica poteſtate metuebãt, ſed abutentes patiẽtia ipſius B. Pauli, qui potius charitatis ſtudio cupiebat oẽs ad ſalutis uiam reducere,

compulſus tandem inſolētium hominum proteruia, monet eos, & tacitè minatur, & ait.

Quæ ſecundū faciem ſunt uidete. Siquis confidit ſibi, CHRISTI ſe eſſe: hoc cogitet iterum apud ſe, quia ſicut ipſe CHRISTI eſt, ita & nos. Nam & ſi amplius aliquid gloriatus fuero de poteſtate noſtra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, & non in deſtructionem ueſtram: non erubeſcam. Vt autem non exiſtimer tanquam terrere uos per epiſtolas (quoniam quidem epiſtolæ, inquiunt, graues ſunt & fortes: præſentia autem corporis infirma, & ſermo contemptibilis) hoc cogitet qui eiuſmodi eſt, quia quales ſumus uerbo per epiſtolas abſentes, tales & præſentes in facto.

Quæ ſecundum faciem &c. Ac ſi dixerit. Vos non conſideratis quæ ſunt ex Deo nobis interna dona, ſed ſolùm cernitis ſecundū faciem: quia uas fictile accipitis, et nō quod eſt intus ex Deo. Quāobrem non rectè iudicatis: quod probat, aiens, *Si quis confidit ſibi* CHRISTI *ſe eſſe, hoc cogitet iterum* (rectius rurſum) *quòd ſicut ipſe* CHRISTI *eſt, ita & nos.* Ac ſi dixerit. Cum non uideatis interna cordis, niſi ueſtra tm̃: primùm ex uobiſipſis id cogitate, quòd ſi quis confidit ſibi, & ſe exiſtimat eſſe CHRISTI, hoc rurſum cogitare debet, ſicut ipſe eſt CHRISTI, ita & nos: niſi exterius aliquid fortè eiuſmodi uideat, unde aliud iure poſſit elicere.

Nam etſi amplius (ſupple de me dixerim) *non erubeſcam*, ideſt, non confundar: quia uerum loquar. Neq; quiſq; poterit me redarguere mendacij, uel doli & fraudis. Eſt igitur poteſtas eccleſiaſtica in ædificationem, non in deſtructionem. Nec eſt tamen priuati iudicij, uel ſubditorū, iudicare facta maiorum qui præſunt, niſi res ipſa per ſe pateat mala, et uel manifeſtè ſit contra fidem. *Vt autem non exiſtimer tanquàm terrere uos per epiſtolas: quoniam quidem epiſtolæ, inquiunt, graues ſunt & fortes &c.* Minatur ſe oſtēſurum, qp qui falsò prędicabant ea de illo, vcz, quòd eſſet præſentia & ſermone infirmus & contēptibilis, lōgè fallātur, adijciēs ſe talem futurū cum aderit præſens in facto, ſicut erat abſens in minis. Et talis erit ſermo præſens, qualis epiſtola: ne dū nimia adeſt humilitas, frangatur Doctoris et Pręlati autoritas.

Non enim audemus inſerere, aut comparare nos quibuſdam qui ſeipſos commendant: ſed ipſi in nobis noſmetipſos metientes, & comparantes noſmetipſos nobis. Nos autem non in immenſum gloriabimur: ſed ſecundum menſuram regulæ, qua menſus eſt nobis Deus menſuram pertingendi uſq; ad uos. Non enim quaſi non pertingentes ad uos, ſuperextendimus nos. Vſque ad uos enim peruenimus in euangelio CHRISTI: non in immenſum gloriantes in alienis laboribus. Spem autem habentes creſcentis fidei ueſtræ in uobis magnificari ſecundū regulam noſtram in abundantia, etiam in illa quæ ultra uos ſunt euangelizare, non in aliena regula, in iis quæ præparata ſūt gloriari. Qui autē gloriatur, in Domino glorietur. Non enim qui ſeipſum cōmendat, ille probatus eſt: ſed quem Deus commendat.

Non enim audemus &c. Non eſt hic ſenſus: B. Paulo tantā ineſſe timiditatē, ut non audeat comparare ſe cū talibus, quaſi excederetur ab eis: ſed potius illum pigebat ponere ſe in eorū numero, qui ſic erant audaces, ut ſemetipſos abſque ullo Dei teſtimonio, ſed mera temeritate commendarent. Vnde uox græca, quæ interpretata eſt; *Audemus*: & ſignificat, ſuſtinemus. Quidam ironicè Apſm putant eſſe locutum. Clarum eſt hoc ſenſu intelligēdum eſſe, ut uoluerit declarare longè ſibi diuerſam ab illis eſſe mentem, qui ſeipſos alienis teſtimonijs egentes commendabant, eaq; de ſeipſis promittebant, quæ exſoluere non poterant. Hoc enim erat commendare.

Sed ipſi in nobis noſmetipſos metientes, et comparantes noſmetipſos nobis. Sic legimus latinè, qua ſtante lectione fateor me non intelligere ſenſum. Græcè (ni fallor) rectius. *Sed ipſi in ſeipſis ſemetipſos metientes, et comparantes ſibimetipſis ſemetipſos, non intelligunt.* Pro huius loci intelligentia, conſidera prudens lector, hominē, qui ſeipſum iudicat, habere duas regulas ſiue menſuras, ex quibus format iudiciū. Vna eſt intrinſeca, vcz, affectus proprius. Et altera extrinſeca, quæ accipitur ab effectibus. *Locus ſatis difficilis.*

Illi ergo ſemetipſos metiebantur illa regula, quę erat in ſemetipſis, quæ regula iniqua eſt: quia per ea comparabāt ſemetipſos ſibiipſis, ideſt, tales ſe reputabant, quales ſe eſſe affectabant: & ad illud ſe extendebant, ad quod non pertingebant ſecundū ueram regulam. Iccircò turpiter aberrabant, non intelligentes unde ſit accipienda menſura. Prædicabant, et non mittebantur. Aut ſi mittebantur, in meſſem alienā extendebant falcē ſuam, ideſt, ad eos ibant ut euangelizarent illos, quos B. Paulus et alij Apl'i iam conuerterant, et ſub illis initiati fuerāt. At B. Paulus non ſic.

Nos aūt non in immenſum gloriabimur, ſed ſecundum menſuram regulæ, qua menſus eſt nobis Deus &c. Hoc in loco ſignificat Apſs iuſtè ſe habere in eos authoritatem etiam ſuper alios, cum per euangeliū illos genuerit, ita ut non ſupra mēſuram datam ſibi à Deo extendat limites poteſtatis ſuæ. Erat enim congruum, ut quæ per illum uenerant ad fidem gentes, ſub eius cura & poteſtate eſſent. Et hoc iure Apoſtolatus, unde in figura dictū fuit. Omnis locus quem calcauerit pes ueſter, ueſter erit. Et ſic ordinauit Dominus. Et ipſi Apoſtoli inter ſe conſenſerunt ex B. Petri authoritate. *Pro iuriſditione apoſtolica.*

Vſq; ad uos enim peruenimus in euangelio CHRISTI, *nō in immenſum gloriantes in alienis laboribus.* Hic obliquè taxat eos qui ſecus faciebant per arrogantiā ſuam: *ſpem autē habentes creſcentis fidei ueſtræ &c.* Senſus eſt, quòd B. Paulus ſperabat per creſcentem Corinthiorum fidem abundanter magnificari

cari iuxta ſuam menſuram, non ſolùm in ijs quę iam feceras inter illos, ſed etiã in illis, quæ adhuc ſperabas ſe facturum in alijs populis euangelizando, propter odorem fructuum, quos habuis in illis. Nec tamen uolebat gloriam *in aliena regula*, ideſt, ibi prædicare, ubi alij iam parauerant labore proprio: ſed (ut ipſe ad Romanos dixit) ubi non erat auditum de Domino, illi quoq; intelligerent. Quapropter concludit.

Qui autem gloriatur, in Domino glorietur. Nõ enim qui ſeipſum commendat &c. Gloriari in Domino, eſt gloriari de uero bono, & de dono bono, non de falſo & præſumpto. Nam omnes quicquid habemus, à Deo habemus, & in CHRISTO: quia CHRISTVS accepit dona in nobis, ideſt, ſecundum menſuram unicuiq; congruã, ut uult Deus. Qui igitur humiliter cum hac notitia, & confeſſione, & gratiarum actione gloriatur, ille in Domino gloriatur, & probatus eſt, id eſt, bona eſt eius gloriatio. Alioqui ſemetipſum aliter commendare, uaniſſimum eſt, & reprehenſione dignũ. Et hic locus aduerſus hæreticos ſimulatores, qui prætextu neſcio cuius fictæ humilitatis negant Chriſtianum ulla in re gloriari poſſe, perinde ac ſi eſſemus ſtupida membra, & quaſi à capite in nos nulla uis recte operandi & facultas deſcenderet. Sed Apoſtolus ſoluit prudẽtiſſimè quicquid dubij eſſe poterat, aiens gloriandum eſſe, ſed in Domino, non in nobis, quaſi adhuc in ueteri homine exiſtentibus. Quo in ſtatu nedum gloriari non poſſumus, ſed maximo pudore ſuffundi. At in CHRISTO non ita, qui ſuos milites tãtis donis nobilitauit, ut gloriari in certamine poſſent.

CAP. XI.

VTINAM SVSTINERETIS modicum quid inſipientiæ meæ: ſed & ſupportate me. Aemulor enim uos Dei æmulatione. Deſpondi. n. uos uni uiro uirginem caſtam exhibere CHRISTO. Timeo autem ne ſicut ſerpens Heuam ſeduxit aſtutia ſua: ita corrumpantur ſenſus ueſtri, & excidant à ſimplicitate, quæ eſt in CHRISTO. Nam ſi is qui uenit, aliũ CHRISTVM prædicat, quem non prædicauimus: aut alium ſpiritum accipitis, quem non accepiſtis: aut aliud euangelium, quod non recepiſtis: rectè pateremini. Exiſtimo enim nihil me minus feciſſe à magnis Apoſtolis. Nam etſi imperitus ſermone, ſed non ſcientia. In omnibus aũt manifeſtus ſum uobis.

V*tinam ſuſtineretis etc.* uel ſuſtinuiſſetis, me modicũ in hac mea propter uos oſtenſa inſipientia. B. Paulus ſpiritu et charitate plenus, non potuit ſe cõtinere, quin in eos effunderet, quæ potius erant ab ipſis per ipſos conſideranda. Id autem propter malignitatem pſeudoapſtorum, facere compulſus eſt, qui ignorabant, & opponebant ſe euãgelicæ puritati: & ita rudiores ſubuertebant multos. Quare zelum ſuũ charitate maxima excitatum erga illos oſtendens, ut ingenuè fateatur maiorem ſibi quàm illis ad gloriandum adeſſe materiam, qui ſemetipſos temerè & uanè commendabant, primùm ſic incipit.

Vtinam ſuſtineretis: quãquàm græcè legitur (ut iam dixi) utinam ſuſtinuiſſetis me modicũ in inſipientia mea. Innuit de priore epiſtola, ubi etiam in concẽtione ſeſe commendauit illis, ut apparet cap. 4. et. 9. de quibus locis aliqui & minus rectè ſcãdalizati ſunt, & irritati à propria ſuperbia, intumuerunt. Vocat autẽ inſipientiam ſe commendare: quoniam ita uulgo habetur, & ſic reuera eſt, cum quis non obſcura cupiditate effertur ad propriam gloriam. Apoſtolus autem uolens oſtẽdere, nulla hoc propter ſe facere neceſſitate, ſed ad ſolam eorũ utilitatem, addit. *Sed et ſupportate me.* Et rationem adijcit, quare debeat ſupportare, iuſtiſſimam, & omni acceptione dignam.

Aemulor. n. uos, hoc eſt, zelotypus ſum de uobis ſancta zelotypia & caſta, quæ non ſolũ eſt excuſabilis, ſed et laudabilis. Non quia uos eſtis ſponſa mea: ſed quia eſtis ſponſa CHRISTI, & ego paranymphus, ſeu conciliator nuptiarũ. Et ideò bona æmulatio mea eſt. Dei. n. eſt hoc, & propter Deum, nõ propter me. Et ut oſtẽderet ad Deum pertinere hanc zelotypiam, dicit.

Deſpondi enim (aut potius coaptaui) *uos uni uiro*, ipſi CHRISTO, *exhibere*, ideſt, ad exhibendum, uel ut exhibeatis uoſmet illi *Virginem caſtam*, et mente et corpore, qualis decet CHRISTVM Pontificem ſummũ, ut non ſit fidei uiolatrix, et rea factæ CHRISTO promiſſionis.

Timeo autem ne ſicut ſerpens etc. Innuit ſeductores miniſtros Satanæ ſerpentis, à quibus metuit ne corrumpantur ſenſus, ſeu intelligentiæ eorum. Et iterum ſimplicitatem uocat mentis habitum, à ſuperfluoꝵ ac terrenorum affectibus liberum. Nõ eſt enim ſimplex, qui uult hîc & in cœlis gaudere. Serpens autem ſeduxit Heuam promittẽs ei ſupra ſuam menſuram, excutiens illam à ſua ſancta ſimplicitate. Et ita ſpiritualis adulter corrupit eam ſtupro peſſimo & nephando ad perniciem uiri, per quẽ in nos oborta eſt tempeſtas, et paſſi ſumus miſerandũ naufragium.

Nam ſi is qui uenit, alium CHRISTVM *prædicat, quem nõ prædicauimus: aut alium ſpiritum accipitis, quẽ non accepiſtis: aut aliud euangelium, quod non accepiſtis, rectè pateremini.* Græcè: rectè ſuſtinuiſſetis. Prędicator aliquis nouus ad illos uenerat ſeducens eos, & ſuadens ne Paulo afficerentur ut uero, & ex Dei uoce electo Apoſtolo: licet fortè non diuerſum prædicaret euangelium. De hoc autem dixit Apoſtolus, ꝙ rectè, & pro ſuo ipſoꝵ peccato paterentur, ſi is qui uenit ut æmularetur eos, ideſt, per æmulationem uenaretur, prædicaſſet aliud euangelium, poſtquàm ferè propter illum abijciebant B. Paulum. Quòd autem hoc ab illis imprudenter fieret, oſtendit, aiens.

Exiſtimo enim. De re clara & nimis euidenti ſic conſueuit loqui: *nihil me minus feciſſe à magnis Apoſtolis*, circa conuerſionem gentium procurandam, & aſſeuerandam meam miſſionem in omni teſtimoniorum oſtenſione, & laborum tolerãtia. *Nam etſi imperitus ſermone, ſed non ſcientia.* Non puto B. Paulum ſe fateri eſſe imperitum ſermone, cum eſſet prædicator eximius, ſed ita illis uidebatur, ad quorum opinionem loquitur: quia ſermo eius habebat ſimplicitatem ſpiritualẽ, et non ſæcularem illam affectatam redolebat eloquentiam. Sic enim accidit ueris & puris prædicatoribus, qui ſyncerè ſtudẽt ſuadere ueritatem, cuius ſimplex debet eſſe oratio. At quoniã ſcientia potius deſideranda eſt ab euangelizante, quàm fucus ſermonis: ideò addit. *ſed non ſcientia. In omnibus autem manifeſtus ſum uobis:* uel erga uos. Græcè legitur; Manifeſtati ſumus; quia non ſubdolè uenimus ad uos, ſicut alij impoſtores.

Aut nunquid peccatũ feci meipſum humilians, ut uos exaltemini? Quoniam gratis euangelium Dei euangelizaui uobis? Alias eccleſias expoliaui, accipiens ſtipẽdia ad miniſterium ueſtrũ? Et cum eſſem apud uos, & egerem, nulli oneroſus fui. Nã quod mihi deerat, ſuppleuerunt fratres, qui uenerunt à Macedonia: & in omnibus ſine onere me uobis ſeruaui, & ſeruabo. Eſt ueritas CHRISTI in me: quoniam hæc gloriatio nõ infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? Quia nõ diligo uos? Deus ſcit. Quod autem facio, & faciam, ut amputem occaſionem eorum qui uolunt occaſionem: ut in quo gloriantur, inueniantur ſicut & nos. Nam eiuſmodi Pſeudoapoſtoli ſunt operarii ſubdoli, transfigurantes ſe in Apoſtolos CHRISTI. Et non mirum: Ipſe enim Satanas transfigurat ſe in Angelum lucis. Nõ eſt ergo magnum ſi miniſtri eius transfigurentur, uelut miniſtri iuſtitiæ: quorum finis erit ſecundum opera ipſorum.

Aut nunquid peccatum feci &c. Senſus apertus eſt, & ferè ironicus, aut exprobratorius in faciem ingratitudinis eorum: ait ergo. Nunquid in eo peccaui humilians meipſum, qui non ſum uſus iure meo accipiendo honorẽ mercedis euangelij? Et hoc ut *uos exaltemini*, ideſt, ſitis alijs ſuperiores, qui non ſine ſumptu euangelizãtur, ſicut Dominus ordinauit. Et in hoc peccaui in uos, quòd expoliaui alias eccleſias, accipiens ab illis ſtipendia pro miniſterio ueſtro? *Et cũ eſſem apud uos &c.* Hic accipiendum eſt; *Et*: pro quia; quod & frequẽs eſt Hebræis. Ecce igitur peccatũ meum in uos, *Eſt ueritas* CHRISTI *in me: quoniã hæc gloriatio &c.* Significat ſe firmum in ea fore ſententia, ut nollit ab illis quicquàm recipere. Non quòd ſpernat, aut non diligat eos: ſed ut omnem occaſionem detrectandi amputet ijs, qui eam quærunt: ut quia gloriabantur de ſuo Apoſtolatu, etiam uideant, nunquid poſſent ea ferre, quæ ipſe B. Paulus ferebat: & ita inculpatè ſeſe coram Deo habere, & honorare euangelicam prædicationem.

Nam eiuſmodi pſeudoapoſtoli &c. Sunt uiæ diaboli ad impugnandum diuerſæ. Quandoq; enim aperto Marte procedit furibundus, ut per Tyrannos. Et interdum ſubdolè, ut per pſeudoapoſtolos, qui fingunt ſe miſſos à CHRISTO, qui ſunt longè perieuloſiores. Nec id mirum: quoniam imitantur Patrẽ ſuum, qui et ipſe transfigurat ſe in Angelum lucis, ideſt, in CHRISTVM ipſum. Inueniuntur ergo miniſtri Satanæ & peccati: & item inueniuntur ueri miniſtri CHRISTI & iuſtitiæ. Vtroſq; autem cognoſcere utiliſſimum eſſet, qui à fructibus cognoſcuntur. Opera miniſtrorum Diaboli damnant eos, quæ ſunt opera ſuperbiæ, ambitionis, procacitatis, contumaciæ, maledictorum, ſeditionnm, ſciſſionum, ſacrilegiorum, libidinum, rapinarum, & aliorum huiuſmodi multorum malorum fructuum, qui ab ipſis, & eorum doctrina, & falſis dogmatibus procedunt. Inter quæ & illud eſt magnum, quòd negant Dominum iudicaturũ iuxta merita quorumcunq;. Et tamen Apoſtolus hîc teſtatur de illis, talem eorum finem futurũ, qualia opera ipſorum: quia ſecundum hæc unicuiq; retribuit Deus iuſtus iudex, ut paſſim legitur in ſcripturis.

Contra falſos prædicatores huius ſeculi.

In hæreticos.

Iterũ dico (ne quis me putet inſipientem eſſe: alioqui uelut inſipientem accipite me, ut & ego modicum quid glorier.) Quod loquor, non loquor ſecundũ Deum, ſed quaſi in inſipiẽtia in hac ſubſtantia gloriæ. Quoniam multi gloriantur ſecundum carnem: & ego gloriabor. Libenter enim ſuffertis inſipientes: cum ſitis ipſi ſapientes. Suſtinetis enim ſi quis uos in ſeruitutem redigit, ſi quis deuorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur, ſi quis in faciem uos cædit.

Secundum ignobilitatem dico, quaſi nos infirmi fuerimus in hac parte. In quo quis audet (in inſipientia dico) audeo & ego. Hebræi ſunt: & ego. Iſraelitæ ſunt: & ego. Semẽ Abrahæ ſunt; & ego. Miniſtri CHRISTI ſunt: & ego. Vt minus ſapiẽs dico: plus ego. In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadragenas (una minus) accepi. Ter uirgis cæſus ſum. Semel lapidatus ſum. Ter naufragium feci. Nocte & die in profundum maris fui. In itineribus ſæpe: periculis fluminum, periculis latronum: periculis ex genere, periculis ex gentibus: periculis in ciuitate, periculis in ſolitudine: periculis in mari, periculis in falſis fratribus. In labore & ærumna, in uigiliis multis: in fame & ſiti, in ieiuniis multis. In frigore & nuditate. Præter illa

quæ

quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omniũ eccleſiarũ. Quis infirmatur,& ego non infirmor? Quis ſcandalizatur,& ego non uror? Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Deus & Pater domini noſtri IESV CHRISTI,qui eſt benedictus in ſecula, ſcit quòd non mentior. Damaſci præpoſitus gentis Arethæ regis cuſtodiebat ciuitatem Damaſcenorum,ut me comprehenderet:& per feneſtram in ſporta demiſſus ſum per murũ: & ſic effugi manus eius.

Iterum dico ne quis me putet inſipientem eſſe,hoceſt,Ne exiſtimet quis me gloriari quorũdam more inſipientium,qui non ueram gloriam,quæ ex Deo eſt quærunt,ſed falſam & inanem, quæ eſt ex hominibus. *Alioqui uelut inſipientem accipite me*, hoceſt,Sin autẽ ita uultis exiſtimare, ut lubet:uel tolerate ſaltem me ad utilitatem ueſtram ita facient, *ut modicum glorier*,ſiue paulisper.

Quod loquor,non loquor ſecũdum Dominum,*ſed quaſi in inſipientia in hac ſubſtantia gloriæ*.Iterum ſe excuſat in hac ſubſtantia,ſiue materia gloriæ, aiens ſe non loqui ſecundum Deum, ſeu Dominum (ut græcè legitur)quoniam ſeipſum laudare non eſt ſecundum eum qui uenit exinanitus,& ut magis exinaniret:ſed ex neceſsitate,quaſi eſſet inſipiens. *Quoniam multi gloriantur ſecundum carnem*: *Et ego gloriabor*.Hæc ergo illi neceſsitas fuit loquendi. Igitur non ualens continere iuſtiſsimam indignationem,quam habebat in quoſdam, qui(ut ſatis innuit)erant ſcandalizati,quòd in altera epiſtola ſeſe,ut illis uidebatur, nimium commendaſſet, huiuſmodi per ironiam corripiens ait.

Libenter enim ſuffertis inſipientes,cum ſitis ipſi ſapientes. Et ut magis uellicet,addit.*Suſtinetis enim ſi quis uos in ſeruitutem redigit &c.*Eſt uidere quoddam genus hominum adeò ſeruile atq; illiberale, ut ſubdatur procliuius ijs à quibus uerberatur, aut iniuria, aut damno afficitur,quàm beniuolis & beneficis.Quis ergo ſtomachum contineret in iſtos?Tales erant contra quos hîc uehementer & meritò mouetur Apoſtolus, qui illis applaudebant,& illos recipiebant,à quibus eiuſmodi patiebantur. Verba ſunt clara,& illis pſeudoapoſtolorum ſectatoribus conuenientia.

In quoddã ſeruile genus hominum.

Secũdum ignobilitatem dico,hoceſt, meipſum inhonorans,qui cum iſtis in contentionem deſcendo: *quaſi nos infirmi*,ideſt,quaſi ſine poteſtate, *fuerimus in hac parte*.Significat ſe talem fuiſſe,qui hoc multò magis quàm illi,poterat exercere, Si quid enim illis erat cauſæ ita audendi,non deerat ſibi. Nam ſi Hebræi erant,quod ſua laude non carebat:quia lex exiuit ex Sion, & uerbum Domini de Ieruſalẽ:etiã ipſe Hebræus erat. Et ſi Iſraelitæ illi,quod nomen fauorem addebat:quoniam neſcio quid electionis ſapiebat.Et ſimiliter ſi ſemen erant Abrahæ:quod erat gloriatio Iudæis,Omnia hæc illi aderant carnis tamen bona, & eius generis,quæ poterant cum peccato conſiſtere.

Miniſtri CHRISTI *ſunt: & ego(ut minus ſapiens dico)plus ego*.Ecce in quo uoluit ſe extollere, ut excitaret ruborẽ illis,qui alios iniquè ſequebãtur.

*In laboribus plurimis &c.*Nota ſymbola miniſtrãtium pro CHRISTO,& uerorum prædicatorũ. In primis labores plurimos obijcit: tum frequentes carceres,& plagas ſupra modum, & mortes frequentes,quando ſcilicet uſq; ad mortem periclitabatur.Hic uides uerbum CHRISTI uerum dicentis de Paulo:Ego oſtendam illi,quanta eũ oporteat pati pro nomine meo.Quinquies enim trigintanouẽ qualibet uice accepit plagas à Iudæis,iuxta legem Deut. 25.Non poterant excedere quadragenas: & ut etiam aliquantò mitiores præ lege uiderentur, demebant unam. Addit & ter uirgis cæſum ſe fuiſſe, nimirum à gentibus.Id B.Lucas cõmemorat ſemel factum Act. cap. 16. Ter lapidatus,à Iudæis. Et hoc ſemel factum idem teſtatur,cap. 14.Quod autẽ addit de mari,in cuius nocte & die fuerit profundo, non eſt mandatum literis. De itineribus nec omnia habemus.Et ita de ſingulis quę perpeſſus eſt B.Paulus,& quæ hîc enarrat, ferè nihil habemus. Pericula autem quæ ait ex genere, uoluit intelligi quæ ex Iudæis ueniebant,quæ magna fuere ſupra modum:ſed(ut ait B.Thomas)ea fuerũt maiora,& ideò ultimo loco ſunt enarrata,quæ à falſis fratribus proceſſerunt.Hæc enim grauius animos ſolent exulcerare: addit.

Præter illa quæ extrinſecus ſunt, ideſt, non lędentia corpus,ſed animam tamen ipſam. *Inſtantia mea cotidiana*:quæ declaratur,*ſolicitudo omnium eccleſiarum*. Veriſsimile eſt omnes eccleſias,& præſertim quas ille lucratus fuerat & erexerat,ad illũ multa retuliſſe quæ patiebantur ab inimicis fidei. Et hoc notent Prælati, & an hunc Spiritum experiantur (ut par eſſet)conſiderent.

Quis infirmatur, & ego non infirmor? Erat non parum tribulationis Apoſtolo infirmari cum infirmis,dum cogeretur ob charitatem, eorum infirmitati concedere. *Quis ſcandalizatur & ego non uror?* Adiecit quid maius, quùm infirmi ſcandalum paterentur. Se enim eo tempore uri teſtatur, igne quodam charitatis & miſericordię. Vel fortè etiam igne indignationis in eos,qui ſcandalum præbebant infirmioribus.

Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Ac ſi dixerit,non ſicut nouitij iſti Apoſtoli, qui gloriantur in magnis & mirabilibus ſuper ſe, & præcipuè in ſuo Iudaiſmo.

Deus et pater Domini noſtri IESV CHRISTI *etc.* In græcis hîc incipit caput. Mirari autem poſſet aliquis,cur poſt tot & tanta,quæ ſe paſſum fuiſſe narrauit,iſtum caſum ultimo loco ſeruauerit, in quo non multum uidetur paſſus,& præſertim cum hîc adhibeat iuſiurandum. Dici fortaſſis poteſt,ut credibilia faceret ſuperiora, & præſertim quæ à Iudæis accepit:ideò commemorauit inteſtinum & perpetuum illorum aduerſum ſe odium,ut Corinthij minus crederent illis,tanquã ſuſpectis & indignis quibus haberetur fides, qui tanto in illũ odio ferebãtur.Multa ergo ſub

tacitè

tacitè,& non expreſſè Apoſtolus eis inſinuat, ut ipſi ex ſeipſis, quod non erat apertius exprimendū, intelligerent. Nā iſto preſſiore ſcribendi modo multa multò magis perſuadentur.

CAP. XII.

SI GLORIARI OPORtet, non expedit quidem. Veniam autem ad uiſiones & reuelatiões Domini. Scio hominē in CHRISTO ante annos quatuordecim(ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit)raptum huiuſmodi uſque ad tertium cœlum. Et ſcio huiuſmodi hominem(ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit)quoniam raptus eſt in paradiſum:& audiuit arcana uerba, quæ nō licet homini loqui. Pro huiuſmodi gloriabor: pro me autem nihil, niſi in infirmitatibus meis. Nam & ſi uoluero gloriari, nō ero inſipiens. Veritatem enim dicam. Parco autem, ne quis me exiſtimet ſupra id quod uidet in me: aut aliquid audit ex me. Et ne magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus Satanæ qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogaui, ut diſcederet à me: & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nā uirtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me uirtus CHRISTI. Propter quod placeo mihi in ifirmitatibus meis, in contumeliis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis pro CHRISTO. Cum enim infirmor, tunc potens ſum.

Si gloriari oportet, non expedit quidem. Græcè legitur; Gloriari quidem non expedit mihi: ſed uobis potius, ſi fueritis ſapientes. Sed rectè habet latina lectio, ut ſit ſenſus. Etſi in loco neceſſe ſit aliquando gloriari, tamen non expedit ei qui gloriatur. *Veniam autem ad uiſiones & reuelationes Domini. Scio hominē in* CHRISTO *ante annos quatuordecim, ſiue in corpore ſiue extra corpus neſcio,* Deus *ſcit etc.* Variæ ſunt ad hunc locum expoſitiones de tertio cœlo. Mihi illa ad literam uera uidetur, ut tertium cœlum intelligatur Empyreum: quoniā omnes cœli nobis uiſibiles uſq; ad firmamentum cōputātur pro uno, ſupra quod eſt Aqueum cœlū, & ſupra hoc Empyreū, paradiſus Domini. Vocat autem ſe hominē in CHRISTO, utpote qui iam erat baptizatus. Et quoniam excellentiū de ſe rerum narrationē faciebat, quaſi de tertia perſona loquitur de ſeipſo. Habet enim amabilem quādam modeſtiam eiuſmodi ſermo, ut tum maxime ſuas quis uirtutes illuſtriores faciat, quū eas obtegere præ modeſtia ſtudet.

Porrò hoc in loco quærunt aliqui de raptibus huiuſcemodi multa, & uaria: An uerè B. Paulus raptus fuerit cum corpore: an ſine corpore. Quę quęſtio non parum reprehenſionis habere iudicari poteſt, ut qui ea ſcire uelint, quæ tamen ſe neſcire ipſemet B. Paulus, q talia paſſus eſt, cōfeſſus ſit. Quærunt item, An Deum uiderit facie ad faciem: ſicut Beati. Et hoc ferè communiter creditur: quod & de Moſe confitentur. Mihi tamen adhuc non conſtat. Nā & ipſe B. Paulus ait. Deum nullus hominum unquâm uidit, ſed nec uidere poteſt. Et Moſi quærenti uidere faciē eius, reſpōdit. Nō uidebit me homo & uiuet. Scio quæ poſſet dari ſolutio ad utrūq;: ſed nō libet hic diſputare. Certè id quod reſpōdent quidam, uim affert literę. Adhæc quæritur, Vtrū ſit eadem uiſio illa, de qua mox ipſemet mentionem facturus eſt. Et à pluribus creditur alia: mihi tamē uidetur prorſus eadem, ſed paulò latius explanata: ait ergo.

1. Tim. 6.

Et ſcio huiuſmodi hominem(ſiue in corpore ſiue extra corpus neſcio, Deus *ſcit)quoniā raptus eſt in paradiſum, et audiuit arcana uerba, quæ nō licet homini loqui.* Quòd cœlum tertium primò dixit, nunc idē paradiſum uocat. Et adiecit ſe ibi audiuiſſe arcana(græcè ineffabilia)quę non liceat homini loqui: aut quia non ſit fas(quoniam lingua humana profanantur diuina)aut quia non ſit in ſermonis noſtri uocabulis talis proprietas ac facultas. Verba enim noſtra non ſeruiunt ad exprimenda cœleſtia myſteria. Quicquid ſit, uterq; ſenſus ſimul eſt uerus.

Pro huiuſmodi gloriabor: pro me autem nihil, niſi in infirmitatibus meis. Mirabile eſt quod ait ſe pro huiuſmodi(nimirum homine)gloriari: non aūt pro ſe, quaſi ipſe nō fuerit ille homo, de qua talia prędicauerit(quod eſt ualdè notandum) quaſi homo mente excedens, & à propriis corporis ſenſibus abſtractus, non ſit ille met qui corporeis utitur organis: & ſic eſt in corpore, ut ſe in corpore eſſe non ſentiat. Nam homo raptus non eſt ſui iuris: & nihil agit ipſe, ſed patitur potius. Vnde omnis gloria quæ ex hoc ipſo uenit, non attinet ad hominē extra ſe poſitū: ſed ad Deū qui raptu ad ſe traxit. Itaq; de ſe non uult gloriari, niſi in infirmitatibus ſuis. Nā in infirmitatibus aliquid noſtrum eſt. Quod enim patimur amore CHRISTI, hoc noſtrum eſt, & laude dignum: quoniam ex principiis, quæ ſunt in nobis, efficitur, ut eſt liberum arbitrium, & gratia. Licet enim gratia ſit donum Dei, noſtrum tamen iam eſt, & nobis adiacens, & per illud dicimur nos operari: quāquàm & extrinſecus adiuuemur à Deo multis modis, & opportunis auxiliis.

Expoſitionem hāc lector conſideret.

Nam etſi uoluero gloriari, non ero inſipiens. Quiſquis non ſui gratia gloriatur, nec falſa profert, non inſipienter gloriatur: propterea ait Apoſtolus. *Veritatem enim dicam.* Sed fortè dicet quis, Quare ergo non dicis apertè omnia quæ ad hāc ſobriam tuam & ueram gloriationem pertinent? Reſpondet. *Parco autem, ne quis me exiſtimet*(Gręcè, ne quis in me exiſtimet)*ſupra id quod uidet in me, aut aliquid audit ex me.* Et eſt ſēſus; Dedita opera ca-

uebat

uebat Apoſtolus ne ea loqueretur tam ardua & ſingularia: quoniam aliquis poſſet inde cogitare maiora de illo, quàm quæ oſtendebat, ut uideri poſſent, & quæ ex ore multorum poterant audiri. Volebat ergo potius de ſe cogitari minora, quàm eſſent in ueritate, & nõ maiora.

Et ne magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carni. Non dicit; *carnis*: greca uox, ſed; *carni*: Et quod dicit ſtimulus, non habetur græcè κέντρον, ſed σκόλοψ: quod ſignificat palũ & lignũ acutum: *Angelus Satan*, non Satanæ, *qui me colaphizet*. Et adiectum eſt in græcis; *ne ſupereſſerar*. Quo modo autem ab iſto Dæmone B. Paulus colaphizaretur, an per ſtimulũ libidinis: an uerò per uerbera & dolores in corpore, non auſim decernere. Satis eſt noſſe bonitatem & prouidentiam Dei ſingularem, qui ne per inanem gloriam amittamus uirtutes, ad quam procliues admodum natura ſumus, & excitamur adhuc à donis, prouidet quaſi pondus contra pondus, ut æquabiliter ſe habeat plauſtrum. Nam ne nimis deprimantur ſancti uiri tribulationibus: per ſpirituales conſolationes prouidet. Iuxta quod ſcriptũ eſt à Propheta: Secundum multitudiuem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Et ne exaltentur nimiũ per hæc ſpiritualia, adiungit plagas & infirmitates.

Propter quod ter Dominũ rogaui, ut diſcederet à me. Et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nam uirtus in infirmitate perficitur. Non ſemel, ſed ter ſe rogaſſe Dominum teſtatur, exemplo CHRISTI qui tertiò rogauit (ut ſi fieri poſſet) ille calix recederet à ſe, ne biberet illum. Non ergo fuit error in orando, modo hũc ſuam petitionem abſolutè poneret in prouidentia Dei, ſicut fecit Dominus relinquens nobis exemplum: & ſicut feciſſe B. Paulum credibile eſt. Non eſt autem exauditus: quia Dominus illum ſtimulum ad conſeruationem & augumentum charitatis ei, & humilitatis prouiderat. Omnis nãq; uirtus, ſiue fortitudo hominis, quæ eſt illi à Deo, ſine qua nullus poſſet rectè & cũ probatione ſubſtinere, perficitur in ipſis infirmitatibus, ideſt, in tribulationibus, quæ ex ſe reddunt animũ infirmum. Qui uerò ſentit ſe infirmari, ſibiq; uires ad reſiſtendum deeſſe, currit ad auxiliũ Dei, & ipſe Deus conſolatur, & fortẽ facit, & perficit illam potentiam ad ſubſtinendum, ut etiã robuſtius ac magis ualeat ſubſtinere. Et hoc facit Deus habentibus gratiam ſuam: ideò reſpondit Apoſtolo uerbum conſolationis pleniſſimum.

Sufficit tibi gratia mea. Eſt autem quæſtio à B. Auguſtino & Scholaſticis propoſita: Vtrũ ſufficiat homini ad bene agendum, & perſeuerandum in bonum, habitualis gratia, quę eſt donum Dei, quo grati ſumus illi, abſq; alio externo ipſius Dei auxilio. Et rectè concluditur non ſufficere. Tum quia nihil creatum ſe mouet ad agendũ abſq; motione primimouentis, qui eſt Deus: Tũ uerò quia in hoc ſtatu, & in hac militia, homo propter hoſtes inſtantes aſſiduos, & magnos eos quidẽ atq; feroces, nimirũ mundum, carnẽ, & (qui uehementius impugnat) Diabolum, non poſſet abſq; auxilio ſpeciali non ſuccumbere. Dixit autem Dominus Deus. *Sufficit tibi gratia mea*: quia habenti gratiam non deſunt hæc Dei auxilia, modo deuotè implorentur. Sed quis hæc probè intelligat, niſi in ſeipſo experiatur?

De gratia communi, & auxilio ſpeciali

Libenter itaque gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me uirtus CHRISTI. Græcè; Libentiſsime itaq; gloriabor &c. Hæc eſt optima gloriatio quàm gloriamur, in qua & habemus partem. Et hoc eſt gloriari non in meris Dei donis, ſed in eo quòd ẽt bene utimur ipſis. Tunc autem iſtud uerè eſt, quando patimur & infirmamur, hoc eſt, cũ patientes aduerſa: & expertò probantes atq; cõfitentes, nos nihil poſſe ex nobis quaſi ex nobis, ſuppetias petimus à Domino. Sic enim demum inhabitat in nobis uirtus CHRISTI, quę eſt eius potentia. Vnde homo nedum aduerſa ſubire reformidat, ſed in his ſolis ſuã conſolationem repoſitam eſſe perſentit. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs &c.* Delectabatur ergo in his quæ ſufferebat pro CHRISTO: quia ex his cognoſcebat charitatẽ Dei in ſe, & certus erat diuinæ aſſiſtentiæ. Ideò ſubdit. *Cum enim infirmor, tunc potens ſum.* Nimirum per charitatem, quæ fortis eſt ut mors. Non eſt enim ſine fide & ſpe, quæ uirtutes multum proſunt ad fortitudinem, ſed non abſq; omnium regina charitate.

Factus ſum inſipiẽs: uos me coegiſtis. Ego ẽn. à uobis debui cõmendari. Nihil enim minus feci ab iis qui ſunt ſupra modũ Apoſtoli: tametſi nihil ſũ. Signa tamẽ Apoſtolatus mei facta ſunt ſuper uos in omni patientia, in ſignis, & prodigiis, & uirtutibus. Quid eſt enim quod minus habuiſtis præ cæteris eccleſiis, niſi quòd ego ipſe non graui uos? Donate mihi hanc iniuriã. Ecce, tertio hoc paratus ſum uenire ad uos: & nõ ero grauis uobis. Non enim quæro quæ ueſtra ſunt, ſed uos. Nec enim debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis.

Factus ſum inſipiens, uos me coegiſtis. Verè magna eſt coactio, ingratitudo & ignorantia beneficiorũ, ut in ingratos huiuſmodi exprobatiões meritò fiant, etiam cũ laude propria: unde ait. *Ego enim debui à uobis commendari &c. tametſi nihil ſum*, ſcilicet ex meipſo: quod debet ſemper homo Dei recognoſcere. *Signa tamen Apoſtolatus mei facta ſunt ſuper uos in omni patientia, in ſignis et prodigijs, & uirtutibus.* Primò ponit patientiam inter ſigna Apoſtolatus, quæ certè maius eſt ſignum, quàm quodlibet aliud enarratum. Patientia enim opus perfectum habet, & hac ſuas animas poſsident, qui ea quæ ad Crucis prædicationem ſpectant, cupiũt uita & uerbis imitari. Magnũ Apoſtolo negocium, & Corinthiorum decipi ſeſe permittentium inſtabilitas, & pſeudoapoſtolorum fraude obrepentium pernicioſa æmulatio faceſſebat. Tum rerum omnium penuria, & (quod genero-

ſos

meritis ſubleuarentur à peccato illo, & ira Dei.

Licet autem meruerit CHRISTVS hoc peccatum tolli de mundo, noluit tamen hoc cuiquàm prodeſſe, niſi applicarentur de meritis ſuis. Et ita applicatio meritorum CHRISTI neceſſaria fuit unicuiq;. Applicatio autem hæc fit hominis conſenſu, cui ſunt applicanda merita. Vnde neceſſaria eſt unicuiq; notitia Saluatoris. At cum non rarò contingat, inueniri nonnullos qui ſeipſos reddunt hac notitia indignos, ne illis reueletũ ſalutis myſteriũ, in hoc ualent & proficiunt plurimũ orationes, & paſsiones ſanctorũ, & bona merita amicorum Dei, ut dignetur Deus eos illuminare, pro quibus orant ſancti, & paſsiones pertulerunt, & duram eorum uolũtatem flectere ad accipiendam gratiam, quæ omnibus uenit ex CHRISTI meritis. Et cum ad hoc proſint merita ſanctorum, & charitatis opera, & paſsiones, & eorum gratia etiam Deus moueatur ad iuſtificandum eos per CHRISTVM, proſunt etiam multò magis, ut & maiorem gratiam aſſequantur hoc pacto, quia proſunt ut Deus magis diſponat eos, pro quibus oratur per ſanctos, ad faciendum opera bona, ut propterea etiã magis mereantur, & amplius iuſtificentur.

Proſunt & tertiò ſanctorum merita, in eo quod ſatisfaciunt pro peccatis, non quantũ pertinet ad culpam, niſi obliquè: quia mereri poſſunt (ut diximus) ut in eorum gratiam Deus conuertat peccatorem, & conuerſum & confitentẽ abſoluat à culpa, per CHRISTI tamen merita. Sed proſunt pro pœna peccato debita, ut qui reperiuntur rei uel ſubleuẽtur, uel omninò liberentur à debitis ſupplicijs (quoniam ſancti ſuſtinuerunt pro ipſis) uel quia ipſimet ſancti applicarũt ſuas paſſiones, & orationes, & alia opera bona pro ipſis: uel quia ipſemet CHRISTVS, aut eius Vicarius ſic ex miſericordia applicauit.

Itaq; iam uides quomodo ſanctorum merita proſunt eccleſiæ, & membris eius: ſicut & ipſe uſus apertè probat. Vnde & de his peccatis relaxandis indulgentiæ per claues proponuntur. Nihil igitur momenti habet illud quod hæretici obijciunt, ſcilicet: Nunquid non ſatis fuerunt merita CHRISTI? Nam quod ſanctorum merita proſint, ex meritis CHRISTI eſſe fatemur, & catholica doctrina probamus, ut uel in hoc glorioſiora longè ſint CHRISTI merita, cum per illa & propter illa, etiam iſta à ſummo Patre in gratia Filij reſpiciantur & ualeant. Nunquid igitur CHRISTI merita deſtruimus, aſſerentes ſanctorum merita etiam pro alijs? Abſit: Imò ſtatuimus ualidius, & magnificẽtius amplificamus.

Sed ad rem. B. Paulus pro eorum animabus dixerat libentiſsimè ſe ipſum impendere uelle, & impendi, & ſubiunxit, *Licet plus uos diligens, minus diligar*. Magna profectò uerba hæc aduerſus non ferendam filiorum ingratitudinem. Nihil enim (ait quidam) minus hominis eſt, quàm in amore non reſpondere ijs, à quibus prouoceris. Et quam (obſecro) maiorẽ in præceptore ac patre poterant deſiderare erga ſe charitatem ingrati filij, quàm illum eſſe paratum fundere ſanguinem pro eorum ſalute? Et tamen potius hærebant quidam illis falſis prophetis, qui nedum quicq; ſufferre pro illis uolebant, quin ex eorũ facultatibus otioſam uitam cum honore uiuebant, & cũ ſectatorũ multitudine. Miſeranda hominũ conditio, qui nec innumeris beneficijs prouocati redamare ſaltem uolunt, & potius eos ſequũtur, qui uel in faciem (ut paulò antè conqueſtus eſt) cædunt, & deuorant.

Sed eſto: Ego uos non grauaui: ſed cum eſſem aſtutus, dolo uos cæpi. Iucunda ironia. Quod enim hominum malitia poterat excogitare, præoccupans coniecturis probabilibus ipſemet reiecit, aiens.

Nunquid per aliquem eorum, quos miſi ad uos, circumueni uos? Rogaui Titum etc. Locus ſatis apertus ad perſuaſionem, quòd ſyncerè & nullo dolo conuerſatus eſſet cũ illis, nec in auaricia ulla. Nã uerbum; *circumuenire*; quod latinè legimus, græcè ſignificat fraude plus accipere quã conueniat. *Olim putatis* (græcè rurſum) *putatis, quòd excuſemus nos apud uos?* ideſt, putatis hæc à nobis excuſando nos dici, perinde ac res ſe aliter habeat in ueritate? Sed non eſt ita. *Coram Deo in* CHRISTO *loquimur*. In CHRISTO loquitur, qui non ſui gratia loquitur, ſed ut CHRISTI membrũ propter alia mẽbra. Et corã Deo loquitur, qui uera loquitur.

Omnia autem chariſsimi propter ædificationem, uidelicet ut agnoſcentes doctorem ſyncerum, etiam doctrinam illius ſectemini. *Timeo enim ne fortè cum uenero, non quales uolo inueniam uos: & ego inueniar à uobis, qualem non uultis*. Optima oppoſitio: Iuſtum eſt enim, ut qui non ſe exhibent diſcipulos bonos, etiam inueniant magiſtrum non bonum, iuxta quod ſcriptũ eſt. Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris. *Ne fortè cõtentiones, æmulationes, animoſitates etc.* Quod legimus: *ne fortè*; græcè legitur; *Ne quo pacto*; & rectius. Illud etiam notandum quod ait B. Paulus. *Ne iterum cum uenero humiliet me Deus*. Putabat enim eſſe humiliationem, dum cogebatur illos ex peccato punire, nimirum ob eam cauſam, quia cum gloriatio patris ac magiſtri ſit ipſius filij ac diſcipuli profectus & probitas, ſequitur, ut cum punitur filius & diſcipulus (in quo minus profeciſſe arguitur) cogatur pater atq; magiſter ab illa gloriatione excidere, ac per hoc humiliari: imò ut etiam addit, cogatur lugere. Et uerè ſic eſt: Probi enim patres non poſſunt citra magnum luctum punire filios, ac præſertim quũ nõ prodeſt punitio.

In quo humiliatio Prælatorum conſiſtat.

Et hinc accipimus ex eo tempore pœnitentias publicas in facie eccleſiæ peragi ſolitas: de quibus loquitur B. Paulus hoc in loco, quæ magnum ad deterrendos à peccatis homines momentum habebant, & ad ipſorum præuaricatorum purgationẽ efficaciorẽ. Non .n. ſufficit mores in melius commutare, & à factis malis recedere, niſi etiam de his quæ facta ſunt, ſatisfaciat homo per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis ſacrificium, cooperantibus eleemoſynis. Circumſtant nos & præcepta rectè faciendi, & exempla non tantũ rectè

De publicis pœnitentijs.

facientium,

faciendium, ſed etiam pœnitẽtium ad recipiendã ſalutem, quæ fuerat amiſſa peccãdo. Hunc enim Apoſtoli locum ad publicos pœnitentes peruenere teſtatur B. Auguſtinus. Agunt, inquit, homines pœnitentiam, ſi poſt baptiſmum ita peccauerint, ut excõmunicari, & poſt recõciliari mereantur: ſicut agunt in omnibus eccleſiis illi, qui propriè pœnitẽtes appellãtur. De tali enim pœnitẽtia loquutus eſt Apoſtolus, ubi ait: Ne iterũ cum uenero humiliet me Deus ad uos, & lugeam multos &c. hæc ille. Nunc autem uix ſciunt Chriſtiani quæ ſit uera & legitima pœnitentiam agendi ratio. Et ob id homines peccata peccatis addere non deſiſtunt. Vt uerisſima ſit illa ſententia: Facilitas ueniæ facilitatem præbet culpæ. Quòd ſi uigeret maior ſeueritas, multi etſi non uirtutis amore, ſaltem pudoris metu minus ſcandalizarent eccleſiam Dei. At eouſq; ſumus ad ſatisfaciendũ peccatis delicati, ut & qui audiunt confeſsiones, uix audeant aliquid moleſtius iniungere. Qua in parte etiam ab ĳs peccatur, cum leuiores pœnitẽtiæ afflictiones imponunt. Omnia tamen cũ omni circunſpectione moderanda ſunt pro conditione hominum diuerſa, ne quid detrimenti in ipſum ſacramentum redundet. Lutherani ſunt iã extra omne periculum, qui hæc omnia conculcarunt ſola ſua fide contenti.

B. Auguſtinus in epiſtola ad Seleucianam.

CAP. XIII.

ECCE TERTIO HOC VEnio ad uos. In ore duorũ uel trium teſtium ſtabit omne uerbũ. Prædixi enim, & prædico ut præſens uobis, & nũc abſens iis qui ante peccauerũt, & cæteris omnibus: quoniam ſi uenero iterum, non parcam. An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur, CHRISTVS? Qui in uobis non infirmatur, ſed potens eſt in uobis. Nam etſi crucifixus eſt ex infirmitate: ſed uiuit ex uirtute Dei. Nã & nos infirmi ſumus in illo: ſed uiuimus cum eo ex uirtute Dei in uobis. Voſmetipſos tentate, ſi eſtis in fide: ipſi uos probate. An non cognoſcitis uoſmetipſos: quia CHRISTVS IESVS in uobis eſt? Niſi fortè reprobi eſtis. Spero autem quòd cognoſcetis, quia nos nõ ſumus reprobi. Oramus autẽ Deum, ut nihil mali faciatis: nõ ut nos probati appareamus, ſed ut uos, quod bonum eſt, faciatis. Nos autem ut reprobi ſimus. Nõ enim poſſumus aliquid aduerſus ueritatẽ, ſed pro ueritate. Gaudemus enim quoniam nos infirmi ſumus: uos autem potẽtes eſtis. Hoc & oramus, ueſtrã conſummationẽ. Ideò hæc abſens ſcribo, ut non præſens durius agam ſecundum poteſtatem, quam Dominus dedit mihi in ædificationem, & non in deſtructionem.

E*cce tertio hoc uenio ad uos etc.* Inſinuat ſe tertiò uenturum ad illos: & perſiſtens cõminando ait. *In ore duorum, uel trium, ſtabit omne uerbum.* Hoc iuxta ſcripturæ legem. Et ſignificat ſe ex ore trium, aut ad minimum duorum teſtium pronũciaturum ſententiam in eum, quem deprehenderit criminis reum. At quòd hic ſenſus ex ĳs uerbis colligatur, non ſatis patet, niſi ita propoſueris: Stare uerbum, ſignificat efficaciam & uim perſuaſionis & probationis habere ad mouendum iudicem. Si enim uerbum ſit in ore unius tãtum, non ſtat, ideſt, non uiget, non eam uim habet & efficaciam, ut cõuincat, & faciat fidem. Stabit autẽ, hoceſt, perſuadebit & obtinebit ſententiam, quùm ſteterit in ore & teſtimonio duorum, aut trium. *Prædixi enim, & prædico &c.* Græcè legitur: *prædixi & prædico ut præſens ſecundò, & nunc abſens ſcribo.* Senſus eſt, quòd quę aliâs ſcripſit, & nunc abſens prædixit, & prædicit tanquam præſens, eo quòd ſpiritu præſens eſſet, ut metuerent: quia hæc tanquàm iudex proferebat, & quodã modo interloquebatur ut iudex.

An experimentum. Græcè legitur: *Quoniam experimentum &c.* Et cum ſuperioribus cohęret: quaſi dicat Apoſtolus. Ego non parcam uobis: quia uos quæritis experimentum huius rei, an in me loquatur CHRISTVS. Poſtquàm ergo (ſiue, Quoniam ergo) facere multis de me periculum, non deero ueſtræ expectationi. Et tacitè eorum ſocordiam arguit, & in credẽdo tarditatem, qui uiderint iam hominem recenti ſupplicio punitũ per dæmonem eius iuſſu per poteſtatem ſibi à CHRISTO traditam: cuius nomine minitatur, addens. *Qui in uos non infirmatur, ſed potens eſt in uobis.* Senſiſtis enim CHRISTI potentiam, cum miſi in hominem illum dæmonem in uirtute & nomine CHRISTI. Et ueriſimile eſt pleraq; alia B. Paulum fortiora apud illos oſtendiſſe, & alĳs in locis. Nam & Magum quendam excæcauit quęrentem auertere à fide Procõſulem Sergium Paulum, ut habetur Act. 13.

Nam etſi crucifixus eſt ex infirmitate, ſed uiuit ex uirtute Dei. CHRISTVS unus erat, una tantum perſona, & idem erat infirmus: quia infirmã carnem ſuſcepit. Et idem erat fortis ſpiritu, ut poſſet & ſemetipſum ſuſcitare. Infirmitate opus fuit pro nobis, ut fieret hoſtia ad ſalutem: qui ſi à nobis ſic obedienter recipitur, manet nobiſcum infirmus. Sin autem reſpuitur infirmus, euadit idẽ fortis, & tunc efficit ut cognoſcamus illum uiuere, & regnare in Dei uirtute. Tales ſeſe componere debent prælati, qui ſunt uicarĳ CHRISTI. Et talis fuit B. Paulus. *Nam & nos* (inquit) *infirmi fuimus in illo*, uidelicet, quotiens opus fuit, quia obediſtis. *Sed uiuimus cum eo*, hoceſt, fortes ſumus cum illo ad puniendum, & conculcandum cõtumaces, ſi opus fuerit. *Ex uirtute Dei* tamen, non noſtra: *in uobis*: ſi tales eritis, qui nos habere uelitis acres in uos & diligentes uitiorum animaduerſores, & non potius blandos patres, & tanquam ſalutares medicos, & temperatioribus

Prælati, infirmi & fortes eſſe debent.

bus curantes. Magnum ſanè & periculoſum ſuſcipit negocium, qui cæteris præeſſe deſiderat, ſi pro dignitate ſeſe gerere uelit. Nam ſi quorundam mores ſtudeas ad rectam uirtutum uiam dirigere manſuetioribus hortationibus, non obtemperant. Si paulò ſeuerius agas uel coactus, reprehenſiones non ferunt. Si ſibiipſis relinquantur, pereunt. Itaq; Apoſtolus miro artificio utitur, ut explorarent quo in ſtatu ſeſe deprehenderent conſtitutos, & ait.

Voſmetipſos tentate &c. Vide quomodo urget, ut illi ſeipſos ad interna mentis reuocarẽt, et diligenter de ſeipſis inquirerent & cognoſcerent. Quod quidẽ frequenter ab omnibus Chriſtianis eſſet faciendum, præſertim ab ijs qui ſapiunt. Admonet igitur ut internè tentent ſemetipſos, an agnoſcant in ſeipſis fidem, & ſic inhabitare Dominum Deum per fidem. Homo igitur poterit cognoſcere ſe eſſe fidelem? Quid ni poſſit? An non ſpiritus hominis ſcit quid ſit in homine, ideſt, quid intus ſentiat de rebus fidei? Alioquin quomodo faceret profeſſionem fidei unuſquiſq; de ſe rogatus. Credis? reſpondens, Credo.

An poßit quis ſcire de ſua fide, & gratia.

Sed obijciunt aliqui: Neſcit homo utrum illa fides ſit ex Deo: an ex ſeipſo tantùm, hoc eſt, utrum ſit ex habitu fidei infuſo: an uerò ex ui tantùm intellectus, qui interdum per ſigna conuincitur ad credendum ea quæ non uult, ſicut dicitur de dæmonijs, qui credunt & contremiſcunt. Et Beatus Thomas non uult eos habere donum fidei, quod eſt lumen diuinum infuſum. Dicendum eſt ergo poſſe hominem certò cognoſcere utrum credat: quia hic eſt primus actus intellectus. Et poteſt reflectẽdo ſe ad ſuum actum, planè illum perſpicere.

An uerò ille actus credulitatis ueniat à dono Dei ſupernaturali: an aliter, puta ex ui ſignorũ, & teſtimonijs manifeſtis, non facile eſt diſpicere. Legimus enim de quibuſdam. Crediderunt in eum, ſed non confitebantur: quia dilexerunt gloriam hominum magis quàm gloriam Dei. Hos enim uerisſimile eſt credidiſſe à perſuaſione ſignorum & miraculorum, & non ab interiore infuſo lumine. Et tamen probabiliter poteſt aliquis cernere ab actu fidei, an procedat coactè (ut dictum eſt) an uerò ſponte, ita ut etiam ſibi homo in ea fide complaceat. Si enim complacet ſibi in ea, & libenter credit, proculdubiò habet ſignum euidens, ex Deo eſſe ſuam ipſius fidẽ. Sin autem credit, & contremiſcit, ſignum eſt habere illum fidem illi fidei quæ eſt dæmoniorum, ſimilem: ſed talis eſt, quæ non reputatur fides.

Ioa. 12.

Apoſtolus ergo uolebat ut ſemetipſos explorarent, an eſſent in fide uera, & quæ Deo placeat. Quod non dixiſſet, ſi explorare ſe ac probare non poſſent: Ait ergo.

Voſmetipſos tentate ſi eſtis in fide. Ipſi uos probate. Beatus Chryſoſtomus putauit hic de illa fide loqui Apoſtolum, quæ per per miracula oſtendebatur. Attamen uerba ipſa B. Pauli minus commodè ad hunc intellectum aptantur. Non enim propterea digni reprobatione fuiſſent, ſi fidem ſuam miraculis comprobare non ualuiſſent. Nam miraculorum faciendorum non omnibus datur gratia, qui fidem & baptiſmum ſuſcipiũt: Aliâs ubi nunc uerſaremur, quorum ætate nulla apparet miraculorum oſtenſio? Prætereà, nec ad hũc ſenſum bene accommodarentur uerba quæ ſequuntur. *An non cognoſcitis uoſmetipſos, quia* CHRISTVS IESVS *in uobis eſt? Niſi fortè* (aut niſi in aliquo) *reprobi eſtis.* IESVS CHRISTVS habitat in nobis per fidem, & præcipuè ſi adeſt ſpes & ſimul ipſa charitas.

Sed & hic quæritur: An ſcire ualeat homo, nunquid diligat Deum & CHRISTVM? Sunt non pauci, qui negantem partem ſuſtinent. Quod ſi ita eſt: Quomodo B. Petrus ter interrogatus, nunquid diligeret, etiam tertiò conſtanter reſpondit: Etiam Domine: Tu ſcis quia amo te?

Porrò afferunt illud tritũ iam in ore omnium: Nemo ſcit utrum odio, an amore ſit dignus. Quæ quidem ſententia, ſi diligenter attenditur, aut non eſt uera (quod aſſerere nefas eſt, cum ſit ſacræ ipſius ſcripturæ) Aut nequaquàm illud probat, quod iſti inde accipiunt. Neq; enim ibi ſimpliciter dicitur. Nemo ſcit utrum amore ſit dignus: ſed additur, uel odio. Quemadmodum enim tu inde ſumis, neminem ſcire an diligat Deũ, & ſic an ſit dignus dilectione Dei: quia qui diligit etiam diligitur. Pari & ego iure inde accipiam, quòd nemo ſcit utrum non diligat, & ſic an odio Dei ſit dignus. Qui enim non diligit, manet in morte, & dignus eſt odio. Nam ſi tu illud accipis, æquè & hoc accipitur. Sed minimè eſt dubium multos eſſe ſibi conſcios et certos de odio diuino, quo digni ſunt. Quòd ſi hoc in odio non eſt uerum, ut ſcz quis neſciat utrum ſit eo dignus, ac per hoc à ſcriptura non poteſt dici: dicemus pariter de amore non dici cum æquali intelligentia de ambobus denegetur ſcientia.

Nemo ſit an amore uel odio etc. diſcutitur.

Et ideò aliter oportet locum illum intelligi. Et reuera (ut B. Bernardus nonnullis in locis exponit) de firmo Dei amore, qui eſt per prædeſtinationem aut electionem, uel propoſitum confirmationis in gratia, loquitur ibi Salomon: & ſimiliter de odio reprobationis. Nam nullus homo quantumuis ſanctus, tametſi nihil ſibi ſit conſcius, & magna habeat dilectionis ſuæ erga Deũ indicia, teſtificante Spirituſancto in corde eius, ita ut ualdè poſſit is quidem confidere ſe eſſe in dilectione Dei, nec dubitare: Scire tamen ſimiliter non poteſt, utrum ſit dignus illo amore, ideſt, ita dignus, & ea ſtabilitate in Dei prouidentia dilectus, ut nunquàm ab eo poſſit excidere, ac per hoc nec excidat. Quo amore digni facti ſunt electi & prædeſtinati: quoniam non dilecti ſunt tantum ſecundum præſens tempus, ſed prædilecti uſq; in finem. Et e diuerſò. Nullus adeò ſceleroſus peccator qui meritò ſit odioſus factus Deo, ſcire poteſt utrum ſit dignus perpetuò permanere in odio illo, ita ut Deus habeat illum tanquàm iam reprobatum, cui adempta ſit omnis reſurgendi facultas: quod Deus in pauciſſimis facit, et niſi interueniat illud inſigne peccatum, de quo

ipſe dixit: Non remittetur neque in hoc ſæculo, neque in futuro.

Loquitur ergo de amore perfecto, & odio Dei perfecto in hoc mundo: qui amor eſt, quùm Deus diligit uſque in finem. Et ſimiliter de odio illo reprobationis ſempiterno, quale fuit illud, in quod ſua duritia ĩcurrere meruit Pharao. Et hoc ipſemet Salomon claris eo in loco uerbis declarat, qui ſtatim ſubiungit. Sed omnia in futurum ſeruantur incerta. Vult enim uidere Deus, an is qui diligit perſeueret uſq; in finem, ut ſic amore ſempiterno fiat dignus. Et econuerſô, an qui in peccato eſt, conuertatur tandem & uiuat.

Eſt & alia ad locum illum interpretatio, cui & mirificè uerba ipſa fauent: et recentiores interpretes probant. Non ibi (aiunt) negatur ſimpliciter ſciri poſſe, ſed ab ijs quæ accidunt, uel aduerſis uel ſecũdis: quoniam hæc & bonis promiſcuè & malis contingunt. Dicimus igitur poſſe hominem ſcire quòd diligit Deum pro eo tempore, quo uerè diligit. Et poteſt errare, & uideri hoc ſibi ſcire, cum neſciat. Nec propterea quia poteſt in hoc decipi homo, ſequitur ut non ualeat aliquando ita ſcire ut minimè decipiatur. In eximio enim lumine gratiæ cur hoc non ualeat ſciri? Et ſi quis diligenter ſemetipſum exploret, cur non poſſit uidere quæ in ſe intus ſunt, & quæ illi loquitur Spiritus? Si enim conteſtatur illi Spiritusſanctus quòd filius Dei eſt, nunquid hoc teſtimonium non ſatis eſt ad creandam idoneam notitiam? B. Paulus dilucidè ait, hoc Spiritum filijs conteſtari. Beatus Ambroſius hoc in loco ait. Qui fidei ſuæ ſenſum in corde habet, hic ſcit CHRISTVM IESVM in ſe eſſe. Neque uerò intelligit de fide informi, quæ fit ſine charitate. Nec enim erat mos ſanctorum Patrum ſic loqui.

Miror autem plurimum quẽdam de Scholaſticis, qui fatetur poſſe hominem per pura naturalia diligere Deum ſuper omnia, & hoc etiam poſſe ſcire: et tamen non poſſe ſcire utrum ſit in gratia Dei. Ita ut uelit poſſe contingere eſſe in homine dilectionem Dei ſuper omnia, & tamen non adeſſe gratiam Dei in illo. Et uult me ex lumine naturali certum eſſe, quòd Deum diligo ſuper omnia: & ex lumine ſupernaturali (ſi adſit in me) hoc non ualeam ſcire. Quod ego dictũ uehementer iterum admiror, cum facile poſſim ſcire quòd amo Deum ut beatificatorem meum per CHRISTVM, & quòd inuoco CHRISTVM Dominum in corde meo. At hoc nemo poteſt facere, niſi in Spiritusſancto, teſte B. Paulo.

Caietanus.

Obijciunt ex pſalmo: Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me. Hebraicè ille locus ſic habet, ut B. Hieronymus & alij interpretati ſunt. Errores quis itelligit? Ab occultis meis munda me. Quare poſſet primò reſponderi, nõ negare prophetam illud intelligi poſſe, ſed non ita facile: quoniam pauci quidam, & non multi intelligunt, ſicut eſt ibi in gloſſa. Poſſet & dicere quis, loqui prophetam ibi de minutioribus peccatis, & leuioribus quibuſdam erroribus, qui humana fragilitate uix poſſunt intelligi. Nam & Septuaginta dixerunt παραπτώματα, quæ uox (B. Hieronymo teſte) minora peccata ſignificat: quæ non auferunt gratię donũ, ut Theologi docẽt.

Delicta quis intelligit? quo modo intelligẽdum.

Adde ab eodem B. Hieronymo & Auguſtino ſimiliter, locum illum eſſe aliter expoſitum: dicit enim B. Hieronymus. Qui ſunt in delictis, & in ijs permanent, non intelligunt tales iudicia Dei. Vnde Apoſtolus: An ignoras quòd benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Et B. Auguſtinus ibi dicit. Si uidentur tenebræ, intelliguntur delicta. Denique quando nos delicti pœnitet, in luce ſumus. Nam quando quiſq; ipſo delicto inuolutus eſt, quaſi obtenebratis opertiſq; oculis non uidet delictum: hæc ille. Igitur qui ſine peccato eſt, poteſt ſcire ſe ſine peccato eſſe: quia in luce eſt. Et nos intelligimus de peccato mortali. Alioqui quis Chriſtianorum eſſet in luce, ſi peccata etiam uenialia eſſent tenebræ?

Verùm afferunt & illud ex B. Iob, ubi legimus. Etiam ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea. Sed neq; ille locus ſic habet in hebraicis, ut noui emendatores dicunt. Quidam enim ſic tranſtulit. Integer licet ſim, & nihil mihi conſcius in anima mea: tamen deſpicio uitam meam. Vt ſit ſenſus. Homo iuſtus & innocens, & hoc de ſe ſciens: quia tamen uidet ſe non poſſe complere multa quæ cuperet, ut illud rectum atq; perfectum perficiat, tædio in hoc mundo afficitur, & cupit diſſolui, liberariq; penitus à corpore mortis huius. Obiter tamen addimus conſiderãdum, q̃ totus ille liber B. Iob obſcurus ſic, ut in contentionem uix queat adduci propter abſtruſiſſimos ſenſus: niſi tum demum cum apertiſſimus fuerit locus aliquis, ut ad alium ſenſum trahi non poſſit. Alioqui ſi B. Iob neſciebat ſe innocentem, cur tam ſæpe, & tantis uerbis defendit & extollit innocentiam ſuam? Etenim cap. 13. tam clarè dicit. Si fuero iudicatus, ſcio quòd iuſtus inueniar. Et cap. 23. Proponat æquitatem contra me, & perueniet ad uictoriam iudicium meum. Et cap. 27. iterum ait. Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea. Iuſtificationem meam, quam cœpi tenere, non deſeram. Neq; enim reprehendit me cor meum in tota uita mea. Denique. 29. ca. multa de ſe audacter in laudem ſuam prædicans, fideliſſimo teſtimonio oſtendit ſe non ignorare innocentiam & ſalutem ſuam.

Si ſimplex fuero &c. exponitur.

Quamobrem & quæ ex B. Paulo Apoſtolo ſimiliter ad hoc probandũ adducũtur, Omnem hominem eſſe de ſua gratia incertum, ut cum ait. Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum: quaſi & ipſe ignoraret de gratia ſua, de qua aſſiduè teſtimonium habebat à Deo, nullo modo probant. Quem autem ueriorem ſenſum locus ille Apoſtoli porrigat, in commentarijs illius epiſtolæ tradidimus. Quamobrem non puto eſſe negandum, uerè bonos uiros & Spiritu plenos hoc ſcire poſſe: quoniam lumen Dei ſupernum habent, quo audiunt illud fiduciæ uerbum internum in anima. Salus tua ego ſum

Vnde.

Ioa. 14. Vnde Dominus clarè ait. Ego rogabo Patrem,
& alium Paracletum dabit uobis, ut maneat uo-
biſcum in æternum, Spiritum ueritatis, quem
mūdus non poteſt accipere. Vos autem cogno
ſcetis eum: quia apud uos manebit, & in uobis
erit. Nota uerba. Vos autem cognoſcetis eum,
ideſt, non ſolùm habebitis, ſed cognoſcetis uos
habere. Et B. Auguſtinus tractans hæc uerba, &
(ſicut diximus) exponens, adiunxit & hoc perti
nuiſſe ad maius donum Spiritusſancti, ut eis in-
noteſceret quod habebant. De quo munere lo-
quens Apoſtolus ait. Nos autem non ſpiritum
huius mundi accepimus, ſed Spiritū qui ex Deo
eſt, ut ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis.

Illud autem conſtanter & mordicus tenen-
dum eſt, hominem ſuam electionem ac præde-
ſtinationem certò ſcire non poſſe, aut conijcere,
niſi ſpecialiter ei fuerit reuelata à Deo, ut poſſit
cum B. Paulo dicere. Certus ſum quòd neque
mors, neq; uita, neq; Angeli, neq; Principatus,
neq; Virtutes, neq; inſtantia, neq; futura, neque
fortitudo, neq; altitudo, neq; profundum, neque
creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei,
quæ eſt in CHRISTO IESV Domino noſtro.
Sed aliud eſt, ſi quæratur qualis ſit iſta ſcientia
& certitudo. Scimus enim ſcientiam quæ eſt
à fide, licet uera & certa ſit in ſe, nondum tamen
eſſe apertam ac reuelatam, ut eſt illa Beatorum.
Et latum eſt etiam inter uiatores diſcrimen circa
hãc certitudinem. Nam ſunt quidam ita magno
afflati lumine, ac tanto charitatis ardore ſuc-
cenſi, ut arrham certam in ſe perſentiant futuræ
uitæ. Vident hi ſe contemnere omnia, & (quod
eſt longè excellētius magisq; arduum) etiam ſeip
ſos deſpicere propter CHRISTVM. Qui ſuiip-
ſius propter Deum contemptus, uix homini eſt
manifeſtus in communi gratia exiſtenti, niſi mul
tis tentationibus preſſus ſenſerit in ſe illud ab
Apoſtolo ſuperius dictum. Cum infirmor, tunc
potens ſum. Sequitur.

Niſi fortè reprobi eſtis. Homo qui iam uenit ad
fidem, & illam ſibi adeſſe non ſentit explorans in
ſemetipſo, clarum habet ſuę reprobationis argu
Heb. 10. mentum. Dixit enim Dominus. Qui ſubtraxerit
ſe, non placebit animæ meæ. Non dico autem
ita ſublatam ei prorſus omnem ſpem, ſicq; uiam
ab omni parte præcluſam, ut non ualeat iterum
inſtaurari in fidem: ſed oſtēdo periculoſiſſimum
eſſe talem ſtatum, & non habere ordinaria reme
dia, ut dicetur loco proprio epiſtolę ad Hebr.

*Spero autem quòd cognoſcetis, quia nos non ſumus re
probi.* Vide quam habeat de ſeipſo fiduciam B.
Paulus, uidelicet, ut & illi quoq; cogni turi ſint ip
ſum minime eſſe reprobum, idq; propter excel-
lentia ſigna quæ fecerat, & adhuc mox (ut opi-
nor) iter illos facturus erat: quia ibat prōptus ad
eos ut uirga uteretur aduerſus multos. Nam qui
talis eſt, confidit in innocentia ſua, ſciens indeco
rū eſſe & turpe, & reprehenſione dignum, ſi qui
peccator eſt, poteſtatē exerceat in peccatorem,
Ioa. 8. ne committat in ſententiam Domini. Qui ueſtrū
ſine peccato eſt, primus in eam lapidem mittat.
Hæc uox iuſtitiæ fuit: Puniendi ſunt peccatores,
ſed non à præuaricatoribus legis. Neque enim
bene manus faciem lauat, quæ lutum tenet.

*Oramus autem Deum ut nihil mali faciatis: non ut
nos probati appareamus, ſed ut uos quod bonum eſt fa-
ciatis: nos autem ut reprobi ſimus.* Ecce ut prædictam
intelligentiam comprobat. Quia enim Præpoſi-
tus & Epiſcopus in puniendo probatus apparet
(ut declaraui) dicit B. Paulus, quòd orabat po-
tius pro innocētia eorum, quàm quòd uellet ap-
parere probatus, dum puniret reos delicti. Qua
in parte mallebat reprobus eſſe, hoceſt, appa-
rere reprobus: quod accidit in præſidibus & po
teſtatem habentibus. Tunc enim probantur uul-
go & laudantur, dum puniunt. Sed bonus præ-
ſes mallet ſibi deeſſe hanc puniendi cauſam.

*Non enim poſſumus aliquid contra ueritatem, ſed prò
ueritate.* Et hoc contra ſupercilium quorundam
præſidentium, qui quaſi Principes gentium glo-
riantur in poteſtate, quùm illam exercent. At
chriſtianus Prælatus quando cogitur exercere,
tantùm abeſt ut hoc libenter faciet & cum faſtu,
ut ēt lugeat & crucietur. Quare rectè ſequitur.
Gaudemus autem quoniam. Græcè longè melius ſ;
quùm; uel; *quando*; non; *quoniam*; Sic ergo legas:
*Gaudemus autem quùm nos infirmamur, uos autem po-
tentes eſtis.* Infirmatur Prælatus, cum benè uiuūt
ſubditi: quandoquidem nulla apparet eiuſmodi
materia, in quam uires ſui muneris poſſit iure
exercere. Et illi tum demum potentes reddun-
tur, qui conſcientia rectè factorum erecti non ſo
lùm poteſtatem minitantem non metuunt, ſed
etiam laudem ex illa referunt, quemadmodum
ad Rom. dictum eſt. Et hoc propriè infirmari eſt,
nimirum poteſtatem non exercere, propterea
quòd nihil tale à ſubditis committitur, quod di-
gnè ac meritò is qui preeſt punire poſſit.

Hoc & oramus, ueſtram conſummationem, hoceſt,
perfectionem ueſtram in omni uirtutum genere,
ut nulla in uos uitiorum debeat unquàm uigere
animaduerſio. *Hæc abſens ſcribo, ut non præſens
durius agam ſecundum poteſtatem quam Dominus dedit
mihi in ædificationem, & non in deſtructionem.* Nam
poteſtas ad deſtructionem, non eſt poteſtas.
Quod attentiſſimè deberet ab ijs qui præſunt
conſiderari. Nam hac in parte plurimùm à non
paucis aberratur, qui legitimum poteſtatis uſum
uel ignorant, uel ea ſcientes abutuntur.

De cætero fratres gaudete: perfecti eſto-
te: exhortamini: idipſum ſapite: pacem ha-
bete: & Deus pacis & dilectionis erit uobiſ-
cum. Salutate inuicem in oſculo ſancto.
Salutant uos omnes ſancti. Gratia Domi
ni noſtri IESV CHRISTI, & charitas Dei,
& cōmunicatio Sanctiſpiritus ſit cum om-
nibus uobis, Amen.

De cætero. Pulcherrimus hic præſentis epiſto
læ finis, & multæ conſolationis. Primùm ait,
Gaudete, gaudio ſcilicet ſpirituali: quia unus eſt
ex præcipuis Spiritusſancti fructibus. Et uerè

homo ſpiritualis non poteſt non gaudere, & potiſſimum (contra morem carnalium, & mundo deditorum hominum) quando inuenitur in uarijs tribulationibus conſtitutus: ita ut tentationis uentus ignem charitatis eius augeat, nedum extinguat. *Perfecti eſtote.* Tunc enim perfectio uera eſt, tum iuſtitia abundat erga alios, præſertim uerò cum ſeſe extendit ēt erga immeritos & inimicos. Nā qui ſibi ſoli iuſtus eſt, minus iuſtus eſt.

Idipſum ſapite, ideſt, idem ſentite omnes, ut ſitis unanimes corde ad idem probandum, ut quod uni placet, alteri quoq; placeat. Dum enim ſtomachus inuicem adeſt, et ſimultas animos mutuò occupat, quod ab uno probatur, mox ab alio improbatur. Et hoc accidere ſolet, non quòd res ipſa ſit improbabilis: ſed quia unus illud probat, erga quod alter minime afficitur. Quemadmodum enim diuerſæ opiniones non rarò amicitię iura frangunt: ita ubi deeſt uoluntatum in unam rem & ſententiarum concordia, protinus exoritur opinionum pernitioſa diſſenſio. Ergo ut idē probēt, & ne diſcordes eſſe uelint hortatur Apoſtolus. Non deſunt qui hæc ad dogmata referant. Vtraq; accommodatio defendi poteſt, Nam & qui in dogmatibus conſentiunt, aptiores ſunt ad omnem rectam concordiā tuendam.

Pacem habete inter uos, pacem inquam, non quæ eſt mundi huius: ſed quam CHRISTVS nobis reliquit, quæ in uera dilectione conſiſtit. Tum demum nanq; tanti Præceptoris recognoſcuntur ueri diſcipuli, qui ſyncero pacis & charitatis uinculo apparent arctiſſimè colligati. Nihil enim poteſt iucundius excogitari ad abſoluendā uitæ huius ærumnoſæ uiam, & curſum fœliciter peragendū. *Et Deus pacis & dilectionis erit uobiſcum.* Iuxta ſententiam illam: Et factus eſt in pace locus eius. Abhorret enim Spiritus manſuetudinis ab omni contentionum, rixarum, & diſſenſionum ſtudio. Inter ſuperbos autem ſemper iurgia. At in theſauro Dominicæ largitatis ad honorē Chriſtianorum atq; utilitatem, quid poteſt tam congruum inueniri, quàm pacem, quæ in ipſa Natiuitate Domini prima eſt Angelico prædicata concentu? Ipſa enim eſt quæ parit filios Dei, nutrix dilectionis, genitrix unitatis, requies beatorum, & æternitatis habitaculum, cuius hoc opus proprium, ſpeciale beneficium, ut iungat Deo, quos ſecernit mundo. Nam ubi fuerit ueritas pacis, nihil ibi poteſt deeſſe uirtutis. Quid enim eſt pacem habere ad Deum, niſi uelle quod iubet, & nolle quod prohibet? Itaq; ſedulò monet Corinthios ut hanc prę ſtantiſſimam uirtutem æmulentur, eos reddens certos, Deum cum illis adfuturum, ſi inter ſe rectè conuenerint. Si enim humanæ amicitiæ pares animos, & ſimiles expetunt uoluntates: nec unquàm diuerſitas morum ad firmam poteſt uenire concordiam, Quomodo diuinæ particeps erit pacis, cui ea placent, quæ Deo diſplicent? quiq; ijs rebus appetit delectari, quibus illum nouit offendi? Vt autem hæc omnia obtinere poſſint, uel impetrata iam firmiter cuſtodiant, precatur illis auxilium per CHRISTI fauorem Apoſtolus, aiens.

Ex Leone ſ. Pont.

Gratia Domini noſtri IESV CHRISTI, qua gratioſi ſumus apud Deum. *Et charitas Dei*, nimirum Patris. *Et communicatio Spirituſſancti ſit cum omnibus uobis.* De tribus perſonis fit hoc in loco diſtincta mentio. Et ſimiliter de tribus, ideſt, gratia Dei: charitate CHRISTI: & communicatione Spirituſſancti. Quibus ego tribus uocibus arbitror unam atque eandem rem ſignificari, quæ quidem eſt eximium Dei donum. Sed gratia CHRISTI dicitur: quia nobis gratioſè per illum donatur. Dicitur charitas Patris: quia à Patris dilectione procedit, qui eſt Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis. Dicitur & communicatio Sanctiſpiritus: quia unit nos inuicem, & in Deo: ſicut & ipſe Spiritus unio dicitur Patris et Filij, ut uerè unus ſit Deus, & trinus: cui honor & gloria, et omnis gratiarum actio, per infinita ſæcula. Amen.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM B.PAVLI APOSTOLI AD GALATAS.

CVm Galatæ græci populi & gentiles, ab initio recepiſſent puritatem euangelij abſq; fermento obſeruantiarum legalium, quæ iam per euangelium antiquatæ erant, ut circunciſio, & ciborum delectus, & huiuſmodi: Et ueniſſent poſtmodum Pſeudoapoſtoli, qui rurſum in Iudaiſmum eos trahere niterētur, eſſentq; fermè perſuaſi, B. Paulus eos Apoſtolica in primis autoritate, tum ſua mirifica ac profunda doctrina conatur reuocare ad purum euangelium, quod iam receperant. Et (ut conſueuit) primùm de dogmatibus diſputat: Tum format ad mores. Docta ſanè epiſtola hæc, ſed difficilis: ut & hic, ſicut & in ea quæ ad Romanos, uideamus uerificari dictum beatiſsimi Apoſtolorum principis Petri, aientis inueniri quædam in epiſtolis Pauli difficilia intellectu, quæ indocti quidam & inſtabiles deprauant, ſicut & omnes ſcripturas, ad ſuam ipſorum perditionem. Quandoquidē per imperitiam nonnulli facile recipiunt, & ebibunt uenena quaſi ſalutaria. Huius rei gratia nos paulò accuratius atq; diligentius in obſcura quæq; intendentes, non ſolùm ipſam ueritatem ante oculos acuti ac prudentis lectoris in perſpicuo ponemus: uerùm etiam hæreticorum calumnias, argutias, & fallacias ita patefaciemus, ut intelligat omnis amator ueritatis ex ipſiſmet locis peruerſa eorum dogmata reprobari, ex quibus illi ea maxime confirmare nituntur.

COMMENTARIA IN EANDEM EPISTOLAM B.PAVLI AD GALATAS.

PAVLVS Apoſtolus, non ab hominibus, neq; per hominem: ſed per IESVM CHRISTVM, & Deum Patrem, qui ſuſcitauit eum à mortuis, & qui mecū ſunt omnes fratres, eccleſiis Galatiæ, Gratia uobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino IESV CHRISTO, qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris, ut eriperet nos de præſenti ſæculo nequam, ſecundum uoluntatem Dei & Patris noſtri, cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

PAVLVS *Apoſtolus*: Diuiditur hæc epiſtola, quemadmodum & aliæ, in ſalutationem & tractatum. Et in ipſa quidem ſalutatione, Primum ſeſe de more inſinuat ab officio. Deinde ad quos ſcribit, oſtendit. Tertiò autē ſalutationis uerba pronunciat. Quantum ad primum pertinet, ſuo more ex nomine Paulum, & ex officio ſe Apoſtolum declarat. At cum iam eius doctrina in contentionē propter falſos fratres ueniſſet, unde oportuit ut ſeſe uehementius præ alijs extolleret, et prædicaret Dei in ſe dona, non propter ſe, ſed propter imperitiores, qui facile decipi ab ijs poterant, qui pleraq; aliena docebant ab euangelica ueritate, iccircò inſigniter hoc loco ſuam electionem commendat.

Non ab hominibus (inquit) *neq; per hominem*. Vt per hoc teſtimonium notarent, & apertè intelligerent ſuæ miſſionis excellentiam. Nam eorum qui mittuntur, ideſt, legatione funguntur, ſunt quidam qui ab hominibus mittuntur: & quidam qui mittuntur ab ipſo Deo. Qui mittuntur ab hominibus, legationem circa humana obeunt, ideſt, circa ea quæ pertinent ad ſæcularia negocia, & rerum adminiſtrationem publicarum & ciuiliū. Qui uerò mittuntur à Deo, tales in ĳs quæ ad diuina miniſteria pertinent, legatione funguntur. Verùm quia etiam eſſe poteſt, ut eorum qui mittuntur à Deo, aliqui immediatè mittātur, quales fuerūt ſummi illi primarĳ Apl̄i: Aliqui uerò mediatè per homines, quales ſunt inferioris gradus (inter quos etiam non modica eſt differentia) Ideircò ut ſeſe indicaret eſſe unum primi illius ordinis, ideſt, eorum qui immediatè à Deo mittuntur, neceſſaria contentione ob exortos detractores pſeudoapl̄os, & pſeudoprophetas, adiecit.

Sed per IESVM CHRISTVM, *& Deum Patrem*. Ne minoris authoritatis eſſe uideret, quàm cæteri, qui ſupra modum à dignitate uocationis ac miſſionis, uocabantur Apoſtoli, incipit ſe ſtatim ab ipſo epiſtolæ exordio audacter declarare quiſnam eſſet, & quo in gradu Apoſtolus. Sic accidit & in hierarchia cœleſti, ut quidam Angelorum mittantur immediatè à Deo, ut ſummi Angeli, uelut Gabriel, de quo dicitur quòd miſſus fuit à Deo ad ſanctiſſimam VIRGINEM. Quidam uerò mittuntur à ſuperioribus Angelis, ſicut B. Dionyſius docet. Neq; me latet eos qui de ſcholis addiſcunt, Gabrielem in ſecundo ultimæ hierarchiæ choro collocare: quod minime mihi fit probabile. Sed præſens non uidetur hac de re diſputandi locus: nullus autem contendendi. Fruantur per me, qui ita exiſtimāt, opinione ſua quantumuis (ut mihi ſanè uidetur) inopinabili.

Cū uerò ait Apoſtolus. *Per* IESVM CHRISTVM, *& Deum Patrem*, duo declarat, à Deo ſcilicet miſſionem fuiſſe, illamq; nullo medio factam eſſe. Per ſemetipſum enim fecit hoc Deus: quia per IESVM CHRISTVM qui erat Deus, & in quo erat Pater: ut quæcunq; faceret per IESVM Pater, & ipſe Pater per ſe faceret: quia Pater in Filio eſt. Et ſicut quæcunq; operatur Pater, & Filius operari dicitur: ita econuerſo. Vnde
Ioa. 14. ipſe dixit, Pater in me manens ipſe facit opera. Non ignoramus tamen diſtinctas eſſe operationes in CHRISTO diuinitatis, et humanitatis.

Oritur tamen hinc quæſtio, Quomodo non per hominem, ſi per IESVM CHRISTVM? quaſi uerò CHRISTVS non ſit homo. Hinc hæreſes ex apparentĳs ſcripturarum conflatæ, quibus ſuperbi homines, ut ſapere ſupra cæteros uideantur, peſſimè abutuntur. Nam Manichæus negauit CHRISTVM hominem, quem aſſeruit aſſumpſiſſe corpus fantaſticum: quia & alibi legitur, Qui factus eſt in ſimilitudinem hominum, & habitu inuentus ut homo. Valentinus autem dixit, corpus ab eo allatum de cœlo alterius rationis: quia legerat, Primus homo de terra terrenus: Secundus homo de cœlo cœleſtis. Sed contra Manichæum eſt clariſſimum euangelĳ teſtimonium, ubi dicitur, q̄ diſcipuli putabant ſe phantaſma uidere, quod iprobat Euangeliſta. Et *Contra Manichæos.*
alibi ubi ait. Palpate & uidete, quia ſpiritus carnē & oſſa non habet, ſicut me uidetis habere. Contra utrunq; autem & Valentinū & Manichæum eſt, quod ad Rom. Apoſtolus ipſe dicit illum factum ſecundum carnem ex ſemine Dauid: Sicut *Contra Valentinum.*
in euangelio dicitur, filius Dauid, & natus ex VIRGINE. Et ipſemet B. Paulus ad Timotheum: Mediator Dei (inquit) & hominum ho- *1. Tim. 2.*
mo CHRISTVS IESVS.

Cum igitur hoc certiſſimū ſit, CHRISTVM eſſe hominem: quid eſt, quod ait Apoſtolus. *Neq; per hominem*, cū tamen dicat per IESVM CHRISTVM? Sunt qui exponunt. *Neque ab hominibus*, ideſt, ab Apoſtolis: *Neque per hominem*, ideſt, unum ex illis Apoſtolis. Sed hæc expoſitio manifeſtè torquet literā. *Alĳ neque per hominem*, ideſt, purum hominē. Alĳ, *per* IESVM CHRISTVM in eo quòd erat Deus, & non in eo quòd erat homo. Quod minime placet: quia CHRISTVS quatenus homo accepit omnē poteſtatem à Patre, & in ea poteſtate qua glorificatus eſt per omnia, fecit illum Apoſtolum. B. Auguſtinus exponit quòd CHRISTVS iam propter gloriā adeptam, non computabatur inter homines.

Poteſt addi pro illuſtriori intelligentia (& iſtud ſæpe in ſcripturis obſeruaui) hanc uocem: Homo; uariè accipi ſolere. Et uno quidē modo, ut certam ſignificet naturam atque ſubſtantiam, *Homo quot mo-*
quæ conſtet ex duabus illis naturis, corpore ſci- *dis dicitur in*
licet & anima. Qua cōſideratione CHRISTVS *ſcriptura.*
erat homo, non ſecus quàm alius quilibet noſtrū. Vnde dictus eſt Mediator Dei & hominum homo CHRISTVS IESVS.

Alio modo accipitur homo, quatenus redactus eſt in naturam corruptam, & perditam, & ipſi peccato ſubiectam, & alĳs miſerĳs propter peccatum, ut ſit inimicus Deo, & diuinorū ignarus. Et ſecūdum hoc dicitur, CHRISTVM non fuiſſe hominem, ſed in ſimilitudinem hominum factum, & habitu inuētum, ut erant alĳ homines: quia non carnem peccati, ſed in ſimilitudinē carnis peccati carnem aſſumpſit, nimirum paſſibilē, & corruptibilem, atq; mortalem: ita ut non humanæ naturæ ueritas per ea uerba negetur, ſed talis naturæ conditio, qualis iam facta erat propter peccatum. Hæc eſt quæ negatur ueriſſimè in ipſo CHRISTO.

Tertio modo dicitur homo ut ſub corruptibili adhuc eſt ſubſtantia, & non perfectè ſanctificatus ea ſanctificatione, quæ eſt ex reſurrectione mortuorum. Et hac ratione IESVS, cū eſſet in terris potuit dici homo, ſicut & fuit. Poſtmodo uerò glorioſus factus, dicitur accepiſſe diuinitatem, & perfectā generationem, ut eſſet filius Dei, ſicut dixit diſcipulus Dilectus in Apoc. Et *Apoc. 5.*
Dauid in Pſalmo. Ego hodie genui te. Et his re- *Pſal. 2.*
ſpectibus excluditur IESVS ab hominibus, ut non dicatur homo, ideſt, caro & ſanguis, quæ

poſſidere

poſsidere regnum Dei non poſſunt, propter corruptionem peccati. Nec ſit homo ulterius corruptioni mortalitatis obnoxius: ſed diuinitatis gloria etiam in carne illuſtratus, uerus iam appareat Vnigenitus Dei. Nam & nos quicunq; in illum erimus à morte tandem liberati, non inter homines computabimur, ſed retinebimus generationem diuinam, de qua ſcriptum eſt. *Pſ. 81.* Ego dixi Dij eſtis, & filij Excelſi omnes. Hi uerò qui cadunt ab hac generatione, hominum appellatione concluduntur. Vnde ſequitur in eo pſalmo. Vos autem ſicut homines moriemini: & ſicut unus de principibus cadetis.

Non eſt ergo perfecta liberatio in hac uita ab humana conditione, ſed inchoata eſt ut perficiatur in patria, quemadmodum fuit in CHRISTO capite noſtro. Vnde de nobis Dilectus. *1. Ioa. 3.* Chariſsimi nunc filij Dei nominamur & ſumus, nec dum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus. Non ergo iam dicitur homo CHRISTVS poſtquàm aſcendit in cœlum, ex quo tempore fecit Apoſtolū noſtrū & doctorem Paulum. Carnem enim habet non ſolùm à peccato immunē (quo caruit ſemper) uerùm etiam ab omni fragilitate & corruptione, quam aliquando habuit. Nec id ſolum, uerū etiā mirificè deificatam, glorioſam, potētem uirtute, & ſpiritualem, beatis Spiritibus admirandam.

Hic notādum, Non ſemper eum qui primò nominatur, digniorem propterea eſſe cenſendū. Alioqui CHRISTVS, iuxta Apoſtolum hoc in loco, maior eſſet Deo Patre: quia dixit, per IESVM CHRISTVM, & Deum patrē. Nec quia dicit; per Deum Patrem; inhonoratur perſona Patris, eo quòd præpoſitio iſta; *Per*; adiūgi ſoleat *In Arianos.* inſtrumento. Hæc erat Arianorum argutia, ut CHRISTO diuinitatem auferrent, qui ſuo telo hic retunduntur. Nam ſicut dicitur, per IESVM CHRISTVM, ita dicitur, per Deum Patrem.

Sed obijciunt: Perge ulterius, & uide quid loquatur Apoſtolus de Patre. *Qui ſuſcitauit* (inquit) *eum à mortuis.* Video & fateor, qua parte ſuſcitatus eſt à Patre, minorē fuiſſe Patre. Sed tu Arriane perpende ſi potes, ꝙ & ipſe CHRISTVS dixit ſemetipſum ſe ſuſcitaturū: quod cum ea parte qua erat ſuſcitandus, nō poſsit intelligi, ea parte neceſſariò intelligendum eſt, qua potuit ſe ſuſcitare. Et hoc Dei eſt proprium: Deus ergo erat. Nam & Deus dicitur illum per Spiritū ſuſcitaſſe, ut opera Trinitatis agnoſcas eſſe indiuidua. Propterea ille de ſe ipſo dixit. Ego ſanctifico me ipſum. *Ioa. 17.* Et paulò inferius. Soluite templum hoc, & triduo excitabo illud. Et Apoſtolus noſter de Spiritu Dei ait. *Rom. 8.* Quòd ſi Spiritus eius qui ſuſcitauit IESVM à mortuis, habitat in uobis, qui ſuſcitauit IESVM CHRISTVM à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora ueſtra, propter inhabitā tem Spiritum eius in uobis.

Hic quæret aliquis. Qua de cauſa admiſcetur hęc CHRISTI ſuſcitatio? Ego dixerim nō ab re, ſed magna de cauſa factum, non ſolùm ut ipſius Domini gloriam & potentiam conſideraremus, quem ſuſcitauit Deus ut ſedeat ad dexteram ſuam conſtitutus iudex uniuerſorum: uerū etiam quia in hoc ipſo reſurrectionis articulo demonſtratur, legem omninò ceſſaſſe, & noua facta eſſe in CHRISTO omnia: ut per hoc uel in ipſa ſalutatione ueritatem, quam probaturus erat contra illorum perſuaſionem, doctè inciperet ſubindicare. Aliqui dicunt, Ideò Dominicę reſurrectionis meminiſſe, quo demonſtraret ſe eſſe cæteris Apoſtolis in hoc digniorem, qui miſſus ſit à CHRISTO poſtquàm ſuſcitatus & glorioſus factus eſt. Quod (ut liberè dicam) nō placet. Nam nec uerba ad hoc ſeruiunt, ſi rectè cōſideres: nec circa hoc B. Paulus excelluit alios Apoſtolos, qui & ipſi miſsi fuerunt ab ipſo Domino poſtquàm ſuſcitatus eſt, ut euāgelium aperte teſtatur, ubi dixit Dominus. Ecce ego mitto *Ioa. 20.* uos. Hoc erat igitur intentum Apoſtoli, oſtendere ſe fuiſſe miſſum à Deo CHRISTI uoce.

Cum hoc loco legerē hæreticorum pluriū commētaria, Lutheri in primis, & aliorum, uehementer à principio admiratus ſum, quanta illi cō fidentia eos deteſtētur, qui ſibi ipſis deferunt prædicādi munus nō uocati, neq; miſsi. Illos aūt quis uocauit? quis miſit? quis poteſtatem dedit? Aiūt. Magiſtratus: de ſæculi magiſtratibus loquuntur. Sed quis ipſis Magiſtratibus hoc dedit? & qn̄ uti ceperūt hac poteſtate, ſi res ſic ſe habet? Sed nō eſt ita. Quin econuerſò Magiſtratus poteſtatem mittendi ab hæreticis habuerunt: hæretici autem poteſtatem prædicandi à Magiſtratibus. *Contra arrogātiā hæreticorū* O' miſeros, eorum certè impudentiam miror magis quā ſcelus ipſum. Audet enim Lutherus & de hoc eccleſiam noſtrā damnare, & Scholaſticos qui hoc non docent, uidelicet nemini licitum eſſe prædicare ſua autoritate. Quaſi uerò id in eccleſia noſtra lateat, & canones non prohibeant, & Scholaſtici hæc non doceant: ſed ille primus hāc doctrinam ex Apoſtolo conſiderauerit ac tradiderit, cum ille primus omnium quàm maximè hac parte ad perturbationem eccleſiæ præuaricatus ſit. O' uirum calumnioſum & impudentem.

Et qui mecum ſunt omnes fratres. Vt autoritatem adderet epiſtolæ tanquàm non à ſe tantum proficiſcerēt; ſed ab omnibus fratribus qui ſecum erant, & conſequenter in catholica fide & traditione ambulabant. Nam quæ probātur à multis, ſolent eſſe firmiora. Neminem tamen nominat, quia ſatis per ſe noti erant. *Eccleſiis Galatiæ.* Galatia prouintia erat, quæ plures diœceſes continebat, ut aliquot diuideretur eccleſiis.

Hoc itē in loco inſultat omni deteſtatione dignus hæreticus, ideſt, Lutherus, in eos qui pro- *Error Lutheri inſignis.* pter errores fidei ſegregandos putant quoſpiam ab eccleſia. Ecce (inquit) Paulus uocat eccleſias, quæ tamen errore fidei tenebantur: Quod etiam ut rectè factum probat, aiens. Quia enim uerbū & baptiſmum habebant, rectè eccleſię uocantur. Nā error in fide & uerbo, infirmitas eſt, in qua charitas eccleſiæ exercetur. Quæ autem eſſet charitas, quæ malos neq; ferre, neq; iuuare ſtatuit? Furor eſt nomine charitatis ineptiſsimè ſe ueſtiēs:

hæc

hæc ille. Et cum iam ſibi uideretur concluſiſſe aduerſus hunc morem, quo ab eccleſia præſcinduntur hæretici, tanquàm indiſſolubile attuliſſet argumentũ, adiecit. Quid reſpondebunt? O miſerum prorſus hominem. Imò quid reſpondebit ipſe ad B. Paulum qui præcipit hæreticum hominem poſt primam & ſecundum monitionem deuitari? Et rationẽ affert Apoſtolus cur ita ſit faciendum: quia ſubuerſus eſt qui eiuſmodi eſt. Et quid dicet ad eundem Apoſtolum in hac ipſa epiſtola. Si Angelus de cœlo aliter euangelizauerit, anathema ſit? et iterum: Vtinam abſcindantur qui uos conturbant. Et Dilectus dicit. Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domo: nec, Aue, ei dixeritis. Qui enim dixerit illi, Aue, communicat operibus eius malignis. Deniq; quid reſpondebit ad ipſum met CHRISTVM dicentem. Si eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus?

Ad Tit. 3. *2. Ioa. 1.* *Matth. 18.*

Reſpondendum eſt igitur hæretico, Ideò adhuc uocari ab Apoſtolo eccleſias: quia nondum conuicti erant de pertinacia, nondum iudicati & damnati: & erat tantum error ab initio. Nondũ enim aperta erat contumacia, & perfecta hæreſis eorum, qui talem doctrinam imbiberant. Tolerantur itaq; & admonẽtur, donec certum ſit eos ſic admonitos nolle reſipiſcere. At in illos qui docuerant, cum eſſent pſeudoapoſtoli, aliter loquitur B. Paulus. Nam ſub anathemate ſubdit omnes, qui aliud euangelium prædicarent.

Gratia uobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino IESV CHRISTO. Vſitata ſalutatio eſt, iam alibi expoſita. Vbi uides & finẽ beatitudinis, qui eſt pax: & medium ipſum quo ad finẽ hunc perducimur, quod eſt gratia. *Qui dedit ſemetipſum pro nobis*, ideſt, tam Iudæis quàm Græcis: ne quis ſuper alios glorietur. Et item, ne quod erat CHRISTI & eius gratiæ, daretur Moſi, aut legi, aut ulli creaturæ. Ipſe eſt enim ſolus qui tollit peccatũ mundi. *Vt eriperet nos de præſenti ſeculo nequam.* Omnes qui non ſunt in CHRISTO IESV, filij ſæculi dicũtur. Et ſęculi appellatiõe uenit quodcũq; eſt nequam, ideſt, malum & inutile: quãdoquidẽ ſubiectum eſt huic tempori, ſub quo quęcunq; ſunt, ingemiſcunt. Nam mutantur aſsiduè, & corrumpuntur, & uanitati ſubijciuntur. Non enim ad fructum immortalitatis operantur, ſed ad interitum. Tales omnes naſcimur, & tales manemus, donec baptiſmo filij lucis efficiamur: quo in ſtatu collocati noua ſumus creatura, niſi denuò peruertamur. Nam & peruerſi homines nomine huius ſæculi comprehenduntur in ſcripturis ſanctis, qui ſub principe Diabolo militant. Sed ab omnibus ijs ſæculi filijs CHRISTVS nos eripuit per fidem æternorũ, ad quæ ſuſpiramus, & per opera bona contendimus.

Hunc locum, & alia huiuſmodi, multa inſtãtia hæretici obiectant in nos, qui opera ad ſalutẽ neceſſaria prædicamus, & poſtquàm peccauimus iuſtificati, tenemur pro peccatis ſatisfacere, cum hic B. Paulus dicat CHRISTVM ſemetipſum tradidiſſe pro peccatis noſtris, & nos eripuiſſe de hoc ſæculo nequam per fidem & ſacramẽtum. Quaſi uerò hoc nos negemus, qui id maximè prędicamus. Sed cum hac prædicatione etiam adiũgimus, iuxta Apoſtolicam & euãgelicam doctrinam, non debere nos poſtquàm ſemel iuſtificati ſumus et adepti gratiam, iterũ peccare: ſed operari, & cognoſcere CHRISTVM ſemel pro nobis eſſe mortuum ſatiſfaciendo pro præcedentibus delictis: cuius merita per baptiſmum ſemel applicantur nobis ad iuſtificationem noſtrã. Et hoc eſt quod hic docet Apoſtolus. Tũc enim eripimur de hoc ſæculo nequam, quùm ipſo fidei ſacramento renouamur, & nouam profitemur militiam ad obtinendam coronam uitæ.

Si ergo ſemel iuſtificati, iterum prolabimur, non ſupereſt nobis ulterius baptiſmus ad crucifigendum iterum CHRISTVM, & habendũ oſtẽtui (ut ad Heb. teſtatur Apoſtolus) ſed exigitur ſatiſfactio pro pœna temporali, quæ à nobis debetur delicto, tametſi Deo per CHRISTVM reconciliatus: quem Aduocatũ habemus in hac cauſa, & non plenè ſatiſfactorem, ut alibi clarius declarauimus. Cauere igitur debet, qui ſemel iuſtificatus eſt in baptiſmo, ne noua præuaricatione rurſum cõmittat in mandatum Dei. Nam fiẽt eius nouiſsima longè deteriora prioribus. Sed ſi uelit perficere iuſtificationem ſuam ad ſalutem, omni conatu per bona opera cõtendat intrare in regnũ, ſicut Dominus & Saluator noſter CHRISTVS & fecit, & docuit. Non enim eſt ſeruus ſupra Dominum ſuum: nec diſcipulus ſupra Magiſtrum. Hæc nos Catholici catholicè docemus. Hæc apertè memini blandientes prædicamus, Hęc uſu ipſo perpetuo, pbat eccleſia ſancta catholica à Spiritu ueritatis edocta: contra quam portæ inferi, etſi inſultare poſſunt, præualere tamen non poſſunt, quãtumuis ſimulent ex B. Pauli doctrina, quò ſuis erroribus colorem aliquem callidè addant, ſe loqui.

Hebr. 6. *Ioa. 13.*

Quis unq; (rogo) hæreticus extitit, qui nõ prę ſe ferret inniti ſe ſcripturarum teſtimonio? Ecce Manichæi ſuę dementiſsimæ hęreſis anſam acceperunt ex hoc loco, ubi nequam hoc ſæculum nominatur: & ideò eius autorem finxerunt non Deum bonum, ſed malum Deum, ſcilicet tenebrarum Deum. Autorem uerò lucis & futuri ſæculi, alterum Deum. Quæ ſunt dæmonum commẽta uaniſsima ad ludificandos ſuperbos & uanos homines. Malitia enim ſęculi huius nõ eſt à Deo, qui eſt autor temporis, & omnium quæ ſunt ſub tempore: ſed à nobis, & diabolo omnium prauorum operum patre, fonte & origine. Non enim ipſa tẽporis hic infamatur aut uituperatur duratio: ſed id quod ſub ipſa duratione excurrit & manet, ob ipſas uitæ neceſsitates, & errores, & peccata, quæ ſub tempore committuntur.

Hæretici ſuos errores prætextu ſcripturæ tegunt.

Secundum uoluntatem Dei et Patris noſtri &c. Hęc eſt enim uoluntas Dei Patris benigna, ut ſancti ſimus per agnitionem ueritatis, & imitationem ſynceræ fidei. Poteſt autem hoc quod ait; *ſecundum uoluntatem Dei Patris*; ad ea referri quæ fecit IESVS pro nobis: ut ſit ſenſus, quòd IE-

SVS dedit ſemetipſum pro nobis ſecundum uoluntatem Dei Patris: quia ſic uoluit, & ſic ei mandauit. Ioã. 4. Et hic fuit eius cibus, ut ipſe dixit: Cibus meus eſt, ut faciam uoluntatem Patris mei. Et Ibid. 6. alibi: Deſcendi de cœlo, non ut faciam uoluntatem meam, ſed uoluntatem eius qui miſit me. Itẽ poteſt referri ad id quod adijcitur, *ut eriperet*. Nam hæc fuit uoluntas Patris, ut eriperemur ab hoc ſæculo, & ſanctificaremur per CHRISTVM. Nec eſt diuidenda hæc expoſitio, ſed utraq; ſimul accipienda eſt, ſicut & uerba utriq; ſeruiunt expoſitioni, & Spiritus ſanctus utranq; uiditac propterea nulla eſt ratiò, cur nõ pariter utrunq; Spiritus intenderit.

MIror quòd ſic tam citò transferimini ab eo qui uos uocauit in gratiã CHRISTI, in aliud euangeliũ: quod non eſt aliud, niſi ſunt aliqui qui uos conturbant, & uolunt conuertere euangelium CHRISTI. Sed licet nos, aut Angelus de cœlo euangelizet uobis præterquàm quòd euangelizauimus uobis, Anathema ſit. Sicut prędiximus, & nunc iterum dico: Si quis uobis euangelizauerit pręter id quod accepiſtis, Anathema ſit. Modo enim hominibus ſuadeo, an Deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, CHRISTI ſeruus non eſſem. Notum enim uobis facio, fratres, euangelium quod euangelizatum eſt à me: quia non eſt ſecundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici; ſed per reuelationẽ IESV CHRISTI.

Miror quòd ſic tam citò &c. Hic incipit tenor totius epiſtolæ. Irruit autem primũ præter morem abſq; ullo proœmio, zelo quodam ſanctiſſimo percitus, & iuſta indignatiõe ob rei indignitatem atq; inſolentiam concitata. Nam iuſtus dolor nonnunquam omnem artem ad componẽda uerba uiua ac fortia ſuperat. Proponit ergo primum admirationem ſuam erga illorum factum & errorem, in re præſertim omnium grauiſsima: nimirum recedere à uera ſalutis doctrina, ac eius loco recipere mortiferã falſitatis prędicationem. Id enim intolerabile eſt atq; admirãdum. Quocirca & factum ipſum, & ipſius facti autores deteſtatur, & anathematizat hoc primo capite uſq; ad eum locum. Modo enim hominibus ſuadeo &c. Quo in loco rationes afferre incipit tantæ fiduciæ, uſq; ibi, Nos natura Iudæi &c. In ſecundo autẽ cap. incipit argumẽtari ab autoritate, ac rationibus pluribus de ſcripturis collectis, uſq; ad quintũ cap. Vbi proteſtatur circa illorum damna, ſi in errore perſiſtant, Et adhortatur ad reuerſionem in euangelicam ueritatem, pſeudoapoſtolos ſemper arguens, Vbi etiam (ſicut ſemper facere cõſueuit) adijcit inſtructionem bonorum morum uſq; in finẽ. Ait ergo.

Miror quòd ſic tam citò transferimini &c. Admirationẽ proponit, & ipſius admirationis cauſas ſimul connectit. Nam cum multæ rerum mutationes ſint admirandæ, ea uidetur admiratione dignior, quæ eſt circa legem Dei & dogmata. Miramur enim ſi qui patrias leges cõmutent, & peregrina decreta ſponte recipiant. Sed multò magis quùm, ſi quid ſemel receptum eſt tanquã melius, ab eo in aliud rurſum leuiter & citò trãſferimur, quod nunquã aliâs ſuſcepimus, & quod etiam aduerſatur rei ſemel ſuſceptæ, ſicut erat in propoſito. Galatæ enim cum eſſent Gẽtes, non Iudæi, ſuſceperant iam euangelicam fidem ab omni ſuperſtitione puriſsimam, & amabili libertate commendabilem: ac deinde quàm citiſsime in Iudaiſmum labebantur, & ſeruitutem legis antiquæ, ſub qua nunquàm fuerant cõſtituti. Vnde & mutatio ipſa mirum in modum miranda: & non minus quòd tam uelox eſſet ac tã cita atque repentina mutatiò, quæ ſignum porrigebat maximę leuitatis. Adijcitur, eiuſmodi mutationem non ſolũ fuiſſe mutationem & præproperam mutationem, ſed de bono in malum, & de certo bono in certum malum: quo uehementius aucta eſt admirationis occaſio. Vnde ait.

Miror quòd ſic tam citò transferimini, ideſt, alienemini, *ab eo qui uos uocauit*, ideſt, à Deo Patre, qui per Apoſtolicam uocem uocauit uos, *in gratiam* CHRISTI: in gratiã uidelicet quę CHRISTO data eſt, & ab eo manat tanquam ex abundãtiſsimo fonte in omnes. Iuxta quod ſcriptum eſt. Ioã. 1. De plenitudine eius oẽs accepimus: & gratiã ꝓ gratia, ut idẽ eſſe gratiam & euãgelium intelligamus. *In aliud euangelium*. Ecce indigna mutatio, & peruerſa alienatio, nimirum à Deo Patre & gratia CHRISTI, quæ eſt euangelium uerum, in aliud euangelium, quod uerum eſſe non poteſt. Nõ eſt enim euangelium uerum, niſi unum ſolum: quia una fides, una ſpes, unum baptiſma, unus Mediator Dei & hominum homo CHRISTVS IESVS: iccircò addit. *Quod non eſt aliud*, ac ſi dixerit. Euangelij nomine hęc uobis nouitas obtruditur. Iſtud ſemper fecerunt, & nunc etiam faciũt nouitij hæretici, qui ſe euangelicos impudentiſsimè iactitant. Sed falſum eſt eorum euangelium. Quamobrem tales talis euangelij autores perſtringit, ut eos notos faciat, & omnibus prodat.

Niſi ſunt aliqui qui uos conturbant, & uolunt conuertere euangelium CHRI TI. Hæc cõiunctio: *Niſi*; ponitur aduerſatiuè pro; ſed; ut ſit ſenſus. Sed ſunt aliqui qui uos conturbant. Aut (quod magis placet) propter uim uocis exceptiuę, referri ad ea poteſt quæ à principio ipſo dicta ſunt. Miror quòd ſic tam citò transferimini: niſi ſint aliqui qui uos cõturbant, Vt admiratio ſit ex ignota cauſa, quæ tum ceſſat, quùm cauſa ipſa cogitatur, ac ſi dixiſſet: Mirandum hoc eſſet, ſi ex uobis ipſis ſoli moueremini, & non aliquorum autoritate impulſi. Quo in loco & illos aliquo modo excuſat à culpa, ut qui à maioribus, & ijs quidem magno ſimulationis artificio inſtructis perſuaſi eſſent, & illam reijcit in ipſos tam inconſulti

facti

facti autores. Ait ergo; *conturbant uos*. Nam quæ
maior turbatio, quàm quæ accidit ex peſsima
cõmutatione, ut auertatur homo à matre ſua ec-
cleſia, & naſcãtur ſectę & ſchiſmata, ut non una-
nimes & unius moris habitetur in domo Dei?

Et uolũt cõuertere, hoceſt, trãſuertere Gręce.n.
rectè legitur, μεταςρέψαι. Et pulchrè hoc qui
dem dicitur: quia cum ex euangelio in Iudaiſmũ
eos traherent, qui euangelium præcedebat: hoc
non erat aliud, quàm tranſuertere euangelium, &
conſtituere finem, quod erat ad finem. Iudaiſmus
enim ad euangelium tendebat, ut adueniente euã
gelio ceſſaret Iudaiſmus, non econuerſò. Ideò
tranſuertebant euangelium, cuius dignitatem ac
ſummam perfectionem ad legis (neminẽ ad per-
fectum adducentis) imperfectionem & infirmita
tem reducebant. Hoc autem perinde erat, ac ſi à
ſolido cibo iam ætate maturus reuocaretur ad
lac: & à ſolida doctrina ad elementa. Quare in
ſpiritum euectus audacter pronunciat.

Sed licet nos, aut Angelus de cœlo &c. Hic dubiũ
ab importunis mouetur, quanam poteſtate B.
Paulus anathematizet Angelum Dei, ideſt, excõ-
municet, & oſtenſioni ponat, ut abiectum à con
ſortio amicorum & familia Dei. Sed non
ſunt uerba hæc B. Pauli exercentis poteſtatem,
ſed exprimentis certam ueritatis notitiam. Non
enim ei data erat poteſtas in Angelos Dei, ſicut
nec aduerſus ſeipſum. Et tamen etiã in ſeipſum
anathema pronunciat, ſi aliter euangelizet. Enũ
ciatiua ergo illa oratiò erat & conditionalis, &
uera: quoniam re poſita impoſsibili, quòd Ange-
lus Dei aliter euangelizaſſet, aut ipſe: abſq; dubio
anathema fuiſſet. Hoc & optare ſe B. Paulus ſub
Hæreticus ipſo iure excommunicatus eſt. indicat (ſi ita euenire poſſet) & comprobare.
Nam hæretici ipſo iure excommunicati ſunt: qui
aduerſarios Dei ſe ſtatim conſtituunt. Vnde Pa-
pa hæreticus ipſo iure non eſt Papa, ſed anathe-
ma. Quare nulla urget, ut deponatũ, neceſsitas: ſed
ut iam à Deo depoſitus, pronuncietur ſic eſſe.

Et ut certitudinem & immobilitatem huius
ſcientiæ ipſemet amplius declararet, idem rur-
ſum repetit. Et nota id quod ait, *præterquàm quod
euangelizauimus uobis*. Non enim dixit, *Præterquàm
quod euangelizaui*, ſed, *euangelizauimus*: ut clarè illi in-
telligerent, prædicatam ab eo doctrinam nõ eſſe
doctrinam propriam, ſed apoſtolicam & catho-
licam, ut confidentius poſſet anathema in aduer
ſarios proferre. Quo ſtante intellectu, quem
ego uerisſimum arbitror (quoniam illi ratio &
uerba ipſa ualdè fauent) non ſolùm ex hoc loco
non adiuuantur hæretici, ſed egregiè confutan-
tur. Hi etenim ſunt, qui contra Apoſtolicam &
catholicam doctrinam perfidè peccant. Et
ait; *Præterquàm quòd accepiſtis*, ideſt, pręter id quod
me prædicante accepiſtis. Hoc ſermone exagge-
ratur eorum culpa, & leuitas: quoniam non ſo-
lùm prædicauerat B. Paulus, uerùm etiam ipſi
eam prædicationem, ut ſanam acceperant, & ca
tholicam, ſignis, miraculis, ac uirtutibus compro
batam ac ſtabilitam: à qua recedere cum eſſet bo
na & ſancta, longè fuiſſet deterius, quàm ſi nun-
quàm recepiſſent, ut et in quoſdam conteſtatur
Princeps Apoſtolorum. Melius erat, inquit, uiam *2. Petr. 2.*
ueritatis nõ noſſe, quàm poſt agnitã retrò cõuerti
ab eo, quod illis traditum eſt ſancto mãdato.

Sed qui prodierunt noſtro tempore hæreti-
ci, hoc B. Pauli loco impudẽtiſsime abutũtur ut il
lo ſe protegant, & inſolentiam illam apud impe
ritam multitudinem excuſent, cur pertinaciter hę
reant fallacibus ſuis opinionibus, aſſeuerantes ſe
fretos autoritate ſcripturæ Apoſtolicæ: ſicut hîc
B. Paulus faciebat. Vnde & ipſi excommunicant
alios omnes qui, quod ipſi docent, non credunt.
Quaſi ſit æqua & par illis cum Apoſtolo Paulo
cauſa. Itane (quæſo) profligarunt omnem perdi-
ti homines pudorem, ut ſic de ſeipſis auſint pro-
ferre, quemadmodum de ſe B. Paulus uerisſimè
teſtificatur: Ego Apoſtolus Dei ſum, neq; ab hõ-
minibus, neque per hominem, ſed per IESVM
CHRISTVM? Neminem hactenus legi tanta
adhuc impudentia præditum, qui iſtud de ſe ia-
ctaret. An ergo ipſi ſigna ſui Apoſtolatus
oſtenderũt in uirtutibus, & prodigĳs, & nõ qui-
buslibet uirtutibus, ſicut B. Paulus? His omnibus
deſtituti contendere tamen nõ deſinunt, etſi nul
lum ſignum fecerint. An igitur ſaltem cõtu-
lerunt iſti euangelium ſuum nouum cum ĳs qui
uidẽantur columnæ eccleſiæ, ne (B. Paulum imi
tati) in uanum currerent, aut cucurriſſent? Ne id
quidem: imò uerò fronte meretricia fatẽtur ipſi-
met ſe contra B. Auguſtinũ, & inſignes alios Do-
ctores, & aduerſus ipſũ eccleſiæ ſenſum docere.
Denique poſſuntne iſti reuera dicere, ſuadere ſe
Deum, & non homines, adeò inſanam libertatem
pollicentes, & aliud euangelium, cum tamen nõ
ſit aliud? O miſerum ſæculum, & deploranda
etas noſtra, qua redigimur ut conferamus dẽſas
tenebras cum clariſſima luce, & Spiritum CHRI
STI cum ſpiritu Belial.

Hoc lector prudens conſideret, unum cõ- *Perfugium hæreticorum.*
mune omnium hæreticorum fuiſſe ſemper refu-
gium, in quod ſeſe conĳcere poſſint conuicti, ut
dicant. Ita apertè ſcripturæ loquuntur, quarum
nos autoritate anathematizamus aduerſantes.
Sed illud quod arrogantiſsimè ſumunt, uideli-
cet ita dicere ſcripturas, & adeò apertè, unde nos
docent? Semper enim à probatiſsimis eccleſiæ
luminibus aliter edocti ſumus, idq; per ſcriptura
rum doctrinam? Quapropter & illi anathema in
eos pronunciarunt, qui ſecus ſentirent. Quid er-
go hoc in loco aliud facturus eſt uir ſapiens, niſi
ut iubeat eos ualere cum ſuo anathemate? quod
meritò in ipſos conuertitur, poſtq; ita uolũt mi-
ſeri. Nihil enim ego amplius ab eis requiro, nihil
aduerſus eos efficacius, niſi quod ipſimet confi-
tentur, uidelicet hanc ſuam ipſorum doctrinam
aduerſari ſententĳs ſanctorum, & ipſius eccleſiæ
ſanctæ. Nam hoc unum aduerſariorum teſti
monium uiro prudenti ac pio plus ſatis eſt ad eli
gendũ, cui potius hęreat, Lutherone infœlici apo
ſtatæ: an uerò illis tot & tãtis eccleſiæ luminibus.
Animaduertit uerſutus ille præiudicium tantum
(quod & facile uideri poterat) & uehemẽter la-
borat

borat quo ſeſe ab illo miris fucis atq; præſtigijs explicare poſſit, quæ per me nolo ignorare lectorem, ut uideat & iudicet.

Etenim in ſuis poſtremis ad hanc epiſtolam commentarijs, quod ad hoc pertinet, præter alia multa ita ſcribit. Valdè igitur ſpecioſum & robuſtum hoc argumentum pſeudoapoſtolorum fuit, quod & hodie plures commouet, ſcilicet. Apoſtoli, ſancti Patres, & eorum ſucceſſores ſic docuerunt: eccleſia ſic ſentit & credit. Impoſſibile eſt autem quòd CHRISTVS tot ſæculis eccleſiam ſuam errare ſinat. Tu certè ſolus nō ſapis plus quàm tot ſancti uiri, & tota eccleſia &c. hoc modo Diabolus in Angelum lucis transfiguratus, per uirulentos quoſdam hypocritas hodie nos inſidioſè adoritur, qui dicunt: Nihil moramur Papam, Epiſcopos, ſummos uerbi contemptores & perſequutores. Deteſtamur etiam hypocriſim & impoſturam Monachorum &c. Sed ſacroſanctæ catholicæ eccleſiæ autoritatem cupimus illæſam. Ea tot ſæculis ſic ſenſit & docuit. Sic ſenſerunt & docuerunt omnes primitiuæ eccleſiæ doctores uiri ſanctiſſimi, multò maiores ac doctiores te. Quis tu es, quòd auſis ab his omnibus diſſentire, & nobis diuerſum dogma obtrudere? Quādo Satan hoc urget, & conſpirat cum carne & ratione, perterreſit conſcientia & deſperat, niſi cōſtāter ad te redeas, & dicas. Siue ſāctus Cyprianus, Ambroſius, Auguſtinus: ſiue ſanctus Petrus, Paulus, Ioānes, imò Angelus è cœlo aliter doceat, tamen hoc certò ſcio quod humana nō ſuadeo, ſed diuina, hoc eſt, quòd Deo omnia tribuo, hominibus nihil &c: hęc illę. Vbi uides, piè lector, confiteri illum manifeſtè ſe aduerſus eccleſiā docere, & ſanctos Patres, addens paulò inferius hęc uerba. At ais: Eccleſia eſt ſancta, Patres ſunt ſancti. Bene. Sed eccleſia quamlibet ſancta, tamē cogitur orare: Remitte nobis debita noſtra. Sic Patres quamlibet ſancti, tamen per remiſsionem peccatorum ſaluati ſunt. Ergo neq; mihi, neq; eccleſiæ, neq; Patribus, neq; Apoſtolis, neq; Angelo è cœlo credendum eſt, ſi quid contra uerbum Dei docemus. Sed uerbum Domini ſtet in æternum. Alioqui hoc argumentum pſeudoapoſtolorum maximè ualuiſſet cōtra Pauli doctrinam: quia profectò magna, magna, inquā, res fuit opponere totā eccleſiā cū toto choro Apoſtolorū Galatis, contra Paulum unicum, & eum recentiorem, ac minus autoritatis habentem. Firmiſſimū ergo hoc argumentum fuit, & potenter concluſit. Nemo enim libenter dicit eccleſiam errare: & tamen neceſſe eſt dicere iam errare, ſi extra uel contra uerbum Dei aliquid docet. Petrus Apoſtolorum ſummus uiuebat, & docebat extra uerbū Dei: ergo errabat. Neq; Paulus hūc errorē, licet in ſpeciē leuis uidebat, diſsimulauit. Quia uidebat hoc ceſſurum in perniciem toti eccleſiæ: ſed in faciem illi reſtitit, reprehendens in eo quòd ſecundum ueritatem euangelij non ambularet, infra cap. 2. Igitur neq; eccleſia, neq; Petrus, neque Apoſtoli, neq; Angeli audiendi ſunt, niſi afferant & doceant purum Dei uerbum: hæc ille.

Lutherani notent & uideant quē ſequantur.

Vbi uides (ut iterum dicam) pie lector, confiteri illum manifeſtè ſe aduerſus eccleſiam docere. Et hoc, exemplo Apoſtoli Pauli: quaſi & ille contra eccleſiam doceret, & contra B. Petrum, & reliquos CHRISTI ueros Apoſtolos. At hoc non eſt uerbum Dei purum, ſed puriſsimum mēdacium à patre Diabolo, qui habitabat in illo, per illum prolatum. Nullus fuit B. Petri, aut cæterorum Apoſtolorum error circa legalia: ſed quædam fuit paulò laxior indulgentia B. Petri in gratiam Iudæorum. Itaq; de dogmatis ueritate nulla fuit unquàm inter Apoſtolos ambiguitas aut diſſenſio. Idem omnes ſentiebant & probabant, ut ſuo loco dicemus.

Nunc illud proſequimur, ad quod ipſe ſtatus controuerſiæ redit. Ipſi enim in hoc uno nituntur fundamento, à ſeipſis purum Dei uerbum prædicari, & illud ipſum quod ipſe ſcripturę ſanctæ & inuiolabiles pronunciant. At nos contrà, dicimus purum Dei uerbum penes nos eſſe. Dent igitur certam puri uerbi notam, quò infirmiores qui & nos & illos audiunt, utri parti debeant adhærere, dignoſcant. Hoc eſt argumentū, quo (ut non ualuit inficiari ipſe Lutherus) ſuā cauſam uehementer prægrauari ſentiunt. Hoc argumentum (inquit) & hodie maximè prægrauat cauſam noſtram. Nam ſi neque Papæ, neq; Patribus, neq; Luthero credendum eſt, niſi doceant purum Dei uerbum, cui tum credendū eſt? Quis interim certas faciet conſcientias, utri purum Dei uerbum doceant, nos, an aduerſarij noſtri? Nam & ipſi iactant ſe purum Dei uerbum habere, & docere: hæc ille. Et cum ſeſe hâc illâc torquens ac diſtrahens, nullum uideret ſubterfugiendi exitū, tandē rem ita concludit. Quiſq; igitur uideat, ut certiſsimus ſit de ſua uocatione & doctrina, ut cum Paulo certiſſimè ac ſecuriſsime auſit dicere. Etiam ſi nos, aut Angelus de cœlo &c. Itaque uide prudens lector, ad quem tandem locum ſe redigant iſti, ut probent nobis ſuum purum euangelium, nimirum quòd certiſſimi ſunt & ſecuriſsimi, ſicut Paulus, de ſua uocatione ac doctrina. Nec tamen de ſua reuelatione quicq̄ docent, ſicut Apoſtolus noſter, nec eam nobis obiectant: fortè ob humilitatē, ut hac parte etiam Apoſtolum ſuperent, ne uideantur iactabundi. O infœlix ſæculū, & miſeranda illa regio, ubi reperiuntur qui talibus præceptoribus adhęreſcant. Sed hoc Satanæ eſt, non humanū opus.

Lutheri uerba

Modo hominibus ſuadeo, an Deo? Græcè melius. Modo homines ſuadeo, an Deum? Hîc ſuæ fiduciæ rationem reddit. Ipſe enim Deum reſpiciebat in ſua prędicatione, nō homines: ut quod ad gloriam Dei pertineret, nón ad homines & eorū gloriam, ſuaderet. Vnde cōcludit ueritatem à ſe prędicari. Et ſubſtentatur hoc in ea CHRISTI propoſitione: Qui gloriam Dei quærit, hic eſt uerax: & econuerſò. Qui quærit gloriam hominum, hic ſit mendax. Et hoc pacto intelligendum eſt illud: Omnis homo mendax. Vt enim quis uerax ſit, illum ex habitu habere iſtud neceſſe eſt, ut ſit diſpoſitus ad ueritatem dicendam. Nam is qui

Ioā. 7.

Quid requiratur ut quis ſit uerax, uel mendax.

utrunq;

utcunq; dixerit ueritatem,non propterea uerax dicitur. Alioqui Diabolus etiam eſſet uerax: qui & ipſe aliquando confitetur Deum. Similiter autem ut ſit quis mendax,oportet illum ita eſſe ad mendacium diſpoſitum,ut eſt ſuapte natura omnis homo. Vnde qui ex errore dicit mendacium neſciens,non eſt propriè mendax. Fieri aũt nõ poteſt ut non ſit mẽdax homo,quatenus homo:quia dũ(ut talis eſt)nõ amet,nec quærat gloriam Dei,ſed propriam:ubicũq; accidet ſuæ gloriæ quicquàm contrarium,quæ aduerſatur gloriæ Dei,non erit paratus diligere ac pronunciare ueritatem,& ita non erit uerax.

At homo Dei iam ſupra hominis conditionem eleuatus, qui præ oculis Dei gloriam, non ſuam habet,uerax erit:quia ad ueritatem erit diſpoſitus,& non curabit odium hominum, quod incurritur ex ueritate,juxta prouerbium. Obſequium amicos,ueritas odium parit:& præſertim ex ea ueritate,quæ diſplicet mundo & mundanis,ut eſt ueritas crucis CHRISTI. Sic enim CHRISTVS ex ueritate odium in ſe contraxit: quia teſtimonium perhibuit ueritati,quòd opera mundi erant mala. Similiter & ſanctiſſimus Ioannes Baptiſta,& B. Paulus. Et ob hoc non poterant credere Iudæi,& aſſentiri ueritati,quia gloriam quæ à ſolo Deo eſt non quærebãt, ſed quã ab inuicem accipiebant. Et ob eam cauſam illi

Ioã.12.

principes qui crediderunt in eum, non confitebantur:quia dilexerunt magis gloriam hominũ, quàm gloriam Dei. Non ſic autem Apoſtolus Paulus:& à re ipſa oſtendit,quã palàm uidebant.

An quæro hominibus placere? ut poſſitis me arguere quaſi mendacem,& inanis gloriæ ſtudioſum ſectatorem? Hæc nanq; radix mendacij eſt, quærere placere mundanis. Quo fit ut ſuadeantur humana,non diuina. At cõtrà de ſe ipſo prædicat Apoſtolus:ut illi agnoſcerent id uitij eſſe in pſeudoapoſtolis,ideſt,in Iudæis,qui oppugnabãt ueritatem ut placerent carni. Ideò legem iactabant,ut præ gentibus ſeſe erigerẽt, ſicut inferius docet. Quicunq; uolunt placere in carne, hi cogunt uos circuncidi,tãtum ut crucis CHRISTI perſecutionem non patiantur. At B. Paulus, qui contrà prædicabat,oſtendit uel ob hoc ipſum ſe gloriam nõ quærere,qui Hebræorum in ſe odia concitabat,quos ſibi cõciliare potius ſtuduiſſet, ſi placere eis uoluiſſet. Vnde addit.

In eos qui ſtudẽt hominibus placere.

Si adhuc hominibus placerem, CHRISTI *ſeruus non eſſem*. Homines hoc in loco eos appellat, qui ut homines ſeſe habent,ideſt,qui humana ſapiũt, quoſq; regit & mouet prudentia carnis,quæ eſt inimica Deo. Vnde & Sapiens ait. Ego ſum ſtultiſsimus uirorũ,& ſapiẽtia hominum non eſt mecum. Et Dominus noſter. Quod hominibus altũ eſt,abominatio eſt coram Deo. Cum igitur homo & Deus in ſapientia & præceptis diſcordent,nõ poteſt homo eſſe CHRISTI ſeruus, ac conſequenter placere Deo, ac ſimul placere hominibus:quia non poteſt duobus Dominis ſeruire,oppoſita iubentibus, mundo & Deo. Quòd ſi quæras,utrum ſit melius Deo placere,an hominibus:audi quid Propheta de his qui placent hominibus dicat. Deus (inquit) diſſipat oſſa eorum qui hominibus placent:cõfuſi ſunt,quoniã Deus ſpreuit eos. Audi rurſum eundem pro his qui Deo placent,& ſeruiunt. Cuſtodit Deus omnia oſſa eorum,unum ex his non conteretur. Quid autem quæſo optabilius? Diſſiparine oſſa, quod ſeruatur his qui hominibus placent:an cuſtodiri oſſa à Deo,quod eſt eorum qui placere Deo ſtudent? Lector conſideres, ſi tamen digna res eſt quæ debeat in conſiderationem uenire.

Prou.30.

Luc.16.

Pſ.52.

Ibid.33.

Huic autem Apoſtoli ſententiæ: Si hominibus placerẽ,CHRISTI ſeruus non eſſem,obſtare uidetur quod ad Corinthios idem ait: Per omnia omnibus placeo. Sed aduertendum,non dixiſſe illum: Hominibus placeo, ne quis intelligeret homines mundi huius. Nam ijs nedum gratus erat,ſed diſplicebat. Quod ergo ait; Per omnia omnibus placeo,nõ eſt aliter accipiendũ, niſi ab eo omnem datam operã,ut ex parte ſua ea faceret,quæ placere omnibus rectè iudicantibus iure debebant. Salua enim & integra fide & cauſa Dei,ſe omnibus accõmodabat,ut ipſemet exprimit: Omnia omnibus factus ſum, ut omnes lucrifaciam. Et ideò poſtquàm dixit: Per omnia omnibus placeo,ſubdit. Non quærens quod mihi utile eſt,ſed quod pluribus,ut ſalui fiant.

Lutherus, & alij eiuſdem farinæ uiri,magna cum impudentia hoc in loco ſeipſos efferunt, ſibi uſurpantes mala fide,& hęretica licentia hanc Apoſtolicam gloriam,nempe qui ſua prædicatione non ſtudeant hominibus placere, cum ipſi ea prædicent,quæ minus placere mundo conſueuerunt. Docemus enim(ait Lutherus)omnes homines natura eſſe impios, & filios iræ. Liberum arbitrium,uires humanas, ſapientiam, iuſtitiam, omnemq; religionem uoluntariam damnamus. Summa:Nihil in nobis eſſe dicimus,quod ualeat ad promerendam gratiam ac remiſsionem peccatorum:ſed ſola unica ac mera Dei miſericordia propter CHRISTVM,eam nobis contingere prædicamus. Sic enim enarrare gloriã Dei, & opera eius, damnatis uniuerſis hominibus ac operibus eorum, hoc certè non eſt prædicare in gratiam hominum & mundi. Mundus enim nõ poteſt grauius, aut acerbius irritari, quàm cum damnatur ſapientia,iuſtitia,religio,potentia eius. Hęc optima & ſumma dona mũdi damnare,profectò non eſt adulari mundo,ſed potius odiũ & infortunium(ut aiunt)ultrò quærere,& in promptu etiã inuenire. Nam ſi homines, & omnia ipſorum in ſpeciem optima ſtudia damnamus, fieri aliter nõ poteſt, quin ſtatim inueniamus eorum acerbiſſima odia,perſequutiones,excommunicationes,damnatiões & cædes: hæc ille, Quę aliquẽ præ ſe ferre ueritatis colorem uidentur.

Tu igitur,acute lector,attende,& prædicationem lutheranam à noſtra catholica prædicatione ſanis oculis diſcerne. Ait ille. Nos prædicamus omnes homines natura eſſe impios, & filios iræ. Hæc autem prima prædicationis pars, non eſt lutherana prędicatio, ſed noſtra. Et hãc

diſcere

diſcere potuit infœlix à ſanctis doctoribus noſtris, antequàm ab eccleſia defeciſſet. Calumnioſe igitur atque iniuria hanc ſibi tanquàm propriam uendicat. Addit: Nos liberum arbitrium, uires humanas damnamus. His uerbis ſi penitus ab homine uult liberum ſufferre arbitrium, ut habet eius peruerſum dogma, iam ſe prodit non tam falſum eſſe ac mendacem, quàm inſanum: quia eiuſmodi doctrina leges omnes tam diuinas, quàm humanas, omnem moralem uirtutem, conſultationes omnes, omne denique ſiue præmij, ſiue ſupplicij meritum è uita hominum penitus tollit. Quo fit, ut etiam mundo tam abſurda prædicatio diſplicere meritò debeat. Neque enim rectè ſemper ſequitur, quicquid mundo diſplicet, mox id bonum eſſe & uerum. Quòd ſi nec humanas uires, nec liberum auferet arbitrium, ſed prædicat per ſe non ſufficere ad rectè ac meritoriè coram Deo agendum, niſi informetur gratia, & ab ipſo Deo adiuuetur, iam hæc non eſt Lutherana prædicatio, ſed noſtra, quam ſibi falſò pariter arrogat. Subdit: Nos ſapientiam, iuſtitiam, omnemque religionem uoluntariam damnamus. Si de ſapientia, quæ carnis eſt & mundi loquitur, ſimiliter eius non eſt hæc prædicatio, ſed noſtra. At ſi de ſapientia intelligit, quæ deſurſum eſt, pudica, pacifica, modeſta, ſuaſibilis, bonis conſentiens, & hanc ſe damnare fatetur (ut certè damnat) agnoſcimus hanc prædicationem uerè Lutheranam eſſe, & mundo quidem non diſplicere. Nam hæc ſapientia mater eſt contentionis, & hæreſum, & ſchiſmatum. Hæc ſapientia inſanam carnis libertatem prædicat: opera quæcunque, & omnem iuſtitiam repudiat & damnat, non diſtinguens ſano intellectu iuſtitiam propriam quæ ex lege eſt Moſaica, & quæ ſuppliciorũ metu, aut præmiorum terrenorum amore procedit, à iuſtitia quæ eſt ex fide, & à Deo, cuius opera ex diuina charitate fluunt, quæ grata ſunt & pretioſa in conſpectu Dei, quibus uita æterna & debetur, & redditur. Nos ergo damnamus iuſtitiam quæ ex proprijs uiribus compararetur (nec eſt Lutherana prædicatio) At iuſtitiam, quæ ex Deo eſt, donum nobis infuſum, quod non capit mundus, catholica prædicatione extollimus. Et hoc eſt quod Lutherus conculcat, & ideò placet mundo: quia ſalutem & regnum Dei ſine iuſtitia pollicetur. Contrà: quod dixit Dominus. Primùm

Matth. 6. quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius. Paſſiones ac tribulationes omnes, quas uiri iuſti propter Deum, & ad imitandum CHRISTVM patiuntur, ſuis meritis ac mercede fraudare diabolus per os iſtius uiri Belial contendit. Sed non eſt

Act. 14. hæc apoſtolica prædicatio, quæ clamat: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, etc. Si ſuſtinebimus, & conregnabi-

2. Tim. 2. mus. Et ipſemet CHRISTVS Saluator noſter ac Redemptor. Si quis (inquit) uult uenire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Et hoc non uno, aut altero die tantum, ſed quotidie, ut addit Euangeliſta. Non enim in eo ſtatu ſumus, in quo laxendæ ſint ad libidinum fomenta habenæ. Vix qui carnem caſtigant uigilijs ac ieiunijs, & uarijs aſſumptis laboribus, in ſeruitutem ſpiritus redigere poſſunt, Quid igitur de illis cogitandum eſt, qui eam delitijs nutriunt, & omni licentia donandam prædicant? Quare huiuſmodi hominibus, quorum Deus uenter eſt, nos Catholici audacter opponimus. Hæc eſt prædicatio quæ parum eſt grata mundo, O Lutherane. Tua uerò admodum placet, quæ omnem laborem, & ſatiſfactionem, & pœnitentiam pro peccatis, quæ poſt baptiſmum ſcelerate admittimus, in CHRISTVM reijcit, uultque ſub ſpinoſo capite (quod nulla ratione decet) membra eſſe delicata. Quòd uerò tu uoluntariam religionem damnes: ſi intelligeres per uoluntariã religionem Deorũ cultum, gentilium ſapientia exquiſitum atque adinuentum, nobis minime contradiceres. Sed cũ clarum ſit, illum quẽ CHRISTVS, & Apoſtoli docuerunt, & eccleſia ſancta proponit & cuſtodit, te reprobare, qui negas Spiritumſanctum eccleſiæ inſtructorem: hoc ipſo teipſum miſer condemnas, oſtendens ſapientiam tuam contentioſam, ac propterea terrenam, animalem, diabolicam, qualem Frater Domini deteſtatur. Et hæc ſatis ad huius contentioſi & diabolici hominis fucos refellendos. Iac. 3.

Notum autem uobis facio fratres euangelium etc. Hic probat quod dixit, ſe non poſſe ſeruum CHRISTI eſſe, ac ſimul ſtudere ut hominibus placeat, cum eſſet poſitus euangelizare euangelium Dei, quod eſt Dei lex, & beneplacitum. *Quia non eſt ſecundum hominem*, id eſt, iuxta ſpiritum & ſapientiam hominis: quod indicatur non ſolùm ex tenore & materia eius, quandoquidem in illo ea continentur quæ ſunt aduerſantia hominibus, ut homines ſunt animalia terræ: Verum etiam ex autore illius qui illud immediatè à Deo accepit, cuius uiæ & cogitationes ita diſtant & opponuntur uijs & cogitationibus & ſtudijs hominum, ſicut cœli diſtant & exaltantur à terra. Ait enim ſe non accepiſſe euangelium, nec didiciſſe ab homine. Quædam enim euangelij accipiuntur, ut ſunt articuli primi, uelut principia. Et quædam diſcuntur, ut ſunt quę ex ijs conſequuntur: exempli cauſa. Accepimus ab euangelio, quòd B. VIRGO CHRISTVM genuit. Hinc dicimus illam eſſe Dei Matrem: quia CHRISTVS erat Deus. Item accipimus Petro promiſſas claues à CHRISTO. Hinc diſcimus fuiſſe illum loco CHRISTI poſitũ in eccleſia caput eccleſiæ: & ſic de ſimilibus. *Sed per reuelationem* IESV CHRISTI. Quod probauit omnibus modis neceſſarijs, ut ſacra probat hiſtoria. Alioqui quilibet poſſet pro arbitrio aſſerere. Ego habeo reuelationem, ſi in ſola reuelatione, nullis cœlitus adhibitis teſtimonijs & miraculis, talis facultas conſiſteret.

Audiſtis enim conuerſationem meam aliquando in Iudaiſmo: quoniam ſupra modum perſequebar eccleſiam Dei, & expu-

gnabàm illam,& proficiebam in Iudaiſmo ſupra multos coætaneos meos in generè meo, abundantius æmulator exiſtens paternarum mearum traditionum. Cum autẽ placuit ei qui me ſegregauit ex utero matris meæ,& uocauit per gratiam ſuam, ut reuelaret Filiũ ſuum in me,ut euangelizarem illum in Gentibus: continuò non acquieui carni & ſanguini.Neque ueni Ieroſolymam ad anteceſſores meos Apoſtolos:ſed abii in Arabiam,& iterum reuerſus ſum Damaſcũ.

Deinde poſt annos tres ueni Ieroſolymã uidere Petrum: & manſi apud eum diebus quindecim. Alium autem Apoſtolorũ uidi neminem:niſi Iacobum fratrem Domini. Quæ autem ſcribo uobis: ecce coram Deo, quia non mentior. Deinde ueni in partes Syriæ,& Ciliciæ. Eram autem ignotus facie eccleſiis Iudææ, quæ erant in CHRISTO. Tantùm autẽ auditum habebant, quoniam qui perſequebatur nos aliquando,nũc euangelizat fidem, quam aliquando expugnabat:& in me clarificabant Deum.

Audiſtis enim conuerſationem meam &c. Vult hîc oſtendere Apoſtolus,& ſuadere ueritatem euangelij quod prædicabat. Et primò quidem à miraculo conuerſionis ſuæ, qua ab uno extremo in alterum extremum adductus eſt.Nam de Saule,Paulus:De lupo,ouis:De perſequutore & oſore chriſtiani nominis,amator & portator nominis CHRISTI: Denique de impugnatore eccleſiarum acerrimo atq; infeſtiſſimo, propugnator ſtrenuus,& indefeſſus earumdem ædificator.

Miraculũ ſummum, tam ſubita conuerſio Gentium.

Plerique miracula efflagitant: Sed quodnam maius miraculum dari poteſt, quod poſſit cum tanta mutatione atque conuerſione conferri? Accidit hoc etiam multis,qui per CHRISTVM admirabili conuerſione,à uitijs inſignibus ad contrarias derepentè uirtutes tranſlati ſunt.

Et expugnabam illam. Sed quomodo expugnabat,cum potius illis perſecutionibus eccleſia creſceret,ſicut & prædixit Dominus: Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam? *Matth. 16.* Reſpondent quidam: Expugnabat ex parte, non omninò.Hæc expoſitio non placet. Valla pro expugnabã,legit oppugnabam.Nec id ſatisfacit: quoniam græcè legitur ἐπόρθουν,quæ uox expugnabam ſignificat.Hoc ergo magis placet, ut ſic more ſcripturæ locutus,utpote qui ea agebat & moliebatur, unde reuera expugnatio ex natura rei ſequebatur,eo quòd eſſet per ſe potens ad expugnationem:& re ipſa expugnatio contigiſſet, niſi à Deo miraculoſè ſuſtentata fuiſſet. Vnde & legimus: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea,dicat nunc Iſrael. Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non potuerunt mihi. Quid eſt enim, Sæpe expugnauerunt, niſi ipſi quidem id egerunt & (quod in eis fuit)ad expugnationem? Quid eſt autem: Etenim non potuerunt mihi,niſi ipſius Dei uirtute euaſi, & eorum potentia refracta eſt? Quo magis perſpicitur digitus Dei,& laudatur,et glorificatur,qui deſtruit omnem potentiam,& omnem munitionem expugnantium dilectiſſimam eccleſiam ſuam.

Pro euangelio, quod dũ expugnaretur, non eſt expugnatũ

Et proficiebam in Iudaiſmo. Vocat Iudaiſmum, carnalem illam eius gentis collectionem.Et in eo proficiebat: quia pro tuendis paternis traditionibus militabat, nomen Chriſtianum in naſcente eccleſia ex hominum memoria funditus delere ſtudens, quæ uidebatur ſynagogam reprobare. Hic erat ſerus ille Iſmael aduerſus placidũ Iſaac: ſed eijcitur ancilla ſimul cum filio ſuo.

Supra multos coætaneos meos,abundantius æmulator exiſtens paternarum mearum traditionum. Phariſaicas traditiones illas intelligit,quas dãnat ſcriptura,quæ ait. Sine cauſa colũt me,docentes doctrinas & mandata hominũ. *Matth. 15.* Quidam de traditionibus Moſeos per legem interpretantur.Sed hoc mihi non ſatis probatur. Nam Moſi legem in ſacris literis uenire appellatione paternarum traditionũ,non memini me ullo in loco ipſius ſcripturę legiſſe. Et B. Petrus uanã paternæ traditionis uocat conuerſationem. *1. Pet. 1.* Lex igitur Moſeos antequàm antiquaretur,minime uana erat dicenda:cum laudentur apud B. Lucam magni Baptiſtæ Ioannis parentes, qui ambulauerant in omnibus iuſtificationibus legis. Et ꝓpter illiuſmodi obſeruantias multi martyres facti ſunt: ut legimus de Machabæis & alijs. Itaque lex nedum non erat uituperanda,ſed commendatione digna,cum bona eſſet & utilis; ſi quis ea tamen legitimè uteretur. Illas igitur traditiones, quas apud B: Matthæum & Marcum ſuis coloribus depingit Dominus,& ipſe Apoſtolus, uituperantur hîc ab illo,niſi fallor. Porrò ſi quis contendere pertinacius uoluerit,de cærimonialibus legis eum loqui, non inuitus illi cedam.

Eſt & hic locus,quo pariter hæretici abutuntur,ut deſtruant leges omnes & canones: ſolumq; euangelium pro lege habendum eſſe dicant,& ſcripturas ſanctas. Quod utinam ipſi ſaltem reuera facerent: profectò & ea reciperent quæ à ſcripturis apoſtolicis,& ore ipſo CHRISTI commendata ſunt. Scriptum eſt enim de B. Paulo,quomodo præcipiebat cuſtodiri præcepta Apoſtolorum & ſeniorum. *Act. 15.* Et iterum dogmata quæ erant decreta ab Apoſtolis & ſenioribus. Et ad Theſſalo. Tenete (inquit) traditiones quas didiciſtis ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram. *2. Theſſ. 2.* Et ut uideas quanti fecerit eas traditiones, recognoſce ibidem illos,qui eas non ſeruabant,ſed inordinatè ambulabant, à ſodalitate cæterorum iuſſos excludi.

De traditionibus cũ iudicio loquendum.

Ergo non omnes prorſus traditiones ſunt reſpuẽdæ,ſed cum iudicio & certo illo quidem: ut quæ militant aduerſus pietatem & Dei legẽ: & quæ item ſunt ſuperuacaneæ & ſuperſtitioſæ, hæ reſpuantur. Alioqui de ijs quæ tendunt in ædificationem,& à prælatis ſanctis inuentę ſunt, (quos à Spũſancto iſpiratos fuiſſe quis niſi temerè auſit inficiari?) CHRISTVS ipſe,ut ſeruarent, mandauit

Luc. 10. mandauit amplissimis uerbis dicens: Qui uos audit, me audit: & qui uos ſpernit, me ſpernit. Et

Matth. 16. B. Petro ac cæteris dixit. Quodcunque ligaueritis ſuper terram, erit ligatum & in cœlis. Id ergo primum, imò uerò hoc unum animaduertendum eſt in traditionibus, aduerſenturne diuinæ legi: an potius ad eius obſeruantiam non parum conducant. Tunc etenim tenendæ atque ſeruandæ ſunt: nec licet præterire, aut præuaricari impunè.

Turpiter autem peccant hæretici, qui nihil unquam diſtinguere uolunt: ſed omnes Patrum traditiones æquè improbas iudicant. Vnde & ordines Religioſorum fratrum, & regulas cuiuſcunque ordinis, ſeu etiam Canones ſanctiſſimorum Pontificum uelut porci immundi ſuis lutulentis pedibus conculcant, hac tantùm freti ſcriptura, qua B. Paulus paternas traditiones uituperare ſuperioribus uerbis eſt uiſus. At uenire illis in mentem oportebat, traditiones Apoſtolicas & ſeniorum omninò cuſtodiri ab eo mandatas. Oportebat inſuper detegi prius traditionum & canonum Apoſtolicorum impietatem, aut ſuperſtitionem aliquam, ut illas poſſent meritò reprobare. Tantum nuda pronunciatione aiunt: Vota Regularium ſunt impia & ſuperſtitioſa. Aiunt hoc certè, ſed friuolis rationibus moti mentiuntur in perfidum caput miſeri. De qua re alibi, & proprio tractatu latius aduerſus illos de ſcripturis ſanctis diſſerui.

Cum autem placuit ei qui me ſegregauit ex utero matris meæ. Nunc probare incipit Apoſtolus ſuum euangelium: quia à ſolo Deo accepit ad hoc electus, & in hoc ab illo inſtructus, & non à quolibet Apoſtolorum. *Ex utero.* Vocat uterum matris, ſynagogam, quæ mater & ancilla eſt. Eccleſia uerò mater & libera. Segregauit autem electione uoluntaria, non ex meritis eius. Sunt qui exponant de carnali matre: ſed non eſt illuſtris ſenſus.

Peculiares ſunt quorundam uocationes.

Et uocauit per gratiam ſuam. Licet enim omnes gratioſè uocet; quoſdam tamen peculiari gratia; qualis fuit Paulus, qui deprehenſus in tam magno et flagranti ſcelere uocatus eſt. Excuſabatur autem, ut ipſemet expreſſit, quia per ignorantiam faciebat.

Vt reuelaret Filium ſuum in me. Non dixit; mihi; ſed; *in me*; quia CHRISTVS quùm reuelatur à Patre ſanctis ſuis, miro modo internè ſeſe inſinuat, ut in illis exiſtens, appareat etiam alijs tum innocentia uitæ, tum puritate doctrinæ. Et ſic euangelizant illum opere & ſermone: Primùm quidem opere: deinceps autem ſermone. Hanc Dominus IESVS ſanctiſſimam rectè uiuendi normam tradidit, qui primùm cœpit facere, & tum docere.

Nota quicunque euangelium prædicas.

Vt euangelizarem illum in Gentibus, ideſt, inter Gentes. Nam ſpecialiter ad illas miſſus eſt B. Paulus ut prædicaret, quemadmodum ipſe ſæpe teſtatur, ut uerificaretur per eum quod ſcriptum eſt: Quibus non eſt annunciatum de eo, uidebunt.

Continuò non acquieui carni & ſanguini. Vel non contuli cum carne & ſanguine. Vocat hìc carnem & ſanguinem, uel homines mundi huius, qui ſecundum carnem ambulant: uel Iudæos, quibus lege erat coniunctus ob carnis eiuſdem coniunctionem: uel fortè cognatos & propinquos. Ideò autem non acquieuit, ſeu non contulit cum illis: quia doctore Spiritu iam ueritatem illam nouerat: Inimici hominis domeſtici eius.

Caro & ſanguis in ſcripturis quid.

Matth. 10.

Neque iſtud arbitror ad Apoſtolos referri poſſe: quanquàm aliter dicat B. Hieronymus. Attamen non placet, nec uidetur rectum ut caro & ſanguis dicantur Apoſtoli, cum hæc uox in ſcripturis in malam partem accipiatur. Caro enim & ſanguis non poſſidebunt regnum Dei, ait B. Paulus. Apoſtoli autem tam erant cœleſti conuerſationi integerrimè dediti, & iamdudum de mundo iſto à Domino ſelecti, de quibus ad Patrem orans. Ego, inquit, dedi eis ſermonem tuum, & mundus eos odio habuit: quia non ſunt de mundo, ſicut & ego non ſum de mundo.

Ioan. 17.

Prætereà mox dicit. *Neque ueni Ieroſolymam ad anteceſſores meos Apoſtolos: ſed abij in Arabiam.* Hoc in Act. Apoſtolorum ſupprimitur: ſed priuſquàm in Arabiam pergeret, ingreſſus eſt Damaſcum, et ibi manſit cum diſcipulis CHRISTI dies aliquot & CHRISTVM magno feruore atque uehementia Spiritus prædicauit, ſicut habetur in Act. ac deinde abijt in Arabiam, ut hìc exprimitur. *Et iterum reuerſus ſum Damaſcum.* Et tunc diuturniore tempore ibi manſit, prædicans etiam uehementius, atque expugnans Iudæos, donec perſequutione urgente, & ſtructis inſidijs, oportuit illum inde clàm recedere, qui & è mœnijs ciuitatis per ſportam ut ſaluaretur, demiſſus eſt.

Hoc item in loco (quem enim ſpecie aliqua fauentem prætermittunt?) ſibiipſis placent & applaudunt Lutherani. Ecce (inquiunt) ubi primùm B. Paulus doctrinam à CHRISTO hauſit, prædicauit protinus: nec adiuit ſtatim Apoſtolos, qui eam probarent. Quid igitur peccamus nos, ſi iam euangelij puritatem edocti prædicamus exemplo Pauli, nihil morati iuſſionem ueſtram Pontificiam. Vide ut perpetuò elati homines abutuntur ſcriptura, & B. Pauli exemplo: perinde ac ſi illos pari miraculo ſegregauerit Deus, quo & B. Paulum, ut ſimiliter ſint ipſi uaſa electionis. Prætereà ſi B. Paulus certa miſſione ſua fretus, prædicauit CHRISTVM eo tempore, nunquid ita prædicauit, ut quicquàm noui afferret, aut quippiam aduerſus apoſtolicam doctrinam doceret? Hoc idem faciant, & eos nequaquàm de dogmatibus damnabimus. Deinde B. Paulus non multo tempore poſt, ſe ad B. Petrum recepit, ut cum eius benedictione euangelicam prædicationem proſequeretur. Vnde ait.

In hæreticos.

Deinde poſt annos tres ueni Ieroſolymam uidere Petrum, ductus à Barnaba. At ſcriptura aſſerit illum ad Apoſtolos fuiſſe ductum. Rectè id quidem. Nam in B. Petro intelliguntur cæteri: & hoc uelim maxime animaduerti. Etenim quando legitur. Dic eccleſiæ: Eccleſiæ uocabulo (ut rectè B. Chryſoſtomus exponit) primùm Prælatus intelligitur cui dicendum eſt: cui ſi dicatur, toti eccleſiæ dictum uidetur. Et propter hoc ſuſcitatus à mortuis Dominus dixit. Dicite diſcipulis meis, & Petro, ideſt, Petro maxime. *Et manſi apud eum diebus quindecim.* Iam enim euangelium prædicauerat: nec

Pro primatu B. Petri.

Matth. 18.

Marc. ult.

tamen quicquàm à Principe Apoſtolorum Petro edoctus eſt, aut admonitus, tanquàm ad ueritatem euangelij non ambulaſſet: quin potius eius prædicationi ac doctrinæ conſenſit. Et hoc illi ſatis fuit ut liberius poſſet prædicare, cũ eſſet B. Petrus totius eccleſiæ paſtor. *Alium autem Apoſtolorum uidi neminem, niſi Iacobũ fratrem Domini.* Quamuis ſe ſolùm uidiſſe dicat, non autem cum illo habuiſſe ſermonem: non fit tamẽ uerſimile non fuiſſe alloquutum tantum Apl̃m. Fortaſſis nihil eo tempore cũ illo contulit de doctrina, cui ſatis fuit cum ipſo B. Petro contuliſſe. Non enim quindecim dies illos tm̃ gratia uidendi B. Petrum aſſumpſit. Sed pluſquàm uerſimile eſt de ſumma euangelij inter eos frequentiſſimũ in illo temporis ſpacio, & longiſſimum fuiſſe ſermonem.

Quis fuerit Iacobus frater Domini.

Hîc autem naſcitur quæſtio de Iacobo, cuius hîc meminit Apoſtolus, quiſnam fuerit, & cuius filius. Certum eſt primò non fuiſſe illum Iacobum Ioannis fratrem, qui ſub Herode decollatus eſt, quiq; Iacobus maior eſt appellatus. Fuit autem quorundam opinio negantium hunc Iacobum fuiſſe unum ex duodecim Apoſtolis. Crearunt enim hunc nouum quendam Iacobum Domini fratrem, præter illum qui Zebedæi, & alterum qui Alphæi filius fuit. Quod & Eraſmus perpetuus nouitatum amator literis mandare auſus eſt: quin & B. Hieronymi autoritatẽ (quam in ſuum uſum ubi lubet, aſtutè uſurpat) citare nõ neglexit, cuius tamen ſenſum minime percepit: nec meminiſſe uoluit, ubi oppoſitum B. Hieronymus manifeſtè aſſerit in libro ſuo aduerſus Heluidium. Sed non hic locus hæc pertractandi ſubtilius. Nemini dubium eſſe debet, quin hic Iacobus ſit ille filius Alphæi & Mariæ, frater et Apoſtolus Domini, unus ex duodecim quos Euangeliſtæ enumerant.

Quæ autem ſcribo uobis, ecce coram Deo: quia non mentior &c. Manifeſtum iuſiurandum, quod & alibi manifeſtius elicitur à B. Paulo factum. Quare hæreticorum ſuperſtitio improbanda eſt, qui omninò tollunt iuſiurandum quaſi nunquàm licitum: quod tamen ſi opportunum fuerit, ad religionem potius pertinet, & meritorium eſt. Elicitur enim ex charitate; ſed ut ſit iuſtum, quatuor concurrere debent.

Iuriſiurandi conditiones quatuor.

Primum, rei grauitas: ne ad quædam minima roboranda Deus in teſtem adhibeatur. Secundum, ueritas: ne aduocetur ad mẽdacium quaſi teſtis, ipſamet ueritas Deus. Tertium, neceſſitas: quæ à malo eſt, cum aliter quod uerũ eſt non ſuadetur facile. Quartum, religio: ut ſolus Deus glorificetur, per quem iuratur. Ipſe enim creditur adfuturus, & teſtaturus comprobandæ ueritati.

Deinde ueni in partes Syriæ &c. Cæſaream et Damaſcũ. *Eram autem ignotus facie &c.* Facilis eſt contextus. Ex hoc cap. ad ſummam accepimus, B. Paulum uerum fuiſſe Apl̃m, & de illis inſignibus unum, quibus erat habenda fides: quoniam non ab hominibus, nec per homines erat creatus Apoſtolus, ſed à Deo Patre & CHRISTO, immediatè per ipſum. Hæc perſuaſio tribuebat autoritatem doctrinæ ad eorum ſalutem. Et hoc ipſe intendebat, non ſuam propriam gloriam.

CAP. II.

DEINDE POST ANNOS quatuordecim iterum aſcendi Ieroſolymam cum Barnaba, aſſumpto & Tito. Aſcendi autem ſecundum reuelationem: & contuli cum illis euangelium quod prædico in Gentibus. Seorſum autem iis, qui uidebantur aliquid eſſe: Ne fortè in uanum currerem, aut cucurriſſem. Sed neque Titus qui mecum erat, cum eſſet gentilis, compulſus eſt circuncidi: ſed propter ſubintroductos falſos fratres, qui ſubintroierunt explorare libertatem noſtrã, quam habemus in CHRISTO IESV, ut nos in ſeruitutem redigerent. Quibus neque ad horam ceſſimus ſubiectioni: ut ueritas euangelii permaneat apud uos. Ab iis autem qui uidebantur eſſe aliquid (quales aliquando fuerint, nihil mea intereſt: Deus enim perſonam hominis non accipit) Mihi enim qui uidebantur eſſe aliquid, nihil contulerunt. Sed contrà, cum uidiſſent quòd creditum eſt mihi euangelium præputii, ſicut & Petro circuncíſionis (Qui enim operatus eſt Petro in Apoſtolatum circuncíſionis, operatus eſt & mihi inter gentes) & cum cognouiſſent gratiam quæ data eſt mihi, Iacobus & Cephas, & Ioannes, qui uidebantur columnæ eſſe, dexteras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis: ut nos in Gentes, ipſi autem in circuncíſionem. Tantùm ut pauperum memores eſſemus: Quod etiam ſolicitus fui hoc ipſum facere.

DEinde poſt annos quatuordecim &c. Poſtquàm ſupius ſe inſinuauit B. Paulus, et per apoſtolicã gratiam oſtendit ſe dignum fide, ſi cum Pſeudoapoſtolis conferretur. Nunc incipit etiam per comparationem & contentionem cum ueris ſe conferens Apoſtolis id commendare, quod ipſe in hac re & quæſtione potiſſimum ſemper mouit & tutatus eſt. Ait ergo.

Deinde poſt annos quatuordecim &c. Ab eo ſcilicet tempore, quo ueni in partes Syriæ, ut plures ex interpretibus uolunt. Caietanus à tempore conuerſionis computat. Eruditus iudicet quid aptius quadret. *Aſcendi Ieroſolimam.* Hoc item narratur à B. Luca in Act. cap. 15. Quamuis alii qui dicant non eſſe eandem hiſtoriam quæ hîc deſcribitur, cum illa quæ in Act. quam multò antea contigiſſe aiũt. Sed minime uerum eſſe arbitror, cum multa conueniant, & nihil conturbet.

imò

imò ſi illa fuit multò prior (ut uolunt) iam quæſtio de legalibus, quo ad Gẽtes, fuiſſet deciſa: nec unquàm B. Petrus commiſiſſet aduerſus concilij manifeſta decreta. *Cum Barnaba, aſſumpto & Tito.* Duos iſtos non ſine cauſa præcipuè commemorat, cum & alij fuiſſent comites, ueluti teſtes omni exceptione maiores, quorum alter erat Iudæus, alter Gentilis: ut oſtenderet conueniſſe ambos in ueritatem euangelij, & non ſequutos carnem, aut carnis honorem. *Secundum reuelationem*, ne hæc facta crederentur humano ſpiritu.

Et contuli cum illis euangelium &c. Nota hæretice, contuliſſe B. Paulum euangelium cum Apoſtolis, & ijs qui maiores uidebantur: & ſeorſum cum ijs qui uidebantur eſſe aliquid, uidelicet Petro, Iacobo, & Ioanne. Nam hi maximè erant inter alios conſpicui, tanquàm columnæ eccleſiæ. Tu uerò cum quo confers o ſuperbe? Quod ergo ait, *Qui uidebantur eſſe aliquid*, Non quaſi cũ deſpectu dictum accipiendum eſt, ut uerba ipſa latina ſonare uidentur. Græcè tamen legitur τῶν δοκούντων, ut probatos & in pretio eſſe intelligas, & dentur eſſe aliquid, licet mox addatur: atque tropo quodam dictio *aliquid*, magnum quid ſonet in ſacris literis. Sic enim legimus de Mago, qui dicebat ſe eſſe aliquẽ, id eſt magnũ & inſignẽ.

In hæreticos.

Act. 8.

Ne forte in uanum currerem, aut cucurriſſem &c. Caue putes à B. Paulo hoc dictum propter ſeipſum quaſi uacillaret, aut quaſi teſtari uoluerit ſe euangelij ſui accepiſſe teſtimonium ab hominibus, tanquàm minus fidei Dei reuelationibus habuiſſet: ſed id quod dicit, *Ne forte* ſeu, ne quouis modo, *in uanum currerem*, propter alios dixit, qui illum audiebant. Maiore enim fide prædicationẽ illius ſuſcepiſſent, ſi uiſus fuiſſet ab alijs diſcrepare, aut cum illis non conuenire, qui habebantur in tanta æſtimatione, ut primæ eccleſiæ columnæ uocarentur, penes quos reſidebat autoritas probandi dogmata. Quæ in loco diligenter attende bone lector, multa declarari atque probari ab eccleſia, non ea ratione quaſi non ſint his certa qui huiuſmodi poſcunt declarationem; ſed ut fiant alijs certa ad ædificationem ipſorũ.

Contra falſos religioſos.

Nota.

Porrò Lutherani & hæretici reſpondent. Certò ſcimus (aiunt) nos bene loqui, nec ullam nobis aliam putamus neceſſariam probationem. Sed quis (obſecro) probat hanc nobis certitudinem? Cum quibus eccleſiæ columnis ſuũ euangelium contulerunt? Aut quo illud ſigno probarunt, niſi ſigno contumaciæ & rebellionis? Hoc ſanè omni uiro prudenti ac pio ad cenſendum ſatis eſſe poterat. Quis enim tam ſtupidus dari poteſt, qui nequeat tali excuſationis lenocinio uti, & aſſeuerare ſe rectè ac uerè loqui? Equidem non eſt magnoperè mirandum, ſi tot inter hæreticos capita ex talibus, naſcantur principijs. O miſeri, Et hi ſunt qui ab exemplo Pauli ſuam cauſam audent defendere, hominum arrogantiſſimi atque infœliciſſimi. Et nota Apoſtoli, uerbum *currerẽ*; quod propriè his conuenit qui mittuntur, & legatione funguntur; ut intelligas eos expeditos & promptos ad iter conficiendum, eaque exequenda, quæ in mandatis acceperunt. Talem ſuũ Mercurium Poetæ cum talaribus componunt. Vnde & B. Paulus alibi ait. Nihil horum timeo, dummodo conſummem curſum meum, & miniſteriũ uerbi. Hinc & pedes pulchri dicuntur ad currendum hoc pacto, euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Sic & dicitur de ijs qui ſibi legationem arrogant. Ego non mittebam eos, & ipſi currebant. Et nunc quot currunt, bone Deus, qui non ſolùm non mittuntur, ſed etiam prohibentur? aut uerius ſi mittantur ab ipſo diabolo mittuntur? O ſceleroſos, o inquinatiſſimos pedes in ſempiternum ignem præcipitandos. Hactenus ergo B. Paulus probare uoluit euangelium ſuũ & commendare, uel ab hoc ipſo quòd collatum eſt cum Apoſtolis & comprobatum, & præcipuè circa hanc partem, de qua ſuſcepta erat diſputatio. Nam ob hoc maximè contulit, ut colligitur in Act. 15. ubi apparet hanc quæſtionem fuiſſe cauſam huiuſmodi collationis.

Act. 20.

Ier. 23.

Sed neque Titus qui mecum erat. Vt probaret nõ ſolo uerbo comprobatum eſſe ſuum circa hoc euangelium, uerùm etiam facti obſeruantia, & in iudicio contentioſo, ſubdit: Neque Titum, cum eſſet Gentilis, compulſum eſſe circuncidi. Et ipſum quidem ita componitur argumentum. Si neceſſaria fuiſſet circuncíſio homini Chriſtiano, non eſſet ullus incircũciſus acceptus ab Apoſtolis ut Chriſtianus: ſed compulſus eſſet & ipſe circuncidi. Hoc aũt non eſt in Tito ſeruatũ, ſed ab Apoſtolis ſic receptus eſt ut Chriſtianus: imò (quod maius eſt) ut Epiſcopus, nam talis erat. Id & in contentione ſtatutũ eſt, cum aliter in contẽtioſo iudicio fieri poſtularent Pſeudoapoſtoli. Igitur non neceſſaria erat homini Chriſtiano ad ſalutem priſca illa circuncíſio.

Illud hîc eſt etiam atque etiam aduertendum, quod ait, *Non eſt compulſus circuncidi, cum eſſet Gentilis*, Ac ſi dixerit, ſecus eſſet ſi Iudæus fuiſſet. Sed quis tuebitur etiam Iudæum ad circũciſionem compellendum fuiſſe, cum circunciſionis obſeruantia iam debuiſſet ceſſare, poſtquàm uenerat uera circunciſio non manu facta, quæ per illam manufactam ſignificabatur; & adueniente ueritate ceſſare debeat figura? Reſpondemus, propterea dixiſſe B. Paulũ; *Cum eſſet Gentilis*; non ut Iudæus deberet compelli ſi nollet, ſed tolerari potius ſi uellet. Gẽtilis uerò non ſolùm nullo modo compelli ſi nolit, ſed nec prorſus tolerari ſi uelit. Et tamen etiã Iudæus aliquis propter alios infirmos, ne ſcandalum aliquod paterentur, aliquo modo compelli potuiſſet ad eam inutilem obſeruantiam, quæ ſolùm ad remouendum ſcandalum tunc fuiſſet utilis: & ideò maiorum præcepto facienda in loco & tempore. Sic & Gentiles compulſi ſunt decreto ſynodi abſtinere à ſanguine & ſuffocato ad tempus.

Ad intelligendã circunciſionis quæſtionẽ.

Vide igitur miram Dei ſuauemque cum in Iudæis, tum in Gentibus prouidentiam. In Gentibus quidem, ne introducerentur alienæ & inutiles cærimoniæ, quibus nunquàm alligati fuerant, ne rurſum captaretur negotium eas recipiendi

dendi. Quis enim uelit quenquam ulli obſeruantiæ aſſueſcere, cui ſi eſſet aſſuetus, deſueſcere tamen oporteret? In Iudæis uerò ad tempus obſeruantias illas tolerabat Deus, licet iam mortuas: quia olim his aſſueti erant, nec tam facilè poterant qui ab eis, ueluti à lacte pueri, pendebant, amoueri. Erant enim obſeruantiæ illæ tunc non aliud quàm cadauer quoddam dum effertur ad ſepulchrum, à quo non poſſunt diuelli qui carnem ſapiunt infirmi quidam ac ſtolidi, quales erant illi Iudæi. Vnde & carni aliquid condonabatur: ſed diutius ferendum non fuit, ubi primùm incœpit fœtere cadauer. Sepulchro itaq; concludi oportuit: quemadmodum & poſteà ſenſim tandem factum fuit.

Contra hæreticos.

Qua in parte impiam obſerua & manifeſtè falſam Lutheri, & aliorum hæreticorum doctrinam. Ex hoc loco facit ille liberam circunciſionem, ita ut etiam in lege CHRISTI teneat poſſe hominem circuncidi: quia dicit B. Paulus Titum non fuiſſe compulſum, ac ſi id permiſerit, modo non coactus id feciſſet, nec poſuiſſet in ea re fiduciam. O egregium magiſtrum, & nouum legislatorem, qui illud permittit quod prohibet Moſes ipſe, uidelicet, Arare cum boue & aſino: & indui ueſtimento lana ſimul ac lino contexto. Hoc tamen in primis ipſimet uituperant, legem admiſceri euangelio. Quæro enim ab eis, cur permittant circunciſionem? Vtrum quià ex lege Moſeos? Si iſtud: Legem ergo uolunt poſſe ſeruari, quam tamen fatetur abolitam. Sin autem, quia ex Patribus eſt circunciſio: profectò non data fuit Gentibus, ſed ijs ſolùm qui ex ſemine Abrahæ, ad quód Gentes non pertinent. Quanquàm quatenus ex Patribus uenit ipſa carnalis circunciſio, abolita eſt per circunciſionem ſpiritualem. Falſum eſt igitur & horrendum penitus dogma, liberam facere circunciſionem, quę mortua nedũ eſt, uerũm etiam mortifera. Nec in cultu diuino & cærimonijs admittendum eſt quicquam uanum & inutile, & quod non ſit uel præceptum à Deo, uel probatum ab Eccleſia, quæ regitur Spiritu ſancto. Sed hac de re dabitur iterum inferius diſceptandi locus.

Deut. 22.

Nũc illud ſatis, Non propterea eam elici debere permiſſionem, quia excludatur compulſio; Alioqui ex eius ſermone qui rectè & uerè diceret: Non eſt compellendus quis ad negandum CHRISTVM, elici poſſet permiſſio negationis CHRISTI: quod eſt abſurdiſſimum. Ex hac Lutheri doctrina deſcenderunt Eleutherobaptiſtæ, qui liberum fecere unicuiq; baptiſmũ aquæ. Nam eadem eſt cauſa circunciſionis, quæ & baptiſmi. Si licet homini circumcidi, licet etiam non baptizari: quoniam præter fidem nihil eſt homini neceſſarium ad ſalutem, ait Lutherus.

Sed propter ſubintroductos falſos fratres. Durus eſt hic (ſi quis alius in B. Paulo) locus, quantum ad literæ ſtructuram ſpectat. Poteſt autem dupliciter cum ſuperioribus copulari. Vno modo ut ſit hic ſenſus. Titus non eſt compulſus circuncidi propter ſubintroductos falſos fratres, ideſt, non tantum ualuerunt illi efficere, ut Titus circunciderctur. Vnde uidetur abundare coniunctio illa: *ſed*, ut ait B. Hieronymus.

Abundare ſenſibus nocet facultati uerborũ.

Verùm alia datur, quæ mihi potius placet, expoſitio, ut quiddam ſubaudiatur. Quod ijs frequenter accidit, qui ſenſu & ſententijs copioſius quàm uerbis abundant: tanquàm ſi quis admiraretur cur hoc factum ſit, ut talis quæſtio incideret, uidelicet de circuncidendo Tito. Nam cum dixerit non eſſe Titum compulſum circuncidi, manifeſtè arguit aliquos fuiſſe, qui eum ad circunciſionem cogere uellent, utpote ſuſtinentes ad literam per omnia ſeruãdam Moſeos legem. Nunc Apoſtolus ait. *Sed propter ſubintroductos etc.* ac ſi dixerit. Noli mirari hoc ueniſſe in quæſtionem. Id enim non fuit ob cauſam ullam iuſtam, qua poſtulante res deberet in iſtud adduci diſcrimẽ: ſed ſic euenit ob ſubintroductos falſos fratres, ideſt, propter Iudæos illos qui chriſtianitatem ſimulabant. Nam hi ſubintroierant, ut ſubdolè explorarent libertatem chriſtianam, quę erat expedita ab illius legis oneribus & cærimonijs. *Quam habemus* (inquit) *in* CHRISTO IESV. Quia CHRISTVS liberauit Iudæos à iugo legis, quod erat certè in cærimoniarũ innumerabiliũ obligatione. Illorum aũt finis erat, ut redigerent Galatas in ſeruitutem priſtinam, ſub qua erat populus ille, tanquàm ſub pedagogo exiſtens: quia puer erat, & fermè nihil diſtabat à ſeruo, cum eſſet ſub tutoribus & actoribus, ut inferius ipſemet Apoſtolus declarabit.

Attende & tu hoc in loco lector, qui fortè quæſtiones quæ ab hæreticis motæ ſunt, habere dubitationẽ putas: quia uides in eorũ gratiã conuocatã ſynodum ad decidendum. Nam propter infirmos id actum eſt, & propter ſubintroductos falſos fratres, qui conturbarunt omnia: atq; adeò nunc ita conturbant, ut & quæ clara ſunt, obſcurentur: propterea maiores ipſi meritas pœnas dabunt. Hoc dictũ in falſos religioſos et mendicantes, quos tædet pigetq; ſanctæ conuerſationis. Reſpexerunt enim retrò, & ſuam turpitudinẽ eo pacto tegere arbitrantur, dũ non ſeipſos, ſed uitæ genus à ſanctis tamen patribus inſtitutum, & ex euangelica doctrina deſumptum uituperant & damnant infęlices apoſtatæ, ad multò maiorem in ſemetipſos damnationem.

Contra falſos religioſos.

Quibus neq; ad horã ceſsimus ſubiectioni. (Miſſam hîc faciens falſam lectionẽ, qua legerunt quidam affirmatiuè, Quibus ad horã ceſsimus) Senſus eſt, Non erant iam in tam grauibus & noxijs conſideranda ſcandala infirmiorum, ut propterea illis cederemus. Quòd enim Iudæi adhuc ſeruarẽt in recenti ſynagogæ caſu & cadauere cærimonias ſuas, ferri poterat quouſq; fœterent grauius, & ſuo putore excluderentur. At Gentiles ipſos ad hoc adducere, intolerabile erat, nec ullo pacto ferendum, quantumuis ſcandalum quodlibet deuitaretur: quia per hoc obſcurabatur ueritas euangelij, quæ pura illis à principio tradẽda erat. Ideò ait. Nec ad horam ceſsimus, uidelicet ſicut pro Iudæis conceſsimus (ad tẽpus tamẽ) & hoc

ut ueritas

ut ueritas euangelij remaneat, ſcilicet pura & illibata apud uos, nimirum Gentiles. Sequitur.

Ab ijs autem qui uidebantur eſſe aliquid. Manifeſtè hic locus interruptũ habet ſermonẽ, & quippiã ſubaudiri oportet: fortè hoc. Ab ijs autem qui uidebantur eſſe aliquid (ſupple tu) nihil mihi collatum eſt, ideſt, mihi ab ijs didici. Quod inferius exprimitur. Aut hoc potius: Ab ijs autem qui uidebantur aliquid (ſupple tu) occaſionem acceperũt & fomitem huius controuerſiæ: quoniã nimis indulgenter ſe gerebant cum Iudæis, ut ſic daretur locus falſis fratribus; Videtur autem tacitè ſubnotare B. Petrum & Iacobum, quorum peculiaris cura erat in circuncisione, & circa hoc zelabant pro Iudæis, ut hic patet, et in Act. cap. 21. Noluit autem fortè hoc exprimere: quia nimis propter autoritatem illorum tantorum Apoſtolorum inuidioſum uidebatur.

Quales aliquando fuerint, nihil mea intereſt. Poteſt hoc & in bonam & in malam partem capi, ut dicat nihil ad ſe pertinere quales aliquãdo fuerint, ideſt, quàm magni fuerint Apoſtoli, & Domino coniuncti, ut erat B. Iacobus. Aut quales fuerint aliquándo, ideſt, aliquo tempore, dum ſcandalũ propter Iudęos præbebãt Gentibus. Et quod ait, *Nihil mea intereſt*, ſignificat, hoc ad ſe non pertinuiſſe, quaſi ipſe in eodem errore fuerit, aut illis conſenſerit. Vel *nihil mea intereſt*: hoc eſt, nõ ad me pertinet iudicare: quia iudiciũ Dei eſt. *Deus enim perſonam hominis non accipit.* Hoc dicit uel propter B. Petrũ, qui erat ſuper omnes: Vel propter B. Iacobum qui erat frater Domini: ac ſi dixerit. Non oportet arguere ab horum celſitudine contra ueritatem: quia Deus perſonam non accipit, ut propter perſonã, quæ probanda non ſunt, probet. Sic enim tanquam non accipiens hominis perſonam, dixit illis duobus.

Matth. 20. Sedere ad dexteram, aut ad ſiniſtram non eſt meum dare uobis: quia carnaliter ut fratres Domini ſecundum carnem petebant. Deus autem non accipit perſonã; ideſt, in gratiam perſonæ non mouetur in iudicio, ſed pro ueritate pronunciat. Nec in donis diſtribuẽdis cogitur, ſed cui uult ſponte largitur.

Mihi enim qui uidebantur eſſe aliquid &c. Poteſt in eũ ſenſum intelligi, ut nihil ab eis didicerit circa euangelij doctrinam. Et quod ait, *nihil contulerunt*, idem ſit ac ſi dixerit, nihil addiderunt. Sed græcus ſermo potius hunc ſubminiſtrat ſenſum, *nihil contulerunt*: ideſt, nihil communicauerunt. Et ob eam gratiã nihil mea intereſt, ſeu nihil ad me pertinet quid ipſi egerint, rectene an ſecus: ſiquidem nihil mihi de ſuo euangelio communicauerunt, ſicut ego illis de meo communicaui. *Sed contrà, cũ uidiſſent gratiam quæ data eſt mihi &c.* Quid eſt quod ait, *contra* niſi quòd non ipſe illis aſſenſus eſt qui nihil ſibi contulerunt, ſed contrà, illi ſibi aſſenſerunt conferenti. Vnde ait, *cum uidiſſent*; ſcilicet ex collatione mea cum illis, *mihi creditum eſſe euangelium præputij*, ideſt munus ad euãgelizãdũ gẽtibus, *Iacobus, frater Domini, & Cephas*, ideſt, Petrus, *& Ioãnes, qui uidebãtur*, ideſt, apparebãt (ſicut & reuera erant) colũnæ eccleſiæ, *dederunt mihi dexteras ſocietatis*, ideſt, declarauerunt cõfirmãtes Dei factũ, ut ex æquo cũ illis apoſtolico fungeretur munere, agnoſcentes hanc autoritatem eſſe mihi, ſicut & illis, immediatè à Deo traditam: nõ autem ab hominibus, neq; per hominem, ſed per IESVM CHRISTVM.

Quo in loco illud conſidera, maximè Paulo fuiſſe propriũ, ut eſſet Apoſtolus Gẽtiũ: ne miremur ſi pro illis officium ſuum ſolicitus obibat, & honorificabat, ſicut aliàs dixit. Neque mirum ſi abundãtius ab ipſo Deo in ſalutem ipſarum Gẽtium ſubminiſtrata ſit illi notitia euangelicæ puritatis. Nam alij potius Apoſtolatum ſuum exercebant in circuncisione. Quare & hoc habet parentheſis illa (*Qui enim operatus eſt Petro in Apoſtolatum circũcisionis, operatus eſt & mihi inter Gẽtes*) Multa Deus operatus eſt B. Petro inter Iudęos, qui prima & ſecũda prædicatiõe cõuertit ad CHRISTVM quinq; millia hominum: & multa millia pòſt adiecta ſunt, ut habetur in Act. Apoſtolorum. Quomodo autem operatus ſit Deus in Apoſtolatu Pauli inter Gentes, etiam hoc fuſius commemoratur in Act. *Cum ergo* (inquit) *uidiſſent Iacobus & Cephas & Ioannes, qui uidebãtur* (ut certè erant) *columnæ eſſe*, nimirum eccleſiæ, *dexteras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis.* Fuit autem ſocietatis initium eiuſmodi inter illos pactũ, quo munus Apoſtolicũ ita diuideretur, ut B. Paulus & Barnabas inter Gentes præcipuè laborarent: illi autem inter Iudæos, Ea tamẽ cõditione addita, ut adiuuare teneret B. Paulus pauperes fratres, qui erant Ieroſolymis Deo ſeruiẽtes Chriſtiani, qui ob gentis malitiam & irreligionem non poterant de uictu ſibi proſpicere. Quod & lubẽs fecit B. Paulus & diligentiſſime, ut apparet ad Cor. ad Theſſal. & alibibi in Act. Fuerunt olim qui dubitarent, num qui hic à B. Paulo dictus eſt Cephas, eſſet reuera B. Petrus Apoſtolus. Quidam enim negarunt, & finxerunt alium quendam Cepham: quod nulla fidelis probat hiſtoria, nec ullo pacto uerti debet in dubium, uel hac ſola ratione, cùm iſte Cephas tam honorificè nominetur cum alijs eccleſiæ columnis. Nam quis alter Cephas cum illis pari ſocietate ualuiſſet coniungi? Quin Apoſtolus tollit omnẽ prorſus dubitandi occaſionẽ, qui paulò ſuperius aſſerit ſe Ieroſolimã ob eam cauſam profectum, ut Petrum, quem nunc Cepham nominat, uideret. Nec ob reprehenſionem ſubſequentem metuendum eſt, ne quid proptereà autoritati primariæ depereat, ſicut declarabitur.

Cephas & Petrus idem.

Cũ ueniſſet aũt Cephas Antiochiã, in faciem ei reſtiti: quia reprehẽſibilis erat. Prius enim quàm uenirent quidam à Iacobo, cũ Gẽtibus edebat. Cum autem ueniſſent, ſubtrahebat & ſegregabat ſe, timens eos qui ex circunciſione erant. Et ſimulationi eius conſenſerunt cæteri Iudæi, ita ut & Barnabas duceretur ab eis in illam ſimulationem. Sed cum uidiſſem quòd non rectè ambula-

rent

rent ad ueritatem euangelii, dixi Cephæ coram omnibus. Si tu cum Iudæus ſis, gentiliter uiuis, & non iudaicè: quomodo gentes cogis iudaizare?

Cum autem ueniſſet &c. Hic latius oſtendit quã fruſtrà niterentur aduerſarij autoritate maiorũ, uidelicet B. Petri & Iacobi, qui propter Iudæorũ ſcandalum plus nimio fauebant illis cærimonijs. Ait ergo quòd in faciem ei reſtitit, Cephæ ſcilicet, ob iſtam cauſam, quia reprehenſibilis erat. Græcè melius, quia reprehẽſus erat, ut ſit ſenſus; Meruit ut in faciem ei reſiſteretur, quia iam erat reprehenſus. Veriſimile eſt enim quòd nõnulli ex Gentibus quererentur, cur ita ageret fauens cærimonijs; cum certò ſciret, & ſic diceret coram Gentibus, eas non prodeſſe ulterius. Caietanus reprehenſum à Iudæis intelligit. Sed quæ conſequentia ut idcò illi fuerit reſiſtendum in facie: quia illum reprehenderant Iudæi iniuria? Cui placet capiat, nihil obſto.

In quo erat reprehẽſibilis Petrus.

Prius enim quàm uenirent quidam à Iacobo cum Gentibus edebat &c. Demonſtrat in quo reprehenſibilis erat B. Petrus, qui falſis illis fratribus à Iacobo miſſis, propter bonum pacis ceſſerit. Sed nõ erat attendenda pax quæ contra euangelij ueritatem pugnabat, & pax quæ mox maiorẽ paritura erat diſſenſionem. Digno uocabulo ait: *Quidam*, quaſi non digni nomine. Erãt enim falſi fratres; & fortè ea de cauſa miſſi fuerãt à B. Iacobo, ut Iudæorum uitaretur ſcandalum inde acceptum, quod Gentes quæ ueniebant ad fidem, non erudiebantur de lege: imò rumor ſparſus erat, diſceſſionem à Moſe ab Apoſtolis doceri, & ita erudiri ipſos Iudæos, qui Gentibus permixti erant, ut in Act. Apoſtolorũ patet cap. 21. Quare B. Petrus nimis ab eis metuens, cum prius cum Gẽtibus gentili more conuerſaretur, comedens omnia, et nõ diſcernens iuxta legis decreta, illis aduenientibus cœpit ſe ſubtrahere à Gentibus, & ad morem iudaicum reuerti. Vnde ſcandalum, & maius quidem eo facto ſcandalum (quod maxime animaduertendum erat) oriebatur; quia Gẽtes propter B. Petri exemplũ adducebantur ad illas obſeruantias. Sic enim ſe ab illis ſubducens (licet hoc faceret non ex animo tanquam probans Iudaica) cogebat illas iudaizare, nõ qui eis uerbo præciperet, ſed illo facto & exẽplo, cum talis eſſet, ad quẽ quaſi ad uiuam legẽ, & rectè uiuẽdi normam, oẽs aſpicerẽt. Dicit et illi ſimulationi conſenſiſſe, cæteros Iudæos, qui ſcilicet ſciebant rei ueritatẽ: & (quod eum uehementius permouit) etiam Barnabam: de quo minime hoc erat putandum, cũ ſatis inſtructus eſſet ab ipſo B. Paulo comite ſuo. Hic uide, quas in utrãque partẽ uires habeat Principis autoritas, ut non ſolùm uitia in ſe aut uirtutes concipiant, ſed & in ciuitates quoque & ſubiectos populos infundant. Quia .n. B. Petrus primus erat & paſtor omnium, meritò in illũ cũctorum oculi conijciebantur. Sed quid B. Paulus noſter? Audi illum.

Quales principes, tales et ſubditi.

Sed cum uidiſſem quòd non rectè ambularent ad ueritatem euangelij, dixi Cephæ coram omnibus. Quid eſt quod ait; *non ambularent ad ueritatem euangelij*? Certè non exiſtimandum eſt idem eſſe, quod neſcire ueritatem illam, aut errare circa illam mente & intellectu: ſed potius non tendere opere ad illã. Hoc eſt enim ambulare, facto ipſo & operẽ prouehi. Poteſt autem eſſe, imò euenit ſæpiſsimè, qui intelligunt ueritatem in uniuerſali, eos non ambulare ſecundum illam in particulari, quam ipſi facto non applicant. Et illud animaduerte quomodo illi dixerit coram omnibus: quia peccatũ publicum manifeſtè & palàm arguendũ eſt, ut præcipit ſcriptura, & ipſe B. Paulus: & hoc, ut amoueatur ſcandalum. Peccantes (inquit) coram omnibus argue. Et audi quid dixit.

De correctiõe publica.

Si tu cum Iudæus ſis, gentiliter uiuis, & non iudaicè: quomodo cogis Gentes iudaizare? Hic primùm nota, Gẽtiliter uiuere (ut hoc in loco propter ſubiectã materiam accipitur) ſignificat liberè, & ſine ulla legis alligatione ad cærimonias. Vnde ait: *Et non iudaicè*; ut pro eodem habeat *gentiliter*, & *non iudaicè*: ſimiliter intelligendo: *iudaicè*; pro ſuperſtitioſè uiuere, & non ſecundum legis obligationem. Alioqui, Gentiliter uiuere, in malam partem ſumitur, paſſim in ſcripturis. Apoſtolus enim alibi ait: Sicut Gentes quæ ignorant Deũ. Et perpendeat argumentum Apoſtoli contra B. Petrum, ut oſtẽdat illum non ambulaſſe ad ueritatem euangelij. Si tu, inquit, non ſeruas legis cærimonias, quas certò ſcis ſecundum euãgelium eſſe antiquatas: & hoc agis exiſtens Iudæus, quod longè eſt fortius, cum lex data ſit Iudæis non Gentibus: neque potes id iure facere, niſi ſcires legem eſſe ſolutã, & in CHRISTO IESV non eſſe ulterius Iudæũ, aut Græcum, ſed nouam creaturam. Quomodo inquàm tu qui hæc omnia noſti, cogis nunc ad Iudaiſmum Gentes, quibus nihil proſus erat cõmune cum Moſe, nec unquàm fuit? Hic eſt huius loci ueriſſimus ſenſus.

1. Theſſ. 4.

Sed multa cum propter hæreticos, ut eorum uitentur errores, tum ipſius ueritatis gratia, hoc in loco diligenter (preſſiore tamen ſermone) tractanda ſunt, quò ipſa euangelij pura ueritas pateat. Primùm ergo ſtatuendum eſt, legẽ Moſeos antiquatã fuiſſe per mortem ac reſurrectionem CHRISTI. Nunquid autem hoc omninò, ut etiam quæ ad moralia pertinebant, euacuata ſint, & non ſolũ cærimoniæ & iudicia? Reſpõdeo: Si lex ipſa conſideretur tanquàm Moſeos, quaſi Moſes ipſius ſit promulgator & autor, omninò ceſſauit lex, & per omnia: quia nihil illius legis faciendum eſt nũc, quatenus Moſes eam tradiderit, cum ipſemet Moſes aduenienti Domino noſtro & ſuo uero legiſlatori (qui eſt CHRISTVS legifer noſter) ceſſerit. Qua in re primũ ab hæreticis maximè diſtamus, qui impiè ac proterue negant adeſſe nobis CHRISTVM legiſlatorem, contra manifeſta ſcripturarum teſtimonia Iſaiæ, & Fratris Domini, & alia plura, quemadmodum alibi diximus. Si autem de nudis præceptis legis per ſe fuerit conſideratio, dicimus:

Quomodo lex dicatur ceſſaſſe.

dicimus: Quecunq; moralia fuerunt à Moſe præcepta, quæ includuntur in duobus illis præceptis charitatis, non ceſſaſſe, nec euacuata eſſe per mortem & reſurrectionem CHRISTI. In nouo enim ſtatu poſiti maximè tenemur diligere Deũ, & proximum noſtrum: & cuncta item agere, quæ pertinent ad horum implementum præceptorum, quæ decalogo continentur. Quod dum hęretici peſsimi ac pernitioſiſſimi inficiantur, nõne contra uniuerſam ſcripturam dogmatizant? Qui non diligit (ait Dilectus) manet in morte. Et quicunq; non obedit præcepto charitatis, nõ poſſidebit regnum Dei. De cærimonijs autẽ & iudicijs, & nominatim de circuncisione, dicimus hæc omninò & per omnia euacuata: nec tenetur illis uinculis quiſquàm, niſi qui uult ſponte aſtringi, ad propriam tamen damnationem. Illæ nanq; cærimoniæ iam euaſerunt mortiferæ: nec ullo pacto ſunt cum puritate euangelij admiſcendæ. Et quàmuis ad tempus ſint in Iudæis toleratæ propter infirmitatem eorum fidei, & longam aſſuetudinem: in Gentibus tamen nec ad horam. Tantummodo propter cõuictum prohibitus eſt eis eſus ſanguinis & ſuffocati. Et in hoc etiã impingunt pernicioſè hæretici, qui nunc liberas faciunt omnes cærimonias. Ideò aduertendum eſt magnopere, ne quis eorũ dolis ſe decipi patiatur.

Adhæc: Quoniam in cauſſis iuſtificationis, imò & in ipſa ratione iuſtificationis plurimũ atq; peſtilenter aberrant: Iccircò & hic breuiter admonendus eſt lector, primùm ab illis rationem uocis huius peruerti, cum dicant, iuſtificari non eſſe iuſtum fieri, ſed pro iuſto reputari, idq; per iuſtitiam CHRISTI. Itaq; uolunt eos qui iuſtificantur, iuſtos eſſe (ut ita dicamus) imputatiuè tantũ; quoniam fide apprehẽdunt CHRISTI iuſtitiã, qua fuit ille iuſtus, ut imputetur eis & per illam ſatisfaciant Deo pro omnibus peccatis quocunq; tempore & ſtatu ab homine perpetratis. At catholica fides multò aliter hac in parte docet: Ait enim hominem infidelem & iniuſtum, qui nunq; fuit in CHRISTO, per fidem gratis, non per opera legis quæcunq; iuſtificari uerè, non per imputationem: idq; formaliter per donũ iuſtitiæ quod infundit Deus, ut ſit nobis inhærens, & per illud uerè ſimus & dicamur iuſti, & non ſolùm reputemur. Et inſuper poſſimus per illud donum iuſtitiæ amplius iuſtificari ad effectum ſalutis. Quoniam & iuſtificari dicitur iuſtus, quùm per opera bona maius iuſtitiæ pondus acquirit, ut dignus habeatur corona iuſtitiæ, ſicut mandauit Dominus dicens: Niſi abundauerit iuſtitia ueſtra plusquàm Scribarum & Phariſęorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Et dilectus dixit: Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc.

Matth. 5.

Apoc. 22.

Fatemur tamen hoc iuſtitiæ donum, quo uerè iuſti efficimur & grati Deo, obuenire nobis propter iuſtitiam & merita CHRISTI, quæ nobis meruerunt hoc donum. Animaduertat igitur prudens lector & acutus, quantum attinet ad eam quæſtionem, Vtrum ex ſola fide, an ex operibus legis fiat iuſtificatio. Et primùm cõſtituat hominem ex iniuſto fieri iuſtum à Deo tãtum, ſecundum cauſam effectricem. Quia ipſe ſolus poteſt facere mundum de immundo cõceptũ ſemine. Deinde conſyderet, dum hanc iuſtificationẽ Deus in nobis operatur, aliquid à nobis ab illo requiri. Et multum intereſt ſi quiſita quęſtionẽ proponat. Quid requirat ab homine iniuſto Deus, ut illum iuſtificet? An uerò ſic. Quid eſt illud quod in nobis operatur Deus, quo iuſti ſumus? Si quis enim ad primam quæſtionem reſpondeat. Deus requirit ab homine iniuſto (ut illum iuſtificet) fidem formatam, id eſt, fidem cum charitate: ineptè & falſò reſponderit. Qui enim charitatem habet, iam iuſtus eſt. Similiter ſi reſponderit: Requirit opera legis ut iuſtificet, peruerſè reſponderit. Ab iniuſto quomodo opera legis bona fieri poſſunt? Rectè ergo reſponderit, ſi dicat: Requirit Deus fidem ſynceram abſq; dolo, quæ continet ante actæ uitæ pœnitentiam, & uotum ſacramenti ſuſcipiendi, & pactum Dei. Si enim ſic diſpoſitus homo fuerit, tunc à Deo iuſtificatur per infuſionem iuſtitiæ.

Attẽde lector, quia in hoc cõſiſtit plurium fallacia.

Et tum ſuccedit iſta alia quęſtio. Quidnam agit Deus in nobis? Et quid eſt illud quo formaliter iuſti ſimus? Reſpondetur: Infundit Deus donum illud charitatis & iuſtitiæ in corda noſtra. Vnum eſt enim donum, & illud eſt quo propriè ac formaliter iuſti ſumus. Eſt aũt qualitas cœlitus ueniens informans animam, per quam tales efficimur, & nominamur. Et illa eſt per quam habiles reddimur ad faciendum opera legis perfectæ. Dico legis charitatis, per quæ iuſtificati etiam amplius iuſtificamur. Prima namq; iuſtificatio eſt ad curſum & agonem: ſecunda ad brauium & coronam. Hæc eſt uera & catholica doctrina, quæ hæc ſigna gerit. Conciliat ſcripturas: cõuenit cum ſenſu eccleſiæ: in promptu habet ut reſoluat omnes hæreticorum argutias: & fideliter ſuſcepta facit animum quieſcere.

Signa doctrinæ catholicæ de iuſtificatione.

Nunc redeamus ad propria loci huius. Difficultas in litera ea naſcitur: quoniam Apoſtolus uidetur iniquè B. Petrum reprehendiſſe de illo errore, de quo ipſemet poterat coargui, ac eò ſeuerius increpari, quantò alios ipſe tanta fronte, & ipſum principem Apoſtolorum de eodem facto reprehendebat. Ecce enim in primis, Timotheum filium patris gentilis, cum primùm illum ſecum aſſumpſit, propter Iudęos circuncidit qui illis in locis reperiebantur. Et de ipſomet B. Paulo legitur, quõ raſit ſibi caput in Cenchreis: quia uotum habuerat. Adhæc ſuaſu B. Iacobi, cũ poſtmodo ueniſſet Ieroſolimam, purificauit ſe more Iudæorum cum his qui uotum habebãt ſuper ſe: & cætera cum illis uiſus eſt confirmare, quæ lex de Nazaręis præceperat.

Huius igitur argumenti efficacia motus B. Hieronymus, atq; ex ueterum ſententia ſcribens, negat uerã fuiſſe & ſeriam Apoſtoli Pauli in B. Petrũ reprehenſionem, ſed fictam atq; ſimulatã, & in ſpeciem propter Gentes: ut hypocriſis illa B. Petri, quę ualebat ad retinendum Iudæos, cũ non parum obeſſet Gẽtibus, moderaretur hypo-

criſi

criſi Pauli, quæ pro Gẽtibus faciebat, in & Iudæorum præiudicium inſtruebatur, ut ſic amborum ſimul collecta ſimulatio retineret tam Iudæos q̃ Gentes in CHRISTO. Quòd enim liceat interdum officioſè ſimulare, ſacræ literæ multis in locis permittere uidentur.

Contra hæc B. Auguſtinus aliquot argumentis, & ijs quidem ualidis inſurgit. Primò: Quia ſi hoc admittimus, B. Paulum animo ficto & ſimulato in ea reprehenſione uſum fuiſſe, duo ſequuntur abſurda. Alterum peccauiſſe illũ ita ſimulando: quoniam ſimulatio iſta non poterat fieri ſine culpa, cum ſub mendacio cõtineretur. Omne autem mẽdacium malũ eſt. Nec ſunt facienda mala ut eueniãt bona, Apoſtolo ipſo teſte & iudice. Quomodo igitur tantus Apoſtolus feciſſet contra doctrinam propriam? Alterũ abſurdũ iſtud eſt. Non ſolùm ipſe B. Paulus illud agens conuinceretur de mendacio, uerùm etiã (quod eſt nephãdiſſimum aſſerere) ſcriptura ipſa ſimiliter mendacij nomine argueretur. Ait enim quòd Petro reſtitit in faciem. Si autem non uerè reſtitit illi, ſed ſimulatè: falſa inuenitur ſcriptura quæ ait, quòd reſtitit illi. Reſiſtere namq; ſimulatè, non eſt reſiſtere. Bis igitur mẽdax inueniretur B. Paulus, qui tamen ſuperius proteſtatus erat: Ecce (ait) coram Deo quòd non mentior.

Adhæc, ipſa quæ ſubduntur uerba: *Quia reprehenſibilis erat*, ſi ſic habet litera, faciunt contra illud quod aſſeritur, ſimulatè reprehenſum eſſe. Si enim erat reprehenſibilis, cur ſimulatè reprehenditur ac non uerè? Alioqui reprehenſibilis iudicabitur, qui reprehendendi onus ſuſcipiens, non tamen ſeriò reprehendat uerè reprehenſibilem. Adhæc, & ibi ſubdit ſe uidiſſe quomodo non rectè illi ambularent ad ueritatem euangelij. Hoc autem uerùmne eſt, an falſum? Si falſum: mentitur (quod uel pronunciare horreo) ſcriptura: & ipſe tantus Apoſtolus iterum periurus inuenitur, qui dato iureiurando conteſtatus eſt ſe non mentiri. Si autem uerum, non ambulaſſe eos ad euangelij ueritatem: An (quæſo) tali in errore uerſabantur qui deberent ſimulatoriè reprehendi? Hoc ſi dicitur, nec uerè nec rectè dicitur.

Neq; uerò ſum neſcius ad id quod legitur: In faciem reſtiti; quid reſponderi poteſt, quemadmodum B. Hieronymus ſecundum ueteres exponit, ut ſit idem dicere; In faciem: quod in publico, ſiue in ſpecie, ideſt, non uerè, ſed apparenter. Quam reſponſionem (ni fallor) B. Auguſtinus non percepit. Sed hæc interpretatio minime recipiẽda eſt, quæ reuera militat contra totum B. Pauli conatum, qui maximè erat apud Gentes, ut perſuaderet inutilitatem circuncifionis, & cærimoniarũ legis. Qui ſi de ea re B. Petrũ ſimulatè reprehẽdiſſet, nedum ea debere tolli, ſed potius ſuo exẽplo perſuaſiſſet ſeruari. Quamobrem (ut paucis concludam) hic intellectus omnem totius epiſtolæ neruum infringit, ſi quis diligenter & rectè perpendat. Quæ nam præſentis (rogo) epiſtolæ eſſet & tanti uiri grauitas, in quo loquebatur CHRISTVS, & ipſe coram Deo ſe loqui tam ſæpe teſtatur, ſi confeſſus eſſet ſimulationem ſuam, & ſimul probaſſet illam B. Petri? Ac per hoc fidem noſtram ſiue initia fidei, ſimulationibus eſſe fundata ac firmata? Præterea, Reliqua oĩa quæ in epiſtola ſubduntur, huic interpretationi minime quadrant. Deniq; res ipſa & ratio ſatis demonſtrat, in B. Petro maiorẽ ac prudentiorem aliquantò circumſpectionem deſideratã, dum ſuo facto atq; exemplo cogeret Gẽtes iudaizare, cum id eſſet admodum periculoſum, neq; ullo pacto ferendum.

Quamobrem reſpondendum eſt iam argumentis. Et primùm quidem, quãtum ad illud uotum attinet, quo obſtrictus dicitur totondiſſe ſibi in Cenchreis caput, male opinor ad B. Paulum referri poſſe. Longè melius etiam ſecundũ literam applicatur ad Aquilam, ſi rectè animaduertas. Nec tam facilè perſuadebor B. Paulũ habuiſſe huiuſmodi uotũ. Illud uerò quod purificauit ſe B. Iacobi hortatione, cum quibuſdã Iudæis, ad nullum pertinet ſcandalum Gentium. Propter Iudæos enim fecit citra ullam Gentium offenſionem: quin uerius illud probatũ eſt, quod ipſe de ſe prædicauit. Omnibus omnia factus ſum ut omnes lucrifacerẽ: his qui ſub lege erant, quaſi ſub lege eſſem, non ignarus propter infirmos ſic ad tempus gratum fuiſſe Domino.

Maioris eſt momẽti argumentũ de Timotheo, qui erat ex patre gentili. Nã par uidetur & eadẽ ratio, quæ erat in Tito, qui cũ eſſet Gentilis, non debuit circuncidi. Verùm non abre ſcriptũ eſt, matrem ei fuiſſe hebræam. Quia enim religionis fauore proles religioſum ſequitur parentem, ut rectè colligitur ex cap. 7. ad Corinthios, ubi ſiue uir ſiue mulier ſit infidelis, ſanctificari dicitur per fidelem, ut filij non dicantur immundi. Item quia tunc nondum erat reprobata ſynagoga, ſed in Moyſe ſola reputabatur, & in CHRISTO etiam tunc gentilitatem præcedebat: ideò computatus eſt Timotheus, & habitus inter Iudæos. Vnde & ab infantia (ut de illo ipſe B. Paulus teſtatur) erat inſtructus in lege & ſacris literis: quem B. Paulus fuiſſe Gentilem nuſquàm docuit, ſed tantum de patre hoc dixit. Titus uerò qui merè gentilis erat utroq; parente gentili, ideò non compulſus eſt circuncidi. Quod uigilanter hoc in loco B. Paulus commemorans commonefacere nos uoluit, non ſolùm dicens illum circuncidi nõ compulſum, uerùm etiam rationem adijciẽs: Cũ eſſet Gẽtilis: ac ſi dixerit manifeſtè. Si fuiſſet Hebræus, fuiſſet utiq; circunciſus propter infirmos, ut eum honore ad tumulum deferretur ſynagoga. Et hoc ſatis quod ad literam pertinet.

Irruunt autem portæ inferi aduerſus Petrã multis modis circa literam ex hoc huius epiſtolæ loco. Et quidam B. Petrum non habuiſſe primatũ inter Apoſtolos nonnullis argumentis ſuadere nituntur. Nam, cum B. Paulus memoret columnas eccleſiæ, primò Iacobũ, deinde Petrum nominat: quod non feciſſet, ſi Petrus princeps Apoſtolorum fuiſſet. Et nunc haberetur pro re uehemẽter abſurda, ſi quis Cardinalis ante

Contra primatum circa literã ab hæreticis

Papam

Papam nominaretur. Secundò patere aiunt,
nõ fuiſſe B. Petrũ uniuerſalem Epiſcopum: quia
illi credita fuit cura in circuncisionem, & Paulo
in Gentes. Tertiò quia reprehẽditur ab ipſo
B. Paulo. Non eſt autẽ minoris maiorem repre
hendere, præſertim Papam. Adhæc probare
nituntur quidam nequiores ex hoc loco, B. Pe
trũ errauiſſe in fide, ut concludant multò magis
& Papam errare in fide poſſe (contra quam ta-
men concluſionem aſſeritur uniuerſaliter à Ca-
tholicis, & recta doctrina) & hinc uolũt ſequi, cõ
cilium eſſe ſupra Papam. Vnde & adijciunt pri
mum Apoſtolorum & ſeniorum concilium, ubi
Iacobus confirmat ſententiam Petri: imò ipſe di-
cit ſe iudicare. Et ipſa pronunciatio fit nomine
totius concilij, & non B. Petri ſolùm.

Pro cuius rei intellectu, ut ordine reſpon-
deamus ad obiecta. Primum, ſi iccircò arguunt,
B. Petrũ non habere primatum, quia illi antefer
tur Iacobus in litera, dum res exponitur: Etiã di-
cere, CHRISTVM non fuiſſe primum reſpectu
B. Pauli & Apollo: quia ſimiliter poſtponitur, cũ
(ut uidimus) narratur quoſdam dixiſſe: Ego ſum
1. Cor. 1. Pauli, ego Apollo, ego Cephas, ego CHRISTI.
Et quodam in loco Beatiſsima VIRGO poſt
Act. 1. Apoſtolos memoratur. Sed dicet quis ad-
uerſum nos parum pius & religioſus, qualis Era-
ſmus, & Lutherus. Si hoc inualidũ eſt argumẽtũ,
cur uos hoc uno maximè utimini, quo ſtatuatis
primatum eius? Nam quia in cathalogo primus
ponitur Petrus, ideò illi primatum aſſeritis. Sed
oſtendunt qui ita dicunt, ſe non percepiſſe uim
argumenti. Non enim Doctores noſtri ob eam
tantum cauſam arguunt fuiſſe primum B. Petrũ,
quia primò enumeratur: ſed quia cum primo lo-
co enumeratus eſſet, & poſitus primus, etiam pri
mus uocatur. Non ex hoc quòd poſitus eſt pri-
mus, ſed ex hoc quòd iam poſitus primus, etiam
hoc nomine nuncupatur & honoratur. Dicit .n.
Matth. 10. Euangeliſta: Primus Simon Petrus, ex quo eius
primatum non ab re colligimus. Aliud eſt enim
primò poni in narratione: Aliud eundem etiam
aſſeri primum in dignitate & iuriſditione.

Quòd ſi quis etiam quærat. Quare hîc Pe-
tro præponitur Iacobus in narratione, nec eſt ei
Cur Petro præpoſitus Iacobus. ſeruata ſua dignitas? Reſpondeo. Non eſt præ-
poſitus Iacobus Petro, ſed Cephæ, ideſt, homini
illi, non ut erat Petrus & Papa, ſed adhuc ut Apo
ſtolus circũciſionis: quoniã Iacobus erat epiſco-
pus Ieroſolymitanus, & in hoc maior Petro, non
conſiderato primatu illius. Conſideret lector &
probet ſi placet. Non enim puto B. Paulũ
hoc in loco nomen ſine cauſa mutaſſe, ut modo
gentiliter Petrum, modo ſyriacè Cepham nuncu-
pauerit. Quod & dedit occaſionem errori: quo-
niam inde putarunt quidam (ut dixi) hunc fuiſ-
ſe alium quendam Cepham, non Petrum Apo-
ſtolũ: qui ſic euadebant, ut à blaſphemijs potius,
quàm ab argumentis Porphyrij ſeſe uindicarent,
B. Paulo arrogantiam obiectantis, qui auſus
eſſet arguere ſuperiorem. Sed nihil neceſſe erat
ad id commenti confugere, quod ex nullo ſcriptu-
ræ loco fulciri poteſt. Dicẽdum potius eſt; Nihil
mirum ſi à principio in fauorem Iudęorum non-
dum reprobatorum, & nec dum ſtatuta B. Petri
cathedra firma, Iacobus eorum epiſcopus hac
prærogatiua donatus eſt. Nam & ob iſtam cau
Cur B. Iacobi epiſtola prima inter canonicas. ſam non ſine Dei nutu (ut exiſtimo) Iacobi epi-
ſtola inter ſeptem canonicas primum ſibi locum
uendicauit. Vnde meritò B. Hieronymus (ut in
epiſtola ad Rom. attigimus) in quoſdam ſuccen-
ſuit, qui inuertentes ordinem ab eccleſia antiqui-
tus præſtitutum, epiſtolas B. Petri præpoſuerũt
epiſtolę B. Iacobi, propter prę excellentiam Pe-
tri: non conſiderantes myſterium. Decebat enim
prius doceri Iudæos ab epiſcopo ſuo: quoniam
ipſi priores eſſe debebant in donis. B. uerò Pau
lus doctor gentium poſtpoſuit illos gentibus, ut
agnoſceremus & hac in parte myſteriũ ab ipſo-
met explicatum, poſt intratam gentium plenitu-
dinem, tunc omni Iſraeli ſalutẽ quoq; adfuturã.

Ad ſecundum rectè dicimus, minime ſe cum
B. Petro comparare B. Paulum in autoritate &
iuriſditione: ſed tãtum in Apoſtolatus officio, &
prædicationis cura, per Dei prouidentiam illis ita
diuiſa, ut B. Paulus inter Gentes magna operare
tur: Petrus uerò inter Iudęos. Neq; enim fieri po
terat ut B. Petrus per ſe prædicaret ubiq;. Vn-
de neceſſariũ fuit ut curã Apoſtolatus partirent.
Nec per eiuſmodi diſtributionem, autoritatem
primariam & iuriſditionem à ſe auocauit. Re-
prehendit ergo Paulus Cepham, non Petrum,
ideſt, illum ut peculiariter Apoſtolum Iudæorũ
nimis pro Iudæis zelantem: non autem ut Papã
& omnibus ſuperiorem, & curam omnium ſibi
creditarum ouium adminiſtrantem.

Ad tertium, Nihil prohibet minorẽ autori-
tate interdum ſuperare maiorem, ſapientia &
prudẽtia. Et hac circũſpectione dari multi docto-
res & aduocati poſſunt, ſciẽtia ſuperiores multis
iudicibus & iuri dicũdo præfectis, nec tamẽ prio-
res illis poteſtate ac iuriſditione. Sic ergo repre-
hendit Apoſtolus B. Petrum, non tanquàm ante
celleret ſcientia, ſed ut circunſpectior, & ad ſcien-
tiæ legitimum uſum rectius ambulans. Quod
ſi arguatur (ut Porphyrius perfidus arguere nõ
eſt ueritus) de arrogantia Apoſtolus Paulus,
cum eius non uideantur eſſe partes, qui minoris
ſit autoritatis, maiorem reprehendere, præſertim
tanta aſperitate, & cum reſiſtẽtia illa in faciem.
Reſpondetur. Imò uerò & poteſt, & debet fieri:
uerumtamen à perſona idonea, cum res in perſpi-
cuum fidei præiudicium uergit. Eo nanq; tempo
re & caſu omnes reddimur pares.

Ob iſtã cauſam uult Deus ſũmo Pontifici adeſ
De officio Cardinalium. ſe aſſiſtentes, & à conſilijs graues ſcientia, om-
niq; uirtutum genere præditos uiros (quos Car-
dinales uocamus) ut & eorum utatur conſilio ſi
opus ſit, & ſcientia, & admonitionibus: & dum
res grauioris præiudicij occurrerit, etiam durius
obſiſtant, eiq; in faciem zelo Spiritus accenſi, ſi
opus fuerit reſiſtant. Nam Deus in egregium po
ſteris exemplũ permiſit, ut id in tam magnis Apo
ſtolis accideret. Et Paulus quidem exemplum

pręberet

præberet zeli & fiduciæ, etiam ad corrigendum ſuperiorem. Petrus uerò humilitatis & reſipiſcentiæ ad recipiendum ab inferioribus factam correctionem, & ad mutandam ſententiam.

Quod ſi quis obijciat. Non omnes Pontifices ſunt Petrus, qui manſuetè audiant bona conſilia, quàm uolunt carni complacere & ſanguini. Illud cogitare debet, nulli ab officio ſuo eſſe licitum deſiſtere, propterea quòd alius non impleat ſuum. Videat ergo ne illud; Væ, multos maneat quod Iſaias aiebat, Væ mihi quia tacui. Quę non rarò excuſatio eſt declinans in peccata. Multa .n. à Pontificibus facta nouimus indigniora, quibus ſi ij qui uidentur columnę eſſe, apertas ſuas ſententias, & naſciturum inde ſcandalum oppoſuiſſent & erroris grauitatem, non lugeret puſillorū ſcandala pia mater eccleſia. Sed ferè omnia præpoſtero ordine conuerſa ſunt. Pauciſſimi ſunt qui audeant: Plures qui ueritatem Dei in iniuſtitia detinent: Aſſentatorum non eſt numerus. Sed porta bonus iudicium, quicunq; ſint illi.

Hoc uerò in loco illud inſuper notandū eſt, & ex ipſius Porphyrii annotatione corrigendum, notum fuiſſe, & ſine ulla controuerſia receptum, B. Petrum fuiſſe Principem Apoſtolorum. Hoc enim ſumit in argumento ſuo Porphyrius tanq; principium & dignitatē apud Chriſtianos: quod nemo Catholicorum illi negauit. Hoc aduerſus eos ſit dictū, qui audent dicere hunc primatū fuiſſe ab Imperatoribus Romanis conſtitutum. Certum eſt enim Porphyrium, antequam ullus eſſet Imperator Chriſtianus, in philoſophiæ profeſſione claruiſſe. Erat igitur, & fuit, & erit ſemper (uelint nolint perfidi) hoc conſtantiſsimū in eccleſiā, B. Petri & ſucceſſorum primatū, illis fuiſſe à CHRISTO conſtitutū. Et uix ullus eſt alius fidei noſtræ articulus adeò firmus & ſtabilitus, qui tot habeat teſtimonia ex Patribus, & ipſa quidē robuſtiſsima cōſuetudine atq; uſu perpetuo.

Porrò quod à quibuſdam aſſeritur; B. Petrū in fide errauiſſe: & hinc educunt, Papam etiam in fide poſſe errare, Cogit nos hoc in loco plures conditiones & B. Petri, & ſedis eius, paucis per-

Concluſiones pro priuilegio Petri, & primæ cathedræ. ſtringere ac reducere in concluſiones. Prima ergo ſit. B. Petrus, id eſt, illa B. Petri perſona ex illo tempore quo fuit Pontifex, non potuit amittere fidem. Rogauit enim pro eo peculiariter Dominus, ne deficeret fides eius. Et ne putaretur rogaſſe pro ſede illa tantum, non autē pro perſona, uocauit eū nomine ſuo illo antiquo Simō.

Luc. 22. Sic enim ait B. Lucas. Ait autem Dominus Simoni. Simon, ecce Satanas expetiuit uos ut cribraret ſicut triticum. Ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Pro te, uidelicet Simone particulariter. Et certè hoc decens erat, ut qui primus eligebatur CHRISTI Vicarius, ſuper quem ædificanda erat eccleſia, nequaq; ullo modo à fide poſſe deficere.

Secunda concluſio (quā ego ueram credo). Sicut ille non ſolùm non potuit in fide deficere, ita nec errare in fide, id eſt, aliquam falſam concluſionem tenere, quæ pertineret ad fidem. Aliud eſt enim errare in fide: aliud eſt deficere in fide, uel à fide. Deficit homo à fide uel in fide, cum infidelis efficitur, & fidem ipſam negat & repudiat. Errare autem circa rem fidei etiam fidelis poteſt, dum tamen non ſit in errore pertinax. Et licet ita res ſeſe habeat, non propterea exiſtimo B. Petrum errare in fide potuiſſe, cum eſſet conſtitutus Domini electiōe magiſter fidei: & ab initio oportuerit ſtatui perfectum paſtorem ac magiſtrum, quæ eſſe ne fidei apprimè ſcientem: quia ex eius ore omnes oportebat illā accipere. Quin & de omnibus Apoſtolis hoc piè & cum magna ratione putandum eſt, ut non ſolùm non poſſent deficere, ſed nec errare in fide: quoniam promiſſus erat illis affuturus ueritatis Spiritus, omnem eos ueritatem edocturus.

Tertia concluſio. In actis & geſtis B. Petri potuit eſſe aliquid (ſicut uerè fuit) quod non eſſet ſecundum ſcientiam ſuæ fidei, unde poſſet aliquid ſcandali contrahi & erroris in alijs, circa ea quæ ſunt fidei: quemadmodum in caſu propoſito accidit. Sciebat enim procul dubiò B. Petrus uniuerſaliter legem iam eſſe per CHRISTVM impletam, & conſequenter abolitas eſſe cærimonias. Nā hac de re pleniſsimè fuit à CHRISTO inſtructus, ut conſtat ex uiſione lintei. Verū cum hac ſcientia illud quoq; ſciebat, ad tempus eſſe tolerādos Iudæos, ac uelut pueros non derepentè ablactandos. Quin imò ut eleganti exemplo B. Auguſtinus illuſtrat, & iuxta ſcripturas (quanquàm Eraſmus hoc fatuè atq; inſipienter irrideat, ut multa ſolet) erat ſynagoga cum aliquo honore ad ſepulcrum efferenda, & cum fletu: ſicut fleuerunt Moſen Iudæi in campeſtribus diebus triginta, & Dominus ſepeliuit eum, ut eius memoria nuſq; appareat. At Ioſue non fleuerūt, ſed ipſi ſepelierūt eum. Quæ quidem hiſtoria incluſum gerebat hoc myſterium quod carnales Iudæi excæcati non uident.

Cum igitur iſta optimè ſciret B. Petrus, ut ſcandalum tamen uitaret, ferebat Iudæos ſuos in ea carnalitate manentes, ne infirmæ illorum fidei (quę nondum ſolidas egerat radices) noceret, ob inueteratam ferè in illis cærimonijs aſſuetudinē, repentina mutatio. Itaq; cum illis oſtendebat ſe *In quo error Petri.* quodammodo legis eſſe obſeruatorem. Sed eum in hoc uerſatus eſt errore, dum hāc pietatem atq; indulgētiam, plus quàm ratio poſtularet, nimium produxit. Non enim ex altera parte animaduertebat, cum Iudæorum infirmitati proſpectū uellet, ſcandalum perſpicuum à ſe porrigi gentibus, à quibus ſe corā Iudæis ſubſtrahens (quantumuis ſimulatè) oſtendebat facto ipſo atq; exemplo, cum ipſe talis eſſet (ut paulò ante diximus) ad quem omnes reſpicere, & à quo exemplum capere deberent, oſtendebat, inquam, gentibus uerè legem retinere adhuc ſuam integritatem & uigorem, & ſeruandam ipſis gentibus, cum uiderēt Principem fidei non communicare ſe illis ob iſtā ſolum gratiam, quòd non ſeruarent legem. Et hinc ob iſtam quandam incircunſpectionem, naſcebatur in alijs error fidei, licet non in B. Petro. Et

cum

cum non eſſet hoc tolerandum mox à Domino Deo prouiſum fuit per B. Paulum, qui huic malo occurreret, & reſiſtendo mederetur.

Error ergo in B. Petro fuit cuiuſdam incircunſpectionis, non fidei. Ex illa tamen incircunſpectione ſequebatur error magnus in fide, non in ipſo, ſed in Gentibus. Hunc autem eo tempore minus animaduertebant B. Petrus & Iacobus, qui toti intenti curare peculiariter Iudæos, proprium miniſterium honorificare ſtudebant. Sed zelus ille moderandus erat, qui alijs Chriſtianis plurimum detrimenti afferebat. Animaduertit hoc Beatus Paulus Gentium doctor honorificans & ipſe erga ſuos miniſterium proprium, ſed prudenter & cum æquitate. Neq; uerò exiſtimandum, graue fuiſſe B. Petri peccatum: quia talis incircunſpectio humana fuit, & ex bona charitatis radice profecta. Vitabat enim ſcãdalum Iudæorum: ne periclitarentur immaturi adhuc, & in fide admodum teneri, qui Moſaici nominis eiuſq; legis tam citò obliuiſci non poterant. Atqui paulatim erant & cum magna moderatione ad integram euangelicæ ueritatis puritatem ſuauiter pertrahendi. Quòd ſi quis in bonam piæ interpretationis partem pendére uoluerit, non magnoperè mirabitur B. Petrum eò erga ſuos progreſſum fuiſſe. Euenire ſiquidem frequenter ſapientes homines conſiderarũt, dum quis diligentius atque perfectius unum malum deuitare laborat, fieri ut in aliud nonnunquàm improuidè impellatur: & talis ex rei anguſtia excuſatur. Eò enim deducta iam res erat, ut alterum neceſſariò oporteret euenire ob quorũdam Iudæorum curioſitatem & audaciam, qui clàm explorabant et ſerutabantur libertatem Apoſtolorum & Chriſtianorũ. Excuſabilius itaq; B. Petro fuit in eam partem pendére, ne illi ſcandalum pateretur, quorum curam gerebat. Quare uel nullum fuit B. Petri peccatum (quod rectius puto) uel admodum leue, & omni uenia digniſſimum. Imò quia ex mera charitate, & ſalutis eorum deſiderio omnia illa faciebat, non dubito quin & ea parte quoq; meruerit. Ne fuerit munificentior erga obſtetrices Deus, quæ ex officioſo mendacio laudem ab illo & præmia retulerũt, non quidem de mendacio ipſo, ſed de officio, cui tamen coniunctum fuit mendacium. Pari pietate ſentiendum eſt de B. Petro. Verùm quia illud factum afferebat magnum (ut diximus) præiudicium ueritati fidei, quam ipſe norat, & non magnoperè (cogitatione ad Iudæorũ utilitatem abſtractus) aduertebat, ideò reprehenſum illum oportuit.

De quolibet autem alio Papa, præter B. Petrũ, prima concluſio iſta ſit. Nihil prohibet Papam errare etiã in fide, ac deficere: Tametſi quidam nouitij ſcriptores auſi ſint præter communem doctorum ſenſum, oppoſitum defendere: Quos ipſi libenter ſequeremur, ſi cum ratione poſſemus: nec ulla nos reprimeret antiquorum autoritas. Nec enim noſtra ſapientia fingenda ſunt priuilegia, ubi nequaquàm ſunt neceſſaria. Iſti autem periclitari fidem putant, ſi contingeret errare Papam in fide. Quod longè abeſt à uero. Non enim quiſquàm tenetur credere, quæ ipſe Papa credit: ſed quod ipſe Papa profitet & docet, ac mandat legitimè eſſe credendũ. Non aũt permittit Deus Papam ullum, etſi in errorem pernicioſum inciderit, illum tamen de cathedra docentem confirmare, & mandare recipiendum tanquàm rem fidei. Quinimò cum caſus iſte euenerit, Papam in hæreſi lapſum fidem amittere, etiam ipſum ſimul cum fide amiſiſſe papatum nõ eſt dubiũ, ut ſcriptura probat: quia infidelitas repugnat ſubſtãtiæ tanti ſacerdotij. Vnde dicimus, licet hæreſis non palàm appareat, ipſo tamen iure eum deſinere eſſe Papam. Gerere autem ſe pro Papa poteſt, & coram hominibus eſſe, donec manifeſtetur hæreſis, ut deponatur. Et hic caſus eiuſmodi eſt, ob quem Papa poteſt deponi. Qua ſententia non à Papatu excluditur (quo iam ipſo iure ob perfidiam priuatus fuit) ſed ſolùm ab adminiſtratione: quãquàm Occhan, et Caietanus in libro de autoritate Papæ & concilij aliter docuerunt. Verùm Caietanus retractans hoc ipſum, aliter poſtmodo, & rectius ſcripſit, in opuſculo de Primatu Petri ad Leonem Decimum.

Secunda concluſio ſit. Papa ut Papa, ideſt, ſedendo, & legitimè (iuxta ritum utendi claue ſcientiæ ſibi ſingulariter commiſſa) determinando rem fidei, non poteſt errare, ita ut decidat aliquid contra fidem. Non autem datur iſte caſus ob ſingularem Dei prouidentiam, ſcilicet ut uerus Papa, aut etiam qui per ignorantiam inuincibilem uniuerſaliter putatur uerus Papa, licet non ſit, directè quicquam determinet, & proponat eſſe credendum ex fide, quod eſſet error. Quod priuilegium, ſedis illius eſt, non perſonæ. Datum enim eſt illi, non quidem propter illum, ſed propter eccleſiam. Sicut quilibet ſacerdos ſacrificans, ſi ſeruet ritum ab eccleſia præſtitutum, intendens illud facere quod facit eccleſia, etiam ſi fuerit infidelis, ſacrificabit. Nihil tamen prohibet (de Papa loquor) poſſe illum aliquid per modum ſtatuti ac præcepti uel falſum, uel iniquum decernere, ſicut nonnunq; accidit: ita ut inueniantur decreta Pontificũ nonnulla & uaria, et inuicem contraria. Sed quicq; ex fide credẽdum ꝓponere, & aſſerere eſſe ex fide, quod non ſit ex fide, nec iſtud fecit unquàm, nec ullus Papa facere poteſt. Deus etenim hic ne faciat aſſiſtit, non quidẽ propter illum, ſed (ut dixi) propter eccleſiam.

Veruntamen ſeriò aduertendum eſt, duplici modo fieri poſſe determinationem. Et uno quidem modo, Verbo. Alio uerò modo, Facto ipſo & uſu. Sicut duplex eſt lex. Vna quæ conſiſtit in dictando, & ſit ſcripto, ita ut legi poſſit: Alia quæ conſiſtit in moribus, quando quid conſuetudine firmatum eſt. Et quia nulla lex robur habet & uim præcepti, niſi iam firmata ſit: Tunc dico non poſſe eſſe errorem in re determinata circa fidem, quando ita ſit determinata, uel expreſſis uerbis in modum ſententiæ, uel conſuetudine, ut uel clarè appareat, uel tacitè ſubaudiatur hoc præceptum, quod omnes ita credere & ſen- *Duplex determinatio.*

tire debeant, ſicut eſt determinatum. Quare in propoſito. Quia illud Petri factum, ſi diutius fuiſſet toleratum, & ſic uerſum in conſuetudinem, tanquàm uim legis obtinuiſſet (quandoquidem ab eo Paſtore fiebat, cuius erat declarare, proponere, ac mandare cæteris, quæ ſint credenda) Ideò non permiſit Deus tranſire incorrectum, ne inde ſumeretur exemplum & efficax argumentum pro re falſa in fide. Quanquàm reuera illud non faciebat B. Petrus ut uniuerſalis Paſtor intendens obligare fideles, & illo ſuo facto determinare id eſſe uerum, quod eſſe falſum ſciebat. Sed quia ex facto illo colligi aliquo modo potuiſſet ille error ad fidem pertinens. Ideò Dominus citò (ut diximus) occurrit per Apoſtolum Paulum. Qua in re declaratur prouidentia Dei magna, ne ullus poſſit error in eccleſia circa fidem obrepere, tanquàm à Papa determinatus.

Quamobrem hic locus non ſolùm non ſeruit aduerſarijs: ſed contrà, in noſtrum potius fauorem totus conuertitur, qui falſam à Pontifice dari in fide determinationem inficiamur. Hæc igitur pauca ſi conſiderentur, & illud rectè intelligetur, quid ſit: Papa errare non poteſt, idest, ut Papa, ut doctor fidei, ut ſedens in cathedra, & proponens aliquid, & præcipiens illud credendum eſſe, quod non ſit ſecundum fidei ueritatem. Ne autem illud faciat, aut potius ne illud efficiat, prohibet Deus, non propter ipſum (ut diximus) quem nihil uetat eſſe malum & errare, ſed propter eccleſiam ſuam, in qua oportet eſſe illibatam fidei doctrinam, ut ipſa uerè intelligat & quid credendum, & quid ſperandum, & quid per dilectionem operandum ſit: quæ ſi non credat ſic edocta, & ſperet, & operetur, nihil habeat excuſationis apud Deum, ſed illa exprobatione opprimatur illi os, quam dixit Dominus. Quid debui facere uineæ meæ, & non feci?

Pro aſſiſtentia Spiritusſancti primæ cathedræ.

Iſa. 5

Poſtremò, Quod producebatur de concilio antiquo, nihil prorſus facit in diminutionem cathedræ Petri. Neque ibi obſtat B. Petri dictum à Iacobo confirmatum: quia illa confirmatio in diſceptatione fuit, non autem poſt ſententiam & definitionem datam. Nec obſtat ſi ibi B. Iacobus dixerit: Propter hoc ego iudico &c. quia eſt iudicium duplex, Vnum authoritatis & poteſtatis: Alterum uerò certæ ſcientiæ. Hoc poſtremum ſcientiæ iudicium poteſt eſſe in multis, qui non ſint Petrus, idest, Papa. Imò ſæpe uſu euenit, dari poſſe aliquem Epiſcopo Romano longè doctiorem: qui talis habebit ſcientiam multò maiorem & clariorem, ut poſſit cognoſcere & iudicare quod uerum eſt, nec tamen propterea habebit ſcientiæ clauem, quæ ſecum fert decernendi poteſtatem. Alioqui conſidera (quæſo) mecum ſtultorum inſipientiam. Si enim quia dicat B. Iacobus; Ego iudico; intelligunt de iudicio iuriſditionis & poteſtatis: profectò hoc ſuamet ipſi ſententia deferunt Iacobo, quod negant eſſe dandum Petro. Quo quid abſurdius, cum iſtud ſit inauditum? Nam ubi, et quando accepit hanc Iacobus poteſtatem, ut iudicaret ſuper alios.

Adhæc, patet ſententiam eo tempore fuiſſe nomine uniuerſæ ſynodi latam. Nec id uila in re autoritati B. Petri quicquàm detrahit. Nos enim defendimus in legitima ſynodo eſſe omnem authoritatem: quia in ea Petrus eſt ſemper, & à Petro tanquàm à capite proficiſcitur. Et nihil uirium illud habet, à quibuſdam minus circumſpectè adiectum: quoniam ſcriptum eſt de Apoſtolorum collegio, qui miſerunt in Samariam Petrum & Ioannem. Vt ſic eliciant Apoſtolorum collegium maioris fuiſſe quàm Petrum, qui ab illo mittitur, autoritatis. Mittere enim authoritatem & (ut ita dicam) maioritatem in mittente ſupponit: & econtrariò, in eo qui mittitur inferioritatem. Nos uerò reſpondemus, non quidem nonnullos imitati, qui negant hoc ſumptum, cum Spiritusſanctus mittatur à Filio, cui tamen eſt æqualis. Nam in his inſtantijs eſt ſaltem authoritatis maioritas. Maior eſt enim authoritate Pater quàm Filius: & Filius maior quàm Spiritusſanctus ratione originis. Sed reſponſio noſtra hæc eſt, Petrum ſiue Papam conſiderari multipliciter poſſe, uidelicet, ut homo eſt, ut ouis CHRISTI eſt, & ut quiddam pertinens ad eccleſiam, ſicut unumquodlibet aliud CHRISTI membrum iuuando corpori obligatum. Et iuxta hanc conſiderationem, haud dubium Papam ſynodo ſubijci, quia ſibiipſi: & ſic miſſus fuit à ſemetipſo aliter atque aliter conſiderato, ut minor erat, & maior. Nam & dum peccata ſua confitetur, & poteſtatem dat audienti ſuper ſe, minor eſt ea in re ipſo ſacerdote audiente, ac ſeipſo ut Papa eſt. Denique uerba quæ locutus eſt in ea ſynodo B. Petrus, manifeſtum eius primatum probant & magiſterium, cum in hunc modum ſit elocutus. Viri fratres, Vos ſcitis quòd ab antiquis diebus Deus inter nos degit per os meum audire Gentes uerbum euangelij & credere. Quis hoc poterat dicere? Nam ſi poterat hoc alius, cur ille ſibi hoc uendicauit ſingulariter de ſe teſtatus, & aiens; per os meum; & non dixit: per os noſtrum? Cur B. Paulus hoc audiens tacuit, & honorare neglexit miniſterium ſuum, cum tamen eſſet Magiſter & Apoſtolus gentium, & non reſtitit illi in faciem, qui falſò ſibi un autoritatem decernendi abſolutam arrogabat? An credendum in eo concilio talem uel ignorantiam, uel metum, ſeu aſſentationem erga Petrum fuiſſe, ut nullus prorſus errorem illum Petri auderet corrigere? Quæ cum abſurdiſſima ſint, & hæreticorum ueteri odio ſedem Apoſtolicam proſequentium commenta, facile nos qui ueritatem et amamus, & libenter defendimus, prorſus debemus contemnere.

Papa multipliciter conſideratur.

Itaque dicendum, quæ B. Petrus proferebat, ea ad iuriſditionem ſui Papatus attinebant, quam illi ab ipſo CHRISTO datam recenti memoria Apoſtoli ipſi, & tota pura illa eccleſia optimè nouerant: ideò aſſenſere omnes penitus, & Petri determinationem amplexi ſunt: quæ & ad gentes tranſmiſſa, maximam eis lætitiam attulit, ut habetur in Act. Apoſto. licet quidam illum locum inepta

inpta interpretatione fruſtrà eneruare nitantur.

Denique multis modis comparari poteſt Petrus ad alios, & ad ipſummet concilium. Erat enim quis CHRISTI erat diſcipulus: erat ſacerdos: erat epiſcopus: erat Apoſtolus: fuit & Papa, & CHRISTI Vicarius: & in hoc cunctis eminuit. Circa alia uerò uel æqualis fuit cæteris, ut in eo quòd ſacerdos & epiſcopus. Nam æqualem paremq; cum cęteris ſortitus eſt poteſtatem. Porrò quis eorum maior fuerit in miniſtrando fortiter ac fideliter, non eſt noſtrum (nec ad rem pręſentem ſpectat) iudicare. In ipſo quidem Apoſtolatu quoad dignitatem, par cæteris fuit B. Petrus: quoad fructũ uerò & laborem, minor Apoſtolo Paulo, qui reliquos omnes laborum tolerãtia & magnitudine uicit. At in Pontificatu uniuerſali ſolus ipſe cæteros præcedit: cui dictum eſt ſoli, Paſce oues meas. Et ideò ad ipſius tribunal deferuntur cauſæ maiores & uniuerſales, ut eas cognoſcat atq; decernat. Ipſe concilia congregat, ipſe probat, ipſe reprobat. Ipſe canonizat ſcripturas, & reprobat. Canonizat ueros ſanctos, & reprobat falſos. Apoſtatas diſcernit ac hęreticos, & anathemati ſubdit. Ipſe etiam doctrinas diſcernit, has commendans & recipiens, illas uerò uel ut apocryphas repudiat, uel ut peſtiferas etiam damnat. Interpretatur cum authoritate ſcripturas: ut omnibus neceſſe ſit eius interpretationem, quam facit determinando, recipere. Ipſe regulas ſtatuit Apoſtolicas. Ipſe regulares uitas approbat: conuenticula autem noxia diſſoluit. Ipſe creat epiſcopos, confirmat, & (ubi opus eſt) exautorat. Reges de ſede exturbat, cũ eos rebelles & contumaces experitur, aut exurgentes aduerſus ueritatem ſummi omnium regis CHRISTI. Hæc autem omnia in ædificationẽ, non in deſtructionem, de quibus (ut dixi) alius eſt, & proprius diſſerendi locus.

Quæ ſunt ſummi Pontificis propria.

Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores. Scientes autem quòd non iuſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem IESV CHRISTI. Et nos in CHRISTO IESV credidimus, ut iuſtificemur ex fide CHRISTI, & non ex operibus legis. Propterea quòd ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro. Quòd ſi quærentes iuſtificari in CHRISTO, inuenti ſumus & ipſi peccatores: nunquid CHRISTVS peccati miniſter eſt? Abſit. Si enim quæ deſtruxi, iterum hæc ædifico: præuaricatorem me conſtituo. Ego enim per legem legi mortuus ſum, ut Deo uiuam: CHRISTO confixus ſum cruci. Viuo autem, iam non ego: uiuit uerò in me CHRISTVS. Quòd autem nunc uiuo in carne: in fide uiuo Filii Dei qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me. Non abiicio gratiam Dei. Si enim per legem iuſtitia: ergo gratis CHRISTVS mortuus eſt.

Nos natura Iudæi &c. Hoc in loco inſurgit B. Paulus egregiè aduerſus illam Galatarum perſuaſionem, qua erant à pſeudoapoſtolis imbuti, oportere per omnia ſeruari legem Moſeos. Arguit autem ſic ab uſu magnorum Apoſtolorũ, & ab eorum fide qui erant columnæ. Et hoc primum ſumit tãquàm certũ, ipſos Apoſtolos ſummos & primarios legem non ſeruaſſe, cum tamẽ eſſent natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores, tametſi indigentes gratia Dei ſicut cæteri. Nos, inquam, uidelicet Apoſtoli qui electi ſumus ad fundandam fidem, quos impoſſibile eſt aberrare propter uerbum Domini, qui dixit de Spiritu, quia docturus eſſet eos omnem ueritatem, ſcilicet pertinentem ad fundamenta eccleſię. Nam fundamenta Dei oportet omninò ſtabilia eſſe. Nos igitur tales licet Iudæi ſimus, & natura quidem Iudæi, ad quos maxime pertineret ſeruare legẽ, niſi eſſet abolita: credimus tamen, ideſt, confidentiam noſtram nacti ſumus in CHRISTO IESV per fidem, non in obſeruationibus legis. Et quare per fidem? niſi quia reuelante CHRISTO ſciuimus ex fide CHRISTI nos iuſtificari, & non ex operibus legis? *Propterea quòd ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro*, Ideſt, nulla caro. Caro enim non uiuificatur, niſi per ſpiritum. Spiritus autem non uenit niſi ex fide: iccircò ad iuſtificationem hanc noſtram, quæ eſt iuſtificatio uera coram illo, non corã hominibus, elegimus uiam per fidem. Cũ igitur hoc ex certa ſcientia agimus: non quidẽ perinde atq; hi qui ex fragilitate non ſeruant mandata, ſed ſcientes quòd non iuſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem IESV CHRISTI: profectò uos qui debetis nos ſequi, etiam abſq; ſcrupulo hoc debetis recipere. Vide igitur ut rectè ab ipſo Apoſtolorum facto arguit, quod à certa ſcientia ueniebat. Nam ad eos pertinet quod ait. *Nos natura Iudæi:* Non enim uniuerſaliter poterat attinere hic ſermo ad Iudæos: quoniã ad hunc intellectum falſus eſſet, propterea quod magna Iudæorum pars aliter ſentiebat & ſeruabat, eorũ etiam qui uenerant ad euangelicam fidem.

Doctrina de iuſtificatione.

Ioa. 16.

Quòd ſi quærentes iuſtificari in CHRISTO, *inuenti ſumus & ipſi peccatores* &c. Confirmat dictũ, CHRISTVM reuera iuſtificare à peccato, & nullo modo Moſeos legem, quæ potius operabatur iram. Pro cuius loci ueriſſimo intellectu prænotandum eſt, quòd uera iuſtificatio quę eſt per CHRISTVM in homine, operatur cum extinctionem peccatorum præteritorum, tum etiam facultatem operandi iuſtitias legis, & implendi præcepta charitatis. Hos autem effectus ſi non præſtaret iuſtificatio, quæ in nobis eſt in CHRISTO, ita ut homo exiſtens in CHRISTO adhuc inueniretur non habere extinctum peccatum, ac per hoc adhuc inueniretur peccator, hoc eſt, peccati ſeruus, ſuſtinens dominatum peccati: profectò ſequeretur fuiſſe CHRISTVM peccati miniſtrũ. Sic probatur. CHRISTVS Legiſlator nouus, in ſua noua euangelij lege non ſolùm non aufert præceptũ charitatis, ſed ut

Locus dignus intellectu, contra lutheranos

AA ij perfectius

perfectius ſeruetur mandat, quàm mandauerit
lex:& ipſe pręcipuè dixit. Non concupiſces: quin
& quaſdam legis ſubtraxit licentias, ligans nos
adhuc arctius ad minus concupiſcendum.
Si ergo eadem & maiora imperat nobis CHRI
STVS, & non iuſtificat: & non etiam adiuuat, ut
quod imperat fieri poſſit, peccati profectò mini-
ſter eſt. Quandoquidem præcipiẽdo peccatori-
bus, uires peccati (quod ſuperari non uult) exu-
ſcitat. Cumq; dominetur peccatum in homine, id
efficit, ut fiat ſupra modum peccans ipſum pec-
catum. Talis ergo eſſet CHRISTVS, qualis
lex uetus olim, quæ iram illo modo operabatur:
quoniam ſuo imperio miniſtrabat peccatũ, man
dans ſeruari præceptũ, & non dans tamen, quo
ſeruari poſſet, auxilium. Hoc idem & CHRI-
STVS faceret: imò etiam magis efficeret, ſi non
per gratiam iuſtificaret, & conſequẽter non ab-
ſtuliſſet peccatũ, & non extinxiſſet illius pecca-
ti dominationem ſubminiſtrando facultatem im
plendi præcepta charitatis, quæ longè conſtituit
grauiora quàm eſſent anteà. Hoc autem re-
linquit Apoſtolus uelut abſurdiſſimum, & con-
tra innumeras ſcripturas; quia ſcriptum erat per
Iſa. 59. Iſaiam. Veniet ex Sion qui eripiat & auertat im
pietatem à Iacob. Et hoc illis à me teſtamentum,
cum abſtulero peccata eorum. Et per Ieremiam.
Iere. 31. Ecce dies ueniunt dicit Dominus, & feriam do-
mui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouum, non ſe-
cundum pactum quod pepigi cum patribus ue-
ſtris in die, qua apprehendi manum eorũ, ut edu-
cerem eos de terra Aegypti, pactum quod irritũ
fecerunt, & ego dominatus ſum eorum, dicit Do
minus. Sed hoc erit pactũ quod feriam cum do-
mo Iſrael poſt dies illos, dicit Dominus. Dabo le
gem meam in uiſceribus eorum, & in corde eorũ
ſcribam eam &c. Vbi perſpicuè uides nouũ pro-
mitti teſtamentum, & legem datam iri in uiſce-
ribus eorum, & in corde eorum ſuperſcriben-
dam. Similiter & per Ezechielem, ubi legis.
Ezech. 11. et. 36. Effundam ſuper uos aquam mundam, et mun-
dabimini ab inquinamentis ueſtris, & ab uniuer-
ſis idolis ueſtris. Et dabo uobis cor nouum, &
ſpiritum nouum ponam in medio ueſtri: & aufe
ram cor lapideum de carne ueſtra, & dabo uo-
bis cor carneum, & ſpiritum meum ponam in
medio ueſtri: & faciam ut in pręceptis meis am-
buletis, & iudicia mea cuſtodiatis, & operemi-
ni &c. hæc ibi. Vnde B. Paulus exclamans ait;
Abſit; ſcilicet ut non iuſtificet CHRISTVS, &
ita non auferat peccatum, gratiamq; & faculta-
tem bene operandi non donet: & ita ille ſit pec-
cati miniſter, ſicut erat lex: quod eſt peruerſiſſi-
mum cogitatu. Probat aũt, uidelicet CHRI-
STVM, ſi non iuſtificaſſet, eſſe peccati miniſtrũ.
Et directè iugulat hic lutheranam inſaniſſimam
poſitionem, quæ uult per CHRISTVM in ba-
ptiſmo non tolli peccatum, ſed ſolùm non im-
putari. Et ita, modo non imputetur, deſtructum
eſſe peccatum uolunt. Sed audi Apoſtolum.

Cõtra Lutheri poſitionem, non eſſe ſublatum peccatum baptiſmo.

Si enim quæ deſtruxi. Hunc locum ſic exponũt
alij. Si enim quæ deſtruxi, uidelicet legalia, cre-
dendo in CHRISTVM: *illa iterum ædifico* ſer
uando illa, præuaricatorem me conſtituo: quia
hac ipſa mea obſeruantia declaro me non crede
re in CHRISTVM, ſed illum & gratiam eius
abijcere. Aut præuaricatorẽ me conſtituo: quo-
niam ab initio abieci legalia, quæ abijcere non
debui ſecundum conſcientiam meam, cum illa
nunc repetam. Hoc autem uelut abſurdiſſimam
rem penes Apoſtolos relinquit, ut modo ali-
qua deſtruant, modo iterum ædificent.

Alius tamẽ ſenſus profundior, & uicinius ad
mentem Apoſtoli accedere mihi uidetur, qui &
continet oẽs alios: nimirum. *Si enim quæ deſtruxi*,
uidelicet per fidem & ſacramentum. Quę autem
ſunt quæ deſtruxit, niſi præcedẽtia peccata, quę
deſtructa ſunt in baptiſmo: & conſequenter one
ra illa legis, quæ illi ſtatui conueniebant? Si ergo
iſta *iterum ædifico*, ideſt, ſi iterum pecco: quod ne-
ceſſe mihi eſt, ſi non iuſtificor ex fide, & non re-
nouor mente. Peccato enim in me dominante
cogor neceſſariò redigi ſub illo captiuus, ac pro-
ptereà in opera praua iterum atque iterum, &
continuò relabi: proptereà præuaricatorem me
conſtituo. Ille enim eſt præuaricator, qui com-
mittit in eam legem, quam ſibi nouit eſſe præ-
ſcriptam. Præuaricationem autem mors ſequi-
tur & damnatio. Ergo CHRISTVS qui ue-
nerat uitam daturus, inuenietur miniſter pec-
cati: & proptereà non ad uitam, ſed ad mor-
tem, & quidem maiorem mortem uenit. Nã ma-
ioris pręuaricationis reos nos conſtitueret: cum
longè ſit iniquius & grauius poſt agnitam ueri-
tatem iterum ſanctum tranſgredi mandatum.
Alia igitur hoſtia deſideraretur pro nouo pec-
cato. Tacet autem quod alibi expreſſit, poſt pri
mi ſtatus mutationem ſi denuò uoluntariè prę- Heb. 7. et. 10.
uaricemur, non ſupereſſe amplius hoſtiam pro
recidiuo. At cum hoc (ut manifeſtè abſurdum &
falſiſſimum) ſit explodendum: addit.

Ego enim per legem legi mortuus ſum, ut Deo *ui-
uam.* Hæretici hunc locum quo ualdè premun-
tur, uariè exponunt. Lutherus ſic, quòd per le-
gem, ſcilicet gratiæ & fidei, erat mortuus legi
ſimpliciter, ideſt, omni legi: quia legem gratiæ
non uult eſſe legem, ſed nudam promiſſionem,
& eius apprehenſionem per fidem. Verùm quo-
niam hoc durum erat & ſatis perplexum, Bur-
lingerus quidam, per legem intelligit eandem le-
gem, ut ſit ſenſus: Ego per legem illam, quæ mi-
hi dicit ſe eſſe inutilem ad iuſtificandum, ipſi le-
gi ſum mortuus, ut Deo uiuam.

Sed uerus ſenſus eſt: *Ego per legem*, uidelicet
nouam gratiæ, qui eſt ipſe CHRISTVS, *legi mor
tuus ſum*, legi nimirum Moſeos: quia iuſtificatus
ſum per CHRISTVM. Qui enim talis eſt, nouus
homo eſt, non ſub lege, ideſt, ſub legis imperio &
ſubiectione: & ita mortuus illi. Lex enim in ho-
mine dominatur quandiu uiuit. Mortuus ergo,
non eſt ſub lege illa: quia ſic mortuus, iuſtifica-
tus eſt à peccato, ideſt, à debito quo ipſe obno-
xius erat ipſi peccato, ut eſſet ſub eo: cum ſit ſcri
ptum. Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati. Et Ioa. 8.
cum

cum iam ſit iuſtificatus à peccato, etiam non inuenitur ſub lege. Ille enim ſub lege eſt, qui quæ iubet lex aut timore facit, aut etiam tranſgredit: ut ſic ſupplicio legis ſubiaceat & maledicto. Hic autem omnis maledictus & ſeruus, ad quem data eſt lex illa Moſeos, quæ non eſt poſita iuſto, ſed iniuſtis, & contumacibus ut teſtatur Apoſtolus. *1. Tim. 1.* CHRISTI autem lex econtrariò, poſita eſt iuſto: imò ipſa facit iuſtum. Et propterea per hanc CHRISTI legem homo Iudæus moriebatur legi Moſeos, illi uidelicet legi minitanti, atq; imperioſè iubenti ac ſeuerè, ut quę peccatorem inuenerit, & rebellem, atq; oſorem boni, quæ alligabat illos miſeros Iudæos, ueluti pedagogo errones, & rectam diſciplinā fugitantes pueros:

Ideò autem mortuum ſe legi ait & peccato, ut conſequenter Deo uiuat: quoniam conformatus erat CHRISTO in cruce, qui mortuus eſt ut uiueret Deo, ideſt, in gloriam eius, ut Vnigenitus. Viuere autem Deo (quod ad nos attinet) eſt per ſeruitium & obſequium charitatis ingenuum ac liberale, præcepta eius ſeruare, & illuſtria opera facere, unde Deus glorificetur. Et qui eo ſpiritu agitur, uerè Deo uiuit. Quāobrem uerìſſimum fit me præuaricatorem conſtitui, niſi quæ iubet lex gratiæ ſeruauero uiuens Deo. *Maximus Lutheranorum error.* Non enim quia non ſub illa Moſaica lege uiuimus, ſed ſub gratia, ſoluti propterea ab omni lege ſumus, ut iſti exleges blaterant: in quo eſt maximus & intolerabilis error. Supereſt enim nobis lex fidei, & gratiæ, & euangelij, ſub qua ſumus non ut peccatores, ſed ut iuſti: non ut inuiti, ſed ut uolentes quod ipſa lex uult: quæ ſimiliter imperat charitatem, & illam edicit nobis, & ſimiliter præcipit: Non concupiſces. Sed hoc ipſum quod edicit, etiam ipſa efficit: quia in corde noſtro ſpiritus eſt charitatis, qui deprecatur ad optima, & ſimul illa nobiſcum operatur.

Cum ergo ait Apoſtolus: *Ego enim per legem legi mortuus ſum*, Chriſtiani perſonam induit, & CHRISTI legem, quæ eſt charitas collaudat, quæ data eſt in cordibus noſtris: Hæc facit hominem legi timoris mortuum. Neq; enim hæc duo ſimul ſtare poſſunt, timore incedere, & amore: minis, & blanditijs: ſpe terrenorum, & ſpe cœleſtium: ligatum uinculis, & ſolutum: oppreſſum carne, & ſpiritu leuem eſſe atq; expeditum. Lex CHRISTI lex eſt amoris, quæ me legi timoris mortuum facit, ut non iam metu uerberum uitem malum, & operer bonum: ſed deſiderio & amore iuſtitiæ. Oderunt enim peccare mali, formidine pœnæ. Oderunt peccare boni, uirtutis amore. Vnde & B. Ioannes. *1. Ioa. 4.* Timor non eſt in charitate: ſed perfecta charitas foras mittit timorem. Lex CHRISTI, lex libertatis eſt, qua conſtituor priſtinæ legis ſeruituti mortuus. Homo ipſe donec peccator eſt, ſeruus peccati eſt, ideſt, concupiſcentiæ ſuæ, cui obtemperauit. *Prędicatores hoc obſeruent.* Sed qui per legem CHRISTI liberatur ab iſto peccato, ſeruus factus eſt iuſtitiæ, quæ ſeruitus eſt ingenua. Hæc neceſſariò declaranda, & ſæpius ſunt inculcanda: quia uulgò non intelliguntur.

Lex ergo CHRISTI quæ habet uerba prę miorum æternæ uitę (ut ait B. Petrus) conſtituit me mortuum ueteri Moſaicæ legi, quæ temporalia promittebat, in quibus non conſiſtit uera ſpes. Vera enim ſpes uerè ardua reſpicit: & hæc ſunt æterna reuera. Nihil temporale, prę ijs quæ ſunt æterna, excelſum atq; arduum uideri debet. Lex itaq; CHRISTI, quæ eſt lex ueritatis, & ueri corporis, legi mortuum me facit, quę habet figuras & umbras. Lex CHRISTI, quæ eſt perfecta, & perfectam præcipit charitatem, euacuat quæ ſunt imperfectionis & adhuc paruuli. Quo fit ut legis remiſſiones, & indulgentias circa carnem, ut in diuortijs: in pluralitate uxorum: in odio inimicorum: in uindicta huius mundi, ferre nō poſſit. Ob eam cauſam Dominus. *Matth. 5.* Audiſtis (inquit) quia dictum eſt antiquis &c. Lex CHRISTI quę ſpiritum habet & tendit in Deū, non indiget tot uinculis & oneribus cærimoniarum, quibus aſtringatur homo, aut opprimatur ne in deteriora labatur. Ideò mortuus eſt illi legi oneroſæ, & ea alliganti, quæ illorum patres portare non poterant, ut non detineatur ſub illis, uelut puer & ſeruus, ſed expeditè ab his liber factus ſeruiat Deo. Denique lex CHRISTI uiuax eſt & potens ad operandum, utpotè in corde expreſſa, non tam ad ſciendum (Nam & hoc facit naturalis lex, habēs ſuum dilectionis Dei & proximi præceptum) quàm etiam ad operandum. *Qui diligis ueritatē, uide ut heretici confitentur.* Dat enim ut illa perfici poſſint, quæ ipſa iubet: quicquid dicant ſtultiſſimi hæretici. Omnia enim poſſum (ait Apoſtolus) in eo qui me confortat. Hæc igitur lex interna eijcit legē quæ foris eſt, quæ ſolùm dictat quid eſt faciendum: & dictat homini in carne, non in ſpiritu exiſtenti. Dictat tamen ſpiritualia, ſed quæ operari non ualet. Et per hoc uerìſſimū uides, eum qui in CHRISTO eſt, per CHRISTI legem mortuum eſſe legi, cui ulterius non uiuit, ſed uiuit Deo. Viueret autem legi, ſi illam adhuc comminantem haberet, & ueluti inuito dominantem. Tunc lex ut bona laudaretur & ſancta: & uituperaretur homo, ut malus, & legis bonæ ac ſanctę præuaricator.

CHRISTO *confixus ſum cruci.* Ex crucis myſterio, quaſi in quadam figura, rem totam exponit. Sic enim imaginari oportet, talem fuiſſe hominem ante acceptam iuſtitiam, quoad conditionem peccati & mortis, quæ uenit ex peccato, qualis fuit ipſe CHRISTVS antequàm cruci affixus eſſet, reſpectu uitæ corruptibilis & mortalis. Geſſit enim typum peccatoris, & peccati. *Figura Chriſti, et hominis peccatoris.* Sicut ergo CHRISTVS dum iſta uita uiueret, expoſitus fuit paſſionibus carnis huius, & corruptioni uitæ mortalis, antequàm cruci confixus eſſet & expiraſſet: Ita ſeſe habet homo in ſtatu naturæ ſuæ lapſæ, reſpectu uitæ peccati: quia in eo peccatum uiuit, & ipſe uiuit peccato fructificans illi ad mortis dānationem. At ſi ingreſſus in CHRISTVM ſemel affigitur cruci (quod fit per fidem & ſacramentum) ſtatim mortuus eſt peccato, poſtq; ſatiſfecit illi Dn̄s per mortem cū non teneretur, & non ulterius uiuit illi: quia uitæ

huic terrenę non ultra eſt addictus. Hoc eſt enim uiuere CHRISTVM peccato, ſcilicet tandiu uiuere donec ſit peccato ſatiſſactum. Pòſt uixit, et uiuet in ſempiternum Deo, qui glorioſus & gratioſus apparet in conſpectu eius, non quaſi inimicus ſub ira, ſed amiciſſimus ſub gratia: nec amplius moriturus pro ullo peccato, ſed regnaturus in eius gloriam ſempiternam.

Talis ergo eſſe debet omnis qui CHRISTVM ſemel indutus eſt, & cum eo confixus cruci, ut mortuus inueniatur peccato, & legi peccati: & tollantur omnia quæ erant uetuſtatis (ut iam diximus) dominatus peccati, & legis timor, & cætera imperfectionis commemorata: & uiuat homo Deo, ſeruiens illi in iuſtitia & lætitia, cum timore tamen illo ſancto, qui cum amore coniungitur, & dicat cum B. Paulo. *Viuo ego, iam nõ ego: uiuit uerò in me* CHRISTVS. Quid eſt dicere; *Viuo ego, iam non ego*: niſi duos Adam eſſe conſiderandos, ueterem ſcilicet carnalem, & nouum ſpiritualem? Et quòd homo in natura ſua poſitus, eſt in ueteri homine, qui uetus homo de ſuo infundit in eum quæ ſunt concupiſcentiæ, & peccati, & mortis? Quamdiu enim ſic ſe habet homo ipſe, dicitur uiuere per eam uitam quam habet ab ueteri homine: quoniam ſic operatur ut habet in ijs principijs à uetere homine acceptis. At ubi ſemel CHRISTVM crucifixum induit, hic idem homo mortuus inuenitur ſecundum id quod erat prius, & fit noua creatura: quia reſurgit in CHRISTO, & nouæ atque alterius uitæ habet principia, quæ ſunt infuſa dona. Dilectio etenim ipſius Dei in illo eſt: & ſic uiuit, non iam ille prior quaſi in ueteri homine exiſtens eiuſq; influxus recipiens, ſed quaſi in nouo: ut ipſe nouus homo dicatur uiuere in eo per principia gratiæ & dilectionis, quam miſit in illum CHRISTVS, ſicut uitis in palmitem. Hos eſt ergo quod ait. *Viuo ego, iam non ego*, ideſt, non talis qui eram prius, in quo operabatur uetus homo, ſed ut nouus homo CHRISTVS. Qui enim in CHRISTO eſt, aliquo modo & ipſe Chriſtus eſt: atque ſic optima ratione appellatur ab Apoſtolo, cum ſit CHRISTVS in eo per ſuum donũ Spiritu ſuo in eum impreſſum, in quo dono expreſſus eſt CHRISTVS. De huiuſmodi uita dixit Dominus aliquando: Adhuc
Ioa. 14.
modicum, & mundus iam me non uidet. Vos autem me uidetis: quia ego uiuo, & uos uiuetis. Ac ſi dixerit, per me uiuetis: quia ego uita ſum, qui & mittã de Spiritu meo in uobis, ut maneat, & ſic uos inſeret in me illa uera uite, per quam palmites, qui in ea manent, uiuunt.

Quòd autem nunc uiuo in carne: in fide uiuo Filij Dei &c. Ad hunc ſenſum eſt hoc intelligendum. Videbatur non poſſe hominem, dum in his eſt corporis compagibus incluſus, uitam habere, uitam ſcilicet gratiæ: quia caro iſta cum ſola carnalia concupiſcat, non eſt eiuſmodi uitæ ſuſceptibilis. At homo qui adhæret Deo, unus ſpiritus fit cum eo. Et ſic licet in carne iſta adhuc concupiſcibili ſit quodam modo poſitus: quia tamen ſpiritu mortificata eſt, non uiuit in eius concupiſcentia, ſed in fide Filij Dei. Ex fide. n. ſuper quam ædificatur charitas, Deo iungitur qui eſt Spiritus, ut fit unus ſpiritus cum illo: & ita non eſt ulterius in carne dicendus, ſed in ſpiritu. Eſſentia nãq; noſtra ex ea parte iudicatur, quæ uincit. Si enim in homine caro uincat, dicitur ille homo eſſe in carne, uel eſſe caro. Sin autem ſpiritus ſuperat, dicitur eſſe ſpiritus, & in ſpiritu. Propter quod ſcriptum eſt: Qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Vos autem iam in carne non
Rom. 8.
eſtis, ſed in ſpiritu: ſi modo Spiritus Dei habitet in uobis. Fides ergo quæ eſt æternorum, eximit nos à carne, ne eius concupiſcentijs ſuccumbamus ob ſpem meliorum, quæ dantur nobis per CHRISTVM, cuius gratia exigitur fides in illum. Nam ipſe eſt uia & ueritas, & uita noſtra æterna. Porrò alienum omninò eſſet habere quenquam uitam, & non credere in eum qui eſt ipſamet uita, & uitæ illius autor, quã ſperamus, & per quem illam obtinemus: præſertim qui tanto nos amore eſt proſequutus, ut tradiderit in mortem ſemetipſum pro nobis. Vnde ait.

Qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me, ideſt, loco mei. Ego ipſe meritò mortis ſupplicijs tradendus eram, non ille. Aut potius; *pro me*: ut mihi ad ueram ſalutem prodeſſet: Vtrunq; enim uerum eſt. Nam loco noſtri noſtras ſuſcepit pœnas: ut ſic peccatum noſtrum dilueret. Itaq; tanti beneficij gratam ſe habere memoriam oſtendens Apoſtolus, tandem concludit.

Non abijcio gratiam Dei. Si enim per legem iuſtitia: ergo gratis CHRISTVS *mortuus eſt.* Nihil locus hic continet difficultatis. *Non abijcio* (inquit) *gratiam Dei*: quòd perinde eſt ac ſi dicat. Non confido in lege, nec in Moſe, ut naciſcar iuſtitiam: quoniam ſic abijcerem gratiam Dei, quæ obuenit nobis gratis per CHRISTVM. Hoc enim iuſtitiæ donum gratis nobis donatur: ideò & gratia Dei iure dicitur. Lex quidem per Moſen data eſt (ut teſtatur B. Ioannes) Gratia autem & ueri-
Ioa. 1.
tas per IESVM CHRISTVM facta eſt. Neminem uerò lege Moſeos iuſtificari, clarum ex eo eſt: quandoquidem ſi ita ſe res haberet, CHRISTVS gratis eſſet mortuus. Cur enim oportuiſſet eum mori, ſi iuſtitiam, ideſt, donum illud quo quis ſit iuſtus, operata eſſet lex in ipſo homine, ut coram Deo uerè uiuere poſſet?

Hic nota pie lector, quàm perpetuò & calumnioſè nos accuſent hæretici, qui contra Apoſtolum nos docere uociferantur, per obſeruantiã legis obtineri donum iuſtitiæ: quod nullus unquàm Catholicorum uel ſomniauit. Etenim B. Auguſtinus, & doctores catholici omnes, & uniuerſa CHRISTI eccleſia ſemper docuit, Nemi-
Calumnia hæreticorũ in Catholicos.
nem poſſe ſuis uiribus à peccato reſurgere, nec quicquàm agere quod mereatur tantum iuſtitiæ donum, cum excedat omnem humanam potentiam. Alioqui gratia, quam prædicat omnis eccleſia, non eſſet gratia. Non igitur in hoc eſt neruus diſputationis, & controuerſię ſtatus inter nos & illos: ſed in alijs, quæ notata ſunt.

CAP. III.

O INSENSATI GALATÆ: quis uos faſcinauit non obedire ueritati, ante quorũ oculos IESVS CHRISTVS proſcriptus eſt, & in uobis crucifixus? Hoc ſolũ à uobis uolo diſcere. Ex operibus legis ſpiritum accepiſtis, an ex auditu fidei? Sic ſtulti eſtis, ut cũ ſpiritu cœperitis, nunc carne conſummamini? Tanta paſſi eſtis ſine cauſa? ſi tamẽ ſine cauſa. Qui ergo tribuit uobis ſpiritũ, & operatur uirtutes in uobis: ex operibus legis, an ex auditu fidei? Sicut ſcriptum eſt: Abraham credidit Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Cognoſcite ergo quia qui ex fide ſunt, ii ſunt filii Abrahæ. Prouidens autem ſcriptura, quia ex fide iuſtificat gentes Deus, prænunciauit Abrahæ, Quia benedicentur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide ſunt, benedicẽtur cum fideli Abraham. Quicũque enim ex operibus legis ſunt: ſub maledicto ſunt. Scriptum eſt enim: Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea. Quoniam autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum, manifeſtũ eſt: Quia iuſtus ex fide uiuit. Lex autẽ non eſt ex fide; ſed qui fecerit ea homo, uiuet in illis. CHRISTVS non redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictũ (quia ſcriptum eſt: Maledictus omnis qui pendet in ligno) ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in CHRISTO IESV, ut pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem.

O *Inſenſati Galatæ*. Iuſtæ reprehenſionis uerbum & correctionis, quaſi Magiſtri & Præpoſiti. Alia enim ratione nemo poteſt hoc dicere fratri ſuo: cui iuxta ſententiam Domini, ſi dixerit; Racha; reus erit cõcilij. Et ſi dixerit; Fatue; reus erit geennæ ignis. Eo ſpiritu Dominus gratia correctionis dixit: O ſtulti & tardi corde. Et alibi: Adhuc & uos ſine intellectu eſtis? Adiecit & hoc uerbum; *Galatæ*; alludens ad ethymum uocis (B. Hieronymo teſte) quaſi eſſent negotiatione quadam tranſmutati. Deinde quærit: *Quis uos faſcinauit?* Oculus debilior per potẽtiorẽ oculum, dum in eum attentius intenditur, faſcinatur. Eiuſmodi paſſio eſt puerorum propria, ab iis qui malos habent oculos. Mira enim quadã ui afficiũtur, ut faſcinentur. Sic accidit & in his qui pueri ſunt ſenſibus circa ea quæ fidei ſunt. Faſcinantur enim oculi horum puerorum ab oculis nequam hæreticorum, ſi ſeſe inuicem offendant. Fortior nanq; oculus eſt hæretici; qui præoccupat quodam modo, & depreſſum reddit infirmorum intuitum. Caue ergo ne oculum ſuum in oculum tuum ille figat, ut eum ſua malitia informet. Si enim oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus lucidum erit. At ſi nequam fuerit, etiam corpus tuum fiet tenebroſum. Caue inquam, & diligentiſſimè: quia in eius oculo malũ eſt, & præſtigiũ.

Matth. 5. *Luc. 24.* *Matth. 18.* *Qui faſcinentur ab hæreticis.* *Luc. 11.*

Ante quorũ oculos IESVS CHRISTVS *proſcriptus eſt*. Quidam legunt, *præſcriptus*; Et ſenſus erit. Vſq; adeò faſcinati eſtis, ut præſcriptum uobis ante oculos CHRISTVM non uideatis. Hic ſenſus licet ſuſtineri poſſit, nõ placet tñ: quia alius uidet illuſtrior. Alius ergo ſenſus eſt, eo fine faſcinum factum eſſe, ut CHRISTVS ſit illis proſcriptus, id eſt, damnationi datus quaſi ex demeritis, ſicut facinoroſus quidam: quales olim proſcribebantur, qui rei deprehendebantur criminum. Hęc intelligẽtia à B. Ambroſio probatur & Auguſtino; ut rectè ſubdatur. *In uobis crucifixus*, id eſt, ille qui in uobis crucifixus eſt, ut perire faceret peccatum, iam proſcriptus manet, ita ut nihil operetur in uobis, ſi reus mortis ſuomet peccato punitus eſt, & non ad iuſtificationem ueſtram. Aut ſic potius; *In uobis crucifixus*, id eſt, nõ ſolùm proſcriptus eſt ut reus, uerùm etiam in uobis crucifixus, ut non uiuat & reſurgat.

Hoc ſolum à uobis uolo diſcere. Vult probare illorum amentiam. Probatio autem in hoc ſuſtẽtat: Amentis eſt tñ putare aliquid eſſe neceſſariũ conſequendæ alicuius rei cauſa, quando appareat iam eã ſine illo obtentam eſſe. Ipſi enim Galatæ præſupponuntur quærere ſalutem & uitã; quæ eſt à ſpiritu. Spiritus eſt enim qui uiuificat, & iuſtum facit, & compotem ſalutis hominem. Supponit etiam ipſos accepiſſe Spiritum Dei, quemadmodum tunc patebat in donis eius: quia loquebantur linguis, & prophetabant. Quærit ergo B. Paulus: Hunc Spiritum quem iam accepiſtis, & cuius certa ſigna ſenſiſtis, nunquid accepiſtis ex operibus legis, an ex auditu fidei? ut ſubaudias. Non ex operibus legis, ſed ex auditu fidei. Et hinc concludas inſignem illorum ſtultitiam, quam honoris gratia ſuppreſſit, quæ erat: Stultè ergo & inſipienter id quæritis habere per legem, quod iam habetis per fidem & gratiam.

Sic ſtulti eſtis. His uerbis perficitur ſtultitiæ probatio à peruerſitate ordinis. Hic nimirum rectus eſt ordo, ut à carne in ſpiritum trãſeatur: nõ econuerſò, à ſpiritu ad carnẽ redeatur, ut alio in loco: Nõ prius (ait) quod ſpirituale eſt, ſed quod carnale. Lex autẽ eo pacto data eſt carni, ut promoueret ac proficeret in ſpiritum: cum uideret homo carnalis ſe eam legem implere non poſſe, quandiu in carne exiſteret. Non autem data eſt ſpiritui: quia iuſto non eſt poſita lex, uidelicet illa dominans & minitans. Cum igitur ſic ſe ordo habeat: Videte, ait B. Paulus, quàm ſtulti ſitis, ut cum cęperitis ſpiritu, uelitis carne conſummari, ſeu perfici. Quod ſanè eſt peruerſiſſimum: quoniã caro non poteſt poſſidere regnum Dei. Nam homo nedum carnis ipſius ſocietate ad promouenda ſpiritus opera iuuatur, ſed cõtrà prorſus infirmatur per carnem, ne poſſit iuſtificationem, quã lex exigit, conſequi.

1. Cor. 15.

Tanta

Tanta paſſi eſtis ſine cauſa? Additur illud ad exagerãdam ſtultitiam,cũ labor aliquis magnus, qui ob fructum aſſumptus eſt, redditur fruſtrà & inanis ex propria ſtultitia. An non inſenſati eſt, ſine cauſa uelle ſuſtinuiſſe pericula & paſſiones, cum eas potuiſſet cũ fructu ſubire? At qui carne conſummaretur,amittit ſpiritũ: & ideò ſine cauſa paſſiones & perſecutiones ſuſtinuiſſet. Temperauit autem dictum Apoſtolus,ne in aliquam deſperationem illos conijceret,& ait. *Si tamen ſine cauſa.* Ac ſi dixerit,poteſt eſſe non ſine cauſa,ſi tamen reſipiſcatis,ac ſtabiles permanſeritis in prædicata,& à uobis recepta euangelij ueritate.

Qui ergo tribuit uobis ſpiritum,& operatur uirtutes in uobis &c. Arguit eadem argumenti ui paululum immutata. Nam ſuperius ab ipſiſmet qui ſpiritum acceperunt,deduxit argumẽtum. Nũc uerò ab ipſo datore ſpiritus arguit. Licet enim ipſemet Spiritus ſit dator munerum: per homines tamen dat illa,uelut per miniſtros & inſtrumenta quædam. Quærit ergo. Ille qui uobis tribuit Spiritum,& uirtutes operatur. Verecundè ſemetipſum inſinuat tacens perſonam ſuam, qui operabatur magnas uirtutes in Gẽtes, & illas quidem non ab obſeruantia legis, ſed à Spiritu fidei. Nã Apoſtolus manifeſtè non ſeruabat Moſeos legem. Operabatur ergo illas uirtutes non ex operibus legis,ſed ex auditu fidei:quia & ipſe audiuit & credidit,propter quod & loquutus eſt,ut ad Corinth.ſuperius (ut uidimus)teſtatus eſt. Vnde addit exemplum.

Abraham(inquit) *credidit Deo,& reputatum eſt illi ad iuſtitiam.* Poſſumus aliter hunc locum intelligere: et hoc ad ipſum Deum referre, qui illa contulit Apoſtolis & Gentibus chariſmata,non ex operibus legis quæ fecerũt,ſed ex auditu fidei. Quoniam qui ea ſigna & uirtutes faciebant, uel ex Gentibus erant,qui non habebant Moſaicam legem:uel ex Iudæis,qui iam illam non ſeruabant.

Sed cum ex hoc loco hæretici moueantur ad contemnenda opera,& mercedem operũ,nolentes ſano intellectu ſcripturas intelligere: conſiderandum eſt ſubtilius,& clarum fiet eos ex ipſo hoc loco egregiè confutari. Dictum eſt enim
Nota. à Deo Abræ. Noli timere Abram: Ego protector tuus,& merces tua magna nimis. Et poſthæc ſcriptum eſt:Credidit Abraham Deo &c. Hic primum fidem agnoſce, quæ habet obiectum ſuum promiſſionem eternorum. Dixit enim Deus: Ego merces tua magna nimis. Ex illa igitur fide,agnoſce iuſtificationem primam ſine ullis præcedentibus operibus gratioſam. Sed nondũ eſt merces illi fidei:quia merces ibi promittitur,non redditur. Cum autem merces promittitur,opus exigitur(ut Apoſtolus ad Rom.teſtatur)& ipſa uis uocis apertè declarat. Iuſtificatio ergo illa prior nõ fuit ex opere. Non ergo erat merces adhuc,quæ datur operibus. Sed quia promiſſa eſt ibi merces,etiam opera expectanda erant, quæ ſequuntur fidem,ut daretur mercedi locus. Iuſtificatio enim plena quæ ſecum habet mercedis debitum, ex operibus perficitur:& merces ipſa tũc poſt finem laborum redditur:quod nolunt hi perfidi.

Cognoſcite ergo quia qui ex fide &c. Ratio hæc ſubſtentatur in hoc:quia filijs Abrahæ repromiſſus eſt ſpiritus & hæreditas,ſicut erat ſcriptum. Et ne deciperentur, credentes hanc filiationem eſſe ſecundum carnem intelligendam,ait; *Cognoſcite ergo*;ac ſi dixerit:Intellectu ſpirituali pcipite, ipſum Abraham ex fide factum eſſe patrem eorũ qui fide illum imitarentur. Et ſic illi qui ex fide ſunt,ij filij Abrahæ ſunt,& non Iudæi tantũ. Eſt aũt tropus hebraicus;Eſſe ex fide. Sicut et dicit; Eſſe ex ueritate; Ex lege;Ex carne; Ex contentione,& huiuſmodi. Nam ex his quendam modum eſſendi uarium declarat,coram Deo cõſiderabilem. Ergo illi ſunt filij Abrahæ, qui ſunt ex fide,id eſt,natiuitatem ſuam obtinuerunt ex fide, ut ſint quodam modo noua creatura. Quod etiã autoritate è ſcripturis petita ſic probat.

Prouidens autem ſcriptura &c. Argumẽtum ſic componitur. Hi ſunt filij Abrahæ,ad quos pertinet illa data Abrahæ benedictio. Illa autem data Abrahæ benedictio pertinet ad omnes omniũ nationũ gentes,quæ conſideratæ ſunt in ipſo Abraham,uelut filij eius. Sed non erant omnes gentes prodituræ ex Abraham ſecundum carnem, ſed una gens tantum,illa nimirum Iudæorum. Ideò oportet conſiderare Abrahæ filios alio modo, quàm ſecundum carnem. Igitur ſecundum ſpiritum,qui datus eſt ipſi Abrahæ,ut eſſet pater multarum gentium,non unius gentis tantum. Datus eſt autem illi ſpiritus non ex operibus legis, cum lex nondum eſſet:nec ex operibus abſolutè quibuſcunque,ſed ex fide,ut ait ſcriptura. Ergo & hoc ſimiliter de filijs eſt dicendum, ut in illa benedictione concludantur. Vnde bene & efficaci ratione concludit Apoſtolus noſter,& ait.

Igitur qui ex fide ſunt, id eſt, qui ex fide facti ſunt noua creatura: *benedicentur*, id eſt, ſpiritualibus donis ornabuntur, *cum fideli Abraham*. Et nota quod ait. Prouidens ſcriptura &c.ut oſtendat hoc eſſe propheticum. Quia enim ſemel Deus ſtatuit iuſtificare impios ex ſola fide:& uidit uenturas ad ſe per fidem gentes,quo facto imitaturæ erant Abrahã patriarchã illũ. Ideò prænunciauit in eo eſſe benedicendas:quia uidit & Abraham ſimiliter crediturum,& propter eximiam eius fidem,ueluti patrem fidei futurum,hoc ipſo quòd in ea ſuſcipienda daret exemplum omnibus. Et poſtquàm probauit dari ſpiritum filijs Abrahæ ex fide, ſicut prius datus eſt ipſi Abrahæ patri, etiam amplius probare contendit, per legẽ cõtrariò non poſſe dari ſpiritum, ſed ex ea potius maledictum legis uenire:quod ſic probat.

Quicunque enim ex operibus legis ſunt,ſub maledicto ſunt. Dicitur ex operibus legis eſſe (iuxta tropum ſcripturæ)qui in ea ſubſtãtia uel eſſentia eſt, qualem legis opera conſtituunt. Homo enim ſi legis opera feciſſet (quod tamen non poterat, niſi ex fide prius eſſet iuſtificatus)ex ſuis illis operibus habere gloriam poterat apud homines, non apud Deum: niſi quòd ipſius legis benedictionum carnalium creditor eſſet, quas enu-

merac

tterat Moſes. Sin autem econuerſò trangreſſor legis fuiſſet, ſicut proculdubiò fuiſſet (nemo enim poterat ſeruare legem abſq; gratia, quę obtinetur per fidem) inueniretur maledicto legis ſubiectus. Quia igitur nemo faciebat opera legis tanquam ex lege exiſtens, & non ex fide: ideircò ait B. Paulus abſolutè, eos qui erant ex operibus legis & nō ex fide, fuiſſe ſub maledicto. Nemo enim illorum prorſus faciebat legem, ſed nec facere quidem abſq; gratiæ dono poterat.

In cōfuſam hereticorū doctrinam.

Oportet mente hæc & cogitatione ſapiēter diſtinguere: Aliâs nunquàm intelliget quiſquam Apoſtolum. Et hoc hæreticis uidemus contigiſſe, qui dum loca ſcripturarum diſtinguere & conciliare negligunt, in errores turpiſſimos & pernicioſiſſimos inciderunt. Sunt enim conſiderandi diligenter uarij hominum ſtatus, quos Apoſtolus huiuſmodi dicendi modis ſignificare conſueuit, nimirū Eſſe ex lege, aut ex operibus legis: &, Eſſe ex fide. Et illud in primis mordicus tenere debemus, legis appellatione legem Moſeos, quæ fidē præcedebat, eſſe intelligēdam: cuius hæc erat intentio ſecundum Deum initiare hominē, & quodammodo candidare ad fidem, inducendo per onam mandati impoſſibilis miſerum illum ad notitiam ſui infœlicis ſtatus, ut eum ſuiipſius pœniteret, ſibiq; diſpliceret: & quæreret ſuo infito morbo medicinam ab ipſamet lege propheticè oſtenſam. Hæc eſt CHRISTVS, & in eum fides, unde uenit iuſtitia: ut ſic poſteà iuſtè poſſet ac legitimè certare ad acquiſitionem coronæ, & ſempiternę fœlicitatis, quæ ex lege expectanda non erat.

Scriptū eſt enim: Maledictus omnis qui nō permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea. Parū differt locus hic citatus ab ipſo fonte Deut. 27. Nō legitur ibi; in omnibus; ſed facilè ſubintelligitur: quoniam unius tranſgreſſor, omniū reus eſt. Qui enim pręcepit alia, pręcepit & illud. Ideò is conuincitur non diligere, qui uel unum prætermittit ſeruare diuinum mandatum.

Obſecro uerò te, bone lector, attende diuinę prouidētiæ pro hominis peccatoris reparatiōe ſapientiſſimū ordinem. Primùm animo contemplari debes, hominem promouendū in CHRISTVM ſic debuiſſe diſponi, ut agnoſceret ſemetipſum peccatorem, infirmum ad omne bonum. Tum benignam Dei prouidentiam, qui dignatus eſt parare illi Redemptorem & medicū IESVM CHRISTVM, qui unctione ſua illum ab ea infirmitate ſanaret: modo ille & Redemptorē, & medicum ſimiliter agnoſceret, eumque inuocaret. Secundò cogitare debes ipſum hominem eſſe natura ſuperbum, & ſibiipſi modo mirando (ſeu uerius miſerando) ignotum, ut de ſemetipſo & ſuis uiribus pręſumat grandia, & magnifica: & ita putare ſe ſanum, nec indigere ullo medico. Quamobrem Dominus Deus dedit ei legem: quia arbitrabatur homo ſe uires habere ad obſeruandum, & implendum illam, ut probaret tandem experimento per tranſgreſſiones talem ſibi potentiam deeſſe. Rogatus enim fuit data lege, utrum uellet eam ſeruare & cuſtodire. Et clamauerunt cuncti una uoce lecto & audito libro legis: Omnia quæ loquutus eſt Dominus, faciemus: & erimus obedientes. Et poſtquàm expoſita fuerunt eis maledicta legis non ſeruantibus illam, ſimiliter clamarunt omnes, Amen. Sciebat Deus eos legē non ſeruaturos, & ſub maledicto legis eſſe premendos. Quamobrem concluſit eos ſub eo maledicto, ut miſericorditer traheret ad CHRISTVM. Itaque ſic ſub legis maledicto conſtitutis, atq; concluſis ſub peccato, promiſit & dedit illis locum pœnitētiæ, ut ſic redimerentur ex maledicto per CHRISTVM. Qui ſi rurſum auerſi eſſent à nouo mandato & CHRISTO: tunc Moyſes inuocat teſtes cœlum & terram, obnoxios fore maledicto, nō iam legis illius, ſed CHRISTI, uidelicet illi ęterno cum audient: Ite maledicti in ignem æternum. Quapropter ait. Prædico tibi hodiè quòd pereas, & paruo tempore moreris in terram, ad quā Iordane tranſmiſſio ingredieris poſſidendam. Qui ſemel receptus Iordane tranſmiſſio, ideſt, per baptiſmum intrauit in terrā, quę eſt CHRISTVS, ſi illū reſpuat per mala opera, erit ei damnatio æterna, quod abſit. Lege cap. 30. Deut. Eſt enim clara ibi enunciatio & promiſſio euangelij.

Quòd autem in lege nemo iuſtificatur apud Deū etc. A quibuſdam fortaſſis dici poterat (licet non ſecundum ueritatem, ſed apparenter tantum) extitiſſe multos qui legem ſeruarunt abſq; adminiculo fidei, & ſic nō ſubiacuerūt maledicto. Quia tamen non per hoc uerum fuiſſet, iuſtos coram Deo ex ipſa ui legis fuiſſe: ideò ut omnium os obſtruatur adiungit. *Quòd autem in lege &c.* ideſt, ex ui & autoritate legis, quæ per Moyſen uenit. Alioqui in lege exiſtētes multi ſaluati ſunt: ſed liberati & ipſi à Deo per IESVM CHRISTVM, non quaſi minime tenerentur ſeruare legem: ſed qui illam non ſeruarent ex lege, ideſt, ex ui & potentia legis minātis, & promittētis, ſed ex fide quę per charitatē operatur. Ideò manifeſtū eſſe ait, in lege neminem iuſtificari. Primò: *Quia iuſtus ex fide uiuit. Lex autem non eſt ex fide*, quæ ſcilicet eſt æternorum, ideſt, lex præcedit legem fidei in homine. Nam poſt legem uenit fides. Lex enim nō dicit: Qui fecerit legē, habebit uitā æternam. At hoc lex fidei dicit, quæ eſt ſperandarum ſubſtantia rerum. Si enim lex propoſuiſſet præmia æterna: quid opus fuiſſet CHRISTO & fide in illū? Moſes enim omnia præſtitiſſet. Ergo ſubſequuta eſt hæc fides ipſam legē: ut quod lex Moſeos non potuit, perficiat euangelica fides.

Et ne dicas: Nullum ergo pręmium ſtatuebatur facienti? Reſpondet Apoſtolus, quòd nequaquàm iuſtificationem coram Deo efficiebat: quia lex ipſa quæ promittit, non aliam uitā promittit, quàm illam, quæ in ipſa cōtinebatur. Scriptum eſt enim. *Qui fecerit ea homo, uiuet in illis.* Hoc iam expoſitum eſt in ea quæ ad Romanos. Viuere enim in mandatis legis nihil aliud eſt, quā tam uitam ex eis conſequi, quæ in eis iuxta literam promittitur, non iuxta ſpiritum. Nam talis eſt, qualis debetur mundanæ iuſtitiæ, ut quis ſcilicet ſit longęuus ſuper terram, & fruatur ipſius

terrę diuitijs,& huiuſmodi quę legis litera ſpō-
debat. At explens opera fidei,uiuit in mandato
fidei,quod eſt CHRISTVS,qui manet inæternū.
Quamobrem? quia ipſe CHRISTVS eſt manda
tum noſtrum,& lex noſtra. Itaq; in ipſo inueni-
Ioa. 14. tur uita ipſa,cum idem ſit uia & uita: ut qui ope
ratur parendo præceptis & ſequendo illum in
uia,obtineat illum tandem in patria. Audi er
go qūo lex nō eſt ex fide:& ob eam cauſam inu
tilis quantum pertinet ad conſequutionem ęter
norum,ad quæ fides reſpicit. Nam apud B.Pau
lum. Omne quod non eſt ex fide, aut uanum,aut
etiam peccatum eſt. Fideli enim omne quod
nō eſt ex fide,peccatum eſt,ſi ſit actus humanus:
quia Chriſtianus omnia debet in Deum dirigere,
ſaltem(ut Theologi & diſpoſitione aiunt) uirtua
liter intentione quadam primaria.

Non eſt hoc in loco omittendū,quod cuiuis
non ſatis in ſcripturis exercitato poteſt occurre-
re dubitationis. Quomodo uerum ſit legem nō
Quomodo lex dicatur nō eſſe ex fide. eſſe ex fide:& nos iam expoſuimus,quòd illa pręcesserit fidem. An non igitur ante legem fuit
fides,quæ ab initio mundi fuit in Adam,& Ha-
bel ac cæteris patribus? Reſpondeo,fuiſſe quidē
fidem ſemper poſt Adæ peccatū de CHRISTO
uenturo:& ſic antequā lex data eſſet Moyſi. Ve-
rùm Apoſtolus uoluit docere rei naturam,& or
dinem cum Iudæis à Deo ſeruatum per media-
torem Moſen. Primò enim Dominus uoluit
congregare populum illum,& erudire ac præpa
rare,ut illum redderet idoneum ad fidem, ut ſua
die aduenientem CHRISTVM reciperet. Igitur
coegit illum in anguſtijs ſub rege Ægyptiorum
Pharaone,ita ut magno clamore uociferarentur
ad Dñm. Deinde nunciauit ſe uelle per manū
Moſeos educere illos licet renitentis & dicentis.
Mitte quem miſſurus eſt,intelligendo de CHRI-
STO: de quo tamen Dominus nullum uerbum
adhuc. Solùm enim temporalia promittuntur,&
terra illa Chanaā. In hoc cōſtituitur Moſes Deus
Pharaonis,quem plagis decem afflixit, & fecit
tandem demergi in mare cum curribus & equi-
tibus ſuis. Et poſt murmurationes multas,et ten-
tationes ad aquas contradictionis,dedit eis legē,
nihil mandans adhuc de fide,quæ propriè reſpi-
cit æterna:ſed ſolùm carnales promiſſiones & ter
renam fœlicitatem proponens ſeruantibus eam,
E contrà,non ſeruantibus ſupplicia merè tempo
ralia. Vnde euidenter apparet,legem non eſſe ex
fide,ſed præceſſiſſe fidem. Nam poſt hæc omnia
Moſes ut propheta,non ut legislator, de CHRI-
STO annunciat,& illum uenturum prædicat au
diendumq; mandat:quia lex gratiæ à CHRISTO
eſt,non à Moſe. Et eſt poſtrema lex:quia carna-
lia priora ſunt ſpiritualibus:figuræ priores ſunt
ueritate:& pedagogus prior magiſtro. Sic lex
illa non præceſſit fidem: quia lex fuit pedagogi
lex,nec ualuit quenq; per ſe unquàm ad perfectū
adducere:quin potius operata eſt peccatum &
maledictum,à quo illos erui oportuit. Vnde ab
ipſo Apoſtolo opportunè adiungitur.

CHRISTVS *nos redemit de maledicto legis*. Qui
redimit(ut ait B.Hieronymus)propriè quod ſuū
erat,redimit. Eramus enim ante omne peccatum,
CHRISTI:ſed poſtmodo traditi ſumus Satanæ
ſub maledicto omnes. Maledictum fuit commu-
ne in Adā,in quo omnes peccauimus: & in quo
omnes eramus natura filij iræ. Sed ijs qui erant
ſub lege adiungebatur maledictum legis, non ſer
uantibus illam. Ab utroq; autem maledicto libe-
rat CHRISTVS cūctos. De maledicto enim Mo
ſeos hîc exprimitur,propter id quod dixerat. Qui
cunq; ex operibus legis ſunt,ſub maledicto ſunt:
ut intelligamus & Iudæos eſſe à ſpeciali ſuo male
dicto liberatos,licet in eis abūdauerit peccatum.
Illis nanq; prouiſum eſt,ut ubi abundaret pecca-
tum,ſuperabundaret & gratia. Adducit ſcriptu-
ram ad iſtud fortius confirmandum.

Maledictus omnis qui pēdet in ligno. Septuaginta in
terpretati ſūt:Maledictus à Deo. Aquila & Theo
dotion: Maledictio Dei. Et ſic habet hebraica ue
ritas,cuius eſt tropus. Sic Iudæi appellabantur
circuncſio:quia circuncſi. Sic CHRISTVS,in
quem cecidit omnis noſtra maledictio, etiam ma
ledictio uocatus eſt à Deo:ſed ad horam & mo-
dicum quid,ut ſtatim in omnem benedictionem
conuerteretur maledictio illa in illum, et in om-
nes,qui eius charitatem eximiam deuotè ample-
ctūtur. Symmachus interpretatus eſt:In blaſphe
miam Dei ſuſpenſus eſt. Alij:Iniuria, ſiue contu-
melia Dei. Alij:Cōuicium Dei. B. Hieronymus à
ſuo pręceptore ſe didiciſſe ait,ſic legi poſſe. Quia
contumelioſè ſuſpenſus eſt. Et ad illius ſcripturę
intellectum ſciendum eſt,ibi caueri lege: Quan-
docūq; peccaret homo morte plectēdus,& adiu
dicatus eſſet patibulo, non permittendum mane
re cadauer eius in ligno,ſed eadem die ſepeliri:
Quia maledictus à Deo eſt, qui pendet in ligno.
Et hoc, ne contaminetur terra, quæ data erat
illi Hebræo populo poſſidenda.

Hic locus,ſi ad nudam literam conſideretur,
nihil dignum intellectu continere uidetur. Quid
enim mali habet permittere manere ſuſpenſum
in ligno? Et quænam eo cadauere euenit terræ
contaminatio? Attamen quia iubebantur quædā
in figuram futuri,idcircò ille locus ſpecialiter de
CHRISTO (iuxta ſpiritū)debet intelligi: in quo
ſenſu hîc à B.Paulo allegatur quàm manifeſtiſſi-
me. Non permiſſum manere in ligno, ſed eadem
die crucifixum ſepultumq; iuxta literam fuiſſe,
hoc habet quidem ipſa hiſtoria.

At ſenſus allegoricus habet, quòd ſicut cor *Allegoria de*
pus CHRISTI illud factum peccatum & male *morte Chriſti*
dictum pro nobis(quod figurabat ipſum noſtrū *& ſepultura.*
peccatum & maledictionem) cum eſt crucifixū,
extinctum eſt & mortuum, & nō poteſt ulterius
manere ſuper terrram,ſed debet ſepeliri & à con-
ſpectu hoim auferri: Ita ſignificatur & noſtrum
peccatum,& noſtram maledictionem, ſeu cor-
pus peccati,quod eramus nos, debere cū CHRI
STO mori ſuſpendio:& mortuum quidem pec-
cato non ſic manere,ſed ſepeliri ut non uideatur
cadauer,hoc eſt,illę fętor coram cœlo. Quin nec
in ſepultura tale corpus diu manere poteſt. Ergo
& nos

& nos ſic ſumus, qui mortui ſumus cum illo in myſterio, & ſepulti cũ illo, ut itidem reſurgamus cum illo, ad oſtendendum omnem maledictionẽ, & blaſphemiam, & iniuriã Dei, per crucifixionẽ CHRISTI & ſepulturã eſſe ſublatã: ut & nouus homo inueniatur ſuper terrã, qui ambulet abſq; corruptiõe peccati, uetere prorſus extincto hoie, et à conſpectu Dei remoto cadauere per ſepulturam. Si quis ergo crucifixus in CHRISTO, adhuc manere uelit in ligno ſuſpenſus, nec ſepeliatur cadauer, & ſic non reſurgat in uitam nouam, eſſet contaminatio terræ, ideſt, CHRISTI, qui uera eſt noſtræ promiſſionis terra. Perinde enim eſſet, ac ſi uellemus CHRISTVM non deſiiſſe à peccato, ideſt, peccato non ſatisfeciſſe ſemel patiendo: ſed continuè uellemus eum ad paſſionem aſſiduè peccãtes adigere, & ab eo ſatisfactionem illam petere, quam ſemel fecit, & quam in baptiſmo ſemel obtinere poſſumus. Et tamen iſtud uolunt, & ita docent recentiores hæretici.

B. Hieronymus miratur cur hic Apoſtolus; Dei; uocabulum reliquerit, & adiecerit; *Omnis*; cũ non ita ſit in hebræo, nec apud Septuaginta. Et ſuſpicatus eſt ab Hebræis in Chriſtianorum inuidiam additum illud; à Deo; ut putaretur prophetia de CHRISTO qui eſſet maledictus ab ipſo Deo. Nam (ut ait) nunquàm legitur in ſcripturis à Deo quemq; eſſe maledictum. Sed nihil uerendũ eſt, hoc in ſcripturis fuiſſe peculiariter prædictum de CHRISTO, cum ipſe ſumeret perſonam omnium noſtrũ, & reatum omnium peccatorum, ut propterea dici rectè potuerit maledictum à Deo: quod ad maximam eius laudẽ pertinet. Et illud ſimiliter in eius reuerentiam mandatum eſt, ne cadauer eius manere deberet, ſed eadẽ die daretur ad ſepulturam, ideſt, poſtquàm ſatisfecit peccato honorãdũ fuit ſepultura & contegẽdum, ne uelut maledictum ulterius putaretur, & contaminaretur terra. Nam ob hoc maximè benedictus eſt: quia in ſe peccatum & maledictum noſtrum tranſtulit, & pœna illa affectus extinxit.

Adhæc miror B. Hieronymi dictum, nõ inueniri in ſcripturis quemquã maledictum à Deo. Nam Eccleſiaſtici. 3. legitur: Maledictus à Deo qui exaſperat matrem. Excuſaſſet fortè, Eccleſiaſticum apud Hebræos inter ſcripturas non recipi. Legitur tamen apud Malach. cap. 2. Ait Dominus: Maledicam benedictionibus ueſtris. Item Tren. 2. Maledixit ſanctificationi ſuæ. Quòd uerò Apoſtolus omiſerit, à Deo; & addit: *Omnis*; nihil ſenſum immutat: quoniã omnia hæc ſubintelligũtur. Nã in ipſo CHRISTO uelut ſub capite, & tanquã palmites in uite, omnes eramus. Et qui ſimpliciter dicitur maledictus, intelligitur maledictus à Deo. Hæc eſt enim uera & ſolida maledictio, & omnium maledictionũ conſummatio.

Sed quid eſt quod ait: *Vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in* CHRISTO IESV, *ut pollicitationẽ Spiritus accipiamus per fidem?* An ideò redẽpti ſunt Iudæi ex maledicto, ut Gentes benedicerentur? Certè hic fuit in prouidentia diuina ordo, ut etſi omnes uellet redimere Deus, tamen prius Iudæis proſpiceretur, deinde Gẽtibus. Vt enim nos Gẽtes à peccato redimeremur, prius illi debuerunt redimi etiam à ſuo maledicto: quò magis honoraretur populus ille à quo ueniebat CHRISTVS, propter ipſum CHRISTVM. Et nota, dici pro illis maledictum factum eſſe CHRISTVM, pro nobis autem omnibus peccatum, ut iuſtitia Dei efficeremur in ipſo. Benedictio uerò Abrahæ fuit ſecundum Spiritum, & in omnes Gentes, nõ autem in ſolos reſtricta Iudæos: ſed citra perſonarum acceptionem in omnes tam Iudæos quàm Gentiles, modo illi benedictioni ſeſe aptarent, eamq; ſibi per fidem applicarent, ſicut Abraham pater fidei ſibiipſi applicauit.

Fratres (ſecundum hominem dico) tamẽ hominis confirmatum teſtamentum nemo ſpernit, aut ſuperordinat. Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini eius. Non dicit; Et ſeminibus; quaſi in multis: ſed quaſi in uno; Et ſemini tuo; qui eſt CHRISTVS. Hoc autem dico. Teſtamentum confirmatum à Deo, quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt lex, non irritum facit ad euacuandam promiſſionem. Nam ſi ex lege hæreditas, iam non ex promiſſione. Abrahæ autem per repromiſſionem donauit Deus. Quid igitur lex? Propter tranſgreſſionem poſita eſt, donec ueniret ſemen cui promiſerat: ordinata per Angelos in manu mediatoris. Mediator autem unius non eſt: Deus autem unus eſt. Lex ergo aduerſus promiſſa Dei? Abſit. Si enim data eſſet lex quæ poſſet uiuificare, uerè ex lege eſſet iuſtitia. Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, ut promiſſio ex fide IESV CHRISTI daretur credentibus. Prius autem quã ueniret fides, ſub lege cuſtodiebamur concluſi, in eam fidẽ quæ reuelãda erat. Itaq; lex pædagogus noſter fuit in CHRISTO, ut ex fide iuſtificemur. At ubi uenit fides, iam non ſumus ſub pædagogo. Omnes enim filii Dei eſtis per fidem quæ eſt in CHRISTO IESV. Quicũque enim in CHRISTO baptizati eſtis, CHRISTVM induiſtis. Non eſt Iudæus, neque Græcus: non eſt ſeruus, neque liber: non eſt maſculus, neque fœmina. Omnes enim uos unum eſtis in CHRISTO IESV. Si autem uos CHRISTI: ergo ſemen Abrahæ eſtis, ſecundum promiſſionem hæredes.

Fratres (ſecundum hominem dico) &c. Ideſt, ſecũdum humanã traditionem, quæ rationabiliter facta creditur, & probatur ab omnibus. Inducit hoc in loco Apoſtolus rationem ad ſuadendum quod uult, & ait. *Tamen hominis confirmatum teſtamentum nemo ſpernit, aut ſuperordinat &c.* Spernere

hominis

hominis teſtamētum, eſt abijcere & floccifacere, ut non conſequatur effectum. Superordinare autem, eſt aliquid addere, uel immutare. Hoc ergo uniuerſaliter accepto, nemini cōceſſum eſſe ut teſtamētum ſemel factū & conſtitutum (ipſo teſtatore excepto) ſpernere poſſit, aut ſuperordinare: ſumit hoc. Deus diſpoſuit teſtamentum ſuum Abrahæ & ſemini eius: quia illi promiſit & ſemini eius diſpoſitione teſtamentaria. Et uocat multitudinis numero, promiſſiones: quia plures fuerunt, & admixta eſt promiſſio ſpiritualium donorum carnalibus promiſſionibus: de quibus eſt aliquantò latius conſiderandum.

Primò dictū eſt Abrahæ, cap. 12. Gen. Egredere de terra tua. Et poſt hæc illi dicitur: Faciam te in gentem magnā: & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, eriſque benedictus. Benedicam benedicentibus tibi: & maledicā maledicentibus tibi. Atq; in te benedicentur omnes cognationes terrę. Hactenus ſolum Domini Dei præceptum, & pura futuræ prolis ac benedictionis enunciatio: non ſolùm ipſius, uerùm etiam in ipſo omnium gentium. Et poſthæc cum obtemperaſſet ei Abraham, & peregrinus inueniretur cum Loth in terra Haram: inde cum illo egreſſus eſt, ueneruntq; in terram Chanaam, ubi habet uiſionem, & ei terra illa promittitur. Quo in loco ædificauit altare Domino: & inde tranſgrediens montem, qui erat contra orientē Bethel, tetendit ibi tabernaculum ſuum, habens ab occidēte Bethel, & ab oriēte Hai: & ibi quoque ædificauit altare Domino. Et cum interueniret Loth, propter paſtorum iurgia, ſeparatio: ipſe Dominus promittit ei terram Chanaam, & eius ſemini poſt eum in ſempiternum. Semen autem promittit ſe aucturum ad numerum pulueris terræ. Et poſt hæc cap. 15. cum iam certaſſet, & obtinuiſſet cōtra quatuor reges: cūq; obuiaſſet Melchiſedech ſacerdoti panem & uinū ſacrificanti, & benediceretur ab illo: factus eſt ſermo Domini ad eum per uiſionem, & dictum eſt illi. Noli timere Abram: Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Hîc enim prius ſignificatum eſt CHRISTI ſacrificium, & teſtamentū in illius ſanguine. In hoc uera æternorum promiſſio, quę exigebàt fidem ex gratia Dei iuſtificātem. Quo in loco Abram rogat ſemen, cui & repromittitur. Ipſe autem credidit Deo nō de ſe tantum, in eo quòd illi promiſſa eſſet æterna uita; uerum etiam de ſemine & hærede ex ſe futuro, in quo & ipſe, & cæteri omnes eſſent benedicendi. Poſt hanc fidem promittitur ei terra: & ſuper hoc naſcitur pactū, & feritur in uacca trima, & capra trima, & ariete trimo, & in turture & columba: cuius ſacrificij myſterium alium & longiorem tractatum exigeret, & alium doctorē qui idoneè poſſet explicare. Poſt hāc item Abræ fidem, & promiſſionem, & pactū de terra Chanaam, rurſum cap. 17. apparet ei Deus, & ait. Ambula coram me, & eſto perfectus: ponamq; fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te uehementer nimis. En quō poſt fidē requiritur ut ambulet coram ſe, & perfectus ſit. Sic & ait CHRISTVS diſcipulis. Eſtote uos perfecti. *Matth. 5.* Et hic promittitur ei pactum, & futura eius multarum gentium paternitas. Vnde dilatatur ei nomen, ut iam non ſit Abram pater unius tantum gentis, ſed Abraham pater multarum gentiū. Et iterum promittitur ei terra: & accepit ſignū pacti & fidei, circunciſionem, quam uocat pactū & ſignum pacti inter ſe & illum, & eius ſemen cuſtodiendū: quia in eo ſigno ipſum pactum CHRISTVS ſignificatur. Sic enim ſcribitur. Circuncidetur ex uobis omne maſculinū: & circūcidetis carnem præputij ueſtri, ut ſit ſignum inter me & uos. Infans octo dierum circuncidetur in uobis, omne maſculinum in generationibus ueſtris &c. His peractis naſcitur ei Iſaac: qui ubi adoleuiſſet, tentatur ſuper illo pater, cui inuento promptiſſimè obedienti, confirmatur iureiurando teſtamētum, & promiſſio de CHRISTO futuro per Iſaac, in quo benedicendæ eſſent omnes gentes. Vt benedictio omnium gentium in Abraham intelligatur, uelut in exemplo ac typo per imitationem, ut qui credāt cū fideli Abraham, adipiſcātur benedictionem, ſicut ille adeptus eſt. Benedictio autem omnium gentium in ſemine intelligatur, tanquàm ex ui illius *SEMINIS* benedicti.

Et hūc literę filū ſi ſubtiliter aduertas, potes hactenus in ipſo Abraham perfectum Chriſtianum hominem contemplari.

Quō Abrahā typum noſtrū geſſit.

Primò renunciat diabolo, & omnibus pōpis eius, & ueterem hominem carnalem exuit. Iſtud in eo accipitur, ubi iubetur de terra ſua egredi &c. Secundo, quùm ad tempus fidei uentum eſt, promittitur ei cœleſtis hæreditas, & protectio: & mandatur ut omnem expellat timorem: quia uera charitas mittit foras timorē. Et hîc eſt inchoatio uitæ in fide, quæ dicitur iuſtificatio à peccato, ut poſſit homo iam receptus & ſignatus ſignaculo fidei, procedere in agonem ſiue in curſum, ut meritoriè coronam & brauium percipiat. Fides enim minimè ocioſa eſſe debet. Et ideò accepit præceptum Abraham à Deo, ut ambularet corā illo, & eſſet perfectus. Quod præceptum ut implere poſſet, circunciditur: in qua re fuit opus fidei ſpiritualiter. Deniq; uenit tentatio, quam uiriliter ſuperat: & ex hoc uocatur amicus Dei, & noua confirmatione ſtabilitur eius merces anteà promiſſa.

Igitur in ipſo Abraham (ad uerum ex ſpiritu ſcripturarum ſenſum conſiderato) omnis doctrina fidei relucet. Nam in illo inceperunt promiſſiones & carnaliū ſimul & ſpiritualium: quia illi ſunt dictæ, & ſemini eius. Illi quidem de multiplicatione ſeminis ſecundum carnem, & ſecundum ſpiritum: quoniam uerum Iudam, id eſt, CHRISTVM, & Iudęorum populum ex ſe erat propagàturus, & adhuc ueros per fidem ſpirituales filios. Et de poſſeſſione terræ ſimiliter ſecundum carnem, & ſecūdum ſpiritum: quia terra illa Chanaam, & item uera promiſſionis terra, uidelicet CHRISTVS noſtra cœleſtis hæreditas, promiſſa eſt. Semini autem ſimiliter iuxta

intellectum carnalem, promiſſa eſt carnalis multiplicatio. In Iſaac enim ſeminis conſtituitur fundamentum, ex quo ortus eſt ille populus. Et ſimiliter ſpiritualis propagatio, quæ eſt per fidem in uero Iſaac, qui eſt CHRISTVS. Et huic promiſſa eſt terra gentium, & filijs eius: quorum poſſeſſio eſt ipſemet CHRISTVS. Sic ergo huic ſemini, non pluribus ſeminibus repromiſſa eſt. Etenim & ipſi CHRISTO repromiſſa eſt gloria ſua. Nam exinanitus & humiliatus propter nos abiecit eam, & ut ſibi illam & nobis ſimul per crucis obedientiam acquireret, qui inueniremur unum cum illo.

Hoc eleganter, nec ab re, notat hîc B. Paulus: quoniam omnes in CHRISTO unus ſumus. Ne quis diuerſos, & ob eam cauſam diuerſarum legum populos uelit effingere. Nam ipſe eſt qui omnes unius moris facit habitare in una & eadem domo. Ergo promiſſio, uidelicet propagationis & terræ ſpiritualis, facta eſt Abrahæ, & ſemini eius CHRISTO. Et hoc eſt teſtamentum, uidelicet Patrem illum futurum, non quidem unius populi ſolius, ſed multarum gentium (quemadmodum fuit) ut hæ omnes gentes, ad quas pertineret hoc teſtamentum, comprehenderentur in ſemine uno, qui eſt CHRISTVS. In CHRISTO autem benedicendos ipſum Abraham & illius poſteros (hoc nimirum erat Abrahæ teſtamentum) fieri illud oportuit per fidem. Sic unum ſemen omnes efficimur, quaſi uno eodemq; ſpiritu in unum conflati. Hoc inquam eſt teſtamentum adhibito iureiurando confirmatum, propter inſignem illam Abrahæ et rariſſimam obedientiam, tanquàm non poſſet ulterius reuocari: ſicut ſcriptum eſt. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, ita ut ante illam Abrahæ obedientiam oſtendatur quodam modo reuocabilis promiſſio.

Hoc autem dico: Teſtamentum, confirmatũ à Deo &c.

Hoc igitur teſtamentum ſic confirmatum, quod tamen factum fuit antequàm lex eſſet per quadringentos & triginta annos, lex non potuit irritum reddere ad tollendam promiſſionem. Huius concluſionis medium paulò ante perſtrinxit, nempe: Teſtamentũ hominis confirmatum nemini licitum eſſe ſpernere, aut ſuperordinare. Sed ſpretum fuiſſet hoc Dei mandatum, & ſuper illud ordinatum fuiſſet ad irritandam promiſſionem eius, ſi ex lege ueniret hæreditas: quia ſi ex lege, iam non ex promiſſione. Atqui hoc firmatum eſt pacto & teſtamento huiuſmodi, ut ſit iureiurando uallatũ, uidelicet ex promiſſione obuenturam nobis cœleſtem hæreditatem, non autem terrenam, quando ueniret ille uerus Iſaac, paternus riſus (in quo ſibi benè complacuit) illud uerum ſemen cui repromiſſum eſt. Et hoc poſtq̃ intercederet mors teſtatoris: quia à morte ꝑficitur teſtamenti confirmatio. Si igitur hoc euincitur: Ex teſtamento uenire hæreditatem, rectè ſequitur: Ergo non ex lege.

Quo in loco illud, animaduertendum eſt, diuerſos eſſe hos duos autores, ſcz autorem legis, & Autorẽ noui teſtamẽti, & promiſſionum factarum Abrahæ & ſemini eius. Autor ſiquidem legis eſt Moſes: Autor uerò teſtamenti, Deus CHRISTVS Saluator noſter ac Redemptor, qui dixit Abrahæ. Noli timere: Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Et quia credidit, hæres deſignatus eſt. Nec turbetur ex eo quiſpiam quòd lex uideatur data à Deo: & ſic & autorem habere ipſummet Deum. Etſi enim omnia ſint à Deo tanquàm à primaria omnium cauſa & origine, differunt tamen non parum inter ſe. Sunt nonnulla quæ Dei eſſe dicuntur, tanquàm ab eo nullo medio uenientia. Non ſic autem alia: ut de baptiſmo B. Ioannis præcurſoris, & de CHRISTI ipſius baptiſmo. Nam illius autor Ioannes dicitur: alterius, ideſt, noſtri baptiſmi, CHRISTVS. Et tamen ille dicitur baptiſmus Ioannis, licet ueniret à Deo, ſed alia ratione & fine. Et hic noſter dicitur baptiſmus CHRISTI. Sic & lex & gratia tanquàm diuerſorum autorum dicuntur propter diuerſos, per quos illæ leges miniſtratæ ſunt, legiſlatores. Moſeos enim lex dicitur. CHRISTI autem dicitur gratia. Vnde & ipſe B. Ioannes dixit. Lex per Moſen data eſt: Gratia & ueritas per IESVM CHRISTVM facta eſt. (Ioa. 1.) Vt & hic annotes fuiſſe datam legem, non factam. Gratia autem ipſa facta dicitur. Non enim erat Moſeos facere legem, ſed ſolùm enunciare. CHRISTVS autem etiam creat & facit legẽ in corde noſtro, gratiam ſtatuens & charitatem, quam nobis infundit, non iam in tabulis ſcriptam lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus.

Sed hoc in loco oritur quædam dubitatio: Quoniam reuera aliud uidetur eſſe pactum, & fœdus, & promiſſio: aliud uerò teſtamentum. Et nihiloſecius B. Paulus hęc uidetur pro eodem accipere, & iſta quodã modo confundere. Quam ob rem B. Hieronymus ait. Manifeſtum eſt id feciſſe Apoſtolum, quod promiſit: nec reconditis ad Galatas uſum eſſe ſenſibus, ſed quotidianis & uilibus, & quæ poſſint (niſi præmiſiſſet: *ſecundum hominem dico*) prudẽtibus diſplicere.

Adhæc, Conſideratio illa B. Pauli, ſingulari numero dictum; *ſemini*; & non; ſeminibus; uidetur minus circunſpectè facta. Qui enim ſciret legem, id facile contemneret: quoniam in toto ueteri inſtrumento (ſi quis diligenter reuoluerit) minime reperietur hæc uox, niſi in ſingulari tantùm numero, nunquàm in plurali. Itaq; ad idem redit B. Hieronymus, Apoſtolum excuſans tanquàm qui ad craſſos Galatas uſus ſit argumentis leuioribus, & apud prudentes inualidis.

Quæ certè mihi nedum abſurdè & falſò, ſed etiam periculoſè dicta uidentur (ſalua tamen ſemper ſit, quæ tanto Doctori debetur reuerentia) ut mox oſtendemus. Neq; hoc dicitur, ut minus habeatur fidei tanto eccleſię Lumini, quem certè ob ſingularem in hæreticos zelum, quo prçditus fuit, peculiari ueneratione proſequimur, ſed ne ſimpliciores decipiant, maxime ad ſentiẽdum de Ap̃lo Paulo iniquius. An non graue abſurdum

Iudicandũ eſt, ſi admitteremus B. Paulum inualidis argumentis probare uoluiſſe ueritatem fidei, eo potiſſimum tempore cum haberet infeſtos acres illos falſos fratres Iudæochriſtianos, quorum pernicioſam prædicationem potentiſſimis rationibus (nedum triuialibus argumentis) è mentibus Galatarum euelli oportuit, quos cupit tanto ſpiritu abſcindi. Et nunquid Spiritusſanctus & CHRISTVS qui per illum loquebatur, uellet eum ea loqui quæ prudentibus diſplicere poſſent? Quaſi uerò apud Galatas deeſſent Iudæi legis doctores, qui hæc improbare neſcirent: præſertim cum (ut diximus) in contentione aduerſus illos adducerentur. Aut quaſi non ſcriberentur hæc etiam poſteris, ipſo Spiritusſancto nequid inepti adeſſet, præcurrente, & prouidente. Quare abſit ut hæc fidelis quiſquàm recipiat. Nam illud eiuſdem Doctoris commentum quis ferat? Apoſtolum ideò illud præmiſiſſe: *Secundum hominem dico*: ut oſtenderet argumentum ſuum nequaq; ualere? Itaq; duo ſunt hîc notanda, quæ an tanto Apoſtolo digna ſint, prudens lector conſideret. Primum: Argumenta, quibus uult Galatas coarguere, leuia eſſe, & ita inefficacia & craſſa, ut uel quæ poſſint diſplicere uiris prudentibus. Alterum uerò, quòd ipſemet B. Paulus hoc profitetur, uidelicet ſe ſecundum hominem loqui, ideſt, minus idoneè ad ea probanda ac perſuadenda quæ uelit. Egregium ſanè genus ad perſuadendum. Certè non ſecundum hominẽ hoc fateretur, craſſè ſcz ſe loqui non pro ſapientibus, ſed pro inſipientibus. Equidem hoc in loco ſatis mirari nequeo tantum Doctorem: Niſi illud ueriſſimum experirer & probarem, Neminem omnibus horis ſapere. Et in eiuſmodi monere lectorem operæpretium putaui, ut cum in hæc ſcandala incidit, ſe prudẽter gerat, et media uia incedat: ne uel in omnibus ſanctorum periclitetur autoritas, propter unum aut alterum errorem: uel ne ita contemnatur, ut nihil faciat præiudicij uel momenti ad perſuaſionem, & ne quid aduerſus illam pertinaciter defendamus.

Adhæc illud: *Quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt lex*, ſcilicet ab ipſa promiſſione, non uidetur iuxta ueterem literam, quæ teſtatur Abrahæ dictum quadringentos annos ſeruituros, ac deinde eripiendos à ſeruitute alienarum gentium. Et hîc B. Hieronymus fatetur ſe neſcire quõ ſatiſfaciendum ſit. Nec (inquit) parua hæc res: & à multis quæſita, neſcio an ab aliquo ſit inuenta. Mihi tamen præſens locus non admodum difficilis uidetur, ſi exacta fiat & recta ſupputatio. Nam Apoſtolus incepit ab ipſa promiſſione & teſtamento, à Deo ante natiuitatem Iſaac promiſſio, quod fuit ſemen, Gen. cap. 15. et non cap. 12. ut ait Caietanus, & male.

Quòd uerò ei dicitur, annos quadringentos ſemen peregrinum futurum, neceſſariò oportet terminum; A quo; incepiſſe ab ipſo ortu ſeminis, ideſt, ipſius Iſaac. Quo obſeruato nihil contrarij iam ſupererit, nec ulla literæ obſcuritas.

Illa de ſemine obiectio & teſtamento, uidetur plus habere difficultatis. Nam (ut dictum eſt) friuola uidetur B. Pauli argumentatio ex eo colligentis CHRISTVM hæredem: quoniam non eſt dictum; *ſeminibus*; ſed; *ſemini*; cum nunquàm Rom. 3.
in ſcripturis inueniatur ſcriptum; ſeminibus. At mihi contrà, admodum uidetur inane in B. Paulum hoc argumentum, niſi & hoc quoque probetur ſimul, appellatione ſeminis in ſcripturis plura ſemina aliquo in loco intelligi: Quod non probabitur unquàm. Hoc audeo dicere autoritate B. Pauli fretus. Nec enim ualet, ſi nullo in loco inueniatur in ſcripturis in plurali, idcircò non potuiſſe & in plurali dici, ſi illud uſu inualuiſſet. Valuiſſet autem, ſi plura fuiſſent ſemina, quibus eſſet promiſſum. Nam ſi Philoſophò fingere nomina licet, quando ea omninò deſunt, quibus exprimatur animi conceptio: cur Spiritui ſancto non licuiſſet (etſi fortè præter conſuetudinem) iſta uoce uti numero multitudinis? Quinimò, Nonne in hoc ipſo loco utitur B. Paulus illa uoce plurali numero? Quis iſtud non uideat? Verè igitur inepta & nimis audax hæc contra Apoſtolum argumentatio. Illam tamen ſecutus eſt Eraſmus, qui cum ſcandalo & contentione, B. Hieronymi autoritate (quam tamen eleuatam hoc in loco oportuit, ſe ueſtiens et muniens) ſimiliter hanc Apoſtoli ratiocinationem, tanquàm nihil momenti habentem, contempſit.

Fortius illud obſtare uidetur, quòd ad Romanos idem Apoſtolus ſignificare uidetur plura eſſe ſemina, ubi ait: Vt firma ſit promiſſio Rom. 4.
omni ſemini. Sed nos hoc iam reſoluimus: imò oſtendimus confirmari ibi quod hîc docet rectè conſideranti: quoniam illud; Omni ſemini; idem eſt ac ſi dixiſſet; toti ac integro ſemini. Redeat lector ad ea quæ ibi ſcripſimus, ſi placet.

De teſtamento uero, etiam multò magis miror B. Hieronymum ita auſum, & contra Septuaginta: imò & contra ipſummet Apoſtolum. Non enim ualet ea excuſatio, ad craſſos Galatas fuiſſe hîc Apoſtolum loquutum. An, quæſo, ſunt dicenda craſſa & inania, præſertim à tanto Apoſtolo, propter aliorum craſſitiem? Sunt ne item ulli per inania argumenta ad fidei ueritatem adducendi? Si iſtud daremus, ſuſpecta profectò fides potius redderetur, quàm cõfirmaretur apud credentes. Emendatius ergo & uerius dicendum eſt, ut confitentur etiam doctiſſimi Rabbinorum; BERIT; utrunque ſignificare, & pactum ſiue fœdus, ac ſimul teſtamentum. Vnde cum uerè concurrat hæreditatem per pactum promitti, hoc idem ſimul erit & pactum, & teſtamentũ: quod certè ſic fuit, quia CHRISTVS teſtatus eſt. Ipſe enim promiſit Abrahæ & ſemini eius, ideſt, CHRISTO ſibiipſi (nam qui in eò ſunt, unum ſunt) ipſam hæreditatem, paternam ſubſtantiam, uitam ęternam. Et quemadmodum in alijs accidit, ad conſtituendum uerè teſtamentum, oportere ut effectum ſuum ſortiatur poſt mortem teſtatoris: ſic quoque in CHRISTO fuit. Mortuus enim eſt CHRISTVS: & ita confirmatum eſt hoc teſtamentum morte

teſtatoris,

teſtatoris, & ideò propriè teſtamentum. At cum
in una pacto fuerit promiſſa iſta hæreditas, ea ra
tione pactum rectè dictum eſt.

Nam & olim hæreditates pacto acquirebantur
emptione per æs & libram. Et neſcio qua de cau
ſa ritus ille antiquus uiguerit, ut nulla reconci-
liationum fœdera, niſi medio ſanguine fierent.
Gen. 15. Sic cum ipſo Abraham feriuit pactũ Dominus
per uaccam triennẽ, & capram trimam, & arie-
tem trimum, & turturem, & columbam. Quan-
quàm hac in re, ſicut in cæteris omnibus, ſatis no
bis eſſe debet B. Pauli authoritas & hîc, & ad
Hebræos, ubi ſic accipit hanc uocem; BERIT;
ut propriè etiam teſtamentum ſignificet.

Neq; poteſt honeſtè obijci, illud ad Hebræos
ueluti ad craſſos & ignaros legis eſſe loquutum.
Propterea Caietanus eò ſe permiſit adduci, ut uel
huius argumenti gratia illam ad Hebræos epi-
ſtolam uocauerit in dubiũ, an eſſet B. Pauli Apo
ſtoli. Et hoc & alijs argumentis probare nititur
non eſſe B. Pauli. Quod uehementer diſplicuit, et
hodie adhuc diſplicet cunctis pijs, & catholicis
uiris. Alioqui ſi ob eam cauſam erat illa epiſto
la reprobanda, aut in dubium reuocanda: pote-
rat quoq; pari ſcrupulo de illa dubitari quæ ad
Rom. ubi ſimiliter citatur ex Iſaia iuxta transla-
tionem Septuaginta, locus quidam ubi teſtamen
tum uocatur, quod iſti pactum uocari uolunt.
Quinetiam uterq; Zacharias, & ille Ioannis ba-
ptiſtæ pater in cantico: & alter in libro ſuo pro-
phetico, uocabulo; teſtamenti; utuntur non; pa-
Luc. 1. cti. Ille enim Zacharias Pater Ioannis ait. Et me-
Zach. 9 morari teſtamẽti ſui ſancti. Alter uerò. Tu quoq;
in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti uinctos de la
cu. Deniq; ipſa ſumma Veritas hoc pactum no
Luc. 22. mine teſtamenti manifeſtè declarauit. Hoc (in-
quit) eſt teſtamentum meum in meo ſanguine.
Quis igitur contra uerbum Domini auſit?

Sed unus adhuc ſcrupulus reſtat, quia teſta-
mentum hoc dicit confirmatum Apoſtolus, etiã
ante legem datam. id uerò quo pacto, cum teſta
mentum confirmetur morte (ut ait ad Hebręos)
nondum autem interceſſerat mors? Reſpon-
deo, Extiterunt qui minimè hunc locum intelli-
gentes, etiam uim argumenti non apprehende-
runt, quæ in hoc repoſita eſt. Lex quæ iam inue-
nit confirmatum teſtamentũ, non poteſt irritum
illud facere. Erat ergo confirmatum ante legem,
quando tamen nondum erat mors, unde uenit
Duplici modo quædam confirmantur. confirmatio. Sed duplex eſt attendenda con-
firmatio, Prima ut immutabiliter firmũ ſit quod
diſpoſitum eſt, ne ualeat irritari: & hæc ſit iureiu
rando. Secunda confirmatio, ut iam adiri poſ
ſit hæreditas: hæc autem ſit morte. De prima au-
tem confirmatione loquitur hîc Apoſtolus. Ad
Hebræos autem de ſecunda. Proſequitur.

Quid igitur lex? Hac interrogatione uult argue
re, ex ſuperioribus legem uideri ſuperfluã. Nam
ſi non uiuificabat: ad quid igitur? Non enim dici
poteſt temerè, & nullo fine eſſe datam. Reſpon-
det ergo Apoſtolus. *Propter tranſgreſſiones adie-
cta eſt*, hoc eſt, ob hoc ſubordinarũt eam Angeli
per mediatorem Moſen, ut apparerent tranſgreſ
ſiones. Hoc idem explicauit ad Romanos. Sic
enim diſponebatur homo ad CHRISTVM per
agnitionem peccati, & eius abundantiam: qui re-
cognoſcens in ſe morbum, impellebatur rogare
medicum & medelam. Quis enim agnouiſſet pec
catum, niſi lex diceret: Non concupiſces? Vbi pri
mùm autem illa concupiſcere uetuit, perſentiẽſq;
infœlix homo ſe ex ſeipſo non poſſe non concu
piſcere, ueniebat in notitiam ſuæ infirmitatis, &
ſe ægrotum recognoſcens, admonitus ab ipſa le
ge de medico, illum cogebatur adire & implo-
rare ſalutem. Non enim ſimiliter liberatur animi *De ſanatione*
morbus, ideſt peccatum, ſicut corporis: quia cor *animæ & cor-*
pus interdum uel inuito homine ſanari poteſt. *poris.*
Non ſic autem morbus animi: ſed ut uolunta-
te contrahitur, ſic & uoluntate ſanatur conue-
nienti antidoto pœnitentiæ, & doloris, ac reſipi
ſcẽtię. Lex igitur propter tranſgreſſiones adiecta
eſt, ut hæ cognoſcerentur: & cognoſceret homo
miſer & infœlix ſe concluſum in obligatiõe pec
cati. Non autem eo fine ut in immenſum, & in
perpetuũ peccaret: ſed donec ueniret ſemẽ cui re
promiſſum erat, ideſt, ipſe CHRISTVS, cui re-
promiſſum erat in ipſo nos omnes benedicẽdos.
Et de eo ſcriptum erat. Veniet ex Sion qui eri- *Iſa. 59.*
piat & auertat impietatem à Iacob. Et hoc illis à
me teſtamentum cũ abſtulero peccata eorum.

Ordinata per Angelos. Ne quis putaret æquali
maieſtate ambulare legem ueterem cum gratia
CHRISTI & euangelio, quod ipſemet CHRI-
STVS ore ſuo docuit & tradidit. Et addit.

In manu Mediatoris. Quidam hunc Mediatorem
CHRISTVM intelligunt, in cuius manu fuit lex
poſita: quia ipſe Dominus erat etiam ſabbati, &
uerè Legiſlator. Mihi autem longè uide-
retur congruentius; ſi Mediatoris; uocabulo hîc
intelligatur Moſes. Ipſe enim inſtar Mediatoris
fuit inter Deum & populũ illum: proptereà ip-
ſemet Moſes dixit. Ego ſequeſter & medius fui *Deut. 5.*
inter Deum & uos in tempore illo. Itaq; illius
teſtamenti (quod uetus dicitur) quia inueterauit
& interijt, mediator Moſes fuit: CHRISTVS
autem noui. Porrò qualis eſt differentia inter te-
ſtamentum & teſtamentum: talis inter mediato-
rem & Mediatorem. Vnde B. Paulus ad Hebr. *Heb. 8.*
Nunc autem melius ſortitus eſt miniſteriũ, quan
tò & melioris teſtamenti Mediator eſt, quod in
melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt. Nam
ſi illud prius culpa uacaſſet, non utique ſecundi
locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit:
Ecce dies uenient, dicit Dominus, & conſumma
bo ſuper domum Iuda teſtamentum, non ſecun
dum teſtamentum quod feci patribus eorum in
die, qua apprehendi manum eorum, ut educerem
illos de terra Aegypti. Quoniã ipſi non perman-
ſerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos, di
cit Dominus. Quia hoc eſt teſtamentum quod
diſponam domui Iſrael poſt dies illos, dicit Do-
minus. Dabo leges meas in mentem eorũ &c.

Mediator autem unius non eſt: Deus autem unus eſt.
Vt mihi quidem uidetur huius loci (quem ferè

omnes prætereunt: & quidam ualdè alienũ ſenſum comminiſcũtur) hæc eſt uera interpretatio.

Erat intentio Apoſtoli probare uerum Mediatorem eſſe CHRISTVM, non autem Moſen. Et primum hoc ſibi ſumit, Mediatorem unius eſſe non poſſe: ſed dari neceſſe eſt duos, inter quos (ut ita dicam) mediare debeat. Tum tacitè quodam modo ſupponit hanc mediationem debuiſſe inter Deum & oẽs gentes interuenire: quia omnes ſub ira Dei tenebantur. Et non ſatis erat eſſe mediatorem Moſen inter Deum & unum illum populum Iudæorum tantùm. Non enim ille tm̃ populus corruerat, & indigebat gratia Dei, ſed uniuerſum genus humanũ. Hoc autem ſic probat. Deus ipſe unus eſt, & conſequẽter omnium Deus eſt, non ſolius populi Iudęorum. Ergo quia omniũ Deus eſt, omnibus uoluit miſereri, et per Mediatorem unum omnibus prouidere. Quo fit ut uerus Mediator, ſit omnium Mediator, et non unius populi tantùm. Is ergo fuit CHRISTVS, non Moſes. Et hunc intellectum didici ex altero Apoſtoli loco ad Timotheum ſcribentis. Vbi ex

1. Tim. 2. ex eo quòd unus eſt Deus, probat illum uelle omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire: & conſequenter per unum Mediatorem ipſius Dei & hominum, hominem CHRISTVM IESVM.

Lex ergo aduerſus promiſſa Dei? &c. Rurſum arguit contra prædicta, ac ſi diceret, Si lex non uiuificat, ſed facit exundare peccata: & ad hoc eſt poſita, ſcilicet propter trãſgreſſiones: Ergo eſſet aduerſus promiſſa Dei. Nam illa peccatorũ abundantia & pręuaricationũ, uidetur operari directò contra ſalutem quæ promittebatur. Sed non uidetur poſſe iſtud dici de lege, ut ſit contrà Dei promiſſa: Ergo dicatur potius uim legi ineſſe ad uiuificandum. Ad quam obiectionem reſpondet Apoſtolus. Primò reĳcit & reprobat iſtud conſequens, uidelicet quòd lex uiuificaret. Quandoquidem ſi lex potuiſſet uiuificare, uerè iuſtitia ex lege proficiſceretur: & ita per Moſen, non per CHRISTVM. CHRISTVS aũt ipſe gratis ueniſſet, & gratis mortuus fuiſſet. At hoc falſiſſimũ eſt, et contra omnium prophetarũ oracula dictũ. Nã per CHRISTVM iuſtitia eſt, ut ait Daniel:

Dan. 9. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ ſunt ſuper popolũ tuum, & ſuper urbem ſanctam tuã, ut conſummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna: nimirum per IESVM CHRISTVM, ut ſtatim aperit. Secundo, Nullã uim prorſus argumẽto reliquit, negans exundantiam peccati & infidelitatẽ promiſſionibus Dei obſtitiſſe: imò bonitatem Dei eò magis ad miſericordiam exercendam prouocarunt, quò atrocius inualeſcentem peccati morbũ conſiderauit. Vbi enim abundauit delictum, ſuperabũdauit & gratia. Nam prima iuſtificationis gratia necdum impeditur peccato, quin potius prouocatur: quia priora peccata, quæ ſub ueteri teſtamento admittuntur, longè ſunt excuſabiliora, utpote ab impotente, & ante acceptam gratiam admiſſa.

Prætereà, Aduentus medici à nulla pendebat conditione: ſed erat pura & libera promiſſio, ac deliberatio omninò à Deo mittẽdi Mediatorem, Vnde & B. Paulus ad Rom. inquit. Quid enim Rom. 3.
ſi quidam illorũ non crediderunt? Nunquid infidelitas illorum fidem Dei euacuauit? Abſit. Eſto autem uerax Deus, omnis autem homo mẽdax, ut iuſtificeris in ſermonibus tuis, & uincas cum iudicaris. Et perinde eſt iſtud quod hic ſubdit.

Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, ut promiſſio ex fide IESV CHRISTI daretur credentibus. Ac ſi dixerit, Neceſſarium fuit ſinere peccatum in omnibus tam Iudæis, quàm Gentibus, ad noſcendum morbum, & medici neceſſariam opem. Et hoc eſt ſcripturam, ſiue Deum concluſiſſe homines ſub peccato. Nam alibi dixit: Concluſit Rom. 11.
Deus, ac per hoc ſcriptura: cum in ipſa ſcriptura quæ id nobis pronunciauit, apparere fecerit. Scriptum eſt enim: Non eſt iuſtus quiſquã, non Psal. 13.
eſt intelligens &c. uei dicas: *Scriptura*, ideſt, ſcripta lex, *concluſit omnia ſub peccato:* quia per legẽ præcipientem; Non concupiſces; factum eſt, ut omnes poſſent ſeſe cognoſcere peccatores, & in uitio eſſe ac morbo concluſos omnes tam Iudæos, quàm Græcos. Verùm finis huius concluſionis hominum ſub peccato à ſcriptura ſeu lege, uel Deo, hic erat, Vt promiſſio ex fide IESV CHRISTI daretur credentibus. Hæc erat promiſſio redemptionis à peccatis per gratiam, et donum iuſtitiæ: quod & amplius adhuc declarat.

Prius autem quàm ueniret fides, ſub lege cuſtodiebamur concluſi, in eam fidem quæ reuelanda erat. Ait ergo *priuſquàm ueniret fides,* illa uidelicet explicita de De fide ante CHRISTI aduentum.
IESV CHRISTO. Nam priſca fides, uix fidei rationem habebat, cum non contineret certam æternorum præmiorũ mercedem, & Mediatorẽ IESVM explicitum, in cuius ſolo nomine ſtatuta erat ſalus. Ait ergo cuſtoditos eſſe ſub lege interim Iudæos. Cuſtodia autem in hoc fuit: quia Deus per Moſen ordinauit in omnem euentum ſiue maledictionis, ſiue benedictionis (quas & præuaricatoribus, & factoribus legis pronuntiarat) futuram nouam benedictionem per Dominum IESVM, & mandatum nouum, ut apparet in Deut. Illud enim mãdatum pertinere ad fidem Deut. 30.
CHRISTI declarauit ad Rom. Sed reuelanda erat hæc fides, quæ non niſi uelatè continebatur in ueteri lege. Rom. 10.

Itaque lex pædagogus noſter fuit in CHRISTVM, ut ex fide iuſtificemur. Lex ſiue in eo quod iubebat, ſiue in eo quod per figuras docebat & umbras, ſiue in eo quod illum populum premebat cærimoniarum oneribus, adducebat quidem illum ad CHRISTVM, tum monſtrando morbum et medelam (ut diximus) tũ augendo ipſum morbũ per tranſgreſſiones, ac proptereà impellendo in agnitionem & implorationẽ medici, ac medelæ. Lex igitur quæ ut pædagogus ſe habuit ad doctorem perfectum qui per fidem docet, adueniẽte doctore illo & fide, ceſſare debuit: ideò ait,

At ubi uenit fides, iam non ſumus ſub pædagogo, quia uenit perfectus Magiſter & doctor perfecti

mandati. *Omnes enim filij Dei eſtis per fidem*: Quia ex fide uiuimus, & filij Dei efficimur: ſicut ſcriptum eſt, Quotquot autem receperũt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri &c. Ob hoc enim præſcriptum fuit: Ego dixi Dij eſtis, & filij Excelſi omnes. Et hoc probat. *Quicunq; in* CHRISTO *baptizati eſtis*, CHRISTVM *induiſtis. Non eſt Iudæus &c.* Sicut CHRISTVS cum baptizatus eſt, induit omnes, ut totum illum ueterem hominem aquis immergeret: ita & nos in baptiſmo noſtro illum induimus, ut cum illo ueteri homini moriamur, & uitam nouam ſimiliter cum ipſo adipiſcamur. Et nulla eſt hac in re diſtinctio: quia non eſt acceptio perſonarum, ita ut ſit in CHRISTO Iudæus, & non Græcus: liber, & non ſeruus: mas, & non fœmina. Vigebũt quondã in lege hæc populorum diſcrimina, quæ in CHRISTO per euangelium penitus ſublata ſunt.

Ioa. 1.

Pſal. 81.

Omnes enim uos (inquit) *unus eſtis in* CHRISTO, uidelicet tanquàm unum corpus: ut intelligamus ita ſublatum eſſe diſcrimen, ut adſit tamen ordo in membris, ueluti in corpore ſuis partibus rectè compoſito. Et hinc egregiè concludit. *Si autem uos* CHRISTI: *ergo ſemen Abrahæ &c.* Si enim ſemen Abrahæ CHRISTVS, quicũq; in illo ſunt, in ſemine illo, cui hæreditas repromiſſa eſt, inueniuntur. Illius nos ipſi hæreditas ſumus: propterea illi à Patre dicitur. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Ille autem noſtra fœliciſſima hæreditas eſt futurus: modò (quod Deus auertat) noſtris eam flagitijs non profligauerimus.

CAP. IIII.

DICO AVTEM QVANTO tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cum ſit dominus omnium: ſed ſub tutoribus, & actoribus eſt uſq; ad præfinitum tempus à patre. Ita & nos cum eſſemus paruuli, ſub elementis mundi huius eramus ſeruientes. At ubi uenit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum, factum ex Muliere, factum ſub lege, ut eos qui ſub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem eſtis filii Dei, miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda ueſtra, clamãtem Abba, Pater. Itaq; iam non eſt ſeruus, ſed filius. Quòd ſi filius, & hæres per Deum.

D*ico autem quanto tempore hæres etc.* Quia ſemel confeſſus erat B. Paulus Abrahæ & ſemini eius promiſſam fuiſſe hæreditatem: & ſemen (ut ipſemet interpretatus eſt) erat CHRISTVS, Videri fortaſſis potuiſſet, populũ illum fuiſſe abſq; prouidentia & fide derelictum, quantum ad ſalutem eorum pertinet, qui præceſſerunt aduentum Domini, & conſequenter aduentum fidei. Et cum legem non eſſe ex fide inficiatus fuerit, eamq; ueniente fide ceſſaſſe docuerit: poſſumus ſic argumentari. Aut ille populus erat ſine fide: Aut cum fide. Si ſine fide aſſeruerimus eum fuiſſe: ergo damnatus. Si cum fide: debuit ergo habentibus fidem ceſſare lex, quibus iam aduenit CHRISTVS. Ad quæ reſpondens Apoſtolus, appoſitiſſimo exemplo oſtendit qualis tunc eſſet mundus, nimirum ueluti puer, qui licet ea ætate inſtitutus ſit hæres à Patre, hæreditate tamẽ non potitur: *ſed ſub tutoribus atque curatoribus*, uel iconomis cuſtoditur, donec legitimum ætatis impleatur tempus ab ipſo patre præfixum.

Ita & nos, cum eſſemus paruuli, ſub elementis &c. Tales ergo erant Iudæi ante CHRISTVM, cum eſſent uelut hæres paruulus; & ſub lege & prophetis ſeruabantur ad tempus à Deo præſtitutũ. Enimuerò quantũ ad hanc conſiderationem ſpectat, nihil diſtabant à ſeruo: quoniã perinde erant ac qui in ſeruitutem ſunt redacti. Tales autem ſunt omnes homines qui in peccato naſcuntur, cuius ſerui ſunt per elementa mundi, hoc eſt, per ea principia, quę de creaturis mundi huius eruebant, quibus quodam modo prælucentibus tendebãt in Dei agnitionem. Neq; enim clarior explicabatur eis fides, niſi implicitè tñ ſub ænigmatibus, & figuris uarijs, & multiplicibus umbris.

B. Hieronymus uult per tutores, inſuper Apoſtolos Dei intelligi, per quos etiã regebantur antiquæ gentes, & docebantur per elementa mundi, ut nonnullam ueritatem Dei aſſequi poſſent: ſicq; multi ſalui facti ſint, & de ipſis quidem Gentibus (B. Dionyſio teſte) per Angelorum miniſterium. Nec hoc loco accipienda ſunt ad eum ſenſum elementa, quo ad Coloſſ. accipi oportet. Nã ibi admonet illos ne decipiantur per philoſophiã, & inanem fallaciam, iuxta traditiones hominum, & elementa mundi, id eſt, principia ab hominum ſenſibus ducta: quæ ſunt ad ea coniectanda quæ exiſtunt ſupra ſenſum, fallacia: qualia diceremus argumenta à Philoſopho collecta, quibus ſe probare æternitatem mundi putauit. At hic per elementa mundi, ſunt ea capienda, per quæ ad aliquam Dei agnitionem uenimus, & quæ aliquos nobis Dei effectus declarant, quò ad illius cognitionem tendamus. Vera autẽ doctrina deſurſum eſt, & inde deſcendit. Hæc quæ per elementa eſt, aſcendit. Et cum ſit ad tantam lucem debiliſſima, ad ea quæ Dei ſunt, noſcibilia ſolummodo per fidem homo poteſt illũc peruenire.

Itaq; mundus figurari poteſt in homine, qui ſuas habeat ætates, & per incrementa temporum accipiat doctrinam perfectam. Figuratur & pulchrè in CHRISTO, qui proficiebat ſapientia et gratia apud Deũ & homines: qui cum eſſet puer, ſubditus erat patri & Matri, & ab Angelis regebatur: licet Angelos parte diuina regeret. At cũ maiuſculus, & in plenã ætatẽ euaſit: perinde ac ſi non curet matrem, dicit. Quæ eſt mater mea? & qui ſunt fratres mei? non quaſi Matrem, per Luc. 2. Matth. 12.

contemptum negans,ſed ut nos qui toti ferè pendemus à carne inſtrueret,dũ cœleſtis Patris agitur negocium,tum carnis eſſe poſtponendos parentes.Quo ſenſu eſt intelligendum. Nolite uobis uocare patrem ſuper terram. Sequitur.

At ubi uenit plenitudo temporis, miſit Deus &c. Temporis plenitudinem intelligit ætatem mundi maturam atq; perfectã.Et dicit. *Factum ex Muliere*. Quemadmodum enim à muliere initium fuit peccati, quo oẽs infecti ſumus: ita per Mulierẽ ſimiliter uenire debuit ſalutis initium. Hoc
Impietas Lutheri in Virginem. in loco blaſphemus Lutherus,ut ſe clarè oſtenderet cuius eſſet ſeminis effectus,ſic ſcripſit.Paulus quaſi per contumeliam (ut apparet) Virginem matrẽ Filij Dei,mulierem tantùm appellat.Quod ex ueteribus patribus quoſdam malè habuit &c. O uerè inimicum CHRISTI Filij, qui hæc de illius ſanctiſſima & chariſſima Matre ualuit cogitare.Laus iſta eſt VIRGINIS ſumma, ut ſingulariter appellata ſit Mulier, in ſenſum illũ illuſtrẽ expoſitũ: & longè quidem maior laus, quàm ſi VIRGO appellata fuiſſet. Ipſa nanq; eſt rara illa Mulier,quam tanto deſiderio in ſpiritu quærebat Salomon, dicens. Mulierem fortem quis inueniet?CHRISTVS etiam Filius nuſquàm uocauit eam niſi hoc nomine; Mulier; ut intelligeremus,Sicut ipſe ſingulariter fuit Vir iter uiros, ita illa inter mulieres ſingularẽ fuiſſe Mulierem. Sed hæc non ſunt canum & porcorũ: nec etiam ſuperborum,& minus piorum hominum.

Factum ſub lege. Deus obligauit illum peculiariter illi legi,cũ ipſe alioqui eſſet legis Dominus. Nam & particularis quædã pro Iudæis,qui erant ſub maledicto legis,requirebatur redemptio. Vnde ait. *Vt eos qui ſub lege erant redimeret,* uidelicet à maledicto illo peculiari legis. Ipſe enim CHRISTVS pro illis impleuit legem. *Vt filiorum adoptionem reciperemus.* Admiſcet & Gentes: & quaſi unum ex illis ſeipſum facit. Significat autem legitimum ſalutis adipiſcẽdæ ordinem: quoniam prius quàm poſſet Gentibus uenire ſalus, antè oportebat Iudæis proſpectum eſſe.

Quoniam autem eſtis filij Dei, ideſt, uos omnes ſimul facti unum,Iudæi & Gentes: *Miſit Deus Spiritum Filij ſui &c.* Hinc inſurgit dubium.Potius quippe uidetur eſſe dicendum ex ſpiritu uenire adoptionem, & ſic filiationem Dei,quàm ut ecõtrariò ex filiatione ueniat Spiritus. Non enim ij cenſeri poſſunt filij,qui ſunt ſine Spiritu Dei.

Reſpondeo:Non uno tantùm modo dicuntur filij.Erant quidem Iudæi filij;ſed paruuli qui nondum habebant Spiritus perfectionem.Et hîc loquitur de Spiritu perfectionis, quo clamatur Abba Pater.Eſt enim quodam modo,et nõ eſt filius,qui neſcit adhuc uocare patrem.

Poſſumus & filios Dei duplici modo intelli-
Nota. gere.Et primo quidem ſecundũ potentiam:quia erant iam quaſi candidati omnes ad recipiendã adoptionem. Alio modo ſecundum actum, in quo cõſiſtit perfectio.Et nota hîc dici ab Apoſtolo ipſum Spiritum clamantem: qui ad Rom. dixit: Nos clamantes,ut idem dictum eſſe intelligas;& clamare Spiritum;& nos per Spiritũ clamare. Sic.n. & rectè de homine dicitur: Homo uidet,& oculus uidet. Videt tamen uerè ipſe homo,ſed per oculũ uidet. Sic clamat homo Abba Pater,& per Spiritum datum nobis,& inhærentem nobis clamat. Et iſtud attentius eſt propter eos animaduertendum,qui uolunt in nobis Deum facere & operari omnia ſine nobis. Item nota, *Abba Pater*, duo eſſe poſita uocabula idẽ prorſus ſignificantia,quibus declararetur in diuerſis,uidelicet Iudæis & Gentibus,idem Spiritus,idem clamans: ut iam omnis per CHRISTI Spiritum oſtendatur ſublata diſtinctio.

Itaq; iam non eſt ſeruus, ſed filius. Quòd ſi filius & hæres per Deum. Concludit effectum teſtamenti, (quod eſt hæreditatis apprehenſio)ueniſſe, ſed nondum perfectè: quoniam ambulamus in ſpe, quandiu peregrinamur à Domino. Et ait, *per Deum*, ideſt,CHRISTVM:quia in illo ſita eſt omnis gratia,quæ in nos uenit. Nota ergo duas
Duplex facta de CHRISTO promiſſio. Domini de CHRISTO promiſſiones, quæ nomine hæreditatis ſignificantur. Prima pertinet ad ſubſtantiam præſentis gratiæ. Et hanc iam obtinuimus in donis fidei, & ſpei, et charitatis. Secunda uerò pertinet ad ſubſtantiam futuræ gloriæ.Et hanc expectamus,nobiſq; eam operamur per patientiam in tribulationibus,& paſſionibus carnis,et multiplicibus huius mundi miſerijs.Nobis enim dicitur. Cum timore ac tremore ueſtram ſalutem operamini. *Phil. 2.*

Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui natura non ſunt Dij, ſeruiebatis. Nunc autem cum cognoueritis Deum, imò cogniti ſitis à Deo: quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuò ſeruire uultis? Dies obſeruatis,& menſes,& tempora, & annos. Timeo uos,ne fortè ſine cauſa laborauerim in uobis. Eſtote ſicut ego:quia & ego ſicut uos.

Fratres, obſecro uos. Nihil me læſiſtis. Scitis autem, quòd per infirmitatem carnis euangelizaui uobis iampridem.Et tentationem ueſtram in carne mea non ſpreuiſtis, neq; reſpuiſtis:ſed ſicut Angelum Dei excepiſtis me, ſicut CHRISTVM IESVM.

Vbi eſt ergo beatitudo ueſtra? Teſtimonium enim perhibeo uobis, quia ſi fieri poſſet, oculos ueſtros eruiſſetis & dediſſetis mihi. Ergo inimicus uobis factus ſum, uerum dicens uobis? Aemulantur uos non bene: ſed excludere uos uolunt, ut illos æmulemini. Bonum autem æmulamini in bono ſemper: & non tantum cum præſens ſum apud uos. Filioli mei,quos iterum parturio, donec formetur CHRISTVS in uobis. Vellem autem eſſe apud uos modo, & mutare uocem meam: quoniam confundor in uobis.

Sed

Sed tunc quidem &c. Vult oſtendere beneficiũ Dei magnum, qui ab infœliciſſimo ſtatu in optimum eos reduxerit. Et ea ratione ſtultitiã eorũ inſignem detegere, eamq́; ante oculos illis opponere, qui reuerti ad ſtatum priſtinum, & quodam modo retrogredi non uererentur. Ait ergo. *Sed tunc quidem ignorantes* Deum, hoceſt, Antequam ueniſſetis ad fidem, nedum eratis in ſtatu cognitionis Dei ueri: ſed cõtrà in cultu falſorum deorum qui natura non ſunt dij, & ita non ueri dij erãt. Verus .n. Deus eſt natura Deus ex ſe, & nõ fit ex placito hominum Deus, ut fiebant illi. Qui autem participant deitatem, ut & ipſi dici quodam modo dij poſſint, ab ipſo Deo habent, non ab hominibus. Cum ergo in eo ſtatu eſſetis infœliciſſimo illo quidem & periculoſiſſimo, & ex illo erepti ueneritis in Dei cognitionem, imo ipſi, *ſitis cogniti à Deo*, hoceſt, dilecti ab eo. Ob hoc .n. cognoſcitis illum: quia prius cognouit uos, qui oculũ direxit in uos paternæ miſericordiæ ſuæ ac prouidentiæ, donans uobis ueritatis, & ſuæ erga uos charitatis notitiam.

Cum igitur hæc ita ſeſe habeant. *Quomodo cõuertimini iterum ad infirma & egena elementa &c.* Hîc palàm oſtentat Galatarum dementiam. Nã cum ita ſe res haberet ut Deum iam noſſent, ut pote ab eo cogniti, nihiloſecius patiebantur per falſorum prædicationem Apoſtolorum ſeſe iterum transferri ad elementa, quæ ordinabantur ad ipſam Dei cognitionem, ut ſic ea inquirerent quæ iam erant conſequuti: & (quod omnem ſuperabat inſipientiam) inquirerent per illa Iudæorum elementa, infirma & egena, quæ iam per euãgelij lucẽ exploſa erant: ideoq́; ſuperſtitioſa, ut pote uel mendacia, uel inania: imò etiam contra ſpiritus libertatem. Ait autem. *Quibus denuò ſeruire uultis*, Vt notaret iudaicas obſeruationes nulla in re iam à ſuperſtitionibus Gentiũ differre, quantum pertinebat ad infirmitatẽ, & quatenus egena, cum minime ſint potentia ad cognitionẽ Dei inducendam: ſed magis id promitterent, quã præſtarent, cum iam mendacia (ut diximus) ſed dita eſſent & inania. *Dies obſeruatis, & menſes etc.* Dierum obſeruatio erat in Sabbatis, & Neomenijs. Menſium autem obſeruatio erat primi, & ſeptimi. Annus uerò obſeruabatur, ſeptimus, & quinquageſimus Iubilei. Sed hæc omnia eo tempore myſteria habebant recondita, quæ nunc ſunt clara & aperta. Vnde nobis quidem prodeſt ea ſcire: Illis autem uti nedũ utilitatem adferret ullã, ſed contrà nunc non parum detrimenti: quod ipſi miſeri Iudæi non intelligunt. Sequitur.

Timeo uos, ne ſine cauſa laborauerim in uobis &c. Charitatem ſuam ex timore oſtendit. Non tamẽ adhuc animum de illis deſpondiſſe (cum præcipiat eis) ſimul innuit, qui nõ ita eſſent corrupti, ut ad ueritatem reuerti nõ poſſent, ad quam eos mira ſuauitate inuitabat aiens, *Eſtote ſicut ego, quia et ego ſicut uos.* B. Hieronymus ait, illos ab Apoſtolo inuitari, ut ad ſui imitationem ſint in libertate: quia & ipſe aliquando, quemadmodum & illi, fuerat in ſeruitute conſtitutus. Senſum non improbo. Mihi tamen placet potius ſic debere intelligi, ut hortetur eos uelint eſſe ſicut ipſe, uidelicet non obſeruantes legalia. Ipſe enim licet Iudæus eſſet, erat tamẽ uelut ex illis Gẽtilibus unus, nimirũ liber ab ijs elementis: quia in CHRISTO IESV omnes unus erant effecti.

Fratres obſecro uos, ideſt, obſecrãdo magis quã imperando hæc à uobis obtinere percupio. Hîc exemplum Prælatis, ut leniter cum ſubditis agãt, & non cum ſupercilio, auſteritate, & potentia. *Nihil me læſiſtis.* Ex quo poteſtis conijcere me ſolius ueritatis gratia loqui aduerſum uos. *Scitis autem quòd per infirmitatem carnis &c.* Euangelizare per infirmitatem carnis eſt hîc B. Hieronymo, euangelizare inefficaciter propter carnalitatem, non ſuam quidem, ſed audientium. Verùm huic expoſitioni planè uerba ſequentia nequeũt aptè accomodari: nec eo ſenſu ſeruaretur digna ipſius ſententiæ proprietas. Mox etenim ait. *Tentationem ueſtram in carne mea non ſpreuiſtis.* Euangelizaſſe ergo per infirmitatẽ carnis, ſe ob eã cauſam teſtatur Apoſtolus: quoniam non cum poteſtate & uirga, ſed leniter cum illis & omni manſuetudine ambulauit. Sic & eadem uoce utitur ad Corinth. Quaſi infirmus (ait) fuerim hac parte.

Et tentationem ueſtram &c. Illam infirmitatem ſuæ carnis, illorum tentationẽ appellat: quia per illam inſtigabantur ad ipſius contemptum, utpote qui ferè nihil in eos poſſe uideretur. Et tamen eam illi infirmitatem non ſpreuerunt, neq́; contempſerunt: ſed contrà potius; *Sicut Angelum Dei* (inquit) *accepiſtis me: ſicut* CHRISTVM IESVM. Et hac in parte eos plurimum comendat, cum ſit iuxta uerbum Domini dicentis: Qui uos accipit, Luc. 10.
me accipit: & qui uos ſpernit, me ſpernit.

Vbi eſt ergo beatitudo ueſtra? Græcè melius ſic: *Quæ erat igitur beatitudo ueſtra?* ac ſi dixiſſet. In quo tunc bonum ueſtrũ ponebatis, quãdo tanto me affectu & honore tãquàm Angelum Dei, aut ipſum IESVM recipiebatis? Verum in me qui eram infirmus: an uerò potius in eo quod ex me audiebatis, ſcilicet ueritatis uerbo? Certè in uerbo ueritatis, non in me, qui ex me nihil eram: & nihil eſſe etiam (quòd ad uos pertinet) me eſſe oſtentabam, euangelizans uobis non in potentia, ſed in infirmitate. Et ut hunc eorum erga ſe affectum uehementiſſime exaggeraret, addit.

Teſtimonium enim perhibeo uobis, quia ſi fieri poſſet, oculos ueſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi &c. Nihil poterat maius ac pretioſius afferri. Quid.n. nobis charius ipſis oculis eſſe poteſt? Cum igitur hæc omnia tunc fuiſſent cauſa beneficij huius, ideſt, acceptæ ab eo ſalutiferæ ueritatis, ex eo rectè ac potenter à rei indignitate cõcludit. *Ergo inimicus uobis factus ſum uerum uobis dicens?* Hoc certè nihil peruerſius excogitari poteſt. Propterea & Dominus in Iudæos; Oderunt me gratis. Et: Ioa. 15.
Si ueritatem dico uobis, quare nõ creditis mihi? Ibid. 5.
Quid enim amabilius debet eſſe ueritate, & ea ueritate quæ ſalutem afferat ſempiternam? Quamobrem cum emphaſi pronunciandum eſt, ut ſumma inde atq́; admiranda oſtendatur deteſtatio.

Ergo

Ergo inimicus factus ſum uobis, uerū dicēs uobis? Hoc eſt, quia ueritatem ſalutarē attuli uobis. Et addit.

Æmulantur uos non bene &c. Omnem huiuſmodi tam admirandæ rei cauſam reijcit in pſeudoapoſtolos, in quos: *Aemulātur* (inquit) *uos*, ideſt, per æmulationem, qua aduerſum nos prouocantur, afficiuntur erga uos, ut in eorū uos detis diſciplinam, eiſq; ſubiectos uos profiteamini: quatenus poſſint ipſi in ueſtra carne gloriari. Et ideò; *non benè*; quia non ueritatem prædicant. Non ſalutem ueſtram tales, non gloriam Dei ſimul & ueſtram quærunt: ſed ſuam, & eam quæ ab hominibus eſt: quam Deus exoſam habet. Videte quàm non bene: quia etiam, *excludere uos uolunt*, ideſt, uolūt uos ab eccleſiæ gremio, & ſanctis Apoſtolis excludere, ut ſic excluſi cogamini æmulari, ideſt, per æmulationem illis hærere. O artem diabolicam. Sic enim faciunt hæreſiarchæ, qui ſe cum ſuis ſegregant ab eccleſia. Poſtquā autē id obtinuerunt, ac ſubdolè ſuis ſectatoribus ipſam eccleſiam odioſam reddiderūt, utpote à qua ſenſim per eos ſunt ſegregati, cogunt mox ſic illuſos econuerſò ut ſe æmulentur, ideſt, ut cum præ pudore uereantur reuerti ad eccleſiæ (quam ſpreuerunt) gremium, æmulationem cogantur exercere pro illis, & controuerſias alere, & factiones, & ipſa factionum capita mordicus tenere, & ſubdi illis. Iſtud noſtris temporibus apud nouos hæreſiarchas accidiſſe non ſine gemitu uidemus, quibus propterea adhærent non pauci ab eis ſeducti: quoniam uident ſe ab eccleſia alienatos, & inſtillante dæmone pernicioſiſſimè ſibi perſuadent, locum iam nullum apud illam relictum: aut etiā redire uerecundia præoccupati reformidant.

Notēt qui ab eccleſia ad ſeductores diſcedunt.

Vnde coguntur quodam modo æmulari Magiſtros ſuos, ideſt, pro Magiſtris illis falſis zelantes contendere: quod & faciūt quàm temulētiſſime. Quo fit ut magnificent ſectas, & nomine nouo ſeipſos ſecernentes, uocant Euangelicos: & nos ignominiæ cauſa Eccleſiaſticos, aut Papiſtas: ut uel in hoc ſeipſos redarguant, qui euangelium ab eccleſia ſegregant quàm imperitiſſime.

Bonum autem æmulamini &c. Tria admonet cōſectanda. Primum, ut æmulentur: ſed quod bonum eſt, ideſt, ut æmulatione ſatagant aſſequi bonum ut alibi: Æmulamini chariſmata meliora. Bonum autem ueritas eſt, cui & charitas congaudet. Secundum eſt, ut bonum æmulentur: *in bono*; hoceſt, uia bona tendentes in illud, nō improbè, ſicut Lucifer qui æmulatus eſt chariſma eximium, ſed non bene. Et ſicut ille Simon Magus qui Spiritus poteſtatem appetebat, ſed non benè: quia illam uolebat ſibi comparare pecunia. Aut, *in bono*, ideſt, quatenus bonum, ut illam bonitatem reſpiciatis, non perſonam. Tertium eſt; *ſemper*, nō ad oculū duntaxat, ideſt, ſolummodo quum is qui poteſt redarguere, præſens, ideſt, ſed perſeueranter.

1.Cor. 12.

Act. 8.

Filioli mei quos iterum parturio &c. Maternum hîc exprimit erga illos affectum. CHRISTVS dixit conuerſus ad diſcipulos: Qui fecerit uoluntatem Patris mei, hic mihi frater, & ſoror, & mater eſt. In eo frater, ut poſſit & pater eſſe: & in eo ſoror, ut ualeat & mater eſſe. CHRISTVS omnium pater fuit, qui futuri ſæculi futurus pater, apud Iſaiam prædicitur: quoniam ut ſacerdos & doctor genuit nos uerbo ueritatis. Sed ut pro nobis patiēs fuit in carne ſua, matris uice nobis fuit. Itaq; mater fuit, qui ſuis doloribus & anguſtijs nos parturiuit ac peperit. Sic & B. Paulus ad Corinth. ſeſe illis ut patrem oſtendit, quos ait ſe genuiſſe in CHRISTO per uerbū euangelij. Nūc uerò ad Galatas ut matrem ſe oſtendit: quia iterū eos per lacrymas, & orationes, & deſideria parturiebat, *donec* (inquit) *formetur* CHRISTVS *in nobis*, uidelicet ex fide & charitate. Hi affectus à Deo ſunt: ſed ſancti illos per orationes impetrāt, & gemitus, & ſuſpiria, & affectus uehementes, quod eſt ſpiritualiter parturire. Hunc eūdem affectum ſentiebat ille qui dolens aiebat. Nunquid ego in utero cōcepi omnem populum iſtum? Ob iſtam cauſam eccleſia ſancta uocatur mater, quæ aſſiduè lacrymis & gemitibus parturit ut pariat. Sed ſuper omnes in CHRISTO fuit MATER noſtra ſecundum ſpiritum, illa quæ illius fuit ſecūdum carnem. Hæc parturiuit omnes nos, & peperit ſub amara ficu: quod plurimi mortalium non cogitant, & ob id minus erga tantam redēptionis noſtræ difficultatem commouentur.

Matth. 12.

Iſ. 9.

1.Cor. 4.

Moſes. Nū. 11

Vellem autem eſſe apud uos modo, & mutare uocem meam &c. Mutare uocē ait, ut mihi uidetur, non (ut exponit B. Hieronymus) quaſi de ſcriptura in linguam, quaſi uiua uox maiorem habeat energiam: ſed quaſi de blandiloquentia & infirmitate, in increpationes & obiurgationes potentiores. Nam & ipſa dilectio hos uarios operatur affectus. Cum enim filij quos uehementer diligimus, non ambulant uiam ſalutis rectam, eos uellemus quocunq; conatu ab errore uiæ reuocare. At cū blanditiæ minus proſunt, mutare uoces, & in duras increpationes erumpere cogit amor: præſertim cum illi nos ſpernere uidentur ueros patres, & illis indignè hærere, qui nō ſolum non diligūt, ſed contrà corrumpunt eos, & perdunt. Oſtendit autem eo ſe teneri deſiderio: quoniam non poterat abſens tam aptū increpationis genus eligere, quemadmodum præſens feciſſet. Nec enim epiſtolæ omnia ferunt. *Quia confundor in uobis.* Græcè non eſt cōfundor in uobis, ſed ἀποροῦμαι quod eſt hærere, dubium eſſe, & quaſi indigētem conſilij neſcire quò ſit erūpendum, niſi tandem in obiurgationes. Hoc idem alibi aiebat: Quis ſcādalizatur, & ego nō uror? Hi omnes paterni ſunt affectus, & amoris ſolicitudine pleni.

2.Cor. 11.

Dicite mihi qui ſub lege uultis eſſe: Legē non legiſtis? Scriptum eſt enim: Quoniam Abraham duos filios habuit: unum de ancilla, & unum de libera. Sed qui ancilla, ſecundum carnem natus eſt: qui autem de libera, per repromiſſionem. Quæ ſunt per allegoriam dicta. Hæc enim ſunt duo teſtamenta. Vnum quidem in monte Sina in

ſeruitutem

ſeruitutem generans: quæ eſt Agar. (Sina.n. mons eſt in Arabia, qui coniunctus eſt ei, quæ nũc eſt Ieruſalem) & ſeruit cum filiis ſuis. Illa autem quæ ſurſum eſt Ieruſalem, libera eſt: quæ eſt mater noſtra. Scriptum eſt enim: Lætare ſterilis, quæ nõ paris: erumpe, & clama, quæ non parturis: quia multi filii deſertę, magis quàm eius quæ habet uirum. Nos autem fratres ſecundum Iſaac promiſſionis filii ſumus. Sed quemadmodum tũc is qui ſecundum carnem natus fuerat, perſequebatur eum qui ſecundum ſpiritum: ita & nunc. Sed quid dicit ſcriptura? Eiice ancillã & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque fratres, non ſumus ancillæ filii, ſed liberæ.

Dicite mihi &c. Mirè exprimit iuſtam indignationem, qua certam iuſtitiæ prætendit in eos cauſam: & quaſi argumentum proponens ad quod nequeat reſponderi, interrogat. *Dicite mihi.* Vbi diligenter notandum, Illa argumẽta quæ de allegoria ſumebantur, fuiſſe illis temporibus magna, & grauia & potentia: quæ tamen nunc paruifaciunt homines noui, à quibus uel hoc ſigno intelligitur abeſſe Spiritus ille, quo iudicamus ſpiritualiter, & in lumine certitudinis. At B. Paulus hæc potenter uidens, etiam potenter obiicit. *Qui ſub lege eſſe uultis.* Quod perinde eſt, ac ſub peccato eſſe & ſeruitute: *legem non legiſtis?* Grecè; nõ audiſtis? Legem uocat hoc in loco, ſcripturã Moſeos. Et hîc & diligenter aduerte, apud B. Paulũ non eſſe tum legere uel audire legem, cum nõ capitur ſenſus Spiritus: contra iſtos ſpirituales neotericos, qui nihil niſi literam tantũ quærunt.

Pro ſenſu myſtico ſcripturarum.

Scriptum eſt enim. Nota eſt hiſtoria. Tu conueniẽtiam accipe iuxtà expoſitionem Apoſtoli. In Agar agnoſce teſtamentum legis uetus, quod ab ipſo monte Sina generauit in ſeruitutem. Agar enim (ſic legitur in græcis) eſt Sina mons in Arabia. Aiũt quidã illum montem arabica lingua uocari; Agar, & ibi data eſt lex. Et poſtquàm data eſt, ſancita eſt fœdere ac teſtamento in ſanguine, & lecta audiente populo, & ab eo confirmata: qui omnes promiſerũt ſe eam legem facturos, & forè obedientes. Et ideò in ſeruitutem generauit & maledictum, cum illam non feciſſent.

Sed illud dubium. Quonam modo coniunctus ſit iſte mons Sina Ieruſalem, cum tanto inter ſe ſpacio diſtent, quantum norũt Geographi. Miſſa omnia facientes, quæ à pluribus non aptè hûc afferuntur: uerius illud eſt (cum hîc græcè, συστοιχεῖ, legatur) ut coordinationem quandam ſignificari intelligamus: ut facere doctores ſolẽt, qui quædam docendo coordinant, ut inſpiciantur rationes & proportiones. Ecce, ut capias quõ iſta coordinentur. Debemus in Abraha primum unum patrem multarum gentium, in quo erat Deus, contemplari. Huic duæ aptantur quodam modo ad generandum mulieres. Eſt Agar ancilla: eſt & Sara, libera. Agar ancilla primò ui & potentia carnis Iſmaelem concipit, & parit. Sara uerò cũ eſſet natura ſterilis, ex promiſſione cõcipit & parit Iſaac. Iſta ſunt duo teſtamẽta, ideſt, in his duo teſtamẽta ſignificantur. Et in Agar quidem uetus legis teſtamentum: In Sara autem nouum gratię. Et quia uetus natum eſt in Sina monte qui dictus eſt Agar, appoſitè in Agar ancilla multis de cauſis deſignatum eſt: quia & ipſa ſeruit cum filiis. At mons Sion & Ieruſalem, unde exiuit lex & uerbum Domini (ut ait Iſaias) dominabatur. Et ſic inuenitur iſta coordinatio, ut in ſigno ſubiecto apparet. *Iſa. 2.*

ABRAHAM.

Pater

AGAR, *ancilla*	SARA, *libera*
ISMAEL *ex carne*	ISAAC *ex promiſſione*
SINA AGAR *mons*	SION, *uel* IERVSALEM
LEX, *teſtamentum uetus*	EVANGELIVM *teſtamentum nouum*
PECCATVM	GRATIA
SERVITVS	LIBERTAS
SYNAGOGA *carnalis*	ECCLESIA *ſpiritualis*

Ecce igitur quo modo mons ille Sina coordinatus eſt ad Sion & Ieruſalẽ, nõ reſpectu quidem loci, ſed myſterii. Et inde quòd per Ieruſalem intelligitur Eccleſia quæ deſurſum uenit, cui aptatum eſt euangelium & gratia: unde libertas. Et hæc multò plures peperit, ut ſcriptum eſt. *Lætare ſterilis quæ nõ paris &c.* Parum admodum differt hæc citatio à B. Hieronymi traductione, qui ait. Letare ſterilis, quæ non paris: laudem decanta & hymnum &c. Declarat autem deinde Apoſtolus, ad quem ipſi ordinẽ attinerẽt, & ait.

Nos autem fratres, ſecundum Iſaac &c. Et non ſecundum Iſmael derelicti in carne. *Sed quomodo tunc his qui ſecundum carnem &c.* Aptat perfectè allegoriam: quòd ſicut carnalis filius erat perſecutor eius qui erat ex promiſſione, idq; ob ſuperbiam carnis & primogenituram (ut Ait B. Hieronymus) ita & Iudaicus ille carnalis populus ſpiritualem deridebat, & perſequebatur. Verùm admonet eius quod ſcriptura tandem dicit. *Eiice ancillam & filium eius &c.* Quæ ad iota uerificata ſunt ſecundum ſpiritum: quia inuctus eſt ille populus eiectus, & extra eccleſiam ſeruus, donec iterum ſua die recipiatur.

Illud uerò notandum omninò, in tota ſcriptura antiqua nuſquàm reperiri ubi Iſmael ſit perſequutus Iſaac: ſed tantum luſiſſe cum illo. Vt intelligas reuera omnem aduerſus Chriſtianos perſequutionem

ſequutionem ludum eſſe quodam modo puerorũ, qui citò trãſit: & nihil ĳs qui patienter amore iuſtitiæ ſuſtinent, nocet. Poteſt tamẽ intelligi uerbũ illud, ludere; pro illudere & ſubſannare, quod eſt propriũ carnalium, qui illudere ĳs ſoliti ſunt, qui proficiunt ſpiritu. Sed qui ſic illudunt, nõne illudentur? Et qui ſperuunt, nonne ſpernentur? Væ (ait ſcriptura) qui ſpernis: nonne & ipſe ſperneris? Et meritò quidem.

Iſa. 33.

Ex hoc loco noui hæretici etiam argumentum elicuerunt ut ſe, ſuamq; cauſam tuerentur. Negant enim hæreticos eſſe gladio perſequendos: ſed debere potius doceri, & conuinci rationibus, & attrahi charitate. Non eſt (aiunt) eccleſiæ proprium ſuos perſequi hoſtes: ſed ecõuerſò, potius perſecutionem pati. Hoc apparet ab exemplo Iſmaelis perſequentis, & Iſaac patientis.

De pœna in hæreticos.

Nos palàm ac libenter confitemur, non eſſe eccleſiæ mouere perſequutionem. Nec enim illa mouet in eos perſequutionem ullam, ſed attrahit dulciter quantum poteſt, docetque rationibus ſuadẽs, & autoritate quam habet à Deo. Quos ſi pertinaces compererit, caſtigat ad diſciplinam. Quòd ſi hoc nõ prodeſt, etiã eĳcit foras à filiorũ conſortio, ne ſuo contagio reliquos inficiant. Et ita eſſe agendum hoc exemplo didicimus. Sicut enim legimus Iſmaelem perſequentem Iſaac dũ eſſet minor: ſic etiam legimus imperantem Sarã ut foras eĳceretur, uelut indignus ſpe filiorum. Hucuſque in hæreticos excandeſcit eccleſia. At ſi ſeculari curiæ & poteſtati tradantur, hoc non ex euangelio ſit, ſed ratione politiæ, ut noxĳ homines, & publicæ tranquillitatis perturbatores (quod ſe optare paulò inferius oſtendet Apoſtolus) tollantur è medio. Nam tantũ abeſt ut euãgelium poteſtatem regiam auferat, ut etiã uehementer cõfirmet, iubens reddi quæ ſunt Cęſaris Ceſari. & illud. Reddite, omnibus debitum. Item nedum bonis & modeſtis, ſed & dyſcolis iubet Princeps Apoſtolorum eſſe parendum.

Rom. 13.
1. Petr. 2.

CAP. V.

QVA LIBERTATE CHRISTVS uos liberauit, ſtate: & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri. Ecce ego Paulus, dico uobis: quoniam ſi circũcidamini, CHRISTVS uobis nihil proderit. Teſtificor autem rurſus omni homini circuncidenti ſe: quoniam debitor eſt uniuerſæ legis faciẽdæ. Euacuati eſtis à CHRISTO, qui in lege iuſtificamini: à gratia excidiſtis. Nos enim ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus. Nam in CHRISTO IESV neque circuncifio aliquid ualet, neque præputium: ſed fides quæ per charitatem operatur. Currebatis bene: Quis uos impediuit ueritati nõ obedire? Nemini conſenſeritis. Perſuaſio hæc non eſt ex eo qui uocat uos. Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Ego confido in uobis in Domino, quòd nihil aliud ſapietis. Qui autem conturbat uos, portabit iudicium, quicũque eſt ille. Ego autem fratres, ſi circuncifionem adhuc prædico, quid adhuc perſecutionem patior? Ergo euacuatum eſt ſcandalũ crucis? Vtinam & abſcindantur qui uos conturbant.

Qua libertate &c. In CHRISTO liberi erant non ſolùm à ſeruitute peccati (quia ad peccatum non cogebantur, cum amplius non eſſent ſub peccato) uerùm etiam à ſeruitute cærimoniarum tam multarum, quæ ſic premebant, ut nocerent ſpiritus efficaciæ. Multitudo enim cærimoniarum ſuffocat potius opera ſpiritus, & ſpiritum ipſum, quàm recreet & reficiat. Nam cærimoniæ ex eorum genere ſunt, non quæ oporteat facere, ſed quæ non oporteat omittere: ſi tamen cõuenientes fuerint. At cum longè immodico numero ſuperant, & ſuperfluæ ſunt, ſeruitus mera eſt, & in ſpiritus libertate nequaquàm ferendę. Sunt nanq; ipſę cęrimoniæ uelut folia in arbore, quæ ſi nimis denſa ſunt, ſuccum fructibus ſuffurantur, ut nequeant maturare. Ideò cum ab his eſſent Galatæ per ſtatum nouum gratiæ liberati, admonet B. Paulus ut in eo ſtatu ſtabiles perſeuerent, nec uelint iterum iugo ſeruitutis detineri. Dicit; *iterum*; quia & Gentes habebãt ſuas ineptas ac ſeruiles cærimonias. Et hîc attende, differre iugum iſtud & onus legis, à iugo & onere CHRISTI. Nam CHRISTI iugũ ſuaue, & onus leue: & eiuſmodi ut pacem afferat animabus noſtris. Contrà uerò, iugum & onus legis (præſertim cum euaſerit in ſuperſtitionẽ) ſpiritum premit & angit. Vnde addit.

De cærimonĳs immodicis.

Ecce ego Paulus dico uobis &c. Licet olim prodeſſet circuncifio quæ erat ex fide, ſi opera adĳcerentur, & hoc antiquis Iudæis: Poſt CHRISTVM tamen mortuum & ſuſcitatum, inutilis facta eſt. Gentibus autem ſemper noxia fuit: quãquàm Iudæis ob fidei infirmitatẽ tolerata ſit ad tempus. *Teſtificor autem rurſus &c.* Opera enim legis exigebantur à Iudæis: & qui circũcidebant ſe, ipſo hoc facto in eo populo claudebãtur eiuſdem religionis profeſſione, & ita tenebantur ad legem. Quod eſt maxime conſiderandum.

Hinc ſeſe offert illa de Indis quæſtio, qui cũ CHRISTVM profiteantur, etiam circunciduntur: neq; tamẽ putãt ſe ad legis onera teneri obligatos. Verùm hic error poteſt quidẽ condonari, ne ſit noxius ad mortem. Nõ enim ea ſe gratia circuncidunt, quaſi ex lege teneantur. Nec circũciſione utuntur, qua ueluti ſacramẽto quodam prænunciari CHRISTVM uenturum profiteantur. Ad ſolam CHRISTI imitationem ex deuotione eam ſuſcipiunt. In hoc tamen non leuiter errant: quã non omnis actio CHRISTI eſt à nobis exercitanda, niſi pares adſint circunſtantiæ. Ipſe enim circuncidit ſe, ut ſua circunciſione

De Indorũ circunciſione.

circuncifio

circunciſio illius populi uigorem acciperet, & ueteris hominis uitium in ſua illa innocentiſſima carne præcideret. Quæ profectò ratio in alijs ceſſat. Sic & agnum Phaſæ manducauit, ut uetus teſtamentum expleret: non autem qui talia faciendi exemplum hac in re alijs relinqueret.

Euacuati eſtis à CHRISTO *qui in lege etc.* ideſt, otioſè & fruſtrà agitis, & abſq; CHRISTO. Declarac legem & circuncisionem non poſſe concurrere cum euangelio & gratia in ueritate, licet aliquo tempore tolerati ſint Iudæi. Aliquãdo autem ad Rom. dicens, Iudæo prodeſſe quidem circuncisionem cum legis obſeruantia, loquebatur ſecundum illud tẽpus, quo uerè proderat: necdum ibi erat locus pandendi omninò ceſſationem eius. Quanquàm ex eius doctrina id optimè accipi poteſt in epiſtola illa, à nobis iam explicata.

Nos enim Spiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus. Senſus eſt: Ad ſalutẽ conſequendam, quę eſt ſpes iuſtitiæ, non ualet circunciſio illa carnalis, ſed ſpiritualis, quæ à Spiritu uenit. Et ſpiritum uocat ipſum donum Dei, quo illi iungimur, iuxta illud: Qui adhæret Domino, unus ſpiritus eſt cum illo. Hic autem ſpiritus charitas eſt: & dicitur gratia quæ eſt ex fide, ita ut ex ipſa charitate formaliter iuſti ſimus. Nam per hanc erudimur de beata ſpe iuſtitiæ quam expectamus, & quam ſcimus iuſtis ſua die retribuendam: quia promiſit illis Deus. Hæc ſpes ipſe CHRISTVS eſt, qui & propitiatio, & iuſtitia noſtra eſt, in quo pretioſi Deo nos ſumus, & opera noſtra digna præmio, quaſi ab illo facta, qui inuenitur in nobis per Spiritum ſuum, qui & pro nobis hoc poſtulat.

Nam in CHRISTO IESV *neque circunciſio aliquid ualet &c.* Circuncisionem carnalem non ualere in CHRISTO, idem eſt q̃d euanuiſſe: quia CHRISTVS attulit ſpiritualem quę in baptiſmo fit, unde ceſſat illa carnis. Primus aũt quàm ueniret CHRISTVS, & fides de illo explicita, ualebat quidem circunciſio ex fide CHRISTI uenturi. Sed iam non ualet in eodem exhibito, ideſt, in explicita lege CHRISTI, quæ eſt de eius morte & reſurrectione. Præputium autem non ualere in CHRISTO clarum erat. Ergo, *in* CHRISTO; hoc eſt, cum quis CHRISTVM baptiſmo indutus eſt & iam iuſtificatus, ſolùm ualet fides ad expletionem ſpei, ideſt, ad ſalutem. Nõ tantũ ſola & nuda fides, ut aiũt hęretici, à quibus quãtumuis uerſutis & callidis, & omnia ad peruerſum ſuum dogma referentibus, non poterit tamẽ hic locus unquàm contra opera deprauari. Valet (ait B. Paulus) fides in CHRISTO. Sed quęnã fides? quæ ocioſum hominem reddit? Nihil minus, *Sed fides* (inquit) *quæ per charitatem operatur.* Hæc eſt quæ abſolutam iuſtificationem efficit. Nam reuera antequàm ſimus in CHRISTO, fide iuſtificamur: quia Deus credentem tantum iuſtificat per infuſionem doni iuſtitiæ, quæ eſt charitas, qua iuſti ſumus coram illo. Per illam omnis uirtus, & uirtutis actus habet uitam & gratiã coram Deo. Non eſt enim ſine fide & ſpe infuſis donis, quæ ab ipſa charitate uitam accipiunt, ut grata ſint & placeant Deo. Itaq; fides quæ non operatur per charitatẽ, otioſa eſt, nec placet Deo in eo ſcilicet, qui ſemel induit CHRISTVM.

Currebatis bene. Curſui uitam noſtram comparat, ſed reſpectu brauij & coronæ, ut ſignificet non debere impediri curſum hunc, quùm rectà tendit ad coronam. Et ideò conqueritur aiẽs. *Quis uos impediuit &c.* Deeſt in græcis id quod ſequitur. *Nemini conſenſeritis.* Addit. *Perſuaſio hæc non eſt ex eo qui uocauit uos.* Deus enim erat qui uocauerat, & fidem exigebat, non antiquas legis obſeruantias. Spiritus .n. & gratia, & CHRITVS ab ijs prædicabatur, qui euangelium promulgabant, nõ lex & Moſes, qui famulus erat in domo.

Modicum fermentum totam maſſam corrũpit. Hoc ad doctrinam referri poteſt, ut parum quid contra ueritatem CHRISTI dictum, corrumpat totam fidei maſſam. Et uerè ſic res habet: quia qui in uno quouis articulo pertinax eſt, nihil uerè credit. Nam de cæteris quæ ſibi uidetur credere, fidem non habet, ſed opinionem aut ſuſpitionẽ. Ratio eſt in promptu: quoniam in uno diſcrepans ab eccleſia, ſpernit eam quæ eſt columna & firmamentũ ueritatis, cui omnes inniti debemus. Poteſt id ad homines & magiſtros applicari, & melius. Etenim ij non ſecus ac peſtilens quoddam fermentum de maſſa plurimum corrũpunt. Quod autem fermẽtum malam doctrinam ſignificet, probat ipſe Dominus qui dixit. Cauete à fermento Phariſęorum. Et euangelium ſimiliter aſſimilauit fermento. Alibi, fermentum malitiæ, & nequitiæ dicitur. Et uerè ſi unum de attinentibus ad fidem corrumpitur, totum pariter ſuſpectum reddi, & negari poteſt. Quare nihil omninò eſt admittendum malæ doctrinæ in ijs quæ fidei ſunt, ſed ſyncerè tradenda ſunt omnia.

Quare unũ articulũ fidei negans, oẽs negc

Luc. 12.

1. Cor. 5.

Ego *confido in uobis in* Domino. Græcè legitur, ἐς ὑμᾶς, ideſt, erga uos, non in uobis: ut confidentia ſit in prouidentia Dei erga illos. *Quòd nihil aliud ſapietis.* Quidam dictum hoc putant ab Apoſtolo prophetice, ut B. Hieronymus: ſed hoc durũ uidetur. Nã ſuperius ubi ait: Timeo uos &c. oſtendit timorem in oppoſitum, quod non eſt habentis prophetiam. Sed ualere ad exhortationẽ ſolet iſtud, nunc timorem oſtendere, nunc confidentiam: ut & metu ſimul ac ſpe auertãtur à uerbo mendacij, quibus ſtudioſè timemus.

Qui autem conturbat uos, portabit iudiciũ &c. Quidam impij hoc quaſi aduerſus Petrum dictũ accipiunt: quod uel cogitare eſt horrendum. Innuit ergo aliquem inſignem pſeudoapoſtolum. Portat autem iudicium, quicunq; dat ſuæ culpæ pœnas: qm̃ etſi culpa tranſeat, reatus tamẽ manet.

Ego *autẽ fratres, ſi circunciſionẽ adhuc prædico &c.* Hic oportet ſubintelligere, à malignis illis qui circuncisionem & legis opera ſuadebant, etiam calumnioſè Apoſtolos huius eſſe ſententiæ adductum fuiſſe. Vnde reſpondet. Certa eſt perſecutionis meæ cauſa, nimirum ex eo quòd crucem prædico abſque Moſe, lege, & circuncisione. Iſtud ſcandalum eſt Iudæis, qui ſuam, nõ CHRISTI iuſtitiam uolũt ſtatuere.

Vtinam

Vtinam & abſcindantur qui uos conturbant. Non ait, abſcindantur illis membra pudenda, ut quidam ſine ratione intelligunt: ſed optat ut ipſi abſcindantur ſimili modo à corpore, ſcilicet eccleſiæ. De ſpirituali itaq; abſciſſione eſt abſq; dubio intelligendum. Sicut enim in circũciſione CHRISTI illa pelliculæ abſciſſio ſignificauit præcidẽdos à corpore illo ſuo benedicto: Ita optabat Apoſtolus gladio anathematis id fieri in Magiſtros illos & ſatores errorum, qui circuncidi Gẽtes procurabãt. Alludit enim ad abſciſſionem illam quæ in circunciſione carnali fiebat: quaſi dicat. Vtinam & iſti qui diligunt abſciſſionẽ, ſic ab eccleſia abſcindantur, ſicut eorum caro in ea iudaica obſeruantia abſcinditur. Quod deſideriũ nõ niſi ex ſãcta charitate ueniebat, quò ſaluũ corpus fieri poſſet. Nec opus eſt hoc in loco ea cõminiſci, quæ B. Hieronymus ad excuſandũ Apoſtolum affert, qui tamen nec ſe excuſare illum omninò à peccato fatetur: quod mihi nequaquã placet, nec poteſt placere.

Vos enim in libertatem uocati eſtis fratres, Tãtum ne libertatem in occaſionem detis carni: ſed per charitatem Spiritus ſeruite inuicem. Omnis enim lex in uno ſermone impletur: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Quòd ſi inuicem mordetis & comeditis: uidete ne ab inuicem conſumamini. Dico autẽ in CHRISTO: Spiritu ambulate, & deſideria carnis nõ perficietis. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum: ſpiritus autem aduerſus carnem. Hæc enim ſibi inuicem aduerſantur: ut non quæcunque uultis, illa faciatis. Quòd ſi ſpiritu ducimini: non eſtis ſub lege. Manifeſta ſunt autem opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſeruitus, ueneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia: quæ prædico uobis (ſicut prædixi) quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur. Fructus autem ſpiritus eſt, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas. Aduerſus huiuſmodi non eſt lex. Qui autem ſunt CHRISTI, carnem ſuam crucifixerunt cum uitiis & concupiſcentiis. Si ſpiritu uiuimus, ſpiritu & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes.

Vos enim in libertatem &c. De libertate nõ carnis, ſed ſpiritus intelligit, occurens hæreticis noſtri temporis, qui prætextu huius libertatis uniuerſam legem euertunt, & concupiſcentię laxiſſimas habenas tradũt. Grata quidem uoluptuoſis hominibus prædicatio. Sed ne talem ab Apoſtolo libertatem doceri quiſq; arbitraretur, cautiſſimè protinus addidit. *Tantum ne libertatem in occaſionem detis carni*, Ideſt, Modo ne, quæ libertas eſt ſpiritus, in libertatem carnis conuertatur ad libidinum uoluptatem, quam uel Plato malorum eſcam appellabat, quòd ea uidelicet homines capiantur ut hamo piſces. Qua quidem nulla capitalior peſtis in ſenſibus noſtris inſidere poteſt. Hoc idem B. Petrus uetabat. Quaſi liberi (inquit) & non quaſi uelamen habentes malitiæ, libertatem. Per CHRISTVM enim eò res erat deducta, ut qui prius ſerui erant peccato & legi: liberi autem, ideſt, ſoluti à lege iuſtitiæ: rurſum econtrariò hi facti à peccato liberi, & à lege illa quę cõgruebat peccatori, ſerui fierent iuſtitiæ. *1. Petr. 2.*

Verùm caro quæ audit libertatem extolli, dat aures: & interpretatur eam eſſe libertatem, quæ liberum hominem facit à iuſtitia, quã illa odit, ut ſi illi dixeris. Serua uota, quæ diſtinxeriũt labia tua, cum ſcriptum ſit: Vouete & reddite Domino, continuò reſpondeat. Nos in libertatem uocati ſumus. Illud enim: Vouete, & reddite Domino, olim erat, & eſt inter iudaicas obſeruantias reponendum. Alij dictionem illam, NEDER, quam ubiq; ſancti interpretes noſtri uerterunt, Votum; negãt ſignificare propriè uotum. Sic ait Suinglius, à quo & hoc didicit Ochinus quidam inſignis quondã hypocrita (ſed inſigni apoſtaſia & turpiſſima fuga iam obſcuri & ſemiſepulti nominis) uerũ ſignificare munera & ſpontaneã oblationem. Vt hic uidere liceat triplicem carnis ſapientiã: & male ſentire: & male facere: & inſipiẽter atq; arroganter ſe excuſare aduerſus omniũ ueterum ſenſum tam de re, quàm de uoce, quos aduerſum ſe habẽt, qui & uerbo & facto ipſo aliter ſcripturas ſunt interpretati. Hoc nos alibi proprio tractatu luce clarius oſtendimus. *Cõtra libertatẽ hereticorũ* *Pſ. 76. et 75.*

Item ſi dixeris: Obedi Eccleſiæ, & Præpoſitis. Suſcipe deuotè indicta ab eccleſia ieiunia, & luctum CHRISTI, ut in gaudium poſſis intrare cum illo: & alia huiuſmodi addas quæ ad carnis caſtigationem faciunt, & ſpiritum roborant, ſimiliter in ſua carnis ſapientia nobis obijciunt. Nos in libertatem uocati ſumus &c. Nec uult intelligere eorum caro, quod ſequitur. *Tantũ ne libertatem in occaſionem detis carni*. Non eſt enim carnis, ſed ſpiritus diſtinguere, Longè aliud eſſe alligari oneribus legis & obſeruantijs, quæ minimam quidẽ caſtigandi corporis rationẽ habebãt. Aliud uerò edomare corpus, & in ſeruitutem talem redigere, ne obſiſtat ſpiritui: & ut interim lugeat anima quaſi uidua, utpote Spõſo ſuo CHRISTO à ſe ſublato. Quod & CHRISTVS prædixit. Venient dies quando auferetur ab eis Sponſus, & tunc ieiunabunt. *Luc. 5.* Origenes aliter hunc locum magno apparatu exponit, hûc tandem reſpiciens, Ita eos debere libertatem profiteri, ut nõ propterea darent ſcandalum carni, ideſt, infirmis in fide. Sed hæc expoſitio non attinebat ad propoſitum. Nam Apoſtolus apud illos uoluiſſem omninò præſcindere, cum maturum tẽpus

iam

tũ poſceret ſecuris ad ſterilis ficulneę radicē pone
Ioa. 3. ret. Euangeliũ enim (quēadmodũ & B.Ioannes
de ſeipſo teſtatus eſt) creſcere debuit, & legē mi
nui. Ne ſcilicet nimia indulgentia perpetuò pen-
derent ab uberibus matris ſynagogæ Iudei. Vbi
aũt pertinaciores ſunt animi, maior uis adhiben-
da eſt: ut qui ob dulcedinem à rebus gratis abla-
ctari non poterant, uel cũ aliqua amaritudine ad
ſolidũ cibum deducerentur. Quam ob cauſam ar
Heb. 5. guit eoſdem Apl's alibi, qui cũ deberent iam tem
poris progreſſu magiſtri eſſe, rurſum indigebant
inſtrui quænam eſſent elementa ſermonum Dei.

Sed per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem. Ecce
chriſtiana ſeruitus, quæ cum charitate atq; di-
lectione coniuncta, à libertate non ſeiungitur.
Eſt enim ſpiritualis non carnalis dilectio, qua li-
beraliter ſeruitur. Seruitus quippe eatenus mala
eſt, quæ opera facit non bona: aut ſi bona, ea ta-
men non lubens operatur. Qui aũt opera charita
tis facit, & lubens facit & promptè: quoniam per
charitatem & non inuitus, ſeruitute bona & bea
ta ſeruit. *Omnis enim lex.* Melius; *uniuerſa lex*; ut
græca lectio habet. Non enim plures ſunt leges,
ſed una CHRISTI, quæ eſt dilectio Dei & pro-
ximi, ad quam cuncta referenda ſunt. Hoc decla
ratum eſt in ea quæ ad Rom. c. 13. Nam in dile-
ctione Dei tantùm, ſepoſita dilectione proximi
(ut ibi, ſi fieri poſſet, ſiſteres) non eſſet implemen
tum: ſed fundamentum, & pars potiſſima legis.
Tum demum abſolutè impletur lex, ubi & pro-
pter Deum proximum quoque dilexeris: & ob
dilectionem eius omnia feceris, quæ ſummantur
& recapitulantur in hoc unũ breue præceptum.
Diliges proximum tuum ſicut teipſum.

Quòd ſi inuicem mordetis &c. Detractionis ui-
tium, quod eſt directò contra charitatem, deteſta-
tur: quoniam illud bonum à fratre ſuo intercì-
pit, quod eſt inter humana maximum, idq; eſt fa
ma. Comparatur autem detractor cani mordaci,
qui rabido ore lacerat hòminem. Homo enim
non ſolùm conſideratur qua parte oculis carneis
cernitur: ſed ea maxime quæ minime uideri po-
teſt. Conſiderari autem (ut chriſtiana ſynceritas
hortatur) debet, eſſe aliquid coram Deo, & homi
nibus per uirtutes. Quæ ſi illi detrahantur, mor-
ſibus detractoris læditur eius exiſtimatio, & ſic
proculdubiò conſumitur. Cum igitur mutuæ
exardeſcunt detractiones, neceſſariò, ut inuicem
abſumantur, euenire oportet.

Nunquid autem erit detractio, ſi forſan ue-
rum dicatur? Eſt equidem, quùm illud uerum eſt
occultum. Et licet non detrahatur de uirtute quā
non habet, detrahitur tamen de exiſtimatione &
fama: quod eſt peccatũ, cum ſit animo nocendi
proximo ſuo. Quem enim fraterna correctione
fortè poteras emendare, hoſtili illum odio antè
fœdaſti. Et quem debuiſti (ſi uel malum pateret)
contegere: contrà, cum non pateret, prodidiſti.

Graue peccatum detractio, quod è diametro
In uitium de- præſtātiſſimæ omnium uirtuti, charitati ſcilicet,
tractionis. opponitur. Et apud Chriſtianos tamē plurimum
graſſatur, ut detractorio ſermone nullus ferè ſit
in ore multorum crebrior: Qua in parte quid de
nouis hæreticis cogitādum? qui nedum ueneno-
ſis uerbis & libris, Pontificibus, Epiſcopis, reli-
gionibus non parcūt: ſed & os blaſphemiū in cœ
lum poſuerunt, Sanctiſſimam Dei MATREM,
Sanctos omnes, ijs honoribus, quibus à CHRI-
STO capite tanquàm chariſſima membra, ſunt
ornati, ſpoliare non perhorreſcunt impij. Nam
ſi uerbi otioſi ſeuera eſt in die iudicij reddenda
ratio, quid expectare debent detractores & bla-
ſphemi? Locus hic eſſet ad ſalutares monitiones
appoſitiſſimus, quem concionatores uerbi Dei te
nentur attentius in ſuum uſum conuertere, quò
deterreantur à tam frequenti linguam in fratrum
exiſtimationem laxandi conſuetudine. Volat
enim irreuocabile uerbum, & læſæ proximorum
famæ fiet tandem terribilis exactio.

Dico autem in CHRISTO. Ne putarent eos
qui ſemel induūt CHRISTVM, neceſſariò man-
ſuros ſemper in CHRISTO, ut quidam hæ-
reticorum arbitrati ſunt, hortatur Apoſtolus
aiens: *Spiritu ambulate*, ideſt, quò dictat Spiritus
atque agit, ac ſuauiter impellit, uos duci permit-
tite. Poſſunt enim reſiſtere Spiritui, & poſſunt
ſequi. Peccatum enim non iam dominatur niſi
uolenti, & ultrò manus porrigenti. Si Spiritum
ſequitur homo Dei, ambulans ut Spiritus do-
cet & ducit, nihil erit damnationis: quia peccatū
non poterit nobis inuitis ad damnationem con
ſummari. Hoc dicere claris uerbis uoluit B.Pau
lus. *Et deſideria* (inquit) *carnis non perficietis.* Non
pollicetur extinctas iri omnes concupiſcentias,
& carnis petulantiam ſuas partes neglecturam,
ſed dixit; *non perficietis* conſummantes conſenſu
ueſtro, quo peccatum perficitur: quod abundè
ſatis eſt. Impoſſibile eſt autem ſecundum com-
munem charitatem, crucifixam eſſe omninò con
cupiſcentiam, ſed ſolùm non obtinere domina-
tum. In quibus aũt ipſæ carnis concupiſcentiæ
crucifiguntur, ij perfecti ſunt, & perpauci: & tales
iam in CHRISTO ſunt conſummati. In chari-
tate communi locum habet ſequens conflictus.

Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum &c. Licet
caro nequaq; dominetur, concupiſcit interim
tamen, ut non raro contingat uos non ea facere
omnia quæ uelletis. Hæc, inquā, inter carnem &
ſpiritum concertatio ſic urget, ut homo facere
quæcunq; cuperet, minus poſſit: ut aſſiduè hæ-
reat Deo, & ſemper unum illud neceſſarium me-
ditetur, quod uerè bonum eſt, & illa pars opti-
ma, quę nunquàm aufertur. Itaque oportet pro-
pter humanas neceſſitates, & carnem aſſiduè re-
pugnantem & remurmurantem, reuerti ad ſe-
metipſum. Et tamen ipſe ſpiritus contrà, poſtu-
lat quæ ſua ſunt propria. Quamobrem pro lo-
co & tempore audiendus eſt ſpiritus, & carnis
cura tantiſper omittenda, in his uidelicet quæ
ſunt præcepta: remurmuret licet, aut recalcitret
quantum uelit caro. Quod ſi fiat, rectũ tenetur ſa
lutis iter, & bene ſperandum eſt.

Quòd ſi ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege. Ducit
ſpiritus ad quædam præcipiendo, quæ ſi facit

homo,non eſſe ſub lege,utpote qui ſpiritualiter faciat, idest, liberè & amanter obtemperet. Ducit præterea Spiritus interdũ ad alia quædam conſulendo & exhortando,non præcipiendo: qui ſi ab homine cui hæc inſpirat,etiam in his obtineat,remiſſius erit ille homo ſub lege, qui paret ſpiritui. Illud item hîc conſiderãdum;Eſſe in ſtatu aliquo; & ſecundum illum ſtatum uiuere, non parũ habere diſcriminis. Verbi gratia: Sunt multi in ſtatu gratiæ,quoniam baptizati induerunt CHRISTVM,qui tamen cum non uiuant ut lex gratiæ dictat,non ſunt ſub gratia(à qua per peccatũ exciderunt)ſed ſub lege: à qua ſi per pœnitẽtiam liberentur,ruſum ſub gratia conſtituuntur. Quicunq; igitur ſub gratia ſunt, poteſtatem habent uel manẽdi ſub illa,dum ſequuntur ſpiritum: uel decedendi ab illa,dũ poſt carnis concupiſcentias eũt,ſubditi legis imperio quæ iram & uindictam minitatur. Quam poſtremã partem numeroſior Chriſtianorũ pars hodie eligit: inde omnis proborum morum propter imitationem corruptio, potiſſimum cum nulla iam adſit chriſtiana diſciplina in eccleſia: & omnes ordines à ſancto illo rigore longè declinarunt. Quocirca facilius(irato in nos ac permittente Deo)multis imponunt noui hæretici,primi ipſi corruptiſſimi, dum effectũ gratiæ CHRISTI hac parte,qua fit ut peccatum non dominetur, negant. Non.n.uidetur eſſe pleriſq; uerũ,qui hoc in ſeipſis non experiuntur: ſed contrà, ſentiunt ſe abſtinere à peccato non poſſe. Non autem aduertunt miſeri ſua culpa iterum illam infirmitatem eſſe contractam,ut in deteriorem ſtatum,quàm prius,præcipitati ſint, B.Petro teſte qui ait. Melius erat illis non cognoſcere uiam ueritatis. Ad ſuæ uerò dãnationis cumulum addũt duritiam,dũ uiam ſuæ reparationis ingredi nolunt per ueram ac ſynceram pœnitentiam, per fructus ipſa pœnitentia dignos. Si enim ſemel & ex contrito corde ſupplices reuerterentur ad Deum, eiuſq; gratiam lacrymis implorarent, & eius miſericordiæ fiderent, haud dubium quin ſentirent in ſeipſis nouum aduenientis Spiritusſancti auxilium,quo certò conſpicerent factam ſibi peccatorum ſuorum remiſſionem. Quoniam uerò maxima pars non agit cum Deo ſeriò,non tangitur dolore cordis intrinſecus,nec ut diuinæ Maieſtatis offenſa requireret, & noſtræ ſalutis apprehenſio, commouemur: ideò & pauci ſunt uerè Chriſtiani,& multorum corda patẽt ſeductionibus nouorum noſtri temporis magiſtrorum expoſita.

Vnde occaſionem accipiunt hæretici ad errorem.

2.Pet.2.

Quare tã pauci uere chriſtiani.

Manifeſta ſunt autem opera carnis &c. Vt cognoſcatur ergo quis ſit uerè ſub gratia, & qui ſub lege,ab operibus docet. Nam carnis opera, illa ſcz quæ auferunt ſpiritum & gratiam, *manifeſta ſunt: quæ ſunt fornicatio &c.* Omnia hæc uitia non ignota ſunt. Porrò attende inter opera carnis,non ea ſolùm crimina collocari quæ ad ſenſuũ uoluptatẽ pertinent,qualia ſunt crapulæ,& ebrietates,& obſcenæ uoluptates. Verùm & quæ ex alijs affectionibus flagitia & ſcelera committũtur,ut idolatria,& ſectarum æmulationes,& contẽtiones, & rixæ, & ueneficia,& huiuſmodi alia quæ ab Apoſtolo enumerantur. Quodcunq; enim non eſt à Spiritusſancto,ſed prodit ex homine,ex carne uenit. Nam & ipſe hominis ſpiritus in carne computatur: & totus homo caro dicitur in ſcripturis,in quo non eſt Spiritus Dei. Cęterum eiuſmodi criminum uocabula,cum nota ſint,conſultò illa omittimus. Potius aduertendum quod ait. *Qui talia agunt regnum Dei non conſequentur*, niſi ſcilicet illos pœniteat & reſipiſcant. Nam ſi pœnitentia ducti ad iuſtitiã reuertantur,uidentur nunquàm illa commiſiſſe,iuxta legem à Deo datam: Si reuertatur impius à uia ſua,omnium iniquitatum eius non recordabor,dicit Dominus. *Ezech. 18.*

Fructus autem ſpiritus eſt, idest,illius doni, quo inſigniuntur qui ſunt in CHRISTO. *Charitas &c.* Sed uideri poſſet,charitatem eſſe ipſummet ſpiritum: niſi capias hîc charitatem pro actu. Aut intellige Spiritum largius pro ipſo largitore,qui cum ſit in nobis per charitatem ſuam, quodam ineffabili modo parit noſtram charitatem,& inde gaudium,& poſtmodo pacem. Vnde longanimitas,& patientia,& bonitas in affectu,& benignitas in effectu: tum fides,qua promiſſa ſeruantur: & debita ipſa citra ullam fraudem reddũtur. Nam uirtutum omnium fundamẽtum eſt fides. Deinde, πραότης, idest, manſuetudo. Denique ἐγκράτεια, idest,temperãtia,quam uocem tribus uocabulis reddidit nobis latinus interpres, quæ ſunt, *modeſtia, continentia, caſtitas.* Eſt enim temperantia iuxta eruditiorum expoſitionem, communis quædam uirtus, quæ in omnibus modum quendam atq; ordinem rectiſſimum conſtituit, ſiue in dictis, ſiue in factis.

Aduerſus huiuſmodi non eſt lex. Notent hæretici aduerſus quos non eſt lex, nempe aduerſus eos qui habent fructus ſpiritus, charitatem, gaudium, pacem, quorum eſt longanimitas, patientia,& cętera uirtutum opera. Aduerſus huiuſmodi non eſt lex. Ergo aduerſus illos eſt lex, qui à charitate exciderunt, & præuaricatores conſtituti ſunt: non item aduerſus eos qui ſecundum legem uiuunt. Qui enim tales ſunt, ſponte & libenter cum gaudio quæ ſunt legis operantur, & ſecundum uirtutem: nec habent ſibi legem aduerſariam, cuius minas ac terrores & ſupplicia deſpiciunt, dum bene agunt. Et uide loquendi modum. Nõ negat his legem eſſe poſitam: ſed dixit, cum ſit et illis poſita lex, quam debent cuſtodire, non eſſe tamen his aduerſam qui illam cuſtodiunt, ſed familiarem ac beniuolã eam ſentiunt in corde ſuo, pollicentem bona, & afferentem gaudium ac pacem, etſi nondum perfectam, ut ſæpe dictum eſt. *Qui autem ſunt* CHRISTI *&c.* Apud B.Paulum dicuntur eſſe CHRISTI, qui iam perfecti ſunt & conſummati, ſiue per abundantiam gratiæ, qua impleti ſunt ab initio: ſiue per eum uſq; curſum quem tenuerũt ambulantes in ſpiritu. Nam ũ aliquando eò peruenerũt, ut crucifixerint carnẽ ſuam cũ uitijs omnibus, et concupiſcentijs: ita ut iam nec ipſæ concupiſcentiæ excitentur, & uix ſentiant primos motus. Sed iſti rariſſimi ſunt:

Eſſe

Eſſe tamen poſſe arbitror, cum hoc quàm maniſeſtiſſimè ponat Apoſtolus: & utinam ſic crucifigeremur nos cum CHRISTO aliquando. *Si ſpiritu uiuimus, ſpiritu & ambulemus &c.* Hortatur ergo tandem pro more ſuo ad uitam chriſtianam & ſpiritualem. Et ſenſus eſt. Si uiuimus ſpiritu, hoc eſt, ſi à ſpiritu illa uita eſt, quæ uera eſt, ſpiritualiter uiuendus. Tandiu enim penes nos ipſum ſpiritum retinemus, quandiu illi obedientes ſumus. Si ergo ita eſt, *Spiritu & ambulemus*, ideſt, deducamur in actionibus ipſis, quemadmodum Spiritus ipſe uerus imperat: non autem ut caro, uel ſpiritus erroris impellit. *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi &c.* Ad Iudæos & Gentes ſimul hic ſermo dirigitur, qui ſe inuicem prouocabãt, præſertim per inuidiam & æmulationem. Iudæi liuore quodam tabeſcentes, moleſti erant & iniurioſi in Gentes, quæ tanta auiditudine & promptitudine aſſumebantur, dolentes communicatũ & illis Spiritum: quaſi fieret eis à ſummo Patre iniuria qui bonus eſt. At illi nequã habebant oculum, ut exprobratur cuidam in euangelio.

CAP. VI.

FRATRES, ETSI PRAEoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis; conſiderans teipſum, ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate; & ſic adimplebitis legem CHRISTI. Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe, cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit. Opus autẽ ſuum probet unuſquiſq;: & ſic in ſemetipſo tantum gloriam habebit, & non in altero. Vnuſquiſque enim onus ſuum portabit. Communicet autem is qui catechizatur uerbo, ei qui ſe catechizat in omnibus bonis. Nolite errare: Deus non irridetur. Quæ enim ſeminauerit homo, hæc & metet. Quoniam qui ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem. Qui autem ſeminat in ſpiritu: de ſpiritu metet uitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus. Tempore enim ſuo metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes: maxime autẽ ad domeſticos fidei.

Euangelii miniſtrans de euãgelio uiuere debet.

PRoſequitur doctrinam ad chriſtianos mores pertinentem, ut in omnibus principatum ſemper teneat ipſa charitas, & mutuæ ſalutis deſiderium. Ait ergo. *Fratres, et ſi præoccupatus fuerit homo etc.* Significat delictum ex inconſideratione ac fragilitate commiſſum. Hoc innuit uerbum; *præoccupatus*; Et ſpirituales uocat eos, qui ſe tales præſumebant. Et propriiſſimè ait *homo*; humanã infirmitatem deſignans. Ergo uaria peccati ratio, uarium quoq; correctionis genus exigit. Si quis enim ex infirmitate, nulla data opera, ſed præoccupatus peccat, dignus eſt miſericordia, et leniter corripi debet, atque inſtaurari. *Inſtruite* (inquit) *eiuſmodi.* Emendatius; inſtaurate; ſeu perficite, iuxta græcam uocem. Aliud eſt ſi præmeditatus malitioſè peccauerit. Tunc enim non tanta lenitas eſt adhibenda. Item ſi peccatum ſit grande & periculoſum, noxiumq; aliis, tunc durè ac ſeuerè corripiendus eſt homo.

Conſiderans teipſum, ne & tu tenteris. Mira conuerſio de plurali ad ſingularem numerum: nõ quidẽ facta ex imperitia, ut B. Hieronymus opinatus eſt (Nimis enim craſſus hic lapſus fuiſſet, potiuſq; incuria quàm imperitia commiſſus) ſed quam reuera nec per imperitiam exiſtimo accidiſſe B. Paulo, nec per incuriã, quin potius de induſtria ſic eſſe ob eam cauſam dictum: quia quod ſingulariter dicitur, efficacius etiã ab unoquoque ſingulariter tã q̃ ſibi uni dictum accipitur. Ea nanq; ſermonis commutatio unumquenq; ſeorſum commonefacit uiuacius, ut dum audit, ſeipſum interroget atq; exploret, dicens: Nunquid me hic ſermo pungit? Et proditum ſe eſſe intelligat, ſi quis ſibiipſi conſcius ſeſe talem inueniat, qualis nota illa ſingulari deſignatus eſt. Nam quæ communiter in omnes iaciuntur, frigidiora ſunt, nec eandem uim ad mouendum ſingulos habent. Videtur ergo B. Paulus duritiem & auſteritatem fortè cuiuſpiam tacitè ſubnotare, cui remedium præbet ſubiungens.

Alter alterius onera portate, Onera noſtra, ſunt peccata noſtra: aut potius ipſe reatus qui contrahitur à peccatis. Ergo portare alterius onera, eſt peccatorum alienorũ reatum in ſe aſſumere, & pœnas pro eis luere: quemadmodum CHRISTVS ſatiſfecit pro omnibus. Vnde & rectè dicitur. *Et ſic adimplebitis legem* CHRISTI, quæ eſt charitatis lex. Eo enim modo impletur, quo & ipſe impleuit. Ille portauit iniquitates omnium noſtrũ, & ſic adimpleuit omnem iuſtitiam, ideſt, integram & abſolutam iuſtitiam, cum non ſolùm ipſe pro ſe iuſtus fuerit, ſed etiam ad noſtram iuſtificationem in ſe tranſtulit ſupplicia peccatis noſtris debita, adeò dilexit nos. Et hunc commendauit nobis dilectionis modum dicens: Hoc eſt mandatum meum ut diligatis inuicem, ſicut dilexi uos. In quo poſtremo uerbo explicatur dilectionis modus eximius: Sicut (inquit) dilexi uos, qui animam meam pro uobis poſui. Verùm quotuſquiſque eſt qui hæc conſideret, nedum qui perſoluat? Audiamus reliqua. Ioa. 15.

Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe, cum nihil ſit etc. Quod ait; *Nam*; non obſcurè innuit rationem, cur homo eſt in alios immiſericors, durus, ac minus iuſtus, utpote qui nolit alterius fratris onera portare. Eſt autem ratio, ſuiipſius ignorantia, ac præſumptio de ſeipſo: quaſi non ſit ipſe quoq; peccator, nec ulla habeat onera, quæ debeant leuari per alios. Qui falſam hanc de ſeipſo concipit exiſtimationem, uel hoc ipſo peccator eſt maior, qui

non ſolū ſeipſum non nouit, ſed & inſuper alios ſpernit. Meritò ergo in illū dicitur: *Qui ſe exiſtimat aliquid eſſe*, quaſi ex ſe ſit id quod eſt. Hoc propriè ſignificat; *Eſſe*; nimirum per ſe eſſe, quod eſt proprium Dei. Qui ergo ſe exiſtimat aliquid eſſe, cum uerè nihil ſit (quoniã ſi quid habet, accepit) *ipſe ſe ſeducit*. Græcè, mentem decipit. Sic mentitur iniquitas ſibi, falſa de ſeipſo credenti.

Opus autem ſuū probet unuſquiſq;, & ſic in ſemetipſo tantum gloriam habebit, & non in altero: Senſus eſt Vt poſſit uerè glorioſus eſſe homo in opere ſuo, ſiue illud ſit opus doctrinæ, ſiue aliud quoduis, bene probet ipſe opus ſuum, & nō de malo aliorum opere, tanquàm comparatione quadã, exultet, quaſi ea non admittat flagitia, quæ alij: Vel fortè ſua bona opera anteponat, & pluris proprio iudicio æſtimet. Nam & operatur forſan et illud: aut fortè aliud quiddã & peius. Quòd ſi ea ſit fœlicitate præditus, ut nihil mali operetur: tunc etiam non minus clemens & mitis in alios eſſe debet, quibus non eſt collata tanta gratia. Verè homo Deo gratus debet (ut eleganter dixit B. Auguſtinus) deputare ſibi dimiſſum, quod non fuerit à ſeipſo, gratia Dei auxiliante, commiſſum. Qui hanc regulam non ſequitur, ſed ſe conferens cum alijs ſeipſum iudicat, eſt illi Phariſæo ſimilis, qui in eo gloriam ſuam ſtatuebat, quòd non eſſet uelut publicanus, & cæteri hominū.

Sunt & alij, qui in aliena gloria ſuam gloriã ſtatuerunt, & propter illos putant ſe aliquid eſſe: quales illi qui dicebant. Ego ſum Pauli &c. Hos plerique imitamur gloriantes patres noſtros ſanctos fuiſſe, & hos quidem celebri ſanctitate commendabiles: quorum & nomina atque numerum laudi nobis ad plauſum uertimus. Hoc illi meruerunt, & fatemur omni ueneratione & cultu digniſſimos. Verùm ſicut nec aliena me iniuſtitia uel condemnat uel commendat: ita nec iuſtitia, nec operis alterius probatio opus meum reddet bonū, ſi malum fuerit ante oculos iuſti Iudicis.

Poteſt & aliter locus hic intelligi, Non deeſſe quoſdam qui non accuratè atque ſedulò in opus ſuum inſpiciūt, ut per ſe illud quale ſit probent, ſed quale alijs uideatur expectant, ut ſic ſe probent aliorum iudicio. At hæc non eſt legitima probatio. Non enim quē homo commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.

Vnuſquiſq; enim onus ſuum portabit, ideſt, unuſquiſque de ꝓprio onere ſeu peccato iudicabitur. Neque uero per alterius opus, ſi alius beneſecerit: aut per alterius iudicium, ſi bene alius de illo ſenſerit, exonerabitur, ſed ipſius Dei ſententia.

Contra negantes ſuffragia pro mortuis.

Hoc in loco quidam ſciolus ex hæreticorum grege, nititur probare inualida eſſe uiuorum ſuffragia, quę pro defunctis fiunt. Et quò inſignem uideas eius arrogantiam, ſimul & impudentiam cum pari inſcitia coniunctam, producit ex Hieronymo teſtimonium his uerbis. Annotauit autem in hunc Pauli locum B. Hieronymus, quod te latere nolui. Eſt enim utile imprimis, omnibuſque pijs gratiſſimum, ſed Italicis cananæis proculdubiò ingratiſſimum. Obſcurè licet docemur, ait, per hanc ſententiolam nouum dogma quod latitat, dum in præſenti ſæculo ſumus ſiue orationibus, ſiue conſilijs poſſe nos inuicem coadiuuari. Cum autem ante tribunal CHRISTI uenerimus, non Iob, non Daniel, nec Noe rogare poſſe pro quoquam, ſed unumquemque portare onus ſuum. Qua ergo fronte audent ſacrifici Rom. Pont. defunctorum neceſſarijs polliceri Diuorum interceſſiones, & pro peccatorum expurgatione uendere Miſſas? Hæc profectò impoſtorum ars eſt, non ſacra ſacerdotum Dei fides: Hęc iſte neſcio quis Burlingerus, quaſi B. Hieronymus ibi loquatur de ſacrificijs pro his defunctis, qui iam dormitionē in Domino acceperint, cum eiuſmodi dogma minime latitaret, quod ſemper obſeruauit eccleſia. Ergo manifeſtè ipſe B. Hieronymus ſatis innuit dogma latitãs, aduerſus quod illa diceret. Erat quippe ſerpens adhuc Origenis hæreſis, qui uolebat omnes aliquando & homines, & Angelos malos adepturos ſalutem. Illam igitur hæreſim iugulat, quæ tunc latitabat. Supererant eo tēpore aliquot Origenis defenſores, qui clàm illa ſecum muſsitabant, quos ille ſanctus zelo fidei flagrans uellicabat. Abſit autem ut rem in eccleſia nedum minime latitantem, ſed aſſiduo ſemper communi uſu patentem, uoluerit uir Eccleſiaſticus (ut hic nebulo imponit) ſua ſolùm autoritate damnare, idque per eum Apoſtoli locum, quo nequaquàm poſſit euinci. Mens eſt iſta ergo B. Hieronymi aperta: Cum uenerit illa dies, qua quiſque recepturus eſt prout geſſit in corpore, ad flectendam iudicis ſententiã nullæ præces tunc, nullæ obſecrationes ualebunt, ut qui damnationem æternã meruerint, poſſint euadere aliquando: cuius oppoſitum cogitabant Origeniani.

Communicet autem is qui catechizatur uerbo &c. Inſtitutum Domini hoc in loco B. Paulus commendat, ut doctores qui diuites in uerbo ſunt, pauperes autem in bonis (nam etiã ſic dicebantur) participarent bona eorum quos inſtruebant, ut quædã hinc æqualitas naſceretur: & per charitatem mutuam qui minus, & qui plus collegiſſent, æquarentur. Hoc ad Cor. explicatum eſt. Et hîc; Bona; uocat communi acceptione, quę pertinent ad uitæ commoda & ſuſtentationem.

Euangeliū annūcians de euāgelio uiuere debet.

Nolite errare: Deus non irridetur. Erant in alia ſententia nonnulli, qui putabãt ſe non obligatos ad cōmunicandum de ſuis bonis ſuo doctori. A quibus cū non peteretur lite forenſi, ſe ſuos eluſiſſe doctores ridebant, meritis ſtipendiis fraudatos. In hoc ergo errabant, quod etſi deriderent homines, Deum tamen ipſum irridere non poſſent. Deus enim nulli ſubiacet irriſioni. Irridetur uel ignarus, qui decipitur; uel impotens, qui non ualet irriſionē uindicare. Sed non decipitur Deus quaſi ignarus: nec impotēs eſt ad uindicandū, qui irridētem pōt adigere ſtatim in fletum ac luctū ęternū: quod & facturus eſt, ſed ſua die.

Quę n. ſeminauerit homo, hęc & metet. Seminat homò uel opera carnis, uel opera ſpiritus. Per opera carnis ſe egregiè paſcit, & uoluptuoſè agit hãc uitam. Sed horum exitus eſt corruptio: quoniã

caro

caro q̃tumuis bene & diligẽter curata, corrũpetur tamen & breui. Per opera uerò charitatis paſcit ſpiritum, ut iuſtitiæ coronam metat. Sic eſt ſeminare in carnẽ, & ſeminare in ſpiritum, ideſt, uel carni in futurum proſpiceret uel ſpiritui. Et ſicut caro ſubiecta eſt corruptioni, ſic opera quæ in carnem facta ſunt, euaneſcunt. Similiter ſicut ſpiritus uiuit in æternum, ita & opera quæ in ſpiritum facta ſunt, æterno condonantur præmio. Creſcit enim aſsiduè ſpiritus, qui bonis operibus alitur, ut hinc metamus uitam æternam. Notet hęc Lutheranus, & agnoſcat peruerſitatem ſuæ doctrinę. Verùm Tacianus quidã hereticus hũc locum turpiter intelligens, ſtultam hęreſim commentus eſt, nuptias hîc prohibitas, aſſeuerans illa nuptiarum opera eſſe in carne ſeminare. Sed iamdudum exploſa eſt hæc inſana hæreſis. Nihil eſt ſecundum carnem dicẽdum, quod uolente ſit & iubente Deo, & ſacramento ſanctificante. Nam quicunq; legitimas nuptias contrahit, ad ſpiritũ tendit ut prolem Deo generet.

Bonum autem facientes non deficiamus &c. Negligentiam & torporem in operando bonum, optima ratione diſſuadet. Perſeuerantium enim uſq; in finem corona eſt. Et ſicut aberit omnis laſsitudo, & labor, & faſtidium, & tędium in poſſeſſione coronę: ita hîc debemus nõ deficere tædio in operando, fingentes laborem in præcepto, habita præſertim breuitatis temporis ratione, quæ eſt (ut alibi ait) leuis, & momentanea.

Habere tẽpus. *Ergo dum tempus habemus &c.* Dicimur habere tempus, quãdo eſt ad uſum ut poſsimus mereri. Noſtrum enim eſt, quãdiu ad beneficium noſtrũ cedit, hoc eſt, quandiu ſumus in hoc mundo, & poſſumus operari. Poſtmodo autem fit quod ſcriptũ eſt. Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo. (*Pſal. 74.*) Deus & Dominus noſter IESVS dicitur accipere tempus ut iudex iudicaturus: q̃m poſtq̃ litigantes aſſignato certo tempore produxerunt pro ſua cauſa quod libuit, non habent ulterius facultatem producendi. Venerunt tunc dies iudicis, nec quicq̃ relinquitur homini, quo ſibi ualeat & ſuæ cauſæ proſpicere. Hic locus proculdubiò mirificè cõfutat & apertiſsime hæreticos, qui tanta contentione æternã uitam operibus reddi inficiantur, & nullam ineſſe uim ad promerendum mercedem. Apoſtolus aũt bona opera reſpectu æternæ uitæ, comparat ſemini reſpectu fructus qui metitur. At in ſemine inſita uis eſt ad producendos fructus: ut qui ſeminat ſemen ſuũ, iuſtè metat quod promanat ex ſemine. Cum hæc certò uiderint hæretici, non mirum ſi dũ ad hæc loca perueniunt, tanq̃ reformident & fugiant, magno ſilentio quieti prætereunt. (*Hereticorum uerſutia.*) Aliâs ubi minimam nanciſcuntur occaſionem dicendi contra opera, uelut cicadę ac ranę nullum faciũt coaxandi finem, eadem ſexcenties inculcando. Nam Lutheri ad hanc epiſtolam commentaria, nihil aliud ad ſummam continent, quàm tres aut quatuor concluſiones, quas infinities infarciens, lectori tędium affert recenſendi. Hoc autem in loco de operibus ac merito operum bonorũ ac malorum eſt ſermo. Et bona opera quaſi ſemina producere nobis uitam æternam, ſicut econuerſo, mala æternam mortem, ait B. Paulus. Quid autem Lutherus? Ecce in primis quaſi aliud agẽs, ſic excuſat. (*Nota uerba Lutheri.*) Ego iſtiuſmodi ſententias non libenter interpretor. Videntur enim nos commendare, ut reuera commendant. O uirum omnis aſpernatorem gloriæ: imò uerò ô inſignem hypocritam. Sed ne omninò intactam rem derelinqueret, quã prorſus prętermittere ſine ſui prę iudicio non poterat, adiecit. Hic quęſtio eſt. Verum per bona opera mereamur uitam æternam. Id enim Paulus uidetur hoc loco aſſerere. De ſententijs quæ de operibus & mercede loquuntur ſupra cap. 5. ſatis diligenter et copioſè diſputauimus. Valdè autem opus eſt exhortari, exemplo Pauli, credentes ad bene operandum, hoc eſt, ad exercendam fidem bonis operibus. Ea enim niſi ſequantur fidem, certiſsimũ ſignum eſt fidem non eſſe ueram: hęc ille. Vbi uides quàm nutet, quàm nihil dicat, nec ſatisfaciat ſuis ijs fucis prudenti lectori. In quinto autem cap. ſic hanc queſtionem tractauit, ut paſſim aberret ac blaſphemet: et ea profert de libertate chriſtiana, de charitate, & charitatis operibus, quæ certè ſolùm recitare ad confutationem ſuperſunt. Verùm quia longa hæc eſſet hiſtoria, & reuera maxima afficior moleſtia dum iſta recolo, prudens miſſa facio. Nam & lectori pio & catholico nihil utilitatis parerent. Satis eſt apprehendiſſe neruum argumenti, quo ita perturbantur hęretici, ut ipſam uocem amittant.

Videte qualibus literis ſcripſi uobis mea manu. Quicunque enim uolunt placere in carne, ij cogunt uos circuncidi, Tantum ut crucis CHRISTI perſecutionem non patiantur. Neq; enim qui circunciduntur, legem cuſtodiunt: ſed uolunt uos circuncidi, ut in carne ueſtra glorientur. Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri IESV CHRISTI, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. In CHRISTO enim IESV, neq; circunciſio aliquid ualet, neque præputium: ſed noua creatura. Et quicunque hanc regulam ſecuti fuerint, pax ſuper illos, & miſericordia, & ſuper Iſrael Dei. De cætero, nemo mihi moleſtus ſit. Ego enim ſtigmata Domini IESV in corpore meo porto. Gratia Domini noſtri IESV CHRISTI cum ſpiritu ueſtro, fratres, Amen.

Videte qualibus literis &c. Hãc ergo epiſtolam ſua propria manu, præter morem, ſcripſiſſe B. Paulum hæc uerba teſtantur, quò rei grauitatẽ quę id poſtulaſſet, oſtenderet. B. Hieronymus tamẽ uult ut ex hoc loco ea tantũmodo quę ſub ſequuntur, eſſe ſcripta manu illius capiamus: non autem quod ante ſcriptũ erat. Verùm aliud uerba ipſa porrigere uidentur, dum ait: *Scripſi uobis*

 &non

& non sit; ſcribo uobis. *Quicunq; enim uolunt placere in carne &c.* Homines quoſdam notat de gentibus, qui uolebant ſeruire Iudæorum rumori, qui eo nomine inflabantur in carne, quòd eſſent Iudæi per circuncisionem: & cogebant alios etiã circuncidi, *Tantum ut crucis* CHRISTI *perſecutionem non patiantur*: Crucis enim CHRISTI perſequutio exercebatur uerè in Chriſtianos tũ à Gẽtibus, tum a Iudęis. Gentes autem nõ ſæuiebant in eos qui in Iudęorum populo computarentur. Quocirca & ex Gentilibus qui CHRISTVM confitebantur, circuncidebant ſe nonnulli, ut uitarent uenientem à Gentibus perſecutionem crucis. Nam dum ſe Iudęos confitebãtur, de patrijs legibus ac religione non poterat quiſq; illis faceſſere negocium. Hoc enim legibus primarijs Caij Cæſaris, & Auguſti, & Tiberij ſancitum erat. At qui in pręputio manebant, non poterant eo iure uti: & ideò undiq; perſecutionem crucis habebãt, ut ait B. Hieronimus, & rectè. Quòd autẽ ob eam cauſam circũcidantur, quia uolunt placere in carne, & nolunt pati perſecutiones, uel ex eo facile patére ait Apoſtolus, quoniã etiã circuncisi, *Legem non cuſtodiunt*, ideſt, non curant ſeruare illã. Solum ergo circuncisionis prætextu, uelut quodam clypeo, protegi à perſecutionibus uolũt, & in carne ueſtra gloriari, quos habent diſcipulos.

Mihi autem abſit. etc. Hinc uera gloria, uidelicet in cruce Domini IESV, dum cum illo compatimur, út & tandem in ſolatio ſempiterno conregnemus. *Per quem mihi mundus etc.* aut potius, per quã crucem. Nam CHRITSI crux id agit diligẽtibus affigi cum CHRISTO, ut & mundus ſit illis crucifixus: & illi uiceuerſa mũdo, ideſt, Sit illis mundus miſeria, & uituperium, & maledictum, non ſecus atq; crucifixum quoddam, et omnibus abominabile. Et ita econuerſò, illi ſint ipſi mundo ſimiliter uelut crucifixus, ideſt, deſpicabiles, & abominabiles, ac deteſtatione proſequendi.

Neq; enim circunciſio aliquid ualet &c. Non eſt mundus ei crucifixus, qui fidet in carne, & gloriatur uel ut Iudæus, uel ut Gentilis: quia in Domino gloriandum eſt, in quo nec circuncisio iam inuenitur, nec præputiũ, *ſed noua creatura*. CHRISTVS enim morte ſua mortuus fuit peccato, et circuncisioni ac legi, & in nouã creaturam Deo uiuens euaſit. Talis iuxta proportionem efficitur, qui cum CHRISTO moritur in baptiſmo. Immerſo namq; aquis, ſeu crucifixo uetere Adã, reſultat nouus, qui ſecundum Deum creatus eſt, omni terrena creatura altior. Et hęc eſt ſalutaris regula de qua teſtatur, addens.

Et quicunque hanc regulam ſequuti fuerint &c. Non poteſt eſſe uera pax quandiu ſumus in hoc mundo, et non auellimur prorſus ab eo: quoniã non eſt firma ſpes regni. Hi ſoli qui inde auulſi ſunt, & ſemetipſos quantum poſſunt, (Deo iuuante) auellunt, certi ſunt de miſericordia Dei, & in pace ſunt. Et iſti dicũtur Iſrael Dei, qui eſt ſecũdum electionem, non ſecundum carnem. Iſti præ cęteris uident Deum, aut fortes ſunt cum Deo, ſicut uox ipſa; Iſrael; ſignificat.

De cætero nemo mihi moleſtus ſit &c. Ideſt, Nemo mihi laborem imponat, tanq̃ ſim unq̃ eos toleraturus qui aliter ſapiãt, aut daturus manus. Et ſignum cur non poſſit cum illis conſentire. *Ego enim ſtigmata Domini* IESV *in corpore meo porto*: quia iam ſignatus erat ſtigmatibus CHRISTI in toto corpore: ac ſi dixerit. Non poſſum iam negare quin fuerim profeſſus gloriam crucis in improperijs: neq; commutare illam cum gloria huius mundi, cum habeam ſemper contra me militantia ſigna illa in meo corpore, quæ ut turpiſſimum deſertorẽ me ſemper accuſarent. Erat Paulus (ut uериſimile eſt) toto corpore ſignatus, ut qui à Iudęis quinquies quadragenas una minus accepiſſet, ac fuiſſet ter uirgis cęſus, & ſemel lapidatus, & pro mortuo nonnunq̃ derelictus: quę oia erant magna animi cõfirmatio. Etenim Chriſtianus uerus quantò pro CHRISTO aliquid paſſus eſt acerbius, tantò ẽt magis pati deſiderat: idq; pluribus de cauſis, quas pio lectori ad ad fruſtrum ſpiritus relinquo meditandas.

Indignantur autem hoc in loco noui Apoſtatę atq; hęretici aduerſus fratres Minores, qui ad regulam Beatiſſimi Franciſci & eius ſtigmata, hæc Apoſtoli uerba applicant. Fremũt huius rei gratia, & hanc rem quaſi piaculum magnum uerbis atrocibus inſectãtur. Nam regulam illius glorioſi Sancti, quæ nihil præter egregiã CHRISTI imitationem redolet, blaſphemant: & ſtigmata illa negant, quæ uniuerſa eccleſia ſemper credidit. Sceleſtus ille, facinoroſus, atq; impius Lutherus, primùm de ea regula quędã pronunciat, quę uel recitare puto nefas. Deinde ſtigmata à CHRISTO in eius corpore impreſſa ridet: et interim uera CHRISTI ſtigmata ipſe ſibi cum Paulo arrogauit. O hominem audaciſſimũ, & Satanæ organum: O dementatos et excæcatos, qui has orbis uniuerſi peſtes & faces audent cõſectari. Domine IESV oſtende potentiam tuã & ueni, & uiſita uineam tuam. Satis enim ſuperq; ſatis exterminauit eam Aper hic de ſylua: & ſingularis ferus depaſtus eſt eam. Sed redeamus ad noſmetipſos, & ad percipiendam Beatiſſimi Apoſtoli Pauli benedictionem, ait.

Gratia Domini noſtri IESV CHRISTI *cum ſpiritu ueſtro fratres*, Amẽ. More ſuo, loco; Vale; Gratiam in ultimo adijcit, quam in principio ſalutationis precatur. Hãc nobis largiri dignetur clemẽtiſſimus Pater: cui cũ Filio & Spiritu ſancto honor & gloria, & gratiarum actio in ſæcula.

Amen.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD EPHESIOS.

EPHESII, AD QVOS PRÆSENTEM EPISTOLAM B. PAVLVS *Apoſtolus ſcripſit, ab Epheſo cognominati urbe Aſiæ, quæ erat metropolis Ioniæ, per triennium habuerũt doctorẽ eundem B. Paulum. Et primò quidẽ in ſynagogis: deinde in ſchola cuiuſdam Tyranni docentem: ubi uirtutes multas operatus eſt, & fructum prædicationis retulit uberrimum. Et cum denuò Ieruſalem proficiſcens ad eos diuerteret, prophetauit quæ eſſent ſibi obuentura de uinculis ſuis & catenis. Concionem quoque ad illos habuit egregiam, plenam charitatis, proteſtans poſt diſceſſum ſuum exorituros Magiſtros mendaces, ſubuerſores, & diſcipulorum abductores. Poſt completam iam ſuorum uinculorum prophetiam ſcripſit ad eos è Roma per Tychicum epiſtolam hanc: cuius argumentum facile eſt ac breue. Non enim aliud continere uidetur, quàm puram ad perſeuerandum hortationem: ut quæ ipſi de euangelio Dei æterno audierant, inconcuſſè fideliterque retinerent. Quod ut perſuadeat, aliquot rationes affert, quibus ſuo ordine & loco dilucidè explicandis dabimus (largiente Deo) diligentem operam.*

COMMENTARIA
IN EANDEM EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD EPHESIOS.

PAVLVS Apoſtolus IESV CHRISTI per uoluntatem Dei, omnibus qui ſũt Epheſi, & fidelibus in CHRISTO IESV: Gratia uobis et pax à Deo Patre noſtro, & Domino IESV CHRISTO.

BREVIORES hic & in ſequentibus epiſtolarũ initijs erimus, ne eadẽ ſæpius repetamus. Nam quæ ad explicationem nominis; *Pauli*; &; *Apoſtoli*; conditioniſq; ac ſtatus pertinebant, ſuperius tradidimus. Salutationem de more præmittit expreſſo propriò nomine & officiò, ut certius quæ ſcripturus erat, exciperẽtur. Poſſemus in eos obiter iſtud meritò obijcere, qui lucem exoſi ſuppreſſo nomine libellos edunt, quò tutiores populis peſtiferã ſuã doctrinam infundãt. Quem nos dolum in opuſculis noſtris materno ſermone, aperuimus. Porrò quod nos legimus; *qui ſunt Epheſi*; rectius dici poterat; *Qui eſtis Epheſi*. Et item quod ait; *Sanctis et fidelibus in* CHRISTO IESV; In eũ ſenſum fortaſſis accipiendũ eſt, ut cõſideremus iſta ſeparari propriè nõ poſſe. Qui enim ſanctus eſt, etiã fidelis in CHRISTO eſt, ſi eam fidẽ habeat quę ſola ualet, ideſt, quæ per charitatem operatur. Et tamen ſuos gradus habet ſanctitas, ut nec omnes fideles ſanctos uocemus, ſecundum excellẽtiores ſanctitatis modos. Eſt enim eximia ſanctitas & ex ſeipſa, quę eſt ſolius Dei propria. *De uarijs gradibus ſanctitatis.*
Vnde ſingulariter ad illum clamant in cœlis Seraphin, SANCTVS, SANCTVS, SANCTVS. Et nos CHRISTO dicimus: Tu ſolus SANCTVS. Et tamẽ alia eſt eius ſanctitas quatenus eſt Deus: & alia quatenus homo. Licet & hæc ſit ſumma ad omnium ſanctitatem creaturarum comparata. Sic enim ſanctificatus eſt per gratiam, ut de illo homine uerum ſit, quòd eſt filius Dei naturalis propter unionem naturarum in hypoſtaſi diuina, quæ eſt VERBVM. Vnde cœleſtis nuncius Gabriel fœliciſſimæ illi VIRGINI dixit. Quod ex te naſcetur SANCTVM: uocabitur *Luc. 1.*
filius Dei: quod de nullo mortaliũ fas eſt dicere. Et item alia ſcriptura. Non dabis SANCTVM *Pſ. 15.*
tuum uidere corruptionem.

Proximè ſequitur CHRISTI ſanctitatem, etiam ſingularis quædam ipſius Beatiſſimæ VIRGINIS ſanctitas: de qua etiã ſpecialiter dicitur,

Sanctificauit

Pſ. 45. Sanctificauit tabernaculum ſuum Altiſſimus. Et ipſa uocatur Arca ſanctificationis, quæ immediatè contingit Domini ſui & noſtri ſanctitatem.

Poſt hanc, eſt & nobilis quorundam ſanctitas, qui pleniore coram Deo gratia pollent: quia & ipſi magis appropinquarunt CHRISTO, Apoſtolorum uidelicet ſanctitas, Patriarcharū, Prophetarum, Martyrum, nobilium Confeſſorū, qui abundantiore gratia ſanctificati, meruerunt propius accedere & aſſimilari Domino, configurati prius illi in hoc mundo doloribus, & paſſionibus, ut & conformarentur in gloria.

Eſt & communis quidā ſanctitatis modus, ſecundum quem quicunq; fide & charitate coniungūtur Deo in CHRISTO, ſancti communiter dici poſſunt. Vnde & ſanctificari dicimur in baptiſmo: & unū quodam modo ſpiritualiter fieri. Et per hanc connexionem ſpiritus fit communicatio, & illa ſanctorum communio, unus ex primis fidei noſtræ articulis. Sic enim uerè ſanctificatur, & ſancta dicitur Dei eccleſia. Sed hęc ſanctitas inchoata eſt, quā augeri oportet & creſcere donec perficiatur. Id autem fit incumbendo bonis operibus factis ex fide & charitate, quę ſunt fructus ſpiritus, quos uidens Deus dignatur ipſe augmentum apponere donorum iuſtitiæ & gratiæ, ut fructus etiam reddat uberiores.
Luc. 19. Siquidem habenti dabitur, & abundabit.

Sciendum tamen, Nullam ſanctitatē, quæ ſit in hoc mundo, eſſe ſummo fine perfectā tam in anima, quā in corpore. Et de corpore quidē manifeſtū eſt, ꝑꝑ naturę peccatum & corruptionem. De anima uerò etiam nobis certum: quoniam per fidem ambulamus, & non per ſpeciem. Necdum perfecta eſt charitas noſtra, quæ non penitus excuſſit timorem. Vix enim poteſt id fieri, dum adhuc uerſamur in medijs tā uaſti pelagi periculis. Et ob iſtam cauſam nō audemus uocare ſanctos quoſcunq; dum agunt in hoc ſæculo, donec hinc cum pace exierint, & reliquerint teſtimonia eccleſiæ clara ante actæ uitæ inculpatæ & ſanctæ. In paradiſo igitur expectanda eſt omnium perfecta ſanctitas. Nec erit tamē æqualis omnium: ſed ut quis maiore abundauerit gloria, & propinquior fuerit Autori & Patri gloriæ. Hic ergo Apoſtolus generaliter de ſanctis, quales eſſe in hoc mundo poſſunt, loquitur: in quibus cōtinētur fideles omnes in CHRISTO, non propterea ullum præiudicium facere hac ſententia intendens altioribus excellentioris ſanctitatis gradibus.

Benedictus Deus & Pater domini noſtri IESV CHRISTI, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in cœleſtibus in CHRISTO: ſicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, ut eſſemus ſancti, & immaculati in conſpectu eius in charitate. Qui prædeſtinauit nos in adoptionem filiorū per IESVM CHRISTVM in ipſum: ſecundum propoſitum uoluntatis ſuæ, in laudē gloriæ gratiæ ſuæ, in qua gratificauit nos in dilecto Filio ſuo. In quo habemus redemptionem per ſanguinem eius, remiſſionem peccatorum ſecūdum diuitias gratiæ eius, quæ ſuperabūdauit in nobis in omni ſapientia & prudentia, ut notum faceret nobis ſacramentum uoluntatis ſuæ ſecundum beneplacitum eius, quod propoſuit in eo, in diſpenſatione plenitudinis temporū inſtaurare omnia in CHRISTO, quæ in cœlis, & quæ in terra ſunt in ipſo. In quo etiam nos ſorte uocati ſumus, prædeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui operatur omnia ſecundum cōſilium uoluntatis ſuæ: ut ſimus in laudem gloriæ eius nos, qui ante ſperauimus in CHRISTO. In quo & uos, cum audiſſetis uerbum ueritatis, euangelium ſalutis ueſtræ: in quo & credentes ſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ in redēptionem acquiſitionis in laudem gloriæ ipſius.

Benedictus Deus &c. Pro more ſuo decenter incipit à gratiarum actione. Intendit autem (ut ipſemet declarat) confirmare Epheſios in fide iam acceptā, oſtendēs diſpenſationem myſterij CHRISTI, id eſt, prædicationem incarnationis, & glorioſi aduentus eius prouidētia Dei ac pręcepto tunc maxime uigere, & ſibi eſſe creditam, ſicut & alijs: ſibi tamen ſpecialiter apud Gentes. Vnde & cogitur ob tanti memoriam beneficij perpetuò in animo excitari, ſuam ſibiq; ſimiliū electionem ac prædeſtinationem, & ſic donorū abundantiam uberiorem prædicare, ut illi manerent in gratia euangelij: Nec ſcandalum paterentur ullum à uinculis & preſſuris quibus angebatur, ſed nullo modo ſuccumbebat. Declarat item per euāgelium euacuatā eſſe Iudęorū gloriationē. Nā & Gētes uocauit Deus ut eſſēt quoque euāgelij participes, perſeuerāte tamē quadā Iudæorū prærogatiua: quoniam ab ipſis & eorum prædicatione & doctrina deriuare illud oportebat ad Gentes. Poſt hæc autem hortatur ad unionem & pacem, ſecum ſimul & cū Iudæis, cum ſint omnes unum, aut potius unus, & noua creatura in CHRISTO. Alia præcepta & inſtituta ſancta commemorat plena gratię, & ueritatis, & myſteriorum. Deniq; animat eoſdē & inſtruit aduerſus diabolicas inſidias, & ſatanicas pugnas, & pro ſe orationes fieri rogat. Et quomodo ipſe agat, per epiſtolæ latorē Tychicum ait illos intellecturos. Hæc ſumma totius huius præſentis epiſtolæ.

Benedicit ergo primū Apoſtolus Deo, confitendo, & acceptum ferendo illi dona & munera ſua. Quæ eſt prima pars & ſola gratiarum actionis, quam ualemus erga Deum exercere. Ingratus eſt enim & dignus amittere, qui donatori nō refert omnia accepta. Grati autem erga Deum aliter eſſe non poſſumus, cui nos pares referre

gratias, nec quicquã poſſumus retribuere, cũ ille bonorum noſtrorum nec egeat, nec ſit bonorũ noſtrorum (quæ propriè non ſunt noſtra, ſed ab illo profecta omnia) capax.

Qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali. Nota. Iſtud eſt quod de Deo confitetur Apoſtolus. Et loquitur manifeſtè de ſeipſo, & alijs Apoſtolis, quibus mãdata erat euangelij prædicatio, quos ad eam functionem ornari decuit omni dono. Vocat enim benedictionem Dei, quoduis donũ ab eo manans. Nam benedicere Dei, eſt benefacere: quoniam non poteſt ille quicquàm dicere cum uoluntate ut fiat, quin continuò illud factũ ſit. Pſ. 148. Vnde legimus. Ipſe dixit & facta ſunt: ipſe mandauit & creata ſunt. Et licet omnia bona dona ab ipſo ſint, & in nos deſcendant: Apoſtolus tamen hîc non de quolibet dono loquitur, ſed de ſpiritualibus. Sunt enim & carnalia bona, quæ nobis ſunt cum bonis & malis, imò pecudibus & beſtijs communia: quandoquidem plerumq; his mali homines maiori copia abundant quàm boni. Ipſe uerò de quo genere bonorum intelligat, ſubijciens aperit.

In omni benedictione ſpirituali. Vt nullum ſit benedictionis genus, & doni ad miniſterium illud tam magnum opportuni, illis denegatum. Et ut diſtinctius has declararet ſpirituales benedictiones, Adiecit: *In cœleſtibus*, ac ſi dixerit. Non conſiſtunt hæ benedictiones in terrenis & perituris, ſicut illæ benedictiones quas per Moſen diſtinxit Dñs illi hebræo populo: ſed in cœleſtibus & æternis, ad quæ uir Dei aſpirãs habet conuerſationẽ ſuã, nõ iam in terris, ſed in cœlo, Col. 3. Vnde alibi monet: Si cõſurrexiſtis cũ CHRISTO, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi CHRISTVS eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. *In* CHRISTO: In quo eſſe illos oportet & manere, qui potiri uolũt his benedictionibus. Qui enim in illo ſunt, iam reſurrexerunt cum illo, ut mortui peccato deinceps uiuant Deo. Tales erant inſigniter Apoſtoli, & B. Paulus, uidelicet ſic CHRISTO hærentes, & tãta in eo fide & dilectiõe coniũcti, ut eſſent uelut in uite palmites, unde ſuccũ ſpiritualẽ (quo & ſe & alios alerẽt) poſſẽt aſſiduè trahere, ad reddẽdũ uberes ipſi Deo & ſuaues fructus. Porrò unde uenerit, & qua gratia, aut quo illorum merito, ut huiuſmodi benedictionibus, quibus uerè impleti ſunt, donarentur: Audi confitentẽ Apoſtolum, qui omnia aſcribit electioni diuinæ, & æternæ prædeſtinationi. Ait enim.

Sicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, ut eſſemus ſancti & immaculati (Græcè, irreprehenſibiles) *in conſpectu eius in charitate.* CHRISTVS ipſe electus proculdubiò ante & ſuper omnes. Sed in quo electus? Haud dubiũ quin fuerit electus in Deo Patre, ideſt, in gratiam & gloriã Patris. Non enim datur ullũ medium inter CHRISTVM & Deum, Filium ſcilicet & Patrẽ. Deus, CHRISTI caput eſt: Apoſtoli, & quicunq; ei in hoc munere ſimiles electi fuerũt in CHRISTO, fuerunt electi in gratiam & gloriam eius: quia caput uiri CHRISTVS, ut ex illo tanquàm fonte inexhauſto omnium donorum riuuli manarent in membra, & illûc ad eius gloriam redirent.

Ante mundi conſtitutionem. Hic locus difficultatibus eſt refertus. Quo nimirũ modo ante conſtitutionem mundi electi ſint iſti: cum antequã mundus conſtitueretur non eſſent, imò ipſi de mundo dicantur electi? Ait enim Dominus: Ego uos elegi de mundo. Præterea, Qua ratione dicitur; *ante conſtitutionem mundi*; cum non ſit ullũ; *Ante*; niſi poſita iam ipſa conſtitutione mundi: cum; *Ante*; &; *Poſt*; ſint differẽtiæ temporis. Quærunt enim homines quidam rudiores à propria phantaſia decepti, quidnam erat antè quàm mũdus fieret? Et minus aduertunt quæſtionis ſuæ ineptiam, qui fingũt tempus aliquod extitiſſe ante tempus, hoceſt, ante mundum, cum dicant; *Ante*; quæ uox ad differentiam temporis ſpectat. At nullum tempus erat, ſed una tantum ſola Dei æternitas, quæ non eſt cum tempore conferẽnda: nec de illa (ſi propriè loqui uolumus) dicitur quòd ſit ante tempus. Itaq; ut melius intelligamus: Quædam dicuntur & admittuntur de Deo & æternis, quæ ualdè dicuntur impropriè. Vnde niſi utamur intellectu ad diſtinctionem, noueri muſq; nõ accipiendas uoces iuxta uſitatam intelligentiam, ſed ut quoquo modo intelligamus, pro noſtro captu de Deo, quæ aliter explicare non poſſumus, aberrabimus longiſſimè. Ergo ad intellectum loci huius præmittendæ ſunt opiniones, ut quid ſit uerius apparere facilius poſſit.

Ante mũdi cõſtitutionẽ, quid ſignificet.

Ioa. 15.

Fuerunt qui docerent electionem hanc nõ fuiſſe niſi iuſtam, & ex præcedentibus meritis, ante mundi tamen conſtitutionem. Ponebãt enim ante hunc uiſibilem mundum, cœlum, terram, mare & cætera quæ in eis ſunt, fuiſſe ſpirituales & inuiſibiles creaturas: inter quas & animæ aderãt, quarum quædam peccauerant, & quædam minime. Vnde electio quædam facta eſt, & miſſæ ſunt rurſus in hunc mundum bonæ & malæ, ut acciperent corpora: & quæ malæ eſſent, per aliarum prædicationem, puta, per Paulum & ſimiles erudirentur ad pœnitentiam, quò iterum ad priora loca redirent. Verùm hæc mera fictio eſt, & purum eorum mendacium, qui ſibi temerè arrogant earum ſcientiam rerum quæ nec ſunt, nec ipſi ullã poſſunt de eis reddere rationẽ. Ipſi tamen ad hoc fingendum adducti ſunt declinandi illius abſurdi gratia, quod multos male habet & grauiter premit, ſi poneretur, Deũ quoſdam quidem per ſuum beneplacitum eligere: quoſdam uero etiam citra ullam aliam cauſam reprobare ac damnare, quemadmodum porrigere ipſæ ſcripturæ uidebantur. Iſti ergo finxerũt creationẽ, & animarum peccata ante mundi creationem. Sed iam hoc commentum exploſum eſt, & meritò condemnatum.

Hereſis antiqua Orig.

Fuerũt ergo alij qui & dicerent electionẽ hãc fieri in Deo, & ſic in ſua mente æterna, quæ dicitur ante omne tempus, non quaſi propriè dicatur; *Ante*; ſed ſic dici conſuetum eſt, quo intelligamus tempore etiam non exiſtente, nec mundo,

nec ulla creatura, fuiſſe tamē Deum ipſum, quos uolebat ex his qui erant creandi eligentem, & & alios dimittentem. Electio igitur iſta fuit in mente Dei æterna: quæ quidem æternitas ante omne tempus eſt, ſicut eſt declaratum. Et ob id dicitur: *Ante mundi conſtitutionem*: quia quæ agit Deus, agit in ſua æternitate. Verùm ſi ſic intelligimus, offeruntur multa quæ iure uidentur abſurda, uidelicet quòd Deus odio habuerit Iudam, illumq; damnauerit ante mundi conſtitutionem. Simili modo quotquot pereunt, æterno Dei in illos odio perire. Hæc ſanè interpretatio parum illuſtrē ſenſum habet, & minime Apoſtolico ſpiritui conſentaneum, ſi ſolùm nobis inſinuare uoluiſſet præcellentiam æternitatis Dei reſpectu temporis, in qua diſpoſuit & condidit omnia, ipſis oculis cernuntur quæ.

Matth. c. 25.

Adhæc, audi prudens lector, & paulò accuratius attēde, quid Dominus in iudicio (ut Euāgeliſta teſtatur) dicturus eſt iuſtis. Accipite regnum paratum uobis à conſtitutione mundi: & non dicet; Ante conſtitutionem mūdi. Cur hoc rogo, tam uariè? Hîc dicitur, *Ante conſtitutionem*: Ibi autem à conſtitutione. Equidem meritò hîc hæſitabunt, ſi qui priorem ſenſum uelint defendere. Imò adde: Cur dicet nō reprobis. Ite in ignem æternum paratum uobis ante conſtitutionem mundi? Imò nec dicet, paratum uobis à cōſtitutione mundi. Sed dicet: Paratum diabolo & Angelis eius.

Hæc notentur, et expendantur ſubtiliter.

Alia hęſitatio eſt, & quidem longè grauior, multumq; afferens moleſtię, Vtrū multos Deus abſq; ullis demeritis prę cedentibus reprobet, & cruciandos deſtinet pœnis & ſupplicijs æternis.

Quod autem proferunt nonnulli: quia pręſciuit Deus merita Pauli futura, ideò elegiſſe illum. Et econuerſò, cum reliquorum demerita præuiderit, eoſdem meritò reprobaſſe, Iure optimo B. Auguſtinus improbat & reprehendit. Attamen hęc uidetur (ſi uerum fateri uolumus) fuiſſe omnium ueterum Patrū opinio. Hoc expreſſis uerbis dixit Origenes, quem ſequuti ſunt B. Ambroſius, Hieronymus, Chryſoſtomus, quis non? Quantum ego quidem legerim, nullus antiquorum aliter in hac quæſtione docuit: quemadmodū B. Proſper & Hylarius in epiſtolis ad B. Auguſtinū clarè teſtificantur. Si quis autem ſcripturas ſacras paulò diligētius ſcrutatus fuerit, oppoſitum huius opinionis euinci deprehendet: quod & doctè in Pelagium ipſemet B. Auguſtinus declarat. Hic enim Pelagius idē aſſeuerabat: quem & nunc interim aliquot nouorum dogmatiſtarum audent ſequi, qui tamē uel ex hoc loco apertè redarguūtur. Ait enim Apoſtolus electos fuiſſe ut eſſent ſancti & immaculati, non qui iam tales eſſent, aut præuiſi tales futuri, ſed ut tales efficerentur. Itaque non propter præuiſa bona opera quiſquam eligitur aut ſanctificatur: ſed ipſa electio omnem anteit & pręſtat ſanctificationem, ut & ipſa ſanctificatio poſſit opera perficere tandem ad ſalutem.

Si igitur ita ſe habeat, ut nō ſit ex meritis ullis à Deo præuiſis primaria illa electio. Relinquitur peracris quædam anxietas, qua uehementer multi conturbantur, Quomodo ſcilicet ſine meritis ſtare poſſit electio, quaue illud ęquitate faciat Deus, ut quoſdam de multis eligat ad uitam: reliquos autē derelinquat. Vt deſideremus adhuc illius dicti ueritatem. Deus uult omnes homines ſaluos fieri. Et quidem circa Electos minus eſſet ſcrupuli: quoniam non eſt neceſſe electionem, quæ in ſola innititur gratia, ex meritis uenire. Poſſet quippe reſpondere Deus homini de bono alterius conquerenti: An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? An non licet mihi de meo quod uolo facere? Enimuerò iſtud (niſi uelimus iniqui eſſe aduerſus Deum arbitri) abundè ſatis eſſe debet reſpectu Electorum. At uerò eſſe alios relictos, imò (ut aiūt) ad æternas flammas ac ſupplicia nullo eorum præcedente flagitio deſtinatos, & pręſertim in tāta hominū multitudine, durū hoc prorſus, & minime æquū eſſe uidetur. Quare tantam atrocitatem perpendens B. Auguſtinus, mitigatam eam putauit, ſi huius iudicij cauſa in antiquam primorum parentum peccati ultionem reijceretur; uolens ex illo puniri multos ob id quòd dimitantur in maſſa perditionis: ut ſic ab iniuſtitia uindicetur Deus, qui nō dimittit ſupplicijs niſi promerētes.

Matth. 20.

Hæc opinio quantum habeat duritiæ (ne quid grauius dicam) iam in ea quæ ad Rom. ſatis eſt dictum: & quomodo nimis ſupra modū exaggeret ipſum originale peccatum, dignum illud æſtimans æterna pœna, & igne illo Diabolo & Angelis eius parato. Oſtendimus item quàm extenuet efficaciam crucis CHRISTI omnium Redemptoris, qui non tuliſſet peccatum mundi, nec deleuiſſet chyrographū pacti, quod erat aduerſus nos, id eſt, abſolutam penitus illius peccati obligationem: contra uniuerſam ſcripturam.

Nos igitur qui diu multumq; ſcripturarum diligenti perſcrutatione habita, de electione ac prædeſtinatione cogitauimus, Ita tandem ſentiēdum (quod multis qui ſe liberarunt à ſectarum obligatione placuit) literis mandauimus, quodquidem & hoc in loco, quoad preſſius fieri poterit, perſtringemus.

Nemini prorſus dubium eſſe debet quin diuerſæ ſint electiones, quatenus ad uaria miniſteria reſpiciunt. Quidam ſunt ad Apoſtolatū electi: quidam ad curam paſtoralem: & ſic alij ad alia. Iudas electus fuit in Apoſtolum, qui tamen non perſtitit. Dixit enim Dominus: Nonne ego uos duodecim elegi? Sed de his & alijs electionibus, noſter præſens ſermo non eſt inſtitutus: ſed de illa tm̄ quæ eſt ad gloriam. Et circa hanc quoq; inuenio in ſcripturis uarias & inter ſe differentes electiones. Certum eſt enim in regnū nullos, niſi qui electi fuerint, intraturos. Verū diuerſum eſt & uarium electionis genus. Eſt electio quædam præcedēs merita omnia: & eſt electio quæ ea ſubſequitur. Et in utroque genere ſunt proprij gradus: quoniam non eſt æqualis (ut par eſt credere) omniū electio eſt.

Doctrina de uaria electiōe.

Ioa. 6.

Prima

Prima quidem ac ſumma, in qua cæteręomnes poſitæ ſunt & conſiſtunt, fuit electio CHRISTI: de qua ſingulariter dictum eſt. *Iſa. 43* Ecce puer meus quem elegi. *Cant. 5.* Et in Cant. Electus ex millibus. B. Petrus uocauit eum præcognitum, ideſt, præ dilectum ac præ electum ante conſtitutionē mūdi. Hanc uerò tantam electionem ſequitur illa quæ fuit Beatiſſimę VIRGINIS, de qua & *Ibid. c. 6.* illud ſingulariter dicitur. Vna eſt electa mea. Poſt hanc, nobilis fuit electio B. Ioannis Baptiſtæ, Apoſtolorum, & his ſimilium: de qua electionis ſpecie hîc loquitur Apoſtolus noſter, cui & ob iſtam cauſam (ut ego exiſtimo) peculiariter datum eſt, ut hoc electionis myſterium ipſe præ cęteris reuelaret, de quo dixit Dominus. Vas electionis eſt mihi iſte &c. Quis enim dignius de hac electione poterat habere ſermonē, quàm ille ipſe qui uas erat electionis? B. tamen Ioannes Euangeliſta & in euangelio ſuo, & in epiſtola, quędam attigit, & ſeipſum inter electos collocauit, ut paulò poſt adducemus. Ergo uera huius electionis nota hæc eſt, quam ipſe idem Apoſtolus indicat his uerbis, aiens; *Ante mundi conſtitutionem in* CHRISTO.

Pro cuius loci intelligentia, cōſiderare quędam diligenter conuenit. Primò quid ſit; Mundus; deinde, quid ipſa mundi conſtitutio: ut facilius ſciamus quid ſibi illud uelit, Eſſe electū ante mundi conſtitutionem. Et Mundi quidē uox ſignificare uidetur uniuerſum genus hominū, quod Dominus Deus condere ac creare, ut haberet initium temporis, in ſua prouidentia diſpoſuit. CHRISTVS tamen dicitur non eſſe ex hoc mundo: non quia ſit extra genus reliquorum hominum, ſed quia perſona ipſa æterna eſt: & quia etiam ut homo, è cœlis uenit, utpote Spiritus ſancti uirtute conceptus. Quocirca fuit homo ille ſummo modo electus, ut eſſet talis, qualis eſt, nimirum uerè Filius Dei, cui debeatur ęterna ipſo iure & cœleſtis hęreditas.

Verùm cum non eſſet bonum eundem relinqui ſolum, electa eſt poſt illū Mulier, quæ poſſet eſſe adiutorium ſimile illi, Sponſa perpetua, & immaculata. Et hæc ſola fuit digna, ex qua ipſe carnem acciperet. Et quia nec ſic erat bonum ut ij duo ſoli beatis nuptijs fruerentur, uoluit Dominus eligere præcipuos quoſdā, & eos tanquàm de mundo euocare, qui eſſent amici Sponſi, & filij nuptiarum tantarum, quo modo loquitur ſcriptura. Tales fuerunt Apoſtoli, & qui pares illis in prædeſtinatione fuerunt. De *Marc. 2.* his enim dicitur peculiariter. Non poſſunt filij Sponſi, & filij nuptiarum lugere, donec cum eis eſt Sponſus. Hæc eſt Sponſa illa, quæ cū Spōſo uenire ad iudicandum ſocia deſcribitur: cui & obuiā uenient illæ parabolicæ uirgines, ideſt, Chriſtiani, quorum cauſa uidebitur pendere ſub iudice. Hi igitur qui Sponſi nomine peculiariter deſignātur, dicūtur electi in CHRISTO, ideſt, in eius gratiam, ut amici præcipui atq; aſſiſtentes miniſtri, quales in ſuis aulis & palatijs Principes uiri ad illuſtriorem maieſtatis ſuæ ſplēdorē habere uolunt. Et ij dicuntur electi ante mundi conſtitutionem. Non intelligas autē antequàm mundus conditus eſſet. Alioqui falſum redderetur, ipſos de mundo fuiſſe electos, quod tamen conteſtatur Dominus: ſed antequàm ipſe *Io. 15.* mūdus eſſet conſtitutus. Placuit mihi hoc in loco B. Hieronymi conſideratio, qui elegāter notauit græcę uocis ſignificationem, quę latinè interpretata eſt; *conſtitutio*: non hac latina uoce ſatis exprimi. Gręcè enim legitur, πρὸ καταβολῆς, quod perinde ſignificat, ac ſi dixeris; Ante iacta fundamenta mundi: quod ego ſic interpretor. Antequàm mundus, ideſt, antequàm cæteri qui manent in communi ſorte, qui mūdi appellatione ueniunt, in mente Dei & prouidentia eius, haberent ſuæ ſalutis exordia: quia mundus non eſt capax talis ac tantæ electionis. Deus enim primò & maxime reſpicit Electos, quos aptat ipſi CHRISTO primario fundamento: ut & ipſi poſt illum ſint fundamenta, ſuper quibus conſtituatur mundus, ideſt, cæteri de mūdo. Vnde & habemus de Spiritu illo Paracleto notio conſolatore qui oīa perficit: Quē (ait) mundus non poteſt accipere. *Io. 14.* Nam ille Spiritus eſt propriè electorum, & horum qui ad illam ſortem quouis modo exeuntes de mundo perueniunt. Vnde Dominus non ab re dixit. Et alium Paracletum dabit uobis, Spiritum ueritatis, quem mundus non poteſt accipere. Dixit; alium Paracletū; ne intelligerent communem illum, qui iam eis datus fuerat, ſed peculiarem perfectorum & electorū. Ideò mundus illum non poteſt accipere, ideſt, qui in ſorte communi relinquuntur.

Eſt igitur communis cæterorum electio ad gloriam, quæ non eſt quidem ante mundi conſtitutionē, ſed poſt ipſam mundi conſtitutionem, ideſt, poſt iacta ſalutis ſuæ fundamēta. Imò poſt curſum conſummatum in aduentu Domini electionem certam habent per bonorum operum merita comparatam, Vnde ſcriptum eſt de huiuſmodi, in conſummatione ſæculi uēturos Angelos, qui eligent bonos in uaſa &c. Eligent, inquit, ut tunc eorum firma pateat electio. *Matth. 13.* Horum igitur ad gloriam electio non præcedit opera, & operum merita: etſi gratia, eorūq; iuſtifica tio bona opera præcedat, nec ex præuiſis bonis operibus eis conferatur. Paratur nanq; & illis regnum, non ea tamen firmitate, qua Electis ante mundi conſtitutionem, ſed à mundi conſtitutione. Nec ita paratur, ut non poſſint ab eo excidere: quoniam non certò prædeſtinati ſunt, ideſt, determinati ut ſint eius. Poſſunt quidem eſſe: quia Deus illis idoneè, & quantum ſatis eſt, offert gratiam. At illam poſſunt ſuo arbitrio reſpuere: aut acceptam ſua propria culpa amittere, ut tandem mereantur damnationem. Iſtud uerò non contingit inſigniter Electis ac prædeſtinatis: qui tanta gratia & protectione regūtur à Deo, ut non permittantur ad poſtremum excidere: licet poſſent in ſemetipſis conſiderari.

Hanc prædeſtinationis uim Ioannes ille Dilectus, qui (ni fallor) eſt Electorum typus, planè

declarans

1. Ioa. 2. declarans, dixit: Prodierunt ex nobis, hoceſt, à doctrina noſtra, qui iniati ſunt in CHRISTVM per myſteria eius, & miniſterio noſtro: ſed non erant ex nobis, hoceſt, ex numero electorum & prędeſtinatorum. Si enim fuiſſent ex nobis, utique manſiſſent nobiſcum, nec potuiſſent excidere propter gratiam Dei ſummam, ac protectionem ſingularem, quæ non eſt omnium, ſed paucorum. Pauci enim ſunt electi: pauci perfecti. Vnde & quidam dixit. Pauci quos æquus amauit Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera uirtus. (Vergilius.)

Quæ cum ita ſint, non propterea debemus ulla deſperatione frangi, aut ceſſatione rectè factorũ torpere nos, qui ex illis electis non ſumus: quia paucos amare Deus noſter non nouit, quin plurimos potius: imò omnes, cum ſit Creator omnium. Sic Deus (teſte ipſa Veritate) dilexit mũ-
Ioa. 3. dum, ut Filium ſuum Vnigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat uitã æternam. Ecce hoc fideliſſimo teſtimonio ſalus mundo promittitur, & non ſolis de mundo electis. Et CHRISTVS Dominus noſter ac Redē-
Ioa. 17. ptor orat non pro illis tantum, quos dedit ſibi Pater, ut eos omninò ſaluaret, & nemo eorũ perderetur: ſed pro illis quoque qui credituri erant per ipſos, qui tanquàm in ſecunda non ita dilecta claſſe ſunt collocati, dilecti tamen & non reiecti. Nõ reprobati, inquam, ſed inuitati ad ſalutē, & adiuti abundè ut poſſint eam, ſi uelint, aſſequi, modo ſtudeāt & uigilent, nec filij ſint diffidētię diligentes magis tenebras quàm lucem: alioqui poſſunt ab ea excidere ſi fuerint ignaui, & certare recuſauerint. Quemadmodũ autem ordinatũ eſt ut in utrumq; poſſint, ſic etiam re ipſa contingere exiſtimo, ut horum aliqui tandem excidant, aliqui uerò ſalui permaneant.

Quid (quæſo) prohibet ita ſentire atq; aſſerere, niſi quòd (ut ait quidã) conſueuimus aliter opinari? Addicuntur ſectis plurimi, quibus eouſq; meticuloſè adhæreſcũt, ut ſe meritò multis ueritatibus priuent. Imò uerò audi rem ſanè admirabilem: & quantum poteſt antiqua conſuetudo atq; perſuaſio uide. Cũ hęc ſentētia reddat materiam facilem, difficultateſq; penitus omnes à pijs mentibus remoueat, & ſuauiter atque æquiſſimè à Domino cuncta eſſe diſpoſita demõſtret: reperiuntur tamen nonnulli qui ob hanc ipſam cauſam, illam reſpuant: utpote quos ea ſciri delectat quę ſciri nõ poſſunt, & ea dicere, deq; ijs diſſerere, quæ obſcuritatibus undique obſita nec ipſimet intelligunt, nec qui talia audiunt.

Æquo igitur animo quæq; per ſe ſingula conſideret prudēs ac pius lector à nobis poſita. Ponimus enim primò ueritatem hanc: Deus uult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionē ueritatis uenire. Quid hoc habet incredulitatis? Nonne eſt Apoſtoli ſententia? Nonne & omni plauſu, & manibus expanſis excipienda pro gloria Dei, cuius gratiam mirificè & bonitatem amplificat? Obijciet (ſcio) aliquis. Verùm illa Apoſtoli ſententia, interpretatione eget exactiore. Eſto, ſed non gloſſis quæ contextum inficiant, atq; peruertant. Nam ut ſimpliciter dictum eſt & abſolutè; Deus uult omnes homines ſaluos fieri: ita ſi fieri poteſt, eſt ſimpliciter & abſolutè intelligendum. Imò cur nõ ſic ſimpliciter intelligatur, cum (ut aliàs probauimus) ſint tam multa quæ prohibent ne aliter intelligatur?

Secundò ponimus: Ex his omnibus, quos uult Deus ſaluos fieri, uult quoſdam benigniore uoluntate omninò fieri ſaluos, nec tamen ſine medijs operibus: imò nec ſine inſignibus meritis, quæ ampliora ab eis ac perfectiora requirit. Nã ipſe eſt qui dat abundantiorem illis uirtutem, ut præſtare ualeant quæ ipſe exigit, & faciet etiam ut præſtent: quēadmodum apud Ezech. legitur cap. 11. & 36. Et hoc item quid habet abſurdi? Si dare poteſt, quid cauſæ eſt cur nolit? An fortè non bonus eſt, ſed ad largiendum cœleſtia dona tenacior? imò ipſe ſumma eſt bonitas. Quòd ſi quæritur decentia, Nonne decuit CHRISTVM habere iuxta ſe magnos, & tales qui maximè illi obligati eſſēt, ut excellerēt alios? Quòd ſi etiam exigitur meritum, An non hoc ſibi meruit ipſe CHRISTVS, non ſolùm propter dignitatem ſuam, uerũetiam propter paſſionem? Aut nunquid inuidit eis tantum bonum, quaſi metuens ne quid ſibi propterea deperiret? Nonne potius ad maximam illius gloriam iſta munificentia pertinet, cum nos hæc omnia prædicemus diſpoſita eſſe in illo, per illum propter illũ? De illo enim in hunc modum ſcribit Dilectus.
Cum dilexiſſet ſuos (ſuos inquit, ideſt, hos peculiares dilectos) uſq; in finem dilexit eos, ſcilicet uſq; ad perfectum, ut eſſent cõſummati in ipſo. Ioa. 13.
Ille eos ut oues proprias & peculiariter dilectas, uocat nominatim. Quod ait, Nominatim, tantumdem eſt ac ſi dixiſſet, non cum cæteris in turba. Sic dixit Moyſi: Noui te ex nomine. Et Exod. 33.
audet pro illis dicens. Ego cognoſco meas, & cognoſcunt me meæ. Ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habeant: & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quiſquàm de manu mea. Ac ſi dixerit: Non ſunt de illis, de quibus dico. Venit lupus, & rapit; & mactat, & diſpergit oues. Nã nec cõfunditur tales ſpecialiter uocare fratres. Hæc ex uerbis Domini collecta.

Ego autē dum cogito, profectò miror poſſe ullos exiſtere, quibus non placeat hæc poſitio, quæ Dei gratiam & bonitatem uerè magnificat. Vnde Apoſtolus non ab re pro iſtis, ſeipſum cum illis meritò ſtatuens (cum eſſet uas
electionis) dixit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Rom. 8.
Deus pro nobis, quis contra nos? Qui proprio Filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Quid eſt quod ait; *Omnia*: niſi omne doni genus quod decebat, & oportebat eſſe in eccleſia, quę eſt illius ſponſa dilecta?

Dicet fortè aliquis. Bene equidem narras. Sed quis dignus? Quaſi uerò non illius ſit eos facere dignos quos uoluerit. Alioqui quis per ſe inueniri poteſt ulla gratia dignus? In CHRISTO ſitam eſſe omnem noſtram dignitatem fatemur.

Verùm

Verùm alia parte occurrendum eſt utrinq; argumentis. Sunt enim non pauci, quibus aliquando uel in luce meridiana cæcutire gratum eſt; nec finem unquam interrogandi faciũt. Semper diſcentes, & nunq; (ut ad Timotheum ſcribit Apoſtolus) ad ueritatis ſcientiam peruenientes. Huiuſmodi breuem omnibus in rebus controuerſis darem regulam, ut ſemper eã partem amplexarentur, quæ meliora de bonitate Dei ſentit & miſericordia, potiſſimũ cum de peccati originalis merito aduerſus nos ſuſcipitur diſputatio. Et item cũ de munificentia Dei erga quoſdam noſtri generis ſingulari agitur: imò erga ipſum CHRISTVM caput, cui talia membra, ut eius ſumma dignitas exigebat, ſunt à Deo Patre aptata. Hoc noſtra poſitione defendi nullus inficiari poteſt. Inſtabit igitur aliquis, & dicet. Cur non ſimiliter ſe erga omnes geſſit, ut nullus perire poſſet? Inſipiens tu quiſquis ſic interrogas. 2. Tim. 2. In magna domo nunquid ſunt ſolummodo uaſa aurea & argentea? nonne & lignea, et fictilia: & quædam in honorem, quædam in contumeliam? Quis in uno corpore plura membra recuſet uaria, & alia aliis honorabiliora, & digna quæ abundantiore honore ornentur & cuſtodiantur? Nam quanta præſidia dedit oculis natura? Vnde ſunt qui coram Deo tanquàm pupilla oculi cuſtodiuntur.

Tertiò ponimus: Poſt iſtos electos, ſecundo genere uocationis uocat multis ac uariis modis cæteros, & ne unum quidem derelinquit in hoc mundo, niſi ipſemet ſibi deeſſe ſua inertia uelit. Hoc autem quis adeò peruerſæ mentis inueniri tamq; ſæuus poteſt, qui auſit iam improbare, cum id magis ad laudem bonitatis Dei faciat, nec quicquàm urgeat aduerſus hanc poſitionem? Quidam olim aduerſus prædeſtinationem iactabant (teſte B. Hieronymo) non poſſe uerè dici beneplacitum Dei, nec uerè cedere in laudem gloriæ gratiæ ſuæ, alios quidem ſic elegiſſe, alios uerò reprobaſſe. Nos enim minime uolumus hoc ſuſtinere, ut reprobet Deus ullum ex beneplacito: ſed ex nouo & proprio tantùm delicto excludit à gratia & gloria, & tradit geennæ. Alioqui non eſſet uerè beneplacitum, ut illi dicebant: nec eſſet gratia digna laude, quæ cum malo multorum ac triſtitia daretur. Quo fit ut facile credam, ipſos Dei filios & Electos ea humanitate erga ſui eiuſdem generis homines & pietate prædito, ut id probare non poſſint, uelintq; ſoli cœlo potiri. Nec enim in detrimentum laudis gratiæ Dei redundat, ſi gratioſè aliqui paulò ſublimius præ cæteris euehantur: modo alii non ſint à neceſſaria ſibi gratia deſtituti. Non æqualiter donat omnibus Deus: & iſtud eſt in euangelio perſpicuum. Ecce in parabola. Aliis unum, aliis duo, aliis quinque talenta credita ſunt ac tributa. Matth. 25. Quieſce igitur inquietus, & noli gerere oculum nequam, quia Deus bonus eſt: ſed tolle potius quod tuũ eſt, & uade. An non licet Deo de re ſua facere quod placet? Nam & lege humana citra reprehenſionem dicitur: Quilibet ſuæ rei eſt moderator & arbiter.

Quartò tandem ponimus. Huius ordinis (hoc eſt, non ſic electorum) cum ſint omnes aptati ad uitam, & in eorum ſit manu & uelle trahi, & nolle: item perſeuerare, & non perſeuerare, multos eſſe quos à gloria contingit ſua culpa excidere, dum uel oblatam ſibi repudiant gratiam: uel poſt ad receptam, iterum eam per peccata amittentes, & in peccatis tandem morientes, æterna merentur ſupplicia. Et contrà, ſint etiam multi qui non excidant: quia inuenientur tandem obedientes, & gratia ſua bene uſi. Nam de tanto uocatorum numero (quãquam non electorum) inficiari, nullum inueniri qui perueniat ad palmam, quibus tamen perueniendi non defuit facultas, neſcio qua fiducia, quoue argumento, qua denique coniectura probari, aut honeſtè defendi poſſit. Deus ergo clementiſſimus conſtituiſſe unum ordinem diceretur, in quo animarũ myriades, & penè ſine numero continentur, & unicuique idoneè prouidit ad ſalutem, & tamen nullus conſequetur ſalutem? Qui poteſt hoc credere, credat. Id certè non eſt tam hominem fruſtrari fine ſibi præſtituto, quàm & ipſum quodammodo Deum (quod uel cogitare eſt iniquiſſimum) fruſtrari fine quem in ordine illo intendit. Quòd ſi hoc de Angelis non dicitur, quorum, ut B. Auguſtinus docet, non fuit ulla prædeſtinatio & electio, licet B. Thomas contrà dicat: ſed admittamus interim hoc ut uerum, & concedamus tanti uiri autoritati. Si inquam, ipſorum Angelorum abſque præuia huiuſcemodi electione ac prædeſtinatione plures ſalui facti ſunt, quàm damnati, cur non idem multò magis propter CHRISTVM in hominibus aſſeramus? Verùm hæc ſatis nunc ſint, cum rem totam fuſiori diſputatione alibi tractauerimus.

Qui prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum. Hoc quod eſt, *prædeſtinare*, ipſe alibi declarat, dicens eſſe diuinam deliberationem in prædilectos, conformes fieri imagini Filii ſui. Rom. 8. Decuit enim eum qui ſe nobis aſſimilauit in carne, ut & nos pariter ſibi ſecundum carnem faceret aſſimiles, et pro carne quam de noſtro accepit, redderet nobis de ſuo ſpiritu: ſed illis præcipuè quos perpetua charitate decreuit proſequi, & ſic prædeſtinauit. Additur: *In ſeipſum*: nimirum Deum, hoc eſt, in gloriam ſuam. Nam gloria Filii, Patris eſt gloria. Vnde Iſaias: Omnem Iſa. 43. qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum, formaui eum, & feci eum. Inuocat nomen Dei, qui didicit orationẽ à CHRISTO nobis traditam. Pater noſter qui es in cœlis &c. Hoc enim eſt nomen quod manifeſtauit Filius Ioa. 17. hominibus: & in quo nemo uerè poteſt inuocare, niſi per acceptum illius ſpiritum ſit filius.

Secundum propoſitum. Græcè melius, εὐδοκίαν, id eſt, beneplacitum, *uoluntatis ſuæ*. Vt ſi quæratur ratio, cur elegerit atque prædeſtinauerit illos Deus: Reſpondeatur, quia placuit: & non ſolùm quia placuit, ſed quia bene placuit. Quod

includit rationem bonitatis ſuæ,& propenſę ad
beneficentiam uoluntatis,quaſi explicitius dice
ret:quia bonus eſt. Boni autem maximè pro-
prium eſt, ſeſe diffundere & communicare.
Sed adiecit: *In laudem gloriæ gratiæ ſuæ*, hoc eſt,
ut gratia ſua per mutuas noſtras laudes redde-
retur inter nos glorioſa. Non quòd inde quic-
quàm accreſcat boni aut gaudij ipſi Deo, quaſi
ab extrinſeco ueniens, qui plenus eſt ſua beati-
tudine in ſeipſo, & omni gaudio: ſed quò nos
ipſi amplius perficeremur,dum gloriæ Dominũ
glorificamus.Illud autem proprium eſt eius,qui
eſt cauſa efficiens & finis omnium, ut mera bo-
nitate operetur in omnes, ſeipſumq; diffundat:
non autem ut quicquàm recipiat. Aliâs non eſ
ſet ſummũ Ens,& ſummum Bonum,ac beatiſ-
Act. 20. ſimum: cum ſit beatius dare quàm accipere.

Hîc interim notandum in Pelagianos, ele-
ctionem eſſe & prædeſtinationem meræ gra-
tiæ,quatenus laudetur Deus de bonitate,& non
ex operibus quibuſuis uel præuiſis.Si enim ope
ra præuiſa eſſent quouis modo ratio prædeſti-
nationis aut cauſa,etiam illa cauſa quam uocãt
ſine qua non; profectò non meræ gratiæ eſſet
prædeſtinatio. At iſtud eſt contra Apoſtolum
manifeſtè. Præſcientia ergo ſiue præuidentia bo
norum operum conſequitur prędeſtinationem:
quoniam uocatio ipſa & iuſtificatio,unde ope-
ra bona ſunt, effectus ſunt prædeſtinationis.
Itaq; uniuerſaliter operum bonorum ratio,gra
tia eſt. Gratiæ autem ratio, beneplacitum Dei.
Beneplaciti autem Dei ratio,eſt laus gratiæ ſuę:
ut ſit in hac bonitatis parte mirificè glorioſus.
Hæc autem dona eſſe in quibuſdam firmiſſima,
ratio ipſa eſt alia nulla,quàm eorum prędeſtina-
tio & electio,quæ hæc prorſus omnia præcedit.
Si quæras. Quare uult Deus gloriam illam
de bonitate ſua in Electos? Tibi reſpondebitur
quærenti:quia bonus eſt & iuſtus.Ipſe enim me-
retur glorificari ex benefactis,licet in eum(ut ſæ
pius dicendum eſt) nihil hinc redundet: in nos
ipſos tota redit hæc gloriæ acceſſio, quo effi-
citur ut illius magis expẽdatur bonitas & com
municetur. Non eſt ſanè paruum donum glori-
ficare Deum,cum hoc ad iuſtitiam pertineat &
ueritatem.Hæc eſt tandem ſummi natura boni,
ut cum nihil à quoq; accipiat,ſemper tamen in
omnes inexauſtũ manens effundat. Si quiſquàm
improbus,aut ſtolidus inſuper quærat: Quare
Deus ſit ita bonus erga nos & iuſtus. Huic im-
ponendum eſt mox ſilentium. Nam primum
Ens, & primum Verum, et primum Bonum,
cauſam non habet,ſed eſt omnis cauſa, & effi-
ciens,& finalis per ſemetipſum.

In qua gratificauit nos in Dilecto Ecce fundamẽtum
omnis gratiæ & prærogatiuæ,nimirum ipſe Di
lectus.Græcè enim ſimpliciter legitur, *in Dilecto*:
nec additur, *filio ſuo*; quod diligenter obſerua-
uit B.Hieronymus.Sed trahit ad hunc ſenſum,
ut dicatur Dilectus ab omnibus,qui cum ſit iu-
ſtitia & redemptio & ſanctificatio noſtra,hac ſal
tem conſideratione dignus eſt,quem omnes de-
beant iure diligere. Interpretationem hanc non
reijcio. Mihi tamen magis placet, ſimpliciter &
abſolutè IESVM uocari Dilectum,ut per hoc
unicè eximia illius prædeſtinatio atque electio
declaretur,tanquàm nullus præter ipſum Dile-
ctus:quia præ illo nullus. Et quicunq; alius dile
ctus fuit aut eſt,per illum,& propter illum dile-
ctus eſt. Vnde ipſe ſummè,uerè,ac ſimpliciter di
cendus eſt Dilectus. Hic eſt filius meus dilectus
(ait Patris æterni de cœlo uox) in quo mihi Mat. 17.
bene complacui: ipſum audite.

In quo habemus redemptionẽ per ſanguinem ipſius,
remiſſionem peccatorum ſecundum diuitias gratiæ eius,
quæ ſuperabundauit in nos. Agnoſce non modo
Dilectum,ſed etiam Diligentem: quia per illum
redempti ſunt præcipuè Electi in ipſo, qui per-
miſſi fuerunt cadere in prima præuaricatione pa
tris noſtri: ſic tamen ut iterum inſtaurarentur.
Dilectus ergo ille Patris,cui ſanguis acceptiſſi-
mus fuit in pretium redemptionis noſtræ:& ip
ſe nos diligens,& præſertim Electos ſuos pro
quibus ſe dedit in mortem, & pro nobis etiam
omnibus,totoq; mundo. Dilectus eius diſci-
pulus in perſona prædeſtinatorum: Ipſe eſt(in- 1.Ioa. 2.
quit)propitiatio pro peccatis noſtris: nõ ſolùm
pro noſtris,ſed pro totius mundi. Vide ut hîc
Doctor noſter ingeminat beneficium gratiæ,ut
plurimam gratiam intelligas, & illam in primis
quæ Electorum eſt propria: ait enim.

Secundum diuitias gratiæ. Et tanquàm hoc non
ſatis eſſet,adiunxit: *In omni ſapientia & prudentia.*
Certè hæc tanta dona non ſunt omnium qui ſa
lutem adipiſcuntur, ſed propria prædeſtinato-
rum atque electorum, ut ſimiles CHRISTO
fiant,qui prædeſtinatus fuit in gloriam ipſorum
primò,ut & ipſi ſint prædeſtinati in gloriã alio-
rum,tãquàm coadiutores & cooperatores Dei,
miniſtri euangelij pacis pro nobis: quoniam ita
ſuperabundant gratia,ſcientia, ac prudentia, ut
poſſint alijs impertiri,& item poſſint dicere. Imi
tatores noſtri eſtote,ſicut & nos ſumus CHRI-
STI. Vbi pulcherrimum ordinem conſiderare
licet. Ipſe Dñs de ſuo ſanguine morti uicinus
dixit.Qui pro uobis,v cz, quos elegi, intelligens Luc. 22.
in eis omnes electos:& pro multis effũdetur etc.
Et hîc nota dici ſapientiam quæ uerſatur circa
ueritatem æternorum. Prudentia uerò eſt recta
ratio rerum agibilium,& in actibus omnium uir
tutum uerſatur,ut ſcilicet rectus ordo adſit,ſer-
uetur ratio,inſpiciatur finis,conſiderẽtur quoq;
modus & tempus,& cæteræ circunſtantię.

Vt notum faceret (Vel, qui notum fecit nobis)
ſacramentum uoluntatis ſuæ. Græcè, *myſterium*, quod
nos ſacramẽtum dicimus.Interpres tamen quan
doq; græcam uocem relinquit,& quandoq; uer
tit in latinam:quod factum nequaquàm opor-
tuit. Ecce proprium Apoſtolorum ſecũdum
eminentiam. Nam cum futuri eſſent euangelij
buccinatores & teſtes, operæpretiũ fuit eos eſſe
plenos ſapientia,& prudentia,& quibus notum
redderetur diuinæ uoluntatis myſterium. Quo- Ioa. 15.
circa ad eoſdẽ.Iam non dicam uos ſeruos: quia
ſeruus

ſeruus neſcit quid faciat Dominus eius. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcunq; audiui à Patre meo nota feci uobis. Et hoc myſterium eſt incarnatio CHRISTI & aduentus eius, non ad ſalutem unius populi tantùm, ſed omnium.

Secundum beneplacitum eius, quod propoſuit in eo. Græcè legimus; *in ſeipſo*: uidelicet hoc beneplacitum huius notitiæ propoſuit in ſeipſo Deo, ut quando ſibi aptum uideretur tempus, tūc demum diſpenſaret: & tanti notitiam myſterij ipſi mundo per Electos daret. Si legas; *Propoſuit in eo*: intellige in CHRISTO, ut per illum primùm effunderetur in eos, & ab eis in mundum.

In diſpenſationem plenitudinis temporum: ac ſi dixerit. Non ad eum finem fecit notum Apoſtolis hoc myſterium; ut illi ſilerēt: & (ut quidam) dicerent. Secretum meum mihi, ſed ut diſpenſarent illud prædicatione uniuerſo mundo: quoniam plenitudo temporis aduenerat. Græcè legitur, *καιρῷ*, quod ſignificat non tam ſubſtantiam temporis, quàm occaſionem in tempore ad aliquid faciendum oblatam. *Inſtaurare omnia in* CHRISTO. Græcè recapitulare & aſſummare. *Quæ in cœlis, & quæ in terra ſunt in ipſo*. Cauendum primò hac

Error Origenis.

parte ab Origene, qui ex hoc loco uolebat etiam Angelos malos eſſe inſtaurandos, propterea quod dixerit Apoſtolus, inſtauranda quæ ſunt in cœlis. Inſtaurantur enim ſatis omnia, reparato humano genere: quoniam multi ad gloriam ipſorum Angelorum perueniunt. Aliqui referunt ad animas hominum in cœlis exiſtentium, quæ & inſtaurabuntur per CHRISTVM accepto corpore. B. Hieronymus non patitur ut legamus, *inſtaurare*, ſed recapitulare, quo uerus ſit hic ſenſus: Quæcunq; enarrata ſunt in ſcripturis (quæ quidem omnia figuraliter ſignificabant CHRISTVM) in ipſo CHRISTO fuiſſe, ut ita dicam, recapitulata ſiue aſſummata. Non ſecus ac ſi quis particulatim aliquas pecuniarum ſummas colligeret, & in unam quæ alias omnes contineret, aſſummaret. Et hac ratione, hiſtoria de primo Parente Adamo & eius lapſu: de Noe & arca: de ædificatione turris, & uarietate linguarum: de ſacrificio Abrahæ, & cæteris multis, quibus referta eſt ſcriptura ueteris teſtamenti, recapitulata intelliguntur in CHRISTO: quoniam in illo ad ueritatem impleta ſunt.

Attamen cū huiuſmodi expoſitio non planè exponat, quomodo quæ ſunt in cœlis recapitulentur, adiecit (quod eſt ponderandum) B. Hieronymus diligenter attendendum eſſe, non eas ſolùm omnes ſcripturarū hiſtorias, quas in hoc terrarum orbe geſtas Spiritusſanctus enumerat: ſed & in cœleſtibus omnia, quæ nobis occulta ſunt myſteria, in CHRISTI paſſione recapitulata eſſe intelliguntur. Mihi uerò non diſplicet primus ſenſus, nec ſimiliter alius quem ſubijcio: quoniam per peccatum Adæ non ſolùm terrena, uerùm etiam cœleſtia ſunt immutata. Nam CHRISTVS ipſe mutatus eſt, ut qui aliàs uenturus eſſet glorificator, uenit et Redemptor; ideò infirmus. Ipſe autem magna pars erat & dignior cœleſtium omnium & terrenorum, ac per hoc omnia uerè ſunt mutata. Prius Angeli ſub CHRISTO erant: peccante autem Adam paulò minus, id eſt, ad parum temporis minuitur ab eis CHRISTVS. Imò & per eos in hac uita regitur, qui rector aliquando fuiſſet omnium. Per paſſionem autem & reſurrectionem acquiſiuit poſteà, ut ipſe eſſet ea maieſtate caput omnium, qua fuiſſet ab initio, & ſic fuit in Dei diſpoſitione, niſi peccatum obſtitiſſet. Itaq; recapitulata ſunt omnia & inſtaurata: quia in ipſo & ſub ipſo capite nunc inueniuntur omnia cœleſtia, ut deſtruatur omnis principatus & poteſtas, etiam in ipſis cœlis: Vt per hoc inſtaurentur et recapitulent in CHRISTO omnia, ſicut & in illo fuerunt condita. Vnde poſt reſurrectionem dixit. Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Et hoc mihi uidetur plenior expoſitio ac uerior. Matth. ulti.

In quo & nos ſorte uocati ſumus &c. Græcè non legitur; *nos*; & longè melius, ne ſit nugatio aut battologia, uel ſenſum reddat obſcuriorem. Nam paulò antè iam dictum erat; *nos*; Nec legitur; *uocati*, ſed ἐκληρώθημεν, quæ eſt uox compoſita ancipitis ſignificationis & ambiguæ, ut quæ modo ſortem, modo hæreditatem ſignificet. Sed hîc placet, ut à ſorte dicatur, & ſignificet; ſortiti ſumus: paſſiuè, aut ſorte electi ſumus. Quod ita accipiendū eſt: quoniam non ex ullis meritis, aut ratione ulla quæ in homine poſſit excogitari, deſcendit. Ideoq; ſorte illud fieri dicitur, quod ex Dei beneplacito uenit: nec diſquiritur ratio, quare hic potius quàm alius eligatur. Etenim quàm hoc non fuerit inſpectum in B. Paulo, luce clarius patet, qui tunc eligitur, dum capitali odio eccleſiam perſequeretur, eouſq; plenus minarū & cædis in diſcipulos Domini. Sorte ergo illi obtigit ut talis potius & ad tantam rem uocaretur, quàm alij multi innocentes.

Sic ſorte fuerunt electi cæteri Apoſtoli. Scribitur enim de Domino: Elegit quos uoluit. Nec Mar. 3. eo tempore ſanctiores illi erant ac meliores reliquis mundi huius hominibus. Vnde & Iudas dicitur excidiſſe à ſorte ſua, & in ſortem Matthias uocatus. Adduci autem non poſſum ut credam illam B. Mathiæ electionem illo ſortis genere factam, quam ſibi uulgus perſuadet. Sed ſorte

De electione B. Matthiæ.

fieri dicitur apud ſcripturas, quod ex uoluntate & electione quaſi deſuper ex patriſſ. diſpoſitione uenit. Quapropter et ipſa hæreditas, quę diſpoſitione & placito patriſſa. aſſignari conſueuit, Græcè eodem uocabulo, χειροτονία, ſignificat.

Non eſt autem probandum, imò non caret peccato, ſi quis utatur ſorte, ubi rationis diſcretio exigitur, ne tentetur Deus. Si quis alium ſenſum exiſtimet ueriorem, non obſto: ſcrupulū meum indico, quem mihi alius ſenſus inijcit.

Prædeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui operatur omnia ſecundum conſilium uoluntatis ſuæ. Ecce quomodo uoluntas Dei eſt cauſa omnium quæ fiunt per ipſum: & ita eſt cauſa prædeſtinationis. Ne tamen putaremus uoluntatem Dei temerè eſſe, nulloq; ferri & moderari conſilio, ait: *Secundum*

conſilium uoluntatis ſuæ. Noli putare conſilium Dei eſſe, quale eſt in nobis cũ quadam diſquiſitione, quæ ignorantiam præſupponit: ſed abiectis defectibus intellige, quod ſupereſt in ratione conſilij, ut ex conſilio recta ratio & iudicium eorũ quæ decernit facere accipiatur: quod tamen conſilium non ligat uoluntatem eius, ut ſi aliter faceret, improbè faceret & iniquè, quemadmodum accidit in omni creatura, quæ habet legem ſuperiorem cœlitus inditã, quam nec tranſgredi abſq; crimine, nec impunè licet: ſed quod Dei uoluntas probat illud eſſe bonũ. Et tamen aliquę rationes prædeſtinationum & electionum Dei aſſignari poſſunt. Nam electos fuiſſe aliquos eximia electione in CHRISTO, ratio eſt bonitas Dei, ut diximus. Quòd item præcipuè ij fuerint Apoſtoli, hoc exigebat officium. Eum qui alios docturus eſt, & ad ęterna inſtituturus, eſſe ſcientẽ oportet, & longè eminere omni munere & dono. Prætereà Apoſtolos ex Iudæis potius quàm ex Gentibus electos (nullus quippe legitur fuiſſe Gentilis, niſi fortè in apochryphis) continuò in promptu eſt ratio, quam et B. Ambroſius ad hæc uerba affert; *Vt ſimus in laudem gloriæ eius, nos qui antè ſperauimus.* Iudæi enim fuerunt, qui ante alios ſperarunt in CHRISTO. Vnde congruum fuit, ut prædeſtinati & electi ſpecialiter ad hoc munus Apoſtolatus, eſſent ex populo illo prædilecto in laudem gloriæ ipſius Dei Benedicti.

Ex eo populo CHRISTVS originẽ duxit: non ita fuit tñ ad Iudæos hæc gratia reſtricta, ut ex Gẽtibus quoq; non fuerint prædeſtinati aliqui: ſed non quibus primùm hoc munus Apl'atus committeretur. Hactenus enim hæc omnia uidentur pertinere ad Apoſtolos electos & prædeſtinatos. Nunc ad ipſas Gentes ſermonem conuertit, ne ſibi partem in regno Dei deeſſe arbitrarentur: quin ut intelligerent ſuum locum ſeruatum, quia ipſæ erant ſuperædificandæ ſuper fundamenta Apoſtolorum & Prophetarũ, ait.

In quo & nos. Quod audis; *In quo*, ſubintellige; CHRISTO. Quod autem ſequitur; *Et uos:* ſubaudi, aptati eſtis tanquàm ſecundo loco poſt nos: imò & per nos, ideſt, per miniſteriũ noſtræ euangelicæ prædicationis. Non tamen quaſi B. Paulus illis ab initio prædicauerit, licet in ſynagogis diſputauerit, ſed Apollo fuit qui cœpit agere cõfidenter in illa metropoli, docens eos & prædicans, & confirmans ueritatẽ CHRISTI diuinã. *Cum audiſſetis uerbum ueritatis, euangelium ſalutis ueſtræ.* Nam fides ex auditu, & ex fide gratia & iuſtitia. *In quo et credentes ſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto &c.* Spũſſanctus credentem in IESV ſignat intus per characterem & donum gratiæ, in quo eſt promiſſio cœleſtis hæreditatis. Et ipſa eadem gratia & charitas, pignus eſt uel potius arrha, ut græca ueritas habet: et (ut B. Hieronymus notat) quæ ſit pars & quædã libatio ipſius hæreditatis: quoniam ut filij Dei per illud ſignati eſtis in hoc à Iudeis differentes, quòd illi ſignati in carne carnali gladio, aut carnali petra: & uos ſpiritualiter à Petra uiua & ſpirituali, quæ eſt CHRISTVS reſecans fluxũ ſanguinis noſtri.

In redemptionem acquiſitionis, hoc eſt, ut perfecta redemptione potiamini perfectò redempti uos, qui acquiſiti eſtis per ſanguinem filij Dei. Sicut enim circunciſio dicitur populus circunciſus: ita acquiſitio, dicitur populus acquiſitus. Vnde B. Petrus uocat populum acquiſitionis. 1. Pet. 2.

Animaduerte perpetuò, tu pie lector, aduerſus hæreticos, illam nobis dari arrham Spiritus, & illã nos accipere, ut bene ea utentes perficiamus redemptionem noſtri, uel redemptionem ipſius hæreditatis. Niſi enim bonis operibus cooperemur, et pretium totum amittemus & arrham. *In laudem gloriæ eius,* ideſt, ut perficiatur laus gloriæ ſuæ. Cum enim Deus uelit laudari & glorificari ob ueritatem à Iudeis: quia promiſſa ſeruauit de CHRISTO, & de redemptione Iſrael in reliquijs. Vult inſuper miſericordia laudari à gentibus, quibus nihil promiſerat: ut laus duabus uijs, per quas ipſe uenit ad nos, impleatur: ſicut ſcriptum eſt. Vniuerſæ uiæ Domini miſericordia Pſal. 24. & ueritas, requirentibus teſtamentum eius & teſtimonia eius. Nam in teſtamentis, quæ fuerunt Iudæorum, promiſſio fuit: & cum ſeruauit promiſſa Deus, apparuit ueritas. In teſtimonijs autem Apoſtolorum, oblata eſt & apparuit miſericordia in Gentibus, ut & ipſæ intrarent in teſtamentum æternum.

Prepterea & ego audiens fidem ueſtram, quæ eſt in CHRISTO IESV, & dilectionem in omnes ſanctos: non ceſſo gratias agens pro uobis, memoriam ueſtri faciens in orationibus meis, ut Deus (Domini noſtri IESV CHRISTI Pater) gloriæ det uobis ſpiritum ſapientiæ & reuelationis in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis ueſtri, ut ſciatis quæ ſit ſpes uocationis eius, et quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in ſanctis: & quæ ſit ſupereminens magnitudo uirtutis eius in nos qui credidimus, ſecundum operationem potentiæ uirtutis eius, quam operatus eſt in CHRISTO ſuſcitans illum à mortuis, & conſtituẽs ad dexteram ſuam in cœleſtibus ſupra omnem Principatũ, & Poteſtatem, & Virtutem, & Dominationem, & omne nomen quòd nominatur non ſolùm in hoc ſæculo, ſed etiam in futuro: & omnia ſubiecit ſub pedibus eius. Et ipſum dedit caput ſupra omnem eccleſiã, quæ eſt corpus ipſius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.

Propterea & ego audiens fidem ueſtram: Aut potius, ego autem audita fide ueſtra. Et declarans illorum fidem, ait. *Quæ eſt in* CHRISTO IESV. Fides enim circunciſorum ſecũdum carnem, fuit in Deo & Moſe ſeruo eius: illa quidẽ erat habita ratione promiſſionis terrenarũ rerum. Noſtra uerò eſt æternorũ & cœleſtium. *Et dilectionem in oẽs ſanctos*

ſanctos etc. quorum prædicatione atque exemplis illi uenerant in eam fidem: & meritò, quia ab illis per euangelium geniti erant. *Non ceſſo gratias agere pro uobis, memoriam ueſtri faciens in orationibus meis.* Et ut intelligant quid oraret, adiecit. *Vt Deus Domini noſtri* IESV CHRISTI. Deus Pater, meritò Deus IESV CHRISTI uocatur, ut in quē ſingulariter illius reſpicit prouidētia: & ſingulariter ab illo reſpectus eſt. Vt nulla pietas ſiue patris in filium, ſiue in patrem filij, poſſit omninò cum paternis Dei Patris erga CHRISTVM uiſceribus comparari. Et pari uiciſſitudine, nulla filij reuerentia cum filiali reuerentia ipſius CHRISTI erga Patrem conferri ualeat. Quare plerunq; ingeminat in pſal. Filius, Deum inuocās hoc pacto: Deus meus, Deus meus. Hic autem Deus IESV dicitur, & *Pater gloriæ*, uel quia uniuerſę omnium gloriæ autor eſt, uel quia Pater eſt IESV CHRISTI, qui eſt gloria ipſius Patris. Legimus enim: Gloria patris, filius ſapiens. Nam per Filium Pater glorificatus eſt, & per Patrem Filius. Vnde
Ioā. 17. ipſe ait. Manifeſtaui nomen tuum hominibus. Et: Pater, clarifica Filium tuū, ut Filius tuus clarificet te. Et ille: Clarificaui, & iterum clarificabo. Quod fuit cum reſurrexit, & ſedit in maieſtate. *Det uobis ſpiritum ſapientiæ*, ad cognoſcenda æterna quæ ſperanda ſunt nobis. *Et reuelationis.* Hoc uidetur adiſſgere: quia nemo poteſt ſupna ſapere, niſi prius oculi mentis reuelentur ab affectu carnalium ac temporalium, quæ ſunt tanquam uelū, quo nobis occultatur cœleſtia. Qua-
Pſal. 117. re & Dauid orat. Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua: *Vt ſciatis quæ ſit ſpes uocationis eius.* Quoniam non ad terrena reſpicit ſpes. Quæ iam uidet quis, quid adhuc ſperat? *Et quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in ſanctis.* Etſi enim omnes erimus glorioſi, tamen peculiariter Sancti Dei abundabūt, & illi Electi diuites erunt & locupletes, quos iterū hic memorat. *Et quæ ſit ſupereminens magnitudo uirtutis* (ſiue potentiæ) *eius in nos qui credidimus.* Innuit illam excellentem ac potētiam Dei efficacem, qua operatus eſt in Electos ſuos, præſertim Apoſtolos, uocando ipſos cum eſſent admodum pauperes, & illuminando, & euangelizando illos, & igne Spiritus incendēdo, & ineffabilia dona largiendo. Hæc Dei in iſtos potentia aſſimilatur illi potentiæ, quā exercuit in ſuſcitando Filium à mortuis, reſtituens illum ad uitam, & donans ei ſtolam gloriæ in decore, & in incorruptione, & fortitudine ſempiterna. Tales facti ſunt ſpiritualiter quodam modo Apoſtoli, ſuſcitati quidem primùm de morte ad uitam, & clarificati, & incorruptibiles à corruptione peccati, propter eximiam Spiritus protectionem & lumen, & gratiæ fortitudinem: quod totum mirificè in hoc ipſo tanto electionis Vaſe apparuit. Vnde rectè addidit. *In nos qui credidimus ſecundum operationem potentiæ eius.* Melius, ſecundum efficaciam potentiæ uirtutis ſuæ, ſiue roboris, aut fortitudinis ſuæ: *quam operatus eſt in* CHRISTO *ſuſcitans eum à mortuis* etc. Conſidera excellentiam Electorum, qui participes facti ſunt illius ſummæ efficaciæ, quam in CHRISTVM ſuum oſtendit & declarauit. Non enim poſtquàm ſuſcitatus eſt ille, ulterius mortuus eſt, ſed uitæ reſtitutus ſempiternę. Sic illi ſpiritualiter ita uehemēter per Spiritum Dei à mortuis tandem excitati ſunt, ideſt, à peccatis in quibus mortui erāt, ut non eſſent ulterius morituri.

Et conſtituit ad dexteram ſuam in cœleſtibus. Eſſe ad dextram Dei, eſt eſſe in robore ac poteſtate paterna: ne quis carnaliter cogitet de ſitu. Nam & Pater dicitur à dextris Filij, in eodem Pſal. Domi- Pſal. 109.
nus à dextris tuis. Et ipſe Filius alibi. A dextris Ibid. 15.
eſt mihi ne commouear. Et ſignificat potentiam Patris pro Filio: Et hic potentiam Filij à Patre. *Super omnem Principatū, & Poteſtatem, & Virtutem, & Dominationem etc.* Iuxta doctrinam B. Dionyſij, Principatus eſt ſummus ordo, ſiue primus chorus ultimę hierarchię. Poteſtates autem, & Virtutes, & Dominationes mediam perficiūt hierarchiam. Etſi aliter circa hos ordines B. Gregorius docuerit quàm B. Dionyſius, non tamen ut Pontifex, ſed ut quilibet alius priuatus doctor eccleſiaſticus. B. Hieronymus in ea uidetur eſſe ſententia, ut exiſtimet Apoſtolum hos ordines Angelorum ex traditionibus Hebræorum, uel de ſcripturis ſubtilius intellectis, didiciſſe. At cur non potius ex reuelatione, cum & ipſe in tertium cœlū raptus ſit: nec tunc ibi fuerit abſq; Angelorum ſuauiſſimo atq; familiariſſimo commercio?

Et omne nomen quod nominatur non ſolum in hoc ſæculo, ſed etiam in futuro. Si ergo Apoſtoli ſecundū hanc tam excelſam potentiam uocati ſunt, meritò penes illos reſidebit in ſpiritualibus, ſiue cœleſtibus poſt CHRISTVM, ſumma poteſtas. Nā Ioā. 14.
& illis fuit dictum. Hæc & ijs maiora facietis. Et Act. 5.
in hac poteſtate extinxit B. Petrus Ananiam & Saphyram. Et Simonē Magum ſuper aera uolantem, & ſimplices rudesq; homines ludificantem ſuo iuſſu fecit de cœlo ruere. Apoſtolus Paulus excæcat magū illum Barieu nomine, & Dæmoni imperat, ut arripiat hominem nefariè pios uiros à fide auertentem. Verùm hæc in ędificationem omnia, non in deſtructionem. Talis ergo & tanta fuit electio Apoſtolorū & uocatio, quibus & alios ſimiles fecit Deus, ut in multis ſanctorum rebus geſtis latiſſimè patuit.

Ergo nomen CHRISTI eſt ſuper omne nomen, hoc eſt IESVS: quia ipſe eſt ſuper omnes. Nomina enim quæ à Deo & ſcriptura ipſa imponuntur, ſunt perſonis conuenientia. Et non ſicut accidit nobis, qui ſæpenumerò habemus nomina, quorum ſignificationē uita & operibus nedū non implemus, ſed contrà diuerſitate morum longè diſſentimus. Interim cogitādum eſt futura nomina, quæ adhuc uocabuntur in alio ſæculo, quamuis nobis hoc tempore ſint ea ignota. Sed hoc ſatis nobis ſuperq; ſatis, quibus noſſe datum eſt nomen hoc, IESVS, quod eſt ſuper omnia: Et utinam uerè & bene noſceremus. *Et omnia ſubiecit ſub pedibus eius.* Credo item poni, Et, pro quia. Frequenter enim (ut ſæpius diximus) in hebraiſmo idiomate reperitur.

Nunquid ergo & Angeli,&Cherubin,& Seraphin ſub pedibus eius? At iſtud uidetur de ſolis inimicis dictum: Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Deinde ipſe Apoſto-
1. Cor. 15. lus uidetur ſibi cōtradicere, qui alibi dixit: Nondum uidemus ſubiecta illi omnia. Primum ergo hoc certò ponendum eſt, ab ipſomet Apoſtolo iam alibi declaratum, Patrem quidem ſubiecisse illi prſus omnia, ſolo uno ſeipſo qui ſubiecit omnia, excepto. Dicuntur autē ſub pedibus eius, non qui omnia ipſius Maieſtati ſubiecta conculcet, niſi inimicos ſolos: ſed quia ſub illo erunt omnia. Et uerum illud eſt, nondum ſubiecta eſſe illi omnia. Nam & Diabolo aliquod etiānum relinquitur in malos imperium, quos eius poteſtati iuſta ſententia dimittit Deus: & ipſa mors uires ſuas exercet aſſiduè. Deniq; inimici eius nondū ſunt ei ſubiecti, ſed erunt paulò poſt. Experientur enim breui ſuperſtites hæreſiarchæ, & impij ac flagitioſi homines, re ipſa quid ſit illud: Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedū tuorum. Nihil prohibet etiam per pedes intelligere humanitatem CHRISTI, ſicut per caput diuinitas ipſa in ſcripturis intelligitur.

Et ipſum dedit caput ſuper omnia ipſi eccleſiæ. Et, pro quia. Quia enim ipſe datus eſt caput eccleſiæ, ideò illi ſubiecta fuerūt omnia. Vt enim in toto corpore digniſſimum membrum eſt caput: & quemadmodum ſub illo compacta ſunt reliqua membra, & ab illo accipiunt. Ita CHRISTVS dignitate eſt ſup omnes & poteſtate, à quo excipiunt omnia reliqua ſubiecta membra quicquid habent ſpiritus & uigoris: ideò dicitur. *Quæ* (ſcilicet eccleſia) *eſt corpus ipſius, & plenitudo eius qui omnia in omnibus adimpletur.* Poſſemus pariter dicere iuxta græcam dictionem; *Qui omnia in omnibus adimplet*; Si enim legimus; *adimplet*; ſignificat CHRISTVM tanquàm omnium caput, exiſtentem uirtute ſua in omnibus, Spiritu ſuo adimplere omnia. Si uerò legis; *adimpletur*; intelligas ipſam eccleſiam eſſe CHRISTI plenitudinem. Nam CHRISTVS exiſtens omnia, cum non ſit tantùm Iudæus, ſed Græcus, Barbarus, & Scyta, hoc modo adimpletur ipſe in omnibus, ut ſit perſectus per eccleſiam, quæ corpus eius eſt. Nō enim totus eſſet CHRISTVS, ſi ſolummodo in Iudæis eſſet. Sic autem implens omnia, ipſe per illa eadem quæ implet, impletur: ut ſit ipſe caput perfectum, & perfecti corporis caput.

CAP. II.

ET VOS CVM ESSETIS mortui delictis & peccatis ueſtris, in quibus aliquando ambulaſtis ſecundum ſæculum mundi huius, ſecundū principem poteſtatis aeris huius, ſpiritus qui nūc operatur in filios diffidentiæ. In quibus & nos omnes aliquando conuerſati ſumus in deſyderiis carnis noſtræ, facientes uoluntatem carnis & cogitationum: & eramus natura filii iræ, ſicut & cæteri. Deus autem qui diues eſt in miſericordia, propter nimiam charitatem ſuam qua dilexit nos, & cum eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos CHRISTO (cuius gratia eſtis ſaluati) & conreſuſcitauit, & conſedere fecit in cœleſtibus in CHRISTO IESV: ut oſtenderet in ſæculis superuenientibus abundantes diuitias gratiæ ſuæ in bonitate ſuper nos in CHRISTO IESV. Gratia enim eſtis ſaluati per fidem: & hoc non ex uobis. Dei enim donum eſt, non ex operibus: ut ne quis glorietur. Ipſius enim ſumus factura, creati in CHRISTO IESV in operibus bonis, quæ præparauit Deus, ut in illis ambulemus.

TRadidis diſtinctè Apoſtolus peculiarem Iudæorum gratiam, & uocationem primam electorū ex Iudęis, à ſecūda ipſarum Gentium uocatione (Nam & ſigna habuerunt prærogatiuæ ſuæ clariſſima, uel hoc unū excellentiſſimum, quoniā locutus eſt eis per Filium, & non alijs gentibus, quibus ſolùm per Apoſtolos eſt loquutus) Nūc generaliter et promiſcuè docet, & aperit gratiam omnibus fuiſſe communicatam, ipſis etiam gentibus, quæ longiſſimè ab ea diſtabant: ut & cognoſcerent ſe mera Dei gratia conſequutas uerā æternę ſalutis ſpem, ad quam retinendam firmā, oportebat eas operari bona perſeuerando uſq; in finem. Facit autem mirificè ad perſeuerātiam memoria beneficiorum cum gratiarum actione, & iſta neceſſaria de illo cogitatione, quoniā qui incepit, etiam perficiet. Nam ſi ab inimicitia reuocat, ut amicos ſibi conciliet et ſtabiliat, multò equidem magis amicis iam conſtitutis erit admodum beneuolus & beneficus: Ait ergo.

Et uos cum eſſetis mortui delictis, et peccatis ueſtris. *Mortuum peccato, uel peccatis, quid.*
Non eadem ſignificatione hìc ſumitur; mortuū eſſe peccatis, qua ipſe aliâs quando dixit: Ita & uos exiſtimate mortuos eſſe peccato. Nam peccato ibi eſt caſus datiui, non ablatiui, ſicut hic; *peccatis*; Ille enim mortuus eſt ipſi peccato, cui non dominatur peccatum. Ille autem mortuus eſt in peccatis, qui per peccata, quibus inuolutus tenetur, amiſit uitam gratiæ & gloriæ. Et ita hîc intelligitur, mortuos eſſe peccatis; in illis ſcilicet, aut per illa mortuos eſſe, hoc eſt, priuatos uita gratiæ. Differentia autem inter delicta et peccata, ſecundum aliquos hæc eſſe uidetur, Vt delicta quidem ipſa ad omiſſionem boni pertineant; peccata uerò ad perpetrationem mali. Attamen B. Hieronymus, quia græcè legitur *τοῖς παραπτώμασι, καὶ ταῖς ἁμαρτίαις*, uult prima uoce ſignificari leues lapſus: poſteriore autē, grauiores. *Cum eſſetis mortui delictis & peccatis.* Et deeſt uerbum ad integritatem ſententiæ reddendam.

Quidam

Quidam igitur aptant ſuperioribus:& qui legũt; *adimplet*; ſic iungũt; *Adimplet et uos*; Alij ad illud referunt quod ſuperius dictum erat; *Et dedit caput ſuper omnia*, et quod nunc ſequitur intelligunt, etiam ſuper uos, ſed iſtud coactè. Mihi rectius uidetur ſupplendum eſſe aliquod uerbum. Nec aliud appoſitius occurrit, quàm: *ſuſcitauit*, ut poſt quàm dixit Apoſtolus de electis; uiuificati ſunt ſecũdum illam efficacem operationem Dei, qua ſuſcitauit Filium ſuum è mortuis; ſubiungat & de ipſis, qui & ipſi (ſecundo tamen loco) fuerunt eius ſuſcitationis participes, cũ eſſent mortui in delictis, & proprijs peccatis.

In quibus aliquando ambulaſtis. Ambulare in peccatis, eſt in concupiſcentias malas perſeuerã do progredi, quæ à frequentatione peccatorum in dies creſcunt, ut de malo in malum: de peccato in ſupremam mortem præuaricantes adducantur. *Secundum ſæculum mundi huius*: quod uocatur nequã. Homines enim qui carnalibus uacãt, Rom. 12. filij huius ſeculi dicuntur. Vnde alibi B. Paulus. Nolite conformari huic ſæculo. Et de mundo Ioa. 7. hoc, quæ uox in malam partem frequentiſſimè 1. Ioa. 2. accipitur, teſtimoniũ hoc protulit CHRISTVS, eius opera eſſe mala. Et Dilectus: Si quis diligit mundum, non eſt charitas Dei in eo. Inſipientes quidam homines ex hoc loco ſomniarunt eſſe plures mundos, & plura ſæcula. Verè duo dicũtur ſęcula, Seculũ præſens huius uitæ: & ſæculũ futurũ alterius uitę. Nec ſunt alia ulla ſæcula, neq; plures mundi. Niſi fortè dixeris, alium forè mundum poſt hunc præſentem: quia hic qui eſt nunc, innouabitur, & erit quodam modo alius. Verùm non propriè dicitur de ijs, plures Mundos eſſe. Sed ad rem. Malum eſt ergo ambulare ſecundum ſæculum hoc nequam; quia ambulatur non in ſpe æternorum, quæ ſola eſt uera ſpes, ſed tẽporalium, quæ nullam ſtabilitatem habent, ſed fluunt & euaneſcunt.

Secundum principem poteſtatis aeris huius. Vnum inſignem principem nominat Diabolum Satanã ſerpentem. Vocat autem principem poteſtatis aeris, utpote qui omnium malorum angelorum princeps eſt conſtitutus: quorum omnis poteſtas cum ſit ad malum, quaſi una ſingulari numero ſignificatur. Et dicitur poteſtas aeris: quoniã in hoc aere exercent poteſtatem hanc exules à ſummo cœlo, & expectantes reſiduum damnationis ſuæ, cum omnes in inferna in ſempiternũ trudentur. Vnde quidam illorum rogabant Do Luc. 8. minum, ne præcipitarentur in abyſſum. Et qui- Matth. 8. dam: Veniſti ante tempus perdere nos. Interim enim dum hunc aerem incolunt, ad perficienda ſuæ malitiæ opera ſeruantur, ut & propter hoc perferant duriores cruciatus in infernis.

Quidam ex noſtris uolens reuocare commenta Platonica, ex his uerbis niſus eſt probare ſpiritus eſſe animalia habentia corpora aerea, non tamen aeris huius. Cui opinioni non modo uerba huius loci nõ ſeruiũt, ſed potius aduerſantur: nec argumenta quibus ille mouetur. De qua re mentionem in noſtris Annot. fecimus.

Illud poteſt meritò dubitationem relinquere: Quomodo princeps adhuc dicatur, qui iã principatu ab eo ſpoliatus eſt qui dicit. Nunc prin- Ioa. 12. ceps mundi huius eijcietur foras. Et: Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt om Luc. 11. nia quæ poſſidet. Si autem fortior illo ſuperueniens uicerit eum, uniuerſa eius arma auferet in quibus confidebat & ſpolia eius diſtribuet. Cui dubitationi ita ſatisfacere conuenit, ut certò credamus per CHRISTVM, omnẽ Diabolo pror Quomodo dia ſus dominatum ſublatum. Sed reperiuntur non- bolus eiectus nulli, qui etſi per CHRISTVM à dominatu eius eſt foras. ſunt liberati, rurſum tamen ipſius inſidijs ſuccũbentes, & credere ueritati recuſantes illamq; ſectari, ſub eius repetita poteſtate rediguñt & manent. Vnde Dominus. Cum immundus ſpiritus exierit ab homine, perambulat per loca inaquoſa, quærens requiem. Et non inueniens, dicit: Reuertar in domum meã, unde exiui. Et cum uenerit, inuenit eam ſcopis mundatam: quod perinde eſt ac ſi dixerit, conſiderans cor hominis, cuius ipſe pacificam prius poſſeſſionem habebat, eſſe uacuum, quaſi uacuã domum quæ non receperit Dominum ſuum, hoc eſt, IESVM, Tunc uadit iterum magna confidentia, & aſſumit ſecum ſeptem ſpiritus nequiores ſe, & ingreſſi habitãt ibi. Et fiũt nouiſſima hominis illius peiora prioribus, id eſt, adducit ſecum, Domino iuſtiſſima ſententia permittente, uniuerſam malitiam. Sic igitur fit denuò princeps eorum qui diligũt hoc ſæculum nequam, nec recipiunt ſpem æternorũ in CHRISTO. Et in eos qui huiuſmodi ſunt, exercet Satanas poteſtatem ſuam, quæ ſpiritus eſt. Vnde appoſitiuè ſequitur: *Spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiæ*. Ecce in quos exercet poteſtatem, id eſt, illum ſuum malitiæ ſpiritũ, nimirum in filios diffidentiæ. Sic hębraico more loquitur, illos uocans diffidentiæ filios, qui incredulitatis & diffidentiæ uitio uelut forma quadam, certam generationem & modum eſſendi nanciſcuntur. Sic dicuntur filij ſæculi & tenebrarũ: & econtrariò, filij lucis & diei: qui ambo quodam habitu à moribus, uel ſæculi & tenebrarũ, uel ueræ lucis contracto, generantur uel formantur. Illi quidẽ ad profundiores tenebras: Iſti uerò ad illuſtriorem lucem.

In quibus & nos aliquando conuerſati ſumus, id eſt, non uos ſolùm gentes, ſed & nos Iudæi. Voluit his uerbis Apoſtolus docere Gentes, nullum tale Iudæorum extitiſſe meritum, quo excitatus ad illos ueniſſet CHRISTVS, cum eſſent & ipſi peccatores & ſerui peccati, ante cognitam CHRISTI nouam legem, & gratiam perceptã, & propterea in delictis ac peccatis uerſari, ſicut & Gentes: Vnde ait. *In deſiderijs carnis noſtræ, facientes uoluntates carnis & cogitationum*, earũ pro ſectò quæ deorſum pondere carnis & grauitate feruntur. Has ſcriptura commemorat, quæ ait: Pſ. 39. Dominus nouit cogitationes hominum, quoniã uanæ ſunt. Rogabit aliquis: Ergone Iudæi omnes tales erant, ut nullus inter illos inueniretur iuſtus? Reſpondeo: Iudæus, id eſt, homo illius

lius gentis quandiu in ſuo maneret iudaiſmo, talis erat:nec alius quàm peccator eſſe poterat, quouſq; inueniretur in CHRISTO collocatus, ſecundum doctrinam Apoſtoli. Qui autem ad CHRISTVM iam peruenerat, in illo inſertus non iam amplius ut natura Iudæus,ſed ut ſpiritualis : non à Iuda filio illo Iacob, ſed à uero Iuda CHRISTO IESV cenſebatur.

Et eramus natura filij iræ,ſicut & cæteri. Reddit rationem efficacem,cur & ipſi in ſuo iudaiſmo in oẽs libidines incitarentur & explerent, aiens. *Et eramus &c.* ideſt,quia eramus; *et*; pro,quia accipit, ut ſæpiſſimè deprehendo: *natura filij iræ ſicut & cæteri*,nõ Iudæi:quia omnes ſub antiquo peccato æqualiter tenemur, & egemus gloria Dei. In hoc præcipuè erat ira Dei per illud peccatum in omnes. quoniam carebamus ſpe gloriæ Dei. Non una eſt eius ira tm̃. Eſt quædam ira prior, quam nos propter Adæ peccatũ incurrimus.Et hac ira excluſi ſumus à gratia, & donis,& protectione Dei. Et hoc per naturam noſtram,non quatenus ſumus à Deo creatore bono in lucem editi.Qua conſideratione nulla prorſus Dei creatura mala dicenda eſt.Nec qua parte ſumus per CHRISTVM regenerati: nam tales iam non ſumus ſub ira,ſed ſub gratia Dei. Itaq; dictum eſt nos natura iræ filios : quia tales naſcimur quicũq; deſcendimus à patre noſtro Adam præuaricatore. Vnde tanquã filij præuaricatoris quãtum ad hoc pertinet cenſemur, ut ueniamus in hunc mundum donis omnibus ſpoliati,in puris naturalibus relicti , quibus propter carnem magis ſumus animales & carnales, quã ſpirituales; non ualentes perficere ullũ bonum. In quo nos ſtatu fuiſſemus ſemper omnes,niſi Deus clementiſſimus Pater prouidiſſet nobis meliora per Vnigenitum ſuum: quod exprimit Apoſtolus.

Deus autem (inquit) *qui diues eſt in miſericordia &c.* Diligenter eſt attendendum , citra ullum diſcrimen ſpectare iſtud ad omnes tam Iudęos quàm Gentiles. Nam de utroq; populo prædixit in hoc capite,ut annotatum eſt. Sed cum uellet admonere Gentes,per parentheſin ad eos loquitur,dicens (*Gratis ſaluati eſtis*) & loquitur de ſalute in ſpe,non in re . Et ſermonem proſequens omnibus communem,ait.*Et conreſuſcitauit, & conſedere fecit in cœleſtibus in* CHRISTO IESV. Hic tria ſuo ordine diſtincta habes: conuiuificare; cõreſucitare;& cõſedere facere in cœleſtibus. Primum refertur ad gratiam , quam primò inimus in CHRISTVM:& eſt cõuiuificatio à mortuis. Secundum; conreſuſcitare ; ad illud refertur quod erit in carne poſt mortem in aduentu Domini. Tertium;conſedere; ad aſcẽſionem in cœlum,ut ibi ſemper maneamus. Et hæc perinde ac ſi iam facta eſſent, more ſcipturæ commemorat,ut quæ omninò ſcilicet ſunt decreta fieri ſuo tempore. Non deſunt ex Interpretibus nonnulli,qui & hæc uelint ſpiritualiter etiam in hoc mundo ſuam ueritatem aſſequi: quia horum omnium arrham quandam habemus. Hi autem potiſſimum qui ſunt electi, quorum conuerſatio iam non terrenis,ſed tota in cœlis eſt.

Vt oſtenderet in ſæculis ſuperuenientibus . Sęcula intellige , quæ poſt hanc uiam in patria regnabunt,quibus plenè apparebũt hæc omnia. Poteſt tamen intelligi de ſæculis ſuperuenientibus in hoc mundo poſt CHRISTI aduentum:nam ſenectus eius in miſericordia uberi. *In bonitate*, Pſal. 91.
aut potius,*benignitate ſuper nos*,ideſt, Iudæos primùm, deinde Gentes, *in* CHRISTO IESV: in quo neq; circuncifio ualet,neq; præputium, ſed noua creatura.Et ad erudiendas in uera humilitate Gentes,ſermonem conuertens,ait.

Gratia enim ſaluati eſtis. De ea ſalute loquitur quæ eſt(ut loco non ita remoto dixi) in ſpe quã & alibi ipſemet declarat: Spe ſalui facti eſtis , *per* Rom. 8.
fidem, quam Deus imputat ad iuſtitiam,ut ſuperius ad Romanos declarauimus. *Et hoc non ex nobis*. Quid eſt ; *non ex nobis?* niſi quòd ſaluati ſitis per fidem,abſq; ullo ueſtrorum operum merito. Neq; enim ille fidei actus computatur inter opera ut ſit in meritis , ut propterea homo quaſi ex merito iuſtificetur: ſed acceptat illam fidem Deus gratioſè ad iuſtitiam. *Dei enim donum eſt*,uidelicet quòd ſitis ſalui: quia per gratiam & iuſtitiam,ſiue charitatem formaliter ſalui facti eſtis,quod eſt donum Dei. Igitur nõ ex meritis, alioqui non eſſet gratia ſiue donũ . Multi ex hoc loco colligunt fidem eſſe donum Dei, qua iuſtificamur. Quibus etſi non repugnem , an tamen planè hinc probetur,alij conſiderent. Mihi non aliud colligi uidetur quàm hoc totum,Quòd ſalui ſimus,eſt à gratia,& ita eſt donum Dei:quam tamen gratiam ex fide accipimus,ideſt , ex actu fidei. Primùm enim requirit à me Deus fidem meam,ut ipſe donet donum iuſtitiæ ſuæ , & ſim iuſtus uerè,ideſt,Iuſtus in conſpectu eius. Non eo inficias,quòd ego actum fidei elicuerim,ueniente ab ipſo Deo illuminante intellectum,& mouendo,eo modo quem nouit ille,uoluntatem meam, ut actus ille fidei eliceretur ab intellectu, & ſic iuſtificaret iuſtitiæ Donum infundẽs ,quo reddimur iuſti nõ ſine interno fidei dono ac ſpei. Non enim infundit Deus charitatem ſine fide ac ſpe in eo,qui fidei donum non habet. Primus igitur actus fidei meæ à Deo gratioſè acceptatus ex quo iuſtificor,meus eſt:quia ex mea procedit libera uolũtate & arbitrio,ut rectè B. Hieronymus in principio huius epiſtolæ docet: ſed non eſt eius æſtimationis homo,qui adhuc gratia caret,ut gratiam mereatur.Eſt igitur illa mea fides diſpoſitio quædam ad gratiam, ſicut alibi abundè eſt declaratum: Vnde adiecit.

Non ex operibus,ideſt,non ex operũ ullo ualore,aut merito. Ne *quis glorietur*. Salutaris additio ad reprimendum tumorem noſtrum, ad quẽ ſumus admodũ,propenſi natura omnes,utpote ſuperbi atq; elati. Sed non decebat , præſertim poſt peccatum,cuiquàm relinqui iſtam gloriationem,ut poſſet quouis modo mereri inſtaurationem ſuam in CHRISTO, cum eſſet omninò alienatus à Deo. Decuit igitur ut laudaretur Deus de pura miſericordia. Sic ab initio Deus

creauit

creauit hominem,& dedit illi dona ex mera gratia;nec expectauit ulla ipſius hominis opera,quibus ea ſibi dona poſſet meritò acquirere. Hoc prorſus non conueniebat,ne in ſemetipſo gloriaretur. Si ante peccatũ ſapientiſſimè factum iſtud eſt(non.n.aliter conueniens erat,ne gloriaretur in ſemetipſo)An non multo magis conueniẽs reddirum eſt poſt peccatum,ſtatuere ne ullis meritis eam gratiam homo peccator recuperaret? Id duabus de cauſſis præcipuè fieri oportuit. Prima quoniam gratia quæ eſt donum excedens ordinem naturalium, ſua præſtanti dignitate nõ patiebatur,ut humanis quibuſuis operũ meritis poſſet comparari. Tum etiam quia ipſum delictũ,ſub quo eramus inuoluti,obſtabat omninò ne poſſemus facere opera digna homine, nedum digna Deo. Itaq; longè aberat homo à meritatione,ut gloriari poſſet in ſemetipſo. Vnde doctè proſequitur Apoſtolus.

Ipſius enim ſumus factura. Loquitur de his qui erant iã in CHRISTO regenerati,& noua in illo creatura effecti. Et propterea non eſt intelligibile,poſſe aliquem ſemetipſum creare. Quemadmodum enim in ſtatu naturæ nemo creare ſeipſum potuit,ut qui non exiſtebat exiſteret: Sic nec in ſtatu gratiæ,nullus iterum poteſt ſeipſum creare. Quicunq; ergo in CHRISTO ſunt noua creatura,oportet eſſe creatos non à ſemetipſis,nec per operam ipſorum ullam, ſed à Deo qui ſuſcitat mortuos. Et hoc teſtatur Dauid in pſalmo. Ipſe fecit nos,& non ipſi nos. De hac locutus ſpirituali generatione manifeſtè: Alioqui ſi de prima & naturali generatione hominis loqueretur,quis erat unquàm dubitaturus neminem poſſe,antequàm ſit,ſeipſum condere? Ergo de noua creatura ſecundum ſpiritum loquitur: ſicut & hoc præſenti loco Apoſtolus,dum ait. *Ipſius ſumus factura,creati in operibus bonis.* Sũt qui hunc locum,ubi dicitur,*in operibus bonis*,emẽdare conati,interpretãtur ad opera bona.Quod ſi ferat Græca lectio,nõ reclamamus.Nã in hoc conditi ſumus in CHRISTO,ut operemur bona. Alij quidam exponunt(& horum iudiciũ plurimum ſum admiratus)in operibus bonis quæ fecimus,aut facturi ſumus: cum iſtud ſit contra Apoſtolicum ſenſum,qui tam expreſſè ac lucidè hoc amouens dicit: *Non ex operibus*. Et tamen iſta creatio non eſt ſine operibus. Operatus eſt enim ille qui creauit. Vt intelligamus,*in operibus*, uidelicet CHRISTI,cuius meritis nos recreauit Deus,ſicut & per ipſum prius nos condidit, & per ipſum grati ſumus illi redditi. CHRISTVS autem hoc rariſſimè egregio ſummæ dilectionis modo nos creauit,qui dando uitam ſuam mortalem, uitam gratiæ cui eramus mortui,nobis recuperauit: & abijciendo gloriam ſuã, amiſſam nobis gloriam excellentius reſtituit.

Pro meritis operũ poſt adeptã gratiam.

Hactenus nos talia cum Apoſtolo uituperamus opera,uerè & libenter confitentes minime nos per illa inſtaurari, neque effici nouam in CHRISTO creaturam. At poſtquã in CHRISTO regenerati ſumus, & in illo gratioſi facti, poſſumus,& neceſſariò operari bona opera debemus,ad meritum & acquiſitionem ſalutis. Id B.Paulus perſpicuè docet,qui poſtquàm dixit; creati in operibus bonis; adiunxit. *Quæ præparauit nobis Deus,ut in illis ambulemus.* Cuius ſenſus eſt. Opera CHRISTI quę meruerunt inſtaurationem noſtram,fuerunt à Deo Patre præparata, tã quàm exemplaria nobis, ut in illis nos diſcipuli ambularemus imitãdo ueſtigia ſummi Magiſtri. Hanc paſſim doctrinam nobis ſcripturæ ipſę cõmendãt. Ecce in primis ipſe Dominus. Exemplũ dedi uobis,ut quemadmodũ ego feci uobis, ita & uos faciatis. Si hæc ſcitis: beati eſtis ſi feceritis ea. Et Princeps Apoſtolorum: CHRISTVS (inquit) paſſus eſt pro nobis,uobis relinquens exemplũ,ut ſequamini ueſtigia eius. Et Dilectus: Qui dicit ſe in CHRISTO manere, debet ſicut ille ambulauit,& ipſe ambulare. Et hæc ſunt ueſtigia fidei quæ imitatus eſt Abraham obediendo: & hinc uenit quies & gaudium,fructus bonorum operum. Vnde B.Ambroſius in expoſitione ſuperioris cap. aduerſus iſtos nouos ſterilis fidei prędicatores,& bonorum operum oſores, eleganter in hunc modum ſcribit. Redempti,hæredes deſignati ſunt,ſi in regeneratione perdurant,ut fides prima,ueniam: ſancta uerò conuerſatio perdurans cum fide, mereatur coronam. Et in hoc ipſo loco iterum ſic ait. Ideò nõ eſt gloriandum in nobis ipſis,ſed in Deo: quia nos regenerauit natiuitate cœleſti per fidem CHRISTI, ad hoc ut bonis operibus exercitati, quæ Deus nobis iam renatis decreuit, promiſſa mereamur accipere: hæc ille. Quid his poterat breuius magisq; perſpicuè contra iſtos dici? qui nec diſtinguunt tempora, nec ſtatus, nec leges, nec opera, nec iuſtificationes, ut omnia callidè confundant, ſicut & ipſi mente confuſi ſunt.

Ioã. 13.

1.Pet. 2.

1.Ioã. 2.

B. Ambroſii ſẽtentia contra hæreticos.

Propter quod memores eſtote,quòd aliquando uos eratis gentes in carne, qui dicebamini præputium ab ea quæ dicitur circũciſio in carne manufacta: qui eratis illo in tempore ſine CHRISTO, alienati à conuerſatione Iſrael,& hoſpites teſtamentorum,promiſſionis ſpem non habentes,& ſine Deo in hoc mundo. Nunc autem in CHRISTO IESV. uos,qui aliquando eratis lõgè,facti eſtis propè in ſanguine CHRISTI. Ipſe enim eſt pax noſtra,qui fecit utraque unum: & medium parietem maceriæ ſoluens,inimicitias in carne ſua,legem mãdatorum decretis euacuans,ut duos condat in ſemetipſo in unum nouum hominem,faciens pacem: ut reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem,interficiens inimicitias in ſemetipſo. Et ueniens euangelizauit pacem uobis qui longè fuiſtis,& pacem iis qui propè: quoniam per ipſum habemus acceſſum ambo in uno ſpiritu ad Patrem. Ergo iam non eſtis hoſpites

&aduenę

& aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorũ, & domeſtici Dei: ſuperædificati ſuper fundamentũ Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide CHRISTO IESV: in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in Domino. In quo & uos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu ſancto.

Propter quod &c. Senſus eſt per ſe clarus, & admonitio utilis. Nam beneficium Dei magnũ recognoſcitur, cum quis memor cõditionis ſuę antiquæ malę & infœlicis, uidet ſe ad fœlicẽ ac beatum ſtatum eſſe miſeratione diuina translatum, ut hinc excitetur ſpiritus humilitatis, & gratiarum actionis. Ecce quę uolebat eos perpetua tenere memoria, *quòd aliquando uos* (ait) *eratis gentes in carne*, ideſt, carnis concupiſcentijs citra ullã ſpiritus repugnantiam deditæ: *qui dicebamini præputium*, quo ſignificabatur rebellio & contumacia illa, quam naturaliter ex primo parente contrahimus. Eo nuncupabantur nomine Gentiles in contumeliam ab ipſis Iudæis.

Quidam exponunt. *Qui dicebamini præputiũ, ab ea quæ dicitur circuncisio &c.* Mihi tamen magis placet ut dicamus: *Dicebamini præputium ab ea*, ideſt, præ ea, ſiue in reſpectu & comparatione illius populi qui dicitur circuncisio, propter circũciſionem in carne manu factam. Sicut aliás dicit: 1.Cor.12. Nihil minus feci à magnis Apoſtolis, ideſt, comparatus alijs magnis Apoſtolis, nihil minus ope- Luc.18. ratus ſum. Et de Publicano ait Euãgeliſta, quòd deſcendit in domum ſuam iuſtificatus ab illo, hoceſt, præ illo. Quo in loco etſi præ Iudæis utilitate quadam Gentes oſtendat inferiores, uocans illas præputium propter obtuſionem cordis ſimul & aurium, obliquè tamen pungit Iudæos, ne putarent ſe perfectos, nimiſq; gentium comparatione ſibi blandirentur: quoniam necdum ipſi erant perfectam circunciſionem adepti, quæ eſt non circuncisio carnalis in carne, ſed ſpiritualis in corde & auribus cordis, quæ per CHRISTVM ueram & uiuam petram, non autem gladio ſiue petra materiali, fieri debet. Reuocat inſuper illis in memoriam, quomodo aliquando ſine CHRISTO uixerant, ideſt, abſque Act.4. ſalute: quoniam non eſt aliud nomen datum ſub cœlo, in quo nos oporteat ſaluos fieri.

Alienati à conuerſatione Iſrael, Correctius, *alieni*; quàm; *alienati*. Et melius; *à ciuilitate*; ſiue; *politia*; quam; *à conuerſatione*. Et loquitur de Iſrael nõ ſecundum carnem tantum, ſed multò magis ſecundum ſpiritum, cuius ciuilitas non eſt huius mundi, ſed cœleſtis: quoniam ad cœlum ſuſpirãt in ea poſiti, & iam hunc mundum non aliud quàm uiam deſerti æſtimant. Hoc figurarunt Iſraelitæ qui exierunt de Ægypto, ideſt, de conuerſatione & politia carnali. Vnde & amplius declarans, ait. *Et hoſpites teſtamentorum*, ideſt, extranei & expertes teſtamentorum Dei: quoniã nec uetus illud Iudæorum, nec nouum teſtamẽtum ad eos pertinuit. Cum autem utrumq; teſtamentũ reuera tẽderet ad ſpiritualia bona, quorũ eſt una promiſſio: & per uetus teſtamentũ intenderet Deus ducere in nouum, ideò adiecit. *Promiſſionis*, ut cum ſuperioribus connectatur. Poteſt & conſtrui cum ſequẽtibus, ut dicas. *Promiſſionis ſpem non habentes.* Sed ſiue cum inferioribus, ſiue cum ſuperioribus annectas, non uariatur ſenſus. Spes propriè iuxta Theologũ, æternorum eſt, et ſic apud B. Paulum declaratur. Rom. 8.

Et ſine Deo in hoc mundo. Sed quomodo erãt ſine Deo, cum ipſo Apoſtolo teſte, non Iudæorum tantum eſſet Deus, ſed & Gentium? Reſpõdemus. Sine Deo ob eam cauſam fuiſſe dicũtur: quoniam Deus nullũ cum illis pacto aut teſtamento habebat commercium, nec colloquiũ ullum. Vnde erant in pura naturæ conditione relicti, habentes tantum hunc creaturarum librum ad cognoſcendum Deum, ſi quo modo ex eo ualerẽt conie ctare, & attrectare, & inuenire illũ, ut ipſemet Apoſtolus Athenienſes docuit. Nõ Act. cap. 17. enim deerat Deus etiam unicuiq; illarum. Quin etiam B. Dionyſius teſtatur (ut ſæpius adduximus) Deum miniſterijs Angelorum uſum fuiſſe pro illarum, & uniuſcuiuſq; & ſalute. Nã ſcriptura ſancta memorat de quodam Archãgelo Perſis pręfecto, quorum ſalutem procurabat.

Nunc autem in CHRISTO IESV, *uos qui eratis longè facti eſtis propè.* Ecce gratia Dei magna & miſericordia erga Gẽtes, digna omni gratiarum actione, quæ cum longè eſſent à ſalute ſua, factæ ſunt propè: quia CHRISTVS illis per gratiã appropinquauit. Interim autem ſemotus eſt Iſrael ſecundum carnem, qui in propria innitebatur iuſtitia quæ eſt ex lege abſq; fide, per quam fidẽ (ut opus eſt inculcare) uenit gratia & potentia operandi recta & placita, & ideò meritoria coram Deo. Loquitur ergo de appropinquatione Dei per gratiam: Alioqui potentia & uirtute adeſt ſemper omnibus Deus, imò ineſt in omnibus. Et ad augendum amplificandumq; tam ineſtimabile beneficium, ſubiunxit. *In ſanguine* CHRISTI, ideſt, per ſanguinem CHRISTI facti eſtis propè. *Ipſe enim eſt pax noſtra*, ideſt, autor & cauſa noſtræ pacis, quam habemus & cũ Deo, & inter nos. Sic eſt iuſtificatio noſtra, & redemptio noſtra, & glorificatio perfecta.

Qui fecit utraque unum, ideſt, duos diſſidentes populos fecit unum in Domino. Et modum uide quo hęc fecit. *Et medium parietem maceriæ ſoluẽs inimicitias in carne ſua.* Et, pro; quia. Declarat enim quo pacto fecit unum: quia medium parietem, qui erat ſepes quædam, ſeu maceria interpoſita inter hos duos populos quò minus inter ſe cõuenirent, tulit de medio. Hic autem paries erat lex decretorum, quæ particulariter data erat Iudæis, in quibus decretis maximè diſcrepabãt à Gẽtibus. Et primùm quidem quantum ad Dei cultum pertinebat, uetabat lex: Nõ facies tibi ſculptile, eo fine ut illos à Gentibus separaret, ſibi innumera ſimulachra fabricantibus, & rem eis facere ſacram honoreſq; exhibere diuinos geſtiẽtibus.

Adhæc: Lex ordinabat ad ſacrificiū plura ani malium genera, quæ à Gentibus magna religione colebantur, & ingens piaculum erat illa ſacrificare. Contrà autem, alia ſacrificabant Gentes, quæ erant apud populum Dei abominatio. Vnde Moſes: Abominationes Ægyptiorum immo labimus Deo noſtro. Erat & magna differentia in alijs rebus ſacris & obſeruantijs, ac propemodum in cunctis religionis decretis, in ſanguine, & ſuffocato, quę ut recenſere longum nimis eſſet, ita & minus hoc in loco neceſſarium. *Exod. 8.*

Factum eſt igitur ut hac lege mandatorum ſiue decretorum euacuata per mortem CHRISTI, Iudęi & Gētes facilius in unum poſſent cōuenire. Hoc uerò effici ipſum CHRISTVM neceſſe omninò fuit: in quo poſuit Deus reatum iniquitatum omnium in carne illius innocentiſſima luendum. Vnde deſtruxit in ſemetipſo legē Moſeos, ſcilicet illam mandatorum, ſiue decretorum inutilem. Qua una ſola lege penè hoc fiebat, ut diſtingueretur ille populus ab illo gentili in cærimonijs, quæ alia conſideratione nullam in ſeipſis habebant utilitatem, niſi quatenus iam dictum eſt, & in ſignificatione aliqua, & ad cohibendū populum illum quibuſdā uinculis ad tempus tanquàm lubricum puerum aſtrictum, cum eſſet ad laſciuiam & idololatriam admodū pronus. Poſtquàm idololatriæ ſcelus admiſerunt, mandatum fuit illis de cęrimonijs per Moſen: legem autem Decalogi ore Dei anteà, cuius uocem tantum populus audiebat. Quamobrem Dominus per Ieremiam conqueritur: Non ſum locutus cum patribus ueſtris: & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti de uerbo holocauſtomatum & uictimarū, ſed hoc uerbū pręcepi eis: Audite uocem meam &c. *Ierem. 7.*

Deus ergo uolens cum omnibus per CHRISTVM pacē facere, qui ſuo ſanguine pro omni populo & gente ſatisfecit, & conſequenter reconciliatas Patri ſuo gētes omnes reddidit, tulit illam Moſeos legē. Legē dico decretorū, non legem abſolutè. Tulit, inquam, illam de medio; quæ erat cauſa odij inter illos & gentes (ut diximus) quoniam uarietas religionis magna, aut potius ſumma eſt diſſenſionum cauſa. Gentes autem cum eſſent idololatræ, ſecundum legē erant uelut quædam abominatio Domino. At Iudæi erant Deo chari: ideirco lex illa erat quaſi inimicitia inter Deum & Gentes: & inter populum & populum, quæ tandem pace facta cum gentibus ſoluta eſt, pro quibus ſatisfecit CHRISTVS, quò eas à uinculis Dæmonum, quibus tenebantur, liberaret: & ſic penitus à cultu falſorum Deorum ceſſarent, nulla eis facientes ulterius ad cultum reddendum ſimulachra, ſed CHRISTO Deo uero. Non enim facere ſimulachra eſt malum, ſed adorare illa ut quid diuinum, uel repręſentare per illa falſos Deos: iſtud omninò eſt malum & uetitum. Sic ergo Gentes in CHRISTO exiſtentes, per illum debuerūt abijcere omnem falſum cultū: & ubi hoc præſtarunt, gratæ Deo redditæ ſunt. Sic & ipſi Iudæi debuerunt ſe agnoſcere liberatos ab illa lege decretorum, quæ erat potiſſimum condita à Deo, ut per illam à Gentibus diſtinguerentur, ſicut ex parte dictum eſt. Plenius autem in illa quæ ad Romanos. Sed hæc Iudæi quidā craſſi, & nimium ſuæ carnis amātes, capere detrectabāt, ueriti ne quid per eā doctrinā detrimenti gloriatio legis acciperet. Conſideret lector, quæ ſubſequuntur, & erunt per ſe ſatis clara omnia.

Legem mandatorum in decretis euacuans, id eſt, illam legem quæ conſiſtebat nō in præceptis, quę natura docet, ſed in quibuſdam alienis decretis, nempe illis: Ne tetigeris: Ne guſtaueris. Quæ propriè decreta appellātur: quia ex deliberatione aliquo caſu emergēte facta, aut quauis ratiōe interponuntur, non quaſi ex ſeipſis ſimpliciter pertineant ad aliquod honeſtum, aut turpe. Et iſtud eſt ualdè conſiderandum pro ueriore ſcripturarum intellectu. His autem euacuatis non dicitur lex euacuari, cuius principalis ſubſtantia ac neruus manet, præceptum ſcilicet dilectionis Dei & proximi, & cætera omnia quæ ad hoc præceptum implendum tendunt. *Quæ dicantur decreta.* *Col. 2.*

Vt duos cōdat, id eſt, denuò creet. *In ſemetipſo.* Iudaicus populus etiam indigebat iterum creari in CHRISTO, cum eſſet totus in peccatis. *In unum nouum hominem.* Quicunq; renaſcuntur in CHRISTO propter unū corpus & unū ſpiritū (quia de uno pane & calice participant) unus quodam modo ſunt, & nouus homo creatus in iuſtitia & ſanctitate ueritatis, ut ſit iuſtus & ſanctus ad ſimilitudinē Creatoris IESV CHRISTI Domini noſtri. *Faciens pacem*, inter reconciliatos. Vniti ſemel in CHRISTO nullam habent amplius diſcordiæ aut diſſenſionis cauſam. *Vt reconciliet ambos in uno corpore*, nimirū CHRISTI corpore exaltato, ad quod omnia attraxit, & ſecum coniunxit, ut eſſemus unum & unus in illo. De ſemetipſo dixit: Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. Et ſic omnes reconciliauit Deo Patri per crucem, in qua fuit illa exaltatio, qua traxit ad ſeipſum omnia. *Interficiens inimicitias.* Iam hoc expoſitum eſt. *Ioā. 12.*

Et ueniens, ſcilicet in Spiritu ſuo ſancto per Apoſtolos, *euangelizauit pacem uobis qui lōgè fuiſtis*: quoniam in præputio eratis immundi, & fluxū carnis aſſiduè perpeti coacti. Mitto ueſtram ſummam à Deo auerſionem, qui Dæmonibus ueſtris erudeliſſimis hoſtibus ſeruiebatis; & non Deo uiuenti, & omnium parenti. Scriptum eſt: Longè à peccatoribus ſalus, id eſt, IESVS, qui interpretatur ſalus. *Et pacem ijs qui propè*, id eſt, Iudæis, qui erant ſecundum legem propè. Nec hic legis tranſgreſſiones commemoro, ob quas & uos longè elongati eſtis, ſed expendo tantum beneficia Dei maxima erga utrumq; populum. *Quoniam per ipſum*, nimirum IESVM, *habemus acceſſum ambo*, Iudæus & Gentilis, *in uno ſpiritu*, ſiue ad Patrē. Qui eſt principium omnium, & diuinarum perſonarum, & omnium creaturarum. Quocirca & ad illum omnia tandem reficiuntur, ut in illo conſiſtere ualeant, quæ in ſe non poſſent. *Pſal. 118.*

Ergo

Ergo iam non eſtis hoſpites & aduenæ &c. Concludit, taies per nouũ gratiæ ſtatum euaſiſſe, ut deſierint eſſe prorſus hoſpites & extranei à domo Dei, quæ eſt eccleſia militans. Licet ſimus omnes peregrini reſpectu patriæ cœleſtis: ſumus tamen ciues ſanctorum & domeſtici Dei ſecundũ promiſſionẽ & ſpem. Porrò aduerte quid addat. *Superædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum et Prophetarum &c.* ut intelligamus primum fundamẽtum eſſe CHRISTVM, in quo primi Apoſtoli ſunt ædificati, & prophetæ electi à Deo. Fundamentum igitur ſit ipſe CHRISTVS, & ipſi ſint ædificatio ſuperpoſita. Deinde ipſi Apoſtoli & Prophetæ cenſeãtur tanquàm aliud fundamentum, in quo reliqua conſtructio innititur. Quo fit ut minime mirum ſit, circa fundamenta fuiſſe maiorem Deo curam. Et propterea maior fuit & fauorabilior electio. *Ipſo ſummo angulari lapide* CHRISTO IESV. Vocat lapidem angularẽ CHRISTVM IESVM: quoniam ſicut angulus pars illa eſt in quam duæ lineæ incidunt, ut Mathematici docent, Ita CHRISTVS, in quẽ duo populi cõuenerunt. *In quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctũ in Domino.* In quo ſcilicet CHRISTO. Cum per illum & in illo conſtructa ſint omnia, ita & per illũ creſcunt & in illo, ut fiant templum ſanctum. Et quod ait: *in Domino*; ne quid redundans ponatur, credo de Spiritu ſancto intelligendum: quod cõſeſtim declarat addens. *In quo & uos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu ſancto*, tanquàm lapides uiui, & ad hoc templum, quod inhabitare dignatẽ Deus, pertinentes. In græcis deſideratur; *ſancto*; Nihil inde præiudicij. Siue enim exprimatur, ſeu ſupprimatur, nihil officit. Nam teſte B. Hieronimo, cum abſolutè dicitur; Spiritus; in ſcripturis de Spiritu ſancto ſemper intelligitur.

CAP III.

HVIVS REI GRATIA EGO Paulus uinctus CHRISTI IESV pro uobis gentibus, ſi tamen audiſtis diſpenſationem gratiæ Dei quæ data eſt mihi in uobis: quoniam ſecundum reuelationem notum mihi factum eſt ſacramentum, ſicut ſupra ſcripſi in breui, prout poteſtis legentes intelligere prudentiam meam in myſterio CHRISTI, quod aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominum, ſicuti nunc reuelatũ eſt ſanctis Apoſtolis eius & Prophetis in ſpiritu, gentes eſſe cohæredes, & concorporales, & comparticipes promiſſionis in CHRISTO IESV per euangelium, cuius factus ſum ego miniſter ſecundum donum gratiæ Dei, quæ data eſt mihi ſecundũ operationem uirtutis eius. Mihi enim omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc, in gentibus euangelizare inueſtigabiles diuitias CHRISTI, & illuminare omnes quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſæculis in Deo qui omnia creauit, ut innoteſcat principibus & poteſtatibus in cœleſtibus per eccleſiam, multiformis ſapientia Dei, ſecundum præfinitionem ſæculorum, quam fecit in CHRISTO IESV Domino noſtro. In quo habemus fiduciam & acceſſum in confidentia per fidem eius. Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro uobis, quæ eſt gloria ueſtra.

IN hoc capite indicat Appoſtolus ſuam curam & ſollicitudinem, & ardens deſiderium erga ſalutem eorum ac perfectionem: ait, *Huius rei gratia*: quoniam & uos ſuperædificandi eſtis in nobis, qui longè eratis. Nam & ad uos ex mãdato Domini pertingimus, qui iuſſit. Vade, quoniam in nationes longè mittam te. Act. 22.
Huius, inquam, rei gratia, ſcilicet quia prædicaui Gentibus hanc ſalutem, & pro uobis labores uarios ſubij, et pericula multa. *Ego Paulus uinctus* CHRISTI IESV. Supplendum mihi uidetur uerbum ſubſtantiuum: *ſum*; quod frequẽtiſſime in hebraico idiomate, & ſæpe in græco omittitur: licet B. Hieronymus aliter reconcinnet, imperitiam ſermonis Apoſtolo attribuẽs. Vocat autem ſe uinctum IESV CHRISTI, ut quem non alligaſſent homines, ſed IESVS CHRISTVS, ideſt, amor in IESVM feruentiſſimus. Eſt autem; *Vinctus*; non participium, ſed nomen, ut patet in græco uocabulo, δέσμιος. Quo nomine, tanquam ſit ſibi proprium, utitur, ut amplius quid ſignificet, quaſi factum ſibi connaturale eſſe uinctum. *Pro uobis Gentibus.* Hoc fuit querela Iudæorum in illum acerba, quòd prædicaret nomen CHRISTI in Gentes. Ob iſtam cauſam uinctus fuit in Ieruſalem, & inde Romam deductus. Huius rei memoria maximam ſibi beneuolentiam meritò apud illos conciliare debuit.

Si tamen audiſtis. Ac ſi dixerit, Notam narro hiſtoriã: & quæ de me ſæpius ac paſſim uulgata ſunt. *Si tamen audiſtis diſpenſationem gratiæ Dei*, ideſt, miniſtrationem euangelij, in quo Dei gratia cõtinetur: *Quæ data eſt mihi in uos*, qui Gentes eſtis. *Quoniam ſecundum reuelationem*, ideſt, nõ per aliorum prędicationem: ſed per immediatam reuelationem à Deo. *Notum mihi factum eſt ſacramentum*, hoc eſt, myſterium incarnationis CHRISTI. Pro excellentia Apoſtolatus Pauli.
Sicut ſupra ſcripſi in breui, paucis uerbis. Et hinc manifeſtè habes B. Paulum inter eos electos numerari, quibus Deus abundantiorem gratiam impartitus eſt ad aliorum inſtructionem. Vnde ore CHRISTI uas electionis eſt dictus. *Prout poteſtis legentes intelligere prudentiam meam.* Siue, intellectum meum, *in myſterio* CHRISTI. Ac ſi dixerit, Ex his oĩbus quæ ſcripſi, optime poteſtis

certiores fieri, me eſſe inſtructum de myſterio
Dei, & ordine prouidentiæ ſuæ in electione ac
prædeſtinatione ſuorum, & quomodo non de-
ſeruerit mundum Deus, ſed ſapienter cuncta &
ſuauiter ordinauerit ad procurandam omnium
hominũ, qui illã non reſpuerint, ſalutem.

Quod (uidelicet myſterium) *alijs ſæculis non fuit
notum, filijs hominum.* Non dicit ſimpliciter non
fuiſſe notum: ſed tantum filijs hominum negat
fuiſſe notum. Appellatione autẽ filiorum homi-
num ueniunt in ſcripturis turbæ, & gentes, ſiue
uulgus promiſcuum hominum eorũ qui in pec-
catis ambulant, quales erant omnes gentes. Sed
mox poſt Domini mortem uerum incœpit fieri
Pſal. 35. quod uaticinatus eſt Dauid: Filij hominum in
tegmine alarum ſuarum ſperabunt, inebriabun-
tur ab ubertate domus tuæ. Fuit igitur antè Pa-
triarchis & Prophetis notum: nõ aũt filijs homi
Ioa. 8. num. Nam de Abrahã teſtatur Dominus apud
B. Ioannem: Abraham, inquit, exultauit ut ui-
deret Deum meum. Vidit & gauiſus eſt. Ad
iſtud myſterium pertinebat morientis Iacob Pa
Gen. 49. triarchæ prophetia. Non auferetur ſceptrum
de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat
qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio Gen-
tium. Rariſſime uerò inſinuatum fuit: quoniam
nondum capax erat mundus ad recipiẽdas tam
pretioſas margaritas; & ante immundos homi-
nes conculcandas proijci non oportuit. Quin
& maiores inter Iudæos, & miraculorum ma-
gnitudine excitati non poterant capere. Hu-
ius rei clariſſimum habemus in Nicodemo te-
ſtimonium, qui ipſius hominis ꝑ baptiſmũ mi-
rabatur renouationem poſſe fieri. Et Dominus
Ioa. 3. ad eum. Si terrena dixi uobis, & non creditis,
quomodo ſi dixero uobis ſpiritualia, credetis?

*Sicut nunc reuelatum eſt ſanctis Apoſtolis eius, &
Prophetis.* Dici poterat, anteà etiam fuiſſe reue-
latum filijs hominum, ſaltem Iudæis. Adijcitur
hæc conditio, eo tempore non fuiſſe reuela-
tum, ſicut nunc Sanctis eius & Prophetis: quia
non fuit ita explicitè reuelatum & particulari-
ter, conſtitutas gentes cohæredes in teſtamen-
to CHRISTI, ſicut & Iudæos, ideſt, inſtitutos
eſſe omnes à Domino in teſtamento ſuo, in car
ne & ſanguine Filij ſui conſcripto, & propterea
concorporales, ideſt, facti ſunt omnes unum cor
pus in CHRISTO: & ita *comparticipes pro-
miſſionis eius in CHRISTO IESV per euãgelium*,
ut qui interim partem ſuam habeant ex Spiri-
tu ſancto arrham quandam fœlicitatis æternę,
quę erit tandem plena hæreditatis poſſeſſio.

Cuius factus ſum ego miniſter. Cuius, euangelij
ſcilicet, uel CHRISTI. *Secundum donum gratiæ
Dei.* Articuli græci his uocabulis affixi uim ha-
bent quandam maiorem, ac ſi dixeris: ſecundum
illud donum illius gratiæ Dei. *Quæ data eſt mihi.*
Vt noteretur inſignis gratia huic tanto Apoſtolo
ad fidem CHRISTI efficaciſſime prædican-
dam tributa, quam apertius adhuc explicat,
aiens. *Secundum operationem.* Græcè ἐνέργειαν, quę
uox ſignificat operationem efficacem, ut illa
magna electio ſignificaretur, *Virtutis eius*, ſeu po
tentiæ eius. Et quaſi uehementer hanc rẽ totam
admiratus, emphaſim addidit ingeminans dictũ.

Mihi enim. Græcè non legitur; *enim*; & me-
lius: ut uim ſermo habeat quaſi admirationis &
ſtuporis. *Mihi* (inquit) *omnium ſanctorum minimo
data eſt gratia hæc.* Nunquid, quæſo, re uera pu-
tabat Apoſtolus ſe omnium ſanctorum eſſe mi-
nimum (præſertim ſi ea uoce intelligas omnes
ſanctificatos) cum ſe ſciret Electum, imò uoce
Domini uas electionis appellatum? Responde-
mus, B. Paulum hoc ipſum de ſe in corde ſuo Q̃uo Apoſtolus
ſenſiſſe, quòd erat minimus omnium, non iudi- *ſe minimũ ſan-*
cans de Dei gratia in ſe, ſed de ſuis meritis re- *ctorũ dicat.*
ſpectu adeptæ gratiæ: ut magis eam conſidera-
ret partem qua erat dignus, uidelicet ut eſſet
omnium minimus, cum eſſet perſecutus eccle-
ſiam Dei, quàm quod per ſuperabundantem ele
ctionis gratiam acceperat, ob quam non pote-
rat meritò gloriari. Sic mihi intelligendum uide
tur. Nam quilibet exiſtimationem de ſeipſo non
à gratia, ſed à meritis ſuis debet accipere. Ad
quæ ſeipſum attentè referens peccator quilibet, *ſerui Dei notẽt*
cui pepercerit Deus ſtatuet ſe ſemper cæteris *& diſcant hu*
inferiorem; quoniam de alijs neſcit, nec illorum *militatem uerã*
iudicare demerita, ac de ſeipſo poteſt. Sancta igi
tur ac prudens, ſynceraq; erat exiſtimatio iſta
Apoſtoli de ſe hoc modo intellecta. Et explicãs
hoc donum gratiæ ſuæ, ait.

*In gentibus euangelizare inueſtigabiles diuitias
CHRISTI.* Magnum omninò donum legatio-
ne tanta fungi pro CHRISTO, præſertim tot
ac tantis adiectis ſignis & donis, quæ tanto mi-
niſterio erant opportuna & neceſſaria. Per
CHRISTI diuitias intelligit bona cœleſtia, quę
ſumma ſunt, & nunquàm peritura. Dicit autem;
Inueſtigabiles; quia nullus hominum poterat
cogitatione ſua eas inquirere ac deprehendere,
ſicut alibi ſcriptum eſt. A ſæculo non audierunt, Iſa. 64.
neque auribus perceperunt: oculus non uidit,
Deus, abſque te, quæ præparaſti diligẽtibus te.

Et illuminare omnes. Non contentus dixiſſe,
euangelizare, quod ſignificare poterat ſimpli-
cem annunciationem, adiecit; *Et illuminare omnes*;
quoniam per gratiam habebat doctrinam effi-
cacem cum lumine, ad illuminandum omnes,
etiam ipſas gentes quæ nunquàm audierant.

Quæ ſit diſpenſatio ſacramenti, ideſt, quò ten-
dat, quid ſibi uelit hæc generalis diſpenſatio
myſterij CHRISTI, & prudens prædicatio,
qua diſpenſatur doctrina cœleſtis quaſi panis
familiæ Dei. Deus enim certo & opportuno il-
lo tempore, & cum ordine ac delectu uoluit
manifeſtare diuitias bonitatis ſuę oĩbus gẽtibus.
Manifeſtauit autẽ in humanitate CHRISTI,
in qua apparuit (ut græcè exprimam efficacius)
ipſius Dei, φιλανθρωπία.

Abſconditi à ſæculis in Deo. Repetit abſconſio-
nem huius myſterij, quæ fuit à ſæculis præceden
tibus: ſicut dicitur, Abſcondiſti hæc à ſapienti- Luc. 10.
bus. Et ſæculi nomine intellexit generationes
ſæculorum, quæ non fuerunt dignæ hæc intelli

EE gere-

gere. Licet poſsint intelligi per ſæcula, priora tēpora certis periodis diſtincta: magis tamen placet prior intelligentia data. Abſcondita autem fuerunt hæc in Deo, quia Deus iſta ſibi ſeruauit. *Qui omnia creauit.* Græcè additur, Per IESVM CHRISTVM; Videtur mihi hoc adiectum pertinere ad probationem ſiue perſuaſionem dicti, videlicet illud fuiſſe Dei propoſitum, ut uoluerit totum mundum tandem aliquando bonitatis ſuæ per IESVM CHRISTVM participem facere: ut per quem omnia creauerat, per eundem congruentiſsima ratione recrearet. Non enim ulla alia creatura ad tantum opus erat digna. *Vt innoteſcat nunc principatibus & poteſtatibus in cœleſtibus per eccleſiam.* B. Ambroſius per principatus & poteſtates, intelligit homines huius mūdi, qui alijs præfecti erant, & in multis uerſabantur erroribus. Sed obſtat huic ſenſui (ni fallor) quod additur; *in cœleſtibus*; quidam alij de Dæmonibus intelligunt. Mihi rectius uidetur, ſi etiam de cœleſtibus Angelis dicatur, quibus Apoſtoli facti
1. Cor. 2. erant ſpectaculum, ut ipſe B. Paulus alibi dicit.

Quomodo Angeli nouerint incarnationis myſterium.

Dices: Ergo hoc myſterium ignorarunt Angeli? Hoc autē quî fieri potuit, cum uel prophetæ innumeris ſcripturarum locis hoc prædixerint, & de uocatione Gentium expreſſam mētionem fecerint? At prophetæ ipſi à quibus (rogo) niſi ab Angelis acceperunt? Dicēdum eſt igitur, loquutum hic Apoſtolum de notitia intuitiua, & ea quam experimētalem uocant. Multum enim intereſt, reuelatione accepiſſe futura: & oculis proprijs ea ſpectare dum geruntur. Oſtēdi poteſt familiari exēplo eorū qui comœdias prius quàm recitentur, legerunt domi, ad quas tamen cum aguntur in ſcena, ſe conferunt audiendas, ut pronunciationem percipiant, geſtusq; ipſos ſpectent: quoniā aliter uident cū gerūtur, & maioribus permouentur atque afficiuntur affectibus. Atque ideò aiebat Dominus diſcipulis. Multi re-
Luc. 10. ges & principes uoluerunt uidere quæ uos uidetis, & audire quæ uos auditis, & non audierunt. Multa relucent in ipſa actione, quæ non explicantur puro ſermone. Reuelationes quidē pertinebant ad ſummam rerum: ſed pleraque circūſtant particularia, quæ tum propemodum ſine numero eſſe, dū res ipſæ aguntur, perſpiciuntur. Anteà autem (neque enim id conueniebat) clarius autem fuerant manifeſtata.

Verum itaque hac ratione fuit Apoſtoli dictum, ut innotuerit etiam Angelis per eccleſiam, *multiformis* (ſeu multiuaria, ut ita dicam) *ſapientia* Dei. Et re uera multiformis fuit illa ſapientia, quæ tandem fecit apparere ſapientiam in ſtultitia. Poſtquam enim mūdus per ſapientiam Dei non cognouit Deum: placuit uariare modum ſe ipſum inſinuandi, qui fuit per ſtultitiam, hoc eſt, per illud quod ſtultum omnibus hominibus uideri poteſt, eum qui natura erat innocētiſsimus & ditiſsimus, in gratiam peccatorum hominū, & omnibus uerè bonis deſtitutorum, tradere ſe opprobrijs & exinanire, mortemq; ipſam ſubire & illam acerbiſsimam. Quis ita unquam iuxta ſapientiam hominum deſipiat, id ut committere uelit? Mirabile hoc ſanè, ut ſtultiſsimum Dei fieret nobis omni ſapientia hominum ſapiētius. Ad hanc tamen ſtultitiam non ſe adegerat prima cogitatione Deus. Non enim ſapienter factum iſtud fuiſſet: ſed poſtquàm nos euanuimus in ſapientia eius, hoc eſt, in his quæ ſapientiſsime ordinauit, coegimus eum ut ſapienter ſtultus fieret, ex qua ſtultitia maximam ipſe ſibi comparauit gloriam. Ab initio diſpoſuit Deus mundum, & cuncta ſapientiſsime. Mundus autē non profecit in illa Dei ſapientia, ſed periclitatus eſt, & propter ſuperbiam ſuam perditus, non intelligēs honorem eximium, quo ornatus fuerat per ſummam illam Dei Patris ſapientiam.

Deſtructo itaque per peccatum mundo, ut repararetur per iuſtitiam, cogitauit Deus cogitationes pacis & non afflictionis: & uoluit ſtultus fieri adigens ſemetipſum ad formam ſerui, & (tā quam rapinam) fugiens oſtētare ſe æqualē Deo. Abdidit enim ſub ea ſerui forma quodam modo diuinitatem ſuam. At hoc profectò citra controuerſiam ſtultum fuiſſet, ſicut & prima facie apparet, niſi finis optimus propoſitus, & fructus adeò magnus inſequutus, & illi & nobis fuiſſet. Hac humilitate mundum ipſe iacentem erexit: omnia quæ in cœlis ſunt inſtaurauit: & ſeipſum reddidit glorioſiorem. Effecit inſuper ut ſua hac ſtultitia & infirmitate ad ueram nos uerè inſipiētes & ſtulti proficerēmus ſapientiā & uirtutem. In hac ſtultitia eſt uaria & admirabilis multis rationibus ſapientia Dei, qui per infirmitatem ſanitates operatus eſt: & per lutum humanitatis ſuæ, quo unxit oculos cœci nati, lumen nobis oculorū reſtituit. Quid his uariū magis & admirādum? Sed relinquo iſta ijs cogitanda, qui mentes habent purius cœleſti lumine illuſtratas, quibus perſpiciunt quàm in hoc myſterio innumerabilia ſint mirabilia, omni gratiarum actione digna.

Secundum præfinitionem ſæculorum, quam fecit in CHRISTO IESV *Domino noſtro.* Quod nos legimus, *Secundum præfinitionem*: græca uox idem quod, ſecundum propoſitum; ſeu propoſitionē ſignificat. Et egregiè & uerè ſenſum attigit interpres. Nam Dominus Deus ita præfixerat certa tempora, ut fluere uellet aliquot ſæcula ad manifeſtationē diuinorū arcanorū diſpōſitia. *Quā fecit*: Rectius & commodius hoc relatiuum refert præfinitionem, quàm eccleſiam, aut ſapientiam: tametſi & ad illa quoq; referri ualeat; at lōgè minus ad eccleſiam. Senſus eſt ergo: Eam ſapientiam uariam fecit Deus in CHRISTO IESV Domino noſtro: et uerum eſt. Aptior tamen uidetur ſenſus, Iſtam ſæculorum præfinitionē fuiſſe à Deo in CHRISTO IESV hoc modo factam. Fuit in mundo ſecundum ueritatem exiſtentiæ uarius ætate, ut proficeret ſapiētia & gra- *Pro ſapientia Dei in ætatibus Chriſti.*
tia. Prius in utero latuit, poſtmodo inde exiuit, circunciditur, euadit in puerum, & latere pòſt uoluit, & manere in Aegypto. Tum ſubditur parentibus: parumper cœpit ſe oſtendere cum duodecim eſſet annorum in templo,

daturus

daturus aliquod ſpecimen ſapientiæ ſuæ diui-
næ apud doctores. Ex quo tẽpore in ſilentio uer
ſatus legitur: donec tandem procedit ad matu-
ram ætatem, & tum baptizatur in Iordane, &
mittit manum ad fortia. Ad eum tenorem ſæ-
cula ipſa decreta ſunt, ut quædam ex illis tan-
quam in utero abditum continerent CHRI-
STVM: quædam haberent aliquid notitiæ
eius quaſi ex utero progredientis. An non puer
fuit Hebræis ſub lege? Nonne in prophetis cœ-
pit aliquãtulum maiuſculus apparere, & ſui pre-
bere lumen, atque expectationẽ ſemper propin-
quiorem? Tandem uidimus eum baptizatum ba
Luc. 12. ptiſmo crucis, de quo ipſi ait: Baptiſmo habeo
baptizari, & quomodo coarctor donec perficia
tur? Et hoc eſt tempus præfinitum in IESV, in
quo debuit oſtendi mundo uexillum Dei expli-
catum, & conſciſſum ſacculũ, in quo noſtræ re-
demptionis includebatur pretium: & circundare
mur omnes lætitia tã Iudæi quàm Græci. Ipſe
enim extra ciuitatẽ crucifixus eſt, ut ſe pro om-
nium ſalute, & non Iudæorum tantum, pendẽre
oſtenderet bonus & ſalutaris ſerpens deſerti, ut
quicunque fide in illum intuerentur, à morſibus
ſanarentur uenenoſorum ſerpentum.

In quo habemus fiduciam. Græca uox ſignificat
libertatem quandam loquendi, quæ ob certam
rei ipſius notitiam & facultatem adeſt homini,
ut alibi idem ſibi quod & propheta tribuerit:
Pſal. 115. Credidi, propter quod loquutus ſum. Vbi
notandum, non eſſe bonum prædicatorem, niſi
illum qui certò & uerè poſsidet quæ loquitur,
ut poſsit perſuadere, & contradicentes refelle-
re. Et *acceſſum in confidentia*. De acceſſu quem
ipſe habebat ad Gentes per IESVM CHRI-
STVM exiſtimo eum loqui, & hæc omnia à fi-
de: Vnde ait. *Per fidem eius*: quoniam ipſe credi-
Act. 22. dit dicenti. Vade, ego mittam te longè in natio-
nes. Non poterat enim fruſtrà eſſe Dei uerbum,
quantum ad acceſſum ad eos. Sed quia non om-
nes erant ita electi, ut non paterent caſibus ad
ruinam tendentibus, hoc metuẽs Apoſtolus mo
re ſuo ad exhortationes recurrit, ſubdens.

*Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus
meis pro uobis.* Tẽtari.n. poterant, ut uериſsimile eſt,
ab eo qui tentat circa B. Paulum tantis ærumnis
& periculis, & opprobrijs aſsiduè circũdatum,
Luc. 22. ut ſcriptum fuit de capite. Percutiam paſtorem,
& diſpergentur oues gregis. Sed ratio aliter do
cet, ideſt, ne in huiuſmodi deficiamus, utpote in
quibus enitet ueritatis gloria, cum fides no-
ſtra per patiẽtiam & fortitudinem noſtram pro
batur, & ſplendidior reddatur. *Quæ eſt glo-
ria ueſtra*, ſi non deficiatis. Dum ego pro uobis pa
tior ad probandam illuſtrãdamq́; ueritatẽ fidei,
eſt gloria ueſtra. Græca tamen lectio patitur ut
pro ſeipſo peteret, ne in illis anguſtijs deficeret:
quem ſenſum notare uoluit B. Hieronymus, &
ad illum interpretatur. Vtrumque autem non
dubito uerũ fuiſſe. Nam ad Corinth. teſtatur, ſe
eo uſque fuiſſe anguſtijs preſſum, ut iam tæderet
illum amplius uiuere.

Huius rei gratia flecto genua mea ad Pa
trem Domini noſtri IESV CHRISTI, ex
quo omnis paternitas in cœlis, & in terra
nominatur, ut det uobis ſecũdum diuitias
gloriæ ſuæ uirtutẽ corroborari per Spiritũ
eius in interiori homine, CHRISTVM ha-
bitare per fidem in cordibus ueſtris: in cha-
ritate radicati & fundati, ut poſsitis com-
prehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit
latitudo, & longitudo, & ſublimitas, & pro-
fundum. Scire etiam ſupereminentem ſciẽ-
tiæ charitatem CHRISTI, ut adimpleami
ni in omnem plenitudinem Dei. Ei au-
tem qui potẽs eſt omnia facere ſuperabun-
danter quàm petimus aut intelligimus, ſe-
cundum uirtutem quæ operatur in nobis,
ipſi gloria in Eccleſia & in CHRISTO IE
SV, in omnes generationes ſæculi ſæcu lo-
rum, Amen.

Varius eſt mos orandi in Eccleſia, & à fideli-
bus ſecundum decentem compoſitionem cor-
poris obſeruandus. Qui enim orat, conſtituit ſe
quodam modo ante faciem Dei. Quare debet &
animo & corpore decenter compoſitus appare
re, ut qui conſiſtat ante conſpectum ſummi om
niũ Principis, & optet gratioſè audiri: qua in re
uulgò turpiſſimè peccatur. Quotos.n. uidere
liceat, qui non exterius indecentibus corporis
geſtibus, aium indicẽt ubiuis potius eſſe, q̃ corã
Deo? CHRISTVS legitur flexiſſe genua, & ce- Luc. 22.
cidiſſe in faciem ſuam. B. Stephanus ſimili- Act. 7.
ter genua poſuit, dum orauit pro alijs. Qui mo-
dus orandi oſtendit humilitatem, & humiliatio-
nem magnam ad Patrem: & quòd non confidit
homo in meritis proprijs. Nam genibus ſtamus,
& per ea fortitudinem noſtram aſſerimus, qui pu
gnando ſtare conſueuimus: quæ dum curuamus
& flectimus confitemur imbecillitatem noſtram
& recognoſcimus. Flectere autem genua præci-
puè tum obſeruandum eſt, cum oratur pro alijs,
& fiunt deprecationes pro peccatis, aut pro ma
gnis rebus & arduis. Et uerè ille flectit genua co
ram Deo, qui hoc primò ſecundum ſpiritum fa-
cit, infirmans (ut more B. Pauli loquar) ſemetip-
ſum, & ſubijciens ſe Deo ſponte ac deuotè, non
coactè. Nam hoc inferni Dæmones faciunt, qui
genua curuant coram Domino cum tremore &
horrore. *Ad patrem Domini, noſtri* IESV CHRI-
STI. Primam illam perſonam ſanctæ TRINI-
TATIS proculdubiò intelligit: licet B. Hierony
mus admoneat hæc uerba; *Domini noſtri* IESV
CHRISTI; adiecta eſſe in latinis, quæ tamen
etiã nunc & in græcis leguntur. Eſt igitur prima
illa perſona, *Domini noſtri* IESV CHRISTI uni
co & ſingulari modo Pater.

Ex *quo omnis paternitas*. Græcè; familia; ideſt cõ
gregatio quæ caput habeat, ut particularia om-
nia capita ab uno & ſub uno ſint ſummo oium
Patre. Intellexis ergo familiæ nomine B. Pau-

ius, ſodalitates & congregationes, & particulares eccleſias, de quibus ſcriptum eſt. Et adorabunt in conſpectu eius omnes familiæ gentium. Et: Afferte Domino patriæ gentium, afferte Domino filios arietum, ideſt, Apoſtolorum.

Pſal. 22. Ibid. 26.

In cœlis & in terra nominatur. Dicit *nominatur*, pro; *eſt*, quoniam quod eſt, nominatur. Et exiſtimo illum uoluiſſe hoc loquendi genere notare diſtinctionem familiarum, quæ fit per aliquas differentias ſuis nominibus diſtinctas. Et tales ſunt in cęlo, & futuræ ſunt. Vnde alij ſub alijs ſuberunt, & Archangeli, & Principatus, & Poteſtates, & cætera nomina quæ innuunt eſſe familias etiam in cœlis. Iſta ſunt figurata in lib. Num. ubi deſcribũtur familiæ cum ſignis & uexillis ſuis, in quibus haud dubium eſt, quin ea ſignificatione, uariorũ ducum qui ſunt in Eccleſia, & in cœleſtibus, nomina & ordines uarij intelligantur.

Ecce autẽ orationis apoſtolicæ ſumma. *Vt det uobis ſecũdũ diuitias gloriæ ſuæ uirtutẽ*, ideſt, potẽtiam illam abundantiorem, *iuxta diuitias gloriæ ſuæ*, ideſt, ſecundum illam multam poteſtatẽ quã accepit CHRISTVS, qui eſt gloria Patris, *corroborari*, ut corroboremini *per ſpiritum eius*, qui eſt ſpũs charitatis fortiſſimus. B. Amb. legit: *cõfirmari*; qui enim corroboratur, etiam confirmatur. *In interiori homine.* Eſt homo interior, qui uita uiuit longè ſuperiore quàm ſit uita ſenſuum. Exterior autem homo eſt ipſum animal, quod eſt in homine, quod ſenſu uiuit, & quæ ſupra ſenſum ſunt non curat: *habitare* CHRISTVM *per fidẽ in cordibus ueſtris*, ac ſi dixerit. Hoc uotis omnibus opto & oro, ut corroboremini in interiori homine: quod fit per inhabitationem CHRISTI per fidẽ uiuã. Habitat enim in nobis CHRISTVS per fidem, cum in eum ſyncerè credimus. Non autem illam fidem intelligit quæ eſſe Dæmonum poteſt: ſed quæ habet ſecum charitatẽ. Hæc fides eſt quæ firmat & roborat; unde ait.

In charitate radicati & fundati. Hæc eſt illa eximia uirtus quæ unit nos cum Deo per CHRISTVM, & facit nos radices agere in ipſa ſpirituali petra, in qua & fundamur. Hoc in loco B. Amb. pro ea ſententia quam nos in ſecunda ad Corinth in fine magis probauimus, in hunc modum ſcribit. Apoſtolus in eo petit eos magis firmari ut nõ ambigant, ſed magis credant CHRISTVM habitare in ſe, quem non uident his oculis, ut ſpiritus datus hoc eis per Dei donũ infundat, ut certi ſint de CHRISTO quòd uiuit, & filius Dei eſt, & habitat per fidem in cordibus noſtris: ut cum fidem eius habemus in cordibus noſtris, ipſum habere uideamur. Quod eò proficit, ut ſecuri ſimus de auxilijs eius, quia non deſerit nos, ſed ſemper adeſt propter fidem ſuam quã uidet in nobis. Quippe cum ideò Spiritus eius, qui & Dei Patris eſt, detur nobis, ut uice eius tutos præſtet nos ſi ei aſſentiamur, ut occulta reuelet, per quem utique ipſum in nobis habitare ambigere non debemus. Hæc B. Amb. At nos particularem de hac re tractatum condidimus aduerſus eos qui negabant eſſe cuiquã poſſe certam gratiæ ſuæ notitiam, quantumuis ſancto, abſque ſpeciali reuelatione.

Vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo &c. Homo cum iam per charitatẽ radices egit in CHRISTO, incipit ſcire latitudinem bonitatis & miſericordiæ Dei, quæ expanditur ad omnes. Itẽ longitudinem, qua intelligit admirabilẽ Dei peccatorũ tolerantiam, quam uocare ſolet Apoſtolus longanimitatẽ. Item ſublimitatem, qui etſi ad nos uenit per ſuas uias, ipſe tamen ſemper in ſua manet ſublimitate. Deniq; profundum, ideſt, abyſſum conſiliorum ſuorum, & prouidentiæ, quàm multis & quàm miris modis adducat ad ſe peccatorem, Non deſunt qui hæc figurent in cruce CHRISTI, & aliter exponant. Certè in cruce CHRISTI cernitur latitudo, & longitudo, & profundum, & ſublimitas. Et latitudinem quidem agnoſcere licet in CHRISTI cruce, ea parte qua extenſis brachijs omnia, ut ſua, eſt amplexatus. Lõgitudinem uerò ex alia parte: quia in ſæculis æternis cõtinuit dominatum. Eius enim regni nõ eſt finis. Et profundum: quia uſque ad inferos diuina potentia penetrauit, ad quos continuò poſt emiſſum ſpiritum deſcendit. Et ſublimitatem: quoniam aſcendens tandem in altum captiuam duxit captiuitatem. Poſſunt hæc alijs ac uarijs modis ac pijs exponi, ſicut Spiritus donare atque docere poteſt & ſolet, quos uult amicos ſuos.

Scire etiam ſupereminentẽ ſcientiæ charitatẽ CHRISTI, *ut impleamini in omnem plenitudinem* Dei. Hic locus plures interpretationes recipere uidetur, nec eſt alienum ſingulas diſcutere. Fit enim plerunque ut cum multiplex proponitur collatio & comparatio, quænam ſit ueritas magis appareat. Primùm B. Amb. hunc locum ſic legit. Cognoſcere quoque ſupereminentem ſcientiam charitatis CHRISTI. Et ſic interpretatur ac ſi dixerit: cognoſcere charitatẽ CHRISTI, quæ notitia eſt ſupereminentis ſciẽtiæ, ideſt, eſt ſuper omnem humanum captum, & humanam excedit cognitionem. B. Aug. quodam in loco legit: *ſcientiæ*; datiui caſus: ut cognoſcenda ſit CHRISTI charitas, quæ ſupereminet ipſi ſcienciæ. Nam inter dona potior eſt charitas, quàm ſcientiæ donum. Verùm huic ſenſui græca lectio planè repugnat, in qua; ſcientiæ; non datiui caſus eſt, ſed genitiui, τῆς γνώσεως. Eſt & alius B. Hieronymi ſenſus, docentis eam eſſe Apoſtoli mentem, ut uelit nos habere notitiam charitatis CHRISTI, quam ille habet in eos qui ſciunt eũ perfectè, hoc eſt, qui in illo & de illo cogitant, ac meditãtur die ac nocte, & quæ meditãtur ipſo opere cõplent. Et hic certè eſt pulcher ſenſus. Mihi autem dudum uidebatur nos à B. Paulo moneri, ut daremus operam, quò poſſemus ſcire ſupereminentem charitatem quæ aduenit hominibus ex ſcientia CHRISTI. Qui enim uerè ſcit CHRISTVM natum, & nobis datum, à nobis & pro nobis crucifixum, habet aditum facillimum ac pulcherrimum ad ſupereminentem charitatem, ad quam Apoſtolus ſemper nos

uehementiſsime

uehementiſſime cohortatur, & ſuper omnia: quæ tamen non poteſt conflari niſi ex hac ſcientia, per multam fidem in nobis infixa & radicata. Nam hinc ueniet in nos omnis plenitudo Dei, ut
Ioan. 14. noſcat homo illud uerbum. Qui diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum. Et iterum: Si quis diligit me ſermonem meum ſeruabit: & Pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & manſionem apud eum faciemus. Eligat ergo lector quem ſenſum maluerit.

Ei autem qui potens eſt ſuper omnia. Sic enim græcè legitur: & hic Deus, qui eſt ſuper omnia, Pater eſt. Ad patrem ergo dirigitur ſermo, *facere ſuperabundanter*, ideſt, ad faciendum: uel ut faciat ſuperabundanter propter ſuam eximiam potentiam. *Supra quàm petimus aut intelligimus, ſecundum eam potentiam quæ operatur in nobis.* Apoſtolos intelligit, quos fecit mundi Magiſtros. *Ipſi gloria in eccleſia in* CHRISTO IESV, *& in generationibus ſeculi ſeculorum, Amen*, ideſt, in capite & in membris, & in generatione ſæculi ſæculorum, quæ eſt generatio Beatorum, quæ fiet cum ſederit in maieſtate ſua Deus, & nouam & electam generationem ducet in cœlos ad gaudia fœlicitatis æternæ perfruenda.

CAP. IIII.

OBSECRO ITAQVE VOS ego uinctus in Domino, ut dignè ambuletis uocatione qua uocati eſtis, cum omni humilitate & manſuetudine, cum patientia ſupportantes inuicem in charitate, ſoliciti ſeruare unitatem ſpiritus in uinculo pacis. Vnũ corpus, & unus ſpiritus: ſicut uocati eſtis in una ſpe uocationis ueſtræ. Vnus Dominus, una fides, unũ baptiſma. Vnus Deus & pater omnium, qui ſuper omnes & per omnia, & in omnibus nobis. Vnicuique aũt noſtrum data eſt gratia ſecũdum menſurã donationis CHRISTI. Propter quod dicit: Aſcendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quod autem aſcendit, quid eſt, niſi quia & deſcendit primum in inferiores partes terræ? Qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cœlos, ut adimpleret omnia.

GRaui ſemper & anxia cura tenebatur Apoſtolus, ut conuerſæ ad fidem Gentes in ea ſtabiles perſiſterent: et quod præſenti ſermone præſtare non poterat, literis & nuncijs efficere ſatagebat. Vide ut dulciter admonet, & cum quadam erga ſe commiſeratione, aiens. *Obſecro itaque uos ego uinctus*, ſcilicet uinculis ad corpus applicatis: *in Domino.* Hoc addidit, quoniam inter eos erat qui perſecutionẽ patiebantur propter iuſtitiam, nec à Domini confeſſione ob quęcunque inflicta ſupplicia recedebant, ſed manentes in ipſo per teſtimonium ſanctum ueritatis, quod placet Deo in CHRISTO IESV. Obijcit autẽ uincula ſua propter CHRISTVM, quò eoſdem ad imitãdum excitet, ut ſolidi ac firmi maneant in Eccleſia, & unuſquiſque iuxta uocationem ſuam ambulet exemplo ſuiipſius, qui à uocatione ſua nullis uinculis poterat auelli.

Vt digne ambuletis uocatione qua uocati eſtis. Erat illa uocatio ad uitam æternam. Dignè autem ambulare iſta uocatione, eſt ambulare per opera bona & in illis proficere, ut dignè peracto peregrinationis curſu poſſimus aſſequi promiſſionem illam uitæ beatæ. Hoc apertè contra hæreticos facit, qui negant nos ita poſſe inſtitui & comparari, ut dignè ambulemus ad præmium. Poteſt ad quaſcunque particulares uocationis modos accommodari expoſitio, ut qui uocatus eſt in matrimonio, dignè ambulet illa ſua ſorte. Qui in cælibatu ſimiliter: & ita de cæteris ſtatibus, qui minime chriſtianæ uitæ opponuntur. Ecce autem communis exhortatio declaratur, quõ dignè, quãtũ ad omnes pertinet, debeãt ambulare. Aduerſus hæreticos.

Cum omni humilitate & manſuetudine, ſupportantes inuicem in charitate. Hæc charitatis uirtus à cunctis prorſus in omni ſtatu exigitur, & oẽs uirtutes habet ſocias. *Soliciti ſeruare unitatem ſpiritus in uinculo pacis.* Pax hoc in loco eſt uoluntatum unio, qua uelut uinculo quodã arctiſſimè colligamur, ut ſeruetur unio ſpiritus, quo ipſe noſtræ alioqui effrænes uoluntates, fortius cum Deo coniungantur. Nam & ſi qui iam ſunt unanimes, eoſdem tamen unit ſtrictius charitas, quæ eſt ſpiritus. Si enim diſſenſiones intercedant & hæreſes, ut aliud ſapiat unus, aliud alter: ab eis abhorret ſpiritus, tãtũ abeſt ut hos coniungat. Et Epheſios ad hanc unitatem hortans, ne ſint inter illos pernicioſa ſchiſmata, addit familiari exemplo rationem corroboratam, aiens.

Vnum corpus, ſupple eſtis. Si unum corpus, an non alienum prorſus ſi inuicem diſtrahantur mẽbra? *Vnus ſpiritus*, quo ipſa membra colligantur. Quo igitur animo poteſt quis ab eo ſpiritu ſeiũgi, niſi qui nolit ueræ fieri particeps uitæ, quæ in illo ſolo poſita eſt? *ſicut uocati eſtis*, ut unum & eundem ſpiritum omnes accipiatis. Sunt autem diuerſa eiuſdẽ ſpiritus dona, quæ nõ ſolùm unitatem non ſoluunt, imò magis eam conſeruant & augent. Neceſſaria nãque ſunt in uno corpore diuerſa membra, quæ non eundem actum habeant, tametſi ad unum omnia tendant, unumq; reſpiciant: ut ſit ſaluum corpus atque integrum in omnibus membris ſuis. Vnum membrũ ſubleuat alterum, adiuuat, congaudet, compatitur, ut ad unum bonum tandem perueniant. Hanc commendans unionem ſiue unitatem, ait. *In una ſpe uocationis ueſtræ:* quandoquidem ad idem brauium omnes uocamur, & cœleſtem coronam.

Vnus Dominus, ſub quo omnes ſumus. Redemit enim nos omnes pretio ſanguinis ſui dato, quo à miſerrima antiqua ſeruitute in ueram

ſub illo libertatem aſſereremur. *Vna fides:* quoniam omnes unum credimus, & per eam in unū congregamur ad unā & eandem æternorū ſpem. *Vnum baptiſma,* ideſt, unum tantùm ſignum profeſſionis & proteſtationis fidei noſtræ, quod eſt baptiſmus, quo ſignantur milites Dei ſub duce CHRISTO. Et non eſt ulterius priſca illa circuncisio, qua ueluti ſigno populus à populo olim diſtinguebatur. *Vnus Deus & Pater omnium.* Omnia in unum cohærere oportuit: quia unus eſt Deus, & unus omniū Pater, non tantùm Iudæorum, ſed etiam Gentium, ſub quo omnis familia congregari debet ad unitatem ſeruandā, in qua fortitudo uera conſiſtit. Diuiſiones enim uires debilitant unitatis quæ ſcinditur. *Qui eſt ſuper omnes, & in omnibus nobis.* Super omnes eſt Deus Pater, qui omni creaturæ ſupereminet: & ipſe eſt in diuinis aliarum perſonarum principium, ut in hoc præſtet quodammodo cæteris perſonis, quæ ab eo procedunt. Eſt item ſuper omnes, & in omnibus, uelut principiū quoddam fluens, & per omnes ſuas creaturas meās, qui & ex alia in aliā uirtutes ſuas influit. In omnibus inſuper eſt uirtute ſua et aſſiſtentia, qua omnia, præſertim ſuos qui confitentur illū, regit: & occurrūt in unitatē fidei, ut ſint unum, ſicut ipſe Pater & Filius eius unum ſunt, uno amoris Spiritu coniūcti: ſed illi inter ſe ineſtabiliter & ſummo nexu. Et ſi ergo aliquo modo ſit omnium Deus, & Pater omnium, & ꝑ omnes meet (ut diximus) ſiue per omnia, ut quidam poeta dixit, Deum ire per omnes terraſq;, tractuſq; maris: tamen peculiariter Pater eſt & Deus eorum qui credunt & diligūt, & in hac unitate permanēt. Quòd ſi quis ab hac unitate recedit, ſeq; ab hoc pacis uinculo ſoluit, teſtimonium nobis clarum dat & ſibiipſi (ſi non ſolui ſcripturam uelit) ſe iam nō nouiſſe Patrē, neq; Filium, & in eum degeneraſſe, qui perfidia

In eos qui ſemetipſis ſegregant ab eccleſia.

filius Dei eſſe deſijt. Audiant hæc hæretici transfugæ, & uerſent ſeriò in corde ſuo. Conſiderent ubi ſint miſeri, ut reuertantur tandem antequàm ueniat dies Domini terribilis. Non miror ego illos qui ex confeſſo pugnant contra eccleſiam Dei, qui receſſerunt ab ea: ſed eos mirū in modum admiror, qui cum uideri uelint eccleſiaſtici, ea ſunt tamen in cognoſcendo deſertores tarditate, ut non ſtatim iudicent iſtos eſſe aduerſarios, quos nouerunt olim nobiſcū fuiſſe in eccleſia, & ſua ſponte ab unitate poſtmodo turpiter ac ſeditioſè receſſiſſe.

Vnicuiq; autem noſtrum data eſt gratia. Hoc adiecit ut occurreret obiectioni, ne quis ſcilicet putaret donorum multiplicium in eccleſia, ac uariarum functionum diſtributionem cum unitate pugnare: *ſecundum menſuram donationis* CHRISTI. Hoc eſt, ſicut donatum fuit CHRISTO pro

Pſal. 67.

membris. *Propter quod dixit: Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona in hominibus.* Senſus eſt. Quòd aſcendens ad Patrem, poſtq; functus eſt munere ſuo mandatum exequutus obedientiæ, quando duxit ſecum in cœlum eos quos ab antiqua captiuitate liberauit, ſcilicet antiquos Patres conſeruatos in limbo: & alios quos ab inferis eruit & ſupplicijs, quicunq; fuerint illi. Certò enim iam creditur, totum ab eo purgatorium in tam recenti gloria ac triumpho euacuatum, ut & in cœlum omnes animas ſecum, quæ illic erant addictæ purgationi, eueexerit. Aſcendens, inquam, ad Patrem, & ueniens cū triumpho & ſpolijs hoſtium, accepit ab eo dona nō iam pro ſe, qui dudum illa acceperat plenus gratia ab initio: ſed pro hominibus. Et dedit ea hominibus uaria quidem, ſicut ipſe uariè ſe habet in nobis: quia & membra oportet eſſe uaria in corpore perfecto. Propheta dixit: Accepit dona in hominibus. Ipſe in omnibus per gratiam ſuam exiſtens, accepit à Patre pro eis dona. Quæ autem accepit, dedit: ut exponit hîc B. Paulus. Nā hoc eſt accipere in hominibus: quia Dominus induit perſonam omnium noſtrum: & pro quolibet accepit, ut pro cuiuſq; captu diſtribueret ſingulis. Et non unum donum accepit, ſed plura & uaria, pro ipſorum hominum uarietate & miniſteriorum, ut ſtatim explicabit.

Quō dicitur IESVS deſcē diſſe de cœlo.

Quod autem aſcendit, quid eſt niſi quòd & deſcendit primum in inferiores partes terræ. Ex ipſo pſal. uuit probare, eum qui aſcendit, prius deſcēdiſſe: hoc uelut principium ſumens, quo probet neminem prorſus eorum qui ſunt huius ſæculi, & patriam ſuam habēt naturaliter in his locis infimis, huius eſſe uirtutis ut poſſit in cœlum aſcendere. Facilis quidem (ut ait ille) deſcenſus Auerni: ſed reuocare gradum, ſuperaſq; euadere ad auras, hoc opus, hic labor eſt. Ille ergo potuit ſolus in cœlum aſcendere, qui cum cœli prius eſſet incola, potuit de cœlo deſcendere. Hic eſt CHRISTVS Dominus noſter, homo cœleſtis, propter excellentiam perſonæ ſuæ ſingularem. Et hoc claris alibi uerbis ipſemet expreſſit:

Ioa. 3.

Nemo aſcendit (inquit) in cœlum, niſi qui deſcēdit de cœlo Filius hominis, qui eſt in cœlo. Ad iſtum ſenſum: Nemo aſcendit, ideſt, nemo habet aſcendendi facultatem in cœlum, niſi ille qui inde deſcendit: quo facto oſtendit hominem ſe eſſe cœleſtem, & in cœlis eſſe patriam ſuam, ad quā poſſit, cum placuerit, liberè reuerti: à qua ita receſſit, ut ibi tamen ſemper præſens adſit. Filius hominis, qui (inquit) eſt in cœlo, ut intelligamus per deſcenſum illum non perdidiſſe iura cœli. Idem nanq; qui eſt Filius hominis, eſt pariter Filius Dei. Et quamuis ea parte qua Filius hominis eſt, deſcenderit: Ea tamen qua Filius Dei eſt, uerus Deus & immutabilis ſemper manſit. Filius ergo fuit aſcendere, qui potuit dicere. Reuertar ad patriam meā. Nam cuilibet alij aſcen-

Num. 10.

dere uolenti poteſt obijci. Vnde es tu? & cur tanta fronte audes tuos tranſgredi limites? Vade & incole terram in qua natus es. Quocirca oportet nos hærere CHRISTO, ut poſſimus reſpondere. Ecce frater noſter, Deus & Dominus noſter dixit & dedit ut poſſimus aſcendere. Aut uerius, non aſcendimus nos, ſed ille nos aſſumit & ſecū euehit. Ecquis poteſt ei dicere, cur ita facis?

Deſcendit in inferiores partes terræ, ideſt, in hūc

mundum

mundum qui terra eſt, & hæc cęteris elementis inferior, & reſpectu cœli, unde uenit. Dicitur ſimiliter & uerè, Poſtq̃ de peccato uictor triũphauit & diabolo, deſcẽdit in iferiores partes terrę .i. in inferna, ut inde captiuos educeret. Nam eorũ quidam ibi tenebantur à primi parentis primo peccato. Et horum alij erant amici, qui mortui in gratia, ſolùm pœnas luere tenebantur ad integram peccatorum ſatisfactionẽ: & hi erant in loco Purgatorij. De quibus licet uariè doctores ſint locuti, probabilius tamen uidetur, omnes inde fuiſſe à Domino liberatos. In tanta uictoria, in tam magno ac recenti gaudio & triũpho, nonne alienum & minus decens uidebatur, ſi quenquàm amicorum dolere adhuc permiſiſſet? Qui autẽ in purgatorio ſunt, inter amicos ſunt referendi. De his uniuerſaliter ſcriptura teſtificatur, quæ ait: Deus CHRISTVM ſuſcitauit, ſolutis inferni doloribus. Nam in inferorũ parte ponitur eſſe Purgatorium. Alij uerò in inferioribus locis tenebãtur inimici, qui ſunt in peccatis ſuis mortui. Et de his nullus Scholaſticorum (quos legerim) auſus eſt probare, quenquàm horum fuiſſe liberatum, cum eccleſia dicat. In inferno nulla eſt redemptio. Hæc lex Dei eſt & regula, quæ illud præſcribit quod eſt ſecundum meritum, & præfixum ordinem. Verũ quis ligauit manus Dei, ut his regulis uinctus conſtringatur? Ego quidem ſicut non temerè quicquàm horùm quæ non ſunt nota eccleſiæ, aſſerendũ cenſeo: ita nec præcipitanter damnanda, quæ contra ſcripturam & eccleſiam non pugnãt. Multa nobis occulta eſſe exiſtimo, quę ipſe Deus operatur & in hoc ſeculo, & in alio ad beneficium noſtrum. Legi de huiuſmodi reuelationes ſanctorum uirorum & mulierũ, quæ minus cum Scholaſticorum placitis conueniũt. Has quidem ut non tenemur tanquàm certò à Deo profectas admittere: ita nec tanta facilitate mox damnare debemus. Si quis diceret ab inferno aliquos per CHRISTVM liberatos tũc fuiſſe (ut habet quorundam reuelatio) rem fortaſſe non prorſus abſurdã, & quæ omni careat ratione proponeret. Si enim oratione B. Gregorij liberatus eſt Traianus, ut uiri pij credunt, cur non & CHRISTVS ualuerit & uoluerit ſic extendere gratiam ſuam, ut ſui ipſius contemplatione nonnulli à perpetuis ignibus eruerentur? Et ſic uerum fieret: Ero morſus tuus inferne. Leguntur quędam in uitis S. Patrũ de B. Machario, cuius orationibus releuabantur animæ in inferno damnatę. Legi & apud B. Auguſtinũ in hiſtoria de B. Perpetua, quædam enarrari ſimilia, quæ ille uir prudentiſſimus non eſt auſus damnare, tametſi non conuenirent cum regulis & communi exiſtimatione doctorũ, ut qui noſſet apprimè conſilijs Dei omnem ſcientiam noſtram ſuperari: cuius omnipotentia, & miſericordia, & miſerationes habere non debent præfixos à nobis & iudicijs noſtris ſuos limites.

Act. 2.

2. Tim. 4.

Oſe. 13.

Oramus & pro defunctis in Miſſis, ut animæ defunctorum liberentur à pœnis inferni, & de profundo lacu, & ab ore leonis, ne abſorbeat eas tartarus, ne cadant in obſcura &c. Quę certè uerba cum ab uniuerſa eccleſia ſint recepta, & ideircò maximæ autoritatis, quantum cõueniant cum Scholaſticorum dogmatibus ego quidem non uideo. Itaq; tutũ arbitror in huiuſmodi non eſſe inuentorem nouorum dogmatũ, nec tamen facilem eorum improbatorem, quæ non habeant expreſſam reprobationem uel in ſcripturis cõtentam, uel in concilijs determinatã.

Qui deſcendit, ipſe eſt et qui aſcendit ſuper omnes cœlos. Quidam ex his uerbis opinantur Dominum humanitatem ſuam extuliſſe ſupra conuexum ultimi cœli empyrei, rati hoc ad dignitatẽ CHRISTI pertinere ſi ſit ſuper omnes corporeos cœlos: cum reuera nõ detur ſupra, niſi ubi eſt locus. Indignum eſſet, & neſcio quid inſolentiæ ſaperet, ſi quis doceret illo cœlo minimè contentum eſſe CHRISTVM, ubi eſt Pater, qui dicitur eſſe in cœlis, & non ſuper omnes cœlos. Quin etiam ibi CHRISTVS eſſe dicitur collocatus ad dexteram eius in cœleſtibus: et non dicitur, ſupra cœleſtia. Quare interdum facere non poſſum quin quorundam pertinaciam detegam, qui ſectis ſunt & Magiſtris addicti, ut nihil tam abſurdũ tradi poſſit, ad quod defendẽdũ nõ ſint mox parati. CHRISTVM igitur ſuper omnes cœlos aſcendiſſe ea ſapiẽtia intelligi debet, ut contineatur in ſupremo cœlo, ſub eius conuexo tamen, & ſit ſuper eius (ut ita dixerim) cõtignationẽ excelſior omnibus factus: ut & cœlorum uocabulo intelligantur Sancti, & illi ſummi Archãgeli, quibus ipſe longè ſupereminet uerus illorum Deus & Dominus. Satis ergo ſit illuc redijſſe, unde dicitur deſcendiſſe. Non enim dicitur deſcendiſſe niſi de cœlo, & non de loco ſuper cœlum, uel de ſuper cœlo (ſi liceat ſic dicere) cum nec locus, nec ſuper, uel ſupra, ſit extra cœlum. In cœlum igitur aſcendit, unde uenit, non ſupra cœlum, unde non uenit.

Quõ Chriſtus dicatur aſcẽdiſſe ſuper omnes cœlos

Supereſt nunc ut diſcutiamus, quõ CHRISTVS dicatur ueniſſe de cœlo & deſcendiſſe. Nam ſecundum naturam diuinam nulla datur penitus mutatio. Secundum humanã uerò nõ potuit deſcẽdere de cœlo, cum anteà nunquàm ibi fuerit. Dicunt aliqui deſcendiſſe illũ non motu locali, ſed aſſumptione humanæ naturæ. Hæc ratio minus fortè ſatisfaceret ingenio acutiori. Sic enim nunquàm aſcendiſſe in cœlum ſecundum hanc partem dici poſſet: qui nunquàm dimiſit iſtam naturam inferiorem, & non dimittens, aſſiduè uidetur aſſumere, & ita ſempiternus eſſet eius deſcenſus. Si dicas: Aſcendit, quia intulit illam naturam in cœlum: nondum comperiſti eius deſcenſus modum, qui debuit eſſe è regione huic aſcenſui oppoſitus. Vt enim uidetur aſcendiſſe, poſtquàm hanc naturam intulit in cœlum: ità quoq; dicatur deſcendiſſe, ubi naturam iſtam attulit è cœlo: quod uidetur manifeſtè falſum.

Potius igitur dicendum eſt, ipſum ideò dici deſcendiſſe de cœlo: quia eam aſſumpſit naturam humanam, non quæ ſibi debebatur ab

initio

initio ratione dignitatis perſonæ, ſcilicet immórtalem, ſpiritualem ſicq; cœleſtem, illoq; dignam ipſo iure (nam niſi peccatum interturbaſſet, talis erat decretus uenturus, & hæc erat forma Dei) Sed aſſumpſit naturam corruptioni & mortalitati obnoxiam, quæ eſt forma ſerui. Et in hoc maxime conſideratur deſcenſus ipſius CHRISTI de cœlo propter nos. Ab illo loco rectè deſcendiſſe dicitur, cum locus ille deberetur naturæ humanæ, quam ſuo iure debuit aſſumere: ſed propter peccatum noſtrum eãdem, quò nos ab illo liberaret, ad rem pus dimiſit.

Quare quicunq; eſt in CHRISTO in hoc ſæculo, ſimilis illi eſt. Incipit enim deberi illi cœleſtis locus, tanquã CHRISTI membro. Verùm ſicut CHRISTVS Dominus inde deſcendit ut impleret uoluntatem Patris: ita & nos expectare debemus, & ita quodam modo deſcendere, donec eius exemplo per expectationem ac patientiam locum illum promereamur & poſſideamus. Quod ſi (ad rem redeundo) de CHRISTO dixeris. Ergo cum reſurrexit, debuit dici aſcendiſſe etiam antequám aſcenderet, non negauerim: ſi hoc modo intellexeris, quòd receperit Dei formam, dignam cœlo, & iam terra indignam. Illud breue temporis interuallũ quo manſit in terris, fuit diſpenſatiuè ordinatum, quò ſolidius reſurrectionem ſuam probaret. Debita iã inde illi fuit ab initio aſcenſio, poſtquàm reſurrexit in tali forma, licet de facto moram diſpenſatione (ut diximus) traxerit ad quadrageſimum diem: qui dies ad utilitatem noſtram cõceſſi, ſuis ſunt etiam referti myſterijs. Sicut enim anima illius in inferno detineri non potuit, ſed propter alios diſpẽſatiuè eò acceſſit, ut inde illos educeret: ſic nec corpus eius glorioſũ poterat detineri in terris. Non erat hic mundus dignum illo corpore domicilium. Ideò pari modo diſpenſatiuè manſit, 40. dies ob memoratam cauſam, & alias quas nouit Deus. Aſcendit igitur ſuper cœlos, *Vt impleret omnia*. Nam cœlum ipſum ſine CHRISTO carebat proprio Domino. Deus quatenus Deus, non indiget cœlo: non ita ſe res habet de CHRISTO, ut erat homo & creatura. Indiguit enim cœlo ut impleret illud gloria ſua, & omnem creaturam ibi exiſtentem, præſertim hominem, qui ſine CHRISTO non habuiſſet plenitudinẽ fœlicitatis ſuæ. Sic implet CHRISTVS omnia, & adimpletur ab omnibus.

Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos: quoſdam autem Prophetas: alios uerò Euágeliſtas: alios autem Paſtores, & Doctores, ad conſummationẽ Sanctorum, in opus miniſterii, in ædificationem corporis CHRISTI: donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei in uirum perfectum, in menſurã ætatis plenitudinis CHRISTI: ut iam non ſimus paruuli fluctuantes, & circunferamur omni uento doctrinæ in nequitia hominum, in aſtutia ad circunuentionem erroris. Veritatem autem facientes in charitate, creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput CHRISTVS: ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iũcturam ſubminiſtrationis, ſecundũ operationem in menſuram uniuſcuiuſque membri augumẽtum corporis facit in ædificationem ſui in charitate.

Dominus IESVS uno eodemq; ſpiritu implet eccleſiam quæ eſt corpus: ſed non æqualiter oẽs illius ſpiritus fiunt participes, neq; eædẽ ſunt omnium membrorum functiones. *Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos*. Hic euidẽtiſſimè probatur CHRISTVS Deus, qui eadem operatur quæ Pater, & per eundem Spiritum diſtribuit officia. Etenim quæcunq; ad Corint. dicunt facta à Patre, hic ipſe CHRISTVS dicitur facere: ut unam amborum operationem intelligamus, & eundem Spiritum ab ambobus procedentem. *Quoſdam autem Prophetas*, ideſt, qui ſpiritu prophetiæ afflati reuelant ſcripturarum arcana. Vnde & interpretes ſcripturarũ, prophetę apud B. Paulum dicuntur. Non me latet eos pariter prophetas dici poſſe, qui eodem ſpiritu inſtructi reuelant alia ad hoc periturum ſæculũ attinẽtia, quę tamen ad ſpiritualia rediguntur; qualis fuit Agabus, & filiæ Philippi, ut habetur in Actis Apoſtolorum. *Alios uerò Euangeliſtas*, fortè ſcriptores euãgeliorum: licet alibi in aliam ſignificationem accipiat, quando ait. Opus fac Euãgeliſtę: Act. 21.
Vbi clarè ſignificatur annunciator euangelij. B. Ambroſius diaconos fuiſſe euangeliſtas ait, ut fuerũt B. Stephanus, & Philippus. Nã & diaconos poſſe euangelizare teſtatur, ſed ſine cathedra, ideſt, quaſi delegatã habentes ab Epiſcopo curam. In eccleſia primitiua fuit ſeruatum in illis ſpiritus principijs, ut ſi cui reuelatum eſſet, alter taceret. Sed deſuetudine hoc abolitum eſt, & meritò. Nã (ut uerè hîc idem B. Ambroſius) nonnulla erant tunc opportuna, quæ fundata iam & inſtituta eccleſia obſeruari nõ debuerũt. Hanc temporum diſcretionem uariorũ qui nõ habent, in multis neceſſariò aberrant. *Alios autẽ Paſtores & Doctores*. Rectè B. Hieronymus docet, non diuerſas hîc perſonas explicari, qui non ita loquutus eſt, *alios quidẽ paſtores: alios doctores*; ut intelligat qui paſcendi curam habet, eundem habere docendi. Doctrina ſiquidem ſub paſtura comprehenditur. Hæc autem omnia munera diſtribuuntur; *Ad conſummationem Sanctorum*, ideſt, ut perficiatur totum CHRISTI corpus in ſanctitate. *In opus miniſterij, in ædificationem corporis* CHRISTI. Hi ueri ſunt miniſtri, qui operando perficiunt ædificationem militantis eccleſiæ, quæ eſt corpus ipſius CHRISTI.

Donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis Filij Dei. Hoc talis miniſterii opus per hæc officia durabit, donec omnes qui ſumus in eccleſia occurramus in unitatem fidei, hoc eſt; donec omnes quaſi unus per fidei unitatem uiuentes,

quem

2. Tim. 4.

Quædam in eccleſia cõſuetudines mutatæ.

quem credimus, etiam agnoſcamus filiū Dei oc-currentes illi ad iudiciū ueniēn. Ipſe autem ueniet, cum hæc eccleſiæ ſuę conſummatio perficietur, ut ſic euadamus, *In uirum perfectum.* Nam totum corpus cum capite CHRISTO, quaſi unus cen ſendus eſt, qui aſſiduè creſcit donec perficiatur. *In menſuram ætatis plenitudinis* CHRISTI. CHRISTVS cum deſijt ſeruire terræ ut iret ad Patrē ſuum, erat in ætate perfecta. Iam enim triginta tres annos expleuerat: ſic erit corpus eius eccleſia, quando ueniet ad recipiendam illam.

Vt iam non ſimus paruuli. Hoc debet continuatione annecti cum ſuperiore dicto à principio, ſcilicet. *Obſecro ut dignè ambuletis &c.* ut hic conſequentiſſimè poſt illud uerbum: *In uinculo pacis*, ſequatur, *ut iam non ſimus paruuli.* Cætera quæ interpoſita ſunt, pertinuerunt ad commendandā illam unionem, ſiue unitatem communem, qua efficitur ut qui in ea maneat creſcat aſſiduè, ne ſemper paruulus perſeueret, fluctuans ad omnem doctrinæ uentum. Tales exiſtunt multi qui nō firmiter hærent capiti cum reliquis membris, ſed permittunt ſe ab hominibus aſtutis errores docentibus abduci. *Fluctuantes omni uento doctrinæ.* Appellat congruè uentum doctrinæ, quæ ſicut uentus quodā impetu uenit exufflās, nec permanens. Iſta fuit ſemper omnium hæreticorum doctrina hâc & illâc perflans, & mox euaneſcens. Neq; uerò putes hoc in loco Apoſtolū ſe paruulum profiteri, & eum qui circunferatur omni uento doctrinæ. Non eſt aſſerentis dictum iſtud, ſed eſt oſtendentis deſiderium non tam pro ſe, quàm pro alijs quos inſtruebat. Hic dulcis eſt Pręlatorum exhortandi & inſtruendi mos, cum ita ſermonem charitate temperant. Vellem iam tandem nos eſſe prudentes, ut non ſimus perpetuò uelut paruuli. *In nequitia hominum:* κυβεία græcè, quæ uox ſignificat deceptionem, quæ eſt luſorum & ueteratorum in ludis. Tales ſunt hæretici, ſed in ludo peſſimo, qui & deluſores ab Apoſtolo uocantur. *In aſtutia ad circumuentionem erroris*, ideſt, ut ſuo congreſſu atq; familiari commercio alios in peſtiferum errorem pertrahant.

Veritatem aūt ſectantes, ideſt, CHRISTVM & uerba eius, quæ ſunt ueritas & uita. Latinè legimus. *Veritatem autem facienter*, quę fit cuſtodiendo legem & præcepta Dei: *In charitate.* Poteſt hoc cū ſuperioribus conſtrui, ut dicas. *Veritatem ſectantes*, ſeu *facientes in charitate*: creſcamus in illo. Poteſt & cum inferioribus non minus aptè, ut dicas. *In charitate creſcamus*: quia ſic creſcimus in charitate, ſectando ueritatem per opera bona in fide facta. *Creſcamus autem in illo per omnia*, ideſt, ex omni parte perfectè. In illo autem creſcere nos uult, *qui eſt caput*. Ipſe quidem in ſe perfectus: ſed nondum in eccleſia & membris ſuis. Ex illo tamen uenit omnis opportunus influxus in corpus, quo reliquá membra perficiantur.

Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis &c. Clarus eſt ſenſus. Dicit enim de capite CHRISTO manare, ut totum corpus creſcat: quoniam corpus quod ex plurimis membris conſtat, habet compacta membra & congiurinata, ut alterum alteri ſubminiſtret, & de eo impartiat quod propinquius illi miniſtratur à capite. Sunt nanq; iuncturę ſubminiſtrationis, quibus unum mēbrum alteri nectitur, ex quo poſſit præſidiū ſui recipere. *Secundum operationem*, ideſt, iuxta id quod placet Deo operari & influere in quodlibet membrum, ut ueniat ad certam menſuram ſuam. Omnia .n. ſapienter in pondere, numero, & menſura à Deo conſtituuntur. Sed per augmentum omnia hęc fiunt, donec appareat ædificatio corporis perfecta in ueritate. Nam ueritas doctrinæ, & ueritas uitæ, eſt illa quæ perficit totum corpus hoc ſpirituale. Quæ quidem uidentur cuncta pertinere ad homines qui creſcunt, & non ad Angelos, qui in ſeipſis incrementum nō ſuſcipiunt. *Sap. 11.*

Hoc igitur dico & teſtificor in Domino, ut iam non ambuletis ſicut & gentes ambulant in uanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati à uita Dei per ignorantiam quæ eſt in illis propter cæcitatem cordis ipſorum: qui deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis in auaritiam. Vos autem non ita didiciſtis CHRISTVM: ſi tamen illum audiſtis, & in ipſo edocti eſtis, ſicut eſt ueritas in IESV, deponere uos ſecundum priſtinam cōuerſationem ueterem hominem, qui corrūpitur ſecundum deſyderia erroris. Renouamini autem ſpiritu mentis ueſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia, & ſanctitate ueritatis.

Hîc ſumma totius apoſtolicæ exhortationis colligitur, cuius ſcopus erat ut confirmaret eos in fide ad fructum bonorum operum. Ex fide enim uelut radice omnes uirtutes exoriuntur: ait ergo. *Hoc igitur dico, & teſtificor in Domino*, ideſt, quæ à me ſuperius dicta & teſtificata ſunt de CHRISTO, de me ipſo, de uobis, hûc tandem ſpectant. *Vt non ambuletis ſicut & gentes ambulant in uanitate ſenſus ſui*, hoc eſt, inſipienter & uanè iuxta ſuas cogitationes, facientes ſibi idola ſua, quæ in ſcripturis uocantur uanitas. Cum enim propoſitum ſibi ſcopum uerum & certū non habeant, in uanum laborant & ambulant: & ita futurum eſt, ut tandem inueniantur ijs rebus deſtituti, quas cœca mente perquirunt, hoc eſt, ſine fœlicitate quam quiſq; tamen naturaliter appetit. Inuenire autem non poteſt, quandiu eam in re ubi non inuenitur, inueſtigat. Tales ſunt gētes; *Tenebris obſcuratum habentes intellectum*; carnalibus ſcilicet affectionibus. Hæ ſunt denſæ mentis tenebrę, quæ intellectui oppoſitæ, lucē ei ueritatis adimunt. *Alienati à uita Dei per ignorantiam quæ eſt in illis*, qui ignorant illam Dei bonitatem, quą uult oēs homines ſaluos fieri: à qua ſalute,

et

& conſequenter à uera uita, alienati ſunt per ſuam ipſorum ignorantiam: *Propter cæcitatem cordis ipſorum*, eò quòd excæcati ſunt mente cordis ſui, quales ſunt qui intellectum ad appetitũ prauæ uoluntatis formant. Et ne quis putet illud abſq; propria eorum culpa contigiſſe, addit.

Qui deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ in operationem immunditiæ omnis in auaritiã. Ecce cauſa cæcitatis eorum. Etenim cum ex hoc libro creaturarum, qui eſt omnibus in eo ſtudere uolentibus in promptu, uidere poſſent prouidentiam Dei, & magnam ſapientiam, qui in gratiam ipſius hominis tot & tanta facere dignatus eſt, quę inſeruirent ſolatio atq; utilitati hominũ, debuerũt digniori concluſione inde coniectare, aliquid adhuc melius ſeruari ſibi à Deo in alia uita. Hoc per Angelos illis, Deo ita uolente, ſuggerebatur. Si tot ac tanta ſunt propter corpus hominis parata, quomodo non multò excellentiora propter animam? Sed illi deſperantes, repudiata ſcilicet hac luce, ex qua ſpes ęternorum cõcipiebatur, *tradiderunt ſemetipſos impudicitiæ*, fœdantes corpora ſua, ut qui omnem operarentur immundiciam, ideſt, omne uitium carnis, & opus flagitioſum. In eos locum habet illa ſentẽtia: Manifeſta ſunt opera carnis &c. quæ omnia homines in auaritiam impellunt: qua quiſque habendi cupiditate exardeſcit, quatenus ſuas explere libidines ac deſideria fœdarum uoluptatũ poſſit.

Culpa gentiũ Deũ ignorantium.

Gal. 5.

Græcè non legimus, ἀπηλπικότες, quod eſt deſperantes: ſed, ἀπηλγηκότες, quod ſignificat homines ſine ſenſu & dolore ſui mali. Et iã hoc non eſt tam deſperatorum, quàm eorum qui non amplius dolent ob ea facinora quæ admittunt: ſed econtrariò iacturam boni quam turpiter uiuendo amittunt, non apprehendunt, nec cogitant quidẽ. Sunt enim uelut ſtupida membra uı ſentiẽdi carentia, qui præcipites ſe dedunt in flagitia, & in mortem more freneticorum, qui furore perciti nihil prouidentes, in omne periculum ruunt. Vtraq; lectio uerum continet ſenſum: Lectoris eſt eligere, quæ aptius quadrare ad mentem ipſius Apoſtoli uideatur.

Vos aũt non ita didiciſtis CHRISTVM, ideſt, CHRISTI legẽ in eius uita uobis explicatã. Qui uult dicere CHRISTI legẽ, eũ pro libro habeat. *Si tamen illum audiſtis*, hoceſt, ſi audiſtis uerba de illo teſtificantia. Alioqui minimè erat dubiũ, quin illum docentem non audiſſent. At cũ illud, ideſt, audire de CHRISTO, non ſatis eſſet, ſubdidit. *Et in ipſo edocti eſtis*, hoceſt, In fide ipſius euangelicam doctrinam didiciſtis. Qui non credit, non eſt in ipſo, nec edoceri poteſt. *Sicut eſt ueritas in* IESV. Senſus eſt: Si modo audiſtis ac didiciſtis, ſicut ſe habet ueritas quæ eſt in illo. Ipſe enim eſt tanquàm liber ueridicus, in quo cuncta diſtinctè perſpiciuntur, & legi poſſunt quę faciunt ad ęternam ſalutem. Sed quidnam illud eſt, quod Epheſi audierant, & edocti erant, quodq; inuenitur in hoc libro IESV mandatum eis ut faciant? nẽpe, *Deponentes uos ſecundum priſtinam conuerſationem ueterem hominem &c.* Vetus homo eſt Adam qui eſt in omnibus nobis, & conſpicitur in exteriori homine noſtro, qui & natura ad omne malum procliuis eſt: quia ſuam omnem conuerſationem reflexit in hunc mundum, ubi ſuam fixit fœlicitatem. Eſt uerbum gręcum, ἀναστροφὴ, quo licet ſignificetur conuerſatio, poteſt & inuerſionem quandam ſignificare, cum quid prępoſtero fit & perturbato ordine: ut conuerſatio inuerſa atque præpoſtera hominis ueteris declaretur, tanquàm qui ſit abductus à bona conuerſatione ad malam. Ad quem modum abducti fuimus omnes per Adam, cum prius rectiſſimè nos habituri eſſemus ex Dei ſapientia, ſi ſe ille nõ inuertiſſet. Hoc autem totũ diſcimus quaſi in libro, in CHRISTO infirmo propter nos, & crucifixo propter peccatum, ut illo de cruce depoſito, & de medio ſublato ac ſepulto, intelligamus etiam nos oportere deponere ueterem hominem, & conſequenter ueterem conuerſationẽ. Non enim fas eſt ut ambulemus ulterius in corruptione, quæ fit à peccatis nos ad interitũ mortis ſempiternę pręcipitãtibus: quia CHRISTVS non niſi ſemel moritur. Satis ſit igitur, imò nimium omninò ſit, antè actæ uitæ tempus datum corruptioni fuiſſe. Iam iam nos reuocari oportet, ſicut CHRISTVS ſurrexit in nouam uitam factus homo nouus, non amplius moriturus. Hæc inculcanda ſunt creberrimè propter hæreticorum dolos, qui non diſtinguunt ſtatus hominis uarios: ſed conſtituunt omnes, etiã in CHRISTO exiſtentes, peccatores & in ſtatu peccati, non aptantes ſeipſos in myſterio baptiſmi ipſi CHRISTO, cuius repręſentatur hiſtoria mortis, ſepulturæ, ac reſurrectionis æternæ. Vt & mortuum ſimiliter intelligatur peccatum ac ſepultum, & nos renouatos ad uiuendum Deo, ideſt, ad operandum quæ Deo placent, quando iam poſſumus & tempus eſt acceptabile. Verùm cum non ſit omninò perfecta renouatio noſtra in hoc tempore, appoſitè ſequitur.

Propter hereticos hec põderanda.

Renouamini, longè melius, *Renouari autem ſpiritu mentis ueſtræ*, hoceſt, Nõ in CHRISTO ſolùm didiciſtis deponere ueterem hominem ſecundũ priſtinam conuerſationem, ſed ſimul renouari ſpiritu mentis ueſtræ. Etenim prima hæc renouatio in ſpiritu eſt, & nondum in corpore ueſtro, iue cadauere tantiſper relicto, dum finiatur noſtræ peregrinationis curſus, & tunc erunt perfecta omnia. Hæc autem renouatio fit per indumentum noui hominis CHRISTI, quem fide ſuſcipiendo induimus, ſuperædificata ſpe & charitate. Hic eſt homo, *qui creatus eſt in iuſtitia, & ſanctitate*, ideſt, per iuſtitiam & ſanctitatem. In hoc eſt hæc creatio noſtra noua, qua Deus ſic ueſtit nos donis, ut ſimus per ea iuſti, & ambulemus in iuſtitia & ſanctitate coram illo, non corã hominibus, omnibus uitæ noſtræ diebus. Et hoc eſt quod ait. *Et induere nouum hominem qui ſecundũ Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate ueritatis*. Nã fide purificantur corda: & ſic fiunt munda per aduentum cœleſtis gratiæ & charitatis.

Propter quod deponentes mendacium, loquimini ueritatem unuſquiſque cū proximo ſuo: quoniam ſumus inuicem membra. Iraſcimini, & nolite peccare. Sol non occidat ſuper iracundiam ueſtram. Nolite locum dare Diabolo. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret, operādo manibus ſuis quod bonum eſt, ut habeat unde tribuat neceſſitatem patienti. Omnis ſermo malus ex ore ueſtro non procedat: ſed ſi quis bonus eſt ad ædificationē fidei, ut det gratiam audientibus. Et nolite contriſtare Spiritum ſanctum Dei: in quo ſignati eſtis in die redemptionis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſpemia tollatur à uobis, cum omni malitia. Eſtote autem inuicem benigni, miſericordes, donantes inuicem, ſicut & Deus in CHRISTO donauit uobis.

Propter quod deponentes mendacium &c. Senſus eſt. Nemo mendacij fraude alterum decipiat, uel per malam doctrinam, uel in contrahendo & commercijs: quoniam non eſt rectum in eodem corpore membrum à membro iniuriam pati. In CHRISTO autem ſumus omnes & proximi & fratres effecti. *Iraſcimini & nolite peccare &c.* Ex Pſal. quarto iuxta Septuaginta. Alij ad hebraicam ueritatem redigentes, interpretati ſunt: Pauete & nolite peccare. Sed ut ait quidam eorum Rabbi, ſignificat & quandam animi perturbationem, quæ non imperatur quidem, ſed quaſi in noſtra hac humana & animali natura permittitur: ac ſi dixerit Propheta. Permitto aliquā iram, hoc eſt, animi perturbationē in fratres, ſed citra peccatum. Hoc uerò tunc ſeruatur, cū perturbatio non tendit in cogitationem, & conſenſum uindictæ & nocumenti. Vbi enim proxima ad inferendum damnum peruenit ira, iam progredi ulterius nō licet. *Preceptū aduerſus iram.* Eſt uerò ira bona, cum in peccatorem emendationis eius gratia iraſcimur, & in quandam nemeſin (ut Græci uocant) propter iuſtitiam uenimus. Omnem tamen iræ noſtræ ſententiam reponentes ſemper in manu Domini, & uolentes prius miſericordiam de manu eius, quàm iudiciū, donec eſt res integra.

Sol non occidat ſuper iracundiam ueſtram. Pulcher & uerus ſenſus eſt, ut intelligamus de ratione & lumine iudicij, quod eſt ueluti ſol, qui nō debet occidere ſuper iracūdiam noſtram, id eſt, non debet eſſe tam acris & implacabilis ira, quę conſtituat hominem abſq; miſericordia & iudicio furioſum, & ſæuam beſtiā. Alioqui ſi de hoc ſole corporeo dictū capiamus, Quid ſi quis ab ortu ſolis iraſceretur, & antequàm ſol occideret per iram ſcelus quoduis peragerer, nunquid hoc iniquum nō eſſet? Et ſi noctu iraſceret, ferro hunc & illum percutiens aut fuſte, an licitum eſſet, quia ſol non occidit ſuper eius iracundiam? Abſit ut iſta concedamus. Poſſemus etiam fortè intelligere his uerbis, quaſi ad modū cuiuſdā prouerbij, quo Philoſophi uti ſolent, affirmantes eam iram meliorem, aut minus uituperab.lē eſſe, quæ citò frangitur & recedit. Prior tamen expoſitio uerior, cui & fauere articulus uidetur, ut de certo quodam ſole dictum intelligas: præſertim cum hic ſit mos loquendi apud ſcripturas. Vnde Amos propheta: Occidit ſol in meridie. *Amor. 8.* & Micheas: Occumbet ſol ſuper prophetas. *Mich. 3.*

Nolite locum dare Diabolo. Datur locus Diabolo, quando uel tantillum ceditur illi mala ſuggerenti, ut quùm in ſuſpenſo eſt animus hæſitando, aut diſputando de præcepto: aut quamuis occaſionem præbendo carni: quò ardentius accendatur à Diabolo, quo pacto ſeducta eſt prima mulier. Audiendū eſt potius ſaluberrimum Sapiētis conſilium: *Eccl. 10.* Si ſpiritus (inquit) poteſtatem habentis aſcēderit ſuper te, ne dimittas locum tuū. Poteſt & hic locus aptari ad ſuperius dictū ſpiritualiter: quia locus datur Diabolo, dum in cogitatione exercendæ iræ perſiſtitur, quatenus ira creſcat in odium, & trabem inſufflanre Diabolo faciat de feſtuca, & ſic animam cupiditate ultionis flagrantem, reddat homicidam.

Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret &c. Attende quomodo non ſatis eſt non facere malū Chriſtiano, ſed oportet & facere bonū. Vnde pręcipitur manibus laborare, ut ualeat impartiri patienti, id eſt, habenti neceſſitatem. At quotuſquiſq; hodie inter Chriſtianos reperitur, qui huic apoſtolicæ ſanctiſſimę hortationi obſequatur? O quàm refriguit noſtris miſeris temporibus uirtus iſtius charitatis. Vtinam ſaltem qui non tribuunt inopi, ab eo rapaces manus abſtinerent, ſuis facultatibus ſatiati.

Omnis ſermo malus. Græcè, obſcenus & uitioſus: *ex ore ueſtro non procedat. Sed ſi quis bonus eſt ad ædificationē fidei.* Loco fidei, gręcè legitur, χρείας, id eſt, utilitatis, ſeu (ut legit B. Hieronymus) opportunitatis, ad eum ſenſum: Omnis ſermo ſit pro otioſo accipiendus, & de quo reddemus rationem in die iudicij, niſi ſit utilis & opportunus ad ædificationem. *Vt det gratiam audientibus.* id eſt, ut ſit gratioſus his qui audiunt. *Et nolite cōtriſtare Spiritum ſanctū Dei, in quo ſignati eſtis.* Nō contriſtatur Deus ipſe: quia non poteſt contriſtari. Sic igitur exponendū eſt. Nolite quicquā agere, quo ſi fieri poſſet, meritò cōtriſtaret Spiritus ſanctus. Aut potius in hunc ſenſum: quia dum in corona ubi pij uiri interſunt, ſermo incidit obſcenus, quo illorum piorum uirorū ſpiritus conturbatur & fit triſtis, etiam ipſe Spiritus ſanctus conturbari uidetur. Nam qui hæret Deo, unus ſpiritus eſt cum illo.

In quo ſignati eſtis in die redemptionis. Deus ea die qua nobis applicatur redemptio per baptiſmum, ſignat nos Spiritu ſuo characterē imprimens, & gratiæ arrham infundēs in corda noſtra. *Omnis amaritudo, & ira &c.* Loco eius quod legitur; *indignatio*; tumor potius dicit, id eſt, inflatio: ſed uicinæ ſignificationis ſunt. Nā quicunq; indiindignatur, ex tumore indgnatur pati neſciens.

Eſtote

Eſtote autem inuicem benigni: potius, ſuaues (teſte B. Hieronymo) contra amaritudinẽ, ut fert græca uox: *miſericordes*, contra tumorem & iram. *Donantes inuicem*, contra clamorem & blaſphemiam. *Sicut Deus in* CHRISTO *donauit uobis:* Vt obligationem agnoſcamus: quoniam ſicut ille miſertus eſt noſtri condonans nobis omnia, cum debitores illi in immenſum eſſemus: ſic & nos debemus miſereri conſerui noſtri longè minus debẽtis nobis, in quo eſt CHRISTVS ipſe creditor noſter, cui, ſi ad rigorem exigere uellet, ſatisfacere non ualebimus.

CAP V.

ESTOTE ERGO IMITAtores Dei ſicut filii chariſſimi: & ambulate in dilectione, ſicut & CHRISTVS dilexit nos: & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem, & hoſtiã Deo in odorem ſuauitatis. Fornicatio autẽ, & omnis immũditia, aut auaritia, nec nominetur in uobis ſicut decet ſanctos: aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas, quæ ad rem non pertinet: ſed magis gratiarum actio. Hoc enim ſcitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus (quod eſt idolorum ſeruitus) non habet hæreditatem in regno CHRISTI & Dei.

QVi perfectè Deum imitatur, hac in parte præcipuè imitatur, ſcilicet in donando inimicis. Qui hoc arduum opus exercet, hic uerè Dei Patris filius eſt, & illi chariſſimus, ait: *Eſtote ergo imitatores Dei ſicut filij chariſſimi.* Filius Dei ita prius fecit in uos, ut & uos ita in proximum faciatis, poſſitiſq; tanquàm filij Dei hæreditatem
Matth. 5. accipere. Beati pacifici (inquit) quoniam filij Dei uocabuntur: e ſiterum: Diligite inimicos ueſtros. Benefacite ijs qui oderunt uos, ut ſitis filij Patris ueſtri, qui in cœlis eſt. *Et ambulate in dilectione &c. Sicut &* CHRISTVS *dilexit nos; & tradidit ſemetipſum* Deo *oblationem &c.* Ipſe ergo CHRISTVS fuit & oblatio & offerens, ſacerdos & hoſtia ſiue ſacrificium. Et eleganter dicit: *In odorẽ ſuauitatis:* quia odor illius ſacrificij, cum eſſet Agnus immaculatus, impollutus, innocẽs, & eximia charitate perfectus, per ſeipſum oblatus ſuauiſſimum odorem ſparſit ad nares Patris æterni, qui & utrumq; probauit, uidelicet ſacerdotem & ſacrificiũ, priuſquàm ac pluſquã Habel & munera eius. Nam quæ Habel obtulit, idcircò probauit: quia ad hanc hoſtiam ueri Agni in cruce immolandi ille aſpexit.

Fornicatio autem. Vide quàm frequentem de fornicatione ſermonem habeat, quò eam omninò uetet: ne ſimus in pari cum Ethnicis & Iudæis carnalibus turpitudine, qui hoc uitiũ uidelicet ſimplicis fornicationis, non referendum inter ea credunt, quæ diſplicent Deo. Nam ſolum adulterium, uel inceſtus, aut raptus, & qui in alienam iniuriam fiebant concubitus, illicita habebantur. *Immunditia* uerò generale nomen eſt ad omnem laſciuiæ carnalis lapſum ſpectans: licet quidam ad uoluntariam illam pollutionem, qua ſeipſum aliquis fœdat, reſtringãt: quę res admodum turpis eſt, & prorſus deteſtanda. *Nec nominetur in uobis*, ideſt, inter uos. Quædam uitia non ſolùm cõtinent in ſe turpem operationem, ſed & inſuper ipſorum nominatio turpis, & ſæpenumerò non parum noxia. Excitatur enim uoluptuoſa memoria, ex qua oritur ſenſim periculoſa titillatio. Quamobrem ſanctorum ſermo puriſſimus eſt, abhorrens ab huiuſmodi turpium nominũ mentione. *Aut turpitudo*, cuiuſcunq; generis illa ſit.

Mirabitur autem aliquis, qua ratione inter turpia poſuerit Auaritiam, niſi per eam intelligãt lucrũ turpe, quale eſt quod uſura, aut quod arte meretricia, aut (ut ita dixerim) lenonia comparatur. *Aut ſtultiloquium.* Quod non ſolùm uanum eſt, ſed etiam ſtultum: ut cum narrantur ſtultæ fabulæ, & quoduis nihil habens cordati hõis, aut ſalis. *Et ſcurrilitas.* Gręcè, ευτραπελία, quæ tamen apud Ariſtotelem potius uirtus æſtimatur pertinens ad animi relaxationem. Et ſignificat quippiam facetè & urbanè & iucũdè dictũ: quod tamen Apoſtolus uidetur hîc improbare. Et uerè improbandum eſt, ſi adiungas quod ſequitur. *Quæ ad rem non pertinet.* Vult enim Apoſtolus ut ea quæ à ſanctis uel dicuntur uel fiunt, omnia cedere debeant ad ædificationem. Hic eſt ſcopus, quem ſemper ob oculos ponere ſibi debent tanquàm regulam omnium, qui à Deo ſuas omnes actiones probari ſtudent. Ne autem ni- *De facetijs & urbanitatibus.*
mis tetricus eſſe Doctor noſter uideri poſſet, adiunxit: *Quæ ad rem non pertinet*, non ignorãs aliquod facetè dictum & urbanè, unde oriretur honeſta recreatio, propter noſtram infirmitatẽ nõ eſſe improbandum. Nam ſic ad rem pertinere putatur, ut fortiores ad ſeria reuertamur & lætiores. Sepenumerò tamen & hac parte contingit deceptio: quoniam modũ tenere difficile eſt, & ferè ſẽper ſumus nimij, nimiſq; noſtris ſolatijs indulgentes, ut detur non rarò ad aliquam ruinã Diabolo locus. Adhęc, diſtinguẽdę ſunt perſonę. Nam quæ ualeãt concedi laicis & ſæcularibus, profectò non niſi turpia ſunt in ſacerdotibus & religioſis: quantò autem magis in Prælatis, quorum ludi debent, dum alij ludunt, eſſe lacrymæ, & cura, & ſollicitudo ſuarum plebium, laudes diuinæ & orationes & ſacrificia?

Sed magis gratiarũ actio, ideſt, hoc potius, quã illud. Aut ſi fortè quadam indulgentia illud toleretur: iſtud tamen ſemper ſit abſq; ulla dubitatione eligibilius & melius. Non loquitur autem de gratiarum actione quæ ſit Deo, ut cum ſuperioribus aptetur congruè (quod & acutè annotauit B. Hieronymus) ſed de ſermone gratię, & cuiuſdam ſpiritualis iucunditatis. Nam huiuſmodi ſermones iucundi qui ex ore ſanctorum ueniunt,

miram

miram pariunt ſpiritus alacritatem. Teſtatur & in hebraico quodam euangelio memoriæ proditum, CHRISTVM diſcipulis dixiſſe: Nunquam læti ſitis, niſi cum uideritis fratrem ueſtrum in charitate proficere. Si enim oculis ipſis cernere nobis daretur, quàm acerba maneant peccantes aſſiduè, in futuro ſæculo ſupplicia, tenuiſſimam haberemus mundanarum conſolationum occaſionem. Contrà uerò, ſi firma fide apprehenderemus quanta ſeruantur à Deo in illa beata cæleſti patria omniũ bonorũ ſolatia in ſocietate tot myriadum Angelorum, ſemper læti eſſemus, cogitantes hæc nobis, ſi charitatem coluerimus, repoſita ſine fine duratura.

Hoc enim ſcitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus &c. Hæc ſententia etſi contra ſenſum carnis faciat, eam tamen intellectus, niſi deſipiat, uerißimam probat. Certè qui ſpiritualis eſt ita iudicat: quoniam quæ ſunt carnis aduerſantur ſpiritui. Deus autem cum ſit ſpiritus, facta carnis nulla ratione probare poteſt.

Aut auarus, qui eſt idolorum ſeruitus. Sic melius græcè legitur: ut auarum intelligas eſſe idoli ſeruum. Nam ſibi ipſi pecuniam Deum ſuum conſtituit, cui contra mandata Dei obtemperat. Meritò ergo qui talis eſt, *non habet hereditatem in regno* CHRISTI *&* Dei: quod unum & idem regnum eſt, ſicut CHRISTVS & Deus, unus Dominus ſunt. Notat eleganter B. Hieronymus, hîc non coniunctum eſſe cum fornicatione & immunditia & auaritia; ſtultiloquiũ & ſcurrilitatẽ; quoniam non perpetuò hæc peccata à regno Dei excludunt, & ſi pœna nõnulla ſint digna: Vt hinc Purgatoriũ elicere liceat. *Pro purgatorio, B. Hieronymus.*

Nemo uos ſeducat inanibus uerbis. Propter hæc enim uenit ira Dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino. Vt filii lucis ambulate. Fructus enim lucis eſt in omni bonitate, & iuſtitia, & ueritate, probantes quid ſit beneplacitum Deo. Et nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum: magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipſis, turpe eſt & dicere. Omnia autem quæ arguuntur, à lumine manifeſtantur. Omne enim quod manifeſtatur, lumen eſt. Propter quod dicit: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te CHRISTVS.

Nemo nos, &c. Admonet Epheſios ne ſeſe inanibus uerbis ſeduci ſinant. Verè enim inania uerba effutiunt, qui contra ueritates euangelicas obloquuntur, et argumentis uafris obſtrepere non deſiſtunt: ut magnum ſit tædium uel audire illos propoſitiones ineptas & iniquas iactantes (puta qui defendunt immunditiam, & auaritiam) qui nõ ſunt capaces ſpiritus ſapiẽtiæ.

Propter hæc enim uenit ira Dei in filios diffidentiæ. Ira Dei illa magna uenit propter iſtam præputij auerſionem ſeu obtuſionem; quæ neſcit ſuaderi, ſed habet contemptui euangelicæ ueritatis puritatem. Hinc uerba blaſphemiæ, quæ inaniter euomunt auſu temerario & arroganti contra ea quæ reuelauit Deus. Tales uocantur hebraico tropo: filij diffidentiæ; B. Hieronymus hîc eos particulariter taxat, qui negabant aliam eſſe peccati pœnam præter ipſummet peccatum, quo uno ſatis homo punitur.

Hoc quidam inanis philoſophus noſtro ſeculo defendere molitus eſt, qui mortalitatem animæ ex doctrina Philoſophi, & ex philoſophiæ principijs certam ſe tenere putabat, & ut *Innuit Peretum.* Sadducæus quidam, nullum credebat eſſe ſpiritum. Sed quàm hæc falsò atque inaniter dixerit, ipſe nunc uerè ſentit infœlix. Nulla eſt enim alia conuenientior aut dignior aduerſus iſtos inſuaſibiles perſuaſio, quàm ut re ipſa id experiantur quod noluerunt credere. Nunc ipſe planè nouit & ſpiritus eſſe, & pro peccatis merita inferri ſupplicia, quæ ſunt aliud ab ipſo peccato. Væ mundo, ſi nulla alia pœna peccatis præter ipſa peccata infligeretur. Quid enim in rerum natura conſiſtere poſſet? Sed hoc nec ciuilis, nec naturalis ratio patitur, quo nihil pernicioſius, & quod magis pariat peccãdi licẽtiã: Nunquid igitur ſapiẽtior erit mũdus Deo ipſo, aut iuſtior? Nonne ſcriptum eſt: Deus ultionũ *pſal. 93.* Dominus, Deus ultionũ liberè egit? &c. Et paulopoſt. Intelligite inſipientes in populo: & ſtulti aliquando ſapite. Qui plantauit aurem non audiet? aut qui finxit oculum non conſiderat? Qui corripit gentes non arguet? &c: *Nolite ergo fieri participes eorum*, ſcilicet in dogmate, ne ſitis unà ſuppliciorum & peccatorum illorum participes. Eſt enim Apoſtolica doctrina, quòd qui huiuſmodi hominibus dixerit; Aue; cõmunicat eorum operibus malignis.

Eratis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino. More ſcripturæ utitur uocibus ſignificantibus formas & qualitates abſque ſubiecto, accipiẽs tenebras, pro tenebroſis: & lucem, pro illuminatis: ac ſi dixerit. Quòd aliquando fuiſtis tenebræ non ita erat uobis imputabile: quoniam nunquam in luce fueratis conſtituti. At nunc ſi reuerteremini ad tenebras, cum iam ſitis lux, iudicium in uos pareret iuſtiſſimũ tam inſignis prauitas. Etenim in hoc erit iudicium (ait Dominus) quòd uenerit lux in mundum, & dilexerint homines magis tenebras quàm lucem. *Ioa. 12.* *Vt filij lucis ambulate.* Qui à luce ſunt, debent ſecundum lucem ambulare, ut à luce digni proueniant fructus illi, quos ipſemet declarat, aiens.

Fructus enim lucis ſunt in omni bonitate, iuſtitia, & ueritate. Bonus eſt apud Apoſtolum (ut alibi declarauimus) qui effundit de ſuo. Iuſtus, qui reddit cuique quod ſuum eſt. Verax, qui ſeruat quod promiſit. Hæc tamen omnia pertinent quoque ad iuſtitiam ut partes eius, quatenus iuſtitia generalis e & omnis uirtus, ideſt, uniuerſa

uirtus. *Probantes quid ſit beneplacitum Deo,* ideſt,
ita ambulate in luce, ut probetis quid ſit bene-
placitum Deo: quod quidem beneplacitum lux
ipſa oſtendit. Tunc autẽ probat hoc homo, quan
do conſentit interius iudicio ſuo eum ueritate,
hoc eſt, quando non eſt prauè affectus, ut quod
eſt dulce accipiat pro amaro: uel econuerſo.

*Et nolite cõmunicare operibus infructuoſis tenebra
rum*, laudando illa: aut quouis modo conſen-
tiendo illis, qui ea faciunt: quod maxime in do-
gmatibus animaduertitur. Nam hæretici pro-
2.Io.1. priè tenebræ ſunt, quibus uel ſi dixerimus; Aue;
teſſe Dilecto, cõmunicamus eorum operibus ma
lis. Non enim eſſe poſſunt opera ullius hæretici
bona, etſi interdum uideantur in ſpecie, cum ſit
maculata eorum mens & conſcientia, & omnia
in malum intendant. Sunt & eorũ opera ſi quid
boni pręſe ferant, ſterilia: quoniam non ueniunt
ex charitate. *Magis autem etiam arguite.* Vos ſcili-
cet qui ambulatis in luce poteſtis ac debetis
eos arguere, ne hoc ſibi uendicet peccatores cũ
ſint tenebræ, ut uelint fugare tenebras: & qui
trabem habent in oculo, uelint feſtucam de ocu
lis aliorum, contra Domini præceptum, eijcere.

Sed dicet, aliquis: Quî fieri poteſt ut ſimul
arguam, & eorum ſocietatem fugiam? In arguen
do enim conuerſatione opus eſt, quæ uno die
fieri nequit. At mihi periculum imminet, ne for-
tè dum immundũ tango, ab eo polluar. Reſpon
[illegible] det B. Auguſtinus. Duobus modis (inquit) non
te maculat malus, ſi ei non conſentias, & ſi redar
guas. Hoc eſt non cõmunicare, non conſentire.
Quaſi dicat Apoſtolus. Non ſitis conſentientes
malis, ut ea probetis: neque negligentes, ut non
arguatis: neque ſuperbientes, ut inſultanter ar-
guatis. Ad prælatos autem potiſſimum hoc pręcep-
ceptum pertinet, qui errantes debent in uiam ue
ritatis reducere. Magna ſcio opus eſſe uirtute
atque animi magnitudine, ſi quis legitimè uelit
ſuas partes obire, pręſertim cum ſubditi opibus
& nobilitate pollent, & tamen peccatis aſſiduè
Eccle. 7. uacant. Verùm audiendus erat Sapiens ante-
quam hanc prouinciam ſuſciperes. Noli, inquit,
quærere fieri iudex, niſi ualeas uirtute irrumpe-
re iniquitates.

*Quæ enim in occulto fiunt ab ipſis, turpe eſt &
dicere.* Loquitur non obſcurè Apoſtolus de hæ-
De moribus hæreticorũ. reticis qui erant hypocritæ, à quibus horribi-
lia facinora in occulto admittebãtur, quemad-
modum de Manichæis legimus, & alijs huiuſ-
modi, q Curios ſimulant, & Bacchanalia uiuũt,
.£1.29 ut quidam dixit. Sed gratias nunc agimus Deo,
qui noſtra ætate neminem permittit hypocriſi
hæreticorum ſeduci. Ita manifeſtò multi perfri-
ctæ frontis homines primam fidem irritam fa-
ciunt: & euſque manifeſtis ſe ſacrilegijs inqui-
nant, auaritiaq́; ſcelera ſectantur, ut poſſint per
ſe omnem ratione præditum hominem à ſuo
conſortio deterrere. Quoſdam uerò adhuc late-
Contra latentes hæreticos. re ſcio, qui egregiè agunt hypocritas. Sed hos
Deus (ut ſpero) etiam manifeſtabit, ſicut & in-
cœpit ex parte: ſaltem hoc implebitur ſua die.

*Omnia autẽ quæ arguuntur, à lumine manifeſtan-
tur,* ideſt, omnia quæ digna ſunt ut arguantur, à
lumine fiunt manifeſta. Nõ enim poteſt niſi lux
ueritatis arguere mendacia & falſitates. Qui am-
bulat in luce, is poteſt arguere ambulantem in
tenebris, & iudicare eum: quia non poſſunt co-
ram luce conſiſtere, nec poſſunt ita latere ut nõ
appareant eſſe tenebræ. *Omne enim quod ma-
nifeſtatur lumen eſt,* ideſt, oportet eſſe afflatum lu
mine, ut manifeſtetur. Lux enim eſt obiectum
uiſus. Itaque cum manifeſtantur tenebræ, lux
fiunt, quę in hoc lucent, ut ſemetipſas oſtendant,
& prodant quomodo tenebræ ſint.

*Propter quod dicit: Surge qui dormis, & exurge à
mortuis, & illuminabit te* CHRISTVS. Non ex-
preſſit quis hoc dicat. Reſtat ergo ut hoc Deũ in
aliqua ſcriptura dixiſſe ſuppleamus. At nulla in-
uenitur quę hoc dicat, ut teſtatur Hieronymus.
B. Thomas inducit illam Iſaiæ: Surge illumi- Iſa. 60.
nare Ieruſalem &c. Sed uerba illa ualdè differre
ab his uidentur. Hîc enim manifeſtè de dormien
tibus loquitur: & eo in loco Iſaiæ manifeſtè
Ieruſalem iubetur ſurgere, & illuminari in ad-
uentu Domini primo. Niſi fortè & ad ultimum
aduentum uerba illa extendantur: quod non ne
gauerim rectè dici poſſe. Aut niſi fortè quod hîc
dicitur: Surge qui dormis, & exurge à mortuis,
attineat ad eos qui in peccatis dormiũt, & ſunt
in eis mortui, quibus in aduentu Domini primo
ut ſurgant iubetur: qm̃ illuminandi à CHRI-
STO, ideſt, à lumine CHRISTI, agnoſcent
ſua ipſorum peccata & tenebras, à quibus dein-
de debeant abſtinere. Cognoſcent enim peccati
fœditatem: & ita eos uitæ prioris pudebit, ut
erubeſcant ad eadem redire. Hoc ad Rom. ſcri- Rom. 6.
pſit: Quem fructum, inquit, habuiſtis tunc in
illis, in quibus nunc erubeſcitis?

Attamen cum uerius uerba hæc ad ultimũ
diem pertineant, dicendum eſt tunc uerum ſimi
liter fore: quia reuelabitur dies ille in igne & lu-
mine, ubi manifeſtabuntur abſcondita tenebra-
rum, illucente CHRISTO quaſi die quodam
bonis & malis, ſed aliter atque aliter. Nam boni
illuminabuntur, non ſolùm ut cognoſcant ſe lu-
cem eſſe in Domino, uerùm etiam ut de fulgo-
re gloriæ ſuæ in ipſo corpore participent.

In libro Eccleſiaſtici de ipſa Sapientia, quæ
eſt CHRISTVS, hæc uerba, ad quæ forſitan
aſpexit Apoſtolus, habẽtur. Penetrabo (inquit) Eccl. 24.
omnes partes terræ, & inſpiciam omnes dor-
mientes: & illuminabo omnes ſperantes in Do-
mino. Quod ergo ait; Inſpiciam omnes dor-
mientes; quid eſt, rogo, aliud quàm dicere: Sur-
ge qui dormis? Ab aſpectu enim CHRISTI ue-
niet uita in nobis. Et quod ait; Illuminabo om-
nes ſperantes in Domino; quid aliud eſt, quàm
illuminabit te CHRISTVS? ipſe eſt uera
ſapientia illuminans omnes ſuos. Cæteri uerò
tunc quoque illuminabuntur ad cognoſcendas
proprias tenebras, quibus perpetuò inuoluẽtur.

Et hæc ſatis ut probetur, quæ digna ſunt
argui, ea manifeſtari à lumine: & quod manife-
ſtatur

ſtatur hac parte, lumen eſt: non quaſi ipſum quidem illuceat, ſed quia participat luce aliena, qua ſic illuminatur, ut cognoſcatur. Nihil enim uideri poteſt quod ſit in tenebris, & per illas occultum: ſed cum aduenit lux, & aliquo modo illuſtrantur à lumine tenebræ, tunc uidentur & clariſſimè cognoſcitur quales ſint. Sic fæx & lutum, dum ſunt in obſcuro, non uidentur. Si autem lumine illuſtrentur, quodam modo lux erunt & cognoſcentur, & tamen manebunt fęx & lutum. Lux enim nullo modo imiſcebitur eis. Oportebit igitur oẽs uelint nolint, uenire tandẽ ad lumen, ut manifeſtentur opera eorum, & referat unuſquiſque prout geſſit in corpore.

B. Aug. in pſal. 3.

Eſt & alia lectio à B. Hieronymo conſiderata, quam & ſi B. Auguſtinus citans hunc locum probare uideatur, cõmuniter tamen alij doctores non ſequuntur: nec enim quicquã faceret ad rem propoſitam. Nam loco; *Et illuminabit te* CHRISTVS; ipſi legunt; & continget te CHRISTVS. Teſtatur ergo B. Hieronymus fuiſſe qui dicerent CHRISTVM eſſe illo in loco crucifixum, ubi fuit Adam ſepultus, & ob eam cauſam ipſi Adæ dictũ, quod uerificabitur in poſtrema die, Surge qui dormis, ò Adam, & exurge à mortuis, & continget te CHRISTVS. Hoc autem uelut cõmentitium quoddam, nec ad rem pręſentem attinens (ut ipſemet atteſtari uidetur) reiiciendum eſt prorſus.

Videte itaque fratres, quomodo cautè ambuletis: non quaſi inſipientes; ſed ut ſapientes, redimentes tempus quoniam dies mali ſunt. Propterea nolite fieri imprudentes: ſed intelligentes quæ ſit uoluntas Dei. Et nolite inebriari uino, in quo eſt luxuria: ſed impleamini Spiritu ſancto, loquentes nobiſmetipſis in pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus: cantantes & pſallentes in cordibus ueſtris Domino. Gratias agentes ſemper pro omnibus, in nomine domini noſtri IESV CHRISTI, Deo & Patri. Subiecti inuicem in timore CHRISTI.

Videte &c. quia omnia manifeſtabuntur à lumine, nec poterunt latere abſcondita tenebrarum, ait Apoſtolus; *Videte*: hoc eſt, conſiderate attentius *quomodo cautè ambuletis*; ne offendatis in uia mandatorum Dei. *Non quaſi inſipientes*, qui non conſiderant futura; ſed ſolùm & uix quod eſt ante pedes. *Sed ut ſapientes*, iuxta illud. Vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent. *Redimentes tempus quoniam dies mali ſunt.* Redimitur tempus multis modis. Poſtquã enim opportunitates benefaciendi ſiuimus nobis multis rectè factis elabi, reſarcire debemus in poſterum. Hoc tum demum præſtamus; quando ita deuotè, & ita ſtrictè utimur tempore inſeruientes Deo, ut nihil de eo noſtris commodis indulgeamus: imò dementes etiam nobis aliquid de neceſſitatibus noſtris. Aliter quoque redimimus tẽpus, dum quæ poſſemus impendere cõmoditatibus corporis, illis utimur ad animæ lucrum. Eſt enim quaſi redimere illud & commutare, ut demus pro ipſo temporis pretio commoda noſtra, ut fructus ſpirituales exigamus.

Deut. 28.

Quomodo redimatur tẽpus.

Addit rationem huius redemptionis. *Quoniam dies mali ſunt*, hoc eſt, quoniam dies noſtri hanc habent malitiam, ut inſerant multæ uitæ neceſſitates. Vnde multum temporis amittitur, & ſine ullo fructu effluit. Benedixit Pręceptor ueritatis: Nolite cogitare de craſtino. Craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibiipſi: ſufficit diei malitia ſua. Hic ergo Apoſtolus idem alijs uerbis admonens, ait. Redimite tempus, ideſt, auferte illud ab uſu ueſtri corporis, & neceſſitatum uitæ quantum poteſtis, quia dies habent hanc malitiam, ut ſemper uobis uelint de tempore intercipere, retrahentes ab honeſtis actionibus, propter neceſſitates & cõmoda uitæ periturę, qbus potius ſtudeatis. Sed ſufficiat diei malitia ſua.

Matth. 6.

Propterea nolite fieri imprudentes. Imprudens eſt qui non ſibi proſpicit ad fœlicitatem & uerum bonum: *ſed intelligentes quæ ſit uoluntas* Dei. De qua uolũtate alibi. Hæc eſt, ait, uoluntas Dei ſanctificatio noſtra, ut ſancti ſimus animo & corpore. Hic finis in quẽ debemus intendere. Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum ait Dominus: ac ſi dixerit. Si uultis iungi mecum, conueniamus. Ego enim ſanctus ſum, & non ualeo non eſſe ſanctus. Vos igitur efficiamini ſancti, qui hoc poteſtis, ſed per me. Alioqui imprudentes apparebitis, ſi putetis in ueſtris immunditijs placere Deo, & ita quod eſt ſanctum conuenire cũ pollutis, & mittendum canibus.

1. Theſſ. 4.

Leuit. 11.

Et nolite inebriari uino, in quo eſt luxuria. De uino ad literam poſſumus intelligere, in quo eſt luxuria. Non tamen per luxuriam intelligas ueneream ſolùm libidinẽ: Nã uox græca ἀσωτία, luxum potius ſignificat. Qui uino ſunt dediti, ad omnia flagitia admittẽda proni ſunt. Poſſumus & uini appellatione intelligere uoluptatem mundanorum, qua qui inebriantur, prodigi ſunt, omnia diuina & ſpiritualia amittentes: nec iſtis quæ ſunt carnalia & temporalia, ſaluantur. Filius ille prodigus eſt omnibus exemplo, qui diſſipata tota paterna ſubſtantia in tantã redactus eſt inopiam, ut paſcere porcos in uilla ſit coactus, ideſt, Diabolos immũdos, qui hominibus porcorum in ſordibus uitæ ſimillimis delectantur.

Luc. 15.

Sed impleamini Spiritu. Qui ẽ dilectio & amor Dei. Hoc uinum eſt ſpirituale, in quo nullus eſt luxus, & qui eo impletur & inebriatur, beatus. Nullum prodigalitatis poteſt eſſe periculum, quantũuis alijs impartiat. Quin potius quò effundit copioſius, eò magis ipſe impletur. Ille uerò prodigus eſt, qui ſpargens nihil ſibi relinquit.

Pro dilectione Dei.

Loquentes nobiſmetipſis in pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus. Homo loquitur ſibiipſi in hymnis, pſalmis, et canticis, cũ per pſalmos intelligit mediũ quo itur ad beatitudinẽ, & illud ſibi applicat. Et per hymnos agnoſcit mirabilia Dei

omni digna laude. Et per cantica enunciat ſumma Dei erga eos beneficia, qui Deum diligunt. Et notandum quod ſequitur. *Cantantes & pſallentes in cordibus ueſtris Domino*. O quanta hûc meritò poſſemus cum indignatiõe congerere in præpoſterum multarũ eccleſiarum morem, quę non aliud curant quàm cantus, & uocum reboationes non Domino, ſed hominibus, in ſacellis principium, & eccleſiis cathedralibus, ut nullam ferè ipſo auditu liceat percipere ſyllabam: ſola uoluptas aures demulcet, ad cor autem nihil attingit. Et hos magno pretio conducunt, quaſi ſatis ſit cecinisse abſque mente et ſpiritu, & alios ſui loco ſuffeciſſe. Iam enim magnos, qui in eccleſia ſunt, prelatos pudet cantare, & malunt audire non Dei uerba, ſed uocum uolubilitatẽ & ſymphoniam laſciuarum cantilenarum imitatricem. O cœcitatem maximè deplorandam.

Gratias agentes ſemper pro omnibus in nomine Domini noſtri IESV CHRISTI *Deo & Patri*. De omnibus rebus debemus gratias agere, & hoc *ſemper*, ideſt, aſſiduè, ſiue bona ſint, ſiue mala. Mala enim ipſa uerti poſſent in bonũ prouidentia Dei, quando illa humiliter, & cum gratiarum actione ſuſcipimus, ſicut habemus exemplum in B. Iob, & aliis glorioſis ſanctis qui uirtute patientiæ claruerunt. *In nomine Domini &c*. In hoc nomine gratioſè ſuſcipitur à Deo Patre, quicquid ſuſcipitur: quoniam primò Deus, eſt Deus CHRISTI, & primò Pater, eſt ipſius CHRISTI Pater: noſter autem & Deus & Pater eſt, per ipſum & in eius gratiam.

Subiecti inuicem in timore CHRISTI. B. Hieronymus hoc in loco ſic ait. Audiant hæc epiſcopi, audiant presbyteri, & omnis ordo doctorum, ſubiectis ſuis ſe eſſe ſubiectos. Et hoc facit uera charitas, ut alibi: Per charitatem ſeruite inuicem, quoniã ad hoc ipſum adegimus CHRISTVM, ut ſeruiret nobis. Non tamen hic locus eò torquendus eſt, ut faueat Lutheranis, qui ordinem & iuriſdictionem deſtruunt in eccleſia & gradus. Ac quid eſt, rogo, aliud, quàm deſtruere corpus CHRISTI, & uelle totum corpus unum dũtaxat eſſe membrum, & fruſtum carnis? Et idcircò declaratur iſta ſubiectio qualis eſſe debeat, nimirum; *in timore* CHRISTI; ut intelligamus in eo ſpiritu, quo CHRISTVS ſubiectum ſe præbuit oĩbus propter Deum, ſeruiens nobis in charitate. Vel ut intelligamus nihil fieri debere timore hominum, ſed timore CHRISTI, qui timor ſit potius in Deum reuerentia, quàm timor ille quem foras mittit charitas. Nam in uno quoque debemus agnoſcere inhabitantem CHRISTVM, & illum reuereri.

Gal. 5.

Mulieres uiris ſuis ſubditæ ſint ſicut Domino: quoniam uir caput eſt mulieris, ſicut CHRISTVS caput eſt Eccleſiæ: ipſe Saluator corporis eius. Sed ſicut Eccleſia ſubiecta eſt CHRISTO, ita & mulieres uiris ſuis in omnibus. Viri, diligite uxores ueſtras, ſicut & CHRISTVS dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret; mundans eam lauacro aquæ in uerbo uitæ: ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed ut ſit ſancta & immaculata. Ita & uiri debent diligere uxores ſuas, ut corpora ſua. Qui ſuam uxorẽ diligit, ſeipſum diligit. Nemo enim unquam carnem ſuam odio habuit: ſed nutrit & fouet eam, ſicut & CHRISTVS Eccleſiam. Quia mẽbra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrẽ ſuã, & adhærebit uxori ſuæ: & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum eſt. Ego autem dico in CHRISTO & in Eccleſia. Veruntamen & uos ſinguli, unuſquiſq; uxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat: uxor autem timeat uirum ſuum.

Mulieres uiris ſuis ſubditæ ſint ſicut Domino, ita ut loco Domini uxor uirum ſuum habeat. Commendatur Sara, quæ uocabat Abraham Dominum ſuum. Et ratio adiungitur cur hoc facere debeant. *Quoniam uir caput eſt mulieris*. A ſententia Domini poſt peccatum, & adhuc ante peccatum, Adã cẽſebatur ut caput Heuæ. *Sicut* CHRISTVS *caput eſt eccleſiæ: & ipſe eſt Saluator corporis eius*. Hoc ideò dicit, quia ad caput pertinet ut reliquum corpus ſaluet. *Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt* CHRISTO, *ita & mulieres uiris ſuis in omnibus*. Omnium appellatione in ſcripturis nunquam uenit quod malum eſt: quia malũ ut malũ, defectio eſt & nihil. Sed arguet quis: Si ita ſubiecta eſſe debet uxor uiro, quo modo eccleſia CHRISTO, non ergo in eis carnalis copula locum habebit. Et tamen ad Corinth. iubet uxori à uiro debitum reddendum. Imò ſuadet, ſi orationum gratia ad tempus ſeparentur, continuò tamen reuertantur in illud opus. Quo argumento adeò motus eſt B. Hieronymus, ut (quod uehemẽter admiratus ſum) dixerit, aliud dixiſſe Corinthiis qui erant imperfecti, aliud Epheſiis. Sed non oportebat, meo quidem iudicio, moueri eiuſmodi argumento, quaſi concludat: quia inter CHRISTVM & eccleſiam minime cogitetur talis ſecundum carnem copula, pari applicatione non debere inter uirum & uxorem cogitari. Abſit ut hanc doctrinam tradiderit Apoſtolus; ſed uoluit proportionaliter iſta intelligi. Quemadmodum in coniunctione quæ eſt ſecundum ſpiritum, eccleſia ſubiicitur CHRISTO in omnibus, ita debet eſſe in coniunctione quæ eſt ſecundum carnem inter uirum & mulierem, ut uxor in omnibus ſimiliter obediat uiro. Dico in omnibus, quæ ſcilicet attinent ad curam domeſticã, ut ſunt officia mulieris & matrisfam. Sunt enim mulieres adiutoriũ quoddam uiris in ſeruanda domo, & augendis

1. Pet. 3.

opibus

opibus, ſub uiris ſuis tamen, ut dictum eſt.

Viri diligite uxores ueſtras, ſicut & CHRISTVS dilexit eccleſiam, & ſemetipſum tradidit pro ea &c. Seruat ſimilitudinem, & oſtendit qualē dilectionem habuerit ad eccleſiā CHRISTVS, nempe eam, qua maior cogitari nō poteſt: qua *tradidit ſeipſum*, ideſt, proprium corpus & uitā *pro illa*, ideſt, pro ſanctificatione ipſius, quæ fit in baptiſmo, ita ut dederit corpus, quò illi quæreret ſpiritum ſanctificationis; *mundans illam lauacro aquæ.* Hîc magna q̄ſtio inter Scholaſticos, quomodo aqua iſta elementaris poſſit attingere maculas & peccata, ut mundet nos ab eis, & gratiam conferat, ut per aquam hæc fiant uelut per inſtrumentum. Ingredi hunc labyrinthum non eſt animus. Fateor enim primùm, me non poſſe hæc capere (niſi me eccleſiæ id clarè definientis compellat authoritas.). Quomodo poſſit hæc corporalis aqua ad ſordes animæ pertingere. Sicut enim quod intrat in os corporeum non poteſt animam coinquinare, ut ait Dominus: (Matth. 15.) Ita quodcunq; corporeum extrinſecus adhibeatur ad carnes, nō uidetur poſſe quouis modo ad ſordes animæ extergendas pertingere. Omnia igitur, breui ſententia, dicenda ſunt conſiſtere in pactis. Deus enim inuiſibiliter facit in anima, quod fieri uiſibili ſigno, ideſt, lauacro aquæ ſignificatur: ut quod in corpore natum eſt fieri per aquam, intelligas fieri intus per ſpiritū. Dicitur tamen per aquam hoc fieri, quoniam ſine hac humiliatiōe hominis ad aquæ lauacrum, non faceret Deus. Et hanc uirtutem intellige ſic datam aquę; quia Deus alio modo nō operaretur in hominem regulariter.

Illud præterea dicitur, quandoquidem ipſa gratia qua ſanctificamur, in ſcripturis aqua uocatur, & aqua uiuēs, quā Dominus Samaritanæ (Ioa. 4.) ſe daturum pollicebatur ſalientem in uitā æternam. (Ezech. 36.) Et propheta de illa prædixerat: Effundam ſuper uos aquam mundam &c. profectò non de elementari aqua intelligebat, ſed de illa ſpirituali quæ per elementarem ſignificatur. Nec eſt nouū ut de ſigno ea ſæpe dicantur, quæ ſignato conueniunt. Et propterea dicitur aqua elemētaris abluere corpus: quoniam aqua illa ſpiritualis, quā elementaris ſignificat, hoc agit interius.

Hæc opinio mihi uerior uidetur: nec tamen libet contendere, nec placet quicquā tenere mordicus, ſi aliud ab eccleſia definiretur. Sed non conſtat hactenus eſſe definitum, & ſi quidam hoc obiectent ex concilio Florentino, ubi habetur quòd ſacramenta nouæ legis continēt gratiam, & conferunt eam. Illa enim uerba multipliciter exponi poſſunt, imò & exponi debent, ne ſenſus nobis porrigant abſurdiſſimos, & deridéamur meritò ab huius mundi ſapientibus. Nam quomodo continent (quæſo) gratiam ſacramenta? Nunquid in aqua abluente eſt gratia, ſicut eſt in corde hominis? De uno tamen ſacramento poteſt ſanè & uerißime dici, quòd continet gratiam. Continet enim corpus CHRISTI, in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, & illud uerè Euchariſtia eſt.

Quod ſequitur eſt citra controuerſiam; *In uerbo uitæ*; Ecce quomodo reuera mundatur eccleſia per uerbū uitæ. Hic eſt CHRISTVS ſermone pronunciatus, & corde ſuſceptus: hæc eſt fides quæ purificat corda. Quāobrem ipſe aiebat. Vos mundi eſtis propter ſermonem meū. (Ioa. 15.) Nam homo audiens ſermonē uitæ, ac recipiens in corde per fidem, abſque dubio diſpoſitus eſt ad recipiendam gratiam & charitatem, donum iuſtitiæ, quo corda purificantur, quod ſubitò ut ſynceram fidem uidet, infundit Deus: & iſtud in lauacro iſto non ſolùm ſignificatur, ſed etiam re ipſa exhibetur atque efficitur.

Vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam, non habentem maculam, neque rugam. Hæc perſpicuè uidentur pertinere ad diem poſtremum, quando erunt omnia perfectè purgata. Non eſt enim ſine macula aut ruga, quæ interim eſt in uia & militat, & ſæpe maculatur in membris ſuis atque inficitur. Retinet item propter corpus aliquid rugarum ueteris hominis. Glorioſam non eſſe in hoc mundo quis non uidet? Niſi fortè uelis ſatis eſſe, modo uerificentur hæc uerba in eximiis membris, quale fuit beatiſſima VIRGO ſemper immaculata, & ij qui proxime ad illam gratiam acceſſerunt. Sed nec ſic, ut mihi uidetur, completur prorſus iſta ſignificatio.

Non deſunt qui contrahant uerba hæc ad eccleſiam Romanam quantum ad dogmata fidei, quia ſemper permanſit illibata ſine ulla macula erroris, aut ruga falſi aut ſuperſtitioſi cultus. Verùm prior expoſitio uerius quadrat, quā & B. Auguſtinus probauit, præſertim cum uerba illi maxime faueant. Primò enim dixit, *mundans eam lauacro aquæ in uerbo uitæ, ut exhiberet ſibi glorioſam &c.* ut per hoc intelligas finem ipſius fidei & baptiſmi, qui eſt exhibitio eccleſiæ ipſi CHRISTO in gloria. Porrò tandiu minime fit exhibitio iſta, quādiu ſumus in uia: potiſſimum autem cum addatur, et declaretur fieri iſtam exhibitionē in gloria, ubi reuera nihil erit ueteris hominis, ſed perfectiſſima renouatio ac regeneratio ſine ulla penitus macula, aut aliquo huiuſmodi. *Sed ut ſit ſancta & immaculata*, quod tunc erit pleniſſimè; ut frequenter diximus.

Ita & uiri debent diligere uxores ſuas, ut corpora ſua. Perſtat in propoſita ſimilitudine. Quemadmodum caput eccleſiæ CHRISTVS: ita caput mulieris uir, unde unum corpus cum illa efficitur. Et ideò, *Qui ſuam uxorem diligit, ſeipſum diligit*: cum ſit pars corporis ſui, & una caro cum illo uinculo tanti matrimonij effecta.

Nemo enim carnem ſuam unquàm odio habuit. Videtur tamen hoc poſſe refelli inſtantiis. (*Carnem amare uel odiſſe, quō intelligendū.*) Multi nanque ſunt inuenti in corpus ſuum proprium odia exercentes. Imò CHRISTVS pręcipit ut odio habeamus noſmetipſos, & corpora noſtra. B. Paulus corpus caſtigat, & in ſeruitutem redigit. Sed reuera ut quis oderit corpus ſuum non eſt ex natura rei, ſed per accidens (ut ita loquar) quatenus uel p illud homo affligitur;

per illud ab aliqua concupita fœlicitate prohibetur. Sententia ergo Apoſtoli eſt ſecundum naturam nulla alia habita conſideratione. Homini enim à natura comparatum eſt ut diligat carnem ſuam: qui ſi aliter ſine cauſa faciat, improbè agat & peruersè, & innaturaliter. *Sed nutrit*, ſcilicet cibo & potu: *& fouet eam*, ueſtibus & unguentis ubi opus eſt: *ſicut & CHRISTVS eccleſiam*. Dominus proſpexit de cibo eccleſiæ ſuæ dando ſeipſum, & de fomentis per alia ſacramenta, quæ ſunt loco ſalutarium unctionum misericorditer nobis relictarum.

Quia membra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius. Videndum in primis quomodo ſumus membra eius, & de carne eius & de oſſibus eius. Hoc certè carnaliter non eſt intelligendum, ſed ſpiritualiter. Ipſe generauit nos in paſſione ſuæ Crucis, & ad ſeipſum traxit, ut futurum eccleſiæ corpus exinde tanquam ex carne eius & oſſibus eius procederet: quoniam caro eccleſiæ non eſt iam ſub peccato, ſicut nec CHRISTVS cum in terris ageret fuit ſub peccato, licet in carne ſimili peccatrici carni, in qua tribulationes paſſus eſt à peccato, ut ſic uinceret peccatum, & deſtrueret iura peccati, & ſic glorioſam redderet carnem ſuam. Nos igitur regenerando uoluit adhuc eam carnem habere, quæ poſt ſublata prorſus peccati iura, eſſet tamen ſub tribulationibus peccati ad imitationẽ ſui & ſimilitudinẽ, donec in reſurrectiõe generali meritò redderet glorioſam, illã ſcilicet q̃ peccati ſtimulis nec acquieuerit nec ſuccubuerit.

Et hæc in Lutheranos egregiè concludũt, qui contra CHRISTI gratiam docent per baptiſmum non deleri peccatum, ſed adhuc manere in carne. At hoc in loco dicimur una caro cum CHRISTO, utpotè educti de carne eius, & oſſibus eius. Nũquid igitur caro CHRISTI erit caro peccati? aut potius in ſimilitudinẽ carnis peccati? Nam & ſi B. Paulus fomitem, qui manet in nobis, peccatum uocauerit, non ob eã cauſam ita uocauit, quaſi adhuc uerè eſſet peccatum, ſed quia uenerat à peccato, & ad peccatum extimulat. Verùm ſupina iam eſt & craſſa eorum inſcitia, qui modos dicendi apud ſcripturam nolunt admittere. Dixit uerò carnem ex carne eius, & os ex oſſibus eius: quoniã CHRISTVS habuit carnem quidẽ infirmam, ſed non ſine oſſibus, quæ ſignificant fortitudinẽ ſpiritus perfectam, qua fortitudine ſeruos ſuos maiora eccleſiæ membra armauit. CHRISTI enim fortitudo nunquã in eo fracta eſt. Et hoc Dei præcepto myſticè in illa ſentẽtia intellecto.
Exo. 12. Os non cõminuetis ex eo: ſingulariter enim uerum fuiſſe in CHRISTO non eſt dubitandum, Nos alii Adæ latronis filii, qui in latronibus figuramur, habemus cõminuta oſſa, quia nullus ui ſuæ naturæ poſſet ſuſtinere fortiter opprobria crucis, niſi ille iuuaret. Multos igitur fuiſſe firmiſſimos inde euenit, quoniam de oſſibus CHRISTI per gratiam ipſius participarunt.

Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ: & erunt duo in carnẽ unam. Verba hæc ex Geneſi excerpta ſunt, quæ maximũ nexum, qui eſt inter uirum & uxorem, elegãter declarant. In Gen. legitur; Propter hoc; Sed hîc græcè legitur, ἀντὶ τούτου, ideſt, pro hoc, ſeu uice huius, aut è regiõe huius proportionabiliter, ut ita dixerim: quaſi clarius dixiſſet. Ille futurus eſt homini cum uxore nexus, quo Dñs IESVS CHRISTVS cum eccleſia colligari debet, ut ſit quaſi loco CHRISTI uir, & uxor loco eccleſiæ, uideatq; quid fecerit CHRISTVS propter eccleſiam. Illum enim maximũ nexum eſſe oportet, qui ab alio magno nexu & uinculo ſeparet. At certè inter patrem & filium, & inter matrẽ ſimiliter & filium magni ſunt nexus, ut deceat eſſe unum & eundem conuictũ, & domum unã.

Et tamen ab hoc nexu, per hunc aliũ ſpiritualis matrimonii nexum utpote ualidiorem, diſtractus eſt homo CHRISTVS, qui tanto amore eccleſiam ſuam eſt proſequutus, ut ſe & à Patre quodã modo ſegregaret & à Matre, legibus iſtius ſæculi & iuri ſe ſummittens. Segregauit enim ſe à Patre CHRISTVS quodam modo propter eccleſiam, quando apparuit in mundo in forma ſerui. Proptereà dixit: Exiui à Pa- Ioã. 16.
tre, & ueni in mundum. Segregauit ſe & à chariſſima MATRE, cum propter eandem eccleſiã mortuus ẽ in cruce, illa relicta ſub diſcipuli cura.

Et erunt duo in carnem unam, ideſt, ex duobus fiet una caro, quæ nulla humana poteſtate ſeparari poſſit. Sic caro CHRISTI facta eſt una cũ eccleſiæ carne. Nã in paſſione & morte ſua mirificè hæ nuptiæ ſunt celebratæ, & factũ eſt atq; expreſſum uinum bonum. *Sacramentum hoc magnum eſt*; Quid eſt; *Sacramentum hoc magnũ eſt*, niſi coniugium inter uirum & uxorem? Illa uidelicet carnalis copula magnum eſt ſacramentum: Nam in ea perficitur carnale matrimonium, ut ſic fiat omninò indiſſolubile.

Eſt quæſtio tamẽ exorta propter hæreticos, An matrimonium ſit ſacramentum. Cum enim hîc uocetur ſacramentum, etiam eſſe reuera conſequenter probari uidetur. Reſpondent, Græcè legitur myſteriũ, & non ſacramentũ. Quaſi uerò græcè dici potuerit ſacramentum, cum ſit uox latina recepta: & quaſi quod græcè dicitur myſterium, non dicatur latinè ſacramentum. Dicent, At quædã myſteria uocantur in ſcripturis, quæ tamen non ſunt ſacramenta, quo ſenſu capiunt ſacramẽta Scholaſtici: qualia ſunt illa ſeptem quę ipſi enumerant, & nota ſunt. Sed nihil prohibet quin poſſint uocari ſacramenta quælibet myſteria, quãuis non ſunt de illis ſeptem, Nonne myſterium incarnationis CHRISTI dicitur etiam ſacramentũ? Non probant ergo, matrimoniũ non eſſe unum, uidelicet ex illis ſeptem ſacramentis, cum interim conſtet à B. Paulo dici ſacramentũ, & nihil uetet eſſe unum ex ſeptem. Imò ratio & magna doctorũ autoritas contrà eſt: cui ſeſe opponere ſemper fuit hæreticorũ.

Sed uidendum quomodo ſacramentum ſit, quod docet Apoſtolus, aiens.

Dico autē in CHRISTO *& in eccleſia.* Et eſt ſenſus, carnale coniugium ea ratione eſſe ſacramentū: quia ſignum eſt ſpiritualis coniugij inter CHRISTVM & eccleſiam contracti: Conditiones nanque eædem ſunt. Et hinc accipe non ad ſimilitudinem carnalis coniugij creatum fuiſſe ſpirituale: ſed contrà potius, ad ſimilitudinem ſpiritualis decretum fuit carnale, tametſi prius tempore fuerit carnale quàm ſpirituale. Vt enim quò hæreret eccleſię ſponſę CHRISTVS, quodam modo reliquit Patrem, ideſt, Deum à quo exiuit exinaniendo ſeipſum: & Matrem ſuam Beatiſſimā VIRGINEM ſecundum carnem, quam permiſit periclitari, & ab eius carnali cōſortio auulſus eſt, ut acquireret ſibi Sponſam ſuam, & applicaret ſibi, eiq; hæreret in ſempiternum (quod perfectè uerificatur in illa unicè Electa & Dilecta, & poſt illam in cæteris uaſibus electionis) Ita facta eſt lex in nexu matrimonij carnalis, ut ſic obſeruet maritus propter uxorem ſuam, & nunquā eam dimittat. Et in hoc matrimonij uinculo ſignificatur nexus CHRISTI cum eccleſia.

Dimittet homo patrem & matrem quid.

Alio modo reliquit CHRISTVS Patrem & Matrem, ideſt, patriarchas, & prophetas, & ſynagogam ſuam, ut hæreret eccleſiæ ſuæ. Et tertio modo reliquit patrem Adam, & matrem Heuam ſecundum carnem, quos permiſit in peccatum labi. At primariam Sponſam ſuam ab æterno ſibi decretā MARIAM VIRGINEM ſemper Immaculatam, cui & ſemper adhærere uoluit, non permiſit nec dimiſit in communi ſorde hominum pollui, ne pro ullo unquā quātumuis leui momento eſſet iræ filia, & Diabolo & peccato ſubiecta, quod iam horrendum eſt uel cogitare nunc pijs & deuotis animis.

Veruntamen & uos ſinguli unuſquiſque uxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat. Veruntamen, ideſt, cęterū: *& uos ſinguli*, ideſt, unuſquiſque ueſtrum uxorem ſuam diligat ſicut proprium corpus, & eandem carnem, ſicut eſt reuera. Alioqui tenetur homo communi præcepto proximū ſicut ſemetipſum diligere. Sed non additur ſicut corpus ſuum, & carnem ſuam: ut quandam inſuper carnalem dilectionem, caſtam tamen & ſanctam, declaret propter finem ſanctum ad ſobolem gignēdam Deo. *Vxor autem*, ſupple ita diligat, *ut timeat*, reuerentiæ timore, *uirum ſuum*, ut caput.

CAP. VI.

FILII OBEDITE PARENTIBUS ueſtris in Domino. Hoc enim iuſtum eſt. Honora patrem tuum & matrem tuam (quod eſt mandatum primum in promiſſione) ut bene ſit tibi, & ſis longæuus ſuper terram. Et uos patres, nolite ad iracundiam prouocare filios ueſtros: ſed educare illos in diſciplina & correctione Domini. Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis ueſtri ſicut CHRISTO: non ad oculum ſeruientes quaſi hominibus placētes, ſed ut ſerui CHRISTI, facientes uoluntatem Dei ex animo: cum bona uoluntate ſeruientes ſicut Domino, & non hominibus: Scientes quoniam unuſquiſque quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino ſiue ſeruus, ſiue liber. Et uos domini eadem facite illis, remittentes minas, ſciētes quia & illorum & ueſter Dominus eſt in cœlis: & perſonarum acceptio non eſt apud Deum.

APoſtolus pergit formare Epheſios circa mores. Poſt præceptum autem uiro & mulieri de mutua eorum dilectione datum, ſequitur præceptum honoris erga parentes. Porrò quæri poteſt, quare in lege præceptū de uiro & uxore omiſſum fuerit: & de parētibus tantū traditur. Hoc fortè fuit in cauſa: quia non debuit ſic ſanctificari matrimonium ante CHRISTI aduentum, quod fœdatum erat, & propter laſciuiam conculcatū per diuortia, & cōcubinatus, & per uxorum pluralitatem ad tempus toleratam. Nā hęc lex & dilectio quæ hîc imperatur, eſt ad exemplum CHRISTI & eccleſiæ. At iſtud tam excellens ſacramentum nondum patebat: & ſic nō poterat tunc eſſe uerum ſignum tanti ſacramenti, ut inde eliceretur præceptum iſtud. Ideoq; peculiariter eſt præceptum primis patribus, & noui teſtamenti. Et hanc rationem eſſe ueram puto. Quare meritò diminuta fuit illa lex, in qua hoc præceptum poterat deſiderari. Sed impleta eſt lex uetus per legem nouam.

Filij obedite parētibus ueſtris in Domino. Poſſunt obedire parentibus multi, ſed non in Domino: quia non propter Dominum: aut quia nō exiſtunt in Domino per fidem & charitatem. Eiuſmodi autem obedientia uana eſt, & uacua merito: quā uel Ethnici exhibent. Poteſt fortè intelligi de parentibus qui ſunt in CHRISTO, ut ijs obediatur, non autem infidelibus. *Hoc enim iuſtum eſt*, tanquàm à lege imperatum, & naturaliter iuſtū. Et hoc probat ex ueteri ſcriptura. *Honora patrem tuum, & matrem tuam*: quarum uocum ſignificatio extenditur in ſcriptura ſancta ad omnes parentes ſuperiores, qui & patres ſimiliter & matres dicuntur. *Quod eſt mandatum primum in promiſſione.* Non ſimpliciter primum, ſed primum in promiſſione. Nulli enim priori mandato facta eſt ſpecialiter repromiſſio. Illa ſuperior, qua Deus retribuere poſteris dicitur, & facturus miſericordiam in millia, non eſt promiſſio, ſed prophetia: nec eſt propter obſeruantiam unius cuiuslibet mandati, ſed in genere: ait enim, His qui diligunt me, & cuſtodiunt mandata mea. *Vt bene ſit tibi, & ſis longæuus ſuper terram.* Hæc intelligenda ſunt non ſolùm carnaliter, ſed multò

magis

magis ſpiritualiter, & de terra cœleſti, quæ eſt CHRISTVS. Vt de alibi de hoc pietatis mandato teſtatur, repoſitam illi promiſſionem uitæ præſentis & futuræ, in qua impletur promiſſio. Hoc tamen intereſt. Nam uitæ præſentis promiſſionem habebat ex Moſe, futuræ autem ex CHRISTO. Eſt autem notandum, hanc mercedem ac retributionem, quæ promittitur in lege morigeris filijs atq; parentes ſuos honorãtibus, perſuaſam quoq; ipſis Ethnicis fuiſſe. Quidam enim præclari illorum autores & poetæ hoc docuerant, & fortè ipſi è ſacris literis hauſerant: aut rei cõuenientiam ſua ratione & iudicio inueſtigati & cõprobãtes. Illud certum, ab omnibus philoſophis naturali ratione edoctis, præcepta de honore parentibus poſt Deum debito, grauiter & concorditer eſſe literis mandata.

De educatione liberorum

Et uos patres nolite ad iracundiam prouocare filios ueſtros. Sicut nimia parentum in filios indulgentia improbatur, ita & nimia ſeueritas ac duritia hic prohibetur. Nec enim Heli ſacerdos indulgens filijs probatus eſt: nec Saulis in Ionatam tolerata fuit illa nimia aſperitas. *Sed educate illos in diſciplina & correptione Domini.* Non ergo ſit ſæcularis diſciplina, quæ lædit ſæpè pietatẽ: neque correptio ſæcularis, quæ exaſpera[t]: ſed ſit Domini diſciplina, & correptio lenis & ſpiritualis (pro modo tñ erratorũ) ad ſciẽtiam Dei & medicinam, & emendationem morum cum omni moderatione. O ſi ſeruaretur hoc præceptũ: O patres patres, imò uerò O crudeles filiorum & filiarum ueſtrarum parricidæ, quibus traditis doctrinas laſciuorum poetarum & procorum, uerius porcorum. Væ inuolutis huiuſmodi ſordibus, niſi eos citò miſericordia Dei eripiat. Hæc moneo toto corde. Irã enim Dei propter hæc magnam concitari qui non apprehendit, malo ſuo tandem aliquando miſer perſentiet.

Serui obedite dominis carnalibus cum timore ac tremore. Sed cum timor hic & tremor non tam debeatur homini, quàm CHRISTO, ideò addit: *In ſimplicitate cordis ueſtri*, non nequiter, non ſimulatè: ſed *ſicut* CHRISTO. *Non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes*, quod plerique ferè omnes faciunt: *ſed ut ſerui* CHRISTI, quem debetis in illis conſiderare, & illi ſeruire. Tum proderit & ad luenda peccata, ſi quæ ad fuerint: uel ad merita comparanda, ſi peccata defuerint. *Faciẽtes uoluntatem Dei ex animo*, non uiolenter. *cum bona uoluntate* (græcè, beneuolẽtia) *ſeruientes ſicut Domino*, cui debemus beneuolentiã: *& non hominibus.* Nõ eſſet æquum aliquando ut quibuſdam hominibus ſeruiretur ab ijs, qui fortè ſint multò meliores & ſapientiores. Sed Dominus uult hæc tolerari ad uitanda maiora mala: imò & ad comparanda maiora merita. Nihil enim abſurdi eſt, ſi ex abſurdis ſequantur abſurda. A Patre ſam, cuncta ad integritatem redibunt ſua die, & reſtituetur cuilibet ſuus gradus: unde multi dominorum apparebunt ſerui: & multi ſeruorum, liberi.

Scientes quòd unuſquiſque quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet &c. Et ſi ſit in terris hæc perſonarum acceptio, ceſſabit tamen in cœlis, ubi ſiue ſeruus, ſiue liber, hoc recipiet à Domino quod fecerit. Legant hoc & non fugiant hæretici, qui tanta fronte pro benefactis nõ reddi mercedẽ in cœlis audent aſſerere. Hîc manifeſtè ait B. Paulus: *Vnuſquiſque quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet.* Ac nunquid illud ipſummet bonum quod fecit, recipiet? minime, ſed præmium eius. Dixit autem doctiſſimè: *hoc recipiet.* Eſt enim præmium quodam modo in merito ipſo abſconditum. *Nota pro meritis.*

Et uos domini eadem facite illis. Non intelligas eadem, ita dici, ut etiam ipſe dominus debeat ſeruire ſeruo ſuo in eiſdem officijs, ſed in quibus ille pro conditione ſtatus debet, ut in timore & tremore ea faciat erga illum, ſimpliciter & ex animo beneuolo quæ debet facere, & humanitas exigit, tanquàm faciens ea CHRISTO, cogitando ſibi hæc à CHRISTO in illo poſtulari. Et quænam ſunt quæ poſtulat à domino ſeruus? cibus & diſciplina, ideſt, utilis caſtigatio uel inſtructio, ut poſſit operari non ſeruiliter, ſed ex animo. Quare ſummopere cauere debet dñs ab opprobrijs & contumelijs, à uerberibus & minis. *Remittentes* (inquit Apoſtolus) *minas.* Quòd ſi iſta ſeruis à dominis quibuſcunq; debentur, quid dicemus de liberis & eccleſiaſticis uiris, qui imperant ſuis curialibus imperioſius & grauius, quàm ſi eſſent ſerui captiui, & pretio redempti? O miſerum utrunq; genus, & eorum qui dominantur, & eorum qui tam ſuperbam patiuntur dominationem. Sed non aliam ipſi merentur, qui contra Apoſtolum fecerunt ſe ſeruos hominũ. Quanta ego uidi & audiui? Et quanta etiam toleraui compreſſo ſtomacho, non reprehendens ut debui? Audiãt quomodo perterrefaciat Apoſtolus. *Scientes quòd & illorum & ueſter Dominus eſt in cœlis.* O uerbum grauiſſimi, ſed apud quoſdã leuiſſimi põderis, qui ignorant hoc tempore miſeri. At paulopòſt derepentè experientur, & imprudenter ac nequicquàm dicẽt: Ego non putaram. Quid eſt non putaram? Nõne ijs turpe erit dicere: Non putarã? quorum præcipuè erat officium docere alios, cum eſſent paſtores, & ad eos pertinebat tenere ſacrã ſcripturam, & B. Paulũ, non autem dare operam delitijs, & ignauijs, uentri & carni, & alijs quæ honeſtè nominari non poſſunt. Hæc à me dicta ſint, obſecro, cum fructu, ſi qñ ad eorum manus iſta peruenerint: & ſibi certò perſuadeãt non de ſtomaco & animo inimico prodire, ſed ex imis miſericordiæ & charitatis uiſceribus. *Et non eſt acceptio perſonarum apud Deum.* Ille perſonas ex proprijs meritis iudicabit, & nõ erit apud eũ ſeruus, aut liber: Prælatus, uel ſubditus. *Prelati & qui eis ſeruiunt, notent*

De cætero, fratres, confortamini in Domino, & in potentia uirtutis eius. Induite uos armaturam Dei, ut poſſitis ſtare aduerſus inſidias Diaboli. Quoniam non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem: ſed aduerſus principes & poteſtates,

aduerſus

aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus. Propterea accipite armaturā Dei, ut poſſitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare. State ergo ſuccincti lumbos ueſtros in ueritate,& induti loricam iuſtitiæ,& calceati pedes in præparationem euangelii pacis. In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere:& galeam ſalutis aſſumite,& gladium Spiritus, quod eſt uerbum Dei.

Hortatur modo uniuerſaliter omnes, ut tā quàm in militia exiſtentes, uigiles, armiſq; ſpiritualibus accincti ſint: Tempus enim ita eſſe faciē dum poſtulat. *De cætero fratres &c.* Reliquum eſt, ô fratres, ut uires accipiatis in Domino: quoniā nullæ ſunt in uobiſipſis ex uobis. *Et in potentia uirtutis eius*, ſiue fortitudinis. *Induite uos armaturam Dei.* Armatura Dei eſt, quam ipſe Deus donat, & ſunt uirtutes cœlitus uenientes, & ipſa ueritas. Vel armaturam Dei uocat, qua ipſe Dominus noſter IESVS CHRISTVS uſus fuit in dæmonem, quæ fuit patientia & ueritas, in qua immotus perſtitit. *Vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias Diaboli.* Nemo etenim ſuis armis Dæmonum callidiſſimis artibus,& incredibili fortitudini reſiſtere longo interuallo poſſet.

Quoniā non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem. Fortè de perfectioribus loquitur, quibus, cum iam carnem ſuperauerint, ſupereſt ut Diabolicis inſidijs reſiſtant. Aut intellige dictū: *Non eſt nobis colluctatio &c.* tanquàm hæc quę cū Dæmonibus ſuſcipitur, ſit præcipua conflictatio,& periculis extremis expoſita: ut iuxta modum loquendi, illud intelligatur quaſi non eſſe, quod præ alio modicū habet eſſe, ita ut quodā modo nihil ſit æſtimādū. Aut ſupplendū eſt, *ſolummodo*, ideſt, Nō *eſt nobis ſolummodo colluctatio aduerſus carnē.* At iuxta hāc expoſitionē debuiſſet dicere cū copula, ſed & aduerſus principes: & tū dicit, ſed aduerſus principes. Quare ſuperiores expoſitiones magis placent. *Sed aduerſus principes & poteſtates &c.* Manifeſtè Angelos præuaricatores qui ceciderunt, his nominibus notat: qui & ipſi in ſua militia ad diuerſa facinora habent ordines & principatus. Et licet cuncti ad malū tendant, diuerſi tamen ad diuerſa ſcelera & peccata incitant, quibus conſentiunt multi. Et propterea principes dicuntur, quia regunt mundum iſtum, ideſt, homines mundanos, quos tenebras uocat Apoſtolus. *Aduerſus ſpiritualia nequitiæ*, uel potius malitiæ, ideſt, aduerſus quædam illorū arma quæ ſunt ſpiritualia, procedentia ex eorum malitia. *In cœleſtibus*; hoceſt, in iis quæ pertinent ad cœleſtia. Omnis nanq; illorum conatus & rabies eò fertur ad decipiendum incautos, ut unde illi ceciderunt, arceant ne illûc nos aſcendere ualeamus. Nō admodum curant an nos temporalia abundè poſſideamus (imò extimulant, ut ijs incumbamus auidiſſimè) modo ab æternis nos abſtrahant. Alius ſenſus eſt; *contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus*: hoceſt, contra ſpirituales nequitias, quæ ſunt, *in cœleſtibus*, ideſt, in aeris regione, quæ cœli appellatione uenit. Vnde & Do- Luc. 8.
minus uolucres cœli dixit Dæmones, in ſua parabola ſeminis, qui uerbum ſalutis auferunt.

Propterea accipite armaturam Dei: qua neceſſariò indigetis contra tot & tam exercitatos atq; infeſtos pugnatores. *Vt poſſitis reſiſtere in die malo.* Vocat diem malum (ut arbitror) iudicij diem, qui eſt dies uindictæ & irę, cui tantum ij reſiſtūt, in quibus nihil iuris habuerit ipſe Diabolus. Hanc diem ſcripturæ uocant diem malam, diem iræ,& furoris,& tenebrarum,& turbinis, nebulę, & caliginis: à qua die mala liberet nos Deus per IESVM CHRISTVM. *Et in omnibus perfecti ſtare.* Gręcè in hunc modum habetur; *Et omnibus perfectis ſtare*; ut ſit talis ſenſus. Vt poſſitis reſiſtere in die mala, ſcilicet calumniantibus Dæmonijs,& repetentibus animas ueſtras. Et poſſitis ſtare cum omnia perfeceritis, ideſt, cum impleueritis mandata,& fueritis pleni operibus bonis, quæ dant ſobriam confidentiam in die illa. Qui enim benè agit, nō odit lucem: ſed uenit cō-
fidenter ad lucem, ut manifeſtentur opera eius: Ioa. 13.
quoniam in Deo ſunt facta. Et hoc contra eos qui uolunt in tempore illo, neminem ſecundum iuſtitiam bonorum operum inueniri ſecurum.

State ergo ſuccincti lumbos in ueritate. In lumbis ſedes luxuriæ eſt. Succinguntur autem lumbi ab ijs qui ueritatem illam Domini capiunt,
quùm dixit, Sunt Eunuchi qui ſe caſtrauerunt Matth. 19.
propter regnum Dei. *Et induti loricam iuſtitiæ.* Iuſtitia eſt donum Dei, quo ſi induti fuerimus, ſeruit nobis tanquàm lorica aduerſus tela Diaboli. Per ipſam enim habemus in promptu mandata Dei ſaluberrima, à quibus nolumus recedere: quo fit ut omne telum & fallacia Diaboli retundatur. Hanc loricam habebas Dominus cum tela reijcebas, dicens. Non tentabis Dominum Deum tuum. *Et calceati pedes in præparationem euangelij pacis.* Homo calceatos habet pedes dum ambulat in diebus pœnitentiæ, ut peccata ſua penitus deleantur: & ſic præparetur ut poſſit abiectis poſtmodo calceamentis euangelizare. Nam qui in terra ſancta ſunt, debent extrahere calceamenta, hoceſt, iam opera pœnitentiæ perfeciſſe. Vbi uide quomodo ſit præparatio eorum qui alijs prædicare præſumunt: Nam qui adhuc in peccatis eſt, & in ordine pœnitentium, nondum præparatus eſt, niſi expleuerit primùm legitimæ ſatisfactionis tempus.

In omnibus ſumentes ſcutum fidei. Vt opponatis uos tentationibus & perſecutionibus. *In quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere.* Tela ignea eſſe puto cupiditates,& ardentia ambitionis deſideria ad honores huius mundi, & appetitum gloriæ. Hæc tela iaculatur Diabolus, quæ urunt homines miſerabiliter, ſed ſcuto fidei retū duntur. Qui enim oculo fidei intentè reſpicit ad cœleſtia, terrenaq; omnes cogitationes retundit.

Et galeam

Et galeam ſalutis aſſumite. Per hanc galeam
intelligo ſpem,quæ caput,ideſt, mentem noſtrã
à concuſſionibus tribulationum protegit .Spes
intuetur bona æterna,quorum deſiderio erecta,
facile temporalia incommoda deſpicit, ſciens
Rom. 8. optimè quàm non ſint condignæ paſſiones hu-
ius temporis ad futuram gloriam,quæ reuelabi-
tur in nobis. *Et gladium Spiritus,quod eſt uerbum*
Dei. Non ſolùm arma defenſionis, ſed offenſio-
nis quoq; debemus aſſumere. Et hæc ſunt uerba
CHRISTI, quibus acerbiſſimè torquetur Dia-
Matth. 10. bolus:quale eſt illud. Nolite timere eos qui oc-
Ibid. 5. cidunt corpus. & illud: Primùm quærite regnũ
Dei. item: Beati pauperes. Beati qui lugent.

Per omnem orationem & obſecrationẽ
orantes omni tempore in ſpiritu:& in ipſo
uigilantes in omni inſtantia,& obſecratio-
ne pro omnibus ſanctis,& pro me,ut detur
mihi ſermo in apertione oris mei, cum fi-
ducia notum facere myſterium euangelii,
pro quo legatione fungor in catena: ita ut
in ipſo audeam (prout oportet me) loqui.
Vt autem & uos ſciatis quæ circa me ſunt,
quid agam,omnia uobis nota faciet Tychi
cus chariſſimus fratrer,& fidelis miniſterin
Domino:quem miſi ad uos in hoc ipſum,ut
cognoſcatis quæ circa nos ſunt,& cõſoletur
corda ueſtra. Pax fratribus,& charitas cũ
fide à Deo Patre noſtro, & Domino IESV
CHRISTO. Gratia cũ omnibus qui dili-
gunt dominum noſtrum IESVM CHRI-
STVM in incorruptione, Amen.

Per omnem orationem & deprecationem orantes.
Verè ſine oratione & deprecatione impoſſibile
eſſet Diabolis reſiſtere. Deprecatio enim ne-
ceſſaria eſt,qua mala à nobis deprecamur: Ne
nos inducas in tentationem,ſed libera nos à ma-
lo. Oratio eſt qua petimus uaria,ut occurre
rit. Dicit autem;*omnem orationem*; non ad diuerſa
orationum genera ſpectans,ſed ad perfectionem
orationis,quę habeat ſuas circũſtantias,ut quod
oportet oremus, & quomodo oportet,attentè,
fideliter,humiliter. Græca enim uox ſæpenume-
rò totalitatem (ut ita dixerim) atq; integritatẽ
ſonat. Non eſt autem oratio integra,cui aliqua
neceſſariarum circunſtantiarum deeſt. Quotus-
quiſq; igitur eſt,qui ea perfectione oret? Et ideò
non impetramus miſeri. Vt ueriſſima fiat B. Ia-
Iac. 4. cobi increpatio. Petitis (inquit) & non accipi-
tis,eò quòd male petatis. Ante tempus orare
prouidentia eſt. Tempore conſtituto, obedien-
tia. Tempus orandi præterire, negligentia. Tan-
tò quippe debet crebrior eſſe oratio,quantò uti
lior. Tũc ueraciter homo Chriſtianus orat,quã-
do in corde nihil aliud cogitat. Maxime uerò
tum iudex ad preces flectitur, ſi à ſua prauitate
peccator recedat. Nam oratiò ipſa duobus prę
cipuè modis impeditur, ne quod poſtulat,à Deo
impetret:cum ſcilicet peccata committere ho-
mo perſeuerat:aut ſi peccanti in ſe ex toto cor
de non dimittit. Quemadmodum enim nõ pro-
deſt uulneri adhibitum medicamentum, in quo
adhuc manet infixũ ferrũ: ita nihil eius proficit
oratio,q odiũ retinet in corde. Quot,rogo,uel
ex ipſis religioſis uiris exiſtunt, qui ariditatem
non ſentiant,& ſtupiditatem mentis in orando,
ut ſolis orantes labijs non attendant neq; quid
dicant,neque cui loquantur? In cauſa illud eſt:
Nos uelut ex quadam conſuetudine, nul-
la ferè reuerentia ad Deum accedimus,neq; præ-
paramus ante orationẽ animas noſtras. Quid.n.
aliud cogitare debet homo Chriſtianus dum ad
orandum accedit,q̃ propheticũ illud: Ingrediar
in locum tabernaculi admirabilis uſq; ad domũ
Dei,ubi Rex regum ſtellato ſedet ſolio,innume-
rabili & ineffabili circundatus beatorum ſpiri-
tuũ exercitu? Quanta ergo cum reuerẽtia, quã-
to timore,quãta illùc humilitate accedere debet
(ait deuotus. Bernardus à palude ſua proce-
dens & repens uilis ranuncula? In cunctis igitur
actionibus noſtris etſi multa opus ſit animi uigi-
lantia,potiſſimũ in oratione. Licet enim ſemper
à Domino uideamur, ſed tunc etiam præſenta-
mus & oſtendimus nos quaſi facie ad faciem cũ
Deo loquẽtes. Obſecrare igitur uerecundo debe
mus affectu. Orare puro affectu non diſſimulan
tes peccata noſtra,minimeq; nobis blandientes,
ſcientes ununquenq; citius gratiã apud Deũ in-
uẽturũ,quò fuerit durior iudex in ſemetipſũ. Po
ſtulemus inſuper amplũ oſtendentes affectum,&
fiduciæ latitudinẽ. Poſtulet (inquit B. Iacobus)
in fide nihil hęſitans. Et tũ ad gratiarum perue-
niamus actionem,quæ debet eſſe deuotione ple
niſſima,& delitijs affluens. Hos orationis modos
nos Apoſtolus breui ſententia ad Timotheũ ſcri 1. Tim 2.
bẽs docuit. Obſecro primũ omniũ fieri,ait, obſe-
crationes,orationes, poſtulatiões,gratiarũ actio
nes, pro omnibus hominibus &c. Verũ,ut pau-
lò antè dixi, quotũ quenq; reperias ex his qui in
cõmmuni Chriſtianorũ ſorte uerſatur, qui no-
uerit orãdi modum, imò uerò qui uel Miſſam cũ
aliqua corporis reuerẽtia nouerit audire? Itaque
nõ mirũ ſi tanta eſt uitę ſpiritualis ſterilitas, quã
orationis (ut ita dicã) nõ impinguat debita aſſidui
tas. Hãc tamen diligenter cõmendat Apoſto-
lus noſter, ſubdens. *In omni tempore*, tam pro-
ſperitatis,quàm aduerſitatis. Sunt enim qui faci
lius interdum in proſperitatibus corruunt. *In*
ſpiritu, ideſt, in dilectione Dei exiſtentes: Nam
ſpiritus amor eſt. *Et in hoc ipſum uigilantes*,
ideſt, in hoc ſpirituale certamen: *In omni inſtantia*,
ut ſaltem propter importunitatem exaudiami-
ni,& ſurgere faciatis Patremfam. è lecto (ut eſt in Luc. 11.
euangelica parabola) pro inſtãtia orationis, quò
ſaltem propter improbitatẽ petentis, expugne
tur quàmtumuis auarus. Non eſt reuera aua-
rus ipſe Dominus, ſed dum noſtra delectatur in-
duſtria, ad modum auari ſe habet, exigens in-
ſtantiam & importunitatem noſtram: quod cla-
rè apparet in exemplo Cananeæ. Hoc autem Matt. 15.
facie

ſacit ut uehemẽtius cupiamus,& digni ſimus ali
quo pacto accipere. *Et obſecratione pro omni-
bus ſanctis*, non tantum pro uobis. Græcè tamẽ
legiẽ deprecatione,quę ad ea propriè mala acco
modari ſolita eſt,quæ oratione petimus amouẽ
da. *Et pro me,ut detur mihi ſermo &c.* Senſus eſt cla
rus. Vbi obiter tamen notandum: Euangelicũ
ipſum munus tale eſſe,ut indigeat ad curſum fa
cilem orationibus eccleſiarum. Vnde & oramus
pro Pontificibus. Et eccleſia ſine intermiſſio ne
Act. 12. orabat pro B. Petro dũ eſſet in carcere. Et nos ſi
militer debemus orare pro omnibus, & illis po-
tiſſimũ qui ſunt in adminiſtratione, & de quorũ
actionibus ac deliberationibus pendet ſtatus,trã
quilitas,& uera ſalus multorum.

Vt autem & uos ſciatis &c. Poſtremò, cũ uni-
cuiq; magna ſit & anxia cura atq; ſollicitudo,
reſcire de abſentibus, & amicis,& neceſſariis.&
multò magis ubi intercedit nexus charitatis
CHRISTI, cogitans Apoſtolus illo erga ſe ipſũ
deſiderio Epheſios teneri,ait. *Vt autẽ et uos ſciatis*
(ſupple) ſicut multi alij ſciunt: *quę circa me ſunt*,
ideſt,quæ ab alijs in me inferuntur. *Et quid agam:
omnia uobis nota faciet Tychicus chariſſimus frater,et
fidelis miniſter in Domino.* Commendat hominẽ ut
illi habeant fidem. Imò addit: *Quẽ miſi ad uos in hoc
ipſum,ut cognoſcatis quę circa nos ſunt,et conſoletur cor
da ueſtra.* Mirabile eſt: prius ait; *circa me*; & modo
ait; *circa nos*: ut oſtendat quæ ad ſe pertinẽt, ad
illos ſimul pertinere. Oſtendẽs autem ea quę ad
ſe pertinebant bona eſſe,addit; *Et conſoletur corda
ueſtra*: Hæc autem bona erãt,ipſum uidelicet eſ-
ſe in catenis pro CHRISTO, & CHRISTI euã
gelio ad ſalutẽ Gentium. Qua in re nomẽ CHRI
STI celebre reddebatur,& ipſius merita creſce-
bant,& Chriſtiani illi qui ſapiebant, in fide for-
tius ex tãta Apoſtoli conſtantia confirmabãtur.

Pax fratribus,et charitas cum fide &c. Vbi pax eſt,
etiam charitas eſt. Et ſi charitas adeſt,etiam fides
adeſt. Et hęc oia à Patre noſtro Deo,& Filio eius
Domino IESV CHRISTO. Poteſt & fides hoc
in loco pro confidentia accipi, ſeu fiducia. *Gra
tia cum omnibus qui diligunt Dominũ noſtrũ* IESVM
CHRISTVM *in incorruptione, Amen.* Perpẽde ge-
nus ſalutationis, quo nunc utitur Apoſtolus.
Optat omnibus iis gratiam,qui diligũt IESVM
CHRISTVM Dominũ noſtrum:& nõ quouis
modò,ſed, *in incorruptione*; ſiue in incorruptibili-
tate. Multi quidem diligunt CHRISTVM quã-
diu eſt illis bonus in hoc mundo,iuxta illud. Cõ- Pſal. 48.
fitebitur tibi,cum benefeceris ei: de cuius ſangui-
ne uiuunt hic & regnant. Non eſt hæc uera ac
bona dilectio. Tales figurantẽ in illis,quibus obij
ciebat Dominus: Amen Amen dico uobis,quęri Ioa. 6.
tis me,non quia uidiſtis ſigna: ſed quia manduca
ſtis,& ſaturati eſtis. Poteſt & alius eſſe ſenſus,
nimirũ: Talis ſit gratia ut nulla adſit corruptio,
quæ accidere conſueuit per tranſgreſſiones &
peccata. Dicere inſuper poſſumus ab Apoſtolo
optari gratiã diligẽtibus IESVM CHRISTVM
incorruptibiliter,hoc eſt, ſyncerè & ſimpliciter,
non mente corrupta,ſed ut perſeuerent uſq; in
finem ſine peccato. *Amen.* Hæc uox deſide-
rij eſt: cuius utinam me & omnes impetret fieri
uerè participes glorioſus Apoſtolus noſter, ut
inter Epheſios (quæ uox deſideratos ſigni-
ficat) cõnumeremur per IESVM CHRI
STVM Redemptorem, cui cum
Patre & Spiritu ſancto ſit honor
& gloria, & omnis gratiarũ
actio in generationes ſæ
culi ſęculorum,
AMEN.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENSES.

HANC EPISTOLAM NONDVM VINculis liberatus, è Roma miſit B. Paulus per Epaphroditum anno Domini, ut quidam tradunt, quinquageſimo octauo. Argumentum (ut uno uerbo abſoluam) eſt adhortatio, ut confirmentur ac permaneant in euangelio, quod receperant. Mirificè uerò cuncta diluit quæ illos ab euāgelica ueritate poſſent abducere, aut abſtrahere: Et illa affert quæ ad retinendam in ea ſoliditatem ueram apprimè conducunt.

COMMENTARIA IN EANDEM EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENSES.

PAVLVS & Timotheus ſerui IESV CHRISTI: omnibus ſanctis in CHRISTO IESV qui ſunt Philippis, cum Epiſcopis & Diaconis: Gratia uobis & Pax à Deo Patre noſtro & Domino IESV CHRISTO.

DE MORE PRIMVM SAlutationem ponit. *Paulus & Timotheus*. Quemadmodum iam aliâs ſcripſimus, non dedignabatur B. Paulus admittere alios diſcipulos ſuos quaſi coadiutores (ut ita dicam) epiſtolæ, ad exemplum humilitatis & charitatis præbendū, cuius eſt alijs propria communicare. Ideò ait hîc; *Paulus & Timotheus*, Myſticè autem, ut intelligamus per duo maximè nos confirmari in euangelio, quæ ijs duobus nominibus ſignificantur. *Paulus* uidelicet, ac *Timotheus*, hoc eſt, humilitate, quæ in Paulo ſignificatur, & Dei honoratione & cultu, qui in Timotheo ſignificatur. *Serui* IESV CHRISTI. Verè nullus ſuperbus, & qui ſyncerè non colit Deum, poteſt eſſe ſeruus IESV CHRISTI. Et econuerſò: Nullus humilis & colens Deum, poteſt non eſſe ſeruus IESV CHRISTI. Vnde ipſe Dominus aiebat: Si Deus pater ueſter eſſet, diligeretis utiq; me. Ego enim ex Deo proceſſi & ueni. Et alibi queritur: Ego honorifico Patrem meum: & uos inhonoraſtis me. Pater omne iudicium dedit Filio, ut omnes glorificent filium, ſicut honorificāt Patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat Patrem qui miſit illum. Omnes ergo humiliari oportet ſub omnipotenti manu Filij, cuius iudicium eſt. Ioa. 8. Ibid. 5.

Hic mirum uideri poteſt, cur (præter morem) facere mentionem de dignitate Apoſtolatus ſui prætermiſerit. Aliqui reſpondēt, ita ſcripſiſſe: quoniam hac ſalutatione aſciuit ſocium Timotheum non Apoſtolum. At hoc perimitur inſtantijs. Nam in prima ad Corinth. aſciuit ſibi Soſthenen fratrem qui non erat Apoſtolus, & tamen ſe uocat Apoſtolum. Et in ſecūda ad Corinth. ſimiliter Timotheum ſibi adiungit ſocium, nec prætermittit Apoſtolatum ſuum. Alia igitur erat reddenda melior ratio. Videtur itaque hoc omiſſum, quaſi minimè hac in epiſtola neceſſariū, cum, ut in tota epiſtola apparet, Philippēſes fuiſſent morigeri, nec ullo pacto conſentientes Pſeudoapoſtolis, nec ſcandalum paſſi propter uincula Pauli, imò & ipſi perſecutionem ſuſtinentes. Ideò nomine poteſtatis expreſſo non fuit opus. Solùm ergo Philippenſibus ſcribens & Teſſalonicenſibus

cenſibus hoc nomen ſuppreſſit, eadem ut mihi uidetur de cauſa. Etenim epiſtola tota placida eſt, & plena maternis affectibus & dulcedine. Nulla hîc interſeritur querela, nulla obiurgatio: ſed mera cum ſumma eorum laude adhortatio. Diſcant ſimiliter Prælati ubi non eſt opus, non oſtẽtare poteſtatem: ſed quaſi unum ex multis ſe exhibere, amabili tamen grauitate ſemper ſeruata.

Omnibus ſanctis in CHRISTO IESV, ideſt, omnibus uerè ſanctis. Qui enim in CHRISTO IESV non eſt, nec eſſe ſanctus poteſt: & qui in illo eſt, non niſi ſanctus eſſe poteſt, ideſt, mundus per fidem, quæ purificat corda. Non intelligas fidem ſine charitate, cum talem loquendi morẽ ſcripturæ neſciant, ubi ſimpliciter & abſolutè de fide loquuntur. *Qui ſunt Philippis, cum Epiſcopis & Diaconibus.* Videretur abſurdum plures in eadem ciuitate fuiſſe Epiſcopos. Sed hæc erat prima ciuitas partis Macedoniæ quæ coloniã, ideſt, habitatores ſeu colonos receperat exteros. Et propterea quid mali ſi quilibet ſuam, ſi

Nota. quam nactus erat, curabat nationem? Addimus item (& iſtud eſt diligenter aduertendum) cum olim Apoſtoli inſudarent in acquiſitionem gentium, ordinabant prius quos probabant uiros idoneos ad hoc munus obeundum, quos ad manum poſtmodo haberent paratos, ſi quem in locum ad propagandam fidem mittere opportunum eſſet. Ita mihi intelligendum uidetur: unde & quos creabant ſacerdotes, eoſdem & ordinabant Epiſcopos. Nam preſbyteri nomen & ad ipſos Epiſcopos extendebatur, ut apparet in epiſtola ad Titum. Poſtmodo cum dilatata eſt eccleſia, ſegregati ſunt qui munera epiſcopalia exercebant, ab ijs qui ſolùm ſacerdotis ſimplicis munere fungebantur: & pro numero ciuitatum conſtituti ſunt epiſcopi. In hac quoq; dignitate conſtituti ſunt ſui gradus, ut alij Archiepiſcopi, alij Primates, alij Patriarchæ uocentur, qui omnes quomodo diſtinguantur inter ſe, & quæ ſint eorum propria munera, de Canonibus requirendum eſt. Vtinam uerò unuſquiſq; (quẽadmodum par eſſet) ſeſe intra ſuos fines contineret, & obſeruaretur hic pulcherrimè diſtinctus ordo in eccleſia. Et ipſa ante omnia probitas uitæ & integritas uigeret: ut quò ſublimiore quis dignitate conſtitutus eſt in eccleſia, eò ſplẽdidius reluceret in omni uirtutũ opere. Sed oia ſunt im mutata. Dominus uideat, & remediũ adhibeat.

Aliud hîc annotandum eſt, apud Caietanũ diaconos, de quibus hîc loquitur B. Paulus, nõ altaris, ſed ſolùm menſarum miniſtros fuiſſe, ſeruientes tantummodo temporalibus. Quæ opinio ut eſt ſingularis Caietani, ita non digna quæ recipiatur, ſed magis explodetur. Hanc diſcutiendam differimus in epiſtolam ad Timoth. Reliqua ſalutationis, cum abundè iam ſint alibi expoſita, ſuperuacaneum eſſet inculcare.

Gratias ago Deo meo in omni memoria ueſtri ſemper in cunctis orationibus meis pro omnibus uobis, cum gaudio deprecationem faciens ſuper communicatione ueſtra in euangelio CHRITSTI, à prima die uſque nunc, confidens hoc ipſum: quia qui cœpit in uobis opus bonum, perficiet uſque in diem CHRISTI IESV: ſicut eſt mihi iuſtum hoc ſentire pro omnibus uobis: eò quòd habeam uos in corde, & in uinculis meis, & in defenſione, & confirmatione euangelii ſocios gaudii mei omnes uos eſſe. Teſtis enim mihi eſt Deus, quomodo cupiam omnes uos in uiſceribus IESV CHRISTI. Et hoc oro: ut charitas ueſtra magis ac magis abundet in omni ſciẽtia & in omni ſenſu, ut probetis potiora, ut ſitis ſynceri, & ſine offenſa in diem CHRISTI, repleti fructu iuſtitiæ per IESVM CHRISTVM in gloriam & laudem Dei.

Primùm incipit eos certiores facere ſuæ erga illos beneuolentiæ & charitatis: quod ad ſuadendum ſemper eſt potiſſimum. *Gratias ago Deo meo in omni memoria ueſtri*, ideſt, quotiens occurrit ueſtri memoria: occurit autem ſemper in omni oratione mea, ſiue præcatione. Et ut oſtendat ipſum animi affectum, adiungit; *Cum gaudio*; Ad orationis autem tenorem indicandum; *deprecationem*; ſiue orationem, *faciens ſuper communicatione ueſtra in euangelio* CHRISTI. Gratias igitur agebat, ueniſſe illos in participationem euangelij: & inſuper orabat ut in eo dono cõfirmarentur; *A prima die*; qua ſcilicet uocati ſunt, & reſponderunt uocationi. Fuit enim talis apoſtolica ad illos prædicatio, non ex uoluntate propria, ſed ex cœleſti reuelatione, ut patet in Act. Apoſtol. cap. 16. *Vſque nunc*, ideſt, ad hanc horam. Significat illos ſemper fuiſſe morigeros, obſequentes, & conſtantes in fide.

Confidens; ſeu perſuaſum habens, *hoc ipſum: quod is qui cœpit opus bonum in uobis, ipſe perficiet uſque ad diem* IESV CHRISTI. Primùm hac parte nihil ſibi arrogat Apoſtolus, ſed cuncta penitus bona quæ illi obtinuerunt à notitia euãgelij, refert accepta Deo. Certum autem ſe de illo ait qui incœpit, nempe de Deo: quoniam etiam perficiet. Non eſt enim Dei imperfecta relinquere opera ſua. Quòd autem Deus inceperit, præter quàm quòd nemo Chriſtianus homo negare poteſt (Firma eſt etenim ſcripturarum & omnium S. Patrum hæc ſententia, Omnis boni initium eſſe à Deo docente, excitante, atque adiuuante donec perficiatur) Illud tamen eſt peculiare de Philippenſibus teſtimonium, quomodo B. Paulo nocte apparuit uir quidam Macedo ſtans & orans eum, ut tranſiens per Macedoniam adiuuaret eos. Qua uiſione tanquàm diuino admonitus oraculo factus eſt certus B. Paulus à Deo ſibi mandari, ut apud illos euangelicam legem prædicaret, ſcilicet Philippis, quæ erat prima partis Macedoniæ ciuitas.

Et hîc cõſidera lector, quã tenue fuit initiũ,

& quo pacto cœpit inde latius euangelium ma-
Act. 16. niſeſtari: ait ſcriptura. Eramus autem in hac urbe diebus aliquot conferentes. Die autem ſabbatorum egreſſi ſumus foras iuxta flumen, ubi uidebatur oratio eſſe. Et ſedentes loquebamur mulieribus, quæ conuenerant. Et quædam mulier nomine Lydia purpuraria, ciuitatis Thyatirorum, colens Deum audiuit, cuius Dominus aperuit aures cordis intendere his quæ dicebantur à Paulo. Lege reliqua, & cōmentare per te ipſum prudens lector admirabilem, & nobis inueſtigabilem Dei prouidentiam. Et quomodo ipſe eſt qui mouet euangelizantem, & audienti aperit aures: & ex modico fermento totam maſſam fermentat. Fruſtrà enim laborat lingua exterius docentis (ait Magnus Gregorius) niſi Deus tetigerit cor interius audientis. Ab ipſo enim eſt omnis noſtra ſufficientia.

Vſque in diem IESV CHRISTI. Dies IESV CHRISTI dies iudicij eſt, quo nullus relinquitur ulterius operādi locus. Omnis fiducia noſtra cōſtituēda tunc, ex præcedēte uita repeti debet. Miſericordiam ſiquidem tunc nequiquā poſtulauerit, qui ipſe nunc miſericordiam non præſtiterit. *Sicut eſt iuſtum mihi hoc ſentire de omnibus uobis &c.* Senſus & ordo literæ hic eſt. Ea quæ de uobis ſentio, quos ad perfectū uenire faciet Dominus uſque in diem illum poſtremum, ſic ſentio, ſicut iuſtum eſt me ſentire, tum ex parte Dei, qui (ut dixi) non incipit ut opus imperfectum deſerat: tum uerò quoniam ego *habeo uos in corde*. Non leue eſt diuini amoris ſignū, quando aliquis ſanctus & Deo charus, ſuſcipit alicuius protectionem, & ex corde pro illo ſupplicationes ad Deū porrigit. Hoc enim modo ſolet diuina prouidentia operari, quæ uult per aliquos aliquibus ſalutem dare. Inſpirat enim in corda amicorum ſuorum ut pro illis intercedant, & ſuſpiria atque orationes fundant. *Et in uinculis meis:* ad corroborationē pſuaſionis adiecit ſe eos omnes habere in ſuis uinculis, & in defenſione & confirmatione ſocios: quoniam illi miſericordia erga eius uincula & tribulationes commoti ſunt, & participes facti paſſionum eius, manentes ſemper in fide & euangelio immobiles. Et licet tanta eis contradictione ab iniquis reſiſteretur, defenſionem tamen & confirmationem ipſius euangelij adiuuabant intrepidè. Vnde & participes meritò efficiebantur gratiæ, qua abundabat B. Paulus.

Teſtis enim mihi eſt Deus, quomodo cupiam omnes uos in uiſceribus IESV CHRISTI. Deeſt uerbum in græcis ut uidetur, ideò interpres adiecit *eſſe*, ut ſit ſenſus: Ad probandum eſſe ſibi illos uerè in corde, teſtem profert Deum, qui nouit abſcondita cordis ſui & affectus erga eos, & quomodo eoſdem cupiebat inueniri in uiſceribus IESV CHRISTI: quod eſt inueniri miſericordijs (ut ita dicam) & miſerationibus eius uallatos atque protectos. Quibuſdam magis arridet, ſi quod ait: *In uiſceribus* IESV CHRISTI; referatur ad ſuum erga illos deſiderium, quaſi declarans non humanæ fuiſſe affectionis deſiderium, ſed in uiſceribus IESV CHRISTI. Prior tamen expoſitio mihi præ iſta probatur. Nam imperfectum quoddam redolet, dicere; *Cupio uos*; Si cui tamen potior hic ſenſus uideatur, non contendam cum illo: parui admodum refert. *Et hoc oro*, uidelicet cupiens uos in uiſceribus eſſe IESV CHRISTI, oro inſuper. *Vt charitas ueſtra adhuc magis ac magis abundet &c.* Ecce illius deſiderij affectus, ut inueniretur in uiſceribus IESV CHRISTI. Charitas enim inde contrahitur, uberius abundans in dies, magiſque ac magis. Sic euenit in uia Dei, & ita debet fieri ut creſcat homo uſque ad perfectum. Alioquin in uia Dei (teſte B. Gregorio & uerè) non progredi, eſt retrogradi. Porrò adhuc quiddam aliud deſiderabat B. Paulus Philippenſibus, qui benè currebant.

In omni ſcientia, Græcè legitur; *In agnitione*; Charitas nanque ex cognitione procedit: nec .n. fertur amor in incognitum; *Et in omni ſenſu*; ſeu potius, intelligentia. *Vt probetis potiora*. Homo charitatem Dei habens quæ non eſt abſque lumine, etiam intelligentiam conſequitur, ut poſſit probare quæ uerius eligenda ſunt. Quamobrem ab eodē Apoſtolo dictū eſt, ſpiritualis eſſe iudicare omnia: quoniam habet legem, & regulam rectam in corde. *Vt ſitis ſynceri*. Ille ſyncerus eſt, in quo dolus non eſt, nec hypocriſis, ſed columbæ ſimplicitas. *Et ſine offenſa*, id eſt, Nullam dantes offendiculi occaſionem quantum fieri poteſt, niſi fuerit Phariſæorum offenſa. Cum infirmis autem circa hoc agendum eſt cautè admodum, ne contriſtetur Spiritus ſanctus. *In diem* CHRISTI, qui dixit. Qui ſcandalizauerit unum de puſillis iſtis qui Matth. 18. in me credunt, expedit ei ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Væ mundo à ſcandalis &c.

Repleti fructu iuſtitiæ per IESVM CHRISTVM *in gloriam, & laudem Dei*. Vide lector quā clarè B. Apoſtolus non ſolùm admittit poſſe impleri legem per Dei gratiam: uerùm etiam hoc fieri debere indicat, ut inueniatur homo in illa die plenus fructibus iuſtitię, quæ ſunt opera bona: ac propterea ſecurus, ut poſſit comparere ante faciem Dei ac Domini noſtri IESV CHRISTI ſine querela. Quoniam uerò hoc non poteſt contingere ex nobis, quaſi ex nobis, cum ille dixerit: Sine me nihil poteſtis facere, Ioa. 15. ideò adiecit, *per* IESVM CHRISTVM. Et quia hæc omnia uertuntur in gloriam & laudem ipſius Dei, cum & gloria noſtra, & gloriæ meritum à gratia Dei ueniat: *in gloriam* (inquit) *& laudem Dei*. Ipſe enim laudabitur & glorificabitur uſque in ſempiternum ab omnibus Sanctis & Electis ſuis, fructu bonorum operum refertis.

Cū Dei gratia poſſe legē impleri.

Scire autem uolo uos, fratres, quia quæ circa me ſunt magis ad profectū uenerunt euangelii, ita ut uincula mea manifeſta fie-

rent

rent in CHRISTO in omni prætorio, & in cæteris omnibus, ut plures è fratribus in Domino confidẽtes in uinculis meis, abundantius auderent ſine timore uerbum Dei loqui. Quidam quidem & propter inuidiã & contentionem. Quidam autẽ & propter bonam uoluntatem CHRISTVM prædicant. Quidam ex charitate, ſcientes quoniam in defenſionẽ euangelii poſitus ſum. Quidam autẽ ex contentiõe CHRISTVM annunciant non ſyncerè, exiſtimãtes preſſuram ſe ſuſcitare uinculis meis. Quid enim? Dum omni modo, ſiue per occaſionem, ſiue per ueritatẽ CHRISTVS annunciet ur: & in hoc gaudeo, ſed & gaudebo.

Scire autem uos uolo &c. Nulla eſſe uidetur in litera difficultas. Illud in pectore conſeruandũ, Res CHRISTI & noſtræ in illũ fidei, eius generis eſſe, ut ſemper in contradictiõibus & perſecutionibus illuſtratæ ſint & auctæ. Hoc B. Paulus ad Philippenſium confirmationem, uolebat eoſdem ſcire, ut intelligerent quæcſique aduerſus illum à perſecutoribus Iudæis commota fuerans, copioſius ad profectum ueniſſe euangelij, hoc eſt, conuerſa eſſe in commodum euangelij: quoniam manifeſta facta fuit uincula eius *in omni pretorio*, ſeu potius; *in toto pretorio*. Prætorium hoc in loco ſignificat, quod Auguſtale Quintilianus uocat, ubi Cæſaris officiales ius dicebant. Nam ad Cæſarem B. Paulus appellauit. Fuit autem manifeſtatum illa uincula eſſe in CHRISTO. Attende loquendi modum quo B. Paulus utitur. Hõ exiſtens in CHRISTO, non poteſt uincula & perſecutiones pati, niſi propter iuſtitiam, & propter CHRISTVM ipſum: iccirco hoc totum fuiſſe manifeſtatũ aſſeuerat, non ſolùm in toto prætorio, uerùm *& in cæteris omnibus*, hoc ẽ, uniuerſa Vrbe Roma, quæ eo tempore erat ueluti quidam paruus mũdus, cum illuc ex omni genere homines et natiõe cõcurrerent. Hæc autem tanta manifeſtatio pertinebat ad clarificationem CHRISTI. Oportuit enim notam eſſe iudicibus cauſam, cur eſſet uinctus illis uinculis. Cumque nihil illum patraſſe flagitij ac ſceleris cognouiſſent, laxarunt uincula: cui & permiſerũt domũ habere conductã, ubi erudiebat annuncians & euangelizans myſteria de uerbo Dei. Sed antequã ipſe ſolueretur, quidam perſpecta ipſius B. Pauli conſtantia, animati ſunt & ipſi ad prędicãdũ euangeliũ.

Et plures è fratribus in Domino confidẽtes in uinculis meis, ideſt, fiduciam capientes de mea patiẽtia. Vocat fratres in Domino, & ſynceros, *abundantius auderent ſine timore uerbum Dei loqui*. Vide quomodo uirius CHRISTI in homine qui confidit, fortior eſt omni tyrannorum potentia & perſecutione. Verùm quoniam contingebat prædicari CHRISTI uerbum uarijs de cauſis, & à quibuſdã non ſyncerè: ne exiſtimarent Philippenſes, omnes ambulare in ueritate, & ne deciperentur, ait. *Quidam quidem & propter inuidiam & contentionem: Quidam autem & propter bonam uoluntatem CHRISTVM prædicant*. Senſus clarus eſt. Quæ autẽ ſubſequũtur inuerſa ſunt ac perturbata, & ſic debent legi. *Qui quidem ex contentione CHRISTVM annuntiant non ſyncere, hi putant preſſuram* (ſiue tribulationem) *ſuſcitare uinculis meis*. Declarat eorum malignitatem qui CHRISTVM ex contentione prędicabant. Id enim faciebant putãtes B. Paulum eſſe ſibi ipſis ſimilẽ, inuidum & æmulatorẽ, ac propterea uehementer angi ac torqueri, cum reſciret ab eis euangelium prædicari, ſibi uerò uinculis impedito idem efficere non liceret, quaſi inde iactura aliqua illius exiſtimationi inferretur, qui ceſſaret alijs laborantibus. Sed talis non eſt, qui gloriam Dei quærit, non ſuam propriam.

Qui aũt ex charitate, ſciunt quòd in defenſionẽ, &c. Ac ſi expreſſius dixerit: Illi qui ex charitate annunciant, aliud de me exiſtimãt. Nã ipſi optimè ſciunt, quomodo ego non propriã gloriã quæro, ſed euangelium ipſum defendo, & ſic innocens patior. Hac cõmiſeratione permoti illi euãgelij curſum adiuuare prędicãdo conantur, ut leuiora reddant mea uincula: quemadmodum & ego reuera leuius ea fero tali mihi nunciata pietate: ut conſequenter & ipſi efficiantur gloriæ meæ participes, illius q̃ mihi paritur ex uinculis.

Quid enim? Dixerat illos contentioſos arbitrari ſua prædicatione preſſuram afferri uinculis, quibus ipſe Apoſtolus tenebatur: uolens igi ostendere ſecus eſſe, ait. *Quid enim?* nunquid ſcilicet ob hoc triſtor, quoniã illi CHRISTVM tamẽ ſi per inuidiã prædicant? & reſpõdet. *Dum omni modo, ſiue per occaſionẽ, ſiue per ueritatẽ CHRISTVS annuncietur, & in hoc gaudeo.* Senſus eſt clarus: Tantum abeſt (inquit) ut ullã huius rei gratia triſtitiã ſentiam, ut contrà gaudeam: modo tamen annuncietur CHRISTVS, & ego ſim huius boni uel cauſã uel occaſio. Non autem me recreat, niſi ex ueritate id agant. Magnum hic exemplum ab Apoſtolo prędicatoribus datur, ne quid agant ex contentione & æmulatione, ſicut accidit multis: ut raros uideas ex ueritate & charitate prædicare. Ait autem Apoſtolus non ſolùm ſe gaudere, ſed in futurum etiam. *Sed & gaudebo* (inquit) cuius etiam futuri gaudij rationes annectit in his quæ ſubſequuntur.

Scio enim quia hoc mihi proueniet ad ſalutem per ueſtram orationem, & ſubminiſtrationem Spiritus IESV CHRISTI: ſecundum expectationẽ & ſpem meã, quòd in nullo confundar, ſed in omni fiducia, ſicut ſemper, & nunc magnificabitur CHRISTVS in corpore meo ſiue per uitã, ſiue per mortem. Mihi enim uiuere, CHRISTVS eſt: & mori, lucrum. Quòd ſi uiuere in carne, hic mihi fructus operis ẽ: & quid eligam ignoro. Coartor autem è duobus,

deſiderium habens: Diſſolui, & eſſe cum CHRISTO, multò magis melius. Permanere autem in carne, neceſſarium propter uos. Et hoc confidens, ſcio quia manebo & permanebo omnibus uobis ad profectũ ueſtrum, & gaudiũ fidei: ut gratulatio ueſtra abũdet in CHRISTO IESV in me, per meum aduentum iterum ad uos.

Scio enim quia hoc mihi proueniet ad ſalutem. Redditur hîc ratio futuri gaudij, quæ eſt notitia, fore tandem ut illa omnia proueniant ei ad ſalutem: ut uerum fiat in ipſo, quod alibi dixit,
Rom. 8. Diligentibus Deum omnia cooperari in bonũ, uel ea ipſa quæ uidentur mala, præſertim cum adduntur orationes. *Per ueſtram orationem & ſubminiſtrationem Spiritus* IESV CHRISTI. Nã per orationes mouetur CHRISTVS ad ſubminiſtrandũ Spiritum abundantius, quo homo in omni preſſura inueniatur fortis. Hoc enim pacto membra membris inuicem adiuuantur.

Secundum expectationem & ſpem meam: quia in nullo confundar. Notat Apoſtolus hæc prouentura ſibi ad ſalutem, quoniam id ſummè expectabat, & ſperabat nullo euentu confundi. *Sed in omni fiducia*, ſeu libertate: *ſicut ſemper, & nunc magnificabitur* CHRISTVS *in corpore meo*, id eſt, per paſſiones corporis mei, quas illius amore iam multoties & uariè perpeſſus ſum, & adhuc perpetiar; *Siue per uitam, ſiue per mortem*; quoniã & uita mea ſeruitium eſt CHRISTI, & mors mea erit pretioſa in conſpectu eius. Ipſe enim reddet mihi præmium ſummum, & ſuperexcedẽs omne genus paſſionis & mortis.

Mihi quidem uiuere CHRISTVS *eſt*, Id eſt, Vita mea eſt gloria CHRISTI, quatenus ipſe glorificetur in omni actione mea et tolerantia. *Et mori lucrum.* Si enim uitam meam illi totã deuoui, iſtud inde lucrum optatiſſimum capiam, quoniam Ipſe econuerſò pro morte mea reddet mihi uitam, ſemetipſum. Ipſe eſt uera uita noſtra: & hoc pacto lucrabor illum, quo ille dixerat.
Luc. 9. Qui perdiderit animam ſuam in hoc mundo, in uitam æternam cuſtodit eam. Hic eſt locus, unde ſatis probatur, dari ſtatim poſt mortem præmium uitæ æternæ.
Statim poſt mortem datur præmium uitæ æternæ.
Si mori eſt lucrum CHRISTI, proculdubiò beatitudinem conſequitur qui lucratur illum, qui beatitudo noſtra eſt. *Quòd ſi uiuere in carne, hoc mihi fructus operis eſt.* Sunt qui exponant, Quòd ſi uiuere in carne, ſubaudi contingat, hoc, id eſt, ipſum uiuere in carne, fructus eſt operis, id eſt, operatur mihi fructum in uita futura. Aliqui exponunt: *Quòd ſi*, ſiue: *ſi autẽ*: pro quãuis, uel etſi. Sed hoc extorquere eſt. Equidem ſermo iſte mutilus eſt, & neceſſariò eſt aliquid ſubintelligendum. Hic fortaſſis ſenſus eſt. Dixerat; Mihi uiuere CHRISTVS eſt, cui ille uiuebat: Mori autem erat lucrum ipſius CHRISTI. Et cum utrũque eſſet optabile, uenit Apoſtolus in conſiderationem ecquodnè duobus ſatius eſſet & optabilius. Ait ergo. *Quòd ſi uiuere in carne*, ſupple tu, eſt bonũ & eligibile, quia uiuo CHRISTO: hoc, id eſt, mori & ita lucrari CHRISTVM, eſt mihi fructus ipſius operis, ac propterea eligibilius uidetur: nam propter fructum eſt opus. At dum in hac fluctuatione ancipitis electionis non conquieſceret Apoſtolus, adiunxit.

Et quid eligam ignoro. Et cauſam dubitationis exponit. *Coartor enim è duobus, deſiderium habens*, hoc eſt, Duo ſunt quæ me ſuſpẽſum tenẽt & ambiguum, cum utrũque ſit optabile. Primũ: *In diſſolui, & eſſe cum* CHRISTO (ſic habet græca lectio) *multò magis melius*, hoc eſt, in hoc euentu diſſolutionis meæ, quo fit ut ſim cum CHRISTO, abſolutè eſt bonum, & multò magis bonum, quã permanere in carne. *Permanere autem in carne magis neceſſarium propter uos.* Ex ſuperiore dicto clarè ſumitur, poſt hanc uitam eos qui in Domino moriuntur, continuò beatitudine cæleſti donari. Tum quia hæc duo copulantur, uidelicet diſſolui, & eſſe cum CHRISTO: Tum uerò cum dicat hoc multò eſſe melius quã uiuere in carne. Falſum autem eſſet, ſi beatitudinem non conſequeremur ſtatim poſt mortẽ.

Poſtremo huic dicto occurrit dubium. B. Paulus aſſerens eſſe pro illis optabile ſi adhuc permaneret in carne, uidetur contradicere nõnullorum ſanctorum dictis, qui cum hinc recederent, ſolari ſuperſtites fratres conſueuerunt, pollicendo ſe plus illis profuturos orationibus ante Deum preſentes, quã ſi manerent in uita eoſdem curantes. Ad huiuſmodi dubitationem reſponderi poteſt, illud eſſe uerũ, cum iam labor eorum in hac uita perfectus & excurſus eſt, non anteà: quæ res ſub Dei cognitione poſita latet nos. At B. Paulus cui Spiritus, à quo dirigebatur, plurima reuelabat, ait.

Et hoc confidens, aut potius perſuaſus, *ſcio quòd manebo, & permanebo cum omnibus uobis*, id eſt, ego uobiſcum manebo, *ad profectum ueſtrum & gaudium fidei &c.* Manere Apoſtolũ in uita operabatur profectum illorum & gaudium, quod ex fide concipitur, quod ſoli norunt qui exercentur meditationibus & contemplationibus in puritate uitæ. *Vt gratulatio.* Græca lectio habet. *Gloriatio ueſtra abundet in* CHRITSO IESV *in me per meum aduentum iterum ad uos.* Gloriabantur Philippenſes & meritò de tanto Doctore: quæ gloriatio reflorebat ipſo Apoſtolo iterum redeunte ad illos, quod creditur factũ. Nam poſt biennium quo Romæ egit, receſſit inde, & multas uiſitauit eccleſias. Creditur etiam Hiſpaniam peragraſſe. Certum eſſe per hæc uerba debet, illum eccleſias Aſiæ denuò repetiuiſſe. Quòd aũt promittit ſe iterũ illos inuiſurũ, cõtinet illã tacitè cõiunctã admonitionẽ, q̃ ſequitur.

Tantũ dignè euangelio CHRITSI conuerſemini, ut ſiue cum uenero & uidero uos, ſiue abſens audiam de uobis, quia ſtatis in uno ſpiritu unanimes, collaborãtes

fidei

fidei euangelii. Et in nullo terreamini ab aduerſariis, quæ eſt illis cauſa perditionis, uobis autem ſalutis. Et hoc à Deo: Quia uobis donatum eſt pro CHRISTO, non ſolùm ut in eum credatis, ſed ut etiã pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & uidiſtis in me, & nunc audiſtis de me.

Tantum dignè euangelio CHRISTI *conuerſamini*. Hoc iugulat eos qui negant poſſe nos dignè conuerſari, ut euangelium requirit: ſed ſatis eſſe credere. Sed hoc non ſatis eſt Apoſtolo qui ait: *Vt ſiue cum uenero, & uidero nos, ſiue abſens, audiam de uobis, quia ſtatis in uno ſpiritu unanimes, collaborantes fidei euangelij*. Significantius græcè legitur; *concertantes*: quia militia quędam eſt uita Chriſtiani hominis ſuper terrã. Concertat autẽ fidei, ideſt, ſimul cum fide euangelij, qui fide munitus quaſi cũ illa certans, Diabolo, carni, & mũdo inſultanti reſiſtit. Aut qui pro ipſa euangelij fide ſuſtinet omnia, ſi ſit opus, etiam quęcunque extrema. *Et in nullo terreamini ab aduerſarijs*. Iſtud præſtat fides, & ſpes æternorum cum charitate. Si enim non adſit charitas, quid faciet fides, aut ſpes, quæ uana eſſet? *Quæ illis eſt cauſa perditionis: uobis autem ſalutis*. Veriſſimũ eſt hoc. Nam ut aduerſari euangelio eſt cauſa perditionis meritoriè: ſic è conuerſò, eſt meritoriè cauſa ſaluus ijs qui ſuſtinent. Hæc põderent hæretici, qui tanta contentione merita ad ſalutem auerſantur. Græcè tamẽ legitur; *Quæ illis quidem eſt oſtenſio perditionis: uobis autem ſalutis*. Et hoc item uerum eſt, quia ex cauſa oſtenditur effectus. Valet enim argumentũ. Ille fidem perſequitur: ergo peribit. Suſtinet ille pro fide: ergo regnabit. *Et hoc à Deo*. Quid eſt à Deo? Salus eſt à Deo. Item ſalutis meritum, quod eſt à conſtantia & patientia ueſtra, à Deo eſt. Cuius ſubdit rationem.

In hæreticos poſſe impleri mandata negantes.

Contra negantes merita.

Quia uobis donatũ eſt pro CHRISTO *nõ ſolũ ut in eũ credatis, ſed ut etiã pro illo patiamini*. Audiãt Pelagiani ac Phariſæi qui iactabãt ſuas uires, & in ſemetipſis cõfidebant. Ecce totum ex dono eſt, & quòd credamus, & quòd ſuſtineamus, & conſequenter quòd præmia conſequamur æterna. Qui ergo gloriatur, in Domino glorietur. Eleganter hoc in loco B. Io. Chryſoſtomus in hũc modum ſcribit. Mentem ipſorum ad modeſtiã inſtruit, dum omnia Deo aſcribens, gratiã & gratuitum donum eſſe dicit pati pro CHRISTO, ac maioris admirationis quã ſit mortuos ſuſcitare, & ſigna miranda patrare. Nam illic quidem debitor ſum: hic autem debitorem mihi acquiro. O rem admirandam, largitur ille, & debitor mihi obſtringitur. Addit etiã idem Doctor egregiè: Hoc donum Dei quo efficitur ut pro illo patiar, non eſſe totum Dei, ſicut alia dona. Eſt enim in eo aliquid noſtrum, qui ex uoluntate liberè patimur. Verùm totum illi aſcribitur, cum potior pars eius ſit, & ut nos ad modeſtiam inſtituat. *Idem certamen habentes quod uidiſtis in me, & nunc audiſtis*, ſiue auditis, *de me*. Verum eſt uerbum illud; Omnes qui piè uiuere uolunt in CHRISTO IESV, perſecutionem patientur. Viderant admirabile B. Pauli certamen Philippenſes, quod deſcribitur ex Act. cap. 16. Et tunc aliud iterum audiebant nouum, cum eſſet in uinculis, ex perſecutione Iudæorum perpetuò illum & ubique infeſtantium.

In Pelagianos.

2. Tim

CAP. II.

SI QVA ERGO CONSOLATIO in CHRISTO, ſi quod ſolatium charitatis, ſi qua ſocietas ſpiritus, ſi qua uiſcera miſerationis: implete gaudium meum, ut idem ſapiatis, eandem charitatem habentes, unanimes, idipſum ſentientes. Nihil per contentionem, neque per inanẽ gloriam: ſed in humilitate ſuperiores ſibi inuicem arbitrantes. Non quæ ſua ſunt ſinguli conſiderantes, ſed & ea quæ aliorum.

Hoc enim ſentite in uobis, quod & in CHRISTO IESV, qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualẽ Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo. Humiliauit ſemetipſum factus obediens uſque ad mortem: mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum: & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine IESV, omne genu flectatur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia Dominus IESVS CHRISTVS in gloria eſt Dei Patris.

S*I qua ergo conſolatio, &c.* Magna profectò eſt obſecrationis huius Apoſtolicæ in his uerbis uis & grauitas, & admirabilis ijs qui diligunt, & quorum conuerſatio ſeu patria in cœlis eſt. In Filium enim omnis paternus amor cõuertitur, & nullus à ſummo Patre reſpicitur, niſi agnoſcatur in illo membrum eius. Hæc cõſolatio eſt afflictorum maxima: nec ulla poteſt eſſe alia tã uera & efficax, quàm quæ eſt in CHRISTO: quoniã eſt euidens æternę ſalutis oſtẽſio. Quicunque enim in hac uita compatitur, in futura cum illo glorificabitur. At hanc cõſolationem nullus poteſt habere, ſi nullus poteſt habere certitudinem ſuæ gratiæ. Cum uerò Sancti omnes in hac uita illiuſmodi conſolationibus participentur, ſequitur illos abſque dubitatione habere ſignum diuinæ erga ſe dilectionis.

Si quod ſolatium charitatis. Interpres idem grǽcum uerbum, ἀγάπης, ſignificans dilectionem, modo dilectionem modo charitatem reddit. Ego uerò maluiſſem, unam eandemq; uocem nobis perpetuò reddidiſſet. Charitas qua nos inuicem in CHRISTO diligimus idẽ-

ſidem habet magnum ſolatium. *Si qua ſocietas*, ſiue cõmunio, *Spiritus*. Hic unus ex articulis fidei; Sanctorum cõmunio; quam exigit & facit charitas. Quod enĩ de amicis dici ſolet, Amicorum omnia cõmunia, ut quæ unus habet, ſinguli habeant: longè eſt in his uerius, quos perfectum charitatis glutinum & ſpiritus copulauit, inter quos dum membrum unum gaudet, etiam congaudet aliud membrum. Idem accidit ſi lugeat, aut triſtetur: quia omnes propter eundem ſpiritum, unum ſumus, uel unus, ideſt, unum corpus, una perſona, cuius caput eſt CHRISTVS.

Si qua uiſcera miſerationis. Græcè; ſi quis uiſcera & miſerationes; quæ ſanè lectio duriuſcula eſt. Significat autem: Si quis eſt qui tali ac tanto teneatur affectu, ut uiſcera & miſerationes dici poſſit. Aut ſi quis eſt, in quo uiſcera & miſerationes locum habeant. Per uiſcera teneritudinem illam charitatis ſignificari non eſt dubiũ, unde miſerationes quæ ſunt effectus miſericordiæ, quaſi è uiſceribus effluunt.

Implete gaudium meum, quod de ueſtra conuerſione concepi. Et modum explicat quo implebitur. *Vt idem ſapiatis*, ſiue ſentiatis, hoc eſt, In dogmatibus fidei non ſit ulla inter uos diſſenſio. *Eandem charitatem habentes*. Vt in idem ueſtra feratur dilectio, ne ſit ſciſſio inter eiuſdẽ corporis membra. Nam ſi quis amauerit gloriam Dei, alius gloriam propriam, non poterit coaleſcere in huiuſmodi mutuus amor, ubi ſinguli diſcrepabunt. *Vnanimes, idipſum* (pro. idem) *ſentientes*. Exponit fundamentum, ex quo eadẽ conflatur charitas. Et hoc eſt unanimiter idem ſentire, quaſi uno animo idem probare ut uerũ bonum. *Nihil per contentionem, aut per inanem gloriam*, ſubaudi facientes. Etenim contentiones ab appetitu inanis gloriæ promanant, qua quis uideri uult ſuperexcellere ingenio aut doctrina, cuius morbi antidotum ſubiungit: *Sed in humilitate*, ideſt, per humilitatem. *Superiores ſibi inuicem arbitrantes*. Senſus eſt per ſe clarus, quẽ & græca lectio lucidius adhuc exprimit, quæ ſic habet.

Qua rõne debeat quis omnibus inferiorẽ ſe æſtimare.

Sed in humilitate alij alios ſibi inuicem ſuperiores exiſtimantes. Mouebitur tamen aliquis, & dicet. Quî poſſum ego ſuperiorem illum exiſtimare, quem oĩbus modis inferiorem me eſſe certò ſcio, tum eruditione & doctrina, qua citra ullam dubitationem illum ſupero: tum probis moribus, cum ipſe flagitioſus ſit et perditus omniũ iudicio, & factis ipſis nimium patẽtibus? An Apoſtolus uult nos eſſe inſenſatos, ut quæ perſpicuè noſcimus, ſtupida ſimplicitate non noſcamus?

Reſpondeo, Non eſt iſtius modi B. Pauli mens: ſed longè altius iſta, quã tu ipſe, conſiderat. Audi ergo ipſum B. Paulum, hoc ipſum continuò declarantem, ait enim.

Non quæ ſua ſunt ſinguli conſiderantes, ſed & quiſque quæ aliorum. Subaudi ſunt. Attende lector: Vult Apoſtolus manifeſtè nos non intellectu ſic exiſtimare, ſed facto ipſo & ope, ut quãtò quis maior ſit, tantò magis ſeipſum ſummiſſius gerat ac deprimat propter proximum, ideſt, ita ſe componat ſeruiendo ac miniſtrando, ut minorem ſe eſſe oſtendat. Hanc compoſitionem perficit charitas atque humilitas ſimul, quæ nihil aduerſus ueritatem molitur. Sed audi modũ: Nunquid rectè diceremus ipſum CHRISTVM ita uerè de ſe ſenſiſſe, ut exiſtimaret ullã ſibi creaturam ſuperiorem? Abſit: Ipſe uerè ſciebat quiſnam eſſet. Et tamen hoc pacto, iuxta ſenſum quem ex B. Paulo uolumus colligi, ut placeret Deo, ſe euſq; demiſit atque ſummiſit, ut ea omnia faceret propter nos, quæ ſolent qui minores ſunt maioribus exhibere. Ecce ipſemet prius hoc præceptum tradens dixit. Qui maior eſt ueſtrũ, fiat ſicut iunior: & qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator. Nam quis maior eſt, qui recumbit, an qui miniſtrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio ueſtrum ſum ſicut qui miniſtrat. Ecce quomodo ipſe CRISTVS Dominus propter excellentiſſimam humilitatem ſuã & charitatem, ſuperiores cæteros arbitratus eſt, non intellectus aſſenſu, ſed ipſo facto præcingẽs ſe, ſeruiens & miniſtrans illis. *Luc. 22.*

Non ergo docet nos Apoſtolus ut ignoremus ſcientiam, aut uirtutes ſi quæ fortè nobis, quibus alijs præcellimus, inſint, dicamuſq; alios nobis præcellere, quos uerè conſtat & fideli teſtimonio non præcellere: Tantum uult ut cum omni præcellentia noſtra (quã tamen à Deo habemus) perinde nos geramus per humilitatem & charitatem erga proximos, ac ſi uerè illi ſuperiores eſſent. Imò uerò ea conſideratione ſecundum regulam ſpiritus reuera ſuperiores exiſtunt: quia dum illis ſeruimus, non illis ſeruimus, ſed CHRISTO, quem in illis recognoſcimus, qui proculdubiò maior eſt omnibus. Cur ille (quæſo) miniſtrauit nobis, & illo ſe pacto reddidit in terris minorem, niſi quia reſpexit in nobis Patrem, quem agnouit maiorem ſe, qua parte homo erat, & ſeruus ipſius? Ipſe Pater de illo: Ecce, inquit, ſeruus meus ſuſcipiam illum. Aut ut quidam ſignificanter exprimunt, nitar in illo: Electus meus, in quo ſibi cõplacuit anima mea. *Iſa. 42.*

Mitto hîc deceptiones quibus inuoluũtur multi, qui ſe præſtantiores eſſe cæteris arbitrantur. Quidam enim in ſcientia innituntur quæ inflat, & qua non placemus Deo. Sola charitas eſt qua placemus illi. Quis autem metiri auſit uel ſuam, uel alterius charitatem? Præterea cum uerè quis tãtus ſit, quantus eſt coram Deo, quis ſeipſum omninò nouit? Et quis etiam alterius cauſam, qualis ſit coram Deo, diiudicare poteſt? Perſequebatur Paulus eccleſiam, qui uel eo tẽpore diligebatur hoc modo à Deo. Etenim Deus non tam reſpiciebat quæ ille admittebat, quàm quod eidem conſeruabat propter prædeſtinationem. Quamobrem ab hoc iudicio debet homo abſtinere, cum ſit periculoſiſſimum et ſolius Dei, cuius expectandã eſt aperta & firma ſententia: tunc uerè apparebit quis ſit inferior, & quis ſuperior. Hæc quæ prædiximus ipſe B. Paulus in typo ipſius CHRISTI quem mox ſubiunxit manifeſtiſſimè declarat.

Hoc

Hoc tamen in loco monendus eſt lector, ne
ob quorundam manifeſtè falſam & inſanam do-
ctrinam decipiatur, qui ad ſuperandam omninò
ſuperbiam opus eſſe aſſerunt ut quis credat, & ut
certiſſimum ſibi conſtituat, ſe non ſolùm eſſe re-
uera omnium ſceleſtiſſimum, ſed eſſe propriè cau
ſam omnium ſcelerum, quæ commiſſa ſunt ab ini
tio mundi etiam ab ipſis Dæmonibus, & quæ
præterea committentur uſq; ad extremum iudi-
cij diem. Hoc uerò tantum paradoxum, indignũ
eſt ut rationibus refellatur, cum ſeipſum ſua ab-
ſurditate, quam pre ſe fert, oſtentet abundè atq;
damnet. Sed proſequamur typum nobis ab Apo
ſtolo in CHRISTO propoſitum, ait.

Hoc enim ſentite in uobis quod & in CHRISTO
IESV. Tanta eſt in his paucis uerbis doctrina, ut
ea ſatis ſint ad perficiendum hominem, ſi in ſuũ
uſum & praxim redigeret. *Hoc enim ſentite in
uobis.* Græcè, ſentiat: & ſubintelligitur quiſq;: eun-
dem autem ſenſum porrigit, nimirum; *Quiſque in
uobis*: ideſt, quiſq; ueſtrum; *ſentiat*; id uidelicet in
ſemetipſo; *quod in* CHRISTO IESV; ſubaudi
fuit, aut ſentit, ſiue ſentire debet. Quidnam eſt
autem iſtud quod ſentire debet homo in CHRI-
STO IESV, aut de illo? nempe. *Qui cum in forma
Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem* Deo:
ſed ſemetipſum exinaniuit &c. Quam huic ſententiæ
intelligentiã dederint alij communiter, cũ ſit iam
uulgare, non commemorabo. Quæ manifeſtè cõ
fundit Arrianos. Mihi tamen (ut uerum ingenuè
fatear) non facit ſatis: quoniam minus ad rem
propoſitã facere uidetur. Datur enim alius ſen-
ſus qui ſtidem Arrianos iugulat, & mihi ueheme
ter probatur, utpotè qui ad mentem ipſius Apo-
ſtoli maximè quadret.

Pro cuius faciliori intelligentia cogitandum
eſt, CHRISTI formam, quæ dicitur forma Dei
& forma ſerui, non accipi ſecundum eam partẽ
qua erat Deus, ſed ſecundum humanitatẽ aſſum-
ptam, quæ modo Dei formam, modo ſerui ex-
primit. In Dei forma dicitur nunc eſſe CHRI
STVS: quoniam ueſtem humanitatis quam in-
duit, habet nunc ſicut decet Deum glorioſam. Et
in hoc habitu & hac forma uiderunt eum tres il-
Matth. 6. li præclari diſcipuli trãſfiguratum in monte ſan-
cto. Propter q̃d ait Dilectus: Et uidimus gloriã
Ioa. 1. eius, gloriam quaſi Vnigeniti. In forma autẽ
ſerui fuit, cum hanc noſtram carnem ſumpſit ab
initio mortalem, corruptibilem, & expoſitã cũ-
ctis huius uitæ neceſſitatibus ac miſerijs. Hoc igi
tur ſumpto, patet e incipit Apoſtoli doctrina de
CHRISTO dicentis. Qui cum in forma Dei eſ-
ſet, uidelicet ſecundum decretum Patris: quia in
hoc erat prædeſtinatus, ut ueniret glorioſus in
gloriam noſtram, ſecundum quam formam ap-
parebat (ſicut & erat) æqualis Patri, niſi pecca-
tum interceſſiſſet. Ipſe tamen CHRISTVS non
arbitratus eſt hanc rapinam, hoc eſt, ſummiſit uo
luntatem ſuam Patris uoluntati, qui uoluit ut
ad modicum deponeret illas gloriæ ſuæ ſibi de-
bitę ueſtes, & ita deponeret quodam modo il-
lam æqualitatem, ideſt, habitum quo illa æquali-
tas indicabatur. Nam ſi aliter feciſſet, non conue
nienter exſoluiſſet quæ nos rapuimus. Et tamen
ipſe dixit: Quæ non rapui, tunc exſoluebã. Quid Pſal. 68.
eſt quod rapuimus nos, niſi diuinitatem quã Dia
bolo excitante patres noſtri concupierunt? Et
hanc ipſe ſe exſoluiſſe ait Dominus, & nõ rapuiſ
ſe. Verè non rapuit, qui habuit eam ſummo Dei
dono & gratia. Et uerè hanc perſoluit, quando
(ut iam diximus) illam quodam modo ſecundũ
ueſtem depoſuit, & indigno ueſtimento carnis
noſtræ contexit, cuncta extrema perpeſſus dum
illum perſequebãtur eius inimici iniuſtè, & uſq;
ad infamiam crucis adegerunt. Hoc igitur pa-
cto non rapuit, quin potius exſoluit eam pro no
bis. Vt enim nos non habentes diuinitatem, &
contra Dei uoluntatem concupiſcentes, illam ra
puimus; ſic ille cum haberet, & quodammodo de
poſuerit, non ſolùm eam non rapuit, ſed eam pro
pter nos impendit, quam tamen poſtmodo recu
perauit: quia promeruit, ut eleganter Dilectus di
xit: Dignus eſt Agnus q occiſus eſt, accipere uir Apoc. 5.
tutem, & diuinitatem, & ſapientiam, & fortitudi
nem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.
Nam hæc omnia propter nos dimiſit ipſe factus
infirmus, & inſipiens, & imbecillius & inhonora-
tus, & inglorius. Et hoc eſt, quod ait Apoſtolus.
Non eſt arbitratus hanc rapinam ſe eſſe æqua-
lem. Fuiſſet enim rapina, ſi ſuimet gratia ſe oſten
taſſet Deum, & uoluiſſet in illis ueſtibus ſeſe ma-
nifeſtare, qui habuiſſet præceptum à Patre, in
opus redemptionis noſtræ, quæ hanc illius hu-
militatem requirebat: ut ſicut nos optãtes quod
non erat noſtrum, amiſimus omne donum: ita il
le quod erat ſuum quodãmodo abijciens, & pro
nobis exſolueret, & ſeipſum clarificaret in ſum-
mum. Quod amplius declarans Apoſtolus ait:

Sed exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens.
Exutus enim eſt forma Dei: quod fuit ſeipſum
exinanire propriè, ut eſt declaratum. *In ſimilitudi-
nem hominũ factus.* Non qui uerè nõ eſſet homo, ſi
conſideretur natura quæ à Deo fuit, & manſit in
homine etiam peccatore: ſed quod non erat ho-
mo ſecundum naturam, quam homo ex pecca-
to contraxit, ſed ſimilis homini ſecundum infir-
mitatem, & corruptibilitatem, & paſſiones, qui-
bus propter peccatum ſubiectus eſt homo. *Et
habitu inuentus ut homo*, ideſt, ut peccator ſimilis no
bis. Sic enim debuit nobis aſſimilari, ut nos in
ſtatum noſtrum hac ſua dilectione reſtitueret,
qui per ſuperbiam uolentes illi ſimiles fieri, ſtatũ
noſtrum perdidimus. Sic per ea quæ peccaui-
mus, conuerſo modo, ſaluati ſumus. Nos exiſtẽ
es in honore, ſed non contenti noſtra ſorte, ſimi-
les Deo eſſe uoluimus, & cecidimus, & facti ſu-
mus iumentis inſipientibus ſimiles. Ille autem cũ
ſimilis eſſet Altiſſimo, ſimilem ſe nobis faciens di
luit peccatum noſtrũ: & hac uia ſemetipſum ex-
tulit ſupra modum, ut mox dicet.

Humiliauit ſemetipſum. Multi humiliantur ab alijs,
ſed non humiliant ſemetipſos. Tales ſunt Dæmo
nes, & qui inuiti atq; nolentes ſuccumbunt po-
tentioribus. Verũ Dominus noſter ſemetipſum
humiliauit

humiliauit uolens: imò etiam deſiderãs facere uoluntatem Patris. *Factus obediens uſque ad mortẽ,* incluſiue: quoniam Ille nullo modo debebat mori, utpote qui eſſet à peccato immunis. Accepit

Ioã. 14. uerò mandatum mortis, ut ipſe dixit. Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquã. Sed ut cognoſcat mũdus, quia diligo Patrem, & ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic facio: ſurgite, eamus hinc. Ac ſi dixerit manifeſtius: Eamus ad mortem, & ego ero primus. *Mortem autem crucis*, Infamem, plenam doloribus, & latronibus ipſis conueniẽtem: quales eramus omnes nos qui rapuimus, ſed ipſe pro nobis exſoluit.

Propter quod Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen. Hoc eſt illud nomen; I E S V S; quod ſignificat Saluatorem. Hoc nomẽ in abſoluta ſignificatione, in qua illud capere oportet, diuinum eſt, hoc eſt, nulli in ueritate conueniens niſi Deo ſoli. Hoc tamen nomen lucratus eſt C H R I S T V S per agonem ſuũ, & mortis celeberrimum triumphum, ita *Vt in nomine* I E S V *omne genu flectatur*, uel ſe flectat, *cœleſtium, terreſtrium, & infernorum.* Sed quinam ſunt cœleſtes iſti, niſi ſpiritus illi Angeli beati, quorum patria cœlum eſt? Ipſi enim in cœlo & ſimul cum ipſo cœlo ſunt conditi ante omnem diem. Et ipſi in hoc nomine; I E S V; tenentur genuflectere: tũ quia, ut communis ſententia eſt, ipſe I E S V S eſt illorum Dominus: Tum uerò quia etiam Angeli (ut ego credo) ſuam ſalutẽ C H R I S T O referũt acceptam. Ipſi nanque ut ſcripturæ ſanctæ uidentur non obſcurè porrigere, mandatum acceperũt ab initio de C H R I S T O ut ſuſciperent illum, & adorarent. Quicunque igitur obedientes fuerunt, in hoc nomine etiam genu flectunt: quia C H R I S T V S eſt I E S V S eorum. Et quicunque reſpuerũt eum, itidem genu flectunt: quoniam (quod pertinet ad Deum) ipſi quoque in hoc nomine ſaluati fuiſſent, ſi non recuſaſſent.

Angeli per Chriſtũ ſalui facti.

Et omnis lingua confiteatur, tam angelica, quã humana: *quòd Dominus* I E S V S C H R I S T V S (ſubaudi) *eſt*, id eſt, ipſe abſolutè ac ſimpliciter eſt Dominus. Nec tamen propterea aufert ſuam Patri Dominationem, ſed magis ſtatuit. Quod enim I E S V S ſit Dominus, à Patre habet. Vnde ait Apoſtolus. *In gloriam Dei Patris*, ſic habet græca lectio. Vulgata autem editio habet: *In gloria eſt Dei Patris*. Et ſenſus eſt clarus & uerus. Præferendam tamen arbitror græcam lectionẽ, ut quæ ſenſum ſubminiſtrat longè elegantiorẽ. Quòd ſcilicet omnis lingua confiteri debet I E S V M abſolutè Dominum. Hoc autem in gloriam Dei Patris, unde origo eſt & principium omnis principatus, & dominationis, & poteſtatis.

Itaque chariſſimi mei, ſicut ſemper obediſtis, non ut in præſentia mea tantum, ſed multò magis nũc in abſentia mea, Cum metu & tremore, ueſtram ſalutem operamini. Deus eſt enim qui operatur in uobis & uelle & perficere, pro bona uoluntate. Omnia autem facite ſine murmurationibus & hæſitationibus, ut ſitis ſine querela, & ſimplices filii Dei, ſine reprehenſione in medio nationis prauæ & peruerſæ, inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo, uerbum uitæ continẽtes ad gloriam meam in diẽ C H R I S T I: quia non in uacuum cucurri, neque in uacuum laboraui. Sed & ſi immolor ſupra ſacrificium & obſequium fidei ueſtræ, gaudeo & congratulor omnibus uobis. Id ipſum autem & uos gaudete, & congratulamini mihi.

Quod legimus: *chariſſimi mei*; Græcè legitur, ἀγαπητοί μου, id eſt, dilecti mei. B. Hieronymus tamen plus aliquid ſignificare ait uocẽ hanc græcam, quàm; *dilecti*; & includere meritum dilectionis, eò quod ſint inſuper diligibiles, non ſolùm dilecti. *Sicut ſemper obediſtis non ut in præſentia mea tantum, ſed multò magis nunc in abſentia mea, cum timore ac tremore ueſtram ſalutem operamini.* Magna in præcepto hoc concluditur doctrina ad uitam rectè ac ſanctè degendam. Inuitat illos primùm ut operẽtur ſibi ſuã ſalutẽ. Quid hîc mutire illi poſſunt, qui negant liberum arbitrium, & opera bona eſſe noſtra: aut nos poſſe bonum ullum operari, ſed ſine nobis omnia agere Deum in nobis? Si nihil operamur, ſed ſolùm habemus nos paſſiuè excipientes in nobis Dei operationẽ: aut ſi ſumus uelut inſenſata inſtrumenta, cur præcipitur nobis ut operemur? Sed hæc hæreſis amentium eſt penitus: & tanta, in qua defendenda nemo queat conſiſtere, quando ſibi etiam aduerſetur, dicendo multa, & opere & faciendo, quæ oppoſitam ueritatem perſpicuè ſupponunt.

Inſana hæreſis Luth. in liberũ arbitrium.

Secundo, modum operandi exponit Apoſtolus, nimirum; *cum timore ac tremore*; Timor eſt malorum futurorum, & ad animum pertinet: Tremor ad corpus. Porrò cũ innumera ſint mala quæ poſſunt hominibus obuenire, uidendum eſt de quibus malis hoc præceptum intelligatur. Primùm ſunt mala quæ à mundo nobis inferri poſſunt, id eſt, à mundanis hominibus, qualis eſt mors, exilium, proſcriptiones, bonorũ direptiones, infamia, carceres, & alia huiuſmodi. Verùm hæc timenda non ſunt, niſi quatenus à Deo ueniunt ob culpas & peccata noſtra. Iuſſit enim Dominus in euangelio ne hæc timeremus. Eſt aliud malum quod ab ipſo Deo poteſt nobis inferri non tantum in hoc ſæculo, uerùm etiã in futuro: & hoc maximè timendum eſt. Vnde Dominus de malis à mundo, inquit, Nolite timere eos qui occidunt corpus: animam autẽ nõ poſſunt occidere. Et de malis pœnarum & ſupplicij cõfeſtim ſubditur: Timete eum qui poteſt & animam & corpus perdere in geennam. Vnum autem malum eſt, & omnium malorum peſſimũ, & illud eſt peccare: quia eſt contra Dei mandatum. Iſtud eſt uerè ſummum malum & ſummè timendum. Alia mala propter hoc timẽda ſunt, à quo trahunt originem. Hunc timorem exigit

Matth. 10.

De timore chriſtiano.

B. Paulus

B. Paulus à nobis q̃ à uirtute eſt & charitate. Alij omnes timores natura proficiſcuntur, & poſſunt eſſe mali. Certè ſemper ſunt mali timores, ſi hunc timorem peccandi non habeāt comitem, ſed excludant. Hic timor eſt qui ſeruat hominem à peccato immunē. Ideò B. Paulus aliâs monebat: *Rom. 11.* Tu qui ſtas, uide ne cadas. Vbi deeſt hic timor, ceſſat oratio: ceſſante oratione homo mittitur in tentationē. Deus autem meritò deſerit non timētem, ſed ſuperbè in ſeipſo confidentem, aut ſtultè confidentem in ſola fide. At derelictus à Deo, nō poteſt non ſuccumbere tentationi. Hac ſuccubuit Petrus incauta audacia, qui cōfiſus eſt in ſeipſo.

Cōtra confidē-tem in ſeipſo. Hoc igitur loco oppugnatur illa nimia hæreticorum confidentia, qua abijciunt hunc ſanctum offenſæ Dei timorem. Illi enim in ſola fide innitentes, & in ea libertate qua confidunt ſe liberos ab omnibus præceptis legis, nō poſſunt uenire in hūc timorem. Vbi lex non eſt, nec præuaricatio eſt: quanq̃ nec in hac poſitione conſtantes ſunt, nec quidem eſſe poſſunt, tam eſt abſurda, & ita pugnat cum ratione. Id uel ipſemet Lutherus ſæpenumerò fatetur in ſuis commentarijs ad Galatas. *Cōtra hereticos pro bonis operibus.* Hoc item in loco probatur contra negantes, Nos eſſe noſtræ ſalutis operarios, ſicut alibi Dominus dixit: *Ioa. 16.* Operamini uobis cibum qui non perit. Hinc rectè elicitur meritorum ratiò. Certum eſt enim opera noſtra non poſſe nobis, in uinea ad laborandum conductis, parere ſalutem, quæ eſt in manu Dei, niſi per uiam meriti.

Sed reperiuntur qui ad hoc reſpōdent, aiētes ab ipſomet Apoſtolo ſententiā declaratam, qui ſubdidit. *Deus eſt enim qui operatur in uobis & uelle, & perficere, pro bona uoluntate.* Ecce, inquiunt, quomodo mereris tu pro eo quod facit Dominus? Si enim Dominus operatur in me illud uelle, & illud perficere, qua fronte tu & unde merita tua fingis? Audi & tu bone uir. Dic, rogo, nobis econtrariò. Si Deus ſolus operatur in nobis uelle & perficere: quid eſt ergo quod B. Paulus iubet ut operemur? An fortè corrigit dictū ſuū per hoc quod ſubiunxit: Deus operatur? Abſit. Etenim nec uerba fauent, nec umbra ueritatis ulla apparet. Operamur ergo ſalutem noſtram nos, uolendo & faciendo quæ ſunt nobis præcepta: quanquàm Deus operetur in nobis & uelle & perficere, hoc eſt, quanquàm ipſe Deus operetur ut uelimus illuminando, mouendo, trahendo ſuauiter. Nos tamē ſumus qui uolumus, cū poſſemus plerunq; non uelle. Nam eſſe reuera multos qui nolint & recuſent, manifeſtum eſt. Vnde *Ezech. 18.* per Ezechielem ait Dominus: Facite uobis cor nouum, & ſpiritum nouum. Et nos ſumus qui facimus & perficimus, ſed Deo ipſo cooperāte & adiuuante tum per gratiam ipſam internam, quā donauit: tum etiam per externa multa auxilia. Et ſic ipſe operaē ut nos operemur. Hoc per eundē prophetā dixit: *Ibid. 36.* Et auferam cor lapideū de carne ueſtra: & dabo uobis cor carneum, & ſpiritū meum ponam in medio ueſtri, & faciam ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis & operemini. Vide igitur q̃uo Deus operetur in nobis, ut tamen & nos pariter operemur. Operatur enim aliquid ille in nobis ſine nobis, ut cum uocat, cum excitat. Nos autem ſine illo & gratia eius ſiue interna, ſiue externa nihil penitus. Oportet enim eum concurrere ſaltem generali auxilio: ſed ad opus uerè bonum etiam auxilio ſpeciali, de meritorio nemo dubitat. Apoſtolus, Deus (inquit) eſt qui operatur & uelle & perficere pro bona uoluntate: Ac ſi dixerit. Nemo extollatur, nemo infletur, ſed timeat: quoniam nō eſt ipſe per ſe potens, ſed à Deo habet non ſolùm ut ualeat operari, uerùm etiam ut operetur præueniente gratia & concomitante. Deus autem ſuperbis, & de ſe ſuperba præſumentibus reſiſtit, qui contrà humilibus dat gratiam.

Hîc tamē Bullingerus ait. Significatur ergo quod uelle & perficere nobis à Deo donentur pura Dei gratia, & nullo noſtro merito. Non enim nos illum diligimus, ſed ille nos dilexit prior, & tradidit Filium ſuum propitiationem pro peccatis noſtris: hæc ille. Tu uerò acutè lector attende & diſtingue. Verùm eſt enim nos primā gratiam nullo noſtro opere promereri poſſe. At poſtquàm illam iam merè gratis obtinuimus, mereri poſſumus eius augumentum, & operū, quæ cum illa nobis donata gratia fecerimus, mercedem. Vide ergo ne decipiaris. Poſteriora enim illius uerba inania prorſus ſunt aduerſum nos, qui inſolentiſſimè addit. Miror autem quid ad hæc reſpondere poſſint, qui ſua uendunt merita. Tametſi enim mercedis & meriti uoces reperiantur in ſcriptoribus claſſicis, attamen ipſum meritum noſtrum gratia eſt. Quid enim habemus quod nō accepimus? Quòd ſi omnia à Deo bona accepimus, quid gloriamur de quibuſdam quaſi noſtris? Si à Deo illa non ſunt, ſed à nobis, certè bona non ſunt. Si mala ſunt, nullum ipſis debetur præmium, niſi execratio. Hæc uerò eſt egregium illud meritum de quo gloriantur, qui ſine Deo uires humanas prædicāt. Hæc iſtius uerba quæ nihil contra nos. Non enim meritum noſtrum tollunt, imò ſtatuunt, cum dicant uenire à Deo, & Dei gratia. Hoc & nos dicimus. Cur igitur nos tātopere auerſantur, qui merita ex gratia Dei facta, ad gratiæ commendationem prædicamus; niſi quòd ipſi inconſtanter & confuſè loquuntur: quaſi homo in CHRISTO, adhuc peccator inueniatur. At hoc Apoſtolicæ aduerſatur doctrinæ, ut ſuperius ad Galatas copioſè annotauimus loco ſuo. Sed ad rem noſtram.

Pro bona uoluntate. Senſus eſt, Deum pro ſua bona uoluntate, id eſt, gratioſa uoluntate, operari in nobis & uelle & perficere. Ipſe enim nulli tenetur obligatus. Et dum meritum conſtituit, gratioſè illud conſtituit. Meritum enim noſtrum tale eſt, ut eius gratiæ non præiudicet, cum ipſius meriti radix ſit gratia. Nam ſua ſe ſponte debitorem gratioſè conſtituit, ut cum merito uiuat gratia, & per gratiam uiuat meritum ad gloriā.

Sine murmurationibus & heſitationibus: melius, diſcrepationibus. Murmuratio in eam ſignificationem, qua accipitur frequenter in ipſa ſcriptura,

iniuſta

eſt iniuſta,& priuatim hâc illâc effuſa querela cõ
tra ſuperiores,quæ non ſecus Deo diſplicet, ac
ſi directè in ipſum fieret. Moſes increpabat po-
Exod.17. pulum. Quid obiurgamini,ait, contra me? Cur
tentatis Dominum? Prohibet autem diſcrepatio
nes,quia aduerſantur paci. *Vt ſitis ſine querela.*
Ille enim ſine querela eſt, qui nihil mali agit, &
mala ſuſtinet patienter; *Et ſimplices*; ſiue ſynceri,
non duplices animo; *Filij Dei*; hoceſt, pacifici &
benefici erga omnes ſicut dixit Dominus Beati
Matth.5. pacifici: quoniam filij Dei uocabuntur. *Sine repre
henſione*,ſiue irreprrhenſibiles; *In medio nationis pra
uæ ac peruerſæ.* Nam quantò hoc difficilius, tantò
admirabilius,& præclarius. Vnde ait. *Inter quos
lucetis ſicut luminaria in mundo*,hoceſt, in tenebris.
Etenim mundus ipſe niſi illuſtretur lumine, tene-
bris eſt per ſeipſum oppletus.*Verbum uitæ continen
tes.* Hic eſt CHRISTVS lux mundi,quo auto-
re & largitore prodeunr opera egregiè illuſtria.
Qui uerò in ſe lucem connnet,opera ipſius lucis
operatur tanquàm filius lucis. *Ad gloriam meam in
diem* CHRISTI. Expectabam dictũ iri ab Apo
Ibid.5. ſtolo,eo modo quo Dominus dixit. Sic luceat
lux ueſtra coram hominibus, ut uideant opera
ueſtra bona,& glorificent(inquit)Patrem ueſtrũ
qui in cœlis eſt.Dicit autẽ;*ad gloriam meam*; Quę-
rebat ergo gloriam ſuam B.Paulus? At hoc ui-
tuperat Dominus. Reſpondeo: Iam de glo-
ria Dei frequentiſſimè mentionem fecerat,quæ
erat omnium finis: hîc tantũ gloriam ſuam quę-
rit non in hoc mũdo,ſed in die CHRISTI. Hãc
nobis omnes quærere ex benefactis deberemus.
Rom.2. Nam ad Rom. de retributione in illa die, ait. Qui
reddet unicuiq; iuxta opera ſua: ijs quidem qui
per patientiam boni operis gloriam,honorem,&
incorruptionem quærunt,uitam æternam. No
tandum interim hoc in loco, quàm magni ſunt
corã Domino futuri,qui alios inſtruxerint.Hoc
pollicitus eſt ipſe Dominus.Qui fecerit & docue
rit,hic magnus uocabitur in regno cœlorum. Et
Dan.12. apud Danielem. Qui ad iuſtitiam erudiunt mul-
tos,fulgebunt quaſi ſtellæ in perpetuas æterni-
tates: quod poſt gloriam Dei ualdè eſt in Domi-
no concupiſcendum, atq; perſanctè ęmulandum.

*Quia non in uacuum cucurri, neque in uacuum la-
boraui.* Vbi etiam illud cõſiderare debemus,quod
licet omninò B. Paulus de ſuo curſu & labore eſ
ſet remunerandus,tametſi in uacuum quantũ ad
duritiem audientium attinet,cucurriſſet ac labo
raſſet,fit tamen aliqua gloriæ maioris acceſſio,
cum effectum ſuum conſequitur labor & curſus,
qui in die CHRISTI coram omnibus appare-
bit. Non enim uſque ad illum diem erit defini-
tũ,quot animabus ad ſalutẽ ꝓfuerit. Eadẽ ratio-
ne de flagitioſis hominibus,& hæreticis in primis
ſtatuendum,qui ante illum diem non ſunt habitu
ri integrum ſuorũ peſtiferorum dogmatum ſup-
plicium æternum. Nam omnia damna ac detri-
menta quæ propter illos patitur & patietur ec-
cleſia,in eos reuoluentur,quorum luent pœnas
in æternis uinculis ac cruciatibus. *Sed etſi emu-
lor.* Vitio ſcriptorum,nõ ipſius interpretis,repo
ſitũ eſt; *æmulor*; loco; *immolor*; *Super ſacrificium &
obſequiũ fidei ueſtræ.* Græcè,ſuper hoſtia, ſiue obla
tione fidei ueſtrę; *Gaudeo & gratulor omnibus uobis.*
ſenſus eſt: Beatus Paulus hoc ſuum miniſterium
prædicationis per quã acquiſiuit multas gentes
CHRISTO,& inter illas præcipuè Philippen-
ſes qui crediderũt in eum,uocat liturgiam quã-
dam,ideſt,oblationem & ſacrificium. Sacrauit
enim illos & obtulit Deo,& uocauit oblationem
& ſacrificium fidei: quia per fidem mundificati
ſunt & ſacrati Deo noſtro. Et addit.Quòd ſi prę
ter hoc, aut ſuper hoc ſacrificio etiam immolor,
ideſt,mortem oppeto & occũbo,me ipſum Deo
offrrens & ſacrificans in martyrio, *Gaudeo & con
gratulor omnibus uobis*: quia propter ueſtram fidem
immolabor. *Idipſum & autem & uos gaudete,& con
gratulamini mihi.* Vt gaudium plenum ſit: quod tũ
perficitur,cum gratulatio mutua eſt,& cauſa læ-
titiæ & gratulationis digna adiungitur.

Spero autem in Domino IESV, Timo-
theum me citò mittere ad uos: ut & ego bo
no animo ſim cognitis quæ circa uos ſunt.
Neminem enim habeo tam nnanimen, qui
ſyncera affectione pro uobis ſolicitus ſit.
Omnes enim quæ ſua ſunt, quærunt: non
quæ ſunt IESV CHRISTI. Experimentum
autem eius cognoſcite: quia ſicut patri fi-
lius mecum ſeruiuit in euangelio.Hunc igi
tur ſpero me mittere ad uos, mox ut uide-
ro quæ circa me ſunt. Confido autem in
Domino, quoniam & ipſe ueniam ad uos
citò. Neceſſarium autem exiſtimaui, Epa-
proditum fratrem & cooperatorem & cõ-
militonem meum, ueſtrum autem Apoſto
lum,& miniſtrum neceſſitatis meæ, mittere
ad uos: quoniam quidem omnes uos deſi-
derabat,& mœſtus erat propterea quòd au
dieratis illum infirmatum. Nam & infirma
tus eſt uſque ad mortem: ſed Deus miſertus
eſt eius. Non ſolũ autem eius,uerùm etiam
& mei,ne triſtitiam ſuper triſtitiam haberẽ.
Feſtinátius ergo miſi illum,ut uiſo eo iterũ
gaudeatis,& ego ſine triſtitia ſim. Excipite
itaque illum cum omni gaudio in Domi-
no,& eiuſmodi cum honore habetote: quo
niam propter opus CHRISTI uſque ad
mortem acceſſit,tradens animam ſuam, ut
impleret id quod ex uobis deerat erga meũ
obſequium.

Facilis eſt textus. Hoc notandum, ad maxi
mam Timothei laudem pertinere,cui reddit teſti
monium Apoſtolus,neminẽ ſe habuiſſe tã una-
nimem ad opus euangelij exercendum,& ita er-
ga Philippenſes ſolicitum: & addit rationem.
Omnes enim quæ ſua ſunt quærunt,non quæ IESV
CHRISTI. Mirum tanti uiri de his qui ſecum
erant teſtimoniũ.Id fortè eo tempore accidebat,
quùm

quùm uiri ſtrẽnui nõ eſſent cum illo. Teſtatur.n. ipſe in ſua prima defenſione neminẽ ſibi affuiſſe.

2. Tim. 4.

Querere que ſua ſunt.

Illud expoſitione dignum. Quidnam ſit; *querere que ſua ſunt*; Profectò non aliud quàm diligẽter curare propria, & nihil eorum quæ ſibi debẽtur prætermittere. Hoc autem nimium eſt & malum, cum propter propria, ea quæ ſunt IESV CHRISTI relinquuntur. Erit, exẽpli cauſa, ſubditus qui ſpernit Principem, aut Præſidem ſuũ. Malè facit, qui quod debet non impendit Principi, aut Prę ſuli ſuo. Indignatur ergo Princeps, aut Præſul, & ea repetit quæ ſibi debẽtur, honorem, reuerentiam, obedientiam: hactenus quærit quę ſua ſunt. Id autem non eſt iniurium, niſi ſimul dimittat aut poſtponat quæ ſunt CHRISTI: ut cũ debetur Prælato, aut Principi honor, reuerentia, obediẽtia à ſubdito: Et ipſe debet ſubdito clementiam, benignitatem, commiſerationem. Hæc quæ debet ſubdito, debet IESV CHRISTO. Si igit quęrit quæ ſua ſunt, his ommiſſis quæ ſunt IESV CHRISTI, uitioſè agit. Et ecõuerſo cũ ſubditus à Prælato quęrit commiſerationem, clementiam, benignitatem, & huiuſmodi, non paratus reddere quæ inuicem illi debet, quem loco CHRISTI obſeruare tenetur, pariter uitioſè agit quærẽs quæ ſua ſunt, nõ quæ IESV CHRISTI. Qua.n. fronte exigit homo quę ſua ſunt, non reddens ipſe, aut reddi non curans, quæ ſunt IESV CHRISTI? Quomodo uerò iſtud obſeruetur, meditentur quos hic ſermo tangit. *Experimentum autem eius cognoſcite: quia ſicut patri filius*, aut ut in græca lectione habetur, ſicut cum patre filius, *mecum ſeruiuit in euãgelio*. Non dixit: mihi ſeruiuit: ſed mecum: quia ambo ſerui IESV CHRISTI erant. Sed B. Paulus in eo negotio erat ut pater, inſtructor, atq; admonitor illius. Cætera clara ſunt. Vnum tantùm aduerte, ubi legimus; *Quoniam & ipſe ueniam ad uos citò*; Quidam legunt; ueniet; ſed malè & corruptè. Nam Apoſtolus de ſeipſo loquitur, qui ſperat ſe aliquando, ſi Domino ita placuerit, rediturum ad illos.

Neceſſarium autem exiſtimaui, Epaphroditum fratrem, & cooperatorem, & commilitonem meum &c. Nulla apparet in litera difficultas, ſed clara ſunt omnia, ut expoſitione nõ egeant. Solùm ex hoc loco admonendi ſunt populi & cõgregationes, ut ſpectatos uiros Dei ſeruos, miniſtroſq; uerbi & ſacramentorum excipiãt honorificè, & in pretio habeant, præſertim qui propter opus CHRISTI uitæ diſpendium minime curant, ut de hoc Epaphrodito teſtat Apoſtolus noſte. Taxat uerò obiter quoſdã qui negligentiores fuerunt in obſequio, ſeu officio pio erga ſeipſum: quorum negligentiam ſuppleuiſſe illum Epaphroditum teſtatur. Hoc uitio tenetur hodie totus ferrè populus chriſtianus, qui non æſtimat laborem eorum qui in prædicationibus & ſacramentorum miniſtratione aſſiduè inſeruiunt. Sed Deus ipſe tandem aliquando ſeueriorem rationẽ iſtius ingrati animi exiget. Et eos qui laborauerint cumulatiſſimo præmio in futura ſempiterna quietæ cum beatis illis angelicis Spiritibus donabit.

CAP. III.

DE CAETERO FRATRES mei, gaudete in Domino. Eadẽ uobis ſcribere mihi quidem non pigrum, uobis autem neceſſarium. Videte canes, uidetę malos operarios, uidete conciſionẽ. Nos enim ſumus circunciſio, qui ſpiritu ſeruimus Deo: & gloriamur in CHRISTO IESV, & non in carne fiduciam habentes: quãquam & ego habeam confidentiam in carne. Siquis alius uidetur confidere in carne, ego magis, circunciſus octaua die, ex genere Iſrael, de tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis, ſecundum legem Phariſęus, ſecũdum æmulationem perſequens eccleſiam Dei, ſecundum iuſtitiam quæ in lege eſt, conuerſatus ſine querela.

BEatus Paulus hactenus hortationibus Philippẽſes in fide cõfirmauerat quaſi autem iam nihil ſcribendum ſupereſſet, ait. *De cætero fratres mei, gaudete in Domino*. Meo quidem iudicio hęc uerba pertinẽt ad ſuperius caput. Et hinc incipere debuit caput tertium. *Eadem uobis ſcribere, mihi quidem non pigrum, uobis autẽ neceſſarium*. Grę cè ἀσφαλές, ideſt, tutum & neceſſarium ad cauẽdum. Hic locus aduerſus eos facit, qui ita delicatas habent aures, ut ſit illis graue uel ea audire, uel ea repetere, quæ ſemel aut etiam iterũ dicta fuere. At cum neceſſitas & ſalutis lucrum compellit, opportunum eſt citra ullum tædium ſeu faſtidium imò cum aliqua auiditate, capere uel lodi, uel audiendi curã uel decies repetitam.

Videte canes. Quod ait; *Videte*; poſitum eſt pro cauete. Monet enim ut uideant ad cauendũ. Canes autem uocat hîc Iudæos pſeudoapoſtolos, quos excitauit Diabolus contra CHRISTVM, ſub eius tamen ficto pallio incedentes. Quare autem canes, niſi quia quod in CHRISTO erat ſanctificatum, pollutum faciebãt? Aut enim reuertebantur ad uomitum ſicut canes, recedentes à ſancto, quod ſemel receperant, mandato: Aut detrahebãt ueritati, & hominibus ueritatem prædicantibus, ut erat B. Paulus, mordendo ac lacerando. *Videte malos operarios*. Mali operarij ſunt, qui nedum ipſi non ædificant, ſed & deſtruunt. *Videte cõciſionem*, ideſt, ſchiſma & ſeceſſionem. Alludit ad ueterem circunciſionem, quæ erat cauſa conciſionis illius.

Nos enim ſumus circũciſio, qui ſpiritu ſeruimus Deo. Diuerſę ſunt ex græcis codicibus lectiones. Aliqui legũt; *Spiritui ſeruimus* Deo: quod ſignificat Spiritum ſanctum eſſe Deum. Alij legunt: *Spiritu Dei*. Alij; *Spiritu Deo ſeruimus*; Quicquid ſit, ſenſus eſt certus. Vera circunciſio, quæ eſt circuncisio ſpiritualis, ſeruit Spiritui ſancto Deo, & ipſo Spiritu mouente qui eſt Spiritus Dei, ſeruit ipſi Deo.

Potes

Potes tamen ſi legas; *Spiritu Dei*; uel de Spiritu qui eſt illa tertia perſona intelligere, uel ſimpliciter de Deo, qui ſpiritus eſt. Per circuncisionem uerò non intelligit carnalem illam, ſed ſpiritualẽ circuncisionem, quæ per Spiritum fit, ideſt, per infuſionem gratiæ, qua aufertur peccatũ, & redditur homo habilis & idoneus ad ſeruiendum Deo. Et quicunq; tales ſunt, uera circuncisio dicuntur, & ſemen Abrahæ. Scriptum eſt enim: Semen Abrahã ſerui eius: [*Pſal. 104.*] *Et gloriamur in* CHRISTO IESV, non in Abraham & Moſe. Nos .n. per CHRISTVM accepimus ſpiritum, non autem per Abraham aut Moſen, qui & ipſi CHRISTI gratia eguerunt. Hoc explicat ſubdens. *Non in carne fiduciam habentes.* Et ut fortius perſuadeat, oſtendit non ſe hæc repudiare tanquã ipſe non poſſet confidere in carne, cum eſſet Iudæus. Verùm loquatur ipſemet potius. *Quanquàm*, inquit, *& ego habeam confidentiam in carne*, hoc eſt, Habeo multa, unde poſſem confidere in carne.

Si quis alius uidetur confidere in carne, ego magis, ſcilicet habeo ad confidendum. Et explicit rationes gloriationum; *Circuncíſus octauo die*: iuxta præceptum Abrahæ datum, & ſecundum legem Moſeos; Ex *genere Iſrael*; non proſelytus. *De tribu Beniamin*, quæ nobilis erat & coniuncta Iudę: & ſancta ciuitas Ieruſalem erat ſub ea tribu. Nec ſolũ *hebræus* ex patre, ſed *ex hebræis*, Ideſt, patre & matre. *Secundum legem Phariſæus*: ut indicaret ſectam phariſaicam ſecundum legem fuiſſe probatam. *Secundum æmulationem, perſequens eccleſiam.* Vocat æmulationem illum zelum excitatum in illa generatione ex affectu carnis contra CHRISTVM & eius eccleſiam, alludens ad Agar & Iſmael, qui contemnebãt Sara & Iſaac. Figura enim erant illius perſecutionis Iudæorum, quæ tunc uigebat aduerſus eccleſiam: & hoc plurimũ attinebat ad gloriationem carnis.

Secundum iuſtitiam quæ in lege eſt, conuerſatus ſine querela. Caue, lector, putes (licet aliqui ita expoſuerint) B. Paulum aſſeuerare ſe omninò ſecundum legem fuiſſe conuerſatum, qui contra legẽ perſecutus erat CHRISTVM in eccleſia ſua: ſed hoc tantum uoluit ſignificare, ſe nõ fuiſſe unquã ſub ulla iudiciorum legalium querela. Non enim fuit accuſatus furti, aut adulterij, ſeu cæterorum criminum quæ lege puniebantur. Contrà autem, caue exiſtimes (ut quidam tamen dixerunt) ſimiliter dictum fuiſſe de parentibus Ioannis Baptiſtæ, de quibus ait B. Lucas: Erant autem iuſti ambo ante Deum, [*Luc. 1.*] incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini ſine querela. Nam B. Paulus hîc non teſtificatur ſe iuſtum ante Deũ, ut qui ambulaſſet in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini: Imò de ſe palàm oppoſitum prædicauit. Et ad Epheſios ſe cum Gentibus componens, ſeruiſſe quoq; cogitationibus carnis in ſuo Iudaiſmo confitetur.

Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus ſum propter CHRISTVM detrimenta. Veruntamen exiſtimo omnia detrimentũ eſſe propter eminentem ſcientiam IESV CHRISTI Domini mei: propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror ut ſtercora, ut CHRISTVM lucrifaciã: ut inueniar in illo non habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſed illam quæ ex fide eſt CHRISTI IESV: quæ ex Deo eſt iuſtitia in fide ad cognoſcẽdum illum, & uirtutem reſurrectionis eius, & ſocietatem paſſionum illius conſiguratus morti eius: ſi quo modo occurrã ad reſurrectionem quæ eſt ex mortuis. Non quòd iam acceperim, aut iã perfectus ſim. Sequor autem ſi quo modo conprehendam, in quo & comprehenſus ſum à CHRISTO IESV.

Sed quæ mihi fuerunt lucra &c. Lucra uocat illas carnis glorias. Sic enim illi uidebatur antequàm lumen acciperet in baptiſmo. Nouit autem poſtmodo ea omnia eſſe detrimenta, & ita reuera iudicauit: quoniam illa erga carnem affectio aduerſabatur CHRISTO, qui præferendus erat omnibus huius ſæculi diuitijs & honoribus. Hoc latius explicat, aiens, *Propter eminentem ſcientiam* IESV CHRISTI *Domini mei.* Siue; propter eminentiam cognitionis Domini mei. Senſus eſt: In notitia quã de CHRISTO habuit, cũcta illi apparuerunt eſſe damna: quoniam obſtabant acquiſitioni regni Dei, quod eſt CHRISTVS. *Propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror eſſe ſtercora*, quæ putent naribus Angelorum & Sanctorũ; *Vt* CHRISTVM *lucrifaciam.* Si enim fallacem propter CHRISTVM iſtam mũdi gloriam conculcauerimus, manebit nos uera & ſempiterna cœli gloria. *Vt inueniar in illo.* Quicunq; lucratur CHRISTVM, inuenitur in illo eius membrum, ut tandem regnet cum capite.

Non habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt &c. Hoc in loco triũphat & exultat magno uerborum apparatu hæreticorum oratio, ut quem iactitent aduerſum nos ad ſtabiliendam illam, quam ſibi finxerunt, Chriſtianam iuſtitiam, non intelligentes, aut longè uerius intelligere nolentes, ſe uel ex hoc loco propriè confutari. [*Locus in hereticos quo tantũ abutuntur in nos.*] Attende pie lector, ne fortè uideri poſſint aliquid ad ſuaſionem dicere. Homo in primis qui inuenitur in CHRISTO ut membrum eius, conſideratur factus & inſitus in illo per coniunctionem & nexum ſpiritus. Oportet enim ex eius plenitudine accipere, ut quis inueniatur conſors diuinæ naturæ. [*2. Petr. 1.*] Conſideremus ergo quid ſit illud quod accipimus, & per quod inuenimur in illo: profectò non eſt aliud quàm iuſtitia. Si enim iuſti ſumus coram Deo, filij Dei ſumus, & hoc per ipſum. Verùm cũ duplex ſit iuſtitia, Quædam quæ ex uiribus noſtris & lege monſtrante & cogente comparatur: Quædam uerò non ex lege, ſed ex fide, operæpretium eſt diſcutere, quænam harum nos coram Deo iuſtificet, ut CHRISTVM lucrifaciamus. Certè illa iuſtitia

quæ

quæ eſt ex propriis uiribus & ex lege, non iuſti-
ficat: nec poteſt quidem iuſtificare coram Deo.
Quamobrem? quia non eſt uera iuſtitia, ſed appa
rēs. Cur non uera? Quoniam non renouat intus
hominem, ſed eundem ſinit eſſe qui prius erat,
iniuſtum & peccatorem, hoc eſt, pronum ad om
ne malum. Et propterea non poteſt placere Deo,
qui non uidet in eo inſignia imaginis ſuæ: aut ſi
illa quidem uidet, maculata ac fœdata uidet. Ob
eam cauſam ſi quid facit homo in hoc ſtatu ſe-
cundum mandatum legis, non facit illud ex fide
& charitate: ſed uel ex timore, aut ex pudore &
amore gloriæ mundi huius. Itaq; non eſt uere
coram ipſo Deo bonum, ſed ſolùm coram ho-
minibus qui uident ea quę apparent: quæ autem
interna ſunt, in ea penetrare non poſſunt. Igitur
B. Paulus floccifaciebat hanc humanam iuſti-
tiam, & eā quæ erat ex lege. *Non habens meam iuſti
tiam*. Egregiè dixit *meam*: quæ ex uiribus noſtris
uenit. Et adiecit, *quæ eſt ex lege*; uidelicet minitan-
te, aut etiam temporalia præmia pollicente.

Eſt ergo alia iuſtitia quæ ualet coram Deo:
& hæc dicitur eſſe ex fide, utpote quæ per fidē
comparatur. Hæc iuſtitia in corde noſtro eſt, il-
liq; inhæret, & mentem renouat: ad cuius aduen
tum recedit peccatum, ideſt, macula illa, quæ à
peccato ex priuatione gratię ad iuſtitiæ reſultat,
& imaginem Dei uiuam & pulchram reſtituit.
Hæc iuſtitia deſuper deſcendit: nec eſt aliud quàm
eximium illud donum, quod tantopere extollit
Apoſtolus & prædicat æmulādum; nempe cha-
ritas. Hęc eſt quæ facit hominem approbare le
gem Dei, & condelectari in illa ſecūdum interio-
rem hominem. Hęc facit hominem operari libē-
ter, ſtrenuè: non timore, non ad oculum, non ex
pudore, aut gloriæ humanæ cupiditate more
mercenariorum turpium, qui præferunt terrena
cœleſtibus. Hęc eſt illa iuſtitia quam B. Paulus
habebat chariſſimā, & de qua gloriabatur in Do
mino. Vnde repudiatā illa iuſtitia quam poteſt
lex externa in nobis producere, quę meritò ſter-
cori comparatur & panno menſtruatę, addit.

Sed illam quæ ex fide eſt IESV CHRISTI.
Non intelligas illam quę eſt CHRISTI IESV,
ut heretici intelligunt, ſed illam quæ eſt ex fide
CHRISTI IESV, ideſt, ex fide qua creditur in
CHRISTVM IESVM uenit, & inſerit in cor-
de noſtro, reputante Domino Deo illam creden-
tis fidem ad iuſtitiam. *Quæ ex Deo eſt*, nō huma
nis uiribus comparata, ſed è cœlo ueniens, iuſti-
tia infuſa. In fabulis quondā poetarum late-
bat neſcio quid theologicæ ueritatis ex uetuſtis
(ut facile crediderim) traditionibus profectū. Di-
cebant enim Aſtreā, ideſt, iuſtitiam è terris exulaſ
ſe, & in cœlos euolaſſe. Verè exulauit, ſed ab ini-
tio: quam iterum oportuit redire in terras, ſicut
ex prophetis apparet. Daniel dixit: Septuaginta
Dan. 9. hebdomadę abbreuiatæ ſunt ſuper populū tuū,
& ſuper urbem ſanctam tuā, ut conſumetur præ
uaricatio, & finem accipiat peccatum, & delea-
tur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna.
Iuſtitiam in fide, ideſt, illam iuſtitiam, cuius funda
mentum & radix eſt fides. Nam ſine fide iuſti-
tia illa eſſe nō poteſt. Quòd ſi quis dicat, quid hic
agit ipſa fides? Reſpondet Apoſtolus, & ait.

*Ad cognoſcendum illum, & uirtutem reſurrectionis
eius, & ſocietatem paſsionum illius*. Ecce quid opere
tur fides, quò incēdatur charitas, nempe notitiā
CHRISTI. Quid eſt notitia CHRISTI, niſi noti
tia dilectionis diuinæ ac paternę? Audi Dilecti te
ſtimonium. Sic Deus dilexit mundum, ait, ut Fi- Ioan. 3.
lium ſuum Vnigenitum daret, ut omnis qui cre-
dit in illum non pereat, ſed habeat uitam ęternā.
Quis tanta dilectione prouocatus non accenda
tur, ſi qua in eo fuerit charitatis ſcintilla? *Et uirtu
tem reſurrectionis eius*: quæ patet nunc in ſuis effe-
ctibus. Fecit nos reſurgere à peccato, ut poſſimus
perſuaſam habere uirtutem eius perfectam. Nā
& nos ſimiliter reſurgemus in corpore glorioſi,
ſicut iam reſurreximus mente à morte peccati.
Et ſocietatē paſsionū eius. Notitia ſocietatis paſſio-
nū, eſt notitia illa qua edocemur, Si cō patiamur
illi in hac uita, conglorificabimur in futura. Qui
igitur habet hanc iuſtitiam in hac fide fundatā,
iā conformatur & cōfiguratur ipſi CHRISTO
in morte, qui innocens paſſus eſt: & ita oportuit Luc. 24.
fieri decreto Dei Patris, ut ſic intraret in gloriā
ſuam. Ait ergo B. Paulus ſe habere illam iuſtitiā
& notitiam fidei, *configuratus morti eius*. O fœlicē
configurationem, ex qua oritur illa perfecta re-
ſurrectio. Granum enim frumenti anteq; fructū Ioan. 12.
faciat, oportet in terram cadere & mori. Hic eſt 2. Tim. 2.
fidelis ille ſermo: & minime fallax ad conſequen-
dam ueram ſalutem doctrina, qua dilectum diſci
pulum Thimotheū inſtruebat. Fidelis, ait, ſermo.
Nam ſi commortui ſumus, & conuiuemus: ſi ſu
ſtinebimus, & corregnabimur: ſi negauerimus et
ille negabit nos. Non eſt enim dignus regnare cū
capite, qui labores, afflictiones, opprobria, &
mortem deniq; ipſam, ſi quando res fidei ita po-
ſtularet, non uult perpeti cum capite. Hanc cōfi
gurationem rectiſſimè omnes Sancti intellexerūt,
& amauerunt, & ipſo uitę tenore in ſeipſis ex-
primere ſtudioſiſſime ſunt conati. Hanc hæretici
non ſolùm non æmulantur, ſed delere falſis dog-
matibus aſſiduè nituntur: ut iam rariſſima appa-
reant inter Chriſtianos CHIRSTI uera mēbra.
Sumus natura ad delitias propēſiſsimi & uolu-
ptates, quarum impetus & ueluti ignis dum rigo
re uitæ & penitentiæ luctu deberet extingui,
contrà Lutherani exuſcitant, & oleum peccato-
ris addentes impinguant caput præuaricantium.
Non eſt uerorum Chriſtianorum iſta configura
tio, ſed eorum qui uolunt huic ſæculo (quod ue-
tat Apoſtolus) conformari. Elegantiſſime à B.
Bernardo & uerißime dictum eſt: & hoc in cor
dibus noſtris inſculpi deberet, & omnibus locis B. Bernardi au
ad pietatem promouentibus literis aureis ſcribi: rea ſententia.
ait Deuotiſſimus Abbas; NON DECET SVB
CAPITE SPINOSO MEMBRVM FIERI
DELICATVM. O fœlicē, inquam, configuratio
nem, nūquàm gloriari, niſi in cruce domini no-
ſtri IESV CHRISTI. Hęc eſt quæ pręparat ho
minem ad illā fiduciā quam Apoſtolus ſubiūgit.

HH Si quo

Si quomodo occurram ad reſurrectionem quæ eſt ex mortuis. Vtitur proprio uerbo; *occurram*; Illa ſiquidem die ueniet Sponſus & Sponſa, & nos oportebit oẽs ꝓdire illi obuiã. Quod uerò ait; *Si quo occurram*; nõ eſt dubitãtis uerbum, ſed modeſtè de ſe loquentis. Nemini enim dubium eſſe debet, configuratum morti CHRISTI, configuratum iri uitæ eius, quæ eſt æterna. In eo eſſe dubitatio poteſt, quandoquidem illa configuratio CHRISTI in hoc ſtadio & curſu poteſt ceſſare per negligentiam & ingratitudinem. Res eſt admodũ ardua, ubi iam nõ ſuſcipitur aduerſus carnem & ſanguinem colluctatio, ſed aduerſus principatus & poteſtates &c. Loquitur ergo de re ardua. *Nõ quòd iã acceperim, aut iam perfectus ſim.* Ex uerbis ſuperioribus abſq; dubio non poterat accipi illum eſſe conſummatũ, cum diceret ſe expectare donec occurreret ad illam reſurrectionem, quando futura eſt ultima conſummatio.

Sed aduertendum eſt, duplicem eſſe hominis conſummationẽ. Prima eſt q̃ fit expleto huius uitæ curſu, quando anima coronabitur. Altera uerò hic tãtiſper manet, dum liceat recipere cõſummationẽ perfectam in corpore. Quam nondum erat aſſequutus, & de qua nõ loquitur Apoſtolus. Apparebat enim ſatis illum tunc non hac conſummatione fuiſſe perfectum, qui ſtigmata aſſiduè portabat pro CHRISTO plenus doloribus & afflictiõibus. Sed loquitur de priore curſus ſui in hac uita cõſummatiõe, ne quis crederet illũ perinde eſſe ꝑfectũ, ac qui mortui ſunt, qui certo certius nihil aliud expectant, quàm glorificationẽ corporis, ſecundum animam perfectè iam beati. Poterat enim hoc fortè ſuſpicari quis de B. Paulo, qui tanta operabatur & ſubſtinebat. Ille autem ne quis erraret, id prorſus negat. *Non quòd acceperim*, uidelicet primã ſtolã ſecurus de altera; *aut iam perfectus ſim*, ſicut qui dormierũt. Ego enim ſum adhuc in curſu poſitus, ad coronam per uarios ſudores & labores aſpirans.

Sequor autem ſi etiam comprehendam, in quo & comprehenſus ſum à CHRISTO IESV. Sequor, inquit. Quem ſequeris B. Paule? illum qui dixit. Qui ſequitur me non ambulat in tenebris. Quò
Ioan. 8. autem uadit ille? Vadit Romam iterum pati. Ipſe iamdudum præceſſit, nobis relinquens exemplũ. Sequor igitur & ego. Sed cur ſequeris? Vt comprehendam. Quemnam comprehendas? Ipſum CHRISTVM. At quomodo comprehenditur CHRISTVS? Perſeuerantia in curſu uſque ad finem eius. Tum demum ab his comprehenditur qui fideliter eum ſectati fuerint. Curſus autẽ eius finiuit in morte: Tunc igitur comprehenditur. At quo pacto? eo ſcilicet quo ego comprehenſus ſum ab ipſo. Comprehendit Dominus IESVS Paulũ, cũ illũ perſequebatur. CHRISTVS ſequebatur Paulum ut eum comprehenderet, & ille fugiebat: comprehendit tandem, & lucratus eſt eum. Quonam pactò? patiendo, moriendo in cruce. Tũc enim traxit ad ſe omnia & comprehẽdit Paulum IESVS Nazarenus, quẽ perſequebatur Paulus. Sic igitur debuit cõprehẽdere CHRISTVM Paulus quaſi fugientem, & euntem ad mortem duram: & nos omnes ſimiliter, ut cingamur & ducamur quò minime uellemus. Multi fugiunt, & non comprehendunt: quia non imitantur Dominum nos eo pacto comprehendẽtem. Multi alii penitus non ſunt idonei, qui nedum CHRISTVM nõ ſequũtur, ſed ſeſe illi uocanti opponunt, quales erant illi Iudæi in quos Dominus. Ego uado, inquit, & quò ego uado uos non Ioan. 8.
poteſtis uenire. Tales nũquàm comprehendent. Alij uerò aliquo tempore nõ ſunt adhuc ad rãtam comprehenſionem idonei. Tales erant diſcipuli Dñi, quibus nõ dixit ſimpliciter & abſolutè. Quò ego uado non poteſtis uenire, ſed dixit: Non poteſtis uenire modo, innuens eos poſteà uenturos. Nam & clarè ipſi Petro declarauit: Sequeris autẽ poſteà. Beatus autem Paulus Ibid. 13.
ſentiens in ſe diuinam uirtutem dixit: *Sequor*: ſeu ſector; *autem ſi comprehendam*, ideſt, ut comprehendam. Loquitur enim, ut dixi, tanquàm de re ardua, cuius difficilis eſt comprehenſio.

Expoſitum hactenus habes locũ hunc, pie lector, iuxta ſenſum catholicum alienum à fermento Lutheranorum. Nunc quid illi dicant, & quibus argumentis expugnentur, uidendum eſt. Primùm ipſi interdum nobiſcum uerbis cõuenire uidentur, ſed non in ueritate. Ecce B. Paulus abijcit iuſtitiam propriam quæ ex lege eſt. Omnes igitur uerè Catholici, & qui ſe Catholicos arbitrantur, nos conuenire in hoc oportet, ut iuſtitiam quę ex lege moſaica eſt abijciamus, tãq; nõ utilem ad iuſtificationem. Verùm quid per iuſtitiam quæ ex lege eſt, intelligatur, quæ ut ſtercus reputanda eſt, accuratius eſt conſiderandũ. Nã hac in parte nequaquam nos cum Lutheranis conſentimus. Illi abſolutè intelligunt de lege & iuſtitia qualibet, per quam operamur opera bona; quoniã oĩs noſtra iuſtitia, aiũt, eſt ueluti pannus menſtruatæ coram Deo: ita ut & opera facta in fide, eorum iudicio & æſtimatione, talia ſint. At huic intelligentiæ prorſus uniuerſa ſcriptura repugnat, ubi opera quæ ex fide próficiſcuntur & charitate, placere Deo, & ijs ſalutem nobis comparari paſſim legitur: & hanc ſententiam paſſim teſtimonia S. Doctorum confirmant.

Ergo B. Paulus non abijcit hanc iuſtitiam, neq; huiuſmodi bona opera, quæ non ſunt opera ueteris legis, ſed fidei. Iuſtitiam enim legis, ſiue quæ ex lege eſt, planè opponit iuſtitiæ fidei, aut iuſtitiæ quæ ex fide eſt. Itaq; iuſtitia legis non dicitur ex fide: & ſimiliter opera legis non ſunt opera fidei. Iſtud manifeſtè ad Gal. declarauit Apoſtolus, quòd lex non eſt ex fide, ſed poſt legem fides. Icircò dicimus nos, quicquid iuſtitiæ habere poteſt homo abſque fide, non prodeſſe, nec habere ullam apud Deum gloriam: fortè apud homines, ut declaratum eſt. Ecce primum in quo diſcrepamus, nimirum dum ab unaquaque parte accipitur uariè, Iuſtitia quæ ex lege eſt. Similiter diſcrepamus accipiendo iuſtitiam, quæ dicitur eſſe ex fide. Illi dicunt iuſtitiam quæ ex fide eſt, eſſe CHRISTI iuſtitiam nobis imputatam

tatam

tatam, & dono datam, quam apprehendit fides. Et per illam obtinemus, aiunt, iuſtificationem, qua nos non realiter ſumus iuſti, ſed ſolùm per imputationem. Pronunciamur enim à Deo iuſti coram ſe, quamuis non ſimus uerè iuſti.

Nos Catholici ꝑ iuſtitiam quę ex fide eſt, intelligimus iuxta B. Auguſtini & aliorum ſanctorum doctrinam, donum Dei quoddam inhærens nobis, quo uerè ac formaliter iuſti ſumus: & per hoc donum & fructus eius, quæ ſunt opera bona inde proficiſcentia, ſumus filij eius, & ei placemus: quoniam per illud peccatũ expellitur, & omnis macula criminis, qua contrahitur inimicitia cum Deo, abſtergitur. Hanc omniũ eſſe catholicorum ſentẽtiam & B. Auguſtini, non eſt dubium: nec ipſe Lutherus, nec Melanchton, neq; Caluinus, neq; Bucerus, Bullingerus & cæteræ eiuſmodi beſtiæ eunt inficias.

Modo autem ut paucis rem perſtringam: Primò ſtatuo contra iſtorum pertinaciam, concordem omnium doctorum ſanctorum ſenſum. Deinde oppono abſurda, quæ ſequuntur ex eorum poſitione. Quæro enim ab illis, An ipſi credentes, filij Dei efficiantur reuera? Non dico ſecundum naturam, ſed ſecundum adoptionem, per aliquod donum medium quod nobis inhæreat? Si negant, Protinus confutantur innumerabilium teſtimonio ſcripturarum. Beatus enim Petrus dixit nos, per dona quæ nobis donauit
2. Pet. 1. Deus, effici conſortes diuinæ naturæ, regeneratos in ſpem uiuam. B. Ioannes tanta emphaſi
1. Ioan. 3. expreſſit: Videte, ait, qualẽ charitatem dedit nobis Deus, ut filij Dei nominemur, & ſimus. Si fatentur (fateri aũt eos oportet) quæro ab illis de hac inhærenti iuſtitia quæ non eſt ex lege, & inhæret & nõ eſt floccifacienda, quid ſtatuit Apoſtolus? Nunquid de ea non loquitur? Cur (rogo) non loquatur, præſertim cum ueniat ex fide & ſit à Deo? Inueniant nobis locũ ubi iſta rejciatur iuſtitia ex fide, & ex Deo ueniens: quam uocare pãnum mẽſtruatę, blaſphemia eſt. Quomodo igitur exulabit de ſcripturis? Exulet potius iſta iſtorum iuſtitia chimerica per Diabolum cõficta, qua nec uerè iuſti ſimus, ut fatẽtur; ſed ſolùm reputamur. An non conſtituunt mendaces ſcripturas iſti miſeri, quæ pronunciãt multos fuiſſe iuſtos, idq; coram Deo? Sed proprio tractatu hac de re uel ad ſaturitatem lectoris ſcripſimus, quę commentaria non admittebant.

Fratres, ego me non arbitror comprehẽdiſſe. Vnum autem, quæ quidem retrò ſunt obliuiſcens, ad ea uerò quæ ſunt priora extendens me ipſum, ad deſtinatũ perſequor, ad brauiũ ſupernæ uocationis Dei in CHRISTO Ieſu. Quicũq; ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus: & ſiquid aliud ſapitis, & hoc uobis Deus reuelauit. Verumtamen ad quod peruenimus, ut idem ſapiamus, & in eadem permaneamus regula. Imitatores mei eſtote, fratres: & obſeruate eos qui ita ambulãt, ſicut habetis formam nos. Multi enim ambulant quos ſæpe dicebam uobis (nunc autem & flẽs dico) inimicos crucis CHRISTI, quorum finis interitus, quorum deus uenter eſt, & gloria in confuſione ipſorum, qui terrena ſapiunt. Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt: Vnde etiam Saluatorem expectamus dominum noſtrũ IESVM CHRISTVM, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ cõfiguratum corpori claritatis ſuæ, ſecundum operationem qua etiam poſſit ſubiicere ſibi omnia.

Fratres ego me non arbitror comprehendiſſe. Hoc ideò ait: quia nondum expleuerat curſum uitæ huius, ac propterea curſum uiæ merendi. Contra illam hæreſim, qua quidam aiebant ita ueniri ad perfectum in uia poſſe, ut addi quicq̃ ſuprà non poſſet. *Vnum autem*, ſubaudi intendo ut ſcopum, ſciens unum eſſe neceſſarium, ſeu opportunum. Ad plura enim in hoc mundo diſtrahi remoratur currentem. *Quæ quidem retrò ſunt obliuiſcens*, id eſt, quæ anteceſſerũt. Hęc aũt quæ iam ſunt, niſi quæ iam reſpuimus uelut ſtercora, bona uidelicet mundi, & glorias terrenorum? Periculoſiſſimum eſt enim retrò aſpicere. Hoc uetuit Dñs noſter aiens: Qui mittit manum ſuam ad aratrum, & reſpicit retrò, nõ eſt aptus regno Dei. Mementote uxoris Lot. Poſſumus etiã interpretari, quaſi obliuiſceretur ea quæ retrò erant & bona & mala quæ geſſerat ad illum diẽ. Hoc enim uiri eſt iam perfecti in uia, primũ obliuiſci mala & peccata quæ cõmiſit, tanq̃ omninò uerè per CHRISTVM deleta ex miſericordia eius, nec dubitare de hac remiſſione. Alioqui in ea dubitatione hærẽs, nũquam ad perfectum ueniet. Tum obliuiſci etiam bona quæ fecit, hoc eſt, nihili pendere tanq̃ nihil ſint, & non condigna cœleſti præmio, neq; comparanda cum obligatione, qua debet homo ipſi Deo inſeruire, & propterea ſe ad ea extendere q̃ ſunt priora, hoc eſt, perfectiora creſcẽdo de uirtute in uirtutẽ.

Ad ea uerò quæ priora ſunt extendens meipſum. Hic mos eſt curſorũ, qui nõ metiuntur quãtum iam uiæ confecerint, ſed quantum eis reſtat ut ad metam perueniant. Nam reſpicere ad ea quæ retrò ſunt, ſiue mala quæ patrauimus nimis exponderãdo, & de remiſſione eorũ dubitãdo: ſiue ad bona quæ geſſimus pluris faciendo, non eſt aliud quàm remorari profectum noſtrum. *Ad deſtinatum perſequor*, id eſt, ad præfixum ſcopũ, quem declarat eſſe *brauium ſupernæ uocationis Dei*, id eſt, præmium certaminis, aut curſus. Hic erat ſcopus Apoſtoli. Vbi ergo ſunt iſti hypocritæ, qui reſpici ad præmium in operando uituperãt, ſed purè & ex mera charitate oportere bene agere? Quaſi uerò ſit impurum opus, & non potius mera charitas, ſi ſupernæ mercedis intuitu operemur. Verum quidem iſtud eſſet, ſi hic ſiſteret homo, & non hanc ſuam ſpem in

Luc. 9. (margin, beside "Hoc uetuit Dñs noſter aiens")

Pro reſpect. ad præmium. (margin, beside "Vbi ergo ſunt iſti hypocritæ")

gloriam & laudem Dei tandrm referret: Alioqui(ut B. Ambroſius & Grrgorius reſtãtur) bonus mercenarius rſt, qui & propter Dei gloriã & propter ſuã operaiur. Nã ueri Chriſtiani gloria in Dei gloriam recidit, quę eſt finis omnium.

Quicunq; ergo perfecti ſumus &c. Quid rſt in primis quòd B. Paulus ſr prrfectum uocat, nec ſe unum ſolum, ſed alios pariter ſecum adiungit, cum paulò ante negauerit ſe perfectum? Facilis eſt ſolutio, ſi (quod non faciunt hæretici) perfectionem diſtinxeris. Eſt perfectio quædam uiæ, id rſt, quæ in uia adhuc & in curſu conſideratur. Et eſt perfectio exacta iam uia ſecundum animam, non ſecundum corpus. Erit autem poſtrrma prrfectio in patria, cum & carnem hanc noſtram illûc detulerimus. At B. Paulus illa perfectione ſe perfectum ait modo, quæ poterat in uia contingrre, quæ perfectio ex fide eſt conſtanti, & charirate non ficta, ſed illa quæ expellit timorem, quatenus fert hæc noſtra, dum uiatores ſumus, conditio. *Hoc ſentiamus.* Sentire apud B. Paulum eſt experimento probare intus in corde, & externè prr opera. Quid eſt autem quod oportet ſentire & probare, niſi uerã circũciſionẽ eſſr ſpiritus non carnis, ex lege fidei & non ex lege Moſeos, & in hanc eſſr proficiẽdum uſq; ad perfectum? Omnis nanq; noſtra in hac uita perfectio recipit incrementum: & qui uerè ſapit, non debet ea animaduertere quæ retrò ſunt, & iam relicta. Hæc ſentire, id eſt, probare in ſeipſis, perfectorum eſt.

Et ſi quid aliter ſapitis, & hoc uobis Deus reuelabit. Vertit ſermonem ad imperfectos, & ait. *Et ſi quid aliter ſapitis*, ſeu ſentitis, cum non ſitis perfecti: *etiam hoc uobis Deus reuelabit*: ſi profeceritis ambulantes obedienter, & ſitis patientes. O quãta ſunt quæ ab initio conuerſionis noſtræ probamus, quæ poſtmodo cognoſcimus non prodeſſe. *Veruntamen ad quod peruenimus, eadem incedamus regula, idem ſentiamus.* Hic eſt ſenſus: Circa ea quæ in eccleſia iam clara & drterminata ſunt (ad hæc enim dicimur perueniſſe) debemus eodem canone teneri, ut ſciamus quæ credere, & quæ agere ad æternam ſalutem nos oporteat.

Regula ſeruandi ſeſe in eccleſia.

Imitatores mei eſtote fratres, & obſeruate eos &c. Ad imperfectos ſermonem dirigere perſeuerat, quibus duo maximè illis neceſſaria præcipit. Primum ut ſe imitentur: Alterum, ut illos diligẽter obſeruent, *qui ita ambulant, ſicut habetis formam noſtram.* Græcè ſignificantius: *Sicut habetis formam nos*, ut non formam de ſcriptis aut literis mortuis accipiant, ſed literis uiuis, quæ ſunt mores & opera lucentia, quæ eos qui ſpectant, ſua dignitate & præſtantia excitant ad æmulationem. *Multi enim ambulant quos ſæpe dicebam &c.* Sermo hic mutilus eſt, tanquàm illius qui præ rei indignatione contineat ſe, ne effluat quod concepit. Magnum tamen eſt quod uocauit eos *inimicos crucis* CHRISTI: quam rem etiam cum fletu exprrſſit. Eſt autem conſidrrandum eos uocari inimicos crucis CHRISTI, qui ut uitarent opprobria crucis, deſertores efficiebantur euangelij ac puritatis eius. Nam ut perſecutionem fugerent, miſcere uolebant cum euangelio legem Moſaicam, & ueteris ſynagogæ cærimonias.

Nunc autem noui hæretici mirifica techna iactantes ſe nolle cum lege euangelium iungere, euãgelium ipſum mutilant, & optimam eius partem tollunr, ac totum eneruant. Attende lector: Ipſi puram omninò promiſſionem, euangelium eſſe docent nulla conditione uallatum, niſi de fide: ut ſolùm credenti promittatur nedum prima iuſtificatio, ſed ſalus æterna: ita ut de cruce nullum urrbum, obliti uocem CHRISTI dicentis. Qui non baiulat crucem ſuam, & ſequitur me, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Ipſi autem ex fide ſola & comparant & retinẽt diſcipulatum. Crucem uerò ut aliud quoddam ab euangelio ſemotum, diſſimulant & frigidiſſimè tractant, ſi quando præ pudore coacti tractant.

In hæreticos euangeliũ mutilantes.

Luc. 14.

Nos autem euangelium in duas ſecamus partes. Prima continet iuſtificationis promiſſionem credenti: quod & ipſi dicunt. Secunda uerò habet promiſſionem regni cœlorum operanti per dilectionem iuxta legem fidei & charitatis. Hanc partem ipſi abijciunt. Aiunt enim hoc nõ eſſe aliud quàm miſcere legem cum euangelio, tanquàm euangelium totum non ſit lex: & quaſi B. Paulus cum legem explodit, abſolutè omnem legem explodat, quod eſt infandum dictu. Hoc ad Rom. deteſtatur aiẽs: Legẽ ergo deſtruimus per fidem? Abſit: imò legem ſtatuimus. Iſti ſunt, qui deſtruunt legem per fidem. Non eſt ergo ea fides quã B. Paulus prædicabat: nam per eam lex non deſtruebatur, ſed ſtatuebatur. Lex quidẽ Moſeos deſtruebatur, quatenus erat Moſeos. Vnde omninò iudicialia & cærimonialia excludebantur per fidem: non autem ea quę pertinent ad charitatem erga Deum & proximum, ad quæ duo præcepta omnia rediguntur prophetarum ſcripta, teſte ipſo CHRISTO. In his duobus mandatis uniuerſa lex pẽdet, & prophetæ. Et quicunq; hæc impleuerint, ijs æterna uita ex pacto & conuentione Domini redditur.

Rom. 3.

Matth. 22.

Quorum finis interitus. Audiant illi, ſi aures habent, *Quorum Deus uenter eſt*, qui propterea ieiuniorum præcepta non recipiunt & delectus ciborum, ut uentri, quem pro Deo ſibi elegerunt, inſeruiant. Sed quis tandem finis? *Et gloria* (inquit Apoſtolus) *in confuſione illorum qui terrena ſapiunt.* O egregium pictorem, qui tam graphicè repręſentat nobis iſtos nouos carnis concionatores. Hi enim poſuerunt gloriam ſuam in confuſione illorum, quibus placent terrrna. Credere autem iſtis quid eſt aliud quàm in confuſionem corruere, & in babylonicam captiuitatem? Verè babylonicam captiuitatem meditatus eſt ab initio Lutherus ſpiritu Veritatis cogente, quo nomine librum quẽdam inſcripſit uerè phialam iræ Dei, & babylonicam captiuitatem, qua irretiuntur qui ſpiritus puritatem exoſi, carnis ſordibus uolutari delectantur. Apoſtolus autem quid de ſe & ſui imitatoribus dicat, audiamus. *Noſtra autẽ (inquit) conuerſatio eſt in cœlis.*

Qui

Qui terrena ſapiunt, ideſt, guſtant & guſtando probant, de terra ſunt & de terra loquuntur. At eorum qui uerè ſapiunt, conuerſatio ſeu ciuilitas, non eſt in terra, ſed in cœlis. Hîc eſt interim uia: ibi erit fœliciſſima patria. Via quidẽ per ſe nõ diligitur, niſi quatenus cõducit ad patriã.

Vnde etiam Saluatorem noſtrum expectamus Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM. Inde enim uenturus eſt ad iudicandum. *Qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum*, ſiue conforme, *corpori claritatis ſuæ*. Membra enim debent cum capite ſuo conuenire. *Secundum operationem*, ſiue potius, uim & efficaciam, *qua etiam poßit ſubijcere ſibi omnia*: ac ſi dixerit. Nemo miretur hanc CHRISTI potentiam: quoniam non erit CHRISTI, ut abſolutè eſt filius hominis, ſed ut hic filius hominis eſt Dei filius, ſecundum quam efficaciam omnia poteſt ſibi ſubijcere, cum ſit ipſe uerus omnium cum Patre conditor creaturarum. Nam & ſemetipſum à mortuis tertia die ſua unius potentia ſuſcitauit. Hoc apertiſſimè apud B. Ioannem teſtatus eſt, dicens. Sicut enim Pater uiuificat mortuos, ita & ipſe Filius uiuificat.

CAP. IIII.

ITAQVE FRATRES MEI chariſſimi & deſyderatiſſimi, gaudium meum & corona mea: ſic ſtate in Domino chariſſimi. Euodiam rogo, & Syntychen deprecor, idipſum ſapere in Domino. Etiam rogo & te Germane compar, adiuua illas quæ mecum laborauerunt in euangelio, cum Clemente, & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina ſunt in libro uitæ. Gaudete in Domino ſemper, iterum dico; gaudete. Modeſtia ueſtra nota ſit omnibus hominibus. Dominus enim propè eſt. Nihil ſoliciti ſitis: ſed in omni oratione & obſecratione, cum gratiarum actione petitiones ueſtræ innoteſcant apud Deum. Et pax Dei quæ exuperat omnem ſenſum cuſtodiat corda ueſtra, & intelligẽtias ueſtras in CHRISTO IESV.

I*Taque fratres mei chariſſimi.* Hic quodammodo uidetur uoluiſſe claudere epiſtolam. Admonitio primũ eſt uniuerſalis, ut ſic perſiſtant in Domino quales erant, uidelicet, illibati à fermento malo pſeudoapoſtolorũ. Vocat eos gaudium ſuum & coronam in die CHRISTI, ut in quibus tũc apparebit fructus laborum ſuorum. *Euchodiam*, græcè *Euodiam rogo & Syntychẽ deprecor*. Idem uerbum græcum reddidit diuerſis uocibus, modo, rogo: modo, *deprecor*. Poterat dicere. Euodiam obſecro: Et Syntychen obſecro, idipſum ſapere, ſeu ſentire, *in Domino*. Fortè erant ex Iudæis iſtæ mulieres, tametſi nomina ipſa ſint græca & gẽtilia. Paulatim.n. ſolebant ſibi aſſumere nomina, poſtquàm commiſceri cum Gentibus ceperunt. Mirũ uideri poteſt de ijs duabus nominatim mentionem à B. Paulo factam, tanquàm certò dubitaret de huiuſmodi ne corrumperentur. Sæpe autem in ſcripturis à nominibus etiam mores cum probi, tum & improbi ſignificati ſunt. Verùm nunc aliud ago.

Etiam rogo te Germane compar. Hic locus, ubi nonnulli B. Paulum ſuam quondam uxorem admonuiſſe crediderunt: & legunt, *Germana compar*. Alij contrà, miris modis obſiſtunt, admittere prorſus recuſantes B. Paulum habuiſſe uxorem. Hac ego de re nolim omninò contendere. Si quis à me quærat quid credam: huic reſpõdeo. Conſtantiſſimè credo, & nullo modo dubito, B. Paulum, ſi ante conuerſionem non habuit uxorem, nunquàm habuiſſe. Nam habens demandatam euangelizandi per uniuerſum orbẽ prouinciam, fuiſſet omninò inſipientiſſimus, & contra ſuam & CHRISTI doctrinam facto ipſo militaſſet, ſi duxiſſet uxorem, Et quàm fœlix coniux tali marito fuiſſet, iniurijs, uerberibus plagis, ſtigmatibus, inſtabilitate, ſumma egeſtate circundato. Delitioſæ, inquàm, eæ nuptiæ futuræ erant. Idem omni contentione defenderem, omninoq; euincerem & perſuaderem non propteruienti (nam eſſet admodum facile) neminẽ Apoſtolorum & diſcipulorum CHRISTI qui eum ſecuti ſunt, poſt conuerſionẽ ſuam nuptias nedũ cõtraxiſſe, ſed iam contractis renunciaſſe.

Quod ſi quis rurſum me roget: Quid abſolutè putas? Habuit ne uxorem Paulus, an ſecus? Reſpondeo primùm, me non ignorare & B. Hieronymum, & nonnullos ex noſtris id negare. Cõtrà autem, antiquos Græcorum nonnullos aſſerere. Sed cum ea quæ eiuſmodi ſunt uel de ſcripturis ſanctis, uel de hiſtorijs ac traditionibus accipi debeant. Si quæratur, an in ſcripturis contineatur, Paulo uxorem nullam fuiſſe. Id non reperiri arbitror. Etſi quidam moueantur ex illa prima ad Corint. epiſtola cap. 7. Sin autem econuerſò rogent, Verum exiſtimem de ſcripturis probari poſſe oppoſitum. Reſpondeo me ita exiſtimare, modo nõ ſimus pertinaces, & duri nimis. Nam & in eo cap. 7. & in hoc præſenti loco multò magis ſuaderi crediderim. Quẽ enim dicemus eſſe Germanum comparem? Græcè enim legimus, σύζυγε γνήσιε. Quod enim ait, σύζυγε, manifeſtè id græcè ſonat quod coniunx apud nos. Quod autem iſta ſit mulier, ſuaderi poteſt: quia rogat ut adiuuet eas quæ collaborarunt in euangelio. At hoc mandatum ſpectare uidetur ad mulierem, non ad uirum, ut ſe admiſceat cum mulieribus in officijs fœminarum: quæ officia innuere uidetur cum dicat, ut cum illis laboret. Sed ſunt qui putant γνήσιος, eſſe maſculini generis, non communis. Non ita ſcribunt in lingua græca periti: nec ipſe B. Chryſoſtomus, Quare hoc puto uerius de ſcripturis.

Prætereà ſunt traditiones ueterum quæ hoc
declarant. B. Ignatius in epiſtola ſua:& (ut ad
Rom. citaui)In reuelationibus B. Brigittæ ui-
duæ de Suetia,huius rei apertum habetur teſti-
moninm,nec debet temerè ſperni. Denique
ego uehementer miror nonnullos, qui nimis te-
naciter hac de re certant, ne ſi id concedamus,
faueat nouis hæreticis,cum non ſolùm non fa-
ueat eis, uerùm etiam illos acriter repercutiat:
quoniā manifeſtè patet ex proprio ipſius Apo-
ſtoli teſtimonio,thorum fuiſſe omninò inter eos
ſeparatum,& ſe uiua uxore inter uiduos com-
putaſſe cap. 7. ad Corint. Et cap. 9. teſtatur
non circunduxiſſe illam ſecum comitem, quē-
admodum alij quidam Apoſtolorum ducebant.
Vocauit autem eam mulierem ſororem, ut tho
ri intelligeremus ſeparationem. Nam quas alias
ſorores circunducebant alij Apoſtoli, niſi cō-
iuges ſuas? Et facile eſſe poteſt,ut nūquàm illam
tetigerit. Siquidem adoleſcens erat,& tunc for-
tè ſponſus nondum maritus quoad thalamum,
cum perſequebatur eccleſiam. Quicquid ſit, &
quicquid hæretici de hoc ſentiant,non magni-
faciendū exiſtimo:modo illud nobis detur,nul-
lo pacto in Apoſtolatu uſum eſſe matrimonio,
ſed ambos,ac ſi uterq; uiduus fuiſſet,ſeruiſſe euā
gelio,ut par erat.Dicit autem mulieres collabo-
raſſe;aut potius concertaſſe *in* euāgelio, aut pro
euāgelio. *Cum Clemente*. Hic fuit poſtmodo Pō-
tifex Romanus CHRISTI Vicarius. *Et ceteris
adiutoribus meis*. Quilibet enim ſuo fungebatur
proprio officio ad promotionem euangelij.

Quorum nomina ſunt in libro uitæ. Ac ſi dixiſſet,
Etſi omnium nomina expreſſè non ſcribam,ſcri
pta tamen ſunt in libro uitæ. Librum uitæ,librū
prædeſtinatorum intelligunt Scholaſtici. Dictū
non improbamus,ſed addimus in eo libro etiam
nomina reliquorum omniū ſcribi qui ad CHRI
STVM ueniunt:quæ tamen nomina poſſunt de
leri. Nonne oramus ut iſtorum nomina beatæ
prædeſtinationis liber aſcripta retineat? Alio-
quin orare de nominibus prędeſtinatorum,ut fi-
xa ibi atq; rata permaneāt,ſuperfluum uidetur,
cum oratio non fiat,nec fieri de ijs debeat quæ
iā decreta ſunt,& mutari non poſſunt. Stultū.n.
eſſet orare ſic ſimpliciter & in uniuerſū pro præ
deſtinatis. Particulariter aūt, qa de ijs certò neſci
mus,orare licet:& ea oratio ad nos reuertitur,&
nobis prodeſt non illis,quantum ad hanc par-
tem attinet, ut maneant ſcripti nec deleantur.
Adhæc,De quibuſdā eſt oratio,ſeu potius pro-
Pſal. 68. phetia, quæ ait: Deleantur de libro uiuentium,
quæ nō poteſt pertinere ad prædeſtinatos.Et in
Apoc. 3. Apoc,dicitur. Qui uicerit,ſic ueſtietur ueſtimen-
tis albis:& non delebo nomē eius de libro uitę.

Quantum ergo de ſcripturis colligitur,liber
uitæ continet omnes qui dederint nomen,& mi
litiam profeſſi ſunt ſub duce CHRISTO uita
noſtra. In eo enim omnes uiuemus,ſi in militia
poſiti ad hoſtium caſtra non declinauerimus,ſed
fortiter inſidijs eorum reſiſtentes uictoriam re-
portauerimus.De hoc libro multi deleri poſſunt:
ſed in finem ſeruabitur huiuſmodi circunſcriptio
atq; deletio:quoniam iuxta Danielem prophe-
tam. Omnes ſalui fient, qui in tempore illo extre- Dan. 12.
mo inuēti fuerint ſcripti in illo libro. Inuenientur
autem omnes qui perſeuerauerint. Orat au-
tem interim eccleſia,& ſimiliter ab omnibus fide
libus orandum eſt, ut liber ille aſcripta retineat
omnium fidelium nomina. Ait; omnium fide-
lium; non ait; omnium prædeſtinatorum: quod
manifeſtè ſuperuacaneū eſſet.Quid,quæſo,aliud
eſſet quàm orare de eo qui iam prædeſtinatus
eſt,ut prædeſtinaretur,& ſic ut fieret quod iam
præordinatum eſt? Nec eſt hîc locus argutiolis.
Vbi rem planam in ſcripturis uideo,nō me præ-
cipitē in inextricabiles quęſtiones propter Scho
laſticos dedo,qui eò ſe in hoc articulo conclu-
ſerūt ita laborantes,ut fateātur pręclariſſimi eo-
rum,inter quos Caietanus,hæc ſe non capere.

Gaudete in Domino ſemper:iterum dico gaudete.
Dum geminat bonam imprecationem, ingen-
tis deſiderij ſui oſtenſio eſt. Aut per duo,con-
ſiderauit & bona præſentia in re,& bona futura
in ſpe,de quibus cupiebat eos gaudere. Qui non
ſentit bona,quomodo gaudebit? Similiter qui
non ſperat,in qua ſpiritus iucunditate poteſt exi
ſtere? Eſt autē modus gaudendi,uidelicet in Do-
mino,admixtus timore ac tremore ſancto. Non
autem more inconſideratorum & hęreticorum,
qui à Dæmonibus ludificati iactitant ſe ita com
prehendiſſe,ut iam excidere nequeant.

Modeſtia ueſtra nota ſit omnibus hominibus. Mo-
deſtia magna uirtus eſt,quæ temperat hominem
ne in proſperis nimium exultet: neue in aduer-
ſis frangatur. Efficit enim ut ſibi perpetuò con-
ſtet homo,moderans ratione & cenſura quadā
quæcunq; occurrunt agenda,uel ſuſtinenda in
hac uita. Et uix ulla alia eſt uirtus,quæ perinde
illuceat & appareat hominibus, quibuscum eſt
conuerſatio,atq; hæc: *Modeſtia*: quæ in modera-
tione actorum ac geſtorum conſiſtit,& conſpici
tur. *Dominus prope eſt*. Vt contineantur homi-
nes in officio,ſeq; modeſtè gerant,nihil eſt tā ua-
lidum,ut eſt cogitatione uehementi apprehen-
dere Dominū IESVM CHRISTVM eſſe pro-
pe & in ipſis foribus, cuncta exactiſſimè reuiſu-
rum. Quodnam aliud continetur præceptum in
ea parabola,quæ eſt apud B.Matth. qua admo- Matth. 24.
nemur omnes diligēter uigilare,q̄ quod ſubintel
ligitur in his Apoſtoli uerbis, *Dominus prope eſt*:&
ſubditur. Si autem dixerit malus ſeruus ille in
corde ſuo:Moram facit Dominus meus uenire,
& cœperit percutere conſeruos ſuos, manducet
autē & bibat cum ebrioſis:ueniet Dominus ſer-
ui illius in die qua non ſperat,& hora quā igno-
rat,& diuidet eum,partemq; eius ponet cum hy
pocritis. Illic erit fletus & ſtridor dentiū.Si hæc
cogitaremus,& certa fidei perſuaſione rumina-
remus, eſſemus longè uigilantiores, & pruden-
tius nos ſeruaremus in illum tremendum diem,
quo audienda erit ultima ſententia uel ad fœlici-
tatem,uel ad ignem ſempiternum. Hûc rerū om-
nium uertitur cardo, Ad hanc philoſophiā hor-
tatur

tatur Philippenſes, & nos omnes pariter, omnia, remouens ſalutis impedimenta noxia, & ait.

Nihil ſoliciti ſitis, De temporalibus loquitur: Alioqui ſolicitudo de ſpiritualibus laudatur, & eſt neceſſaria. *Sed in omni oratione & obſecratione*, melius *deprecatione*, *cum gratiarum actione petitiones ueſtræ innoteſcant apud* Deum. In omni oratione aliqua petitio eſt. Ea autem quæ petuntur, bona eſſe oportet & ſalutaria. Et hæc ſunt ipſius orationis materia. Porrò cum inſuper bonum ſit carere malis ac damnis, ideò obſecratio uel deprecatio (quam, B. Ambroſio teſte, ad deprecanda mala & amouenda fundimus) eſt quodda̅m pertinens ad orationem, & eius quodam modo ſpecies. Sed quia nemo dignè noua petit beneficia, qui de acceptis nō eſt memor & gratus, iccircò adiungitur: *cū gratiarū actione*; Quod autem ait, *innoteſcant apud* Deū; uel eſt admonitio, ut petantur talia quæ ſint digna exaudiri: Nam tunc innoteſcere dicuntur Deo, cum illas reſpicit & admittit exaudiendo: Vel eſt adhortatio ad petendum. Quamuis enim Deum noſtra indigētia minime lateat, uult tamen (ut æquum eſt) à nobis rogari, ut nos ipſi noſtras miſerias recognoſcamus, & confiteamur, & humiliemur, & ita impetremus. Alioqui ſe gerit ad modum neſcientis. Quamobrem à Propheta ſcriptum eſt: Reuela Domino uiam tuam, & ipſe faciet &c. *Pſal. 36.*

Et pax Dei, ideſt, pax quæ à Deo eſt, & quæ non eſt peccatorum atq; impiorum, ſed eorum qui innocēter uiuunt, quos conſcientia non reprehendit. *Quæ exuperat omnem ſenſum*: potius mentem & intellectum. Dicitur autem ſuperare omnem ſenſum ſiue intellectum: quādoquidem nemo poteſt illam ſcire, niſi qui accipit. Nec ullus poteſt eam in hoc mundo ſibi ulla cogitatione fabricare: quoniam à Deo eſt. *Cuſtodiat*; pro cuſtodiet; *corda ueſtra & intelligētias ueſtras in* CHRISTO IESV. Ecce effectus diuinæ pacis, quæ non eſt aliud, niſi pacata quædam conſcientia & animi tranquillitas, quæ reſultat quoties cuncta ſuo ordine diſpoſita ſunt. Tum mens ſubiecta eſt Deo, & iam guſtum quendam ſentire incipit futurorum bonorum. Et ita hac pace ibi conſtituta ſeruatur & cuſtoditur cor, ideſt, affectus & intellectus hominis, ut uix queat labi ac decidere: quoniam cuſtoditur in CHRISTO IESV, in quo ſita eſt omnis noſtra ſpes. Ipſe enim fecit promiſſa oīa, quæ ſunt erga nos, mirè credibilia, quorū & arrham ad ſecuritatem donat.

De cætero, fratres, quæcunque ſunt uera, quæcunq; pudica, quæcunq; iuſta, quæcunq; amabilia, quæcūq; bonæ famæ: ſiqua uirtus, ſiqua laus diſciplinæ, hęc cogitate. Quæ & didiciſtis, & accepiſtis, & audiſtis, & uidiſtis in me, hæc agite: & Deus pacis erit uobiſcū. Gauiſus ſum autem in Domino uehementer: quoniam tandem aliquando refloruiſtis pro me ſentire, ſicut & ſentiebatis: Occupati autem eratis. Non quaſi propter penuriam dico. Ego enim didici in quibus ſum ſufficiens eſſe. Scio & humiliari: ſcio & abundare. Vbique & in omnibus inſtitutus ſum, & ſatiari & eſurire, & abundare & penuriam pati. Omnia poſſum in eo qui me confortat.

Verba Apoſtoli ſunt uehementer efficacia: & ſicut è flagranti corde manant, ita etiam ſuſcipientium corda uehemēter permouēt: ait ergo. *De cætero fratres*, hoc eſt, Quod reliquum eſt, *quæcunque ſunt uera &c.* Hic ordo eſt literæ, *Hæc cogitate quæcunque ſunt uera*: ideſt, quæcunq; ſunt ſecūdum ueritatem Dei. *Quæcunque pudica*; ſiue honeſta & caſta. Conſiderent hæretici, utrum hæc ad ſe pertineant: Et an caſtè & pudicè uiuant cū ſuis ſacrilegis concubinis, qui omnem puritatis euangelicæ ſanctimoniam profligarunt. *Quæcunque iuſta.* Hactenus ad omnia uirtutum genera reſpexiſſe uidetur. Nam quoad intellectū dixit; *quæcunque uera*; quoad appetitum ſenſitiuum; *quæcunque pudica*, ſiue caſta: quoad uoluntatem; *quæcunque iuſta*. Adiecit; *Quæcunque ſancta*: Multi legunt: *pura*: quoniam græcè legimus ἁγνὰ, ideſt, caſta pura. Interpres fortaſſe legit ἅγια, ideſt, ſancta, quod mihi uerius uidetur, ut addat ſuperioribus ſanctitatem, & cuncta referantur in Deum. *Quæcunque amabilia.* Per ſe amabile eſt honeſtum. *Quæcunque bonæ famæ*, ideſt, quæcūque bonam famam pariunt. Hæc enim cogitanda ſunt propter proximum ad ædificationem, non ad ſtudium propriæ gloriæ. Potiſſimum autem magnæ id erat curæ Apoſtolis in ipſis eccleſiæ initijs, ut non ſolùm inter ſe, ſed & ijs qui foris erant, hoc eſt, infidelibus fideliū uita & mores prælucerent. Vnam hanc inter alias requirebat Apoſtolus ad Timo. ſcribens, conditionem in eo qui in epiſcopum eligendus erat, ut bonum teſtimonium apud eos etiam haberet qui foris erāt. *1. Tim. 3.* Princeps Apoſtolorum eodem modo hortabatur. Conuerſationem ueſtram inter gentes habentes bonam, inquit, ut in eo quod detractant de uobis tanquàm de malefactoribus, ex bonis operibus uos conſiderantes, glorificent Deum in die uiſitationis. *1. Petr. 2.*

Siqua uirtus, ſiqua laus diſciplinæ. Græcè, ſi qua uirtus, & ſi qua laus. B. Paulus in hortatione ſumit ea ad perſuadendum principia, quæ à nemine prorſus negātur. Sunt enim in mentibus omnium hoīm impreſſa, uidelicet eſſe uirtutē & uirtutis præmiū, quod eſt laus & honor. Ponit autem eiuſmodi principia quadam arte, quæ mira dexteritate ad ſuaſionem ualet plurimum, cum quid proponimus quaſi dubium, quod eſt tamē per ſe euidens, ueluti ſi quis ita proferat: SI qua eſt Dei iuſtitia, improbi homines & flagitioſi dabunt dignas ſuæ impietatis pœnas. Eſt ergo euidens eſſe uirtutem, & uirtutis laudem & præmium. Quamobrem hæc omnia ſuperius expoſita cogitare ſeriò debetis, quæ uera, quæ pudica, quæ iuſta, quę ſancta ut ea amplexemini, &c.

Quæ

Quæ & didiciſtis, & accepiſtis: didiciſtis auditu, accepiſtis imitatione uidēdo illa in me: propter quod ait. *Et audiſtis, & uidiſtis in me, hæc agite: & Deus pacis erit uobiſcum.* Audiant hæc non ſurda aure Lutherani, & recto iudicio ſtatuant unde uenit pax. *Hæc agite*; inquit; *& Deus pacis erit uobiſcum.* Qui igitur hæc non egerint, quomodo habere pacem poſſunt miſerrimi mortalium? Audiant & qui uolunt iuſtum dubitare de iuſtitia ſua ſemper, & impacatas tenere conſcientias. Hi enim Deum pacis non noſcunt ipſi, & alios noſſe dum eam doctrinam tradunt, non ſinunt.

Gauiſus autem ſum in Domino uehementer: quoniā tandem aliquando refloruiſtis &c. Succurrerant tandem Philippenſes Apoſtolo, ad quem per Epaphroditum miſerunt quæ uitæ neceſſitas exigebat. Aſſerit ergo uehementer ſe hac de re gauiſum fuiſſe, *ſed in Domino.* Non eſt oſcitanter prætereundum, cur tam frequenter utatur hoc appendiculo ad ſententias, dicens. Gaudere in Domino; Gloriari in Domino; Mori in Domino: & huiuſmodi multis. Significat enim cum hæc in Domino fiunt, ea tum rectè fieri: quoniam à ſpiritu fiunt iuxta normam ueritatis & charitatis ſapienter ordinatę. Deinde rationem huius gaudij ſui adijcit: *quoniam refloruiſtis*, aut potius, *reuiguiſtis pro me ſentire.* Senſus eſt: Reuiguiſtis, uigorem accepiſtis in ſentiendo pro me, *ſicut & ſentiebatis*; Aut, in quo & ſentiebatis. Eſt uerbum φρονεῖν, quod ſignificat cogitare ac ſapere & affici, ut iā clara ſit ſententia. Gauiſum enim ſe propterea fuiſſe teſtatur: quòd re ipſa declarare cœperunt non ſine affectu & efficacia ſe cogitare ac ſapere in ea re pro Paulo, in qua & prius ſimiliter cogitabant, ſed non efficaciter: quia re ipſa non probabant ſe cogitare de illo. Excuſat uerò illos, ut uiri pij facere ſolent, ſubdens.

Occupati enim eratis. Alij ex græco interpretantur defuiſſe Philippenſibus ſuppeditandi opportunitatem. Quod autem ait ſe fuiſſe ſubuentione illa recepta gauiſum, declarat non accidiſſe quidem propter releuatam penuriam. Non negat tamen ſe penuria laboraſſe, ſed non inde potiſſimum eſſe gauiſſum, quia ſubuentum fuerit tali penuriæ: & rationem ponit. *Ego enim didici in quibus ſum ſufficiens eſſe.* Hoc non tam eget expoſitione, quàm imitatione. Quotumquenq; reperias hodie ex Chriſtianis qui ſit contentus ijs quæ habet, etiam ſi abundet? Sed reuera nunquam abundat. *Scio & humiliari.* Humiliatur homo tum maximè, cui uix adſunt ad uictum quotidianum quę neceſſitas ipſa naturæ poſtulat. *Scio & abundare.* Et hæc non eſt exigua uirtus ſcire abundare. Pleriq; enim minime aduertunt illum uerè abundare, qui ea quæ ſibi ſuperflua ſunt, refundit in alios amore CHRISTI. Hoc ſenſit Apoſtolus, & eſt certè ſcire abūdare. Qui enim retinet & reponit, non dicitur is abundare.

Vbique & in omnibus inſtitutus ſum. Ait ſe inſtitutum, hoc eſt, experientia ipſa edoctum atq; inſtructum in omni loco, & in omnibus. *Et ſaciari & eſurire: & abundare, & penuriā pati.* Iam hęc expoſita ſunt. *Omnia poſſum in eo qui me confortat.* Græcè, in CHRISTO *qui me roborat.* Omnia poſſum, inquit, B. Paulus, ſed non ex me, aut in me, ſed in eo qui me fortem efficit. Quomodo igitur, adiuuante Deo & confortante, auſint dicere hæretici, Dei præcepta eſſe impoſſibilia?

Veruntamen bene feciſtis communicantes tribulationi meæ. Scitis autem & uos Philippenſes, quòd in principio euangelii quando profectus ſum à Macedonia, nulla mihi eccleſia communicauit in ratione dati & accepti, niſi uos ſoli: quia & Theſſalonicam ſemel & bis in uſum mihi miſiſtis. Nō quòd quæro datum: ſed requiro fructum abundantem in ratione ueſtra. Habeo autem omnia, & abundo. Repletus ſum acceptis ab Epaphrodito quæ miſiſtis in odorē ſuauitatis, hoſtiam acceptam, placentē Deo. Deus autem meus impleat omne deſiderium ueſtrum ſecundum diuitias ſuas in gloria, in CHRISTO IESV. Deo autē & Patri noſtro gloria in ſæcula ſæculorū, Amen. Salutate omnem ſanctum in CHRISTO IESV. Salutant uos qui mecum ſunt fratres. Salutant uos omnes ſancti, maximè autem qui de Cæſaris domo ſunt. Gratia domini noſtri IESV CHRISTI cum ſpiritu ueſtro, Amen.

Veruntamen bene feciſtis. Ac ſi dixerit. Etſi ego rem ipſam non magnopere curem, qui ita ſum compoſitus ut nouerim penuriam pati, uos tamen benefeciſtis, *communicantes tribulationi meæ.* Vocat tribulationem, ut ſolet, perpeti uictus penuriam: & uerè grauis eſt tribulatio. Ideò conſulens Corinthijs communicare pro ratione facultatum & ſubſtantiæ, inſtruit non ita effuſè largiendum, ut alijs ſit remiſſio, illis autem remaneat tribulatio: ſed ex æqualitate, ut illorum abūdantia afflictorum ſuppleat inopiam.

Scitis autem & uos Philippenſes, quòd in principio euangelij quādo profectus etc. Memorat alias benedictiones, ut illius uerbo utar, ſeu ſubuentiones quas ab illis præ cæteris eccleſijs habuit: & tempus ipſum deſignat, nimirum quando è Macedonia profectus peruenit Theſſalonicam, quo tempore ſemel & iterum ſe ab eis accepiſſe in uſum ſuum fatetur. Et ne ipſe debitum exigere uideri poſſet, quaſi quadam præſcriptione adiungit. *Non quia quæro datum, ſed requiro fructum abundantem in ratione ueſtra*, id eſt, Hoc unum requiro ut ipſemet Deus pro me ſoluat, abūdāterq; uobis & cumulatiſſima mercede retribuat. Nā eleemoſynā
dare eſt fœnerari Domino. Hæc erat ratio dati & accepti apud B. Paulum: non autem uelud negociatores qui temporalia pro temporalibus mutuò accipiunt. At ipſe Apoſtolus accipiens, gaudio maiori afficiebatur ob creditū, eò quod

Eccle.41.

in rationem

in rationem eorum & præmium computabatur, quam de perſoluto ſibi debito. Frequentius cogimur, & ita facere obligamur ubi dignus incidit locus, ſuggerere ijs qui alijs præſunt ut cū maximo timore, imò uerò cū tenerrimo amore & puro affectu ſuum munus obire uelint. Si. n. ſemel miſericordiæ uiſcera & deſiderij erga ſalutē animarum induerem9, lucra tēporalia nedū ſectaremur, ſed uel inuiti reciperemus ultrò oblata, quò omnis à nobis turpis lucri ſuſpicio tolleretur. Et cum Apoſtolo quæreremus non quæ illorum ſunt, ſed illosmet, hoc eſt, ueram illorum ſalutem, quorum curam ſuſcepimus. At nunc tā ardens ubiq; flagrat & in omnibus auaritia, tanta miniſtrantium eccleſiaſtica ſacramenta cupiditas, ut ipſi populi non iam ſe ad ſalutem regi, ſed ad quæſtum poſſideri perſuadeant. Vbi admirabilis animaduertitur Dei prouidentia: Nam & qui auidius ambiunt, uberioreſq; eccleſiarū fructus colligunt, ære alieno ſunt abundantius obſtricti: & in eis maior in dies accenditur, quę nūquàm expletur, cupiditatis ſitis. Contra autem longa experientia obſeruatū in ijs qui iſta lucra ſpreuerunt, ut non ſol. in ſua ſorte uiuant in ſummis rebus contentiſſimi, ſed ita etiam abundant, ut alijs quoque poſſint eſſe auxilio. Apoſtolus

2.Cor.6. hoc in loco, & ad Corin. iſtud teſtat. Nihil habētes, & omnia poſſidentes. Semper egentes, multos autem locupletantes. Magnū eſt ſanè depoſuiſſe habēdi affectū, quo exuto non poteſt homo Chriſtianus non abundare, & pro ſuo gradu lætari cum B. Apoſtolo, qui ait.

Habeo autem omnia, & abundo. Generoſus animus, omnia, inquit, qui fortè pauca acceperat, & ita tamen ijs abūdabat, ut poſſet & alijs tribuere. *Acceptis ab Epaphrodito &c.* Is fuit qui munus Philippenſium detulit. Epaphroditus autem uenuſtū ſignificat & iucundum. Et reuera ita in largiendis & reddendis muneribus oportet eſſe hominē.

Iac.1. Deus enim qui dat omnia abundanter & nō improperat, triſti & quaſi coacto animo dantem auerſatur & munera eius: qui econuerſo mox ubi animum piū uidet & uoluntariū, præcurrit odorem ſacrificij: quemadmodum nobis ſcriptura de duobus Habel & Cain fratribus tradit. Ea. n. quæ uel à miniſtris noſtris præſtantur officia, ſi ægro fiant animo, plus nobis moleſtiæ quàm ſolatij afferre ſolent, à quibus uultum cogimur plerunq; auertere. Contrà autem, uel ſolus lætior aſpectus nos mirū in modū recreat ac reficit. Vnde addit Apoſtolus. *In odorem ſuauitatis, hoſtiā acceptam, placentem Deo.* Quæcunq; enim offeruntur miniſtris Dei, non tam illis offeruntur, quàm ipſimet Deo. Et ob eam gratiam digna ſunt, quę oblationes uocentur & hoſtiæ Deo gratiſſimæ, ut ſpirantes ſuauiſſimum coram illo bonæ uolūtatis odorem, obſequij ac pietatis ad lucrum & acquiſitionem uitæ beatæ cum ſanctis omnibus.

Deus autem meus impleat: Tanquam illis; Vale; dicens, ut ſolet in omnibus epiſtolarum poſtremis partibus fieri, precatur illis Apoſtolus bona. Græcè tamen legitur in futurum; *implebit*; aut ſupplebit; *omne deſiderium ueſtrum*; Aut potius omnem indigentiam ueſtram, ſeu neceſſitatem: *ſecūdum diuitias ſuas*. Non parca illa quidem & auara manu, ueluti homines, ſed ad menſuram bonam, Luc.6. confertam, coagitatam, ſuperfluentem; nec id terrenis ac perituris fortunę & mundi huius bonis, ſed in cœleſtibus & ſempiternis; *in gloria*. Et quia per CHRISTVM & propter CHRISTVM ab æterno Patre obtinemus omnia, addit Apoſtolus; In CHRISTO IESV. Cętera clara ſunt; Hoc unum tamen conſideratione dignum, fuiſſe tunc in domo Cęſaris, qui fidem CHRISTI colerent, dum ait: Salutāt uos, maxime qui de Cęſaris domo ſunt. Et de Seneca quidem Neronis ipſius præceptore ſcitum eſt & creditum. Nā & mutuæ circunferuntur utriuſq; ad alterū epiſtolæ, uidelicet B. Pauli ad Senecam, & Senecę ad B. Paulum. Eraſmus tamē, cui uix quicq̃ piū placuit, nothas putat. Ego uerò Eraſmi autoritate parū admodum moueor, quem ſi reciperemus legitimum cenſorem, nedum bonam B. Hieronymi, Auguſtini, Cypriani uoluminum partem amitteremus, ſed & quædam ex ſacris libris digniſſima & probatiſſima. Quis enim iam eſt neſcius quàm fuerit in ferendis cēſuris præceps, & parū pius? Non ſumus tamē ita ſimplices, ut quę huiuſmodi ſunt nullo delectu ſuſcipiamus, quæ ut uera eſſe uehemēter expetimus, ita idoneè eſſe probata deſideraremus. Et hoc de his epiſtolis operariū. Non poſſum autem aliquando exiſtimare, tanta poſſe impudentia quenquàm exiſtere, ut talia effingere (niſi deprehendiſſem) nō uereatur. At hi ſunt digno habendi odio, qui fidem noſtram probare mendacijs aut fulcire nituntur. Quaſi uerò fuerit fides noſtra ſuſpecta, niſi Senecam Chriſtianum fuiſſe aſſeramus, quæ tot ac tantis ante & poſt Senecam teſtimonijs per miracula & ſanguinem oſtenſis, eſt confirmata. Sed non eſt omniū huiuſmodi meditatio. Gratia Domini noſtri IESV CHRISTI cum ſpiritu noſtro, Amen.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD COLOSSENSES.

COLOSSE CIVITAS PRHYGIAE FInitima Laodiceæ, ad eius eccleſiam ſcripſit B. Paulus hanc epiſtolã poſtquàm audiſſet eos euangelium recepiſſe. Cuius rei gratia primũ illos commendat, & ut in eo perſtare uelint firmis argumentis utitur, ne à pſeudoapoſtolis ſeſe patiantur decipi, qui de Angelis & quibuſdam inanis philoſophiæ principijs ea docebant, quæ integram noſtram ſalutem CHRISTO Redemptori acceptam referendam negabant. Hortatur igitur ut permaneant ſtabiles in ipſa euangelij puritate. Tum pro conſuetudine poſt traditam doctrinam, ad ea quæ ad probos mores pertinent deſcendit, uarias in fine ipſius epiſtolæ ſubiungens ſalutationes.

COMMENTARIA IN EANDEM EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD COLOSSENSES.

PAVLVS Apoſtolus IESV CHRISTI per uoluntatem Dei, & Timotheus frater, iis qui ſunt Coloſſis, ſanctis & fidelibus fratribus in CHRISTO IESV, Gratia uobis & pax à Deo Patre noſtro.

HAEC PRAESENTIS EPIſtolæ ſalutatio cum ſuperioribus reliquarum epiſtolarum ſalutationibus conuenit. Hoc unũ ſolum annotandum eſſe uidetur contra eorum expoſitionẽ, qui propterea ad Philippenſes B. Paulum Apoſtolatus ſui mentionẽ prætermiſiſſe aiebant, quòd Timotheũ non apoſtolũ ſibi ſociũ adiunxerat. Hîc autem perſpicuè & Timotheum fratrem nominat, & tamẽ ſui Apoſtolatus mentionem facit. Item notandum, quòd in latinis codicibus deſunt ea uerba: *& domino noſtro* IESV CHRISTO: quæ habentur in græcis.

Gratia agimus Deo & Patri domini noſtri IESV CHRISTI ſemper pro uobis, orantes: audientes fidem ueſtram in CHRISTO IESV, & dilectionem quam habetis in ſanctos omnes, propter ſpem quæ repoſita eſt uobis in cœlis, quam audiſtis in uerbo ueritatis euangelii quod peruenit ad uos, ſicut & in uniuerſo mundo eſt, & fructificat, & creſcit ſicut & in uobis, ex ea die qua audiſtis & cognouiſtis gratiam Dei in ueritate: ſicut didiciſtis ab Epaphra chariſſimo conſeruo noſtro, qui eſt fidelis pro uobis miniſter CHRISTI IESV: qui etiam manifeſtauit nobis dilectiouem ueſtram in ſpiritu.

Gratias agimus &c. More ſuo Apoſtolus gratias aſſiduè ſe agere teſtatur, & orare pro illis. Gratiarũ actionis materia erat in gratiã Coloſſenſium, ut qui iam fidem CHRISTI uiuam

habetent,

habeгent,& conſequenter charitatē: *in ſanctos omnes*, ideſt, in omnes Chriſtianos, qui ſanctificati erāt lauacro ſancto, idq; *propter ſpem*. ideſt, propter ſperatum bonum, quod illos manebat in cœlis. Hæc loca hæretici diſſimulant, qui negāt nos poſſe bene operando habere intuitum ad mercedem. Finis enim dilectionis noſtræ præmium eſt in Domino: nam propter coronam certatur. Vnde Dauid; Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas inæternum propter retributionē. *Pſal. 118.* Non me latet quoſdam illorum huncloců aliò trahere. Sed non proptereà elabuntur, qui comprehenduntur per alias innumeras ſcripturarum ſententias, ut paſſim licet colligere. Ait autē illos audiſſe hanc ſpem; *in uerbo ueritatis euangelij*, hoceſt, per uerbum ueritatis. Hoc autem uerbum, Dei eſt uerbum. Quoniam promulgantes euangelium ſolùm quæ à Deo audierant, & Spiritus ſanctus ſuggerebat prędicabāt: ita ut non poſſent tradere, aut admiſcere loco euangelij ullum mendacium. *Quod peruenit ad uos, ſicut & in uniuerſo mundo eſt, & fructificat &c.* Mundi uniuerſi appellatione ueniunt ſolúmmodo gētes notę in hemiſpherio noſtro. Et eſt quidam modus loquendi. Sic exiſſe dicitur iubente Cæſare Auguſto, ædictum ut deſcriberetur uniuerſus orbis. *Ex ea die qua audiſtis, & cognouiſtis gratiam Dei in ueritate*. Quomodo cognouerunt gratiam Dei in ueritate, niſi experientia interna affectiua? Hæc ſcripturarum loca cogitent illi qui negant eſſe poſſe certitudinem præſentis gratiæ.

Sicut didiciſtis ab Epaphra &c. Huius apoſtolici uiri nulla alibi in ſcripturis mentio eſt, niſi in hac epiſtola. Quòd autē ait illum Epaphram manifeſtaſſe eorum dilectionem in ſpiritu, poteſt uarium reddere ſenſum, uel quòd ipſe manifeſtauerit in ſpiritu: uel quòd ipſa dilectio manifeſtata, erat dilectio ſpiritualis. Hactenus locutus eſt de materia gratiarum actionis: nunc de oratione ipſa loquitur, indicans quid oraret pro eis.

Ideò & nos ex qua die audiuimus, non ceſſamus pro uobis orantes, & poſtulantes ut impleamini agnitione uolūtatis eius, in omni ſapientia & intellectu ſpirituali: ut ambuletis dignè Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, & creſcētes in ſcientia Dei, in omni uirtute confortati ſecundum potentiam claritatis eius, in omni patientia & longanimitate, cum gaudio gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partē ſortis Sanctorū in lumine. Qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & trāſtulit in regnum Filii dilectionis ſuæ: in quo habemus redemptionem, remiſſionem peccatorum. Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ: Quoniam in ipſo cōdita ſunt uniuerſa in cœlis & in terra, uiſibilia & inuiſibilia, ſiue Throni, ſiue Dominationes, ſiue Principatus, ſiue Poteſtates: omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt. Et ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant. Et ipſe eſt caput corporis eccleſiæ, qui eſt principium, primogenitus ex mortuis: ut ſit in omnibus ipſe primatum tenens. Quia in ipſo complacuit omnē plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia in ipſo, pacificans per ſanguinem crucis eius ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cœlis ſunt.

Ideò & nos ex qua die audiuimus &c. Materia orationis erat ut implerētur agnitiōe diuinę uoluntatis. Si enim homo perfectè noſſet tam benignam Dei erga ſe uoluntatem, eamq; in ſemetipſo guſtū illo perſentiret, quem Sancti habent; ideſt, ut declarat ipſemet Apoſtolus: *in omni ſapientia & intellectu ſpirituali*: profectò ita ſe componeret, ut expleret ipſam Dei uoluntatem ad perfectionem ſpei, & futurę ſanctificationis. Hoc totum explicat B. Paulus ſubdens. *Vt ambuletis dignè Deo*, ſeu dignè Domino; *per omnia placentes*; Quid eſt autem quod iſti dicunt non poſſe quēquàm dignè Deo ambulare, nec illi per opera placere? *In hæreticos.* Hæc Apoſtoli uerba apertiſſimè oppoſitū docēt, qui hoc pro illis orabat. Non oratur autem pro re impoſſibili. *In omni opere bono fructificantes.* Si quæras ab hæreticis fructus boni operis, nullos prorſus inuenies. Catholici autē operis fructum aſſerunt in præſenti uita eſſe incrementum iuſtitiæ, & in alio ſæculo incrementum æternæ fœlicitatis & gloriæ. *Et creſcentes in ſcientia Dei*; Vera eſt illa Beatiſſimi patris Franciſci aurea ſententia: Tantum quiſq; ſcit, quantū operatur. *B. Franciſci dictum egregiū.* Scientia enim Dei illa qua Deum cognoſcimus, fructus eſt boni operis. Quātò magis quis propter Deum operatur, tantò magis ſcientia de illo creſcit, & benè intelligit quam uim habeat prophetica illa admiratio. Quàm bonus Iſrael Deus his qui rectò ſunt corde. *Pſal. 72.*

In omni uirtute confortati. Non accipitur hîc uirtus, niſi pro potentia & robore. Scientia Dei & dilectio fortes & robuſtos ac ſtrenuos facit homines, ut uel ipſa morte ſint fortiores. *Secundum potentiam gloriæ eius in omnem patientiam & longanimitatem.* Audiant hæretici quid illud ſit, quo nos in ſubſtinendo patiēter fortes efficiamur & robuſti. B. Paulus declarat eſſe potentiam gloriæ eius. Gloria enim eius nobis propoſita in præmium & coronam ita fortis eſt, ut ſpem in nobis excitet admirabilem ad patiendum alacriter, & ſubſtinendum cuncta extrema. Sic & fortes ac generoſi milites accenduntur, & fortitudinem geminant, cum ad propoſita ſibi hoſtiū pretioſa ſpolia reſpiciunt. Animaduerte autem quid addat Apoſtolus; *Cum gaudio gratias agentes Deo Patri*; ita ut patientia tribulationū ſit cū gaudio coniuncta, nimirum ſpiritus interno, & cum gratiarum actione. Quod dum accidit, certò noſcit homo & procul ullo dubio, CHRISTVM habitare in corde ſuo, ut cū propheta dicat: Signatū

eſt ſuper

eſt ſuper nos lumen uultus tui Domine, dediſti lætitiam in corde meo. Hanc adeſſe certitudinem omnes antiqui Patres unanimi conſenſu ex ſacra ſcriptura, quæ nimis clara eſt, teſtantur.

Gratiarum autem actio redditur Patri. *Qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum.* Quænam eſt, obſecro, ſanctorum ſors, niſi pati cum gaudio pro CHRISTO? Verùm quia & hæretici dicunt ſe pati pro CHRISTO, & uidentur cum gaudio pati, adiecit B. Apoſtolus doctrinam propriam dicens; *In lumine*: Hæretici præ ſuperbia gaudent quidem in tenebris, ſi modo gaudent. Eſt quoddam gaudium phantaſticum à falſa perſuaſione & animo obſtinato: ſed uerũ eſſe ac plenum non poteſt. Non enim adeſt uerum lumen teſtificans illis. Diabolus ipſe qui inſtigat & ſuadet nõ uenit in lumine. Alioqui nullus cognoſcere poſſet differentiam ſpirituum: quod eſſet abſurdiſſimum. Qui autẽ patiuntur in CHRISTO, in lumine patiuntur, & ueram habent certitudinem, dicente illis CHRISTO in corde intus apertè. Salus tua ego ſum, noli timere: uiriliter age, conſortetur cor tuum & ſuſtine Dominum. Hæc alibi proſequutus ſum exactius propter quorundam errorem, qui aliter falſò, & (meo iudicio) periculoſè ſcripſerunt: quemadmodum etiam uiri docti ac pij cenſuerunt.

Qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, ideſt, Dæmonum, qui meræ ſunt tenebræ, cum in illis nõ luceat CHRISTVS ueritas: & ipſi ſint dilectores & fabricatores mẽdaciorum, in quorum poteſtate eramus omnes. *Et tranſtulit in regnum Filij dilectionis ſuæ.* Regnum Filij regnum lucis eſt.
Ioa. 8. Ego ſum lux mundi, inquit, ille. Sic è tenebris in lucem nos tranſtulit. Vocat autem Filium dilectionis ſuæ tropo hebraico, hoc eſt, Filium ſingulariter dilectum. Et loquitur ſecundum illã partem qua homo erat. Nã de VERBO illo æterno ſecundum æternam naturam fortè aliter diceretur, ne prauè quiſquã intelligeret ipſum eſſe filiũ adoptiuum. Sed hæc ſcholaſtica ad præſentem locum non pertinent. *In quo habemus redemptionem.* Græci codices habent: *per ſanguinem ipſius.* Eramus nos captiui in manu Dei quẽ offenderamus: in manu peccati, & in manu Diaboli, à quibus ſuperati ſumus. At Dominus IESVS exſoluit Patri pro nobis obedientiam illam, è regione ad inobedientiam primi hominis in ſanguinis ſui effuſione: qua una opera ſatisfactum eſt Deo recipienti pretium ſanguinis, in quo efficacia obedientiæ inuenta eſt uſq; ad inhonorationem ſuæ diuinitatis, quam quodam modo proiecit pro nobis ipſe Dominus: quia nos illam rapueramus. Sic ſatisfactũ eſt peccato, cui quaſi pro pretio ille ſanguis eſt perſolutus: & ſimili modo Diabolo, qui eam ſanguinis effuſionem clanculum procurauit & expetiuit.

Qui eſt imago Dei inuiſibilis. De CHRISTO dicitur ſingulariter atq; eminenti modo, eſſe illũ Dei inuiſibilis imaginem. De nobis autem dicitur nos eſſe ad imaginem Dei conditos. Nec mihi excidit dictum eſſe ſemel à B. Paulo, uirum eſſe imaginem & gloriam Dei, atq; ideò non debere uelare caput ſuũ. Sed hîc dicitur de CHRISTO; *qui eſt imago Dei inuiſibilis*; ut intelligeremus eundem Dei Patris qui eſt inuiſibilis, perfectam gerere ſimilitudinem, ut quodcunque eſt in Patre poſſet in CHRISTO uideri. Ipſemet dixit: Qui uidet me, uidet & Patrem meum. Vir aũt poteſt dici imago Dei uiſibilis, ideſt, CHRISTI. CHRISTVS autem quatenus homo non eſt perfecta Dei inuiſibilis imago. *Primogenitus omnis creaturæ.* Primogenitum uocat illum, ut communiter uolunt ſancti doctores, ſecundum æternam generationem, non reſpectu poſteriorum, quaſi alij poſt illum geniti fuerint. Attamẽ iuxta morem ſcripturæ, primogenitus is intelligitur, ante quem nullus ſit procreatus, non autem poſt quem alius. Dum uerò ait; *primogenitus omnis creaturæ*: non reſpicit ad creaturam ſecundũ generationis modum, ſed eo ſenſu quaſi dixiſſet; Genitus ante omnem creaturam. Nam quod æternũ eſt, præcedere dicitur quodcunq; creatũ. 1.Cor. 11. Ioa. 14.

Hæc poſſe dici, & uera eſſe non inficior. An uerò ad mentem Apoſtoli hoc in loco aptè accomodentur, ego quidem ambigo. Cur enim dixiſſet primogenitum iuxta diuinam generationem, cum non ſolùm nullus genitus poſt eum ſit, ſed nec ullus gigni potuerit? Primogenitus autẽ, ut exiſtimo, ſemper habet reſpectum ad poſteriorem, ſaltem ſecundum poſſibilitatem quæ cogitatur in mente. Abſurdum eſt autem omninò hoc cogitare de Deo: nec in hanc cogitationem uoluit (mea quidem ſententia) Apoſtolus quenquàm adducere. Prætereà non idem uidetur ſignificare; Primogenitus omnis creaturæ; quod ſignificat; Genitus ante omnem creaturam, ſed quòd inter creaturas ipſe ſit primogenitus. Nam & de creaturis dicitur eas eſſe genitas, non ea cõſideratione qua creatæ ſunt ab initio; ſed qua ſunt adoptatæ. Vnde frater Domini: Voluntariè enim genuit nos uerbo ueritatis, ut ſimus initium aliquod creaturæ eius. Iac. 1.

Quõ Chriſtus dicatur primogenitus omnis creaturæ.

Quare exiſtimo catholicè ac uerè dici poſſe CHRISTVM, in eo quod homo eſt, aliquã genituram habere quæ poſſit cũ alijs creaturis conferri, & aliquam prærogatiuam primatus obtinere. Ipſe enim in eo quòd homo ſanctificatus dicitur à Patre, ſed eximiè præ cæteris creaturis. Illa autem ſanctificatio quid aliud eſt, quã quædam ſpiritualis generatio per Spiritum ſanctum facta? Nonne reſurrectio eius dicitur generatio? Ita exponit B. Paulus uerbum Dei Patris: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sic ergo quatenus homo ſecundum hunc modum generationis, dicitur primogenitus omnis creaturæ. Hæc aũt generatio fuit ſanctificatio & collatio plenitudinis Spiritus reſpectu cæterarum, quæ & ipſæ per Spiritum adoptatæ ſunt. Hæc tamẽ inter illum & creaturas conſtituitur differentia: Ille quidem ſic ſanctificatus nõ dicitur filius adoptiuus, ſed naturalis: tametſi hoc habuerit ille homo gratioſè ut eſſet naturalis Filius propter unã hypoſtaſim, in qua ſunt duæ illæ naturæ unitæ. Hebr. 1.

Filiatio

Filiatio enim conuenit hypoſtaſi: quæ de perſona dicit quòd eſt filius, non de natura. Nõ eſt igitur me tuendum iuxta hunc intellectum, quin ipſe Dñs reſpectu noſtri dici potuerit Primogenitus ſecũ dum omnem ſanctificationẽ. Primogenitus mor tuorũ dicitur Apoc. Et ad Rom.

Rom. 8.

Vt ſit ipſe primogenitus inter multos fratres. Huius rei ueri tatẽ & rationẽ indicat hic B. Paulus ſubdẽs.

Quia in ipſo condita ſunt uniuerſa quæ in cœlis, & quæ in terra. Perpende rationẽ. Vnus eſt CHRISTVS, una perſona Deus & hõ: & de illa pſona uerũ eſt in ipſo condita eſſe uniuerſa. Verùm quid hoc ſibi uult. In ipſo condita ſunt uniuerſa?

Quomodo ſint in Chriſto cõdita uniuerſa

Quidã exponũt; *In ipſo*, id eſt, p ipſum. Sed iſtud refellitur: quoniam ſtatim dicitur; *per ipſum, & in ipſo*. Alij igitur dicunt; *in ipſo*: uelut in exemplari: quia in illo ſunt omnium rerum formæ creabiliũ, ad quarum exemplar ſunt condita quæcũq; ſunt. Si res ita ſe habet, non erat dicendum in ipſo eſ ſe cõdita uniuerſa. Nihil enim dicitur fieri in exẽ plari, potius quod fit reducit. Placet igit mihi ut dicamus, per ipſum facta eſſe oia: quia cũ Pa tre Filius omnẽ cõdidit creaturã. In ipſo autem ſunt cõdita oia tanquam decreto illo capite & fun damento, in quo cuncta collocarentur atq; cõſi ſterent. Quamobrẽ & principium dicitur creatu ræ Dei, in hac ſignificatione: quoniam illi annectitur Dei creatura per fidẽ, & tanquam palmes in uite ma net in illo, ex quo oẽm neceſſariũ ſuccũ trahit.

Apoc. 3.

Nemo uerò turbetur, ſi ipſe uenerit ſecundũ tẽ pus poſt multos ſanctificatos. Nullus enim ſan ctificatus eſt, qui non ex eius plenitudine acce perit. Ille nanq; ſecũdum diuinã prædeſtinatio nẽ ante omnes fuit.

Oẽs per Chriſtum ſanctificati.

Hoc optime ſciens Magnus ille Baptiſta dixit: Qui poſt me uenit, ante me factus eſt; quia prior me erat: quæ certè uerba noſtrã intelligentiã eleganter probãt.

Ioan. 1.

Oportuit ergo ipſum eſſe Primogenitũ, cũ per eũ condita ſint omnia, & ut in ipſo cõſiſtãt decreta. Primò ante oẽs creaturas decreta eſt illius creatio ſecũ dũ humanam naturã. Et ante cuiuslibet creatu ræ ſanctificationẽ decreta fuit eius ſanctificatio. Et ita inuenit Primogenitus etiã reſpectu Ange lorũ. Nã & ipſi in illo conditi ſunt, & ſanctifica ti, & glorificati. Audi Apoſtolũ claris id uerbis exprimentẽ; *Quæ in cœlis & quæ in terra, uiſibilia & inuiſibilia, ſiue Throni &c.* Præfert hic principatus poteſtatibus. At dignitate ſuperiores eſſe pote ſtates B. Dionyſius teſtatur. Itaq; nõ ſemp ab or dine nominationis ualet argumentũ pro digni tate excellentiori ſumenda.

Et ipſe eſt ante omnes: & omnia in ipſo conſtant. Lo qui uidetur de CHRISTO Apoſtolus ſecundũ quod idem erat Deus Dei patris Verbũ. Cõſiſte re autem omnia nõ intelligo ſolũmodo quoad eorum eſſentiã (quandoquidem nihil põt conſi ſtere per ſe ipſum in eſſe, niſi ſolus Deus) ſed etiã quoad eſſe quodcũq; ſuperadditũ, dico eſſe gra tiæ ac beatitudinis. *Et ipſe eſt caput corporis eccle ſiæ.* Ideò caput, quia ex illo tanquam è capite fluũt gratiæ ſpirituales in nos eius mẽbra; *Qui eſt prin cipium*; uidelicet unde proceſſimus, & i quo cõſi ſtimus. Neceſſe eſt ergo ut ſit & caput influẽs, ut poſſimus in eo conſiſtere; *Primogenitus ex mor tuis*; Vide ut ſemper primogenitus hẽt relationẽ ad alios. Sciẽdũ tñ, Eſſe primogenitũ in ſcriptu ris, plerũq; ſignificare non tam ordinẽ temporis quàm dignitatem.

Primogenitus in ſcripturis quid.

CHRISTVS enim qui reſurre xit ex mortuis, nõ ſolùm primus fuit ordine quantũ ad hoc, uerùm etiã dignitate primus. Reſurrexit enim ut caput totius corporis & primariũ mẽbrũ, ut ſit cauſa reſurrectionis totius carnis. *Vt ſit in omnibus primatum tenens.* Dicit; *in omnibus*; ut intelli gamus in quouis ordine iam in ordine creatio nis ab initio, quàm recreationis: & i ordine naturæ, & in ordine gratiæ, & in ordine uiſibilium crea turarum, & inuiſibilium. Vnde per hæc maniſe ſtatur, CHRISTVM etiã ſi Adam non peccaſ ſet, uẽturum. Eſt enim Primogenitus oĩs creatu ræ, & in omnibus primatũ tenens. Et aliud doce re omninò præter rationẽ eſt: & oinò deſtruit hoc apoſtolicum de Glorificatore encomiũ. Siqui dem primatus iſte nõ eſt ea parte conſiderandus qua erat Deus, ſed qua erat hõ: quãquàm rõ & cauſa primatus huius hoĩs eſſet ipſa Deitas.

Pro Chriſti ad uentu etiam Adam nõ peccante.

Quoniam in ipſo complacuit omnẽ plenitudinem in habitare. Complacuit, beneplaciti uerbum eſt ex cludens omne meritum reſpectu talis plenitudi nis. Nã hac poſita plenitudine, exorta ſunt eius merita. Et cum dicit; *omnem plenitudinem*, intellige poſſibilẽ excogitari: quoniam gratioſè inſita eſt illa hu mana natura i ſuppoſito, & repleta cũctis donis quæ poſſint excogitari, ita ut nihil addi poſſi bile fuerit. Iccircò ipſe eſt peculiare & dignum Deo tẽplum, in quo inhabitat plenitudo diuini tatis corporaliter, in quo Deus Pater bene ſibi complacuit. Dicitur autem diuinitatis plenitu do inhabitare: non quia diuinitas recipiat diui ſionẽ, & poſſit ex parte inhabitare, & ex parte non: ſed quia diuinitas nullum ſibi donum ſerua uit quod non contulerit CHRISTO, de cuius plenitudine nos oẽs alij acciperemus.

Matth. 17.

Nihil enĩ plenius poteſt excogitari quàm illa eximia unionis gratia, cui conſequẽtiſſimè omnia dona debebã tur, cum per illam ille homo uerè eſſet filius Dei.

Et per eum reconciliari omnia in ipſo. Eo enim mo do quo condita ſunt per ipſum efficaciter om nia, & in ipſo: ita decuit & per ipſum inſtaura ri & reconciliari omnia in ipſo, quæ diſſoluta erant, & ſub ira Dei propter peccatũ. Vbi etiam aduerte omnia condita eſſe per ipſum ſecũdum quod erat Deus & Verbũ Patris. In ipſo tamen condita ſunt non ſolùm quatenus Deus, ſed etiã ſecũdũ quòd homo. Nã deſignata ſunt oinò, ut in eo CHRISTO homine conſiſterent. Quoniam uerò diſiecta erãt & perturbata oĩa poſt peccatũ, ſecundum eſſe gratiæ non amplius in ipſo cõſiſtẽ tia, recõciliari oportuit ut rurſum in ipſo cõſiſte rẽt. Quare addit: *Pacificãs per ſanguinẽ crucis eius*, græcè additur; *per ipſum*, uolẽs ſignificare obla tionẽ illius ſanguinis p ſummũ Sacerdotẽ factã. Vnde pacificata ſunt oĩa & quæ in cœlis & quæ in terra. De cœlis haud dubiũ. Factũ enim eſt prælium magnum in cœlo. Sciendũ tamen omnia pacifi

cata fuiſſe in ſpe regni CHRISTI futuri, ꝑ quod oīnò reparari debebant Angelorum ruinæ. Hoc poſt enarratã illã electionẽ & ruinam Dilectus declarat, aiens. Et audiui uocẽ magnã in cœlo di-
Apoc. 12. centẽ: Nunc facta eſt ſalus, & uirtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas CHRISTI eius.

Attamẽ cum poſtmõ aſtu & inuidia Diaboli labefactata eẽt à peccato terra, & corruiſſemus omnes; non modo turbatum eſt regnum CHRISTI, quin etiã ita deperditum totũ ut nullum iam maneret, niſi ipſe denuò (quatenus fieri poterat) illud ſibi acqreret & inſtauraret. Cœlum enim deplorabat ſuos ciues, dum nec Angelos ſuos qui ceciderant, uidebat. & qui ad reparationẽ loco illorũ inſtituti erãt, exturbatos arte diaboli lugebat. CHRISTVS ergo rurſum per ſanguinem ſuũ pacificauit omnia. Per illum uiuificati ſunt hoies terreni: & multi eorum facti ſunt & fiunt ĩ noua pugna cũ illo, uictores Demonũ. Dilectus ſuperioribus uerbis iſtud adiũxit: Quia proiectus eſt, inquit, accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos ante conſpectũ Dei noſtri die ac nocte: & ipſi uicerũt eum propter ſanguinem Agni, & propter uerbũ teſtimonij ſui: & non dilexerunt animas ſuas uſq; ad mortẽ. Propterea lętamini cœli, & qui habitabis in eis. Vide q̃ꝫ appoſitè & concorditer ad hoc, quòd pacificata ſunt omnia in cœlis.

Sed dubium eſt, quo pacto in terris ſint pacificata omnia. Hoc nedum apparet uerum, ſed falſum oīnò uideretur, ſi quorũdã opinionẽ ſequuti, ſuſtinere uelimus fuſum ſanguinẽ ꝑ ſolis p̃deſtinatis atq; electis ab initio: ita ut ſecundũ diuinã diſpoſitionẽ, de illa humani generis maſſa ante ulla prę uiſa noua merita aut demerita quidam, ideſt, plurimi relicti ſint in ſua illa perditione. At illud manifeſtè non fuit pacificare oia: qm̃ ira Dei ęterna mãſit ſuper illos plurimos, qbuſcũ pacẽ minime fecit. Ideoq; nulla ratione uideo poſſe illud aſſeri: Imò uerò abſq; horrore audire non ualeo. Pacificauit certè oia oim Saluator ac Redẽptor. Et niſi quid noui accidat: aut niſi quis in nouum crimẽ ſua ſponte incidat, nullus non reſtituitur. Nullus inquã ob illud peccatum uetus æternas pęnas recipiet, Vt ſępius efficaciter & copioſè probauimus.

Et uos cum eſſetis aliquando alienati & inimici ſenſu in operibus malis: nunc autẽ recõciliauit in corpore carnis eius per mortem, exhibere uos ſanctos, & immaculatos, & irreprehenſibiles coram ipſo: ſi tamẽ permanetis in fide fundati, & ſtabiles, & immobiles à ſpe euangelii quod audiſtis, qḍ prædicatũ eſt in uniuerſa creatura quæ ſub cœlo eſt. Cuius factus ſum ego Paulus miniſter, qui nũc gaudeo in paſsionibus pro uobis: & adimpleo ea quæ deſunt paſsionum CHRISTI in carne mea pro corpore eius, quod eſt Eccleſia. Cuius factus ſum ego miniſter ſecundum diſpenſationem Dei, quæ data eſt mihi ĩ uobis, ut impleã uerbũ Dei, myſterium quod abſcõditum fuit à ſæculis & generationibus. Nũc autem manifeſtatũ eſt ſanctis eius, quibus uoluit deus notas facere diuitias gloriæ ſacramenti huius in gẽtibus, quod eſt CHRISTVS, in uobis ſpes gloriæ: quem nos annuntiamus corripientes oẽm hoiem, & docentes oẽm hoiem in oi ſapientia, ut exhibeamus omnẽ hominẽ perfectũ in CHRISTO IESV: in quo & laboro certando ſecundum operationẽ eius, quam operatur in me in uirtute.

Et uos cum eſſetis aliquando alienati &c. Hoc in lo loco commemorat fructum euangelij in illis ſecundum efficaciã: & qũo de poteſtate tenebrarũ trãslati ſint in regnum Dei. Vocat illos olim alienatos à Deo: uocat etiã inimicos ſenſu, aut potius mẽte in operibus malis: quoniã probabant ea, & conſentiebãt peccato ſecũdũ ſuperiorem hominis partẽ, quæ eſt mens & uoluntas. Et ait eoſdem eſſe recõcialiatos Deo, non ex operibus cum mala eſſent, nec operari bona poſſent. Reconciliationem ergo factã docet in corpore carnis Filij, in quo Deus poſuit peccata noſtra, & per eius mortẽ inueniuntur extincta omnia: modo applicetur nobis mors eius, quod fit ꝑ baptiſmum. Hactenus nobiſcũ hæretici conuenire uidentur. At in ijs quæ ſequuntur, & in quibus eſt lucrum noſtræ ſalutis, maxime diſſentiunt. Apoſtolus enim quẽ recõciliationis finẽ ponat, attentè & non ſurda aure audiamus, ait.

Exhibere uos ſanctos, & immaculatos, & irreprehenſibiles coram ipſo. Hic eſt ſenſus apertus: Sic reconciliauit ut exhiberet uos ſanctos non imputatione, ſed ueritate; *et immaculatos*; ideſt, abſq; macula criminis; *& irreprehenſibiles*, ideſt, nulla dignos reprehenſione: non coram hoibus qui decipi poſſunt, & ſæpè decipiuntur, ſed; *coram ipſo*: Deo. Nec tamen ſic ad minutum exactio iſta irreprehenſibilitatis intelligenda eſt, ut omni penitus uacet culpa, cum id non permittat humana fragilitas: Sed ſatis eſt irreprehenſibilis habendus, qui abſtinet a crimine, nec eſt præuaricator uel tranſgreſſor præcepti: quibus uocibus peccatum mortale ſignificatur. Hoc igitur eſt quod à nobis exigit Dominus, & non fidem tãtũ otioſam ac mortuam. Hoc autẽ præſtamus, ſi amplexamur Mediatorem ſyncerè & abſq; dolo: tum ipſe per gratiã adueniens purificat corda. Illud uerò non ſatis eſt, ſed oportet permanere in fide ſtabiles. Hoc fatentur etiam hæretici, ſed ſatis eſſe aſſerunt. At lõgè falluntur ipſi, & alios inſuper fallunt. Vide quid addat B. Paulus.

Et immobiles à ſpe euangelij. Non eſt autẽ immobilis à ſpe euangelij, qui deſtitutus eſt gratia per culpas & peccata, & uacuus eſt bonorũ operũ. Vera ſpes euãgelij innititur ĩ operibus bonis, ut ſit ea ſpes quæ non confundit, quæ & charitatẽ, teſte Apoſtolo, ſecum habet comitẽ. Hæc hęretici qui à ſola fide pendẽre uolũt, non põderãt:

ideò ſemetipſos primùm, & deinde alios qui illis habent fidē, fide uera & uiua ſpoliant, & miſerādis modis occidunt ac perdunt.

Proſequitur B. Paulus de euāgelio quod illi audierunt, cōteſtās uel eo tēpore eſſe prędicatum *in uniuerſa creatura quæ ſub cœlo eſt.* Nō tamē intelligas ubiq; locorū tū fuiſſe prædicatū, ſed quod illius fama ad oēs iam peruenerat nationes quæ ſub cœlo erāt: & de notis gentibus loquitur. Romæ enim, Ieroſolimis, & alijs multis celebris famæ locis, ubi iā p̄dicatū erat euāgeliū, habitabāt cuiuſlibet nationis uiri. Alioqui teſtatur B. Auguſtinus nec ſuo tēpore ad oēs orbis partes perueniſſe euangelicā p̄dicationē. Cū aūt ſe B. Paulus miniſtrum euāgelij dicat, ut hoc probaret, adiecit. *Qui nunc gaudeo in paſsionibus pro uobis.* Hîc notanter dixit Caietanus animaduertēdum eſſe, quòd manifeſtè per hoc gaudium in afflictionibus cōprobatur uerus euāgelij miniſter: ut inde colligamus certitudinē gratiæ ex tribulationibus patiēter toleratis ſentiri.

Et adimpleo ea quæ deſunt paſsionū CHRISTI *in carne mea pro corpore eius, quod eſt eccleſia.* Hæc Apoſtoli ſententia hæreticos prorſus iugulat & confodit: nec habēt quod reſpōdeāt, niſi fucos, & meros cauillos ſolitis blaſphemijs mixtos. Quocirca prius q̄ ad iſtius loci uerā expoſitionē deſcendā, recitabo uerba ex cōmentarijs cuiuſdā illorū Burlingeri, ut prudēs & ſuæ ſalutis cupidus lector dignoſcat, q̄ ipſius ui ueritatis premantur, dū ſic ad excandeſcentiā ad p̄textendum falſitatis aliquē colorem confugere cōpelluntur. Detorſerūt (ait) blaſphemi quidam hoīes hunc locū in contumeliā abſolutæ ſatisfactionis Domini IESV, quaſi illius merito nonnihil deſit, quod per noſtras uires, per noſtras afflictiōes, perq; egregia noſtra opera meritoria ſuppleri poſsit. Verùm animus horret ad tātā blaſphemiam. Peccatū e hac expoſitione in præcipuum dogma fidei Chriſtianæ. Omnis enim ſcriptura, & Sancti omnes ab exordio mūdi teſtātur pretioſo CHRISTI ſanguinè dilui peccatū totius mundi. Et idem hic Paulus: alibi non reputat afflictiones præſentis temporis quicquā facere ad gloriam futuram, quæ erga nos reuelanda eſt. Et communis ſenſus ſuggerit nullam eſſe collationē rerum terrenarum & imbecillium ad cœleſtes ac p̄fectiſsimas. Pudeat ergo uos iſtius fœdi, blaſphemi, ſacrilegi atq; abominādi cōmēti. Veſtra ne imbecillitas expleret, quod abſolutiſsima filij Dei perfectio imperfectū reliquiſſet? O Diabolicam præſumptionem. Hæc iſte infœlix calumniator, & ſui erroris frigidiſſimus defenſor. Audi, quæſo, quo pacto locum ipſum interpretetur, & qua de re nos, ideſt, Catholicos reprehēdat: continenter enim ſubdit. Audite Paulum græcè planius loquentem, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ χριστοῦ, ideſt, & ſuppleo quæ ſuperant (non quæ deſunt) afflictionibus CHRISTI. Nam ὑστερήματα uocant Græci non modo ea quæ deſunt, ſed poſteritatem quoq; & reliquias: quo uerbo uſus eſt Ambroſius. Quæ ſuperſunt, & quæ poſterius relicta ſunt. CHRISTVS autem afflictus eſt pro nobis, ait Petrus, nobis relinquens exemplū ut inſectaremur ueſtigia eius. Haſce ergo reliquias expleſſe ſe dicit Apoſtolus. Hæc iſtius iterū dicā, uerè infelicis hęretici uerba. Lector attende. Pauca quędam de uocabulo ipſo præmittenda ſunt, poſtquàm iſte homo nos ad ſignificationē græcę uocis tanq̄ perperàm translatæ, prouocat. Et agnoſce magnā illius iniquitatē cum parte imperitia coniūctam. Fatetur ipſe uocabulū eā ſignificationē habere, in quā illud uertit noſter interpres, cū dicat non mō ſignificare q̄ deſunt, ſed etiā quæ ſuperſunt, & quę poſterius relicta ſunt. Qua ergo impudentia interpretē ſuggillas Burlingere, cū uox ipſa, te iudice, illud ſignificet? imò uerò cū oēs gręcę linguę peritiſsimi ſic interpretati ſint? imò cum nec aliter quiſq;, niſi deſipiat, interpretari poſsit? An non dicit Apoſtolus ſe ſupplere? Quid autē ſuppletur? quod ſupabūdat, an quod deeſt? Itaq; ob id etiā ſignificat quod poſterius relinquitur, quia hoc poſterius deeſt priori. Nec tibi tāq̄ uerum damus, ut ſignificet ea quæ ſuperſunt, niſi in hanc ſignificationē, quòd ea quę ſuperſunt, nondum ſunt, ſed poſterius ſunt uētura. Ipſa eadē prorſus uoce utitur ipſe B. Paulus ad Theſſ. ſcribens, ubi ait ſe complere quæ deſunt fidei eorū, in eandē ſignificationem qua nunc utitur. 1. Theſſ. 3.

Verum te rurſum cōuenio homo miſer, q tanq̄ pro euangelio certans nos blaſphemos appellas, q, ſi tibi haberetur fides, detorſerimus locum hunc in cōtumeliam abſolutæ ſatisfactionis. Quid eſt ergo illud reliquiarū, quas ſe ſupplere hîc teſtificatur B. Paulus? Dic ſodes, exue pudorē? Exēplū, ais, quod reliquit Dominus. Sed exēplū quod ille reliquit non ſuppletur: nec eſt quicq̄ poſterius quod ipſum ſuppleat exēplum tā perfectū, etſi relictū ſit poſteris ſumēdū. Oportet ergo fatearis imitationē ſuppleſſe Paulū, q̄ ſuperat. Nūc audi: Nōne B. Paulus aliâs dicit. Imitatores mei eſtote, ſicut & ego CHRISTI? At cur non ſit iniuria abſolutiſsimo exemplo? Si datus eſt nobis in exēplū, quid oportuit adiungi Paulū? imò Paulum ipſum ſe oſtentare exēplū? Nūquid fortè exēplū illius imminutū fuit? Abſit. Quēadmodū igitur non obſtitit perfectiſsimo Capitis exemplo, ſi & alij eius excellētiores imitatores ualerent alijs ſe prębere exēplū: ita perfectiſsimis eius meritis & ſatisfactiōi nō derogat quicq̄, dū aliorum merita & ſatisfactiones pro alijs cōparātur & proſunt. Vt enim hoc illi poſſent, ipſe CHRISTVS meruit: & ut efficerēt ipſe uoluit, dedit; atq; eoſdem adiuuit. 1.Cor. 2.

Quod ut latius adhuc declaremus, Videamus primò ueritatem iuxta ſenſum eccleſiæ, de ſatisfactione & meritis CHRISTI, quæ ſuis afflictionibus pro nobis comparauit. Hæc ſolida eccleſiæ ſanctæ Dei eſt doctrina: CHRISTVM IESVM Redemptorem noſtrum ſua paſſione & ſatisfactione, aut ſuæ paſsionis meritis operatum eſſe omnibus remiſſionē peccatorum.

rum. Verùm hoc non abſolutè, ſed ordinatè iux
ta debitas & opportunas conditiones, uidelicet
ſi merita illa applicētur, & gratia donetur, & ſta-
tuatur homo ut decet in CHRISTO IESV.
Applicatio autem illorum meritorum fit per fi-
dem & ſacramentum. Quòd uerò quidā ad fi-
dem ueniāt & ſuſcipiāt ſacramēta, prodeſt ora-
tio & merita ſanctorum. Quòd aūt recipiētibus
ſacramentū primum baptiſmi tollātur prorſus
peccata omnia, ſola CHRISTI paſsio & ſatisfa
ctio operatur, idq; nemo negat Catholicorū. His
autem qui ſunt in CHRISTO per fidem, & iam
in corpore eccleſiæ mēbra CHRISTI capitis fa
cta, ſi iterum peccatis ſuccumbant, ſanctorū eis
orationes & paſsiones prodeſſe ut reuertantur
& uiuant, & ad ſatisfactionē peccatorū ſi mō illi
reſipiſcant, nulla fuit unq̃ apud Catholicos du-
Matth.9 bitatio. Ecce Saluator noſter ad orationē & fi-
dē aliorū mouetur, ut paraliticū ſanet à morbis
peccatorum. Hoc manifeſtè probat euangelica
hiſtoria. Si oratio ſanctorum ad hoc prodeſt, nū
quid ergo CHRISTI orationi infertur iniuria
orantis pro omnibus, tanq̃ aliquid ei defuerit?
Abſit. Non ualet ò heretice, non ualet inquam
argumentū hoc tuū: quoniā per orationē CHRI
STI effectum eſt ut & orationes ſanctorum ua-
lerent: unde cuncta tandem concluduntur in me-
ritis CHRISTI. Et ob hanc gratiam in eccleſia
Spiritu ſancto rectore, omnis oratio in qua inter
ceſsiones Sanctorum implorantur, ita concludi-
tur: Per Dominū noſtrū IESVM CHRISTVM.
Haud aliter eſt ī ſatisfactionibus à reatu pœnarū.
Proſunt quidem nobis afflictiones Sanctorum,
ut pœnæ nobis debitę hoc modo per illos perſol
uantur. At quòd ſic nobis proſint, de meritis
ipſius Domini proceſsit, ut & merita Sanctorū
merita illius cenſeantur. Nā totū eccleſiæ corpus
cū capite, unus eſt CHRISTVS qui dicit my-
ſticus, quē totum oportet eſſe plagatū, ut à uerti
ce capitis uſq; ad plantā pedis non ſit in eo ſani-
tas, tum ad ſatisfaciēdū, tum ad promerendū glo-
riam. Sic ipſe & ſatisfecit pro nobis egenis, & ſi-
bi ipſi gloriam maximam promeruit.

Redeo nunc ad præſentis loci interpretatio-
nē. Primò dixerat eos reconciliatos fuiſſe Deo,
idq; per mortē & ſatisfactionem Domini. Nul-
lus enim alius Sanctorū ſuis paſsionibus ad hoc
opus cōcurrit, niſi ſolo prędicationis miniſterio.
Cuius factus ſum miniſter. Deinde ait, *Nunc*, quando;
nunc? niſi poſt eorum reconciliationē, poſtq̃ ſunt
facti mēbra Redemptoris, & capacia recipere ſa
lutiferos influxus per alia potiora mēbra? Nunc
igitur gaudeo in paſsionibus meis. Quare gaudes
Apoſtole ſancte in paſsionibus tuis? Quid enim
boni in his ineſſe poteſt? Certè paſsiones ī ſeipſis
nedum bonę non ſunt, ſed malæ. Ait ergo tanq̃
reſpōdens, Gaudeo *pro uobis*: ac ſi dixerit. Ego
ob eam cauſam lętitia afficior, quoniam paſsio-
nes iſtæ uobis proſunt. *Et adimpleo.* Et pro, quia,
uſitatum in ſcripturis: quia adimpleo, aut (ut uo-
lunt) quia ſuppleo quæ deſunt, aut quæ adden-
dæ ſuperſunt, ſic enim deſunt *paſsionum* CHRI-
STI, id eſt, earum paſsionum quæ ipſe pertulit.
Suppleo autē illas: *in carne mea*: id eſt, in exteriori
homine: nā interior homo gaudebat. Patieba-
tur autem pro corpore eius quod eſt eccleſia.
Hic clamat hæreticus quaſi zelans contra nos,
imò non contra nos, ſed aduerſus Apoſtolum.
O blaſphemi, ò ſacrilegi, ò abominandi. Nō ergo
ſatis paſſionum pertulit CHIRSTVS ad abſo-
lutiſſimam ſatisfactionē, ut neceſſe fuerit etiam
Paulum pati? Audite, quęſo, & intelligite ne tā-
to zelo inflati ac diſtenti rumpamini.

Fuit quidem refertus paſſionibus Dñs pro
uniuerſa eccleſia redimēda, ad quē finē ille uenit,
& nihil ei defuit paſſionum ad reconciliandā il-
lam. At poſt recōciliationē cū mēbra ſponte ſua
relabūtur in peccata, uariaſq; infirmitates & rea
tus, ut iterū inſtaurentur non habēt ſicut à prin-
cipio habuerunt, ſatisfactionē primariā à paſſio-
nibus Domini integrā. Non quaſi paſſiones il-
lius & merita exhauriantur, quæ ſunt immenſa
& infinita: ſed quia non decet ut ſic uiliter & tan
to contēptu expendantur, & ita non ſemel, ſed
bis, & ter, & decies, & centies, & milies, et deni-
que aſſiduè iterū atq; iterum crucifigatur. Quod
eſſet, ſi poſtq̃ ſemel applicata eſt cuiq; mors,
etiā rurſum uellet ille ſibi applicare, & quodāmō
iterum mori pro ſe, atq; ipſum habere oſtentui,
ut ait B. Paulus. Ergo poſt reconciliationem *Hebr. 6.*
nato nouo peccato, non uult Dominus ex inte-
gro pro his ſatiſfieri ex ſuis paſſiōibus, ita ut om
nis pęnarū reatus tollatur: ſed æquiſſimè uoluit
ipſum mēbrū quod peccauit, pro ſe ſatisfacere.
Et cum ipſius eccleſiæ quæ eſt unū corpus, mul
ta ſint membra, uoluit pro decentia ut unum
mēbrum poſſit etiam pro alio pati ac ſatiſfacere
propter colligationem in uno ſpiritu: ut quod
unum membrum pro alio perſoluit, ipſum per-
ſoluiſſe apud Deum cenſeatur.

Cum autem maiora CHRISTI & nobilio-
ra mēbra poſt reconciliationem ſuam innocēter
uiuentes, ut magis conformes eſſent imagini
Capitis, pertulerit paſſiones ſupra modū, uoluit
Deus (& hoc per merita ipſius Primogeniti) ut il
læ paſſiones cederēt in bonum & in ſatisfactio-
nē aliorū membrorum: quod ad maiorē ipſius
Ducis gloriam facit. Saluator enī primò ſolus
ſuo ſanguine redemit & acquiſiuit eccleſiā. Ac-
quiſitā uerò non ſolus uult conſeruare & ei pro
deſſe. Sed quò ſtrictius nos amoris uinculo uni-
ret, diſpoſuit ut mēbrum à mēbro iuuaretur, &
aliud pro alio egente ſatisfaceret. Nō inquàm
(crebrius propter ſurdos hæreticos dicēdū eſt)
quaſi ſint eius exhauſta merita: imò quia eius
meritis hic honor eſt cōparatus, & hic datus mē
bris ſpiritus, ut ſe inuicē iuuare poſſent.
Et hæc eſt communio Sanctorum in Apoſtoli-
co ſymbolo, quam hæretici non accipiunt: &
quod eſt ad maximam CHRISTI gloriam, ca-
lumnioſiſſimè ad illius detrimentum conuertūt.
Deſunt ergo paſſiones CHRISTI, non qui mi-
nime ſit ad ſummum paſſus: Vel cuius meri-
tis adſit aliquis defectus, q̃ſi nō abūdauerit me-
ritis

ritis ſupra omnem modũ: ſed quia non uult Dominus ſic expendi merita illa ſua niſi præſcripto modo, ut detur locus Sanctis ſuis ad ſupplendũ, quod etiã contrahitur de ipſius CHRISTI meritis. Nam Sanctorũ merita, CHRISTI ſunt merita, Ipſe hoc meruit ut illa eſſent: & iam eiuſmodi merita unum ſunt cum CHRISTO. Vnde & ipſum perſequitur, quicũq; eccleſiã perſequitur, ut Paulo fuit à Domino exprobratum.

Pro indulgentijs.

Et hinc conflatur theſaurus ille meritorum capitis CHRISTI, & ſanctiſsimæ VIRGINIS Matris, & Sanctorum Dei: cuius credita eſt diſpenſatio Beatiſsimo Papæ ſummo eius i terris Vicario: inde effluunt indulgentiæ. Hunc theſaurum & hanc poteſtatem diſpenſandi rident irriſores hæretici, qui paulò poſt & ipſi miſeri dabunt irriſionis pœnas, nec ridebunt ulterius, qui defraudãt miſeras & peccatrices plebes ſuas tãtis bonis atq; ſubſidijs, ut non communicent cũ Sanctis, neſcientes unguẽtum quod deſcendit in barbam prius, ac deinde in oram ueſtimentorũ Aaron. Ne quis aũt falsò putet hæc à nobis Pontificibus aſſentandi gratia dici, addimus nos minime negare fuiſſe in huiuſmodi diſpenſationibus indignos abuſus. Non negamus, non defendimus. Verùm quid hoc ad rei ueritatẽ deſtruẽdam? Abuſus ipſi corrigendi erant, non tollenda prãtis ueritas. Sed hac de re ſatis.

Cuius factus ſum ego miniſter. Dicit ſe miniſtrum eccleſiæ, qui anteà dixit euangelij. Ibi de re quã miniſtrabat loquebaẽ: hic de perſonis pro qbus, aut in quorum gratiã miniſtrabat, qui erãt eccleſia. Poteſt etiam dici miniſter eccleſiæ, hoc eſt, ab ipſa eccleſia ordinatus, & eccleſiæ nomine id agens, id eſt, Capitis eccleſiæ. Sic & nos omnes tales miniſtri ſumus, ut eccleſiæ uoce intelligas ſummũ & primarium Prælatum. Eo ſenſu intellexit Dominus, cum dixit: Dic eccleſiæ, ut Sancti Doctores exponũt. Hoc autem miniſteriũ ſe à Deo accepiſſe nõ ab eccleſia, quod ſubijcit declarat. *Secundum diſpenſationem Dei quæ data eſt mibi in uos*, id eſt, erga uos, quia peculiariter ad gentes erat electus Apoſtolus. *Vt impleam uerbum Dei*, quo pollicitus erat & ad gentes peruenturum regnum Dei. Hoc Dñs ſæpenumerò incredulis comminatus eſt Iudæis, qui obiecerunt. Nunquid in diſperſionem gentium iturus eſt, & docturus gentes? In parabola autem uineę, quãdo concluſit. Auferetur à uobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius, cognouerunt principes, ait Euangeliſta, quòd de ipſis diceret.

Matth. 18. — *Ioã. 7.* — *Matth. 21.*

Myſterium quod abſconditum fuit à ſeculis. Iã expoſitum eſt ad Epheſios. Vocat myſterium arcanũ illud ignoratũ à ſæculis, hoc eſt, à filijs ſæculi huius. Vel *à ſeculis*, id eſt, ab initio ſæculorum. Sed primũ uerius, cum addat; *Et generationibus*, quæ in ſæculis uarię extiterunt. Erat enim Iudeorum generatio: erat & gentilium q in plures diſtribuebantur, in Græcos & Barbaros, & tamen notũ fuit nulus utriuſque gentis propheris.

Nunc autem manifeſtatũ eſt ſanctis eius. Quãuis ſcripturæ id continerent, non tamen cum eſſet contectum uelis, intelligebatur. Ideò ait eſſe nũc manifeſtatum à Deo ſanctis eius, per quos ipſis ſæculis ac generationibus manifeſtaretur. *Quibus uoluit Deus notas facere diuitias gloriæ myſterij huius in gentibus.* Significat apoſtolicam prædicationẽ à Deo mandatam, qua myſterium hoc gentibus pateſieret in ſignis, & prodigijs, & portentis admirandis: ſicut ex parte in Actis Apoſtolorum uidere licet. *Quod eſt CHRISTVS in uobis ſpes gloriæ.* Sic latinè legitur, & ad myſteriũ referri debet. Græca tamen lectio patitur ut ad diuitias illas gloriæ, quas ait eſſe CHRISTVM in illis, referatur: quoniam arrha Spiritus quę datur Chriſtianis, non aliud eſt q̃ CHRISTVS fide receptus ac dilectione, qui ſolus omnes ſuperat mundi huius diuitias etiã cum perſecutionibus. Sed huiuſmodi fœliciſsimas diuitias nemo probat, niſi prius à perituris liberet prorſus animum, & CHRISTVM abſolutè ſequatur. Tum inuenit precioſam margaritam, & theſaurum in agro abſconditum etiam in hac uita. Audi Euãgeliſtę teſtimoniũ. Reſpõdens IESVS ait: Amẽ dico uobis, nemo eſt qui reliquerit domũ, aut fratres, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me & propter euangelium, qui nõ accipiat cẽties tantum, nunc, & in tẽpore hoc, domos, & fratres, & ſorores, & matres, et filios, et agros, cum pſecutionibus: & in ſæculo futuro uitã æternã. Videtur nũc quidẽ CHRISTVS per ſpeculum in ænigmate, & ipſe eſt ſpes gloriæ noſtræ perfecta, qui arrhã donat q̃ certos nos interim facit de futuro, mõ maneamus i accepta gratia.

Marc. 10.

Quem nos annuntiamus, corripientes (aut potius admonentes) *omnem hominem, & docentes.* Et hic additur apud græcos codices: *omnem hominem*; Nam & doctrina oĩbus eſt neceſſaria. Scriptum erat: Omnes erunt docibiles Deo, id eſt, accipiẽt quæ neceſſaria ſunt, ut homo dirigaẽ ad Deum. *In omni ſapientia*, quæ ad finem reſpicit, & ad illũ conducit. *Vt exhibeamus omnem hominem perfectum in CHRISTO IESV.* Audi tu quicũque ignoras diuina dona & uirtutem Dei, ut dũ negligenter operaris, prõptiſſime te excuſes & dicas. Nõ poſſumus oẽs eſſe perfecti. Nõ oẽs poſſumus renũciare oĩbus quæ poſſidemus. At hic Apoſtolus oẽm hominem docebat, ut exhiberet oẽm hominẽ perfectũ in CHRISTO IESV. Non dixit perfectũ abſolutè, ſed in CHRISTO IESV, in quo quilibet exiſtẽs aliquo modo dicitur perfectus, ſi manet in charitate. In CHRISTO enim IESV omnis imperfectio per ſynceram confeſſionẽ abſorbetur, ut perfectus dicatur qui imperfectionẽ ſuã & agnoſcit & cõfitetur. Sunt tamẽ gradus ſiue ſtatus diuerſi in eccleſia & regno CHRISTI, quibus inuicem comparatis, alius pfectionis præ alio dicit, ut Epiſcoporũ ſtatus q exigit charitatis opera ſumma & perfecta. Item ſtatus Regulariũ, qui ea profitẽtur quæ ad perfectionem ſtrictiorem facilius conducunt.

Ierem. 31.

Cæterum illud non prætereundum eſt ſilentio, ut attentè lector conſideret, quã crebrò B. Paulus non ab re repetit omnem hominem, dicens;

ſe admonere omnem hominem; docere omnem
hominē, deniq; exhibere perfectum omnem ho-
minem in CHRISTO IESV. Hæc inquam om-
ninò conſideranda ſunt aduerſus dogma illud
hac tempeſtate à quibuſdam cum magno popu-
lorū ſcandalo prędicatum de electis & relictis in
maſſa perditionis; quo nihil poteſt pernicioſius in
uulgus ſpargi, ut ſuperius docuimus. *In quo &
laboro certando ſecundum operationem eius, quam opera
tur in me in uirtute.* Hic finis omnium laborum &
certaminum CHRISTI, & Apoſtolorū, ut per
2. Tim. 3. eos perfecti ſimus in CHRISTO IESV ad oē
opus bonum inſtructi. Notabis autem illud, pie
lector, quomodo ſemper Apoſtolus uirtuti Dei
in ſe operantis tribuit omnia, & pręſertim opera
illa quæ faciebat heroica, & diuinæ fortitudinis
ac potentiæ pleniſsima.

CAP. II.

VOLO ENIM VOS SCIRE
qualem ſolicitudinem ha-
beam pro uobis, & pro iis
qui ſunt Laodiceæ, & quicū
que non uiderunt faciem
meam in carne: ut conſolē-
tur corda ipſorum, inſtru-
cti in charitate, & in oēs diuitias plenitudi-
nis intellectus in agnitione myſterii Dei &
Patris & CHRISTI IESV: in quo ſunt oēs
theſauri ſapientiæ & ſciētiæ abſcōditi. Hoc
aūt dico, ut nemo uos decipiat in ſublimita
te ſermonū. Nam etſi corpore abſens ſum:
ſed ſpū uobiſcū ſum, gaudēs, & uidens ordi
nē ueſtrū, & firmamētū eius, quæ in CHRI-
STO eſt, fidei ueſtræ. Sicut ergo accepiſtis
IESVM CHRISTVM dominum in ipſo
ambulate, radicati & ſuperædificati in ipſo,
& confirmati in fide (ſicut & didiciſtis) abun
dantes in illo in gratiarum actione.

VOlo enim uos ſcire &c. Facilis textus. In
ſinuat deſiderium illud quo accende
batur, ut ſcirent ſuam ſollicitudinem
quaſi maternam. Græcè legitur; *Ago-
nem*; quē de illis, & ijs qui erant Lao-
diceæ, ſentiebat: tametſi de facie nō eſſet illis no
tus. Lodicea de qua hîc loquitur, erat urbs Aſię.
Idq; ut conſolationem caperēt in cordibus ſuis,
Inſtructi in charitate. Potius conſtructi, compacti,
ſeu conglutinati in charitate. Etenim ſumma cō-
ſolatio eſt fratrū in CHRISTO cōpactorum, cū
audiunt prouentum fidei, & CHRISTI gloriā
creſcere. Hac experiētia recreatus Propheta, Ec
pſal. 132. ce quàm bonum, ait, & quàm iucundum habita-
re fratres in unum. *Et in omnes diuitias plenitudinis
intellectus*, Vox, πληροφορίας; quā interpres red-
dit, plenitudinis; ſignificat certam notitiā ac per
ſuaſionem abſq; ulla dubitatione in intellectu.
*In agnitionem myſterij Dei Patris, & CHRISTI IE-
SV.* Græcè legitur; *& Patris, &* CHRISTI; In his
duabus perſonis proculdubiò cōſiſtit notitia to-
tius myſterij: quoniam conſequenter utriuſque
Spiritus ſubintelligitur. Imò uel in ſolo CHRI-
STO, cum dicat ille, Qui uidet me, uidet & Pa- Ioan. 14.
trem meum. Et hoc ipſum magis declarat Apo-
ſtolus, dicens; *In quo*; nimirum CHRISTO; *ſunt
oēs theſauri ſapiētiæ & ſciētiæ abſcōditi.* Maxima cer
tè eſt ſciētia noſſe CHRISTVM, utpote in quo
abſcondita ſit tota Patris ſapientia, omniumque
notitia ſcitu deſiderabilia ac periucunda: quæ
enarrare lōga eſſet hiſtoria, nec noſtræ facultatis.

Hoc autem dico. Perpēdens Apoſtolus huma-
nā miſeriā: & niſi uerè ac perfectè radicatus ſit
in CHRISTO, poſſe facile hominem per tenta-
tiones, & tædium aduerſus exercitium bonę ui-
tæ, & p falſos ſuaſores ſeduci ac decidere, ſolici
tudinem ſuam, & ſolicitudinis quam de eis habe
bat, explicat rationem dicens. *Hoc autem dico, ut
nemo uos decipiat in ſublimitate ſermonū.* Græca uox
παραλογίζηται una eſt quæ ſignificat ſermonis
(ut ita dicam) perſuaſibilitatem. Sed regnū Dei
non eſt in ſermone, ſed in uirtute & ueritate quę
penetrat cor, non quæ aures demulcet. Omnes
fermè hereſiarchę diſerto ſermone & eloquētia
ualuerunt. Adiuuantur enim (quod multi non
credūt) à Diabolo, qui rhetor eſt & ſophiſta egre
gius. Tales ille nobis hac tempeſtate peperit. Ne
autem uideretur B. Paulus ſolicitari fruſtrà, ait.
Nā et ſi corpore abſens ſum: ſed ſpiritu uobiſcū ſum &c.
ſollicitudine & affectu dilectionis. Notent qui-
bus cura animarum commiſſa eſt, & potiſſimum
mercenarij qui corpore quidem præſentes ple-
rūq; ſunt ut emungant crumenas, non ut emun
dēt cōſciētias. Charitate autem longiſſimè rece-
dunt, nō quidē mutādo locū, ſed ſubſtrahēdo ſo
latium. At non ſic Apoſtolus, qui etſi ſpiritu cū
gaudio uideret ordinem & firmamentum fidei
illorum, non tamen ita conſtabilitum, ut nō pro
ſpiceret imminere à falſis doctoribus periculum.
Hortatur itaq; ut firmi perſtare uelint.

Sicut ergo accepiſtis CHRISTVM *Dominum*,
ideſt, quòd ipſe eſt Dominus, qui proprio ſan-
guine nos acquiſiuit, & à dominatu Tyrāni cru
deliſſimi eripuit; *in hoc ambulate*: proficiendo aſſi-
duè per opera bona, *radicati & ſuperædificati*. Me-
lius græcè, radicamini & ſuperædificamini in ip
ſo; & confirmamini in fide; *Sicut didiciſtis*; ſiue edo
cti eſtis. Opera bona ſunt quæ hanc radicationē
& ſuperædificationē & cōfirmationē fidei ope
rantur, ſicut Apoſtolorum Princeps ait: Satagi- 2. Pet. 1.
te ut per bona opera ueſtra certā, ſeu firmā, uo-
cationē & electionē ueſtram faciatis. Eſt aūt no-
tandum coelitus particulari dono Apoſtolū fuiſ
ſe ꝓditū, quo propheti cè ꝓuidebat quo in ſtatu
eccleſię uerſarētur. Curam enim de illis habebat,
nec ubiq; pręſens corpore eſſe poterat. *Abūdan-
tes in illo.* Græcè; in illa; uidelicet fide; & emenda-
tius. Abundat autem in fide, qui per dilectionē
operatur; *In gratiarum actione.* Hæc maxime neceſ
ſaria eſt. Quid magis debitū q̃ grata memoria?
Quid uiuacius ut conſeruētur & augeantur do-
na? Alioqui & quę data ſunt, meritò auferuntur.

Videte ne quis uos decipiat per philoſophiam & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, & non ſecundũ CHRISTVM. Quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: & eſtis in illo repleti, qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis: in quo & circunciſi eſtis circũciſione non manufacta in expoliatione corporis carnis, ſed in circunciſione CHRISTI, conſepulti ei in baptiſmo: in quo & reſurrexiſtis per fidem operationis Dei, qui ſuſcitauit illum à mortuis. Et uos cum mortui eſſetis in delictis & præputio carnis ueſtræ, conuiuificauit cum illo, donans uobis omnia delicta, delens quod aduerſus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis. Et ipſum tulit de medio affigens illud cruci: & expolians principatus & poteſtates, traduxit confidenter palàm, triumphans illos in ſemetipſo.

Videte ne quis uos decipiat &c. Poſtquàm monuit ne ſe per eloquentiam & perſuaſibiles ſermones ſeduci paterentur: Nunc rurſum monet caueant ne decipiantur, aut ne captiui & præda fiant per laqueos philoſophiæ, & uerba ad fallẽdum cõpoſita, *ſecundum traditionem hominũ.* Erãt philoſophorum traditiones, quæ in Græciæ gymnaſijs regnabãt, & obſtabãt fidei noſtrę. Verbi gratia: Ex nihilo nihil: in nihilum nil poſſe reuerti. Aut: A priuatione ad habitum non eſt regreſſio. Aut: Accidentis eſſe eſt ineſſe, & alia huiuſmodi. Ex quibus niſi ſobriè intelligãtur, fidei noſtrę tolluntur fundamenta. Ex prima enim tollitur mundi creatio. Ex ſecunda negantur miracula multa, & ipſa reſurrectio mortuorum. Ex tertia, ſacroſanctum Altaris ſacramentum. Illæ igitur dignitates aut falſæ ſunt, & non dignitates: aut ſunt ſecundum cauſas naturales admittẽdæ. Nulla enim, præter Deum, effectrix cauſa poteſt quicquã generare aut creare ex nihilo, hoc eſt, non præſuppoſito ſubiecto, & per modum generationis. Nec poteſt eſſe ex naturæ potentia reſurrectio mortuorum, nec uiſus reſtitutio, nec accidens ſine ſubiecto. At Omnipotẽti Deo hæc eſſe impoſſibilia, nec ulla eſt ratio uel apparens. Quare ex qua die cœpi ijs ſtudijs uacare,
In philoſophos malos et proteruos. non ualui ſatis demirari nonnullos philoſophos, qui ex philoſophia ſe aliter eſſe perſuaſos contitebantur, non minus ignorantiam, quàm perfidiam præ ſe ferentes. Contra hos ergo Apoſtolus hoc in loco hortatur, & ueram tangit eorum erroris cauſam, qui ſcilicet è traditione hominũ ſumunt falſa illa & inania principia.

Quòd ſi quis obijceret: Illę hominum traditiones nonne à ſapiẽtibus ratione conſtitutę ſunt ut eſſent euidentes? Reſpondet Doctor noſter, illas traditiones eſſe *ſecundum elementa mundi*, ideſt, acceptæ ſunt ab elementis mundi, ab ordine & cauſis quæ conſpiciebantur in mundo. Cũ enim uiderent nihil produci in eſſe non prius exiſtente materia, dixerunt abſolutè mundum non potuiſſe produci, ſed fuiſſe ab æterno. Cumque nullum pariter uidiſſent ad habitum ab ipſa priuatiõe regreſſum, ſimpliciter id fieri poſſe inficiabantur. Similiter dũ contẽplati fuiſſent proprium eſſe accidentis ineſſe, crediderunt hoc uenire in eius rationẽ, & de eſſentia eius eſſe. Sed non ita eſt. Aliud eſt enim accidẽs, & aliud ſubſtantia. Enimuerò licet accidens ob imbecillitatem ſui eſſe eius ſit naturæ, ut non queat naturaliter per ſe conſiſtere: nonne qui dedit eſſe cunctis, ſua uirtute poterit etiam inualida ſubſtẽtare? Et qui eſt Dominus ordinis & cauſarum, nũquid alligauit ſibi manus, quo minus ualeat prę ter illum ordinem, & preter illas cauſas operari? Itaq; manifeſta eſt philoſophorum fallacia qui ex his elementis conſtituunt ſibi principia, quæ iuuant quidem ad intelligentiam uirium naturæ, ſed non aduerſus omnipotentiam, quæ non inde accipienda eſt, ſed ab altiori & longè perfectiori principio, nimirũ à CHRISTO. Vnde ait, *Sed ſecundum* CHRSTVM. Eſt autem iſtud ſecũdum CHRISTVM: Non eſſe impoſſibile apud Deum omne uerbum. Et illum eſſe fontem & initium omnium exiſtentium, & uitam omnium uiuentium, & reſurrectionem cunctorum morientium. Nec tantum CHRISTO omnia eſſe poſſibilia, ſed & omni in illum credenti. Hæc autem uerisſima eſſe non uerbo nudo pronunciauit, ſed experimento & re ipſa declarauit, cœcos illuminans, ſuſcitans mortuos & ſeipſum: & alia innumera nedum faciens ipſe, quin etiam dans alijs eadem & maiora faciendi poteſtatem.

Ex hoc loco inſipienter intellecto acceperũt quidam ſtulti & inſipientes homines anſam ad errorem. Damnarunt enim propterea ſcientias & artes quæ naturali lumine conflantur: quoniam hîc damnata ab Apoſtolo philoſophia uidetur. Et non aduertunt imprudentes, quænam philoſophia damnetur. Neque enim uera philoſophia ab Apoſtolo damnatur, ſed eà quæ per hominum placita & traditiones conflata eſt, quæ aduerſatur Deo, nec ulla ratione naturali uera & efficaci conſiſtit. Alioqui lumen lumini non aduerſatur: imò fauet, imò præſupponitur. Si careremus naturali lumine, quo pacto adijci poſſet ſupernaturale? Ipſemet Apoſtolus doctor noſter plerunq; naturalibus utitur rationibus, quæ ualent apud homines ad ea perſuadẽda, quæ ſunt ſuper ordinem ipſius naturæ. *Cõtra damnantes ſciẽtias ſeculares.*

Detorquent uerò hæretici (quo genere hominum nihil captioſius magiſq; ſubdolum fingi poteſt) & hũc locum contra eccleſiaſtica inſtituta, quæ quaſi traditiones hominum reijciunt. Quidam ex illis hoc in loco, ita ſcribit. Hoc autem philoſophię genus ſequebantur Colloſſenſes pſeudoapoſtoli, partim ad præſidia humanæ ſapientiæ confugientes, partim circunciſionem, ſacrificia, & legalia urgentes, quaſi ad iuſtificationem & uerã ſapientiã parandã CHRISTVS

ſolus

ſolus inefficax ſit. Hodiè quoq; uidere eſt quanta ſupellectile quidam doceant opus eſſe ad conſequendam uitam beatam. Nec ſine probitatis ſpecie, ſine rationibus: Adde & ſine ſcripturarũ locis, ſed detortis, id faciunt. Alius enim uires liberi arbitrij prædicat, alius opera meritoria & ſatisfactoria iactat, alius monachatus regulas, eaſq; uarias & ſeueras laudat, alius Diuorũ, Miſſarum, & indulgentiarũ largiſſimas gratias amplexandas ſuadet. Perrarò fit mentio CHRISTI & expiationis eius. Scriptæ ſunt de his ampliſſimæ diſputationes. Cæterum damnãtur hic omnia à Paulo. Philoſophica enim ſunt, hoc eſt, inania ex hominum conſtitutione prolata, quæ & circa externa uerſantur, & à CHRISTO abducunt: Hæc illius beluæ uerba.

At quàm impiè, ne dicam ſolummodo falſò & fatuè, uel puero perfacile eſt uidere. Quid enim ſtultius quàm dicere ex philoſophia ueniſſe Monachatum, & Miſſas, & Indulgentias, & Diuorum inuocationes? Quid magis falſum, quàm eſſe traditiões humanas, cum ex ipſo euãgelij fonte hauriantur? Quid item magis impium, quàm aſſeuerare per hæc nos abduci à CHRISTO, quibus efficitur ut illi arctiſſimè adhęreſcamus? Quid deniq; tam calumnioſum quàm nullam in his CHRISTI fieri mentionem obijcere, cũ ubique & in omnibus eccleſiæ orationibus & cærimonijs nomen ipſius CHRISTI paſſim (ut par eſt) honorificè exprimatur, & adoretur, & imploretur? O impudentiam ſingularẽ. Et quid eſt aliud Miſſa, quàm oblatio & ſacrificium, & illius ſacrificij CHRISTI & expiationis memoria? Indulgentiæ ipſæ quid ſunt, niſi diſpẽſatio meritorum CHRISTI, ac Sanctorũ? Et quid Monachatus, niſi ſequela CHRISTI, & euãgelicæ uitæ, ac puritatis ſuccus, & perfectioris iuſtitiæ ad imitandum CHRISTVM profeſſio? Quid ergo garrit, imò blaſphemat hic infœlix hæreticus, aiens nullam in his fieri CHRISTI mentionem? Et quod in hunc nebulonem dico, in alios eiuſdem farinæ dico, qui hæc audent uituperare, & tantis blaſphemijs damnare. Sed ad rem noſtram, ne longius digrediamur.

Quia ergo dixerat Apoſtolus nõ debere nos ſecundum elementa mundi inquirere ſcientiam, ſed ſecũdum CHRISTVM, addidit. *Quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* Mirus & inauditus loquendi modus: quoniã & res ipſa, quæ explicanda erat, mira eſt ſuper omne miraculum & inauditum. Primum, quod in CHRISTO uidelicet inhabitet diuinitas. Nõ enim conſuetum eſt dici ulla in re ſecundum naturam ipſius inhabitare Deum, aut deitatem. Eſſe quidem per uirtutem, aut potentiam in omni re dicimus. Inhabitare autem non eſt uſitatus ſcripturæ mos, niſi in his tantum qui tẽpla Dei conſtituti ſunt: ut in Apoc. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ad Corinthios ex teſtimonijs ſcripturarum ait. Dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter illos, & ero illorũ Deus &c. At in nullo dicitur deitatis plenitudo inhabitare, niſi de uno CHRISTO. Licet enim de quibuſdam dicatur, ipſos eſſe Deo plenos, plenitudinem tamen Dei eſſe in illis non legimus. Et quod ſummum eſt, ait; *corporaliter*, hoc eſt, ſecundum carnem. Nam iſtud propter unionem illam naturarum ſingulariſſimum CHRISTI eſt: quia VERBVM caro factum eſt, & ipſe habitauit inter nos.

Apoc. 21.

2. Cor. 6.

Ex hoc loco accipiebat Neſtorius duas in CHRISTO perſonas, ita formans argumẽtum. Si deitas inhabitat in CHRISTO, iam aliã oportet eſſe hypoſtaſim Dei inhabitantis: aliam eius quod inhabitatur, corporis. Sed longè fallebat. Nam & anima noſtra in corpore inhabitare dicitur, nec tamen propriam habet perſonam; ſed una eſt & eadem perſona corporis & animæ. Pręterea quod ait Apoſtolus deitatem *corporaliter* inhabitare (ut S. Doctores animaduerterũt) ſatis innuit modũ illius diuinitatis quę eſt participata à corpore: hoc eſt .n. quod ait; *corporaliter*: Non propterea deſijt eſſe deitas, neque confuſio ulla ſeu cõmixtio facta per hoc intelligi poteſt, quòd dixit inhabitare. Qui enim inhabitat non confunditur, nec admiſcetur rei quã habitat. Verùm tanta rẽs nec ſic idoneè explicatur. Nouum eſt quoddam quod fecit Dominus ſuper terrã; dignum potius ueneratione atque admiratione, quàm anxia & curioſa conquiſitione.

Contra Neſtorium.

Et eſtis in illo repleti, qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis. Vos igitur qui eſtis repleti in illo qui eſt caput omnium etiam Angelorũ, quaſi eius membra per influxum Spiritus ſancti, non oportet de recta uia deflectere, & dare aures perfidis ac deceptoribus, & recedere à capite. Influxus uitæ confeſtim ceſſat, ubi membra non manẽt ſub capite, ſed abſcinduntur, aut ſegregant ſemetipſa. Quoniam uerò à pſeudoapoſtolis prædicabatur circuncíſio carnis, quæ prædicatio non leuem autoritatem propter Abrahã & propter Moſen nãciſcebatur, ideò B. Paulus rei ueritatẽ declarans, ne tertio modo decipiantur, ſubdit. *In quo & circunciſi eſtis.* Tria tunc erãt quæ Chriſtianæ ueritati aduerſabantur. Primum, ſublimitas ſeu perſuaſibilitas ſermonis. Secundũ, pronunciata philoſophorũ. Tertiũ, lex illa Moſeos, & illud peculiariter quod attinebat ad cærimonias, & ad illam primã circũciſionis cærimoniam, quæ non erat ex Moſe, ſed ex Patribus. Prioribus duobus exploſis uenit ad hoc tertiũ, & ut doctiſſimus Theologus tanquã præoccupans quod quidam obijciebant, & ſimul reſpondens, uidetur eos interrogare? Quid uolunt iſti à uobis, nonne ut circuncidamini? At iam circũciſi eſtis. Quòd ſi rogarent, quo pacto? Reſpondet, In CHRISTO. Nec adhuc intelligunt multi quid eſt eſſe circũciſum in CHRISTO, imò nec quid ſit eſſe circunciſum. Sed cum nihil aliud ſit circunciſio, niſi pręputij abiectio per cultrum petrinum, ſi quid ſit præputium nõ intellexerimus, nec quid ſit ipſa circũciſio intelligemus.

Quæ ab initio aduerſabantur Chriſto.

Eſt ergo præputium ſecundum carnem. Et eſt præputium ſecundum ſpiritum. Et ſecundũ

carnem

carnem præputium quid ſit, notum eſt: ſed parū-
curat hanc circunciſionem Deus. Eſt igitur
De præputio & uera circunciſione in Iudæos. præputium ſecundum ſpiritualem intelligentiā
obturatio aurium, quæ aures ſunt & cordis &
corporis. Qui ergo ad mandata Dei aures ha-
bēt per affectum carnis obductas, obtuſas, & ob-
ſuratas, quales ſumus natura omnes propter pec
catum, & propter illā primę uæ iuſtitiæ carē-
tiā, rectè in ſcripturis uocantur præputiati ac
præputium. Quapropter carnales Iudæos
obiurgabat Moſes, & prophetæ, & nouiſſime B.
Act. 7. Stephanus, qui incircuncisi erant corde & auri-
bus. Ergo uerè circunciſi ſpiritu ij ſunt, quibus
circunciſum eſt cor, ideſt, abiecta carnalis affe-
ctio: quæ non poteſt à nobis auferri aut præſcin-
di, niſi auferatur peccatum quod obſtat nobis:
& reſtituatur gratia & iuſtitia Dei, qua iuſtifice-
mur coram ipſo. Hoc autem opus auferen
di peccatum iuſtitiamq; reſtituendi, ſolius Dei
eſt, qui per CHRISTVM Dominum in profeſ-
ſione baptiſmi iſtud efficit, in quo morimur &
nos cum illo ipſi peccato, & conſepelimur cum il
lo, & reſurgimus, & renouamur per iuſtitiam cœ
litus nobis collatam ut uiuamus Deo. Sic igi
tur circunciſi in CHRISTO ſumus, & inueni-
mur abiecta carnali cordis concupiſcentia grati
Deo. Et licet fomes adhuc in carne remaneat,
charitas tamen eſt infuſa menti, per quam conde
lectamur in lege Dei, abiecto mentis per gladiū
petrinum præputio. Hæc eſſe prædicatio euā-
gelica, quæ fide ſuſcepta, & mox infuſa charita-
Ibid. 15. te amputat carnis affectiones, & purificat cor-
Ioa. 15. da. Vnde Dominus dixit. Vos mundi eſtis pro-
pter ſermonem meum, uidelicet fide receptum
atq; admixtum. Hæc igitur erat circunciſio ſpi-
ritus quæ placebat Deo, ſine qua carnalis illa cir
cunciſio nihil proderat. Hæc autem ſine illa ſem
per ualuit. Hac circunciſione circunciſos fuiſſe
Coloſſenſes dixit Apoſtolus, quæ erat in CHRI
STO non in Moſe. Nam quæ erat Moſeos, ut
Moſeos, carnalis erat, & carnalium Iudæorum.
Hæc autem CHRISTI, ſpiritualis erat in corde,
ut confeſtim amplius declarat, dicens.

Circūciſione nō manufacta in expoliatione corporis etc.
ideſt, ad hunc effectum expoliandi corpus pec-
catorum carnis. Vocat Apoſtolus carnem ip-
ſum hominem qui inuenitur filius ueteris Adæ
Ioa. 3. præuaricatoris, dicente Domino. Qui natus eſt
ex carne, caro eſt. Nec ab re eſt articulus græcus,
quo certa caro ſignificatur, quæ quondam fru-
ctificabat morti. Vocat item corpus pecca
Rom. 6. torum, quod alibi corpus peccati, quo ſignificā
tur uires humanæ, quæ ſimul collectæ ruūt con
cordes in uarias concupiſcentias. At huiuſ-
modi uiribus expoliatur homo per hanc circū
ciſionem recedente peccato, & adueniente iuſti
tia: quoniam nec ea quæ relinquitur ad meritum
in carne concupiſcentia, dominatur menti, ut te-
Ibid. 8. ſtatur Apoſtolus, ſi ambulemus ſecundum ſpiri
tum & legē mentis. *Sed in circunciſione* CHRI
STI. Græca lectio omninò germanior abſq; *ſed*,
ut ſtet appoſitiuè, & declaretur circunciſio non
manufacta, quæ eſt circunciſio CHRISTI, hoc
eſt, quam CHRISTVS operatus eſt. Niſi fortè
uelimus dicere & melius, CHRISTVM ipſum
fuiſſe aliquo modo ſic circunciſum, cuius cir-
cunciſione nobis eſt hæc circunciſio compara-
ta. Quid ni dicemus circunciſum fuiſſe in morte
ſua, cum & ipſe dixerit ſe eo pacto baptizandū?
Iam enim caro illius facta eſt quodam modo ca-
ro peccati, cum reatum peccatorum noſtrorum
in ſe tranſtulerit, quam oportuit excidi, ut ueni-
ret caro altera incorruptibilis & uitæ ſempiter-
næ. In illa ergo circunciſione CHRISTI, quā-
do mortua eſt caro illa, circuncidimur & nos cū
baptizamur: quoniam morimur in baptiſmo cū
illo, & ſepelimur ut reſurgamus ad uerā uitam.

Conſepulti ei in baptiſmo, in quo & reſurrexiſtis.
Vide totum myſterium, & admirandam circun
ciſionē. Vt enim illud CHRISTI corpus mor
tuum fuit propter peccatum, ſic & corpus pec-
cati mori dicitur in nobis: quia ſecundum men-
tē uita eius interijt, ſolùm apparet in carne: quæ
quaſi cadauer ne graue corā Deo interim oleat,
condienda eſt aromatibus & ſepelienda, ut iam
nō appareat fœtida ante illum ob peccatū quod
in illa reſidet. Conditur uerò deprecationibus
& pœnitentia, cōfeſſione, contritione, lacrymis,
& alijs macerationibus, quę ueluti aromata cō-
ſeruant à putore. Operitur & ſepelitur inſuper
charitatis in proximum operibus. Quemadmo-
dum autem & CHRISTVS poſt mortem re-
ſurrexit: ita & nos in baptiſmo reſurgimus, & re
nouamur, ut dictum eſt. Addit hoc totum fieri,
per fidem operationis Dei, qui ſuſcitauit eum à mortuis.
Credimus CHRISTVM mortuum eſſe & ſe-
pultum, quod ſignificatur illa ſub aquis immer-
ſione quæ fit in baptiſmo. Reſurrexiſſe item ter
tia die: quod etiam ſignificatur per emerſionē ex
aquis. Debemus ergo credere illud idem ſpiritua
liter in nobis fieri per baptiſmum. Peccato enim
morimur, & carnis cadauer quod remanet, cō-
ditur & ſepelitur, & nos reſurgimus in nouam
uitam, ut ultra non ſeruiamus peccato.

Et uos cum mortui eſſetis in delictis, & præputio carnis ueſtræ, conuiuificauit cum illo. Applicat doctri-
nam ipſi facto, oſtendens totum quod prædixit,
fuiſſe in eis completum. Ponit primū quomodo
erāt in delictis mortui & in præputio carnis, qui
nunquàm fuerant ſpiritualiter circunciſi. Mane-
bāt ergo in morte carentes gratia Dei. Sed Deus
conuiuificauit eos cum CHRISTO per baptiſ-
mum quaſi per circunciſionem. *Donans uo-
bis omnia delicta.* Græci codices habent; *donans no
bis*; Sed minus aptè cū ſuperioribus cohæreret.
Nam ſermo de illis & eorum circunciſione ſpi-
rituali inſtitutus erat, per quam uolebat oſtende
re donata eſſe delicta. Dicendo autem; *nobis*; qui
ſermo pertinere ad Iudæos tantum uidetur, non
cōgrueret: Niſi fortè referatur ad omnes tam gē
tiles, quàm Iudęos nullo facto diſcrimine, ut quæ
ſequuntur ad Iudęos tantum reſtringantur, ſicut
expoſitores conuenire uidentur. Donauit cūcta delicta nobis, ideſt, Iudæis & gentibus.

Delens quod aduerſus nos erat chirographum decreti. Specialiter aduerſus Iudæos. Græcè legitur *decretis*; Sed quodnam erat hoc chirographum illis aduerſarium? Et quid ſibi uult quod additur; *decretis*? Senſus quidem uidetur clarus. Loquitur enim de lege illa, quo ad illam partem quæ in decretis conſiſtebat. Porrò decreta uocat propriè, quæ ex placito decernẽtis fiunt, & quorum tranſgreſſio peccatum fit, utpote non quia alioqui de ſe illa ſint peccata, ſed quia decreto erãt interdicta, quo ſublato fiebant licita. Græcè enim uocantur dogmata eiuſmodi ſcita aut placita, & interdicta per ſapientes, à δοκεῖν, quod opinari gręcè & dogmatizare ac decernere eſt.

Nota

Loquitur ergo de lege Moſeos ea parte, qua dicetur lex poſitiua Scholaſticis, circa quam plurimæ erant tranſgreſſiones Iudæorum, ac proptereà chirographum ſtabat aduerſus illos ratũ & ualidum. Erat enim ſcriptura legis quaſi chirographum: quandoquidem ambæ partes promiſerant ſeruare cuncta in lege contenta. Audierunt enim Iudæi, & ultrò ac ſpontanei receperunt dicẽtes: Omnia faciemus. Et ſiquid omitterent, ſubdiderũt ſe maledicto legis miſeri, quas haberent uires ad exequendum ignari. Hoc ergo chirographũ quod inueniebatur aduerſum ipſos Iudæos, qui ut tranſgreſſores decretorum continebantur ſub maledicto, & ipſa ſimul decreta deleuit Dominus, & ipſum chirographum, *tulit de medio affigens illud cruci &c.*

Exod. 24.

Ne quid autem diſſimulem, licet hanc intelligentiam non improbem, tamen tanquàm uerius magis probo ut loquatur de chirographo & decretis ſeu placitis, quæ ab initio cum Adam patre noſtro, & conſequenter nobiſcũ eius filijs decreuit. Decreuit enim Dominus: Ne comedes de fructibus illius arboris. Quandocunq; enim comederis, morieris. Hæc erant decreta quæ chirographo illo comprehenſa ſunt, quæ ſcripſit Deus in eorum conſcientijs. Huiuſmodi ergo chirographum erat aduerſum nos & Gentiles & Iudęos: quia omnes comedimus in Adam patre noſtro, & rei inueniebamur mortis. Et hoc ipſe Dominus abſcidit de medio & affixit cruci, qui in ſe ſolutionem eius debiti recepit, & cruce perſoluit, ut cum ſua carnẽ crucifixum maneret & mortuum: & nos uitam reſumeremus per illius reſurrectionem. Hoc fecit IESVS, & conſequenter expoliauit principatus, & ab eis prædam tulit, nimirum nos homines, qui ſub eorum premebamur tyrannide, *& traduxit illos confidenter palàm*, hoceſt, oſtentauit eos palã ſuperatos ſumma confidentia, eaque libertate qua uictores facere ſolent hoſtibus deuictis; *Triumphans illos in ſemetipſo*, ideſt, quia ſemel ipſum Malignum uicit & ſuperauit, in ſemetipſo triumphauit eos. Nam dum inſtigante Diabolo irritaretur: Si filius Dei es, deſcẽde de cruce. Salua teipſum, qui alios ſaluos facis. Noluit deſcendere, noluit ſaluare ſeipſum: ſed expectauit ſalutem à Deo, & ſic triumphauit de omnibus, & abſtulit prædam ab inimicis. Hic ſenſus placere & recipi debet, quo non eſt opus reſtringere hæc Apoſtoli uerba ad Iudæos tantum. Potius enim loquebatur ad Gentes B. Paulus, quarũ erat præſtitutus doctor: imò uerò in quorum gratiam præſens epiſtola & quęcunq; in ea cõtinentur, ſcribũtur.

Quid Deus cũ Adam pepigit

Nemo ergo uos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quæ ſunt umbra futurorum, corpus autem CHRISTI. Nemo uos ſeducat uolens in humilitate & religione Angelorum, quæ non uidit ambulans, fruſtra inflatus ſenſu carnis ſuæ: & non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus & coniunctiones ſumminiſtratum & conſtructũ, creſcit in augumẽtum Dei. Si ergo mortui eſtis cum CHRISTO ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquàm uiuentes in mundo decernitis? Ne tetigeris, neque guſtaueris, neque contrectaueris: quæ ſunt omnia in interitu ipſo uſu ſecũdum præcepta & doctrinas hominum: quæ ſunt rationem quidem habentia ſapientiæ in ſuperſtitione & humilitate, & non ad parcendũ corpori, non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis.

Concludit, poſtquàm ſunt in CHRISTO ſpiritualiter circuncisi, & in illo renouati ac perfecti ſublato antiquo peccato & cæteris omnibus, eos non debere à Iudæis iudicari, ideſt, damnari ſi obſeruantias legales nõ receperint. *Nemo ergo* (inquit) *uos iudicet in cibo, aut in potu*. Lex .n. erat quæ prohibebat multos & uarios cibos: Et potum qui ex uaſe carente operculo ſumebatur. *Aut in parte diei feſti*, ideſt, in ea parte quæ ad obſeruantiam dierum feſtorum attinebat. *Aut neomeniæ*, ideſt, feſtum nouę lunæ, in qua erat menſium eorum exordium. Iubebãtur enim certa illis diebus ſacrificia. *Aut ſabbatorum.* Erant ſabbata dierum, menſium, & annorum. Erant & feſta alia, quæ ſabbatorum appellatione ueniebant: quia habebant ſeptem dies feriatos. *Quæ ſunt umbra futurorum, corpus autem* CHRISTI. Hic redditur ratio quamobrem non ſint hæc ulterius obſeruanda, nimirum quia erant umbra futurorum. Corpus autem erat CHRISTI, ſubaudi corpus: ut ſit ſenſus. Illæ obſeruãtiæ erãt umbra, cuius umbræ corpus, erat corpus CHRISTI quod eſt eccleſia. Qui ergo tenere poteſt corpus, nonne imprudenter umbram & uanè ſectaretur? In epiſtola ad Hebræos dixit umbram futurorum bonorum, nempe cœleſtium, quorũ interim nos qui ſumus in CHRISTO habemus aliquem guſtum atque imaginem, non umbram, quæ eſt remotiſſima à ueritate perfecti corporis, cuius eſt umbra. Sed hæc latiorem ſermonẽ requirunt, ut ipſiſmet exemplis ob oculos ponerentur atq; illuſtrarentur: quod in illa quę ad Hebræos me facturum, iuuante Deo, confido.

De ſabbatis Iudæorum.

Hebr. 10.

Nemo

Nemo uos ſeducat uolens &c. Vult nunc Apoſtolus remouere argumenta iudaica, quæ fieri poterant ab ipſius legis autoritate, quæ miniſtrata eſt per Angelos: ait ergo. *Nemo uos ſeducat uolens &c.* Græcè ſignificantius; *Nemo uos brauio priuet*; Vide ut propriè cuncta & appoſitè. De facundia & perſuaſibilitate ſermonis dixit. Videte ne quis uos ſeducat, ſcilicet paralogiſmis, quibus Rhetores utuntur. De philoſophia uerò dixit: Ne dfprædetur. Eſt .n. quodammodo prædari fidei addictos, quùm nomine ſapiētiæ quaſi per autoritatem trahebant homines ad ſuas ſectas aientes. Hoc euicit Ariſtoteles argumentis; hoc Plato. Sed Dominus teſtatur, Quotquot
Ioa. 10. ante ſe uenerunt, fures fuiſſe & latrones. Nūc de his qui ad Moſen reducere tentabāt, ait quòd à brauio abducebant, tanquā ſeducentes à curſu; *in humilitate & religione Angelorum: quæ non uidit ambulans &c.* Difficilis locus hic: Pro cuius intellectu exemplum tenere memoria debemus, quo Apoſtolus ad Gal. uſus eſt, Quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil illū differre à ſeruo, ſed oportere ſub tutela & cura, & pędagogo humiliari. Et ideò datæ ſunt priſcæ obſeruantiæ Angelorum miniſterio illi populo, quibus ſupra modum premebatur. Erāt enim onera ſeruilia impoſita uſq; ad tempus. Senſus ergo & ordo literæ hic uidetur. Nemo igitur uos abducat à curſu & curſus præmio uolens, ambulās in humilitate &c. ideſt, uolenter (ut ita dicam) & ſponte ſua nemine cogente, ambulans in humilitate, hoc eſt, non dignè Deo, non ingenuè in operibus uiuis ſecundum legem perfectam libertatis: ſed in illa depreſſione data illi populo puero, & in religione ſeu ſuperſtitione Angelorū. Vox enim græca utrāq; ſignificationem admittit. Erat enim legaliū obſeruantia iam olim pro tempore religio: deinde facta eſt ſuperſtitio. Nā ut religio eſſet, efficiebat Angelorum pro tempore autoritas. Per Angelos enim inuenta fuerunt & tradita Moſi illa legalia uſq; ad tempus. Quòd uerò poſt tranſierit in ſuperſtitionem, temporis progreſſus in cauſa fuit, quando iam puer adoleuerat, & factus uir aliam uitam, alios mores, ac propterea aliam legem perfectionis ac libertatis depoſcebat. Ideò addit hunc, qui uolens ambulabat in ea humilitate ac religione retinens antiquatos ritus, non ea uidiſſe. Quid eſt quod non uidebat, niſi ſuam depreſſionem ac ſuperſtitionem? Et quare non uidebat, niſi quia erat *fruſtrà inflatus ſenſu carnis ſuæ*: quoniam ut Iudæus tenebatur affectione carnis, *ſed fruſtrà*: quoniam abſq; utilitate ulla & in uacuum, quin potius deprimebantur Iudæi. Sic accidit nonnullis, non dico omnibus, non dico multis (ſunt .n. multi qui perſuaſi ſunt) ſed nōnullis ex fratribus meis, quos diligo & obſeruo in Domino, qui freti ordinis gloria propter Patres, mordicus uolunt ſuſtinere contra omnium eccleſiarum morem & ſenſum in ritu & cultu Dei declaratum, puriſſimam Dei MATREM de facto ueteri ſubiacuiſſe delicto: & ſub ira Dei, & dominatu Diaboli (quod horreo uel cogitare) falſtem aliquo temporis momento mancipatā fuiſſe. Vtinam non & de ipſis hac in parte uerè dici poſſet fruſtrà eos inflatos ſenſu carnis ſuæ, & quod eſt longè deterius ac pernicioſius; *Non tenentes caput, ex quo totum corpus per nexus &c.*

Non me tamen latet quod hic ait Apoſtolus; *Non tenentes caput*; poſſe duobus modis exponi. Et primò quidem ad rem propoſitam, ſignificat illos, quiſquis is erat ſiue unus, ſiue plures, non tenere uerum caput. *Ex quo totum corpus per nexus & coniunctiones ſubminiſtratum & conſtructum*, ſiue compactum, *creſcit in augumentū Dei*. Illi enim à CHRISTO redibāt ad Moſen. At Moſes ipſe mittebat ad IESVM. Qui ergo redibant ad illū poſt terram repromiſſionis adeptam, inueniebāt Moſen mortuum: & ita utroq; & IESV & Moſe inueniebantur deſtituti. Quapropter non poterant eſſe in corpore CHRISTI. Qui enim non tenet caput, non eſt membrum, nec illius particeps influxus, quo membra inuicem nectūtur & coaleſcunt, ut creſcat corpus uſq; in augumentū Dei, ideſt, augumentum perfectum conueniens corpori Dei CHRISTO myſtico. Alia expoſitio eſt, Quòd non tenebant caput eccleſiæ illi pſeudoapoſtoli, cum recederent ea parte ab Apoſtolica prædicatione, unde quæ fidei erant diſcere, & obſeruare neceſſe erat. Ipſi enim erant fundamēta, & in eis Petrus erat loco CHRISTI, à quo qui recedit, ſciat ſe cum CHRISTO non eſſe. At hoc non placet hæreticis: quamobrem uerò non placet, niſi quia hæretici ſunt?

Si ergo mortui eſtis cum CHRISTO *ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam uiuentes in mundo decernitis.* Græcè dogmatizamini, hoc eſt, decretis implicamini, nempe illis; Ne *tetigeris*: *Ne contrectaueris*, de quibus in lege Moſeos diffuſè præcipitur, in Exo. Leui. & Num. & Deut. quæ erant elementa mundi huius, ideſt, erant priora quibus inſtituendi erant qui adhuc manebant in mundo, ut adducerentur ad CHRISTVM, & tollerentur de mundo: quoniam erant conuenientia adhuc uiuentibus in hoc mundo. At uerò ijs qui reſurrexerunt cum CHRSTO, qui mortui iam mundo inueniuntur, non conueniunt. Nam decreta mūdi non congruunt filijs Dei iam adultis.

Quæ ſunt omnia in interitu ipſo uſu. Rectius græcè; *ipſo abuſu*; Dicit abuſum tales obſeruantias, propterea quia non ſubſtentabantur autoritate Dei. Iam enim lex ceſſauerat & ipſe Moſes. Suſtentabantur aūt tunc ſola hominū præceptione ac doctrina, cū ita uellēt principes Synagogarū; Pergit de his. *Quæ ſunt* (inquit) *rationem*, aut ſermonem & ſpeciē, *habentia ſapientiæ in ſuperſtitione*, Græca uox non eſt eadem cum illa, quam paulò ante interpres tranſtulit religionē, tametſi Caietanus aliter dicat. Superius .n. legitur θρησκεία, Hîc autem ἐθελοθρησκεία, & ſignificat uoluntariā religionem ſeu cultum, quæ ſuperſtitio eſt. Aiunt B. Auguſtinus & Thomas omnem ritus colendi Deum, qui à Deo non eſt, nec à Spiritu ſancto per eccleſiem traditus, ſed arbitrio & uoluntate hominum inuentus ſuperſtitionē eſſe.

Qua

Qua in re profectò multum, ut mihi uidetur, errà runt illi, ad quos hæc animaduerſio attinebat p̄mittentes ſerpere cultus in eccleſias citra cognitionem & probationem. Speciem igitur habebat ſapientiæ quod uoluntariè ſuſcipiebatur ut cultus ac religio. Tales Eſſæorum erãt (ut exiſtimo) & fortè Brachmanarum, & Pythagoræorum, & huiuſmodi hæreticorum ſectæ, quæ aſperū quendam uitæ ritum & religionis propria uoluntate ſibi præſcripſerunt propter humilitatem, aut animi deiectionem: quia ſeipſos deprimebant, & in ſer uitutem ſine cauſa redigebant, ut aliquid præ alijs in communi uitæ curſu remanentibus admirandū facere uiderentur. Hoc enim eſt, quod B. Paulus hoc in loco ait. *Et humilitate*: Adiecit.

Et non ad parcendum corpori. Difficile fuit latino reddere ſenſum græcę uocis. Significat autē ad uerbum in imparcentia corporis. Vulgus.n. admirari eos ſolet, à quibus non parcitur corpori, ſed ſeuera uita affligitur. Vnde & idolatræ ſacerdotes cultris & lanceolis incidebant carnes ſuas, & perfundebantur ſanguine, ut legitur in libro . Regum. *Non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis.* Dicit religionem illam & cultum fuiſſe in non parcendo corpori, utpote cui nihil honoris deferrent ad ſaturitatem carnis, ſed magis affigerent: & ea in re oſtentabant ſe religioſos ac pios, qui ſe ad illa demittebant humiliantes. Verùm quia importunè propria uoluntate faciebant, & ut pertinentia ad religionem, quæ ulterius pertinere non poterant, idcircò fruſtrà fiebant: imò in interitum adducebant obſeruatores.

3.Reg.18.

Hic unus eſt ex communibus locis ubi hæretici turgidè ſpaciãtur, & ſuo ore impio blaſphemãt Romanam eccleſiam, & inſtituta Monachorum, ieiunia, delectus ciborū, aliaq; corporis incommoda & ſalutares afflictiones quæ indicūtur ab eccleſia, aut ſponte aſſumuntur, quæ à B. Paulo damnari in CHRISTI lege eſt uñr Quidam illorum Gygas in hunc modum ſcripſit. Quid uerò, amice lector? An non in mentem ueniunt tibi leges Pontificiæ, nugæ Romanenſes, & præſcriptiones monachorum? Nec aqua aquæ, nec lacti lac, crede mihi, uſquam ſimilius. Doctores, præceptiones, & præceptionum finis utriuſque partis congruunt per omnia. Sed audi nunc quomodo confutentur ab Apoſtolo. Principia illa, inquit, omnia ipſo pereunt abuſu. Agit autem de cibo & potu, quæ uſu conſumuntur, & in latrinam excernuntur. Nam ijs propriè dicimur abuti, quæ uſu abſumuntur. Videtur autem alluſiſſe ad illa Domini uerba: Nō quod ingreditur in os impurat hominē, ſed quod egreditur ex ore, hoc impurū reddit hominem. Nam quicquid ingreditur in os, in aluum abit & in ſeceſſum eijcitur. At ea quæ proficiſcuntur ex ore, ex ipſo corde egrediuntur, & illa impurū reddunt hominem. Confutantur his non modo Iudæi epulas ſacras iactantes, & lege Dei præſcribente impura quædam in cibum non admittentes, ſed titulotenus etiam Chriſtiani, qui & dierū & ciborum diſcrimine onerarunt colla fidelium. Deinde illa, inquit, alia nõ non ſunt quàm præcepta & doctrinæ hominum. At de ijs ſcribitur ex Iſaia Matth. 15. Fruſtrà me colunt docentes doctrinas præcepta hominum. Hæc iſte ueterator deceptor & alia eiuſmodi plura effutiēs, quibus manifeſtè ieiunia, & macerationē carnis, ut rem ſuperſtitioſam impiè ac proteruè per hanc Apoſtolicam doctrinā uituperat homo inimicus crucis CHRISTI, & cui Deus uenter eſt, quaſi falſam, fallacem, peſtiferam, periculoſam. Eſt enim plauſibilis carni ſermo, qui nō diſſimilius gratus eſt, ac manus & ungues qui ſcabioſorum hominum prurientem locum attingunt & ſcalpunt.

Vt rem igitur luce reddamus clariorem, Rógemus iſtos euſq; acres carnis & uētris patronos. Si afflictio corporis & abſtinentia, ſi luctus reprobatē in ſtatu chriſtiano: Quid iudicij, qua ſapientia, imò qua aduerſus CHRISTI meritum contumelia Magnus ille Ioannēs Baptiſta uenit ueſtitus pilis camelorum, neq; comedens neq; bibēs? Et non ſola tantū uoce, ſed toto tenore uitę in deſerto agens & prędicans pœnitentiam? Quid eſt quòd ipſe CHRISTVS ieiunauit quadraginta dies nihil comedens, & omnem uitam exegit luctuoſam? Cur prędixit de diſcipulis ſuis, uenturum tempus quùm auferretur ab eis Spōſus, & tunc, ait, ieiunabūt? Cur nō reſpōdit calumniantibus illis, hunc in modum Ieiunia Diſcipulis meis nō indico, propterea quòd ea obſeruare, & ciborū habere delectū ſaperet ſuperſtitionē? Quid eſt quod ipſe B. Paulus inter glorias ſuas, etiam hunc luctum ponit, qui in uigilijs & ieiunijs multis uitam inducebat? Quū gratiæ de cœlo in nouo & ueteri teſtamento implorabãtur, indicebantur ieiunia, & orationibus iungebãtur, ut in Act. Apoſtolorum patet. Quid eſt quod ait Dominus ſumma Veritas, eſſe genus dæmoniorū quod non poterat eijci, niſi in ieiunio & oratione? Nunquid hæc ſunt cōmenta Romanēſium, aut inſtituta Monachorū? Dicēt fortaſſe nō ſe uituperare ieiunia: ſed quòd indicantur, quòd præcipiantur, quòd pietati ac religioni admiſceantur & preferantur, denique quòd illis præmia ſtatuantur æterna. Verùm audiant, ſi poſſunt, CHRISTI uocem. Ipſe dixit: Beati qui lugent: quoniam ipſi conſolabuntur. &: Væ uobis qui ridetis: quoniam flebitis. Ecce quomodo beatificat luctum, qui in ieiunijs & carnis maceratione præcipuè conſiſtit.

Pro delectu ciborū & ieiunijs, in hæreticos.

Marc. 2.

2.Cor. 6. et 11.

Marc. 9.

Matth. 5.

B. Ignatius B. Ioannis Euangeliſtæ diſcipulus, ab Apoſtolis indictam fuiſſe quadrageſimā conteſtatur. Hanc antiqui omnes ut certā traditionem ab illis ſuſceperunt & comprobarunt, clariſſima inquā & doctiſſima eccleſię lumina (ne à ſimplicibus & idiotis receptā hęretici calūniētur) B. Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, & alij non ſolùm Rom. eccleſiæ ſacratiſſimi Antiſtites, quos iſti dedecoris gratia Romanenſes appellant, uerùm etiam alij aliarum eccleſiarum Epiſcopi ac doctores, quorum ſempiterna laus fulget in eccleſia. Quòd ſi ad pietatem nulla ratione attinent ieiunia, cur tanto conſenſu

Pro quadrageſima.

indicantur

indicantur ac prædicantur, ſi nullum accipiunt
à Deo præmium? Cur illa beatificat ipſe
Dominus? Cur Sācti omnes quò doctiores ac
ſanctiores, his affligere durius corpora ſua ſtu-
duerunt, ſi nihil inde expectabant præmij? Et
Matth. 6. cur dixit ſumma Veritas: Quùm ieiunatis, noli-
te fieri ſicut hypocritę triſtes. Exterminant enim
facies ſuas ut appareāt hominibus ieiunantes.
Amen dico uobis, receperunt mercedem ſuam.
Tu autem quùm ieiunas, unge caput tuum, &
faciem tuam laua, ne uidearis hominibus ieiu-
nans, ſed Patri qui eſt in abſcondito: & Pater
tuus qui uidet in abſcondito reddet tibi. Ecce
quomodo apertiſſimè ieiunium nedum non ſuſ-
fert, ſed modum inſtituti iam ieiunij, quo obſer-
uari debeat, docet. Et Pater, inquit, reddet tibi
mercedem tuam in cœlis: quemadmodum hy-
pocritæ ſuam receperunt in terris.

Et cum hæc eouſq; clara ſint, non uerentur
tamen iſti hominum impudentiſſimi ieiunia ſan
cta improbare. At cur ita docuerint, in prom-
ptu eſt ratio, nimirum ut numeroſiores ad ſe &
promptiores diſcipulos attraherent, quibus gra
ta erat futura huiuſmodi prædicatio. Erant qui-
dem illi iamdudum parati. Sed ſeſe ad talis can-
tilenæ numeros, quùm deeſſet qui lyram pulſa-
ret, honeſtè mouere non audebant. Suſcitauit,
permittente Deo, Diabolus iſtos tibicines, & ad
primum ſonum ſaltare apertè, qui intus geſtie-
bant, & tripudiare ceperunt. Mihi uenit in men-
tē quod ſapiēs uir quidā dicere in iſtos hæreſiar
chas ſolebat; eſſe uidelicet eos ueluti porcarios,
qui ſub quercu animaduertentes porcorum fa-
melicorum gregem, arborem conſcenderunt, &
glandes egregiè excuſſerunt. Cepit grex come-
dere & bibere, & ſanctorum uitam per ieiunia
actam pedibus conculcare. O cœcam ætatem,
& chriſtiani luctus ignaram. Iſti in perpetuis
nuptijs ablato Sponſo uiuere uolunt: nec eccle-
ſiam eſſe interim uiduam uolunt recognoſcere.
Apoc. 18. Audi quid dicat in Apoc. Dilectus: Quantum
glorificauit ſe & in delitijs fuit, tantum date ei
tormentum & luctum: quia in corde ſuo dicit.
Sedeo regina, & uidua non ſum, & luctum nō
uidebo. Ideò in una die uenięt plagæ eius, mors
& luctus, & fames, & igne comburetur: quia for
tis eſt Deus qui iudicabit illam.

Dicet uerò aliquis. At quomodo ſoluis quę
ab Iſaia, & Paulo, imò & ab ipſo CHRISTO af-
feruntur? Fruſtrà me colunt docentes doctrinas
& mandata hominum. et: Non quod intrant in
os coinquinat hominem. et: Spiritus manife-
ſtè dicit &c et: Omnia munda mundis. et: Ni-
hil reijciendum quod cum gratiarum actione
percipitur: & quæ huiuſmodi ſunt. Reſpondi-
mus iam abundè alibi. Nunc igitur rem paucis
Ad Rom. c. 14. perſtringendo dicimus, uerè in cibis quatenus
ad pietatem ſpectat, nullam eſſe differētiam, qua-
tenusue ad immunditiam atque munditiam:
quoniam omnia munda mundis. Et omnis crea
tura Dei bona eſt: nec cibus ipſe per ſe poteſt ani
mam inquinare. Qui aliam tuetur ſententiā,
à B. Paulo & eccleſia, & ipſo denique Domino
damnatur. Neque uerò Monachi ac pij uiri hac
ſuperſtitione irretiuntur. Ieiunia ipſa, niſi repre-
hendenda indiſcretione, ſeu temerè fuerint aſ-
ſumpta, quis poteſt niſi impius improbare? Sola
ipſius Saluatoris uita, Apoſtolorū, & Sancto-
rum prorſus omnium, an non pro legitima & ui
ua ſcripturarum interpretatione ſuſcipienda eſt?
Quis unquàm Sanctus nominari poteſt, qui ieiu
nia non coluerit? Sed hæc, ut diximus, nimis cla
ra ſunt. Vbi deeſt uoluntas, nulla facilitas.

Porrò quid Apoſtolus perſuadere uelit, mi
nime eſt obſcurum. Vituperat enim iudaicas il-
las tàm multiplices, quàm eo tempore inutiles
obſeruantias: quas ſuadebant ſubdoli Iudæi etiā
tum neceſſarias, nec per legem euangelij antiqua
tas. Has, inquam, meritò uituperat atq; damnat.
At quæ eccleſia ſancta Spiritu ſancto inſtructa,
& S. Patres in regulis, comprobante eccleſia,
ſuis Monachis præſcripſerunt, non inter hęc cō-
putanda ſunt, neque ſunt (ut iſte faſcinator ca-
lumniatur) ſimilia. Sed ipſemet ut aqua aquæ, &
lacti lac: ſic eſt cæterorū hæreticorū atq; ſchiſ-
maticorum ſimillimus, qui dimittunt legem
Matris, ne addatur, ſed contrà ut auferatur à ca- Prou. 1.
pite gratia, & torques à collo. Vt iam nihil reſta-
re uideatur, quàm pro torque honorifico funem
eis & laqueum nectat Diabolus, quò ſtrangu-
lentur profligati homines, niſi mox (ſi fieri po-
teſt) reſipiſcant. Non me quidem latet quę
inconſtanter poſtmodo, ne hac in parte priſcis
philoſophis inferiores exiſtimari poſſint, iacti-
tent, dum ficto ac ſimulato animo addunt. Non
damnamus moderata ieiunia &c. Interim ſer-
monem protinus corrigentes, hoc eſt, ea ad pie-
tatem nihil promouere, nec ad auctiorem iuſtifi
cationem, nec ad ulla apud Deum præmia: quin
eſſe Deum colere in doctrinis hominum. Non-
ne perſpicis, lector, & dolum perſentis? An nō
eſt apertè tollere ieiuniorum uim & obſeruan-
tiā, eo pacto dogmatizare? At ſcriptura ſancta,
& ſancta mater eccleſia, & Sancti omnes longè
aliter docent, qui ieiunijs ſua præmia ſtatuūt &
laudem apud Deum. Nonne eccleſia canit in ſa-
croſancto quadrageſimę tēpore, & extollit tāto
encomio ieiunij fructus, aiēs. Qui corporali ieiūio
uitia cōprimis, mentē eleuas, uirtutē largiris &
præmia per CHRISTVM dominū noſtrū. Hoc
unicum teſtimonium oēs pias mentes armare de
beret ad execrādos iſtos epulones, qui uerè caro
& ſanguis dici poſſunt, uētris patroni & ſerui
carnis. At qui ſeminat in carne, de carne metet
corruptionē. Nā pari ſemine ſurgit meſſis. Nec
poſſunt aliter loqui, quā uiuūt qui hypocritę ui
deri nolūt. Et tamen non deſunt inter eos uafri
homines, qui ſimulāt tēperantiæ ſibi placere (ut
diximus) uirtutē nullo præcepto aſtrictam. Sed
hi pauci ſunt, & quibus fortaſſe ad æquales hau
ſtus per corporis infirmiorem conſtitutionem re
ſpondere non licet. Non equidem mirum ſi lo-
quantur tam uehementer pugnantia. Quis enim
in tantis mendacijs ualeat ſibi conſtare?

CAP III.

IGITVR SI CONSVRREXIſtis cũ CHRISTO, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi CHRISTVS eſt in dextera Dei ſedés. Quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terrá. Mortui enim eſtis, & uita ueſtra abſcódita eſt cum CHRISTO in Deo. Cum autem CHRISTVS apparuerit uita ueſtra, tunc & uos apparebitis cum ipſo in gloria. Mortificate ergo membra ueſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationé, immũditiam, libidinem, cócupiſcentiam malam, & auaritiam, quæ eſt ſimulachrorum ſeruitus. Propter quæ uenit ira Dei ſuper filios incredulitatis: in quibus ambulaſtis aliquádo cum uiueretis in illis. Nũc autem deponite & uos omnia, iram, indignationem, malitiam, blaſphemiam, turpem ſermoné de ore ueſtro. Nolite mentiri inuicé: exoliátes uos ueterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum eum qui renouatur in agnitionem, ſecundum imaginem eius qui creauit illum. Vbi non eſt maſculus & fœmina, Gentilis & Iudæus, circuncíſio & præputium, Barbarus & Scytha, ſeruus & liber: ſed omnia & in omnibus CHRISTVS.

VUlt tandem concludere rem totam Apoſtolus, & ſtatum Chriſtiani hominis oſtendere: quod eſt reſurrexiſſe cum CHRISTO. Ex quo datur quadraginta, quibus ille ſuſcitatus in terra manſit, dierum ſpacium, uiuens uita immortali: eoſq; de regno Dei erudiendis diſcipulis tranſegit. Ita & nos qui per illius mortem uitam gratiæ recuperauimus, debemus Deo immortaliter uiuere, quod eſt inculpatè & ſine crimine, expectantes pariter poſt actos quadraginta dies (hic eſt terminus uitæ huius) beatam perfectæ noſtræ reſurrectionis poſſeſſionem per cõſcenſum cœlorum. Nihil nobis aliud requirendũ ſupereſt, qui mortui ſumus mundo, & reſurreximus cum Domino, niſi ut in poſterum Deo uiuamus, & non mundo cui ſumus mortui. Non enim fas eſt ad ea quę retrò ſunt aſpicere, ſed ad ea quæ antè, ut ad brauium perueniamus æternæ ſalutis, certantibus legitimè propoſitum.

Quæ ſurſum ſunt quærite, ubi CHRISTVS *eſt in dextera Dei ſedens*. Sed quo modo quærũtur quę ſurſum ſunt? An ſola fide ut hæretici docent, qui & decepti ſunt, & alios quoq; decipiunt? Nihil minus. Per opera hoc fieri, & per ſanctam in illis perſeuerantiam clamat uniuerſa ſcriptura,
Rom. 2. quemadmodum toties declarauimus. Qui reddet unicuique, ait Apoſtolus, ſecundum opera ſua. His quidem qui per patientiam boni operis gloriam, & honorem, & incorruptioné quærunt, uitam æternam. *Quæ ſurſum ſunt ſapite.* O magnum, ſalutiferum, & beatificans uerbum: 1.Cor. 2.
ſapite, inquit, *quæ ſurſum ſunt*: Ac ſi dixerit, guſtando probate. Sed quomodo deguſtantur, cũ ſurſum ſint? Et qua ratione probari poſſunt, cum nec uiderit oculus unquàm, nec auris audierit, nec in cor hominis aſcenderint, quæ præparauit Deus diligentibus ſe? Audi modum: Deguſtatur interim in ipſa arrha, quã bonus eſt Deus rectis corde. Non enim dimiſit nos omninò pignoris expertes, imò arrhabonis ad ſtabiliendã promiſſionem. Et in hoc eſt prægustatio: Alioquin nullo cœleſti dulciario, ut ita dicam, allecti cruſtulo quis operaretur, cum ſimus natura mali & laborum fugitantes? Ecquis ærumnas huius erumnoſæ uitæ poſſet non ſuccumbens tolerare? *Non quæ ſuper terram.* Hoc certiſſimum eſt noſtræ gratiæ ſignum, dum in nobis amorem ſentimus cœleſtium, & terrenorum contemptũ in ueritate, ut non decipiat nos latens illa gloriæ cupido. Quòd ſi quis roget: Si non quæramus terrena nos qui terreni ſumus, quomodo poſſumus uiuere? Reſpondit iandudum hu-
manæ huic timiditati Dominus: Primùm quæ- Matth. 6.
rite regnum Dei, ait, & iuſtitiã eius: & hæc omnia adiicientur uobis. Quicunque enim uerè regnũ Dei quærit, conſequẽter & iſta quæ ſunt uitæ neceſſaria quęrit, ſine quorũ adminiculis cõſicere iter nr̃æ peregrinationis minime poſſemus.

Mortui enim eſtis. De morte non ſecundum carnalem intelligentiam loquitur, ſed iuxta ſpiritualem: qua quidem morte mundo morimur, & his omnibus quæ ſunt mundi huius, concupiſcentiæ ſcilicet carnis, oculorum, & ſuperbiæ ui-
tæ, quæ non ſunt ex Patre. *Et uita ueſtra ab-* 1.Ioa. 2.
ſcondita eſt cum CHRISTO *in* Deo, ideſt, uita gloriæ quæ ueſtra eſt, ſed tantiſper uobis ſeruatur abſcondita in Deo cum Filio, qui & ipſe abſconditus eſt uobis, qui ambulatis in ænigmate, ut pòſt fruamini facię ad faciem. *Cum autem* CHRISTVS *apparuerit uita ueſtra, tunc & uos apparebitis cum ipſo in gloria.* Dicit abſconditum nunc eſſe nobis Saluatorem noſtrum ſecundum uiſionem perfectam & comprehenſionem. Videtur tamen aliquatenus fidei oculo in lumine gratiæ. Cum ergo ille manifeſtatus fuerit, tũc & nos cum illo manifeſtabimur in gloria: ſiquidem lux
erimus. Omne enim quod manifeſtatur, lux eſt. Eph. 5.
Et ſicut cogniti ſumus, cognoſcemus.

Mortificate ergo membra ueſtra quæ ſunt ſuper terram &c. Sunt intellectus & mentis organa, ideſt, partis animæ ſuperioris, quam interiorem hominem uocat Apoſtolus. Et ſecundum hęc iam nos oportet eſſe mortuos, ut non ſit opus illa mortificare. Sunt prætereà alia noſtra mẽbra ſuper terrã, hoc eſt, organa corporis et exterioris hominis. Iſta aũt nec dum ſunt mortua: ſed neceſſe eſt ea mortificari aſſiduè ne reuiuiſcãt, &
trahant in ſuas libidines partẽ ſuperiorẽ, & fiant Matth. 12.
iuxta ſententiam Domini, nouiſſima hominis

prioribus

prioribus deteriora. Quæſtionem ſibi proponit hoc in loco dulciſſimus ille & chriſtianæ eloquentiæ princeps B. Chryſoſtomus, quam pulcherrimo & accõmodatiſſimo exemplo diluit, cuius uerba hæc ſunt. Mortificate, inquit Apoſtolus, membra ueſtra terreſtria. Quid dicis? Non dixiſti: Quoniam ſepulti eſtis; q̃m circunciſi eſtis; quoniã exuiſtis corpus peccatorũ carnis? Quomodo ergo rurſus dicis: Mortificate? Non ludis? non aliter loqueris quàm ſi adhuc iſta in nobis eſſent? Non eſt ſibiipſi cõtraria iſta loquutio. Sed quemadmodum ſi quis ſtatuam anteà ſqualidam iam expurgatam: imò denuò quoque excuſſam ſplendidamq; exhibens, dicat quidem exterſam eſſe ac ſublatam rubiginem: Admoneat uerò rurſus ut diligenter tollatur rubigo, nõ is ſibiipſi contradicit. Neq; enim abſterſam iam rubiginem, ſed eam quæ poſteà rurſus accedit auferre hortatur. Ita & Paulus hîc non priorẽ mortificationem dicit, neq; priores fornicationes: ſed eas quæ poſteà ſuccedunt.

Non ſatis eſſe domum hîc uacãtem, ſcopis mundatam & ornatam teſtatur Dominus: ſed caſtiganda eſt caro uigilijs, ieiunijs, orationibus, ut uiuat Spiritus & negocietur donec redeat
Luc.19. Rex, & ponat rationem cum ſeruis ſuis. Alioqui otio & torpore ſolius fidei ſtertere uolentes, ſinit Deus in poteſtatem carnis & membrorũ iterum captiuos redire, ut dæmones ibi habitent ea inſtigantes, quæ turpe eſt & dicere. Quicunque enim ſubterfugit in uinea Domini laborare, neceſſariò incidit in manus Satanæ, qui inſtruit
Iob.21. ut in bonis ducat dies ſuos: & in puncto ad inferna deſcẽdit infœlix, ait ſcriptura. Ob eam cauſam hortatur Coloſſenſes ne carnem caput erigere ſinant, quæ operaretur flagitia more eorũ qui minime curant mortificationem: & ait. *Fornicationem, immunditiam, libidinem &c.* Hæc facinora uocat membra: quoniam per organorum corporis in exteriori homine admittuntur. Quod nos legimus, *libidinẽ*; græcè legitur πάθος, dictio generica ad omnes animæ paſſiones, quas neceſſe eſt reprimere ac mortificare, ne prorumpant in concupiſcentiam malam. Deinceps notandum, quomodo auaritiam uocat ſeruitutem, id eſt, cultum idolorum. Verè etenim qui auaritiæ & quæſtui ſunt toti dediti, conſtituerunt ſibi pro Deo argentum & aurum, ita ut cœleſtes diuitias nullas iam eſſe credant; quo efficitur ut ultrò uendant animas ſuas ad lucra per fas & nefas irruentes. Auaro, inquit Sapiẽs, nihil ſceleſtius. At propter hæc *uenit ira Dei ſuper filios incredulitatis.* Loquitur hîc de ira Dei, quam ſæpenumerò oſtendit in hac uita & exercet. *In quibus ambulaſtis &c.* Hæc illis in memoriam reuocat Apoſtolus, ut recognoſcant prioris uitæ indignos errores, & grati ſint ob acceptam euangelicæ puritatis lucem: & ut item omni uigilantia caueant redire ad uolutabrum luti. *Nunc autem deponite & uos omnia, iram &c.* Lectorem aliâs admonuimus, apud B. Paulum uſitatum eſſe aduerbium, *Nunc*, ad ſignificandum gratiæ tempus & noui ſtatus, in quem euecti debent abs ſe ea omnia uitia abdicare quæ commemorat, iram, indignationem, & reliquas animi labes & peccata. *Nolite mentiri inuicem.* Mendacium omne, ſed potiſſimum fraudulentũ aduerſus proximum uetat. *Expoliantes*, uerius, *cum exueritis*; nimirum in Baptiſmatis ſacramento; *ueterem hominem*; ut ſit ſenſus: Hoc omninò à uobis fieri debere conuenit in hac noua profeſſione, poſtquàm exuiſtis ueterem hominem mẽdacem illũ quidem, & ad peccata & fraudes inſtigantem. *Et induentes nouum &c.* De interiori homine loquitur, qui per aduenientem Dei gratiam in nouum mutatur, & ad optima quæq; deprecatur. Totum hoc myſteriũ agnoſcitur in baptiſmo, in quo Dei, ut par eſt, acquiritur cognitio. Nam cognoſcere ueluti cognouerunt philoſophi, non eſt uerè & abſolutè cognoſcere. Vnde appellat renouari hominem in agnitionem Dei ſecundum imaginem eius, à quo eſt cõditus: quoniam homo in baptiſmo recuperat amiſſam per peccatum Dei imaginem, & aſſimilis Deo redditur, ut poſſit etiam illum tanquàm Creatorem ac Glorificatorem agnoſcere. Ab hac uerò cognitione nullus penitus, niſi propria culpa, excludit. CHRISTVS enim non intra ciuitatis muros pati uoluit, ſed extra: ad quem nullo diſcrimine facto poſſent accedere Gentilis & Iudæus, mas & fœmina, ſeruus & liber. Cum enim communi omnium carne ueſtiri dignatus ſit, quis auſit communem omnium cauſam ab eo negare ſuſceptam? Ipſe eſt oĩa in omnibus, ut in quo omnis creatura quodãmodo conſideretur.

Induite uos ergo ſicut electi Dei, ſancti & dilecti, uiſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam, ſupportantes inuicem: & donantes uobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam. Sicut & Dominus donauit uobis, ita & uos. Super omnia autem hæc charitatem habete, quod eſt uinculum perfectionis. Et pax CHRISTI exultet in cordibus ueſtris: in qua & uocati eſtis in uno corpore, & grati eſtote. Verbum CHRISTI habitet in uobis abundanter, in omni ſapientia docentes, & commonentes uoſmet ipſos in pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus, in gratia cantantes in cordibus ueſtris Deo. Omne quodcunque facitis in uerbo, aut in opere, omnia in nomine domini noſtri IESV CHRISTI, gratias agentes Deo & Patri per ipſum.

Induite ergo uos ſicut electi Dei &c. Præſentis contextus uerba non tam expoſitionem, quàm ſeriam operationem requirunt, ut ita uiuamus mutuas inuicem offenſas condonantes: quia is qui nobis præcipit ita eſſe faciendum, longè grauiora nobis & prius relaxauit debita. In cuius

gratiam poſtulant is ſi dimittere fratribus noſtris noluerimus: neq; Pater cœleſtis dimittet nobis.

Super omnia autem hæc charitatem habete. Græcè deſideratur uerbum; *habete*: Referunt fortaſſis ſententiam aliâs mutilam ad ſuperius uerbum, induite. Noſtræ ætatis hæretici fidem ſuper omnia extollunt. At B. Paulus ut hîc perſpicuè uides, & ad Cor. longè uberius, charitatem ipſam cæteras omnes uirtutes anteire docet. Iſti tamē ſe Paulinos ſuxiſſe ſenſus gloriantur ſcioli.

Quod eſt uinculum perfectionis. Propriiſſime uocat charitatem uinculū perfectionis: quoniam illa eſt quæ nos colligat, ut unum conficiat perfectū corpus ſub primario Capite. Quemadmodum enim in naui etiam ſi magna ſint inſtrumenta & uaria, niſi ſubligacula adfuerint, nihil proſunt: & pariter in domorum edificijs, ſi deſint colligationes ac contignationes: et ut in ipſo corpore humano etiam ſi magna ſint & duriſſima oſſa, ſi uincula nequaquam adfuerint & compagines, nihil proderunt. Ita quæcunq; rectè facta quis habuerit, inania erunt omnia niſi ſit, qua colligantur, regina uirtutum charitas. Peribunt omnia niſi fuerint cum charitate coniuncta. Si charitatem
1.Cor.13. non habuero, inquit, nihil mihi prodeſt. Charitas eſt quæ conſtringit & complectitur omnia. Mouet me uerò aliquantulum, cur dixerit; *Super omnia autem hæc*. Videtur enim comparare charitatem cū magnis ipſius charitatis operibus, quæ ſunt pati, compati, benignitate uti. Nōne & ipſamet charitas patiens eſt, benigna eſt, omnia ſufferens, omnia condonans? Dicamus igitur per hæc uerba intelligi proprium charitatis actum, quem Theologi actum à charitate ipſa elicitum nominarent: quod eſt uериſſimum.

Et pax CHRISTI exultet: Græcè: *& pax Dei palmam obtineat in cordibus ueſtris.* Fructus ſpiritus
Gal.5. ad Gal. ait eſſe charitatem, gaudium, pacem &c. Ex charitate.n. gignitur gaudium: quoniam dum quod amatur, poſſidetur, mox excitatur in corde gaudium. Hinc pax, ideſt, quies cordis & trāquillitas. Alia enim non quæruntur ulterius ab eo qui pacem habet: quoniam pax palmam tenet. Hanc rationem ponderent ij qui gratiæ negāt poſſibilem certitudinem, an poſſint cum incertitudine pacem conſtituere. *In qua*, nimirum pace, *& uocati eſtis in uno corpore.* Non hoc uult tantum Deus, ut quilibet ſecum pacem habeat, ſed & inſuper in toto corpore eccleſiæ trāquillum eſſe ſtatum præcipit, & mutuam animorum concordiam & morum. In hoc enim uocati ſumus. In pace autem, ait alio in loco, uocauit
1.Cor.7. nos Deus. *Et grati eſtote.* Quoniam eruti de poteſtate tenebrarū & fœditate uitiorum, eſtis in filios Dei tranſlati, & ad poſſidendum unà cū ipſo Vnigenito fœlieiſſimum ac ſempiternum regnum. O uerbum opportunè dictum, & ſemper in corde ruminandum. Vnuſquiſq; attendat diligenter & cogitet, quàm ſit erga Deum ob accepta tanta beneficia gratus. Qui ſi uerbotenus,
Luc.18. conſideret num imitator illius ſit Phariſæi, qui gratias uerbis agens arbitrabatur ſe omnē abſolviſſe iuſtitiam: ſeq; præ cæteris hominibus piū, religioſum, innocentem iudicabat.

Verbum CHRISTI habitet in uobis abundanter, ideſt, euangelium & doctrina Redemptoris radices agat in ueſtris cordibus eum omni plenitudine tam amabilis notitiæ, quæ uiam ad fruitionem diuinæ uiſionis ſternit. *in omni ſapientia*: quā ueſtra omnia ad uerum finem recto ordine diri gatis, hoceſt, ad charitatem quæ eſt legis conſummatio & præceptorum quorūcunq;, de cor de puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. 1.Tim.1.

Docentes & commonentes uoſmetipſos in pſalmis, hymnis &c. Antiquitus etiam canebant Chriſtiani, & horas cultui diuino conuenientes obſeruabant, & choros alternos in Dei Patris & Filij & utriuſq; Spiritus laudē & gloriam. Et ea in pſalmodia mirificas ſpiritus conſolationes populus Chriſtianus ſentiebat. Suggerebantur enim tum interpretationes uariorum in ſcriptura abditorū myſteriorum, quibus & fides robuſtior, & charitas ardētior reddebatur, & ſpes inualeſcebat modis incredibilibus. Valet item plurimum ſi quando ingruunt in eccleſiam tyrannorum, ſeu hæreticorū crudeles perſequutiones. Quo uſus eſt remedio grauiſſimus ille & intrepidus Antiſtes Ambroſius, ut populum ſuum Arrianorum infeſtationibus preſſum retineret in officio. Inſtituit enim, ut B. Auguſtinus in confeſſ. lib. teſtatur, hymnos pio cantu in communi ſocietate eccleſiæ decantādos, quibus piorum afflictorū animi tantis moleſtijs mirum in modum releuabantur. At quanta cantus indignitas in quaſdam Nota. eccleſias, & eas quidem primarias ſenſim inualuerit, diſſimulare (fateor) non poſſum. Vbi multorum nedum gratæ Deo ſunt uoces, ſed uehemēter diſplicent. Labijs ſolis honoratē Deus: imò uerò nec labijs quidem (quod uel in tanta re ſaltem obſeruarent) quoniam quid canant, nequaquā exprimunt. Memini me iam hac de re antea ſcripſiſſe. At ſæpius ſunt iſta inculcanda ut Ad Eph.c.5. penetrent tandem aliquando eorum, ad quos eiuſmodi animaduerſio pertinet, aures: & zelū pro domo Dei, quicum res agitur, concipiant.

Omne quodcunq; facitis; ſeu feceritis; *in uerbo, aut in opere: omnia in nomine IESV CHRISTI &c.* Hoc præceptum datur omnibus fidem euangelicam ſuſcipientibus, ut cūcta dicta & facta ad Dei gloriam referant. Peccant igitur ſi ſecus fecerint: quoniam uita Chriſtiani hominis iam non ea eſſe debet quæ ludicris, iocis, & otioſis uerbis effluere debeat. Serui enim ſumus pretio tanto redempti, ut promptiſſimè teneamur & exactiſſimè Redemptoris uoluntatem exequi. Portate Deum, inquit alibi, & glorificate in corpore ueſtro. 1.Cor.6. Nam cum aſſiduis illius augeamur muneribus & beneficijs, & ſine quo eſſe non poſſumus, nunquid alienum uideri poteſt, ſi aſſiduè gratias agere, & pro modulo nrō referre obligatos nos eſſe iudicemus? Attamen hæc non actualiter omnique momento ob imbecillitatem mentis ac naturæ noſtræ requiruntur: ſed habitualiter, & ut meliores Theologi docēt,

uirtualiter

uirtualiter, ut nulla ſit actio noſtra, quam nõ uelimus tendere in gloriam Dei & Saluatoris nñi.

Habet tamen hęc doctrina aliquot ei repugnantes Scholaſticos, inter quos extant non leues diſputationes, quid ſtatuendum tandem ſit. Caietanus hîc negat eſſe peccatũ homini in mortali peccato exiſtenti, ſi hoc non ſeruauerit: tantum carere illum merito operis cõcludit, Ne ſit melioris conditionis infidelis qui aliqua faciens uirtutum opera, qualia ſunt reddere depoſitum, honorare parentes, non peccat. Ex quo ſequi uidetur, ſolos hoc præcepto cõcludi, qui in gratia exiſtant, ut ſi non impleant, peccare cenſeantur. Ergo melioris conditionis erit infidelis, quàm in gratia conſtitutus: quod eſt abſurdiſſimũ. Quòd ſi nec peccatum eſt exiſtenti in gratia, ſi ſecus ac monet Apoſtolus faciat, ruit B. Thomæ doctrina, qui nullum admittit mediũ in homine in ratione operis, inter meritorium & demeritorium. Quocirca nonnullos exiſtimo minus theologicè hac de re, minusq; ad canones ſcripturarum eſſe loquutos. Nam pro abſurdo illud tenent, cuius oppoſitum uerè, legem Dei meditantibus, uidebitur abſurdum. Si enim grati eſſe iubemur: quonam pacto is uerè gratus eſſe poterit, qui nõ oẽs ſuas uires omni momento ſaltem uirtualiter, ut diximus, intendat in Dei gloriam? Alioqui declaretur nobis præceptum illud: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota mente tua, ex tota anima tua, & fortitudine tua, & uiribus tuis. Hæc omnia ab Euãgeliſtis inculcãtur. Sed hæc quæſtio peculiarẽ tractatũ poſtularet.

Marc. 12.

Mulieres, ſubditæ eſtote uiris, ſicut oportet, in Domino. Viri, diligite uxores ueſtras: & nolite amari eſſe ad illas. Filii, obedite parentibus per omnia; hoc enim placitum eſt in Domino. Patres, nolite ad iracundiam prouocare filios ueſtros, ut non puſillo animo fiant. Serui, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum ſeruiẽtes quaſi hominibus placẽtes, ſed in ſimplicitate cordis timentes Deum. Quodcũq; facitis, ex animo operamini ſicut Domino, & non hominibus, ſcientes quòd à Domino accipietis retributionem hereditatis. Domino CHRISTO ſeruite. Qui enim iniuriã facit, recipiet id quod iniquè geſsit: & non eſt perſonarum acceptio apud Deum.

Mulieres, ſubditæ eſtote uiris &c. Hæc fermè omnia ad Epheſios iam expoſita ſunt. Vbi legimus hoc in loco; *Patres, nolite ad iracundiam*; Græca lectio non habet; *ad iracundiam*; ſed potius; ad indignationem. Et quod ſequitur; *ut non puſillo animo fiant*, Græcè; ne triſtitia animo concidãt, aut, ne animum deſpõdeant. Interpres tamen à germano ſenſu non recedit. Quod item legimus de ſeruis; *Domino* CHRISTO *ſeruite*; longè melius, græcè; Domino enim CHRISTO ſeruitis: & iungitur ſuperiori præcepto. Vbi perpetuò contra hæreticos notãdum, mercedem hic & retributionem hereditatis ſeruis obediẽtibus promitti. Deniq; quod legimus; *Qui enim iniuriam facit*; Verius græcè; Qui aũt iniuſtitiã facit &c. Pleriq; illud ad dominos referunt. Mihi autẽ ad ſeruos uerius referendum uidetur. Eſt enim clarum quomodo poſt hæc uerba, ſermo de dominis ſubſequitur. Vt ſit ſenſus, ſeruos dominis non obedientes iniuſtitiam facere. Et ob eã cauſam recepturi ſunt quæcũq; egerint: nec ſeruitutis conditione, uel paupertatis prętextu, & fortè etiã dominorum tyrannide excuſabũtur. Nam Deus in iudicio perſonam non accipit.

CAP. IIII.

DOMINI, QVOD IVSTVM eſt & æquum ſeruis præſtate, ſcientes quòd & uos Dominũ habetis in cœlo. Orationi inſtate, uigilãtes in ea in gratiarũ actione, orantes ſimul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis oſtiũ ſermonis ad loquẽdũ myſteriũ Chriſti (propter qđ ẽt uinctus ſũ) ut manifeſtẽ illud, ita ut oportet me loqui. In ſapientia ambulate ad eos qui foris ſunt, tempus redimẽtes. Sermo ueſter ſemper in gratia ſale ſit conditus, ut ſciatis quomodo oporteat uos unicuique reſpondere.

Domini quod iuſtum eſt & æquum ſeruis præſtate. Hæc potius cum ſuperioribus iungi cõueniret. Porrò æquum eſt, & ita diuina iuſtitia exigit, ut ſeruis ſuppeditentur quæ ſunt illorum conditioni neceſſaria, ut cibus & ueſtimẽta, quò poſsint ſua implere officia. Attẽtè enim debent, qui illorum ſunt domini, cogitare ſeſe nõ ita abſolutos eſſe Dominos, ut nullum recognoſcant longè excellentiorem & ſupremum Dominum qui eſt in cœlo. Sed pauci ſunt admodum q hoc apprehendant: & propterea cum tanto faſtu pleriq; imperãt, ac ſi hoies à Deo eorũ pedibus traderent conculcãdi. At hoc in ſeruos exercere eſt iniquitas. O quàm tremendam tales uiſuri ſunt ſtatus atq; conditionis, curſu uitæ peracto, commutationem, dum multi ſerui & abiecti homines computabũtur inter filios Dei, modo patienter tolerauerint & cum gratiarum actione tẽporariam ſeruitutem, uitiorum minime facti ſerui, ſed dominis cum omni fidelitate reddentes ſuas operas debitas. Propterea addidit ſapientiſsimè Apoſtolus; *Dominis carnalibus*; Quaſi diceret: In his quæ ad corporis officia pertinent. In his enim quæ ad Deum & Eccleſiam pertinent, liber eſt animus: nec ſunt tunc obedire obligati, quando aliquid contra Deum & Eccleſiam præciperetur. Contrà autem, qui generis

ſplendore & opibus ac potentia excellunt, nõ raro (de malis loquor) ſunt uitiorum ſerui, qui tumidi atq; inflati legem Dei & timorem obliuiſcũtur, & traduntur illi qui princeps eſt ſuper omnes filios ſuperbiæ, ut ſint eius, cui inſeruierũt, in ęternis ſupplicijs ſocij. Quod ab oĩbus in ſubli-
Marc. 10. mitate cõſtitutis auertere digneť Rex pacificus qui non uenit miniſtrari, ſed miniſtrare.

Orationi inſtate, uigilantes in ea in gratiarũ actione. Hæc omnia iam ſunt à nobis ĩ ſuperioribus epiſtolis explicata. Reſtaret ut quæ clarè patefacta ſunt, ea factis & operibus nos ſcire declarare-
Iac. 4. mus. Nam ſcienti bonum & non facienti, peccatum eſt illi. Vera enim proborum morum ſcientia ea eſt quæ in actione conſiſtit, non in nuda & mera cognitione. In his autẽ perſpicuè cernitur, quàm multi ſint qui deficiant in multis, dum minime compleni ipſo opere, quæ intellectu intelligunt. Illud prætereà rurſus animaduertendum, quòd etſi cum omnibus ſapiẽter & ad proximi ædificationem ſit incedendum, potiſsimũ tamen *ad eos qui foris ſunt*: debet diffundi uitæ chriſtianæ ſanctus odor, nimirũ ad eos qui ſunt extra fidem, ut noſtram conſiderantes ſapientiã relicta illa, quã ſequuntur, inſipientia ad uerum omnium Deum, & Redemptorem noſtrum IESVM CHIRSTVM conuertantur & uiuant. Qua in re oblatum tempus, ideſt, occaſionẽ atq; opportunitatem uel pretio redimẽdam hortatur, ne nobis elabatur è manibus, hoc eſt, aliquo diſpendio captãdum ſermonẽ etiam gratioſum & ſale conditum (quod indicat prudentem eſſe & diſeretum oportere) quo ſatisfacere unicuiq; ualeamus de fidei noſtrę profeſsione ſciſcitanti. Vult enim Apoſtolus ita eos inſtituere, ut per efficaciam actionum, & ſapiẽtiã ſermonis ita ſe gerant, ut omnibus clarũ dent teſtimonium ſeſe illius eſſe diſcipulos, qui cœpit facere & docere: &
Act. 1. hoc exemplum omnibus ſequuturis reliquit.

Quæ circa me ſunt, omnia uobis nota faciet Tychicus chariſsimus frater, & fidelis miniſter, & conſeruus in Domino: quem miſi ad uos ad hoc ipſum, ut cognoſcat quę circa uos ſunt, & conſoletur corda ueſtra, cũ Oneſimo chariſsimo & fideli fratre qui ex uobis eſt: qui omnia quæ hîc agũtur nota facient uobis. Salutat uos Ariſtarchus concaptiuus meus, & Marcus conſobrinus Barnabæ (de quo accepiſtis mandata: Si uenerit ad uos, ſuſcipite illũ. Et Ieſus qui dicitur Iuſtus, qui ſunt ex circũciſione. Hi ſoli ſunt adiutores mei in regno dei, qui mihi fuerunt ſolatio.

Quæ circa me ſunt &c. Nihil eſt in his uerbis difficultatis. Niſi ipſa fortè nomina contineãt aliquid arcani. Nam epiſtolam per Tychicum & Oneſimum fuiſſe miſſam manifeſtum eſt. Verũque autem illis commendat, oſtẽdens Tychicum corda illorum præſenti ſermone recreaturum, qui fidelis erat miniſter & conſeruus in promouendo euangelio. Eadem propemodum ad literam ſcribuntur in epiſtola ad Epheſios. Oneſimũ inſuper addidit, & unum ex illis, hoc eſt, Coloſſenſem indicat. Dignum autẽ conſideratione uidetur, quanto affectu de eodem loquatur Apoſtolus, quem teſtificatur ſibi chariſſimum, & fidelem fratrem. In cuius gratiam peculiarem ſcripſit ad Philemonem epiſtolam paterni amoris pleniſſimam, licet herum aliquando offendiſſet. Vt perpẽdamus quàm ſit ingens Dei erga lapſos homines beneficium, quàm ad pœnitentiam & meliorem frugem reuocãdi, perducuntur ad uiros pietate ac diſeretione præditos. Hunc poſitus in uinculis lucratus eſt Apoſtolus, & ita conuertit ut de fugitiuo & fraudulento ſeruo in ſequacem & fideliſsimum nõ iam hominis, ſed CHRISTI utilem ſeruum conuerterit. Et ob eam fortaſsis cauſam efficaciori teſtimonio Coloſſentibus cõmendat, ne ulla prorſus prioris erroris ſuſpitio in eorum mentibus de Oneſimo reſideret. Hæc enim eſt admirabilis euangelicę uirtutis pręſtantia, ut multi publicani & peccatores p̄cedant in regno eos, qui ita peccatis non uidentur onuſti. Nam qui ſynceré conuertuntur ad Dominum, ubi abundauit delictũ, ſuperabũdat & gratia. Rom. 5.

Salutat uos Epaphras qui ex uobis eſt, ſeruus CHRISTI IESV ſemper ſolicitus pro uobis in orationibus, ut ſtetis perfecti, & pleni in omni uoluntate dei. Teſtimoniũ enim illi perhibeo, quòd habet multum laborem pro uobis, & pro iis qui ſuut Laodiceæ, & qui Hierapoli. Salutat uos Lucas medicus chariſsimus, & Demas. Salutate fratres qui ſunt Laodiceæ, & Nympham, & quæ in domo eius eſt, eccleſiam. Et cum lecta fuerit apud uos epiſtola hæc, facite ut & in Laodicenſium eccleſia legatur: & ea quæ Laodicenſiũ eſt, ut uobis legatur. Et dicite Archippo: Vide miniſterium quod accepiſti in Domino, ut illud impleas. Salutatio, Mea manu Pauli: Memores eſtote uinculorum meorum. Gratia Domini noſtri IESV CHRISTI uobiſcum, Amen.

Salutat uos Ariſtarchus &c. Quemadmodum in omni fermè epiſtola, ita hîc quoq; ſalutationes inſeruntur. Primùm ipſius Ariſtarchi qui ſimul erat cum Apoſtolo concaptiuus, uir è Theſſalonica, quem interpretari poſſumus; optimũ principem; Marcum adiungit expolitum ac terſum per tentationes à rubigine. Hic conſobrinus eſt Barnabę, qui filius conſolationis dicitur: de quo ait eos accepiſſe mãdata. Anceps uerò ſenſus eſt, niſi de Barnaba hoc dicatur, an uerò de ipſo Marco potius. Sed nec magni refert hæc ſcire. Hunc Marcum expoſitores eſſe illum putant, cuius cauſa tam acris orta fuerat quondam inter B. Paulum & Barnabam contentio, ut ſepararẽtur inuicẽ. At poſteà recõciliatum cũ Apoſtolo

fuiſſe

fuiſſe,hic locus perſpicuè probat. Veriſſimile
eſt enim eundem cum Barnaba maiorem ani-
mi fortitudinem comparauiſſe, & fortiorem ad
ſubeunda perſecutionum pericula euaſiſſe, qui
aliquando formidoloſior,teſte B. Luca, extite-
rat & declinauerat. Quapropter Coloſſenſes ro
gat,ſi quando ueniret ad illos, uelint illum cum
omni charitate in Domino excipere.

Addit; *& Ieſus qui dicitur iuſtus*: Non eſt uſqua-
quaq; certum an ſit ille Ioſeph,ſeu Ioſes, qui ad
ſortiendum Iudæ proditoris locū fuit ab Apo
ſtolis cum Matthia compoſitus. Non defuerūt
qui hunc fuiſſe gentilem exiſtimarunt. Verū no-
men ipſum manifeſtè hebraicum reclamat. *Qui
mihi fuerunt ſolatio*. Hos ſolos ſibi ſolatio fuiſſe &
ſecum operatores ſignificat. Mirabile eſt ſanè,
quomodo relinquit Deus interdùm ſuos omni
ferè humano auxilio deſtitutos, ut diſcant uerā
humilitatem: & ne in tantis alijs heroicis operi-
bus & miraculorum uirtutibus eleuentur,ſed hu
milientur,quando opus eſt,coram Deo & homi
nibus. Epaphram adiungit conſalutantem,
cuius & ab initio epiſtolæ meminerat, quem ait
eſſe Coloſſenſem & ut Oneſimum. Addit autē
quàm ſolebat eſſe pro illis in orationibus & ſu-
ſpirijs ſolicitus. Nam & natura comparatum eſt,
ut ipſius amor patriæ & ciuium ad maiorem cu
curam urgeat,ut(cæteris paribus)diligētius erga
eorū ſalutem procurandā nos geramus,qui ſunt
nobis eiuſmodi neceſſitudine coniuncti. Accede
bat ad hunc Epaphræ affectum memoria prædi
cationis ſuæ,qua Coloſſenſes inſtruxerat,ne à re
cta ueritatis uia p falſos prophetas, qui nuſquā
deſunt,abducerentur,& ſic in uanum cucurriſſet.
Vbi concionatoribus datur exemplū,non deſe-
rendos populos quibus uerbum Dei miniſtraue
rint,ſed orationibus aſſiduis fouendos, etiam ſi
ſermonis curſus interim ſit intermiſſus.

Qui ſunt Laodiceæ & Hierapoli. Has ciuitates
Coloſſæ fuiſſe finitimas oſtendit. Salutem quoq;
illis nomine Lucæ medici chariſſimi dicit,qui fuit
Euangeliſta,comes B. Pauli indiuiduus. Po-
ſtremo loco ponit ſalutantem Demā, qui poſteà
diligens licentioſiorem ſæculi uitam ab Apoſto-
lo defecit,quemadmodum ad Tim.conqueritur.
Non eſt ſatis rectam ſemel uiam ingreſſum eſſe,
ſed cogitandum quot ſtructæ ſint ab hoſtibus
mundo,carne & dæmonibus inſidiæ,quibus ir-
retitur homo qui cū timore ac tremore ſalutem
ſuam paulatim negligit operari. Certamus enim
nō pro leuibus quibuſdā rebus, ſed pro ea coro
na quam maligni uident, & tātopere inuident.

*Salutate fratres qui ſunt Laodiceæ: & Nympham,
& quæ in domo eius eſt eccleſiam*. De hac Nympha
nullam legimus alio ſcripturæ loco factam men
tionem. Sed hæc tam honorifica ſalutatio illam
ſatis ſuperq; celebrem reddit, quam religioſam
fuiſſe & honeſtiſſimam aliquam matronam acci
pere debemus,cum & illius domum ac familiam
nomine eccleſiæ donet B. Paulus,hoc eſt, Chri-
ſtianis operibus deditam. Nam & mulieres ipſæ
CHRISTVM Dñm & Apoſtolos facultatibus
ſuis plurimum iuuerunt. *Et cum lecta fuerit &c.*
Illud omninò non ſupprimādum ſilentio, epiſto-
las B. Pauli nō ad ſolas, quibus nominatim mit-
tebātur,eccleſias pertinere,ſed paſſim ad omnes:
quoniam mores ſimiles ubiq; eſſe debent. Quo-
circa iubet mitti epiſtolam hanc & legi in eccle-
ſia Laodicenſi. Erat autem & alia ex Laodicea,
quam uice uerſa legendam eccleſiæ Coloſſenſiū
mandat. Quidam putarunt eſſe quoq; ad Laodi
cenſes epiſtolam,qua nos caremus. Vnam Iaco
bus Stapulenſis curauit in lucem edi. Ego uerò
notham & ſuppoſititiam arbitror. Neq; enim re
uera hîc citat Apoſtolus epiſtolam à ſe ad illos
ſcriptam,ſed; ex eo loco; ut græca lectio porri-
git. Vbi nō legitur; *Et ea quæ Laodicenſium eſt*,quin
potius; *ea quæ Laodicea & uos quoque legite*. Quam-
obrem aliam epiſtolam inſinuat. Fortè priorem
(ut quibuſdam placet)ad Timotheum. *Et di
cite Archippo etc.* Optima admonitio, ut ſcilicet mi
niſteriū(non myſterium)impleat. Crediderim de
ſacerdotio intelligendū,uel diaconatu, ſeu etiā
de prædicatione. Non enim patefecit quale mi
niſterium illud eſſet. Sed ordinabantur tunc ma-
gno cum delectu in eccleſia, nemini citò manus
imponentes. Inde turpem cernimus hodierno
die eccleſiæ faciem,maculis & rugis aſperſam,
poſtquàm ad ſacros ordines irruerunt nume-
roſi & ignari homines citra delectum admiſſi,
qui nedum miniſterium per ſacerdotij gradum
quærunt: ſed contrà, ut uitam otio & torpo
re & crapulis commodius tranſigere
poſſint. Domine IESV miſerere
nobis & illis
Amen.

ARGVMENTVM IN PRIOREM EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES.

APOSTOLVS HANC AD THESSALONICENSES EPISTOLAM EX *Athenis ſcripſit, quemadmodum patebit inferius, & longè antè (ut uiſum eſt multis) quàm ſuperiorem ad Coloſſenſes ſcripſiſſet: & per Tychicum diaconum, & Oneſimũ acholytum miſit. Theſſalonica ciuitas erat Macedoniæ, ad quam reuelatione cœlitus facta miſſus fuit Apoſtolus ut euangelium prædicaret. Magnum prædicationis fructum, ſicut & ubiq; locorum & Gentium, apud eos fecit, ita ut fidei et probitatis ſoliditate cæteras ſuperarent eccleſias. Perſeuerarũt enim in ipſa euangelij recepta doctrina etiam acerbis perſequutionibus afflicti: nec ullo pacto pſeudoapoſtolos audire uoluerunt. Hos igitur collaudat, & ad maiorem adhuc bonorum operum faciendum progreſſum cohortatur. Remouet inſuper quorundam immodicum erga ſuos mortuos luctum, ea tradens quæ ad reſurrectionis ſpem erigunt. Tum poſt reprehenſam hominum otioſorum & laborare recuſantium uitam, ſubiungit egregias ac ſalutares ſententias, quibus eos in uia Dei cautos reddat atq; inſtructos.*

COMMENTARIA IN EANDEM EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES.

PAVLVS & Siluanus & Timotheus eccleſiæ Theſſalonicẽſium in Deo Patre noſtro, & Domino IESV CHRISTO, gratia uobis & pax. Gratias agimus Deo ſemper pro omnibus uobis, memoriá ueſtri facientes in orationibus noſtris ſine intermiſſione, memores operis fidei ueſtræ, & laboris, & charitatis, & ſuſtinentiæ ſpei domini noſtri IESV CHRISTI ante Deũ & Patrem noſtrum.

QVAE AD SALVTATIOnem pertinent, copioſè ſunt iam alijs locis expoſita. Suppreſſi autem apoſtolatus rationem eſſe exiſtimo, quòd ad eos ſcriberet, qui promptiſſimè obſequerentur monitis, ut iam nõ tam opus eſſet autoritatẽ proponere, quàm humilitatem apponere. Vbi enim nõ delinquimus, pares omnes hac in parte ſumus. Aſſumit ſocios Timotheum & Siluanum quaſi epiſtolæ coadiutores, ad magnam noſtram eruditionem, qui ſi quid ſapimus uel operemur, nedum ſocios admittimus gloriæ noſtræ, ſed imminui eam arbitramur, ſi extra nos ſolos deduceretur. Magna profectò & rara uirtus eſt, ut magna licet opereris magnum te neſcias: & manifeſtam omnibus, tuã te ſolũ latere ſanctitatẽ. Hoc præſtat charitas quæ non quærit quæ ſua ſunt, ſed facit omnia communia. Porrò ſunt qui tradunt Siluanũ hunc eſſe, qui Silas dictus eſt in Act. Apoſt. At cũ de ſcripturis eundem fuiſſe non euincatur, non admodum refert. Quicunq; is fuerit, magnus uir certè fuit, cũ illum ſibi ſcribenti adiungat Apoſtolus. In latinis codicibus poſt illa uerba; *Gratia uobis & pax*; deſunt hæc ſubſequentia; *à Deo Patre noſtro & Domino* IESV CHRISTO; quæ paſſim in græcis exemplaribus habentur.

Gratias agimus Deo ſemper pro omnibus uobis &c. A gratiarum actione de more incipit. Homo uerè Deo gratus, perpetuò beneficiorũ memoriã acceptorũ in animo uerſat. Diſcamus

&nos

& nos in reddendis gratijs non eſſe tardos & ſegnes, nō ſolùm pro beneficijs quæ nos ipſi accepimus, ſed & quæ toti humano generi contulit Deus Pater: *pro omnibus uobis*: ait Apoſtolus. Hoc *Luc. 17.* monebat ſapiens: Diligenter, inquit, Conſidera quæ apponuntur tibi, ut nulla uidelicet Dei dona debita gratiarum actione fruſtrētur non præſerita, non præſentia, non promiſſa, non grandia, non mediocria, non puſilla. Iubemur enim colligere fragmenta ne pereant, ideſt, nec minima beneficia obliuiſci. Ingratitudo, ait deuotus pater *B. Bernardus* Bernardus, inimica eſt animæ, exinanitio meritorum, uirtutum diſperſio, beneficiorum perditio. Ingratitudo uentus urens, ſiccans ſibi fontē pietatis, rorem miſericordiæ, fluenta gratiæ. Multi quidem numerari poſſunt, qui uel importuniſſimè quæ ſibi deeſſe ſentiunt, poſtulant; ſed rariſſimi qui dignas de acceptis donis gratias *Rom. 23.* agant. Clamabant illi decem leproſi, & omnes ſani facti ſunt. Vnus tamen ſolus redijt gloriam Deo daturus. Fœlix qui ad ſingula gratiæ dona ad eum redit, in quo omnis gratiarū plenitudo conſiſtit, cui dum nos pro acceptis non ingratos exhibemus, locum Largitori gratiæ damus, ut maiora adhuc mereamur accipere. Illi autem faciliimè à Deo obtinent, qui non iam utilitatē propriam ſectantur: ſed ſalutem aliorum, & euangelicæ ueritatis incrementum ſolicitè ſtudent promouere, præſertim apud eos qui perſequutiones propter euangelium patiuntur, & ſuſtinent immodi: quales erant ſtrenui iſti Theſſalonicenſes.

Memores, inquit, *operis fidei ueſtræ & laboris & charitatis, & ſubſtinentiæ ſpei &c.* Conſidera ut diſtinctè enumerat uirtutes Theſſalonicenſium, ad magnam eorum conſolationem & laudem. Tolerabāt uerò hæc omnia ob ſpem in CHRISTO IESV ante Patrem repoſitam, ſperantes ſe ſua ipſorum ſubſtinentia illum tandem lucraturos & comprehenſuros, iuxta euangelium illis prædicatum, & rectiſſimè ab eis intellectum: quoniā per multas tribulationes perueniendum eſt, nō per otioſam fidem, in regnum cœlorum.

Scientes, fratres dilecti, à Deo electionem ueſtram, quia euangelium noſtrum nō fuit ad uos in ſermone tātum, ſed & in uirtute, & in Spiritu ſancto, & in plenitudine multa, ſicut ſcitis quales fuerimus in uobis propter uos. Et uos imitatores noſtri facti eſtis & domini, excipientes uerbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritus ſancti, ita ut facti ſitis forma omnibus credentibus in Macedonia & in Achaia. A uobis enim diffamatus eſt ſermo Domini: non ſolùm in Macedonia & in Achaia, ſed in omni loco fides ueſtra quæ eſt ad Deū, profecta eſt: ita ut non ſit nobis neceſſe quicquam loqui. Ipſi enim de nobis annunciant qualem introitum habuerimus ad uos: & quomodo conuerſi eſtis ad Deum à ſimulacris, ſeruire Deo uiuo & uero, & expectare Filium eius de cœlis (quem ſuſcitauit ex mortuis) IESVM, qui eripuit nos ab ira uentura.

Scientes, fratres dilecti, à Deo electionem ueſtrā &c. Primùm ait ſe ſcire eorum electionem. Non intelligas illam prædeſtinationis electionem: ſed fuiſſe illos peculiariter ad hoc electos ut audirēt uerbum euangelij, ſicut narrat hiſtoria Act. 16. Nam cum uellent Bithyniam proficiſci, non permiſit eos ire Spiritus. Vt autem uiſum uidit, ſtatim (inquit B. Lucas) quæſiuimus proficiſci in *Act. 16.* Macedoniā certi facti quòd uocaſſet nos Deus euangelizare eis. Affert autem pro illius electionis argumento efficaciam multam ſuæ prædicationis: quoniam euangelium illis non per ſermonem ſolum perſuaſit, ſed etiam in uirtute, ſeu potentia ſignorum, & in Spiritu ſancto, qui mouebat linguam, & aperiebat aures audientiū. Vnde plenitudo certitudinis multa. Id enim græcè, πληροφορίᾳ πολλῇ, ſonat. Poſſumus & illud; *in Spiritu ſancto*; ita intelligere, ut miraculoſè Spiritus deſcēderet ſuper eos, ſicut à principio. Quod ergo ait, *in plenitudine multa*; ſignificat plenitudinem certitudinis ad confirmandā omninò ueram eſſe B. Pauli prædicationem, cui tot ac tanta teſtimonia atteſtabantur. Sed illud ſuper omnia quod in corde proprio ſentiebant: ait.

Sicut ſcitis quales fuerimus in uobis, ideſt, inter uos. Sed hoc non propter me, ſed *propter uos*, in ſalutem ueſtram. Hic nempe erat totius prædicationis finis, non Pauli gloria, ſed Dei honor & animarum ſalus. Et commemorans profectum ipſum ſtatim. *Et uos* (inquit) *imitatores noſtri facti eſtis &c.* Mirabile eſt excipere hoc uerbum, & cum uerbo ſimul tribulationem. Cum tribulatione autem inſuper & gaudium aduenire. Et ne fallatur hæreticus, qui deceptus putat ſe ueritatem amplecti cum gaudio, declarauit hîc Apoſtolus quale ſit piorum gaudium, nimirum gaudium Spiritus ſancti, quod procedit ex illa plenitudine certitudinis. *Pati poſſunt hæretici ſed non in Spiritu ſancto.* *Ita ut forma facti ſitis omnibus etc.* Magnā eorū laudē his uerbis pſtringit, qui tam citò, & ferè eodem tēpore diſcipuli extiterint ac ſimul magiſtri. Vnde clarè colligitur paratiſſimos eos anteà fuiſſe ad recipiendam ueritatem, ſi illis prædicaretur: de quibus teſtatur ſcriptura, ſuſcepiſſe eos uerbum cū omni auiditate, ita ut uicinas ciuitates & loca admirarentur tam repentinam mutationem, & æmularentur ad imitandum eorum prouocati exēplo, qui nullis perſecutionibus à fidei conſtantia recederene.

Ita ut non ſit neceſſe nobis quicquàm loqui. Et ideò non ſe uocauit Apoſtolum, ſed quaſi unum ex illis parem. Vt intelligant Præpoſiti dari nonnūquā tempus & locum non oſtentandi autoritatem. Caietanus docet in his tantum duabus ad Theſſalonicenſes epiſtolis omiſſam in ſalutatiōe mentionem apoſtolatus, idq; feciſſe propter ſocios quos ſibi adiungit, Timotheum & Siluanū, ne uideretur ſe illis præferre. Sed utrūq; meritò

non

non placet. Non enim primùm aduertit quòd & ad Philippenſes ſcribens non ſe uocauit apoſtolum. Et tamen ſcribens ad Corinthios & Coloſſenſes adiungens ſibi Soſthenē & Timotheū, uocat ſe Apoſtolum. Et ſimiliter in ambabus quas ad ipſum Timotheum. Quare inſtantijs facile perimitur id cōmenti, ut antea indicauimus. Reliqua non egent expoſitione. Solum animaduertendum, id quod poſtrema linea in latinis legit; IESVM *qui cripuit nos*: Græcè melius in præſenti ſcribitur; *eripit*, ut intelligamus effectū crucis ad redemptionem noſtram eſſe aſſiduum, & ſemper fuiſſe ab initio mundi, & ad finem uſq; futurum. Notandum item quod ait; *eripit nos ab ira uentura*; continere ſubintelectam conditionē, ſi perſeuerauerimus ambulantes in luce, & ſecūdum ſpiritum, non ſecundum carnem, in bonis operibus & uia mandatorum Dei. Alioqui ueniet tremenda ira, quando dicetur. Neſcio uos;
Luc. 13. diſcedite à me operarij iniquitatis.

CAP II.

NAM ET IPSI SCITIS, FRAtres, introitum noſtrum ad uos: quia non inanis fuit, ſed antè paſſi multa & contumeliis affecti (ſicut ſcitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo noſtro loqui ad uos euangelium Dei in multa ſolicitudine. Exhortatio enim noſtra non de errore, neque de immūditia, neque in dolo: ſed ſicut probati ſumus à Deo ut crederetur nobis euangelium, ita loquimur: Non quaſi hominibus placentes, ſed Deo qui probat corda noſtra. Neque enim aliquando fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis: neque in occaſione auaritiæ, Deus teſtis eſt: nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à uobis, neque ab aliis. Cum poſſemus uobis oneri eſſe ut CHRISTI Apoſtoli: Sed facti ſumus paruuli in medio ueſtri, tāquam ſi nutrix foueat filios ſuos, ita deſyderantes uos cupidè, uolebamus tradere uobis non ſolùm euangelium Dei, ſed etiam animas noſtras: quoniā chariſſimi nobis facti eſtis.

N*Am & ipſi ſcitis, fratres, introitum noſtrū ad uos &c.* Reuocat illis in memoriā hoc in loco hiſtoriam quæ Act. cap 16. enarratur & 17. ne obliuiſcantur mirabilium quę acciderunt, & quo pacto è medijs paſſionibus erepti illicò ſe nouis certaminibus expoſuerunt, ut prędicarent eis uerbum. Nam quod legitur; *in multa ſolicitudine*; melius redditum fuiſſet, in multo certamine. Inde probat prædicationem ſuam non de errore, non de immūditia, nō in dolo factam. Hæc enim tria potiſſimum ſunt, quæ dedecent pręconem uerbi Dei. Primum decipi intellectu, & non habere ueritatis & eorum quæ ſunt prædicanda certam plenitudinem. Alterum, etſi ueritas adſit, eam tamen inquinare ueritatem per affectum temporalium: ut cum prędicatur amore pecuniæ, aut inanis gloriæ. Hæc eſt enim immunditia, & abominandum ſimoniacum ſcelus. Tertium eſt, quùm delectatur homo animas decipere & lucrari ſibi: quod eſt immane & omninò diabolicum. Audi B. Paulum quàm ab ijs uitijs abfuerit remotiſſimus.

Sed ſicut probati ſumus à Deo ut crederetur nobis euangelium. ita loquimur. Mirum uideri poſſet, quomodo dicat ſe à Deo probatum, antequàm tamē prædicaret. Nam in ſcripturis tum demum probari aliquis à Deo dicitur, quū ipſo opere ſe declarat. Verùm attende. Non ſe abſolutè probatum fuiſſe ait, ſed probatum hac in re, ut crederetur illi diſpenſatio & prædicatio euangelij. Vidit enim Dominus Deus ſynceram illam Pauli conuerſionem, & cor purificatum & ardens amore CHRISTI & zelo. Et in hoc ante Deū probatus fuit ut idoneus ad prædicandū: quod & præſtitit, & non fefellit hanc primam Dei (ut ita impropriè ac ineptè de diuinis loquamur) deprecationem, qui propriè aliter non poſſumus. *Ita loquimur*: Modeſtiæ gratia, nec ſine ueritate Siluanum & Timotheum ſibi adiūgit in officio prædicationis ſocios. *Non quaſi placentes hominibus, ſed Deo qui probat corda noſtra.* Probat aūt Deus corda, cum per uarias tentationes, quaſi aurum per fornacem explorans, facit ut innoteſcāt nobis qualia ſint. Videant, quæſo, hunc & alios multos huiuſmodi locos, qui dubitant an B. Paulus certus eſſet innocentiæ & gratiæ ſuæ, hęrentes ſoli uni loco ubi dixit: Non in hoc iuſtificatus ſum. Probat autem ſuperiora, Primùm quòd non dolo prædicauerit: quoniam non eſt adulatus illis. Tum quòd non immundè, ideſt, prætextu auaritiæ. Cui rei aſſerendæ Deum ſibi teſtem adhibet. Nam utrum abdita ſit intus cupiditas, aliter probari non poteſt, cum hominibus non pateāt cordis arcana, quę ſolus Deus ſcrutatur. Tertio, quòd non appetitu glorię, euidens eſt: quia nec ſe geſſerunt ut Apoſtoli CHRISTI, qui iure potuiſſent exigere ad uictū neceſſaria: ſed nihil ab eis, neq; ab alijs, ne eos grauarent, uictus gratia quæſiuerunt: ut uiderēt omnes quàm purè annuntiarent euangelium. Cuius rei gratia peculiarem à Deo expectabant & au-
ctiorē mercedē, ut ad Corint. ipſemet explanat. 1. Cor. 9.
Sed facti ſumus paruuli. Græcè ἤπιοι, ideſt, placidi, & lenes. Interpres uerò fortè legit, νήπιοι, ideſt, paruuli: quanquàm & ſuperior dictio ſignificet etiā paruulos: ſed aptior eſt illa prior ſignificatio, & expreſſior ad mentem Apoſtoli. Quomodo ergo gloriæ popularis aurā captare exiſtimari poterant, qui ſe euſque contemptibiles abiecta grauitate præbebant? Ob eam cauſam epiſtolæ ipſius leuciores quibuſdam poſt expertā tantā charitatis (ut ita dicam) demiſſionē

uidebantur

uidebantur. Qua perſpecta abutebantur ſubdoli fratres, ut inde autoritati & nomini illius detraherent, quemadmodum ad Cor. conqueſtus eſt. Tanta eſt enim humana imbecillitas, & ad capienda ueræ charitatis præcepta tarditas, ut rudes homines facilius eos ſequantur, admirentur, ſeq; illis in prædam dedant, qui uel orationis fucato ſermone, uel propoſitis rebus curioſis & ad ſalutem nihil iuuantibus prædicant, & cũ graui apparatu incedunt. Vide autem quàm ſuaui & appoſita utatur ſimilitudine Apoſtolus.

Tanquàm ſi nutrix foueat filios. Quanta nutrices & matres tolerent interim dum incrementa expectant puerorum, nemini eſt obſcurum: ut non quoslibet cibos præbere, quin & teneriores adhuc præmanſos inſerere in os cogantur, puerorum moribus inſeruire, riſum effingere & gemitum, & quæq; grauitatis ſpernere. Ita ſe gerebat Apoſtolus in curſu euangelico. Lac potũ dedi uobis, ait quibuſdam, non eſcam: Nondum enim poteratis. Erant perfectè Theſſalonicenſes renati, ſed teneri adhuc, nõ conſiimati. Amat mater paruulum nutrire, ſed eum non amat paruulum remanere, ait B. Auguſtinus. In ſinu tenet, manibus fouet, blandiţs conſolatur, lacte nutrit. Omnia facit paruulo, ſed optat ut creſcat, ne ſemper talia faciat. Quid bone lector credis in iſtiusmodi locis dicî à noſtriſ nouis ſapiẽtibus, qui mox ubi aliquem nacti ſunt diſcipulũ, ei nullo præeunte magiſtro ſacras literas obtrudunt: nõ ijs ſolũ qui latinam linguam tenẽt, ſed paſſim toti imperitæ multitudini, ut neminem habeant paruulum. Nullus inter eos reperitur qui duros & prægrandes & peracutos non miſerit dentes ad ſolidum cibum uorandum. Piſtores, caupones, ianij, cetarij, tonſores, fabri, publicani & meretrices ad tractãdas ſacras literas ſunt per iſtos ſapientes idonei. In hanc iuſtam querimoniam uenit olim ardens ille defenſor fidei ſanctiſſimus Hieronymus. Quid ſi nunc reuiuiſceret, & ita auctum numerum cerneret? Conſiderate, quæſo, populi quem in corpore myſtico locum tenetis, & uos more bene natorum puerorum à patribus inſtitui ſinatis. Niſi efficiamini (inquit ſumma Veritas) ſicut paruuli, nõn intrabitis in regnum cœlorum. Audite quid B. Auguſtinus de ſuis temporibus teſtetur, quomodo non ſunt omnia populis referanda, ſed tantum pro illorũ captu & utilitate ad ſalutem: ait. Hoc à magnis & ſpiritualibus uiris eccleſiæ catholicæ alumnis uideo cautiſſimè prouideri, ne quid populariter agant, quod nondum eſſe temporis ut cum populo agatur, intelligunt. Alimenta lactea largè auidis infirmioribus pluribus atq; inſtanter infundunt: ualidioribus autem cibis cum ſapientibus paucis ueſcuntur. Sapientiam enim loquuntur inter perfectos: carnalibus autem & animalibus, & quamuis nouis hominibus, adhuc tamẽ paruulis, nonnulla obtegunt, ſed nulla mentiuntur. Nõ enim uanis honoribus ſuis conſulunt & inanibus laudibus, ſed utilitati eorum cum quibus ſocietatem uitæ huius inire meruerunt &c.

Hereticorũ erga populos licẽtia.

Matth. 18.

B. Aug. in lib. De uera religione.

At nunc ſacri libri in popinis & officinis, hæreticorum licentia, manibus omnium teruntur, ueriùs pedibus conculcãtur. Hæc obiter dicta ſint propter malitiam temporum, quando perijt uera & chriſtianis populis ac filijs eccleſiæ matris digna ſimplicitas, regnat ubiq; arrogantia.

Volebamus tradere uobis non ſolùm euãgelium Dei, ſed etiam animas noſtras. O charitas ſancta quantas uires in eorum cordibus, qui abs te poſſidentur, habes. Nullum poteſt maius uero euangelicæ gratiæ prædicatori adeſſe gaudium, & eis qui bene præſunt, quàm dum animaduertunt ſibi cõmiſſas plebes rectam ueritatis uiam cum fructibus bonorum operum, ac in Deum pietatis citra offendiculum tenere. Hoc & de ſe teſtabatur Dilectus. Maiorem horũ, ait, nõ habeo gratiã, quã ut audiã filios meo In ueritate ambulare. Contrà autem, ſupra modum affliguntur Sancti, quùm eorum ruinam uident & corruptionem cum fidei, tum proborum morum. Propterea Moſes de libro uiuentium deleri, & Apoſtolus anathema fieri optabant. Quàm optarem & ego ut Antiſtites omnes, & uerbi diuini concionatores hæc cotidiana ruminatione tererent, ſeq; ipſos ſeriò probarent, num tales ſibi uideãtur, qualem ſe eis Apoſtolus in exemplum proponit, ut non dubitent animam propriam pro animabus impendere. Si quis ita ſe paratum ſentiat, gaudeat & exultet in Domino. Qui ſecus, ſaltẽ caueat ne errore feratur & ignorantia, ductus humanę gloriæ cupiditate atq; immunditia. Quibus uitijs ſi tenetur implicatus, maturè cogitet quo ſuffundendus eſt pudore, quando corã Deo & Angelis eius minimus cenſebitur in regno cœlorũ.

Ioan. ep. 3.

Memores enim eſtis, fratres, laboris noſtri & fatigationis, nocte & die operantes nequẽ ueſtrũ grauaremus, prædicauimus in uobis euãgelium Dei. Vos teſtes eſtis & Deus, quã ſanctè, & iuſtè, & ſine querela uobis qui crediditis, affuimus: ſicut ſcitis, qualiter unumquenque ueſtrum ſicut pater filios ſuos, deprecantes uos & conſolantes, teſtificati ſumus ut ambularetis dignè Deo, qui uocauit uos in ſuum regnũ & gloriã.

Memores enim eſtis, fratres, laboris &c. Clarus textus: Solũ uitium & mendum in ſcriptura notandum eſt. Vbi enim legimus; *Nocte & dies* ſcribendum eſt; *Nocte autem & die*; ut appareat ſuperioris dicti ratio, uidelicet quòd non fuerit illis ſumptui nec oneri. Et prætereà ubi legit; *Qui credidiſtis*, ſcribendũ eſt; *Qui creditis*; Similiter quod legitur; *Qui uocauit*, legẽdum eſt; *Qui uocat*; temporis præſentis, non elapſi. Nã uocatio Dei aſſidua eſt. Nec tamen prætereunda eſt admonitio illa alijs in epiſtolis inſerta. Vt ambularent dignè Deo; aduerſus eorum errorem qui falſò putant non poſſe hominem ea agere quæ conueniunt ſtatui noſtro, digna Deo, & quæ placeant illi ut reſpiciat & remuneret. Non quaſi ſint

condignę

condignæ paſſiones comparatę ad ſolam mercedem, cũ merces ſit æterna, paſſiones uerò momentaneæ: ſed quoniam ſunt tales ſecundum rigorem & pactum Dei, ut queant maieſtatem inclinare diuinam ad remunerandum dignè ſe & nobis, quos filios fecit: ſi modo ut eius filij obedierimus illi & CHRISTO Filio eius, quẽ nobis Dominum & fratrem conſtituit, ut Dei ſimus hæredes, CHRISTI autem coheredes.

Ideò & nos gratias agimus Deo ſine intermiſſione: quoniam cum accepiſſetis à nobis uerbum auditus Dei, accepiſtis illud nõ ut uerbũ hominum, ſed (ſicut eſt uerè) uerbum Dei, qui operatur in uobis qui credidiſtis. Vos enim imitatores facti eſtis, fratres, eccleſiarum Dei quæ ſunt in Iudæa in CHRISTO IESV: quia eadem paſſi eſtis & uos à contribulibus ueſtris, ſicut & ipſi à Iudæis, qui & Dominum occiderũt IESVM, & Prophetas: & nos perſequuti ſunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus aduerſantur, prohibentes nos gentibus loqui ut ſalui fiant, ut impleant peccata ſua ſemper. Peruenit enim ira Dei ſuper illos uſque in finem.

Ideò et nos gratias agimus Deo *ſine intermiſſione etc.* Nec opus hic eſt expoſitione. Solum notetur, Illos accepiſſe à B. Paulo euangelium ut Dei nõ ut hominis uerbum, ſicut uerè erat. Et in hoc Deum eſſe cooperatum, non ſolùm in Paulo dicente & prædicante, ſed etiam in illis audientibus & accipientibus. Vnde ait; *Qui & operatur in uobis qui creditis:* ſic enim gręca lectio habet, & hoc in Pelagianos. Aduertendum item peculiariter laudari Theſſalonicenſium eccleſiam, ut qui imitati eſſent eccleſias Dei in Iudæa. Quo in loco
Nota. ego puto (licet id non clarè exprimat) multos Theſſalonicenſium ſemetipſos expoliauiſſe pro pietate omnium bonorum, & uitam regularem propter CHRISTVM profeſſos: quemadmodum ab initio fecit eccleſia in Iudæa, ut in Act. Apoſtolorum legitur. Quotquot enim poſſeſſores agrorum aut domorum erant, uendentes afferebant pretia eorum quæ uendebant, & po-
Act. 4. nebant ante pedes Apoſtolorum. Vbi memorabile eſt iudicium in eos qui de pretio fraudare tentarunt, in quos repentina Dei ultio manifeſtata eſt. Decuit enim ut forma perfectæ euangelicæ uitæ ibi primùm inſtitueretur, unde primò egreſſum eſt uerbũ, ut fuerat in prophetis prędictum: Ex Sion exibit lex, & uerbum Domini de Ieruſalem: quia ſalus ex Iudæis eſt.

Quo magis mirandum, qua fronte hæretici, qui ſe inniti ſcripturarum teſtimonijs tanta oſtentatione iactitant, hoc uitæ genus adeò impudẽter audeant deteſtari. Comparat uerò illos B. Paulus manifeſtè cũ fidelibus ueris Iudęis, quantum attinet ad perſecutiones à contribulibus illatas. Vbi & notandum quod ait perueniſſe in Iudęos iram Dei uſq; in finẽ, ideſt, uſq; ad perfectum & conſummationem, ut intelligantur illi perſecutores reprobati omninò à Deo. Hoc eſt enim in eos perueniſſe iram Dei uſq; in finem. Intellige autem reprobationem non perinde eſſe atq; prædeſtinationem. Hęc enim ſine ullis prorſus meritis: illa uerò non ſine proprijs demeritis. Manet autem ſimiliter ira Dei in eorũ filios uſq; in finem, ideſt, uſque in ultima mundi ſæcula, quando conuertentur ad Deum, & auferetur uelamen, poſtquàm efferbuerit ira eius: quę eò debet eſſe diuturnior, quò criminis aduerſus Redemptorem admiſſi culpa fuit grauior. *De reprobatione.*

Nos autem, fratres, deſolati à uobis ad tempus horæ, aſpectu non corde: abundantius feſtinauimus faciem ueſtrã uidere cum multo deſyderio: quoniam uoluimus uenire ad uos, ego quidem Paulus & ſemel & iterum, ſed impediuit nos Satanas. Quæ eſt enim noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne uos ante dominum noſtrum IESVM CHRISTVM eſtis in aduentu eius? Vos enim eſtis gloria noſtra & gaudium.

Nos *autem, fratres, deſolati.* Interpres noſter uertere elegantius potuiſſet, *orbati*; Vbi aſſiduum oſtendit affectum quo erga illos totus accendebatur, ita ut cum maximo deſyderio tẽtauerit iterum atq; iterũ ad illos redire, hoc eſt, quod latine dicitur; *feſtinauimus*; Sed aptius dicendum erat, ſtuduimus; ſeu conati ſumus. Cur autẽ proficiſci non potuerit, cauſam aſſignat. *Sed impediuit nos Satanas.* Vide admirabilem Dei prouidentiam, quomodo permittitur Satanas interdũ impedire cogitationes ſanctorum, nec proptereà impediri uoluntatem Dei, nec profectum euãgelij. Decipitur enim ſæpe infœlix Satanas dum & obtinet quod ipſe uult: quoniam & totum in caput eius reuoluitur. Non ſine cauſa quodam in loco aiebat, non eſſe ſibi aduerſus carnem & ſanguinem colluctationem: ſed aduerſus principes tenebrarũ & nequitiæ, curſum prædicationis euangelicæ toto furore percitos interturbare laborantes. Deniq; quod dixit; *Nonne uos*; Rectius; *nonne & uos*? Vt & alias ſimul eccleſias includeret, quas ipſe CHRISTO acquiſiuit. Tũc enim in aduentu Domini apparebit: & magnum ex Theſſalonicẽſium procurata ſalute & parta, gaudium, & corona, & gloria B. Paulo, quaſi tunc triumphanti, erit coram Angelis & hominibus. Nam & ipſe triumphans & triumphati, & ſpectatores triumphi gaudebunt, & gloriam Deo decantabunt in ſempiterna fœlicitate collocati, ubi iam non erit amplius neque luctus, neque dolor, ſed nec ullus æſtus: quoniam priora tranſierunt, quorum memoria maximam iucunditatem afferet, per tanta pericula euaſiſſe ad portum tranquillitatis æternæ deuictis mundo, carne, & dæmonibus per gratiam Redẽptoris:

Cap.

CAP. III.

PROPTER QVOD NON ſuſtinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis ſolis: & miſimus Thimotheũ fratrem noſtrum, & miniſtrum Dei in euangelio CHRISTI ad confirmandos uos, & exhortandos pro fide ueſtra, ut nemo moueatur in tribulationibus iſtis. Ipſi enim ſcitis quòd in hoc poſiti ſumus. Nam & cum apud uos eſſemus, prædicebamus uobis paſſuros nos tribulationes, ſicut & factum eſt, & ſcitis. Propterea & ego amplius non ſuſtinens, miſi ad cognoſcendam fidem ueſtram: ne fortè tentauerit uos is qui tentat, & inanis fiat labor noſter.

P*ropter quod non ſuſtinentes amplius &c.* Oſtendit crebrò Apoſtolus ſuum ſimul timore & amore (ut uerè amantibus accidere ſolet) permiſtum deſiderium, qui illis potius quàm ſibipſi conſultum uolens, maluit conſortio priuari chariſsimi fratris, nempe Timothei; ut eius præſentia Theſſalonicenſes confirmarentur in fide, nulliſq; tentationũm, ſeu perſecutionum procellis ab eo qui tentat mouerentur. Nam & eoſdem iam inde ab initio commonefecerat: & perſequutiones futuras longè antè prædixerat, ne cum excitarẽtur, quicquàm eis nouum appareret. Hac enim prima inſtructione muniẽdi ſũt, quicũq; dãt chriſtianę militiæ nomen. Fili, ait Sapiens, accedens ad ſer-

Eccli. 2.

uitutem Dei, ſta in iuſtitia & in timore Dei, & præpara animam tuam ad tentationem. Data eſt regula neminem prorſus excludens: Omnes

2. Tim. 3.

qui piè uolunt uiuere in CHRISTO IESV perſequutionem patientur. *Ne fortè tentauerit uos is qui tentat.* Satanam antiquum ſerpẽtem intelligit humanum genus capitali & ueteri odio proſequentẽ, ad fallendas nedũ incautas animas ac præcipitandas inſtructum, quin & ſanctos homines interdum: ut maximo ſit timore opus ad eludendas eius aſtutias. Neque enim eſt poteſtas ſuper terram quæ ualeat ei comparari. Per-

Iob. 1. & 41.

ambulat terram, & circuit quærens quem deuoret. Sed fide illi reſiſtitur: & per ueram humilitatem proſternitur ſuperbus ac uincitur. Perpende autem tropum dicendi, & quo appelletur nomine ab Apoſtolo: *is qui tentat.* Propria etenim Diaboli eſt ars tentare, quam multis ſæculis exercere non ceſſat, & ſemper ad ruinam noſtram. Huius Maligni cogitationes minime ignorabat Apoſtolus, propterea tanta ſolicitudine tenebatur, ne aliquas oues fur raperet, & mactaret.

Verùm huiuſmodi locis abutuntur hæretici ad leniendas perſequutiones, ſi quando in eas inciderint, quas & plerunque iri ſuſcitatas (quod quidẽ uidere eſt perfacile) prænunciant, mentitoq; perſequutionum uerarum nomine ueſtiunt. At latiſsimè patet inter pſequutiones, & animaduerſiones diſcrimen. Illę enim aduerſus iuſtos homines ac pios Dei ſeruos iniuſtæ ſunt, & crudelitatis pleniſsimę per tyrannos contra ueritatem. In ſontes autem & gregem Domini contaminantes hęreticos, animaduerſiones pię ſũt, iuſtę & à ſancto zelo ueritatis, qui Deo eſt gratiſsimus, profectæ. Alioqui & graſſatores uiarum ac latrones, & quilibet flagitioſi homines, cum huiuſmodi hæreticis ſeſe in perſequutionibus, quas meritò patiuntur, ſolari poſſent, ſi cauſam pro arbitrio fingere liceret. Patiuntur itaq; ob apoſtaſias hæretici, & uelut perturbatores tranquillitatis

De perſecutionibus quas hæretici patiuntur.

catholicæ eccleſiæ, in qua uiuere ſuperbi nolunt. Placuit & uerba deuoti & cœlitus docti patris Bernardi adiungere, quibus eleganter oſtendit quã futilis ſit iſta tergiuerſatio. Exorti ſunt enim eo tempore quidam inſani homines, in quos populus perſpecta illorum atq; cognita impietate irruens trucidauit: ſubſequuntur hęc uerba Sancti Abbatis & ea (qui non credunt) notent. Mirabantur aliqui quòd non modo patienter, ſed & læti, ut uidebatur, ducerentur ad mortem. Sed qui minus aduertunt quanta ſit poteſtas dia-

B. Bern. in cãt. ſer. 66.

boli non modo in corpora hominum, ſed etiam in corda, quæ ſemel permiſſus poſſederit. Nõne plus eſt ſibimet hominem inijcere manus, quàm id libenter ab alio ſuſtinere? Hoc autem in multis potuiſſe diabolum frequẽter experti ſumus, qui ſeipſos aut ſubmerſerunt, aut ſuſpenderunt. Nihil ergo ſimile habent conſtantia Martyrum, & pertinacia horum: quia mortis contemptum in illis pietas; in iſtis cordis duritia operatur. hæc ille. Et uerè mundus ignorat quãnta Deus permittat ob peccata uulgi, ut quondam filios & filias immolauerint aliqui dæmonijs.

Nunc autem ueniente Timotheo ad nos à uobis, & annunciante nobis fidem & charitatem ueſtram, & quia memoriam noſtri habetis bonam ſemper, deſyderantes nos uidere, ſicut & nos quoque uos: ideò conſolati ſumus, fratres, in uobis in omni neceſsitate & tribulatione noſtra per fidem ueſtram: quoniam nunc uiuimus, ſi uos ſtatis in Domino. Quam enim gratiarum actionem poſſumus Deo retribuere pro uobis in omni gaudio, quo gaudemus propter uos ante Deum noſtrum, nocte ac die abundantius orantes, ut uideamus faciem ueſtram, & compleamus ea quæ deſunt fidei ueſtræ. Ipſe autem Deus & Pater noſter, & dominus IESVS CHRISTVS dirigat uiam noſtram ad uos. Vos autem Dominus multiplicet, & abundare faciat charitatem ueſtram in inuicem, & in omnes: quemadmodum & nos in uobis ad confirmanda corda ueſtra ſine querela in ſanctitate ante Deum, & Patrem noſtrũ.

in aduentu domini noſtri IESV CHRISTI cum omnibus ſanctis eius, Amen.

Nunc autem ueniente Timotheo ad nos à uobis &c. Singulares indicat Apoſtolus & admirabiles in illos charitatis affectus: qui digniores conſideratione ſunt & imitatione, quàm ulla alia expoſitione. Hos autem nemo antè capere rectè poteſt, niſi & ipſe toto corde paſſus amando fuerit. Veram ille quidem experiretur ſententiam, qua dicitur: Anima plus eſt ubi amat, quàm ubi animat. Languebat Apoſtolus, non uiuebat, quandiu ignarus erat quo in ſtatu res eorum eſſent. Ob eam cauſam adiunxit: *Quoniam nos uiuimus, ſi uos ſtatis in Domino*: quaſi diceret. Si quis mihi nunciaretur ueſter lapſus, & à ſancto ædificio ruina, omni morte acerbius me cruciaret. Propterea nullũ tps intermitto neq; diurnũ neq; nocturnum, quo de uobis nõ cogitẽ, quo uos ſuſpiriis ad Deũ & orationibus non iuuem, ne quãdo Malignus glorietur & dicat: Præualui aduerſus uos.

Ipſe autem Deus & Pater noſter, & dominus IESVS CHRISTVS *dirigat &c.* Erumpit tandem in optimas precationes quæ diluciditatem per ſe, & efficaciſsimam inſuper uim continent ad euertendam falſam illam, à Dei gratiæ inimicam eorum doctrinam, qui dum turpiter uiuere uolunt ipſi, & peccatorum ſordibus ſordeſcere perpetuis, negant quenquam poſſe inculpatè uiuere. Vt fruſtrà Apoſtolum uelint monuiſſe, & orationibus apud Deum poſtulauiſſe, ut Theſſalonicenſium charitas abundaret in dies, & corda illorum confirmarentur ante Deum ſine querela, hoc eſt, ut nihil ſuperſit damnatione dignum, quando uenturus eſt Dominus cum Sanctis ſuis ad iudicandum. Nam Sancti ipſi nedum iudicabuntur, ſed cum ſummo Iudice ad iudicandos
Sap. 3. alios aſſidebunt. Sicut ſcriptum eſt: Iudicabunt ſancti nationes. Hoc ſequentibus ſe pollicitus
Matth. 19 eſt Dominus aiens: Amen dico uobis quòd uos qui reliquiſtis omnia, & ſequuti eſtis me, ſedebitis ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael.

CAP. IIII.

DE CAETERO ERGO fratres, rogamus uos & obſecramus in domino IESV: ut quemadmodum accepiſtis à nobis quomodo oporteat uos ambulare, & placere Deo, ſic & ambuletis ut abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim uobis per dominum IESVM. Hæc eſt autem uoluntas Dei, ſanctificatio ueſtra: ut abſtineatis uos à fornicatione, ut ſciat unuſquiſque ueſtrum uas ſuum poſsidere in ſanctificatione & honore: non in paſsione deſyderii, ſicut & gentes quæ ignorant Deum. Et ne quis ſupergrediatur, neq; circunueniat in negocio fratrem ſuum: quoniam uindex eſt Dominus de iis omnibus, ſicut prædiximus uobis, & teſtificati ſumus. Non enim uocauit nos Deus in immunditiam, ſed in ſanctificationem. Itaq; qui hæc ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum: qui etiam dedit Spiritum ſuum ſanctum in nobis.

De cætero ergo, fratres, rogamus uos &c. Hic incipit B. Paulus ea tractare quę ad morũ ſanctorum inſtructionem ſpectant, rogans eos ut uelint eã uiuendi formam tenere, quam præſens illis tradiderat, nimirum ut in hac peregrinatione ſedem ſtabilem perpetua memoria apprehenderent non eſſe figendam: ſed eos ambulare alacriter oportere in uia mandatorum Dei, ut meritorum magnitudine copioſius & numero abundarent. Idem præceptum dat in Apoc.
Dilectus. Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc. Sic Apoc. ultimo.
Deo grati ſumus, præmiumq; ac laudem ab eo pro benefactis cumulatiſsimè referimus.

Scitis enim quæ præcepta dederim uobis per dominum IESVM. Aut potius: *dederimus*: ac ſi dixerit. Quæ uobis præcipimus, ea in autoritate
quam dedit nobis Dominus, præcepimus, quũm Luc. 10.
dixit: Qui uos audit, me audit: & qui uos ſpernit, me ſpernit. Nec pro arbitratu hæc præcepta damus, quaſi non ſint cum diuina uoluntate cohærentia. *Hæc eſt autem uoluntas Dei ſanctificatio ueſtra*, ideſt, munditia & puritas corporis & animi, quæ acquiritur & conſeruatur obſeruata hac conditione; *ut abſtineatis uos à fornicatione*. Hoc in errore uerſabantur Gentiles, ut ſimplicem fornicationem ſibi perſuaderent nullam habere peccati rationem, ſed culpa uacare. Hunc perniciosum errorem uoluit tollere Apoſtolus, quo Deus offenditur, cuius uoluntas eſt; *Vt ſciat unuſquiſque ueſtrũ uas ſuum poſsidere in ſanctificatione & honore*: Ecce quomodo corpus noſtrum ueluti uas quoddam conſyderandum eſt, in quo collocatur animus & includitur, cuius eſt cœleſtis origo. Præſertim autem poſtquam in baptiſmo ab omnibus ſordibus purgatus, eſt mundus effectus, à nouo carnis inquinamẽto abhorrere tenetur. Dicere cum Sponſa in Cant. debet aduerſus omnem
immundam cogitationem. Expoliaui me tunica Cant. 5.
mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Inquinantur uerò quando diſtrahitur homo, & alienum fit mancipium. At hoc potiſsimum per fornicationis ui
tium admittitur. At neſcitis (uolens à tanta tur 1.Cor. 6.
pitudine auertere Corinthios Apoſtolus) neſcitis, inquam, quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Fugite fornicationem, qua corpus redditur meretrici obnoxium, & dedecore tanto afficitur: quod tamen poſsidendum eſt cum omni ſanctificatione & honore propter ipſum animum, in quo inhabitare, ſi purus fuerit, Spiritus ſanctus dignatur: & addit.

Non

5 *Non in paſsione deſiderij*, ſeu concupiſcentię, quæ ſi permittatur exire foras, operatur mortē ſempiternam. Itaq; poſsidetur uas animi, nempe ipſum corpus cum honore dum in libertate (ſub imperio tamen rationis & ſpiritus) manet, nec ſinitur obligari alteri non legitimo membro: quæ quidem obligatio per fornicationem contrahetur. Hanc ad Corint. cap. 6. uberius explicauimus. *Sicut & gentes quæ ignorant Deum*. Hoc laborabãt uitio paſsim Gẽtes, non exiſtimantes illud peccatum eſſe, quod uerè peccatum erat apud Deum. Sed in tenebris ambulantes, uidere non poterant euangelicæ puritatis ſplendorem. Non enim cõſyderabant nos eſſe Dei templum, & Spiritus ſancti domicilium. At ipſe abſolutiſsimæ munditię Spiritus habitare non poteſt niſi templum ſanctificatum ac mundum. Animus autem quomodo mundus dici poteſt, ſi corpus immundum habitet? Sermo præſens de ſpirituali non de corporali munditia inſtitutus eſt. Nam corpus terſum atque nitidum, ſordido exiſtente animo atq; uitioſo, nihil penitus prodeſt.

6 *Et ne quis ſupergrediatur, neq; circumueniat in negotio fratrem ſuum.* Non deſunt qui hoc præceceptum ad ſolum reſtringant adulterium. At re uera omnem prorſus iniuſtitiam prohibet, quæ uel potentia exercetur, ſeu oppreſsione (hoc. n. ſupergredi eſt) Aut etiam dolo, & tunc circumuenire dicitur is qui ita ſe gerit fraudulenter. *Quoniam uindex eſt Dominus de his omnibus, Sicut prædiximus uobis, & teſtificati ſumus.* Quoniam non facile ſuperbi homines, & auari negociatores ab animi elatione, & quæſtus auiditate auelluntur, niſi oſtenſo diuinæ ultionis flagello, quo ueluti canes ad cadauera alligati ab huiuſmodi ingluuie abigantur, tremendam expreſſit Apoſtolus ſentẽtiam, ut qui amore iuſtitię proximum iniuria afficere non oderunt, ſupplicij ſaltem metu deterreantur: quoniam uindicem Deum oſtendit, & illum quidem ſeuerum in eos futurum, qui ante moniti reſipiſcere tamen noluerint. Horrendum eſt enim incidere in manus Dei uiuentis, ob ſummam eius & inflexibilem tunc æquitatem, qua de omnibus iudicaturus eſt, ut nedum fraudes & grauiora quæq; peccata damnet, ſed nec uerbum otioſum impunitate donabit. Nec cuiquam patere poterit euadendi locus, cum ſit ille ſupremus Dominus & ſolus. Nec ullam afferre licebit honeſtam ſeſe excuſandi rationem. Ipſemet primum commonefecit, & per Apoſtolos ac prædicatores prædictum nobis inſuper fuit; qui hanc benignam Dei erga mentis noſtræ integritatem ac ſanctificationem eſſe teſtificati ſunt, & non uerbis nudis, ſed ſignis atq; uirtutibus omniq; neceſſaria miraculorum oſtenſione ita comprobarunt, ut nullus eis niſi impius refragari potuerit. Nam uel ipſi naturalis ratio, ceſſantibus miraculis, hanc prædicationem ultrò amplecti debuit: quãtò magis confirmatam miraculis? *Non enim, inquit, uocauit nos Deus in immunditiam.* Quid hoc amabilius, & præſtantiæ naturæ noſtræ magis conſentaneum, ut ſemper ad aliquam aſpiremus, & iam Dei ciues effecti incipiamus eam comparare & augere mũditiam, quam poſt in cœlis adipiſcemur ab omni parte perfectiſsimam? Ad hanc uocauit nos Deus, non in immunditiam: ad quam impellit Spiritus immundus, inſtigans homines ut paſsiones carnis & deſideria ſequantur, quę animum & corpus impurum reddunt. Deus autem ſanctus ipſe uult ut nos quoque, ſi eius filij eſſe uolumus, ſancti ſimus: Sancti eſtote, ait, quoniam ego ſanctus ſum Dominus Deus ueſter. Sanctus ille quidem eſt in ſeipſo & per ſeipſum, qui nõ habet quicquam aliunde purius, per quod poſsit ſanctificari. Nos contrà immundi per nos ipſos ſumus, nec poſſumus aliter quàm per illum omnis ſanctitatis fontem, & illius munere ſanctificari: quod fit per amorem cœleſtium non terrenorum, quibus opprimitur potius ſpiritus quàm iuuetur. Nam cui promiſſa ſunt diuina, eidem uileſcere debent quæcunq; fluxa atq; caduca. Concludit itaq; Apoſtolus qua reuerentia excipienda ſint hæc, & qua autoritate innitantur: quoniam CHRISTI ipſius doctrinam referunt qui Deus eſt uerus, & ita cenſuit. Qui ſi ita nõ expreſsis uerbis docuiſſet, nõ minoris propterea eſſent autoritatis apoſtolica uerba: & qui ea ſperneret, non hominem ſperneret, ſed Deum. Cur ita? Audi perſpicuam rationem. *Leu. 19.*

Qui dedit Spiritum ſuum ſanctum in nobis. Id eſt, autoritatem præcipiendi ad eccleſiæ ædificationem. Quocirca Dominus: Qui uos ſpernit, inquit, me ſpernit. Ego enim ipſe ſum qui miſi Spiritum ſanctum in uos. In hunc modum: Qui mę ſpernit, non me ſpernit, ſed illum qui me miſit. Huius ſententiæ pondus aliquot ex Chriſtianis non ponderant, quantum ſit fidei & reuerentiæ his tribuendum, quos Dominus in eccleſia ſuperiores conſtituit, & aliorum doctores. Hæretici autem omnes artificio Satanę ſemper hoc primum in introducendis hęreſibus moliti ſunt, ut traditiones, & Prælatorum præcepta ſpernerent ipſi, tum populis tanquam doctrinas hominum & mandata ſpernenda pariter perſuaderẽt. Quo iacto fundamento turrim babylonicam altiſsimo & ſuperbiſsimo faſtigio erigere potuerunt. Nam ſublata traditionũ autoritate qd certi inter Chriſtianos poteſt remanere? Nonne eccleſia ipſa diuturno tempore uixit ſolis traditionibus Apoſtolorum & Seniorum? Euangelia ſiquidem aliquot poſt Domini aſcenſionem annos conſcripta fuere, & uarijs temporibus, diuerſiſq; locis. Nec ullam nos habemus ſcripturam niſi per traditiones, quas qui negat, omnes ſcripturas in dubium uertit. Nolunt intelligere praui homines quam tradebant conuerſis ad fidem populis regulam Apoſtoli. Num ut contemnerentur quæ à Maioribus tradebantur, tanquam nullius eſſent autoritatis, ſed ut ad euangelia confugerent? At nondum ſcripta erant euangelia, ut diximus, ab initio. Ad ueterem ſcripturam iſti non remittunt ſuos diſcipulos, qui eam uolunt ad ſolos Iudæos pertinere. Audi igitur pie lector, quid pro te ſolida tandem ciuitates luſtantes ipſe

Marginal notes: *Hebr. 10.* (beside "ante moniti reſipiſcere"); *Matth. 12.* (beside "des & grauiora"); *Luc. 10.* (beside "nem. Quocirca Dominus"); *Pro traditionibus maiorum.* (beside "Huius ſententiæ pondus")

B. Paulus & ſocij commendabant: ait ſcriptura. *Act. 16* Cum autem pertranſirent ciuitates, tradebant eis cuſtodire dogmata quæ erãt decreta ab Apoſtolis & ſenioribus, qui erant Ieroſolimis. Ecce doctrina primitiuæ eccleſiæ, ad quam tamen iſti impudentes non uerentur nos aliquando prouocare contra traditiones eccleſiaſticas & decreta: quarum meliorem partem inde ad nos profectam defendimus. Eas autem omnes ſiocciſaciunt, & mandata hominum uocant. Hanc tergiuerſationem præuidit Apoſtolus in ſpiritu, & hæretico reſpondet, Qui hæc ſpernis, non homines, ſed Deum, cuius Spiritus datus eſt Apoſtolis & eorum ſucceſſoribus ad regendam eccleſiam in rectitudine ueræ fidei, & ſanctorum morum uſque ad conſummationem ſæculi. Quorum uitam ſi contingat cum doctrina ſana aliqñ pugnare, minime te, quò minus obedire tenearis, excuſat. Tibi ab ipſomet Domino occurſum eſt, omnia uitia proponente quæ à reddenda *Matth. 23* Præiatis obedientia liberare uidebantur. Addidit enim clariſsimis uerbis. Quæcunq; ergo dixerint uobis, ſeruate & facite. Scio enim eorum pleroſq; docere, & non facere. Nota hęc hæretice, & bona confuſione, ne ulterius ſis hæreticus, confundere. Non me fugit in quibuſdam codicibus legi: *qui dedit Spiritum ſuum ſanctum in uos*; non; *in nobis*; & in eundem ſenſum exponi poteſt: ac ſi dixerit. Qui dedit ad hunc finem nobis ſpiritum: *in uos*: ideſt, erga uos ut ueſtrum in fide progreſſum procuraremus, & in ſpe atq; charitate ad acquiſitionem regni cœleſtis.

De charitate autem fraternitatis non neceſſe habuimus ſcribere uobis. Ipſi enim uos à deo didiciſtis, ut diligatis inuicem. Etenim illud facitis in omnes fratres in uniuerſa Macedonia. Rogamus autem uos, fratres, ut abundetis magis: & operam detis ut quieti ſitis, & ut ueſtrum negotium agatis, & operemini manibus ueſtris ſicut præcepimus uobis: & ut honeſtè ambuletis ad eos qui foris ſunt: & nullius aliquid deſyderetis.

De charitate autem fraternitatis, non neceſſe habemus ſcribere uobis. Magna præceptoris fœlicitas, promptos habere & obtemperantes diſcipulos. Cum eſſent ſponte ſua propenſi Theſſalonicenſes ad proximorum dilectionem fouendam, teſtatur ſuperuacaneum eſſe hac de re habere ſermonem, quoniam ipſi iam à Deo hoc didicerant tum uerbo atq; CHRISTI exemplo, tum interna per Spiritum infuſa charitate, quam re ipſa declarabant in uniuerſa Macedonia. Pergit tamen Apoſtolus, nec hortari deſiſtit ut in dies fiat ſemper aliqua maioris lucri acceſsio, non ignorans eum *Matth. 10* qui inceperit & perſeuerauerit uſque in finem, non autem qui tantum inceperit, coronatum iri. Adiungit & alia præcepta cum ſalutaria, tum etiam ad retinendam mutuam animorum concordiam & uoluntatum apprimè neceſſaria; *Vt quieti ſitis*: nullas concitantes rixas inter fratres, nec quicquam mouentes, quo ſuſurrationes inter uos & murmurationes exoriantur. Ad quod prꝗſtandum utiliſsimum eſt documentum iſtud. *Et ut ueſtrum negocium agatis, & operemini manibus ueſtris*, hoc eſt, Ne uos interſeratis alienis rebus, nec curioſè ea ſcrutemini quæ ad uos nihil pertinẽt: ſed unuſquiſq; ſibi attẽdat, ſolũmodo proximum iuuare cõſilio & facultatibus ſit paratus, ſi *Nota.* quando charitas poſtulauerit. Sunt enim plerique ita curioſi ut nihil à quoquam dici aut fieri poſſit, quod anxiè reſcire non ſtudeant, ſeipſos interim & ſua pernicioſè negligentes.

Quod uerò ait, *operemini manibus ueſtris*; ſanè intelligendum eſt ob inueteratum hæreticorum in eccleſiaſticos uiros, & religioſos Patres odiũ. Neque enim hoc præceptum datur omnibus. Nam digniores qui curam multitudinis, & ſacramentorum miniſtrandorum habebant, ad hunc manuũ laborem exercendum minime erãt obligati. Nam his fructuoſior laborandi ratio, et item nunc Religioſis uiris, preſertim doctoribus & prædicatoribus relinqtur, in ſtudijs, orationibus, & alijs ſpiritus exercitijs, quæ corporalibus præferenda ſunt. *Et ut honeſtè ambuletis ad eos qui foris ſunt.* Non enim uno tantum modo fideles gentibus prædicant. Compoſitio proborum morum, hoc eſt, honeſtas amabilis quæ lucem præfert hominibus, loco eſt uiui & efficacis ſermonis ad alliciẽdum ſpectantes ad piam ęmulationem. Hac una plus ab initio profecerunt Patres noſtri, & omnes nouę uitę inſtitutores, quã ſermonis apparatu. Facilius ſiquidem legitur in ipſo uultu atque conſpectu hominum & uitæ integritate, quàm in ſolis libris mortuarum cartarum, & prædicationum. Illi poterant uerè proferre, & populi ſentire: CHRISTI bonus odor ſumus. At nunc utinam multi non inficerẽt gratum odorem Patrum, turpioris uitæ odore: & quæ Patres tanto labore conſtruxerunt, malo exemplo degeneres filij non deſtruerent.

Et nullius aliquid drſyderetis. Vltimum præceptum ponit ut nihil concupiſcant rerum alienarum, ſed ſit unuſquiſq; proprijs contentus. Qui manibus laborare tenetur, & non laborat, mox incipit contemplari aliorum uitam & inuidere, & perpetuò ſubmurmurare. In deſyderijs eſt omnis piger. Deſyderia autem ipſa, ait ſcriptura, occi- *Prou. 21.* dunt pigrum: noluerunt enim manus eius quicquam operari. Tota die concupiſcit & deſyderat: qui autem iuſtus eſt tribuet & non ceſſabit. Omnium malorum radicem eſſe cupiditatem alibi docet, quæ mergit homines in interitum. Et utinam non regnaret hodie apud eos q paupertatis ſtatum profitentur, quod tantò uehementius eſt abominandum. Nam quam latè in reliquos uulgi homines ſerpat, nemini eſt obſcurũ: ut uel cuiuſdam dictum ſit ueriſsimum. Fertilior ſeges eſt alieno ſemper in agro. Vicinumq; pecus grandius uber habet. Vix unum uideas qui ſit ſua ſorte contentus.

Nolumus

Nolumus autem uos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem non habent. Si enim credimus quòd IESVS mortuus eſt, & reſurrexit: ita & Deus eos qui dormierunt per IESVM adducet cum eo. Hoc enim uobis dicimus in uerbo Domini: quia nos qui uiuimus, qui reſidui ſumus in aduentum Domini, non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipſe Dominus in iuſſu & in uoce Archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cœlo: & mortui qui in CHRISTO ſunt, reſurgent primi. Deinde nos qui uiuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis in nubibus obuiam CHRISTO in aera: & ſic ſemper cum Domino erimus. Itaque conſolamini inuicem in uerbis iſtis.

Nolumus autem uos ignorare, fratres, de dormientibus &c. Aggreditur nunc Apoſtolus eum lenire dolorem qui ob amicorum mortem & neceſſariorum ita communis eſſe ſolet, ut rariſsime reperias, quem grauiter talis caſus non angat. Teſtis eſſe poteſt uel unus ille grauiſsimus Antiſtes Ambroſius, qui acerbo luctu proſequebatur ſublatos de medio ſanctos uiros, non quidem de eorum fœlicitate dubitans, quibus congratulabatur, ſed conſyderans quàm ſit difficile, qui dignè in defunctorum locum ſuccedant, inuenire. Laboratum eſt autem ab initio non parum ab Apoſtolis, quò articulum reſurrectionis futuræ pernecceſſarium firmiter in cordibus Gentilium ſtabilirent, potiſsimum apud philoſophos græciæ, qui ſuis à natura ductis principijs id fieri non poſſe aſſerebant, non apprehendentes ſummam Omnipotentis Dei potentiam, qui naturæ legibus non eſt alligatus. Itaq; agit de reſurrectione futura, & ipſius reſurrectionis ordine. Locus ſanè ſubboſcurus, & in quem nonnulli impegerunt. Pro cuius ueriore intelligentia, Videtur ſupponere Apoſtolus aliquot Maiores in eccleſia deſideratos, qui propter confeſsionem CHRISTI uitam martyrio finiebant. Admonet ergo primùm mœſtos Theſſalonicenſes, aiens.

Articulus reſurrectionis admodū neceſſarius.

Vt non contriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem non habent. Quia non erant exiſtimandi mortui, ſed tãtum dormientes. Eo enim utitur ſcriptura uocabulo ad magnam noſtram cõſolationẽ, Quaſi nihil ſit diſcriminis inter noſtram qui uiuimus, & Beatorum dormitionem, niſi quòd noſtra breuior, & aſsiduè repetita familiarior: illa autem Beatorum nulla interruptione diuturnior, qui tandem facilius excitabuntur à CHRISTO de ſepulchro quã nos expergiſcamur à noſtro quotidiano ſomno. Quare non eſt ſapientis triſtitia affici ex ſana, quieta, & ſecura dormitione. *Sicut cæteri qui ſpem non habent.* Non prohibet abſolutè omnem luctum, ſed eorum qui ſpem non habent reſurrectionis & incorruptionis perpetuę. Non uetat humanam pietatem &, aliquod carnis deſyderium, quo antiqui Patriarchæ, & Sancti in noua lege præditi fuerunt. Nam B. Stephanum ſepelientes uiri timorati fecerunt magnum planctum ſuper eum. Et ipſe Dominus ad ſuſcitandum Lazarum amicum inuitatus lacrymatus eſt. Non enim culpatur affectus, niſi cum excedit modum, ſed cauſa. Ille nimirum eſt naturæ, hæc uanitas & peccatum, ubi plorantur damna rerum, carnis commoda, & gloriæ inanis iactura. Et uerè plorandi ſunt, qui ita plorant. At ſanctis altera cauſa diſsimiliſq; intentio. Ademptum ſiquidem dolent in ijs quæ Dei ſunt & eccleſiæ, fidele auxilium, & ſalutare conſilium. Videat qui uelit pijſsimam B. Bernardi querimoniam, fratris obitum lugentis in Cant. ſerm. 26. Nam & quidam dogmatizarunt non eſſe ullo pacto Chriſtianis licitum, fletu mortuos proſequi. Notandum autem ab Apoſtolo non eſſe dictum; *Sicut & cæteri qui fidem*, ſed; *qui ſpem non habẽt*; Quoniam nõ ſatis eſt nudam habere fidem ut tollatur triſtitia: ſed ſpes ipſa eſt omninò neceſſaria, quę perducit in interiora uelaminis. Hęc eſt enim ſpes uera & perfecta quæ non confundit. Et cur nõ debeamus affligi probat exemplo Capitis propoſito, & ait. *Si enim credimus quòd IESVS mortuus eſt & reſurrexit &c.* Senſus eſt et ratio manifeſta, Quòd ſi Dominus noſter mortuus eſt & reſurrexit (quia ſcilicet Deus ſuſcitauit eum à mortuis) ita & ipſe Deus eos qui dormierunt *per* IESVM, hoc eſt, propter IESVM, aut cum IESV & in illo, *adducet cum eo*, id eſt, proferet ſuſcitatos ſimiliter cum illo. Poteſt & quod ait; *per* IESVM; cum inferioribus coniungi, ut ſignificet quòd per IESVM adducet eos cum ipſo: quia IESVS erit cauſa & ratio ſuſcitationis ipſorum. Sed prior ſenſus germanior: & clarè uidetur habere ſermonem Apoſtolus de Martyribus, qui pro nomine CHRISTI mortis ſupplicijs plectebantur, quibus orbati Theſſalonicenſes triſtitia & dolore augebantur.

Lugere mortuos licitum.

Act. 8.

Ioa. 11.

Hoc enim uobis dicimus in uerbo Domini. Dominus enim iſtud reuelauit, ut non ſit tam uerbum hoc B. Pauli referentis, quàm ipſius CHRISTI prædicentis, *Quòd nos qui uiuimus: qui reſidui ſumus in aduentu Domini &c.* Crediderunt nonnulli ut Caietanus & Eraſmus, Dominum, quùm ad iudicium ueniet, inuenturum multos qui nullam mortem antè guſtauerint, nec ſint omninò guſtaturi, ſed mox immutandi: qui ſic rapientur obuiam CHRISTO in aera. At eiuſmodi commentum repugnat Dei ſtatuto, Omnibus hominibus ſemel moriendū, & tum demum iudicium. Proſtant & innumera alia ſcripturarum loca, quæ omnes penitus de facto morituros teſtantur. Occurrunt inſuper magna inde abſurda, quę hanc opinionem efficaciter refellunt: de quibus latius in noſtro quodã opuſculo diſputauimus.

Hebr. 9.

Oēs homines morituros.

Nunc quantum ad præſentem locum ſpectat, Satis mirari non poſſum, quomodo quidam ſibi perſuadere potuerunt, hæc uerba; *Nos qui uiuimus, qui reſidui ſumus &c.* ad eos referenda, quos putãt uiuos in aduẽtu Domini reperiẽdos,

cū citra ullam prorſus hæſitationem tenendū ſit
B. Paulum uitam martyrio finiuiſſe: & ſimiliter
qui tum cum illo uiuebāt eſſe mortuos. Prono-
men uerò illud; Nos, cū ſibi cohærēte uerbo, *qui
uiuimus*, ad ipſum tempus referri oportet, quo ui
tæ curſum tenebat Apoſtolus. Nam uelle illud
eouſq; contorquere ut nec ipſum Apoſtolum,
nec eorum qui tum unà uiuebant, quenquam in
chudat, non eſt exponere, ſed expungere ac de-
ſtruere literæ ſenſum, idq; nulla prorſus ratione
cogente & exemplo. Neq; habere poteſt quic-
quam momenti, ſi quis afferat ea in expectatione
fuiſſe Apoſtolum, ut diem Domini uicinum &
inſtare in ianuis arbitraretur: qualis erat quorun-
dam tunc metus falsò id (teſte ipſomet Apoſto
lo) exiſtimantium, qui huius erroris tollendi
gratia alterā ſcripſit epiſtolam, hortatus ne quis
commoueretur quaſi immineret dies Domini.
Prætereà, Si de his loquebatur qui in aduentu
Domini uiuent, ut iſti arbitrantur, Quomodo
ſeipſum inter eos reponit qui tunc uiui erunt, di
cens; *Nos qui uiuimus*; cum ſui corporis ſolutio-
nē propinquam eſſe non ignoraret? Hoc claris
2. Tim. 4. uerbis ad Timoth. expreſſit: Ego enim iā delibor,
ait, & tēpus meæ reſolutionis inſtat. Iudicij diē
nō fuiſſe tunc propinquū, dies qui pōſt uſq; ad
nīam ætatem fluxerunt, nimis apertè patefaciūt.
Quę rogo extitiſſet diuinę prouidētię ratio poſt
fuſum Redēptoris ſanguinē, antè deſtruere mun
dū, quā mundo (pro quo tam pretioſus ſanguis
datus eſt) eſſet ferè inchoatum prædicari hoc
nouum teſtamentum? At prophetæ aliter uatici
Pſal. 73. nati ſunt. Operatus eſt ſalutem in medio terræ.
Abac. 3. &: In medio annorum uiuifica illud.

Quocirca huius loci uerior paulò diligen-
Pro ordine reſurgentium. tius eſt ſenſus perquirendus. De reſurrectione
enim piorum, & eius ordine tradenda erat do-
ctrina & aperiendum myſterium. Primò igitur
teſtatur ſe in uerbo Domini loqui. Quod autem
loquutus eſt, erat iſtud; *Nos qui uiuimus, qui reſidui
ſumus in aduentu Domini:* Quorum uerborum ſen-
ſum ut aſſequi ualeamus, Sciendum eſt, reſurre-
ctionem omnium quantum ad carnem iterum
aſſumēdā, fore uniuerſalē. Quantū aūt ad plenitu
dinem gloriæ erit iuſtorū tantū: & de hac nunc
agitur. Seiungitur.n. in ſacris literis iuſtorum,
ab ea quæ impiorum erit, reſurrectio. Hoc ha-
Pſal. 1. betur disertè in pſalmo. Non reſurgunt impij in
iudicio, neq; peccatores in conſilio iuſtorū. Por-
rò reſurrectio iuſtorum ſuum obtinebit ordinē.
Notandum diligenter. Primi enim reſurgent Sancti reſurrectione per-
fecta ante inchoatum iudicium: & cum CHRI-
STO ſummo Iudice, & Beatiſſima VIRGINE
inuenientur in aere, utpote qui dudum in hac
mortali uita iudicium ſuum pertulerunt, quale
& CHRISTVS, per fornacem tribulationū &
perſequutionum. Quapropter apparebunt cum
illo in gloria ad iudicandū ſegregati ab alijs, qui
relinquuntur ſub iudicio uiuentes, nimirum cō-
muni uita gratiæ. Hi ſunt in quorum numero ſe
Apoſtolus præ humilitate ac modeſtia conſti-
tuit: & de eiuſmodi ait non præuenturos San-
ctos illos qui dormierunt. *Quoniam ipſe Dominus
in iuſſu, & uoce Archangeli*, qui futurus creditur Mi
chael princeps cœleſtis militiæ; *& in tuba Dei*.
Ipſe etenim tuba Dei erit, qui deſcēdet de cœlo.
Et mortui qui in CHRISTO ſunt reſurgent primi,
ideſt, qui peculiariter in CHRISTO pro CHRI
STO mortui ſunt. Illi Sancti qui non ſunt indu-
dicio ſiſtendi, ſed iudicaturi cum ipſo Domino.
Illi primi dignitate & meritis, primi reſurgent, &
habebunt ſtolam ſuam, inuenienturq; cum illo in
nubibus. Neq; enim de cœlo cum corpore, ſed
aduenienteCHRISTO confeſtim ſuum corpus
aſſumentes, dote reſurrectionis fulgebunt, & in
aere aſſiſtēt illi uelut Sponſa Sponſæ. Hoc prę-
dixit Apoſtolis ſuis apud B. Matth. in parabola *Matth. 25.*
uirginum, quæ exeunt obuiam Sponſo & Spon
ſæ. Proſequitur ipſum explicare ordinē, & ait.

Deinde nos qui uiuimus, ideſt, qui uita gratię ſu
ſtentamur, relicti tamen in illum aduentum ſcili-
cet iudicandi ac diſcernēdi ab iniuſtis, ſicut oues
ab hœdis: *Simul cum illis rapiemur in nubibus*, ideſt, ra
piemur obuiam CHRISTO in nubibus ſimul
cum illis inſignibus Sanctis. *Et ſic ſemper cum Domi
no erimus*, qui aſcendet finito iudicio in cœlum,
& nos ſimul cum illo, ubi manebimus in perpe-
tuum ad glorificandum Deū, laudandum, & gra
tias illi agendum in ſumma & inenarrabili læti-
tia & gaudio immenſo cum omnibus beatorū
Spirituum ſupernis choris.

Itaque conſolamini inuicem in uerbis iſtis. Verè *Pro conſolatione fidelium.*
nulla poteſt eſſe maior, Apoſtole ſancte, conſo-
latio hac in fragili ac miſerabili uita, quàm quæ
de reſurrectionis futuræ ſpe percipitur. Hāc qui
uel non credunt, uel non ſentiunt, uerè infœlicio-
res ſunt omnibus hominibus, & peioris quàm pe
cudes conditionis. Qui uerò credunt, & per
exercitium bonorum operum certiorem adhuc
ſibi facere aſſiduè contendunt: quicquid diuitia-
rum, quicquid delitiarum, honoris, fauoris, eru-
ditionis in hoc mundo uel gratis, uel labore ha-
beri poteſt, tanti ea omnia faciunt, quanti æquus
æſtimator Apoſtolus æſtimanda cenſuit. Om- *Philip. 3.*
nia, inquit, detrimentum feci, & arbitror ut ſterco
ra, quò CHRISTVM lucrifaciam. Ob eam cau
ſam uani filij hominum, & duri corde ac tardi
ad credendum, reſurrectionem non conſyderan-
tes, ſed diligētes hæc ſtercora miſeri, & tāto amo
re amplexantes, ut regnum cœlorū illis promiſ-
ſum ultrò uendant, & ſtercora pro pretio acci-
piant. Accidit hęc cœcitas ijs qui de reſurrectio
ne non cogitant, ad quā per mortē itur: cuius no
mē ita quibuſdā eſt inuiſū, ut eo uel memorato
horreāt. Viris autem Dei ſeruitio deditis lōgè ſe
cus, quibus nulla gratior lectio, nullum poteſt læ
tius nuncium quàm reſurrectionis dari, quo ſe
inuicem conſolentur, quo leuius ferant multipli
ces huius uitæ ærumnas, expectātes beatā ſpem
per aduentum Saluatoris Regis regum & Do-
mini dominantiū. Hæc mihi ueriora ad huius
loci intelligentiam uiſa ſunt & planiora. Si qui-
bus minus fortè placebunt, proferant meliora, &
quæ ſaltem non ineptè defendi poſſint. Tantum

ab eis

ab eis peto ne noſtra uelint, quia noſtra ſunt, repudiaret ſed potius reminiſcātur, ſi uera ſunt, noſtra non eſſe, ſed ſpiritus Dei. Sin autem falſa deprehenſa fuerint, nec noſtra eſſe uolo, qui ueritatem in omnibus ualere & regnare ſemper deſydero, cui cedat omnis pernicioſa opinionum & propriæ laudis defenſio.

CAP. V.

DE TEMPORIBVS AVtem & momētis, fratres, nō indigetis ut ſcribamus uobis. Ipſi enim diligenter ſcitis, quia dies Domini ſicut fur in nocte, ita ueniet. Cum enim dixerint; Pax & ſecuritas; túnc repentinus eis ſuperueniet interitus, ſicut dolor in utero habentis, & nō effugient. Vos autem, fratres, non eſtis in tenebris, ut uos dies ille tanquam fur comprehendat. Omnes enim uos filii lucis eſtis, & filii diei. Non ſumus noctis, neque tenebrarum. Igitur non dormiamus, ſicut & cæteri: ſed uigilemus & ſobrii ſimus. Qui enim dormiunt, nocte dormiūt. Et qui ebrii ſunt; nocte ebrii ſunt. Nos autem qui diei ſumus, ſobrii ſimus, induti loricam fidei & charitatis, & galeam ſpem ſalutis: quoniam nō poſuit nos Deus in iram, ſed in acquiſitionem ſalutis per dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, qui mortuus eſt pro nobis, ut ſiue uigilemus, ſiue dormiamus, ſimul cum illo uiuamus. Propter quod conſolamini inuicem, & ædificate alterutrum, ſicut & facitis.

D*E temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis &c.* Tēpora & temporū momēta intelligis qualitates ipſas & occaſiones, uel opportunitates, quādo uidet Deus bonum eſſe & aptū ut illud uel illud, illo potius tempore uel alio eueniat, aut fieri debeat: exempli cauſa. Decreuit clementiſſimus Pater mittere ad nos Filium ſuum Vnigenitū: ſed diſtulit tandiu, donec multa fluerent ſæcula, utpote idonea obſeruans tempora atq; momenta mittendi. Sic antiquitus ſtatuerat dare terram Chanaam Iudæis: ſed in certum quoddam tempus reiecit, quando ſcilicet (ut ſcri-
Gen. 15. ptura ipſa teſtatur) completæ eſſent iniquitates terram illam incolentium. Et ita in reliquis ſapientiſſimus rerum Moderator ſe gerit, quæ ad illius ſummā prouidentiam attinent, ſuo quæq; tempori facienda aſſeruans.

Nunc ergo de tempore tractans Apoſtolus, & illa Dominici aduētus opportunitate, Primùm fatetur eos tales eſſe ſicq; edoctos, ut nullā hac in parte deberent aliūde inſtructionem efflagitare. *Ipſi enim diligenter*, inquit, ſeu potius, exactè, *ſcitis*: quia dies Domini comprehenſurus eſt impios; *ſicut fur in nocte*: quādo ſolēt profundiorem homines ſomnum capere; *ita ueniet*: nimirū repentinus atq; improuiſus & præter expectationem: imò uerò cum ulterius nō uenturus ex-
pectabitur, teſte Apoſtolorū Principe. Sicut in 2. Petr. 3.
diebus Noe quando fabricabatur arca, cum pacem putabunt uitioſi homines ſtabilitam ac ſecuram, tum potiſſimum ruent in interitum: *ſicut dolor in utero habentis, & non effugient*. Mulier enim partus oppreſſa doloribus nullum poteſt eoſdē uitandi locum reperire, quos ſecum quocunq; ſe uertat uel fugiat, perpetuos fert & inſeparabiles comites. Ecce quāta hinc doctrina capi poteſt & debet, ut cum maximo timore ac tremore enitamur noſtram ſalutem in uigilijs bonorū operum perquirere, non autē in tenebris peccatorum & nocte dormire: ne mors quæ tāquam fur adoritur, incautos nos comprehendat cum lampadibus quidem, ſed oleo miſericordiæ & flamma charitatis uacuis. Et quoniam hic ſermo ob imbecillitatem multorū neſcio quid terroris porrigere uidebatur, temperauit ſapienter Apoſtolus, & protinus conſolari Theſſalonicenſes ſtuduit, ſubiungens.

Vos autem, fratres, non eſtis in tenebris, ut uos dies ille tanquàm fur comprehendat, nimirum in nocte. Tēperauit, inquā, ſermonē alioqui per ſe tremoris plenū: & eos conſolatur ne horreāt mortem more eorum qui in tenebris peccatorum uerſantes lucem oderunt. *Omnes enim uos*, inquit, *filij lucis eſtis, & filij diei*, non noctis neq; tenebrarū. Qui ſunt ſine CHRISTO, ij uerè & propriè ſunt tenebrarum filij, qui neſciunt uiam per quam ad beatam patriam ſit ambulandum. Ipſe enim eſt uia, ueritas, & uita, cuius lumine lumen uidemus in uia. *Igitur non dormiamus*. Concludit non eſſe dormiendum negligentia & torpore bonorū operum, tanquàm ij, qui non conſyderant, nec expectant Domini aduentum. Et tales comprehendentur tanquàm à fure de improuiſo. *Sicut & cæteri*, quibus non illuxit ſol iuſtitiæ CHRISTVS. *Sed uigilemus*. Ad hanc uigilantiam tātopere in euangelio hortatus eſt ipſemet Dominus, innuens cordis præparationem & conſyderationem in ambulando inoffenſo pede ad normam mandatorum Dei, progredientes de uirtute in uirtutem. *Et ſobrij ſimus*; Per ſobrietatē intelligit temperantiam, ne occupemur in crapulis & ebrietate, quæ ſomnum inducunt, & mentem ſanctis cogitationibus & exercitio orādi ſpoliāt.

Qui enim dormiunt, nocte dormiunt. Ac ſi dicere uellt expreſſius: Obſeruari iſtud à filijs huius ſæculi ſolitum eſt, ut ad eorum prudentiam tempus nocturnum eligant crapulę & ebrietati aptū & dormitioni. *Nos autē qui diei ſimus, ſobrij ſimus*. At nos, inquit, in luce clara poſitos opus eſt ab his omnibus ebrietatum, crapularum, & dormitionum tenebris ac ſordibus eſſe remotiſſimos, ne quibus dies illuxit, ſtolidiores ſimus & imprudētiores filijs ſæculi, qui ſaltem hoc obſeruāt, ut nocte dormiant, non autem interdiu. Alioqui

tenebrarum

tenebrarũ filij erimus & noctis, peruertentes re-
ctum ordinem, diem mutãtes in noctẽ, tãto abu
ſi lucis beneficio, quo nos CHRISTVS dona-
uit. Poſſumus enim quãtumuis filij lucis ſimus,
per ſocordiam noſtram dormire in clara die.
Modum igitur uigilantiæ & ſobrietatis conſer-
uandæ adijcit. *Induti loricam fidei & charitatis. &
galeam ſpem ſalutis.* Sunt quædam ignea Diabo-
li tela quæ ad cor perueniunt, ut tentationes
de prouidentia Dei, quaſi noſtra non curet: qui-
bus patientiæ exemplar Iob per amicos adori-
ri tẽtauit Diabolus. Et his reſiſtendũ eſt & occur
rendum lorica fidei, in eius obſequium captiuan
do intellectum. Sunt & aduerſus charitatem fra
ternam multi impetus, qui hominem extimulant
ad ulciſcendum, ad maledicendum, ad detrahen-
dum, ad contumelias & iniurias inferendas, &
uaria detrimenta. Et his occurrendum eſt lori-
ca charitatis, quæ patiens eſt, benigna eſt, nec ir-
ritatur, nec perperàm agit malum malo reddens.

Verùm cum multi ac repetiti crebrò ueniant
ictus, quibus animus hominis chriſtiani uehemẽ
ter opprimitur, & ſuccumbit, niſi adſit præſtò ga
lea excipiens, quæ eſt ſpes ſalutis. Ideò hanc
Apoſtolus aſſumendam hortatur, qua protegi-
mur conſyderantes hæc temporaria eſſe quæ pa
timur: quæ autem expectamus æterna. Hæc ue-
rò ſeruanda ſunt per uigilantiam & ſobrietatem,
quæ duo maxime illuſtrem reddũt militem glo
riæ ueræ apud Deum & præmij cupidum.

*Quoniam non poſuit nos Deus in iram ſed in acqui
ſitionem ſalutis.* Optima ratione oſtendit, cur de-
beamus in luce uirtutum omnium ambulare:
quoniam nos ij non ſumus, in quos uelit Deus
iræ ſuæ teſtimonium manifeſtare, quemadmodũ
in Pharaone & Ægyptijs quondam prouocatus
declarauit. Poſt multam enim ac diuturnam to
lerantiam ac ſubſtinentiam Deus, tanquàm crapu
Pſal. 77. latus à uino obſtinatorum hominum, ſolet euigi
lare, & eos euomere de ore ſuo, tanquàm nauſeã
patiens, quo tropo ſcripturæ ipſæ loquuntur.
Acquiſitio autem ſalutis, in qua nos Deus per
Saluatorem poſuit, conſiſtit ut ſiue uigilemus, ſi-
ue dormiamus, uiuamus ſub Capite: & loquitur
de uita gratiæ, quæ ducit ad uitã gloriæ. *Propter
quod conſolamini*, ſeu potius; *exhortamini inuicem, &
Eccli. 17. ædificate alterutrum.* Quoniam mandauit Domi-
nus unicuiq; de proximo ſuo. Et qui turpiter ui
uit, deſtruit malo ſuo exemplo rectè uiuentium
ædificium. Hoc etiam idiotis eſt inculcandum,
qui tanta audacia mala Prælatorum exempla re
prehendunt. Quaſi uerò & ipſi nõ ſint in ſuo gra
du ad ſpargendum inuicem chriſtianæ uitæ ſua-
uem odorem obligati. Equidem dum præſen-
tem rerum ſtatum conſydero, Deus iuſtiſſimè
propter peccata populi regnare ſinit hypocritas.
Quẽ .n. loqui audias ex plebeis nedũ non exhor-
tantem proximum & ædificantem, ſed blaſphe-
mijs, maledicentijs, ſpurcis uerbis ita conſpurcan
tem, ut mirandum ſit quomodo terra ſe nõ ape
riat, & uiuentes abſorbeat. Sed quod differtur
(niſi reſipiſcant) non aufertur. Non ita Theſſa-
lonicenſes, de quibus ait Apoſtolus; *ſicut & faci-
tis*: Sed perſeuerantia uſq; in finem opus eſt.

Rogamus autem uos, fratres, ut noueri-
tis eos qui laborãt inter uos, & præſunt uo-
bis in Domino, & monent uos: ut habeatis
illos abundãtius in charitate propter opus
illorum: & pacem habete cum eis. Roga-
mus autem uos, fratres, corripite inquie-
tos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite in-
firmos, patientes eſtote ad omnes. Vide-
te nequis malum pro malo alicui reddat:
ſed ſemper quod bonum eſt ſectamini in
inuicem, & in omnes. Semper gaudete
ſine intermiſſione orate: in omnibus gratias
agite. Hæc eſt enim uoluntas Dei in CHRI
STO IESV in omnibus uobis. Spiritũ
nolite extinguere. Prophetias nolite ſper-
nere. Omnia autem probate: quod bonũ eſt
tenete. Ab omni ſpecie mala abſtinete uos.

Rogamus autẽ uos, fratres, ut noueritis &c. Quo-
niã in ea congregatione ſuo ordine rectè diſpo-
ſita aderant ſuperiores atq; ſubditi, ſubditos ip-
ſos primùm monet & obſecrat aiens. *Vt noueritis
eos*; notitia uidelicet dilectionis, reuerentiæ, &
ſubſidij; *qui laborant inter uos, & præſunt uobis in Do
mino.* Magnum eſt & arduum munus non ſimpli
citer quidem præeſſe, ſed præeſſe in Domino.
Qui enim ita præeſt, ſeruit & miniſtrat: non tor-
pet otio, non quærit quæ ſua ſunt, ſed quæ Do
mini ſui ad ſalutem animarum per admonitio-
nes, conſolationes, & cætera eiuſmodi opportu
na officia. Et qui ita ſe gerunt uult Apoſtolus il-
lis maiorem, ut dignum eſt & æquum, exhiberi
honorem. *Vt habeatis illos*, inquit, *abundantius in cha
ritate.* Aut ad ueritatem græcæ lectionis; *in ma-
gno pretio per charitatem*: quia charitas ſuum ha-
bet debitum pro uarietate perſonarum ordinẽ.
Propter opus eorum. Equidem dignum eſt omni
laude & dilectione opus, quùm uigilanter incũ-
bunt in ſalutem ueſtram, dirigentes uos ad ueras
& nunquam perituras cœleſtes diuitias. *Et pa-
cem habete cum eis.* Alij, inter quos B. Ambroſius,
legunt; pacem habete inter uos. Si primam ſe-
queris lectionem, ſalubre capitur inde documen
tum. Non enim citra magnum diſcrimen ſubdi-
tus litem cum ſuperiore ſuo intendit, cui durum
eſt contra ſtimulum calcitrare. Longè pruden-
tius eſſet, & hoc conſilium omnibus ſemper da-
rem fidele & ſecurum, ut qui deſyderat Prælato
dominari, eidem obtemperet & pareat, & laudẽ
conſequetur ab illo. Neq; uerò mihi quiſquam
ita conſulenti reſpondeat, arduum hoc eſſe & ſu
pra uires aliquando. Non eſt, inquam, difficile
prudẽtiae pio Chriſtiano, qui in Prælato CHRI
STVM ipſum recognoſcere nouit, & illum in
Prælato colere & uenerari.

Rogamus autem uos, fratres, corripite inquietos.
Poſtquàm ſubditos eſt alloquutus, nunc ad Præ-
latos

latos ſe conuertit, ne ſuo muneri deeſſe uelint, quorum eſt diligentem dare operam ut omnia tranquillè inter infirmiores agantur. Græcè legitur: *Admonete inordinatos*; ſeu incompoſitos ἀτάκτους. Et hi uerè ſunt inquieti, qui nec ipſi in ſuo ordine ſtabiles poſſunt perſiſtere, nec alios quieto animo uiuere patiuntur, ſemper aliquid exuſcitantes ad pacem interturbandam. *Conſolamini puſillanimes*. Hi ſunt qui quaſi deſperant ſe poſſe proficere ob ſummam illam perfectionem, quæ in nouo ſtatu à nobis requiritur: præſertim dum ſæuirent perſequutiones in ipſis iaciendis eccleſiæ fundamentis, ubi laborioſius fuit inſudandum: nec ſunt omnes ad quælibet toleranda accincti. Nam & Apoſtolus ſe ſolum fuiſſe quodam tempore relictum teſtatus eſt ad Timotheum ſcribens. *Suſcipite*: ſeu ſubleuate *infirmos*, qui tentationibus franguntur. *Patientes eſtote ad omnes*. Græcè, longanimes, hoc eſt, non prompti ad extrudendos delinquentes, ubi non eſt euidens ad peccata cumulanda coniectura. Talis enim eſt erga uos Deus, patiens, longanimis, & multum miſericors. Hortationibus potius iuuate & orationibus ut conuertantur, & lucremini fratrum ueſtrorum pereuntes animas.

2. Tim 4.

Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, ut CHRISTVM imitemini qui, ut ait B. Petrus, cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur. Vult enim nos eſſe non amplius imperfectioris legis diſcipulos, quæ dentem pro dente, oculum pro oculo erui tolerabat. Vos autem non ſic, ſed ſemper quod perfectius eſt ſectamini non tantum uos ſolos in charitate recte ambulantes, ſed & ſi inimici ueſtri eſuriunt, præbete illis ad manducandum, & ſi ſitiunt, pocum: ut uoluntatem Patris ueſtri in primis exequamini, & ut ueſtros inimicos hac ueſtra pietate conuertatis in fideliores amicos, quàm ſi nunquàm fuiſſent à uobis alienati reddentes bonum pro malo. *In omnibus gratias agite*; in proſperis & aduerſis, lætis & triſtibus, penuria & abundantia, ſani & ægri, morientes & uiuentes.

Spiritum nolite extinguere. Hoc accuratius eſt diſcutiendum. Plerique in hac ſententia fidentes, ſed perperàm eam intelligentes, in grauiſſimos lapſi ſunt errores, & in hodiernum etiam diem labuntur. Attende lector, et certò teneas non eadem omnibus à Spiritu ſancto inſpirari: ſed (quemadmodum alibi docuit Apoſtolus) pro uarietate membrorum myſtici corporis ſua munera partit & donat. Hoc & in rerum natura uidemus: Quidam ad medicinam, alij ad mathematicas diſciplinas, alij ad poeſin ſunt diſpoſiti, alij ad picturam, alij ad architecturam nati eſſe uidentur: & ita in reliquis naturalibus diſpoſitionibus, ut quidam dixerit. Tu nihil inuita facies dicesue Minerua. Hinc crebrò uſurpata ab illo Oratore ſententia. Si naturam ducem ſequeremur, nunquàm aberraremus, ſanè tamen intellecta. Sic accidit in ſpiritualibus: Reperiuntur enim quos tanto ardore ad abſtinentiam accendit Spiritus, ut in ea uirtute mirum & ſingularem in modum præ alijs excellant. Alij ad orationis aſſiduitatem: nonnulli ſunt ſilentij tenaciſſimi obſeruatores. Alij zelo charitatis erga proximum feruntur: & idem de alijs peculiaribus charitatis muneribus, ad arbitrium Spiritus ſancti diſtributis, ſentiendum.

Doctrina ad cognoſcendos ſpiritus.

Notandum diligenter.

Horum omnium ſpiritus primùm eſt diligenter examinandus an ſit uerè bonus, minimeque fallax: quandoquidem ſimia illa Satan transfigurat ſe in angelum lucis, & inter filios Dei adeſt, ſed addentandum. Probatur uerò ſpiritus maxime per humilitatem & charitatem, & promptam ſuperioribus in eccleſia parendi ſummiſſionem. Si bonus deprehenditur ſpiritus, non debet à prælato extingui, ſed liber relinquendus ad uocationem illam ſequendam, ſi nihil appareat reprehendendendæ nouitatis. Et hic certè loquitur Apoſtolus ad congregationes Regularium, quæ iam Theſſalonicæ erant inſtitutæ, ut ſuperius monuimus. Nam hæc præcepta uiris conſilia euangelica amplexantibus conuenire proprijſſimè uidentur, quibus penè ſolis ſunt accomodanda. Addit. *Prophetias nolite ſpernere*. Erant inter primos Chriſtianos prophetæ, qui ad ædificationem eccleſiæ ſcripturas interpretabantur, & de ſcripturis arcana ad fidem corroborandam referabant. Ac noſtris ſæculis immodica quorundam curioſitas feneſtram pſeudoprophetis aperuit, qui euentus ſiue præliorum ſiue fortunarum in gratiam principum, aut ad fouendas ſectas, prædicere tam imprudenter, quàm falſò non reformidantes, ſeſe primùm, & qui illis præbuerunt aures, erroribus inuoluerunt. In his enim comperta ſunt noſtra ætate multa & pernicioſa mendacia. Hoc præuidebat Apoſtolus, & ideò prouidebat, qui ut falſa à ueris citra detrimentum ullum ſeiungerentur, prudentiſſimè addidit.

Omnia autem probate: quod bonum eſt tenete. Et iſtud Prælatis ſcribitur, ne extinguant bonos & probatos ſpiritus, nec reſpuant ueras prophetias, ſed ſuſpectas tantum & falſas deprehenſas. Debent enim maturè omnia, antequàm radices agant, & exactè probare. Quapropter non eſt cur infletur ſi qui ſeſe tales arbitrantur. Sunt enim & ipſi ſub legibus conſtitui, ut probari poſſint: quoniam ſpiritus prophetarum prophetis ſubiecti ſunt. Modus autem probandi eſt, ſi non aduerſentur ſcripturis primùm, ſi illis conſentiant: ſi cum traditis per eccleſiam, & ritu perpetuo obſeruatis conſentanea ſint: ſi nihil ſcandali concitent, nec ſectas nouas pariant & ſchiſmata. Si curioſa non loquantur & uana, quæ nullam ædificationem proximi promoueant. Si moniti, ſaltem primario Præſuli acquieſcant uel loquendo, uel ſilendo cum reuerentia & humilitate, folia ineptarum excuſationum minime proferentes. Veniunt enim conſyderandæ eorum perſonæ qui ſe huiuſmodi ſpiritibus & prophetijs afflatos profitentur. Tentandi cum magna dexteritate, cuius deuotionis, humilitatis, obedientiæ, utilitatis, intentionis exiſtant. Nam hæc & quæ ſunt eius generis, non obſcurè probare ſolent & prophetas, & prophetarum prophetias, & ipſos denique ſpiritus latentes.

Modus probandorum ſpirituum.

Verùm

Verũ nõ eſt oĩm hæc probatio, ſed Epiſcoporũ, uel inſignium Sanctorum, qui norunt artem capiendi uulpeculas. Qua in parte hodie peccatur grauiter. Omnes enim uolunt ſpiritus probare & iudicare, & qui plerunq; proficiendi in uiam ſpiritus ſtrictiorẽ nondum miſerunt pedem.

Ab omni ſpecie mala abſtinete uos, ideſt, ab omni opere mali alicuius colorem habente. Et hoc propter puſillorum ſcandalum, cuius remouendi cauſa Apoſtolus, & ipſemet Saluator grauibus uerbis uſi ſunt. Nunc autem uerè poſſumus & iure toto corde exclamare. Vę mundo à ſcandalis. Væ nobis Prælatis, niſi citò reſipiſcamus.
Sap. 6. Potentes nõne potenter tormenta patientur? Qui enim obliquam tenemur & planã populis, qui ſunt ueluti in corpore pedes, ſternere uiam, quodnam iudicium, quam ſententiam laturi ſumus, qui ſcrupulis & ſentibus eam replemus malo deterioris uitæ exemplo? Væ iterum mundo & nobis à ſcandalis. Expediret ſuſpendi molã aſinariã, iuxta uerbum Dñi, & demergi in profundum maris, quàm ſcãdalizare unũ de puſillis qui credunt in eum. Vbi diligenter notandum quã ſtrictè reſtringat Apoſtolus hoc præceptũ. Non enim ab ipſis patentibus flagitijs & peccatis iubet abſtinẽdum, ſed ab omni ſpecie (inquit) mali, qua infirma proximi conſcientia lædi poteſt. Et reuera hoc charitas poſtulat, ut eiuſdem corporis membrum commembro nedum nocere, ſed contrà ſolicitè, ut proſit, debeat ſtudere. O quàm copioſam nobis hic locus materiam ſuppeditaret in omnes omnium ordinum gradus exclamandi. Sed præter inſtitutum eſſet, & fortaſſis intempeſtiuum. Qui ſapiunt, his pauca innuiſſe ſatis eſt. Qui in uiam gentiũ ambulare ſtatuerunt, nulla eos mouet ſalutaris exhortatio. Nec ſunt ante porcos mittendæ margaritę.

Ipſe autẽ Deus pacis ſanctificet uos per omnia: ut integer ſpiritus ueſter, & anima, & corpus ſine querela in aduentu Domini noſtri IESV CHRISTI ſeruetur. Fidelis eſt qui uocauit uos, qui etiam faciet. Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omnes in oſculo ſancto. Adiuro uos per Dominum, ut legatur epiſtola hæc omnibus ſanctis fratribus. Gratia domini noſtri IESV CHRISTI uobiſcum, Amen.

Ipſe autem Deus pacis. Deum pacis uocat, ut dilectorem pacis & autorẽ. Per CHRISTVM enim pacificata ſunt oĩa, non leui aliquo pretio, ſed fuſo ſanguine ipſius Agni immaculati, quo ſedata eſt ira Patris antiqua aduerſus nos. Nũc precatur Autorem pacis, ut ſanctificet illos per omnia, perfectè ſcilicet & ab omni parte; *Vt integer ſpiritus ueſter, & anima & corpus &c.* Per ſpiritus integritatem, intellige eius perfectionem quę eſt à gratia Domini, per quam perficitur. Doctè autem diſtinxit ſpiritum ab anima, tametſi unicus ſit in homine ſpiritus à Deo inſpiratus, qui ad ſuperiora reſpiciens, dicitur ſpiritus. Quatenus uerò informat corpus & animat, dicitur anima. Precatur ergo ſeruari ſpiritus integritatem: & ſimiliter ut anima & corpus ea puritate in aduentu Domini cuſtodiantur, ut nihil prorſus querelæ ad condemnationem illis ſuperſit.

Fidelis Deus qui uocauit uos, qui etiam faciet. Ne deſponderent animum, apprehendentes tantam ab homine, in corrupta hac carne poſito, cõparari perfectionem nequaquàm poſſe: hunc anxium adimit illis metum à bonitate ipſius Dei in promiſſis fideliſſimi. Nõ enim talis eſt clemẽtiſſimus ille & optimus Pater, ut poſtquàm uocauerit, deſertum hominem patiatur: ſed quæ inchoauit ad exitum uſq; & conſummationem perducit. Nam adiuuat ipſe quæ nos facimus, ſine cuius auxilio ut nulla, ita cum illo poſſumus omnia. Cætera clara per ſe ſunt, & iam aliâs expoſita. Notanda tantum hæc in hæreticos, ſententia, qui in die iudicij poſſe inueniri mundum quenquàm inficiãtur. *Adiuro uos per Dominum.* Vide quomodo adiurat eos, proculdubiò Maiores, ut legatur hęc epiſtola omnibus ſanctis fratribus: & quomodo qui poterat præcipere potuit & adiurare, cum res poſſit cadere ſub præcepto ad ædificationem. Alioqui non eſt temerè & promptè uſurpanda adiuratio. *Gratia Domini noſtri* IESV CHRISTI *uobiſcum.* A gratia incepit, & à gratia pro more definit: quã et nobis donare dignetur per Spiritũ ſuum ſanctum dulciſſimus Redẽptor noſter IESVS CHRISTVS, cui cũ Patre & eodẽ Spiritu honor & gloria, & gratiarũ actio ſemper, Amen.

ARGVMENTVM IN POSTERIOREM EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES.

TVRBATOS OCCASIONE SVPERIORIS EPISTOLAE THESSAlonicenſes intelligens Apoſtolus, qui illius uerba minus rectè interpretati, crediderant poſtremum iudicij diem iam iam imminere, ſtuduit mox altera epiſtola hunc eis errorem, & metum inde conceptum adimere. Primùm fidem eorum & inſignem charitatem commendat, qui nullis perſequutionibus cederent. Tum ſuauiter hortatur ut metum illum deponant, inſinuans quæ per miniſterium Antichriſti prius euenire debeant, quàm immineat dies Domini. Poſtremò obſeruari traditiones, & quoſdam otioſe uiuentes & curioſe uitari mandat, ſanctis precationibus claudens epiſtolam, ab Athenis per eoſdem, quibus priorem, Tychicum & Oneſimum, ut uolunt, miſſam.

COMMENTARIA IN EANDEM EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES.

PAVLVS & Siluanus & Timotheus, eccleſiæ Theſſalonicẽſium in Deo Patre noſtro & Domino IESV CHRISTO, Gratia uobis & pax à Deo patre noſtro domino IESV CHRISTO.

EADEM CVM SVPERIORE ſalutatio, nulla ſui Apoſtolatus mentione facta. *Paulus & Siluanus & Timotheus &c.* Siluanum Timotheo anteponit, ut maiorẽ natu, & qui prior fuerat ad CHRISTI fidem conuerſus, quiq; etiam apud Theſſalonicenſes uerbũ Dei prædicauerat. Ambos autẽ conſalutantes adiungit, & epiſtolæ ſcriptæ ſocios, ad maiorem autoritatem & conſolationem. Magnum.n. congregationibus Sanctorum gaudium, potiſſimum afflictis, afferri ſolet, dum ſe à Maioribus amari, ſuiq; curam in Domino ſuſcipi intelligũt. Reliqua ſalutationis ſunt prorſus eadem cum ſuperioribus. Hic tantum expreſſè additur; *à Deo Patre noſtro, & domino* IESV CHRISTO, quod in prima apud latinos quoſdam codices ſupprimitur. Gratiam illis precatur & pacem. Nam abſq; gratia nihil boni poſſemus, qua habita nihil non poſſumus. Pax aũt ipſa eſt perneceſſaria ad conſeruandam cum priuatam, tum publicam concordiam, & tranquillum rerum omnium ſtatum. Hanc diſcedens Dominus tanquàm firmiſſimam charitatis cuſtodiam reliquit Diſcipulis.
Pacem meam do uobis: pacem relinquo uobis. *Ioa. 14.*
Et iam inde ab initio prædicationum eos beatificauit, qui ſtudioſè pacem amarent & colerent.
Beati pacifici: quoniam quoniam filij Dei uoca- *Matth. 15.*
buntur. Non enim poteſt Deus autor eſſe diſſen *1.Cor.4.*
ſionis, ſed pacis, ut alibi Apoſtolus teſtatur. Et
Propheta: Factus eſt in pace locus eius. Quan- *Pſal. 75.*
diu inter Chriſtianos regnauit & regnat gratia & pax, tandiu fidei integritas, & ſanctorũ operum ſplendor apparuit. Vbi uoluntatum ſoluitur colligatio, & gratia perit, & interturbantur omnia. Quanto ſtudio conantur fauores principum & gratiã ſibi conciliare multi, quæ tamen ſuborta aliqua ſubindignatiuncula amitti põt. Dei autem obtinere gratiam quis perquirit, quę una ſola cor hominis quietum reddere poteſt? Hanc itaq; Apoſtolus tam ſedulò, quibus ſcribebat, optauit: non opes, non honores, non delitias, & quæ huiuſmodi ſunt, ſed gratiam à Deo Patre & Filio per Spiritum donatã, qua efficitur ut omnia noſtra opera ſint grata & digna retributione in conſpectu illius, uelint nolint bonorum operum oſores noui hæretici.

Gratias

Gratias agere debemus ſemper Deo pro uobis, fratres, ita ut dignum eſt: quoniam ſupercreſcit fides ueſtra,& abundat charitas uniuſcuiuſque ueſtrum in inuicē: ita ut & nos ipſi in uobis gloriemur in eccleſiis Dei, pro patientia ueſtra,& fide,in omnibus perſecutionibus ueſtris & tribulatiōibus, quas ſuſtinetis in exemplum iuſti iudicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini. Si tamē iuſtum eſt apud Deum retribuere tribulationē iis qui uos tribulant. Et uobis qui tribulamini, requiem nobiſcum in reuelatione Domini IESV de cœlo cū Angelis uirtutis eius in flamma ignis, dantis uindictā iis qui non nouerunt Deū, & qui non obediunt euangelio domini noſtri IESV CHRISTI. Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini,& à gloria uirtutis eius,cūm uenerit glorificari in Sanctis ſuis,& admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt: quia creditum eſt teſtimonium noſtrum ſuper uos in die illo. In quo etiam oramus ſemper pro uobis, ut dignetur uos uocatione ſua Deus, & impleat omnem uoluntatem bonitatis ſuæ,& opus fidei in uirtute,ut clarificetur nomen domini noſtri IESV CHRISTI in uobis, & uos in illo ſecundum gratiam Dei noſtri,& domini IESV CHRISTI.

Gratias agere debemus &c. Alibi; Gratias agimus,inquit. Hic etiam agnoſcit debitum agendarum gratiarum propter magnum fidei illorū augmentum, & illam fraternæ charitatis abundantiam,quam inuicem omnes exhibebant:quę ita redundabat in gloriam ipſius Apoſtoli,ut huius rei gratia gloriaretur apud eccleſias Dei de illorum patientia & fide, ob perſecutiones ac tribulationes,quas uiriliter & inuictis animis ſubſidebant: addit. *In exemplum iuſti iudicij Dei.* Gręci codices non habent; *in*; ſed abſolutè: *exemplum*; Videtur nanque appoſitiuè adiectū,& ſignificat oſtenſionem,tanquàm ſi dixerit. In uobis tanquā in ſpeculo & exemplo apparebit clara Dei iuſtitia & manifeſtatio, quòd iuſtè habebimini digni regno Dei. Sic græcè legit; *regno Dei.* Et non; *in regno Dei: pro quo*; nimirum obtinendo; *patimini.* Ecce contra hęreticos,qui nolunt nos quicquā aut agere,aut pati pro regno Dei: ſed ſola ſua fide omnia ſibi uſurpant,nec per uiolētiam & crucem placet cœleſte regnum penetrare. At regnū cœlorum à diebus Ioannis Baptiſtæ(ait Dominus)uim patitur,& uiolenti rapiunt illud. Nā & qui non baiular crucē,non dixit: meam; ſed ſuā: & iſtud quotidie,nō poteſt eſſe meus diſcipulus; *Pro quo & patimini*: ait hic Apoſtolus. Nō ſumus neſcij in quem ſenſum poſſent detorquere,quaſi per hoc ſignificetur non quidē cœleſte regnum Dei ut eſt pręmium,ſed ut eſt res de qua diſceptetur aliis negantibus eſſe: illis uerò concedentibus ad ſuſtinēdum illud, ideſt, CHRISTVM, uel ipſam eccleſiam,quæ dicitur regnū Dei. Verùm ex ea quæ ſequitur additione omninò confodiuntur ſcripturarum deprauatores: ait.

Matth. 11.

Luc. 9.

Si tamen,potius. *ſiquidem iuſtum eſt apud Deum retribuere tribulationem ijs qui uos tribulant: & uobis qui tribulamini, requiē nobiſcum*. Dicit; *nobiſcum*: Apoſtolos ipſos intelligēs,& Maiores in eccleſia: quia Apoſtoli ſicut primi fuerunt in paſſionibus, ſic & in beata requie. Nos uerò alij cum illis in noſtro gradu & ordine. Ecce quomodo ſecundū iuſtitiam uult Deus eſſe huiuſmodi retributiones. Nam ſi iuſtè retribuat ijs qui male, & contra præceptum ſuum faciunt: cur non etiam iuſtè ijs qui ſeruauerint mandata,cum ſint eius filij,retribuat? Nonne diuina clementia longè eſt ad reddendum pro bono bonum,quàm pro malo malum propenſior? Quoniam uerò hæc iuſtitia non exercetur in terris,addit. *In reuelatione Domini IESV de cœlo*, uidelicet quando ueniet de cœlo deſcendens, & reuelabitur omni carni, ideſt,iniquis & peccatoribus; *cum Angelis*; Omnes enim Angeli uenient cum illo; *uirtutis eius*, Vocat Angelos uirtutis,ſiue potentiæ eius,proptereà quòd ipſe per Angelos grandia & incredibilis potentiæ facta operatur; *In flamma ignis*; Græcè legitur, ἐν πυρὶ φλογὸς, In igne flammæ. Veniet enim primò ignis de cœlo,quo conflagrabunt uniuerſa. Hoc ſcriptum eſt in pſalmo: Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius; *dantis uindictam*. Aduertendum eſt hoc participium; *dantis*; debere ad IESVM neceſſariò referri,non ad flammam ignis. Ipſe enim IESVS uindicabit in eos, *qui nō nouerūt Deum*, quem noluerunt efficaciter prædicatum noſcere. Dilexerunt enim magis tenebras quàm lucem,ut licentioſius peccare poſſent. Pſal. 96.

Et qui non obediunt euangelio domini noſtri IESV CHRISTI: quia etſi nouerint quidā Deū,& cōfiteātur uerbis: factis tamen negarunt. *Qui pœnas dabunt in interitum æternum*. Hæc eſt omniū ſumma pœnarum,mors æterna: quę declaratur per id quod ſequitur; *à facie Domini, & à gloria uirtutis eius*. Ipſi in æternum priuati facie Dei,& gloria uirtutis eius,æternum conſequenter ferent interitū. *Cum uenerit glorificari in Sanctis ſuis*, ideſt, quando ueniet,& glorificabit Sāctos ſuos: quod erit glorificari illum in eis. *Et admirabilis fieri in eis qui crediderunt*. Non Iudæis tantum, ſed indiſtinctè his qui crediderunt. Quid mirabilius quàm pro fide,& tam momentaneo agone tantam gloriam & illam æternam ab ipſo Domino referre?

Quia creditum eſt teſtimonium noſtrum ſuper uos in die illo. Teſtimonium Apoſtolorum erat quidem rerum præteritarum,ſed in quibus continebantur etiā futura. Teſtificabantur enim CHRISTVM ueniſſe,& mortuum eſſe ad delenda peccata noſtra, & reſurrexiſſe ad iuſtificationem noſtrā,quā uult impleri: ut ſic perfecta fiat per gloriam corporis & animæ reſurrectio in die illa credentibus & obtemperantibus euangelio.

Quia

Quia igitur hoc primum creditum eſt, & fide-
lis eſt Deus, quin illud ſua die reddat, nullo pa-
cto eſt dubitandum. *In quo*, Non refertur ad;
die; Nam græcè habetur; *in quod*, ideſt, in quem,
ſiue in hunc euentum gloriæ ſempiternæ; *etiam
oramus ſemper pro uobis, ut dignetur uos uocatione ſua
Deus noſter*. Abundat in latinis, *ſua*: & loquitur de
uocatione ad gloriam. Eſt enim Dei duplex uo-
catio, ad meritum ſcilicet & ad præmium: ſed
primum ad agonem & brauium. *Vt impleat
omnem uoluntatem bonitatis ſuæ*, ideſt illud benepla-
citum quod præcedit quàm uocat ad gratiam,
impleat uocando ad gloriam; *Et opus fidei in uir-
tute*: Opus fidei eſt perfectio iuſtitiæ: quoniam
per fidem (uiuam tamen, nam de hac ſemper
eſt ſermo, cum tales effectus illi tribuuntur) per
fidem, inquàm, fortes ſumus ad ſubſtinenda om-
nia nobis intentata tormenta, & perſeuerandum
uſque in finem ad promerendam coronam.

Vt clarificetur nomen Domini noſtri IESV CHRI
STI *in uobis, & uos in illo*. Audiat hoc hæreti-
cus quomodo nomen IESV clarificatur in no-
bis: & nos item clarificamur in illo. Clarifica-
mus enim nos CHRISTVM, dum ſubſtinemus
pro illo. Et ipſe nos clarificat, cum præmio af-
ficit. Nec id ſolùm, ſed etiam cum & illud in no
bis operatur per auxilium gratiæ ſuæ, ut poſſi-
mus ſubſtinere. Hoc dedita opera prudens addo
propter quoſdam ſapientiores, qui tanquàm bla
ſphemiam accipiunt, cum audiunt nos dicentes
clarificari CHRISTVM per nos: quaſi hoc
non apertiſſimè fateantur ſcripturæ. Quem ſi
nos clarificamus, quid eſt miraculi ſi uos quoq;
ipſe clarificet? Vtor uerbo; clarificet; pro glorifi-
cet; cum eãdem ſignificationem habeat, & eo in-
terpres ſit uſus. Scimus autem & libenter prædi-
camus omnia redire in gloriã Dei & CHRISTI:
quia, iſtud etiam ipſum quod glorificamus Deũ
(ſicut ſemper confitemur) per gratiam Dei &
CHRISTI contingit. Vnde adiecit B. Paulus;
ſecundum gratiam Dei & Domini noſtri IESV CHRI
STI: quæ eſt uelut condimẽtum, quo grata ſunt
guſtui Patris, quæ operamur. Sanat.n. gratia uo
lũtatẽ, ut ſanata perficiat legẽ, & perfecta lex du-
cat ad requiem.

CAP. II.

ROGAMVS AVTEM VOS,
fratres, per aduentum domi
ni noſtri IESV CHRISTI,
& noſtræ congregationis in
ipſum: ut non citò mouea-
mini à ueſtro ſenſu: neque
terreamini neque per ſpiri-
tum, neque per ſermonem, neque per epi-
ſtolam tanquàm per nos miſſam, quaſi in-
ſtet dies Domini. Nequis uos ſeducat ul-
lo modo. Quoniam niſi uenerit diſceſſio
primùm, & reuelatus fuerit homo peccati,
filius perditionis, qui aduerſatur & extolli-
tur ſupra omne quod dicitur Deus, aut
quod colitur: ita ut in templo Dei ſedeat
oſtendens ſe tanquàm ſit Deus.

Rogamus aũt uos, fratres, per aduentum domini noſtri
IESV CHRISTI. Dignus eſt hic locus qui
abundè tractari debeat, ut caueamus errores tam
hæreticorum, quàm aliorum. Nec enim poſſu-
mus negare quin hac parte ſit à multis erratum.
Primò igitur ſciendum eſt, iam tempore B. Pau- *De tẽpore aduentus Domini*
li de aduentu Domini rumorem fuiſſe ſparſum,
quaſi inſtaret eſſetq; in ianuis. Et hoc aſſereba-
tur à nonnullis tanquàm ab ipſo Apoſtolo præ-
nunciatum. Illud porrigi in ſuperiore epiſtola nõ
ſanè intellecta uidebatur, cum ſcripſiſſet. Deinde
nos qui uiuimus, qui relinquimur in aduentu Do
mini, non præueniemus eos qui dormierunt, ſed
ſimul rapiemur CHRISTO in aera &c. Verùm
B. Paulus hoc in loco negat utrumque, uidelicet
nec ſe illud ſignificare uoluiſſe, neque uerum eſſe,
quod inſtaret ille aduentus Domini. Quam-
obrem rogat illos per ipſummet Domini aduen
tum, & per ipſam eorum congregationẽ, in qua
ſe collocare non dedignatur, quæ ordinata erat
in ipſum ſcilicet aduentum. Non enim eſt legen-
dum; *Et noſtræ congregationis*; ſicut habet uulgata
editio, ſed ſicut græca fert lectio; *Et noſtram con-
gregationem*. Rogat inquàm illos, ne tam citò mo
ueantur à ſuo ſenſu, ideſt, à ſua ipſorum priore
deputatione & ſententia, quæ erat non inſtare
tũc tempora Antichriſti & iudicij ſupremi: quo-
niam oportebat prius uocari & uenire omnes
gentes ad euangelium, ac deinde Iudæos. Et ta-
men tunc initium erat euãgelij Dei, & primus (ut
ita dicam) ultimæ ætatis dies. Vix dum enim
erant tunc eiecti Iudæi & reprobati.

Itaq; aliud eſt eſſe in ultima ætate, quæ ali-
quando deſignatur per nouiſſimos dies, aliquan
do per fines ſæculi, aliquando per nouiſſimam
horam. Aliud autem inſtare diem illius magni
aduentus. Scribebat Dilectus: Filioli nouiſſima
hora eſt. Sed longa nobis hæc hora eſt: hora ta- *1.Ioa.2.*
men eſt in conſpectu Dei, apud quem omne tẽ-
pus unus eſt dies, imò unum momentũ. Quo-
circa ne decipiamur animaduertendum. Metiri
ſiquidem neceſſe eſt longitudinem ac breuitatem
temporis alia menſura quàm noſtra. Dicitur iã
olim de Diabolo, ſupereſſe illi tempus perbreue, *Apoc.12.*
ſcilicet ad præliandum aduerſus eccleſiam: & ic-
circò laborat aſſiduè ut emat tempus. Dixit &
B. Paulus. Nos ſumus in quos fines ſæculorũ *1.Cor.10.*
deuenerunt. Et tamen ſunt elapſi iam mille &
quingenti anni, ex quo iſta (quibus poterat ui-
deri inſtare diem) dicta ſunt. Nã & Dominus in-
terdũ ita loqui uidet, perinde ac ſi in illũ diem mã
ſuri eſſent Apoſtoli, ut cum dicebat: Attẽdite ne *Luc.21.*
ſuperueniat in uos repentina dies illa. Et iterum. *Marc.13.*
Cum uideritis hæc fieri, ſcitote quòd in pro-
ximo ſit in hoſtijs. Hæc & alia quædam in
parabolis ab ipſo Domino dicta, uidebantur in-
dicare tempore Apoſtolorum uenturam il-
lam extremam diem. At hoc falſum eſſe ma-
nifeſtum eſt: & ideò procul abeſt à uero ſcri-

pturarum ſenſu. Quo in loco etiã cautè plura obſeruãda ſunt: qm̃ Dominus admirãdo quodã modo contexuit hæc de illa prophetiam die, admiſcens excidium Ieruſalem: & alia de induſtria ac ſumma ſua ſapientia ita inuoluens, ut ſit maximè difficile rerum ordinem capere.

Illud ergo aduertendum eſt primò, quæ de aduentu illo generali dicuntur, habere anologiam quandam ad aduentum cuiuſq; particularem, ita ut ferè omni die ac tempore multa proportionabiliter uerificentur in particulari aduentu, quæ de uniuerſali principaliter dicuntur. Etenim præ- *Luc. 21.* cepta illa, ut attenderent ne grauarentur crapula & ebrietate, ne ſuperueniret in eos repentina illa dies, etiam ad Apoſtolos pertinebant: quia illa extrema dies comprehendet omnes, qui non ſtuduerint in hac uita ad illum aduentum inueniri parati. Dominus noſter ſapientiſſime ad maximam noſtram utilitatem uoluit ob eam cauſam nobis ignotum eſſe certum aduẽtus illius diem, ut ſimus ſemper: non ſecus parati ac ſi quauis hora poſſit accidere, ſicut uerum eſt in particulari cuiuſq; iudicio. Nam qui in hoc particulari aduentu deprehenditur imparatus, etiam in illo generali offendet. Itaq; hæc duo iudicia, uidelicet particulare cuiuſq;, & uniuerſale, cũ miſceantur aliquando in propheticis illis Domini dictis & ſcripturis, ut iuxta literam quædã de uno, quędam de altero, quædam uerò de utroq; uerificẽtur, nõ eſt facile niſi cœleſti reuelatione, iſtorum in uolucris contectam intelligentiam explicare.

Præterea: Sciendum, eſſe nõ pauca in Euãgēliſtis, quæ Apoſtolis quidem ſeu diſcipulis uidentur dicta, nec tamen in eis completur eorũ dictorum ueritas: ſed in perſonis diſcipulorum intellecti ſunt poſteri, & poſterorum filij. Quam- *Mar. 13.* obrem ipſe apud B. Marcũ ait. Quod uobis dico omnibus dico, uigilate. Nihil igitur eſt abſurdi quædam dicta ſuam conſequi in Apoſtolis ueritatem: & quædam in cæteris, qui in illorum perſona intelligebantur. Sic B. Paulus ad Cor. & ad Theſſalon. & ad alias eccleſias ſcribens, indefinitè & abſq; alia nota ad eos ſermonem dirigit, & multa aut laudans, uel accuſans, aut præcipiens interponit, quæ non ad omnes pertinebant: ſed modo ad maiores, modo ad minores, interdum etiam ad certos quoſdam ac peculiares. Ecce etiã Dominus cum ad Scribas & Pha- *Matth. 23.* riſæos ſermonẽ uerteret, qui tum præſentes aderant: Væ uobis, inquit, genimina uiperarum. Ecce ego mitto ad uos prophetas, & ſapientes & ſcribas, & ex illis occidetis &c. ut ueniat ſuper uos omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ſuper terram, à ſanguine Habel iuſti uſq; ad ſanguinem Zacchariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare. Certè illi qui tunc uiuebant, non occiderunt illum filium Barachiæ. Sed Dominus in illis intelligebat omnes ſimiles, quos quaſi unam generationem deſignat. Quare confeſtim ait. Veniẽt hæc omnia ſuper generationẽ iſtam. Ieruſalem Ieruſalẽ quæ occidis prophetas.

Concluſio igitur prima ſecundum Apoſtolum eſt, Quòd nec ipſe unquàm ſcripſerat, neque unquam dixerat inſtare tunc diem aduentus Domini: ſed nec id uerum eſſe. Manifeſtè enim ait, quòd non inſtabat, cum non ueniſſent ea ſigna, quæ præcurrere aduẽtum illum oportebat. Nã & Dominus in ſuis uerbis oſtendebat non inſtare illum diem rectè conſiderantibus, qui dum ſigna multa præcedentia aduentum deſcriberet, dixit. Videte ne turbemini. Oportet enim hæc *Luc. 21.* fieri, ſed nondum eſt finis. Conſurget enim gens in gentem: & regnum in regnum: & erunt peſtilentiæ & fames & terremotus per loca. Hæc autem omnia initia ſunt dolorum &c. Vide ut diligenter cauit ne erraremus, finem adeſſe credentes quando non eſſet finis: imò eſſet initium malorum. Bella, & peſtilentiæ, & fames, & terremotus fuerunt aſſiduè præteritis ſæculis, & noſtra præſenti ætate etiam imminent. Addo & de pſeudoprophetis qui ſurrexerũt, & falſis fratribus alium CHRISTVM prædicantibus, qui & nunc uidentur inualuiſſe. Nondum tamen patuerunt ea alia ſigna quæ oportet præcedere, ut coniectemus in ianuis eſſe aduẽtum CHRISTI.

Quare non ſolùm falſi ſunt tempore Apoſtolorum qui tum uiuentes id putabant, uerùm etiam qui poſtmodo ſucceſſerunt. Multi enim & *Decepit multos iudicij dies* hi quidem magni uiri cernentes prælia, peſtilentias, fames, terremotus, excidia urbium multa, multos item pſeudoprophetas, in eam opinionem uenerunt, ut imminere aduentum Domini dicerent. Memini me legiſſe B. Cyprianum in epiſtola ad Demetrianum ita ſentiẽtem. Neſcio an & alibi hac de re ſcripſerit. Eſt & Magni & ſanctiſſimi Pontificis Gregorij homilia manifeſta, qui diebus ſuis uenturum poſtremum diem expectabat. Legi & B. Bernardum hoc ipſum à ſignis eiuſmodi exiſtimantem. Venit denique B. Vicentius ordinis noſtri, qui & prædicauit diem iudicij imminentem: & (ut fertur) epiſtolam circa hoc de Antichriſto iam nato cõſcripſit. Quem fuiſſe falſum B. Antoninus noſter Archiepiſcopus Florentinus nõ diffitetur. Ego aũt uix poſſum perſuaderi de uiro Dei, ut ea ſcripſerit quaſi in uerbo Domini. Attamẽ falſos fuiſſe ex noſtris nonnullos perſpectis ijs ſæculi flagellis & pręſſuris, haud dubium eſt.

Venerunt tamen mulieres ſanctæ, & nonnulli etiam uiri ſancti qui econuerſo reformationem eccleſiæ, & conuerſionem paganorum ad CHRISTVM futuram uaticinati ſunt: quorum ego traditionem hac parte amplector non inuitus tanquàm uerìſimiliorem, & ſcripturis ſanctis magis quadrantem. Neq; imminere nunc illum diem aduentus Domini puto: quoniam hactenus minime ſigna illa oſtenſa ſunt, quæ illum eſſe in ianuis confirment, ut paulò poſt ex parte dicemus. Nec oportet nos eſſe anxios & ſolicitos quò præſciamus certũ illum diem, quẽ ſcire nec datum eſſe Angelis dixit Dominus, nec Filio ho- *Marc. 13.* minis: Non quòd Dominus illum neſciret, ſed nẽ ſciebat ad reuelandũ. Itaq; nõ debemus eſſe ea de re curioſi, nec citò moueri ob cuiuſcũq; ſermonẽ:

Redeo

Redeo ad Apoſtolum, ait enim ipſe. *Vt nõ citò moueamini à ueſtro ſenſu*, hoceſt, à recta ſententia quam à nobis accepiſtis: ſed ſtabiles perſiſtite, & non imitemini eos qui leuitate ad omnem doctrinæ nouę uentum circunferũtur. *Nec terreamini*, ſiue turbemini, *neque per ſpiritum, neque per ſermonem, neque per epiſtolam quaſi per nos miſſam, quaſi inſtet dies* Domini. Quod ait; *neque per ſpiritum*: uidetur ſubnotare cuiuſpiam ſpiritum, qui non poterat eſſe ſpiritus uerax, dicens falſa. Quod uerò ait de ſermone & epiſtola, pertinet ad ſermonem ſuum priuatum. Veriſimile enim fit, de huiuſmodi Apoſtolum ſæpius fuiſſe interrogatum, & ita reſponſa dediſſe, ut extenderẽtur eius uerba, aut aliter acciperẽtur quàm ipſe ueller, aut etiam exprimerentur uerbis, ſicut de epiſtola factum eſt. *Ne quis uos ſeducat ullo modo*. Grauis illa eſt ſeductio, quæ tantã uim obtinet, ut per illam fidei ſynceritati derogetur. Si de B. Paulo impreſſa fuiſſet in mentibus hominum conſtans opinio & uulgatus rumor, dixiſſe illum inſtare tempus aduentus Domini, cum poſtmodo id uerum non appareret, nonne magnum præiudicium fiebat euangelicæ eius prædicationi? Iccircò diligenter cauit

De reuelationibus fallacibus. ne quid latius ſerperet. Nec .n. parũ obfuerunt multis nonnulli, qui quaſi ex reuelatione acceptum prædicauerunt, alij etiam ſcripſerunt inſtare reformationem eccleſiæ, & ipſum paratũ eſſe Pontificem ſanctum à Deo electum, qui natus erat & grandiuſculus. Et tamen ſunt ab ea talis uaticinij pronunciatione exacti tot anni, ut facile poſſimus concludere falſos illos fuiſſe. Ipſum certè uaticinium falſum, unde multi ſcandalizãtur, & pertinaciores ad credenda uera ſemel deluſi redduntur, ut ſit undiq; metuendum periculum. Et ideò nolebat ut crederent eis, à quibus audiebant inſtare diem Domini: ne fortè cum tranſiret tempus quo eum crediderant eſſe uenturum, & ueniſſe non cernerent, etiam cætera fallaciter ſibi promitti arbitrantes, de ipſa mercede fidei deſperarent.

B. Auguſtinus. Non ergo ille diligit aduentum Domini qui eũ aſſerit propinquare: nec ille qui aſſerit non propinquare. Sed ille qui eum ſiue propè ſiue longè ſit, ſynceritate fidei, firmitate ſpei, ardore charitatis expectat. In quo enim quenq; inuenerit ſuus nouiſſimus dies, in hoc eum comprehendet mundi nouiſſimus dies: quoniam qualis in die iſto quiſq; moritur, talis in die illo iudicatur. Proſequens Apoſtolus ut oſtenderet nondum inſtare tunc aduentum ipſum, ait.

Quoniam niſi uenerit diſceßio primùm. Ecce notabile ſignum præcedens aduẽtum CHRISTI, nimirum inſignis quædam diſceſſio. Græca uox eſt; *Apoſtaſia*; quæ ſignificat rebellionem ab obedientia, ſiue à ſtatu & profeſſione aliqua religionis & fidei. Non pauci locum hunc intellexerũt de rebellione gentium à Romano imperio. Alij de rebellione multarum eccleſiarum ab Epiſcopo Romano. Nonnulli ad multitudinem populorum à fide recedentium applicarunt, rati à Domino iſtam ſignificatam,

Luc. 18. quando dixit: Putas quãdo uenerit Filius hominis, inueniet fidem in terra? Ego uerò etſi priorem expoſitionem non reprobem, potius tamen probo duas alias quæ ſe mutuò conſequuntur. Quamuis autem non ſine gemitu uideamus multas eccleſias noſtris tẽporibus ab obedientia ſumi Pontificis defeciſſe: non ita tamen deſperanda res eſt, ut non ſit ſpes aliqua futuræ reſipiſcentiæ breui conſpiciendę, ſi cauſæ erroris & occaſiones tollerentur, hoceſt, pernicioſa dogmata in fide: & nos & illi prauos noſtros mores in melius immutaremus: potiſſimum ſi qui debent lux eſſe mundi, mundo prælucerent. Et fortaſſis non eſt plena illa Apoſtaſia de qua B. Paulus hoc in loco. Non .n. ſolùm negabitur in terris CHRISTI Vicarius, ſed & ipſemet CHRISTVS apertè. Nã ideò reijcietur Vicarius: quia & ipſe primarius Dominus, cuius ille uices gerit, non recipietur. Neq; id ſatis illis erit, ſed & inſuper ita apoſtatabunt à CHRISTO, ut recipiant aduerſariũ eius Antichriſtum Satanæ primogenitum. Et tunc erit perfecta Apoſtaſia & illud ſignum, quod hîc Apoſtolus oſtendit nobis. Vnde ſubdit.

Et reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis. Vocat hominem peccati eum, qui totus peccatorum plenus futurus ſit. Aut potius qui ſummo peccato inſigniter tenebitur: quod eſt aduerſari CHRISTO ac Deo ſumma ſuperbia. Vocat & filium perditionis, ſicut Dominus Iudam quodam ſingulari modo nuncupauit: eximio nanq; modo talis erit, qui tantum audebit. Vide quàm egregiè deſcribatur. *Qui aduerſatur*, inquit. Exurget enim in CHRISTVM directò & palàm, & nõ ſicut alij qui ſaltẽ uerbo CHRISTVM fatentur, & nomen illius creberrimè inculcant, ſeq; illius prædicare doctrinã ſimulãt. *Et extolletur ſupra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.* Grę cè habetur: *ſuper omnem qui dicitur* Deus; Tres ſunt ſolummodo perſonę quæ dicũtur Deus, & ſunt uerè Deus, quas ille negabit, & ſe conſtituet ſuper illas: tantaq; dementia homines deprauati exiſtent, ut eum tanquàm Deum colant, & habeant ſuper omne quod uerè dignum eſt cultu. Hoc apertè declarat Apl'us. *Ita ut in templo Dei ſedeat oſtendens ſe tanquàm ſit* Deus. Græcè oſtendẽs ſe, quòd ſit Deus. Et eſt quidam loquẽdi tropus, quem fugere ſtuduit noſter interpres. Non .n. re uera ipſe oſtendet ſe Deum (quia quod uerè non eſt, eſſe oſtendi non poteſt) ſed ſignificatur quòd ille ſibi uſurpabit cultum diuinum, iubens ſe adorari & coli tanquã ſit Deus in templo Dei. Non exprimitur autem quodnam & ubi templum ſit illud futurum, in quo cultum ipſe ſibi curabit exhiberi. Putant aliqui hoc in Ieruſulem fore, poſtquàm erit reſtituta illa ciuitas. Alij per templum Dei mentes hominum intelligunt. Alij ſimpliciter aut indefinitè, ut uerificetur de quolibet templo. Hic breuiter totus ſermo mutilus eſt & ſubobſcurus, quo ſubintelligitur aduentus Domini non adfuturus, antequàm præcurrerint ſigna in euangelio, & ab Apoſtolo indicata, & tandẽ exoriatur iſta inſignis apoſtaſia, & manifeſtatio Antichriſti.

In hæreticorũ blaſphemiã cõtra Vicarium Chriſti.

Prodierunt è ſepulchris noſtro tempore hęreſiarchæ,& ueri Antichriſti præcurſores, qui cum non auſint palàm negare CHRISTVM (quod reſeruatur tanquàm proprium Antichriſto eorum præceptori) ipſi tamen Vicariũ eius negant:& ingenti blaſphemia ac perfidia illum eſſe uerum Antichriſtũ, de quo hoc in loco narrat Apoſtolus, uidelicet quòd ſedeat in templo Dei,& uelit coli ut Deus, non horreſcunt dogmatizare: quod eſt tam apertè falſum, quàm apertiſſimè ſunt iſti Apoſtatæ ac pręuaricatores. Perpetua enim & cõtinua ſucceſſione ab ipſo CHRISTO capite, à B. Petro eius Vicario primo hãc ſedem obtinent. Hoc uniuerſa ſemper eccleſia prædicauit,& defendit ueros eſſe B. Petri ſucceſſores. Et ipſimet nedũ CHRISTVM nõ negant, ſed ſupplices adorant,& adorandum confitentur & præcipiunt ut Deum uerum. Et quicquid ſibi exhibetur honoris, CHRISTO exhiberi in ſuis perſonis recognoſcunt. Neq; nos Catholici honores eis exhibemus diuinos, ſed eum cultũ quo ueneramur in quibus eſt aliquid diuinum, diuinitusq; ſanctificatum. Quid autem in ordinibus ſacris ſublimius ipſo ſummo Sacerdote cogitari poteſt, qui ſanctificatus loco CHRISTI eminet in terris? Quòd ſi in huiuſmodi uenerationibus fortaſſis fines tranſierint aliqui, quid ad rem iſtud facit? An non excedit in pane comedẽdo, bibẽdo uino, in coniugio, in uidẽdo, in reliqs animi & corporis partibus? Nullus igitur conficiatur panis, uites euellantur, eruantur oculi, & reliqua omnia quibus adeſſe malus uſus poteſt. Puerilia ſunt iſta argumenta. Corrigantur praua: ſeruetur illæſa iuriſditio. At iſti nihil aliud moliuntur calumniando, quàm ut minus odioſo prętextu poteſtatem ſummi Præſulis funditus euertant. Vnus futurus eſt iuxta Apoſtoli doctrinã Antichriſtus. Hæretici innumeros pariunt. Nã exorto Luthero qui ſedem apoſtolicã regũt, omnes ſunt eius ſentẽtia (quam diſcipuli ſequuntur) Antichriſti. Ars eſt Luciferi ut qui uerè ſunt, impudẽtius ſe eſſe negẽt, calũnioſum nomẽ in alios reĳcientes. Itaq; tot Antichriſti fuerunt quot põtifices: & ex iſtis Pontificibus (quos fuiſſe Antichriſtos uolunt) ꝑ CHRISTO tñ, cui Antichriſtus aduerſari debet, ſanguinẽ multi funderũt, & iã regnũ Antichriſti durauit per ſęcula, & quidẽ in pace. CHRISTI aũt regnũ interim nuſquã apparuit, niſi quòd modo tandem reſurrexit in illis. O execrandam impietatem, & eorum qui hos nebulones ſectantur, incredibilem uecordiam. Sed redeamus ad Apoſtolum.

Non retinetis quòd cũ adhuc eſſem apud uos, hæc dicebam uobis? Et nunc quid detineat ſcitis: ut reueletur in ſuo tempore. Nã myſterium iam operatur iniquitatis: Tantum ut qui tenet nunc, teneat donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus IESVS interficiet ſpiritu oris ſui: & deſtruet illuſtratione aduentus ſui eum, cuius eſt aduentus ſecundum operationem Satanæ in omni uirtute, & ſignis, & prodigiis mẽdacibus, & in omni ſeductione iniquitatis iis qui pereunt, eò quòd charitatem ueritatis non receperunt ut ſalùi fierent. Ideò mittet illis Deus operationem erroris ut credant mendacio: ut iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, ſed cõſenſerunt iniquitati.

Quod ait latinus interpres; *Num retinetis*; Grecè legitur; *num meminiſtis*; & idem ſignificatur. Porrò ſenſus eſt apertus. Nã ea de re iam ſermonem cum illis præſens communicauerat Apoſtolus, & arcanum detexerat. *Et nũc quid detineat, ſcitis: ut reueletur in ſuo tempore.* Huius loci uerba multis uiſa ſunt obſcuriora, ita ut B. Auguſtinus ingenuè quodam in loco fateatur ſe non intelligere. Quod fuit ingenui uiri, inanem ſuam gloriã fallaci ſcientiæ oſtenſione non quærentis. Ego illum imitatus, fateor quoq; me neſcire. Occurrit mihi aliquando quædam noua intelligentia, eius tamen generis quæ mihi ipſi non ſatisfaciat. Itaq; cum in ea conquieſcere non poſſim, nec in alĳs aliorum expoſitionibus quas legi, non libet recitare. Satius longè exiſtimo me neſcire citra pudorem confiteri, quàm quicquàm proferre audacius à ſynceritate & ipſa ueritate ſanctiſſima alienũ. *Nam myſterium iam operatur iniquitatis.* Durum uideri poteſt iſtud, de eo qui nõ ſit in rerum natura dici, quòd myſteriũ iam operet iniquitatis. Quapropter crediderim iſta quæ de Antichriſto prædicũtur, pertinere ad Satanã: qui ita totum poſſidebit cor & corpus illius, ut quodam modo unũ cum Antichriſto efficiatur: quẽadmodum & qui adhæret Domino unus ſpiritus eſt. Ipſe ergo Satanas iam tunc inceperat in multis Antichriſtis id operari, quod inſigniter perficiet tandem in illo inſigni Antichriſto.

Tantum qui tenet, teneat. In græcis non legitur; *teneat*; ſed putauit interpres eſſe ſubaudiẽdũ, nec immeritò; *donec de medio fiat*; ſiue tollatur. Exponat cui datum fuerit. Verè fateor eſſe profundum myſterium, in quod penetrare non poſſum. Et niſi reuelatione, non putarem cuiq; eſſe peruium. *Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus IESVS interficiet ſpiritu oris ſui.* Erit ergo interfectio Antichriſti miraculoſa, de qua Iſaias & Daniel: ille dixit de Domino. Et ſpiritu labiorum *Iſa. 11.*
ſuorum interficiet impium. Daniel autem ita de illo impio uaticinatus eſt. Et poſt regnum eorũ *Dan. 8.*
cum creuerint iniquitates, conſurget rex impudens facie, & intelligens propoſitiones, & roborabitur fortitudo eius, ſed non in uiribus ſuis: & ſuprà quã credi poteſt uniuerſa uaſtabit, & proſperabitur & faciet. Et interficiet robuſtos, & populum ſanctorum ſecundum uoluntatem ſuam: & dirigetur dolus in manu eius, & cor ſuum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet plurimos. Contra Principem principum conſurget, & ſine manu conteretur: hæc ille propheta.

Et deſtruet

Et deſtruet illuſtratione aduentus ſui etc. Hoc pertinere ad eius ſectatores arbitror, in quibus illud regnum deſtruetur, cum uenerit poſtmodo Dominus. Non enim continuò poſt mortem Antichriſti erit aduentus Dñi: ſed præcedẽt aliqui, aduentum illius iuſtis ac ſanctis indicantes, & ijs itẽ qui ab Antichriſto & membris illius decepti fuerint, ſi fortè peccatum recognoſcere, & per pœnitentiam redire ad ſalutis uiam uelint. *Cuius eſt aduentus ſecundum operationem Satanæ in omni uirtute*, ſiue potentia, nimirum Satanæ: cuius quidẽ magna eſt & tanta potẽtia, ſi permittatur à Deo, Iob.41. ut nulla alia (teſte B. Iob) ualeat ei comparari. Apoc.13. Et Dilectus inter alia, de hac poteſtate ait. Et data eſt illi poteſtas in omnem tribum & populum, & linguam, & gentem: & adorauerunt eam omnes qui inhabitabant terram. Et fecit ſigna magna, ut etiam faceret ignem de cœlo deſcendere in terram in conſpectu hominum. Et ſeduxit habitantes in terra propter ſigna quæ data ſunt illi facere in conſpectu beſtiæ. Hoc idem Apoſtolus ait, licet compendioſius. *Et ſignis & prodigijs mendacibus.* De his, inquam, ſignis uidetur loqui B. Ioannes. Vocat ſigna & prodigia mendacia, uel quia erunt præſtigia, & apparebunt coram hominibus eſſe talia, qualia uerè non erunt. Aut mẽdacia dicuntur: quoniã etſi ipſa uera futura ſint, tamen falſum erit id quod perſuadebunt, & ad quod perſuadendũ inducta fuerint. Sicut falſum conficitur argumentum, quod etſi conſtet ex ueris, ex eo tamen falſum concluditur.

Erunt ergo illa ſigna & prodigia non excedentia uirtutem creatam, ita ut operentur omnem ſeductionem iniquitatis, ideſt, ducentem ad iniquitatem: *Sed in ijs qui pereunt*; B. Paulus alibi ſimiliter dicit opertum eſſe euangelium, ſed in his 2.Cor.4. qui pereunt, ideſt, in ijs qui ita ſe aptarunt, ut irritatus poſt longam ſubſtinentiam Deus, tandem concurrat ad eorum interitũ; utpote qui uolunt omninò perire. Hi ſunt quos in reprobũ ſenſum mittit, non ſolùm deſerendo (quod ſatis eſſet ad interitum) ſed etiam per oblatas occaſiones excitando, ne rectè agant. Qui enim dum poterant, noluerunt, nonne æquum eſt ut nec poſſint etiã ſi quando uelint; aut etiam uelle unquàm non poſſint? In hunc modum Diabolus homine conſentiente operatur omnem ſeductionem, hoceſt, perfectam ſeductionem, quæ tunc eſt, cum nullus relinquitur pœnitentiæ locus: propter quod Eccl.7. ait ſcriptura. Cõſydera opera Dei: ſiue opus Dei, quòd nemo corrigere poteſt; ſiue emendare & reconcinnare: quem ille deſpexerit, ſeu (ut quidã hebræam uocem interpretantur) quem ille deprauauerit. Et huius deſpectionis datur ratio manifeſta; quæ non eſt antiqua reprobatio in maſſa, ſed ob nouum crimen: audi Apoſtolum.

Eo quòd charitatem ueritatis non receperunt ut ſalui fierent. Grauis eſt hæc ſententia, ac ſi dixerit. Non dilexerunt illi propriam ſalutem, recipientes cum dilectione ueritatem, quæ ad æternam ſalutem conducebat. Quid ergo facias illi qui ſuam ſalutem non uult, niſi ut ne habeat etiam adiuues? Diligenter autem aduerte quod ait; Non receperunt dilectionem ueritatis; ac ſi expreſſius dixerit, quòd ea dilectio illis à Deo oblata fuit. Nam quamuis natura impreſſum habeamus inſtinctum diligendi in uniuerſum ueritatẽ, non tamen illam uel illam ueritatẽ in particulari, niſi obijciatur nobis, & ſuadeatur ut bonum noſtrum ſalutare. Quod cum fecerit Dominus per ſe ipſum, & per ſuos Apoſtolos prædicando euangelium per ſigna & prodigia uera: qui illud noluerunt recipere, nulla eis prorſus relinquitur iuſta querimonia, ſi non ſolùm Deus permittat, ſed inſuper quibuſdam occultis modis quos ignoramus, immittat ut facilius mendacium ſuſcipiant. Hoc eſt enim quod ſubdit.

Et ideò mittet eis Deus operationẽ erroris. Græcè, ἐνέργειαν, ideſt, uim quandã efficacẽ ad errandũ, *ut credant mendacio*; quoniã nullo negocio perſuadebuntur à Diabolo fallaci & Antichriſto, qui tamen ipſi certi erunt falſitatis. *Vt iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, ſed conſenſerunt iniquitati.* Hic eſt finis quẽ peccatum eorũ cõſequitur, nempe damnationis ſupplicium, quam ſibi quæſiuerunt ipſi nolentes prædicatæ & probatæ credere ueritati, ſed potius conſentire iniquitati, ſiue iniuſtitiæ: unde gloriatio Dei in ſua iuſtitia. Iniquitas enim ſiue iniuſtitia, quam ipſi ut potiorem ſponte ſua elegerunt complacentes ſibi in illis, ut græca uox ſonat, fuit ratio ne crederent perſpicuæ ueritati. Alioqui ueritas, utpote per ſe amabilis, ab omnibus ſemper reciperetur, niſi prauitate affectus corrumperetur intellectus, cuius obiectum eſt uerũ ipſum, quẽadmodum uoluntas pro obiecto bonum habet. Quocirca inſtantiſſimè à Chriſtianis orandus eſt Dominus, ut intellectum illuſtrare, & affectu prauo uoluntatem purgare dignetur, ne uerum nobis oſtenſum per præpoſteram uoluntatis affectionem reſpuamus. Nam rectè apprehenſa ueritas mirabiles in nobis amores excitabit diuinæ ſapientiæ ad mandata promptè exequenda.

Nos autem debemus gratias agere Deo ſẽper pro uobis, fratres dilecti à Deo, quòd elegerit nos Deus primitias in ſalutem in ſanctificatione ſpiritus, & in fide ueritatis. Ad quod & uocauit uos per euangelium noſtrum in acquiſitionem gloriæ domini noſtri IESV CHRISTI. Itaque, fratres, ſtate: & tenete traditiones quas didiciſtis ſiue per ſermonẽ, ſiue per epiſtolam noſtrã. Ipſe autem dominus noſter IESVS CHRISTVS & Deus & Pater noſter qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam, & ſpem bonam in gratia, exhortetur corda ueſtra, & confirmet in omni opere & ſermone bono.

Nos autem debemus gratias agere &c. Cõcludit Apoſtolus educens ex ſuperioribus debitum gratiarum actionis, pro illa electione de qua ab initio.

Græcè legitur, *Quòd elegerit nos Deus ab initio in ſalutem.* Nam ferè primi fuerunt ex gentibus quibus prædicatum eſt, reiectis aliis à manifeſta reuelatione. Narrat autem effectum electionis: *In ſanctificatione ſpiritus*; quia mēs per infuſam charitatem ſanctificatur; *Et in fide ueritatis*. Per fidem enim uenit purificatio illa ſpiritus noſtri: quia per illam uenit charitas, quæ eſt integra iuſtitia. *In qua*; melius græcè *in quod*, ut uniuerſum bonum complectatur; *uocauit nos Deus per euangelium noſtrum*, id eſt, per noſtram euangelii Dei prædicationem. Vocat euangelium ſuum: quia ſibi creditum, ut promulgaret illud mundo. *In acquiſitionem gloriæ domini noſtri* IESV CHRISTI. Hic finis poſtremus, glorificatio noſtra in cœlis, quæ conſiſtet in reddēda Redemptori noſtro gloria & Patri clementiſſimo in perpetuum, fruēdo ſanctæ TRINITATIS uiſione lętitia inenarrabili.

Verùm poſtquàm de temporibus & momentis aduentus Domini, & aduentus Antichriſti nonnulla ſuperius ſunt diſputata: pauca uolo ad inſtructionem noſtram breuiter perſtringere ac concludere. Primū ſit, Otioſum nobis eſſe ea uelle ſcire tempora & momenta quæ huiuſcemodi ſunt. Ratio autē clara eſt: quoniam hæc

Marc. 13.

poſuit Deus in ſua poteſtate, nec uoluit ſcire Angelos ſuos, nec ipſummet (ut teſtatur in euangelio) Filium, ad hunc uidelicet effectum ut reuelet nobis: ita ut nec interrogātibus diſcipulis, qui communi hoc intelligendi deſiderio tenebantur, uoluerit hoc eis myſterium reſerare. Qui ergo ſumus nos qui id uelimus ſcire uelit nolit Dominus, qui iam per obturata Apoſtolorum hac in queſtione ora, nobis multo magis omne ſilentium impoſuit? Tum uerò quia nec prodeſt quicquam illud ſcire. Satis eſt enim ſcire omninò futurum. At quo uel tempore uel loco nihil ad nos (ſi ſeruemus præceptum B. Pauli & Domini) perterrefaciendos. Hoc enim pertinet ad nos, ne improuiſi ab illo comprehendamur. Nam ſi præceptum Domini ſeruauerimus, non obruet nos improuiſos. Hoc eſt autem præceptum ut uigilemus & expectemus, illum perinde obſeruantes, ac ſi omni horarum momento eſſet adfuturus. Oportet .n. manifeſtari oēs in eo magno aduētu eiūs in corpore: quia omnes reſurgemus. Sed alios offendet clàm in nocte uelut fur: alios in die. Eos qui dum fuerunt in hac uita, & nō uigilarunt, offendet ex improuiſo tanquàm fur nocturno tempore ueniens. Nam ſi primus aduentus fuit improuiſus & in nocte, etiam ſecundus qui ueniet, erit improuiſus & in nocte ac tenebris. Improuiſum dico reſpectu tēporis huius, quando præuiſum oportuit & prouiſum in die, & ita obſeruare ne ueluti fur comprehenderet nos in nocte. Quòd ſi uigilauerimus, & erimus filii lucis, quandocunque uenerit aduentus ille, nunquàm improuiſus ueniet: ſed expectatus & deſideratus, & nō quaſi fur in nocte. Et tunc bene nobis erit. Hoc eſt ergo & Domini, & B. Pauli in ſuperiore epiſtola præceptum: quod ſi ſeruemus, nihil oberit illius certæ diei ignoraſſe momentū, quin proderit potius: quoniam fides de eo & expectatio reddet nos cautiores & uigilantiores: & ita non comprehendet nos ut fur dormientes ſolet.

Alterum eſt quod debemus prudentiſſimè conſyderare, Ne ab iis ſeducamur, qui inſtare illam nouiſſimam diem falſò prædicant: ſicut nūc quidam hæreticorū faciunt (quod ex parte prediximus) nō attendentes ad ſigna quæ præcurrere debent: imò illa peruertentes. Mihi ergo uerius uidetur, longè nos adhuc ab illa die abeſſe. Non enim completus apparet numerus Sanctorum, & tempus ſtatus gratiæ. Quod certè nimis breue & coarctatum eſſet præ eo tempore quod præceſſit aduentum gratiæ primum. Secundò, Non uidemus adhuc plenitudinem gētium intraſſe, & prædicatum eſſe euangelium in uniuerſo mundo. Tertiò, Necdum uidemus diſceſſionem illam & inſignem apoſtaſiam, quā Apoſtolus hîc prædicit. Quartò, Nec uidemus conuerſionem Iudæorum, quæ debet omninò præcedere, & recuperationem ciuitatis ſanctæ Ieruſalem. Quintò, Nec dum uidemus noſtro tēpore illa ſigna quæ prædicta ſunt, à pſeudoprophetis patranda de cœlo, ut in errorem inducantur, ſi fieri poſſit, etiam electi. Hactenus Dei bonitas & clementia hoc nondum permiſit. Nullus enim recentium hæreticorum miraculum ullum edidit. Nam uiolare fidem Deo datam, & ſacrilegas inire nuptias, non ſunt ſigna cœleſtia, ſed carnis opera, quæ uel canes patrare ſolent, & uorare & bibere. Nec ueruſtior ille Aper de ſylua Mahumetes, ut ipſemet teſtatur, uenit in ſignis & prodigiis. Sextò, Nec illud quod B. Petrus præmonuit apparet: ait enim. Venient in nouiſſimis diebus illuſores, iuxta proprias concupiſcentias ambulantes, dicentes: Vbi eſt promiſſio, aut aduentus eius? Ex quo enim Patres dormierunt, omnia ſic perſeuerant ab initio creaturę &c. Reperientur ergo tunc negantes hunc articulum fidei, uidelicet CHRISTI aduentum, & conſequenter uerba CHRISTI, & CHRISTVM ipſum: & ita uerè & apparenter erūt multi Antichriſti. Hoc autem de his qui nunc ſunt non uidemus. Neque enim inſuſurrant iſti in aures uulgi; Pax & ſecuritas; tanquàm qui negent uenturum CHRISTVM. Impudenter quidem dicunt; Pax & ſecuritas: poſtquàm ſe ab eccleſia ſegregantes, ut filios Dei & prædeſtinatos ſola fide aiunt CHRISTI iuſtitiam, & merita eius ſe certò apprehendere, & irreuocabiliter obtinere: ita ut iam non pertineat ad eos cum timore ac tremore ſalutem ſuam operari, ſed uehiculo fidei in cœlum ferri: uel in infernum potius pręcipitari. Sed ad Doctorem noſtrum nunc redeuntes, rem noſtram ſuo curſu proſequamur.

Signa propinqui aduentus Domini.

Marc. 13.

2. Petr. 3.

Itaque, fratres, ſtate. Stare ergo illos iubet, uidelicet in his quæ didicerunt: & tenere traditiones quas receperunt; *ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam:* Hic locus deſtruit manifeſtè hæreticorum dogma, qui negant aliquid eſſe ſer-

Contra hæreticos.

uandum

uandum, quod non præcipiatur in ſcripturis ſanctis. Ac propter eà derogant (ut ſæpius dicendum eſt) traditionibus quoruncumque, non ſolùm contra communem ſanctorum ſententiam, & uniuerſæ eccleſiæ ſanctæ: uerùm etiam paſſim contra doctrinam Apoſtolicam. Ecce Apoſtolus nihil diſcriminis ſtatuit inter traditiones uerbo relictas, & literis mandatas. Nec enim dicendæ ſunt hæ traditiones hominum, & præcepta hominum, ſed Dei & Spiritus ſancti. Hoc autem quod à me hic dicitur, intelligi de his traditionibus uolo, quę ad fidem et cultum Dei attinent: à quibus diuina prouidentia non permittit errorem in eccleſiam prouenire, cum ipſemet Dominus talia decernendi poteſtatem dederit.

Addo, ita neceſſarias eſſe traditiones, ut ſine traditionibus inordinatè & incompoſitè in multis ambularemus. Imò nec ipſimet hæretici qui nouas eccleſias erigunt, ualent ſuos ſine traditionibus continere. Vbi primùm enim (uide per uerſitatem pie lector) ab eccleſia deficiunt, quò ſuam euãgelij prædicandi doctrinam tueantur, mox aliquibus nouis traditionibus introductis, imperitam multitudinem uinciunt, ne illis elabatur è manibus. Vt iam ſint apud illos numeroſiores traditiones, quàm ubiuis gentium. Ea ſiquidem docent principia, quæ ſine conſtitutionibus ac præceptis nequeũt cõſiſtere: ſed à dæmone excogitata. At Redemptor noſter ac Dominus dixit poſt reſurrectionem multa ſe cõmunicaturum Apoſtolis, quę non poterant tunc portare. Nec poſt ullo loco ſcripta ſunt.

In hereticos ſolas ſcripturas admittētes Porrò illud omninò quàm ridiculum, dum ſic argumentantur, & captioſè interrogant. Nõne in ſcripturis mandata ſunt nobis omnia neceſſaria ad ſalutem? Si negauerimus: Ergo, inferũt, defectiuę ſunt ſcripturæ. Si abnuerimus: Superfluę ergo, aiunt, ſunt traditiones, & alia hominum præcepta. Et nos reſpondemus, Mandata eſſe nobis omnia neceſſaria ad ſalutem, nec tamen redundant traditiones Pontificum: quia & ipſæ mãdantur in ſcripturis. Cõtinetur nãq;, teſte Apoſtolo, in ſcripturis, ut ſeruemus traditiones. Et CHRISTVS dixit, Qui uos audit,
Luc. 10. me audit. Iſti ſunt propriè qui nolunt audire. Non erat dignum ut minutiora quæ cultum diuinum exornant, & quæ temporis progreſſu erant uel augenda, uel minuenda, & in melius immutanda, & quæ cotidiano etiam uſu obſeruantur, in ſacris literis ſcriberentur. Iſtud olim factum eſt per Moſen, quando neceſſe erat illum rudiorē populũ quaſi puerũ regi miniſterio pædagogi, & in elementis erudiri. At quando factus eſt uir populus Dei per ſapientiã, non oportuit poſtmodo ut erudiretur à pędagogo. Ipſe.n. in huiuſmodi, Spiritu ſancto doctore, ſuis ſufficiens ſibi, nec uinculis cohercẽdus: ſequitur.

Ipſe autem dominus noſter IESVS CHRISTVS, *et Deus et Pater noſter qui dilexit nos.* Quod ait: *dilexit nos*: primum ad ipſos Apoſtolos pertinere arbitror. Vnde ait. *Et dedit conſolationem æternam*, quæ nunquã deficiet, cuius certus erat. Certus ſum (inquit alibi) quòd neq; mors, neque uita, neq; *Rom. 8.*
Angeli, neq; Principatus &c. poterit nos ſeparare à charitate Dei quæ eſt in CHRISTO IESV domino noſtro. *Et ſpem bonam in gratia*: non in humanis noſtris uiribus. Spes enim innititur in operibus, non quaſi ex ſolis uiribus noſtris procedentibus, ſed ex gratia & auxilio Dei, quod nemini denegatur uolenti. *Exhortetur corda ueſtra*, ſiue conſoletur. *Et confirmet in omni ſermone & opere bono.* Ecce quomodo per orationes & opera bona poteſt Deus, & hoc facit ſeruis ſuis multis gratia ſua bene utentibus, confirmare illos ne tandem cadant: idq; uarijs modis, tum auferendo tentationes, tum auxilia preſtando ut eas ſuperent, & faciant cum tentatione prouẽtum. Sermonem cum opere coniungit. Nam qualis quiſque eſt in uita, talis & in ſermone: & econtrariò, niſi adſit illa hypocritarum ambitio, qui ut honorẽ ſibi cõquirant aliter loquũtur foris, quàm uiuant domi: niſi fortè deprehenſos ſe iri metuant.

CAP. III.

DE CAETERO, FRATRES, orate pro nobis, ut ſermo Dei currat, & clarificetur, ſicut & apud uos: & ut liberemur ab importunis & malis hominibus. Non enim omnium eſt fides. Fidelis autem Dominus eſt, qui confirmabit uos, & cuſtodiet à malo. Confidimus autem de uobis, fratres, in Domino quoniam quę præcipimus & facitis, & facietis. Dominus autem dirigat corda ueſtra in charitate Dei, & patientia CHRISTI.

D*e cætero, fratres, orate pro nobis &c.* Orari petit in ſui gratiam Apoſtolus pro ſe, ut *ſermo Dei currat*, hoc eſt, extendatur, & liberetur ipſe cum ſuis ab importunis & malis hominibus. De Iudæis intelligendum puto, qui illum ubiq; acerbis odijs perſequebantur. *Non enim omnium eſt fides.* Hîc uidetur eorum opinioni atteſtari, qui aiunt Deum non uelle omnes homines ſaluos facere. Si enim ſine fide hoc eſſe non poteſt: Fides autem eſt donum Dei, quod non datur omnibus. Non ergo uult omnes fieri ſaluos. Ita argumentum conficiunt. Et nos reſpondemus, Deum quidem uelle omnibus ſalutem, qui illam tamen nõ reſpuerint, nec indignos ſe ullo modo conſtituerint. Quòd ergo non ſit omnium fides, id accidit propter præcedentia demerita. Quidant enim (ut iam diximus) ita elati ſunt ac ſuperbiunt, & faſtidiunt dona coeleſtia, ut quandoque nec dignetur Deus illis offerre. Ipſemet enim primus legem à ſe datam obſeruat, ut non det ſanctum canibus: nec
mittat margaritas ante porcos, ne eas pedibus *Matth. 7.*
conculcent. Ad fidem enim recipiendam & conſeruandam maxima animi humilitate opus eſt, non diſquiſitione. Superbus autem animus nihil

ſapis

ſapit, nec ſeſe tanquam paruuium ſummittere, quatenus fiat ſapiens, dignatur. Et tamen hæc eſt ſola uerè ſapientiæ adipiſcendæ regula.

Fidelis autem Deus eſt, qui confirmabit uos. Fides Dei eſt qua quod promiſit facit, & quod cœpit perficit, niſi forte nos ipſi obſiſtamus; idque in promiſſis conſiſtit, ideò ait; *Confirmabit uos*, uidelicet in bono aliquando: *& cuſtodiet a malo*: Græcè *ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*: quod ad Diabolum optari poteſt, quemadmodum & illud in oratione Dominica: Sed libera nos à malo. *Confidimus autem de uobis &c.* confidimus ait, ideſt, perſuaſum habemus hoc de uobis; *in Domino*; ac ſi dixerit. Hæc perſuaſio mea de uobis fundata eſt in Domino, qui adiuuabit uos: *quòd quæ præcipimus uobis & facitis, & facietis.* Ecce præcipiebat Apoſtolus quæ non inueniebantur expreſſa in ſcripturis. Alioquin quid ea oporteret nouo præcepto præcipere, quæ Dominus ipſe expreſſè mandaſſet? *Dominus autem dirigat corda ueſtra in charitate Dei, & patientia* CHRISTI. Melius græcè *in charitatem Dei, & in expectationem* CHRISTI. Expectare CHRISTVM eſt bene operari, uigilare ſecundum ſenſum ſpūs, non corporis. Expecta Dominum (monebat Pſalmiſta) uiriliter age, confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum. Non.n. deſcendendum eſt de cruce uſque ad finem. *Pſal. 26.*

Denuntiamus autem uobis, fratres, in nomine domini noſtri IESV CHRISTI, ut ſubtrahatis uos ab omni fratre ambulante inordinatè, & non ſecundum traditionem quam acceperunt à nobis. Ipſi enim ſcitis quemadmodum oporteat imitari nos: quoniam non inquieti fuimus inter uos, neque gratis panem manducauimus ab aliquo: ſed in labore & in fatigatione nocte & die operantes, ne quem ueſtrum grauaremus. Non quaſi non habuerimus poteſtatem, ſed ut noſmetipſos formam daremus uobis ad imitandum nos. Nam & cum eſſemus apud uos, hoc denuntiabamus uobis: quoniam ſi quis non uult operari, nec manducet.

Denuntiamus autem uobis, fratres etc. Quod legimus; *denuntiamus*; melius legeretur: *præcipimus*; Et quoniam hanc poteſtatem habebat à CHRISTO; adiecit; *In nomine Domini noſtri* IESV CHRISTI: tanquàm CHRISTVS ipſe per illum præcipiat, ne cuiquàm hoc præceptum declinare licitum eſſet. *Vt ſubtrahatis uos ab omni fratre ambulante inordinatè, & non ſecundum ordinationē quam acceperunt à nobis.* Vide quanti faciat non ſeruare traditiones apoſtolicas, & ordinem ab eis præſcriptum. Interdicebatur enim conuerſatio cum illo, & computabatur nō iam inter fratres, ſed inter eos qui foris ſunt. *Ipſi enim ſcitis quemadmodum oporteat imitari nos.* Locus hic, ad quem Prælati reſpicere debent, ut uereātur ea imperare,

Pro traditionibus apoſtolicis.

quæ ipſi non faciant: ſed primi faciant, ut cum fiducia ualeant docere ac imperare. Ita enim fiet ut ij quibus præcipiunt, libentius adducantur ad obtemperandum, qui potius uidebuntur imitari, quam parēre. Aliàs uerificabitur in eos dictum Domini: Dicunt & non faciunt. Alligant onera grauia & importabilia in humeros hominum, digito autem ſuo nolunt ea mouere. *Matth. 23.*

Commendat ergo Apoſtolus ſeipſum huius rei nomine, & collaborantes ſecum, qui non inquieti inter eos nec apud quoſque, ſiue inordinati, uixerunt: *neque otioſi et gratis panem manducauimus ab aliquo: ſed in labore & fatigatione, nocte ac die operantes &c.* Ex hoc loco quidam garruli & mūdi cenſores captant occaſionem (ut iam attigimus) damnādi fratres mendicantes, & eorum ſtatum, quia panem ab alijs petunt, & mendicando uiuunt, cum iuxta regulam Apoſtoli deberent laborando ſibi uictum quærere, & alios non grauare. Mitto quàm conuicioſè agant & hoſtiliter, ſed iniquè omninò dum ſtatum uituperant. Quem locum aduerſus huiuſmodi blaterones egregiè tractarunt duo uiri magni, & ſanctitate & doctrina conſpicui, B. Thomas noſter Aquinas, & B. Bonauentura. Neque propterea defendimus auiditatē quæſtus immodicam, & quandam procacitatem, non auaritiam, non otium, non ſuperuacua ornamenta, & ædificia, quæ non iam pauperum uideri poſſunt tabernacula, ſed regum palatia. Fateor eſſe & in noſtris abuſus: ſed ſtatus huius uitæ eſt propriè peculiariū Domini diſcipulorum. Nunc ad Apoſtolum dicendum eſt, ab ipſo non præcipi ut laborarent manibus omnes Chriſtiani: nec ſe quidem ipſum ad hoc teneri fatetur. Cōtrarium potius ex ſequentibus uerbis clariſſimè docet, cum dicat.

Defenditur ſtatus medicantium.

Non quaſi non habuerimus poteſtatem; uidelicet grauandi uos, & non laborandi manibus. Nam certum eſt de B. Petro & alijs, quomodo ſuſtentabantur de euāgelio, ut Dominus ordinauerat. B. autem Paulus ſatius arbitratus eſt, tanquam ſupererogator magnificus, abſtinere ab illa facultate ad uberiorem præmij rationem: tum quò auferret occaſionem ijs qui occaſionem quæritabant, & ut æmulos & pſeudoapoſtolos ſic urgeret. Neque propterea gratis comedit panem quicunque manibus non laborat. Vacat .n. alijs operibus quibus indiget mundus, & quæ ſunt etiam nobiliora, et ad ſalutem magis cōducibilia. Miniſtrare enim uerbum, & ſacramenta, inſtare laudibus & orationibus, & ſanctis ſtudijs magnum eſt opus, & propemodum angelicum.

Nam & cum eſſemus apud uos, hoc denuntiabamus uobis; præcipiebamus potius, ut ſuperius: *Quòd ſi quis non uult operari, non manducet.* Hoc præceptum ab initio datū eſt à Domino generi noſtro, ut in ſudore uultus ueſceretur homo pane ſuo. Iuſtum præceptum omninò, cui & beatitudo aſſignatur, iuxta illud. Labores manuum tuarum quia manducabis beatus es, & bene tibi erit. Quare & econtrariò, otium peccatum eſt, utpote aduerſus Dei legem præſcriptam. Sed non continuò quis *Pſal. 127.*

dicetur

dicetur non operari, qui non ipſis manibus laborret, ut dixi. Eſt autem ualdè credibile alloquutũ eos fuiſſe Apoſtolum, qui regularem uitam profeſſi erant, ut ſimul habitabant: quos oportebat manibus laborare, cũ ob perſecutiones & nouæ religionis odium non facile aliter ſibi poſſent prouidere. Notandum tamen quàm circunſpectè dixerit; *Si quis non uult operari*; non autem; *Si quis non operatur*; non omninò requirẽs factum ipſum, ſed promptam, quando neceſſe eſſet, uoluntatem. Quid enim ſi quis non ualeat operari?

Audiuimus enim inter uos quoſdam ambulantes inquietè, nihil operantes, ſed curioſè gentes. Iis autem qui eiuſmodi ſunt denuntiamus, & obſecramus in domino IESV, ut cum ſilentio operantes, ſuum panem manducent. Vos autem, fratres, nolite deficere benefacientes. Quòd ſi quis non obedit uerbo noſtro per epiſtolam, hunc notate: & ne commiſceamini cum illo, ut confundatur. Et nolite quaſi inimicum exiſtimare, ſed corripite ut fratrem. Ipſe autem Deus pacis det uobis pacem ſempiternam in omni loco. Dominus ſit cum omnibus uobis. Salutatio; Mea manu Pauli; quod eſt ſignum in omni epiſtola: Ita ſcribo. Gratia domini noſtri IESV CHRISTI cum omnibus uobis, Amen.

Audiuimus enim inter uos quoſdam ambulantes inquietè, ſiue inordinatè, non manentes ſub ordine præſtituto: *Nihil operantes*; Et tamen corpore ad operãdũ ſunt robuſti, nec melioribus ſtudijs occupati. Et ideò omninò otioſi: quod eſt prorſus uituperabile; *ſed curioſe agentes*. Qui enim otioſi ſunt, eoſdem curioſos eſſe oportet, ideſt, ea curare quæ nullo pacto ad rem pertinent, & ſuperfluò ſe ingerere atque inaniter in aliena negocia. Multam. n. malitiam docuit otioſitas, quæ
Eccl. 33. nõ ſolùm à Sanctis uetita fuit, ſed & philoſophi eam & poetę ſemper uituperarunt. Sanctiſsimè igitur hortabatur B. Hiero. Facito, inquit, ſemper aliquid, quò te Diabolus inueniat occupatũ. Singulare. n. remedium eſt aduerſus ſuggeſtiones dæmonis, ita bonas horas ſanctis operibus collocare, ut nedum redũdet, ſed deſit tempus ad ſatiſfactionem preſcriptorum uel ſtudiorum, orationum, & aliorum tum corporis tũ animi exercitiorum. Quotus uerò & quantus ſit hodie
In otioſos & uagos homines. eorum numerus qui otia ſectantur, & laborare oderunt, utinã nõ plus ſatis pateret. Nã et uerentur aliqui uituperio, ſi uiderentur honeſtis alioqui ſtudijs eſſe occupati. Mallunt, & honorificũ falſa perſuaſione iudicant, perpetuo otio dies ad ſalutem conceſſos conſumere, & rebus nouis audiendis & ſpargendis totos accommodare. Miſſos eos facio qui ludis, iocis ſcurrilibus, & crapulis uacant, & omni libidinum generi. Nam iſtorum peccata manifeſta ſunt præcedentia, ut ait Apoſtolus ad iudicium. Nec tolerandi eſſent hiſtriones (ſi chriſtianè uiuere uellemus) & mimi, atque circunforani nebulones, qui otia otioſorũ hominũ in publicis plateis alunt mendacijs & fouẽt: potiſſimum autem feſtis diebus. Sunt tales à Dæmone miſſi, ut tempore uel ſacrarum cõcionum, uel Miſſarum ſolemniũ, ſuos quoq; habeat, qui dum ſeminatur ueritatis uerbum, ſpargat & ipſe ſuum mendaciorum omniũ & otioſorũ uerborum. Nam lingua iſtorum nihil præter mendacia & ſcommata nouit. Nec mihi quiſquam tanquam plus æquo ſeueriori in gratiam multitudinis repugnet. Illum enim ad Apoſtolum mox remitto, qui tã expreſſè, & adhibito CHRISTI nomine otioſam uitam prohibet, ſubiungens. 1. Tim. 5.

His autem qui huiuſmodi ſunt præcipimus, & obſecramus in Domino IESV. Græcè per dominum IESVM CHRISTVM. *ut cum ſilentio*; ſiue quietè potius: *panem ſuum manducent*. Dicit, *ſuum*, ideſt, labore ſuo partum. Hic enim uerè dicitur ſuus, ideſt, ipſorum qui eum ſibi labore compararunt. Cęteri non ſuum, ſed alienum comedunt. *Vos autem, fratres, nolite deficere*, ſeu delaſſari, *benefacientes*. Haud dubium quin in conuerſatione & familia accidat, ut quùm uident alij alios otioſos, tædeat & ipſos (quod ad ſe ſpectat) proficere ac quodam modo benefacere. Nam ipſi proſpecto aliorum ocio delaſſantur, & minus libenter cęptos labores ſufferunt. Hoc phibet Apoſtolus.

Quòd ſi quis non obedit uerbo noſtro per epiſtolam, hunc notate: ſenſus eſt. Si quis non obedierit pręceptis noſtris, & quę per epiſtolã hãc conſcripſimus, hunc notate, uidelicet ſententia Anathemathis. *Et non commiſceamini cum illo*. Hoc propriè in excommunicatos ſeruatur; *Vt confundatur*. Hîc finis excommunicationis, confuſio ſalutaris, ut excutiatur inde ob peccatum pœnitentia. *Et nolite quaſi inimicum exiſtimare: ſed corripite*, ſeu admonete, *ut fratrem*. Sic enim deberet per charitatem fieri, ut denuò in CHRISTO lapſi inſtaurarent.

Caietanus hoc in loco putat non fuiſſe uerã excommunicationem, ſed eam tantum qua utũtur Regulares ſeu clauſtrales. Sed ualido nõ utitur argumento, ut alibi in Ann. ſcripſimus.

Deus autem pacis, uidelicet autor & amator, *det uobis pacem ſempiternam in omni loco* (græcè) *ſemper omni modo*, ideſt, ſempiternam ac perfectam. Eſt enim inchoata pax quæ ex fide eſt, ſed nondum perfecta pax. Erit autem pax in cœlis conſummata ex uiſione. Et hanc & illam ſimul precatur illis Apoſtolus. Cætera clara ſunt. Alibi notaui inefficax argumentum Caietani, qui ex eo quod in calce hîc ait Apoſtolus; *Quod eſt ſignum in omni epiſtola, ita ſcribo &c.* colligit epiſtolã ad Coloſſenſes eſſe mutilam, quaſi careat iſto ſigno: quod manifeſtiſſimè eſt falſum. Neq; tamẽ hanc ſubſcriptionem in omni epiſtola ſeruauit ad literam. Sed hæc & quæ eiuſmodi ſunt, indigna uidentur de q́bus ſcrupuloſius diſputetur.

BENEDICTVS DEVS.

ARGVMENTVM IN PRIOREM

EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD

TIMOTHEVM.

BEATVS PAVLVS ECCLESIARVM OMNIVM CVRAM, VT *ipſemet teſtatur, gerens, earumque progreſſum ſolicitè procurans, Timotheum Lyſtrenſem patre gentili, matre hebræa natū, ob raras animi uirtutes quibus præditus erat, unicè dilexit. Hic ab adoleſcentia diligentem ſacris literis operam dederat, & eruditionē cum uitæ probitate coniunxerat, ita ut omnium teſtimonio commendaretur. Quo factum eſt ut Epheſiorum Epiſcopus ab Apoſtolo crearetur, & licet admodū ætate iuuenis, prudētia tamen & maturitate morum plurimos ſenes anteibat. Ad illum igitur Epheſi relictum ſcripſit præſentem epiſtolam B.Paulus. Vbi primùm iubet ut quoſdam inanium quæſtionum exuſcitatores, & ueteris legis noxios defenſores audacter coarguat. Tum orationes pro omnibus ſine diſceptationibus fieri, uerecundum mulieribus ornatum præſcribens, hortatur. Quales eſſe epiſcopi debeant ac diaconi, cæterique eccleſiæ miniſtri docet. Peculiares quarundam hæreſum futuros autores prædicit: Timotheo pietatis ante omnia ſtudiū commendat, oſtendens qua æquitate erga ſingulos hominum ſtatus ſe genere debeat. Iuniores uiduas fugiendas: qui bene præſunt cumulatiori honore proſequendos, monet: caueat autē ne quoſuis ad ſacros ordines facile admittat. Poſtremò ſeruos fideles infidelibus dominis debitas uult reddi cum omni honore operas. Auaritiam deinceps deteſtatus, & diuites ad comparandas cæleſtes diuitias hortatus, Timotheo præcipit ſeſe ut diligenter cuſtodiat, uocum nouitates & falſas ſcientias omninò declinet. Epiſtola profectò doctrinæ pernéceſſariæ plena, & quam Prælati (ad quos potiſſimum ſpectat) memoriæ mandare, & facto ipſo implere deberent.*

COMMENTARIA

IN EANDEM EPISTOLAM

B. PAVLI APOSTOLI AD

TIMOTHEVM.

PAVLVS Apoſtolus IESV CHRISTI ſecundum imperium Dei ſaluatoris noſtri, & CHRISTI IESV ſpei noſtræ: Timotheo dilecto, filio in fide, gratia, & miſericordia, & pax à Deo patre, & CHRISTO IESV domino noſtro.

PAVLVS APOSTOLVS IESV CHRISTI *ſecundum imperium Dei &c.* Hactenus ſeipſum de more notum reddit in titulo epiſtolę, à nomine & officio apoſtolatus. Et *ſecundum imperium Dei* dicit hoc fuiſſe, & *domini* IESV CHRISTI: quod aliâs per uoluntatem dixit: quia ipſe dominus IESVS uerus Deus & Dei filius hoc illi ſub præcepto iniunxit, quemadmodum ipſemet in Act. Apoſt. recitat, qui poſtquam proſtrauiſſet illum, dixit ei: Ad hoc apparui tibi, ut te conſtituam miniſtrū & teſtem eorum quæ uidiſti, & eorum in quibus apparebo tibi, eripiens te de populo & gentibus, in quas nunc ego mitto te aperire oculos eorum, ut conuertantur de tenebris ad lucem, & de poteſtate Satanæ ad Deum, ut accipiant remiſſionem peccatorum, & ſortem inter ſanctos per fidem quæ eſt in me: hæc ibi. Et alio loco eandem hiſtoriam recitans pręceptum ſibi factum teſtatur. Vade, inquit, quoniam ego in nationes longè mittam te. Et Spiritus ſanctus iuſſit ut ille & Barnabas ſegregarētur in opus, ad quod eos aſſumpſerat. Non abs re igitur cum hoc eſſet ei mandatum quodam loco ſcripſit. Væ mihi ſi non euangelizauero: neceſſitas enim mihi incumbit. Quæ enim CHRISTVS præcipit, eadem Pater præcipere

Act. 26.

Ibid. 18.

1. Cor. 9.

præcipere dicitur. Audi proprium ipſius apud
Ioa. 12. B. Ioannem teſtimonium. Quæ ego loquor, ſi-
cut mihi Pater dixit ego loquor. *Saluatoris noſtri.*
Vocat Deũ ſaluatorẽ, ſiue ipſum CHRISTVM,
ut frequentius legimus in ſcripturis: ſiue Patrem
qui eſt autor & fons omnis noſtræ ſalutis. Et
CHRISTI IESV *ſpei noſtræ.* Vocat & IESVM
CHRISTVM ſpem noſtram, ſiue quia ipſe eſt
ipſamet res quam ſperamus, uidelicet noſtra
Col. 1. æterna uita, ut alibi ſcriptum eſt: CHRISTVS
in uobis ſpes gloriæ. Siue quod medium eſt, per
quod habemus acceſſum in ſpem iſtam, ut alibi
idem teſtatur. Adde, quoniam ipſemet ſeſe nobis
reliquit ueluti ſymbolum, & certum huius ſpei
uobiſcum manentis pignus, & in prouidentia
ſua & in ſacroſancto Euchariſtiæ ſacramento,
uſque ad conſummationem ſæculi.

Timotheo dilecto filio in fide. Hic perſona ad
quẽ ſcribit nomine proprio expreſſo declaratur.
Timotheus enim honorantem Deum, aut ho-
noratum à Deo ſignificat, aut pretioſum Deo.

Vocat & dilectum: græcè, γνησίῳ, ideſt, mini-
me fucato, non ſimulato ſeu adulterino, ſed inge
nuò ac germano. Vocat & filium, nõ qui ge-
nuerit illum per baptiſmum (Nam diſcipulus
erat iam & fidelis priuſquam B. Paulo notus eſ-
ſet) ſed quia in diſciplinam ſe Apoſtoli dedit,
& illum præceptis alendum ſuſcepit Apoſtolus,
& roborandum in fide & ſanctis moribus. Quod
egregiè præſtitit uterq;, Apoſtolus erudiendo,
ille excipiendo, ita ut teſtetur neminẽ ſibi adfuiſ
ſe ex omnibus tam unanimen, qui ſyncera affe-
ctione ad iuuandas eccleſias eſſet accenſus. Hunc
igitur crebrò corroborandis ad fidem recens cõ
uerſis mittebat. Ad Corinthios: Ideò miſi ad
uos (inquit) Timotheum, qui eſt filius meus cha
riſsimus & fidelis in Domino, qui uos commo-
nefaciat uias meas. Ad Philippenſes ſcribens
plurimum illum commendat. Tanto deniq; ho-
nore dignum iudicauit, ut ſibi epiſtolas mittenti
adiungeret ſocium, ad Corinthios, ad Philippen-
ſes ad Coloſſenſes ad utrãque Theſſalo. ad Phi-
lemonem. Magnum certè amoris indicium, &
ſingularis in Thimotheo probitatis grauiſſimum
teſtimonium, & ingens Apoſtolo gaudium talẽ
nactum eſſe diſcipulum, cuius opera poſſet om-
nibus in rebus ad Dei laudem ſecurè uti. Vide
Tren. 3. quàm uerum illud: Bonum eſt uiro cum portaue
rit iugum ab adoleſcentia ſua. Fuit ergo filius in
fide propter alimenta ſpiritus. Aut dilectus in
fide, quia dilectionis fundamentum erat fides,
ideſt, communicatio æternorum, quæ ex fide
per dilectionem operante firmiter ſperantur.

Gratia, & miſericordia, & pax à Deo Patre, &
CHRISTO IESV *Domino noſtro.* Verba ſalu-
tationis conſuetæ: tantummodo præter ſolitum
hîc additur: *miſericordia*: nimirum (ut mihi perſua
deo) propter frequentes illius infirmitates, ieiu-
niis & laborum tolerantia contractas, quibus
aſſiduè uexabatur. Vt gratia ad animam, miſeri-
cordia ad corpus illud imbecillum, pax autem
ad utrumque aptetur. Vocat autem Dominum
IESVM & abſolutè, ſecundum illud dominium
quod habet cũ Patre & Spiritu ſancto in omnẽ
creaturam, ut autor omnium & concreator. Et
item iuxta particulare dominium, quod per re-
demptionem omnium noſtrûm in nos homines
ut homo acquiſiuit, qui dedit in pretium ſangui
nem ſuum, ut empti ſimus pretio hoc magno, &
non ſimus noſtri, ſed eius qui nos redemit.

Sicut rogaui te ut remaneres Epheſi
cum irem in Macedoniam, ut denuntiares
quibuſdam ne aliter docerent: neque inten-
derent fabulis, & genealogiis intermina-
tis: quæ quæſtiones præſtant magis quàm
ædificationem Dei quæ eſt in fide. Finis au-
tem præcepti eſt charitas de corde puro, &
conſcientia bona, & fide non ficta. A quibus
quidam aberrantes conuerſi ſunt in uanilo
quium, uolentes eſſe legis doctores, non
intelligentes neque quæ loquuntur, neque
de quibus affirmãt. Scimus autem quia bo
na eſt lex, ſi quis ea legitimè utatur: Sciens
hoc, quia lex iuſto non eſt poſita, ſed iniu-
ſtis & non ſubditis, impiis & peccatoribus,
ſceleratis & contaminatis, patricidis & ma-
tricidis, homicidis, fornicariis, maſculorum
concubitoribus, plagiariis, mendacibus, &
periuris, & ſi quid aliud ſanæ doctrinæ ad-
uerſatur, quæ eſt ſecundum euangelium glo
riæ beati Dei, quod creditum eſt mihi.

Sicut rogaui te, ut remaneres Epheſi &c. Non eſt
abſolutus ſermo, ſed opus eſt aliquo ſupplemen
to: ac ſi dixerit. Sicut rogaui te, ſic exequere: aut
ſic. Sicut anteà rogaui te, etiam nunc rogo. Aut
fortè uerius, ſic etiam præcipio. Non utitur au-
tem precipiendi uerbo expreſſo, uolens ut ma-
gis ipſemet ſubintelligat, quàm expreſſum au-
diat. Poterat enim præcipere ut Apoſtolus. In-
de ſumant exemplum Prælati, non tanta celeri-
tate recurrendum eſſe ad præceptum, ubi para-
tum uident obſequium, & obedientiam ſubdito-
rum. Grecè tamẽ quod ait: προσμεῖναι: imperatiuè
poteſt intelligi, in quo ſenſu quidam illud capiũt,
ut iſta ſit conſtructio: Sicut rogaui te, ſcilicet
manere Epheſi, maneto. Illi enim epiſcopatus &
cura illius eccleſiæ commiſſa fuit. Credibile ue-
rò eſt Timotheum ut aliquo modo meticuloſum
(nam eo tẽpore adoleſcens erat) excuſaſſe curã
illam epiſcopatus tanquam ſuis uiribus impa-
rem, & ſequi maluiſſe Apoſtolum ut diſcipulus
Magiſtrum: quod & cum lacrymis poſtulaſſe
teſtatur, ubi ſcripſit. Deſyderãs te uidere, memor
lacrymarum tuarum. Apoſtolus ergo rogauit
eum, & id uim præcepti habuit, ut Epheſi rema-
neret, ubi iam lucratus erat bonam populi par
tem, & eccleſiam conſtituerat: quia par erat ut
Epiſcopus cum ſuo grege maneret, & unà pro-
pter regimen & paſturam gregis præſens adeſ-
ſet. In hunc modum & Titum inſtruxit.

utinam

Vtinã ita nũc ſeruaret: ſed illud primũ ut paſtores, ut patres, quales priſci antiſtites crearentur: non mercenarij, non auari, non denique lupi rapaces mitterentur. Nam iſtiuſmodi præſentia nedũ neceſſaria, ſed neceſſaria abſentia, qui oues malo exemplo, & plerumq; falſa doctrina inficiunt. Iſtud uidimus diebus noſtris: ut unicum ſit repurgandæ eccleſię remedium, idoneos eligere & præficere repurgatores, & non diſtendere plus nimio ſerpens malum. Sed de his aliâs.

De reſidentia epiſcoporum.

Mouit autem Caietanus quæſtionẽ, utrum perpetua Epiſcopi reſidentia ſit de iure diuino. At quæſtio huiuſmodi facile meo iudicio poteſt explicari, quam hac occaſione ſeorſum uolui alibi tractare. Concluſit enim reſidentiam perpetuam omninò eſſe de iure diuino, arguens hoc pacto. Cura gregis de iure diuino eſt. Non poteſt autem curari grex abſq; Epiſcopi reſidẽtia & illa perpetua: ergo de iure diuino eſt reſidentia. Nos uerò illi hanc aſſumptam minorem minime cõcedimus. Nõ enim habet ueri euidentiam: imò non ſolùm non habet euidentiam, ſed contrà, euidentem habet falſitatem etiam iuxta plurimorum exempla qui non reſident, ſed per alios gregem ſuum curant: quos non eſt credibile contra diuinum ius committere. Dicet fortè aliquis, Certè ipſi non rectè faciunt, nec ambulant ſecundum ueritatem Euangelij, quam profitentur. Nã & ſi Caietanus qui ea ſcripſit, uidelicet reſidentiam eſſe de iure diuino, facto ipſo non probauit, qui cum eſſet Epiſcopus Caietanus, Romæ tñ degebat: non propterea infringitur rei ueritas, ſi quis ſuo muneri deeſt. Et nos dicimus, curari gregem omninò eſſe neceſſarium, & præceptum de iure diuino. Non tamen ita pręceptum eſſe, ut exigatur continua & perpetua Epiſcopi reſidentia. Exiſtunt enim plerũq; uarij caſus, quibus non tenetur reſidere ſi millies uelit Epiſcopus, ut dum generale celebratur concilium, quemadmodum omnes admittunt. Itẽ cum eius cura alio loco impenſa magis facit in rem & utilitatem uniuerſalis eccleſiæ. Denique plures poſſunt excogitari & dari caſus, quibus legitimè excuſaretur à reſidentia Epiſcopus, qui tamen in iure diuino non ſunt expreſſi. Quapropter quæ huiuſmodi ſunt oportet à iure canonico determinari, cum non habeant euidentiam. Et ob eam cauſam modus reſidentiæ non poteſt dici eſſe de iure diuino, ſed canonico. Cuius moderationem ipſi ſummi Pontifices debẽt præſcribere, quibus non liceret ſi aſſidua reſidentia omninò fuerit de iure diuino. Profectò B. Paulus & ſi conſtituerit Epiſcopum Epheſi Timotheum, plerumq; tamen eum ad ſe accerſiuit, & ad alias eccleſias miſit. Videbat enim ſic opus eſſe. Non tamen inficias ire poſſumus, multum & grauiter hac in re à nobis peccari, q nulla idonea & neceſſaria cauſa longè abſumus à gregibus noſtris, contra canonum expreſſa decreta. Quo fit ut euenire cõſpiciamus innumera mala: inde pernitioſæ licẽtiæ, & uigor hæreſum peſtilens, & cleri relaxatio, & ignorantia CHRISTI ubique in plebibus. Non negamus, inquã, reſidentiæ obligationem, ne quis ſiniſtrè noſtra ſententia abutatur. Nam ſunt aliqua hominum ingenia ita plerũque callida, ut dum ſuos errores uolunt & peccata defendere, nullum qui eis fauere uideatur reſpuant ſcriptorem, quem iuſtis reprehenſoribus poſſint obijcere. Clara uoce teſtificamur Epiſcopos ad reſidentiam teneri, & grauiſſimè peccare qui aliter faciunt. Manus tantum ſummo Præſuli non ligamus, ſi quando ad maiorem totius eccleſiæ utilitatem aliquibus uiris inſignibus uti opportunum iudicaret: qui tamen non ſunt leui de cauſa à ſuis ouibus euocandi. Nam eos qui uel fauoribus, uel inanibus cauſis & leuibus diſpenſationes quaſi extorquent, & moras non reſidendi nectũt, quis à peccato excuſauerit? Nam & ſi millies probauerimus de iure diuino immediatè non eſſe, an propterea culpa qui non reſident, uacare defenderemus? Ius ipſum & obligationis moderationem qui docemus, obligationi uim ſuam minime tollimus. Sed hæc quæſtio latius patet, & fuſioribus uerbis eſſet tractanda.

Audi nunc ipſius rei grauitatem ob quam monuit Timotheum Apoſtolus: quia ſicut à bona doctrina ſalus, ita à mala pernicies ac peſtis proficiſcitur. *Vt denuntiares quibuſdam*; ſcilicet pręcipiẽdo: *ne aliter docerent*; aut potius, ne aliud, ſeu diuerſum docerent. Si tamen legas; *ne aliter*; nota illud, non ſolùm quæ quis docet, ea debet animaduertere, ſed quo inſuper modo doceat. Non enim eius generis eſt CHRISTI ueritas, quæ perſuaderi obliquis uijs ferat. Nam ſi quis Vergilij carmina torqueat ad ueritatem incarnationis: Aut ſcripturam aliter clarè dicentem, ad aliud quiddam quãtumuis ſit uerum, hic profectò talis aliter docet quàm debet, & male facit. Vnde fabulas remouet primũ Apoſtolus: & de iudaicis fabulis eum loqui puto, ut ad Titum Epiſcopum Cretenſem expreſſè ſcribit: quẽ ſimiliter iccircò Cretæ reliquit, ut & hoc officiũ coarguendi corrigẽdiq; faceret, imò & durè eos increpandi, qui attenderent iudaicis fabulis, & inuentis hominum. Sunt qui Talmudicas fabulas hîc notatas eſſe arbitrentur. Porrò ſi legis; *Ne aliud docerent*; dilucidus eſt ſenſus. Nam aliud docere, eſt docere omne quod non conuenit cum doctrina Domini noſtri IESV CHRISTI. Et *genealogijs interminatis*. Taxat & genealogias quas uocat interminatas. Neque eſt exiſtimandũ de ullis genealogijs illum loqui, quæ in ſcripturis habẽtur: ſed alias notat iudaicas quas interminatas uocat, hoc eſt, longas & ſine fine, aut non certam & definitam à Spiritu ſancto habentes ſignificationem, qualem habent illæ omnes quæ in ſcripturis continentur, ut illa B. Matthæi de CHRISTI generatione, nominum ſeries, quæ ſiue perſonas, ſiue numerum, ſiue ipſa nomina ſpectes & diuiſionem, pulchris ſunt & admirandis referta myſterijs. Et ſimiliter ſentiendum de illa apud B. Lucam genealogia. Fecundæ enim ſunt myſterijs, quæ ſobriè quærere

inueſtigare

& inueſtigare non eſt inutile, nec iniucundum.
Sed nō deſuerunt qui cōceptionem Beatiſ
ſimæ VIRGINIS immaculatā non ſunt ueriti hu
iuſmodi genealogijs ab Apoſtolo reprehenſis aſ
ſimilem facere. Et cōperi tandē huius dicti pri-
mariū autorē Eraſmū, erga Matrē & Filiū parū
pium. Non aliud detegam: Hoc ſatis eſſe apud
Catholicos opinor, qui nouerunt hominē. Lau-
dandus ille tamen in poſteriore editione, qui tā
tam curauit amputari blaſphemiā ſuam in Ec-
cleſiam Dei. Ob eam præcipuè cauſam hæc
Iudaica uolebat prorſus tolli Apoſtolus, quia ta
lia ſunt, *quæ quæſtiones præſtāt magis quàm ædificatio
nem Dei*. Quidam *diſpenſationem* legunt, pro *ædifica
tionem*, falſò ὀικονομίαν, pro ὀικοδομίαν accipiē-
tes. Dei autē ædificatio eſt eccleſia, cuius ita ſūt
iacta fundamenta, ut ædificiū ſurgere in cęlum
uſque aſſiduè debeat. Sic ad Corinth. dixit: Dei
1. Cor. 3. agricolatio eſtis, Dei ædificatio eſtis. Dicitur aūt
Dei ædificatio quia ipſe eſt qui illā ędificat, iux-
Pſal. 129. ta illud. Niſi Dominus ædificauerit domum.
Aut quia etiam ad illū ædificatur. Eccleſia enim
templum Dei eſt: ideò per Iſaiam prophetam aie
Iſa. 66. bat. Quam domū ædificabitis mihi? Aut quia et
ipſe Deus ædificetur, ipſe nimirū CHRISTVS
in corpore ſuo, cum fideles in ſanctitate uitę illi
cohęrent: ſicut & B. Paulus quibuſdā dicebat.
Eph. 2. Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues
ſanctorum & domeſtici Dei, ſuperędificati ſuper
fundamentum Apoſtolorum & prophetarum
ipſo ſummo angulari lapide etc. Quod ſi caperēt
Hebræi, iam intelligerent quòd nō incōuenienter
ipſa Ieruſalem mater noſtra etiam Tetragram-
Ezech. 48. maton nomine honoratur. Et nomen ciuitatis
(ait Ezechiel) ex die illa Tetragrammaton ibi. Et
ſi conſideratum fuiſſet, quæſtio illa, an liceat di-
cere. Credo in ſanctam eccleſiam. mox euanuiſ-
ſet. Et an liceret ad hoc nomē adorare. Quis .n.
niſi infidelis dubitaret, perſpiciens in illa Deum
noſtrum & Dominum IESVM CHRISTVM?
Et attēde ad metaphoras ſcripturarum. Ædifica
tur enim interim eccleſia Dei per lapides uiuos,
qui ſumus nos, quos oportet expolitos eſſe uir-
tutum operibus, & mutuò coaptari fide & chari
tate. Ideò dicit, *Quæ eſt in fide*: ut cōſenſum in unū
& idem intelligamus per CHRISTVM Deo
inuicem in uno corpore applicati.
Finis autem præcepti eſt charitas. Apoſtoli intē
tio hic eſt Iudæorum amouere ſuperſtitionē, &
& retundere improbitatem. Quia enim gloria-
bantur in lege & mandatis per Moſen, uno uer-
bo ſapientiſſime eorū refellit inſcitiā: qm lex ad
charitatē præceſſit tāq; ad uerū ſuū finē, ut per
legem ad ipſam charitatem perduceremur. Qua
ratione & uia inquies? Agnoſcēdo peccatū, agno
ſcendo nos ſub peccato, ut ſic Deū ſupplices im
ploraremus efflagitātes: Libera nos à corpore
mortis huius Benigne Pater. Et ipſe tandem mo
ueretur ad ſanandum per diffuſionem charitatis
in corda credentiū. Vt ibi ſuperabundaret gra-
tia, ubi prius abundauit delictum: ut per auxiliū
gratiæ amatores iuſtitiæ effecti, operaremur non
ex lege, ſed ex fide, ideſt, non metu, ſed amore:
non terrenis præmijs, ſed cæleſtibus ducti: quia
fides per dilectionē nō per timorem ſeruilē ope
ratur. Hæc aūt dilectio quę ſic operatur, eſſe
debet *de corde puro, & conſcientia bona, & fide non
ficta*. Nulla dilectio pter illā quę Dei eſt, hēt cor
purū. Omnis alia ſeqt affectū terrenorū bonorū,
& alicuius qd minus eſt corde nr̄o. Solus Deus 1. Ioan. 3.
maior eſt corde nr̄o. Dū ergo rephēdit nos con-
ſcia, Deus in ea rephēſione, q ibi latebat, apparet
& cōuincit nos q maior eſt corde nr̄o. Qui.n. re-
phēdit, maior eſt. Et quare rephēdit niſi ferēs in-
dignè nos minoribus mergi et lōgè uilioribus q̄
ſimus ipſi, & illū derelinqmus & mādata eius, q̄-
rentes ciſternas diſcipatas? *Et cōſciētia bona*. Hæc
enim ſeqt ad purū cor, q̄ oī theſauro anteponē-
da eſt. Et uocat cōſciam notitiā quādā nr̄i cor-
dis, q̄ ſeqt inditā nobis ſynderesin, ideſt, iudiciū
rectū boni & mali, uñ prouenit nr̄arū actionum Iſa. 49.
cōſcia. Eſt.n. qddā in nobis luminis, per quod uel
probamus uel ī probamus quæ facimus. Quod
lumen ſi tenebris offūdat à corde nō puro, ideſt,
à uolūtate deprauata, & in tenebras euadat, ipſę
tenebrę quantę erunt? *Et fide non ficta*. Hoc Matth. 6.
puto pp Iudæos maximè dictū, q fidē ſimulabāt
ut à fide multos ex ſuis infirmos abducerent.
A quibus quidam aberrantes &c. ſcilicet cōmē-
dātes Moſen, & opponētes illū CHRISTO, &
nō ad ſcopū ipſum tendentes & finē. *Volentes
eſſe legis doctores*. Contra CHRISTI pręceptum:
Nolite uocari Rabbi. Velle.n. uocari peccatum
eſt, cū gloria & honor proprius pro fine q̄ritur:
& maximè cum idoneę partes tanto muneri
nō reſpondēt. Hoc declarat in propoſito, addēs.
Nō intelligētes quæ loquūtur, neque de quibus affirmāt.
Aiebāt.n. ſeruādā circuncisionē. Putaſne intelli-
gebāt quę eſſet uera circūciſio? Nihil minus. Sic
& nūc illis cōtigit miſeris. Negant Trinitatē, &
ad cōprobādū proferunt; Audi Iſrael &c. Putas
ne intelligant hoc dictū, quo cōfodiunt? CHRI
STVM ueniſſe negāt, quia oportet primū uenire
Eliā. Putas ne intelligūt qd ſit Elias, uñ illud affe
rūt. Putas item eos ſcire aduentū CHRISTI?
Apoſtolus tamen hic eis qui commenda-
bant legem Moſeos, & eius legis autorem Deū,
à quo non niſi quod bonum eſt procedere po-
teſt, reſpondet. *Scimus autem quòd bona eſt, lex ſi quis
ea legitimè utatur*. Quemadmodum dicturus eſt
inferius. Non coronabitur niſi qui legitimè cer-
tauerit, ideſt, iuxta ipſius legis tenorē & finē. Ita
hîc ait. Bona eſt lex, ſi quis ea legitimè utatur.
Conſideret autem lector, & perpetua memoria
teneat Apoſtolum de lege Moſeos loqui, quæ
iuſtitiam indicabat tantum, non faciebat; non de
euangelica, quæ illam implet. Nam quo in ſta-
tu inuenirentur Iudæi (non in quo Chriſtiani)
quando profluuio ruentis in omnia ſcelera
concupiſcentiæ conſultum oportuit, oſtendit
quibus data eſt lex ut ſaltem timore tūc ab exte
riori trāſgreſſione arcerentur, ut adueniente cha
ritate & interius & exterius reformarentur. Ne
minē.n. iuſtū priſca lex reperit. Noua nemini niſi

NN iuſto

iuſto poni poteſt. Qui enim CHRISTI fidem non ſuſcipit, extra legem ipſius eſt. Legitimè itaq; uti lege priſca eſt rationem & finem legis conſyderare, & ſic de illa proficere. Non utitur autem legitimè in primis lege quicũque gloriatur in ea ſola, & præſert ſe alijs, tametſi minime legem impleat. Sic Chriſtianos quoſdam uideas gloriari ob baptiſmũ, interim non conſyderantes quid fecerunt in baptiſmo, & quid promiſerunt Quis enim tenaciter meminit quomodo renunciauerit Satanę, & omnibus pompis eius? Non ergo lege utitur legitimè qui finem legislatoris non uidet, q̃ fuit ut cognoſceret homo peccatũ, & ſe peccatorem eſſe, & impotentem ad legis obſeruãtiam: ut exinde ad fidem curreret, & gratiã imploraret: & ſic per fidem & dilectionem facile ac benignè operaretur, & non per legem, aut per uim legis. Denique lege non utitur legitimè, qui ſolum corticem obſeruat, non quod eſt recõditum intus. Veluti ſi quis in prælio uteretur pro gladio uagina: aut qui nucis teſtam pro nucleo ipſo interiore comedere uellet.

Sciens hoc quòd lex iuſto non eſt poſita. Hoc ante omnia Iudæis notum eſſe oportuit, ut legitimè illa lege uti poſſẽt, ideſt, eius legis beneficio. Hoc inquam ſcire oportebat, quòd lex præcedit iuſtitiam. Et nõ fuit data lex iuſto, ut ſic operaretur ex lege ſecundam legem, quod erat illi impoſſibile facere: Sed iniuſto, ut ſic per eam intelligeret ſe natura peccatorem, & ſub peccato ita preſſum ut operari, quamuis lege cogente, nõ poſſet: quia erat lex in lapide ſcripta, ſed indigebat neceſſariò fide & charitate ſcripta in cordibus carneis. Vt iam non ex lege ſit obſeruatio eorum quæ ſunt in lege, ſed ex fide & dilectione. Hęc eſt maxima differentia inter legem ueterem & nouam: quod pleriq; non animaduertunt, & tamen inde oia reliqua colliguntur. Illa dicit iuſti-
Pſal. 18. tiam, hæc etiam facit. Lex Domini immaculata conuertens animas. Verùm rogabit aliquis, & dicet: Nunquid modo quando iam fides aduenit, ſuperflua eſt lex? Cui reſpondemus. Lex quidem ipſa certè eſt ſuperflua: ſed nõ ſcriptura legis, & prophetarum oracula, quæ teſtificantur nobis de CHRISTO, & in illis pariter CHRISTVM diſcimus, & incluſum ibi reſeramus euãgelium, & cum omni gratiarum actione laudamus clementiſſimi ſummi Patris miram, quã ibi agnoſcimus, prouidentiam. Perpẽde, quęſo, qualem nobis populum illum deſcribat tum, qñ lex fuit illi per Moſen poſita.

Sciens hoc quòd lex nõ eſt iuſto poſita, ſed, inquit, *iniuſtis, & non ſubditis*, ideſt, cõtumacibus, & qui nolunt ſubdi. Item; *impijs & peccatoribus, ſceleratis & contaminatis*, ſeu prophanis &c. Illud notandum, ab Eraſmo Carrẽſem, Liram, & B. Thomã reprehendi. Priores illos reprehendit, qui uoce hac; *Plagiarijs*; perperàm utantur pro inferentibus plagas, et nõ rectè. B. Thomã uerò quòd prudens prętermiſerit ipſum uerbum, nolens expreſſè fateri ignorantiam, quam tamen ſilentio innuit. Hæc cenſura hominis uerſuti & parum pij in eos qui adeò de ſacris literis benemeriti ſunt. O hominem qui feſtucam uidet in alieno oculo, trabem autem & eam lætalem in proprio non uidet. Ipſe enim ſtatim etiam inter uaniloquia, imò In Eraſmum. inter impia reponit impius, multas iam olim deciſas ab eccleſia ſancta ſentẽtias, ut eſt illa: An Spiritus ſanctus deſcendat à Patre & Filio tanquàm ab uno principio. Quam ſanè in dubium reuocare, quid eſt aliud quàm dubitare an ſint unus Deus, Pater & filius? Et illud item uafrè inter quæſtiones refert. An papa poſſit aliquid ſtatuere, quod pugnet cum doctrina euangelica. Et an poſſit præcipere Angelis. Quaſi uerò de his ſit apud Theologos diſputatio. Hæc de induſtria profert, ut inuidiam excitet & tumultus. Nec ſubindignetũ mihi q̃ſq; ita de Eraſmo loquẽti. Multos enim ingenio illo uerſatili decipit, qui ita uenenum infundit legentibus, ut maxima ad cauendum dexteritate ſit opus. Nam multitudine librorum, & uarietate ſentẽtiarum, & calliditate dicendi lectorem ita tenet ancipitem, ut ſi unum locũ uelis coarguere, ſuppeditetur mox alter ad defendendum. Neminem hæreticorum inuenias pernicioſiorem. Et hoc obiter notent quibus illius nomen gratum eſt. Nam apertum hoc do teſtimonium, Qui multum Eraſmo delectatur, parum eſſe Catholicum oportere: & qui audẽt niſi ad deteſtandum, in pulpitis nominare, grauiter ſunt caſtigandi. Sed ad rem noſtram.

Et ſi quid aliud ſanę doctrinæ aduerſetur. Dicit conditionaliter; *ſi quid*; ut fieri ab his in ſermonis excurſu ſolet, qui rem ipſam nolũt exactè & ex propoſito tractare, complectiq; omnia. Sanam autem uocat illam doctrinam; *Quæ eſt ſecundum euangelium gloriæ beati* Dei, ideſt, quæ eſt cõueniẽs annũciationi & promiſſioni futuræ gloriæ q̃tum poteſt, cui non ſunt condignæ paſſiones huius tẽporis. Et cum ita ſe ueritas habeat, multi tamẽ ſũt qui querũtur, nobis à Deo data eſſe præcepta dura. At hi oculo fidei non reſpiciunt ad præmiũ ipſum, illam gloriam ęternã, cuius ſi eſſemus ueri amatores, præcepta ipſa quęcũq; non ſolũ non dura, ſed facilia uiderentur. Vocat aũt Deum beatũ, qm̃ iſtud illi iuxta naturã ſuã cõuenit: nec poteſt cõgruere ulli creaturæ, nec ipſi Angelo. Nulla enim creatura ſuapte natura eſt, tm̃ abeſt ut ſit beata. Vel potius ſic expone; *ſecundum euangelium gloriæ beati* Dei; ideſt, CHRISTI qui per paſſionẽ beatificatus eſt cum eſſet innocens, cui nos conformare debemus ut uolumus in patria, ita in uia: ſicut in gloria, ita in ignominia: ſicut in triumpho, ita in prælio & certamine. Illa ergo ſana doctrina eſt quæ cõuenit, & dicit uera de ipſo fine, & medijs ad finem perducentibus. *Quod creditum eſt mihi.* Creditum ſeu concreditum euangelium ſibi fuiſſe dicit, ideſt, eius diſpenſationem ſibi commiſſam. Aliquid enim cuipiam credere, eſt fidei illius committere tanquã diſpenſatori.

Gratias ago ei qui me confortauit in CHRISTO IESV domino noſtro: quia fidelem me exiſtimauit ponens in miniſte-

rio

rio, qui prius blaſphemus fui, & perſecutor, & contumelioſus: ſed miſericordiam Dei conſecutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundauit autem gratia Domini noſtri cum fide & dilectione, quæ eſt in CHRISTO IESV. Fidelis ſermo & omni acceptione dignus: quòd CHRISTVS IESVS uenit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quorũ primus ego ſum. Sed ideò miſericordiam cõſequutus ſum, ut in me primo oſtenderet CHRISTVS IESVS omnem patientiam ad informationem eorum qui credituri ſunt illi in uitam æternam. Regi autem ſæculorum immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria in ſæcula ſæculorum, Amen. Hoc præceptum commendo tibi, fili Thimothee, ſecundum præcedentes in te prophetias: ut milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conſcientiam: quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt, Ex quibus eſt Hymenæus & Alexãder, quos tradidi Satanæ, ut diſcant non blaſphemare.

Perpendens Apoſtolus magnum eſſe, & indigere auxilio Dei tantum miniſterium, ait. *Et gratiam habeo ei qui me confortauit* CHRISTO IESV uidelicet ut poſſem tantum onus ſubire, & obire perfectè. Dicit autem ſe confortatum in CHRISTO IESV., ut habet uulgata lectio, ideſt, ad CHRISTI gloriam. Vel melius. *Habeo gratiam ei*, ſcilicet CHRISTO IESV *qui me confortauit*, Nam græci codices non habent *In*; Verè confortauit Apoſtolum Dominus; & ml liem talem effecit, ut ea tolerauerit quæ per ſe natura longo interuallo nõ potuiſſet. Et ſubdit, *Qui me exiſtimauit fidelem ponens in miniſterio.* Hoc enim ab iconomo ſeu diſpenſatore primũ

Matt. 14. quæritur, ut fidelis inueniatur. Fidelis ſeruus & prudens quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, ut det illis in tempore tritici mẽſuram. Ab hoc enim exigetur, ſi quid reliquũ habuerit, ut ait B. Paulus, ſi aliud pro alio impendit, ſi non tempore opportuno neceſſitati ſucurrerit, & ſic perierit conſeruus ſua unius ſocordia.

Illud uerò conſiderandum, cur dixerit de Deo; *Qui fidelem me exiſtimauit*; Cur non ait; ſciuit, ſeu præſciuit fidelem fore, quem fecit fidelem? Nimirum ut noſcamus aliquid eſſe noſtrum, & aliquid Dei in omni opere bono. Et quod Dei eſt, certum eſſe: quod autem noſtrum, incertum propter liberum arbitrium, quod poteſt contra auxilium Dei, niſi Deus ipſe nos ita conuertat, ut nullam nobis renuendi cauſam, aut rationem, & conſequenter poteſtatem relinquat. Quocirca dixit quòd Deus exiſtimauit, & ob id credidit ei diſpenſationem. Nam ſi omne quod facimus ipſe penitus faceret, ut nihil ſit noſtrum, non tam diceretur exiſtimare & putare Deus de nobis bonũ, quàm certò ſcire. Quòd ſi pergas dicere. Non igitur certò ſciebat? Si poteſt cum exiſtimatione concurrere certa ſcientia, etiam certò ſciebat. Si non poteſt, non certò ſciebat. At certò ſciebat, quia uidebat quæ faciebat Paulus, quando faciebat. Ante autem quàm faceret, pro eo tempore nõ uidebat nec eum facere, nec facturum. Ideò nec certò ſciebat, ſed tanquã qui probabiliter operatur ſe habebat reſpectu futuri. Nam quæ uidet contingentia, non ut futura uidet, ſed ut præſentia ſecundum tempus quo ſunt, non quo futura ſunt, ut B. Thomas docet & rectè. O ſũme Deus quàm excellis captũ noſtrum, ut loqui te digna de te loquentes non ualeamus. Addit autem quæ faciebant ad magnũ cumulum gratiarum actionis.

Qui prius blaſphemus fui &c. Verbo quidem blaſphemus erat CHRISTI doctrinam deteſtans, facto autem perſecutor CHRISTI in corpore ſuo. Hæc eſt ingens perſecutio & abſoluta, quam Deus ſeueriſſime uindicat. Qui uos tan- Zach. 2.
git (inquit ille) tangit pupillam oculi mei, ideſt, qui tangũt iuſtum in nomine iuſti, Chriſtianum in nomine Chriſtiani, prophetam in nomine prophetæ, prædicatorem in nomine prædicatoris; iſta omnia in dominum admittunt: etiam ſi in ſolius ſerui perſonam, quatenus tamen talis domini admittuntur. Et contumelioſus fuit ſiue uiolentus in exequutione perſecutionis, ut ſæpe idem fatetur, & ex hiſtoria B. Lucæ proprijs in locis in Actis Apoſtolorum accipitur.

Sed & miſericordiam conſequutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate. Incredulitatem negatiuè intellige, ne perfidiam exiſtimes. Nondum enim in conſcientia exactus erat, & conuictus ut crederet, ſicut illi in quos obijciebat Dominus: Nũc Ioan. 15.
uiderunt, & oderunt me & Patrem meum. Vnde & in cruce orauit pro his qui neſcirent quid facerent: nõ pro his qui dixerunt. Hic eſt heres, ue- Matt. 21.
nite occidamus eũ, & noſtra erit hæreditas. Ignorantiam autem prætendit ut minuentem uim facinoris, non ut tollentem omninò, ſed ut miſericordiam facilius promerentem. Quod tum uerũ eſt, quando non fuerit admodũ craſſa & affectata ignorantia. Alioqui ignorantia cũ malitia coniuncta tantum abeſt ut excuſet, ut etiam grauet peccatum. Vt autem rem totam itelligas, cogitare debes in peccato, an & quantum ignorantia tollat de uoluntario. Nam & tantum de culpę pondere auferet. At qui ignorans uult ignorare, aut de ignorantia intus reprehenſus negligit ſcire, iam qui eiuſmodi eſt uelut ſciens peccat. Non ergo ex toto excuſabatur B. Paulus, qui ignorantiam illam habebat non ſine culpa ob affectum gentis inordinatum, non ſatiatus communi in diſcipulos Domini perſecutione, ſed abũdãtius æmulator exiſtens paternarum traditionum. Vt autem laudaret ſuperexcellentiam miſericordiæ adiecit. *Superabundauit autem gratia Domini &c.* Verè reſpectu peccati, & reſpectu aliorum qui idem peccatum peccauerunt, magna fuit ſuperabundantia hęc miſ. erga Paulũ:

quoniam rariſſimum eſt exẽplum, mox de acerrimo hoſte facere miniſtrũ fideliſſimum & ſanctiſſimum. Et fortè uocat gratiam excellens donum illud ſapiẽtiæ ſuę, quæ unà cõplectitur fidẽ & dilectionem quæ iſt in CHRISTO IESV.

Fidelis ſermo & omni acceptione dignus, Quòd CHRISTVS IESVS *uenit in hunc mundum peccatores ſaluos facere*. Hîc incipit, ut mihi uidetur, inſtruere Timotheum in omni munere epiſcopali. Et cum id maxime ab Epiſcopo deſyderetur, ut doctrina paſcat populum ſuum & prædicatione, dignatur primùm oſtendere materiam prædicationis, quam debet prædicare Epiſcopus: et ſuper ea omnem fundare ſermonem tanquam fidelem, & omni acceptione dignum. Nam reprobata mala eorum doctrina q̃ legalia extollebãt, conueniens erat ut eam quæ bona eſſet, introduceret ac monſtraret. Vocat autem fidelem ſermonem illum qui ſit uerax, & qui habeat ſecum multa ſuæ ueritatis teſtimonia, ut ſit fide & omni acceptiõe dignus. Et iſte eſt: Quòd CHRISTVS idest, unctus oleo cæleſtis gratiæ; & IESVS: id eſt, Saluator *uenit in hunc mundum*; nimirum de cœlo. Et ob iſtam cauſam; *peccatores ſaluos facere*, ideſt, quos peccatores inuenit. Non dicit hos & illos, ſed abſolutè peccatores: Omnes autem eramus tales. Non tamen dicit nouo peccato poſt acceptam gratiam relabentes: non quòd & hoc opus nõ fuerit CHRISTI, ſed primũ uenit ad illud præcedens peccatum, quo omnes inuoluebamur, & ad cætera illud conſequentia tollenda morte ſua: quod & facit medio baptiſmo. Quæ uerò poſtmodo cõmittimus iam ſanati ab illo, uiuens aufert. Non enim niſi ſemel moritur, nec
Heb. 11 relinquitur ulterius talis hoſtia pro peccato, ut ad Hebr. Deo iuuante explicabimus. Nam poſtquàm mortem ſubijt, & Patri ſatisfecit pro nobis, iam conſtitutus eſt amicus Dei, & ſedens ad dexteram eius. Icircò aufert poſteriora peccata, ſed per ſacramentum pœnitentiæ. Et hoc eſt Thema prædicationis. O quàm breue in uerbis, ſed quàm longum in ſenſu & fœcundum. Eodem modo Dominus propoſuit olim Apoſtolis The-
Luc. 24. ma breue, ut populis prædicarent. Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum. Et poſtmodo in inſtructionibus cum ſurrexiſſet
Marc. ultimo. à mortuis, dixit. Prædicate euangelium omni creaturæ. Iſtud præceptum non ſeruant, qui aliena & curioſa pro euangelio tradunt: quantò autem illi minus qui euangelium peruertunt, & tamen gloriantur hoc nomine, & ſe euangelicos impudentiſſimè uocant? Sed ad rem.

Quorum primus ego ſum. Vocat ſe peccatorẽ Apoſtolus (ut uidetur) non ea tantum conſyderãs tempora, quũm ſub lege eſſet conſtitutus, cũque eccleſiam Dei zelo immodico percitus affligeret: ſed pro eo item tẽpore quo iuſtus erat & gratioſus Deo, in memoriam reuocans qualis per ſe extitiſſet (ut omnes fatere debent) imò quod etiã tũc erat ex ſe, non illud quod erat per gratiam ex Dei benignitate. Et primum peccatorem ſe uocat propter excellentiam proprij peccati: & quia certus erat de ſeipſo, & computabat beneficia Dei erga ſe quibus erat abuſus. Aliorũ autem peccata (quod eſt ſanctorum proprium) non ponderabat. Ideò inter peccatores ſe primum ponit, longè diſſimilis à faſtu illius Phariſæi qui ad peccatores homines reſpiciens, Luc. 18. cunctis ſe pręferebat, & ab aliorum ſceleribus cõcludebat ſe iuſtum. Hunc penè imitantur omnes homines, & qui nõ facit iam nõ eſt homo, ideſt, filius Adæ, ſed filius Dei, qui ueteri homine exuto uerenda ſua ineptis folijs tegere nequaquã ſtudet. Rariſſimum enim licet inuenire, qui ſi quid uirtutis habeat, illam comparatione deteriorũ non habeat. Nam ſi demas uitioſos, demis & qui permiſti boni uidentur, plurimos. Vera autem uirtus à ſe una pendet: & peccata ſua palàm prodere, hoc certè eſt humillimæ, ideſt, Paulinæ mentis: qui & aliam rationem finalem ſcilicet cõſequutionis miſericordiæ declarat, ſubdens.

Vt in me primò oſtenderet &c. Nam illa ratio quam affert de ignorantia, eſt quaſi mouẽs Deũ ad miſericordiam, hæc autem quaſi finis: quanquàm finis etiam mouens eſt, & plures concurrunt fines ad eundem effectum. Vnus tamen eſt ultimus & ſummus ipſe Deus, & gloria illius, qui omnia propter ſe ipſum operatur. Vnde illi gloria & honor reddendus eſt: quod ſemper facit B. Paulus, ut & mox uidebimus.

Poteſt & uerius hic locus intelligi, non ut ſimpliciter teſtificetur B. Paulus ſe peccatorem, & pro eo tempore quo loquebatur: ſed quòd inter peccatores qui erant ſalutem conſecuti, ipſe erat primus, hoc eſt, præcipuus. Talem enim ſe exiſtimabat & meritò: quia (ut ipſe aſſeruit) ſuper om Gal. 1. nes coætaneos ſuos expugnauerat Eccleſiã Dei, blaſphemans, uiolentus, & ſpirans plenus minarum & cædis in diſcipulos Domini.

Non eſt autem alienum ab hoc loco illud conſyderare, an hoc attineat ad humilitatis uirtutẽ, ſi quilibet quamuis ſanctus exiſtimet ſe eſſe deteriorem ac peiorem cunctis hominibus. Leguntur enim uirorum Sanctorum teſtimonia qui de uita ſpirituali ſcripſerunt, qui ita faciendũ docent. Imò & cuiuſdam libellus proſtat ſcribẽtis, neminem poſſe eradicare penitus à ſe ſuperbiæ uitium, niſi credat non ſolum ſe eſſe peccatorem ſuper omnes homines, ſed (ſicut uerum putat) ſe eſſe cauſam, non occaſionem, ſed cauſam omnium delictorum & ſcelerum quæ commiſſa ſunt etiam à Dæmonibus, & à primo homine, & deniq; ab omnibus hominibus. Nec eorum ſolũ quæ cõmiſſa ſunt, uerùm etiam quæ committentur uſq; ad diem iudicij. Attamen cum nemo (ut inquit) poſſit hanc de ſe exiſtimationem habere, niſi ſpeciali reuelatione CHRISTI, oportet ut homo tantũ proficiat, quatenus hẽre reuelationẽ mereatur. Hæc autem doctrina non ſolũ per manus tradita eſt, ſed etiã ſcripto credita & publicata, & ſuos habet defenſores. Neque id ſolũ, ſed ne quis eã ſcriptis reprobet, quidã amici noſtri miris modis obſiſtũt, q̃a autor eſt eiuſdẽ ordinis. At ſi uerè ſapemus, nos primi ſordes & maculas

Quõ ſancti dicant ſe primos peccatores.

eluere

eluere deberemus, ne q̃d ſcilicet in noſtris ędibus quod oculos ſpectantium poſſet offendere, reperiretur. Quæ nam, rogo, poteſt eſſe cuiuſuis ordinis gloria in tolerandis erroribus & uitijs? O tempora, o tenebras ægyptiacis denſiores. Verùm ad quæſtionem ipſam redeamus.

Dixit B. Auguſtinus egregiè, nullo pacto ponendam eſſe humilitatem in falſitate ac mendacio. Quòd ſi quis teneatur credere, aut exiſtimare ſe cæteris eſſe deteriorem, in plurimis continget opinari mendacium. Impoſſibile eſt enim de quolibet uerum eſſe, quòd ſit peior cunctis hominibus. Si enim unus eſt peior cæteris, impoſſibile eſt reliquos peiore illo eſſe peiores.

Sed iſta poſitio cum nec habeat in ſe ullam apparentiam ueritatis, eam tamen poſſent aliqui adductis exemplis, ne euſq; abſurda uideatur, defendere. Primùm exemplo B. Pauli qui ſe primum ponit inter peccatores, quorum (inquit) primus ego ſum, ideſt, præcipuus ſum. Verùm ad hoc iam reſpondimus, qua conſideratione id dixerit, cogitationē ſcilicet ad illud tempus referens, quũ Eccleſiã perſequeretur, nõ ſecũdũ quod erat tunc. Id autem patet: quoniam apertè meminit ſua peccata præterita, uidelicet blaſphemias, et perſecutionē Eccleſię. Et addit ſe miſericordiã conſecutũ propter ignorantiam, qua prę ceps ferebatur ad illa flagitia putans ſe obſequiũ præſtare Deo: quēadmodũ de huiuſmodi prædixerat Dominus, Zelum enim habebat, ſed non moderatum ſcientia. Et reuera ſe præcipuum peccatorem dicit non abſolutè, ſed inter eos qui erant miſericordiam conſecuti. Non enim dubium quin ipſe B. Paulus ſciret multos perſecutionem in CHRISTVM & non ex ignorantia ſuſcitaſſe, ſed conſcientia praua, ſicut teſtatur Dominus: Quoniam odio perſecuti ſunt me gratis, inquit. Ioan. 15. Nec ipſum Paulum latebat peccatum prudenter admiſſum eſſe omninò malus, & longe grauius peccato per ignorantiã patrato, & ita maius ut non eſſet dignum miſericordia. Se autem miſericordiam conſecutum dicit: quia ignorans fecit in illis incredulitatis tenebris. Non ergo poterat uerè exiſtimare ſe abſolutè primum inter omnes peccatores pro tēpore quo ſeruiebat Deo, cum nihil ſibi conſcius eſſet; ſed fidelis eſſet miniſter IESV CHRISTI. Quo uerò pacto poterat de ſe ipſo conſtare ea prædicatio, cum illa exiſtimatione quòd eſſet inter peccatores præcipuus? Eſſe enim primum inter peccatores, & ita uerè ſentire, non cõuenit cũ innocentia.

Adducunt etiam alia exempla ſanctorum, ut B. Franciſci, & B. Catherinæ Senenſis, qui ſe prædicabant & aſſerebant deteriores cunctis hominibus. Quibus antequàm reſpondeam: Quęro ab his qui hæc nobis proponunt, utrum quæ illi aſſerebant uera eſſent, an non? Si non uerat Nonne ergo aſſerere mendacium peccatum eſt? Docet ergo nos ſcriptura ut mentiamur? Si autē non erat mendacium: ſed uerè illi erant cæteris hominibus peiores, Quomodo erant ſancti, & innocentes, & ſine mortali peccato? Ergo oportet ſi uera ſunt hæc exempla, aliquo intellectu ea prædicata ad ueritatem reducere ut non ita ſimpliciter intelligantur ut ſonant. Ipſi enim ſpirituales erant, & ſpiritualiter loquebantur iuxta ſenſum aliquem ſpiritus, nobis fortè ignotum. Certè in ſcripturis CHRISTVS nonnunquam pronũtiatur non ſolùm peccator, ſed ipſummet peccatum & maledictũ. 2.Cor. 5. Quod rectè intellectũ ad eius gloriam pertinebat, qui in ſe ſuſceperat omnium peccata luenda, ideſt, reatum omnium peccatorum. Quid ſi & hæ ſanctorum pronuntiationes hunc ſenſum, aut aliquem ſimilem recipiant, quorum interdum & dicta & facta ſunt potius admiranda quàm imitanda? Quod ſi huiuſmodi exiſtimationes & ſenſus, proprij ſunt ſanctorum, ut prædicant, quomodo qui in hunc ſenſum ueniunt non reputabunt ſe ſanctos? & cum tales ſe reputabunt, quomodo reputabunt ſe ſimul eſſe eximios peccatores? Ego ingenuè fateor me hæc non capere. Non inficior omnem Chriſtianum ſollicitè debere conſcientiam ſuam explorare, ac ſimul Dei dona ac beneficia: & agnoſcere etiam ſi cuncta fecerit quæ debuit facere, ſe tamen ſeruum inutilem eſſe, quia quæ debuit fecit, & nihil inde accreuit Domino ſuo: & quod ex ſe eſt & natura ſua malus eſt, & quicquid boni habet ipſe à Deo habet, ut glorietur in Deo non in ſe ipſo, ſi tamen queat gloriari. Vel ſic, q̃m accidunt in uita communi multæ imperfectiones, multa ingratitudo, multa negligentia, magnus tepor etiam in his qui uidentur ſpirituales. Eſt item cauendum occultiſſimum ſuperbię uitium, & cogitandum non eſſe Dei regnum in ſermone: quia multi prudenter loquuntur, ſed non ut loquuntur ſic agunt. Neque proptereà de fratribus iudicandum eſt: ſuſpicari potius bona quàm mala in omni dubio. Prudentes tamen eſſe admonemur ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ, ideſt, cauentes nobis à deceptoribus, & neminem ipſi decipiẽtes. Matth. 10.

Omnem patientiam, ideſt, totam ſiue integram patientiam. Nam omnium peccatorum illud maximum, quod in ipſum Deum directè tendit: unde ait ſcriptura. Si peccauerit uir in uirum, placari ei poteſt Deus: ſi autem peccauerit in Deum, quis orabit pro eo? 1.Reg. 2. Et hic tamen dicit, *ad informationem eorum qui credituri ſunt illi in uitam æternam.* Exiſtimo peculiariter propter perfidos Iudęos hoc eſſe dictum, quò tacitè illos moneret, ut admirarentur patientiam Dei, & non deſperarent quantum ad miſericordiam. Facit enim Deus miſericordiam, & multis facit, non tamē ita copioſè. Eſt B. Paulus certè rarum exemplum ob dona grandia, quę perpaucorum ſunt, non ob miſericordiam & indulgentiam ſolùm à peccato, quæ eſt multorũ. Illud omni diligentia curandum, ne prætextu miſericordiæ quiſquam peccet. Maledictus eſt omnis qui peccat in ſpe. Quia uerò omnium finis ipſe Deus eſt, in cuius gloriam & honorem omnia dirigi à nobis debēt, & nos ita optare debemus, ſequitur.

Regi autem ſæculorum, immortali, inuiſibili, ſoli Deo

Eſt quoddã ſæculum æui, & eſt ſeculum temporis. Et adhuc ſæculum hoc unum diuiditur in plures periodos, quæ ſæcula multa conficiunt. Quidam enim metiuntur ſæculum cẽtum annorum ſpacio. Vnde & carmen ſæculare dictum, quo ſacrificia centeſimo quoq; anno fieri ſolita deſcribebantur. Quidam ad mille annos extendunt: ad triginta alij. In quancunq; accipias ſignificationem, ſæcula plura conſtituuntur, quorum omnium Rex eſt ipſe Deus. Nec tamen intelligas per ſæcula, nuda tempora: quin ea potius quæ ſæculorum clauduntur terminis, ut ſunt creaturę, ſic ſcriptum eſt. Fide aptata ſunt ſæcula uer-
Heb. 11. bo Dei. *Immortali*: Deum immortalem uocat ſingulariter: quia ſolus per ſe habet immortalitatem, quam nulla creatura uerè habet, nec Angeli. Propter quod introducitur Deus à Platone in Timæo (ut illius ſtudioſi uolunt) ad eos loquens. Vos quidem opera mea natura diſſolubilia. &c. non illud quidem ob ullum principium, quod inſit intrinſecum, ut ſint contraria in eis, aut materia: ſed quia non ex ſe ſunt id quod ſunt: & niſi Deus aſſiduè teneret, redigerentur in nihilum, quamuis non eſſet diſſolutio in materiã. *Inuiſibili*: Similiter & inuiſibilem Deum aſſerit, nõ ex ſe & ſuipſius natura, cum nihil ſit lucidius, & conſequenter nihil uiſibilius, ſed nobis dicitur inuiſibilis, quorum acies oculorum eſt ad tantam lucem debiliſſima: ſicut ſenſibile excellẽs corrumpit infirmum ſenſum. Additur.

Soli Deo: Et quidam codices habent: *Soli ſapienti Deo honor & gloria*. Vt ſit duplex ſenſus, Quòd ſoli Deo honor exhibẽdus, & gloria danda, qui eſt Rex ſæculorum, & immortalis, & inuiſibilis & ſapiens. Et poteſt de tota Trinitate intelligi hoc dictum, & uerum eſt. Quæ intelligentia mox queſtionẽ parit, Quomodo ſoli Deo ſit honor & gloria, cum ſcriptum ſit, Gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius, & ex alijs eiuſmodi ſententijs? Reſpõdeo breui, ẽ ſumma illi gloria & primaria: cæteris autem propter illum & in illo, & ita illi in illis. Quando enim duo ſunt, & unum propter aliud, uerius unũ eſt, ut ait Philoſophus.

Eſt uerò alius ſenſus, qui ſic aptetur, ut Deũ etiam ſolum immortalem, & inuiſibilem, & ſa-
1. Tim. 6. pientem intelligamus. Vt alibi dicitur: Qui ſolus
Rom ult. habet immortalitatem. Et ad Rom. Soli ſapienti Deo. Et tunc locus alter datur quæſtioni, ſi de Patre ſit ſermo, Quomodo ipſi ſoli iſta conueniant, & non ſimiliter cæteris perſonis? Ad quod facilis eſt reſponſio. In diuinis enim ſi quid dicitur de una quauis perſona, quod & alijs conueniat perſonis, licet per particulam taxatiuam illud dicatur, non propterea tamen excludit cæteras eiuſdem conſortij. Sunt tamen & qui hæc Patri maximè tribuant propter originem: quia ipſe ſolus à ſeipſo, ſed non propterea minus cæteræ perſonæ Filius ſcilicet & Spiritus ſanctus id habent in ſemetipſis. Addo rectè dici de quauis perſona quòd ſolus ſit Deus, ut ſit ſenſus non excludens cæteras à conſortio Deitatis, ſed ſolummodo hoc innuens, quod ſolitariè etiã conſyderata quælibet perſona Deus eſt: quod eſt uetiſſimum. Vnde & de CHRISTO dicitur: Tu ſolus ſanctus, hoc eſt, tu etiam ſolitariè conſyderatus, Sanctus es. Honor igitur & gloria ſoli Deo (ſupple tu) de tanta miſericordiæ abundantia ſit, ſicut & de quouis bono ad illũ gloria referatur. Iſtud exprimere B. Paulus de ſibi collata miſericordia uoluit, & Deo gratias agere immortales, licet in Deum nihil redũdet: ſed ſolum in noſtrum lucrum omnia cedunt: ſcriptum eſt.
Omnia flumina mare intrãt, & mare nõ redũdat. Eccle. 1.

Hoc præceptum tibi commendo fili Timothee &c. Præceptum quod commendat filio Timotheo, eſt huius exhortationis munus, & prædicationis ſtudium, uidelicet quòd IESVS uenit ad hoc ut ſaluaret omnes nos. Et ipſe quidem id fecit quod in ſe fuit, ſi modo fecerimus nos quod eſt in nobis: addit. *Secundum præcedentes in te prophetias*. Innuit non obſcurè fuiſſe aliquid boni propheticè dictum de Timotheo, aut quando chriſtianam profeſſus eſt fidem: aut quando ordinatus eſt præsbyter & Epiſcopus, ſicut infe-
rius dicet. Noli negligere (inquit) gratiam Inf. c. 4.
quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterij. Hortatur ergo & præcipit ut in illis prophetijs bonam militiam militet. Nam prophetiæ illæ commendantes ei curam atq; militiam, exigebant ut re ipſa exerceret miniſterium ſuum. Si enim eſt uita cuiuſuis hominis ſuper terram quædam militia & luctatio, quantò hoc magis locum habere debet in præſidentibus & ducibus? Nã ſi ignaui ſint & animo uiles, profligatur mox eorum exercitus. Hi ergo maxime tenentur militare in Dæmones, à quibus ante omnes impugnantur. Si enim lupi poſſunt paſtores ſemel & canes ſtrãgulare, quid de ouibus ſperandum eſt? Hoc metuens Apoſtolus aiebat: Induite uos armaturã
Dei, ut poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli. etc. Eph. 6.
Et quia arma maxime ſunt fides, & quæ fidem ipſam conſequuntur, ideò ait.

Habens fidem, & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt &c. Bona conſcientia eſt quæ pura eſt, & ut oportet, probata: ſed tenebris perſæpe reſpergitur, ut dixi, ob affectus prauos. Et tunc nonnunquã & ipſa fides periclitatur, & fit naufragium: quia fides eſt ueluti nauis quæ omnes fert uirtutes ſubſtans illis. Ad illam ſiquidem ſpes ſequitur & dilectio, & uirtutum omnium ſocietas, quæ has conſequuntur, non tamẽ neceſſariò ad fidem hæc ueniunt.

Videat ergo homo Dei ne conſcientia iſta labefactetur, quod fit quãdo malum defenditur: aut quod bonum eſt, quæſitis coloribus arguit. Probat hoc exemplo duorum quibus id accidit, quia conſcientiam non ſeruarũt bonam. Primus Hymenæus, alter Alexander, quos tradidit Satanæ. Nota modum magnum & admirabilem puniendi & terribilem, ſed non ſicut Corinthium, quem tradidit ut ſpiritus ſaluus fieret. Sic uerò iſti traduntur, ut diſcant non blaſphemare, id eſt, in pœnã peccati ut incipiãt guſtare arrhã inferni.

Sed

Sed dicet quis. Quomodo ſic diſcent non blaſphemare? Nunquid traditi Satanæ non multò magis blaſphemabunt, quando fuerint in poteſtate eius, qui primus fuit blaſphemus, & pater omnium blaſphemantium? Nam horum hęc ars erat. Reſpondetur, Apoſtolũ uſum eſſe hic quodam dicendi modo. Homo enim malus dũ pœnam ſubit peccati, dicitur tunc diſcere non peccare. Quòd ſi dixeris et Dæmones ipſos blaſphemos eſſe, & docere blaſphemias. Reſpõdeo, Eorum blaſphemiæ non uerè blaſphemiæ ſunt, ſed laus Dei. Non enim contra uoluntatem Dei hoc agunt, quibus in pœnam hoc datur ut blaſphement. Pœna autem à Deo eſt. Non uacat *Attende pie lector ut naufragiũ uites.*
fortè à myſterio hos duos poſitos naufragium à fide feciſſe, in quibus ſignificatur omnis modus naufragãdi. Et primus quidẽ Hymenęus, in quo ſtudium ſignificatur concupiſcentiæ carnis & mundi. Eſt enim carmen nuptiale, & Deus nuptiarum Hymenęus. Et rectè conuenit illi homini qui dicebat reſurrectionem iam eſſe factam. Comedamus ergo & bibamus (ut aliâs in perſona talium obijciebat B. Paulus) cras enim moriemur. Et uide quàm congruè alibi datus eſt ei, ſocius Philetus, ideſt, amabilis. Hic eſt qui amat, ut uiciſſim ametur à mundo. Iſte eſt qui reſurrectionem ignorat cum ipſo mundo: & illi arridet & applaudit Hymenæus ueluti dulci & amabili. Alter eſt Alexander qui bellatorem ſignificat, & uirum ad contentiones & conflictus natum, quiq; ſtudio aduerſandi inflãmatur propter gloriam: quòd & rectè illi congruit. Nam de illo ſic ait B. Paulus: Quoniam ualdè reſtitit uer-
2.Tim.4. bis noſtris, quem & tu deuita. Tales ſunt hodie multi qui ſeſe alijs opponunt & eccleſiæ ſanctæ Dei, quò uideantur eſſe aliquid, & ita miserandum patiuntur à fide naufragium præcipitati extra arcã, & pręciſi à conſortio Catholicorum.

CAP. II.

BSECRO IGITVR PRImum omniũ fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus; pro regibus, & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, út quietam & trãquillam uitam agamus in omni pietate & caſtitate. Hoc enim bonum eſt & acceptum corã Saluatore noſtro Deo: qui omnes homines uult ſaluos fieri, & ad agnitionẽ ueritatis uenire. Vnus enim Deus, unus & Mediator Dei & hominũ homo CHRISTVS IESVS: qui dedit redemptionem ſemet ipſum pro omnibus: cuius teſtimonium tẽporibus ſuis confirmatum eſt. In quo poſitus ſum ego prædicator & Apoſtolus (ueritatem dico, non mentior) doctor gentiũ in fide & ueritate.

Bſecro igitur primùm omnium fieri obſecrationes &c. Dum ait; *obſecro igitur*; oſtendit hanc inſtructionem conſequi ex dictis. Inſtruxerat enim de iſto prædicationis themate; Quòd CHRISTVS IESVS uenit peccatores ſaluos facere. At cum ſaluos minime faciat nos Deus per CHRISTVM ſine nobis, quos ex mutuo pendêre uoluit auxilio, ut uehementius nos amaremus ueluti eiuſdem corporis membra, eò uiuidiora, quò ſunt inter ſe arctius coniuncta, cũ nullũ ſit quod ab alijs præciſum uiuere poſſit: hinc communem doctrinam tradit Apoſtolus, quomodo debeant orationes fieri. Eſt autem neceſſarium ut uelimus, cupiamus, & oremus pro ſa-
lute noſtra: ſicut ſcriptum eſt. Oportet ſine inter- *Luc, 18.*
miſſione orare. Et hoc primum & ante omnia reuoca, quæſo, in memoriam quid B. Paulus ſtatim ab initio ſuæ conuerſionis egerit, ubi primũ
eccleſiam ingreſſus eſt. Orans certè ab Anania in *Act. 9.*
uenitur, & rapitur: quia ſemetipſum totum deuouit Domino. Hic ergo & rectè, ante omnia orandum eſſe docet tanquàm fidei receptæ primum officium. Et ad ipſum pręſertim Epiſcopum pertinet, ut primus puriſſimè in hoc exercitium incumbat, ut & alijs qui ſubduntur, ad idem pariter faciendum, confidentius ualeat & efficacius indicere. Orationes enim publicæ quas plurimi in uera charitate uniti fundunt, quaſi unius ſunt, & multum ualent. Multi enim minimi dum congregantur unanimes, ſunt magni (ait B. Ambroſius) & multorũ preces impoſſibile eſt contẽni. Si pro te rogas tantum, pro te ſolus rogabis. Si autem pro omnibus rogas, omnes pro te ipſo uiciſſim pariter rogabunt. Vnde & protinus eſt de cathenis erutus B. Petrus: quoniam ora-
tio fiebat ab eccleſia ad Deum ſine intermiſſio- *Ibid. 12.*
ne pro eo. Et Apoſtolus ſperat multorum orationibus eripi de manibus aduerſariorum. Eſt enim gratiſſimum Deo, qui humilitate noſtra delectatur, ſi quando exoratur à multis, ut etiam à multis reddantur ei gratiæ. Et licet nõ uideatur aliquàndo Deus exaudire ad uoluntatem, exaudit tamẽ ſemper ad ſalutem. Ordinat ergo obſecrans & adhortans Apoſtolus, ut fiant orationes uidelicet Epiſcopi prouiſione: quoniam ſic magis placent quæ Pontificum fiunt imperio, & celerius exaudit Dominus.

Vt autem huius inſtructionis ſufficientiam capias: Omnis oratio præteritum reſpicit, aut futurum. Si præteritum, neceſſariò requiritur ut gratiarum actiones, quæ iam facta beneficia reſpiciunt, contineat. Nam de omnibus Deo gratias agere debemus, etiam de his quæ nobis mala uidentur, ut ſunt tribulationes & huiuſmodi. Nam hæc ſæpenumerò meliora ſunt & utiliora, quàm quæ uidentur ad nutum noſtrum fluere. Et nullum eſt malum quod non uertat in bonum noſtrum Deus optimus, ſi patienter quæcunque accidant tolerare parati ſimus. Si autem reſpicit oratio futurum, tunc continebit aut depulſionẽ mali, quod hoc uocabulo; *deprecationis*;

ſignificat

ſignificat Apoſtolus (ſic enim græcè legitur, nõ
obſecrationes, ſed deprecationes) Aut petitio-
nem alicuius boni & gratiæ ſiue ſpiritualis, ſiue
temporalis, ad ſpirituale tamen bonum ordina-
tæ: quod generali hoc uocabulo: *Orationes*; com
De interceßionibus ſanctorũ plectitur. Et quia omnium eſt orare, non autem
omnium intercedere, adiecit. *Et interceßiones*:
quæ illorũ ſunt qui maiore gratia ualent apud
Deum, ut pro alijs non ſolùm orare, uerùm etiam
poſſint intercedere. Tales erant Moſes, & Sa-
muel, Iob & Daniel, & alij glorioſi uiri & inſignes
Sancti. Et nos habemus Apoſtolos, & alios ſan-
ctos in cœlis apud Deum ſolicitos pro ſalute no
ſtra interceſſores. Neq; aſſiduè deſunt in eccle-
ſia Dei amici qui hoc præſtare poſſunt. Sunt &
qui hoc debeant ex officio, ut ſacerdotes & Epi-
ſcopi. Et qui etiam ex ipſo ſtatu, ut ſunt religioſi:
qui familiarius domũ Dei ingrediuntur, CHRI-
STVM ipſum ſequentes ut diſcipuli propinqui
& intimi. Nonne pro Chananea & alijs orabant
Dominum illi familiares & domeſtici? Dimitte
Matth. 15. illam (inquiũt) quia clamat poſt nos. Sic inſtrui
mur & nos facere. O cum quãta ſapiẽtia & cha-
ritate ordinauit Deus eccleſiam. Hoc tantum ſu
pereſt ut agnoſcamus, & obſeruemus.

Additur: *pro omnibus hominibus* iſtas oratio-
nes & ſupplicationes eſſe faciendas. *Et pro regibus,
& omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt*. Hoc ſpe
cialiter additur tanquàm omninò pernecessariũ
& fructuoſum. Nam innumera bona bonis prin
cipibus regnantibus proueniunt, & tranquillitas
magna in populis, ut liberè poſſit ſeruari Dei cul
tus, & pietas exerceri, & honeſtè duci uita ab ho
minibus. Quòd ſi ipſi reges delirent, horum ſtult
ditas redundat in populum, iuxta illud: Quic-
quid delirant reges plectũtur Achiui. Habemus
& in ſcripturis exẽpla uel illud de Dauide, quã-
2. Reg. 24. do iuſſit numerari populum. Et quotidianis abũ
damus. Cui, rogo, ignotũ eſt, quot & quantas af-
flictiões, quot anguſtias, quot cruciatus ob regũ
deliria paſſus eſt populus Chriſtianus? Et utinam
ærumnarum finis. Sed & hæc mala permittit
Deus ſumma æquitate. Siquidem quid ſit ora
re ignorat uulgus: & ſi quando ad publicas ora-
tiones & communes conueniunt, nõ ſolum Deũ
ſibi placabilẽ nõ reddũt, ſed contrà acerbius irri
tant, tanta ſuperbia & faſtu itur, tanta confuſio
ne & ſtrepitu, ut ſint publicæ ſupplicationes iam
ferè conuerſæ mulieribus ad ornatum meretri-
cium oſtentandum, & uiris ad paſcendos impu-
dicos oculos & lubricos: ut nuſquàm maiorem
uideas ſuperbiam, & frequẽtiorem mulorum &
equorum concurſum, quàm dum maiori deuo-
tionis puritate orandus eſt Deus. Quare B. Pau
lus ueræ pietatis finem proſpiciens, ait. *Vt quie
tam & tranquillam uitam agamus in omni pietate & ca
ſtitate* ſiue *honeſtate*: Græcè enim legimus: σεμνό-
τητι. Vide ergo quomodo ſit faciẽda oratio pro
omnibus: ſingulariter quidem & deſtinctè pro
quolibet, ſi hoc fieri poſſit: tum potiſſimum pro
rectoribus populi. Qui enim pro rege orat, etiam
pro populo orat, qui aliquo modo in rege eſt,
& cuius ſalus magna ex parte à regis ſalute pen-
det & religione. Videmus enim corruptis prin-
cipibus populos labefactari quàm facillimè.

Sed contra hoc dictum, uidelicet orãdum
eſſe pro omnibus, uidetur ſacra ſcriptura recla-
mare, quæ nonnullos interdum propter inſignia
peccata ab orationũ fructu excludit: imò ne pro
eis fiat oratio prohibet. Nam & Dominus Iere *Ier. 7.*
miæ dixit: Noli orare pro populo hoc, & ne ob-
ſiſtas mihi: quia non exaudiam te. Et iterum: Si *Ibid. 15.*
ſteterint Moſes & Samuel coram me, non eſt ani
ma mea ad populum iſtum. Et Dilectus: Eſt pec *1. Ioã. 5.*
catum ad mortem, non pro eo dico ut oret quis.
CHRISTVS dixit eſſe peccatum quod nõ di- *Matth. 12.*
mittitur neq; in hoc ſæculo, neq; in futuro. Fru-
ſtrà igitur pro tali peccatore oraretur. Et item
ipſe Dominus ſolummodo pro ijs qui neſciunt *Luc. 23.*
quid faciunt orauit. Apoſtolus non orat pro Ale
xandro, ſed in eum dicit: Reddat illi Dominus ſe *2. Tim. 4.*
cundum opera eius. Pro quibuſdam autem alijs
ait: Non illis imputetur. Eſt & regula ſcripturæ.
Si uir in uirũ peccauerit, placari ei poteſt Deus. *1. Reg. 2.*
Si autem in Dominum peccauerit uir, quis ora-
bit pro eo? B. Petrus non audet Simoni Mago *Act. 8.*
certam uel pœnitenti & oranti promittere indul
gẽtiam ob eximiam ſceleris grauitatem, ſed ait:
Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, & roga
Deum, ſi fortè remittatur tibi hæc cogitatio cor-
dis tui. Et pleraq; alia adduci poſſunt.

Vt igitur huiuſmodi ſententijs idoneè poſſi
mus ſatisfacere: fateri debemus ad nos qui pon-
dus peccatorum, & illud Dei iudiciũ ignoramus,
quo iam deſpexiſſe quoſdam dicitur, attinere ut
omnium ſalutem optemus, & ſic pro omnibus
orare oportet ut ait Apoſtolus, quouſq; pateant
nobis quæ in contrarium ſunt adducta. Pro om
nibus ergo, etiam inimicis orandum eſt. Eſt nãq;
duplex conſideranda inimicitia, aut qua parte
nos tangit, & dimittere tenemur, quia dimiſit no
bis Deus cum inimici eſſemus. Et ſcriptum eſt:
Dimittite & dimittetur. Et orare iubemur: Di- *Luc. 6.*
mitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimitti-
mus debitoribus noſtris: Aut qua parte Deum
tangit. Et cum ſit Deus ipſe generaliter paratus
dimittere, niſi (ut dictũ eſt) in quibuſdam, quos
ignoramus, ideò uult etiam generaliter pro cun-
ctis orari, ut poſſit congruentius dimittere. Ipſe
enim ſic iuſſit: Orate pro perſequentibus & ca- *Ibid.*
lumniantibus uos. Non enim uoluntatis eius eſt
mors impij, ſed magis ut conuertatur & uiuat.
Non obſtant autem quæcunq; leguntur uel in
pſalmis, uel alijs ſcripturæ locis, ubi uidetur ſæpe
fieri oratio terribilis aduerſus inimicos. Intelli-
gendum eſt enim ea propheticè dicta eſſe enun-
ciando quod uident fore ipſi prophetæ: uel ex ze
lo iuſtitiæ etiam hoc appetendo, quod iuſtum eſ-
ſe, & iam certo decreto conſpiciunt in iudicijs
Dei ſancitum. Pro excõmunicatis autem priua-
tim, & priuata oratione licet orare.

Illud magis obſtare uidetur quo minus pro
omnibus ſit orandum: quoniã ut habet ratio præ
deſtinationis, non ſunt omnes homines ordinati
ad ſalutem

ad ſalutẽ,ſed plurimi(ut quidam uolunt)reprobati. Vt quid igitur pro illis oretur, qui adipiſci ſalutem non ualeant, cum non ſint ad illam ordinati? Mitto ridicula quorundam commenta dicentium reprobatos à Deo poſſe ſalutem adipiſci:quia ſcilicet poſſet,aut potuiſſet Deus nõ reprobaſſe. At nos iam conſtituimus illum reprobaſſe:& de reprobato quærimus ſic exiſtente,an poſſit ſimpliciter ſaluus fieri. Alioqui & de iam damnatis & in inferno exiſtentibus uerum ſimiliter eſſet, quòd poſſet,aut potius potuiſſet Deus non damnaſſe illos. Orandum ergo eſſet & pro illis:quod eſt dementis hominis fateri.

Alij ergo aſſeuerant ea ratione etiam pro non prædeſtinatis orandum eſſe,cum prorſus ſimus neſcij quinam prędeſtinati ſint,& qui reprobati. Nec uana futura eſt noſtra oratio:quando quidem ſi illis non proderit,orantibus tamẽ proderit:iuxta illud, In quãcunq; domum intraueritis dicite; Pax huic domui;Et ſi quidem fuerit domus digna,pax ueſtra ueniet ſuper eã.Sin autem non fuerit digna, pax ueſtra reuertetur ad uos. At hæc certè repugnãt ſubſequẽtibus Apoſtoli uerbis. Hoc enim (ait Apoſtolus)*bonum eſt et acceptum corã Saluatore noſtro Deo, qui uult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionẽ ueritatis uenire.* Ecce ergo ad quem finem Apoſtolus docet pro omnibus eſſe orandum,nimirum: quia uult omnes homines ſaluos fieri,ut ſic omnibus poſſit prodeſſe oratio. Non autem dicit:Si non omnes poterunt ſaluari,oratio ueſtra reuertetur ad uos. Quamobrem apertus eſt magnis & acribus diſceptationibus,ijs qui ſe extricare nolunt, locus.

Matth. 10.

Quõ uerum ſit uelle Deum oẽs homines ſaluos fieri.

Etenim reperiuntur nonnulli qui adduci non poſſunt,ut admittere uelint hanc Apoſtoli ſententiam uniuerſaliter eſſe ueram ad ipſorum uerborum integritatẽ.Obijciũt quippe:Si Deus (inquiunt) ita ſimpliciter & abſolutè uult omnes homines ſaluos fieri: Ergo omnes homines ſalui fiunt. Quid enim eius potẽtię reſiſtere poſſet? Sed non omnes ſalui fiunt: Ergo non uult Deus ſimpliciter omnes homines ſaluos fieri. Hoc eſt argumentum quod tanti faciunt, ut ſibi perſuaſerint inſolubile:Quod uehementer admiratus ſum. Itaq; hunc locum ſic exponunt: Velle Deum omnes homines ſaluos fieri,ideſt, Nemo aſſequitur ſalutem,niſi quem ipſe uelit. At hæc gloſſa uiolenta eſt prorſus,quæ nulla ratione aut exẽplo fulcitur, ſi rectè cogitaueris, nec ſit cum proteruis agẽdum. Nec eos iuuat quod afferunt:Omnes in CHRISTO uiuificabuntur, intelligentes de uita animæ,ac propterea eo pacto exponentes,hoceſt,Nemo uiuificabitur niſi per CHRISTVM. Sed nec eſt bona intelligentia hæc,nec loci illius propria.Manifeſtè enim de reſurrectione corporis erat ſermo: & uniuerſaliter erit uerum quòd omnes reſurgent. Et illam gloſſam nullo modo ferre poteſt litera,quæ ſimilitudinem adhibet:Sicut in Adam omnes moriuntur,ita in CHRISTO omnes uiuificabuntur. In Adam autem uniuerſaliter omnes morti addicti ſumus. Itaq; ut ſiet æqua lanx ex parte CHRISTI, oportet & in illo omnes ad uitam reſtitui. Æquantur enim in contrarijs illis uitæ & mortis effectibus CHRISTVS & Adam.

Afferunt & alia quædam exempla,quibus iſtã gloſſam defendãt,quæ ſunt à nobis aliâs efficaciter confutata:nec eſt operępretium denuò repetere. Aliam ergo gloſſam afferunt ad hunc textum,aientes:Deus uult omnes homines ſaluos fieri,hoceſt, de omni hominum genere, ideſt,Iudæis,Græcis,barbaris,aut maribus, fœminis,adultis,pueris,liberis,ſeruis, & huiuſmodi uarijs hominũ generibus. Sicut dixit Dominus: Decimatis omne olus. Aut ſicut dicitur: Omne animal concluſum eſt in arca,ideſt,omne genus ſiue ſpecies oleris,& omnis ſpecies animalis. Sed nec placet hæc expoſitio: quia in exemplis genericum nomen diſtribuitur per uniuerſalem notam, & ideò non ineptè deſtribuitur in ſuas ſpecies.Genus enim primùm in ſpecies diuiditur. Atqui in propoſito ſermo eſt de hominibus, in quos non cadit huiuſmodi deſtributio. Cum .n. dicimus;oẽs homines;iuxta proprietatẽ & rigorẽ ſermonis,nullũ excludimus.Aut ſaltem ſi figurata fuerit locutio,maiorem hominum partem includimus. Quod profectò non eſſet uerum iuxta hanc poſitionem,qui uolunt Dominum Deũ uelle longè incomparabiliter plures homines in æternũ damnare, quàm ſaluos facere.

Luc. 11.

Eſt igitur & alia expoſitio: Deus uult omnes homines ſaluos fieri,ideſt, uult ut nos uelimus quòd omnes homines ſalui fiant. Sic dicitur Spiritus poſtulare pro nobis,hoceſt,poſtulare nos facit.At ſi uerũ citra paſſiones amamus, ſic exponere non eſt exponere,ſed deſtruere. Nec eſt uerum quòd Deus uelit nos uelle omnes homines ſaluos fieri:ſi uerum hoc ſit & nobis exploratum (ut uolunt) quòd ipſe non uult omnes fieri ſaluos. Non enim uult Deus nos uelle quicquàm contra uoluntatem & determinationem ſuam nobis notam. Explodenda igitur hæc eſt,cum alijs eiuſmodi, expoſitio.

Rom. 8.

Vniuerſaliter autem contra omnes iſtas gloſſas primò iſtud facit nimirum: Vbi tanta apparet opinionum uarietas,poteſt facile conięctari falſitas. Nam nec ipſi qui has gloſſas commẽti ſunt, in ſuis illis gloſſis poſſunt conquieſcere. B. Auguſtinus in epiſtola ad Vitalem, poſtquàm quaſdã attulit ex ſupradictis,cum animaduertiſſet minus aptè congruere,adiecit: Vel ſi quo alio modo poteſt intelligi,dum modo non obſtet ſcripturę ueritati. Secundo:Quia uaniſſimo argumento ad has gloſſas agglutinandas mouentur. Ab eo enim quòd non ſaluantur omnes, deducunt eſſe falſum,uelle Deum omnes homines ſaluari: quia Dei uoluntas non poteſt fruſtrari. Et non conſyderant aliter atq; aliter uoluntatem Dei debere accipi. Nam qui peccatum definit eſſe dictum,factum, concupitum contra legem Dei, oportet ut concedat, ſi ſit peccatum, illud fieri contra uoluntatem Dei. Nec enim eſſent peccata,niſi eſſent contra uoluntatem Dei. Fit ergo aliquid,imò fiunt aſſiduè multa,contra ipſius

Dei uoluntatem, quibus prouocatus Deus ultio
nem exercet, & punit contra ſuam ipſius uolun-
tatem agentes. Nam ſi ab initio creaturæ repe-
tere ſcripturam uoluerimus: Primus homo con-
tra uoluntatem Dei egit. Cain contra uoluntatẽ
Dei fratrem trucidauit. Et ita diſcurrere per ſcri
pturam nullo negocio poſſumus, ubi omnes qui
peccauerunt, apertè contra Dei uoluntatem egiſ-
ſe monſtrantur. In hoc igitur eſt multorum dece
ptio, qui (ut dixi) nõ aduertunt Dei uoluntatem
aliter eſſe atq; aliter intelligendam. Eſt enim uo-
luntas Dei quædam deliberata, quam uocant be
neplaciti: & contra hanc nulla uis & potentia
quicquàm poteſt, quominus fiat quod Deus fie
ri uult. Sed eſt alia Dei quædam uoluntas,
quæ uult nos non peccare: & ideò mandat ne
peccemus. Et conſequenter uult nos ſaluos fieri:
ſed non immobili ac deliberata uolũtate illa, cui
reſiſti non poteſt. Sed quia ex ſe præparat om-
nia ad ſalutem neceſſaria, & unicuiq; pro tempo
re opportuna, ut ſi uelit quiſq; ſaluari poſſit, rectè
dicitur, Deum uelle nos ſaluari, ſi tamen & nos ip
ſi uelimus. Et bonam hanc eius uoluntatẽ agno
ſcimus, dum uocat ad ſalutem. Nunquid ergo
uocat nolens eis conferre ſalutem? Abſit. Con
querebatur ille aduerſus Ieruſalem quæ ſalutem
Matth. 23. uocata recuſabat. Quoties uolui (inquit) cõgre
gare filios tuos ſicut gallina ſub alis, & noluiſtis?
Ezech. 16. Et iterum: Deus nõ uult mortem peccatoris, ſed
magis ut conuertatur & uiuat. Et Apoſtolus:
Rom. 2. Ignoras quòd benignitas Dei ad pœnitẽtiã te ad
ducit? Audi uerò in quem reijciat damnationis
integram culpam. Tu autem ſecundum duritiã
tuam & impenitens cor, theſaurizas tibi iram in
die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei &c.

Ad hæc: Quoniam multi autoritate B. Au-
guſtini nituntur, ipſemet non conſtanter illud per
petuò docet: ſed longè rectius quibuſdam locis
ſcripſit, ut propria diſputatione oſtendimus. Et
omnes alij qui ante B. Auguſtinũ floruerunt in
eccleſia, quiq; pòſt uenerunt, in illum benignio-
rẽ ſenſum intellexerũt. B. Ioannes Damaſcenus,
Chryſoſtomus, Hieronymus, Thomas noſter,
Caietanus etiam, & multi alij graues doctores.

Deniq; illud me ualdè mouet: quoniam hic
locus ſi uelimus præcedentia cum ſubſequenti-
bus aptè cohærere, deſtruit prorſus hanc ipſorũ
opinionem & gloſſas. Monet etenim pro omni-
bus hominibus orandum eſſe: quia hoc eſt bonũ
& acceptum coram Deo. Et addit cauſam. *Quia
uult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem uerita
tis uenire &c.* Expone modo ut iſti uolunt, & ui-
debis tunc rationem hanc, cur pro omnibus orã
dum ſit, nihil prorſus habere uirium ad hoc pro
bandum. Quin obſtabit potius ne pro omnibus
oremus: quia non omnes poſſunt fieri ſalui. Si
militer male conueniret quod ſequitur. *Vnus enim
Deus*, uidelicet omnium, ſicut alibi declarat: An
Rom. 3. et 10. Iudæorum tantum Deus? Nonne & Gentium?
Imò & Gentium &c. Non enim eſt diſtinctio Iu
dæi & Græci. Vnus enim Dominus omnium,
diues in omnes qui inuocant illum. Et B. Petrus

Non eſt acceptor perſonarum Deus, ſed in qua- Act. 10.
cunq; gente qui timet Deum, & facit iuſtitiam ac
ceptus eſt illi. Ab unitate enim Dei colligitur
æqua prouidentia ſuper omnia, quæ idem ſibi
poſtulant atq; exigunt. Quod ſi hæc ratio non
eſſet ualida apud aliquem, cum ſit tamen robu-
ſtiſſima, adijcitur adhuc & alia.

Quia (inquit) *Vnus & Mediator Dei & hominũ
homo* CHRISTVS IESVS. Nota uerba, pru-
dens lector, & quomodo admitti illa intelligẽtia
poſſit, rogo, ſemota affectione diligẽter pondera.
Vnus (inquit) *Mediator Dei & hominum.* Non dicit
horum hominum, aut illorum, ſed hominum: ut
oẽs hoc indefinito ſermone intelligeres. Quod ut
expreſſius adhuc teſtificaret, adiecit: *homo* CHRI-
STVS IESVS. Ac ſi diceret: quia homo fuit,
ideò ſuſcepit hominum cauſam, ut quicunq; ſub
hac humana appellatione comprehẽditur, ut ſit
homo ſalute indigẽs, etiam habeat ſibi prouiſum
hominem Mediatorem & Saluatorem. Equidẽ
dum hunc uerborum contextum animaduerto,
mihi uidetur Apoſtolus perinde loqui ſtuduiſſe,
ac ſi tum negocium illi ad refellendas iſtas gloſ-
ſas iã exhibitum fuiſſet. Vide iterũ quid addat,
ſi ante dicta non ſint ſatis ad ſuadendum. *Qui de
dit redemptionem ſemetipſum pro omnibus*, pro omni-
bus, inquit. Quid poterat dici amplius?
Cuius teſtimoniũ temporibus ſuis confirmatũ eſt. Ne di
ceres, quõ dedit ſe redemptionem pro his qui iã
erant defuncti? Ait fuiſſe teſtimonium huius rei
qñ dedit ſemetipſum tẽporibus ſuis: quia ſemel
mortuus eſt ad exhaurienda omnium peccata. In
Apoc. dicitur quod Agnus, ideſt, IESVS occi- Apoc. 13.
ſus eſt ab origine mundi, quod propter effectũ
intelligitur: quia ſanguis CHRISTI etiam pro il
lis ualuit qui præceſſerunt. Ideò hîc dicit tempo
ribus ſuis datum hoc diuinæ uoluntatis teſtimo
nium: quoniam & ſanguis ille etiam pro damna
tis in inferno effuſus fuerat, quanquàm illis ob
propriam culpam non profuerit, qui ſanguinem
teſtamenti conculcauerunt & pollutum duxe-
runt, non ſibi applicare uolentes. Potuit enim & Hebr. 10.
eis prodeſſe, ſi recipere uoluiſſent hoc amantiſ-
ſimum & certiſſimum teſtimonium & pignus.

Quòd ſi quis pergat aduerſus hanc diuinã
bonitatem, & dicat. Cur ergo non omnes ſalui
fiunt, ſi uult omnes homines ſaluos fieri? Reſpõ
ſio eſt in promptu: quia illud uult non abſolu-
tè, ſed ſi & ipſi uelint. Quòd ſi reijciant oblatum
lumen & gratiam, & hanc diuinam uoluntatem
fruſtrentur: nunquàm hoc erit, quia Dominus
quod decens fuit ſuæ clementiæ ad eorum ſalu
tem non præſtiterit, ſed quia (ut ſæpius inculcan
dum eſt) illi feneſtram diuino lumini occluſerũt.
Confitendum tamen eſt illum non omnibus par
auxilium præſtare & æqualem gratiam: quia in
uno corpore diuerſa ſunt membra, & diuerſos
habent actus. Ob eam cauſam ſumma Dei pro-
uidentia ſtatuit ab initio quos prædilexit & p̃de-
ſtinauit, quorũ nullus perire (ut qui eſſent CHRI
STI indiuidua membra decreta) debuit. De cæte
ris autem qui ad eum gradum non ſunt euecti,
poſſunt

poſſunt quidē perire ac pereūt multi:& ita perſiſtere,ut perſiſtāt nō pauci. Quid.n. magis alienū, & cū immēſa Dei benignitate ſic pugnans,& ratione ipſa nobis à natura impreſſa,quàm ita de Deo ſentire,ut uelit tantam creaturarum ad imaginem & ſimilitudinem ſuam creatarum multitudinem ob unius primi parentis crimen in infernū obruere? Hoc ego horrore motus, rem totam particularibus libellis extimulatus ſum efficaciſſimis rationibus pertractare. Et uehementer gauiſus ſum,cum reſciui non paucos excellenti ingenio,ac probitate inſigni præditos uiros noſtras ratiōes mirabili aſſenſu complexos: qui & reuoluētes accuratius libros Antiquorū,ſuggeſſerunt inter alios, hāc noſtrā ſententiā probari ab Antiſtite illo,cuius tāta fuit& eſt adhuc in eccleſia autoritas,ut non alio nomine quā Theologus uocaret, nec illius ſententias auderet quiſquàm reprehendere. Hic eſt ille magnus Gręgorius Nazianzenus,qui Cæſarij fratris epitaphiū ſcribens ,indicat certò ſe exiſtimare illum in Domino mortuum fuiſſe, tametſi non eſſet de præelectis ac prædeſtinatis. Iſtud autem inde colligebat:quia uir ſæculi fuerat & aulicus. Neq; proptereà eſſe deſperandum tradit,neq; illum reprehenſione dignum,quòd excellentiorem uocationem non habuerit,quæ propria erat prædeſtinatorum. Eius uerba in ſua lingua hæc ſunt:

Greg. Nazienzenus contra maſſam.

οὐκ ἄξιος μέμψεως. Φιλοσοφεῖν μὲν γὰρ ὅσῳ μέγιστον τοσούτῳ καὶ χαλεπώτατον. καὶ οὐ πολλῶν τὸ ἐγχείρημα, οὐδὲ ἄλλων, ἢ τῶν ὑπὸ τῆς θείας προκεκλημένων μεγαλονοίας, ἢ τοῖς προκριμένοις καλῶς χεῖρα δίδωσιν. οὐ μικρὸν δέ, εἴ τις τὸν δεύτερον προστησάμενος βίον, καλοκαγαθίας μεταποιοῖτο καὶ πλείω λόγον ἔχοι θεοῦ καὶ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, ἢ τῆς κάτω λαμπρότητος.

Id eſt. Nō dignus eſt reprehēſione. Sapientię.n. diuinę ſtudere ut eſt maximū , ita & difficillimū. Neq; multorum eſt hic conatus: neq; aliorum, quàm quià diuina illa magna mente ſunt præuocati, quæ pulchrè manum dat his qui præelecti ſunt. Non parum autem eſt, ſi quis ſecundam uitam ſibi proponens, probitatis ſit compos: & maiorem Dei & ſuę ſalutis habeat rationē,quàm terreni ſplendoris. Sentis , bone lector, huius glorioſiſſimi doctoris claram pro noſtra poſitione ſententiam? Nempè uerba clara ſunt:unde & alij interpretes illas uoces;Præuocatorū & Præelectorum ; ad prædeſtinationem referunt, expſicatiſſimè ea uoce utentes. Et re uera hæc erat mens ueterum Patrum, cui Eccleſiæ praxis ſemper eſt atteſtata:imò qui eccleſiam ipſam ita ſentientem ſequebantur. Sed ſunt qui gratis pugnare & litigare delectantur,quos ego ualere iubeo,& ſua frui ſpinoſa opinione.

In quod poſitus ſum ego prædicator & Apoſtolus, doctor gentium in fide & ueritate. Auxit ſemper ſermonem copioſius. Plus eſt enim eſſe Apoſtolū, quàm ſolum prædicatorem. Et plus ſpecialē doctorem Gentium, quàm Apoſtolum ſimpliciter: quia hoc aliquid ſpeciale & inſigne ſignificat. Et hanc prærogatiuam ſanctiſſimè & opportunè extulit ad Galatas,dum ſe cum B. Petro comparans,ait ita ſibi gratiam ſubminiſtratam cęlitus inter gentes ad ſigna & prodigia, ſicut Petro in circūciſione. Interpoſuit autem ad huius rei maiorem confirmationem iuſiurandum. *Veritatem dico in* CHRISTO *non mentior:* quanquàm in latinis deeſt; *In* CHRISTO;ſed bene habet. *Gal. 2.*

At hic ex euangelio dubium occurrit. Nōne B. Paulus uidetur contra præceptum Domini uocare ſe magiſtrum & doctorem? Ille enim dixit: Vos autem nolite uocari Rabbi. Sed hæc prohibitio in eos intelligi debet locū habere, qui nouam doctrinam introducētes,principaliter ſibi magiſterium arrogant. Apoſtolus autē omninò diſſimilis,qui in fide & ueritate prædicabat ea quæ acceperat ſub ſummo Magiſtro CHRISTO,qui magis in eo docebat. Et ipſe CHRISTO gloriā dabat ut ſoli Magiſtro. Ob eam cauſam ſubiecit illa uerba ; *In fide & ueritate* ; Et non ſicut illi qui ambiunt gloriā magiſterij,& de ſuo capite loquūtur:quales ſemper fuerunt, & ſunt hæretici noſtri temporis. Hi enim ſibi arrogant magiſterium: quia & propria ingerunt,& à ſemet ipſis,& ſpiritu mendacij loquuntur.

Nolite uocari Rabbi,quē ſenſum habeat.

Volo ergo uiros orare in omni loco, leuantes puras manus ſine ira & diſceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato, cum uerecundia & ſobrietate ornantes ſe, non in tortis crinibus , aut auro, aut margaritis , uel ueſte pretioſa : ſed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Mulier in ſilentio diſcat cū omni ſubiectione. Docere autem mulieri non permitto,neque dominari in uirum: ſed eſſe in ſilentio. Adā .n. primus formatus eſt, deinde Heua . Et Adā nō eſt ſeductus: mulier autem ſeducta in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, ſi permanſerit in fide,& dilectione,& ſanctificatione cum ſobrietate.

Volo ergo uiros orare &c. Volo,inquit , hoc eſt, Iubeo ut ſic fiat ,& in omni loco . At hoc uideri poſſet minus cum uerbis Domini conuenire aientis: Domus mea domus orationis uocabitur. Imò & locum magis intimum docet alibi, nempe ut intretur in cubiculum, quo clauſo orādus ſit Pater cœleſtis. Quomodo igitur dicit Apoſtolus; in omni loco? Reſpōdetur: Vbicūque Deus eſt,ibi locus aptus orationis eſt. At ille ubiq; eſt:ergo ubiq; orari poteſt. Et nihiloſecius decentiam ſeruandam omninò quis negare poteſt? Sunt quædam prophana loca,quorum impuritas prohibet ibi orationem,præſertim publicam,fieri. Nam & ipſe locus etiam debet eſſe ſanctus & ſeparatus. Reddit autem locū prophanum,ſi dicatus ſit Idolis & falſis Dijs : aut ſi eſſet caupona & proſtibulum: aut locus peccato dicatus & turpitudini, & ludis,ſcenis,nūdinis &c.

De loco orationis.

Matth. 6.

Etſi

Eiſi .n. B. Agnes in lupanari poſita orauerit non
obeſt. Nam ſua ſanctitate & martyrij iam cæ-
pti merito ſanctificauit locum. Cui obſcurum
eſt, quomodo Dominus ab initio certum elege-
rat locum ſanctum ad cultum, nempe Ieruſalem:
quæ ob iſtam cauſam dicta eſt ciuitas ſancta. Eo
nanq; tempore totus mundus idolorum cultura
prophanatus erat. Nec tamen ob id ſolùm: ſed
inſuper ob futurorum ſignificationẽ: quia in ec-
cleſia tantum futurus erat locus orationi, quæ
per Ieruſalem ſignificabatur. At poſtquàm ue-
nit Redemptor, & extra ciuitatem fudit ſangui-
nem, mundata ſunt penitus omnia. Et ob eam
Ioã. 4. cauſam Samaritanam erudiẽs: Veniet hora (in-
quit) & nunc eſt, quando ueri adoratores adora
bunt Patrem in ſpiritu & ueritate. Deus ſpiritus
eſt, & qui adorat eum, in ſpiritu & ueritate opor
tet adorare. Quare adorare modo in Ieruſa
lem potius quàm alibi, cũ ſint omnia per CHRI
STVM ſanctificata, ſuperſtitio eſt. Intrare
autem in cubiculum non iubemur propter locũ,
ſed ut fugiamus aſpectum uulgi & ſtrepitum, &
attentæ orationis impedimenta, & item propter
inanem gloriam: quæ omnia in priuatis oratio-
nibus locum habent. Alioqui tẽplum Dei eſt pu
blicus orationis locus. Dixit ergo Apoſtolus;
In omni loco; ad Iudaicam ſuperſtitionem extirpã
dam, qui nullam uim orationi tribuebant, niſi ei
ſoli quæ Ieroſolimis tantum funderetur. Neque
tamen ſic laxat facultatem hanc B. Paulus, ut cũ
fieri poteſt, non ſit longè fructuoſius, & Deo gra
tius in templis cõſecratis orare, quàm alijs locis.
Nam oratio ardentius excitatur, & facilius ci-
tiuſq; à Domino exauditur. Quis enim uir pius
non moueatur tenerius apud ſacroſanctum Eu-
chariſtiæ ſacramentum ſupplex orans, quàm ſi
domi reſideret à tanto Memoriali remotior? Nõ
ne & Apoſtoli peculiarem huius exercitij locũ
Act. 3, habebant. Petrus & Ioannes aſcendebant in tem
plum ut orarent, ait ſcriptura. Et nedum loca, ſed
& ipſas horas ſtatas obſeruabant. Hæc omnia
optimè ſunt ab ipſa Matre eccleſia ordinata: uti-
nam ita obſeruarent eccleſiæ filij. Melius ſanè no
biſcum ageretur, & ſanctius uiueretur.

Leuantes puras manus; ut innocẽtiam intelligas
eſſe comitem orationis. Nam oratio furis, & ſa-
crilegi, & adulteri, & talium, quantum ualeat ſi
non ſit cum pœnitentia, facile eſt intelligere con
ſideranti an ſit iuſtum ut aliquid impetrare de-
beat offendens ab offenſo, quãdiu in offenſione
perſiſtit: niſi uelit ab offenſa recedere, & ueniam
ſupplex implorare: Addit.

Sine ira et diſceptatione. Oratio enim pacatum
animum exigit erga proximum. Vnde exigit
dimiſſionem: quia non eſt iuſtum dimitti uelle,
& dimittere nolle. In oratione Dominica conti-
netur hac conditione petitio: Dimitte nobis debi
ta noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus no
ſtris. Ideò ait; *ſine ira*; ideſt, ſine appetitu uindi-
ctæ; *et diſceptatione*; Diſceptationem uocat illam
in animo altercationem, quã facit qui iniuriam
ponderat accuſans alterũ, ſeq; iuſtificat: ut acci-
dit in his qui animi indignationem ferunt.

Similiter et mulieres in habitu ornato etc. Apo-
ſtolus uult ſimiliter mulieres in omni loco orare,
congruo tamẽ (ut dictum eſt) ſed in habitu or-
nato. Græcè κοσμίῳ, ideſt, decenti & mundo. Et
hoc pudicè & ſobriè, ideſt, temperatè; *non in tor
tis crinibus*; Falluntur qui hoc B. Pauli præceptũ
putant ad tempus fuiſſe in primitiua eccleſia:
quia tunc mulieres quę ſe Chriſtianas profitebã
tur, huiuſmodi lenocinia ab ſe abdicabant tanquã
ſuperflua & uana. Non conſideratè dictum eſt:
quia hoc ad exigentiam chriſtiani ſtatus require
bat Apoſtolus, qui exigitur omni tempore. Et
hoc magis præcipi debuit iſto tempore, quando
non fit, quàm illo quando (ut ille dicit) hoc ſua
ſponte mulieres faciebant. Imò aliquid quadam
conniuentia relaxari debuit de eo quod fieri
decebat, ne ſeueritate nimia minus allicerentur
ad fidem & cultum Dei ueri. Nam multa tunc
condonabantur ob iſtam gratiam, ut patet cir-
ca matrimonia & cibos: quia adhuc multi erant
infirmi in fide, ſuauiter ablactandi.

Sed inſtant aliqui, & B. Cæciliam proferũt
in medium, quam aiunt aureas geſtaſſe ueſtes.
Sed quis iſtud tam facile crediderit? Quis unquã
ueſtes aureas geſtaſſe legitur? Fortè aliquo mo-
do auratas. Faciebat autem illud inuito animo
& nolenti, ut credendum eſt, & ea adhuc ætate
quùm ſui iuris non eſſet, cumq; tantiſper adhuc
erat diſſimulandum, ne fortè ſui unius occaſione
tota familia à perſequutoribus fidei detrimentũ
magnum pateretur. Cum dies aduenit martyrij,
declarauit quanta delectatiõe ea omnia ferebat.
Addo & illam ſanctiſſimam uirginem potius ad
primitiuam eccleſiam pertinuiſſe in recenti illa
Gentilium ad fidem conuerſione, qui ea norma
tractandi erant, qua & CHRISTVS diſcipulos
ſuauiſſime regebat, non imponens perfectiora ie
junia, ne aſſutus ueteri panno nouus rumperet
indumentũ. Multa tolerantur ab initio, quæ ho-
mines ſponte ſua reijciunt, uel remiſſiore uſu diſ-
ſuũtur, ut in noxijs amicitijs & ianibus fieri uult
prudentia. Et reuera Apoſtolus communẽ
ponebat legem mulieribus, non reginis & ſubli-
mioribus perſonis. Tametſi nec illas ab hac lege
(ne ſibi falſò & perniciosè blandiantur) exci-
pit, ſi rectè intelligatur. Pręcipit enim mulieribus
ea uerecundia & honeſtate indumentorum eſſe
utẽdum ſemper, ſed tum potiſſimum cum ad ec
cleſias orandi cauſa ſe conferunt, quẽadmodũ
B. Chryſoſtomus docet, qui egregiè reprehẽdit
iſtam mulierum corruptionem. At hodie (proh
dolor) nuſquam ſe ad luxum ac ſuperbiam ma-
iori anxietate ornant, quàm dum ſe coram Deo
offerre (ſi tamen ſit offerre) præparant.

Sed ne uideamur ſeueriores, placuit ipſius
B. Ioa. Chryſoſtomi ſanctam in hunc mulierum
abuſum increpationem afferre, ait: Quid dicis?
Deum oratura pergis, & ornamenta aurea cir-
cumfers, flauoſq; crines, & ipſos auro compoſi-
tos? An ſaltatura ad eccleſiam pergis? Nunquid
hîc nuptias & laſciuiæ obblectamẽta conquiris?

Num

Num ut ſpectaculũ tui præbeas aduenisti? Nũ tibi nunc inſtruendus eſt thalamus? illic nempe monilia: illic ornamenta aures: illic ornatus crinium: illic pretioſa ueſtis locum aliquando fortaſſis habeat. At nunc nullo tibi huiuſmodi ornatu atq; apparatu opus eſt. Acceſſiſti ut Deum pro peccatis tuis ſuppliciter depreceris, ut tuis in illum ſceleribus ueniam cum gemitu ac lacrymis petas. Acceſſiſti ut Dominum tibi propitium facias: quid teipſam ornari improbo atq; intempeſtiuo ſtudio contendis? Non eſt iſte ſupplicis habitus. Quo enim pacto ingemiſcere potes ac lacrymas fundere, atque inteſtiſſimè (ut decet) orare, quæ eiuſmodi ornatu compta procedis? Nã etſi lacrymas fuderis, riſum cernentibus huiuſmodi lacrymæ mouebunt. Neq; enim auro amicta debet incedere, quæ lacrymas pro peccatis profundere intendit. Eſt enim potius ſcena quædam atq; ſimulatio, ſi ex eodem animo ex quo tanta ſumptus magnificentia tantaque ambitio prodijt, inde etiam profundi lacrymas uiderint. Amputa omnem huiuſmodi ſimulationem: circuncide abs te omnem illum ſcenæ atq; hiſtrionum geſtum. Deus profectò non irridetur. Iſta mimis & ſaltatoribus relinquenda ſunt? Sobriæ atque ornatæ mulieri nihil eiuſmodi congruit. *Cum uerecundia*, inquit, *& pudicitia*. Nos igitur eas imitari quæ in meretricio feruntur inceſſu.

Et ita hanc uanitatem perſequitur dulcis ille Doctor, & meritò. Nonne prudẽtiores ſunt in in ſua generatione mendici, inopes, & uulneribus, membrorumq; mutilationibus affecti homines calamitoſi, qui adhibent ad commiſerationẽ mouendam eiuſmodi artem, ut nec dum mala contegant, ſed importunà uoce expleant, quò tranſeuntium poſſint opibus iuuari. At nos coram ſummo Medico Deo ita nos gerimus, ac ſi nulla animæ uulnera, nullas peccatorum ſordes habe-
Apoc. 3. remus, ſed diuites ſimus: & non uidemus nuditatem noſtram. Miror ſanè prudentiam maritorum qui ab uxoribus ſeſe, quò illis placeant, ornare fingentibus, tam facile ſeducuntur, non conſyderantes quot procorum oculi conijciantur. Neque enim uiris cedunt in cõcupiſcendo mulieres. Nã ſi qui ieiunijs ſe affligunt & carnem caſtigant, & orationibus uacant, occaſionesq; fugiunt, non poſſunt tamen fugere quin ſexus diſcretionem ſentiant, quid de ijs iudicandum quæ oleum igni addunt? Qui mihi non credunt, recurrant ad Iſaiam, & ponderẽt quã ſeuerè Deus immodicum ornatum ulciſcatur. Imò uerò nõ erit alienum uerba ipſa hûc afferre, ut & cõcionatores, & qui audiunt confeſſiones non tam facile iſtud peccatum diſſimulent. Etenim ſi Deus naturalibus ramis filiabus Sion non pepercit, nec ramis quondam oleaſtri ignoſcet, ait Iſaias. Et
Iſa. 3. dicit Dominus: Pro eo quòd elatæ ſunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo: & nutibus oculorum ibant & plaudebant, ambulabant, & pedibus ſuis compoſito gradu incedebant: Decaluabit Dominus uerticem filiarum Sion: & Dominus crinem earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas: & torques, & monilia & armillas, & mitras, & diſcriminalia, & periſcelides, & murenulas, & olfactoriola, & inaures. Et anulos, & gemmas in fronte pendentes, & mutatoria, & palliola, & linteamina & acus. Et ſpecula, & ſindones, & uittas & teriſtra. Vide quàm diligenter dignatus eſt per illum prophetam Dominus exprimere omnem mundum muliebrem, quem ipſe oberſatur, & ſeuerè minatur ſublatum iri: quod ad magnam ignominiam ſatis eſſe uideri poterat. Et tamen non ſedatur Deus his ablatis ſuperbiæ ſpolijs, niſi & ſuperbo ornatui ſuccedat maxima turpitudo, addit igitur: Et erit pro ſuaui odore, fœtor: & pro zona, funiculus: & pro criſpanti crine, caluitiũ: & pro faſcia pectorali, cilicium. Pulcherrimi quoq; uiri tui in gladio cadent: & fortes tui in prælio. Et mœrebunt atq; lugebunt eius portæ, & deſolata in terra ſedebit. Hæc Dominus per prophetam.

Hæc lectio uanis mulierculis eſt cantanda, & ea omnia quæ ueram humilitatem promouent: non alijs tradendi ſacri libri, nõ proponẽdæ de fide & iuſtificatione, libero arbitrio, prædeſtinatione quæſtiones. Hæc à nobis ſcribi debent animoſè, qui tantam regnare uidemus ueſtium pompam, & oculorum laſciuiam, ut ſint eccleſiæ theatra (bona pace honeſtarum matronarum ſit dictum) procorum & luxuriantium. Nam quas præces fundere, quos gemitus poteſt, quæ ita pompoſa pergit & ornata, ut non ad eccleſiam ſed ad nuptias & tripudia uideatur inuitata? Longè aliter uixerunt ſanctæ mulieres etiã ueteris teſtamenti, quarum exemplo Princeps Apoſtolorum utitur, ut dulciter honeſtas mulieres ad ſanctam æmulationem alliceret, cuius uerba hæc ſunt. Similiter & mulieres ſubditæ ſint uiris ſuis: ut & ſi qui non credunt uerbo, per mulierum conuerſationem ſine uerbo lucrifiant, conſyderantes in timore caſtam conuerſationẽ ueſtram. Quarum non ſit extrinſecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti ueſtimentorum cultus: ſed qui abſconditus eſt cordis homo in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus, qui eſt in cõſpectu Dei locuples. Sic.n. aliquãdo & ſanctæ mulieres ſperantes in Deo ornabant ſe, ſubiectæ proprijs uiris &c. Summus omnium parens Deus noſter poſt lapſum primi parentis nos noſtri ſtatus commonefecit: & quæ decerent ueſtes, quibus ſe exules tegi deberent, docuit, dum ueſtes pelliceas confecit primis patribus, ſtatum indicens mortificationis & luctus à nobis aſſumendum, non riſus & deliciarum tantarumq; uanitatum. Audiamus Apoſtolum quid requirat à ſanctis mulieribus poſt repudiata illa ornatus lenocinia, ait.

Sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. At quæ pietas poteſt eſſe abſque luctu? Quid autem ſine pietate Deo placebit unquàm? Lugere igitur obligamur ſi Sponſum uerè amamus, eique abſenti & nobis ſublato fidem ſeruare uelimus illæſam. Stat poſt parietem uo

lens interim probare Deus abſconditus, quos habet ueros amatores, & regio tandem thalamo dignas ſponſas, & hoc per opera bona. Nam
Ioã. 14. qui ſeruat mandata ille eſt qui diligit, non qui ſolum credit. Et hic locus contra Lutheranos pietatis opera nihili pendentes, quibus ſola fides ad iuſtificationem ſuppeditat omnia: ita ut eorum mulieres poſſint liberè ſe polire, & indui purpura & byſſo. Hæc enim non nocebunt, modo fidem teneant. At alia eſt Apoſtoli doctrina; Per opera bona, inquit, promittentes pietatem. Vt autem nihil relinquamus intacti, Scimus poſitum eſſe apud Scholaſticos in controuerſiam, Sit ne peccatum mortale mulieribus, quæ ſe plus quàm par ſit ornant. Quo uitio omnes fermè implicantur chriſtiani orbis mulieres. Et ſi quæ huic uanitati deſunt, id non uoluntas efficit, ſed quia per facultates domeſticas non licet. Qui hac de re dubitant, malæ cauſæ pernicioſi mihi uidentur patroni. Quotquot enim Sanctorum libros legerim, omnes magno conſenſu huiuſmodi abuſus uehementer inſectantur, in quibus non unum peccatum tantum uiget, ſed plurima: ineſt ſuperfluitas, uanitas, impudicitia, inanis gloria, libidinis incentiuum, contemptus proximi, interitus pauperum, peſſimum à matribus ad filias, & ad filiarum filias transfuſum exemplum. Inde excreſcunt in immenſum dotes, ut multis parentibus repentè canos & rugas ante legitimam caniciem hæc cogitatio acceleret. Nam uicinorum æmulatione dum nullus ab alio patitur ſe ſuperari, multas (alioqui mediocriter fundatas) familias uidimus corruiſſe.

Mulier in ſilentio diſcat cũ omni ſubiectione &c. Lingua, & qui per lingam habetur ſermo, præcipuũ eſt doctrinæ inſtrumentũ. Qui igĩ præeſt, dicere debet, & docere. Qui uerò ſubditus eſt, audire, diſcere, & ſilere. Mulier ipſa ſubdita eſt uiro: diſcat ergo in ſilentio, nimirum in humilitate. Sic ſcripturæ hac uoce utuntur. Et in omni ſubiectione. Nulla enim ratione permittitur ei docere; *aut dominari*; ſiue autoritatem ſibi præſumere, *in uirum*. Hic locus manifeſtè de coniugata intelligitur. In eundem ſenſum quo aliâs legitur
1. Cor. 14. Mulieres in eccleſiis taceant: non enim permittitur eis loqui, ſed ſubditas eſſe, ſicut & lex dicit. Obiter tamen aduertendum (ne cuiquàm fiat iniuria) Etſi nullo modo ſit cuiſquã mulieris officium docere, ſi qua tamen mulier ſingulari Dei gratia eſſet dotata (Deus quippe eſt omni lege ſolutus) quæ hoc præſtare, quando opportunũ uideretur, ualeret, minime eſſet impedienda, præſertim prophetiæ donum habens, quin liberè loqui ei licitum eſſet ſicut de Oldam legitur & Dabora quæ iudicabat populum iſrael, quemadmodum in libro Iudicum clarè habe-
Iud. 4. tur. Nonne & Apoſtolus ipſe monet ſi cui fuerit reuelatum prior taceat.

De B. Catherina Senenſi. Scimus enim glorioſam illam, & unam ex CHRISTI ſponſis chariſſimam ſponſam B. Catherinam Senenſem docuiſſe olim, & conciones magna cum laude etiam in publico ſummi Pontificis conſiſtorio habuiſſe. Hæc tamen non ſibi uſurpauit tanquàm ex officio ad ſe pertinerent: ſed cum bona uenia ipſius CHRISTI Vicarij, qui optimè in illa recognoſcebat uerũ ineſſe Dei Spiritum, & charitatis ardorem ad ædificationem eccleſiæ datum in illis turbulentis temporibus, quando ſchiſma uigebat. Et Deus optimus & ſapientiſſimus eligere ſolet infirma mundi, ut fortia quæq; confundat. Iſta tamen ſunt rariſſima, & quæ in exemplum trahi minime conuenit. Vnum illud Immaculatæ Dei MATRIS exemplum plus quàm ſatis omnibus mulieribus eſſe debet, quæ cum omni ſapientia, doctrina, prophetiarum donis cumulatiſſimè eſſet (ut pietas Filij erga Matrem poſtulabat) dotata, nuſquàm tamen in Euangeliſtis legitur in eccleſia docuiſſe, hoc tantum: MARIA autem conſeruabat omnia hæc conferens in corde ſuo. Nõ tamen eſt ullo modo dubitandum, quin & ipſi Apoſtoli & Euangeliſtæ multa didicerint ab iſta primaria Sponſa, quæ eiſdem reuelauit de toto incarnationis myſterio, quæ Deus per illam tanquàm fideliſſimam teſtẽ manifeſtari uoluit. Quis enim Filij amator non fuiſſet delectatus omni hora pendere à MATRIS Dei uberibus, & audire illam quæ Angelos (ut ſancti docent) uincit puritate & ſapientia & gratia?

Adam enim primus formatus eſt, deinde Heua. Et Adam non eſt ſeductus. Hîc ab Apoſtolo adiungitur ratio, cur potius in ſilentio diſcere, quàm publicè docere teneatur, nimirum à primo antiquo peccato, quando ſe permiſſit à ſerpente ſeduci. Semel enim loqui uoluit, & oĩa peruertit.
A muliere (inquit ſcriptura) initiũ peccati, & per illam omnes morimur. Eccl. 25. Vir quidem ipſe non fuit ſeductus, cuius dignitatẽ inde probat, quia ſcilicet primus formatus eſt, deinceps mulier. Argumentatur autem merita pœna plecti mulierẽ, quæ tanta leuitate à Dæmone uicta eſt, cui nimium faciles præbuit aures. Virũ aũt non eſt auſus adoriri callidus, ne repulſam pateretur, et uictoriam optatam amitteret. Itaque mulier quæ pernicioſiſſimè docuit, debuit à uiro diſcere, ne ulterius tanquàm una de ſtultis mulieribus, ut B. Iob uxori obiecit, loqueretur.

Porrò contra utranq; rationem occurrere poteſt huiuſmodi quæſtio: Colligere nanq; aliquã inde dignitatem, quòd prius aliquid creatum ſit, non uidetur admodum efficax & urgens argumentum. Nonne ipſe homo formatus eſt poſt reliquas creaturas & omnia animantia, quibus tamen dignitate longè antecellit? Dicimus igitur aduertẽdum eſſe, dici aliquid primum duplici conſideratione, intẽtione ſcilicet & tempore. Quod intentione primum eſt, dignitate quoque primum eſt. At quod primum tempore, non ſemper: Sed ita demum, ſi clarè pateat non eſſe creatum propter illud quod ſubſequitur. Exemplo illuſtremus: Creata ſunt prius elementa, & animantia rationis expertia, quàm homo. Clariſſimum autem eſt propter hominẽ eſſe condita, ut inueniret homo ea parata, in quibus

Qũo ab origine rei liceat dignitatẽ colligere.

bus conſiſteret,& quibus præeſſet. Scriptum
eſt enim. Faciamus hominem ut præſit. Prius
itaque oportebat eſſe & locum ubi conderetur,
& terram ex qua, & cætera quibus præeſſet.
At in his quæ uideri poſſent non habere hunc
ordinem,quodcunque primò creatum fuit, di-
gnius fuit. Primò enim creati ſunt Angeli
quàm homines:& prius cœlum quàm terra:pri-
mùm ſol,quàm luminaria cætera: & primò uir
quàm mulier. Quin & illud obſerua, mulierem
ex uiro tanquàm ex principio productam.
Quodcunq; autem ex alio eſt,ſi unius ſint ſpe-
ciei,autoritate quadam & originis prærogati-
ua exceditur, præſertim ſi qua alia ratione diffe-
1.Cor.11. rant. Hoc Apoſtolus alibi ponderauit. Non
enim uir ex muliere,ait,ſed mulier ex uiro. Ne-
que uir propter mulierem creatus eſt,ſed econ-
uerſò,mulier propter uirum. Vnde conſenta-
neum optimo ordini, ut uirum pro capite reco
gnoſcat mulier, quemadmodum & uir pro ca-
pite CHRISTVM uenerari debet.

Secundò,Mulierem fuiſſe ſeductam,non au
tem uirum quomodo à ſcriptura probabimus?
Apparet .n.quòd uir comedit ſicut & mulier,li-
cet illa prior. Satis eſſe hoc teſtimonium Apo-
2.Cor.11. ſtoli debet:qui & alibi dixit. Timeo ne ſicut ſer-
pens Heuam ſeduxit aſtutia ſua &c. quanquã
de ſeductione mulieris conſtat in ſcriptura, quæ
docet Heuam ad ſuaſionem ſerpentis quieuiſſe:
Gen.3. & ipſamet ſe corã Deo excuſans fatetur ſe fuiſ-
ſe ſeductam,aiens:Serpens decepit me,& come-
di. Adam uerò non ita reſpondit,ſed in mulie-
rem culpam reiecit,imò in ipſum Deum infœlix.
Mulier,inquit, quam dediſti mihi ſociam,dedit
mihi,& comedi. Satis ergo colligitur de ſcriptu
ra ſeductio mulieris,& non uiri. Verùm ul-
terius quæret aliquis. Nam hoc ipſo poſito, nõ
patet adhuc iure propterea colligi debitam mu
lieris ad uirum ſubiectionem. Seductio enim,
quæ errorem parit & ignorantiam,peccatum ſo
let nedum grauius exaggerare,ſed extenuare po
tius,& plurimum ad miſericordiam offenſi ani-
mum flectere.Nõne Apoſtolus fatetur ſibi igno
tum fuiſſe propter ignorantiam? Itaque uir ipſe
uel ex hoc potius ſub muliere conſtitui debebat,
à qua erat ſuperatus: ſicut ambo ſunt ſub Diabo
lo conſtituti:quoniam ab eo ſuperati ſunt. Re
ſpondemus,ſeductionem illam magis culpabi-
lem in illius perfectione ſtatus extitiſſe, ut quæ à
maiore concupiſcentiæ affectu,& ſuipſius amo-
re erupit. Vnde ortus eſt præcepti diuini con-
temptus:imò & uerbo diuino perfidia derogatũ
eſt. Nam dicenti Domino: Quandocunq; co-
mederitis,moriemini,non credidit ſummæ Veri-
tati. Credidit autem Diabolo ſerpenti mẽdacio-
rum patri contra Dei ſententiam dicenti. Ne-
quaquàm moriemini. Vir autem uelut qui febre
æſtuat, amore uxoris pellicientis comedit penè
inuitus. Certò enim ſciebat hanc præcepti præ-
uaricationẽ diſplicere Deo: & culpę huius ream
ſtultiſſimè uxorem conſtituebat, ut poſtmodo
expreſſit.Decuit igitur ut mulier ei ſubderetur, à
quo ſe auertendo peccauit. Fateor quidem ſe-
cundum peccati meritum debuiſſe uirum ob in-
ſignem ſtoliditatem ſubdi mulieri,cui paruit.
Sed hoc ſi non inſtauraſſet nos Deus,peccatum
dimittens in CHRISTO,& nouum ſtatum me-
rendi non pręparaſſet,in quo oportebat rẽ redu
cere ad conuenientem ordinem. Decet autẽ
& bonum eſt,ut mulier ſubdatur uiro. Propte-
reà dum nouum pactum ſtatuere uoluit,hoc di-
ctum eſt in illam: Sub uiri poteſtate eris, & ip-
ſe dominabitur tui. Quod igitur prius in anti-
quo pacto ob uiri dignitatem(licet longè fuiſſet
minus:quia ſocia erat uerius quàm ſubiecta ui-
ro mulier)auctum poſteà fuit ob ſuam ſpecia-
lem culpam, & facta eſt ſubdita,non tamen ad
modum ancillæ,quæ ut iumentum quodam mo
do ſeruit. At uxor ad opera carnis,& domus
erectionem,& gubernationem domeſticorũ ſer-
uire debet uiro,& ad imperium eius miniſtra-
re illi & domui. Sic & in ſpiritualibus: uir ita in
eccleſia debet à prædicatore addiſcere, ut potis
ſit & mulierem docere domi.

Nunc ultim mihi reſpondeant qui uolunt
omnes poſſe ſcire & docere ſcripturas. Manife- *Quõ mulieres*
ſte excluſam hic uides mulierem, quæ tenetur *diſcere debent.*
ſub uiro diſcere. Dicet quiſpiam: At in
CHRISTO non eſt maſculus neque fœmina.
Vnde uidetur omnis differentia ſufferri. Reſpon
detur paucis,iſtud nimirum quantum ad finem
uerum eſſe,quia neque maſculus fœminæ præ-
ponitur, quin poſſit & illa ad fœlicitatem in
CHRISTO contendere: interim tamen quili-
bet in ſuo ordine & ſtatu, donec illa ueniat dies
qñ neq; nubẽt neq; nubentur. Et ne dixeris:Si
Deus per CHRISTVM illi peccato pepercit,
cur adhuc ea pœna mulierem plectit ut ſubia-
ceat uiro? Neque enim ita ſancitum eſt ut ſatiſ-
faciat peccato, quod ſatisfactione CHRISTI
ſublatum eſt,ſed ut mereretur in ea ſubiectione
per humilitatem & taciturnitatem, quæ per ani
mi elationem,& lubricam linguam lapſa eſt:quia
& in CHRISTO non ſine merito quiſquam ob
tinere poteſt palmam:ideò ſequitur.

Saluabitur autem per filiorum generationem. Ve-
rùm mox oritur dubium:quoniam uidetur hic
uirgo & ſterilis mulier à ſalute præſcindi, cum di
cat mulierem fore ſaluam per filiorum genera-
tionem. Imò uirgo potius ab hac ſententia libe-
ra eſſe declaratur. Nam B. Paulus manifeſtè de
his quæ coniugio iunctæ ſunt loquitur. Vnde
non excludit alias à ſalute,quæ meliorem uitam
elegerunt, ut ſint ſanctæ mente & corpore, &
totæ ſeruiant Deo. Sterilis autem quæ non pa-
rit, affectu ſaltem meretur:& quia ſe re ipſa ſub-
dit uiro,ut generet Deo quantum in ſe eſt. Ve-
rum addit. *Si permanſerint in fide, & dilectione, &*
ſanctificatione cum ſobrietate. Quidam hoc referunt
ad filios. Alij ad mulierem & uirum. Sed nun-
quid pendet mulieris ſalus ex uiri fide, aut filio-
rum? B. Auguſtinus myſticè exponit,per filiorũ
generationẽ,ideſt,p opera bona.Ego uerò exiſti-
mo Apoſtolũ de ipſa muliere loqui,quę ſaluabit

ſi tamen permanſerint, uidelicet ipſæ mulieres. Nec eſt locutio incongrua: quia ibi uox illa; *Mulier;* uice collectiui nominis eſt, ſub quo plura indiuidua continentur. Sic enim dicitur; Turba ruunt. Nec eſt nouum Apoſtolo tranſire (non abſq; cauſa tamen) de numero in numerum figu-
Gal. 6. raliter. Sic & aliâs dixit. Inſtaurate huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum ne & tu tenteris. Vt quilibet ſibi uni dictum acciperet.

Sed alia quæſtio eſt: Quomodo ueniat illi ſalus per filiorum generationem, quod opus eſt naturale? Reſpondendum: quia in huiuſmodi multa patitur, in utero, in pariendo, in educatione. Quæ omnia ad meritum & ad ſalutem illi proueniunt, ſi tamẽ in fide faciat: Alioqui quod non eſt ex fide, immundum eſt; *Et dilectione;* Fidei ſolet communiter adiungere dilectionem. Nã fides per dilectionem operatur; *Et ſanctificatione;* Addit & ſanctificationem, ideſt, mũditiam quandam quæ ex fide eſt, ut ſint aptæ ad producendum Dei ſeruitio liberos. Nam filij ex huiuſmodi ſanctificatione mundi ſunt. Contrà autem infidelium filios ob paternas ſordes eſſe immun-
1. Cor. 7. dos teſtatur ad Corinth. Addit; *Cum ſobrietate;* ideſt, moderatione in ornatu & moribus, de quibus ſupra copioſè egimus.

CAP. III.

FIDELIS SERMO. SI quis epiſcopatum deſiderat, bonũ opus deſiderat. Oportet enim Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, unius uxoris uirum, ſobrium, prudentem, ornatũ, pudicum, hoſpitalem, doctorem: non uinolentum, non percuſſorem, ſed modeſtum: non litigioſum, non cupidum: ſed ſuæ domui bene præpoſitum, filios habentem ſubditos cum omni caſtitate. Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo eccleſiæ Dei diligentiam habebit? Non neophytum, ne in ſuperbiam elatus in iudicium incidat Diaboli. Oportet autem illum & teſtimonium habere bonum ab iis qui foris ſunt, ut non in opprobrium incidat & laqueũ Diaboli. Diaconos ſimiliter pudicos, non bilingues, non multo uino deditos, non turpe lucrum ſectantes: habentes myſterium fidei in conſcientia pura. Et hi autem probentur primùm: & ſic miniſtrent nullum crimen habentes.

F*idelis ſermo.* Hoc deberet aptari ſuperioribus, & ita aptendũ eſſe docet B. Chryſoſtomus. Hæc enim materia digna eſt quæ perſuaderi omnibus tanquàm uerax & fidelis debeat. Quoniã uerò eccleſia Epiſcopis indigebat, quos iam creati Epiſcopi eligebant ipſi, uel ſi erant à plebe electi confirmabant, quales ſaltem deberẽt eligi nunc declarat aiens. *Si quis epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat.* Opus, inquit, bonũ: quod eſt ſuperintendendi & regendi alios. Ex hoc concludit quidam epiſcopatum deſiderare ex proprio genere nullum eſſe peccatum: quia eſt deſiderare præclarum opus. Hoc eſt enim ſuperintendere. Sed aliud eſt (inquit) deſiderare gradum, honorem, prouentum, & huiuſmodi. Nihil ſiquidem horum eſt opus, nedum ut ſit opus bonum. Sed mirandum eſt, ſi hæc debitè conſequantur opus, & mihi liceat primum deſiderare, ideſt, opus, cur non & ſecundum, uidelicet honorem, prouentum, & alia huiuſmodi conſequenter tamen? Nec uerum eſt quod deſiderare opus bonum ex officio, ut ſignificat iſta uox; epiſcopatus; ſit licitum: quia aliud eſt eſſe deſiderium boni, aliud eſt eſſe deſiderium bonum. Nam deſiderium bonum non poteſt eſſe peccatum. Deſiderium autem boni ſæpe eſt peccatum, cum bonum illud quod deſideras, non bene deſideras, non piè, non prudenter. Angelus ille, & primi parentes deſiderarunt quidem bonum aliquod appetentes neſcio quid diuinum, ſed non bene. Conſideranda eſt autem hoc in loco intentio Apoſtoli, utrum ne hoc dixerit ad animandum homines ad hoc deſiderium, quod quidam putant: quia tunc erant pauci Chriſtiani qui uellent præeſſe. An potius ad deterrendum, utpote qui oſtẽdat epiſcopatum eſſe quidem præclarum opus, ſed non leuiter à quouis expetendum, declarans munia eius: quod uerius exiſtimo. Voluit ergo docere eos qui hoc deſiderio accenduntur, ut diligenter ponderent quanta ad hoc munus pro dignitate obeundum exigantur. Verùm multi nunc ſunt, qui ut in prouerbium uenit, iam non epiſcopatus deſiderant opus, ſed opes. Et ideò quæ ſubdit Apoſtolus nihil curãt. Sed curabit Deus ipſe, & flagellis duriſſimis & ſempiternis onerabit ambitioſos.

Oportet igitur Epiſcopum irreprehenſibilẽ eſſe. Dicit; *oportet;* ut quæ ualdè neceſſaria ſunt tradat, ſine quibus uix dici Epiſcopus ualeat, & non ea quæ omnifariam eum ornarent. Ait; *igitur;* ideſt, ex eo quòd habet Epiſcopus id curæ atq; operis ſcilicet intendẽdi alijs, oportet eũ eſſe primũ irreprehẽſibilem. Nã hoc maximè decet, ut qui præpoſitus eſt ad reprehendendum alios, ipſe irreprehenſibilis ſit. Dominus enim dixit. Eijce Mat. 7.
prius trabem de oculo tuo &c. Quo in loco reprehenditur (ut alij intelligunt) qui in alijs minora reprehendit, cum ipſe maioribus obnoxius teneatur. Aut fortè ſic loquitur de eodem peccato Dominus, ut declaret idem peccatum quod eſt feſtuca ſubdito, eſſe trabem Prelato, in quem omnes omnium oculi cõijciuntur, & quem pro ſpeculo & exemplo ſuſpicere debeat plebs. Et uerè ita eſt: quia gradus altior & exempla mirum in modum peccatum exaggerant. Illud tamen notandum, ſatis irreprehenſibilem eum dici qui non habeat crimina, & uitia notationi patentia.

Nam

Nam humanis quibuſdã imperfectionibus quis tam ſpiritualis inueniri poſſit, qui eis careat?

Vnius uxoris uirum. Non iubet ſic reipſa eſſe, ita ut non poſſit eſſe Epiſcopus, niſi habeat unã uxorem uel habuerit: ſed hoc requirit, ut ille qui fuit maritus, non plurium, ſed unius fuerit. Neq; de uxore quam nunc habeat, cum ſit Epiſcopus: ſed quam habuit ante epiſcopatum loquitur, ut quidam uolunt. Poteſt tamen etiam de habente uxore in epiſcopatu loqui. Nã B. Dionyſius cum Damari uxore baptizatus eſt. Sed perſuaſiſſimum habeo nullam cum ea prorſus cõmixtionem poſt epiſcopatum habuiſſe. Nec in lege chriſtiana cuiquàm licitum unquàm fuit, duabus eodem tempore copulari: niſi fortè Iudæis ad cordis duritiam & ad tempus, ut ait B. Chryſoſtomus. Et propter Iudæos id fortè dictum eſt, quò ſaltem digami arcerentur ab epiſcopatu. Verùm hæc licentia ſtatim ſublata eſt, adulta eccleſia. Syricius Papa in Iouinianũ in hunc modum interpretatus eſt hunc locum, ut digamia intelligatur prohibita eſſe Epiſcopis, nõ eodem tempore (quoniam hoc nulli licebat) ſed ſucceſſiuè. Sic & B. Hieronymus & alij multi exiſtimarunt; & ipſe uſus huic interpretationi ſemper fauit, quemadmodum & ratio ipſa, & tanti muneris rectè obeundi decentia per ſe iure optimo ut dignè tractaretur poſtulabat.

Sed hîc quæritur ratio huiuſmodi apoſtolici ſtatuti. Et quid ſi ante baptiſmum habuerit quis duas uxores, an poterit Epiſcopus fieri? Hoc maximè defendit B. Hieronymus, & cõtrà dicẽtes tanquã hæreticos uehemẽter impugnat, B. Auguſtinus, cui conſentit eccleſia per decreta, contra hanc ſententiam concludit. Et iſta ratio eſt: quia licet peccatũ tollat baptiſma, non tamen tollit factum, unde habentur ſigna quæ obſtant ſacerdotio. Digamia enim non gratia peccati, ſed ſigni potius impedit epiſcopatum & ſacros ordines. Nam matrimonium ſignificat copulam CHRISTI, quæ eſt unius cum una. In eo uerò qui fuit digamus, hoc ſignum propter incõtinentiam contaminatum eſt: quoniam duabus coniunctus fuit, aut uni quę duobus: quamobrẽ irregularis factus eſt. Hanc ego rationem non improbo. Illa tamen longè fortior mihi uidetur: quia non eſt habendus bonus ſpiritualis Sponſus, qui non ſeruauit in carnali decentiam, & ſignum maculauit repetitis ſecundis nuptijs: quod uitium poſt baptiſmum etiam manet. Non enim tollitur talis indecentia, quæ ſequitur perſonam ipſo baptiſmo. Nam ſecundæ nuptiæ uel apud ipſas quoq; gentes odioſæ fuerunt ſemper. Lege paganos autores, & B. Hieronymum in Iouinianum. Sed quidam irreligioſi irrident huiuſmodi irregularitates & nihil æſtimant, ignorãtes ſacramenta & ſpecioſam eccleſię faciem, quę requiritur in oculis Dei & Angelorum: ut omnia inueniantur compoſitè & ornatè ſe habentia. Poteſt tamen in huiuſmodi Pontifex diſpenſare, & facilius cum ſubdiaconis & diaconis. Non enim eſt ius diuinum quod Apoſtoli ordinaut, ut nequeat illud Pontifex ex magna cauſa mutare. Sed longè aliud eſt (meo iudicio) Põtificem diſpenſare poſſe: Aliud hoc totum tollere. Non enim poſſet hoc poſtremum. Diſpenſare autem & in quibuſdam, quæ diuini iuris ſunt, nõ putarem Pontificem prohiberi. Nam ut ait B. Thom. maximè intereſt etiã inter ea quæ ſunt diuini iuris. Quædam ſunt quæ tanquàm principia oportet eſſe immutabilia, ut non recipiãt ullam diſpenſationem: quoniam non poſſunt ulla de cauſa reddi bona & toleranda. At quæ à principijs diſtant, & ex circunſtantijs poſſunt uel honeſtate permitti, uel tolerari: hæc ſunt quæ recipiunt diſpenſationem. Proferamus exemplum iſtud: Non eſſe honorandos parentes, cõtra legẽ quaſi contra principium pugnat. Et hinc uenit ut inter parentes & liberos non ualeat ullum eſſe matrimonium. Hoc autem extenditur pariter ad alias perſonas conſanguineas. Sed exiſtere cauſæ poſſunt & circunſtantiæ, quæ reddent in his perſonis coniugij diſpenſationem rationabilem. At inter liberos & parentes, quæ cauſa aut quæ ratio poteſt eſſe ſatis, ut naturalis & abominabilis turpitudo honeſtè tegatur?

Sobrium. Græcè νηφάλεον, ideſt, uigilem, ut quidam uolunt. Hæc affinia ſunt. Ex ſobrietate enim & abſtinentia alitur uigilia; *Prudentem*; ſiue temperatum, ſeu modeſtum, aut frugi; *Ornatum*; decenti quadam morũ munditia, non ſericis aut pompoſis ueſtibus & ſupellectilibus. B. Auguſtinus dicere ſolebat; Fateor de pretioſa ueſte erubeſco, quæ cum datur, uendo eam: ut quoniam ueſtis communis eſſe non poteſt, pretium ſit cõmune. *Hoſpitalem*. Hoc maxime Epiſcoporum eſſe debet, ut colligant peregrinos & pauperes ſanctos Dei. Sic enim à principio faciebãt: quod eſt eorum proprium qui excellentiorem profitẽtur charitatem. Eſt uirtus tanta & euſque Deo grata, ut mereatur Angelorum commercium, teſte ipſo Apoſtolo ad Hebræos; *Doctorem*; qui ſciat docere, non qui indigeat diſcere: ſed qui actu doceat plebeculam ſuam; *Non uinolentum*: Quis autem nunc qui uino nõ ſtudeat? *Non percuſſorem.* Hoc enim ualdè indecens Epiſcopo, ſi corporalem percuſſorem intelligeres. At reuera, ut B. Hieronymus & Chryſoſtomus annotarunt, de linguaci loquitur, qui lingua percutit: quo ſenſu Flaccus. Metuentis patruæ uerbera linguæ. Eandem uim habet inferius poſita inſtructionem, ubi ait: Seniorem ne increpaueris, ideſt, ne uerborum plagis percutias. *Non turpis lucri cupidum*; Turpe lucrum quod ex mercimonijs fit, quantò magis ex uſura? Nihil enim cupido Epiſcopo & negociatore turpius; *Sed mitem*, ideſt, æquum, benignum; *non litigioſum*, ἄμαχον, ideſt, non pugnacem: idq; ſimiliter de uerbis intelligo ut ſuperius, per quę pugnamus. *Non auarum*; quia auaritia ex oppoſito contradicit diuitiarum cœleſtium deſiderio. *Sed ſuæ domui bene præpoſitum*, aut rectius, præſidentem; *Filios habentẽ ſubditos cũ omni caſtitate*, σεμνότητος, ideſt, uerecundia, pudicitia, & ingenuis moribus.

Si quis autem domui ſuæ &c. Solida ratio & familiaris, ducta à minori ad maius. Nam qui in modico fidelis non eſt, nec in magno erit. *Non Neophytum*, ideſt, nouam plantam recens baptizatam, ut aliqui uolunt. Sed extendi meritò poteſt ad eos qui citò, & non per gradus euehuntur ad tantum faſtigium. Et rationem profert imminẽtis ruinæ. *Ne in ſuperbiam elatus in iudicium incidat Diaboli*, ideſt, in illud iudicium in quod cecidit Diabolus, ut ſic meritò iudicaretur ad caſum in profundum inferni: quia aſcendere præſumpſit in excelſum, & ſuper aſtra Dei. Hoc enim iudicium eſt in ſuperbos, ut præcipitentur in profundum. *Oportet autem & illum teſtimonium habere bonum ab ijs qui foris ſunt*. Qui ad alios regendos præponitur, illum oportet eſſe bonæ exiſtimationis, etiam apud infideles. Hi enim foris eſſe dicuntur: quia extra eccleſiam ſunt. Qui non eſt in bona apud uulgus opinione, non poteſt reuerenter obſeruari à ſua plebe. Qui autem non uidet plebis, cui præeſt, erga ſe obſeruantiam, paterno affectu poſito mouetur odio aduerſus illam, apud quam ſe conſpicit opprobrium eſſe. Hinc nectitur laqueus à Diabolo, quo ſtrangulatur miſer, non ferens in ſua ſe dignitate contemni. Non enim poteſt facile charitatem exercere, nec ſpirituale in eos imperium, à quibus ſpernitur: qui tamen hunc ſibi finem præſtituerat ambitione irrepens ad epiſcopatũ, ut à populo uenerartur, à quo fine excidens, in funem incidit ſuſpendij nondum quidem corpore ſed animo. O quanti hodie. Sed tempus me deficeret: & tales ipſo ſilentio poſſunt facillimè intelligere, quæ tũ iuſtiſſimo zelo in utroſque ſcribi poſſent & qui ambiunt, & qui eligũt. Vix dum ſunt nati, et iam ſunt Epiſcopi. Proh pudor & dolor. Sed reprimamus iam noſtrum ſermonem.

Diaconos ſimiliter pudicos, σεμνοὺς, ideſt, reuerentes & moribus ingenuis. Quidam uerterunt compoſitos. Quoniã autem penes Epiſcopos Diaconi eſſe debebant, qui ſic per gradus aſcenderent ad miniſterium Dei, ut ex Diaconis fierent & ipſi aliquando præſbyteri atq; Epiſcopi, ideò de illis proſequitur, quos primùm uult eſſe bene moratos: *Non bilingues*. Quoniam inter Epiſcopum & eccleſiam medius interueniêbat Diaconus, ob id prohibet iſtam ſermonis duplicitatem, ne ſcãdalum pareret. Omninò autẽ, ut ignominioſum eſt eſſe bilinguem: ita pulchrum & amabile ueracem eſſe atq; conſtantem. *Non multo uino deditos: non turpe lucrum ſectantes*. Vinum nõ prohibet niſi multũ: & id quod ſẽper eſt turpe id maximè prohibet, uidelicet uino deditum eſſe. *Habentes myſterium fidei in conſcientia pura*. Myſterium fidei
Nota diligẽter eſt calix Domini, cuius erant diſpenſatores. Miror hactenus nullum aduertiſſe hũc ſenſum ut ſic exponeret, cum tamen hæc uerba habeamus in conſecratione calicis: Imò cum id nos quaſi dictum à Domino enarremus, dicentes. Hic eſt calix ſanguinis mei noui teſtamenti, myſterium fidei &c. Innocentius Pontifex cum olim reſponderet hæreticis, qui oppugnabant ritum conſecrationis, arguentes eccleſiam in eo uti uerbis quaſi à Domino dictis, quæ tamen dixiſſe illum nuſquàm legimus, ut ſunt hæc; Myſterium fidei; Rectè dixit ea ex Apoſtolica traditione accepta eſſe. Quod uerò adiecit, licet in ſacris literis non legantur; non ualdè mirum. Non .n. meminit huius loci, ubi ea uerba ſcripſit Apoſtolus, proculdubiò de hoc myſterio loquens; cuius mãdabatur Diaconis diſpenſatio: quos perſanctè inſtituit ut illud tam uenerabile ſacramentum cuius ſunt diſpenſatores, habeant in conſcientia pura non ſolum fide, ſed etiam opere, & uoluntate: quia miniſtrare cum peccato ſacrilegium eſt. *Et ij quidem probentur primùm*, ideſt, probati prius & inuenti nullius eſſe criminis accuſabiles, ad miniſterium ordinentur. Quod utinam noſtris temporibus ſeruaretur. In his profectò exigitur maxima & perneceſſaria reformatio & cura, ſi eccleſiæ ſanctæ reſtitutũ nitorẽ & decus uidere cupimus. Non omittam hoc in loco Caietanum ita commentari, ut dicat Diaconos hos, de quibus Apoſtolus, non fuiſſe Diaconos ordinis eccleſiaſtici quales ſunt hodie, ſed ordinatos ad miniſtrandum menſis conuenientium in eccleſia. Quod eſt abſurdum dictu, & cõtra omnes interpretes, & nulla ratione cogente literis mandatum. De qua re tamen in annotationibus noſtris aduerſus eius commentaria ſatis diſſeruimus, ad quæ lectorem remittendum eſſe, breuitati ſtudentes, duximus.

Mulieres ſimiliter pudicas, non detrahẽtes, ſobrias, fideles in omnibus. Diacones ſint unius uxoris uiri, qui filiis ſuis bene præſint, & ſuis domibus. Qui enim bene miniſtrauerint gradum bonum ſibi acquirent, & multam fiduciam in fide quæ eſt in CHRISTO IESV. Hæc tibi ſcribo fili Timothee, ſperans me ad te uenire citò. Si autem tardauero: ut ſcias quomodo oporteat te in domo Dei cõuerſari, quæ eſt eccleſia Dei uiui, columna & firmamentum ueritatis. Et manifeſtè magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit Angelis, prædicatum eſt gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria.

Mulieres ſimiliter pudicas &c. ſeu uerecũdas, bonorũ morũ plenas. Et loquitur de uxoribus Epiſcoporum & Diaconorũ, quæ & aliquid miniſteriũ habebant in eccleſiis, non alieni ab illo ſexu: & uocabantur præſbiteræ & Diaconiſſæ: de quibus fit eſt in canonibus mentio. Et has ſimiliter uult eſſe, σεμνὰς, ideſt, moribus bene compoſitas: *Non detrahentes*; Proprium eſt mulierum, dũ ocioſæ ſunt, detrahendi ijs aut illis nullum finem facere: quod ualdè diſplicet Deo. Quare nominatim & primò hoc prohibet; *Sobrias*; ſeu uigilãtes. *Fideles in omnibus* .i. non deceptrices, ſed ueraces.

Diaconi ſint unius uxoris uiri &c. quemadmodum & de Epiſcopis dictum eſt. Ex Diaconis.n. creabantur perſepe Epiſcopi & ſacerdotes.

Qui enim bene miniſtrauerint &c. Hic locus ponderandus, ut ſit loco ſtimuli ad recte miniſtrãdũ nobis adhibiti, ſi uelimus fructum talem non temerè ſperare, magnæ ſcilicet fiduciæ apud Deũ ex fide & in CHRISTO IESV. Nam ſicut coram rege ſeruiens & bene miniſtrans, quandam familiarem fiduciam nanciſcitur etiam petendi pro alijs: ſic & bene miniſtrans coram Domino ſancta miniſteria, non ſolùm pro ſe, ſed & pro alijs quæ poſtulauerit facillime obtinebit. Qui aut male miniſtrauerint, quid niſi Væ æternũ expectare poſſunt? *Hæc tibi ſcribo fili Thimothee, ſperans &c.* Clara ſunt uerba. Illud diligenter notandum domum Dei uiui, eſſe eccleſiam. Viuum ergo quoddam eccleſiam oportet eſſe. Viuitur autem ex fide & gratia. Et hæc eſt columna & baſis ueritatis. Vbi ſunt modo hæretici & ſchiſmatici, qui tanta impudentia aſſeuerant penes ſeipſos eſſe ueritatẽ? Nũquid ipſi ſunt in eccleſia, aut incępit uerbum ab ipſis, ut ſint ipſi fundamentum eccleſiæ? Ergo anteà non erat eccleſia Dei? Verùm quis credat iſtis impoſtoribus, niſi qui prouidentiã Dei perfidè neget, & ſimul credat ante eos derelictum fuiſſe mundum à Deo, & Deum illorum tãtum fuiſſe, Deum atq; eorum qui illos ſectantur? An Deus tot Martyres, tot inſignes Sãctos pietate et doctrina pari illuſtres, qui nulli rei niſi diuinæ uolũtati implendæ ſtudebãt, paſſus eſt obnolui tot tenebris, ut neſcirent ubi eſſet fundamentum eccleſiæ: iſtis uerò excucullatis reuelare uoluerit? Sed nimis ſupina eſt hæc ignorantia, proſequamur.

Et manifeſtè magnum eſt pietatis ſacramentum; Deus manifeſtatus eſt in carne, iuſtificatus eſt in ſpiritu, apparuit Angelis, prædicatus eſt in mundo, aſſumptus eſt in gloria. Exiſtimo hoc dixiſſe ut Epiſcoporũ & Diaconorum officium, quod erat miniſtrandi uerbum & ſacramentum, honoraret propter myſterij, cui ſeruiebant, excellentiam, & iam patentem. Vnde ait; *Et manifeſtè* ὁμολογουμένως, ideſt, cõfeſſè: quia iam publica confeſſione credebant omnes hoc myſterium, uidelicet; *Deus manifeſtatus eſt in carne &c.* Et uocat myſteriũ: quia in hoc omnis noſter cultus fundatur erga Deum & obſequium, propter immenſam eius benignitatem, qua uſus eſt erga nos. Et primum (quod eſt maximum) Deum fuiſſe manifeſtatum nobis in carne. Manifeſtatũ autem fuit per admirãda ſigna, & ueram doctrinam, & uitam innocentiſſimè actam. Quid potuit homini præſtantius dari? Oportet enim hæc tria concurrere ad clarificãdum prophetam, & ad ea probanda de quibus teſtetur, nẽpe ſigna, doctrinam, & uitam. Sed uidetur nõ aptè dictum; *manifeſtatus eſt in carne*; cũ potius per carnem fuerit Deus abſconditus. Fatemur de eodem utrumque, diuerſis tamẽ reſpectibus.
2.Cor.4. Apoſtolus dicit de euangelio. Quòd ſi opertum eſt, ait, euãgelium, in ijs qui pereũt eſt opertum, in quibus Deus huius ſæculi excæcauit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio euangelij &c. Ergo per carnem occultabatur: per ſigna autem & doctrinam et uitã manifeſtata eſt in ipſa carne diuina uirtus, ac propterea Deus: ſed ijs qui oculum habebant. Iuſtificatum autẽ uocat illum: quia fidelis in omnibus uijs ſuis. Aut iuſtificatum à peccato; *in ſpiritu*: quia Spiritus ſuſcitans illum oſtendit non fuiſſe propria ſua culpa peccatorẽ, ſed aſſumpſiſſe peccata noſtra & diluiſſe, & ita nunc meritò iuſtificatum in ſpiritu, qui fecit uoluntatem Patris ſatisfaciens pro nobis in carne quam ſimilem noſtræ accepit, ut obedientia ſua faceret illam glorioſam. Quamdudum enim in carne uixit, habitus eſt ut peccator & ab omnibus, & à Deo. Verùm aliter atq; aliter. Sic & coram hominibus & Deo tandẽ iuſtificatus eſt in ſpiritu illius ſanctificationis & uirtutis, qua potuit ſeipſum excitare.

Apparuit Angelis; qui certè illum anteà multo tempore deſiderarunt. Apparuit autem illis primùm in utero, & quidẽ uiſione clariſſima. Ideò dicitur græcè, ὤφθη, ideſt, uiſus aut conſpectus eſt. Et primò quidem in utero VIRGINIS. Nã hoc ſanctiſſimum fœdus Gabriele Nũcio & Mediatore cõciliatũ eſt: & ſtatim aduolarũt omnes illi beati Spiritus & adorarunt. Et poſtmodò comitati ſunt ſemper à natiuitate uſq; ad mortem, quando confortari dignatus eſt ab Angelo, tanquã afflictus & indigens. O Deus optime, quò in gratiam noſtræ ſalutis teipſum deduxiſti? Viderunt autem Angeli cuncta, imò & cooperati ſunt in omnibus his. Gratias Deo, & illis. *Creditus eſt mundo*, ideſt, fide ſuſceptus ab hominibus huius mundi, & maiori parte. *Aſſumptus eſt in gloria.* Iam enim ſedet à dextris Dei glorioſus. Hîc admonendum, antiquam lectionem diuerſam eſſe, ut hæc omnia de myſterio dicta ſint. Sed quomodo dixerit quis iuſtificatum myſterium, niſi per myſterium illud intelligat, quod erat in ipſo incluſum, uidelicet Deus ipſe in carne abſconditus? Hæretici ergo ut eſt illis in conſuetudine poſitum, deprauarunt hunc locum: quoniam manifeſtè CHRISTVS, Deus prædicabatur: quanquã ſagacibus Eraſmi naribus (ut ipſe inquit) aliud ſuboluit, uidelicet corruptum hunc locum à Catholicis fuiſſe aduerſus hæreticos. Iam enim Arianorum patronum ſe conſtituerat ueterator.

CAP. IIII.

SPIRITVS AVTEM MAnifeſtè dicit: quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium ſuam conſcientiam, prohibentium nubere, abſtinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum

cum

cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt ueritatem: Quòd omnis creatura Dei bona eſt, & nihil reiiciẽdum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per uerbum Dei, & orationem.

S*Piritus autem manifeſtè dicit &c.* Hoc in loco Apoſtolus prædixit apertè futuram hęreſin Manichęorum & Tacianorũ, quæ latè peruagata eſt, & qua multi ſunt obuoluti, ut ſic prouideret futuris tẽporibus. *Spiritus autem* (ait) *manifeſtè*, aut potius præſcriptè ad uerbum, græcè ῥητῶς. Hoc autem addidit: quia plerumque nõ eſt ita manifeſta reuelatio, quæ fit ſanctis. Et nouiſſima tempora uocat tempora gratiæ, & noſtra hæc quando iam fides uiget, & creditus eſt in mundo CHRISTVS. Græcè tamen poſteriora, aut ſequentia tempora ſignificantur: ac ſi dixerit. In procedentibus, ſeu ſequentibus temporibus: *diſcedent quidam à fide*. Certi hæretici deſignantur, qui nouam ſectam conditurí erant, eluſi ac ſuaſi à ſpiritibus erroris & ſeductoribus, ideſt, in errorem pellicientibus. Sunt enim diſpertita aduerſus eccleſiam ſpirituũ immundorum officia, ut quidam omnium maligniſſimi & ad decipiendum ſelecti, omnem ſuam artem ac neruos intendant ad immittendos (Deo permittente) errores: idq; propter homines qui decipi amant & quęrunt, utpote rerum nouarum cupidi, ſtudioſè perquirentes huiuſmodi nebulones palpan-
Iſa. 38. tes, ac pro ſua libidine diuinantes: iuxta illud. Dicite nobis placentia. Quamobrẽ Deus ſoluit habenas ſpiritibus erroris: ſicut docet hiſtoria de
3 Reg. 22. Achab, qui cum decerneret cum Ioſaphat rege Iuda, ei iret aduerſus regem Syriæ ad recuperandam terram Ramoth Galaad, & cum admoneretur conſulere Dominum circa bellum, congregauit circiter quadringentos prophetas, qui omnes annuerunt ad mentem illius. Solus Micheas contrà dicens, & ueritatem ex oraculo prædicens percutitur. Vocat autem doctrinas Dęmoniorum, ideſt, miſerorum & infœlicium diuinorum & prophetarum, ideſt, eorum qui ſeipſos magnos iactitant, & Deo amicos ſimulant illius ſcientes uoluntatem. Quid enim aliud fuit Manichæus quàm Dæmonium, qui ſe ſapientem & CHRISTI Apoſtolum prædicabat? Talis Arrius & cæteri hæreſiarchæ. Poteſt dici doctrina Dæmoniorum, quam ipſi dæmones occultè docent. Quantam enim uerborum copiam, & facilitatem in ſcribendo ſumminiſtret Spiritus nequam iis, quibus ueluti inſtrumentis utitur cõtra CHRISTVM & eccleſiam, ſi fuſius perſequeremur, uereor ne minus nobis fidei tribuerẽt ſapientes mundi: & iſtud tamen apud uiros ſpirituales eſt perſuaſiſſimum. Vnde mox tantam librorum ſpargi farraginem cernas, & tam breui temporis ſpacio, ut celerius ferè ſcribantur, quàm uel legi poſſint. Et iſtud (quod mirãdum eſt) inter pocula & amplexus ſacrilegos & curam familiæ. De Luthero teſtificati ſũt uiri fide digniſſimi, ſępius de lecto hominem ſurrexiſſe à Dęmone expergefactum, ut uel in ſummum Pontificem inueheretur, uel doctrinam peſtiferam euomeret. Quid uiros graues profero? Imò dialogum conſcripſit, ubi Cacodęmonem ipſemet ſibi familiariter notum ſecum colloquutorẽ adhibet. Quis Eraſmũ credat tãta literis mandare potuiſſe, niſi à ſubtiliſſimo quodam ſpiritu adiutus fuiſſet, qui delectatus eſt ingeniũ compeſiſſe gloriæ auidum, per quod uelut per fiſtulam quandam inſtillaret lætale uenenum, ſed partim eruditõe, parti facetiis, parti ſcõmatibus ita cõtectũ, ut catholicus, hęreticus: Chriſtianus, CHRISTI clancularius hoſtis: pietatis ſtudioſus, ipius uideri poſſit. Sed fruſtrà iacitur rete antè oculos pennatorum. Vide quàm graphicè hoc genus ſimiarum depingat Apoſtolus, aiens. *In hypocriſi loquentium mendacium*, hoc eſt, ſimulatè, qui perſonam exterius induunt proborum uirorum, & colentium Deum per quaſdam abſtinentias patẽtes, aut dulces ſermones in facie pietatem oſtẽdentes, quibus facile irretitur imperita multitudo. Abſtinebant enim Manichæi à uino & carnibus. Sed admodum aſtutè & fictè: quia loco carnium cibaria delicata & pretioſa carpebant. Et ita loco uini, mulſo & ſicera, & careno paſſo, & expreſſo nonnullis pomis ſucco recreabantur. Dabat autem illa hypocriſis fidem uerbo mendacii, qui uidębantur religione magna à communi hominum uictu abhorrere. Quare additur.

Cauteriatam habentes ſuam conſcientiam, ideſt, affectu gloriæ, ſiue cuiuſuis alterius rei cupidine tanquàm cauterio & ſtigmate quodam inuſtam atque notatam, ut per hoc cauterium imprimatur mortificatio illius luminis, quo ipſa conſcientia uidebat: tanq; ſi oculum ferro candenti inureres. Poteſt ſimul intelligi cauteriatam conſcientiam eſſe illam quam Diabolus poſſidet, & in ſignum firmiſſimæ poſſeſſionis cauterio proteruiæ & obſtinationis obſignat. *Prohibentes nubere.* Hoc primum ſtultitię commentum. Nam abſolutè uituperabant matrimonium uelut rem immundam, & à Deo non bono præceptam.

Et abſtinere à cibis quos Deus creauit &c. Nam ipſi quoſdam cibos ſimiliter ut rem immundam abominabantur, propter quaſdam eorum confictas de membro Dei fabulas, quod per omnia ingrediebatur purgans omnia. Ego hoc de me uno fateor, qui cum horum ſtultitias legerim pluries, nunquam tamen ualui memoriæ commendare. Imò uix capere propter immanem eorum inſaniam, & ambages, & longas fabulationes nullis humanis inuentis ſimiles: ut ſim admiratus quomodo potuerint ipſi uel ea cogitare, uel aliis perſuadere. Sed uehementius adhuc & miror & ſtupeo, qui fieri potuerit ut B. Auguſtinus tam excellenti ingenio dotatus & claro, potuerit totos nouem annos (ut ipſemet teſtis eſt) illis tenebris detineri. O miſerum, ò dementem & tenebroſum hominẽ, quem tu Domine Deus dereliqris, nec illuminaueris tua luce ueritatis.

Quos

Quos Deus creauit ad percipiendum fidelibus. Aduerte bone lector, quòd fidelibus creati ſunt cibi. Non ergo infidelibus, quibus omnia ſunt immunda, eo quòd ipſi immundi ſunt & indigni hac uita, qua male utuntur aduerſus Creatorem ſuum. Et tamen Deus ſumma ſua bonitate permittit illis ut ijs ueſcantur, qui pluit ſuper bonos & malos, ut uel ſic oſtendat diuitias bonitatis ſuæ, & iuſtificetur ipſe cum poſtmodo iudicabit. Immunditia autem ciborum non eſt à natura, ſed a peccato uel libidine propter prohibitionem. Non enim (ut exemplo hæc fiãt dilucidiora) immundus erat ſecundum ſui naturam ille cibus paradiſi uetitus, ad inquinandum animam: & tamen ex eius eſu immundi facti ſumus omnes. Nam ipſe quidem per ſeipſum non inquinauit animam, ſed homo a prauitate ſua & præuaricatione edens inquinatus eſt. Igitur ex eo quòd exiuit de corde cõtumaci, et inobediente, non ex eo quod intrauit in uentrem inquinatus eſt. Ecce etiam Dominus prohibuit Iudæis multa ciborum genera, quò eos tunc abſtinentiam doceret ac temperantiam, & inde tanquàm in figura intelligerent uitia à quibus erat abſtinendum: & uitioſos qui uitandi eſſent, tanquam corruptores aliorum. Nam ſola ruminantia & fiſſas habentia ungulas de terreſtribus animalibus erant in cibum permiſſa. Id autem quam ob rem, niſi ut uel ex ea obſeruantia doctrinam fidei atque morum acquirerent? Ruminatio quippe meditationem doctrinę ſignificat. Fiſſæ uerò ungulę diſcretionem boni à malo in moribus. Item quoduis aliud genus ciborum prohibitum, ſignificabat aliquod peccatorum genus uitandum. Nam per uetitos porcos quid aliud conuenientius quàm lutulentos quoſdam fugiendos homines, qui ut ſues male olente cœno, ita iſti obſcenis uoluptatibus carnis uolutantur? Per piſces autem qui ſquamas & pennulas hęrent, ſignificatur corporis & animi puritas. Contrà autem, ſi non haberent ſquamas & pennulas. Et ſimiliter dicendum de auibus: ſicut uiderunt acuti diuinę legis ſcrutatores. Verùm quoniam iſtæ figurę & ſignificationes atque doctrinę ceſſarunt poſt aduentũ Domini, quo tẽpore populus iam è pueritia debuit exire, iccircò ſignificatione à cibis amputata, ſimul & immunditia ſublata fuit: quoniam ut eleganter ait B. Auguſtinus, immunditia illa non erat naturalis, ſed à ſignificatione; Verbi gratia; In iſtis duabus dictionibus; *Bonum & malum*; ſi ex ſeipſis ut nudæ uoces ſecluſa ſignificatione conſiderentur, non plus malitiæ eſt in una quàm in altera. Nam ſi barbarus qui non intelligit, proferri audierit, nihilo acerbius commouebitur ſi ei dicas: Tu es malus, quàm ſi dixeris: Tu es bonus. Qui ſi uim ſignificationemq́; uocis intelligat, continuò turbabitur: non quidem à uoce tanquàm mala de ſe, ſed propter ſignificationem. Sublata igitur ſignificatione in cibis, nihil ineſt in eis immũdũ, quodque animam reddat immundam. Itaq; fidelibus, & ijs qui iam cognouerunt ueritatem iſtam; *Quòd omnis creatura Dei bona eſt, & nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur*; nulli cibi immundi eſſe poſſunt: quoniam ſanctificantur, ideſt, mundificantur ab illa immunditia priore, q̃ ex peccato proceſſit antiquo. Sanctificantur autem per uerbum & interceſſionem. Oratio enim interceſſionis mundificationem hanc facit: quoniam cõmemoratur uerbum Dei CHRISTVS qui cuncta mundificauit, ſicut dictum eſt B. Petro. Quod Deus purificauit, tu ne dixeris commune, ut habetur in Apoſt. c. 10.

De ciborũ mũditia ſeu immunditia.

Quocirca diligenter eſt aduertendum: Homini in Adam peccatori omnia remanere immũda, et ipſe immũdus à ſeipſo eſt, nõ à cibo, p̃ inobedientiam ſuam. Et cum ipſe factus fuit immundus, omnis creatura cum illo facta eſt immunda. Maledicta nanque fuit à Domino terra in opere ſuo, ſeu propter illum: quę maledictio ſublata eſt per CHRISTVM, modo applicetur nobis eius benedictio, et ſimiliter cibis illis ex maledicta terra productis. Hæc non intelligunt idiotę: dicã quid amplius, imò nec aliquot prælati, & maior pars Dominorum huius ſæculi, qui abſque ulla inuocatione nominis CHRISTI & Dei, more brutorum animantium ad implendum uentrem accũbunt: qui abuſus in Chriſtianitate magnus eſt, & emendatione dignus. Apoſtolus igitur uult ſanctificari cibos per orationem, alioqui immundi ſunt. Hoc debet ſeriò populis prędicari. Non ab re ab Euãgeliſtis in cęna Domini expreſſa de ipſa gratiarum actione fit mentio, & quomodo poſt hymnum dictum ſurrexerunt diſcipuli. Hæc ergo fuit doctrina & traditio Domini quam obſeruare omnes tenentur, qui eſſe grati tantis beneficijs uolunt.

Pro conſecratione menſæ.

Hæc proponens fratribus, bonus eris miniſter CHRISTI IESV, enutritus uerbis fidei & bonæ doctrinæ quam aſſecutus es. Ineptas autem & aniles fabulas deuita. Exerce autem teipſum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio, ad modicum utilis eſt: Pietas autem ad omnia utilis eſt, promiſſionem habens uitæ quæ nunc eſt, & futuræ. Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus, & maledicimur: quia ſperamus in Deum uiuum, qui eſt Saluator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe hæc & doce. Nemo adoleſcentiam tuam contemnat, ſed exemplum eſto fidelium in uerbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. Dum uenio attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterii. Hæc meditare, in his eſto, ut profectus tuus manifeſtus ſit omnibus. Attende enim tibi & doctrinæ: inſta

in illis. Hoc enim faciens, & teipſum ſaluum facies,& eos qui te audiunt.

Hæc proponens fratribus. Miniſteriū enim primùm in docendo conſiſtit. Bonus ergo eſt ille miniſter qui hæc fratribus proponit. Fratres autem uocat omnes fideles. Et ob hanc gratiam dixit hæc eſſe prædicanda populis, ut recognoſcant tanta Dei beneficia, nec pateant illuſionibus hypocritarum & hæreticorum. Animaduertat prudens lector quàm calumnioſè hoc loco abutantur hæretici recentiores, quibus utitur Malignus ad impugnandam ſanam doctrinam. Si hac non ſucceſſit, ait intra ſe, alia progrediamur uia. Per Manichæos olim conatus eſt matrimoniū & thorum immaculatum damnare, quò ſcilicet omnia fornicationibus, adulterijs, & alijs nephandis concubitus operibus repleret. Extirpata eſt hæreſis eiuſmodi. Suſcitauit iſtos econtrariò in aures populi ſibilantes creſcendum eſſe & multiplicandum, et uitam cœlibem damnandam: & ita inſurgunt aduerſus eccleſiam, tanq̄ illa committat in hāc Apoſtolicam doctrinam, dum commendat uirginitatem, & probat ſtatum cœlibem eunuchorū qui caſtrauerūt ſe propter regnum Dei: & abſtinentię gratia & chriſtiani luctus certos cibos ſponte ſua ſibi interdicūt. Non enim eccleſia propterea prohibet matrimonium, dū præfert uirginitatem & cœlibatū. Nec docet ullos eſſe cibos ſuapte natura immūdos, ſicut hęretici illi dicebant, quos ipſamet eccleſia damnauit: ſed quia ſe uiduam agnoſcit, luctus tempus ablato ſibi Sponſo obſeruat. Magna eſt profectò nouorum hæreticorum impudentia, qui cum ſciant ſe non noua afferre, ſed ea quæ ſunt à patribus olim & doctoribus ſanctis prorſus confutata, & iam uetuſtate putrida, audent tamē meretricia fronte (ut ſolent) eadem nobis obtrudere, ut abducant miſeras & carnales plebes ab eccleſię unitate ad uanitatem.

Prophanas autem & aniles fabulas deuita: ſcilicet ut nec eas doceas, nec ſcias quidē. Erant in promptu iudaicæ quedam fabulę, de quibus puto eū ſenſiſſe. Erant & paganorum, quæ utinam non ſupra modum auctæ eſſent hodierno die, quin flammis exuſtæ omnes. De his autem rectè dicitur, prophanas eſſe ac uitandas. Quædam etiam aniles ſunt & delirarum muliercularum, & fortè ne has immiſceret ſermonibus ſuis mandat: ac ſi dicat. Nihil doceas à ſolida ueritate alienum.

Exerce autem teipſum ad pietatē. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis eſt &c. Pietatem uocat (ut exiſtimo) omne opus miæ impenſum proximo propter Deum Patrem, & IESVM CHRISTVM, qui petit ſibi miniſtrari in fratribus. Corporale autem exercitium ad quæſtum ſpectat, cum homo corpore ſe exercet laborando ut uictum quæritet. Et ideò ait hoc ad modicum eſſe utile: quoniam ad rē temporalem dūtaxat. Non me latet hunc locū torqueri à nonnullis contra pręceptum ieiunij, quaſi ad modicum ſit utile: ſed hāc intelligentiā meritò Theophylactus reprobat: imò ante illum B. Chryſoſtomus, cuius uerba hæc ſunt. Quidā hoc Apoſtolū dixiſſe de ieiunio aiūt, ſed profectò errant. Neque enim eſt corporalis exercitatio ieiunium, ſed ſpiritualis. Scio & per corporalem exercitationem ab alijs intellectum corporis exercitum ad ſanitatem aut uegetationē. At hæc non erat à B. Paulo tradenda inſtructio, ſed à medicis. In ea itaque ſum ſententia, ut uoluerit inſtruere Timotheum, quem iam docuerat operari proprijs manibus, & laborare ad uictum, hoc non eſſe præponendum pietatis exercitio: quoniam in iſto eſt exigua, in pietate autem maxima utilitas ad cęleſte præmium reponitur: Vnde ait.

Pietas autem ad omnia, id eſt, non ſolùm ad temporalia, ſed & multomagis ad comparanda cæleſtia, ut quæ promiſſionem conſequatur à Deo uitæ utriuſque. Illud enim præceptum: Honora parentes, in quo concluditur omne opus miſericordiæ & pietatis in ueritate, ſi rectè & plenè intelligatur, habet promiſſionem carnalis uitæ, iuxta corticem literæ Exodi. 20. ubi legis: Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut ſis longæuus ſuper terram &c. Habet & aliam promiſſionem ſpiritualis uitæ iuxta ſpiritum, in lege ſecunda Deut. 5. ubi legitur: Honora patrem tuum, & matrem tuam, ſicut pręcepit tibi Dominus Deus tuus, ut longo tempore uiuas, & bene ſit tibi in terra, quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi. Hîc utraq; eſt ꝓmiſſio bñ intelligēd.

Fidelis ſermo & omni acceptione dignus, uidelicet de pietate: & eam extollit. Nam pietas eſt quæ fecit CHRISTVM meritò chariſſimum Patri ut exaudiretur. Pietas eſt, quæ ſi exerceatur in CHRISTO, dabit nobis uitam, & non fides tantum, ut ſtulti & iniqui garriunt. Nam B. Paulus ait ſe in ea laborare; *In hoc enim laboramus & maledicimur*. Magnum eſt, ſubeuntes piæ actionis laborē nedum agnoſci, ſed contrà maledictis exponi. At quid ita Paule? *Quia ſperamus* (inquit) *in Deum uiuum, qui eſt ſaluator omnium hominum maximè fidelium.* Ac ſi expreſſius dixerit. Nō eſt ſita noſtra ſpes in præſentibus, ſed eam fiximus in Deum uiuum, qui habet uitam in ſemetipſo, & cuius eſt uiuificare. Addit Saluatorem omnium hominum, quantum ex ſe eſt, ut qui omnibus remedium comparauerit ad ſalutem. Sed quia ij ſoli potientur qui erunt fideles, & exercuerint pietatem, ideò ait. *Et maximè fidelium.* Locus certus contra quorūdā prædicationem crudelem, qui uolunt CHRISTVM nō ueniſſe ad omnium comparandam ſalutem, ſed certorum & prędeſtinatorum tātum, quos ipſi eligunt, id eſt, ipſos, & qui ea credunt quæ ipſi docent: ut ipſi, non Deus, creent electos.

Non hîc tamen omittam B. Ambroſii expoſitionem, qui ita liberaliter hunc locum exponit, ut multi ualeant admirari, non obſcurè uolens ſalutem poſſe obtinere etiam infideles. Hæc enim ſunt eius uerba. Elaboratum eſt enim quantum Dominus adiuuit, ut non ſolùm in nouiſſimis diebus, ſed etiam in cunctis retrò ſæculis — *B. Ambr. admiranda ſententia*

probaretur

probaretur, gratiam Dei omnibus hominibus affuiſſe prouidentia quidem pari, & bonitate generali, ſed multimodo opere diuerſaq; menſura. Quoniam ſiue occultè, ſiue manifeſtè, ipſe eſt (ut Apoſtolus ait) Saluator omnium hominum, maxime fidelium. Quæ ſententia ſubtiliſſimæ breuitatis & ualidiſſimi roboris, ſi tranquillo conſideretur intuitu, totam hanc (de qua egimus) controuerſiam dirimit. Dicendo enim; Qui eſt ſaluator omnium hominum; confirmauit bonitatem Dei ſuper omnes homines eſſe generalem. Adijciendo autem; maximè fidelium; oſtendit eſſe partem generis humani, quę merito fidei diuinitus inſpirata ad ſummam atq; æternam ſalutem ſpecialibus beneficijs prouehatur. Quod utique nulla iniquitate agitur iuſtiſſimi & miſericordiſſimi Dei, cuius iudicium in his diſpenſationibus non cum arrogantia diſcutiendum, ſed cum tremore laudandum eſt. Siquidem in ipſis quoque fidelium populis, quod iam ſuperius oſtenſum eſt, non eadem omnibus nec paria conferantur, & ante illa humanorum pondera meritorum, diſſimillima diuinorum menſura & munerum. Si enim de parentum carnalium iudicijs conqueri non audemus, cum aliquos filios ſuos ante ulla morum examina, ante aliqua pietatis obſequia indulgentiore amplectuntur affectu. In dominis quoque erga famulos libera eſt diſpoſitio: nec iuſtè à quoque reprehenditur qui de unius conditionis familia quoſdam ſibi, quos benignius honeſtaret, & quos liberius erudiret eligit. Nunquid de ſummi Patris & ueri Domini beneuolentiſſima æquitate cauſandum eſt, quòd in magna domo eius innumeris differentijs uniuerſa uariantur? Cumque nemo aliquid boni habeat quod non ille donauerit, non omnes tamen ijſdem uirtutibus micant, aut eadem chariſmatum dote ditantur. Nec poſſumus hanc diuerſitatem graduum cauſis aptare meritorum, cum totius boni meriti principalis cauſa ſit gratia, de cuius opibus ſumitur, quicquid in ſingulis probabile reperitur. Sicut ergo de ijs quæ intra eccleſiam multiformiter Spiritus ſanctus operatur, impium eſt ullam querelam corde concipere: ita etiam de illa prouidentia quæ infidelibus præſidet, nullatenus murmurandum eſt. Quoniam & iuſtus & bonus arbiter nec uoluntatis iniquæ eſt, nec diſcretionis incertæ: ut ſub immenſa omnipotentis Dei miſericordia abſq; iuſtitia putemus, quòd quiſq; pereat, qui perire non debeat. Nulla pars mundi ab euangelio uacat CHRISTI. Et licet illa generalis uocatio non quieſcat, tamen etiam iſta ſpecialis iam uniuerſis eſt, & facta cõmunis. Ex omni gente, ex omni conditione adaptantur quotidie milia ſenum, milia iuuenum, milia paruulorum. Et effectibus gratiæ chriſtianæ etiam ipſa, quibus mundus atteritur, arma famulantur.

Hęc B. Ambroſij admirabilis ſentẽtia, quę illud clarè uidetur porrigere, quod primo auditu uidetur neſcio quid horroris, propter loca quędam ſcripturæ ſanctæ, continere. Et tamen ſi ad immenſam Dei clementiam (qui omnium eſt Creator) reſpexerimus, non temerè eſt explodenda. Dico horribile propter ſcripturas: quoniam ſcriptum eſt. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. *Hebr. 11.* Hæc autem doctrina uidetur ad infidelium quoque ſalutem extendi. Qui igitur ad clementiam Dei (ut oportet) ſpectare uoluerint, non debent hanc opinionem reijcere, ſed conſiderare ſubtiliter & intelligere: nec eam prius (quod eſt arrogantium & ſuperborum, uel etiã ſciolorum quorũdam hominum) carpere quàm capere. Nos per hanc nullo pacto infidelibus ſalutis poſſibilitatem concedimus, ſed non fidelibus. Datur enim inter fideles & infideles mediũ, uidelicet non fideles. Omnis infidelis eſt non fidelis: ſed non econuerſo, omnis non fidelis eſt infidelis. Declarentur hæc apertius. Dicebat Dominus: Si nõ ueniſſẽ & locutus eis non fuiſſẽ, peccatum non haberent, *Ioan. 15.* ſcilicet infidelitatis, & ita non fuiſſent infideles: ſed nec fideles quidem, quod de fide plena de CHRISTO intelligitur. Nec propterea defendimus poſſe aliquem ſine fide ingredi regnum cœlorum. Nam ſic apertiſſime contra B. Pauli doctrinam doceremus, ſed quod ſine explicita fide de CHRISTO non ſit impoſſibile: quemadmodum nec olim erat impoſſibile, ut eleganter docet B. Thomas. Et ſatis erant duo ij articuli, quos Apoſtolus ut neceſſarios ibidem declarat, ſi ſuſcipiantur, nimirum Quòd Deus eſt, & quòd ingrẽtibus ſe remunerator ſit: *Hebr. 11.* ſatis inq; ſunt ijs tñ ſolis, quibus alij non fuerunt reuelati & cogniti. Iſta interpoſuiſſe non mihi uiſum eſt alienum, ut prudens lector poſſit hæc omnia quieto animo ſecum conſiderare: nec ullum patiatur ſcandalum uel ab una uel ab altera opinione. Quod eſt certiſſimũ ſemp teneat, uidelicet: Sine fide impoſſibile eſſe quẽq; placere Deo: Et Deum ipſum uelle ex parte ſua omnes homines ſaluos fieri, & illius benignam prouidẽtiam non eſſe erga omnes æqualem. Etſi enim omnes de eius bonitate participent, alij tamen plus, & alij minus abſque ulla iniquitate, qui nulli obligatur, & nulla ſub lege tenetur. Et tamen ita facit ut omnes obligatos ſibi reddat: quia omnibus idoneè prouidet ad ſalutem, neminem penitus deſerens. *Precipe hec & doce.* Præcipere poſſunt multi, & cum faſtu magno præcipiunt: ſed legitimè pręcipere atq; docere nequaquam qui non didicerunt, poſſunt.

Nemo adoleſcentiam tuam contemnat, ſeu iuuentutem. Noli quicquam agere quo te contemnendum præbeas & ridiculum, quaſi iuuenẽ: ac ſi dicat: Oſtẽde te moribus & grauitate maturũ ac ſenem. Ad illum enim præceptum hoc dirigit, non ad alios: unde ſequitur. *Sed eſto exemplum fidelium &c.* Maxima eſt cacophonia, quando pugnat cum ſermone bono improba uita. Fit enim ſermo tunc contemptibilis, & inſuper blaſphematur Dominus. Sicut & quando ſermo eſt malus & uita bona, ſaltem apparens. Siquidem fieri nulla ratione poteſt, ut ſit uerè bona uita cũ ſermone malo: quia ſermo ex corde prodit.

Scita eſt illa B. Gregorij ſententia: Cuius uita
deſpicitur, quid iam reſtat niſi ut illius prædica-
tio contemnatur? Itaque ſimul debent iſta duo
cõiungi. Et ait primò: *in uerbo*: aut potius ſermo-
Iac. 3. ne. Nam qui uerbo non offendit, hic perfectus
eſt; *In conuerſatione*. Magna laus eſt et digna omni
pręmio, conuerſari ſanctè cum hominibus: *In cha-
ritate*: Charitas ſola iſtud efficit: charitas enim ne-
minem lędit, non queritur, non iraſcitur, non
eſt procax, omnia ſuffert, omnia ſuſtinet. Et hæc
ſunt amabilia quæ ſocietatem mirè conſeruant;
In ſpiritu: homo enim ſpiritualis ſemper quę ſunt
Spiritus tractans, de ſæcularibus non ſe impli-
cat; *In fide*; quoniam multum prodeſt exemplum
fidei. Qui enim uidet hominem firmum, & nullo
modo in fide nutãtem, & ipſe ad credendũ in-
ducitur: *In caſtitate*: aut potius puritate. Hæc eſt
munditia quædam cordis & animi ſimplicitas.
Quare ſtultè quidam & mendaciter dixit. Laſci-
ua eſt nobis pagina, uita proba. Et alius ſimiliter
dixit. Caſtum decet eſſe poetam, non tamen
eius uerſiculos. Quę ut redolẽt argutias pueriles
ita hæc omnia manifeſtam falſitatem continent.
Dominus enim nos docet hominem de theſau-
ro ſuo bono proferre bona, non mala: non im-
pudica, & laſciuiarum plena, & ſcurrilia.

*Dum uenio attende lectioni, exhortationi, doctri-
næ &c.* Tria hæc ſe mutuò comitantur, lectio,
exhortatio, doctrina. Ex lectione efficiẽ ut ualea-
mus exhortari & docere. Et hoc contra multos
qui tentantes Deum negligunt lectionem, putan-
tes de improuiſo Spiritum ſanctum iri ſuccur-
ſum. Succurrit quidẽ Spiritus & ualdè, ſi nos ta-
men noſtris partibus nõ defuerimus. Non enim
miraculo decet ea fieri, quę in noſtra ſita ſunt po-
Matth. 11. teſtate. Quod uerò legimus: Nolite cogitare
quomodo, aut quid loquamini etc. locum ha-
bet in ſummis uiris, & extremis periculis, quùm
iam humana ſapientia ac uires nihil iuuant.

Noli negligere gratiam quæ in te eſt &c. Quidã
ſe ſtultè arbitrantur eſſe innocentes; ſi non quid-
piam committant ſceleris: & non uident quan-
tũ eſt mali omittere grãm Dei: ut ſi ſacerdos non
ſacrificet, ſi prędicator non prædicet, ſi Epiſco-
pus non intendat, cui hoc ex officio incumbit,
ſi religioſus progredi in uia Dei non curet. Hoc
eſt enim negligere gratiam iam à Deo acceptam.
Timotheus autem acceperat eam gratiam epi-
ſcopatus per prophetiam cum impoſitione ma-
nuum presbyterij. Nam plures presbyteri, ideſt,
Epiſcopi conſecrarunt eũ, ut mos eſt. Et B. Pau-
lus fuit unus, ſicut expreſſè dicit ſequẽti epiſtola

Hæc meditare, aut potius iſta exerce; *In his eſto*;
hoceſt, totũ his teipſum impende. Quod uerò
ſequitur; *ut profectus tuus manifeſtus ſit omnibus*;
conſecutiuè intelligendum eſt. Non enim ſua-
det ut ob hoc faciat, ut manifeſtetur: ſed ut illud
faciat, ex quo hoc ſequatur in laudem Dei. Si-
Ibid. 5. cut CHRISTVS dixit: Sic luceat lux ueſtra co-
ram hominibus, ut uideant opera ueſtra bona,
& glorificent Patrem ueſtrum qui in cælis eſt
&c. Græcè enim legitur; *ut profectus tuus mani-
feſtus ſit in omnibus*. Quemadmodum enim ſignum
ſcientis eſt poſſe docere: ita uirtus Magiſtri patet
in diſcipulis. Et hæc eſt Epiſcopi gloria, uitæ ſan-
ctitas ſibi cõmiſſi populi, & pax in CHRISTO.
Attende enim tibi & doctrinæ &c. Vide (quæſo) le-
ctor, quàm inſtanter Apoſtolus monet, ut iſta
omni ſtudio ac ſolicitudine curet. Loco non ita
remoto dixerat, Hæc proponens fratribus bo-
nus eris miniſter CHRISTI IESV. Tum adie-
cit: Præcipe hæc & doce. Item ſub hæc: Attende
lectioni & doctrinæ. Tum addit. Hæc meditare
in his eſto. Denique in hoc claudit *Inſta in illis*; nõ
in altero tantum. Sunt non pauci qui ita atten-
dunt ſoli lectioni ut ſe ipſos deſerant omnem ſui
curam abijcientes. Quibus quid ſtultius dici aut
fingi poteſt? Ediuerſò reperiuntur qui ſibi ſolis
uolunt ſine lectione attẽdere. Et tales ſępenume-
rò errant: quia neſciunt quid ſit hominem uerè
ſpiritualẽ eſſe. Porrò alios quoſdã uideas utrũ-
que ſapiẽter coniungere. Sed iſti ualdè rari ſunt:
ideò & maiorem commendationem merentur.
Vide igitur in illa eccleſia primitiuorum quan-
do Spiritus erat in ſummo, quomodo etiam uiri
magni, qualis erat Timotheus, ut ad hoc ſcri-
pturarum ſtudium omninò intenderent, ab Apo-
ſtolo inuitabantur. Alioqui è cœlo oporteret
aſſiduè doctrinam expectare, ac ualdè perfectum
eſſe, quod paucorum eſt, ut B. Ioãnis Baptiſtæ,
& Apoſtolorum quibus dictum fuit: Cum ſtete-
ritis ante reges & pręſides nolite cogitare quid Matth. 5.
aut quomodo loquamini: dabitur enim uobis in
illa hora quid loquamini. Quæ prudenter ſunt
intelligenda. Ita enim poſcebat neceſſitas, & con-
ditio perſonarum quæ mittebantur ad euange-
lium prędicandum. Imò ſumma Dei uirtus & po-
tentia, quæ in hominibus ignaris & imbecilliori-
bus eò excellẽtius reluceret, quò illi in ſeipſis cõ-
ſiderati abiectiores erant. Quæ, rogo, prudentia
extitiſſet, ab initio ipſius Alphabeti inſtituere pi-
ſcatores & rudes homines, iamque ætate proue-
ctos? Certè uel plures anni abijſſẽt antequã Pe-
trus legẽdi prõptitudinẽ cõparare potuiſſet. Qñ
igitur ad ſubtiles legis quæſtiones intelligendas
& explicandas perueniſſet? Qui igitur contra
carnis prudentiam tales elegit, ſecundum ſuam
ſummam ſapientiam nullo alio doctore à ſeipſo
doctos reddidit. Hæc fuerunt illorum propria,
nõ omniũ. Vide perſpicuè quomodo B. Paulus
Timotheum hortatur ut diligenter ſtudijs at-
tendat, neque alia uia Spiritum expectet. Adiu-
uabit quidem Spiritus, ſine quo nulla uera erudi-
tio acquiri poteſt, ſed noſtrũ laborem iuuabit,
non fouebit inertiam. Sunt ergo copulanda hæc
duo, uidelicet attendere ſibi, & doctrinę, quorum fru-
ctum indicat aiens, *Hoc enim faciens, & te
ipſum ſaluum facies, & eos qui te audiunt*. Te, inquit,
ſaluabis ſi tibi attenderis: & eos qui te audiunt,
ſi doctrinæ, qua illos paſcere ualeas, dederis ope-
ram. Qui enim alijs præficitur, uitæ ſuę tenorem
ſic tẽperare debet, ut dũ ſaluti ſuæ conſulit, com-
munem ouium non deſerat: & item communẽ,
omnium ſibi creditorũ ſalutis curã ſic ſuſcipiat,
ut ſuę

ut ſuæ quoq; promouēdę meminerit. Quæ duo Prælatus implet ſibi attēdens, & doctrinę. Iſtud eſt facere & docere, ut tandem uberrimum ſui
Matth. 5. laboris fructum percipiat in regno cœlorum, ubi qui fecerit & docuerit, iuxta pollicitationē Domini, magnus uocabitur.

CAP. V.

SENIOREM NE INCREpaueris, ſed obſecra ut patrem: iuuenes, ut fratres: anus, ut matres: iuuenculas, ut ſorores in omni caſtitate. Viduas honora, quæ uerè uiduæ ſunt. Siqua autem uidua filios aut nepotes habet, diſcant primum domum ſuam regere, & mutuam uicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum eſt coram Deo. Quæ autem uerè uidua eſt & deſolata, ſperet in Deum, & inſtet obſecrationibus & orationibus nocte & die. Nam quæ in delitiis eſt, uiuens mortua eſt. Et hoc præcipe, ut irreprehenſibiles ſint. Siquis autem ſuorum, & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.

EXplicat nunc Apoſtolus qua moderatione ſeſe erga uarios hominum ſtatus gerere debeat Timotheus, ne ſalutaris doctrina alieno uel tempore uel modo tradita ſuū finē non conſequatur. Neque enim ſunt omnes eodem genere ſermonis ad uirtutes ſectandas, uel ad peccatorum ſatisfactionem alliciendi. Ait igitur primùm.

Seniorem ne increpaueris; Græcè ἐπιπλήξῃς, id eſt, ne plagis affeceris. Haud dubium quin uerborū plagas (ut iam prę monuimus) intelligere oporteat. *Seniorem*, ſeu presbyterum. Presbyter nomē eſt & ætatis & dignitatis. Hîc uidetur ad ætatē referendum, ut poſſit aptè cum ſequentibus cohærere, dum ait: *iuuenes ut fratres*: Senectus ipſa etiam apud paganos, ſemper æſtimata eſt digna quam reuererētur natu minores: qm̄ in antiquis,
Iob. 12. ait B. Iob, ſapientia, & in multo tēpore prudētia.

Iuuenculas (ſeu iuniores) *ut ſorores in omni caſtitate*, ſeu puritate, ut nec ipſe oculus, nec geſtus, nec uerbum quicquam indicet aliud, quàm puritatem quandam angelicam, et eius uiolandę horrorem. Pudicitia enim uirtus eſt non ſolùm impetum libidinis coercens, ſed & ſigna cohibēs.

Viduas honora quæ uerè uiduæ ſunt. Honorem intelligit qui eum ſubſidio bonorum terrenorum impenditur. Honoris autem & mercedis iſta eſt differētia, ut omnis honor ſit honorabile debitū,
Honoris & mercedis differentia. quod redditur non habita ratione operis & laboris, ſed potius inſpecta ipſius perſonæ dignitate. Merces uerò operi & labori ex ipſa iuſtitia redditur. Vnde honoraria uocantur quæ ſublimibus uiris tribuuntur ob ea opera quę non cadūt ſub ęſtimationem more mercenariorum. Cū igitur magnus olim fidelium eſſet cōcurſus, opus fuit uberioribus charitatis officiis abūdare, quæ inter ſe à conditione ſtatus ſeruare ordinem debent. Erat autē olim ſtatus in coniugatis, uiduis, & uirginibus. Porrò uiduarum ac uirginum ſtatus, cū ad eius puritatē natura non eueheat, uoto ab inſtitutione CHRISTI & præſtantiæ euangelicæ inſtituebatur: nec abſq; uoto admittebatur talis ſtatus. Bona autem eccleſiæ in huiuſmodi perſonas deſolatas & inopes diſtribuebantur. De his ergo ſermonem habet Apoſtolus, quibus uult honorem exhiberi. Sed primùm uult eas eſſe uerè uiduas, quod eſt, illum ſtatum uoto eſſe profeſſas, & ad tenorem illius uiuentes. Non enim uerè uidua cenſeri illa debet, quę non certò deliberauerit abſtinere à ſecundis nuptijs. Sicut non eſt uerè uirgo ſine uirginitatis uoto.

Si qua autē uidua filios, aut nepotes habet, diſcat &c. Quidam pro: *diſcat*: repoſuerunt; *diſcant*; illud referentes ad liberos, ut ſit ſenſus: Vidua quæ habet liberos non facile eſt admittenda in eccleſiæ miniſterium, niſi primùm liberi ſciāt regere domū, & uicem reddere parentibus. Loquebatur ergo de uotis quæ ſanciebātur in facie eccleſiæ (ut diximus) quæ faciebāt mutationē ſtatus. Hęc enim uota non admittebantur paſſim, nec oīum prorſus. Vnde nec talis uidua recipiebatur, quæ poterat permanere domi cum liberis in uiduitate, & ab eis ſuſtentari, ne grauaretur eccleſia. Et hoc liberi eius debent ſcire ipſo facto, mutuā ſcilicet uicem parentibus eſſe reddendam. Sed melius: *diſcat*; ut B. Ambr. & Chryſ. legunt. Nā ſic mutuā uicem reddunt dum nutriti nutriunt, & mutuam uicem reddunt uel parentibus, uel parentum filijs. *Hoc enim acceptum eſt coram Deo.* Acceptum, pro acceptius. Hebraicè enim comparatiuus pro poſitiuo ponitur. Melius ergo erat talibus uiduis permanere domi & familiā regere, q̄ ſeruire eccleſiæ. In hmōi aūt ſolent decipi uiduæ, quæ diſcretionem Spiritus non habent.

Quæ aūt uerè uidua eſt & deſolata &c. Ecce qualis eſt uera uidua, nimirū tota mācipata Deo, & ab eo ſperās oīa, & annonā, ſicut ab Imperatore milites expediti. Nā bona q̄ ſunt eccleſię & Dei, q̄bus ſeruirēt niſi hmōi perſonis? *Quæ in delitijs eſt, uiuēs mortua eſt.* Vidua illa in delitijs eſſe dr̄, q̄ nō ſeruat luctū ꝑpetuū, ſed mūdi blāditias adhuc ſeq̄tur. Hæc uerā uitā ignorat; & uiuēs corpe, mortua eſt ſpiritu & aīa. *Et hoc præcipe ut irreprehenſibiles ſint.* Reprehenſio eſt de aliquo indecente: quod uariè ſumitur in multis propter ſtatum. Sunt enim quædam indecentia ſenibus: iuuenibus autem non ita. Et ſic in reliquis.

Si qua autem ſuorum, & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negauit &c. Mirabile iſtud eſt uiſum quibuſdam, quòd talis fidem iccircò negauerit, quia nō agat curam ſuorum: imò etiam quòd maius ſit & grauius peccatum ſuos negligere, quàm derogare Deo fidem, quod eſt infidelium. Reſpondetur. Illa ſatis fidem dicitur factis negare, quæ contra fidei iuſſa aliquid agit: maxime uerò ſi quæ agit prætendat ex fide eſſe,

PP uelut

uelut præſenti loco (ni fallor)neceſſe eſt intelli-
gere.Ea parte autem eſt infideli deterior: quan-
doqdē īfidelis,quatenus talis,nō uiolat iura natu
ræ.At qui talia agit,cōtra naturæ inſtinctū agit.

Vidua deligatur non minus ſexaginta an-
norum, quæ fuerit unius uiri uxor: in ope-
ribus bonis teſtimonium habens, ſi filios
educauit, ſi hoſpitio recepit,ſi ſanctorum pe
des lauit, ſi tribulationem patientibus ſum-
miniſtrauit, ſi omne opus bonum ſubſecu-
ta eſt. Adoleſcentiores autem uiduas deuita.
Cum enim luxuriatæ fuerint in CHRISTO
nubere uolunt, habentes damnationem,
quia primam fidem irritam fecerunt. Si-
mul autem & otioſæ diſcunt circuire do-
mos,non ſolùm otioſæ, ſed & uerboſæ, &
curioſæ,loquentes quæ non oportet. Volo
ergo iuniores nubere, filios procreare, ma
tresfamilias eſſe, nullam occaſionem dare
aduerſario maledicti gratia.Iam enim quæ-
dā conuerſæ ſunt retrò poſt Satanā. Siquis
fidelis habet uiduas ſumminiſtret illis, ut
non grauetur eccleſia: ut iis quæ uerè ui-
duæ ſunt, ſufficiat.

Vidua deligatur non minus ſexaginta annorum &c.
Conſidera quænam ſint ea quæ in uidua opor-
Quæ exigātur teat concurrere,prius quàm ad uidualem ſtatū
in uere uiduis. ualeat admitti. Tria hic ab Apoſtolo exigun-
tur,ut ſolidè perſiſtere in ea uocatione& ſtatu
poſſit. Primū eſt ætas,quæ eſt annorum ſexa-
ginta.Nam tunc ętas deferbuit. Secūdum,
Quòd fuerit unius uiri uxor. Nam quæ plurium
fuerit,irregularis(quo ad hoc attinet)efficit. Sed
cur non in uiro religionem profitente idem atten
ditur? Debere attendi crederem,non propter ſi-
gnum ullum,ſed propter indecentiam:quāquàm
nō ita ut in fœminis.Semper enim in mulieribus
magis quàm in uiris notatur impudicitia,& di-
gamia.Et propriè uiduitas eſt fœminarum, non
uirorum:qui non ita uxoribus indigent,ut pro-
pterea dicantur uidui,ſicut fœminæ uiris. Vnde
& propter ſignum in mulieribus hoc conſydera
tum eſt ab Apoſtolo. Nam eccleſiam per uiduā
ſignificari manifeſtè in ſcriptura conſtat. Signifi-
Luc. 2. catur enim eccleſia in Anna uidua quæ obſecra-
tionibus,& ieiuniis nocte & die uitam ducebat.
Ibid. 7. In alia item uidua, cuius unicum filium IESVS
à mortuis excitauit. Significata eſt & quondam
4.Reg.4. in illa,ad quam miſſus eſt Helias ut ab ea famem
fugaret. Et de his meritò ſolus B.Lucas memi
nit,ad quem maxime pertinuit Sponſum mor-
tuum exhibere CHRISTVM, hoſtiam noſtrā.
Luc. 21. Item & in illa paupercula uidua ſignificatur,
quæ miſit duo æra in gazophylacium,ideſt, qc-
quid habuit & temporalis & ſpiritualis boni tri-
buit CHRISTO, non inflata more phariſaico
de propria iuſtitia, ſed ſe pauperculam reſpiciēs.
Huius meminit & B. Marcus. Tertium quod
exigitur eſt, ut habeat bonum teſtimonium nō
in fide tantum, ſed & in operibus bonis. Quæ
ſint autem hæc bona opera declarat.

Si filios educauit. Nam paruulorum educatio
eſt propriè mulierum:nec cibum tantum prębe
re corporis,ſed & integritate ſanctorum morū
mētem inſtituere debēt & timore Dñi.Sic enim
deberent parentes pro cōditione ſtatus uiuere,
ut ſemper uerius eſſent patres mentis,quàm car
nis. *Si hoſpitio recepit*, ſcilicet pauperes & ad-
uenas,fideles tamē. *Si ſanctorum pedes lauit.* Hoc
erat uetuſtiſſimi moris.Obſeruatur in hodiernū
diem apud religiones reformatas,ubi primū ex
itinere recipiuntur hoſpites. *Si tribulationem
patientibus ſubminiſtrauit.* Hoc ualdè neceſſariū,et
pertinet ad miſericordię opera. Nudus fui,ait Do
minus, & cooperuiſtis me.In carcere,& uiſitaſtis. *Matth. 25.*
Eruſiui,& pauiſtis &c. *Si omne opus bonum*, ideſt,
charitatis & officii proſequuta eſt.

*Adoleſcentiores autē uiduas deuita. Cum enim luxu
riatæ fuerint &c.* Quaſdam fugiendas præcipit ui-
duas, propter earum inſolentiam & inſtabile in-
genium. Erant enim aliquæ pauperes, quæ re-
rum penuria preſſæ, cibi gratia profitebantur.
At cum pabulum accepiſſent,& carni uires ſuas
reſtituiſſent, tentationibus illius reſiſtere nolen-
tes recalcitrabant. Nam fręni impatientes, iu-
gum IESV CHRISTI abiiciebant,& nuptia-
rum expertas delitias repetebant. De iis dicitur:
*Habentes damnationem,quia primam fidem irritam fece
runt*, ideſt, promiſſionem qua Deo promiſerant,
ſe contentas eſſe primis nuptiis,nec ad ſecundas
redire uelle.Et hoc dicit prima fides,ſcilicet quā
poſt uiri obitum uoto aſtrinxerant.Et hic locus *Pro uotis, con*
aduerſus hæreticos potentiſſimus,qui negant in *tra hereticos.*
ſacris ſcripturis haberi uota. Et item aduerſus
eos qui paris meriti eſſe docere audent,& non
minus gratum & acceptum quod fit citra uotū,
q̄ quod uoto promiſſum & ſolutum: quod eſt
contra euidentiſſimam rationem. Qui enim uo-
uet & reddit,eſt(ut dicitur)ueluti qui ipſam inte
gram arborem cum fructibus donat. Qui autem
ſponte ſua abſque uoto reddit, fructus quidem
donat,ſed arborem arboriſq; poſſeſſionem ſibi
retinet. *Simul autem & otioſæ diſcunt circuire do-
mos &c.* Harum iuuencularum uiduarum mores
non bonos deſcribit, quæ diſcunt ſimul otioſæ
circuire domos,uidelicet officii prætextu & ui-
ſitationis,non negocii cauſa & officii neceſſarii,
ſed nugandi gratia. Otium enim negocium pa-
rere debet,ſed tale negotium quod ad rem perti
neat:alioqui otium eſt non negotium. Vnde ait;
non ſolùm otioſæ, ſed & et uerboſæ, aut potius nuga
ces & curioſę. Peccatum magnū & plurimorum
ēt uirorū,ad cognoſcēda aliena facta promptiſſi-
morū,& ad uitam propriam rectè traducendam
negligentiſſimorum. Nullum enim certum ha-
bent ſcopum & finem ſibi propoſitum,ad quem
dirigant omnem ſuam uitam,cogitationes,uerba
& facta. Ideò iſti loquuntur quæ non oportet,
ideſt,quæ non faciunt ad rem, & diſſipati ſunt
nec uniti,non intelligentes illā Domini ſentētiā:

Porrò

Porrò unum eſt neceſſarium,hoceſt,ut uniantur quæ ſunt in nobis animę potentię, uidelicet ad diligendum,& puro corde ſeruiendum Deo, per dilectionem cuncta ad illum ordinando.

Volo ergo iuniores nubere. Quia non ſunt idoneæ quę in tam ſublimi ſtatu cœlibatus proficiant. Et hoc ex conſilio, non autem ſecundum imperium: Alioqui intellige de iunioribus non ſolùm ætate, ſed & moribus. At ſi in ætate non ita prouecta appareat ſenilis prudētia, & mores integri, non eſt exiſtimanda ea mens Apoſtoli ut repellere eas uellet ab hoc ſancto propoſito. Multa ſunt quæ lege uniuerſali non poſſunt comprehendi, ſed indigent ἐπιείκεια. Meminerit fortè 1.Cor. 7. aliquis uerborum Apoſtoli ſuperius ad Corinthios, & obijciet: Cur igitur ita loquitur? Dico autem non nuptis & uiduis bonum eſt illis ſi ſic permanſerint, ſic & ego. Et in fine ſic concludit. Beatior erit ſi ſic permanſerit, ſecundum meum conſilium. Hoc autem in loco uidetur potius ad cōtrahēdas nuptias cōſulere. Sed hoc adoleſcentioribus, & de quibus non eſt pudicitię ob iuuentutem ſecuritas, & ſemel guſtatas carnis illecebras. At hoc ad uirgines trahi nec poteſt nec debet: alioqui eſſet damnare omnem Chriſtianorum conſuetudinem rectiſſimam, & probatiſſimam à ſanctis uiris. Quod tamen Caietanus non eſt ueritus, ut in annotationibus noſtris oſtendimus. Illud iam ſępius attigimus, quod mirum in modum fuit ſemper in conſyderatione, uidelicet ut proſpiceretur famę, & nulla daretur iuſta occaſio, ſaltē probabilis, maledicis. Accipiebant enim occaſionē plerique ex eo quòd quædam conuerſæ erant, & defluxerant retrò poſt Satanam. Qui enim apoſtatat à CHRISTO, neceſſariò ſequitur apoſtatarum principem Satanam: quod iam nunc multi pro ludo habēt. Sed breui ſunt luſuri. Fuit ſemper & erit in omni ſtatu corruptio; nec propterea deſerenda ſunt caſtra Dei, ſi qui perfidi milites ab his ad hoſtilia deficiunt. Et in CHRISTI collegio omnium optimo & perfectiſſimo inuentus eſt unus omniū peſſimus. B. Auguſtinus & oēs ſancti aīaduerterunt quæcunque poterant in contrarium ab ijs adduci, qui ut turpiter agant, peccantium exemplis ſe ueſtiunt. Conuerſæ ſunt quædam uiduæ retrò poſt Satanam. Nō ſunt igitur ſeruanda uota? Imò immutanda eſt fallax cōcluſio. Sūt ergo ſeruanda, nec abeūdū poſt Satanā. Sed B. Auguſtini uerba, poſtq; iſti fingūt ſe illius auto- Ex tract. pſal. 99. ritatē nō detrectare, afferamus. Nemo uos fallat. Si nō uultis falli & uultis amare, fratres, ſcitote omnem profeſſionem in eccleſia habere fictos. Non dixi omnem hominem eſſe fictum, ſed omnem profeſſionem habere fictas perſonas: Sunt Chriſtiani mali: ſed ſunt & boni. Quaſi plures malos uides: quia paleæ ſunt, nec te ad granum peruenire permittunt. Sunt ibi & grana: accede, tenta, excute, adhibe oris iudicium, inuenis moniales indiſciplinatas. Nunquid ideò ſanctimonium reprehendendum eſt? Multæ non ſtant in domibus ſuis: circumeunt domos alienas curioſè agentes, loquentes quæ non oportet, ſuperbæ, lingutæ, ebrioſæ. Sed ſi uirgines ſunt, quid prodeſt integra caro mente corrupta? Melius eſt humile coniugium, quàm ſuperba uirginitas. Si enim nuberet, non haberet nomen unde extolleretur, & haberet frænum quo regeretur. Sed nunquid propter uirgines malas damnaturi ſumus & ſanctas corpore & ſpiritu? Aut propter iſtas laudabiles, etiam illas improbandas laudare cogemur? Vtique unus aſſumetur, & alter relinquetur. Nota.

Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maximè qui laborant in uerbo & doctrina. Dicit enim ſcriptura. Non alligabis os boui trituranti. Et dignus eſt operarius mercede ſua. Aduerſus presbyterum accuſationem noli recipere: niſi ſub duobus aut tribus teſtibus. Peccantes, coram omnibus argue: ut & cæteri timorem habeant. Teſtor coram Deo & CHRISTO IESV, & electis Angelis, ut hæc cuſtodias ſine præiudicio nihis faciens in alteram partem declinando. Manus citò nemini impoſueris, neque communicaueris peccatis alienis. Teipſum caſtum cuſtodi. Noli adhuc aquam bibere, ſed modico uino utere propter ſtomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt, præcedentia ad iudicium: quorūdam autem & ſubſequuntur. Similiter & facta bona manifeſta ſunt: & quæ aliter ſe habent, abſcondi non poſſunt.

Qui bene præſunt preſbyteri &c. Presbiteros hoc in loco manifeſtè ſacerdotes & Epiſcopos uocat, quos præeſſe ſupponit. Et honorem duplicem intelligit, qui eſt reuerentiæ & ſubſidij: quoniam mente & corpore laborant. Vt ſapiens igitur dignus eſt honore. Vt uerò docens & utilitatem afferens, meretur ut non militet ſuis ſtipendijs.

Poſſumus inſuper dicere duplicem honorem, alterum qui eſt ab hominibus, & alterum qui erit à Deo, quando dicet: Euge ſerue bone & Matth. 24. fidelis intra in gaudium Domini tui. Illud hîc notandum, presbyteros uocari Epiſcopos, & eos quidem qui bene præſunt. Quòd ſi roges: Nunquid ergo ijs qui non bene præſunt, debebuntur decimæ & fructus eccleſiarum, & alij honores: Apoſtolus eos qui bene præſunt dignos eſſe docet. Tibi non licet iudicare an ille bene præſit, an ſecus. Et ob eam cauſam perinde dare teneris ac ſi bene præſit. Si inſtes: Res ipſa, inquiens, per ſe nota eſt & omnibus euidens. Vides enim non iam diſpenſatorem, ſed diſſipatorem rerum eccleſiaſticarum, ſcortatorem, concubinarum educatorem & cinędorum, canum: unde fraudātur bonis eccleſiæ pauperes, & ipſius eccleſiæ ornamenta lacera, parietes, tecta, & omnis diuinus

cultus peſſum eunt. Mores epiſcopi ſequitur clerus, licentia uitiorum impunitate donatur, & quæ ſunt eius generis innumera. Vera hęc eſſe minime inficiamur, ne dicamus malum bonum, & bonum malũ, iiſdẽq; tenebris inuoluamur. Verum quid hic agas? Nunquid tu lucri quicquã ex alieno peccato facere debes? Non tibi propterea permittitur, te ut ab obligatione ſoluas, & diſpenſatorem teipſum conſtituas, etiam ſi mille egenos inde paſceres? Quis dubitat hunc indignum honore ſuo? Sed cum reuerẽtia & honeſtis modis debet, qui eiuſmodi eſt, admoneri. Qui ſi correptionem non admittit, in promptu habemus quid agendum ſit. Dominus ipſe regu-
Matth. 18. lam dedit: Dic (inquit) eccleſię. Adire enim oportet ſuperiorem, ad quem ſpectat hæc animaduerſio. Tum manus lauiſti, & quæ tuarum ſunt partium implens, non oberit ad meritum quorũcunque ſuperiorum improbitas. Deus propter peccata populi multa ſinit irrepere ad punitionem malorum, & ad probationem bonorum. Secus eſt ſi hæretica doceret, quo tempore neminem oportet eſſe patientem. Temporalium diſſipatio non tanti facienda eſt, ut te ab unitate ſepares eccleſiæ. Obſeruatũ eſt enim breui tp̃e tales regnare ſolere, quos uel gula aufert de medio, uel gladius, & ſecreta diuinæ iuſtitiæ ultio.

Affert autem Apoſtolus ſcripturam ueterem ad probandum laborantibus dandã mercedem, quæ ait; *Non alligabas os boui trituranti*; Ibi legitur: Non ligabis os bouis triturantis in area fruges tuas. Et ne de boue craſſo illo animali pu-
1.Cor. 9. tes hoc pręciſẽ debere intelligi, ipſemet Apoſtolus alibi proprium ſenſum aperit aiens: Nunquid de bobus cura Deo? Nũquid propter nos potius hæc dicit? Nam pp nos hæc ſcripta ſunt: quoniam debet in ſpe qui arat arare: & qui triturat in ſpe fructus præcipiendi. Sed uide congruentiam. Bouem uocat triturantem fruges in area, id eſt, doctorem ſcripturas terentem & diſcutientem in eccleſia. Nam ſcripturæ frumentum continent abſcõditum ſub rudibus uerbis, quaſi ſub ſpicis & paleis contectum, ut iis ſepoſitis nudum granum excipiatur & conficiatur animæ panis. Terit autem bos pedibus fortiter: quoniam conatus illi affectuſque laborioſi, quibus inſudant in ſcripturis doctores, de ſpicis exire triticum bonum faciunt. Ad hũc laborem excitabat Apoſtolus. Hæc meditare, in his eſto. Attẽde tibi & lectioni, inſta in illis. Quid eſt hoc aliud niſi dicere: Fige pedes tuos, & neruos omnes intende? Adiecit & aliam ſcripturam noui teſtamenti; *Dignus eſt operarius mercede ſua*. Aperta eſt hæc, quam ipſa humana ratio per ſe ſuadet. Illa uetus ex ipſa ſimilitudine qua ueſtitur, habet neſcio quid maioris delectationis: licet idem in utraque contineatur ſenſus. Operarium uocat hominem in agro Domini laborantẽ, cui etiam duplex honor aſſignatur pro mercede.

Sed hic magna exoritur quæſtio. Nunquid hæc liceat exigere, & ſuper huiuſmodi paciſci? Et quomodo mercedis nomine huiuſmodi honor uocari ualeat, cum pro ſpirituali non ſit digna atq; congrua merces tẽporalis, ſed ipſum mercedis nomen ſimoniam cõſtituere uideatur?

Verùm hac de re ſuper ea quæ ad Corinthios, ſatis uideor mihi deſſeruiſſe, & libello item particulari de ſimonia. Longus autem ſermo exigeretur ad hæc componenda, & ſatisfaciendum docto & pio lectori. Proſequamur igitur.

Aduerſus presbyterum noli accuſationem recipere niſi ſub duobus, aut tribus teſtibus. Sed hoc quod accuſatio nõ admittatur, niſi duobus aut tribus teſtibus ſuffulta fuerit, uidetur non ſolùm in preſbyteros, uerùm etiam in omnes regulariter legitimum eſſe. Quidam propterea notant, quod ait; *recipere*: ut hoc ſit ſpecialis in presbyteri gratiam prærogatiua, ut non recipiatur accuſatio, niſi prius idonei teſtes appareant: in aliis uerò recipiatur, ſed nullũ habeat effectũ, niſi dũ teſtimonium liquet. Mihi hoc commentum non quadrat. Sunt ergo codices in quibus hęc exceptio non ponitur, ſed ſimpliciter prohibetur accipere accuſationẽ in presbyterum, ſiue Epiſcopum, tanquàm unam de grauioribus cauſis. Et hoc puto uerum ex Cap. Maiores de Bap. Ita ut inter apoſtolica decreta hoc memoretur inter cauſas ad ſedem apoſtolicã reſeruandas, uidelicet Epiſcopi accuſatio. Quòd ſi hic non loquatur de Epiſcopo, ſed de ſimplici ſacerdote, adhuc non eſt mirum, ſi hoc fortè Apoſtolus uoluit prohibere propter adoleſcẽtiam Timothei, ſed ſibi cognoſcẽdã reſeruare. Vel ẽt ut ab accuſando deterreret quoſdam improbos homines, quorum fuit ſemper in ſacerdotes Dei odium, ne tam facile pateret & paſſim omnibus accuſatoribus locus. Placet ergo ut hic locus legatur abſque illo adiuncto: Niſi ſub duobus, aut tribus teſtibus; ad quęſtiones tollendas.

Peccantes, ſubintellige, in manifeſto; *coram omnibus argue*. Et hoc ad presbyteros pertinere poteſt: *ut & cæteri timorem habeant*; Nam unius correptio eſt admonitio atq; exemplum multorum. *Teſtor coram Deo, & CHRISTO IESV, & electis Angelis*. Vel hoc de omnibus Angelis dixit, quos electos dicere poſſumus præ iis qui ceciderũt: Vel (quod magis placet) de certis illis ſeptẽ Spiritibus qui ante Deum aſtãt, ut teſtatur Dile- Apoc. 1.
ctus, inter quos primi ſunt Michaël, Gabriel, Raphael: aliorum quatuor nomina certò è ſcripturis non habemus; *Vt hæc cuſtodias ſine præiudicio*; id eſt, ſine præcipitatione tumultuaria, declinando ad dextram uel ad ſiniſtram.

Manum citò nemini impoſueris: uidelicet in ordinibus cõferẽdis. In Diaconis, & Sacerdotibus, & Epiſcopis manus impoſitio ſeruabatur, & ſeruatur adhuc, ut patet Act. 6. & alibi. Etiam illa gratia Spiritus ſancti, quæ tunc ſenſibiliter ueniebat, per manuum impoſitionem dabatur, ut patet in eo libro. c. 8. & . 9. & alibi. Ergo quoties uel ordine, uel extra ordinẽ uenire oportebat gratiã ad aliorũ illuminationem, purgationẽ, perfectionẽ, inter cætera ſolẽnia hoc ſeruabatur, ut manuũ impoſitio, ut uirtus Dei per miniſtrorum manus

in eos uideretur quodam modo effundi. Hæc ergo manuum impoſitio non citò erat imponenda, ſed cum ſale & pondere. At nunc, O bone Deus, quid fit? Hic nec uerbis quæ deficerent, nec exclamationibus quæ fortè non iuuarent abundabimus. Satis ſuperq; ſit denuntiare quod uenturum eſt. Væ illis & qui imponunt: Væ illis & quibus imponitur. Inde enim totius chriſtiani orbis uenit corruptio, & religionis noſtræ con-

Matth. 5. temptus. Nam ſi ſal fatuum, quid erit terra? Si quæritur eccleſiæ reformatio, in hoc certè maxima & potior reformationis pars conſiſtit.

Neque communicaueris peccatis alienis. Quod facile epiſcopus facit, dum tolerat minime toleranda, dum non corripit corripienda, dum uituperanda non uituperat, dum nõ probãda probat ſiue hominem, ſiue rem, ſiue quemlibet actũ: & præcipuè ſi malam doctrinam non corripiat, ſi cum hæreticis communicet, & cum infamibus & peccatoribus conuerſetur, niſi fortè ut dominus ad correctionem, & præſentibus uiris grauibus & minime ſuſpectis. *Teipſum caſtum cuſtodi*, ab omni malo & peccato, & contaminatione tam mentis quàm corporis. *Noli poſt hæc aquam bibere &c.* Hic apparet abſtinentiam non prohiberi à cibis, niſi quando eſt nimis aduerſa ualetudini, & propter infirmitatem, quæ per ſe patienter tolerata, ſatis eſt magnus luctus.

Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia ad iudicium &c. Hic Apoſtolus notitiam utilem tradit, qua ſciamus circa homines iudicium rectum. Nam tunc rectè iudicamus, cum iuxta notitiam illam procedimus, quæ à nobis haberi poteſt. Diuiduntur enim homines in bonos & malos. Et mali quidem, aut ſunt in manifeſto euſque mali, ut ante iudicium ſint manifeſti: aut oportet eos per iudicium manifeſtari. Similiter & boni; aut ſunt adeò boni ut manifeſti ſint & probati coram oculis eccleſiæ: aut adhuc latent. Quòd ſi tales fuerint, non poterunt ſua die latere. Ergo de manifeſtè malis, & manifeſtè bonis loquitur: quoniam illi latere ob inſignia flagitia & ſcelera, & hi tanquam lucernæ abſcondi ob ſplendorem uirtutum non poſſunt. Vt igitur eſt manifeſta notitia, ita eſt regula ut illi uitentur, hi autẽ cum ueneratione ſuſcipiantur. De aliis uerò qui nec ſe per manifeſtã malitiam publicè oſtendunt, nec per opera charitatis præclara ſui certã notitiam exhibuerunt, expectandum eſt uerum iudicium; quia nihil occultum quod non oporteat aliquando reuelari.

CAP. VI.

QVICVNQVE SVNT SVB iugo ſerui, dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur: ne nomen Domini & doctrina blaſphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant quia fratres ſunt, ſed magis ſeruiant quia fideles ſunt & dilecti, qui beneficii participes ſunt. Hæc doce, & exhortare. Si quis aliter docet, & non acquieſcit ſanis ſermonibus domini noſtri IESV CHRISTI, & ei quæ ſecundũ pietatem eſt doctrinæ, ſuperbus eſt nihil ſciens, ſed languens circa quæſtiones & pugnas uerborum, ex quibus oriũtur inuidiæ, contentiones, blaſphemiæ, ſuſpiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & qui ueritate priuati ſunt, exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem. Eſt autem quæſtus magnus pietas cum ſufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum: haud dubium quia nec auferre quid poſſumus. Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, iis contenti ſimus. Nam qui uolunt diuites fieri incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis.

QVicunque ſunt ſub iugo ſerui &c. Vide quam occaſionem accipiebant ad ſeditionem homines ſecundum carnem prudentes. Prędicabatur ab Apoſtolis et aliis fidelibus prędicatoribus CHRISTI legem eſſe legem libertatis. Accidebat ergo ut qui anteà ſerui erãt, poſt datum chriſtianæ religioni nomen, indignũ cenſerent ſi ulterius ſub iugo ſcilicet infidelium dominorũ remanerent. Nam cum ſimpliciter libertas opponatur ſeruituti, putabãt carnalem ſeruitutem repugnare chriſtianæ libertati, non intelligentes libertatem in quam per CHRISTVM uocati erant: & quòd tali libertati hęc humana ſeruitus, aut potius ſeruitium non repugnat. Non eſt enim Deus noſter, diſſenſionis Deus, ſed pacis. Quare per hæc diſſidia dabatur occaſio blaſphemandi chriſtianum nomen & doctrinam apud infideles, qui tanquàm hoc eſſet ſecundũ CHRISTI doctrinam accipiebant, & murmurabant. Huiuſmodi ergo ſeruis dicitur, ut arbitrentur dominos ſuos omni honore dignos. Non dicit arbitrentur ita pro certo cenſentes, ſi fortè iniqui fuerint & maligni, & digni omni malo, ſed ait; Arbitrentur, hoc eſt, ſic ſe gerant erga illos tanquã ſi tales eſſent, quia tales decet eſſe ſeruos, ut reſpiciant dominos ſuos ut dominos, idest, ut omni honore dignos eſſe etſi non ſint. Ita quidã dixit de mulieribus, quibus debet uideri uir pprius pulchrior omnibus, ſapientior omnibus: qđ non eſt aliud quàm contentas illo eſſe debere.

Rurſum etiam uidebatur inconueniens, mãcipium chriſtianum eſſe ſub Chriſtiano aliquo et fideli domino: quod tamen ſimiliter nõ eſt uerũ

Quapropter ſubiecit Apoſtolus noſter: *Qui autem fideles habent Dominos &c.* Dominus noſter non ſo
lùm quæ ſunt iuris naturalis, uerùm etiam quæ
iuris gentium ſunt non tollit lege ſua euãgelica.
Nam ſeruitus de qua loquitur, quam cuſtodiri
uult, non ſecundum naturam eſt, quæ facit om-
nes liberos. Non enim eſt illa ſeruitus de qua
Philoſophus in politicis, qui ait natura minus ſa
pientes, magis ſapientium ſeruos eſſe. Sed aliud
eſt deſpoſtica hęc dominatio, de qua hîc loqui-
tur Apoſtolus. Merè enim iuris gentium eſt hæc
ſeruitus: nec tamen contra naturalem rationem.
Triplex genus ſeruitutis. Nam cum tripliciter ſeruus quiſpiam fiat, aut
bello captus, aut uernaculus, aut ſi ſe uendiderit
cum conditione pretij participandi, Hæc om-
nia uidentur non ſine ratione; quia & bellum ſup
poſita legitima cauſa iuſtum eſt: Ergo & quod
ſequitur ex iure belli. Hæc autem eſt radix ſerui
tutis, & captiuorum, & uernaculorum. Non eſt
enim abſurdum poſito inconuenienti contra legẽ
ſequi aliud, ſed legitimè. Verbi gratia, Quòd ſit
bellum, eſt ex iniuſtitia alicuius partis, quod eſt
inconueniens. Hoc autem poſito multa conue-
nienter ſequuntur, quæ alioqui ſimpliciter &
abſolutè conſiderata eſſent ſupra modum incon
uenientia. Contingit enim ſæpenumerò ut ſapi-
entiores ſerui ſint dementiorum. Et tamen hæc iu
re poſtmodo cõtingũt ſuppoſita aliqua iniuria.

Hæc doce & exhortare, propter publicam ui-
delicet pacem. Sed hæc noui & miſeri hæ-
retici non uiderũt decertantes, & in ſerrum pro
ſerua & inſana libertate ruentes. Non eſt enim
uera libertas ouium ſegregare ſe à paſtoribus.

Siquis aliter docet &c. Vocat ſanos Dñi ſermo-
nes, quia ueritate pleni ſunt, cui omnia conſo-
nant. Infirmi autem ſermones ſunt quos menda
cium facit, & inualidos & reprobos. Vocat &
doctrinam ſecundum pietatem non ſolùm quæ
eſt religioſa, ſed quæ nullam occaſionem con-
tra ipſam religionem & pietatem præbet. At da
re occaſionem blaſphemiæ, non id habet ut ſit ſe
cundum pietatem: quod tamen ex eo procede-
ret, ſi quis doceret in lege CHRISTI iura gen-
tium uiolari, ut nullus Chriſtianus homo ſeruus
eſſe poſſit. Quiſquis autẽ talis eſt, ut id, aut qd ſi-
mile doceat, ſupbus eſt, ſeu ſupbiuit et nihil ſciẽs,
ait Apoſtolus. Multi uidentur docti & non ſunt
reuera. Credo ego in rebus theologicis, quicun
que contra CHRISTVM & eius ſanam doctri
nam loquitur, aut non ex animo loquitur, aut
ſi ex animo loquatur, nihil ſcit: quia errat circa
fundamenta. B. autem Apoſtolus ait quòd homo
huiuſmodi languet circa quæſtiones & pugnas
uerborum, ideſt, ſequitur uerba magis quàm rẽ:
uerbis magis quàm rationi attẽdit. Et hoc eſt lan
guere, non ſubſtineri in neruis & fundamentis
fidei. Verbi gratia: ſcriptum eſt. Oportet ſemper
Luc. 18. orare; hinc Euchitæ hæretici occaſionem ſui er-
roris ſuperbè ſumpſerũt, mordicus defendentes
ſemper eſſe orandũ. Alibi de Ioſeph & ſanctiſſi-
ma VIRGINE dr. Antequam conuenirent. Et
non cognoſcebat eam; hinc Heluidiani. Alibi:
Omnia munda mundis. Et omnis creatura Dei
bona eſt. Et nihil reijciendum eſſe &c. Hinc Io-
uinianus. Et ita de hęreticis antiquis. Sic & nunc
neoterici: quia legunt de fide multa, quòd illa iu-
ſtificat & non legis opera, ſolam fidem commen
dant, ita ut reuera excludant & charitatẽ & ope
ra: quanquàm hoc ipſi negent, quia ſecum con-
ſtare non poſſunt. Nam CHRISTI promiſſio-
nem factam credenti, non operanti dicunt: imò
credẽti & nõ operanti, cum tñ tã clarè redditur;
ſe pronuntiet CHRISTVS unicuique iuxta
opera ſua. Ex his autem quæſtionibus & uerbo-
rum pugnis oriri ait Apoſtolus *inuidias*, conten
tiones (græcè legitur in ſingulari inuidia, conten
tio) blaſphemias, ſuſpiciones malas, conflicta-
tiones hominum mente corruptorum. Vocat
homines mente corruptos, qui deſcendunt in
hæc uitia repugnante conſcientia, & accipiente
cauterium. Dominus enim permittit tunc ob-
ſcurari lumen, & uenire regnum tenebrarum:
unde ueritate priuantur & errant. Adiecit.

Exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem. Hinc etiã
nata eſt puerſa hominis doctrina dicentis ipſum
Dominũ nunquam docuiſſe quæſtum, nũquã
ordinauiſſe religioſis ut quærerent & mendica-
rent, & ita uiuerent de alieno. Et hoc, quia nõ eſt
res pietatis. Et uerè quæſtus non poteſt dici pie-
tas in ueritate, aut pietatis res, quia uerbum
quæſtus ſignificat aliquid auaritiæ, & quod ſu-
pra neceſſitatem quęritur: hoc enim eſt quęſtus,
qui non eſt pietas, neque ſub pietate. *Eſt autem
quæſtus magnus pietas cum ſufficientia.* Oſtẽdit quis-
nam ſit uerus quęſtus, ſcilicet pietas, cui debetur
cœlum, nimirum ipſa religio, qua homo Deum
honorat & colit per charitatem & obſequia
quęlibet. Hic enim quęſtus eſt longè uberrimus.
Sed quoniam opus eſt uiuere (Non enim om-
nes exercere poſſumus pietatis opera abſque ui
ctu) ideò adiecit comitem pietatis ſufficientiam.
Quid eſt ſufficientia, niſi tantum quantum ſuffi-
cit, & non ultrà quicquam? Ergo quod hanc
excedit ſufficientiam, quæſtus eſt & non pietas,
& pietatem uiolat. Quod uerò non excedit, cum
pietate eſt, imò ex pietate eſt: ſic enim dictat pie-
tas, & non eſt quæſtus. Et cum id quod ſufficiẽs
eſt habetur per humilitatem & abiectionem mẽ
dicitatis, certè magis ex pietate eſt, cum hoc ſit
humilitatis, qñ homo propter Deum ſe ſubij-
cit huic ſorti uiliſſimæ, quæ eſt ex mendicato
uiuere. Poſtremò ridiculum eſt quod concedit
Caietanus, poſſe quidem alium pro alio mendi-
care, pro ſe ipſo autem non poſſe. Nam ſi men-
dicitas malum eſt propter rapinam, quantò ma
gis prohibenda ne pro alio fiat? Etſi bonum eſt
propter humiliationem, quantò id etiam melius
pro ſe agetur. Et pręter hæc, Quid quęſo intereſt,
ut quid fiat per ſe, an per alium, modo idem re-
ſultet uel boni uel mali ex facto? Si enim ſolus
quæſtus attenditur, & tanquam non ex pietate
proficiſcens uituperatur, ſemper uituperio di-
gnus erit. Sed non opus immorari in his, quę
manifeſtè contra ipſam pietatem pugnant,

Abſtine

Abſtine teipſum à talibus. Hoc in græcis legi-
tur: interpoſitum tamen eſt ante hanc ſententiam;
Eſt autem quæſtus &c. Et ſignificat quod alibi inter
pres expreſſit; Deuita eos qui huiuſmodi ſunt,
ut etiam deuitentur ab alijs uelut impij. Non .n.
tolerandi ſunt qui contra ueritatem legis fidei
docẽt. Et quos deuitat epiſcopus, ſuo facto ſignat
uitandos quoq; eſſe ab ipſa plebe. Quid ergo me
rentur miſeri Epiſcopi qui communicant & con
uerſantur cum hæreticis: imò ipſi hæretici ſunt,
hoc eſt, lupi quibus creditę ſunt oues CHRISTI.
Nihil enim intulimus in hunc mundum &c. Alius idem
Iob. 1. dixit: Nudus egreſſus ſum de utero matris meę,
& nudus reuertar illûc. Hoc uerbo ſignificans
non eſſe naturale intendere bonis quę nec nobis
natura inſunt, nec nos hinc abeuntes comitantur.
Quid igitur fruſtrà laboramus & congregamus,
ignorantes quibus congregemus? Theſaurizat,
inquit propheta, & ignorat cui congregabit ea.
Lõgè eſſet ſatius relinquere liberos & affines ali-
qua penuria laborantes, quàm diuitijs affluen-
tes. Intrant in labores aliorum, qui cum non ſint
experti quanto ſudore acquirantur facultates,
conuiuijs, luxurijs & aleis breui tempore conſu-
munt omnia. Quibus ſi relicta fuiſſet à parenti-
bus ſolicitudo uictus quæritandi, fortè nec iſta
amiſiſſent, nec æterna. *Habentes autem alimenta &c*.
& meritò. Quicquid enim amplius eſt, ſuper-
fluum eſt. O uani filij hominum & duri corde
qui tanti faciunt ueſtium apparatũ At proprio
nomine non dignatus eſt Apoſtolus ſed; quibus
tegamur; ait. Verè ſatis eſt ueluilibus carnem
tegi mox terram futuram, & uermium eſcam.

Nam qui uolunt diuites fieri. Volentes ditari no
tat, non qui diuites ſunt, ſed qui hûc animi ner-
uos tendunt; *Incidunt in tentationem & in laqueum
Diaboli*. Tentatio non mala eſt, niſi in eam noſtra
culpa incidamus, & imparati inueniamur ad re-
ſiſtendum: Alioqui bona eſt & magni meriti ten
Eccl. 34. tatio. Nam qui non eſt tentatus quid ſcit? Ipſe
igitur homo eſt qui ſua culpa dat locum tenta-
tionibus ocio torpẽs, uel negocio malo deditus:
ut ſi quis curioſè agat, nec ea curet quæ ſuarum
ſunt partium. Diabolus enim diligenter obſeruat
nos, & cum non inuenit hominem occupatum in
operibus bonis, aggreditur & obruit. Item ſi in
tribulationibus conſtitutus non deprecatur, in-
Marc. 14. trat facile in tentationem. Ideò dixit Dominus in
tempore perſequutionis magnæ. Orate: uigila-
te, ne intretis in tentationem. Si etiam in proſpe
ris non agit gratias, nec ſe tantò magis humiliat,
incidit in tentationem ſuperbiæ, elationis, & hu-
iuſmodi. Si habet ſcandalum ab oculo & non
fugit, & non amputat ſibi oculum, & ita manum,
& ita pedem, & ſi quid aliud quod obſtat ueritati,
intrat in tentationem. Sic homo qui uult fieri
diues intrat in tentationem furandi, rapiendi,
iniuſtè agendi, aduocatione, procuratione, merci
monijs, autoritate & poteſtate tyrannica: Vnde
ſequuntur mendacia, periuria, fraudes, iniuriæ,
uiolentia, quibus omnibus homo dat locum uo-
lens fieri diues. Id uerò quamobrem? Quia id
uult quod nocet, quod eſt plenum inſidijs & la-
queis. Vnde ſequitur, *& in laqueum Diaboli*. Hic
enim laqueos ſtrictos tendit, quibus ita compre-
hendit pedes ut nequeãt abire, aut collum ut
ſtrangulẽtur; *& deſideria multa inutilia, & nociua*.
Certè homo qui ad diuitiarum cumulum tẽdit,
incipit habere oculum ad domum proximi ſui,
aut ad uineam, aut ad oliueta & agros, & uult il
los ſiue ui ſeu iniuria, aiens intra ſe. Vnde ha-
beas quærit nemo, ſed oportet habere. Tu
uerò audi quã ſeuerè in eos propheta inuehatur.
Væ qui coniungitis domum ad domum, & agro Iſa. 5.
agrum copulatis uſq; ad terminum loci. Nun-
quid habitabitis uos ſoli in medio terræ? Memẽ
to Iezabel quæ ſignificat inſulam ſterquilinij: aut
uæ ſterquilinio. Verè enim ſterquilinium eſt di-
uitiarum cupido, quod per Iezabel ſignificatur,
quæ ſuadet Achab malum contra Dominum:
lege libros Regum. Dicit autẽ; *deſideria multa*; quia
Creſcit amor nummi, quãtum ipſa pecunia cre
ſcit. Dicit, *inutilia*; quia quod ſuperfluum eſt, inu
tile eſt. In græcis tamen legitur, ἀνόητα, ideſt, irra
tionabilia. Nam ratio repugnat ut ea quę ſub no
bis ſunt, nobis imperent. Dicit; *& noxia*; quę etiã
quoad mundum ferunt ſecum difficultates, labo
res, anxietates, litẽs, inuidias, & innumera mala;
quæ mergunt hominem in interitum & perditionem. Vi
de quàm aptè dicat: mergunt. Dominus dixit:
Et ſuffocant uerbum. Sicut enim ſuffocant Marc. 4.
ueritatem uerbi, ita & homines mergunt ut non
ualeant euadere propter ipſum peccatorum põ
dus quod ſecum ferũt, & affectus terrenos: quia
curuatus eſt homo, nec poteſt ſurſum conſpice
re. Aurum eſt materia laborum, periculum poſſi
dentium, uirtutum exilium. Aurum malus domi
nus, proditor ſeruus. Aurum plus cruciat apud
quem copioſius fuerit. Inſidiæ ſunt in diuitiarũ
amplitudine, inſidiæ in paupertatis cupidæ angu
ſtijs. Illæ eleuant ad ſuperbiam: hæ incitant ad
querelam. Laqueus ſunt in ſecuritate, laqueus in
timore. Nec intereſt utrum animus qui terreno
tenetur affectu, gaudijs occupetur an curis, cum
par morbus ſit uel ſub una delectatione langue
re, uel ſub anxia ſolicitudine laborare. Auri cu-
ſtos ſecuritatem non habet, neſcit quietem: &
cui deeſt ſecuritas, quomodo poteſt adeſſe quies?
Hæc melius norunt qui diuitias perditè amant.
Et licet ſentiãt uerum eſſe quod Apoſtolus ſub-
iungit, non tamen hanc peſtem fugere uolunt.
Radix enim (inquit) *omnium malorum eſt cupiditas*.
Facile enim eſſet uim huius radicis uidere, ſi cõ-
ſyderaremus in multa exẽpla, & quomodo mul
ti eam cupiditatem appetentes, ideſt, ea quæ iſta
cupiditas monſtrat corruerunt. Sic & ſpes pro
rebus ſperatis, & cupiditas pro rebus concupi-
tis accipitur. *Errauerunt à fide, & inſeruerunt ſe
doloribus multis*. Non opus eſt ad hoc probandũ
multis hiſtorijs. Aſſiduè enim hoc in humana ui-
ta contemplari licet, & ante ipſos oculos exem-
pla conſpicere: quamobrem uelut rem peſtife-
ram & pernicioſiſſimam uult à Timotheo uitari.
Eſt enim in Epiſcopo præcipuè execranda.

Tu

Tu autem ò homo Dei, hæc fuge: Sectare uerò iuſtitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, manſuetudinem. Certa bonum certamen: apprehende uitam æternã in qua uocatus es, & confeſſus bonam confeſſionem coram multis teſtibus. Præcipio tibi coram Deo qui uiuificat omnia: & CHRISTO IESV, qui teſtimonium reddidit ſub Pontio Pilato bonam confeſſionem, ut ſerues mandatum ſine macula irreprehenſibile uſque in aduentum domini noſtri IESV CHRISTI: quem ſuis temporibus oſtendet beatus & ſolus potens, Rex regum, & Dominus dominantium, qui ſolus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaceeſſibilem, quem nullus hominum uidit, ſed nec uidere poteſt: cui honor & imperium ſempiternum, Amen. Diuitibus huius ſæculi præcipe, non ſublime ſapere, neque ſperare i icerto diuitiarũ, ſed in Deo uiuo (qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum) bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant ueram uitam. O Timothee, depoſitum cuſtodi, deuitans prophanas uocum nouitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ, quã quidem promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum, Amen.

Tu autem, ò homo Dei, hæc fuge, ab ijs longiſſimè
recede. Certè homo Dei non poteſt eſſe in ijs
quæ à Deo multum diſtrahunt: quale eſt auari-
tiæ peccatum, quo ſi mens ſemel infecta fuerit,
ita grauem reddere ſolet, ut ad ſublimia appeten
da attolli non poſſit. Vnde quidam rectè: Nihil
tam anguſti animi quàm amare pecuniam. Quã-
to igitur pudore ſuffundi debent inter alios qui-
dam prælati, quos hæc teterrima cupiditas ita
poſſidet, ut ſæculi hominibus auidius congeren-
dis nummis inhient? Et tamen fugienda ſunt hęc
omnia, & ad ueras diuitias aſpirãdum, quas oſtẽ
dit Apoſtolus, addens: *Sectare uero iuſtitiam &c.*
Notę ſunt uirtutes quas enumerat, & alibi ex-
planatę. Fidei certamẽ dicitur omnis conatus &
pugna quæ propter cœleſtia ſuſcipitur; *Appreben
de uitam æternam*, ideſt, regnum cœlorũ quod uim
patitur, & à uiolentis rapitur, non à deſidibus &
tepidis; *in quam & uocatus es, & confeſſus bonam
confeſſionem*; Melius, bonam profeſſionem. Ego
puto Timotheum renunciaſſe omnibus bonis
mundi huius ſolemniter. Id enim fiebat à pluri-
mis, ut de huiuſmodi confeſſione, ſeu profeſſio
ne loquatur hic Apoſtolus. Aut fortè epiſcopa
lem profeſſionem dicit. *Præcipio tibi coram Deo,
qui uiuificat omnia*; ideſt, cuius eſt uiuificare om-
nia, cum ſit ipſe uita: Et uiuificat quæ digna ſunt
uita; *& CHRISTO IESV qui teſtimonium reddi
dit ſub Pontio Pilato &c.* Teſtimonium profectò
reddidit ueritati, quod ipſe confeſſus eſt uerbo
primùm, dum Pilato interroganti reſpondens,
ait: Ego in hoc natus ſum, & ad hoc ueni in mun Ioan. 18.
dum, ut teſtimonium perhibeam ueritati. Et fa
cto, dum ob ueritatis prædicationem mortem
eſt acerbiſſimam perpeſſus, & mortem crucis.
Vnde Iudæos increpabat. Si ueritatem dico Ibid. 8.
uobis, quare non creditis mihi? *Vt ſerues mandatũ:*
Fortè mandatum prædicationis intelligit, quod
accepit in epiſcopatus profeſſione, quod omninò
ſeruandum eſt. Aut abſolutè mandatum uocat
omne quod CHRISTO tenemur ſeruare. Nam
mandatum noſtrum CHRISTVS eſt, & chari-
tas, ut diligamus nos inuicem, ſicut ipſe dilexit
nos; *ſine macula irreprehenſibile*; Seruat autem
mandatum hoc ſine macula irreprehenſibile, qui
& pietatem in Deum, & iuſtitiam in proximum,
& moderationem in ſeipſo cuſtodit; *uſque in aduen
tum Domini*; ſiue apparitione, quando tibi appare
bit iudex. Nam perſeuerantiam deſiderat Apo-
ſtolus, & opportunè quidem ac meritò. Opus n.
erat maxima animi magnitudine ut poſſet Ti-
motheus ætate iuuenis, & fortaſſis natura meti-
culoſior, in illa ciuitate intrepidè euangelicam
fidẽ tueri, ubi tot erant inuidi & maligni homi-
nes, qui uel auaritiæ deditis, uel falſorum Deorũ
cultum acerrimè defendentes, negociũ faceſſere
Pręſuli non deſiſtebant. Nam legitur in Act. quã Act. 19.
tam ſeditionem concitauerint artifices ob ſubla
tum quæſtũ, qui ex templo magnæ Dianæ pro-
ueniebat. Et licet ſedata fuerint pòſt omnia: non
propterea dormit antiquus hoſtis, quin nouas
ſemper moliatur inſidias, præſertim cũ animad-
uerìt regnare inculpatæ uitæ Superiorẽ. Pro-
pterea adhibet hic Apoſtolus ad Timotheum tã
tam adiurationis efficaciã, ut intelligens rei gra
uitatem & obligationem non torpeat: & itẽ pro-
poſito apud Deum æterno præmio, laboris &
periculorum magnitudinem maiori alacritate
ſubeat. Non enim deerit promiſſis Deus, qui &
hic adiuuabit, & in futura uita cornabit. Et hinc
poteſt elici, quòd Dominus IESVS apparebit
unicuiq;, cum non erit amplius tempus operan-
di, & ſeruãdi mandatũ; *quẽ ſuis temporibus oſtendet.*
CHRISTVM oſtendendũ à Patre dicit. Et hoc
ſuis tẽporibus, ideſt, quando opportunũ erit in
oculis ſuis, tunc apparebit. *Beatus & ſolus potens:*
Honorat aũt Patris autoritatem: quia ab ipſo
procedunt omnia, & ipſemet Filius & eius con-
feſſio, & quicquid eſt habet autorem Patrem.
Ipſe enim Pater dixit: Et clarificaui, & iterum Ioa. 12.
clarificabo. Clarificauit enim iam illum in per-
ſona eius. Clarificabit præterea in toto corpore
ſuo quod eſt eccleſia, dum præmio bonos affi-
ciet, malos autẽ malè perdet. Vocat & beatum:
ut cui naturaliter & per ſe competat beatitudo.
Vocat ſolum potentem, ut ſuperius dictum eſt:
Rex regum, & Dominus dominantium. Vocat Regem
regnantium, & Dominum dominantium: quia
ipſe ẽ rex uerus & dominus, qui à nullo regitur;
& ſine quo nullus regit. Nam per illum regit. &
dominatur,

dominatur quicunq; regit & dominatur, ut ſcri-
Prou. 8. ptum eſt: Per me reges regnāt: & conditores le-
gum iuſta decernūt. *Qui ſolus habet immortalitatem
& lucem habitat inacceßibilem*: quam & nos per gra-
tiam habituri ſumus. Ille ſolus habere dicitur im
mortalitatem: quia ex ſeipſo habet, non aliunde.
Et lucem habere inaceſſibilem: quia nullus ad eā
ſuis uiribus poteſt accedere. Nam quùm accede
mus, aſſumemur & trahemur ab illo, non noſtris
uiribus, ſed illius muneribus. *Quem nullus hominum
uidit*. Qui enim uidit, iam non eſt homo, ſed ſu-
pra hominem. *ſed nec uidere poteſt*: quia hoc repu-
gnat homini in conditione humana exiſtenti. Illi
igitur meritò reddendus eſt ab omni creatura ho
nor & imperium ſempiternum, Amen.

Diuitibus huius ſæculi præcipe, non ſublime ſapere.
Superius admonuit ac deterruit uolentes fieri di
uites. Nunc opportuniſſimum præceptum di-
uitibus huius ſæculi adiungit, primum; *non ſubli-
me ſapere*; ideſt, non alta meditari ad dominatio-
nem & ſuperbiam uitæ. Nam diuites per diui-
tias ſuas diſcernuntur ab alijs: & quibus ſunt nū-
mi in arca, facillimè tales inflantur, & reliquos
ſpernunt: & generoſus eſt animus qui inter diui-
tias morbo ſuperbiæ non laborat. Contra quos
Iac. 5. uehemēter exclamat, & meritò B. Iacobus: quo
niam iudicium hoc malum eſt & contra Deum,
qui potius elegit pauperes. Non enim ex terre-
na ſubſtantia homo eſt æſtimādus, ſed animi uir
tutibus. Addit; *Neque ſperare in incerto diuitiarū*. Vo
cat diuitiarum incertum eleganter: quia non ſunt
ſtabiles. Modo enim ad hunc, modo ad alterum
deuoluntur. *ſed in Deo uiuo*; in quo, & à quo eſt ue
rum bonum ſperandū; *qui præſtat nobis omnia abun
de ad fruendum*; ideſt, qui omnia nobis abundè præ
ſtat, quæ faciunt ad fœlicitatē, qua ſola fruimur;
bene agere; Græcè legitur, ἀγαθοεργεῖν, ideſt, ope-
rari bonum: Et hoc iungitur cum eo quod præ-
dictum erat: Præcipe diuitibus, inter quæ & hoc
eſt, bonum ſcilicet operari, nimirum uitam æter
nam, quam bonis operibū nobis operamur: un
de adiungit; *diuites fieri in operibus bonis*. Non in
ſola fide, in qua non conſiſtunt diuitiæ integræ;
Facile tribuere; Hilarem enim datorē diligit Deus;
communicare; Propriiſſimè dictum. Nam reuera
nihil eſt cuiquàm proprium, ſed communia om-
nia putanda ſunt uero Chriſtiano.

Ex B. Auguſtino.
Theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum;
æternam uitam, ut habent nonnulli græci codi-
ces. CHRISTVS ipſe Dominus noſter eſt qui
poſtulat, quaſi ita diuitibus loquens: Da mihi ex
ijs quę prior tibi dedi. De meo quęro: da & redde.
Habuiſti me largitorem, fac me debitorem, habeā
te fœneratorem. Temporalia mihi das, æterna
tibi reſtituam. Si uis eſſe mercator optimus, fœ-
nerator egregius, da quod non potes retinere, ut
recipias quod iam non poteris amittere. Da mo
dicum, ut recipias centuplū. Da tpalem poſſeſſio
nem, ut accipias hæreditatem æternam. Hoc eſt
theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futu-
rū. Nā quæ maior ſtultitia excogitari poteſt, quā
illic diuitias ſuas relinquere, unde mox exiturus
es: & illûc nō præmittere, ubi ꝑpetuò māſurus es?
Ergo ſubſtātiam tuam colloca, ubi patriam ſem-
piternā habes. Et hic locus penitus iugulat hæ-
reticos, qui tanta impudentia contra omnes paſ-
ſim ſcripturas non uerentur negare uitam æter
nam bonis operibus reddi.

O Timothee, depoſitum cuſtodi; ideſt, talentum
quod tibi creditum eſt, ut reddas de eo rationem.
Aut fortè depoſitum uocat donū iuſtitiæ, quod
exercere debemus ut fructificet Deo; *Deuitans pro
phanas uocum nouitates*; ſeu uanitates. Nam græci
codices hac in parte uariant. Et certè in nouita-
te uocum circa theologiam eſt ſæpe ſcādalum,
& pernicioſa contentio. Quare & loquendi mo
dus ab hæreticis nouis introductus de imputata
iuſtitia, de hiſtorica fide, cum ſint nouæ uoces &
prophanę, quibus ſacri Theologi nuſquàm utun
tur, uitandæ omninò ſunt, atq; reprobandæ. Ad
dit; *Et oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ*; ſeu falſò
nominatas ſcientias. Erant qui ſcientiam quan-
dam profitebantur, quā opponebant in CHRI-
STVM. Putant uerò quidam Apoſtolū de Ca-
baliſtica loqui. Nā alia nō occurrit quæ falſum
nomē haberet ſciētię, & militet in CHRISTVM;
quam quidam promittentes (ſeu profitentes) *errauerunt à fide*. Facile erratur à ueritate fidei, ſequendo
falſam ſcientiam. Propoſuit olim Ioan. Pi-
cus Comes Mirādulanus inter plurimas conclu-
ſiones, quas exercitij gratia diſputādas in uniuer
ſitatibus publicauit, hanc à Criticis ſubnotatam.
Nulla eſt ſcientia quæ nos magis certificet de di
uinitate CHRISTI, quàm Magia & Cabala.
Quæ concluſio iam multis modis ut falſa & ſcā
daloſa ac reprobabilis, à doctis doctè eſt reproba
ta, etiam poſt eiuſdem uiri Apologiam, ita ut nō
ſit opus amplius diſputare. Illud tamē uehe
menter ſano iudicio illi obſtat, quòd nullus Apo
ſtolorū, nullus doctorum quos commendat ec-
cleſia, hanc nobis ſcientiam uel tradidit, uel com
mendauit, uel quicquàm de illa innuit: ut ſit mira-
bile, ſi eſſet ad tātā notitiā adeò utilis, fuiſſe ſilētio
ſepultā. Quare curioſè & non ſatis ſobriè ab illo
uiro alioqui literato, & admirabiliter pro ætate
perito, hæc & alia quædam iuuenili ardore prola
ta ſunt. Quin etiam (ut ipſius Nepos teſtatur in
ſuis libris) ipſemet Picus hanc concluſionē dam
nauit poſtmodo ſaniore ac meliore iudicio. Qua
in re dignus eſt egregia laude. Nam pauci ſunt
qui uelint à ſemel poſitis reſilire & recanta-
re. *Gratia tecum*. Hæc ſalutatio cre
ditur manu ipſius B. Pauli. Be-
nedictus Deus ſemper.
Amen.

ARGVMENTVM IN POSTERIOREM EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM.

ROMAE VINCTVS CATENIS APOSTOLVS REDIRE AD TIMOtheum, *ut ſperauerat, non potuit. Alteram igitur ſcripſit epiſtolam, qua illum ad ſe accerſiuit, cū eſſet imminentis ſuæ paßionis certus. Oſtendit primum tenerum erga charißimum diſcipulum affectum, rogans ne ullis frangatur aduerſis rebus, quin potius paret ſe ueluti ſtrenuus* CHRISTI *miles ad coronam martyrio obtinendam. Vitanda omninò uaniloquia & ſtultas queſtiones, ſed ante omnia hæreticos, iubet. Conditionem futurorum temporum prædicit: quare hortatur ut ſana prædicatione opportunè ſeu importunè inſtet, & falſis fratribus hominum libidini & aurium pruritui inſeruientibus reſiſtat. Perſecutionum ſuarum meminit tantarum, ut ab omnibus derelictus fuerit, ſed non ab ipſo Deo, à quo de Neronis manibus eſt ereptus. Vt igitur ſe mox det in uiam mandat: ſalutationibus ultrò citroq́; adhibitis epiſtolam tandem concludens.*

COMMENTARIA

IN EANDEM EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM.

PAVLVS Apoſtolus IESV CHRISTI per uoluntatem Dei, ſecūdum promiſſionē uitæ quæ eſt in CHRISTO IESV, Timotheo chariſſimo filio, gratia & miſericordia, & pax à Deo Patre noſtro, & CHRISTO IESV domino noſtro.

APOSTOLVM SE CREAtum teſtatur nō propria electione & arbitrio, ſed: *per uoluntatem Dei*: Elegit enim Deus quos uoluit, & per Spiritum ſuum ſanctum quos ad tāti muneris functionem elegit, omni gratiarum genere opportunarum dignos fecit & repleuit. Spiritus enim liberè ſua dona prout uult, citra cuiuſquàm iniuriam, diſtribuit. *Secundum promißionem uitæ quæ eſt in* CHRSTO IESV. In hoc enim Apoſtolus eſt inſtitutus, ut hanc fœliciſſimam uitam, & illius certam promiſſionem in uniuerſum mundum ſpargeret, quę nobis in CHRISTO IESV credentibus, & eius mandata exequentibus repoſita eſt, interim abſcondita, reuelanda cum apparuerit in gloria. *Timotheo chariſſimo filio*. Vide quanta dulcedine amplexabatur ſuum Timotheum B. Paulus: erat iuuenis, erat diſcipulus, erat ab illo conſecratus, & tamen uidetur omnium obliuiſci, ſola materna uiſcera offerens; *charißimo filio*; inquit. Magna ſanè Maioribus noſtri temporis inſtructio, ne tot ac tantis titulis ita ſalutari delectentur, ut pòſt uereātur uerbum emittere, quod minus grauitatem maieſtatemq; redoleat. Nam dulcis ille & charitate conditus Maiorum ac Seniorum ſermo, mirum in modum acuit igenuos adoleſcentium animos ad ueram laudem, & ad grauiora quæcunq; ſubeunda pericula. Hoc unum uerbū ſatis (ut ego arbitror) Timotheo fuit ut ei excuterētur lacrymæ: & ut leuius ferret labores, & ſibi demandatam tantā in illa ætate Epheſiorum curā, cum legeret inſigne Apoſtolici erga ſe amoris eouſque charum teſtimonium, fundati in CHRISTO IESV, non in rebus fluxis & breui perituris. Magnum laborantibus ſolatium, noſſe ſuas operas ſub illo Domino reddi, q quod promiſit præſtat cum menſura coagitata, conferta, ſuperfluente Luc. 16. in ſinum eorum, qui in illius gratiam ſtrenuè in militia ſe uſque ad finem geſſerint.

Gratias ago Deo meo, cui ſeruio à progenitoribus meis in conſcientia pura, quòd ſine intermiſſione habeam tui memoriam in orationibus

in orationibus meis nocte ac die, deſiderans te uidere, memor lacrymarum tuarum ut gaudio implear, recordationem accipiens eius fidei quæ eſt in te non ficta, quæ & habitauit primùm in auia tua Loide, & matre tua Eunice: certus ſum autem quòd & in te. Propter quam cauſam admoneo te ut reſuſcites gratiam Dei quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearũ. Non enim dedit nobis Deus ſpiritum timoris, ſed uirtutis, & dilectionis, & ſobrietatis.

Gratias ago Deo meo, cui ſeruio à progenitoribus meis &c. De more B. Pauli eſt ſemper gratias agere: quia ſemper nouis à Deo & cumulatioribus beneficijs experiebatur ſe à Deo augeri. Vocat & peculiariter Deum ſuum, ad eam intelligentiam quam ſuperioribus epiſtolis, potiſſimũ ad Rom. attulimus. In græcis tamen deſideratur; *meo*; Adiungit modum quo ſeruiebat, nimirum; *in conſcientia pura*: ideſt, non maculata per propriam aliquam affectionem malam. Et nihilominus ſunt qui putant B. Paulum ignoraſſe ſuam innocentiam. Dicit à primogenitoribus, ideſt (ut ego puto) ab ea die qua genitus fuit in CHRISTO, licet aliqui aliter dicant. Et materiam gratiarum actionis exponens ait. *Quòd ſine intermiſſione habeam tui memoriam &c.* Et hoc maxime notandum, quomodo gratias agebat ob illam Timothei memoriam, quæ dum orationibus uacabat, redibat illi in mentem, ex qua colligebat benignum Dei erga Timothei ſalutem beneplacitum. Fruſtrà ſiquidem non fiebat, ut orãs ſemper illius memoriam haberet, Deo ſic ordinãte & certò uolẽte ſalutem dare: addit; *Nocte et die*; quod poteſt annecti ſuperiori dicto, aut ei quod ſequitur: ſed aptius ſuperioribus. *Deſiderans te uidere &c.* Deſiderium uidendi eum exprimit magnum ut gaudio impleretur, eò quòd memor eſſet lacrymarum ipſius, uidelicet quando diuiſi ſunt corpore: & quòd recordaretur eius fidei quæ erat in illo ſyncera, ſicut fuerat in auia Loidæ, & in matre Eunice, cuius rei certam habebat perſuaſionem. Fœlix Timotheus tantum patronum apud Deum nactus, quantus erat B. Paulus, cuius precibus quid potuiſſet diuina bonitas denegare? In magna item fœlicitatis parte debent reponere liberi, ſi pijs ac probis ſint nati parentibus. Deus enim in gratiam parentum multa filijs peculiaria dona largitur, quæ ob uitioſos retinere ſolet. Vnde toties ſcriptura meminit, propter Abraham, propter Iacob, propter Dauid. Hoc carnales patres non conſiderant, mirum in modum anxij ut relinquant multam filijs per fas & nefas ſupellectilem: quantum uerò uel ipſi in Dei timore, uel filij proficiant, nulla cura. Satis eſt ad uanitatẽ & luxum mundanum omni conatu & cogitationibus contendere, poſtpoſitis quæ ad pietatẽ, & ueram fidei & charitatis integritatem pertinent. Inde oriri uidemus corruptionem ciuitatum, quando perijt paterna erga filios inſtitutio, & matrum ad filias pudicitiæ exemplum. Vide quantum Timotheo contulerit auiam habuiſſe & matrem fide non ficta præditas. Tam breui tempore cura parentum profecit, ut mereretur adoleſcens prouehi ad tantam dignitatem, & tam arduam prouinciam regendi Epheſianam eccleſiam: & tum demum poſt uarios labores, & ſingularem abſtinentiæ obſeruantiam, ad cœleſte regnum per martyrium fœliciſſimè conſcendere: ſequitur.

Propter quam cauſam &c. Admonet ne donum Dei ſopitum & otioſum teneat, ſed & exuſcitet & exerceat. Græcè enim legitur, ἀναζωπυρεῖν. Et rationẽ profert. *Non enim dedit nobis Deus ſpiritũ timiditatis* (ſiue ignauiæ) *ſed uirtutis, & dilectionis, & ſobrietatis.* Potentiam ſeu uirtutẽ dixit. Græcè enim legimus δυνάμεως, ut poteſtatem intelligas operandi datam à Deo. Et dilectionem adiũxit, ut in actum illam potentiam adduceremus: quoniam qui diligit operatur. Charitas enim otioſa eſſe non poteſt, ſed ſemper quærit aliquid agere quod ſit gratum dilecto. Adiecit; *& ſobrietatis*; ut etiam exceſſum prohiberet, ne quid ſupra mẽſuram fidei audeamus. Sunt enim qui tendunt quò non pertingunt, qui plus ſapere uolunt quã oporteat ſapere, & non ſapere ad ſobrietatem. Si pro ſuis uiribus infans alatur, fiet ut creſcendo plus capiat. Si autem uires ſui captus excedere uoluerit, deficiet antequàm creſcat. At ſobrietas temperat omnia, ne quid nimis.

Noli itaque erubeſcere teſtimonium Domini noſtri, neque me uinctum eius: ſed collabora euangelio ſecundum uirtutem Dei qui nos liberauit, & uocauit uocatione ſua ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum propoſitum ſuum & gratiam, quæ data eſt nobis in CHRISTO IESV ante tempora ſæcularia. Manifeſtata eſt autem nunc per illuminationem Saluatoris noſtri IESV CHRISTI, qui deſtruxit quidem mortem, illuminauit autem uitam, & incorruptionem per euãgelium: in quo poſitus ſum ego prædicator, & Apoſtolus, & magiſter gentium. Ob quam cauſam etiam hæc patior, ſed non confundor. Scio enim cui credidi, & certus ſum quia potens eſt depoſitum meum ſeruare in illum diem. Formã habe ſanorum uerborum quæ à me audiſti in fide, & in dilectione in CHRISTO IESV. Bonum depoſitum cuſtodi per Spiritũ ſanctũ qui habitat in nobis. Scis enim hoc, quòd auerſi ſunt à me omnes qui in Aſia ſunt: ex quibus eſt Phygellus & Hermogenes. Det miſericordiam Dominus Oneſiphori domui: quia ſæpe me refrigerauit, & catenam meam non erubuit: ſed cum Romam ueniſſet, ſolicitè me quæſiuit, & inuenit. Det illi Dominus inuenire miſericor-

diam

diam à Domino in illa die. Et quanta Epheſi miniſtrauit mihi, tu melius noſti.

Noli itaque erubeſcere teſtimonium Domini noſtri, neque me uinctum eius &c. Admonet igitur ne erubeſcat teſtimoniū Domini IESV, ideſt, ne ueream tur teſtificari de ueritate crucis, uidelicet patiendo opprobria, infamiam, & omnem crucem, ubi opus fuerit. Et ut ſimul teſtificetur de Apoſtolo, catenis propter CHRISTVM conſtricto: ſed ut ſimul cū illo laboret in euangelio, uidelicet, prædicando uerbo, & patientia, & uirtute ſimul teſtificando eius ueritati, iuxta potentiam ſibi à Deo datam, qui ſaluos eos fecit, & uocauit non quauis uocatione, ſed illa ſancta, ideſt, munda & firma: non communi aliorum, ſed quadam ſpeciali uocatione qua uocantur electi. Et ne credat quiſquàm hoc propter præcedentia opera contigiſſe, id Apoſtolus excludit, dicens.

Non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum propoſitum ſuum & gratiam, quæ data eſt nobis in CHISTO IESV *ante tempora ſecularia,* ideſt, ante mundi cōſtitutionem. Et in CHRISTO IESV ſublimiter: quia in CHRISTO quidam excellēter apti ſunt & prædeſtinati, ut eſſent conformes illi in gloria. Tempora ergo ſæcularia uocat tempora huius ſæculi, quæ cæperunt à primo die quando facta eſt lux, & motus cœlorum incæpit. Secula enim erant antè non ſæcularia, ſed intelligibilia. Erat enim æuum tantum cum eſſent Angeli, & cœlum illorū: ſicut & nos alibi ſuo loco declarauimus. Et tunc etiam promiſit illis Deus ſeſe daturum nobis, ut ad Titum ſcribit, dicens de uita æterna CHRISTO IESV, quòd promiſit illam Deus ante tēpora ſæcularia. Si enim promiſit, certè alicui aut aliquibus promiſit. Sed ante hæc tempora non erant niſi Angeli: illis ergo promiſit. *Manifeſtata eſt autem nunc per illuminationem* (ſiue apparitionem) *Saluatoris noſtri* IESV CHRISTI, *qui deſtruxit quidem mortē &c.* Vtrāq; mortem deſtruxit CHRISTVS in meritis. Nā corporalis quidē mors deſtruetur nouiſſime in effectu per reſurrectionem uniuerſalem. Porrò mors animæ iam deſtructa eſt: quoniam recipiētibus euangelium dedit uitam, & illam illuminauit ut appareret ex cruce ſua, & reſurrectione, et cæteris fidei noſtræ myſterijs.

Ob quam cauſam etiam hæc patior, ſed non confundor. Scio enim cui credidi &c. Ob euangelium pati ſe aſſerit, ſed minime confundi: quia nouit cui credidit, ideſt, cui commiſit ſeipſum & ſua, ideſt, corpus & animam uelut in depoſitum, ut aliquādo recipiat ſibi, ideſt, ad fruēdum uoluntate ſua: iuxta quod ſcriptum eſt: Qui perdiderit animam Ioa. 12. ſuam propter me, inueniet eam. *Formam habe ſanorum uerborum &c.* In myſterijs fidei non ſolū conſiderandum eſt quid dicas, uerùm etiam quomodo dicas, ut uerba ſint ordinata & ſana in fide & dilectione in CHRISTO IESV: quia in illo omnia radices agunt, ut coaleſcant. *Bonum depoſitum cuſtodi &c.* Talenta Dei nobis credita exercere debemus, ne amittantur. Seruanda ſunt enim non ſecus ac depoſitum quod eſt à nobis cuſtodiendum, ut ſuo tempore repetētu Deo reddatur, idq; cum fœnore. Cuſtodimus autem hoc depoſitum (ut dictum eſt) exercendo illud per opera bona. Bonum ergo depoſitum uocat gratiam & dona quæ per Spiritū ſanctum ſunt nobis collata, habitantem in nobis: quod bonis operibus ſeruatur, augetur, & perficitur, iuxtà quod ſcriptum eſt: Omni habenti, ideſt, bene utē Luc. 19. ti dabitur & abundabit. Contrà autem habenti & non exercenti eueniet, à quo auferetur quod uidebatur habere, poſtquàm neglexit augere.

Scis hoc quòd auerſi ſunt &c. Phygellus fugitiuum ſignificat. Hermogenes, mercurij genitū, ideſt, loquacem, mendacem, ut mercimonijs intentum, aut facundiæ: ut ſit illi uirtus magis in ſermone, quàm in opere. Hi ſunt qui doctrinæ B. Pauli obſtant, & ab illa auertunt ſeipſos, primùm fugitiui qui ab eccleſia fugiunt, & relinquunt baptiſmi uotum: aut etiam uota inſuper quæ uouerunt Deo uitam regularem profitentes, & ſe caſtrantes propter uerbum Dei & regnū, ac deinde facti apoſtatæ: quorū numerus hodie uix numerari poteſt. Et utinam omnes ficti abirent, qui alios inficiunt ſimul uerſantes, & ita pernicioſius contaminantes. Satis eſt enim unius ſcabies ad corrumpendum totum ouile. Vel ſi non inficiunt, moleſtia tamen multa ſuperiores afficiunt, quibus plus exhibet negocij cuſtodia unius, quàm totius rectè uiuentis ſocietatis gubernatio. Propterea Apoſtolus ad Gal. perpen Gal. 5. dens quorūdā nequitiam & plurimum dolens, tanto ſpiritu aiebat. Vtinam & abſcindantur qui uos conturbāt. Si enim abſciſi eſſent à radice, noxios humores non transfunderent in teneriores ramuſculos per mala uitæ exempla, & peiora doctrinæ falſæ dogmata. Nulli enim ſunt inter omnes cautius obſeruādi, quàm ij, qui ſub CHRISTI pallio operationes Satanæ exercent. Nam et Satanas uerſipellis non una tantum arte quieto atq; tranquillo bonorum & piorum ſtatui inſidiatur. Circuit undiq;, nec eſt locus ubi decipulas non tendat ad ruinam noſtram. Cum quo omnes hæretici ſemper fœdus inierunt, ut ſæculo potiantur iſto, & ſanctos homines affligant. Et tales conqueritur Apoſtolus fuiſſe à ſua ſocietate auerſos. *Det miſericordiam Deus Oneſiphori domui &c.* Vide ut hoc in loco Apoſtolus docet quid deceat ſeruos Dei, qui amore CHRISTI hoſpicio recipiūtur, uidelicet implorare pro eis miſericordiam illam Domini, & beatitudinis promiſſionem. Beati miſericordes: quoniam ipſi mi Matth. 5. ſericordiam conſequētur. Sic facit B. Palus qui non ſolùm pro eo id rogat, ſed pro tota eius domo, à qua benignè fuerat tractatus. Ingens illius Oneſiphori laus, & magnū apud Deum meritū, qui ſuis facultatibus, & corporis præſentia aim Apoſtoli refocillauit, non erubeſcēs crucis ignominiam: ſed anxiè inueſtigauit Romæ ubinam Apſus eſſet, & tāto amore inuiſit & recreauit.

CAP. II.

TV ERGO, FILI MI, CONfortare in gratia quæ eſt in CHRISTO IESV: & quæ audiſti à me per multos teſtes, hæc commẽda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Labora ſicut bonus miles CHRISTI IESV. Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus, ut ei placeat cui ſe probauit. Nam & qui certat in agone, non coronabitur niſi legitimè certauerit. Laborantem agricolam oportet primùm de fructibus accipere. Intellige quæ dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Memor eſto dominum IESVM CHRISTVM reſurrexiſſe à mortuis ex ſemine Dauid, ſecundũ euãgelium meum, in quo laboro uſque ad uincula quaſi male operans: ſed uerbum Dei non eſt alligatum. Ideò omnia ſuſtineo propter electos, ut & ipſi ſalutem conſequantur quæ eſt in CHRISTO IESV, cum gloria cœleſti.

TV *ergo fili mi confortare*, ſeu inualeſce. Hortatur ut fiat robuſtior in gratia: quod potiſſimum fit, dum qui gratiam à Domino accepit, non ſinit languefcere, ſed excolit ſolicitè ad maius ſemper incrementũ. Gratiam in CHRISTO IESV eſſe ſitam frequenter commemorat, ne nos in nobis ipſis gloriemur, ſed recognoſcamus fontem, unde haurimus quicquid in nobis eſt uirtutis. Subdit; *per multos teſtes*; audiuiſſe illũ quæ trãt Dei: quoniam quę Apoſtolus dicebat, multis teſtibus comprobabat, uidelicet patientia & tolerantia paſſionum, uita bona & ſancta item ſignis atq; doctrinis. *Hæc commenda fidelibus hominibus qui idonei etc.* Iubet commendari doctrinam: *fidelibus*; id eſt, ijs qui rem Domini fideliter
Luc. 12. acturi ſunt: iuxta illud. Fidelis ſeruus & prudens. Hoc enim benigna Dei fit prouidentia, ut nonnulli diſcant non ſolùm propter ſe, ſed ad aliorũ quoq; doctrinã. *Labora ſicut bonus miles* CHRISTI IESV. Militia eſt uita hominis ſuper terrã, præſertim eorum qui ut alijs intendant, & ab hoſtium incurſu protegant, electi ſunt. Oportet igitur bonos eſſe & ſtrenuos milites, qui non ſimplices ſunt milites, ſed et militum & totius exercitus duces, & id aduerſus infenſiſſimos hoſtes. Fortium itaq; militum eſt uarijs affligi laboribus, & innumera mala ſufferre ac pati. Item inſtanter incumbere ijs quæ ad militiam attinet & ad uictoriam, abiecta omni cura circa corporis & uitæ anxias neceſſitates: ideò ait.

Nemo militans Deo: Ita legitur in uulgata editione. At emendatius in græcis ſimpliciter & abſolutè legitur; *Nemo militans*; ac ſi dixerit, Si miles huius ſæculi iſtud obſeruat ne ſe implicet negocijs ſæcularibus, ut ei placeat qui delectũ ipſius habuit, id eſt, Imperatori ſuo ac duci, quãtò id magis cauere debet miles ſummi Imperatoris Dei? Adiecit & aliam ſimilitudinem in agone certantis. *Nam & qui certat in agone non coronabitur &c.* Vt enim propoſitam coronam obtineat, legitimam oportet præcedere concertationem, id eſt, eam quæ eſt iuxta pacti conditiones. Non ſatis.n. eſt certaſſe, niſi ſecundum indictas & præſcriptas leges certatum ſit. Addit & aliam ſimilitudinem. *Laborantem agricolam oportet primũ de fructibus accipere.* Senſus eſt: Oportet agricolam percipere de fructibus, laborantem tamẽ primùm, id eſt, ſi modo prius laborauerit, ut ſit in ſpe labor, & labor præcedat fructuum collectionem. Non me latet alios aliter intelligere. Sed ſi parumper ſubtilius aduertatur, illorum ſenſus eſt parum illuſtris, nec ad propoſitas comparationes & accommodationem ſatisfacit. Et græca lectio huic noſtro uerius aſtipulatur.

Intellige quæ dico: dabit enim tibi Dominus. In græcis non legitur; *dabit*, ſed; *det*. Modus tamen eſt loquendi quaſi propheticus. Imperat enim ut intelligat, ac ſimul prænũciat ita fore, ut daturus ſit illi Deus intellectum. Non enim eſt precari ut det (licet hoc græca lectio innuat potius) ſed hoc omninò futurũ probatur ex deſiderio, atque prædicitur. Rectè igitur uertit interpres noſter dicens; *Dabit enim tibi Dominus*; & non; *det*; Nam hic precandi modus fauorem potius atque expreſſionem continent in futurum inclinantem.

Memor eſto Dominum IESVM CHRISTVM *reſurrexiſſe à mortuis.* Articulum fidei noſtræ ualdè neceſſarium, & quem tunc Hymenæus & alij impugnabant, confirmat de reſurrectione CHRISTI: unde omnium reſurrectio probatur; *Secundum euangelium meum*; Vocat euangelium ſuum iam comprobatum ab Apoſtolis ut uerum. Erãt autem & alij qui ſuum habebant euãgelium, ſed falſum. Nam plura tunc euangelia prædicabãtur, cum tamen unicum eſſet: ſic & modo faciũt noui Euangeliſtę. *Ex ſemine Dauid*; Inducit IESVM natum ſecundum carnem, ut aſtruat reſurrectionem eius poſſibilem ea parte qua homo erat. Dicit ſe laborare in hoc euangelio: quia de huius reſurrectionis prædicatione ipſe criminationem patiebatur à Iudæis & gentibus. Et laborare pro affligi aſſiduè ponit. Et quod legimus; *Quaſi male operans*; Græcè ſignificantius, κακοῦργος, id eſt, ſceleſtus & facinoroſus. Sed quantũuis eſſet carnis uinctus, linguã tamen ſolutã poſſidebat ad promouendum euangeliũ.

Sed uerbum Dei non eſt alligatum. Quidã ſtulti ad præſumptionem ſuam tuendam detorquent iſtud Apoſtoli dictum, omninò uolẽtes (etiam ſi miſſi non fuerint) prædicare tamen, in ſuam perniciem hoc loco abutentes, quòd uerbum Dei non eſt alligatum, neſcientes non eſſe uerbum Dei, quod per ora impia & prophana, & contumacia profertur. Omnia enim ordinatè fieri debent in eccleſia, ut ait Apoſtolus. Et CHRI- 1.Cor.14.
STVS ſilentium impoſuit Diabolo, ne loque- Luc.4.
retur uerbum Dei. Quis unquàm legatione fungi

pro Rege auderet ſine magno ſcelere & grauiſſima punitione, ſi ab eo miſſus non fuerit? Eleganter autem dixit Apoſtolus uerbum Dei non eſſe alligatum ex parte ſuiipſius, cui data fuit ab initio prædicandi autoritas, cum tamen ipſe eſſet alligatus: ut in hoc Dei operationem agnoſceremus, intendentis ad aliorum fructum, & maius adhuc prædicationis eius teſtimonium, cui ipſa etiam B. Pauli uincula atteſtabantur. Nam fortius eſt uerbum quod prædicatur in uinculis, & uſq; ad extremum uitæ ſpiritum. Si igitur conſideretur huius loci germanus ſenſus, nec apparenter quidem fauet ijs, qui propria autoritate ſibi arrogant prædicandi officium.

Ideò omnia ſuſtineo propter electos &c. Apoſtolus non iam pro ſe tantum laborare, ſed etiam propter electos ſe id facere teſtatur, & eorum ſalutem quæ eſt in CHRISTO cum omnium beatorum cõmunione. Et uocat electos illos, quos ſegregare Deus dignabatur à iam reprobis, qui ſeipſos euangelio indignos conſtituebant: quales erant Iudæi, & pleriq; ex gentibus, de quibus iam actum erat, & Dominus ipſe iudicarat eos indignos notitia ueritatis propter ipſorum ſuperbiam & contemptum. Non ergo per electos hoc in loco intelligit prædeſtinatos, ut & alibi ſuperius annotauimus.

Fidelis ſermo. Nam ſi cõmortui ſumus, & cõuiuemus: ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus: ſi negauerimus, & ille negabit nos: ſi non credimus, ille fidelis permanet, negare ſeipſum non poteſt. Hæc commone, teſtificans coram Domino. Noli cõtendere uerbis: ad nihil enim utile eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium. Solicitè autem cura teipſum probabilem exhibere Deo, operariũ inconfuſibilem, rectè tractantem uerbum ueritatis. Prophana autem & uaniloquia deuita. Multum enim proficiunt ad impietatem: & ſermo eorum ut cancer ſerpit. Ex quibus eſt Hymenæus & Philetus, qui à ueritate exciderunt, dicentes reſurrectionem eſſe iam factam, & ſubuerterunt quorundã fidem. Sed firmum fundamentum Dei ſtat, habens ſignaculum hoc; Cognouit Dominus qui ſunt ſui; & diſcedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini. In magna autem domo non ſolũ ſunt uaſa aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia: & quædã quidẽ in honorẽ, quædã aũt in contumeliam. Si quis ergo emundauerit ſe ab iſtis, erit uas in honorem ſanctificatum, & utile Domino, ad omne opus bonum paratum.

Fidelis ſermo. Nam ſi commortui ſumus, & conuiuemus etc. Veriſſimus ſermo, & omni fide dignus, ut ſi commoriamur cum CHRISTO, uidelicet morientes peccato, ſicut illud corpus ipſius mortuum eſt ſemel peccato, etiam conuiuemus cum illo. Et ſi unà cum illo patiemur, cum illo quoq; conregnabimus. Et ſi negauerimus eum, & ipſe negabit nos, iuxta conditionem à ſe expreſſam. Qui me erubuerit & ſermones meos coram hominibus, & hunc Filius hominis erubeſcet cum uenerit in maieſtate ſua, & Patris, & ſanctorum Angelorum. *Luc. 9.* In hoc autem eſt differentia: quia ſi non credimus, ille erit fidelis in uerbis ſuis, qui non poteſt ſeipſum negare. Negaret autem ſeipſum ſi uerax non eſſet. Eſt enim ipſamet Veritas quæ non fallit. Reddet ego quæ promiſit incredulis. *Hæc commone teſtificans coram Domino*, uidelicet uerbo, tanquàm maximè utilia teſtificans, ideſt, communiens confirmando uita & moribus, & omni alio teſtimonio non apparenti coram hominibus tm̃, ſed corã Deo. *Noli contendere uerbis &c.* Contenditur uerbis, quando dicacitatibus & cõuicijs tota res agitur, in q̃bus nulla eſt prorſus utilitas. Nedũ.n. altercationibus apparet & clucceſcit ueritas: ſed contrà, magis inuoluitur, & plerunq; amittitur cum graui audientium ſcandalo. Quocirca prudenter docent, qui cum hæreticis uerborum apparatu & copia ſemper ſupereffluentibus, publicè uetant ſuſcipi diſputationes. Nam imperita multitudo facilliſme decipitur, quæ rationum momenta apprehẽdere non ualens, ubi maiorem uerborum multitudinem animaduertit, & linguæ uolubilitatem admiratur, & uictoriam clamori tribuit non ueritati. At inter ſeruos Dei nulla uigere debet contentio & pugna uerborum, ſed ſententiarum difficilium modeſta ad inueſtigandam ueritatẽ collatio. Vt ſp̃ quęratur ueritas, non laus propria.

Solicitè autem cura teipſum probabilem exhibere Deo &c. Homo probatus Deo, magnum quid eſt. Probari hominem ab hominibus etiam difficile eſt. Prauum enim (ut ait propheta) eſt cor hominis & inſcrutabile, & quis cognoſcet illud? *Ierem. 17.* Sed non eſt uera probatio ab hominibus: quia iudicium hominum ſæpe mendax eſt, & de occultis non iudicat. Operarius incõfuſibilis ille eſt, qui nihil quod meritò offendat, profert ſiue falſum, ſiue importunè dictum & non commodè; ſed uerè omnia, & tempeſtiuè, & prudenter. Secare autem uerbũ euangelicæ ueritatis nihil eſt aliud q̃ rectè frangere, ac diuiſim porrigere. Nam pani aſſimilatur uerbum Dei, quod frangi & diuidi, ſeu ſecari à tractatore oportet, ut ſic manducari ualeat. *Ibid. c. 1.* Scriptum eſt enim: Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.

Prophana autem & uaniloquia deuita &c. aut præſcinde. Reſcindenda uaniloquia admonet, quæ præſertim ſunt prophana. Corrumpunt enim mentem & mores colloquia mala, & proficiunt ad impietatẽ: quia ſermo talium eſt ueluti cancer, qui graſſatur & ſerpit in carnem corrodẽdo aſſiduè. Sunt autem carnales homines multi, qui ſunt quaſi horum colloquiorum pabulum, & deuorantur ab impietate. *Ex quibus eſt Hymeneus et Philetus.* Hymenęum nominat & Philetum admodum opportunè ex nominibus. Prior ſignificat Deum nuptiarum, commẽdans crapulam, & nu-

ptias

ptias, & impudicitias. Alter ſignificat amabilẽ, ideſt, mundanum. Mundanus ſiquidem eſt ipſi mundo amabilis. At eos qui piè uolunt uiuere in CHRISTO, odioſos eſſe mũdo oportet, & ab illo pati perſequutionem, per quam meliorẽ ſperãt reſurrectionem. Illis autem qui diligunt mũdum & carnem, iam facta eſt reſurrectio, qui nihil ſperant de uita futura. Et in has tenebras inducit Diabolus primũ quos à fide catholica per ſuperbiã ſeparat. Hoc tamen ea aſtutia, ut qui nihil iam credunt, de futura tamen uita impudentius loquantur. Norunt enim uiri prudentes, & qui Lutheranorum hæreſiarchas ſcrutati ſunt diligentius, eos immortalitatem animæ non credere, tametſi aſtutiſſimè hoc in ſcriptis ſupprimant, ne reliquis dogmatibus ob manifeſtam falſitatẽ officiat. Inde uenerationum Sanctorũ repudiãt, & quæcunq; faciunt ad ſocietatem uitæ cœleſtis. Vnde CHRISTI nomen inculcant, quò ſuam impietatẽ honeſtius tegant, oſtendentes ſe capitis defenſores. Sed & ipſum corde negarunt, & foris negant operibus. Qui mores hæreticorum norunt, meam ſententiam libenter recognoſcent ueram. Nam & ſi Deus excœcauit quoſdã ſui populi Iudæos ob perfidiam: putamus illum in iſtos orbis chriſtiani perturbatores, & tot ſcelerum in CHRISTVM, & MATREM, & ſanctos omnes & blaſphemiarum autores perſiſtere in lumine aliquo futuræ uitæ? Et ſubuerſi ſunt ipſi, & fidem penitus amiſerunt, & aliorum fidẽ ſequentium corrumpunt. Quid enim rectè intellecta aliud ſonat hæreticorum prædicatio, quàm & illorũ in quos Apoſtolus: Comedamus & bibamus: cras enim moriemur? Hanc perſuaſionẽ facere mirificè conatur Malignus. Tum utitur homine ad quæcunq; impia euomenda, & ad eligendum pro paradiſo iſtud ſeculum. Et talesq; ſuo peſſimo exemplo, ut ait Apoſtolus, fidem non nullorum ſubuertunt.

Sed firmum Dei fundamentum ſtat &c. Ne tereretur Timotheus, tanquàm poſſet eccleſiæ fides deficere, primò aſſerit fundamentum Dei firmum eſſe. ideſt, eos qui ſunt uerè electionis uaſa omninò non poſſe ſubuerti. *Habens hoc ſignaculum, Cognouit Dominus*, ideſt, dilexit eos, *qui ſunt ſui*. Iſta electionis uaſa, ſunt peculiariter adoptata à Domino, qui nouit illa notitia ſingularis gratiæ & dilectionis, ut ſubuerti nequeant. At cum non omnes tales ſint, additur. *Et diſcedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini &c.* ac ſi dixerit: Nouit aliquos Deus, qui ſtabunt oĩnò: cæteros relinqt in manu ſui liberi arbitrij, ut ſaluari poſſint, ſi uelint, licet non tantis præſidijs muniti. Timeant ergo & caueant, ne libertate abutantur ad extremam ruinam ſibi malis operibus acceſſendam. *Et diſcedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini*, ideſt, Omnis qui ſe Chriſtianum profitetur, caueat ne ſuum locum deſerat, & coronã propoſitã amittat, ſicq; ueniat in iudicium quod tũc fiet. Non ueniet aũt ſi diſceſſerit ab iniquitate, & mandatorum uiã alacriter cucurrerit. Et ne quis Deũ tanq; acceptorem perſonarũ in hoc argueret, quòd alios quoſdã tã impenſè diligat, alios uerò nõ pari amore proſequaẽ, adiecit.

In magna autem domo non ſolum ſunt uaſa aurea, et argenta etc. Oſtẽdit appoſitiſſima admodũ ſimilitudine amabilẽ Dei ordinẽ. Quemadmodũ.n. pulchrũ eſt & honorificũ in domibus regũ & principũ eſſe uaſa nõ omnia unius generis & pretij, ita in eccleſia uarios eſſe hominũ gradũ pulchrũ eſt, & cõueniẽs, & amplitudinẽ atq; ſplendorẽ cœleſtis Regis demonſtrãs. Nã in magna domo non oĩa uaſa ſunt argentea, & aurea: ſed & nõnulla, quin potius numeroſiora, ſunt lignea & fictilia propter uarios uſus: & oĩa tamẽ bona ſunt. Ita & in domo Domini Dei hãc ipſam copiã & uarietatẽ ſaluãdorum eſſe requirebatur decentiſſimè. Itaq; ſi nullo iure licet ut lutum figulo dicat: Quare me feciſti ſic? Qua id ratione auſit homo in rebus optimè & ſapiẽtiſſimè diſpoſitis contra Deũ? Quodcũq; enim facit Deus, bonũ eſt: quãuis nõ ęquali bonitate ſint oĩa, ſed unũ melius altero. Nõne iniquiſſima eius eſſet querela, qui nihil eſſe uellet minus bonum altero, ſed æquè in uniuerſo bona omnia? At iam deſineret eſſe illud uniuerſum, quod non compleretur omnibus bonis, & iſtis graduum uarietatibus. Sed illud quod additur ponderandum; *Et quedam quidem in honorem: quedam autem in contumeliam.* Moleſtum ſanè ſi ita applicetur, ut intelligas Deum ab initio abſq; ullo demerito feciſſe uas aliquod in contumeliam. Abſit hoc à diuina bonitate. Eſt igitur intelligẽdum omninò, ut iſtud potius tum faciat Deus, nimirũ poſtquàm aliquis ſe talem reddidit cõtra ipſius uolũtatẽ peccatis inuolutus, & Diabolo tentatori ſuccumbens, & carni, ideſt, uas cõtumelia dignum. Tum demum, inquam, poſt diuturnam ſuſtinentiam utitur ad hoc bonum, ut oſtendat in illo iuſtitiam ſuam, qui iam promeruit ſuo proprio peccato & duritia. Poterat.n. facere ſe uas honoris ſi uoluiſſet. Vide quàm mirificè textus iſte inſequens pro hac ueritate quam nos defendimus, faciat: ſubdit.

Si quis ergo emundauerit ſe ab iſtis, erit uas in honorum ſanctificatum &c. Clarè oſtendit in poteſtate noſtra id eſſe ſi uelimus, uidelicet mũdare nos ab inquinamentis (quibus efficimur uaſa contumeliæ, iuuante Dei auxilio, qui ſtat ad oſtium & pulſat, ut auertatur impius ab impietate ſua, & uiuat. Alioqui quomodo dixiſſet: Si emũdauerit, ſi nequeat ſe emũdare? Sed cum ſine gratia nõ poſſit, certò indicatur Deum nemini ſubtrahere gratiam, niſi tantum nolenti. Et ſicut hinc, de iſto ſumitur, ſi emundauerit ſe ab illis inquinamẽtis futurum illum uas Domino utile & in honorem: ita & econuerſò pariter hinc ſumitur, ſi quis contrà fecerit, ideſt, ſe non emundauerit, fiet uas contumeliæ. In poteſtate igitur eius erit alterum è duobus euenturum. Dicimus, inquam, de ſalute quod in poteſtate eius ſit, cum gratia tamen & auxilio Dei. Sic enim data eſt nobis poteſtas filios Dei fieri. Quo in loco iugulantur Lutherani; & quicunq; abſq; demerito introducũt æternam reprobationem.

Nullũ uas contumeliæ, niſi propriis culpa.

Iuuenilia aũt deſideria fuge: ſectare uerò iuſtitiam, fidem, ſpem, & charitatẽ, & pacem, cum iis qui inuocant Dominũ de corde puro. Stultas autem & ſine diſciplina quæſtiones deuita, ſciens quia generant lites, Seruum autem Domini non oportet litigare: ſed manſuetum eſſe ad omnes, docibilem, patientem, cum modeſtia corripientẽ eos qui reſiſtunt ueritati: nequando Deus det illis pœnitentiam ad cognoſcendam ueritatem, & reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipſius uoluntatem.

Iuuenilia autem deſideria fuge &c. Varia ſunt iuuenum deſideria, uenari, piſcari, aucupari, uarijs recreari ludis, iocis, cauillis, & huiuſmodi. Sed hæc omninò fugienda ſunt homini Dei, & ei potiſſimum qui alios paſcere uitæ maturitate, & alimentis ſacræ doctrinæ tenetur ad æternam uitam conſequendam. Vnde ea quæ ſunt ſectãda opponens, ſubdit. *Sectare uerò iuſtitiam, fidem, ſpem &c.* Quæ ſunt uirtutes omnes Deo gratiſſimæ, & quibus uult præ alijs Prælatos eſſe ornatos, ut luceat eorum uita coram hominibus ad glorificandum Deum. At hodie quot numerari poſſent, qui potius ſequuntur quæ mox uetat Apoſtolus, dum ait. *Stultas autem & ſine diſciplina quæſtiones deuita &c.* Stultas uocat quæſtiones quæ non procedunt ex principijs fidei, ut ſi quis negans reſurrectionem, quærat cuius erit uxor in cœlis, quæ pluribus in hac uita nupſerit.
Luc. 12. Qua uſi ſunt captione Sadducæi putantes ſe CHRISTO illuſuros. Aut qui quærit illud monſtrari ſibi quod difficile poteſt capi: quales
Ioa. 6. illi Iudęi q̃ ſubmurmurabãt, obijcientes: Quomodo poteſt nobis dare carnem ſuam ad manducãdum. Et qui nunc dicũt: Q̃uo in ſacroſancto Euchariſtiæ ſacrõ ſit realiter corpus CHRISTI, & in qualibet ſacramenti particula. Et quo pacto fiat illa tranſubſtãtiatio. Item, quomodo reſurgunt mortui. Sunt & quędam ſine diſciplina quæſtiones à re ſeria alienæ: & multa huius generis quæ uitare Chriſtianus debet. *Sciens quia generant lites*; ſeu pugnas aut rixas. *Seruum autem Domini non oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad omnes &c.* etiam contumelioſos. Quod uero addit; *docilem*; intellige doctorem ſeu paratũ prõptũq; ad docendũ; *patientem*, mãſuetudine, aut potius tolerantem mala. Græcè enim ἀνεξί'κακον. *Corripientem eos qui reſiſtunt ueritati*. Hîc aduertendũ ualdè in quod ſe periculũ conijciunt, qui nõ horrẽt ueritati reſiſtere, ignari an fortè Deus det illis pœnitentiã. Nã de peccatis alijs uidetur certa pœnitentia oblata à Deo multis modis. At ijs qui ſeſe illi opponũt, & ueritati perſpicuæ, cum iam ſint permiſſi diaboli laqueis & uoluntati, plerunq; negatur remediũ pœnitẽtiæ. Caueãt ergo qui hæc audiũt. Deus tamẽ qui ſcrutatur corda, uidet q̃ digni & qui indigni miſericordia fuerint, & quæ ſit ignorantia quę excuſet. Nã affectata ignorantia eſt omnium periculoſiſſima. Sũt enim in quos locum habet illa prophetæ increpatio. Noluit intelligere ut bene ageret.

CAP. II.

HOC AVTEM SCITO: quia in nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa: & erunt homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus nõ obedientes, ingrati, ſceleſti, ſine affectione, ſine pace, criminatores, incontinentes, immites, ſine benignitate, proditores, proterui, tumidi, & uoluptatum amatores magis quàm Dei, habentes ſpeciem quidem pietatis, uirtutem autem eius abnegantes. Et hos deuita. Ex iis enim ſunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur uariis deſideriis, ſemper diſcentes, & nunquã ad ſcientiam ueritatis peruenientes. Quemadmodum autem Iamnes & Mambres reſtiterũt Moyſi, ita & hi reſiſtũt ueritati, homines corrupti mẽte, reprobi circa fidẽ: ſed ultrà nõ proficient. Inſipientia. n. eorũ manifeſta erit in omnibus, ſicut & illorum fuit.

H*oc autem ſcito, quia in nouiſſimis diebus &c.* Prophetico ſpiritu quid futurum eſſet nouiſſimis temporibus, in quibus nos uerſamur, prędicit Timotheo. Et primùm aperit forè tempora admodum periculoſa: quę certè hodierno die (ſi unquàm anteà) regnãt. Inualeſcit enim eouſq; hominum malitia, & poteſtas malignorum ſpirituũ, quæ impunè peruagari permittitur, ut iratum eſſe Deum & omnia diſſimulantem uideamus, donec uitia in immenſum creſcant, flagellum interim cõficientẽ ultionem addirã. *Erunt homines ſeipſos amantes.* Hoc proprium eſt amantium ſeipſos, propter ſeipſos tantum agere quęcunque agant, nulla in re ad Deum reſpicientes, aut proximũ. Sic propriè accipitur ſeipſum amare, uidelicet prætermiſſo Deo & proximo finẽ omnium ſeipſum conſtituere: quod eſt uera radix omnium malorum, & regni Diaboli, qui tali amore ardens perdidit ſeipſum. Nam in hoc primùm fundatur cupiditas & auaritia. Vnde ait; *cupidi*, ſcilicet pecũiæ. Deinde; *elati*; uide ut ſuo curſu conſequitur ſuperbia & blaſphemia, & parentum inobedientia, & ingratitudo erga beneficia, & impietas in Deum & parentes. Quod interpres noſter ſignificauit ea uoce; *ſceleſti*; græcè legimus ἀνόσιοι, ideſt, impij. Sic & omnis ſui amator eſt abſque affectione ad ſuos & domeſticos, & redditur infideli deterior. Et ad alios extraneos ſine fœdere, aut quia non contrahit cum fœdus: uel ſi contrahit, contractũ frangit. Sunt incõtinentes quia in nullo uel dicto uel facto tẽ

peratè

peratè agunt, ſed incõtinenter omnia & immodeſtè. Sunt crudeles, ſunt amicis non boni, ſed proditores. Sunt effuſi, ideſt, temerarij, præcipites, amantes uoluptatum carnis obſcęnarum. Nam in multis ipſius animi perturbationibus hac uia recreationem quærunt, indulgẽtes laſciuijs carnis, fugiẽtes quæ ſunt à Deo, ueras cõſolationes, uel ex ipſa pœnitẽtia peccatorum & lacrymis, quæ cum excitantur à Spiritu, uerè ſunt dulces.

Habentes quidem ſpeciem pietatis; quia profitẽtur chriſtianitatem, aut fortè regularem uitam, & ſacerdotium, & quoduis miniſterium in cultu diuino. *Virtutem autem eius abnegantes*. Quæ uis ſeu uirtus eſt in operibus, non in ſignis. Hos igitur deuitari iubet Apoſtolus. Sed uidetur hic tempore Timothei iam extitiſſe illa tempora nouiſſima, quæ tamẽ prædicebat Apoſtolus futura: alioq quomodo præcipit illi ut huiuſmodi homines deuitet qui nondum erant in lucem editi? Itaq; Apoſtoli prophetiam ſic interpretari debemus, ut in temporibus nouiſſimis dicat futuros in uniuerſo tales, quales ſuo tempore nonnulli iam reperiebantur, ueluti ſemen & fomẽtum futurorum. Nam ſi tales tunc reperiebantur cum fides purior traderetur & creſceret, eſſetq; in feruore multo, omninò credibilius eſt futuros in nouiſſimis temporibus deteriores & numero auctiores, in quibus nos inuenimur. Nullũ tempus unquàm caruit, aut carebit huiuſmodi flagitijs: licet in ultimis diebus longè execrabiliora expectanda ſint, quando Filius hominis ueniens nihil fidei inueniet in terra. Luc. 18.

Ex his enim ſunt qui penetrant domos &c. Illud quod ait; *qui penetrant domos*; mirè exprimit eorum curioſitatem, qui uſq; ad ſecretiſſima & interna muliercularum explorant, ut captiuas habeant illas, iam in occulta eorum peccata penetrantes, & correctionem minime quærentes: quin potius fouentes peccata, ut arctiori uinculo ſibi retinerent obnoxias. *Et captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis*. Et ut earum inſtabilitatem oſtendat, ſubdit. *Quæ ducuntur uarijs deſiderijs*, ſcilicet ad diuerſa habentes diſtractum animum, ut ſi uelint nequeant ea diſcere quę ſunt ueræ fidei, & bonorum morum, nec peruenire ad agnitionem ueritatis. *Semper diſcentes, & nunquàm ad ſcientiam ueritatis peruenientes*. Et hoc multis nedum mulieribus, ſed & uiris contingit noſtri ſæculi, qui uolunt ſimul uina guſtare & ſacras literas: probare numos ſimul & fidei dogmata: ſectari honores, & uerbotenus contemptum gloriæ prædicare: collaudare præclara CHRISTI & ſanctorũ geſta atque certamina, & interim mundi pacem mirum in modum diligere ac ſtudioſè ſectari.

Quemadmodum autem Iannes & Mambres reſtiterũt Moyſi, ita & hi reſiſtunt ueritati &c. Æquat tales impoſtores antiquis illis Magis Pharaonis, qui ſuis magicis artibus uehementer reſtiterũt Moyſi, quorũ hic nomina exprimit, licet in canonicis ſcripturis aliàs non habeãtur expreſſa. Vnde quidam impij occaſionem acceperũt hãc epiſtolam calumniandi, quaſi non eſſet B. Pauli, qui ex apocryphis aliquid afferat. Quaſi uerò quæcunq; habentur in apocryphis continuò iudicanda ſint apocrypha & reſpuẽda. Stulta omninò huiuſmodi ratio, & eorũ qui parũ ſunt uerſati in regulis intelligendi ſcripturas. *Homines mente corrupti*; Vocat mente corruptos, quibus lux quæ erat in illis, obtenebrata eſt. Nã tunc ipſę tenebræ quantę? *Reprobi circa fidem*; Vocat & reprobos circa fidem: quoniam non conſentiebant cum Apoſtolis & eccleſia. *Sed ultrà non proficient &c.* Iſtud non uidetur ad tempus referri, ſed ad perſonas: ut ſit ſenſus. Quòd ſolùm mulierculas & imperitos decipient, & non proficiẽt ultrà. Nam mulierculis quidam ſunt admodum ſimiles, quos & hac nota Apoſtolus uult intelligi. Qui enim ab ijs ſeducuntur, iam nõ cum uiris, ſed cum mulierculis ſunt componendi. Quoad ſeipſos ergo, & huiuſmodi mulierculas proficient ſemper in peius errantes, & in errorẽ mittentes (ut inferius dicet) non autem apud ſapientes, qui facilè agnoſcunt eorum inſipientiam. Sic & Magorum illorũ nota fuit ludificatio, qui defecerunt in quarto ſigno, dũ confeſſi ſunt digitũ Dei ibi eſſe. At quærenda eſt ſimilitudo: quoniã iſti deficiunt ſicut illi in tertia plaga, & quarto ſigno. Vbi notandum eſt, poſſe quædam ab improbis fieri quæ uidentur mira, & miracula, ut nõ ſit facile interdum iudicare de ſpiritibus. Nã Simoni Mago auſcultabãt à maximo uſq; ad mi- Act. 8.
nimum omnes ciuitatis Samariæ, ut teſtatur ſcriptura, dicentes: Hic, eſt uirtus Dei quæ dicitur magna. Attendebant autem eũ proptereà quod multo tempore dementaſſet eos. Iccircò dedit eccleſiæ Deus donum diſcretionis ſpirituum, ne fallerentur niſi falli uolentes. Non. n. decipiunt niſi aut ſuperbos, qui ſibi arrogant quod non ſunt: aut deſiderijs carnalibus deditos & implicatos, qui libenter audiunt quicquid laſciuè faciũt: aut curioſos qui terrena ſapiunt, & ſpiritualia terreno oculo inquirunt.

Tu autem aſſequutus es meam doctrinã, inſtitutionem, propoſitum, fidem, longanimitatẽ, dilectionem, patientiam, perſequutiones, paſſiones: qualia mihi facta ſunt Antiochiæ, Iconii, Lyſtris, quales perſequutiones ſuſtinui: & ex omnibus eripuit me Dominus. Et omnes qui piè uolunt uiuere in CHRISTO IESV perſequutionem patientur. Mali autem homines & ſeductores proficient in peius, errantes & in errorem mittentes. Tu uerò permane in iis quæ didiciſti, & credita ſũt tibi, ſciẽs à quo didiceris, & quod ab infantia ſacras literas noſti, quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem, per fidem quæ eſt in CHRISTO IESV. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, utilis eſt, ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum ad erudiẽdum in iuſtitia, ut perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus.

Tu autem aſſequutus es meam doctrinam. Oſtendit Apoſtolus Timotheo omnem adeſſe iuſtam uitandi malos illos & malignos cauſam, & longiſſimè ſanctis moribus ab illis diſſidendi, ut qui aſſequutus, uel aſſectatus eſſet *doctrinam* uerã, quoad intellectũ; & ipſam *inſtitutionem*, quoad mores; & ipſum *propoſitum* habens finem, quò eſt tendendum, ad quod dirigitur omnis inſtitutio & doctrina: neq; ullo pacto declinandum eſt ad dextrã, uel ad ſiniſtram. Similiter *fidem*, ideſt, fiduciam, quæ regit propoſitum ipſum quanquàm arduum: & parit *longanimitatem*, quæ habet ſecum *dilectionem* parientem patientiam & tolerantiam perſequutionum & paſſionum, ſicut de ſe commemorat Apoſtolus ipſe non ad propriam gloriam, ſed ad aliorum exemplum, ut illos inſtitueret & animaret. Legitur enim in Act. Apoſtolorum de huiuſmodi perſequutionibus, quas paſſus eſt in locis hîc memoratis. Et dicit; *Antiochiæ*; non eam ſignificans quæ eſt in Syria, ſed in Pſydia. *Et ex omnibus eripuit me Dominus.* Ne quis animum deſponderet, dum ad perſequutiones tolerandas inuitatur, memorat auxiliũ Dei, quo ereptus ab illis fuit, ut animentur alij ad ſubſtinendum, cum uideant Deum tandem liberatorem, atq; etiam ſi ſit opus uindicem. Illud etiam addit quod magnum eſt iniuſtè patientibus ſolatium. *Et omnes qui piè uiuere uolunt in* CHRISTO IESV *perſequutionem patientur*. Hoc imprimendum eſt cordi, & inculcandum cunctis qui recta incedunt ambulantes ad euangelicam regulam, ne delaſſentur, ſed uiriliter pergant, confortẽtur in Domino, & præmia æterna præ oculis ſemper habeant. Nullus ſeruus CHRISTI ſine perſequutionibus eſt. Quòd ſi quis nondũ eſt ullam perpeſſus, nondum cœpit eſſe Chriſtianus. Neq; enim ſi quando Diabolus per reges non ſæuit, & principum diſſidia & tyrãnorum, deſinunt perſequutionum occaſiones, quibus ueri Chriſtiani homines affliguntur. Si mortuus eſt Diabolus, mortuæ ſunt perſequutiones. Si autem ille aduerſarius noſter uiuit, unde non tentationes ſuggerit? Vnde non ſæuit? Vnde non minas, & ſcandala non procurat? O ſi incipias piè uiuere, uerũ eſſe certò probabis quod hîc ait Apoſtolus: Oẽs qui piè uolunt uiuere in CHRISTO, paſſuros perſequutionem. Pugnãdũ eſt cũ infidelibus, cum hæreticis, cum falſis Chriſtianis turpis uitæ excẽplo alios corrũpentibus. Pugnandum eſt cum carne propria & illecebris eius, cũ domeſticis, cum mũdo, & (quod omnium maximũ eſt & periculoſiſſimum) cum Diabolo mille nocendi artibus inſtructiſſimo. Vbiq; pugnatur adhuc, præſertim in ipſo cõuerſionis initio. Sed uide quàm prouidè Apoſtolus præmiſit ſe liberatum auxilio Domini, ut & nos nedum deijciamur animo, ſed erigamur potius. Nam ubi primùm dicitur: Expecta tentationes huius ſæculi, mox additur: Sed de omnibus eruet te Dominus, & faciet cum tentatione prouentum.

Mali autem homines & ſeductores proficient &c. Intellige malos homines proficere ſemper in peius, nimirum circa ſeipſos, & diſcipulos illis dignos, ideſt, mulierculas ipſas, & homines in ſpecie uirorum muliercularum ſimillimis mentibus præditos & leuitate. *Tu uerò permane in iis quæ didiciſti.* Monet ergo illum ad permanendum in ijs quæ didicit, non ſolùm ut ſciret ſibi, ſed etiam alijs; *& credita ſunt tibi*; ſcilicet ut ualeas effundere in alios & impartiri; *Sciens à quo didiceris*; Magnũ eſt talem nactum eſſe præceptorem, ex quo hauritur doctrinæ certitudo; *Et quòd ab infantia ſacras literas noſti*; Adiecit & comprobationẽ propter ſcientiam ſcripturarum, quas ipſe Timotheus ab infantia didicerat, unde poterat cõprobare doctrinam ueram, & in illa confirmari.

Quæ te poſſunt inſtruere. Græcè legitur, σοφίσαι, ideſt, ſapientem reddere. Hæc eſt enim uera ſapientia homini, ſcilicet propriæ ſalutis eruditio, & ſapida notitia, quæ eruditionem illam cum guſtu probat. Et hanc qui norunt, beati habentur: quoniam tenẽt arrham beatitudinis ſuæ. Cũ aũt non ſatis ſit ad ſalutis inſtructionem, uerſatũ eſſe in ſacris literis (ſiquidem & Iudæi huiuſmodi ſtudio dant operam, & tamen minimè proficiunt) opportunè adiecit; *per fidem*; quod ualdè conſiderandum eſt tanquàm proprium ſcripturarum, ut ſyncerè præſtanti fidem ſe faciles præbeant, quantum fas eſt, & familiares ad cognitionẽ ſui. At perfido & nolenti eccleſię acquieſcere, nulla eſt alia ſcriptura quæ tot habeat laqueos & offenſiones, quot habet ſacra & diuina, quæ reuelatur paruulis. Proptereà aiebat Dominus. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni cœlorũ: cęteris autem loquebatur in parabolis. Matth. 13. *Quæ eſt in* CHRISTO IESV, ut ſit ſenſus: In CHRISTO IESV continetur quicquid nobis credendum eſt, ſicut alibi declarauit. Fides enim apud B. Paulum, pro re de qua eſt fides, ſicut ſpes pro re quę ſperatur, poni frequentiſſimè ſolet.

Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata &c. Duo hîc de ſcriptura notãda ſunt, primò quòd illa à Spiritu ſancto eſt ut autore, qui inſpirauit eam prophetis, ut non poſſit ineſſe quicquàm uel falſum, uel quauis ratione reprehenſibile, contra mundi ſapientes. Hoc abundè in libr. cui titulum dedimus: Claues ad intelligendas ſcripturas; perſuaſimus. Et illud præterea notandum quò Apoſtolus non dignatur hoc nomine ſcripturæ, ullam aliam ſcripturam quæ nõ ſit ſacra: unde ait ſimpliciter omnem ſcripturam diuinitus eſſe inſpiratam, atq; ob eam cauſam utilem: quoniam ſcriptum eſt. Ego Dominus docens te utilia. Iſa. 48. Vnde ſecundo loco mirificè explicat quatuor ſcripturæ utilitates. Prima eſt: quia docet. Secunda: quia arguit. Hę duæ pertinent ad eos qui profiteri uolunt ſe aliquid ſapere. Si enim uelint humiliari & doceri, cõtinget eis per ſcripturę doctrinam quod Sapiens protulit ueriſſimè, & neceſſariò. Audiens ſapiens ſapientior erit. Prou. 1. Et ſic ueniet prima utilitas. Sin autem non uelint humiliari, ſed rationibus agere & contendere: tunc ſcriptura ſubminiſtrat argumenta etiam ad conuincendum. Et hæc eſt ſecunda utilitas.

Verùm

Verùm quia eſt aliquod genus hominum ineruditũ & imperitum, in hos quoque poteſt prodeſſe ſcriptura. Nam ſi fuerint arrogãtes, poterunt corripi. Sin uerò cupientes euangelizari, facile erudientur: quoniam docilitas Chriſtiani non tam ab ingenio bono, quàm ab humili fide, & obſequio ſcripturarũ prouenit. *Vt perfectus ſit homo Dei in iuſtitia, ad omne opus bonum inſtructus.* Ecce finis totius ſcripturæ, ut ſit homo Dei perfectus in iuſtitia, ad omne opus bonum inſtructus. Quid afferri poſſet his uerbis clarius & fortius contra iſtos, qui tantoperè aduerſantur bonis operibus, ſolam extollentes fidem? Nonne finis fidei ſunt opera, quæ hominem perfectum reddunt, ac per hoc placentem & gratum Deo? Sed hæc iam trita ſunt, & id quidem occaſione hæreticorum, qui excitarunt pias mentes in re neceſſaria defendẽda iã ita iſtructas, ut uel pueri nunc diluere obiectiones eorum poſſint. Imò & uenturũ tempus confido, quando uehementer mirabuntur docti, extare potuiſſe unquam tantam hoim impudentiam, qui negare bonorum operum apud Deum pręmia non ſint ueriti, poſtquàm uiderint loca ſcripturarum paulò obſcuriora beneficio ſcriptorum ſic illuſtrata, ut nihil ſcrupuli relictum ſit. Porrò aduertendum, eſſe quandam iuſtitiæ in hac uita perfectionem, ad quam peruenire poſſumus & debemus, licet nõ ſit illa perfectio patriæ: nec illa perfectio quæ exacta fuiſſet in ſtatu innocentiæ. Hæc quoniam Lutherani non diſtinguunt, nec nouerunt diſcernere peccata uenialia à mortalibus, fit ut non intelligant per uenialia non admitti iuſtitiam Dei, ſiue charitatem & gratiam: Itaque ipſi confuſè loquuntur, & falluntur, & alios fallunt.

Pro iuſtitia bonorũ operũ

CAP. IIII.

TESTIFICOR CORAM Deo & IESV CHRISTO, qui iudicaturus eſt uiuos & mortuos per aduentum ipſius & regnum eius, prædica uerbum, inſta opportunè, importunè: argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina. Erit enim tempus cum ſanam doctrinam non ſuſtinebunt: ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros prurientes auribus: & à ueritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Tu uerò uigila, in omnibus labora, opus fac Euangeliſtæ, miniſterium tuum imple, ſobrius eſto. Ego enim iam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat. Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui. In reliquo, repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex. Non ſolùm autem mihi, ſed & iis qui diligunt aduentum eius.

T*eſtificor coram Deo & CHRISTO IESV &c.* Hæc pendent à ſuperioribus, quaſi expreſſius diceret: Ob eam cauſam, quia futuri erant hæretici, & ſcripturæ ſanctæ tantam uim habent & facultatem ad docendum, ad arguendũ, ad corripiẽdũ, & ipſe Timotheus p illas eſſe poterat & per magiſtrum ſuum B. Paulum egregiè inſtructus, ob eam cauſam, inquam, teſtificatur coram Deo &c. Et eſt quædam adiuratio, ut ipſemet Timotheus per ſe prædicaret uerbum fidei, quod erat Epiſcopi munus. Idque uult cũ magna inſtantia fieri: nõ *opportunè* tm̃, ideſt, cum ſeſe occaſio & opportunitas offert: uerùm & *importunè*, hoc eſt, cum non adeſt ex parte audientium promptitudo. At huic monitioni uidetur illa reclamare Sapientis ſententia aientis: Vbi non eſt auditus, non effundas ſermonem. Quæ intelligenda eſt cum homines prorſus audire recuſant, qui iam effecti ſunt reprobi. *Argue*, cõtradicentes: *increpa* irriſores: *obſecra* infirmos *in omni patientia & doctrina*. Sunt ſæpe qui docẽt: ſed dum animaduertunt ſe immeritò derideri, mox ſubraſcuntur, nec ſunt potentes ut uel patientia frangant animos irriſorum, quando res poſcit abſq; Dei contumelia. Ideò nullum faciũt fructum in terra contumaci, quę ſola uincitur (ſi quando tamen uinci poteſt) docentis manſuetudine ac patientia. Ira enim molli reſponſione frangitur, ut Sapiens optime docet. *Eccl. 32.* *Prou. 15.*

Erit enim tempus; Prophetia eſt, quam modò in oculis noſtris impleri conſpicimus; *quùm ſanam doctrinam non ſubſtinebunt*; Quænam eſt ſana doctrina quã non ſubſtinebunt? Certè hæc: Quòd operibus in gratia factis perficimus iuſtificationem: Quòd uita ęterna bonis operibus redditur: Quòd peccator indiget ſacramento pęnitentię, ut ſit contritus, ut confiteatur, ut ſatisfaciat. Hęc & huiuſmodi alia quæ ſunt ſanæ doctrinæ, quia ſaluant animam, iam nequeunt ſubſtinere qui ſunt ſeducti: & ideò de his dicitur: *Sed ad ſua deſideria*, quæ ſunt concupiſcentiæ prauæ & effręnes, quę nolunt ſubijci legi Dei, ſed licẽtioſam uitam amant; *coaceruabunt ſibi magiſtros prurientes auribus*, hoc eſt: Illi quibus uoluptas titillat pruritum aurium, & uellent audire placentia. Illi, inquam, ſunt quos Apoſtolus uidit coaceruantes ſibi magiſtros. Quòd ſi unquàm apparuit, ad cumulũ certè noſtra ætate manifeſtè apparet. Nã quãtam nobis magiſtrorum colluuiem peperit exorta tempeſtas per Martinum Lutherum & Eraſmum? Exurge bone Deus & miſericors, & diſſipentur inimici tui, & ſponſæ tuæ eccleſiæ ſanctæ: quia magiſtri ſunt docentes quæ carni placent & ſanguini. Equidem non tam uerbis hîc quàm lacrymis opus eſt, ſi quid zeli haberemus. Nec tam expoſitionem, quàm animaduerſionem prophetia Apoſtoli efflagitat, ut extirpentur tot pernicioſorum dogmatum magiſtri, præcipuè qui ſe pios fingunt & non ſunt. Ignorant enim miſeri quàm ſapienter eos frater Domini admonuerat dicens: Nolite fieri plures ma- *Iac. 3.*

giſtri,

giſtri ſciẽtes quoniam maius iudicium accipitis. *Et à ueritate quidem auditum auertent.* Ecce, ſi quis frequentem auditorum concurſum deſiderat, afferat ſermonem hæreticum pro carnis libertate, & implebitur eccleſia, & omnis locus ubi talis habebitur concio. Quis hoc neſciat? Neque enim iſti diſcipulos ſibi & ſectatores parant doctrinæ ſuæ ueritate, & rationum momentis, ſed calumniarum in eccleſiam & Prælatos multitudine & magnitudine iam factos & perſuaſos ſolummodo confirmant atque corroborant. *Ad fabulas aũt conuertentur.* Fabula hîc pro quouis fallaci commento ab ipſa ueritate alieno capitur.

Tu uerò uigila. Videtur hic ſermo peculiariter dirigi ad illum Timotheum: ſed Spiritus Dei qui ſemper loquitur, & habet ante oculos omne tempus, in Timotheo illo cunctos alloquitur, qui Dei honorem ſuo proprio prę ponunt. Hoc enim ſignificat Timotheus, ideſt honorans Deũ. Ait ergo: *Tu uerò uigila.* ſiue eſto ſobrius in omnibus. Græcè enim: νῆφε: quod eſt uigila, & ſobrius eſto: Quanquàm de ſobrietate poſtmodo dicũt latini codices, quod in græcis deſideratur.

In omnibus labora; Græcè ſignificantius κακοπάθησον. hoc eſt, mala patere, & dura in malis & afflictionibus. Nam hæc eſt uia ad ſaluandũ ſeipſum & alios. *Opus fac Euangeliſtæ* prædicando euangelium. Opus enim huiuſmodi eſt durare in confeſſione & prædicatione ueritatis, nec opprimi perſecutionibus, nec aura populari extolli. Vnde & hoc idem aliis uerbis ſignificat, ut iſta ſermonis repetitiõe oſtẽdat quã erat illi cordi euangelica prædicatio, & hæreticorum expugnatio, ait. *Miniſterium tuum imple:* Quodnã eſt illud miniſterium quod ait, niſi Euangeliſtæ? Quod eſt Epiſcopi munus, niſi prædicare? Quotus uerò eſt hodie eorum numerus qui impleant? Hoc autem impletur, dum uerbo ueritatis conſonat tenor uitæ. Græcè legitur πληροφόρησον, ideſt, redde hoc certum & perſuaſum, te ſcilicet Dei eſſe miniſtrum. Iſtud tunc perſuadebis, quando oſtendes te nolle hic habere mercedem, ſed expectare ab eo qui tibi illud mandauit.

Ego enim iam delibor. Græcè, σπένδομαι, ideſt, immolor. Eſt eſt uox q̃ (teſte B. Chryſoſtomo) ſignificat perfectam hoſtiam, quæ tota abſorbetur; *et tempus meæ reſolutionis inſtat.* Hoc ex reuelatione acceperat. *Bonum certamen certaui.* Græcè ſignificanter τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν, quod eſt certum quoddam, & præclarum certamen. Et uerè tale fuit illud B. Pauli, quod & Angeli ſpectauerunt cũ gaudio: *curſum conſummaui*, ideſt, abſolui & perfeci. Eſt enim uita noſtra quaſi agon, quo pro corona certatur: & quaſi curſus, quo curritur pro brauio. *Fidem ſeruaui.* Non loquitur hic de fidei ueritate, ſed de fidelitate quæ

1.Cor. 4. exigebatur in diſpenſatore, ut ipſe aiebat: A diſpenſatore quæritur ut ſit fidelis. *In reliquo:* ſeu cæterum: aut, Quod ſupereſt. Ac ſi dicat: Poſt hæc facta non aliud reſtat, niſi quòd *repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ.* Hic locus manifeſtè infringit hæreticos, & deteſtanda eorum dogmata, qui negant hominem poſſe mãdatis Dei ita obtẽperare, ut mereatur coronam. Hîc diſtinctè Apoſtolus de ſeipſo longè aliter teſtatur. Nam & certaſſe bonum certamen, & perfeciſſe curſum, & fidelem fuiſſe diſpenſatorem, & perſtitiſſe uſque in finem aſſeuerat. Quod non ualuiſſet dicere, ſi conſcientia illum redarguiſſet de peccato lethali. Expugnantur etiam negantes merita; & aſſerentes coronam paradiſi nõ reddi operibus bonis, cum uocetur corona iuſtitiæ, & non tantum corona gratiæ, ſeu miſericordiæ. Licet & hoc quoque dici poſſit; quoniam radix huius iuſtitiæ à gratia eſt & miſericordia. Non enim meruiſſet Apoſtolus coronam iuſtitię, niſi (ut eleganter ait D. Auguſtinus) prius fuiſſet à pcc̃tõ ereptus, & iuſtificatus ex gratia. Eſt igitur corona iuſtitiæ quæ datur iuſto, & propter iuſtitię opera. Iuſtus autem quilibet effectus eſt per gratiam & miſericordiam, ita ut ſemper uincat gratia & miſericordia, cum ex illa procedat iuſtitia, per quam ueniũt & opera & merita: unde ſequitur.

Quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex. Non autem redderet illi Dominus iuſtus iudex quaſi debitam, ad uim illius uerbi (*reddet*) niſi prius illum iuſtificaſſet miſericors Pater, nõ ex debito, ſed ex miſericordia: ita ut non ex iuſtitia, ſed ex mera gratia ueniat prima iuſtificatio. Ex iuſtitia uerò iam gratis accepta uenit debitũ præmĳ & illius redditio, quæ tamen ad gratiam pertinet (ut dictum eſt) ex radice. Ipſa enim gratia qua iuſta uoluntas informatur, per quam uoluntatem opera fiunt, eſt radix meriti. Hæc ita ſe habere ad ueritatem norunt omnes pĳ: & ego quidem non dubito inter hæreticos inueniri qui ita quoque intelligunt, & aliter intelligi non debere ſciunt: ſed ut cuſtodiãt ſemel emiſſum dogma, ex pertinacia illud defendere, non ab ignorantia ſtudent. Quod autem dicit Apoſtolus; *in illa die;* ad extremum magni iudicĳ diem uidetur aſpicere. Nam de perfecto præmio loquitur, quando anima cum corpore proprio potietur perfecta beatitudine. Non quòd interim anima corpore exuta careat Dei uiſione, qua ſtatim potitur, niſi indigeat aliqua purgatione, ſed quod ſolius animæ beatitudo non eſt totius compoſiti; & per hoc nõn eſt interim abſolutè Pauli. At Paulus hîc de ſua corona loquitur, quę ſibi Paulo, non ipſius tantum animæ debebatur; *Non ſolùm autem mihi, ſed et ĳs qui diligunt aduentum eius,* ideſt, ĳs qui bene ſperant. Bene autem ſperant, qui bene & perſeueranter operantur. Et tales uerè diligunt aduentum eius, diligentes ſuum bonum quod eſt in Domino, & à Domino in illo aduentu, quando ueniet retributurus unicuique ſecundum opera ſua prout geſſit in corpore, ſiue bonum, ſiue malum, ut aliâs docuit. 2.Cor. 5.

Feſtina ad me uenire citò. Demas enim me reliquit diligens hoc ſeculum, & abiit Theſſalonicam, Creſcens in Galatiam, Titus in Dalmatiam, Lucas eſt mecum ſolus.

Marcum

Marcum aſſume, & adduc tecum: eſt enim mihi utilis in miniſterio. Tychicum autem miſi Epheſum. Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, ueniens affer tecum, & libros: maxime autem membranas. Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit: Reddet illi Dominus ſecũdum opera eius, quem & tu deuita. Valdè enim reſtitit uerbis noſtris. In prima mea defenſione nemo mihi affuit, ſed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. Dominus autem mihi adſtitit, & confortauit me, ut per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes: & liberatus ſum de ore leonis. Liberauit me Dominus ab omni opere malo: & ſaluum faciet in regnum ſuum cœleſte, cui gloria in ſæcula ſæculorum, Amen. Saluta Priſcillam & Aquilam, & Oneſiphori domum. Eraſtus remanſit Corinthi: Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Feſtina ante hyemem uenire. Salutant te Eubulus & Pudens & Linus & Claudia, & fratres omnes. Dominus IESVS CHRISTVS cum ſpiritu tuo. Gratia uobiſcum, Amen.

Feſtina ad me uenire citò &c. Ex hoc loco accipis, Epiſcopos non ita alligari ſuæ eccleſiæ perſonaliter, quin eis aliquando ſit licitum ex grauioribus cauſis euocari, ad tempus per alios inſeruire, ut & ipſi interim quæ ſunt maioris muneris implere poſſint ad ſuperioris imperium. Sed nulla alia excuſatione ſeſe à culpa tutari ualent, niſi hæc duo coniungantur, nimirum & quòd ſuperior euocet: & quòd maior & publica utilitas inde acquiratur. Itaque uideat quiſque ne ſeipſũ decipiat. Nam Deum ipſum fallere nõ poſſunt, apud quem excuſationum ſterilia folia non ualent, quin potius peccatum produnt, non contegunt. *Demas enim me dereliquit.* Ecce neceſſitas. Deſtitutus B. Paulus indigebat ſocijs ad opera maxima, & iam derelictus erat à quibuſdam, inter quos erat iſte Demas nomine, *diligens hoc ſeculum*. Conuenit nomen. Nam Demas idem eſt quòd popularis, uel plebeius. Vox eſt græca quę poteſt etiam ſignificare pinguedinem, & uinculum. Nam plebei ſunt, & uinculo huius mundi irretiti, qui commutant apoſtolicam ueritatem cũ pinguedine terrę, Eſau prophani imitatores, qui pro uili lenticulæ offa ſupernæ ciuitatis hæreditatẽ uendunt. Significat & molles qui in medio curſu fracti difficultate itineris redeũt ad propria. Iſtius enim meminit alio loco Apoſtolus qui bene currebat, ſed nõ pſtitit. Vbi ad doctrinam noſtram conſiderandum, conſtantia magna opus eſſe in uia Dei, maxime qñ perſequutiones ingruunt. *Et abijt Theſſalonicam.* Ciuitas eſt Macedoniæ, & ſignificat poſitionem alterius uictoriæ & id quidem mirum in modum quadrat. Tales enim minime perſiſtunt in primo agone, ſed conſtituunt ſibi præmia mundi pro ſuis laboribus. *Creſcens in Galatiam.* Poteſt myſticè ſignificare hominem, qui cum creſceret, & iam ſolido cibo ueſci deberet, ad lac tamẽ quod eſt paruulorum, reuertitur. Et ij ſunt qui in tentationibus magnis & periculis durare nequeunt.

Titus in dalmatiam. Titus honorabilem ſignificat. Et Dalmatia lampadem fruſtratoriam: aut fulgur uanitatis. Vnde ſignificantur qui honorẽ huius mundi amantes, quaſi uanam quandam & inutilem lampadem ſequuntur, quæ ut fulgur ſubita celeritate tranſit, & mox euaneſcit.

Lucas eſt mecum ſolus. Magnus & fidus ſocius Lucas, qui B. Paulo etiam uinculis alligato aſſiſtit, ut meritò & cum magna illius laude appellatus ſit tãti Apoſtoli comes indiuiduus. Significat enim lucem ueritatis, qua firmatur homo & non uagatur, ſed fixus manet ſuſpiciens cœlum, & benignam Dei uoluntatem, quę non deſerit ſperantes in ſe. *Marcum aſſume, & adduc tecum: Eſt enim mihi utilis in miniſterio.* Hic eſt ille Marcus propter quem nata fuerat contentio inter B. Paulũ & Barnabam, ut habetur in Act. Marcus autem ſignificat terſum & politum. Et tali ſocio egebat Apoſtolus: quoniã in perſequutionibus perpolitur Dei ſeruus, & terſus redditur. Et uerè per illam tentationem ab initio politus eſt, ex qua tantum profecit, ut qui anteà ſubterfugiebat, eſſet poſteà inter primos, quorum miniſteria requirebat Apoſtolus. *Tychicum autem miſi Epheſum.* Per Tychicum fortunæ amatorem & amicum intelligit. Hunc uir fortis emittit Epheſum in ſua ſcilicet deſideria. Nam qui fortunam diligit, & quò illa ducit ſequitur, ſeruire CHRISTO qui talia damnat non poteſt.

Penulã quã reliqui Troade apud Carpũ &c. Penula genus eſt ueſtis denſæ ac uilis, qua loco pallij ad repellendam pluuiæ iniuriam & frigoris utuntur uiatores. Vbi conſidera miram Apoſtoli ſolicitudinem erga Diſcipulum. Hoc ſignificare uolunt futuram Timotheo magno uſui in ipſo itinere. Myſticè quoque eleganter ſignificat oportere uirum hærentem ei qui perſequutionẽ patitur, armari, ne imbribus tribulationum cedat. De illo Carpo facit mentionem honorificam B. Dionyſius Areopagita epiſtola. 8. Cum aliquando, ait, in Cretã ueniſſem ſanctus Carpus me hoſpitio ſuſcepit, uir ſi qs alius ob eximiam mentis munditiam ad Dei ſpeculationem aptiſſimus. *Et libros, maxime autem membranas.* Verè libri ſancti ad conſolationem faciunt: quia omnia quæ ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, ut per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus. Rom. 16. Quare ſummus Sacerdos, & ſeniores, & reliquus Iudæorum populus ad Spartiatas ſcribentes, dixerunt in epiſtola. 1. Mach. 12. Nos enim cum nullo horum indigeremus, habẽtes ſanctos libros in manibus noſtris &c. Quod uerò ait, *Maxime autem membranas*, particularia quædam ſcripta ſignificat, in quibus ea continebantur quæ ad rem magis faciebant. Et myſticè ſignificat ſcripta quæ in corio mortuo exarata ſunt,

quod

quod corium mortuum noſtra eſt conſcientia; quæ pœnitentiæ baptiſmum recepit, & luctum chriſtianũ toto uitæ huius tẽpe profiteri debet.

Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit. Nõ dixit: *intulit*, ſed *oſtendit*, quia qui libenter excipit perſequutiones, non mala, ſed bona excipit: quãquàm ex parte inferentis mala ſint. Ærarium autem uocat, quià erat faber æris, ut græca uox oſtendit. Et in eo ſignificatur mundi huius fortitudo, quæ fidei aduerſatur. Iſti ſtatuas ſibi fabricant, quæ contra Deũ ſtare nullo pacto poſſunt. *Reddat illi Dominus ſecundum opera eius.* Volunt plures interpretes hoc dictum enunciatiuum eſſe futuri temporis, & ideò legunt: *reddet*. Græcè tamen legitur, ἀποδώσει, hoc eſt, reddat. Quæ uox non eſt iam optantis, quàm permittentis, & concordantis cum diuina ſententia, quæ iam habet iſtiuſmodi homines ueritati reſiſtentes pro reprobis. Vnde addit. *Quem & tu deuita*, ut peſtem, & uenenum letiferum omninò deteſtandũ. Nam tales illi ſunt. Quanquàm addit aliam cauſam, dicens. *Valdè enim reſtitit uerbis noſtris*, & cõſequenter ipſi CHRISTO, eiuſque ſanctiſſimæ ueritati. Hinc ingens capitur doctrina, ſi quando uiri magni, & pro ueritate catholica laborantes intelligant ſibi uel clanculum, uel palàm à neſcio quibus ſordidis hominibus et ignaris obſiſti. Magna ſanè & grauis ob rei indignitatẽ tentatio, dũ confligendum eſt cum ſartoribus, & fabris, & tõſoribus: quemadmodum nobis nunc per Lutheranorum laxatas populis habenas contigit. Sed uerius per Diabolum operationum diuinarum æmulum. Animaduertit ſumma Dei ſapientia electos rudes & ignaros homines ad euangelium prædicandum, & ſanguine defendendum, ut eſſet illuſtrior Dei uirtus & maieſtas. Ipſe quoque liuidus ſuſcitat iſtos opifices, & tabernarios, & qui uix norunt, quot ſunt (ut dici ſolet) in manu digiti numerare, ut negocium faceſſant eccleſiæ, & Prælatis atque inſignibus concionatoribus tanta ignorantia ac temeritate obſiſtant. Sed hoc B. Pauli exemplum ad maximum noſtrum ſolatium poſitũ eſt, ut nõ miremur artem Diaboli, ſed prouidẽtiã Dei ad luctum noſtrũ. Sunt. n. iſti ueluti folles, quibus utitur Deus in fornace eccleſiæ, ubi probantur electi, ut aurum reddatur puriſſimum. Nam ſi hanc tam indignam tentationem illius artificis in B. Paulum permiſit, quid in nos expectandum eſt?

In prima mea defenſione nemo mihi adfuit, ſed omnes me dereliquerunt. Loquitur de prima ſua apud Cæſarem defenſione, apud quem tanquàm ſeductor fuit accuſatus: licet ea de re non conſtet clara hiſtoria in ſacris literis. *Non illis imputetur.* Hinc apparet aliud fuiſſe peccatum horum, qui eum dereliquerunt propter infirmitatẽ, & aliud Alexandri, qui ut perfidus dedita opera reſtitit uerbis Apoſtoli. Pro illis enim orat ne eis imputetur hoc peccatum: de hoc uerò ait. Reddat illi Dominus iuxta opera eius. *Dominus autem mihi aſtitit, & confortauit me*, hoc eſt, Deus pius & miſericors tum demum conſueuit adiuuare ſuos fortiter, cum ab aliis ſine auxilio derelinquũtur; *ut per me prædicatio impleatur.* Loquitur de prima prædicatione enunciationis euangelij, quæ debuit primò fieri ad uniuerſas gentes. *Et liberatus ſum de ore leonis.* Neronem innuit, qui erat ferocia ſumma crudelis, quaſi hominum deuorator, & præcipuè piorum Chriſtianorum.

Liberauit me Dominus ab omni opere malo. In magna miſeria & perſequutione difficillimum eſt ſe continere à peccato. Et tamen Apoſtolus ab omni opere malo dicit ſe fuiſſe liberatum à Deo, nõ in qd̃ inciderit, ſed ne illud cõmitteret adiutus. *Et ſaluum faciet in regnum ſuum cæleſte.* Ita loquitur ex multa fiducia de miſericordiæ Dei concepta; quam & certã ſperare poſſunt, qui pſequutionem patiuntur propter iuſtitiam: & item quia propinquus erat exceſſus eius; *cui gloria in ſecula ſeculorum, Amen.* More ſuo de omnibus ſuis bonis reddit gloriam Deo per AMEN, id eſt, per IESVM CHRISTVM Redemptorem.

Saluta Priſcillam & Aquilam. Hi erant coniuges & Iudæi, ut eſt in Act. c. 18. qui pro anima Apoſtoli (ut ad Rom. teſtatur) ceruices ſuas ſuppoſuerunt. Hos igitur merito iubet primos ſalutari qui & ipſi erant gẽtis Iudææ, & uerè Iudæo-chriſtiani. Nam & familiares fuerãt aliquando eodem tecto & mẽſa uiuentes, maxime cum eſſent eiuſdem artis, quæ dicitur ſcenofactoria. Rom. 16.

Et Oneſiphori domum. Hũc Oneſiphorum honorificè ſuperius iam nominauit, cap. 1., cuius facultatibus fuerat ſæpe recreatus, & ab illo Romæ diligenter inueſtigatus & uiſitatus. *Eraſtus remanſit Corinthi.* Eraſtus amabilem ſignificat, quem Corinthi remanſiſſe indicat. Corinthus uox eſt quæ ſignificat locum ſcortationis ac lenocinij: nec abſque ſignificatione dicitur. Subnotãtur. n. qui amari declarant, & ſcorta fiunt. *Trophimum autem reliqui infirmum Mileti.* Trophimũ ſignificat educatum, ſeu nutritũ. Qui enim uel plus, uel minus uiuere corpus ſtudent, facile infirmantur. *Feſtina ante hyemem uenire*, id eſt, antequam cor frigidum fiat. *Salutant te Eubulus*, bonus cõſiliator; *& Pudens*, quidã legũt: Prudẽs: ſed græca lectio habet: πούδης, p Pudẽs, ut intelligatur pudor ſctũs qui adeſt oibus Deũ metuẽtibus. *Et Linus, & Claudia, & fratres omnes.* Linus eſt rete & uinculum: ſed rete CHRISTI & charitatis. Et Claudia à claudẽdo, ut ſignificaretur claudendam eſſe portam cordis oibus rebus à IESV CHRISTO alienis, ut ſolùm qui fratres ſunt admittantur. Hunc Linũ puto illum fuiſſe qui Petro in põtificatu ſucceſſit. *Dominus IESVS CHRISTVS cum ſpiritu tuo. Gratia uobiſcum, Amen:* ac ſi dixerit, Spiritus Domini noſtri IESV CHRISTI ſit cum ſpiritu tuo, qui in omnibus & proſperis & aduerſis te dirigat & illæſũ ſeruet in uia mãdatorũ ſuorum, ut tandem percipere poſſis æternã uitæ incorruptibilis coronã: quã nobis omnibus largiri dignetur qui cum Patre & Filio regnat in ſeculis ſempiternis, Amen.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM
B. PAVLI APOSTOLI AD
TITVM.

ITVM CRETENSIBVS A SE PRAEFECTVM ARCHIEPISCOpum *inſtruit Apoſtolus de iis quæ ad eius officium pertinent. Oſtendit quales eccleſiæ miniſtros ordinare debeat, qui & poſſint ſeductoribus, potiſſimum quibuſdam proteruis, Iudæis reſiſtere, & durè increpare. Proponit exhortationes unicuique hominū ſtatui proprias, ut omnes gratiæ ſaluatoris reſpondentes efficiantur unus populus Deo per bonorum operum ſtudium gratus & acceptus. Magiſtratibus ipſis obtemperandum præcipit. Hæreticos inſuper omninò tanquàm putrida membra fugiendos, & ſtultas legis genealogias. Poſtremò mandat ut ueniente* Tychico *properet ad ſe* Nicopolim, *hortatus iterum ut ſolicitè fideles bonis operibus ſtudeant abundare. Epiſtolæ ſuperſcriptio in hunc modum græcè habetur. Ad Titum eccleſiæ Cretenſiū primum delectum Epiſcopum, ſcripta* Nicopoli *Macedoniæ.*

Cor. 9.

COMMENTARIA
IN EANDEM EPISTOLAM
AD TITVM.

PAVLVS ſeruus Dei, Apoſtolus autem IESV CHRISTI, ſecundum fidem electorum Dei, & agnitionem ueritatis, quæ ſecūdum pietatem eſt in ſpem uitæ æternæ, quam promiſit qui non mentitur Deus, ante tempora ſæcularia. Manifeſtauit autem temporibus ſuis uerbū ſuū in prædicatione quæ credita eſt mihi, ſecundū præceptum Saluatoris noſtri Dei: Tito dilecto filio ſecundum communem fidem, gratia, & pax à Deo patre, & CHRISTO IESV Saluatore noſtro.

VOCAT SE PRIVS SERuum Dei in hoc ſalutationis principio, quàm Apoſtolum, ut iuſtum erat. Deus enim Dominus eſt omnium, cui omnia ſeruire iuxta ſuam conditionem debent. Homo ergo uoluntariè ſeruire tenetur: & hoc ſeruitium libertas eſt illi uera & amabilis. Qui enim bona libertate promptè ſeruit Deo, liber eſt ab omni creatura: Alioqui multipliciter ſeruit & ignominioſè. *Apoſtolus autem* IESV CHRISTI. Declarat peculiare quoddam ſuum erga Deum ſeruitium, nimirum in munere apoſtolatus: ita ut tanquàm Apoſtolus hanc epiſtolam ſe ſcribere inſinuet, quo grauior uigeat in præceptis & maior autoritas: *ſecundum fidem electorum Dei, & agnitionem ueritatis.* Etſi alij prædicatores aliquo modo uocari poſſent Apoſtoli: Ipſe tamen aſſerit ſe Apoſtolum ſecundum fidem electorum Dei, id eſt, eum cui Deus impartiuit talem fidem, & eam ueritatis agnitionem, quæ dari ſolet electis. Hæc ſiquidem longo interuallo excedit communem reliquorum Chriſtianorum gratiam. Sicut enim non eſt omnium fides: ita nec eorum qui ſunt fideles, eſt æqualis fides. Electi illi præcipui (quales erāt Apſi) ut æquū erat, & ut ipſum Apiatus munus poſcebat, longè alios in lumine & menſura fidei, & in cognitione ueritatis præcellebāt. Voluit ergo Apoſtolus hoc primū proponere Tito, ut intelligere ea præcepta quæ ſcribebat, non ab homine quaſi à fratre, ſed ab inſigni Apoſtolo proficiſci, ut magis intenderet diligentiuſque ſeruaret: & quæ etiam poſſet obijcere duris illis è circunciſione Iudæis, & pigris quibuſdā Cretenſibus, ne poſſent ſancta ueritatis mandata ſpernere. Declarat autem quodnam genus ueritatis eſſet, ad quam prædicandam erat conſtitutus & electus à Deo Apoſtolus, & ait.

Quæ ſecundum pietatem eſt in ſpem uitæ æternæ.

Pietas

Pietas uirius eſt ex charitate procedens, qua in-clinamur ad honorandum & colendum Deum, non ſolùm ut Creatorem & Dominum, ſed ut Patrem, reddendo quæ illi à nobis debentur pietatis, obſequij, cultus, honoris officia: & quę illi impendere non ualemus (ipſe enim bonorum noſtrorum non indiget) impendamus, ut iubet, proximo: & perinde ac ſi ſibi impenſum fuerit, accipiet. Fides ergo Apoſtoli conſiſtebat in agnitione huius ueritatis, quæ habebat præceptum pietatis cum promiſſione. Vnde concipiebatur ſpes uitæ æternę, quę promittebatur pio & pietatem exercenti. Vnde rectè ſequitur. *Quam promiſit qui non mentitur Deus.* Ipſe enim uerax eſt, & non (ſicut homo) mendax. Deus ipſe non ſolùm non mentitur, ſed nec poteſt mentiri, qui ſumma eſt Veritas. Quid eſt enim mētiri, niſi aliquid proferendo ſignificare, quod nō ita ſe habeat? Deus autem nihil profert niſi unum Verbum, quo ſeipſum exprimit, quę ſūma eſt Veritas. Per illud Verbum facta ſunt omnia, quæ & ipſa ueritatē habēt, quatenus ab ea prima Veritate procedūt.

Ante tempora ſecularia.] Quęſtio hoc in loco exoritur, quo pacto uerum fiat, Deum promiſiſſe hanc æternam uitam ante tempora ſæcularia. Et primò, Quæ (rogo) eſt hæc æterna uita? Audi
Ioan. 17. ipſummet, qui interrogas, tibi reſpondētē. Hæc autem eſt, inquit, uita æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum, & quem miſiſti IESVM CHRISTVM. Viſio ergo Dei & IESV CHRISTI eſt nobis uita æterna: & hanc teſtatur eſſe promiſſam ante tempora ſæcularia. Sed cui, aut quibus promiſſa fuit ante tempora ſæcularia, cum nulla adhuc extaret creatura? Dicunt aliqui, Deum ſibijpſi promiſiſſe. At certè inter promiſſorem, & eum cui promittitur, debet cogitari perſonarum differentia, ut Iuriſconſulti uolunt. Si enim Deus eſt qui promittit, omnes perſonæ promittunt Pater & Filius & Spiritus ſanctus. Quomodo ergo eędem perſonę erunt & promittentes, & quibus promittatur? Aliud ergo uoluit Apoſtolus ſignificare, nimirum (ut ego credo, imò de quo etiā dubitare non ualeo) quòd Deus
Diligenter notanda. Pater qui ab æterno cogitauit condere creaturam, decreuit illam honorare per Filium ſuum per myſterium nuptiarum, & illam ſanctiſſimam diuinæ & humanę creaturæ in Verbo coniunctionem. Condidit ergo prius Angelos cum eorum cælo & paradiſo: idque fuit ante omne tempus. Non enim erat dies & mane, nec motus ullus, cum uiſibilis hîc mundus nondum creatus eſſet. Tunc ſuum hoc conſilium futurarum nuptiarum reuelauit Deus Angelis, & promiſit ſuo tēpore ſe id facturum. Receperunt plurimi Angelorum & libenter: & noſtrum genus uehementer cœperunt diligere atq; expetere nobilitandū tanto Sponſo ac Capite. Cōtrà uerò Lucifer ille ſuperbus cum multis inuidere, contradicere, & ut iniquum Dei conſilium, ac talem deliberationem cœpit arguere. Hoc uolebant ueteres Patres cum tradiderunt Diabolum propter inuidiam, qua in hominem urebatur, cecidiſſe de cęlo, & huius rei gratia pūgnam illam factam in cęlis, de qua B. Ioannes in Apocalypſi. Sed nos Apoc. 12
proprio tractatu uberius hac de re diſſeruimus.

Manifeſtauit autem temporibus ſuis, cōuenientibus ſcilicet ac præſtitutis. Manifeſtauit autem illam uitam æternam; *Verbum ſuum* appoſitiuè. Verbū enim ſūmi Patris uita noſtra æterna eſt. *In prædicatione,* id eſt, per prædicationem; *Quæ credita eſt mihi;* Cōmiſſa fuit ꝑdicatio B. Paulo magna ex parte, præſertim ad gentes; *Secundum præceptum Saluatoris noſtri Dei;* Hoc enim præcepit illi CHRISTVS Saluatòr noſter, ut ſæpius iam
explicauimus, ut non immeritò dixerit. Vę enim Cor. 9.
mihi eſt ſi nō euāgelizauero, *Tito Dilecto filio ſecundum communem fidem;* Potes exponere quod ait; *ſecundum communem fidem;* ut determinet filiationē: perinde ac ſi dixerit. Voco te filium meum: quia per euangelium te genui communicans tibi fidē, qua quiſque quaſi noua generatione naſcitur Deo. Vel: ut determinet dilectionis qualitatem ac ſi dixerit, Dilectum te uoco ſecundum cōmunem fidem: quoniam dilectio mea fundatur in communicatione æternorum bonorum, quę ipſa fides nobis oſtendit. *Gratia & pax &c.* In gręcis legitur; *Gratia, miſericordia, & pax.* Notandū, quomodo hîc ad Titum, & ſuperius ad Timotheum ſcribens, ſalutat imprecando miſericordiam: quod in alijs epiſtolis non legimus. Et fortè ob eam cauſam, quoniam ij qui præfecti ſunt alijs, digni ſunt prę alijs cōmiſeratiōe, & indigentes miſericordia ob pondus grauiſſimum quod ſuſtinent: & beati illi qui minime ſuccumbunt. Succumbunt autem omnes qui miſericordiam Dei, & auxilium ſupplices non implorant aſſiduè. Eſt enim nimis tremendum officium, curam ſuſcipere animarum.

Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deſunt corrigas, & conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi. Si quis ſine crimine eſt, unius uxoris uir, filios habens fideles, non in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos. Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut Dei diſpenſationem: non ſuperbum, non iracundum, non uinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum: ſed hoſpitalem, benignum, ſobrium, iuſtum, ſanctum, continentem, amplectentem eum qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem, ut potens ſit exhortari doctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere.

Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deſunt corrigas. Beatus Paulus oſtendit Tito Archiepiſcopo ſeu primati, primum & maximum opus, quod erat ſupplere quę deerant in illis eccleſiis, & eligere presbyteros, & ordinare idoneos ob ingruentem neceſſitatem. Iam enim dilabi incipiebant uix ſurgentia fundamenta: cuius rei gratia ait ſe reliquiſſe illum Cretæ: ut intelligas in hoc

magnam

magnam curã eſſe debere Epiſcopi, uidelicet or
dinationes facere dignarũ perſonarum. In quo
quãtũ ab oibus ferè noſtro tẽpore peccetur, opti
mum eſſet animaduertere & emẽdare, ne ira Dei
grauiſſima irruat ſuper nos. Ordinantur paſſim
nedum uiri ad corrigendum apti, ſed qui om-
ninò econuerſò, ad deprauandos rectos mores
ſunt aptiſsimi. Dominus uideat, & prouideat.
Præſbyterorum autem appellatione hoc in lo-
Epiſcopos debere intelligi manifeſtum eſt. Non
nulli aliter opinãtes anſam acceperũt erroris, no
lentes quicq̃ intereſſe inter Epiſcopũ & presby
terum, qua uoce intelligunt ſacerdotẽ. Ita ut om
nis ſacerdos, eorũ iudicio, ſit Epiſcopus habẽs à
Deo poteſtatẽ & iuriſditionẽ. At re uera hoc
dogma falſum eſt oĩnò, ac ualdè pernitioſum.
Quantò magis illud nouorũ hæreticorum, qui
ſacramentum ordinis funditus tollunt? Docent
enim factioſi hypocritæ, parẽ eſſe apud Chriſtia
nos oẽs in uerbo & ſacramento poteſtatẽ, & at-
tinere ad magiſtratus tãtum ac plebẽ ſecernere
qui debeãt miniſtrare. Quæ inſana hęreſis habet
manifeſtè ſibi aduerſantes & ſcripturas, & tradi-
tiones patrũ à primordijs ipſius eccleſiæ in hũc
uſq; diẽ. Verè per ſe eſt abſurdiſsima, & luce cla
rius patet in ipſis primordijs. Licet enim diſci-
puli Domini eſſent Chriſtiani, nunq̃ tamẽ habue
runt poteſtatẽ cõſecrandi, niſi poſtquà Dñs illa
Luc. 22. uerba protulit. Hoc facite in meã cõmemoratio-
nẽ: quibus uerbis contulit eis illam poteſtatẽ. Et
ſimiliter quãuis p̄ ea uerba ſacerdotes eſſent cõ-
ſtituti, nunquàm tamẽ habuiſſent poteſtatẽ ab-
ſoluendi à peccatis, & alia quæ ſunt epiſcopalis
iuriſditionis, niſi Dñs dediſſet poſtmodo illis Spi
ritum ſanctũ, p̄ quẽ hanc poteſtatẽ acciperẽt, ſi-
Ioan. 20. cut eſt apud B. Ioannẽ, ubi ait. Sicut miſit me ui
uens Pater, & ego mitto uos. Et cum hęc dixiſ-
ſet, inſufflauit, & dixit eis: Accipite Spiritum ſan
ctum: quorum remiſeritis peccata, remittũtur eis:
& quorũ retinueritis, retenta ſunt. Ecce quàm
manifeſtè apparet non eis datum à Dño ut exer
cerent poteſtatẽ quam prius haberent, ſed ipſam
ptãtẽ eis dedit, quã poſtmodo exercere poſſent.
Nihil autẽ obſtat quod ex B. Petri epiſto-
la accipiunt hæretici, ut hoc peruerſum dogma ſta
1. Petr. 2. tuant, ubi ait. Vos aũt genus electum, regale ſa-
cerdotium, gẽs ſancta, populus aquiſitionis &c.
Ecce, inquiũt, Petrus uniuerſum populũ chriſtia-
num uocat ſacerdotium: & hinc educũt oẽs eſ-
ſe ſacerdotes. Et cur non item concludũt oẽs eſ-
ſe reges, cum pariter dictum ſit à B. Petro, & eo
dem prorſus contextu: Regale ſacerdotiũ? Et Do
Exod. 19. minus ipſe de populo hebręo per Moſen dixit.
Vos eritis mihi in regnum ſacerdotale. Nunqd
proptereà omnes erãt reges, aut oẽs erãt ſacer-
dotes? Quæ, rogo, eſt hæc conſequentia, quã ip-
ſa rei ueritas manifeſtat eſſe falſiſsimam? Docet
ergo B. Petrus i uniuerſitate Chriſtianorum eſ-
ſe ſacerdotium, in quo & regia eſſet poteſtas: ſi
cut de illo populo Dei dixit Moſes eſſe regnum,
Apoc. 1. in quo ſacerdotalis eſſet ordo. Simili modo ſol-
uit quod à B. Ioanne dictum eſt in Apoc. Fecit
nos Deo regnum & ſacerdotes. Loquitur enim
non de ſingulis, ſed de ipſo uniuerſo, in quo in-
uenitur utraq; ptãs, regia ſcilicet & ſacerdota-
lis. Nam ſi lectionem græcam ſequi uolumus, ſic
habet litera. Fecit nos Deo reges & ſacerdotes.
Et uidetur loqui de ſe & ſui ſimilibus, ideſt, de or
dine Apoſtolorum, qui conſtituti ſunt à Deo
principes orbis terrarum, & uerè ſacerdotes.
Alioqui dicãt nobis quomodo omnes Chriſtia
ni ſint reges? Non me primò latet aliquo mo-
do poſſe dici omnes Chriſtianos & ſacerdotes ſi-
mul & reges, ſed largè admodum extenſo uoca-
bulo, ut nonnulli dicunt, ac per hoc diluunt quę
ab hæreticis obijciuntur. Non reprobo dictum:
continet enim in ſe ueritatem. Siquidem ſeruire
Deo, regnare eſt: & offerre Deo ſeipſum quaſi ho
ſtiam ſanctam, quodammodo ſacrificare eſt. Ve
rùm quod aptius uidetur ſenſui illarum ſcriptu
rarum congruere, & quod uehementius cõfu-
tat aduerſariorum argumentum, in medium ad-
duxi. Concludimus ergo eſſe quidem ſacerdo
talem ordinem in eccleſia, & ab epiſcopali differ *De ſacerdotali*
re. Oportet quidem Epiſcopum omninò eſſe *& epiſcopali*
ſacerdotem, non autẽ econuerſo. Credimus etiã *iuriſditione.*
olim ab initio cũ eſſet meſsis multa, & operarij
pauci, in eandem perſonam cucurriſſe utrãq; po
teſtatem, ut qui eſſent presbyteri ſiue ſacerdotes,
ipſi quoque eſſent Epiſcopi. In eadem autẽ ciui
tate plures inueniebãtur epiſcopi, ut patet i Act.
cap. 20. ubi legimus B. Paulum uocaſſe presby-
teros eius eccleſiæ, ad quos ſermonem habens
mox Epiſcopos uocat, quos Spiritus ſanctus ele
gerat ad regendam eccleſiã. Et in hac epiſtola
quos presbyteros manifeſtè uocat, cõfeſtim Epi
ſcopos appellat. Hinc ille error exortus eſt, ut
multi ordinẽ epiſcopalẽ à ſacerdotali non diſtin
guerent. Sed non ualet quouis modo, ordines ie
circò non eſſe inter ſe diſtinctos, quia in eãdẽ per
ſonam cõcurrerẽt, ſcilicet ue qui eſſent illo tem
pore ſacerdotes, etiam Epiſcopi ſimul ordinaren
tur. Quanquàm re uera presbyteri tum uoca-
bantur, non qui eſſent ſolùm ſacerdotes, ſed &
qui Epiſcopi munere fungerentur. Quicquid aũt
ſit, omninò illud ut certum tenendum eſt (quod
uſus eccleſię ſemper comprobauit) ordine differ
re Epiſcopum à ſacerdote: neq; cõtinuò eſſe Epi
ſcopum qui ſit ſacerdos. Habet enim poteſta-
tem ordinis Epiſcopus, non tãtum iuriſditionis,
qua excellit ſacerdotẽ, ut ipſo uetuſtiſsimo uſu
notiſsimum eſt in eccleſia. Plura enim ſacrat Epi
ſcopus, quę ſimplex ſacerdos ſacrare nõ poteſt:
& à multis caſibus abſoluit, & quæ hmõi ſunt.
Pergit autem Apoſtolus cõditiones illius decla-
rans, qui ſit ad epiſcopatum promouendus.
Primùm ut ſit; *ſine crimine*; Nõ dixit ſine peccato,
ſed *ſine crimine*, quod ſcilicet meritò uenire poſ-
ſit in iudicium: *Vnius uxoris uir*, Propter ſacra-
menti ſanctitatem, non in nuptiarũ reprehenſio-
nem. Sicut ſi fœmina etiã ſi catechumena fuerit
uitiata, non poteſt poſt baptiſmum inter Dei uir
gines conſecrari, ita non abſurdè uiſum eſt, eum
qui exceſsit uxorũ numerum ſingularẽ, nõ pec-

catum aliquod comiſiſſe,ſed normã quãdã ſacra
menti amiſiſſe,nõ ad uitę bona meritũ,ſed ad or
dinatiõis eccleſiaſticę ſignaculũ. Hoc explicatũ
eſt ſuperius ad Timotheum; *Filios habens fide
les*; Quia turpe iudicatur in Epiſcopo uel ha-
buiſſe plures uxores,uel etiam non habere filios
fideles. Quomodo enim fiet credibile,poſſe alios
ab eo in fide inſtrui,qui proprios ſecũdum car-
nẽ filios non inſtruxerit? *Non in accuſatione luxuriæ*;
Luxus filiorum patrem reddit incapacem epi-
ſcopatus,& meritò:quia dilapidare bona eccle-
ſiæ facile poſſent, & ita pauperes CHRISTI
defraudari contingeret. Quod etiam nunc (heu
heu) nimis noſtris oculis perſpicimus; *aut non ſub-
ditos*; Qui enim ſuam familiam rectè non põt
regere, quõ eccleſiam Dei regere poterit?
Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe; Ecce,quẽ
uocauit presbyterum, nunc uocat Epiſcopum,
quẽ eſſe oportet ab omni crimine immunẽ, *ſicut
Dei diſpenſatorem*,a quo exigitur fidelitas in diſpẽ
ſatione uerbi,& ſacramentorũ. Hanc autem fide-
litatem præſtare non poteſt homo criminoſus;
Non ſuperbum:alij interpretantur gręcam uocem,
non præfractum, uel proteruum; *Non iracundum*;
Nõ oĩs qui aliquãdo iraſcitur,iracundus eſt:ſed
qui facile & frequenter exardeſcit in iram, ille
propriè iracundus dicendus eſt; *Non uinolentum*;
ideſt,uini amãtem,ſeu uinoſum; *non percuſſorem*;
Credo Apoſtolum (ut alibi declaraui) linguam
maledicam, qua percutitur proximus conuicijs
& maledictis,uoluiſſe hoc loquẽdi genere nota-
re. Alioqui illud facinus nimiæ erat inſolentiæ,
nec erat memorandum; *Non turpis lucri cupidum*;
Poteſt duobus modis intelligi. Primo, ut lucrum
illud demum quod turpe eſt deuitet: quale eſt
lucrum per uſuras quæſitum, aut quodcunque
aliud illicitum ac cunctis prohibitũ. Altero mo-
do poteſt intelligi, ut cuiuſuis lucri pecuniarij
cupiditatem prohibeat:quoniam & hoc Epiſco
po turpe eſt mercatorẽ eſſe,& rebus ad lucrum
ſpectantibus animum intẽdere, qui totus debet
in ſpiritualibus occupari. Qua enim prędicatio-
nis fiducia poſſet mundi homines hanc in partẽ
lucrandi ruentes retrahere, ſi in idem præcipitiũ
laberetur? Nonne uel pueri obijcerent ſententiã
illam; Turpe eſt doctori cum culpa redarguit ip-
ſum? Virum ſanè catholicũ (ait magnus ille Leo
Pontifex) & præcipuè Domini ſacerdotem,ſicut
nullo implicari errore,ita nulla oportet cupidi-
tate uiolari. Mẽs.n.pecuniæ auida nec abſtinere
nouit à uetitis,nec gaudere conceſſis, nec pietati
adhibere conſenſum. Cui cupiditas dominatur,
quo pacto conditionem ſubſequentem exequi
ſtuduerit,qui nedum largiri propria, ſed & alie-
na ſibi uſurpare contendit? Non igitur lucri cu-
pidum oportet eſſe Epiſcopum; *ſed hoſpitalem*;
Hoſpitalitatem omnibus ſcriptura, & frequẽter
Apoſtolus plurimum commendat: in Epiſco-
po autem eſt neceſſaria, ne uiri religioſi ac pij
honeſto hoſpitio carentes,neceſſitate cogantur
diuertere ad tabernas & ſtabularios,ubi ſunt ple
na ſpurcitiarũ oĩa & impudicitiæ. Si.n. Regula-
res decentiſſime habent monaſteria propria quò
diuertant, nec citra iuſtam reprehenſionem liceet
eis publica adire hoſpicia, cur nõ & reliqui Præ
lati eccleſiaſtici pariter habebunt pro ſuo hoſpi
tio Epiſcopi domum, ne cogatur ipſe Epiſco-
pus peregrinus in ciuitatibus, ubi ſit epiſcopalis
domus, diuertere ad hoſpicia mercenaria, & ple
rumque impudica? O quàm refriguit charitas.
Poſſent fortè Epiſcopi pauperes ſe excuſare: ue
rũ neſcio an Deus excuſatiõem probet. Si enim
diues eſſet Epiſcopus bonis moribus & fama,
certè pauper in bonis Deo prouidente eſſe non
poſſet. Et ideò abſolutè dixit Apoſtolus; *ſed ho-
ſpitalem*; non diſtinguẽs eſſet ne diues an pauper.
Imò uerò quas exiſtimamus tum adfuiſſe Epi
ſcopis diuitias & fructus annuos, quando iſta
præcepta dabat Apoſtolus? Nullus eſſet tam fer
reus in ciuitate, qui ſi paſtorem ſuum bonis ope
ribus lucere uideret, nõ inflammaretur ad iuuan
dum. Recolamus quid B. Ambroſius de ſuis te-
ſtetur temporibus. Vbi enim populus conſidera
bat bona eccleſiæ in pauperes tanta cura ac pie
tate à Prælatis diſpertiri, ad eoſdem ſuas ipſi elee
moſynas deferebant, ut per manus illorum fide-
lius diſtribuerentur, tanquam qui inopiam affli-
ctorum diligẽtius nouiſſent. Scio pleroſq; ſacer
dotes (ait grauiſſimus ille Antiſtes) quo plus cõ *B. Ambr. li. 2. off. ca. 16.*
tulerunt, plus abundaſſe: quoniam quicunq; bo-
num operarium uidet, ipſi confert quod ſuo offi
cio diſpenſet, ſecurus quod ad pauperẽ ſua per-
ueniet miſericordia. Nemo enim uult niſi paupe
ri ſuã proficere collationem. Nam ſi quem aut
immoderatum, aut nimis tenacem diſpenſatorẽ
uiderit, utrũq; deſpiciet, ſi aut ſuperfluis eroga-
tionibus diſſipet alieni fructus laboris, aut recõ-
dat ſacculis: hęc ille Sanctus, & uerè.

Benignum; Græca uox ſignificat amatorem
probitatis. *Sobrium*, ideſt, moderatum circa
ſeipſum: quod ptinet ad cohibendum luxum &
laſciuiam in pompa, & ſupellectili, & ueſtitu, &
quę ſunt Cereris, Bacchi, & Veneris irritamẽta.
Iuſtum; erga alios, ut reddat & diſtribuat cunctis,
& unicuique quod ſuum eſt. *Sanctum*; ideſt, piũ
erga Deum; *Continentem*; ſeu fortem ad continen-
dum, & temperatè uiuendum. Magna enim for-
titudine opus eſt ad uincẽdum ſeipſum, & cõcu
piſcentias ſuas. *Amplectentem eum, qui ſecundum
doctrinam eſt, fidelem ſermonem.* Senſus eſt, ut ſit te-
nax eius ſermonis cuſtos qui eſt fidelis, & ſecun
dum rectam doctrinam; quã arbitror ab illo cer
tam ſignificari per articulum, illam nimirum do
ctrinam, quam CHRISTVS & eius Apoſtoli
tradiderunt, ita ut nolit Epiſcopum ab ea doctri
na habere differẽtem ſermonẽ. Hoc.n.eſſet oĩò
peruerſum. *Vt potens ſit exhortari in doctrina ſa-
na, & eos qui cõtradicunt arguere.* Hęc duo ad Epm
pertinẽt, docere ſcz atq; exhortari ſcdm ſanã do
ctrinã, q̃ ad mẽtis ſanitatẽ perducit. Et p̃tereà
(quod ferè ęquè eſt neceſſariũ) eos qui contradi
cũt reuincere. Alioqui unus ædificans, & alter
deſtruens, quæ utilitas niſi labor? ait Sapiens. *Eccle. 34.*
Huius rei neceſſitatem affert, ſubiungens.

Sunt

Sunt enim multi etiam inobedientes, uaniloqui,& ſeductores, maxime qui de circunciſione ſunt,quos oportet redargui: qui uniuerſas domos ſubuertunt,docentes quæ non oportet turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis proprius ipſorum Propheta, Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, uentres pigri. Teſtimonium hoc uerum eſt.

Quam ob cauſam increpa illos durè ut ſani ſint in fide, non attendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auerſantium ſe à ueritate. Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum,ſed inquinatæ ſunt eorum & mens,& conſcientia. Confitentur ſe noſſe Deum,factis autem negant,cum ſint abominati, & incredibiles,& ad omne opus bonum reprobi.

Sunt enim multi inobedientes. Græca uox ſignificat intractabiles,& eos qui in ordinē redigi nō poſſunt; *uaniloqui*; id eſt,ea loquentes quæ ad fidem ueramque ſalutem non promouent,& finē bonum; *ſeductores*: Græcè ſignificantur illi qui ſeducunt mentem (ut ita dixerimus) dementādo, & à ueritate ipſa abducendo. *Maxime qui ſunt ex circunciſione*. Iudæos pſeudoprophetas, aut pſeudoapoſtolos notat; *quos oportet redargui*: id eſt,quibus oportet os obturare, ut græca uox innuit. Hoc autem fit doctrina primùm: deinde ſi non acquieſcant,autoritate apoſtolica. *Qui uniuerſas domos ſubuertunt,docentes quæ non oportet*: ſcilicet familiari & priuata doctrina nō publicè, imitatores illius qui clanculum conſueuit ſerere zizania. Non enim publicè audent, quandoquidem lucem qui male agunt,fugere ſolēt. Docebant autem quæ non oportebat,de lege uidelicet, quæ iam antiquata erant. At in doctrina CHRISTI ſacrilegium eſt ea admiſcere quæ non oportet. Quæcunq; autem uana ſunt,ſi in cultu Dei habeantur ut neceſſaria,noxia ſunt. Et omninò ſuperſtitioſum eſt quicquid agitur cum eo,non ex illius regula, & eccleſiæ eius ſanctæ.

Turpis lucri gratia. Hoc etiā addit ad impietatem: quoniam nefas erat uenditare ſcientiam diuinorum. Vnde turpe eſt omne lucrū quod exigitur quaſi merces doctrinæ. Sapienter quidam Iuriſconſultus de ciuili ſapientia dixit: Non eſſe illā pretio numario æſtimādā, ac dehoneſtādā.

Dixit quidam ex illis proprius ipſorum propheta. Epimenidem intelligit qui fuit paganus uates. Vocat autem quendam ex illis. Erat enim Cretēſis ille poeta: ita ut non ad Iudæos ſpecialiter pertineat hic ſermo,niſi fortè & ille Epimenides fuerit ex ſtirpe ac genere Iudæus,quòd non conſtat apertius. Et prēterea hic ut Cretēſis ab Apoſtolo citatur,non ut Iudæus: & in ipſos Cretēſes uaticinatur,nō in Iudæos. Appellat & proprium ipſorum prophetam. Proprium ait: quia eius gentis erat. Aut melius dicit Epimenidem fuiſſe proprium uatem ipſorum, non generaliter Cretenſium,ſed eorum Cretenſium qui talia faciebant. Ita ut uelit eſſe uerū Epimenidis uaticinium quaſi prophetiam,in illis Cretēſibus qui tales erāt,quales ipſe ſuperius deſignauit. Tria aūt in Cretenſes obijcit. Primum,eos eſſe mendaces: & ideò uaniloqui & loquentes quæ non oporteat. Secundum, malas beſtias: & ob eam cauſam ſeductores mentium, atq; animarū interfectores. Tertium,uentres pigros: ex quo reddebātur otioſi,& ſic malis artibus cibū quærere coacti per linguam mendacem & adulantē, ut gnatonum more poſſent uentri ſatisfacere.

Sunt qui mirantur primùm,cur B. Paulus in autoritatem euexerit poetam ethnicum quaſi prophetā. Nec intelligūt (quod tamē facile erat) non poetam,ſed illud dictum poetæ hoc in loco probari. Quid enim prohibet mendaces poetas aliquando prædicare quod uerum eſt? Nonne & Dæmones aliquando uera loquūtur? Memini etiam quendam uirum magnum & eccleſiaſticum,qui illud potius admirabatur,quomodo tantus Apoſtolus tanto uituperio uniuerſā illam prouinciam tāta ignominiæ nota inuſſerit. Aiebat enim ſibi non uideri eſſe uiri prudentis, uniuerſaliter taxare aliquam nationem, ac illius uniuerſæ gentis animos propterea in ſe acerbius concitare. Verùm B. Paulum excuſare primū poteſt ipſa rei clara ueritas. Deinde, non fuit eius ſententiæ autor,ſed poetam illiuſmet gentis profert: quamquam illud dictū quaſi uaticiniū uideatur probare. Tertio, quia ſcribebat Apoſtolus ad priuatum uirum. Multa enim priuatim prudenter dicuntur & ſcribūtur,quę minus prudenter in aures uulgi publicè dicerentur. Et quāuis publicata poſtmodo fuerit hæc epiſtola,hoc tamen tum non intendebat Apoſtolus. Quarto, ſi conſideretur quid Apoſtolus dixerit, uidetur potius mitigaſſe dictum illius poetæ in Cretenſes,dum quaſi prophetiam accipit, quæ ad illud tempus & ad illos ſeductores reſpiciebat. Deniq; ipſa B. Pauli autoritas excuſat,qui tanquā Apoſtolus Dei loquebatur, nec animo conuiciandi, ſed potius ut emendarentur,nec ijs humanis (ut ita dicam) reſpectibus aſtringebatur. Eſt item uerus ſaltem ſpiritualis ſenſus de Cretenſibus, in quibus carnales homines ſignificantur, ut uox ipſa ſonat. Qui autem carnales ſunt, & uentres pigri ſunt,& malæ beſtiæ,& facile mentiuntur. Si quis ab his conditionibus immunis fuerit, nec erit Cretenſis ſecūdum Spiritum, ſed eò maiori laude dignus,quò in medio beſtiarum apparet homo ratione ſe & iudicio gubernans.

Quā autoritatē paganis ſcriptis det Apoſtolus.

Quam ob cauſam increpa illos durè. Merentur profectò duram increpationem,qui non ſunt ſani in fide,id eſt,non ſanè ſentiunt de his quæ ſunt fidei: quantò uerò magis & qui alios peruertunt per inanes hominum traditiones? Increpare aūt iubet ad hunc finem; *Vt ſani ſint in fide*. Hîc ergo finis increpationis,uidelicet ſanitas fidei,ut eam rectam & ſanam ſequantur: non ſolùm in illis,uerùm ne etiā alij corrumpantur: Vnde & pergit. *Non attendentes Iudaicis fabulis*. Nam uel tunc

erat doctrina illa peſſima quã uocant Thalmut, fabulis ſcatens non quibuſcunque, ſed iudaicis: nõ ſolùm mendacibus, uerũ etiam & ſuperſtitioſis & ridiculis. Addit; *Et mandatis hominum auertentium ſe à ueritate*: Græcè auerſantiũ ſe, & odientium ueritatem, illam nimirum quæ erat in chriſtiana lege. Et quia de cibis magna uigebat quęſtio ſub prætextu decretorũ Moſeos, adiecit.

Omnia munda mundis. Hæc Apoſtolica ſententia ratione ſumma nititur: q̃m rerum mundicia uel imunditia non ex ipſarum rerum natura eſt, ut putabant impij. Omne enim à Deo creatũ bonum eſt & mundum. Itaque non quia aliquid ſit immundũ, ſi illud edamus, coinquinamur. Sed cum accidat hominẽ eſſe immũdũ propter peccatum, iccircò & oĩa illi fiunt imũda. Quia enim in primo homine oẽs peccauimus, ideò imunda facta ſunt nobis omnia, utpotè quæ nõ ſeruiãt, nec proſint ad ſeruitium Dei, cum nos, quibus iſta ſeruire debebãt, à Deo eſſemus alienati. Igiẽ immunda nobiſcum facta ſunt, quamdudũ permanſuri eramus immundi. Tandiu autẽ erat illud futurum, quandiu peccatum regnaret. Poſtquàm uerò Dominus IESVS ſua cruce deleuit peccatum, & ita mundificauit nos quicunq; in illum ingreſſi ſumus, iccircò nobis facta ſunt munda omnia. Doctè igitur dixit omnia eſſe munda mundis per CHRISTVM redditis.

Coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum, ideſt, non ea ſolùm quę tanquã immunda reſpuuntur à Iudæis, ſed & quæ mũda eſſe exiſtimãt, immunda ſunt: quia immundus eſt factus homo coram Deo: nec iuſtè, nec dignè, nec mundè põt comedere, aut quicq; agere donec talis perſtiterit. Nulla enim decentia patitur, ut qui ſummo bono ĩgratus fuerit, ueſcatur illius bonis. Quod ſi facit, non iuſtè facit. *Sed inquinatæ ſunt eorũ & mens & conſcientia.* Inquinatur mens errore cum obfirmatur, & non eſt parata informari luce ueritatis. Et conſcientia inquinatur, quando contra rectæ rationis inſtinctum agit. *Confitentur ſe noſſe Deum*; Ore ſcilicet & fortè ſcriptis, ſicut nunc hæretici faciunt, qui aſſiduè CHRISTVM ingeminant: *Factis autem negant*; quia docent contraria ueritati, & ipſimet CHRISTO, & licentioſam uiuendi uiam ſine ullo chriſtiano luctu ſternunt hominibus. Sed minime illud mirum. Quis enim euſque malus qui non uelit bona loqui? At ubi opera loquuntur, non eſt requirendus elegans uerborum apparatus. Nonne hypocritæ illi & Phariſæi quos Dominus durè coarguit, Moſaicæ legis tam acres ſe profitebantur defenſores, ut uel ferre non poſſent debiles, & claudos, & cęcos ad CHRISTVM ſab-
Ioa. 7. bati die accedentes? Et tamẽ nullus eorum legẽ implebat: uerbis & exteriori cultu tantum Moſen confitebãtur, factis negabant. Si diſcutiamus omnes hęreſes, teſte B. Auguſtino, iuenimus eas negare CHRISTVM. Etiam omnes mali Chriſtiani uerbis confitentur CHRISTVM, ſed factis negãt. Nolite, inquit, eſſe de fide ſola ſecuri. Adiungite fidei rectæ uitam rectam, ut CHRISTVM confiteamini in carne ueniſſe & uerbis uera dicendo, & factis bene uiuendo. Nam ſi cõfiteamini uerbis, & factis negatis, fides taliũ morum propè eſt fides dæmoniorũ. Et iſti tñ hanc fidem prędicant; *Cum ſint abominati, & incredibiles*; Melius abominabiles & ĩcreduli; *Et ad omne opus bonum reprobi*; Ita ut nihil queant operari quod uerè bonum ſit, & Deo gratum.

Reperiuntur tamen aliqui ſuſtinentes, poſſe hominẽ prauũ & infidelẽ ex ſe, & ſolũmodo generali illo diuino ĩfluxu qui eſt omnis creaturę, operari aliqua bona moraliter. Quibus dum hic locus, & alię ſcripturarum ſententiæ obijciũtur, quæ oppoſitũ non obſcurè uidẽtur porrigere: Reſpondent loqui ſcripturas de eo opere bono quod eſt meritoriũ, utpote à Dei gratia proficiſcens. Ego uerò demiror, nec uideo quo pacto infidelis & prauus poſſit opus ullum operari uerè bonum & morale, cum nullũ eorũ opus habere ualeat circumſtantiam illam maximam, ut fiat amore ipſius Dei: quod & lex naturalis requirit, non ſolũ lex gratiæ. Iſti autem bonũ eſſe morale opinãtur, quod eſt bonũ ex genere (ut uerbis Scholaſticorũ utar) ſed decipiuntur. Si n. inquinata eſt mens iſtorum & conſcientia, quid inde, quæſo, boni moralis produci poteſt?

CAP. II.

TV AVTEM LOQVERE quæ decent ſanam doctrinam. Senes ut ſobrii ſint, pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patientia. Anus ſimiliter, in habitu ſancto, non criminatrices, non multo uino ſeruientes, bene docentes, ut prudentiam doceant. Adoleſcentulas ut uiros ſuos ament, filios ſuos diligãt, prudentes, caſtas, ſobrias, domus curam habentes, benignas, ſubditas uiris ſuis, ut non blaſphemetur uerbum Dei. Iuuenes ſimiliter hortare ut ſobrii ſint. In omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operũ, in doctrina, in integritate, in grauitate. Verbum ſanum, irreprehenſibile: ut is qui ex aduerſo eſt uereatur, nihil habens malum dicere de nobis. Seruos dominis ſuis ſubditos eſſe, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, ſed in omnibus fidem bonam oſtendentes, ut doctrinã Saluatoris noſtri Dei ornent in omnibus.

T*V autem loquere quæ decent ſanam doctrinam &c.* Eorum quæ à Tito tradenda ſunt populis, generaliter primùm oſtẽdit, nimirum ut repudiata omni falſa doctrina, ſanam docere ſtudeat, per quam fides firmatur, & per dilectionẽ operatur ad conſequenda cœleſtia præmia. Tum ad particularia deſcendit; ſubdens ea quæ ſunt ſanæ doctrinæ. Specialiter autẽ quod ſequitur;

Senes ut ſobrij ſint. Nihil n. turpius ſenectute quę delectationibus corporis eſt adhuc dedita, cùm in ea ætate uigere debeat ſapientiæ amor, & rerum fluxarum contemptus, & ſenſuum mortificatio: ut ſint uerè ſobrii ſeu uigilantes, et quò ad exitum uitæ ſunt uiciniores, eò ſint ad palmam arripiendam auidiores. *Pudici*, ſeu graues: *prudentes*, ſeu modeſti, ut & eorum exemplo poſſint iuuenes proficere. *ſani in fide, in dilectione, in patientia.* Ille non eſt ſanus in fide, qui non innititur ſolido fundamento ſed nutat: Et iſtud maximè reprehenſione dignum in ſenibus, qui progreſſu temporis egiſſe radices debuerant, & non fluctuare ad omnem doctrinæ uentum. Similiter in dilectione infirmus eſt, qui leuiter amare nouit. Hinc autem ut ſæpe non tolerentur patienter quæ accidunt mala. *Anus ſimiliter in habitu ſancto*; conuenientę pietati ac religioni, & illi ætati iam decrepitę: *non criminatrices*, quod eſt ferè mulierum proprium, maximè uetularum, quæ ſunt curioſæ in alienis moribus explorandis, & ſux audiendi: *Non multo uino ſeruientes.* Opportunè admodum poſita eſt hæc cautio. Nam illa ætas uini eſt appetentior: & quemadmodum pueri lacte, ita ſenes uino delectantur, & facilius in ebrietatem labuntur in magnum ætatis dedecus, ubi amittitur grauitas, & perſonę authoritas, ne errores iuniorum emendare iam audeant, cum tamē deberent eſſe omnium uirtutum exempla tum uiuendo, tum docendo. Vide quid requirat ab eis Apoſtolus ad iuniorum utilitatem, ait: *Bene docentes*, potius bona docentes & honeſta, *ut prudentiam doceant adoleſcentulas*: Græcè ut poſſint reddere modeſtas adoleſcentulas, uxores diſcentes ab eorum uerbo & exemplo, *ut uiros ſuos ament &c.* Hæc ſunt quę anus adoleſcentulas docere debent. Nā ſi ſemel uiros ſuos minus amare ceperint, exſtimulantur in noua cōcupiſcentię deſideria, & non rarò uiolatur matrimonij fides, & quotidianis iurgijs tota repletur domus. At B. Paulus eas uult eſſe prudentes, caſtas, & domus curā habentes, ut ſint adiutorio uiris & ſolatio, non autem moleſtiæ & afflictioni: *ut non blaſphemetur uerbum* Dei. Verè à malis Chriſtianorum moribus, & præſertim ſacerdotum & religioſorum accidit ut blaſphemetur euangelium Dei, & doctrina ſana ab infidelibus & hæreticis. Hanc autem occaſionem præbere his qui foris ſunt, diſplicet uehementer Deo:
Rom. 2. De qua re etiam per prophetas conqueritur, ut alibi ipſem Apoſtolus docuit. *Iuuenes ſimiliter hortare ut ſobrij ſint*, ſiue continentes & modeſti. Nam uicina eſt lapſibus iuuentus, quæ uariarū æſtu cupiditatum ob ebullientem ætatem inflāmatur. Honor autem adoleſcentium eſt teſte B. Ambroſio, timorem Dei habere, parentibus deferre, honorem habere ſenioribus, caſtitatem tueri, humilitatem non aſpernari, diligere clementiā & uerecūdiam, q ornamēta ſunt iuuenilis ætatis. *In omnibus teipſum præbe exemplum bonorū operū &c.* Interponit Apoſtolus quod maximè eſt neceſſarium ei qui præeſt, & alios monet, ut in omnibus præſter ſe exēplum. Efficacius nāq; mouere ſolēt rectè facta, quàm uerba. Omnes enim ferè loqui poſſunt, ſed ſecundum uirtutē operari perpaucorū eſt. Vnde quaſi hoc declarans, ſubiunxit: *in doctrina, in integritate*, ut non corrumpatur docens, neq; præmio neq; metu moueatur quominus uera doceat: nec ſit leuitas ī opatione, ſed conſtans quædam ſancta & ueneranda grauitas: *uerbum ſanum & irreprehēſibile.* Vt q euangelio contradicere paratus eſt, uereatur & pudorē confundatur: *nihil habens malum dicere de nobis*; nec in uita nec ī doctrina. Admiſcet ſeipſum: qm̄ doctrina diſcipuli eſt doctrina magiſtri. Et ſi unus eorum uituperetur, ēt in alterum redundat uituperiū. *Seruos dominis ſuis &c.* hæc iā alibi expoſita ſunt. *Vt doctrinam Saluatoris noſtri Dei ornent in omnibus.* Vide quomodo ornatur doctrina CHRISTI, cum oſtenditur pacifica, & conſentiens ēt cum legibus gentium ſalua pietate. Ornaē ēt tūc cū id quod ore aſſeritur, factis cōfirmaē, ut per eam nulli fiat iniuria, ſed reddatur unicuiq; ab unoquoq; quod ſuum eſt, ſiue à ſeruo, ſiue à libero, iuuene & ſene.

Apparuit enim gratia Dei Saluatoris noſtri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem, & ſæcularia deſideria, ſobriè, & iuſtè, & piè uiuamus in hoc ſæculo, expectātes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei & Saluatoris noſtri IESV CHRISTI, qui dedit ſemetipſum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum. Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

Apparuit enim gratia Dei ſaluatoris noſtri &c. Graue quidem uideri poterat, & propemodū æquū, ut qui in CHRISTO eſſent per grām cōſtituti, reciperent libertatē. Occurrit igitur B. Paulus, oppoſitū docēs, & exponens ipſum ſtatum, in quē per gratiā CHRISTI euectus eſt homo, non ad tollendā carnis ſeruitutē, quæ nihil ad ſalutē officit, ſed ad uerā ſpūs libertatē, quæ ſola ualet: & ait, *Apparuit enim gratia Saluatoris noſtri &c.* Salutifera legitur in græcis: *omnibus hominibus.* Vt nulli prorſus excipiantur cuiuſuis conditionis & ſtatus, ſiue ſerui ſint, ſiue liberi. Sed hoc uidetur falſum: quia multis hoībus non illuxit euāgelium CHRISTI, ut teſtatur ipſemet Apl̄us. 2. Cor. 4.
Facilis ſolutio: Apparet omnibus hominibus, ſed non illuxit ijs qui ſuis peccatorū tenebris delectati, ſe indignos tam amabili luce reddiderunt. Gratia autem Dei quæ apparuit, eſt donum illud quod nobis gratioſè largitus eſt, quo grati facti ſumus ipſi Deo. Et ut eius gratię efficaciam ſingularem agnoſcas, addit.

Erudiens nos, ut abnegantes impietatem & ſecularia deſideria. Quoniam gratia hæc nō uenit abſq; lumine & doctrina, per illam ad hunc finem erudimur, ut abnegantes impietatem, ſeu potius

abnegata impietate,& ſæcularibus cõcupiſcentijs ſobriè uiuamus. Quę autem eſt impietas,niſi relinquere uerum Deum & Patrem omnium,& hærere Satanæ & pompis eius? At hoc eſt primum in chriſtianæ uitæ eruditione, quod & in ſãcto baptiſmi ſacrõ deteſtamur. Abrenũtiamus enim conceptis uerbis Satanæ,quod eſt abnegare impietatẽ:& omnibus operibus eius,& oĩbus pompis eius:quod eſt abnegare ſæcularia deſideria,ideſt,cupiditates quas facile excitant obiecta huius mundi. Hoc ergo facit gratia ſuo lumine, ut abnegemus primùm impietatem,ac ſimul mũdanas concupiſcentias,& conuertamur ad Dominum Deum noſtrum,ut illi ſeruiamus in iuſtitia & ſanctitate omnibus diebus uitæ noſtræ.

Nunc audi quo pacto,ait; *Sobriè, iuſtè, & piè uiuamus in hoc ſeculo.* Quam doctè Apoſtolus tribus uerbis omnem uitæ perfectionẽ perſtringit. Perfectio enim hominis eſt ut rectè ſe habeat erga ſe,erga proximum, erga Deum. Primum facit ſobrietas,quæ eſt moderatio & temperantia in omnibus à deſiderijs mundi huius,& carnis. Secundum facit iuſtitia, quæ eſt ad alterum:ut unicuique retribuatur ſuum ius. Tertium efficit pietas,quę eſt ad Deũ. Audiat ergo quicunq; dominum habet in hoc mundo, quoniam per CHRISTI gratiam non liberatur à ſeruitio domini ſui,cui ipſe iuſtè obligatur. Et ſi enim naturaliter non ſit quiſquam homo ſeruus: iure tamẽ gẽtium introducta eſt ſeruitus,nec irrationabiliter. Et ideò iniuſtè quis ſe ab hoc iugo eximeret: quia contra ius gentium ageret. Non autem uenit Dominus iura gentium uiolare,aut ſoluere. Sed ut de malis ſeruis bonos faceret, & pœnam in meritum ijs conuerteret,qui dominis tanquam ipſi CHRISTO fideliter ſeruiunt,
Eph. 6. quemadmodũ ait Albi Apoſtolus. Si quid iniuſtè actũ fuerit à principibus & dominis,ipſe ſuo tempore uindicabit. Non enim eſt iudiciũ CHRISTI in hoc tempore,qui uenit hactenus non ad iudicandum,ſed ad ſaluandum. Ergo patiẽs interim eſſe debet homo qui premitur, qui meretur in hac ſua ſorte & patientia. Nonne clariorem reddidit Ioſeph & illuſtriorem ſeruitus,quàm ſi domi liber & in delitijs remanſiſſet? Nam & ipſe Dominus nr̃ Patris & omnium noſtrum ſeruum ſe conſtituit,ut nullus horreat ſtatum,in quem uiderit Dominum ſuum fuiſſe redactum. Breui.n. finiunt ſeruitutis labores,& hos ſequitur ęternæ libertatis iucunditas:propter quod ait,

Expectantes beatam ſpem,ideſt,ſperatam beatitudinem futuri ſæculi, ubi non erit ulla ſeruitus, ſed ſumma libertas; *Et aduentum*;ſiue apparitionem; *gloriæ magni Dei,& Saluatoris noſtri* IESV CHRISTI. Loquitur manifeſtè de aduentu Filij, quando apparebit glorioſus cum Angelis & Sanctis ſuis in maieſtate uerè magnus Deus. Nã hic aduentus peculiariter tribuitur CHRISTO: unde & Deum uocat & Saluatorem. Sunt qui iſtud; *magni Dei*; ad Patrem reſtringant ; quod ſine ratione dicitur. Alij uolunt abſolutè dictum eſſe,ut fiat abſtractio à perſonis ; quod minimè eſt neceſſe. Etenim hæc,de qua eſt ſermo, apparitio eſt propriè CHRISTI ipſius, cuius perſona adueniet & cõſpicietur in ſua carne glorioſa, & hanc gloriam ipſe meruit per crucem; *Qui dedit* (inquit) *ſemetipſum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate*. Hic eſt effectus mortis eius uoluntariè pro nobis oblatæ, nimirum redemptio ab iniquitatibus noſtris ; *Vt mundaret ſibi populum acceptabilem*; græcè peculiarem. Hic eſt finis ſui operis,ut nos emundaremur,& efficeremur populus eius peculiaris. Sed audi qualem nos uult eſſe populum; *ſectatorem bonorum operum*; Hæc loca hęretici ſubterfugiunt, nolẽtes intelligere nõ ſatis eſſe hominem eſſe redẽptũ a peccatis ueteribus,ſed oportet poſt redemptionem ſectari opera bona ad acquiſitionem regni cœleſtis. Nullus quippe coronatur, niſi qui nedum certauerit, ſed & niſi legitimè certauerit. Hæc eſt lex grãæ minime fallax, ut & ſi gratis inſtauremur in CHRISTVM, non ſine meritis tamen prouehamur in cœlum,poſtq̃ iam ſumus iuſtificati.

Hæc loquere & exhortare. Ac ſi dixerit. Hæc ſit doctrina tua ad exhortationẽ, ut homines excitentur ad ſectandum & amplectandum illam. *Et arguè* proteruos & contradicentes ; *cum omni imperio*;quia poteſtas eſt a Deo. *Nemo te contemnat*,ideſt,ſatage,& ita te gere ut non ſis contemptibilis, ne imperiũ ac poteſtas tibi à Deo data deſpiciatur;quod pręſtabis ſi & irreprehenſibilis eris,& præter hoc ſi grauitatem ſerues & autoritatem. Notent Pręlati quid eſt,quod eorũ imperium ſeruet. O utinam tales eſſemus: profectò ſilerent ſerpentes reguli,qui ſuis non fidunt dogmatibus,ſed fortes nos illos reddimus malis moribus. Nam imperium ſilet, ubi linguæ poteſtas cum moribus integris pugnat.

CAP. III.

ADMONE ILLOS PRINcipibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe, neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, ſed modeſtos ; omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquando & nos inſipientes,increduli, errantes, ſeruientes deſideriis & uoluptatibus uariis, in malitia & inuidia agentes,odibiles,odientes inuicem. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos,ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus ſancti, quem effudit in nos abundè per IESVM CHRISTVM Saluatorem noſtrum:ut iuſtificati gratia ipſius, hæredes ſimus ſecundum ſpem uitæ æternæ.

Admone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe &c. Hic generale præceptū tradit ad omnes pertinens ſiue liberos, ſiue ſeruos cuiuſcunq; ætatis & ſexus, quod eſt ut poteſtatibus & principatibus ſubditi ſint, ut magiſtratibus obediant, & deniq; ut ad omne opus bonum parati ſint. Hinc manifeſtè confutantur, qui prætextu religionis ac pietatis negant obedientiā ſuperioribus ſub excuſatione Tyrānidis, cuius rei iudicium & cognitio non eſt priuatorum. *Neminem blaſphemare*, intelligendum eſt de principibus & poteſtatibus, exiſtentibus in honore magiſtratus, quos etiam ſcriptura Deus uocat. Præceptum particulare eſt de his, ut non blaſphemeutur, ideſt, nō
Exod. 22. maledicantur: ſicut ſcriptum erat: Principi populi tui non maledices. Dijs non detrahes. Blaſphemia enim propriè, ad eam intelligentiā qua ſemper uti ſolet ſcriptura, eſt in Deum ipſum, aut in eos in quibus Dei gratia & poteſtas illucet. *Non litigioſos eſſe, ſed modeſtos*; Loqui uidetur de litigijs uerborū, quæ parere ſolet otiū & pigritia: qbus uitijs laborabāt illi Cretenſes, & hodie maior pars Chriſtianorum, non conſiderantes peccati grauitatem. Leuis quidem ſermo eſt qui leuiter uolat, ſed grauiter uulnerat: leuiter tranſit, ſed grauiter urit: leuiter animum penetrat, ſed non leuiter exit: leuiter profertur, ſed nō leuiter reuocatur. Facile uolat, iccircò facile charitatem uiolat. Tenerum membrum lingua, attamen uix teneri poteſt. Subſtantia quidem infirmum atq; exiguum, ſed uſu magnum & ualidū inuenitur. Nihil ſæuius, nihil uiolentius amaris & litigioſis ſermonibus, quorum uulnera tantò difficilius curantur, quantò proferuntur facilius. Vt enim rectè ait B. Gregorius: Peruerſæ mentes ſi ſemel ad ſtudium contrarietatis eruperint, ſiue prauum ſiue rectum quid à contradicentibus audiant, aduerſis hoc reſponſionibus impugnant: quia dum perſona per contrarietatem diſplicet, nec recta quæ protulerit, placent. Sicut enim nihil eſt pretioſius Deo uirtute dilectionis: ita nihil eſt deſiderabilius Diabolo extinctione charitatis. Quiſquis ergo ſeminando iurgia dilectionem proximorum perimit, hoſti Dei familiarius ſeruit. Quare Apoſtolus ſanctiſſimè inſtituit quomodo ſe gerere debeant, litigia magnopere fugientes & uerborum pugnas, & ſubdit.

Omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines. Hoc enim humanum eſt, quod gratia non deſtruit, ſed confirmat & roborat. *Eramus enim aliquando & nos inſipientes, increduli, errantes &c.* Vide rationem elationi quorundam aduerſantem, qui cum acceperint gratiam & beneficia diuina, inde ſupercilium & naſum contrahūt ad ſubſannandum alios, immemores quid ipſi aliquando fuerint, aut quid fuiſſent, ſi Deus optimus nō fuiſſet in eos miſericors, benignus & clemens. Magna eſt hæc conſideratio ad frænandam animi elationem, & ad formandam manſuetudinem erga omnes, & humanitatem ac pietatem. Et conſidera uitia omnium gentium communia, in quibus ſe ponit Apoſtolus. Inſipientia primum, deinde incredulitas, aberratio, ſeruire concupiſcentijs & uarijs uoluptatibus, in malitia & in inuidia agere, ut digni ſint odio & ipſi ſe inuicem oderint. Quicunq; ergo tales extiterunt, & à Domino ſunt liberati gratis, quo pacto ueniam promereri poſſunt, ſi non didicerint miſereri alijs & condonare? Nam quòd hāc liberationem gratis acceperint, eccè quàm clarè oſtendit.

Cum autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris noſtri Dei. Græcè φιλανθρωπία, quæ uox ſignificat dilectionem erga genus humanū, qua Deus Saluator noſter tenebatur à principio. Apparuit autem maximè in myſterio & aduentu CHRISTI, quando exinanitus & humiliatus, & factus obediens uſq; ad mortem crucis, redemptionem mundi operatus eſt. Et ſic ait Apoſtolus, quòd ſaluos nos fecit; *Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos &c.* Sed omninò miſericorditer per lauacrum ſpiritualis regenerationis, ac renouationis Spiritus ſancti, quod baptiſmi inſenſibili lauacro deſignatur. Sicut enim foris baptiſmo lauamur & emundamur ſecundum corpus, ita ſit intus ſecundum mentem: quia ſpiritus qui infunditur, eſt ueluti aqua uiua quæ ſordes
abſtergit. Comparatus eſt enim à Domino ſpiri- Ioa. 4.
tus, quod eſt donum Dei quo mundamur, aquæ uiuæ ſalienti in uitam æternam. Dicit autem de Spiritus. *Quem effudit in nos abundè*; Et uerè magna tunc fuit abundantia, ſicut oportebat ab initio; *Per* IESVM CHRISTVM *Saluatorem noſtrum.* Hæc ergo Spiritus effuſio per IESVM facta eſt: quia & ipſe cum Patre miſit eū, ſicut unà cum illo æternaliter ipſum produxit.

Vt iuſtificati gratia ipſius, hæredes ſimus ſecundum ſpem uitæ æternæ. Audiat hæreticus quid hic loquatur B. Paulus, & quàm paucis uerbis abſoluit iuſtificationis doctrinam. De prima enim iuſtificatione per baptiſmum loquens, qua primū à peccatis ſaluos nos fecit, & ita iuſtificauit per lauacrum uitæ, clarè dicit eam miſericorditer, nō ex operibus factam eſſe, ſed ex mera gratia & miſericordia ſua. Hoc & nos gratis fatemur, ſed non hîc finem ſiſtimus. Agnoſcimus enim quòd iuſtificati gratię illius, hæredes ſumus nōdum ſecundum rem, ſed ſecundum ſpem, uitæ æternæ. Speramus interim eam uitam æternā, nondum habemus. Spes autem illa ſobria, uera & uiua eſt, quæ innititur operibus bonis. Hæc eſt quæ non confundit. Spes enim eſt arduorū. Oportet ergo ut innitatur operibus, gratia tamē Dei factis, et auxilio eius. Aliàs erit ſpes uana quę
accipiet confuſionem illam, quam pertulit ho- Matth. 22.
mo qui ingreſſus cum alijs ad nuptias, auſus eſt recumbere non habens ueſtem nuptialem. Spe igitur interim ſalui facti ſumus, quæ per charitatem & charitatis opera uiuit, nutritur, & creſcit. Hæc eſt magna euangelij pars, quam iſti noui illuſores in æternam ſuam ipſorum perditionem amputant ſua nuda fide delectati, pares in ea parte Dęmonibus, uel etiam deteriores. Nam hi contremiſcunt ſaltem, illi uerò iubilāt & exultāt, ac ſi eſſent ſecura prorſus omnia.

Fidelis

Fidelis ſermo eſt:& de iis uolo te confirmare:ut curent bonis operibus præeſſe qui credunt Deo. Hæc ſunt bona & utilia hominibus. Stultas autem quæſtiones,& genealogias,& contentiones, & pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles & uanæ. Hæreticum hominem poſt unã & ſecundam correptionem deuita,ſciens quia ſubuerſus eſt qui eiuſmodi eſt, & delinquit,cum ſit proprio iudicio condemnatus. Cum miſero ad te Arteman aut Tychicum,feſtina ad me uenire Nicopolim. Ibi enim ſtatui hyemare. Zenã legiſperitũ & Apollo ſolicitè præmitte,ut nihil illis deſit. Diſcãt aũt & noſtri bonis operibus præeſſe ad uſus neceſſarios, ut non ſint infructuoſi. Salutant te qui mecũ ſunt omnes. Saluta eos qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus uobis, Amen.

Fidelis ſermo eſt. Comendat Apoſtolus doctrinam,quam mox tradidit:& uocat fidelem ſermonem,id eſt,dignum qui & prædicetur,& cui citra ullam prorſus hæſitationem fides habeatur. *Et de his uolo te confirmare*,id eſt, uolo te eſſe de huiuſmodi firmum & perſuaſiſſimum. Qui enim nõ eſt perſuaſus ipſe, quonã modo poterit alijs ſuadere? Debet.n. tractator diuinarũ ſcripturarũ, doctor fidei,ac debellator erroris,& bona docere,& mala dedocere, & hoc opere & ſermone conciliare aduerſos,remiſſos erigere, neſcientibus quid expectare debeant intimare. Non minoris ſiquidem eſt pietatis tradere animo ſapientiam,quàm uentri eſcam. Et ubi adeſt uera & clara cognitio,acriores adhibentur ad operandum ſtimuli. Quemadmodũ & uiatoribus uſu uenire ſolet. Illi enim longè maturius & facilius,quò tẽdunt,perueniunt,quibus ſunt notæ uiæ, quàm ij qui in biuijs & triuijs ob inſcitiam coguntur hæſitare,& quos habent obuios ſemper de recto itinere interrogare. Qui enim optimè nouit, eſt ueluti qui clara luce ambulat;qui autem tenetur ignorantia, in nocte ambulat,& crebrò offendit. Eſt igitur admodum neceſſarium ut ipſe dux itineris firmus ſit in fide & notitia omnis ueritatis,ut alios ſecurè poſſit deducere,& ad facta opera accendere: ait Apoſtolus: *Vt curent bonis*

In hæreticos. *operibus præeſſe qui credunt* Deo. Auditis ne, obſecro Lutherani,quæ hic ait Apoſtolus? Nũ poſtquàm crediderint, fidem ſatis ſibi eſſe credant, & opera negligant? Nunquàm hæc loca citant, niſi ad ea corrumpenda. Ait igitur ut qui crediderint Deo,curẽt bonis operibus præeſſe. Quid eſt præeſſe bonis operibus, niſi liberaliter ſeu chriſtiana libertate operari bona ex bona uolũtate,non ex metu & ad oculum? Hic uerè eſt dominus ſuorum operum,& illis præeſt. *Hæc ſunt bona & utilia hominibus.* Verè bona ſunt & utilia,quæ ſtabiliunt hominem ſtrenuè operantem, ut non ſolum extremũ iudicij diem nõ horreat; ſed auidè expectet: uelut agricola meſſem poſt hyemem & agriculturæ labores deſiderans, ut colligat manipulos cum lætitia & exultatione. Et non illud quod iſti obtrudunt deſidibus hominibus; ſi tantum credideritis, apprehendiſtis iuſtitiam CHRISTI, & ueſtra eſt per imputationẽ,& quicquid ſit de operibus ſalui eritis.

Stultas autem quæſtiones,& genealogias,& contentiones,& pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles et uanæ. Hæc in priore ad Timotheum iã expoſita ſunt. Vbi & notauimus quàm imperitè & ſubdolè Eraſmus inſultat, admiſcens inter ſtultas quæſtiones nonnulla quæ deciſa ſunt,& ad fidem pertinent:præter ea quæ etiam calumnioſè commẽtus eſt in ſacros doctores. Caueat ſibi pius lector,ne forte proſit Eraſmo artificium,quo ſolet quædam uera falſis immiſcere. Eo enim artificio id egit,ut ſimul falſa prætextu uerorum recipiantur,tanquàm aureo poculo uenenum porrigens. Nam tale eſt opus Diaboli ad fallendum, à quo inſtruũtur iſti præcurſores Antichriſti, homines reprobi circa fidem,uera falſis permiſcentes,ut facilius ſeducere poſſint. Venena enim nõ dantur niſi melle circũlita,ut teſtatur B. Ambroſius,& uitia non decipiunt,niſi ſub ſpecie umbraque uirtutum. — Eraſmus.

Hæreticum hominem poſt unam & ſecundam correctionem deuita. Neceſſarium hic præceptum tradit Apoſtolus,& efficacem aſſignat præcepti rationem. Præceptum eſt ut homo hæreticus poſt primam & ſecundam correctionem ſiue admonitionem deuitetur. Videndum eſt diligenter primum cui hoc præceptum fiat, & qua de re. Præcipit nimirum Apoſtolus Tito,non ut homini priuato,ſed ut Epiſcopo: ita ut in perſona Titi omnis Epiſcopus intelligatur, qui hoc præceptum Apoſtolica authoritate factum intelligat quoque ad ſe pertinere. Non ergo priuatorum admonitio ſiue correctio ualere tantum debet, ut propterea etiam hæreticus homo deuitandus ſit,ſi fortè poſt factam à priuatis correctionẽ non ſe uelit mutare:ſed hoc tantum,ſi ad correctionem epiſcopalem in errore obfirmetur animus & obdureſcat. Præcipitur ergo omnibus Epiſcopis ut admoneant,& correctione fraterna compellare hæreticũ hoĩem curẽt,ut mox reſipiſcat, & errorem ſuum agnoſcat, atque eccleſiæ ſanctæ cum reliquis membris conſentiat,neque uelit plus ſolus ipſe ſapere quàm Apoſtoli,quàm concilia, quàm ſancti Patres,quàm perpetuus eccleſiæ cõſenſus & uſus,poſt ſepultas iam tot hæreſes, & infœlici exitu cum ſuis autoribus in infernum præcipitatas. Quòd ſi quædam minus intelligat, aut capax ad ea intelligenda non ſit(Neque enim peribit,ſi non nouerit omnia)utatur ſaluberrimo Apoſtoli conſilio & ſecuro,plus ſemper eccleſiæ quàm proprio iudicio credens,quæ eſt columna & firmamentum ueritatis,captiuans ſi oporteat intellectum ſuum in obſequium fidei. Hoc primũ cõtinet tacitè ſub hoc correctionis præcepto. At quiſnã ſit hæreticus homo qui debeat admoneri cõſiderãdũ. Hæreticus homo eſt, qui errorẽ

pernicioſo

pernitioſo tenetur implicatus, non credens aliquem articulum ab uniuerſa eccleſia receptum atq; probatum, & mandatum cunctis expreſſè ut recipiatur: uel ſi etiam aliquem articulum pertinaciter recipiat & credat, qui expreſſè reprobatus ſit ab ipſa eccleſia. Hic tamen hæreticus dicitur materialiter. Formaliter autem is erit hæreticus qui articulũ illum nõ recipit, quem tamen planè nouit eſſe inter eos quos recipit eccleſia, & mandat eſſe recipiendum. Et ſimiliter quem recipit, nouit eſſe ab eccleſia reprobatum. Loquitur autem Apoſtolus de hæretico materialiter in conſpectu eccleſię. Hic enim eſt primò admonendus ſeu uerè & formaliter hæreticus exiſtat, ſiue non. De manifeſtis ſiquidem ipſa eccleſia iudicat, non aũt de internis & occultis. Si quis autem expreſſè profiteretur ſe cõtra eccleſiam ſentire ac dogmatizare, nulla iam dignus eſſet admonitione ſeu correctione, ſed duriſſima potius increpatione, & à reliquis membris abiectione. Etenim iam eſſet à ſemetipſo ſeparatus: & hęreticũ eſſ uelle, qui inſanabiliter ęgrotat, curare, extremæ eſſet dementiæ. Imò non ſine aliquo contagionis periculo tentaretur iſta correctio. Sunt enim longè paratiores ad ſubmergendum adiuuare ſtudentes, quã ipſi ad emergẽdum. Reſecandæ protinus putridę carnes (ut ſapiẽtiſſimè fidei defenſor Hieronymus monebat) & ſcabioſa ouis ab ouili extrudenda, ne tota corporis maſſa ardeat & putreſcat, & totum corrumpatur ouile, & miſerè pereat. Notum eſt quantum obfuerit ſomnolentia in Arriũ, qui in Alexãdria fuit una ſcintilla: ſed quia nõ ſtatim oppreſſus eſt, totum orbem eius flamma populata eſt. Ita accidit inclytæ Germanicæ nationi, quam Aper ille ferus de ſylua uaſtauit: qui ſi mox abſciſſus fuiſſet, non tot peperiſſet uiperas & baſiliſcos, quibus per hoſce triginta annos ludificata eſt, ad magnum malorum ſpirituum gaudiũ, & ingentem eorum, quos Deus in illis partibus ſibi ſeruauit, luctum & gemitum. Sunt enim nõ pauci qui non curuarunt genua ſua ante Baal, ſed fidei conſtantia, & ſcriptis piè & doctè, iſtis nebulonibus reſtiterũt. Neminẽ uerò inter eos eſſe puto, ſiue agricola ſit, ſeu ciuis q nõ regrat priorum temporum ſtatum, quando regnabat fides catholica, & cultus diuinus cum reliquis eccleſiis catholicis conſentiens. Putabant per Martinum nouam lucem ab initio exortam. At nunc niſi iã in ſordibus ſordeſcere perpetuò delectentur, cum dolore fateri coguntur, de clariſſima & amabili luce in tenebras denſiſſimas ſe eſſe præcipitatos. Iſtud in libr. de conſid. tẽporũ abũdè oſtẽdimus.

Dicimus igitur de hæretico contra eccleſiã aperto Marte (quod aiunt) dogmatizante, nullã aliam mereri correctionem, ſed ſolam abſciſſionem, ut fugiatur ab omnibus tanquàm anathema & maledictum. At ſi quis errore pernitioſo captus atq; implicatus deprehenditur, debet cum omni cura ab Epiſcopo admoneri, ut ad rectam uiã redire feſtinet, & diaboli laqueos excutiat: cuius admonitionem atq; ſalutiferum conſilium ſi recipiat, bene ſeſe res habet. Siquidẽ ſpes magna fructus apparet ad reſipiſcendum, & recuperandam animam in pręcipitium ruentem. Quòd ſi obſtinato animo & diabolica pertinacia ſe in ſuo errore obfirmauerit, ſuperioris monitionem contemnens, talem debet Epiſcopus omninò deuitare tanquàm peſtem, & lepram incurabilem. Græca enim uox; παραιτοῦ; ſignificat reiice, expelle, abdica, deuita. Et iſtud proprium eſt Epiſcopi, nimirum excommunicare, & ſegregare morbidam ouem à communi reliquarum ouium minime infectarum conſortio. Nã rectus in eccleſia ordo, & mira Dei prouidentia requirit, ut quem Epiſcopus ipſe deuitat, etiam reliqui omnes eius ſententiam comprobantes, & autoritatem citra aliam diſcuſſionem ſequuti, deuitare teneantur. Alioqui Deus ipſe iraſcitur, & tradit repugnantes Maiorum mandato, in eoſdẽ laqueos Diaboli, quibus aſtricti tenẽtur hęretici.

Porrò non eſt hîc prætermittendum quid illi ad hunc locum Apoſtoli afferunt. Nam oẽs hæretici cum ueteres, tum & recentiores magnopere aduerſum nos eo abutũtur ſub prętextu cuiuſdam pietatis & commiſerationis. Conſtanter enim negant, hæreticos, hoc eſt ſeipſos, pœna ignis (qua norũt hæreſes promptius quàm uerbis extingui) ſeu quouis alio ſupplicio debere puniri. Ecce, inquiunt, Paulus nullam aliam exigit ſeueriorem pœnam, quàm eiectionis & abdicationis à reliquo fidelium conſortio. At uos crudeles, & crudeliter agentes igni nos & flammis traditis conflagrandos. Aſtutè id quidem, & ad prudentiam carnis hoc ab eis dicitur. Defenſores nanq; ſunt cauſę propriæ, & mirum cur nõ ſint adhuc hac in parte longè inſtructiores. Sed hæc excuſatio eſt omninò indocta, quæ ad mentem Apoſtoli nihil habet prorſus uirium, niſi apud eos ſolos qui eiuſdem ſunt carnis, quiq; uolunt non cum uiris Catholicis ſapere, ſed cum hæreticis deſipere. Eraſmus quodam in loco lutheranis erroribus, quemadmodum & in pleriſque alijs facere ſolitus eſt, fauere ſtudens, recitat cuiuſdam Magiſtri noſtri (ſic ad contemptum appellat) interpretationem, qui ex his apoſtolicis uerbis probare uoluit pœna capitali plectendos hæreticos: quoniam iubebat hominem de uita. Legebat enim diuiſam ſyllabam; *de*; in hunc modũ; de uita; ut uerbum in nomen commutaret, ſuppleretq; aliud uerbum, puta; *tolle*; ut eſſet ſenſus. Tolle hominem hæreticum de hac uita. Ego uerò qui ſæpenumerò Eraſmum mendacem & ſcommaticum deprehendi, arbitror illius eſſe peculiare commentum, & fictam calumniam, quò in cæteros Theologos odium atq; inuidiam cõcitaret, quibus ille fuit mirum in modũ infenſus. Et congruè id quidem: Nam & Theologi meliores, & Theologorum uniuerſitates celebriores, & omnes uiri pietatis amantes unũ Eraſmũ, & eius lucubrationes tam multas quàm peſtilentiores, præ alijs ob inſignem hypocriſim & perfidiam maiori odio proſequendas cenſuerunt. Vide, quæſo, bonè lector, hominis aſtum; Voluit

Eraſmi dolus.

legentibus

legentibus hanc unius Magiſtri ineptam expoſitionem quaſi puluerē in oculos iniicere, ne uera apoſtolici ſenſus intelligentia à Theologis peteretur, quaſi diceret: Ab unius inſcitia diſce omnes. Poterat enim & debebat, ſi catholicus eſſe & uideri cupiebat, partes iuuare Catholicorum aduerſus hæreticorum peſtes decertantium, & non clanculum & apertè impugnare, potiſſimū hoc infœlici ſæculo, quando cernebat utrinq; inſtructas acies. Quis enim dux ſagacior toleraret unquàm militem mox ab uno exercitu ad alterum, & ab altero ad priorem tranſfugientem? At hoc Eraſmi eſt proprium: ita ut ab initio hęſitauerint aliqui, utriq; parti aſtaret. Sed tandem deprehenſa eſt uulpeculæ aſtutia, & ſic deprehēſa, ut quem reſpuerunt Catholici, nec in ſuum numerum uelint referre Lutherani. Hac tamen arte putabat ſibi paratum iri glorioſum nomē, qui diſſidentium partium eſſet amabilis conciliator. Quaſi uerò lux cum tenebris, & mendacium poſſit cum ipſa ueritate conuenire. Sed ad rē noſtrā.

Quid ſi daremus hoc Eraſmo de illo Magiſtro uerum fuiſſe, nunquid proptereà tales ineptias probaremus? Dicimus ergo iuxta ueram theologiam, nō eſſe ex lege euangelij, ut quiſquā pœna capitali plectatur. Adiungimus uerò minime ſequi, ſi non ſit ex lege euangelica, ut protinus cōtra euāgeliū eſſe cēſeri debeat. Dñs.n. ac Redēptor noſter iuxta euāgeliū ſuū ad excommunicationē uſq; & nō ulterius aduerſus quoſcūque delinquentes procedi uoluit. Hoc idem faciendum monet hic Apoſtolus.

Sed miſeri & imperiti hæretici hanc ſententiam, ſicut & innumeras omnes alias, quibus hæreſes extirpantur, deprauant. Sibi enim perſuaſerunt, quodcunq; non eſt ex euangelio, prorſus eſſe ſuperſtitioſum, minimeq; licitum. Quod ſi ita ſe res haberet, non ſolùm hæreticos in corpus punire nō liceret, ſed nec ullos prorſus alios flagitioſos homines, latrones, uiarum graſſatores, incendiarios, & cæteros huiuſmodi ſceleſtos homines: quandoquidem nullo in loco apud Euāgeliſtas hoc legitur expreſſum. Et non aduertūt,

Euangelium et ciuiles leges nō tollit, ſed probat.

ſeu potius animaduertere nolunt, tantum abeſſe ab euāgelio ut ciuilium legum uim atq; exequutionem tollat, ut contrà omninò probet, atq; cōmendet. Cum ergo hæreticus ſit publicæ tranquillitatis ſeditioſus perturbator, & longè deterior quā alij criminoſi homines, meritiſſimè ciuili poteſtati, ciuiliumq; legum animaduerſationi ſubiacet & punitioni. Ipſa quidem cauſæ cognitio de hæreſi ad ſolos Eccleſiaſticos ſpectat: quoniam de fidei ueritate cognoſcere non eſt ſecularis iudicij, cui ſuum eſt aſſignatum tribunal, &, q̄ longè progredi debeat, terminus præſcriptus.

Hactenus B. Pauli preceptum tractauimus: Nūc reſtat ut ipſius ſimul præcepti rationem accuratius quoq; perpendamus. Videri nanq; prima facie poſſet ſententiæ euangelicæ minus conſentanea præſens hæc ratio: quia CHRISTVS Dominus noſter præcepit Petro, quoties peccātibus eſſet ignoſcendum requirenti, ut non ſemel aut bis parceret, uel tertiò & ſepties, ſed uſque ſeptuagies ſepties inquit: quod exponitur perinde *Matth. 18.* eſſe ac ſi clarè dixiſſet, toties quoties quis peccauerit. Verùm peruia eſt ad huiuſmodi obiectionem ſatisfactio. Primum quidem, quoniam conſtat Dominum illo in loco de remiſſione peccatorum eſſe loquutum, quæ fieri ſolet & debet in ſacramento pœnitentiæ. Tum etiam de remiſſione ipſius iniuriæ & offenſę aduerſus quempiā priuatum admiſſæ. Data eſt enim lex æqua & iuſta, ut ſi nobis à Patre cœleſti uelimus, quoties *Ibid. 6.* peccamus, ignoſci: ignoſcamus & fratri (quoties poſtulauerit) in nos delinquenti. At in punitione hæreticorum longè diſſimilis eſt ratio. Nā animaduerſores ad communem omnium utilitatem reſpiciunt & ſalutē, ne morbida ouis & peſtilens ſua unius contagione cæteros inficiat & perdat. Quocirca huius præcepti rationem reddens Apoſtolus, cur ſcilicet uitandus ſit homo hæreticus, ſubdit.

Sciēs quia ſubuerſus eſt qui eiuſmodi eſt, uidelicet, qui nec una, nec altera Epiſcopali monitione reſipuit, ſubuerſus eſt, ſeu euerſus. Quid autē aliud eſt euerſū eſſe, niſi auulſum ab ipſa radice CHRISTO? Vt iam nihil ſpiritualis in eum influxus, nihil donorū deriuet, ſed eſt palmes aridus ſoli incendio deſtinatus. Fidem enim amiſit ſummotus per ſeipſum à ſolido fundamento, & in peccato maximo aſſiduè uiuens. Quiſnam autem huius ruinæ extiterit autor, aperit; *Et delinquit, cū ſit proprio iudicio condemnatus*: Græcè; *Et peccat per ſeipſum damnatus*; Si enim ſeſe contra eccleſiā obfirmauit, ut nolit eius ſalutiferis monitionibus credere, cauſam ſibi ipſe cur ab eadem eccleſia ſeparetur, inde accerſiuit, quòd credere noluit eccleſiæ, dum ſponte proprioq; iudicio peccatum tale admiſit, & in eo obſtinatus perſiſtit, propter quod neceſſariò cogitur eccleſia iudicium illud ab illomet aduerſus ſeipſum factum cōprobare. Eccleſia ſiquidem iudicat illum eſſe extra communem fidelium Catholicorum ſocietatē. Hoc ſimiliter ipſe ſuo peccato facit. Qua etenim ratione poteſt uerè dicere, ſe in eccleſiæ gremio eſſe, qui fidem ipſius eccleſiæ minimè ſequitur? Quicunque in uno articulo peccat non credendo, in omnes peccare conuincitur: quoniam qui unū aſſerit eſſe credendum & tradit, reliquos pariter omnes credēdos aſſeruit & tradidit. Et licet ſibi uideatur alios credere, eos tamen in ueritate & ex fide diuina non credit. Nam ſi unum crederet ex fide, omnes ſimiliter crederet: qm̄ eccleſiæ ſeſe ſubderet, quæ Spiritu ſancto ductore citra ullum penitus errorē in recta fide regitur. Quia enim nobis dicit eccleſia, ideò credimus: cuius iudicium accipimus tanquàm Dei iudicium. Quòd ſi in uno ſpernitur articulo, & reliquis quoq; ſpernitur articulis, quos tradit recipiendos, cum par ſit & æqualis in omnibus credendi ratio.

Crediderim inſuper unumquemq; eorū qui ab eccleſia per infidelitatem recedunt, ſi ſemel atq; iterum fuerit admonitus, nec acquieuerit, hoc ipſo pertinacem effici, & intus conſcientia

tactum

tactum damnare ſemetipſum : quemadmodum
proditori Iudæ euenit,qui poſt admiſſum ſum-
mum omnium crimen dixit. Peccaui tradens ſan
guinem iuſtum : & uenditionis pretium ad em-
ptores nefarios retulit. Vnde & in eam cogita-
tionẽ ueniunt perditi iſti & inſignes peccatores,
qua agitatus eſt ille peſſimus fratricida Cain ab
initio,dum ultrice conſcientiæ flamma in illam
Gen.4. deſperationis uocem erupit:Maior eſt iniquitas
mea,quàm ut ueniam merear. Et item uſurpant
iſti tacitis in corde ſermonibus.Vna ſalus uictis
nullam ſperare ſalutem . Iacta eſt alea. Ad reſtim
res rediĳt. Et ita iuſtiſſima Dei permiſſione tra-
duntur Satanæ,quem elegerunt relicta uera ſa-
lutis uia,deficientes ab eccleſia ſancta,quæ eſt co
lumna & firmamentum ueritatis,extra quam nõ
eſt ſalus,ſed æterna damnatio.

Qui ſint pro-prie heretici. Hæc autem potiſſimum de ipſis hæreſiar-
chis, ideſt,hæreſum autoribus dicimus. Nam hi
iuxta ipſius uim uocis atq; ſignificationem pro-
priè ſunt hæretici , qui opinionem certam præ
ter alios ſibi eligunt, & eam mordicus tenent ac
defendunt,nec patiuntur ullis rationibus ſe ab il
la auelli. Aliĳ potius talium hæreſiarcharum ſe-
quaces appellandi ſunt, eiuſdem tamen criminis
participes. Etenim hæretici quoq; illi dicuntur,
quibus hæreſis placet,cũ perinde probẽt &ea de
lectentur ,ac ſi ipſimet inueniſſent:q̃m ita ſuper-
bè hæreſiarchis hærendo ac fouendo eã faciunt
propriam. Vt igitur rem totam concludamus.
Nemini dubiũ eẽ debet,iuſtiſſimè fieri à magiſtra
Heretici iuſtè igni traduntur tribus ciuilium legum,qui non ſine cauſa gladiũ
portant,dum capitali ſupplicio plectunt huiuſ-
modi ſontes homines,lõgè pernicioſiores aduer
ſus tranquillum rerumpub. ſtatum, quàm ullum
aliud genus maleficorum,ſiue graſſatorum,ſiue
homicidarum,incendiariorũ,falſariorum,& reli-
quorum facinoroſorum,quos nulla reprehenſio
ne,imò cum maxima laude,de medio pro quali-
tate criminis tollunt. Nam ſi hi quorum manus
ſolam corporum uitam,ſeu facultates inuadũt,
merentur(ipſa iuſtitia ita exigente)mortis ſuppli
cium: Qua ratione effugere debent obſtinati hæ
retici, qui & plerunq; in corpus & bona externa
inſurgunt,ipſas aũt ouium CHRISTI animas
ſemper petunt ut mactent & perdant? Iam enim
ſcriptura hominis uocabulo iſtos non dignatur,
ſed uel infirmatum contagioſarum , quales ſunt
Quibus nominibus hereticos uocet ſcriptura. lepra,cancer: uel ferarum nomine . Appellantur
enim uulpeculæ , rabidi canes,lupi rapaces,uipe
ræ,ſerpentes reguli , aſpides , baſiliſci,& præte-
reà,inimici crucis CHRISTI, Satanæ miniſtri,
Antichriſti. Si quis enim piè uelit calamitates re
uocare in memoriam,quas pia mater eccleſia per
hæc Luciferi inſtrumenta perpeſſa eſt, non ſolũ
ignẽ nõ iudicabit grauem eſſe in hæreticos perfi
dos pœnam,ſed leuem & benignam habita ratio
ne damnorum,in quæ incurrunt regna, prouin-
ciæ,nationes,ciuitates, ubi impunè hoc malum
graſſatur. Neq; ſolùm terram inficiunt, ſed & in
cœlum blaſphemum os erigẽtes,nec ipſi CHRI
STO Redemptori, nec ſanctiſſimæ VIRGINI
Matri parcunt. Sanctos ſpernunt omnes,ſacra-
menta eccleſię conculcant : & quid ſceleris non
admittitur per huiuſmodi uerè peſtes ac faces
orbis?Hęc à nobis dicta ſint ex zelo,& ob neceſſi
tatẽ,in qua cernimus cõſtitutã eccleſiã. Sunt.n.
aliqui paulò frigidiores,qui mites uideri uolunt:
nec apprehendunt eorum malignitatem,qui ni-
hil aliud moliuntur,quàm euertere hierarchiã ec
cleſiaſticam tanta ſapientia, ſi eam (ut pareſſet)
excoleremus,à Deo diſpoſitam.

Nec erit alienum,dũ pericula ex hæreticorũ *In eos qui libros uetitos legunt.*
peſtilentibus ciſternis manantia detegimus,duo
hominum genera ſolicitè admonere.Reperiũtur
quippe non pauci qui libros iſtorum,etiam cum
grauiſſima anathematis cenſura uetitos,legere
non reformidant,quaſi fiat eis iniuria , priuen-
turq; aliquo beneficio magno,quibus hæc legẽdi
facultas interdicitur. Iſti iuſta Dei ſententia per
mittuntur ob ſuperbiam & præſumptionem ĳſ-
dem inuolui erroribus, qui Maioribus obſequi
nolunt,nec credunt ineſſe tantum ueneni,quan-
tum eis prędicitur. Ex quo fit ut illud ſenſim bi-
bant,& pereant. Qui amat periculum,incidet in *Eccl. 1.*
illud: & iterum. Quis miſerebitur incantatori,ſi *Ibid. 12.*
mordeatur à ſerpente? Nam primùm ſermo-
nis facundiam admirari incipiunt , tum ſen-
tentias ſcripturarum productas , quas dum uel
explicare,uel conciliare nequeunt,arbitrãtur ab
hæreticis non perperàm intelligi. Quòd ſi pateat
ſemel(quemadmodum in Hęua accidit)Serpen-
ti aditus ad extorquendum primum conſenſum,
poſt probatum unum & alterum locum,ſolet &
autor placere & commendabilis reddi , potiſſi-
mum apud ſæculi ſapientes, qui & Epiſcopos,
& Clerum,& Monachos leuiſſimo amore proſe
quuntur. Tum grata eſt prædicatio, quæ ſordi-
das conſcientias liberat ab obligatione confiten
di peccata,ieiunia tollit,operibus ſalutẽ cõpara-
ri negat,ſed fidei omnia tribuit. Si nullũ aliud
eſſet periculum(quod tamen ineſt maximum &
lethale)duritia illa non obtemperandi eccleſiæ,
prouocat Deum ut dignam exerceat in eos pu-
nitionem,qui nolunt effici paruuli , & ueri filĳ
Matris eccleſiæ,quæ in tot uaſis,quot ſunt hære
ticorum libri , animaduertit infuſum uenenum,
& pia pro filiorum ſalute ac ſolicita prohibet,ne
quis haurire inde audeat.Itaq; ſi quis ſecus agat,
quid mirum ſi mordeatur à ſerpentibus? Miſſos
facio eos qui domi & libros aſſeruant,& uiuos
quoſdam Lutheranunculos alunt , qui portabũt
duriſſimum iudicum quicunq; ſint illi.

Sunt & aliĳ boni quidem uiri & Catholici,
qui mira auiditate tenentur uidere quid ab iſtis *Notandum.*
beluis dicatur,ne ſint, quando res ita poſceret,
ad reſpondendum illorum obiectionibus minus
parati: & inſtantiſſimè ſolicitant fieri ſibi legen-
di poteſtatem. Ego certè arbitror fallax eſſe
tale deſiderium,& pleriſq; noxium . Non enim
eſt omnium de latebroſis,ut B.Hieronymus ait,
hęreticorũ libris, quaſi de foueis ſerpentes ex-
trahere. Si doctrinã quæras,nihil inuenies quod
à noſtris non ſint ſuffurati , ſed aliĳs uerbis quaſi
ueſtibus

ueſtibus ita ornant, ut noſtrorũ eſſe uix recog-
noſcatur. Si demas conuitia, maledicentiarum
colluuiem, mendaciorum, calumniarum atq; bla
ſphemiarum monſtra, quod reliquum erit, ferè
nihil erit. Quantò ſatius ſacris noſtris Doctori-
bus integras horas tribuere, qui ſanum porrigũt
cibum, & animæ potum fidelem, qui nec elegan-
tia dicendi ullis hæreticis cedunt, & apud quos
inuenitur quicquid facit ad refellenda omnia
iſtorum dogmata peſtifera. Vel ſaltem legãt Ca
tholicos, qui antidotum cum ueneno appoſue-
runt. Alioqui Deus curioſos animos, & pernicio
ſorum ciborum importunos exactores in infir-
mitatem ſinit prolabi. Hoc unum uera laude di-
gnum eſſet, ſi quem audias aliam doctrinam af-
ferentem, & ſanas CHRISTI oues labefactare
laborantem, deferre, accuſare, perſequi citra ullã
Hæreticos dete gere, pietas eſt. commiſerationẽ, ubi admonitus non ceſſat per-
uertere uias Domini rectas. Ad hoc pietatis
ſtudium hortabatur populum uerè magnus ille
Leo Papa aduerſus Manichęos ſuo tempore ui
gentes. Vt autem in omnibus (inquit) dilectiſſi
mi, placeat Domino ueſtra deuotio, etiam ad
hanc uos hortamur induſtriam, ut Manichæos
ubicunq; latentes ueſtris preſbyteris publicetis.
Magna eſt enim pietas prodere latebras impio-
rum, & ipſum in eis, cui ſeruiunt, Diabolũ debel
lare. Contra iſtos omnem terrarum orbem, & to
tam ubiq; eccleſiam licet fidei arma arripere.
Cauendi ſunt ne cuiquàm noceant: prodendi
ſunt, ne in aliqua ciuitatis noſtræ parte conſiſtãt.
Vobis, dilectiſſimi, ante tribunal Domini prode
rit quod indicimus, quod rogamus: hæc ille.
Proſequamur iam Apoſtoli uerba.

Cum miſero ad te Arteman, aut Tychicum, feſtina uenire ad me Nicopolim. Hîc conſidera, quomodo
Titus, quem omnes interpretes uolũt fuiſſe Cre
tenſium Epiſcopum, a uocatur à reſidentia per ſu
perioris mandatum. Poterat .n. integra conſciẽ
tia, poſtquàm neceſſaria eo in loco ordinauerat,
ad tẽpus abeſſe ad inſeruiendum alijs rebus uni-
uerſalem eccleſiam concernentibus accerſitus
(ut diximus) ſuperioris mandato. Nullus
tamen, obſecro, exiſtimare hoc à me dictum ea
ratione uelit, ut ſtudeam malæ non reſidentium
Epiſcoporum cauſæ patrociniũ ſuſcipere, quod
iam ſuperius ad Timotheum à me reieci, propte
reà quod libello edito conſcripſi, reſidentiæ mo
dum iure diuino minime eſſe determinatum, ſed
relictũ ab ipſa eccleſia moderandum. Neq; .n. in-
ficiatus ſum, nec unq̃ negabo, ouiũ curã eſſe de
iure diuino debitam à paſtore: quam ſi nõ præ-
ſtat reſidendo, dum tenetur reſidere, ſeueriſſimè
requiretur ſanguis ouium de manu eius. Solum
dixi dari poſſe caſus aliquos, & contingere, qui
bus excuſabitur à reſidentia Epiſcopus: cuius rei
arbitrium penes Pontificem ſummum eſſe repo
ſitum explicaui. Non enim tam arcto uinculo
ſunt uni eccleſiæ alligati Epiſcopi, ut ab uniuer-
ſali eccleſia eximantur. Itaq; modus hic reſiden-
tiæ ſub prudentia & determinatione eccleſiæ re
linquitur. Si cui placet rẽ uberius explicatã uide
re, legat libellum noſtrum De neceſſaria Epiſco-
porum reſidentia. Hoc tamen obiter iterum ite-
rumq; commemoro, interitum eccleſiarum ue-
nire à prælatis non reſidentibus: ſed quos in pri-
mis probos eſſe, & doctos, & uerè catholicos eſ-
ſe oporteat: alioqui undiq; pericula.

Zenam legiſperitum. Hic Iudæus natione fuiſ-
ſe creditur, qui ante adepta baptiſmi ſacramen-
tum erat in numero legiſperitorum apud Iu-
dæos. *Et Apollo.* Hic quoq; Iudæus erat uir
magnus & celebris, & in ſcripturis exercitatiſſi-
mus, miraq; ualens facundia. Nam hunc pluri-
mum commendat B. Lucas in Act. qui profe- Act. 18.
ctus Achaiam contulit multum ijs qui credide-
rant. Vehementer enim Iudæos reuincebat pu-
blicè, oſtẽdẽs per ſcripturas eſſe CHRISTVM,
IESVM. *Sollicitè præmitte;* aut deducito honoris
gratia: *ut nihil illis deſit;* Nam digni erant quos ne
dum aduenientes honorificè Titus exciperet, ſed
ut abeuntes quoq;, & ad B. Paulum præcurren-
tes pari reuerentia dimitterentur, & prouideret
quoad fieri poterat, ne quid illis in uia uel uiati-
ci, uel ſocietatis deeſſet. Erant enim iſti ex nume-
ro laborantium uerbo & doctrina, quos duplici
honore dignos uolebat Apoſtolus. Confert .n.
non parum ad euangelicam prædicationem pro
mouendam, animandoſq; miniſtros, ubi apparet
fidelium erga illos pietas, & præſertim dum ab
Epiſcopis honorificè tractantur.

Diſcant autem & noſtri; id eſt, qui ad fidẽ ſunt
ex Gentibus conuerſi. Noſtri, ait: quoniã Apo
ſtolus erat gentium, quemadmodum & B. Pe-
trus circũciſionis: uterq; ſancta æmulatione par-
tem ſibi commiſſam proſequens, unde ait quid
ab eis requirat, nimirum; *bonis operibus preeſſe ad uſus neceſſarios;* Vbi uidetur exhortari ſuos, ne
pijs operum ſtudijs ſeſe patiantur à Iudæis ſupe
rari. Vt quemadmodum Iudæi fideles appare-
bant mirum in modum ſoliciti ut inter ſe cõuenĩ
rẽt, & egentes atq; afflictionibus preſſos eleemo
ſynis, & alijs ſolatijs iuuarẽt: Ad eũdem modum
animarentur fideles ex Gentibus, ut & ipſi ſedu-
lò erga ſuos afficerentur, & facultatibus ſuccurre
rent, propter uſus neceſſarios. Magnus enim &
ſuauiſſimus odor uel apud infideles ſpargitur, dũ
charitas inter Chriſtianos promptè exercetur.

Vt non ſint infructuoſi; Otiũ nullo modo pro-
bare poterat Apoſtolus, ſicut nec probari po-
teſt: quoniam à Sapiente nouerat ſcriptum: Mul Eccl. 33.
tam malitiam docuit otioſitas. Propterea tam ſę
pè ad bona opera extimulat, ne infructuoſa ar-
bor fruſtrà terrã occupans ſuccidatur, & in ignẽ
mittatur ad comburendum. Non enim dormien
tibus prouenit regnum cœlorum: nec otio & de-
ſidia torpẽtibus beatitudo æternitatis redditur,
ſed ijs qui bonũ certamen certant, curſum ala-
criter percurrunt. Et qui nõ curauerit bonis ope
ribus pręeſſe in hoc ſæculo, egeſtate replebitur
in futuro. Reliqua epiſtolæ per ſe clara ſunt. Gra
tia Dei cum omnibus nobis, Amen.

COMMENTARIA

IN EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD PHILEMONEM.

PAVLVS uinctus CHRISTI IESV, & Timotheus frater, Philemõi dilecto & adiutori noſtro, & Appiæ ſorori chariſſimæ, & Archippo commilitoni noſtro, & eccleſiæ quæ in domo tua eſt, Gratia uobis & pax à Deo patre noſtro, & domino IESV CHRISTO.

B. PAVLVS HANC AB urbe Roma ſcripſit ep̃lam cũ eſſet uinctus pro CHRISTO prima profectione, quando appellauit ad Cæſare: quo tempore ſecum habebat Timotheum, & Demam illum, qui pòſt defecit ab ea ſanctiſſima ſocietate diligẽs (ut ipſius Apoſtoli uerbis utar) hoc ſæculum. Familiaris & priuata pro Oneſimo ſeruo ad Philemonem illius dominum epiſtola, quem remittebat cum præſenti epiſtola, & inſuper cum illa quæ ad Coloſſenſes, ſicut ſcholia græca fidem faciũt, ut eundem reciperet Philemon ſui gratia, tametſi quondam fraudulenter egiſſet, ſeſeq; clã ſubduxiſſet. Romæ autem ab Apoſtolo ad meliorem frugem reuocatus, & ad CHRISTI fidem conuerſus: tanta commutatione facta, ut referri meritò in eorum numerum poſſit, de qui-
[Matth. 21.] bus Dominus aiebat: Amen dico uobis: quoniam multi peccatores & meretrices præcedent uos in regnum Dei. Tales enim emundati, red-
[2. Tim. 2.] duntur ueluti uaſa utilia (ut Apoſtolus teſtatur) ſanctificata, & ad omne opus bonũ parata. Siquidem nullus ſiue ſeruus, ſiue liber, barbarus aut ſcytha, uir ſeu fœmina excluditur à regno Dei, modo uelit ſyncerè pœnitere, & præceptis euangelicis obtemperare. Peculiaris autem fuit diuinæ prouidentiæ erga Oneſimum iſtum fauor, qui perductus eſt ad tantum Apoſtolum inſtituendus in recta uia inſeruiendi uero Domino, cuius ſeruitium reddit hominem liberrimum, & quietiſſimum: ut tantò ſit quiſque liberior, quò fuerit arctius Dei ſeruitio mancipatus. Hoc eſt illud unum neceſſarium, quod nunquàm auferetur. Nam & in fœlici patria ſeruiemus illi, ſed cum lætitia inenarrabili & exultatiõe, omni malorum timore ſublato. Sicut & Angelorum millia millium illi aſſiſtunt, & decies centena milia miniſtrant ei. Commendatia, inquam, eſt & Apoſtolico ſpiritu digna epiſtola, affectibus miſericordiæ & ſingularis cuiuſdam charitatis eouſque referta, ut mirum ſit ſi quid ad extorquẽdum quod uolebat, ne dicam ad perſuadendum, addi potuiſſet. Omnia enim affert quæ uel hominem ferreum emollire poterant, nedum Philemonem pium uirum, & charitatis operibus deditum, cuius domus non tam domus honorati ciuius, quàm portus & refugium pauperum erat. Nam & hanc uocat honorifico eccleſiæ nomine Apoſtolus.

Et Timotheus frater; In ſalutatione adiungit dilectum ſuum Timotheum conſalutantem: quẽ admodũ & in pleriſq; alijs obſeruauit. Et licet ad unum ſolum Philemonem ſermo pertineat, non eſt tñ alienũ ſi & alijs quibuſdã in ipſo exordio ſalutem dicat, & Dei gratiam precetur. Nam Appiam illam expoſitores aiunt fuiſſe Philemonis uxorem, & Archippum eorum filiũ, & pręterea Coloſſenſium Epiſcopum; quibus ſcribens
Apoſtolus mandauit ut Archippo dicerent. Vide miniſterium quod accepiſti à Domino, ut illud impleas. [Col. 4.]
Et hoc in loco eundem uocat commilitonem: quod ad perſuaſionem facit, cum illum inter Epiſcopos annumeret. Vocat & Appiam chariſſimam, nẽpe in Domino. Sumus enim in CHRISTO omnes fratres, qui debemus mutuam nobiſipſis & ſynceram dilectionẽ. Vniuerſam deniq; domum appellat honorifico illo nomine; *eccleſiæ*; Philemonem etiam Coloſſenſem fuiſſe non opinor dubitandum, uirũ honoratum & locupletem, ſed rectè facultates ſibi à Deo datas diſpenſantem: non in mimos & ſaltatores, & profuſas epulas, & luxum atq; faſtum ſæculi profundẽtem: ſed in pios CHRISTI pauperum uſus, & afflictorum. Vtinam & hunc imitarentur noſtræ ætatis uiri diuitiarum, qui tanto ſudore contendunt ſibi in hac fallaci uita theſaurizare, & domos domibus, agris agros, numis numos addere, ad fouendam filiorum atq; hæredũ inertiam & ſuperbiam. At ubi dormierint, excitati ſomno nihil inuenient in manibus ſuis, qui neglexerunt theſaurizare ſibi nõ in præſens, ſed

in futurum ueram uitam. Et tamen nulla relinquitur rutior diuitibus ad ſalutē uia, quàm pauperes CHRISTI eleemoſynarum ſubſidijs iuuā do, quas non tam iſtis porrigunt, quàm CHRISTO quod ſuum eſt reddunt, qui ſeſe in pauperum perſonis conſtituit. Et ita quodam modo in terris adhuc remanſit, quò omnem prorſus adimeret excuſationem diuitibus, & facilitatem pręberet ueram ſalutem, & nunquàm perituras diuitias acquirendi. Vult enim ſeipſum in pauperibus, infirmis, famelicis, incarceratis, peregrinis reſpici, non conditionem illorū attendi.

Matth. 25. Quandiu, ait, uni ex his feciſtis mihi feciſtis. Hęc ſūt crebrò inculcanda & paſſim: quia ubiq; regnat auaritia, & quædam in pauperes crudelitas. Quoſdam etenim uideas tanto ſupercilio iſtas terrenas diuitias poſſidere, ac ſi uel eas creaſſent, uel nunquàm eſſent relicturi. In quos placuit adducere juſtiſſimam Magni illius Baſilij increpationem.

B. Baſilij ſententia in diuites, Dic mihi, inquit, quæ tua? Vnde ea ſumens in uitam inruliſti? Sicut qui præueniens ad ſpectaculum prohiberet adueniētes, uſurpando ſibi quæ ad communem uſum diſponuntur. Similes ſunt diuites, qui communia quæ præoccupauerunt, æſtimant eſſe ſua. Si enim quilibet ſuæ neceſſitatis ſufficientiam recipiēs, relinqueret ſuperfluū indigenti, iam nec diues eſſet nec pauper. Cæterum ſi fateris ea tibi diuinitus prouenisse, An iniuſtus eſt Deus inæqualiter nobis ipſas rerum facultates diſtribuens? Cur tu abundas, ille uerò mendicat, niſi ut tu bonæ diſpenſationis merita cōſequaris, ille uerò patientię brauijs decoretur? At tu nonne ſpoliator es, quæ diſpenſanda ſuſcepiſti, propria reputando? Eſt panis famelici quē tu tenes: nudi tunica, quam in conclaui conſeruas: diſcalceati calceus, qui penes te marceſcit: indigentis argentum, quod poſſides inhumatum. Quocirca tot furaris, quot dare uales, & nō das. Quòd ſi hæc meritò in ſæculares obijciuntur, quid cogitare debent Prælati, quos eſſe decet templum Spiritus ſancti, & familiam totā eſſe eccleſiam? Surget in iudicio Philemon iſte uir ſæcularis, & condemnabit nos: qui domum ſuā conuerterat in eccleſiam, & illā ſanctiſſimè regebat, uiſceribus Sanctorum patentem.

Gratias ago Deo meo ſemper memoriā tui faciens in orationibus meis, audiēs charitatem tuam & fidem, quam habes in Domino IESV, & in omnes ſanctos: ut communicatio fidei tuæ euidens fiat in agnitione omnis operis boni in IESV CHRISTO. Gaudium enim magnum habui & conſolationem in charitate tua, quia uiſcera ſanctorum requieuerunt per te frater. Propter quod multam fiduciam habens in CHRISTO IESV imperandi tibi quod ad rem pertinet: propter charitatem magis obſecro, cum ſis talis ut Paulus ſenex, nunc autē & uinctus IESV CHRISTI. Obſecro te pro meo filio, quē genui in uinculis, Oneſimo qui tibi aliquando inutilis fuit: nunc autē & mihi & tibi utilis, quem remiſi tibi. Tu autem illum ut mea uiſcera ſuſcipe. Quem ego uolueram mecum detinere, ut pro te mihi miniſtraret in uinculis euangelii. Sine conſilio autem tuo nihil uolui facere, uti ne uelut ex neceſſitate bonum tuum eſſet, ſed uoluntarium.

Gratias ago Deo meo &c. Volens impetrare à Philemone gratiam pro Oneſimo ipſius ſeruo, prudenter beneuolentiam prius ſibi conciliare ſancto quodam artificio ſtudet, cum laudando illius pietatem, tum declarando ſuam perpetuam erga illum charitatem. Ait ergo primum ſe Deo gratias agere. Nam gratus animus ſemper cogitat quæ beneficia acceperit, & pro acceptis aſſiduas agit gratias Creatori: & ita meretur uberiora adhuc accipere. Et cum uera charitas faciat omnia communia, excitans de bono alterius gaudium, Apoſtolus reponebat inter beneficia tam bene inſtitutam Philemonis mētem, qui ſpargebat ſuauiſſimum bonorum operum odorem, ita ut dum orationes ad Deum offerret, ſemper memoriam illius faceret, cuius audiebat tantam charitatem & fidē ad CHRISTVM IESVM. Sic græcè legitur emendatius, & ita re uera eſt legēdum, *Et in omnes ſanctos:* Vide quid de Philemone dicat, quomodo habebat dilectionem & fidem ad IESVM CHRISTVM. At non pari & æquali deuotione. In Sanctos enim propter Dominum: & in ipſum Dominū propter ſemetipſum, qui uerè Deus erat.

Pro ueneratione Sanctorum Mera nanq; eſt hæreticorum calumnia, idololatrię nos inſimulantium, qui Sanctos colimus, quibus & fidimus, & beneficia ab eiſdem poſcimus. Mera, inquam, calumnia ex diabolico inuidiæ fonte manans. Nos enim minime eodem cultu eos, quo Deum ipſum, colimus: ſed illis in ſuo debito gradu ſapienter fidimus, tanquàm amicis & dilectis CHRSTO, quem ſunt per ſtrictiorē Crucis uiam in hac uita imitati ut, iuxta illius pollicitationem, conformes fierent in futura. Et hos ſe honorificaturum promiſit conſtituendos ſuper populos, nationes, & ciuitates. Quid igitur

Luc. 19. innurium ſi tam chara Saluatoris ueneremur membra, tamq; dilectis Sanctis fidamus, qui facilius quàm nos, ipſi ualeant impetrare quæ cupimus? Si auxilium potuerunt uiri Deo chari præſtare in terris, nonne poterunt longè potentius præſtare in cœlis ante faciem Domini ſui? ait denotus Bernardus. Nam ſi dum adhuc uiuerent miſerti ſunt peccatoribus, & pro eis orarunt: Nunc tantò amplius, quantò uerius agnoſcunt miſerias noſtras interpellāt Patrē pro nobis. Illa enim fœlix & beata patria Sanctorum charitatē non mutauit nec minuit, ſed cumulatius auxit. Imò potius permouent uiſcera pietatis & miſericordię, cum ante fontem miſericordiæ aſſiſtant. Summopere igitur quicquid iſti impoſtores, &

elatione diabolica tumidi uociferentur, à nobis imploranda ſunt Sanctorum ſuffragia, ut quod poſſibilitas noſtra non obtinet, eorum nobis interceſſione & meritis à Patre cœleſti clementiſſimo & optimo donetur.

Nec propterea arbitramur (ut iſti calumnioſe obijciunt) eſſe Sanctos Redemptore noſtro elementiores; & ad miſericordiam propenſiores: ſed ſummam Dei prouidentiam ut non ignoramus, ſic & ueneramur & amplectimur, q una & eadem opera uoluit præſtare miſericordiam, & eo modo præſtare, ut ſanctis ſuis reddat quem meruerunt (gratia tamen illius & benignitate) iuſtitiæ & gratiæ fructum, uolens per illos ad eorum laudem exercere miſericordiam: & item deprimere colla ſublimium & ſuperborum hominum, ut uereantur ita immediatè ad Deum ipſum aduolare, niſi prius per iſtos interiectos gradus. Alioqui Redemptor noſter quatenus homo, nunquid miſericordię abundantia & promptitudine Deum ſuperat? Abſit. Et tamen nobis illum hominem prouidit Deus Mediatorem, per quem haberemus ad illum acceſſum.

In hæreticos. Quid eſt cauſæ, imò quid non ineſt malitiæ in iſtis hæreticis, qui nullam unq̃ faciunt mentionem uerbi Domini amicos Iob increpãtis, quos ad eundem remiſit, ut ſacrificia offerrent in gratiam Iob ſuſcipiendæ, quibus pollicetur ſe ipſius orationibus iri placatum? At nos proferamus tã inexpugnabile teſtimonium, poſtquàm iſti callidè ſupprimunt: ait ſcriptura. Iob. 42. Poſtquàm autem loquutus eſt Dominus uerba hæc, dixit ad Eliphaz Themanitem. Iratus eſt furor meus in te, & in duos amicos tuos: quoniam non eſtis loquuti coram me rectum, ſicut ſeruus meus Iob. Sumite ergo uobis ſeptẽ tauros, & ſeptẽ arietes, & ite ad ſeruũ meũ Iob, & offerte holocauſtum pro uobis. Iob autem ſeruus meus orabit pro uobis: faciem eius ſuſcipiam ut non imputetur uobis ſtultitia. Neque enim loquuti eſtis coram me rectum, ſicut ſeruus meus Iob. Abierunt ergo Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites, & fecerunt ſicut loquutus fuerat Dominus ad eos: & ſuſcepit Dominus faciem Iob. Dominus quoq; conuerſus eſt ad pœnitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis ſuis. hæc ibi. Nunquid ergo Iob erat Deo benignior & clementior, ut opus fuerit eius interceſſione? Abſit: Sed uoluit poſt tam inſignem admirabilis tolerantiæ ac patientiæ uictoriam ſuum honorare militem. Pleni itaq; ſunt iſti nebulones calumnijs & ignorantia, qui talia audent contra eccleſiam euomere, & ſanctos omnes.

Vt communicatio fidei tuæ euidens fiat; Græcè legitur, ἐνεργὴς γένηται, ideſt efficax fiat; *in agnitione omnis boni*; Deſiderantur hæc ſubſequentia uerba in latinis codicibus, nempe; *quod eſt in uobis in* CHRISTVM IESVM; Senſus autem horum uerborum hic eſſe uidetur: Orationes meæ in hunc finem tendunt, ut communicatio fidei tuæ, qua nobiſcum communicas, euidens fiat, ſeu efficax per fructus eius, qui ſunt bona opera. Tum enim fides apparet & eſt euidẽs, quũm ex operibus oſtenditur. Tum eſt efficax, quũm per charitatem operatur; *In agnitione omnis boni quod eſt in uobis*: ſiue ut alia lectio habet, & fortè uerior; *quod eſt in nobis*; uidelicet, Chriſtianis; *in* CHRISTVM IESVM; hoceſt, in CHRISTI IESV gloriam: ut hoc odore alij attrahantur. Nam ex famulorum moribus relucet Patrisfam. diſciplina & probitas, quæ rectè factis incumbens & ſanctis operibus, trahit in admirationem ſpectantes, & ad imitationem plerunq; pertrahit. Vnde ſcriptura nobis ſtuporem exprimit reginæ Sabæ, quæ tanto encomio & Salomonem, & Salomoni miniſtrantes extulit. 2.Par.9. Non ſecus accidit ex probis Chriſtianorum & honeſtis moribus, quibus efficitur ut & ipſi infideles Deum laudare cõpellantur, cuius ſeruos ac domeſticos animaduertunt tantis uirtutum dotibus ornatos.

Gaudium enim magnum habui; In græcis locò; *gaudij*: legimus; *gratiam*; Potior tamen uidetur lectio latina, quæ habet; *gaudium*: Et facillimè potuit lapſus irrepere ob maximam græcarum dictionum affinitatem, una litera commutata, nimirũ pro χαρὰν legere χάριν. Præterea melius diceretur; *habemus*; quàm; *habui*; *Et conſolationẽ in charitate tua*; ſeu ſuper charitate ſiue dilectione. Quæ autem fuerit illius tanti gaudij & conſolationis cauſa explicat ſubiungens. *Quia uiſcera Sanctorũ requieuerũt*; ſeu refocillata ſũt; *per te frater*; Eleemoſynas illas pias ſignificat, quas Philemon prõpto animo in Sanctos largiebatur.

Propter quod multam fiduciam habens in CHRISTO IESV *imperandi tibi*: Senſus per ſe clarus. Aſſeuerat ſibi datam per hæc dilectionis opera quæ Philemon exercebat, fiduciam plurimam non abſolutè quidem illi imperandi, ſed in CHRISTO IESV; *quod ad rem magis attinet*. Græcam lectionem, τὸ ἀνῆκον, alij interpretantur; *quod conuenit*; aut; *quod oportebat*; & quod erat eius officij: Et tamen maluit propter dilectionem obſecrare illum. Charitatis nanq; eſt maxime proprium, refugere ab omni parte uſum imperandi, & meritò. Nam qui uerè diligit, non libenter imperat, ſed potius rogat. Et ipſa quidem eſt in promptu ratio. Quid enim, rogo, opus eſt diligenti præcipere, qui ſponte omnia facturus eſt? Videtur ergo charitatem Philemonis intelligere, & illam uehementius adhuc rogando accendere, quàm ſi fuiſſet aliquo uſus imperio: Vnde adiecit.

Cum ſis talis ut Paulus ſenex. Melius; *cum ſim talis*; quaſi dicat modeſtius. Sum & ego ipſe pariter dignus, cui propter charitatem aliquid concedi debeat. Declarat autem ſeipſum à nomine, qualis ſit; *Paulus*; ideſt, humilis & modicus. Tum ab ætate; *ſenex*; annos attingens ſexaginta, aut eò amplius. Annus quippe certus de ſcripturis determinari non poteſt. Deinde à labore; *uinctus*; non ullius meæ culpæ cauſa, ſed in gratiam ſummi omniũ Imperatoris CHRISTI. Per hæc igitur omnia, prætermiſſis alijs honorificis titulis, & autoritatem oſtentantibus; *obſecro te pro meo filio, quẽ genui in uinculis, Oneſimo*; Apud uiros

modeſtos, & charitatem profitentes plus momẽti habet humilis petitio, quàm quoduis aliud imperium. Nam & plerunque flectit humilitas, quem nec potentia ſuperare potuit, nec ratio. Vocat autem filium ſuum, quò facilius exoraret: cum patris pro filio preces debeant eſſe multò efficaciores & æquiores, ut promptius exaudiantur. Erat uerò filius in CHRISTO: quia illum genuerat poſitus in uinculis per orationes, & prædicationem euangelicam. Verbum enim Dei non erat alligatum. Vt hic admirari conueniat inuictum Apoſtoli animum, & flagrans deſiderium, qui nullo unquàm tempore neque loco, ſolutus uel uinctus deſiſtebat, quin aliquas ſemper animas uelut granum colligeret, & inſerret in horreum Domini ſui.

Videtur autem peculiari quodam affectu complecti ſuũ Oneſimum, ut quem in ſenectute genuerat, exemplo illius quondam magni patriarchæ Iacob, qui (teſte ſcriptura) teneriori amore ſup oẽs reliquos filios, proſequebatur Ioſeph, eò quòd in ſenectute genuiſſet eum. Vnde & B. Ambroſius ad ſuos dicere ſolebat: Nõ minus uos diligo, quos genui ex euangelio, quàm ſi ſuſcepiſſem coniugio: quoniam gratia uehemẽtior eſt ad diligendum, quàm natura. Ne autem poſſet excipere Philemon, & iuſtè obijcere ſuũ eſſe ſeruum Oneſimum, & grauiter deliquiſſe, qui & fugitiuus fuerat & contumax, & fortaſſe furti (ut pleriq; uolunt) reus, ſicq; nulla ratione dignus qui tanta facilitate atq; indulgentia recipi mereretur, præoccupat id miro artificio Apoſtolus, non factum quidem excuſans, ſed leni illud uerbo mitigans, & ait.

Gen. 37.

Qui tibi aliquando inutilis fuit: nunc autem & mihi & tibi utilis; Vide quanto fœnore compenſat priſtinam inutilitatem. Vni tantum prius utilis erat, cui poſtmodum inutilis factus eſt. At nunc non iã uni ſolũmodo & alteri redditus eſt utilis, ſed & pluribus. Vbi tacitè alluſit & gratioſè ad ipſammet uocem, Oneſimus enim id eſt quod utilis. Verùm pro Oneſimo reſtituit Apoſtolus εὔχρηστον, quod eſt pluſquàm utilis. Significat enim utilem, commodum, placidum, probum, beneuolum: ut nullo pacto repudiandus ſit ſeruus egregia illa conuerſione ad longè meliorem frugem commutatus. *Quem remiſi tibi;* Cupiebat Apoſtolus opera illius, qua neceſſariò indigebat, diutius adhuc uti: & nihiloſecius ad herũ proprium optima ratione remiſit, tanquàm nouum in CHRISTO militem, non iam illum ſeruum inutilem, ut uel loco pretioſi muneris exciperetur, quem gratia Dei fratrem reddiderat, qui ſine iniuria Redemptoris ſperni non poſſet, potiſſimum data pro illo fide à tanto ipſius CHRISTI Apoſtolo. Vnde ſubiunxit.

Tu autem illum, hoc eſt, mea uiſcera ſuſcipe; Teneritudinem rariſſimi in illum ſui amoris declarat, quaſi commẽdãs ſui quoddam uſq; intimum, ut profundius penetrari non poſſit. Nullam certè aliam hic locus ueriorem expoſitionem exigit, quàm ut mandetur memoriæ, & exerceatur opere. Didicerunt enim ueri Saluatoris noſtri imitatores nõ lingua tantum & uerbo diligere, ſed opere & ueritate: Et eos quaſi maiori cura fouere, quibus ignobilior conditio obſtare poſſet, qualis erat iſte Oneſimus. Nam & ignobiliora noſtra (ut alibi teſtatur) abundantiore circundamus honore: quoniam in CHRISTO IESV ille uerè eſt nobilis, qui illius uoluntati obtemperat: & contrà, qui illum contemnunt quantumuis auro fulgeant & poteſtate in ſæculo, ſunt uerè ignobiles, ut nos ſcriptura ſancta docet.

1.Cor.1.

1.Reg.2.

Quem ego volueram mecum detinere &c. Quàm prudenter egerit Apoſtolus, & quàm ſapienter loquatur, conſideremus. Volueram, inquit, eũ detinere, ut mihi miniſtraret in uinculis euangelij. Hoc dixit ut exprimeret miniſterij dignitatẽ, & quanti erat meriti inſeruire Apoſtolo in uinculis non quibuſcunq;, ſed in eum ob prædicationem euangelij & defenſionem iniectis. Huiuſmodi enim uincula maximam pariunt ea ſuſtinenti gloriam, tantum abeſt ut ſint dedecori uel pudori: quin etiam ſunt beatis illis Spiritibus admirationi, dum ſpectant tam ardua à ſtrenuis CHRISTI militibus, & tantos labores in carne fragili tolerari. Et non dixit ſimpliciter; *ut mihi miniſtraret*, ſed addidit; *pro te*; ut ipſe Philemõ intelligeret ſe nullo ex abſentia ſerui ſui fructu fruſtratum, ſi penes ſe retinere uoluiſſet B. Paulus, qui uicem Domini miniſtrando ſuppleret, quò poſſet præmiũ ſuæ pietatis apud Deũ expectare. Sed uide generoſum animum. *Sine conſilio autem tuo; ſiue potius ſententia, nihil uolui facere, ne uelut ex neceſſitate &c.* Quaſi diceret: Nolo à quoq; beneficium ullum quantumuis mihi per neceſſarium conferri, niſi illud demum quod ſpontanea uoluntate & hylari animo proficiſcitur. Quod mihi abs te uẽturum non dubito, qui tanto affectu ſoles Sanctorum uiſcera reficere ac recreare.

Forſitan enim ideò diſceſſit ad horam à te, ut æternum illum reciperes, iam non ut ſeruum, ſed pro ſeruo chariſſimum fratrem, maximè mihi. Quantò autem magis tibi & in carne, & in Domino? Si ergo habes me ſocium, ſuſcipe illum ſicut me. Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet: hoc mihi imputa. Ego Paulus ſcripſi mea manu. Ego reddam: ut non dicam tibi quòd & teipſum mihi debes. Ita frater ego te fruar in Domino: refice uiſcera mea in CHRISTO. Confidens in obedientia tua ſcripſi tibi; ſciens quoniam & ſuper id quod dico facies. Simul & para mihi hoſpitium. Nam ſpero per orationes ueſtras donari me uobis. Salutate Epaphras concaptiuus meus in CHRISTO IESV, Marcus, Ariſtarchus, Demas & Lucas adiutores mei. Gratia domini noſtri IESV CHRISTI cum ſpiritu ueſtro, Amen.

Forſitan enim ideò diſceſſit ad horam &c. Ad mitigandam ex fuga ſerui conceptam iram, B. Paulus admiſcere tacitè uidetur diuinã prouidentiã, ante cuius conſpectũ nihil agitur caſu. Noli igitur, inquit, ſubindignari, ſi à te ſeruus iſte tuus receſſerit: quandoquidem receſſit *ad horam*, id eſt, ad breuiſſimum temporis interuallum. Neq; ut receederet hoc factum eſt, ſi ad Dei prouidentiã attendere uoluerimus, ſed *ut æternum illum reciperes*; Qui enim paulò antè nutabat inſtabilis, nunc ſolidus permanebit & firmus. Quocirca recipies eundem: *iam non ut ſeruum, ſed pro ſeruo chariſſimum fratrem*: Græcè, ſed ſupra ſeruum, dilectum fratrem, id eſt, Chriſtianum. Fratres enim tum appellabantur, qui nunc Chriſtiani uocantur. Et ita ſe gerere deberẽt Domini ergà ſeruos fideles, potiſſimùm quando probi ſunt: Et ſi fortè ſtatus non patitur, ne contemnantur ex illa humilitate, in præparatione ſaltem animi & ſyncero coram Deo affectu facere debent.

Maxime mihi: quantò autem magis tibi & in carne, & in Domino? Senſus eſt: Maximè quidem mihi ipſi eſt frater dilectus, quantumuis illum in CHRISTO per euangelium genuerim, cui pater potius eſſe deberem: quantò ergo magis (ſupple) iuſtum eſt ut tibi ſit frater? Nam & coniunctus es illi carne, cum ſitis ambo gentiles, & eiuſdem patriæ. Et in Domino eſtis pariter coniuncti, cum ambos uos ego per euangelium genuerim. Patet enim ex epiſtola ad Coloſſenſes, Oneſimũ fuiſſe Coloſſenſem: & ſimiliter Philemonem fuiſſe exiſtimo, ut iam ſuperius dictum eſt.

Si ergo habes me conſortem; Quanta ſummiſſione loquutur Apoſtolus: quaſi dixerit apertius. Non quæro quæ poſſem meo iure exigere, ut me ſcilicet ueluti patrem contempleris, ſed hoc tantum peto, ut conſortem me tecum, & eiuſdẽ hæreditatis deſignatum hæredẽ intueri in CHRISTO uelis. *Suſcipe illum ſicut me*; quia factus eſt iam mihi alter ego. O charitas quantum ardoris habet. Quid potuiſſet dici uiuacius ad permouendum? Neq; hoc tamen illi ſatis: nam perpende quanto ſtudio atq; induſtria rurſus occurrit omnibus, quæ afferri poterant, rationibus. Nã breui concluſione in ſe transfert quodcunq; ſerui debitum. Et uerè ita decebat tantum Apoſtolum, ut omnem impleret iuſtitiam, aliena debita ſibi propria facientem, ait. *Si autem aliquid nocuit tibi aut debet: hoc mihi imputa. Ego Paulus ſcripſi mea manu.* Et hoc addidit tanquàm fideliſſimum teſtimonium, quo declararet iſtam gratiæ reconciliationem ſibi eſſe mirum in modum cordi, ita ut omnia damna paratus ſit reſarcire. *Ego reddam.* At quomodo poterat reddere, qui nihil habebat? Vtinam tantùndem haberem, ſi tamen optare fas eſt. Non eſt enim dubitandum quin Philemon optimè intellexerit, qua ſe obligatione aſtringebat B. Paulus. Pollicebatur quippe pro temporalibus bona ſpiritualia, quæ citra cõparationem antecellunt temporalia. Et illis refertus erat Apoſtolus. *Vt non dicam tibi quòd & teipſum mihi debes*; quem per euangelium genui, & de periculoſa ſeruitute eripui. Quidam hinc frigido argumento colligunt Philemonem minimè fuiſſe patria Coloſſenſem: quoniam Apoſtolus non fuerat in ea ciuitate, ut potuiſſet ad fidẽ CHRISTI illum conuertere. Quaſi uerò neceſſe fuerit uirum Coloſſenſem perpetuò ibi degiſſe, & nulla alia in ciuitate aliquando uitæ curſum tenuiſſe. Sed hæ quæſtiones eius ſunt generis, quæ ad rem nihil faciant. *Ita frater ego te fruar in Domino: refice uiſcera mea in* CHRSTO; Viſcera hìc intelligit Oneſimum, quem remittebat, & tanquàm ſeipſum commendabat, ſibi uni impenſum ferẽs, quicquid Oneſimo faceret: & hac ratione cupiebat illo frui in Domino.

Confidens in obedientia tua ſcripſi tibi; Quo pacto nunc obedientia fieri poſtulat, qui pauloantè negauerat ſe imperare uelle, ſed ſolùm obſecrare? Verùm oſtendit tacitè in tam efficaci obſecratione iuſſionem quoq; & imperium contineri. Vt autem expreſſum ipſe nolebat eſſe imperium, ſed amicam quandam obſecrationem, ſic confidebat in eam partem à Philemone acceptam iri, ut non quaſi obſecrationem interpretaretur, ſed uerum præceptum, cui eò obſequeretur prõptius, quò amabiliorem Superioris præ ſe ferebat charitatem atq; modeſtiam. Maiorum etenim monita uim imperij apud ueros obedientes obtinẽt, qui non amant flagellis ſemper urgeri & ſtimulis, ſed nutibus & uerbis ſimplicibus. Duræ ceruicis eſt nihil uelle, niſi adhibito mandato, agere. Vnde ait. *Sciens quoniam & ſuper id quod dico facies.* Neq; hìc imperandi uerbo utitur, ſed; *dico*; oſtendens ſe nequaquàm dubitare quin ſit obtẽperaturus. *Simul & para mihi hoſpicium*; O fœlicem, quem tantus hoſpes inuitat. Hoc magnam habuit uim ne Philemon reſiſtere poſſet precibus. Multa ſiquidem abſentibus negari poſſunt, quæ præſentibus neceſſariò conceduntur. Voluit inijcere metum quendam ſanctum, ut ſi per literas non impetrauiſſet, futurum ut præſenti ſermone coargueret paulò duriorem animum: quaſi dicat. Ita te præpara ut me hoſpitem lætum excipias, non autem reprehenſorem iuſtum experiare. *Nam ſpero per orationes ueſtras donari me uobis*; Quemadmodum & factum eſt: ſed peragratis prius uarijs regionibus. Et tum demum Romam redijt, ubi beatiſſimum uitæ curſum martyrio abſoluit. *Salutat te Epaphras concaptiuus meus in* CHRISTO IESV. Hic Epaphras Coloſſenſis erat, quem illa ciuitas doctorem fidei habuit, ut in ea epiſtola conſtat: ſed eo tempore unà cum Apoſtolo captiuus Romæ aſſeruabatur. Cętera clara ſunt: Tota epiſtola ad ſolum Philemonem dirigitur. Salutatio tantum, & optima illa precatio, quæ poſtremo loco ſolet adiungi, ad alios in ſalutatione expreſſos attinet, quæ eſt; Gratia Domini noſtri IESV CHRISTI cum ſpiritu ueſtro, Amen.

BENEDICTVS DEVS.

PRAEFATIO IN EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD HEBRAEOS.

QVIDAM HAERETICORVM OLIM, QVEMADmodum B. Hieronymus in argumento epiſtolæ ad Titum teſtatur, ſuadere conati ſunt hanc ad Hebræos epiſtolam non eſſe B. Pauli Apoſtoli. Quos & quidam ex noſtris hac infœlici tempeſtate ſectati ſunt. Duo autem præcipuè afferebant, quæ facere ſuaſionem uidebantur. Primum, quòd huic epiſtolæ non eſt nomen autoris præſcriptum. Alterum, quoniam ſtylus huius non conuenit cum cæterarum epiſtolarum ſtylo. Sed primum eleganter B. Hieronymi reſponſo retunditur. Nam ſi ob hoc non eſt B. Pauli, quia eius nomine non inſcribitur, nec ullius pariter erit: quia nullius habet nomen præſcriptum. Quod uerò ſit potius credenda B. Pauli, uel hoc ipſum facit, quòd cum eſſet Hebræis infenſus, noluit præfixione odioſi ſui apud eos nominis utilitatem excludere lectionis. Quòd uerò addebant, non conuenire hanc epiſtolam eloquio & ſtylo cum cæteris, & eſſe longè illis ſuperiorem, ob id eſſe, quia hanc ſolam B. Paulus lingua hebraica ſcripſit, nimirum propria: cæteras uerò græca. Vndè non mirum ſi hæc eloquio præſtat: quanquàm ſi ſtylum expendimus, cuius erit ſtylo ſimilis? Aiunt, Clementis. Parcat illis Deus, cum nec ſtylus, nec reliquorum quicquàm illi conueniat. Nam & huius epiſtolæ autor ſe genere Hebræum eſſe (ut ſuis locis annotabimus) quàm manifeſtiſſimè inſinuauit. Sunt uerò tot, tantæque autoritates & Pontificum, & grauiſſimorum autorum, taliaque argumenta, eam B. Pauli eſſe aſſeuerantia, ut uehementiſſimè ſim miratus, quanam fronte quiſquàm audere potuerit (qui Chriſtianus uideri uolebat) aduerſus tanta præiudicia quicquàm comminiſci. De qua re & in Caietanum, & alio proprio libello copioſè ſcripſi, ubi multa concilia, & decreta Pontificum, & tot patrum, & Sanctorum teſtimonia produxi, præter diuturnum omnium eccleſiarum uſum, ut qui cõtra tantam nubẽ teſtium uelit contendere, haud dubium proterui, & contumacis, atq; hæretici animi ſe ipſum perſpicuè prodiderit, & ſic indignum cum quo diſputetur.

Quæri autem maiori cum ratione poſſet, cur hæc epiſtola grauitate ſententiarũ & tãta doctrina referta, poſtremũ tamẽ nacta ſit in ordine locũ. Huic quæſtioni iam reſpondimus in ea quæ ad Rom. Spreuerunt .n. Hebræi apoſtolicam, & præſertim B. Pauli, prædicationem. Et ideò tanquàm ſpreti à Deo ut interim cedant Gentibus, æquũ fuit & iuſtũ eos poſtremũ obtinere locũ, ſicut & poſtremo tãdem tempore ueniẽt, quũm intrauerit plenitudo Gentiũ: ita ut Apoſtolus Philemonẽ priuatũ hominẽ ipſis prætulerit, quemadmodũ fuerunt digni. Quia ergo in nouiſſimis conuertentur, nouiſſimũ hîc eos locũ tenere oportuit. Et tunc agnoſcent B. Paulum ueracem, & diligenter ſuo officio ac munere pro nouiſſimis, qui tunc inuenientur, fuiſſe functum.

EPISTOLAE ARGVMENTVM.

CONGRVENTISSIME HAC EPISTOLA, ET OPPORTVNISSIME *oſtendit Apoſtolus Hebræis eminentiam* CHRISTI *præ Angelis & Moſe: ac propterea eminentiam euangelicæ gratiæ præ lege, ſiuè teſtamenti noui præ uetere: et eminentiam ſacerdotij* CHRISTI, *præ ſacerdotio Leuitico, quod mandatur in lege. Et hinc docet ſuperuenientem legis inutilitatem, & ſacerdotij antiqui, & idcircò eius ceſſationem, utpotè quæ legitimè functa erat ſuo officio, adueniente utilitate ac ſempiternitate noui teſtamenti, et euangelij æterni. Et ijs patefactis hortatur eos ad fidem, ut fundamentum totius ædificij, & ad operæ charitatis cum tolerantia paßionum in ſpe mercedis magnæ, & immortalis.*

COMMENTARIA
IN EANDEM EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD HEBRAEOS.

MVLTIFARIAM, multiſq; modis olim Deus loquens patribus in prophetis, nouiſsime diebus iſtis loquutus eſt nobis in Filio, quem cōſtituit hæredē uniuerſorū, per quem fecit & ſæcula. Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, portáſque omnia uerbo uirtutis ſuæ, purgationē peccatorum faciens, ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis, tātò melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomē hæreditauit. Cui enim dixit aliquando Angelorum. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Et rurſum? Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium? Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorēt eum omnes angeli Dei. Et ad Angelos quidē dicit: Qui facit Angelos ſuos ſpiritus: & miniſtros ſuos, flammam ignis. Ad Filium autem: Thronus tuus Deus in ſæculum ſæculi: uirga æquitatis, uirga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultatiōis præ participibus tuis. Et: Tu in principio Domine, terram fundaſti: & opera manuū tuarum ſunt cœli: Ipſi peribūt, tu autem permanebis: & omnes ut ueſtimentum ueteraſcent. Et uelut amictū mutabis eos, & mutabuntur: tu autē idem ipſe es, & anni tui non deficient. Ad quem autem Angelorū dixit aliquādo: Sede à dextris meis, quoadusque ponā inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? Nonne omnes ſunt adminiſtratorii ſpiritus, in miniſterium miſſi propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis?

MVLTIFARIAM &c. Elegans profectò & magnificū doctoris noſtri B. Pauli pro IESV CHRISTO, & pro humano genere exordium. Ad cuius euidentiam illud eſt præmittendū, quomodo Deus Pater optimus & clementisſimus ab initio gratioſè, ac de benigna prouidentia ſua dignatus eſt condere hominem, & multis eundem honeſtare donis, atq; in ſpem æternæ gloriæ euchere per eximium excellentis ſuæ gratiæ donum, & in gratiā Filii ſui domini noſtri IESV CHRISTI, quem prædeſtinauit in gloriam noſtram, ut in illo conſiſteremus, & uiueremus in æternū omnes, qui inueniremur fuiſſe dicto obedientes, & obtemperantes Dei mandato. Quæ cuncta dona in patre noſtro Adam fuere poſita, deriuanda quoq; in nos poſteà, ſi manſiſſet ille in accepta iuſtitia. Non manſit autem, ſed præuaricatus eſt, & (heu) cecidimus ſicut folia uniuerſi. *De prouidentia Dei erga hominem* *Iſa. 64.*

Verùm nō continuit in ira ſua miſericordias ſuas Deus, ſed cogitans cogitationes pácis, & non afflictionis, & uolens inſtaurare diruta & collapſa, decreuit dare nobis unigenitum Filium ſuum Redemptorem, ac Mediatorem ad reconciliationem, & ſuo tempore illum ad nos mittere, qui iſtud opus perficeret. Hoc autem magnū & clementisſimum animi ſui conſilium decreuit manifeſtare hominibus, ſine cuius notitia, & ſuſceptione per fidem, non poterat nobis obuenire ſalus. Et ob eam cauſam eloquutus eſt Deus ab initio de huiuſmodi redemptione, & reconciliatione ad præparandos nos, ut ſuo tempore uenientem dignè illum ſuſciperemus. Hoc autē potiſſimum cum priſcis Hebræorum patribus fecit ab Adam uſq; ad ipſum CHRISTVM. Quod i primis manifeſtat Apoſtolus his uerbis. *Ierem. 29.*

Multifariam: Græcè, πολυμερῶς, ideſt, multoties, ſeu per multas partes. Et poteſt referri tum ad tempus, tum ad rem quam eloquutus eſt Deus. Si ad tempus ipſum uoluerimus referre, intelligimus Deum uariis, ac tanq; particulatim diuiſis temporibus quaſi mundi ætatibus, ſignificauiſſe nobis de ſua benigna erga nos uoluntate, qui incepit in Adam, Habel, Seth, & Henoch uſq; ad Noe: & deinceps in Abraham, & in Moſe, & Dauid, cæteriſq; prophetis uſq; ad Ioannem magnum illum Præcurſorem. Si uerò intelligamus: *Multifariam*: referentes ad rem ipſam (nam & hoc modo poteſt intelligi) ſenſus erit, à Domino Deo admiradū hoc & tam grande myſteriū, quod multa cōtinet, fuiſſe per partes reuelatum. Non enim omnia ſingulis reuelauit. Alius nanq; particularia quædam uidit de conceptu VIRGINIS: Alius de ortu ipſius CHRISTI Saluatoris: Alius de fuga in Ægyptum

ptum, de cruce & alius paſſione: Alius de mi-
raculis, & reſurrectione. Imò etſi fortè quidam
de multis ſimul informatus fuerit, attamen alii
quædam particularia limpidius perſpexerunt.
Dixit enim Dominus Moſi de patribus: Nomē
Exod. 6. meum Adonai non indicaui eis.

Multisque modis, Non enim uno modo (ut
ipſe teſtatur) alloquebatur prophetas, ſed ali-
quos per inſomnia, ac phantaſmata, & uiſiones,
& per ænigmata, & figuras: alios per ſenſibiles
uoces, & angelicas apparitiones claras: alios
per intelligibiles ſpecies, et ſi quis alius fuerit di
uina myſteria reuelādi modus, quem nouit ipſe.
Quoniā uerò etiā Diaboli erat per ſomnia & fan
taſiam decipere, ſciendum eſt ueros prophetas
fuiſſe internè de ueritate ſomniorum ac ſigno-
rum plenè inſtructos, & certiores redditos mo-
dis Deo & Angelis eius cognitis. *Olim,* ideſt, ab
Adam uſq; ad CHRISTI aduentum: *Loquutus eſt*
Patribus; Patrum appellatione ueniunt maiores
Autor huius epiſtole Hebræus, in hereticos. eiuſdem gentis. Et quia in hebraica gente hoc ue
rificabatur, hic autor tacitè innuit ſe Hebræum
eſſe: & captat beneuolentiam commemorando
ipſorum dignitatem, quam habebant propter
Patres ſuos, cum quibus tam particulare habe-
bat commercium Deus, ut dignaretur eos ſic
alloqui, & de ſeipſo, ac de ipſorum ſalute doce-
Rom. 3. re. Vnde idem Apoſtolus ad Rom. multò am-
plius datum eſſe Iudæis, q̃ gentibus ait, uel hoc
uno ſolo, quòd eis credita ſunt eloquia Dei.
Ps. 147 Quare et in pſalmo gloriabantur dicentes: Non
fecit taliter omni nationi, id eſt, nulli nationi. &
Deut. 4. alibi: Non eſt alia natio tam grandis, quæ ha-
beat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Dominus
Deus noſter adeſt cunctis obſeruationibus no-
ſtris. Simul etiam eorum animos hoc tanto
beneficio excitat ad gratitudinem, præſertim
cum ad cumulum beneficentiæ erga illos, Deus
ſit non ſolùm per prophetas loquutus illis, ue-
rùm etiam per proprium Filium: Vnde ſequit.
Nouiſsimè autem. Ecce, totum præſentis ſæculi
tempus partitur in duas partes deſignatas per
Olim; & *Nouiſsimè*, ut per id quod ait, *Olim*, in-
telligatur totum tempus ab origine mundi ela-
pſum uſq; ad ſanctiſſimum præcurſorem Ioan-
nem, qui fuit quaſi horizon diſterminans à prio-
ribus tempora poſteriora, ſicut ait Dominus:
Matth. 11. Lex & prophetæ uſq; ad Ioannem. Tempo-
ra ergò poſteriora, quę à B. Ioāne & ipſo CHRI
STO fluxerunt, & fluent nouiſſima uocantur,
& nouiſſimi dies, imò & nouiſſima hora: quia
hoc reſiduum annorum una eſt ætas, uidelicet
mundi ſenectus, quæ quamdiu ſit duratura, ne-
ſcitur. Decepti ſunt enim non pauci hactenus à
nonnullis ſæculis, qui putarunt inſtare diem Do
mini, cum in ſcripturis legerēt aduenisſe nouiſ-
ſimos dies, parum conſyderantes ætatem ulti-
mam (ſicut egregiè docet B. Thomas) quæ eſt
ſenectus, poſſe æquare annorum numero om-
nes præcedentiū ætatū dies elapſo, ſicut accidit
aliquandò in homine. Ego ulterius arbitror
etiam nos eſſe neſcios, quantum iam durauerit
mundus. Siquidem Hebræi nobiſcum hac in re *Incertū quot*
minimè conſentiunt: & item noſtri inter ſe di- *fluxerint anni*
ſcrepant. Nos enim multò plures annos poni- *à creatione*
mus. B. Cyprianus ſex millia annorum (inquit) *mundi.*
plenè complentur ex quo Diabolus hominem *In lib. exhort.*
impugnat. Idem B. Hieronymus ſuper ea quæ *ad marty.*
ad Titum inſcribitur. Ego uerò certò ſcio eſſe &
in computandis annis ex ipſa ſerie generatio-
num nonnullam deceptionem: de qua re alibi.

Si ergo quantum durauerit mundus, neſci-
mus (nam & ſcriptura dicit: Dies ſæculi quis
enumerauit? quod uidetur ad præteritum refer-
ri: de futuro enim quis enumeret quod nōdum
eſt?) quantò minus coniectare poſſumus futuro-
rum dierum numerum? Qua in re plurimi falſi
ſunt, etiam magni & ſancti uiri, ut ad Theſſa. do
cuimus. Sed non ea certò ſe reſcire, ſed opinari
aiebant, ut non ſit mirum ſi falſi fuerunt opi-
nione. Aliud eſſet ſi certò affirmaſſēt, & quaſi ex
reuelatione prophetiam. *In diebus iſtis*; Decla
rat quod dixerat nouiſſimè, hoc eſt, in illis die-
bus, quando cœpit nouiſſima ætas, & ſæculum
nouum & ualdè fœlix illuſtratum pręſentia tan-
ti Solis. *Loquutus eſt nobis in Filio*: Ait: *nobis*;
manifeſtè ponens ſe in numero gentis, & illius
gentis, ad quam unam Dominus uenit. Nō ſum, Matth. 15.
inquit, miſſus niſi ad oues quę perierunt domus
Iſrael. Et ait. *Loquutus eſt in Filio*; ideſt, per Fi-
lium, non iam per homines prophetas, ſed per
os Filii ſui, ſicut & ipſe teſtatus eſt uoce elapſa
de cœlis in nube: Hic eſt Filius meus dilectus, in Ibid. 17.
quo mihi benè complacui: ipſum audite. Eſt au-
tem hic tropus hebraicus & frequens, ut; *in*; lo- Ps. 103.
co; *per*; accipiatur, ut cum dicitur: Omnia in ſa-
pientia feciſti. Et; In manu potenti, & brachio Ibid. 125.
excelſo. Et hoc eſt aliud argumentum, quo
ſuadetur iſtius epiſtolę authorē fuiſſe Hebræū,
qui tropis illius linguæ proprii ſ utitur. Eſt item
conſequens, & omninò uerisimile hebraicè illū
ſcripſiſſe: ut qui Hebræus eſſet & ad Hebræos
ſcriberet; licet nouitii Dæmonum Apoſtoli ſo-
la propriæ præſumptionis autoritate freti,
aliter blaterent. Notandum autem, B. Pau
lum more ſcripturę ad ſignificandum uerum &
naturalem Filium CHRISTVM, qui ſingulari
modo eſt Filius, ſingulari uſum numero dixiſſe;
In Filio: Nam ut idem alio loco teſtatur, etſi ſint
Dii multi, & Domini multi: unus tamen uerè & 1. Cor. 8.
excellenter eſt Deus, & Dominus Ieſus CHRI-
STVS. Poteſt inſuper quod ait: *In Filio*: eſſe
nomen proprium, ad ſignificandam illam ſecun
dam perſonam, quæ in diuinis proprio nomine
Filius dicitur, ſicut prima dicitur Pater. Et hoc
notandum, quòd cum dixit: *In Filio* Deum eſſe lo
quutum, non dixit; *Multifariam, multisque modis*;
quoniam uno tantum modo, uidelicet apertè &
& palàm, in ſignis & prodigiis manifeſtis, in au-
toritate multa, ac poteſtate. Aiebat enim: Audi-
ſtis quia dictum eſt. Ego autem dico uobis &c.
Et alius Euāgeliſta de illo: Sermo eius erat ī po Matth. 5.
teſtate, inquit. Vt ergò oſtenderet & differentiā Luc. 4.
temporum & loquutionum Dei, quę anteà fa-

cta

cta ſunt per prophetas, & poſteà per Filium, excellentiam Filii præ aliis ſubindicauit, dicens.

Quem conſtituit hæredem uniuerſorum. Si hæres uniuerſorum, ergo Dominus, ergo Vnigenitus: alioqui non uniuerſorum eſſet hæres cõſtitutus, ſed ex parte. Dicet aliquis: Cur ergo alibi ipſe Apoſtolus nos CHRISTI cohæredes appellat? Qui enim habet cohæredem, non eſt Dominus in ſolidum, nec hæres uniuerſorũ, ut dicerent Iuriſconſulti. Nos autem dicimus, ſolum ipſum Dominum IESVM factum eſſe hæredem uniuerſorum, id eſt, totius mundi: quia ipſe ſolus lucratus eſt illum iam perditum per peccatum, propter quod ipſe ſolus dicitur illum hæreditaſſe. Vnde illi dicitur: Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuã, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Et in hoc lucro ut neminem habet adiutorem, ita nec cohæredem: niſi quòd MATER eius fortiſſima mulierum (quia in hoc illi cooperata eſt) nonnullum ſibi conuenientem locum uendicat. Vnde & ipſa Domina meritò uocatur: quod nolunt qui ſunt ex ſemine Serpentis. Sed eſt alia hæreditas, nimirum beatitudo cœli, & acquiſitio æternæ gloriæ. Et in hac nos dicimur cohæredes CHRISTI, eò quòd cum illo fruemur Deô, uidentes illum facie ad faciem. Et tamen hanc beatitudinẽ & gloriam illi referimus acceptam, ut ipſe ſit uerè hæres etiam noſtræ gloriæ, q nobis eam promeruit, & illi donatur in nobis. Et hoc modo ipſe eſt etiam hæres uniuerſorum: quoniam quæcunq; nos uel habemus, uel habituri ſumus ut hæredes Dei, per ipſum acquiſitum eſt, & propter ipſum nobis donatum.

Rom. 8

Pſal. 2.

Differentia immenſa inter Dominum & cæteros prophetas.

Ergo differentia magna eſt inter alios prophetas & Filium conſyderanda, tãetſi ipſi quoque prophetæ dicantur filij, & ipſe CHRISTVS dicatur propheta. Nam de his ad quos factus eſt ſermo Dei, dicitur: Ego dixi Dij eſtis, & filij Excelſi omnes. Et de CHRISTO eſt Samaritanæ profeſſio, & cæci nati, & aliorum, quòd propheta eſſet. Et tamen CHRISTVS his nominibus à prophetis diſtinguitur. Illi enim erant prophetæ, & ipſe Filius eſt. Et uerè ſic diſtinguitur: quia ipſe eſt Filius (ut iam dictum eſt) naturalis, unigenitus, uerus Deus: licet hoc ipſum q eſſet natura filius, ea parte qua homo erat per gratiam eſſet aſſequutus: dico per gratiam unionis ſingularem. Et ideò de nullo alio filio Adam dici poteſt, eũ eſſe iſto modo filium: ſed omnes filij ſumus per adoptionem tantùm ex dono gratiæ ſuperadditæ. Cum ergo fit collatio & comparatio prophetarũ cum ipſo uero Filio, non appellantur illi filij, ſed ſerui. Ipſe autem Filius dicitur. Iſtud expreſſè in parabola uineæ habetur, ubi legimus miſiſſe Patremfamilias primùm ſeruos, deindè filium ſuum. Porrò minime conuenire illum Filium uocari prophetam, tãquàm unum de grege illorum, certiſſimum eſt: quia ipſe longè exceſſit in ratione prophetiæ omnes prophetas, ut non deputetur in eo ordine & gradu cũ illis, ſed ſupereminéat ſupra modũ. Vnde ſicut ſingulariter Filius dicitur, ita & ſingulariter Propheta. Et hæc fuit profeſſio Samaritanæ, & cæci nati. Ambo enim prophetam illum dixere abſolutè. Nam unum ſingulariter prophetam expectabat illa gens: & hic erat Meſſias. In hoc autem erat ſingularis propheta: quia cum propheta dicatur uidens, ipſe ſummo & excellentiſſimo modo ea uidebat quę erãt in arcanis Patris: quia uidebat ipſum ſicut eſt, & ab ipſo audiebat immediatè, & accipiebat dignus ueras (ut ita dicã) audire & reddere uoces. Vnde Baptiſta dixit. Deũ nemo uidit unq̃: Vnigenitus Dei filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit. Et ipſemet: Ego quod audio apud Patrem loquor. Quod de nullo mortalium fas eſt dicere. Iccircò ſummus fuit & eximius omniũ prophetarum, & non dignus in eorum numerũ aggregari, qui per ſomnia, & uiſus, & Angelorum illuſtrationes, & ſi qui ſunt alij modi hominibus conuenientes, oracula accipiebant. Præterea alij de CHRISTO ipſo uenturo prophetæ fuerũt: at ipſe CHRISTVS ſemetipſum enarrauit, & palàm, oculos tamen habentibus.

Pſ. 81.
Io. 4. & 9.
Matth. 21.
Ioa. 1
Ibid. 8.

Itaq; iam ſit hoc expoſitum, ipſum Dominũ IESVM non ſecundũ quod erat Deus, fuiſſe cõſtitutum hæredem à Patre, ſic enim ab æterno fuit Dominus cum Patre, & non uia ſucceſſionis: nec illud quòd eſſet filius, etiam per gratiam unionis hæreditario iure accepit. Nam hæreditas eſt quid extrinſecum extra ſubſtantiam illius qui hæres eſt, quod illi ſuperadiungitur. Ergo hæreditatis nomine uniuerſum Dei patrimonium, quod eſt extra ipſum Deum, intelligitur, ſ. hic mũdus, & omnis creatura, quæ ſubiecta fuit CHRISTO, & illi hæreditario nomine acquiſita, quanquam non ſine lacrymis, & ſudore, & ſanguine: quoniam ita fuit diſpoſita paterno teſtamento. Viderunt autem & conſyderarunt Agricolæ illum, & hoc nomine agnouerunt dicentes: Hic eſt hæres. Et repleti tamen inſipientia dixerunt: Occidamus illum, uidelicet ne potiatur hæreditate, ignorantes miſeri, q illo pacto ipſe ſibi uendicabat hæreditatem, qui nõ pepercit animæ ſuæ, ut obediret Patri (ſicut ait Iſaias) ad redimendum genus humanum.

Quomodo hæres Dominus.

Matth. 21

Dubitabit aliquis: Si IESVS filius Dei erat, nonne ipſo iure ad eum pertinebat hæreditas, abſq; eo quòd Pater inſtituerit illum hæredem, & ipſe poſtularet ſibi hæreditatem: & multò magis abſque eo quòd pateretur, & ſic illã ſibi acquireret? Reſpõdeo: Verè ſic erat, & ſic fuiſſet ſi mundus non peccaſſet. Nam ipſe ueniſſet ſua die glorioſus tanq; Vnigenitus ad hæreditatem ſuam, id eſt, filios hominum, ad adducendum illos in gloriam, gradiens in decore, & potẽs in multitudine fortitudinis ſuæ ex omni parte. Verùm quia interceſſit peccatum, oportuit mutari conditionem eius. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium ſuũ Vnigenitum daret, hoc eſt, iuberet eum ſe abſtinere à gloria ſua, & ab hæreditate ſua: ut ſic exſolueret debita noſtra, & ſic ipſe admitteretur ad iura ſua, & obtineret

Dubitatio.

Nota.

obedientia

obedientis hæreditatẽ.Quare quę iure filiationis illi debebať,cœpit ei deberi iure acquiſitionis: unde & nos à B.Petro populus acquiſitionis dicimur. *1.Pet.2.* Sic enim illi fuit diſpoſitum à Deo regnum,ut interim hæres eſſet inſtitutus ac deſignatus, ſub conditione tamen, cum obedientiã perficeret: adeò ut tunc uideatur accepiſſe diuinitatem ſuam,quando perfectò munere redẽptiõis noſtræ inſtauratus eſt ipſe,& dignas Vnigenito ueſtes accepit. Tunc enim uiſus eſt induere diuinitatem,cum induit ueſtes glorioſas, & Deo dignas.Ideò illi poſt abſolutũ redẽptionis noſtræ munus,dictum eſt: *Apoca.5.* Dignus eſt agnus qui occiſus eſt,accipere uirtutem,& diuinitatẽ &c. Nam tunc quodam modo etiam genitus à Patre dicitur,ut paulò poſt uidebimus. Illa enim prior generatio qua genitus fuit in infirmitate, corruptibilis,& mortalis, tanquàm illo indigna & mox diſſoluenda,non computatur quaſi generatio Dei,quæ ſolùm inſeruiuit peccato, & à peccato talis proceſſit,quanquam ſine peccato,ſicut declaratum eſt. Nè quis autem miraretur unum hominem fuiſſe adeò ſublimatũ, ut fuerit hæres uniuerſorum,mox ad hanc admirationem tollendam adiecit Apoſtolus.

Per quem fecit & ſecula. Ac ſi expreſſius dixerit.Quid miraris hunc fuiſſe conſtitutum hæredem uniuerſorum,cum hic ſit ille per quem etiã fecit ſæcula ipſa?quoniam CHRISTVS uerbũ eſt illud æternum,per quod omnia Pater operatur,& nihil nõ cum illo,aut per illum producit, niſi ipſummet Filiũ, quem generat ſolus.Reliqua omnis creatura(mitto hic Spiritum ſanctũ qui cum illis operatur)per ipſum uerbum facta eſt.Quod ergo hic dicit:*Secula*: ſignificauit uniuerſam creaturam quæ ſæculis continetur, & quodammodo quaſi certis durationibus comprehenditur.Et fortè dixit:*Secula*:ut non ſolum tempus ſignificaret,ſed etiam æuum. Nã neq; tempus,nec æuum æternum eſt:ſed cum ſuis creaturis ſunt concreata, ſicut diſtinctè declaro loco ſuo. *Autor in com. Geneſeos.* Sed quidam aiunt hic dici ſæcula facta per ipſum, ut intelligeremus tempus non eſſe æternum,quemadmodum plerique ex philoſophis exiſtimarunt:quod non admodum placet.Non enim erat opus mentionem particulariter facere de tempore,an fuerit creatum, cũ ſi non erat ulla creatura permanens, non poterat fingi fuiſſe tempus,quod acceſſoriũ eſt creaturæ,& abſque motu non poteſt intelligi. Ergo ſæculorum appellatione magis ueniunt creaturæ,quæ ſæculis,id eſt,æuo,aut tempore continentur,quàm ipſum tempus,more ſcripturæ.Sic.n. *2.Tim.4.* dicitur quòd Demas dilexit hoc ſæculum, ideſt, creaturas huius ſæculi:& quòd Deus iudicabit ſæculum per ignem.Et nota cõuenientiã: quia per illum decens fuit ſęcula inſtaurari, per quẽ facta ſunt prius & condita ab initio.

Verùm illud forſitan ac meritò mouebit aliquem,Quo pacto dici potuit CHRISTVS hæres Patris,ſi propriè hic agitur de hæreditate quę uenit ex teſtamento.Oportet enim uel ipſo Apoſtolo teſte,ad hoc ut firmum ſit teſtamentum,intercedere mortem teſtatoris: ſed Pater non moritur.Quomodo ergo ad Filium iure hęreditario uenit hæreditas? Reſpondeo,Multa dici in ſcripturis ſanctis metaphoricè, nec ita propriè:quemadmodum & in humanis ſolet accidere. *Quo hæres Patris Chriſtus ex teſtã uiuo Patre.* Pro huius autem quæſtionis intellectu, Primò illud conſtare debet,Deum Patrem ideò eſſe omnium Deũ, quia eſt ipſe qui creauit cuncta:ſed non minus eſt Dominus Filius, & amborum Spiritus,quoniã & ipſi cum Deo Patre crearũt.Itaq; CHRISTVS qua parte erat Deus id eſt,ſecundum diuinam naturam non iure hæreditario,ſiue ſucceſſionis,habet omnium dominium,ſed qua parte fuit homo.Hoc autem dominium non ſemper habuit:quia quo tempore uenit miniſtrare & non miniſtrari, abiectus & miſer,ipſe potius ſubiectus fuit omnibus, quàm haberet ſibi ſubiecta omnia. Imò propter hoc meruit ſubiecta ſibi habere omnia,qa ipſe prius ex uoluntate Dei omnibus ſe ſubiecit,& interim quaſi condito teſtamento à Patre,illi ſic hæreditatem procurante,fuit inſtitutus hæres uniuerſorum,ut ipſe Filius poſtmodo ſuo officio & munere functus acciperet hęreditatem ut ſuam, quaſi defuncto Patre,qui omne iudicium dedit Filio:& ſic Patris loco illud perinde tenet ac ſi mortuus eſſet Pater,qui quodammodo uidetur mortuus filio moriente,quo excitato dicitur uiuere in illo,cui commiſit omnia.Non ergo hæc ita ſunt accipienda ut in nobis mortalibus. Nã in nobis,reuera qui ſuccedit alteri ita eſt dominus,ut ille cui ſucceſſerit,non ſit amplius dominus.At Deus nõ poteſt deſinere Dominus eſſe, & tamen cum aſſociauerit ſibi Filium, quem dominij ſui fecit participem,& iura adminiſtrationis ei dedit,interim ſimiliter ipſe uidetur ſilere ac ceſſare,& tanquàm habere ipſum quaſi ſucceſſorẽ & hæredem. Veluti ſi quis pater in uita committeret filio ut omnia gereret ad libitum ſe ſilente,iam diceretur hæredem habere,& ſucceſſorem in uita,donec finiatur adminiſtratio. Sic & CHRISTVS qui aliquando ei reſtituet regnum,quando non erit neceſſaria adminiſtratio hęc,ſed apparebit ipſe Pater Dominus,omnia in omnibus.Non enim erimus in uia,& militia;ſed in patria: & apparebit nobis manifeſtè omnipotens Pater,& ceſſabit doctrina:quia uerè tunc à maiore ad minorem omnes cognoſcẽt Dominum,& cognoſcentur à Domino: & ſicut cognoſcentur,ita & ipſi cognoſcent.

Ex hoc loco manifeſtè apparet,quòd CHRISTVS eſt Deus,per quem ſæcula facta eſſe dicũtur. *Hic Chriſtus probatur Deus* Nam ex hoc palàm fit, fuiſſe illum ante ſæcula,per quem facta ſunt ſæcula. Sed quis ante ſæcula,niſi Deus?Et quis poteſt cum Deo componi ad faciendum ſæcula,niſi qui & ipſe fuerit Deus,qui & hoc de ſe teſtatur: Cum eo erã cuncta componens? *Prou.8.* Et ideò hic Filius dicitur Ars,& Sapientia Patris,per quem operatur:ita ut quęcunq; operatur Pater,operetur ſimiliter & Filius cum illo,ut ipſe dixit. Et hoc etiam latius

oſtendens

oſtendens Apoſtolus & doctor noſter, ait. *Qui cum ſit ſplendor gloriæ, et character ſubſtãtiæ eius.* Vt hunc Filiũ eſſe Deum alio quoq; modo, nõ ab effectu creationis tantum oſtenderet, ſed à natura ipſa, hæc uerba adiecit. De perſona enim illa quæ Filius eſt, rectè dicitur, illum eſſe ſplendorem gloriæ, id eſt, refulgentiam paternæ lucis.

Sap. 7. In libro Sapientiæ appellatur candor lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula: quia in eo relucet omnis gloria Patris & refulget. Hoc autem de nulla alia creatura fas eſt dicere. Nam ſi creatura illuſtraretur à diuina gloria, ſecundum hunc ſtatum quidem obtenebraretur, & opprimeretur potius ab ipſa Maieſtatis gloria. At in futuro ſtatu erit quidem fortis ad recipiendam diuinæ lucis uirtutem, pro ſuo modo tamen. Non enim diuinam prorſus gloriam in ſe ita recipiet ulla creatura, ut in ea ſplendere & refulgere poſſit ſuſcepta ipſa diuina gloria, ſed quædam erit participatio pro captu cuiuſq; creaturæ gloria illuſtratæ. Quocirca ſi quis uideret animam beatam, non eſſet propterea beatus: quia non uideret lucem illam quæ beatum efficit. Solus Filius totam in ſe paternam lucem recipit, ut ſit expreſſa & perfecta imago illius diuinæ ſubſtãtiæ, referens illam, ut ſit per illam Patri perfectè ſimilis.

Nota. Quo in loco iſtud aduertere debemus: Licet ex hoc B. Pauli dicto plures in diuinis hypoſtaſes poni uideantur: quia ſi Filius eſt character paternę hypoſtaſis, & character ipſe ſimiliter hypoſtaſis eſt, ſic uerè dici poſſent tres hypoſtaſes, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus. Tamen quia Arriani per has uoces non ſolùm uolebant diſtinguere perſonas ab inuicem, ſed etiam naturam ſiue ſubſtantiam: ideò à Catholicis hic dicendi modus tanquam ſuſpectus meritò reiectus fuit, de quo D. Hieronymus Damaſum Papã cõſuluit. Propter hæreticos enim uel quæ ſenſum habent bonum à communi ſermone reijciũtur; ſi in malum detorqueantur. Et illud inſuper notà: quia neſcio quomodo Spiritus ſanctus dici poſſet character hypoſtaſum (ut Caietanus ait) quia procedit à Patre & Filio. Primò enim iuxta doctrinam B. Thomę, non propriè dicitur Spiritus ſanctus character, ſiue imago. Hoc enim ſingulariter Filio cõpetit in diuinis, ut ſcriptura teſtatur. Secundò, quoniam non procedit à Patre & Filio ut ſunt duo, uel duæ hypoſtaſes: ſed ut ſunt unum principium. Ideò nec facilè admittitur, eſſe duos ſpiratores, ſed duos ſpirantes. Cum igitur iſtæ nouæ loquutiones in ſcripturis non probentur, & à doctoribus ſacris non recipiantur, periculosè introducuntur. Hoc ſi quis alius dixiſſet minoris autoritatis, ſilentio obuolui potuiſſet. At in Caietano non eſt diſſimulandum, ut caueant qui illius doctrinæ ſunt deditì, ne in pernicioſos imprudenter labantur errores.

In Arrianos.

Notatur Caietanus.

Portanſque omnia uerbo uirtutis ſuæ. Portans inquit, cum ipſe ſuſtineat & regat, ſeu moderetur oia. quæ ſimul cũ Patre cõdidit uerbo uirtutis ſuæ, ſeu potentię, aut potius omnipotentiæ ſuæ. Niſi enim ſua uirtute cũcta portaret, protinus & dilaberentur, & mox ſoluerentur in nihilum. Hoc tamen uerbum quo portare dicitur omnia, cum non natura, ſed uoluntariè proferatur, commune eſt toti Trinitati. Sicut enim Pater uolens dicit, ut q̃d fiat ab extra, & fit quod dicit propter omnipotẽtiam ſuam, quæ eſt in uerbo uoluntatis ſuæ, ita ipſe Filius Patri internus eodem uerbo dicit, ut quid fiat ab extra, & fit quod dicit propter omnipotentiam eiuſdem uerbi, quod ſimul profert etiam ipſe Spiritus ſanctus. Vbi conſiderandum diligenter, ipſum dicere Dei internè eſſe, non ab impulſu uoluntatis. Licet enim dicat uolens, nõ tamen per uoluntatem dicit. Et ſic hoc dicto perfecto, & à toto diuinæ potentiæ conatu procedente, ſempiternum generat Pater & exprimit Verbũ, quod eſt Filius: & hoc ſolius eſt Patris, uidelicet ſic dicere ut generet. Tum ipſe Pater iam Filio æternaliter genito, ſimul cum illo per uoluntatem ſpirans internè & toto conatu, reddit ſibi Spiritum ſanctum aliam perſonam: & ita iam ſunt tres perſonæ, in quibus adhuc eſt poteſtas dicendi ut producant ab extra, non internè, quod ſemel eſt factum & expletum: quia totam æternitatem illa expreſſio complexa eſt.

Dicere Dei, uarium eſſe.

Quod ergo ita dicitur, ut aliquid exprimatur & producatur, ſeu emittatur foras, ab omnibus Perſonis dicitur, idq; per uolũtatem tribus cõmunem. Nam eadem eſt uoluntas per quam dicunt: & idem uerbum quo dicunt. Hoc ergo communi uerbo, quod eſt uniuſcuiuſq; perſonæ in ſolidum, ipſe Filius portat omnia, dum cuncta conſeruat, & omnibus ſuam tribuit uirtutem & operationem. Nam eiuſdem eſt conſeruare, cuius fuit creare: & eodem modo conſeruat quo creauit, nimirum uerbo. Ecce ergo radix paternæ diſpoſitionis & ratio, cur hũc hominem hæredem ſuum conſtituerit, nimirum quia ipſe idem Deus erat de Deo, lumen de lumine, uerbum æternum cõceptum atq; expreſſum de mente illa æterna, ſubſiſtens, & ſubſiſtentiam primam referens tanquàm imago expreſſa paternæ ſubſtãtiæ, per quem & facta ſunt, & portantur, & reguntur ſæcula. Quid poterat altius dicere, ut oſtenderet illum per omnia ſimilem & æqualem Deo Patri? Similitudo enim in charactere & refulgentia paternæ gloriæ agnoſcitur: æqualitas uerò in poteſtate creandi, & ſuſtinẽdi, tegendiq; creata. Quare meritò illi homini, quãdo talis erat & tantus per gratiam, etiam per gratiam communicatum fuit (quaſi hæreditas) paternum dominium uniuerſorum.

Et ne quis diceret: Quia igitur de cauſa non habuit ſtatim ab initio, cum uenit in hunc mundum, hæreditatẽ iſtam, ſed ſolùm deſignatus eſt hæres? Huic tacitæ obiectioni reſpondens Apoſtolus, rationem huius facti interpoſuit ſubiungens, *Purgatione peccatorum* (Græcè additur per ſemetipſum) *facta, ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis*; ac ſi dixiſſet apertius: Arduũ interim negocium habuit, quod non compatiebatur ſecum hanc dignitatem, & poteſtatem: imò exigebat

bat

bat, ut interim deponeretur ab illo dominio
ſuo, quantumuis ad illum iure ipſo citra ullum
aliud teſtamentum pertineret, donec expleret
hoc perneceſſarium noſtrę redemptionis opus.
Rectè ergo dicitur per ſemetipſum feciſſe pecca
torum noſtrorum purgationem. Hac & uia ob-
tinuit quod alioqui ei debitum erat, imò quod
& illo opere acquiſiuit: ut duplici iure illud ha-
beat. Et iſtud eſt ſedere ad dexteram in excelſis.

Nec eſt uerum quod hîc ait Caietanus,
nondum accepiſſe CHRISTVM poteſtatē om-
nium ut exequatur, ſed eorum tãtùm quæ in cœ
lis ſunt. Propter quod (inquit ille) dicit Apoſto-
lus, quòd ſedet ad dexteram Dei in excelſis, &
non dixit in terra. Hoc enim eſt contra ipſum
Domini uerbum poſt reſurrectionem aientis:
Matth. ulti. Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in ter-
ra. Ad quid, rogo, data eſſet poteſtas, ſi non ſi-
mul datum fuiſſet ei exequi? Imò hæc fuit eius
hæreditas, uniuerſorum ſcilicet, ut ait Apoſto-
lus. Cũ autem Vniuerſum dicitur, nihil excludi
tur: ergo etiam executio concluditur. Licet
autem multi exiſtant qui non credunt euange-
lio: & item multi CHRISTO nõ ſubdantur prę
uaricantes præcepta, non tamen eximũtur pro-
pterea à poteſtate eius & regimine. Daturi ſunt
enim ei meritas pœnas ſuo tempore, & non effu
gient. Nam & in iudicio reprobi non ſubdentur
illi per uoluntatem. Imò amplius quid addo, hoc
dominium (de quo nunc loquimur) pertinens ad
gubernationem eccleſiæ militantis, ceſſaturum
1.Corin.15. poſt iudicium. Et hoc uoluit ad Corinth.
Apoſtolus dum ait de CHRISTO: Cum reſti-
tuet regnum Deo & Patri, tanquàm qui iã con
ſummauerit omne negocium. Ita enim oportet
eum regnare, donec ſub pedibus eius poſuerit
inimicos ſuos: ſicut latius à nobis declaratum eſt
in ea epiſtola. Nec obſtat illud Angeli uer
Luc.1. bum dicentis. Et regnabit in domo Iacob in ęter
num, & regni eius non erit finis. Poteſt quippe
facilè intelligi, quòd non erit huius regni finis in
hoc ſæculo. Sic dicitur ſacerdotiũ eius in ęter
num, cui ſacerdotio etiam regnum coniunctum
fuit: & tamen in cœlis non ultrà erit officium il-
lius ſacerdotij.

*Tantò melior Angelis effectus quantò differentius
pre illis nomen hereditauit.* Hic Apoſtolus ob iſtã
gratiam comparat Angelis ipſum Dominũ, &
in comparatione eminentiam, & incomparabilē
eminentiam oſtendit à nomine quod hæredita-
uit. Hoc autem nomen eſt Filius. Ait ergo: Ipſe
Filius effectus eſt tantò melior, ſeu præſtantior
Angelis, quãtò differentius, et præſtantius no-
men hæreditauit, ut Filius diceretur. Quo in
loco in memoriam reuoca quę paulò ante dixi-
mus, quomodo non uidetur Filij nomen (uide-
licet cum effectu) accepiſſe, antequàm hæredita
tem conſequeretur, ut eſſet hæres omniũ: quod
fuit in reſurrectione. Et certè ſecundum primã
ſanctificationem, per quam facta eſt unio natu-
rarum in diuina hypoſtaſi, uerè IESVS ab initio,
& in primo conceptionis ſuæ inſtanti erat Filius

Dei, & Deus. Quià tamen perfectam, & Filio
Dei conuenientem gloriam non habuit quantũ
ad corpus, quouſq; tandem conſummatus eſt p
paſſionem & reſurrectionem, cũ anteà corpus
haberet ignobile & corruptibile, & ipſe omni
ex parte tentationibus ſubiectus eſſet, infirmus
carne, mœrens & lugens propter ſponſam,
Ideò non in ſua perfectione Filius Dei dici pote
rat, nec ſuper Angelos omninò gloriari, qui & il
lis aliquo modo (teſte B. Dionyſio) quantùm ad
regimen in hac uita mortali ſubiectus fuit, & in-
diguit à quodam illorum confortari in tædio,
& agone ſuo, ut teſtatur Euãgeliſta. Quid mirũ *Luc. 2. a.*
cũ & MATRI ſuæ ſubditus fuerit, & nutritio
ſuo Ioſeph? Cũ uerò à mortuis reſurrexit, &
accepit gloriam ſuam ſanctificatus perfectè, tũc
& diuinitatem uiſus eſt accepiſſe, & Dei formã,
& (ut ita dicam) filiationem. Nam tunc à Patre
genitum fuiſſe, & ſic filium factum, & ſic hoc di-
uinum nomen hæreditaſſe dicunt ſcripturæ, ut
ipſe Apoſtolus docuit, & alij Apoſtoli illo pſal-
mi teſtimonio: Ego hodie genui te, ſicut iam di-
ximus, & ſuo loco pòſt uidebimus.

*Cui enim dixit aliquando Angelorum Filius meus
es tu; Ego hodie genui te?* Hoc ſcripturę loco in-
tendit probare Apoſtolus quæ iduxerat de prę
ſtantiſſimo nomine: Filius; quod hęreditauit, nul
li prorſus Angelorum donatum. Et ea ratione
probat: quoniam in ſcripturis nuſquàm inueni-
tur cuiquàm Angelorum hoc dictum. Ve-
rùm iſtud quidem argumentum ſatis debile pri
ma facie uidetur: imò hæreticorum propriũ, qui
nihil prorſus uolunt admittere, quod non à ſcri-
pturis probetur. At tu pie lector claram agno- *Pro traditionibus & obſeruationibus in eccleſia, contra hæreticos.*
ſce differentiã. Hæretici ipſi ita uolũt omnia ex-
preſſa eſſe in ſcripturis, ut quæ ex illis colligun-
tur uehementiſſima argumenta non ſuſcipiant,
ſed reſpuant. Et prętereà, hæretici etiã illa ne-
gant, & de ijs contendunt, quæ ſancta tradidit
ac recipit Eccleſia: & conſequenter quæ à Spiri
tu ſancto fuerunt inducta, quanquàm in ſcriptu
ris non reperirentur. Quis enim ſcripturas tra-
didit niſi Spiritus ſanctus? Cũ hoc igitur ex ſcri
pturis acceperimus, ductore Spiritu ſancto ita
regi eccleſiam in quibuſdam ut errare non poſ-
ſit, ubi quid in eccleſia traditum ac receptum ui-
demus ad fidem pertinẽs, & Dei cultum, omnes
ſilere debemus, & cum ueneratione ſuſcipere, tã-
etſi non euidenter appareat in ſcripturis: ſicut ue
ri Catholici ſemper fecerunt. Tertiò tandem di-
cimus ad rem noſtram, Argumentum hoc; Nõ *Nota diligẽter*
habetur in ſcripturis, ergo non eſt; tunc rectum
eſſe, & uim ſuam obtinere; quando illud quod
negatur in ſcripturis haberi, tale eſt ac tãtum, ut
dignum eſſet ibi haberi ſi uerum eſſet: quemad-
modũ in re propoſita accidit. Si .n. tanta eſſet
eminentia alicuius Angeli, ut uerè filius Dei uo-
caretur & eſſet, minime debuerat in ſcripturis ta
ceri, ne ſuus illi debitus honos à mortalibus de-
negaretur, ſed tribueretur. Quam ob rem
rectè arguitur non eſſe: quoniam ſi eſſet, omni-
nò commendatum fuiſſet ſcripturis, aut ſaltem
aliquo

aliquo modo in eccleſia receptum, quã Spiritus ſanctus tanta ſapientia regit, & omnia in illa ſic moderatur, ut nihil uelit omninò ad conſolationem fidelium deeſſe, nedum in neceſſarijs magnis myſterijs, ſed etiam in ijs quæ ad cultum diuinũ illuſtrandum atq; augendum pertinent. Quanta enim uidemus progreſſu & beneficio temporis in eccleſia acquiſita, quæ tamen ſi conferantur cum ea dignitate talis Angeli (ſi is fuiſſet) minima uideri poſſint? Non igitur ſit ulla ratione (ut diximus) credibile, Deum nos ea cognitione carere uoluiſſe, quæ erat ſe digna, & nobis utiliſſima, ut noſceremus præfectum cœleſtis exercitus ducẽ, & ueneraremur, et illius opẽ imploraremus.

Verùm hic denuò obijciet aliquis de Angelis, quos in ſcriptura habemus apud Iob, filios Dei appellatos. *Iob. 1.* Quomodo ergo hoc in loco dicitur, nullum eorum ita uocatum eſſe, cum nedum eorum aliquis, uerùm etiam omnes filij Dei ſint dicti? Imò & hoc de hominibus habemus: Ego dixi Dij eſtis, & filij Excelſi omnes. *Pſal. 81.* Et ipſe Dominus docet nos, ut orantes dicamus: Pater noſter qui es in cœlis, &c. *Matth. 6.* Ad quæ omnia reſpondetur, ſubtiliter loquutũ eſſe Apoſtolum, ac ſi expreſſius dixiſſet. Quanquàm & multi Domini, & Dij multi ſint, & ſic in ſcripturis uocentur propter adoptionem & participationem gratiæ, attamẽ ille ſingulariter unicus eſt & uerus Filius propter eminentem, ſingularem, & conſummatam ſanctificationem. Ideò nulli Angelorum ſingulariter datum fuit hoc nomen, ut Filius diceretur; nec ullus ſingulariter ſic uocatus à Deo Patre in ſcripturis legitur.

Imò uerò cum audimus dictum ſingulariter uni: Filius meus es tu, iam niſi hebetes prorſus ſimus, facile accipimus non de communi filiatione hoc dictum fuiſſe; quia aliquid ſingulare huiuſmodi ſermo ſignificat, ad ſingularem perſonam ſingulariter directus. Nam in eo pſalmo iuxta hæbraicam ueritatem ſic legitur: Narrabo ſtatutum, ſiue decretum. *Pro intellectu pſalmi ſecundi* Sunt enim uerba Filij uolentis Dei conſilium, & prædeſtinationem, ſiue ſtatutum aut decretum de ſeipſo manifeſtare. Et exprimens decretum illud, ait: Dominus dixit ad me, non ad alium quenquàm, ſed ad me ſingulariter. Filius meus es tu: ego hodie genui te. Hodie (inquit) eam diem ſingulariter ſignificans, quã fecit Dominus, quando Filium ſuum Spiritu ſancto perfectè genuit. Genuit autem eum quodã modo, cum eundem ſuſcitauit, & illi gloriam ſuã reſtituit, gloriam quaſi Vnigeniti, & ſic apparuit quomodo erat Filius Dei uerus.

Quid ſignificat hodie in ſcripturis. Quod ergo dixit, *hodie*: ſignificat illum Dominicum diem, quando à mortuis ſurrexit Dominus: qui dies ſanctificatus eſt nobis, & meritò illum in hoc toto mortali noſtro ſæculo celebramus. Eſt enim illud, *hodie*; de quo in alio pſalmo: Hodie, ſi uocem eius audieritis, nolite obdurare corda ueſtra. Eſt inquam illud, *hodie*, in quo ipſe intrauit in requiem ſuam, ut eam nobis daret ſimiliter laborantibus & ſudantibus, ut qui boni æmulatores fuerimus, quò in nobis cõpleatur ſanctificatio, ſicut in illo, *hodie*; decretum illud, & prædeſtinatio Patris de Filio, quam ipſemet enarrauit, completa fuit. Tum enim (ut ſæpæ diximus) accepit dona quæ erant Vnigeniti propria, & ſic fuit conſummatus. Hunc locum nobis ad iſtum ſenſum expoſuit ipſemet Apoſtolus in Actis Apoſt. dicens: Et nos uobis annuntiamus eam, quæ ad Patres noſtros facta eſt, repromiſſionem: quoniam hanc Deus adimpleuit filijs eorum reſuſcitans IESVM, ſicut & in pſalmo ſecundo ſcriptum eſt: Filius meus es tu, ego hodie genui te. *Act. 13.* Vide quàm manifeſtè hunc locum ad reſurrectionem, quæ eſt quædam generatio, aptauit Apoſtolus. Nam & nos regenerari tũc dicemur cum reſurgemus, ut ait Dominus: In regeneratione cum uenerit filius hominis &c. Et eorum uerborum ſenſus eſt, quaſi manifeſtius dixerit Pater: Hactenus non apparuiſti Filius, nec uſq; adhuc Angeli mei uiderũt in te ſpeciẽ Filij glorioſam qua ad tẽpus caruiſti, & ego te illa priuaui uolentem & obedientem, tuis te ac tantis ſpolians dotibus tanto Filio conuenientibus, ut fratrum redemptionem impleres: at ego hodie genui te. Hodie, inquam, qui eſt dies requietionis meæ & tuæ ab opere mundi nouo quod patrauimus, non iam condendo, quem olim condidimus, ſed reſtituendo, & reparando quod erat collapſum. Hodie ergo cũ excitaris à mortuis, genui te: ut ſis Primogenitus in multis fratribus, & primitiæ reſurrectionis, quæ eſt quædam generatio. Etenim illud nũc uerè ſit perfectè, quod dum in terris agere, de te ſum teſtificatus in nube. Hic eſt Filius meus dilectus, in quo bene mihi complacui. *Matth. 17.* Ea enim quę perdita erant, mihi omnia tua opera ſunt reſtituta. Et quod tuum erat, tuæ obedientiæ proprio merito cõquiſiuiſti, ut & tibi duplici iure reſtituatur gloria tua. Poſtula igitur à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.

Et rurſum: Ego ero illi in Patrem, & ipſe erit mihi in Filium. Caietanus ex hoc loco autorem huius epiſtolæ auſus eſt reprehendere: unde & ſimul colligit non fuiſſe B. Paulum, qui locum illum de Salomone loquentem torqueat, ſiue trahat ad CHRISTVM. Cuius audacia in reprehendendo tantum, & tantæ epiſtole autorem, quàm ſit reprehenſibilis uiderint alij. Quàm uerò indoctè reprehenderit, facilè eſt demonſtrare. Verus enim & eximius huius loci ſẽſus de CHRISTO eſt, qui in Salomone illo intelligitur. Nam CHRISTVS uerus rex, & uerus Salomon, id eſt, rex pacificus fuit, & non ille, in cuius perſona hæc dicebantur, quæ perſona alium ſignificabat. Nam quomodo illi Salomoni poterant quæ ibidem ſubijciebãtur, ad literam conuenire? Dicitur enim ipſi Dauid à Domino: Cumq; completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum eius. *2. Reg. 7.* Ipſe ædificabit domum nomini meo, & ſtabiliam thronum regni eius uſq; in ſempiternũ. Et ego ero illi in Patrem, & ipſe erit mihi in filium.

1. Cor. 3.

Quomodo, inquam, conuenient hæc Salomoni, qui ſuſcitatus eſt in diebus Dauid, & egreſſus erat de utero eius? Pollicitatio autem Domini implenda poſt obitum Dauidis exprimitur: Eccum dormieris, inquit. Et quomodo item cō uenit Salomoni quod ſequitur: Stabiliam thronum regni eius uſque in ſempiternum? Hæc uni & ſoli CHRISTO conueniunt, teſte Archangelo Gabriele, qui Beatiſſimæ VIRGINI
Luc. 1. dixit: Et dabit ei Dominus Deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in ęternū, & regni eius non erit finis. Vide ut per ſedem Dauid intellexit Angelus id & nunciauit, quod illis uerbis promiſſum fuit ipſi Dauid, ideſt, illud quod in eius ſede, & regno figuraliter intelligebatur. Erat enim typus regni CHRISTI: & in hunc modum intelliguntur ſcripturæ. Non enim Salomon ædificauit domum Deo, ſicut teſtatur
Iſa. ult. Propheta: Quam domum ædificabitis mihi? Adhuc & nos ita ſumus pueri nec dum ablactati, ut putemus Deum in manu factis templis habitet? Hunc errorem Athenienſibus ſufferre uoluit
Act. 17. Apoſtolus: Deus, inquit, qui fecit mundum & omnia, hic cœli & terræ cum ſit Dominus, nō in manufactis templis habitat &c. CHRISTVS ipſe ædificauit Deo ueram domum eccleſiam ſuā. Nos enim regenerati, uerum & uiuum Dei templum & dicimur & ſumus.

Quæſtio. Sed rogabunt. Nunquid illud CHRISTO attribui poteſt, quod ſubditur in Salomonem: Si inique aliquid geſſerit, arguam eum in uirga uirorum? CHRISTVS enim nec peccauit unquā, ſed nec peccare poterat. Imò & hoc inquirere, & ſolutionē ignorare, nihil eſt aliud, quàm ſe prorſus imperitum in ſcripturis oſtendere.
Solutio. Satis nāque & hoc competit in CHRISTVM, quem debemus myſticē cogitare, & in quo uniuerſa contineatur eccleſia, quę eſt corpus eius: & tamē per eum parcitur delinquentibus in illo exiſtētibus. Vnde ſtatim ſequitur: Miſericordiam autem meam non auferam ab eo &c. Quod ut intelligeremus, ipſe Dauid in pſal. hoc idem oraculum enuntians, in hunc modum introducit Deū tanquàm de ſe loquentē, in quo tamen CHRISTVS
Pſal. 88. intelligitur. Ipſe inuocabit me: Pater meus es tu, Deus meus ſuſceptor ſalutis meæ. Et ego Primogenitū ponam illum excelſum præ regibus terræ. In æternū ſeruabo illi miſericordiam meam: & teſtamentum meum fidele ipſi. Et ponam in ſæculum ſęculi ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cœli. Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint. Si iuſtitias meas prophanauerint, & mandata mea non cuſtodierint: Viſitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum. Miſericordiam autem meam nō diſpergam ab eo, neque nocebo ī ueritate mea &c. Vbi uides quod in libris Regum dicitur, Si inique aliquid geſſerit arguam eum; In eo pſalmo, quatenus hoc refertur ad CHRISTVM, exponitur ſic; Si dereliquerint filij eius legem meam: &c. Ee in reliquis idem prorſus eſt oraculum, ut uidere licet: quia promittitur ipſi Dauid CHRISTVS, & regnum eius in æternum (ut ipſe Angelus Gabriel declarauit) quàm manifeſtiſſimè.

Quamobrem facere non poſſum quin ęgrè ferā & doleā, huiuſmodi argumenta quæ non ſunt noua, ſed olim ab hæreticis nobis obiecta, iterū excitariā noſtris. Sic & Iulianus apoſtata arguit in B. Matheum ex eo loco, ubi enarrat CHRISTVM eiectum fuiſſe in Ægyptum per Herodem, ut adimpleretur quod dictum eſt à Domino per prophetam dicentem: Ex Ægypto uocaui filium meum. Nam eum locum ad literam loqui de populo Iſrael, & non de CHRISTO contendit. Et non uidit infœlix in eo CHRISTVM, & qui ſunt in CHRISTO intelligendos eſſe myſticè, & iuxta uerum ſenſum & principalem. Nō ſecus autem in propoſito. Totum enim quod ibi de Salomone legiſ, applicatur ad CHRISTVM, iuxta intellectum Spiritus, qui uſus eſt illa perſona, & illo nomine Salomon tanquàm quodam tenui uelamine & inuolucro, ut ītus CHRISTVS abditus, & corpus eius eccleſia ſancta Dei, à fidelibus & beatis oculis mira cum uoluptate cerneretur. Et rectè dixit.

Ego ero illum in Patrem &c. Verba ſunt promiſſionis iſta pro eo tempore, quo introducitur primùm à Patre in orbem terræ, qui ad myſterij redemptionis reſpiciebat: ut tum demū eiuſmodi impleretur promiſſio, cum perfectum illud redderet opus, quod mandatum ei fuit ut faceret. Nàm anteà cum non fuerit quodā modo Deus, ſed minoratus ab illo, nō habuit illum in Filium, quem dereliquit uſq; ad mortem uelut peccatorem. Neq; CHRISTVS ipſe auſus eſt uti iure filiationis, ut exoraret eum pro ſua ſalute: ſed quaſi peccator & reus delicti patienter ſubijt furorē Patris uelut extranei & hoſtis, quò eū nobis placatum tanta patientia redderet.

Et cum iterum introducit Primogenitum in orbē terre &c. Dum ergo dicit; *Et cum iterum*: ſignificat eūdem bis introductum eſſe in orbem terræ: Primū ut peccato ſatisfacturus, & quaſi unus ex nobis, qui poſſet ſuper ſe ponere iniquitates omniū noſtrum, ut illas deleret in carne ſua. Sic enim decuit ut ille fieret ſicut unus ex nobis, accipiens formam ſerui cū Deus eſſet, & in forma Dei, iuxta prædeſtinationem ſuā: quia primus noſter parens in eo peccauit, qui malo ſuo & noſtro damno concupiuit fieri quaſi unus ex Dijs, quemadmodum Dominus meritò exprobrauit ei: Ecce Gen. 3.
Adam quaſi unus ex nobis factus eſt &c. Conſidera, piè lector, antidotum.

Primò, uetus Adam fieri uoluit quaſi unus ex Dijs, & ita peccauit, & factus eſt caro peccati: & in illo conſtituti ſumus omnes peccatores. Chriſti ad peccatū Adæ antidotum. Venit unus ex Dijs ueris, & ipſe uerus Dei Filius, & factus eſt quaſi unus ex nobis, non caro peccati, ſed ſimilis carni peccati propter paſſiones & miſerias uitæ huius, & ſanctificauit nos in ſeipſo delens peccatum, & iuſtificans nos. Sic enim factus eſt ille redemptio noſtra, & ſanctificatio noſtra. 1.Cor. 1. Secundò ergo

ergo poſt conſummatum hoc opus introducitur tanquàm uerus Filius,ſicut reuera erat, & Vnigenitus in decore,& fortitudine:qui & paratus accinctuſq; eſt ad iudicium, ut appareat illa perſona unus ex Tribus, cui regnũ & iuditiũ

Pſal. 96.et.98.

eſt demandatum. Vnde Pſalmiſta: Dominus regnauit,exultet terra,lætentur inſulæ multæ. Et iterum:Dominus regnauit,decorem indutus eſt: indutus eſt Dominus fortitudinẽ,& præcinxit ſe.

Aliæ huiuſmodi ſententiæ leguntur in ſcripturis, quæ nobis CHRISTVM repręſentant in gloria ſua accinctum ad iudicium,quãdo curuabitur ante illum omne genu,& omnes Angeli eius adorabunt eum. In hebræis tamen nõ legitur; *Angeli eius*: ſed ſimpliciter ; *omnes Elohim*; Apoſtolus dicit; *omnes Angeli Dei* ; ut oſtenderet de quibus Angelis loqueretur pſalmus ; quoniã non de Angelis Satanę,ſed Dei. Angeli enim Satanæ ſubijcientur uelint nolint, non autem adorabunt. Nam minus eſſent miſeri,ſi adorare poſſent:ſed retrorſũ cadent, & ruent in cõbuſtionẽ ſempiternam. Vocauit; *Primogenitum* ; quoniam ipſe prior reſurrexit perfecta reſurrectione:ut & Primogenitus & primitiæ mortuorum reſurgentium ſit,& iure optimo dicatur.

Et ad Angelos quidem dicit, ſcilicet ſcriptura, non Pater: *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis*. Ecce in quo eſt dignitas

De Angelorũ dignitate.

Angelorum , qui licet ſint ſpiritus , eos tamen facit Angelos,ideſt,nuncios ſuos. Et cum ſint flamma ignis(quibus uerbis natura & uis illorum maximè actiua ſignificatur)facit ſuos miniſtros. Sed dignior eſt qui recumbit,quã qui miniſtrat. Recumbit autem CHRISTVS in dextera Patris , & illi aſſiſtunt miniſtrantes : Legimus .n. uel ſtatim ab initio poſt peccatũ, fuiſſe iuſſu Dei ad locum paradiſi Angelũ Cherubim collocatum , & flammeum gladium atq;

De natura Angelorũ,et gratia.

uerſatilem. Per quæ opinor eorum uirtutem intelligi fortem atq; agilem in hanc materiam noſtram corpoream. Puto inſuper ſignificari naturam illorum ſpiritualem ualdè ſimilem diuinæ naturę,& ex qua ipſi producti ſunt quodammodo,ſicut ex igne flamma. Nõ tamẽ qui ex ſubſtãtia Dei proceſſerint,ſicut ipſe Filius ex ſubſtantia Dei proceſſit: ſed ad ideam nobilio- quàm nos alij homines ſunt formati. Eorum igitur dignitas quantum ad nos attinet , finitur in miniſterio:per illos enim dirigimur in ſalutem. Nec tamen ſunt propterea noſtri domini: aut tali ſuo miniſterio id merentur, ut acquirant ſuper nos dominium. Nam nos erimus cũ illis uelut ſocij & conciues in paradiſo. Illud ergo proprium Filij fuit,ſcilicet exaltari ut recumberet,qui humiliauit ſemetipſum ut miniſtraret. Vnde opportunè ſequitur.

Ad Filium autem (inquit, uidelicet ſcriptura) *Thronus tuus,Deus,in ſeculum ſeculi*; & ſic conſtruitur. O Deus,thronus tuus eſt in ſæculum ſæculi,

Chriſtus Deus.

ideſt,ſempiternus. Minime dubium eſt in hoc ueteris ſcripturæ loco CHRISTVM uocari Deũ. *Virga æquitatis,uirga regni tui*; Per uirgam, ſeu ſceptrum æquitatis, regalem intellige poteſtatem atq; iudicium,quo & in malos infertur uindicta, & bonis redditur præmium : hoc enim habet æquitas. Vnde rectè ipſemet ad Theſſalonicenſes ait ſe gloriari in illis de patientia eorum & fi-

2.Theſſ.1.

de in omnibus perſequutionibus, & tribulationibus,quas ſuſtinebant ad exemplum iuſti iudicij Dei , ut digni haberentur in regno Dei &c. Tunc enim in ea uirga tandem maximè apparebit hæc æquitas,cum ipſe ueniet per ſemetipſum iudicaturus,& redditurus unicuiq; iuxta opera ſua prout geſſit in corpore bonum uel malum.

Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem. Si iuſtitiæ eſt tribuere ius ſuum unicuique: & maximè quæ ipſi Deo debentur honor , & gloria,& gratiarum actio:Et exaduerſo, iniquitatis eſt contrà facere. Illud quidem CHRISTVS eminentiſſimè fecit,qui dilexit iuſtitiam tribuendo Patri ſuo honorem , & gloriam in omnibus & obediendo illi:qui conſequenter ſummo odio habuit iniquitatem,quando uidebat inhonorari Dominum Deum ſuum. Et propter hoc etiam exaltari meruit ad regiã coronam.

Propterea unxit te Drus Deus tuus oleo exultationis. Quid eſt ungi? Idem enim eſt CHRISTVS quod unctus. Itaq; cum ad ipſos reges pertineret unctio,ob eam cauſam ſignificatur, unctum illum fuiſſe in Regem,ut eſſet Rex noſter. Ita cõſtruatur litera. Propterea ò Deus (manifeſtè

Chriſtus uocatur Deus.

CHRISTVM Deum uocat) Deus tuus Pater unxit te per Spiritum ſuum ſanctum: unxit autem oleo. Sed quidnam eſt hoc oleum? Declarat exultationis oleum eſſe & gaudij. De quanam re? De bello , de uictoria , de triumpho in Diabolum,in mundum,in carnem,in mortem,de ſpoliorum ereptione à manu hoſtis , de inferorũ traductione,de apertione cœlorum , de ingreſſu cum triumpho in gloriam. Et benè dicit; *Præ participibus tuis*; ſeu præ conſortibus tuis, hoc eſt, ante omnes qui de tuo Spiritu ac donis participarunt. Nam alij omnes longè poſt eum, & ex eo,eiuſq; plenitudine & exundantia acceperũt,

Ioa. 1.

ut ait Præcurſor magnus Ioannes baptiſta.

Et tu in principio Domine terram fundaſti ; Hæc uerba ad CHRISTVM pertinere,& de CHRISTO dici tradit Apoſtolus. Quo in loco illa cõiunctio; *Et*; eſt nota conſequentiæ , & accipitur pro; *Quia*: ut ſit ſenſus. Meritò tu unctus es, & ſuper omnia conſtitutus:quia tu ab initio Dominus terram fundaſti. Et propriè dictum eſt; *fundaſti terram*; uidelicet ut ſtaret, & non inclinaretur in ſæculum, ſed ſuper eam cætera ſtabilirentur. Et hoc in principio factum dicit,uidelicet in principio temporis,quãdo fuit lux: tunc omnia ele-

Hęc explicat fuſius Autor in com. Gen.

menta facta ſunt ex illa prima inuiſa materia.

Et opera manuum tuarum ſunt cœli: Per manus Dei,potentia ipſius quæ ad praxim redacta eſt, ſignificatur. In manibus enim reſidet artis exequutio,quę ſũt propria operationũ inſtrumẽta.

Ipſi peribunt,tu autem permanebis : & omnes ut ueſtimentum ueteraſcent. Quomodo peribunt cœli? Dicunt pleriq; quantum ad motum localem.

At hoc non eſt perire, neq; ueteraſcere, quod ad interitum tendit, ut ait Apoſtolus Inferius: Quod ueteraſcit, prope interitum eſt. Præterea B. Petrus epi. ij. c. iij. de cœlis hoc teſtimonium reliquit: Adueniet dies Domini ut fur, in quo cœli magno impetu tranſient: elementa uerò calore ſoluentur. Terra autem, & quæ in ipſa ſunt opera exurentur. Cum igitur hæc omnia diſſoluenda ſint, quales oportet uos eſſe in ſanctis conuerſationibus, & pietatibus, accelerãtes aduentum diei Domini, per quem cœli ardentes ſoluentur, & elementa ignis ardore tabeſcent? Nouos uerò cœlos, & nouam terram iuxtam promiſſum ipſius expectamus, in quibus iuſtitia habitat. Adhæc, Dilectus in Apoc. Vidi nouũ cœlum, & terram nouam. Primum enim cœlũ, & prima terra abijt. Et Iſaias: Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouam. Et ipſemet Dominus noſter. Cœlum & terra tranſibunt, uerba autem mea non tranſibunt. Ex his ergo ſcripturarum teſtimonijs, niſi prorſus uelimus uerbis uim afferre, cogimur fateri futuram uerè aliquã magnam cœlorum alterationem per ignem, & non tantum ſolam motus ceſſationem: per quã alterationem noui quodammodo fundentur cœli, & longè fient pulchriores, quàm nunc exiſtant. Quòd ſi roges: In quem tandẽ uſum? Hoc certè diuturniore eget ĩquiſitiõe, aut uerius ſpeciali reuelatione. Niſi uerò piè dicere uelimus, futuros eſſe quoſdam homines ſuper hanc nouã & amœniſſimã terrã, q nec cœlo, nec inferno digni inuenientur: quemadmodum quidam non abſque magnis rationibus tradunt, & ego quidem recepi, & credo non inuitus.

De diſſolutione cœlorũ. & terræ cõbuſtione.

Apoc. 2.

Iſa. 65.

Matth. 24.

Quis cœlorũ uſus poſt iudicium.

Et uelut amictum mutabis eos (ſeu circumuolues) *& mutabuntur*; Non poteſt hoc de ſolo motu locali intelligi. Non enim uerè mutari, nec alia fieri ulla res dicitur, ea ſolummodo ratione quòd ceſſet à motu. Græcè ἑλίξεις, ideſt, uolues.

Tu autem idem ipſe es; CHRISTVS poſt uitæ mortalis curſum iam idẽ manet, & omninò manebit, non amplius paſſurus ullam corruptionẽ, aut mutationem. Vnde & ſequitur; *Et anni tui non deficient*; Per annos iſtos metaphoricè ꝑpetua eius duratio intelligitur. Et de illo loquitur ſecundum eam partem qua homo erat: quia etiam ſic non amplius ſubiectus eſt morti uel ulli mutationi, ſed in ſua carne immortali iudicaturus omnia, qui perfectè fuit ſanctificatus à Patre, ut perpetuò eſſet glorioſus. Quãquàm & ab initio caro illa corruptioni obnoxia & mortalitati, ſpeciali priuilegio ſic ſuſtẽtata eſt, ut nullam uideret corruptionem. Intelligo autem cũ illius carne etiam illã Benedictæ MATRIS carnem: Ipſi enim erant una caro. Nimis quippe duri ſunt & ĩcreduli, quicũq; de Matris Dei ꝑfecta glorificatione adhuc dubitant, poſt teſtimonia tanta, & tot doctorum, & communem ſanctę eccleſiæ ſenſum, ac ſpiritũ piorum.

Priuilegiũ carnis Chriſti, & Matris.

Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis &c. Non ergo ſedent Angeli à dextris Domini in poteſtate ſuper oĩa, ſicut CHRISTVS, cui datũ eſt regimen totius eccleſię ſanctæ. Neque enim ſancti Angeli dominantur eccleſiæ, ſed miniſtrant ad nutum ipſius Domini noſtri. Hæc autem ſeſſio erit uſq; ad tẽpus poſtremi iudicij, quando reſtituet IESVS regnum Deo Patri, ut aliâs teſtatur Apoſtolus, & iã ex parte diximus. Obijciet fortè aliquis & dicet, alios quoq; homines eandem dignitatem & poteſtatem habituros. Nam B. Paulus ait. Et conreſuſcitauit nos, & cõſedere fecit in cœleſtibus.

1. Cor. 15.

Eph. 2.

Verùm facilis eſt obiectionis huius dilutio. Alter eſt enĩ CHRISTI gradus, alter cęterorũ: quos ut manifeſtiſſime Apoſtolus oſtẽderet, in illa ad Epheſ. epiſtola in hunc modum ſcripſit. Non ceſſo gratias agens pro uobis, memoriã ueſtri faciens in orationibus meis, ut Deus (domini noſtri IESV CHRSTI Pater) gloriæ det uobis ſpiritum ſapientiæ & reuelationis in agnitionem eius, illuminatos oculos mentis ueſtræ, ut ſciatis quæ ſit ſpes uocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in ſanctis. Vide reliqua uſq; ad finem primi capitis, ubi multifariam, multiſq; modis animaduertere potes eminentiam IESV per fortiſſimã Dei operationẽ, qui ſuſcitauit eum à mortuis, & glorioſum conſtituit & potentem ſupra omnẽ principatum, & poteſtatem, & dominationem. Ecce igitur quot nomenclaturis (ut ita dicam) extollit eum, ut agnoſcamus quæcunq; talia dicunt de alijs, nõ cũ ea eminentia debere intelligi. Sumus quidem filij Dei, ſumus Dij, dicimur lux, & huiuſmodi multa: ſed lõgo poſt illum interuallo. Hęc ſingulariter, & eminenter, & principaliter de illo dicuntur: de nobis autem gradatim & poſterius, & participatione propter illum. Quamobrem neq; Angelorum eſt hæc dignitas interim, ut ſubijciantur eis inimici eorum Diabolus, mũdus, peccatum, mors, ſed ſoli CHRISTO. Vnde ſubdit de ipſis Angelis.

Nonne omnes ſunt adminiſtratorij Spiritus &c. Ecce quomodo Angeli nihil habent in nos poteſtatis & dignitatis, niſi ut miniſtrent nobis, ideſt, ijs quibus ſalus eſt diſpoſita in hæreditatem. Porrò aduertendum, non deeſſe qui per hos uolunt tantùm prædiſtinatos eſſe intelligendos, ut propter illos ſolos adminiſtrarent. Nos autem & de alijs quoq; præter prædeſtinatos, dicimus obuenire omnibus poſſe hęreditatem. Miniſtri nãq; ſalutis ſunt facti Angeli propter omnes, etiam eos qui re ipſa non capient: modo ad hoc ordinati fuerit, & propria culpa nõ exciderint. Omnes enim ordinati ſunt in CHRISTO, niſi nouo peccato mereantur ab eius prouidentia ſubtrahi. Et propterea B. Thomas rectè, & communis ſchola, & antiqua Patrũ traditio docet, unicuiq; hominum datum eſſe Angelum cuſtodem, qui adiuuet ad æternam ſalutem.

Nota.

Illud nunc in quæſtionẽ uenit: Quomodo dicat omnes ſpiritus miſſos, cum de ſolis quinque ordinibus inferioribus mittantur, ut quidã uolunt. At ea conſideratione dñr omnes mitti, quoniam qui adueniunt, ab alijs ſuperioribus

mittuntur

mittuntur, ut de illo Seraphim ad Iſaiam miſſum habemus, ex B. Dionyſio.

De miſſiõe Angelorũ, & uaria eorũ dignitate.

Nec tamen eſt inconueniens, ſi illi ſummi Angeli in ſummis diuinarum operationum tractatibus etiam ipſimet proprij mittantur, ut (quod fœlix fauſtumq; mihi obſecro ſit) de Gabriele, quem inficiari unum de ſummis nefas eſſe arbitror, qui uenit in propria perſona ad annunciandum ſummum euangelium immaculatæ VIRGINI: quo myſterio nullum maius potuit excogitari, ut uel illius annunciandi celſitudo potuerit à maximis Angelorum deſyderari, & (ſi fieri poſſet) etiam ambitioſè, & inuidia quadam ſancta æmulari atq; ſolicitari.

Gabriel unus ex primis Principibus.

Non poſſum igitur in eorum cõuenire ſententiam, qui Angelum Gabrielẽ in ſecundo ordine tertiæ hierarchiæ collocant. Idẽ & de Michaele cenſendum, quem omninò primum omnium Angelorum natura, & gratia exiſtimo. Sic enim ab eccleſia ferè expreſſim in cultu ipſo diuino traditur. Inuocatur enim primus poſt Beatiſſimam VIRGINEM in litanijs. Secundus uerò ipſe Gabriel, poſt quem ſequitur Raphael. Hos autem tres eſſe opinor primarios principes ante omnes Angelos, poſtquàm nobis colendos nominatim tradidit eccleſia, quæ in huiuſmodi à Spiritu ſancto nullo prorſus errore dirigitur. Et reuera nullo pacto eſt rationi conſentaneum, ſi eſſent alij ſuperiores, quin Deus non reuelaſſet, ut ipſi prius nominatim colerentur: præſertim poſtquàm reuelauit Filium ſuum. Imò & credo iſtos Angelos Michael, Gabriel, Raphael, tres eſſe de illis ſeptem, quos B. Ioannes in ſua Apoc. ſeptem Spiritus uocat, & præcipuos teſtatur, utporè qui propius aſſiſtant in circuitu throni Dei. Certè Raphael dixit Thobiæ, Ego ſum Raphael Angelus, unus ex ſeptem q̃ aſtamus ante Dominum. Et Beatiſſimus Gabriel: Ego, inquit, ſum Gabriel, qui aſto ante Deum, peculiarem quandam proculdubiò aſſiſtẽtiam innuẽs: alioqui nihil dixiſſet. Sed Raphaelis uerba clara ſunt. Vnde interpretes demiror, qui extraneè exponunt, & literam gratis deſtruunt.

Apoc. 1.
Tho. 12.
Luc. 1.

CAP. II.

PROPTEREA ABVNDANTIVS oportet obſeruare nos ea quæ audiuimus: ne fortè pereffluamus. Si .n. qui per Angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iuſtam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus ſi tantam neglexerimus ſalutem? Quæ cum initium accepiſſet enarrari per Dominũ: ab eis qui audierunt, in nos confirmata eſt, conteſtante Deo ſignis, & portẽtis, & uariis uirtutibus, & Spiritus ſancti diſtributionibus ſecũdũ ſuam uoluntatem. Nõ enim Angelis ſubiecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur. Teſtatus eſt autem in quodam loco quis, dicens: Quid eſt homo quod memor es eius: aut filius hominis, quoniá uiſitas eum: Minuiſti eũ paulominus ab Angelis: gloria & honore coronaſti eum, & cõſtituiſti eum ſemper opera manuum tuarum. Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius. In eo enim quòd omnia ei ſubiecit, nihil dimiſit non ſubiectum ei. Nunc autem necdum uidemus omnia ſubiecta ei.

Propterea abundantius oportet obſeruare nos ea quæ audiuimus. B. Paulus cum eminentiam teſtamenti noui & ſancti ex induſtria declarauerit ab eius autore CHRISTO, quem cœpit conferre cum Angelis, & oſtendere longè eſſe præſtãtiorem: nunc explicat finem ipſum ad quem intendebat. Voluit enim Hebræos ita erudire, ut longè magis etiã attendere deberent ad hoc teſtamentum, propter ipſius autoris excellẽtiam, & eius obſeruare uerba & præcepta, quàm ſermonem Angelorum, per quos data fuit lex in manu mediatoris Moſeos. Qua in re ſi aliter facerent, ſubindicare eis magnum periculum ſtuduit, addens; Ne *fortè pereffluamus*; aut perfluamus, ideſt, ne ueluti aqua dilabamur non manẽtes in CHRISTO ſolidi. Et in hunc modũ à majori ad minus argumentatur.

Si enim qui per Angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus; q̃m Dominus Deus nihil eius legis prætermiſit abſq; implemento ueritatis abire, ſiue illud ſpectaret ad promiſſiones, ſiue comminationes contineret; *ita quòd omnis preuaricatio accepit iuſtam mercedis retributionem &c.* Vide quomodo nunc confert præuaricationem cum præuaricatione, non ſolùm reſpectu autoris promiſſionũ, uerùm etiam reſpectu ipſarummet promiſſionum. Nam in ueteri teſtamento fuit promiſſio terræ illius: quam promiſſionem qui ſpreuerunt per incredulitatem, meritò illam amiſerunt. Ob id enim ſic exacerbatus eſt Dominus ut non ſit eis relictus pœnitentiæ locus: quæ latè patẽt Nume. xiij. & xiiij. Nam quicunq; murmurarunt, & noluerunt aſcendere in terram illã, mortui ſunt & proſtrati in deſerto, nec introierunt: imò ducti pœnitentia, & uolentes poſtmodo aſcendere, ne aſcẽderent ſunt prohibiti. Cũ ergo in nouo teſtamento contineatur regni cœlorum promiſſio, æterna ſalus, & uita fœliciſſima, nõne multò magis merentur qui illam ſpernunt, ut & ipſi amittant, & ſpernantur, & rideantur, & ſubſannentur? Id proculdubiò eſt æquiſſimum. Ideò ait, Quomodo effugiemus, ſi nos tantam neglexerimus, & tanto pretio ſanguinis IESV nobis comparatam & oblatam ſalutem? At ne aliqui dicere poſſent: Nos minimè audiuimus prædicationem Domini ad huius ſalutis beneficium participandum nos uocantis, Apoſtolus reſpondens occurrit.

*Quæ cum initium accepiſſet enarrari per Domi-
num &c.* ideſt, cum non ab Angelis inchoata ſit
enarrari iſta ſalus, ſed à Domino, cuius ore con-
firmata eſt, & poſtmodò ab eis qui loquentem il
lum audierunt tradita, & communicata nobis.

Quòd ſi fortè obijcias: At unde mihi con-
ſtare iſtud poteſt, illos ex ore Domini enarrauiſ
ſe? Reſpondet inde certiſſime ſciri poſſe: quo-
niam Dominus Deus conteſtatus eſt eorum ſer-
moni, ſignis, & portentis: ita ut rectè poſſimus
& uerè dicere etiam nos audiſſe eundem loquē
tem, qui uerbis & doctrinæ Apoſtolicæ teſtimo
nium de cœlo dabat. Quo in loco aduerte:
Si uetus teſtamentum miniſtratum eſt in ſignis
per Moſen, multò magis decuiſſe miniſtrari teſta
mentum nouum in omni uirtutū & ſignorum
oſtenſione. Nam ipſe Dominus ea ſe feciſſe,
Ioan. 15. quæ anteà nemo alius unquàm fecit, teſtatus ē.
Et de Apoſtolis quid putandum eſt, cum dixe-
Ibid. 14. rit illis Dominus: Amē amen dico uobis, qui cre
dit in me, quæ ego facio & ipſe faciet, & maio-
ra his faciet. In actis Apoſtolorum uaria ſigna,
& portenta narrantur, quæ Apoſtoli & alij fa-
ciebant, unde ſermo eorum confirmabatur.

Porrò dubium hîc oritur, Quonam pacto
B. Paulus ſe inter eos ponere uoluerit qui non
à Domino euangelium acceperint, ſed ab ijs qui
audierunt ab eo: cum tamē ipſe in principio epi
ſtolæ ad Gal. tanto ſpiritu dicat ſe neq; ab homi
ne, neq; per hominē didiciſſe, ſed per IESVM
Caietanus. CHRISTVM &c. Caietanus iſta coniectura,
imò argumento ſuper omnem coniecturam (ut
ipſe ait) adductus eſt, ut hanc epiſtolam indubiè
crederet non fuiſſe à B. Paulo ſcriptam. Ad hoc
Theophylactus. autem reſpondet Theophylactus, B. Paulum hu
militatis gratia ſic loquutum, qui ſeipſum quo-
dam modo cum alijs de uulgo admiſcere non
dedignatur, cum non eſſet hic locus de ſe ipſo
enarrandi, ad Hebræos præſertim ſcribens, ne
excitaret quorundam aduerſum ſe inuidiam.
Neq; hæc ſic dicuntur mendaciter: quoniā cha
ritas facit omnia communia. Licet ita abſque
ſcrupulo dici poſſet, appoſitius tamen, & iux-
ta B. Pauli uerba congruentius dici arbitror, nō
eam eſſe Apoſtoli hoc in loco mentem, ut ſigni
ficare uoluerit ſe eſſe edoctum ab ijs qui à Do-
mino audierunt (hoc enim fuiſſet falſum) ſed ait
in ſe confirmatam fuiſſe ſalutem per eos qui au
dierunt: quod uerum fuit. In primis enim ut con
firmationem ſuæ ſalutis acciperet, ad Ananiam
Act. 9. ire iuſſus eſt, unum ex diſcipulis Domini: quem
ipſe Dominus de Paulo admonuerat, & ab eo
audiuit quid uellet Dominus, & ab eo baptiſmū
ſimul recepit & uiſum, ut B. Lucas teſtatur. Ec-
ce ſigna & portenta. Quaquàm non omnia, ſed
ex innumerabilibus pauca enarrat nobis ſcrip-
tura: quæ tamen abundè ſunt ſatis, ut locum ui-
ro prudenti faciant ad coniectanda alia longè
maiora & excellentiora.

*Non enim Angelis ſubiecit Deus orbem terræ fu-
turum, de quo loquimur.* Apoſtolus probans CHRI
STI excellentiam præ Angelis (quoniam Ange-
lis non ſubiecit orbem terræ futurum) dicit or- *De futuro orbe.*
bem terræ futurum reſpectu prioris orbis ter-
ræ: non quaſi in ſubſtantia ſint plures mūdi, &
orbes terræ, ut fatui quidam ſuſpicati ſunt, ſed
reſpectu conditionis. Nam prior mundus, ſeu
prior orbis, intelligitur reſpectu primi pacti uio-
lati, cuius mūdi princeps inueniebat Diabolus.
Futurus autem mundus intelligitur poſterior, q
reſtitutus eſt in gratiam, ereptus de manu Dia-
boli, & conciliatus Deo quantum fuit in CHRI
STO, cuius orbis pater dicit ipſe CHRISTVS.
Nam & Iſaias uocat illum patrem futuri ſæcu- *Iſa. 9.*
li, & pacis principem. Hic orbis terræ traditus
eſt CHRISTO & ſubiectus, ut quem redemit
de manu Diaboli, & lucratus eſt. Et primò
quidem traditus illi fuit, ut redimeret. Hoc ipſe- *Luc. 10.*
met antequàm pateretur teſtatus eſt, dicēs: Om-
nia mihi tradita ſunt à Patre meo. Et: Nemo no
uit Filium, niſi Pater: neq; Patrē quis nouit, niſi
Filius, & cui uoluerit Filius reuelare. Venite ad
me omnes qui laboratis, &c.

Ecce quomodo omnia illi tunc erant tradi
ta, uidelicet ad redimendum ac ſaluandum. At
poſtmodo ubi iam ea redemit, data ſunt illi om-
nia ut hæreditaret. Quam ob cauſam dictum
eſt illi: Poſtula à me, & dabo tibi gētes hæredita
tem tuam. Et ipſemet poſt reſurrectionem ait:
Data eſt mihi omnis poteſtas & in cœlo, & in ter *Matth. ulti.*
ra. Itaq; alius orbis meritò is dicitur, qui aliū Pa
trem & alium Dominum habet. Primi orbis pa-
ter erat primus Adam: ſecundi ſecundus Adam
CHRISTVS. Primi orbis princeps Diabolus,
qui primum patrem ſuperauit. Secundi orbis
princeps Dominus CHRISTVS, qui Diabolū
uictoria inſigni uicit, & ab eo prędam eripuit. *Ioan. 12.*
Vnde & ipſemet teſtatus eſt: Nunc iudicium eſt
mundi, nunc princeps huius mundi eijcitur fo-
ras, ab illo ſcilicet fortiore q ſuperuenit, & eri- *Luc. 11.*
puit uniuerſa arma eius in quibus cōfidebat, &
ſpolia eius diſtribuit. Et iſtud eſt quod ſuperius
dixit, fuiſſe illum hæredem uniuerſorum conſti-
tutum. Quare opportunè ſubdit; *De quo loquimur*;
Nam de hoc orbe eſt ſermo, cuius & Dominus
& Pater factus eſt CHRISTVS Redēptor om-
nium ac Saluator. Aliud quoque ſcripturæ
profert teſtimonium aiens.

Teſtatus eſt autem quodam in loco quis, dicens; Cō
firmat autoritate ipſius ſcripturæ quæ de orbe
futuro dixerat, qui Filio ſubiectus eſt: unde ait:
Teſtatus eſt autem quodam in loco quis; Mirum uide- *Locus pſalmi difficilis.*
tur cur nominatim nō citauerit librum Pſalmo-
rum, ſed indefinitè dicit; *quodam in loco*; Nec itē
nominauerit autorē pſalmi, ſed ait, *quis*; ſeu quì-
dam. Nonnulli ea ratione factum exiſtimāt,
quoniam loquebatur cum doctis, quibus
peruia ſunt ſcripturarum loca, potiſſimum pſal
morum, qui omnium fermè teruntur manibus.

Alij autem dicunt, ut oſtenderet nihil re-
ferre in ſcriptura quis, aut qualis ſit ſcriptor, cū
primarius ſcripturæ autor ſit Spiritus ſanctus.
Hanc rationem affert D. Gregorius, & rectè, de *D. Gregorius.*
libro Iob: quicquid dixerit Caietanus, qui aliter

circa

circa præſentem epiſtolam docuit, inferens conſequi, ſi neſciatur eſſe B. Pauli, eam non eſſe canonicam. Cuius errorē cū pleriſq; alijs nos alibi (ut illa nimia audacia merebatur) confutauimus. Sed ad rem noſtram.

Fortè igitur nec autorem, nec locum ſcripturæ quem citat, & unde teſtimonium ſumit uoluit nominare Apoſtolus, ut excuſationem mihi ac mei ſimilibus in hoc compararet, qui magis rem & ſententias, quàm loca ipſa, & authorū expreſſa nomina plerunq; ſolemus attendere. Alius quidam exponit, B. Paulum ita loquutū, ut innueret Angelum ipſi Dauidi reuelantem: quia Dauid ex reuelatione loquebatur: ac ſi dixerit. Quidam Angelus dixit, illud ſcilicet quod Dauid ab Angelo reuelatum expreſſit: qui ſenſus nequaquàm diſplicet. Quicquid tandem ſit, locus è pſalmo notus eſt, & pſalmus eſt Dauid. Nam CHRISTVS ex eodem pſalmo illud adduxit: Ex ore infantium, & lactentium perfeciſti laudem, citans Dauid. Sed longè præſtat locum ipſum intelligere & ſenſum Spiritus, quàm his quæſtiunculis implicari. Att ergo Pſaltes egregius.

Quid eſt homo quòd memor es eius? Digna ſanè de ipſo homine admiratio, cum ſit inter ſpirituales creaturas, quatenus mente pollet, in ultimo gradu. Quatenus autem caro, nihil eſt aliud quā belua: & eò etiam deterior, quò caro naturaliter ſuperiorem partem ad ſe inclinat. Vnde pronus redditur homo ad malum ab adoleſcentia ſua. Nam ſcienti bonum ſubitò lis exoritur: & quod non uult, cogitur operari malum, utpote cui in tali ſtatu caro dominatur. Qui ſi ignoret bonum, & ipſa lux tenebræ ſint, in ipſum profectò malum præcipitanter fertur. Cum ergo ſit homo talis naturæ, idq; ſua propria culpa & delictò, non uidebatur diuinæ Maieſtatis eſſe, ut aliquam Deus curam atq; ſolicitudinem ulterius de illo ſuſciperet, nec amplius poſt delictū illud & ſummam ingratitudinem recordaretur eius, cum multo tempore uideretur traditus obliuioni. At cum miſit Filium ſuū, tunc uerè recordatus eſt, ut ait Zacharias: Et memorari teſtamenti ſui ſancti. Et Beatiſſima VIRGO: Recordatus miſericordiæ ſuæ. Et apud Iſaiam: Nunquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, ut non miſereatur filio uteri ſui? Et ſi illa oblita fuerit: ego tamen non obliuiſcar tui. Id ergo cū in ſpiritu cerneret propheta, admiratur & ait:

Miſeria & calamitas hom.

Luc. 1.

Iſa. 49.

Quid eſt homo quòd memor es eius? Et addit: *Et Filius hominis quoniam reputas eum?* Hunc hominis filium uocat IESVM. Vbi uidetur eſſe admiratio de CHRISTO, qui ſic eſſet Filius Dei dilectus. Dicunt ergo aliqui, fuiſſe in hoc admirationem quomodo filius hominis ita eſſet uiſitatus à Deo, ut fieret Filius Dei & Deus, per beneficium incarnationis. Sed hoc non placet: quandoquidem per Filium hominis intelligitur ipſe CHRISTVS, & ſic iam Deus incarnatus. Quare ſuper eum non cadit hæc uiſitatio per incarnationem, quæ in ipſo iam præſupponitur. Melius eſt ergo ut intelligatur de uiſitatione, qua ipſe indiguit, ſcilicet ut uiſitaretur à Deo in miſeriis & neceſſitatibus, & eriperetur tandem à morte. Quamobrem non in hoc erat admiratio, uidelicet ut poſtquā talis eſſet, uiſitaretur à Deo: ſed in hoc quòd talis exiſtens, eò redactus eſſet ut indigeret huiuſmodi uiſitatione. Nam CHRISTVS ita debuit eſſe à principio, ut non opus eſſet ei uiſitari. Filius autem hominis ſingulariter eſſe dicitur, non (ut putauit quidam) quoniam natus erat ex ſola Matre, non habens Patrem, & ſic ex homine, non ex hominibus: ad differentiā eorum qui in ſcripturis dicuntur filij hominum. Nam & alij in ſcripturis, iuxta hebræam ueritatem, dicuntur filij hominis, & & non hominum. Siquidem; Filij Adam; ſingulari numero, nō plurali in hebræis codicibus legitur. Nec perperàm interpretatum eſt; Filij hominum; quia in Adam mas & fœmina intelligitur. Prætereà, CHRISTVS filius τοῦ ἀνθρώπου, legit in græcis: quod ſignificat hominem marem (ut articulus perſpicuè indicat) non fœminam. Dico igitur potius in eum ſenſum eſſe intelligendum, ut quemadmodum CHRISTVS eſt filius Dei modo quodam ſingulari, non aliorum communi: & & ideò ſingulariter filius Dei uocatur, ut ſingularis indicetur filiatio: alij autem plurali numero filij Dei, ut communis generatio ſignificetur: Sic, inquā, & ipſe ſingulariter Filius hominis uocatur, ut cogitetur ſingularis modus filiationis. Non enim ex ui ſeminis conceptus fuit, ſed de Spiritu ſancto. Neq; carnem accepit peccati, ſed ſimilē carni peccati innocentiſſimus, & idoneus ad expiādum peccatum. Proſequitur ergo tanquā huic reſpondens admirationi Apoſtolus.

Quō filius hominis dicatur Chriſtus.

Minuiſti eum paulominus ab Angelis. Hîc primùm quæri ſolet. Quonam modo CHRISTVS paulominus eſt ab ipſis Angelis imminutus? Si reſpondeamus, natura: quoniam ſecundum naturam humanam paulò inferior eſt Angelis, cum natura humana ſit contigua ſuperiori naturæ, quæ eſt Angelica. Contra hanc intelligentiam occurrunt duo: Primum eſt, Non uideri ob iſtā cauſam propriè dici de CHRISTO eſſe illum ab Angelis imminutum. Non enim imminutus, ſeu minoratus quis uerè dici ideò debet, quia eius conditio minor ſit quàm altera natura: ſed tum demū, ſi ab eius natura, & cōditione aliquid ſit ſubtractum. Aliud quod occurrit, iſtud eſt: Licet hoc concedamus, intellectum humanum paululum à natura cœterorum intellectuum ſpiritualium declinare, quid ſentiendum ſecundum carnis paſſionem? Etenim non ſolùm parum, ſed ualdè multum declinat homo à conditione Angelorum. Homo autem non eſt ſolùm intellectus ſiue anima intellectiua, ſed etiam caro. Vnde & caro dicitur, & dicimus: VERBVM caro factū eſt. Ergo ſecundum hanc partem, quam potiſſimum uenire in conſiderationem oportuit, cum mirum in modū attrahat ad ſe animā indignis rebus ob plurimas ipſius carnis neceſſitates mancipandam, non modico minor Angelis dici poteſt homo, ſed admodum minor.

Difficilis locus exponitur.

Mitto

Mitto non eſſe apud ſcripturas uſitatum, neq; ſecundum ſapiẽtiam Spiritus ,ut doceant nos naturales rerum conditiones, quænam ſcilicet maior ſit, quæ minor:quin potius dignitates perſonales. Quamobrem hæc expoſitio mihi iam quadrare nullo pacto poteſt.

Sunt pleræque aliorum diuerſæ expoſitiones, qui aliter & uariè hunc locum interpretantur. Ego uerò in qua nunc intelligentia magis conquieſcam,breuiter abſoluam.

Quõ Chriſtus minoratus ab Angelis.

Puto enim propriè CHRISTVM minoratum, ſeu minutũ dici ab Angelis reſpectu ſuæ dignitatis, à qua minoratus fuit. Dignitatis dico,quæ illi debebatur cum eſſet filius Dei. Cuius rei gratia debuit gloria & omni honore ſtatim à principio coronari. Verùm cum opus redemptionis noſtræ neceſſariò efflagitaret,ut ad modicum differretur debita illi hæc gloria ſua,interim minoratus , ſiue imminutus,& exinanitus inuentus eſt, utpote accepta ſerui forma , qui in decretis diuinis futurus erat in forma Dei ſpecioſus , ſicut Vnigenitus ſummi Patris. Itaq; diſpenſatione quadam hoc illi accidit, ut ſic minoratus exiſteret: ſed iſtud quidem ad modicum(uidelicet) tempus. Et hoc non obſcurè dicitur græca lectione, βραχύ τι, ideſt,quiddam modicum: quod cum & ad tempus ipſum referri poſſit (ut eruditi, qui græcam linguam norunt, non ignorant) nos etiam ad tẽpus libenter referimus: & omnia planè & citra ullum ſcrupulum incedunt. Nam ſi illud,in quo fuit minor Angelis,cõſideretur: id certè magnũ, non paruum fuit. Attamen ipſum integrum malum,habita temporis modici & breuis ratione quo durauit,parum fuiſſe cenſeri poteſt.

Eſt autem alia lectio,quæ habet; *Paulominus à Deo*; quoniam; Elohim; Deum ſignificat. Qua de re multæ & acres concitatæ ſunt turbæ,& rumores. Exclamauit enim ualdè ob iſtam cauſam Iacobus Faber,contendens mala cõſuetudine in

Iacobus faber.

templis fieri,quæ aliã lectionem obſeruant, uidelicet;Minoratũ ab Angelis,& non potius;à Deo. Contra hunc Eraſmus multis agit. Caietanus Fabro potius adhæret,poſtquàm B. Hieronymus in eum modum uertiſſe legitur, uidelicet à Deo,non ab Angelis.

Eraſmus.
Caietanus.

Nos uerò ut nec hanc lectionem abijcimus:ita nec priorem,quę B.Lucę autoritate fulcitur , ducimus prætermittendam, qui fermè ab omnibus hanc epiſtolam in Græcũ ſermonem uertiſſe creditur. Et; Elohim ; uox hebræa ſæpe Angelos, & eximias quaſdam perſonas ſignificat. Non tamen rem abſonam, & hæreticam ſequimur,quam commentus eſt Caietanus,uidelicet CHRISTVM ideò eſſe imminutum à Deo,

Caietãi grauiſſimus error.

quia fuerit Deus perſonaliter, nõ natura,ſiue eſſentialiter. Hanc poſitionem ut execrandam meritò reijcimus. Quomodo enim qui Deus eſt perſonaliter,non ſit natura, ſiue eſſentialiter Deus? Et quomodo qui minor eſt Deo, poteſt dici paulò minus minoratus ab illo , cum quodcũque ſit minus Deo,in immenſum ſit illo minus? Noua hæc ſunt,prophana,& uel primo auditu abſurda.

Dicimus ergo CHRISTVM à Deo, id eſt, à diuina,& ſua conditione minoratum ſecundũ naturam humanam paruo tempore,ideſt, eo tẽpore quo mãſit in terris abſq; gloria ſua, ut perficeret redemptionem noſtram . Nam dum eſſet mortalis,& corruptibilis,& patiens infirmitates hominum,diuinitati ſuæ atque maieſtati incongruas atq; indecentes,uidebatur à ſua Deitate minoratus:ſed ad modicum,quia pro modico tẽpore. Hunc ſenſum nobis & aperit, & probat ſcriptura apud Iſaiam cap. 54. ubi legimus:

Iſaiæ pulchrũ oraculum.

Ad punctum in modico dereliqui te,& in miſerationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abſcondi faciem meam parumper à te,& ĩ miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui, dicit Dominus Redemptor tuus. Et quanquàm de membris ibi loqui prophetã obijcere ualeas, ſi tamen idem de ipſo Capite intelligamus, quod ad modicum derelictum eſt ſpinoſum, nihil repugnabit. Imò nos ad ipſum Caput conformati in hoc ipſo ſumus. Nam paulopòſt uera ſunt facta de CHRISTO ea quæ ſubſequuntur.

Gloria & honore coronaſti eum. Hæc, inquam, uera poſt reſurrectionem facta ſunt: quo tempore coronatus eſt gloria. Intrauit enim in gloriã ſuam dotes corporis recipiens. Tunc honorem uerum & perfectum accepit ab Angelis,ſuper quos exaltatus , ab eiſdem adoratus eſt, ſi-

Pſal.96.

cut præſcripium erat: Adorent eum omnes Angeli Dei. Tunc & conſtitutus eſt ſuper omnia,& tanq; Domino ſubiecta ſunt ei omnia,qui accepit quodammodo diuinitatem ſuam,ea omnia recipiens quæ diuinitati conueniebant. Hoc autem erat tandem (ut ſæpius dicendum eſt) gloria corporis , ſine qua uidebatur non Deus, ſed quaſi unus ex nobis. Item accepit poteſtatem omnium,quos ſibi propterea meruit habere ſubditos : quoniam ipſe cum eſſet natura ſuper omnes,ſemetipſum ſubiecit omnibus. Pari ſimilitudine diceremus illum non eſſe Regem, qui ueſtibus non indueretur regalibus:nec uteretur regia poteſtate ut præeſſet , quin potius ſubderetur, uidelicet mundi regimini , & carnis miſerijs,& Diaboli tentationibus, & mortis ſtimulis & imperio . Atqui omnia hæc longiſſimè abeſſe debebant ab eo decoro & ſplendore, qui tantæ(quanta eſt diuina) conueniebat maieſtati. Nam regia dignitas ſic imminuitur.

In eo enim quòd omnia ei ſubiecit ,nihil dimiſit non ſubiectum ei . His uerbis B . Paulus Apoſtolus doctor noſter probare uoluit , ipſos Angelos CHRISTI imperio ac ditioni fuiſſe ſubiectos , cum dicat nihil dimiſſum non ei ſubiectum. Ad Corinth . autem hoc declarans ait. Cũ

1.Cor.15.

autem dicat:Omnia ſubiecta ſunt ei , ſine dubio præter eum qui ſubiecit ei omnia. Nam Pater non ſubiecit ſemetipſum illi. Hoc enim nimis eſt

Quid iã Chriſto, & quid nõ dũ ſubiectum.

abſonum uel audire. *Nunc autem necdum uidemus omnia ſubiecta ei.* Verè ſubijciuntur ei cœleſtia,& inferna.Cœleſtia enim & inferna parẽt ad nutum & tremunt:aliter tamen longè atq; aliter. Illa enim amore & reuerentia : hæc uerò cum

horrore

horrore,& inſania. Sed reſtare adhuc uidetur aliquid nondum plenè ei ſubiectum, homo uidelicet terreſtris,qui non ſeruat eius mandata,& tamen uiuit,& proſperatur in uia ſua faciens iniquitates. At talis non euadet tandem quin ſit daturus illi ſuo tempore pœnas, quem ſic oportet regere ſuauiter eccleſiam & ſapienter. Nondum enim adeſt tempus,quo ſunt auferenda zizania:
Matth. 13. ne fortè,ut ipſemet præmonuit,eradicetur ſimul & triticum. Adiuuat enim plerunq; malorum hominum improbitas uiros bonos ad perfectionē, qui tanquàm aurum per ignem examinātur atq; probantur. Nondum inſuper(cum minimè in filijs præuaricatoris fieri conueniret) eradicatum eſt prorſus in nobis peccatum,ideſt,concupiſcentia illa ad malum alliciens. Nec item adhuc ei ſubiecta eſt mors ipſa, quæ uidetur aſſiduè poteſtatem ſuam in nos exercere. Sed ueniet tempus,quùm uidebimus hęc omnia ſubijci ei,quādo curuabitur ante illum omne genu. Vt autem intelligamus hæc fore quæ non uidemus, arguit per ea quæ perfecta eſſe & implecta uidemus. Vndè ſequitur.

Eum autem qui modico quàm Angeli minoratus eſt, uidemus IESVM propter paſſionem mortis gloria & honore coronatum:ut gratia Dei pro omnibus guſtaret mortem. Decebat enim eum propter quem omnia,& per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat,autorem ſalutis eorum per paſſionem conſummari. Qui.n. ſanctificat,& qui ſanctificantur, ex uno omnes. Propter quam cauſam non confunditur fratres eos uocare, dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis:in medio eccleſiæ laudabo te. Et iterum:Ego ero fidens in eum. Et iterum: Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Deus. Quia ergo pueri communicauerunt carni & ſanguini, & ipſe ſimiliter participauit eiſdem:ut per mortē deſtrueret eū, qui habebat mortis imperium,ideſt, Diabolum,& liberaret eos qui timore mortis per totam uitam obnoxii erant ſeruituti. Nuſquam enim Angelos apprehendit:ſed ſemem Abrahæ apprehendit. Vnde debuit per omnia fratribus ſimilari,ut miſericors fieret, & fidelis pontifex ad Deum,ut repropitiaret delicta populi.In eo enim in quo paſſus eſt ipſe & tentatus, potens eſt & eis qui tentantur auxiliari.

Eum autem qui modico quàm Angeli minoratus eſt &c. Hoc igitur eſt quod uidemus, IESVM, ideſt, Saluatorem illum uerum qui ſalutem mūdo attulit, quique minoratus fuit paululùm ab Angelis propter paſſionem mortis acerbiſſimæ decoratū omni gloria. Propterea enim in hanc horam uenit ut pateretur; & ob eam cauſam minoratus eſt(βραχύ τι) ab eis,ut paulo antè explicauimus. Nam paſſio illius cum ipſo uitę incepit exordio:ſicuti & nobis quoque accidit,qui ubi primū naſcimur,ſtatim mori incipimus. Videmus,inquam,eum IESVM gloria & honore coronatum. Iſtud enim in ſua reſurrectione apparuit,qua reſurrexit glorioſus,nō omninò ulterius moriturus:quem uiderunt Apoſtoli,& multi Diſcipulorum & fratrum. Viſus 1.Cor. 15.
eſt enim pluſquàm quingentis fratribus ſimul (ut alibi B. Paulus teſtatur)quem & ipſe quoq; poſtmodo uidit. Sed toti mūdo poſteà apparuit in prodigijs,portentis,& ſignis,& (ut hîc dicitur) uarijs Spiritusſancti diſtributionibus.

Poſſumus & aliter interpretari, & ſic textū aptare ut iſtud; *propter paſſionem mortis*; cum ſequentibus in hunc ſenſum coniungatur,fuiſſe illum ſcilicet propter paſſionē mortis honore coronatum & gloria: quoniam per hoc quod eſt paſſus IESVS, ideſt, Saluator & Redemptor noſter,illa honoris & gloriæ corona donatus eſt. Quapropter meritò de hoc uno dicitur, datum illi eſſe nomen quod eſt ſuper omne nomen,in quo omne genu flecti oporteat. Et ob eā cauſam fortiſſimo Spiritus ſancti decreto fuit in cruce ſuperſcriptum,nec poſtulantibus tamē inuidis & urgentibus, circunſcriptum: IESVS NAZARENVS REX IVDEORVM: quo tempore maximè ei conuēnit. Aduerte autem:Licet de CHRISTO homine dicatur propter communicationem idiomatum,ideſt, proprietatum rationę ùnitatis perſonæ, eſſe per ipſum facta omnia,hoc tamen ſecundum diuinam naturam intelligendum,non modo ullo ſecundū humanam, cum non eſſet ille homo tunc,qui quantumuis fuiſſet,quatenus ſic, non fuiſſet Creator. At in ipſius mundi inſtauratione hoc illi conuenit etiam ſecundum humanam naturam, ut dicatur Pater per ipſum Redemptor, imò & ipſe Saluator,atq; Redēptor per ſeipſum, qui ſanguinem proprium fundendum dedit, & carnem in mortem pro mundi uita. Qua in re acquiſiuit ſibi gloriam & honorem, quem aliter non habuiſſet quatenus homo,niſi paſſus fuiſſet, cum minime fuiſſet Redemptor. Quo factū eſt ut duplici nos iure habeat ſubditos. Primo quatenus eſt Deus:quia creator, & glorificator. Tum quatenus homo:quia mediator, inſtaurator, & acquiſitor noſtri, tanquàm ſtrenuus pugnator in bello,uictor,& magnificus triumphator. Rectè itaq; adijcitur cauſa,quamobrem fuerit ab ipſis Angelis pro modico tempore minoratus,nimirum iſta ſubſequens.

Vt gratia Dei pro omnibus; ſiue pro Vniuerſo, ut Græca uox indicat; *guſtaret mortem*; Et hîc accipe, Vniuerſi apellatione,uiſibilem hunc mundum,qui eſt homo:cuius gratia cætera omnia facta ſunt. Vt ergo guſtaret mortem pro nobis, ſic minoratus eſt,idq; gratia Dei. Vel quia Deus nō neceſſariò, ſed gratioſè illud ita ordinauit,ſcilicet in gratiam noſtri. Imò & in gratiam Filij ſui, cui ceſſit in maximam gloriam, ut quæ ſuo iure

poſſidet

poſſidet, adhuc ampliori iure eadem poſſideat. Et nihiloſecius totum pertinet ad Patris gloriã, qui ſic ordinauit cum Filio & Spiritu ſancto. Vel dicamus illum Dei gratia mortem guſtaſſe: quoniam ipſe Dominus qui guſtauit mortẽ, Dei gratia principaliter guſtauit, & fecit. Hoc enim ſponte elegit, primùm quidem ut obediret Patri: deinde ut illo pacto ſibi gloriam ſuo conflictu & uictoria acquireret ſaluãdo nos: in quo fuit excellens gloria & honor, quem ad alium neminem

Iſaias 42. peruenire uoluit. Honorem meum (inquit) nemi-

Ibid. 6. ni dabo. Et Iſaias in perſona Domini rogatus. Quem mittam? reſpondit: Ecce ego, mitte me. Sic ergo Dominus gratia & feruenti charitate plenus, libentiſſimè ſuſcepit hoc paternum mandatum. Et quomodo coarctabatur donec perfi-

Luc. 12. ceret illud? Diligenter autem hic conſidera, quomodo CHRISTVS non guſtauit mortem pro quibuſdam certis tantummodo, ſed pro uniuerſo. Et proſequitur Apoſtolus, ut hac in re decentiam manifeſtaret.

Decebat enim eum propter quem omnia &c. Græcè legitur; *conſummare*; non; *conſummari*: quanquã & aliter lectum fuerit antiquitus. Teſtantur hoc aliqui Græcorum, qui hunc locum ſic citarunt, inter quos B. Alexander in Arrium, ut habetur in hiſtoria tripertita. Senſus ergo iuxta noſtram literam eſt: *decebat conſummari*, ideſt, perfici mediantibus paſſionibus; *eum*; nempe CHRISTVM, propter quem fecit omnia, & per quem ſunt omnia. Ratio ergo huius decentiæ eſt hęc: quia per illum erant omnia, & propter eum erãt condita: que cum eſſent perdita, per illum inſtaurari debuerunt. *Qui multos filios in gloriam adduxerat.* De ipſis Angelis loqui Apoſtolum exi-

Locus difficilis ſtimo, quibus & pactum de CHRISTO cauſa fuit ſalutis: ſicut proprio tractatu enarraui. Locus ſanè conſiderandus omninò, uelut ſermo fidelis & omni acceptione dignus. Nondũ ergo plena erat ciuitas magna Ieruſalem ciuibus ſuis, cum cecidiſſent homines in ruina illius primi parentis, ut non eſſet perfectus CHRISTVS omnium caput, non habens perfectionem ſui corpo-

Iſa. 64. ris, & membrorum: Cecidimus enim (teſte Iſaia propheta) ut folia uniuerſi.

Poteſt tamen intelligi de prædeſtinatis quibuſdam, qui cum CHRISTO, poſt eum tamen, à Deo Patre electi ſunt, quos ipſe Filius adduceret in gloriam. Nam Græcè reuera non legitur adduxerat, tẽporis elapſi, ſed adduceret. Sic. n. legitur: πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα. Hæc igitur erat decẽtia. Cum ſecum quoſdam ex prędeſtinatis deberet adducere, nec poſſet id agere iuſtè cum eſſent peccatores, idcircò oportuit eũ, qui eſſet eorum ſalutis autor, ſic perfici, ut pro illis qui ſoluendo nõ eſſent, & tamen erant debitores, ipſe q nihil prorſus debebat, & poterat abundantiſſime ſatisfacere, omnia exſolueret: quemadmodum & fecit. Nam in hoc conſummatio totius iuſtitiæ conſiſtit. Quæ expoſitio mirificè quadrat ſi legatur; *conſummari*; Sin aũt legitur; *conſummare*; poteſt ſic defendi lectio, ut quod ait; *Decebat enim*; ſtet abſolutè, quaſi dicat. Hoc decẽs erat, nimirum quod ſequitur; *Eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduceret*; eum, inquam, autorem ſalutis eorum; *conſummare*; ideſt, perficere (ſubintellige) hoc ipſum opus, ſicut & fecit moriens, & abſolutum eſſe opus teſtificans, quùm ipſe dixit: Conſummatum eſt. Vel hæc ſunt ad Patrem referenda, ad quem ſpectabat conſummare Filium ſuum. Quęuis harum expoſitionum uera eſt, & uix ſenſu inter ſe differre uidentur.

Qui enim ſanctificat, & qui ſanctificãtur ex uno omnes. Explicatur huius decentiæ ratio: quia CHRISTVS ſanctificans cum ipſis qui ſanctificantur arctiſſimam habet cognationem, quæ cogebat eis eſſe ſuccurrendum. Omnes quippe tam ille, quàm & nos alij, ex uno prodiuimus, ideſt, ex Adam. Et licet nullo pacto communicauerit peccato CHRISTVS, communicauit tamen ipſi carni: & ideò idoneus fuit miniſter, qui meritoriè pro nobis pateretur. Nam pati iuſtè

ex peccato proprio nõ eſt meritorium, ut ait B. *1. Pet. 2.*

Petrus. In hoc enim meruit, dum iniuſtè eſt paſſus. Poteſt etiam dici, nos omnes ex uno Deo eſſe, ideſt, CHRISTVM ſanctificantem, & nos ſanctificatos, cum & ipſe quoque fuerit à Deo ſanctificatus. Nam & in terris poſitus dicebat ſe ex Deo eſſe, & de ſurſum, & à Patre ſancti- *Ioan. 8. et. 10.*

ficatum. Apoſtolus uocat eum alibi cœleſtẽ ho- *1. Cor. 15.*

minem, tanquàm de cœlo uenientem. Nos etiam tales ſumus dum ſanctificamur: quia deſuper naſcimur ſimiliter ex Deo per Spiritum ſanctum,

quemadmodum ipſe CHRISTVS Nicodemũ *Ioa. 3.*

docuit. Vnde aliquo modo Deus ſit Pater cõ-

munis, ut ſit & CHRISTI, & noſter. Aſcen- *Ibid. 20.*

do (inquit) ad Patrem meum, & Patrem ueſtrũ: licet longè ille nobis præſtet ob gradũ ſanctificatiõis excellentiſſimum, qui tãtus eſt ut ualeat & ipſe ſanctificare alios. Quapropter aiebat incre-

pãs Iudęos: Si ad quos ſermo Dei factus eſt, Deos *Ibid. 10.*

dicit ſcriptura, quẽ Pater ſanctificauit; ſcilicet ſingulariter per unionis gratiam; et miſit in mundum, ad ſanctificandum alios; uos dicitis eũ blaſphemare? Poſſumus (quod & fortius eſt, ac uerius, & mihi plenius ſatisfacit) utramque intelligentiam ſimul copulare, & unam efficere. Ex uno enim primùm ſumus omnes, uidelicet ex Deo Patre: & adhuc ex homine uno omnes, nimirum ex Adam patre, ex quo prodijmus eiuſdem carnis cum CHRISTO, excepto peccato: ut ex iſta cognatiõe quoquouerſum accipiatur, rectè ſumatur decentia paſſionis eius propter fratres ſuos, quos deſeri & perire non decuit.

Non enim confunditur, ideſt, non cum pudet, aut non erubeſcit; *fratres illos uocare, dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis.* CHRISTVS loquitur per Prophetam prędicens quod futurũ erat, & nos factum uidemus. Ipſe enim illud nomen Dei Patris annunciauit diſcipulis ſuis: quos ob eam gratiam fratres uocat, cum ex uno Deo (ut iam explicauimus) & ex uno homine omnes ſimus: ut quos iam fratres ſecundum carnem ha-

bebat

bebat, eoſdem ſimiliter ſecundum ſpiritum fratres efficeret, & ita abſolutè & perfectè fratres. Ioa. 10. Vide & B. Magdalenæ dixit. Vade dic fratribus meis. Et illo modo; *In medio Eccleſiæ* .i. in conſpicuis eccleſiæ ſuæ laudauit Patrem gratias illi agens, & ita honorem illi tribuens, ut ipſe dignus eſſet in omnibus exaudiri pro hac ſua in Patrem reuerentia, ſeu pietate. Vocat autem eccleſiam, ut illam ſpiritualem coniunctionem intelligeremus, de qua alibi: Eph. 5. Viri diligite uxores ueſtras, ſicut & CHRISTVS dilexit eccleſiam, & ſemetipſum expoſuit pro ea. Et paulò poſt: Sic uiri debent diligere uxores ſuas, ut ſua ipſorum corpora. Qui ſuam uxorem diligit, ſeipſum diligit. Tum concluſit: Myſterium hoc magnũ eſt: ego dico in CHRISTVM & in eccleſiam. Sequitur.

Et rurſum: Ego ero fidens in eum. Iſta ſunt CHRISTI uerba, pro nobis apud Patrem interpellantis, & ſignificantis quanta ageret fiducia in noſtrum beneficium, minimè metuens pati repulſam, utpote nobis ea ratione conſultum uolens, ut ſuam pariter cauſam procuraret, cui nõ poterat negari quicquàm. Etenim tanta erámus cũ illo coniunctione colligati, ut dum pro nobis peteret, tota fide excitaretur tanquàm pro ſeipſo: ac ſi diceret. Mihi hoc præſta, ò Pater: quia ego, & illa pro qua rogo eccleſia, unus mecum eſt ſpiritus, & una caro ex oſſibus meis, & carnė mea. Perpende fiduciam, & agnoſce illam quia in oratione uſus eſt. Ioa. 17. Pater, inquit, quos dediſti mihi, uolo ut ubi ſum ego, & illi ſint mecum. Volo, inquit. Cuius (rogo) eſt hæc oratio quę dicit; Volo; niſi fiducialiter agentis, & ob ſummam gratiã certò, quod uelit obtinere, ualentis? In hanc ergo fiduciam ipſe pro nobis uenit etiam cum inimici eſſemus. Sciendũ tamẽ, à quibuſdã exiſtimatum, hæc uerba fuiſſe olim per Iſaiam pronunciata in eo Cant: Iſa. 12. Confitebor tibi Domine, quoniã iratus es mihi, conuerſus eſt furor tuus, &c. conſolatus es me. Ecce Deus ſaluator meus, fiducialiter agam, & non timebo. Si igitur hic locus citetur à B. Paulo, uidetur uerba eſſe CHRISTI, Theophylactus. ut exponuntur communiter. Et Theophylactus quidem audacter negat eſſe alterius uerba, quã ipſius CHRISTI. Et tamen in ipſo Cantico quaſi alicuius fidelis uerba proferuntur, ſicut B. Hieronymus B. Hieronymus illud enarrans exponit, & benè. Ego uerò puto ab Apoſtolo hunc locum afferri, quò & hic agnoſcatur ipſa coniunctio, quæ nobis intercedit cum CHRISTO. Qui enim CHRISTI ſunt, tales maximoperè fidunt in ipſo & audacter, quem ueluti Sponſum recognoſcũt, quicum poſſint fiducialiter agere, & nulla in re iuſta timere. Quid enim negare ualeat dulciſſimus Sponſus dilectiſſimæ ſuæ ſponſæ?

Et iterum: Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Deus. Hæc item ſunt uerba CHRISTI, qui ſe quaſi Patrem dicit eorũ qui dati ſunt illi à Deo, quos faceret ſaluos. Nam & ſponſa illa prima Heua de ipſo Adam, ut de quodam Patre, proceſſit. Sic & nos ſimili forma genuit de coſta ſua CHRISTVS. Et bene pueros uocat, id eſt, filios, & adhuc quaſi recens natos. Eodem nomine uocauit eos poſt reſurrectionem ſuam, dicens: Ioa. 21. Pueri, habetis hîc pulmentum? Oportet enim nos omnes coram Deo fieri noua natiuitate pueros, ut ſimus ueri Iſraelitæ ſine dolo. Ad quam nouę generationis formam ac puritatem reſpiciens B. Petrus, hortabatur. 1. Pet. 2. Quaſi modo geniti infantes lac rationabile & ſine dolo concupiſcite, ut in ipſo creſcatis in ſalutem. Ait autem: *Quos dedit mihi Deus*; Deus Pater dedit quoſdam præcipuos CHRITO ut fratres, & amicos peculiares, quibus omninò ſalutem compararet, & per eos faceret ſaluos alios multos. De ipſis ſic electis & ei datis, ipſemet dixit: Ioa. 17. Manifeſtaui nomen tuum hominibus, quos dediſti mihi de mundo. Tui erant: quia ab initio elegiſti eos, non quidem de maſſa perditionis (ut quidam uolũt) ſed de maſſa creationis. Cum enim & ipſi quoq; iam perditi eſſent, oportuit eos redimi. Ideò & mihi dediſti, ut ſcilicet redimerem & ſaluarem, docens eos peculiari modo (quemadmodum & feci) qui & ſermonem meum ſeruauerunt. Et inferius: Quos dediſti mihi, ego cuſtodiui: & nemo ex eis perijt, niſi filius perditionis, ut ſcriptura impleretur. Noluit enim Deus omnes eodem modo per omnipotentiam ſeruare, ſicut eos de quibus ait: Nemo rapiet eos de manu mea.

Quia ergo pueri communicauerunt carni & ſanguini. Quid eſt caro & ſanguis, niſi homo corruptus ipſe Adam, in quo omnes natura ſumus? Huic participarunt pueri CHRISTI, etiam qui prædeſtinati erant ante mundi conſtitutionem cum CHRISTO, & in ipſo. Ceciderunt enim omnes, & facti ſunt caro & ſanguis, in peccato communicantes, ſed ut per IESVM CHRISTVM reſurgerent, & eueherentur in cœlum. Ideò ſubiunxit; *Et ipſe ſimiliter participauit eiſdem*; Verè & circunſpectè ait; *participauit illis*; non autem, communicauit carni & ſanguini, qui nullo modo fuit ipſe peccator. Non enim carnem peccati accepit, ſed ſolùm pœnas ob peccatum incurſas, & per eum luendas. Quocirca naturam humanam cum ſua corruptione accepit, unà cum miſerijs ipſam naturam cõſequentibus, ſine peccato tamen, ut dictum eſt. Sic autem factũ oportuit, ob eam rationẽ quã ſubdit Apoſtolus, aiens.

Vt per mortem deſtrueret illum, qui habebat mortis imperium, id eſt, Diabolum. De uictoria Chriſti aduerſus Diabolum. Agnoſce diuinum cõſilium, & ſummam Dei atq; benignam prouidentiam, & quàm decenter aptauerit omnia. Diabolus uicerat hominem, & conſequenter princeps eius, quem ſuperauit in campo, factus erat. Vnde factus eſt etiam omium pœnarum dominus, quę meritò debebantur illi peccato: Inter quas erat mors, imò ipſa ſola, quam cœteræ pœnæ conſequebantur: ſi de utraq; morte, ſicut oportet intelligi, carnali & ſpirituali intellexerimus. Itaq; habebat & mortis imperium. Sed uenit CHRISTVS ut cum Diabolo pugnaret, & uinceret eum: & ſic illum, & omne illius imperiũ deſtrueret. Et conſidera, quæſo, extremam tandem pugnam

gnam

gnam. Diabolus CHRISTVM ad mortem pellexit, excitans membra ſua in illum furioſiſſimè. CHRISTVS excepit hoc mortis iaculum, & guſtauit illud. Quare in Diabolo inuenta eſt iniquitas, qui uoluit illum tanquàm mortis reum morti ſubijcere (quemadmodum exclamauerũt eius organa: Reus eſt mortis) At nullam CHRISTVS merebatur mortem, nedum illam ignominioſam. In CHRISTO ergo inuenta eſt iuſtitia, qui Deo promptiſſimè obtemperauit, non declinans hoc inimici iaculum. Quamobrem ad mortem per Diaboli conſilium, & ad iniuſtiſſimam mortem adactus, dum illam gratanter, & libenter excepit propter gloriam Patris, cui ſic honorem ſuum per inobedientiam à nobis illi ſublatũ, per obedientiam reſtitueret, & hoc facto ſoluens noſtrum debitum nos liberaret à Diabolo & morte: meritò ipſum Diabolum, ideſt, eius dominatum deſtruxit, eripiens ab eo omne ius mortis & imperium, & in ſeipſum transferens.

Et liberaret eos qui timore mortis per totam uitam obnoxij erant ſeruituti. Verè homo moriturus ſeruus eſt ipſius mortis, ideſt, in conditione ſeruili, quæ timorem parit. Semper enim expaueſcit ac refugit mortem, ut iniquã dominam: & tamẽ ab ea flagellatur aſſiduè. Nec poteſt ullus homo ab hoc ſeruitio eripi: nec eſt ullus unquàm ereptus, niſi per IESVM CHRISTVM ob certam meliorum bonorum expectationem, & fidei ſciẽtiam, qua nouit inimicam tandem deſtructam iri mortem. Et hinc certum licet colligere indicium, homines plus nimio mortem ſecundum partem ſuperiorem horrentes, nondũ eos eſſe ſub CHRISTO, ſed adhuc ſub Diabolo. Vis igitur mortẽ non pertimeſcere? Eſto ſub CHRISTO, & liberaberis; non quidem ut ſecundum carnem minime doleas, ſed ne metuas ſecundum ſpiritũ; Eris autem ſub CHRISTO, ſi manſeris in eo. Manebis uerò, ſi quæ ille mandauit, implorato eius auxilio perfeceris. Sed quotuſquiſq; inueniri poterit qui hæc audiat? Numeroſiores etenim ſunt, qui amore ſæculi huius implicantur.

Quõ eripuit nos Chriſtus à timore mortis.

Nuſquàm enim Angelos apprehẽdit ſed ſemen Abrahe apprehendit. Audi primùm quid dicat, deinde ad quid dixerit. Dicit ergo: Ipſe CHRISTVS, diuinum Verbum, ſecunda illa Perſona; *nuſquàm*; ideſt, in nullo ſcripturarũ loco; *apprehendit*; ideſt, aſſumit; *Angelos*; Eſt enim præſentis temporis; *apprehendit*; ut ex græco uerbo ἐπιλαμβάνεται clarè patet. Senſus itaq; eſt. In nullo ſcripturæ loco habetur, diuinum Verbum apprehendiſſe, ſeu aſſumpſiſſe Angelos, ideſt, ullum Angelorum, aut cuiuſuis Angeli naturam, illam ſcilicet uniens cũ ſua natura diuina in ſemetipſo, tanquàm inſititio admirabili, & peritiſſimi ac maximi artificis. Vnde & ipſe meritò admirabilis uocatur. *Sed ſemen Abrahe.* Hoc ipſum paſſim inuenitur in ſcripturis, quomodo apprehenderit, ſeu aſſumpſerit ſemen Abrahæ.

Verũ quæri poteſt, cur hîc non dixit; Apprehendit homines, ut etiam intelligeremus humanam naturam, ſicut ſuprà dixit: *Apprehendit Angelos?* Reſpondemus, unam eſſe ſpeciem tantum hanc naturam humanam: Angelorum autẽ cum plures ſint ſpecies, declarari oportuit, illum non apprehendiſſe ullã Angelorum ſpeciem. Si enim una tantum ſpecies eſſet Angelorum, dixiſſet: Non apprehendit Angelum. Si ita ſe res habet, inquies, cur ergo non dixit; Sed hominem apprehendit; qui potius dixit, ſemen Abrahæ? Et nos itidem reſpondemus, Idem eſſe per ſemen Abrahæ, quod per hominem, intelligendum. Significat enim illum hominem aſſumptum. Cum aũt ſemen non dicat perſonam (non enim Verbum aſſumpſit perſonam hominis) ideò quod aſſumpſit, ita expreſſit dicens ab eo ſemen Abrahę apprehenſum. Porrò ut ſignificaret Hebræis maximum Dei erga illos donum, & ſummam gratiam, prærogatiuamq; ſingularem, quò magis uiros bonos ad gratam tanti beneficij memoriam inflammaret, & malos atq; ingratos homines ad iuſtam confuſionem induceret: declarauit illud ſemen eſſe Abrahæ, ideſt, ab Abraham per carnis ueniſſe propaginem, cui fuit repromiſſum, & cuius ipſi Iudæi ſecundum carnem erant filij. Vocatur autem ſemen CHRISTVS, ut in quo ineſſet uirtus propagandi ſecundum plenitudinem Spiritus. In eo uerò quod ait; *Non apprehendit Angelos*; prærogatiuam noſtræ naturæ præſtantiſſimam præ illis commendat, quatenus nos uehementius prouocaret ad amorem, quos in tanto dono tantis (quanti ſunt Angeli) prætulit creaturis. Egregiè ergo ſequitur.

Nota hæc ſubtilia, et pulchra.

Vnde; ſeu quare, aut quocirca; *debuit per omnia fratribus aſſimilari.* Dictum iſtud; *per omnia*; minime includit peccatum, quod nihil eſt, ſed boni tantũ eſt priuatio. Fratribus etenim factus eſt ſimilis quoad naturam ſecundum mala pœnæ: quandoquidem de eiſdem humanæ conditionis pœnis & ærumnis præter delictum participauit, & præter errorem atq; inſipientiam, quæ ad hoc redemptionis opus nedum conducebant, ſed cõtrà illi potius aduerſabantur. Non enim ualuiſſet litare pro nobis peccator exiſtens, quantaſcunq; ſuſtuliſſet pœnas. Sed oportuit ut talem carnem paſſibilem ſumeret; *ut fieret miſericors*; ideſt, miſericorditer erga nos afficeretur, & ſic pro nobis ad ſuſtinẽdũ induceret; *Et ſimul fieret fidelis Põtifex ad Deũ*; ideſt, fidelis expiator pro nobis, cauſam nr̃am agẽs corã Deo, ſemetipſũ ſacrificans pro nobis: *Vt repropitiaret delicta populi*; Hîc uidetur de populo Iudæorũ particulariter loqui, pro quo primùm ac peculiarius uenit, ſicut ipſe dixit. Non ueni niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Aut uerius de certo loquitur populo, ideſt, de ijs qui ſuam ipſorum ſalutem non neglexerint. Dicis autem repropitiari peccata, non quaſi peccata ullam mereantur repropitiationem, aut fiat eorũ repropitiatio: ſed potius deletio, ut ſic Deo repropitietur homo peccato extincto. Et illum uocat; *fidelem Pontificem*; qui fidem in eo opere fideliter implendo ſeruauit Deo Patri, ad quod illum miſit. Quemadmodum enim Moſes dicitur fidelis in ſuo miniſterio: ita & CHRISTVS, ut

Matth. 15.

mox

mox uiſuri ſumus: Si modo componenda ſunt cum paruis maxima.

In eo enim in quo paſſus eſt & tentatus, potens eſt & his qui tentantur auxiliari. Dices: Ecquid inde nobis commodi, quidue utilitatis eſt noſtræ, ſi CHRISTVS ipſe paſſus fuerit, ac tẽtatus? Multum per omnem modum. Ex hoc enim factus eſt miſericors ad compatiendum, & promptus ad auxiliandum ſua gratia, cum perſpectas atque cognitas habeat noſtras tentationes, multiplicesq́; miſerias. Similiter & ij qui nihil ſunt malorum experti, tum demum cum perpetiuntur, facto periculo uerè diſcunt miſereri, ac ſuccurrere ſocijs. Hic locus patére poſſet quæſtionibus, quaſnam tentationes paſſus fuerit CHRISTVS Dominus & Redemptor noſter: & quomodo miſericors factus eſt à tẽtationibus illis. Nũquid poteſt eſſe aliquis Deo ipſo magis miſericors? An uerò redditur miſericors ipſe Deus expertus miſerias? Abſit. Quo in loco fatendum eſt, Etſi multa ſint quæ miſericordiam inducere ſoleãt, prima tamen eſt, & magna prouocandæ cõmiſerationis cauſa, ipſius miſeriæ notitia. Si .n. dolere quempiam ſim neſcius, non miſerebor dolentis. Nos ergo notitiam miſeriarum efficacius ſenſu & experientia, quàm ratione acquirimus. Non enim facile ſine experientijs in nobis ipſis, rerum naturas, & cõueniẽtia quæq; ac repugnantia apprehendimus, unde & lætitia, & dolor ſuã ducunt originem. Itaque per huiuſmodi experiẽtias à nobis eſt comparanda notitia. At Deus rerum naturæ conditor (licet non experiatur dolores noſtros) omnia tamen magis nouit, quàm noſipſi. Scit enim perfectiſſime quantum à naturæ conuenientia quodlibet diſtet, qui ipſius naturæ eſt autor. Vnde ipſas rerum exiſtentias quæ ex ipſo fluunt, & conſequenter defectus, ad lineã & ad unguem perſpicit: ideoque poteſt misereri ualdè, abſque paſſione tamen. Verùm decuit CHRISTVM ut hominem, per dolorum experientiam uiſcera miſericordiæ ſibi parere, ut & ipſe quatenus homo erga nos afficeretur uiuacius, utpote qui experiẽtia ipſa ſenſiſſet quę nos, & quàm acerba mala circunſtent, & (niſi adiuuet) premunt, & opprimunt: & iſta uia etiam magis apud Patrem meruit.

CAP. III.

VNDE FRATRES SANcti, uocationis cœleſtis participes, conſiderate Apoſtolum & Pontificem confeſſionis noſtræ IESVM: qui fidelis eſt ei qui fecit illũ, ſicut & Moyſes in omni domo eius. Amplioris .n. gloriæ iſte præ Moyſe dignus eſt habitus, quantò ampliorem honorem habet domo, qui fabricauit illam. Omnis nanque domus fabricatur ab aliquo. Qui autem omnia creauit, Deus eſt.

Et Moyſes quidem fidelis erat in tota domo eius tanquàm famulus, in teſtimonium eorum quæ dicenda erant. CHRISTVS uerò tanquàm filius in domo ſua. Quæ domus ſumus nos, ſi fiduciam & gloriam ſpei uſque ad finem firmam retineamus.

VNde fratres ſancti. Primùm fratres uocat Hebræos: nam ſic ſe mutuò uocabant Iudæi. Fratris enim uocabulum ex etymo græcanico coniunctionem ſonat, & contubernium. *Fratres Hebræi inuicem dicebantur.* Nam græcè conuenticulum, uel ſodalitium ſignificat. Et cum omnis coniunctio uel carne cõciliante ſit uel ſpiritu, efficitur ut & fratres appellentur iuxta duplicem hãc conſyderationem. Vtroque ergo intellectu erant B. Paulo fratres Hebræi, & iuxta carnem, cum ipſe ex Hebræis eſſet: & iuxta ſpiritum, quos eiuſdem religionis uinculum erga Deum colligabat. Sanctos item uocat, hoc eſt, mundos. Sanctus enim idem eſt quod mundus. *Sanctus quid propriè ſignificet.* Reſpectu autem noſtri, ideſt, gentium, mundi uocabantur & erant ipſi Hebræi. Vnde reliquas omnes gentes ab eis uocabantur immundæ, & ita erant, donec uenit ſanctificator omnium, qui fecit utraque unum, ut ſanctificaret omnes. *Eph. 2.* Quapropter multò uerius de omnibus Chriſtianis ſanctis dici poteſt, eos eſſe mundos, qui per Agni ſanguinem fuſum purgati ſunt à ſorde peccati, ut mundi perſeuerare poſſint, niſi iterum inquinauerint ſemetipſos. Et hunc intellectum habet hæc litera. Interdum tamẽ ſancti appellatio ad eos pertinet, qui firmi ſunt, & excellentius mundi, & peculiariter Deo dilecti, ut non rarò in ipſius ſcripturis accipimus, ueluti cum dicitur: Laudate Dominum in ſanctis eius. Et iterùm: Mirabilis Deus in ſanctis ſuis. *Nullus præ ipſo Deo ſanctus.* Eminentiſſime autem Deus ita ſanctus eſt, ut præ illo quodcunque eſt, ſit immundum. Scriptum eſt enim: Stellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius. *Iob. 25.* Vnde & Seraphin ſumma ueneratione ac ſtupore ob immenſam ſanctiſſimæ TRINITATIS munditiam clamabant alter ad alterũ: SANCTVS SANCTVS SANCTVS Dominus Deus exercituum. *Iſa. 6.*

Vocationis cœleſtis participes. Dicit participes uocationis. Vocatione enim collecta eſt Chriſtianorum multitudo, quæ ob eam cauſam græca uoce uocatur eccleſia, quę ſignificat collectionem euocatam. Iudæorum erat propriè ſynagoga, quæ uox non aliud indicat quã cõgregationem: non autem includit uocationem ullam. Hæc autem uocatio dicitur cœleſtis, nimirum quæ & de cœlo uenit, & quæ eſt cœleſtium bonorũ. Nã ad ea expetenda & obtinenda uocamur. Dicit huius uocationis Hebræos eſſe participes: ne fortè propter multas ſcripturas, ubi clariſſime eorũ prædicebatũ reprobatio, q̃ uel tũc apparebat ex pte, putarẽt prorſus ſe, & ĩ uniuerſũ reprobatos.

Neque uerò omnes tales erant, ſed ij ſolùm qui in eiuſmodi excœcationem uenire ſua culpa iam
Rom. 11. meruerant. Vnde ad Romanos hoc myſterium aperiens dixit: Cœcitas ex parte cõtigit in Iſrael. Vide ergo quot modis, & quã blãdè allicit eos, cum fratres uocat, cum ſanctos, cum uocationis cæleſtis pticipes. Et iterũ ſuauiter exhortat aiẽs.

Conſiderate Apoſtolum & Pontificem. Ex incon-
Aduerſus incõſideratos. ſideratione omne malum. Nam primus noſter parẽs Adam, dum minime cõſiderauit quid ageret, non ponens ſibi ante oculos mandatum Dei & ueritatem, ſeipſum perdidit, & mundum uniuerſum deſtruxit. Item Eſau dum non conſiderauit quid pro lentis edulio perderet, ad ferã atq; inutilem pœnitentiam ſe redegit. Similiter & omnis peccator delinquit non conſiderans: quia nemo ad malum aduertens, illud unquam admitteret. Qua conſideratione permotus deuotiſſimus
D. Bernardus. & doctiſſimus Abbas D. Bernardus ſcripſit egregium librum ad Eug. Papam de conſideratione, non ignorans quãtum uel ab ipſis Maioribus hac in parte peccetur. Nõ deſũt tñ ẽt aliqui ita profligatæ mentis homines, ut cogitantes ac uolentes animum à conſideratione auertant. Nolunt quippe intelligere, ut benè agant. Ideò Apoſtolus noſter ſedulò monet; *conſiderate Apoſtolum.* Hæc uox; *Apoſtolus*; ſimpliciter ex ſui origine miſſum ſignificat: ſed reſtricta eſt ad peculiarem ſignificationem pro certa quadam miſſione à Deo Patre, ut quippiã eius nomine cũ creaturis agat.

At cum uaria ſint negocia, ſunt etiam miſ-
Excellentia apoſtolatus Chriſti. ſiones uariæ. Nam quædam ſunt miſſiones à Deo Patre immediatè: & quædam mediatè. CHRISTVS ſolus inter homines immediatè miſſus eſt à Deo Patre. Ideò ſæpiſſimè mentionem facit ſe à Deo Patre in mundum eſſe miſſum. Et quemadmodum ſecundum modum miſſionis digniſſima fuit illa miſſio, ita & officium ad quod miſſus eſt, omnium fuit digniſſimum. Etenim miſſus eſt ut ſi-
Luc. 19. bi regnum compararet, & illud lege data inſtrueret. Poſt hanc miſſionem eximiam ſubſequitur illa Apoſtolorum miſſio à CHRISTO. At hi non ſunt ad accipiendam ſponſam miſſi, nec ad condendam ei nouam aliquam legem, ſicut CHRISTVS, ſed ad promulgandam illam à CHRISTO iam traditam. Ob iſtam gratiam dixit ſan-
Ioã. 3. ctiſſimus Ioannes Baptiſta. Qui habet ſponſam, Sponſus eſt. Amicus autem Sponſi qui ſtat & audit eum, gaudet propter uocem Sponſi. Ecce igitur miſſi ſunt Apoſtoli ad promulgandam legẽ iam conditam. Fuit tamen & iſtorum egregia præ aliis miſſio, qui fuerunt ab ipſo CHRISTO immediatè miſſi, & ad miniſterium digniſſimum, legem ſcilicet euangelicam promulgandã, ideòque inſigniter Apoſtoli nomine donantur. Aliæ uerò miſſiones, quæ fuere poſteriores, & non immediatè à Deo, nec ad euangelium promulgandum, ſed iam promulgatum exponendũ atque enarrandum, hæ quidem non meruerunt ut hoc Apoſtoli nomine celebres redderentur.

CHRISTVS ſolus fuit Apoſtolus eminentiſſimè ad parandam ſibi atque erudiendam eccleſiam. Illum ergo optimo iure & Apoſtolum, & Pontificem confeſſionis noſtræ appellat B. Paulus. Hãc enim confeſſionem fundauit Pontificatu ſuo & Apoſtolatu, redimens nos ut ſummus Pontifex à ſeruitute peccati & Diaboli, & conciliãs Deo: tũ inſuper docens nos ut Apoſtolus ueritatẽ de lege ſua, cui & teſtimoniũ perhibuit.

Qui fidelis eſt ei qui fecit illum, ſicut & Moſes in tota domo eius; Zelantibus pro Moſe Hebræis uult oſtendere Apoſtolus longè maiorẽ ipſo Moſe fuiſſe CHRISTVM. Accipit autem pro Moſe teſtimonium Dei excelſius in eius magnam laudem, & commendationem ſingularem, ut ſi in eo ſuperetur, nihil iam reſtare poſſit, quod amplius ualeant pro illo afferre. Ait ergo: Licet de Moſeos fidelitate ſit Deus ipſe teſtificatus, quem ſyncerum in tota domo ſua, id eſt, in ſynagoga tanquam fidelem famulum prædicat: quia fideliter exequutus eſt omnia quecunq; illi mãdata ſunt. Attamen hoc ipſum multò aliter dicitur de CHRISTO, qui & Filius fuit, & ut uerus Dominus domus appellatus eſt, non ipſe Moſes. Vt autem CHRISTVS aſſeritur Deus
non citat Apoſtolus ſcripturam de Moſe, ita nec de CHRISTO: oportet tamen de utroque ſubaudiri. Loquebatur nanque ad Hebræos, quos ponebat eſſe in ſcripturis eruditos & prõptos. Et de Moſe quidem teſtimonium Dei eſt, Nume. cap. 12. De CHRISTO uerò ſunt multa egregia loca, quæ poſſemus huic rei comprobandæ afferre. Specialiter autem uaticinium illud admirandum, quod Moſes ipſe Deut. 18. in hunc modum tradidit. Prophetam de gente tua, & de fra- Egregia prophetia de CHRISTO.
tribus tuis ſicut me ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus: ipſum audies, ut petiſti à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata eſt, atq; dixiſti. Vltrà non audiam uocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non uidebo, ne moriar. Et ait Dominus mihi. Bene omnia loquuti ſunt: Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui; & ponam uerba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem uerba eius que loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor exiſtam: hæc ibi. Egregium profectò de CHRISTO Domino ac Redemptore noſtro teſtimonium, ad excutiendum ſudorem obtuſis auribus perfidorum Iudæorum.

Nam quatenus ad rem præſentem attinet, CHRISTVM uidelicet in tota domo fuiſſe fidelem, eo probatur teſtimonio Dei, quandò ait. Loquetur ad eos omnia quæcunque præcepero. Fidelis ergo iudicandus eſt, qui mandatum illud fideliter expleuerit. Intelligere autem ſic oportet, ut loqui non ſolùm uerbo debuerit, uerùm etiam uirtute ſignorum, & inculpatæ uitæ exemplo, ut eſſet uerè fidelis. Sic fecit CHRISTVS, q cœpit priùs facere, tum docere. Sic fecit & B. Paulus Quis uerè ſit Apoſtolus fidelis.
imitator CHRISTI egregius, ſciens quid à ſe requireret Deus, ſcilicet ut eſſet fidelis. Tales extiterunt et cæteri, qui nec uitæ propriæ pepercerũt, ut uel ſanguine fuſo euangelium probaretur. In eo aũt errore quidã uerſant, ut ſe abũdè ſatiſfe-

ciſſe glorientur ſi oretenus bene loquantur, & la
biis benedicant, quantis pugnent cum ſermone
mores. Sed hi falſò ſibi et pernicioſè blandiũtur.
Hoc certè minime ẽ eſſe fidelem, ſed eſt eos imi-
tari uelle qui ſimul ut ędificare ceperint, mox de
ſtruunt. Nec enim tantùm ædificatur uerborum,
apparatu, quantùm deſtruitur malo exemplo.

Ex eo uerò loco obiter eliciendum eſt, finẽ
& antiquationem prioris teſtamenti, & miniſtri
eius, qui fuit Moſes, fuiſſe ab Hebręis tãdem ali
quando expectandam. Si enim ſatis erat audire
Moſen, nunquàm deſignatus fuiſſet alter prophe
ta, quem audire poſtmodò oporteret, & eius ſub
Iſa. 49. tanta interminatione cuſtodire mandata.

Quòd ſi dicant ad Ioſue hoc pertinere, ex eo
prorſus refelluntur: quoniam de Ioſue iam expli
citè dictũ fuit quid eſſet ille facturus. Et B. Pau-
lus inferius probat nequaquam eis à Ioſue datã
fuiſſe requiem. Sunt autem & aliæ multę ſcriptu
rarum ſententiæ, quibus paſſim oſtenditur CHRI-
STVS fidelis, & ex fructu omnium gentium,
multiplicatio benedictionum eius. Vndè & per
Iſa. 49. Iſaiam Dominus: Parum eſt, ut ſis mihi ſeruus
ad ſuſcitandas tribus Iacob, & fęces Iſraeľ con-
uertendas. Dedi te in lucem gentium, ut ſis ſalus
mea uſque ad extremum terræ. Vt autem
perſpicua & lata agnoſcatur inter miniſtrum Mo
ſen, & miniſtrũ CHRISTVM differentia, adiecit.

*Amplioris enim gloriæ iſte præ Moſe dignus eſt ha
bitus &c.* Hic manifeſtè Moſes inter eos, poni-
tur, qui conumerãtur cum ĳs qui ſunt in domo,
quaſi unus ex familia. At ipſe CHRISTVS eſt
ille qui ædificauit domum. Et ſi quidem intelliga
mus de prima ædificatione, quæ fuit rerum crea
tio, & perfectus rerum creaturarum ornatus, ue-
ra eſt hæc ſententia, à CHRISTO eam domum
eſſe fabricatã. Deus etenim eſt, & Patris Verbũ,
per quod facta ſunt omnia. Si autem de re-
demptione eius domus per ſanguinem, & de no-
ua ipſius conſtitutione, haud dubium quin Domi
nus ipſe CHRISTVS IESVS etiam qua parte
fuit homo, generator fuerit eccleſiæ, redimens eã
proprio ſanguine, & ſuis infinitis meritis obtinẽs
illi ſanctificationis ſpiritum. Quare omnifariam
factus eſt ipſe Dominus domus Dei, & ut fabrica
tor ab initio, & iterum ut conſtitutor & reſtitu-
tor eiuſdem poſt ruinam. Quantò ergo ho-
norabilior eſt Dominus domus, quàm ipſa do-
mus: tantò CHRISTVS præſtat ipſi Moſi, qui
inuenitur unus de domo non fabricator, ſed cũ
cæteris fabricatus. Iterũ pergit arguere, uberius
adhuc hæc declarans, & ueluti rem conſtãtem
ſumit ſequentem propoſitionem.

Omnis namq; domus fabricatur ab aliquo. Veriſ-
ſima eſt hæc propoſitio, & nemini non nota. Do-
mus enim cum ſit res artis, non ſua ſponte, aut
caſu uel natura fit ſeu naſcitur, ſed ut fabricato-
rem habeat, eſt neceſſe. Porrò iſta domus de qua
Pſal. 92. loquimur, domus Dei eſt, de qua ſcriptũ eſt: Do-
mum tuam decet ſanctitudo. Hanc autem domũ,
cum ex uiuis conſtet lapidibus, hoc eſt, homini-
bus ſanctificatis, non potuit alius eam fabricare,
niſi ipſemet & Deus. Eiuſmodi ſiquidem opus
non eſt niſi Dei creatoris. Vnde & hoc ſumit B.
Paulus, ut concludat CHRISTVM eſſe Deum.
Ait enim: *Qui autem omnia creauit, Deus eſt:* ut ſi-
militer & is Deus intelligatť, qui fuit domus Dei
fabricator CHRISTVS IESVS.

O miſeros Hebræos, qui in ſuo templo glo In Hebræos.
riabantur ex mortuis conſtructo lapidibus, tan-
to zelo accenſi pro illo ne deſtrueretur: & inte-
rim ipſi, quantùm ex ſeipſis erat, deſtruebant ue-
rum Dei uiuentis templum. Sed quid ait Do-
minus per ſeruos ſuos ſcribas, & prophetas, &
Apoſtolos, quos noluerũt increduli & duræ cer
uicis audire? Nunquid Salomon ædificauit do-
mum, ille ſcilicet Salomon filius Dauid, qui de-
mentatus fuit à mulieribus alienigenis? Abſit. Ex-
celſus enim non in manufactis habitat. Cœlum Iſa. ult.
enim mihi, ait, ſedes eſt, & terra ſcabellum pedũ
meorum. Quæ eſt iſta domus quam ædificabitis
mihi? Et quis eſt iſte locus requietionis meæ?
Omnia hęc manus mea fecit, & facta ſunt uniuer
ſa iſta. Ad quem autem reſpiciam niſi ad pauper-
culum, & contritum, & trementem ſermones
meos? Quis autem iſte, niſi IESVS CHRI-
STVS mitis & humilis corde? Et ipſe quidẽ
Dominus de templo iſto, cuius reædificandi nul-
lam ulterius curam gerit, admirantibus Diſcipu
lis, atque rogantibus: Magiſter, aſpice quales la- Mat. 13.
pides, & quales ſtructuræ? ea paruipendens re-
ſpondit: Videtis has omnes magnas ædificatio-
nes? Non relinquetur lapis ſuper lapidem qui
non deſtruatur, & ſine ulla ſpe iterum reſtituẽdi.

De templo autem ſuo uero, ad cuius ſimilitu
dinem & nos reparandi ſumus, quid ipſe dicat
audi. Soluite, ait, templum hoc, & in tribus die- Ioã. 2.
bus excitabo illud. Vtinam uerò nunc non uige
ret humanus ille ſpiritus & carnalis in multis,
qui plus æquo ſunt de templis mortuis, & ſtru-
cturis lapideis ſoliciti. Putant ſe honorare Deum,
quantò uaſtiora fecerint & pulchriora templa,
quæ ut perficiantur ſæculum exigunt, cum inte-
rim cor eorum quàm longiſſimè abſit à uero tem
plo. Nam ipſi templum Dei uerum, quod erat ip Nota.
ſum eorum cor carneũ, ſua duritia & frigidita-
te uerterũt in lapideum. Et pernicioſum hoc exẽ-
plum alĳs reliquerunt imitandum. O bone Deus
miſerere aliquando cęcitatis noſtræ. Non deſunt 1. Cor. 2.
tamen qui ſpiritu pollent, & iudicare poſſunt de
omnibus, utpotè ſpirituales, ſicut ait Apoſtolus
noſter ad Corinthios. Proſequamur.

*Et Moſes quidem fidelis erat in tota domo eius tan-
quàm famulus.* Non intelligas; *eius*; id eſt, ipſius Mo
ſeos, ſed Dei. Nam & ſynagoga illa in qua concl[u]
debatur Eccleſia, opus Dei & domus Dei erat:
quia à Domino compoſita, & diſpoſita per An-
gelos. Ipſe autem Moſes erat ſeruus Dei, & famu
lus in ea domo. Ipſemet hoc cõfitetur ĳs uerbis.
Cur afflixiſti ſeruum tuum? Quare non inuenio Num. 11.
gratiã corã te? Et cur impoſuiſti pondus uniuerſi
populi huius ſup me? Nũquid ego cõcepi oẽm
hanc multitudinem, uel genui eam, ut dicas mihi.
Porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix

Fuerunt enim multis calamitati atque miſerando exitio, qui proſtrati ſunt in deſerto. Quocirca admonet inſtanter Apoſtolus ut ſibi caueant; *Nolite obdurare corda ueſtra, ſicut in exacerbatione*; ſiue irritatione, aut contradictione, uel contentione, aut diſceptatione. Sic enim uariè interpretantur uarij interpretes. Sed idem eſt ſenſus. Et addit;

Secundum diem tentationis in deſerto; Iuxta hæbraicam literam legitur; *Sicut in die tentationis in deſerto*; Quidam ex nouis tam ſine cauſa, quàm audacter, uel ob hanc rationem contendunt hanc epiſtolam non eſſe B. Pauli, qui non afferat ſcripturam ad hebraicam ueritatem. Quaſi uerò non ſit frequens Apoſtolo iuxta Septuaginta producere ſcripturarum teſtimonia: et quaſi officiat uero ſenſui ſcripturæ legere, *Secundum*; loco; *ſicut*; Verè non ſunt hæc digna quæ nos debeant remorari.

Caietanus.

Eſt autem hiſtoria manifeſta de contradictionibus illis Choræ, & Dathan, & Abiron. Denique tota illius populi peregrinatio, non aliud fuit quàm tentatio Dei. Non enim crediderunt uerbis eius: & ſic tentabant, ut oſtenderet tantus ne eſſet, qui hæc cognoſceret, & poſſet ulciſci. Quod magno cum ſuo ipſorum malo experti ſunt. *Probauerūt & uiderunt opera mea*. Probauerūt certè ipſum Dominum, & experientia cognouerunt eum eſſe potentem, idque quadraginta annis. Hic enim punctus eſt figendus, iuxta lectionem græcam: quod & ſi poteſt quidem defendi, tamen melius eſt ut iſtigatur quod ait; *Quadraginta annis*; cum ſequentibus, ſicut & ipſemet Apoſtolus declarat inferius dicens: Quibus autem infenſus eſt quadraginta annis? & ſic etiam habet hebraica lectio. Vnde ſequitur. *Quadraginta annis propter quod infenſus fui generationi illi*; Dicitur quis infenſus alteri, quando capit ex illius iniurijs moleſtiam, & in odium accenditur ac uindictam. *Et dixi: Semper hi errant corde*; Eſt error mentis, qui à ſolo procedit intellectu male ratiocinant, qui licet ſit malū quoddam, & infirmitas animi, non tamen imputatur ad culpam. Sed eſt alius error, qui eſt error cordis, qui procedit à uoluntate prohibente ne conſenſum intellectus præbet ueritati perſuaſæ. Et hic meritò eſt imputabilis error, quo tenebatur ille populus: ſicut ſæpenumerò Dominus Deus per Moſen conqueritur, & populo exprobrat, ut qui duræ ceruicis eſſet, & incircunciſus corde & auribus. Eſt & alia interpretatio quæ habet: *Quadraginta annis proximus fui generationi huic*; Et idem ſenſus elicitur. Deus enim ſit nobis proximus, dum aliquo modo inclinatur ut curet de nobis, ſiue benefaciendo, ſiue puniendo, quemadmodum hîc intelligitur. *Ipſi autem nō cognouerunt uias meas*; Quæ ſunt miſericordia, & ueritas. O quot falluntur miſericordia Dei & longanimitate, diu expectantis peccatores ad pœnitētiam? Ipſi autem non conuertuntur, ſibi perſuadētes Deum non uidere, neque curare, qui non ſtatim ubi deliquerunt, punit illos: *&* ita non cognoſcūt uiam miſericordiæ. Quapropter Deus illis miſericordia ſua abutentibus, eam conuertit in iram & damnationem, & oſtendit ſe ueracem inferens mala, quæ in incredulos & contumaces comminatur. Vt ſemper ſit uictrix miſericordia in iudicio. Qui enim iniuriam facit oblatę ſibi miſericordiæ illam recuſans, meritò illa indignum ſe conſtituit. Et dum talis punitur, iniuria aduerſus an miſericordiā illam facta uindicatur.

Duplex error in homine.

A patientia Dei multi decipiuntur.

Quibus iuraui in ira mea: Si introibunt in requiem meam. Græcè legitur: *Sicut iuraui*, Sed melius. *Quibus iuraui*: Additur hic articulus, quo ſignificatur certa quædam & magna, ideſt, illa Domini extrema ira; *Si introibunt in requiem meam*; Irati ſermo eſt hic, qui mutilus eſſe ſolet, & ſubaudiri aliquid oportet, ac ſi dixerit: Si hoc erit ut intrent in requiem meam, dicant (ſupple) me non eſſe Deum.

Requiem autem ſuam uocat beatitudinem qua ipſe fruitur, cuius participes facit obtemperantes ſibi. Obdurantes autem corda auditui euāgelij facit expertes. Ea uerò æterna requie priuari, ſummum eſt malum. Quod indocti & inconſiderati homines non apprehendunt. Quin & ſtultè aiunt quidam: Si non eſt aliud malum in inferno, quàm priuari uiſione Dei, nihil curamus.

Videte fratres ne quando ſit in aliquo ueſtrum etc. Magna hæc uerba ſunt, & Hebręis cōuenientia, qui difficilè ueniunt ad CHRISTVM. Et ſi qui ueniunt, facilè admodum recedunt, uixque permanent. Idcircò primùm admonet, ne ſit in eis cor malum incrudelitatis, ut propterea diſcedant à Deo uiuo. Commemorat autem Deum uiuum, ut ſignificet & potentiam Dei, & uigilantiam. Sētit enim offenſas qui uiuit. Et cum ipſe ſolus eminēter uiuat, in manu illius eſt uita noſtra, & mors. Ipſe mortificat, & uiuificat, deducit ad inferos, & reducit. Deut. 32. *Sed adhortamini uoſmetipſos per ſingulos dies, donec Hodie cognominatur*. Græce legitur, καλεῖται, ideſt, uocatur. Hoc autem eſt in toto uitæ noſtræ curſu. Quamdudum enim ſumus in hac uia cōſtituti, uiget nobis illud hodie Dominicæ reſurrectionis. Hic dies eſt ſponſor ſalutis noſtræ, & perfectæ reſurrectionis futuræ. Reſurrectio ſiquidem CHRISTI quaſi ſponſor eſt prioris reſurrectionis, quæ eſt à dominatu peccati, ſi fide recipimus illius reſurrectionem. Et proinde reſurrectio à peccatis, quæ eſt hîc per gratiam Dei, & charitatē infuſam in cordibus noſtris, eſt quaſi ſponſor futuræ reſurrectionis perfectæ et æternæ. Et multum quidem proſunt exhortationes, quę de his rebus fiūt inuicem & aſſiduè. Sed ubi iam hoc ſeruatur? O nos miſeros, qui Pręlati dicimur ac paſtores non exhortantes, ſed exhortationibus indigentes. Et utinam earū capaces: ne uerum in pleriſque ſit uerbum Domini. Si ſal infatuatum fuerit, in quo ſalietur? Matth. 5. *Vt non obduretur quis ex uobis fallacia peccati*, ideſt, concupiſcentiæ malæ. Concupiſcentiam enim quæ nobis ineſt natura, more ſuo uocat peccatum, utpote quę à peccato uenit, & ad peccatum exuſcitat & impellit. Malā itaque iure appellat eam, quę fallit, et à ueris bonis abducit, à gratia ſcilicet, & tandem à gloria Dei. Omnis enim qui peccat, errat: quia male ratiocinatur; Sed in primis obduratio exci dere facit hominem à fidei ueritate.

Participes enim CHRISTI effecti ſumus, ſi tamen initium ſubſtantiæ eius uſque ad finem firmum retineamus, dum dicitur: Hodie ſi uocem eius audieritis, nolite obdurare corda ueſtra, quemadmodum in illa exacerbatione. Quidam enim audientes, exacerbauerunt: ſed non uniuerſi qui profecti ſunt ab Aegypto per Moyſen. Quibus autem inſenſus eſt quadraginta annis? Nonne illis qui peccauerunt, quorum cadauera proſtrata ſunt in deſerto? Quibus autem iurauit nõ introire in requiem ipſius, niſi illis qui increduli fuerunt? Et uidemus quia non potuerunt introire in requiem ipſius propter incredulitatem.

Participes enim CHRISTI *effecti &c.* Vult nunc probare Apoſtolus, magnum initiatis periculum eſſe in retrocedendo, idq; ex typo & exẽplo Patrum, qui licet ex Ægypto uocati eſſent, & baptizati per fidem in tranſitu maris rubri, ad terram tamen illam promiſſionis non peruenerunt. Et interim tacitam præoccupat obiectionem, ne quis diceret: Nonne qui initiatus eſt in CHRISTO nãciſcitur continuò ſalutem, ſicut ait ipſemet? Ad Tit. 1. Salui (inquit) facti eſtis per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus ſancti. Reſpondet, inquam, huic quæſtioni, confirmans uerè nos factos eſſe CHRISTI participes, hac tamen adhibita conditione. *Si tamen (ait) initiũ ſubſtantiæ eius uſque ad finem firmum retineamus, dum dicitur: Hodie ſi uocem eius audieritis*; Ac ſi expreſſius dixerit: Spe interim ſalui facti ſumus ꝑ fidẽ, qua initiamur in CHRISTO, qui gratiam infundit & charitatem, ſiue iuſtitiam in corde noſtro. Verùm oportet hoc initium ſubſtantiæ eius retinere uſq; in finem. At quodnam eſt initium iſtud ſubſtãtiæ eius? Græce legitur, *hypoſtaſis*; quę uox ſignificat fidem. Eodem quippe uocabulo ipſe Apoſtolus declarat nobis fidem inferius, aiens. Eſt autem fides hypoſtaſis, ſeu ſubſtantia, ideſt, ſuſceptio ſperandarum rerum. Nam fide recipimus, & aſſentimur promiſſionibus Dei circa ea bona quæ non uidentur, ſed ſperantur, & æterna ſunt: non circa tẽporalia quæ cernuntur oculis.

Per hanc ergo fidem, ideſt, diuinæ promiſſionis ſuſceptionem, initiamur in CHRISTO, ideſt, B. Auguſtinus. accipimus donum gratię & iuſtitiæ, & charitatis, quod unum eſt, ut certò credo, etiam ex B. Auguſtini doctrina, ut alibi oſtẽdi fuſioribus uerbis. Cum autem à nobis ſuſceptum hoc initium non ſit quid perſectum (propterea enim initium uocat Apoſtolus: & B. Auguſtinus uocauit inchoatam iuſtitiam) iccircò neceſſe eſt ut aſſiduè augeatur, & creſcat in dies, donec ad perfectum tandem ueniat. Et ſic oportet retinere firmũ hoc initium, donec dicitur Hodie, ſi id uelimus quod interim habemus in ſpe, re ipſa integrum poſſidere ſecurè, nullo unquàm amittendi metu. Cantatur autẽ hoc Hodie in tota hac uita nr̃a mortali. Nec ſine ſancti Spiritus nutu omniũ prorſus ecclesiarum conſuetudo inualuit, ut in matutinis officijs intonetur (ut ita dicam) hic pſalmus quaſi inuitatorium. Eſt enim uox Spiritus ſancti, cui omninò eſt auſcultandum: præſertim cum nobis ſcripturę teſtimonio oſtendat Apoſtolus, quid fecerit illis, qui non paruerunt uocibus Angelorũ; *Quemadmodum in illa exacerbatione*; quando tanta illa cordis duritia & rebellione maiores eorum irritauerunt Spiritum Dei, & grauem illius manum ſunt (ut merebantur) experti.

Quidam enim audientes, exacerbauerunt; ſcilicet Dominum ob duritiã cordis, & incredulitatem. Et ſubdit; *ſed non uniuerſi qui profecti ſunt ex Aegypto per Moſen*; ideſt, non illi penitus omnes ad iracundiam Deum prouocarunt, qui ex Ægypto ſunt profecti: quoniam eorum aliquot non exacerbauerunt. Poſſumus item intelligere, non eos omnes qui ex Aegypto per Moſen ingreſſi ſunt in deſertum, ingreſſos in terram promiſſionis. Vbi notandum eſt, quòd ex omnibus ſimpliciter qui erant de populo illo, pars educta eſt de Aegypto, & pars in deſerto nata eſt. Quæ ex Aegypto educta eſt, ea non uenit in terram promiſſionis, ſed uniuerſa interijt in ipſo deſerto, præter Ioſue, & Caleb. Horum autem aliqui partim ſua morte deceſſerunt: partim uerò ultore Deo, aut peſte, aut gladio, ſiue à Moſe, ſiue ab hoſtibus proſtrati ſunt. Quoſdam etiam abſorbuit terra uiuos, & deuorauit dehiſcens. His autem malis obruti ſunt illi, qui peccauerunt reſiſtẽtes Deo, & Moſi. Illis ergo infenſus fuit Deus, & cæteris qui murmurauerunt tentantes eum, cum eſſent increduli. Rectè igitur concludit Apoſtolus. *Quibus autem infenſus eſt quadraginta annis? Nõne illis qui peccauerunt?* Ecce manifeſta cauſa exitij eorum, & Dei in eos odij: quia ſcilicet peccauerũt, non autem quoniam non eſſent prædeſtinati. *Quorũ cadauera proſtata ſunt in deſerto.* Trita eſt hiſtoria; *Quibus aũt iurauit non introire in requiẽ ipſius, niſi illis qui increduli fuerunt? Et uidemus quia non potuerũt introire propter incredulitatem.* Iterũ animaduerte ueram cauſam fuiſſe incredulitatem. Quamobrem non ſolùm non introierunt, ſed nec introire (iuſta Dei ultione) potuerunt.

CAP. IIII.

TIMEAMVS ERGO, NE fortè relicta pollicitatione introeũdi in requiem eius, exiſtimetur aliquis ex nobis deeſſe. Etenim & nobis nunciatum eſt, quẽadmodum & illis. Sed non profuit illis ſermo auditus nõ admiſtus fidei ex iis quæ audierũt. Ingrediemur enim in requiem eius qui credidimus, quemadmodum dixit: Sicut iuraui in ira mea: Si introibũt in requiẽ meam. Et quidem operibus ab inſtitutione mundi perfectis. Dixit enim quodam

loco de die ſeptima ſic: Et requieuit Deus die ſeptima ab omnibus operibus ſuis. Et in iſto rurſum: Si introibunt in requiem meam. Quoniam ergo ſupereſt introire quoſdam in illam, & ii quibus prioribus annuntiatum eſt, non introierunt propter incredulitatem, iterum terminat diem quendam; Hodie; in Dauid dicendo poſt tantum temporis, ſicut ſupra dictum eſt: Hodie ſi uocem eius audieritis, nolite obdurare corda ueſtra. Nam ſi eis Ieſus requiem præſtitiſſet: nunquam de alia loqueretur poſthac die. Itaq; relinquitur ſabbatiſmus populo Dei. Qui enim ingreſſus eſt in requiem eius, etiã ipſe requieuit ab operibus ſuis, ſicut & à ſuis Deus.

T*imeamus ergo &c.* Exhortatur Hebræos ſuos Apoſtolus ad timorem, ut caueant ne aliquando inueniãtur amiſiſſe pollicitationem diuinam, quæ eſt de introitu in ueram requiẽ. Itaq; in manu eorum poſitum hoc eſſe declarat, utrum è duobus malint, uel tenere pollicitationem, uel eandẽ relinquere. Cõtra fatuos quoſdam dictum ſit, qui negant liberum in homine arbitrium, & merita ac demerita. Aut in eos etiam qui fatum conſtituunt, quod fermè tantundem eſt. Ait; *Timeamus*; Modus blandus & humilis exhortandi, quando is qui exhortantis perſonam ſuſcipit, ſeipſum inter eos reponit, quibus exhortatione opus eſt. Quamobrem modeſtè dixit; *Timeamus*; & non dixit, Timete. *Ne fortè*, potius, ne quando; *relicta pollicitatione introeundi in requiem eius, exiſtimetur aliquis deeſſe*, ideſt, ne cũ numerabuntur qui dederunt nomen, & intrarunt in uiam & curſum, inueniatur aliquis ex nobis deeſſe, & in poſtremis conſtitutus, ita ut nihil habebat iuris ad brauium, quod eſt requies illa fœliciſſima ac ſempiterna. Vrget iterum exemplo illo ac typo, & addit,

Etenim & nobis annunciatum eſt quemadmodum & illis; Ecce quomodo ea exequitur quæ attinent ad initium. Illis annunciatum fuit, & nobis etiam annunciatum eſt. Illis quidem de bona erga illos uoluntate, & promiſſione illius terræ. Nobis autem annuntiatum eſt de melioribus bonis in uera uiuentium terra reconditis. *Sed non profuit illis ſermo auditus &c.* Ab euentu periculum oſtẽdit: quoniã ſermo auditus illis nequaq; profuit. Et cum enarratione huius infœlicis euentus, exponit cauſam: quia ſcilicet ſermo non fuit admiſtus fide. Ex quo conflatur iſta concluſio: Increduli non ingredientur in requiem Dei, ſicut & illi increduli non intrauerunt in terram illam prioris promiſſionis, ſed proſtrati fuerunt in deſerto. Et huic oppoſita ſequitur melior concluſio, quã ipſemet Apoſtolus exprimit, aiens.

Ingredimur enim in requiẽ qui credidimus; Nos, inquit, qui credidimus ingredimur (ut ſubintelligas) & nõ illi qui non crediderint. Eſt enim expreſſum aduerſus tales Dei iuſiurandum. *Sicut ſcriptum eſt: Si introibunt in requiem meam*; Hoc iureiurando ſine ulla pœnitentia eſſe intelligitur, & firmiſſima eſt hæc Dei ſentẽtia, Non intraturos iſtos in cœleſtem requiem. Contra ſtultos, qui omnes aliquãdo ſalutem conſequuturos dogmatizant. Ex hoc autem Apoſtoli loco, cum declarauerit Spiritum ſanctum eſſe illum qui in eo pſalmo loquitur: Hodie ſi uocem eius, nimirũ CHRISTI audieritis &c. Satis apertè aduerſus hæreticos probatur Spiritus ſanctus Deus.

Spiritus ſanctus probatur Deus.

Et quidẽ operibus à conſtitutione mundi perfectis etc. Vult hoc in loco B. Paulus declarare, quidnam per requiem ſuam intelligat Spiritus ſanctus. Equidem non aliud quàm illam requiem, de qua Moſes teſtatus eſt in principio Geneſeos, quando perfectis à conſtitutione mundi operibus, ait: Et requieuit die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis. Pro cuius loci pleniore declaratiõe notandum eſt, mentiq; omninò figendũ quod ſubiicimus, Deum in ſua maieſtate perfectiſſime & pleniſſime beatum, cum facere creaturam cogitauit & fecit, exiſtimari poſſe quodammodo ſemet ipſum à dignitate deieciſſe, qui non ſibi, ſed nobis qui nihil præ illo ſumus, operatus fuerit, & quaſi laborauerit. Nam illo ſcripturæ teſtimonio, quo requieuiſſe illum die ſeptima ab operibus dicitur, anteà laborauiſſe uidetur. Sed non ſic accipiendum eſt, quaſi ipſe uerè aliquid laboris ſubierit: propter nos iſta dicuntur, qui eius naturæ ſumus, ut cum non nobis, ſed aliis operamur, laboremus, hoc eſt, laborem ſentimus. Sic Deus condens uniuerſa, & in quem nulla redũdabat inde utilitas, quodã modo laboraſſe, & à ſua quiete apud ſcripturas dicitur diuertiſſe.

Locus intellectu difficilis, & pulcher.

Nota de mandato ſabbati.

Quapropter & nos ſecundum gratitudinis iura, perinde debemus hæc diuina opera accipere, ac ſi uerè pro nobis laboraſſet, à ſua propter nos quiete diſtractus illis ſex diebus, quando è mediis tenebris lucem eduxit, & conſtituit cœlos, & fundauit terram, & extẽdit firmamentum diuidens inferiora à ſuperioribus, & ſegregauit aquas ab arida, & fecit germinare terram, & conſtituit luminaria in cœlis, & iuſſit ut producerentur ex aquis & de terra animantia, piſces maris, uolucres cœli, beſtiæ terræ, iumenta, & pecora. Et deniq; plaſmauit hominem, cuius cauſa cætera fecerat. Deus ergo qui hæc omnia ſex diebus operatus eſt, & die ſeptima quieuit, obligauit nos gratitudinis obligatione, ut ſimiliter operaremur, uidelicet ſex diebus, ut deinceps poſſemus iure accipere requiem ad ſimilitudinẽ ſuã. Per hos autem ſex dies intelligere nos oportet uniuerſum ſęculi tempus, quod ſex ætatibus diſtribuitur, infantia, pueritia, adoleſcentia, iuuentute, uirilitate, & tandem ſenectute. In hac igitur uita laborare debemus colligentes nobis manna, uſquequo ueniat ſabbatum illud, quando nemo poterit iam ulterius quicquàm colligere, ut eſt illo loco in figura Mannæ ſignificatum.

Pro operibus bonis.

Et hæc fuit prima & perpetua lex, & obli-

gatio

gatio creaturæ ſecundum gratitudinis naturaliſſimam legem. Sicut enim Dominus laborauit pro nobis ſex diebus, ſuæ dignitati non parcens propter bonitatē ſuam, ut ſic poſtmodo intraret in requiem ſuam: Ita & nos eius amore, ut ſimus grati, ſimiliter facere debemus. Prius laborare propter illum oportet, ac deinde quieſcere, ut ille primus ad exemplum noſtrū fecit. Et hoc eò lubentius ac promptius, quò quicquid nos in eius gratiam & propter illum agimus, totum id ad nos ipſos redit, & cum fœnore magno. Bonorum enim noſtrorum ille non indiget. Imò propter nimiam abundantiam incapax eſt augmenti bonorum, cum ſit ipſe ſummum bonum.

Hoc igitur præmiſſo, Videamus nunc quomodo Apoſtolus duo ſcripturæ loca, ut hoc agnoſceremus, inducat. Primus eſt ex Geneſi, quòd à conſtitutione mundi requieuit Dominus ab omnibus operibus ſuis, id eſt, poſtquàm omnia perfecit, requieuit: ac ſi dixerit. Expleto hoc munere creādi, reuerſus eſt quodam modo ad ſe ipſum & ad ſuam beatitudinem, ut ſeipſo frueretur, relinquens interim nobis legem ut quilibet ſimiliter operaretur, quò poſſet intrare in illud gaudium, & illam requiem. Cumq; huius rei initium ſit fides, ob eam cauſam non poteſt in hoc pactum intrare niſi fidelis. Et ad hoc inducitur alius locus ex pſalmo; *Si introibunt in requiem meam;* Quo de loco primùm accipimus, quòd aliqua requies manet quoſdam, idq; ad ſimilitudinē Dei. Hi autem ſunt, qui operati fuerint: ſicut Dominus Deus poſt opera condita legitur quieuiſſe. Deinde iuſiurandum habemus aduerſus incredulos & peccatores, qui non intrabunt in requiem Domini. Non enim poſſunt eſſe ueri operatores, qui non ſunt fideles. Vide igitur ut ſuis uerbis Apoſtolus ipſe egregiè hæc declarat, eliciens quæ dicta ſunt, & ait.

Quoniam ergo ſupereſt introire quoſdam in illam; nimirum requiem. Dicit; *Supereſt;* quoniam non erat conſummatum pactum in anterioribus illis qui fuerunt ſub ueteri teſtamento, & ſub die ſeptima. Superuenire enim oportebat nouū teſtamentum, quod alteram ſibi diem uēdicauit, qua requieuit Dominus ab operibus ſuis. Et hæc fuit dies Dominica, dies octaua, dies reſurrectionis, qua recreatus eſt homo. *Supereſt introire quoſdam.* Ait, *quoſdam;* non certos deſignans, ſed illos qui pendent ex conditione, ſi crediderint, ſi laborauerint, & operati fuerint, ut ſic ſimiliter ualeant obtinere requiem. Vbi ſatis indicat poſſe mereri hominem introitum in illam requiem, & item poſſe demereri. Quo fit ut omnes qui ſuperſunt, & poſſunt ingredi, debeant diligenter attendere ad priores qui non introierunt, & cognoſcere quamobrem non introierint: & ne ſimiliter illis contingat, fieri alieno periculo cauti, & ſuæ ſalutis uigilantiſſimi cultores.

Et ij quibus prioribus annuntiatum eſt non introierunt propter incredulitatem. Hic taxat anteriores Iudæos incredulos non ſolùm uerbis Dei de ſpe futurorum, ſed etiam literis Moſeos, quæ ſpem terrenorum complectebantur. Excludi itaq; meruerunt non ſolùm à terra illa promiſſionis terrena, uerùm etiam à cœleſti terra uiuentium, quæ in illa terrena tanquàm in umbra ſignificabatur & figura, & annuntiabatur illis per Moſen & prophetas. Cum igitur ita ſeſe res habuerit. *Iterum terminat diem quendam; Hodie: in Dauid &c.* Nota Nō iam ſeptimum diem, ſed octauum, id eſt, non iam priſcum diem quādo requieuit ab operibus creationis, illum uidelicet ſeptimum diem ſabbati: quoniam illum diē uiolauimus omnes, & deſtruximus opera Dei. Sed alium diem Dominicū, in quo ceſſauit rurſus ab operibus ſuis Deus & Redēptor noſter. Nō dico ab operibus creationis, ſed reparationis & inſtaurationis, ut in hoc die de utroque beneficio laudetur, ſcilicet creationis & reparationis. Nam & de ſabbato hīc dies participat: et hoc fecit denuò Deus p CHRISTVM. Quod enim creatum erat, inſtauratum fuit, ut in inſtauratione creatio intelligatur.

Vt igitur ceſſauit ab operibus inſtaurationis huius Dominus, reliquit ſimiliter nobis aliud ſabbatiſmum, id eſt, legem operandi ſex diebus, ſicut dictum eſt, ut & nos pariter poſſemus quieſcere ab operibus noſtris, & intrare in eius requiem per uerum IESVM noſtrum, non illum Naue. Requiem autem eam dicimus, in quam ipſe cum Patre operando intrauit. Hæc eſt ſumma & ſine ocio ocioſa beatitudo. Et nota quomodo hanc diem terminauit prophetice in Dauid, dicendo poſt tantum temporis, ſicut ſuprà dictum eſt; *Hodie ſi uocem eius audieritis &c.* Quo in loco prohibet B. Paulus falſam Iudæorum opinionem, ſi fortè putaſſent ſe requiem promiſſam conſequutos à terra illa promiſſionis, in quā iam intrauerant. Ne enim eo ſenſu debeat intelligi prohibet ſtatus temporis: quoniam Dauid qui illud propheticè admonuit pro futuro tempore, regnauit multos annos poſt adeptam iam illam terrā promiſſionis excurſos. Fruſtrà omninò ad illā cohortaretur adipiſcendam, ſi iam requiem Hebræi ueteres in ea terra inueniſſent. O miſeros prorſus & excæcatos Iudæos, qui requiem quærunt, & non inueniunt, nec ſunt quidem ubi eam perquirunt inuenturi. Vnde egregiè ſubdit; *Nam ſi eis Ieſus requiem præſtitiſſet &c.* Argumentum ita conficito. Quicunq; finem aſſequitur, in eo quieſcit, nec quærit ultrà requiem. Non ergo poſt ingreſſum illum in terram promiſſionis per Ioſue factum, prædiceretur alia requies alterius diei, ſi finem & requiem fuiſſent adepti. Sed prædicitur alia requies per Dauid prophetā: ex quo ſequitur id quod concludit Apoſtolus, aiens.

Itaque relinquitur ſabbatiſmus populo Dei; id eſt, relinquitur uia ad ſabbatum celebrandum; quod eſt ad requieſcendum, nec ultrà operandum, quæ requies eſt poſt opera. Opera igitur requiem nobis illam parant, iuxta hanc poſitam legem, ut qui ingreſſus eſt in requiem, ceſſet ab operibus ſuis, quemadmodū à ſuis ceſſauit Deus. At cum poſt ingreſſum in eā terram prædiceretur adhuc promiſſio requiei, ad quam hortabatur

tur propheta ne obdurarent corda ſua: hinc ſatis
ſupereſſe patet aliam ueram requiem, quam per
opera bona oportet lucrari, & in eam intrare
In hæreticos quæ eſt operum præmium. Quod accuratè eſt
pro operibus. notandum contra nouos & miſeros noſtræ ęta-
tis hæreticos, qui negant ex operibus continge-
re requiem, ſed ſolùm ex fide. At fidei finis ſunt
ipſa opera bona: & finis operum, requies: & il-
lius requiei, Deus.

Feſtinemus ergo ingredi in illam requiẽ;
ut ne in idipſum quis incidat incredulita-
tis exemplũ. Viuus eſt enim ſermo Dei &
efficax, & penetrabilior omni gladio ancipi
ti, & pertingens uſque ad diuiſionẽ animæ
ac ſpiritus, compagum quoque ac medulla-
rum: & diſcretor cogitationum & intentio
num cordis. Et non eſt ulla creatura inuiſi-
bilis in conſpectu eius. Omnia autem nuda
& aperta ſunt oculis eius, ad quẽ nobis ſer-
mo. Habentes ergo Pontificem magnum
qui penetrauit cœlos IESVM Filium Dei,
teneamus ſpei noſtræ confeſſionem. Non. n.
habemus Pontificem qui non poſſit com-
pati infirmitatibus noſtris: tentatum autem
per omnia pro ſimilitudine abſque pecca-
to. Adeamus ergo cum fiducia ad thro-
num gratiæ eius, ut miſericordiam conſe-
quamur, & gratiam inueniamus in auxilio
opportuno.

Feſtinemus ergo ingredi &c. Hîc auget exhor-
tationem Apoſtolus. Ille enim uerè feſtinat, qui
aliò non diuertit, nec moratur in uia: ſed directò
intendit & aſſiduè ad terminum; *Feſtinemus ergo;*
ait, hoc eſt, abſq; mora ulla & interruptione ma-
gno ſtudio & aſſiduè contendamus per opera
charitatis; *ingredi in illam requiem;* quæ eſt uera re
quies. *Vt ne quis incidat in idem incredulitatis exẽ
plum;* id eſt, ne ſicut ueteres illi duræ ceruicis, &
Aegypti amatores, puniti ſunt in deſerto illo: ita
iuſtè puniatur qui tale ſequitur exemplum. Et
ne quis diceret poſſet: Illud tunc quidem contigit
antiquis illis Hebræis, & iam impleta eſt ſcriptu-
ra in his qui præceſſerũt; Antieuertit hãc tergiuer
ſationem B. Paulus, dicens.

Viuus eſt enim ſermo Dei, & efficax. Significat
autem ſermonẽ Dei (qui eſt lex noſtra, & eſt ipſe-
met CHRISTVS ſpiritu ſuo loquẽs ore & ope
re) nunquàm mori, ſed perpetuò uiuere, ut aſſi-
duè imperet, & non olim tantum. CHRISTVS
enim heri & hodie, & in ſæculum. Et ſicut uiuit
ad imperandum: ſic uiuens eſt ad iudicandum.
Propterea incredulis comminabatur, aiens. Qui
Ioã. 12. ſpernit me, & non accipit uerba mea, habet qui
iudicet eum. Sermo quem loquutus ſum, ille iu-
dicabit eum in nouiſſimo die. Meritò inquam iu
dicabit, cum ſit ſermo uiuus & efficax, & poten-
tiam ad ſuadendum habens, & poteſtatem ad iu-
Eccl. 8. dicandum. Scriptum eſt enim de illo: Sermo il-
lius poteſtate plenus eſt. Et item Euangeliſta, *Luc. 4.*
Sermo erat in poteſtate. Quapropter & Iſaias: *Iſa. 55.*
Verbum quod egredietur de ore meo nõ reuer
tetur ad me uacuum, ſed faciet quęcunque uolui,
& proſperabitur in his ad quæ miſi illud.

Et penetrabilior omni gladio ancipiti; ſiue bicipi-
ti. Aſſimilem docet ea ratione ſermonem Dei gla
dio bicipiti, quandoquidem altero duorum mo
dorum penetrat, uel uia miſericordiæ dum inui-
tat, & eam pollicetur: uel uia ueritatis ac iudicij,
dum uel præmijs afficit, uel ſupplicijs. Fieri ſiqui-
dem non poteſt, ut poſſit euadere quiſquàm alte-
ram iſtarum duarum uiarum, quin in eum pene-
tret gladius Domini. In Apocalypſi de illo dici-
tur. Et de ore eius gladius utraq; parte acutus
exibat. Mirabitur fortaſſis aliquis, cur uoce- *Apoc. 1. et. 19*
tur gladius ſermo Dei incedens per uiam miſeri-
cordiæ. Hoc ipſe B. Paulus expertus fuit, quã
do proſtratus dedit manus dicens: Domine, quid *Act. 9.*
me uis facere? Magnas quidem uires habet hæc
prima miſericordiæ Dei uia in eos qui non de-
ſperant, ſed eam ſupplices implorant.

*Et pertingens uſque ad diuiſionem animæ & ſpiri-
tus.* Vna & eadem res eſt anima, & ſpiritus: &
tamen diuerſis rationibus perinde conſydera-
tur ac ſi duæ res eſſent. Nam anima dicitur ea
conſideratione: quoniam officium facit animan-
di corpus, & illi afficitur. Quæ ſi diſiungitur à
corpore, ut ſanctioris amoris uinculo iungatur
Deo, ſpiritus dicitur. Sermo autem Dei hanc ſe-
parationem facit, dum hominem ex animali ef-
ficit ſpiritualem, oſorem terrenorũ, & amatorem
cœleſtiũ, qui noſcat tamẽ quæ ſunt Cæſaris Cæ
ſari, & quæ ſunt Dei, Deo reddere. Neceſſe enim
eſt ratione compeſcere atque regere uires partis
ſenſitiuæ, id eſt, regere ac domare carnem, cui nec
nimia laxaetur, indulgẽtia; nec triſtitia atq; aſpe
ritate interficiatur immoderata.

Compagum quoque & medullarum. Per compa-
ges (ut mihi uidetur) uariæ in nobis ſignifican-
tur affectiones, quarum una pẽdet ex altera. Ver
bi gratia: Pater tenerè diligit Filium. Huic amo-
ri & affectioni protinus adiungitur cupido habẽ
di, ut illi relinquat bona ſua. Ex hoc & uariæ ſe-
quuntur affectiones cogitationum, & uaria conſi
lia uel decipiendi, uel fraudandi proximum. Et
has omnes uelut compagines nouit, & ad harũ
diuiſionem perſpicaciter ſermo Dei potentiſſi-
mus eſt, qui uelut gladius acutus poſſit iſta ſol-
uere. Dixit enim per Iſaiam Dominus: Diſſolue *Iſ. 58.*
colligationes impietatis: ſolue faſciculos depri-
mentes. Penetrat quoq; ad medulas uſque,
quantumuis oſſibus includantur, ut eas inſpiciat
& ſcrutetur ad accuſandum, uel probandũ. Per
oſſa appoſitiſſime intelligimus uirtutes. Medullæ
uerò oſſium ſunt ipſæ intẽtiones finium. Repe
rietur aliquis (ut à nobis hominibus cerni po-
teſt) cõtinẽs, & miſericors, & in alia præſtãti uir
tutis imagine ꝓbus apparens: attamen non & ue
rè & coram Deo uirtute præditus, propter occul
tam medullam, id eſt, ſiniſtram & malam intentio
nem, uel uanæ & inanis gloriæ, uel cuiuſcumq;
ambitionis.

ambitionis. Plerumq; enim exiſtunt quidam luſoribus callidis nõ diſſimiles, qui primùm de induſtria quarundam faciunt rerum propriarum iacturã, qua ueluti eſca alliciãt, ut poſt longè maiora lucrentur. Tales eos exiſtimare licet, quicũque largitione aliqua ſummas facultatum ſibi parare copias, & opes, atque honores moliuntur: quod ipſe finis clarè oſtendit. Poſſemus iſtud ꝗ plurimis illuſtrare exemplis: ſed præſtat ut qui legit, ſi ſe uidet argui & manifeſtari, reſipiſcat. Has enim cogitationes, atq; obliquas intentiones & penetrat ſermo Dei, & recto iudicio diſcernit. Vnde ait, *Et diſcretor cogitationum & intentionum cordis*; ſeu iudex: græcè κριτικός. Et ſignificat eum qui iudicium proferre ualeat, & uindictam exercere, ut meritò ſit metuendus.

In negãtes prouidẽtiã Dei circa particularia.

Et non eſt ulla creatura inuiſibilis in conſpectu eius &c. Senſus planus eſt, & contra eorum dementiam, qui putarunt Deum ad ſingularia non pertingere, ſed ſolam habere uniuerſalium cognitionem. In quos & Pſaltes egregius obijciebat: Intelligite inſipientes in populo, & ſtulti aliquando ſapite. Qui plantauit aurem non audiet? Aut qui finxit oculum non conſiderat? Qui corripit gentes non arguet, qui docet hominem ſcientiã? Dominus nouit cogitationes hominum. *Omnia autem nuda ſunt & aperta oculis eius.* Cum igitur ſermo Dei ſit plenus oculis quaſi Sol lucidiſſimus, qui & illuminat cuncta: & cum ad Deũ ſit nobis ſermo habendus, ideſt, ita ſit illi reddenda noſtrorum factorum ratio, ut nequeamus negãdo effugere (Hoc eſt enim quod ſubiunxit: *Ad quem nobis ſermo*, ſiue ratio, cauſa, ſiue negocium cum illo agendum qui uidet, & falli non poteſt) Profectò debemus potius aliam ueritatis uiã recipere, & feſtinare ad requietis ingreſſum ꝑ opera bona, à quibus poſt toleratos labores feriabimur, & ꝑpetua requietis fruemur. Ita ſe geſſit ab initio poſt creationẽ Deus, & CHRISTVS poſt recreationem, qui huiuſmodi exemplum nobis dedit iam ingreſſus per obſeruantiam paterni mandati in æternam requiem ſuam.

Pſal. 93.

Habentes ergo Pontificem magnum. Hoc in loco incipit indicare efficaciam ſacrificij nouæ legis, & illud ſummopere præ illo antiquo extollere, oſtendens magnis rationibus quanta inter utrũque conſtituẽda ſit differentia. Poſtquã ergo hortatus eſt Hebræos ut contenderent, ac feſtinarent intrare in eam requiem retinentes inuiolatam fidem: Ne ipſi hanc rem impoſſibilem exiſtimarent, propter peccata aſſidua quæ per infirmitatem carnis noſtræ commiſimus, ſubiecit habere nos Pontificem magnum nõ iam in terris, ubi ſunt alij, ſed in cœlis, qui ſcilicet propoſitus eſt populo ad imitandum, & datus primò fuit ad conciliandum in tempore carnis ſuæ: & nunc ingreſſus eſt cœlos, ut tãquã Aduocatus interpellet pro nobis ad iuuãdum. Vnde ait.

Qui penetrauit cœlos; nimirum per merita humiliationis ac paſſionis ſuæ; IESVM *Filium Dei*; Duo hîc magna cõiungit, ut ſpem inde magnam in nobis generet, Primò; IESVM; Idem enim eſt IESVS quod Saluator ex re ipſa: quia ſaluos nos fecit, & perpetuò poteſt ſaluos facere. Quòd ſi non ualeat ad ſuadendum ex nomine, illud certè ualere debet ex re. Eſt enim Filius Dei, ualens apud Patrem gratia, qui & ſedet à dextris eius. Quocirca concludit; *Teneamus ſpei noſtræ confeſsionem*; ſiue profeſſionem. Appellatur profeſſio ſpei, quæ eſt profeſſio fidei. Etenim fides noſtra de his eſt quæ ſperãtur: nec enim ſperari poſſent, niſi crederentur. Quæ autem ſperantur, æterna ſunt, ſed & ardua: quoniam ſoli ad illa pertingunt, qui cum uiolẽtia, cum multo labore ac difficultate quaſi rapuerint, præſertim in tanta carnis, qua circundamur, infirmitate. Cum ergo potuiſſet quis dicere, imò hodie inueniãtur nõ pauci qui proferant (Hæretici autem apertè aſſeuerant) aientes: Dura ſunt Dei præcepta quæ ſunt ſpiritualia, nec à nobis impleri poſſunt in his carnis infirmitatibus. His querimonijs occurrit Apoſtolus, tanquàm reſpondens imbecillitati noſtræ, noſq; conſolans, & ait.

Non enim habemus Pontificem qui non poßit compati infirmitatibus noſtris. Si autem compatitur, etiam ſuccurrit. Nemo enim uerè compatitur, qui & idem (modo poſſit) non ſuccurrat patiẽti.

Quòd autem nobis proſpicere talis tantuſq; Pontifex poſſit, nullo pacto eſt dubitãdum, cum ſit & IESVS, & Filius Dei. Quòd uerò compatiatur, abundè probat. Ipſe nanque teſtatus eſt ſe infirmitates noſtras, præter peccatũ, ſua ſponte ſuſcepiſſe. Audi qualem nobis proponat Põtificem Apoſtolus, ſubiungit enim. *Tentatum autem per omnia ſecundum ſimilitudinem.* Fuit ſimilis nobis, mortalis et paſſibilis, qui & paſſus eſt æſtũ, frigus, famem, ſitim, labores, dolores, & quæ huiuſmodi ſunt; *abſque peccato tamen*; ideſt, abſque concupiſcentia mala, quam B. Paulus appellare ſolet peccatum, qua tentaretur. Non enim habuit illam legem in membris ſuis repugnantem legi mentis ſuæ, quam nos alij habemus. Siquidẽ tanta pollebat gratia, ut in carnem redũdaret ad pleniſſimam hac parte illius ſanctificationem. Ipſe, inquam, tentatus, & per omnia nobis (excepto peccato) factus ſimilis ſuccurrit tẽtatis, prohibẽs ne ſupra uires tentetur quiſquàm: quin etiã ita adiuuat ut faciant, qui tentantur, cum ipſa tentatione prouentum. At cum minime ſit æquum ut ille nobis ſuccurrat, niſi & nos inſtanter imploremus eius auxilium, recognoſcentes & humiliter indigẽtiam noſtrã, & confitentes fideliter benignitatem ſuam, iccircò addit.

Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius; (Græcè deſideratur, *eius*) *ut miſericordiam conſequamur.* Duplex eſt Dei miſericordia. Vna eſt quæ, non debetur: qualis eſt illa quæ confertur in peccatorem, & anteà nondum unquàm iuſtificatum. Eſt & altera quæ debetur propter promiſſionẽ. Et hæc iuſtis debetur, & miſericordiam facientibus, & implorantibus eam: de qua hîc loquitur Apoſtolus. Vnde non ſemper opponitur iuſtitia miſericordiæ, ſed conueniunt. *Et gratiam inueniamus in auxilio opportuno.* Ad græcam lectionẽ

legeretur

legeretur emẽdatius, & melius; *Ad auxilium opportunum*, ideſt, ut inueniamus in nobis neſſe gratiã auxilium in tempore promerentem. Tunc enim
Aſſiduũ Dei auxiliũ neceſſarium. impetratur auxilium, quando petitur ab homine qui eſt in gratia. Nam habitualis & inhærens gratia non eſt ſatis ad ſuperandas tentationes, niſi adiungatur aſſiduum auxilium: quod tunc demũ adiungitur, quãdo ſuppliciter imploratur.

CAP. V.

OMNIS NANQVE PONtifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in iis quæ ſunt ad Deũ ut offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Qui condolere poſſit iis qui ignorant & errãt: quoniam & ipſe circundatus eſt infirmitate. Et propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam & pro ſemetipſo offerre pro peccatis. Nec quiſquam ſumit ſibi honorem: ſed qui uocatur à Deo, quemadmodũ & Aaron. Sic & CHRISTVS non ſemetipſum clarificauit ut Pontifex fieret, ſed qui locutus eſt ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum & in alio loco dicit: Tu es Sacerdos in æternũ ſecundum ordinem Melchiſedech. Qui in diebus carnis ſuæ, preces ſupplicationeſq; ad eum qui poſſit illum ſaluum facere à morte, cum clamore ualido & lacrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reuerentia.

AD confirmanda ſuperiora B. Paulus doctè & opportunè cõditionẽs ipſius Pontificis declarat, aiens: *Omnis nãque Pontifex ex hominibus aſſumptus &c.* Prima ergo conditio eſt, ut ſit homo: ſecunda autẽ, ut ex hominibus aſſumatur, ideſt, electione & uocatione erigatur, & ordinetur ad pontificatus officium, hoc eſt, ut ſit mediator apud Deũ. Et tertia eſt, ut pro hominibus cõſtituatur, ideſt, hominum in ſe cauſam trãsferat, & pro illis agat. Conuenientiſſimum enim fuit ut pro hominibus ageret non extraneus, ſed uerus homo aliquis, qui eſſet os noſtrum, & caro noſtra. Nam id Pontifex eſt quòd homo, & ſummus ſacerdos, qui; *in iis*, ſeu circa ea debet intẽdere & ſe exercere: *quæ ſunt ad Deum*, ideſt, in his quæ inter Deum & hominem componẽda ſunt, quorum ipſe mediator intercedas & conciliator. *Vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis.* Cum igitur tale ſit Pontificis munus: ut eo perfectè defungatur, ſubinfert quæ tale munus obeunti conueniunt: *qui condolere poſſit &c.* Cum, inquã, ſit pontificis proprium munus mediatorẽ, & interceſſorẽ agere, ita ut oporteat eũ pro quibus intercedit, iiſdem miſereri: idoneè tunc illud faciet, cum fuerit & ipſe aliquando miſeriis, & uariis tentationibus circundatus, ſicut iam expoſitum eſt ſuperius.

Nec quiſquam ſumit ſibi honorem &c. Nunc tradit rectam ſacerdotii inſtitutionẽ. Venire enim primùm debet à Deo, non per miſerrimam illam ambitionem, quæ nunc ubiq; graſſatur, & arrogantiam: ſed per uocationem, cui debet humiliter & ſolo charitatis intuitu, is qui uocatur, obtemperare. Talis fuit Aaron. Quo in loco habes ſacerdotii gradum inter reliquos eſſe honorabiliorem. Sed fœdarunt quodammodo illum turba eorum plurima; qui uel ambitioſè uſurpant, uel indignè tractant. Hæc autem dicit Apoſtolus, ut CHRISTVM collaudaret tanquàm Pontificem perfectum à Deo inſtitutum, & iam omnes prædictas conditiones habentem. Vnde ait. *Sic & CHRISTVS non ſemetipſum clarificauit*; ut mereretur æternum pontificatum. De eo .n. pontificatu loquitur, qui eſt glorioſus & æternus, utpote teſtamenti noui & æterni ad expianda peccata, quæ ſub hoc teſtamento nouo admittuntur. Non, inquàm, ſeipſum clarificauit põtificatum ambiens; ſed à Patre accepit: quia et ipſe prius acquiſiuit. Porrò aduertendum, ſermonem hic eſſe de CHRISTO ſecundum eam partem, quæ indiguit clarificatione, & ſecũdũ quod homo. *Nota* Alioqui qua parte Deus erat, ab æterno ſemper glorioſus cum Patre fuit, nec ulla noua glorificatione egere potuit.

Sed qui loquutus eſt ad eum: Filius meus es tu; Ille igitur qui loquutus eſt ad eum, nimirum Pater. Et qui dixit ei: Filius meus es tu, ſecundum ueritatem & naturam, ille clarificauit eum; *Ego hodie genui te.* Per: *Hodie*: ut iam declarauimus, intellexit diem clarificationis, qui fuit dies reſurrectionis eius, quæ fuit quædam generatio ſecundum carnem. Per hanc enim apparuit eſſe Filius Dei uerus, cum tunc induerit fortitudinem, & decorem. Quamobrem uidetur illum quodam modo tunc genuiſſe, cum ei gloriam Vnigenito dignam donauit. Sed quid hoc facit ad ſacerdotium CHRISTI? Vt ſcilicet probetur, quomodo non ſemetipſum clarificauit ut pontifex fieret. Imò hoc ipſo quòd accepit eum ut Filium apud ſe, & à dexteris ſuis clarificauit, conſtituens æternum nobis Pontificem, ut non habeat opus nouas offerre hoſtias: quoniam ſemel unam obtulit, quę ante oculos ſummi Patris in ęternum durat. Et hæc eſt clarificatio illa, quam paulò ante obitũ rogabat à Patre, qui reſpondit: Et clarificaui, & iterum clarificabo. *Ioa. 11.* Clarificaui quidem primùm oſtendendo per opera te eſſe à me miſſum in mundum, ut illum ſaluum facias. Clarificabo item, ut poſtquàm hoc munus expleueris, ſedeas ad dexteram meam, manens pro reſtituto mundo Pontifex in æternum, ideſt, uſque ad iudicium æternum. Proſequitur Apoſtolus.

Quemadmodum & in alio loco dixit: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. De ipſo CHRISTO hæc uerba eſſe dicta nemo dubitat. Et ſunt uerba ipſius Patris ad Filium extollentis ſacerdotium ipſius nouum. Et hac ratione primùm commendat, quòd fuerit uerus ſacerdos

dos in æternum. Non enim conueniebat duos eſ-
ſe ſacerdotes in æternum, quorum unus non de-
penderet ab altero: nec ritus diuerſos, & diuer-
ſas offerri hoſtias oportuit. CHRISTVS au-
tem cum ſit ſacerdos in æternũ, eſt ſacerdos non
ſecundum ordinem Leuiticum, ſed ſecundũ or-
dinem Melchiſedech ſacerdotis, qui fuit figura
Saluatoris noſtri benedicti. Sacrificauit enim &
obtulit panem & uinum: quæ duo ſignificarunt
carnem illius & ſanguinem. Nam & in his dua-
bus panis & uini ſpeciebus ipſe Dominus inſti-
tuit hoc eximium & magnificentiſſimum ſacri-
ficium & ſacramentum: ſicut dudum in Melchi-
ſedech ſacrificio deſignauerat. In hoc enim ſacrifi-
cio panis & uini, in quo caro & ſanguis diſtinctè
ſignificatur, repræſentatur illa ſemel facta in cru-
ce oblatio, ubi ſeparatus eſt ſanguis à corpore.

Caietani error nõ ferẽdus

Quamobrem deteſtanda eſt omninò illa Ca-
ietani doctrina, negantis ſacrificium fuiſſe illam
Melchiſedech oblationem, quam fecit panis &
uini. Nam & Lutheri prius fuit hoc commentũ,
qui negat ſacrificiũ in eccleſia CHRISTI. Quod
ego tunc eum in Caietanum Annotationes cõ-
ſcripſi, ignorabã. Porrò hoc inter Lutherũ & Ca-
ietanũ in re propoſita intereſt. Lutherus quippe
coactus erat negare figuram illius ſacrificij, cum
negaret ueritatem ipſius. Caietanus uerò qui ſa-
crificium fatebatur, quo ſpiritu inductus eſt ut fi-
guram eius negauerit, quæ manifeſtè fuit in Mel-
chiſedech? Nonne hanc declarat manifeſtè Apo-
ſtolus? Sed qualis, rogo, fuiſſet figura in Melchi-
ſedech, niſi obtuliſſet panem & uinum? Itaq; utrũ-
que acriter percutit hic pſalmi locus. Nullus.n.
poteſt docere quonam pacto eſſet CHRISTVS
ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech, cu-
ius ritum uel ordinem aliunde non poſſumus ac-
cipere, aut coniectare, quàm ex eo quòd panem
ille & uinum ſacrificauit, & obtulit. In eum mo-
dum CHRISTVS fecit in die cœnæ, in illo Mel-
chiſedech tanquàm in figura deſignatus.

Hæc doctrina adeò clara eſt, & euſq; ex
antiqua traditiõe fidelibus perſuaſa, ut indigniſ-
ſimum ſit eam in contentionem adducere, aut in
ullam dubitationem propter hos factioſos, & no-
uitatum ſectatores, & ipſos hæreſum excitato-
res, & fautores perfidorum Rabbinorũ ad obſcu-
randa CHRISTI myſteria. Et tamen non
nulli eorum ui ueritatis coacti, ſyncerè locum il-
lum ſicut nos expoſuere. Nam Rabbi Samuel,
quem citat Rabbi Moſe Hadarſan, ſic ait. Hic

Teſtimonia Rabbinorum pro ſacrificio Melchiſedech.

Melchiſedech myſteria ſacrificij tradidit: Erat .n.
ipſe ſacrificans Deo Patri ſancto & benedicto
panem & uinum, ſicut dictum eſt ibidem. Et ipſe
erat ſacerdos Dei altiſſimi: hæc ille. Et Rabbi
Pinhas filius Iair longè clarius ac latius. Tempo-
re (inquit) Meſſiæ cuncta ſacrificia ceſſabunt. Sa-
crificium autem panis & uini nunquàm ceſſabit,
ſicut dictum eſt Gen. 14. Et Melchiſedech rex Sa-
lem excepit panem & uinũ: Melchiſedech (inqt)
hoc eſt, rex Meſſias. Dicitur autẽ Melchiſedech.i.
rex, quoniam rex eſt totius mũdi: porrò Sedech
eſt iuſtitia. Et ipſe mittet iuſtitiam ſuam, & pacem
ſuper uniuerſum orbem. Et poſteà ſubdit: Rex
Salem, hoc eſt, Ieruſalem ſupernæ excepit panẽ,
hoc eſt, ſeparabit à ceſſatione ſacrificiorum ſacrifi-
cium panis & uini, ut dictum eſt pſalmo 109: Tu
es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Mel-
chiſedech. Hæc ille Rabbi, ſicut citat do-

Ioãnes Epiſcopus Roffenſis Martyr.

ctus ille & ſanctus Martyr Epiſcopus Roffenſis,
qui noſtra ætate pro eccleſiaſtica ueritate ſangui-
nem ſuum intrepidè fudit. Affertur præte-
reà & ex antiquis Rabbi Iohai, qui uixit ante ad-
uentum CHRISTI. Hic dicit ſacrificium pa-
nis & uini nunquàm ceſſaturum, ex libro Iudi-
cum cap. 9. ubi legitur à uite pronunciatũ: Nũ-
quid poſſum deſerere uinum meum, quod lætifi-
cat Deum & homines? Nam de noſtro commu-
ni uino quomodo poteſt intelligi, Deum illo &
homines lætificari? Itaque de ſacrificio uini intel-
ligitur. De ſacrificio autem panis affert ex
pſalmo. 71. & ait: Placenta frumenti in terra in

B. Hieronymus

capite montium: hæc ex illo. B. Hierony-
mus dixit; memorabile triticum; Et uerè memo-
rabile, in quo memoriam conſtituit mirabilium
ſuorum Dominus noſter. Et additur pro hoc
Chaldaica translatio in hunc modum: Erit Cor-
ban, id eſt, ſacrificium frumenti in terra in capite
montium eccleſiæ. Per montes autem ſacerdo-
tes intelligi, conſentaneum eſt ueritati.

Oſtenſus eſt & mihi admirabilis iocus in Io-
nathæ paraphraſi ſuper Iob, cuius autoritatem
Hebræi ſummo cõſenſu recipiũt. Etenim cap.
2. ubi legitur: Igitur audiẽtes tres amici Iob om-
ne malum quod accidiſſet ei, uenerũt ſinguli &c.
Loco horum uerborum Chaldaica illa paraphra-
ſis, nõ abſq; ꝓphetico ſpiritu ſic habet. Et audie-
rũt tres ſocij Iob omne malum quod ueniſſet ei,
cum uidiſſent arbores uiridariorum ipſorũ ſic-
cas, & panem paſtus eorum conuerſum in carnẽ
uiuam, & uinum potus eorum conuerſum in ſan-
guinem. Et uenerũt unuſquiſq; à loco ſuo, & pro-
pter hoc meritum liberati ſunt à loco ſibi præpa-
rato in inferno: hæc ibi. Quæ certè hoc myſteriũ,
quod ueneramur, reſpiciunt: nec aliud poſſumus
comminiſci, quod ſenſum ullum reddat. Sed hęc
obiter, & propter hæreticos. Pergamus iam ad
reliqua de efficacia pontificatus CHRISTI.

Qui in diebus carnis ſuæ, id eſt, quando erat in
carne quæ conueniebat Pontifici, mortali uide-
licet & corruptibili. Nunc autem iam non eſt
in carne mortali pontificis, ſed in carne Dei, quę
non ulterius carnis appellatione uenit, cum di-
cat Apoſtolus: Caro & ſanguis non poſſide-
bunt regnum Dei.

1.Cor.15.

*Preces, ſupplicationeſque ad
eum qui poſſit illum ſaluum facere &c.* Mirificus eſt
hic locus, in quo probatur, CHRISTVM eo no-
ſtri cauſa fuiſſe redactum, ut neceſſe ei fuerit im-
plorare auxilium à Deo, idq; cum clamore uali-
do, & cum lacrymis. Igitur quæ prius illi iure de-
bebantur tanquàm Filio, poſtmodo debita ſunt
& reddita humilitatis ſuæ & abiectionis merito.
Quoniam gloriæ ſuæ iam ipſe propter nos re-
nunciauerat, qui poſuit ſe in manu Dei, dans iudi-
cium Patri in omnibus. Hæc niſi diligenter
attendimus

attendimus, ignoramus myſteria, & facile aberra
Luc.23. mus. Clamauit autem ualdè (ſic enim teſtatur
B. Lucas) Et clamãs uoce magna IESVS, ait. Pa
ter. In manus tuas commendo ſpiritum meum.

Quòd autem illacrymatus fuerit in cruce, non
expreſſè legitur in euangelio. Aliâs dum Laza-
Ioa.11. rum ſuſcitauit apud B. Ioannẽ, lacrymatus eſt. Et
cum reſtituit linguam muto, apud B. Marcum
Marc.7. legitur ingenuiſſe. Item uidens ciuitatem fleuit,
Luc.19. ut B. Lucas tradit. Sed & in cruce, etiam ſi
nobis Apoſtolus non expreſſiſſet, omninò credi-
bile eſt illum illacrymaſſe, in qua & ſummum do-
loris eſt perpeſſus, & ſummũ charitatis exhibuit.

Exauditus eſt pro ſua reuerentia, ideſt, pro religione ac pietate ſua, quam habuit erga Patrem, omnia remittẽs in manus eius, & ſpiritum ſuum, & ſeipſum totum per omnia ineffabili deuotione ſubdens, nec audens quidem poſtulare ut debitum, quod ſibi deberi nouerat: quoniam ex gratia debebatur. Et iſti merentur exaudiri, qui non ponderant ſua merita, ſicut non ponderauit Dominus, ſed omnia ſemper æſtimant eſſe Dei tanquàm gratis data: quoniam omne debitum Dei erga nos oritur à gratia. Nec propterea negantur merita, ſed aſtruuntur, dum radix meritorum cum gratiarum actione recognoſcitur.

Et quidem cum eſſet Filius Dei, didicit ex iis quæ paſſus eſt obedientiam: & conſummatus factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi cauſa ſalutis æternæ, appellatus à Deo Pontifex iuxta ordinem Melchiſedech. De quo nobis grãdis ſermo & ininterpretabilis ad dicendum: quoniam imbecilles facti eſtis ad audiendum. Etenim cum deberetis magiſtri eſſe propter tempus, rurſum indigetis ut uos doceamini quæ ſint elemẽta exordii ſermonum Dei: & facti eſtis quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo. Omnis enim qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis iuſtitiæ: paruulus enim eſt. Perfectorum autem eſt ſolidus cibus, eorum qui pro ipſa conſuetudine exercitatos habẽt ſenſus ad diſcretionem boni ac mali.

Et quidem cum eſſet Filius Dei &c. Commendat hanc eximiam CHRISTI pietatem, eò quòd eſſet Filius. Græcè non legitur; Dei; ſed ſimpliciter, *Filius*; quod eſt nomen proprium in diuinis perſonæ ſecundæ. *Didicit ex his quæ paſſus eſt obedientiam*, ideſt, non ſolùm erat obedire paratus, ſed facto ipſo obediens fuit uſq; ad paſſionem crucis. Optimus & elegans hic dicendi modus, ut ille qui aliqua ex cauſa pœnas incurrit, diſcere dicatur quidnam ſit illud, propter quod patitur. CHRISTVS paſſus eſt propter obedientiam. Obedientiam ergo didicit. B. Paulus
1.Tim.1 quoſdam blaſphemos tradidit Satanæ, ut ſi poſ-
ſent, eo ſupplicio diſcerent non blaſphemare.
Eo ſiquidem experimẽto diſcere debebant, quid eis profuerat blaſphemaſſe. Didicit ergo Dñs obedientiam iſtam non intelligendo tantum, ſed per multas afflictiones obediendo. O ueram Redemptoris noſtri & ſalutarem hanc doctrinam, ueris illius diſcipulis ſyncerè æmulandã.

Et conſummatus, ideſt, perfectus propter talem obedientiam. Omnia quippe traxit ad ſeipſum, & iure acquiſitionis ita obtinuit, ut oẽs teneantur illi obedire, & obediendo ſimiliter ſalutẽ obtinere. Nam ea conditione diſpoſuit ille nobis regnum, ad quam fuerat ſibi ipſi à Patre diſpoſitum. *Factus eſt omnibus*, inquit, *obtemperantibus ſibi, cauſa ſalutis æternæ &c.* Non ergo ſolùm credentibus, ut fallaces hæretici docẽt, ſed obtemperantibus mãdatis eius. Porrò multa alia Apoſtolus, ut ipſemet declarat, habebat ſcitu digniſſima, quæ ad huius loci intellectũ apprimè pertinebant. Ea tamen ſe non aperire inſinuat, propter eorum indocilitatem. *De quo nobis* (inquit) *grandis ſermo, & ininterpretabilis ad dicendũ etc.* De hoc CHRISTI pontificatu copioſus erat ei ſermo habendus, ſed qui tum non eſſet ad dicendum interpretabilis: quoniam illi rudes erant & tardi, & imbecilles ad audiendum. Maximas ſanè cogitur uerus doctor deuorare moleſtias, quando auditor non poteſt alioqui ſalutarem doctrinam capere. Tunc enim debet continere ſermonem, & eo præſertim tempore, quando diſcipulus nedum non proficit audiendo, ſed contrà redditur potius indocilior. Eius rei tunc in ſermonibus Dei apparet indicium, quando in exercitio non conſtat is profectus, qui debuit. Vide quàm idoneam afferat Apoſtolus noſter ſui ſilentij rationem.

Etenim cum deberetis eſſe magiſtri propter tempus, rurſum indigetis ut uos doceamini &c. Sermones Dei ſunt ſermones ſpiritus & uitæ, ſermones ueræ iuſtitiæ, ideſt, illi dono iuſtitiæ conuenientes & charitatis, quam nobis Deus cœlitus infundit: Exordium autem horum ſermonum ob eam cauſam erat nobis ad intelligendum ualdè difficile: quoniam homines non erãt dociles repugnante mentis & intellectus obtuſione, & uelut obſtaculo, lapidei cordis duritia impediente, in quibus uitijs omnes naſcimur. Vnde incircuncisi ſumus natura corde & auribus. Oportuit igitur Deum ipſum clemẽtiſſimum & ſapientiſſimum, qui trahit omnia ſuauiter, præmittere quædam tanquàm elementa, ideſt, principia, & quodam modo alphabetum per pædagogum enunciandum, ut erudiemur, faciliuſque ea caperemus quæ diſcenda nobis erant à doctore CHRISTO, de quibus mox dicetur ſequenti cap. Illud ergo hîc accuratè notandum eſt, illũ qui in notitia diuinorum non proficit, deficere. Et qui debent eſſe Magiſtri, & non ſunt, ij minus ſunt idonei, quã qui primũ rudes & imperiti inueniuntur diſcipuli. Quapropter hoc exprobat in Hebræos Apoſtolus tanquàm uehementer abſurdum, omninoq; & ait.

Et facti eſtis quibus lacte opus ſit, & non ſolido cibo; Pondera uerba: *Et facti eſtis*, inquit, tanquã

ſi diceret· Veſtra hoc factum eſt ſocordia, qui non profeciſtis in elementis, nec uoluiſtis ablactari in Iſaac, ut poſtmodo fieri poſſetis hoſtia, & holocauſtum bene placens Deo: quoniam in Iſaac eſt promiſſum ſemen. Notet lector ablactationem hanc, quæ illum ſignificat perfectũ progreſſum, quem debuerant iam feciſſe Iudæi, & non fecerunt. Quin potius relicto uero filio ſunt Iſmaelem imitati, qui perſequutus eſt Iſaac, ubi animaduertit illum creſcere, & ex oſum habuit grande ablactionis conuiuium. Tales fuerunt Iudæi uidentes uocationem gentium, & tam promptum ad fidem euangelicam concurſum. Quam rem ipſi per inuidiam uehementer oderunt, non intelligentes creaturas Dei nos eſſe, æternæ uitę,
Act. 10. quemadmodum & illi, capaces. Huius inuidiæ clariſſimum habemus in actis Apoſtolicis exemplum, quando accerſitus à Cornelio Centurione B. Petrus, eundem baptizauit. Qua recognita Iudæi illum durè increparunt, aientes: Quare intraſti ad uiros præputium habentes? Quibus ille benignè facti ſui rationem reddere uolens, ordine recitauit integram profectionis hiſtoriam, quomodo ſibi oranti oſtenſum eſt linteum animalibus mundis & immundis refertum, & mandatum ut occideret & manducaret. At ipſemet primò exhorruit. Tum audita Dei ſententia, qua teſtificabatur à ſe omnia ſanctificata, admirans & Deum laudans, ait: In ueritate comperio quòd non eſt acceptor perſonarum Deus, ſed in omni gente qui timet illum acceptus eſt illi &c.

Omnis enim qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis iuſtitiæ. Hic ſermo iuſtitiæ, ſermo Dei eſt. Hic ſolidus eſt cibus, nec porrigendus eſt homini lacte ahuc indigenti. Quicunque enim huiuſmodi ſunt, expertes ſunt ſermonum Dei, & excuſant ſe ne faciat eis uerbum Dominus: quia paruuli ſunt, & non poſſunt portare. In eo ſtatu diſcipuli Domini aliquando inueniebantur, qui nondum poterãt eo tempore quædam portare, ſed tum demum quando cœlitus aduenit Spiritus. Ipſi enim tunc erant in uia Dei adhuc paruuli.

Perfectorum autem eſt ſolidus cibus: Cum multipliciter & uarijs rationibus conſideranda ſit perfectio, ob eam cauſam ne quis confundatur, oportet prudenter diſtinguere. Hîc enim reſpectu ſtatuum & legum conſideratur ipſa perfectio. *Perfectio multiplex ob uarios ſtatus.* Quantum ad Iudęos ſpectat, nemo per legem cõſtituebatur in ſtatu perfecto. Nam qui in eo ſtatu ſemper manebant, erant ſemper pueri, & lactis participes, & nõ ſermonis iuſtitiæ illius quæ erat in Deum, & æternorum bonorum. Ideò neminem ad perfectum adduxit lex Moſęos, ideſt, ad eam iuſtitiæ perfectionem, cui debetur uita æterna. Quicunque autem uenit à Iudaiſmo ad Chriſtianiſmum, & poteſt dicere; Recedant uetera, noua ſint omnia; hic adipiſcitur ſtatum perfectum reſpectu prioris ſtatus. Licet & in eo ſtatu ſit primùm uelut noua & tenera planta recens, quæ poſſit proficere, & debeat ad perfectũ uenire. In eo enim primo ſtatu pueri ſumus incipientes, ac deinde proficimus, & tum euchimur ad perfectũ: ita ut niſi Deus ex ſingulari priuilegio in quibuſdam perfectionem acceleret, opus ſit etiã alio aliquo lacte, donec quilibet huius ſtatus particeps factus, creſcat & perficiatur, & ſit capax ſermonis ſapientiæ. Et ſecundũ hunc intellectum ſcripſit ad Corinthios, eatenus ſe illis non eſſe loquutum quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi paruulis & carnalibus. Lac (inquit) dedi uobis, non eſcam. *1.Cor. 3.* Non enim poteratis, ſed nec adhuc poteſtis. Et tamen lac illud comparatione eorum quæ traduntur in ſtatu Iudaico, poterat dici ſolidus cibus: erat .n. prædicatio CHRISTI crucifixi. Declarat autem hoc in loco qui ſint perfecti, & quorum ſit iſte ſolidus cibus.

Qui pro ipſa conſuetudine. Græcè melius; διὰ τὴν ἕξιν, ideſt, per habitum. Non autem intelligas habitum acquiſitum, ſed infuſum: illud nimirum charitatis & iuſtitiæ donum, qui eſt ſupernaturalis habitus, & per illum habemus diſcretionem, ut ſapienter bonum à malo dijudicare ualeamus. Hac diſcretione neceſſariò indigent quorundam ſuperſtitioſa ingenia, qui plerunq; in eo bonum & malum ſummum collocant, in quo reuera non eſt ponendum: & econtrariò in quo uerè conſiſtit non conſiderant. *Notent qui minora maioribus anteponũt* Nonnullos enim uideas phariſaico fermento ita compactos, ut uerè deprehendantur excolare culicem, & deglutire camelum, dum plus æquo obſeruantias quaſdam mordicus tenent: in fratrem autem miſericordiam non impendunt, quos in ea parte uel leuiter reprehendit conſcientia, uel plerũq; omninò non reprehendit. Excuſant enim protinus, qui putant ſe moueri zèlo. At hi ſenſum miſericordiæ non habent, qui neſciunt quam uim illud contineat: Miſericordiam uolo, & non ſacrificium. *Matth. 9.* Nec uerò iſta dicuntur in aliquod decoris, & regularium obſeruantiarum detrimẽtum, quaſi deſpiciendę ſint, aut ullo pacto omittendę: ſed ad eam cautionem atque prouiſionem, ut ut quæ ſunt charitatis propria (quemadmodum par eſt) ſemper anteponãtur, & omninò ſeruentur. Hoc ſanè non perpẽdebant Iudæi, qui more puerorũ ad literas Moſeos attẽdebant impẽſius, quàm ad ſermonem iuſtitiæ, more perfectorum. Quapropter nec poterant ablactari, nec uiam pacis agnoſcere, quæ eſt à charitate infuſa. Hæc enim eſt uinculum perfectionis quæ deſuper uenit, & propter CHRISTVM, & non niſi credẽtibus in illum. Iſtud uehemẽtiſſime cupiebat Apoſtolus Hebræis perſpectum eſſe, & certiſſimè ante omnia perſuaſum.

CAP. VI.

QVAPROPTER INTERmittentes inchoationis CHRISTI ſermonem, ad perfectionem feramur, non rurſum iacientes fundamẽtum pœnitẽtiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum, baptiſmatum

matum doctrinæ, impoſitionis quoque manuum, ac reſurrectionis mortuorum, & iudicii æterni. Et hæc faciemus, ſi quidem permiſerit Deus. Impoſſibile enim eſt eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donum cœleſte, & participes facti ſunt Spiritus ſancti: guſtauerunt nihilominus bonum Dei uerbum, uirtuteſque ſæculi uenturi, & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pœnitentiam, rurſum crucifigentes ſibimetipſis Filium Dei, & oſtētui habentes. Terra enim ſæpe uenientem ſuper ſe bibens imbrem, & germinans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo. Proferens autem ſpinas ac tribulos, reproba eſt & maledicto proxima: cuius conſummatio in combuſtionem.

POſtquàm Doctor noſter dulciter, & cum tanta ſui erga eorum ſalutem deſiderij oſtenſione, Hæbræos increpauit, qui pueris ſimiles inſiſterent in elementis & rudimentis primis, minus idonei ad percipiendum iuſtitiæ ſermonem, eoſdem nunc ſubleuare uolens, & ad fortiora erigere, ait: *Quapropter*, ideſt, quia iam præterierunt infantiæ ac pueritiæ tempora; *intermittentes*; aut potius omittētes; *inchoationis* CHRISTI *ſermonem*, ideſt, omittentes illum ſermonem, qui eſt quodam modo (ut ita dicamus) inchoatiuus, & manuductiuus ad CHRISTVM, & eſt ſermo in literis Moſeos; *Ad perfectionem feramur*; ideſt, ad ſolidum cibum. Hic eſt ſermo charitatis. Lex enim Dei eſt charitas, q̄ ut B. Auguſtinus eleganter docet, data eſt ut gratia quæreretur. Gratia autem data eſt ut lex impleretur, ut & impleta lex coronam cœleſtis regni mereretur. Itaq; exorta euāgelij luce indignum eſt prorſus in tenebris antiquæ legis uelle iterū ambulare; *Non rurſum iacientes fundamentū pœnitentiæ ab operibus mortuis &c.* Quod ait; *Non rurſum*; declarat iam fundamentū hoc iactū fuiſſe, ita ut iam illos oporteret in poſterum ad superædificationem intendere.

Vt autem huiuſce rei intelligentiam poſſimus conſequi clariorem, operæpretium eſt totū chriſtianum ædificium exactè intueri. Et primum quidem eſt in pœnitentia, quam græci μετάνοιαν uocant, uidelicet ut tædeat hominem, ac pœniteat eum uitæ ſuæ prioris, quæ non tam eſt uita dicenda, quàm mors. Hæc pœnitentia quam primum exigit à nobis Dominus exiſtentibus adhuc inimicis, ab operibus mortuis elicitur: quoniam opera hominis iniuſti, & in ipſa iniuſtitia manentis, cuncta ſunt coram Deo mortua, utpotè non facta in illo, unde eſt ſpiritus uitæ: & ideò non ſunt uitæ æternæ meritoria, neque gratiæ, ui ſua: quia non ſunt adhuc facta in Deo. Iſta opera mortua, quæ ſunt pœnitentiæ (ad eliciendam illam) fundamentum, ſignificata ſunt in Exodo, quando filij Iſrael onerabantur à Pharaone in operibus duris luti & laterum, & in paleis: in quibus operibus ſeruiebant Pharaoni.

Vbi primùm hanc miſeriam pernouerunt filij Iſrael, tunc cœpit eos talium operum tædere ac pœnitere, exoſamque habere Aegyptum: & cœperunt animum ad libertatem excitare, & meditari peregrinationem ad promiſſionis terram. Hic ſermo fuit umbraticus, & inchoatiuus CHRISTI. Nam in illis operibus, quæ dici poſſunt mortua (quia nullam conferebant Hebræis utilitatem) ſignificata ſunt omnia hominum eorum opera, qui ſunt in humana miſeria obligati Aegypto, hoceſt, mundo ſub Pharaone antiquo principe mundi, & tyrāno Diabolo.

Hortatur ergo Apoſtolus, ut minime ulterius illa opera conſiderentur, quæ mortua erant. Solùm enim ad uitam temporalem ſpectabant. Sed quæ in illis ſignificantur cuncta opera exiſtentium ſine CHRISTO, quæ uerè mortua ſunt ad ſpirituale lucrum: hæc, inquam, debent conſiderari. Non conſideretur illa Aegypti terra, ſed in illa hic mundus in maligno poſitus, & ſub tyrannide principis Diaboli ueri Pharaonis, qui in illo figuratus eſt Pharaone. Igitur omittamus conſiderationem illorum operum, niſi quatenus in ea eſt quoddam fundamentum ad eliciendam ueram pœnitentiam, quam CHRISTVS prædicauit, fidei ſubſequuturæ præuiā.

Non rurſum iacientes fundamentum fidei ad Deum; Nam hoc fidei fundamentum iam olim iactum eſt. Poſtquàm enim populus ille audiuit Moſen & Aaron, & uidit uerba ſignorum, dicitur tū credidiſſe quòd Dominus reſpexerit afflictionem ipſorum, & pronus adoraſſe. Hoc idem rurſum poſt exitum de Aegypto narratur in tranſitu maris rubri. Crediderunt (ait ſcriptura) Deo, & Moſi ſeruo eius, per quem Deus ipſe promiſit illam terram. Hæc illorum fides fuit quædam inchoatio, & tanquàm manuductio ad fidem CHRISTI, & uerorum bonorum: quæ fides eſt ad Deum, ideſt, reſpicit Deum promiſſorem non ullius terræ mundi huius, ſed ſuiipſius: quemadmodum eſt Abrahæ pollicitus. Ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis. Idem eſt ergo promiſſor, & res promiſſa uidelicet ipſe Deus.

Exod. 3.

Ibid. 14.

Gen. 15.

Quoniam uerò hæc fidei profeſſio fit in baptiſmo aquæ, quod eſt ſignum fidei: & adhuc in baptiſmo ignis, ideſt, tribulationum & paſſionū, ob iſtam cauſam etiam fuerunt horum baptiſmatum elementa in lege illa. Nam primum baptiſma fuit in nube & mari rubro, ubi ſe Deus protectorem oſtendit media nube, & liberatorem illius populi per baptiſmum maris ſub Moſe, homines ad CHRISTVM inducente. Sed uenit Ioſue, & alio baptiſmo Iordanis baptizauit. Qui baptiſmus (ni fallor) ſignificauit baptiſmum Spiritus ſancti, quo fuerunt Apoſtoli baptizati. Sic enim prædixerat eis Dominus, dicens. Vos autem baptizabimini Spiritu ſancto non poſt multos hos dies. Nec eſt reuera alius hic baptiſmus, ſed eſt prioris baptiſmi per crucis imitationem conſummatio, atque perfectio.

Act. 1.

Elementa ergo horum baptiſmorum quæ fecit Dominus, ſunt illæ figuræ, quas in tranſitu rubri maris & Iordanis Dominus illis ueluti pueris depinxit. Vnde & fundamenta ſimiliter iecit doctrinæ de CHRISTO in doctrinis illis, per quas admonebãtur maiores ut docerent populum illum, & filios ſuos. Traditur enim doctrina in primis de Phaſe, qua cõmonefiunt ipſi patres ut filios ſuos erudiant, & eis dicant: Hoc eſt quod mihi fecit Dominus, quando egreſſus ſum de Ægypto &c. In hac doctrina tanquàm in figura accipitur catechiſmus de CHRISTO, & ſimiliter de alijs feſtis. Et in doctrina de redemptione primogenitorũ, & in doctrina de Manna, & de alijs beneficijs carnalibus, quæ Deus in populum illum contulit, ſpiritualia ſignificata ſunt beneficia, quæ nobis per CHRISTVM Redemptorem noſtrũ ac Dominũ largitus eſt.

Erant & elementa impoſitionis manuum, ideſt, ſacri ordinis, qui conſiſtit in ſacerdotibus & miniſtris altaris: per quæ elementa ſacer ipſe ordo futurus in CHRISTO ſignificabatur. Hic ordo primùm ſignificatus fuit in ſacerdotio Aaron & filiorum eius, ſicut legitur Exod. cap. 29. Erant & elementa reſurrectionis mortuorum in his quos ſuſcitauit Elias, & Eliſeus. Deniq; elementa iudicij æterni accipiuntur ab hiſtoria diluuij, & ab incendio ſulphureo quinq; ciuitatum Sodomæ, Gomorrhæ, & reliquarũ: & à ruina Ierico, & huiuſmodi alijs, quæ Dei ſempiternum iudicium prædicerent. Hæc igitur cuncta, quæ ueluti pueris elementa data erant ad agnitionem ueræ pœnitentiæ, & fidei, & baptiſmatum, & doctrinæ, & impoſitionis manuum, & reſurrectionis, & iudicij æterni, ſuadebat Apoſtolus miſſa eſſe facienda: proficiendũ autem in ipſa uera pœnitentia, & uera fide, & ueris baptiſmatibus, & doctrina CHRISTI, & Spiritus ſancti chariſmatibus, & ſpe reſurrectionis, ac iudicij æterni ueri, in quibus omnibus ſeriò exercerentur. Illa quippe elementa iam non ad alium uſum ſunt nobis hoc tempore utilia, niſi ad probandam ueritatem. Quo fit ut ſi quis adhuc in illis manere uelit, ſeruus efficiatur, & iniuriam facit iubileo non perueniens ad libertatem chriſtianam, ſed perpetuò pendens à lacte matris,
Exod. 13. in quo uterus Agnus non coquitur. Eſt igitur hic ſermo ſuaſorius Hebræis ad perfectionem chriſtianam, quo oſtenderent ſe iam ueros progreſſus in lege feciſſe, ueluti ſub pædagogo ad CHRISTVM ducente, & ea quæ puerorũ erant propria omiſiſſe, quæ erant figuræ & umbræ: ea autem quæ uera ſunt contemplari.

Verum cum nequaquàm ignoraret Apoſtolus, fuiſſe quoſdã iam incapaces ſuaſionis (Ingreſſi enim in CHRISTVM apoſtatabant aliqui) ideò addit. *Et hoc faciemus*, ideſt, feremur
Nota in hanc perfectionem; *Si quidem permiſerit Deus*: ſatis innuens hanc facultatem quibuſdam minime à Deo ipſo dari. Durum ſanè uerbum uideri poſſet, ſed tamen rationi conſentaneum. Non enim eſt uia ordinaria illis ad reſipiſcẽdum patefacta, quiſemel acceperunt lumen ueritatis, & tamen in eo propter malitiam uoluntatis eorum non profecerunt. Proptereà tremendam hanc mirum in modum ſententiam ſubdit Apoſtolus.

Impoſſibile eſt enim eos qui ſemel ſunt illuminati &c. Hunc locum ſic exponunt quidam, ut *impoſſibile* poſitum ſit pro ualdè difficile. Alij uolunt abſolutè omninò eſſe impoſſibile, aptantes hunc locũ ad baptiſmum, ut ſit ſenſus: Poſt acceptam in baptiſmo gratiam & dona, ſi quis prolapſus fuerit, non ſupereſt ei ulterius alius baptiſmus, quo iterum in pœnitentia renouari poſſit. Non tamẽ per hoc negatur pœnitentiæ remedium, appoſitè ſecunda poſt naufragium tabula appellatum. Qui ſenſus mihi aliquandò placuit. Nam ſermonem de baptiſmo haberi ab Apoſtolo inde elici uidetur, ubi ait; *Rurſum crucifigentes ſibimetipſis Filium Dei &c.* In baptiſmo enim unuſquiſq; crucifigit ſibi CHRISTVM. Quòd ſi in uno eodemq; homine pluſquàm ſemel fuerit, profectò nõ aliud eſſet, niſi profiteri CHRISTVM non ſemel, ſed pluries eſſe mortuum. Renouatio igitur quæ per baptiſmum fit, nõ niſi ſemel poteſt fieri, ne adſit in profeſſione mẽdacium hoc, CHRISTVM ſcilicet pluries eſſe crucifixum. Et prætereà ne contumelia inferatur in ipſum Dominum iam eſt Patre uiuentem, ſi toties exigatur ab illo pro nobis, & repetatur ea perfecta ſatisfactio, quæ fit in baptiſmo uirtute paſſionis eius, ad exoluendum penitus omne peccatorum noſtrorum debitum cum ipſius culpæ, tum & pœnæ. Locus difficilis.

Ego uerò attentius tandem hanc admirandã Apoſtoli ſententiam conſiderans, etſi priorem ſenſum minime reprobem, cenſui tamen alium quem nunc explicabo, eſſe germanum, & apoſtolica doctrina dignum: nam in eo ſuperior quoq; includitur. Quem ut melius capiamus, Primùm conſiderare debemus, ſapientiſſimum Patrem prouidentia ſua etſi attingat à fine ad finem fortiter, diſponere tamen omnia ſuauiter. Ordinauit enim certas ordinarias uias, & certos progreſſus homini ad ſalutem, ut quaſi per gradus (& ut ita dicamus) paulatim proficiens, de imperfecto feratur ad perfectum. Huius rei gratia ante aduentum Domini permiſit homines uiuere ſub elementis mundi huius. Populo autem Hebræo legem tanquàm pædagogum dedit, quo duceretur ad CHRISTVM, habens populum illum tanquàm puerum. At poſt CHRISTI aduentum omnes effecit dociles Deo: non ſolos Iudæos, qui iam facti erant dociles per legem, uerùm & ipſos gentiles: quoniam erant & ipſi facti les qui admitterent prædicationem pœnitentiæ, & catechiſmum de CHRISTO.

Hortatur itaq; Hebræos, qui debuerant exactius propter legem profeciſſe, & iam de pueritia propter plenitudinem temporis exijſſe, ut ad perfectionem perducerentur, ſi modo Deus permiſerit. Conteſtatur autem eis, quòd ſi illi qui ſemel uenerunt ad CHRISTVM, & uſq; adeò in euangelio profecerunt, ut de ueritate illuminati guſtauerint illud gratiæ, & charitatis

Dei

Dei cœleſte donum, & per hoc participes facti ſunt Spiritus ſancti, qui Deus eſt & charitas, cuius donum illud eſt quædam participatio: & guſtauerunt iam bonum Dei uerbum, quod eſt promiſſio futurorum bonorum: Et uirtutes, ſiue potentias futuri ſæculi: quoniam acceperunt hic arrham futuræ gloriæ in futuro ſæculo manifeſtandæ. Si, inquàm, tales poſteà prolapſi fuerint, ideſt, ab his donis deciderint, ita ut etiam fidem amiſerint (ſic hoc in loco prolapſionem intelligo) impoſſibile eſt eos renouari ad pœnitentiam, ideſt, impoſſibile eſt redire talem hominem ad priorem diſpoſitionem ac ſtatū, in quo erat prius, & in quo inuenitur homo rudis & nouus, qui primordijs eget illius ſermonis qui de reſipiſcentia tractat. Nam qui in hoc ſtatu eſt, docilis eſt Deo, & duci ad pœnitentiam & fidem poteſt. At poſtquàm inde uentum eſt in hæc dona Spiritus, & ab his donis iam in CHRISTVM ingreſſus homo relapſus, & præuaricator inuentus in illo, non amplius in eum redit ſtatum, in quo inueniebatur, quādo nihil de CHRISTO cognouerat. Quocirca ſimpliciter uerum ſit, impoſſibile eſſe hunc hominem renouari ad pœnitētiam, ſcilicet ut perinde ſit, ac ſi rudis & nouus omninò eſſet, & ita docilis Deo.

Eſt autem ratio huius euidens: quia talis poſuit ſeipſum in eorum ſtatum qui doceri amplius nequeunt. Docibilitas autem à Deo eſt. Si quis igitur ætate puer eſt, conuenit ei lac, ut inde tranſeat ad ſolidum cibum. Poſtquàm uerò factus eſt uir, turpe eſt omninò ac præpoſterum à ſolido cibo redire ad lac, ut iterum inde ſit ad ſolidum cibum traducendus. Sic agit Dominus Deus: Poſtquàm enim è puero quiſpiam ita exceſſit, ut donum gratiæ guſtauerit, ſi inde uoluntariè exciderit, Deum tædet, & indignatur: nec remedium illi ordinarium parat. Et idcircò nō eſt in eo ſitum, ut per baptiſmum ualeat iterū emūdari. Eſſet enim iſtud rurſum ſibi crucifigere CHRISTVM & habere oſtentui.

Via etiam ſacramenti pœnitentiæ, quæ eſt ſecunda (ut dicitur) tabula, ijs prodeſſe non poteſt qui exciderunt à fide, niſi prius in fidem redeant & inſtaurentur, ac proinde miſericordiā requirant. Verùm hoc non facile ijs permittit

2.Petr.2. Deus qui huiuſmodi ſunt, qui poſt agnitam ueritatem ſpreto mandato cōuerſi ſunt retrorſum. Indignatur enim Deus & meritò, quando animaduertit ſe fruſtrà oleum (quod aiunt) & operam noſtri gratia perdidiſſe, cum retrocedimus.

1.Cor.6. Quapropter hortabatur Corinth. Apoſtolus, ne in uanum eſſe ſinerent, ideſt, otioſam gra-

Gal.4. tiam iam acceptam. Et ad Galatas: Timeo (inquit) ne fruſtrà laborauerim in uobis. Non enim ſic commouetur, nec tanta ſeueritate indignatur in eos Deus qui foris ſunt, & nunquàm acceſſerunt, quanta in eos qui iam familiares & domeſtici facti, foras egrediūtur. Nec ita uehementer in illos qui non audierunt, aut non admiſerunt ſermonem prouocatur, quàm in eos qui & audiuerunt & guſtauerūt, & nihilominus auerſi ſunt relinquentes ueritatem iam guſtatam. Ad iſtu

etiam uidetur B. Petrus reſpexiſſe, ubi dicit: Si 2.Petr.2.

enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini noſtri, & Saluatoris IESV CHRISTI, ijs rurſus implicati ſuperantur, facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoſcere uiam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo, quod illis traditum eſt, ſancto mandato. Contingit enim eis illud ueri prouerbij. Canis reuerſus ad ſuum uomitum: & ſus lota in uolutabro luti: hęc B. Petrus. Et Doctor noſter ſubiūgit.

Terra enim ſæpe uenientem ſuper ſe bibens imbrē etc. Terra cor noſtrum eſt, quod tunc bibit imbrem ſuper ſe uenientem, quùm cœleſtium ſuſcipit pluuias ueritatum. Quod ſi inde non proficit, ut germinet herbam opportunam ijs à quibus colitur, qui ſunt præpoſiti & paſtores animarum, ſic cenſetur reproba, & maledicto proxima. Generatio autem herbarum opportunarū, eſt productio fructus charitatis, qui ſunt uariæ bonarum actionum ſpecies, ſicut ſunt & herbarum uariæ ſpecies. Talia igitur terra inobediens cultori, proxima eſt maledicto, & eius conſummatio eſt in præparatam mox combuſtionem.

Confidimus autem de uobis, dilectiſſimi, meliora & uiciniora ſaluti, tametſi ita loquimur. Non enim iniuſtus Deus ut obliuiſcatur operis ueſtri & dilectionis, quam oſtendiſtis in nomine ipſius, qui miniſtraſtis ſanctis, & miniſtratis. Cupimus autem unumquemque ueſtrum eandem oſtentare ſolicitudinem ad expletionem ſpei uſque in finem, ut non ſegnes efficiamini, uerùm imitatores eorum qui fide & patientia hæreditabunt promiſſiones. Abrahæ nanq; promittens Deus (quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem) iurauit per ſemetipſum, dicens: Niſi benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo te. Et ſic longanimiter ferens adeptus eſt repromiſſionem. Homines enim per maiorem ſe iurant: & omnis controuerſiæ corū finis ad confirmationem eſt iuramentum. In quo abundantius uolens Deus oſtendere pollicitationis hæredibus immobilitatem conſilii ſui, interpoſuit iuſiurandum: ut per duas res immobiles, quibus impoſſibile eſt mentiri Deum, fortiſſimum ſolatium habeamus qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem uſque ad interiora uelaminis: ubi præcurſor pro nobis introiit IESVS, ſecundum ordinem Melchiſedech Pontifex factus in æternum.

Miro charitatis artificio, ne quod ex ſe ita erat,

ut declarauerat, poſſet quenq; in deſperationem conijcere, priorem ſermonem temperat, & ait. *Confidimus autem de uobis, dilectiſsimi, meliora & uiciniora ſaluti;* hoc eſt, id confidimus de nobis, per quod appropinquamus ſaluti. Hoc autē eſt permanere, ac proficere in fide & dilectione Dei; *tametſi ita loquimur;* ac ſi dixerit: Etſi me charitas ita loqui cogat, quæ plena timoris, ſolicita ſemper eſt pro filijs & fratribus, attamen non ſum deiectus ſpe, quin exiſtimem meliora de uobis. Et rationem ſubdit ſperandi meliora.

Quō ius eſt et iuſtitia aliqua inter Deū & nos. *Non enim iniuſtus eſt Deus ut obliuiſcatur operis ueſtri &c.* Ex his uerbis clarè colligitur, laborantibus eſſe mercedem operis à Deo, & ipſum Deū obligatum eſſe retribuere pro benefactis, poſtq; ita nobiſcum pactiones init. Nam in hūc modū arguit B. Paulus, ut hoc probet. Si hoc non faceret Deus, eſſet iniuſtus. Non eſt autem iniuſtus: Ergo rectè operantibus retribuit.

Dubium erga operū mercedē Verùm contraria uidetur illa Domini ſententia in euangelio diſcipulos erudientis: Cum feceritis hæc omnia, dicite; Serui inutiles ſumus. Quæ enim debuimus facere, fecimus. Quid igitur ei debetur, qui quod debuit fecit, & nihil cōtulit utilitatis Domino ſuo? Quæ dubitatio *Solutio.* nullo negocio ſoluitur. Si conſiderentur opera ipſa quid proſint Deo, ut pro his teneatur retribuere: Item ſi conditionem noſtram & obligationem reſpectu eius conſideremus, qua tenemur rependere illi quicquid habemus, à quo omne bonum noſtrum manat, & illud ipſe operatur in nobis. Si, inquam, hæc conſiderauerimus, nulla profectò poteſt inueniri debiti ratio. Sed ſi ad eius benigniſſimam uoluntatem & dona reſpiciamus, quibus eouſq; ſumus eleuati ut ſimus aliqua eius portio (nam per hæc dona nos erexit in dignitatem filiorum, & amicorum, & ciuium paradiſi, ut aliquo modo potuerimus uenire in commercium cum illo, & aliquod iuſtum prætendere) ipſe ſua propria lege, quæ eſt illius uoluntas, inuenitur nobis obligatus, aut ſibiipſi potius in nobis, à qua uoluntate non poteſt recedere: alioqui recederet à ſemetipſo, cuius uoluntas nihil aliud eſt quàm ipſemet. Hoc uoluit alibi Apoſto-
2. Tim. 2. lus, ubi ait: Seipſum negare non poteſt.

Ecce igitur unde oritur obligatio Dei nobiſcum, & aliqua iuſtitiæ ratio: non perinde tamē atq; in hominibus interuenire ſolet, in quibus ille creditor eſt qui primò dedit, & debitor qui accepit. Deus autem & hoc dedit ut debitor fieret, & ſeſe alligauit, ut ipſemet qui accepit, etiam eſſet creditor. Quamobrem hæretici omninò qui hanc Dei iuſtitiam ſuperbè negant, præſenti Apoſtoli teſtimonio confodiuntur. Opus enim laboris & dilectionis habet à Deo præmium, modo fiat CHRISTI nomine in eius gratiam & gloriam: quia illud ipſum quod fratri intuitu eius impendimus, ipſe tanquàm ſibi impenſum recipit, & fert accepto. Singularia enim dilectionis opera commemorat Apoſtolus, quibus miniſtrauerant ſanctis, & adhuc miniſtrabant. Et Dominus & Redemptor noſter tanquàm facta ſibi ipſi, & in ſe unum collata acceptabat.

Verùm cum aliqui delaſſari, ac paulatim (ut non rarò accidit) deficere inciperent, & fortè propter acerbas tribulationes, & anguſtias magnas quæ tunc Chriſtianis infligebantur, ad continendos eos, ut in officijs iam inceptis perdurarent inuicti, adiecit. *Cupimus autem unumquemque ueſtrum eandem oſtentare ſolicitudinem;* Non illum, aut illum, ſed unumquenq; cupimus oſtendere ſolicitudinem, ſiue diligentiam & ſtudium bene faciendi; *ad expletionem ſpei uſque in finem;* Hoc in loco uide lector, quomodo ille quieſt in CHRISTO, & ſpem habet futurorum bonorum, quandiu eſt in uia tenetur ſemper operari, & proficere ad expletionem ſpei. Ut enim nondum habet ſalutē in re, ſed in ſpe quādiu eſt in tabernaculo corporis huius: ita nec habet in ſpe perfecta & plena quandiu hîc manet. Impletur ipſa ſalus poſt bonorum perfectionem operum. Plena ergo tū erit ſpes, cum uſq; in finem perſeueraſſe patebit: perſeuerātiæ enim eſt & nō ſolius inchoationis. Iſtud uehementer deſiderabat in eis Apoſtolus, nimirum ut in finem uſq; operando, mentem fideliter excolerent per charitatem, longanimiter expectantes aduentum Domini. Et hic unus eſt locus, inter pleroſque alios in hac epiſtola, quos B. Petrus commemorat, aiens. Propter quod 2. Petr. ult.
chariſſimi hæc expectantes ſatagite immaculati & inuiolati inueniri in pace, & Domini noſtri lōganimitatem arbitremini ſalutem, ſicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſecundum datam ſibi ſapientiam ſcripſit uobis &c.

Ut non ſegnes efficiamini: uerùm imitatores eorum qui fide & patientia hereditabunt promiſsiones &c. Corrigendus omninò eſt hic locus ex græcis codicibus, ubi non legitur; *hereditabunt*; futuri temporis, ſed; *hereditant*, aut potius hæreditate accipiunt promiſſiones. Magno ſunt profectò nobis adiumento maiorum exempla, & ad difficilium rerum tolerantiam mirum in modum conferunt. Dum enim attendimus ad fœlicem eorum exitum qui multa paſſi ſunt, & à paſſionibus eximiam retulerunt mercedem, nullo modo cum ipſis paſſionibus ob ſui magnitudinem conferendam (quoniam incomparabili exceſſu maior eſt merces, quàm labores) longè animoſiores & fortiores euadimus. Labores autē ipſi atq; dolores redduntur nobis leuiores, & multis etiam dulces.
Porrò hîc notandum in Lutheranos, non dictū In hæreticos.
eſſe ab Apoſtolo, fide tantum Patres hæreditatem conſequutos, ſed fide (ait) & patientia, quæ patientia erat in beneficentia; & tolerantia paſſionum & tribulationum pro CHRISTI nomine, habens interim obedientiam mandatorū Dei. *Abrahæ nāque promittens Deus &c.* Vide quomodo adducit inſigne Abrahæ exemplum oſtenſæ inſignis erga Deum charitatis in rariſſima illa obedientiæ promptitudine, cum obtulit Iſaac filium ſuum in altari. Poſt quod factum habuit confirmationem promiſſionum perfectam, quā oſtendit Dominus iureiurando. Unde ſubtiliter B. Paulus & efficaciter protinus ſubdit.

Quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per ſemetipſum dicens &c. Eſt igitur ſenſus: Licet antequàm hoc ſummum obedientię opus, in quo eſt tẽtatus à Deo, ut proferret extremum charitatis ſuæ, iam illi promiſiſſet Deus, illa tamẽ non fuiſſet ſtabilis promiſſio, niſi Abraham obedienter perſeueraſſet. Non quaſi mutetur Deus, aut quaſi non ſit fidelis: ſed q̃a promiſſio illa conditionem includebat operum, ac perſeuerantiæ in obedientia. Fuerat enim illi dictum à Domino:
Gen. 17. Ambula coram me, & eſto perfectus. Non enim qui inceperit, ſed qui perſeuerauerit uſque in finem, hic ſaluus erit: ut Dominus ipſe teſtatur. Quantumuis enim eſſet Abraham fide iuſtificatus, nondum tamen erat plena illa fides: ſed implenda erat operibus bonis, & obedientia mãdatorum Dei. At poſtquàm tanta obedientia impleta eſt, iterum habet promiſſionem ſolidam ac ſtabilem, nimirum iureiurando uallatam, ac roboratam. Tunc demum confirmatus eſt ille, &
Iac. 2. amicus Dei appellatus, ut B. Iacobus teſtatur, et repromiſſum eſt ei. Signum autem ſtabilitatis promiſſionum Dei, eſt iuramentum: quo fit ut agnoſcamus nullo pacto poſſe illud irritari, quod iureiurando eſt confirmatũ. Ea q̃ ante iuſiurandum ſunt promiſſa, infirmari quidem poſſunt, cum habeant (ſicut diximus) operum & obedientiæ conditionem, quæ ſi non ſeruatur, euacuatur promiſſio. Poteſt autem dum non eſt adhuc confirmatus homo à Deo ne poſſit à gratia excidere, conditio illa deficere.

Quoniam uerò uideri poterat iuramentũ non pertinere ad Deum (nam qui iurat, per maiorem ſe iurat: Deo autem nihil eſt maius) huic argumento occurrens Apoſtolus, docet iuramẽtum Dei non eſſe iuramento hominum ſimile. Neque propterea conſequitur, ut non ſit iuramentum: quoniam ut ſit iuramentum, exigitur ut is qui iurat, atteſtetur eum qui eſt ineffabilis ueritatis. Cum hoc faciat per ſemetipſum iurans Deus, eius tantò eſt fortius iuramentum, quantò ipſe non poteſt negare ſeipſum, qui eſt ipſa ueritas. Homo autem poteſt negare Deum, cum ſit ipſe mendax. Niſi fortè & illud dicamus, quòd & homo, cum eſt infidelis & fędifragus, confitetur ſeipſum. Addit formam iuriſiurandi.

Niſi benedicens benedicam te; ſiue benedixero; *& multiplicans multiplicauero te;* Supplendum hic eſt tale aliquid. Niſi hoc fecero, non ero Deus: quod eſt ſummum impoſſibile. *Et ſic longanimiter ferens adeptus eſt repromiſſionem;* Et hoc exemplum de Abraham in Lutheranos, quem à lõganimi tolerantia, non à ſola fide (ut aiunt illi) adeptum repromiſſionem tradit Apoſtolus. In hæreticos.

Homines enim per maiorem ſe iurant; Quoniam per illum facienda eſt aſſertio & conteſtatio, qui mentiri non poteſt, qualis eſt Deus. Declarat autem uim & religionem iuriſiurandi, cuius efficacia eſt reddere illud confirmatum, quod erat infirmiter ſuaſum. Nam ubi adeſt ſemiplena probatio, adhibito iuriſiurandi teſtimonio confirmatur, quẽadmodum iura dicunt. Vnde ait,

Et omnis controuerſiæ eorum finis ad confirmationem eſt iuramentum; Non ait ſimpliciter omnis cõtrouerſiæ finem eſſe iuramentum, ſed ad confirmationem: & intelligitur, quando iam eſt aliquo modo ſuaſum in cauſa, ſed non plenè. Solet enim ad confirmationem requiri iuſiurandum: & illud ſatis eſt ad cauſæ deciſionem. *In quo abundantius uolens oſtendere Deus &c.* Vult his uerbis docere Apoſtolus: Licet Deus uel ſi non iuraſſet, fuiſſet uerax: ex abundanti tamen propter nos qui ſumus mali, interpoſuit iuramentum ueluti ſignum deſignatis hæredibus immutabilis cõſilij uoluntatis ſuæ. *Vt per duas res immobiles;* quarum altera eſt promiſſio, altera eſt iuramentum; *in quibus impoſſibile eſt mentiri Deum;* Non enim quia iurat Deus magis eſt uerax, quàm ſi promitteret ſimpliciter quod omninò facere deliberauit. Sed (ut diximus) iuramentum eſt pro ſigno abſolutæ illius uoluntatis à nulla prorſus conditione pendentis. Sic promiſſum eſt ſacerdotium CHRISTI iuramento, dicente propheta: Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, *pſal. 109.* tu es ſacerdos, in æternum &c.

Dicit ergo Deum ob eam cauſam iuramento confirmaſſe promiſſionem; *ut fortiſſimum ſolatium habeamus;* Solatium enim aliquod patientibus tribulationem, eſt neceſſarium in hac fragili uita noſtra. Declarat autem quorum uerè ſit hoc ſolatium, ſubdens; *Qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem;* Illi propoſitam tenent ſpem, qui bona operantes perſeuerant in patientia. *Quam ſicut anchoram habemus animæ tutam, & firmam;* Proponit nobis Apoſtolus animã eſſe quaſi nauẽ, q̃ in hoc mari magno & ſpacioſo iactari poteſt fluctibus, & plerunque mergi: quæ firmari ſolet anchora, ne irruentibus cedat fluctibus, qui ſunt tentationes in naufragium impellentes. Anchora autem huius nauis, id eſt, animæ, ſpes eſt quæ nullis tempeſtatum procellis ſinit illam hâc aut illâc temerè ferri aut iactari, ne obruatur, cũ tuta ſit & firma. Et nihilominus ait; *Et incedentem uſque ad interiora uelaminis;* Eſt, inquam, tuta & firma hæc anchora, quæ non patitur animam cedere fluctibus, ut illam tandem ducat ad portum, quem per interiora uelaminis ſignificauit, hoc eſt, ſancta ſanctorũ, uera illa ſancta quæ ſunt in Paradiſo Dei, ubi abſque ullo uelamine apparebit Sanctus ſanctorum omnibus ſanctis ſuis, fęlicitas & beatitudo noſtra. Vnde ſequitur.

Vbi præcurſor pro nobis introiuit IESVS; Nũquid uerò & pro ſe quoque non introiuit? Equidem & pro ſe, imò primùm pro ſe: quia ipſe indiguit introire, cui ꝓpter nos ſuborta ẽ hæc indigentia. Vt enim nos introire poſſemus, ipſe exiuit à Patre: ut ita demum reuerteretur ad Patrẽ, & intraret in ſancta cœleſtia, ſi prius pararet nobis aditum poſt ſe introeundi. Ego uado (inquit) *Io. 14.* parare uobis locum. Hoc præſtitit explens honorificentiſſimè munus pontificatus ſui, dum ſemetipſum obtulit hoſtiam Deo Patri in odorẽ ſuauitatis. *Secundum ordinem Melchiſedech Pontifex factus in æternum.* Animaduertendum eſt hîc:

Quō Chriſtus ſit ſacerdos in æternum.

Licet in eo munere offerendi hoſtiam ſemetipſum Deo, CHRISTVS exercuerit ſacerdotiū ſuum dum in terris ageret, non propterea deſiit poſtmodo eſſe pontifex. Sed ex quo reſurrexit, factus eſt à Deo ſacerdos in æternum: quoniam una illa hoſtia ſemel oblata, in æternum placauit Deum, tanquàm ſi ſtatim ab initio mūdi inchoatum, ad finem uſque duraſſet illud ſacrificium. Nam coram Deo ſecundum acceptationem tale fuit. Et ipſe nunc in cœlis etiam Sacerdos manēs ex merito factæ oblationis (cuius tamen eſt iugis memoria in terra per miniſtros ſuos) non ceſſat interpellare pro nobis ut Pōtifex: & ut aduocatus ac patronus pro noſtris cauſis aſſiſtere dicitur, ut ſcripturæ ſanctæ loquuntur. Sed de his in ſequentibus dabitur uberior dicendi locus.

CAP. VII.

HIC ENIM MELCHISEdech rex Salem, ſacerdos Dei ſummi, qui obuiauit Abrahæ regreſſo à cæde regum, et benedixit ei, cui & decimas omnium diuiſit Abraham: primùm quidem qui interpretatur rex iuſtitiæ, deinde autem & rex Salem, quod eſt rex pacis, ſine patre, ſine matre, ſine genealogia, neque initium dierum neq; finem uitæ habens: aſſimilatus autem Filio Dei, manet ſacerdos in perpetuum.

Intuemini autem quantus ſit hic, cui & decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. Et quidem de filiis Leui ſacerdotium accipientes, mandatum habent decimas ſumere à populo ſecundum legem, id eſt, à fratribus ſuis: quanquam & ipſi exierint de lumbis Abrahæ. Cuius autem generatio nō annumeratur in eis, decimas ſumpſit ab Abraham, & hunc qui habebat repromiſſiones, benedixit. Sine ulla autem contradictione, quod minus eſt à meliore benedicitur.

HIc enim Melchiſedech rex Salem, ſacerdos Dei ſummi &c. Volens extollere Doctor noſter ſacerdotium CHRISTI præ Leuitico ad inſtructionem Hebræorum, qui non poterant ablactari ab illa lege, & ſacrificio ueteri: multis modis probat ſolum CHRISTI ſacerdotium eſſe uerū ad expianda peccata coram Deo: & econuerſò illud Leuiticum inutile. Et primùm quidem à perſona ipſius Melchiſedech, in quo antiquitus figuratum fuit, & à circunſtantijs eius.

Et primò quidem à nomine, quod ſignificat regem. Idem enim eſt: Melchi; quod rex. Rex autem noſter CHRISTVS fuit. Nec regem tantum ſignificat, ſed regem iuſtitiæ, ſicut ſcriptū eſt

Ierem. 23.

in prophetis: Regnabit Rex, & ſapiens erit, & faciet iudicium, & iuſtitiam in terra. Dicitur autem Rex iuſtitiæ, non qui ſit in ſe uno tantū iuſtus, ſed & per quem alij omnes efficiantur iuſti, quicunq; iuſti ſunt. Ipſe eſt enim iuſtitia noſtra, hoc eſt, autor iuſtitiæ noſtræ. Et hoc opus fuit ſummi Pontificis: quoniam ad introducendam in nos iuſtitiam, requirebatur primò ſatiſfactio pro peccato, & Dei irati pacatio, & adhuc ut ualeret ipſe gratia ad reconciliandum & inſtaurandum nos in amicitia. At hæc tanta officia ad aliū neminem poterant pertinere, quàm ad Filium Dei IESVM CHRISTVM Pontificem ſummum, ut meritò dictus ſit Rex omnis iuſtitiæ.

Secundò, idem colligitur à loco cuius ipſe rex erat, nimirum Salem: quæ uox ſignificat pacem. Sicut ergo erat Rex iuſtitiæ, ita & Rex pacis: quia pacificauit quæ in cœlis & quæ in terra, & fecit oīa unum, modo inter ſe conuenire uellent.

Eph. 2.

Tertiò, colligitur ex officio: quoniam ipſe appellatus eſt ſacerdos Dei altiſſimi, id eſt, Dei Patris, cui propter autoritatem & maieſtatem originis conuenit altitudo. Sed quis accedet ad thronum Altiſſimi, ſicut decet ſummum Pontificem, niſi qui fuerit Filius Dei?

Quartò, ex eo colligitur: quoniam abſq; patre, & matre, & ſine genealogia inuenitur in ſcripturis: neque initium dierum habens, neque finem, ut per hoc ſit Filij Dei altiſſimi typus. Non ita intelligendum tamen, quaſi non habuerit CHRISTVS Patrem, aut Matrem. Vtrunq; habuit, quanq; non aliorum more, qui & prior fuit Matre ſua, & à diebus æternitatis ipſe proceſſit æternus à Patre, ut propterea poſſit eſſe Sacerdos in æternum. Sed uoluit indicare Apoſtolus, aptè Melchiſedech fuiſſe typum CHRISTI, eò quòd introducitur ſine patre & matre, & ſine genealogia, tanquàm nec initium dierum habens nec finem, ut meritò illum ſcripturæ Filio Dei aſſimilem exhibeant, de quo ſcriptum eſt: Et egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis.

Mich. 5.

Quintò, colligitur ex illo facto, quod per illum contigit Abrahæ. Obuiauit enim Abrahæ reuertenti à cęde Regum. Quo in loco cogitandum eſt, quòd Dominus uolens iuſtificare Abraham, & conſtituere illum patrem multarum gentium, ut in eum nos alij omnes tanquā in clariſſimum ſpeculum, & minime fallax exemplum inſpiceremus, iuſſit primùm ut egrederetur de terra ſua & cognatiōe, & de domo patris ſui, & ueniret in terram illam quam erat ei oſtenſurus. Ille Domino obſequutus, profectus eſt tanquàm peregrinus in terram Chanaam ſibi à Domino promiſſam: ac deindè deſcendit in Ægyptū, & peregrinatus eſt ibi, quia fames erat in terra. Vbi & illibatiſſime ſeruatus eſt Dei protectione ſingulari cum coniuge Sara. Inde egreſſus uenit in auſtralē plagam, factus diues & opulentiſſimus multa ſubſtantia, & ſuppellectilī: & ſeparatus à Lot nepote habitauit in terra Chanaam peregrinus, ubi & rurſum accepit terræ illius repromiſſionem. Tunc mouit tabernaculum ſuum, & uenit iuxta conuallem Mambræ in Hebron,

Modus quo Deus uoluit iuſtificare Abraham.

Gen. 12, 13, 14, & 15.

ubi

ubi Adam ſepultus fuiſſe creditur. Ac deinde cũ iniiſſent pugnam quatuor reges aduerſus quinq; & obtinuiſſent, captiuumq; abduxiſſent Lot: ipſe cũ expeditis uernaculis expugnauit illos quatuor reges, & recuperauit Lot nepotem, & omnem ſubſtantiam eius. Et tunc obuiauit illi Melchiſedech rex Salem, cum ipſe Abraham reuerteretur à cæde quatuor regum. Quæ quidẽ omnia, ſi per ſe ſingula quid ſignificent, intelligerentur, nobis proculdubiò magnã atq; illuſtrem redderent doctrinam.

Nota — Vt autem mihi uidetur, in Abraham hactenus ſignificata eſt prima doctrina, quam ad iuſtificationem ſuſcipiẽdam deſiderat à nobis Dominus, quæ eſt ut egrediamur primùm de terra noſtra, & patris noſtri, hoc eſt, ut pœniteat nos naturalis conditionis, in qua omnes naſcimur ſi-

Ephe. 2. — lij iræ, & ingrediamur in terram nouam: primò tamen accipiendam tanquàm in peregrinatione, & deindè tanquàm in poſſeſſione. Hæc terra CHRISTVS eſt & eccleſia, in quam primò ingredimur uelut peregrini per fidem, ut exinde proficientes, illam poſſideamus apprehendentes in uiſione aperta. Fuit tamen aliqua prius ineunda illi pugna cum quatuor regibus, qui ſuperãs quinque. Quatuor iſti reges ſignificant quatuor præcipuos hoſtes, quos habet homo uadẽs ad CHRISTVM. Et primus quidem eſt propriæ carnis dilectio, ſub cuius ſeruitute naſcimur. Huic adiungitur Amraphel rex Sennaar, in quo intelligo amorẽ ſæculi huius, cui hæret rex Arioch, rex Elazar, in quo ſaturitatẽ atq; ebrietatem perſpicio. Quartus hoſtis Thadal rex gentium. Hic mihi ſignificare uidetur dominãdi libidinem, quæ longè abeſt à ſpiritu CHRISTI.

Hos quatuor reges ſuperauit Abraham in ſua peregrinatione, ut etiam meruerit eripere Lot nepotem ſuum, qui inter alios ductus erat captiuus. Lot enim ſignificat inuolutum & colligatum, quales ſunt qui amore terrenorum, & ſollicitudinibus huius mundi inuoluuntur, ne ualeãt expeditè ſequi IESVM. Horum aliqui per Lot ſignificati, liberantur gratia & opera perfectorum, ſicut patet in Abraham. Opportunè autem obuiauit illi Melchiſedech, ſcilicet poſtq̃ triumphauit de illis quatuor regibus, à cæde illorum reuerſus. Porrò eiuſmodi obuiatio fuit admonitio quædam, ut agnoſceret per quem uictor extiterat, & ei gloriam daret, & non ſibiipſi. Quod & fecit Abraham reddendo gloriam Dei Filio, quem uenturum Pontificem in illo Melchiſedech ſibi obuiante recognouit.

Sequitur ergo ſextum ſignum, unde colligitur hoc ſacramentum. Id autem eſt benedictio. Benedictus enim fuit Abraham à Melchiſedech, cum tamen & ipſe Abraham eſſe ſacerdos, & ille qui tantam acceperat repromiſſionem.

Extra controuerſiam uerò poſitum eſt, minorem debere à maiore benedici. Sed ſi ſeorſim cõſiderentur perſonæ quantum ad perſonalem gratiam, quis dicere auſit hominem illum Melchiſedech maiorem fuiſſe ipſo Abraham, quem Dominus patrem omnium gentium conſtituit? Itaque Melchiſedech ratione illius ſacerdotij, in quo gerebat perſonam CHRISTI, maior declaratus eſt à ſcriptura, qui benedicendo tantum Patriarcham, in eo munere maiorem ſeſe oſtendit: quia maioris perſonam ſuſtinebat.

Videtur tamen hæc ſententia qua dicitur; Minorem à maiore benedici; inſtantia poſſe perimi. Nos enim nonne benedicimus Deum? Quis autem Deo maior? Præterea, Simeon iſte iuſtus, nonne benedixit CHRISTO? Reſpondemus ad primam obiectionem, Aliud genus benedictionis eſſe quo nos Deum, ſeu Deo potius benedicimus. Noſtra enim in illum benedictio eſt potius quædam beneficiorum confeſſio, & gratiarum actio. Benedictio autem qua Deus benedicit nos, eſt beneficiorum collatio. Etenim benedicere Dei eſt benefacere. Talis eſt benedictio ſacerdotum, qui loco Dei benedicunt. Ideóq; inter ſacerdotes turpe eſt & præpoſterum, maiori minorem benedicere. Simeon autem ſacerdos cum Dei Patris perſonam gereret, maior homine & infante CHRISTO, & Matre eius in ea re fuiſſe debet exiſtimari. — *Minorem à maiore benedici, quomodo intelligatur.*

Septimum ſignum fuit: quoniam ipſe Melchiſedech etiam accepit decimas de optimis, ſeu de præcipuis ac primitiuis ab Abraham. Qui enim decimas accipit, ſacerdos eſt. Qui autem dat, confitetur ſe non eſſe ſacerdotem, cuius eſt potius accipere. Et ut uideas argumenti uim: Apoſtolus uult ut ipſum Abraham conſideres quando decimas dedit Melchiſedech, non pro ſe tantum, ſed pro omnibus filijs quos in lumbis habebat, dediſſe: quoniam ut pater illius gentis benedictus fuit à Deo. Erat enim tunc Abram, non Abraham. Omnes igitur filij eius fuerunt decimati in illo: & ille Melchiſedech decimas accepit, qui non eſt annumeratus in genealogia, ſeu generatione ipſorum.

Quòd ſi quis dixerit: Etiam Leui decimas accipiebat. Reſpondemus: Sed à quibus accipiebat? Nonnè à fratribus, & ut ex ui legis Moſaicæ? Fratres autem ipſius Leui iam (ut ita dicamus) erant decimati in ipſo Abraham, ita ut reddiderint & ipſi per patrem decimas Melchiſedech. Quòd ergo reddiderint fratres decimas etiam Leui, non arguitur Leui ſacerdotium eſſe maius, ſed contrà potius eſſe minus, cum per Abraham patrem & ipſe Leui, & fratres eius decimas perſoluerint Melchiſedech æterno ſacerdoti. Non enim Leui fuit maior patre ſuo Abraham. Nec dici poteſt, Leuiticum illud ſacerdotium ſubintrauiſſe, ut ceſſaret illud Melchiſedech. Occurrens enim Apoſtolus, declarauit Melchiſedech eſſe uitæ inſolubilis Pontificem. Leuiticũ igitur ſacerdotium ſubintrauit poſt promiſſionem, non ad abrogandum illud Melchiſedech, ſed ad roborandum potius & illuſtrius reddendum. Lex eo modo poſt promiſſionem patri noſtro Abrahæ factam ſubintrauit, non ut euacuaret promiſſionem, ſed ut legis inutilitate cognita clarior fieret promiſſio. Erat enim ſacerdotium

Leuiticum

Leuiticum non ſecus ac ipſę legis promiſſiones, uidelicet non ſpirituale, ſed carnale ſacrificium: non ex ore Altiſſimi, ſed per os Moſeos ſecundum mandatum carnale, ut uidebimus, & (Deo dante) latius declarabimus.

Et hîc quidem decimas morientes homines accipiunt: ibi autem conteſtatur, quia uiuit. Et (ut ita dictum ſit) per Abraham, & Leui qui decimas accepit, decimatus eſt. Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obuiauit ei Melchiſedech. Si ergo conſummatio per ſacerdotium Leuiticum erat (populus enim ſub ipſo legem accepit) quid adhuc neceſſarium fuit ſecundum ordinem Melchiſedech alium ſurgere ſacerdotem, & non ſecundum ordinem Aaron dici? Translato enim ſacerdotio, neceſſe eſt ut & legis translatio fiat. In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu eſt: de qua nullus altario præſtò fuit. Manifeſtum eſt enim quòd ex Iuda ortus ſit Dominus noſter: in qua tribu nihil de ſacerdotibus Moyſes locutus eſt. Et amplius adhuc manifeſtum eſt, ſi ſecundum ſimilitudinem Melchiſedech exurgat alius ſacerdos, qui non ſecundum legem mandati carnalis factus eſt, ſed ſecundum uirtutem uitæ inſolubilis. Conteſtatur enim: Quoniam tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.

Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex: Introductio uerò melioris ſpei, per quã proximamus ad Deum. Et quantum eſt non ſine iureiurando (Alii quidem ſine iureiurando ſacerdotes facti ſunt. Hic autem cum iureiurando per eum qui dixit ad illum: Iurauit Dominus & non pœnitebit eum, Tu es ſacerdos in æternum) in tantum melioris teſtamenti ſponſor factus eſt IESVS.

Roborat rationem iam datam pro ſacerdotio CHRISTI præ Leuitico, & ait. *Et hic quidem*, ideſt, in Leuitico ſacerdotio; *decimas moriẽtes homines accipiunt*; ideſt, qui moriebantur ſacerdotes decimas accipiebant; *ibi autem*, uidelicet in eo ſacerdotio Melchiſedech; *conteſtatur*; ſcriptura ſancta; *quia uiuit*. Dicitur enim: Tu es ſacerdos in æternum. Et re uera oportet eum qui dat uitam ſuo ſacerdotio & hoſtiæ, eſſe uiuentem. Hic eſt
Ioa. 5. enim uerus Melchiſedech, qui & dixit: Filius quos uult uiuificat. Sequitur.

Et (ut ita dictum ſit) per Abraham & Leui qui decimas accepit &c. Amplius perſuadet Leuiticum ſacerdotium indiguiſſe ſacerdotio CHRISTI: quoniam cum decimaretur Abraham, & ipſe Leui decimatus fuit, qui intelligebatur in lumbis eius. Qui ergo decimatus eſt, minor eſt illo qui decimas illas accepit. Vnde ait; *Adhuc enim in lumbis patris erat quando obuiauit ei Melchiſedech*; Oſtendit Leui ex eo fuiſſe decimatum, quod decimatus eſt Abraham ut illius pater, in cuius lumbis tunc eſſe cenſebatur. Cogitandum eſt enim *Nota, & cape*
quòd cum Abraham iam decretus eſſet pater futuri Iudæorum populi ſecundum carnem, decuit ut ille populus expiaretur, quò idoneus fieret qui populus Dei peculiaris eſſet, etiam quantum ad carnalia. Et hoc non ualuit eſſe niſi per Pontificem CHRISTVM, & ſacrificium eius. Et ideò decuit ut daret decimas uero Pontifici, qui ſignificatus eſt in Melchiſedech, unde acciperet expiationem: quod & fecit per ipſum Abraham patrem. Quòd ſi populus qui uenit ex lumbis Abrahæ expiatus eſt, & decimas dedit, & in illo populo concludebatur etiam Leui, planè ſequitur & ipſum Leui quoque fuiſſe in patre ſuo Abraham decimatum.

Sed nunquid ſimiliter non erat in lumbis patris ſui Abrahæ CHRISTVS, cuius dicitur filius? Cur ergo non & ipſe dicitur decimatus?

Reſpondetur: Non eo modo CHRISTVS erat in lumbis Abrahę, quo Leui, uidelicet ex ui
ſeminis. Quapropter ipſe dicebat: Antequàm Ioa. 7.
Abraham fieret ego ſum. Imò ob hoc ipſum decimatur Abraham à Melchiſedech, ut in eo CHRISTVS agnoſceretur Pontifex, cui ab omnibus decimæ debentur. Per illud enim ſacrificium aptatus eſt Abraham, ut eſſet pater illius gentis, quæ digna eſſet & lege, & ſacrificio illo ad tempus honorari, & uocari populus Dei. Et huc reſpicit illa benedictio Melchiſedech, cum
dixit: Benedictus Abram Deo excelſo, qui creauit Gen. 14.
cęlum & terram &c. Et tunc dedit ei decimas Abrahã, etiam pro Leui, quem habebat in lumbis, ut eius ſacerdotium ſanctificaretur. Hanc doctrinam ſubtiliter nobis iudicauit Apoſtolus, dum Leui decimatum declarat. Et notandum eſt diligenter quod ait; *Adhuc erat in lumbis Abrahæ, quando obuiauit ei Melchiſedech*; Ac ſi dixerit, aliquando tandem fore decidendum de lumbis eius: quod certè fuit, quãdo Abraham factus eſt pater multarum gentium, & apparuit uerus ſacerdos Melchiſedech, & æquati ſunt omnes Iudæi & Gentes, facti filij Abrahæ omnes qui credimus, & ingredimur per iuſtitiam fidei. Ob eã
cauſam dictum eſt illi: Nec ultrà uocaberis Abrã, Gen. 17.
uidelicet ut ſis pater unius populi tantum: ſed uocaberis Abraham: quia patrẽ multarum gẽtiũ cõſtitui te. Ille igitur populus ex eo ceſſauit in ſuis prærogatiuis, nimirũ ceſſante lege, ac ſacerdotio.

Si ergo conſummatio per ſacerdotium Leuiticum erat &c. Senſus eſt, Si perfectio ſacerdotij, quæ conſiſtit in potentia expiationis peccatorum, & conſequenter in effectu reconciliationis uſque ad perfectam gloriam, erat per ſacerdotium Leuiticum (nam populus ille ſub eo ſacerdotio legẽ accepit) profectò non erat neceſſarium ſurgere aliud ſacerdotium, uel alium ſacerdotem ſecundum ordinem Melchiſedech. Nam ſi fortè ſacer-

dos

dos aliquis certus deſiderabatur; debuit eſſe ſecundum ordinem Aaron, qui fuit primus pontifex Leuitici ſacerdotij, ſi hoc genus ſacerdotij fuiſſet perfectum. Quia ergo non erat perfectum, nec lex ipſa Moſeos, ut erat Moſeos, perfecta erat, quæ ſub illo ſacerdotio lata fuit. Nam lex quælibet ſub ſacerdotio aliquo eſſe debet: quoniam ſacerdotio primùm expiatur populus, ut ſit legis capax: deinde tranſgreſſiones legis eodem ſacerdotio expiantur. Quatenus ergo lex illa erat lex Dei, hoc ē, ea parte qua præcipiebat moralia communia quæ pertinebāt ad Deū & proximum, nullo modo expiationes habebat, ut primò faceret populum peculiarem Deo, & capacem uitæ æternæ, ac deinde poſſet auferre peccata. Impoſſibile enim eſt uitulorum, aut hircorum ſanguine expiari delicta, contra legem Dei commiſſa. Illæ irregularitates carnis tantummodo eo ſacerdotio expiabantur, quæ à lege Moſeos ueniebant, & ad cæremonias atque iudicia ſpectabant. Apparuit ergo uerum CHRISTI ſacerdotium & perfectum ab illa oblatione, quam fecit ſui ſanguinis, quo redempti ſumus omnes. Et ſanctificatus eſt populus eius peculiaris & ſacratus. Tunc ſacerdotium exortum eſt æternum & ſanctum, quo etiam deleri ualeant nouæ tranſgreſſiones: quo adueniente, & tāquā illo antiquo in hoc ipſum nouum translato, etiā trāslatio legis fieri debuit. Dico legis de ſacerdotio loquentis, & de ijs quæ ad ſacerdotium pertinerent. Iſta nanque connexa ſunt, lex uidelicet & ſacerdotium. Et hoc eſt quod ait B. Paulus.

Nota, & cape

Translato enim ſacerdotio, neceſſe eſt ut & legis translatio fiat; Quemadmodum inutile erat illud ſacrificium ad expianda peccata, ſic & inefficax erat lex illi ſacerdotio annexa, ad conſtituendam ueram iuſtitiam. Quòd uerò eſſet trāsferendū ſacerdotium, ex autoritate iam adducta probare uolens, adiecit; *In quo enim* (uel in quem) *hæc dicuntur;* ſcilicet quæ de Melchiſedech dicta ſunt, quæ referuntur ad CHRISTVM. Ipſe .n. uerus eſt ſacerdos in æternum; *de alia tribu eſt;* ideſt, de tribu Iuda; *de qua nullus altario preſtò fuit;* Samuel enim de tribu Leui fuit, ut patet primo Paralipo. 6. etſi quidam aliter dicant, quamuis non fuerit de filijs Aaron. Dicit autem neminē fuiſſe de tribu Iuda præſtò altario legitimè, & ex officio: licet potuerit aliquis id ſibi uſurpare, ſicut ſcriptum eſt de rege Oſia, qui tamen ob hoc ipſum lepra fuit percuſſus uſque ad mortem, ut intelligant laici, qui ſibi uſurpant munia ſacerdotum, quantum hoc diſpliceat ſummo Deo, & CHRISTO eius.

Cōtra arrogātes ſibi munia ſacerdotalia.

Manifeſtum eſt autem quòd ex tribu Iuda ortus ſit Dominus noſter &c. Dicit hoc manifeſtū eſſe: quoniam ut res certa & conſtans habebatur. Nam & Ioſeph, & Beatiſſima VIRGO fuerunt de tribu Iuda. Nec eſt quouis modo concedendum (tametſi aliquando D. Auguſtinus importunitati aduerſariorum hoc dederit.) B. VIRGINEM fuiſſe de tribu Leui ex paterna radice. Non .n. poſſet uerè dici CHRISTVS de tribu Iuda ſecundum carnem, & filius Dauid: quoniam non matris, ſed patris familiam & tribum in hoc ſequitur unuſquiſque. Non autem uenit Dominus de Ioſeph ſecundum carnem, ſed ſolùm de ſanctiſſima VIRGINE: quæ ſi concederetur fuiſſe de tribu Leui, ut neceſſe eſt concedi, ſi pater eius fuit de tribu Leui, etiam CHRISTVS ſecundum carnem de tribu Leui fuiſſet. Apoſtolus contrà tam clarè teſtatur hoc in loco: imò uelut omninò manifeſtum ponit CHRISTVM fuiſſe de tribu Iuda. Puto tamen Annam fuiſſe de tribu Leui, ut docent quędam hiſtoriæ: quanque ex apocryphis quidam ſcripſerint, & illam pariter de tribu Iuda fuiſſe. Potius decebat ipſum ex utraque tribu uenire. Quicquid iſtud ſit, oportet hoc conſtituere, CHRISTVM ſecundum carnem fuiſſe ex tribu Iuda, aut negare apertum hoc Apoſtoli teſtimonium.

In qua tribu nihil de ſacerdotibus Moſes loquutus eſt. Itaq; cōcluditur, nō potuiſſe CHRISTVM eſſe ſacerdotem ſecundum ordinem Aaron & ex mandato illius, ſed ſecundum ordinem Melchiſedech. Vnde & manifeſtum fit, non ſolum probari hoc ſacerdotium, ſed inſuper hoc ueniēte reprobari illud prius, tanquàm inutile & inefficax, & cui ſocia aderat lex mandati carnalis, quæ nullum ad perfectum adducebat. Inde maximè educitur: quoniam iſtud nouum ſacerdotium hac ſpeciali nota ſignatum eſt, uidelicet ut ſit æternum: quoniam uitæ inſolubilis eſt ſummus huius Sacerdos. Ergo illo adueniente debuit aliud ſacerdotium ceſſare. Non enim duo poterant eſſe ſacerdotia, nec plures ſacerdotes diuerſi ordinis. Nam ſi unus ſatis erat, alter ſuperfluus reddebatur. Si autem neuter eorum erat idoneus, deſideratus fuiſſet alius. Neque dici poteſt ambos ſimul potuiſſe ſufficere, cum inter ſe non conuenirent. Etenim alterum eorum hoc habebat propriū, ut diceretur æternū: ut de altero cenſeri ualeat non eſſe æternum. Quapropter oportebat omninò diſſolui & ceſſare: quia per illud non fiebat noſtri cum Deo conciliatio. Et hoc ſuis uerbis exponēs Apoſtolus, ait.

Et amplius adhuc manifeſtum eſt: Si ſecundum Melchiſedech exurgat alius ſacerdos; qui ſcilicet ſit rex iuſtitiæ, & rex pacis, *qui non ſecundum legem mandati carnalis &c.* Ponit differentiam inter ſacerdotem ueteris legis, & ſacerdotem nouæ legis. Illi fiebant ſacerdotes ſecundum legem illam, quæ mandabat tantum uni carni, & uni populo ad tēpus, cuius legis finis erat carnale bonum, & ideò terminandum. Nam & ipſi ſacerdotes non diu manebant, ſed aſſiduè moriebantur. At noſter nouę legis Sacerdos, factus eſt Sacerdos ſecundū uirtutem uitæ inſolubilis.

Conteſtatur enim: Quoniam tu es Sacerdos in æternum &c. Hinc probat Apoſtolus perpetuitatem ſacerdotij CHRISTI, & ex dictis concludit. Cum hæc ita ſe habeāt; *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem:* quantum pertinet ad legem ſacerdotij cæremonialem, & tādem quantum pertinet ad legem

Moſeos

Moſeos, ut erat ipſius Moſeos & non Dei, apta illi populo ſoli, & non omnibus gentibus. Porrò cum dixiſſet inutilitatem & infirmitatem legis illius, declarat qua in re erat inutilitas, ne quis falſus illam prorſus inutilem putaret, & ait.

Quō nеminē ad perfectionē adducebat lex

Nihil enim ad perfectum adduxit lex; hoc eſt, Lex illa quamūm ad ea ſpiritualia quæ iubebat, quibus ſolummodo homo perficitur, non promouebat, ob ea impedimenta quæ inueniebat in homine, quem carnalem & contumacem, & ſibi contumaciter repugnantem experiebatur. Nec .n. aliud poterat, cum eſſet natura iniuſtus, & ſui pluſquàm Dei amator. Quantum uerò ad promiſſiones pertinet, quas promittebat merè carnales, nec ſic adducebat ad perfectum. Similiter quantùm ad ſuas per illud ſacerdotium expiationes & iuſtificationes, non liberabat à peccatis, neque iuſtificabat, niſi carnaliter ab irregularitatibus quibuſdam: & illud item coram hominibus, non coram Deo. Quamobrem oportuit alteram uenire legē omninù perfectam, & ſacrificium perfectum, & ab omni parte abſolutū.

Introductio uerò melioris ſpei; Poſtquàm ſit igitur præcedentis mādati reprobatio, ſit conſequenter inductio melioris ſpei, qua ſperamus æterna, non ulterius carnalia & temporalia: *per quam proximamus ad Deum*; ut per fidem habeamus ingreſſum in CHRISTVM uiatorem, & ſic acceſſum (ut alibi ait Doctor noſter) ad ambulandum cum illo ad patriam, & ad Deum Patrem. Per ſpem uerò aſſiduè appropinquamus illi, incedentes in operibus bonis ex charitate, ut tandem mereamur coniunctionem, perfectionem, & amplexū æternum. In illa enim coniunctione conſiſtit uita perpetua, quæ nunquàm excidit. Conſtructio autem huius literæ ſic ordinatur; *Et amplius adhuc manifeſtum eſt*, id uidelicet, quòd; *ſi ſecundum ordinem Melchiſedech exurgit alius ſacerdos &c. ſit præcedentis mandati reprobatio: introductio uerò melioris ſpei &c.* Reliqua adiiciuntur ad corroborationē huius argumenti, & pleniorem probationem.

Ephe. 2.

Hoc in loco illud ſubnotandum eſt, ortas olim nonnullas de Melchiſedech hæreſes, propter uerba Apoſtoli perperàm (ut hæretici ſolēt) intellecta. Quidam enim dixerunt ipſum fuiſſe Angelum Dei. Alij uerò Spiritum ſanctum. Nonnulli animam CHRISTI, uel eius Spiritū. Nouiſſimè autem diebus iſtis uenit quidam manifeſtè à Satana ludificatus, qui neſcio quę circa hoc cōmētus eſt. Sed nulla ratione decet nos pp fatuos, & demoniis auſculiantes, eſſe ſolicitos.

Errores de perſona Melchiſedech.

Certiſſimum eſt eccleſiæ, Melchiſedech illū fuiſſe hominem, & regem Salem, ut ait ſcriptura: & non ſecus quam alij, ex patre & matre genitum. Non eſt autem iſtud in ſcriptura apertum, ut daretur locus intelligentiæ myſterij.

Quòd autem fuerit Sem filius Noe, ut Iudęi tradunt, mihi quidem minime redditur probabile: neque certa extat huius rei traditio. Et inutile eſt ea quæ huiuſmodi ſunt anxiè perquirere.

Et quantum eſt nō ſine iureiurando &c. Ponderat Doctor noſter modū ipſum, quo CHRISTVS factus eſt ſacerdos: ut tantò ſit excelſior ſacerdos, quantò ex ſublimiore modo ad abſolutam omninò firmitatem accipitur. Etenim ipſe iureiurando conſtitutus eſt, in quo eſt ſignum indiſſolubilitatis, quodque ſeriò & conſtanter facta ſit illi promiſſio. At iſtud nuſquàm in ſacerdote illo Leuitico factum reperies. Quapropter; *in tantum melioris teſtamenti ſponſor factus eſt IESVS*; Vbi notandum, quomodo & qui ſacerdos & qui pontifex dicitur, cum ſit mediator, etiam ſponſor dici poteſt in ſanguine. Nam & ipſe ſpōdet & promittit, quod à Deo obtinuit per ſanguinem. Et hoc in IESV maximè uerum fit, qui ſanguinem proprium effudit, & per illum omnia obtinuit, redimens quod erat captiuum, & illud conuertens in acquiſitionem & lucrum ſuum. Sed ipſe interim ſtatuit & reliquit unumquemque liberum, & in poteſtate ſui arbitrij, dans rurſum legem uitæ, & futura bona promittens. Quicunque igitur receperit legem & cuſtodierit, benè eſt habiturus: qui uerò ſecus, pœnas ſuæ impietatis, & impudentiæ pro merito luet.

Huius autem literæ ſic ordinetur conſtructio; *In tantum melioris teſtamenti ſponſor factus eſt IESVS, quantum eſt quòd non ſine iureiurando factus eſt ſacerdos*; Nam alij ſine iureiurando creati ſunt, ut metui poſſit de ſolutione ac ceſſatione illius ſacerdotij. Ipſe autem cūm iureiurando; *per illum qui dixit ad eum*; hoc eſt, iuſiurandum fuit per illum qui dixit ad eum; *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum &c.* Hic Dominus, fuit Pater qui per ſeipſum iurat, neminem habēs maiorem per quem iuret. Illius ergo ſunt hæc uerba (*Iurauit Dominus*) de ſe tanquàm de tertia perſona loquētis. Si quis malit, quod mihi non ſatis placet, eſſe uerba ipſius Dauid: uerba illa Apoſtoli ſic debēt exponi; *Cum iureiurando*; quod uidelicet iuſiurandum teſtificatum eſt; *per illum*; nempè Dauid; *qui dixit ad eum* (CHRISTVM) *Iurauit Dominus etc.*

Et alii quidem plures facti ſunt ſacerdotes, iccirco quòd morte prohiberentur permanere. Hic autem eò quòd maneat in æternum, ſempiternum habet ſacerdotium. Vnde & ſaluare in perpetuum poteſt accedens per ſemetipſum ad Deum, ſemper uiuens ad interpellandum pro nobis. Talis .n. decebat ut nobis eēt Pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cœlis factus. Qui non habet neceſſitatem quotidie (quemadmodum ſacerdotes) prius pro ſuis delictis hoſtias offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit ſemel ſe offerendo. Lex enim homines conſtituit ſacerdotes infirmitatem habentes; ſermo autem iuriſiurandi qui poſt legem eſt, Filium in æternum perfectum.

Et alij quidem plures &c. Pergit Apoſtolus declarans adhuc uberius inualiditatem, ac inſtabilitatem illius meritò antiquati ſacerdotij quando

quidem

quidem eorum in quolibet finiebatur morte. Moriebantur enim illi, & unà cum illis peribat ipſorum ſacerdotium, utpotè qui non ualerent ulterius ſacrificare. Vbi proculdubiò loquitur de ſummis ſacerdotibus qui moriebãtur, & oportebat alterum alteri eſſe ſucceſſorem. At Pontifex noſter Dominus IESVS cum maneat in æternũ, etiã ſempiternũ habet ſacerdotium, nec ullus eſt illi ſucceſſor. De eo enim dictum eſt: Tu es ſacerdos in æternum, ut concludatur æternum habere ſacerdotium: quod manifeſtè inde colligit Apoſtolus, & addit. *Vnde & ſaluare in perpetuum poteſt*, Græca uox, παντελὲς, ſignificat perfectè, plenè: ergo in perpetuum. Non enim plenè ac perfectè, ſi non omni tempore & ubi ſit opus, ſcaturiente ſemper peccato, non ſaluet. Poteſt ergo CHRISTVS omni tempore ſaluos facere *accedentes per ipſum ad Deum*; Hæc eſt uera lectio; *Accedentes*; non accedens. CHRISTVS enim qui cum Deo eſt, & eſt ipſemet Deus, non conuenienter dicitur nunc accedere ad Deum. Etiam illud aduerte, CHRISTVM ſuo ſacrificio non ſaluare, niſi ſolos ad Deum accedẽtes, quod fit per fidem: & manentes in ipſo, per obſeruan-
Ioa. 15. tiam mandatorum, ſicut ipſemet ait: Si præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea. Poteſt ergo tales ſaluare talis ac tantus Pontifex CHRISTVS IESVS, & re uera ſaluat.

Semper uiuens ad interpellandum pro ipſis. Niſi aſſiſteret Dñs noſter ante Patris cõſpectum, uel iuſtos homines redderent Patri odioſos quotidiana peccata, ſine quibus hæc uita non traducitur. At ipſe uiuens ea diluit interpellando pro his, & pretioſiſſimum ſuum ſanguinem obijciendo, ut non imputentur nobis ad iram. Nam ſi iniquitates obſeruaret Dominus, nec eſſet apud ipſum propitiatio noſtra, quis poſſet ſuſtinere? Sed in CHRISTO cuncta nobis condonantur, niſi charitatis donum turpiſſima tranſgreſſione amiſerimus. Hoc in loco iterũ animaduertendum
Nota. eſt, cum Dominus poſt iudicium factum reſtituerit regnum Deo Patri, non ulterius futurum illum Pontificem: nec aſſiſtet ad interpellandum pro nobis: nec tunc erit ullum ſacerdotium quo nec opus erit, cum nulla ſit futura tranſgreſſio, ſed perpetua gratiarum actio, & ſempiterna beatitudo. Itaque ſacerdotium ſempiternum, cuius hîc meminit Apoſtolus, intelligi debet donec ſæcula hîc uiuentium mortali uita durabunt, & ſalute homines indigebunt.

Talis enim decebat ut nobis eſſet Pontifex, ſanctus. Græcè ὅσιος, uox quæ ſignificat pium, mundum, ſanctum, caſtum & reuerentem Dei.

Innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cœlis factus: Cœlorum appellatione hîc omninò arbitror ipſos Angelos intelligendos. Loquitur enim Apoſtolus (quod diligenter obſeruandum eſt) de ſacerdotio illo quod CHRISTVS adeptus eſt, pertinens ad nouum teſtamẽtum, quando iam non uita mortali uiuit, ſed beata in cœlis. Ideò dixit; *Talis decebat ut eſſet nobis Pontifex*; Vt eos notaret qui iam facti ſunt participes noui teſtamenti, addidit, *nobis*: Hos enim decuit habere talem Pontificem, ſanctum, pium, innocentem omninò, & impollutum, penituſq; à peccatoribus ſegregatum, nõ iam qualis uixit in terris, quando cum peccatoribus conuerſabatur, manducabat & bibebat. Quocirca dulciſſime diſcipulos ſuos ſolabatur: Ex- Ioa. 16.
pedit uobis, inquit, ut ego uadam. Loquitur ergo manifeſtè B. Paulus de Sacerdote CHRISTO in cœlis exiſtente. Nam hunc talem habere nos decet, per quem ſumus filij Dei.

Qui non habet neceſſitatem quotidiè, quemadmodum illi ſacerdotes, prius pro ſuis delictis offerre hoſtias, deindè pro populi. Erat ex antiqua ſecundum legem obſeruatione, ut offerrent ſacerdotes pro ſuis proprijs, & pro populi peccatis. Hoc enim Dominum ſemel feciſſe, dum eſſet in hac uita mortali, teſtatur Apoſtolus. At quid eſt iſtud, rogo, quod ait Dominum feciſſe *ſemel*? Nunquid ad hoc totum quod ſupradictum eſt refertur, quaſi & ipſe CHRISTVS ſemel obtulerit pro ſuis peccatis, deinde pro peccatis populi, quemadmodum uerba ipſa porrigere prima facie uidentur? Exhorrent ab hac intelligẽtia expoſitores noſtri.
Quomodo enim qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus eſt in ore eius, potuit pro ſuis pec- 1.Pet.2.
catis offerre, quæ nulla erant? Mihi autem uidetur, poſſe nos locũ hunc planè intelligere, ut hoc totum fecerit Dominus aliquo pacto, ut pro peccatis ſuis, non quidem à ſe commiſſis, obtulerit: ſed quia illud cõmune omnium humani generis antiquum peccatum, & quæcunque inde oborta ſunt, ſuper ſeipſum poſuit, & ſua (quò ea abſtergeret) fecit. In illius perſona dixit Propheta: Longè à ſalute mea uerba delictorum meo-
rum. Et iterum alio loco dicebat: Deus tu ſcis Pſ. 21.
inſipientiam meam: & delicta mea à te non ſunt abſcondita. Non erubeſcant in me qui expectant te Domine, domine uirtutum &c.

Et in pſalmis frequenter ſe peccatorem modo illo, quo diximus, confitetur. Itaque peccatum commune, in quo uirtute continebantur innumera peccata, proprium fecit, & pro hoc obtulit: atque amplius pro peccato populi ſui, nempe illius Iudaici peculiariter & obtulit
& orauit. Hoc præuidens Iſaias, aiebat: Propter Iſa. 53.
ſcelus populi mei percuſſi eum.

Poteſt, & fortè uerius, ad peccata quoque noſtra referri, quæ poſt primam iuſtificationem cõtrahimus facti populus Dei. Non enim quæ nos poſt baptiſmum admiſimus peccata, illius dicuntur, ſed populi ſui, pro quibus etiam obtulit ſemetipſum Dominus iam iuſtificatus à ſuis, undè & diuerſimodè expiantur. Intellige prudens lector, quæ dico: quoniam in hoc turpiter decipiuntur hæretici, qui more immundorum animalium non diſtinguunt peccata quæ CHRISTVS penitus expiat i baptiſmo, quę ſecli ſuat & ea quæ dicuntur populi peccata poſt reconciliationem admiſſa, pro quibus etiam paſſus eſt, ſed quaſi pro noſtris, non abſolutè pro ſuis: ut & nos qui poſt acceptam gratiam peccauimus,

aliquo modo ſatisfaciamus.

Concludens igitur B. Paulus inualiditatem ſacrificij antiq, docet à lege conſtitui ſacerdotes homines infirmitatem habentes, & continua immolatione indigentes, utpotè qui continuè peccent; *Sermo autem iuſiurandi;* hoceſt, ſermo Dei iurantis, & conſtituẽtis ſacerdotem ſuum CHRISTVM, qui ſermo poſt legem, ideſt, poſt ceſſationem legis, & conſequenter poſt abolitionem ſacerdotij antiqui, ut patet ex ipſo pſalmo: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis. Hoc enim ei dictum eſt, poſtquàm mortuus eſt, & reſurrexit à mortuis: & iccircò poſt legẽ Moſeos, quæ iam affixa cruci, erat ſublata de medio. Ille, inquam, ſermo iuriſiurandi conſtituit; *Filium;* nimirum ipſum CHRISTVM ſacerdotẽ; *in æternum;* Et illum quidem; *perfectum;* quia placuit, & acceptum fuit eius ſacrificium ut ualeat ſaluare: quæ duo deerant in Leuitico ſacerdotio. Illi enim Pontifices ſemper ſacrificantes oſtendebant ſe non eſſe perfectos, quibus opus eſſet aſſiduè offerre. CHRISTVS autem una oblatione perfectus eſt.

Verùm hinc arripuit occaſionem infœlix apoſtata Lutherus prodigioſiſſimæ ſuæ blaſphemiæ, qui ſacrificium noui teſtamenti negauit: ac propterea ordinem ſacerdotij nullum eſſe in eccleſia CHRISTI aſſeruit, quia CHRISTVS una oblatione ſanctificauit omnes. Sed nunc ſuperſedebimus, poſtq̃ futurus eſt proprius inferius hac de re diſſerẽdi locus. Hoc interim ſolũ cõſideret ex claris Apoſtoli uerbis, CHRISTVM dici Sacerdotem & Pontificem, & à Deo poſt legem conſtitutum, ideſt, poſtquàm translata eſt illa lex, & ceſſit nouæ legi. De ſacrificio ergo nouæ legis & ſacerdote loquitur B. Paulus, qui conſtitutus eſt in cœlis. Hunc ſiquidem honorẽ ipſe meruit & ſibi acquiſiuit, ut ſit ſacerdos uitæ inſolubilis. Sacerdos etiam ſecundum ordinem Melchiſedech, ideſt, cuius ſacrificij oblatio, panis eſt & uinum. Hoc teneamus inconcuſſum fundamentum, nec permittamus quouis modo nobis eripi: quoniam huius doctrinæ eſt principium ueriſſimum, & manifeſtis ſcripturis innixum. Nihil quippe aliud agit hic B. Paulus, niſi ut in figura oblatiõis Melchiſedech doceat perpetuam panis & uini oblationem eſſe ſtatutam. Quod ſi retinemus, certò uidebimus ex his ipſis locis expugnari hæreticos, quibus ipſi contra nos malitioſè abutuntur. Neque uerò eſt mirandum ſi tanta impudentia negent, & ſacramentũ conculcent iſti nebulones. Nouit enim Diabolus antiquus hoſtis, qui iſtorum miniſterio utitur, quantum utilitatis ineſt in frequenti & bene adminiſtrato ſacerdotij myſterio, per quod nobis placatur ipſe Deus offenſus, & gratiam largitur ad ambulandum inoffenſo pede in uiam mandatorum eius. Nam ſi tollas ſacerdotium de eccleſia, perinde eſt ac ſi ſolem de mundo tolleres. Sed ut diximus paulò poſt iſtorum argumenta fuſius (Deo Largiente) inferius refellemus.

CAP. VIII.

CAPITVLVM AVTEM SVper ea quæ dicuntur. Talem habemus Pontificem, qui conſedit in dextera ſedis magnitudinis in cœlis, ſanctorum miniſter, & tabernaculi ueri quod fixit Deus, & non homo. Omnis enim Pontifex ad offerendum munera & hoſtias conſtituitur. Vnde neceſſe eſt & hunc habere aliquid quod offerat. Si ergo eſſet ſuper terram, nec eſſet ſacerdos: cum eſſent qui offerrent ſecundum legem munera, qui exemplari & umbræ deſeruiunt cœleſtium, ſicut reſponſum eſt Moyſi cum conſummaret tabernaculum. Vide (inquit) omnia facito ſecundum exemplar quod tibi oſtenſum eſt in monte.

C*Apitulum &c.* Hoc, inquit, eſt ſumma eorum quæ dicta ſunt; *Talem habemus Pontificem, qui conſedit,* ideſt, qui ſedem iam obtinuit; *in dextera ſedis magnitudinis;* ſiue maieſtatis; *in cœlis;* Ibi enim eſt noui teſtamenti ſacerdos & pontifex; *ſanctorum miniſter.* Quod ait; *ſanctorum;* poteſt duobus modis accipi. Primo ut ſignificentur ij, quibus miniſtretur à Pontifice. Vel ſecundo res ipſæ quæ miniſtrantur. Certè minime dubiũ eſt quin CHRISTVS miniſter Dei fuerit, & ſit nunc in cœlis miniſtrans illi Sanctos in tabernaculo uero, quod eſt eccleſia, ſanctificans illam, & emundans lauacro uitæ inuiſibili per dona Spiritus. Hoc autem tabernaculum non fixit homo, ſed Deus. Fundamentum enim eius CHRISTVS eſt, & primores in CHRISTO qui perire non poſſunt: Et ideò ait fixum ita eſſe tabernaculum, ut nulla manus queat euellere. Hanc doctrinæ ſummam hoc pacto probat, dum nobis oſtendit ubi nam habeamus nunc uerum noſtrum Sacerdotem, nimirum in cœlis, & non in terris.

Omnis enim pontifex ad offerendum munera &c. Vt probet (inquam) nobis eſſe CHRISTVM ſacerdotem cœleſtem, ſumit ante omnia quod per ſe manifeſtum eſt, nimirum oportere uniuerſaliter omnem ſacerdotem offerre munera, & hoſtias. Oportet igitur ipſum CHRISTVM, cum ſit ſacerdos, ſimiliter offerre, & conſequenter habere quod offerat. *Si ergo eſſet ſuper terram* id ſcilicet quod offerret: ſi illud eſſet quid terrenum, profectò nec ipſe eſſet ſacerdos, quandoquidem adeſſent alij ſacerdotes qui offerrent munera, & hoſtias illas quæ eſſent ſuper terram. Et hoc faciebant ſecundum legem. CHRISTVS autem non erat unus ex ijs, cum non eſſet ex ea tribu, & ſic erat nouus ſacerdos. Ad quid autem nouus ſacerdos etiam ipſe ad offerenda munera ſuper terram exiſtentia? Neque enim ad eadẽ prorſus munera, nimirũ terrena & carnalia

offerenda

offerenda conſtituendus erat nouus ſacerdos.

Vel poteſt exponi de CHRISTO, *Si ergo eſſet ſuper terram*: nimirum ipſe CHRISTVS, nõ eſſet ſacerdos. Eſſent enim & ſuper terram alij ſacerdotes, qui ſecundum legem offerrent. Non ſimpliciter affirmat fuiſſe ſacerdotes tunc offerẽtes ſecundum legem, ſed illud probat; ſi ipſe CHRISTVS ſacerdos eſſet in terris, eſſẽt quoque ſacerdotes Leuitici offerentes munera: & ita CHRISTVS non eſſet ſacerdos. Hoc, inquam, probat, ſed ſubtiliter ex tacita quadam propoſitione, quæ huiuſmodi eſt. Non ceſſat figura, donec ueritas ipſa ueniat: cui ſi adiũxeris, ſacerdotium illud carnale figuram fuiſſe cœleſtis ſacerdotij, cuius ſacerdos inueniretur in cœlis; hinc planè ſequitur, non potuiſſe illud Leuiticum ſacerdotium ceſſare, niſi ueniret ille cœleſtis ſacerdos, qui erat ueritas. Patet ergo iſtud, ſi non erat alius ſacerdos pręterquàm Leuitici generis: quia (ut dictum eſt) figura non ceſſat, quamdudũ ipſius rei ueritas non ueniat.

Fuiſſe autem illud ſacerdotium figuram ueri & cœleſtis ſacerdotij, probat teſtimonio ſcripturæ: unde ait; *Cum eſſent qui offerrent ſecundum legem munera, qui exemplari & umbræ deſeruiunt cœleſtium*: Senſus eſt: Illi ſacerdotes deſeruiebant illis miniſterijs, quæ erant exemplaria, id eſt, figuræ atque umbræ cœleſtium, id eſt, à ueris ac cœleſtibus acceptæ, quæ erant futura: ita ut munera & oblationes quæ ſunt noui ſacerdotij, oporteat eſſe non terrena, ſed cœleſtia, ſicut ſunt uerè. His enim delectatur Deus & placatur. Vnde Euchariſtiæ hoſtia non terrenus panis eſt, ſed cœleſtis: & oblationes ſunt corda noſtra, quæ uouemus & offerimus ipſi Deo, quæ meritò quùm gratia Dei decorata ſunt, cœleſtia dicuntur. Idque probat ſubiungens; *Sicut reſpõſum eſt Moyſi cum conſummaret tabernaculum* (ſeu conſummaturus eſſet) *Vide*, inquit, *omnia facito ſecundum exemplar quod tibi oſtenſum eſt in monte*. Hoc habetur Exod. 25. in fine cap. Hic tamẽ Apoſtolus non dicit exemplar, ſed typum. Ille autem typus oſtenſus Moſi erat forma cœleſtium, ad quam aptare illa terrena & carnalia iubebatur. Quandiu ergo non apparebant cœleſtia eorum exemplaria, ea quæ ab illis cœleſtibus ad uerum ſunt expreſſa, non poterant ceſſare. Sed quia uenerunt cœleſtia, ideò illa ceſſarunt exemplaria, & umbræ.

Nunc autem melius ſortitus eſt miniſterium, quantò & melioris teſtamenti Mediator eſt, quod in melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt. Nam ſi illud prius culpa uacaſſet, non utique ſecundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit: Ecce dies uenient, dicit Dominus: Et conſummabo ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum ut educerem illos de terra Aegypti: quoniam ipſi non permanſerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc eſt teſtamentum quod diſponam domui Iſrael poſt dies illos, dicit Dominus: Dabo leges meas in mente eorum, & in corde eorũ ſuperſcribam eas, & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum. Et non docebit unuſquiſque proximum ſuum, & unuſquiſque fratrem ſuum, dicens. Cognoſce Dominum: quoniam omnes ſcient me à minore uſque ad maiorem: quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum iam non memorabor. Dicendo autem nouum, ueterauit prius. Quod autẽ antiquatur & ſeneſcit, prope interitum eſt.

Nunc autem melius ſortitus eſt miniſterium; Ipſe uerus ſacerdos CHRISTVS melius miniſteriũ ſortitus eſt offerendi meliora; *Quòd & melioris teſtamenti Mediator eſt, quod in melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt*; Legitur & in ueteri & in noua ſcriptura eſſe nouum quoddam Dei teſtamentum. Quòd ſi nouum, neceſſariò ergo ſupponitur uetus. Siquidem nouum dici, niſi reſpectu ipſius ueteris nequaquam poteſt.

Nunc operæpretium uideretur, intelligere quid ſit illud uetus teſtamẽtum, & quid nouum, & qua ratione his nominibus uocata ſunt. Item quid intereſt inter uetus, & nouum: & quò tenderet quodlibet eorum: quæue in uno quoque ineſſet utilitas, & quæ circunſtant. *Pro intelligentia, quid ſit uetus, & quid nouũ teſtamentum.* Sciendum igitur. Quæcunque Deus egit unquàm cum homine, pactis ea & teſtamentis egiſſe. Nam utroque uocabulo, ut idem ſignificemus, utimur. Eſt autem unica uox hebraica; BERITH, quæ ad utrumque accommodatur. A principio nãq; pactum Deus cum homine fecit, & legem charitatis illi dedit. Adiecit & ſpeciale mandatum, ne ederet de fructu cuiuſdam ligni: qui ſi ſecus faceret, periret omninò ipſe, & uniuerſa eius poſteritas. Præuaricatus eſt autem homo ille, & inuentus eſt fructu pacti deſtitutus, nullum habẽs ius in Deum: quin etiã redditus eſt illi obnoxius in æternum. Illud pactum poteſt dici uetus pactum, non tamen propriè teſtamentum. Non. n. ſic erat diſpoſitum, ut uigorem ſuum morte intercedente, aut ſanguinis effuſione acciperet.

Optimus autem & clementiſſimus Deus noſter irritum factum prius pactum inſigni illa præuaricatione conſiderans, conſtituit iterum pactum & teſtamentum reiecto priore pacto, quod fuit per nos irritum factum. Et illud iterũ ſanciuit in CHRISTO uenturo, & eius morte & ſanguine. Et hoc pactum ſiue teſtamentum, quod etiam pactum eſt, cum ſint in illo promiſſiones, non incongruè dicitur nouum teſtamentum reſpectu illius pacti ueteris ab initio: quia illi priori iam uiolato hoc nouum ſucceſſit. Etenim teſtamentum iſtud non eſt aliud quàm lex renouatæ gratiæ, & in CHRISTO inſtauratæ,

qui ſecundum carnis infirmitatem mortuus eſt & ſepultus,& ſecundum potentiam Spiritus tertia die reſurrexit. In hac autem lege gratiæ continetur promiſſio ipſius æternæ uitę.

Hoc autem teſtamentum quod fecit Deũs nobiſcum,notum factum eſt Adæ ſtatim ab initio poſt peccatum,& alijs patriarchis uſque ad Abraham.In Abraham uerò etiam quodammodò innouatum,& ſingularia quædam adiecta,ſcilicet CHRISTVM eſſe de lumbis eius prodīturum: & ipſe Abraham futurus deſignatur pater non unius tantum illius gentis Hebræorum ſecundum carnem, uerùm etiam multarum gentium ſecũdum exemplum fidei: quia credidit ipſe Deo fide inſigni, & accepit circunciſionem ſignaculum fidei. Iſtud teſtamentum cum Abraham factum,non poteſt dici uetus teſtamentum. Nunquàm enim ceſſauit, quantumuis ſignum illud circũciſiõis ceſſauerit: quod propriè pactum non erat,ſed ſignum pacti. In ipſis ſcripturis uetus teſtamẽtum ſpecialiter illud dicitur, quod per Moſen ſancitum fuit cũ populo illo. Et hoc fuit lex illa cum ſuis carnalium bonorum promiſſionibus,quæ promiſit Deus illi populo in manu Moyſi,ſicut manifeſtum eſt Exod.cap.24.ubi habetur, quomodo uenit Moſes, & narrauit populo omnia uerba Domini, & iudicia: & omnis populus reſpondit una uoce. Omnia uerba Domini,quę loquutus eſt,faciemus. Scripſit ergo Moſes omnes ſermones Domini, & ædificauit altare,& immolauerunt filij Iſrael uictimas pacificas,& obtulerunt holocauſta. Moſes autem tulit dimidiam partem ſanguinis,& miſit in crateras,& reſiduum miſit ſuper altare, & legit uolumen fœderis(ſiue teſtamenti) audiente populo, qui omnes iterum dixerunt. Omnia quæ loquutus eſt Dominus, faciemus: & erimus obedientes. Ille uerò ſumptum ſanguinem reſperſit in populum,& ait: Hic eſt ſanguis fœderis (ſiue teſtamenti)quod pepigit Dominus uobiſcum ſuper cunctis ſermonibus ijs, ideſt, Hic eſt ſanguis quo confirmatur pactum initum inter uos & illum. Hoc teſtamentum eſt illud,quod hic uocat uetus teſtamentum B.Paulus, reſpectu noui.

At hic rogabit aliquis,& dicet: Cum uiderimus teſtamẽtũ nouũ ante hoc uetus eſſe cõſtitutum (quia ab initio poſt peccatum dicimus fuiſſe illud nouum ordinatum à Deo)cur illud,quęſo,quod per Moſen poſtmodo ſancitum fuit, dicitur uetus,ac non potius nouum? Reſpondeo cogitandum omninò,legem quidem non eſſe ex fide,ut egregiè docet Apoſtolus,ſed ante fidem. At lex noua ex fide eſt.Et ideò illa lex uetus cum præcederet fidem,etiam legem nouam præceſſit,quæ eſt ex fide,non quidem tempore ſecundum ſe,ſed ſecundum illius applicationem.Nam finis legis fuit charitas:finis illius teſtamenti ueteris,teſtamentum nouum.Cuiq; hominum,natura ipſa,poſterior eſt lex fidei,quæ eſt noua, q̃ lex naturæ,ſiue Moſeos, ſub quibus legibus omnes gentes cuſtodiebantur: licet illa lex Moſeos ſolummodo conueniret Hebręis.

Poteſt etiam dici,teſtamentum nouum debere ſpectari à tempore nõ quo ordinatum fuit, ſed quo exhibitum atque manifeſtatum,& firmatum à morte teſtatoris. Vtraque ſolutio uera eſt, & ſimul amplectenda, ut reſpectu duarum cauſarum dicatur nouum. Differt autem iſtud nouum teſtamentum à ueteri in multis. Nunc dicemus tantum de promiſſionibus,quæ in ſolis carnalibus & terrenis bonis conſiſtebant:nõ abſolutè tñ,ſed mãdata,& iudicia,& cerę̃monias illius legis cuſtodientibus repromiſſa. Hic autem repromittitur cœleſtis & æterna uita. Ideò uerè dictum eſt, CHRISTVM tantò melius ſortitum eſſe miniſterium quàm Moſen & Aaron,quantò melioris,ſeu præſtantioris teſtamenti Mediator eſt, quod quidem teſtamentum in melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt.

Nam ſi illud prius culpa uacaſſet,non utique ſecundi In Manichæ.
locus inquireretur. Manichæi Deum ueteris teſtamenti uituperantes,ſuæ blaſphemiæ anſam ab Apoſtoli uerbis accipiebant,qui diceret non uacare culpa illud teſtamẽtum primum,quod uetus dicitur. Sancti uerò doctores dicunt,idcirco non uacaſſe culpa, propterea quod imperfectum erat illud teſtamentum. Mihi ſanè hic uerus eſſe Apoſtoli ſenſus uidetur,ut docere uelit, illud teſtamentum ob eam cauſam culpa nõ uacaſſe: quia qui ſub illo erant, non ſine culpa erant. Illud enim teſtamentum culpam nedum non auferebat,ſed nec auferre poterat: quin & eam augebat. At nouum teſtamentum prorſus omne peccatum ſuſtulit. Quicunq; enim erãt ſub illo teſtamento,ſub ira Dei erant & ſub maledicto,niſi eſſent liberati per nouum adueniens: & ideò ceſſit primum ſecundo teſtamento. Verè ergo ait; *Nam ſi illud primum culpa uacaſſet, non utique ſecundi locus inquireretur*. Et benè ſequitur.

Vituperans enim eos, dicit: Hanc ſententiam non notauit Manichæus, quomodo B. Paulus aſſerit ſcripturam uituperare non ipſum autorẽ teſtamenti,nec ipſum quidem teſtamentum, ſed eos qui ſub illo inueniebantur. Sic illa lex ab eo dicitur infirma,non ex ſe ipſa, ſed quæ infirmis data non operabatur effectum. Sic teſtamentum illud rectè dicitur non uacare culpa, cũ ij qui ſub eo erant,aſſiduè peccatores inuenirentur.Itaq; opus fuit nouo ad implendam iuſtitiã. Appoſitè,ait ergo ſcripturam profert,aiens.

Ecce dies ueniunt, dicit Dominus: & conſummabo ſuper domum Iſrael,& domum Iuda. Nota uerbum; *Conſummabo*; ut ſignificetur prius quidem fuiſſe hoc nouum teſtamentum ordinatum, & promiſſum,ſed non conſummatũ. Morte enim teſtatoris fit ipſa conſummatio. *Teſtamentum nouum*; Aliud ergo erat ab illo ueteri conſummandum ſuper domum Iſrael,& ſuper domum Iuda. Hæ ambæ domus totum Iudaicum illum populum complectebantur,cui credita erant eloquia Dei: & noui teſtamenti primitias à Deo acceperant. Vt autem omninò hoc teſtamentum diuideret à ueteri,& ab eo minime pendẽre oſtẽderet:addit; *Non ſecundum teſtamentum quod feci patribus eorum* in die

in die ; qua apprehendi &c. Indicat illum diem tranſitus, & agni paſchalis, quando fuit exordium ueteris illius teſtamenti & ſacrificij. Sed hoc teſtamentum nouum nihil ex illo habet conſequentiæ, quin potius illud fuit huius figura.

Quoniam ipſi non permanſerunt in teſtamento meo. Hæc eſt ratio, cur neceſſe fuerit nouum exhibere teſtamentum, & conſummare per perfectionem gratiæ: quia ipſi, inquit, non permanſerunt in teſtamento meo, & ideò eorum teſtamentum non uacabat culpa. Proptereà ſubſequuta eſt iuſta Domini indignatio; *Et ego* (inquit) *neglexi eos* : qui non poterant in eo teſtamento proficere. In citato tamen loco apud Ieremiam legimus : Et ego dominatus ſum eorum. Senſum prophetæ accepit Apoſtolus, non uerba. Dominus enim qui paciſcitur nobiſcum, in eo quod paciſcitur, quodãmodo æquat ſeipſum nobis, quibuſcum immẽſa ſua bonitate dignatur habere commercium. Quòd ſi nos irritum pactum facimus, ipſe tanquàm uictor dominationem in nos accipit.

Ierem. 31.

Et ita ferè contingit in hominibus. Duorum enim qui paciſcuntur, dominus alterius quodãmodo is efficitur, qui ſeruat pactum altero irritũ faciente. Et conſequenter accidit, ut qui dominatur negligat ſeu ſpernat, tanquàm conſequutus poteſtatem in alterum. Et dum facit miſericordiam, tantò magis glorioſum ſe exhibet. Sic fecit Dominus, qui ita ſpreuit populum ſuum, ut tamen ubi ſuperabundauit delictum (teſte Apoſtolo) etiam ſuperabundauerit gratia.

Rom. 5.

Quia hoc eſt teſtamentum, quod diſponam domui Iſrael &c. Vide quantum differat à priore teſtamento. Illud in tabulis foris erat ſcriptum : hoc uerò intus in corde & mente ſuperſcriptum, ut ſecundum interiorem hominem condelectetur quilibet legi Dei: & amore, non timore impleat ardua legis mandata. Digito enim Dei ſcripta eſt lex in quolibet qui iuſtificatur. Hoc non uident, nec ponderant Lutherani: imò ſuis inſcitiæ tenebris inuoluti, & uita licẽtioſa delectati, ponderare nolũt. Et omnes alij quicũque negant inesse nobis poſſibilitatem implendæ legis. *Et ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum* : Hæc dictio; DEVS; in ſcripturis relatiuè accipitur ad creaturam rationalem, ut Deus ſit alicuius creaturæ Deus. Significat autem non ſolùm creationem, ſed ſpecialem quandam in eos prouidentiam, quorum Deus dicitur. Vt ſi dicatur, Deus Pauli, Deus Abraham, Iſaac, & Iacob, Deus Danielis. Sic & Deus eorum dicitur, qui in illum credunt, & quos ſignauit arrhabone Spiritus ſancti. Sic eſt Deus peculiariter Chriſtianorum, qui tamen uerè Chriſtiani ſunt, & qui non perdiderunt ſemel adeptam gratiam.

Contra negantes poſſibilitatem implendæ legis.

Et non docebit unuſquiſque proximum ſuum, & unuſquiſque fratrem ſuum, dicens: Cognoſce Dominum. Hoc plenã ſuã conſequi in terris ueritatẽ Doctores negant, ſed expectandam eſſe uerificationem in cœlis. Et tamen aliquo modo eſt uerificatio in terris, in his qui habent CHRISTVM in cordibus ſuis. Non enim ignorant illum etiam in ſe habitantem, niſi reprobi ſint. Nonne B. Paulus indignatus quoſdam increpabat, aiens. An non cognoſcitis uoſmetipſos, quòd IESVS CHRISTVS in uobis eſt? niſi fortè reprobi eſtis. Hoc idem uidetur prophetaſſe Iſaias ubi dixit : Quia repleta eſt terra ſcientia Domini, ſicut aquæ maris operientis. Et Dominus dixit de illis primitijs Spiritus: Qui crediti in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de uentre eius fluẽt aquæ uiuæ. De ſapiẽtia & ſcientia diuinorum loquitur. Hoc autem (ait Euãgeliſta) dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Itaque non hic ſimpliciter aſſeuerat omnes cognituros Dominum, nimirum IESVM CHRISTVM, ſed omnes qui computabũtur in partem populi ſui, in quorum cordibus ſuperſcriptum fuerit opus legis, & CHRISTVS IESVS. Hi ſunt uerè proximi, & fratres inter ſe: & hi omnes cognoſcunt Deũ interno fidei oculo, licet nondum perfectè.

2. Cor 13.

Iſa. 11.

Ioa. 7.

Quoniam omnes noſcent me à minore inter eos uſq; ad maiorem. Et rationem adijciens, ait; *Quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum iam non memorabor* ; Attende lector. Quid eſt, rogo, quod faciat longè Deum à nobis abeſſe, niſi peccata noſtra, & iniquitates noſtræ, ut ait Iſaias: Iniquitates ueſtræ diuiſerunt inter uos, & Deum ueſtrum : & peccata ueſtra abſconderunt faciem eius à uobis. Doctè tandem concludens Apoſtolus, ait. *Dicendo autem nouum, ueterauit prius.* Pulchra admodum conſideratio. Nouum dicitur reſpectu ueteris. Cum ergo promittitur nouum, neceſſe eſt ut uetus, quod ei opponitur, ueteraſcat. *Quod autem antiquatur & ſeneſcit, prope interitũ eſt* ; ut ſit neceſſe ſuccedere illi nouum. Hæc de præſenti capitulo à nobis dicta ſint.

Iſa. 59.

Verùm Caietanus contra duo illa, quę erãt & ſunt in eccleſia catholica perſuaſiſſima, uidelicet autorem huius epiſtolæ eſſe B. Paulũ Apoſtolum, & quod hebraicè fuerit ſcripta, ijs rationibus inſurgit. Quod enim non Paulus, argumento eſt: quoniam quiſquis ille ſit, abutitur uocabulo hebræo, quo uult ſignificari teſtamentũ, cum potius fœdus & pactum ſignificet. Secundo, gręcè eſſe ſcriptam indicat : quia ſcripturam ueterem citat iuxta interpretationem Septuaginta. Quis, obſecro, non uehementer miretur hominem græcè linguæ non peritum, tam audacter pronunciare de uocum ſignificatione, & tam ſecurè, contra eruditiſſimorum uirorum perpetuũ conſenſum? At paulò poſt hac de re erit ſermo.

Caietanus.

Quòd uerò in hac epiſtola, quæ legitur græca lingua, producatur aliquis ſcripturæ ueteris locus iuxtà Septuaginta interpretationem, quid, quæſo, argumenti (ſi uerum amamus) porrigit, eam primò hebraicè non fuiſſe ſcriptam? Quid enim ſi græcus B. Pauli interpres, qui propter linguæ hebraicæ imperitos in græcam uertit, illum Ieremiæ locum hebraicè à B. Paulo citatum, ipſe iuxta LXX traduxit, ad eos potiſſimum ſcribens, qui non niſi illam tunc habebant editionem autoritate celebrẽ? Nec enim rationabiliter aliter facere poterat. Vide ergo iam prudens lector

ctor, quanta conſideratione ac iudicio legenda ſint huius uiri ſcripta.

CAP. IX.

HABVIT QVIDEM ET prius iuſtificationes culturæ, & ſanctum ſæculare. Tabernaculum enim factum eſt primum, in quo erant candelabra, & mẽſa, & propoſitio panum, quæ dicitur ſãcta. Poſt uelamentum autem ſecundum, tabernaculum quod dicitur ſancta ſanctorum, aureũ habens thuribulum, & arcam teſtamenti circuntectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, & uirga Aaron quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti: ſuperque eam erant Cherubin gloriæ obumbrantia propitiatorium: de quibus non eſt modo dicendum per ſingula. His uerò ita compoſitis, in priori quidem tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes ſacrificiorum officia conſummantes. In ſecundo autem, ſemel in anno ſolus Pontifex non ſine ſanguine, quem offerret pro ſua & populi ignorantia: hoc ſignificante Spiritu ſancto, nondum propalatam eſſe ſanctorum uiam, adhuc priore tabernaculo habente ſtatum. Quæ parabola eſt temporis inſtãtis: iuxta quam numera & hoſtiæ offeruntur, quæ non poſſunt iuxta conſcientiam perfectum facere ſeruientem: ſolummodo in cibis, & in potibus, & in uariis baptiſmatibus, & iuſtitiis carnis, uſque ad tempus correctionis impoſitis.

B Paulus oſtẽdere uolẽs illud uetus ſacerdotium nõ omninò fuiſſe inutile, ſed exemplar ueri, ita ut per illa carnalia intelligerentur ſpiritualia ac cœleſtia, Incipit ea pertractare de teſtamento illo, quæ ad ſacerdotium attinent, & ait; *Habuit quidem igitur & primum iuſtificationes culturæ, & ſanctum* (ſeu mandatum) *ſæculare.* Quòd ait; *habuit*; ſignificat tunc iam non amplius habere: nouo enim ſubintrante interierat. Habebat autem primum teſtamentum; *iuſtificationes culturæ*; hoc eſt, ſuos iuſtificandi modos, quibus redderentur idonei ad illum cultum per cęremonias, quæ ſcribuntur in lege. Habebat & ſanctum ſæculare. Significat locum ubi fiebant ſacrificia. Et uocat; *ſanctum ſæculare*; ut differat à ſancto ſpirituali & æterno, non manufacto, in quo nunc ſacrificamus uerè, hoc eſt, tabernaculum, quod fixit Deus. Illud autem tabernaculum ſæculare in hunc modum ſe habebat.

Tabernaculum enim factum eſt primum etc. Deſignans tabernaculum, & illud in duo diuidens, reuocat Hebræis in memoriam, quomodo in primo quidem erant candelabra, & menſa, & propoſitio panum, quæ uocatur ſancta. Vbi quod ait; *uocatur ſancta*; poteſt intelligi de propoſitione illa panum, & de ipſo tabernaculo, id eſt, de hac prima parte tabernaculi: quod uerius uidetur. Et hęc prima pars tabernaculi cenſebatur uſque ad uelum ſecũdum, poſt quod uelum erat tabernaculum quod dicitur ſancta ſanctorum, habens thuribulum aureum, & arcam teſtamenti circumtectam auro omni ex parte, in qua erat urna aurea habens manna, & uirga Aaron quæ fronduerat &c. Hîc primùm aduerſus autorem huius epiſtolæ ex Caietano elicitur argumentũ: Caietanus. quoniam in nullo haberi ſcripturę loco thuribulum aureum fuiſſe in ſancta ſanctorum, nec urnã in arca quę haberet manna, & uirgam illam Aaron. Imò uerò tantum abeſt ut hoc ſit in ſcripturis, ut etiam oppoſitum legatur, nimirum. 3. Reg. 8. ubi habetur, in arca non eſſe repertum niſi tabulas teſtamenti. Quare, inquit, iſte textus ut ſonat, manifeſtè contradicit ſacræ ſcripturæ. Nã ſonat abſq; ulla differentia modi, hęc tria eſſe in arca: quod perinde eſt, ac ſi dixiſſet hæc tria eſſe intus in arca. Et addit: Fortè tamen autorem huius epiſtolæ ſefellit intelligentia ſcripturæ Exo. 16. de phiala mannæ: & Num. 17. de uirga quæ fronduerat. Mandatur enim de his ut ſeruentur corã teſtimonio Domini. Ex his enim fortè credidit hęc in arca ſeruari &c. hæc ille.

Sic ergo agit hic homo cum huius epiſtolæ autore, non ſolùm perinde ac ſi non fuerit B. Paulus Apoſtolus, ſed quaſi fuerit homo ſcripturarũ imperitus. Porrò qua illud confidẽtia contra ſenſum omnium eccleſiarum auſus fuerit, alij cenſeant. Iſtud apud doctos certum prorſus, ineptè atque inefficaciter illum hac in re argumentatũ eſſe. Et primùm, de thuribulo aureo non haberi in ſcripturis illud in ſancta ſanctorum fuiſſe, quàm futile eſt? Nonne potuit alibi decentius, & promptius collocari, ut præ manibus ad uſum legitimum mox adeſſet? Prætereà, quis eſt hic tam rigidus exactor, qui legem B. Paulo pręfigat, ne quid enunciet non expreſſum in ſcripturis? Lapſus eſt igitur in errorem, quùm dixit: Quemadmodum Iannes & Mambres reſtiterunt 2. Tim. 3. Moyſi &c. Hoc enim non habetur in ſcripturis.

Quòd uerò Manna dicatur iuſſu Domini ſeruatum corã teſtimonio, quid repugnat ei quod dicitur ſeruatum in arca, cum ipſa eſſet arca teſtimonij? Et ſimiliter de uirga Aaron ſentiendũ.

Porrò illud. 3. Reg. 8. Non fuiſſe in arca niſi tabulas teſtamenti: nunquid iccircò probatur nũquã ibi aliud fuiſſe, quã illas tabulas? Vide pie lector, quâm inconſideratè hæc iactauerit tantus uir, in re tantæ conſiderationis & momenti. Verũ nos de his latius in Annotationibus in illum, ad quas lectorem remittimus.

His uerò ita compoſitis, in priori quidem tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes. Ad rem propoſitã reuertens Apoſtolus, ponit (quod pertinet ad myſteria) differentiam inter primum & ſecundũ tabernaculum. In illud primum intrabant ſacer-

dotes

dotes ſacrificia comſummantes. In ſecundum autem tabernaculum introibat ſemel in anno ſolus Pontifex, nec ſine ſanguine, quem offerebat pro ſe, & pro populi ignorantijs. Ex hac autem propoſita hiſtoria eliciens Apoſtolus allegoriam, ait per ea myſteria fuiſſe à Spiritu ſancto ſignificatum, nondum propalatam eſſe ſanctorum uiam, adhuc priore tabernaculo habentem ſtatū. Erat ergo ſanctorum uia iam præparata, nimirū
Ioa. 14. CHRISTVS qui dixit: Ego ſum uia, ueritas, & uita. Sed eo indicio nondum propalata: quia ſcilicet non erat ingreſſus in ſancta ſanctorum, hoc eſt, in uera ſancta cœleſtia. Adhuc enim uelū ſtabat, & non erat ſciſſum, ſicut poſteà fuit à ſummo uſq; deorſum. Solùm Pōtifex ſemel in anno ibi, nec ſine ſanguine, p ſe offerebat, & pro populi ignorantijs: quoniam adhuc ſub uelo latebāt uera cœleſtia. At propalata uia & nota facta, non oportet pro his ignorantijs rogare (ut dictum eſt ſuprà) quoniam omnes cognoſcent me à maiore uſq; ad minorem, dicit Dominus. Stabat ergo ſanctum ſæculare, & quandiu ſtabat, ſanctum illud ſanctorum cœleſte non apparebat.

Quæ parabola eſt temporis inſtantis. Applicat ſimilitudinem, & ait; *quæ parabola*: ideſt, ſimilitudo, eſt inſtantis temporis, & ad illud tempus quod tūc inſtabat referenda, cum clauſa erant ſancta ſanctorum, & uelo tecta: & iccircò ſtabat tabernaculū primum ſanctum ſæculare. Hoc autem probat per id quod ſequitur; *Iuxta quam* (græcè, iuxta quod, ſcilicet tempus) *munera & hoſtiæ offeruntur, quæ non poſſunt iuxta conſcientiam*, ideſt, intrinſecus; *perfectum facere ſeruientem*, ideſt, cultum latriæ exhibentem. Nam quæ offerebantur non erant ſpiritualia, nec ſpiritualia continebant. Vnde rectè oſtendit in quibus conſiſterent; *ſolummodo in cibis, & potibus, & in uarijs baptiſmatibus, & iuſtitijs carnis*; quæ ſolùm iuſtificabant coram oculis hominum ad illud miniſterium carnale, ut ritè fieret.

Vbi & nota illud; *ſolummodo in cibis*; ne quis deceptus talia eſſe & ſacramenta noſtra arbitretur, ut eſt aquæ ſacramentum, & alia quæ habēt materiam terrenam. Adeſt enim uis ſpiritualis ibi coniuncta. Vnde Dominus dixit: Niſi quis
Ioa. 3. baptizatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, ac ſi dixerit: Ex Spiritu ſancto per aquam, aut media aqua. In cibo autem & potu ſacroſanctæ Eucharistiæ, eſt ipſius corporis CHRISTI ſubſtantia uera, & ſanguis, unde trahimus ſpiritum ſalutis noſtræ: quod ſuperbi homines non credunt, & qui gloriantur in ſua ſapientia. Nec illud conſiderare uolunt miſeri: Si nihil aliud eſſet myſtica benedictio in altari, quàm panis communis, & uinum commune, nihil prorſus differremus ab illo priſco ſacerdotio, quod in huiuſmodi cibis & potibus conſtabat: & ita nouus ſub titulo chriſtianiſſimi adductus eſſet Iudaiſmus: quod eſt omninò horribile, atq; intolerabile. O infœliciſſimos hominum, qui contra ſuam ipſorum uitam certant, ac ueram ſalutem.

Illæ autem carnis iuſtitiæ erant impoſitæ nō ab re, nec inutiliter: ſed ut cōtineretur ille populus in officio, & cādidaretur ad CHRISTVM. Quamobrem fuiſſe impoſitas uſq; ad tempus correctionis docet. Mirificè autem expreſſit B. Paulus quid ſignificare uolebat ex uerbo; *correctionis*; græcè διορθώσεως. Significat enim propriè quandam erectionem (iuxta Budæum) quando quis lapſabundus aliquid apprehendit, quo ſe poſſit erigere. Talis erat CHRISTVS, ſine quo nutabant Iudæi: quem qui apprehendit, & eius mandata cuſtodit ſecurè in eo innititur.

CHRISTVS autem aſſiſtens Pontifex futurorum bonorum, perāplius & perfectius tabernaculum non manufactum, ideſt, non huius creationis, neque per ſanguinem hircorum, aut uitulorum: ſed per propriū ſanguinem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta. Si enim ſanguis hircorum, & taurorum, & cinis uitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis: quātò magis ſanguis CHRISTI, qui per Spiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientiā noſtram ab operibus mortuis, ad ſeruiendū Deo uiuenti? Et ideò noui teſtamenti Mediator eſt, ut morte intercedente, in redemptionem earum præuaricationum quæ erāt ſub priori teſtamento, repromiſſionem accipiant qui uocati ſunt, æternæ hæreditais.

CHRISTVS *autem aſſiſtens Pontifex futurorum bonorum peramplius ac perfectius tabernaculum non manufactum, ideſt, non huius creationis &c.* Ecce (inquit) in quo eſt correctio noſtra, & iuuamen: quoniā adeſt Pōtifex, ideſt, Sacerdos ſummus, & Mediator noſter ante Deum, non is qui debeat ulterius orare pro talibus populi ignorantijs, quæ erant infantium & puerorum. Ipſe .n. notitiam aperuit ueritatis. Venit & ipſe in tabernaculum ſuum, ut per illud introiret in ſancta ſanctorum. Sed illud tabernaculū in quod ipſe uenit, erat; *amplius*; ſiue maius: quia continebat non unius populi gentem, ſed omnium populorum. Erat &, *perfectius*; quia non erat, *huius creationis*; ideſt, manu hominum conſtructum, ſed manu ſummi opificis Dei fabricatum.

Quærunt: Quodnam erat hoc tabernaculū tam amplum, tam perfectum, per quod tranſiuit IESVS? Quidam cœlum eſſe aiunt: nolo hic cōtendere. Non placet tamen hæc reſponſio. Erat enim in terris Dominus, quando hoc opus fecit & miniſterium: necdum penetrarat cœlos. Niſi fortè in ipſa cauſa effectum conſideres, ſicut ille dicebat: Ego uado ad Patrem. Sed huic in- Ioa. 7.
telligentiæ multa reclamant: quoniam per illud prius tabernaculum non ſignificabatur cœlum, locus beatorum. Dicunt ergo alij hoc tabernaculum, per quod tranſiuit CHRISTVS, eſſe eccleſiam. Verùm quomodo eccleſiam, cū præter ipſum nō inueniretur aliquis iuſtus? Nūquid,

obſecro

obſecro, exiſtimare potes eſſe eccleſiam ſine Spiritu ſancto? Et nunquid Spiritus ſanctus in ulla habitat anima non ſanctificata? Ibat autẽ CHRISTVS ad ſanctificandum omnes, & (te concedẽte) inuenit tabernaculum ſanctificatum, per qđ incedit, ideſt, eccleſiam iam conditam, & perfectẽ ſanctificatam, ad quam tamen renouandã atq; ſanctificandam pergebat.

Cuperem ſanẽ hoc in loco dari mihi homines & ingenio pſpicaces, & animo benignos atq; faciles ad cedendum ueritati, cum ſeſe patefacit. Scio enim (loquor cum dolore) de his qui ſectis ſe addixerunt, eſſe pleroſq; qui claudunt aures, cum quippiam proponitur, quod eorum ſemel receptæ doctrinæ aduerſetur. Non aliam uerò ob cauſam defendũt, niſi quemadmodum Pythagoræi ſolebant; Ipſe dixit; Dicam tamen, quamtumuis ſint repugnaturi, quod uerum eſſe conſpicio. Tabernaculum illud per quod Dominus inceſſit, ut intraret in ſancta ſanctorum, fuiſſe unicam illam primariam Sponſam ſuam, in qua ſubſiſtebatur: quoniam illa ſola præſeruata fuit à culpa, ſuper quam Sponſus liberè poſſet incedere, ac per ſuum ſanguinẽ fracto ſuo mortalis carnis à ſummo uſq; deorſum uelo, intrare in ſancta ſanctorum, ideſt, in Tabernaculum illud nõ manu factum. Igitur Beatiſſima illa VIRGO uirginum fuit primum illud Tabernaculum, de quo Propheta longè antè in ſpiritu uaticinatus eſt: Sanctificauit Tabernaculum ſuum Altiſſimus.

De glorioſa Virgine.

Quomodo autem intrauerit in hoc Tabernaculũ CHRISTVS Pontifex noſter, ſecundũ intelligentiam carnalem promptum eſt capere: ſed hoc nihil eſt ad ingreſſum ſecundum ſpiritum. Oportet enim plurimum ſpiritualem eſſe hominem, ut modũ queat contemplari, quo ſummus Pontifex noſter in corde B. VIRGINIS inhabitabat, & liberè incedebat. Quomodo itẽ per illud tandem exiens ille ex humanis, uelo ſuę carnis diſciſſo (quæ res communis utriuſq; fuit) per ſanguinem ſuum, non uitulorum, neq; hircorum, ſemel intrauit in ſancta cœleſtia, æterna redemptione inuenta. Acquiſiuit enim eam ſanguine ſuo. Probare autem uolens Apoſtolus per ſuum ſanguinem CHRISTVM noſtrã nobis obtinuiſſe redẽptionem & ueram ſalutem, argumentatur in hunc modum...

Si enim ſanguis hircorum, & taurorum, & cinis uitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emendationem carnis &c. Ritum illũ expiationis memorat, de quo Leuit. cap. 16. Et uocat emundationem carnis, illam reſtitutionem ad cultum, quam crebrò amittebãt per trãſgreſſiones decretorum legis, ut uel ſi tetigiſſet quis cadauer, & alia huiuſmodi multa, quibus efficiebantur irregulares. Si ergo ſanguis ille uiliſſimus hircorum, & taurorum, & ille cinis aſperſus tantum poterant; *Quantò magis ſanguis* CHRISTI *qui per Spiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientias noſtras ab operibus mortuis ad ſeruiendum Deo uiuenti?* Clarum eſt hoc argumentum, ut propoſitũ probet. Illud tamen declarare oportet, quid ſibi uult quod ait, CHRISTVM ſe obtuliſſe per Spiritum ſanctum, ſeu per Spiritũ æternũ, ut habẽt modo græci codices: licet facilis potuerit eſſe lapſus in græcis. Obtulit abſque dubio CHRISTVS ſemetipſum quatenus erat homo, motus à Spiritu ſancto internè illum ad eam obediẽtiã excitante. Erat enim amor diuinus, qui ad heroicum illud opus, & ſupra modum arduum adduxit. Et iccircò meruit redemptionem æternã.

Hic notandum eſt quantum interſit reſcire unde procedunt opera, & à quo principio, ut ſint bona & meritoria. Idem enim opus ſi ex charitate fiat, bonum erit. Quod alioqui non erit bonũ, ſed peccatum. Quæ item ſint opera mortua uidendũ eſt. Et proculdubiò opera mortua, peccata ſunt: quia occidunt animam. Et quæcunq; ex charitate non fiunt, mortua ſunt: quia uitam non habent, & hæc coninquinant conſcientiam. Nam omnes debent operari opera ex charitate, quicunq; charitatem habent, aut habere tenentur. CHRISTVS ergo emũdat ab operibus mortuis conſcientiam auferendo inde maculas, quas ab ipſis operibus mortuis contraxit ipſa conſcientia. Emundationis autem hic eſt finis, ut ſeruiamus Deo qui uiuit, & eſt Deus omnium uerè uiuentium, per opera bona, & uiua.

In lutheranos pro operibus.

Et ideò noui teſtamenti Mediator eſt &c. Concludit Apoſtolus, Cum Dominus noſter per mortẽ ſuã abſtulerit omnes præuaricationes quę erãt ſub priori teſtamento, in quibus continebatur in primis originale peccatũ, & alia quæ inde ſequtent actualia ſine numero, meruiſſe illum ut fieret noui teſtamenti Mediator, ut quicunq; ſunt ad nouum gratiæ teſtamentum uocati, accipiãt repromiſſionem æternæ hæreditatis. Non quaſi omnes illi qui ſunt uocati, accipiant: ſed qui uocati permãſerint in ſua uocatione. Sic uerè intelligendum eſt. Neque enim ſoli prædeſtinati manent, ut falsò putat uulgus. Et nos alibi abũdẽ ſcripſimus, & perſpicuè oſtendimus, quàm irrationabiliter multi aliter opinati ſunt, & aduerſus ſcripturas in uero ſenſu intellectas.

Hoc in loco diligenter notandum eſt, facta repromiſſionis mentione, pacti quoq; mentionẽ includi. Nam omnis promiſſio pactum eſt, & fœdus etiam dicitur: præſertim cum eſt promiſſio pacifera. Et cum ſimiliter fiat mentio hæreditatis, idem quod eſt pactum, uocatur etiam teſtamentum, ita ut non ſit impoſſibile conuenire ſimul, ut idem & pactum ſit & teſtamentum, cum uidelicet promittitur hæreditas, & iureiurando firmatur promiſſio, ut iuris cõſulti ſtatuũt. Quãobrem turpiter, & in hũc errorem pernicioſè lapſus eſt Caietanus (ſic loquor ob rei, de qua agitur, periculum grauiſſimum) qui auſus eſt & hoc in loco reprehendere huius autorem epiſtolæ (certè B. Paulũ) uelutì qui abuſus fuerit hoc uocabulo hebræo, illud ad ſignificandum teſtamentum ſub ratione teſtamenti detorquens, cũ ſignificet pactum: iam accipiens quaſi rem impoſſibilem, hæreditatem poſſe uenire in promiſſionem. Vnde non eſt ueritus dicere, nõ paruum

unum hinc ſumi argumentum,ſcriptam fuiſſe græcè hanc epiſtolam,quam nec Paulus unquàm uiderit:perinde ac ſi dixerit. Si Paulus eam uidiſſet,utiq; reprobaſſet. O dictum audax, ut parcè loquar. Expugnatur autē manifeſtè(ut aliàs dixi) per ipſummet B. Paulum ad Romanos,& ad Galatas ſcribentem,ubi abſq; dubio uocat teſtamentum ſub ratione teſtamenti,cum adijciat hæreditatem:de qua non niſi per teſtamentum diſponitur. Et ut appareat complere rationē teſtamenti,ipſa rei ueritas manifeſtat: quoniam niſi mors intercedat teſtatoris, non habet executionem teſtamentum,ut poſſit obtineri hæreditas. Ita ergo oportuit eſſe in propoſito. Vnde protinus rationem ſubiunxit,& ait.

Vbi enim teſtamentum eſt,mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris. Teſtamentum .n. in mortuis confirmatum eſt. Alioquin nōdum ualet,dum uiuit qui teſtatus eſt. Vnde nec primum quidem ſine ſanguine dedicatum eſt. Lecto enim omni mandato legis à Moyſe uniuerſo populo,accipiens ſanguinem uitulorum & hircorum cum aqua, & lana coccinea,& hyſſopo, ipſum quoque librum,& omnem populum aſperſit, dicēs: Hic ſanguis teſtamenti,quod mandauit ad uos Deus. Etiam tabernaculum, & omnia uaſa miniſterii ſanguine ſimiliter aſperſit. Et omnia penè in ſanguine ſecundum legem mundantur:& ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio.

Vbi.n.teſtamentum eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris &c. Vide quomodo probat rationem teſtamenti B. Paulus,& CHRISTVM ipſum teſtatorem. Ipſe fuit qui promiſit Abrahæ,& pacto obligauit illi hæreditatem. Oportuit igitur illum mori, ea tamen parte qua homo erat,ut nos illius hæreditate frueremur & bonis. Neq; debet homo ita deſipere, ut hæc quæ nobis de Deo dicuntur,conuenientia ſint penitus in Deo, ſicut in nobis ſolet accidere. Ecce teſtatur paterfa.& Deum etiam feciſſe dicimus teſtamentū. Sed paterfa. dum moritur,non acquirit ſibi quicquàm,nec acquirit hæredibus bona hæreditaria. CHRISTVS autem ea morte utrumq; acquiſiuit,uidelicet hæreditatem ſibi,& nobis. Præterea,ipſemet CHRISTVS qui eſt teſtator, eſt etiam hæreditas noſtra: quod non contingit in alijs teſtatoribus. Sic pacta quæ inire dignatur nobiſcum Deus & fœdera,ſimilitudinem cū pactis habent,quæ nos homines inter nos contrahimus. Sed non eodem prorſus modo: quoniā Deus reuera non poteſt ſeipſum nobis obligare, ut ſit propriè obligatio. Homo autem homini obligatur,utpotè qui habet ſuperiorem legē obligantem. At Deus ipſe neminem habet ſuperiorē: & ideò dicitur potius ille debere ſibi, quàm nobis:& illud nullo ligamine,niſi nuda & mera ſua uoluntate. Nos autem uel inuiti ligamur pactis. Quæ igit dicuntur de Deo & nobis, nequaquā ſunt uniuocè,penitusq; iuxta eandem rationem æqualiter accipienda.

Teſtamentum enim in mortuis confirmatū eſt: alioqui nondum ualet &c. Iſtud item nota, confirmatū fuiſſe teſtamentū morte,minime eſſe illi doctrinæ oppoſitum,quam tradidit ſcribens ad Galatas,confirmatum ſcilicet fuiſſe iureiurando ante mortem. Gal. 3. Siquidem confirmatio illa fuit, ut oſtēderetur teſtamentum non poſſe immutari, quod iureiurando confirmatum fuit:non autem ita ut poſſet adiri hæreditas. Nam confirmationem fecit poſteà CHRISTI mors. Niſi enim granum frumēti mortuum fuiſſet,ipſum ſolum manſiſſet. Ioa. 12. Sed nos illius morte erecti ſumus,& obtinuimus hæreditatem. Cœpit autem ille mori, & bonis ſuis propter nos priuari à primo ſuæ derelictionis & exinanitionis illius momēto,uidelicet quū incarnatus eſt. Teſtatus autem fuit anteà, habēs bona immenſa quæ morte amiſit,ut nos admitteremur ad illa. Quomodo ergo negare poteſt Caietanus nōn eſſe teſtamentum illud,ad cuius confirmationē neceſſaria fuit mors,& particularis illa mors per ſanguinis effuſionem,quæ & in figura ueteris teſtamenti fuit deſignata? Quamobrem rectè ait Doctor noſter; *Vnde nec primum quidem; ſcilicet teſtamentum; ſine ſanguine dedicatum eſt. Lecto enim omni mandato legis &c.* Ecce quomodo ad ſimilitudinē ueri tabernaculi,& ueri Pōtificis omnia peragebantur: nec fiebat remiſſio illarum culparum,ut(quantum ad cultum)ſanctificarentur,niſi per ſanguinem.

Neceſſe eſt ergo exemplaria quidem cœleſtium,his mundari:ipſa autē cœleſtia melioribus hoſtiis,quàm iſtis. Non enim in manufacta ſancta IESVS introiuit exēplaria uerorum:ſed in ipſum cœlum, ut appareat nunc uultui Dei pro nobis. Neque ut ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodum pontifex intrat in ſancta per ſingulos annos in ſanguine alieno. Alioqui oportebat eū frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem ſemel in conſummationē ſæculorū, ad deſtitutionem peccati,per hoſtiam ſuam apparuit. Et quemadmodum ſtatutū eſt hominibus ſemel mori,poſt hoc autem iudicium: ſic & CHRISTVS ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata. Secūdò ſine peccato apparebit omnibus expectantibus ſe in ſalutem.

Neceſſe eſt ergo &c. ſenſus Apoſtoli eſt: Cum illa antiqua eſſent exemplaria cœleſtium, quæ in nouo teſtamēto ſanctificata ſunt,neceſſe fuit ea illis ſanguinibus emundari,idēſt,ſanguine brutorum animātium. Nefas quippe erat hominum ſanguine fieri illorum purgationem:ſicut faciebant gentes ſacrificantes Idolis. Vbi & nos inge-

nuè

ſtias,& oblationes,& holocauſtomata,et pro peccato noluiſti,nec placita ſunt tibi quæ ſecundum legem offeruntur , tunc dixi : Ecce uenio,ut faciam Deus uolũtatem tuam. Aufert primum,ut ſequens ſtatuat. In qua uoluntate ſanctificati ſumus, per oblationem corporis IESV CHRISTI ſemel. Et omnis quidem ſacerdos præſtò eſt quotidie miniſtrans, & eaſdem ſæpe offerẽs hoſtias,quæ non poſſunt auferre peccata. Hic autem, unam pro peccatis offerens hoſtiam,in ſempiternum ſedet in dextra Dei: de cætero expectans donec ponantur inimici eius ſcabellum pedum eius. Vna enim oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos. Conteſtatur autem nos & Spiritus ſanctus. Poſtquàm enim dixit.Hoc autem teſtamentum quod teſtabor ad illos poſt dies illos, dicit Dominus: Dabo leges meas in cordibus eorum,& in mentibus eorum ſuperſcribam eas: & peccatorum,& iniquitatum eorum iam non recordabor amplius. Vbi autem horum remiſſio , iam non eſt oblatio pro peccato.

V*Mbram enim habens lex futurorum bonorum &c.* Volens iterum ſuadere Apoſtolus inutilitatem illius ſacrificij ac teſtamenti ueteris: Primum ſibi ſumit legem illam in ſuis decretis & promiſſionibus fuiſſe quodammodo umbram futurorum bonorum,quæ non habebat imaginem rerum. Plurimum enim intereſt inter umbram & imaginem. Per umbram non redditur ſimilitudo corporis, cuius eſt umbra. At per imaginem bene repręſentatur id cuius imago eſt. Nunc uidere oportet quænam erant in lege habentia umbram futurorum bonorum. Verùm quænam , rogo,ſunt illa quæ uocat futura bona? Reſpõdeo. CHRISTVS cum Sanctiſſima VIRGINE Matre,& Sanctis eius,& uniuerſa eccleſia Dei,quorum umbram habebat lex, et non imaginem . Illa enim ſignificabantur in terra Hebræis promiſſa,& in tabernaculis,& uaſis , & candelabris , & menſa,& propitiatorio,& arca,& urna,& uirga, & hoſtijs,& cunctis oblationibus . Hæc & alia innumera erant umbra ſola uerorum,& non uera imago:quoniã non poterant(ut ita dicamus) res ueras effigiare. Ideò lex per has umbras accedentes,perficere coram Deo non poterat . Per umbram enim nunquàm aſſequimur corpus.

Per ſingulos annos eiſdem ipſis hoſtijs , quas offerunt indeſinenter &c. Probat autem hoc à rei euidentia.Nam Pontifices illi ſingulis annis offerebant indeſinenter eaſdem hoſtias.Qui ſi ad perfectionem ueniſſent,ceſſaſſent aliquando ſacrificare; *ideò quòd nullam haberent ultrà conſcientiam peccati cultores ſemel mundati*; Conſpiciebantur autem non ceſſare:Non igitur perfecti erant,nec perfici eo modo poterant.

Locus ualde difficilis.

Vt autẽ perfectè hũc Apoſtoli locũ intelligere poſſimus (habet.n.difficultatem non modicam,nec ullum legi qui mihi ſatisfecerit) dicam quod mihi uiſum eſt citra ſcrupulum planiſſimo ſenſu procedere.

Oportet primum cogitare(ut aliâs ſcripſimus)omnes homines ab initio fuiſſe uno peccato obnoxios , nimirum antiquo illo originali , quod quidem multa & innumerabilia peccata, quæ inde manabant, conſequebantur: nec ullus poterat ſanari à proprijs peccatis,niſi ab illo peccato ſanaretur. Qui autem ab eo peccato ſanatus eſſet,etiàm ab alijs inueniretur ſanatus,quęcunq; ante illam ſanationem cõmiſiſſet. Nõ enim poterat ab illo ſanari, quin ab omnibus ſanaretur. Hæc autem quæ dico non ignorabantur in ea primitiua eccleſia , cum ſcrutarentur ſcripturas, & recens uigeret Apoſtolorum doctrina: Nam erant principia fidei. Quærebatur ergo deſtructio illius peccati,& aliorum ex illo uenientium. Videamus nunc quo ſacerdotio expiatum fuerit,& quo ſacrificio:utrum Leuitico, an eius potius qui fuit de Tribu Iuda . Certè nõ Leuitico. Idq; probatur:quoniam ſi hoc factum fuit,aut per Pontifices fuit,aut per minores ſacerdotes. Non per illos,neq; per iſtos. Ergo etc.

Quiuis penetrare ſẽſu Apoſtoli, Aduerte.

Quod minime per Pontifices,luce clarius patet. Etenim illi per ſingulos annos offerebant eaſdem hoſtias pro ſe,& p populi ignorãtijs: & hoc iubebantur facere ex lege . Non ergo auferebãt hoc peccatum:nec ueniebat ſcientia de Deo,quã profitebantur tunc ſe ignorare. Alioqui ceſſaſſent offerre , poſtquàm illud peccatũ erat peccatum naturæ,ut ſemel ſublatum non poſſet redire. Hoc à nobis dicitur prius,ne quis obijciat:Offerebant aſſiduè pro nouis peccatis quæ committebantur,nec ceſſabant committi. Nam ſublatis prioribus,oportebat pro aduenientibus ſacrificari . Hoc,inquam,dici non poteſt: quia pro illis quæ committebantur quotidie,non poterat fieri expiatio,niſi ſublatum fuiſſet illud originale. Si quis autem inuentus fuiſſet potens ad tollendum illud , & de facto ſuſtuliſſet , etiam cætera præterita ſimul deleuiſſet,& perfectus fuiſſet: & ita ceſſaſſet offerre eaſdem hoſtias. Neceſſe quippe erat nouum pactum,ſeu teſtamẽtum introduci,cum ſatisfactum fuiſſet Deo pro primo teſtamento:quod dum diceretur uetus,manifeſtè nouum eſſe introducendum innuebat. Nouo autem teſtamento ſuccedente, conſequenter oportebat Leuiticum illud ſacerdotium omninò ceſſare , quod ſolùm uigebat ſtante adhuc ueteri teſtamẽto,cuius præuaricationes manebant. Donec .n. non ceſſarent obliteratæ & deletę præuaricationes primi teſtamenti,neceſſe erat durare illud ſacerdotium.Duraſſet autem in æternum,ſi expectatum fuiſſet ut per illud auferrentur peccata. Nam aſſidua commemoratio fiebat peccatorũ in illis oblationibus. Non ergo tollebantur, nec per illas hoſtias corda mundabantur.Et uerè impoſſibile erat ſanguine illo hircorum , & taurorum (ut docet Apoſtolus) auferri peccata.

Ideò ingrediens mundum dicit. Reijcit Apoſtolus hoſtias præcedentis ſacrificij autoritate uerbi CHRISTI ad Patrem, qui ob iſtam cauſam à Propheta introducitur uenire in mundum, ideſt, ob inutilitatem hoſtiarum ad remittenda peccata. Verba enim CHRISTI ſunt hæc: *Hoſtiam & oblationem noluiſti: corpus autem aptaſti mihi*; Nos legimus; *aures autem perfeciſti mihi*; Iuxta ueritatē autem hæbraicam: *Aures autem perfodiſti mihi*: Et fortè loco; *perfodiſti*; ſuppoſitum eſt; *perfeciſti*; ſed omnia eundem ſenſum reddunt, qui eſt. Aptaſti me per corpus quod accepi ad obedientiam, ut poſſem mereri obediendo. Auribus enim excipimus præcepta, & cum perforatæ ſunt, perfectè audiunt. Alludit autem ad mancipia, quæ quùm nolebant frui beneficio iubilei, ſed ſeruire ſemper, his aures perforabantur. Talem ſe Dominus deſcripſit propter uoluntariam obedientiam uſque ad mortem, mortem autem crucis.

Holocauſtomata & pro peccato non tibi placuerūt; Quod Apoſtolus ait; *Et pro peccato*: ſignificat particulare ſacrificium, quod dicebatur pro peccato. Non ergo intelligendum eſt abſolutè, nō tibi placuerunt: ſed non tibi placuerunt ad liberandum (ſicut expectabatur, & oportebat) mundum à peccato, quo cuncti tenebantur. Alioqui nihil ſtante illo peccato actum fuiſſet. *Tunc dixi: Ecce uenio*, ideſt, carnem accipio ad obediendum. Vnde bene ſequitur; *Vt faciam Deus uolūtatem tuā*; Et interpoſuit; *In capite libri ſcriptum eſt de me*; Hebræi legunt; In uolumine, ſiue in pagina libri. Sed autore eodem Spiritu ſancto conuenientiſſimè interpretati ſunt ſancti Dei homines; In capite libri; Quod.n.eſt in capite libri, in uolumine eſt. Verum id maxime ad rē ſpectat, nō ſolū ſignificare de illo ſcriptū eſſe, ſed locū ubi ſcriptum eſt. Quapropter dicitur in ipſo uoluminis principio: ut intelligeremus in eo capite libri ſcriptum eſſe, ut quemadmodum per ipſum condita erant omnia, ita omnia per eundem eſſent inſtauranda: qđ ueriſſimū eſt, ut & illo in loco Geneſis in noſtris commentarijs latius hac de re ſcripſimus.

Perdoctè autem argumentatur ex his uerbis Apoſtolus, ut probet primum Leuiticum ſacerdotium debuiſſe ceſſare, & ſtatui ſecundū & nouum in CHRISTO: quia paulò ſuperius iam dixerat. Hoſtias & oblationes & holocauſta & pro peccato noluiſti. Quibus uocibus concluduntur cuncta quæ ſacrificabātur ad expiationem peccati. Et ſtatim ait: Ecce uenio ut faciam uoluntatem tuam, hoc eſt, ut melius teſtamentum conſtituam ad ueram animarum ſanctificationem. *In qua uoluntate ſanctificati ſumus*: ut ſcriptum eſt. Hæc eſt enim uoluntas Dei, quā ſcilicet ad effectum redegit CHRISTVS, ſan-
1.Theſſ.4. ctificatio noſtra. Redegit autem ad effectum per oblationem corporis ſui ſemel, non continuè, nō pluries; uti faciebant alij minores ſacerdotes: ne quis fortè diceret: Si ſummus Pontifex ipſe non tollebat peccata ſaltē hoc agebāt minores ſacerdotes: nam de ijs protinus ſubiunxit.

Et omnis quidem ſacerdos preſtò eſt quotidie miniſtrans, & eaſdem ſæpe offerens hoſtias &c. Bis enim in die, mane & ueſperi agnus offerebatur, ſed fruſtrà omnia: quia non poterant nec ipſa ſanctitate, nec hoſtiarum illarum uirtute auferre peccata. *Hic autem*: ideſt, Dñs noſter IESVS CHRISTVS; *unam pro peccatis offerēs hoſtiam, in ſempiternum ſedet in dextera Dei*; ſenſus eſt: Poſtquā ipſe obtulit unā pro peccatis hoſtiam, tum acquiſiuit ſibi ſempiternam cū Deo amicitiā, ut iā ſedeat à dextris eius in poteſtate. Sunt qui illud, in ſempiternum; referant ad oblationem, ſiue oblationis efficaciam: perinde ac ſi dicere uoluerit. Obtulit hoſtiam ſempiternæ efficaciæ: quod & uerum eſt. *De cætero expectans ut ponantur inimici eius ſcabellum pedū eius.* Interim ſedet, ideſt, quieſcit in dextera Dei, à quo abſolutam accepit omnem omnium poteſtatem, quam tamen non exercet in omnes, ſed expectat donec ponanť inimici eius, ideſt, hoīes impij, hæretici, & Antichriſti, ſcabellū pedū eius.

Vna enim oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos; Græcè, eos qui ſanctificantur, ideſt, qui ſuæ ſanctificationis fructum non ſpernunt, hos conſummauit & perfectos fecit, ut non ſit ulterius opus alia per ipſum oblatione. Et hic eſt locus præcipuus, in quo innituntur noui hæretici ad negandum ſacrificium noui teſtamenti, præter alia argumenta quæ ex dictis ipſius Apoſtoli ſumuntur. Vt igitur plenius hęc pertractentur, reſumam primum eorum argutias, tum eaſdem mox retundam.

Si una illa (inquiunt) oblatione ſanctificatos perfecit Dominus in ſempiternum, quid uos nouas oblationes inquiritis? Nonne in iniuriam illius ſit, quaſi illa nō ſatisfecerit? Deinde, Si Pontifex noſter eſt in cœlis unus aſſiduè interpellans pro nobis, quomodo nō uacant qui ſunt in terris ſacerdotes? Tertiò, Si pluralitas ſacerdotum antiquorum reprobatur à Paulo propter infirmitatem, unde hic uobis tam magnus ſacerdotum prouentus? Quartò, Si inter legem ueterem quæ conſtituit ſacerdotes, & legem nouā quæ dicitur ſermo iuriſiurādi hoc intereſt, quod lex illa quidem conſtituit homines ſacerdotes infirmitatem habentes & morti obnoxios: quomodo uos noui teſtamenti ſacerdotes eſtis, cū ſimiliter moriamini? Quintò, Sicut illi ſacerdotes ſpreti ſunt à Paulo, eò quod ſemper pro ſe orabant, & pro populo, ut inde collegerit eos nunꝗ litaſſe, atq; ad perfectū perueniſſe: quid obſtat, quin hoc ſimiliter dicať de uobis, qui itidē idipſum facitis nō ceſſātes ex mādato ſacrificare pro uobis, & populo Dei? Sexto deniq;, Verba hæc ſunt aperta Pauli alētis: Vbi peccatorū remiſſio, iam non eſt oblatio pro peccato. Eſt autem omniū peccatorum per illam oblationem remiſſio, unde igitur ueſtræ oblationes?

Nos autem ijs omnibus reſpondentes, ordine tamen retrogrado procedemus. Ad ſextum ergò quando obijciūt: Vbi eſt peccatorum remiſſio, iam non eſt oblatio pro peccato. Reſpōdeo loqui Apoſtolū de peccatis quæ erant ſub primo teſtamento, quale erat originale, & quæ

inde

inde manabant: ſicut declaratum eſt ſuperius.
Ob eã cauſam dixit B. Paulus. Vbi eſt horũ re-
miſſio;horũ inquit, de quibus uidelicet dixerat
per Ieremiã Dominus. Dabo leges meas in cor-
dibus eorum:& peccatorũ eorũ, & iniquitatum
(ꝓculdubiò præteritarũ, nõ aũt earũ quas poſt
inſcriptas leges in cordibus cõmiſerint)nõ recor
dabor. Itaq; neceſſe eſt manere ſacrificiũ pro cul-
pis,quę ſub nouo teſtõ admittunẽ poſt ueterũ re
miſſionẽ peccatorũ,& acceptã grãm,ut ꝓbabiẽ.
Ad quintũ, Dicimus meritò ab Apſo ſpretos
eſſe priores ſacerdotes tanq; nõ litantes,& ſem-
per ſacrificãtes:quandoquidẽ ſemper orabãt, &
eaſdẽ offerebãt hoſtias pro ſuo proprio, & po-
puli peccato. Sed nõ propterea ſpernẽdi ſumus
nos noui ſacrificij ſacerdotes & miniſtri. Nõ .n.
idẽ facimus,qui(ut paulò antè dictũ eſt)pro alio
genere peccati ſacrificamus, & aſſiduè ꝓ nouis
peccatis quæ à nobis cõmittũtur.Illi pro illo pec
cato nimirũ originali:quod ſi ſublatũ ſemel fuiſ-
ſet,non redibat ulterius. Quamobrẽ nõ oporte-
bat eo ſemel ſublato,amplius pro illo ſacrificare.
At nos,qm̃ pro aſſiduis peccatis quæ in dies cõ-
mitunẽ,offerimus ſacrificiũ,nihil prohibet, imò
etiã neceſſe eſt aſſiduè ſacrificare,ac ſimul aſſiduè
litare:ut quæ aſſiduè admittũtur,aſſiduo ſacrifi-
cio expientur. Non enim pro eiſdẽ peccatis ſem
per à nobis offertur ſacrificium.

Ad quartũ, Dicimus ſacerdotium primũ nõ
habuiſſe unũ ſummũ ſacerdotẽ qui ſemper uiue
ret,ac per hoc in quo conſiſteret ipſum ſacerdo-
tium:ſed omnes etiã ſummi ſacerdotes erãt infir
mi,mortiq; obnoxij. At ſacerdotiũ nr̃um in ſũ
mo illo Sacerdote fundatur,qui eſt uitę inſolubi
lis.Quare perſpicua eſt differẽtia inter ſacerdotiũ
ueteris legis,& nouæ: quia perẽnitas ſacerdotij
nr̃i,& uigor ſuſtẽtaẽ in CHRISTO IESV Redẽ
ptore nr̃o,qui eſt Sacerdos in æternum. Nos.n.
ſub illo Sacerdote ſumus,ut eius miniſtri. Ille eſt
ſummus Paſtor, & nos loco eius paſtores.

Ad tertiũ,Similiter dicimus nihil prorſus eſ
ſe abſurdi,ſub CHRISTO Sacerdote qui uiuit,
multos inueniri ſacerdotes morti obnoxios. Sa
tis eſt.n.illũ Sacerdotẽ principẽ ſemper uiuere:
quod non fuit in illo antiquo ſacerdotio.
Ad ſecundũ,Dicimus nõ uacare propterea ſacer
dotes qui ſunt in terris,qđ ille corã Deo in cœlis
aſſiſtat, & interpellet pro nobis. Verũ hic opus
attẽtione multa,& illud reuocandũ in memoriã
quod ſępe diximus,& ſæpius ꝑꝑ iſtos hæreticos
repetendũ eſt,uidelicet CHRISTVM per unã il
lã ſuã oblationẽ nõ deſiſſe ſacerdotem eſſe:imò
per illã acquiſiuiſſe ſacerdotiũ,ut illud leuiticũ in
aliud trãsferreẽ, quod eſt noui teſtamẽti ſacerdo
tiũ.Sacerdotiũ aũt hoc,quẽadmodũ & illud leui
ticũ,ſoiò habere debet & Sacerdotẽ ſummũ qui
initiet in ſancta ſanctorũ:& alios plures minores,
qui maneant inferius in ſancta,& quotidie ſacrifi
cẽt. Eam.n.formã conſtituit Dñs Deus ad exem
plũ ueri tabernaculi obſeruãdã:in quo etiã opor
tuit eſſe ſancta,ubi quotidie celebrareẽ, & offer-
rẽtur hoſtiæ.Et itẽ eſſe ſancta ſanctorũ in cœlis,
quò iã eſt ingreſſus ſummus noſter Pontifex me-
dio proprio ſanguine,unica illa oblatione: qua
factũ eſt ut pro præcedẽtibus culpis, q̃ erãt ſub
priore teſtõ,litatũ ſit:& ut pro nouis q̃ ſub no-
uo emergerẽt,ſit trãslatũ illud ſacerdotiũ uetus
inutile,& ſtatutũ nouũ pro ijs culpis luẽdis,quę
aſſiduè iteranẽ in nouo teſtõ. Nota,hæretice;
quod ait Paulus,Tranſlatũ ſacerdotiũ per CHRI *Notet hæreticus.*
STI ſanguinẽ,nõ extinctũ. Tu aũt omninò uis
extinctũ,cũ uis ceſſare oẽm oblationem.Et uide:
Quemadmodũ ſacerdos ille ſũmus ueteris teſta
mẽti,poſtq; intraſſet in ſancta ſanctorũ ſemel in
anno,nõ amplius per ſeipſũ hoſtiã offerebat ma
nẽs tñ ſacerdos,licet inferiores ſacerdotes nõ ceſ
ſarent quotidie offerre agnum,& uarias hoſtias,
quæ omnes hanc unã noſtram ſignificabant: Ita
CHRISTVS ſemel ingreſſus per ſuũ ſanguinem
in ſancta ſanctorũ cœleſtia,retinẽs æternũ ſacer-
dotiũ permittit,imò uult & iubet à nobis minori
bus in hoc inferiore ſuæ ſanctæ eccleſiæ taberna
culo offerri hoſtiã illam uiuam,immaculatam,
quam ipſe ſua omnipotentia fecit, & ordinauit
nobis ut faceremus, quæ eſt ſecundũ ordinem
Melchiſedech non cõmunis panis, & uinum cõ
mune,ſed ſub ſpecie cõmunis panis & uini cor-
pus ſuũ,& ſanguis,ideſt,panis uerus,uiuus, cœ-
leſtis:& uinũ cœleſte, ambroſia & nectar nr̃um,
cibus & potus Deorũ,ideſt,cœleſtium ac beato-
rum prorſus omnium ſpirituum.
Ecce quàm aptè quadrãt oĩa. Habemus.n.ſangui
nẽ & uerũ ſanguinẽ,quẽ offerimus ad placãdum
Deũ pro nouis culpis:quia ſine ſanguine non fit
remiſſio,cuius effuſio ſemel facta ſemper prodeſ
ſe debet,modo iugiter offeratur. Nec ſolũ pro
ijs culpis q̃ admittuntur,uerũ etiam pro gratia-
rum actione & laude, quam debemus Deo. Nec
ſolùm ad eluenda peccata iã admiſſa, uerũ etiã
ad impetranda beneficia,& ne amittantur. Quo-
tiens nanque offerimus, toties ille ſanguis ante
aſpectum Dei effunditur,hoceſt,toties illius effu
ſionis efficaciã præſtat:quia cũ memoratur illa
effuſio(facimus.n. in memoriã eius)quodammo
do renouatur. Sic .n. ſapiẽtiſſime inſtituit Domi
nus.Oportet.n. ut proſit illud ſacrificiũ,applica
ri nobis. Applicatur aũt reſpectu præcedentium
culparum,quę ſunt ſub ueteri teſtamento,per ba
ptiſmum. Reſpectu autem nouarũ per ſacrificiũ
hoc nouum,& per alia ſacramenta, quæ abſque
hoc ſacrificio non proficerent:ſicut nec abſq; il-
lo CHRISTI ſacrificio prodeſſet baptiſmus.
Non eſt ergo confictum ſacrificium noſtrum,
ſed uerum & ordinatum à CHRISTO ipſo in
cœna. Ipſe enim primus & uerus Melchiſedech,
poſtquàm primùm animo & uoto obtulit ſeip-
ſum Deo,& uidit Deum oblationem acceptaſſe,
& per eã oblationem ſe acquiſiuiſſe ſacerdotium
æternum, ordinauit & obtulit tunc panem & ui
nũ,corpus & ſanguinem ſuum incruentum ſacri
ficium, & dedit poteſtatem nobis idem faciendi
& offerendi in nouo teſtamento iam ueteribus
culpis deletis. Nec ſolũ nobis id faciẽdi poteſta
tẽ dedit,uerũ etiã ut reipſa faceremus,mandauit.

Ecce igitur quõ non uacant noui teſtamenti ſacerdotes, ſed & ad eũ finẽ ſunt neceſſarij, ut ſit & maneat ſacerdotiũ in æternũ, uidelicet in hoc teſtamento æterno pro nouis culpis. Æternorum dico: quia nunquã mutabitur, & tandiu durabit, quandiu ſunt mundi huius ſæcula perduratura. Nec eſt uerũ, noſtram miniſtrationem non aliud

Pro ueritate noſtri ſacrificij. eſſe quàm cõmemorationẽ illius ſacrificij & oblationis CHRISTI: ut uidentur quidam indoctè dicere. Alioqui quilibet eſſet ſacerdos, qui hanc poſſet facere cõmmemorationem. Quis autẽ non poſſet? Nihil autem eſt in ratione ueri ſacrificij, quod non ſit in iſto noſtro. Quatuor enim ſunt quæ in ſacrificio conſiderantur. Sacerdos offerens. Deus, cui offertur. Hoſtia et oblatio quæ offertur. Deniq; cauſa ipſa oblationis. Circa ſacerdotem, haud dubium (cũ ſacerdotium in eccleſia ſit ordo ſummi ac digniſſimi honoris) à Deo ordinatum fuiſſe: contra quod temulentè blaterant noui dogmatiſtæ.

Cum.n. præcepit Dominus Apoſtolis ſuis di-

Luc. 22. cens; Hoc facite in meam commemorationem; tunc illis ſacrificandi poteſtatẽ dedit, ſicut perſuaſiſſimum eſt uniuerſæ eccleſiæ. Nec propter hos nouitios doctores ullo pacto reuocãda ſunt in dubium. Nemo enim ſibi aſſumit honorem, ſed qui uocatus eſt ut Aaron. B. Petrus cla-

1. Pet. 2. rè hunc ordinẽ deſignauit in eccleſia, cũ regale ſacerdotiũ in ea conſtitutũ dixit. Nã ſi in primo teſtamento fuit hic honorabilis ordo ſecundum carnẽ, quantò magis eſſe debuit ſecundũ ſpiritũ in ſecundo? An non dixit B. Paulus tranſlatum eſſe ſacerdotiũ, ad exemplũ noſtri ſacerdotij conſtitutum, iuxta mandatũ Moyſi à Deo? Certè ſi in eo ſacerdotes erãt, etiã in hoc oportebat non deeſſe. Alioq; quodnã (rogo) exẽplũ illud fuiſſet?

Ad. Tit. 1. Præterea, Nonne B. Paulus mãdabat ordinari preſbyteros & Epiſcopos, ut perpetuò conſuetũ fuit in eccleſia ſancta Dei? Quid autẽ illi erãt, ſi ſacerdotes nõ erant? Quod uerò ut Magiſtratibus blandiretur, Lutherus dogmatizauit: Omnes Chriſtianos parẽ habere & æqualem poteſtatẽ in uerbo & ſacramento, non aũt exercitiũ (nam hoc pendêre ab electione per Magiſtratus laicos docuit) ita eſt ſtultũ, ut nullũ prorſus mereatur reſponſum. Sunt enim quædã adeò per ſe falſa, & ridicula, ut uel primo auditu, niſi pernicioſa eſſent, ſilentio præteriri deberent. Verũ propter infirmos & rudes, ne quis decipiatur, redargui ea oportet: ne illi ſapere uideri poſſint.

Sunt igitur ſacerdotes in eccleſia CHRISTI: & eſt ordo ipſe ſacerdotalis ab ipſomet inſtitutus ad ſacrificandũ. Porrò ipſe Deus eſt, cui nos ſacrificia offerimus. Nam ſoli Deo ſacrificiũ debetur. Eſt itẽ & hoſtia quæ offertur, quam nobis præparauit ipſe ut offerremus, nẽpè corpus et ſanguis Domini noſtri IESV: quia ſine ſanguine nõ fit remiſſio. Hãc hoſtiam nos facimus, & offerimus. Sacerdotis enim non ſolùm eſt offerre, uerũ etiam facere ſacrificiũ. Facimus ergo & nos illud. Nã cum uerba CHRISTI proferimus, cõtinuò adeſt ſub ſpeciebus panis, corpus: & ſimiliter ſub ſpeciebus uini, ſanguis: quæ offerimus. Et hæc eſt hoſtia uiua, quæ ſummo Deo placet.

Dices fortaſſis: At nulla eſt ſanguinis effuſio in noſtro ſacrificio, quæ tamen uidetur exigi. Et nos dicimus: Imò iã declarauimus eſſe ẽt effuſionem ſanguinis ſecundum commemorationẽ & efficaciã. Vnde ſicut CHRISTVS antequã effunderetur ſanguis, dixit: Qui pro uobis effunditur (ut habet uera græca lectio) ut indicaret illũ omni momento effundi: ita & poſt effuſionem, quotiens eã effuſionem commemoramus, in Dei conſpectu quodãmodo renouamus, cũ ante oculos Dñi illa effuſio pro omni tẽpore reſpiciatur ut præſens. Habes iã Catholice lector, offerentẽ ſacerdotẽ legitimum. Habes & cui offertur: & quod fit ut offeratur. Nunc inſuper ueras accipe neceſſariæ oblationis cauſas.

Sciendũ eſt, Sacrificiũ reddi Deo, iuris eſſe naturalis. Ratione enim naturali deprehenſa eſt obligatio ſacrificij. Sacrificium.n. eſt exterior quædã proteſtatio interioris deuotionis ac fidei, quæ in Deũ reſpicit. Deuotio quippe nihil aliud eſt, quã actus quidam interior uolũtaris, quo homo ſubdit ſe ſponte ac ſummiſſè Deo ut Domino, ut Creatori, ut Seruatori, ut ei quo indiget omni momento, & à quo recipit beneficia, quicquid ipſe eſt, & quicquid habet. Hanc interiorem deuotionẽ debet homo etiam per ſigna exteriora proferre ac profiteri, ut per ſenſibiles res declaret, & offerat hũc animum ſuũ. Hæc eſt propria hominis cõditio, manifeſtare interna per externa. Quòd ſi rurſus peccauerit homo in Deum, contra eius mandata faciens, ſuperadditur etiam ratio ſacrificij. Nã pro beneficijs acceptis eſt ſacrificiũ laudis, & gratiarũ actionis. Pro impetrãdis aũt eſt etiã ſacrificiũ deuotionis. At pro redimendo uel ſe, uel alios à peccatis, oportuit quoque eſſe particulare ſacrificium.

Cũ igitẽ iſtę ſacrificij cauſę abſq; dubio uigeãt in nouo teſtamẽto, hoc unũ ordinariũ eſt nobis ſacrificiũ corporis & ſanguinis CHRISTI incruẽtũ, ut ſit ſatis pro oibus cauſis .i. ad laudẽ, & gratiarũ actiones exhibẽdas Deo, & ad noua beneficia impetrãda, & ad deletionẽ recẽtiũ peccatorũ: quã uim tñ habet ab illa unica oblatione p CHRISTVM facta, quæ in his nñis oblationibus recolitur. Nã ſicut nos oportet pro nobis, & inuicem pro toto corpore eccleſiæ orare (quãuis pro nobis oibus CHRISTVS orauerit) ita oportet & nos pro nobis ſacrificare, quanq; CHRISTVS pro nobis & pro toto mũdo ſacrificauerit: quia ſic applicamus nobis illius & orationẽ & ſacrificiũ. Falluntur ergo ſupramodũ hæretici, qui ſacrificiũ negant. Nec ſolũ id contra ſcripturas inficiuntur, & contra morem eccleſiæ: uerũ etiam contra naturalẽ rationẽ, cui et omnium gentium ritus ab initio mundi in hodiernũ diem aſtipulatur: ut uel ſint iſti ipſo Cain longè deteriores. Neque enim ille ſacrificij debitũ, quod natura ipſa docebat, negauit: ſed ſolùm fidei ſacrificium non admiſit. Iſti autem dementes homines ſimul & fidem, ac ipſam naturam negant.

Sed

Sed hactenus aduerſus illos. Ad Apoſtolum noſtrum iam redeamus.

Habentes itaque, fratres, fiduciã in introitu ſanctorum in ſanguine CHRISTI, quam initiauit nobis uiam nouam, & uiuentẽ per uelamen, ideſt, carnem ſuam: & Sacerdotem magnum ſuper domum Dei: accedamus cũ uero corde in plenitudine fidei, aſperſi corda à conſcientia mala, & abluti corpus aqua munda. teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem (Fidelis enim eſt qui repromiſit) Et conſideremus inuicem in prouocationem charitatis, & bonorum operũ: nõ deſerentes collectionem noſtrã, ſicut conſuetudinis eſt quibuſdam, ſed conſolantes, & tãtò magis, quantò uideritis appropinquantem diem.

Habentes itaque; Quia nemo poteſt aſſequi fiduciam intrandi in ſancta ſanctorum, niſi eo modo quo CHRISTVS intrauit. Intrauit enim ipſe prius in ſancta: quia dignatus eſt humiliari, & quaſi unus noſtrûm uerſari nobiſcum miniſtrans, ut inde in ſancta ſanctorum, ideſt, in ſancta cœleſtia penetraret. Cũ igĩ dicat Apoſtolus, *Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu ſanctorum*, oſtendit ſe ad eos ſermonẽ dirigere, qui iam profitebantur in eccleſia fidem CHRISTI, unde uenit ſpes adeundi ſuperna, eo quòd CHRISTVS uiam nobis: *initiauit*; ſeu innouauit *nouam & uiuentem uiam*; quam calcauit ipſe primus. Hæc eſt uia
Ioa. 14. crucis, de qua apud B. Ioannẽ dixit: Et quò ego uado ſcitis, & uiam ſcitis.

Et ut melius declararet Apoſtolus, dixit hãc uiam eſſe factam; *per uelamen, hoc eſt, per carnem ſuã*: cuius liuore ſanati ſumus. Sic & nos oportet tranſire per humilitatem & paſſionẽ carnis. Dixit hanc eſſe uiã nouam, & uerè à nemine anteà ex-
1. Cor. 1. cogitatam. Quia enim non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiã crucis ſaluos facere credentes. Vocauit & uiam uiuentem, utpote in qua eſt uita Spiritus, & ad uitam etiam ducit meliorem. Cum igitur habeamus hanc uiam *& Sacerdotem magnum ſuper domum Dei*, qui poteſt & uult nos adiuuare: & magnus eſt, quoniam eſt præpoſitus totius domus Dei, quæ eſt eccleſia, ſuper omnes Cherubim & Seraphim. Poſtquàm ergo præſto eſt nobis tanta facultas & tanta petendi fiducia.

Accedamus; ad ipſa cœleſtia regna; *cum uero corde*; non ficto & ſimulato; *in plenitudine fidei*; Plenitudinem fidei uocat, quæ certitudinem & perſuaſionem ita affert, ut nullus hæſitationi relinquatur locus. Id autem uerè eſt cùm purificatum eſt cor. Fieri enim uix poteſt ut ſit plena fides in corde impuro. Ideò ait; *Aſperſi corda à conſcientia mala*; Alludit ad aſperſionem factam per Moſen: quoniam aſperſit populum cinere intincto ſanguine. Quæ quidem aſperſio ſignificauit purificationem conſcientię per pœnitentiam, & uim pœnitentiæ purificantis corda per ſanguinẽ CHRISTI; *Et abluti corpus aqua munda*; Hoc fit per baptiſmum; *Teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem*; Hanc euangelij ſalutarem partem præcindunt noſtræ ætatis hæretici: & non intelligunt quid ſit teneri ſpe confeſſionem abſq; declinatione. Quid enim eſt aliud, quàm inſiſtere atq; inniti bonis operibus, ut tandem accipiamus promiſſionem, & intremus in ſancta ſanctorum cœleſtia? Audi quid addat Apoſtolus.

Fidelis enim eſt qui repromiſit; Vtinam & nos quoq; fideles eſſemus, præſtantes ea quæ promiſimus. Inuitat autem eos, ut mutuis inter ſe acceptis & datis bonis exemplis proficiant. *Et cõſideremus inuicem in prouocationem charitatis, & bonorum operum*; His enim ſpes alitur, & ipſa ducit nos ad interiora uelaminis. Iſti autẽ noui ſpeculatores, ut fidem nudam, ita & ſpem & fiduciam nudam conſiderant. Quo fit ut falſi & fallentes, promiſſionem ex ſola fide firmam eſſe carnalibus hominibus obtrudãt. At perſpicuè illos hic Apoſtolicus ſermo reuincit. Spes enim arduorũ eſt,
& innititur in ea ui, de qua Dominus: Regnum Matth. 11.
cœlorũ (inquit) uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Cum autem nullo modo oporteat ſegregare ſe à caſtris Dei, quod tamẽ pleriq; ex Iudęis faciebant: et hactenus ferè ſemper fecerunt (pauci enim ſyncero corde ducuntur) addidit.

Non deſerentes collectionem, Seu congregationẽ *noſtram, ſicut conſuetudinis eſt quibuſdã*; Circumſpectè ait; *Quibuſdam*; quoniam non omnes tales erant; *ſed conſolantes inuicem*; perſeuerando, & alter alterũ quadam æmulatione ſancta hortando; *& tantò magis quantò uidetis appropinquantem diem*; Diem inſinuat tribulationis, & audiendæ nouiſſimæ ſententię ſiue ad fœlicitatẽ æternã, ſiue ad cruciatus nullo fine finiendos: qui dies propinquus eſt unicuiq;. Nos tamẽ eo uſq; ſtupidi ſumus & amẽtes, ut uix ullus de tãto exitu ſeriò meditetẽ, quẽ uerè oporteret omni momẽto meditari. Quàm ſapiẽ-
ter optabat propheta. Vtinam ſaperent, & intel- Deut. 32
ligerent, ac nouiſſima prouiderent. Dormientibus enim uenturus eſt uelut fur nocturnus, & nõ effugient, ut alibi docet Apoſtolus.

Voluntariè enim peccantibus nobis poſt acceptam notitiam ueritatis, iam non relinquitur pro peccatis hoſtia: terribilis autem quædã expectatio iudicii, & ignis æmulatio, quæ conſumptura eſt aduerſarios. Irritam quis faciens legem Moyſi ſine ulla miſeratione, duobus uel tribus teſtibus moritur. Quantò magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui Filium Dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & Spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus enim eum qui dixit. Mihi uindictam: ego retribuam. Et iterum: Quia iudicabit Dominus populũ ſuum. Horrendum eſt incidere

in manus Dei uiuentis. Rememoramini autem priſtinos dies, in quibus illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum, & in altero quidem opprobriis & tribulationibus ſpectaculum facti: in altero autem ſocii taliter conuerſantium effecti. Nam & uinctis compaſſi eſtis: & rapinam bonorum ueſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis, cognoſcentes uos habere meliorem & manentem ſubſtantiam. Nolite itaque amittere confidentiam ueſtram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim uobis neceſſaria eſt, ut uoluntatem Dei facientes, reportetis promiſſionem. Adhuc enim modicum aliquantulúmque, qui uenturus eſt, ueniet, & non tardabit: Iuſtus autẽ meus ex fide uiuit. Quòd ſi ſubtraxerit ſe, non placebit animæ meæ. Nos autem non ſumus ſubtractionis filii in perditionem: ſed fidei, in acquiſitionem animæ.

In hereticos. *Voluntariè enim peccantibus nobis &c.* Etiã hic locus uehementer percutit aduerſarios. Nam hinc apparet quòd pro peccatis ſub nouo teſtamento poſt acceptã ſalutaris hoſtiæ in baptiſmo efficaciã commiſſis, non habemus pro peccato hoſtiã illam, quam CHRISTVS obtulit pro peccato mundi, & pro delictis baptiſmũ præcedentibus. Non.n. niſi ſemel ille mortuus eſt: & ideò ſemel dumtaxat hoſtia illa ad hunc effectũ applicatur. Non tamen excluditur alia uia remiſſionis quæ fit per pœnitentiam, CHRISTO in cœlis aſſiſtẽte & interpellante pro nobis, modo & nos ſatisfaciamus pœnis debitis, iuenies pro merito admiſſorũ. Notandũ tamen, Apoſtolũ hîc ſpecialiter aduerſus eos de certo peccato uoluntario loqui uoluiſſe, quo ab eccleſia recedebãt: de quo iam ſuperius diximus cap. 6.

Terribilis autem quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio (ſubaudi manet) Vocat ob eã cauſam ignis æmulationẽ: quia in illo igne apparebit zelus Domini corripientis ac dicẽtis: Tu non curaſti me cũ uocarem, ſed deſpexiſti: Ecce nec ego te curo, ſed rideo & ſubſanno. Tu ſpreuiſti delectari in me Dño Deo tuo, & uero bono, & poſt concupiſcentias & uoluptates tuas eucurriſti. Et ecce ego delector in Spõſa mea, quæ & ipſa oblectatur mecũ in cubili, delitijs affluens, & gaudio fruitura ſempiterno. Hæc eſt illa ignis æmulatio, quam & Iſaias his uerbis eleganter expreſſit, dicens: Pro eo quòd uocaui, & nõ reſpondiſtis mi-
Is.65. hi: loquutus ſum &, nõ audiſtis: & faciebatis malum in oculis meis, & quæ nolui elegiſtis. Propter hoc, hęc dicit Dominus Deus: Ecce ſerui mei comedẽt, & uos eſurietis. Ecce ſerui mei bibent, & uos ſitietis. Ecce ſerui mei lætabuntur, & uos cõfundemini. Ecce ſerui mei laudabũt præ exultatione cordis: & uos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione ſpiritus ululabitis: hæc ille. Vnde meritò ſubiungit de hac æmulatione.

Quæ conſumptura eſt aduerſarios; Reuera Apoſtolus de igne loquitur, qui deuoraturus eſt aduerſarios. Sed hic ignis ſuã uim in æmulatione exercebit. Proinde hanc ueritatẽ quã impij floccifaciunt, ſuadet his uerbis; *Irritam quis faciens legem Moyſi &c.* Ita enim mandabatur, ut ſine ulla miſericordia occiderentur, qui non obediebant, probato ſolùm crimine per duos aut tres teſtes; *Quantò magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui Filium Dei conculcauerit?* Si merebitur, ergo quod merebitur accipiet à Deo iuſto. Porrò cõculcare Filiũ Dei, eſt gratis eum exiſtimare mortuum, tanquàm Pater damnationem & mortẽ eius contẽpſerit: & non potius (ſicut uerũ &) ad lucrũ animarũ noſtrarũ tantum ſcelus patrari permiſerit;

Et ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit; Sanguis CHRISTI dicitur ſanguis teſtamenti: quoniam per illum ſanguinem ſanctificatum eſt nouũ fœdus. Si ergo ſanctificauit teſtamentum nouum, & nos etiam ſimul, ipſe profectò ſanguis ſanctiſſimus eſt. Quicunq; ergo rurſum præuaricator eſt, illum ſanguinem quaſi profanum accipit, & peccato contaminatum, qualis eſt reliquorũ natura hominum: quod eſt negare omninò Filium Dei, & Patrem ipſum. Qui enim negat Filium, negat & Patrem: & ideò Spiritui gratiæ contumeliam facit. Neq; enim maior poteſt eſſe Spiritui ſancto contumelia, quàm eius gratiam, qua ſalui ſimus, abijcere. Reſpuit autem quicunq; autorẽ gratiæ, quã proprio ſanguine in cruce acquiſiuit fuſo nobis contemnit.

Scimus enim eũ qui dixit: Mihi uindictam: ſeu; *uindicta* (ſubaudi ſeruatur) *& ego retribuam. Et iterum: Iudicabit Dominus populum ſuum:* Iudicabit autem in iuſtitia & ueritate citra perſonarũ acceptionem ullam. *Horrendum eſt incidere in manus Dei uiuentis;* Hæc uerba, ut alia Apoſtoli pleraq;, fixam potius conſiderationem, quàm expoſitionẽ efflagitãt. Legimus tamen de Dauid, quomodo elegerit potius incidere in manus Dei quàm hominũ.
Multæ enim (inquit) miſericordiæ Dei ſunt. Cõ- 2.Reg.24.
trà uero de Suſanna habemus, quæ maluit ſubire Dan.13.
opprobrium hominum, quã incurrere in offenſam Dei. Et nihiloſecius uerum ubique loquitur ſcriptura. In præſenti quidem tempore melius eſt incidere in manus hominum, quàm peccare: & hoc dixit Suſanna. Et tamen melius eſt incidere in manus Dei quàm hominum in hoc tempore: quia miſericordiæ Dei multæ ſunt. Et hoc dixit Dauid. At uerò in die illa iræ & uindictę, horrendũ eſt incidere in manus Dei uiuentis, & hoc eſt quod declarat hîc Apoſtolus noſter.

Rememoramini autem priſtinos dies, in quibus illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum; Huiuſmodi loci, quibus utitur B. Paulus ad perſuadẽdam operarum perſeuerantiam, optimi ſunt & efficaces eſſe debent, ne quod magnis ſudoribus iam elaboratum eſt, animi languore perdatur: prę ſertim ſi & multum laboratum ſit, & parum reſtet, & merces præſtò ſit, eaq; multa nimis: quę omnia diligenter recenſet, aiens; *Rememoramini autem priſtinos dies, in quibus illuminati;* per fidẽ,

quæ

quæ oſtendit coronam æternam; *magnum certamẽ ſuſtinuiſtis paßionum*. Harum paſſionum certamẽ in duobus conſiſtebat, quæ ſubdit. *Et in altero quidem opprobrijs & tribulationibus ſpectaculum facti*; ac ſi expreſſius diceret. Partim quidem in hoc, quòd ſpectaculum facti eſtis mundo propter opprobria & paſſiones: partim uerò quoniam conſortes & ſocij facti eſtis eorum qui ſimiliter conuerſantur, hoc eſt, qui ob eaſdem ipſas cauſas patiuntur, exponuntq; ſe ludibrijs, ut ſint & ipſi ſpectaculum mundo, & quaſi peripſema. Hi erant Apoſtoli: & propterea infamia maiore afficiebãtur qui illis hærebant, & benefaciebant.

Nam & uinctis (inquit) *compaßi eſtis*; In græcis legitur, *Nam & uinculis meis compaßi eſtis*, credo tamen ueriorem eſſe latinam lectionem; *Et rapinam bonorum ueſtrorum*; Mulctabãt fortè bonis iudicialis ſententia Iudæi ſuos, qui CHRISTO ſeruiebant: quod erat rapere. Aut fortè etiam nullo expectato iudicio rapiebant. Hoc indignũ facinus noſtro tẽpore à Lutheranis eſt admiſſum in bona eccleſiarũ & monaſteriorũ; *Cum gaudio ſuſcepiſtis*; cuius rei manifeſtam hanc rationem adducit; *cognoſcentes uos habere meliorem & manentem*; nõ mutabilẽ & ad tẽpus: ſed in cœlis, nõ in terris. *ſubſtantiam*; quod eſt omne bonum: ſicut dixit Dñs
Exod. 33. Moyſi. Ego oſtendam omne bonum tibi.

Nolite itaque amittere; Melius græcè; *Itaque ne abijciatis confidentiam ueſtram, quæ magnã habet remunerationem*; Concludit ex dictis, & intendit iterũ eoſdem ad perſeuerantiã exhortari & animare. Hoc autẽ in loco tam clarè confodiuntur hæretici, qui negant remunerationẽ operum, & prohibent nos ad eã reſpicere, & ſolam ſuam confidẽtiã in fide ſtatuunt, non etiã in operibus, ut nihil clarius dici poſſit. *Patientia enim uobis neceſſaria eſt*; Audiat igitur hæreticus non ſolã fidẽ apprehẽdere regnũ, ſed perſeuerantẽ patientiã, ſeu tolerãtiã paſſionũ in operibus bonis, eſſe neceſſariã ad conſequutionẽ mercedis æternę: Vnde ait; *Vt uoluntatem Dei facientes, reportetis promißionem*; hoc eſt, rem ipſam perſeuerantibus promiſſam.

Adhuc modicũ aliquantulumq; qui uenturus eſt ueniet, & nõ tardabit; Verba ſunt Abacuc prophetę, quę affert Apoſtolus, ut oſtẽdat Dominũ citò eſſe uẽturũ. Si de particulari aduẽtu ea intelligere uoluerimus, quo Dominus iudicat animas hinc exeuntes, nemini eſt obſcurũ quàm & citus & frequẽs omnibus horis ueniat. Parum enim uiuimus: & citò nimis ante Dominum iudicandi aſſiſtimus. Verũ ſi de aduentu qui ad uniuerſale iudicium ſpectat, haberetur ſermo: dubitari poſſet, quo pacto dicatur citò fore. Sed & ille citò erit: quia iã nouiſſimi dies aduenerũt. i. nouiſſima ætas, quæ aliam non habet ſubſequentẽ poſt ſe ætatẽ tametſi cęteris ætatibus iſta ſit grandiuſcula.

Iuſtus autẽ meus ex fide uiuet; hoc eſt, ille uiuet, qui ex fide factus iuſtus, fuerit operatus iuſtitiã. Hic enim uerè eſt iuſtus, ut ait Dilectus: Qui facit iuſtitiam iuſtus eſt; *Quòd ſi ſubtraxerit ſe*; uidelicet à fide & operę; *non placebit animæ meæ*; ſeu (ut græca ſonãt) nõ ſibi cõplacebit anima mea in illo: quod idẽ eſt; *Nos aũt non ſumus ſubtractionis filij in perditionẽ, ſed fidei*; ſcilicet filij; *in acquiſitionẽ animæ*; Sicut enim infidelitas ad perditionẽ animæ perducit, ita fides ad lucrũ eius. Piget hîc referre quæ Caietanus ex hoc Abacuc loco citato ab Apoſtolo, commentus eſt, ut probaret huius epiſtolæ autorem non fuiſſe B. Paulum. Adeò enim futilia ſunt, ut non ſint digna recenſeri. Propter eos tamen qui illi nimis tribuunt, nimiumq; mirantur, in Annotationibus noſtris in illũ circa hanc partem me abundè ſatisfeciſſe arbitror.

CAP. XI.

EST AVTEM FIDES SPErãdarũ ſubſtantia rerum, argumentum nõ apparentiũ. In hac. n. teſtimonium conſecuti ſunt ſenes. Fide, intelligimus aptata eſſe ſæcula uerbo Dei, ut ex inuiſibilibus uiſibilia fierent. Fide, plurimam hoſtiam Abel quã Cain obtulit Deo, per quã teſtimonium conſequutus eſt eſſe iuſtus, teſtimonium perhibẽte muneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc loquitur. Fide, Enoch translatus eſt ne uideret mortem, & non inueniebatur: quia tranſtulit illũ Dominus. Ante translationem enim teſtimonium habuit placuiſſe Deo. Sine fide aũt impoſſibile eſt placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit.

ESt aũt fides ſperandarum ſubſtantia rerũ etc. Proponit nobis Apoſtolus deſcriptionẽ fidei ſecundũ quod à Theologis conſideranda eſt. Pro cuius rei amplìore declaratione ſciendum eſt, hoc *Ampla fidei declaratio.* nomine; FIDES; cõmuniter nos uti ſolere ad ſignificandum actum intellectus ſuſcipientis aliquid, & alicui dicto uel pronuntiato aſſentientis, tanquàm uero: quẽ actũ uocamus credere, & reuera propriè ſupponit aliquẽ dicentem. Differt autem hîc actus fidei ab actu, qui dicitur intellectus: ut intellectus reſtringitur ad unã ex quinq; intellectualibus uirtutibus, de quibus agit Philoſophus in Ethicis. Differt, inquã, actus fidei ab actu illo intellectus hac ratione. Nam ille actus eſt principiorũ quæ nõ creduntur, ſed ſciuntur, imò magis quã ſciuntur: quæ autẽ creduntur, nõ uerè ſciuntur. Et ideò actus fidei ſimiliter differt ab actu ſcientiæ: quia ſcientia uenit à principijs notis & nobis euidentiſſimis; unde etiam gignitur euidẽs concluſionum noticia. Tametſi Philoſophus largè accipiẽdo hanc uocẽ *Fidei*; quandoq; extendat ut ſignificet cõcluſionis euidentis aſſenſum factæ per ſyllogiſmũ. Sed nos in uera Theologia non ita loquimur de fide.

Differt igitur & ab actu ſapiẽtiæ, ſecundũ quod ac-

cipit Philoſophus ſapientiam. Nam & actus ſapientiæ euidentiam habet. Differt & ab actu prudentiæ & artis: quia fides non eſt ratio agibiliũ, aut factibiliũ. Deniq; differt ab opinione: quia opinio excludit certitudinem, non autẽ fides. Et prætereà opinio eſt aſſenſus unius partis contradictionis cum formidine alterius. Fides autem dicit adhæſionem abſq; formidine. Differt item fides ſic largè accepta, à ſuperioribus quinque: quoniam fidei quidem ſubeſſe falſum poteſt, illis autem minimè. Ideò fides communiter ſic accepta, non eſt uirtus.

Nos uerò qui de fide Theologica loquimur, quæ eſt uirtus, debemus fidem hanc noſtram à communiter accepta fide deſtinguere. Tria ſunt autem quæ illam ſeparant. Primum, eſt ipſe dicens. Secundum, eſt id quod dicitur. Tertium, eſt internum lumen, quo aſſentimus. Fides ergo noſtra ſolum Deum dicentem, cui aſſentimur, non hominem reſpicit. Nec qualitercunq; dicentem, ſed promittentem. Nec qualiscunq; promittentem, ſed cœleſtia & æterna, nõ temporalia & terrena. Promittentem autem nõ purè (ut falſo hæretici docent) ſed ſub conditione bonorum operum. Denique ſuæ promiſſioni ita teſtificantem, ut aſſenſum fidei generet eorũ quæ non uidẽtur. Hæc omnia includit Apoſtolus in hac ſua fidei deſcriptione. Primũ ergo quod ait; *Fides eſt ſubſtantia*: non ut Logici ſubſtantiam dicunt, ipſe accipit. Græcè enim legitur, ὑπόστασις, hoc eſt, baſis quædam & fundamentũ, cuius eſt ſuſcipere. Intellectus enim exit in actum ſuſcipiens obiectum: non autem quemadmodum ipſa uoluntas, que econtrariò in obiectũ fertur. Eſt ergo fides ſuſceptio quædam, ſeu baſis, qua ſuſcipiuntur per aſſenſum ea quæ ſperantur. Sperantur autem ea quæ non uidentur, & ſunt ęterna. Æterna autẽ & quę nõ uidentur, quomodo ſperari poſſunt, niſi eſſent ab ipſo Deo promiſſa, cũ ſint in manu eius? Et ſic habes quòd fides innititur promiſſioni diuinę. Creditur enim Deo dicenti, ac uera bona promittenti.

Quòd ſi promiſſa eſſent purè, & nulla conditione operum adiecta, iam non ſperarentur: quia eorum aſſequutio non eſſet ardua. Spes autẽ arduorum eſt, id eſt, eorum quæ cum labore & difficultate quæruntur & acquirũt, & obtinentur.

Argumentum non apparentium: Hîc ſignificat fidem ipſam non illud ſolum quod credit, reſpicere: ſed & inſuper ſecum habere ipſam rationem credendi. Videt enim ea quæ credit eſſe credibilia, non autem euidentia: quia ipſa per ſe non apparent. Iccircò dixit; *Argumentum non apparentium*: Quo in loco uidendum eſſet perſpicuè, in quod tandem principium reſoluatur hæc noſtra credẽdi ratio. Dicimus enim, credo quia Deus reuelat. At unde ſcio Deum reuelare? Hoc enim aut eſt euidens, uidelicet Deum reuelare: aut eſt ſimiliter creditum. Certè communiter hoc non eſt euidẽs: credo igitur Deum reuelare. Sed unde hoc credo, niſi aliquod habeam argumentum, quo ita eſſe perſuadear? At hoc argumentum ex his concluditur quæ certò uidemus, ut ſunt miracula, ut eſt eccleſia ipſa proponens articulos credendos, ut eſt teſtimonium ſcripturarum, ut oracula prophetarum, ut uita recta credentium, & per charitatem operantium: & alia plurima, unde colligitur, Deo mõſtrante intus, hoc argumẽtum. Ex his enim quæ apparent, colligimus non apparentium ueritatem, atque ideò credulitatem & fidem. Et hoc dicimus de fide omnium communi. Videmus enim Deum duobus modis proſpexiſſe hominibus, ut fidem eorum extorqueret. Primo quidẽ proponẽdo credenda, idq; prædicatione exteriore prophetarũ & Apoſtolorum. Secundo uerò, oſtendẽdo illa credibilia, dans eis qui proponunt poteſtatẽ ſignorum, quæ nemo poteſt facere niſi ſolus Deus. *Nota*

Vnde Dominus ut Iudæorum omnium ora obſuraret, dixit. Si non ueniſſem, & eis loquutus nõ fuiſſem, peccatũ non haberẽt. Hoc ad eos qui in ſcripturis uerſabantur. Et mox: Si non ueniſſem, & opera non feciſſem quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: ad eos qui perſuaderi debent editis miraculis & probitate uitæ oſtenſa. Nunc autem & uiderũt, & oderunt & me, & Patrem meum. Propterea alio loco dicebat: Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & ſi mihi non uultis credere, operibus credite. Et ille qui iam uidebat dixit: In hoc eſt mirabile quia uos neſcitis unde ſit, & aperuit oculos meos. Et ipſemet iterum: Ego habeo teſtimonium maius Iohanne. Opera quæ dedit mihi Pater ut perficiam, ea ipſa opera quæ ego facio teſtimonium perhibẽt de me: quia Pater miſit me. Et ibidem de ſcripturarum teſtimonio: Scrutamini (inquit) ſcripturas, quæ teſtimonium perhibent de me. Scripturæ enim probant ijs qui recipiunt illas, & qui iam conuicti ſunt ad recipiendum: quoniam & ipſæ probatæ ſunt, cum à iam probatis autoribus, tum inprimis ab eccleſię pronunciatione & canone, aut communi omnium conſenſu. Ipſius uerò eccleſiæ autoritas iam certa eſt conſtituta uerbo Dei, & euãgelico teſtimonio, unde cõuinci debet intellectus Chriſtiani hominis ad creddum ẽ quæ ſunt fidei, dum ab eccleſia proponuntur. Nec indiget (ut ſit idoneum teſtimonium) nouis miraculis: nec oportet iam ut ante oculos omnium fiant. Nam qui non credunt ſcripturis, neque miraculis crederent: quoniam ſcripturæ ſunt miraculis probatę. Et eccleſiæ Dei autoritas etiam miraculis comprobata eſt. Et quod eſt grande (cuique refragari nihil poteſt) teſtimonium, ſanguine CHRISTI & tot ſanctorum Martyrum confirmata eſt fides noſtra. Præſupponit ergo fides noſtra horum notitiam euidentem de eccleſia, de miraculis, de ſcripturis, de Martyrum confeſſione, de conſenſu ſãctorũ Patrũ, ex quibus omnibus illud apparet Deũ dixiſſe: cui rei lumen interius poſtmodum aſtipulatur, & confirmat aſſenſum.

Ioã. 15. *Ibid. 10. et 9.* *Ibid. 5.*

Nec obſtat quicq̃, ſi pueri & ruſtici, atq; idiota non habent huiuſmodi notitias diſtinctas. Nã eorum fides, quo ad hoc, infirma eſt, & in fide

maiorum

maiorum perficitur, in qua & ipſi innituntur: & confuſè atque implicitè habent hæc omnia, dum in iis quieſcunt quæ audiunt dicere eccleſiam, ac pcipere. Et hæc ſatis nunc de fidei deſcriptione.

In hac enim (ſeu) *per hanc enim*; nimirũ fidē; *teſtimonium conſecuti ſunt ſenes*, hoc eſt, comendati ſunt à Deo in operibus ſuis. Et in enconium fidei ueniens, incipit. *Fide intelligimus aptata eſſe ſecula uerbo Dei, ut ex inuiſibilibus uiſibilia fierent*: Hic locus plures patitur expoſitiones. Prima eſt communis, quæ docet per ipſam fidem nos intelligere aptata eſſe ſæcula, ideſt, hunc mundum eſſe creatum *uerbo Dei*: ideſt, per uerbum Dei: quoniã ipſe dixit, & facta ſunt, mandauit & creata ſunt. Et tunc ex inuiſibilibus facta ſunt uiſibilia: quia primò erat ille chaos, illa prima materia inanis, & uacua formis & ſpeciebus ſuis. Dixit autem Dominus: Fiat lux, & facta eſt lux. Sic dixit: Fiat firmamentum &c. Et tandem: Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram.

Nota expoſitiones.

Hæc igitur ita fuiſſe, quæ nos oculis non proſpeximus, fide accipimus, & credentes intelligimus teſte Moſe, & cæteris Prophetis, & ipſo CHRISTO confirmante nobis.

Placet hic ſenſus. Verùm alius mihi potius quadrat. Vt per; *ſecula*; ipſos homines intelligamus, qui ſæculis continentur. Hi ſunt em̃. *Verbo Dei* aptati: quia Verbum factum eſt caro, ut diuini cõſortij caro capax fieret. Et hoc eſt aptari ſæcula Verbo Dei: quod fide intelligimus. Aut etiã quod magis adhuc probo in encomiũ fidei, ſenſus eſt: Nos intelligimus eſſe aptata ſæcula uerbo Dei fide, ideſt, per fidem. Hoc enim meruit fides. Fides, inquam, illius cui dictum fuit: Et beata quæ credidiſti: quoniam perficientur quæ dicta ſunt tibi à Domino. Quid autem fuit ei dictum, niſi quòd eo pacto aptabantur ſæcula Verbo Dei, ut ex inuiſibilibus fierent uiſibilia? Inuiſibile erat Verbum Dei per ſe: carnem accepit, & factum eſt uiſibile, ut dixerit: Qui uidet me, uidet & Patrem meum. Iſta ergo fides B. VIRGINIS aptauit *ſecula*: ideſt, nos omnes; *Verbo Dei*: quia per illam fidem ipſe ſe aptauit nobis.

Luc. 1.

Ioa. 14.

Fide plurimam hoſtiam Habel quàm Cain obtulit Deo &c. Recordare ſcripturæ, & conſidera quomodo & Cain & Habel fratres ſacrificarunt. Et quòd Dominus reſpexit ad Habel, & ad munera eius. Ad Cain uerò, & ad eius munera non reſpexit. Quid ita? Ecce B. Paulus rationem explicat. Ille Habel iuſtus in Agni fide ſacrificauit. Cain uerò abſq; hac fide, ut non potuerit placere Deo. Nõ enim ipſũ Cain qui ſacrificauit, quique de frugibus terræ obtulit, abſque ulla omninò fide credibile eſt feciſſe. Sed Agni conciliatoris noſtri fidem non habuit: ideòq; nec ipſe, nec eius oblatio placere potuit. Quæ res cognita eſt in differentia munerum. Noſter enim de gregibus ouium, & adipibus eorum obtulit, ſignificans in hoc genere hoſtię ſe cultum pręberę Deo non ut Creatori tantum, ſed etiam ut Redemptori, mactans agnum ſeu agnos, uel ouẽ, fide proculdubiò futurum CHRISTI ſacrificiũ

Differentia inter Cain ſacrificium & Habel.

cernens. Cain uerò in iis quæ obtulit de frugibus terræ, profeſſus eſt quidem Deum creatorem, non autem agnouit Redemptorem. Quamobrem non ualuit per oblationem ſuam expiare peccatum. Bene ergo dicitur de Habel: *plurimam*: ideſt, pleniorem uel ampliorem; *obtulit hoſtiam*; quoniam pro peccato, & hoc fide. Et additur.

Per quam; ſcilicet hoſtiam fide oblatam. *teſtimonium conſequutus eſt eſſe iuſtus*; ideſt, iam fide iuſtificatus per donum Dei. Vnde Dominus: Veniat, inquit, ſuper uos omnis ſanguis iuſtus, q̃ effuſus eſt à ſãguine Habel iuſti. Id uerò quo pacto, adiungit. *Teſtimonium perhibente de muneribus eius Deo*; Ex traditionibus priſcorum acceptum eſt & creditum, per ignem de cœlo uenientem & abſorbentem hoſtiam Habel, Deum indicaſſe quàm acceptabile ſibi fuiſſet ſacrificiũ eius.

Matth. 23.

Et per illam defunctus adhuc loquitur; Per illam fidem, aut per illam hoſtiam oblatam loquitur ipſe etiam defunctus, ſicut dixit Dominus. Vox ſanguinis fratris tui Habel clamat ad me de terra. Sed B. Paulus dixit; *adhuc loquitur*; Quid loquitur? Niſi quod teſtimonium perhibet ueritati ſanguinis CHRISTI in ſanguine ſuo? Primũ enim fuit exemplum Martyrum, & typus CHRISTI benedicti in cruce immolandi.

Gen. 4.

Fide Enoch translatus eſt ne uideret mortem: Trãſlatum in illum paradiſum terreſtrem credimus, unde fuit Adam eiectus: ut legitur in libro in Eccleſiaſtici. Et hoc ne uideret mortem uſque in diem aduentus Domini. Creditur enim tunc futurus teſtis CHRISTO, in illis magnis perſequutionibus, quas ſuſcitabit Antichriſtus. Vnde idẽ Eccleſiaſticus ait: Enoch placuit Deo, & translatus eſt in exemplũ pęnitentię generationibus, ut det gentibus ſapientiam. Hanc autem illius trãſlationem fide factam fuiſſe declarat Apoſtolus: quia credidit Deo dicenti, non guſtaturum illum mortem donec ueniret. Hoc etiam dixit de Dilecto diſcipulo, ut mihi ui ſcripturarum iam perſuaſum eſt. Licet quidem addicti ſectis contradicant: nihil tamen aliud quod opponant argumentis & rationibus habentes, niſi more ſolito & Pythagorico; ipſe dixit; minus conſiderantes eorum autores in quibus innituntur, tantopere nobis nequaquàm aduerſaturos: quin potius pacificè auditis nobis, non ſolùm nos in noſtra ſententia cum ſua pace & gratia manere permitterent, uerùm etiam (quod magis credo) ipſi in noſtram ſententiam deſcenderent, cui & ueteres uiri magni manifeſtè atteſtãtur. Hæc propterea diximus: qm̃ magiſter quidam eo ſolùm quòd hoc dictum non deprehenderat in ſcholaſticorum diſputationibus, reprehẽdit ut dogma non ſolùm falſum, uerũ etiã damnabile. Et hi ſunt qui gloriantur de magiſterio & claue ſciæ. Sed ſi res illis aliquando ſit cum iis qui habeant ſenſum, & manum ferulæ iamdudum ſubduxerint, mirum quàm mox frigeſcant, & frangantur.

Eccl. 44.

De morte B. Ioa. Euang.

Quæſitus fuit Enoch, & nõ inueniebatur: quia Deus tranſtulit eum; *Ante tranſlationem enim teſtimonium habuit placuiſſe Deo*; ideſt, antequàm ipſe

ipſe transferretur, teſtimonium proculdubiò habuit à Deo, quòd illi placuerit. Hoc uerò teſtimonium non fuit ſcripturæ, quę tunc nondum erat, ſed per Angelos. Bene teſtatur nobis antiqua ſcriptura quomodo ipſe placuerit Deo. Ait enim de illo quòd ambulauerit cum Deo trecentis ſexaginta quinque annis poſtquàm genuit Mathuſalam. Ambulare autem cum Deo, eſt obedire illi, & eſſe Dei amicum. In illa autem ambulatione teſtificatus eſt illi Deus quod placeret ſibi: ergo erat fidelis. Hoc probat iſta ſnia Apoſtolus. *Gen. 5.*

Sine fide autem impoſſibile eſt placere Deo; ſcilicet ita ut ſit quis eius amicus. Alioqui placet Deo omnis creatura ut eſt ab ipſo creata, & ad fines diuerſos ordinata. Placent ergo interdum & infideles, quos eligit ut conuertat & ad ſe trahat. Nam ad hunc finem placent. At quandiu manēt in infidelitate, nō ſunt eius amici: ſed potius hac parte diſplicent, utpotè infideles. Verùm illi uehementius diſplicent, in quos nō conuertit oculos miſericordiæ ſuæ, ut conuertantur & uiuāt.

Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia eſt: & inquirentibus ſe remunerator ſit. Hinc illa quæſtio, An fides eorum ſit, quorum non eſt euidentia. De Deo aūt quòd ſit, euidentia eſt: quia probatur ſyllogiſticè ab effectibus. Quomodo igitur ponit hic Apoſtolus tanquàm articulum fidei?

Reſpondeo primùm, me non exiſtimare eun-cta quę naturali ratione deprehendi poſſunt, eximi à lumine fidei: ea præſertim quæ non ſecundum ſe cognoſcuntur, ſed per effectus ſuos. Non enim propriè euidentiam habent, nec propriè eorum dicitur ſcientia. Si quidem ſcire propriè eſt rem per cauſam cognoſcere. Nihil ergo prohibet me credere ex fidei lumine Deum eſſe, & nihilominus idem ſcire per effectus. Fides enim excludit uiſionem, non autem naturalem aliquā demonſtrationem, præſertim quæ eſt à poſteriori. Non enim per hanc res ipſa demonſtrata conſpicitur re uera, ſed potius ſuadetur.

Deinde animaduertendum, ut iam alibi diximus, & B. Thomas noſter eleganter docet, Cū ſcripturæ Deum eſſe commemorant, non ſolùm intelligi uolunt ipſum eſſe quandam ſummam rem, ſed etiam habere curam orbis terrarum, & omnium quæ ſunt in cœlis, & ſub illis. Hoc autem tametſi naturali ratione ſuaderi ualeat, ut qui animo benigno fuerint, uix queant aliud cogitare: non tamen ita apertè demonſtratur, ut nō firmius habeatur ex lumine fidei, quàm ex demonſtratione qualibet. Quamobrem indignum eſſet ut qualemcunq; demonſtrationem huius rei acquirens, amitteret eius rei fidem, quæ proculdubiò longè maiorem habet firmitatem. Quod ergo dici ſolet, per ſcientiam excludi fidem, uerum eſt de ea fide quæ humana eſt, non autem de ea fide quæ eſt ex Deo. Idem de ſcientia, quæ propriè ſit ſcientia, dicendum.

Hic ergo primus eſt articulus fidei, quem accedentem ad Deum oportet recipere, uidelicet eſſe Deum, id eſt, eſſe unā primam omnium cauſam, creatorem & gubernatorem orbis terrarū.

Et deinde eundem eſſe remuneratorem eorum qui inquirant eum. Inquiritur autem Deus per opera bona, & per obedientiam mandatorū eius, quæ lex ipſa naturæ etiam dictat: ſicut dixit idem Apoſtolus ad Rom. Cum enim gentes quę legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciunt, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis etc. quemadmodum & nos eo in loco expoſuimus. Angeli inſuper interioribus inſpirationibus erudiunt. Quoniam uerò manifeſtè apparet non eſſe remuneratione uiris bonis in hoc mundo repoſitam: neque item retributionem malis & improbis reddi, neceſſe eſt intelligere hunc articulum de remuneratione poſt hanc uitam. Et hoc eſt quod cadit ſub fide, quæ eſt ſuſceptio ſperandarum rerum, & argumentum non apparentium. Hoc idem Iſaias propheta dixit. A ſæculo non audierunt, neque auribus perceperunt: oculus non uidit Deus abſque te, quæ præparaſti expectantibus te. *Rom. 2.* *Iſa. 64.*

Hic autem præſens Apoſtoli locus, ſi diligenter conſideretur, poteſt è multorum cordibus magnam ſollicitudinem ac perturbationem excutere, & pungentium ſpinarum aculeos euellere. Dura enī uideri reuera poſſet exactio fidei, ſi ea omninò quæ uulgò exigi creditur, ad eum rigorem exigeretur. Quia enim ſcriptum eſt. Nō eſt aliud datum nomē ſub cœlo, in quo nos oporteat ſaluos fieri: & in nullo alio eſſe ſalutem, præterquàm in CHRISTO: Putarunt nonnulli ſine explicita de CHRISTO fide neminem potuiſſe unquàm ſaluari. Verùm huius rei gratia B. Paulus hic duos tantum articulos fidei ponit omni tempore ad ſalutem neceſſarios (quos declarabimus) ut explicitè credantur. Alios autem quatenus reuelati fuerint, & legitimè cuique conſtiterit eſſe reuelatos, ſuſcipere quiſque tenetur. Nunquàm enim cuiquam recluſa fuit uia ſalutis à Deo. Nam duos priores articulos quodammodo interius naturale lumen prædicat, & Angelorum ſuggeſtiones reuelant. Quare minime dubium eſſe debet, antequàm ueniret reuelatio de CHRISTI incarnatione, & ſanctiſſima Trinitate, & alijs diuinis myſterijs, quæ ipſe Dominus nobis, & Apoſtolica doctrina manifeſtauit, illos duos articulos fuiſſe ſatis, ut quis haberet acceſſum ad Deum per gratiam, ut ſic poſſet operari, & ſuperare peccatum ad ſalutem. *Act. 4.* *Nota diligēter & quieſce.*

At maius dubium eſt: An ſcilicet poſt manifeſtatam mundo gratiam, omnes penitus ſalute fruſtrentur quicunq; per aquam baptiſmi non fuerint regenerati. Hoc enim omninò uerum eſſe uidetur, ſi uerba CHRISTI (ut ipſo quidem primo aſpectu porrigunt) conſideremus. Verū plura ſunt, quæ ſi diligenter accuratéque perpendantur, magni admodum ſunt momēti, ut cauere unuſquiſque diligenter debeat, ne tam citò ferat (ne dicam præcipitare uelit) ſententiam. Multi enim, etiam poſt prædicationem Apoſtolicam extiterunt, qui nunquàm quicq; de CHRISTO audierunt. Alij itē, & ij quidem propemodum innumerabiles, quibus non conſtitit de ueritate

ritate fidei noſtræ, quam ſi idoneè nouiſſent, libẽter eam erant & cum magna gratiarum actione ſuſcepturi. Illud uerò quod dicitur: Si tale eſſet quorundam deſiderium, mitteret Angelum Dominus inſtructorẽ, ſicut miſit Cornelio: eſt hoc quidẽ diuinare. Mitto, iam Cornelium ante fidem de CHRISTO acceptam, placuiſſe Deo, utpotè qui religioſus & timens Deum deſcribatur, cuius orationes & eleemoſynæ erant acceptæ. Facilè quoque reſponderetur illi ſententiæ Domini de baptiſmate. Sed cum ipſius rei magnitudo & grauitas longiorem & peculiarem ſermonem mihi deſiderare uiſa eſſet, latius eam particulari tractatu explicare uolui. Hũc ſi uidero deſiderari ab amantibus ueritatem, etiã proferam, & doctiorum examini ſubijciam, ſem per me ipſum ſubijciens eccleſiæ ſanctæ catholicę iudicio, & doctiorum: non tamen paſſim omnium, & præſertim quorundam ſciolorum qui ſibi cenſuram audaciſſimè arrogant, & faciunt ſua autoritate quæcunque non audierunt, aut non legerunt hæretica: temerè inſuper quę non intelligant, reprobantes.

Fide, Noe reſponſo accepto de iis quæ adhuc non uidebantur, metuens aptauit arcam in ſalutem domus ſuæ, per quam damnauit mundum: & iuſtitiæ quæ per fidem eſt, hæres eſt inſtitutus. Fide, qui uocatur Abraham, obediuit in locum exire quem accepturus erat in hæreditatem, & exiit neſciens quò iret. Fide, demoratus eſt in terra repromiſſionis tanquàm in aliena, in caſulis habitando cum Iſaac & Iacob cohæredibus repromiſſionis eiuſdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus. Fide, & ipſa Sara ſterilis uirtutem in conceptione ſeminis accepit, etiam præter tempus ætatis: quoniam fidelem credidit eſſe eum qui repromiſerat. Propter quod & ab uno orti ſunt (& hoc emortuo) tanquàm ſydera cœli in multitudinem: & ſicut arena quæ eſt ad oram maris innumerabilis.

Fide, Noe reſponſo accepto &c. Hiſtoria nota eſt Gen. c. 5. uſque ad. 10. Scripſit autẽ Ioſephus Adam prædixiſſe mundi uaſtationem ſemel atq; iterum forè. Primò per aquas diluuij: ſecundò per ignem in ultimis diebus. Quam prophetiam Noe fide amplexus, reſponſum habuità Deo, id eſt, meruit habere reſponſum à Deo ſic fore: & electus eſt ut conſtrueret arcam in ſalutem ſuæ domus. Et metuens paruit, & per illam arcam; *damnauit mundum*, hoc eſt, damnabilem oſtendit: quoniam omnes increduli erant, & ſpernebant eum. Ideò non uenerunt in requiem cum Noe: & ipſe hęres factus eſt iuſtitiæ quę eſt per fidem, unde requies. Hæc eſt gratia & charitas, quam fide ſibi quæſiuit, & poſſedit.

Fide qui uocatur Abraham &c. Innuit tempus quando uocabatur Abram. Nota eſt hiſtoria Gen. 12. & 13. Laudatur ergo de fide primò: quia durum eſt ſedes proprias relinquere, & incertas per tot diſcrimina inquirere. *Fide demoratus eſt in terra repromiſſionis &c.* Et hoc patet ex geneſi: & commendabiliorem eius fidem facit, cui cũ eſſet terra illa in hæreditatem promiſſa, habitauit tamen in ea tanquàm aduena; *in caſulis*; id eſt, in tentorijs, etiam cum Iſaac & Iacob, cum eſſent promiſſionis cohæredes: quia oculo fidei multò præſtantiorem terram expectabat. Vnde ait. *Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus*; Hæc ciuitas eſt Ieruſalem cœleſtis, quæ innititur ſuis fundamẽtis ſolidis CHRISTO primùm, deinde patriarchis, prophetis, Apoſtolis. Hęc erat illa terra promiſſionis, quã etiam prius debebat colere, & inhabitare ut aduena, ac deinde in patriam ac poſſeſſionem ſempiternam accipere.

Fide & ipſa Sara ſterilis &c. Etiam nota eſt hiſtoria Gen. 12. 18. & 21. Solum illud notandum quòd ibi dicitur, Saram riſiſſe quaſi incredulam. Hîc uerò cõmẽdat de fide: ſed riſit illa præ gaudio, & de re incredibili, quam ſe facturum Deus promittebat. Non enim quaſi uerè incredula riſit, ſed ut admirans, & quæ credebat fide, quaſi non credẽs. Tale quid de Diſcipulis apud Beatũ Lucam legitur, cum apparuit eis denuò IESVS, & præbuit ſe palpandum, qui deſcribũtur adhuc quaſi non credentes præ gaudio, et mirantes. In huiuſmodi autem nouitatibus, neſcio quo pacto fit ut credens non credat, & uariæ & contrariæ affectiones conſurgant. Non fit ergo dubium quin ſancta illa matrona Sara crediderit, cũ id clarè teſtetur Apoſtolus: attamẽ ſenſiſſe motũ aliquem in animo de rei nouitate, & impoſſibilitate naturæ, ut aliquantulum & dulciter reprehendi mereretur à Domino. *Luc. ult.*

Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti non acceptis repromiſſionibus, ſed à longe eas aſpicientes & ſalutantes, & confitentes, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Qui enim hoc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere. Et ſi quidem ipſius meminiſſent, de qua exierunt, habebant utique tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id eſt, cœleſtem: ideò non confunditur Deus, uocari Deus eorum. Parauit enim illis ciuitatem. Fide, obtulit Abraham Iſaac cum tentaretur, & unigenitum offerebat, in quo ſuſceperat repromiſſiones (ad quem dictum eſt: quia in Iſaac uocabitur tibi ſemen) arbitrans quia & à mortuis ſuſcitare potens eſt Deus. Vnde eum & in parabolam accepit. Fide, & de futuris benedixit Iſaac Iacob, & Eſau. Fide, Iacob moriens ſingulos filiorum Ioſeph benedixit, & adorauit faſtigium uirgæ eius.

Fide, Ioſeph moriens de profectione filiorum Iſrael memoratus eſt, & de oſſibus ſuis mandauit. Fide, Moyſes natus, occultatus eſt mẽſibus tribus à parẽtibus ſuis, eo ꝙ uidiſſent elegantẽ infantem, & non timuerunt Regis edictum. Fide, Moyſes grandis factus negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem: maiores diuitias æſtimans theſauro Aegyptiorum improperium CHRISTI. Aſpiciebat enim in remunerationem.

Fide, reliquit Aegyptum non ueritus animoſitatem Regis. Inuiſibilem enim tanquàm uidens ſubſtinuit. Fide, celebrauit Paſcha, & ſanguinis effuſionem: ne qui uaſtabat primitiua, tangeret eos. Fide tranſierunt mare rubrum tanquàm per aridam terram: quod experti Aegyptii deuorati ſunt. Fide, muri Iericho corruerunt, circuitu dierum ſeptem. Fide, Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.

Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti non acceptis repromiſſionibus; Oſtendit quomodo illi fuerunt exempla fidei, uidelicet Abraham, Iſaac, & Iacob. Et qui illos ſequuti ſunt fide: quoniam dũ uixerunt, non acceperunt promiſſiones. Nequaquam quidem eſt hæſitandum fuiſſe illis repromiſſa & bona terræ, & bona cęli, quæ pariter hîc uiuentes non obtinuerunt, ſed per fidem longè aſpexerunt. *Et credentes, & ſalutantes, & confitentes quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram*; ſenſus eſt: Crediderunt quidem illis promiſſionibus, & ſalutauerunt eas à longè, tanquàm ea non ad ſe ſpectantes, quæ attinebant ad bona terræ: ſimiliter quæ erant cœleſtia, quorum propriè eſt fides, non erant propè. Confeſſi enim ſunt ſe eſſe peregrinos & hoſpites ſuper terram. Confeſſionem autem hanc faciebant ipſis factis, habitantes in tabernaculis & tentorijs, ſicut ait ſcriptura. *Gen. 47. & 45.* Iacob autem Pharaoni dixit. Dies peregrinationis uitæ meæ centum triginta annorum ſunt, pauci & mali. Et moriens dixit. Salutare tuum expectabo Domine. Significabant ergo ſua illa peregrinatione ſe patriam inquirere, non autem illam unde exierant. Alioqui reuerſi illùc aliquando fuiſſent, cum liberum eis reuertendi tempus non fuiſſet denegatum.

Nunc autem meliorem appetunt; Quod ait, *Nunc*; nõ uidetur poſſe ſignificare tempus illud præſens, quùm loquebatur Apoſtolus: ſed aptandum eſſe ad illud tempus tunc præſens, quãdo confitebãtur ſe peregrinos. Id enim erat quia meliorem appetebant patriam: & nunc etiam appetunt ſecundum corpus, & ſi ſecundum animam ſint beati. Sed eſt illis adhuc expectatio propter corpus.

Ideò non confunditur Deus uocari Deus eorum; Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob. Deus autem non eſt Deus mortuorum, ſed uiuorum, & eorum qui habent ius ciuilitatis in terra uiuentium. *Marc. 12.* Viuunt ergò illi in ſpe, nondum tamen ſũt perfecti anima & corpore, ſed animæ illorum tãtũ. Deus enim parauit eis ciuitatem æternam. Hunc ſenſum uidens Dauid in ſpiritu, dixit. Quoniam ego aduena ſum apud te & peregrinus, ſicut omnes patres mei. *Pſal. 38.* Remitte mihi ut refrigerer prius abeam, & amplius non ero. *Ibid. 119.* Et alibi deplorat duram ipſius peregrinationis conditionem. Heu mihi, inquit, quia incolatus meus prolongatus eſt &c. *Ibid. 26.* cum tamen ille eſſet Rex in terra promiſſa & adepta. Vnde & ſpe melioris regni ſe ſuſtinens, aiebat: Credo uidere bona Domini in terra uiuentium. Hæc enim terra in qua uiuimus, non uiuentium, ſed morientium terra eſt.

Fide, obtulit Abraham Iſaac cum tentaretur &c. Clara hiſtoria. Illud notandum de fide Abrahæ, qui tametſi in Iſaac ſciret eſſe promiſſum ſibi ſemen, uidelicet CHRISTVM ſemen uerũ, occidere tamen promptiſſime filium ſuum Iſaac non diſtulit, ſimpliciter obediens Deo. Fide enim tenebat quòd poſſet eum Dominus ſuſcitare à mortuis, & cogitãs quòd eſſet eum ſuſcitaturus.

Vnde eum & in parabola accepit; ſẽſus eſt, quòd Abraham propter hanc fidem, qua credidit eum poſſe ſuſcitari à Deo; *accepit eũ*; ſeu, ut gręca uox ſonat; *recepit*; ſiue; *recuperauit eum*; quaſi ſuſcitatum à morte. Ideò Apoſtolus hoc in loco ait; *Accepit eum in parabola*; id eſt, in ſimilitudine ſuſcitationis à mortuis, quam credidit. Nam conſiderato diuino mandato, & obedientia Abrahæ, pro occiſo habendus erat Iſaac. Reuocatio ergo mandati illius nihil aliud fuit, quam ſuſcitatio ex mortuis: quàm ſuſcitationem promeruit ex fide, & illa fide qua credidit Deum potentem ſuſcitare. *Expoſitionem hanc cõſidera.*

Hic mihi uidetur purus literæ ſenſus: quia ſicut credidit, ita accepit. Alij dicunt: Abraham eum accepiſſe in ſimilitudine, ſcilicet CHRISTI. Iſaac enim fuit figura CHRISTI à Deo in cruce oblati, qui cum uideri poſſet immolatus, non ille fuit, ſed caro eius, quæ per arietem illum ſignificata eſt, quem uidit Abraham inter uepres hærentem cornibus. Hæc expoſitio, ſi cui magis placeat, ea liberè per me fruatur, non contendo: mihi prior longè probabilior uidetur.

Fide, & de futuris benedixit Iſaac. Hiſtoria item clara & nota eſt. Illud tamen conſiderandum, illam benedictionem Iſaac fuiſſe de futuris, quę reuelatione diuina acceperat. Quamobrem fide meruit ut haberet eius benedictio efficaciam: quoniam paterna diſtributione media ſuam quiſque benedictionem accepturus erat.

Fide, Iacob moriens ſingulos filiorum Ioſeph benedixit; ſcilicet Effraim & Manaſſe: & ampliore benedictione minorem; *Et adorauit faſtigium uirgæ eius*; Verius iuxta græcam lectionem. Adorauit ad faſtigium uirgæ eius: ſic Septuaginta interpretati ſunt, aut ex traditionibus ueriſſimis adiecerunt, ſicut & alia pleraq;. Legimus tamen in Geneſi: Adorauit Iſrael Dominum conuerſus ad lectuli caput. *Gen. 47.* Alij iuxta hæbraicam literam:

Inclinauit

Inclinauit (ſeu incuruauit) ſe ergo Iſrael uerſus
caput lecti , ſiue ad caput lecti. Hæc tam uaria
lectio turbat nõnullos. Sed quid prohibet ad ca
put lectuli fuiſſe uirgam illam Ioſeph , ad cuius
ſummitatem uertit ſuam adorationem Iacob?
Multa enim tum habebant ex traditionibus an-
tiquis, quæ ſcripturæ ſanctæ non expreſſerunt.
Nec.n. proſus erat neceſſariũ ſingula patriarcha-
rum geſta literis mãdare, ut patet in hac ipſa nar
ratione. Et hîc obiter notabis Catholice lector,
contra hos nouos hæreſum ſuſcitatores , quo-
modo expreſſè ponatur Iacob adoraſſe ad faſti-
gium uirgæ Ioſeph: quia repræſentabat CHRI-
STVM. Cur igitur diſplicet tantopere iſtis ado
ratio ad imagines? Verè ſuperſpitioſi ſũt, & fingẽ
tes ibi timorem, ubi non eſt timor. Imò non fingẽ
tes timorem, ſed meram ſuperbiam profitentes
uani homines, qui membris tanti Capitis à Capi-
te honorem, & nos iuuandi poteſtatem illis da-
tam recognoſcere nolunt.

*Fide, Ioſeph moriens de profectione filiorum Iſrael
memoratus eſt &c.* Et hæc hiſtoria legitur in libro
Geneſeos. cap. ultimo ſub finem.

*Fide, Moſes natus, occultatus eſt menſibus tri-
bus &c.* Credibile eſt patrem, aut matrẽ Moſeos
habuiſſe diuinitus de infante aliquod oraculum,
ut uerum ſit eum ſic fuiſſe ſeruatum propter fi-
dem. Nec mirum eſt ueterem ſcripturam mi-
nime hoc claris uerbis expreſſiſſe, cum nec eius
quod ſequenti loco adiecit Apoſtolus, eadem
ſcriptura uſquàm meminerit, nimirum.

*Fide, Moſes grandis factus negauit ſe eſſe filium fi-
liæ Pharaonis &c.* Senſus eſt iuxta græcam lectio-
nem: Hic Moſes grandis factus, ſeu magnus. Po-
teſt ſiquidem utrunque ſignificare, nimirum tam
facultatũ, quàm ætatis magnitudinem. Erat quip-
pe magnus , ut quem putabant omnes filium
filiæ Pharaonis Illa enim nutriuerat eum ut ſuũ,
Act. 7. & pro filio habebat. Erat inſuper cordatus, & (ut
declarauit B. Stephanus) eruditus in omni ſapiẽ
tia Ægyptiorum. Hic tamen cum talis ac tantus
eſſet, elegit magis affligi cum populo Dei, & ſub-
ſtinere improperium CHRISTI , hoceſt, impro-
perium acceptum propter CHRISTVM , & illi
ſimile quod ipſe propter nos ipſe ſuſcepit. Affli-
gebatur enim ille populus propter patrios ritus,
qui aduerſabantur ritibus Ægyptiorum. Itaque
propter CHRISTVM patiebãtur. Nam illa eo-
rum religio erat quædam ad CHRISTVM in-
choatio, quem ſciebant illi proditurum ex ſemi-
ne Iſrael, & Iuda, & expectabant. *Aſpiciebat enim
in remunerationem:* Audiant (ſi aures habent) per-
tinaces hæretici , qui negant remunerationem
operũ: & abominantur eos qui operantur aſpi-
cientes ad remunerationem. Quid poteſt aduer-
ſus illos clarius pronunciari? Nullus hîc relinqui
tur prorſus, quãtumuis uerſutis & callidis homi
nibus, tergiuerſiuandi locus.

*Fide, reliquit Aegyptum non ueritus animoſitatem
Regis:* Non loquitur de primo eius exitu de
Ægypto. Fuga enim fuit ille exitus, dum Regem
metuit qui uolebat eum occidere. Sed loquitur
de exitu ſecundo per mare rubrum cum filiis Iſ-
rael, ad quem paulù antè Pharao durè loquutus: Exod. 10.
Recede à me, inquit, & caue ne ultra uideas faciẽ
meam. Quocunque die apparueris mihi, moriẽ-
ris . Reſpondit Moyſes. Ita fiat ut loquutus es:
non uidebo ultrà faciem tuam ; *Inuiſibilem enim:*
nempe Deum: *tanquàm uidens* , ideſt , perinde ac ſi
eum uideret; *ſuſtinuit*; ideſt, expectauit defenſo-
rem, & ultorem, & protectorem.

Fide, celebrauit paſcha , & ſanguinis effuſionem:
Celebrare paſcha eſt ſolemni ritu tranſitum præ
parare: quod factum fuit per ſanguinis Agni ef-
fuſionem: *Ne qui uaſtabat primitiua, tangeret eos:*
Nota eſt ex libro Exodi cap. 12. hiſtoria. Iuſſerat
Deus ut ſuperliminaria domorũ, & poſtes aſper-
gerent ſanguine illo Agni: quia Angelus qui per-
cuſſurus erat primogenita Ægypti, illis tantum
domibus parceret, q̃ ſignatæ eſſent illo ſanguine.

Fide, tranſierunt mare rubrum &c. Nulli iam nõ
nota eſt hiſtoria. *Fide, muri Ierico corruerunt &c.*
Hoc habetur Ioſue cap. 6.

Fide, Rahab meretrix non periit cum incredulis etc.
Meretricem hîc appellat mulierem illã manifeſtè
Apoſtolus : & item B. Iacobus in ſua epiſtola.
Cauponam uerò appellat ſcriptura uetus , iux-
ta uocem hæbraicam. Sed in promptu eſt ratio:
quoniam eiuſmodi mulieres ſunt ferè omnes me
retrices. Familiaris eſt pariter hiſtoria ex eodem
Ioſue libro. c. 2. &. 6 . Meruit autem hæc mulier
honorari in genealogia Domini. Prius enim iu-
ſtificata fuit per fidem : ac deinde bonum opus
erga Ioſuæ nuncios ad explorandam terram miſ
ſos operans, accepit retributionem: quo factum
eſt ut non perierit cum incredulis.

Et quid adhuc dicam ? Deficiet enim me
tempus enarrantem de Gedeon , Barach,
Sampſon, Iepte, Dauid, Samuel , & Prophe-
tis: qui per fidem uicerunt regna, operati
ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones,
obturauerunt ora leonum, extinxerunt im
petum ignis. Effugarunt aciem gladii : con-
ualuerunt de infirmitate : fortes facti ſunt
in bello. Caſtra uerterunt exterorum, acce-
perunt mulieres de reſurrectione mortuos
ſuos. Alii autem diſtenti ſunt, non ſuſci-
pientes redemptionem, ut meliorem inue
nirent reſurrectionem. Alii uerò ludibria
& uerbera experti, inſuper & uincula, & car
ceres : lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt,
in occiſione gladii mortui ſunt. Circui-
erunt in melotis, in pellibus caprinis, egen-
tes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non
erat mundus: in ſolitudinibus errantes, in
montibus, & ſpeluncis & in cauernis terræ.
Et hi omnes teſtimonio fidei probati, nõ
acceperũt repromiſſionem, Deo pro nobis
melius aliquid prouidente, ut non ſine no-
bis conſummarentur.

Et quid

Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus etc. Hac parte cum nimis longa futura erat omnium geſtorum enarratio, ſummatim enarrat Apoſtolus plures eius Iſraelitici populi ſaluatores, à magnis atque imminentibus periculis ab illis uiris ereptos, & hoc fide. Memorat autem non omnes, nec temporum ſeruat ordinem, ſed tanquàm qui aliud agat, & quaſi obiter, & apud eos qui tenent hiſtoriarum cognitionem. Nota autem erant geſta Gedeonis, & cœterorum in libro Iudicum memorata. De ijs ergo ait primum; *qui per fidem uicerunt regna*; ut patet à Ioſue uſque ad Salomonem; *Operati ſunt iuſtitiam*; Nemo enim poteſt operari iuſtitiam abſque fide: quia iuſtitia ex fide eſt. *Adepti ſunt repromiſſiones*: temporalium ac ſpiritualium bonorum; *obturauerunt ora leonum*; Hoc certè de Daniele ſingulariter legitur bis factũ, qui fide obturauit ora

Dan. 14. leonum, ne cum tamen euſque famelici eſſent,

Iud. 14. deuorarent eum. Quamquàm & de Samſone legitur, qui dilacerauit leonem. Et Dauid ipſe de ſe teſtatur, quòd ſuffocauit urſum & leonem.

1. Reg. 17. Verùm hoc magis ad Danielem ſpectare uidetur, qui nulla ui aduerſus illos congreſſus eſt, ſed fide ſolùm. Vnde & ſcriptura ipſa hoc teſtatur factum, quia crediderunt Deo ſuo: quemadmodum in eo Danielis lib. habetur, capite ſexto.

Extinxerunt impetum ignis; Hoc uerum factũ

Libros antiquos canonizat Apoſtolus extra canonem Iudæorum.

eſt per Moſen, Num. 11. & per Aaron, Num. 17 & per tres pueros coniectos in fornacem ignis. Vnde & illa hiſtoria canonizatur hîc ab Apoſtolo; *Effugerunt aciem gladij*; Hoc frequentiſſimum fuit, & multis modis; *Conualuerunt de infirmitate*; Vt Ezechias, & Iob, & alij plures. *Fortes facti ſunt in bello*; Exempla ſunt plurima, uſque ad nouiſſima Machabæorum; *Caſtra uerterunt exterorum*; Hoc itẽ frequentiſſime factũ eſt; *Acceperũt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos*; Quod patet per Eliam & Eliſeum. 3. Reg. 13. & 4. Reg. 4.

Alij autem diſtenti ſunt etc. Hoc abſque dubio de ſeptem fratribus Machabęis, & matre dicitur. Et ſic illę hiſtorię Machabęorum canonizantur.

Non ſuſcipientes redemptionem, ut meliorem inuenirent reſurrectionem. Lege egregiam illam hiſtoriam, & uidebis quomodo omnes ad illam meliorẽ reſurrectionẽ quę futura erat in cœlis, anhelabant conſtanti certitudinẽ fidei.

Alij uerò ludibria, & uerbera experti; ut Ieremias & Micheas; *Inſuper & uincula, & carceres*; De ijſdem id conſtat Ieremiæ 32. & 37. & 3. Reg. 22. *Lapidati ſunt*; Hoc creditur de Ieremia, ſed & de Zacharia filio Ioiadę, 2. Par. 24. *Secti ſunt*; Ad Iſaiã hoc pertinet ex traditionibus Hebręorum. *Tentati ſunt*; Vt Iob, & Abraham, & alij

1. Reg. 22. multi; *In occiſione gladij mortui ſunt*. Saul octoginta quinque ſacerdotes iniuſtè trucidauit, propter Dauid. Multos etiam prophetas Domini iuſſit interfici Iezabel. 3. Reg. 18. Manaſſes autem rex impleuit Ieruſalem ſanguine iuſtorum;

Circuierunt in melotis: ideſt, ouinis pellibus & caprinis; *egentes, anguſtiati, afflicti*; Talis fuit Elias, & B. Ioannes Baptiſta, & (ut credibile eſt) nonnulli alij imitatores; *Quibus dignus non erat mundus*; Et uerè non erat dignus mundus ijs, qui ſuperarunt cuncta eius blandimenta, & omnem fortunam, & ſupercilium, ut nec ſecundis inflarẽtur, nec frangerentur aduerſis. His iam cœlum meritò debebatur, qui terram conculcauerant; *In ſolitudinibus errantes*: ideſt, ſine propria ac certa ſede: *in ſpeluncis & cauernis terræ*; Lege de ipſo Elia hiſtorias, et de prophetis quos abſcõdit Abdias in ſpeluncis. 3. Reg. 18.

Et ij omnes teſtimonio fidei probati, non acceperũt repromiſſionem; Hic locus de acceptione repromiſ- Locus difficilis.
ſionum perobſcurus eſt & difficilis. Superius. n. dixit: Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti non acceptis repromiſſionibus. Et tamen cap. 6. dixit de Abraham, quòd adeptus eſt repromiſſionem. Et hoc ipſo cap. generaliter dicitur, quòd adepti ſunt repromiſſiones. Et nunc rurſus ait: Hi oẽs teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſſionem. Quare neceſſe eſt omninò uarias ſeparare promiſſiones. Erant enim promiſſiones temporalium: & erant promiſſiones ſpiritualium. De temporalibus autem etiam diſtinguendum: & ſimiliter de ſpiritualibus. Abraham enim & Iſaac, & Iacob, uarias habuerunt promiſſiones etiam temporalium bonorum, nimirum de propagatione ſeminis. De CHRISTO naſcituro ex illa gente: Item de terra chanaam. Has promiſſiones in uita non acceperunt: peregrini enim fuerunt ſuper terram. Et de promiſſis, præter conceptum Saræ, nihil ferè uiuentes obtinuerunt. Quapropter de illis ſpecialiter dicitur: Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti non acceptis promiſſionibus. Vt ſit ſenſus, omnes ſic mortuos fuiſſe, ut adhuc retinerent fidem eius quod ſua die accepturi eſſent: quod poſtmodo uerum fuit. Si enim uiuentes accepiſſent, non eſſent defuncti in fide. Quodcunque enim habetur & poſſidetur, illud iam non creditur.

Cum ergo dicitur de Abraham cap. 6. adeptum illum fuiſſe promiſſionem, non eſt referendum ad tempus ante ipſius mortem, ſed poſtquã mortuus eſt. Vnde Dominus ait: Abraham pa- Ioa. 8.
ter ueſter exultauit ut uideret diem meum: uidit, & gauiſus eſt. Ad illud uerò in hoc cap. de ſanctis, quos aſſeuerat adeptos repromiſſiones, oportet intelligere de certis promiſſionibus, quarum tempus iam aduenerat, ſiue temporaliũ bonorum intelligas, ſiue ſpiritualium. Quod uerò hîc dicit. Non acceperunt repromiſſionem, ad certam & ſingularem repromiſſionem eſt referendum. Et ſine dubio ad illam inſignem, quæ complectitur omne bonum, & quæ nos perficit. Hanc nulli obtinuerunt: quia nondum ſunt conſummati. Licet enim iam obtinuerint beatitudinem animarum: corpus tamẽ iacet adhuc in terra ſepultum, donec iterum per reſurrectionem ipſi animę reſtituatur. Hactenus abſque ſcrupulo procedit litera. Sequitur autem quiddã difficile;

Deo pro nobis ſeu de nobis; *melius aliquid proui-* Locus difficilis ualdè.
dente: Sed quid eſt iſtud quod Deus de nobis prouidit melius? Nonne ipſa conſummatio ac perfe-

ctio

ctio beatitudinis? At hanc non tm̄ nobis pro-
uidit Deus,ſed & ipſis. *Si dicas* aptandum eſſe
cū eo; *ut nō ſine nobis conſummarentur*; Verū quid
boni nobis euenit,ſi eo tēporis ſpacio non ſint
conſummati ante nos?Dicet aliquis cū Apoſto
lo; Non accepiſſe illos repromiſſionē; pro illo
tēpore quo ſunt defuncti,intelligēdū eſſe: & ita
aliqd melius prouidit nobis Deus. Dū enim; ait;
nobis; eos deſignat,qui ſunt in ſtatu noui teſtamē
ti. Iſtud uerò melius, eſt adeptio beatitudinis,
quæ obuenit nobis confeſtim poſt mortem, ne
teneamur expectare, ſicut priores, ut perficia-
mur. Ipſi.n.ſine nobis perfici non ualuerunt.

Sed hic ſenſus nō caret ſuis ſcrupulis.Quod
enim ait; *Vt non ſine nobis cōſummarentur*; uidetur re
ſpicere ad perfectā corporū conſummationē.
Niſi dicas,propter ſpē reſurrectionis certam,ha
bēdos eſſe ut conſūmatos,qui iā prima ſtola po
tiuntur,ſecuri de reliqua. Aut melius: Nō ac
ceperūt talē beatitudinis repromiſſionē. Si.n.ac
cepiſſent animæ beatitudinē ante euāgelij tēpus,
debuiſſent cōſummari ante nos. Vt.n. nō expe
ctaſſēt mortē Dñi ad conſummationē beatitudi
nis animę(quæ tamē eſt cōueniens oībus termi
nus repromiſſionis)ita nec debuiſſent expecta-
re mortē oīm ad cōſūmationē gloriæ corporis.
Melius ergo cōtingit nobis,qui mox poſt mor-
tē beatificamur in anima,poſtq̃ ſumus in tēpore
grãæ peracta redēptione prima. Et hāc oportuit
oēs expectare per CHRISTVM reſurgentem,
ne quis intraret in ſancta ſanctorum ante ſum-
mum Pontificem,qui uiam ſtrauit.

CAP. XII.

IDEOQVE ET NOS TAN
tam habentes impoſitā nu-
bē teſtiū: deponentes omne
pondus,& circūſtās nos pec
catū,per patientiā curramus
ad propoſitū nobis certamē
aſpicientes in autorē fidei,
& conſummatorē IESVM,qui propoſito ſi
bi gaudio ſuſtinuit crucē cōfuſione contē-
pta,atq; in dextera ſedis Dei ſedet. Reco-
gitate .n. eū qui talē ſuſtinuit à peccatori-
bus aduerſum ſemetipſum contradictionē:
ut ne fatigemini animis ueſtis deficientes.
Nondū.n.uſque ad ſanguinē reſtitiſtis, ad-
uerſus peccatū repugnantes: & obliti eſtis
cōſolationis quæ uobis tanquā filiis loqui-
tur,dicēs.Fili mi, noli negligere diſciplinā
Domini:neq; fatigeris dum ab eo argueris.
Quem enim diligit Dominus,caſtigat: fla-
gellat autē omnem filium quē recipit. In di
ſciplina perſeuerate. Tanquàm filiis uobis
offert ſe Deus. Quis.n.filius, quem nō cor
ripit pater?Quòd ſi extra diſciplinam eſtis,
cuius participes facti ſunt oēs: ergo adulte-
ri,& non filii eſtis. Deinde patres quidē
carnis noſtræ eruditores habuimus, & reue
rebamur eos. Non multò magis obtēpera-
bimus patri ſpirituū,& uiuemus?Et illi qui
dem in tēpore paucorū dierū ſecūdum uo-
luntatē ſuam erudiebant nos:hic autem ad
id quod utile eſt,in recipiendo ſanctificatio
nē eius. Omnis aūt diſciplina in præſen-
ti quidem uidetur non eſſe gaudii,ſed mœ-
roris:poſteà autē fructum pacatiſſimū exer
citatis per eam reddet iuſtitiæ.

I*Deoque &c.* Ex exmplis patrū hebrai-
cæ gentis exhortatur illos, ut et fi-
dem cū bonorū operū perſeueran-
tia retineant; *Tantam habentes circū-
poſitam nubem teſtium*; Maiorū turbā,
uocat nubē teſtiū,quaſi ex multis in unum flati-
bus condenſatā. Nubes.n. de terra producitur,
& eleuatur ut iterū pluat in terram. Tales ſunt
ſancti uiri qui pluunt nobis doctrinam uerbo
& exēplo,ut nos ad deſideria ſupernorū eleuent.

Ait circūpoſitam,ut deſignet nos non poſ-
ſe fugere eius aſpectū quoquò uertamur; *Deponē
tes omne pondus*; ut ualeamus & nos effici nubes
conſcendentes ad cœleſtiū deſideria; *Et circum
ſtans peccatū*; Peccatū uocat ſuo more concupi-
ſcentiā innatam in carne,quę magnopere circū
ſtat.Deponitur aūt per acquiſitionē gratiæ & iu
ſtitiæ. Quantò nanq; eſt quis iuſtior, tāntò eius
cōcupiſcentia tenuior; *Per patientiā curramus &c.*
Non ceſſantes ab operibus bonis:quod expedi
tè faciēdo,quodāmodo currimus. Etenim in ip
ſo curſu habemus obuiā tentatorē, multis mo-
diſà curſu auertere nitentē.Quis aūt niſi pōdus
deponat,ualeat in uia currere?

Aſpicientes in Autorem fidei & conſummatorem
IESVM;hoc eſt,in eū qui ut incepit,ita perficiet.
Ipſe.n.autor,ſiue inchoator eſt fidei: quoniā ut
credamus,ille in nobis operatur. Eſt itē,conſum
mator eiuſdē fidei: quia dat non ſolū ut creda-
mus,uerū etiā ut pro illo patiamur,quod eſt in
certamine currere.Sic uerè perficitur fides & iu
ſtificatio ad meritū pręmiorū.Idem alibi:Vobis
datū eſt pro CHRISTO non ſolū ut credatis in *Philip. 1.*
eū,uerum etiam ut pro illo patiamini.

Qui pro propoſito ſibi gaudio ſubſtinuit crucem &c.
Dupplex eſt ſēſus.Prior,Ipſemet propoſuit ſibi,
aut Deus propoſuit illi gaudiū,ſi illud mallet.Il-
le aūt loco gaudij ſibi propoſiti,elegit & ſubſti-
nuit crucē.Huic aūt intelligētię uidetur aſtipula
ri græca lectio q̃ habet,ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης
αὐτῷ χαρᾶς &c. Eſt tn̄ alia intelligentia & ue
ra & efficax cōtra hæreticos,qui nolunt operā-
tem reſpicere ad coronā ſibi propoſitam &c.

Recogitate enim eum; qualis & quantus erat, cū
eſſet filius Dei:quàm innocēs,imò quā benemeri
tus,& plenus benefactis; *Qui talē ſubſtinuit à pecca
toribus aduerſus ſemetipſum contradictionē*;id eſt,quā
crudelē,quā immanē:& à quibus,nempe iuſtus
ab iniuſtis,& inſigniter peccātibus. Hic item lo
cus potius conſideratione dignus eſt ad fructū,
quā expoſitione ad intelligendum; *Vt ne fa*

tigemini animis ueſtris deficientes; quia memoria CHRISTI eſt pleniſſima in afflictionibus homini credenti cōſolatio'. Siquidē eſt lignū illud quod aquas amariſſimas dulces efficit. Itaq; habetis ſummum præſidium, ne ulla prorſus fatigatione deficere debeatis.

Nondū enim ad uſque ad ſanguinem reſtitiſtis aduerſus peccatum repugnātes &c. Magnum eſt amittere bona, & ſubſtantias ueſtras terrenas & facultates: quod tamen æquo animo tuliſtis. Sed longè magis arduū reſiſtere uſq; ad ſanguinē aduerſus peccatū repugnantes. Iſtud uos necdū feciſtis; *Et obliti eſtis conſolationis quæ uobis tanquàm filiis loquitur &c.* Erant.n.pleriq; eorū qui iā uictidabant manus: & ſic in defectionis crimen uenientes, fidem uiolabant, immemores diuinæ exhortationis, & conſolationis ſapientiæ Dei, quæ illis tanquā filiis loquebatur: *Fili mi, noli negligere diſciplinam Domini &c.* Prouerb. 3. Diſciplinā Domini pro caſtigatione accipit, quam nō uult negligi, nec ſperni, ſed libenti animo accipi, & nō defatigari, aut delaſſari hominē cū à Deo arguitur. Quid.n. eſt aliud in hoc mūdo affligi, niſi caſtigari & emendari, modo ſimus filii? Hoc clarè ipſemet Apoſtolus exprimit, aiens.

Quem enim diligit Dominus, caſtigat: flagellat autem omnem filium quem recipit &c. Videtur plus eſſe flagellare, quàm caſtigare. CHRISTVS flagella tulit propter peccata noſtra: & ideò receptus fuit à Patre in excelſum thronū. Itaque & eos qui magis CHRISTO appropinquant, decet & magis flagellari & pp ſe, & propter alios ſimili modo, ut conformes illi fiant; *In diſciplina perſeuerate*; Græca lectio hoc ſonat; Si diſciplinam ſeu caſtigationē ſuſtinetis; *Tanquā filiis uobis offert ſe Deus*; paternū ſcilicet officium faciens. Quare obſeruandus eſt & colendus: & deoſculāda inſuper manus etiam flagellantis; *Quis enim filius quem non corripit pater?* Certè nullus, niſi qui nihil peccet. At quotuſquiſq; qui in nullo offendat, ut ſic nullā mereatur caſtigationem? *Quòd ſi extra diſciplinam eſtis &c.* Notāda ſunt hæc, & firmiſſimè cordi figenda. Homo enim extra diſciplinam, ideſt, nō accipiens pro diſciplina quæ ſibi contingunt aduerſa, iā nō ut filius reputatur, cui ſeruetur hereditas: ſed ut adulterinus, uel ſpurius ad Diabolum pertinens.

Deinde, Patres quidem carnis noſtræ eruditores habuimus &c. Optimè ab eo quod minus eſt argumentatē cōparatione dignioris. Si enim homo patrē ſecundū carnē reueretē, & ita faciendū eſſe natura ipſa docet: & hæc reuerentia habet promiſſionē uitæ: Nōne multò magis obtemperare debemus Patri ſpirituū, ut uerè uiuamus? Patrē ſpirituū uocat Deū: quia per dona ſpiritualia quę infundit, pater noſter eſt. Spiritus.n. eſt Deus: &
1. Cor. 6. quicunq; adhæret Deo, unus ſpiritus eſt, ideſt, unitur illi per ſpiritū qui eſt amor; *Et illi quidem in tēpore paucorū dierū &c.* Optima itē eſt eiuſmōi ſuaſio, & per ſe oibus perſpicua: qm̄ patres carnis paucis diebus nos erudiūt, idq; ad ſuā ipſorū uoluntatē, Sæpè etiā inutiliter, & cū magna filiorū iactura. At illa Dei caſtigatio ſanctificationē nobis parit. Sic.n. ſanctificamur dū erudimur à Domino, & probamur igne tribulationum.

Omnis aūt diſciplina in præſenti quidē &c. Nullū omittit locū ad ſuadendam perſeuerantiā Apſs. Omnem caſtigationē in præſenti quidē teſtatur non uideri eſſe gaudii, ſed potius mœroris. Noluit abſolutè dicere non eſſe gaudii, ſed ; *non uidetur*; qm̄ in his qui ſapiūt, & qui ſpiritu ſeruēt, etiā gaudii eſt. Nam proſpiciunt & futura, nō quæ ſunt preſentia tantū: quia in eis uidēt fructū oriri iuſtitiæ, qui eſt uitę æternę fructus pacatiſſimus, & plenus pace & iucūditate. Reddet aūt hunc fructū Deus Pater iis qui fuerint exercitati per ipſam diſciplinam.

Propter quod remiſſas manus, & ſoluta genua erigite, & greſſus rectos facite pedibus ueſtris: ut nō claudicans quis erret, magis aūt ſanetur. Pacē ſequimini cū omnibus, & ſanctimoniā, ſine qua nemo uidebit Deū. Contēplantes nequis deſit gratiæ Dei: nequa radix amaritudinis ſurſum germinās impediat, & per illā inquinētur multi. Ne quis fornicator, aut prophanus ut Eſau: qui propter unā eſcam uendidit primitiua ſua. Scitote.n. quoniā & poſteà cupiens hæreditare benedictionē, reprobatus eſt. Non enim inuenit pœnitentiæ locum, quanquā cum lacrymis inquiſiſſet eam.

Propter quod remiſſas manus, & ſoluta genua erigite; hoceſt, Cū ex parua, & breuis tēporis triſtitia tātus oriatur fructus, erigite remiſſas manus, ideſt, uires reſumite ad opera bona. Et erigite genua ſoluta: quia nec poterūt operari manus, niſi & genua roborentur & erigantur, per quæ ſignificatur fortitudo & animoſitas, quā fides & ſpes excitāt & confirmāt; *Et greſſus rectos facite pedibus ueſtris*; Sunt.n. qui ambulāt quidē, ſed non rectè ambobus gradiunē pedibus: qm̄ altero claudicāt. In quibus ii fortè ſignificanē, qui quod rectū eſt agūt, ſed intentione nō recta uel pura, ſed ob inanē gloriā, aut aliquod cōmodū temporale. Credo tū uoluiſſe Apſum monere Hebręos, ne, quod erat multorū, in utrāq; partē claudicarēt, partim ſcilicet CHRISTVM, partim uerò Moſen recipiētes, idq; propter carnis affectionem. Iſtud inſinuat dū ait; *Vt nō claudicās quis erret*; ſeu; Ne quod claudū eſt aberret, hoceſt, abducatur à uia. *Sed magis ſanetur*, eò quòd mala animi affectio quidā animi morbus eſt.

Pacem ſequimini cū omnibus. Ad gentes uidetur aſpicere, & eis hac exhortatiōe proſpectū uelle, cū quibus male cohærebāt Iudęi. Aſpernebanē enim eas, & ingratis oculis intuebantur, nō conſiderātes in CHRISTO reddita eſſe oīa munda. *Et ſanctimoniā*; ideſt, cordis mūditiā & puritatem; *ſine qua nemo uidebit Deū*; Ipſe.n. dixit. Beati mūdo Matth. 5.
corde: quoniā ipſi Deum uidebunt. Et alibi; Nihil coninquinatum intrabit in illud.

Contemplãtes ne quis deſit gratiæ Dei; ſiue, Ne quis deſtituatur à gratia Dei. Poteſt ergo quis deſti- *Contra hærticos.* tui à gratia: contra quod quidam ſtultè dogmatizant. Eſt item in manu noſtra poſtquàm accepimus gratiam, retinere illam, ac non deſtitui: niſi uelint negare clariſſimam Apoſtoli exhortationem hanc, *contemplantes* (inquit) *ne quis deſit gratiæ* Dei; Vbi eſt igitur illa æterna reprobatio ex parte Dei ante peccatum, quam iſti prædicant?

Ne qua radix amaritudinis; Radix omnis amaritudinis eſt ſuperbia uitæ: ex qua oriuntur inuidia, & odium, & ira, quæ omnia aſcendendo & pullulãdo (ut ita dicam) amaricant cor, & per illa impeditur gratia Dei, unde & inquinantur multi. Hinc enim excitamenta ſectarum, & ex ipſis ſectis iniuriæ, ſimultates, detractiones & innumera mala.

Ne quis fornicator, aut prophanus, ut Eſau; Hic contra uoluntatẽ patris & matris concubuit cum uxoribus idololatris: & ideò fornicator dici potuit. Et ſimiliter prophanus: quia rem ſacram, nẽpè matrimoniũ fœdauit. Sed & hac in re prophanus, quã exprimit B. Paulus; *qui propter unã eſcam uendidit primogenita ſua*; Ius aũt primogenituræ erat quid ſacrum & (ut traditione acceptũ eſt) in eo ſacerdotiũ continebatur. Primogeniti enim ante legẽ datam erant ſacerdotes. Quamobrem dicitur Num. cap. 3. Ego tuli Leuitas à filijs Iſrael pro omni primogenito qui aperit uuluã in filijs Iſrael. Habebat & alias prærogatiuas primogenitura, de quibus non eſt hîc dicendi locus. Mitto quæſtionem, quonam pacto uendi poterant, aut etiam emi iura primogenituræ abſq; ſimoniaca labe. Et quõ non fuerit iniquitas in Iacob, tam uili pretio emere. Hæc.n. non uidentur alio modo ſolui poſſe, niſi facta omnia fuiſſe Deo ſic uolente ac diſponente, ut omninò ius primogenituræ ad Iacob pertineret, non ſolũ ordinatione diuina, uerum etiã facto, & conſenſu eius qui ius habebat in ea. Et quia omnia in figurã contingebant illis, addit Apl's:

Scitote enim quòd & poſteà cupiens hereditare benedictionem, reprobatus eſt. Hoc totũ patet Gen. cap. 25. & 27. *Non enim inuenit pœnitentiæ locum*; De fructuoſa pœnitentia eſt ſermo; alioqui ſatis pœnituit, & eiulatu magno fleuit, ut teſtatur ſcriptura. Et hîc B. Paulus citat, aiens. *Quanquàm cum lacrymis inquiſiſſet eam*; Qui negarũt pœnitentiã tranſgreſſoribus, mouebãtur ex hoc particulari concludentes uniuerſale. Et certè cõcluditur uerè de ijs qui propria culpa reprobari merentur, quorum typũ gerebat Eſau, poſtq̃ deſpexit primogenituram: ſed non continuò reprobatur quiſq;, ut mox tranſgreditur. Apoſtolus ergo hoc exẽplum producit de Eſau Hebræis ut caueant, & apertè intelligerent Eſau typum Iudæorum in eo myſterio geſſiſſe, qui amiſerunt ſimiliter primogenituram ſuam propter incredulitatem.

Non.n.acceſſiſtis ad tractabilem & acceſſibilem ignem, & turbinẽ, & caliginem, & procellam, & tubæ ſonũ, & uocem uerborum, (quã qui audierunt excuſauerunt ſe, ne eis fieret uerbum. Non.n.portabãt quod dicebatur: Et ſi beſtia tetigerit montẽ, lapidabitur. Et ita terribile erat, quod uidebatur. Moyſes dixit: Exterritus ſum & tremebundus) Sed acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei uiuentis Ieruſalem cœleſtem, & multorum milium Angelorum frequẽtiã, & Eccleſiã primitiuorũ, qui conſcripti ſunt in cœlis, & iudicem omniũ Deũ, & ſpiritus iuſtorũ perfectorũ, & teſtamenti noui mediatorem IESVM, & ſanguinis aſperſionẽ melius loquentem quã Abel. Videte ne recuſetis loquentem. Si.n. illi nõ effugerũt, recuſantes eũ qui ſuper terrã loquebatur: multò magis nos, qui de cœlis loquentem nobis auertimus. Cuius uox mouit terram tunc: nunc autem repromittit, dicens. Adhuc ſemel: & ego mouebo non ſolùm terram, ſed & cœlum. Quod autem adhuc ſemel dicit: declarat mobilium translationẽ tanquàm factorum, ut maneãt ea quæ ſunt immobilia. Itaque regnum immobile ſuſcipientes, habemus gratiam: per quam ſeruiamus placentes Deo cum metu & reuerẽtia. Etenim Deus noſter, ignis cõſumẽs eſt.

Non.n. acceſſiſtis ad tractabilem montem &c. Hoc in loco B. Paulus ne ſibi à rigiditate Dei metuãt, & de auxilio diuino deſperent, incipit oſtẽdere quæ & quanta ſit eius protectio erga ſuos in ſtatu gratiæ & noui teſtamenti, præ his qui ſub antiquo teſtamento erant, et ait; *Non enim acceſſiſtis ad tractabilem montem*; id eſt, montem qui calcari pedibus poſſit: qualis fuit ille mons Sinai, ubi uetus teſtamentũ datũ eſt. Vocat montẽ tractabilem, ut extenuet dignitatẽ legis illius ſi conferatur cũ lege gratiæ: quemadmodũ ad extenuendã tẽpla manufacta, hoc ſingulariter affertur, q erant manufacta. Deus aũt non habitabat in templis manufactis. Similiter nec in huiuſmodi mõtibus tractabilibus erat Dei domiciliũ. Lex.n. gratiæ è mõte ſancto, qui eſt CHRISTVS, prodijt: ſicut ipſe eſt uerũ Dei templũ, in quo habitat ple- *Col. 2.* nitudo diuinitatis corporaliter. *Et accẽſum ignẽ*; In ſcriptura ueteri leguntur facta tonitrua & fulgura; in quo ſignificabatur effectus legis, quæ dũ dura ceruice hominibus præciperet, excitabat concupiſcentiæ ardorẽ ad mortẽ; *Et turbinem & caliginem &c.* Significat autem turbo anxietatem illam conſcientiæ & perturbationem, quæ poſt admiſſionem peccati per conſcientiã præuaricatiõis irruit. Caligo uerò ſignificat diuinorũ ignorantiã, in qua erãt adhuc exiſtentes ſub lege. Procella etiã quæ uentis & imbribus cõflatur, nõ eſt aliud q̃ ſignificatio iræ Dei, pp multitudinẽ præuaricationũ quæ ex lege ueniebant. Deniq; ſonus tubæ, & uoces Dei legislatoris terribiles, legem timoris oſtentabant.

Et ita terribile erat quod uidebatur; ſeu quòd ap
parebat(ſupple tu)ut excuſarent ſe filiĳ Iſrael,di-
centes: Loquere tu nobis,& audiemus. Non lo
quatur nobis Dominus,ne fortè moriamur:hęc
illi; *Moſes dixit: Exterritus ſum & tremebundus*; At
tamē nuſquā in ſcriptura clarè apparet hoc di-
xiſſe Moſen: ſolū teſtatur ſcriptura in ſigno illo
uirgæ cū in ſerpētē uerſa eſt,Moſen fugiſſe,pro-
culdubiò rei nouitate perterritum.Credibile eſt
autem Moſen in illo montis ardore, & fumo, &
tonitruis,& fulguribus,& caligine,& aliĳs terribi
libus ſignis & expauiſſe & contremuiſſe,tametſi
poſtmodo admoneret populum ne terreretur;
Sed acceſſiſtis ad Sion mōtem;Hęc eſt arx fortiſſima
urbis Ieruſalem MARIA Virgo ſemper benedi
cta cum electis Sāctis;*Et ciuitatem Dei uiuentis Ieru
ſalem cœleſtem*.Hęc eſt eccleſia Dei:*& multorum mi
lium Angelorum frequentiam*;qui cuſtodiūt hanc ur
bem; *Et eccleſiam primogenitorum,qui conſcripti ſunt
in cœlis*;De Apoſtolis loquitur,& magnis diſcipu
lis CHRISTI, quorū nomina ſcripta erant in
cœlis; *Et iudicem omnium Deum*.Hic eſt CHRI
STVS qui retribuet ſua die. *Et ſpiritus iuſtorum
perfectorum*; quicunq; præter maiores erat; *Et te
ſtamenti noui mediatorem* IESVM; Nouum teſtm̄
præfertur ueteri:quia in eo remiſſio eſt peccato
rū,promiſſio æternæ uitæ benè operantibus, &
facultas datur rectè operādi. Ait IESVM,qui di
citur ſaluator. Hic uenit è cœlo ad ſaluandū,nō
ſicut Moſes qui eductus eſt ex aquis,tanq; indi-
gus redemptione; *Et ſanguinis aſperſionem*;ſi-
ue ſanguinem aſperſionis; *meliora loquentem quàm
Habel*,Nā ſanguis Habel uindictā,CHRISTI ue
rò ſanguis miſericordiam clamat.

Videte ne recuſetis loquentē; Quantò maior eſt
Dei miſericordia erga nos & benificētia,& pro
penſior beneficĳ oblatio,tantò eſt,ſi contemna-
tur,acerbior indignatio. Quapropter dicit,*Vide
te*; ideſt,cauete ne recuſeris loquentē,ſcilicet ſan
guinem qui clamat remiſſionē peccatorū & ſalu
tē. *Si enim illi non effugerunt &c.* Loquitᷣ de Iſrae
litis qui contēpſerūt Moſen ioquētē,ſiue potius
oracula reddētē.Nā græcè legitᷣ χρηματίζοντα;
ſuper terrā,ſiue;*in terra*; ideſt,cū ipſe exiſteret in ter
ra homo terrenus,& cōſequēter de terra loque
retᷣ,& nō de cœlis.CHRISTVS aūt nr̄ de cœlis
nūc loquitᷣ,ſicut & in terris poſitus loquebatur:
quia cœleſtis homo erat. Hęc docebat ſanctiſſi-
Ioā. 3. mus ille Baptiſta cū diceret:Qui de terra eſt,de
terra eſt,& de terra loquitur. Qui de ſurſum ue
nit,ſuper oēs eſt:& quod uidit & audiuit,hoc te
ſtatur,nimirū intrinſecus per Spiritū ſuū.Hic eſt
ergo huius loci ſenſus:Moſes terrenus erat, &
proferebat oracula cœleſtia de terra,nō intus lo
quēs ad cor.CHRISTVS aūt loquens ad nos,
cū eſſet cœleſtis homo & de cœlo ueniſſet, etiā
de cœlo loquebatur cœleſtia. Etem̄ per Spiritū
teſtificabatur cordibus,& teſtificatus eſt ſemper
per Spiritū ſuū:quod nūc maximè apparuit,quā
do poſt aſcēſionē miſit Spiritū in forma lingua
rū de cœlo cū ſonitu. Tunc.n.loquutus eſt Dn̄s
per Spiritū ſuū,medio Apl'orū organo.Hoc te
ſtatus erat anteà ꝓpheta ille qui dixit:In aliĳs lin-
guis,& labĳs aliĳs loquetur populo huic,& nec Iſa. 28.
ſic exaudiēt me.Quocirca recuſare ſic loquētē,
grande piaculū eſt,unde ait.Si illi ultionē nō ef-
fugerunt,qui recuſarūt hominē oracula in terra
loquentē,ſeu de terra : multò minus,ſupple tu,
non effugiemus nos ſi eum qui de cœlis (ſupple
loquitur) *auertimus*; ſeu potius auerſamur; *cuius
uox mouit terrā tūc*; Quod uerū fuit in CHRISTI
aduētu. Locus hic ſatis difficilis,& uariā reci
pit expoſitionē. Putant quidā intelligi de motu
terræ,quādo data fuit lex Moſi. Aliĳ qn̄ egreſ
ſus eſt populus Iſrael de terra Ægypti. Vnde in
pſalmis: Deus cū egredereris in cōſpectu popu
li tui,cū pertrāſires i deſerto.Terra mota eſt etc.

Nunc aūt repromittit dicēs;nimirum per Hag-
gæū prophetā. *Adhuc ſemel*;In Haggæo legimus;
Adhuc unum modicū; ſenſus eſt:Adhuc ſemel,quod
erit breue tēpus; *Ego mouebo non ſolū terrā, ſed &
cœlum*;ita ut præ hoc motu,ille prior nihil uide-
bitur. Videtᷣ aūt loqui de motu orbis in aduētu
primo CHRISTI.Sed quis fuerit hic motus cœ
li & terrę,nō ſatis declaratᷣ ab ĳs quos ego legi.
Præterèa,Si loquitur de primo illo CHRISTI
aduētu,qūo dicit adhuc ſemel,cū poſt illū ſuper
ſit nouiſſima mutatio,& longè maior in aduentu
ſecūdo, quem uenturum expectamus?

Vide ergò an magis cōgruat hoc pacto hūc
locū exponi. Dicit Apl's quòd Moſes loquutus
eſt de terra,dando legē. CHRISTVS uerò lo-
quutus eſt de cœlis ſimiliter dādo legē, & mittē
do Spiritū ſanctū ſuū habentē ſcientiā linguarū,
cuius uox quæ erat uox CHRISTI,ſcilicet ille
Spiritus per quē loquebatᷣ, mouit terrā. Tūc e
qando ſcilicet elapſus eſt in corda diſcipulorū
uerè mota eſt terra,nō ſolū quia factus eſt repē
tè ſonus Spiritus uehemētis:ſed quoniā muta-
ta ſunt corda, quæ terræ nomine ſignificantur.
Et maxima facta eſt mutatio:qm̄ cū eſſent terre
ſtria ſine gr̄a cœleſti,& mutabilia corda,facta ſūt
per Spiritū gratię firma & ſolida.

Nūc aūt repromittit;hoc eſt,poſt hāc primā ter-
rę permutationē repromittit; *Adhuc ſemel*; ideſt,
iterū atq; una uice tm̄;*Et ego mouebo nō ſolū terrā,
ſed & cœlū*; Ac ſi dixerit. Multò erit maior hęc
poſtrema mutatio quę perueniet uſq; ad cœlos,
ſicut ſcriptū eſt:Initio tu Domine terrā fundaſti,
& opera manuū tuarū ſunt cœli. Ipſi peribūt, tu
aūt permanes,& oēs ſicut ueſtimētū ueteraſcēt.
Et ſicut opertoriū mutabis eos,& mutabuntur.
Et reuera ſcripturæ ſanctæ de iſtis cœlis, qui no
bis ſeruiūt,cōteſtatur eos eſſe ſoluēdos,& totā
terrā paſſurā mutationē. Dn̄s dixit:Cœlū & ter Matth. 24.
ra trāſibunt;uerba aūt mea non trāſibunt, ideſt, Apoc. 21.
cœlū & terra mutabuntur.Et erit cœlū nouū,
& terra noua. Quod eſt ergo mutabile in immu
tabile trāſibit,quod Apoſtolus exponit ſubdēs.

*Quod autem adhuc ſemel dicit, declarat mobilium
translationem tanquàm factorum,ut maneant ea quæ ſūt
mobilia*;Verùm qūo per iſtud dictum Prophetæ;
Adhuc ſemel; declarat translationem mobilium,
niſi ſatis innuens illud quod erat inceptum iā

et

& factum à Domini uoce illa prima, qua mutauit terram de infirmitate ad firmitatem? ut iam declaratum eſt. Dicens ergo; *Adhuc ſemel*; declarat id ſimiliter futurum alia uice perfectè, cum totus orbis concremabitur: & ipſi cœli ardebunt atque ſoluentur. Sed quare dicit tranſlationem mobilium tanquàm factorum? Quid eſt enim non factum à Domino? Quòd ſi omne factũ mutandum eſt, & Angeli ipſi, & cœlum ſummum paterentur mutationem: quin etiam & ipſa CHRISTI humanitas. Ego uerò dico, CHRISTI humanitatem nõ recipere mutationem amplius: quia perfectè mutata eſt. Angelos uerò & cœlũ empyreum non uenire appellatione factorum in ſcripturis. Nam facta ea dicimus quæcũq; à prima die uſq; ad ſextam compoſita fuere. Nam ibi Deus dicere cœpit: Fiat lux: & facta eſt lux. Fiat firmamentum &c.

Itaque regnum immobile ſuſcipientes &c. Hoc eſt regnum CHRISTI quod eſt immobile, quia æternum. In illud enim facta eſt tranſlatio omniũ regnorum. Suſcipitur illud interim fide: & qui-
Nota. cunque fide ſuſcipit, regnat. Habet quippe graciam, qua ab omni indigno atq; externo dominatu liberamur, & ſeruimus Deo. Hæc gratia eſt donum charitatis, quo liberamur à Diabolo, & ſeruimus Deo, & ſeruientes placemus ei. Seruientes autem: *cum metu & reuerentia*; Alij interpretantur cum reuerentia & religione. At quod exhortans addit. *Etenim Deus noſter ignis conſumens eſt*; Et ſignificat manifeſtè tantæ eſſe Deum potentiæ ut ualeat ulciſci, & re ipſa ulciſcetur ut Zelotes magnus. Locus ex Deut. cap. 4. Sunt qui intelligunt ipſum eſſe ignem conſumentem: quia quicquid eſt uitiorum exurit, & conſumit. Non reprobanda intelligencia: Sed primã magis ad mentem Apoſtoli quadrare arbitror.

CAP. XIII.

CHARITAS FRATERNItatis maneat in uobis: & hoſpitalitatẽ nolite obliuiſci. Per hanc enim latuerunt quidam, Angelis hoſpitio receptis. Mementote uinctorum, tanquam ſimul uincti: & laborantium, tanquam & ipſi in corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus: & thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus. Sint mores ſine auaritia, contenti præſentibus. Ipſe enim dixit: Non te deſeram, neque derelinquam, ita ut confidenter dicamus: Dominus mihi auditor: non timebo quid faciat mihi homo. Mementote præpoſitorum ueſtrorum, qui uobis locuti ſunt uerbum Dei: quorum intuentes exitum conuerſationis, imitamini fidem. IESVS CHRISTVS heri & hodie, ipſe & in ſæcula.

C*Haritas fraternitatis maneat in uobis &c.* Poſtrema hęc eſt exhortatio, & perquàm efficax. Primùm ut maneat charitas fraternitatis. Hæc eſt mandata à CHRISTO, cum dixit. Hoc Ioa. 15.
eſt præceptum meum, ut diligatis inuicem: ſicut dilexi uos. Ipſe prior dilexit nos ut fratres. Non enim confunditur nos uocare fratres. Vnde & dixit. Oẽs uos eſtis frẽs, non quatenus hoĩes, ſed Matth. 22.
quatenus ex me oẽs, & ex ſpõſa mea, q̃ & ipſa de oſſibus meis & carne mea. Vtinã ad hoc plena intelligẽtia aliqñ perueniamus. *Hoſpitalitatẽ* Pro hoſpitalitate.
nolite obliuiſci; Hoc officiũ hoſpitalitatis multum laudat: ſed nũc ualdè refriguit. Dñs illud inter ea miæ opa cõmemorat, qbus prę miũ ſummũ conſtituit. *Per hãc. n. placuerunt quidã.* Græcè ἔλαθον legitur, latuerũt; *Angelos hoſpitio recipiẽtes.* Non dubito latinũ interpretẽ poſuiſſe; *latuerunt*; ſed quia plurimi nõ intelligebãt qd ſignificaret, loco eius ſuppoſuere; *placuerũt*; Dicũt q græcè norunt, hoc ſermone ſignificari, ꝙ quidã ignari receperũt Angelos hoſpitio. Nam cũ Angeli in forma hominũ apparerẽt, latuit recipiẽtes, eos eſſe Angelos. Sed reuera lõgè aliud eſt eos latuiſſe, ſicut ſignificatur illis uerbis; *latuerunt quidã*. Aliud uerò hoc latuiſſe illos, ut quos recipiebãt eſſe Ange- Pulchra expoſitio uerbi; latuerunt;
los. Quapropter mihi longè magis placet, ut his uerbis ſignificetᷣ bñficiũ quod accepit Lot nepos Abrahę per hoſpitalitatẽ, per quod uerè latuit abſconditus à Sodomitis, à quorum furore Angelorũ auxilio ereptus eſt, dũ haberet eoſdẽ hoſpites, à qbus & pertractus & defẽſus eſt. Cũ. n. iã Sodomitę eius effringerẽt fores, ſcriptura de Angelis teſtatᷣ, qũo miſerũt manũ, & itroduxerũt ad ſe Lot ĩ domũ, clauſerũtq; oſtiũ: & Sodomitas il Gen. 19.
los q iuxta fores erãt tãta percuſſerũt cæcitate, ut oſtiũ inuenire nõ poſſẽt. Ecce ergo qũo latuit Lot, & per hoc ſaluus factus eſt: & ipſũ qdẽ nomẽ hoc ſonat. Lot. n. interpretatur inuolutus, & coopertus. Frequẽs eſt in ſcripturis pluralẽ numerũ pro ſingulari poni. Ne qs aũt irriſor obijciat, periiſſe iã tpš, quo Angeli ueniãt apud nos hoſpitaturi: uelim perſuaſũ eſſe pio lectori, & hũc locũ myſticè uerũ fieri in ſacerdotibus, ſeruis CHRISTI, pauperibus, & religioſis uiris, q ẽt Angeli Dei dicuntur in ſcripturis ſanctis, ut quicũq; eos recipit, Dei Angelos recipere cenſeatur.

Mementote uinctorũ tanquã ſimul uincti; Hoc enim ꝓpriũ ẽ charitatis, ut ſiue bona, ſiue mala fuerit, ſint cõmunia; *& laborãtiũ*; ſeu afflictorũ; *tanquã & ipſi in corpore morãtes*; qui ſimilia pati poteſtis, & adhuc aliquid patimini.

Honorabile cõnubiũ &c. Ne putarẽt illi B. Paulũ reprobare nuptias, laudat cõnubiũ qd honorabile eſſe aſſerit: & hoc in oibus. At nũqd in ſacerdotibus & monachis, ut q̃ant cõtrahere nuptias? Abſit. Nunq̃. n. apud Chriſtianos licuit. Cur igitᷣ ait; *in omnibus*; Reſpõdeo: dicit; *in omnibus*; id eſt, inter omnes, fideles tamen, ne priſca ſuperſtitione tenerentur Iudęi, qui alienigenis non iungebãtur CHRISTVS enim mũdauit omnia. Vocat autẽ thorum immaculatum, copulam uiri legitimam

cum uxore: & quia CHRISTVS ipſe nuptias quę peccato antiquo fędata ſunt, ſua præſentia honorabiles reddidit, honorabile cõnubiũ dicit.

Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus. Abſolutè intelligitur: contra eos qui ſimplicem fornicationem non eſſe peccatum putabant. At expreſſè ait fornicatores à Deo eſſe iudicandos, ſimul & adulteros. *Sint mores ſine auaritia*; Græcè legitur. Sit modus ſine auaritia; ne in prodigalitatem uertatur liberalitas: & ne nimis anxiè ſollicitemur de craſtino. Vnde ait; *Contenti præſentibus. Ipſe enim dixit: Non te deſero, neque derelinquo.* Ioſue primo; *Ita ut confidenter dicamus: Dominus mihi adiutor*; Hoc ex pſalmis acceptũ eſt. Cogitare.n. cum anxietate de craſtino, eſt diffidere de prouidentia & auxilio diuino. Sed quotũquẽq; hodie reperias qui hoc præceptum obſeruet?

Mementote præpoſitorum ueſtrorum; ideſt, eorũ doctrinæ, quam uerbo uobis & exemplo prædicarunt, ut CHRISTVM in primis, & illos imitemini; *quorum intuentes exitum conuerſationis, imitamini fidem.* Expleuerant enim uitam ſancti illi homines, & (ut credibile eſt) glorioſo martyrio: iccircò eorum fidem imitandam proponit. IESVS CHRISTVS *heri, & hodie, ipſe & in ſæcula*; ac ſi quàm manifeſtiſſimè dixerit. Non exiſtimetis uos extra ſpem imitationis & aſſequutionis uirtutum illorũ, qui ſuis uiribus non profecerũt, ſed eius auxilio qui uel nunc minime deeſt nec poteſtate quidem, nec uoluntate. IESVS enim CHRISTVS idem eſt & heri, & nunc, & in ſæcula. Ponitur ergo; *Ipſe*; pro; *Idem*; qui cum ſit IESVS, poteſt ſaluare. Cum ſit CHRISTVS, gratiæ oleum poteſt copioſè effundere.

Doctrinis uariis & peregrinis nolite abduci. Optimum eſt enim gratia ſtabilire cor, non eſcis quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Habemus altare, de quo edere non habent poteſtatem qui tabernaculo deſeruiunt. Quorum enim animalium infertur ſanguis pro peccato in ſancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra caſtra. Propter quod & IESVS, ut ſanctificaret per ſuũ ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum extra caſtra, improperium eius portantes. Non enim habemus hîc manentem ciuitatem: ſed futuram inquirimus. Per ipſum ergo offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo, ideſt, fructum labiorum confitentium nomini eius.

Doctrinis uarijs &c. Doctrinæ uarietatem reprobat in primis Apoſtolus. Et ſignificat doctrinas uarij generis, quæ conuenire non poſſunt: qualis eſt doctrina fidei cum doctrina legis. Sic eſt doctrina quælibet, quæ cum chriſtiana non conuenit: neque cum illa ſeruari poteſt. Adiecit; *& peregrinis*; ideſt, quas ignorat eccleſia CHRISTI; *nolite abduci*; ideſt, nolite hâc illâc circũferri; *Optimum eſt enim gratia ſtabilire cor, non eſcis &c.* Manifeſtè Hebręorum cæremonias taxat, quę in eſcis & potibus potiſſimum cõſiſtebãt. De ſacrificatis enim edebãt, quæ tñ non proderant eis: quoniã per eas eſcas carnales nõ ſtabiliebatur cor in bonum. Stabilitur autẽ in gratia Dei, ideſt, charitate per cibũ ſanctũ, & uerã & cœleſtẽ eſcam. Et hoc eſt optimũ: quia finis legis eſt CHRISTVS; *Habemus altare &c.* Probat hac ratione non poſſe tolerari doctrinam legis (tanquam iam antiquatã) cum doctrina gratię. Habemus.n. altare nos Chriſtiani, de quo nõ hñt poteſtatẽ edẽdi, qui deſeruiũt tabernaculo. Hoc altare eſt extra portã, nõ concluſum in tẽplo ſiue tabernaculo: in quo altari fit uera expiatio per corpus & ſanguinẽ CHRISTI, & de quo ijs edere nullo pacto eſt licitum, qui adhuc deſeruiunt tabernaculo, ideſt, qui manent in legalibus. Quod probatur; *Quorũ.n. animaliũ infertur ſanguis pro peccato in ſancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra caſtra*; ita ut qui tabernaculo deſeruiunt nõ ualeãt inde quicquã ſumere. Hinc à typo illo datur intelligi, non poſſe ab his qui adhuc manent in Iudaicis ritibus, CHRISTVM noſtrũ tractari, ſed eorũ carnali comeſtioni minus eſſe idoneũ. Siquidem eius ſanguis illatus eſt in ſancta, & eius corpus crucifixũ extra caſtra, ideſt, abſorptũ igne Spũs ſãcti uelut holocauſtum acceptabiliſſimũ Deo. Aliter igitur manducari debet, nẽpe ſpũali mãducatione per fidem & charitatẽ à cunctis gentibus Gręcis, & Iudęis. Nã ipſe IESVS qui figurã ueritate ſuſtulit, corpus ſuũ extra portam tradidit occidendũ ſubdiuo, ut oſtẽderet ſe nõ in ciuitate pad quaſi pro illo populo tãtũ, ſed pro uniuerſo mũdo, ut ſanctificaret populũ ſuum ex omni gente collectũ, per aſperſionẽ ſanguinis, quem intulit in ſancta ſanctorũ cœleſtia, non terrena in redẽptionẽ nři.

Contra Iudæorũ cæremonias

Exeamus igitur ad eum extra caſtra. Loquitur Hebræus ad Hebræos, & ait: O Hebræi, ſi uolumus expiationẽ tanti ſacrificij cõſequi, exeamus extra caſtra, ideſt, agnoſcamus Deum non eſſe Iudęorum tantum Deũ, ſed & gentiũ: & non curemus hoc opprobriũ ſed; *improperium eius portantes*; Nam & ipſe exiuit extra caſtra, quem uos extra ſynagogam eieciſtis. *Non.n. habemus hic ciuitatẽ permanentem, ſed futuram inquirimus.* Ecce Ieruſalem perdiderunt, ſicut & ipſimet coniecerunt dicentes: Venient Romani, & tollent locum noſtrum & gẽtem. Itaque nec ciuitatem hîc ullam habẽt, neque ſpem futuræ: & non ſunt extra caſtra. Nã in caſtris manẽt cogitatione ſaltem & auiditate, pleni amore carnali, & ſecundum carnem expectantes CHRISTVM. *Per ipſum autem offeramus hoſtiã laudis ſemper* Deo; Sicut & CHRISTVS obtulit ſeipſũ, cõfeſſionẽ & laudẽ deferẽs Deo: ita & nos offeramus ſemper hãc hoſtiam laudis. Sed per ipſum, ideſt, ipſo offerẽte illam in nobis: quia quicquid ex nobis gratum eſt Deo, per ipſum oportet quaſi ſignari, & offerri. Hæc autem laudis hoſtia offerenda eſt ab hominibus: quia eſt fructus labiorum noſtrorum confitentium

Ioã. 11.

eius

eius nomini. Et ſecundum hoc omnes ſumus
ſacerdotes æqualiter. Sed non ſecundum quòd
nos facimus in altari hoſtiam. Ad hoc enim
oportet ordinari certos, & accipere poteſta-
tem faciendi legitimam.

Benificētiæ aūt & cōicationis nolite obli
uiſci. Talibus.n. hoſtiis promeretur Deus.
Obedite Præpoſitis ueſtris & ſubiacete eis.
Ipſi enim peruigilant quaſi ratioñe pro ani
mabus ueſtris reddituri, ut cū gaudio hoc fa
ciant, & nō gemētes. Hoc.n.non expedit uo
bis. Orate pro nobis. Confidimus.n.quia
bonam conſcientiā habemus: in omnibus
bene uolentes cōuerſari. Amplius aūt depre
cor uos hoc facere, quò celerius reſtituar uo
bis. Deus aūt pacis qui eduxit de mortuis
Paſtorem magnū ouium in ſanguine teſta-
menti æterni, Dominum noſtrum IESVM
CHRISTVM, aptet uos in omni bono, ut fa
ciatis eius uoluntatē: faciens in uobis quod
placeat corā ſe per IESVM CHRISTVM,
cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.
Rogo autem uos fratres, ut ſufferatis uerbū
ſolatii. Etenim perpaucis ſcripſi uobis. Co-
gnoſcite fratrē noſtrū Timotheum dimiſ-
ſum, cū quo (ſi celerius uenerit) uidebo uos.
Salutate oēs Præpoſitos ueſtros: & omnes
ſanctos. Salutant uos de Italia fratres. Gra-
tia cum omnibus uobis, Amen.

Benificentiæ &c. Exhortationē proſequitur.
Ne obliuiſcamini beneficentiæ, & cōmunicatio
nis, ſiue cōmunionis; *Talibus enim hoſtijs promere-*
tur; ſeu pacatur, uel conciliatur Deus. Videant

In hæreticos.

Lutherani qui negāt ſatisfactionem & merita ad
abluēda peccata; *Obedite Præpoſitis ueſtris.* Et hic
quoq; uideāt qua ſtultitia negēt hierarchiā in ec
cleſiā Dei, & iuriſdictionē; *Ipſi enim peruigilant qua*
ſi rationē pro animabus ueſtris reddituri. Hæc Epiſco
pi & Præpoſiti cōſiderent, num tales ſint *ut cum*
gaudio hoc faciant, & non gementes; Peruigilat bonus

Notēt prælati, notēt ſubditi.

paſtor cū gaudio, cū uidet ouiculas bene paſcen
tes, & cōtineri ſub ouili. Secus uerò ſi inueniat
cōtumaces & deuias, tunc gemens hoc facit qui
non uidet ſuæ uigiliæ fructum, & cogitur nolens
uti uirga cū gemitu. *Hoc enim non expedit uobis*;
Et uerè non expedit: quandoquidē ſi illi ad tēpus
ob ueſtram contumaciā gemunt, uos in æternū
flebitis. Nā ſalus ouiculæ eſt, ſub cura manere
paſtoris; *Orate pro nobis*; Etiā pro ſanctis qui
ſunt in terra orandum eſt à populo, ut magis ac
magis proficiant; *Confidimus enim*; Cum eſſet He-
bræis inuiſus propter gentes, uoluit oſtēdere ſuū
quoq; erga illos affectum, quaſi diceret. Nō uos
conturbet ſi uideor pro gentibus zelare: nam &
uos mihi chariſſimi eſtis. Confidimus enim; *quòd*
habemus bonam conſcientiā in omnibus; ideſt, inter om
nes, *bene uolentes conuerſari*; Quidam legunt; *Quod*
habetis bonā conſcientiam; quæ etiam lectio non di
ſplicet, in eum ſenſum: Confidimus uobis, quibus
non ſim odioſus, ſed bonā habeatis cōſciētiam,
ut cum omnibus uelitis habere pacem & con-
uerſationem charitatis uinculo colligatam.

Amplius autem &c. Abundantius hoc fieri ob-
ſecrat, ideſt, orari quò celerius reſtitueretur ipſis.
Ex quibus uerbis rectè collegit Caietanus auto-
rem huius epiſtole Hebræum fuiſſe, & conſequē
ter non fuiſſe Clementē: cuius tamen oppoſitū

Caietani inconſtantia.

alibi putat. Neq; Lucā, qui fuit Syrus natione, nō
Hebræus. Et tamen (quod mirandum eſt) negat
fuiſſe B. Paulum, hanc afferens rationē, non po-
tuiſſe deſiderare Paulū ſe illis reſtitui, qui ad eua
dendum eorū manus appellauerat Cæſarem. Et
nō animaduertit, quomodo iam eorum poteſta
tem appellatione ipſa & iuriſditionem euaſerat.
Vnde tutò poterat redire, & cauere ſibi ab inſi-
dijs. Neq; uerò ad eos ſcribit, qui perſecutio
nis autores extiterant, ſed ad eos qui adhuc no-
mine chriſtiano cenſebantur. Sed iam fruſtrà
hac de re diſputatur, cum is nō ſit Catholicus ha
bendus, qui hanc epiſtolam neget eſſe B. Pauli
Apoſtoli, propter tantam nubem teſtium, Conci
liorū, Pontificium, Doctorū, illā comprobantiū.

Deus autem pacis &c. Verba clara ſunt, & ſen-
ſus ipſe perſpicuus. Deus eſt autor pacis, in cu-
ius manu ſunt pax & bellum: pace tamen potius
nunc delectatur, ut quod ex ſe eſt, ſit Deus pacis,
& non ultionis & diſſenſionis, ſiue perturbatio-
nis. Pacificaturus aūt omnia eduxit de mortuis
Paſtorem ſummum omnium. Qui enim prius
erat ultionum Deus factus eſt Deus pacis, in ſan-
guine teſtamenti æterni. Per ſanguinem quippe
Filij pacificatus nobis eſt Deus. Hunc igitur
Deum implorat ut aptet, ſeu perficiat eos in om
ni opere bono. Ecce quomodo ſit homo perfe-
ctus, mirum bene operans per gratiam Dei.
Faciens in uobis (ait) *quod placeat coram ſe per IE-*
SVM CHRISTVM; Deus operatur in uobis &

Pro perfectione iuſtitiæ per opera.

uelle ueſtrum, & perficere pro bona uoluntate:
attamen non ſine uobis. Rogat deinde ut ſuf
ferant uerbū ſolatij, ſeu exhortationis. Cōſolatur
eos quòd perpauca ſcripſerit præ ijs fortaſſis
quæ requirebat & materia, & opportunitas.

Cognoſcite fratrem noſtrū Timotheum dimiſſum,
cum quo ſi celerius uenerit, uidebo uos. Hic unus locus
cunctis ad perſuaſionem deberet eſſe ſatis, hanc
epiſtolam eſſe Apoſtoli Pauli, cuius diſcipulus
fuit Timotheus, ut poſſet eum mittere ac dimit-
tere, ſicut hic dicitur, & ſicut conſueuit aliâs. Nec
obſtat Caietani reſponſio, quòd & Clemens po
terat eum mittere, ſicut & miſit B. Dionyſium
ad Gallos. Nam paulò ante concluſit ipſemet,
Clemētem non fuiſſe iſtius epiſtolę autorem, cū
ipſe autor eſſet Hebræus. Reliqua ad ſalutatio-
nem ſpectantia clara ſunt. Hoc ſolum inde elici-
tur, fuiſſe hanc epiſtolam ex Italia miſſam.

BENEDICTVS DEVS

AVTORIS IN SEPTEM EPISTOLAS

CANONICAS PRAEFATIO.

TEMPORIS CORRVPTISSIMI, IN QVO NVNC uerſamur, miſeranda conditio poſtulat, ut antequàm expoſitionem ſeptem epiſtolarum canonicarũ aggrediamur, quæ ſunt quatuor Apoſtolorum, Iacobi uidelicet, Petri, Ioannis, & Iudæ, nonnullæ ſint neceſſariò quæſtiunculæ præmittendæ, ac reſoluendæ. In primis de hac prima epiſtola (propter nouos magiſtros) an uerè ſit canonica, & certò ad ſcripturas ſanctas pertineat. Deinde de eius autore. Tertiô, de ordine: cur hæc præcedat reliquas. Quartò, An in ipſo epiſtolarum numero aliquid cõtineatur myſterii. Et de primo quidem, Caietanus non putauit eſſe canonicam, eò quòd non uideatur eius autor fuiſſe Apoſtolus. Solis autem Apoſtolis data fuit (inquit ille) poteſtas condendi ſcripturas: & nihil ſcripturarum uult eſſe canonicum, quod non ſit uel ab ipſis apoſtolis ſcriptum, uel ab eis approbatum. Verũ huiuſmodi opinio, & tota ratiocinatio falſa eſt & periculoſa. Non enim quicquid ſcribebat quiſpiam ex Apoſtolorum numero, continuò erat ſcriptura ſancta, niſi prius legitimè probatum eſſet ab eccleſia. Et contrà, Non quod ab Apoſtolo non ſit ſcriptũ, aut ſaltem non probatum, continuò non erit canonicum: ſi modo eccleſia illud probauerit ac canonicum fecerit. Deinde, omninò falſum, huius autorem epiſtolæ non fuiſſe Apoſtolum, cui & nomen egregiè conuenit; Iacobus. Hic fuit filius Alphæi & Mariæ cõiugis eius. Vnde ipſe dicitur apud Euangeliſtas, Iacobus Alphæi: & mater eius appellata eſt Maria Iacobi. Mar. 16. & Luc. 24. Vocatus eſt & Iacobus minor, ut ab alio Iacobo diſtingueretur, qui dictus eſt maior, filius Zebedæi, frater Ioãnis: quos Dominus tonitrui filios uocauit. Hæc à nobis abundè alibi explicata ſunt ac probata: quæ debent haberi tanquàm principia & dignitates. Sed propter hæreticos, & nouorum dogmatum fautores, oportuit iterum nos ad hæc demittere. Lutherus enim cœpit epiſtolam negare canonicam: & ut illam ore illo ſuo ſpurco ac maledicentiæ pleno conſpurcaret, uocauit ſtramineam. Non ob aliud, niſi quia & eius de iuſtificatione dogma efficaciſſimè & clariſſimè proſternit: & ipſum hæreticum ſuis coloribus ad uiuum eleganter depingit, & quaſi oſtẽtum exhibet omni populo ſpectandum. Eraſmus autem, quis Iacobus hic eſſet, & an Apoſtolus, in dubium reuocat: qui & quatuor Iacobos pro duobus comminiſcitur. Ecce lucra quæ deferunt in eccleſiam. Caietanus ideò non putauit eum Apoſtolum: quia nõ ſe uocauit Apoſtolum, ſed ſolummodò ſeruum IESV CHRISTI. Quæ ratio ſi quid ualeret, nec erit ulla epiſtola Ioannis Apoſtoli: quia nuſquàm ſeipſum in eis uocat Apoſtolum. O miſeram ac deplorandam noſtrorum temporum conditionem, cùm liceat iſta impunè cuique effutire: & de ſcripturis ipſis ſanctis, quæ ſunt fidei noſtræ principia, periclitari. Fortè non ſe Apoſtolum nominauit: quia non ut Apoſtolus, ſed ut Epiſcopus ſcripſit ad ſuos: & ut cederet ipſi Petro apoſtolatum, ne quaſi Apoſtolus præcedere eũ uideretur. Nullus enim eorum qui ſcripſerunt epiſtolas, auſi ſunt ſe uocare Apoſtolos præter B. Petrum & B. Paulum: quod erat diligenter conſiderandum.

Viuat igitur ueritas, & omnis plantatio quam non plantatauit Pater cœleſtis eradicetur. Sit ergo epiſtola canonica, ſicut omnes ſancti Dei, & ueteres nobiliſſimi doctores, & catholici Pontifices pro canonica receperunt: & ipſa decreta Pontificum, & ſacroſancta cõcilia confirmarunt. Sit & autor eius Frater Domini Iacobus Alphæi, ſeu Iacobus minor, qui cognominatus eſt Iuſtus, ſicut & Ioſe frater eius. De hoc Iacobo ſcripſit admiranda Ioſephus Iudæus. Huic apparuit poſt reſurrectionẽ CHRISTVS. Hic factus eſt primus Epiſcopus Ieroſolimitanus, dignus qui ſcriberet ad ſuos, & cuius doctrina ab omnibus audiatur. Eſt enim ut & ipſum nomen innuit; Iacobus; ſupplantator uitiorum, & mundi, & carnis & Dæmonis: cuius fuit primùm, ad exemplum ſummi Magiſtri, facere: deinde docere. Occurrit tamen non inutilis quæſtio: Cur hæc inter canonicas prima in ordine habeatur. Minus quippe poteſt æquum uideri, ut præferatur & B. Petro, & Ioãni Dilecto, quos citra controuerſiam prætulit ipſe Dominus. Cui quæſtioni reſpondetur, Scriptoris dignitatem non efficere ut præcedere ſcriptura debeat, ſed ipſa doctrinæ ratio

hanc prærogatiuam meretur. Debuit enim primò euangelium prædicari Hebræis: & ſimiliter apoſtolica tradi doctrina. Eligi ergo ille debuit peculiaris doctor illius gentis, qui fuit primus illorum peculiaris Epiſcopus. Et hæc eſt ratio quamobrē ille B. Petro & cæteris hac in parte præponitur. Numerus autem harum epiſtolarum, quæ ſunt ſeptem, conuenit numero, quo gaudet Spiritus ſanctus. Sūt enim illæ ſeptem ſportæ, quas de fragmentis panum, quos Dominus multiplicauit, ipſi eius diſcipuli collegerunt, in quibus cōtinetur perfecta euangelicæ legis inſtructio. Fuerunt autē quatuor earum ſcriptores: ut & hic numerus, quo chriſtianæ legis firmitas ac ſtabilitas ſignificatur, attenderetur. Neque uerò ignoramus aliquot reperiri deriſores, qui hæc tanquàm hominum commenta faſtidiant: ſed margaritæ non offeruntur porcis.

ARGVMENTVM EPISTOLAE.

HVius epiſtolæ argumentum, eſt inſtructio ad exercitium ſanctarum uirtutum, et uitiorum expulſionem. Creditur autem uel ipſomet teſte B. Auguſtino, ob eam ipſam cauſam fuiſſe à Fratre Domini conſcripta: quoniā orta erat illa hæreſis, fidē ſcilicet abſque operibus ſatis eſſe ad ſalutem docēs, quemadmodū quibuſdā uidebatur B. Paulus (perperàm illum intelligentibus) in ſuis epiſtolis docuiſſe. Quæ hæreſis iam ſepulta, noſtro tempore iterū à nouis magiſtris ſuſcitata eſt. Sed à fratre Domini ita explicatiſſimè confutatur, ut facilius ſit eis epiſtolam negare, quàm poſſe ulla tergiuerſatione ſententiam aduerſus illos apertiſſimam eludere.

COMMENTARIA
IN EPISTOLAM B. IACOBI
APOSTOLI, ET FRATRIS
DOMINI.

IACOBVS Dei, & Domini noſtri IESV CHRISTI ſeruus: duodecim tribubus quæ ſunt in diſperſione, Salutem. Oē gaudiū exiſtimate fratres mei, cùm in tentationes uarias incideritis: ſcientes quòd probatio fidei ueſtræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habet: ut ſitis perfecti & integri, in nullo deficientes. Si quis autem ueſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat: & dabitur ei. Poſtulet autem in fide, nihil hæſitans. Qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui à uento mouetur & circunfertur. Non ergo exiſtimet homo ille quòd accipiat aliquid à Domino. Vir duplex animo inconſtans eſt in omnibus uiis ſuis.

DESPEXIT HANC SALVtationem Caietanus his uerbis. Salutatio hîc poſita tam pura eſt, ut nulli ſalutationi cuiuſcūque alterius apoſtolicæ epiſtolæ conformis ſit. Nā nihil Dei, nihil IESV CHRISTI, nihil

gratię

gratiæ, nihilue pacis ſonat: ſed prophano mo-
re, Salutem: hæc ille. Quibus, obſecro, quid po-
terat dici (ut parcè loquar) futilius? Primùm
ait in ea ſalutatione nihil eſſe Dei, nihil IESV
CHRISTI: tanquàm non in ipſis primis uerbis
Deus & IESVS CHRISTVS nominetur, cu-
ius ſe ſeruum profitetur. Deinde prophanũ
ſalutationis morem uocat, dicere, *Salutem*: tan-
quàm non hoc more uſi ſint Apoſtoli & Se-
niores, quùm ſcripſerunt ad gentes in hæc uer-
Act. 15. ba: Apoſtoli & Seniores ijs qui ſunt Antiochię,
& Syriæ, & Ciliciæ fratribus ex gentibus, Salu-
tem. Quid autem eſt IESVS, niſi ſalus? Qui igi-
tur ſalutẽ adprecatur, non niſi IESVM, qui ue-
ra eſt Salus, adprecatur. Non igitur erat propha-
num eo pacto ſalutare: ſed hoc erat propha-
nũ, ueram ſcilicet ſalutẽ nõ intelligere. Quòd ue-
rò hæc ſalutatio non ſit cæteris conformis, ut il-
lis B. Pauli & Petri: quid mirum? An, rogo, ne-
ceſſe eſt modum ac ſtylum omnium autorũ unũ
prorſus & eundem eſſe? Verùm ſtulti eſt &
parum ſapientis hominis, uelle in his nugis ulte-
rius immorari. Venio ad expoſitionem ipſius li-
terę, ut iam nobis loquatur & prodeat frater Do-
mini, ſupplãtator uitiorum ſtrenuus.

Iacobus Dei & Domini noſtri IESV CHRISTI
ſeruus &c. Vocat ſe ſeruum Dei & IESV CHRI-
STI, iuxta illud: Cùm feceritis hæc omnia, dici-
Luc. 17. te: Serui inutiles ſumus. Hoc enim perfecti ho-
minis eſt, primùm conſiderare & profiteri quid
ipſe debeat Deo, & poſt hanc conſiderationem
gloriari de donis. Quod autem ait, *Dei & Domi-
ni noſtri* IESV CHRISTI: poteſt & coniũctim
ſic intelligi, ut intelligatur IESVS CHRISTVS
Deus & Dominus: quod abſq; dubio eſt. Poteſt
tamen etiam intelligi disiunctim, ut Patrem uo-
cet Deum & IESVM CHRISTVM Dominũ.
Et quia utraq; expoſitio uera eſt, utraque ſimul
eſt amplectenda, ut à ſcripturæ Spiritu intenta.

Duodecim tribubus quæ ſunt in diſperſione, Salutẽ.
Erant etiam ante nouiſſimam Iudæorum euer-
ſionem reliquiæ diſperſæ ab Aſſyrijs, & Baby-
lonijs, & alijs gentibus, quæ nunquàm reuerſæ
erant in terram Iudæam. Et ad has ſcribit quæ
receperant nomen Domini IESV cum fide: un-
de & fratres ſuos uocat. Et quoniam erant in-
ter gentes, gentium more ſalutat, ut ueram ſalu-
tem intelligerent, quæ eſt in uero Redemptore.

Omne gaudium exiſtimate &c. Opportuna in-
ſtructio. Vrgebantur enim Chriſtiani in primo il-
lo feruore ſpiritus & prædicatione fidei, multis
& uarijs tentationibus, egeſtate & exilio, & alijs
tribulationibus, & mortis deniq; ſupplicio. Quã-
obrem oportebat eos conſolari, & fortes redde-
re, ut interno gaudio externæ perſequutiones
minuerentur. Eſt enim ſermo de uero, non de fal-
ſo gaudio. Quod igitur legimus, *omne gaudium*,
meo iudicio potius integrũ, ſeu perfectum gau-
dium reddere debebat Interpres. Perfectũ autẽ
gaudium eſt quod ex coniunctione cũ Deo pro-
cedit, quando aſſimilabimur ei perfectè. Hoc
autem perfectum gaudium erit in alia uita: nam
in præſenti haberi non poteſt. Quomodo
ergo uult hoc in loco B. Iacobus, nos exiſtima-
re eſſe hîc perfectum gaudium, & hoc quidem in
ipſis tentationibus, quæ triſtitiam potius quàm
gaudium afferunt? In promptu eſt reſpon-
ſio: Si perfectũ gaudium abſolutè intelligamus,
uerè non eſt in hac uita. At ſi ſtatus ipſe conſi-
deretur in quo ſumus, certè non eſt expers gau-
dij. Nec deeſt etiam huic gaudio ſua perfectio ſe-
cundum ſtatum ipſum: qui ſtatus eſt ueluti pere-
grinorum, & operantium, & concertantium. Pe-
regrini enim in uia gaudent: quia tendunt in pa-
triam. Et quantò magis de uia ambulando, aut
currendo abſumpſerint, & patriæ uicinius ap-
propinquauerint, tantò magis gaudent. Cum au-
tem ferè ad fores ciuitatis peruenerunt, expletur
gaudium peregrini ac perficitur. Idem contin-
git operantibus, cum ferè adeſſe operarum & la-
borum finem perpendunt. Idem certantibus qui
conualuere in prælio, & iam ſunt proximi uicto-
riæ. Talis eſt Chriſtianus cùm in uarias incide-
rit tentationes: ibi enim probatur, & tendit ad fi-
nẽ curſus, & finem laboris, & finem certaminis.

Cum incideritis, ſapientiſſimè dictum eſt: Ne
quis ſcilicet auſit ſibi tẽtationes accerſere, & pe-
ricula: ut faciunt qui ea de ſeipſis præſumunt,
quæ in ipſis tamen non inſunt. At cùm incidũt
in tentationes abſque ſua ipſorum culpa, tunc
adeſt proculdubiò fauor Dei, qui non permittit
hominem tentari ſupra uires & modum, ſed fa- 1.Cor. 10.
cit etiam cum tentatione prouentum. Hoc au-
tem ij qui luctantur ſentientes, gaudio afficiun-
tur perfecto: quia in illis afflictionibus certi red-
duntur futuri præmij. Sentiunt enim in ſeipſis
Deum præſentem, atq; adiuuantem, & adhortã-
tem, & dicentem interius. Noli timere: ſalus tua
ego ſum: Sufficit tibi gratia mea. Nam uirtus Pſal. 34.
in infirmitate perficitur. Hoc diuinũ ſolatiũ 2.Cor. 12.
ſi non adeſſet, quo pacto durare poſſet ſuapte
natura infirmus homo & imbecillus in maximis
tribulationibus? Et quomodo poſſet interno il-
lo & perfecto gaudio in uia repleri & recreari,
& cum Apoſtolo exclamare: Benedictus Deus
& Pater Domini noſtri IESV CHRISTI, Pa- Ibid. 1.
ter miſericordiarum, & Deus perfectæ conſola-
tionis? Sed cum hæc notitia non ſit omnium,
ob eam cauſam plurimi qui ignorant huiuſmo-
di tentationes, aut non uiriliter agunt in eis po-
ſiti, non ſunt certi de gratia Dei in ſemetipſis,
ac propterea illam certitudinem facilè negant in
alijs eſſe poſſibilem. At hoc iniquum eſt. Aut. n.
oportet negare hîc B. Iacobi dictum, qui omne
gaudiũ, hoc eſt, perfectum gaudium ponit in ijs
qui uiriliter agunt: aut eam certitudinem confi-
teri. Qui enim fluctuat hæſitãs de gratia Dei,
quomodo uerum & perfectum poteſt habere
gaudium? Sed quia tentatio facit prouentum
(per eam enim probatur homo) ideò ſpem præ-
mij concipit certam, quæ non confundit: quia
charitas Dei ſentitur in corde, quæ, ut ait deuo-
tus pater Bernardus, certitudinem infundit.
Qui autem non eſt tentatus, ait Scriptura, quid

ſcit

ſcit? uidelicet de excellentia bonitatis & chari-
tatis Dei, quam ſolummodo in tribulationibus
eximiam experimur. Quantò enim magis abun
2.Cor.1. dant tribulationes, teſte B. Paulo, tãtò magis in-
ternæ ac diuinæ conſolationes excreſcunt. Et
Pſal. 39. Pſalmiſta: Secundum multitudinem dolorum
meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætifi
cauerunt animam meã. Vnde ſubijcitur.

Scientes quòd probatio fidei ueſtræ; hoc eſt, tenta
tio ipſa & tribulatio, unde probatis fidem ueſtrã
eſſe uiuam, & non mortuam: *Patientiam operatur*;
uelut eius materia. Non enim poteſt is eſſe pa-
tiens, qui nulla affligitur tribulatione. Quoniam
uerò multi incipiunt quidem pati, ſed non per-
durant in patientia, iccircò ait; *Patientia autem
opus perfectum habeat*; Sic in græcis legitur; *Ha-
beat*; non; *Habet*; Perficitur autem opus patien-
tiæ ipſo fine, ut ſit propter CHRISTVM &
propter chriſtianam iuſtitiam. Alioqui, ſi tan-
quàm ſceleroſi pãtimur, & non libenter amore
iuſtitię, quod poteſt gaudiũ parere? Poteſt etiã
intelligi opus patientię tum demũ eſſe perfectũ,
cùm adiungitur perſeuerãtia uſq; in finem: quia
perſeuerantiæ præmium redditur. *Vt ſitis per-
fecti & integri, in nullo deficientes*; ſcilicet cùm ſitis
præſentandi ante tremendum tribunal iuſti Iudi
cis, oportet uos eſſe perfectos & integros, hoc-
eſt, incorruptos à macula peccati. Iſtud præſtat
ipſa patientia, qua homo dominus omniũ, etiã
ſuijpſius efficitur: & hoc eſt perfectum opus. In
patientia ueſtra, aiebat Dominus poſſidebitis ani
Luc.21. mas ueſtras. Ecce ergo quomodo B. Iacobus
hîc ſupponit poſſe nos in uiæ termino reperiri
perfectos omninò, & ſine defectu ullo ad obtinẽ
dam coronam, ſicut & B. Petrus & Paulus te-
ſtati ſunt. Vbi ergo ſunt noui hæretici qui hoc
non uerentur pernegare, & in homine ſemper
ita peccatum conſtituunt, ut in quouis articulo
debeat de ſua ſalute dubitare? Aliud eſt ſi rigo-
rem ſtricti Iudicis prædicarent: ſed miſericordia
ſe admiſcet Iuſto iudicio, ut omnis timor abij-
ciatur, qui non eſt in charitate perfecta.

Si quis autem ueſtrum indiget ſapientia &c. Eſt
ſapientia quædam theologica, quam uocauit B.
Bernardus ſapidam & affectiuam, non ſolũ ſpe-
culatiuam ſcientiam. Per hanc ſapientiam ſci-
mus unde ſumus, & quò tendimus, ideſt, quò tẽ-
dere debemus, & qua uia illûc peruenire. Sunt
enim qui hæc omnia profitentur ſe ſcire, & pul-
chro admodũ uerborum apparatu declarant &
prędicant, nos ſcilicet à Deo eſſe, & ad Deum tẽ
dere debere, & per uiam tribulationum eſſe quã
dem incedendum. At hæc meditantur & loquũ
tur, non afficiũtur: nec ipſo affectu probant quę
ipſi dicunt, & adeò diſertè docent. Hi ſunt ergo
qui uerè indigent ſapientia, qua nimirum ſapien
ter ſciant. Hei miſero mihi: quã uereor ne & hoc
mihi deſit, quod uerè in multis requiro. Quid
ergo faciendum? Ecce nos docet Frater Domi-
ni. Si quis huiuſmodi ſapientia indiget, poſtulet
à Deo: quia non humanitus contingit, ſed cœli-
tus uenit. Hoc notent Pelagiani, qui naturæ &
liberi arbitrij uires abſq; gratia extollunt. Hoc
conſiderent & fideles negligentes, qui cũcta uo-
lũt ſibi à Patre donari abſq; ſuo ullo facto. Vult
autem Deus poſtulari oratione, ut ipſe ſapien-
tiæ perfectum donum conuenienti modo largia
tur. Et ne quis dicat: Quî ſcio an ſim illud poſtu
lando impetraturus? Adiecit.

Qui dat omnibus affluenter; Nota uerbum; *omni-
bus*; ut intelligas non illis tantũ, aut illis qui ſunt Nota
prædeſtinati (quemadmodum uolunt hæreti-
ci) ſed omnibus nullo facto diſcrimine, modò po
ſtulent. Nec ſolũ dat omnibus; ſed & *affluenter*
dat. Græcè ἁπλῶς, ideſt, ſimpliciter, non ut ali-
quid hac de re ad ſe redeat & lucretur: ſicut eſt
proprium hominum miſerorum & auarorum;
Et non improperat; ideſt, nõ exprobat, niſi i ingra
tos: ſed ita nobis donat, quaſi debeat; *Poſtulet au-
tem in fide &c.* Ille poſtulat in fide, qui promiſſis
Dei innititur. Deus autem promiſit ſe illis datu
rum hunc ſapientiæ ſpiritum, qui peterent cum
fide. Dixit enim Dominus noſter CHRISTVS
IESVS ore ſuo: Si uos cũ ſitis mali, bona dona Luc.11.
noſtis dare filijs ueſtris: quãtò magis Pater ueſter
cœleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe?
Nihil hæſitans; Nam qui hæſitat, diffidentiam de
uerbis Dei oſtendit, quaſi aut nolit qui optimus
eſt & promiſit: aut non poſſit, qui eſt omni-
potens, & cui nihil inde perit.

Qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris &c.
Homo hæſitans eleganter fluctui maris compa
ratur, qui ab omni uento mouetur & circunfer-
tur hâc illâc, ita ut hac ſua inconſtãtia nihil agat
tandem, & frangatur. Et ideò multi fideles uidẽ
tur, & non ſunt: quia eorum fides non uenit de-
ſuper, ſed ab impulſu aliquo carnali. Credũt .n.
& ſequuntur CHRISTVM, non quia uiderunt
miracula: ſed quia explet & ſaturat illos pani-
bus, ut ipſe quibuſdam dixit. Amen Amen di-
co uobis quæritis me non quia uidiſtis ſigna, ſed Ioan.6.
quia manducaſtis ex panibus, & ſaturati eſtis.
Quòd ſi uentus urgeat in aliam partem, ideſt, ten
tationes ſuperueniant, facilè titubant, & frangun
tur, & blaſphemant. Nos igitur petamus ſpi-
ritum bonũ, nihil hæſitantes neq; ex parte Dei,
neque ex parte noſtri: niſi nos reprehendat cõ
ſcientia. Quòd ſi reprehendit, emendemus noſ-
metipſos, & reuertamur ad Dominum, quoniã
ualdè miſericors eſt, & procliuis multum ad
ignoſcendum, & nouum ſpiritum dandum.

*Non ergo exiſtimet homo ille quòd accipiat aliquid
à Domino*; Abſque dubio qui tales ſunt hæſitan-
tes, hoc pacto nihil poterũt impetrare: quia Deo
detrahunt uel de eius fide, uel de eius potentia.
Facit hic locus plurimum pro certitudine gra-
tiæ. Qui enim incertus eſt, non poterit meritò
non hæſitare; *Vir duplex animo inconſtans eſt in om
nibus uijs ſuis*; Ille eſt animo duplex, qui in duo di
ſtrahitur. Porrò unum eſt neceſſarium. Vult ille
homo cœleſtia ſimul & terrena, & geminis ſede-
re ſellis, duobuſq; dominis ſeruire. At hoc ne-
quaquàm fieri poteſt: quoniam ſæpè opponun-
tur, & ſæpius ſuperat qui deterior eſt. Caueant
ergo

ergo ſibi multi qui ſibijpſis fortè uidentur pij,&
interim alienum ſequũtur:dum alij quidem me-
tu terrentur,& conſentiunt cum tyrannis con-
tra iuſtitiam,nec audent aſſerere malum quod
eſt malum,& bonum quod eſt bonum,ſed adu-
lantur potius & palpant. Audiant quid loqui-
tur Spiritus,potiſſimum illi qui audiunt confeſ-
ſiones Principum. Alij uerò proſperitate
franguntur & fortunis,dum uolũt hîc bona ſua,
ac ſimul uellent & cœleſtia:quod fieri non poſſe
Luc. 16. hiſtoria Lazari & Epulonis ſatis oſtendit.

Glorietur autem frater humilis in exal-
tatione ſua:diues autem in humilitate ſua:
quoniam ſicut flos fœni tranſibit. Exortus
enim eſt Sol cum ardore,& areſecit fœnũ,
& flos eius decidit,& decor uultus eius de-
periit: ita & diues in itineribus ſuis mar-
ceſcet. Beatus uir qui ſuffert tentationem:
quoniã cum probatus fuerit, accipiet co-
ronam uitæ,quam repromiſit Deus diligẽ-
tibus ſe. Nemo cũ tentatur, dicat quoniam
à Deo tentatur. Deus enim intentator ma-
lorum eſt:ipſe autem neminẽ tentat. Vnuſ-
quiſque uerò tentatur à cõcupiſcentia ſua
abſtractus & illectus. Deinde concupiſcen-
tia cũ conceperit,parit peccatum. Peccatũ
uerò cũ conſummatũ fuerit, generat mor-
tem. Nolite itaque errare fratres mei di-
lectiſſimi.

Glorietur autem frater humilis &c. Cum duo
ſint mala in hoc mundo præcipua,quæ red-
dunt hominem animo duplicem, uidelicet ad-
uerſa,& proſpera,quibus modo hûc, modo il-
lûc circunferimur,ideò Frater Domini ad cõpa
randam conſtantiam & confirmandam, primò
alloquitur pauperem & humilem in hoc mũdo,
exhortans ut non ſolùm non triſtetur de humili
tate ſua ac paupertate,ſed cõtrà ut glorietur po
tius de ſua exaltatione,quam in illa humilitate ac
paupertate geſtat abſconditam:quoniam Deus
eſt qui exaltat humiles, & pauperes beatificat.
Sic econuerſò iubet diuiti non lætari de diuitijs,
ſed gloriari de ſua humilitate,aut potius humilia
tione ac deiectione,quando ita eſt diues ut non
apponat cor in diuitijs ſuis, à quibus ſi fortaſſis
cadat,nihil ſe amiſiſſe exiſtimet,ſed cum Iob di-
Iob. 1. cat. Dominus dedit, Dominus abſtulit:ſicut Do
mino placuit,ita factum eſt. Sit nomen Domini
benedictum. Et B. Paulum ſapientiſſime admo-
1. Timoth. 6. nentem reuocet in memoriam: Nihil intulimus
in hunc mundũ:haud dubium quod nec auferre
quid poſſumus. Hoc nobis dedit exẽplum Do-
2. Cor. 8. minus,qui cum eſſet diues,egenus factus eſt no-
ſtri gratia,ut nos diuites efficeremur in illo.

Reddit autem rationẽ, cur diues non debet
in ſuis diuitijs gloriari,ſed in illa ſua animi hu-
miliatione:quoniã diues,quatenus diues & bo-
nis mundi huius opulentus:*ſicut flos fœni tranſibit.*
Non.n. ſequũtur nos in aliam uitã iſtæ diuitiæ,
ſed unuſquiſq; dum hinc recedit,eas relinquit.
Exoritur Sol cum ſuo ardore ſuper fœnum, &
fit aridum fœnum,& flos eius decidit. Sic diues
ad ardorem Solis expoliatus inuenitur omni
ſuo decore priſtini ſui aſpectus. Hic Sol eſt
CHRISTVS quando ueniet in ſua potentia cũ
feruore iuſtitiæ: tunc nullus erit horum bonorũ
huius mundi diues. Niſi igitur adfuerit animus
humilis & deiectus,qui adhæreat Verbo Dei
quod manet in æternum,inuenietur emarcuiſſe.
Propterea ſubiũxit; *Ita diues in itineribus ſuis
emarceſcet*; Itinera diuitis ſunt eius deſideria per
quæ ambulat,intra ſe dicens. Ego emam uillam
illam,& domum meam dilatabo. Suppellectilẽ
inſuper ſplendidiorem comparabo mihi: abun-
dabo argento & auro,& gemmis pretioſis. Om
nes mihi honorem deferent & magnificabunt:
& ſibi metuent omnes inimici ab opulẽtia mea.
Verùm in his itineribus marceſcet diues, & di-
cetur illi: Stulte,hac nocte repetent abs te ani-
mã tuam. Ea autem quæ paraſti,cuius erunt?

Beatus uir qui ſuffert tentationem &c. Quia aũt
omnes natura deſiderant beatitudinem, quæ in
hoc mundo cõparari non poteſt,ſed eſt in alio,
& ipſa eſt donum Dei,ſicut credibile eſſe dixit
uel ipſe Philoſophus: & hoc donum Dei non da
tur niſi certantibus ac ſuperantibus, iuxta illud:
Vincenti dabo manna abſconditum.&: Nõ co Apoc. 2.
ronabitur niſi qui legitimè certauerit: Poſtquã 2. Tim. 4.
dixit marceſcere diuitem in ſuis itineribus, nũc
beatum qui non marceſcat in uia,declarat. Bea-
tum tamen interim in ſpe non falſa, ſed certa.
Ait ergo; *Beatus uir qui ſuffert tentationem*; ſci
licet per patientiam quæ habeat opus perfectũ.
Et ratio beatitudinis eſt:quia quod nunc habet
in ſpe,cõſequetur in re, *quũm probatus fuerit*; Pro
batur autem homo à Deo poſt fortiter tolera-
tos labores,& laudatur & honoratur: quia acci
pit ab eo *coronam uitæ*; ideſt,coronam quæ nihil
aliud eſt quàm ſumma illa & plena inenarrabi-
lis lætitiæ operatio in uidendo Deum,& Domi
num noſtrum IESVM CHRISTVM, in quo 2. Col.
ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei ab
ſconditi. Et ne quis dicere poſſet: Quis unq̃
uidit coronam hanc? Reſpondet; *Quam repro-
miſit Deus diligentibus ſe*; Fidelis autem Deus qui
nõ poteſt negare ſeipſum. Certiſſimè enim quæ
promittit, ſua die reddit.

Nemo cũ tentatur, dicat quoniã à Deo tentatur etc.
Tẽtatio eſt excitatio quędã experimẽti,ut quid
quale ſit, cognoſcatur. Eſt autem duplex tenta
tio,quædam in malum tendens: quædam uerò
in bonum. Tentat Diabolus,tentat & ſuo mo-
do Deus. Diabolus ſemper tẽtat in malũ noſtrũ:
Deus uerò contrà ſemper in bonum. Neminem
quippe tentat ad malum(exempli cauſa)ad fur
tum uel adulterium, ad homicidium,aut quid
huiuſmodi. Ideò uetat Deum malæ tentationi
incuſari: *Nemo dicat quũ tentatur &c.* Hoc enim
eſſet facere Deum autorem mali: quod dogma
Manichæus excogitauit. Et nunc illud Luthe
rani

rant in ſuam perniciem ampleċtuntur. Deus ergo neminem tẽtat ad malum, ſed ad bonum. Ad hunc finem tentauit Abraham, ut eius obedientiam uideret, non parricidium.

Vnuſquiſque uerò tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus atque illectus; Concupiſcentia eſt ueluti quædam pellex extimulans uirum, ideſt, rationem ad ea quæ ſunt carnis. Hanc nobis reliquit Deus, ut memores eſſemus antiqui delicti, & pugnaremus cum illa ad uictoriam. Ad hoc enim nobis illam reliquit non cui cõſentiamus ad peccandum, ſed cui reſiſtamus ad obediẽdum Deo. Concupiſcentia ergo, quæ eſt fomes ille in carne, cùm illi quod amat obiicitur, confeſtim in illud præceps fertur, & concipit peccatum ex cõplacentia obiecti, & (quod ad ſe pertinet) parit illud, quod ipſa actu uellet conſummare, ſed ſola non poteſt. Peccatum ergo non conſummatur, niſi ſuperior pars, quæ eſt ratio, conſenſum præbeat: tunc enim conſummatur peccatum, & parit mortem. Mortem autem animæ: quoniam meretur deſtitui gratia ab ipſo Deo, cui non obtemperauit. Et rectè dixit ipſam concupiſcentiam eſſe quæ tentat, etſi Diabolus tentet: quoniam per ipſam concupiſcentiam Diabolus tentat, & per illam penetrat omnis tentatio ad cor hominis, & liberum arbitrium trahere ad ſuas partes nititur. Magna igitur ab initio tentationis adhibenda eſt cuſtodia, ne ſerpẽs tortuoſus clanculum irrepat, & totum interiorem hominem poſt inficiat. Dum paruus eſt hoſtis, (aiebat ſapientiſſime B. Hieronymus) interfice, ut illius nequitia elidatur in ſemine. Nam uita noſtra in hac peregrinatione non poteſt eſſe ſine tentatione: quia per tentationem ſurgit noſter profectus. Neq; n. quiſquã qualis ſit ſibi innoteſcit, niſi cum demum quũ tentatur. Nec ullus poteſt illuſtrem expectare coronam, niſi uicerit. Vincere aũt quo modo is poteſt, cui hoſtes & tentationes defuerint? Tantũ permittitur ipſe diabolus tẽtare quantũ nobis ꝓdeſt ut exerceamur & probemur: ut qui nos ipſos noſtraſq; uires ignoramus, in tentationibus ſentiamus, & recognoſcamus ſi nihil ex nobis poſſumus, omnia tamen cum illo qui nos confortat, poſſe. Nam cum ad nos reſpicimus, ardua ſunt & inſuperabilia uafra hoſtis antiqui tentamenta, mundi & carnis blandimenta. Si autem ad CHRISTVM ducem & adiutorem noſtrum, umbra ſunt & ludus certaminis. Concludit ergo; *Nolite itaque errare fratres mei dilectiſſimi.* Errat quicunq; Deo, aut Diabolo, aut carni, aut cuilibet alij quàm ſibi culpam aſcribit. Hoc docuit paucis uerbis B. Chryſoſtomus tractans illud (Mitte te deorſum) Non impulit, inquit, non traxit, ſed tantum dixit: Mitte te deorſum, ut intelligamus eum qui obedit Diabolo, ſeipſum deponere. Diabolus enim ſuggerere poteſt, cogere non poteſt. Et tamen illud omnes facimus ex natura praua, ueluti filij Adæ & Heuæ, quorum altera cur mandatum tranſgreſſa fuiſſet, à Domino Deo interrogata, promptiſſime reſpondit: Serpens me de- Gen. 3.

ſuis

cepit. Alter uero: Mulier quam dediſti mihi ſociam dedit mihi de ligno, & comedi. Mulier in ſerpentem, uir in mulierem mox peccatum reiecit. Quin in ipſummet Deum ſubtacito quodã ſenſu. Quã dediſti mihi, inquit, quaſi dicere propemodum uoluerit. Niſi tu mihi eam dediſſes, peccatum iſtud non admiſiſſem. O quàm nobis tenacem infudit huius hæreditatis uiſcum infœlix pater. Fere enim ante prolatam iuſtæ accuſationis reprehenſionem noſtra præcurrit excuſatio: & qui hac in parte non errant, uere exuerunt ueterem hominem cum actibus ſuis. Non declines, orat Propheta, cor meũ in uerba malitiæ ad excuſandas excuſationes in peccatis.

Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum, apud quẽ non eſt tranſmutatio, nec uiciſſitudinis obumbratio. Voluntariè enim genuit nos uerbo ueritatis, ut ſimus initium aliquod creaturæ eius. Scitis fratres mei dilectiſſimi. Sit autem omnis homo uelox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. Ira enim uiri, iuſtitiam Dei non operatur. Propter quod abiicientes omnem immunditiam & abundantiam malitiæ, in manſuetudine ſuſcipite inſitum uerbum, quod poteſt ſaluare animas ueſtras.

Omne datum optimum; Græca lectio ſonat; *omnis bona donatio & omne donum perfectum*; Dona perfecta eſſe illa credo, quibus nos uti malè non poſſumus: ut eſt fides, ſpes, charitas. Alijs autẽ multis donis malè uti poſſumus. Voluit, ut exiſtimo, docere nos B. Iacobus, ut Deus non eſt tentator malorũ, ita ipſe ſolus eſt largitor bonorum, ad quem debemus ſumma fide reſpicere, & ab eo petere ſumma fiducia, & non nobis ipſis arrogare. Hoc docuit magnus ille B. Ioannes Baptiſta: Non poteſt homo accipere quicquàm, niſi fuerit ei datum de cœlo; Ioa. 3. *Patre luminum*; Appellatur autem Pater luminum, quia eſt autor omnis lucis per quam uidemus. Eſt enim lumen naturale ipſe intellectus noſter, quo multa capimus, & apprehendentes diſcernimus res ipſas, & rerum cauſas. Eſt & lumen gratiæ, ideſt, idem intellectus informatus fide & charitate, quo altiora contemplari poſſumus, ad quæ ſenſus non poteſt aſcendere. Erit tandem & lumen gloriæ, quo replebimur ad perfruendam fœlicitatem perfectam.

Apud quem non eſt tranſmutatio; Ne quis obiicere potuiſſet: Hic quidem Pater eſt luminum, ſed poteſt mutari, ut aliquando luceat, aliquando uerò non illuceat. Abſit, inquit. Apud illũ. n. nulla eſt trãſmutatio, ut modo luceat, modò nõ luceat: ſicut in nobis accidit, qui non aſſiduè operamur, ſed oportet quandoque quieſcere ab opere. Et quod modo nobis apparet

 rectum,

rectum,poſt modo iudicamus obliquum, & ĳs uiciſſitudinibus laboramus. Nulla apud illũ trãſmutatio eſt; *Neque uiciſſitudinis*;ſiue conuerſionis; *obumbratio*; Videtur ad lumen mundi huius alludere & Solem , qui quadam uiciſſitudine ac ſuĳpſius conuerſione recedens à nobis,relinquit umbras. Eſt autem clarum de ipſo Deo, nullam eſſe apud illum tranſmutationem,ſed apud nos. Malach. 3. Ego Deus,inquit,& non mutor. Qui ſi fortè hodie quenquàm illuminet,non cras , non inde eſt quaſi ipſe mutetur,ſed nos.Dicitur tamẽ in quibuſdam ſcripturæ locis mutari Deus,& pœnitere,non ut ira ſit , ſed ut nos qui aliter intelligere non poſſumus , ſic ſaltem intelligamus.

Voluntariè enim genuit nos uerbo ueritatis: Quoniam de donis dixerat,quæ deſcendunt à Patre luminũ,& immutabiliter ex parte ſua (Sine pœ- Rom. 11. nitentia enim ſunt uocatio Dei & dona) ne quis miretur,adiungit cauſam: quoniam;*uoluntariè*,ſeu uolens,non natura nos genuit,ideſt,filios ſibi fecit ;*ut ſimus initium aliquod*; ſiue primitiæ quædã; *creaturarum eius*;ſic habet lectio græca : & rectius meo iudicio. Et uidetur hic loqui de ſe & alĳs Apoſtolis,qui à CHRISTO ſelecti fuerant tanquàm primitiæ,ut ab ipſis lex diffunderetur in Marc. ult. omnem creaturam. Sic enim dixit eis:Euntes in mundum uniuerſum prædicate euãgelium omni creaturæ . Et ipſi tanquàm primitiæ fuerunt oblati Deo,reſpectu cæterorũ qui adiecti ſunt. Modus autem quo geniti fuerunt declarat;*Verbo ueritatis*; Hic eſt CHRISTVS, & mandatũ eius. Ipſe enim fide receptus in corde Apoſtolorum, nouam in eis generationem conſtituit, ut eſſent adoptione filĳ Dei , & cohæredes Vnigeniti.

Scitis fratres mei dilectiſſimi ; Græcè rectius; *Itaque fratres mei dilecti; Sit autem omnis homo uelox ad audiendum &c*. Veriſſimile eſt in cunabilis illis eccleſiæ uiguiſſe ſpiritum æmulationis , ut ferè omnes apperterent munus eccleſiaſticum & apoſtolicum,unde incendebantur iræ,rixę,contentiones. Ideò hanc ambitionem uolens Frater Domini funditus tollere:quoniam Deus ipſe eſt qui eligit quos uult ad apoſtolatum, & nemo poteſt ſibi arrogare quicquàm, ſuadet ut omnes ſint ueloces ad audiendum, tardi autẽ ad proferendum ſermonẽ, uelintq; eſſe potius humiles & boni diſcipuli,quàm ſuperbi atq; indocti magiſtri. Addit etiam ut ſint tardi ad iram : quoniã in illis diſceptationibus impoſſibile erat nõ excitari alterum aduerſus alterum ad iram,& indignationem inuicem,præſertim Iudæos aduerſus Gentes. Tales ſunt diſputationes quorundam Magiſtrorũ,qui addicuntur ſectis.

Ira enim uiri,iuſtitiam Dei *non operatur*; Verè ira non poteſt operari iuſtitiã Dei,quæ eſt proximum diligere ſicut ſemetipſum,imò etiã portare onus proximi,& in ſeipſo punire aliena peccata. Hoc autem quo pacto faciet qui in proximum iraſcitur? *Propter quod abĳcientes omnem immunditiam & abundantiam malitiæ,in manſuetudine ſuſcipite inſitum uerbum*. Radix unde ira naſcitur, eſt immunditia cordis , qua ſignificatur omne prauum deſiderium ſiue pecuniarum,ſiue honoris,quo labefactatur anima & inquinatur, atque ex eo inclinatur ad iram,quùm per aliquem fit, quominus uoti compotes efficiamur. Vult etiã abĳci abundantiam malitiæ,aut potius nequitiæ.Græcè enim κακίας legitur,& ſignificat potius ſocordiam quandam,& ocioſam ſegnitiem, & tædium boni operis.Vnde factus eſt huic prouerbio locus:Qui uacat otio,malè cogitat. His igitur abiectis monet ut in manſuetudine , non in ira,ſuſcipiant inſitum uerbum,ideſt , euangelium , quod quaſi ſemen coaleſcit in cordibus. Non enim poteſt homo ex ſeipſo,& naturę uiribus producere fructus ſpiritus , ſed oportet ibi ſeri ſemẽ Dei,hoceſt, uerbum eius, quod poteſt ſaluas facere animas noſtras.

Eſtote autem factores uerbi,& non auditores tantum,fallentes uoſmetipſos . Quia ſi quis auditor eſt uerbi,& non factor : hic comparabitur uiro conſyderanti uultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo. Conſyderauit.n. ſe & abiit,& ſtatim oblitus eſt qualis fuerit. Qui autem perſpexerit in lege perfectæ libertatis,& permanſerit in ea, non auditor obliuioſus factus,ſed factor operis, hic beatus in facto ſuo erit. Si quis autem putat ſe religioſum eſſe,non refrænans linguam ſuam,ſed seducẽs cor ſuum:huius uana eſt religio.Religio mũda & immaculata apud Deum,& Patrem,hæc eſt . Viſitare pupillos & uiduas in tribulatione eorum , & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſæculo.

Eſtote autem imitatores uerbi , & non auditores tantum &c . Homo dicitur factor uerbi, quùm opere complet quod eſt præceptum. Non ſolũ autem non prodeſt audiuiſſe uerbum,& non feciſſe,ut etiam plurimum noceat . Quapropter Dominus aiebat: Qui ſciuerit uoluntatem Do- Luc. 12. mini,& non fecerit,uapulabit multis. Et B. Pe- trus:Melius erat illis non coguouiſſe uiam iuſti- 2. Petr. 2. tię,quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo,quod illis traditum eſt,ſancto mandato . Ideò hîc addidit Frater Domini ;*Fallẽtes uoſmetipſos*;Fallit ſeipſum,qui putat ſufficere audiſſe ueritatem,& inter Chriſtianos connumerari . Verum,quot ſunt Chriſtiani in litera,nõ in ſpiritu?

Quia ſi quis auditor eſt uerbi,& non factor, comparabitur uiro &c. Pulchra eſt hęc ſimilitudo.Verbum enim Dei comparatur ſpeculo,quod reddit effigiem ſpectatoris ipſi ſpectanti , ſicut ipſe ſe habet ſuapte natura. Tota.n. ſcriptura , quæ eſt uerbum Dei , hominis naturalem miſeriam ubique depingit,& totum hominem exprimit miſerum & infœlicem : nec ſolum faciem eius deturpatam , ſed intus & extrà calamitoſum atque corruptum. Quam rem ſi homo audiens aſpexerit, ac uiderit tanquàm in ſpeculo ſemetipſum indigentem aſſidua ac diligenti cura atque emundatione, & tamen poſtmodo abierit

alius

alius quidē ad nuptias,alius ad ſpectacula alius
in uillam ſuā,alius ad negotiationem ſuam: ac
propterea nō curauerit quæ ſunt turpia & in-
compoſita in ſeipſo emendare & corrigere, iam
obliuiſcitur eius quod erat. Iſtud autē eſt obli-
uiſci ſui,& abuſum eſſe ſpeculo, quod eſt aptū
ad oſtendendum quæ ſunt indecentia & diſtor
ta,& quæ non conueniant humanæ & integræ
formæ,ut corrigantur & emendentur aſſiduè,ſi
cut oportet.Porrò ſi quis ſuiipſius obliuiſcitur,
quis(obſecro)recordabitur eius?

*Qui autem perſpexerit in legem perfectam liber-
tatis &c.* Sic habet græca lectio. Lex perfecta li
bertatis eſt lex CHRISTI,quæ dicitur lex fi-
ad Rom. 8. dei,lex charitatis & gratiæ,lex Spiritus uitæ.
Dicitur perfecta:quoniā quæ perfectionis ſunt
mandat,ut aſſimilemur Patri Deo, & Filio eius
CHRISTO. Dicitur libertatis: quia uolun
tariam & hilarem obedientiam non ſolùm exi-
git,ſed etiam facit. Non enim eſt lex externa in
tabulis ut illa Moſeos,ſed interna in cordibus, ſi
cut promiſerat in prophetis. Vnde ſcriptum eſt:
Ier. 31. Dabo legem meam in uiſceribus eorū, & in cor
de eorum ſcribam eam &c. Quòd ergo non ſa-
tis ſit perſpexiſſe in illam,niſi hæc contemplatio
duret,oſtendit dicens; *Et permanſerit in ea*: ni-
mirum operando bona,& cauendo à malo. *Non
auditor obliuioſus factus, ſed factor operis*; Sic enim
permanemus in CHRISTO, & ipſe in nobis;
Hic beatus in facto ſuo erit: Audiant Lutherani,qui
in fide ſola beatitudinem futuram conſtituunt.
Ecce in quo illam conſtituit Frater Domini; In
facto ſuo,inquit,beatus erit,hoc eſt,per operam
ſuam. Manet enim operanti ſua merces. Tota
hæc epiſtola de induſtria uidetur facta fuiſſe cō
tra hanc iſtorum hæreſim,quæ extollens fidem
deſtruit opera,nec accipiunt diſtinctionem,qua
cuncta eleganter componuntur,ne ſit inter duos
Nota Apoſtolos B. Paulum & Iacobum ulla diſſen-
ſio,ſed magnus conſenſus. Nonne & ipſummet
Matth. 7. cū iſtis diſcipulis habemus. Magiſtrū clariſſime
prædicantem,& dicentem: Omnis qui audit uer
ba mea hæc,& non facit ea; ſimilis erit uiro ſtul
to qui ædificauit domum ſuam ſuper arenam:
& deſcendit pluuia,& uenerunt flumina, & fla
uerunt uenti,& irruerunt in domum illam,& ce
Luc. 11. cidit,& fuit ruina illius magna. Hæc uerus Le-
giſlator & Magiſter. Vnde & alibi: Quinimò,
beati qui audiunt uerbum Dei,& faciunt illud.
O miſeri qui ſeducuntur tam perditè,& ſedu-
cunt aduerſum tanta tamque clara teſtimonia.

Si quis autem putat &c. Græcè additur; *inter
uos*, ut legamus; *Si quis autem putat ſe inter uos eſſe re
ligioſum*; Religioſus uerè eſt omnis Chriſtianus
qui piè uiuit. Sed & inter Chriſtianos qui maio
ra opera pietatis profitentur,quales ſunt qui re
nunciarūt omnibus quæ poſſidebant,& CHRI
STVM arctiore obedientia ſequuntur, quo-
dam peculiari modo religioſi dicuntur, & poſ-
ſunt religione non immeritò gloriari,ſi tamē eā
obſeruent,ne tantum de nomine glorientur.
De his uidetur hîc loqui B. Iacobus cum dicat;
Si quis putat inter uos &c. Et uerè ad eos conue-
nit egregiè hæc admonitio:quoniam inueniun-
tur plerique prætextu pietatis loquaces, & do-
mos uiduarum penetrantes,& multa blateran-
tes quæ ad rem non pertinent. Iſti non ſeruan-
tes domi ſilentium, nec diligenter orationis pa-
bulum,ſed hoc pacto uagantes multa cum penu
ria ſpiritus,non poſſunt niſi grauiter peccare in
ſuo multiloquio uel detrahendo,uel murmuran
do, uel iocando, uel explorando curioſè quæ
ſunt extranea,& ad rem non promouent. O
quot ſunt eiuſmodi. Audiant ergo, & attendāt
ad Fratrem Domini dicentem,qui non refrænāt
linguam,eos eſſe qui ſeducunt cor ſuum, ut non
poſſint intendere his quæ oporteret. Et ideò ua
na redditur eorum in cultu externo religio.

Religio autem munda & immaculata &c. Oſten-
dit quæ ſit uera religio,quam uocat mundam &
immaculatam. Conſiſtit enim in uiſitatione mi
ſerorum,ut ſunt pupilli,& uiduæ;ſed quùm tri-
bulantur,ne uideantur prohibere rem piam, ſub
cuius prætextu ſæpè fallimur non cognoſcentes
opportunitates. Verùm id quod ſequitur ſalua
reddit omnia: adiecit enim. *Et immaculatum
ſe cuſtodire ab hoc ſeculo*; ſiue ab hoc mūdo: quod
certè fit quando ab operibus carnis abſtine-
mus,& à concupiſcentia oculorum, & ſuperbia
uitæ:contra quæ ſunt inducta uota monaſtica
per CHRISTVM totius puritatis autorem &
amatorem. Vnde in Apoc. dicuntur illum ſe- Apoc. 14.
qui quocunque ierit ij qui cum mulieribus non
ſunt coinquinati. Virgines enim ſunt, amicti ſto
lis candidiſſimis ipſam animi & corporis mun-
ditiā ſignificātibus. Et B. Paulus ſaluberrimum 1. Cor. 7.
uirginibus dabat conſiliū, nuptias quidem non
improbans,ſed præſtantiorem ſtatum æmulan-
dū proponēs,ut liberè à ſeruitute cōiugij,CHRI
STO ſponſo cœleſti in ſeruirent ſanctæ & cor-
pore & ſpiritu:cōtra nouos carnaliū operatio-
num patronos,quibus nihil placet niſi cum carne
coniūctum,& uentri amicum & gratum.

CAP II.

FRATRES MEI, NOLITE
in perſonarū acceptione ha-
bere fidē Domini noſtri IE-
SVCHRISTI gloriæ. Ete
nim ſi introierit in conuen-
tū ueſtrū uir aureū anulum
habēs,in ueſte cādida:introierit aūt & pau-
per in ſordido habitu,& intendatis in eum
qui indutus eſt ueſte præclara, & dixeritis
ei.Tu ſede hîc benè:pauperi aūt dicatis.Tu
ſta illîc,aut:Sede ſub ſcabello pedū meorū.
Nōne iudicatis apud uoſmetipſos, & facti
eſtis iudices cogitationū iniquarū? Audite
fratres mei dilectiſſimi. Nonne Deus elegit
pauperes i hoc mūdo,diuites i fide,& hære
des regni qd repmiſit Deus diligētibus ſe?

Vos autem exhonoraſtis pauperem. Nōne diuites per potentiam oppri munt uos, & ipſi trahunt uos ad iudicia? Nonne ipſi blaſphemant bonum nomen quod inuocatum eſt ſuper uos? Si tamen legē perficitis regalem ſecundum ſcripturas: Diliges proximum tuum ſicut teipſum; bene facitis. Si autem perſonam accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quaſi tranſgreſſores. Quicunque autem totam legem ſeruauerit, offendat autem in uno, factus eſt omnium reus. Qui enim dixit: Non mœchaberis, dixit & : Non occides. Quòd ſi non mœchaberis, occides autē: factus es tranſgreſſor legis.

F*Ratres mei, nolite in acceptione perſonarum &c.* Eſt, ut mihi uidetur, hoc peccatum commune plurimorum, qui male iudicant de perſonis. Et ſenſus eſt: Fides domini noſtri IESV CHRISTI, qui eſt gloria noſtra, non habet hanc acceptionem perſonarum, quæ educitur uel à gente, uel à natalibus, uel à diuitijs, uel à diſciplinis & ſapientia hominum: quia infirma
1.Cor.1. mundi & ignobilia, & ſtulta elegit Deus, ut oſtenderet non in ijs conſiſtere ueram fœlicitatem. Reprehenduntur ergo qui humilia deſpiciunt: quoniam peccant iudicantes ſecundum mundum, & ſecundum cogitationes hominum iniquas. Facti ſunt enim iudices illarum cogitationum, ideſt, probantes & proferentes eam ſententiam, quam illæ cogitationes concludunt. Vt ergo reprobet hoc iudicium, inducit Sapientiam Dei, qui elegit pauperes in hoc mundo, qui diuites facti ſunt: quoniam deſignati ſunt hæredes regni, quod repromiſit Deus diligentibus ſe citra perſonarum ullam acceptionem. Vnde rectè exprobrat in eos.

Vos autem exhonoraſtis pauperem; quod fuit exhonorare CHRISTVM ipſum, qui eſt in uobis. Oſtendit alia uia iniquitatem hanc acceptionis perſonarum, quæ fit à diuitibus mundi dicens; *Nonne diuites per potentiam opprimunt uos?* Etſi ſemper hoc ſit, ut diuites opprimant pauperes: tamen tunc ob CHRISTI legem magis patebat. Nam & ad iudicia ſiue ad tribunalia trahebantur, ut abnegarent IESV CHRISTI fidem; *Nonne ipſi blaſphemant bonum nomen &c.* Hoc bonum nomen eſt IESVS, quod illi diuites huius ſæculi perditè blaſphemabant, utpotè ſuorum flagitiorum reprehenſorem. Hoc eſt nomen quod inuocatur aſſiduè ab eccleſia ſancta ſuper fideles; *Si tamen legem perficitis regalem &c.* Sunt qui per legem regalem hîc intelligant legem regiam, quæ iubeat in magiſtratu conſtituros eſſe honorandos. Sed hoc abeſſe ab apoſtolico ſenſu non dubito. Loquitur autem de lege CHRISTI; *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*; quæ tunc perficitur, quùm ad omnes ipſa dilectio extenditur, etiam inimicos. Eſt ergo ſenſus: Si uos diligitis diuites ſimul ac pauperes, non habentes acceptionem perſonarum propter diuitias & paupertatem, bene facitis. At ſi perſonam accipitis (eo modo quo dictum eſt) tunc peccatis, & redarguimini ab ipſa lege CHRISTI, quæ iſtam deteſtatur perſonarum acceptionem: & ob hoc eſtis tranſgreſſores legis; *Quicunque autem totam legem ſeruauerit, offendat autem in uno*, ideſt, uel una eius particula excepta, quod certè non eſt totam legem ſeruare; *factus eſt omnium reus*; quoniam nihil dicitur ſeruaſſe. Et uerè hoc dicitur. Quæ enim ſeruauit, non puro CHRISTI amore ſeruauit: alioqui & illud ſeruaſſet. *Qui enim dixit: Non mœchaberis, dixit &: Non occides. Quòd ſi non mœchaberis, occides autem, factus es tranſgreſſor legis*; Mœchatus enim etiam fuiſſes non habens reſpectum ad legem, neque ad legis autorem, ſi eadem commoditas & concupiſcentia te allicuiſſet. Itaque perinde haberis, ac ſi non feciſſes ullam partem legis. Et ideò abſolutè ac ſimpliciter ut trangreſſor legis haberis: quia unus eſt legiſlator qui offenditur. Non tamen idcirco puniêris de cœteris præceptis quæ ſeruaſti, tanquàm ſi tranſgreſſus fuiſſes. Hoc enim iniquum omninò: ſed non afficiêris pręmio quaſi legem ea parte ſeruaueris. Non enim ſeruaſti ut debuiſti, obſeruans legiſlatorem. Hoc clarè apparet ex illo uno quod non ſeruaſti, ipſum legiſlatorem contemnens.

Sic loquimini, & ſic facite, ſicut per legem libertatis incipientes iudicari. Iudicium enim ſine miſericordia illi qui non facit miſericordiam. Superexultat autem miſericordia iudicium. Quid proderit fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides ſaluare eum? Si autem frater, aut ſoror nudi ſint, & indigeant uictu quotidiano: dicat autem aliquis ex uobis illis. Ite in pace: calefacimini, & ſaturamini: nō dederitis autem eis quæ neceſſaria ſunt corpori: quid proderit? Sic & fides, ſi non habeat opera, mortua eſt in ſemetipſa. Sed dicet quis: Tu fidem habes, & ego opera habeo. Oſtende mihi fidem tuam ſine operibus: & ego oſtēdam tibi ex operibus fidem meam. Tu credis quòd unus eſt Deus: bene facis. Et Dæmones credunt, & contremiſcunt. Vis autem ſcire ô homo inanis, quoniam fides ſine operibus mortua eſt? Abraham pater noſter nonne ex operibus iuſtificatus eſt, offerens Iſaac filium ſuum ſuper altare? Vides quoniā fides cooperabatur operibus illius: & ex operibus fides conſummata eſt? Et ſuppleta eſt ſcriptura dicens: Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſti-

tiam

tiam, & amicus Dei appellatus eſt.

Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo,& non ex fide tantum? Similiter & Rahab meretrix, nonne ex operibus iuſtificata eſt ſuſcipiens nuntios, & alia uia eiiciens? Sicut enim corpus ſine ſpiritu mortuum eſt:ita & fides ſine operibus mortua eſt.

Sic loquimini. & ſic facite ſicut per legem libertatis incipientes iudicari. Magnum & pernecеſſariũ hoc apoſtolicum documentum. Sed opus eſt intelligentia ac ſimul conſideratione, ne fruſtrà nobis datum ſit. Qui enim admonitione egent, ſæpe terrore magis admonentur, & ratione uincuntur, quàm hortatione animentur. Eſt autem admonitio, Vt ſic loquamur & ſic operemur, tanquàm incipientes iudicari, aut tanquàm iudicandi per legem libertatis. Etenim illi qui non implent ſermonem (quemadmodũ teſtatur Dominus) per ipſummet ſermonem condemnabũ-
Io. 12. tur. Qui ſpernit me, inquit, & non accipit uerba mea, habet qui iudicet eum. Sermo quem loquutus ſum, ille iudicabit eum in nouiſſimo die. Ille idem ſermo exibit de ore eius, & commemorabit ingratitudinem, auferetq; omnem prorſus excuſationem. Omnis enim tranſgreſſionis excuſatio, eſt uel ab ignoratione præcepti: uel à præcepti iniquitate: uel tandem ab impoſſibilitate implendi. Lex ipſa libertatis ſummouet omnes has excuſationes. Iam enim tibi lex publicata eſt: imò in corde tuo ſcripta à Deo, ut proximum tuum, qui eſt CHRISTVS, diligas. Te prior ille dilexit, & ſanguinis ſui pretio, quùm eſſes illi inimicus, redemit: & conſequenter ut diligas omnẽ hominẽ qui eſt in CHRISTO mandauit. Omnis enim homo factus eſt proximus tuus per CHRISTVM, ut ipſe dicturus ſit.
Matth. 25. Quodcunque feciſtis uni ex minimis meis, mihi feciſtis, ſiue bonum ad mercedem, ſiue malum ad uindictam. Ecce igitur iam noſti legem, & factus es capax uoluntatis diuinæ. Non potes ergo ullam prætendere ignorantiam: & multò minus arguere legem iniquitatis, ſi quod fecit CHRISTVS tibi inimico ad tuam ſalutem, requirit à te ut hoc ſibi facias amico. Potiſſimum autem cum ille non ad ſuam, ſed ad tuam iſtud requirat beatitudinem & ſalutem. De ingratitudine igitur ingenti mereberis condemnari non obediens tam æquo & iuſto præcepto, qui redamare ſpernis tu prius amatus. At quàm amasus bone Deus? Teſtis eſt ſanguis & crux.

Nulla deniq; erit excuſatio dicentis: Non poſſum. Quid enim impoſſibile poſito in lege libertatis, quæ eſt lex charitatis? Homini iam libero à dominatu Diaboli & peccati, & illius auxi-
Ioa. 16. lium habenti qui dixit. Confidite: ego uici mundum, quid poteſt obſtare ne fiat perfectus in charitate, ſi ſibi attendat, & ambulet ſollicitè & confidenter cum Deo ſuo, orans aſſiduè pro auxilio opportuno, & cum timore ac tremore feſtinans ad propoſitum ſibi brauium uocationis ſuæ? Non ſunt impoſſibilia mandata Dei, ut hæretici blaſphemant. Imò ut Dile-
ctus & uerax CHRISTI diſcipulus dixit, nec 1. Ioan. 5.
grauia ſunt. Dixit enim ille qui mentiri non
poteſt: Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum Matth. 11.
leue. Vbi ergo impoſſibilitas, ò prophani? Certè uobis redditur impoſſibile, quod impoſſibile iudicatis: & condemnatis Deum ipſo dicto tãquàm iniquum, qui iugum crudele & impoſſibile, & onus graue & intolerabile impoſuerit ceruicibus filiorum per euangelium renatorum. Sed mox ipſe eius ſermo condemnabit uos: ipſa lex libertatis, quam blaſphemaſtis & repuliſtis, ſententiam feret ſuper capita ueſtra. Quilibet ſibi meruat ab autoritate tantę legis, iudicium tantò acerbius ferentis, quantò etiam iuſtius. Quid enim aliud feceris homini tam ingrato tanto benefactori Deo, ac tam immenſo beneficio? Lex igitur tam dulcis & ſuauis, tantum præmium ſecum ferens, iure optimo
uertetur in amaritudinem & uindictam inenar- Iſa. 33.
rabilem. Væ tibi qui ſpernis: quoniam & tu (ut per Iſaiam cõminatur Dominus) ſpernêris.

Iudicium enim ſine miſericordia illi qui non fecerit miſericordiam. Et meritò, & æquiſſima ſententia: quia ipſe prius accepit miſericordiam; *Superexultat autem*; melius: *Et gloriatur miſericordia de iudicio*; aut ſuper iudicio. Vt ſit ſenſus uerus & elegans, quòd etſi quis accipiat ſine miſericordia iudicium, de hoc iudicio gloriatur miſericordia, quæ in ſui fauorem gaudet eſſe iudicatum. Non enim ob aliud ille damnatus eſt, niſi quia non fecit miſericordiam. Ecce igitur gloriatio miſericordiæ, à qua omne iudicium dirigitur & temperatur. Qui ſcilicet miſericordiam fecerit, miſericordiam recipiet: qui uerò non fecerit, & hîc miſericordiam ſpreuerit, in gratiam miſericordiæ ab ipſa miſericordia repellatur. Superat ergo ſemper miſericordia in iudicio, pro qua ſemper iudicatur.

Quid proderit fratres mei &c. Manifeſtum teſtimonium, ſalutem noſtram à ſola fide abſque operibus non procedere. Et loquitur de ſalute quæ eſt præmium, & interim habetur in ſpe & in arrha: non autem adhuc in re & plene.

Si autem frater & ſoror &c. De Chriſtianis eſt ſermo qui ſunt uerè, iuxta theologiam ſcripturæ, fratres & ſorores. Eſt autem exemplum clarum. Rogat ergo; *Quid proderit?* Duplex hinc poteſt elici ſenſus. Primus, ut id quod ait; *Quid proderit*; reſpiciat indigentes cibo & potu, & hoſpitio: quia reuera dicere illis. Ite in pace: calefiatis, & ſaturemini, nihil eis prodeſt. Eſt & alter ſenſus, ut reſpiciat ipſum hominem immiſericordem: ac ſi expreſſè dixiſſet. Quid proderit illi homini dediſſe uerba, pro eo quod dari debuit auxilio? Videtur tamen prima expoſitio uerior: quamuis ex eo quòd non profuit illis, quibus nihil dedit, conſequens fuerit ut nec ſibi profuerit, qui cęleſtem mercedem amiſit. O nos fatui homines, qui pro terra poſſemus coe-

lū nobis comparare, & perinde ac ſi eſſet inutilis hæc cōmutatio, hæſitamus adhuc. Quid, quæſo, iſtud eſt, niſi minime fidem uiuere in nobis? Ideò ait. *Sic & fides ſi non habeat opera, mortua eſt in ſemetipſa*; ſiue; *per ſe*; hoceſt, ſola nihil fructus facit, ſed eſt prorſus uelut arbor arida, & abſque oleo lampas. *Sed dicet quis &c.* Hoc eſt, ſi tu fidelem te eſſe dixeris, arguet te aliquis & dicet; *Tu fidem habes*; ideſt, tu fidem ais te habere; *Et ego opera habeo. Oſtende igitur mihi fidem tuam abſq; operibus*; Quod certè non potes; *Et ego oſtendam tibi*; Quod certè potero; *Ex operibus fidem meam*; Opera igitur oſtendunt fidem. Verùm hoc argumentum ad rem propoſitam uidetur inane: quia dicet aliquis. Et ſi homini quidem non ualeo oſtendere fidem abſq; operibus: Deus tamen ipſe fidem meam abſq; illis uidebit. Sed huic homini ſic errorem ſuum tegere conanti egregiè reſpondetur. Fides ipſa quæ eſt donum Dei, eſt uelutiarbor quæ habet mandatum operum ab ipſo Deo: ut tunc legitimè coronari mereatur, quando cum ſuis fructibus oſtenditur, quæ ſunt opera. Quòd ſi arbor ſine fructibus appareat corā Domino, tātò magis ille indignabitur, & coarguet. Iners & piger colone, cur nō excoluiſti & exercuiſti arborem, ut redderet mihi debitos fructus? Quid ego de te faciam, niſi ut ſuccidam à terra, & tradam igni? Non deſunt tamen aliquot Lutherani, qui ut ſuam poſitionem ex hoc loco ſubſtineant, fidem quæ eſt ſine operibus, non eſſe uerè fidem, aut ueram fidem, ex eo dicto nituntur probare, quo quis poſtulat ut ſibi oſtendat alius ſine operibus fidem ſuam: ac ſi per hoc quòd non ualeat oſtendere non habens opera, concludere B. Iacobus uoluerit, q̄ nec fidem habeat, quam ſe tamen habere putat.

Luc. 13.

Verùm hæc opinio contra ſanctos doctores eſt, & contra manifeſtas acutis theologis rationes: deniq; contra recentem Tridentinæ Synodi determinationem. Tametſi non me fugiat ſanctos Patres nōnunquam uſos eſſe hoc modo loquendi, dicentes illam non eſſe ueram fidem quę opera non habeat. Sed non in hanc ſignificationem, tanquàm non impleat rationem fidei, ſed tanquàm non pariens fidei effectus. Sicut dicerētur non ueri homines, qui ratione abuterentur. Nec ueri Epiſcopi & paſtores, qui oues non paſcerent. Nec ueri ſacerdotes, qui non ſacrificent, aut nō (ut oportet) ſacrificent. Vnde illud dictū: Multi ſacerdotes, & pauci ſacerdotes. Aliter autem exiſtimàre, error eſt pernicioſus. *Tu credis quia unus eſt Deus: bene facis.* Credere unum eſſe Deum, non parum eſt: quoniam qui hoc credit, iuxta theologicum intellectum, etiam credit illum Creatorem omnium, & prouidentiam & curam de omnibus habentem. Bene ergo facis hoc credens: uerùm hoc non ſatis eſt ad ſalutem ſi nihil addatur, nec fides hęc perficiatur obediētia: quin etiam obeſt plurimum. Nam & ipſi Dęmones credunt, & contremiſcunt: quia illa ueritate turbantur, cui perpetuò maledicunt.

Eſt autem quædā quæſtio: An ipſi Dęmones donum illud fidei amiſerint, quod ueriſimile eſt eos ab initio habuiſſe. B. Thomas noſter opinatur Dęmones illud quidem ab initio habuiſſe, ſed cum ceciderunt amiſiſſe. Quod autem hîc dicitur; *Credunt & contremiſcunt*; uerum eſſe, nō qui ex habitu diuini doni eliciant actum credendi, ſed ex intellectus perſpicacia: quia uident opera Dei. Contrà autem uidetur ſentire ac docere alio loco, ubi etiam homines qui damnati ſunt, fatetur retinere habitum fidei informis: quoniam & ipſi Dæmones credunt. Caietanus nititur conciliare hanc doctrinam quæ ſecum pugnare uidetur. Num alijs ſatisfaciat, an ſecus, neſcio: mihi certè ipſi non ſatisfacit. Quicquid ſit de mēte B. Thomæ, nullum uidetur abſurdum, confiteri in dæmonibus hoc donum in ipſorum malum. Etenim quantò ipſi magis cognoſcunt Dei optimam prouidentiam, tantò torquentur acerbius, dum aduerſum ſe uident illam rigidam (iuſtam tamē) erga nos autem dulcem ac benignā.

B. Tho. 2. 2. q. 5. art. 2.

q. 18. art. 3.

Vis autem ſcire ò homo inanis &c. Profectò ſi oculis corporis uidiſſet Lutherum & ſectatores, non poterat conuenientius dirigere hunc ſermonem in eos, & quemlibet eorum. Vocat enim in primis illum congruo nomine dicens; *O homo inanis*; qui ſectaris inania, inanem fidem commendās, & ſperās ex illa; *Vis ſcire*; tāquàm metuat ne qui eiuſmodi erroribus inuoluitur, ſcire uelit. Tales ſunt ſuperbi hæretici, qui nolunt diſcere ut ſciant: & ob eam cauſam uocant ſtramineam hanc epiſtolam: quæ ſi uerè talis eſſet, non reſpuerent illam ipſi beſtiæ iam effecti, quarum cibus conueniens ſtramen eſt. Verùm quia erat aurea, deſpiciunt. Pone ante beſtiam aurum, & ſtramen: cui dubium illam auro deſpecto ad ſtramē cōuertēdā? Vis ergo ſcire, inquit, ò hō inanis; *Quòd fides ſine operibus otioſa eſt*: In græcis quæ nunc circūferūtur, legimus; *Mortua eſt*; nec multū refert. Quāquā ſi legitur; *Otioſa*; iā probatur eſſe: quia quod otioſum eſſe dicitur, etiam eſſe proculdubiò præſupponitur. *Abraham pater noſter nonne ex operibus iuſtificatus eſt &c.* Vide quomodo & ipſe doctè, ſicut & Bea. Paulus in primis exemplo Abrahæ, qui fuit pleniſſimum iuſtificationis & abſolutiſſimum exemplum, id probat quod intendit, uidelicet Abraham fuiſſe iuſtificatum non ex fide tantum, ſed ex operibus: & illud inſigne obedientiæ opus proponit, cùm obtulit filium ſuum ſuper altare: ex quo illū iuſtificatū aſſerit. Verùm contra hoc è diametro B. Paulus ad Romanos docere uidetur, aiens: Si Abraham ex operibus iuſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum. Sed ſi candido oculo & fideli, quod docent hi duo Apoſtoli confideretur, ſumma in illis agnoſcetur concordia. Primùm haud dubium, omnes qui extra fidē ſunt, & conſequenter ſine Chriſto & Deo in terris, ſicut omnes naſcimur & adoleſcimus, niſi modo nobis à Deo præſcripto ingrediamur in Chriſtum, iniuſtos inueniri: ita ut oporteat ad iuſtificationem hanc ingredi in ipſum Chriſtum, ut iuſti & filij Dei inueniamur.

Rom. 4.

Ephe. 2.

Hoc

Hoc aũt quo pacto fiat, ſi quęrimus à B. Paulo, Vtrum ex operibus: ipſe audacter reſpondet. Nequaquam. Quare? Quia Abrahã qui eſt typus iuſtificatorum, non eſt ab initio iuſtificatus ex operibus, ſed ex fide tãtum. Vnde hoc probas? Quoniã ſcriptura dicit: Credidit Abrahã Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Quo loco primùm apparet fuiſſe illum ex fide iuſtificatũ. Dicitur enim: Credidit Abraham Deo. Deinde, quòd non ex operibus: quoniam ſi ex operibus, non dixiſſet ſcriptura, Et reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Quod enim imputatur ad iuſtitiam, non debitum, ſed gratiam ſignificat: opera autem ſi conſiderantur, non innituntur in gratia, ſed in debito. Hoc ex B. Paulo ad Rom.

Nunc quid Frater Domini dicat uideamus. Sed non poteris intelligere, niſi prius animaduertas quid hactenus ille docere inſtituerit. Non enim aliud, niſi quod homini iam ingreſſo in CHRISTVM, & per fidem iuſtificato ſine præcedentibus operibus, ſicut docuerat B. Paulus, non ſatis eſt retinere fidem otioſam ad implendam iuſtificationem, & conſequenter ad comparandam ſalutem. Hoc ex typo Abraham æquè ipſe demonſtrat, qui poſtquàm iuſtificatus eſt à peccato, ac de eo dictum eſt: Credidit Abraham Deo, & reputatũ eſt illi ad iuſtitiam, accepit mandatum à Deo immolandi filiũ Iſaac. In quo opere perfectè iuſtificatus eſt, ideſt, ad meritum uitæ æternæ: quoniam opus illud ex fide operatus eſt. Nam prima hæc iuſtificatio quæ profuit ei ad ingrediendũ in CHRISTVM ad militiam, non profuiſſet ei ad aſſequutionem coronæ, niſi impleta fuiſſet per opera, & mandatorum obedientiam. Propter quod ait.

Vides quòd fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides conſummata eſt, ideſt, pfecta, & placens Deo: quia non ſterilis, ſed fructuoſa; *Et ſuppleta eſt ſcriptura dicens: Credidit Abraham Deo &c.* Quia impleta ex illo opere fuit fides, ideò dicitur impleta ſcriptura, quæ iuſtificationem Abrahæ teſtificata eſt. Prima nanq; iuſtificatio quæ ex ſola fide proceſſit, non erat plena: quia erat potius iuſtificatio ad ingreſſum militiæ, ut poſſet legitimè decertare & mereri, quã ad præmij aſſequutionem, quod redditur operibus ex fide factis. Quare ut paucis rem perſtringã, B. Paulus opera iniuſti hoïs præcedentia fidem & baptiſmum, inutilia & uana eſſe docet ad primã iuſtificationem, ut quis ingrediatur in CHRISTVM: ad quod Abrahæ exemplum adduxit. Frater autem Domini opera iam iuſtificati ac fidelis prodeſſe ad iuſtificationem aſſerit, ut ſit perfecta ad præmium obtinendum: quod pariter ab eiuſdem Abrahæ exemplo conuincit. Vnde ait, qũo poſt illud factum; *& amicus Dei appellatus eſt*; Hoc expreſſè apud Iudith habetur c. 8. Nunquid uerò anteà non erat amicus? Erat quidem, ſed non perſectus: quia nec plenè iuſtificatus ad præmium, ſed tantum ad certamen.

Lutherani autem non diſtinguunt opera ante fidem & primam iuſtificationem, ab operibus quæ ex fide ſequuntur. Nec item inter primam, & quodammodo inchoatam iuſtitiam, à ſecunda perſecta. Deniq; neque inter iuſtificationem quæ introducit ad certamẽ, & illam quæ introducit ad uictoriã. Nam de prima B. Paulus in citatis locis loquitur. Frater autem Domini hîc de ſecunda: quanquàm & ipſe B. Paulus de hac ſecunda in omnibus ſuis epiſtolis paſſim docet, ſicut ſuis locis annotauimus. Primæ autem iuſtificationis fructus ſunt opera meritoria. Secundæ, corona & præmium. Concluditur ergo ad mentẽ utriuſq; Apoſtoli, perfecta iuſtificatione Abraham ex operibus iuſtificatum fuiſſe.

Similiter & Rahab meretrix; Hæc mulier prius audiuerat admirabilia quæ Deus fecerat in gratiam illius populi Iſraelitici, & credidit. Porrò fide iuſtificata, ut iuſtificationem impleret excepit nuncios exercitus Dei, & aſtutè emiſit eos ſecuros, nihil uerita periculum uitæ & bonorum ſuorum, ut placeret Deo. Iſta hiſtoria clarè apparet in libro Ioſue cap. 2. Hic eſt locus, ubi Lutherani lethaliter iugulantur, qui totũ quod eſt iuſtificationis, fidei tribuunt: cùm hîc clarè dicatur ex operibus uenire iuſtificationem. Nec tamen nos latet quam illi expoſitionem, aut potius deſtructionem ad hanc apoſtolicam ſententiam afferant. Quod enim hîc dicitur; *Videte quòd ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantum*, ſic exponunt, ut ſit ſenſus quòd ipſa opera ut fructus fidei, ipſam indicant iuſtificationem. Idem quippe eſt illis iuſtificari, quod eſt oſtendi iuſtificatum, ut iuſtificatio ex fide ſit: fidei autem & iuſtificationis probatio, atque oſtenſio ex operibus. At hoc non eſt exponere, ſed torquere. Illa enim erat hîc Fratris Domini manifeſta intentio, non ut indicaret quomodo iuſtificatio compararetur, ſed ne ad iuſtificationem perfectam, quæ promouet ad ſalutem, ullus exiſtimaret ſolam fidem ſufficere, & ſibi per illam blandiretur. Oportet ſiquidem impleri, ſeu conſummari fidem per opera. Quo in loco illud tanquã manifeſtum ſupponit, poſſe quidem eſſe fidem ſecũdum ſui ſubſtantiam ac perſectam rationem abſque operibus, ſed non prodeſſe: quemadmodũ arbor quæ eſt abſq; fructibus arida. Alio ipſemet claro exemplo manifeſtat, dicens:

Sicut enim corpus ſine ſpiritu mortuum eſt: ita & fides ſine operibus mortua eſt. Mouebit aliquis quæſtionem. Quo pacto poteſt eſſe uera fides quæ non ſit formata, cùm forma det eſſe rei? Scholaſtici enim fatentur abſq; charitate fidem eſſe informem. Et præterea, Si fides eiuſmodi informis mortua eſt, quo modo uerè erit fides? Siquidem homo mortuus non eſt homo. Nos autem dicimus, non comparaſſe B. Iacobũ fidẽ mortuã homini mortuo, ut ĩde elici poſſet, ut homo mortuus non eſt homo, ita fidem mortuam non eſſe fidem: ſed cõparaſſe illam corpori mortuo, quod etſi mortuum ſit, manet tamẽ corpus. Neq; uerò cum dicitur fides informis, putandũ eſt ita dici, quaſi fides uel ſubſtantia fidei indigeat ad ſui eſſentiam charitate, & per illã quaſi

forma

forma perficiatur. Diſtinguitur enim reipſa fi-
des à charitate, ut neutra ſit alterius pars. Vn-
1. Cor. 13. de à B. Paulo dicitur: Nunc autem manent fi-
des, ſpes, charitas, tria hæc. Dicens: tria hæc; de
clarat eſſe tria deſtincta dona, ideſt, aliud ab alio
ſeparatum. Fides ergo hominis ſemel iuſtificati,
qui per crimen amiſit gratiam, & conſequenter
non poteſt opera bona producere, dicitur infor
mis, non quidem ſecundum ſui intrinſecam ra-
tionem, ſed reſpectu effectuum qui prodeunt ab
ea fide. Huius autem opera ob eam cauſam uerè
dicuntur mortua: quia non eſt in illis bonus &
uiuus charitatis ſpiritus.

CAP III.

NOLITE PLVRES MAGI-
ſtri fieri fratres mei, ſcientes
quoniam maius iudiciũ ſu-
mitis. In multis enim offen-
dimus omnes. Si quis in uer-
bo non offendit: hic perfe-
ctus eſt uir, potens etiam fræ
no circũducere totũ corpus. Si aũt equis fræ
na in ora mittimus ad conſentiendum no-
bis, omne corpus illorum circunferimus.
Et ecce, naues cũ magnæ ſint, & à uentis ua
lidis minentur: circumferuntur à modico
gubernaculo ubi impetus dirigentis uolue
rit. Ita & lingua modicum quidem mem
brũ eſt, & magna exultat. Ecce quãtus ignis
quàm magnam ſyluam incendit? Et lingua
ignis eſt, uniuerſitas iniquitatis. Lingua cõ
ſtituitur in mẽbris noſtris, quæ maculat to
tũ corpus: & inflammat rotá natiuitatis no
ſtræ inflammata à geenna. Omnis enim na
tura beſtiarum, & uolucrum, & ſerpẽtium,
& cetorum domantur, & domita ſunt à na
tura humana. Linguam autem nullus ho-
minum domare poteſt, inquietum malum,
plena ueneno mortifero. In ipſa benedici-
mus Deum & Patrem: & in ipſa maledici-
mus homines, qui ad imaginem & ſimili-
tudinem Dei facti ſunt. Ex ipſo ore proce-
dit benedictio & maledictio. Non opor-
tet, fratres mei, hæc ita fieri. Nunquid fons
de eodem foramine emanat dulcem & ama
ram aquam? Nunquid poteſt, fratres mei,
ficus uuas facere: aut uitis ficus? Sic neque
ſalſam, dulcem poteſt facere aquam.

Nolite plures magiſtri fieri. fratres mei etc.
Primùm prohibet exundantiã ma-
giſtrorum, & ambitionem illã qua
uellemus omnes eſſe magiſtri. Domi
nus noſter etiam uetuit: Nolite uo-
Matth. 23. cari Rabbi. Vnus enim eſt Magiſter ueſter. Exi
ſtimo tamen Fratrem Domini quiddam aliud
hoc in loco nobis inſinuare uoluiſſe. Non ſolùm
enim miſeram illam uetat ambitionem in appe-
rendo magiſterij cathedram, uerùm etiam plu-
ralitatem magiſtrorum, in hunc ſcilicet ſenſum,
ne in diuerſas ſectas ac doctrinas ſcindantur. Nã
minime tum uidentur plures magiſtri, quando
ſub uno & eodẽ ſummo & primario magiſtro,
qui eſt CHRISTVS, in eccleſia ſua ſeſe conti-
nentes, unum & idem docent. Et hũc ſenſum nõ
obſcurè uoluit declarare Dominus, quando ait:
Nolite uocari Rabbi, ideſt, principales magiſtri:
quia unus eſt Magiſter ueſter. Non ergo impro
batur ne ſint magiſtri & doctores in eccleſia. Imò
hũc fuiſſe conſtitutum gradum à CHRISTO te
ſtatur B. Paulus ad Corint. ſcribens & ad Ephe 1. Cor 12.
ſios: Et ipſe dedit quoſdam quidem (inquit) Apo Eph. 4.
ſtolos, doctores &c. ſed uetat ne quis ſibi uſur-
per (ut ita dicamus) principalitatem magiſterij
introducendo noua dogmata, & ſectas nouas.
Qua in re ſi quando peccatum eſt: nũc quàm ma
xime & turpiſſime peccatur.

Nam quantum, quæſo, magiſtrorum pro-
uentum hæc infœlix tempeſtas, & Aquilo no-
bis attulit? Innumerabiles certè ſunt: & quiſque
eorum aliquid ſemper affert ignotum Eccleſiæ:
imò ab ipſa eccleſia iandudum exploſum.
Quanta enim & quàm peruerſa de peccato ori-
ginali: de libero arbitrio: de iuſtificatione: de
prædeſtinatione: de ſacramento altaris & ſacrifi
cio, contra ſpiritum eccleſiæ protulerunt Luthe
rus, Oecolampadius, Zuinglius, Bucerus, Calui
nus, & aliæ innumeræ peſtes & orbis terrarum
faces? Quanta contra uota monaſtica, imò
euangelica: contra luctum chriſtianum: contra
gratiam & efficaciam ſacramentorum: & in cun
ctis ferè articulis, quos eccleſia Dei ut certos, ut
iam deciſos, ab ipſis eccleſiæ incunabulis in hunc
præſentem diem & habebat & obſeruat, pere-
grina & peruerſa dogmata ad confundendum
eccleſiam intrudere conati ſunt?

His ergo meritò, ſi optimo conſilio obtem-
perare uoluiſſent, dicebatur. Nolite plures ma-
giſtri fieri. Sed noluerunt ſuperbi homines &
ambitione tumidi, audire. Quin potius cum hoc
apoſtolico ſermone ſe acriter corripi perſenſiſ-
ſent, abrogarunt illi autoritatem, dicentes eſſe
ſtramineam hanc epiſtolam. Verè non ſtrami-
nea, ſed erat & eſt ferrea aduerſus illos epiſtola,
quibus prædixerat; *Scientes quoniam maius iudiciũ ſumitis*: ideſt, grauiorem damnationem in uoſme-
tipſos prouocatis: qm̃ nõ ſolũ errant magiſtri,
uerum etiam alios in errorem mittunt. Nec ſo-
lùm quia errant, ſed quia etiam errare inquirũt.
Deus enim huiuſmodi ambitioſos odit, & ab eis
lumen ſuum retrahit. Imo uerò & ſpiritum in-
ſuper erroris in eos immittit, ut teneantur à Sa-
tana, & ducantur ad eius uoluntatem.

Audiant & noſtri, qui etſi maneant in eccle-
ſia, attamen nimis ambitioſè appetunt magiſte-
rij cathedras. Non enim deſunt qui & uolunt
uocari ab hominibus Rabbi, & ſectas colunt &
nutriunt. Quicquid uerò uel B. Thomas, aut

Scorus, aut quis alius, cuius doctrinę ſeſe addixerint, protulerit, ut uerbum ſcripturæ uolũt omninò defendere. Vnde etiam in huiuſmodi zelus uiget, & contentiones, & ſimultates, & tacita ſchiſmata, quæ maximè perturbant eccleſiam Dei. Ideò huius iam grandis mali autores maius ſibi & durius iudicium ſumunt.

In multis enim offendimus omnes; Loquitur hîc manifeſtè de his qui in magiſterio ſunt, quos in multis offendere ait. Quis enim adeò fœlix ſiue in ſcriptis, ſiue in ſermonibus, qui non offenderit? Qui hoc negat, indoctus eſt & proteruus. Quapropter cautè ſunt & cum iudicio omnia legenda eccleſiaſticorum ſcripta, etiam eorum qui meritò laudem meruerunt in eccleſia & gloriã. Dixi cautè & cum iudicio legenda, ab his tamẽ qui pollent iudicio. Non eſt enim omnium iudicare. Benè iſtud nouerat ille Afer & acutiſſimus doctor B. Auguſtinus, qui cum ſibi ipſi nõ crederet, nec item facilè alijs quantauis doctrina & ſanctitate pollentibus credebat, niſi ratione irrefragabili: aut in primis ipſius ſacræ ſcripturæ autoritate freti loquerentur.

Si quis in uerbo non offendit, hic perfectus eſt uir; Sed quis iſte, & laudabimus eum? De B. Ioanne Baptiſta canimus, Antra illum deſerti à teneris annis petijſſe, ne leui ſaltem maculare uitã famine poſſet. B. Auguſtinus Tullium taxat, qui in magnam cuiuſdam Romani Sapientis uiri gloriam ſcripſit, Nullum ab eo emiſſum uerbum, quod reuocari uellet. Nam ſi in ea ſententia erat, ut putaret omnia ſapientem illũ tã rectè eſſe loquutum, ut nullum protulerit uerbũ reuocatione dignum, uehementer errabat. Hoc enim, inquit B. Auguſtinus, eorum duntaxat eſt propriũ, qui à Spiritu ſancto acti locuti ſunt. Cæteros autem omnes ſcriptores, & quoſuis ſapientes huic infœlicitati eſſe ſubiectos, ut ſæpe uel ſcribentes, uel loquentes offendant. Qui igitur magiſterium ambiunt & affectant, id profiteri uidentur quod nullius eſt, uidelicet ſe minime offenſuros. Quo fit ut cum pręſtare nequeãt, tantò magis reos & contemptibiles ſe conſtituãt. Auferatur igitur hæc ambitio ab omnibus, ſed pręcipuè ab ijs qui peculiariter de religione gloriantur; *Potens etiam fræno circumducere totum corpus;* quia eũ qui non offendit, oportet eſſe perfectum uirum, & potentem fræno circumducere totum corpus. Vocat hic; *corpus;* omnes animę potentias, & habitus, & paſſiones, quæ ordinatè ſe habent, & quoddam ueluti corpus efficiunt in homine. Vir ergo perfectus is eſt, qui poteſt eas regere & moderari prudenter ac ſapienter, ut in nullo à recta rationis uia deflectat.

Si autem equis fræna in ora mittimus &c. Manifeſta eſt ſimilitudo. Significat autem hoc corpus animæ aliâs propter uarias affectiones diſtractum in ſuapte natura hâc & illâc: & quò duceret illa uel illa affectio. Ob eam cauſam neceſſariũ eſt ut quodam coerceatur fræno. Sic cum equis & mulis, in quibus non eſt intellectus, agere ſolemus, quò integrum corpus obediat, & recta ducatur & incedat; *Et ecce naues cum magnæ ſint &c.* Aliam adhibet ſimilitudinem, qua idem oſtenditur. Nauis enim cùm unum quodã modo corpus ſit, & extrinſecus agitetur à uentis, modico tamen gubernaculo dirigitur ad uoluntatem dirigentis. Nam eò tota nauis tendit, quò per gubernaculum illud inuenitur directa: ſed & gubernaculum ipſum gubernatore indiget; *Ita & lingua modicum quidem membrum;* Talis eſt lingua in corpore noſtro, quę ueluti gubernaculum modicum quidem eſt membrũ: ſed quò illa pergit, illûc totũ corpus ſecũ trahit; *Et magna exultat;* id eſt, magna iactat, utpotè magniloqua. Eiuſmodi eſſe linguam hæreticorum clarè perſpicimus, contra quos Pſalmiſta ait: Di- Pſal. 11.
ſperdat Deus omnia labia doloſa & linguã magniloquam. Qui dixerunt, Linguam noſtram magnificabimus. labia noſtra à nobis ſunt, quis noſter Dominus eſt? Sed exurget Dominus.

Ecce quantus ignis quàm magnam ſyluam ſuccẽdit. Senſus eſt, paruum quidem quantitate ignem poſſe uaſtam ſyluam incendere. Talis fuit Arij lingua, quæ quaſi ignis ſcintilla ab initio, graſſari permiſſa uniuerſum orbem accendit. Talis extitit & lingua Manichæi, qui ſe iactabat apoſtolum CHRISTI. Talis Donati & cæterorum incendiariorum. Talem noſtra ætas experta eſt funeſtam Lutheri linguam & ſectatorum, qui multas ſeduxere prouincias; *Et lingua, ignis eſt, uniuerſitas iniquitatis;* Inde enim mala omnia, & peſſima peccata, blaſphemia in Deum, mendacia doloſa in proximum. Detractiones, ſuſurrationes, murmurationes, rixæ, contentiones, conuitia, maledicta, contumelię, calumniæ, periuria: deniq; mũdus quidam & uniuerſitas iniquitatis.

Lingua conſtituitur in membris noſtris, quæ maculat totum corpus &c. Inter organa corporis lingua eſt, & illa quidem maculat totum corpus: de corpore animæ, ut diximus, intelligit. Sed quomodo maculat ipſa corpus reliquum, cùm ex affectionibus iam maculatis procedat omne uitium linguæ? Reſpondetur, Cum teſtis ſit ipſa lingua macularum animæ, & paſſionũ maculatarum, dicitur ob hoc maculare: quia maculas oſtentat, & illas inſuper auget. Fit enim ut dum quippiam mali foris exprimitur, id quod eſt intus etiam augeatur, ut ſemper aliqua ad peccatum fiat acceſſio. Siquidem habitus ab operationibus creſcunt, & faciliores redduntur ad operandum iterum & propenſiores.

Et inflammat rotam natiuitatis noſtræ inflammata à geenna. Rota natiuitatis noſtræ eſt curſus uitę, qui quaſi rota gyris circumuoluitur. Appellauit egregiè rotam natiuitatis, ut inde intelligas uanitatem curarum, quas nobis ipſa affert natura, ut omnia mundi huius ſint uanitas & afflictio ſpiritus. Hæc igitur lingua, unde eſt expreſſio affectionum noſtrarum, inflammat hũc noſtrum uitæ curſum, igne uidelicet ambitionis, inuidiæ, & omnium prauarum concupiſcentiarum, ex quibus odia, inimicitiæ, peruerſæ do-

ctrinæ

ctrinæ & ſectæ. Sed ipſa lingua has adijciens flammas corpori, & uitæ curſui, inflammata ipſa eſt à geenna, ideſt, ab igne geennæ. Hic eſt ignis qui naturaliter conſequitur naturam noſtram prauam, & incendit aſſiduè cor noſtrum cupiditatibus, ac libidinibus mundi huius.

Omnis enim natura beſtiarum &c. Quod in quibuſdã latinis codicibus legitur corruptè; *ceterorum*; Interpretem uertiſſe; *cetorum*; non debet eſſe cuiq; dubium. Sunt enim ceta animalia marina. Senſus eſt clarus: Mirum tamen uidetur quo modo dicat nullum hominum non ſolùm non domuiſſe, ſed nec domare poſſe linguam ſuam. Hanc difficultatem eleganter declarat Diuus Auguſtinus aiens hominem ipſum, ut homo eſt, & praua ſua natura conſtitutus, domare linguã ſuam non poſſe. At quod fieri natura non poteſt, dono gratiæ efficitur. Aliâs non dixiſſet ſuperius: Qui exiſtimat ſe religioſum, non refrænans linguam ſuam &c. Vbi permittit domari poſſe, imò domandã eſſe iubet. Ne ſtultè dicamus præcipere illum impoſſibilia. Eſt igitur lingua; *malum inquietum*: ex ſe ipſa, aut incoercibile, ut græca uox ſonat; *plena ueneno mortifero*; quo occidit homo proximum ſuum Legitur enim:
Pſal. 13. Venenum aſpidum ſub labijs eorum: & lingua eorum gladius acutus & os amaritudine plenũ.

In ipſa benedicimus Deum & Patrem &c. Digna hęc prorſus ſunt quæ ſedulò animaduertantur: ut qui ſe cõſcium perſentit, protinus reſipiſcat, & emendet cor ſuum. Etenim Frater Domini rem ſummè peruerſam proponit, uidelicet quoſdam eſſe qui religioſi ſibi ac pij uidentur, cũ benedicãt Deum & Patrem, utpote habentes in ore pſalmos, & cantica, & diuinas laudes; ſed alia parte maledicunt homines, qui ad imaginẽ & ſimilitudinem Dei facti ſunt. Quomodo autẽ id cõſtare poteſt, ut ex eodem ore procedat benedictio & maledictio? Dicet fortaſſis aliquis: Quid obſtat quominus id queat fieri? Siquidem nos eodem ore benedicimus amicis, & inimicis maledicimus. Benedicimus homini, & maledicimus Diabolo. Verùm audiat quiſquis is eſt: Qui maledicit hominem qui ad imaginem Dei factus eſt, etiam ipſum factorem maledicit. Non poteſt artificis opus quiſquàm uituperare, quin ſimul artificem ipſum uituperet.

Sed iterum dicet quis: Non uitupero ego hominem quatenus homo & opus Dei eſt: ſed quatenus detrimentum mihi & iniuriam intulit, & qua parte improbus eſt. Bene, ſi ſolum hominis uitium oderis, quod ex Deo non eſt. At hîc erratur quàm ſępiſſimè, quùm tibi uideris non hominem odio habere, ſed uitium. Tu tamen indignatione & ira accenderis in hominẽ, & non potius miſericordia prouocaris. Si enim reuera odiſſes uitia, non hominem: utiq; misereri hominis uitioſi ſtuderes, & adhiberes quæcunq; remedia poſſes, fraternam correctionem, dulcem adhortationem, & quoduis auxilium opportunũ. Ad preces item & lacrymas, & quę huiuſmodi ſunt recurreres, quæ ad fratrem tuum lucrandum eſſe omninò procuranda, ipſe Dominus te docuit exemplo & uerbo.

Iccircò non eſt, mi frater, cur tibi ipſi ea ſpe blandiaris quòd pſalmos cantes, & oppleas os hymnis, & alleluia: ſi alia ex parte de Pręlato ſubmurmuras, quem indiſcretum, quem negligentem, quem perſonarum acceptorem iudicas. De fratre prætereà detrahis, & ſuſurras, & maledicis, & calũniaris, & occulta detegis: & quæ tecta ſanari poterant, prodẽdo exulceras grauius. Hoc certè non eſt benedicere & laudare Deum, ſed potius illum in opere ſuo uituperare. Omnes .n. ſumus opus Dei & CHRISTI, creati ab illo, & recreati & redẽpti tam pretioſo immaculatiſſimi Agni ſanguine. Quem mihi dabis qui iſta cogitet, ut deberet unuſquiſq; uerè cogitare, ideſt, ut opere compleat? Domine IESV infunde mihi & cunctis optantibus & petentibus, hũc bonum Spiritum, ut audiamus Fratrem tuum, qui ut à te inſtructus, ſic & nos inſtruens ait:

Non oportet fratres mei, hæc ita fieri. Quoniam ſi nos ita gereremus, non eſſet iſtud benedicere Patrem; *Nunquid fons de eodem foramine emanant dulcem & amaram aquam? Nunquid poteſt fratres mei, ficus uuas facere, aut uitis ficus? Sic neque ſalſam, dulcem poteſt facere aquam.* Hæc exempla ſunt poſita ut diſcas, mi bone frater, quùm tibi uideris benedicere Deum, reuera non benedicis, ut te oporteret benedicere, uidelicet ex charitatis fonte, à quo ſimul & maledictio & benedictio non poteſt procedere. Patet autem tum procedere inde maledictionem Dei, quando eius operi maledicis, quod ad eius imaginem factum eſt, & ſuper quod nomen Domini eſt inuocatum. Si enim inde procedit maledictio, ſequitur fontem ipſum habere amaritudinis originẽ. Itaq; nõ eſt poſſibile ſimul cũ amara dulcẽ trahere aquã. Ad eundem modum nec ficus poteſt uuas producere: nec uitis ficus. Aut potius dicamus, ut habet gręca lectio: Nec ficus oleas, quę amaritudinem aliquam habet: ficus autem dulces ſunt.
Sic ex quo foramine producitur aqua ſalſa, nõ Nota
poteſt ex eodem dulcis manare. O quotus eorum qui falluntur numerus, qui dum habeãt cor plenum amore mundi; putant quibuſdam ſuis preculis, quas aſſiduè ſubmurmurant, placere Deo, & peccata ſua ſub hac hypocriſi coram il-
lo tegi. Sed in hos competit illud: Hic popu- Iſa. 29.
lus labijs quidem me honorare uidetur: cor autem eorum longe eſt à me.

Quis ſapiens & diſciplinatus inter uos? Oſtendat ex bona conuerſatione operationem ſuã in manſuetudine ſapientiæ. Quòd ſi zelum amarum habetis, & contentiones ſint in cordibus ueſtris: nolite gloriari, & mendaces eſſe aduerſus ueritatem. Non eſt enim iſta ſapientia de ſurſum deſcendẽs à Patre luminum: ſed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim zelus & contentio, ibi inconſtantia, & omne opus prauum. Quæ au

tem

tem de ſurſum eſt: deinde pacifica,modeſta
ſuadibilis,bonis conſentiens, plena miſeri-
cordia,& fructibus bonis.Fructus autem iu
ſtitiæ in pace ſeminatur,facientibus pacem.

Quis ſapiens & diſciplinatus inter uos &c. Ma-
gna eſt illius hominis uirtus qui in humana con
uerſatione non offendit,cui rei præſtandæ exigi
tur in primis manſuetudo. Ad ſe ergo uocat ho
minem qui ſibi ſapiēs uideatur & ſciens,& huic
ait: Non eſt uera ſcientia & ſapientia tua,niſi illa
bene utaris conuerſando. Homo enim tunc ue
rè ſcit & eſt ſapiens,cùm fratrem in ſua infirmi
tate conſtitutum patienter tolerat,conſentiens il
lis quatenus licet,ſalua fide & charitatis præce-
pto,ut ſic omnibus omnia fiat,quò oēs,ad imita
1.Cor.9. tionem illius magni Apoſtoli,lucrifaciat.

Quòd ſi zelum amarum habetis,& contentiones &c.
Æmulationes,& ambitiōes,& indignationes po
tiſſimum taxat quæ ſunt in Clero. Excitantur
namq; acres contentiones, quarum occaſione
animantur mundi homines iam ex ſe parum er-
ga eccleſiaſticos affecti,ad oppugnandas catho-
licas ueritates. Vnde enim Arius factus eſt Sa-
tan, niſi quia ad Epiſcopatum quem ambiebat,
non eſt aſcitus? Sic habes in hiſtorijs de alijs
multis antiquis. Sed Diabolus noſtris tempori-
bus id tanto impetu procurauit,ut iam minime
ſit neceſſe nobis antiqua repetere exempla: ad
oſtentandum recentibus abundamus. Hoc enim
morbo fertur lapſus Lutherus: Eodē Eraſmus:
ſic Bucerus: & ille noſter infœlix Ochinus. Vn-
de,quæſo,niſi(ut ferè nouit omnis populus) ab
ambitione? quia manſuetudo ſapientiæ præſtò
illis nō fuit. Noui ego etiam plures, ſed leuioris
armaturæ Lutheraniſculos,& ignobiles milites,
qui dum in Dei eccleſia locum obtinere non ua
lerent,ſubitò apoſtatas ſeſe ac deſertores conſti
tuerūt: & gloriantur in mendacio & contra ueri
tatem,quam pauloantè nobiſcum tenebant. Hic
certè Fratris Domini ſermo mirificè Lutherum,
& eiuſdem farinæ fermēto compactos homines
ſuis coloribus nobis depingit, qualis ſit eorum
ſapientia ponens in conſpicuo,dum ait:

*Non eſt enim iſta ſapientia deſurſum deſcendens à
Patre luminum;* Pater luminum,Deus eſt pacis, &
non ſeditionis & contentionis.Ideò eſt terrena,
animalis, diabolica: quia ex mundo eſt & uitio
mundi,ideſt,concupiſcentia carnis: & ex ſuper-
bia uitæ,quæ à Diabolo eſt; *Vbi eſt enim zelus
& contentio, ibi inconſtantia, & omne opus prauum;*
Quid inconſtantius iſtis miſeris? Lutherus mo-
do pro plebe & ruſticis contra principes: tum
econuerſò pro principibus cōtra ruſticos & ple
beios: modo de Romana eccleſia & eius autori-
tate doctè & uerè: modo eſſe Antichriſti ſedem
dogmatizauit. Item de lege & præceptis quàm
uariè? Tum de purgatorio, & alijs multis articu
lis,modo unum,modo aliud,unde uerè babylo-
nicam captiuitatem coegerit,& linguarum con-
fuſionem. O Germaniæ principes. Nonne ego
ab initio uociferatus ſum? Nonne admonui? Et
nunquid ob peccata noſtra rudem uobis erat
in præcipitium & foueam errorum cum ſemi-
ne illo nequā? Sequitur enim ad has impias hæ
reſes omne opus prauum,ſpoliatio eccleſiarum,
impudicitiæ ſacrilegæ,uaſtationes regnorū, di-
uini cultus extinctio: deniq; homines ſine Deo,
quos Dei ſpiritus deſeruit,& tradidit immundis
ſpiritibus modò ſeducendos,paulò poſt in æter-
num pro iuſtis meritis cruciandos.

Nunc e regione uideamus,quænam ſit ſa-
pientia quæ deſurſum eſt. Primùm quidem in-
quit; *Pudica;* Audite ſacrilegi & libidinoſi,qui ac
ceſſiſtis ad filias hominum cum filij Dei eſſetis,
& uiolaſtis ſponſas CHRISTI. Putatis hoc, ò
filij adulteri,tantum ſcelus latere CHRISTVM,
cùm non ſolum oculos plenos habeatis adulte-
rio,uerùm & manus? O ſtulti & amentes pror-
ſus homines,qui hæc ante oculos uidentes, uos
nihilominus ſectātur. O cæcitatē; *Deinde pacifica;*
Sed dicet quis: Quomodo ergo Rex pacis
CHRISTVS dixit. Non ueni mittere pacem
in terram,ſed gladium? Reſpondemus dupli Matth.10.
cem eſſe concordiam, & ad malum & ad bonū.
Et ita duplex eſt pax. Illam quæ ad malum ten-
dit,odit Deus: & aduerſus illam ſtricturus gla-
dium uenit, ut meliorem induceret pacem.
Venit ille tempore Cæſaris Auguſti,quādo cū-
cta erant in pace: & uerum erat quod pòſt uer-
bis expreſſit: Cū fortis armatus cuſtodit atrium Luc.11.
ſuum,in pace ſunt omnia quæ poſſidet. Illa pa
ce tunc fruebatur mundus in maligno poſitus,
quæ Deo non placebat. Nā fortis armatus Dia-
bolus ubiq; regnabat: & ferè nullus erat Dei cul
tus.Itaq; non placuit Deo huiuſmodi pax: iccir-
cò miſit CHRISTVM ad illam deſtruendam.
Hoc autem fieri non poterat,niſi medio gladio,
quod fuit uerbum Dei,ideſt,apoſtolica prædica
tio. Cum igitur aduerſus hanc falſi iſti noui pro
phetæ doceant & prædicent, & uniuerſum or-
bem proptereà miſceant & conturbent,hoc nō
à ſapientia Spiritus faciunt,ſed à ſapientia Sata-
næ,tanquàm conturbatores ueræ pacis. Sci-
mus quidem ipſos ut ueros hypocritas, quaſi
imitatores CHRISTI, illud ſibi uſurpare ut
dicant ſe nolle mittere pacē in terram, ſed gla-
dium. Verū oportebat eos oſtendere,quo-
modo ueram pacem diligerent. Serere enim fal
ſa & peruerſa dogmata,non erat eorum qui ue
rè diligunt CHRISTI pacem. Nec quia de abu
ſibus conqueruntur,quos(niſi fuerimus impu-
dentes)negare nō poſſumus,icciréò ad illos atti
nebat inquirere,qui ſunt merè abuſus quāti quā
tiſunt: & iam remedium datum erat eis in prom
ptu à doctrina CHRISTI: Quæ dicunt facite, Matth.23.
quæ autem faciunt nolite facere.

Modeſta eſt; Lege horum magiſtrorum
blaſphemias,& Lutheri maledicta in ſanctos ui
ros,& CHRISTI martyres, & ibi nullo nego-
cio cernes qua modeſtia præditus fuerit. Et
cū hæc tam latè pateant,adhuc ne poſſunt du-
bitare ſtulti de eius ſpiritu unde ſit, & quò ten-
dat

dat? *Suadibilis*; ideſt, facilis ut uelit audire ueritatem. Amator enim ueritatis facile ac libenter illam audit & amplectitur. Iſti uerò ut ſurdæ aſpides ad uocem incantantium ſapienter obturant aures, ne uerbum ſalutis admittant. Iam .n. ſua proteruia fecerunt ſibi ipſis præiudicium; *Plena miſericordia, & fructibus bonis*; Qui autem minus miſericordes quã iſti, qui innumerabiles animas ſecum trahunt ad inferos? Qui uerò ſibi non parcit, quomodo aliȷs parcet? *Iudicans ſine ſimulatione*; Sapientis & ſpiritualis hominis eſt rectè iudicare, & abſq; ſimulatione. Bonum enim pronunciat eſſe bonum, & malum pronunciat eſſe malum, nulli aduians, nulli blandiens. Domine IESV obſecro ſtatue hoc firmum in corde meo. Græca tamen lectio habet; *Nihil diiudicans, nihil ſimulans*; Quæ lectio inconſtantiam remouet, & hypocriſim à uera ſapientia.

Fructus autem iuſtitiæ in pace ſeminatur facientibus pacem; Verbum Dei eſt ſemen quod ſeminatur, unde emanãt fructus Spiritus. Illud autem ſemen ſeminatur in pace: quia ſatores iuſtitiæ uolunt pacem his qui audiunt. Imò euangelium pacis prædicant: & in his uerè coaleſcit qui pacem diligunt, & illam faciunt, ipſum uerbum ſe-
Nota men pacis recipientes in ſemetipſis. An non ueram aſſignaui rationem cur hæc epiſtola nõ placet hæreticis? nimirum quæ illos nobis quaſi in ſpeculo mundo repræſentat.

CAP. IIII.

VNDE BELLA ET LItes in uobis? Nonne ex concupiſcentiis ueſtris, quæ militant in membris ueſtris? Concupiſcitis, & non habetis. Occiditis, & zelatis, & non poteſtis adipiſci. Litigatis, & belligeratis, & nõ habetis: propterea quòd non poſtulatis. Petitis, & non accipitis, eò quòd malè petatis, ut in concupiſcentiis ueſtris inſumatis.

VNde bella & lites in uobis &c. B. Iacobus Apoſtolus uolens radicem malorum indicare, ut ſecuri amputaretur: originem bellorum ac litium omnium, quibus illi ad quos ſcribebat tenebantur, à ſuis ipſorum concupiſcentiȷs aſſerit proficiſci, quæ militant in membris noſtris, ideſt, in organis externis quę mouentur ad explendas cupiditates illas, ſeu uoluptates atq; libidines. *Concupiſcitis, & non habetis*; ſiue quia quod concupiſcitis non obtinetis: ſiue quia etiam ſi obtineatis, non implet uos, ut dici etiam poſſitis non habere; *Occiditis & zelatis*: Atqui græci codices habent; *Inuidetis & zelatis*. Si legimus; *Occiditis*; de occiſione quæ animo fiat intelligẽdum eſt: ſicut
1.Ioan.3. ſcriptum eſt. Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. Ex eo igitur quòd non implet homo prauus, qui odio habet proximum, ſuam malã uoluntatem in eum, rumpitur zelans ob inuidiam: quoniam non poteſt aſſequi id quod illę.

Litigatis, & belligeratis; Ad quid autem hoc niſi ut habeatis? Et tamen non habetis: quia etiã nec ulla lite, nec ipſa uictoria contenti eſtis. Hoc uerò quamobrẽ, niſi quia non poſtulatis? Quid eſt non poſtulatis? Niſi quietem ueſtram & cõmoda ueſtra uultis ueſtra opera inquirere & adipiſci, quæ poſtulanda erant à Deo. *Petitis, & non accipitis, eò quòd male petatis*; Non eſt mirum ſi quis à Deo petens non accipiat: quoniam ut quis accipiat, oportet ut non malè petat. Malè autem petit, qui malum finem reſpicit. Vnde ait; *Vt in concupiſcentiȷs ueſtris inſumatis*; At Deus fomentum non uult præbere libidini, & uitioſorum hominum alendæ turpitudini.

Adulteri, neſcitis quia amicitia huius mũdi inimica eſt Dei? Quicunque ergo uoluerit amicus eſſe ſæculi huius, inimicus Dei conſtituitur. An putatis quia inaniter ſcriptura dicat: Ad inuidiam concupiſcit ſpiritus qui habitat in uobis? Maiorem autem dat gratiam. Propter quod dicit: Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Subditi ergo eſtote Deo. Reſiſtite autem Diabolo, & fugiet à uobis. Appropiate Deo, & appropinquabit uobis. Emundate manus peccatores: & purificate corda duplices animo. Miſeri eſtote & lugete, & plorate. Riſus ueſter in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem. Humiliamini in conſpectu Domini, & exaltabit uos.

Adulteri, neſcitis, quia amicitia &c. Vocat adulteros tam mares quàm feminas, eos qui relicto CHRISTO Sponſo & eius paupertate, hærent huic mundo, tanquam adulter amicę quam deperit. Ac neſcitis (ait) amicitiam huius mundi eſſe Dei inimicam? Vnde rectè ſequitur, illum qui uult eſſe amicus mundi, inimicum Dei conſtitui; *An putatis quòd inaniter ſcriptura dicat: Ad inuidiam concupiſcit ſpiritus qui habitat in uobis?* Senſus eſt, quòd amor Dei erga nos eſt tanquã amor zelotypi. Sic enim ſepè uocant Deũ ſcri-
pturę. Imò Spiritus uerè Deus, aiens: Ego ſum Exod.20.
Deus zelotes, ideſt, more alicuius ſponſi qui metuit ſibi à ſponſa, ne ſe abiecto alium recipiat & amplexetur adulterum. Hæc autem ſponſi concupiſcentia quę eſt ad inuidiã, ideſt, ad æmulationem & zelum, hoc primùm operatur in eo, ut ſi deprehendat ſponſam ſuæ fidei uiolatricẽ, indignetur incredibili modo, & ſimiliter auertat ſe ab illa, & in aliam totum ſuum cõuertat amorem, & cuncta dona: ut illa hanc commutationẽ factam uidens, miris modis excrucietur, ac fruſtrà pęniteat facti. Hoc eſt quod ait;

Maiorem autem dat gratiam; uidelicet alteri

ſponſæ, ut id perſpiciês quæ fœdifraga fuit, im menſo dolore perpetuò crucietur ac dirumpatur. Non fruſtrà ergo, nec ab re talis nobis Spiritus Dei deſcribitur tanquàm zelo correptus, atq; in illas animas ſuccenſus, in quibus prius habitauit, & inde expulſus eſt. Ideò rectè legimus: *Qui habitauit in nobis*: Supponit enim Deũ fuiſſe de habitatione ſua expulſum, & ob hoc irritatum zelo. Et cum iſtud non poſſit eſſe abſq; ſuperbia illius animæ, quæ prior ſuperbè contempſit Deum habitatorem & ſponſum; ait. *Propter quod dicit: Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.* Locus in prouerb. 3. capi ubi habetur. Ipſe deludet illuſores: & mãſuetis dabit gratiam. Qui ſunt autem illuſores, niſi qui promiſſa fregerunt? Hoc autem qua radice oritur, niſi à contemptu Dei & ſuperbia? Et quid eſt dicere; illudet; niſi pari modo erit ipſe ſuperbus & contemptor, & tunc apparebit quis erit uictor? Bene enim de illo ſcriptum eſt. Cum ſancto, ſanctus eris: & cum uiro innocente, innocens eris: & cum peruerſo, peruerteris. Hoc idẽ eſt quod reſiſtere ſuperbis & peruerſis iuſtiſſima peruerſione ac ſuperbia: *Subditi ergo eſtote Deo*; Quoniam uidelicet nolentibus ſubijci, & reſiſtentibus ipſe reſiſtit. Cùm igitur non ſit reſiſtendum Deo, conſequens eſt ut reſiſtamus Diabolo. Et ne quis dicat, quomodo poſſumus Diabolo reſiſtere? Effectum reſiſtentiæ ſubdit, dicens; *Reſiſtite Diabolo, & fugiet à uobis*; Reſiſtimus autem dum minime aſtutijs eius conſentimus, & ſubijciendo nos Deo. Dæmonum quidem eſt mala ſuggerere, noſtrum autem eſt non conſentire. Quoties eis reſiſtimus (teſte deuoto Abbate Bernardo) toties eos ſuperamus, Angelos lætificamus, Deum honoramus, qui uiſitat ut pugnemus, adiuuat ut uincamus, conſolatur ne deficiamus. In primis conflictibus grauis & propemodũ uidetur hoſtis īſuperabilis. Sed ſi quis fortiter primum impetum ſuſtinuerit, in ſecundo inueniet eum inferiorem. Quantò enim plus percuſſus fuerit ſuperbus ille antiquus hoſtis, magis elangueſcit ac deficit. Reſiſtendum igitur eſt forti animo, & concepta firma de Dei auxilio fiducia, qui neminem permittit ſupra uires tentari. Vult enim Malignus ſemper nobis nocere, ſed non poteſt: quia poteſtas iſta eſt ſub poteſtate. Alioqui ſi tantum, quantum expetit, nocere poſſet, nullus, ut ait B. Auguſtinus, iuſtorum remaneret; *Appropinquate Deo, & appropinquabit uobis*; Homo appropinquat Deo per fidem uiuam. Verùm niſi ipſe uocet, & adiuuet porrigẽs manum, quis poterit appropinquare? Ipſe ergo ſtat ad oſtium & pulſat: niſi deſcendas & aperias, non appropinquabit tibi. Quòd ſi aperueris, ipſe intrat & cœnat tecum. O beati illi & pluſq; fœlices qui appropinquant; *Emundate manus peccatores*; Emundare manus, eſt maculas abſtergere, & ſordes operum malorum, quę externis actibus cõſummauimus. Hæc emundatio fit per pœnitentiam & ſatisfactionem. *Et purificate corda duplices animo*; hoc eſt, qui Deo & mãmonæ ſimul ſeruire præſumitis, & geminas occupare ſellas in uia, unde animus ſit impurus. Purificate ergo, inquit, corda ueſtra abijciendo amorem mundanorum, qui conſpurcat animam. Modum autem quo hæc ſiant demonſtrat, dicens; *Miſeri eſtote*; hoc eſt, inducite in animum, oportere eos qui piè uiuere uolunt in CHRISTO in hoc mundo, ſubſtinere afflictiones & miſerias: & icciréo debetis inclinare animum ad patiendum, & tolerandam ueſtram crucem uſque in finem, & ſic eſſe miſeros: quia per hoc efficimini beati. Et uerè magnam habemus & promptam (ſi conſiderate uellemus) deplorandæ noſtræ miſeriæ materiam, quam tamen nobis Deus in nouo ſtatu ad occaſionem meriti conuertit. Quid enim eſt homo, natus de muliere, breui uiuens tempore? In ſordibus generamur, in tenebris cõfouemur, in doloribus parturimur: ante exitum miſeras oneramus matres, in exitu more uipereo lacerantes. Mirum quod ipſi non laceramur. Primã uocem ploratus edimus. Meritò quidem, utpote uallem plorationis ingreſſi, ut nobis illud S. Iob ex omni parte poſſit aptari. Multis repletur miſerijs, multis & multiplicibus inquam, miſerijs corporis, miſerijs cordis, miſerijs dum dormit, miſerijs dum uigilat, miſerijs quocunque ſe uertit; *Et lugete, & plorate*; Tanquam ſponſæ illæ uiduæ quæ ſuum ab oculis ſuis uiderunt ſibi ſublatum ſponſum. Veræ quippe uiduæ nihil agunt, nihil curant, nihil ſomniant, niſi quo tandem modo queant iterum uidere ſponſum, & in thalamum intrare cum illo. Abſtinent iterum à cibo, ueſtes induunt lugubres, & aſſiduè plorant expectando dolenter ac dicendo, Quando ueniet? Quando uidebo eum? Animam meam, uitam meam &c. Alibi latius chriſtianum luctum & ploratum declarauimus. *Riſus ueſter in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem*; Hic eſt chriſtianus ſtatus, ut à riſu fletus, à fletu riſus comparetur. Et ſimiliter à gaudio mœror, & à mœrore gaudium, iuxta CHRISTI legem & uerbo traditam, & in ſeipſo completam, ut quilibet eam poſſit legere in Crucifixo. Itaque ſuos hortatur Frater Domini, ut apprehendant conditionem luctus & mœroris, repudiato & abiecto riſu & gaudio, ut in riſum & gaudium ſempiternum perueniant. Sic fecit CHRISTVS, qui ob propoſitum ſibi gaudium ſuſtinuit crucem, ut ait B. Paulus ad Hæbreos. *Humiliamini in conſpectu Domini, & exaltabit uos.* Dominus enim ipſe hanc legem poſuit, quam & ſuo facto ſacrauit, humilians ſemet ipſum, & factus obediens uſque ad mortẽ, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine IESV omne genu flectatur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus noſter IESVS CHRISTVS in gloria eſt Dei Patris. Si hoc fecit ille tãtus Filius, & propter nos: quid nos uermiculi debemus facere? Eſtô ergo

Pſal. 17.

Ex D. Bernardo.

Hebr. 12.

Phil. pp. 2.

Apoc. 3.

ſimus filij Dei, ac per hoc in magnam euecti
dignitatem, debemus tamen quò perfectum
ſus adoptionis, hoc eſt, hæreditatem filiorum aſ
ſequamur, debemus, inquam, cum filijs Dei & in
Domino gloriari, ſi tanquàm peripſema ab ho-
minibus in hoc mundo habeamur, ut cum uene
rit dies ſegregationis, audiamus dici ab impro-
bis ad laudẽ noſtrã: Ecce hi ſunt quos aliqñ ha
Sap. 5. buimus in deriſum, & in ſimilitudinem impro-
perij. Nos inſenſati uitam illorum exiſtimaba-
mus inſaniam, & finem illorum ſine honore. Ec
ce quomodo computati ſunt inter filios Dei, &
inter Sanctos ſors illorum eſt. Itaque conciuda
Luc. 18. mus & conſolemur nos in uerbo Domini. Qui
ſe humiliat, exaltabitur: & qui ſe exaltat, humilia
bitur. Superbia enim & animi elatio paradiſi no
bis ianuam clauſit. Humilitas autem claues fabri
cata eſt, quibus nobis iterũ pateat aditus, ſi hu-
miles eſſe in ueritate ſtuduerimus. Diſcite à me
(inquit ſapientiſſimus Magiſter) quia mitis ſum
& humilis corde. Et ſãctiſſima illius Mater Vir
go perpetua MARIA, cum eſſet omnium
uirtutum hortus, & ſacrarium Spiritus ſancti,
ſolius tamẽ meminit humilitatis exultans in Spi
ritu, & Deum in ſuis donis glorificans. Quia
reſpexit (ait) humilitatem ancillæ ſuæ: ecce ex
hoc beatam me dicent omnes generationes.
Quicquid ſuperbia perdidit, humilitas ſancta re
cuperauit. Et uerè omnium uirtutum eſt cuſtos
potentiſſima humilitas. Nam Deus humilia ſem
per reſpicit, & alta à longè cognoſcit. Vbi ue-
ra humilitas, nulla regnat detractio. Quapro-
pter poſt datum ſaluberrimum hoc pręceptum
rectè ſubdidit.

Nolite detrahere alterutrũ fratres mei.
Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fra-
trem ſuum, detrahit legi, & iudicat legem.
Si autem iudicas legem, nõ es factor legis,
ſed iudex. Vnus eſt enim Legiſlator & iu
dex qui poteſt perdere & liberare. Tu-
autẽ quis es qui iudicas proximũ tuum?
Ecce nunc qui dicitis: Hodie, aut craſtino
ibimus in illam ciuitatem, & faciemus ibi
quidem annum, & mercabimur, & lucrum
faciemus: qui ignoratis quid erit in cra-
ſtino. Quæ eſt enim uita ueſtra? Vapor eſt
ad modicum parens, & deinceps extermi-
nabitur, pro eo ut dicatis: Si Dominus uo-
luerit: & ſi uixerimus, faciemus hoc, aut il-
lud. Nunc autem exultaſtis in ſuperbiis
ueſtris. Omnis exultatio talis maligna eſt.
Scienti igitur bonum facere, & non faciẽ
ti, peccatum eſt illi.

Nolite detrahere alterutrum &c. Hîc inuehitur
contra uitium detractionis, quod eſt uiolare fa-
mam abſentis per obiectionem criminis, aut
extenuationem uirtutis. Hoc peccatum grauiſ
ſimum eſt, à ſuperbiæ & inuidiæ fonte manans,
quæ ſunt maxima crimina. Seuerè à ſcripturis
paſſim uituperatum eſſe huiuſmodi detractio-
nis liuorem legimus: & tamen euſque frequens
eſt in hominibus, etiã in his qui uidẽtur pij ac re
ligioſi, ut uix ſit ullũ peccatũ crebrius repetitũ.
Sed operiunt illud ſæpe quibuſdã prætextibus.
Huiuſmodi genus hominum optimè nouerat
formandorum morum pater egregius D. Ber-
nardus qui aiebat. Detractores autem quo-
dam ſimulatæ uerecundiæ fuco conceptam ma
litiam, quam retinere nõ poſſunt, adũbrare co-
nantur. Videas à detractore alta pręmitti ſuſpi Ber. ſuper can.
ria: ſicq; cũ quadam grauitate & tarditate, uul- ſer. 24.
tu mœſto, demiſſis ſupercilijs, & uoce plangenti
egredi maledictionem, & quidem tantò perſua
ſibiliorem, quantò creditur ab his, qui audiunt,
corde non inuido, ſed magis condolenti affectu
q̃ malitioſè proferri. Doleo, inquit, uehemen-
ter pro eo quòd diligo eum ſatis, & nũquam
potui de hac re corrigere eum: & alias mihi qui
dem bene cõpertum fuerat de eo iſtud, ſed per
me nunquam innotuiſſet. At quoniam per alte
rum patefacta res eſt, ueritatem negare non poſ-
ſum, reuera ita eſt. Nunquid non uipera eſt lin-
gua detractoris ferociſſima: planè nimirum, quę
tã lethaliter inficiat flatu uno. Nunquid non lan
cea eſt lingua iſta? Profectò acutiſſima: hæc ille.

Aut qui iudicat fratrem ſuum &c. Admiſcet
etiam aliud crimen coniunctum detractioni,
quod eſt iudicare fratrem. Non autem de qua-
cunq; detractione, & quocunq; iudicio loqui ui
detur, ſed de ea detractione qua includitur de-
tractio, & iudicium aduerſus dictum legis. Ver
bi gratia: Qui iudicat hominem, quem uiderit
ſpreuiſſe mundum, adiſſe heremum, aut mona-
ſterium: & illum propterea ſtultitiæ inſimulat,
aut uitio cerebri laboraſſe, qui hanc ſtatus mu-
tationem elegerit. Sic enim dicere ſolent & mũ
dus, & qui ſecundum carnẽ ſapiunt. Si quis itẽ
facultates ſuas diſtribuat in cibos pauperũ: aut
aliud quoduis tãdem egregium & chriſtianum
opus aggrediatur, quod mũdo appareat inſania.
Qui, inquam, fratrẽ ob iſta facta ſpernit, eiq; de
trahit, ſicuti plerunq; (ut diximus) ſolet fieri, cer
tè hic non iam humanum crimen committit, ſed
ſatanicum. Manifeſtè enim detrahit legi, & iudi
cat legem, in eandem blaſphemus. Hic uerus
eſt B. Iacobi ſenſus, qui cum ſuperioribus appo
ſitè admodum cohæret, & declaratur. Poſtq̃
enim ſuaſit luctum & ploratum, & humiliatio-
nem crucis, quæ omnia apud homines animales
ſunt ſtultitia, & ita iudicantur, ut per hoc detra
hatur hominibus ſimul ac legi, ideò dixit: *No
lite detrahere &c.* ideſt, nolite ſuperbè & arrogan-
ter dicere malum quod lex commendat ut bo
num: & è conuerſo, bonum illud ęſtimare, quod
lex uituperat tanquàm malum. Rectè ergo dicit:

*Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem ſuũ, detra
hit legi, & iudicat legem*; ideſt, damnat legem, &
facit ſe lege ipſa & Legiſlatore ſuperiorem.
Et ita iam non eſt factor ipſius legis, ſed Iudex
potius: quod eſt proprium Satanæ.

Vnus enim eſt Legis lator & Iudex, qui poteſt perdere & liberare &c. Hic eſt CHRISTVS IESVS Deus & Dominus noſter ac Redemptor. Et tamen audet fax illa orbis terrarum Lutherus negare CHRISTVM eſſe legiſlatorẽ: quod non minus habet inſaniæ, quàm falſitatis.

Tu autem quis es qui iudicas proximum tuum? Verè cùm ſimus oẽs fratres, nõ eſt iuriſdictio penes quemlibet iudicandi fratrem ſuum. Loquitur autem non de iudicijs ſæcularibus, quæ à terrena poteſtate, quam probat Deus, ueniunt: ſed de iudicijs priuatorum priuatis, quæ pertinent ad ea quæ ſunt diuinæ legis, non in præſenti tempore diſcutienda. Sed quando cuncta erunt manifeſta. Tunc enim poterimus liberè iudicare probationis iudicio & comparationis.
Sap. 3. Sic Sancti iudicabunt nationes, ut teſtatur ſcriptura, & dominabuntur populis.

Ecce nunc qui dicitis: Hodie, aut craſtino ibimus in illam ciuitatem &c. Vult arrogantiam noſtram patefacere Apoſtolus, & magnam incõſiderationem, qui cum ante pedes habeamus mortem, neſcientes horam, aſſiduè & omni momento imminentem: nihil tamen minus conſideremus. Quapropter abſque ulla mortis cogitatione, & citra ullum pactum cum Deo, quaſi ſecuri dicimus, *Hodie, aut craſtino &c.* Et hoc, inquàm, abſq; conditione proferimus, quæ tamen ſemper adhiberi deberet, puta, ſi dabit Deus: ſi uiuere ſua bonitate nos permiſerit etc. Nec dicat hic mihi Iuriſconſultus aliquis ex ſua regula, cùm hæ cõditiones tacitè ſubintelligantur, eaſdem fruſtrà
Regula iuris. exprimi. Aiunt enim: Expreſſio eorum quæ tacitè inſunt, nihil operatur. At longè aliter ſe res habet in propoſito. Multum quippe expreſſa conditio operatur: quia cogitare de morte imminente multarum inanium operationum turba & anxietate nos liberat ob metum mox uenturi iudicij. Abijcit auaritiam, & omnem concupiſcentiam oculorum. Non inhiat lucris malis: conuertitur ad theſaurizationem æternorum, & cum B. Iacobo Apoſtolo conſentit, & ad ſe reuerſus ait. Quæ eſt uita mea? Non ne uapor eſt ad modicum parens? Et clamat cum uero
Eccles. 1. Eccleſiaſte toto corde: O uanitas uanitatum, & omnia uanitas. Et cum eodem iam conuerſus, conuertit ſe ad diuites huius mundi, qui poſuerunt ſpem in his bonis, & illos increpans ait.

Nũc autem exultatis (ſiue gloriamini) *in ſuperbijs ueſtris*; Omnis.n. diues, ideſt, in diuitijs fidens, ſuperbus eſt, *Omnis exultatio talis*; ſiue gloriatio; *maligna eſt*; Et uerè maligna: quia coniuncta perfidiæ. Et uerè maligna: quia eſt radix ſuperbiæ, & contemptus proximorum. Inde enim exoriuntur contumeliæ, conuitia, & omnis maledicentia, & ſupergreſſio in proximum ſuum, nihi
Matth. 5. li facientes dictum Domini: Qui dixerit fratri ſuo; Fatue; reus erit gehennæ ignis. Nihili faciunt autem, quia non nouerunt neque ſeipſos, neq; Deum omnium Creatorem & Redemptorem: neque utuntur uera regula ad metiendum ſe, & comparandum alijs ſemetipſos. Vera enim regula non eſt abundantia terrenorum, ſed cœleſtium uirtutum. Concludit tandem. *Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum eſt illi*; Chriſtianos alloquebatur, qui hæc ſciebant, aut ſaltem ſcire debebant. Nam pro ſcientibus eos habet ſcriptura, qui culpa ſua neſciant, quæ ſcire tamen debebant.

CAP. V.

AGITE NVNC DIVITES: plorate ululantes in miſeriis ueſtris, quæ aduenient uobis. Diuitiæ ueſtræ putrefactæ ſunt: & ueſtimenta ueſtra à tineis comeſta ſunt. Aurum & argentum ueſtrum æruginauit: & ærugo eorum in teſtimoniũ uobis erit, & manducabit carnes ueſtras ſicut ignis. Theſaurizaſtis uobis iram in nouiſſimis diebus. Ecce merces operariorum, qui meſſuerunt regiones ueſtras, quæ fraudata eſt à uobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini ſabbaoth introiuit.

Epulati eſtis ſuper terram: & in luxuriis enutriſtis corda ueſtra in die occiſionis. Addixiſtis, & occidiſtis iuſtum, & non reſtitit uobis.

Agite nunc diuites, plorate ululantes &c. Inuehitur Frater Domini apoſtolico ſpiritu aduerſus diuites, & ut iuſtus conſentit cum ſententia Domini iniurias uindicantis. Scriptum eſt enim: Lætabitur iuſtus cùm uiderit uindictam: ma- Pſal. 57.
nus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Tanquã illam præuidẽs: Agite nunc (inquit) quia iudiciũ ſuper uos iam uideo præſens. Cũ enim uita ueſtra nihil fuerit quàm riſus, meritò ploratus ſuccedit riſui. Plorate, inquam, & ululate in miſerijs ueſtris ſempiternis, quibus nihil miſereor. Non enim eſt locus miſericordiæ, ubi dies aduenit iuſti iudicij. *Diuitiæ ueſtræ putrefactæ ſunt*; quæ iam nihil prorſus uobis proderunt. Tempore iudicij omnia uelut à tinea & ærugine comeſa, conſumpta erunt. Quamobrem ipſa argẽti ueſtri ærugo teſtificabit cõtra uos, quibus dictũ fuerat à ſummo ueritatis Magiſtro. Nolite Matt. 6.
theſaurizare uobis theſauros ĩ terra, ubi ærugo & tinea demolitur &c. Et noluiſtis conſilium ſalutiferum audire. Meritò igitur ipſa uobis prophetata ærugo teſtimoniũ afferet ueritati cõtra uos: & iuſtificata eſt ſapientia Dei ab illa; *Et manducabit carnes ueſtras ſicut ignis*; Inde enim cruciatus erit in anima & corpore ueſtro nudo & afflicto; *Theſaurizaſtis uobis iram in nouiſſimis diebus*; hoc eſt, in ſempiternum: quõ nouiſſimi dies erũt abſque fine. *Ecce merces operariorum qui meſſuerunt &c.* Hic diuitum peccata commemorat, inter quę illud eſt frequens, defraudare operarios mercede ſua: q̃ defraudatio eſt clamor ad Deũ q̃

audit,& indignatur,& parat uindictam. Hac de re frequenter admonet ſcriptura antiqua,ne defraudentur mercenarij ſuo labore ac ſudore, & ne merces eorum procraſtinetur. Nam ipſe Dominus reſpicit pauperes, qui & ipſe fuit pauper, & uindicat illos terribiliter; *Epulati eſtis ſuper terram*; Vide quomodo illos alloquitur tanq̃ ſubſtinentes iudicium. Vbi & aliud peccatum diuitũ commemorat, quod eſt epulari ſiue deliciari,& laſciuire,& omnem diem habere feſtiuum in comeſſationibus & impudicitijs; *In die occiſionis addixiſtis, & occidiſtis iuſtum*; Hic locus factus eſt paulò obſcurior (meo iudicio) quia omiſſa eſt una dictio quæ eſt in græcis. Coniungitur enim cum ſuperiori hoc dicto; *In die occiſionis*; & debet ſic intelligi: Epulati eſtis ſuper terram, & laſciuiſtis in delitijs,& enutriſtis corda ueſtra, ſicut in die occiſionis addixiſtis,ſeu condemnaſtis,& occidiſtis Iuſtum. De CHRISTO loquitur,quem in die Paſchæ condemnarunt,& occiderunt Iuſtum: & ipſi feſtiuũ diẽ egerunt & ſęcularẽ. Ad eũ modũ faciunt & nunc,& hactenus ſemper fecerunt diuites & tyranni,qui dũ CHRISTVM in ſuis ſeruis perſequũtur,ipſi interim tripudiant. Talis fuit Herodes quando iuſſit amputari caput Sancti Ioannis Baptiſtæ. Ipſe autem Iuſtus noſter CHRISTVS non receſſit. Oblatus enim eſt quia uoluit. Iſa. 53.

Patientes igitur eſtote, fratres, uſque ad aduentum Domini. Ecce,Agricola expectat pretioſum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum & ſerotinum. Patientes igitur eſtote & uos, & confirmate corda ueſtra: quoniam aduentus Domini appropinquabit. Nolite ingemiſcere,fratres, in alterutrum, ut non iudicemini. Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit. Exẽplum accipite,fratres,exitus mali, & longanimitatis,& laboris,& patientiæ,prophetas qui loquuti ſunt in nomine Domini. Ecce beatificamus eos qui ſuſtinuerunt. Suſferentiam Iob audiſtis: & finem Domini uidiſtis. Quoniam miſericors Dominus eſt, & miſerator. Ante omnia autem fratres mei,nolite iurare neque per cœlum,neque per terram,neque aliud quodcunque iuramentum. Sit autem ſermo ueſter,Eſt,Eſt:Nõ Non:ut non ſub iudicio decidatis.

Patientes igitur eſtote, fratres &c. Bene hortatur ut ad exemplum Iuſti,ideſt CHRISTI, ſint patientes & longanimes, qui quùm malediceretur,non maledicebat:quùm pateretur,non comminabatur: tradidit autem iudicanti ſe iniuſtè. 1.Pet.2. Hæc eſt regia uia ad CHRISTVM:ideò dicitur; *Vſque ad aduentum Domini*; Parua enim eſt mora:nã citò ueniet,& non tardabit; *Ecce agricola &c.* clarus eſt ſenſus. Si hoc faciunt homines pro terreno & paruo lucro,quid facere nos debemus pro immenſo & æterno? Iccircò denuò exhortatur; *Patiẽtes igitur eſtote et uos,& confirmate corda ueſtra*; nempe fide,& ſpe,& charitatis operibus; *Quoniã aduentus Domini appropinquabit*; Iam enim eſt in foribus; *Nolite ingemiſcere.fratres,in alterutrum*; aut aduerſus inuicem,ideſt(ut mihi uidetur)nolite gemitum ueſtrum reijcere in alios. Sunt enim qui ex eo quòd tribulantur,etiã tribulant alios. Et quæ damna à potentioribus patiũtur,eadẽ in alios referunt: unde iudicium ſumunt. Nec excuſantur quantumuis ipſi iniuſtè afflicti ſint. O quot exemplis poſſet hoc pręceptum illuſtrari,contra quod multi committunt. *Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit*; Heu nimis uerum eſt: ſed perpauci ſunt qui ſeriò,ut oporteret,conſiderent. Imminet aſſiduè mors omnibus parata, & plurimis tamen eſt improuiſa. *Exemplum accipite fratres &c.* Ecce ſcripturam Iob ut canonicam accipit. Summa doctrinæ eſt ut ſimus ſapientes:quod tunc erit ſi finem reſpexerimus, quem pro regula actionum noſtrarum propoſitum ſemper ante oculos habeamus. Nota eſt hiſtoria B. Iob,qui cum tanta paſſus fuerit,recepit bona duplò auctiora quàm quę habebat prius:quoniam ualdè miſericors eſt Dominus animo,& miſerator facto.

Ante omnia autem,fratres mei,nolite iurare &c. Hîc prohibet iuſiurandum,non ut quidam decepti exiſtimant, quaſi non liceat interdum iurare: ſed ut remoueatur facilis aſſuetudo iurandi. Præterea,ne quis exiſtimet non eſſe iuramentum per cœlum iurare & terram:quaſi liceat per creaturas iurare,& fallere abſq; periurio. Poſtquàm enim uenit CHRISTVS, & ſanguine ſuo purgauit mundum,ſacrata ſunt omnia; *Sit autem ſermo ueſter; Eſt;Eſt.&c.* ideſt,ut quod eſt in re ſecundum affirmationem,ſimpliciter dicatur; Eſt; Quod uerò ſecundum negationem,dicatur; *Non eſt*; Præceptum eſt ab ipſomet Domino in euangelio expreſſum; Matt. 5. *Vt non ſub iudicio decidatis*; Græce in hypocriſin,ideſt,ſimulationẽ. Simulatores enim fallaces ſunt & mendaces. Mendax autem omnis hypocrita: quia contra id quod in corde tenet, enunciat:alius intus,alius foris. At iſtud omninò eſt contra naturam: quoniam lingua data eſt ad exprimendos cordis conceptus ea ueritate,qua intus probantur.

Triſtatur autem aliquis ueſtrum? oret. Aequo animo? eſt pſallat. Infirmatur quis ĩ uobis? Inducat presbyteros eccleſiæ,& orẽt ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus:& ſi in peccatis ſit,remittentur ei. Confitemini ergo alterutrum peccata ueſtra: & orate pro inuicem ut ſaluemini. Multum enim ualet deprecatio iuſti aſſidua. Elias homo erat ſimilis nobis paſſibilis:& orõne orauit ut non plueret ſuper terrã,& nõ pluit annos tres, & mẽſes ſex. Et rurſum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſuum.

Fratres

Fratres mei, ſi quis ex uobis errauerit à ueritate, & conuerterit quis eũ, ſcire debet quoniam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uiæ ſuæ, ſaluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum.

Triſtatur autem aliquis ueſtrum &c. Videbat B. Iacobus Apoſtolus inter cætera mala quæ abſtrahunt à continuatione boni operis, eſſe triſtitiam: ideò remedium ad eam auferendam propoſuit; nimirum orationem. Verè nihil eſt omninò quod lætiorem reddat & alacriorem animum, quàm oratio. Illud tamen hîc obſtat quod ait, *Aequo animo*: Quomodo eni qui in triſtitia eſt cõſtitutus, æquo animo orare poterit, aut pſallere? Animaduertat igitur prudens lector, non uera uitiatam eſſe literam, & male hoc in loco punctis diſtinctam. Sic enim debet ordinari: *Triſtatur quis in uobis? oret.* Et hîc ſit punctus. Tum ſequitur, *Aequo animo eſt quis pſallat*: ut ſic oratione triſtitia pellatur: æquanimitas autem cantu & pſalmis, id eſt, laudibus & gratiarum actionibus, ne in gaudiũ ſeculare effluat, moderetur & iuſtificet.

Dominus IESVS in agonia triſtis factus uſq; ad mortem orabat, & pernoctabat in oratione: & iuſſit ut diſcipuli orarent, ne abſorberẽtur triſtitia, & tentationibus deſperantes ſuccũberent. Hoc eſt remedium triſtitiæ, obuiam prodire, & fugare illam oratione, per quam lætitia ſpiritualis accerſit, et cõſolationes internæ, quas ij norunt qui experiuntur. Itaq; dum quis lætus eſt, pſallat & gratias agat, & laudes referat Deo, omne bonum illi aſcribens ſemper.

Infirmatur quis in uobis &c. Ex hoc loco colligerunt hæc ſi Doctores & rectè, ſacramentum extremæ unctionis, quod uniuerſa ſemper probauit Eccleſia. Et non ſolùm eſſe hoc ſacramentũ uerùm etiam hoc in loco ab ipſo fratre Domini commemorari, ſicut planè teſtatur Innocentius tertius cap. De ſacra unctione. Et Innocentius primus multò anteà id expreſſerat in ſuo decreto. Quia & preces eccleſiarum ſolemnes, quæ in ritu huius ſacramenti præmittuntur, hoc clarè probant. Ita enim orantur. Deus qui per Apoſtolum tuum Iacobum loquutus eſt dicens: Infirmatur quis in uobis, inducat presbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum, ungentes eum oleo ſancto in nomine Domini, & oratio fidei ſaluabit infirmũ, & alleuiabit eum Dominus: & ſi in peccatis ſit dimittentur ei &c. Non afferã innumeras omnium ueterum doctorum pro hac ueritate ſentẽtias. Qui enim non credit uniuerſali eccleſiæ, & concilijs, cui credet? Quòd ſi nulla eſſet alia mentio huius ſacramenti in euangelio, ſatis eſt uerè Catholicis præſens B. Iacobi teſtimoniũ promulgantis illud tanq; Apoſtolus CHRISTI, nõ autem inſtituentis. Neq; enim eſt cuiuſquã Apoſtoli ullum inſtituere ſacramentum, ſed CHRISTI ſolius, ex quo & per quem gratia ipſa ſacramentorum uenit. Sunt tamen qui uolunt hoc ſacramentum apud B. Marcum commemorari, ubi legimus diſcipulos cùm illos Dominus miſiſſet ad prædicandum, unxiſſe infirmos oleo, & per illam unctionem ſanitatem corporis eſſe aſſequutos. Mihi tamen (ut ingenuè quod ſentio loquar) uidetur nõn uerè illud fuiſſe ſacramentũ, quod Apoſtoli tunc faciebant, cum ipſi nõdum eſſent ſacerdotes, nec idonei ſacramentorum miniſtri, niſi Baptiſmi, qui non requirit miniſtrum presbyterum, propter neceſſitatem. Præterea, Non oſtenditur ibi ritus & forma ſacramenti, nec ullæ preces, nec ullus alius ſacramenti effectus, præter corporis ſanitatem. Non me latet potuiſſe Dominum IESVM facere miniſtros huius ſacramenti etiam non ſacerdotes. At non quodcunq; poterat, faciebat: ſed quod decebat. Credo tamen fuiſſe illud tanq; præparatorium quoddam huius ſacramenti, quod nobis planè exprimit frater Domini. Hoc ſi dicimus, non minus probatur huius ſacramenti ueritas. Si enim præparatoria fuit illa unctio ad ſacramentum, quod ad minimum neceſſe eſt fateri, ergo oportuit ſubſequi ſacramentum ipſum: alioqui fruſtrà erat præparatio rei non ſubſequuturæ.

Marc. 6

De ſacramẽto extremæ unctionis.

Sic præparatus fuit & baptiſmus CHRISTI per baptiſmũ præcurſoris Ioannis: & ipſa ſacramẽtalis cõfeſſio per eũdẽ ſanctiſſimũ Ioãnẽ ſimili mõ. Verũ Diaboli captiuus Lutherus in libro de captiuitate Babylonica, & eius ſectatores inſurgũnt contra huius ſacramenti, quo Eccleſia Dei utitur, ueritatem: quibus etiam Caietanum fauiſſe uehementer dolui, qui eorum rationes, quibus moti ſunt ut hunc locum B. Iacobi nõ attinere ad ſacramentum ſuaderent, tanq; urgẽtes ac ualidas comprobauit. Aiunt enim primùm. Sacramentum hoc inſtitutum eſt pro ægrotantibus ad mortem: tunc enim cõfertur, quùm iudicio medicorum deſperata eſt ſalus ægroti: unde etiam unctio extrema appellatur. Iacobus autem non hoc obſeruari mandat, ſed ait ſolùm: Si quis in uobis infirmatur, nõ autem: Si quis infirmatur ad mortem. Præterea, Sacramentum per unum presbyterum datur: hîc uerò plures presbyteri iubentur adduci ut oleo ungant. Tertiò, Ponitur ſolus effectus ſalutis corporalis, cum quo non ſtat effectus proprius huius ſacramenti, qui eſt mundare omninò à peccatis, ut hinc recedat anima à peccatis prorſus purgata, & continuò euolet in paradiſum. Nam ſi ſanatur homo corpore per eam unctionem, non dabitur ei cõtinuò in paradiſum euolare: & ita erit effectus contra effectum. Quartò dicitur, Et oratio fidei ſanabit infirmum. Non ergo ſacramenti uirtus. Deniq; ait, Quòd ſi in peccatis fuerit infirmus, remittentur ei: ut conditionalis ſit iſta remiſſio peccatorum, & quaſi acceſſoria, & non principalis. At, inquit Caietanus, ſacramẽtum unctionis directè, ut forma ſonat, tendit ad remiſſionem peccatorum. Et præter hæc, quærenda eſſet ratio ponendi hoc ſacramentum, ne uideatur ſuperfluum. Etenim ad remiſſionẽ peccatorum ſatis uidetur eſſe pœnitentia, & Euchariſtia, quæ uenialia peccata abſorbent.

Obiectiones cõtra ſacramentum extremæ unctionis.

Quoniam uerò hæ rationes infirmis ac parũ cautis aliquid negocij facere poſſẽt, à nobis ſunt reſoluendæ. Sed oportet lectorẽ ſcire, quòd ab initio in primitiua illa eccleſia ad ſtatuendam euangelij ueritatem, multa fiebant & contingebant etiam in ſacramentorum collatione, quæ nunc non fiunt, neq; contingunt. Eo nanque tempore manifeſtè per manuum impoſitionem presbyterorũ ſenſibiliter ueniebat Spiritus ſanctus: quod nunc non uidemus. Id autem quamobrem, niſi quia neceſſe tunc erat oſtendere ſigno admirando ac ſenſibili exterius, id quod inuiſibiliter Deus operabatur interius? Haud aliter factum fuit in hoc extremæ unctionis ſacramento, uidelicet ut homines per ſanationem corporis, quam Deus operabatur per orationẽ presbyterorũ, facilè crederent per eius ſacramenti uirtutem etiam reſtitui perfectam animæ ſanitatem. Et ob eam cauſam Apoſtoli ab initio oleo uſi ſunt ungentes infirmos, ut ad huius ſacramenti fidem animos præpararent, reſtituendo corpoream ſanitatem. Itaq; ipſa corporis ſanitas nõ eſt proprius & per ſe effectus huius ſacramenti, ſed per accidens, & ſubintellecta hac conditione, uidelicet ſi placuerit Deo ſanare. Porrò de huius ſacramenti uero effectu, mox dicetur.

Quòd autem dicat Apoſtolus; *Infirmatur quis in uobis*; & non adijciat, ad mortẽ: non debet quẽquàm mouere. Non enim omnia explicitè erãt declaranda, quę aſſiduè tradebantur per manus, & ipſa conſuetudine atq; uſu aſſiduo declarabãtur. Etiam dici poteſt, In primitiua illa eccleſia, quia ſanabantur frequenter in corpore, non expectabatur extremus ille infirmitatis articulus. At cùm fundata eſt non indigens ulterius ijs miraculis eccleſia, ſuo tẽpori collatio huius ſacramenti reddita eſt. Vnde meritò uocata eſt extrema unctio. Nonnulli tamen propterea uocari extremam unctionem putant: quia illã præcedunt alię unctiones aliorũ ſacramẽtorũ, nempe baptiſmi & cõfirmationis. Mihi longè magis placet eã ob cauſam extremã dici unctionem: quia quũ laborat infirmus in extremis datur. Non tamen expectandum eſt momentum exhalationis animę, in quo errore paſſim uerſantur Chriſtiani ferè oẽs, quibus confertur iſtud ſacramentum ſemimortuis. At ſuſcipiendũ eſſet integris mẽte & ſenſibus. Nec propterea quia fortaſſis cõualeſcat infirmus, & poſſit iterari, minus dici debet extrema unctio: quoniã ſatis eſt iuxta medicorũ ſententiam, inſtans imminere mortis periculum.

Quòd uerò iubeat non unũ, ſed plures adduci presbyteros ad infirmũ, ſolẽnitatis eſt, non neceſſitatis. Nam & apud regulares id ſeruatur, ut omnes interſint & orent. Et hic modus in primitiua eccleſia ſeruabatur, cũ nondũ eſſet latè propagata. Nec prohibet uno ungente rectè dici etiam alios unxiſſe qui interfuerunt, & reſpõderunt, Amen, ſuper unctione. Et iam confeſſi ſumus effectum huius ſacramenti proprium non eſſe corporis ſanationem, niſi id Deo ita uolente expediat. Et licet hoc obtineat oratio fidei: attamen & ipſi ſacramento attribuitur, cuius forma ſunt preces presbyterorum. Nec quia dicat conditionaliter; *Et ſi in peccatis fuerit, remittentur ei*; quicquam facit quo minus hic ſit effectus principalis ſacramenti, ſed eo pacto quo ſtatim declarabimus. Conditionis autẽ illius, quę ſuapte natura ineſt, expreſſio nihil operatur. Certum eſt enim ei peccata remitti minime poſſe, qui in peccatis non fuerit. Quare friuola demonſtrantur eſſe cuncta, & calumniarum plena, quæ à nouis magiſtris adducuntur.

Ad illud uerò, ſuperfluum eſſe hoc ſacramentum: quia confeſſionis ſacramentum, pœnitentiæ, & Euchariſtię ualent ad remiſſionem peccatorum: Reſpondetur iuxta B. Thomæ doctrinam, quæ mihi ſemper placuit, principalem huius ſacramenti effectum eſſe plenam ac perfectã liberationem ac ſanitatem ab infirmitate quæ ſemper eſt in homine, ut non perfectè ſit habilis ad omnia bona opera. Vnde & ipſa caro ſuapte natura ſemper gerit malum ſuũ in ſe: & inde mens debilitatur per carnem, & infirmatur. Ab hac autem debilitate & infirmitate, quæ Deo odioſa eſt, non omninò liberatur homo per ſacramentum pœnitentiæ, aut Euchariſtiæ, ſed per hoc proprium ſacramẽtum. Redditur enim homo mente & corpore expeditus ad ultimum paſcha celebrandum, & ad emigrationem in patriã: cui ſi nihil grauioris debiti iam obſtet à peccatis antiquis, quodcunq; ad illam debilitatem attinet, per hoc ſacramentum ſit ſanatum. Ad quod etiam fortaſſis proficiebat unctio, qua utebantur (teſte B. Dionyſio) Apoſtoli, ungentes corpora defunctorum: ut propterea corpora ſic uncta oleo, quodam modo aptata eſſent ad reſurrectionem. Quod ergo dixit B. Iacobus; *Et ſi in peccatis fuerit, remittentur ei*, loquitur de actualibus peccatis, quæ etiam uerè remittuntur ſi deuotè hoc ſacramentum recipiatur, nec ullus ponatur obex: ſicut & alia ſacramenta hunc effectum operantur. Sed reuera non eſt proprius hic effectus ſacramenti huius, ſed illum ipſum quem pauloantè diximus.

Eſt igitur uerè hæc ſacra unctio ſacramentum: & rectè dicitur extremæ unctionis. Neq; enim niſi laborantibus ad mortem dari debet, ut Concilium Florentinum docet. Porrò eius materia eſt oleum benedictum: & eius miniſter, ſiue miniſtri legitimi, ſacerdos aut ſacerdotes. Et eius forma precationes, iuxta ritum ſanctæ Romanæ eccleſiæ: quanquàm aliquæ eccleſię alia uerba habeant, quæ non ſunt temerè reſpuenda. Satius tamen eſſet unam eſſe formam omnium eccleſiarum, cum nullam uideamus huius uariationis utilitatem. Eſt autem & hoc ſacramentum reiterabile per accidens, ſi fortè ſanetur infirmus: quoniam antiqua illa debilitas mẽtis manet manente corpore, & donec ſoluatur omninò à corpore mortis huius.

Confitemini ergo alterutrum peccata ueſtra &c. Gręca lectio multò uerior, non habet; Ergo: nec aptè quidem inſeritur: quia hoc pręceptum non

rectè

rectè educitur ex ſuperius dictis: ſed alloquitur generaliter omnes, ut inuicem confiteantur peccata. Negat Caietanus & hæretici, hîc loqui B. Iacobum de ſacramentali confeſſione, eò quòd dicat, Confitemini inuicem. Nõ autem fit inuicem confeſſio ſacramentalis: quia nõ omnes ſunt ſacerdotes. Loquitur ergo hîc Apoſtolus (ait ille) de confeſſione illa qua mutuò cõfitemur nos eſſe peccatores: & de confeſſione mutua erratorum pro mutua reconciliatione, & petimus orari pro nobis. Verũ, meo iudicio, non eſt hic ſenſus illuſtris, nec dignus apoſtolico ſpiritu. Huiuſmodi enim inuicem confeſſio ut cõfiteamur in genere nos eſſe peccatores, ſuperflua eſt. Nam uel nobis tacentibus res ipſa per ſe abundè clamat. De erratis uerò noſtris qui offendimus, non ſatis inuicem eſt confiteri. Nam ſæpenumerò requiritur & ſatisfactio, ſi uel fama læſa eſt, uel quouiſmodo perſona. Nihil autem prohibet intelligi de confeſſione ſacramentali id quod dixit; *alterutrum*; ſeu inuicem: quoniam hoc intelligendũ erat iuxta ſubiectam materiam, & ſeruato ordine. In huiuſmodi quippe generalibus ſermonibus ita eſt aptanda intelligentia, ut nihil abſurdi ſequatur. Sic etiam poterat dicere: Sacrificate pro inuicem, ut ad eos qui ſacrificandi poteſtatem habeant, aptetur ſermo. Profectò nimis friuola ſunt eiuſmodi commenta, & gratis meditata. non ferenda certè in his qui ſenſum eccleſiæ iuuare, nõ aduerſariorum tenebantur. Quid enim periculi erat intelligere B. Iacobũ loqui de ſacramentali confeſſione, cùm iam ipſa eſſet inſtituta à CHRISTO, & iã cępta eſſet obſeruari, ut nemo (ſi uelit eſſe Catholicus) debet ambigere?

Et orate pro inuicem, ut ſaluemini. Benè dixit B. Ambroſius quodam in loco: Si pro te rogas tantum, pro te ſolus rogabis. Si autem pro omnibus rogabis, omnes pro te rogabũt. Et ratio eſt, quia non meretur aliorum orationes pro ſe: & iccircò ſolus inuenitur orare. Et cum Dominus duos uel tres conuenire uelit in nomine ſuo, & hos promitit ſe auditurum, planè conſequitur eũ qui ſolus orat, nõ audiri; *Multũ enim ualet deprecatio iuſti aßidua*: Si quis uerè eſt iuſtus, nõ ſolũ modo pro ſe orat, ſed & pro aliĳs, quoq; deprecatur. Deprecatio enim propriè eſt quæ malũ orat à ſe auerti. Iuſtus autẽ malum proximi ut ſuũ proprium conſiderat, recognoſcens commembrũ unius & eiuſdẽ corporis. Orationis aũt commendatur aſſiduitas: quia maieſtas Domini & beneficiorum largitas talem requirit.

B. Am. in Hex lib. 1.

Elias homo erat ſimilis &c. Animat ad orationem magno illius excellentis prophetæ Elię exẽplo, qui rem magnam petĳt orando bis, atq; obtinuit. Primũ ne plueret: ſecundò ut plueret. Nota eſt hiſtoria. Et ne quis diceret: Magnus erat ille uir Elias, ideò obtinuit, cũ quo nos minime cõferendi ſumus. Reſpondet fuiſſe Eliam illum hominem, ſicut nos ſumus, & ſimilibus (ut græca uox ὁμοιοπαθὴς, ſonat) affectionibus obnoxium. Non tamẽ propterea uoluit dicere, tantũ habere momenti apud Deũ cuiuslibet iuſti orationẽ: ſed ne ullus debeat ſe adeò demittere, ut deſperet ſe poſſe pro ſuo gradu Deũ exorare, cũ petieris deuotè, & quę ſint opportuna: quoniam Dominus promiſit omnibus iuſta petentibus & iuſtè, ſe poſtulata eſſe omninò largiturum.

Fratres mei, Si quis errauerit ex uobis &c. Magnũ ſanè eſt hoc præceptũ, & omni acceptione dignisſimũ, cũ ſit adeo honorabile, & tantam afferat utilitatem, & meritò. Sed nullus poteſt intelligere, niſi qui animæ humanæ dignitatem cõſideret. Hanc item nemo poteſt conſiderare, niſi qui cogitet pretĳ quo redempta eſt, excellentiã: hic eſt ſanguis CHRISTI. Magnũ ergo & honorabile opus facit, qui aberrantem à ueritate animã ad ueritatẽ, ne perdatur, reduxerit. Vnde & meretur operiri ſibi multitudinẽ peccatorũ, quod charitati debetur. Reducit autem homo aberrantem à ueritate, illum maximè qui ſanam doctrinã non retinet: & ſecundò qui & ſi ſanam retineat doctrinam, ſecundum illam tamen non ambulat, ſed ueritatem Dei in iniuſtitia detinet. Quiſquis igitur præceptũ hoc audit tanti Apoſtoli, accingatur, animetur, ut rem hanc magnam efficiat, ut ipſe ſaluus fiat. Nec enim deeſt hodie materia, cũ plenus ſit mundus hæreſibus & ſcandalis: quæ multifariam in bonum uertuntur electis & iuſtis.

ARGVMENTVM IN PRIOREM EPI STOLAM B. PETRI APOSTOLI.

BEATISSIMVS APOSTOLORVM PRINCEPS PETRVS, ET PEculiaris Circunciſorum Apoſtolus, exhortatoriam ſcribit epiſtolam Iudæochriſtianis per Aſiam diſperſis, ut eos in ſuſcepta euangelij ueritate, & afflictionum tolerantia confirmet. Primum quidem gratias agit Patri, qui per CHRISTVM nos ad æternam fœlicitatẽ uocauit, modo redemptionis noſtræ agnito pretio priores cõcupiſcentias repudiemus, & inſtar puerorum purum euangelij lac in omni ſimplicitate concupiſcamus. Deinde dignitatem Chriſtianorum oſtendit, inter quos Deus uerum & regale ſacerdotium conſtituit. Propterea obſecrat ut moribus inculpatis apud Infideles uitæ curſum teneãt, omnibus honorem, & officia cuique debita reddentes: iniurias uerò immeritò illatas exemplo CHRISTI patienter ferant. Viros ac mulieres ſui officij pro conditione perſonæ commonefacit & paſſim omnes, qui neminem prorſus rectè agendo timere debeant. Figuram baptiſmi in quo renouamur, arcam Noe proponit, ne ulterius ueteribus delictis, ſed orationibus, & charitatis, maxime erga hoſpites, operibus uacare uelint. Poſtremò hortatur in paſtorali ſtatu exiſtentes, ut gregi diligenter ac ſpontaneè prouideant: quibus uult iuniores cum omni humilitate eſſe ſubditos. Quæ omnia ut præſtare poſſint, ad ſobrietatem atque uigilãtiam eos animat, ad reſiſtendum rugienti leoni Diabolo ad noſtrã perniciem ſemper uigilanti. Epiſtolam Romæ (ut uolunt) ſcriptam per Syluanum miſit.

COMMENTARIA

IN EANDEM EPISTOLAM B. PETRI APOSTOLI.

PETRVS APOſtolus IESV CHRISTI, Electis aduenis diſperſionis Põti, Galatiæ, Cappadociæ, Aſiæ, & Bithyniæ, ſecundum præſcientiam Dei Patris, in ſanctificationem Spiritus, in obedientiam & aſperſionem ſanguinis IESV CHRISTI, Gratia uobis & pax multiplicetur.

HAEC SALVTATIO DE more primò notam facit perſonam ſcribentis, ut autoritatem ipſius oſtendat, tum à nomine proprio, tum ab officio. Nomen enim proprium, *Petrus*; ab ipſo CHRISTO impoſitum, tãquàm qui deſignatus erat caput & ſtabile fundamentum eccleſiæ: ſic enim illi dictum fuit. Tu es Simon filius Iona: tu uocaberis Petrus. Et iterum iuxtà nomen hoc ſibi inditum, dictum eſt illi: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam &c. Indicat etiam ſe ipſum ab officio; *Apoſtolus* IESV CHRISTI; tanquã ab eo miſſus ad publicandum euangelium. Hoc erat apoſtolatus officium, ut ſæpius dixi. Et tanquàm Apoſtolus circunciſionis ſpecialiter ſcripſit ad eos qui erant Iudæi. B. Iacobus hoc meritò conceſſit B. Petro ad eoſdem ſcribens, qui noluit ſe inſinuare eorum Apoſtolum, cùm tamen eſſet ſpecialis eorum Epiſcopus. Ioã. 1 Math. 16

Electis aduenis, diſperſionis, Hic indicat perſonas ad quas ſcripſit, non ex proprio certo nomine, cùm eſſent plurimæ, ſed quibuſdam notis indicantibus. Vocat enim primum aduenas Ponti, Galatiæ &c. Iudæos ergo proculdubiò intelligit, nõ autem ut quidam uolunt, Gentiles proſelytos: ſed uerè Iudæos, qui ex antiqua diſperſione in locis illis habitabant ut aduenæ, non ut ciues. Tales deberemus eſſe nos omnes animo & cogitatione, & ut aduenas & peregrinos in hoc mundo nos æſtimare: cùm non habeamus hic ciuitatem permanentem, ſed futuram inquiramus. Qui ſi tales fuerimus, B. Petrus Papa &

ſummus

ſummus Pontifex & Apoſtolus CHRISTI ad nos peculiariter ſcribit, & uocat electos.

Vt autem clariorem poſſimus intelligentiã conſequi: attentè cõſiderandum eſt uocem hãc; *Electus*; uno modo, & nõ uno modo ſumi in ſcripturis. Dico uno modo generaliter. Electus enim is dicitur, qui ex pluribus, reiectis alijs, ad aliquid eligitur, ideſt, ad aliquam functionem, ſiue ad aliquem finem. Porrò cum plures ſint & diuerſę functiones, fines item uarij ad quos aliqui eligi poſſunt: ob eam conſiderationem non uno modo (ut dixi) ſumitur electio, ſed diuerſo & uario pro diuerſitate finium ac uarietate. Hęc autem diuerſitas uel ab ipſa materia, de qua eſt ſermo, declaratur: uel aliquo modo ex ipſis uerbis. Primò igitur electi illi dicuntur, quos dicimus etiam prædeſtinatos. Et hi ſunt eminenter electi: quoniam ad finem ultimum ſunt præſciti, hoceſt, præ alijs dilecti & abſoluta uoluntate ad æternam gloriam ordinati. De his enim dicit Dominus:

Matth. 24 Vt in errorem, ſi fieri poteſt, inducantur etiam electi. Et iterum eodem loco: Sed propter electos breuiabuntur illi dies. Et B. Paulus ad Epheſios ait: Eph. 1. Sicut elegit nos in ipſo ante conſtitutionem mundi.

Verùm interueniunt & aliæ Dei electiones, non tamen ad illum ſublimem finem, nec pari modo: quamuis uniuerſaliter ad illum finem tendant. Ioa. 6. Exempli gratia: Ipſe Dominus dixit. Nõne uos duodecim elegi, & unus ueſtrûm Diabolus eſt? Hoc certè non intelligitur de ſuperiore electione, uidelicet ad æternam uitam, à qua impoſſibile eſt eum excidere, qui ad illam ea firma deliberatione electus fuerit. De electione igitur ad Apoſtolatum intelligendus eſt ille ſermo, quę complectebatur etiam Iudam proditorem, qui iam Diabolus erat effectus. Quantum igitur ad priorem electionem attinet, ut ſignificaret excluſum eſſe Iudam, dixit aliquando. Non de omnibus uobis dico: Ioa. 13. ſcio enim quos elegi. Cum igitur hic uocet electos aduenas, cumque ad aliquid electos oporteat intelligere: in ea quidem ſum ſententia ut electos eos uocet, non quidem primo electionis genere, cuius notitia eſt ſolius Dei, ſed de electione ad audiendum euangelium CHRISTI, quæ magni omninò erat facienda. Nam nedum omnes digni erant, ſed contrà multi indigni. Act. 16. Quapropter prohibebatur B. Paulus loqui uerbum in Aſia: & à Bithynia etiam amotus eſt ne ibi prædicaret. Electi aut fuerũt Theſſalonicenſes & Philippenſes ad ſalutarem fidei auditum. Hac ratione B. Paulus ſtatim à principio epiſtolæ quam ad eos ſcripſit, hanc electionem commemorat, dicens: Scientes fratres dilecti à Deo ueſtram electionem &c. Non enim aliam electionem ſciebant, niſi illam ad audiendum Dei ſermonem: qua in re fuerunt priores multis alijs populis.

Ad rem igitur noſtram redeũtes, credimus B. Petrum de hac electione, quæ nota eſſe poterat, loquutum eſſe, non de illa quæ abſcondita eſt. Non enim fit ueriſſimile cũctos, ad quos loquebatur, fuiſſe prædeſtinatos.

Ponti, Galatiæ &c. Notæ ſunt huiuſmodi prouinciæ, & in eis B. Petrum prædicaſſe nõ eſt dubium, quod B. Hieron. admonet. Iſtud attentius ponderandum, uehementerque deplorandum, ubi olim regnabat fides Redemptoris, nunc omninò exulare. Metuẽdum quippe eſt ne & Sol ueritatis à noſtris oris tandem recedat, quas hæreſibus implet ſemen ſerpẽtis Diaboli una parte: & ex altera, flagitiorum & peccatorum omnium turpitudine & impunitate. Attamen cum CHRISTVS non abſque habitatione quieſcere poſſit: aliò curſum uertet radiorum, & inueniet manſionem ſuam, poſtquàm ſic illum ingrati, qui delectamur tenebris, à nobis expellimus. O miſeros prorſus qui ſine IESV ſunt, aut erunt: quoniam ſine ſalute. O fœlices qui eligentur denuò, & ſimiles his electis Domino ſeruient.

Secundum præſcientiam Dei Patris; Præſcientia in ſcripturis in bonam partem accipitur. Idem eſt enim præſcire, quod præ alijs diligere: ita ut electos eos uocet ſecundum præſcientiam, non qui prius dilexerint, & mererẽtur: Sed quia mera Dei dilectione ſegregati ſunt, & præ alijs electi ad auditum euangelij. Et ut finem auditus intelligerent, ad quem ordinabatur illa electio, ſubdit: *In ſanctificationem ſpiritus*; Sanctificatio ſpiritus eſt illa prima iuſtificatio, quæ per fidẽ uiuam purificat corda. Sic enim ſpiritu dicimur renaſci: quia Spiritui ſancto tribuitur uiuificatio, quemadmodum & cuncta dona ſpiritualia. Vel ſanctificationem ſpiritus intelligit quoniam ipſe ſpiritus noſter eſt qui ſanctificatur. Vnde Dominus: Qui natus eſt ex Spiritu, Ioa. 3. ſpiritus eſt. Fit autem hæc ſanctificatio per aquam. Sed abluti eſtis, inquit Apoſtolus, ſed 1. Cor. 6. ſanctificati eſtis, hoceſt, à priore immunditia, quę nos omnes tenebat infectos, abſterſi per donum Spiritus animas ueſtras mundificantis. Et ſi quis inſuper quærat finem huius noſtrę ſanctificationis ipſe perſpicuè oſtendit.

In obedientiam & aſperſionem ſanguinis IESV CHRISTI; Abſque illa ſanctificatione priore nemo poterat obedire præcepto charitatis. Lex enim charitatis non erat in cordibus immundis. Poſtquàm autem mundi facti ſumus, & ſcripta lex eſt in cordibus noſtris, facile charitati obedimus: præſertim cum aſſiduè illo aſpergamur ſanguine, ut quod reliquiarum eſt immunditiæ & peccati propter carnis concupiſcentiã aſſiduam, etiam aſſiduè ea purgetur & abijciatur per hãc aſperſionem. Hanc & uidit poſt peccatum rex ille, quẽ proſperitas & otiũ ad ſcelus pertraxit, & illam implorabat, aiens: Aſperges me Domine hyſſopo, & mundabor. Hanc aſperſionem ſub figura nobis repræſentauit Moſes, cùm accepit ſanguinem hircorum & uitulorum, cum aqua & lana coccinea, & hyſſopo: & aſperſit populum dicens. Hic ſanguis teſtamenti &c. Heb. 9. Sic & nos habemus uerum ſanguinem noui teſtamenti, quo aſſiduè emundamur ab effluentibus cotidianis nouis culparum maculis.

Gratia

Gratia uobis & pax multiplicetur; Hęc eſt ſalutatio,
qua explicatur deſiderium plenioris gratiæ. Gra
tia enim tametſi qualitas ſit quædam ſupernatu
ralis, poteſt tamen intendi, ac remitti. Gratiæ .n.
appellatione frequentiſſime. donum illud intelli
gitur, de quo diſputant Scolaſtici, an ſit idem
quod charitas. Quod mihi quidem longè pro-
babilius eſſe uidetur, ut aliâs dixi. Similiter pa-
cem illis optat multiplicari, ideſt, augeri ac perfi
ci, quæ ſequitur ad charitatem, & eſt fructus ip-
ſius ſpiritus. Pace enim comparata quieſcit ani
Cant. 3. ma ſponſa, & ait: Inueni quē diligit anima mea:
Philip. 4. Tenui eum, nec dimittam. Hæc eſt pax quæ exu
perat omnem ſenſum, & quam mundus dare
non poteſt. Sed qui accipiunt, ſciunt, & certi
ſunt: licet quidam incertitudinem gratiæ beati-
ficent, ut nona nobis beatitudo prædicetur, et
hoc uobis lucrum apponant, & addant ſuper
euangeliū. Dominus Deus oſtendat eis ſeipſum,
ut certi ſint, & in ſeipſis experiantᷣ quod negant.

Benedictus Deus, & pater Domini no-
ſtri IESV CHRISTI, qui ſecundum miſe-
ricordiam ſuam magnam regenerauit nos
in ſpem uiuam, per reſurrectionem IESV
CHRISTI ex mortuis, in hæreditatem in-
corruptibilem, & incontaminatam, & im-
marceſſibilem conſeruatam in cœlis in uo-
bis, qui in uirtute Dei cuſtodimini per fi-
dem in ſalutem, paratam reuelari in tem-
pore nouiſſimo: in quo exultabitis, modicū
nunc ſi oportet contriſtari in uariis tenta-
tionibus: ut probatio ueſtræ fidei multò
pretioſior auro (quod per ignem probatur)
inueniatur in laudē & gloriā & honorē in
reuelatione IESV CHRISTI, quem cum
non uideritis, diligetis: in quem nunc quo-
que non uidentes creditis: credentes autem
exultatis lætitia inenarrabili & glorificata,
reportantes finem fidei ueſtræ, ſalutem ani
marum ueſtrarum.

Benedictus Deus; Hîc incipit epiſtola. Hæc
uox; *Benedictus*: cùm in Deum dirigitur, uox eſt
laudis, & gratiarum actionis. Vocat autem illū
Deum & patrem Domini noſtri IESV CHRI
STI. Etſi enim ſit Pater omnium, & Deus om
nium: inſigniter tamen atq; eminenter & ſingula
riter eſt Deus, & eſt Pater IESV CHRISTI.
Deus quidem illius propter eminentem ſpiritus
gratiam, quam ei abſq; menſura donauit. Pater
autem propter gratiam ineffabilis unionis natu-
rarum in æterna hypoſtaſi ſoli CHRISTO da-
tam. Quare diſtinctè Dominus, ut & elegantiſſi
Ioa. 20. mè B. Auguſtinus aduertit, dixit: Aſcendo ad
Patrem meum, & Patrem ueſtrum: Deum meū,
& Deum ueſtrum; ac ſi expreſſè dixiſſet. Patrem
meum & Deum meum, non eo modo quo eſt
pater ueſter: ſed primò ac maximè & ſingulari-
ter meus eſt Deus & Pater: ueſter autem pro-
pter me, qui inſititij eſtis & incorporati in me.

Qui ſecundum miſericordiam ſuam magnā &c. Sunt
multæ Domini miſericordiæ: ſed illa ante om-
nes eſt magna, qua nos transfert à morte ad uitā.
Illā implorabat q clamabat: Miſerere mei Deus
ſecundum magnam miſericordiam tuam. Ideò
ait; *Regenerauit nos*; ideſt, iterū generauit ge-
neratione ſpirituali. Primò enim genuit nos in
Adam, qui & ipſe in CHRISTO genitus fuit.
Sed cum in eo mortui eſſemus propter pecca-
tum, oportuit nos transferri in CHRISTVM, &
& in illo iterum generari per aquam. In quo be-
neficio ſumma Dei relucet erga nos miſericor-
dia. Regeneratio autem iſta eſt; *in ſpem uiuam*:
quoniam nondum re ipſa obtinemus filiorū hæ-
reditatem. Siquidem nec ipſe Adā in ſtatu in-
corrupto poſitus, illam obtinebat. Quantum
igitur ad ſpem attinet, in eandem reuiximus, &
ad hoc regenerati ſumus, ut eam teneamus uſ-
que in finem. Dicit autem ſpem uiuā, quam ſci-
licet bona opera comitantur. Aliâs qui pecca-
tor eſt, & in peccatis ſordeſcere nō deſiſtit, quid
ſperare poteſt, niſi æternam mortem, nedum ui-
tam beatam? Spes enim quam ſcriptura com-
mendat, in ſanctis ipſius charitatis operibus, &
obedientia mandatorum innititur.

Per reſurrectionem IESV CHRISTI; Hāc
ſpem nobis illius reſurrectio, quę fuit in nouam
uitam, obtinuit. Si enim non reſurrexit CHRI-
STVS, ait B. Paulus, inanis eſt fides noſtra. Sur 1. Cor. 15.
rexit igitᷣ CHRISTVS & uiuit, qui mortuus eſt Rom. 4.
propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iu-
ſtificationem noſtram. Et hoc uoluit docere B.
Petrus dum ait; *in ſpem uiuam*; ſcilicet ut iuſtifica
ti interim operemur, ſperātes nos tandē perficī
in patria, qui nunc peregrinamur in uia; *In hæ-
reditatem incorruptibilem &c.* Illa æterna hæredi-
tas his tribus decoratur prærogatiuis. Primò .n.
eſt incorruptibilis, ut quæ nunquàm amittetur.
Tum eſt incontaminata: quia nihil habet admix
tum mali, aut æris alieni. Tertiò eſt & inacceſſi-
bilis: quandoquidem nullo ſitu, aut carie, ſeu ęru
gine ullam unquàm cōtrahet ſpurcitiam, aut pu
tredinem; *Conſeruatam in cœlis*; ideſt, tantiſper
abſconditam, ſeruatam tamen; *in uobis*; aut potius
erga uos, ideſt, paratam pro uobis; *Qui in uirtute
Dei cuſtodimini per fidem*; Vt nemo poteſt ſua uir-
tute renaſci, ita nemo ſua uirtute ſe renatum cō
ſeruare poteſt. Ipſa Dei uirtus eſt quæ uos licet
non ſine uobis, conſeruat per fidem illam quæ ui
uens operatur per charitatem. Cuſtodimini er-
go uos in hac ſpe per fidem ad acquiſitionem ſa
lutis perfectæ. Hoc eſt quod ſubiunxit.

In ſalutem paratam reuelari in tempore nouiſſimo;
quando adueniet Dominus. Interim tamen
quilibet qui ex hac uita decedit in Domino, gu-
ſtat eam ſecundum ſpiritum, non ſecundum cor
pus. Ideò non eſt perfecta fœlicitas. *In quo
exultatis, modicum nunc ſi oportet contriſtari in uarijs
tentationibus*; Audi hæretice qui omnia ſuper ip-
ſum CHRISTVM imponis onera: & non ui-
des etiam in CHRISTO innocentes oportere

contriſtari

contriſtari, hoc eſt, affligi & participes eſſe crucis,
& uariarum tentationum, licet momentanearũ,
ſi uolumus eſſe gaudij cũ illo ſempiterni & exul
tationis participes. Hæc eſt lex Redemptoris,
Luc. 22. quam claris uerbis tulit: Et ego diſpono uobis
ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum &c.

*Vt probatio ueſtræ fidei multò pretioſior auro
(quod per ignem probatur) inueniatur in laudem, & glo
riam, & honorem in reuelatione* IESV CHRISTI:
Auro quod per ignem probatur, comparatur
fides noſtra, ſi fuerit ſimiliter examinata & ex-
plorata per ignem. Auro autem aptiſſime com-
paratur: quia hoc genus metalli cæteris eſt pre-
tioſius. Verùm cum minime ignoraret quàm
longa eſſet inter fidem probatam, & aurum pro
batum diſtantia, addidit; *multò pretioſior auro*: Au
rum enim uilis eſt creatura, & rubra quædam
terra, ſola hominum æſtimatione ac lege pre-
tio æſtimatum. At fides ſpirituale metallum eſt,
cui nihil eorum quæ uidentur comparari poſ-
ſit. Quamobrem de re incomparabili nihil am-
plius eſt dicendum. Senſus eſt ergo, Ad eũ
finem à Domino Deo patre clementiſſimo per-
mitti afflictiões i ſeruos ſuos inſurgere, ut probe
tur eorum fides, ut probata reddatur prõptior,
& illuſtrior inueniatur in laudem, & honorem,
& gloriam in aduentu Dei. Quo tempore qui re
ſtiterint, & ſuperauerint, & uictores euaſerint ad
uerſus Diabolum, mundum, & carnem, mirificè
commendabuntur & laudabuntur ab ipſo Deo,
& Angelis eius, & honorificabuntur, & erunt ue
ra gloria conſpicui, quæ erit à Deo, & à cunctis
dilectoribus ueritatis. Ita Patrem facturum polli
citus eſt Dominus uiro huiuſmodi, ubi ait: Ho-
Ioa. 12. norificabit eum Pater meus, qui in cœlis eſt.

Videre licet inter Chriſtianos numeroſam
quorundam ſocordium hominum turbam, qui
regnum cœlorum lucrari uellent in croceis & de
licijs, & ſine ullo prorſus certamine ac pugna
more ignauorum atq; effœminatorum militum,
Sed reuera non tam pulchrum eſſet, neq; couſq;
optabile, quã dũ illud noſtra aliqua uirtute me-
remur, ut rectè docet B. Thomas: & ipſa ſum
ma Dei Prouidentia ſapientiſſime diſpoſuit. Nã
& propter paſſionem, & mortis toleratum ſup-
plicium, Redemptor noſter & dux præſtantiſſi-
mus CHRISTVS glorioſior redditus eſt & ho
noratior, qui ſua uirtute & prælio, ut ſæpe te-
ſtatur Apoſtolus, aperuit ſibi cœlum. Neq; ue-
rò ſi & nos aliqua noſtra uirtute obtineamus co
ronam, propterea (ut noui illuſores calumnian-
tur) extenuatur gloria CHRISTI: quin ſubli-
mior potius & magnificentior prædicatur. Nos
enim uerè & ingenuè confitemur omnem noſtrã
uirtutem, qua hoſtes tam infenſos ſuperamus,
mundum, carnẽ, Diabolum, ab illo eſſe.

Quem cum non uideritis; oculo corporis; *dili-
gitis*; dilectione à Deo donata: *In quem nunc quoque
non uidentes creditis*; CHRISTVM ipſi quidem
non uiderant, utpote qui ab oculis mortalium
iam ſeſe in cœlum recepiſſet: credebant tamen in
eum, in quem ſuæ fiduciæ ſpem certam proijcie
bant. *Credentes autem exultatis lætitia inenarrabi
li, & glorificata*; Audiant hæc uerba quicunque
certitudinem gratiæ inficiantur, quo nimirum
pacto cum incertitudine queant hanc exultatio
nem, & inenarrabilem & glorificatam lætitiam
coniungere, quam profectò, ut uerè ait Caieta-
nus, nemo nouit niſi qui accipit. Vocat autem
meritò glorificatam lætitiam: quoniam arrha
quædam eſt, & inchoatio gloriæ, præcipuè in
perfectis. *Reportantes fructum fidei ueſtræ ſalu-
tem animarum ueſtrarum*: Hic eſt eximius & inte-
ger fructus. Alioqui quid prodeſt homini ſi uni
uerſum mundum lucretur, animæ uerò ſuæ de- Matth. 16.
trimentum patiatur? Egregiè autem dicit fru-
ctum fidei: quia fides eſt radix omnium bono-
rum operum, ex quibus meremur præmium.
Sine fide.n. impoſſibile eſt placere Deo. Ipſa eſt
eſt ianua per quam ingredimur in uineam ad la
borandum, & tum ad percipiendũ præmium.

De qua ſalute exquiſierunt atque ſcru-
tati ſunt prophetæ, qui de futura in uobis
gratia prophetauerunt, ſcrutantes in quod,
uel quale tempus ſignificaret in eis Spiri-
tus. CHRISTI, prænuntians eas, quæ in
CHRISTO ſunt, paſſiones, & poſteriores
glorias: quibus reuelatum eſt quòd non ſi-
bimetipſis, uobis autem miniſtrabant ea,
quæ nunc nuntiata ſunt uobis per eos qui
euangelizauerunt uobis, Spiritu ſancto miſ
ſo de cœlo: in quæ deſiderant Angeli pro-
ſpicere.

De *qua ſalute exquiſierunt &c*. Senſus ſatis cla
rus eſt. In omnibus prophetis annũciatus appa
ret quidã ſalutis dies per Meſſiam, qui erat pro
miſſus in lege. Sed ipſi prophetæ, utpote pro-
prio ſpiritu coniectantes, expectabant ſuis ocu-
lis illum uidere. Vnde Dominus: Multi reges & Luc. 10.
prophetæ uoluerunt uidere quæ uos uidetis, &
non uiderunt: & per illum promiſſam gratiam &
ſalutem, præcedentibus tamen prius paſſioni-
bus & uictorijs, per quas triumphi glorioſi ueni
rent. Et cum ſcrutarẽtur, & à Spiritu poſtularẽt,
in quod & quale tempus hæc inciderent, reue-
latione acceperũt quomodo non ſibi ipſis ea mi-
niſtrabant, ſed poſteris. Per euangelicam quip-
pe & apoſtolicam prædicationem per Spiritũ
de cœlo miſſum inſtructam hæc myſteria patefie-
ri debebant; *In quem* (ſic legitur in quibuſdã
latinis codicibus) *deſiderant Angeli proſpicere*; Et
de Spiritu ſancto uidetur eſſe ſermo, in quem
proſpicere, dici poſſint Angeli deſiderare. Ve-
rum græcè emendatius; *In quæ*; legimus, non;
In quem; ut afflictiones & glorias quæ per euan-
gelium ueniunt ſignificaret. Nam & Angelis fa
cti ſunt ſpectaculũ athletæ CHRISTI quùm de-
certabant, & Diaboli munitiones expugna-
bant, ut B. Paulus teſtatur. Spectaculum facti ſu
mus Deo, & Angelis, & hominibus.

Propter

Propter quod ſuccincti lumbos mentis ueſtræ, ſobrii perfectè ſperate in eam, quæ offertur uobis, gratiam in reuelatione IESV CHRISTI, quaſi filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ ueſtræ deſideriis; ſed ſecundum eum qui uocauit uos, ſanctum: ut & ipſi in omni conuerſatione ſancti ſitis. Quoniam ſcriptum eſt: Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum. Et ſi Patrē inuocatis eum, qui ſine acceptione perſonarum iudicat ſecundum uniuſcuiuſque opus: in timore, incolatus ueſtri tempore, conuerſamini.

Poſtquàm præmiſit futuram gloriam, quæ cum non ueniat abſq; certamine, ad ipſum certamen uehementer hortatur, & ait; *Propter quod ſuccincti lumbos mentis ueſtræ*; Vt corpus, ſic etiam animus & mēs lumbos ſuos habet, in quibus naturalis concupiſcentia intelligitur, quæ ſtudet, niſi uinciatur, placere carni. Itaq; concupiſcentia hæc debet quaſi cingulo quodam arcto præcingi atq; coerceri. Cingulum uerò iuſtitia eſt, & ueritas fidei, quæ prohibet ne ullus prodeat à mente cōſenſus aduerſus legem Dei. Hęc ſunt arma noſtra, nimirum iuſtitia & fides, quibus ſuccingimus lumbos, & ſobrij atq; temperati ſumus, reſpectu eorum quæ ſunt carnis.

Sobrij (inquit) *perfectè ſperate*; Contra uanā eorum ſpem qui libidinibus fræna laxantes, uirtutum tamen præmia ſperare audent. In quorū ore ſemper obambulat ad diſſimulanda peccata iſte ſermo. CHRISTVS ſuper ſe, aiunt, poſuit omnia crimina noſtra: *In eam quæ offertur uobis gratiam*; Si à Deo offertur, credibile eſt ut omninò illam dare uelit. Offert autem etiam nō prædeſtinatis. At nunquid eó animo ut minime illam dare uelit, ſed eos potius illuderet? Id uel cogitare horrendum eſt. Quod tamen aſſeuerant quidam, ſed parum modum piè ac ſobriè.

Quaſi filij obedientiæ; Hebraica phraſis eſt. Qui. n. obedit patri, filius obedientiæ uocatur, quaſi per obedientiam ſuam ius paternæ hæreditatis acquirens; *Non configurati prioribus ignorantiæ ueſtræ deſiderijs &c.* Ideſt, tales qui non referatis eos qui paulò ante eratis, cum tenebamini deſiderijs ueſtræ ignorantiæ: ſed quaſi alios, qui aliā conſequuti eſtis effigiem; *ſecundum eum, qui uocauit uos, ſanctum*; Hic eſt CHRISTVS & uerè ſanctus, quem Pater ſingulariter ſanctificauit. *Vt & ipſi in omni conuerſatione ſancti ſitis. Quoniam ſcriptum eſt: Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum*; Hæc ergo ſunt CHRISTI uerba, & ad hoc ipſe ſanctificatus eſt, ut & nos per illum ſanctificaremur ad eius imaginem transformati. Portauimus anteà imaginem terreſtris, portemus & nunc imaginem cœleſtis: & liberati ab inimicis noſtris, ſeruiamus illi abſq; timore, in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo omnibus diebus noſtris.

Et ſi Patrem inuocatis qui ſine acceptione perſonarū iudicat &c. Magna eſt profectò uis in hac hortatione: & ſenſus clarus eſt. Si enim, inquit, inuocatis Deum ſub hoc nomine; *Pater*, ut nos Dominica oratio inſtruit: & ipſe iudicat ſine acceptione perſonarum ſecundū uniuſcuiuſq; opus. Opera enim ſunt quibus redditur aut merces; aut ſupplicium: & ipſe hac in re nemini parcit, nec conſiderat Iudæus ne ſit, an Gentilis. Cū, inquam, ita ſeſe ueritas habeat, debetis in timore conuerſari hoc incolatus ueſtri tempore, hoc eſt, dum eſtis aduenæ & peregrini in hoc mundo. Hic timor à Dei amore deſcendens, & quem ipſe à nobis exigit, primùm Dei reſpicit offenſam, quam ſuper omnia odit: & ob eam cauſam ſuper omnia metuit ne in illam incurrat. Hic proprius eſt amor non ſerui, ſed liberi & filij. Filius igitur qui patris timet offenſam, timere etiam recta ratione debet quæcunq; ex offenſa conſequi poſſunt, qualia ſunt in primis ipſa hæreditatis priuatio, & geennę ſupplicium. Quocirca maximo cum timore debemus conuerſari in hoc tēpore, & ea circumſpectione ſalutem noſtram operari, quam nobis ſaluberrimè B. Paulus pręſcripſit: Cum timore, inquit, & tremore ſalutem ueſtram operamini. *Philip. 1.*

Scientes quòd non corruptibilibus auro, uel argento redempti eſtis de uana ueſtra conuerſatione paternæ traditionis: ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati CHRISTI, & incontaminati, præcogniti quidem ante mundi conſtitutionem: manifeſtati autem nouiſſimis temporibus propter uos, qui per ipſum fideles eſtis in Deo, qui ſuſcitauit eum à mortuis, & dedit ei gloriam, ut fides ueſtra & ſpes eſſet in Deo. Animas ueſtras caſtificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, ſimplici ex corde inuicem diligite attentius, renaci nō ex ſemine corruptibili, ſed incorruptibili per uerbum Dei uiui & permanentis in æternum. Quia omnis caro ut fœnum: & omnis gloria eius tanquàm flos fœni. Exaruit fœnum, & flos eius decidit. Verbum autem Domini manet in æternum. Hoc eſt autem uerbum quod euangelizatum eſt in uobis.

Scientes quòd non corruptibilibus &c. Maiorem adhuc adhortationi uim addit. Nam beneficium quod accipimus, ut eius magnitudo, aut paruitas pernoſcatur, à tribus ſolet conſiderari. Primùm quidem eſt ipſum donum, utrum pretioſum ſit, an uile. Secundum donantis, præ illo qui recipit, excellens dignitas. Siquidem uel exile donum autoritate ac dignitate perſonæ donantis magnum æſtimari ac pretioſum debet. Tertium quod excellit cuncta, eſt animus promptus & affectio donantis, quæ tum demum uerè patet, quando magno ſuo cum incommodo donat.

nantis, quæ tũc demũ uerè patet, quãdo magno cũ ſuo incõmodo donat. Et iſtud exprimere uoluit hoc in loco Apoſtolorum Princeps; *Non corruptibilibus &c.* Vbi doni primùm exponitur magnitudo, quæ fuit Iudæis abſtrahi à uana conuerſatione paternarum traditionum, quæ conſiſtebant in cæremonijs partim inutilibus, quæ erãt legis Moſeos neminem ad perfectum adducẽtis: partim uerò in illis noxijs quas ipſi addebant, &

Matth. 15.

Dominus reprehendit. Aut enim erant contra legem Dei; aut errores quoſdam omninò corrigendos continebant. Igitur ab illa uana conuerſatione eſſe ereptos, & ad ueram filiorum Dei adoptionem per euangelium euectos, & hoc à Deo uero & uiuo, maximum eſt beneficium, ut cogitari maius non poſſit. Porrò quod condiuit cuncta & ſapidiſſima fecit, illud eſt, hãc nimirum redemptionem, & noui ſtatus tam digni conſtitutionem nõ eſſe factam medio auro & argento, quæ corruptibilia ſunt. Quonam igitur modo? Audi & gratus eſto audiens, & tantum domum aſſiduè meditare.

Sed pretioſo, inquit, *ſanguine quaſi agni immaculati &c.* Quomodo addidit: *Quaſi;* cum nos aperſiſſimè canamus: Ipſe enim uerus eſt agnus?

Peruia eſt & facilis iſta ſolutio. Si ſecundum carnalem ſenſum accipimus agnum: uerè nullus euſque reperietur ſtolidus, qui neſciat Dominum ipſum non fuiſſe agnum, ſed uerum hominem. Dicitur tamẽ quaſi agnus, propter agni proprietates, quæ ſunt innocentia, & manſuetudo. Nihil enim innocentius agno, & nihil manſuetius. Talis extitit inter homines Redemptor noſter. Et eiuſmodi conſideratione hic B. Petrus ait; *Quaſi agni.* Idem longè ante Iſaias prædi-

Iſa. 53.

xit: Quaſi agnus coram tondente ſe obmute-

Ierem. 11.

ſcet. Et Ieremias: Ego quaſi agnus manſuetus qui portatur ad uictimam. Sin autem ſpiritualem ſenſum recipimus: CHRISTVS dicitur uerus agnus reſpectu ueteris figuræ, quæ in agno illo paſchali conſideratur, & agnum noſtrum repræſentabat uetus agnus. Vnde B. Io-

Ioa. 1.

nes Baptiſta. Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccatum mundi. Meritò igitur agnum immaculatum uocat, ideſt, nulla omninò peccati proprij macula aſperſum. Nam & illa uetus figura debuit talis eſſe, uidelicet agnus anniculus, & ſine macula. Vocat & incontaminatum, ut quẽ nulla ueteris Adæ labes attigit, ſicut nos alios omnes, excepta una illa VIRGINE Matre Dei ſemper immaculata, quæ in ipſo continebatur, qui erant unum os & una caro, pro dignitate tamen cuiuſque, & gradu. Et nihilominì propter illam habes ſępius in ſcripturis pręceptum oblationis duorum agnorum. Vide ſi placet Exo. 26. & Num. 28.

De prædeſtinatione Chriſti.

Præcogniti quidem ante mundi conſtitutionem: Hanc præcognitionem ego prædilectionem intelligo. Ipſe enim fuit ille Filius unicè dilectus, in quo ſibi Deus Pater tam benè complacuit, ut omnes quicunque dilecti ſunt, in illo, & per illum, & propter illum ſint dilecti. Ille ergo in mente Dei occurrit (ut ita dicam) primus;

Ante mundi conſtitutionem: hoc eſt, antequam iſte mundus, reliqua ſcilicet eorum pars qui adoptandi erant, ordinarentur. Nam nedum poſt ipſum, ſed per ipſum, & in ipſo fuerunt ordinati: quemadmodum iam à nobis declaratum eſt in illa quæ ad Ephe. 1. cap. Et adhuc uberius in opuſculis De eximia prædeſtinatione CHRISTI. *Manifeſtati autem in nouiſſimis temporibus propter uos;* Quare potius dixit propter uos, quàm propter nos? Nonne & propter ipſum Petrum, & Apoſtolos manifeſtatus eſt CHRISTVS? Cui dubium? Itaque non dixit de ſe & ſui ſimilibus, cum eſſet res clara ſatis; ſed dixit propter uos, ut ſe non excluſos eſ-

Ephe. 1.

ſe à ſalute intelligerent. Hoc idem declarauit B. Paulus dicens: In quo & uos cum audiſſetis uerbum ueritatis &c. *Propter uos qui per ipſum fideles eſtis in Deo;* Per ipſum CHRISTVM fideles ſunt quicunque ſunt. Nam de illius ſpiritu accipimus: & ita ſumus in Deo, ideſt, continemur in illo. Qui enim in CHRISTO eſt, etiam in Deo eſt qui ſuſcitauit illum à mortuis, & fecit glorioſum; *Vt & fides ueſtra & ſpes eſſet in Deo;* Hic fructus reſurrectionis eius in nobis: quia ex fide cognoſcẽtes illum ut Caput noſtrum à Deo ſuſcitatum, ſperamus certò, & nos ut eius membra, iri ſuſcitatos ad gloriam ſempiternam, ſalua ſemper debita proportione capitis ad ſua membra, quam nobis B. Paulus tractans reſurrectionis myſterium in epiſtola ad Corinth. per-

1. Cor. 15.

uia omnibus ſimilitudine declarauit, aiens. Alia claritas Solis: alia claritas Lunæ: & alia claritas ſtellarum. Stella enim à ſtella in claritate differt: ſic erit & reſurrectio mortuorum. Redemptor noſter ut B. Gregorius docet, mortem ſuſcepit, ne mori timeremus. Oſtendit reſurrectionem, ut nos poſſe reſurgere confidamus. Et hanc ſpei fiduciam habemus per illum in Deo repoſitam.

Animas ueſtras caſtificantes &c. Græca lectio aliter habet, ueluti ſi eorum ſtatum declarans, dixiſſet: Qui caſtificaſtis animas ueſtras in obedientiam ueritatis per ſpiritum. Etenim anima non caſtificata ſpiritu, ideſt, non munda per fidem infuſam à ſpiritu, & conſequenter à terrenis affectionibus perturbata, non poteſt ambulare ſecundum ueritatem fidei: quæ ueritas tota reſoluitur in amorem fraternitatis. Omnes enim in CHRISTO fratres ſumus, & ipſe hoc ſummum & unum præcepit nobis, ut

De ſimplicitate amoris.

diligamus fratrẽ, ſicut ipſe dilexit nos, qui & uitam dedit pro nobis. Hic amor debet eſſe ſimplex, ut non propter te ames fratrem, ſed propter Deum. Quapropter admonet ut ex corde diligant, non ſolùm uerbo & lingua. Et item attentius: quia qui hoc perficit, legem totam impleuit. Qui enim fratrem propter Deũ amat, præcipuè Deum qui ita præcipit, amat.

Renati non ex ſemine corruptibili; Per hanc dilectionem fratris noſtram regenerationem conſeruamus: Alioqui non diligens fratrẽ, manet in morte, quẽadmodũ teſtatur Dilectus. Hic

oſtendit qualis ſit noſtra regeneratio, & natiuitas noua in CHRISTO. Quale autem quidq; ſit, ab eius origine agnoſcitur. Cum ergo ſemen unde tales ſumus, ſit ſemen incorruptibile, ſcilicet uerbum Dei, etiam ipſe fructus erit incorruptibilis, & permanens in æternum. *Quia omnis caro fœnum*; Vocat carnem ipſum hominem, ut eſt animal, & ſpecies quædam animalis. Hic igitur homo fœnum eſt & corruptibile & marceſſibile, & interim cibus beſtiarum, id eſt, immundorũ ſpirituũ, donec caro eſt. Verũ cũ nimium uideretur, hominem abſolutè fœno comparari: quoniam multi uiſi ſunt in hoc mundo magni & glorioſi ob ſcientiam, ob fortitudinem & potentiam regnantes, & orbi dominantes, adiunxit; *Et omnis gloria eius tanquàm flos fœni*; Fœnum cùm ſucciditur, exareſcit, & flos ille continuò decidit: & uerè ita eſt. Quàm copioſus ex his uerbis ſermo homini uel infacundo facile ſuggereretur ad ponendam ante omnium oculos uanitatem, & hominum quorundam amentiam, qui tanta cupiditate ad opes & honores flagrant, quæ tamen tanta uelocitate flaceſcunt? Quid ergo, ne pereamus, faciendum, niſi ut maneamus in ſemine quod eſt uerbum Dei, quod manet in æternum? Nam ut ipſum cœleſte eſt, & tamen factum eſt caro: ita & nos qui caro ſumus in eo manentes, ex eo quaſi ex ſemine cœleſti euademus cœleſtes.

CAP. II.

DEPONENTES IGITVR omnem malitiã, & omnem dolum, & ſimulationes, & inuidias, & omnes detractiones: ſicut modo geniti infantes rationabile & ſine dolo lac concupiſcite, ut in eo creſcatis in ſalutem: ſi tamen guſtaſtis quoniam dulcis eſt Dominus. Ad quem accedentes lapidem uiuum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autẽ electum & honorificatum: & ipſi tanquàm lapides uiui ſuperædificamini domus ſpiritualis, ſacerdotium ſanctum, offerentes ſpirituales hoſtias, acceptabiles Deo per IESVM CHRISTVM. Propter quod continet ſcriptura: Ecce pono in Sion lapidem ſummum, angularem, electum, pretioſum: & qui crediderit in eum non confundetur.

Vobis igitur honor credentibus. Non credentibus aũt, Lapis quem reprobauerũt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli: & lapis offenſionis, & petra ſcandali his qui offendunt uerbo, nec credunt in quo & poſiti ſunt. Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, ut uirtutes annũcietis eius qui de tenebris uos uocauit in admirabile lumẽ ſuum. Qui aliquãdo non populus Dei: nunc autem populus Dei. Qui non conſequuti miſericordiam: nunc autem miſericordiam conſequuti.

DEPONENTES *igitur omnem malitiam &c.* id eſt, poſtquàm malitiam depoſuiſtis: iam enim eos dixerat caſtificatos corde. Sed quoniam qui recentes renati ſunt, adhuc ſunt imperfecti, & de ueteri fermento nonnihil retinent, optima ratione illos hortatur ut renouati, iterum atq; iterum & aſſiduè renouentur de die in diem, deponendo *Omnem malitiam*; aut potius nequitiam: quæ ſignificat otioſitatem ac tædium, & faſtidium operis; *Et omnem dolum*; quo frater decipitur, qui comitem habet ſimulationem; *Et omnes inuidias*; Ponit plures inuidias: quia plura ſunt bona & temporalia, & ſpiritualia, quæ reſpicit qui inuidus eſt. Non eſt autem niſi uerè ſtulta ea inuidia, quæ fertur in aliquem propter bona temporalia, cum non ſint uerè bona. Propter ſpiritualia autem inuidere, diabolicum eſt, neque caret perfidia. Si enim uerè Sanctorum crederemus communionem, nulla profectò nos caperet inuidia propter ea bona, quorum participes ſumus. Cũ autem ab inuidiæ fonte detractiones oriantur, iccircò addit; *Et omnes detractiones*; De cuius peccati grauitate ſæpenumerò diximus.

Sicut modo geniti infantes, rationabile & ſine dolo lac concupiſcite. Habet enim ſe uita hominis ſpiritualis ad modum uitæ carnalis. Vtraq; indiget nutritione: nec tamen omnis cibus cuilibet ætati cõuenit. Eſt enim primus cibus hominum lac: ut cum creuerit ætas, dentesq; & fauces ad manducandum ſolidiorem cibum idoneæ factæ fuerint, tunc ablactentur, & cibus ſolidior offeratur. Duo igitur cum ſint uitæ chriſtianę cibi, unus quidem mollis & dulcis, ueluti lac: alter uerò ſolidus & amarior, ut ſit opus dentibus fortioribus. Primus eſt recenter natis offerẽdus, qui conſiſtit in meditatione eorum bonorum & quæ in hac uia recipimus, & quæ ſperamus in futura. Quo cibo ſi aſſiduè nutrimur, creſcimus, & efficimur ad alium cibum fortiorem idonei, qui reconditus eſt in afflictione crucis & flagellorum, quæ ij qui perfecti ſunt, cupiunt amore Dei ſufferre, ut fiant ſimiles Verbo Dei: & cum accipiunt, interius gaudent. Etſi enim homo ille qui foris eſt ingemiſcat (non enĩ aliud poteſt) qui tamen interior homo eſt, impinguatur & gaudet. Lac igitur illud concupiſcere non aliud eſt, quàm ex imperfecto ad perfectum tendere, & creſcere in ſalutem, id eſt, ad finem ſalutis perfectæ, ut fiat perfecta ablactatio.

Si tamen guſtaſtis quoniam dulcis eſt Dominus; id eſt, Si modo lac ipſum uobis placuit, in quo guſtatur Domini dulcedo & benignitas. Græcè legitur; *Siquidem*; quaſi hoc affirmetur, uidelicet placuiſſe; *Ad quem accedentes lapidem uiuum*; Alia metaphora eorum dignitatem declarat,

per

per hanc acceſſionem ad euangelium, quæ ſic per fidem. Supponit enim CHRISTVM eſſe petram, & lapidem uiuum (Nam ſic plerunq; uocatur in ſcripturis) & lapidem angularem, ſuper quem ueluti ſuper fundamentum omnes hærentes illi ſuperædificantur: ut fiat ex eis ſimul charitatis glutino coniunctis, tanquám domus quædam, ſed ſpiritualis. Spiritu quippe compaginatur, & ſurgit habitatio Dei congrua, qui Spiritus eſt. Ille autem lapis unus, & primarius, & angularis, utpote in quem duo populi inclinant, ut in angulum duæ lineæ.

Ab hominibus quidem reprobatum: à Deo autem electum &c. Fuit quidem reprobatus ab hominibus, nimirum à Iudæis: ſed electus à Deo etiam poſt illorum reprobationem. Imò propter eorũ reprobationem electus, ut ſederet ſuper omnes Virtutes & Poteſtates ad dexterã Patris, & fieret Sacerdos in æternum. Nec enim debuit hęc noua domus carere ſacerdotio ſancto. Et ita fuit ille honorificatus, ut quicunque lapides uiui per fidem ſuper illum ædificentur, etiam fiãt ſacerdotium ſanctũ; *Offerentes ſpirituales hoſtias*; hoc eſt, ſemetipſos in ſpiritu; *Acceptabiles Deo*, nõ ex ſe ipſis acceptabiles quaſi ex ſe, ſed per IESVM CHRISTVM Redẽptorem noſtrum.

Defenditur aduerſus hæreticos ſacrificiũ noui teſtamẽti.

Hîc inſultant hæretici contra ſacrificium ſacroſanctæ Eucharistiæ, uolentes ita quemlibet eſſe hoſtiam Deo & acceptabilem per illam ſolam CHRISTI cruentam oblationem, ut quælibet alia oblatio altaris ſuperuacua uea ſit. Fuit, aiunt, altare unum ſatis, uidelicet ipſa crux in qua immolatus eſt Dominus. Sed ignorãt miſeri, nullam noſtram hoſtiam eſſe acceptabilem Deo, niſi per illam IESV CHRISTI cruẽtam commendaretur. Nec conſiderare uolunt, quõ illa cruenta non ceſſauit, ſed aſſiduè præſentatur in cõſpectu Dei in altari per ſacerdotes, licet non cruentè, ſine cuius memoria ac repręſentatione (ſic enim ordinauit Deus) non auferrentur peccata, quæ in nouo teſtamento iugiter admittuntur. Verùm hac de re & proprio tractatu, & in epiſto. ad Hæbr. ſatis ſcripſimus.

Propter quod continet ſcriptura: Ecce pono in Sion lapidem &c. Prophetam citat ipſius ſermoni atteſtantem, CHRISTVM eſſe lapidem uiuum, in quo cæteri ædificantur. Græca tamen lectio ſic exprimit, *Quapropter & continet in ſcriptura*: Senſus eſt huiuſmodi: Hic lapis cum ſit lapis electus & honorificatus, in ipſa ſcriptura cõtinet, ſiue amplectitur & excellit. Vox enim gręca, περιέχει, hoc totum ſignificat, continere ſcilicet & amplecti, & excellere cæteros omnes lapides: quos omnes ad ſe trahit, & continet. Ait

Iſa. 28.

Iſaias: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, & lapidem probatum, angularem, pretioſum, in fundamento fundatum. Qui crediderit, non feſtinet. Sic enim ibi legimus. Vocat ergo illum lapidem non qualẽcũque, ſed lapidem in fundamentis Sion, ideſt, inter fundamẽta domus & arcis Dei, quæ dicitur Sion: quaſi expreſſè dixerit unum inter alios, qui ſit ſummus & primus lapis, fuiſſe probatũ: quia certauit & uicit. Angularem uerò: quia illi duo parietes Iudæi fideles, & Gentiles adhæſerunt incumbentes in eum. Pretioſum uerò, & ſui dignitate & meritiſſima æſtimatione Patrisfami. quia in illo ſibi complacuit. Quod autem ait, In fundamento fundatum: eius diuinitatem arbitror & perſonam ſignificari, quæ erat Deus & Verbum Dei, ſuper quod omnia condita fundantur ac ſuſtinẽtur. Et illa primũ humanitas deificata, per unionem illam ineffabilem in ea perſona. Quód uerò ait Iſaias; Et qui crediderit in eum, non feſtinet; & beatus Petrus, *Non confundetur*, unum & eundem ſenſum reddit. Quid eſt, rogo, non feſtinet, niſi expectet? Neq; enim ſubitò ut accedit homo ad hunc lapidem, perfectam conſequitur ſalutem, ut putat hæreticus, ſed poteſtatem ſibi illam operandi obtinet expectando, & ſpe ambulando. Et quia illa ſpes non confundit, ideò dicitur; Non feſtinet; ideſt, patienter ferat. Adhuc enim grandis illi ſupereſt uia: & per multas tribulationes oportet intrare in regnũ Dei. Iſtud uerè eſt non feſtinare: ſed expectare abſque confuſione in ſpe certa, & minime confuſibili.

Notet hæreticus.

Vobis igitur honor credentibus. i. Hic lapis eſt uobis, qui fideles eſtis, honor ueſter & gloria. Ille .n. ita eſt à Deo honorificatus, ut quicunq; illi hęrent, etiam honorificẽtur. Siquidem per Spiritum uiuificantem & cõiungentem, unũ quodam modo cum illo reddimur. Quæ coniunctio maximè apparebit in futura gloria; *Non credentibus autem*, ideſt, recuſantibus, & credere nolentibus. Et ad Iudæos primùm hic ſermo dirigitur, eorũq; principes ac primores; *Lapis quem reprobauerunt ædificantes &c.* Meritò qui reprobant lapidem, & patremfamilias, & donum ipſius domus, reprobabuntur: & ipſe lapis ſe in angulum ponet, ut omnis populus queat in illum incumbere. Itaq; lapis hic, qui uenerat ad omnium ſalutem, inuentus eſt ad ſcandalum multis & perditionem. Vnde dictus eſt; *Lapis offenſionis*; in quem plurimi Iudæorum offenderunt; *Et petra ſcandali*; quia de cruce ſcandalum uolentes ac prudentes propter ſuam ipſorum ſuperbiam acceperunt; *His qui offenderunt in Verbum*; Ita habet lectio græca, & meliùs. Offenderunt Iudæi in Verbũ, ideſt, in Filium, in quem nefariam mortem machinati ſunt. Hic eſt hæres, inquiunt, uenite occidamus eum, & noſtra erit eius hæreditas. *Matth. 21.*

Nec credunt, in quo & poſiti ſunt; ideſt, & adhuc nolunt credere, cum tamen eorum uita ſic per adhæſionem in illo poſita. Et hîc aduerte, quomodo non erant à Deo reprobati, ſed ad uitam ordinati, ſi eam non reſpuiſſent, & non dilexiſſẽt magis tenebras q̃ lucem. Porrò ad eos qui crediderunt conuertens ſe Summus Apoſtolorũ, ait.

Vos autem genus electum; ideſt; Ab illis incredulis Dei electione propter ueſtram fidẽ ſegregatum. Non eſt enim ſermo de prima illa electione, quæ eſt perpaucorum. Vnde & Deuter. 26. Electus ille populus, & peculiaris Deo dicitur, quandiu ſeruaret mandata eius. Regale

ſacerdotium; Non dixit regnum ſacerdotale, ſicut Moſes de illo populo, in quo principale erat regnum, cui accedebat carnale ſacerdotium. Nũc in oppoſitum commutata eſt res, ut ſacerdotiũ ſpirituale emineat, & regia carnalis poteſtas accedat, ſicut congruum eſt: quamuis hæretici fremant. Haud enim dubium, CHRISTVM regem fuiſſe, & ſacerdotem, qui bonam confeſſionem fecit coram Pontio Pilato, dum interro- Ioa. 18. gatus num eſſet rex, reſpõdit: Tu dicis, quia rex ſum ego. Declarauerat autem prius regnum ſuum non eſſe ex hoc mundo, ſed à Deo. Nec regnum eſſe ſæculare, quod habet pro fine ſuo uel diuitias, uel gloriam mundi, aut quid tale (Nam hoc regnum cum illi oblatum eſſet, fugiens recuſauit) ſed regnũ ſpirituale, cui pro fine uita æterna aſſeruatur in patria: interim regnũ eſt tanquàm in militia. Per ſacerdotium ergo intellige poteſtatem intercedendi, ac (ut ita dicam) mediãdi inter Deum & homines per hoſtias & munera, & orationes. Nos autem eſſe ſacerdotium non ita ſtultè intelligitur, ut omnes Chriſtiani ſint æquè ſacerdotes: quod tamen hęreſis lutheærana docet. Sed quòd uniuerſa populi chriſtiani congregatio, quæ eſt Eccleſia, habet in ſe ſacerdotij dignitatem, & utilitatem. Oportuit enim eſſe quoſdam in eccleſia, & qui ſacrificarent, & alios qui ſacrificij commoda reciperent. Sic etiam eſt regnum in eccleſia, nõ quidem ut omnes æquè ſint reges: nam prorſus hoc impoſſibile eſt. Si enim oẽs reges eẽnt, ubi, obſecro, qui regerentur? Ergo regnum eſt: quia utriq; adſunt, & qui regant ſcilicet, & qui regantur. Non ſum neſcius aliquomodo dici poſſe quemlibet Chriſtianum regem, cum regat ſemetipſum, & paſſionibus imperet. Sic & unuſquiſque aliquomodo ſacerdos diceretur, qui offerat ſemetipſum uelut hoſtiam rationabilem. Sed non uidetur hic ſenſus completus, ſed potius & uerius priore intelligentia accipiendum Apoc. 1. eſt, quemadmodum & illud Apocalypſis: Fecit nos Deo noſtro regnum, & ſacerdotes. Vt enim reuera non omnes fecit reges, ita nec omnes ſacerdotes: omnes tamẽ de regni, & ſacerdotij bonis & commodis participantes. Sic Romanos uniuerſaliter dicere poſſumus habuiſſe regnum, ſenatum, conſulatum. Non quaſi omnes reges, aut ſenatores conſulesue fuerint: ſed cum ad omnes ſpectarent & regni, & ſenatus, & conſulatus fructus, qui ad commune omnium commodũ ordinabantur. Verè igitur Papa noſter, in eo quòd Papa, eſt rex loco CHRISTI: ſed non ex hoc mundo. Ad regendum & paſcendum oues à CHRISTO relictus eſt eccleſiæ, & præſes conſtitutus, ad finem illũ qui eſt uita æterna. Non autem ad luxum, nõ ad pompam, & id genus alia, quæ non ſolùm non ad rem faciunt, ſed abducunt. Qua de re longus haberi ſermo poſſet, ſed minus hoc tempore propter ſcandalum infirmiorum neceſſarius. Nam perpende, quæſo, mecum malignitatem mundi. Si in ſumma hac dignitate ſplendor ſecularis non illuceret, redit priſtinum crucis ſcandalum; quoniam nos apud uulgus hominum reddimur contemptibiles, qui eccleſiaſticam dignitatem his ornamentis deſtitutam uenerari nequeũt. Sin hũc ſplendorẽ addimus, ab hypocritis increpamur, qui nos terrenis principibus, & gẽtium regibus qui tyrãnicè dominantur, aſſimiles uociferãtur. Adhiberi certè poterat quoddam temperamentum, ut & occaſio auferretur malignis detrahendi, & infirmioribus contemnendi. Quòd enim malignis occaſiones ingentes ac patentes præbeamus, quis poteſt niſi ſit impudentiſſimæ frõtis inficiari? O IESV bone emitte Spiritum tuum, & creabuntur. O ſanctiſſimi Petre & Paule, dirigite oculos ueſtros, & uidete, & miſeremini. Sed ad rem noſtram.

Papa igitur uerè eſt rex, CHRISTI loco, & ſpiritualis: qui & uerbo & exemplo per ſeipſum, & per alios paſcere ſuum gregem debet. Eſt & ſummus Põtifex, mediator poſt CHRISTVM pro omnibus ouibus per hoſtiam uiuentem, ipſum Dominum, in qua hoſtia etiam ſemetipſum ita aptare debet, ut ipſe hoſtia (ſi opus fuerit) ꝑ ouibus ſuis efficiatur. Hoc exegit Dominus quãdo tertiò dixit Petro: Amas me? Paſce oues me- Ioa. ulti. as. Et paulò poſt: Sequere me. Verùm hæc tantũ abeſt ut opere compleamus, ut nec intellectu quidem aſſequamur. In ea ſiquidem tẽpora incidimus, quando iam uidentur hæc ſomniorum eſſe & cuiuſdam delirationis ſimilima; *Gens ſancta;* ideſt, mundificata; *Populus acquiſitionis;* Quæſitus ſcilicet & redemptus ab hoſtibus medio ſanguinis Agni immaculati pretio: quo ſatiſfactum eſt Diabolo, mundo, & Deo Patri. Diabolo, qui iniuſtè ſitiuit ſanguinem illum effundi, & ſic inhonorari Deum. Mundo, qui in hoc opere miniſter extitit Diaboli. Patri uerò, qui permiſit tandem & uoluit, & hoc ipſum ordinauit in optimum finem. Nam Filium quidem glorioſiorem reddidit, & nos populũ acceptabilem, & ſectatorem bonorum operum ſibi acquiſiuit.

Vt uirtutes annuncietis eius qui uocauit uos &c. Hic ſermo ad Iudæos, & primos in eccleſijs attinet. Sumptus eſt autem ex Iſaia. 43. Populũ iſtum formaui mihi, laudem meã narrabit. Nõ enim eſt omnium pariter annunciare. Quapropter in Eccleſia ut non oẽs Apoſtoli, nec omnes doctores: Ita nec omnes reges, aut ſacerdotes ſiue Epiſcopi. Aliter quid eſſet eccleſia niſi turris Babylõ reſtaurata, qualis eſt apud hæreticos? Et deterior eſſet, niſi & illi (uelint nolint) cõtra ſua dogmata ordinem aliquẽ inter ſe obſeruarent. Vocauit ergo nos Deus è tenebris; *In admirabile lumen ſuum;* Hic eſt CHRISTVS lumẽ de lumine, qui dixit: Ego ſum lux mũdi. Quicunq; igitur eſt ſine hac luce, i tenebris uerſatur, & unde uenit neſcit, nec quò uadat. Nos autem, Deo ſemper gratiæ ſint, & ſcimus unde uenimus, & quò uadimus, & uiam ſcimus quam ille prior ſtrauit. Hæc eſt uia regia ſanctiſſimæ crucis. Sed quot mihi iam inter Chriſtianos numerabis qui (ut oporteret) eam nouerint, nedum conficiant?

Qui aliquando non populus Dei &c. Hoc teſtimonium ex Oſeæ propheta ſumitur, cap. 1. quod non ſolùm ad gentes pertinet, in quem ſenſum B. Paulus ad Romanos adduxit, ſed uniuerſaliter ad omnes, etiã Iudæos. Teſtis eſt hoc in loco B. Petrus. Erant enim & Iudæi eo tempore ſine CHRISTO in quem non credebant, & ſic non erant populus Dei uerus. Poſtremo uerò quàm multi poſt aſcenſionẽ Domini prædicatione Apoſtolorum conuerſi ſunt, & præcipuè prædicatione ipſius B. Petri, ideò pertinuerunt ad populum acquiſitionis, cuius tamen prius non erant.

Chariſſimi, obſecro uos tanquã aduenas & peregrinos, abſtinere uos à carnalibus deſideriis quæ militant aduerſus animam: cõuerſationem ueſtram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detrectant de uobis tanquàm de malefactoribus, ex bonis operibus uos conſiderantes, glorificent Deum in die uiſitationis. Subiecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Dominum, ſiue regi, quaſi præcellenti: ſiue ducibus tanquâm ab eo miſſis ad uindictã malefactorum, laudem uerò bonorũ. Quia ſic eſt uoluntas Dei, ut benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentiam hominum ignorantiã. Quaſi liberi, & non quaſi uelamen habentes malitiæ, libertatem: ſed ſicut ſerui Dei. Omnes honorate. Fraternitatem diligite. Deũ timete. Regẽ honorificate. Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis, non tantum bonis & modeſtis: ſed etiam dyſcolis. Hæc eſt enim gratia, ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias, patiens iniuſtè. Quæ enim eſt gratia ſi peccantes, & colaphizati ſuffertis? Sed ſi bene facientes, patientes ſuſtinetis: hæc eſt gratia apud Deum. In hoc enim uocati eſtis. Quia & CHRISTVS paſſus eſt pro nobis, uobis relinquens exemplum, ut ſequamini ueſtigia eius. Qui peccatum non fecit: nec inuẽtus eſt dolus in ore eius. Qui cum malediceretur, non maledicebat. Cum pateretur, non comminabatur. Tradebat autem iudicanti ſe iniuſtè: qui peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, ut peccatis mortui, iuſtitiæ uiuamus: cuius liuore ſanati eſtis. Eratis enim ſicut oues errantes: ſed conuerſi eſtis nunc ad Paſtorem & Epiſcopum animarum ueſtrarũ.

Chariſſimi, obſecro uos &c. Chariſſimos uocat (græcè dilectos) & illos obſecrat ut tanquàm aduenæ & peregrini abſtineant à carnalibus deſideriis, quæ militant aduerſus animam, ſiue ſpiritum, ut bene conuerſentur inter gentes. Hoc enim magnum eſt: quia uitæ ſanctæ exempla ædificant efficacius, quàm mera uerba. Ideò ſubiicit; *Vt in eo quod detrectant de uobis*; melius detrahunt; *ex bonis operibus conſiderantes*; id eſt, ex ipſis operibus bonis agnoſcentes ueritatem; *glorificent Deum*; Hac doctrina Dominus inſtruebat Diſcipulos, aiens: Sic luceat lux ueſtra coram hominibus, ut uideant opera ueſtra bona, & glorificent Patrem ueſtrum qui in cælis eſt; Matth. 5. *In die uiſitationis*; Quando uiſitabuntur à Domino miſericorditer in hoc mundo: uel ſecundum iuſtitiam in alio, quando dicent. Hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum &c. Sap. 5. Totum enim pertinebit ad maximam Dei gloriam.

Subiecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Dominum; Hoc præceptum eſt generale, ut quiſq; animo ſit paratus propter CHRISTVM ſubiici omnibus hominibus. Facto autem reddat unicuiq; iuxta decentiam & gradum hominum: *Siue regi tanquàm præcellenti*; quia rex honore debet alios præcellere; *Siue ducibus, tanquàm ab eo miſſis*; Ab eo (ſupple tu) rege: quia reges mittunt adminiſtratores iuſtitiæ, quos hic B. Petrus græca uoce appellat præſides, potius quàm duces, ad rem propoſitam; *Ad uindictam malefactorum*; id eſt, eorum qui malefaciunt; *Laudem uerò bonorum*; eorum qui benefaciunt: qui uel ea ratione tum habent laudem à rege, cum minime ad eius tribunal rapiuntur: ut ſic appareant innocentes; *Quia ſic eſt uoluntas Dei ut benefacientes &c.* Sic enim uita chriſtiana ſuperauit omnem tyrannidem, & obſtruxit os iniquorum & imprudentium, nempe his tribus. Benefacere: Mala pati: Lætari. Et hæc fuit uoluntas Dei beneplacens ac perfecta. Obſecro Domine Deus, fiat hæc tua uoluntas in me: quoniam hoc magnum eſt donum & perpaucorum.

Quaſi liberi, & non quaſi uelamen malitiæ habentes libertatem. Hoc uerbum directò in noſtros hypocritas iaculatur, qui dicunt ſe in libertatem uocatos, & propterea nolunt ſubdi. At iſtud prorſus non eſt liberatos eſſe, & liberos. Qui enim uerè ſunt liberi, non metuunt hanc ſeruitutem, quæ animo libero non imperat. Ille uerè liber eſt, qui dum homini propter Deum ſubditur, re uera non homini ſubditur, ſed Deo; *Sed ſicut ſerui Dei*; ait B. Petrus. Et ſubdit; *Omnes honorate*; B. Paulus dixit: Honore inuicem præuenientes. Omnis Rom. 11. enim Chriſtianus dignus eſt honore, tum quia filius Dei eſt: & cùm interim neſciamus quiſnã inter nos ſecundum Deum maior, quilibet debet alium ut ſe maiorem exiſtimare. Nonne CHRISTVS Dominus noſter ſeſe exinaniuit, cum tamen uerè eſſet omnium maximus?

Fraternitatem diligite; hoc eſt, fraternam ſocietatem & conuerſationem, ſiue contubernium; *Deum timete*; Timore illo ſancto, qui conuenit tantæ maieſtati; *Regem honorificate*; Impendendo tributa, & alios honores debitos, nõ ſolũ ſubiectionẽ, quã prędixerat; *Serui ſubditi eſtote &c.* Vult igitur ſeruos obedire & cũ omni timore Dominis ſuis, id eſt,

pauldè & cum reuerentia, ne illos exacerbent. Et hoc præſtari uult non ſolùm bonis & modeſtis, ſiue manſuetis; *Sed etiã diſcolis*; ideſt, difficilibus & acerbis, quales ſunt multi qui non cogitant ſe quoque Dominum habere in cœlis, qua menſura menſi alijs fuerimus, remetientem nobis. Porrò ne quis dicat, quod frequẽtiſſimum eſt in ore multorũ; Interim patitur iuſtus; rñdet.

Hæc eſt enim gratia; ideſt, in hoc uerſatur iuſtitia & æquitas, quam Deus loco gratiæ accipiat, ideſt, ut, rem gratam id, quod factum eſt propter illum, & ita gratias referat pro gratia. In hunc enim ſenſum accipitur gratia. Vnde di-

Luc. 6. xit Dominus: Si diligitis eos qui uos diligunt, quæ gratia eſt uobis? Hanc igitur ait hic eſſe gratiam, nimirum; *Si propter Dei conſcientiam ſubſtinet quis triſtitias patiens iniuſtè*; Quid eſt propter Dei conſcientiam, nisi propter eius, qui ſuſtinet probra iniuſtè illata, conſciens iam, quæ eſt ſibi nota quòd ſcilicet propter Deum patitur? Hæc conſcientia eſt murus illæneus, in quo ſolidiſſimè perſtat uir eiuſmodi: quoniam habet ſponſionẽ Dei firmiſſimam in corde ſuo. Videãt hoc

Pro certit. gratie & conſiderent qui incertitudinem gratiæ beatificant, & conſcientias dubias, & cõſequenter impacatas relinquunt; *Quæ enim eſt gratia ſi peccantes & colaphizati ſuffertis?* Quid poteſtis, ait, gratiæ expectare pro gratia, ſi quod æquum eſt iuſtè patientes rependitis? *In hoc enim uocati eſtis*; Nimirum ad patiendum innocenter propter CHRISTVM, non propter ſcelera ueſtra. Et ſignificans in quo fundata eſt hæc lex exponit; *Quia & CHRISTVS paſſus eſt pro nobis, uobis relinquens exemplum &c.* Hæc eſt ſapientiá crucis; quam qui non nouit, nihil nouit. Patet autem omnibus hæc uia qui uolunt ſequi ueſtigia ſummi Ducis; *Qui cum malediceretur &c.* Clara ſunt omnia. Illud ſolum; *Tradebat autem iudicanti ſe iniuſtè*; græce aliter habetur, & meo iudicio melius in hunc modum; *Tradebat autem iudicanti iuſtè*, ideſt, cauſam ſuam cõmiſit & commendauit Deo iuſto iudici; *Qui peccata noſtra &c.* Hæc multis locis leguntur, & iam expoſita ſunt. Opus nũc eſſet meditatione ac imitatione, et facto ad implẽdum, & reipſa declarandum nos uerè eſſe mortuos peccatis, & iuſtitiæ uiuos. Ille peccatis, eſt mortuus, qui concupiſcentijs illectus & attractus, eas quaſi mortus quidam non ſentit. Et hic eſt qui uiuit iuſtitiæ; *Eratis enim ſicut oues errantes: ſed conuerſi eſtis ad Paſtorem & Epiſcopum animarum ueſtrarũ*; Hic Epiſcopus & Paſtor uerus & ſummus, unus eſt CHRISTVS. Cæteri uerò etiam ipſe B. Petrus, uicarij ſunt paſtores. Vn-

Io. 21. de dictum eſt Petro: Paſce oues meas, & agnos meos. Nõ dixit; oues tuas, & agnos tuos. Nã ipſe Dominus, nõ autem Petrus, pro nobis eſt crucifixus. Poteſt tamen aliquomodo dicere & Petrus oues meas; & agnos meos; quatenus uicarius paſtor: & habet ſuam ueritatem.

CAP. III.

SIMILITER ET MVLIEres ſubditæ ſint uiris ſuis, ut & ſi qui non credunt uerbo, per mulierum conuerſationem ſine uerbo lucrifiant, conſiderantes in timore caſtam conuerſationem ueſtram: quarum non ſit extrinſecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti ueſtimentorum cultus: ſed qui abſconditus eſt cordis homo in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu Dei locuples. Sic .n. aliqñ & ſanctæ mulieres ſperãtes in Deo, ornabant ſe, ſubiectæ propriis uiris: ſicut Sara obediebat Abrahæ, Dominum eũ uocans: cuius eſtis filiæ benefacientes, & nõ pertimentes ullam perturbationem.

SIMILITER *& mulieres &c.* Erant Apſtolica præcepta & admonitiones. Primò quidem generales, ſpectãtes ad omnem omnium hominũ ſtatũ. Poſtmodo autem particulares ad priuatos & ſingulos ſtatus. Hactenus dixerat de ſeruis. Tùm aſcendit ad mulieres uiris coniunctas & chriſtianas, quas primò uult ſalua pietate ſemper ſub ſuis uiris, ẽt infidelibus eſſe ſubiectas. Vnde ait; *Vt & ſi qui non credunt uerbo*; ideſt, euangelicæ prædicationi; *Per mulierum conuerſationem &c.* Vide quantum præſtet interdum bona conuerſatio, ut quod fieri uerbo nõ poteſt, infidelium ſcilicet ad ueritatem conuerſio, fiat per bonam cõuerſationem ſine uerbo, dum conſiderãt ipſam Chriſtianorum conuerſationem ſanctam & caſtam, & timore Dei ſuffultam. *De uirtute bonæ conuerſationis fœminarum.* Poteſt & ſic exponi quod; *Lucrifiant conſiderantes in timore caſtam conuerſationem ueſtram*; quæ eſt quoddam tacitum uerbum, ſed potens & efficax ad excutiẽdum quendam reuerentiæ timorem ab animis corũ qui nondũ perditi ſunt. Nã qui ea morum ſanctimonia uiuunt, neſcio quid diuini præ ſe ferunt, & oſtendunt legem Dei in corde ſuo inſcriptam. Hoc de muliere dixerat B. Paulus. *1. Cor. 7.* Vnde ſcis mulier ſi uirum ſaluum facies? nimirũ chriſtiano odore. Hoc de loco fortaſſis quidam audebunt defendere congregationem no- *Notandum.* ſtris exortã temporibus, in qua promiſcuè (ut iã ad Corint. attigimus) uiri habitãt et mulieres & quæ horreo uel recitare, ut probent quantũ ſpiritualiter profecerint, concũbunt ſimul mas & fœmina. Confitentur mares etiam ſacerdotes peccata ſua fœminis, & ab eis accipiunt ſatisfactionis impoſita opera. Illius congregationis Domina & Abbatiſſa, utpote quæ Spiritu ſancto (ut aiunt) agitur ſoluta legibus dicitur, et omnia dijudicat, & ipſa à nemine iudicatur. O tempora infelicia! ô quot Antichriſti hodie?

B. Bernardus egregiè ſuper Cant. ſer. 65. Hoc genus ſectæ quę ſuo tẽpore exoriebatur, inſectatus eſt, & uulpeculas ut bonus canis paſtoris, dignis morſibus laniauit.

Quarum

In luxũ ueſtiũ muliebrium.

Quarum non ſit extrinſecus capillatura &c. Quid obſecro, diceret .S. Apoſtolus noſtris temporibus? Verè indulgent nimium prædicatores & ſacerdotes, qui hæc non ſolùm acriter non reprehendunt, ſed facile abſoluunt mulieres quæ his ornamentis ſuperfluis & laſciuis incumbũt: unde multæ criminum occaſiones ad libidinum fomenta excitantur. Qua in parte, meo iudicio, multum aberrant qui neſcio quibus excuſationibus, & ſcholaſticis diſtinctionibus uidentur hanc rem componere. Quapropter res in immenſum creuit, & proculdubiò iram Dei excitauit. Quid eſt .n. adeò immodeſtũ, adeò ſuperfluum, adeò ſuperbũ, adeò laſciuum genus & ueſtimentorum & ornamentorum in capite, & capillatura, & auribus, & collo, & pectore, & cæteris deniq; membris, quòd non ſint amplexæ noſtri temporis mulieres? Interim tamen uolunt uocari pudicæ, quæ ſuperant his laſciuijs & impudiciſſimis ornamentis publicas meretrices. Huiuſmodi turpiſſimum abuſum iam tractauimus in epiſtola Ad Timotheum, ubi elegantiſſimam B. Chryſoſtomi inuectiuam in has uaniſſimas mulierculas produximus. Et illã itẽ tremendam Dei comminationem apud Iſaiam c. 3. ad quem locum lectorem remitto. Sunt enim efficaciſſima ad refellendas Caietani cauillationes, qui licentioſior hac in parte fuit, fouere potius quàm extinguere mulierum fomitem conatus.

Cogitent ergo qui tam facile mulieribus indulgent, ſiue ſint ipſarum uiri, ſtolidiores certè quã illę: ſiue ſint ſacerdotes Dei, quid ipſi reſpõdebunt ſcripturis hęc tanta ſeueritate prohibentibus tam manifeſtè: quoniam hæc externa hominis corruptibilia ſunt. Sed homo interior ornandus erat uirtutibus. Etenim cum ſit ſecundũ animarũ incorruptibilis, ornamentum ipſum eſſe decet incorruptibile, uirtutibus animi, nõ corporis ueſtibus: ut ſit etiam per gratiam incorruptibilis. Vnde ait Apoſtolorum Princeps.

Sed qui abſconditus eſt cordis homo &c. Conſtructio huius loci ſic ordinanda eſt; *Non ſit extrinſecus capillatura &c. Sed* (repetatur illud *ſit*) *ſit*
Col. 3. *homo cordis &c.* Hunc B. Paulus interiorem hominem uocauit qui abſconditus eſt: *Sit*, inquàm, *in incorruptibilitate*; manet hic homo incorruptibilis per innocentiam: quia peccato corrumpitur. Non quod abſolutè deſinat eſſe: ſed quoniam moritur gratiæ Dei, & priuatur uita ſpiritus. Sit igitur hic homo cordis in hac incorruptibilitate; *quieti ac modeſti ſpiritus*; non excitator turbarũ, ſed ſine querela in manſuetudine temperatus; *qui eſt in conſpectu Dei locuples*; Talis homo interior his ornamentis uirtutum pręditus, oſtendit in conſpectu Dei ſe locupletem in bonis & ſanctis uirtutibus, & opulentum.

Sic enim aliquando & ſanctæ mulieres ſperantes in Deo &c. Hiſtoriæ ſanctæ nobis frequenter proponunt acta & geſta ſanctorum maiorum, cum fœminarum, tum etiam uirorum: ut hos & illas & uiri & fœminę in ſuæ uitæ exempla ſumant & uſum. Hic B. Petrus profert ſanctas mulieres, quæ illum hominem interiorem in omni manſuetudine ac modeſtia oſtendebant ornatu quem gerebant, dum ſubijciebantur ſuis uiris, quemadmodum illis erat in præcepto antiquo mandatum: Sub uiri poteſtate eris. Et Saram profert ex nomine, quę uocabat Abraham Dominum ſuum, non quaſi ancilla, ſed quaſi cõiunx, impar tamen habita uiri dignitate, qui eſt caput mulieris. *Cuius eſtis filiæ*; Oſtendere uult B. Petrus, Vt ipſe Abraham propoſitus erat pater multarum gentium, ad quem imitandum debebant filij ſe componere: Sic & Sara mater facta eſt exemplum imitationis fœminis: ut ſimiliter benefaciant, & non ſint domus perturbatrices: quod peccatum maximè cauebunt, in ipſa humili ſubiectione permanentes.

Viri ſimiliter, cohabitantes ſecundum ſcientiam, quaſi infirmiori uaſculo muliebri impartientes honorem, tanquàm & cohæredibus gratiæ uitæ: ut non impediantur orationes ueſtræ. In fine aũt: omnes unanimes, cõpatientes, fraternitatis amatores, miſericordes, modeſti, humiles, nõ reddẽtes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto: ſed econtrariò, benedicẽtes: quia in hoc uocati eſtis ut benedictionẽ hæreditate poſſideatis. Qui enim uult uitam diligere, & dies uidere bonos: coerceat linguam ſuam à malo, & labia eius ne loquantur dolum. Declinet à malo, & faciat bonũ, inquirat pacẽ, & ſequatur eã: quia oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum. Vultus autem Domini ſuper facientes mala.

Viri ſimiliter cohabitantes ſecundum ſcientiam; Quid eſt cohabitare ſecundum ſcientiam, niſi eam ſanctæ uitæ formam, quam ſcientia dictat, eſſe obſeruandam? Et ad eos hoc potiſſimũ pertinet, quorum munus eſt docere alios ac regere, inter quos numerantur uiri, qui debent regere uxores ſuas. Quamobrem cum ſciunt mulierẽ eſſe infirmius uaſculum, ab hac ſcientia debent ita eſſe inſtructi, ut impartiant illi abundantiorẽ honorem, ne quid ei deſit circumſpectè prouidẽtes, ut & domus cura, quantũ ſpectat ad muliebria officia, illis liberaliter committatur, tanquã uerè matremfam, ut & ipſa mulier recognoſcatur domina domus. Vnde addit; *Tanquàm & cohæredibus gratiæ uitæ*; ac ſi dixerit: Si & illas ſimul cũ uiris dignatur Deus ſua gratia, quæ parit uitam & ueram uitam, ut in illa gratia ſint cohæredes, cur dedignabitur uir habere illã in honore ut ſociam, & ſimul dominam domus, cum non ſine muliere ueniant familiæ & domus? *Vt non impediantur orationes ueſtræ*: Nihil eſt quo magis impediantur orationes, quàm mutua animorum perturbatio, q̃ ſi ex domeſticis ſimultatibus, aut rixis oriatur, acerbior eſt omninò, & magnoperè auertit à Deo. Vbi notandum, quomodo

orationes

Dominum autem Deum ſanctificate in cordibus ueſtris;
hoc eſt,confirmate illum, quod fit per mundi-
tiam. Quantò enim aliquid eſt purius & mun-
dius,tantò eſt etiam fortius. Hoc erat oratio do
minica; *Parati ſemper ad ſatisfactionem &c.* Græcè le
gimus; *apologian*; ideſt,defenſionem. Hoc potiſ-
ſimum ad Epiſcopos & Magiſtros pertinet. Sed
nemo legitimè ac probè ſatisfaciet, niſi experien
tia intus norit,quod uerbo foris audiuit. Scien-
tia ergo & ſapientia noſtra ſatis eſt ad ſatisfacien
dum obiectis. Non ita tamen ut ea demonſtre-
mus quæ credimus, & ſperamus: ſed qui oſten-
damus nos non temerè quidem , & ſine ratione
credere & ſperare. Fidei enim certitudinem ha-
bemus,qua certitudine nobis aduerſantes imple
rentur & pacarentur,ſi patienter,& parati ſuſci
Ioa. 4. pere ueritatem audirent . Etenim ingenuè cum
Samaritanis faterentur. Non iam propter tuam
loquelam credimus. Sed ipſi uidimus &c. Quan
do uerò ſatisfacimus, debemus ſatisfacere; *Cũ mo
deſtia & timore*; Primùm cum modeſtia propter
illos,ne perturbentur & ſcandalum capiant po-
tius,ſi arrogantes fuerimus. Tum & cum timo-
re. Quidam accipiunt pro reuerentia erga illos
cum quibus congredimur. Ego uerò ſatis puto
illis exhiberi debere modeſtiam,ut timor Dei in
hoc ſeruetur,ſi qui aliĳs ſatisfacit de ſpe ſua, ui-
deat an illam ipſe habeat, & quomodo habeat.
Vnde rectè ſequitur; *Bonam habentes conſcientiam
ut in eo &c.* Satis ergo declaratur quid eſt cum
timore,ne uidelicet in eum congruat, quod ha-
Pſal. 49. betur in pſalmis. Peccatori autem dixit Deus:
Quare tu enarras iuſtitias meas,& aſſumis teſta-
mentum meum per os tuum? Potius ergo per
modeſtiam & manſuetudinem oſtendãt falſam
hominum de Chriſtianis perſuaſionem,quæ tũc
erat propter perſequutiones,quas Diabolus per
ſuas calumnias,& ſua membra excitabat.

Melius eſt enim &c. Facile eſt iſtud intellectu:
utinam ita facilè factu. Hoc opus,hic labor eſt:
& tamen habemus tantum exemplum; *Quia &*
CHRISTVS *ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt,iu
ſtus pro iniuſtis.* Quod facit ad myſterium,& exẽ-
plum. Dico ad exemplũ: quia & nos; *ſemel*,ideſt,
in hac uita paſſuri ſumus & morituri ĩ illo. Poſt-
modo uerò adepturi gloriã: ſicut ille poſt paſſio
nem eſt adeptus. Dico ad myſterium: quia & nos
ſemel mortui peccatis , & iam excitati ad uitã,
debemus diſcere nõ ulterius peccare, nec mori.

Vt nos offerret Deo; quaſi hoſtias ſibi incorpo-
ratas; *Mortificatos quidem carne &c.* Tales ſunt ho-
ſtiæ quas acceptat Deus,uiuẽtes ſcilicet,nõ mor
Rom. 12. tuæ,quemadmodum. B. Paulus docet: Hoſtiã
uiuam,ſanctam,Deo placentem &c . Viuentes,
inquam,ſpiritu, ſed carne mortificatos: quia ca
ro aduerſus ſpiritum pugnat. Offert autem Deo
nos CHRISTVS in baptiſmo . In eo enim in-
corporamur in ipſum. In græcis tamen le-
gitur; *Mortificatus & uiuificatus*; Et hanc lectionẽ
ſequitur B. Auguſtinus,epiſtola.99. ut totum
referatur ad CHRISTVM, qui crucifixus ob-
tulit nos Deo , mortificatus quidem carne per
crucem: uiuificatus autem ſpiritu,poſtquàm ſo-
lutus eſt à ditione mortis,quæ iniuſtè imperiũ in
ipſum exercuit. Quamobrem hinc recedens,ſpi
ritum ſuum Deo Patri commendauit, ut poſſet
uictor ac triumphator glorioſus reſurgere.

In quo & his qui in carcere erant &c. Obſcurus
eſt admodum hic locus,ut teſtatur B. Auguſti-
nus: imò ipſemet locus per ſe indicat. Caietanus
tamen ait B. Petrum clarè dicere,Quòd CHRI
STVS qui in anima deſcendit ad inferos,præ-
dicauit animabus illorum qui fuerant increduli
in diebus Noe. Quæ predicatio non fuit ſolum-
modo ſui manifeſtatio,quòd ipſe eſſet Meſſias.
Hæc enim fuit communis omnibus,etiam Dæ-
moniĳs. Illa autem de qua hîc B. Petrus, fuit pe
culiariſĳs qui in tempore Noe inueniebantur.
Et ait fuiſſe illis fructuoſã. Sed quo pacto fuerit,
aut eſſe potuerit fructuoſa,non aperit: nec præ-
dicationis tenorem declarat. Quem enim fructũ
poterant inde colligere,qui increduli fuerant &
contumaces? Ait non fuiſſe illos abſq; uera fide
Dei,licet increduli fuiſſent Noe . Sed placuerũt
Deo, quia confidebant in longanimitate Dei.

Verũ hæc commentatio uana eſt. Qui enim
fuerunt increduli Noe,fuerunt etiam increduli
Deo,qui per os prophetæ loquebatur,& erat iu
ſtus. Nec illis potuit prodeſſe quòd crederẽt eſſe
Deum,cùm & hoc Dæmones credant. Nec expe
ctare Dei longanimitatem perſiſtentes in pecca-
tis,ſubleuabat eos , cùm illa expectatio tentatio
Dei eſſet. Longanimitas enim Dei, pœnitentiã
exigit: quam niſi reddimus,longanimitate abuti
mur. Vnde Apoſtolus tanto ſpiritu. An diuitias Rom. 2.
bonitatis eius,& patientiæ,& longanimitatis cõ
temnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœ
nitentiam te adducit? Secundum autẽ duritiam
tuam,& inpœnitens cor,theſaurizas tibi iram in
die iræ,& reuelationis iuſti iudicĳ Dei.

Prætereà,Si iã illi increduli fuerant iudicati ꝑ ea
quæ egerunt in uita,quem fructũ potuit illis no-
ua prædicatio afferre? Igitur B. Auguſtinus re-
probato ſenſu priore, dixit hanc CHRISTI
prædicationem ſignificare illam quam fecit ante
aduentum per prophetas,per quorum os Spiri
tus CHRISTI prædicabat , & particulariter
per os Noe. Et ideò CHRISTVS ipſe dicitur
in Spiritu ad illos ueniſſe & prædicaſſe: ſicut &
Ioãnes dicitur ueniſſe in Spiritu & uirtute Eliæ.
Voluit ergo hîc B . Petrus oſtendere Deum,
quod ex ſe fuit,nunquã dimiſiſſe mundum abſq;
lege & legis notitia,ut poſſet poſtmodo incredu
los iure iudicare,& credentes & expectãtes Dei
longanimitatem ſaluos facere: quia ſine lege nul-
la eſt præuaricatio,& ideò nullum iudicium .
Hæc expoſitio plana eſſet,niſi unus tantum ſu-
pereſſet ſcrupulus: quoniam hîc dicit CHRI-
STVM prædicaſſe ſpiritibus. Vix autem in uni
uerſa ſcriptura reperias, homines adhuc uiuen-
tes uocari ſpiritus. Sunt ergo qui putarunt eſſe
hîc ſermonem de CHRISTI prædicatione ad
inferos,quando poſt mortem illûc deſcendit, &
uiſitauit ſuos. Hîc dicitur allocutus eos qui fue-

runt

runt increduli in diebus Noe, & ideò perierunt ſecundum corpus: & tamen, ut uerisſimile eſt, ſalui facti ſunt Dei clementia multi illorum: quia illos pœnituit ſuę perfidiæ & male actæ uitę (ſicut fecit Latro in cruce) & fidē & ſimul gratiā acceperunt. Ad hos igitur habuit uerbum Dominus, ut agnoſcerent per quem ſalutem adepti fuerunt. Quod explicitè cum uiuerent non nouerunt, tanquàm diceret. Ecce ego: quia non eſt aliud nomen ſub cœlo datum, per quod cuique contingere poſſit ſalus. Hæc expoſitio pulchra eſt, & (ut arbitror) continet ueritatem. Sed & illi obſtare poſſet, quòd non uidetur illis conuenire quod ſequitur; *Expectantes longanimitatem Dei*; Quoniam enim increduli erant, ideò non curabant: Et ideò non expectabant Dei longânimitatem. Quûm uerò repentinus uenit interitus, non erat iam longanimitas Dei. Et re uera in ſcripturis, expectare Dei lōganimitatem, eſt iuſtorum, non incredulorum. Verùm eſt alia lectio in grę cis. Legitur enim; Quando ſemel expectabatur longanimitas Dei &c. Et poſſumus intelligere quòd expectabatur non ab illis incredulis, ſed à Noe & filijs: & fortaſſe nonnullis alijs qui ante irruptionē aquarū mortui ſunt cū pietate. B. Auguſtinus tamen legit: Quando expectabat patientia Dei; cui lectioni græca uox ἐξεδέχετο non repugnat, cùm ſit ſignificationis communis. Lōganimitas ergo ſiue patientia Dei erat, quæ ſemel, ideſt, uſq; ad præfixum terminum expectabat conuerſionem illorum. Huic ergo intelligentiæ id ſolum uideo obſtare: quòd cum hæc prædicatio congrueret multis alijs, qui in eadem cauſa inueniebantur, mirum uidetur quòd de his tātum mentio facta ſit, qui fuerunt tempore Noe. Cur enim non ad eos etiam prædicatum fuit, qui perierunt per ignem in Sodoma, & alijs ciuitatibus? Quorum nonnullos pari ratione in tanto diſcrimine per pœnitentiam fuiſſe ſalutem aſſequutos, piū eſt credere. Fortè reſpondebitur, ſatis fuiſſe proponi illud magnum originalis mundi exemplum propter numeroſisſimam turbam, ut ex illo Dei iudicium in cæteris coniectaremus. Nunc lector acutus conſideret, & conſulat ſimul alium locum in ſequen. cap. ubi eadem res uidetur tractari, & eadem difficultas.

Quod et nos nunc ſimilis formæ ſaluos facit baptiſma; Quod interpres uertit: *Similis formæ*; græca lectio habet, ἀντίτυπον, & ſignificat exemplum ſimile, uel contrariè, uel alioquin oppoſitè: quia ſicut illi octo per aquam ſalui facti ſunt euadentes aquarum impetum ne mergerētur, ita & nos, contrario tamen modo per contactum aquæ, & per immerſionē in aquas baptiſmatis, quod in arca, ideſt, in eccleſia ſuſcipitur, ſalui ſimus. Sic & ἀντίτυπον, ideſt, ſimilis formæ exemplū per contrarium inſpicimus in ſecūdo noſtro Adā reſpectu primi. Ille enim per lignum damnauit: Noſter per lignum à damnatiōe eripuit. Et hoc eſt pulchrum & admirandum opus Dei, ut inde ueniat obedientibus ſalus, unde reprobis ueniat exitium, nempe ab aquis, quibus tamen omnes deberemus ſuccumbere. Sed fidei obedientia efficit ne nos attingant in malum, & nos alijs pereuntibus euadamus. *Non carnis depoſitio ſordium &c.* Sacramentum baptiſmi ſignum eſt eius quod agit. Nō enim aqua illa ſuſcipitur ad eluēdas, aut deponendas carnis ſordes: ſed ut ſciamus quæ externè fieri uidentur in carne à miniſtro, illud intus effici in corde à Deo. Quādoquidē ſalus non eſt abſque illius qui ſaluatur uolūtate: Ideò interrogatio bonæ conſcientiæ erga Deum hanc ſalutem operatur, quùm is qui baptizatur non fictè & dolo uenit ad baptiſmum, ſed bona fide per interrogationem bonæ conſcientiæ erga Deum. Sicut patet in ritu & traditione huius ſacramenti baptiſmi.

Per reſurrectionem IESV CHRISTI; Per illam enim & nos reſurgimus à morte peccati in uitam nouam. Et ne quis dicat: Quomodo hoc facit IESVS CHRISTVS? Reſpondet, per eius merita: quia lucratus eſt omnia, & iam ſedet ad dexteram Patris. Deglutiuit tamen mortem ipſe in primis, ut ſic illa cuncta redderet nos uitæ æternæ hæredes; *Profectus in cœlum ſubiectis ſibi Angelis, & Poteſtatibus, & Virtutibus*; Caietanus habet pro ſuperfluo totum illud, Profectus in cœlum &c. Alij ſolum quę ſequūtur; Subiectis &c. Et tamen nunc in græcis nouæ editionis omnia leguntur, & optimè manent. Deus enim ſubiecit illi omnia, & Principatus, & Poteſtates, & Virtutes, & prorſus omnia ſiue in cœlo, ſiue in terra. Hoc duntaxat notandum eſt, cur de Poteſtatibus & Virtutibus ſolummodo mentionem faciat. B. enim Paulus declarauit eum etiam euectum ſuper omnem Poteſtatem, & Virtutem, & Dominationem, & omne nomen quod nominatur non ſolùm in hoc ſęculo, ſed etiam in futuro: ita ut nihil prorſus excipiatur, niſi ſolus qui ſubiecit ei omnia, ut idem ait. 1.Cor.15. Hæc Angelorum ſubiectio non eſt in ipſorum detrimentum, aut uituperium: quia illi de ſua ſubiectione tanto Domino gloriantur, & gaudent.

CAP. IIII.

CHRISTO IGITVR PASſo in carne, & uos eadem cogitatione armamini. Quia qui paſſus eſt in carne, deſiit à peccatis, ut iam non deſideriis hominum, ſed uoluntati Dei, quod reliquum eſt in carne uiuat tēporis. Sufficit enim præteritum tempus ad uoluntatem gentiū conſummandam, his qui ambulauerunt in luxuriis, deſideriis, uinolentiis, comeſſationibus, potationibus, ebrietatibus, & illicitis idolorum cultibus. In quo admirantur non concurrentibus uobis in eādem luxuriæ confuſionem blaſphemantes: qui reddent rationem ei qui paratus eſt iudicare

uiuos

uiuos & mortuos. Propter hoc enim & mortuis euangelizatum eſt, ut iudicentur quidem ſecundum homines in carne: uiuant autem ſecundum Deum in ſpiritu. Omnium autem finis appropinquauit.

CHRISTO *igitur paſſo in carne &c.* Optima ſimilitudine animat eos, qui profeſſi erant mortem peccati in baptiſmo, tanquàm commorientes cum CHRISTO ut ceſſarent à peccatis. Sicut .n. ipſe qui paſſus eſt propter peccata, ſemel eſt paſſus ut deinde uiuat Deo (ut dixit B. Paulus) ita & nos qui illum induimus, quaſi commortui in illo, debemus in uitã nouam uenire, nec ulterius peccare; *Qui enim paſſus* Ioa. 4. *eſt &c.* Ipſe nimirum CHRISTVS, & conſequẽter qui in eius morte baptizatus eſt; *deſijt à peccatis*: Dominus & Redemptor deſijt à peccatis nõ ſuis, ſed noſtris, quæ tamen ſuper ſeipſum puniẽda impoſuit, nolens ulterius ea in ſe ipſum ſuſcipere ut & iterũ moriatur: cui ſatis fuit ſemel mori, & ſatisfeciſſe pro peccatis anterioribus. Nam pro nouis quæ in nouo pacto admiſerimus, non relinquitur hoſtia, ut per omnia purget: ſed ipſe nouus peccator ſatisfaciet pro ſe per pœnitentiam, ſi uelit Deo reconciliari. Tamen ſi quòd redierit in gratiam, & poſſit ſatisfacere, ueniat à merito prioris hoſtiæ, per quam ſanctificatus fuit ad hoc ipſum perpetuò.

Eo igitur modo quo CHRISTVS paſſus deſijt à peccatis non imponendo ſuper ſe noua onera perſoluenda, quod fecit ſemel: ita & nobis legem ſtatuit, ne in noua rurſum peccata incurramus, & uioiemus myſterium. Qui ſi aliter egerimus, non expiabitur hoc nouum crimen abſq; noſtra cruce. Ad hoc enim ipſe Dominus peccator pro nobis factus, per mortem carnis deſijt à peccatis; *Vt iam non deſiderijs hominum: ſed uoluntate Dei, quod reliquum in carne uiuat temporis*; Nam & CHRISTVS in carne noua uiuens in hoc mũdo fuit quadraginta diebus: quo tẽporis ſpacio totum uitæ noſtræ tẽpus ſignificatur, quod ab ipſo baptiſmo uiuere datur in terris, ut legitimè poſtmodo cœlum patêre nobis poſſit.

Sufficit enim præteritum tempus ad uoluntatem gentium conſummandam ijs qui ambulauerunt in luxurijs &c. Clarus eſt textus: & nota ſunt crimina gentium. Vocat autem græca uox nedum illicitos, ſed nefarios idolorum cultus; *In quo admirantur &c.* Verè ita contingit, ut homines carnales qui uident ſpirituales non eadem probare quæ ipſi, imò ualdè eſſe ab ijs alienos, admirantur. Græca uox eſt; *Peregrinantur*; & idem ſenſus colligitur. Qui enim peregrini ſunt, ueluti rerum ignari admirantur ea quæ aſpiciunt, & ſibi noua eſſe uident. Et quæ ſecundum ſuam æſtimationẽ minime fiunt, abſurda eſſe arbitrantur, & non raròblaſphemant, dum ueram religionem & cultus ſanctos uituperant. Tales erant infideles Iudæi & gentes aduerſus Crucifixum; *Qui reddent rationem &c.* Cũ hic dicat CHRISTVM ad iudicãdos uiuos & mortuos eſſe paratũ, colligunt quidam in die iudicij aliquot reperiendos, ad iudiciũ nulla prorſus guſtata corporis morte ſiſtendos. Quod ego uehemẽtiſſime & ſæpius reprobaui, & omninò falſum exiſtimo, nec ferendum. Qui enim iudicabuntur, ea hora qua iudicabũtur erũt uiuentes uita animæ. Quod ergo hîc dicit B. Petrus, oẽs; *Qui paratus eſt iudicare uiuos & mortuos*; referendum eſt ad tempus hoc noſtrũ, donec in eccleſia canitur Symbolum. Erũt enim ſemper uiui ac mortui, dum ſtabit eccleſia militando, & poſt omnium mortem erit reſurrectio, & ſtatim ſupremum iudicium.

Propter hoc enim, ſiue; *In hoc enim & mortuis euangelizatum eſt*; Eſt rurſus locus, ubi ſecundum Caietanum, & alios quoſdam, CHRISTVS dicitur mortuis euangelizaſſe. Communiter autẽ intelligunt de prædicatione ad confuſionem impiorum & iniuſtorum. Nam de fructuoſa prædicatiõe quã Caietanus ponit, neminẽ me legiſſe niemini ſic exponentem. Et (ut uerum fatear) uerba quæ ſequuntur; *Vt iudicentur quidem ſecundũ homines carne &c.* non uideo quo pacto aptari commodè queant cuiq; expoſitionum dictarum. B. Auguſtinus intellexit euangelizatum fuiſſe mortuis ſecundum animam, non ſecundũ corpus, id eſt, impijs & iniuſtis cùm uiuerent, in hunc finem ut ſuſcipientes euangelium, iudicentur carne ſecundum quod erant homines, id eſt, ut afflictiones & macerationes carnis paterentur: ſed uiuerent ſpiritu ſecundum Deum. Hic glorioſi illius doctoris ſenſus, quem tamen non abſq; hæſitatione pronunciauit. Lector prudẽs diſpiciat. Ego re uera nihil poſſum confidenter aſſerere. Et hanc ignorantiam æquo animo fero. Neque enim illius ſum ingenij, ut ea falſò uelim profiteri mè ſcire, quæ tamen neſciam.

Omnium autem finis apropinquauit; Iam enim ſumus in nouiſſimis temporibus. ita ut finis ſit propinquus iudicij. Sed hanc propinquitatem nemo poteſt facile determinare.

Eſtote itaque prudentes, & uigilate in orationibus. Ante omnia autem mutuam in uobiſmetipſis charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hoſpitales inuicẽ, ſine murmuratione. Vnuſquisque ſicut accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes: ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, tãquã ſermones Dei. Si quis miniſtrat, tanquàm ex uirtute quá adminiſtrat Deus, ut i omnibus honorificetur Deus per IESVM CHRISTVM, cui eſt gloria & imperium in ſæcula ſæculorum, Amen.

Prudentia ſub ſe continet prouidentia futurorum. Hæc prouidentia uigilias poſcit & orationes:

tiones: quoniam his modis reſiſtitur tentationibus, & non aliter. *Ante omnia autem mutuam &c.* Hoc enim charitatis chariſma præ cæteris ęmulandũ eſt, & nullo tempore intermittendũ. Ideò dicit chariſma, & charitatem quæ non friget, ſed opera exhibet, operire multitudinem peccatorũ. Vnde ad eos ſpectat beatitudo illa, quorum tecta ſunt peccata; *Hoſpitales inuicem*; Et hoc etiam charitatis eſt opus; *Sine murmuratione*; ideſt, ſine querela, ut non murmuret qui hoſpitio recipit; *Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam &c.* Hîc oſtendit multiformem gratiam, ideſt, uaria eſſe hominum dona in eccleſia ad ædificationem & conſeruationem. Sunt enim qui præſunt mirificè operibus charitatis circa temporalia in proximum. Alij prędicationibus uel hortationibus: alij à peccatorũ confeſſionibus audiẽdis, & quæ huiuſmodi ſunt ad conſeruationem, & incremẽtum corporis eccleſiæ. Debent igitur hæ gratię diſpenſari ſecundum inclinationem ſpiritus; *Si quis loquitur, tanquàm ſermones* Dei; ideſt, Videat qui theologicè uult rectè loqui de Deo, ita loquatur, ut tanquàm Dei uerba ab ijs qui audiũt exiſtimentur; *Si quis miniſtrat tanquàm ex uirtute &c.* hoceſt, tanquàm ex Deo habens hoc donum miniſtrandi ſpiritualia, quæ in uerbo conſiſtunt, & ſacramentis; *Vt in omnibus honorificetur Deus per* IESVM CHRISTVM *&c.* Clara ſunt omnia; *Amen*; Vox eſt optantis in CHRISTO, & confirmantis fidem & animum in uerbo Dei & operibus charitatis.

Chariſſimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem uobis fit, quaſi noui aliquid uobis contingat: ſed communicantes CHRISTI paſſionibus gaudete, ut & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine CHRISTI, beati eritis: quoniam quod eſt honoris, gloriæ, & uirtutis Dei, & qui eſt eius ſpiritus, ſuper uos requieſcit. Nemo autem ueſtrum patiatur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem ut Chriſtianus, non erubeſcat. Glorificet autem Deum in iſto nomine: quoniam tẽpus eſt ut incipiat iudicium à domo Dei. Si autem primùm à nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei euangelio? Et ſi iuſtus quidem uix ſaluabitur: impius & peccator ubi parebunt? Itaque & hi qui patiuntur ſecundum uoluntatem Dei, fideli Creatori commendent animas ſuas in benefactis.

Chariſsimi, nolite peregrinari &c. Admonet Apoſtolorum Princeps ne in tribulationum feruore alienentur à mente: & quaſi rem nouam uidentes peregrinentur, ideſt, admirentur peregrinorum more & alienorum. Hæc enim eſt recta
2.Tim. 3. regula, ut oẽs piè in CHRISTO uiuentes perſequutionem patiantur, & tribulationem. Quocirca cohortatˀ ut etiam atq; etiã in illis gaudeant: quia cum CHRISTO participantes amara, poſſunt meritò & congruenter ſperare dulcia. Et iſtud ipſum ſubdit; *Vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes*; Nihil congruentius quã
ut ſocij paſſionum ſint etiam ſocij præmiorum, 2.Cor. 1.
ut ait B. Paulus; *Si exprobramini in nomine* CHRISTI *beati*; propter ſpem & eius certitudinem. Iam hoc prædicarat in monte Dominus; *Quoniam quod eſt honoris &c.* Græcè ſic; *Quod eſt gloriæ, & Dei ſpiritus ſuper uos requieſcit*; ideſt, Spiritus ipſe in uobis requieſcit, qui eſt Spiritus gloriæ & Dei. Etenim nos diuinę gloriæ fecit participes, cuius nunc arrham habemus. Sic Spiritus ueritatis dicitur: quia ueritatem nos docet. An non hoc glorioſum eſt, & erit etiam longè amplius nobis glorioſum, requieſcere in corde noſtro tantum hoſpitem Spiritum ſanctum? Quid igitur metuendum eſt nobis? Si Deus in nobis requiem habet, quî fieri poteſt ut nos per illum nõ quieſcamus? O Spiritus optime ueni, & quod ait Apoſtolus tuus Petrus, fac experiri negantes, ut mutent ſententiam.

Nemo autem ueſtrum patiatur ut homicida &c. Iam hoc dictum erat; *Si autem ut Chriſtianus, non erubeſcat*; Non eſt enim de uirtute erubeſcendum, ac ſapientia crucis: ne Dominus iure erubeſcat de nobis tanquàm ſocordibus & ignauis militibus; *Glorificet autem Deũ in iſto nomine*; ideſt, huius rei gratia: quoniam donum eſt Dei maximum, non ſolùm credere, ſed etiam pati propter euangelium, & chriſtianam ueritatem defendendam atq; illuſtrandã. Et addit rationem.

Quoniam tempus eſt ut incipiat iudicium à domo Dei; Magna eſt hæc doctrina, quam ij tantum agnoſcũt, qui nõ ſeipſos ignorant. Nõ eſt.n. in terra qui cũ omni iuſtitia ſua nõ peccet, aut nõ peccauerit aliquãdo. Itaq; peccata purgari oportet in hoc tempore, ne ſeruentur iudicio futuro, quod erit terribile. Qui ergo ſunt domeſtici & dilecti Dei, in hoc tempore ut filij caſtigantur, & emendantur, & purgantur patiendo ab hominibus iniuſtè, ſicut CHRISTVS: & hoceſt incipere iudicium à domo Dei; *Si autem primùm à nobis*; qui domeſtici ſumus, & filij dilecti; *Quis finis eorum qui non credunt Dei euangelio?* Et ſatis non credere illi dicuntur, quicunque non obtemperãt; *Et ſi iuſtus quidem uix ſaluabitur?* Ex prouerbijs Salomonis acceptum eſt cap. 11. ubi legitur; Si iuſtus in terra recipit, ſcilicet caſtigationem, & hoceſt uix ſaluari, nimirum per tribulationes, has à peccatis, quæ ſi Dominus rigoroſè reſpiceret, non eſſent condigna illis ſupplicia. Et ob eã cauſam ſi hæc difficultas eſt in bonis, ut nemo non purgatus hinc tutò recedat, quantò magis impius & peccator tribulabitur in futuro ſæculo? Et hoceſt quòd hîc dicitur; *Impius & peccator ubi parebunt?* ideſt, apparebunt? Quaſi dicat, non poterunt confidenter ſtare ante conſpectũ maieſtatis diuinæ, quam non ceſſarunt flagitiorũ aſſidua turpitudine offendere.

Itaque & hi qui patiuntur ſecundum uoluntatem Dei; hoc eſt, propter euangelium; *Commendent animas ſuas fideli Creatori*; Sicut fecit ipſe Dominus noſter dicens: In manus tuas commendo ſpiritum meum. Græcè hic legimus; *Tanquàm fideli*; Depoſitum enim apud fidelem tutò conſeruatur. Vnde & B. Paulus; Scio cui credidi, & certus ſum quòd potens eſt ſeruare depoſitum meum in illum diem etc. Ac ſi dixerit: Scio illum eſſe fidelem, cui ſine periculo depoſitum committitur. 2. Tim. 4.

CAP. V.

SENIORES ERGO QVI in uobis ſunt, obſecro conſenior & teſtis CHRISTI paſſionum, qui & eius quæ in futuro reueanda eſt, gloriæ communicator: Paſcite qui in uobis eſt gregem Dei, prouidentes non coactè, ſed ſpontaneè ſecundum Deum: neque turpis lucri gratia, ſed uoluntariè: neque ut dominãtes in cleris, ſed forma facti gregis ex animo. Et cum apparuerit Princeps paſtorum percipietis immarceſſibilem gloriæ coronam.

SENIORES *ergo qui in uobis &c.* B. Petrus Apoſtolus ac ſummus Põtifex uerbo IESV CHRISTI, conuertens ſermonem ſuum ad ſeniores (græcè presbyteros) qui erant Epiſcopi tũc, & præpoſiti animabus curandis, manſuetè illos admonet obſecrando: & ſe compresbyterum uocat, & non tãquàm exercẽs poteſtatem cum auſteritate atq; imperio. Quod debuit exemplum eſſe ſucceſſoribus. Vide ut concordat Apoſtolica doctrina, B. Paulus etiã admonuit Timotheum, dicens: Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra ut patrem. At cũ Epiſcopi pueri ſunt & ætate & moribus, nũquid ut ſeniores accipiendi ſunt? O IESV CHRISTE ueni, & uide, & reſpice uineam tuam de cœlo. Vocat etiam B. Petrus ſe teſtem paſſionum CHRISTI, & conſortem gloriæ reuelandæ: quia ad illam uocatus erat, & ſuam egregiam electionẽ nõ ignorabat. Sciebat enĩ CHRISTVM oraſſe ne unquàm deficeret fides eius: & amplius reuelatam ſibi mortem, qua glorificaturus eſſet ipſum IESVM. Quidam hoc cõſortium gloriæ referunt ad uiſionem quam uidit in monte. Sed non ita aptè quadrat. Illud enim non fuit propriè comunicare gloriæ & conſors eius fieri, cũ ipſe ibi non fuerit glorificatus.

Exẽplum Petri pro ſucceſſoribus.

1. Tim. 6.

Paſcite qui in uobis eſt gregem Dei; quẽ CHRISTVS ſanguine acquiſiuit. Ex hoc autẽ ſermone apparet Presbyterorũ appellatione, Epiſcopos ab eo ſignificatos, quibus demandata erat certi gregis cura; *prouidentes*; id eſt, inſpicientes & intendentes. Græca vox ἐπισκοποῦντες, ut intelligant Epiſcopi quid ad eos pertineat, nimirum intendere ac uigilare ſuper gregem ſuum, ut ſit ſaluus à beſtijs; *Non coactè, ſed ſpontaneè ſecundum Deum*; Quod nos legimus; *ſecundum Deum*; In græcis codicibus deſideratur: nec admodũ refert. Scimus enim à Domino Deo hilarem & ſpontaneũ ſeruũ diligi; *Neq; turpis lucri gratia, ſed promptè*; At nunc (ſalua mihi ſit ſemper bonorum Epiſcoporum gratia) plurimi apparent, apud quos ſolum nomen, non uis & uirtus Epiſcopi retinetur. Solùm uigilãtiſſime quæritur quãti ſint fructus ouium, non autem ſalus illarum. *Quæ ſunt Epiſcoporum munia.*

Neque ut dominantes in cleros; id eſt, in eos qui in ſortem Domini uocati ſunt ad ſeruiendum altari. O quot Epiſcopi etiam ſua auſteritate & dominatione dederũt occaſiones exemptionibus, & priuilegijs multis, ita ut abuſus abuſũ pariat & abyſſum; *Sed forma facti gregis*; Hoc in primis requiritur ut paſtor ſit exẽplum gregi ſuo; *Et cũ apparuerit princeps paſtorum etc.* Si qui paruerint B. Petro, & bene ſe geſſerint erga clerũ, magnam gloriæ coronã recipient: Quid in illos qui contra fecerint? O confuſionem horribilem.

Similiter adoleſcentes ſubditi eſtote ſenioribus. Omnes autem inuicem humilitatẽ inſinuate: Quia Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autẽ dat gratiam. Humiliamini igitur ſub potẽti manu Dei, ut uos exaltet in tempore uiſitationis. Omnẽ ſolicitudinẽ ueſtram proiicientes in eum: quoniam ipſi cura eſt de uobis. Sobrij eſtote, & uigilate: quia aduerſarius ueſter Diabolus tanquàm leo rugiens circuit quærẽs quem deuoret: cui reſiſtite fortes in fide, ſcientes eandẽ paſſionem ei quæ in mundo eſt, ueſtræ fraternitati fieri. Deus autem omnis gratiæ, qui uocauit nos in æternam ſuam gloriã in CHRISTO IESV, modicum paſſos, ipſe perficiet confirmabit, ſolidabitq;. Ipſi gloria & imperium in ſæcula ſæculorum, Amen.

Similiter adoleſcentes; Quod ait; *ſimiliter*; nõ ſignificat aliã ſimilitudinẽ, ſed quãdã cõgruẽtiã. Vt.n. rectores ſunt monẽdi ad regẽdũ cũ dilectiõe, quorũ regimẽ ſi chriſtianũ fuerit, ſpecies quędã eſt ſubiectiõis: Ita & qui reguntur iuniores, ſubditos ſenioribus regẽtibus eſſe oportet; *Omnes autem inuicem ſubiecti*; Dilectio uera hoc efficit, ut maior inferiori miniſtret; *Quia Deus ſuperbis reſiſtit &c.* Hãc rõnẽ qui intelligit, quõ renuet humiliari Deo? *Humiliamini igitur &c.* Eſt firmiſſima illa promiſſio: Qui ſe humiliat, exaltabitur. Luc. 18.
Omnem ſolicitudinem ueſtram proijcientes in eum: quia ipſi cura eſt de uobis; Hoc ille dicebat: Omnes capilli capitis ueſtri numerati ſunt. Hanc uerò ſolicitudinem circa ea quæ corpori neceſſaria ſunt, uult proijci in eum, non ita tamen ut quod prudentia humana requirit penitus abijciatur: ſed ſolũmodo illa anxietas & ſolicitudo, quæ peruertit ſtudia noſtra, contra præceptum Domini dicentis: Primùm quærite regnum Dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis. Matth. 10. Ibid. 6.

Sobrij eſtote & uigilate; Sobrietatis uocabulo apud ſcripturas, id quod Philoſophi temperantiã dicunt, intelligitur. Vigilare autem eſt attendere, & cauere; *Quia aduerſarius ueſter Diabolus &c.* Sunt qui non credunt Diabolos eſſe: quod certè eſt illis gratiſſimum. Tantò enim minus cauẽt ab eorundem inſidijs, quas tẽdi nuſquàm opinãtur. Et ipſi quidem Diaboli aſtutiſſimi quantùm ualent, ſe abſcondunt ab eis, ut in ea falſa perſuaſione permaneant uerè laqueis periculoſiſſimis irretiti. Hoc enim ſolùm ad eorum ruinam, quam cupiunt & curant ipſi Dæmones, ſatis eſſe perſpiciunt: quin & intus ſuggerunt rationes ſophiſticas quominus credant, ut cum uideant arreptitios, & quædam ab his fieri admiranda, illa tribuant malancholiæ, aut menſtruis. Et ſi quos effectus uideant altiores, ad quos illiuſmodi cauſæ non ſufficiunt, ad ſtellarum influxus referũt, ignorantes ſua proteruia multos cauſarum effectus, qui excedunt omnem uim influentium ſyderum. Sed ipſimet Diaboli ſunt à quibus iſti illuduntur, & tenentur ad eorum uoluntatem.

In eos qui negãt eſſe ſpiritus.

Hæc eſt hæreſis antiqua Sadducæorũ, cùm tamen omnes ſectæ quæ religionem aliquam profeſſæ ſunt, eſſe Dæmones aſſeruerint. Ipſi ſunt acres aduerſarij noſtri, & præcipuè princeps eorum Lucifer inuidus, qui aſſiduè circuit quaſi uenator & leo rugiens, quærens quem deuoret: cui fortiter reſiſtendum eſt in fide.

Scientes eandem paſſionem; ſiue eaſdem paſſiones; *Ei quæ in mundo eſt, ueſtræ fraternitati fieri*; aut potius conſummari, uel perfici. Senſus eſt: Scire debetis, in uobis eas perfici & conſummari paſſiones, quas Dominus requirit à corpore ſuo, quod eſt eccleſia. Vos eadem patimini quæ omnes Sancti in uniuerſo mundo. Sic dixit & B. Paulus ad Coloſſenſes: Adimpleo, hoc eſt, perficio, ea quæ deſunt paſſionum CHRISTI in carne mea, pro corpore eius quod eſt eccleſia.

Deus autẽ omnis gratiæ &c. Seu potius, itegræ ac perfectæ gratiæ; *modicum paſſos*; Verè modicũ eſt: quia & tempus modicum, & modicę paſſiones, ſi conferantur ad æternum gloriæ pondus.

Per Syluanum fidelem fratrem uobis, ut arbitror, breuiter ſcripſi, obſecrans & conteſtans hanc eſſe ueram gratiam Dei, in qua ſtatis. Salutat uos eccleſia quæ eſt in Babylone, coelecta: & Marcus filius meus.

Salutate inuicem in oſculo ſancto. Gratia uobis omnibus qui eſtis in CHRISTO IESV, Amen.

Hæc clara ſunt: ſolum illud quod ait; *Salutat uos eccleſia quæ eſt in Babylone coelecta*; aliter atque aliter à diuerſis accipitur. Ego uerò cum B. Hieronymo ſentio, ut per hãc Babylonem ad literam intelligamus Romam per quandam metaphoram. Ibi enim erat Marcus Euangeliſta, quẽ meminit ſalutantem. Siquidem Babylon confuſionem ſonat. Talis erat eo tempore Roma. Vtinam non etiam nunc magna ex parte. Quæ ſi pergat, uehementer equidem metuo, ne quandoque Deus oſtendat iram ſuam in illam. Vereor certè ne dilectus Diſcipulus de illa propheter, ubi ait: Cecidit cecidit Babylon illa magna, quæ à uino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes gentes: & reges terræ cum illa fornicati ſunt. Legat qui uolet reliqua, & paulò attẽtius perpendat, num conueniant tantæ beſtiæ. Mihi quidem uidetur: & uerè maxima eſt Dei erga illam patientia. Niſi hæc ſit maior ira, iram ipſam differe. Sed bona nonnullorum opera iudicium diuinum tardant, quam moram grauitas ſupplicij compenſabit. Domine IESV miſerere, & ueni tandẽ, & uide, & uiſita uineam tuam, quam tanto pretio redemiſti. Illud conſulto hîc præteribo quod menti tamen occurrerat, aliquid in eos diſſerere qui negarunt, aut etiam negant, B. Petrũ unquàm Romæ fuiſſe. Verùm ſatius eſt uel Philoſophum audire prohibentem in quemuis proferentem ſermonem & effutientem, nos eſſe debere ſolicitos. Apoc. 14.

Salutate inuicem in oſculo ſancto; Eſt oſculum carnale, ſignum amoris carnalis. Eſt oſculum hypocritarum quod præ ſe fert amorem, ſed ſimulatum ac fictum: tale fuit illud Iudæ quo Filiũ Dei tradidit. Eſt uerò oſculum ſanctum ſpirituale, ideſt, mundæ ſimul ac firmæ dilectionis. Et hoc oſculo ſalutare nos inuicem Princeps Apoſtolorum iubet.

ARGVMENTVM IN POSTERIOREM EPISTOLAM B. PETRI APOSTOLI.

SECVNDAM SCRIPSIT EPISTOLAM AD EOSDEM B. PETRVS *ut confirmaret quæ in priore tradiderat. Maximam illorum dignitatem oſtendit, qui erant diuinæ naturæ conſortes per dona ſpiritus effecti. Vult autem hanc electionem firmam per dona opera aſſiduè reddi. Meminit ſui imminentis obitus, & item dominicæ transfigurationis, eos laudans, qui literarum ſacrarum ſtudijs uacabãt. Peruerſa hæreticorum ingenia ad uiuum depingit, & ſimul parata illis ſupplicia, ut tales omnino execrentur: quin potius bonis operibus incũbentes, uereantur more canum redire ad uitæ prioris uomitum. Præmunit tandem aduerſus impoſtores impie de aduentu dominici die docentes. Vbi teſtimonium illud egregiũ reliquit, & B. Pauli uerba, & alias ſcripturas ab hæreticis deprauari. Ad ſtabilitatem igitur & patientiam exhortatur, ut creſcant in gratia & cognitione Redemptoris, quò tandem poſſint ſempiternam fœlicitatem conſequi.*

COMMENTARIA

IN POSTERIOREM EPISTOLAM B. PETRI APOSTOLI.

SIMON PETRVS ſeruus & Apoſtolus IESV CHRISTI iis qui coæqualẽ nobiſcum ſortiti ſunt fidẽ in iuſtitia Dei noſtri & Saluatoris IESV CHRISTI, Gratia uobis & pax adimpleatur in cognitiõe Dei & CHRISTI IESV domini noſtri: quõ omnia nobis diuinæ uirtutis ſuæ quæ ad uitã & pietatem donata ſunt, per cognitionem eius qui uocauit nos propria gloria & uirtute, per quæ maxima & pretioſa nobis promiſſa donauit: ut per hoc efficiamini diuinæ conſortes naturæ, fugientes eius quæ in mundo eſt, concupiſcientiæ corruptionem.

HANC EPISTOLAM NON ſolùm ad Hebræos, uerùm etiã ad gẽtes illũ miſiſſe, ipſe titulus clarè oſtendit, dum ait; *Iis qui coæqualem nobiſcum ſortiti ſunt fidem in iuſtitia;* hoc ẽ, per iuſtitiã; *Dei noſtri et Saluatoris* IESV CHRISTI; Abſq; dubio eãdem perſonam uocat & Deum, & Saluatorem, per cuius iuſtitiam & nos iuſtificati ſumus. Ipſe nãque ſua iuſtitia meruit, ut & nos per donũ iuſtitiæ iuſtificaremur. Illud autẽ infudit in cordibus noſtris, quo formaliter iuſti ſumus. Hoc in nobis donum oderunt Diaboli: & propterea tanta rabie nobis inuident, non ignorantes per illud nos placere Deo ut filios dilectos. Quapropter inſtruunt ſuos diſcipulos nouos noſtræ ætatis magiſtros, ut miris modis aut omninò negent, aut ſaltem extenuent atq; eleuent hoc tam excellẽs donum.

Gratia uobis, & pax &c. Iam multis in locis expoſita ſunt à nobis huiuſmodi uerba ſalutationis. Hic tamen additur quomodo gratia & pax adimpleatur, nimirũ; *In cognitione;* ſiue agnitione; *Dei et* CHRISTI IESV *domini noſtri;* Et circà qđ uerſetur cognitio hæc, addit; *Quomodo omnia nobis diuinæ uirtutis ſuæ &c.* Huiuſmodi igitur eſt agnitio: quòd miro modo omnia diuinæ ſuæ uirtutis, ſiue potentiæ, quæ ad uitam faciũt & pietatem, donauit nobis per agnitionem *eius.* i. IESV CHRISTI, qui fuit acquiſitor omnium donorum; *Qui uocauit nos propria gloria & uirtute;* aut per gloriam & uirtutem: quod perinde eſt. Hęc uox: *Virtus;* moraliter hoc in loco accipitur, ut contra uitium diſtinguitur. Illa ergo abſoluta CHRISTI iuſtitia, quæ eſt integra & perfecta uirtus, qua conuerſatus eſt in terra: & eius gloria, quã uiderunt Diſcipuli & ante reſurrectionẽ, & poſt in corpore eius. Et itẽ inſignia miracula quæ diuinã eius potentiã manifeſtabant, uocauit ipſos Apoſtolos, & per illos ẽt alios multos; *Per quæ maxima & pretioſa nobis promiſſa donauit;* Erat.n. promiſſa lex gratię & iuſtitia ſempiterna, quæ continet ineffabilia dona. Hæc ipſemet declarare uolens ſubdidit; *Vt per hoc efficiamini diuinæ conſortes naturæ;* Quid, rogo, maius põt & præſtantius excogitari, q̃ ex animalibus terrę æuadere in cœleſtes ſpiritus, tanq̃ Angelos Dei ex parte, ſcilicet ſecũdum interiorẽ hominẽ: Et hoc in terra: in cœlis aũt cõplebitur hoc munus, ut non ex parte contingat, ſed perfectè & in perfecto, hoc eſt, anima & corpore: ſi modo eius primitias ſeruàuerimus: *Fugientes eius, quæ in mundo eſt, concupiſcentiæ corruptionem,* Hinc edoctus Leo ille primus Pontifex ſummus, uehementi ac ſpirituali rugitu in eam admirandam & maieſtatis cuiuſdam plenã exclamationẽ prorupit: Agnoſce (inquit) ò Chriſtiane dignitatem tuã: et diuinæ conſors factus naturæ, noli in ueterẽ uilitatẽ degeneri cõuerſatione redire. Memẽto cuius capitis, & cuius ſis corporis membrũ. Reminiſcere quòd erutus de poteſtate tenebrarũ trãſlatus es in Dei lumẽ & regnum. Et quod excurrit.

Leo Papa ſer. 1. de Nat. Domini.

Vos aũt curam omnem ſubinferẽtes, miniſtrate in fide ueſtra uirtutẽ: in uirtute aũt ſcientiã: in ſcientia aũt abſtinentiã: in abſtinẽtia aũt patientiã: in patientia aũt pietatẽ: in pietate aũt amorẽ fraternitatis: in amore autẽ fraternitatis, charitatẽ. Hæc enim ſi uobiſcum adſint, & ſuperẽt: nõ uacuos, nec ſine fructu uos cõſtituẽt in domini noſtri IESV CHRISTI cognitiõe. Cui.n. nõ præſtò ſunt hæc, cœcus ẽ, & manu tẽtãs, obliuionẽ accipiẽs purgatiõis ueterũ ſuorũ delictorũ. Quapropter, fratres, magis ſatagite ut per bona opera certã ueſtrã uocationẽ & electionem faciatis. Hæc enim facientes non peccabitis aliquando. Sic enim abũdãter miniſtrabitur uobis introitus in æternũ

regnum Domini,& Saluatoris noſtri IESV CHRISTI.

Quia enim poteſt fruſtrà accipi gratia, niſi ꝑ bona opera retineatur:Iccircò ad illa primùm eos hortatur,& ait; *Vos autem curam omnes ſubinferentes ,miniſtrate in fide uirtutẽ &c.*Græca lectio habet;*In hoc ipſum*·ideſt, Vt hoc diuinę naturę cõſortium uobis ſeruetur & adimpleatur , curam omnem conferentes miniſtrate;*In fide ueſtra uirtutem*.i.ut abundet iuſtitia ueſtra dignis ſuis fructibus,qui ſunt opera bona; *In ueritate autem ſciẽtiam*;Etenim ſine ſcientia quæ circunſtantias nouit,ubi,quomõ,quando,& reliqua,nõ poteſt rectè uirtus ulla exerceri; *In ſcientia autem abſtinentiã*; Græcè melius;*Temperantiam*, ut ſumitur à Marco Tullio:quæ eſt quidã modus.unde decor & pulchritudo in omni externa actione reſplẽdet: qui modus ab ipſa ſcientia indicatur; *In temperantia autem patientiam*:Nemo .n. temperatè unꝗ̃ uiuet,niſi ſit patiens,qui propter aduerſa nõ frãgatur; *In patientia autem pietatem*;Quæ tũ demũ uerè nobis ineſt,cũ propter Deũ patimur,& inimicos etiam diligimus,nihil uindictæ cogitãtes in eos:unde iſtud declarãs ſubdit ; *In pietate autem amorem fraternitatis*:*In amore autem fraternitatis charitatem* ; Sed quid eſt amor fraternitatis, niſi charitas? Voluit fortaſſis hoc in loco admonere ne ille amor fraternitatis ſit carnis. Aut forrè ut quod exteriùs ſit,ex charitate fiat,quæ non quęrit quæ ſua ſunt;non ad cõmodũ propriũ aſpirans,ſicut multi faciunt ambitioſi , quò captent prælaturas,& officia inter fratres.

Hæc enim ſi uobiſcum adſint & ſuperent.i.ſuperabundẽt;*Non uacuos &c.*Senſus clarus eſt. Facto hic opus eſſet , non meris & nudis uerbis. Ecce igitur ò Lutherani clariſſimum pro bonis operibus teſtimoniũ,quõ ea nos i die uiſitationis ſaluãt;*Cui enim non præſtò ſunt hæc,cæcus eſt, & manu tẽtans*:Perinde ac ſi apertius dicat.Quicũq; eſt abſque fide,quæ fundamentũ eſt uirtutum omniũ, aut ſine ipſius fidei exercitio per opera uirtutũ, eſt ueluti cæcus qui neſcit quò uadat : & tanꝗ̃ manu tentans qui offendit in uia;*Obliuionem accipiens purgationis ueterum ſuorum delectorum*:Si.n.eſſet uerè memor quõ purgatus erat à peccatis ꝑ baptiſmum,non iterũ ſe immerſiſſet in illis. Hic item locus unde notitia gratiæ probatur. Qui enim obliuiſcitur ſe fuiſſe à peccatis purgatum (quod fit per gratiæ acceptionem)iã hoc prius ſciuit.Nemo quippe obliuiſci eius dicitur,quod nunquàm ſciuerit.

Quapropter, fratres, magis ſatagite ut per bona opera certam(ſeu firmã)*ueſtram uocationem et electionem faciatis*; Si uocatio non eſt certa neq; electio, quid eſt quod cõmuniter aiunt certam eſſe ſalutem electorũ ſeu pręLdeſtinatorũ,& certum eſſe numerũ ſecũdum materiã? Verè hic neceſſariò, meo iudicio,dicendum eſt non oẽs eiuſdẽ põderis uocationes & electiones eſſe. Itaq; ſermo hic non de illis prædeſtinatis eſt intelligẽdus. Vnde .n.ſciebat B.Petrus illos , ad quos ſcribebat,eſſe prædeſtinatos? Quod ſi illud ſciuiſſet,nõ intererat illis reuelare. Eſt igitur facultatis noſtræ confirmare,& certã facere uocationẽ & electionem noſtram,per quã de multa hominũ turba ſumus erepti,& electi ad notitiam fidei & CHRISTI Redẽptoris, quãuis in numero prędeſtinatorũ non ſimus, ut par eſt nos credere, ne unà ſimus arrogantes & amentes. Declarat autẽ ipſam electionis retinendæ firmitatem,& ait .

Non prædeſtinati certa electione poſſe ſaluari.

Hæc enim facientes non peccabitis aliquando; Poteſt ergo eſſe homo ſine peccato : & ab operibus bonis & aſſiduis procedit confirmatio in iuſtitia. Quod uerò editio noſtra habet;*Non peccabitis*;Græcè habet, *Non labemini*; ſeu,Non cadetis à gratia:quoniam Deus ſupponet manum ſuam.

*Sic enim abundanter miniſtrabitur uobis introitus in æternum regnum &c.*Quoniam Dominus implebit cor lætitia,& fortitudine ,& ardenti deſiderio uerę glorię,ita ut ſit noſtrũ per opera bona accedere ad gratiam prædeſtinatorum , etſi non ſimus in eo numero.

Propter quod incipiam uos ſemper cõmonere de his,& quidem ſcientes & cõfirmatos uos in præſenti ueritate. Iuſtum aũt arbitror quãdiu ſum in hoc tabernaculo ſuſcitare uos in cõmonitione, certus ꝙ uelox eſt depoſitio tabernaculi mei, ſecũdũ quod & Dominus noſter IESVS CHRISTVS ſignificauit mihi. Dabo autẽ operã & frequenter habere uos poſt obitum meum ut horum memoriã faciatis. Non.n.doctas fabulas ſequuti, notã facimus uobis Domini noſtri IESV CHRISTI uirtutẽ & præſentiam:ſed ſpeculatores facti illius magnitudinis.Accipiens.n.à Deo Patre honorem & gloriã,uoce delapſa ad eũ huiuſcemodi à magnifica gloria:Hic eſt Filius meus dilectus,in quo mihi cõplacui,ipſum audite.Et hãc uocẽ nos audiuimus de cœlo allatã,cũ eſſemus cũ ipſo in monte ſancto . Et habemus firmiorẽ propheticũ ſermonẽ, cui benefacitis attendẽtes quaſi lucernæ lucẽti in caliginoſo loco,donec dies illuceſcat,& Lucifer oriatur i cordibus ueſtris. Hoc primũ intelligentes,ꝙ omnis prophetia ſcripturæ propria interpretatione non fit. Non.n. uoluntate humana allata eſt aliquãdo prophetia : ſed Spiritu ſancto inſpirati loquuti ſunt ſancti Dei homines.

Propter quod incipiam;Melius,non ero negligẽs:*Vos ſemper commonere de his,& quidem*(potius, quanꝗ̃)*ſcientes & confirmatos uos in præſenti ueritate*;Sed ne dicãt: Si putas nos ſcire,& in hac ueritate confirmatos eſſe, cur ergo operam perdis hortando? Reſpõdet,*Iuſtum autem &c.*ſenſus eſt. Eſto ſciatis,& confirmati ſitis: Attamen iuſtum eſt ut ego dum in hac uita ſum circũdatus hoc

tabernaculo

tabernaculo corporis, officium meum impleam commonendo. Nam ſic etiam magis atque magis excitatur ueſtra uirtus & creſcit; *Certus quòd uelox eſt depoſitio tabernaculi mei &c.* Sæpenumerò Sanctis uiris reuelat Dominus diem exitus eorum; *Dabo autem operam & frequenter* (ſiue iugiter) *habere uos poſt obitum meum, ut horum memoriã faciatis.* Hic locus ambiguũ habet ſenſum. Non enim eouſque ſatis patet: utrum ipſe dicat ſe omnem daturum operam ut habeat illos (ſupple tu) commendatos poſt ſuum obitum, ut meminerint harum admonitionum. An uerò quòd dabit operam in hac uita ſic eos ad bonum ſollicitando, ut ipſi poſt eius obitum meminerint. Prior quidem ſenſus plurimum faceret aduerſus nouos hæreticos, qui negant Sanctos in patria cœleſti collocatos habere ullam curã, aut notitiã noſtri. Quicqd ſit de ipſo proprio Apoſtoli ſenſu, neutra intelligentia ueritate caret.

Non enim doctas fabulas ſecuti &c. Græca uox σεσοφισμένοις μύθοις, ſignificat commentitias & & callidas, atq; arte compoſitas fabulas, quales ſunt Poetarum illæ & Rhetorum, aut ſapientiũ mundi; *Virtutem & præſentiam*; ideſt, aduentum; *Sed ſpeculatores facti illius magnitudinis*; Græca lectio cogit nos ut ſic ordinemus; *Speculatores facti magnitudinis illius*, nempe CHRISTI, *Accipiens enim à Deo Patre*: non à ſemetipſo, qui erat ſub præcepto exinanitionis; *Honorẽ & gloriam uoce delapſa &c.* Locus clarus, & hiſtoria ex euangelio nota. Conſideret autem hoc in loco acutus lector, quod Eraſmum præteriit, qui poſuit in dubitationẽ, eſſet ne hęc epiſtola B. Petri Apoſtoli, cum tamen non neget eſſe canonicam. Si enim hæc epiſtola non eſt B. Petri Apoſtolorũ principis, eſt proculdubiò cuiuſdam nebulonis ac impoſtoris, qui mentiatur ſe uidiſſe gloriam CHRISTI in monte ſancto. Certum eſt enim hanc epiſtolam neque Iacobi, neq; Ioannis eſſe, & in ipſo titulo, Petri nomen aſcribitur. Sed ut uideantur perſpicaciores, ſtylum huius epiſtolæ non conuenire cum ſtylo prioris, quam pro certò habent eſſe Petri, pro ratione afferunt. Quæ ſi daretur, non adeò tamen ualidum eſt à ſtyli uarietate argumentum. Nam idem homo nõ ſemper eundem ſeruat ſtylum: quin & ipſemet Eraſmus ab humaniorum literarum præcipuis profeſſoribus iudicatur admodum uarius, & nuſquam ferè æquabilem ſeruare ſtylum orõis. Equidem (ut de me fatear) ſepenumerò dũ quædam noſtra relego, & cum cęteris à me poſt exaratis confero, uix à me profecta recognoſco. Præterea inter has duas B. Petri epiſtolas non perſpicio ſanè illam ſtyli diuerſitatem, quam iſti obijciunt: quin mihi prorſus idem eſſe uidetur. Sed iſti nodũ uel i ſcirpo quęritare delectãtur.

Eraſmus notatur.

A uarietate ſtyli non conficitur argumentũ efficax.

Et habemus firmiorem propheticum ſermonem; B. Petrus ea quæ uidit, & quorum erat certiſſimus, adduxit ad eorum, quibus ſcribebat, confirmandam fidem. Cõſiderauit autẽ quæ tum proponebat apud Iudæos non eſſe tantæ firmitatis, quantæ erant ueteres ſcripturæ ſanctæ. Nam tẽpore diuturno à ſynagoga probatæ erant, & ab eccleſia receptæ, & perfecto autoritatis robore confirmatæ. Itaq; obiecit illis propheticũ ipſum ſermonem, ubi ferè paſſim contemplari licet CHRISTVM. Ob eam cauſam laudat eos qui attẽdebãt ſcripturarũ ſanctarũ ſtudio; *Cui bene facitis attendentes, quaſi lucernæ &c.* Et uerè ipſæ ſunt quaſi lucerna quædam lucens in caliginoſo huius uitæ loco. Cor enim noſtrum quandudum hanc ærumnoſam agimus in terris uitam, ex ſe tenebroſum eſt, & oppletum denſa caligine. Ignorat quippe homo & unde ueniat, & quõ tendat, & qua ſit incedendum uia. Scriptura ergo ſancta admixta fide, eſt cordi noſtro tanq̃ lucerna quædam quæ prælucet nobis, & oſtendit quæ ſupra ſenſum ſunt. Hoc Propheta ſcriptum reliquit: Lucerna, inquiens, pedibus meis uerbum tuum, & lumen ſemitis meis. *Pſal. 118.*

Donec illuceſcat dies; ideſt, donec appareat nobis gloria CHRISTI. Non amplius ita obſcurè & quaſi in caligine & ſub nube: ſed Ipſe; *Lucifer*; uerus CHRISTVS. *Oriatur in cordibus noſtris*; Tunc enim non erit opus iſta lucerna, ubi nulla eſt nox futura, neq; umbra, neq; nubes, neq; caligo: ſed immenſa claritas & æterna dies; *Hoc primum itelligẽtes, quòd omnis prophetia ſcripturæ etc.* Benè & uigilanter dixit, *Hoc primum intelligentes*; Quod tamen non tam difficile eſt intellectu, q̃ dignum obſeruantia. Plurimi enim qui hoc obſeruare uel nolunt, uel negligunt, impingunt periculoſiſſimè. Quid eſt igitur iſtud quod non obſeruatur? nempe; *Quòd omnis prophetia ſcripturæ*; Vocat prophetiam, intelligẽtiam ſpiritualẽ, quę medijs ſcripturis hauritur; *Propria interpretatione non fit*; ideſt, Non fit ab humano lumine, ſed diuino: quoniam non tractat quæ conueniunt homini, ut homo eſt, ſed quæ illi conueniunt ſupra hominem eleuato. Vnde Apoſtolus & Doctor gentium nos docuit, ſapientiam & prudentiam carnis Deo eſſe inimicam. Et iterum de animali homine teſtificatur, quẽ non percipere ea quę Dei ſunt, apertè declarat. *Rom. 8.*

Non enim humana uoluntate allata eſt aliquãdo prophetia; ideſt, Ipſa ſcriptura prophetica nõ ex hominum commento uenit; *Sed Spiritu ſancto inſpirati loquuti ſunt ſancti Dei homines*; Vt hinc cõficiatur celebris illa, & uera, & rationabilis cõcluſio. Quo ſpiritu ſcripturæ ſunt inſpiratæ, eodem eas interpretari oportet. Quapropter rectè conſequitur: Penes ſuperbos & arrogãtes, & cõtumaces in eccleſiam (quia hoc ſpiritu carent) ueram ſcripturarum interpretationem adeſſe nullo pacto poſſe. Senſum quidẽ peruerſum habere poſſunt, & qui ad literam atq; hiſtoriã pertineat: ad fructum autem ullum ſpiritus nequaq̃. Hoc aduerſus nouos hos magiſtros dicimus, ut ſibi caueant, qui parati ſunt ſcrutari ſcripturas. Quorum hodie magnus eſt numerus. Et itẽ in eorum gratiã qui falſa perſuaſione, in libris hęreticorũ reſidere putãt illuſtres aliquos ſenſus Nam ſi quid ineſt, à noſtris ſuffurati. In animam enim maliuolã an quærendus eſt ſapientiæ Spiritus?

De conueniẽti ſcripturarũ interpretatione.

CAP. II.

FVERVNT VERÒ ET pſeudopropheta in populo: ſicut & in uobis erunt magiſtri mēdaces, qui introducent ſectas perditionis: & eū qui emit eos, Dominum negant, ſuperducentes ſibi celerem perditionem: & multi ſequentur eorum luxurias, per quos uia ueritatis blaſphemabitur, & in auaritia fictis uerbis de uobis negotiabuntur. Quibus iudicium iam olim non ceſſat: & perditio eorum nō dormitat. Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reſeruari. Et originali mundo non pepercit: ſed octaunm Noë iuſtitiæ præconem cuſtodiuit, diluuium mundo impiorum inducens. Et ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens, euerſione damnauit, exemplum eorum qui impiè acturi ſunt ponēs. Et iuſtum Lot oppreſſum à nefandorum iniuria, ac luxurioſa conuerſatione eripuit: Aſpectu enim & auditu iuſtus erat, habitās apud eos qui de die in diem animam iuſtā iniquis operibus cruciabāt.

POSTQVAM ſuperius eos admonuit quomodo ſunt intelligendæ ſcripturæ: nunc in eos qui eas peruerterunt, ſeq; pſeudoprophetas declararunt, & in illorum ſectatores ſermonem in-
Attende lector quàm graphicè deſignantur noui hæretici. tendit. Ponit autem nobis ita graphicè ante oculos noſtrę huius infœlicis tempeſtatis hęreticos (quos proculdubiò certa reuelatione uidit in ſpiritu) ut nihil poſſit congruentius excogitari. Ait ergo; *Fuerunt uerò & pſeudoprophetæ in populo*; Patet in ueteribus hiſtorijs uſq; ad CHRISTVM Dominum noſtrum, nunq̃ hunc zizaniorum ſpiritum defuiſſe in agro Domini. Conſule libros Regum, & inde facilè noſces multos fuiſſe pſeudoprophetas, quibuſcum Elias contēdit, Micheas, Iſaias, Ieremias & alij prophetæ.

Sicut & in uobis erunt magiſtri mendaces; Hæc eſt prophetia, cuius ueritatem cuncta ſæcula uenientia uiderunt; *Qui introducent ſectas perditionis*; Res eſt pluſquam per ſe clara, ut non debeat quiſq; ſcādalizari, cum hoc ipſum fuiſſe cernamus in omni ſæculo, ac prætereà prophætarum; *Et eum qui emit eos Dominum negantes*; Non enim conuenit legere; *Negant*; cum de futuro eſſet ſermo, ſed negantes potius; *Superinducentes ſibi celerem perditionem*; Siquidem amiſſa fide, citra ullum penitus impedimentum præcipites feruntur ad interitum, Deo ipſo iuſtiſſima ſententia deferente; *Et multi ſequentur eorum luxurias*; Græcè potius, exilia ac perditiones. Sed & utraq; lectio uerum ſenſum porrigit; *Per quos uia ueritatis blaſphemabitur*; Vita horum & ſcandala quæ uidemus, uice cōmentariorū ſunt ad huius Apoſtolicæ ueritatis prophetiā. Oīa ſanè luce clarius uera eſſe hoc tēpore uidētur per horum pſeudomagiſtrorum uitam, & uipeream linguam, qui nunquàm ceſſarunt, nec hodie adhuc ceſſant uias Domini rectas peſtilenti doctrina peruertere. Quo efficitur ut blaſphemetur (heu) chriſtianæ profeſſionis religio. Apoſtolicæ.n. atq; eccleſiaſticæ traditiones propter horum mendacia, & peregrinas doctrinas deſeruntur: unde & multi peregrinantur, & blaſphemāt uiam ueritatis, quæ eſt in eccleſia Dei, ab his falſorum magiſtrorum mendacijs ludificati.

Et in auaritia fictis de uobis uerbis negotiabuntur; Iſtud ſpolia eccleſiarum oſtendūt in regnis ſchiſmaticis per horum doctrinam, qua cauponantur. Non negamus uigere & auaritiam in quibuſdam eccleſiæ Dei miniſtris. Sed hæc & alia uitia noſtra, à nobis tamen non excuſantur: non habēt prętextum fictis uerbis, ita ut ueritas dogmatū pereat, ſicut eſt apud hæreticos, qui quod malum eſt, bonum dicunt; *Quibus iudicium iā olim non ceßat*; Cum enim defecerint à fide, & iam ſint ſubuerſi, iudicati ſunt: & eos Dominus ſubſtinet ut impleant perfidiæ ſuæ tempora, & contra illos ipſe glorificetur, cùm ponet eos ſcabellum pedum ſuorū; *Et perditio eorum non dormitat*; quoniam aſſiduè proficiūt in deterius. Sic enim oportet ut ſemper tendant deorſum: & quantò profundius, tantò celerius inſtar lapidis in putei profundum proiecti.

Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit etc. Multa de Angelorum caſu & ſtatu dicenda eſſent, & de ipſius ruinæ cauſa. Verū non deſunt aliquot ex amicis noſtris (ut non raro diximus, & frequenter repetere non eſt alienum) qui ſectis adicti, & in ſcholis perpetuò uerſati, & iccircò neſcientes ſcripturas; & dicta, traditioneſque patrum non obſeruantes, cum ea audiunt quę in ſcholaſticis nequaquam legerunt, peregrinātur. Quî enim aliter poſſunt, cùm in Logicis & Phyſicis, & Metaphyſicis, & eiuſmodi quæſtionibus multis penè inutilibus, integram ætatem conterant? Qui audit intelligat, & ad meliora ſtudia animum transferat. Iſti igitur ubi primùm quædam audiunt à ſuis (ut iam dixi) Magiſtris minime tradita, continuò ut erronea & hæretica, ſua magiſtrali, hoc eſt, ſuperbiſſima & præſumptuoſiſſima cenſura damnant. At hoc omninò eſt iniquiſſimū: nec à B. Thoma, neq; ab alio Chriſtiano autore, & doctrina ſimul & modeſtia pollēte, talem regulam didicerunt. Proferamus itaq; nos aliqua de Angelis ad eorū, ſi recipiāt, inſtructionem: aut ſaltem ut ipſi ceſſent, ſi fieri poteſt, maledicere, & gratis inſectari.

Fuit à priſcis temporibus opinio, imò (ut *Hiſtoria de caſu Luciferi & Angelorū eius.*
ego exiſtimo) antiqua huiuſmodi traditio: Peccatum Angeli fuiſſe inuidiam. Non quidem inuidiam, qua Deo inuiderit (hoc enim ſtultū eſt opinari, cùm inuidia non ſit inter adeò diſpares, &

quorū

quorum alter in immenſum excedat alterum,) ſed qua inuidit homini. Hanc ſententiam fuiſſe antiquorum, hactenus mihi ut rem compertam ſumo. Nam poſtmodo etiam teſtimonijs Patrum inferius oſtendam me uera dixiſſe, quibus & ipſæ ſcripturæ mirificè atteſtantur.

Nunc me cōuerto ad ſectatores. Quid hîc, rogo, opponere poteſtis uos, qui ex hac doctrina ſcandalum patimini? Num hoc uobis impoſſibile eſſe uidetur? Annon uerisſimile, nedum non abſurdum? Num ab eccleſia ulla in parte, uel in concilijs, uel in decretis reprobatum? Tacent: Nihil habent aliud quod reſpondeant, niſi fortè obijciāt necà B. Thoma, aut à Scoto, cæteriſue Scholaſticis, hanc de Angelis hiſtoriā nuſquam commemoratam. Porrò aliā ipſi proferūt Angelorum prolapſionis cauſam. Quā rogo? Superbiā illā, inquiūt, qua excitatus Lucifer. appetijt æqualitatē ac ſimilitudinem Dei. Nā & eiuſmodi opinio ex antiqua traditione profecta eſt: & cunctis iam eccleſijs perſuaſa. Et nos pariter cum illis hanc fuiſſe cauſam aſſeueramus. Verum iſtud inſuper intereſſe declaramus. Nos enim hæc ita ſimul concordamus, ut omnia ſibi inuicem conſonent. Illi contrà, dum ſuam cauſam defendunt, & noſtram non conſiderant: nec quicquam firmum ſtatuunt, nec ſecum cōcordant. Aliud enim Scotus: Aliud B. Thomas docet: & perpetuæ circa hoc uigent inter eos controuerſiarum lites. Quid igitur eſt cauſæ cur non explicita ſententia magis placere uobis omninò debeat?

Dicimus Dominum Deum, antequàm hūc mundum noſtrum cōſtituiſſet, creaſſe Angelos, & in cœlo illo ſummo, quod empyreum uocāt, collocaſſe. Et illis aliquando oſtendiſſe uoluntatis ſuæ beneplacitum ac decretum de humano genere condendo; & de incarnatione Filij, & ſublimatione noſtri generis ad illud regnum. Adiecit autem illis præceptum, ut ipſi omnes illum Deum hominem adorarent, & in Deum ſuum, & autorem gloriæ ipſorum reciperent. Ille autē Lucifer hoc uidens, & inflatus ſuperbia, inuidit (Nūquid unquā erit īuidia abſq; ſuperbia?) atq; ideò præceptum illud ſpreuit: & quod decretū erat de CHRISTO, ſibi ipſi appetiuit, ut in perſona Dei ſua natura, ideſt, angelica cum diuina coniungeretur. Id enim cernebat nedum poſſibile: ſed etiam (ut prima facie uideri poterat) longe decentius apparebat. Ecce cauſa ruinæ. Nūc perpēde (quæſo) lector & ueritatis amator, ut huic ueritati omnia conſonant. Hîc primùm uides animi motum, ſuperbiam: quia ſuam concupiuit excellentiam inordinatè. Hîc cernis inuidiam, & ad inuidiam non paruum ſtimulum, propter CHRISTUM. Alioqui ſine CHRISTO quid fuiſſemus nos, in quos potuiſſet in tā Angelo ad eſſe tanta ratio inuidendi? Hîc itē uides, quomodo æqualitatem Dei per illam unionem ſibi appetiuit. Hîc demum uides præceptum Dei, cui ille noluit obedire. Erat autem conueniens (ut eleganter ait Caietanus) ut quem-

admodum homo ab initio habuit poſitiuū præceptum, per cuius obedientiam mereretur conſeruare ſua dona, & regni gloriam adipiſci: ita ſimiliter & Angeli ipſi aliquid ſimiliter eiuſmodi præceptū habuerint, ut ab eo tētarentur. Quid autem fingi poteſt congruentius atq; fortius ad probandam ipſorum ſubiectionem, & debitam Deo omnium Creatori humilitatem?

Dicet mihi aliquis. Vbi hoc de ſcripturis accipis? Nunquid aliquid noſtro arbitratu poſſumus nos quāuis uerisſimile fingere, & quaſi dogma eccleſiaſticum obtrudere? Reſpondeo: Creditur in primis à multis pijs, eſſe hoc cœlitus reuelatum ſeruis Dei. Sed cum non ſit omnium fides, & illud prouerbiorum obiectent: Qui citò credit, leuis eſt corde. Nos anteuertimus obiectionem eiuſmodi, & negamus citò nos credere, cum illud credimus, cui ipſæ ſcripturæ, & Patres, deniq; & ipſa lux ueritatis multis modis & ex omni parte apprimè conſonat.

Primùm: Legimus in Apocalyp. ſignum Apoc. 12.
magnum apparuiſſe in cœlo, ubi erat & Diabolus, qui uidit Mulierem quæ cruciabatur ut pareret CHRISTUM: & ipſe Draco deſcribitur inuidus, & intentus ad occidendum ipſum ſibi
oſtenſum adhuc exiſtenti in cœlo. Ideò Domi- Ioa. 8.
nus de illo increpans Iudæos dixit: Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris ueſtri uultis facere. Ille (nota prudens lector) ille, inquit, erat homicida ab initio, & in ueritate non ſtetit &c. Ecce illa Diaboli uoluntas plena odio ac liuore in CHRISTUM, & conſequenter in genus noſtrum. Idem in illo Apocalyp. loco dicitur, quòd uolebat filium deuorare, quem uidebat rectturū omnes gentes. Et hinc magnum in cœlo illud prælium: quoniam Angeli obedientes defenderunt in cœlis ueritatem Dei, & decretum iuſtum & ſanctum. Lucifer autem traxit ad cōtumaciam ſecum tertiam partem ſtellarum cœli: & inde tandem abſq; pœnitentia eiectus eſt cū omnibus ſectatoribus ſuis. Tum audita eſt uox illa grandis in cœlo & uictorioſa dicens: Nunc facta eſt ſalus, & uirtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas CHRISTI eius: quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat eos in conſpectu Dei noſtri die ac nocte. Hæc de illo uox Angelorum bonorum, peccatum Luciferi manifeſtantium, cum adhuc eſſet in cœlis: quæ non poſſunt quouis modo aliud prætendere, niſi ibi fuiſſe factum Diabolum, ideſt, calumniatorem: qui liuore percitus, noſtrum genus coram Deo uituperabat, utpote tāto dono indignum.

Et quid, obſecro, aliud intelligebat Iſaias
cum dixit: Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer Iſa. 14.
qui mane oriebaris? Corruiſti in terram qui uulnerabas (aut debilitabas) gentes, nimirum uilificando nos, & naturam noſtram coram Deo. Ecce illa inuidia aduerſus CHRISTUM, & genus noſtrum. Qui dicebat in corde ſuo: in cœlū conſcendam. Hinc apparet ille appetitus diuinæ autoritatis & dignitatis. Velle enim cum in ſummo cœlo eſſet, in cœlum conſcendere, quid eſt

aliud

aliud quàm altius cœlorum genus non creatum ſuſpicere? Vnde proſequitur ille propheta: Super aſtra Dei exaltabo ſolium meũ. Vide ut etiam ſuper Angelos dominiũ appetebat, quod ſolius erat Dei. Et quid cuperet declarat: Sedebo in monte teſtamenti, in lateribus Aquilonis: ſimilis ero Altiſſimo. Hę cõditiones ſunt CHRISTI, qui uerè ſedit ut Doctor & Dominus in monte teſtamenti: quo ſignificatur cœleſte regnum cum quo conſtituit pactum, & ibi latera Aquilonis inueniuntur. Quapropter in pſalmis
Pſ. 47. dicitur: Mons Sion latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Per latera Aquilonis (ni fallor) intelligũtur creaturę ſuapte natura frigidę, quę cõſtituuntur in regno Dei quaſi duo latera, nimirum Angelorum & hominum. Et in medio eorum Rex ſedens in ſolio ſimilis Altiſſimo. Ponderentur, quæſo, hæc uerba, & alia quæ longũ nimis eſſet exponere. Iudicabit ſanè pius lector, non eſſe abſq; ſcripturarum teſtimonio quæ de ſtatu Angelorum & lapſu propoſuimus.

Quòd ſi ueteres Patres conſulimus, iam alibi dixi B. Baſilium & Cyprianum id pro re conſtanti habuiſſe, propter inuidiam ſcilicet in homines eiectum fuiſſe de cœlo Diabolum. Hæc ſunt magni Baſilij uerba in ſermone De inuidia:
B. Baſilius. Quid principium illud malorum omnium Dæmonem in inimicitias cum humano genere impulit? Nempè inuidia, ob quam Dei hoſtis manifeſtè deprehenſus eſt.
B. Cyprianus. B. item Cyprianus in ſermone de zelo & liuore. Facilius, ait, tã perniciosum liuoris malũ à nobis uitabitur, ſi eiuſdem mali origo, & magnitudo noſcatur. Hinc Diabolus inter initia ſtatim mundi, & perijt primus, & perdidit. Ille angelica maieſtate ſubnixus: ille Deo acceptus & charus, poſtquàm hominem ad imaginem Dei factum conſpexit, in zelum maleuolo liuore prorupit, non prius alterum decipiens inſtinctu zeli, quàm ipſe antè zelo deiectus: captiuus, antequàm capiens: perditus, antequàm perdens: dùm ſtimulante liuore homini gratiam datæ immortalitatis eripit, ipſe quoque id quod prius fuerat, amiſit. Quale malum eſt, fratres chariſſimi, quo Angelus cecidit, quo circumueniri & ſubuerti alta illa & præclara ſublimitas potuit, quo deceptus eſt, qui decipit? Hæc ibi glorioſus ille Martyr.

B. quoq; Bernardus rem apertius decla-
B. Bern. in cant. ſer. 17. rans, tanquàm ſi illud uidiſſet in Spiritu, dixit: Putas ne Lucifer qui mane oriebatur, ſed præproperè eleuabatur, antequàm uerteretur in tenebras, generi noſtro inuiderit? Et ipſe olei effuſionem, & per ſe ipſum iam tunc indignabundus muſſitaret, dicens intra ſe quodam modo: Vt quid perditio hæc? Hoc ego non aſſero dicere Spiritum, ſed nec cõtradicere dico. Neſcio enim: Potuit autem contingere (ſi tamen incredibile non putetur) plenum ſapientia & decore, homines pręſcire potuiſſe futuros: etiam & profecturos in parem gloriam. Sed ſi præſciuit, in Verbo Dei uidit, & in liuore ſuo inuidit: & moleſtus eſt habere ſubiectos, ſocios dedignatus. Infirmiores ſunt (inquit) inferioreſq; natura. Nõ decet eſſe conciues, nec æquales nobis in gloria. An fortè prodit impiam hanc eius machinationem illa præſumpta aſcẽſio, ſeſſioq;, ſignificans magiſterium? Aſcendam (inquit) ſuper montem excelſum, & ſedebo in lateribus Aquilonis: quò Altiſſimi perinde quandam ſimilitudinem obtineret, ſi quemadmodũ ipſe ſuper Cherubin ſedens gubernat omnem angelicam creaturam: ita etiam ipſe altus ſederet, regeretq; genus humanum. Iniquitatẽ meditatus eſt, in cubili ſuo &c. Hæc illo in loco deuotus Abbas Bernardus.

Neq; uerò latuit B. Thomam noſtrũ hæc tanti Abbatis doctrina: quam etſi non ſit auſus ſequi pro ſuo timore (cum nondum eſſet ita celebris hæc opinio, & plauſibilis multis, quemadmodum eſſe noſtris diebus experimur) attamen nec eſt auſus pro ſua prudentia reprobare. Nũc autem cum multi uiri pij ac docti, quaſi uno ſpiritu iam hoc totis præcordijs amplexentur: Quid, obſecro, bonæ cauſæ, fingi poteſt contra ſcripturæ ſpiritum ſeſe opponere?

Erat autem & maximè illa ratio ponderanda, quam ex Caietano iã attulimus: Dignũ omninò & æquum fuiſſe ut Angeli ad gloriam ex aliquo obedientiæ merito promouerẽtur, non cuiuſcunq; præcepti, ſed excedentis præcepta naturæ. Quandoquidem & ipſa gloria, ad quã uocabuntur, naturæ limites excedebat. Hactenus de eorum ruina à nobis dictum ſit. Supereſt nunc breuiter de illorum pœnis ſtatuere. Eccè B. Petrus ait, quòd Deus Angelis, qui peccauerunt, non pepercit; *Sed rudentibus* (ſeu catenis) *inferni* (ſiue) *caliginis detractos in tartarum*; de ſummo cœlo in ima & profunda inferni; *tradidit in iudicium reſeruari*; Hoc terribile iudicium Iudas Apoſtolus frater B. Iacobi, in ſua epiſtola penè ad literam ſcripſit: ex quibus duo manifeſta fiunt. Alterum eſſe illorum exilium terribile ac tremẽdum, qui de ſummo cœlo eiecti, in profunda inferorum detruſi ſunt. Alterum uerò nondum eſſe perfectum in eos iudicium: ſed reſeruatur in illum poſtremum diem, quando mundus uniuerſus iudicabitur. Non erit tamẽ iudicium diſcuſſionis aduerſum Dæmones. Iam enim ipſi ſuæ damnationis certi ſunt. Hoc ſolũ addetur, ut luent pœnas longè acerbiores pro omni peccato, cui cauſam ipſi, aut occaſionem tentando homines præbuerint. Tunc enim finis imponetur tentationibus, quibus inferendis nunc infœlices lętantur: etſi nouerint expectandum ſibi propterea grauius iudicium. Quapropter uellent ſic manere perpetuò: & pleni rabie atque indignatione & furore aſſiduè quærunt prædas. Ob eam cauſam conquerebantur dicẽtes: Veniſti ante tempus perdere nos. Et dilectus: Ve terræ & mari, quia deſcendet Diabolus Math. 8.
ad uos habens iram magnam, ſciens quòd modicum tempus habet. Apoc. 12.

Verùm reſtat adhuc ſcrupulus. Dicuntur enim hanc regionem aeris nunc incolere, ut plena ſit Dæmonijs. Et propterea legio illa orabat

ad

ad Dominum, ne illos mittere uellet in abyſſum. Hîc autem apertè dicuntur iam fuiſſe in tartarum detruſi. Dicendum eſt ergo, hanc aeris & terrarum regionem illis eſſe inferni loco & caliginis, ubi magna illorum pars errat. Viciſſitudines tamen habent, ut modo in abyſſum trudantur, modo ſuper terram permittantur ad tẽtandum nos: ſicut de ſcripturis accipitur. Sũt & quædã loca, ſicut & ego certa experiẽtia deprehendi, ubi Dæmones ſeſe apertius oſtentant: quos in pœnam ibi puto alligari. Veniet tandẽ ultima dies, quando omnes in tenebras ultimas proijcientur, carceribus perpetuis detinendi, & æterno igne cruciandi, quem diem incredibiliter infœlices illi ſpiritus perhorreſcunt.

Et originali mundo non pepercit; Vocat originalem mundum ipſa prima incunabula mundi uſq; ad Noe; *Sed octauum Noe iuſtitiæ preconem cuſtodiuit &c.* Niſi aliqua ſit hiſtoria, quam non habemus, declarans quomodo fuerit Noe octauus præco iuſtitiæ, & qui fuerint alij ſeptem ſuperiores, ut uidetur ipſa literæ uera ſignificatio expoſcere, oportebit dicere illum uocatum eſſe octauum non reſpectu præconij, ſed reſpectu ſalutis: quia cum illo ſeptem animæ in arca ſalutem, ſubmerſis alijs omnibus, adeptæ ſunt.

Et ciuitates Sodomorum &c. Nota hiſtoria Gen. cap. 19. Notandum eſt teſtimonium grãde in maximam ipſius Lot gloriam, qui inter tot iniquos ac peſſimos homines ſeſe continebat in iuſtitia: & quod adhuc amplius erat, talis apparebat ipſis impijs & flagitioſis, ut non malè audiret, ſed uelut quoddam luminare in tenebris illuceret cunctis. Denique quod arduum fuit & admirandæ cuiuſdam uirtutis, ante oculos habens aſſiduè mala illorum opera, non ſolùm non corrũpebatur aut imitando, uel æmulando, uerũ etiam cruciabatur animo. Hoc certè ad exemplum noſtrum opportunè proponitur, ut ſciamus inter uarias aſpidum ſpecies, & ſcorpiones illibatè conuerſari, & cum feris beſtijs & reptilibus ſanctè & iuſtè conuerſatione integra atque innoxia uiuere. Aduertendũ hîc eſt, nondũ apparere perfectum ex ipſis uerbis ſenſum: ſed tanquàm ab homine qui auditori, aut lectori relinquit ut ex ſuperioribus dictis facile reliquũ colligat. Erat igitur hic ſenſus. Si Deus Angelis nõ pepercit, nec originali mũdo, nec ciuitatibus & regnis: ita nec parcet iſtis illuſoribus & ſectarũ auctoribus: etſi interim propter peccata populorum minus uideatur attendere. Sed non eſt Dei longanimitas negligenda. Nam tantò diſtrictiorem in iudicio iuſtitiam eſt exacturus, quantò lõgiorem ante iudicium patientiam prorogauit, ut rectè ait Magnus Gregorius.

Nouit Dominus pios de tentatione eripere: iniquos uerò in diem iudicii reſeruare cruciandos. Magis autem eos qui poſt carnem in concupiſcentia immunditiæ ambulant, dominationem contemnunt, audaces, ſibi placentes: ſectas non metuunt introducere, blaſphemantes. Vbi Angeli fortitudine & uirtute cum ſint maiores, non portant aduerſum ſe execrabile iudicium. Hi uerò uelut irrationabilia pecora naturaliter in captionem & perniciem: in his quæ ignorant blaſphemãtes in corruptione ſua peribunt, percipientes mercedẽ iniuſtitiæ, uoluptatem exiſtimantes diei delitias, coinquinationes & maculæ: delitiis affluentes, in conuiuiis ſuis luxuriãtes uobiſcum, oculos habentes plenos adulterii, & inceſſabilis delicti, pellicentes animas inſtabiles: cor exercitatum auaritia habentes, maledictionis filii: derelinquentes rectam uiam errauerunt, ſequuti uiam Balaam ex Boſor, qui mercedem iniquitatis amauit: correptionẽ uerò habuit ſuæ ueſaniæ, ſubiugale mutũ animal, in hominis uoce loquẽs prohibuit prophetæ inſipientiam. Hi ſunt fontes ſine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reſeruatur. Superba enim uanitatis loquentes, pelliciunt in deſideriis carnis luxuriæ eos qui paululum effugiunt, qui in errore conuerſantur: libertatem illis promittentes, cum ipſi ſerui ſint corruptionis. A quo enim quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt. Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini noſtri & ſaluatoris IESV CHRISTI, his rurſus implicati ſuperãtur: facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoſcere uiam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum cõuerti ab eo, quod illis traditum eſt, ſancto mandato. Contingit enim eis illud ueri prouerbii. Canis reuerſus ad ſuum uomitum: &, Sus lota in uolutabro luti.

Nouit Dominus pios de tentatione eripere &c. Verè ſpem noſtram mirificè fouet & nutrit ſcripturarum ſanctarum lectio, ſi cum fide illis hærentes, exempla maiorum ad uitæ noſtræ ſalutarem fructũ nobis conuerteremus. Magna enim fuit illa liberatio Lot à tanto incendio, & omnium aliorum qui tentationibus, ſaltem animo, non ſuccubuerunt, ut meliorem inuenirent reſurrectionem. Prodeſt etiam ad eos reſpicere, quorum & uitæ præſentis exitus omnium calamitatum paris ortum nunquàm finiendum. Quales fuerunt propter iniquitates eorum Sodomitæ illi & Gomorræi, qui eorum typum gerunt, qui cruciandi ſeruantur ſempiternis flammis. *Magis autem*, aut potius; *Maximè autẽ eos qui poſt carnem in concupiſcentia immunditiæ ambulant &c.* Hîc uides tanquàm in ſpeculo fideliſſimo & terſiſſimo repræſentari nouos noſtræ ætatis

tis

tis hæreſiarchas, quos maximæ pœnæ manent, & meritò. Magnis etenim ac ſummis criminibus & ſceleribus onerãtur iſti animarũ corruptores.

Primum ſcelus quod in illis dominatur, cõcupiſcentia eſt carnis ad immunditiam. Ipſi tam quàm ſerui illius facti, non quidem per ullam ignorantiam, non per præoccupationem & ſurreptionem: ſed ſcientes & uolentes libenter eius dominationi ſuccumbunt. Et hoc propriè eſt poſt carnem ambulare, quaſi pediſequos, in concupiſcentia. Hîc primùm contemplare Lutherum apoſtatam, qui ſacrilegum cõnubium prior ſacrauit, homo ſacer & deteſtandus in æternum. Contemplare & Bucerum ſimul alterũ inferni facem, qui (nemini hoc mortalium puto contigiſſe) cum fuerit ſacerdos, & profeſſione ac uoto monachus, iam trigamus factus eſt. O uerè faſcinatos & excæcatos, qui huiuſmodi homines non agnoſcunt per hæc ſcelera tam manifeſta in porcorum gregem euaſiſſe, qui dicunt immundũ, mũdũ: & ſanctũ, pollutũ: & malũ, bonũ.

Secundum eorum ſcelus eſt, quòd cũ carnis concupiſcentia illis peruerſa ratione dominetur, ipſi tamen *contemnunt dominationem*: & nolũt ſubdi poteſtatibus, quæ ſunt à Deo. Unde uocat eos *audaces, & ſibi placentes*: hoc eſt, proteruos & ſuo tantum temerario conſilio ſe regentes.

Tertium ſcelus eſt, quòd *ſectas non metuunt introducere, blaſphemantes*; Hoc ubiq; nimis apparet. Græca lectio ſic habet: δόξας οὐ τρέμουσι βλασφημοῦντες. Ad uerbum; *Glorias non metuũt*, ſeu non tremunt. Vocat glorias, inſignes & glorioſos uiros poteſtate pollentes & autoritate ac doctrina, ut ſummos Pontifices, & alios Prælatos, & glorioſos Doctores, qui ſummã in eccleſia Dei ſunt gloriam aſſequuti. Has ergo glorias non tremunt, ſeu non metuunt blaſphemantes. Nam cum eccleſiaſticam hierarchiam reſpuerint, neceſſe illis fuit ut eos qui in ea prę ſunt blaſphemarẽ: Quod oculis noſtris perſpicimus. Hoc enim eſt linguæ eorum præcipuũ, blaſphemare ſcilicet, & os exitiale ponere in cœlum, Hi ſunt ueri filij Cham maledicti, & Satanę.

Vbi Angeli fortitudine & uirtute cum ſint maiores &c. De malis Angelis procuIdubiò loquitur, ueluti ea repetens quæ loco non ita remoto dixerat: Si Angelis non pepercit, qui tamen erant maiores & potentiores. Vnde ſequitur quòd multò minus parcet iſtis, qui cum minores exiſtant, audẽt nihiloſecius pugnare cum Deo. Nũc uolens eos terreſacere, commemorat nec ipſos Angelos, tametſi eſſent maiores & longè potentiores, poſſe tamen ferre iudicium terribile ac tremendam illam Dei ſententiam. Adeò acerba eſt & grandis, quæ lata eſt contrà eorum blaſphemiam. Quomodo igitur poterunt iſti inferioris naturę & infirmioris ferre? O miſeros, ò infœlices. Vbi nunc es Luthere? Vbi tu Suingli? Vbi tu Oecolampadi, & uos aliæ beſtiæ? Certè malletis non eſſe, quàm tot ac tantis cruciatibus abſq; ulla ullius ſolatij ſpe iugiter torqueri. Sed audiamus B. Petrum reliqua proſequentem.

Hi uerò uelut irrationabilia pecora &c. Oſtendit quales ſĩt huiuſmodi homũculi Angelis cõparati: nimirum tanquã irationalia pecora, ſeu bruta animantia, quæ natura ad captionem & ſui ipſius perniciem nata eſſe uidentur; *In his quæ ignorant blaſphemantes*; hoc eſt, dum de his quę ignorant, blaſphemant; *in corruptione* (ſeu pernicie) *ſua peribunt*: Videtur enim ignorantia grauius peccatum conſtituere, cum is qui ignorat, audet & præſumit etiam de his quæ ignorat iudicare. Iſtud in cauſa religionis eſt grauiſſimum. Nam ſi Angeli peccatum grande peccauerunt, ſaltem grandes illi erant. At hæc bruta quam dignitatis habent præſtantiam, ex qua ad ſuperbiam extimulari poſſint? Meritò ergo peribũt in ſuis ignorantijs; *Recipientes mercedem iniuſtitiæ*; dignam peccato. Qui nanq; ea præſumpſerunt ſcire quę ignorabant, uerè tum demum maximo pudore confundentur, dum omnibus perſpectum erit ac manifeſtum, eos ſuperbè ignoraſſe, & tamen iactaſſe cognitionem ſcientiæ.

Voluptatem exiſtimantes diei delitias; Hoc errore inuoluti tenentur miſeri hæretici huius temporis. Cum enim ſimus in die, & perſpicuæ lucis tempore, quando iam facti ſumus omnes dociles Deo; ſcientes quid honeſtum, quidq; turpe ſit: attamen iſti homines exiſtimant uoluptatẽ eſſe delitias diei, id eſt, conuenire ei tempori, quãdo lux apparuit. At B. Paulus hoc uetabat: Nox præceſſit, dies autem appropinquauit: abijciamus ergo (inquit) opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Sicut in die honeſtè ambulemus, non in comeſſationibus & ebrietatibus &c. Rom. 13.
Iſti autem diem ſibi & alijs uerterunt in noctem. Vnde ait: *Coinquinationes & maculæ*; Vocat eos non coinquinatos, aut maculatos, ſed ipſas met coinquinationes & maculas, ad inſinuandum, omnes qui illis hærent contaminari ab eiſdem & maculari. O quàm uerum; *Delitijs affluẽtes: in conuiuijs ſuis luxuriantes uobiſcum*; Quod eſt exercere officium ſuum coinquinando alios, & maculando medijs conuiuiũ delitioſis: quæ magnum habent momentum, & uiſcum tenaciſſimum continent ad amicitiam carnalem agglutinandam, & aſſiduè augendam.

Oculos habentes plenos adulterij; In oculis enim primùm & uehementer apparent adulteri hominis indicia; *Et inceſſabilis delicti*; Hoc uenereum opus eſt delictum uerè inceſſabile, donec exerceri per ætatem poteſt. Quod ſi fortè opere impleri nequit, in corde tamen & appetitu ſemper ignis ardet: niſi Deus latenti miraculo ac dono cor ipſum purificauerit. Quod ſanè utrarum eſt, ita & admirandum. Et qui hanc in ſe incendij uim reſtinctam ſentiunt, Deo aſſiduas agant gratias; *Pellicientes animas inſtabiles*: id eſt, infirmas in fide, ac propterea inſtabiles ac nutantes. Tales enim ad omnem doctrinæ uentum uelut arundines moueri ſolent; *Cor exercitatum in auaritia habentes*; Neceſſe eſt huiuſmodi delitijs, & comeſſationibus, ac obſcœnis uoluptatibus carnis uacantes, plerunq; in auaritiam rapi, quò

ualeant

ualeant ſuppeditare impenſas. Propterea habẽt
cor exercitatum ad dolos,& deceptiones, & ra
pinas,& uſuras,& alia illicita lucra. Iam enim
hæc bruta animantia fecerũt licitas uſuras,qua-
rum tamen moderamen magiſtratibus ſæculari
bus aſtutè illud quidem tribuerunt. Hæc legi
apud Bucerum, ſuper Matthæum.

Maledictionis filij; Nam ſub eorum generatio
ne includuntur, qui ſubiacebunt æterno male-
dicto. Eſt autem phraſis hebraica; *Derelin-
quentes uiam rectam*; quæ eſt publica & trita, per
quam ambulauerunt cum laude & ueritate pa-
tres noſtri; *Errauerunt ſequuti uiam Balaã ex Boſor*;
Quicunq; uiam rectam deſerunt,eoſdem opor-
tet errare. Et hi ſequuntur uiam Balaam;*qui mer
cedem iniquitatis amauit*; Merces iniquitatis eſt cõ
modum aliquod tẽporale, quo à uia recta abdu
cuntur. Balaam enim à Balac rege accepit mu-
nera,ut malediceret filijs Iſrael. Pari iniquitate
iſti nunc maledicunt eccleſiæ ob mercedem ali-
quam temporalem,ſiue libertatem falſam, ſiue
gloriam, ſeu ſtipendia & ſpolia eccleſiarum;

Correptionem uerò habuit ſuæ ueſaniæ; ſiue ſuæ ini
quitatis. Declarat autem qualis fuerit illa cor-
reptio; *Subiugale mutum animal in hominis uoce
loquens*; Hoe fuit aſina ipſius Balaam,cui Domi-
Aſina Balaam nus os aperuit,& loquuta eſt,& eundem percu
quos ſignificat tientem ſe increpauit. Nota eſt hiſtoria Nu. 22.
Significat uerò quoddam hominum genus in ec
cleſia ſancta Dei humile & ignarum diuinę legis:
ſubditũ tamen Deo. In his innituntur pſeudopro
phetæ:& ab initio quidem multos huius generis
capiunt,& illis inſident,quos deducunt in uiam
Mira hæretico maledictionis. Sed Angelus Dei ſaluos facit eos,
rũ diſcriptio. ut etiam conterant ad parietem,qui eſt CHRI-
STVS, pedem inſidentis. Longa eſſet allegoriæ
explicatio. Satis eſt autẽ innuere ſapienti.

Hi ſunt fontes ſine aqua,& nebulæ turbinibus(ſeu
uento) *exagitatæ*; Nam ſe ipſos iactitant,& pol-
licentur potum dare ſitientibus. Sed non habẽt
Ier. 2. aquam,ideſt,ſapientiam ſalutarem. Sunt enim ci
ſternæ diſſipatæ,quæ dereliquerunt uerum fon
tem aquæ uiuæ Dominum IESVM CHRI-
STVM: tametſi aſſiduè illum habeant in ore.
Dicit & eſſe nebulas turbinibus exagitatas. Ne-
bulæ ſunt uapores qui conflantur ex aquis &
terra,& quùm turbinibus exagitantur, non eua
dunt in nubes: & nec in ęſtu nimio,nec in frigo-
re magno generantur. Illi ergo per has nebulas
ſignificantur,qui à ſapientia cum terra admixta
aliquantulum eleuari ab alijs uidentur. Hi ſeſe
opponunt ſplẽdori Solis,& tenebras exuſcitãt:
cumq; iactantur uentis,facilè ac citò ſoluũtur
& euaneſcunt. Ad eundem modũ pſeudopro-
phetæ turbinibus acti & uentis,tum à conſcien-
tia mala,tum etiam nonnunquàm à iuſtis perſe-
quutionibus ab eccleſia illatis,non diu durant.

Quibus caligo tenebrarum reſeruatur; Et meritò.
Nam cum ipſi obſtiterint quominus alijs illuce
ret Sol, cõgrua hoc pœna illis infligitur,ut ſint
perpetuò ſub tenebrarum caligine. Quapropter
rectiſſimè ſubditur; *Superba enim uanitatis lo-
quentes*; Cum iſtæ nebulæ altius eleuentur,opor-
tet eas ſuperba profundere. Sed cum non ſint
pregnantes,neque contineant opportunas plu-
uias(Non enim prædicant ueram ac puram pec
catorum pœnitentiam)iure in uanitatem ſolun-
tur: *Pelliciunt in deſiderijs carnis laſciuis eos,qui paulu
lum effugerant*; ideſt,eos qui aliquantulum erant
abſtracti ab ijs laſciuis deſiderijs, ſed nondum
firmati fide; *Qui in errore conuerſantur*, eiuſmo-
di ineſcationibus pellicientes alios. Et modum
ineſcationis declarans,ſubdit; *Libertatem illis pro
mittentes,cùm ipſi ſerui ſint corruptionis*; Horum uer
borum interpretatio eſt ipſemet Lutherus, &
ſocij: quorum doctrina nullum aliud fundamen
tum habet,quàm libertatis pollicitationem,quę
eſt ſpurcitiarum uelamen. Etſi enim ſpiritum la-
bijs profiteri uideantur, nihil tamen prædicant
reuera niſi carnem,iam ipſi facti ſerui corruptio
nis,ideſt,ſerui corruptibilis carnis. Et legem iu-
ſtam adducens,ut probet iure ſibi eam acceſ
ſiſſe ſeruitutem, adiunxit.

A quo enim quis ſuperatus eſt,huius & ſeruus eſt;
Chriſtianus homo eſt à Deo in hoc prælio poſi-
tus,ut per ſpiritum militet contra carnem, à cu-
ius ditione atq; imperio liberatus eſt per CHRI
STVM. Si denuò ſuperatur à carne,fit ipſi car-
ni ſubiectus,ut nequeat ſe ab eius imperio uindi
care,niſi rurſum pœnitentia recuperet ſpiritũ,
& ipſius ſpiritus libertatem; *Si enim refugien-
tes coinquinationes mundi &c.* Videtur ſummus
Apoſtolus hoc in loco(meo iudicio)notare ſin-
gulariter Apoſtatas illos,qui primùm agnoue-
runt ueritatem Dei per cognitionem CHRI-
STI,& ipſam uiam ueritatis,quæ in uitam ducit
æternam. Vnde iam ſe alienauerant ab inquina
tionibus mũdi. Verùm poſtmodo rurſus ſupe-
rati ſunt à Tentatore:& ita ſe coniecerunt in ſta
tum multò deteriorem priore.

*Melius enim erat illis non cognouiſſe uiam ueri-
tatis &c.* B. Paulus ad Hebręos hoc idem aduer
ſus huiuſmodi Apoſtatas ſcripſit,qui poſt rece-
ptam baptiſmi gratiam ſalutarem rurſus prola-
pſi ſunt: quibus uoluntariè peccantibus non re- *Heb. 6.*
linqui ulterius hoſtiã pro peccato docet. Idem
Redemptor noſter & Dominus declarauerat in
parabola illa: Cum ſpiritus immũdus exierit ab *Luc. 14.*
homine &c. Eſt enim eiuſmodi peccatum Apo-
ſtaſiæ in ſe adeò grande,ut nulla,aut certè dubia
& parua reſtet ſalutis ſpes. Hos iuſtè euomit
Deus de ore ſuo, in quos appoſitiſſime dirigi-
tur illud ueri prouerbij; *Canis reuerſus ad
ſuum uomitum*; Verè propria in eos qui aſſiduè
peccant ſimilitudo,qui cum per confeſſionis uo
mitum deteſtati ſint peccata, & priorem uitam
mutandam eſſe cognouerint,rurſum tamen re-
uertuntur ad eaſdem ueteris uitæ ſordes & tur
pitudinem: quod eſt ultrò appetere ac reſorbe-
re quod euomuerant; et, *Sus lota in uolutabro luti*;
Aliam pulchram ſimilitudinem addidit. Compa
rantur enim ſui pecudi,quæ poſtquàm lota eſt,
confeſtim reuertitur ad uolutabrum luti,in quo
uolutatur & gaudet, Quare non ab re uocãtur

porci

hi noui porci hæreſiarchæ & hæretici, in quos Dominus legionẽ Dæmonum, ita ſibi licere poſtulantium, permittit intrare, ut in mari ſpurcitiarum omnium demergantur.

CAP. III.

HANC ECCE VOBIS, CHARiſſimi, ſecundam ſcribo epiſtolam, in quibus ueſtram excito in cõmonitione ſynceram mentem: ut memores ſitis eorum, quæ prædixi, uerborum à ſanctis prophetis, & Apoſtolorum ueſtrorum præceptorũ Domini & Saluatoris. Hoc primũ ſciẽtes, quòd uenient in nouiſſimis diebus in deceptione illuſores, iuxta proprias concupiſcentias ambulantes, dicentes: Vbi eſt promiſſio, aut aduentus eius? Ex quo enim patres dormierunt, omnia ſic perſeuerant ab initio creaturæ.

HANC *ecce uobis, chariſſimi, ſecũdã ſcribo epiſtolam &c.* Quod hic teſtatur B. Petrus hanc eſſe ſecundam epiſtolam planè oſtendit & priorem pariter ſicut & hanc, eſſe ſuã: contra hos nouitatum ſectatores. Ait autem ſe in his epiſtolis excitaſſe per commonitionem ſuam illorum ſynceram mentem. Hinc deberent exemplum inferioris ordinis Prælati ſumere, & prædicatores, ut faciant exhortationes ſuas in ſpiritu lenitatis & ſuauitatis, non acerbè cum tanta auſteritate & potentia. Conſiderẽt & imitentur ſummũ Apoſtolorum, CHRISTI Vicarium, quàm blandè, & quanto cum honore illos, ad quos dirigit ſermonem ſuum, hortetur.

Vt memores ſitis (inquit) *uerborum quæ prædixi, à ſanctis prophetis*; Longè melius & clarius diceretur, ut fert græca lectio; *Vt memores ſitis uerborum prædicatorum*, id eſt, eorum quæ prædixerunt ſancti prophetæ; *Et Apoſtolorum noſtrorum*; Melius; *Apoſtolorum noſtrum*; id eſt, Apoſtolorum qui ſumus nos. *Mandati*; id eſt, ut memores etiam ſitis mandati Apoſtolorum qui ſumus nos; *Domini et Saluatoris*; Nõ Apoſtoli cuiuſcũq; hominis, ſed Domini ueri, & ueri Saluatoris. Mandatum autem non aliud intelligitur, quàm ipſius dilectionis, ad quod omnia ſummantur. Qui enim dili-
Rom. 13. git proximum propter Deum, legem impleuit ut B. Paulus docet. Patet autem in priore epiſtola contineri huiuſmodi admonitionem, & præcepta de propheticis ſcripturis: ubi ſtudium eorum qui illis incumbebant plurimum, ut & ardentius etiam incumbant, laudat: ad quod adhortatur, quum ait. Habemus & firmiorem propheticum ſermonem, cui bene facitis attendentes &c.

Hoc primum ſcientes, quòd uenient in nouiſſimis diebus in deceptione illuſores etc. Hæc prophetia nũdum eſt impleta: ſed potius hactenus error multorum fuit, qui & nunc uiget in nonnullis, qui iudicant propè & in ianuis eſſe diem ultimum aduentus Domini. Et uerè in ianuis eſt, ſed non iuxta menſuram temporis, qua nos ipſum metimur, ſecundum quam menſuram tarda nobis ingrataq; fluunt tempora: ſed iuxta menſuram ueram, quam nunc ex parte uideor mihi attingere iam ſenior, qui cum retrò omnem ætatem meam reſpicio, cum iam ſexaginta ſex annos exceſſerim, totum hoc tempus uix ſemihora uidetur, in qua tamen plus mœroris ac laboris, quã gaudij. Et certè ita eſt: & tamen qui inſtare dicunt diem Domini, ſic metiuntur dies & annos, ut eſt communis menſura mortalium. Ante tamen quàm ueniat ille dies Domini tremendus, uenięt alij illuſores, & amatores mundi, qui poſt multa iam exacta, & quæ tranſibunt tempora, contra euangelicum CHRISTI uerbum prædicabunt, & irriſione quadam ac perfidia dicent.

Vbi eſt promiſſio, & aduentus eius? Hi erũt Antichriſti præcones, aut præcurſores; *Ex quo enim patres dormierunt &c.* Ecce ratio unica perfidorũ, quam & Dominus ſua prouidentia aliquando deſtruxit. Attende pie Lector. De his B. Paulus prophetauit dicens: Cum enim dicent: Pax & ſe- 1. Theſſ. 5.
curitas, tunc repentinus eis ſuperueniet interitus. Tunc igitur erit propè, cum putabitur longè. Veniet enim ut fur in nocte, quando homines dormiunt. Quamobrem cum uel nunc dicãt plerique hæreticorum inſtare hunc diem, eos non audio: quanquàm & Catholici ſint nonnulli qui in eam opinionem uenerunt. Permittitur autẽ cunctis in his quæ huiuſmodi ſunt, opinari & diſputare. Ego quod ſentio etiam liberè profero. Nondum enim uideo ſigna illa propinqua: Sed ad rem noſtram. Dixi hos Antichriſtos iam ſuæ huius hæreſis habuiſſe redargutionem, quã B. Petrus Apoſtolus ſubdidit.

Latet enim eos hoc uolentes, quòd cœli erant prius & terra, de aqua & per aquam conſiſtens Dei uerbo: per quæ, ille tunc mũdus aqua inundatus periit. Cœli autem qui nunc ſunt, & terra, eodem uerbo repoſiti ſunt, igni reſeruati in diem iudicii, & perditionis impiorum hominum. Vnum uerò hoc nõ lateat uos, chariſſimi, quòd unus dies apud Dominum, ſicut mille anni: & mille anni, ſicut dies unus. Non tardat Dominus promiſſionem ſuam, ſicut quidam exiſtimant: ſed patienter agit propter uos nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. Adueniet autem dies Domini ut fur. Elementa uerò calore ſoluentur; terra autem & quæ in ipſa ſunt opera, exurentur. Cum igitur hæc omnia diſſoluenda ſint: quales oportet uos eſſe in ſanctis conuerſationibus & pietatibus, expectantes & properantes in aduentum diei

Domini: per quem cœli ardentes ſoluẽtur, & elementa ignis ardore tabeſcent? Nouos uerò cœlos, & nouam terram, & promiſſa ipſius expectamus: in quibus iuſtitia habitat. Propter quod, chariſſimi, hæc expectantes, ſatagite immaculati & inuiolati & inueniri in pace: & Domini noſtri longanimitatem, ſalutẽ arbitremini. Sicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſecũdum datam ſibi ſapientiã ſcripſit uobis: ſicut & in omnibus epiſtolis, loquens in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu: quæ indocti & inſtabiles deprauãt, ſicut & cæteras ſcripturas, ad ſuam ipſorũ perditionem. Vos igitur, fratres, præſciẽtes cuſtodite: ne inſipientium errore traducti excidatis à propria dignitate. Creſcite uerò in gratia & cognitione Domini noſtri & ſaluatoris IESV CHRISTI. Ipſi gloria & nunc, & in diem æternitatis, Amen.

Latet enim eos hoc uolentes &c. ſenſus eſt: Ob eã cauſam iſti ea effundũt: quia quod fecit Dñs (uniuerſo terrarũ orbe teſte) latet eos. Latet aũt quia ipſi ſcire nolũt. Erant.n. hiſtoriæ hac de re fideles, etiã præter ſcripturas ſanctas, de iuſtitia Dei per diluuiũ miniſtrata, ut falſiſſimũ reddatur eo iſtud dictũ; *Omnia ſic perſeuerãt ab initio creaturæ.* Nã totũ mundum periſſe, exceptis octo animabus, & his Dei prouidentia per arcam ſeruatis, nõ eſt in eodẽ tenore perſeuerare omnia: Sed eſt illo exẽplo perſuadere nõ proteruis, eum qui ualuit uerbo ſuo perdere per aquã mundũ, poſſe etiam per ignem ſimili modo illũ deſtruere. Eſt item metũ cuilibet incutere, & excitare curã uigilãdi his, qui nõ penitus perditi ſunt. Hoc aũt ne de improuiſo ſub illo die cõprehendantur: ſicut ſub illo priore diluuij cõprehenſi ſunt, dicẽtes: Pax & ſecuritas: Comedamus, bibamus deliciemur &c. Nã eodẽ errore multi tenebunt, quo totus orbis in die Noe tenebatur, ut repẽtinũ incurrant & ſempiternũ interitũ. Si ergo illud diluuij exẽplũ cernerẽt, quod tamẽ ſua perfidia ignorare uolũt, nõ blaſphemarent in euangeliũ: ſed prouidẽtiã Dei agnoſcerẽt & iuſtitiã, in eos maximè qui ſuperbiũt contra uerbũ ipſius. Illud autem Noe exemplum ſic enarrat.

Quod cœli erant olim, et terra, de aqua et per aquam conſtituti Dei uerbo, Hoc quo pacto fuerit, oportet agnoſcere de ſcripturis. Quomodo enim cœli facti ſunt ex aqua, cum multò ſuperiores ſint, & non uideantur habere talem generationẽ, ut prius fuerit terra ipſa quã cœli, ex cuius materia potuerint cõflari? Sũt qui dicãt hic cœlorũ appellatione intelligi aerem iſtum, & quicquid eſt inferius ſub orbe Lunæ: quod mihi nõ placet. Nam quòd aer, & ſimiliter ignis qui ſuperior eſt aere, ex aqua proceſſerint, non habet teſtimoniũ. Solùm habemus ſecunda die factũ eſſe firmamentũ, & per illud aquas inferiores ab aqs ſuperioribus ſeparatas. Et tertia die ſemouẽtur aquæ à ſuperficie terræ, quæ uniuerſam operiebãt terrã. Præterea, nunquã legi cœlorũ appellatione numero plurali, ſignificatũ eſſe aerẽ. Dicuntur aues, & uolucres cœli, & nõ cœlorũ.

Adde cũ legimus: Aquæ quæ ſuper cœlos ſunt; Nũquid propriè intelligimus de aqs elemẽti huius, quod uocatur aqua? Equidẽ nõ arbitror. Alioqui ſuper quos cœlos hæ aquæ, obſecro, inueniũtur? Placet ergo ut de ueris cœlis hoc intelligamus, qui nobis in hoc ſtatu deſeruiũt. Nã & ipſi uerbo Dñi firmati ſũt: & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorũ. Ideò eadẽ poteſtate ſoluent, ut ait ſcriptura, qua ſunt formati. Dauid dixit: Initio tu Dñe terrã fundaſti, & opera manũ tuarũ ſunt cœli. Ipſi peribũt, tu aũt permanes &c. Hic ergo huius loci ſenſus mihi abſq; ullo ſcrupulo procedit, ut primũ intelligamus cœlos.i. cœleſtes orbes, & terrã, ex aqua cõſtitutos eſſe, ideſt, ex illa materia prima, quæ uacabat certis formis, quã in principio libri ſcriptura uocauit aquas & abyſſum: ut quẽadmodum ex illa aqua conditi ſunt, etiã per aquam illã conſiſtant. Verũ hoc totũ Verbo Dei conſtitutũ eſt. Ipſe.n. dicebat. Fiat: & ſtatim factum inueniebatur.

Per quæ ille tunc mundus aqua inundatus periit etc. Difficile eſt iſtud quod ſubdidit. Quo pacto enim per cœlos & terrã perijt mũdus? Si dixiſſet; Per quod, ut poſſe referri ad uerbũ Dei, plana eſſet & peruia intelligẽtia. Sed dicẽs; *per quæ*, ipſos cœlos & ipſam terrã uidetur ſignificare uoluiſſe. Inde uenit ille cataclyſmus: quod certè factum fuit uerbo Dei. Ipſa.n. terra euomuit quantum habuit aquarum ex ſuis internis fontibus. Et cœlos itẽ ueriſſimile eſt Dei uerbo & uirtute aptatos, ut illã alluuionũ exũdantiã in ipſo aere gignerẽt, & inde ſuper terrã effluerẽt. Sic mũdus per aquãs ſubmerſus eſt. Sicut igitur per cœlos & terrã mundus à diluuio aquarum perijt iuſſu Dei: ita non eſt incredibile ipſos cœlos, & ipſam terram eodem Dei uerbo ſeruari per ignem ſoluenda in aduentu magni Dei, & in die perditionis impiorum: ut gloria ſit diuini Verbi, & non creaturarũ, quæ illi tantum ſeruiunt.

Vnum uerò hoc non lateat uos chariſſimi, Quòd unus dies &c. Hic reſpondet quorũdã argumẽto qui, ut ſuperius uidimus, obijciebant. Vbi eſt promiſſio aduẽtus eius? Ex quo.n. patres dormierũt &c. Cum enim in ſcripturis prophetetur aduentus tanquàm citò futurus, & iam fluxiſſe numerentur multa ſęcula, uideri poteſt malè deputantibus ipſum tẽpus, mẽdax hæc prophetia, ut ruat omnis ſpes ſcripturarũ. Hoc, inquàm, præoccupans reſpondet, Vnum diem apud Dominum eſſe uelut mille annos: & mille annos ſicut unũ diem. Quod tantundem ualet ac ſi dixerit: Hi qui non ſunt ſubiecti tempori, non ita menſurãt tempus ſicut mortales, qui hac corruptione grauantur: ita ut unus dies apud Dominum, ſit ſicut mille anni apud nos: & econuerſò, mille anni apud nos, ſicut unus dies apud illum: quod eodem reuoluitur.

Aliter poteſt hic locus intelligi, Apud Dominum non eſſe iſtam noſtram conſideratione̅ temporis: quia idem eſt apud eum unus dies, quòd mille anni:& mille anni, quòd unus dies: ut non ſit eius propriè tardare uel præuenire. Si quidem ea quæ in ipſo tempore accidunt conſiderat, & ſecundum opportunitates & occaſiones procedit in operibus ſuis, ita ut nulla ſit in eo tarditas uel celeritas; *Non tardat*, inquit, *Dominus promiſsionem ſuam ſicut quidam exiſtimant: ſed patienter agit propter uos, nolens aliquos perire*; Vide benignitatem Domini qui nō uult alique̅ perire. Apertiſſimum certè contra illos teſtimonium, qui non prædeſtinatis certam conſtituunt damnationem. Quod ergo non tam citò ueniat ad uindictam Dominus, non eſt tardare, ſed patienter agere; *propter uos*; Vos (inquit Apoſtolorum Princeps) qui crediſtis, ut plures ſaluos faciat. Nollet enim, quòd in ſe eſt, quenquàm perire, ſed omnes ad pœnitentiam recipere. At quando uidebit nullam ferè in terra relictam fidem, tunc eodem cōſilio abbreuiabit illos dies, ne plurimi perdantur. Itaq; unus dies tūc apud illum erit ſicut anni mille, & ideò abreuiabit. Nunc autem apud eundem anni mille ſunt ſicut unus: & ideò uidetur tardare. Sed non eſt dicenda hæc tarditas: quoniam, ut eſt in prouerbio: Sat citò fit, quod rectè fit.

Adueniet autem dies Domini ut fur &c. Iā iſtud apud B. Paulum expoſitum eſt, & ſatis clarus eſt ſenſus: quia non uigilantibus inexpectatus ille dies & improuiſus adueniet; *In quo cœli magno impetu tranſient*; Monui lectorem aliâs, nimis coactam eſſe Scholaſticorum expoſitionem, qui uolunt cœlos nihil paſſuros, ſed ſolùm ceſſaturos à motu. Quod certè his B. Petri uerbis, & antiquorū uaticinijs repugnat. Iſa. *61*. et. *66*. Quòd uerò de cęlis loquatur propriè, & non de aere, patet. Poſtquàm enim dixit: In quo cœli magno impetu ſoluentur, adiecit; *Elementa uerò calore ſoluentur*; Quod ad aerem & aquam pertinere uidetur, quæ per ignem ſoluenda ſunt. De terra autem particulariter ait; *Terra autem, & quæ in ipſa ſunt opera, exurentur*. Tanquàm quæ malè ſeruierint ingrato homini, qui & rebellis Deo Creatori ſuo fuerit: Vnde ait.

Cum igitur hæc omnia diſſoluēda ſint, quales oportet uos eſſe &c. Hæc meditatione aſſidua uerius egent, quàm interpretatione, ut uel metu ſaltem illius horrendi iudicij conuerſemus rectè, & inculpatis moribus. Non autem more ſerui illius,
Luc. 12. de quo in parabola dixit Dominus, quòd cœpit in corde ſuo dicere. Moram facit Dominus: & percutere cepit ſeruos & ancillas, & edere ac bibere, & cætera agere, perinde ac ſi nunquā Dominus eſſet rediturus. Huic enim aderit in die quem non putat, & in hora quam non ſperat. Veniet quippe Dominus eius, & de perfidia atque inſolentia, & nequitia durius iudicabit eum. Vos ergo in ſanctis conuerſationibus ac pietatibus debetis permanere expectantes. Vocat pietates opera pietatis; *Et properantes*; Græcè lōgè melius; *accelerantes aduentū diei Domini*; Vbi hoc nota pie & acute lector, quomodo bona uita accelerat nobis aduentum Domini. Cum primùm enim ad maturitatem debitam pomum peruenerit, Dominus non permittit in arbore; ſed colligit ut illo ueſcatur. Hanc ueritatem plurimi eorum non conſiderant, qui non diligunt aduentum eius. Appellat autem diem Domini, ſiue diem Dei, nimirum CHRISTI: quia tum eſt iudicis dies, quando non licebit quicquàm produ cere, ſed clauſus erit proceſſus cuiuslibet. Denuò autem memorat quòd; *cœli ardentes ſoluentur: & elementa ignis ardore tabeſcent*; Vt non ſolam à motu ceſſationem intelligamus.

Illud item hîc eſt notandum, Cum hæc omnia debeant præcedere reſurrectionem, & poſtremum iudiciū, male fingi, aut defendi poſſe reperiendos tunc homines non mortuos, quando Deus iudicabit. Quo enim pacto ab illa euadere poſſunt tanta ignis conflagratione? Nō eſt enim hîc fingēda ulla noua arca, quæ ut illa protexit ab aqs, ita hæc poſſit ab incēdio potegere. *Nouos autem cœlos, & nouam terram*; Sed in quem uſum noua terra, ſi nullus habitaturus ſit in ea? Icciccò congruentiſſimè creditur à multis, eos q peccato proprio non merebuntur infernum, nec tamen in CHRISTO recepti fuerint per gratiā (quales pueri abſq; baptiſmo decedentes) hāc nouam multò pulchriorē terram, purā ab omni inquinamēto & corruptione, poſſeſſuros: ubi perpetuò laudabunt Dominum Deū. De cœlis aūt nouis illud dicendū; Quòd lōgè maiore luce ſplēdebūt, & ſerenabunt terrā propter inhabitātes abſq; corruptiōe ulla ac generatiōe. *Et promiſſa eius expectamus, in quibus iuſtitia habitat*; ſenſus eſt. Nos in quibus iuſtitia habitat, aut in qbus promiſſis expectamus eius promiſſa; *habitat iuſtitia*, ideſt, fides. Sed hęc duriuſcula interpretatio eſt. Aliqui ad ipſos cœlos referūt: quia in eis habitat iuſtitia. Mihi prima magis placet.

Propter quod chariſſimi; Nō poteſt deſinere admonere pp graue & grāde periculū; *Satagite &c.* Ecce qūo ut rē poſſibilem, non autem (ut hæretici blaterāt) impoſſibilē ponit, adhortatus ut inueniamur immaculati & inuiolati, ſeu irreprehēſibiles; *ei*; ideſt ad eius gloriam, à quo oēs bonæ actiones & iuſtitiæ noſtræ; *In pace*; quia non erit uera pax ulla unquàm impijs; *Et Domini noſtri longanimitatē, ſalutē arbitremini*; Non ait, tardationem aut moram, ſed; *longanimitatē*; Quæ ſignificat expectationem cum patiētia, ut poma colligat matura. Ideò ait ſalutem ueſtram eſſe arbitremini: quia ob ſalutem ueſtram retinetur ira illa extrema. Et hîc interim incipit iudicium à domo Dei, quæ eſtis uos.

Sicut & chariſſimus frater noſter Paulus, ſecundū datam ſibi ſapientiam ſcripſit nobis; Manifeſtè citat epiſtolā ad Hebręos peculiariter, cuius epiſtolę argumentum hoc penè ſolum comprehendit, ut ipſi non relinquāt fidem, ſicut multi ex eis conſueuerant: ſed patienter ſubſtineant Dei longanimitatem, quæ illorum uerā operatur ſalutem.

Vndè

Vndè cap. 3. ait: Participes ſumus CHRISTI, ſi tamen initium ſubſtantiæ eius uſq; in finem firmam retineamus, dum dicitur hodiè &c. Et cap. 6. Cupimus unumquenq; ueſtrum eandem oſtentare ſolicitudinem ad expleoonem ſpei uſq; in finem, ut non ſegnes efficiamini: uerùm imitatores eorum qui fide & longanimitate hæreditant promiſſionem, quam Abraham longanimiter ferens adeptus eſt. Et cap. 10. Nolite amittere confidentiam ueſtram, quæ magnam habet remunerationem. Patiẽtia enim uobis neceſſaria eſt, ut uoluntatem Dei facientes reportetis promiſſionem. Adhuc enim modicum aliquantulunq; Qui uenturus eſt, ueniet & non tardabit. Deniq; reliquum epiſtolæ hoc cõtinet, ut perſeuerent, & expectent Dominum lõganimem longanimiter: quia illam perſeuerantiam manet corona ſempiterna.

Cũ ergo hic ſummus Pontifex Petrus citet particulariter quandam B. Pauli epiſtolam, & non alia congruentius oſtendi poſſit, quàm illa ad Hebræos: profectò argumentum eſt inuictiſſimum, uerũ illius epiſtolæ autorẽ eſſe eũdem B. Paulum. Commendat uerò illius epiſtolas à ſapientia quam continent, & quam à Deo ille habuit infuſam, non acquiſitam. Porrò iſtud eſt maximè conſiderandum quod adiecit; *In quibus ſunt quædam difficilia intellectu*; Notent ſcioli hæretici, qui ſibi faciunt omnia plana, & indoctis & idiotis ſuadent ſcripturas ſanctas eſſe claras, nec ullam habere in dogmatibus difficultatem, qua poſſint ad ſenſum prauum torqueri. Cõtra hãc falſam ac pernicioſam prorſus perſuaſionem habemus grauiſſimum Principis Apoſtolorũ teſtimonium. Teſtatur .n. eſſe loca ad intelligendũ difficilia: *Quæ*, inquit, *indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & ceteras ſcripturas ad ſuam ipſorum perditionẽ*; Vnde tanquàm falſarij teſtamentorum Dei grauiter punietur. Si enim falſarij crimẽ adeò odioſum eſt, ubi agitur uel de aliqua parua hæreditate terræ, & atrociſſimis pœnis punitẽ: quid ſuppliciorum non expectabunt iſti miſeri, qui cõtaminare non deſinunt teſtamenta Dei uiuentis?

Duobus autem nominibus eos egregiè notat, qui deprauant ſcripturas: Primùm quoniam ſunt *indocti*; Deinde quòd ſunt *inſtabiles*; Quæ cõditiones profectò conueniunt omnibus prorſus hæreticis. Omnes enim qui errant in lege Domini, indoctos eſſe oportet. Indoctos, inquam, dicimus, non tñ intelligendo de literis ſæcularibus. Multi enim, imò penè omnes hæretici pollent doctrina ſæcularium literarum: & plerunq; ſermonis & linguarum, & potiſſimum rhetoricæ calliditate, quemadmodum nũc uidemus manifeſtè. Sunt ergo indocti doctrina Spiritus, quia ſuperbè & elatè eam ſcientiam tenent quæ inflat. Ac propterea inſtabiles, qui nulla in re certa, etiã nec inter ſeipſos perſtant, modo unũ, modo aliud docentes. Hanc inſtabilitatem abundè alibi prodidimus. Non ab re autem erit aliquot ex difficilibus illarum epiſtolarũ locis indicare, quos deprauari etiam à nouiſſimis noſtræ ætatis illuſoribus in ſempiternam eorũ perniciem clariſſimum eſt.

Autor in lib. de cõſideratione temporum.

Diſcurſus ſentẽtiarũ B. Pauli, quas hæretici deprauant.

Primum, Vbi ad primam iuſtificationẽ B. Paulus fidem exigit, non opera legis Moſaicæ: Venerũt qui indiſtinctè, ſolam fidem putarunt ſufficere ad ſalutem. Et hæc quidem hæreſis iã tempore ipſorum Apoſtolorum incepit, ut B. Auguſtinus teſtatur. Item cum uideatur gẽtibus legem facientibus, ſalutem æternam polliceri: Pelagiani hoc ſine gratia CHRISTI poſſe obtineri dogmatizarunt. Et quia ipſe commendabat gratiam Dei, quam dixit abũdaſſe ubi abũdauit delictum: Exorti ſunt qui inde iniquè colligebant peccandum ergo eſſe, ut Dei copioſior gratia abundaret. Ferè enim hoc noui hæretici dicunt. Cum uerò legem antiquam nouæ comparatam, uiſus eſſet quodammodo floccifacere: imò per legem præberi occaſionem peccatis: Surrexerunt qui eam negarent eſſe à Deo uero & bono: ſed malum Deum eius eſſe autorem. Adhæc quoniã dicit omnem hominẽ ſubiectum eſſe peccato: Dixerunt Deũ impoſſibilia præcepiſſe, & per ſacramentum baptiſmi nõ eſſe ſublatum peccatum: quod & Lutherani noui hæretici ſuſcitarunt.

Ex ep. ad Rom

Et quia legẽ fidei à lege operũ diſtinguit: Separant opera charitatis à lege fidei, Præterea, cũ doceat ex lege Moſeos nõ eſſe promiſſionẽ, ſed ex lege fidei: Iſti omninò excludunt opera etiam ipſius fidei, ut non habeant promiſſionẽ. Nolũt enim miſeri intelligere, de lege Moſeos habitum fuiſſe ſermonem, quæ nõ habebat promiſſionem cœleſtiũ. Hoc .n. ſeruabat CHRISTO. Et ob eã inſcitiã negant CHRISTVM legiſlatorẽ, omnẽ legẽ contemnẽtes. Item ex eo loco, ubi tradit peccatum intraſſe in mundũ per unum hominẽ, ideſt, Adã, & hoc uidebatur quibuſdam abſurdũ, dicente Dño: Filius non portabit iniquitatẽ patris: Negarũt uim & naturam peccati originalis. Alij uerò damnarunt naturam hominis, quaſi ſic illi à Deo ab initio creationis inditam.

Et rurſum, quoniam dicit malum adhuc nobis ineſſe & peccatum, qui mente ſeruimus legi Dei, carne autẽ legi peccati: & malum quod caro facit, nos illud non operari: Venerunt quidã cerent nihil eſſe peccati ſi homo labatur, ſecundum carnem conſentiens in uarias concupiſcẽtias: quia intus non cõſentit, & ideò nihil damnationis habet. Quæ libẽter audit caro, quæ nõ eſt ſubiecta, nec eſſe poteſt, legi Dei ex ſui natura.

Adhæc quia dixit: Qui ſpiritu aguntur, hij filij Dei ſunt: Cõflata eſt ſecta quorundã Diabolica, qui ſpiritu Dei ſe agi dicunt, in omne tamen malum tendentes. Et quia dixit: Quos præſciuit, hos etiam prædeſtinauit: Dixerũt quidam præſcientiam futurorum operum bonorũ eſſe rationem & cauſam prædeſtinationis. Et contrà: quia re uera à B. Paulo declaratur hæc intelligẽtia praua & peruerſa: Putarunt quidã ſimiliter non prædeſtinatos, reprobatos eſſe à regno Dei abſq; ulla propriorũ demeritorũ cõſideratiõe. Quod eſt iniquitatẽ manifeſtã impingere in

Deum. Et quia dixit: Certus ſum quòd neque mors neque uita &c. Nunc uolunt hæretici, omnes electos eſſe certos ſuæ prædiſtinationis & ſalutis per ſolam fidem.

Et quia dixit: Non uolentis, neq; currentis, ſed miſerentis eſt Dei: Quidā liberum ab homine ſubſtulerunt arbitrium: & conſequēter merita & demerita, ut habet Lutheri doctrina. Et quia dixit: Sine pœnitentia ſunt dona Dei & uocatio: Dixerunt quidam, omnes qui rectè gratiam baptiſmi ſuſceperunt, ſalutem conſecuuturos, nec poſſe ab ea excidere. Et quia dixit quoſdam indurari à Deo: Dicunt Deum eſſe cauſam peccati, tāquā ipſe infundat malitiā.

Et quia ſæcularibus principibus præcipit obtemperari: Quidam illis tribuerunt etiam ſpiritualium cauſarum cognitionem, & cenſuram, atq; iudiciū. Et multi Principes & Magiſtratus, illam iniq; ac ſceleroſè (ut cernimus) ſilij Luciferi ſibi arrogarūt in ſuam ipſorum perditionem. Et quia delectum ciborum, qui à lege Moſeos præcipiebatur, iam abolita olim per CHRISTVM, ut rem meritò ſuperſtitioſam repudiabat: Iudei quidam ipſum deſtruere legē, & Moyſi maledicere calumniabantur. Noui autem hæreſiarchæ ex eadem doctrina libertatem carnis prædicant, & eccleſiaſticas traditiones & conſuetudines uiolant. Et quia dixit: Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere uinū: Manichæi quæ continenter adiuncta erant, diſſimulantes, prohibuerunt uſum carnium, & ui ni potum tanquàm à malo Deo inuentum.

Ex prima ep. ad Corinth. Ad hæc, Quia uituperabat eos qui ſectas erigere ac fouere moliebantur, dicentes: Ego ſum Pauli: Ego uerò Cephæ &c. Noui hæretici omnē deuotionem in Sanctos reprobarunt, & eorum autoritati plurimum derogarūt. Et quia dicit de CHRISTO: Qui factus eſt nobis iuſtitia & ſanctificatio: Confinxerunt noui Magiſtri imputatam CHRISTI iuſtitiam, nihili facientes donum Dei inhærens nobis, quo uerè & formaliter iuſtificamur. Non aūt ſolūmodo nobis imputatur illa iuſtitia CHRISTI, ſed per illā (quia ipſe ita meruit) nos obtinemus ipſum uerum iuſtitiæ donum, quo uerè iuſti ſumus, & placemus Deo operantes. Et quia dixit: Fūdamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt CHRISTVS IESVS: Hac ſententia abutuntur contra B. Petri prærogatiuam, & ſummum Pontificatū, CHRISTI uerbo ſacratum. Et quia dixit: Nihil mihi cōſcius ſum, ſed nō in hoc iuſtificatus ſum: Quidam detorquent, ut uelint nec ipſum tantū Apoſtolum fuiſſe certum gratiæ ſuę, cum tamen paſſim in omni epiſtola illam prædicet.

Et quia dixit: Propter fornicationem unuſquiſq; ſuam uxorem habeat. Et unaquæq; ſuum uirum habeat: &, Melius eſt nubere quàm uri: Volunt nunc ſacerdotes & monachos ſacrilega inire poſſe coniugia. Et quia dixit, quòd manibus laborans ipſe ſibi uictum quærebat, nec poteſtate exigendi, quam concedebat euangelium, utebatur: ſed & præcipiebat multis ut laborarent, & dicebat: Qui non laborat non manducet: Reprobarunt quidam ſtatum mēdicitatis propter Deum aſſumptum. Et quia dixit: Omnibus omnia factus ſum, Iudęis tanquàm Iudæus &c. Putarunt quidam licere homini diſſimulare chriſtianitatem, & ipſum quidem negare CHRISTVM ore, non tamen corde.

Et quia dixit: Sicut omnes in CHRISTO moriūtur, ita in CHRISTO oēs uiuificabuntur: & ad Rom. Quòd donum debet excedere peccatum: Dixerunt quidam, omnes homines & Angelos aliquando ſalutem adepturos. Et quia dixit. Quòd reſurget corpus ſpirituale: Dixerunt non hanc carnem, neque hæc eadem oſſa noſtra nos induturos: ſed aliud nouum corpus alterius naturæ, nēpè ſpiritualis. Et quia dixit: Secundus homo de cœlo cœleſtis: Dixerunt quidam, ipſum CHRISTVM Redemptorem noſtrum attuliſſe carnem de cœlo.

Adhęc, quia dixit: Si Angelus de cœlo euāgelicet uobis præter id quod nos uobis euangelizauimus, anathema ſit. Quidam ut Lutherus & ſocij, ſibi ipſis Apoſtolicam autoritatem arrogantes, & freti propria interpretatione ſcripturarum, audent hoc idem ſibi uſurpare, ut etiam dicant: Si quis aliter quàm nos, prędicauerit, Anathema ſit. *Ex ep. ad Gal.* Et cum B. Paulus ſe reprehendiſſe Petrum teſtetur: Primatus iuriſdictionem à Petro CHRISTI Vicario ſuſtulerunt. Addunt, Petrum non ambulaſſe tunc ea in re ſecundum ueritatem euangelij, ex quo eiuſmodi cōcluſionem faciunt: Papam circa rem fidei, etiam determinando, errare poſſe. Et quia uidetur cęremonias uituperare: Quidam nō aduertētes de cæremonijs illius Moſaicæ legis fuiſſe loquutum Apoſtolum: omnes etiam euangelicas & eccleſiaſticas cęremonias reprobāt. Alij ſaltem ut indifferentes accipiunt, & propter ſcādalum tantum obſeruandas, pietatem prætendētes erga infirmos, dolo pleni & hypocriſi. Et quia dixit: Qui CHRISTI ſunt, crucifixerūt carnem ſuam cum uitijs & concupiſcentijs: Quidam qui ſe profitentur ſpirituales, uel ut per ſectam mortificationem addiſcant, & uideant quantum profecerint in uirtutibus, cum fœminis ſecurè cōuerſantur, & (ut audio) dormiunt. Sic.n. aiunt ſe crucifigere carnem, & concupiſcentias ſuas. Securè inquā, an tutò ipſi uiderint.

Ex ep. ad Eph. Et quia dixit diſpenſationem myſterij, id eſt, incarnationis uerbi Dei, fuiſſe abſconditam à ſęculis in Deo, & per eccleſiā innotuiſſe principibus & poteſtatibus: Dixerunt quidam etiam Angelos illud myſterium latuiſſe: cum tamē ipſi reuelauerint illud prophetis.

Et q̃a dixit CHRISTVM in ſimilitudinem hoīm factū eſſe, & habitu inuentum ut hoīem: Dixerunt quidam, illum non fuiſſe uerum hominem, nec ueram humanam carnem habuiſſe. Et quia dixit, Quòd Deus operatur in nobis & uelle & perficere pro bona uoluntate: Quidam nihil penitus libertati arbitrij tribuerunt.

Et

Et quia dixit: Non habens meam iuſtitiam, quæ ex lege eſt, ſed eam quæ ex fide: Dicunt & ex hoc loco hæretici nõ eſſe in nobis fidem ullam inhęrentem nobis, quæ ſit etiam Dei donum per quod iuſtificamur coram Deo: ſed eſſe ſolùm iuſtitiã CHRISTI nobis imputatam. Et quia

Ex ep. ad Col. dixit: Videte ne quis uos decipiat per philoſophiam. Fuerunt qui damnarunt omnes ſęculares diſciplinas, & omnem philoſophiã, & quicquid naturali ratione colligit. Et quia dixit: Nemo uos iudicet in cibo et potu, aut in parte diei feſti &c. Suſtulerunt noui hæretici omnes feſtiuitates eccleſiaſticas, & obſeruantias ieiuniorum, et ciborum delectus.

Ex ep. ad Theſ. Item quia dixit: Nos qui uiuimus, qui reſidui ſumus in aduentum Domini: Credidere quidam multos uiuos fore in die iudicij, nunquã morituros. Et prętereà putarũt tẽporibus ipſius B. Pauli inſtare iudicium Dei & aduentũ eius: contra quod in alia epiſtola ipſe declarat. Et quia dixit de Antichriſto, quòd in templo Dei ſedebit, oſtendens ſe tanquàm Deum: Noui hæretici ſcelerosẽ ac ſatanicè blaſphemantes, interpretãtur hoc de Rom. Põtifice, & Apoſtolica ſede: cũ tamen neq; in prodigijs ſe ullus oſtentauerit, nec adorari, aut coli ſe mandet tãquàm Deũ: ſed cultum qui CHRISTI Vicario debetur, ad CHRISTI gloriam ſolùm accipiat.

Ex ep. ad Tim. Et quia ꝓhibet fabulis & genealogijs interminatis attendere: Quidã odioſe oſtendentes cuius ſeminis ſunt, detorſerunt dictum contra aſſerentes B. VIRGINIS immaculatam conceptionẽ,

Eraſmus. quaſi hoc ſit intendere genealogijs interminatis. At cur non etiam inſultant contra illius natiuitatem? O ſerpentinum ſemen. Et quia dixit: Lex iuſto non eſt poſita, cõtendunt quidã Chriſtianos non habere legem, cui obligentur. Et quia dixit Deum inuiſibilem, & quem nemo uidit unquàm, ſed nec uidere poteſt: Quidã impij, Apoſtolum ſecum pugnare dixerunt: cùm alibi dicat, quòd eum uidebimus facie ad faciẽ. Et qa dixit: Corporalis exercitatio ad modicũ utilis eſt: Hoc dictum ad ieiunia detorquentes, utilitatem ieiuniorum excluſerunt, & pro nihilo reputarunt. Et quia uult Epiſcopum unius uxoris uirum: Iam concedunt hæretici paſſim ſuorum Epiſcoporum & ſacerdotum ſpurciſſima cõiugia. Et quia dixit de fœminis uiduis iunioribus: Volo eas nubere, filios procreare &c. Multi his temporibus detraxerunt etiam uirginum puellarum ſanctiſſimis uotis.

Et quia uocauit CHRISTVM characterẽ diuinæ hypoſtaſis: Hæretici tres hypoſtaſes cõmẽti ſunt, ut tres ſubſtãtias traderẽt et naturas, nõ ſolũ pſonas. *Ex ep. ad Heb* Et qa dixit: Impoſſibile eſt qui ſemel illuminati ſunt &c. renouari ad pœnitentiã. Nouatus abſolutè negauit ſecundam tabulam poſt naufragium, ideſt, uirtutem ſacramenti pœnitentiæ. Et qa dixit, Melchiſedec ſine patre & matre & genealogia: Quidam negarunt eũ fuiſſe hominẽ: ſed aut Angelum, aut Spiritum ſanctũ &c. Et quia CHRISTVS dicitur una hoſtia in perpetuum conſummaſſe ſanctificatos: Noui & uerè indocti hæretici negarunt noui teſtamenti ſenſibile ſacrificiũ. Et quia nouũ teſtamentum uocauit, quod hæbraicè dicitur, Berith: Reprehenderunt quidam indoctè & imperitè autorẽ epiſtolæ ad Hebręos, quòd pro; pacto; dixerit teſtamentum. Sunt & alia pleraq;, quę ineptè in illa epiſtola adnotarunt nouitij magiſtri, quibus cõtenderunt non eſſe B. Pauli. Quæ quàm friuola ſint, nec digna ut adducãtur, ſuis locis oſtẽdi. Et quia dixit de uiris ſanctis qui in Domino mortui erant, quòd non acceperunt repromiſſionẽ, Deo pro nobis aliquid melius prouidente, ne ſine nobis conſummarentur: Dixerũt quidam animas ſanctorum defunctorum nõ uidere Deum facie ad faciem ante perfectã omnium reſurrectionem. Et hæc ſatis (ni fallor) ue præcipua loca Apoſtoli, mala interpretatione multorum deprauata fuiſſe ſtudioſus lector breui compendio accipiat. Non nego plura me prætermiſſe: ſed quæ ſeſe obtulerunt euoluenti raptim epiſtolas, ea ſunt. Redeamus ad reliquũ epiſtolæ; *Vos igitur fratres præſcientes &c.* Verba pauca, ſed magni ponderis. Et manifeſtus eſt ſenſus, ideſt, Cum iam præmoniti ſitis de re tanti tamq; immenſi periculi, & æterni damni; *Cuſtodite*, hoc eſt, curate diligenter, *ne inſipientiũ*, uel prophanorum; *errore traducti excidatis à propria firmitate*; Vocat firmitatem fundamentum noſtræ fidei, quod eſt CHRISTVS firmiſſima Petra, ut declaret quòd ab ea excidere, culpa eſt excidẽtis, non fundamenti ac Petræ, quæ manet in æternum; *Creſcite uerò in gratia*; Hoc fit oratione & ſacrificio, & uſu frequẽti ſacramentorum, & bonorum operum aſſuetudine.

BENEDICTVS DEVS.

ARGVMENTVM IN PRIMAM EPISTOLAM CANONICAM B. IOANNIS APOSTOLI ET EVANGELISTAE.

EPiſtolæ huius argumẽtũ, ẽ cõprobatio fidei noſtræ. Eſt etiã noſtri digniſſimi ſtatus, in quo inuenimur renati in CHRISTO, *enarratio: licet nondum, donec ille apparuerit, appareat quid erimus. Oſtendit igitur & à quantis malis ſimus per illum erepti, & ad quanta bona inſuper candidati per ſpem uiuam, ut gaudeamus cauentes à malo: et humili confeſſione recognoſcamus delicta noſtra, ſi uelimus ea per* CHRISTI *ſanguinem aſſiduè emũdari. Et ad expletionem ſpei uſque in finẽ, debemus bonũ in ueritate operari cũ charitate & dilectione erga proximum, quem qui diligit, uerè cenſetur Deum ipſum diligere. Et contrà, qui non diligit, manet in morte. Mentionem ſimiliter facit Antichriſti, & præcurſorum eius, qui* IESVM *ſoluunt. Tota epiſtola affectibus amoris plena eſt, & uerè digna Dilecto diſcipulo.*

COMMENTARIA

IN EANDEM EPISTOLAM B. IOANNIS.

QVOD FVIT ab initio, quod audiuimus, quod uidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectauerunt de Verbo uitæ, & uita manifeſtata eſt: & uidimus, & teſtamur, & annuntiamus uobis uitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. Quod uidimus, & audiuimus annuntiamus uobis: ut & uos ſocietatem habeatis nobiſcum, & ſocietas noſtra ſit cum Patre, & cum filio eius IESV CHRISTO. Et hæc ſcribimus uobis ut gaudeatis, & gaudium ueſtrum ſit plenum.

MIRVM PRIMO VIDERI poſſet, cur titulo careat hæc epiſtola, ut neq; mittẽtis nomẽ, neque ad quos mittatur, indicauerit. Verùm ſatis ipſe ſermo ſuum autorem declarat. Voluit aũt Spiritus ſanctus nos in ſcripturarum ſtudio non ualdè ad hominem ſcribentẽ reſpicere, ſed ad ſe ipſum, qui primus eſt illarum autor. Nam homines qui ab illo inſpirati ſcribunt, eo dictante ſcribunt. Et hac fide omnes ſcripturæ probatæ ab eccleſia, recipiendæ ſunt. Poſſumus & illud reſpondere roganti: Cur B. Ioannes non ſe nominat, neque certos, ad quos ſcribit, declarat: Quia non tanquàm ſuo nomine ſcribit, ſed omniũ Apoſtolorũ: ut ſuam doctrinam uel hoc ipſo eſſe euangelicam & apoſtolicam oſtendat, non propriam. Et illã non certis quibuſdam & priuatis eccleſiis, ſed oĩ populo uult cõmunicari. Quãobrem ferè ſẽper pluralis numeri uocibus utĩ, ut appareret in initio, & per totam epiſtolam: ait ergo.

Quod

Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod uidi-
mus &c. Conſtructio ſatis longa eſt, parentheſi
interpoſita. Sic autem ordinetur, ut clarior ſen-
ſus pateat: *Annunciamus uobis quod fuit* (aut potius)
quod erat ab initio; Hoc ẽ Verbũ Dei, Filius ſum
mi Patris, Dominus nr̃ IESVS CHRISTVS,
de quo ipſe magnificè in ſui euangelij exordio
intonans dixit: In principio erat Verbum &c.
Dicitur quòd erat in initio, ſcilicet creaturarũ:
ut non cœperit eſſe tunc, ſed inueniebatur eſſe.
Ecce primum de illo aſſertũ pro eius diuinitate.
Quod audiuimus; Non dicit ſe ab alijs de illo
audiuiſſe: ſed ſe, & cæteros Apoſtolos audiuiſſe
ipſum Verbũ, & Filium Dei ſua uoce loquentẽ.
O fœlices qui poſſunt dicere prędicanti de illo:
Iam non propter tuam loquelam credimus. Ipſi
enim audiuimus, & ſcimus quia hic uerè eſt Sal
uator mundi. O uerè dictum illis à ueritate: Mul
Luc. 10. ti reges & prophetæ cupierunt uidere quæ ui-
detis: & audire quæ auditis, & nõ uiderunt, neq;
audierunt. Sed nõ debemus turbari, propterea
quia illam uocem corporeis auribus non audi-
uimus. Si enim credimus, ipſe nos Spiritu ſuo al
loquitur, & teſtatur nobis de ſemetipſo; *Quod*
uidimus oculis noſtris; Sed nunquid alienis oculis
uidemus? Verùm eſt emphaſis in huiuſmodi ſer
mone. Audierunt autem uerba eius, uerba uitæ
Ioa. 6. æternæ, ut eleganter dixit B. Petrus. Et uiderũt
acta & geſta uitæ, miracula, & prodigia ſum-
ma; *Quod perſpeximus*; Auget uehementius ſi
gnificationẽ circa illud quod dixerat (uidimus
oculis noſtris) addens; *Quod perſpeximus*; ſiue ſpe-
culati & contemplati ſumus: quod facit ipſa
mens circa ea quæ porrigit ſenſus.
Et manus noſtræ contrectauerunt de Verbo uitæ;
Etſi hic tropus ſit loquendi, ut cum aliquid cer
tò apprehẽdimus, dicamus manu nos attrectaſſe
pp certitudinem ipſius ſenſus tactus: Attamen
etiam re ipſa Dominus ſe tractandum præbuit
& ante mortem, & poſt reſurrectionem ſuam.
Luc. 24. Ipſe enim palpandum exhibuit carnem ſuam &
oſſa, ne putarẽt eum eſſe phantaſma & ſpiritũ.
Appellat autem Verbum uitæ: quia & ip-
ſum uita eſt, & per illud omnes uiuunt, quicun-
que uiuunt. Eſt autem ſermo de uita non quam
habent plantæ, & animalia terræ: ſed de uita ſpi
ritus, quæ in Dei contemplatione & dilectione
perficitur. Interponit autem parentheſin hmõi;
Et uita manifeſtata eſt; Obſeruaui ſæpenumerò
in ſcripturis, & præcipuè apud B. Ioannem; *Et*,
poni loco; *quia*; ut ſit ſenſus: Annunciamus uo-
bis non rem confictam: quia uidimus & perſpe
ximus, & manus noſtræ contrectauerunt. Nec
rem abſconditam: quia latè manifeſtata eſt per
gloriam reſurrectionis, non quidem omni po-
Act. 10. pulo (ſicut dixit B. Petrus) ſed teſtibus præor-
dinatis à Deo nobis, qui manducauimus & bibi
mus cum illo poſtquàm reſurrexit à mortuis.
1. Cor. 15. Apparuit tamen plus quàm quingentis fra
tribus ſimul. Vnde B. Ioannes qui & audiuit, &
ſpeculatus eſt internè præ multis alijs, denuò ad
dit; *Et uidimus & teſtamur & annunciamus uobis uitã*
æternã. Hæc eſt CHRISTVS, dominus nr̃, in
quo inhabitat omnis plenitudo Diuinitatis cor- Col. 2.
poraliter; *Quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis*;
Non quaſi non ſit ſemper apud Patrem, cum
ſit in ſinu Patris ſemper, & (ut ita dixerim) æter
naliter: Sed quia cum carnem acceperit, per di
uina opera apparuit nobis, ut qui uidet illum, Ioa. 14.
uiderit & Patrem ſuum. Eſt ergo CHRISTVS
ſimpliciter uita ipſa in ſe ipſo ſibi ipſi: quia Pater
dedit ei uitam habere in ſemetipſo. Erit & Ibid. 5.
nihilominus nobis quoque uita æterna, cum eo
gnoſcetur à nobis intus & extrà ut Deus, & ut
homo. Non enim perfecta nobis eſſet fœlicitas,
ſi Deum ſolum contemplaremur: quoniam ob-
iectum illud nimis grande non foret proportio-
natum inferioribus animæ uiribus, quas nonnul
lo modo participes eſſe oportet fœlicitatis.
Humanitas igitur CHRISTI, aut ipſe potius
CHRISTVS, ea parte qua homo, & pater, &
frater, & ſocius noſter, cum MATRE ſua ſãctiſ
ſima, & glorioſa Eccleſia, obiectum erit noſtrũ
ad expletionem fœlicitatis noſtræ. O quantum
inde gaudium; Quàm inenarrabile ſolatium;
Quod ſi probè cogitaremus, & fide uiua conſpi
ceremus: quid tam arduum poſſet nobis obijci,
quod non facile redderetur ad expugnandum?
Hoc igitur eſt quod adiungit & inculcat;
Quod uidimus, & audiuimus, & teſtamur uobis;
Vt & uos ſocietatem habeatis nobiſcum: ſocietas uerò
noſtra cum Patre, & cum Filio eius IESV CHRI-
STO; Declarat in quo ſtatu ſita ſit uita noſtra
æterna, nimirum in ſocietate quam habemus cũ
Deo, & Filio eius, & Sanctis cœlorum.
Et hæc ſcribimus uobis ut gaudeatis &c. Videbat
B. Ioãnes fructum ſpiritus eſſe gaudium animæ
internum: quod illi tantum norunt qui experiũ
tur. Et tunc accidit, cùm quod diligitur, tenetur
ac poſſidetur: aut certa ſpes concipitur tenendi
ac poſſidendi. Et quantò magis augetur ſpes, tã-
tò magis & gaudium creſcit, donec plena perfe
cti boni poſſeſſio contingat: quod erit in patria.
Iccircò ait; *Vt gaudeatis*; uidelicet interim in artha
& ſpe per hanc inchoatam ſocietatem per par-
ticipationem ſpiritus: *Et gaudium ueſtrum ſit ple*
num; ſcilicet, in plenitudine præmij & ſpei.
Quanquàm in græcis codicibus non legitur il-
lud; ut gaudeatis; Sed benè manet.

Et hæc eſt annũciatio quam audiuimus
ab eo, & annunciamus uobis. Quoniã Deus
lux eſt: & tenebræ in eo non ſunt ullæ. Si di-
xerimus quoniam ſocietatem habemus cũ
eo, & in tenebris ambulamus: mentimur, &
ueritatem non facimus. Si autem in luce
ambulamus, ſicut & ipſe eſt in luce: ſocieta-
tem habemus adinuicem: & ſanguis IESV
CHRISTI Filii eius emũdat nos ab omni
peccato. Si dixerimus quoniam peccatũ
non habemus: ipſi nos ſeducimus, & ueri-
tas in nobis non eſt. Si confiteamur pec-
cata noſtra: fidelis eſt & iuſtus, ut remittat
nobis

nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus quoniam non peccauimus: mendacem facimus eum, & uerbum eius non eſt in nobis.

Et hæc eſt annunciatio quam audiuimus ab eo etc. Declarat nunc ſpecialius, ſummatim tamen, in quo conſiſtat annunciatio illa. Et primùm ait:

Quoniam Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt ullæ. Lucem hîc primùm non corpoream, ſed ſpiritualem debemus intelligere: quia Deus corpus non eſt. Et lucem dicimus eſſe id, quo res aliqua ſpectatur. Sine luce autem tenebroſa dicuntur omnia: & talia ſunt quæ ſpectari nõ poſſunt. De more autem ſcripturæ eſt, id uocare lucem, quod lucidum eſt. Et id quod ſine luce eſt, uocare tenebras. Cum igitur ſit hoc in loco ſermo de luce ſpirituali, non corporali: debemus lucis uocabulo apprehendere aliquid ſpirituale, quod ſit lucidum in ſe, ac propterea ſpectabile oculis non corporeis, ut diximus, ſed mentis. Quodcunque igitur eſt intelligibile (intelligere enim non aliud eſt niſi ſpectare) lucidũ eſſe oportet. Et quantò fuerit magis intelligibile, tantò magis etiam erit lucidum.

Cum igitur Dominus Deus benedictus ſummè ſit intelligibilis, qui ſummum eſt Ens, & Verum; ideò ipſe dicitur ſumma lux, ſed ſibi ipſi. Etenim cur nos minimè illum uideamus, non eſt quòd non ſit ipſe ex ſe ſummè uiſibilis: Sed quoniam oculi noſtri non ſunt fortes ad tantam lucem ſubſtinendam. Minus enim ſunt fortes ad lucem Dei, quàm oculi noctuæ ad lumen Solis. Quando autem lumine gloriæ fortiores redditi fuerint noſtræ mentis oculi, tunc uidere poterunt. Deus igitur ſumma lux eſt: quia ſummum Ens, ſummum Verum, ſummum Bonũ. Et quicunque intellectus de eo participant, lux dici poſſunt: & qui magis, etiam magis: et qui minus, etiam minus. Quia igitur ipſe ſumma eſt lux, idcircò in eo non ſunt ullæ tenebræ: quod de nulla creatura, ſi illi comparetur, dici poteſt. Quantum enim deficit creatura ab Ente, & Vero, & Bono, in quo eius claritas & pulchritudo conſiſtit, tantùm deficit à luce, & non eſt ſpiritualis. Cum igitur nulla, nec ipſa quidem intellectualis creatura, careat aliqua potentialitate, quæ diminuit de ente, nulla poteſt dici ita lux, ut nihil ſit penitus tenebrarum in illa. Solus ergo Deus lux uera, ideſt, perfecta, in qua nullæ prorſus ſunt tenebræ. Quòd ſi additur potentialitati ignorantia, error, malitia, intellectus ipſe qui his uitijs tenetur, tenebroſus efficitur. Ab his autem Deus ſummè abeſt; quia in ſummo Ente, & ſummo Vero, & ſummo Bono nõ poteſt ulla uel neſcientia, uel error, uel malitia cogitari. Quapropter ſolus ille lux, & in eo nulla omninò tenebrarũ admixtio. Hoc poſito, addit.

Si dixerimus quòd ſocietatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus mentimur & ueritatem non facimus. Senſus eſt clarus: Si Deus lux eſt qui nobis annunciatur, ut cum eo ſocietatem habeamus: Societas autem nulla poteſt intercedere tenebris cum luce, ſicut res ipſa per ſe clamat, & B. Paulus: Quæ ſocietas (inquit) luci ad tenebras? 2. Cor. 6. Certò concluditur, ſi nos ambulamus in tenebris, ideſt, in ignorantia, erroribus, & peccatis, & cum hoc dixerimus nobis eſſe cum eo ſocietatem, nos mentiri & ueritatem non facere.

Quid eſt non facere ueritatem? Et quomodo ſit iſta ueritas? Mihi ſic dicendum eſſe uidetur: Apud ſacras ſcripturas, quando de ueritate loquuntur, ueritatem non uno tantum modo eſſe accipiendam. Et inde certum argumentum colligitur, interdum in illis dici, interdum aũt fieri ueritatem. Quamobrem neceſſariò debemus dupliciter ueritatem ipſam intelligere. Et uno quidem modo ſecundum dictum: Alio uerò modo ſecundum factum. Primæ ueritatis inſpectio ac probatio uerſatur circa congruentiam dicti ad rem quæ dicitur. Si enim cõgruat, & ita uerè ſe habeat res, quemadmodum ipſa dicitur ſe habere, tunc adeſt ueritas. Sin autem minus congruat; falſitas apparet & mendacium. Secundæ autem ueritatis probatio habetur à congruentia facti ad legem, quæ fieri aliquid imperat. Si enim omninò legi factum ipſum congruit (quia fecit homo quod oportuit illum facere, & quomodo oportuit, & quando, & propter finem in lege propoſitum, & ſecundum alias ipſius legis circunſtantias) Tunc hic homo dicitur feciſſe ueritatem. Vnde Dominus dixit: Ioã. 3. Qui facit ueritatem uenit ad lucem ut manifeſtẽtur opera eius, quia in Deo ſunt facta. Ad eundẽ ſenſum dicitur quis facere legem.

Porrò oportet nunc exponere, quid ſit ambulare in luce: Quod hoc pacto declaratur. Lux eſt CHRISTVS, ſicut ipſe dixit: Ego ſum lux mundi. Qui ergo ſecundum ipſum ambulat ſequendo ueſtigia eius, in luce ambulat. Ibid. 8 Qui ſequitur me, inquit, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen uitæ. Sequitur autem illum quicunque tendit quò ille, & eandem uiam tenet per quam ille ambulauit. Pergit autem homo hanc uiam non corporis, ſed animi & uirtutum greſſibus & inceſſibus, ducendo hanc uitam piè, iuſtè ac ſobriè, ut decet hominem cœleſtia meditantem, atq; ad illa pijs deſiderijs aſſiduè ſuſpirãtẽ.

Si autem in luce ambulamus, ſicut & ipſe eſt in luce, ſocietatẽ habemus adinuicẽ: & ſanguis IESV CHRISTI *Filij eius emundat nos ab omni peccato.* Vt ergo ſocietatem habeamus cum Deo, neceſſe eſt ut ambulemus in luce, ſicut ipſe eſt in luce, ideſt, eo modo quo ipſe eſt in luce. Eſt autem in luce ipſe in ſemetipſo exiſtens, qui eſt uera & ſumma lux. Vnde dicitur habitare lucem inacceſſibilem. 1. Tim. 6. Ita ergo & nos debemus ambulare in illo exiſtentes, qui lux eſt. Sumus autem in illo tanquàm inſiti manu Dei, cũ illius gratiæ efficimur participes: & qua eripimur à tenebris, quæ ſunt ignorantia, & error, & peccatum. Si ergo uitam hanc ſapienter ducimus, ſcientes quò tendimus, & uiam regiam, quæ eſt uia crucis, tenemus; profectò ſocie-

tatem

tatem cum ipſo Deo habemus, & nos ambulamus in luce, & ipſe etiam ambulare nobiſcum dicitur, & nos cum illo & coram illo. His enim modis loquitur ſcriptura, ut intelligamus illud: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Vnde & alius: Pone me iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet contra me. Et ipſe Dominus Deus ait: Stemus ſimul quis eſt aduerſarius meus? Audiant hæc qui negant certitudinem gratiæ: & uideant quò pacto ſuam incertitudinem ſuſtinere ualeant his datis, quæ hic tantus Apoſtolus de illo enarrat, cum quo ambulat Deus: qui & in Deo ambulare dicitur, & eſſe in luce. Erit ergo in ipſa luce, & hoc tamen non poterit certò cognoſcere? An non hoc eſt facere de luce tenebras, & derogare noſtræ fidei? Quid enim prodeſt eſſe in luce, & illam lucem in ſe ipſo exiſtentem non uidere?

Rom. 8. Iob. 17. Iſa. 50.

Illud autem non abſque quæſtione eſt: Quo pacto id uerum ſit, quod de his adijcitur, qui ambulãt in luce, uidelicet ſanguine CHRISTI eos ab omni peccato emundari. Si enim ambulant in luce, ſeruant mandata. Si ſeruant mandata, non peccant. Si non peccant, quomodo indigent mũdari à peccato? Reſpondetur: Eſſe etiam iuſtorum non præuaricantium, imò ſeruantium mãdata Dei, nõnulla peccata, quæ uitari in hac mortali conditione non poſſunt. Hæc igitur quæ aſſiduè admittuntur, etiam aſſiduè remittuntur: & ſanguis CHRISTI qui aſſiduè per memoriam & effectum effunditur, & offertur in altari, emũdat nos ab illis. Et quia Pelagianus aliquis, aut Phariſæus hoc non facile admitterent, utpote qui falsò putant nihil ſe habere uitij in natura, unde aſſiduè ſcateant atq; erumpant uariæ libidines, & ideò poſſe omninò eſſe abſque ullo peccato in curſu uitæ huius, ſubdidit Dilectus.

Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſmet ipſos ſeducimus, & ueritas in nobis non eſt. Peccatum, meo iudicio, hoc in loco non ſignificat actuale peccatum, de quò non poteſt rectè dici nos illud habere, cum ſit actus, & non ſit permanens. Et dum orat homo iuſtus, aut quid boni agit, profectò nõ dicitur peccare. Eſt enim lutherana, & iam ab omnibus pijs damnata hæreſis: Hominẽ et iuſtum in quouis actu ſuo peccare. Cum igitur dẽtur tẽpora, in quibus iuſti nec uenialiter peccent: abſque mendacio poſſent dicere ſe illis certis temporibus nõ peccare, & propterea nec habere uel ueniale peccatum, ſi habere peccatũ idem eſſet quod peccare. Neque item puto debere intelligi de reatu peccati. Scio quidẽ peccatum ipſum, quod tranſit, dici poſſe manere in effectibus ſuis, & propterea in reatu: ita ut is habere peccatũ intelligatur, qui reus eſt pœnæ peccato commiſſo debitæ, qui reatus manet poſt peccatum donec remittatur. Attamen nec eo ſenſu ſic arbitror poſſe locum iſtum commodè intelligi. Nam poſſunt etiam dari tempora, quando homo nullo teneatur peccati reatu, qui aut per contritionem perfectam, aut per indulgentias, & plurima charitatis opera deletus fuerit.

Reſtat igitur ut hic locus, quemadmodum & B. Auguſtinus aliquando ſcripſit, commodè intelligatur de illo naturæ uitio quod nobis in carne, etiam poſt baptiſmum, relinquitur, ut cũ illo ad meritum & gloriæ præmium pugnemus. Illud enim peccatũ dicitur, ut rectè idem B. Auguſtinus declarat: quia de peccato uenit, & ad peccatum inclinat, ut ſæpius eſt à nobis declaratum: ne quis falſus aliter accipiat ſcripturæ ſenſum, quàm ſit uerè accipiendus. Per illud etiã fit, ut nequeamus abſtinere à quotidianis peccatis, quæ ſunt minima & ferè aſſidua. Et eiuſmodi ſunt quę aſſiduè in iuſtificatis, per CHRISTI ſãguinem remittuntur. Cum igitur aſſiduè peccemus, præſertim nos qui ſumus in communi gratia, ſi uolumus emundationem per ſanguinem IESV CHRISTI obtinere, neceſſe eſt ut confiteamur peccata noſtra. Audiamus autem quid ſubiungat ipſe Dilectus.

Auguſtinus de pecc. mer. & rẽ. lib. 2. ca. 2.

Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus ut remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate. Vult Deus ſi nos uelimus filij ſanguine peccata noſtra deleri, ut illa confiteamur. Non credo hic eſſe ſermonem de mortalibus peccatis, cum Dilectus ipſe in eorum numero ſeſe conſtituat, qui illis tenerentur (ut iam concluſimus) ac propterea non de confeſſione ſacramẽtali: ſed de illa potius quam obſeruamus aſſiduè, orantes ut ipſe dignetur remittere. Hanc confeſſionẽ obſeruat ubiq; eccleſia, ut ab Apoſtolis citra ullam dubitationem traditam ac pręceptam. Dominus ergo Deus reliquit nos ſumma prouidentia ſua ſub hãc miſerã neceſſitatẽ ſecundum carnem, ut non ualeamus perfectè ſatisfacere legi ſecundum eam perfectionem, quam exigebat pactum primum, & prima lex, quæ data fuit in ſtatu innocẽtiæ. In eo quippe ſtatu & naturæ integritate non fuiſſent peccata, nec quidem uenialia. Detruſit, inquam, nos in hanc miſeram peccãdi ſeruitutem, ut ſemper humiles eſſemus, & recordaremur antiqui ſtatus: et ut cõfiteamur nos ex nobis ipſis & natura noſtra eſſe peccatores, & imperfectos ſemper. Et uerè ita eſt, ſi comparemur ad eam primæui ſtatus legem, in qua totus homo debebat inueniri cõpoſitus, & ſeruiens Deo ſecundum omnem partem. Hæc igitur noſtra confeſſio ita nos emundat per uirtutem ſanguinis CHRISTI ab omni peccato, ut ob hoc ipſum habeamur, & ſimus coram Deo perfecti et integri ſecundum pactum nouum, per quod ualemus i CHRISTO dicere (modo ambulemus in illius luce, & ſecundum Spiritum) Nunc autẽ iam non ego operor illud, ſed quod in me habitat peccatum, ut ait ad Rom. Apoſtolus.

Rom. 7.

Quamobrem ne iam habeamus peccata, & ne habẽtibus imputẽtur, oportet nos illa confiteri, in quibus ad edomãdam ſuperbiam noſtram derelicti ſumus, quæ ignorantes & inuiti committimus. Qui ſi hæc nolumus ob ſuperbiam noſtram nec confiteri, nec orare ut remittantur iuxta tenorem orationis Dominicæ, proculdubiò in tentationem meritò à Domino inducimur: & in illa derelicti peccamus, non iam peccato

ueniali,

uenialí, ſed trãſgreſſione legis, quę ducit ad mortem. Hic eſt ergo ſtatus in quo nunc concluſi ſumus in CHRISTO, uidelicet ut tunc perfectè iuſti dicamur, & pro talibus meritò habeamur coram Deo, cum nos humiliter ac ueraciter imperfectos adhuc eſſe & peccatores, comparati ad primæuũ ſtatum, agnoſcimus & confitemur. Tunc enim uerè à primo nexu liberati, inuenimur in ſecundo pacto in CHRISTO, & in uera luce. Ipſe autem obligatus inuenitur nobis ſua promiſſione, ut remittat peccata noſtra. Et quia fidelis eſt, remittit in effuſione ſui ſanguinis, quæ coram Deo durat. Cumq; iam opus ſit iuſtitiæ, quod debet Deus Pater clementiſſimus filijs ſuis, ideò dicit Dilectus.

Fidelis eſt et iuſtus: Nõ dixit miſericors: quia hæc eſt iuſtitia, poſtquàm ſumus ĩ illo & in luce, ut confitentes illa peccata, remittantur nobis, & emũdemur ab oĩ iniquitate, ſiue iniuſtitia. Hanc uocem pro quouis peccato ſacræ literæ accipiũt. Hanc doctrinam tradiderunt omnes ſancti, & ſpirituales homines, B. Hieronymus, Auguſtinus, Ambroſius, Gregorius, & alij omnes qui uno ſpiritu ita confeſſi ſunt. Vt ille tunc uerè coram Deo dicatur iuſtus & perfectus, cum imperfectionem & peccata agnouerit, & ea legitimè confeſſus fuerit. Quia uerò poterat aliquis dicere. Vnde mihi hoc uitium in carne, & unde hæc mihi peccandi neceſſitas? Si enim ignorans & nolens pecco, iam non eſt peccatum: aut ſaltem iniquum ut mihi imputetur ignoranti & inuito. Reſpondetur: Tu in hanc conditionem miſeram peccato, quod in parẽte tuo Adam peccaſti, te conieciſti, & ideò tibi meritò imputatur. Quòd ſi dixeris: At nunc ſum in CHRISTO nouo Adam, non iã in illo ueteri Adam.

Reſpondetur tibi: Benè. Cõfitere ergo hãc tuam miſeriam, & non imputabitur: quia gratia CHRISTI & ſanguis aſſiduè te emundat, ut dictũ eſt. Quòd ſi pergas quiſquis es, & dixeris te non peccaſſe unq̃: audi Dilectum te cõfutãtem.

Si dixerimus quòd non peccauimus, mendacem facimus eum, & uerbum eius non eſt in nobis. Ipſe Domi-
Pſa. 13 nus dixit per prophetas ſuos. Non eſt iuſtus quiſquam: non eſt intelligens, non eſt requirens Deũ
Ioa. 7. & 8. Et ad Iudæos: Nonne Moſes (inquit) dedit uobis legem, & nemo ueſtrûm facit legem? &: Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Si filius uos liberauerit, uerè liberi eritis. Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicq̃. Et ſanctiſſimus Pręcurſor Ioannes: Ecce qui tollit peccatum mũdi. Vnum autem eſt peccatum mundi, quod omnes peccauimus. Qui ergo dicit ſe non peccaſſe errat, & facit mendacem Deum & CHRISTVM: & non habet uerbum eius in ſe, id eſt, in corde ſuo receptum fide. Qui enim unum articulum non credit, nullum credit. Et ratio ipſa eſt in promptu: quoniam qui unum dixit, dixit & alium. Neq; enim poteſt Deus mendax eſſe in uno, & uerax in alio.

CAP. II.

FILIOLI MEI, HAEC SCRIBO uobis, ut non peccetis. Sed ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem IESVM CHRISTVM iuſtum: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Nõ pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi. Et in hoc ſcimus, quoniã cognouimus eum, ſi mandata eius obſeruamus. Qui dicit ſe noſſe Deum, & mãdata eius non cuſtodit, mendax eſt: & in eo ueritas non eſt. Qui autem ſeruat uerbum eius: uerè in hoc charitas Dei perfecta eſt.

In hoc ſcimus quoniam in ipſo ſumus. Qui dicit ſe in ipſo manere, debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambulare.

FILIOLI *mei, hec ſcribo uobis etc.* Vide acute lector, ut congruit cum ſuperiore ſententia. Mãdauit enim ne dicerent ſe non eſſe in uitio ullo, quaſi non habentes peccatum: & ne dicerent ſe non peccaſſe, ſaltem in parente: ſed confiterentur peccata ſua, ut ſanguis CHRISTI emũdaret eos ab omni iniquitate. Nunc quare hoc eis ſcribat adiungit, dicens: *Filioli mei, hec ſcribo uobis, ut non peccetis*, ac ſi dixerit: Si non fueritis ea confeſſi quæ præmiſi, nimirum uos peccauiſſe & peccatũ habere, procul dubiò peccabitis. Meritò enim uelut ingrati & ſuperbi trademini tentationibus, quibus non poteritis uiribus ueſtris occurrere. Vt igitur non peccetis, hoc præſentaneum eſt unicuique remedium, agnoſcere in ſe uitium ex peccato natum, & ſedulò cauere, & ſine intermiſſione orare, ne inducamini in tentationem. Verùm cum uix, & raro fieri poſſit ne quis mortaliter quandoq; peccet in hoc uitę fragilis curſu tot hoſtibus impugnatus: ne in deſperationem mitteret tranſgredientem, ait.

Sed et ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem IESVM CHRISTVM *iuſtum*; Notadũ diligenter, quomodo dicit hîc nos quidem habere IESVM CHRISTVM, ſed non ulterius crucifixum quaſi peccatorem. Sic etenim illum ſemel in baptiſmo habuimus, quemadmodum et ſemel ipſe fuit crucifixus. Sed dicit nos illum habere iuſtum, ut non totũ ſoluat ſatisfaciens omninò pro nobis per ſanguinem ſuum, quod fecit ſemel in baptiſmo. Habemus tamen illum aduocatum apud Patrem, ut pacificet eũ nobis, oſtendens ſe Pontificem gratioſum apud eum, & Dominum omnium conſtitutum. Vnde apud Patrẽ; *Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris*; hoc eſt, pro peccatis eorum primùm qui erant electi primarij lapides pro fundamentis eccleſiæ. Et ne uideri poſſet docuiſſe, CHRISTVM pro illiuſmodi electis tantum eſſe propitiationem, adiunxit.

Non

Non pro nobis autem tantum, ſed etiam pro totius mundi; Non ſolùm ſufficienter (ut quidam exponunt) quoniam ſanguis eius erat ſuo ualore ſufficiens ad ſaluandum omnes: uerùm etiam efficienter ex parte ſua. Noluit enim illam ſufficientiam fruſtrà eſſe: contra quod hæretici blaterāt. Vnde ipſe indifferenter, ut ſummus & æternus Pontifex ſemper uiuens, interpellat pro nobis Patrem, ut ſaluemur omnes qui obicem non poſuerimus oblatæ nobis ſaluti, & illius alioqui efficaciſſimæ interpellationi.

Et in hoc ſcimus: inquit. Audiant & ponderēt hæc uerba defenſores incertitudinis gratiæ. Dilectus dicit: *In hoc ſcimus*; Scire propriè certitudinē notitiæ proculdubiò in ſui ſignificatione cōplectitur. Iſtud B. Tho. docet: & res clara eſt propter hunc uocis uſum. In hoc ſcimus quòd agnouimus eum, ſi mandata eius obſeruamus. Poſſumus ergo ſcire quòd obſeruamus mādata eius: & conſequenter quòd eius dilectionem habemus, & ſumus in gratia. Vnde & Caietanus hoc in loco ita ſcribit. Et eſt ſermo (inquit) de notitia affectiua, quam efficit fides infuſa, quæ per dilectionem operatur. Dicēdo itaq; & in hoc ſcimus quòd cognouimus eum (proculdubiò Deū lucem) perinde eſt ac ſi dixiſſet: & in hoc ſcimus quòd ambulamus in luce, ſi mandata eius obſeruamus. Intendit ſiquidem Ioannes ad literam monſtrare ſignum infallibile internæ lucis diuinæ in nobis eſſe, ſi mandata eius ſeruauerimus. Et propterea dicit, & in hoc ſcimus; ſcientia experimentali: Hæc ille, contra eos qui negant certitudinem præſentis gratię per infuſam fidem.

Caietanus pro cert. gratiæ.

Qui dicit ſe noſſe Deum &c. Vide ut de plena notitia loquatur, quę habet ſecū guſtum bonitatis eius. Neque enim eſſe poteſt abſque charitate: & ideò non eſt in illis qui non obſeruant mandata eius, contra prædicatores ſolius fidei.

Qui autem ſeruat uerbum eius; ſeu mandatum eius, quia omnia uno uerbo dilectionis & mandato concluduntur; *Verè in hoc charitas Dei perfecta eſt*; Perfectionem charitatis hoc in loco accipit non ſecundum intenſionem, ſed extenſionem mandatorum. Et non ſecundum eam perfectionis conſiderationem, quæ conſideratur in conſilijs: ſicut Dominus illi qui iactauerat ſe ſeruaſſe mandatà, dixit. Si uis perfectus eſſe, uade, uēde omnia quæ habes etc. *In hoc ſcimus*; Ideſt, per obſeruantiam mandatorum: *Quòd in ipſo ſumus*; Poſſumus ergo ſeruare mandata: cōtra blaſphemos hæreticos, qui Deum nobis impoſſibilia præcepiſſe aſſerunt: & inſuper poſſumus ſcire nos ea quæ nobis præcipiuntur ſeruare.

Marc. 10.

Qui dicit ſe in ipſo manere; ſecundum uinculū ſpiritus & charitatis (ſic enim manemus in ipſo) *Debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambulare*; hoc eſt, ſequi ueſtigia eius per uiam crucis abnegando ſemetipſum, & propriam uoluntatem. Ipſe enim eſt uia ueritas, & uita. Sed prius uia, quàm uita perfecta. Qui ergo per eum ambulat ut eſt uia, perducitur ad illum ut eſt uita, cum apparuerit gloria eius ſempiterna in cœlis.

Ioa. 14.

Chariſſimi, non mandatum nouum ſcribo uobis, ſed mandatum uetus, quod habuiſtis ab initio. Mandatum uetus, eſt uerbum quod audiſtis. Iterum mandatum nouum ſcribo uobis, quod uerum eſt & in ipſo, & in uobis: quia tenebræ tranſierunt, & uerum lumen iam lucet.

Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit: in tenebris eſt uſque adhuc. Qui diligit fratrem ſuum, in lumine manet, & ſcandalum in eo non eſt. Qui autem odit fratrē ſuum, in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & neſcit quò eat: quia tenebræ obcœcauerunt oculos eius.

Primò ne calumniarētur criminoſi, deſtrui ab Apoſtolis ueterem legem, & nouam introduci, præoccupat B. Ioannes, & ait; *Chariſſimi, non mandatum nouum ſcribo uobis, ſed mandatum uetus quod habuiſtis ab initio*; Hoc eſt mandatum dilectionis datum ſtatim ab initio mundi primis noſtris parentibus, & in ipſa lege per Moſen commemoratum: & uos ab initio illud habuiſtis in parentibus ueſtris, uel in lege. Aut ſi maius dicit; *Ab initio*; ſcilicet ueſtræ ad CHRISTVM conuerſionis. Prima tamen intelligentia magis placet.

Iterum mandatum nouum ſcribo uobis, quod uerū eſt & in ipſo, & in uobis; Græcè melius: Quod uerum eſt in nobis. Non pugnat hoc quod ait; Iterum mandatū nouum ſcribo uobis; cū ſuperiori dicto; Non mandatum nouum do uobis; Idem namque diuerſis rationibus & uetus dici poteſt, & nouum. Vetus quidem in ſui ſubſtantia: quoniam dilectio mandata fuit anteà & Dei & proximi. Nouum autē in modo ipſo dilectionis erga proximum exercendæ. Dixit enim Dominus Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicē ſicut dilexi uos. Ecce modus dilectionis grandis & admiratione dignus. Vnde quod erat mandatum uetus, fit nouum: quia talis modus dilectionis, ut extenderetur etiam ad inimicū, nondum erat cognitus. Nondum enim uelum templi, ideſt, caro CHRISTI, erat ſciſſum, ideſt, nondum reuelata Sanctorum uia quo ad omnes. Nam ſuperiores mundi ætates non poterant tunc tale mandatum portare, nec fieri dociles Deo.

Ioa. 13.

Sed quidnam ſibi uult iſtud, uidelicet, Hoc mandatum eſſe uerum & in CHRISTO, & in nobis? Attende lector. Mandatum uerum illud eſt quod uerè mandatur, ut fiat & impleatur. Lex enim uetus mandabat, non quidem ut fieret illud, ſed teſte B. Paulo, ut agnoſceretur peccatum per mandatum, quod occaſione accepta per ipſum mandatum generabat mortem. Ob eam cauſam non uerum erat mādatū, quod non habebat finem proprium mandati, quatenus extrà pronunciatum erat à Moſe, & in tabulis ſcriptum lapideis. Factum eſt autem uerum mandatum in CHRISTO, qui habuit in ſe uirtutem implendi illud. Similiter factum eſt uerum

Rom. 7.

mandatū

mandatum in nobis: quia per gratiam infuſam in cordibus noſtris poſſumus illud implere. Vnde rationem ſubdens, dixit.

Quia tenebre tranſierunt: & uerum lumen iam lucet; Tantūdem eſt atque illud à B. Paulo dictum.
Rom. 13. Nox præceſſit, dies autē appropinquauit: abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis &c. Hoc totum efficit ſapientia crucis in cordibus noſtris, quæ non eſt atq; dono dilectionis. Pergit; *Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit, in tenebris eſt uſque adhuc;* Lumen quippe fidei non eſt lumē ei, qui ſecundū illud non ambulat, & nihil ei prodeſt; *Qui diligit fratrem ſuum in lumine manet: & ſcandalum non eſt in eo,* ideſt, non offendit ut cadat: quia ſecundum lucem ambu-
Psal. 118. lat. Vnde ſcriptum eſt: Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum. Et ipſemet Dominus: Qui in luce ambulat nō offendit. Quare autem non offendit? quia diligit. Dilectio
Ioa. 11. enim benigna eſt, & patiens. Dilectio non
1. Cor. 13. æmulatur, non agit perperam: non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt: non irritatur, non cogitat malum: non gaudet ſuper iniquitate, cō gaudet autem ueritati. Omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet. Qui ergo ſic diligit, qua ex re poterit ipſe accipere ſcandalum? Quòd uerò qui eiuſmodi eſt, etiam ſcandalum inijcere alteri non queat, uel ex eo patet; quoniam charitas non agit perperàm, ſed patiens eſt, & benigna, & non gaudet ſuper iniquitate. Quare nihil eſt unde ſcandalum poſſit uel præbere, uel recipere.

Qui autem odit fratrem ſuum &c. Clara eſt ſententia. Qui enim odio perſequitur fratrem, ſuis iniquis paſſionibus ducitur: quæ ſunt tenebræ à uia recta abducentes hominem, cuius occæcauerunt oculos.

Scribo uobis, filioli: quoniam remittuntur uobis peccata propter nomen eius. Scribo uobis, patres: quoniam cognouiſtis eum qui ab initio eſt. Scribo uobis, adoleſcentes: quoniam uiciſtis malignum. Scribo uobis, infantes: quoniam cognouiſtis Patrem. Scripſi uobis, patres: quoniam cognouiſtis eū qui eſt ab initio, Scripſi uobis, adoleſcētes: quoniam fortes eſtis, & uerbum Dei manet in uobis: & uiciſtis malignum. Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt. Si quis diligit mundum, non eſt charitas Patris in eo: quoniam, Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia uitæ, quæ non eſt ex Patre, ſed ex mundo eſt. Et mundus tranſit, & concupiſcentia eius. Qui autem facit uoluntatem Dei, manet in æternum.

Scribo uobis filioli &c. Non eſt putandum ſecundum ætatem dierum eos à B. Ioanne hoc in loco diſcerni ad quos ſcripſit, ſed ſecundum uitā ſpiritualem. Alioqui quomodo ſcriberet ad paruulos & infantes? Sunt ergo in uita ſpirituali inchoantes, proficientes, ac perfecti. Propterea alij infantes, alij adoleſcentes, & alij uiri poſſunt uocari. Qua in re certè frequens eſt error. Nam ſæpenumerò multi qui uix incipiunt, ſibi ipſis perfecti uidētur, quos facilè decipit Diabolus. Ideò ait ad eos *Filioli;* quibus adhuc lacte eſt opus, & nō ſolido cibo, utpote qui uixdum à priſtina conſuetudine & peccatis ceſſaſtis; *Scribo uobis, quoniā remittuntur uobis peccata;* ſcilicet quæ continuò admittitis in īperfectione ueſtra, quæ uos non ita ponderatis qui nondum noſtis Dominum ueſtrum. Sed hoc; *Per nomen eius;* quod inuocatis: hic eſt CHRISTVS Saluator noſter.

Scribo uobis patres &c. Cognitio CHRISTI de qua hîc ſermo eſt (de eo enī dixit quòd erat ab initio) eſt integra ſapientia. Includitur enim in illa cognitio bonitatis & miſericordiæ paternæ, quam oſtendit nobis in CHRISTO. Et qui in hac cognitione creſcunt ſecundum illam operātes, hi perfecti ſunt, ut poſſint etiam alios generare, & ſibi meritò patris nomen uendicare. Nam tales uerè dicuntur cognoſcere, qui ſecundum cognitionem operantur: non autem qui ſcientes torpeſcunt otioſi, & inutiles in uinea Domini.

Scribo uobis, adoleſcentes: quoniam uiciſtis Malignum; Nimirum Diabolum. Qui enim exceſſerūt infantiam & pueritiam, committuntur tentationibus quas mouet Diabolus. Has ſi ſuperant, meritò proficiunt & creſcunt, & uiciſſe Malignū dicuntur ipſum Diabolum uerè malignum: quia omni ſua cogitatione, & opera, & conatu tendit in malum ac perditionem noſtram.

Scribo uobis infantes; Ad eoſdem eſt ſermo, quos ſuperius uocauit filiolos. Hic quod ē proprium eorum deſcribit, uidelicet noſſe iam patrem. Sciendum eſt enim uitam incipientium eſſe quodam modo ſub Patre, qui eos blanditijs, & paternis quibuſdam complexibus fouet protegens, nec permittens in eos tentationes duriores. Poſtmodò Pater ipſe ut creſcant, & ut plenius erudiantur, tradit eos Filio, qui adhuc ſuſtinet eos penitus ablactandos. Filius autem cū permanſerint ſocij ſuarum tentationum (quia nondum anteà erant fortes uſque ad extrema pericula) dimittit eos aliquantulum ſibi ipſis, ut noſcant ſe nihil eſſe, & nihil poſſe à ſemetipſis. Sed ut quicquid potuerſit, ueniſſe de cœlo, & ab ipſo fateantur. Quos ubi ita inſtituerit ut ſine ad has tentiones ſuperandas perfecti, recedit ab eis tandem, & tradit eos fortiori doctrinæ Spiritus ſancti, ut eius baptiſmo baptizati ualeant et iam extrema perpeti. Hæc ex euangelio clarè accipiuntur. Subdit igitur Dilectus.

Quia cognouiſtis Patrem; ideſt, in eo ſtatu eſtis, ut mox oporteat à Patre uenire ad Filium, ut cum illo maiora ſubſtineatis, & perfectè erudiamini. Et rurſum repetens quæ ad patres ſcripſit, non addit quicquam, ſed ait; *Scripſi uobis patres quòd cognouiſtis eum qui erat ab initio;* Nimirum (ſicut eſt expoſitum) CHRISTVM, quem noſſe

perfecta

perfecta eſt ſapiẽtia,& à Spiritu.ſ.eſe, ſicut ipſe-
Ioa. 14. met dixit: In illo die cognoſcetis quia ego ſum in Patre meo,& uos in me,& ego in uobis. Qui habet mandata mea,& ſeruat ea, is eſt qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo:& ego diligam eum,& manifeſtabo ei me ipſum. Hæc Dominus, quæ ad perfectos pertinent qui cognoſcunt eum perfectè & manifeſtè, ea tamen perfectione, quæ conuenit huic ſtatui noſtro in CHRISTO, qui per fidẽ ambulamus.

Scripſi uobis iuuenes; ſeu(ut ſuprà dixerat)adoleſcentes: *quoniam fortes eſtis*; Aduertendum eſt, quoſdam putaſſe has repetitiones ad iuuenes, infantes,& ſenes, eſſe ſuperfluas & adiectas; quibus ego non conſentio, nec ab re factas exiſtimo; *Et uerbum Dei manet in uobis*; ſine quo nihil poſſetis; *Et uiciſtis Malignum*; Sed non propterea ceſſandum, quin cautius uigilandum. Opus quippe eſt perſeuerantia in finem uſq;: alias qui uictus eſt, iterum uincere poſſet. Non enim dor-
Luc. 11. mit, ſed uigilantiſſimè circuit ut denuò in domũ quam poſſidebat, intrare poſſit cũ ſpiritibus nequioribus, ut nos in euangelica parabola admonet Dominus: & ideò addit Dilectus.

Nolite diligere mundum, id eſt, habitationẽ hãc in hoc mundo, ubi non habetis patriam manentem: nec eſt uobis iam conueniens hæc habitatio, poſtquàm facti eſtis ciues ſanctorum,& domeſtici Dei; *Neque ea quæ in mundo ſunt*; Nã propter ea quæ ſunt in mundo diligitur mundus, id eſt, hæc habitatio cum omnibus ſuis commodis ad carnis curam & delicias. *Si quis diligit mundum, non eſt charitas Patris in eo*; Ponderanda omnino ſententia. Et uerè ita eſt: quia charitas Patris non eſt niſi donum Dei, quo ipſum ut Patrem diligimus. Non autem ut patrem diligimus, cuius hæreditatem contemnimus, & recuſamus promiſſa bona in cœlis, his terrenis penitus infixi.

Quoniam omne quod eſt in mundo &c. id eſt, omne quod bonum in mundo exiſtimatur ab amatoribus mundi (quod eſt cõcupiſcentia carnis, & concupiſcentia oculorum,& ſuperbia uitæ) *Non eſt ex Patre, ſed ex mundo*; Verſatur enim in tri-
Quæ ſint mala ex mundo. bus, quodcunque in hoc mundo male diligitur. Aut enim eſt ad quod aſpicit concupiſcentia carnis: ut opiparè comedere, benè bibere, laſciuire,& quæ ſunt eius generis. Aut id quod oculis placet: ut habere domos amplas, inſtructas marmore, ſtatuis, picturis, hortis: ſuppellectilem pulchrã, ſplendidam, precioſam: arcã nũmis plenam, argento, auro, gemmis. Hęc enim ſunt quę exhilarant oculos noſtros. Aut uerſatur in ijs, ad quæ animus elatus ac ſuperbus anhelat: ut eſt præeſſe ac præcellere cæteris poteſtate atque imperio. Sed nihil horum eſt ex Patre, id eſt, ex
Cõtra eos qui diligũt mũdũ. ſpiritu quem dat nobis Pater, ſecundum quem ab eo geniti ſumus in fide & profeſſione noſtra, qui renũciamus Diabolo, & omnibus pompis eius: & poſtmodo cuncta, quibus iam ſolemniter libellum repudij miſimus, repetere tamen non perhorreſcimus infœlices. Quid ergo accidet ijs qui hæc mundi opera diligunt,& ſperunt quæ ſunt paternæ charitatis? Audiat homo carnalis, animalis, diabolicus. Audiat,& niſi in æternum perire uelit, mox pœnitentiæ ſtimulis agitetur, ne moriatur, ſed uiuat.

Et mundus tranſit, & concupiſcentia eius; Tranſit quidẽ mundus nobis, à quo nos oportet neceſſariò recedere: & ipſe in uniuerſum ſtatim tranſiturus eſt cremandus igne. Tranſit ergo & concupiſcentia eius, id eſt, quodcunque in eo uidetur concupiſcibile: & pariter deſiderium peccatorum, id eſt, diligentium mundum peribit. Ea enim quæ deſiderabunt, obtinere non poterunt: & iſto pacto eorum deſiderium peribit, ut perpetuò fruſtrà deſiderent. Credis hæc prudens lector, an non credis? Si credis, oſtende te credere in ueritate. Et quod tibi dico, mihi etiam dico. Si non credis, experientia tãdẽ tibi ipſa declarabitur, quando non relinquetur ullus fructuoſæ pœnitentiæ locus, ut Eſau accidit.

Qui autem facit uoluntatem Dei, manet in æternum; Quia quod ſecundum Deum concupiuit, æternum eſt,& in æternum poſſidebit, ut in eo uerificetur: Deſiderium animæ eius tribuiſti ei, Pſal. 20.
& uoluntate labiorum eius non fraudaſti eum: Præueniſti eum in benedictionibus dulcedinis: poſuiſti in capite eius coronam de lapide pretioſo. Vitam petijt à te, & tribuiſti ei longitudinem dierum in æternum & in ſæculum ſæculi. Hoc nobis concedat Dominus.

Filioli nouiſſima hora eſt: & ſicut audiſtis, quia Antichriſtus uenit. Et nunc Antichriſti multi facti ſunt, unde ſcimus quia nouiſſima hora eſt. Ex nobis prodierũt: ſed non erant ex nobis. Nã ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent utiq; nobiſcũ. Sed ut manifeſti ſint, quoniã nõ ſunt oẽs ex nobis. Sed uos unctionẽ habetis à Sancto,& noſtis omnia. Non ſcripſi uobis quaſi ignorãtibus ueritatem, ſed quaſi ſcientibus eam: & quoniam omne mẽdacium ex ueritate non eſt. Quis eſt mendax, niſi is qui negat quoniam IESVS eſt CHRISTVS? Hic eſt Antichriſtus, qui negat Patrem & Filium. Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet. Qui confitetur Filium, & Patrem habet. Vos quod audiſtis ab initio, in uobis permaneat: quia ſi in uobis permanſerit quod audiſtis ab initio, & uos in Filio & Patrẽ manebitis. Et hæc eſt repromiſſio, quam ipſe pollicitus eſt nobis, uitam æternam.

Hæc ſcripſi uobis de iis qui ſeducũt uos. Et uos unctionem quam accepiſtis ab eo, maneat in uobis. Et non neceſſe habetis ut aliquis doceat uos: ſed ſicut unctio eius docet uos de omnibus, & uerum eſt, & non eſt mendacium, Et ſicut docuit uos, manete in eo. Et nunc, filioli, manete in eo: ut cum apparuerit, habeamus fiduciam,& nõ

confundamur ab eo in aduentu eius. Si ſcitis quoniam iuſtus eſt: ſcitote quoniam omnis qui facit iuſtitiam, ex ipſo natus eſt.

Quid per diē, horā, & prophetiam intelligat Dilectus

Filioli, nouiſſima hora eſt &c. Ad incipientes & in fide infirmos eſt ſermo: quoniam ij ſunt quibus periculum ſeductionis imminet, non ijs autem qui iam habent neruos exercitatos ad diſcretionem boni & mali. Ad hos ergo ſermonē conuertens, & uolens probare ſeductionis periculum, ait nouiſſimam hanc eſſe diei horam. Significat autem per diem, totum tempus ab initio mundi uſque in finem. Et per horam nouiſſimam, partem diei poſtremam, qui ſecatur in horas duodecim. Et per ſcripturæ prophetiam apparet hoc eſſe tempus, quando erit perſequutio extrema Antichriſti, & pręcurſorum eius. Vnde & beatiſſimi Apoſtoli Paulus, Iacobus, Ioannes & Iudas in ſuis epiſtolis huius perſequutionis meminerunt, quæ futura erat, & eſt aduerſus CHRISTVM in nouiſſimis tēporibus. Hæc nouiſſima tempora, horam nouiſſimam Dilectus hic appellat: ut in qua audiri iā incipiatur Antichriſti aduentus propè eſſe: ait ergo.

Et ſicut audiſtis quòd Antichriſtus uenit; ideſt, aduentus eius hoc tempore nouiſſimo præſcribitur, & iam in alijs præcurſoribus præparatur; *Et nunc Antichriſti multi ſunt*; Venerant enim iam Apoſtolorum tempore Simon magus, Hebion & Cerinthus, & alij multi impij hæreſiarchę, qui ſe opponebāt Apoſtolis, & CHRISTI diuinitatem negabant, & multos fidei noſtræ articulos; *Vnde ſcimus quia nouiſſima hora eſt*; Propter rationem iā dictam. Vbi enim CHRISTI gratia maximè prędicatur, ibi oportet propter inuidam Diaboli, Antichriſtos multos inueniri.

Ex nobis prodierunt &c. Manifeſtè hic illos Antichriſtos notat, qui iam CHRISTVM erant profeſſi, & per Apoſtolicam prædicationem geniti erant; *Sed non erant ex nobis*; ideſt, non erant inter electos Apoſtolos. Si enim tales fuiſſent, nunquàm excidiſſent: proptereà ſubiunxit; *Si enim fuiſſent ex nobis, utiq; permanſiſſent nobiſcū*; Quoniam illa diuina electio non erat expoſita caſui. Hoc dixit ne aliqui fortè à fide deficeeent, propter tales diſſenſiones & ſchiſmata ſcandalum accipientes: ſed intelligerent eſſe Dei prouidentiam in fundamentis domus, quę non poſſint corruere; *Sed ut manifeſti ſint quòd non ſunt omnes ex nobis*; hoc eſt, Dominus Deus permittit huiuſmodi ruinam, ut manifeſtentur ij non eſſe in eo lapidum numero, quos elegit Dominus pro fundamētis. Quare nemo debet propter hoc ſcādalizari. Nam & anteà fuit prædictum nobis.

Sed uos unctionem habetis à Sancto, & noſtis omnia; ideſt, Sed uos unxit Spiritus ſanctus, impartiens huius rei notitiam, ut nullum patiamini ab iſtis ſcandalum, nec ſeductionem ullam. Hic Spiritus qui unxit uos, eſt ſpiritus ueritatis: et illa unctio qua uncti eſtis, ē participatio gratiæ CHRISTI, cuius ille plenus fuit: & de plenitudine eius omnes accipimus. Vnde oportet uos noſſe omnia quæ ſunt fidei de CHRISTO, ad ſalutē ducētia. *Ioa. 1.*

Non ſcripſi uobis quaſi ignorantibus &c. Et addit quæ ipſi deberent ſcire, nimirum: omne prorſus mendacium à ueritate nō eſſe. Nō enim fieri poteſt ut à ueritate proficiſcatur mendacium: quo fit ut mendacium proferens, non ſit edoctus à ſpiritu ueritatis; *Quis eſt medax, niſi is qui negat quoniam IESVS non eſt CHRISTVS?* Negare IESVM illum hominem eſſe CHRISTVM, id eſt, Iuſtum & ſanctificatū, eſt negare uniuerſam fidem noſtrā. Si enim non eſt CHRISTVS, nō eſt Pater, nec Filius, neq; Spiritus ſāctus: qui tres ea uoce; CHRISTVS; comprehenduntur. Vnde & B. Ambroſius dixit ualere baptiſmum in nomine CHRISTI; quia eo nomine tota Trinitas ſignificatur. Quāquàm non ſine quęſtione illud eſt de baptiſmo. Verum eſt autem quòd eo uerbo, & Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus intelligitur. CHRISTVS enim cum ſit Filius, etiam cōceptum Patris ſupponit. Et cum idem ſit quòd unctus, unctio autem Spiritui attribuitur, & nomine Spiritus ſancti comprehenditur, ac proptereà tota Trinitas. Qui igitur negat CHRISTVM, manifeſtè eſt Antichriſtus.

Vos quod audiſtis ab initio &c. Hortatur ergo illos, ut in ſuſcepta iam fide ab Apoſtolis permaneant. Et uerè hoc eſt irrefragabile argumentum contra omnes hæreticos: cum ipſi ſint qui relinquunt arborem, qui ueluti ſuperbi rami ſe ipſos ab ea ſecant; *Et hæc eſt repromiſſio &c.* Clarus ſenſus: Vita æterna promittitur nobis, ſi profecerimus in fide uiua, quæ operatur ꝑ charitatē.

Hæc ſcripſi uobis de his &c. Conſtructio literę iuxta grammaticam duriuſcula eſt. Reliqua tamen clara ſunt uſque in finem. Et quod legimus; *Maneat in uobis*; melius habet; *Manet*; Illud ſolū eſſet uidendū, quomodo non neceſſe haberent doceri, cùm ipſe nihil aliud uideatur facere q̄ docere eos. Reſpōdemus: Hæc B. Ioannis epiſtola potius ē cōmemoratio eorū quę ſciebāt, & edocti erant à Spiritu, q̄ doctrina. Illud prętereà ponderandum contra hæreticos, non ſola fide reddi nos ſecuros: ut fiduciam habeamus in aduentu Domini. Neque pura miſericordia id præſtat, ſed tenor bonæ uitæ, ac perſeuerantia, ut uerè illo die non confundamur.

Si ſcitis quoniam iuſtus eſt, ſcitote quòd & omnis qui facit iuſtitiam, ex eo natus eſt; Senſus eſt procul dubiò, ni fallor, Si CHRISTVS eſt ille ſingulariter iuſtus, quia natura iuſtus (quod de nullo alio mortalium uerè dici poteſt) ſcitote etiam omnem hominem, quicunque facit iuſtitiam, ex ipſo natum eſſe. Quoniam quicunque facit iuſtitiam, ille iuſtus eſt. Et cum non ſit ex ſe iuſtus, oportet ab alio habuiſſe ut ſit iuſtus. Quodcunq; enim tale eſt, & non ex ſe tale eſt, oportet ut ab eo quod ex ſe tale eſt, deſcendat. Hoc autem dixit ne quis temerè de iuſtitia glorietur: ſed cuncta tribuat dona Deo & CHRISTO, & gratias agat & glorificet ipſum omnis gratiæ fontem & largitorē.

In eos qui inſipienter gloriantur.

Ne

Luc. 18. Ne ſimilis fiat Phariſęo qui gratias quidem agebat, ſed gratiæ originem non recognoſcebat. *Arrogantium quatuor genera.* Quatuor quippe ſunt (ut magnus Gregorius docet) ſpecies, quibus omnis arrogantium tumor demonſtratur. Primò cum à ſemetipſis habere ſe exiſtimant. Tum ſi datum quidem ſibi cœlitus credunt, ſed pro ſuis meritis hoc ſe accepiſſe putant. Tertiò cum iactant ſe habere quod non habent. Et denique quando deſpectis cæteris & ui ſuperatis, ſingulariter appetũt habere quod habent. At ueræ iuſiitiæ lex & æquitas poſtulat, *Eccl. 1.* ut unde flumina exeunt, illûc redeant, ut denuò *Luc. 19.* fluere poſſint. Nam habenti dabitur & abundabit. Qui autem ingratus eſt, ſterilis permanebit & aridus. *1. Cor. 4.* Quid enim habes, aiebat Apoſtolus, quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid glo riaris quaſi non acceperis? Hæc in elatos, & ſibi furtim dona Spiritus arrogantes.

CAP. III.

VIDETE QVALEM CHAritatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur, & ſimus. Propter hoc mundus non nouit nos, quia nõ nouit eum. Chariſſimi, nũc filii Dei ſumus: & nondum apparuit quod erimus. Scimus quoniam quùm apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam uidebimus eum ſicuti eſt. Et omnis qui habet hanc ſpem in eo, ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt.

VIDETE, *qualem charitatem dedit nobis Pater &c.* Egregia & omninò neceſſaria eſt hæc præceptio, ut ſeria meditatione conſideremus dona Dei, quę & quanta ſint, & quanto labore illius ac ſudore & pretio nobis quæſita. *Charitas Dei in nos ſummũ donum.* Horum autem ſummum eſt ipſa charitas, per quod nominamur filij Dei, & uerè ſumus: non natura tamen ſicut eſt Vnigenitus eius IESVS CHRISTVS, ſed adoptione per gratiam. Cuius rei conſideratio multum prodeſt ad excitandum nos, ne ſimus tanto beneficio ingrati, quo euecti ſumus in cõſortium Dei, & omnium filiorum eius. Sed quis idoneè de gratitudine rependenda meditabitur, ſi perpetuò fuerit de gratia incertus, ut uolunt illi qui incertitudinem tuentur? Proculdubiò religioni noſtræ, ſi ſemotis paſſionibus rem ſecum perpendere uelint, non modicum derogant. Ideò Dilectus, aliam nobis traderis doctrinam, dixit: Videte qualem charitatem &c.

An quilibet debeat ſuam charitatem noſſe. Obijciet fortè aliquis, non propterea mandari à Dilecto, ut quiſque particularis homo ſuam uideat charitatem: ſed in genere, ſcilicet ut uideat inter dona Spiritus, in Eccleſia eſſe charitatem. Verùm hunc nequaquàm eſſe ſenſum Apoſtoli egregiè probant ea quæ ſubiunxit. Si enim de hac ſola fide, quòd in eccleſia ſit hoc donum, ſentiret: cur iſtud, rogo, addidiſſet? *Et nondum apparuit, quid erimus?* Siquidem hoc item notum eſt nobis fide. Igitur de experientia eſt ſermo, qua nouit quis hîc ſuam charitatem, nondum tamẽ eam, quam expectamus in futuro, gloriam ſempiternam.

Quõ poſſimus charitatẽ noſtram cognoſcere. Rurſum quæret alius: Quomodo poſſumus uidere in nobis charitatem, cum ſit qualitas quædam & habitus animæ, occultum donum? Reſpondetur, Non per ſe uideri poteſt, ſed per effectus ſuos, in quibus cognoſcuntur filij Dei à filijs ſæculi: quanuis hoc filij Adæ non agnoſcant. Et quidam (ut iam paulò ante meminimus) qui ſe Theologos profitentur, audent aſſerere nullum eſſe charitatis effectum, quem non poſſit quoque uirtus naturalis in homine producere. *Contra dogma Scholaſticorũ quorundam.* Quod certè dogma inimicum eſt religioni chriſtianę: & CHRISTI uerbis, & Dilecti eius diſcipuli doctrinæ repugnare, ſi diligenter diſcutiatur, non dubito.

Per hoc igitur præcipuum Dei donum, quod dicitur charitas, filij Dei efficimur. Eſt enim donum quo renaſcimur, & uiuimus coràm Deo. Non ſola fides, quæ ſine hoc dono eſt mortua, ſed amor iſte, charitas iſta, quæ & gratia dicitur & iuſtitia Dei in ſcripturis ſanctis, dat uitam nobis. *Iuſtitia idem quod charitas.* Quid, rogo, eſt charitas niſi iuſtitia? Id ſæpenumerò B. Auguſtinus declarat, & uis ipſa uocum demonſtrat. Qui enim diligit, legem implet: & hoc ipſo quod quis legem implet, iuſtus eſt, & iuſtitiam facit. Mandatum ergo dilectionis eſt mandatum iuſtitiæ, ut ipſa iuſtitia ac dilectio unum ſit. Non me latet, hæc à quibuſdam Scholaſticorum aliter accipi, qui hæc inuicem diſtinguunt. Quare nos hac de re in proprio libello, cui titulum fecimus, De iuſtificatione, copioſius diſſeruimus.

Propter hoc mundus non nouit nos &c. Mundus non nouit hanc dignitatem in nobis, per quam facti ſumus conſortes diuinæ naturæ, participantes de ſpiritu eius ineffabiliter. O ſi perinde uideremus animæ pulchritudinem, quę hoc tam ſublimi dono decorata eſt & ornata, atque uidemus ſpeciem corporis, & ea mirum in modum delectamur, longè profectò magis animi quàm corporis contemplatione lætaremur. Quoniam uerò tanta illa ſublimitas humanæ menti, quæ illam ſenſu non poteſt percipere, eſt incredibilis, iccircò mundus non nouit. Et ratio eſt; *Quia non nouit eum.* Quem eum? Nimirum Patrem, ideſt, non nouit Deum eſſe Patrem noſtrum: & quomodo ſit Pater noſter ignorat, & non capit, neque conſiderat huius excellentiſſimã neceſſitudinis rationem, quæ eſt IESVS uerus Filius, & Verbum caro, CHRISTVS unicè dilectus & unctus, de cuius plenitudine omnes accipimus, in quo conditi denuò *Ioa. 1.* ſumus, & ex quo ueluti palmites de uite trahimus ueram uitam. Porrò cum hæc filiorum adoptio ſit imperfecta adhuc in hac uia, perficietur uerò tandem aliquando, ſi rectè & ſanctè uixerimus, in patria (Nunc enim uidemus *1. Cor. 13.*

quaſi per ſpeculum in ænigmate: tūc uidebimus ſpeculantes facie ad faciem)iccircò addit.

Chariſſimi, nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus, Et declarans adiungit; *Scimus quòd cùm apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam uidebimus eum ſicuti eſt;* Ex hoc ipſo quòd uidebimus eum ſicuti eſt, ſcientiam hanc habemus nos futuros illi ſimiles. Ipſe ſicuti eſt non poſſet à nobis uideri, niſi maximè de eius luce participaremus, ut poſſemus in eum directè obtutum noſtrum figere. Sed hæc experientia querunt agnoſci potius, quàm ullis humanis uerbis declarari.

Et omnis qui habet hanc ſpem &c. Homo, inquit, qui hanc ſpem habet; *Sanctificat ſe:* ideſt, purificat, ut poſſit legitimè quod ſperat, obtinere. Nam ſoli mundi & puri corde uident Deum. Quomodo autem purificat ſe homo per hanc ſpem, niſi ut qui uerè illam uitā ſperat, huius mundi illecebris nō cōtaminetur, ſed rectà pergat per opera bona, & perſeuerantiam uſque in finem? Et hoc eſt ſanctificare ſeipſum, ideſt, aptare ſe ad illam perfectiſſimam ſanctificationē. Sic CHRISTVS Dominus noſter ſanctificauit ſemet-

Ioā. 17.

ipſum, non à peccato quidem ullo, qui nūquàm peccatum nouit, ſed à debito ſatisfaciendi pro noſtris per obedientiam crucis. Et hæc notent recentiores hæretici, & diſcutiant exactius

Notent hæretici.

quo pacto ſe ipſi ſanctificare poſſint, qui nolunt per opera id fieri. Reſpuunt enim quicquid nos operamur ad ſalutē. Aiunt autem quò ſuam falſam doctrinam ſaltem obtegant, cuncta facere Deum in nobis ſine nobis. At nos clarè hîc habemus, quomodo Chriſtianus homo ſpe ſeipſum ſanctificat. Et ſermo eſt de ſpe uiua, quæ habet expectationem & patientiam in operibus bonis, ut ſæpius eſt à nobis expoſitum. Aliam autem ſpem ab iſta uera minimeq; fallaci, ignorant ſcripturæ, & Spiritus ſanctus ſummæ & illibatiſſimæ ueritatis doctor & defenſor.

Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit: & peccatum eſt iniquitas. Et ſcitis quia ille apparuit ut peccata noſtra tolleret: & peccatum in eo nō eſt. Omnis qui in eo manet, non peccat. Et omnis qui peccat, non uidit eum, nec cognouit eum. Filioli, nemo uos ſeducat. Qui facit iuſtitiam iuſtus eſt: ſicut & ille iuſtus eſt. Qui facit peccatum, ex Diabolo eſt: quoniam ab initio Diabolus peccat. In hoc apparuit Filius Dei, ut diſſoluat opera Diaboli. Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit: quoniam ſemen ipſius in eo manet. Et non poteſt peccare, quoniam ex Deo natus eſt. In hoc manifeſti ſunt filii Dei, & filii Diaboli. Omnis qui non eſt iuſtus, non eſt ex Deo, & qui non diligit fratrem ſuum. Quoniam hæc eſt annunciatio quam audiſtis ab initio, ut diligatis alterutrum. Non ſicut Cain qui ex maligno erat, & occidit fratrē ſuum. Et propter quod occidit eum? Quoniam opera eius maligna erant: fratris autem eius iuſta. Nolite mirari, fratres, ſi odit uos mūdus. Nos ſcimus quoniam tráſlati ſumus de morte ad uitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem ſuum homicida eſt. Et ſcitis quoniam omnis homicida non habet uitam æternam in ſe manētem. In hoc cognouimus charitatem Dei: quoniam ille animam ſuam pro nobis poſuit. Et nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & uiderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit uiſcera ſua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo?

Filioli mei, non diligamus uerbo, neque lingua: ſed opere & ueritate.

Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit &c. Poſtquàm oſtendit modum quo quis ſanctificat ſe: nunc èconuerſò oſtēdit, eum qui facit peccatum non poſſe aptare ſe ad uiſionem diuinam. Proponit enim facientem peccatum, eundem & facere iniquitatem: quia peccatum eſt iniquitas. Deinde, quòd CHRISTVS apparuit, ideſt, uenit in carne, ut & peccata noſtra tolleret, & ſic nos ſanctificaret. Et hoc nos ſcire per fidē ſupponit; *Et peccatum in eo non eſt;* qui nullum omninò peccatum nouit. Non enim peccator ualuiſſet peccatum tollere. Et addit; *Omnis qui in eo manet, non peccat;* quia & ipſe CHRISTVS ſemel mortuus peccato nō dicitur peccare, ideſt, noſtra peccata ſuper ſe iterum ſumere diluenda. Qui ergo iam in illum tranſlatus, & inſitus in eo manet, non peccat. Et ideò hic eſt qui poteſt eum uidere, utpote mundus corde.

Et omnis qui peccat, non uidit eum, nec cognouit eum; Quid eſt non uidit eum, nec cognouit eum? Nonne multi peccatores uiderunt eum, & poſtmodo prolapſi ſunt? Reſpondetur, Nouiſſe Deum uerè is dicitur, qui dignū eius notitia fructum facit. Si enim CHRISTVM uerè nouiſſet, & illa notitia uſus eſſet, nunq; ſe per iniquitatem & peccatum ab illo ſegregaſſet. Notitia ergo illa prior quæ ſuum non produxit effectum, pro ignorantia habetur. Poſſumus (& fortaſſis nō male) dicere quādam eſſe uiſionē Dei peculiarē in uia erga eos, qui per illam confirmantur in bono. Spiritus namque ita eis datur, ut non ſit receſſurus. Vnde ſi quis hanc de Deo uiſionem habet, ab ea non poteſt excidere. De illa enim dixit Dominus diſcipulis ſuis: Et ego rogabo Patrem & alium Paracletum dabit uobis, ut maneat uobiſcum in æternum, Spiritum ueritatis quem mundus non poteſt accipere, ideſt, illi qui in cōmuni ſorte gratiæ uiuunt, & ſalui fiunt, licet penitus non exierint de mundo: unde & mundi nomine ſignificantur. Mundus enim non uidet eum, nec ſcit eum: cum tales non ſint

Quid ſit noſſe Deum.

Ioā. 14.

eius

eius uiſionis ac perfectæ notitiæ capaces. Vos autem cognoſcetis eum, quia apud uos manebit & in uobis erit &c. Ecce ut de hoc ſpiritu ueritatis, quem miſſurus erat, clarè dicit per eum noſci & ſciri Deum, & ita ſciri ut non ſit huiuſmodi cognitio peritura. Talis ergo notitia negatur eſſe, aut fuiſſe in homine qui peccat: & hic ſenſus mihi magis placet. Impeccabilitas enim à perfecta notitia Dei procedit. *Filioli nemo uos ſeducat: Qui facit iuſtitiam iuſtus eſt;* Non qui ſolùmodo credit eſt iuſtus. Audiat Lutheranus & qui beatificat imputatam iuſtitiam. Sed qui facit iuſtitiam, id eſt, opera iuſta, per quæ iuſtitia in uobis creſcit & perficitur, hic iuſtus eſt; *Sicut & ille;* id eſt CHRISTVS, *iuſtus eſt,* quia fecit iuſtitiam obediens Deo. Non ſit ergo diſcipulus ſupra magiſtrum, nec ſeruus ſupra Dominũ ſuũ. *Qui facit peccatum, ex Diabolo eſt;* per imitationẽ & per ſuggeſtionem; *Quoniam ab initio Diabolus peccat;* Nec unquàm deſijt peccare aduerſus CHRISTVM, nec ceſſaturus eſt, quamdudum durabit hoc noſtrum ſæculum. Propterea aduerſus Iudæos perfidos & incredulos Dominus & Redemptor noſter: Vos (inquit) ex patre Diabolo eſtis, & uoluntatem patris ueſtri uultis facere. Ille erat homicida ab initio, & in ueritate nõ ſtetit; *In hoc apparuit filius Dei ut diſſolueret opera Diaboli;* Quod fuit opus Diaboli, niſi alienare nos à Deo aſtu ſuo & malignitate ſuggerendo peccata? Hoc autem opus uenit CHRISTVS ut diſſolueret, & reconciliaret nos Deo, & ſanctificaret per donum iuſtitiæ.

In Lutheranos.

Luc. 22.

Ioa. 8.

Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quia ſemen Dei in illo manet &c. Dicunt quidam hãc ſententiam pertinere ad prædeſtinatos tantum: qui licet peccent, peccatum tamen illis nõ imputatur, & ſic non poſſunt peccare ut imputetur. Sed hoc mihi non placet. Alij aiunt hoc dictum Apoſtoli habere ueritatem, ſi formaliter intelligatur; ut ſi ſenſus. Omnis qui natus eſt ex ipſo Deo, in quantum talis eſt, propterea non peccat: quia ſemen Dei in eo manet, ſecundũ quod ipſe natus eſt. Hoc ſemen eſt charitas Dei, quæ non agit quicquàm perperàm, ſed nec poteſt agere: quia tales filij, ut tales ſunt, ipſo Dei Spiritu aguntur, cui ſemper conſentiunt, & ideò non peccant. Hic ſenſus proculdubiò uerus eſt.

Quomodo non peccet, qui natus eſt ex Deo.

Attamen ut apertius adhuc & uberius explicetur, Debes cogitare acute lector, hominem in CHRISTO renatum, etiam ſecundum mentem & partem ſuperiorem, in qua eſt ſemen & uerbum Dei, & lex iuſtitię & charitatis, non tanta perfectione tamque abſoluta generatum, ut non hæreat adhuc in eo aliquid uetuſtatis propter amorem carnis, & ſuipſius: ita ut in hoc homine ſit etiam in parte ſuperiore duplex affectus, & duplex amor. Hic dicitur homo interior, qui & ſi natus eſt ex Deo ut ſit filius Dei, non tamen ita perfectè, ut non ſit & filius ſæculi ex parte. Nam illud ſemen, quod dicitur etiam fermentum, non perfectè totum hunc hominem fermentat; ſed in eo adhuc uiget alia affectio, ut ſit unus & idem homo quaſi duo homines. Secundum ſemen quod ineſt ei naturaliter, potens eſt peccare: quoniam ſecundum illud nõ eſt natus ex Deo. Secundum uerò illud ſemen quod ſuperinfuſum eſt ad extinguendum peccatum & uim eius, non poteſt peccare. Etenim natus ex Deo habet ſemen in ſe manens, niſi alicuius peccati, & propriæ alicuius præuaricationis merito auferatur. Et hic homo eſt qui nõ peccat, nec poteſt peccare. Qui ergo peccat, alius eſt, id eſt, ipſe idem, alio tamen ſemine concretus: iccircò tanquàm alius cogitatur. Ille ergo homo interior qui Dei eſt filius, non peccat, nec poteſt peccare, quamdudum in illo ſemen Dei monet, ut ſuperius declaratum eſt.

De homine interiore & exteriore.

In hoc manifeſti ſunt filij Dei à filijs Diaboli; Nẽpè à fructibus diuerſorum ſeminum. Ex hoc loco falſum eſt, quod quidam uolunt defendere, ſcilicet omnes effectus qui à charitate procedũt, poſſe produci naturaliter. Si enim hoc uerum eſt, nũquàm filij Dei à filijs Diaboli manifeſtè cognoſcerentur. Dixerat: Qui facit iuſtitiam iuſtus eſt, ſicut ille iuſtus eſt, id eſt, CHRISTVS: quia iuſtitiam facit. In hoc ergo manifeſtus eſt iuſtus, ſi facit iuſtitiam. Et quia omnis iuſtus ex Deo eſt, manifeſtum fit, omnẽ qui facit iuſtitiam, filium Dei eſſe. In hoc manifeſtatur filius Dei; quoniam ſi iuſtitiam faciat, iuſtus eſt, & conſequenter ex Deo natus & filius eius; *Omnis qui non eſt iuſtus, non eſt ex Deo;* Non enim habet Dei ſemen in ſe manens. Nam ſi illud haberet ſemen, appareret in fructibus. Eleganter dixit B. Gregorius Nũquàm amor Dei eſt otioſus: Operatur enim magna, ſi eſt. Si autem operari renuerit, amor nõ eſt. Nec eſſe eſt ergo aliud eſſe in eo ſemen, quod non operatur, & illud eſſe ex Diabolo, non ex Deo: ut ſit filius Diaboli, non autem Dei.

Omnes effectus charitatis non poſſe produci naturaliter.

Charitas nunquàm otioſa.

Quoniam uerò omnis iuſtitia in dilectione comprehenditur, addidit; *Et qui non diligit fratrem ſuum;* hic nõ eſt ex Deo, & propterea non iuſtus. Idem eſt enim non diligere proximum, quod eſt non facere iuſtitiam. Non facere autem iuſtitiam, quid eſt aliud quàm non eſſe iuſtum? *Quoniam hæc eſt annunciatio;* Crebrius hoc repetit, & meritò: quoniam hæc una dilectionis executio totius religionis noſtræ ſummam atque dignitatem in ſeipſa uerè complectitur.

Non ſicut Cain qui ex maligno erat &c. Nota eſt iſtius fratricidæ Cain hiſtoria. Illum autem fuiſſe ex ſemine Diaboli, qui maximè & propriè dicitur malignus, prodidit ipſum opus qđ fecit iuxta Diaboli uoluntatem, qui fuit homicida ab initio. Occidit enim fratrem ſuum Abel uirum iuſtum & Deo chariſſimum; *Et propter quod occidit eum? quoniam opera eius maligna erãt &c.* Vide quam afferat occiſionis cauſam: quia opera Cain erant maligna, & econuerſò opera fratris bona, ideò occidit eum. Verùm cur non dixit potius, quia eius mens erat maligna, & non eius operæ? Audi: Nemini dubium quin per inuidiam occiderit illum. Inuidia autem oritur ex bono alterius, dũ comparatur proprio. Nã homo

qui uidet alium aut potentiorem aut ſapientiorem, aut meliorē ſe (quod certè uidet comparādo opera alterius operibus ſuis) in inuidiā excitatur. Et inuidia parit indignationem, odium, & iram. Ira uerò homicidium, & omnem iniuriam. Sed ubi, rogo, uidit Cain opera ſua mala, niſi in ſacrificio quod obtulit ſine fide? Quoniā Deus ad illud non reſpexit, nec ad munera eius: quo ſigno *Gen. 4.* clarè ſignificauit nihil ſibi eſſe gratum quod ab eo proficiſceretur, ac per hoc oīa eius opera eſſe mala, utpote quæ uenirent à mala radice, ideſt, à mente & uoluntate mala. Et ideò non fuit ex Deo, ſed ex Diabolo; *Nolite mirari fratres, ſi odit uos mundus*; Ex ſuperiore doctrina tollitur hæc admiratio: quia odium ex illa diſſimilitudine na*Cur mundus odit bonos.*ſcitur, quam in operibus intuemur. Opera mundi mala ſunt: opera autem iuſtorū bona. Intuens ergo mundus, ideſt, ij qui immerſi ſunt in cupiditatibus mundanorum, ſua flagitia & turpia ſcelera: & cernens lucentia opera proborum ac piorum hominum, ex hac tantæ diſſimilitudinis inſpectione turbatur, & in odium rapitur, & ſimul cum ipſa pietate & iuſtitia contemnit & odit pios & iuſtos tanquàm ſibi aduerſantes, & in ſuis bonis operibus illū damnantes. Nam exire ex mūdo per nouam uitam, quid eſt aliud quàm damnare mundum, & teſtimonium per*Ioa. 7.* hibere quòd opera eius mala ſunt? Hoc planè declarauit Dominus noſter de ſe ipſo.

Nos ſcimus quoniam trāſlati ſumus de morte ad uitam, quoniam diligimus fratres; Vide quàm clarè teſtatur poſſe ſciri à nobis quòd uiuimus per gratiam, cùm & unde hoc ſcimus, manifeſtè exprimatur, *Mādatum dilectionis impleri poſſe.* nempè à dilectione fratrum. Vbi ergo ſunt illi qui negant nos poſſe implere dilectionis præceptum? Et quid ſunt dicturi illi, qui & ſi fateantur nos poſſe illud implere, neminem tamen poſſe hoc ſcire abſque peculiari reuelatione defendunt? *Qui non diligit, manet in morte*; Quia in obedientia legis uita noſtra repoſita eſt. Per dilectionem ergo tranſferimur in uitam, ad quam erigimur per fidem. Nā omnes in Adam mortui, ſumus priuati uita; *Omnis qui odit fratrem ſuum &c.* Quicunque non diligit, odit. Et quicunque odit, homicida eſt. Omnis autem homicida non habet uitam æternam in ſe manentem, ideſt, non habet donum charitatis, quod eſt uita ęterna. Ipſe enim CHRISTVS in anima noſtra fide & charitate receptus, eſt lex noſtra ſcripta in corde noſtro. Et hęc eſt uita manēs & ęterna.

In hoc cognouimus charitatem Dei &c. In græcis non legitur; Dei; & notabilior ſenſus colligitur, qui mihi iſte eſſe uidetur; *In hoc cognouimus charitatem*; ideſt, debitum charitatis ad quod tenemur: quia in illo, ideſt, in CHRISTO, conſpicitur; *Ille enim poſuit animam ſuam pro nobis*; Ergo & nos debemus pro illo. Hoc certè abſque dubio ualet. Et cùm addideris, ipſum eſſe per dilectionem & Spiritum ſuum in oībus nobis. Ergo & nos debemus pro omnibus ponere uitam. Quādoquidem iam non tam pro illis ponimus, quàm pro ipſo CHRISTO, quem in omnibus agnoſcimus, iuxta illud: Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. *Matth. 25.* *Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi &c.* Textus clarus. Illud ſolùm notādum, quòd eleemoſyna in neceſſitate exigitur: & qui in neceſſitate non porrigit, dicitur claudere uiſcera ſua, ideſt, teneritudinem illā quam parit miſericordia, ut non effundatur in illū pauperem. Hoc autem eſt non ſolùm occidiſſe illū, ſed CHRISTVM in illo. Quicūq; talis eſt, procul dubiò charitas Dei in eo non manet. Nec intelligenda eſt hæc neceſſitas ita extrema, ut expectanda ſit in paupere exhalatio ſpiritus: ſed unctio docet hoc. Qui enī uerè diligit, citò & maxima cum hilaritate ſuccurrit egenti.

Filioli mei non diligamus uerbo, neque lingua, ſed opere & ueritate; Ne cogamur dicere idē eſſe diligere uerbo, & diligere lingua. Et ſimiliter id eſſe diligere opere, qđ diligere ueritate (quia doctrina apoſtolica reijcit ſynonyma) ſubtilem arbitror inter hæc differentiam eatenus conſiderari, *Diligere uerbo & lingua non idem eſſe.* ut ille dicatur uerbo diligere, qui ſermone commendat dilectionis opera, nimirum eleemoſynā & huiuſmodi: qualis nunc ego ſum, & prædicatores, & hortatores. At ſi qui uerbo commendant, opere āt non confirmant, ſemetipſos cōdēnant. Quapropter oppoſuit uerbo ipſum opus, & his ait; *Fratres mei, non diligamus uerbo* (ſupple, tantum) *ſed opere*; Sunt uerò & qui diligunt lingua, proferentes dulcia dilectionis uerba, & promittentes: ſed fallunt, cum non ex corde expromant: & his dicitur: *Fratres mei non diligamus lingua, ſed ueritate*; de corde puro & cōſcientia bona. Diligit etiam lingua & non ueritate, qui ſolùm externo opere facit eleemoſynam, ſed iactantiæ & inanis gloriæ cauſa, non ſoli CHRISTO placere ſtudens.

In hoc cognoſcimus quòd ex ueritate ſumus: & in conſpectu eius ſuadebimus corda noſtra. Quoniam ſi reprehenderit nos cor noſtrum: maior eſt Deus corde noſtro, & nouit omnia. Chariſſimi, ſi cor noſtrū non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. Et quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata eius cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita coram eo, facimus. Et hoc eſt mandatum eius, ut credamus in nomine Filii eius IESV CHRISTI: & diligamus alterutrum, ſicut dedit mandatum nobis. Et qui ſeruat mandata eius, in illo manet, & ipſe in eo. Et in hoc ſcimus quoniam manet in nobis, ex ſpiritu quem dedit nobis.

In hoc cognoſcimus, quòd ex ueritate ſumus &c. Diligere fratrem opere & ueritate, ideſt, ex ueris & intimis præcordijs, eſt certa nota quòd ex ueritate ſumus, ideſt, ex Deo & CHRISTO, qui eſt ueritas. Audiant hæc qui contra gratiæ certitudinem ſentiunt, quam tantoperè nobis commendat

mendat

mendat tantus hic Apoſtolus noſter. Addit .n.. *Et in conſpectu eius ſuadebimus corda noſtra;* Melius, ſuadebimus cordibus noſtris. Et quid ſuadebimus cordibus noſtris, niſi hoc ipſum quod à fructibus charitatis nouimus. Nimirum quòd ex ueritate ſumus, & charitas Dei in nobis manet. Fatentur quidem aliquam certitudinem: ſed uocant humanam, & fallaciæ ſubiectam. At hic Dilectus ait; Suadebimus cordibus noſtris: & iſtud in cōſpectu ipſius Dei. Nunquid uerò in conſpectu Dei admittuntur humanę fallacię, & incertæ iſtiuſmodi certitudines? O nos miſeros qui non ſcrutamur ſcripturas, ſed cuncta putamus in ſcholis hauriri poſſe. Neq; putet quiſq; maleuolus à me damnari Scholaſticos. Eos enim omninò probo & defendo, tãquàm bene benemeritos de ſapientia, & doctrina, & theologia: ſed omnibus in rebus addi modum debere exopto. Sicut enim non omnia tribuenda ſunt Patribus: ita nec omnia Scholaſticis. Iſtud præcipuè manifeſtum reddunt exortæ hęreſes, quæ ſcripturarum autoritate, non ſubtilitate & argutijs ſcholaſticis dignè retunduntur. Sed ad rem noſtram redeamus.

Hæc igitur notitia eſt fidei notitia, non æuidẽtiæ (ut Caietanus hîc rectè docet) ſed tamẽ quę habet certitudinẽ pacantẽ corda in conſpectu Dei; *Quòd ſi reprehenderit nos cor noſtrum &c.* Senſus eſt clarus. Si cor noſtrum nos reprehendit, ſiue damnat per conſcientiæ aculeum, certò poſſumus concludere, coram Deo minime nos eſſe innocentes, qui eſt maior corde noſtro: & ipſe eſt qui finxit corda & cordis oculum. Nō igit̃ uidebit ille, quod uidet oculus cordis mei? Qui finxit ergo oculũ non conſiderat? Certè ipſe nouit omnia, qui fecit omnia. Et ideò nouit peccata, quæ deficiunt ab illo rectiſſimo ordine, quem ipſe in nobis conſtituit. Pſal. 93.

Chariſsimi, ſi non reprehenderit nos cor noſtrũ etc. Si cor noſtrũ, legitimè tamen exploratum, ſicut poſſumus & debemus, non reprehenderit nos, ſiue nō damnauerit nos: *fiduciam habemus ad Deum;* Ecce unde ſurgit fiducia, quæ eſt fidei robur, nimirum à conſcientia bonorum operum. Et declarans in quo ſit hæc fiducia, ait; *Et quicquid petierimus;* quod ſit rectũ & utile nobis, *accipiemus ab eo;* Et rationẽ huius rei afferens, ait; *Quia mandata eius cuſtodimus: & ea quæ ſunt placita coram eo facimus;* Hanc autem fiduciam prębet nobis ipſa certitudo gratiæ, non autem incertitudo.

Et hoc eſt mandatum eius, ut credamus in nomine Filij eius &c. ideſt, ut poſtquàm adepti ſumus fidem, perſeueremus in illa, & confidamus in nomine filij eius IESV CHRISTI nos promiſſa æterna recepturos; *Et diligamus inuicem, ſicut mandatum dedit nobis;* Hoc eſt autem eius mandatum Apoſtolis datum, ut diligant ſe inuicem, ſicut ipſe dilexit eos. Et hoc mandatum iuſſit ut alijs prædicarent; *Et qui ſeruat mandata eius, in illo manet, & ipſe in eo;* aliter non poſſet ſeruare. Manet autem ſeruans mandata in CHRISTO, ſicut palmes in uite: & ille in nobis, ſicut uitis in palmite, qui de influxu ſuo continuè illi ſuggerit; *Et in hoc ſcimus quòd ipſe manet in nobis, ex ſpiritu quem dedit nobis.* Ecce unde ueniat illa notitia, quam habemus de eius charitate, nempè à Spiritu Dei qui conteſtat̃ ſpiritui noſtro (uel cũ ſpiritu noſtro) quòd ſumus eius filij. Rom. 8. Cùm enim opera Spiritus uidemus ex uobis prodire, coniectamus in nobis eſſe Spiritum Dei. Sed quia hoc non ſufficeret ad plenam notitiam, ipſemet Spiritus nobis datus hanc perſuaſionem nobis intus confirmat.

CAP. IIII.

CHARISSIMI, NOLITE omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint: quoniam multi pſeudo prophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoſcitur ſpiritus Dei: Omnis ſpiritus qui confitetur IESVM CHRISTVM in carne ueniſſe, ex Deo eſt. Et omnis ſpiritus qui ſoluit IESVM, ex Deo non eſt. Et hic eſt Antichriſtus, de quo audiſtis quoniam uenit: & nunc iam in mundo eſt. Vos ex Deo eſtis, filioli, & uiciſtis eos: quoniam maior eſt qui in uobis eſt, quàm qui in mundo. Ipſi de mundo ſunt: ideò de mũdo loquuntur, & mundus eos audit. Nos ex Deo ſumus. Qui nouit Deum, audit nos. Qui nō eſt ex Deo, nō audit nos. In hoc cognoſcimus ſpiritum ueritatis, & ſpiritum erroris.

CHariſsimi, nolite omni ſpiritui credere etc. Qm̃ euangelicæ ueritati plurimum obſtant falſi prophetæ: & Diabolus ſolicitè iã excitarat ſuo ſpiritu multos, qui tacitè exciderunt à fide, parati ad ſerenda zizania in agro Domini: admonuit omnes Dilectus, ut ab huiuſmodi ſibi cauerent, dicens; *Nolite omni ſpiritui credere;* ideſt, omni profitenti ſe ſpiritum habere ueritatis; *Sed probate ſpiritus, utrũ ex Deo ſint;* Et quia potuiſſet dicere aliquis. Quomodo poſſumus hoc probare? Reſpondet; *In hoc cognoſcitur Spiritus Dei* (ſiue) *In hoc cognoſcite Spiritum Dei: Omnis ſpiritus qui confitet ur* CHRISTVM *in carne ueniſſe, ex Deo eſt.* Sed hoc uidetur pati inſtantiam. Nam & Pelagiani, & Donatiſtæ, & alij multi cōfeſſi ſunt: & nouæ etiam ſectæ nunc confitentur CHRISTVM ueniſſe in carne, & tamen non ſunt ex Deo: quia alijs erroribus pernicioſis tenentur. Verũ ſi conſiderent̃ uerba Dilecti iuxta profundiorem ſenſum, agnoſcemus totam in eis fidem noſtram comprehendi: *Oēs hæretici negāt Chriſtū in carne ueniſſe* Vt quicunq; in uno quouis articulo pertinaciter errauerit, non uerè confiteatur hunc, CHRISTVM uidelicet in carne ueniſſe. Qui enim hunc articulum uerè credit,

& confitetur

& confitetur, conſequenter & CHRISTVM cõfitetur Deũ uerum eſſe, & hominem uerum. Agnoſcit & in eodem ipſam Trinitatem: quód in eo ipſo Verbo CHRISTVS perſpicitur. Agnoſcit eundem eo ipſo quòd uenit in carne, ueniſſe ut ſummum Sacerdotem ad ſaluandum carnem: & conſequenter ut Regem ac Doctorẽ ad prouidendum cuncta, quæ ad ſalutem carnis faciunt. Vnde qui illũ credit CHRISTVM, etiam doctrinam eius euangelicam, & quæcũq; ipſe uel per ſe ipſum docuit eſſe credenda, uel mãdauit obſeruanda: aut per Apoſtolos, & ſucceſſiuè per eos qui in eccleſia poteſtatem & autoritatem ab ipſo per Spiritum ſanctum accipiũt, reuerenter ac ſyncera fide recipit & confitetur, idq; non ſolùm corde, ſed etiam opere. Hoc eſt enim uerè confiteri, ut ſcriptura ipſa loquitur. *Qui unũ articulum nõ credit, nullũ credit.* Vana quippe eſt confeſſio cordis, quam opus ipſum non probat. Quare quicunq; in uno quouis articulo fidei recedit, nullum tenet: & non confitetur CHRISTVM ueniſſe in carne, quomodo debet confiteri. Vnde rectè ſequitur.

Et omnis ſpiritus qui ſoluit IESVM *ex Deo nõ eſt*; Sic legimus in latinis: & ueram hanc lectionem exiſtimo, ſecundum quam & B. Ireneus contra hæreſes libro. 3. hunc locum citat, licet in græcis alia ſit lectio, quæ tamen eundem ſenſum habet. Legitur enim; Et omnis ſpiritus qui non confitetur IESVM CHRISTVM in carne ueniſſe, ex Deo non eſt; Verùm prior quam probamus, elegantior eſt & acceptione dignior. Quia enim CHRISTVS habet nexum cum ſuperioribus, ideſt, cum Verbo, & conſequenter cum Patre, & conſequenter cum Spiritu ſancto: quicunq; hunc nexum ſoluit errando à uero circa ſanctiſſimam Trinitatẽ, ipſum IESVM ſoluit. Similiter & quicunq; nexum quem habet cum inferioribus, ideſt, cum MATRE, cum Angelis, cum hominibus, cum eccleſia, deniq; cum ſuperis & inferis, aut ſecundum carnẽ, *Autor in lib. Clauium.* aut ſecundum ſpiritum, aut ſecundum poteſtatem, ille eſt qui IESVM ſoluit, & non eſt ex Deo, ſicut latius alibi oſtendimus.

Et hic eſt Antichriſtus; Non ille certus quem expectamus, ſed qui ſpiritu illum referat. Vnde *Matth. 11.* ait; *De quo audiſtis quoniam uenit. & nunc iam in ipſo mundo eſt*; In ſpiritu, quemadmodum à Domino dictum eſt Eliam ueniſſe: quia B. Ioannes Baptiſta uenerat, non autem uetus ille Elias, ſed in ſpiritu & uirtute Eliam priorem referens.

Vos ex Deo eſtis filioli, & uiciſtis eum; Si legimus; *Eum*; ad ipſum mundum debemus referre, quem uicerunt exiſtentes in Deo. Si uerò legimus; *eos*; ad pſeudoprophetas & antichriſtos referendum eſt. Et ratio uictoriæ traditur; *Quoniam maior eſt*, ideſt, potentior *qui in uobis eſt*; Hic enim Deus eſt: *quàm qui in mundo*; Hic eſt Diabolus. Nemo igitur excuſet ſe imitator Heuæ matris inſipientis dicens: Serpens me decepit. Nã uirtus Dei quę in te erat, poterat pluſquàm Diabolus; *Ipſi de mundo ſunt: ideò de mundo loquuntur, & mundus eos audit*; Nota hîc lector, reuera oẽs ſatores hæreſum eſſe de hoc mundo, ideſt, amantes mundum, ut teſtatur egregiè B. Auguſtinus. Nam propter aliquod mundanum mouẽtur, & mouens turbas. Quia ergo de mundo quem diligunt loquuntur: ipſe mundus, ideſt, mũdani homines libenter audiũt eos doctores; *Nos ex Deo ſumus &c.* Hoc iam dixerat Dominus: Qui ex Deo eſt, uerba Dei audit. *Io. 8.* Et hinc concludit; *In hoc cognoſcimus ſpiritum ueritatis, & ſpiritum erroris*; Verè iſtud magnum eſt ſignũ: quandoquidem qualis quiſq; eſt, talia ſibi cuncta uidentur quæ offeruntur. Sic ægroti bonos & ſalutem afferentes cibos contemnunt, & noxios ſæpenumerò concupiſcunt.

Chariſſimi, diligamus uos inuicem: quia charitas ex Deo eſt. Et omnis qui diligit, ex Deo natus eſt, & cognoſcit Deum. Qui nõ diligit, non nouit Deum: quoniam Deus charitas eſt. In hoc apparuit charitas Dei in nobis: quoniam Filium ſuum Vnigenitum miſit Deus in mundum, ut uiuamus per eum. In hoc eſt charitas, non quaſi nos dilexerimus Deũ, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos, & miſit Filium ſuum propitiationem pro peccatis noſtris. Chariſſimi, ſi ſic Deus dilexit nos: & nos debemus alterutrum diligere. Deum nemo uidit unquam. Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta eſt. In hoc cognoſcimus quòd in eo manemus, & ipſe in nobis: quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis. Et nos uidimus & teſtificamur: quoniam Pater miſit Filiũ ſuum Saluatorem mundi. Quiſquis confeſſus fuerit quoniam IESVS eſt filius Dei, Deus in eo manet, & ipſe in Deo. Et nos cognouimus, & credidimus charitati quam habet Deus in nobis.

Chariſſimi diligamus nos inuicem; Meritò non poteſt de alia re Dilectus, potius quàm de dilectione loqui, urgens & crebrò eandẽ inculcans, quò nos prouocet ad æmulandum ſancta æmulatione chariſma hoc cunctis alijs ſanctius, iucundius, ac pretioſius. In illo enim inuenitur ſanguis CHRISTI tanta dilectione pro nobis fuſus. Nam audi rationem huius æmulationis. *quia charitas ex Deo eſt*; Sed nunquid non & ipſa fides ex Deo eſt, & ſpes ſimiliter? Nõne & quodcunq; aliud donum deſcendit à Patre luminum? Verè ita eſt: ſed ſingulari quadam ratione charitas dicitur ex Deo eſſe, tanquàm quid proprium Dei, & naturæ eius. Ipſe non eſt fides, nec ſpes, nec aliquid donorum huiuſmodi, quæ (ab ipſo tamen) in nobis ſunt. At de illo uerè dicitur quòd eſt charitas, & cui ſecundum hanc *Charitas propriè dicitur de Deo.* uirtutem nos maximè aſſimilamur. Nihil enim tam proprium Dei, quàm diligere. Vnde &

in

in hoc aſſimilamur ipſi Deo: & per hoc ĩ diuinę naturę conſortium eue&ti ſumus. Propterea opportunè addit Dilectus diſcipulus.

Et omnis qui diligit, ex Deo natus eſt; Nimirum ex eius charitate: quia uoluntate nos genuit & amore. Vt rectè quidam dixerit, Omnium uetuſtiſſimum, & cunctorum parentem eſſe amorẽ; *Et cognoſcit Deum &c.* Verè nullus cognoſcit Deũ perfecta cognitione, niſi q diligit. Perfecta quippe cognitio ea eſt, quam ſequitur āpprobatio. Qui non diligit Deum, quomodo poteſt uerè probare illum eſſe diligendum? Et ob eam cauſam non nouit eum: quia nõ ipſum ut diligibilẽ reſpicit, cũ ſit alioq̃ ſummè diligibilis. Etſi uideatur ui rationis cogente noſſe hoc in mente, non tamen uerè dicit in corde, cùm Deus ſit ipſamet charitas, quam qui nouit, non poteſt non diligere. Et ne quis dicat: Qũo ſcire de Deo paſſum, cum ipſe habitet lucem inaceſſibilẽ? Reſpõdet.

In hoc apparuit charitas Dei in nobis: quoniam Filium ſuum unigenitum miſit &c. Ab illius charitatis effectu oſtendit: quoniam Filium ſuum unigenitum miſit in mundum, ut uiuamus per eũ. Hoc quod iam apparuit innumeris atq; inuictiſſimis teſtimoniis comprobatum, declarat quantum ſit diligibilis Deus. Quod qui apprehendit fide, intendens, & conſiderãs quomodo à Deo accipit uitam ueram atq; æternam, & hoc beneficiũ nobis hoc medio paratum per Vnigeniti crucem & mortem (qua in re ſola oſtenditur quicquid erat diuini erga nos amoris) profectò impoſſibe redditur, ut non uice mutua ipſum diligat tanti doni autorem ac largitorem. Quapropter conguentiſſimè ſequitur.

Pſal. 93. *In hoc eſt charitas*, ideſt, lex & ratio, quæ charitatem à nobis requirit, in hoc fundatur; *Non quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quia ipſe prior dilexit nos: & miſit Filium ſuum propitiationem pro peccatis noſtris*; Duo itaq;, aut potius tria ſunt, quæ à nobis exigunt & quaſi extorquent dilectionem erga Deum. Primum, qm̃ ipſe prior dilexit nos. Et ſi quis querat: Quid mihi profuit iſta dilectio? Reſpondetur: Profuit ad remiſſionem peccati, & ad donum ueræ uitæ. Denique quęrenti: Quo pacto, quomodo? Ex hoc enim maximè elicitur modus charitatis noſtræ. Reſpondet: Quia miſit Vnigentum ſuum hoſtiam pro peccato, & fecit illum pro nobis peccatũ.

2. Cor. 5. *Chariſſimi, ſi ſic Deus dilexit nos: et nos debemus alterutrum diligere*; Potius quidem uidebatur eſſe dicendum: Et nos debemus ſic illum diligere. Dixit autem, Et nos debemus alterutrum diligere. Et rectè id quidem: Cũ enim reddere Deo gratiam & beneficium non poſſimus, qui bonorũ noſtrorum non indiget: iccircò uoluit munificentiſſimus Dominus, ut quod ipſi iure reddendum eſſet, reddamus nobis inuicem. Et ipſe quaſi ſibi redditum pro ſua bonitate & iuſtitia acceptum atq; impenſum habet.

Deũ nemo uidit unquàm; Exponitur ratio exactæ à nobis charitatis: cur Deus ipſe nos diligẽs, quęrat ut reddamus illi debitam dilectionem, officia charitatis, & beneficia, collocando in fratribus noſtris, non in ipſo Deo. Ait enim;

Deum nemo uidit unquàm; Et quomodo poſſumus illi benefacere, qui (ut ait B. Paulus) habitat lucem inaceſſibilem: quem nemo uidit, nec uidere poteſt? 1. Tim. 6. Vnde dictum fuit Moyſi: Non uidebit me homo & uiuet. Exod. 33. Et Ioãnes Baptiſta: Deũ nemo uidit unquàm. Ioa. 1. Vnigenitus qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit. Quod uerò quidam uolunt & Moſen, & B. Paulũ uidiſſe Deum facie ad faciem eo modo, quo in cœlis illum uidebimus (ſaluo ita opinantium honore, & pace) non puto uerum. Nam ſi diligenter ſcripturas perſpicimus, Ipſe Moſes, ipſe B. Paulus, ille ſanctiſſimus Præcurſor Ioannes Baptiſta, hic noſter Euangeliſta ſecus teſtantur: tametſi nõ ignorem gloſſas, ſed ubi erat non opus. Ad rem igitur noſtram. Voluit oſtendere ipſum Deũ à nobis in hoc ſtatu non eſſe ſic diligibilem, ut in eum directè, quem non uidemus, ualeamus dilectionis noſtræ operas & actiones dirigere, qui ſenſibus ducimur. Quocircà ſubdidit.

Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet; Ac ſi dixerit: Satis dilexiſti Deum, ſi fratrem diligis opere & ueritate, in quo recognoſcis eſſe Deus; *Et charitas eius in nobis perfecta eſt.* Sẽſus eſt: Charitas Dei, quæ eſt illius donũ in nobis, perficitur in hoc quòd proximos & fratres noſtros diligimus. Poterat enim quis dicere: Si proximum diligis, non propterea ſatisfeciſti: quia in primis oportuit te Deum diligere. Imò, inquit, ſi diligimus fratres, perfecta charitas eius in nobis eſt. Hoc dixerat B. Paulus: Qui diligit proximũ legem impleuit. Rom. 13. Qui enim diligit proximũ propter Deum, magis diligit ipſum Deum, & certius diligit. Propter quod unũ quodq; tale, &c.

In hoc cognoſcimus quòd in eo manemus &c. Audiant qui negant certitudinem gratiæ, ait; In hoc cognoſcimus quòd in eo manemus. Nemo manere in Deo dicitur, niſi qui ab ipſo Deo diligitur, & particeps eſt gratiæ eius: quia de Spiritu ſuo dedit nobis. Ibid. 8. Hoc idem dixit B. Paulus de ipſo Spiritu qui cum ſit uera lux conteſtificatur cũ ſpiritum noſtro, quòd filii Dei ſumus; *Et nos uidimus & teſtificamur &c.* Hec fuit annunciatio Apoſtolica, nec ſine teſtimonio miraculorum quæ ſermonem confirmarunt, iuxta pollicitationem Domini; *Quòd Deus Pater miſit Filiũ ſuũ Saluatorẽ mundi*; Non prædeſtinatorũ tantũ, ſed totius mundi Saluatorem. Nam & primi illi electi (ad illuſtrem ſcripturarum ſenſum) non dicuntur iam eſſe huius mundi, ſed ſelecti de mũdo, ut ipſemet Dominus declarauit. Ioa. 17. Et B. Paulus Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Gal. 6.

Quiſquis confeſſus fuerit, quoniam IESVS eſt filius Dei, Deus in eo manet &c. Intellige nõ ſatis eſſe cõfiteri lingua, ſed oportet inſuper factis confirmare confeſſionem: Alioqui uana eſt omnis confeſſio oris ſine opere dilectionis.

Et nos cognouimus, & credidimus charitati quã Deus habet in nobis Charitas non eſt aliud quàm amor quidam honeſtus cum beneuolentia & amici-

tia

tia, ut ſit reciprocus amor, qui fundatur in cōmunicatione alicuius honeſti, in quo ſimul amici lætantur. Charitas ergo Dei erga nos, & noſtra quā nobis erga ſeipſū donauit, talis eſt, ideſt, mutua amicitia fundata ſuper optimo atq; immenſo bono, quod eſt ſumma fœlicitas & beatitudo patriæ. Hánc ergo Dei charitatem quā ipſe habet erga nos, in nobis cognoſcimus & credimus: quoniam iſta notitia non hic habetur niſi per fidem.

Deus charitas eſt: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. In hoc perfecta eſt charitas Dei nobiſcum, ut fiduciam habeamus in die iudicii: quia ſicut ille eſt, & nos ſumus in hoc mundo. Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem: quoniam timor pœnam habet. Qui autē timet, non eſt perfectus in charitate. Nos ergo diligamus Deum: quoniam Deus prior dilexit nos. Si quis dixerit, Quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum oderit: mēdax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuum, quem uidet: Deū quem non uidet, quomodo poteſt diligere? Et hoc mandatum habemus à Deo: ut qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.

Deus charitas eſt &c. Cum ipſa charitas ſignificet amicitiæ amorem, cuius eſt proprium ſe efferre in alterum, ſi conſideretur hic amor in Deo, ipſa certè charitas Deus eſt. Cum igitur Deus ſit charitas, profectò omnes cōplectitur in quos extendit charitatem ſuam, ideſt, ſe ipſū amantem. Qui ergo complexus in ea charitate manet, haud dubium quin in eo maneat: nō ſimpliciter, ſed in eo qui amat ac diligit, tanquàm amicus & pater. Alioqui omnia manent in Deo, cuius uoluntate ſunt creata & qua ſeruantur. Sic ergo manemus in eo ut dilecti prius ab eo, & eum mutuò diligentes. Ipſe uerò manet in nobis perſeuerans nos diligere. Sed quomodo manet in nobis, niſi per donum Spiritus, quod eſt quoddam creatum, & uocatur charitas, diuinam ſibi uendicans appellationem? Eſt namq; participatio quædā diuinitatis, & donū ineffabile, propter quod ſolum (ut ſæpe dicendum eſt) inuidet nobis Dæmon, qui illud ob ſuperbiam amiſit. Et hæc charitas in nobis eſt, per quam nos ipſum Deum diligimus, ſecundū hanc communicationem fœlicitatis æternæ nobis ab illo prouiſæ, & promiſſæ, & iam nō nullo modo in hac uita in nobis inchoatæ.

Scio opinionem Magiſtri ſententiarum falſam omnino, minimeq; tenendā, qui charitatem quæ eſt in nobis, uult eſſe ipſum Spiritum ſanctum habitantem in nobis, & mouentem corda noſtra per ſemetipſum. Quæ opinio meritò ab omnibus exploſa eſt, utpotè contra rationem, & contra ſacras ſcripturas. Contra rationem quidem: quoniam dum ſibi perſuaſit ſe nos honorare atque extollere, inhonorat & deprimit. Si enim Deus ipſe Spiritus mouet nos ad dilectionem, non nos, iam ipſi non ſummus qui diligimus, ſed ipſe Spiritus. Quòd ſi dixeris: Imò dum ille te ad diligendum mouet, tu ipſe es qui diligis, ſed per eius motum: nihil dixeris. Siquidem ut quilibet actus hominis ſit uerè hominis & perfectus, oportet illum ex ipſo homine liberè ac uirtuoſè (ut ita dixerim) procedere, hoceſt, ex principio aliquo interno & inhærente ipſi homini. Aliter homo ipſe non eſſet uirtuoſus, nec ullo dignus honore.

Quod ergo dicitur; Spiritus ſanctus manet & habitat in nobis; intelligitur per hoc donum, quod eſt quædam illius participatio. Nō quòd ſit pars Spiritus, ſed quod eſt quoddam ab eo ſpiratum, quo fit ut nos eius ſimilitudine donati, notitiam concipiamus eius cum gaudio, & pace ineffabili, quam norunt uerè quibus crucifixus eſt mundus, & illi mundo. Qui igitur, tales ſunt, ipſi in Deo manent, & Deus in eis: & prętereà rem ita ſe habere cognoſcunt. De hoc dono, quòd ſit quoddam creatū in nobis, innumera ſunt ſcripturarum teſtimonia, quæ in aliis noſtris tractatibus abundè recenſuimus.

In hoc perfecta eſt charitas Dei nobiſcum &c. Diuinę charitatis integer in hac uia effectus, in hoc interim ſuam perfectionem extēdit, non ut poſſeſſores ſimus, ſed; *ut fiduciam habeamus in die iudicii*, quando ſuperueſtiemur. Non enim antè perfecti ſumus ut comprehenſores, ſed in ſpe certa tamen, qua nos perficiendos tunc expectamus. Et ratio eſt; *quoniam ſicut ille eſt, & nos ſumus in hoc mundo*; Hic eſt ſenſus: Sicut ille eſt in hoc mundo, nimirum CHRISTVS, ita & nos ſumus. Ille autem conſideratus ut exiſtens in hoc mundo, ſecundum externam ueſtem eſt in ſtatu meriti, non præmii. Induit autem poſtmodo decorem & fortitudinem. Sic ei diſpoſuit Deus Pa- Luc. 22.
ter regnum: & ſic nobis illud conuenienter diſponit, ne ſit diſcipulus ſupra magiſtrum, & ſeruus ſupra dominum ſuum.

Verùm, ſi hic eſt uerus ſenſus, Illud uideri poſſet duriuſculum, cur non dixerit; Sicut ille fuit; ſed, Sicut ille eſt. Nunc autem proculdubiò eſt in gloria. Sed attende, quòd non dixit ſimpliciter; *Sicut ille eſt*; ſed; *Sicut ille eſt in hoc mundo*; Eſt autem ipſe in hoc mundo in memoria & exemplo, & in cordibus noſtris, tanquàm ad imitationem propoſitus, & uerſans ob oculos diligentium ſe, qui ſe conformant ad illum. Quare doctè dixit; *Eſt*; non autem; *Fuit*, quia ipſe ſui reliquit nobis exemplum imitandum. *Timor non eſt in charitate*; Qui enim diligit Deum, non habet timorem. Quem uerò timorem nō habet, niſi mundi, & mortis? Caro quidem ipſa poteſt tremere, & paueſcere ad mūdi perſequutiones, & mortis amaritudines: ſed ipſe ſpiritus nequaquam. Solum hunc habet timorem, ne ſegregetur à Deo: & hic eſt timor ueræ amicitiæ.

Et

Et hi omnes timores à uera charitate procedũt. Quare qui diligit Deum, non poteſt timere aduentum Domini: quin potius illum diligit, & aſſiduis ſuſpirijs efflagitat, habẽs fiduciam certam ſibi per illum aduentum bene futurum, modo permanſerit in fide catholica, & dilectione.

Sed perfecta charitas foras mittit timorem; Eſt in omnibus quidam naturalis timor mortis, etiã in interiore homine. At ſi charitas ibi inſit perfecta, timorem eijcit foras, ut non ſit intus, ideſt, in homine illo interiore, in quo inhabitat. Quod uerò ait de perfecta charitate, fortaſſis de ea loquitur quę uerè eſt charitas: & dicitur perfecta, quia non ſolùm ad Deum reſpicit, ſed propter illum etiam ad proximum: unde & ſuperius dixit. Qui ſeruat uerba eius, uerè in hoc eſt perfecta charitas. Hæc tamen charitas ſecundum ſe habet latitudinem, ut quantò ſit intenſior, tantò etiam magis contraria excludat. Hoc igitur eſt charitatis proprium, excludere omnem ſeruilem timorem. Qui autem amat, & ſe agnoſcit amare, quomodo potrſt timere? Qui autem non noſcit ſe amare, & ſi amet fortaſſis, ſemper tamen pauidus timebit. Et hanc rationem quoque uelim ab his diligentius ponderari, qui incertitudinem charitatis beatificant, & timorẽ illum prædicant, quo perpetuò ancipites conſtituunt ſimplicium conſciẽtias: cum tamen timorem hunc illiberalem charitas ipſa, ut tam perſpicuè teſtatur Dilectus, excludat. Equidem hoc in loco non ſolùm ab his requiro ſcripturarũ ſcientiam, ſed ipſam charitatem, cuius eſt proprium ſolari fratres, non terrere: pacem afferre, non timorem: lætitiam cordis, non anguſtiam.

Quia timor pœnam habet: Qui autem timet, non eſt perfectus in charitate; ideſt, non habet uerè rharitatem. Aut ſi magis placet: Non habet illam perfectam charitatem, quam Deus à nobis exigit ĩ hac uita mortali, ut prorſus exuamus amorem noſtri & quæ debemus Deo, cui rependrre nihil poſſumus, eius amore & iuſſu rependamus in proximũ noſtrum, in quo recognoſcitur Caput. Et hæc eſt concluſio Dilecti aientis.

Nos ergo diligamus Deum quoniam ipſe prior dilexit nos; Græcè tamen in hunc modum legitur. Nos diligimus Deum, quoniam ipſe prior dilexit nos: Vt ea in re conſtituatur noſtra cum Patre clementiſſimo ingenuæ & puræ charitatis obligatio. Neque uerò inde colligitur, non debere nos eum propter promiſſa bona diligere, modo illud ſit prius, quin potius includit: quoniam in tanta illius erga nos ſumma dilectione reſpicimus dona illa quæ iam habuimus, & quæ habituri ſumus. Aliâs in turpiſſimũ ingratæ memoriæ peccatum incurreremus, qui donatorem donis diſſimulatis amaremus, quaſi in referendo amore pares. Nos enim ij nõ ſumus, qui ualeamus accedere & aſcẽdere ad puritatẽ tãti amoris. Sumus creaturę, nec poſſumꝰ illũ prius amare, quàm ille nos: aut ſimul amare, & amoris noſtri cauſam & rationem non habere, illius ſcilicet amorem, Solus ipſe puriſſimè dilexit nos: non quia nos à principio dilexerimus illum. Verum eſt tamen Dominum Deum, qui incepit nos diligere non diligẽtes, nequaquàm additurũ primæ dilectioni alteram dilectionem, niſi prius oſtenderimus nos huius dilectionis bene memores: ſcriptum eſt enim. Ego diligentes me diligo. Prou. 8.
Et Dominus: Si quis diligit me, mãdata mea ſeruabit: & Pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & manſionem apud eum faciemus. Ioã. 14.

Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax ꝛc. Hic locus omninò dignus conſideratione. Amor quippe non fertur in rem non cognitam. Deus ergo eatenus uerè diligitur, quatenus cognoſcitur. Cognoſcimus autem Deum non in ſeipſo, ſed in ijs quæ ex ipſo ſunt, & in quibus quodammodo cernitur. Qui ergo ſe Deum diligere dixerit, & fratrẽ ſuũ oderit, mendax eſt. Nam ſi Deum diligeret, illũ uideret: cumq; illum in ſe ipſo uidere nõ poſſet, uideret tamen in fratre ſuo. Si ergo illum in fratre ſuo non uidear, nec ipſum Deum uidet, ut oportet uidere ad dilectionem. Noſtra quippe erga illum dilectio fundatur in dilectione ſua erga nos: ut illum in quolibet noſtrum diligentẽ intueamur. Ideoq; obligauit nos ut alter alterũ diligamus: quia ipſe per dilectionem ſuam eſt in omnibus nobis. Rectè igitur ſubdit; *Et hoc mandatum habemus, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum*; In quo ſcilicet agnoſcitur Deus & eius dilectio: quoniam pro illo Vnigenitum dedit. Dedit autẽ non ad oſtendẽda quędam leuia dilectionis indicia: ſed ad ipſam reipſa pretioſiſſimi ſanguinis effuſionẽ. Huius excellẽtiſſimæ charitatis mentionem fecit B. Paulus: Vix enim Rom. 5.
pro iuſto quis moritur. Nam pro bono forſitan quis audeat mori? Commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis: quoniam cũ adhuc peccatores eſſemus, ſecundum tempus CHRISTVS pro nobis mortuus eſt. Et alio loco. Qui Ibid. 8.
proprio Filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum &c. Si igitur iubet ut illius amore fratrem noſtrum diligamus: ſi non paruerimus tam iuſto mãdato, quid poterimus excuſationis proferre? Tanquàm iniqui, quos odio Deus habet, iudicabimur ad ſupplicia ſempiterna: quæ dignetur à nobis auertere per donum Spiritus, quò nos inuicẽ uerè in illo & propter illum diligamus.

CAP. V.

OMNIS QVI CREDIT quoniam IESVS eſt CHRISTVS, ex Deo natus eſt. Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus eſt ex eo. In hoc cognoſcimus quoniam diligimus natos Dei, cùm Deum diligamus, & mandata eius faciamus. Hæc eſt enim charitas Dei, ut mandata eius cuſtodiamus. Et mandata

data eius grauia non ſunt. Quoniam omne quod natum eſt ex Deo, uincit mundum. Et eſt uictoria quæ uincit mundum, fides noſtra. Quis eſt qui uincit mundum, niſi qui credit quoniam IESV eſt filius Dei?

Omnis qui credit quoniam IESVS *eſt* CHRISTVS *&c.* Vult probare ſuperius dictum, quòd omnes tenemur diligere fratres, hoc pacto: IESVM eſſe CHRISTVM non eſt aliud quàm IESVM eſſe unctum à Spiritu ſancto ſumma unctione, ut ſit ipſe primogenitus, in quo plenitudo gratiarum concluditur: & de cuius plenitudine omnes accipimus. Et qui credit hoc, natus eſt ex Deo. Et cùm hic natus ſit ex Deo, obligatur diligere patrem ſuũ ex quo eſt: nec illum ſolum, ſed quoſcũq; uiderit ex eodem patre natos, & ad uitam beatam uocatos.

In hoc cognoſcimus quoniam diligimus natos Dei &c. Vide, quæſo, quomodo circularis uidetur hæc probatio. Idem frequenter ait, Quòd in hoc cognoſcimur diligere Deum, ſi diligamus natos ex Deo, ideſt, fratres noſtros. Hîc autem uidetur oppoſitum dicere: Nempè nos in hoc cognoſcere quòd diligimus natos Dei, ſi Deum diligamus. Verùm aduerte, quòd non hoc ſolũ dicit: Si Deum diligamus, ſed & præterea mox ſubiunxit, ſi mãdata eius cuſtodimus, in quibus repoſita eſt ipſa fratrum dilectio.

Hæc eſt enim charitas Dei; ſiue lex charitatis; *ut mandata eius cuſtodiamus*; Sed ne quis diceret ea eſſe impoſſibilia (ſicut nunc dicunt blaſphemi hęretici) Dilectus occurrit, nedum non eſſe impoſſibilia, uel duriora declarans, ſed admodum facilia, amanti ſcilicet & uolenti, *Et mandata eius*, inquit, *grauia non ſunt*; Ne quis autem Pelagianus temerè audeat confidens in uiribus proprijs: ideò ad dexteram & ſiniſtram ſe uertens Apoſtolus noſter, exprimit rationem unde habemus hanc potentiã ſeruandi mandata, & ait.

Quoniam oẽ quod natum eſt ex Deo *uincit mundum*; quo fit ut ualeamus ſeruare mãdata; *Et hæc eſt uictoria*, ideſt, Inde uictoria noſtra uenit contra mundum; *fides noſtra*; Et de uiua fide intelligere oportet; Verè dixit ſanctus Doctor Auguſtinus de hac fidei preſtantia. Nullæ, inquit, maiores diuitiæ, nulli theſauri, nulli honores, nulla huius mũdi maior eſt ſubſtantia, quàm eſt fides catholica, quæ peccatores homines ſaluat, cæcos illuminat, infirmos curat, catechumenos baptizat, fideles iuſtificat, pœnitentes reparat, iuſtos augmentat, Martyres coronat, Virgines, & uiduas, & coniugatas caſto pudore conſeruat, clericos ordinat, ſacerdotes conſecrat, in æterna hęreditate cum ſanctis Angelis collocat. Si itaq; fides uictoriam contra mundum adipiſcitur, bellum interceſſiſſe oportet, ſine quo uictoria nulla eſſe poteſt. Fides igitur noſtra uincit mũdum; ſed exercitata. Nam torpeſcens citò langueſcit, & otioſa crebris tentatur incommodis. Remiſſas excubias (teſte B. Ambroſio) callidus inſidiator irrumpit. Aſſuetum autem bello uirum externa fraus inſtruit, & ad glorioſam prouehit palmam uictoriæ. Pax ergo fidei, corruptelæ eſt materia. Quis enim uerè miles ſi non militet, cum uita hominis ſit quædam militia ſuper terrã? Nec in pugna ſpirituali expectanda eſt perfecta omninò uictoria, cum ſit cum hoſtibus ſpiritalibus & nunquàm morientibus confligendũ. Hæc in Lutheranos appoſitiſſimè dirigi poſſũt, qui pacem cum carne & ſanguine, & mundo inierunt per fidem armis ſpoliatam. At eiuſmodi fides non eſt ea quæ uincit mundum: ſed fides uerorum Chriſtianorum, quibus crucifixus eſt mundus, & illi mundo; *Quis eſt qui uincit mundum, niſi qui credit quòd* IESVS *eſt filius* Dei? Quicunque enim iſtud credit, omnia quæ eius ore dicta ſunt uel mandatata, credit, & facit per inherentem charitatẽ & (ut diximus) militantẽ.

Laus uiuæ fidei ex B. Auguſtino de uerb. Dom.

B. Ambr. in pſ. Beati im.

Hic eſt qui uenit per aquam & ſanguinem IESVS CHRISTVS. Non in aqua ſolùm, ſed in aqua & ſanguine. Et Spiritus eſt qui teſtificatur, quoniam CHRISTVS eſt ueritas. Quoniam tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus: & hi tres unum ſunt. Et tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, Spiritus, aqua, & ſanguis: & hi tres unum ſunt. Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei maius eſt: quoniam teſtificatus eſt de Filio ſuo. Qui credit in filiũ Dei, habet teſtimonium Dei in ſe. Qui non credit Filio, mendacem facit eum: quia non credit in teſtimonium, quod teſtificatus eſt Deus de Filio ſuo. Et hoc eſt teſtimoniũ, Quoniam uitá æternam dedit nobis Deus: & hæc uita in Filio eius eſt. Qui habet Filiũ Dei, habet uitam. Qui non habet Filium Dei, uitam non habet.

Hic eſt qui uenit per aquam & ſanguinem &c. De CHRISTO dicitur quòd uenit per aquam & ſanguinem. Venire autem per aquam, eſt fluctibus maris exponi, ideſt, tribulationes mundi huius experiri, & per illas tutum incedere. Hoc profeſſus eſt in primo baptiſmo, quando baptizatus eſt aqua. Et hoc reddidit in ſecundo baptiſmo, quando crucifixus eſt, & ſanguinẽ ſuũ fudit, & uitam poſuit pro ouibus ſuis: de quo baptiſmo ipſe dixit. Baptiſmo habeo baptizari, et quomodo coartor donec perficiatur? Et illud fuit ueniſſe per ſanguinem; *Non in aqua ſolùm, ſed in aqua & ſanguine*; ut perficeret obedientiam ſibi à Patre impoſitam, & tum demum poſſet alios ſanctificare per ſanguinem ſuum: quo etiã modo ſanctificata eſt aqua. Veniſſe quidem Præcurſor ſanctiſſimus Ioãnes Baptiſta ſe teſtatur ad baptizandum, ſed in aqua tantũ. *Luc. 12.*

Sed quomodo non etiam ille in ſanguine, cùm

cũ pro teſtimonio ueritatis ſanguinẽ intrepidè
fuderit? Reſpondetur: Sanguis B. Ioannis Ba-
ptiſtæ nõ emũdat nos à peccatis, nec ſanctificat
aquas: ſed ipſe potius à CHRISTI ſanguine ſan
ctificatus fuit. Aqua per ſe nihil eſt ad ſanctifica
tionem: & ſanguis per ſe itidem nihil eſt. Sic &
Ioa. 6. caro (ut docuit ipſemet Dñs) nihil prodeſt: ſed
uirtus illa Spiritus, qui tributus eſt ſanguini ad
ſalutẽ noſtram, ualet & prodeſt uobis. Itaq;
hoc in loco CHRISTVM ueniſſe per aquam
& ſanguinem, nihil eſt aliud, quàm illũ ueniſſe ad
emundationem noſtrã per merita paſſionis ſuę,
& mortis crudeliſſimæ. Inde .n. aqua baptiſmi
fluxit ad tollendas anterioris teſtamenti culpas.
Et ſanguis inſuper exiuit ad emundandũ aſſiduè,
quæ in nouo teſtamẽto aſſiduè admittuntur de
licta, ut iam ſuperius explicatum eſt. Si quis
iſta non credit, audiat id quod ſequitur.

Et Spiritus eſt qui teſtificatur, quoniam CHRI-
STVS *eſt ueritas*; In græcis legitur; *Quoniam Spiri-
tus eſt ueritas*; Vt ſit ſenſus: Spiritus teſtificatur
de his, quoniam ipſe eſt ueritas, ad quã pertinet
teſtificari abſq; fallacia. At germanior eſt latina
noſtrã lectio, quæ hanc porrigit intelligentiam,
quòd Spiritus teſtificatur CHRISTVM eſſe ue
ritatẽ. Sed hoc quõ, quando, ubi? In primis au
tem, Quid eſt (rogo) CHRISTVM eſſe ueritatẽ?
Ioa. 14. Ipſemet dixit: Ego ſum uia, ueritas, & uita. Quòd
enim ſit uia, per quã intrare & incedere oportet
ad ſalutẽ, clarũ eſt. Quòd item ipſe ſit uita, ideſt,
finis noſter ultimus, etiam clarum eſt. At quòd
ſit ueritas, nõ ita clarè patere uidetur. Sed quo-
niã ueritas nõ poteſt conſiderari niſi cogitetur
& res, & intellectus, & aliqua prolatio (Nam in
re aliqua prolata uerſari ueritatem, aut falſitatẽ
intelligimus) de illa dicimus quòd eſt uera uel
falſa: & ipſum dictum ſiue prolatũ dicimus eſſe
ueritatem, aut falſitatem. Modo CHRISTVS
ut eſt Deus, cũ ſit dictum, & prolatum, & Verbũ
Patris expreſſum, meritò dicitur ueritas: quoniã
uerè totam Patris ſubſtantiam adæquatè expri-
mit ac perfectè. Verùm quoniam de homine
CHRISTO agimus, qui miſſus eſt à Patre tan-
quàm ſermo Patris ut ipſum audiamus: etiam ip
ſe CHRISTVS homo dicitur ueritas. Eſt enim
ſermo Patris, paternam nobis miſericordiam
& clementiam exprimens in ſemetipſo, quã ui-
dit in Patre, & audiuit à Patre, & nunciauit no-
bis. Quapropter & ipſe agens in terris dicebat
Ioa. 17. ad Patrem: Sermo tuus ueritas eſt.

Porrò unde hoc ſcimus? A ſpiritu qui teſtifi-
catur. Sed quomodo? quando? ubi? Reſpon
deo, Preter id quod habemus de ſpiritu Apoſto
lis dato, eſt aſſiduum in eccleſia teſtimonium, &
in cordibus piorum, quod fit per aquam & ſan-
guinem IESV CHRISTI. Scimus nos ex euan
gelio, CHRISTO mortuo, de latere eius perfo-
rato aquã exiuiſſe & ſanguinem miraculoſè ac
abundantiſſime. Quid eſt hoc, niſi Spiritus teſti
monium nobis dicentis: Ecce illa aqua munda,
per quam ueteres eluuntur ſordes? Et rurſus: Ec
ce ſanguis uerus & uiuus, per quem aſſiduè deli-
cta emundantur. Vide ut coniunctim ha-
bes tria hæc, Spiritum, aquam, & ſanguinem.
Non .n. ab aqua uel à ſanguine ſegregatur Spi
ritus. Hoc ipſum experitur in ſemetipſo homo
iuſtus & pius, qui per aquam baptiſmi ſentit
ſe mundatum: & per ſanguinem IESV CHRI-
STI etiam à quotidianis ſordibus ablutum & ter
ſum, hoc illi teſtificante Spiritu in corde.

Quoniam tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo;
Non eo ſenſu intelligas, quaſi ſint tres qui teſti-
ficentur in cœlo: quia in cœlo non eſt opus teſti
bus, ubi clarè omnia uidẽtur. Sed quòd tres ſunt
in cœlo qui teſtimonium dant (nimirũ de CHRI
STO) *Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus*; Teſtatus
eſt enim Pater pluries de cœlo, dicens: Hic eſt Fi Matth. 17.
lius meus dilectus, in quo mihi benè complacui:
Ipſum audite. Et iterum quando uenit uox de Ioa. 12.
cœlo. Et clarificaui, inquiens, & iterum clarifica-
bo. Teſtatus eſt & Spiritus ſanctus ueniens in
ſpecie columbæ in baptiſmo. Teſtatus eſt & ip-
ſemet ſibi, dicens amico Sponſi Ioanni. Sine mo Matth. 3.
do: Sic enim decet nos implere omnem iuſtitiã.
Vnde & dixit: Teſtimoniũ meum uerũ eſt: quia Ioa. 8.
nõ ſum ſolus, ſed ego, & qui miſit me Pater. Qui
miſit me Pater, ipſe teſtimonium perhibet de me.
Et hoc dicebat propter opera, quæ dedit illi Pa-
ter ut perficeret. Hoc Patris teſtimonium & Spi
ritus ſancti nũquã defuit in eccleſia, nec eſt unq̃
defuturum, quandiu regnabit hoc ſæculum. Cer
tum ergo redditur quomodo ij tres, Pater, &
Verbum, & Spiritus ſanctus teſtantur de CHRI
STO adhuc multis modis.

Et hi tres unum ſunt, Vt ualidiſſimum eſſe ho-
rum teſtimonium declararet, hoc addidit Dile-
ctus. Et ſi enim teſtimonium eſſe plurium opor-
teat ut ſit ualidum: Illud inſuper omninò requi-
rit, ut ſint concordes in idem. Qui autem poſſunt
magis cogitari concordes, quàm ij qui unum
ſunt, & conſequenter unam prorſus & eandem
faciunt atteſtationem?

Et tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, Ideſt,
Tres ſunt in terra qui teſtimonium dant. Spi-
ritus primò, quem Filius miſit in terra: Ille, in-
quit, teſtimonium perhibebit de me. Et hic eſt
qui cum ſpiritu noſtro nobis conteſtatur IE-
SVM eſſe filium Dei, & nos per illũ adoptatos
eſſe à Patre ſummo. Nam clamat ipſe Spiritus,
Abba Pater. Aqua itẽ, cuius admirabilẽ effi
caciam ſentimus, quoniam in aquæ ſacramen-
to delentur antiqua omnia peccata. Et ſan-
guis, hoc eſt, Martyrum immolationes. Ipſi enim
ſanguine fuſo teſtificati ſunt ueritati noſtræ fidei. *Fides Chriſti*
Vnde B. Hieronymus acutè dixit: Si fides noſtra *ſanguine defen*
uera non eſſet, nunquàm ſanguine defenderetur. *ditur.*
Sanguine enim fundata eſt: & ſanguine creuit.
Porrò quod ait; *Et ij tres unum ſunt*; continet diffi
cultatem. In quibuſdam codicibus græcis legitur;
Et ij tres in unum ſunt; quæ quidem lectio mihi
me quadrat. Illud mirandum, quòd cùm
Aqua, Sanguis, & Spiritus, græcè ſint neutri
generis, relatiuo tamẽ maſculino concipiuntur.
Dicit hic; Et ij tres; cũ iuxta latinã obſeruationẽ

HHh. deberet

deberet dici;Et hæc tria;quod certè non potuit dici,niſi ſub ijs uocibus ipſæ perſonæ intelligerentur,quæ uerè unũ ſunt. Pater in aqua,Filius in ſanguine,Spiritus in ſui efficacia,quæ eadem
c.4. uoce ſignificatur. Vnde & ſuperius dictum eſt quòd de Spiritu ſuo dedit nobis,& hic Spiritus teſtificatur de illo.

Si teſtimoniũ hominũ accipimus,teſtimoniũ Dei *maius eſt*;Iuſtiſſima eſt in ſocordiã hominũ reprehẽſio,qui ſanctius fermè oẽs obſeruãt hominũ teſtimonia,q̃ Dei:cũ tamen Deus ipſe mẽtiri non poſſit. Contrà aũt,omnis homo mẽdax,& eatenus ueritatis amator & cuſtos,quatenus de Deo ipſius ueritatis origine participat. Declarat autẽ quodnã fuerit Patris de Filio teſtimoniũ, & ait; *Quoniã hoc eſt teſtimonium* Dei,*quod maius eſt: quoniã teſtificatus eſt de* Filio *ſuo*; Iã paulò antè explicauimus,qũo ſit teſtificatus Pater; *Qui credit in Filiũ* Dei, *habet teſtimoniũ* Dei *in ſe*;Nimirũ Spiritũ,quẽ miſit Pater in nomine Filij.Vt & hoc in loco intelligas Spiritũ eſſe Deũ:quia hoc teſtimonium Dei qđ renatus hẽt ĩ ſe,à Spiritu Dei proficiſcit̃. *Qui non credit* Filio; Loquitur de incredulitate uitioſa & culpabili,quæ eſt à praua uoluntate, qñ quis uel à ſcripturis perſuaſus,uel à miraculis,uel ab argumẽtis, aſſẽſum tñ ita obfirmat,ut credere ueritati idoneè probatæ nolit:quò redditur uerũ quod ſequit̃; *Mendacẽ facit eũ,quia nõ credit in teſtimoniũ quod teſtificatus eſt* Deus *de* Filio *ſuo*; Nemo autem poteſt non credere teſtanti, niſi eum mendacem faciat. Qui autem Deum mendacem facit, cogitet quanti ſit reus criminis. Verè hoc crimen prorſus æternam meretur damnationem. *Et hoc eſt teſtimoniũ: Quoniã uitã æternã dedit nobis* Deus *&c*. Sũma totius teſtimonij in hoc eſt,quòd dedit nobis uitã æternam,quæ in Filio ſuo eſt,ideſt, cõſiſtit in illo,& per illũ quæſita eſt nobis.Vnde rectè concluditur,quòd q habet Filiũ Dei, uitã habet.Et è conuerſo,uera uita caret, qui illum nõ habet. Habet autem qui in illũ credit, & fructus Deo gratos producit. Nam qui non ceſſant crebrò ingeminare CHRISTVM,& in uia per quam ambulauit, ambulare negligunt,tales ad patriã fœlicitatis æternæ poſt labores promiſſæ, nunquã peruenient. Fidei tanq̃ fundamento iacto, ſuperaddenda ſunt opera ueluti lapides uiui,ut ſurgat ꝑfecta domus ſpiritualis:aliâs exprobratio manet illa.Homo hic cepit ædificare, & non potuit cõſummare.Exemplũ dedi uobis (ait ille qui nõ ſeducit)ut quemadmodũ feci,ita & uos faciatis:feci,ait, nõ credidi.Et;faciatis;non ut tãtũ credatis.Et hęc notent illuſores,qui ſolius fidei uehiculo putant ſe in cœlum rapiendos.

Hæc ſcribo uobis,ut ſciatis quoniá uitá habetis æternam,qui creditis in nomine Filii Dei.Et hæc eſt fiducia,quá habemus ad Deũ:Quia quodcunque petierimus ſecundũ uoluntatem eius,audit nos. Et ſcimus quia audit nos quicquid petierimus: ſcimus quòd habemus petitiones quas poſtulauimus ab eo. Qui ſcit fratrem ſuũ peccare peccatũ non ad mortem, petat.Et dabitur ei uita,peccanti non ad mortem.Eſt peccatũ ad morté:non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatũ eſt: & eſt peccatum ad mortem. Scimus quia omnis qui natus eſt ex Deo,nõ peccat:ſed generatio Dei conſeruat eũ,& malignus non tágit eum. Scimus quoniá ex Deo ſumus: & mundus totus in maligno poſitus eſt. Et ſcimus,quoniá Filius Dei uenit:& dedit nobis ſenſum ut cognoſcamus uerũ Deũ, & ſimus in uero Filio eius. Hic eſt uerus Deus,& uita æterna. Filioli cuſtodite uos à ſimulacris, Amen.

Hæc ſcribo(ſiue ſcripſi)*uobis,ut ſciatis quòd habetis uitam æternam qui creditis &c*. Ecce doctrina longè ab ijs diuerſa,qui certitudinẽ gratiè impoſſibilẽ prædicãt.Apoſtolus.n.& euãgeliſta Ioannes optat ut qui credũt Filio,ſciant,ideſt,perſuaſum habeant à notitia fidei(ſicut hîc rurſum Caietanus exponit)ſe uitã æternã habere; *Et hæc eſt fiducia quam habemus ad* Deum *&c*. Vide quid ulterius ex hac notitia conſequatur,nimirũ fiducia ad Patrẽ;*Quia quodcumque petierimus ſecundũ uoluntatem eius,audit nos*;Hæc eſt doctrina uera de petitionibus iuſti hominis, qui in omnibus quæ petit ſecundũ Patris ipſius uoluntatẽ,exauditur.Quòd ſi hãc notitiã nõ habeat ſe de numero filiorum eſſe,qũo & qualẽ poterit habere fiduciam? *Et ſcimus* (emẽdatius gręcè) *Et ſi ſcimus, quòd audit nos quicquid petierimus*; etiam conſequẽter;*ſcimus quòd habemus petitiones quas poſtulauimus ab eo*; modo ſint ſecundũ uolũtatem eius,ut prædixit:ſiquidẽ hæc ſemper ſubintelligenda eſt conditio.Neq; uerò quicquã aduerſum nos facit,ſed pro nobis.Melius eſt.n.pro nobis interdũ non exaudiri, quàm aliter:quibus ea ratione melius Pater prouidentiſſimus conſulit,& circũſpicit omnia.Nos autem ſæpenumerò appetimus quæ noxia ſunt, licet ſalutaria uideantur. Nec ipſemet CHRISTVS exauditus eſt, calicẽ deprecatus à ſe trãsferẽdũ.Nec Apoſtolo carnis ſtimulus ter rogãti ſublatus eſt: nec propterea quicquàm illis de fiducia ſuæ gratiæ deperijt. Medicus ſapiens nouit quid ſalutiferũ, quidue contrarium poteſt eſſe ægroto,quem curat ad ſanitatem,non autem ad infirmi uoluntatem.

Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem; Locus hic difficilis eſt,præſertim propter quoſdam,qui quod non eſt abſurdum,habent pro abſurdo,ob uetuſtam quandã & uulgarem perſuaſionem, nullum ſcilicet dari eouſque immane ſeu diabolicum ſcelus,quod ex ſe non ſit expiabile. Hîc manifeſtè notatur quoddam certum & inſigne peccatũ ad mortẽ appellatũ,ut ſciamus cętera peccata eſſe non ad mortem.Et intelligendum eſt de morte ſecunda.

Quærendum

Peccatum ad mortem quid

Quærendum eſt igitur primùm quodnam ſit iſtud peccatum ad mortem. Non enim poſſumus dicere illud eſſe peccatũ ad mortẽ, quod Theologi paſſim uocant mortale, ideſt, dignum morte. Omnis namq; inobedientia, ſiue præuaricatio, aut tranſgreſſio diuini cuiuſcunq; mãdati, eſt peccatum mortale: qualia ſunt furtũ, adulterium, homicidium, & alia eiuſmodi crimina: & tamen pro his oratur, qui talibus tenentur. Quiddam ergo amplius ſignificat hoc peccatũ, quod dicitur peccatum ad mortem. Non poteſt autem aliud ſignificare, niſi quod Dominus ipſe uocauit in Spiritum ſanctum, & blaſphemiam Spiritus, quæ tum demũ adeſt, cũ ſemota paſſione ſcienter homo ſalutarem ueritatem ſibi oblatam reſpuit: quod eſt ſpuere in pretioſiſſima Spiritus dona, & à ſe tantum hoſpitem ad uitam ſeſe offerentem, ac materna pietate rogantem expellere & contemnere. Hoc tam inſigne peccatum nihil terè habet in ſe prorſus quod ualeat prouocare diuinã miſericordiam, quam ita contemnit & repudiat ultrò oblatam. Eiuſmodi ergo peccatum eſt, de quo dicit Dilectus illud eſſe ad mortẽ, non monẽs pro eo qui tali peccato tenetur, eſſe rogandum. Pro alijs uerò qui talibus non tenẽtur uult fieri petitiones, quas & prodeſſe omninò aſſeuerat, dum pollicetur uitam peccanti non ad mortem reſtituendã, hoc eſt, gratiã per peccatũ amiſſam. Et licet peccatũ dicatur ad mortẽ, non idcircò alligatur diuina manus, quin poſſit etiam ijs qui huiuſmodi ſunt, uitam reſtituere. Sed quod eſt regulare & ex natura rei, his ſententijs declaratur.

omnis iniquitas peccatum eſt; Loquitẽ de actu iniquitatis, ut quo quo mõ uioletur æqtas & iuſtitia, peccatum conſtituatur. *Et eſt peccatum ad mortem*; Græcè legitur; Nõ *ad mortem*; Si eo ſenſu intelligatur, ut omnis iniquitas ſit peccatum, & ſit peccatũ ad mortem, cum ſuperioribus dictis uidetur pugnare, niſi aliter atq; aliter accipiatur id quod dicitur; *ad mortem*; ſitq; duplex mortale: Alterum, de quo ſuprà, quod non habet in ſe ſanitatis recuperandæ potentiam. Alterũ uerò quod ſit medicabile quidẽ, tametſi abſq; medela adhibita perducat ad mortẽ. Secundũ hãc ſignificationem poſſumus intelligere omnẽ iniquitatem, ſiue iniuſtitiã eſſe peccatũ ad mortem. Si uerò græca lectio ſuſtineatur, ſenſus erit: Omnis iniquitas eſt peccatũ, non tamen peccatum ad mortem: quoniam ſola quædam iniquitatis ſpecies eſt peccatũ ad mortem. Ex his autẽ clarè educitur (ſicut ex alijs multis ſcripturis) ſtultiſſimam eſſe Stoicorum hæreſim, qui uolebant omnia peccata eſſe æqualia.

Scimus quòd qui natus eſt ex Deo non peccat &c. Ideſt, in eo ſtatu eſt per gratiam conſtitutus, ut non ſolũ non amet peccatũ: quin potius odio proſequatur, & cõgaudeat ueritati; *Sed generatio Dei conſeruat eum, & malignus non tangit eum*; Hoc tum demũ eſt uerum, ſi talis benè utatur datis donis; *Scimus quòd ex Deo ſumus*; Per generationem ex Spiritu in ſacramento. Sed unde hæc ſcientia? Caietanus reſpondet, quòd in Apoſtolis erat ſcientia experimentalis: in reliquis uerò electis certa fides: contra impugnantes certitudinem gratiæ. *Et mundus totus in maligno poſitus eſt*, ideſt, mũdani & carnales homines quieſcunt in malignitate, in qua naſcuntur. Spiritus enim hominis aduerſatur Spiritui Dei. Animaduertant hanc ueritatẽ, qui naturæ uires extollũt. *Et ſcimus quòd Filius Dei uenit*; Contra Iudæos, qui nondum illum ueniſſe contendunt. *Et dedit nobis ſenſum ut cognoſcamus uerum Deum*; In græcis non legitur; *Deum*; Sed ſolũmodo, *uerũ*, ſed oportet ſubintelligere; *Vt ſimus in uero Filio eius*; nempè per Spiritus nexum; *Hic eſt uerus Deus, & uita æterna*; Hic locus funditus proſternit Arianos: quanquã Eraſmus impiè ac proteruè inter cæteros, conatus ſit etiam hunc locum tam apertũ ſuis malignis ac ſubdolis interpretationibus obſcurare: ſi modo lux ipſa ferre ualeat obſcuritatẽ. Quibus (rogo) uerbis clarioribus poterat pro diuinitate CHRISTI dici? Manifeſtè.n. de Filio Dei dicitur: Hic eſt uerus Deus.

Filioli, cuſtodite uos à ſimulacris, Amen. Importuni quidam noui hæretici criminantur eccleſiæ catholicæ religionẽ, qui nos temeraria ſententia iudicant idololatras, dũ ad imagines CHRISTI, & VIRGINIS, & Sãctorũ adoramus, quaſi contra Dilecti Apoſtoli præceptum committamus, qui mandat ijs ad quos ſcribit, ut caueãt à cultis ſimulacrorũ. Et non intelligũt, aut uerius intelligere nolunt maligni (nã ſolutio ipſa eſt in prõptu) quòd B. Ioannes nõ prohibebat cultũ ad ſacras CHRISTI, & Martyrũ imagines, ſed ſimulacra falſorum Deorũ damnabat, & cultum illorũ, qui tunc apud gentes ubiq; uigebat. Hunc eſſe uerũ ſenſum loci huius non ignorãt uerſuti hæretici, qui ſic nobiſcũ unanimes interpretentur: Sed ut conturbent eccleſiam, & uideantur eſſe aliquid, hæc ſerũt zizania in agro Domini, freti idiotarũ & uulgi craſſitie & ignorantia. Parcat illis Deus, ſi poſſibile eſt, & non ſit eius generis peccatũ illorũ, de quo paulo antè audiuimus Dilectum non mandare ut pro eo roget quis.

IN SECVNDAM EPISTOLAM CANONICAM BEATI IOANNIS APOSTOLI

PRAEFATIO

QVidam hanc, & ſequentem epiſtolã, non eſſe B. Ioãnis Apoſtoli & Euangeliſtæ, ſed cuiuſdam Ioannis Theologi et preſbyteri, finxerunt: quorum ſententia iamdudum à cunctis uerè Catholicis meritò exploſa eſt. Nam & ipſe ſtylus, & ipſius epiſtolæ doctrina, & Spiritus ipſe eccleſiæ, quæ ſub B. Ioannis Apoſtoli nomine eam recepit ac probat in concilijs, & pontificijs decretis: denique unanimis omnium Sanctorum conſenſus, uanum eſſe iſtorum commentum abundè oſtendunt. Si enim uno aut altero fallaci argumento permoti ſcripturas reuocare uelimus in dubium, quam, rogo, certam nunc haberemus? Satis citra ullam aliam diſquiſitionẽ eſſe debet eccleſiæ, quæ columna eſt et firmamentũ ueritatis, determinatio: ne perpetuò ad omnem nouæ doctrinæ uentum more puerorum & inſtabilũ hominũ agitemur. Nã quid contínet hæc epiſtola non dignum Dilecti ſpiritu? Hæc ob temporum noſtrorum malitiam bræuiter dicta ſint.

Argumentum ipſius Epiſtolæ eſt congratulatio de ſuſcepta fide, atque adhortatio ſimul ad mandatum charitatis. Præcipit inſuper ut ſibi diligentiſſime à pſeudoapoſtolis & hæreticis ſeductoribus omninò caueant, ut nec eos dignentur ulla ſalutatione, ne ſocij corruptorum hominum efficiantur.

COMMENTARIA

IN EANDEM EPISTOLAM B. IOANNIS.

SENIOR, ELEctæ Dominæ & natis eius, quos ego diligo in ueritate: & nõ ego ſolus, ſed omnes qui cognouerunt ueritatem, propter ueritatẽ quæ permanet in uobis, & uobiſcũ erit in æternũ: Sit uobiſcũ gratia, miſericordia, pax à Deo Patre, & à CHRISTO IESV filio Patris in ueritate, & charitate.

PRAESENS epiſtola ſalutãtionẽ, quã in priore prętermiſit, cõtinet: quia fortè nõ tanquàm epiſtolam habuit, ſed ut ipſius euangelij enarrationem ac teſtimoniũ. Hanc dignatus eſt ad quandam mulierem dirigere, & natos eius, ut honoretur etiã ille ſexus Apoſtolica dignatione. Illum enim Dominus plurimum honorauit, qui tanta benignitate Samaritanam docuit. Vocat autem ſe hic ſeniorem, non Apoſtolum: quoniam familiariter & quaſi priuatim, non ut Apoſtolus, ſed ut preſbyter, & quaſi ſpiritualis pater inſtruere illam unà cum filijs eius uolebat. Ioa. 4.

Pari

Pari modo B. Paulus ad Philemonem ſcribens,
nullã ei Apoſtolatus autoritatem inſinuauit.
Non uocat aũt ſe Ioannẽ ex nomine: quia in to
ta Aſia Presbyteri nomine per quandã excellen
tiam intelligebatur: & tunc inſuper ætate iam
admodũ prouectus erat. Dicebatur etiã Theo-
logus ſimpliciter, propter explicatũ Verbi ęter
ni myſterium. Hanc rationem non animaduer
tentes aliqui, putarunt hũc B. Ioannẽ Apoſto-
lũ aliũ fuiſſe ab eo qui cognominabatur Theo-
logus. Sed quis dignus cognominari Theologus,
& eo nomine ſignificari, niſi ipſe Dilectus, ut to
nitrui filius, qui intonuit: In principio erat Ver
bum? Incipit ergo, & ait.

Senior, Electæ Dominæ, & natis eius; Commendat
uerò ſe hoc nomine Presbyteri. Scriptura enim
pluribus locis præcipit audiri & obſeruari uer-
Iob. 28. ba ſeniorũ, utpotè ſapientium. Vnde Iob. In anti
quis ſapientia, & in multo tempore pruden-
tia. Et Eccleſiaſticus. Ne deſpicias narrationem
Eccl. 8. presbyterorũ ſapientium: & in prouerbijs eorũ
conuerſare. Ab ipſis enim diſces ſapientiã, & do
ctrinã intellectus, & ſeruire magnatis ſine quere
la. Mulier aũt ad quã ſcribit, hoc nomine, *Electa*,
uocabatur: quam ex traditione oriundam è Ba-
bylonia accipimus. Vocat autem Dominã, quę
fortè aliquam iuriſdictionem habebat. Scri
bit ſimul hanc epiſtolam natis ipſius Electæ, qui
bus eximium ſui erga eos amoris profert teſti-
monium; *Quos* (inquit) *diligo in ueritate*; ideſt, uerè
& ex corde diligo, non fictè. Aut; *in ueritate*; ideſt,
in CHRISTO, qui eſt ſumma & amabilis ueri-
tas. Et hæc eſt uera dilectio, præ qua omnis dile
ctio falſa eſt, utpotè inſtabilis & carnalis.

*Et non ego ſolus, ſed omnes qui cognouerunt ueri-
tatem*; nimirum euangelicam. Fieri enim non po
teſt ut diligentes CHRISTVM, non ſe inuicẽ
in CHRISTO diligant. Quandoquidem unus
Spiritus maximo eos & arctiſſimo nexu coniũ
git. Vnde magno cum gaudio concinũt: Ecce
quàm bonũ & quã iucundũ, habitare fratres in
unũ. Et illud propriũ eſt charitatis, congaudere
ueritati. Hoc ipſe Dilectus explicat ſubdens;
Propter ueritatem quæ permanet in uobis; Singulare
quoddã donũ eſt accepiſſe ueritatem: ſed maius
adhuc in illa confirmari, & cũ illa in tentationi-
bus hominem immotum perſiſtere. Signum eſt
enim ſeminis iacti, & in terra bona coaleſcentis,
moxq; redditurum fructũ manentem in æternũ.

Porrò notandũ eſt, in græca lectione aliter
haberi. Legitur enim; *Propter ueritatem quæ manet
in nobis, & erit nobiſcum in æternum*; quæ lectio mi
nime diſplicet: quia re uera de ſolis prædeſtina-
tis & iam manifeſtis, quales erant Apoſtoli, il-
lud dici poterat, manſuram ueritatem in æter-
num, quemadmodum eis prędixerat Dominus.
Ioa. 14. Et ego rogabo Patrem, ait, & alium Paracletũ
et. 12. dabit uobis, ut maneat uobiſcum in æternum,
Spiritum ueritatis quem mundus non poteſt ac
cipere. Et iterum: Cum autem uenerit Para-
cletus, quem ego mittam uobis à Patre, Spiritũ
ueritatis qui à Patre procedit &c. Addit & ſa-
lutationem, aiens; *Sit uobiſcum*, ideſt, maneat,
nec unquàm recedat à uobis; *gratia*; quam gratis
accepiſtis à Deo, & qua eſtis illi grati; *Miſericor
dia*; Hæc ſemper gratiam comitatur. Miſeretur
enim Deus omnium quos diligit, & habet ut fi-
lios, quos conſpicit in hac omnium miſeriarum
ualle multiplicibus ac magnis miſerijs & angu-
ſtijs undiq; circumuallari ac premi: idq;, niſi ſuc-
currat, multis ac miſerandis modis. Sed quia
à gratia & miſericordia oritur pax in cordi-
bus noſtris, qua quieſcimus, nec iam aliud quæ
rimus niſi tantum cœleſtia ac ſempiterna uera
bona, ideò & annectitur.

Pax à Deo Patre; Si Deus pater, quis iam du-
bitabit de gratia & miſericordia? Non eſt certè
optimi & clementiſſimi Patris ſinere in æternũ
fluctuationem iuſto. *Et à* CHRISTO IE-
SV *filio Patris in ueritate & charitate*: Poteſt hic lo
cus in hunc modum ordinari; Gratia, miſericor
dia, & pax, ſit uobiſcũ in ueritate: & ſit uera pax,
non quam mundus dat per falſa bona, ſed quã
Dominus dat per uera dona, & per illud præci-
puum quod eſt charitas, in qua qui manet, in
Deo manet: Et factus eſt in pace locus eius.
Poſſunt & hæc uerba; *in ueritate & charitate*; re-
ferri ad Filium, ut intelligat omnis fidelis IE-
SVM eſſe filium Patris in ueritate: quia perſo-
na illa naturalis eſt Filius. Nec ſolùm in uerita-
te, uerùm etiam in charitate, ut uocetur Filius di
lectionis: quia in illo ſibi benè complacuit, & illũ
unicè dilexit, propter quem & in nos alios ex-
tendit amorem.

Gauiſus ſum ualdè, quod inueni de filiis
tuis ambulantes in ueritate, ſicut manda-
tum accepimus à Patre. Et nunc rogo
te Domina, non tanquàm mandatum no-
uum ſcribens tibi, ſed quod habuimus ab
initio, ut diligamus alterutrum. Et hæc eſt
charitas, ut ambulemus ſecundum manda-
ta eius. Hoc eſt enim mandatum, ut
quemadmodum audiſtis ab initio, in eo
ambuletis: quoniam multi ſeductores exie
runt in mundum, qui non confitentur IE-
SVM CHRISTVM ueniſſe in carnem. Hic
eſt ſeductor & Antichriſtus. Videte uoſ-
metipſos, ne perdatis quæ operati iſtis: ſed
ut mercedẽ plenam accipiatis. Omnis qui
recedit, & non permanet in doctrina CHRI
STI, Deum non habet. Qui permanet in
doctrina, hic Patrẽ & Filium habet. Si quis
uenit ad uos, & hãc doctrinã non affert: no
lite recipere eũ in Domũ, nec; Aue; ei dixe-
ritis. Qui .n. dicit illi; Aue; cõmunicat operi
bus eius malignis. Ecce prædixi uobis: ut in
die Domini non cõfundamini. Plura ha-
bens uobis ſcribere, nolui per chartã & atra
mentum. Spero enim me futurũ apud uos,
& os ad os loqui: ut gaudium ueſtrum ple-
num ſit. Salutãt te filii ſororis tuæ electæ.

Gauiſus ſum ualdè &c. Verè magna lætitia eſt uiris euangelicis, cũ diſcipuli & auditores proficiunt in euangelio. Præſertim uerò in illis eccleſiæ cunabilis iſtud contingebat, quũ implebatur rete prædicationis euangelicæ. Non in ea quidem re ſola, ſed potiſſimum implebatur gaudium, dum qui crediderant, ſtabiles in fide permanebant, & ad ueritatem euangelij ambulabant: cuius modi erant ij, de quibus hic Dilectus mentionem honorificam facit. *Et nunc te rogo Domina, non tanquàm mandatum &c.* Ecce ut in hoc charitatis mandato præcipuè ſolicitum ſe oſtẽdit Dilectus, non tanquã nouo: ſed quod ab initio acceptũ fuit à Domino, & prędicatum ab oĩbus Apoſtolis. Dicit aũt ita fuiſſe mandatũ à Patre: quia & CHRISTVS quod à Patre acceperat ꝓnũciauit, nõ à ſemetipſo: unde et ipſe aiebat. Verba quę ego loquor uobis, à me ipſo nõ loquor &c.

Ioa. 14.

Et hæc eſt charitas &c. id eſt, In hoc cõſiſtit & manifeſtatur charitas, ſi ambulauerimus ſecũdũ eius mandata, quæ non ſunt aliud quàm dilectio erga Deum & proximum.

Hoc eſt enim mandatum; nimirum ipſius charitatis, datũ quidẽ non perinde ac uetus lex ad cognoſcendum peccatum, ſed ut faciamus illud: quod nolũt hæretici. Ideò ait Dilectus; *Vt quemadmodum audiſtis ab initio, in eo ambuletis;* Lux enim IESVS CHRISTVS noſter eſt in eo mandato. Vnde qui in illo ambulat, nõ offendit. Ipſe. n. hãc uiã ſuo exemplo illuſtrauit, & ſuis ueſtigijs ſignauit, ut nullus penitus in ea ſit error.

Quoniam multi ſeductores &c. Rationem ponit ſuæ cohortationis: quia iam multi ſeductores; *exierunt;* ſe manifeſtantes; *in mundum;* ad homines mundi, carni deditos (quanquam græcè legitur; *Introierunt in mundum;* & parũ refert) qui negabãt CHRISTVM ueniſſe in carnem, & fuiſſe uerũ hominem. Quidã uolũt Dilectum hîc loqui de ſecũdo aduẽtu, propter dictionẽ græcã ἐρχόμενον, quæ uidetur ſolũmodo futurum ſignificare: ſed falluntur. Significat enim in ſcripturis ſæpenumerò illum quẽ ſcripturæ proferebant uenturum: qui ſi uenit, rectè dicitur ueniſſe. Sic dixit B. Ioãnes: Tu es qui uẽturus es, an aliũ expectamus? Certum eſt autem quoſdã tunc extitiſſe, qui negabant CHRISTVM ueniſſe in carne, ut patet ex ſuperiore epiſtola; *Hic eſt ſeductor & Antichriſtus;* Mirũ quõ à numero multitudinis tranſeat ad ſingularem, ut de multis dicat; *Hic eſt ſeductor;* Niſi dixeris nõ uacare myſterio, tanquã ſcilicet non ſint multi qui ita ſeducãt, ſed unus per ora multorũ. Hic aũt eſt Diabolus, uerus, & primus, & maximus Antichriſtus, omnis ſuperbiæ ac mendacij parens & origo.

Luc. 7.

Pro mercede operum, in hæreticos.

Videte uoſmetipſos &c. Hoc loco iugulantur prorſus hæretici, qui mercedem bonorũ operũ negãt. Hîc. n. euidentiſſimè hortatur ad perſeuerantiã bonorũ operũ, ne alioqui perdant quæ iã operati erãt: & ſic plenam mercedẽ amittant, quæ proculdubiò eſt uita æterna. Sciendum tamẽ græcè legi; *Ne perdamus quæ operati ſumus, ſed ut mercedem plenã accipiamus;* Idem ſenſus, leniore tamẽ modo explicatus. Vel potius, quia cũ quid perdit unum membrum, id etiã aliud membrũ uidetur perdidiſſe: Vnde addit.

Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina CHRISTI; operando uidelicet ſecundũ mandata eius; *Deum non habet;* Quia charitatis donum amiſit. *Qui permanet in doctrina* CHRISTI, *hic Patrẽ & Filium habet;* Quare non dixit; Hic Deum habet, niſi ut declaret ſub qua ratione habeat Deum, nẽpè ſub ratione Patris? Inde enim ſperatur hæreditas, quæ eſt Filius eius, uita æterna, qui natus eſt nobis, & datus eſt nobis, ut ſimus cohæredes cũ illo, & per illũ: & in illo uideamus Patrem. Iſa. 9.

Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinã nõ affert &c. Hîc manifeſtè de falſis doctoribus ſermo eſt, quibus nulla prorſus in re communicãdum eſt. Et ratio clara eſt: quoniã iã extra CHRISTVM ſunt, & Antichriſti effecti. Ideò nedum ſunt recipiendi domi, ſed nec ſalutandi. Alioqui rei efficiuntur qui ſalutant eos, & prauorum operũ ſocij. Qui enim probat doctorẽ falſum, probat & opera quæ à falſa illa doctrina procedunt. Exẽpli gratia: Lutherus Antichriſti miniſter inſignis ita docet. Monachi qui uouerunt, poſſunt cõtrahere nuptias: & propterea ipſe pruritui libidinis iamdudũ titillantis ſuccumbens, monacham in ſacrilegam uxorẽ duxit. Qui ergo eiuſmodi doctrinã & ſi non probent quidem, ſed niſi inſuper execrẽtur, probãt & factũ Lutheri: & ideò communicãt, id eſt, partẽ habẽt in hoc opere nefario & ſacrilego. Nã & ipſi idem eſſent parati facere, ſi per aliud liceret, aut liberet. At uerè omnia opera iſtorũ hæreſiarcharum maligna ſunt: quorũ (ut ait B. Paulus) inquinata eſt & mens, & conſciẽtia, ut ſint ad omne opus bonum reprobi. Tit. 1. Et hoc contra quoſdã, qui uolũt ab huiuſmodi profligatis hominibus poſſe prouenire opera bona, ſaltẽ moraliter. Sed & hi (audeo dicere) non intelligunt quæ loquũtur, neq; de quibus affirmant. Metiuntur. n. bonitatem operum non à radice unde proficiſcuntur, quæ mala eſt, nec à fine qui ſimiliter malus eſt. Alioqui & Dæmones aliquid boni facerent moraliter. Verùm commodius hac de re alibi, ne à noſtro inſtituto recederemus, uberius diſſeruimus.

Que ſuperſunt huius epiſtolæ, clara uidentur. Illud exẽplo Apoſtoli eſt à nobis pariter obſeruandũ, ne omnia committamus literis propter alienos, ad quorum manus poſſent literæ peruenire: qua in parte ſæpenumerò ab improuidis peccatur. Nec illud prætereundum, quòd hæc Domina habebat ſororem eiuſdẽ nominis; Electã; ut propterea uanum appareat quod quidam commenti ſunt, uidelicet B. Ioannem ſcripſiſſe ad eccleſiã ſub hoc nomine; Electa; & ad filios ipſius eccleſiæ.

COMMENTARIA IN EPISTOLAM TERTIAM CANONICAM B. IOANNIS APOSTOLI ET EVANGELISTAE.

SENIOR Caio chariſſimo, quem ego diligo in ueritate. Chariſſime de omnibus orationem facio proſperè te ingredi & ualere, ſicut propſperè agit anima tua. Gauiſus ſum ualdè uenientibus fratribus, & teſtimonium perhibentibus ueritati tuæ, ſicut tu in ueritate ambulas. Maiorẽ horum non habeo gratiam, quã ut audiã filios meos in ueritate ambulare. Chariſſime, fideliter facis quicquid operaris in fratres: & hoc in peregrinos, qui teſtimoniũ reddiderũt charitati tuæ in cõſpectu eccleſiæ: quos benefacies deducens dignè Deo. Pro nomine enim eius profecti ſunt, nihil accipientes à gentibus. Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi, ut cooperatores ſimus ueritatis. Scripſiſſem forſitan eccleſiæ: ſed is qui amat primatũ gerere in eis, Diotrephes, nõ recipit nos. Propter hoc ſi uenero, cõmonebo eius opera quæ facit, uerbis malignis garriens in nos. Et quaſi non ei iſta ſufficiant: neque ipſe ſuſcipit fratres, & eos qui ſuſcipiunt, prohibet, & de eccleſia eiicit. Chariſſime, noli imitari malũ, ſed quod bonum eſt. Qui benefacit, ex Deo eſt. Qui malefacit, nõ uidet Deum. Demetrio teſtimoniũ redditur ab omnibus, & ab ipſa ueritate. Sed & nos teſtimoniũ perhibemus, & noſti quoniã teſtimoniũ noſtrũ uerũ eſt. Multa habui tibi ſcribere: ſed nolui per atramẽtũ & calamũ ſcribere tibi. Spero aũt protinus te uidere: & os ad os loquemur. Pax tibi. Salutãt te amici. Saluta tu amicos nominatim.

SENIOR, CAIO CHARISſimo *&c.* Quiſnam fuerit iſte Caius, ille ne Corinthius de quo B. Paulus ad Romanos ultimo, & ad cor. 10. An quidã alter, non ſatis eſt certum. Fuiſſe autem uirum ſanctũ, utpotè dignũ ad quem tantus Apoſtolus nominatim ſcriberet, & de quo tam bonum teſtimoniũ proferret, nemini debet eſſe dubium. Epiſtola tota familiaris admodum, quæ & ſenſum continet ſatis clarũ. Phraſis ipſa Dilecti propria, quæ tamen non omni prorſus obſcuritate carere uidetur. Ait ergo.

De omnibus orationẽ facio &c. Ego potius in hũc modum tranſtuliſſem; *Ante omnia* (aut) *præ omnibus*; Græcè enim legitur, περὶ πάντων; *orationẽ facio*; ſiue opto; εὔχομαι, *proſperè te ingredi*; potius, proſperè te agere; *& ualere*, nempè corpore; *Sicut proſperè agit anima tua*; Hactenus uerba hæc ad ſalutationem charitatis plenam pertinent.

Gauiſus ſum ualdè quòd inueni de filijs tuis ambulantes in ueritate; Hoc in loco agnoſcere licet unã ex conditionibus charitatis in Dilecto mandatã 1.Cor.13.
exequutioni, nimirum: Charitas ueritati congaudet. *Maiorem horum non habeo gratiam*, In quibuſdam græcis legimus, gaudiũ, non gratiã, ob magnam uocũ affinitatem χάριν, & χαρὰν. At quantũ ad ſenſum ſpectat, qui per ſe clarus eſt, parũ intereſt. Præcipuè ob eam cauſam gaudebat, quòd eius filij, quos per euangelium genuerat, ambulabant in ueritate, non fictè.

Chariſſime, fideliter facis quicquid operaris in fratres: Fideliter tum demũ facere homo aliquid dicitur, cùm ea quæ promittit, ſeruat. Promittit autem omnis Chriſtianus ſe benefacturũ fratri. Qui igitur hoc facit, fideliter facit. Rurſum, qui aliquid facit credens, & in eius promiſſione confidens & fide, qui illud facienti promiſit mercedem, etiam fideliter dicitur facere. Certa uerò eſt fidelitas, quando is qui promiſit, nõ fallit. Talis uerè eſt Deus benedictus, qui ea ratione dicitur fidelis Deus: quoniam quodcunq; promittit, nullo prorſus errore perſoluit.

Et hoc in peregrinos; Laudat benefactum fratribus, & potiſſimum peregrinis. Per peregrinos intelligit prædicatores euãgelij, q nullã certã habebant ſedẽ, nec domiciliũ ſtabile, ſed hâc illâc diſcurrebãt, ut ſererẽt uerbũ. Tales cogũtur dura multa pperti, & illi primi maximè q religionẽ oĩa gentiũ idola reprobantẽ introducere ſatagebãt per uerã in CHRISTVM fidẽ & euãgeliũ eius. Vñ & B. Paulus hos labores aliquot
in locis cõmemorãs, aiebat qbuſdã. Vſq; in hãc horam & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur & inſtabiles ſumus &c. 1.Cor.4.

Qui teſtimonium reddiderunt charitati tuæ in conſpectu eccleſiæ; Quale autem teſtimonium

 reddiderint

red diderint illi Caio, aut eius charitati; non de-
claratur apertius, utrum ſcilicet hoc teſtimoniū
(ut quidam uolunt) fuerit quia teſtificati ſint de
charitate ipſius Caij: an uerò (& iſtud uerius ar-
bitror) quoniam illi in conſpectu eccleſiæ præ-
dicantes, teſtificati fuerāt ſe eſſe ueros uerbi mi
niſtros, & dignos quos amplexaretur Caij cha-
ritas. Vnde & addidit; *Quos bene facies dedu-
cens digne Deo*; ideſt, Benè & optimè illud pium
charitatis opus collocabis, ſi eum omni honore
tales proſequutus fueris, & quaſi CHRISTI le
gatos comes antecedens, quò illi pergunt, de-
duxeris: & quæ itineri conficiendo ſunt neceſ-
ſaria ſuppeditaueris. Hoc enim meretur Deus,
cuius ipſi legatione funguntur. Proptereà circū
ſpectè additum eſt illud; *Dignè Deo*; Et rationem
profectionis eorum explicauit;

*Pro nomine enim eius profecti ſunt, nihil accipientes
à gentibus*; quaſi apertius dicere uoluerit. Duo
ſunt quæ oiò hanc abſte charitatem requirunt.
Primum eſt: quoniam rem Dei agunt & procu-
rant, cuius nomini & gloriæ ſtudent ſic peregri-
nantes. Alterum, eſt illorum manifeſta indi-
gentia. Nam à gentibus ſubuerentur uel quod
alioqui ſibi iure ipſo debitum eſt, accipere, ne
uideantur cauponari, & auaritiæ cupiditate la-
borare in uerbo euangelij. Veriſſimile ergo eſt
hunc hominē Caium fuiſſe locupletem, & egre-
gium diſpenſatorem erga Chriſtianos inopes.
*Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi, ut ſimus coopera
tores ueritatis*; Notent ad ſuam conſolationē &
laudem, & ut ardentius adhuc accendantur ad
ſanctum opus, qui miniſtrant miniſtrātibus Dei
uerbum, quomodo & ipſi ſunt cooperatores tā
ti miniſterij, ex quo recipient eius operis quod
adiuuabūt, mercedem à Deo uberrimam.
℣. *Scripſiſſem forſitan eccleſiæ*; Alij legunt, Scripſi
eccleſiæ: ſed latina lectio nō diſplicet, cuius ſen-
ſus eſt: Forſitā propter hos peregrinos ſcripſiſ-
ſem eccleſiæ, ad quā pergunt; *Sed is qui amat
primatū gerere in eis, Diotrephes, non recipit nos*; ac
proptereà turbaret; *Propter hoc, ſi uenero, commone
bo eius opera quæ facit*; Melius, indicabo. Opera .n.
non commonentur, ſed uel mala oſtenduntur,
uel bona. Erat aūt in Apoſtolis autoritas tanta
ac poteſtas, ut nō rarò ſibi reſiſtētes diuina ple-
cterent animaduerſione: ſicut patet in exēplis
Act. 5. & 13. Ananiæ & Sapphiræ: & in mago illo Elymas
1. Cor. 6. Iudæo pſeudopropheta: & item in Corinthio
1. Tim. 1. inceſtuoſo, & Hymeneo & Alexādro, quos B.
Paulus tradidit Satanæ, ut incuterent alijs reue
rendum quendam timorem in iaciēdis eccleſiæ
fundamentis neceſſariū: ne uel tā facilè deſererēt
fidē: & ut hoſtes fidei ab exercēda tanta rabie de
terrerentur; *Verbis malignis garriens in nos &c.*
Vocat eius maleuolentiā garritū, ut rē inualidā
& carentē omni ratione ſignificaret. Tales ſunt
plerique qui detrahunt euangelicę ueritati, nihil
præter uerborū ſtrepitū afferentes. Hic autem
Diotrephes nec recipiebat Apoſtolos, & alios
uiros euangelicos: ſed & inſuper recipi prohibe
bat. Itaq; ne huiuſmodi iniquū hominem imite
tur, admonet Caiū Dilectus, & rationē profert.

*Qui benefacit, ex Deo eſt Qui male facit, nō uidet
Deum*; Vbi expectabatur ut per antitheſin dice
ret; Qui malefacit, non eſt ex Deo; huius loco
audis; *Qui malefacit, non uidet Deum*; Solet plerūq;
eo modo loqui Theologus noſter, ut intelligas
uno dicto plura contineri. Qui .n. ex Deo eſt,
Deū uidet. Et nemo uidet Deū, niſi qui ex Deo
eſt. Qui ergo male facit, cùm is ex Deo non ſit,
Deum minimè uidet. Hæc eſt B. Ioannis theolo
gia, quam mūdus non nouit, & tamen eſt ueriſ-
ſima. Qui .n. malefacit, caret dilectione per quā
dicimur eſſe ex Deo, conſortes diuinę ipſius na
turæ. Et quia dilectio non eſt ſine lumine quo
Deus & Pater cognoſcitur, quicunq; ſine dile-
ctione eſt, ac proptereà ſine lumine quod ſecū
fert, in tenebris eſt. Quamobrem non poteſt ui-
dere Deum, eo ſcilicet modo quo uident eius di
lectores, ſecundum quem ipſe dixit: Et uos co- Ioan. 14.
gnoſcetis eum, quia in uobis manebit, & in uo-
bis erit. Eſt .n. cognitio hæc affectiua, quæ non
eſt omnium; *Demetrio teſtimonium redditur ab om-
nibus*; Eximium quoddam eſt ab omnibus habe-
re teſtimoniū. Iſtud pręſtat rara & præclara uir
tus, quæ ſuperat omnem inuidiam. Quanuis au
tē hoc teſtimonium ab omnibus redditū dica-
tur, nō puto tamen eſſe intelligēdum penitus iu
xta rigorē uerborū, ſed iuxta cōmunem & uſi-
tatā loquendi conſuetudinem, nimirū à pluri-
mis, & illis quidem probis uiris, & conſequēter
ab ipſa ueritate. Tales deberēt eſſe qui eli-
guntur in Prælatos ad purgandum, illuminan-
dū, & perficiendū alios: ut ipſi ſint prius puri &
illuminati, ac bonę famæ, quorū exiſtimatio prę
beat ſanctum odorem, pōdus, & autoritatē uer
bo. Quòd ſi ita ſe res habet, ut uerè habet,
quid, obſecro, flagellorum non eſt expectandū
à Deo (erga ſponſam ſuam zelote fortiſſimo) cū
ij promouentur qui nedū nō habēt tale teſtimo
niū ab omnibus, ſed contrà, malū, ne dicam peſ
ſimum, & ſunt ueluti parietes inalbati? O bone
Deus, quātum ſuffers. Succure iā eccleſiæ: quia
uenit tempus miſerendi eius.
Addit ipſe Dilectus etiā ſuū pro Demetrio illo
teſtimonium, dicens; *Sed & nos teſtimoniū perhibe
mus: Et noſti quòd teſtimonium noſtrum uerum eſt*;
Hæc uerba ſunt Dilecto diſcipulo familia-
ria. Sic .n. alibi ait: Hic eſt diſcipulus il Ioa. ult.
le qui teſtimoniū perhibet de his,
& ſcimus quia uerum eſt te
ſtimonium eius. Cæ-
tera clara
ſunt.

BENEDICTVS DEVS

PRAEFATIO IN EPISTOLAM CANONICAM BEATI IVDAE. APOSTOLI.

PRAESENTEM B. IVDAE EPISTOLAM MINORIS eſſe autoritatis, quàm ſint cæteræ ſcripturæ canonicæ, Caietanus contra eccleſiæ ſpiritum docuit, cùm & decreta Pontificum, & concilia, & Sancti omnes doctores tam ueteres, quàm poſteriores, in ſanctarum ſcripturarum canone ſemper eam comprehenderint. Sed quod non parum ſum admiratus, motus eſt Caietanus uerbis B. Hieronymi, quæ ſubdemus. Iudas (inquit) frater Iacobi paruam quidem, quæ de ſeptem canonicis eſt, epiſtolam reliquit. Et quia de libro Enoch, qui apocryphus eſt, in ea aſſumit teſtimonium, à pleriſque reiicitur. Tamen autoritatem uetuſtate iam & uſu meruit, & inter ſanctas ſcripturas computatur. Hæc B. Hieronymus. Ex quibus certè non aliud ego elici poſſe exiſtimo, quàm quòd hæc epiſtola ſit B. Iudæ Apoſtoli, ſit canonica, & ipſius uſus uetuſtate mereatur inter ſanctas cõputari ſcripturas, & conſequenter irrefragabilem diuinæ ſcripturæ autoritatẽ. Quòd autem plerique olim, teſte B. Hieronymo, illam reiicerent, hoc nihil ei autoritatis detrahere, ſed potius addere debuit, cum ſpiritus eccleſiæ præualuerit. Nam quos, rogo, putamus fuiſſe detractores illos, niſi quales tẽporibus noſtris ſurrexerunt, qui uideri eſſe aliquid moliuntur, & eminere, quod cum obtinere non ualeant, ſi quieſcunt, aſſumunt ſpiritũ cõtradictionis? Prætereà, oporteret rationes eorũ, quibus ad contradicendũ mouebantur, conſiderare, ut cũ agnitæ fuerint, futilis omninò, nulliuſque põderis habeatur eorum contradictio, niſi ad confirmandam fortius oppoſitam eis ueritatem, quæ per diſceptationem illuſtrior ſemper elucet, & firmior redditur. Qua de re ſuis locis dicetur.

ARGVMENTVM.

HANC *epiſtolam B. Iudas ſcripſit ad Iudæos uocationis, ac dilectionis Dei participes, ne à pſeudoprophetis ac ſeductoribus abducerentur à fide: quos ſuis lineis & uiuis coloribus egregiè depingit. Proponit exemplar præteritorum temporum ad deterrendum. Et poſtremò admonet eos qui fidem receperunt, quo pacto debeant ſe gerere ſeque in finem conſeruare. Pertinet etiam, ad futura tempora, quando ij qui inuenientur chariſſimi propter patres, fidem tandem aliquando recipient. Quapropter ultimum tenet omnium epiſtolarum locum.*

COMMENTARIA

IN EANDEM EPISTOLAM B. IVDAE APOSTOLI.

IVDAS IESV CHRISTI ſeruus, frater autem Iacobi, iis qui ſunt in Deo Patre dilectis, & CHRISTO IESV conſeruatis, & uocatis, Miſericordia uobis, & pax, & charitas adimpleatur.

BEATVS IVDAS NON ſe Apoſtolum uocat, deferens B. Petro, qui potiſſimùm fuit circunciſionis Apoſtolus. Vocat autem ſe ſeruũ IESV CHRISTI, quod erat chriſtianæ profeſſionis: & fratrem Iacobi, quaſi innuens, ut quemadmodũ ille Iacobus ad Iudæos ſecundum prouidentiã Dei ab initio ſcripſit, ueluti ad eos quibus primò annunciandũ

erat

erat euangelii CHRISTI, ſi qui fortè inuenirentur ſupplantatores ſuæ animoſitatis, nolentes ſtatuere ſuam iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſed eam quæ eſt ex fide: Ita B. Iudas nouiſſime ſcribit ad illos qui ſeruati ſunt in prouidentia Dei Patris, ut ſint cœleſtis uocationis participes: quod præcipuè erit in nouiſſimis temporibus. Ait ergo.

Iis qui ſunt in Deo Patre dilectis, & CHRISTO IESV conſeruatis & uocatis. Ideſt, his quos Dei prouidentia non reiecit, ſed ſeruauit quos uocaret, ut ueniant ad CHRISTVM IESVM; *Miſericordia &c.* Iam huiuſmodi ſalutatio à nobis ſæpenumerò expoſita eſt.

Chariſſimi, omnem ſolicitudinem faciens ſcribendi uobis de communi ueſtra ſalute, neceſſe habui ſcribere uobis, deprecãs ſupercertari ſemel traditæ ſanctis fidei. Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præſcripti ſunt in hoc iudicium) impii, Domini noſtri gratiam transferentes in luxuriam: & ſolum dominatorem & dominum noſtrum IESVM CHRISTVM negantes. Commonere autem uos uolo, ſcientes ſemel omnia, quòd IESVS populum de terra Aegypti ſaluans, ſecundò eos qui non crediderunt, perdidit. Angelos uerò qui non ſeruauerunt ſuum principatũ, ſed dereliquerunt ſuum domicilium, in iudicium magni diei, uinculis æternis ſub caligine reſeruauit. Sicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ ciuitates ſimili modo exfornicatæ, & abeuntes poſt carnem alteram, facti ſunt exemplum, ignis æterni pœnam ſubſtinentes. Similiter & hi carnẽ quidem maculant: dominationem autem ſpernunt, maieſtatem autem blaſphemant. Cum Michael Archangelus cum Diabolo diſputãs altercaretur de Moyſi corpore, nõ eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit: Imperet tibi Deus. Hi autem quæcunque quidem ignorant, blaſphemant. Quæcunque autem naturaliter, tanquàm muta animalia, norũt: in his corrũpuntur.

Chariſsimi, omnem ſolicitudinem &c. Primùm narrat quamobrem hanc ſcribendi prouinciam ſumpſerit: fuit enim ſolicitudo communis ſalutis. Quocirca precatur eos ut ſupercertent, ideſt, ut certamen defenſionis ſuſcipiant ſecundum fidem Sanctis ſemel traditam, ipſis nimirũ Apoſtolis. Dicit autem ſemel traditam: quia fides CHRISTI non eſt in eo; EST; & NON; ſed in eo; EST; immutabilis & æterna. Eſt alia expoſitio, ut ſupercertent ſanctis, hoc eſt, pro ſanctis certamen aſſumant.

Subintroierunt enim quidam &c. Hæc ratio eſt cur ſcripſit epiſtolã. Quòd uerò addit; *Qui olim præſcripti ſunt in hoc iudicium*; Nihil aliud eſt quã declarare, quomodo Dominus Deus ob aliqua eorum præcedentia atq; inſignia ſcelera, tradidit eos in hanc reprobã mẽtem: & inſuper ordinauit eorum impietatem ad aliorum probationem ac ſalutem, & ipſorum perditionem.

Domini Dei noſtri gratiam transferentes in luxuriam &c. ideſt, Eligentes loco gratiæ Dei, quæ honeſtum præcipit, luxuriari per carnẽ. *Et ſolum Dominatorem &c.* ideſt; Et negantes IESVM CHRISTVM, qui ſolus eſt uerus dominator & dominus noſter in perpetuum.

Commonere autem uos uolo &c. Manſuetis uerbis utitur, aiens uelle ſe commonere illos; *Scientes ſemel omnia*; Græcè emendatius: *Scientes ſemel hoc*, nimirum; *Quòd IESVS &c.* Græcè melius; *Quòd Dominus*; Non enim hîc de IESV Naue loquitur: qm̃ per Moſen de terra Ægypti ereptus ẽ populus ille. Sẽſus eſt ergo, ut meminerint ueteris figuræ, quomodo non omnes qui ſunt liberati de terra Ægypti, ſalui perpetuò facti ſunt. Etenim plurimos, qui ſaluati erãt à plagis Ægypti, perdidit poſtmodo Dominus propter ipſorum incredulitatẽ in deſerto. Itaq; illi eſſe debẽt figuræ & exempla his, qui liberantur à primis culpis per baptiſmum, qui nondum propterea perfectam ſalutem accipiũt, niſi permaneãt in uera fide, & obedientia mandatorum. Hoc eſt primum exemplum, quod ob oculos illis ponit, ut cum magno timore ſtudeant ambulare.

Angelis uerò &c. Aſcendit ſuperius ad aliud exemplum (& hoc pertinet ſpecialiter ad ſeditioſos) uolens oſtendere Deum non eſſe acceptorem perſonarum, ita ut neq; pepercerit ſummis Angelis, propria illorũ culpa prouocatus; *Qui non ſeruarunt ſuum principatum*, ſiue illam præclaram originem & domicilium, quod illis erat proprium in cœlis, cum ſublimis eorum natura longè terrenas creaturas excederet. Reſeruauit ergo illos *in iudicium magni diei*; ideſt, poſtremi diei, qui erit uerè magnus. Nam ſors illa quæ eo die obuenerit, erit ſempiterna. Reſeruauit, inquam; *uinculis æternis*; ideſt, ad æterna uincula. Non quidem corporalia, cum ipſi corpus nõ habeãt, ſed ſpiritualia. Si ita ſe geſſit aduerſus Angelos, cur idem non faciet etiam in ſuperbos homines? *Sicut Sodoma &c.* Comparat nunc illos ſeductores, quod attinet ad illorum carnalia uitia, Sodomitis & Gomorrhæis, qui exfornicantes, & alteram carnem ſectantes, ideſt, infandum uitium contra naturam, propoſiti ſunt ad exemplum ſubſtinentes æterni ignis pœnam, quæ ſignificata fuit per ignem illum ſulphureũ ſenſibilem, quem de cœlo pluit Dominus.

Similiter & hi carnem quidem maculant; Audite o Lutherani, ò hypocritæ qui primùm maculaſtis carnem ueſtram, & Spiritum ſanctum mũdi cordis habitatorem, tantum hoſpitem à ſuo templo expuliſtis, uolentes admiſcere opera carnis cum operibus Spiritus: et dominationem ſpernitis: q; eſtis cõtumaces & rebelles ijs quos Dominus uobis præpoſuit; *Et maieſtatem*; ſeu glorias, ut græcè legitur, blaſphematis, dũ dicitis

Apoſtolicam

Apſtcā ſedē, eſſe Antichriſti ſedē. Quę uox blaſphemia eſt in Spūm. Quod.n. eſt prouidētię & bonitatis Dei, ex mera malitia tribuūt Diabolo mortalium ꝑditiſſimi. *Cū Michael Archāgelus etc.* Narrat hiſtoriā, q̄ nō legiſ in ſcripturis. Veriſſimile sūt eſt penes Hebręos multa fuiſſe ſcriptis cōmendata, quę perierūt. Quòd autē minor ob iſtā cauſā ſit huic epiſtolę habēda fides, qa adducit ea que minime inueniunt in ſcripturis, ꝑfidię eſt, & imprudētię. Nō.n. oportet ſcripturā à ſcriptura ꝓbari, ſed ab eccleſia. Alioq & B. Paulus produxit ea quę nulla ſcriptura commemorat: quale eſt illud de Ianne & Mābre: & de his qbus apparuit Dñs poſt reſurrectionē: & de egregia illa Domini ſnia: Beatius eſt dare, q̄ accipere &c.

Que autoritate debeant probari ſcripture

2.Tim.3.
1.Cor.15.
Act.20.

Obmuteſcant igitur quos nō pudet ꝑ hęc tā futilia, ſcripturis ſanctis detrahere. Cęterū hoc Michaelis Archangeli exemplo retundit arrogantiam blaſpemātiū. Si.n. aduerſus Diabolū diſputās, uſus eſt uerborū modeſtia ille princeps Angelorū Michael: quāta eſt humana arrogātia cōtra Dominatorē erigere cornua, & euomere blaſphemias, ſicut iſti perpetuò faciunt miſeri.

Hi aūt quecūq; quidē ignorant, blaſphemāt; Et uerè: Quia n. uim ſacramētorū, & Dei ſapientiā in eccleſia ſua & uirtutē ignorāt, ideò i hęc inſurgūt, & blaſphemijs ſuis fœdāt, ſi modo fœdari pōt à luto puriſſima lux; *Quecūq; aūt naturaliter etc.* Ea naturaliter poſſumus noſſe ſicut muta aialia, quę ſubiecta ſunt ſēſibus, & q̄ ad hāc uitā pertinēt: ſed i his *eſt* corruptio. Qui igiſ quę ſunt mūdi huius curat, carnis cōcupiſcētijs inſtar bruti animalis obuolutus, in ijs ipſis corrumpitur.

Væ illis qui in uia Cain abierūt: & errore Balaā, mercede effuſi ſunt: & in cōtradictione Core perierūt. Hi ſunt i epulis ſuis maculæ, cōuiuātes, ſine timore, ſemetipſos paſcētes, nubes ſine aqua quæ à uētis circūferuntur, arbores autūnales, infructuoſæ, bis mortuæ, eradicatæ, fluctus feri maris, deſpumantes ſuas confuſiones, ſydera errātia, quibus procella tenebrarū ſeruata eſt i æternū. Prophetauit aūt & de his ſeptimus ab Adam, Enoch, dicens: Ecce uenit Dominus in ſanctis millib9 ſuis, facere iudiciū cōtra oēs, & arguere oēs impios de oibus operibus impietatis eorū, quibus impiè egerunt: & de omnibus duris quæ loquuti ſunt contra eū peccatores impii. Hi ſunt murmuratores, queruloſi, ſecundum deſideria ſua ambulātes: & os eorum loquitur ſuperba, mirantes perſonas quæſtus cauſa.

Totius huius ſermonis iterpretatio i hęreticorū recētiorū moribus luce clarius inſpiciſ. De his.n. primò diciſ; *Væ his qui in uia Cain abierūt;* Hic primus deſpexit Agnū Dei: & ideò ſe uiciſſim deipectum cognouit cum omnibus muneribus ſuis; *Et errore Balaā mercede effuſi ſunt;* Effundiſ ille, q uō ſe cōtinet in officio ac uirtute, ſed aliquo falſo bono quaſi eſca allectus, in illud ſe pręcipitat. Talis extitit Balaā, cuius inſipiētiā aſina corripuit. *Et in cōtradictione Core perierūt;* Huiuſmodi uiros, quos ſemel ꝑfidia & mercedis amor ſuperauit ut maledicāt Iſrael uero populo Dei, cogit ſuperbia & elatio ut (quēadmodū Core) contradicāt principibus eccſę, & cū Petra ipſa contendāt. Sed hos in contradictione ſua abſorbet terra.

Hi ſunt in epulis ſuis maculæ, cōuiuātes; Eſt pictor & ſculptor nr̄a ętate egregi9, Michael Angelus nomine, q admirabilis eſt in exprimēdo nuda hominū corpora, & pudēda. Cōmēdo artē i factore at factū ipſum uehemēter uitupero ac deteſtor. Nā hæc mēbrorū nuditas indecētiſſimè in aris, & pręcipuis Dei ſacellis ubiq; conſpicitur. Verùm annumeretur & hic cum cæteris multis & magnis abuſibus, quibus fœdatur eccleſia Dei Sponſa CHRISTI. Quod autem in meum præſentē uſum ſumere inde uolui, iſtud eſt, nō ea abſoluta ꝑfectione ab egregio iſto pictore Michaele pingi nuda corpora, turpia & obſcœna (q̄ tn̄ uel natura ipſa inobis tecta eſſe uoluit) qua nr̄ Apſs hæreticorū nuda quæq; & pudēda uiuo ſpūs penicillo nobis expreſſit, & in oſtētū poſuit. Primū, ſunt i epulis ſuis maculę, cōuiuātes (gręca lectio hēt, In dilectiōibus ueſtris) & ſenſus eſt. Libēter cōueniūt iſti ad cōuiuia, q̄ olim hoc noīe; *dilectio;* uocabāſ: quo nos uel hodie adhuc utimur, charitatē materno ſermōe appellātes, dū hoc pacto ſolemus inuitare amicos. Placet unà nobiſcū facere charitatē? At in ijs dilectionibus, q̄ ſunt eorū epulæ, ipſi ſunt maculæ, q ſuos ibi errores dū cōuiuāt, affatim euomūt: qbus non pauci ſępenumerò maculanſ. Oīs.n. amicitia gaudet quodā mutuo cōuictu. Nihil ſiquidē æquè ꝓpriū amicorū, quàm conuiuere: & ob eā ratione huiuſmodi conuictus charitas olim uocabaſ.

Michael Angelus pictor & ſculptor.

Sine timore; Alia cōditio iſtorū, qui nō cogitāt qd ſceleris eſt ꝑdere ſimpliciū aīas, ꝓ qbus CHRISTVS IESVS animā ſuā poſuit. Ipſi aūt cōtrà, tali cibo paſcuntur: unde ait; *ſemetipſos paſcētes;* ſicut Diaboli, ſerpētes, qui terrā, hoc eſt, hoīes terrenos comedūt; *Nubes ſine aqua;* Ipſi ſeipſos è terra eleuarūt, ut eſſēt quaſi nubes quæ poſſent effluere, & dare aquā ad fruges terræ. Sed aqua .i. ſapiētia ſalutari carēt: ſolū errores poſſūt reddere. Sunt uerò nubes; *quæ à uētis circumferuntur;* qa inſtabiles modo hâc, modo illâc ad uolūtatē Satanę, qui eos laqueis ſuis irretitos ducit quocūq; lubet ad ſeducendū, ad blaſphemādū, & ad opa carnis nefaria, ut nūquā ſtabile uideas hoc hoim genus, à Deo iuſta ſentētia reprobatū.

Arbores autumnales; quæ poſt æſtatē uolūt germinare, ut in hyeme reddant fructus, quod eſt impoſſibile. Tales ſunt iſti qui noua & flacceſcētia dogmata ſpargūt mox peritura. Itaq; ſunt re uera arbores; *infructuoſæ, bis mortuæ;* Primū ſibi, dein de alijs. Sūt.n. inter Chriſtianos q licet ſibi mortui ſint, fructū tn̄ interdū referūt Deo in alijs, in prædicatione, & collatione ſacramētorū, & huiuſmodi. At arbores iſtæ quæ ſeſe à reliquo

corpore

corpore eccl'ę pſciderũt, oẽm uitã pdiderunt.
Fluctus feri maris; quia inteſtino agitant odio ĩ ec-
cleſiã. Quis neſcit quas iſti aſſiduè ſpumãt bla-
ſphemias,& cõuicia, qbus uerius cõfundunt mi
ſeri? O quot famoſos uidi horum libellos,& Pa-
ſquilli Extaſin,& Babylõicas captiuitates. Quid
aũt ſunt hæc,niſi uerè illorũ cõfuſiones,quas ra
bie quadã deſpumãt prætextu cuiuſdã zeli ap-
parẽtis? *Sydera errãtia*; qa aliquid lucis præ ſe fer
re uidentur. Non poſſẽt aliter decipere,niſi ali-
quod lumẽ redderẽt. Nõnulla.n.uera interſerũt
innumeris mẽdacĳs de induſtria ut ſub melle ue
nenũ porrigãt:ſed nec in his pmanẽt. Teſtis Lu
therus,ſicut pleriq; de ipſius libris egregiè pate-
fecerũt. Tales & alĳ eius ſectatores,Oecolampa
dius,Zuinglius,Caluinus & cæteri nebulones,q
mõ ab oriẽte ad occidẽtẽ, modo ad Aquilonẽ
à meridie uagãt,ut meritò errãtia dixeris ſydera.
Quibus procella tenebrarũ ſeruata eſt in æternũ; Au-
diãt q poſſũt,& cõtemniſcãt. *Prophetauit aũt etc.*
Hinc acceperũt ſcandalũ quidã,inter quos Ca-
ietanus, cuius uerba hæc ſunt: Hic eſt locus,un-
de Hieronymus refutari dicit à multis hãc epi-
ſtolã,nec ab re:qm̃ & ſi citare apocrypha multò
magis liceat q̃ Poetas,autoritati tñ ſacræ ſcri
pturæ derogat,ut apocrypha prophetia, ut ſim
pliciter & abſolutè prophetia,inducat:quod hîc
fieri clarè apparet,dũ abſolutè dicitur: Propheta
uit aũt &c. Hæc ille,parũ doctè ac piè. Non .n.
apocryphã prophetiã citauit B.Iudas,ſed Apo
ſtolis cognitã ac probatã:quæ & ſi in libro for
ſan legeret apocrypho, nõ propterea cenſenda
erat apocrypha,quã Apl's CHRISTI producit
ut uerã. Quòd ſi tolerabilius eſt citare apocry-
pha,q̃ poetas, cur acrius B.Paulũ nõ reprehen
dit, q poetæ Epimenidis carmẽ in Cretẽſes de-
torſit? Sed ad rẽ. Nõ eſt incredibile,Tertulliano
teſte,librũ Enoch in arca ſeruatũ fuiſſe, & Apo-
ſtolis notũ fuiſſe. Ait.n.ab Hebræis illũ librũ è
medio ſublatũ: qm̃ teſtabatur de CHRISTO,
& de his pſeudoprophetis. Hæc aũt prophetia,
quid habet (rogo) offendiculi,propter quod inte
grę epiſtolę debeat repudiari?
Ecce,uenit Dominus in ſanctis millibus ſuis &c. Totũ
hoc ita uerũ eſt apud Chriſtianos,ut nõ ſit fas
dubitationẽ ullã admittere. *Hi ſunt murmuratores,
queruloſi &c*. Pergit adiungere colores horum
pſeudoprophetarum,qui ſemper conquerũtur,
& grauari ſe ab eccleſia prętendunt. Inde illa cẽ
tum grauamina,quæ cùm uoluerint deuitare,
incurrerunt in mille. Non negamus eſſe qui
imponant onera grauia & importabilia, quæ
nec ipſi digito uelint mouere: ſed illud admo-
neo & deſleo,quòd omnes quærunt quæ ſua
ſunt,nõ quæ IESV CHRISTI. Si enim quæ-
rerent quæ IESV CHRISTI, non prætextu
onerum,hæreſeõn peſtem,& ſeditionũ,& ſchiſ-
matũ ſcandala inducerent,ſed curandam huius
morbi plagam cõmendarent prouidentiæ Dei,
qui non derelinquet tandẽ abſq; remedio Spon
ſam ſuam. Nec enim poteſt negare ſe ipſum.
Secundũ deſideria ſua ambulãtes; Horũ deſiderium
eſt deſideriũ propriũ patris eorũ Diaboli. Hoc
autem eſt chriſtianam ueritatem uel apertè, uel
ſubdolè impugnare,ſeducere,mactare,& perde
re animas; *Et os eorum loquitur ſuperba*; quia
ſeipſos erigunt in cathedrã peſtilentẽ, & quaſi
mũdi cẽſores ſuperba effant. *Et mirãtur perſonas
queſtus gratia*; Nullũ uideas hoim genus couſq;
maledicũ:& nullum tã blandidicũ & gnatonicũ,
quã ſunt iſti miſeri,qui apoſtatarunt à fide. Ipſi
enim quæſtus gratia admirãtur perſonas,ideſt,
ſimulatè,quaſi admirantes commendant.

Vos autem,chariſſimi,memores eſtote
uerborum,quæ prædicta ſunt ab Apoſtolis
domini noſtri IESV CHRISTI,qui dicebãt
uobis: quoniam in nouiſſimis tempori-
bus uenient illuſores, ſecundum deſideria
ſua ambulãtes in impietatibus. Hi ſunt qui
ſegregant ſemetipſos, animales, ſpiritum
non habentes. Vos autem, chariſſimi, ſu
perædificantes uoſmetipſos ſanctiſſimæ no
ſtræ fidei, in Spiritu ſancto orantes, uoſmet
ipſos in dilectione Dei ſeruate, expectan-
tes miſericordiam Domini noſtri IESV
CHRISTI in uitam æternam. Et hos qui-
dem arguite iudicatos: illos uerò ſalutate,
de igne rapientes. Aliis autem miſeremini
in timore,odientes & eam,quæ carnalis eſt,
maculatam tunicam. Ei autem qui po-
tẽs eſt uos conſeruare ſine peccato,& con-
ſtituere ante conſpectum gloriæ ſuæ imma
culatos in exultatione in aduentu domini
noſtri IESV CHRISTI: ſoli Deo Saluato-
ri noſtro per IESVM CHRISTVM domi
num noſtrum gloria & magnificentia, im-
perium, & poteſtas ante omne ſeculum,
& nũc, & in omnia ſæcula ſæculorũ, Amẽ.

Vos autem chariſſimi &c. Senſus eſt clarus. Ne
enim turbentur,admonet ut ſint memores pro
phetiæ acceptæ ab Apoſtolis ab initio,qui prę
dicabant uenturos huiuſmodi illuſores. Et uerè
magna eſt conſolatio & ſemotio ſcandalorum,
cũ uidemus ea cõtingere in eccleſia,quę nobis
prædicta fuere de hominũ horũ impietatibus.

Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos; Hæc eſt pro-
prĳſſima hæreticorum nota,quę debet omnibus
fidem facere certam, tales eſſe hæreticos: quo-
niam ſemetipſos ſegregant à conſortio eccleſiæ
Dei. Erant enim paulò antè nobiſcum,ac poſt-
modo ipſimet ſecedentes,proprios ſibi fecere ni
dos & conuenticula; *Animales, ſpiritũ non habẽ
tes*; Et ideò nõ agnoſcũt quæ ſunt Spiritus Dei:

Vos autem chariſſimi &c. Nota, bone lector,
eximium præceptum, & his noſtris tempori-
bus opportuniſſimum. Primũ id monet quod
Elegans preceptũ his precipue tẽporibus obſeruandum.
ab initio, uidelicet ut superędificent ſemetipſos
ſanctiſſimæ fidei, ideſt, ut ſuper fundamento
Apoſtolorum & prophetarum permaneant,
aſſiduè creſcendo in Spiritu per merita bonorũ
operum:

operum: & per orationẽ in Spiritu ſancto, qui eſt ſpiritus puri amoris & ueritatis, conſeruent ſemetipſos in dilectione Dei. Quòd ſi in omni tẽpore, profectò nũc magis oportet orare in tot diſcriminibus & pſequutiõibus, qbus Dei eccl'ia omnifariã uallat & premitur, & intus & foris: & hoc agendo expectent miſericordiã Domini in uitam æternam: non hîc præmia, ſed in cœlis. O quot ſunt uiri bonæ quidem uoluntatis, prædicantes & hortãtes, colentes religionẽ, & in operibus bonis ſe exercentes: ſed hoc habent quòd non carent Nemeſi. Indignantur.n. dũ nõ hîc reſpici ſua opera uident, ſed potius deſpici, & alios alia parte operantes mala affici præmijs: & ferè hoc in ioco ceſpitant & ſcandalum patiũtur. Domine IESV libera nos ab hoc ſpiritu, i quo eſt proculdubiò laqueus & fouea. Hinc.n. multi occaſionem arripuerunt ut fierẽt deſertores & transfugæ relictis Dei uiui caſtris, Quaſi uerò qui inſeruit Deo ĩ euãgelio Filij eius, debeat oculũ ulla cupiditate ad honores, uel lucra mundana intẽdere. Quãtò fuerit parcior ab ingratis hominibus gratitudo, tãtò cumulatior expectanda eſt à munificẽtiſſimo Patre ſ. dño, Deo retributio. Cõtrà aũt, quò maiore præmio quis in uia afficitur, eò leuius inueniet Deum ſibi obligatũ. Sed nos ueras radices fideliũ. miniſtrorũ minime egimus, ut rarus ſit qui nõ quærat quæ ſua ſunt, nõ quæ IESV CHRISTI. Nam & ſi iuſtè debeatur ex euangelico miniſterio ſumptuũ neceſſitas: indigna tamẽ eſt ſpiritu apoſtolico ſolicita, ne dicam importuna exactio.

Et hos quidem arguite iudicatos &c. Secundò admonet ut eos illuſores & ſeditioſos redarguant. Vocat; *iudicatos*; more ſcripturæ, quia iam iudicati ſunt, &, ut ait B. Paulus, proprio iudicio condemnati. Tertiò, monet ut alios qui poſſunt à ſeductoribus decipi aut in deceptione ſunt, ſaluos faciant adiuuantes, & eripientes illos de igne. Deniq; aliorum miſereantur qui in hac miſeriarum ualle ſunt, & peccant ut homines, eò quòd & ipſi indigent miſericordia: & debent ita alijs miſereri, ut & de ſe timeant ne incurrant in eadem uitia, quæ in alijs damnãt. Qui enim non miſeretur alijs, proculdubiò tentabitur, & ſuccũbet, ut diſcat habere miſericordiam. Quòd aũt poſſit quiuis, ſi ſuperbiat, facilè tentationi ſuccumbere, oſtenditur per hãc maculatam tunicam qua ueſtiti ſumus. Hæc eſt caro noſtra, in qua eſt peccati macula & uitiũ. Quapropter debemus alijs miſereri in timore, & odio habere hanc tunicam maculatam, utpote ſpiritui repugnantem. Non me latet in græcis nũc aliter legi: ſed noſtra lectio magis placet, & minus habet obſcuritatis: nec interpres ita uertiſſet, ſi non legiſſet ita haberi in græcis.

Ei autem qui potens eſt &c. Facilis litera: Solũmodo audiant hæretici qui nolunt dari hominem ſine peccato, imò neminem eſſe qui non aſſiduè peccet in omni opere quãtumuis bono. Hîc Apoſtoius contrà docet manifeſtè, talẽ nobis deſcribens dominum Deum & Patrem noſtrum, qui poſſit conſeruare illos ſine peccato, & conſtituere ante conſpectũ gloriæ ſuæ immaculatos in aduentu domini noſtri IESV CHRISTI. Beati qui tales fuerint: Nihil enim illis deerit ad omnem fiduciam.

Clemẽtiſſime Domine IESV fac nos tales q̃ potes, ut tibi laudes & gratias agamus ſempiternas. Amen.

BENEDICTVS DEVS.

REGESTVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR

SS TT VV XX YY ZZ. AAa BBb CCc DDd EEe FFf GGg HHh

Omnes ſunt terniones, præter H.H.h. qui eſt quaternio.

Errata grauiora ſic corrigantur. Leuiora autem æquus lector inter legendum per ſe emendabit.

Pag.	Col.	Verſ.		
21.	1.	16.	*probe*	*probet,*
27.	1.	56.	*iuſticantur*	*iuſtificantur*
100.	2.	52.	*paucis*	*paucos*
133.	2.	36.	ἱερου ῥῦγοντα	ἱερουργοῦντα
178.	1.	1.	*ſolummodo*	*Salomon*
38.	2.	38.	per Dei	Dei per
286.	1.	16.	*Theologi & diſpoſitione aiunt*	*Theologi aiunt*
310.	1.	17.	*ipſis oculis cernũtur quæ*	*quæ ipſis oculis cernuntur*
310.	1.	26.	*Cur dicet non*	*Cur non dicet*
312.	1.	48.	*ſciri*	*ſcire*
313.	1.	8.	*ad receptam*	*iam receptam*
317.	1.	61.	*operatus es*	*operatus eſt*
340,	1.	9.	*principium*	*principum*
349.	1.	55.	*explodetur*	*explodatur*
356.	2.	33.	*opere & faciẽdo*	*opere faciẽdo*
358.	2.	16.	*Idipſum et autẽ*	*Idipſum autem*
359.	2.	33.	*lo=di*	*loquendi*
360.	1.	22.	*explicit*	*explicat*
373.	2.	40.	*uos omnes*	*nos omnes*
382.	2.	53.	*inducebat*	*ducebat*
381	1.	1.	*indicantur*	*indicuntur*
385.	1.	19.	*organorum*	*organa*
395.	1.	22.	*ma.*	*mater*
394.	1.	39.	*propietate*	*proprietate*
400.	2.	14.	*Sponſe*	*Sponſo*
403.	2.	10.	*addentandum*	*ad tentandum*
404.	1.	15.	*tenemur et planã*	*tenemur planã*
407.	1.	33.	*uos quoque*	*nos quoque*
413.	2.	13.	*cadent*	*cadant*
414.	1.	9.	*optari*	*aptari*
415.	2.	4.	*ut ſimul*	*& ſimul*
416.	in	arg.	*genere*	*gerere*
421.	2.	9.	*operatur*	*opinatur*
431.	1.	50.	*ponderant*	*ponderent*
435.	1.	49.	*repitis*	*repetitis*
436.	2.	50.	*inſtructionem*	*inſtructio*
445.	1.	40.	*caſta Dei*	*caſtra Dei*
Ibid.	1.	59.	*iuuenis*	*inuenis*
448.	1.	27.	*entiores ſerui*	*entiores, ſerui*
451.	1.	7.	*lucem habere*	*lucem habitare*
457.	2.	60.	*cum fœdus*	*cum eis fœdus*
461.	1.	53.	*admitti*	*amitti*
463.	2.	41	*liut*	*luit*
465.	2.	51.	*intelligere*	*intelligeret*
467.	2.	26.	*cucurriſſe*	*concurriſſe*
468.	1.	2.	*bona*	*bonæ*
473.	1.	11.	Deus	Deos
476.	1.	14.	*utrique parti*	*utri parti*
478.	2.	8.	*adepta*	*adeptum*
479.	2.	18.	*ciuius*	*ciuis*
479.	2.	51.	*Quia igitur*	*Qua igitur*
491.	2	32.	*agere*	*ageret*
495.	1.	46.	*nobilio*	*nobiliorem*
Ibid.	2.	39.	*particibus*	*participibus*
495.	1.	2.	*miſſum*	*miſſo*
525.	2.	12.	*quanque*	*quamuis*
527.	2.	37.	*deiecta*	*delicta*
530.	2.	48.	*Appoſitè ait ergo,*	*Appoſitè ergo*
533.	1.	8.	*habentem*	*habente*
Ibid.		57.	*ſtianiſſimi*	*ſtianiſſimi*
539.	1.	57.	*inittet*	*intret*
540.	2.	55.	*inficiuntur*	*inficiantur*
542.	2.	14.	*uerum &*	*uerum eſt*
544.	1.	47.	*& acquirunt,*	*& acquiruntur*
548.	2.	1.	*prius*	*priuſquàm*
549.	1.	45.	*nos ipſe ſuſcepit*	*nos ſuſcepit*
554.	1.	24.	*erat*	*erant*
Ibid.	2.	60.	*mobilia*	*immobilia*
555.	1.	29.	*At quod*	*Ad quod*
556.	1.	2.	*fœdata*	*fœdatæ*
561.	2.	59.	*uidiſti ſigna*	*uidiſtis ſigna*
563.	2.	11.	Cor meam	*cor meum*
573.	1.	14.	*illis*	*illi*
575.	2.	54.	*iterum*	*interim*
584.	1.	28.	*uobis*	*nobis*
592.	1.	21.	*illeneus*	*ille eneus*
593.	2.	61.	*perturbatio*	*perturbationa*
603.	2.	62.	*ſuffurati*	*ſuffurati ſunt*
605.	2.	59.	*tã*	*tanto*
638.	1.	11.	*ſummus*	*ſumus*
644.	2.	55.	*ſenſibil, quemuem*	*ſenſibilem, quẽ*
647.	1.	18.	*raus*	*rarus*

Venetijs, in officina Eraſmiana, apud Vincentium Valgriſium .M D L I.